COMMENTARIA

IN

SCRIPTURAM SACRAM

R. P. CORNELII A LAPIDE

Clichy. — Impr. de Maurice Loignon et Cie, rue du Bac-d'Asnières, 12

COMMENTARIA
IN
SCRIPTURAM SACRAM

R. P. CORNELII A LAPIDE,

E SOCIETATE JESU,

SANCTÆ SCRIPTURÆ OLIM LOVANII, POSTEA ROMÆ PROFESSORIS,

ACCURATE RECOGNOVIT AC NOTIS ILLUSTRAVIT

AUGUSTINUS CRAMPON,

DIŒCESIS AMBIAN. PRESBYTER.

EDITIO NOVA

ACCURATE EXPURGATA MENDIS QUÆ IN PRIOREM IRREPSERANT

TOMUS DECIMUS QUINTUS

IN SS. MATTHÆUM ET MARCUM

L.V.

PARISIIS

LUDOVICUS VIVÈS, BIBLIOPOLA EDITOR

VIA DELAMBRE, 9

MDCCCLXVIII

EMINENTISSIMO PRINCIPI

FRANCISCO CARDINALI BARBERINO

S. R. E.

VICE-CANCELLARIO,

COLLEGIUM ROMANUM FELICITATEM PERPETUAM.

CORNELIUS A LAPIDE, nobilis Sacrarum Litterarum interpres, et grande nostri collegii additamentum, posthuma editione sua et ductu nostro venit ad TE, PRINCEPS EMINENTISSIME. Probat ille mortuus quod facere non est ausus vivus in terris. Erat illud tempus modestiæ, quæ et Tuæ præsentiæ majestatem reverebatur, et verebatur suas laudes. Scimus quo Te ille cultu suspiceret, cum ob alias virtutes, tum præcipue ob divinarum studium Litterarum, quod eo in Te magis admirabatur quo pluribus gravioribusque christianæ reipublicæ negotiis perintentum non ignoraret. Sed ut laudabile sit quælibet sapientiæ monumenta principum ingeniis coli, Evangeliorum codicem vix unquam e manibus dimitti principum christianorum addeceret; et non magis olim, sumpto in manus testimonio, id est, Legis divinæ compendio, ritu ex divina institutione inducto, et religiose adhibito, hebræi reges inungebantur, quam nunc catholicos principes ab hoc Evangeliorum volumine inaugurationem sumere, ac reliquæ vitæ institutionem capere par esset : ut nihil interim singulariter de Te dicam, qui supremo proximus es Christianorum principi, Romano Pontifici Christi vicario, cujus sacrum ac sanctum imperium in Evangelio fundatum est ad Evangelium disseminandum ac tuendum. Subeat igitur bibliothecam Tuam, ut apud Te cum aliis quoque sit CORNELII A LAPIDE in Evangelia Commen-

Deut. XVII. *Paral.* lib. II, cap. XXIII.

tarius, si non ut augeat bibliothecam illam quam in mente fabricasti sapientiæ plenissimam, saltem ut Te oblectet imagine viri clarissimi, quando etiam effigies auctorum illustrium sunt ornamenta bibliothecarum. Neque enim ullam habebis imaginem expressiorem ejus viri quam ejus libros : non, inquam, corporis, quod ut mortale est, ita ejus lineamenta non magnam habent jacturam; sed morum et virtutum, quæ animo, meliori hominis parti, et deinceps corpori, veram præstare possunt immortalitatem. Jure enim possumus de illo affirmare, ut multa suos in libros ille incluserit documenta vivendi, prius illum ea omnia quæ ad se poterant pertinere, vivendo expressisse; neque ejus vitæ historiam posse conscribi luculentiorem ea quam suis ipse Commentariis tradidit, norma vivendi. Quare cum in ejus libris religiosi hominis solitudinem contemplationemque peramantis speciem intueberis, non multum a Cornelii imagine aberrabis. Sed quia multiforme Evangelium est, nec unicam exprimit solitariæ virtutis imaginem, sæpe quoque in actuosæ vitæ formam incurres principum virorum propriæ, in aliena commoda regendo ac imperando invigilantis; tunc vero non effugies, quin et Te ipsum in hoc quoque speculo non sine grato in Deum sensu pietatis agnoscas. Sic URBANO patruo Tuo prosperam vitæ diuturnitatem, sic bonum Tuis consiliis eventum largiatur e cœlo Deus, uti nos quotquot in hoc agimus Collegio, Tuorum olim studiorum palæstra, nunc benevolentiæ in nos Tuæ theatro, conjunctis animis comprecamur. Vale.

APPROBATIO CENSORUM ROMANORUM.

Ego Georgius Elfinstonius Societatis Jesu, S. Theologiæ Doctor, et collegii Scotorum de Urbe Rector, *Commentaria R. P. Cornelii a Lapide, ejusdem Societatis theologi, in sacrosancta quatuor Evangelia*, ex commissione Reverendissimi Domini Nicolai Riccardi, Sacri Palatii Magistri, legi : opus egregium, pium, doctum et eruditum; sacrarum Litterarum, SS. Patrum, historiæ tam ecclesiasticæ quam sæcularis, dictorum sapientium, scriptorumque omnis generis varia et mira eruditione plenum; opus, in quo nihil notavi, quod non sit orthodoxæ et catholicæ fidei, et optimis moribus conforme; opus denique theologis, S. Scripturæ studiosis et verbi divini concionatoribus, meo judicio, utilissimum. In quorum fidem hoc testimonium manu mea subscriptum dedi Romæ in collegio Scotorum, 27 martii, anno 1636.

GEORGIUS ELFINSTONIUS.

IMPRIMATUR.

Fr. Nicol. RICCARDI, *Sacr. Pal. Apost. Mag.*

APPROBATIO CENSORIS ORDINARII.

Perlegi et relegi *Commentarium R. P. Cornelii a Lapide, Societatis Jesu sacerdotis et sacrarum Litterarum quondam in Urbe professoris et interpretis accuratissimi, quem in quatuor Domini nostri Jesu Christi Evangelia* nuper elucubravit : quem quia recondita et omnigena doctrina refertissimum, et sensus quadruplicis enodatione luculentum deprehendi, hinc dignum judicavi qui ad Reipublicæ Christianæ bonum, ad verbi divini præconum usum, atque ad sacræ Scripturæ interpretum commodum prælo committatur, ut ita publici juris fiat. Ita censeo Antuerpiæ, postr. cal. junias, anno 1639.

GASPARD ESTRIX,

S. T. L. Canonicus et Plebanus Antuerpiensis, ac librorum Censor.

Annotationes quibus *Commentaria R. P. Cornelii a Lapide in sacrosancta quatuor Evangelia* illustravit et ditavit D. A. C., Presbyter diœcesis Ambianensis,

Nil obstat quin imprimantur.

Datum Ambian., 9 april., anno 1857.

† JACOBUS ANTONIUS,

Ambian. Episcopus.

CHRONICON

VITÆ JESU CHRISTI EX OPERE P. PATRITII EXCERPTUM.

ANNI					DIES MENSIS VEL ANNI TEMPUS.	DIES HEBDOMADÆ.	HISTORIA.
PERIODI JULIANÆ.	ÆRÆ VULGARIS.	IMPERII IN REMP. UNIVERSAM.	IMPERII IN PROVINCIAS A DIE NEOMENIÆ TISRI.	VITÆ CHRISTI.			
4706		36			kalendis januariis	4	Annus XXXVI imperii Augusti incipit.
					circa medium annum		Stella a Magis primo conspecta.
					circa mediam æstatem		Janus tertio clusus ab Augusto, orbis terrarum pace compositus.
					primo autumno		Joannes Baptista generatur.
4707		37			veris initio		Divini Verbi incarnatio. Maria virgo ad Elisabetham proficiscitur.
					prima æstate		Ortus Joannis Baptistæ.
							Josephi hæsitatio.
					ante medium decembrem		Judææ descriptio incepta.
				1	VIII kal. januar.	6	Ortus JESU CHRISTI die sexta mensis Judæorum decimi, qui est tebeth.
4708		38			kalendis januariis	6	Christus circumcisus.
					IV non. februar.	3	Christus in templo *sistitur Domino.*
							Reditus Nazarethum.
					circa medium februarium		Migratio Bethlehemum.
					post medium februarium		Magorum adventus.
							Christus in Ægyptum subductus.
					circa initium martii		Cædes puerorum Bethlehemitarum.
					non serius quam media æstate		Antipater, Herodis filius, Romam proficiscitur.
					non serius quam adfecta æstate		Cn. Sentio Saturnino legato proprætore Syriæ Quintilius Varus succedit.
4710		40		3	intra IX et V kal. april.		Antipater aliquot ante mensibus reversus interimitur patris jussu, quinto die ante ipsius Herodis obitum.
					VI kal. april.	3	Interlunium mensis nisanis.
							Initium anni regni Herodis XXXVII a primo, XXXIV ab altero exordio.
					intra IV kal. et IV non. april.		Herodes moritur.
							Christus ex Ægypto reducitur.
					ante idus apriles		Christus pervenit in regionem Israelitarum.
					circa medium aprilem		Christus pervenit Nazarethum.
4714	1	44		7	kalendis januariis	7	Initium æræ vulgaris.
4719	6	49		12	circa medium annum		Archelaus, ethnarcha Judææ, in exsilium pulsus.
							P. Sulpicius Quirinus in Syriam venit legatus Augusti proprætor. Judæa provinciæ Syriæ contribuitur.
				13	VIII kal. januar.	7	Christus duodecim vitæ annos implet.
4720	7	50			medio mense martio		Christus duodecennis vadit Hierosolymam ad solemnia paschatis agenda.

					XI kal. april.	3	Plenilunium paschatis.
					III aut prid. kal. april.	4. 5	Parentibus proficiscentibus Christus Hierosolymæ manet.
					kalendis aprilib. aut postridie	6. 7	Christus a parentibus in templo repertus.
							Reditus Nazarethum.
4724	11	54	1	17	XVI kal. octobr.	4	Interlunium mensis tisri. Cum civili hujus mensis neomenia Judæis initium est anni I imperii Tiberii in provincias pari cum Augusto potestate.
				18	VIII kal. januar.	6	Christo duodevicesimus ætatis annus ire incipit.
4725	12	55			XVII kal. februar.	7	Tiberius Cesar triumphat ex Pannoniis.
							Non multo post par cum Augusto imperium accipit in provincias.
4727	14	57	3	20	kalendis januariis	2	Annus postremus incipit imperii Augusti.
		1			XIV kal. septembr.	1	Augustus moritur. Tiberius ei succedit.
4730	17	3	6	23	anno jam inito		Non ante id tempus Josephus Caiphas pontificatum accepit a Valerio Grato procuratore Judææ.
4737	24	11	14	31	VIII kal. januar.	2	Christus triginta implet ætatis annos.
4738	25				anno jam inito		Non serius quam hoc tempore Josephus Caiphas pontifex fuit renuntiatus.
					ante pascha		Pontius Pilatus Valerio Grato succedit in procurationem Judææ.
		12			VIII kal. septembr.	1	Annus XII incipit imperii Tiberii post Augustum.
			15		VII id. septembr.	2	Interlunium mensis tisri. Cum civili hujus mensis neomenia Judæis annus XV incipit imperii Tiberii in provincias.
					intra medium sept. et octobr.		Joannes Baptista munere suo fungi incipit.
					circa initium decembris		Christus baptismo tingitur a Joanne, moxque in deserta secedit.
				32	VIII kal. januar.	3	Christus XXXI ætatis implet annos.
4739	26				sub medium januarium		Christus redit e desertis.
							Res gestæ inter jejunium et iter Hierosolymam.
					circa medium martium		Christus Hierosolymam venit sub pascha.
					XII kal. april.	5	Plenilunium paschale primum post baptismum.
					a verno ad autumnum		Christus post mansionem Hierosolymæ extra hanc in Judæa commoratur.
		13			XIV kal. septembr.	2	Annus XIII incipit imperii Tiberii post Augustum.
			16		III kal. septembr.	6	Interlunium tisri. Cum civili hujus mensis neomenia Judæis annus XVI incipit imperii Tiberii in provincias.
					adfecto autumno		Joannes Baptista in vincula conjectus.
							Mox Christus in Galilæam revertitur.
				33	VIII kal. januar.	4	Christus XXXII ætatis implet annos.
4740	27				ante pascha		Res gestæ usque ad pascha.
					V id. april.	4	Plenilunium paschale alterum post baptismum.
					intra med. ver mediamque æstatem		Res gestæ usque ad mediam æstatem.
		14			XIV kal. septembr.	3	Annus XIV incipit imperii Tiberii post Augustum.
					adfecta æstate		Joannes Baptista interemptus.
							Mox Christus *iter faciebat per civitates et castella prædicans.*
					XIV kal. octobr.	5	Interlunium tisri. Cum civili hujus mensis neomenia Judæis annus XVII incipit Tiberii imperii in provincias.
					IV non. octobr.	7	Plenilunium scenopegiæ. Christus dies festos scenopegiæ agit Hierosolymæ.
					reliquo autumno		Christus in Galilæam reversus.
				34	VIII kal. januar.	5	Christus XXXIII implet ætatis annos.
4741	28				hieme		Res gestæ usque ad ver.
					mense martio		Res gestæ paulo ante pascha.
					IV kal. april.	2	Plenilunium paschale tertium post baptismum.

					verno et priore parte æstatis		Res gestæ usque ad mediam æstatem.
		15			XIV kal. septembr.	5	Annus XV incipit imperii Tiberii post Augustum.
					VII id. septembr.	3	Interlunium tisri.
			18		VI id. septembr.	4	Neomenia civilis mensis tisri. Judæis annus XVIII incipit imperii Tiberii in provincias.
							Circa hoc tempus Christus didrachma solvere jubetur.
					ante medium septembrem		Alia deinde gesta.
					sub medium septembrem		Christi iter Hierosolymam ad scenopegiam agendam.
					X kal. octobr.	4	Plenilunium scenopegiæ. Christus Hierosolymæ agit dies festos scenopegiæ.
					extremo sept. et ineunte oct.		Christus ad aliquot dies manet Hierosolymæ.
					intra prim. oct. et med. nov.		Christus Hierosolyma profectus in Judæa versatur.
					medio novembre		Christus versus Hierosolymam tendit.
					prid. kal. decembr.	3	Dies festus encæniorum. Christus hunc Hierosolymæ agit.
					mense decembre.		Mox secedit trans Jordanem. Haud multis post diebus venit in Bethaniam, ibique Lazarum in vitam revocat. Tum secedit Ephremum, atque ibi commoratur.
				35	VIII kal. januar.	7	Christus XXXIV ætatis implet annos.
4742	29				kalendis januariis	7	C. Fusius Geminus L. Rubellius Geminus coss.
					mense januario		Christus in Galilæam revertitur.
					reliqua hieme		Res in Galilæa gestæ usque ad ver.
					V non. mart.	5	Interlunium nisanis.
					IV non. mart.	6	Civilis neomenia mensis nisanis. Circa hos dies Christus e Galilæa profectus iter facit Hierosolymam ad pascha agendum.
					VI id. mart.	5	Adventus Jericho resque ibi gestæ.
					V id. mart.	6	Discessus Jericho versus Hierosolymam.
					IV. id. mart.	7	Post solis occasum Christus venit Bethaniam ibique pernoctat.
					III id. mart.	1	Christus mane more triumphantis Hierosolymam ingreditur.
							Vespere redit in Bethaniam ibique pernoctat.
					prid. id. mart.	2	Mane Hierosolymam revertitur.
							Vespere regreditur in Bethaniam.
					idibus martiis	3	Mane venit Hierosolymam.
							Vespere in Bethaniam recedit, quum *biduum* superesset usque ad pascha.
					XVII kal. april.	4	Concilium a pontificibus habitum de Christo sustollendo. Judas de proditione paciscitur.
					XVI kal. april.	5	Dies XIV mensis nisanis. Solemne paschatis quartum post Christi baptismum.
							Postrema cœna.
							Itus e cœnaculo ad Gethsemane.
							Christus in horto.
							Christus captus.
					XV kal. april.	6	Dies XV mensis nisanis, prima azymorum.
							Christus pontificibus sistitur, perque noctis reliquum illuditur.
							Concilium mane a pontificibus habitum.
							Christus Pilato traditus.
							Judas seræ pœnitentiæ pœnas luit.
							Judicium de Christo agitur.
							Hora fere tertia Christus damnatur.
							Ducitur ad Golgotham.
							Hora tertia crucifigitur.
							Hora sexta *tenebræ factæ sunt. . . usque in horam nonam.*
							Hora nona Christus moritur.
							Ante solis occasum sepelitur.
					XIV kal. april.	7	Res gestæ postridie mortis Christi.

				XIII kal. april.	1	Christus redivivus surgit e sepulcro. Compluribus se videndum præbet.
				VI kal. april.	1	Christus Thomæ et cæteris visus.
				mense aprili		Apostolis in Galilæam regressis semel atque iterum comparet.
				IV kal. maii.	5	Christus ultimo discipulis Hierosolymæ comparens eos in Bethaniam educit, coramque ipsis ad cœlos adscendit.

PROŒMIUM
IN EVANGELIA
DE
EVANGELIORUM
PRÆ CÆTERIS SACRÆ SCRIPTURÆ LIBRIS
EXCELLENTIA ET MAJESTATE
EX PARALLELIS LEGIS ET EVANGELII.

CAPUT PRIMUM.

Redeo a Veteri Testamento ad Novum : a Salomone, inquam, ad Christum, quasi a rivulo ad fontem; a Proverbiis ad Evangelia, quasi a flumine ad oceanum sapientiæ; ac per ea sacræ Scripturæ Novi Testamenti coronidem impono.

S. Scripturæ dignitas, utilitas, majestas. Tanta est sacræ Scripturæ dignitas, utilitas, majestas, ut omnes philosophorum et theologorum, tam hebræorum quam græcorum et latinorum, libros tantum superet quantum divina sapientia omnem humanam transcendit. S. Scriptura enim est verbum Dei, ipsa Dei loquela et vox, qua scilicet Deus suam sapientiam nobis enuntiat viamque ad virtutem, salutem et felicitatem æternam demonstrat. Quocirca S. Augustinus, epist. 3 *ad Volusianum* : « Quæ mens, inquit, avida æternitatis vitæque præsentis levitate permota, contra hujus divinæ auctoritatis culmen lumenque contendat ? quæ disputationes, quæ litteræ quorumlibet philosophorum, quæ leges quarumlibet civitatum duobus præceptis ex quibus Christus dicit totam legem prophetasque pendere, ullo modo sint comparandæ : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et proximum tuum tanquam teipsum?* » Deinde asserit S. Scripturam esse scientiarum omnium encyclopædiam, dicens : « Hic physica, quoniam omnes omnium naturarum causæ in Deo creatore sunt. Hic ethica, quoniam vita bona et honesta non aliunde formatur quam cum ea quæ diligenda sunt quemadmodum diligenda sunt diliguntur, hoc est, Deus et proximus. Hic logica, quoniam veritas lumenque animæ rationalis non nisi Deus est. Hic etiam laudabilis reipublicæ salus; neque enim conditur et custoditur optime civitas nisi fundamento et vinculo fidei firmæque concordiæ, cum bonum commune diligitur, quod summum ac verissimum Deus est, atque in illo invicem sincerissime se diligunt homines, cum propter illum se diligant cui quo animo diligant occultare non possunt. » Et nonnullis interjectis, ita concludit : « His salubriter et prava corriguntur, et parva nutriuntur, et magna oblectantur ingenia. Ille huic doctrinæ inimicus est animus, qui vel errando eam nescit esse saluberrimam, vel odit ægrotando medicinam. »

S. Scriptura ergo est ars artium, scientia scientiarum; ipsa est pandora et encyclopædia sapientiæ. Nostra memoria S. Theresia, virgo spiritu prophetiæ, æque ac sanctimoniæ et miraculorum gloria in Hispania celebris, a Deo didicit omnem noxam Ecclesiæ, omnia mundi damna ex hoc fonte manare, quod mortales clara solidaque cognitione, et seria consideratione non penetrent veritates S. Scripturæ. Auctor est P. Franciscus Ribera, nobilis S. Scripturæ interpres, in ejus vita. « Nam, ut ait S. Basilius, hom. *in Psal.* 1, S. Scriptura est communis curandarum animarum officina, e qua medelam quisque suo morbo salutarem et accommodam queat seligere; » ipsa ergo est apotheca rebus omnibus instructissima, quæ singulis temporibus, locis, personis, difficultatibus, periculis, morbis,

malis pellendis, bonis accersendis, erroribus jugulandis, orthodoxis dogmatibus statuendis, virtutibus inserendis, vitiis propulsandis pharmaca, arma, instrumenta suppeditat. Ita nimirum Ecclesia a sacra Scriptura, dum agones erant martyrum, hausit constantiam et fortitudinem; dum secula doctorum ac facultas docendi discendique, sapientiæ lumina, eloquentiæ flumina; dum tempora hæreticorum, fidei firmamenta, quibus errores convelleret; in prosperis ex ea didicit humilitatem et modestiam, in adversis magnanimitatem, in tepore diligentiam et fervorem. Denique si, quando tot labentibus annis senio, maculis, nævis deformetur, ex ea morum perditorum restitutionem, reditumque ad pristinam virtutis dignitatem et statum sibi adsciscit.

Evangelii præcellentia.

Porro, « inter omnes divinas auctoritates quæ sacris litteris continentur, » ait S. Augustinus, lib. I *De Consensu Evangelist.*, cap. I, « Evangelium merito excellit. Quod enim lex et prophetæ futurum prænuntiaverunt, hoc redditum et completum in Evangelio demonstratur. » Prophetia ergo est Evangelium velatum, Evangelium vero est prophetia revelata. Audi S. Ambrosium, lib. V *Hexame.*, cap. VII : « Evangelium est de quo martyr ascendit. Evangelium est mare in quo piscantur Apostoli, in quo mittitur rete, cui simile est regnum cœlorum. Evangelium est mare in quo Christi figurantur mysteria. Evangelium est mare in quo Hebræus evasit, Ægyptius interemptus est. Evangelium est mare in quo divinæ gratiæ plenitudo est, et sponsa Christi, Ecclesia, quæ super maria fundata est, sicut dixit Propheta : *Ipse super maria fundavit eam.* Exili super undas, o homo, quia piscis es; non te opprimat seculi istius fluctus. Si tempestas est, pete altum; si serenitas, lude in fluctibus; si procella, cave a scopuloso littore, ne te in rupem furens æstus illidat. » Quocirca S. Basilius, *hom.* 16 : « Omnis, ait, Evangeliorum vox reliquis omnibus Sancti Spiritus præceptis eminentior esse dignoscitur. » Et Origenes, præfation. *in Joannem* : « Totius Scripturæ primitiæ, inquit, est Evangelium. »

Clamat Christus : « Ego sum lux mundi, » utique per Evangelium, quod quasi lumen diffundo, ut per illud totum orbem illuminem. Evangelium ergo est lumen mundi et sol terræ; qua de causa, dum illud legitur, cerei accenduntur. Vetus fuit ille mos ante tempora S. Hieronymi; ita enim ipse scribit contra Vigilantium, ad lumina hæc cæcutientem et dormitantem : « Per totas Orientis Ecclesias, quando legendum est Evangelium, accenduntur luminaria, jam sole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum; unde et virgines illæ evangelicæ semper habent accensas lampades suas, etc., ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur de qua in Psalterio legimus : *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis.* » *Psal.* CXVIII.

Ad Evangelium cerei accenduntur. Cur?

Evangelii reverentia.

Quocirca mira semper fuit omnium, non tantum sanctorum, sed et christianorum erga Evangelium reverentia, mirus amor, mira veneratio. Constantinus Magnus Evangeliorum codicem auro gemmisque ornatum dono misit S. Nicolao, Myreensi episcopo, uti habet ejus vita. Theodosius imperator Evangelium propria manu descriptum quotidie lectitabat bona noctis parte. Testis est Nicephorus, lib. XIV, cap. III. Synodi œcumenicæ ambæ Nicenæ, Chalcedonensis, Ephesina, Evangeliorum codicem in medio concilii statuebant, ut ad illum, quasi ad personam Christi, converterentur; ac si Christus ipse eis diceret: « Justum judicium judicate, » ait S. Cyrillus in *Apolog.* Jure canonico sancitum est ut in solemni juramento per sacrosancta Evangelia, ea manu tangendo, juretur; unde etiamnum rem juramento firmantes dicimus : « Sic me Deus adjuvet et hæc sancta Dei Evangelia. » Uti ergo per Deum, ita et per Evangelia, quasi per sacrosanctum Dei verbum juramus. Neque orthodoxi duntaxat, sed et hæretici plerique idipsum faciunt, qui, licet alios S. Scripturæ libros e S. Canone expunxerint, alios mutilarint, alios depravarint, Evangelia tamen tangere et temerare non sunt ausi. Amplius dico, gentiles Evangelia suspexere. Quanti ea fecerint Platonici narrat S. Augustinus, lib. X *De Civit. Dei*, cap. XXIX, qui et lib. VII *Confess.*, cap. IX, docet se in Platonicorum libris legisse initium Evangelii S. Joannis : « In principio erat Verbum, » non vero illud : « Et Verbum caro factum est. » Denique dæmones ipsi ad Evangeliorum codices pavore percelluntur, et sacro quodam horrore concutiuntur : scribit S. Chrysostomus, hom. 51 *in Joannem*, dæmones locum illum in quo aliquis eorum sit codex ingredi non audere.

Miracula per Evangelium patrata.

Denique per Evangelia plurima Christus edidit miracula. Accipe pauca e multis. Gregorius Turonensis, *De Vita Patrum*, cap. VI, narrat quod, cum Averna civitas incendio conflagraret, S. Gallus, ecclesiam ingressus, diutissime ante sanctum altare Deum exoravit, surgensque, apprehenso Evangeliorum codice eoque aperto, obviam se igni obtulit, subitoque incendium extinctum est, ut ne favillæ quidem remanerent. S. Martianus, cum jam flamma serpens ecclesiæ S. Anastasiæ appropinquaret, accepto in manus sacro Evangelio, per tegulas in tectum conscendit, precibusque et lacrymis illæsam ab incendio servavit. Ita refert Nicephorus, lib. V, cap. XXII. Zonaras item in Basilio Macedone scriptum reliquit Rhosos, libro Evangeliorum ab igne erepto illæso, fidem Christi amplexos. Itaque Evangelia totius Scripturæ sanctæ divinissima, sublimissima, fecundissima, profundissima pars sunt ac portio, ideoque semper obvia in cathedris, in pulpitis, in controversiis, in officio divino, in omni sermone et publico et privato. Quod ergo theologi

et veteres et moderni uno ore toti S. Scripturæ tribuunt, nimirum illam esse omnium librorum, disciplinarum, scientiarum certissimam, augustissimam, efficacissimam, sapientissimam, utilissimam, altissimam et maxime necessariam, hoc proprie et primo sibi vindicant Evangelia, sive materiam, sive auctorem, sive dicendi rationem et modum spectes.

Materia Evangeliorum. Materia enim est Deus ipse, tum qua Deus, tum qua homo : scilicet, Evangelia describunt verba et acta Christi Domini, quibus tum nos redemit, tum docuit quæ credenda sunt, quæ agenda, quibus itineribus ad vitam beatam tendere debeamus. Itaque hic agit de præceptis divinis, de consiliis, de perfectione vitæ christianæ, de virtutibus, de vitiis, de sacramentis, de fide, spe, charitate, de Trinitate, ideoque de omni materia theologica, ut recte Evangelia definire possis cum S. Hieronymo, *breviarium vel compendium totius theologiæ*, et doctrinæ vitæque christianæ.

Auctor. Auctor ipse, et quasi in comœdia hac evangelica choragus, qui pene solus hic aut agit, aut loquitur, est Christus Dominus, sapientia æterna: «Multifariam, multisque modis,» inquit Apostolus, *Hebr.* I, « olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et secula. » Ergo non Moses, non prophetæ, non reges, sed Unigenitus, qui e mente Patris arcana sapientiæ divinæ ipsamque increatam sapientiam totam, quanta quanta est, cum divinitate hausit, eamdam hic in Evangeliis nobis communicat; ipsum, inquam, Verbum omniscium intellectus divini ore proprio hic sonat, hic loquitur, hic eructat mysteria æternis temporibus tacita et tot figuris legis et prophetarum adumbrata.

Methodus. Modus autem et ratio dicendi atque disserendi in Evangeliis quam admirabilis! S. Dionysius Areopagita, in platonica et peripatetica philosophia instructissimus, S. Pauli discipulus, et christianæ theologiæ facile princeps, inter alios doctissimos libros tres præcipuos edidit. Primum inscripsit *De Divinis Nominibus*, in quo ea tantum nomina quæ perfectionem aliquam et excellentiam continent Deo convenire demonstrat, qualia sunt ens, bonum, pulchrum, perfectum. Secundum scripsit *De Mystica Theologia*, in quo nullum nomen Deo proprie convenire posse, et perfectius cognosci Deum per negantem quam affirmantem theologiam ostendit. Tertium edidit *De Symbolica Theologia*, in quo omnia nomina, quæcumque illa existant, Deo attribui posse ex Scripturis sacris demonstrat. Evangelia triplicem hanc theologiam sequuntur, sed maxime ultimam symbolicam, ad quam spectant tot metaphoræ, tot similitudines, tot parabolæ, in quibus Deus multas rerum species et hominum imagines, quasi Proteus quidam cœlestis, propter nos induit. Jam enim comparatur regi qui fecit nuptias filio suo, aut hero ponenti rationem cum servis suis, aut duci venienti ad bellum cum decem millibus; nunc vero patrifamilias, nunc agricolæ, nunc pastori, nunc piscatori, nunc negotiatori, nunc fœneratori et aliis permultis quibus se Christus assimilare voluit, ut seipsum non tam vocibus quam rebus ipsis, ad eruditionem nostram, menti oculisque repræsentaret. Unde hic advertas in Evangeliis nos tum per verba, tum per facta Christi edoceri : « *Omnis* enim Christi *actio*, inquit S. Gregorius, *nostra est instructio*; et Dei proprium est, non tantum verbis, sed et rebus ipsis ac gestis, quasi alphabeto quodam, res divinas et evangelicas menti spectandas exhibere. »

Vindicat et aliam sibi hæc evangelicæ sapientiæ methodus dignitatem. Ita enim est a Spiritu sancto concinnata ut et rudes et simplices fructu lectionis ejus non destituantur, et magna et excelsa ingenia difficilia multa obscuraque, in quibus exerceri et desudare valeant, inveniant; quia neque semper aperta est, nec semper obscura : « Divinus enim sermo, » ait S. Gregorius, præfat. *in Job*, cap. IV, « sicut mysteriis prudentes exercet, sic plerumque superficie simplices refovet. Habet in publico unde parvulos nutriat, servat in secreto unde mentes sublimium in admiratione suspendat. Quasi quidam quippe est fluvius, ut ita dixerim, planus et altus, in quo et agnus ambulet, et elephas natet. » Nimirum Christi doctrina facilis et pervia est parvulis et studiosis, difficilis et impervia mentibus superbis, otiosis sibique præfidentibus. « Confiteor, ait ipse Christus, confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis; ita, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. » *Matth.* XI.

In Scirptura agnus ambulat, elephas natat.

Hæc et plura ad oculum perspicies, si legem cum Evangelio per parallela et antitheta componas et opponas. Sub lege Prophetas cæterosque Veteris Testamenti libros accipio, sub Evangelio cæteros Novi Testamenti; Evangelium enim est quasi eorum basis et centrum. Sicut enim sol in medio lunæ, Mercurii, Veneris, Martis, Saturni et Jovis fulgidus resplendet, hique planetæ a sole lumen suum mutuantur, ac circa eum oberrantes quasi chorum, et, ut ita dicam, choream agunt; sic Evangelium quasi sol inter Apostolorum scripta coruscat, eisque suam lucem et fulgorem impertit. Quid enim sunt Petrus, Paulus, Jacobus, Joannes, Judas, nisi præcones et interpretes Evangelii? «Paulus, ait S. Hieronymus, ep. 61 *ad Pammach.*, tuba Evangelii, rugitus leonis nostri, flumen eloquentiæ Christianæ. » Quocirca Evangelii praxin tradunt Acta Apostolorum, doctrinam Epistolæ S. Pauli et cæterorum Apostolorum, prophetiam Apocalypsis; quæ enim Christus prædixit de Elia, Antichristo, judicio,

consummatione seculi signisque illis præviis, hæc fusius enarrat et explicat S. Joannes in Apocalypsi. Christus etenim in Evangelio, uti summus est legislator, apostolus, evangelista et doctor, ita et divinus est vates et propheta.

Antitheses legis et Evangelii. Prima. PRIMA ergo antithesis legis et Evangelii est in auctore, quod legis auctor sit Moses, merus homo; Evangelii vero auctor sit Christus, verus Deus et homo. Ita Concilium Tridentinum, sess. 4: « Evangelium, ait, Dominus noster Jesus Christus, Dei Filius, proprio ore primum promulgavit.» «Lex, ait Apostolus, *Galat.* III, 19, ordinata est per angelos in manu mediatoris,» scilicet Mosis, qui medius et mediator fuit inter Deum et populum. Quare quantum Christus Mose et angelis, quantum Creator creaturis antecellit, tantum Evangelium præcellit legi. Christus enim, ut ait Apostolus, *Hebr.* I, 2, « cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus (Dei Patris), etc., sedet ad dexteram Majestatis in excelsis, tanto melior (præstantior) angelis effectus quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando angelorum : *Filius meus es tu, ego hodie genui te?* » Et cap. III, 3 : « Amplioris enim gloriæ iste (Christus) præ Moyse dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet domo qui fabricavit illam. » Et id., 5 : « Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus, tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant; Christus vero tanquam filius in domo sua. » Christo in Evangelio subservierunt angeli omnes, velut ejus administratorii spiritus. Unde S. Cyprianus (vel quisquis est auctor tract. *De Nativitate Christi*) : « A supernis, ait, legationibus (Gabrielis archangeli ad B. Virginem et ad Zachariam, patrem Joannis Baptistæ) incipit Evangelium, cujus primi dictatores angeli extiterunt. » Cæterum Christus ipse per se Evangelii est conditor. Idcirco enim deitatem suam nostra carne vestivit ut per illam ore suo Evangelium dictaret : « Nam, ut ait S. Joannes, cap. I, 17, lex per Moysen data est; gratia et veritas per Jesum Christum facta est. » Quid ergo est Evangelium? Est liber Christi, philosophia Christi, theologia Christi; est lætissimum Christi nuntium de redemptione, gratia et æterna salute generis humani e cœlo per ipsum allata ipsisque credentibus collata. Longe enim sublimiora et diviniora Christus ore suo locutus est quam per Mosen et prophetas locutus sit.

Quare Evangelium legere vel audire est ipsissimam vocem Filii Dei legere vel audire. Tanta ergo reverentia audiendum est Evangelium quanta Christus ipse, uti S. Antonium, S. Basilium, S. Franciscum similesque sanctos factitasse legimus. « Nos itaque sic audiamus Evangelium, quasi præsentem Dominum, » ait S. Augustinus, tract. 30 *in Joannem*; « sursum est Dominus, sed etiam hic est veritas Dominus. » Quocirca, dum Evangelium in templo legitur, omnes ei assurgant quasi Christum in eo venerantes simulque ad cœlum, quod in eo promittit, anhelantes; idque ex apostolorum sanctione. Audi S. Clementem, lib. II *Constit. Apost.*, cap. LXI : « Cum Evangelium legitur, omnes presbyteri, diaconi et laici assurgant cum magno silentio. » Extat et in eam sententiam aliud Anastasii pontificis decretum ad omnes Germaniæ et Burgundiæ episcopos, in hæc verba : « Significastis quosdam in ecclesia, quando leguntur Evangelia, sedere; » et paulo post : « Quod nullatenus deinceps fieri auctoritate apostolica mandamus; sed dum sancta Evangelia in ecclesia recitantur, sacerdotes et cæteri omnes præsentes, non sedentes, sed venerabiliter curvi in conspectu S. Evangelii stantes, dominica verba intente audiant et fideliter adorent. » Can. Apostol. *de Consecrat.*, dist. 1. Hanc assurgendi consuetudinem etiam in episcopis probat Isidorus Pelusianus, lib. I, *epist.* 136, his verbis : « Nam cum ipse verus pastor per adorandorum Evangeliorum apertionem accedit, tum demum episcopus assurgit atque imitationis habitum deponit, hinc nimirum Dominum ipsum, pastoralis artis ducem, ac Deum et herum adesse significans. » Sozomenus, lib. IX *Hist. tripart.*, cap. XXXIX, damnat ritum Alexandrinorum, apud quos, præter communem morem, non surgit episcopus dum Evangelia leguntur. Porro synodus VIII œcumenica, action. X, can. 3, Evangeliis honorem æqualem illi qui cruci Christi defertur, decernit : « Sacram, ait, imaginem Domini nostri Jesu Christi et omnium salvatoris æquo honore cum libro sanctorum Evangeliorum adorari decernimus. Sicut enim per syllabarum eloquia quæ in libro feruntur salutem consequuntur omnes, ita per colorum imaginariam operationem et sapientes, et idiotæ cuncti, ex eo quod in promptu est perfruuntur utilitate. Quæ enim in syllabis sermo, hæc et scriptura, quæ in coloribus prædicat et commendat. »

Evangelio quasi Christo loquenti omnes assurgunt.

Idem honor Evangelio et cruci Christi deferendus.

Secunda. SECUNDA antithesis, consequens ex prima, petitur a doctrinæ præcellentia. Evangelii enim doctrina longe excedit eam quæ in Mose et lege reperitur. Lex Deum unum credendum colendumque proponit; Evangelium Deum unum in essentia, sed trinum in personis, amandum adorandumque prædicat: « Euntes, inquit Christus, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. » *Matth.* XXVIII. Fateor in lege et prophetis extare umbram mysterii S. Trinitatis; unde ex illis hausit Trismegistus suum illud oraculum : « Monas genuit Monadem, et in se reflexit ardorem; » sed mysterii veritatem non intellexit, non penetravit. Idipsum secuti platonici, sed non assecuti, errore arianismo simili veritatem contaminarunt, dum unum Deum summum, alios vero deos minores et inferiores statuerunt. Christi ortum, vitam, passionem, crucem, ascensionem, missionem Spiritus sancti,

vocationem et conversionem omnium gentium tenuiter et obscure vaticinantur prophetæ; at Evangelium solide et clare hæc ipsa annuntiat. Dei præscientiam, providentiam, prædestinationem, omnipotentiam, charitatem immensam cæteraque attributa distincte et aperte pandit, non lex, sed Evangelium : « Deum, ait S. Joannes, cap. I, 18, nemo vidit unquam; unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. » Ideo enim Christus e sinu Patris in sinum matris factus homo descendit ut arcana Patris ipsi soli cognita nobis enuntiaret : nimirum hoc est « magnum pietatis sacramentum, quod, ut ait Apostolus, manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria; » utique non in lege, sed in Evangelio. I *Timoth.* III, 16.

Tertia. TERTIA. Lex est veluti umbra, Evangelium vero est ipsa veritas per legis typum adumbrata; quantum ergo umbræ præstat veritas verumque corpus, tantum Evangelium præstat lege. « Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, » etc., ait Apostolus, *Hebr.* X, 1; et II *Cor.* X, 1 : « Patres nostri omnes, ait, sub nube fuerunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eumdum potum spiritalem biberunt : bibebant autem de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus, etc. Hæc autem omnia in figura contingebant illis. » Nimirum tot patriarcharum gesta, tot prophetarum oracula, tot visionum symbola, tot hostiarum sacrificia, tot baptismatum et cæremoniarum sacramenta, tot legum decreta sanguine animalium sancita erant umbræ, figuræ et typi quæ Christo præluderent eumque quasi in ænigmate et sub velamine rudi populo repræsentarent; Evangelium autem manifeste nobis Christum ejusque mysteria et sacramenta exhibet. Unde Apostolus, II *Cor.* III, 8 : « Nos vero omnes, inquit, revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur, tanquam a Domini spiritu. » Hac de causa primam *ad Rom.* epistolam (1) Apostolus ita orditur : « Paulus, servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio, etc. »

Quarta. QUARTA. Lex erat nuntia timoris, Evangelium vero amoris. Lex enim mortem prævaricantibus intentabat, Evangelium præcipue præmium credentibus ostentat. Quare lex erat servorum; Evangelium est liberorum et filiorum. « Deus, inquit Paulus, idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non littera, sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat. Quod si ministratio mortis (puta lex minans mortem) litteris deformata in lapidibus fuit in gloria, etc., quomodo non magis ministratio spiritus (Evangelium ministrans spiritum) erit in gloria? » II *Cor.* III, 6. Quid ergo est Evangelium? Est lex libertatis, lex spiritus, lex beneficentiæ et charitatis. Christus enim « pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum illo. » *Actor.* X, 38. Quocirca S. Joannes Eleemosynarius, patriarcha Alexandrinus, teste Leontio in ejus vita, cap. XXII, ad largissimas suas eleemosynas accensus fuit Evangelio, atque exemplo viri evangelici Serapionis Sidonii, cum in actis ejus legeret ipsum amictum suum dedisse egeno, et iterum paululum processisse illinc et frigus patienti obviasse, et illi tunicam præbuisse; unde quia nudus sedebat, tenens sanctum Evangelium, interrogatus a quodam : « Quis te expoliavit, Abba? » demonstrans sanctum Evangelium, ait: «Iste.» Alio quoque tempore hoc ipsum Evangelium vendidisse et dedisse eleemosynam; discipulo vero suo dicente : « Abba, Evangelium ubi est? respondisse illum : « Credo, fili, qui dixit mihi : *Vende quæ habes, et da pauperibus*, ipsum vendidi et dedi eis, ut in die judicii habeamus fiduciam abundantiorem apud Deum. » Et quia alias iterum vidua mulier petiisset ab eodem sancto Serapione eleemosynam, quoniam esuriebant filii ejus, et non habente eo aliquid omnino, tradidit se ei ut venderet eum ad mimos græcos, quos et christianos fecit in paucis diebus. Sic et S. Paulinus seipsum pro filio viduæ Wandalis in servitutem tradidit, ut imitaretur Christum, qui, cum esset Dominus gloriæ, in Evangelio propter nos pauperem et servum se fecisse legitur, ut nos sua paupertate et servitute ditaret liberosque efficeret. Palladius, in *Lausiaca*, cap. CXVI, narrat Bisarionem abbatem semper Evangelium sub axillis gestasse, ut ex eo quid agendum foret et qua ratione evangelice vivendum, disceret. Quare, cum in nudum incidisset, se vestibus suis spoliasse ut nudum vestiret. Cumque rogaretur : « Quis te nudavit? » protendisse Evangelium : «Hoc, inquit, me exuit.» Rursum, cum in alium egenum incurrisset, nec aliud haberet quod daret, ipsum Evangelii codicem vendidisse pretiumque egeno dedisse; cumque Dulas, ejus discipulus, quæreret : « Abba, ubi tuum est Evangelium? » respondisse : « Ne tristitia afficiaris; nam ut illic (in cœlo) habeamus fiduciam, vendidi ipsum sermonem qui mihi semper dicebat : *Vende quæ habes, et da pauperibus.* »

Serapion Evangelium vendit ut pauperi succurrat.

Simile fecit S. Paulinus.

Et Bisarion.

Quinta. QUINTA. Lex bona terrena et caduca promittebat; Evangelium vero cœlestia et æterna. In lege non audis nisi pollicitationem abundantiæ olei, vini, mellis, pecorum, etc.; in Evangelio vero visionis et possessionis Dei, gaudiorum et bonorum sempiternorum. Josue induxit Hebræos in

(1) Eam *primam* dicit, non quod Paulus aliam ad Romanos scripserit, aut hæc cæteris tempore sit prior; sed, ut videtur, quod primo stet loco inter ejus epistolas.

terram lacte et melle manantem, sed terram morientium; Jesus vero christianos inducit in terram viventium, omni gratia et gloria splendentem, uti docet Apostolus, *Hebr.* IV, 8; unde, *Rom.* I, fidenter ait : « Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum et Græco; » id est, deinde gentili. « Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est : *Justus autem ex fide vivit.* » Virtus ergo Evangelii docet et persuadet fidem, fides justificat, justitia salvat et beat.

Sexta. SEXTA. Lex erat onus grave; Evangelium vero leve. Audi Christum, *Matth.* XI : « Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. » Lex enim plurimas sanxit leges, easque triplices : morales, cæremoniales et judiciales, quarum pleræque transgressoribus mortem decernunt; at Evangelium pauca decalogo addidit præcepta, æque ac sacramenta; insuper eis annexuit copiam gratiæ Spiritus et consolationum cœlestium. Unde Isaias, cap. LXI, Christum ita inducit loquentem : « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me. Ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, prædicarem captivis indulgentiam et clausis apertionem. »

Septima. SEPTIMA. Lex erat via ad Christum et Evangelium; hoc vero legis est meta et terminus, nimirum « finis legis Christus ad salutem omni credenti. » *Rom.* X, 4. Quocirca S. Bernardus, hom. 1 super *Missus est*, docet Christum promissionis legis, velut seminis et florum, fuisse fructum. Fructus enim finis est ad quem semina tendunt et in quem desinunt. In Christum ergo, ut scopum, collimant Moses et Prophetæ; quare Evangelia pariter eorumdem sunt finis et scopus, omnesque illi ad Evangelia manu ducunt, Evangeliis continentur et explicantur.

Octava. OCTAVA. Lex data fuit solis Judæis, Evangelium omnibus Gentibus. Hinc Isaias, cap. LXIX, de Christo vaticinans : « Parum est, inquit, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, et fæces Israel convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium ut sis salus mea usque ad extremum terræ. »

Rursum lex fuit temporaria, duravit enim duntaxat usque ad Evangelium; hoc vero permanebit semper eritque æternum. Audi Apostolum, *Hebr.* VII, 18 : « Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus et inutilitatem; nihil enim ad perfectum adduxit lex : introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum, etc., per eum qui dixit : *Juravit Dominus et non pœnitebit eum : tu es sacerdos in æternum.* » *Psal.* CIX.

Porro, ita miro modo a Christo compositum est Evangelium ut cuique hominum ætati, sexui, gradui conveniat, ut universalis sit liber, ac instar pandoræ sit universitas sapientiæ. Evangelium enim normam vitæ justæ et sanctæ, imo perfectæ, præscribit viris, feminis, pueris, conjugibus, viduis, virginibus, monachis, pastoribus, doctoribus, episcopis. Exempli sit instar quod ait S. Augustinus, lib. *De Vera Religione*, cap. XVI : « Tota vita Christi in terris per hominem, quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit; » omnia enim bona mundi, cum contempsit, contemnenda docuit; omnia mala mundi, dum perpessus est, perpetienda et superanda monstravit. Nihil enim Christus verbo docuit quod non exemplo monstravit. « Satellites voluptatum divitias perniciose populi appetebant : pauper esse voluit. Honoribus et imperiis inhiabant : rex fieri noluit. Carnales suos filios magnum bonum putabant : tale conjugium prolemque contempsit. Contumelias superbissime horrebant : omne genus contumeliarum sustinuit. Injurias intolerabiles esse arbitrabantur : quæ major injuria quam justum innocentemque damnari ? Dolores corporis execrabantur : flagellatus atque cruciatus est. Mori metuebant : morte mulctatus est. Ignominiosissimum mortis genus crucem putabant : crucifixus est. Omnia quæ habere cupientes non recte vivebamus, carendo vilia fecit; omnia quæ vitare cupientes a studio deviabamus veritatis, perpetiendo dejecit. » Hucusque S. Augustinus.

NONA. Lex fuit imperfecta; Evangelium vero Nona. quaquaversum, sive fidem, sive mores spectes, integrum est et perfectum. Judæi ergo sub lege fuere quasi alphabetarii; christiani vero sub Evangelio perfecti evadunt theologi. Audi Apostolum, *Galat.* IV, 3 : « Cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. » Quocirca S. Cyrillus, lib. IX *in Joan.* : « Oportebat, inquit, per Moysen tanquam puerum erudiri Israelem, qui puerilis adhuc et rudioris mentis erat; at per Christum, in quo omnes sunt thesauri sapientiæ et scientiæ reconditi, descriptam veram et consummatissimam nobis afferri scientiam. » Quinimo Christus, *Matth.* V, multa legis decreta reformavit, et ad meliorem virtutis pietatisque formam normamque revocavit. « Audistis, inquit, quia dictum est antiquis : Non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum pedum ejus est, etc. Sit autem sermo vester : est, est; non, non; quod autem his abundantius est, a malo est. Audistis, quia dictum est : Oculum pro oculo, et dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram, etc. Audistis, quia dictum est : Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis : Diligite

inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. » Hac de causa S. Hieronymus (vel potius S. Paulinus, uti stylus indicat) Celantiæ, prænobili matronæ, conjugio tamen illigatæ, piæ vitæ regulam flagitanti, *epist.* 14, eidem respondens, Evangelii tramitem ut legat, assignat, ejusque qui dicit : « Ego sum veritas et via. » « Ad compendiosum, ait, quoddam commonitorium illa tibi Evangelii eligenda sententia est, et superscribenda cordi tuo, quæ ad totius justitiæ breviarium dominico ore profertur : *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, hæc et vos facite illis.* Cujus præcepti vires exprimens, jungit ac dicit : *Hæc est enim lex et prophetæ.* » Et post nonnulla : « Ad omnem igitur actum, ad omne verbum, ad omnem etiam cogitatum hæc sententia retractetur ; quæ tibi, quasi speculum quoddam paratum et ad manum semper positum, qualitatem tuæ voluntatis ostendat, ac etiam vel de injusto opere redarguat, vel de justo lætificet : quotiescumque enim talem in alterum habueris animum qualem in te ab altero servari cupis, æquitatis viam tenes ; quoties vero talis erga alterum fueris qualem in te vis neminem, iter justitiæ dereliquisti. » Idem S. Hieronymus, epist. *ad Gaudentium*, eum qua ratione Pacatulam filiolam educet instruens : « Cum virgunculam, ait, septimus annus exceperit, discat memoriter Psalterium et Evangelia sui cordis thesaurum faciat. »

Decima.

DECIMA. Lex præcepta duntaxat tradit, eaque naturæ conformia ; Evangelium vero et præcepta, et consilia, et mixta ex præceptis et consiliis, illaque naturam transcendentia, paradoxa, supernaturalia et divina. Inter præcepta primas tenet illud novæ charitatis : « Mandatum novum, inquit, do vobis, ut diligatis invicem ; sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem. » *Joan.* XIII, 34.

In Evangelio est beatitudo.

Consilia sunt : « Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi et alteram. » Et : « Et qui vult tecum judicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. » Et : « Quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. » *Matth.* V, 39, 40, 41. Mixta, id est partim præcepta, partim consilia, sunt : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, » cæteræque octo beatitudines quas recenset S. Matth., cap. V, 3 et seq.

Quocirca S. Augustinus, serm. 112 *de Tempore*, docet beatitudinem hujus vitæ in sacris litteris et Evangelio consistere, idque demonstrat hoc argumento. « Beatitudo, ait, consistit in Dei cognitione et contemplatione ; Dei cognitionem haurimus ex sacris litteris et Evangelio ; ergo in iis eorumque studio et meditatione sita est beatitudo. » Quin et Christus ad Judæos : « Scrutamini, ait, Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. » *Joan.* V, 39. Et cap. XVII, conversus ad Patrem : « Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum, etc. *Ego enim sum via, veritas et vita.* » « Sum *via* incipientium, *veritas* proficientium, *vita* perfectorum ; sum *via* sanctæ conversationis, *veritas* doctrinæ divinæ, *vita* beatitudinis sempiternæ, » ait S. Leo. « Sequamur ergo », inquit S. Bernardus, serm. 2 *de Ascens.*, « sequamur, Domine, te per te ad te, quia tu es via, veritas et vita : via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio. » Causam dat S. Augustinus, serm. 112 *de Tempore* : « Quia, inquit, sacrarum lectio Scripturarum divinæ est præcognitio non parva beatitudinis. In his enim, quasi in quodam speculo, homo seipsum considerare potest, qualis sit, vel quo tendat. Lectio assidua purificat omnia, timorem incutit gehennæ, ad gaudia superna cor instigat legentis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare et legere ; nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur ; cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur. »

Tota christiani sapientia, virtus, perfectio et felicitas in eo sita est, ut Christi doctrinam et vitam Evangelio descriptam hauriat, meditetur et moribus exprimat. Docet Christus veram justitiam et sanctimoniam consistere in interna mentis puritate et integritate, non in externa operum specie ; in conscientia modesta et sancta coram Deo, non in pompa plausuque hominum ; in humilitate, non in ostentatione ; in honorum non ambitu, sed fuga et contemptu. Docet non resistere malo, sed diligere inimicos æque ac amicos. Quis Socrates, quis Aristoteles, quis Plato hæc intellexit ? Docet terrena ut vilia et brevia despicere, anhelare ad cœlestia, ut qui mundo et seculo majores esse cœpimus, supra omnes mundi luctantis æstus et turbines mente et vita conversemur in cœlis, vivamus Deo, laboremus æternitati, ideoque in agone justitiæ, Deo et Christo spectante, ad propositam gloriæ palmam alacres procurramus, pro eaque vitam et sanguinem, si opus sit, libenter et generose profundamus. Quis sophorum hæc cognovit ? Secuti sunt, et etiamnum sequuntur mundani famæ et gloriæ fumos, ambiunt honorum culmina, opibus et deliciis inhiant ; Christi discipulus hoc fixum habet : « Mihi autem adhærere Deo bonum est ; mihi vivere Christus est, et mori lucrum. »

Sublimia Evangelii dogmata.

Docet Christus se a Patre missum in terras triplici de causa, ut nimirum hominibus esset redemptor, doctor et vitæ exemplar. Redemptori amorem, doctori disciplinam, exemplari sequelam et imitationem debemus. Hæc est summa

Evangelii. « Evangelia, inquit S. Basilius, in princ. S. *Joannis*, Christum ipsum nobis repræsentant quasi spirantem, docentem, mira patrantem, dira patientem. » S. Antonius, teste S. Anastasio in ejus vita : « Evangelium, inquit, est epistola quædam Dei e cœlo emissa, » docens qua via ad cœlum tendere, quomodo Deo placere, qua ratione bene perfecteque vivere debeamus.

Evangelium est Dei epistola.

Clare et præclare S. Bernardus, serm. 1 *de Septem Panibus* : « Evangelium, inquit, speculum veritatis, nemini blanditur, nullum seducit ; talem in eo se quisque reperiet qualis fuerit, ut nec ibi timore trepidet ubi non est timor, nec lætetur cum male fecerit. » Eadem metaphora utitur D. Gregorius, lib. II *Moral.*, cap. I : « Scriptura, inquit, sacra mentis oculis quasi quoddam speculum opponitur, ut interna nostra facies in ipsa videatur. Ibi enim fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus ; ibi sentimus quantum proficimus ; ibi a profectu quam longe distamus. » Consentit D. Ambrosius, serm. 20 *in Ps.* CXVIII, circa medium : « Evangelium, inquit, non solum fidei doctrina, sed etiam morum est magisterium et speculum conversationis. »

Undeci-

UNDECIMA. Lex nudum præceptum intellectui proponit ; Evangelium simul cum præcepto voluntati gratiam ad illud implendum aspirat, juxta illud S. Leonis : « Juste instat præcepto, qui prævenit auxilio. » Christus enim, qui in Evangelio loquitur, non tantum exterius insonat auribus, sed et interius menti illabitur, illique soni externi sensum gustumque insinuat, ut quod vox suadet, hoc spiritus persuadeat : « Verba mea spiritus et vita sunt, » ait ipse, *Joan.* VI ; et Jeremias, cap. XXXI, quem citat Paulus, *Heb.* X : « Hoc, ait, testamentum quod testabor ad illos, dicit Dominus : dabo leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas. » Cum ergo legimus Evangelium, loquitur nobis Christus ; cum oramus, nos ipsi loquimur Christo. Potuit una Evangelii vox : « Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, » magnum illum Antonium, jam tum juvenem nobilitate et opibus inclytum, tanto evangelicæ paupertatis amore incendere, ut e vestigio bonis omnibus, quibus ita impense cæci mortales inhiant, sese exueret, et cœlestem in terris vitam monastica professione complecteretur. Insonat Christus : « Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. » *Matth.* XIX, 29. « Hæc sunt verba (ait S. Bernardus, serm. *Ecce nos reliquimus omnia*) quæ contemptum mundi in universo mundo et voluntariam persuasere paupertatem ; hæc sunt quæ monachis claustra replent, deserta anachoretis ; » hoc classicum in Bethleem et mandras ad vexilla crucis excivit Hieronymos, Antonios, Franciscos ; tenerrimas et nobilissimas principes, Paulas, Melanias, Pelagias et mille agmina corporeorum angelorum : non miror. Miretur quis placitum S. Bernardi, qui, serm. 1 *in Septuag.*, non dubitat asserere eum qui verbum Dei cum fructu audit, legit, meditatur, signum habere et tesseram suæ prædestinationis ; et ne mirere, rationem affert : « Qui ex Deo est, ait Veritas, verba Dei audit : propterea vos auditis, quia ex Deo estis. » Quocirca S. Cæcilia, Romæ gloria, virginum dux, martyrum antesignana, semper Evangelium Christi gerebat in pectore, quod nec ignes, nec gladii, nec aculei ei extorquere potuerunt, quin per illud virginitatis et martyrii lauream non tantum ipsa sit assecuta, sed et sponsum Valerianum, fratremque Tiburtium pluresque alios ad eamdem erudierit et efformarit, ut de ea merito canat Ecclesia : « Cæcilia famula tua, Domine, quasi apis tibi argumentosa deservit. » S. Hilarionis hæreditas erat Evangelium propria manu descriptum, quod proinde moriens legavit Hesychio discipulo. « Octogesimo ætatis suæ anno, ait S. Hieronymus, cum absens esset Hesychius, quasi testamenti vice brevem manu propria scripsit epistolam, omnes divitias suas ei derelinquens, Evangelium scilicet, et tunicam, saccum, cucullum et palliolum. »

Ita cœnobitæ, anachoretæ, sancti omnes ab Evangelio suam quoque vitæ formam hauserunt ; multis non alius erat codex. S. Joannes Calybita librum unum Evangelii pro suo censu habuit, nec alium vitæ ducem, non alium doctorem philosophiæ tam sublimis, qua ita patriæ et parentum affectus vicit ut cosmopolitanus, ut ἀπάτωρ et ἀμήτωρ videretur. S. Benedictus, S. Franciscus, S. Augustinus, S. Basilius regulas suas et constitutiones monasticas ab Evangelio mutuati sunt. Hinc et S. Bernardus, serm. 43 *in Cantic.*, Evangelio acceptum refert omnem suum profectum a conversione sua. Hac de causa S. Hieronymus S. Eustochio, virgini religiosæ, præcipit diurnam et nocturnam hanc lectionem, « adeo ut tenenti codicem somnus obrepat, et cadentem faciem pagina sancta suscipiat. » De S. Paula vero quam miram sacrarum litterarum non tantum scientiam, sed et experientiam usumque commemorat ! Feminam diceres arcam testamenti, et armamentarium Evangelii. In periculis, ait S. Hieronymus, loquebatur : « Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. » Cum eversio totius patrimonii nuntiabatur, aiebat : « Quid enim prodest homini si totum mundum lucrifecerit, animæ vero suæ detrimentum patiatur ? » Et : « Nudus exivi de utero matris. » In crebra infirmitate : « Quando infirma sum, tunc fortis sum. » Et : « Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, donec mortale hoc induat immortalitatem. » In mœrore cantabat : « Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me ? spera in Deo. » Invidia et probris appetita : « Cur non,

Ex Evangelio constitutiones monasticæ acceptæ.

ait, patientia livorem superem? cur non humilitate frangam superbiam, et percutienti maxillam offeram alteram? » Cum nimio fervore virtutum nonnullis videretur insana: « Theatrum, ait, facti sumus mundo, angelis et hominibus. » Et : « Nos stulti propter Christum; sed stultum Dei sapientius est hominibus. » Cum eleemosynas profunderet seque ipsa nudaret : « Beati, ait, misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Et : « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis » In sui contemptu : « Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo; humilis premi potest, opprimi non potest; palma est : quo eam magis deprimis, eo altius victricem comam attollit. Sola humilitas exaltat. » In *Parasitos* : « Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem; adulari non possum, palpones odi; christiana libertas, sinceritas, veritas cum S. Baptista mihi vita sunt cariora. Et quid timeo hominem qui cras cinis erit et vermis? » Ac plura, ad singulas vel tentationes, vel virtutes, vel vitia hac Dei armatura pectus obfirmans, prima in Bethleem angelicos virginum choros instruxit : tanti dux femina facti viros docuit opes, gloriam, regna, plausus, et omnia fortunæ ac mundi ludibria ridere, contemnere, pedibus premere. Hæc et plura S. Hieronymus sparsim, et iisdem fere verbis in *Epitaph. S. Paulæ*.

Duodecima. Evangelium facit Apostolos.

DUODECIMA. Lex nullos creavit apostolos; Evangelium plurimos. Causa est quam paulo ante assignavi : « Vivus enim est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis. » Evangelium enim hanc vim habet ut credentem mox sui propagandi satagentem, ideoque præconem et prædicatorem efficiat.

Exempla.

Sanctus Chrysanthus, qui Romam multo suo et suorum sanguine purpuravit, lectione Evangelii assidua a gentilismo conversus ad Christum, ad eumdum et Dariam conjugem convertit, ac innumeros, ille viros, hæc mulieres, ad fidem et castitatem pellexerunt. Quocirca ipsi a Numeriano imperatore, post varia tormenta, ac post lupanar, in quo Dariam a stupro defendit leo a Deo immissus, vivi in terram defossi et saxis obruti gloriosum obiere martyrium, anno Domini 284, 25 octobr., qua die anniversariam eorum memoriam et lauream recolit et celebrat Ecclesia, præsertim Romana, quæ idem certaminis eorum ostendit sepulcrum et trophæum.

Germanorum apostolus, S. Bonifacius, anno a Virginis partu 750, Christi legem cum suis in Germania propagans, jugiter sacrum Evangelii codicem secum deferebat, adeo ut eum nec in martyrio dimitteret : quin cum in ejus caput Frisones ensem vibrarent, hunc codicem quasi spiritualem clypeum objecit, et illustri miraculo, licet ense acuto per medium sectus sit liber, nulla tamen littera ea sectione abolita est. S. Dominicus, fax illa Ecclesiæ, Prædicatorum parens, Evangelium S. Matthæi perpetuum habebat comitem, itaque terebat ut pene totum memoriter nosset; cujus illud axioma : « Sine sacra Scriptura prædicator esse non potest. » Recte S. Gregorius in illud Jobi : *Habet argentum venarum suarum principia.* « Argentum, ait, est eloquii vel sapientiæ claritas; venæ sunt sacræ Scripturæ; ac si aperte dicat : Qui ad veræ prædicationis verba se præparat, necesse est ut earum origines a sacris paginis sumat, ut omne quod loquitur ad divinæ auctoritatis fundamentum revocet, atque in eo ædificium locutionis suæ firmet. » Hac de causa Evangelio S. Joannis immortuus est Ven. Beda, et pene animam agens, ut commentarium hunc absolveret, accito scriba : « Accipe, inquit, calamum, et festinanter scribe. » Et tandem : *Consummatum est*, ac cycnæum canens : *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*, placidissime spiritum emisit, pro fide et labore Dei visione beandum, anno Domini 731. Quin et Carolus Imperator, uti corpore, ita sacrarum litterarum et rerum gestarum gloria magnus, sub obitum, coronato Aquisgrani Ludovico filio, totum se orationibus, eleemosynis et litteris dedit : ipse scilicet quatuor Evangelia ad græca et syra exemplaria egregie correxit, eisque vacavit ad ultimum usque vitæ agonem : codex ejus religiose Aquisgrani, ut ipse vidi, asservatur. Idem imitantur hæretici, velut catholicorum simiæ. De uno Philippo Melanchthone celebre est nusquam eum profectum esse, nusquam consedisse, non cœnasse, non prandisse, nisi a latere ei adesset codex Evangelii; ita profanus, et ater hic terræ filius (1) hac larva, qua sapientiæ, qua sanctimoniæ multis fucum fecit. Sed missis sectariis ad orthodoxos apostolos redeamus. S. Barnabas, primus cum S. Paulo, Gentium apostolus, ad eas iturus, Evangelium S. Matthæi propria manu descriptum quaquaversum circumtulit, ac tandem pro eo martyr in Cypro occumbens, cum eodem, quasi cum pignore cœlestis resurrectionis ei promissæ, sepeliri voluit; unde Evangelium hoc in pectore ejus repertum est sub Zenone Imperatore, uti habet ejus vita. S. Bartholomæus, teste Eusebio, lib. V *Histor.*, cap. x, 5, Matthæi Evangelium hebraice scriptum secum ad Indos detulit, ibique reliquit, ac post centum et amplius annos Pantenus illud ibidem repertum Alexandriam transtulit. Quis Saulum effecit Paulum? Utique Evangelium. « Isti sunt viri, ait S. Leo, serm. 1 *de SS. Petro et Paulo*, per quos tibi, o Roma, Evangelium Christi resplenduit; hi Evangelium a Christo sibi creditum tibi in

(1) Alludit ad Melanchthonis nomen (germ. Schwarzerde), quod, e vocibus μέλας et χθών, idem ac *nigra terra* sonat.

depositum tradiderunt, illudque suo sanguine obsignarunt, ut ipsum purum ac putum conserves, cæterisque Ecclesiis quasi magistra veritatis tradas et explices. Hoc est quod tibi inclamat Paulus, *ad Rom.* xv, 16 : *Ut sim minister Christi in gentibus sanctificans* (græce ἱερουργοῦν, id est consecrans, sacrificans) *Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta et sanctificata in Spiritu sancto.* » Evangelium ergo et Evangelii prædicatio ac interpretatio est sacrificium; victima sunt Romani et gentes Evangelio credentes : hoc enim quasi victimam gratissimam evangelizando Deo obtulit; libamen est sanguis Pauli, quo hoc sacrificium rigatum et sancitum est. Idem, *ad Ephes.*, cap. III, 8 : « Mihi, ait, omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a seculis in Deo, qui omnia creavit, ut innotescat principatibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. » Paulus ergo fuit doctor angelorum, docuit principatus et potestates Evangelium Christi, ait ibid. S. Chrysostomus. Idem, I *Cor.*, cap. IX : « Væ mihi est, si non evangelizavero. Quæ est ergo merces mea, quæ gloria? Ut Evangelium prædicans? sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio. » Pauli ergo imitatores, asseclæ et cooperatores sunt qui Evangelium tractant, explicant, prædicant tam indigenis quam exteris, tam fidelibus quam infidelibus; quibus merito gratulatur Isaias, cap. LII, 7, et Paulus, *Rom.* x, 15 : « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! »

Superest ut in mores nostros et alienos hæc Evangelii dogmata conferamus; Evangelium enim est speculum in quo quisque faciem suam, æque ac alienam, intueatur, detergat, poliat et ornet. « Non sit, ait S. Augustinus, serm. 112 *de Temp.*, mora in faciendo quod intus sapitis intelligendo. Et ille beatissimus est qui divinas Scripturas vertit in opera, » ut divina Christi verba in divina ejus facta imitando transferat. Audi S. Bernardum *ad Milites Templi*, cap. XI : « Vita Christi vivendi mihi regula extitit. » Et D. Gregorius, lib. XXX *Moral.*, cap. XXX : « Deus, inquit, inter nos homo factus est, ut non solum nos sanguine fuso redimeret, sed etiam ostenso exemplo commutaret. » Planius adhuc et plenius D. Basilius in *Constitutionibus monasticis*, cap. II : « Omnis actio, inquit, omnis item sermo Salvatoris nostri Jesu Christi excolendæ pietatis virtutisque obeundæ regula est. Propter hoc enim humanam naturam suscepit ut in se, velut in tabula quadam, veram nobis pietatem ac virtutem depingeret, eamque omnibus nobis ante oculos statutam, unicuique pro viribus imitandam, ceu archetypum, proponeret. » Christus enim est α et ω, primus et ultimus. *Apoc.* I, 4. « Primus æternitate, ait S. Ambrosius, ultimus humilitate. » Unde ab Isaia, cap. XXXV, 3, vocatur *novissimus virorum;* hebr. : *desitio vel cessatio virorum.* « O novissimum, exclamat S. Bernardus, et altissimum! o humilem et sublimem! o opprobrium hominum et gloriam angelorum! » Discamus igitur ex Evangelio evangelice, id est angelice vivere. Christus enim quasi angelus e cœlo descendit ut homines angelicam doctrinam æque ac vitam doceret, imo ex hominibus angelos, et quasi deos quosdam efficeret. « Ecce ego, ait ipse per *Malach.*, cap. III, mitto angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam, et statim veniet ad templum suum dominator quem vos quæritis, et angelus testamenti quem vos vultis. » Quare ab ipso, qui æterna est Patris sapientia, assidue lumen postulandum, spiritus et gratia, ut ipse, qui olim in medio doctorum sacræ Scripturæ consedit, Evangelium inchoaturus, etiam nunc idem docentibus æque ac discentibus pandat, ut illud intelligamus, et intellectum actionibus christianis compleamus. Hoc enim ei est volupe. « Nesciebatis, ait, quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse? » in Scripturis utique priscis, quæ mihi et Evangelio præluserunt, de quibus audio et sciscitor scribas et legis doctores, ut ex iis me Christum et Messiam a Patre missum agnoscant. Dicamus ergo et identidem dicamus, si non pari, certe simili devotionis affectu, cum S. Augustino, lib. IV *De Trinit.*, cap. I : « In hoc genere hominum (qui dolorem habent peregrinationis suæ ex desiderio patriæ, et conditoris ejus beati Dei), in familia Christi tui, Domine Deus meus, inter pauperes tuos gemo : da mihi de pane tuo respondere hominibus qui non esuriunt et sitiunt justitiam, sed satiati sunt et abundant. Satiavit autem illos phantasma eorum, non veritas tua, quam repellendo resiliunt, et in suam vanitatem cadunt. Ego certe sentio quam multa figmenta pariat cor humanum. Et quid est cor meum, nisi cor humanum? sed hoc oro Deum cordis mei ut nihil ex eis figmentis pro solido vero eructem in has litteras, sed inde veniat in eas quidquid per me venire potuerit, unde mihi quamvis projecto a facie oculorum suorum et de longinquo redire conanti per viam quam stravit humanitati divinitas Unigeniti sui, aurora veritatis ejus aspergitur. » Et paucis interjectis : « Omnino enim Dei essentia, quæ est, nihil mutabile habet, nec in æternitate, nec in veritate, nec in voluntate, quia æterna ibi est veritas et æterna charitas; et vera ibi est charitas, vera æternitas; et chara ibi est æternitas, et chara veritas. »

Aperi nobis, Domine Jesu, arcana veritatis veræque charitatis tuæ, qui habes clavem David, qui aperis et nemo claudit, claudis et nemo aperit, ut illam clare cognoscamus, cognitam co-

lamus et diligamus, dilectam opere exerceamus, quia tu es amor noster, desiderium nostrum, vita et beatitudo nostra. Amen.

CAPUT II.

DE EVANGELIORUM NUMERO, ORDINE, DISSONANTIA ET CONSONANTIA.

Permulti olim scripsere Evangelia, præsertim hæretici, illaque apostolis supposuerunt et eorum nomine insignierunt, ut illis indeque suæ hæresi auctoritatem conciliarent : « Unde a diversis auctoribus edita, ait S. Hieronymus, procem. *in S. Matth.*, diversarum hæreseon fuere principia, ut est illud juxta Ægyptios, et Thomam, et Matthiam, et Bartholomæum, duodecimque Apostolorum, Basilidis atque Apellis, ac reliquorum, quos enumerare longissimum est : cum tantum impræsentiarum hoc necesse sit dicere extitisse quosdam qui, sine spiritu et gratia Dei, conati sunt magis ordinare narrationem quam historiæ texere veritatem. Quibus jure potest illud propheticum coaptari : *Væ qui prophetant de corde suo, qui ambulant post spiritum suum; qui dicunt* : Dicit Dominus, et Dominus non misit eos; de quibus et Salvator in Evangelio Joannis loquitur : *Omnes qui ante me venerunt fures, et latrones fuerunt.* » Et post plura : « Quibus cunctis perspicue ostenditur quatuor tantum debere Evangelia suscipi, et omnes apocryphorum nœnias mortuis magis hæreticis quam ecclesiasticis cavendas. » Igitur hæc quatuor duntaxat sunt Evangelia canonica; ut talia enim ea probavit Ecclesia ex doctrina et traditione Apostolorum. Nam Evangelium S. Marci probavit S. Petrus ; S. Lucæ Paulus ; S. Matthæi chorus apostolorum, qui abituri in suas provincias illud secum detulerunt; S. Joannis omnes Asiæ episcopi cæterique fideles. Citant Origenes et S. Hieronymus subinde Evangelium secundum Hebræos quasi S. Matthæi; quare illud idem fuisse videtur cum Evangelio S. Matthæi, sed additionibus variis, iisque incertis, hinc inde depravatum; unde auctoritas ejus est dubia et incerta : transtulit tamen illud ex hebræo in latinum S. Hieronymus. Audi de eo ipsum in *Catalogo virorum illustrium*, in *Jacobo*, fratre Domini : « Evangelium quod appellatur secundum Hebræos a me nuper in græcum latinumque sermonem translatum, quo Origenes sæpe utitur, post resurrectionem Salvatoris de Jacobo sic refert : *Dominus autem cum dedisset sindonem servo sacerdotis, ivit ad Jacobum, et apparuit ei; juraverat enim Jacobus se non comesturum panem ab illa hora qua biberat calicem Domini, donec videret eum resurgentem a mortuis.* Rursusque post paululum : *Afferte, ait Dominus, mensam et panem;* statimque additur : *Tulit panem, ac benedixit, et fregit, et dedit Jacobo Justo, et dixit ei* : Frater mi, comede panem tuum, quia resurrexit Filius hominis a dormientibus. » Hæc Hieronymus, qui in eodem libro, de Ignatio loquens, inquit : « Ignatius unam ad Smyrnæos scripsit epistolam, in qua de Evangelio quod nuper a me translatum est, super persona Christi ponit testimonium, dicens : *Ego vero et post resurrectionem eum in carne vidi, et credo quia sit. Et quando venit ad Petrum et ad eos qui cum Petro erant, dixit eis* : Ecce palpate, quia ego dæmonium non sum incorporale; *et statim tetigerunt, et crediderunt eum.* » Insuper Origenes, tom. II, *in Joan.*, ex Evangelio hoc citat illud : « Dixit Christus : *Modo accepit me mater mea, Spiritus sanctus, uno capillorum, et me in montem magnum Thabor portavit.* » Quæ quidem sententia, nisi candide consideretur, videtur continere hæresim gnosticorum valentinianorum, asserentium Spiritum sanctum esse matrem Christi.

(Marginal notes, left column: Quatuor tantum Evangelia. — Unde?)

Origenes tamen hoc ita excusat, quod Spiritus sanctus vocetur mater non generatione, sed imitatione, quia imitatur patrem ejusque voluntati se conformat : quæ excusatio videtur frigida. Beda quoque hoc Evangelium laudat, et a veteribus probatum asserit. Utut est, certum est non esse canonicum, nec habere auctoritatem S. Scripturæ. Porro Evangelium hoc secundum Hebræos vocatur quoque Evangelium Nazaræorum, quia eo Nazaræi utebantur. Audi S. Hieronymum *in Matth.*, cap. XII, 13, ubi agitur de manu arida a Christo sanata : « In Evangelio, inquit, quo utuntur Nazareni et Ebionitæ (quod nuper in græcum de hebræo sermone transtulimus, et quod vocatur a plerisque Matthæi authenticum), homo iste qui aridam habet manum cæmentarius scribitur; istiusmodi vocibus auxilium precans : *Cæmentarius eram manibus victum quæritans : precor te, Jesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos.* »

Porro Nazareni fuere Judæi ad Christum conversi, qui cum Evangelio servantes legem Mosis, ab Ecclesia ejecti sunt, ac Evangelium hebraicum S. Matthæi, quod primo purum intactumque servarunt, additionibus quibusdam vitiasse videntur, æque ac fecere Ebionæi et Carpocratiani.

Quæres cur præcise quatuor sunt Evangelia et Evangelistæ, non plures, non pauciores. Varii varias dant causas.

Primo S. Augustinus, lib. I *De Consensu Evang.*, cap. II, respondet id factum esse ob quatuor mundi plagas, quibus prædicandum erat Evangelium : « Quoniam, inquit, quatuor sunt partes orbis terræ, per cujus universitatem Christi Ecclesiam dilatari ipso sui numeri exordio quodammodo declararunt. »

Secundo : hi quatuor sunt velut « quatuor columnæ Ecclesiæ, in quibus velut in quadrato lapide sanctæ fidei structura consurgit, » ait S. Gregorius, lib. I, *epist.* 24. Ædificia enim quadrata forma fiunt, ut sint firma. Unde et cœlestis

(Marginal notes, right column: Evangelium secundum Hebræos non est canonicum. — Cur quatuor Evangelia. — Respondet. Primo. — Secundo.)

Jerusalem in quadro posita dicitur. *Apoc.* XXI, 16.

Tertio. *Tertio*, quia quaternarius est numerus solidus et quadratus; hic ergo significat Evangeliorum soliditatem et perfectionem. Unde Philo, lib. *De Mundi opificio*, ait « quaternarium numerum primum solidi naturam ostendere; nam in unitate censetur punctum, in binario linea; ubi accessit latitudo, fit superficies ad ternarium pertinens; hæc quominus sit corpus natura solidum una destituitur altitudine, qua juncta ad ternarium fit quaternarius. » D. item Augustinus, lib. LXXXIII *Quæstionum*, quæst. 57 : «Progressio, ait, a puncto ad longitudinem, a longitudine ad latitudinem, a latitudine ad altitudinem, soliditatem corporis facit, quæ rursus quaternario numero continetur. » « Præterea nec illud ignorandum, ait Philo, quod primus numerorum quatuor quadrangulus est, pariter par, mensura æquabilitatis et justitiæ, indeque omnis virtutis. » Quocirca Aristoteles, lib. I *Rhetor.*, cap. XII, virum perfectum comparat quadrato. Nam hic numerus est primus pariter par, tanquam justi æquique mensura. Idem continet trinam solidi corporis cum puncto dimensionem. Denique quaternarius est denarii, qui omnium est perfectissimus, causa, basis et fons. Nam numeri omnes ab unitate usque ad quaternarium, si eidem addantur, faciunt denarium : scilicet, adde 1, 2, 3, 4, efficies decem.

Quarto. *Quarto* : alii assignant causam quod totidem, scilicet quatuor litteræ sint in nomine Dei tetragrammato יהוה, quatuor primaria Dei attributa, quæ Evangeliis explicantur, repræsentantes. Alii, quia quatuor sunt flumina paradisi. Ita S. Augustinus, lib. XIII *De Civit.*, cap. XXI, et S. Hieronymus, in prologo S. *Matthæi*. Verum hæc omnia mystica et symbolica sunt; unde hisce similes causas, vel potius analogias symbolicas ad viginti recenset noster Joannes de la Haye in *Apparatu Evangelico*, cap. XXIX.

Quinto. Genuine. *Quinto* ergo, ad litteram propria et genuina causa est quod, sicut in aula cœlesti sunt quatuor cherubini, quasi principes et sapientes Dei, sic in Ecclesia terrestri decuit esse quatuor Evangelistas, quasi principes et cherubinos Christi. Id ita esse patet *Ezech.*, I, ubi ipse quatuor hosce cherubinos cum quatuor stemmatibus quatuor Dei attributa repræsentantibus depingit. Adde duos Evangelistas initio sui Evangelii duas describere Christi naturas, scilicet Matthæus humanam, Joannes divinam; duo vero reliqui duplicem Christi dignitatem, scilicet Marcus regiam, Lucas sacerdotalem : ita Rupert. in cap. I *Ezech.*, cap. VII. « Christus enim est homo nascendo, vitulus moriendo, leo resurgendo, aquila ascendendo, » ait S. Hieronymus, præfatione *in Marcum*, vel quisquis est auctor; stylus enim indicat non esse S. Hieronymi. Hic ergo currus cherubicus est quadriga Evangelii, a quatuor equis, id est Evangelistis agitata et toto orbe circumacta. Quocirca per quatuor cherubinos, quos vidit Ezechiel, cap. I, et S. Joannes, *Apoc.*, cap. IV, quatuor Evangelistas significari docent S. Hieronymus, S. Athanasius, S. Augustinus, S. Irenæus, S. Gregorius, S. Ambrosius, Beda, cæterique Patres et interpretes unanimi consensu.

Quatuor Evangelia quatuor cherubini.

Audi S. Hieronymum, epist. 103 *ad Paulinum* : « Matthæus, Marcus, Lucas et Joannes, quadriga Domini, et verum cherubim, quod interpretatur scientiæ multitudo : per totum corpus oculati sunt, scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habent rectos et in sublime pendentes, terga pennata et ubique volitantia. Tenent se mutuo, sibi perplexi sunt, et quasi rota in rota volvuntur et pergunt quocumque eos flatus Sancti Spiritus perduxerit. »

Jam vero cherubini Ezechielis quaternas habebant facies et formas, scilicet leonis, vituli, hominis et aquilæ. Unde S. Joannes, *Apocal.* IV, illos vocat quatuor animalia : « Animal primum, inquit, simile leoni, et secundum simile vitulo, et tertium simile homini, et quartum simile aquilæ volanti. » Et post paululum : « Plena erant, inquit, oculis, et requiem non habebant, die ac nocte dicentia : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, et qui est, et qui venturus est. »

Leo est Marcus. Leo denotat S. Marcum, cujus facies, id est, initium Evangelii est clamor et rugitus S. Joannis Baptistæ in deserto : « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum. » Vitulus denotat S. Lucam, qui Evangelium suum orditur a sacerdotio veteri (cujus victima erat vitulus) Zachariæ, qui pater fuit Baptistæ. Homo denotat S. Matthæum, qui incipit ab humana Christi genealogia. Aquila denotat S. Joannem, altissime e terra in cœlum instar aquilæ se librantem, et illud divinitatis exordium intonantem : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum, » ut merito S. Dionysius Areopagita, epist. ad eumdem S. Joannem, ipsum vocet *solem Evangelii*, ejusque Evangelium nuncupet memoriam et renovationem theologiæ illius quam ipse recumbens in pectore Christi ex eo hausit, ac Evangelio, quasi solis radio, posteris intuendam reliquit. Audi S. Hieronymum, prooemio in S. *Matth.* : « Hæc igitur quatuor Evangelia multo ante prædicta, Ezechielis quoque volumen probat, in quo prima visio ita contexitur : *et in medio sicut similitudo quatuor animalium*; et vultus eorum facies hominis, et facies leonis, et facies vituli, et facies aquilæ. Prima hominis facies Matthæum significat, qui quasi de homine exorsus est scribere : *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham.* Secunda Marcum, in qua vox leonis in eremo rugientis auditur : *Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Tertia vituli, quæ Evangelistam Lucam a Zacharia sacerdote sumpsisse initium præfigurat. Quarta Joannem

Cur? Vitulus est Lucas. Homo est Matthæus. Aquila est Joannes.

Evangelistam, qui, assumptis pennis aquilæ ad altiora festinans, de verbo Dei disputat. » Porro quatuor hæc animalia primaria quatuor Christi attributa, et quasi stemmata significant: nimirum leo fortitudinem regiam, quam vel maxime in resurrectione ex morte et sepulcro ostendit; sicut enim leo rex est animalium, sic Christus rex est fidelium, imo omnium hominum et angelorum. Vitulus notat ejusdem sacerdotium, quod ipse, in cruce seipsum in holocaustum et victimam pro peccato Deo Patri offerens, peregit et consummavit; homo ejusdem humanitatem ex Virgine assumptam, ejusque dicta factaque; aquila, divinitatem et ascensum in cœlum. Singula hæc animalia quaternas habebant facies, eo quod initia aliorum trium evangelistarum, adeoque totam narrationis evangelicæ seriem quartus quisque complectatur, ut recte notavit Primasius. Vide dicta *Ezech.* I, 28 et *Apocal.* IV. Paulo aliter hæc quatuor assignavit S. Augustinus, lib. I *De Consensu Evang.*, cap. III, et lib. IV, c. XIX; ac S. Hieronymus, lib. I *contra Jovin.*, et Rupertus : « Matthæus, inquiunt, præcipue commendat regiam in Christi humanitate dignitatem, Marcus propheticam, Lucas sacerdotalem, Joannes divinam; Christus enim fuit rex, propheta, sacerdos et Deus. »

Christi quatuor stemmata.

Jam quoad ordinem temporis, primus Evangelium scripsit S. Matthæus, secundus S. Marcus, tertius S. Lucas, quartus S. Joannes. Audi S. Hieronymum, prooemio *in S. Matth.* : « Primus omnium Matthæus est publicanus, cognominatus Levi, qui Evangelium in Judæa hebræo sermone edidit ob eorum vel maxime causam qui in Jesum crediderant ex Judæis, et nequaquam legis umbram succedente Evangelii veritate servabant. Secundus Marcus, interpres apostoli Petri, et Alexandrinæ Ecclesiæ primus episcopus, qui Dominum quidem Salvatorem ipse non vidit, sed ea quæ magistrum audierat prædicantem juxta fidem magis gestorum narravit quam ordinem. Tertius Lucas medicus, natione Syrus, Antiochensis, cujus laus in Evangelio, qui et ipse discipulus apostoli Pauli, in Achaiæ Bœotiæque partibus volumen condidit, quædam altius repetens, et, ut ipse in proœmio confitetur, audita magis quam visa describens. Ultimus Joannes apostolus et evangelista, quem Jesus amavit plurimum, qui, supra pectus Domini recumbens, purissima doctrinarum fluenta potavit, et qui solus de cruce meruit audire : *Ecce Mater tua.* » Audi S. Augustinum, lib. I *De Consensu Evang.*, cap. II : « Primum, inquit, Matthæus, deinde Marcus, tertio Lucas, ultimo Joannes. Unde alius eis fuit ordo cognoscendi atque prædicandi, alius autem scribendi. Ad cognoscendum quippe atque prædicandum, primi utique fuerunt qui secuti Dominum in carne præsentem, dicentem audierunt facientemque viderunt, atque ex ejus ore ad evangelizandum missi sunt; sed in conscribendo Evangelio, quod divinitus ordinatum esse credendum est, ex numero eorum quos ante passionem Domini elegit, primum atque ultimum locum duo tenuerunt. Primum Matthæus, ultimum Joannes, ut reliqui duo, qui ex illo numero non erant, sed tamen Christum in illis loquentem secuti erant, tanquam filii amplectendi, ac per hoc in loco medio constituti, utroque ab eis latere munirentur. Horum sane quatuor solus Matthæus hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri græco. »

Insuper tam apposite hi quatuor scripsere dicta gestaque Christi ut musicam diatessaron harmoniam efficere videantur; sic enim quisque scribit ut ab aliis stylo dissonet, sed sensu et reipsa consonet. Quod enim unus tacet, alter supplet; quod hic concise perstringit, alter enucleate exponit; quod ille obscure indicat, iste clare enuntiat. Audi S. Augustinum loco jam citato : « Et quamvis singuli suum quemdam narrandi ordinem tenuisse videantur, non tamen unusquisque eorum velut alterius præcedentis ignarus voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse quæ scripsisse alius invenitur, sed sicut unicuique inspiratum est, non superfluam quoque cooperationem sui laboris adjunxit. »

Plura hac de re dicam in canonibus quos mox subjungam, ubi quam dispar sit eorum paritas, concors discordia, ostendam, ac simul quam suavem hæc discors eorum concordia efficiat historiæ melodiam et concentum demonstrabo.

Denique hæc evangelistarum diaphonia « maximum est testimonium veritatis, » ait S. Chrysostomus, præfat. *in S. Matth.* : « Si enim ex toto et omnibus consonarent, et cum nimia diligentia atque cura usque ad tempora et loca omnia, usque ad singula æqualiter verba concurrerent, nemo inimicus credidisset unquam, non eos communi ad decipiendum consilio congregatos quasi ex humana quadam compositione evangelium condidisse; non enim simplicitatis tam sollicitam consonantiam indicarent. » Et post nonnulla : « Sive enim unus quilibet universa dixisset, superfluus jam fuisset numerus cæterorum; sive varia omnia inter se scripsissent, ac nova omnia, nullum potuisset convenientiæ apparere documentum : propterea et communiter multa dixerunt, et nihilominus quisque proprium aliquid ac speciale conscripsit; et ne superflue et importune aliquid videretur adjectum si nihil adderetur novi, nec tota rerum fides adduceretur in dubium si omnia diversa dixissent. »

CAPUT III.

DE INTERPRETIBUS EVANGELIORUM.

Syriaca Evangeliorum ex græco, ut videtur, interpretatio extat in Bibliis Regiis. Arabica cum traductione latina impressa est Romæ, in typo-

graphia Medicea, anno Domini 1591. Utramque crebro citabo.

Romæ pariter, in bibliotheca Vaticana et in nostra collegii Romani, reperi Evangelia coptice sive ægyptiace, æthiopice et persice conscripta, illaque vetusta; mox enim a Christi temporibus Evangelium in Ægyptum illatum est a S. Marco, in Æthiopiam a S. Matthæo, in Persidem a Simone et Juda. Unde in his regionibus floruit tum evangelica fides, vita et perfectio. Quocirca ibidem extitere tot examina SS. monachorum, æque ac fortissimorum martyrum. Evangelium persicum a R. P. Hieronymo Xaverio, Societatis Jesu, cognato S. P. Francisci Xaverii, ex civitate Agra, quæ est regia regis Mogor, quasi pretiosum donum et insigne antiquitatis monumentum, transmissum est ad collegium Romanum, ubi illo usus sum. Codex hic ex originali transcriptus est anno 790 Maurorum, quos scilicet Mauri numerant ab ortu suæ sectæ Mahometis, quæ cœpit anno Christi 591. Annus ergo 790 Maurorum est annus ab ortu Christi 1381, quo transcriptus est hic codex. Sed originale ipsum longe est antiquius : unde et perplura habet vocabula persica, valde iis quibus nunc Persæ utuntur dissimilia. His omnibus subinde utar, sed sobrie et cum grano salis; non enim habent istam auctoritatem et fidem quam obtinent Evangelia græca et latina; illa tamen confirmant, et subinde illustrant. Porro Romæ sunt Æthiopes sive Abyssini, ideoque juniores ex eis sacerdotes collegium Romanum frequentant; sunt et aliarum linguarum periti : in urbe enim est orbis. Hi mihi Evangelia suæ gentis et linguæ interpretati sunt, ac præsertim R. P. Athanasius Kircher, Societatis nostræ, linguarum orientalium peritus, uti patet ex earum Lexico, quod nuper edidit.

Porro esto S. Matthæus prædicarit in citeriori Ethiopia, quæ vicinior est Ægypto, hodieque *Sonnar* nuncupatur, ubi nigriores sunt Æthiopes, ac mortuus dicatur in civitate Luah; ubi etiam nunc templa in honorem S. Matthæi extant; tamen reliqua Æthiopia, sive Abyssia, Evangelia cæterasque SS. Scripturas, æque ac fidem Christi, accepta refert cuidam monacho Æthiopi, cui nomen Aba Salama, id est Pater pacis, eo quod veram pacem et salutem eis attulerit. Hic educatus apud Arabes orientales, ab eis christianam fidem et S. Scripturam hausit, ac deinde universæ Æthiopiæ easdem communicavit; unde ejus habetur apostolus. Quocirca æthiopica S. Scripturæ versio cum arabica, ceu matrice sua, consentit.

Plurimi priscis temporibus, æque ac posterioribus et modernis, commentarios scripsere in Evangelia (nonnulli in omnia, plures in unum aliquod), illaque suis commentationibus illustrarunt : nimirum Origenes, S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Ambrosius, S. Cyrillus, S. Chrysostomus, S. Gregorius, Beda, Theophylactus, Euthymius. Audi S. Hieronymum, proœmio *in Matthæum* : « Legisse me fateor ante annos plurimos in Matthæum Origenis viginti quinque volumina, et totidem ejus homilias, commaticumque interpretationis genus; et Theophili, Antiochenæ urbis episcopi, commentarios, Hippolyti quoque martyris, et Theodori Heracleotæ, Apollinariique Laodiceni ac Didymi Alexandrini; et latinorum Hilarii, Victorini, Fortunatiani opuscula, e quibus, etiamsi parva carperem, dignum aliquid memoria scriberetur. »

Recentiorum pene infinitus est numerus. Hic ergo interpretum copia parit eligendi inopiam, ut lector dicat cum prisca Niobe :

Inopem me copia fecit. Ovid.

Inter tam varios enim in sensu evariantes nescis quem præferas et sequaris. Multi quoque ita prolixi sunt ut non studiosi modo, sed et doctores qui toti S. Scripturæ vacant iis evolvendis tempus et otium æque ac capitis robur viresque requirant. Eminent Alphonsus Tostatus, episcopus Abulensis, qui quatuor ingentes tomos in unum S. Matthæum elucubravit; Cornelius Jansenius, episcopus Gandavensis; Franciscus Lucas, decanus Audomarensis; ac e Societate nostra Alphonsus Salmeron, Joannes Maldonatus, Franciscus Toletus, Sebastianus Barradius. Jansenius interpretandi soliditate excellit; Lucas in linguis græca, hebræa, chaldæa, syriaca; Salmeron in adaptandis parabolis; Toletus maturitate judicii; Barradius in moralibus, quæ meditationi æque ac concioni subserviunt. Novatores quoque ac sectarii plurimi in Evangelia commentati sunt. Tanta enim Evangeliorum apud omnes semper fuit veneratio, ut nostro ævo Lutheri asseclæ nuncupari voluerint evangelici, cum revera essent cacangelici, ac nemo divinam Evangeliorum auctoritatem in dubium revocare ausus sit præter maniacos, manichæos, Ebionem, Cerinthum, Carpocratem, Marcionem, et nostros enthusiastas, anabaptistas et servetanos; hæretici, inquam, innumeri Evangelia suis commentis insignierunt, aut potius temerarunt et vitiarunt, ut Lutherus, Calvinus, Zuinglius, Beza, Pelicanus, adeo ut Augustinus Marloratus, eorum symmystes, ex eorum viginti facile celebrioribus catenam contexuerit.

Qui interpretes in quo excellant ?

Hosce ergo evolvi, partim cum Lovanii anno Domini 1600, partim cum Romæ publice in scholis Evangelia pertractarem, docerem et dictarem; ac nunc evolvo eos qui posterius in illa scripserunt. Jam enim senior, ætatem pene omnem in hac sacræ Scripturæ palæstra discenda contrivi, ac a quadraginta fere annis illam qua docendo, qua scribendo docere satago. Nemo enim in arte tam vasta, tam sublimi et difficili potest esse magister et doctor, nisi qui ante studendo in ea diu fuerit doctorum discipulus; nimirum « divinatio in ore doctoris, in doctrina non errabit os ejus. »

Denique bipartitus fuit, et est Evangelia expli-

candi modus et ratio. Prior multorum olim et etiamnum, ut scilicet quatuor SS. Evangelia sibi invicem apte intexentes, ex iis unum monotessaron pulchra harmonia contexerent. Fecit id primus Theophilus, septimus a S. Petro, Antiochiæ episcopus, inquit S. Hieronymus *ad Algasiam*; deinde Tatianus, encratitarum parens; tertio Ammonius, quem, ut ait S. Hieronymus, secutus est Eusebius Cæsariensis : recentiores multi id imitati sunt, sed magna præ cæteris laude Cornelius Jansenius. Posterior est eorum qui Evangelia sigillatim ex ordine sunt prosecuti, et etiamnum prosequuntur. Posteriores hosce ego sequar : tum quia hæc methodus magis plana, obvia et ordinata est; facile enim est locum, quem quæris in Evangelio quolibet, seorsim invenire, difficile vero in monotessaro, puta in concordia e quatuor in unum conflata, ideoque confusa : tum quia mei muneris est S. Scripturam uti extat explicare, non autem novum Evangelium, aut novam Evangelii harmoniam cudere. Ita tamen id exequar ut uni evangelistæ illa quæ alii commemorant inseram, ad illumque in aliis lectorem remittam, ne idem bis, ter et quater repetere oporteat. Chronotaxin vero, ordinem et seriem omnium quatuor, æque ac singulorum, nunc paucis subjungo et commentario velut operis synopsin præpono.

MONOTESSARON

SIVE

CHRONOTAXIS ANNORUM ET GESTORUM CHRISTI,

IN QUA

QUATUOR EVANGELIA RECTO ORDINE TEMPORIS DIGERUNTUR ET INTER SE ORDINANTUR UT UNAM VITÆ CHRISTI HISTORIAM EFFICIANT.

INFANTIA, ADOLESCENTIA, ET JUVENTUS CHRISTI,

SIVE

Acta Christi a conceptione usque ad annum trigesimum completum, quando a Joanne baptizatus est.

1. Verbum, quod erat in principio apud Deum, ideoque lux et vita mundi in tempore creati, factum est caro, puta Dei Filius factus est homo, ut homines Dei filios efficeret, anno a mundi creatione 3950, qui fuit a diluvio annus 2293, ab Abraham 2001, a Roma condita 751, a captivitate Babylonica 591, ab hebdomadibus Danielis 453, a Machabæis 165, ab annis julianis 43, Augusti Cæsaris circiter 42, *Joan.* I (1); idque hoc modo et ordine contigit.

2. Archangelus Gabriel, missus a Deo, nuntiat Zachariæ conceptionem S. Joannis Baptistæ, qui futurus erat præcursor et index Christi; quare Elisabeth, ejus uxor, concepit S. Joannem. Idem Gabriel, post sex menses, die 25 martii anni jam dicti, nuntiat B. Virgini conceptionem filii Dei; consentit illa, concipitque, ac in ea Verbum caro factum est. B. Virgo visitat Elisabetham, ac ipsam cum Joanne implet Spiritu sancto. Nascitur Joannes die 24 junii. Nascitur Christus in Bethleem die 25 decembris ejusdem anni, ac die octava, puta prima die januarii circumciditur vocaturque Jesus, id est Salvator. *Luc*, cap. I et II. Genealogiam Christi ex patriarchis et regibus texit Matthæus, cap. I, et Lucas, cap. III.

3. Die 13 ab ortu Christi, puta die 6 januarii proxime sequentis, Magi, duce stella exciti, veniunt in Bethleem, Christum adorant eique offerunt aurum, thus et myrrham; fugientes Herodem, alia via revertuntur in terram suam. *Matth.*, cap. II, 1 (2).

(1) P. Patritius censet Christum natum esse anno periodi julianæ 4707; seu a creatione mundi 3976, septimo ante æram vulgarem. Vide quæ de ea quæstione fuse disputat *De Evangel.* lib. III, diss. 20, tom. II, p. 277, ed. Frib. Brisg. 1853.

(2) Rectius ponitur Magorum adoratio post Mariæ purificationem, uti suo loco ostendetur.

Die 40 ab ortu Christi, puta die 2 februarii, quasi die purificationis puerperæ lege præscripto, B. Virgo puerum Jesum offert in templo, quem S. Simeon, in ulnas accipiens, Messiam prædicat, æque ac Anna prophetissa. *Luc.* II, 22. 4.

Herodes se delusum videns a Magis, occidit omnes infantes in Bethleem, hoc fine, ut inter eos et Christum occideret; sed is jam angeli monitu a Joseph et Maria abductus erat in Ægyptum; qui, mortuo Herode, reducitur die 7 januarii moraturque in Nazareth; unde Nazaræus cognominatur. *Matth.* II, 23. 5.

Christus duodennis ascendens cum parentibus Hierosolymam, ab iis perditus, post triduum repertus est in templo inter doctores, cum quibus reversus in Nazareth, subditus illis, proficiebat ætate, sapientia et gratia apud Deum et homines. *Luc.* II, 42. 6.

A duodecimo anno usque ad trigesimum Christus delituit et artem fabrilem exercuit. *Luc.* III, 23; *Marc.* VI, 3; *Matth.* XIII, 55. 7.

VIRILIS CHRISTI ÆTAS.

Acta Christi a baptismo usque ad proximum pascha, puta acta per tres menses proximos, scilicet ab initio januarii anni 31 Christi usque ad 25 martii.

Anno 15 Tiberii Cæsaris, S. Joannes Baptista in deserto, juxta Jordanem, jussu Dei cœpit prædicare pœnitentiam, et baptizare viamque Christo præparare. *Luc.* III, 1. 8.

Eodem anno Christus, expleto anno ætatis trigesimo, ac trigesimo primo per tredecim dies inchoato, baptizatus est a Joanne die 6 januarii, eadem scilicet die qua ante triginta annos puer adoratus fuerat a Magis, *Luc.* III, 21; *Matth.* III, 13; *Marc.* I, 9; tumque a Deo declaratus est quis esset, scilicet filius non Joseph, sed Dei; nam Spiritus sanctus in eum specie columbæ descendit, et vox Patris intonuit : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. » *Matth.* III, 16; *Luc.* III, 21; *Joan.* I, 23. Ex hac voce Joannes testatus est ipsum esse Messiam patribus promissum, id est redemptorem et salvatorem mundi. *Ibidem.* 9.

10. Illico a baptismo, puta eadem die 6 januarii, Christus secessit in desertum, ubi, ut se ad opus prædicationis præpararet, per quadraginta dies vacavit orationi et jejunio, post quos esuriens tentatus a diabolo, eum superavit, ac Angeli ei ut Domino suo, ministraverunt. *Matth.* IV, 1; *Luc.* IV, 1; *Marc.* I, 12. Cœpit ergo Christus jejunium quadragenarium die 7 januarii, finiit die 40, quæ fuit 15 februarii, qua die, victo tentatore diabolo, revertitur in Galilæam, et quindecim diebus manet in Nazareth, ait S. Epiphanius, *hæresi* 15.

11. Die 56 a Baptismo, ait S. Epiphanius, *hæresi* 51, scilicet die prima martii (erat enim ille annus bissextilis, ac consequenter februarius habebat 29 dies), Judæi legatos miserunt ad Joannem, rogantes an ipse esset Messias? negavit ipse, et postera die, quæ fuit 2 martii, Joannes videns Christum venientem, eumdem digito demonstravit, dicens : « Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. » Idem fecit, dixitque Joannes postridie, puta die tertia martii, quo audito, duo ex ejus discipulis secuti sunt illico Jesum, quorum unus, Andreas, fratrem suum Simonem postridie ad Jesum adduxit. Postridie item, puta die 4 martii, Jesus vocavit Philippum, qui Nathanaelem adduxit; ita enim hæc per singulos dies enarrat et consignat S. Joannes, cap. I, II, 29, 35, 43, 45.

12. Tertia exinde die a vocatione Petri et Andreæ, scilicet die 5 martii, quæ fuit sexagesima a baptismo Christi, ait S. Epiphanius, *hæresi* 51, Christus vocatus ad nuptias in Cana Galilææ, mutavit aquam in vinum, hocque primum ejus fuit miraculum, quo se, quis esset, mundo patefecit. *Joan.* II, 1. Mox descendit Capharnaum. *Ibidem*, 12.

ANNUS PRIMUS

PRÆDICATIONIS CHRISTI,

Nimirum acta Christi a primo Paschate post baptismum usque ad Pascha secundum, scilicet acta a die 25 martii anni 31 Christi, usque ad finem martii anni 32 Christi.

13. Christus ex urbe Capharnao, instante Paschate, ascendit Hierosolymam, ubi flagello ejiciens ementes et vendentes e templo, ac prædicans pluraque miracula patrans, multos ad credendum in se pellexit. *Joan.* II, 13 et 14. Hæc omnia contigerunt in martio ejusdem anni, qui fuit 31 Christi.

14. E quibus unus fuit Nicodemus, princeps Judæorum, cui Christus spiritualis regenerationis, per baptismum et fidem in Christum crucifigendum, necessitatem ostendit. *Joan.* III, 1.

15. Cœpit ergo Christus anno ætatis trigesimo primo sub Pascha per se prædicare, et per Apostolos sub initium aprilis in Judæa baptizare : quare multi a Joanne, ipso probante et instigante, ad Christum transierunt. Unde Joannes, quasi suo defunctus officio, Herodem ob adulterium reprehendens, sub decembrem ab eo conjectus est in vincula. *Joan.* III, 22 et 23; *Matth.* XIV, 3; *Marc.* VI, 17; *Luc.* III, 19. Quare Christus Herodem fugiens a Judæa initio anni 32 (ut patet ex eo quod ipse ait : « Adhuc quatuor menses sunt, et messis venit, » *Joan.* IV, 35), perrexit in Galilæam, ac in itinere transiens per Samariam, Samaritanam adulteram, et per eam cæteros Samaritanos convertit, ac post biduum prosequens iter in Galilæam, a Galilæis benigne exceptus est. Igitur sub initium februarii egressus in Cana Galilææ, ibi rogatus a regulo, filium ejus febricitantem a febribus liberavit, fuitque hoc secundum Christi ibidem miraculum, quod plura alia secuta sunt, quibus ipse prædicationem suam in Capharnao confirmavit. *Matth.* IV, 12 et 13; *Marc.* I, 14; *Joan.* III, 22, et cap. IV, 1, 4, 45 et 46.

Inde ambulans juxta mare Galilææ, per miraculum capturæ piscium Petrum et Andream, mox Jacobum et Joannem ad sui sequelam evocavit, eosque piscatores hominum effecit. *Matth.* IV, 18; *Luc.* V, 1; *Marc.* I, 16. 16.

Cum his introiens synagogam Capharnai, prædicans dæmoniacum a dæmone liberavit, et domum Petri ingressus, socrum ejus a febribus multosque alios a variis morbis sanavit. Postridie orandi causa secessit in desertum, ubi a Petro, et mox a turbis repertus, ut eas fugeret, jussit discipulos transfretare, et in navi obdormiens, orta tempestate, a discipulis excitatus ventis imperavit et mari. *Marc.* I, 21, 29, 32, 42; *Luc.* IV, 23, 31, 38, 40, 42; *Matth.* VIII, 14, 16, 18, 24. Hæc et sequentia videntur contigisse initio martii anni Christi 32, ante Pascha. 17.

Transfretans ergo, pervenit in regionem Gerasenorum, ubi duos dæmoniacos sanavit, permittens dæmonibus id postulantibus, ut in porcos introirent; qui in eos ingressi, eorum duo millia in mari submerserunt. Quare rogatus ab incolis ut discederet, rursus transfretans, redit Capharnaum, ubi paralyticum, per tectum ad se submissum, curavit. *Matth.* VIII, 28, et cap. IX, 1; *Marc.* V, 1, et cap. II, 1; *Luc.* VIII, 26, et cap. V, 18. 18.

Inde egrediens ad mare, Matthæum ad telonium sedentem ad sui sequelam evocavit. Mox Jairi filiam a morte suscitavit, et in itinere hæmorrhoissam a fluxu sanguinis curavit, ac duos cæcos illuminavit et dæmonem mutum expulit. *Matth.* IX, 9, 18 et 27; *Marc.* II, 14, et cap. V, 22; *Luc.* V, 27, et cap. VIII, 41. 19.

ANNUS SECUNDUS

PRÆDICATIONIS CHRISTI,

Continens acta a secundo Paschate post baptismum usque ad tertium, puta a fine martii anni 32 Christi usque ad finem martii anni 33 Christi.

Christus a Galilæa profectus Hierosolymam ad secundum Pascha, ægrotum per 38 annos decumbentem ad probaticam piscinam sanavit, jussit- 20.

que ei grabatum tollere die Sabbati : quare illud opus quasi Sabbati violationem accusant Judæi, sed Christus multis idipsum defendit. *Joan.* V, 2. Sic et pharisæos taxantes ejus discipulos, quod famentes in Sabbato vellerent spicas (sub finem aprilis anni 32 Christi), confutat. *Luc.* VI, 1; *Matth.* XII, 2; *Marc.* II, 23. Idem præstitit, cum alio Sabbato cuidam manum aridam restituisset. Unde Judæorum iras declinans, contulit se ad mare, ubi turbam docuit et plurimos ægros ac diabolo possessos curavit. *Matth.* XII, 9 et 15; *Marc.* III, 1, et *Luc.* VI, 6.

21. Inde sub medium maii secessit in montem, et pernoctans in oratione, mane duodecim Apostolos elegit, ad quos coram ingenti hominum multitudine habuit sermonem, qui in monte cognominatur, ac summam vitæ christianæ et perfectionis Evangelicæ complectitur. *Marc.* III, 13; *Luc.* VI, 12 et 17; *Matth.* V, 1.

22. Descendens de monte in agro Capharnaensi, leprosum mundavit; et urbem ingressus, servum Centurionis paralysi liberavit, ac in ingressu Naim filium viduæ a morte suscitavit. *Matth.* VIII, 1 et 5; *Marc.* I, 40; *Luc.* V, 18, et cap. VII, 1 et 11.

23. Hæc audiens Joannes in carcere, misit ad eum duos discipulos, ut ab eo discerent ipsum esse Messiam; quibus ad Joannem regredientibus Christus laudat Joannem, taxatque Scribas et Pharisæos, quod nec Joanni, nec sibi crederent : quare eis præfert publicanos et meretrices pœnitentes. *Luc.* VII, 18 et 24; *Matth.* XI, 2 et 7.

24. Quocirca prandens apud Simonem Pharisæum, Magdalenæ pœnitenti peccata condonat, eamque Simoni præfert. *Luc.* VII, 36. Mox Capharnai dæmoniacum, cæcum ac mutum sanat; ac Pharisæos hæc miracula quasi magica carpentes, confutat. *Matth.* XII, 22, 24; *Luc.* XI, 14, 15; *Marc.* III, 21.

25. Advolant cognati, ut eum quasi furiosum ligent. *Marc.* III, 21. Significanti adesse cognatos respondet, fratres et cognatos suos esse eos qui audiunt et custodiunt Verbum Dei. *Matth.* XIII, 4, 3; *Marc.* III, 31; *Luc.* VIII, 19.

26. E domo vadens ad mare, ibi turbam docuit per varias parabolas seminis, zizaniorum, sinapis, fermenti, quas domi discipulis explanavit, addens alias, thesauri, margaritæ et sagenæ missæ in mare. *Matth.* XIII, 1; *Luc.* VIII, 4; *Marc.* IV, 1.

27. Pergens in Nazareth patriam suam, ibique concionans, a suis non est auditus, imo urbe expulsus et fere præcipitatus : quare vicinas urbes, cæterosque Galilææ vicos et civitates, evangelizando, cum suis perambulat. *Marc.* VI, 6; *Luc.* VIII, 1.

28. Duodecim Apostolos mittit binos ad regnum Dei prædicandum et sanandum ægros : illi ubique prædicant, dæmones pellunt, ægros oleo ungentes sanant. Idem facit Jesus Galilæam obeundo. *Matth.* X, 1, et cap. XI 1; *Marc.* VI, 7, 12.

29. Herodes hæc audiens, suspicatur Jesum esse Joannem, paulo ante a se occisum et jam a morte suscitatum. *Luc.* IX, 7; *Matth.* XIV, 1; *Marc.* VI, 14. Quare ejus insidias declinans Jesus, secessit cum suis trans mare Galilææ in desertum, ibique turbas affluentes docens et sanans, quinque millia virorum pavit quinque panibus hordeaceis et duobus piscibus : quare cum turba vellet eum regem creare, jubens discipulos transfretare, ipse solus vespere fugit in montem orandi causa; sed discipulis in mari periclitantibus, ambulans super mare, Petrum ad se venientem, sed fide titubantem, cum jam mergeretur, erexit et tempestatem sedavit, ac appellens in terram Genesareth, omnes ægros tactu fimbriæ sanavit. *Matth.* XIV, 13, 22, 24, 34; *Marc.* VI, 30, 45, 48, 53; *Luc.* IX, 10; *Joan.* VI, 1, 15, 18.

Postridie, multis eum ob multiplicationem pa- 30.
num sequentibus, eos traduxit ad desiderandum panem spiritualem et cœlestem, qui dat vitam mundo et sine quo nemo vivere potest; atque hunc panem se esse asserit; nam suam carnem esse cibum, et suum sanguinem esse potum, qui confert vitam æternam. *Joan.* VI, 24.

TERTIUS ANNUS

PRÆDICATIONIS CHRISTI.

Continens acta ejusdem a tertio Paschate usque ad instans Pascha quartum, puta usque ad suscitationem Lazari; hoc est, acta Christi a fine martii anni 33 ætatis Christi, usque ad initium martii anni 34 ejusdem.

Tertio hoc Paschate Jesus non ascendit Hiero- 31.
solymam, uti ex lege solebat, quia Judæi ei necem machinabantur : secessit ergo in Galilæam, ubi Scribis discipulos ejus arguentibus, quod illotis manibus manducarent, docet non illa quæ in os intrant, sed quæ de corde exeunt, hominem contaminare. *Joan.* VII, 1; *Matth.* XV, 1; *Marc.* VII, 1.

Sub initium maii, ut videtur, e Galilæa abiit 32.
in partes Tyri et Sidonis, ubi Chananææ filiam, victus matris precibus, a dæmone liberavit; inde regressus in Galilæam, multorum languores depulit, ac surdum et mutum digitis in aures immissis, et linguæ saliva contingens, curavit. *Matth.* XV, 21 et 29; *Marc.* VII, 32.

Mox misertus turbæ se sequentis et famentis, 33.
rursum quatuor millia virorum pavit septem panibus et paucis pisciculis; deinde conscensa navi venit in fines Magedan. *Matth.* XV, 32 et 39; *Marc.* VIII, 1, et cap. VII, 10.

Ibi curiositatem Pharisæorum signum de cœlo 34.
flagitantium retundit. Rursum transfretans, monet discipulos ut caveant a fermento, id est hypocrisi Pharisæorum; ac veniens Bethsaidam, cæcum extra vicum illuminat : inde accedens ad partes Cæsareæ Philippi, ob Petri fidem, qua dicebat : « Tu es filius Dei vivi, » eum petram Ecclesiæ futurum promittit; mox mortem crucis se

Hierosolymæ subiturum prædicit, quam cum Petrus exhorresceret, a Jesu corripitur doceturque cuique qui salvari velit, suam crucem esse ferendam. *Matth.* XVI, 1, 13, 21; *Marc.* VIII, 11, 22, 27, 31; *Luc.* IX, 18 et 22. Id videtur contigisse sub finem julii : nam

35. Octava exinde die, quæ fuit sexta augusti (hac enim die Ecclesia recolit memoriam transfigurationis Christi), transfiguratur coram Petro, Jacobo et Joanne, ac resplendens ut sol cum Elia et Enoch de sua morte colloquitur. Accessit vox Patris : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui ; ipsum audite. »

36. Postridie, puta septima augusti descendens de monte ad turbas, sanavit dæmoniacum quem discipuli sanare nequiverant, eo quod hoc genus dæmoniorum non pellatur, nisi oratione et jejunio. Proficiscens per Galilæam, rursum prædicit suam mortem et resurrectionem. Ingrediens Capharnaum, jussit solvi publicanis didrachmum, unum pro se, et alterum pro Petro. *Matth.* XVII, 14, 22, 24; *Marc.* IX, 13, 29; *Luc.* IX, 37, 44.

37. Ibi revelavit et redarguit ambitionem Apostolorum, qui in itinere de primatu contenderant; docuitque valde cavenda esse scandala, ac modum quo corripiendus est proximus peccans, eique si peccaverit, veniam esse dandam, idque probat parabola servi immisericordis a quo herus omne debitum jam remissum repetiit. *Matth.* XVIII, 1, 6; *Marc.* IX, 32, 41; *Luc.* IX, 46, et cap. XVII, 1.

38. Inde in septembri ascendit Hierosolymam ad festum Tabernaculorum (quod celebratur die 15 mensis Tisri, quæ illo anno videtur incidisse in diem 29 septembris), sed occulte in via male exceptus a Samaritanis, cum Joannes et Jacobus vellent eos perdi fulmine, docuit suum Spiritum non esse ultionis, sed charitatis ; ideoque Samaritanum leprosum curavit, ac gratum præ aliis laudavit. Ingressus Hierosolymam ultima die festi Tabernaculorum, puta die sexta octobris, tanta gratia concionatus est, ut ministri ad eum capiendum missi, ipsi caperentur; vespere vero exiit in montem Oliveti. *Matth.* XIX, 1 ; *Joan.* VII, 2 et 14, cap. VIII, 1 ; *Luc.* IX, 51, et cap. XVII, 11.

39. Ex monte Oliveti postera die regressus in templum, adulteram, pudefactis Scribis eam accusantibus, absolvit : mox docens se esse Dei Filium, cum Judæi eum quasi blasphemum lapidare vellent, secreto exiit e templo. Inde cæcum a nativitate, die Sabbati, oculos luto ex sputo obliniens, illuminavit : mox asserens se esse bonum pastorem, de eo, ac de mercenario et ovibus fuse disseruit. *Joan.* VIII, 2, 12, et cap. IX, 1, et cap. X, 1.

40. Discedens Hierosolyma, peragrat vicos et urbes Judææ, ac 72 discipulos designans, misit eos binos instar Apostolorum cum mandatis in omnem locum, ad quem erat ipse venturus. Quos cum gaudio ad se revertentes, modestiæ admonet et felices prædicat, ac spiritu exultans celebrat Dei sapientiam, quæ sua arcana revelat parvulis illamque a superbis sapientibus abscondit. *Luc.* X, 1, 17; *Matth.* XI, 25. Hucusque ordo certus est. Cæterorum quæ sequuntur ordo probabilis est, at non plane certus.

Jesus a legisperito tentatus, quæ sit via ad vitam æternam, mandatum dilectionis Dei et proximi assignat : instante illo, quis sit proximus, idipsum per parabolam Samaritani qui vulnerati curam suscepit, declarat. *Luc.* X, 25. 41.

Novembri mense hospitio excipitur a Martha et Magdalena, ac pium hujus otium sollicito illius ministerio præfert. *Luc.* X, 38. 42.

Peracta oratione, tradit discipulis normam orandi : *Pater noster*, etc., monetque perseverandum esse in oratione, cujus vim per parabolam importune noctu petentis panes pro hospite amico, ostendit. *Luc.* X, 15, et cap. XVIII, 1. 43.

Invitatus a Pharisæo ad mensam Pharisæorum, lotiones, superbiam, hypocrisim, etc., redarguit. *Luc.* XI, 37. 44.

Interpellatus a quodam dicente : « Dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem, » avocat ab avaritia et sollicitudine temporalium, et ad curam æternorum spemque divinæ providentiæ, ostendens hujus vitæ brevitatem et adventus Domini incertitudinem, multis adhortatur. *Luc.* XII, 13. 45.

Audiens Galilæos a Pilato occisos, omnes stimulat ad pœnitentiam, ne similiter instar ficus sterilis excidantur. *Luc.* XIII, 1. 46.

Sabbato sanans feminam contractam, ideoque reprehensus ab Archisynagogo, ejus præposteram religionem confutat, ac per parabolam grani sinapis et alteram fermenti demonstrat Evangelicam prædicationem a parvis initiis ad magna incrementa processuram. *Luc.* XIII, 10. 47.

Rogatus an pauci salvarentur, affirmavit; ideo arctam virtutis viam cuique esse capessendam, idque cito, ne clauso cœli ostio frustra illud pulsemus. Eadem die monitus ut caveret sibi ab Herode, respondit se non ab Herode, sed a Hierosolymitanis occidendum, ideoque illos a Tito esse vastandos. *Luc.* XIII, 22 et 31. 48.

Decembri mense invitatus a principe Pharisæorum ad mensam, die Sabbati sanat hydropicum, idque licere evincit ac docet invitatos humilitatem, ut imum locum capessant ; invitantes vero misericordiam in egenos. Unde inducit parabolam invitantis ad cœnam, qui, divitibus se excusantibus, vocavit pauperes undequaque collectos, quo significat Judæis ob superbiam rejectis, gentes humiles ad cœleste Christi epulum vocandas. *Luc.* XIV, 1. 49.

Affluentem turbam docet eum qui suus velit esse discipulus, debere terrenis affectibus renuntiare ac suam crucem tollere; ideoque instar ædificantis et bellantis debere prius vires suas explorare, an ad tam ardua sufficiant. *Luc.* XIV, 25. 50.

51. Reversus Hierosolymam ad festum Encænio-rum, quod celebrabatur die 25 mensis Casleu, quam mathematici censent illo anno incidisse in diem septimam decembris, rogatus a Judæis ut clare ediceret an ipse esset Christus, respondit opera sua idipsum demonstrare, sed illos non credere, eo quod ex ovibus suis non essent ; quare illorum iræ et perfidiæ se subducens, abiit in Bethabara, ubi Joannes baptizarat, cumque eo multi etiam peccatores et publicani confluerent, illos more suo docuit et curavit. Murmurantes Pharisæos quod peccatores reciperet, confutavit tribus parabolis, scilicet ovis errantis, drachmæ perditæ et filii prodigi. *Joan.* x, 22, 40, 41; *Matth.* xix, 2; *Marc.* x, 1; *Luc.* xv, 1.

52. Excitat deinde ad eleemosynam per exempla villici iniqui et divitis epulonis, *Luc.* xvi, 1, quibus tacite taxat Pharisæorum avaritiam.

23. Ibidem disputat cum Pharisæis de divortio, ac cœlibatum præfert conjugio. *Matth.* xix, 3; *Marc.* x, 2.

54. Ineunte januario, monet discipulos de cavendis scandalis, de fide ut grano sinapis, de servo arante, etc. *Luc.* xvii, 1, 5 et 7. Mox in februario Pharisæorum superbiam retundit per parabolam Pharisæi et publicani, qui, humiliter confitens se peccatorem, justificatus est præ illo. Item per exemplum parvulorum, quos ipse sibi oblatos, manibus impositis, benedixit : « Sinite, inquit, parvulos venire ad me, talium enim est regnum cœlorum. » *Luc.* xviii, 9 et 15; *Matth.* xix, 13; *Marc.* x, 13.

55. Adolescentem divitem servantem Dei mandata hortatur ad consilium paupertatis Evangelicæ ; sed ille re tam ardua perculsus, resiliit. Unde ostendit Christus quam difficile sit divitem salvari, quanque sapientes sint; qui omnia Dei amore relinquunt, ut Christum sequantur, quibus proinde centuplum et vitam æternam promittit. *Matth.* xix, 23; *Marc.* x, 17, 23; *Luc.* xviii, 18, 24.

56. Denique, per parabolam operariorum diversis temporibus conductorum ad colendam vineam, docet in cœlo primos fore novissimos, et novissimos primos; multos enim esse vocatos, paucos vero electos. *Matth.* xx, 1.

QUARTUS ANNUS

PRÆDICATIONIS, PASSIONIS ET RESURRECTIONIS CHRISTI.

Continens acta ejus a suscitatione Lazari usque ad ascensum in cœlum.

Suscitatio hæc Lazari contigit paulo ante quartum et ultimum Pascha, quo crucifixus est Christus, imo ipsa fuit causa vel potius occasio necis Christi, ut mox dicam : Christus enim vixit 33 annos et tres menses, qui a natali ejus excurrunt usque ad Pascha. Quare quartus hic prædicationis et passionis Christi annus fuit tantum inchoatus, non completus, imo duos tantum menses complectitur, scilicet martium et aprilem, ac initium maii, quibus omnia illa egit et passus est, quæ a suscitato Lazaro usque ad Ascensionem in Evangeliis narrantur : Christus enim suscitavit Lazarum post initium martii; crucifixus est die 25 martii; resurrexit die 27 martii; ascendit in cœlum die 5 maii, anno ætatis suæ 34 inchoato per quatuor menses.

Christus Lazarum mortuum quatriduanum in Bethania a morte suscitat, quo miraculo permoti, multi in Christum crediderunt : quare invidentes ei Pontifices et Pharisæi, in concilio cui præerat Caiphas, decernunt eum esse occidendum. Id sciens Jesus, secessit ad fines Judææ in urbem Ephrem ; mox instante Paschate, ascendit Hierosolymam, ac in via edixit Apostolis instare sibi crucem et mortem, seque ultro ad illam pergere. *Joan.* xi, 17, 46, 54, 56; *Matth.* xx, 17; *Marc.* x, 32; *Luc.* xviii, 31. 57.

Joannes et Jacobus opinantes Christum ascendere Hierosolymam regni sui ineundi causa, per matrem postulant ut in regno hoc post eum primas obtineant; sed Jesus pro regno calicem passionis eis propinat. *Matth.* xx, 20; *Marc.* x, 35; *Luc.* xix, 11. 58.

Jesus transiens per Jericho, Zachæum publicanum se invitantem convertit : inde pergens Hierosolymam, duos cæcos, quorum uni nomen erat Bartimæus, illuminat, ac ante sex dies Paschæ, scilicet die Veneris ante Dominicam Palmarum, venit Bethaniam. *Luc.* xviii, 35, et cap. xix, 1; *Matth.* xx, 29; *Marc.* x, 46; *Joan.* xii, 1. 59.

Ibi postera die, puta Sabbato, in domo Simonis Leprosi cœnat cum Lazaro : Martha ministrat, Magdalena unguentum nardinum in caput ejus effundit; id ægre ferens avarus Judas, a Jesu corripitur. *Matth.* xxvi, 6, 8; *Marc.* xiv, 3, 4; *Joan.* xii, 2, 3. 60.

Postridie, puta Dominica Palmarum, quæ illo anno incidit in diem 20 martii, Bethania abiens Bethphage, illinc asino vectus, palliis discipulorum stratis, populo cum ramis palmarum applaudente clamanteque : « Hosanna filio David, » quasi triumphans et Messias Hierosolymam ingreditur ; cumque ei appropinquaret, ejus excidium prædicens, illacrymavit. *Matth.* xxi, 1; *Marc.* xi, 1; *Luc.* xix, 29 et 41; *Joan.* xii, 12. 61.

Urbem ingressus, primo templum adiit, ex eoque ementes et vendentes ejecit, multosque ægros sanavit, frendentibus idcirco Pharisæis : Gentiles excitantur ut eum videant et noscant. Unde vox de cœlo missa Jesum glorificat. *Matth.* xxi, 12, 15; *Marc.* xi, 15; *Luc.* xix, 45 et 39; *Joan.* xii, 20. 62.

Eadem die, scilicet vespere Dominicæ Palmarum, urbe egressus, ivit Bethaniam; postero mane, nimirum feria 2, sive die Lunæ 21 martii, in urbem regrediens, maledixit ficui ficubus carenti, atque ejecit vendentes e templo : inde cum tota 63.

die docuisset in templo, vespere rursus exivit Bethaniam. *Matth.* xxi, 17; *Marc.* xi, 11.

64. Postero mane, qui fuit feria 3, sive dies Martis, 22 martii, in urbem revertens; cum discipuli ficum a Jesu maledictam, arefactam mirarentur, quanta esset vis vivæ fidei et orationis ostendit. Inde more suo docens in templo, Pharisæos sibi obstrepentes confutat eisque excidium intentat. Illi, ut eum capiant in sermone, captiosas ei proponunt quæstiones de censu, resurrectione et mandato maximo, quas omnes ipse prudentissime resolvit, ac vicissim eis quæstionem de Messiæ Deitate proponens, eisdem os occlusit eorumque hypocrisim, superbiam, avaritiam aliaque vitia taxavit. *Matth.* xxi, 20, 23, et cap. xxii, 15, 41, et cap. xxiii, 1; *Marc.* xi, 20, 27, et cap. xii, 13, 15, 38; *Luc.* xx, 1, 20, 41, 45.

65. Mox sedens contra gazophylacium, pauperem viduam duo minuta offerentem cæteris offerentibus prætulit. Egressus templo, ac discipulis fabricam templi admirantibus, ejus ruinam prædixit. *Marc.* xii, 41, et cap. xiii, 1; *Luc.* xxi, 5; *Matth.* xxiv, 1.

66. Templo egressus in montem Olivarum, cum discipuli rogarent: « Quando hæc erunt, et quod signum adventus tui et consummationis seculi?» edixit signa consummationis tum urbis, tum orbis: diem tamen adventus sui ad judicium fore incertum; ideoque unicuique vigilandum esse, ut ad eum se comparet, docet variis parabolis: virginum sapientium et fatuarum, servi pigri, furis, diluvii Noe. *Matth.* xxiv, 3, 36; *Marc.* xiii, 3, 32; *Luc.* xxi, 7, 34. Denique formam judicii ultimi graphice depingit. *Matth.* xxv, 31.

67. Feria quarta, sive die Mercurii, 23 martii, prædicit Jesus se, post biduum, puta in die Paschæ, crucifigendum. Unde Judas de eo Judæis vendendo, cum eis pretio 30 argenteorum paciscitur. *Matth.* xxvi, 1, 3, 14; *Marc.* xiv, 1, 10; *Luc.* xxii, 1.

68. Feria quinta, sive die Jovis, 24 martii, præmittit Petrum et Joannem in urbem, ut parent Pascha, id est necessaria ad cœnam Agni Paschalis, quos ipse secutus, vespere cum discipulis cœnam Agni celebravit, ac post eam pedes discipulorum lavit, et Eucharistiam instituit eamque discipulis distribuit. Mox Judæ proditionem prædixit, ac proditorem signo buccellæ Judæ porrectæ, Joanni indicavit: Judas notatum se sentiens, egressus est ad scelus perficiendum. Contendentes rursum de primatu discipulos præcepto humilitatis repressit, ac novum dilectionis mandatum edidit; comprehensionem sibi instantem, ac discipulorum fugam, Petroque constantiam suam jactanti, trinam negationem prædixit; inde mœstis discipulis valedicens, longum sermonem amore et spiritu æstuantem texit, quem S. Joannes a cap. xiv usque ad xviii fuse describit; denique eos Patri commendans, finit et valedicit. *Matth.* xxvi, 17, 20, 26; *Marc.* xiv, 12, 17, 22, 28; *Luc.* xxii, 7, 14, 19, 21, 24, 26, 31; *Joan.* xiii, 21, 20, 34, 36, et cap. xiv, xv, xvi, xvii.

SERIES PASSIONIS CHRISTI.

Inde eadem nocte, hymno gratiarum actionis dicto, cœnaculo et urbe egressus, in montem Olivarum oraturus secessit in hortum, ac seorsim coram Petro, Jacobo et Joanne, ex viva apprehensione instantis passionis cœpit pavere, tædere, contristari et mœstus esse. Unde orans: « Pater mi, inquit, si fieri potest, transeat a me calix iste; verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. » Tandem agoniam subiens, sudavit aquam et sanguinem; ideoque ab Angelo confortatus, mox ultro se Judæ osculandum, et Judæis vinciendum obtulit Petrumque gladium stringentem cohibuit. *Matth.* xxvi, 36, 37, 39, 41, 51; *Marc.* i, 14, 27, 32, 33, 35, 44, 47; *Luc.* xxii, 39, 40, 42, 47, 50; *Joan.* xviii, 1, 3, 7, 10. 69.

Vinctus ergo Jesus ductus est primo ad Annam, deinde ad Caipham, illius anni Pontificem; cui libere respondens, a satellite cæsus est alapa: productis falsis testibus, et ob falsitatem rejectis, rogatus ipse Jesus an esset Messias Dei Filius, cum id assereret, quasi blasphemus damnatur et illuditur. Interim Petrus ab ancilla et Judæis an Christi foret discipulus interrogatus, ter negavit; sed, aspiciente eum Christo, pœnitens, egressus flevit amare. Hæc die Jovis nocte post cœnam gesta sunt. *Joan.* xviii, 13, 19, 26; *Matth.* xxvi, 59, 63, 69, 67; *Marc.* xiv, 55, 61, 66, 65; *Luc.* xxii, 56, 63. 70.

Feria sexta, sive die Veneris, 25 martii, mane concilium a Caipha coactum Jesum iterum damnavit, ac plectendum tradidit Pilato, Romanorum præsidi. Id videns Judas ac desperans, laqueo se suspendit, projectis prius in templo argenteis, quibus Judæi emerunt agrum pro sepeliendis peregrinis. *Luc.* xxii, 66, et cap. xxiii, 1, 2; *Matth.* xxvii, 1, 3, 6; *Marc.* xv, 1; *Joan.* xviii, 28. 71.

Pilatus Jesum, licet a Pontificibus damnatum, ab eis sibi traditum damnare renuit, nisi cognita ejus causa. Accusant ergo eum quod se Regem Judæorum fecerit, ac tumultum concitarit a Judæa usque in Galilæam. Pilatus ergo rogat Jesum an vere Rex sit Judæorum? Asserit ille, sed addit regnum suum esse cœleste, non mundanum, a quo proinde sibi timere non debeat Tiberius Cæsar ejusque præses Pilatus. Quare innocentem et sanctum esse Jesum Pilatus agnoscens, variis modis eum absolvere et dimittere satagit. Primo enim audito nomine Galilææ, rogat an Jesus sit Galilæus? quo cognito, eum ad Herodem, Galilææ regem, quasi illi subditum amandat, atque hoc honore ei reconciliatur. Herodes a Jesu signa et mirabilia expectans, cum nil tale videret, eum veste alba indutum sprevit et ad Pilatum remittit. *Joan.* xviii, 29, 33; *Luc.* xxiii, 2, 6, 8; *Matth.* xxvii, 11; *Marc.* xv, 2. 72.

Secundo, Pilatus Jesum ad se remissum liberare 73.

laborat, componens eum cum Barabba, seditioso homicida, ut de more in Paschate unum a morte liberaturi, Jesum eligant et liberent : at illi, Pontificum suggestu, Barabbam liberari postulant, Jesum vero crucifigi. *Matth.* XXVII, 15; *Marc.* XV, 6; *Luc.* XXIII, 17; *Joan.* XVIII, 39.

74. Tertio, Pilatus videns Judæorum in Christum rabiem, ut eam sedet, jubet eum flagellari, ac flagellis deformatum, et corona spinea vesteque purpurea, velut fictum pictumque regem, illusum Judæis spectandum exhibet, ut tam afflicti misereantur : at illi crudeliores effecti, contentis vocibus postulant eum crucifigi, minànturque Pilato illum non habendum amicum Cæsaris, si Jesum, qui se regem fecit, impune dimittat. Quare Pilatus, lotis manibus, innocentiam Jesu testatus, Judæis succlamantibus : « Sanguis ejus super nos et filios nostros, » eum Judæis crucifigendum tradidit, licet paulo ante ab uxore monitus esset ne se morti viri tam justi immisceret. *Matth.* XXVII, 19, 23, 26; *Marc.* XV, 15, 16; *Luc.* XXIII, 15, 20; *Joan.* XIX, 1, 7, 13, 15.

75. Educitur ergo Jesus e prætorio in montem Calvariæ crucem suam humeris gestans, quam Judæi in exitu portæ verentes ne Jesus illi succumberet, Simoni Cyrenæo post Jesum bajulandam imponunt. Sequuntur mulieres piæ plangentes, quas Jesus super seipsas et filios suos plangere jubet, ob imminens urbi Deicidæ excidium. *Matth.* XXVII, 31, 32; *Luc.* XXIII, 25, 26, 27; *Marc.* XV, 21.

76. Ut ventum est in montem Calvariæ, Judæi Christo propinant vinum felle mixtum, et deinde myrrhatum ; neutrum ipse bibere voluit : mox vestibus spoliatus, et humi in crucem stratus, eidem clavis affixus est hora sexta, puta in meridie : crux deinde erecta est cum titulo causæ, atque ab utroque ejus latere fuere suspensi duo latrones, quasi ipse esset princeps. Denique in conspectu ejus milites vestimenta inter se partiti sunt. *Matth.* XXVII, 34, 35, 37, 38, 39; *Marc.* XV, 23, 24, 26, 27; *Luc.* XXIII, 32, 33, 34, 38; *Joan.* XVI, 18, 19, 23.

77. Principes et populus Jesu crucifixo insultant et conviciantur; ille pro eis orat Patrem. Eidem conviciatur latro a sinistris pendens, quem alter reprehendit, Jesumque Messiam confessus deprecatur, ideoque a Jesu audit : « Hodie mecum eris in paradiso. » *Matth.* XXVII, 39; *Marc.* XV, 29; *Luc.* XXIII, 39, 43.

78. Matrem deinde S. Joanni commendat. A Patre se derelictum queritur. Clamat : *Sitio*; quare aceto potatur, ac tandem vociferatur : *Consummatum est*. Denique in manus Patris commendans, spiritum suum emittit circa horam nonam. Interim sol obscuratur, terra concutitur, petræ scinduntur, monumenta aperiuntur, velum templi scinditur, ut omnes creaturæ Creatoris sui mortem lugere et deplorare videantur; quibus commotus Centurio, multique e populo spectante percussi sunt, et tundentes pectora, domum reversi. *Joan.* XIX, 25, 28, 30; *Matth.* XXVII, 45, 46, 49, 51; *Marc.* XV, 33, 34, 37, 38; *Luc.* XXIII, 44, 46, 47.

Mortuo Jesu, Judæi latronum adhuc viventium, 79.
ut cito morerentur, crura fregerunt; Jesu vero minime, sed unus militum lancea latus ejus aperuit, ex quo manavit sanguis et aqua : mox de cruce depositum Christi corpus et unguentis delibutum, honorifice a Josepho ab Arimathæa et Nicodemo sepelitur; denique sepulcro custodes a Pilato apponuntur, ac sepulcri os lapide clauditur et obsignatur. *Joan.* XIX, 31, 38; *Matth.* XXVII, 57, 62; *Marc.* XV, 42; *Luc.* XXIII, 50.

SERIES RESURRECTIONIS CHRISTI.

Jesus, die tertia a morte sua, scilicet die Do- 80.
minica, quæ fuit 27 martii, e sepulcro gloriosus resurrexit ante auroram, ac lapidem quo sepulcrum claudebatur, per dotem subtilitatis penetrans exivit : lapidem deinde removit Angelus, ac custodes exterruit et in fugam compulit, ut mulieres venturæ sepulcrum ingredi possent. Quare mulieres, quæ emerant et paraverant unguenta ad corpus Jesu ungendum, cum die Dominica summo mane ad sepulcrum venirent, sepulcrum apertum, et corpore Christi sublato, ejus tantum linteamina repererunt, ac ab angelis audierunt Christum resurrexisse. Id ipsæ illico nuntiarunt Apostolis, mox Petrus et Joannes cucurrerunt ad sepulcrum, secutæ sunt eos mulieres cum Magdalena. Petrus et Joannes, visis tantum Christi linteaminibus, admirantes redierunt domum: secutæ sunt eos rursum mulieres; sola Magdalena, hærens ad sepulcrum et plorans, meruit prima videre Jesum specie hortulani, at non agnovit; sed audiens ab eo : MARIA, illico cognovit. Mox secuta mulieres, eis narravit se vidisse Jesum, et ecce Jesus omnibus occurrit obvius, dicens : *Avete*. Hæc est prima Christi resurgentis apparitio, quæ in Scriptura extat, facta Magdalenæ et mulieribus. *Matth.* XXVIII, 1, 2, 3, 5, 9; *Marc.* XVI, 5; *Luc.* XXIV, 1, 3, 4; *Joan.* XX, 1.

Mulieribus testantibus Jesum resurrexisse, cum 81.
non crederent Apostoli, secundo apparuit Jesus Petro. *Luc.* XXIV, 34.

Tertio, eadem die, puta Dominica qua resurrexit, 82.
apparuit Christus duobus discipulis euntibus in Emmaus, ac vespere in mensa ex fractione panis ab eis fuit agnitus. *Luc.* XXIV, 13; *Marc.* XVI, 12.

Quarto, eadem die et vespera, apparuit un- 83.
decim discipulis in cœnaculo, absente Thoma, eisque se palpandum exhibuit, ac cum eis manducavit deditque potestatem remittendi peccata. *Marc.* XVI, 14; *Luc.* XXIV, 36; *Joan.* XX, 19.

Quinto, apparuit iisdem octava die, scilicet die 84.
3 aprilis, præsente jam Thoma, eique vulnerum cicatrices videndas palpandasque præbuit, quare Thomas, jam credens resurrexisse, exclamat : « Dominus meus, et Deus meus. » *Joan.* XX, 24.

85. Sexto, apparuit in littore septem discipulis piscantibus in mari Tiberiadis, ab eisque ex ingenti piscium captura fuit cognitus. Ibidem Petro dixit : « Pasce oves meas. » *Joan.* XXI, 1.

86. Septimo, apparuit Apostolis cæterisque fidelibus in monte Galilææ, quem eis jam ante designarat ibique jussit eos evangezilare omnes gentes, ac Evangelium miraculis confirmare. *Matth.* XXVIII, 19.

Denique quadragesimo a resurrectione die, puta die 5 maii, illos educens in montem Oliveti, docens et instruens, promittensque Spiritum sanctum in Pentecoste, data benedictione, in cœlum gloriosus ascendit, sedetque ad dexteram Dei, atque inde Ecclesiam suam gubernat, ac sensim illam carpit et ad se colligit. *Marc.* XVI, 19; *Luc.* XXIV, 50, 51. 87.

CANONES

QUI

FACEM EVANGELIIS ET EVANGELISTIS PRÆFERUNT.

PRIMUS. Evangelistarum scopus et propositum fuit, non omnia dicta factaque Christi enarrare (hoc enim prolixum fuisset et pene impossibile), sed pauca e multis, præcipua e communibus seligere, ut per ea doctrinæ et vitæ Christi imaginem, et quasi ideam nobis proponerent, uti diserte asserit S. Joannes in fine Evangelii : nimirum ut ostenderent Jesum, beatæ Mariæ filium, esse Christum, sive Messiam in lege et Prophetis olim promissum, et nunc ad homines a peccato, morte et inferno redimendos missum ; ipsumque non esse merum hominem, sed verum Deum verumque hominem in una persona Filii Dei subsistentem, ac consequenter in Christo attributa Dei attribuenda pariter esse homini; et quæ hominis sunt danda esse Deo per communicationem idiomatum, ut Deus dicatur natus, crucifixus, mortuus, quia hic homo, puta Jesus, qui simul erat Deus,natus crucifixus et mortuus est pro hominum salute.

SECUNDUS. Hac de causa sæpe non servant ordinem temporis in recensendis Christi dictis et factis; multa etiam silet unus quæ alii exprimunt, et tamen sic suam continuat et prosequitur narrationem, quasi nihil sit omissum, ut patet in apparitione Christi post resurrectionem facta mulieribus, quam valde diversimode narrant. Quocirca disparatas non raro jungunt sententias, parabolas, sermones, quæ nullum inter se habent nexum vel ordinem, sed alio tempore, alia occasione et de alia materia dictæ sunt a Christo.

TERTIUS. Evangelistæ, ne omnino idem dicere videantur, verbis discordant, sed sensu concordant. Inter se ergo conferendi sunt Evangelistæ illi qui idem Christi factum dictumve narrant (qui proinde in Bibliis ad marginem adnotari solent), ut ex omnium collatione plena rei historia colligatur : sicubi contrarium dicere videantur, conciliandi sunt, quod aliam et aliam circumstantiam temporis, loci, personarum, etc., ab aliis omissam spectarint, juxta illud : *Distingue tempora, et conciliabimus jura.* Præclare S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. XXVIII : « Per hujusmodi, inquit, Evangelistarum locutiones varias, sed non contrarias, rem plane utilissimam discimus et pernecessariam : nihil in cujusque verbis nos debere inspicere, nisi voluntatem cui debent verba servire; nec mentiri quemquam, si aliis verbis dixerit, quod ille voluerit, cujus verba non dicit : neque miseri aucupes vocum apicibus quodammodo litterarum putent ligandam esse veritatem, cum utique non in verbis tantum, sed etiam in cæteris omnibus signis animorum, non sit nisi ipse animus inquirendus. »

QUARTUS. Christus priscos sequens sapientes et ethnicos, præsertim Hebræos, doctrinam Evangelicam de moribus per breves gnomas et disparatas sententias tradit, uti fecit Salomon in Proverbiis, et Siracides in Ecclesiastico. Quare in his frustra quæritur connexio, ut patet in sermone Christi habito in monte. *Matth.* V, et seq.

QUINTUS. Christus eamdem sententiam, præsertim si sit proverbium, pluries, et ad plura diversaque proposita accommodat. Exemplum est *Matth.* V, 15, ubi per hoc proverbium : « Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt, » Christus docet Apostolos debere publicum dare omnibus virtutis exemplum ; unde illud huic applicat, cum illico subjicit : « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. » At *Luc.* VIII, 17, et *Marc.* IV, 21, Christus per hoc idem proverbium docet Apostolos Evangelium non abscondere, sed publice omnibus prædicare debere; unde subdit :

« Non enim est occultum quod non manifestetur, nec absconditum quod non cognoscatur. » Generice ergo hoc proverbium : « Lucerna ponenda est super candelabrum, » significat doctores cæteris omnibus tam verbo quam exemplo sanctæ vitæ prælucere debere. Aliud : Christus, *Matth.* XVIII, 24, per hoc proverbium : « Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum, » probat Apostolos non debere esse melioris conditionis quam ipse sit, nec honorem et laudem debere expectare a mundo, a quo ipse accepit vituperium ; unde subjicit : « Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus ! » At *Joan.* XIII, 16, per hoc idem probat Apostolos sibi invicem debere servire et lavare pedes, cum ipse illis eosdem laverit. « Exemplum enim, inquit, dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis.» *Luc.* vero XVI, 40, per hoc idem probat discipulum non esse doctiorem et meliorem magistro : quare si magister sit cæcus, indoctus et vitiosus, non debere sperare discipulum suum fore oculatum, doctum et virtute præditum. Igitur hoc proverbium : « Non est discipulus super magistrum, » generice accipiendum est, ut significet discipulum magistro, nec honore, nec commoditate, nec gloria, nec doctrina, nec virtute, etc., esse superiorem.

Sextus. Christus, quia cardiagnostes et cordium inspector, magis ad mentem et sensa interna eorum qui secum agebant, quam ad interrogationes et verba externa sermonem suum attemperat et accommodat, ait S. Chrysostomus in *Matth.* IX, 3, ubi clarum in se extat exemplum : « Et ecce quidam, ait S. Matth., de Scribis dixerunt intra se : Hic blasphemat. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit : Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris ? » Et cap. XII, 25 : cum Pharisæi intra se cogitarent : « Hic non ejicit dæmonia, nisi in Beelzebub, » subdit Matth. : « Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis, » etc.

Septimus. Deitas una prædicatur in lege a Mose ; Dualitas personarum a Prophetis ; Trinitas a Christo in Evangelio. Moses enim dicit : « Audi, Israel : Dominus Deus noster, Dominus unus est. » *Deuter.* VI, 4. Prophetæ prædicunt et prædicant Patrem missurum Filium in mundum pro salute hominum. Christus vero ait : « Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. » *Matth.* XVIII, 19. Non quod in lege et Prophetis S. Trinitas negetur, aut nullo modo proponatur, sed quod raro, tenuiter et obscure prædicetur ; in Evangelio vero crebro, diserte et clare. Ita S. Epiphanius, *hæresi*, 74, post medium : « Deitas una, inquit, in Mose maxime denuntiatur ; Dualitas in Prophetis vehementer prædicatur ; Trinitas autem in Evangeliis manifestatur, amplius juxta temporum occasiones, ac generationes conveniens justo in cognitionem et fidem. » Sensim enim in mundo, Deo plura revelante Prophetis et Apostolis, crevit fides, et cognitio Dei et sanctæ Trinitatis, sicut sol crescit ab auroræ caligine, usque in claram lucem meridiei. II *Petr.* I, 19.

Octavus. « In Christo, ait S. Gregorius Nazianzenus ad Cledonium, est aliud et aliud, scilicet alia natura divina, alia humana. In S. Trinitate vero est alius et alius, quia in ea sunt tres hypostases, sive personæ, puta Pater, Filius et Spiritus sanctus, quæ tamen in essentia sunt unum, scilicet una deitas. »

Nonus. De Deo Patre sæpe dicitur, quod ipse sit Deus unus aut solus, ut *Joan.* XVII, 3 : « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum et quem misisti, Jesum Christum ; » supple et repete, esse solum Deum verum. Vox enim *solus* hic non excludit Filium et Spiritum sanctum, sed idola et falsos gentium deos, qui diversæ a Deo Patre sunt naturæ ; Filius autem et Spiritus sanctus ejusdem sunt cum Patre naturæ divinæ, ideoque idem cum eo Deus, qui unus duntaxat est et solus, non multi vel plures : ita S. Chrysostomus, hom. 72 *in Matth.* « Quando inquit, in Scriptura, sive veteri, sive nova, dicitur unum esse Deum, et præter eum alium non esse, non ad exclusionem Filii, sed ad exclusionem dictum est idolorum. » Sic et S. Hieronymus, in *Isaiæ* cap. XLIII, ante medium ; Nazianzenus, orat. 4 *De Theolog.*; S. Augustinus, lib. *De Spiritu et Littera,* cap. XXXIII, et passim Theologi.

Decimus. Christus certam habet futurorum quorumlibet cognitionem et præscientiam ; addit tamen subinde adverbium dubitandi *forte,* vel *forsitan*, non ut rem in se vel sibi dubiam et incertam significet, sed ut ostendat rem futuram esse contingentem non necessariam, eamque subjacere libero hominum arbitrio, ut homines, dubii et incerti de sua perseverantia et salute, magis sint solliciti et studiosius eam curent. *Forte* ergo non tollit Dei præscientiam, sed notat rei contingentiam et arbitrii humani libertatem, cujus tamen electionem futuram determinate et certo præscit, ac per immensitatem aciei mentis suæ prævidet Deus. Quare libertas non repugnat præscientiæ Dei, nec præscientia tollit homini libertatem, quia natura posterior est re prævisa et libere ab homine electa. Ideo enim, ut recte ait Damascenus, præscit Deus Petrum, v. g. peccaturum, quia Petrus libere volet peccare ; non vero ideo peccabit, quia Deus prævidet eum peccaturum : sicut quia ambulo, hinc Deus videt me ambulantem, non vero e contrario, quia Deus videt me ambulantem, idirco ego ambulo. *Forte* ergo significat rem non necessario, sed casu et quasi per sortem evenire, si causas secundas et hominis libertatem spectes ; Deo enim nihil est fortuitum, sed omnia certo prævisa. Id ita esse patet ex textu græco, qui pro *forte* habet ἄν, quæ particula expletiva est, et confirmantis, non du-

bitantis, significans *sane*, *certe*. Sic Christus ait de Capharnao : « Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte (Græce ἄν, id est *certe*) mansissent usque in hanc diem. » *Matth.* XI, 23. *q. d.* : Si in Sodomis facta essent miracula quæ ego feci in Capharnao, utique Sodomitæ pœnituissent, et pœnitentia Deum placantes, excidium per conflagrationem evasissent (1).

UNDECIMUS. Christus ægros sanans, sæpe sanitatem, sive salutem animæ et corporis tribuit fidei, dicens : « Fides tua te salvum fecit, » ubi fidem non solam et nudam intelligit, uti volunt hæretici, sed fidem charitate vestitam, ac per actus spei, pœnitentiæ, amoris, etc., operantem, ut patet in pœnitentia Magdelenæ, quæ ex dilectione et contritione ardentissima in publico convivio lacrymis lavans pedes Christi, capillis tergens, ore osculans, audire ab eo meruit : « Remittuntur tibi peccata, » etc. « Fides tua te salvam fecit. Vade in pace. » *Luc.* VII, 48 et seq. Nominat tamen solam fidem, tum quia initio prædicationis ejus maxime necessaria erat fides in ipsum, quod scilicet ipse qui exterius videbatur pauper, vilis et despectus, esset verus Messias, orbis doctor et redemptor; tum quia fides principium et radix est spei, pœnitentiæ, charitatis cæterarumque virtutum. Quare Christus, et ex eo Paulus, sub fide ut principio omnia dona et virtutes, quasi fructus in arbore et radice intelligit per metonymiam; fidem enim opponit, non charitati et gratiæ, sed legi veteri et naturæ viribus, idque ut ostendat necessitatem fidei et gratiæ suæ, quæ initium est justificationis et salutis. Ita S. Augustinus, lib. *De Fide et Operat.*, cap. XIV, et Concil Trident. sess. 6, cap. VIII.

DUODECIMUS. Verba apud Hebræos actum nunc inchoatum, nunc continuatum, nunc perfectum et consummatum significant, ut : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum; Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. » *Matth.* V, 1. *Beati*, scilicet inchoative, sive in spe, sed necdum in re, quia nimirum sunt in via quæ tendit et ducit ad beatitudinem æternam. Continuatum, ut cum per miraculum conversionis aquæ in vinum in Cana Galilææ, discipuli dicuntur credidisse in Jesum, *Joan.* II, 21 : *credidisse*, id est in credendo confirmati fuisse. Jam ante enim in eum crediderant, utpote ejus sequaces et discipuli. Consummatum, ut cum, *Joan.* XX, 17, Jesus ait Magdalenæ : « Noli me tangere, » id est noli in hoc tactu mei hærere et desidere, sed vade propere, et nuntia Apostolis meis de morte mea mœstissimis me jam resurrexisse. Et : « Qui crediderit, et baptizatus fuerit, » *Marc.* XVI, 16, scilicet qui crediderit perfecte, non tantum corde et ore, sed et opere, ut ea quæ corde credit, ore confiteatur et opere exequatur, idque continue et perseveranter usque ad finem vitæ. Si enim quis, postquam crediderit, a fide apostataret, aut scelerate vivat, hic utique non salvabitur, sed damnabitur.

DECIMUS TERTIUS. Affirmantes propositiones, præsertim quæ continent promissiones, benedictiones, beatitudines, præmia, etc., sæpe intelligendæ sunt non absolute et universaliter, sed commode et cum exceptione, scilicet, ut significent virtutem et naturam rei, quantum est ex parte ipsius, nimirum rem esse talem, quæ ad tantum præmium bonumve hominem perducere nata sit, nisi quid aliud impediat, aut si cætera requisita adsint. Sic dicit medicus ægro : « Hæc medicina sanabit te, » id est potens est et nata curare tuam ægritudinem, scilicet, nisi ejus operatio aliunde ut per tuam intemperantiam vel imprudentiam impediatur. Sic Christus salutem æternam rursum tribuit fidei, *Joan.* III, 1; *Rom.* I, 22 et seq., quia, scilicet fides, quantum est ex parte sua, nata est perducere hominem ad spem, timorem, pœnitentiam, charitatem et salutem, nisi ipse hanc ejus operationem sua malitia vel pigritia impediat et incidat. Aliquando vero salus tribuitur invocationi Dei, ut *Joan.* II, 32 : « Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit, » scilicet si cætera requisita adsint; nam alibi salus tribuitur charitati, spei, timori, pœnitientiæ et bonis operibus, ut *Luc.* VII, 47; I *Cor.* XIII, 2; *Isaiæ* XL, 31. Alioqui enim, nisi adhibeatur moderatio, concludetur pari modo nec sacramenta requiri, et eum qui semel crediderit salvum fore, etiamsi postea fiat infidelis.

Negantes vero propositiones absolute, et sine alia superaddita conditione intelligendæ sunt, ut : « Non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces. *Rom.* XIII, 9. »

DECIMUS QUARTUS. S. Matthæus maxime doctrinæ et verbis Christi ad mores hominum recte formandos idoneis fuse ordinateque recensendis insistit; Lucas vero magis factis gestisque Christi inhæret. Marcus Matthæi est abbreviator, et subinde interpres. Joannes maxime divinitatem Christi astruit, ut per ejus cum Scribis et Pharisæis disputationes et miracula ostendat Christum vere esse Deum, Deique Filium, idque contra Cerinthum et Ebionem, similesque hæreticos jam tum subnascentes, qui docebant Christum merum esse hominem illumque Deum esse negabant.

DECIMUS QUINTUS. Christus, Apostoli et Prophetæ res spirituales et divinas per corporales et humanas explicant, quia aliter eas homines capere non possent. Quidquid enim homo mente concipit, idipsum prius per sensum aliquem cognovit, juxta illud Aristotelis : *Nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu.* Quia ergo Deum et divina, uti sunt in se, imaginari

(1) In hujusmodi exemplis ἄν nec *forte*, nec *certe* significat, sed simpliciter verbo cui conjungitur vim tribuit nostri *conditionalis*.

nequimus; hinc per imagines rerum corporearum ea adumbrat, et hominibus repræsentat Christus: «Neque enim aliter,» ait S. Dionysius, cap. I *Cœlest. Hierar.*, sub medium, «fas erat infirmitati nostræ lucere divinum radium, nisi sacrorum varietate velaminum (quibus ad superiora ferremur) opertum et his quæ nobis familiaria sunt, providentia paterna naturæ mortalium sese accommodante, vestitum.» Hac de causa, S. Scriptura Deo dat caput, manus, thronum, arma, item situs et passiones, ut sedere, stare, volare, irasci, misereri, tristari ἀνθρωποπαθῶς, qua de re S. Augustinus scripsit librum *De Essentia Divinitatis*, et Eucherius Lugdunensis tract. *De Forma Verborum spiritualis intelligentiæ*, et Damascenus lib. I *De Fide*, cap. XIV. Sic Christus tropice vocatur leo, agnus, ostium, lux, vitis. Sic vita æterna vocatur denarius, thesaurus, nuptiæ Agni, cœna magna, mensa Christi, regnum cœlorum, etc. Sic Angeli in Scriptura pinguntur quasi juvenes alati. Præclare S. Augustinus, lib. *Contra Adimantum*, cap. VII: «Sacra Scriptura, inquit, verbis nostris loquens, etiam per hæc verba demonstrat nihil digne de Deo posse dici. Cur enim non etiam verba ista dicantur de illa majestate, de qua quidquid dictum fuerit, indigne dicitur, qui omnes opes linguarum omnium ineffabili sublimitate præcedit.»

Decimus sextus. Attributa Dei, ut bonitas, sapientia, omnipotentia, præscientia, providentia, justitia, misericordia, sanctitas, etc., quæ reipsa idem sunt cum simplicissima Dei natura, ideoque una quædam res sunt, unaque essentia singularis et individua, S. Scriptura effert pluraliter et in numero plurali, ut significet plures cujusque attributi vires et effectus, imo et affectus, qui in hominibus et Angelis sunt varii et multiplices, sed in Deo uniuntur unumque sunt cum deitate. Exempla accipe: «Miserationes ejus super omnia opera ejus.» *Ps.* XVIII, 9. «Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus.» *Ps.* CX.

Decimus septimus. Si Christus, Prophetæ et Apostoli facinus aut flagitium sua voce jubere aut consulere videntur, illa vox non proprie, sed figurate et mystice accipienda est. Tale quoque est omne id quod impossibile, aut quod ad morum honestatem, vel fidei veritatem, vel ad sacramenta proprie referri non potest, ut: «Si manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum et projice abs te,» etc. «Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te.» *Matth.* XVIII, 8. Quod litteraliter accipiens Origenes castravit seipsum, ut tentationes libidinis evaderet; sed perperam, non enim licet seipsum mutilare: quare hæ sententiæ non ad litteram, ut sonant, sed figurate accipiendæ sunt, ut per manum, pedem, oculum, accipias amicum, familiarem, cognatum, etc., qui tibi instar manus, oculi, pedis, inservit et opitulatur; hic enim si te scandalizat et ad hæresim, libidinem aliudve scelus pellicit, omnino a conversatione tua abscindendus et abjiciendus est. Cum vero nullum scelus aut flagitium jubet Christus, tunc proprie, ut sonat, id quod dicitur intelligendum est, ut cum ait: «Hoc est corpus meum,» etc. «Hic est sanguis meus.» *Matth.* XVI, 26. Nec enim carnem Christi in Eucharistia laniamus, aut sanguinem cruentum vel patentem potamus, uti intelligebant et horrebant Capharnaitæ, sed utrumque sub speiebus panis et vini intectum et latentem instar Angeli sumimus, qua in re nullum est flagitium nullusque horror.

Tradit hunc canonem S. Augustinus, lib. III *De Doctr. Christ.*, cap. XIX: «Quidquid, inquit, in sermone divino, neque ad morum honestatem, neque ad fidei veritatem proprie referri potest, figuratum esse cognoscas. Morum honestas ad diligendum Deum et proximum, fidei veritas ad cognoscendum Deum et proximum pertinet.» Et cap. XVI: «Si præceptiva locutio est, aut flagitium aut facinus vetans, aut utilitatem aut benificentiam jubens, non est figurata. Si autem flagitium vel facinus videtur jubere, aut utilitatem aut beneficentiam vetare, figurata est.»

Idem *De catechizandis Rudibus*, cap. XXVI: «Hoc autem breviter discet, ut quidquid audierit ex libris canonicis quod ad dilectionem æternitatis, et veritatis, et sanctitatis, et dilectionem proximi referri non possit, figurate dictum vel gestum esse credat, atque ita conetur intelligere, ut ad illam geminam referat dilectionem.» Eumdum canonem tradit Origenes IV *Periarchon.*, cap. II.

Decimus octavus. Hebræorum mos est ut antecedentia et causas taceant, ac consequentia et effectus enarrent, aut vice versa ex causis quas recensent, effectus quos subticent intelligendos relinquant. Sic *Joan.*, cap. I, 43, ait: «In crastinum voluit exire in Judæam, et invenit Philippum. Et dicit ei Jesus: Sequere me,» ubi ex τὸ *invenit*, intelligendum relinquit quod Christus jam ante quæsierit Philippum, *q. d.*: Ideo Jesus ivit in Galilæam, ut quæreret Philippum; illum enim jam animo destinarat vocare ad apostolatum, unde invenit eum quem quærebat, et vocavit, dicens: *Sequere me*. Sic, cap. XVI, 14, ait: «Et invenit Jesus asellum, et sedit super eum,» ubi ex τὸ *invenit* intelligitur jam ante quæsisse eum. Nam, ut ait *Matth.*, cap. XXI, 2, Jesus præmisit duos discipulos in castellum vicinum ut asinum quærerent et ad se adducerent. Non ergo casu, sed studio quærendi eum invenit. Pari modo, ex responsione colligendam relinquunt præviam interrogationem. Sic *Joan.*, cap. I, 20, ait Judæos misisse legatos ad Joannem Baptistam, interrogantes: «Tu quis es?» respondit Baptista: «Non sum ego Christus;» ex qua responsione intelligitur Judæos interrogasse eum: «Tune es Messias, sive Christus?» Sic, cap. III, 2, ait: «Respondit Jesus (Nicodemo) et dixit ei: Amen, amen

dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.» Ex qua responsione colligitur Nicodemum prius interrogasse Jesum qua ratione posset salutem et regnum Dei consequi; sed hanc interrogationem subticet Joannes. Subinde tamen respondere apud Hebræos idem est quod ordiri sermonem, etiamsi nullius præcesserit interrogatio. Sic apud Græcos; unde illud ab Homero toties iteratum :

Τὸν δ' ἀποκριβόμενος, προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχίλλευς,

id est, « huic respondens, locutus est pedibus celer Achilles, » quod usurpat, etiam cum nemo Achillem interrogat.

Simili modo silent nonnulla quæ tamen dicta esse vel ipsi postea, vel alii dicunt aut insinuant. Sic *Joan.*, cap. VI, 36, ait Jesus: « Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non creditis; » ubi et quando id dixerit Jesus, Joannes nusquam expressit, uti notat S. Chrysostomus. Sed ex hoc loco eum id dixisse constat. Sic *Joan.* XI, 28, Martha ait Magdalenæ: « Magister adest, et vocat te, » cum tamen de hac vocatione antea nulla facta sit mentio in colloquio Marthæ cum Jesu, sed contentus fuit Joannes illam hoc loco duntaxat per Martham insinuare, uti notant SS. Cyrillus, Chrysostomus et Leontius. *Ibid.*, 40, ait Jesus Marthæ: «Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? » puta gloriosam suscitationem Lazari fratris tui, cum tamen ubi et quando id dixerit Jesus nunquam ante expresserit Joannes.

Decimus nonus. Hebraismo sæpe verbum ponitur sine supposito, maxime apud S. Marcum, quasi hoc ex circumstantiis, puta ex antecedentibus et sequentibus facile intelligi et suppleri possit. Sic, cap. IV, 26, ait *Marcus* : « Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, et dormiat, et exurgat, nocte et die : » *dormiat* scilicet homo, *exurgat*, scilicet *sementis*; unde explicans, subdit: « *Et* (significat *id est*) semen germinet et increscat, dum nescit ille. » *q. d.* : Sicut, dormiente homine seminante, sementis ipsa exurgit, crescitque die ac nocte ; sic, Christo in cœlis quiescente et quasi dormiente, crescit et propagatur assidue Evangelii prædicatio et doctrina : ita explicant S. Hieronymus, Beda et Glossa, licet aliter planius interpretentur S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, ut suo loco dicam. Et cap. IX, 49 : « Omnis enim (supple qui Deo et Christo servire, et se quasi victimam offerre cupit) igne (tribulationis) salietur. » Unde explicans, subjicit : « Et omnis victima sale salietur. »

Vigesimus. Solet in Evangelio et Scriptura integer numerus exprimi, etiamsi aliquid illi desit aut supersit : sic numerantur discipuli Christi 70, cum præcise fuerint 72. S. Augustinus in *Quæst. Evangel.*, quæst. XLVII. «Rursum in eo solet poni numerus definitus pro indefinito. Sic Christus relinquentibus omnia et se sequentibus promittit *centuplum.* » *Matth.* XIX, 29, quod *Lucas*, cap. XVIII, 30, explicat, dicens : « Recipiet multo plura. »

Vigesimus primus. Christus, ex phrasi Hebræorum, solet comparationem duorum exprimere per affirmationem majoris et negationem minoris; id enim quod majus est et præcessit, affirmat, quod vero minus et inferius est, negat. Quare per negationem tunc non proprie dictam negationem significat, sed tantum id quod negatur, minus esse altero, aut certe ipsum non esse solum in hoc genere indicat, ut : « Misericordiam volo, et non sacrificium, » *Matth.* IX, 13 ; hoc est, misericordiam malo et præfero sacrificio : alioqui certum est sacrificium quoque ipsi placere et gratum esse in suo ordine et gradu, puta post misericordiam. Sic *Luc.* X, 20, ait Christus Apostolis : « Nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur : gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis, » id est, plus gaudete quod scripti sitis in cœlis, quam quod dæmones vobis subjiciantur; nam et de hoc suo modo et gradu gaudendum est. Sic *Luc.* XII, 44, ait Christus : « Qui credit in me, non credit in me (scilicet solum, vel præcipue), sed in eum qui misit me. » *q. d.* : Talis non tantum credit mihi homini dicenti et loquenti, sed multo magis credit Deo Patri, qui me quasi legatum suum misit.

Vigesimus secundus. Cavenda in S. Scripturæ explanatione nimia subtilitas et argutia, æque ac plana nimiaque crassities et ruditas. Unde S. Hieronymus, in cap. XXV *Matth.* : « Prudentem, inquit, semper admoneo lectorem, ut non superstitiosis acquiescat interpretationibus, et quæ commatice pro fingentium dicuntur arbitrio, sed consideret priora, media et sequentia, et nectat sibi universa quæ scripta sunt. » S. Scriptura ergo inter se collata et composita, optima sui ipsius est interpres.

Vigesimus tertius. Evangelistæ sæpe ludunt in verbis elegantiæ causa, ac idem verbum vel nomen statim aliter et aliter accipiunt, maxime cum ex sensu litterali ad allegoricum, vel anagogicum assurgunt. Sic Christus ludit in voce *mortuos*, dicens : « Sequere me, et dimitte mortuos (*spiritualiter*) sepelire mortuos (*corporaliter*) suos. » *Matth.* VIII, 22. Nec enim mortui corporaliter possunt alios mortuos sepelire, ut patet. Sic *Joan.*, cap. II, 23, 24, ludit in verbo *credo*, dicens : «Multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus quæ faciebat; ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis. » Prius enim *crediderunt* notat fidem divinam, posterius vero *credebat* notat fidem humanam, sive fiduciam. *q. d.* : Jesus non confidebat eis, quia, licet videret eos credere in se, tamen sciebat eos mutabiles et facile a Scribis posse perverti; unde non diu, nec secure versatus est cum eis. Ita S. Chrysostomus. Sic Paulus ludit in voce *peccatum*, II *Cor.* V, 21 : « Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum

fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.» Ubi *peccatum* priori loco proprie accipit, posteriori vero metonymice, ut significet hostiam pro peccato. *q. d.* : Deus Christum innocentem et ab omni peccato immunem, fecit *peccatum*, id est hostiam pro peccato, ut nos a peccato liberaret et justificaret.

VIGESIMUS QUARTUS. Palæstinis et Syris (qualis erat Christus) familiare est uti parabolis, proverbiis et tritis catachresibus, ut suavius in animos audientium influant : qua de causa Christus toties utitur parabolis easque multiplicat, ut patet *Matth.* XIII. Ita etiamnum Romæ audivimus Maronitas, qui Syri sunt et incolæ montis Libani, ea quæ dicunt illico allatis similitudinibus et parabolis venustare. Audi S. Hieronymum in cap. XVIII *Matth.*, 23 : « Familiare est Syris, et maxime Palæstinis, ad omnem sermonem suum parabolas jungere, ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exemplorum teneatur. »

VIGESIMUS QUINTUS. Christus coram nasutis et criticis, quales erant Scribæ et Pharisæi, parabolis utitur ambiguis et obscuris, tum quia ipsi indigni erant eas intelligere, tum quia quærebant Jesum capere in sermone, accusare et occidere; seorsim vero discipulis et amicis suis easdem interpretabatur, ut diserte patet *Matth.* XIII, 11, et VII, 6. « Nolite, ait Christus, sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos.» Hoc factitavit Aristoteles, dum libros suos ita tecte et involute scripsit, ut ab æmulis carpi confutarique nequeant : unde ipse libros *De Physico Auditu* ad Alexandrum scribit, fuisse conscriptos et non fuisse conscriptos, eo quod maximis ambiguitatibus et obscuritatibus, quibus ipse quasi sepia se involvit et obtegit, constent.

VIGESIMUS SEXTUS. Sensus litteralis parabolæ non est is quem voces prima facie ostendunt, sed qui per res vocibus significatas designatur : prior vocum sensus est grammaticalis, qui litteræ corticem, puta verba vocesque explicat; posterior est parabolicus, ideoque in parabola proprius, litteralis et genuinus; v. g. *Matth.* VI, 22, et *Luc.* XIV, 16, in parabola Regis invitantis ad nuptias debiles et claudos, eo quod honestiores se excusarent, sensus litteralis non est is quem γράμματα, id est litteræ et voces ostentant, scilicet quod vere Rex quispiam idipsum fecerit, cum hoc ad scopum Christi sit impertinens, et forte nunquam contigerit; sed ad litteram parabolice significatur, quod Christus ad Ecclesiam, gratiam et gloriam suam vocarit gentiles idololatras, ideoque viles et abjectos, eo quod Judæi legi Mosi præfisi Christum respuerint.

VIGESIMUS SEPTIMUS. Tres sunt parabolæ, apologi, et fabulæ partes, scilicet προμύθιον, μῦθος, ἐπιμύθιον, hoc est profabulatio, fabula et affabulatio, sive proparabola parabola et epiparabola. Profabulatio est prooemium parabolæ, vel fabulæ, et quasi prologus, sive gustus et prælibatio quædam parabolæ, qui illi præmittitur, ut indicet quo fine et contra quos parabola dicenda sit, post quam sequitur ipsa parabola, vel fabula; ac denique subjungitur affabulatio, sive postfabulatio, quasi conclusio et applicatio fabulæ, aut parabolæ, quæ parabolam vel fabulam explicat, applicatque ad id quod significat, quodque in moribus corrigendum vel faciendum denotat. Exemplum clarum est *Luc.* XVIII, 9, in parabola Pharisæi et Publicani, ubi προμύθιον, sive profabulatio præmittitur, cum dicitur : « Dixit autem et ad quosdam qui in se confidebant tanquam justi, et aspernabantur cæteros, parabolam istam. » Ipsam deinde parabolam enarrat. Denique vers. 14, ἐπιμύθιον, sive postfabulationem, qua mentem fructumque parabolæ ostendit, subjungit, dicens : « Dico vobis : descendit hic justificatus in domum suam ab illo; quia omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur. » Idem ad oculum videre est in fabulis Æsopi, in apologis Phædri, in emblematibus Alciati.

VIGESIMUS OCTAVUS. In parabolis sæpe non personæ personis, nec partes parabolæ partibus rei significatæ, sed tota parabola toti rei aut sententiæ comparatur. Exemplum est *Matth.* XI, 16 : « Similis est (*generatio hæc*) pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt : Cecinimus vobis, et non saltastis; lamentavimus, et non planxistis; » ac deinde id applicat prædicationi Christi et Joannis Baptistæ, non per partes, quia Christus et Joannes nequeunt comparari hisce pueris, sed totam parabolam toti rei significatæ adæquat. Sensus enim est, *q. d.* : Videre est in hac generatione simile quippiam illi quod in parabola et ludo puerorum contingit, ut sicut nec cantu, nec planctu puerorum moventur morosi homines ad saltandum vel lamentandum; sic Scribæ et Pharisæi nec exemplo laxioris vitæ Christi, nec severioris Joannis Baptistæ provocari potuerint ad pœnitentiam, conversionem et salutem. Simile est *Matth.* XIII, 24 : « Simile, inquit, est regnum cœlorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo, » etc., nec enim præcise et per partes seminans similis est regno, sed potius regi. Sensus ergo est, *q. d.* : Similiter agitur in regno cœlorum, perinde ac si quis in agro suo seminet bonum semen, cui deinde inimicus superseminet zizania.

VIGESIMUS NONUS. In parabolis æque ac in similitudinibus non omnia sunt similia, nec applicanda rei significatæ. Multa enim in iis dicuntur ad decorem et elegantiam parabolæ, quæ ut ab aliis rei significatæ applicandis discernas, hunc canonem nota. In parabolis finis et scopus parabolæ spectandus est; illa enim quæ ad hunc scopum pertinent parabolæ partes sunt necessario

applicandæ rebus per parabolam significatis; quæ vero ad eum non pertinent, parabolæ sunt emblemata et ornamenta. Ita Origenes et S. Chrysostomus in *Matth.*, cap. XIII, et S. Augustinus, lib. XVI *De Civit.*, cap. II. Sic *Matth.* XXV, 15, dicitur rex distribuisse servis suis talenta, « unicuique secundum propriam virtutem, » quia scilicet rex prudens ita facere solet. At Christus non ita, nec enim attribuit gratiam secundum vires dotesque naturæ et liberi arbitrii, uti voluere Pelagiani, ut ingeniosis, divitibus, principibus det majorem; rudibus vero, pauperibus et plebeiis minorem. Sic *Lucæ* XIV, 26, in parabola computantis sumptus, ad parandum bellum et ad ædificandum turrim, multa sunt emblemata, ut ibidem patebit. Denique ex parabola et ex postparabola, puta prologo, æque ac ex conclusione parabolæ venandus est genuinus ejusdem sensus. Audi S. Basilium in *Regul. brevior.*, interrog. LV. « Sane, inquit, quæ afferuntur similitudines, nequaquam eæ omnino singulis earum rerum ad quas allatæ sunt partibus respondent; sed illud agunt, ut mentem ad id de quo agitur argumentum dirigant. » Celebre est S. Augustini documentum, lib. XVIII *De Civit.*, cap. II : « Non sane omnia quæ gesta narrantur, aliquid etiam significare putanda sunt; sed propter illa quæ aliquid significant, etiam ea quæ nihil significant, attexuntur : solo enim vomere terra proscinditur; sed ut hoc fieri possit, etiam cætera aratri membra sunt necessaria : ita in prophetica historia dicuntur et aliqua quæ nihil significant, sed quibus adhæreant quæ significant et quodammodo religentur. »

Trigesimus. In multis parabolis præter id ad quod primo et principaliter assumuntur, Christus secundario mysteria aliqua insinuare voluit, quasi sensu tropologico, vel allegorico, ut patet *Lucæ* X, 30, ubi Christus per parabolam Samaritani non tantum ostendere voluit quis sit noster proximus, quem diligere debeamus, quod quærebat legisperitus, sed simul allegorice significavit se esse Samaritanum, qui Adamum ejusque posteros, peccato primævo saucios, infuso oleo gratiæ suæ et vino sanguinis sui, sanaret et salvaret.

Trigesimus primus. Parabolæ sunt duplices, aliæ similes, aliæ dissimiles. In similibus vis argumenti est a pari vel simili; in dissimilibus, a minori ad majus.

Trigesimus secundus. Nonnulla dicuntur in Evangelio et Scriptura non ex rei veritate, sed ex opinione hominum illius temporis quo gesta referuntur. Sic Joseph vocatur pater Christi etiam a B. Virgine, quia homines illius ævi putabant eum esse patrem, cum revera non esset pater. *Luc.* II, 48. Sic Ananias, *Jerem.* XXVIII, 10, vocatur propheta, quia talis æstimabatur a vulgo, cum revera esset pseudopropheta. Ita S. Hieronymus in *Jerem.* XXVIII.

Trigesimus tertius. S. Scriptura, mutatis licet rebus, eadem tamen pristinaque nomina quæ prius habuere, servat rebusque assignat. Sic *Joan.* VI, caro Christi in Eucharistia vocatur panis; quæ fuit panis, sed per transubstantiationem quæ fit in consecratione, panis mutatus est in carnem Christi. Sic Dina a Sichem corrupta vocatur virgo, quia paulo ante fuerat virgo. *Genes.* XXIV, 2. Sic virga Aaronis conversa in serpentem vocatur virga, quia paulo ante fuit virga. *Exod.* VII, 12 : « Devoravit, inquit, virga Aaron virgas eorum, » hoc est serpens in quem virga Aaronis a Mose conversa erat, devoravit serpentes in quos Magi Pharaonis suas pariter virgas ad ostentationem miraculi converterant. Ita S. Hieronymus in *Matth.* XXVI.

Trigesimus quartus. Evangelistæ et Apostoli in citanda S. Scriptura veteris Testamenti sæpe illam non verbo tenus, sed quoad sensum citant : ut, « quoniam Nazaræus vocabitur, » *Matth.* II, 23; de quo ibidem plura. Sic quod *Osea* ait, cap. II, 1 : « Dicite fratribus vestris, Populus meus ; et sorori vestræ, misericordiam consecuta. » Paulus, *Roman.* IX, 25, citat : « Sicut in Osee dicit : Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. »

Trigesimus quintus. Scriptura novi Testamenti sæpe alludit ad vetus Testamentum, quia res novi adumbratæ fuere in veteri : « Finis enim legis Christus. » *Rom.* X, 4. Moses ergo et Prophetæ fuere πρόδρομοι et præcursores Christi. Mira igitur mireque consona est harmonia novi Testamenti cum veteri, cujus artifex et auctor est Spiritus sanctus. Quare ut Scripturam novi Testamenti a radice et fundamentis explices, scrutare et vestiga figuram, prophetiam vel sententiam veteris Testamenti ad quam alludit; vetus enim lex novæ fuit præludium, nova veteris est complementum, ut fuse docet S. Augustinus libris pluribus quos scripsit contra Faustum, Manichæum, et Tertullianus libris quatuor quos scripsit contra Marcionem.

Trigesimus sextus. Interpres latinus idem verbum græcum diversimode vertit, præsertim dum una vox latina vim verbi græci non assequitur, nec adæquat : sic ἐπιτιμάω, in Marco fere semper vertit *comminari*, in Luca *increpare*, in Matthæo *imperare* vel *præcipere*, ut *Marc.* IV, 39 : « Et exurgens, inquit, comminatus est vento. » Sed *Luc.*, cap. VIII, 25 : « At ille surgens, inquit, increpavit ventum. » *Matth.* VIII, 26 : « Tunc surgens, inquit, imperavit ventis et mari; » quia ἐπιτιμάω significat *præcipere* sive *imperare*, non simpliciter, *sed cum increpatione, objurgatione et comminatione, additis minis objurgare, intermінari et interdicere.*

Denique huc spectant Canones 64 quos Epistolis S. Pauli præfixi. Epistolæ enim istæ explicant Evangelium; quia Paulus interpres est Christi.

Trigesimus septimus. Evangelistæ sæpe brevita-

tis studio rem gestam implicant et convolvunt, qua de causa subinde repugnantia dicere videntur : quare res gesta interpreti fusius explicanda et distinctius enucleanda est, ut consonantia appareat. Sic *Lucas,* cap. VII, 3, de Centurione mittente legatos ad Christum ut servum suum sanaret, ait : « Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum ut veniret, et salvaret servum ejus, » cum tamen paulo post subdit eumdem dixisse : « Propter quod et meipsum non sum dignum arbitratus ut venirem ad te, » quia scilicet ego sum gentilis, ideoque indignus tuo aspectu et alloquio, quare pro me submisi ad te seniores Judæorum : quomodo ergo paulo ante putat eo se dignum, imo rogat ut Christus veniat ad se? Resp. τὸ *rogans,* quatenus refertur ad τὸ « ut salvaret servum ejus,» pertinet ad ipsum Centurionem ; quatenus vero refertur ad τὸ *ut veniret,* pertinet ad seniores Judæorum, qui de suo hoc addiderunt, putantes hoc decere et Centurionem tacite hoc cupere : Lucas tamen tribuit idipsum quoque Centurioni, quia quæ legatus dicit et petit nomine legantis, hæc legans ipse dicere et petere censetur, de quo plura Matthæus, VIII, 6. Sic Lucas, cap. XIX, 9, ait Christum dixisse Zachæo, cum domum ejus ingrederetur : « Quia hodie salus domui huic facta est, » ubi involute significat, Zachæo in Christum credente et converso, totam familiam heri sui exemplum secutam in Christum credidisse et sanctificatam fuisse, etiamsi paulo ante solius Zachæi credentis meminerit. Sic octo beatitudines quas recenset Matthæus, cap. V, 1 et seqq. Lucas, cap. VI, 20, in quatuor contrahit.

TRIGESIMUS OCTAVUS. Christus sanaturus ægrotos, prius ab eis solet requirere fidem, qua scilicet credant Christum id posse facere sperentque facturum : quare fides hæc non est historica et nuda, non etiam charitate formata et justificans, sed est fides miraculorum, quæ includit certam spem et fiduciam miraculi, quod scilicet Christus eos sua omnipotenti manu sanabit, qualis fuit fides S. Gregorii, qui idcirco cognominatus est Thaumaturgus, id est miraculorum opifex. Hanc enim fidem quasi congruam ad miraculum dispositionem, prærequirit Christus; unde de illa ait : « Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic : Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis. » *Matth.* XVII, 19.

Postremo in Evangeliis solerter expendendum est et secernendum an id quod Christus ait, si consilium, an præceptum, an permissio, an permissio duntaxat (qualis est illa ad Judam proditorem : *Quod facis, fac citius*) *Joan.* XIII, 27.; an parabola, an adagium, an emblema, etc. Quocirca in gratiam lectoris ex singulis Evangliis collegi (eo quod nemo hucusque id præstiterit) omnia Evangelica consilia, præcepta, promissa, minas, miracula, oracula, sacramenta, paradoxa, parabolas, adagia, emblemata et ænigmata, eaque ordine suo disposita hic subjicio.

Accipe ergo primo omnia consilia per Evangelium sparsa hic in unum collecta, deinde præcepta Evangelio propria, denique mixta, id est, partim consilia, partim præcepta. Consilia et præcepta voco quæ ut plurimum sunt talia; nam et consilia in necessitate fiunt præcepta, et præcepta citra necessitatem subinde fiunt consilia, ut patet in præcepto eleemosynæ.

CONSILIA EVANGELICA,

QUÆ OMNIA SUNT DE ACTIBUS HEROICIS VIRTUTUM CHRISTIANARUM, IMO APOSTOLICARUM.

1. Sine modo; sic enim decet nos implere omnem justitiam. *Matth.* III, 15.
2. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. *Matth.* V, 3.
3. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.
4. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.
5. Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.
6. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.
7. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.
8. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.
9. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.
10. Beati estis, cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes propter me :
    Gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.
11. Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram. *Matth.* V, 39.
12. Et qui vult tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. *Ibid.* 40.
13. Quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. *Ibid.* 41.
14. Omni petenti te tribue; et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. *Luc.* VI, 30; *Matth.* V, 42.
15. Estote vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est. *Matth.* V, 48.
16. Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. *Matth.* VIII, 22.
17. Vos autem nolite vocari Rabbi; unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis. *Matth.* XXIII, 8.
18. Et patrem nolite vocare vobis super terram; unus est enim Pater vester, qui in cœlis est. *Ibid.*
    Nec vocemini Magistri, quia Magister vester unus est, Christus. *Ibid.*
19. Qui major est vestrum, erit minister vester. *Ibid.*
    Qui autem se exaltaverit, humiliabitur ; et qui se humiliaverit, exaltabitur. *Ibid.*
20. Oportet semper orare, et nunquam deficere. *Luc.* XVIII, 1.
21. Sunt Eunuchi, qui se castraverunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat. *Matth.* XIX, 12.
22. De Virginibus autem præceptum Domini non habeo; consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis.
    Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.
23. Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, et veni, sequere me. *Matth.* XIX, 21.
24. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. *Luc.* X, 42.
25. Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. *Joan.* XV, 13.
26. Mutuum date, nihil inde sperantes. *Luc.* VI, 35.
27. Benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos. *Matth.* V, 44.
28. Et accedens unus Scriba, ait illi : Magister, sequar te quocumque ieris.
    Et dicit ei Jesus : Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. *Matth.* VIII, 19.
29. Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. Quid ergo erit nobis? *Matth.* XIX, 27.
30. Denique consilium Evangelicum est, Evangelizare gratis, non accepto ullo prædicationis stipendio aut sumptu, uti fecit S. Paulus labore manuum se suosque sustentans, qui proinde ait : « Quæ est ergo merces mea? ut Evangelium prædicans sine sumptu ponam Evangelium. » I *Cor.* IX, 18. Jure enim naturæ et divino Apostolus vivere potest ex Evangelio; dignus est enim operarius mercede sua : unde si gratis evangelizat, facit opus liberale et supererogationis, quod consilii est, non præcepti.
    Ex dictis liquet multa esse consilia Evangelica, sed præcipue tria, scilicet voluntariæ paupertatis, castitatis et obedientiæ religiosæ, uti contra novantes uno ore docent omnes orthodoxi.

PRÆCEPTA EVANGELIO PROPRIA,

NEC IN LEGE VETERI EXPRESSA.

1. Poenitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum. *Matth.* IV, 17.
2. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem qui in cœlis est. *Matth.* V, 16.
3. Si offers munus tuum ad altare, et ibi recor-

datus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum. *Matth.* v, 33.

4. Esto consentiens adversario (*actori et accusasatori, quem verbo et verbere læsisti*) tuo dum es in via cum eo, ne forte tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministris, et in carcerem mittaris. *Matth.* v, 25.

5. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo. *Matth.* v, 28.

6. Quod si oculus tuus (*vel manus*) dexter scandalizat te, erue eum et projice abs te. *Matth.* v, 29.

7. Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari, et qui dimissam duxerit, adulterat. *Matth.* v, 32.

8. Diligite inimicos vestros, ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. *Matth.* v, 43.

9. Qui irascitur fratri suo, reus erit judicio : qui autem dixerit fratri suo raca, reus erit concilio, qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. *Matth.* v, 22.

10. Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis ; alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est. *Matth.* vi, 1.

11. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et, clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito ; et Pater tuus, qui videt in absconditio, reddet tibi. *Ibid.* 6.

12. Orantes nolite multum loqui (*ore, sed corde*) sicut Ethnici. *Ibid.* 7.

13. Sic ergo vos orabitis : Pater noster, qui es in cœlis ; sanctificetur nomen tuum ; adveniat regnum tuum ; fiat voluntas tua, etc.

14. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, etc., sed in cœlo. *Matth.* vi, 19.

15. Non potestis Deo servire et mammonæ. *Matth.* vi, 24.

16. Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. *Matth.* vi, 25.

17. Quærite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum. *Matth.* vi, 33.

18. Nolite judicare, ut non judicemini. *Matth.* vii, 1.

19. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. *q. d.* : Nolite sancta dogmata tradere incredulis et obstinatis, qui ea rideant et subsannent. *Matth.* vii, 6.

20. Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. *Matth.* vii, 12.

21. Intrate per angustam portam, quia lata porta et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem. *Matth.* vii, 13.

22. Qui dixerit (*verbum*) contra Spiritum sanctum non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. *Matth.* xii, 32.

23. Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii. Ex verbis enim tuis justificaberis ; et ex verbis tuis condemnaberis. *Matth.* xii, 36.

24. Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intabitis in regnum cœlorum. *Matth.* xviii, 3.

25. Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum ; si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. *Ibid* 15.

26. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. *Ibid.*

27. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ ; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. *Ibid.*

Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo ; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo. *Ibid.*

Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos. *Joan.* xiii, 34.

His adde præcepta Sacramentorum, quæ inferius afferam.

MIXTA,

HOC EST PARTIM CONSILIA, PARTIM PRÆCEPTA.

1. Ego autem dico vobis non jurare omnino. *Matth.* v, 34.

2. Sit autem sermo vester, est, est ; non, non : quod autem his abundantius est, a malo est. *Matth.* v, 37.

3. Cum jejunas, unge caput tuum et faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo qui est in abscondito. *q. d.* « Cum jejunas, noli id ostentare, sed cela et dissimula per corporis animique alacritatem et lætitiam. » *Matth.* vi, 17. *Idem dixit de Eleemosyna*, 3; *de Oratione*, 6.

4. Petite, et dabitur vobis ; quærite, et invenietis ; pulsate, et aperietur vobis. *Matth.* vii, 7.

5. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet ; et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. *Matth.* x, 41.

6. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in no-

mine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. *Ibid.*

7. Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. *Matth.* XI, 28.

8. Quicumque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est. *Matth.* XII, 50.

9. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. *Matth.* XVI, 24.

10. Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam. *Lucæ* XII, 33.

11. Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis. *Luc.* XXI, 36.

12. Scrutamini Scripturas. *Joan.* V, 39.

13. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus. *Joan.* VI, 27.

14. In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. *Joan.* XIII, 35.

PRÆCEPTA ET CONSILIA A CHRISTO

SEORSIM DATA APOSTOLIS.

1. Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. *Matth.* IV, 19.

2. In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis; sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel. *Matth.* X, 5.

3. Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinquavit regnum cœlorum. *Ibid.*

4. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmonia ejicite.

5. Gratis accepistis, gratis date. *Ibid.*

6. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. *Ibid.*

7. Non peram in via, neque calceamenta, neque virgam; dignus est enim operarius cibo suo. *Ibid.*

8. In quamcumque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit, et ibi manete donec exeatis. *Ibid.*

9. Intrantes autem in domum, salutate eam dicentes : Pax huic domui. *Ibid.*

10. Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. *Ibid.* 14.

Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die judicii, quam illi civitati. *Ibid.*

11. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. *Ibid.* 16.

12. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos. *Ibid.* 17.

Et ad præsides, et ad reges ducemini propter me in testimonium illis et gentibus. *Ibid.*

13. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. *Ibid.* 19.

Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. *Ibid.*

14. Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite ad aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat Filius hominis. *Ibid.* 23.

15. Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod non revelabitur; et occultum, quod non scietur. *Ibid.* 26.

16. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, prædicate super tecta. *Ibid.*

17. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. *Ibid.* 28.

18. Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram, non veni pacem mittere; sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam. Et inimici hominis domestici ejus. *Ibid.* 34.

19. Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus; et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. *Ibid.* 37.

20. Et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus.

21. Qui invenit animam suam, perdet illam; et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. *Ibid.* 35.

22. Qui recipit vos, me recipit; et qui me recipit, recipit eum qui me misit. *Ibid.* 40.

23. Nemini dixeritis visionem (*Transfigurationis*) donec Filius hominis à mortuis resurgat. *Matth.* XVII, 9.

24. Ut autem non scandalizemus eos (*exactores didrachmi pro tributo*), vade ad mare et mitte hamum, et eum picem, qui primus

ascenderit, tolle; et aperto ore ejus, invenies staterem; illum sumens, da eis pro me et te (ô *Petre*). *Matth.* XVII, 26.

25. Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo. *Matth.* XVIII, 18.

26. Quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister.

Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus. *Matth.* XX, 26.

Sicut Filius hominis non venit ministrari sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis. *Ibid.*

27. Tristis est anima mea usque ad mortem; sustinete hic et vigilate mecum : vigilate et orate, ut non intretis in tentationem. *Matth.* XXVI, 38.

28. Ego rogavi pro te (ô *Petre*) ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos. *Luc.* XXII, 32.

29. Deinde dicit Thomæ : Infer digitum tuum huc, et vide manus meas; et affer manum tuam, et mitte in latus meum; et noli esse incredulus, sed fidelis. *Joan.* XX, 27.

30. Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis, etc.; afferte de piscibus quos prendidistis nunc, etc. Venite, prandete. *Joan.* XXI, 6 et seq.

31. Simon Joannis, diligis me plus his? dicit ei : Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce agnos meos.

Dicit ei iterum : Simon Joannis, diligis me? Ait illi : Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce agnos meos. *Ibid.* 15.

32. Euntes docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti : docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. *Matth.* XXVIII, 19.

Et ego mitto promissum Patris mei in vos. Vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto. *Luc.* XXIV, 49

PROMISSA EVANGELICA.

1. Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua, et uxor tua Elizabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Joannem.

Et erit gaudium tibi, et exultatio, et multi in nativitate ejus gaudebunt. *Luc.* I, 13.

2. Erit enim magnus coram Domino; et vinum et siceram non bibet, et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ. *Ibid.*

3. Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum.

4. Et ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ; ut convertat corda patrum in filios, et incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam. *Ibid.*

Ne timeas, Maria : invenisti enim gratiam apud Deum.

5. Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum.

Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur; et dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob in æternum. Et regni ejus non erit finis. *Ibid.* 30.

6. Beati pauperes spiritu; quoniam ipsorum est regnum cœlorum. *Matth.* V, 3. *Ibid.* in seq.—*Idem regnum aliis titulis et nominibus, cæteris septem beatitudinibus promittitur.*

7. Qui recipit vos, me recipit; et qui recipit me, recipit eum qui me misit. *Matth.* X, 40.

8. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet; et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. *Ibid.*

9. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine discipuli : amen dico vobis, non perdet mercedem suam. *Ibid.*

10. Justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. *Matth.* XIII, 43.

11. Beatus es Simon Bar-Jona; quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est. *Matth.* XVI, 17.

12. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.

13. Et tibi dabo claves regni cœlorum; et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis. *Matth.* XVI, 17.

14. Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo qui in cœlis est. *Matth* XVIII, 19.

Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. *Ibid.*

15. Tunc accedens Petrus ad eum dixit : Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies?

Dicit illi Jesus : Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. *Ibid.*

16. Sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum cœlorum. *Matth.* XIX, 11.

17. Quia hæc dicit Dominus eunuchis : Qui custodierint Sabbata mea, et elegerint quæ ego volui, et tenuerint fœdus meum.

Dabo eis in domo mea et in muris meis locum, et nomen melius à filiis et filiabus : nomen sempiternum dabo eis quod non peribit. *Isai.* XXVI, 4.

18. Vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo. *Matth.* XIX, 21.

19. Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.

20. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. *Ibid.*

21. In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cœlo. *Matth.* XXII, 30.

22. Euge, serve bone et fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. *Matth.* XXV, 23.

23. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. *Matth.* XXVIII, 20.

24. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur : in nomine meo dæmonia ejicient; linguis loquentur novis.

25. Serpentes tollent; et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit : super ægros manus imponent, et bene habebunt. *Marc.* XVI, 17.

26. Habete fidem Dei.

27. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti : Tollere et mittere in mare; et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei.

28. Propterea dico vobis, omnia quæ orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. *Marc.* XI, 22.

29. Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace. *Luc.* I, 29.

30. Spiritus Domini super me; propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde.

31. Prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, et diem retributionis. *Luc.* IV, 18.

32. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebit.

33. Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur; gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. *Luc.* X, 19.

34. Martha, Martha, sollicita es et turbaris erga plurima. Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit quæ non auferetur ab ea. *Luc.* X, 41.

35. Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei. *Luc.* XII, 8; *Matth.* X, 32.

36. Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. *Matth.* VI, 33.

37. Ignem veni mittere in terram; et quid volo, nisi ut accendatur? *Luc.* XIII, 49.

38. Injicient vobis manus, etc. Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari quemadmodum respondeatis.

Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. *Luc.* XXI, 13.

39. Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis.

Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum.

Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo; et sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel. *Luc.* XXII, 28.

40. Pax vobis, ego sum, nolite timere. *Luc.* XXIV, 36.

41. Et ego mitto promissum Patris mei in vos; vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto. *Ibid.* 49.

42. Eduxit autem eos foras in Bethaniam; et elevatis manibus suis benedixit eis.

Et factum est, cum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cœlum. *Ibid.*

43. Et ipsi adorantes regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno.

Et erant semper in templo laudantes, et benedicentes Deum. Amen. *Ibid.*

44. Oves meæ vocem meam audiunt; et ego cognosco eas, et sequuntur me.

Et ego vitam æternam do eis; et non peribunt in æternum; et non rapiet eas quisquam de manu mea. *Joan.* X, 27.

45. Vado parare vobis locum. Et si abiero, et præparavero vobis locum, iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis. *Joan.* XIV, 2.

46. Amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet; quia ego ad Patrem vado.

47. Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio. *Joan.* XIV, 12.

48. Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum,

Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit et in vobis erit.

49. Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. *Joan.* XIV, 16.

50. Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo; et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. *Joan.* XIV, 21.

51. Si quis deligit me, sermonem meum servabit; et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. *Joan.* XIV, 23.

52. Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus; vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis. *Joan.* XV, 14.

53. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, et posui vos ut eatis et fructum afferatis, et fructus vester maneat; ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. *Joan.* XVI, 15.

54. Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.

Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. *Joan.* XV, 26.

55. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem; non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. *Joan.* XVI, 13.

56. Sanctifica eos in veritate, etc. Et pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate. *Joan.* XVII, 17.

57. Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me. *Ibid.* 20.

58. Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus quia tu me misisti. *Ibid.* 21.

Et ego charitatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus. *Ibid.* 22.

59. Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi; quia dilexisti me ante constitutionem mundi. *Joan.* XVII, 24.

60. Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. *Joan.* XIX, 26.

MINÆ EVANGELICÆ.

1. Quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris.

2. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die judicii, quam illi civitati. *Matth.* X, 14.

3. Væ tibi, Corozain: Væ tibi, Bethsaida; quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent. *Matth.* XI, 21.

4. Verumtamen dico vobis, Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis. *Ibid.* 22.

5. Et tu, Capharnaum, numquid usque in cœlum exaltaberis? usque in infernum descendes; quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. *Ibid.*

6. Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die judicii, quam tibi. *Ibid.*

7. Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ. et ecce plus quam Jonas hic. *Matth.* XII, 41.

8. Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam; quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis; et ecce plus quam Solomon hic. *Ibid.*

9. Sic erit in consummatione sæculi, exibunt Angeli et separabunt malos de medio justorum. *Matth.* XIII, 40.

10. Et mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus et stridor dentium. *Ibid.* 48.

11. Væ mundo à scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala; verumtamen væ illi per quem scandalum venit. *Matth.* XVIII, 7.

12. Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, et projice abs te; bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. *Matth.* XVIII, 8.

13. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines, etc. *Matth.* XXIII, 13.

14. Væ vobis, Scribæ, etc., quia comeditis domos viduarum, etc. *Matth.* XXIII, 13 et sequent., *ubi continuo, usque ad finem capitis, Væ, fulmen æternæ damnationis in Scribas, ob eorum superbiam, avaritiam, sævitiam, impietatem denotat.*

15. Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare. *Matth.* XXIII, 35.

Amen dico vobis: venient hæc omnia super generationem istam.

16. Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt,

quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti! Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. *Ibid.*

17. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo : Moram facit dominus meus venire;
Et cœperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis;
Veniet dominus servi illius in die qua non sperat, et hora quam ignorat;
Et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis. Illic erit fletus et stridor dentium. *Matth.* XXIV, 48.

18. Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam. *Matth.* XXV, 46.

19. Væ homini illi (*Judæ*) per quem Filius hominis tradetur; bonum erat ei si natus non fuisset homo ille. *Matth.* XXVI, 24.

20. Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram.

21. Væ vobis, qui saturati estis, quia esurietis; væ vobis, qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis.

22. Væ cum benedixerint vobis homines; secundum hæc enim faciebant pseudoprophetis patres eorum. *Luc.* VI, 24.

23. Ille autem servus qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis.

24. Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis.

25. Omnis autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo, et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo. *Luc.* XII, 48.

26. Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. *Luc.* XIII, 3.

MIRACULA CHRISTI ORDINE TEMPORIS

QUO PATRATA SUNT, SIGILLATIM DIGESTA.

1. « Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus, et repleta est Spiritu sancto Elisabeth. » *Luc.* I, 41.
2. « Et exclamavit voce magna, et dixit : Benedicta tu inter mulieres; et benedictus fructus ventris tui. » *Ibid.*
3. « Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me ? » *Ibid.*
4. Christus recenter natus misit Angelum, qui pastoribus, et stellam, quæ Magis nuntiaret suam nativitatem, eosque ad se visendum adorandumque vocaret. *Luc.* II, 9; *Matth.* II, 3.
5. Oblatus in templo fecit, ut Simeon et Anna se ut Messiam agnoscerent, ac de se prophetarent. *Luc.* II, 25.
6. In Christum, cum baptizaretur a Joanne, Spiritus sanctus specie columbæ illapsus est, et vox Patris intonuit : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. » *Matth.* III, 14.
7. Christus mox a Baptismo secedens in desertum ibi quadraginta diebus jejunavit et per miraculum ab omni cibo potuque abstinuit. *Matth.* IV, 2.
8. Christus in nuptiis Canæ Galilææ mutat aquam in vinum. *Joan.* XXII, 11.
9. Mox in Paschate omnes vendentes et ementes vultûs sui majestate procellens, flagello ejicit è templo. *Joan.* II, 15.
10. Filium Reguli ægrum sanat Capharnai. *Joan.* IV, 50.
11. Dæmoniacum ibidem in Synagoga a dæmone liberat. *Marc.* I, 23.
12. Socrum Petri febrientem, multosque ægros curat. *Matth.* VIII, 15.
13. Dormiens in navi excitatur a discipulis, ac sedat maris tempestatem, ventisque et fluctibus imperat. *Matth.* VIII, 15.
14. Sanat duos dæmoniacos in regione Gerasenorum, ac dæmonibus permittit ingredi in porcos, qui eos præcipitant in mare. *Matth.* VIII, 28.
15. Sanat paralyticum per tegulas ante se demissum. *Matth.* IX, 2.
16. Vocat Matthæum a telonio, itaque mentem ejus immutat, ut omnibus relictis illico eum sequatur. *Matth.* IX, 9.
17. Archisynagogi filiam a morte revocat, et Hæmorrhoissæ fluxum sanguinis sistit. *Matth.* IX, 18.
18. Duos cæcos illuminat, et dæmoniacum mutum curat. *Matth.* IX, 27.
19. Ad probaticam piscinam in Sabbato sanat ægrum per triginta octo annos. *Joan.* V, 2.
20. Manco manum aridam restituit. *Matth.* XII, 13.
21. Leprosum a lepra mundat. *Matth.* VIII, 2.
22. Centurionis servum paralyticum sanat. *Matth.* VIII, 5.
23. Filium viduæ in Naim a morte suscitat. *Luc.* VII, 11.
24. Magdalenam a morte animæ, et a dæmonibus liberat. *Luc.* VII, 48.
25. Curat dæmoniacum, cæcum et mutum. *Matth.* XII, 22.
26. Quinque panibus pascit quinque hominum millia. *Joan.* VIII, 11.
27. Ambulat Jesus super mare, et Petrum super illud ambulare facit. *Matth.* XIV, 25.
28. Sanat filiam Chananææ a dæmone vexatam. *Matth.* XV, 28.
29. Sanat surdum et mutum mittens digitos in auriculas, et expuens tangensque linguam

ejus, dicens epnpheta, id est adaperire. *Marc.* VII, 34.

30. Septem panibus pascit quinque hominum millia. *Matth.* XV, 36.

31. Illuminat cæcum in Bethsaida, dicentem : « Video homines sicut arbores ambulantes. » *Marc.* VIII, 24.

32. Transfigurat se Christus in monte Thabor : « Et resplenduit facies ejus sicut sol, et apparuerunt Moyses et Elias cum eo loquentes. » *Matth.* XVII, 2.

33. Ejicit dæmonem lunaticum, quem discipuli ejicere non potuerant ; quia « hoc genus, inquit, non ejicitur nisi per orationem et jejunium. » *Matth.* XVII, 14.

34. Facit ut Petrus in ore piscis inveniat didrachma, illudque pro tributo persolvat. *Matth.* XVII, 26.

35. Mundat decem leprosos. *Luc.* XVII, 12.

36. Cæco nato visum restituit. *Joan.* IX, 1.

37. Sanat mulierem contractam. *Luc.* XIII, 11.

38. Sanat hydropicum in Sabbato, prandens cum Pharisæo. *Luc.* XIV, 2.

39. In festo Encæniorum eripit se e lapidantium manibus. *Joan.* X, 31 et 39.

40. Lazarum quatriduanum e sepulcro evocat et suscitat. *Joan.* XI, 1.

41. Duos cæcos juxta Jericho illuminat, e quibus unus famosior erat, nomine Bartimæus. *Matth.* XX, 29; *Marc.* X, 46; *Luc.* XVIII, 35.

42. Insidens asino gloriose quasi Messias ingreditur Jerusalem, turbis cum ramis palmarum acclamantibus, quin et infantibus : « Hosanna Filio David. » *Matth.* XXI, 9.

43. Mox cæcos et claudos in templo curat. *Matth.* XXI, 14.

44. Ficulneam maledicendo arefacit. *Ibid.* 19.

45. Ejicit rursum vendentes et ementes e templo. *Luc.* XIX, 45; *Matth.* XXI, 12.

46. « Apparuit illi Angelus de cælo confortans eum. Et factus in agonia prolixius orabat. Et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. » *Luc.* XXII, 44.

47. « Ut ergo dixit eis, ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. » *Joan.* XVIII, 6.

48. « A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. » *Matth.* XXVII, 45.

49. « Christus in passione et cruce fuit miraculum miraculorum; fuit enim portentum, imo abyssus humilitatis, patientiæ, obedientiæ, charitatis, fortitudinis, martyrii omniumque virtutum. » *Matth.* XXVII.

50. Clamans : « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, » per miraculum expirat; morientis enim vox, vita et spiritus deficit. *Ibid.* 50.

51. « Et ecce velum templi scissum est a summo usque deorsum, et terra mota est, et petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. Centurio autem, et qui cum eo erant custodientes Jesum, viso terræ motu et his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes : Vere Filius Dei erat iste. » *Ibid.* 51.

52. « Unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua. » *Joan.* XIX, 34.

53. Christus tertio post mortem die seipsum resuscitat, et corpus gloria cæterisque dotibus beatitudinis condecorat, et beat. *Matth.* XXVIII; *Marc.* XVI; *Luc.* XXIV.

54. « Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum, et ipse evanuit ex oculis eorum, et dixerunt ad invicem : Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? » *Luc.* XXIV, 30.

55. Christus die quadragesima a resurrectione sua, coram Apostolis, e monte Oliveti gloriosus in cœlum ascendit, sedetque a dextris Dei. *Luc.* XXIV, 51; *Marc.* XVI, 19.

ORACULA ET PROPHETIÆ CHRISTI EX ORDINE

QUO AB IPSO PER SE VEL SUOS EDITÆ SUNT, DISPOSITÆ.

1. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. *Luc.* I, 48.

2. Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis : præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus,

3. Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum. *Luc.* I, 76.

4. Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur.

5. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. *Luc.* II, 34.

6. Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. *Joan.* I, 48.

7. Videbitis cœlum apertum et Angelos Dei ascendentes et descendentes supra Filium hominis. *Ibid.*

8. « Christus ejiciens ementes et vendentes e templo, Judæis petentibus signum assignat suam mortem et resurrectionem; utrumque prædicens : 1° *Joan.* II, 19; 2° paulo ante, et post transfigurationem suam,

Matth. XVII, 21; 3° paulo ante mortem, cum ad eam Hierosolymam pergeret, *Matth.* XX, 19; 4° in ultima cœna paucis horis antequam caperetur. » *Matth.* XXVI, 2.

9. Christus mulieri Samaritanæ edicit occulta, quæ per vitam gesserat; itaque eam et Samaritanos convertit. *Joan.* IV, 18.

10. Venit hora et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. *Joan.* IV, 23.

11. Levate oculos et videte regiones, quia illæ jam albæ sunt ad messem. *Joan.* IV, 35.

12. Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me; si alius (Antichristus) venerit in nomine suo, illum accipietis. *Joan.* V, 43.

13. Nonne ego vos duodecim elegi, et ex vobis unus diabolus est? Scilicet Judas, qui me tradet. *Joan.* VI, 71.

14. Multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob, in regno cœlorum; filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores. *Matth.* VIII, 11.

15. Tradent enim vos in Conciliis, et in Synagogis suis flagellabunt vos;

16. Et ad præsides et ad reges ducemini propter me, in testimonium illis et Gentibus. *Matth.* X, 17.

17. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium; et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient.

18. Et eritis odio omnibus propter nomen meum; qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. *Ibid.* 21.

19. Amen dico vobis : sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo. *Matth.* XVI, 28.

20. Elias venturus est, et restituet omnia. *Matth.* XVII, 11.

21. Vade (*o Petre*) ad mare, et mitte hamum, et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, et aperto ore ejus invenies staterem; illum sumens, da eis pro te et me. *Matth.* XVII, 26.

22. Calicem quidem meum bibetis; sedere autem ad dexteram meam vel sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo. *Matth.* XX, 23.

23. « Digito scribens in terra, occulta Pharisæorum adulteram accusantium scelera pandit, eosque confundit. » *Joan.* VIII, 8.

Ite in castellum quod contra vos est, in quod introeuntes invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo unquam hominum sedit : solvite illum, et adducite.

24. Et si vos interrogaverit : Quare solvitis? sic dicetis ei : Quia Dominus operam ejus desiderat.

25. Abierunt autem qui missi erant, et invenerunt sicut dixit illis stantem pullum. *Luc.* XIX, 30.

26. Venient dies in te (*o Jerusalem*), et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te, et coangustabunt te.

Et ad terram prosternent te, et filios tuos, qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. *Luc.* XIX, 43.

27. Ecce ego mitto ad vos Prophetas, et Sapientes, et Scribas, et ex illis occidetis et crucifigetis; et ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem.

28. Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare. *Matth.* XXIII, 34.

29. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. *Ibid.*

30. Dico enim vobis, non me videbitis amodo, donec dicatis : Benedictus qui venit in nomine Domini. *Ibid.* 38.

31. Multi enim venient in nomine meo, dicentes : Ego sum Christus, et multos seducent. *Matth.* XXIV, 5.

32. Audituri enim estis prælia et opiniones præliorum. Videte ne turbemini; oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis. *Ibid.*

33. Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum, et erunt pestilentiæ, et fames, et terræ motus per loca. *Ibid.*

Hæc autem omnia initia sunt dolorum. *Ibid.*

34. Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos; et eritis odio omnibus Gentibus propter nomen meum. *Ibid.*

35. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem. *Ibid.*

36. Et multi Pseudoprophetæ surgent, et seducent multos. *Ibid.*

37. Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum. *Ibid.*

38. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. *Ibid.*

39. Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus Gentibus; et tunc veniet consummatio. *Ib.*

40. Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo, et virtutes cœlorum commovebuntur. *Ibid.* 29.

41. Et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo, et tunc plangent omnes tribus terræ, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa et majestate. *Ibid.*

42. Et mittet Angelos suos cum tuba, et voce magna; et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cœlorum usque ad terminos eorum. *Ibid.*

43. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes, et nuptui tradentes usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam. *Ibid.* 38.

Et non cognoverunt donec venit diluvium, et tulit omnes; ita erit et adventus Filii hominis. *Ibid.*

44. Tunc duo erunt in agro : unus assumetur, et unus relinquetur.

Duæ molentes in mola : una assumetur, et una relinquetur. *Ibid.*

Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. *Ibid.*

45. Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ. *Matth.* XXV, 31.

46. Et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis. *Ibid.*

47. Et statuet oves quidem a dextris suis, hœdos autem a sinistris. *Ibid.*

48. Tunc dicet Rex his qui a dextris ejus erunt : Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. *Ibid.*

49. Jerusalem calcabitur a Gentibus, donec impleantur tempora nationum. *Luc.* XXI, 14.

50. Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans : sequimini eum in domum in quam intrat.

51. Et dicetis patrifamilias domus : Dicit tibi magister : ubi est diversorium, ubi Pascha cum discipulis meis manducem?

52. Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, et ibi parate.

Euntes autem invenerunt, sicut dixit illis, et paraverunt Pascha. *Luc.* XXII, 10.

53. Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. *Matth.* XXVI, 31.

54. Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. *Ibid.* 23.

55. Ille est cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simoni Iscariotæ.

56. Et post buccellam introivit in eum Satanas. Et dixit ei Jesus : Quod facis, fac citius. *Joan.* XIII, 26.

57. Respondens autem Judas qui tradidit eum, dixit : Numquid ego sum, Rabbi? Ait illi : Tu dixisti. *Matth.* XXVI, 25.

Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. *Ibid.*

Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. *Ibid.*

Respondens autem Petrus, ait illi : Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.

Ait illi Jesus : Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis.

58. « Christus tam ante quam post mortem prædixit adventum Spiritus sancti. » *Joan.* XIV, 16; *Luc.* XXIV, 49.

59. Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. *Matth.* XXVI, 29.

60. Ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus, ecce appropinquavit qui me tradet. *Matth.* XXVI, 45.

61. Filiæ Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros;

62. Quoniam ecce venient dies in quibus dicent : Beatæ steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt.

63. Tunc incipient dicere montibus : Cadite super nos, et collibus : Operite nos.

64. Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? *Luc.* XXIII, 28.

65. Amen dico tibi : hodie mecum eris in paradiso. *Luc.* XXIII, 43.

66. Tunc ait illis (*mulieribus venientibus ad Christi sepulcrum*) Jesus : Nolite timere : ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam, ibi me videbunt. *Matth.* XXVIII, 10.

His adde nonnulla ex Joanne præter ordinem.

67. Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor. *Joan.* X, 16.

68. Resurget frater tuus (*ait Christus Marthæ de Lazaro mortuo*). *Joan.* XI, 23.

69. Expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. *Joan.* XI, 50.

70. Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud (*scilicet unguentum Magdalenæ*). *Joan.* XII, 7.

71. Sciens Jesus quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. *Joan.* XIII, 1.

72. Absque Synagogis facient vos; sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.

Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me. *Joan.* XVI, 2.

73. Ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria; et me solum relinquatis, et non sum solus, quia Pater mecum est.

74. Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis; in mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum. *Joan.* XVI, 32.

SACRAMENTA A CHRISTO INSTITUTA.

1. BAPTISMUS.

Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. *Joan.* III, 5.

Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.

Euntes ergo docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis; et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. *Matth.* XXVIII, 18.

2. CONFIRMATIO.

His auditis baptizati sunt in nomine Jesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, et loquebantur linguis et prophetabant. *Actor.* XIX, 5.

Miserunt ad illos Petrum et Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum; nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu.

Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum. *Actor.* II, 14.

3. EUCHARISTIA.

Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait : Accipite, et comedite, hoc est corpus meum.

Et accipiens calicem, gratias egit, et dedit illis, dicens : Bibite ex hoc omnes.

Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. *Matth.* XXVI, 26.

Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum; et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. *Joan.* VI, 51.

Sacrificium Eucharistiæ.

Hoc facite in meam commemorationem. *Luc.* XXII, 19.

Hic est calix novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur, qui, scilicet calix (*ut patet ex græco*), pro vobis offeretur (*nam liquida solent per effusionem Deo libari et offerri*) jamjam in hac ultima cœna, cum ego et vos illum bibemus, et bibendo Deo libabimus. *Luc.* XX, 20.

4. PŒNITENTIA.

Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt. *Joan.* XX, 22.

Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo. *Matth.* XVIII, 18.

5. EXTREMA UNCTIO.

Ungebant oleo multos ægros, et sanabant. *Marc.* VI, 13.

Infirmatur quis ex vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum; et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei. *Jacob.*, cap. V, 14.

6. ORDO.

Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur, etc. *Joan.* XX, 21.

Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. II *Tim.* I, 6.

Tunc jejunantes, et orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos. *Actor.* XIII, 3.

Constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi. *Tit.* I, 5.

7. MATRIMONIUM.

Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.

Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. *Matth.* XIX, 3.

Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia. *Ephes.* V, 32.

PARADOXA EVANGELICA.

1. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum, etc. Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. *Joan.* I, 1.

2. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum. *Joan.* I, 4.

3. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.
In propria venit, et sui eum non receperunt.

4. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.

5. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. *Joan.* I, 10.
6. Qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat. *Ibid.* 15.
7. Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia.
8. Quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est.
9. Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. *Joan.* I, 16.
10. Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.
11. Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. *Marc.* I, 2.
12. Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. *Joan.* I, 29.
13. Spiritus ubi vult spirat; vocem ejus audis, sed nescis unde veniat aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex Spiritu. *Joan.* III, 8.
14. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius, hominis, qui est in cœlo.
15. Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis;
Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.
16. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. *Joan.* III, 13.
17. Illum oportet crescere, me autem minui. *Joan.* III, 30.
18. Qui accepit ejus testimonium, signavit, quia Deus verax est.
19. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur; non enim ad mensarum dat Deus spiritum.
20. Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus. *Joan.* III, 33.
21. Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.
22. Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. *Joan.* IV, 13.
23. Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, ut perficiam opus ejus. *Joan.* IV, 34.
24. Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem; quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. *Joan.* V, 19.
25. Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat; sic et Filius, quos vult, vivificat.
26. Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio. *Joan.* V, 21.
27. Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei.
28. Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii. *Joan.* V, 28.
29. Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet; et qui credit in me, non sitiet unquam. *Joan.* VI, 35.
30. Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum; et ego resuscitabo eum in novissimo die.
31. Est scriptum in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me. *Joan.* VI, 44.
32. Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam: verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. *Ibid.* 64.
33. Quæretis me, et non invenietis; et ubi ego sum, vos non potestis venire. *Joan.* VII, 34.
34. Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura: Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.
35. Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit et gavisus est. *Joan.* VIII, 36.
36. In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant. *Ibid.* 39.
37. Ego sum resurrectio et vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet; et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum. *Joan.* XI, 25.
38. Qui amat (*Matth.*, cap. X, 30, qui invenit) animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. *Joan.* XII, 24.
Beati pauperes spiritu. Beati mites. Beati qui lugent, etc. *Matth.* V, 1.
39. Nunc judicium est mundi; nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.
40. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.
Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. *Joan.* XII, 31.
41. Ego sum via, veritas, et vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me; si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis, et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum. *Joan.* XIV, 6.
42. Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est? *Joan.* XIV, 10.
43. Ego sum vitis, et Pater meus agricola est, etc. Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum; quia sine me nihil potestis facere.
44. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescet; et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.
45. Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis. *Joan.* XV, 5.
46. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te

solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.

47. Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi, ut faciam.

48. Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te.

49. Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. *Joan.* XVII, 3.

50. Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum. *Matth.* XIX, 24.

51. Omnis qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur. *Luc.* XVIII, 14.

52. Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum. *Joan.* XX, 17.

APOLOGI ET PARABOLÆ EVANGELICÆ

ORDINE HISTORICO DISPOSITÆ.

1. Parabola puerorum canentium et lamentantium. *Matth.* XI, 16.
2. Parabola seminantis, in qua semen aliud cecidit secus viam, aliud in petrosa, aliud in spinas, aliud in terram bonam, fecitque fructum centesimum, sexagesimum, trigesimum. *Matth.* XIII, 4.
3. Parabola zizaniorum, quæ semini superseminavit inimicus. *Ibid.* 24.
4. « Simile est regnum cœlorum grano sinapis. » *Ibid.* 31.
5. « Simile est regnum cœlorum fermento in farinæ satis tribus. » *Ibid.* 38.
6. « Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro. » *Ibid.* 44.
7. « Simile est regnum cœlorum margaritæ pretiosæ. » *Ibid.* 45.
8. « Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare. » *Ibid.* 47.
9. Parabola patrisfamilias, qui a servo in conservum immisericorde debitum decem millium talentorum, jam remissum repetiit. *Matth.* XVIII, 23.
10. Parabola boni pastoris, mercenarii et ovium. *Joan.* X, 2.
11. Parabola Samaritani curantis eum qui inciderat in latrones, infuso in plagas oleo et vino. *Luc.* X, 30.
12. Parabola amici petentis noctu ab amico tres panes pro hospite, docens modum et vim orandi. *Luc.* XI, 5.
13. Parabola divitis sic dicentis: « Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem parasti, cujus erunt? » *Luc.* XII, 19.
14. Parabola servi vigilantis noctu, et dominum a nuptiis revertentem expectantis. *Luc.* XII, 36.
15. Parabola ficulneæ infrugiferæ, quæ jubetur excidi. *Luc.* XIII, 6.
16. « Contendite intrare per angustam portam in cœlum, quia pauci salvantur; et arcta est salutis via. » *Luc.* XIII, 24.
17. Parabola de captando inter convivas ultimo loco. *Luc.* XIV, 7.
18. Parabola de computandis sumptibus ante bellum, et ante fabricam turris. *Luc.* XIV, 28.
19. Parabola ovis centensimæ perditæ, quam pastor, relictis nonaginta novem, requisivit. *Luc.* XV, 4.
20. Parabola mulieris quærentis drachmam perditam, eaque inventa, sibi suisque congratulantis. *Luc.* XV, 8.
21. Parabola filii prodigi. *Luc.* XV, 11.
22. Parabola de villico iniquo, faciente sibi amicos de mammona iniquitatis, ut, officio privatus, ab eis reciperetur. *Luc.* XVI, 1.
23. Parabola divitis epulonis et Lazari mendici. *Ibid.* 19.
24. Parabala iniqui judicis et viduæ. *Luc.* XVIII, 2.
25. Parăbola Pharisæi et Publicani. *Luc.* XVIII, 9.
26. Parabola de operariis in vineam conductis hora una, tertia, sexta, nona et undecima, ubi in mercede novissimi fiunt primi, et primi novissimi. *Matth.* XX, 1.
27. Parabola de decem mnis in servos ad negotiandum distributis. *Luc.* XIX, 13.
28. Parabola duorum filiorum, unius pœnitentis et patri obedientis, alterius fingentis se obedire. *Matth.* XXI, 28.
29. Parabola locatæ vineæ, cujus conductores occiderunt heri servos et filium. *Ibid.* 33.
30. Parabola invitantis ad nuptias filii, ubi invitati neglexerunt venire, sed abierunt, alius in villam suam, alius ad negotiationem suam; unde herus invitavit omnes obvios, et ingressus in convivium, ejecit eum qui carebat veste nuptiali. *Matth.* XXII, 1.
31. Parabola de decem virginibus, quinque prudentibus, quæ acceperunt oleum in vasis cum lampadibus, et quinque fatuis, quæ oleum accipere neglexerunt. *Matth.* XXV, 1.
32. Parabola de talentis in servos distributis, cum uni dedit quinque, alteri duo, tertio unum. *Ibid.* 14.

ADAGIA, GNOMÆ ET EMBLEMATA EVANGELICA.

1. Vos estis sal terræ : quod si sal evanuerit, in que salietur? ad nihilum valet ultra nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus.
2. Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita.
3. Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. *Matth.* v, 13.
4. Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. *Matth.* vi, 21.
5. Nemo potest duobus dominis servire. *Matth.* vi, 24.
6. Sufficit diei malitia sua. *Ibid.* 34.
7. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. *Matth.* vii, 2.
8. Quid vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? *Ibid.* 3.
9. Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. *Ibid.* 6.
10. Quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei?

    Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei?

    Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se!
11. Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. *Ibid.* 9.
12. Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.
13. Euntes autem discite quid est : misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores. *Matth.* ix, 13.
14. Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt.
15. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus; tollit enim plenitudinem ejus a vestimento, et pejor scissura fit.
16. Neque mittunt vinum novum in utres veteres; alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt; sed vinum novum in utres novos mittunt, et ambo conservantur. *Matth.* ix, 17.
17. Secundum fidem vestram fiat vobis. *Matth.* ix, 29.
18. Messis multa, operarii autem pauci. *Ibid.* 38.
19. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. *Matth.* x, 24.
20. Nihil est opertum quod non revelabitur, et occultum quod non scietur.
21. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, prædicate super tecta. *Matth.* x, 26.
22. Non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista : qui autem minor est in regno cœlorum, major est illo.
23. A diebus autem Joannis Baptistæ usque nunc regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.
24. Omnes enim Prophetæ et lex usque ad Joannem prophetarunt.
25. Et si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est.
26. Qui habet aures audiendi, audiat. *Matth.* xi, 11.
27. Justificata est sapientia a filiis suis. *Ibid.* 19.
28. Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.
29. Ita, Pater, quoniam sic placitum fuit ante te. *Ibid.* 26.
30. Jugum meum suave est, et onus meum leve. *Matth.* xi, 30.
31. Omne regnum divisum contra se, desolabitur. *Matth.* xii, 25.
32. Qui non est mecum, contra me est. *Ibid.* 30.
33. Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est. *Ibid.* 50.
34. Omnis Scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. *Matth.* xiii, 52.
35. Non est Propheta sine honore nisi in patria sua. *Ibid.* 57.
36. Modicæ fidei, quare dubitasti? *Matth.* xiv, 31.
37. Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus.
38. At illa dixit : Etiam, Domine ; nam et catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. *Matth.* xv, 26.
39. Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod exit de ore, hoc coinquinat hominem. *Matth.* xv, 11.
40. Facto vespere dicitis : Serenum erit, rubicundum est enim cœlum.

    Et mane : Hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum.

    Faciem ergo cœli dijudicare nostis; signa autem temporum non potestis scire? *Matth.* xvi, 2.
41. Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? *Matth.* xvi, 26.

42. Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic : Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis. *Matth.* XVII, 19.

43. Quicumque humiliaverit se sicut parvulus iste, hic major est in regnum cœlorum. *Matth.* XVIII, 14.

44. Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum. *Matth.* XXI, 13.

45. « Scribis petentibus an liceat tributum dare Cæsari, respondet Christus : » Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium.
Et ait illis Jesus : Cujus est imago hæc et superscriptio? Dicunt ei : Cæsaris.
Tunc ait illis : Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. *Matth.* XXII, 19.

46. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi.
Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite; secundum opera vero eorum nolite facere; dicunt enim et non faciunt. *Matth.* XXIII, 2.

47. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. *Matth.* XXIII, 32.

48. Sicut fulgur exit ab Oriente et paret usque ad Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis.

49. Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet. *Matth.* XII, 20.

50. Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. *Ibid.* 35.

51. Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus venturus sit. *Matth.* XXIV, 42.

52. Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. *Matth.* XXV, 40.

53. Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. *Matth.* XXVI, 42.

54. Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter Sabbatum; itaque Dominus est Filius hominis, etiam Sabbati. *Marc.* II, 28.

55. Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. *Matth.* IV, 4.

56. Angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. *Ibid.*

57. Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei. *Luc.* IX, 26.

58. Dignus est operarius mercede sua. *Luc.* X.

59. Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti.
At ille dixit : Quinimo beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. *Luc.* XI, 27.

60. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. *Luc.* XVI, 9.

61. Qui fidelis est in minimo, et in majori fidelis est; et qui in modico iniquus est, et in majori iniquus est.
Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est quis credet vobis?
Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? *Luc.* XVI, 10.

62. Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala; nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.

63. Et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt hinc transire ad vos non possint, neque inde huc transmeare. *Luc.* XVI, 25.

64. Vidit quamdam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo;
Et dixit : Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plus quam omnes misit.
Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei; hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit. *Luc.* XXI, 2.

65. Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? *Luc.* XXIV, 26.

66. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. *Joan.* XII, 24.

67. Si ergo lavi pedes vestros, Dominus et Magister; et vos debetis alter alterius lavare pedes.

68. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. *Joan.* XIII, 14.

69. Quia vidisti me, Thoma, credidisti : beati qui non viderunt, et crediderunt. *Joan.* XX, 29.

ÆNIGMATA EVANGELICA.

1. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.

2. Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam; et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. *Matth.* III, 12.

3. Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam; et sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. *Matth.* IV, 16.

4. Lucerna corporis tui est oculus tuus : si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.
5. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt! *Matth.* VI, 22.
6. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. *Matth.* VIII 22.
7. Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, et non invenit.

   Tunc dicit : Revertar in domum meam, unde exivi; et veniens, invenit eam vacantem, scopis mundatam et ornatam.

   Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitant ibi; et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit et generationi huic pessimæ. *Matth.* XII, 43.
8. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, etc. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum. *Matth.* XXI, 42.
9. Qui habet, dabitur illi; et qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. *Marc.* IV, 25.
10. Video homines velut arbores ambulantes. *Marc.* VIII, 24.
11. Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur.
12. Bonum est sal; quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos. *Marc.* IX, 48.
13. Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. *Luc.* III, 8.
14. Dicite vulpi illi (*Herodi*) : Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertio die consummor. *Luc.* XIII, 32.
15. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. *Matth.* XX, 30.
16. Nunc qui habet sacculum, tollat, similiter et peram; et qui non habet, vendat tunicam suam et emat gladium. *Luc.* XXII, 36.
17. Modicum, et jam non videbitis me; et iterum modicum, et videbitis me, quia vado ad Patrem. *Joan.* XVI, 16.
18. Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilæ. *Matth.* XXIV, 28.
19. Et cum venerit ille (*Paracletus*) arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio.

    De peccato quidem, quia non crediderunt in me.

    De justitia vero, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me.

    De judicio autem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est. *Joan.* XVI, 8.
20. Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum. *Joan.* XX, 17.
21. Cum esses junior, cingebas te et ambulabas ubi volebas; cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget et ducet quo tu non vis. *Joan.* XXI, 18.
22. Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? *Ibid.* 22.
23. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. *Matth.* XXIII, 24.
24. Væ vobis, Scribæ, etc., quia mundatis quod deforis est calicis et paropsidis, intus autem pleni estis rapina et immunditia. *Ibid.*

ARGUMENTUM

IN

S. MATTHÆUM.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM MATTHÆUM.

Inscribitur hic liber tam in Latinis quam Græcis et Syris exemplaribus : « Sanctum Jesu Christi Evangelium secundum Matthæum. » *q. d.*: Hic est liber continens optimum et lætissimum Nuntium adventus Christi, sive Messiæ Patriarchis promissi, puta incarnationis, nativitatis, vitæ, prædicationis, passionis, resurrectionis, ascensionis Christi ac redemptionis, salutis, gratiæ et gloriæ ab eo partæ, et toti orbi allatæ, cujus scriptor fuit S. Matthæus, dictator Spiritus sanctus. Syrus interpres hunc præfigit titulum : « In virtute Domini, Deique nostri Jescua Christi, incipimus scribere librum sacrosancti Evangelii, primumque Evangelium, Matthæi præconium, » hoc est quod Matthæus præconizavit, sive prædicavit. Unde illud sic finit : « Sancti Evangelii præconii Matthæi, quod prædicavit Hebracei in terra Palsetinæ, finis. Arabicus : « Evangelium Jesu Christi sicut scripsit Mar (*id est Dominus*) Matthæus, unus ex duodecim discipulis ejus. » Nunc singula verba pressius expendamus.

Evangelium sanctum. Cur? **Sanctum.**—Evangelium est et dicitur *sanctum*, quia omnia quæ continet, sancta sunt per eminentiam, scilicet sancta est Christi nativitas ex Spiritu sancto, sancta doctrina, sancta opera, sancta miracula, sancta passio, sancta resurrectio, ascensio, missio Spiritus sancti. Alludit ad illud Daniel IX, 24, ubi dicitur consummandas esse septuaginta annorum hebdomades usque ad Christum, « ut ungatur Sanctus Sanctorum. » *q. d.*: Hoc libro et Evangelio ostenditur impletam esse prophetiam Danielis de Christo venturo, qui est Sanctus Sanctorum, ideoque sicut olim Jacobo Patriarchæ, sic et nunc asseclis suis christianis dabit *scientiam Sanctorum;* finis enim ejus est sanctificatio nostra, « ut serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris. » *Luc.* I, 75. Porro quanta et quam admirabilis sit sanctitas et perfectio Evangelii præ lege naturæ et Mosaica, liquet ex cœlestibus præceptis et consiliis quæ sancit Christus, *Matth.*, cap. V, 6 et 7; atque ex vitis Sanctorum novi Testamenti; in iis enim videre est quantus fuerit zelus sancti Pauli et Apostolorum; quam cœlestis vita et contemplatio anachoretarum et religiosorum; quam insuperabilis fortitudo martyrum; quam angelica puritas Virginum; quam heroici labores SS. Confessorum, Episcoporum, Pontificum, etc.

Jesus nomen proprium. **Jesu Christi.**—Jesus est proprium nomen Verbi incarnati, puta hujus hominis Verbo hypostatice uniti, sicut meum nomen proprium est Cornelius, alterius Petrus, Paulus, Jacobus, etc. Dicitur *Jesus* Heb. יהושע *Jehoscua,* et *contracte,* ישוע *Jescua,* id est salvator, quia, ut prædixit Gabriel Archangelus : « Ipse populum salvum faciet a peccatis eorum. » *Matth.* I, 21; *Luc.* I, 31.

Christus nomen officii. *Christus* vero nomen est officii et dignitatis. Jesus enim Hebraice cognominatur משיח *Messias;* Græce χριστός; Latine *unctus,* quia a Deo Patre unctus et consecratus est in summum orbis Pontificem, Regem, Legislatorem, Prophetam et Doctorem.

Evangelium est lætum nuntium. **Evangelium.**—Id est bonum nuntium, ἀγγέλλω enim est *nuntio,* unde ἄγγελος est nuntius, εὐαγγέλλω est *bona nuntio*, εὐάγγελος et εὐαγγελιστής est *bonus Angelus,* sive *lætus nuntius,* εὐάγγελιον est *jucundum lætumque nuntium.* Ita S. Chrysostomus. Hic vide Budæum in *Pandectas*, ubi addit Evangelium per metonymiam significare donarium, vel sacrificium exhibitum pro felici nuntio. Unde Cicero ad Atticum : « O suaves, ait, tuas epistolas, quibus evangelia deberi fateor; » evangelia, id est præmia læti nuntii. Evangelium Hebraice dicitur בשורה *besora* a בשר *basar,* id est *caro;* quasi *besora* sit lætissimum incarnationis Verbi nuntium de salute et felicitate æterna, quod Christus Dominus quasi magni consilii Angelus hominibus attulit. Hic vero Evangelium metonymice sumitur pro libro vel scriptura, quæ hoc nuntium historice enarrat.

Vox secundum qui significet hic. Primo. **Secundum Matthæum.**—Vox *secundum* notat: *primo*, primum et primarium Evangelii hujus auctorem esse Spiritum sanctum, secundarium vero S. Matthæum; fuit enim ipse quasi organum, instrumentum et calamus Spiritus sancti, scribens ea quæ Spiritus sanctus dictabat, juxta illud : « Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. » *Psal.* XLIV.

Secundo. *Secundo*, notat unum idemque esse Evangelium, sed diversimode et quadrupliciter a quatuor Evangelistis conscriptum. Igitur *secundum* indicat Evangelium S. Matthæi non esse aliud ab Evangelio SS. Lucæ, Marci et Joannis, nec aliam affere historiam vel doctrinam, sed tantum alium fuisse scriptorem aliumque scribendi modum. Unum enim est Evangelium, sed a quatuor Evangelistis quadruplici modo, ordine et stylo conscriptum.

Tertio. *Tertio*, notat Spiritum sanctum se naturæ et ingenio S. Matthæi attemperasse; illuminabat enim, excitabat et dirigebat eum Spiritus sanctus, ut ea quæ partim viderat, vel ab Apostolis audierat, partim quæ Deus ei revelabat, scriberet illa methodo, ordine, sententia, conceptu et phrasi quæ S. Matthæi genio et ingenio congruebat. Non enim opus erat nova revelatione Dei in his quæ S. Matthæus jam sciebat, quia ea viderat vel audierat, sed tantum assistentia, excitatione et directione Spiritus sancti, ne ex oblivione aut lapsu mentis, similive fragilitate humana, vel in puncto a veritate aberraret, neve alia vel aliter scriberet, quam Spiritus sanctus volebat. Hinc S. Lucas initio Evangelii ait se scribere ea quæ ab Apostolis audierat. Hinc rursum alius est stylus, alia phrasis, alia methodus S. Lucæ, alia S. Matthæi, alia S. Marci, alia S. Joannis, sicut cuique suus est dicendi scribendique genius.

Putant nonnulli hunc titulum suo Evangelio esse præfixum a S. Matthæo, æque ac suo a SS. Marco, Luca et Joanne. Sic enim Prophetæ suis prophetiis nomen suum præfixerunt, ut « visio Isaiæ, visio Abdiæ, verba Jeremiæ, » etc.

Titulus hic præfixus est ab Ecclesia. Verum longe verius est titulum cuique Evangelio esse præfixum non ab ipsis Evangelistis, sed ab Ecclesia; id enim indicat similitudo inscriptionis. Eadem enim est inscriptio, sive titulus cujusque Evangelii, mutato duntaxat nomine Evangelistæ qui illud conscripsit. Idem clarius indicat inscriptio tituli Syriaca, quæ sic habet : « In virtute Domini Deique nostri Jeschua Christi, incipimus scribere librum sacrosancti Evangelii, primumque Evangelium, Matai (*Matthæi*) præconium. » Sic et Arabica initio citata. Atque hinc collige irrefragabile argumentum pro auctoritate traditionum, scilicet non sufficere sanctam Scripturam Ecclesiæ ad veram fidem moresque adstruendos, sed insuper opus esse traditionibus Apostolicis; quare eas perperam negari ab Hæreticis. Dic enim, sodes, unde scis Evangelium hoc esse S. Matthæi esseque canonicam Scripturam potius quam Evangelia Thomæ, Barnabæ, duodecim Apostolorum, quæ olim circumferebantur, nisi ex traditione, sensu et consensu Ecclesiæ? Multi enim libri falsos habent titulos, falsoque aliis auctoribus inscribuntur, ut patet in operibus S. Augustini, S. Hieronymi, S. Cypriani, S. Prosperi et cæterorum Patrum. Sic enim nonnulla Evangelia ab Hæreticis conficta inscribebantur nomine S. Bartholomæi, S. Thomæ, S. Barnabæ, etc., qui potuere eadem arte et fraude falsa adscribere S. Matthæo, uti de facto fecere Gnostici, qui Evangelium S. Matthæi suis additionibus immutarunt et vitiarunt. Ut ergo sciamus librum vere adscribi S. Matthæo, ac magis ut sciamus illum totum esse Evangelium a Spiritu sancto dictatum, accedat oportet declaratio et definitio Ecclesiæ, quæ hunc librum a pseudepigraphis secernat, et canonicum esse decernat. Unde sapienter S. Augustinus, lib. *Contra Epitolam Manichæi*, quam vocant *Fundamenti*, cap. IV : « Evangelio, ait, non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoveret auctoritas. » Non quod dignior aut major sit Ecclesiæ auctoritas quam S. Scripturæ, cum et sit verbum et oraculum Dei ipsius, sed quod Ecclesiæ sit veram sanctam Scripturam a falsa et supposititia segregare et indicare, ejusque genuinam mentem et sensa explanare. « Cum ergo dicimus,» ait quidam gravis auctor, « Evangelistas et cæteros scriptores sacros, eo modo quo dictum est, ab Ecclesia catholica auctoritatem habere, nullus offendi merito debet quasi Deo Ecclesiam anteponamus. Sic enim dicimus Ecclesiam Scripturis auctoritatem dare, quod eas a Deo datas esse declaret et ab ipso dictatas esse confirmet. An domino servum præponunt, qui vulgo dicunt litteras regias a Nomophylace, qui sigillum adhibuit, auctoritatem habere? Ecclesia profecto Dei sigillum habet illum ipsum Spiritum, qui Ecclesiæ promissus et datus est, ut cum illa maneret in æternum, quique suam manum scripturamque recognoscit. Hic est qui quatuor hæc Evangelia primum dictavit; deinde nobis eadem a se dictata fuisse per Ecclesiam declaravit. »

Auctoritas Traditionum quam necessaria.

MATTHÆUM. — Sanctus Matthæus a telonio vocatus a Christo ad Apostolatum, *Matth.* IX, 9, primus omnium scripsit Evangelium. Unde hoc ei elogium dat beatus Petrus Damianus, serm. *de sancto Matthæo* : « Inter omnes plane sanctos, qui cœlesti gloriæ de triumphato mundo victoriæ titulos intulerunt, B. Matthæus mihi videtur insignis atque conspicuus, et quemdam inter eos dignitatis obtinere primatum, atque ut clarius dicam, nemo post Christum est cui magis debeat sancta universalis Ecclesia. Nam quod mundus vivit, hæc est causa, quia lux nobis Evangelica coruscavit. » Quia, ut idem subdit: « Tanquam dux vexillum sequentibus pertulit, suoque exemplo ut scriberent, incitavit. » Græce eum scripsisse censent Cajetanus et Anabaptistæ hic, eo quod nomina hebraica Græce interpretetur, ut « Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus; » *Matth.* I, 23; et « Eli, Eli lammasabactani, hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me. » *Matth.* XXVII, 46. Verum hæ interpretationes adjectæ sunt ab interprete græco. Quocirca S. Hieronymus, S. Augustinus, Eusebius cæterique omnes uno ore asserunt

Matthæus primus scripsit Evangelium.

Hebraice.

S. Matthæum scripsisse Hebraice, utpote rogatum a Judæis, ut abiturus ad Gentes quæ prædicaverat ore eis scripto relinqueret, uti asserit S. Chrysostomus hic, *hom.* 1, et ex eo Euthymius; S. Hieronymus, lib. *De Scrip. Eccl. in Matthæo,* et Eusebius, lib. III *Hist.*, c. XVIII. Addit Auctor *Imperfecti* in prooemio : « Matthæum, inquit, conscribere Evangelium causa compulit talis : cum facta fuisset in Palæstina persecutio gravis, ut periclitarentur dispergi omnes, ut carentes forte doctoribus fidei, non carerent doctrina, rogarunt Matthæum ut omnium verborum et operum Christi conscriberet eis historiam, ut ubicumque essent futuri, totius secum haberent fidei statum. » S. Bartholomæus ad Indos profecturus, Evangelium sancti Matthæi descriptum secum detulit, teste Eusebio, lib. V *Hist.*, cap. X, et S. Hieronymo, lib. *De Script. Eccles. in Pantæno;* ac S. Barnabas illud idem sua manu exaratum asportavit in Cyprum, uti initio dixi. Quin et S. Hieronymus, loco jam citato *in Matthæo,* asserit se ejus Evangelium Hebraice conscriptum vidisse Cæsareæ, in Bibliotheca S. Pamphyli martyris, indeque illud se descripsisse. Jam tamen Hebræus S. Matthæi textus intercidit. Nam quod nobis obtrusit Sebastianus Munsterus, excucullatus apostata, quasi a Judæis acceptum, viris probis et doctis, vel ex auctore hæretico et traditoribus Judæis, de falsitate suspectum est, et in se spurium olet. Verbo tenus enim textum Græcum consectatur, et nimis pueriliter Hebraismos imitatur et affectat. Adde : plures habet voces et phrases non Hebræas, sed exoticas et Rabbinicas; imo solœcismos et barbarismos. Denique de ejus parum fida translatione variæ extant doctorum querelæ, ait noster Gretserus.

Scripsit S. Matthæus Evangelium Hebraice, præcipientibus Apostolis, ait S. Epphanius, *hæresi* 51, eodem anno quo Apostoli, consilium inierunt de dispersione et profectione ad Gentes, qui fuit annus a nativitate Christi triginti septimus, ab ejusdem passione quartus, uti ostendi in Chronotaxi quam *Actis Apostolorum* præfixi, Minus ergo verisimile est quod censet Baronius, Matthæum scripsisse anno Christi quadragesimo uno. Minus adhuc probabile est quod censet S. Irenæus, lib. III, cap. I, Evangelium hoc scriptum eo tempore quo SS. Petrus et Paulus Romæ prædicabant. S. Petrus enim non venit Romam ante annum secundum Claudii Imperatoris, Paulus non ante annum tertium Neronis. Unde sequeretur quod, decimo octavo vel vigesimo ab ascensu Christi in cœlum anno, scripsisset S. Matthæus, quod liquet esse falsum.

Evangelium Matthæi conversum in Græcum. A quo?

Porro Evangelium Hebraice scriptum a S. Matthæo illico conversum est in linguam Græcam, utpote tunc apud gentes quas Apostoli adituri erant, celeberrimam et latissime patentem, idque vel ab ipsomet S. Matthæo, vel a SS. Joanne, Jacobo, aut simili. Unde S. Athanasius in *Synopsi S. Scripturæ* : « Matthæi Evangelium, inquit, Hebraica dialecto conscriptum est a Matthæo, editum Hierosolymis, et interpretante Jacobo, fratre Domini, expositum. » Theophylactus vero, præfat. *in Matth.* : « Joannes, inquit, hoc ex Hebraica lingua in Græcam, ut ferunt, interpretatus est. » Sunt qui opinantur Barnabam apostolum, Matthæi Evangelium ex Hebræo in Græcum transtulisse, inter quos est Sixtus Senensis; Anastasius vero Sinaita Antiochenus, lib. VIII *Hexameron,* dicit Lucam et Paulum reddidisse idem Evangelium Græce. Hinc textus Syriacus Evangelii S. Matthæi non ex Hebræo, sed ex Græco traductus est, ut patet utrumque conferenti. Hinc et S. Hieronymus, jussu S. Damasi, corrigens quatuor Evangelia, ac inter illa Evangelium S. Matthæi, illa correxit juxta textum Græcum, non Hebræum, atque illa Græcæ fidei reddidit, ut ipse ait præfat. *in Evang.* ad Damasum, ubi adverte S. Hieronymum, jussu Damasi, vertisse vetus Testamentum ex Hebræo in Latinum, novum vero non vertisse, sed correxisse ad Græcum autographum. Quare interpres novi Testamenti non fuit S. Hieronymus, sed alius eo antiquior, minus tamen Latinus, ut patet illud decurrenti. Unde non mirum, si subinde, aliter quam ille, vertat hic S. Hieronymus in *Comment.*

Syrus ex Græco traductus.

S. Hieronymus Evangelium non vertit, sed correxit.

Quocirca textus Latinus Evangelii S. Matthæi, æque ac S. Marci in vulgata editione non ex Hebræo, sed ex Græco traductus videtur, uti diserte asserit Bellarminus, lib. *De Scriptor. Eccles. in Matth.*, et Franciscus Lucas, præfat. *in Marcum,* idque conferenti textum Græcum cum Latino clare apparebit, scilicet hunc ex illo esse expressum. Audi eumdem Bellarminum, lib. II *De Verbo Dei*, cap. VII. Porro Athanasius loco citato existimat, ab apostolo Jacobo Matthæi Evangelium in Græcam linguam esse translatum ; alii vero Joanni apostolo, et alii ipsi Matthæo eam translationem tribuunt. Sed cujuscumque sit, ita recepta est illa translatio ac si ea lingua primum scriptum fuisset Evangelium Matthæi. Quocirca non multum egemus Evangelio Hebraico quod Munsterus edidit, nec illo etiam quod nuper edi curavit Joannes Tilius, in quo multa desunt, multa supervacanea sunt, non pauca etiam immutata cernuntur, et Deus novit utrum id factum non sit ad detrahendam fidem Græcæ et Latinæ editioni, astutia videlicet Judæorum, ex quorum promptuariis Evangelium illud prodiit. Porro S. Matthæus, cum scripserit Hebraice, in citandis sententiis ex veteri Testamento secutus videtur Hebraicam veritatem, ait S. Hieronymus, lib. *De Script. Eccles. in Matth.*; sed interpres Græcus ejus loco in Græca sua translatione substituit versionem Græcam Septuaginta Interpretum, utpote Gentibus notiorem.

Syrum non esse

An S. Matthæus scripserit Hebræa dialecto pura, quali scripserunt Moyses et Prophetæ; an

autographum S. Matthæi.

vero in captivitate Babylonica per Chaldæos corrupta, puta Syriaca, non constat. Certe Judæi tempore Christi loquebantur Syriace, non pure Hebraice : quare Syriaca tunc eis erat vernacula ; unde Albertus Widmanstadius, qui primus novum Testamentum Syriace edidit, et Guido Fabricius, qui illud in Latinum convertit, putant Syram versionem esse autographum S. Matthæi. Sic et Matthæus Galenus, Cancellarius Duacensis, præfat. *in Epistolam S. Pauli ad Hebræos*, contendit Syrum textum illius Epistolæ, qui extat in Bibliis Regiis, esse ipsum S. Pauli autographum. Verum hoc parum est verisimile. Constat enim cætera in novo Testamento ex Græco conversa esse in Syrum, idemque omnino videtur horum et illorum fuisse interpres. Idem liquet ex eo quod Hebræa, quæ citantur in Græco autographo, discrepent a Syris vocibus, quæ in Syra versione S. Matthæi nunc extant. Nam *Matth.* XXVII, 8, pro Hebræo *haceldama*, id est ager sanguinis, Syrus jam habet *aguresca dema*, ubi manifeste græcizat, dum ex ἀγρός, id est *ager*, format *aguresca*. Sic pro Hebræo *Cephas* habet *Kypho*; pro *Eli, Eli*, vertit *Il, Il*, id est *Deus, Deus*, sine *meus*, quod est in *Eli*, Matth. XXVII, 46; pro *Golgota*, *Golgoulto*; pro *Jacob*, *Jaacoub*; pro *Joseph*, *Jauseph*, et sic consequenter in cæteris discrepat a vocibus Hebraicis, quæ extant in Græco et Latino, quin et ipsas voces Græcas facit Syras, ut ex βουλευτής, id est consiliarius, format *buleuta*. *Marc.* XV, 43, et plura talia.

An Syriacæ versionis Auctor S. Marcus?

Syri putant interpretem, qui novum Testamentum ex Græco in Syrum vertit, fuisse S. Marcum Evangelistam. Verum id difficile est creditu. Nam uterque Cyrillus, Clemens Alexandrinus, S. Anastasius, Damascenus, Theodoretus, S. Ephrem et alii, qui in Syria vel vicina Ægypto vixerunt et scripserunt, illius non meminerunt. Adde quod quædam habeat quæ doctis vel displicent, vel parum placent. Videtur ergo interpres Syrus Patrum jam citatorum ætate posterior. Hoc tamen boni habet, quod faveat Catholicis contra Hæreticos ; sæpe enim in titulis meminit jejuniorum, vigiliarum, festorum, invocationis Sanctorum, etc.

Jam quoad libri partitionem, Evangelium S. Matthæi a variis varie fuit divisum et interpunctum ; nam a vetustioribus Latinis, secundum S. Hilarii sectionem, dividitur in Canones 33, et secundum aliorum partitionem in Canones 67; apud recentiores vero Latinos in 28 capita ; apud Græcos autem, juxta Euthymium, in capita 68 ; juxta Suidam, in titul. 68, capita 355. Ammonius similiter et Eusebius in capita 355 illud partiuntur.

S. Matthæus Evangelistis præcellit. Primo

Denique S. Matthæus cæteris Evangelistis in hisce præcellit : *Primo*, quia omnium primus Evangelium edidit; hinc plene cuncta et instanter exequitur, ait S. Chrysostomus, hom. 4 *in Matth.* Unde Tertullianus, lib. *De Carne Christi*, cap. XXII, eum nuncupat fidelissimum Evangelii commentatorem.

Secundo, quod regiam Christi dignitatem præ cæteris explicet. Ita S. Augustinus, Beda, Petrus Damianus, Rupertus et alii. Secundo.

Tertio, quod divina revelatione sit inventum Evangelium ejus Hebræum sub Zenone imperatore ad pectus S. Barnabæ ; rursum deinde illud injuria temporum intercidit. Unde Nicolaus V Pontifex quinque ducatorum millia Evangelium Matthæi Hebraicum ad se afferenti promisit, ut scribit Joannes Eckius Lutheromast., homil. *de S. Matth.* Tertio.

Quarto, quod S. Matthæus fuerit « Æthiopiæ Apostolus, et virginitatis victima ; » occisus enim est ab Hirthaco rege, eo quod Iphigeniam, regis Æthiopum filiam, quæ virginitatem Deo voverat, ipsi in uxorem dari nollet. Quarto.

Quinto, quod S. Matthæus valde usu rerum et experientia excellens (unde et telonio præfectus fuit), ait S. Chrysostomus, ad Christum conversus sit, non ex visis ejus miraculis, non ex audita prædicatione, sed unica ejus voce : *Sequere me*; huic enim promptissime obediens, repente in alium virum, imo Apostolum mutatus est, ut relicto telonio, opibus, familia, etc., Christum secutus sit ejusque mores induerit. Adde eum deinde nunquam a Christo discessisse, testemque ac spectatorem signorum ejus et miraculorum, vitæ etiam imitatorem, itineris socium, atque laborum, curarum et angorum fuisse participem; ut qui toto tempore dispensationis cum eo sit versatus, et in numerum relatus summorum discipulorum et simul procedentem tempore habens virtutem. Quinto.

Hinc Matthæus Hebraice idem est quod *donatus*, aiunt Origenes et Isidorus, lib VII *Etymol.*, cap. IX, aut *donum*, ut vult Pagninus; מַתָּן *mattan* enim est donum, licet aliud etymon (unde petitum sit, nescio) det Anastasius Antiochenus, lib. VIII *Hexameron* : « Matthæus, inquit, interpretatur mandatum Altissimi. » Quocirca S. Gregorius, lib. XVIII *Moral.*, cap. XVI, ad illud *Job.* XXVIII : « Ferrum de terra tollitur. An non Matthæus, inquit, in terra inventus est, qui terrenis negotiis implicatus, telonii usibus serviebat ? sed de terra sublatus in fortitudinem ferri convaluit, cujus videlicet lingua quasi acutissimo gladio, Evangelii administratione Dominus infidelium corda transfixit ; et qui infirmus prius despectusque fuerat per terrena negotia, fortis postmodum factus est ad cœlestia prædicamenta. » Scripsit de eodem Evangelista Clemens Alexandrinus, *Pædag.* lib. II, c. I, quod seminibus, baccis et oleribus, non carnibus vesci soleret. Matthæi etymon.

Omitto quod Abdias, lib. III *Histor. Apostol.*, scripsit S. Matthæum, ob Evangelium quod Myrmidonibus prædicabat, ab idololatris fuisse excæcatum, sed a S. Andrea apostolo, jussu Angeli, ipsi visum fuisse restitutum. Item S. Mat-

thæum duos magos Zaroen et Arphaxat ope divina superasse, aliaque plura : quia Abdias hic apocryphus est. Plura de S. Matthæo vide apud Surium, Baronium, Ribadeneiram et Joannem de la Haye in *Apparat. Evangel.*, cap. XLV et seq. Denique audi quid S. Matthæus de seipso revelaverit S. Brigittæ oranti ad sepulcrum ejus in urbe Malphi, lib. I *Revel.*, cap. CCXXIX : « Cum illud Evangelium scriberem, tantus divinæ inflammationis ardor perseverabat mecum, quod si tacere voluissem, nullatenus præ ardore intenso voluissem. »

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur Genealogia Christi ab Abraham usque ad ipsum. Inde vers. 18, ejusdem Conceptio ex Spiritu Sancto, ac Nativitas ex Virgine Deipara.

1. Liber Generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. 2. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam et fratres ejus. 3. Judas autem genuit Phares et Zaram de Thamar. Phares autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram. 4. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon. 5. Salmon autem genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Jesse. 6. Jesse autem genuit David regem. David autem rex genuit Salomonem, ex ea quæ fuit Uriæ. 7. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abias autem genuit Asam. 8. Asa autem genuit Josaphat. Josaphat autem genuit Joram. Joram autem genuit Oziam. 9. Ozias autem genuit Joatham. Joatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. 10. Ezechias autem genuit Manassen. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Josiam. 11. Josias autem genuit Jechoniam et fratres ejus in transmigratione Babylonis. 12. Et post transmigrationem Babylonis, Jechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. 13. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. 14. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. 15. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Jacob. 16. Jacob autem genuit Joseph, virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus. 17. Omnes itaque generationes, ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim, et a David usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim, et a transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim. 18. Christi autem generatio sic erat: Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu Sancto. 19. Joseph autem vir ejus cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam. 20. Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis ei, dicens: Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est. 21. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. 22. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem: Ecce Virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum: Nobiscum Deus. 24. Exurgens autem Joseph a somno, fecit sicut præcepit ei Angelus Domini, et accepit conjugem suam. 25. Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum; et vocavit nomen ejus Jesum.

Vers. 1. 1. Liber generationis. — Sic ad verbum habet textus Græcus, Latinus, Syriacus, Arabicus, Ægyptius, Persicus. Æthiopicus vero habet: *Genealogia Jesu Christi*. Porro Matthæus imitatur Moysen. Audi B. Petrum Damianum, serm. *de S. Matthæo*: « Sicut Moyses Prophetis et omnibus qui aliquid scripserunt in Veteri Testamento non absurde præponitur, ita Matthæus omnes jure præcellit qui scripsisse reperiuntur in Novo; ut enim ille nascentis mundi texit originem, sic iste tanquam spiritalis cujusdam mundi orientem descripsit Ecclesiæ novitatem. Unde Spiritu Sancto calamum temperante, provisum est ut uterque non diversum, sed unum idemque suis libris præmitteret initium, dicens: *Liber generationis*. Hæc ait Damianus: « Moyses enim, *Genes.*, cap. v, 1, genealogiam et prosapiam Adæ protoplasti et posterorum ita orditur: *Hic*

liber generationis Adam; » Adam enim fuit typus Christi. Sicut enim Adam omnibus hominibus fuit pater vitæ mortalis; sic Christus fidelibus est pater vitæ immortalis, uti docet Apostolus, *Rom.* v, 14 et seq.; I *Corinth.* xv, 47 et seq. Hebr. est ספר תולדות *sepher toledoth*, id est liber, sive catalogus et enumeratio generationum Adæ. Nam, *Genes.* v, plures, imo omnes generationes recensentur, quibus ab Adam usque ad Noe et diluvium propagata est stirps humana. Unde verisimile est S. Matthæum, qui alludit ad Moysen, in Hebræo hic pariter scripsisse *sepher toledoth*, id est *Liber generationum*, in plurali. Septuaginta tamen, *Genes.* v, verterunt βίβλος γενέσεως, id est *Liber generationis*, in singulari, quia una fuit generatio Adæ, qua ipse quasi totius generis humani Patriarcha genuit Seth, quæ deinde a Seth et posteris continuata et propagata fuit usque ad Noe. Septuaginta, utpote Græcos, secutus est hic Græcus S. Matthæi interpres, et qui ex Græco traductus est Latinus vulgatus, quia proprie hic describitur generatio et prosapia solius Christi, quæ tamen per plures generationes patrum et avorum, ab Abraham derivatur et continuatur usque ad Christum. Igitur sicut Adam fuit mundi veteris, sic Christus est mundi novi et melioris origo. Unde ab Isaia, cap. IX, 6, vocatur « pater futuri seculi. » Hinc ex Sibylla Cumana Virgilius, *Eclog.* IV, ita de eo cecinit:

> Ultima Cumæi venit jam carminis ætas;
> Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
> Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna;
> Jam nova progenies cœlo demittitur alto.

Nimirum ut subdit:

> Cara Deum soboles, magnum Jovis (verius Patris) incrementum!
> Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem.

Hæc enim de Christo a Sibylla esse dicta liquet; sed Virgilius vel ignorans, vel adulans, ea transtulit ad Pollionem, Asinii Pollionis, consulis romani, filium.

Liber vocatur catalogus.

Nota *primo*: τὸ *liber* hic idem est quod catalogus, sive enumeratio aut descriptio. Unde Syrus vertit כתבא *ketobo*, id est Scripturæ descriptio. Hoc enim proprie significat Hebr. ספר *Sepher*, cui respondet Græcum βίβλος, et Latinum Liber, a rad. ספר *saphar*, id est enumerare, recensere. Unde nonnulli a *saphar* derivant *siphra* vel *cifra*, id est numerus et computus. Simili sensu liber repudii vocabatur charta, in qua repudium uxoris factum a marito describebatur: sic liber justorum vocatur catalogus, in quo justorum nomina et facta notabantur. Sic et liber vitæ est catalogus electorum, qui in mente Dei quasi in libro conscripti sunt et destinati ad vitam æternam. Sic Cicero librum nominum appellavit catalogum nominum. Sic denique dicitur, *Psal.* LXX, 16: «Quoniam non cognovi litteraturam, introibo in potentias Domini.» Litteraturam Heb. ספורות *sephorot*, id est libros, catalogos, computos. Unde Septuaginta vertunt γραμματείας, quod Noster vertit *litteraturam*, pro quo nonnulli legunt πραγματείας, id est negotiationes. Sensus est, *q. d*: David: «Quoniam non cognovi litteras seculares,» computos puta, et negotia hujus seculi, quæ mentem a Deo distrahunt, « hinc accedam ad penetrandam et celebrandam Dei potentiam, et beneficentiam erga me.»

Generatio quid? Resp. Primo.

Nota *secundo*: τὸ *generationis primo* et planissime idem est quod *generis* aut *genealogiæ* Christi; hæc enim hic recensetur. Hoc enim significat Hebr. *toledoth* et Syrum *jelidoutho*, cui respondet Græcum γένεσις. *Secundo*, *generationis*, id est conceptionis et nativitatis Christi. Hoc sensu enim mox se explicabit, vers. 18, dicens: « Christi autem generatio sic erat, » id est hoc modo contigit. *Tertio*, Maldonatus: « *Generationis*, inquit, id est vitæ Christi. » Matthæus enim hoc Evangelio totum vitæ Christi decursum quasi historiam describit. Sic, *Gen.* VI, 9, dicitur Noe, « perfectus in generationibus suis, » id est in omnibus partibus vitæ suæ. Verum ibi pro *generationibus suis* Hebr. non est *toledoth*, sed דורותיו *dorotau*, id est in suis seculis, *q. d*: Noe inter homines suæ ætatis et seculi corruptissimos, fuit justus et perfectus, quare inter eos velut stella lucidissima emicuit. *Quarto*, Hebræa vox *toledoth* proprie significat generationes, quæ plures ab Adam usque ad Christum intercesserunt. Unde in iis toties repetitur τὸ *genuit*. Generationes hasce repræsentarunt gradus in scala Jacob, cui innitebatur Deus, per quos Angeli a terra in cœlum ascendebant. Sicut enim scala hæc quasi jungebat terram cœlo, et Jacobum Deo, sic generationum hæc series omnes Patriarchas univit Christo, qui caro factus, omnes homines sibi Deoque copulavit. Vide dicta *Genes.* XXVIII, 12.

Secundo. Tertio Quarto.

FILII DAVID. — Filii, id est nepotis. Hebræi enim omnes nepotes in recta generationis linea ab avis et abavis descendentes, vocant filios. *Primo*, Davidem præponit Abrahæ, tum quia David erat proximior Christo, ac per eum Christus ad Abraham pertingit; tum quia sic brevius et commodius genealogiæ Christi sine repetitione series texitur. *Secundo*, si enim præposuisset Abraham, non potuisset subjungere *filii David*; nec enim Abraham fuit filius David. Prolixe ergo dicere debuisset: Qui Abraham fuit pater David, ex quo prognatus est Christus; voluit enim dicere Christum descendere ex Abraham per David. Ita S. Hieronymus. *Tertio*, et maxime quia promissio Dei facta Davidi de Christo ex posteris ejus nascituro, erat recentior, specialior et honorificentior, uti docet S. Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius. Hinc Judæi Messiam suum passim vocabant filium David. Unde in Dominica Palmarum Christo ingredienti Hierosolymam, quasi Messiæ acclamarunt: «Osanna filio David,» id est: Salva, Domine, nostrum Messiam, quasi Davidis filium et

Christus vocatur filius David: cur? hæredem. Denique nomine *filii David*, innuitur nobilitas stirpis Messiæ, puta Christi, ejusque regnum, quod scilicet ipse velut Davidis regis filius sit futurus rex, juxta illud Archangeli Gabrielis ad B. Virginem oraculum : « Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. » *Luc.* I, 31. Hac de causa Prophetæ passim de Christo, quasi de Davidis filio et hærede vaticinati sunt, ut *Isaias*, cap. IX, 7, et cap. LV, 3; *Jerem.*, cap. XXV, 5; *Ezech.*, cap. XXXIV, 23, et cap. XXXVII, 25; *Amos*, cap. IX, 11. etc. Porro prima promissio facta Davidi de Christo ex se nasciturо et regnaturo in æternum extat. I *Reg.* VII, 12. Eadem a Deo corroborata est, *Psal.* LXXXVIII et CXXXI, ac repetita Salomoni, Davidis filio, III *Reg.* IX, 5. Matthæus ergo dicens, « Jesu Christi filii David, » significat hasce omnes promissiones jam in Christo esse expletas. Ita S. Chrysostomus, *homil.* 2; Theophylactus, Euthymius; Irenæus, lib. VIII, cap. XVIII; S. Ambrosius, lib. III *in Lucam*, cap. III, et alii.

FILII ABRAHAM. — τὸ *filii* tam ad Christum quam ad Davidem referas; tam enim David quam Christus fuit filius, id est nepos Abrahæ, utpote ex eo prognatus. Significat ergo Christum per Davidem patrem suum fuisse quoque filium Abrahæ, qui fuit pater credentium et Ecclesiæ veteris, cui primo facta est expressa de Christo promissio, *Genes.* XXII, 18. Porro a nativitate Abrahæ usque ad diem natalem Christi, fluxere anni 2001; a morte vero Davidis usque ad Christum, fluxere anni 1013. Tam antiqua fuere Dei oracula promissa de Christo, tam constans pariter et certa fuit ejus fidelitas in iis explendis! Atque hæc est causa, cur S. Matthæus studiose genealogiam Christi arcessat ab Abraham, per continuas 42 generationes, scilicet ut Judæis ostendat Jesum Christum verum esse Messiam Abrahæ promissum, ejusque et cæterorum Patriarcharum filium, ideo a Judæis ut talem recipiendum, venerandum et colendum.

Vers. 2. 2. ABRAHAM GENUIT ISAAC. — Hi duo, uti et sequentes, fuere primi patriarchæ, fundatores Synagogæ et populi Dei, ac regni Christi; illi ergo ut typi prælusere. Vide dicta in Genesi ubi hasce eorum genealogias explicui, quare hic eas non repetam. Hinc Deus passim se vocat Deum Abraham, Isaac et Jacob, de eoque gloriatur. Unde et Abrahæ posteritatem, descendentem per Isaac et Jacob, sibi in familiam et Ecclesiam delegit, ejusque signum et tesseram ei dedit circumcisionem. Quocirca Deus Abrahæ nomen commutavit, ut pro *Abram*, id est pater excelsus, vocaretur *Abraham*, qua אב רב המון *ab rab hamon*, id est pater magnæ multitudinis, scilicet populi fidelis ex se nascituri secundum carnem; sicut ex Christo tam Judæi quam Gentes in eum credentes nascuntur secundum spiritum. *Isaac* vero, id est *risus*, immolandus ab Abraham patre in monte Moria, plane repræsentavit Christum, qui in eodem monte crucifixus, salutem et gaudium toti orbi attulit. *Genes.* XXII, 2 et seq.

3. JUDAS AUTEM GENUIT PHARES ET ZARAM DE THAMAR. — Vide quæ de Thamar dixi, *Genes.* XXXVIII, 29. Nota in genealogia Christi nullæ (dempta ejus sanctissima matre) nominantur feminæ, nisi quatuor, illæque peccatrices, scilicet tres meretrices: nimirum Thamar, Bethsabee et Raab, de qua, *Josue* II, et quarta Gentilis, puta Ruth Moabitis. Gentilis quoque fuit Raab, utpote Jerichuntina. At quæ hujus rei est causa? Respondent S. Hieronymus, Chrysostomus, Ambrosius, Euthymius hic, id fieri ut significet Christus se, qui propter peccata dissolvenda et dimittenda veniebat, de peccatoribus velle nasci. Hæc ratio vera est, sed allegorica. Litteralis ergo et simplex est, quod hæ mulieres modo non ordinario, uti cæteræ, sed extraordinario et novo accidente viris suis copulatæ sunt, ideoque typus fuerunt Ecclesiæ Christi ex Gentilibus (rejectis Judæis) nova vocatione novoque modo congregandæ. Thamar enim ob negatum, vel potius dilatum Sela maritum, sibi promissum a patre Juda, ei se dolose prostituit, quia ex ejus, utpote Jacobi, Isaac ac Abrahæ stirpe prolem quærebat. Bethsabee, uxor Uriæ, Davidi copulata est, primo per adulterium, deinde per conjugium. Raab nupsit Salmon, quia Hebræorum exploratores a Josue in Jericho submissos, hospitio excepit ac protexit, ideoque in eorum fidem et religionem transiit. Ruth nupsit Booz, quia cum Noemi socru ex Moab transiit in Judæam. Vide librum *Ruth*. Vers. 3. Cur Thamar, Bethsabee, et Raab nominentur in genealogia Christi?

Tropologica causa est, ut ostendatur generis et prosapiæ vanitas, ac nobilitatem non in avorum stemmate, sed in propria indole et virtute consistere. Ita S. Chrysostomus. Quare nemini erubescendum esse de suis natalibus et majoribus obscuris, vel vilibus aut sceleratis, sed dicendum cum Cicerone : « Ego mea virtute meis majoribus præluxi. » Sane non est dubium in cujusque etiam nobilissimi stirpe, si illa ab Adam, imo ab aliquot annorum centuriis duntaxat repetatur, multos intercurrisse patres et matres ignobiles, abjectas, sceleratas et infames. Certe Plato, teste Seneca, *epist.* 44, asserit omnes reges ex servis natos, et omnes servos et ex regibus ortos, nullumque olim regem extitisse ligonis expertem, nec contra ligonem, ad quem non aliquando sceptrum pertinuerit. Tritum est Camillum, Curionem, Fabricium et priscos Romanorum duces, a ligone et aratro vocatos ad Romæ regimen et culmen. Omnes reges ex servis orti, et servi ex regibus.

Denique Salomon inter alias mundi vanitates et inconstantias hanc recenset : « Quod de carcere catenisque interdum quis egrediatur ad regnum, et alius natus in regno inopia consumatur. » *Eccles.* IV, 14. Vide ibi dicta.

4. AMINADAB. — Hic fuit dux tribus Juda in egressu filiorum Israel ex Ægypto, qui cæteris trepi- Vers. 4.

dantibus ingredi mare Rubrum, licet a Deo patefacto alveo divisum et siccum, primus illud animose ingressus, suam tribum per illud incolumen traduxit, quem deinde cæteri duces et tribus secuti sunt, uti tradunt Hebræi, et ex eis Lyranus. Unde *Cantic.*, cap. VI, 11, de eo dicitur: « Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab. » Vide ibi dicta. Successit ei in ducatu filius Naasson in deserto, ut patet *Numer.* I, 7 et seq.

Vers. 5. 5. BOOZ.—Plures fuisse Booz censet Lyranus, sed unicum duntaxat fuisse patet, eum scilicet cujus fit mentio *Ruth*, cap. IV, 21, et I *Paral.*, cap. II, 11 et 12 (1).

JESSE — vel aliis punctis *Isai*, pater fuit Davidis, qui suo nomine præfiguravit Jesum Christum ex se nasciturum. Jesse enim et Jesus idem quasi sunt nomen, si utriusque radicem Hebræam (quæ est, ישע *iasca*, id est salvare) spectes, si scilicet *Iesse* addas expunctum ע.

Vers. 6. 6. EX EA QUÆ FUIT URIÆ. — Græce ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου, id est « *ex ea quæ Uriæ*, » scilicet fuerat uxor. Nam Uria mortuo, duxit eam David, ex eaque genuit Salomonem, ne quis putet Salomonem natum ex adulterio fuisse spurium, cum sit natus ex conjugio. Hac enim sententia significatur Deum promissa data Davidi, ob ejus adulterium cum Bethsabee, non revocasse, sed ob utriusque pœnitentiam confirmasse. Unde ex Bethsabee ejusque filio Salomone prognatus est Christus, nimirum Bethsabee pœnitens evasit sancta, ac Salomonem filium sancte educavit, imo spiritu prophetico claruit, ut dixi, *Proverb.* XXXI, 1, ad illa: « Verba Lamuelis Regis: Visio qua erudivit eum mater sua. »

Vers. 7. 7. JORAM AUTEM GENUIT OZIAM — non immediate, sed mediantibus tribus generationibus; nam Joram proxime genuit Ochosiam, Ochosias genuit Joas, Joas genuit Amasiam, Amasias genuit Azariam sive Oziam (erat enim binomius), ut patet I *Paralip.* III, 11, et II *Paralip.* XXII et seq.

Cur Ochosias, Joas, et Amasias in genealogia Christi prætermissi sunt.

Petes, cur tres medios, scilicet Ochosiam, Joas et Amaziam omittit hic S. Matthæus. Respondet S. Hieronymus hic id eum fecisse, quia ei propositum erat tres tesseradecades generationum præcise assignare, de quo vers. 17, et quia Joram se miscuerat impiissimæ Jezabeli, et Achab, ejus sororem Athaliam impiam (utpote quæ omnes suos filios, excepto Joas a sorore abscondito, occidit, ut sola regnaret) in uxorem accipiens. Juraverat enim Deus se omnem posteritatem Achab ob impietatem et idololatriam deleturum. III *Reg.* XXI, 22. Posteritas autem in Scriptura computatur usque ad quartam generationem, ut patet *Exod.* XX, 5; IV *Reg.* X, 30. Deletur ergo hic, dum a Matthæo omittitur et oblitteratur. Sic et S. Hilarius, S. Thomas, Jansenius Salmeron, Barradius, Abulensis et alii. Aliter respondet Gaspar Sanchez *in lib.* IV *Reg.*, cap. XIV, 18, scilicet Matthæum hos tres non omisisse, sed addidisse, scripsisseque hoc modo: « Joram autem genuit Ochosiam, Ochosias autem genuit Joas, Joas autem genuit Amasiam, Amasias autem genuit Oziam; » sed descriptorem Matthæi, ob similitudinem Ochoziæ et Oziæ, fallente oculorum jactu, ab Ochosia transilisse ad Oziam scripsisseque « Joram genuit Oziam, » pro *Ochosiam*. Sic enim 12. « Jechonias genuit Salathiel, » transiliit medium Jeconiam, putans eumdem esse cum Jechonia. Verum hic saltus nimis est magnus et enormis, quem etsi unus descriptor fallente oculo commisisset, alii tamen eum deprehendissent et correxissent. Jam autem omnia exemplaria Græca, Latina, Syra, Arabica, etc., habent: « Joram autem genuit Oziam, » non *Ochosiam*, etc. Denique si hi tres, scilicet Ochosias, Joas et Amasias, interserantur, erunt generationes septemdecim a Davide usque ad transmigrationem Babylonis, cum tamen Matthæus diserte, 17, tantum numeret quatuordecim, vimque faciat in trina generationum tesseradecade.

11. JOSIAS AUTEM GENUIT JECHONIAM ET FRATRES EJUS. — Josias quatuor genuit filios: primus fuit Johanan; secundus Eliakim, qui et Joakim; tertius Joachas, qui et Sullum; quartus Sedecias, qui et Matanias. Porro Joachas, licet tertio genitus, proxime in regno successit Josiæ patri occiso; sed amovit eum Pharao, rex Ægypti, eique suffecit fratrem secundo genitum, puta Joakim; hunc post undecim annos regni cepit, et occidit Nabuchodonosor, rex Babylonis, eique substituit filium nomine Joachin, quem post tres menses in Babylonem abducens subrogavit ei in regno patruum, puta Sedeciam, quem tandem rebellantem abduxit et excæcavit, in eoque desiit stirps regia Davidis. Unde de Joachin dixit Deus, *Jerem.*, cap. XXII, 30: « Scribe virum istum sterilem, etc., nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David; » Jechonias ergo hic est Joakim secundo genitus Josiæ filius, qui duos fratres habuit reges, fuitque pater Joachin, qui etiam Jechonias vocatur. Lege historiam I *Paralipom.* III, 15 et 16, et IV *Reg.*, cap. XXIII et XXIV. Licet ergo pater Joakim proprie dicendus fuisset Jekonias per *k*, filius vero Joachin Jechonias per *ch*, uterque tamen dictus est Jechonias, nimirum in nominibus propriis multa talia magis immutata videmus. Igitur tam pater Joakim quam filius Joachin vocatur Jechonias, sed hic Vers. 11

(1) Plures interpretes, gravibus sane rationibus e chronologia petitis ducti, Rahab, e qua Salomon Booz suscepisse legitur, a Jerichuntina diversam statuunt. Haud tamen improbabiliter, imo probabilius existimant alii, inter quos P. Patritius, esse eamdem. Ad difficultatem autem removendam quæ ex serie temporum extat, vix alia iniri potest ratio, nisi admittere inter Salmonem et Davidem plures intercessisse generationes iis quas Mathæus ac cæteri commemorant, prout hoc ipso capite, 8, Joram dicitur Oziam genuisse, licet non immediatus ejus pater fuerit, etc. Vid. P. Patrit., *De Evang.* lib. III, diss. 9, cap. VIII, tom. II, p. 49.

pater intelligitur ; hic enim tres habuit fratres.

IN TRANSMIGRATIONE BABYLONIS. — Græce ἐπὶ τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος, id est sub vel circiter transmigrationem Babylonis, id est sub captivitatem Babylonicam, in qua Judæi capti a Nabuchodonosore abducti sunt in Babylonem. Transmigratio ergo Judæorum Babylonis, id est Babylonica vel in Babylonem, fuit triplex. Prima enim contigit anno undecimo Joakim regis, in qua abductus fuit Daniel et Ezechiel. Secunda contigit post tres menses, in qua cum rege Joachin, filio Joakim, abductus fuit Mardochæus, patruus Esther. Tertia et perfectissima accidit post undecim annos, scilicet anno undecimo et ultimo Sedeciæ regis, qua pene omnes reliqui abducti sunt. Vide dicta *Daniel* I, 1, et *Jerem.* LII, 4.

Triplex captivitas Babylonica.

Vers. 12. 12. JECHONIAS AUTEM GENUIT SALATHIEL (1). — Hic gravis est difficultas, quam Porphyrius, Christi et Christianorum hostis, eis objectabat velut inextricabilem : nimirum quod hic Jechonias, pater Salathielis, non fuerit Jechonias, filius Josiæ, de quo dictum est vers. præcedenti, sed Josiæ, nepos ex patre Joakim sive Jechonia, ac consequenter hic recensiri tantum tredecim generationes, non quatuordecim, cum tamen quatuordecim numeret S. Matthæus, 17. Respondet S. Hieronymus hunc Jechoniam alium esse a Jechonia, filio Josiæ, de quo vers. præcedenti : præcedens enim dictus fuit Joakim et Jechonias, ac corrupte Jeconias, fuitque pater hujus; hic enim proprie dictus fuit Joachin et Jechonias : Josias enim genuit Joakim sive Jeconiam; Joakim autem genuit Joachin sive Jechoniam. Quare hic supplenda est una generatio, nimirum ut ante 12 addas : « Jeconias autem genuit Jechoniam; » uti addunt nonnulli codices Græci et Latini. Id ita esse patet ex I *Paral.* III, 15 et 16 et IV *Reg.*, cap. XXIII et XXIV. Omissa est autem ista generatio, sive ab ipso Matthæo, ne bis idem nomen Jechoniæ repeteret, uti censet S. Augustinus, lib II *De Consensu Evangel.*, cap. IV, sive potius scriptorum vitio et ignorantia, putantium scilicet eumdem esse Joakim et Joachin, sive Jeconiam et Jechoniam, præsertim cum Jeconiam quoque Jechoniam vocari viderent, quare alterum quasi redundantem expunxerunt. Ita S. Epiphanius in *Secta Epicuræorum.*

Omissa hic una generatio.

Cur?

SALATHIEL AUTEM GENUIT ZORABABEL. — Quis qualis et quantus fuerit hic Zorobabel, dux Judæorum e Babylone, quasi ex exilio in patriam, puta in Judæam redeuntium, ideoque typus Christi, fuse dixi *Aggæi* I, 1.

Vers. 16. 16. JACOB AUTEM GENUIT JOSEPH VIRUM MARIÆ. — Quæres, quomodo ex genealogia Joseph, hic colligatur genealogia Christi, cum Christus Mariæ Virginis, non autem Josephi fuerit filius, præsertim cum, ut videtur, B. Maria potuerit nubere viro non suæ, sed alterius tribus, sicut Elisabeth cognata ejus, adeoque orta ex tribu Juda, nupsit Zachariæ sacerdoti, ideoque oriundo ex tribu Levi? Respondetur feminas quidem apud Judæos potuisse nubere viro alterius tribus ; sed tamen si ipsæ, deficiente prole mascula, in hæreditatem patris succedebant, ne illa hæreditas per conjugium ad aliam tribum transiret, debuisse ex lege, *Num.*, cap. ult., 7, nubere viro ejusdem tribus et familiæ. Joakim autem pater B. Virginis nullos habebat masculos filios, uti præsupponit hic S. Matthæus, quasi illo ævo sat perspectum et vulgatum, tum ex fama communi, tum ex tabulis genealogiarum et matrimoniorum, quæ apud Judæos extabant exactissimæ. Quare B. Virgo debuit contribuli et ejusdem familiæ viro nubere, puta Josepho. Unde ejus genealogia, pariter est genealogia B. Mariæ, et consequenter Christi Domini. Vide dicta *Num.* cap. ult., 7. Unde Patres docent passim Josephum et B. Mariam fuisse ejusdem tribus et familiæ.

Cur per genealogiam Josephi texitur genealogia Christi?

Instabis, cur S. Matthæus retexit potius genus Josephi quam B. Mariæ, cum ex hac sola, utpote virgine, natus sit Christus? Resp. *Primo*, quia apud Judæos aliasque gentes genealogia solet texi per patres et viros, non per matres et feminas. *Secundo*, quia Joseph fuit verus et legitimus Christi pater, ea ratione et modo quem mox explicabo, ac per Josephum, non per B. Mariam, Christus fuit hæres sceptri et solii Davidis, prout Deus Davidi promiserat, II *Reg.* VII, 12; *Psal.* LXXXVIII et CXXXI, et rursum III *Reg.* IX, 5. Sceptrum ergo Juda non tantum ex Dei promissione et donatione, sed et hæreditario successionis jure per Josephum devenit ad Jesum Christum. Si enim jure communi in hæreditatem parentum succedunt filii, qui duntaxat per publicam famam censentur filii; item illi qui a parentibus adoptantur, quanto magis Christus successit Josepho patri suo, utpote natus ex ejus conjuge, virtute et dono Spiritus sancti : quare sicut Joseph habebat in Christum jus paternum, puta omnia jura quæ habent patres in filios; sic vicissim Christus habebat erga Josephum jus filiale, scilicet omnia jura quæ habent filii respectu parentum, ac consequenter jus quoque regni Judaici post mortem Josephi. Unde, cap. II, 2, aiunt Magi : « Ubi est qui natus est rex Judæorum? » quod cum demonstrare vellet S. Matthæus, qui, ut ait S. Augustinus, præ cæteris Evangelistis regiam Christi dignitatem persequitur, idcirco illi fuit genealogia Josephi texenda, non B. Virginis, utpote quæ viris superstitibus (qualis erat Joseph) ex Davide et regibus prognatis, regni hæres esse non poterat. Ita Franciscus Lucas, idque satis est probabile. Unde consequenter dicendum est Josephi patrem et avos fuisse primogenitos, aut maximos natu, ut jus regni ad eos devolveretur, Deo scilicet ita ordinante, sicut idem ordinavit, ut Roboam,

Per Joseph Christus successit in regnum Juda.

(1) Quod præcedit : *post transmigrationem*, idem est ac : postquam extitit transmigratio, seu captivitas, non vero : post eamdem finitam. Eodem modo Joseph. *Antiquit.* X, IX : « Quem (Isaacum) statim *post octavam diem* circumcidunt, » id est, ipsa die octava.

Asa, Josaphat cæterique Davidis posteri usque ad Jechoniam essent primogeniti, ex iisque Christus nasceretur, itaque fieret solii Davidis legitimus successor et hæres. Huc enim ordinavit apteque disposuit Deus omnes hasce generationes, uti et cætera omnia, ad majorem scilicet Christi gloriam ac regni jus regiamque ejus dignitatem. Idque Deo fuit perfacile. Idem enim fecit in Joakim, Sedecia aliisque impiis regibus, ergo multo magis in Christo. Hoc est quod dicitur *Luc.* I : « Et dabit ei Dominus sedem David Patris ejus. » Et *Genes.* XLIX, 10 : « Non auferetur sceptrum de Juda, nec dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, » puta Christus, qui sceptrum inique per Herodem ablatum Judæ restituat, sitque rex Judæorum, imo regnum eorum evehat et in longe sublimiorem statum commutet, ut ex corporali faciat spiritale, ex terrestri cœleste, ex temporali æternum. Ita Franciscus Lucas et alii qui profunde hæc scrutati sunt. Quare immerito nonnulli Theologi hanc de Christi hereditario jure ad regnum Judææ sententiam rejiciunt.

Christus jure fuit Filius Joseph. Nota τὸ « Joseph, virum Mariæ, » id est maritum Mariæ; Arabicus, *sponsum Mariæ* ; ex eo enim collige S. Josephum habuisse omnia jura veri sponsi in virginem, ac consequenter eum jure vereque vocari patrem Christi, ut docet Franciscus Lucas; Suarez, III *part.*, Q. XXIX, *disp.* VIII, 1, *sect.* 1 et seq., et indicat S. Augustinus.

Prob. Primo. Probatur id *primo*, quia Christus fuit fructus conjugii Josephi et Mariæ; natus enim in utriusque conjugio, utrique jure adscribendus est, tanquam patri et matri. Ratio *a priori* est, quia Joseph per conjugium corporis B. Virginis quasi dominus effectus est; ergo et fructus corporis B. Virginis, puta Christus, ad Josephum pertinuit, uti metalla nata in agro ad dominum agri pertinent. *Quod enim in agro meo nascitur, meum est*, ait Jurisconsultus.

Dices : Hæc proles, puta Christus natus est ex conjugio Josephi cum Maria, non naturaliter, sed supernaturaliter, puta virtute non Josephi, sed Spiritus sancti fœcundantis virginem ; ergo illa Josepho attribui nequit. Resp. negando consequentiam ; proles enim quæ ex conjugio legitime nascitur, conjugum est undecumque et quomodocumque nascatur, sicut seges nata in agro meo sterili supernaturaliter, mea est. Sicut ergo Christus vere B. Virginis est filius, etiamsi ex ea naturaliter non sit natus, sed miraculose ; sic et idem jure conjugii est Josephi filius, etiamsi ex conjugio non naturaliter, sed miraculose sit genitus, imo eo magis magisque admirabilis Josephi est filius, quia Deus, in præmium virginitatis servatæ in conjugio, hunc miraculosum conjugii virginalis fructum Josepho dedit donavitque ; perinde ac si Deus in agro ejus produxisset messem sine semine illamque ei dedisset.

Secundo. *Secundo*, quia vir et uxor per conjugium fiunt unum, et quasi una persona civilis ; quare omnia habent communia, etiam proles legitime natas (excipio enim proles natas ex adulterio ; hæ enim adulterum habent patrem, ejusque sunt). Ergo Christus, Deiparæ filius, fuit quoque filius Josephi, qui erat conjux, ideoque omnium ejus bonorum consors et particeps. Ita Franciscus Suarez, loco citato, *Quæst*, XXIX.

Joseph ergo magis fuit pater Christi quam pater adoptans fit pater filii adoptati. Hic enim tantum est pater adoptivus, Joseph vero fuit pater matrimonialis Christi. Hinc sequitur Josephum habuisse quasi patris auctoritatem in Christum, ideoque summum erga eum affectum, curam et sollicitudinem ; ac vicissim Christus Josephum ut patrem coluit, amavit, honoravit eique obedivit, ut patet *Luc.* II, 51 : « Et erat subditus illis. » Et « hæc subjectio, ait Gerson, sicut inæstimabilem notat humilitatem in Christo, ita dignitatem incomparabilem signat in Josepho et Maria. »

Tertio, quia Christus proprie pertinebat ad familiam Josephi ; pertinebat enim ad familiam matris, mater autem ad familiam Josephi mariti sui. Una ergo in terris dignissima, imo cœlestis et divina erat familia, in qua paterfamilias, ideoque præses et rector erat Joseph, materfamilias B. Virgo, filius vero Christus. In hac igitur erant tres summæ et excellentissimæ totius orbis personæ : prima Christus, utpote Deus et homo ; secunda Virgo Deipara Christo conjunctissima, quasi mater naturalis ; tertia Joseph, quasi pater Christi matrimonialis. Hac de causa Christo debetur cultus adorationis et latriæ ; B. Virgini hyperduliæ ; Josepho summæ duliæ. Quocirca errat vulgus hominum, imo multi in seculo sapientes, qui S. Josephum ut simplicem et abjectum fabrum lignarium parvi æstimant ; neglectus quidem fuit et incognitus hucusque in terra, sed eo gloriosior fuit in cœlo. Jam tamen viri docti ejus excellentiam ostendentes, multos in ejus admirationem et venerationem rapuere. Unde nuper Gregorius XV Pontifex festum ejus ritu duplici solemniter a toto populo totaque Ecclesia quotannis celebrari jussit die 19 martii. Et merito : considera enim quanta ejus fuerit præ omnibus hominibus prærogativa, dignitas et officium ex his quæ subjungo. Tertio.

Primo, S. Joseph fuit maritus B. Virginis ac pater Christi, uti jam ostendi ; fuit ergo ipse caput et superior tam B. Virginis quam Christi, ut homo est. Hinc Dignitas S. Josephi. Primo.

Secundo, singularis fuit amor et reverentia tam B. Virginis quam Christi erga Josephum. Unde Joannes Gerson, Cancellarius Parisiensis, serm. *de nativit. B. Virginis* : « O miranda prorsus, inquit, Joseph, sublimitas tua, ô dignitas incomparabilis, ut mater Dei, regina cœli, Domina mundi appellare te Dominum non indignum putaverit. » S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 11, Gorgoniæ sororis suæ maritum, ejusque excellentiam hoc uno titulo indicat et celebrat. Secundo.

quod Gorgoniæ fuerit conjux et vir : « Vultis, ait, uno verbo virum describam? vir illius, id est Gorgoniæ ; nec enim scio quid amplius dicere necesse sit. » Idem dicas de S. Josepho. Aves scire quis, qualis, quantus fuerit S. Joseph? vir fuit Deiparæ.

Tertio. *Tertio*, ministerium et officium Josephi fuit nobilissimum, quia attigit ordinem unionis hypostaticæ Verbi cum carne nostra, uti et maternitas B. Virginis. Joseph enim omnes suos labores et actiones proxime circa Christi personam exercebat. Hinc Christum aluit, fovit, custodivit, ac eum in arte fabrili secum exercenda direxit, ut habet communis Doctorum sententia. Audi Franciscum Suarez, III *part.*, *Quæst.* XXIX, *disputat.* VIII, *sect.* 1. Quædam, ait, ministeria præcise pertinent ad ordinem gratiæ gratum facientis, et in hoc supremum fastigium tenent Apostoli, ideoque indiguerunt pluribus auxiliis gratiæ (præsertim gratis datæ et sapientiæ) quam cæteri. Alia vero sunt ministeria quæ attingunt ordinem unionis hypostaticæ, qui ex suo genere perfectior est, ut patet de maternitate Dei in B. Virgine. Et in hoc ordine est ministerium S. Josephi, quod proinde priorem excedit.

Quarto. *Quarto*, Joseph per familiarem et continuam cum Christo et B. Virgine conversationem, factus est secretorum divinorum particeps et summarum utriusque virtutum quotidianus inspector et imitator.

Quinto. *Quinto*, Joseph fuit eximiæ sanctitatis, ac eximiis naturæ et gratiæ dotibus a Deo instructus, adeoque illo seculo non fuit vir sanctior aut dignior, cui mater Dei desponsaretur. Unde Franciscus Suarez, III *part.*, *Quæst.* XXIX, *disput.* VIII, *sect.* 1, probabiliter opinatur Josephum in gratia et gloria antecellere Apostolos et Joannem Baptistam, quia ejus officium illorum officio præcellebat. Plus enim est esse patrem et rectorem Christi quam præconem et præcursorem ejusdem. Additque Josephum, cum duxit B. Virginem, fuisse ætate matura, non juvenili nec senili, eumque vita functum esse ante mortem Christi et B. Virginis. Unde in passione Christi nulla Josephi fit mentio. Denique eum post mortem cum Christo inter cæteros Patriarchas resurrexisse, de quibus dicitur *Matth.* XXVII, 52 : « Multa corpora sanctorum, qui dormierant surrexerunt. » His omnibus ipse eminebat.

Porro nostri Barradius et Ribadeneira, in festo S. Josephi, eum eminentis sanctitatis fuisse, docte solideque probant : *Primo* ex ejus officio, quia ipse fuit pater Christi et sponsus B. Virginis; inter sponsos autem solet esse æqualitas, id est proportio, ut sit matrimonium congruum et commodum : ergo præ omnibus Joseph accessit ad sanctitatem B. Virginis. Unde Patres censent Josephum fuisse virginem, et sua virginitate quasi meruisse, ut fieret conjux Virginis Deiparæ. Audi S. Hieronymum, lib. *Contra Helvidium* : « Tu dicis Mariam virginem non permansisse ; ego mihi plus vindico, etiam Josephum virginem fuisse per Mariam, ut ex virginali conjugio virgo filius nasceretur. » Et S. Augustinus, serm. 24 *in Nativitate Domini* : « Habe, ait, Joseph, cum Maria conjuge tua communem virginitatem membrorum, quia de virgineis membris virtus nascitur Angelorum. Sit Maria sponsa Christi in carne sua, virginitate servata ; sis autem et tu pater Christi, cura castitatis et honorificentia virginitatis, ut de virgineis membris Genitricis seculis christianis nulla sit zelotypia. » Idem et paulo post : « Gaude itaque, Joseph, nimiumque congaude virginitati Mariæ, qui solus meruisti virginalem affectum possidere conjugii, quia per meritum virginitatis ita separatus es a concubitu uxoris, ut pater dicaris Salvatoris. » Sic et cæteri. Unde B. Petrus Damianus, *epist.* 11, ait Ecclesiæ fidem in eo esse, ut non modo Deipara, sed et Joseph, ejus maritus et nutritius Christi, virgo habeatur.

Secundo, quia B. Virgo unica salutatione sanctificavit Joannem Baptistam, eumque quasi Christi præcursorem et paranymphum consecravit : quantum ergo ipsa sanctitatis afflavit Josephum crebra salutatione, imo continua conversatione et alloquio tot annorum!

Tertio, quia Joseph quotidie videns et audiens Christum, divinaque ejus verba, gestus et spiritus hauriens, mire incendebatur ejus amore et reverentia. Ad hæc Christus nutritus a Josepho corporaliter, vicissim, imo multo magis nutriebat eum spiritualiter, mentemque ejus spiritualibus epulis gratiisque cumulabat.

Quarto, quia omnes Josephi actiones erant circa Verbum incarnatum, ideoque cœlestes et divinæ : fuit ergo ipse Angelus potius quam homo.

Quocirca B. Theresia mira devotione colebat S. Josephum, eumdemque omnibus commendabat, asserens se per intercessionem S. Josephi multa et magna, imo omnia quæ habebat, a Deo impetrasse.

Plures S. Josephi prærogativas et dignitates recenset noster Sebastianus Barradius, lib. VI, c. VIII.

Denique S. Josephum sanctificatum fuisse in utero matris censet Gerson, hom. *de Nativit. B. Virginis*, et III *part. alphabeti* 59, lib. II, ubi ait idipsum asseri in Officio Hierosolymitano, et Jacobus de Valentia scribens super *Magnificat*. Idem de S. Jacobo, fratre Domini, qui ea de causa vocatus sit Justus, opinantur Hegesippus apud S. Hieronymum, lib. *De Script. Eccles. in Jacobo*; et Epiphanius, *hæresi* 29. Idem de S. Nicolao et S. Dominico suspicatur S. Antoninus, III part. *Summæ*, tit. 18, cap. XV, § 6. Idem de Jacobo Patriarcha, qui in utero matris collisus fuit cum Esau, illumque supplantavit, censet S. Ambrosius, lib. IV *De Fide*, c. IV; *Histor. Eccles.*, c. LXVI, *in Genesi*; et Dionysius Carthusianus in *Gen.* c. XXV et XXVIII, ubi pro eadem sententia citat S. Augustinum. Idem de

An Joseph sanctificatus in utero matris!

Mose autumat S. Ephrem, orat. *de Transfig. Christi*. Alii idem privilegium dant Samsoni, quia de eo dicitur, *Judic.* XIII : « Et erit Nazaræus (id est separatus et consecratus) Dei ab infantia sua, et ex matris utero. » Verum hæc incerta sunt, et tantum exemptionis a communi peccati et nativitatis maculatæ lege privilegium nulli dandum est, nisi de eo constet e S. Scriptura, vel traditione. Hic autem nihil tale constat de ullo, nisi de Jeremia, cap. I, 5 ejusdem, et de Joanne Baptista, *Luc.* 1. 44. Ita Barradius, lib. VII *Concord. Evangel.*, cap. XII; et Franciscus Suarez, I p., *Quæst.* XXVII, *disp.* VIII, *sect.* 1. Excipio Christum ex vi suæ conceptionis, quia conceptus est de Spiritu sancto, et natus ex Maria Virgine. Item B. Virginem, utpote matrem Dei, uti habet traditio Ecclesiæ. Potuit Deus pluribus hoc privilegium dare, sed an de facto dederit, nescimus. Sane si post B. Virginem illud alicui alteri ex initio recensitis dedit, S. Josepho ejus sponso idipsum non negasse videtur.

De qua natus est Jesus. — Mutat phrasim, non enim ait : Joseph genuit Jesum, uti de aliis dixit : « Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Jacob, Jacob genuit Judam, » etc., nec etiam dicit : « Maria genuit Jesum, » et si id verum sit, sed : « De qua natus est Jesus, » qua phrasi significat : *Primo* Jesum de Maria natum, non virtute naturali, sed supernaturali, vi et operatione Spiritus sancti. *Secundo*, Jesum non esse genitum a patre Josepho sed natum ex sola matre, ideoque ex virgine, ac proinde Joseph non aliter pertinere ad genealogiam Christi, quam ratione uxoris, scilicet B. Mariæ, ex qua natus est Christus.

Præclare S. Bernardus, *hom.* 1 super *Missus est* : « Pulchra, ait, permixtio virginitatis et humilitatis; nec mediocriter placet Deo illa anima, in qua et humilitas commendat virginitatem, et virginitas exornat humilitatem ; sed quanta veneratione digna est, in qua humilitatem exaltat fœcunditas, et partus consecrat virginitatem ! » Et rursum : « Talis, inquit, nativitas decebat Deum, ut non nisi ex virgine nasceretur : talis partus decebat virginem, ut non pareret nisi Deum, » tum quia decebat, ut Christus habens Patrem in cœlis, non haberet patrem in terris, sed matrem duntaxat, ut qui in cœlis erat ἀμήτωρ, in terris esset ἀπάτωρ ; tum quia conceptus et ortus Christi debebat esse remotissimus a peccato originali, ut nec deberet, nec posset illud contrahere, in eoque superaret matrem, quæ licet concepta sit sine peccato ex singulari Dei præservatione, tamen ex vi conceptionis suæ, qua ex Adam naturali et generationi Joachimi et Annæ prognata est, debebat illud contrahere, nisi a Deo Deique gratia præventa fuisset ; tum quia partus hic debebat esse purissimus et divinus ; tum denique ut virginitatem et castitatem nobis impense commendaret. Unde S. Gregorius Nazianzenus, oratio. 38 *de Nativitate*, in principio : « Christus, inquit, ex virgine (nascitur) ; mulieres, virginitatem colite, ut matres Christi esse possitis. » Et Cyrillus Hierosolymitanus, *Catechesi*, c. XII : « Christus, ait, nascebatur, ut virgines faceret : multo ergo magis debuit virgineum conservare corpus. »

Secundo, hæc phrasis, « de qua natus est Jesus, » significat B. Virginem veram esse matrem Jesu, id est hujus hominis qui hypostatice unitus Deo simul est Deus et homo : quare ipsam vere esse matrem Dei ; licet enim ipsa non genuerit Deitatem, genuit tamen Deum, quia genuit hunc hominem : atqui hic homo est Deus; ergo B. Virgo genuit Deum. Ratio *a priori* est identitas personæ; quia enim una est persona, eaque divina in Christo, hinc illi competunt attributa utriusque naturæ, fitque communicatio idiomatum, ut hic homo dicatur Deus, ac vicissim Deus dicatur homo, filius Virginis passus, crucifixus, etc., persona enim est suppositum in se suscipiens omnes naturæ utriusque actiones et passiones; quare persona Filii Dei, quæ est Deus, vere dicitur nata ex Maria Virgine, sed secundum naturam humanam, non divinam. Indicatur ergo hic immensa dignitas B. Virginis; talis enim est maternitas Dei, per quam Filius Dei ab ipsa suum esse et substantiam humanam, scilicet carnem, ossa, sanguinem, etc., accepit, ita ut eam coleret, amaret, revereretur quasi matrem eique ut matri in omnibus obediret, jugiter compellans eam : « Mater mea. » Unde S. Bernardus, *hom.* 1 super *Missus est*, id admirans, exclamat : « Utrinque stupor, utrinque miraculum ; et quod Deus feminæ obtemperet, humilitas absque exemplo; et quod Deo femina principetur, sublimitas sine socio. »

B. Virgo est Mater Dei.

Ratio a priori.

Dignitas maternitatis

Virgo enim Deipara habebat jus et auctoritatem maternam in Christum, uti habent aliæ matres in suos filios quos genuerunt, imo plusquam aliæ matres, quia ipsa magis fuit mater Christi quam sint aliæ matres suorum filiorum, ob rationem quam mox afferam. Quocirca S. Thomas, I *part.*, *Quæst.* XXV, *art.* 6, docet Deum non posse facere opus majus quam sit incarnatio Verbi et maternitas B. Virginis, quia ipsa est mater Dei, quo nil majus concipi potest; unde Beda : « O beatissima Virgo, inquit, in te sola Rex ille dives et prædives exinanitus est; » maternitas enim Dei est summa affinitas, consanguinitas, et conjunctio cum Deo : per illam ergo B. Virgo tam affinis et consanguinea est Deo, quam mater filio.

Ex hac dignitate maternitatis Dei sequuntur omnia dona et privilegia B. Virgini a Deo præ omnibus hominibus et Angelis concessa. Sicut enim humanitas Christi, quia Verbo unita ab eo accepit dotes et privilegia tali unione et conjugio digna, quæ scilicet talem humanitatem sic exaltatam et Verbo unitam decebant, imo quæ eam exaltarent, et unione cum Verbo quasi dignam efficerent : sic pariter Deus B. Virgini largitus est

Privilegia ex ea consequentia

omnia charismata et decora quæ talem matrem Christi et sponsam Dei decebant. Unde sic conclude : B. Virgo est mater Dei; ergo ipsa longe excellentior est omnibus Angelis, etiam Seraphinis et Cherubinis, Mater Dei est; ergo purissima est et sanctissima, adeo ut sub Deo major puritas intelligi nequeat, ait S. Anselmus, lib. *De Excellentia Virginis*. Mater Dei est; ergo quidquid ulli Sanctorum concessum est privilegii, hoc illa præ omnibus obtinet.

Tertio, τὸ « de qua natus est Jesus, » significat eum ex sola matre natum, ac proinde illam solam Christo dedisse omnem carnem et substantiam quam cæteris filiis dant pater et mater conjunctim ; filii enim partem substantiæ accipiunt a patre, partem a matre, imo plus accipiunt a patre quam a matre ; pater enim potior est causa generationis filii quam sit mater. Quare B. Virgo plus dedit Christo quam filiis suis dant cæteræ matres, quia ipsa dedit quoque id quod pater dare solet. Unde ipsa magis est mater Christi quam sint aliæ matres suorum filiorum, quia ipsa sola fuit pater et mater Christi. Hinc sequitur *primo*, quod B. Virgo majus jus habuerit in Christum quam habent cæteræ matres in suos filios. *Secundo*, quod B. Virgo longe magis amaverit Christum, ac Christus vicissim B. Virginem, quam aliæ matres ament suos filios, ac filii vicissim ament suas matres; tum quia sola eum genuit, tum quia genuit eum modo non naturali, sed supernaturali et divino. Amor ergo qui in cæteris filiis dividitur in patrem et matrem, in Christo fuit unitus totusque ferebatur in matrem : mater vicissim duplicato quasi amore patris et matris diligebat Christum, ideoque duplicato quasi sensu sensit dolores Christi in cruce, ac vicissim gaudia in resurrectione.

Beata Virgo magis est mater Christi, quam sint aliæ matres suorum filiorum.

Quarto, τὸ « de qua natus est, » significat potissimam causam et activitatem nativitatis Christi fuisse Spiritum sanctum, qui in B. Virgine ex purissimis ejus sanguinibus corpus Christi formavit, organizavit, animavit, ac Verbo hypostatice univit in primo conceptionis ejus instanti. B. Virgo tamen quoque ut causa secunda, et vera mater ad generationem Christi, non tantum passive subministrando materiam, sed et active illam formando, disponendo, organizando concurrit. Vide Franciscum Suarez, III *p. Q.* XXXII, *art.* 4, *ac Q.* XXXIII, *art.* 4, ubi docet generationem Christi ex virgine fuisse supernaturalem quoad modum et velocitatem, quia in instanti perfecta est a Spiritu sancto, velut causa efficiente. Eamdem vero naturalem fuisse quoad materiam, vim originis et terminum, quia terminus fuit proles, puta Christus natus ex matre, quasi filius ejus naturalis, instar aliorum filiorum, qui ex suis matribus naturaliter oriuntur et nascuntur. Actio ergo pariendi in ea fuit naturalis, sed modus fuit supernaturalis.

Natus est Jesus. — *q. d* : Verbum caro factum est, Deus factus est homo, Filius Dei factus est Filius Virginis. Hoc, ut fuse docet D. Thomas, III *part., Quæst.* I, *art.* 1, fuit omnium Dei operum summum et maximum, ideoque illud stupuerunt et stupent Angeli Sanctique omnes. In eo enim Deus ostendit summam potentiam uniendo hominem Deo, limum Verbo, terram cœlo; ac summam sapientiam, ut qui divinitate pati et nos redimere non poterat, carnem in Virgine indueret, qua pati, et pro peccatis nostris Deo Patri satisfacere posset; summam quoque justitiam, quia ob dignitatem personæ, ex æquo quasi Dei iræ et vindictæ moriendo in cruce satisfecit ; summam etiam bonitatem, quia semetipsum exinanivit, ut nos suis donis repleret ; « ac factus est filius hominis, ut nos efficeret filios Dei, » ut ait S. Augustinus. « Natus est in terra, ut homo nasceretur in cœlo, » ut ait S. Gregorius.

Qui vocatur Christus — hoc est, qui est Messias sive Christus, redemptor orbis Patribus promissus, ac proinde Messias sive Christus suo jure vocari potest et debet, itaque nunc ab omnibus fidelibus reipsa vocatur. De nomine Jesu et Christi dixi in titulo libri.

Quomodo hæc genealogia Christi consentiat cum illa S. Luc., c. III, 23, ibi enucleabo.

17. Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim ; et a David usque ad transmigrationem (Syrus, *usque ad exilium* Babylonis, generationes quatuordecim ; et a transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim. — Ab Abraham ergo usque ad Christum sunt generationes 42, ter enim 14 faciunt 42. Lucas, caput. III, numerat generationes 77, sed nullam vim ponit in numero, uti facit hic S. Matthæus; S. Augustinus tamen, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. IV, per 77 generationes censet denotari plenam omnium peccatorum remissionem et abolitionem, quæ facta est per Christum : unde Christus jussit fratri peccanti dimittendum esse septuagesies septies. *Matth.* XVIII, 22. Per *generationes* accipe et numera personas omnes tam generantes quam genitas : hæ enim sunt 14. Græce enim non est γενέσις, id est generatio; sed γενεά, id est progenies, genus, familia et liberi, ætas vitæ unius hominis. Nam generationes ipsæ præcise sunt tantum 13 in prima tesseradecade, ut videbis, si numeres τὸ *genuit*; hoc enim in ea 13 vicibus repetitur, quia in ea sola numeratur primus Abraham, et ultimus David : in secunda vero tesseradecade non numeratur primus in ea David; nec in tertia primus in ea Jechonias, quia hi jam nominati et numerati sunt ut ultimi in secunda et tertia tesseradecade, quapropter in tertia tesseradecade addi debet una generatio, scilicet : « Jechonias autem genuit Jechoniam, » ut in ea conflentur 14 generationes, hoc est 14 personæ tam generantes quam genitæ, ut superius dixi. Generationes ergo omnes præcise sunt 41; personæ vero Vers. 17.

generantes et genitæ sunt 42, quia primi, puta Abrahæ, generatio hic non recensetur, sed ex Genesi nota præsupponitur.

Tres tesseradecades notant triplicem Israelis statum.

Quæres quo fine S. Matthæus tam accurate hasce tres tesseradecades generationum enumeret? Respondetur, quia voluit triplicem populi Judaici statum recensere : primum quasi democraticum sub singulis Patriarchis et Judicibus, quales fuere Othoniel, Gedeon, Samson, Heli, Samuel, etc., qui præfuerunt Israeli ab Abraham usque ad David ; secundum quasi monarchicum sub regibus, qualis fuit sub David ejusque posteris usque ad captivitatem Babylonicam ; tertium quasi aristocraticum sub ducibus et pontificibus, uti fuere Judas, Jonathas, Simon cæterique Machabæi, qualis fuit a captivitate Babylonica usque ad Christum. Significat ergo Matthæus triplicem hunc populi statum et regimen tertio immutatum, quarto debuisse per Christum mutari et in Christo, qui regnum attulit æternum, terminari. Ita passim Patres et Interpretes; unde Nazianzenus in carmine de Genealogia Christi ait :

Dies decimus quartus criticus.

Sic traxit regale genus, sceptrumque superbum.

Addit Maldonatus medicam analogiam : medici enim in febribus et morbis diem decimum quartum vocant criticum, eumque omnium esse periculosissimum asserunt. Videtur ergo congrue ad naturam hominis, decima quarta quaque generatione, sive hominis ætate et seculo, Deus populi sui statum immutare voluisse, ut una republica quasi ægrotante et deficiente, alia nasceretur et succederet melior, donec optima per Christum subrogaretur, quæ triplicis præcedentis defectus et infirmitates sanaret et corrigeret, ac regnum Ecclesiæ stabiliret vegetum, sanum et æternum.

Ratio arithmetica.

Denique Matthæus enumerat 42 generationes per tres tesseradecades, ut probabilem lectori conjecturam faciat debuisse Christum, post exactum hunc numerum generationum, venire. Sicut enim fuerunt generationes 14 ante regnum Judæorum stabilitum, 14 in regno, post quas per 14 generationes sensim plane defecit, ita verisimili conjectura potuit colligi, post 14 hasce generationes regnum hoc deficiens et labascens a Messia in melius fore restituendum. Sicut enim fuerunt 14 generationes ante regnum, et totidem in regno, ita totidem fuerunt post regnum Israelis usque ad Christum. Rursum ante regnum facta est Christi promissio Abrahæ, Isaac et Jacob : in regno Davidi et Salomoni; post regnum eadem repetita est per Aggæum, Zachariam, Malachiam, etc., ut sensus sit, *q. d :* Omnes prophetiæ factæ de Christo tam ante regnum quam in regno, et post regnum terminatæ et adimpletæ sunt in Christo. Primam tesseradecadem inchoat Abraham, finit David ; secundam inchoat Salomon, finit Joachim, sive Jechonias ; tertiam inchoat Joachim, sive Jechonias, finit Christus, qui est finis legis, totiusque populi et mundi captivi liberator. Ita Franciscus Lucas. Judæi enim ex defectu et lapsu suæ reipublicæ ac præsertim ex eo quod ablatum esset sceptrum a Juda per Herodem, ex prophetia Jacob, *Genes.* XLIX, 10, sciebant certoque expectabant adventum Messiæ. Unde ex eodem jam collapso, sceptroque translato, Messiam jam venisse, nec alium esse quam Jesum Christum docet hic S. Matthæus, ut Judæis fidem in Christum persuadeat.

Symbolice. Primo.

Symbolice Origenes, homil. 27 *in Num.*; et S. Hieronymus, epistol. *ad Fabiolam de 42 mansionibus*, notant has 42 generationes respondere 42 mansionibus Hebræorum in deserto, quibus ipsi ad terram Chanaan Abrahæ a Deo promissam pervenerunt. Simili enim modo per hasce 42 generationes ad Messiam, sive Christum, eidem promissum pervenitur, et per eum ad terram viventium Sanctis in cœlo promissam.

Secundo.

Rursum numerus 14, quia geminatum continet septenarium quo septena Spiritus sancti gratia declaratur, duplicatam in homine designat ejusdem Spiritus largitatem, qualis fuit in Christo, qui proinde eodem symbolo die 14 mensis *Nisan*, cum luna plena est, puta in Paschate, passus morte sua nos redemit et gratiarum copiam nobis promeruit. Unde de eo canit Psaltes, *Psalm.* LXXI : « Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna. » Audi S. Ambrosium oratione *in obitu Theodosii Imperatoris :* « In quartodecimo perfectionem hominis accepimus, etc. Unde Domini Pascha 14 luna formam celebritatis accepit. Quoniam qui Pascha celebrat, debet esse perfectus, debet amare Dominum Jesum qui, diligens populum suum perfecta charitate, sese obtulit passioni. Grande numeri mysterium, quando Pater Filium unicum pro nobis omnibus tradidit, cum pleno luminis sui orbe luna fulgeret. Ita est enim Ecclesia, quæ pie Pascha celebrat, Domini nostri Jesu Christi; sicut luna perfecta in æternum manet, quisquis bene hic Domini Pascha celebrat, in lumine perpetuo erit. »

Anagogice.

Anagogice, numerus 42 constat ex sex et septem; sexies enim septem faciunt 42. Senarius autem notat labores hujus vitæ, quibus pervenitur ad septenarium, puta ad sabbatum quietis et felicitatis æternæ; sex enim primis mundi diebus Deus omnia operatus est in cœlo et in terra; die autem septimo, puta Sabbato, requievit ab omni opere suo. *Genes.* I.

Tropol.

Tropologice quadragenario hoc generationum numero significatur nostra vita corporis quatuor elementis constantis. Hæc enim in decem mandatorum Dei, quæ quatuor Evangeliis perficiuntur, observatione consistit; duc enim quatuor in decem, efficies quadraginta. Ita Salmeron, imo S. Augustinus et ex eo Petrus Bongus, lib. *De Num. mysteriis*. Num. XIV : « Tres distinctiones, ait, in generatione Christi mystice insinuant

fidem S. Trinitatis, quam concorditer astruit doctrina legalis et Evangelica. Tres enim, Trinitatis fidem; quatuor, doctrinam Evangelicam; decem, legis significant institutionem. » Idem quoque paulo post : « Quod autem ter quatuordecim ponuntur, id veram significat religionem. Quatuor enim et decem novum et vetus Testamentum indicant, quia via ad Christum per decem verba legis, et quatuor Evangelia prædicatur; ita tamen, ut quidquid ascribitur Trinitati, quæ Deus est, consecremus, quia nulla præceptio impletur, nisi hic numerus colendi Deum teneatur. » Hoc quoque numeri typo, *Ezech.*, cap. IV, vidit quartodecimo anno percussionis civitatis, novam civitatem, puta Ecclesiam, quam quartadecima generatione post excisam a Chaldæis Jerusalem, nascens moriensque Christus fundavit ut notavit Cassiodorus in *Psal.* XIV, sub finem. Denique 42 anno a passione Christi, in ejus vindictam Jerusalem excisa est a Tito et Vespasiano, uti notat S. Hieronymus *in Psalm.* CVIII ad illa: « In generatione una deleatur nomen ejus ; » tuncque cœpit florere Ecclesia Christi. Hæc Bongus.

Vers. 13. 18. CHRISTI AUTEM GENERATIO SIC ERAT — *q. d.* : Christi ortus hoc modo contigit : pro *generatio* enim Græce non est γένεσις, id est generatio proprie dicta, sed γέννησις, id est ortus, conceptus, generatio, nativitas, qua quis oritur, concipitur, gignitur, nascitur.

CUM ESSET DESPONSATA (1) MATER EJUS MARIA JOSEPH, ANTEQUAM CONVENIRENT (copularentur actu conjugii (2); Arabicus, *antequam sese cognoscerent*), INVENTA EST IN UTERO HABENS (uterum ferre, esse prægnans et gravida) DE SPIRITU SANCTO. Syrus : « De Spiritu sanctitatis, » id est sancto et sanctitatis omnis auctore et fonte.

Cur B. Virgo desponsata Josepho? Resp. Primo. Secundo.

Voluit Deus B. Virginem desponderi Joseph : *Primo*, quia Joseph videtur fuisse proximus regni Davidis hæres, ut illud ab eo ad Christum quasi a patre ad filium recto successionis ordine jureque devolveretur, uti dixi, 16. *Secundo*, quia Joseph fuit vir sanctissimus, ut ibidem dixi, similis Patriarchæ Josepho, cujus proinde uti nomen, sic et castitatem virtutemque sortitus est, dictusque *Joseph*, id est *auctus*, magnisque Dei donis et virtutibus cumulatus. Ita S. Bernardus, *homil.* 2 super *Missus est*. Vide dicta *Genes.* XXX, 24 et cap. XXXIX, 20.

Quæres, an B. Virgo fuerit hic desponsata Josepho per sola duntaxat sponsalia, an vero etiam per matrimonium reipsa contractum et nuptias celebratas ; ac consequenter, an Christus incarnatus et conceptus sit ex Virgine desponsata tantum, an vero etiam conjugata ? nam ad Virginem sic desponsatam missus est Gabriel nuntians incarnationem Christi, *Luc.* I, 27 ; Virgoque ejus nuntio consentiens, dicensque : « Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum, » illico eodem instanti concepit Christum. Multi censent B. Virginem tantum desponsatam fuisse per sponsalia, sive per verba de futuro, quibus tantum fit promissio matrimonii. Ita S. Hilarius hic; S. Basilius, hom. *de Humana Christi Generatione*; Origenes, homil. 1. *in diversos Evang. locos*; Cyrillus, *catechesi* 12 ; Abulensis et Cajetanus (3).

B. Virgo fuit desponsata, id est conjugata. Prob. Primo.

Verum melius alii censent B. Virginem desponsatam fuisse non tantum per sponsalia, sed etiam per matrimonium per verba de præsenti, et nuptias reipsa contractas. Probatur *primo*, quia vers. sequenti et vers. 16, Joseph vocatur vir, id est maritus Mariæ. Jam ergo per matrimonium illam sibi maritarat. *Secundo*, Joseph voluit eam, utpote gravidam, dimittere, ut dicitur vers. seq. Secundo.
Ergo jam eam acceperat in uxorem ; nemo enim dimittit id quod non habet. *Tertio*, quia *desponsatam* Luc., cap. II, 5, interpretatur conjugatam, Tertio.
imo eam vocat uxorem Josephi. Erat ergo ipsa jam ducta, et traducta in domum sponsi Josephi quasi uxor, ut scilicet Joseph esset testis virginitatis ejus, ejusque æque ac pueri Jesu esset custos et nutritius. Adde : B. Virgo illico accepto Gabrielis nuntio jam plena Verbo visitavit Elisabeth, ac apud eam mansit tribus mensibus ; unde ibi non videtur celebrasse matrimonium cum Josepho, nec post reditum in Nazareth, quia nullum ejus extat vestigium : ergo ante Gabrielis nuntium et Verbi incarnationem matrimonium hoc celebravit ; nec decebat Virginem innuptam iter tantum in montana conficere sine marito, vel comite, vel potius directore associante ei ancillam vel cognatam fidelem. *Quarto*, quia si non fuisset conjugata, Judæi videntes uterum ejus intumescere, Quarto
illi notam fornicationis, imo adulterii impegissent illamque lapidassent. *Quinto*, quia plane decebat Christum ex conjugata in conjugio nasci, Quinto.
ne a Judæis ut spurius contemneretur, sed ut

(1) Græce : μνηστευθείσης γὰρ, *cum enim esset desponsata.* Particula γὰρ, inquit Kuinoel, habet hoc loco vim explanandi et connectendi præcedentia cum sequentibus; lat. *scilicet.*

(2) Vid. notam sequentem.

(3) Iis accensendi sunt e recentioribus plures, inter quos P. Patritius, *De Evang.* lib. III, diss. 15, cap. I, tom. II, p. 123. Et revera, licet verbum συνερχεσθαι, ut lat. *convenire*, de usu conjugii adhibeatur, inquit Kuinoel, idem tamen dicitur quoque de domicilii conjunctione, de sponso qui sponsam domum deducit et sponsa quæ deducitur. Vid. Xen., *Œcon.* X, 4. Et hoc ultimo sensu illud hic sumendum suadent quæ leguntur 20 : *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam;* et 24 : *Et accipit conjugem suam;* unde sequitur nuptias nondum celebratas fuisse. Vid. etiam P. Schegg, *Die heilig. Evang.*, tom. I, p. 419, Münch. 1856.

E rationibus in contrarium allatis quarta duntaxat et quinta negotium aliquod facere possunt. His respondet P. Lami, *Comment. in concord. evang.*, p. 34, Josephum, cui primo res innotuit, et qui mysterium omne edoctus fuit, suspicionem de conjuge amovere potuisse. Præterea Maria raro in publicum prodiens non in ore hominum erat, et parturiens extra incolatum et protinus post partum in Ægyptum fugiens, non dedit locum rumoribus.

legitimus acceptaretur. Et hac de causa Joseph vocatur pater Christi. Denique proles est proprius matrimonii fructus. Ita S. Hieronymus, Haymo et S. Chrysostomus hic, *homil. 4;* Theophylactus; S. Ambrosius, lib II in *Lucam;* Jansenius, Suarez et alii passim.

Objicitur Primo. Objicies *primo* : Angelus hic ait Josepho : «Noli timere accipere Mariam conjugem tuam; » ergo nondum eam acceperat in conjugem, sed tantum desponderat per sponsalia. Resp. Respondetur, *accipere* hic idem est quod acceptum habere et retinere; ait enim vocatque eam *conjugem tuam.* Erat ergo ipsa jam conjugata. Hebræa enim verba sæpe actum non inchoatum, sed continuatum significant, ut dixi Canone 12. Sensus ergo est, *q. d.* : Noli, ô Joseph, dimittere Mariam tuam conjugem, sed acceptam serva et retine. Non enim dimittitur, nisi jam acceptum et habitum.

Objicitur Secundo. Objicies *secundo* : B. Virgo hic dicitur desponsata antequam convenirent, ergo ante conjugium. Resp. Respondetur : Nego consequentiam, quia convenire hic non significat contrahere matrimonium, nec cohabitare, sed contracto matrimonio uti; notat enim congressum et actum maritalem, de quo mox plura.

Objicitur Tertio. Resp. Objicies *tertio* : Cur ergo hic non dicitur conjugata, sed desponsata? Respondetur : Dicitur desponsata, quia viro incognita perinde ac est sponsa, quæ viro necdum nupta, sed tantum est promissa. Ita S. Chrysostomus. Unde B. Petrus Chrysologus, *serm.* 175 : «Joseph, ait, maritus solo nomine, conscientia sponsus,» id est, sponsus per matrimonium ratum, sed non maritus per consummatum, sive per copulam. Et S. Bernardus, *homil.* 2 super *Missus est* : «Virum nominat, quia homo virtutis erat, non quia maritus.»

Porro verum fuisse matrimonium inter Josephum et B. Virginem, certum est ex dictis et ex communi Theologorum et Jurisperitorum axiomate : «Matrimonium facit non copula, sed consensus.» Verum fuit matrimonium inter Joseph et B. Virginem. Unde S. Augustinus, lib. I *De Nuptiis et concup.*, cap. XI : «Nuptiarum, ait, bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, sacramentum (hæc enim sunt tria matrimonii bona, quæ ex S. Augustino illi assignant passim Theologi) : prolem cognoscimus ipsum Dominum Jesum; fidem, quia nullum adulterium; sacramentum, quia nullum divortium.» Idem fusius docet, lib. V. *Contra Julianum Pelagianum* (qui negabat matrimonium Josephi et Mariæ), cap. IX, jus enim matrimonii non repugnat religioni et voto castitatis. Ex matrimonio habeo jus in uxorem, sed ex voto non possum licite eo uti. Ratio a priori. Si utor, pecco contra votum, non contra matrimonium, id est facio actum irreligiosum, sed non injustum; non enim est adulterium, uti esset, si foret uxor copulata matrimonio. Joseph ergo per matrimonium habebat jus in B. Virginem, ut posset uti copula maritali, sed per castitatis propositum, et, ut videtur, votum, hoc jure suo non est usus, nec uti voluit : hæc enim duo valde distincta sunt, habere jus ad copulam, et copula uti; prius requiritur ad matrimonium, non posterius.

Jus autem hoc copulæ, et quasi dominium conjugis, in virginibus conjugatis habet aliquos effectus non fictos, sed veros et reales. Tres effectus matrimonii virginalis. Primus est, ut conjux virgo non possit alteri nubere. Secundus, ut, licet per copulam votum violent, non tamen sit fornicatio. Tertius, ut proles divinitus data et nata (uti Christus hic conceptus ex Spiritu Sancto) sit et habeatur legitima, utpote ex legitimo conjugio prognata. Ita Suarez, III *part.*, *Quæst.* XXIX, *art.* 1, *sect.* 1.

Ex dictis collige non tantum verum, sed et licitum, imo sanctum fuisse conjugium B. Mariæ cum Josepho. Matrimonium B. Virginis verum. *Verum*, quia essentia matrimonii consistit in mutua traditione et potestate corporum, etiamsi hæc potestas nunquam in actum redigatur; votum autem virginitatis nemini hoc jus et potestatem adimit, sed tantum illius usum facit illicitum. Sicut ergo dominium separatur ab usu in nonnullis religiosis, qui manent domini hæreditatis paternæ, sed ob votum paupertatis illa uti non possunt; sic idem dominium separatur ab usu in conjugio virginum. Licitum. *Licitum*, quia, licet vovisset virginitatem B. Virgo, licite tamen et sine periculo violandi voti iniit matrimonium cum Josepho; quia ex instinctu Spiritus sancti sciebat Josephum potestate sua et jure maritali nunquam usurum ad votum hoc infringendum. Ita S. Augustinus, lib. *De S. Virg.*, cap. IV, et passim Theologi. Et verisimile est B. Virginem hoc suum votum Josepho ante matrimonium revelasse, et Josephum in illud consensisse. Addunt aliqui et promisisse se illud custoditurum. Sanctum. *Sanctum*, quia per matrimonium hoc Joseph tutatus est famam et virginitatem B. Virginis, ac puerum Jesum custodivit, aluit, educavit. Quid eo sanctius?

Vide S. Thomam, III *p.*, *Q.* XXIX, *art.* 1, in corpore ubi multas affert causas cur ex Virgine desponsata natus sit Christus. Additque : Potest et quinta ratio esse quod mater Domini fuit desponsata et virgo : quia in persona ipsius, et virginitas, et matrimonium honoratur contra Hæreticos alterihorum detrahentes. Addit aliam rationem S. Ignatius martyr, quem citat S. Hieronymus hic : «Ut partus ejus, inquit, celaretur diabolo, dum eum putat non de virgine, sed uxore generatum,» Deo scilicet impediente, ne diabolus videret quod naturaliter videre poterat, quid scilicet ageretur inter B. Virginem et Josephum, videlicet quod viverent caste et intacte.

Tropol. Tropologice : nota hic in B. Virgine et Josepho summum angelicæ castitatis et virginitatis gradum. Aliæ enim virgines fugiunt viros, et virginitatem in claustris et cœtibus virginum conservant. At B. Virgo in ipso conjugio, assidue versans cum viro virginitatem illibatam ser-

vavit, quod tantumdem est, ac inter epulas esurire, inter vestes algere, inter honores se humiliare, imo in igne versari et non ardere. Nam, ut ait S. Bernardus, serm. 65 *in Cant.* : « Cum femina semper esse, et non cognoscere feminam, nonne plus est quam mortuum suscitare ? » Quocirca B. Virgo nonnullis eximiis personis sibi devotis, hoc continentiæ in conjugio donum communicavit, ut S. Pulcheriæ et Martiano Imperatori, SS. Juliano et Basilissæ, quibus prima nocte post emissum continentiæ votum apparuit hinc Christus stipatus ingenti albatorum choro, inde B. Virgo cincta virginum cœtu. Qui cum Christo erant, succinebant : « Vicisti, Juliane, vicisti. » Quæ cum B. Virgine, occinebant : « Beata es, Basilissa, quæ terrenas nuptias spernens, ad æternam gloriam te præparasti. » Quocirca Julianus innumeros Christo fideles et martyres ; Basilissa vero innumeras virgines verbo et exemplo Christo peperit. Ita non sterilis, sed fœcundissima est virginitas conjugum, uti fuit in Deipara, quæ genuit Jesum hominem et Deum. Vide vitam eorum apud Surium die 9 januarii. Sic S. Eduardus, Angliæ rex, mire devotus B. Virgini, ejus imitatione cum conjuge Editha illibatum pudicitiæ florem servavit. Unde ab ea per S. Joannem Evangelistam evocatus et assumptus est in cœlum anno Domini 1066, die 5 januarii. Idem fecit S. Cæcilia cum sponso Valeriano, quibus proinde B. Virgo per Angelos coronas ex liliis et rosis cœlestibus transmisit. Idem S. Henricus I, vel ut alii numerant, II, Imperator, cum conjuge sua Cunegunde, quam moriens parentibus reddens : « En, inquit, virginem a vobis accepi, virginem restituo. »

Exempla conjugum virginum.

Symbolice : in hoc matrimonio et familia Joseph cum Maria fuit imago S. Trinitatis ; Joseph enim repræsentabat Patrem æternum, B. Virgo Spiritum sanctum, quia ipsa erat sanctissima, et quia ex Spiritu sancto conceperat ; Christus seipsum, puta Filium Dei. Unde *primo* : sicut in S. Trinitate est una essentia deitatis in tribus personis, sic hic unum erat matrimonium, et una familia perfecta e tribus personis, scilicet Joseph, Maria et Christo. *Secundo*, sicut in S. Trinitate Pater spiritualiter generat Filium et spirat Spiritum sanctum ; ita hic B. Virgo spiritualiter, non carnaliter, puta per virtutem Spiritus sancti, concepit peperitque Christum. *Tertio*, in S. Trinitate Pater generat Filium, sicut lux emittit lumen ; unde in symbolo canimus : « Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero ; » ita B. Virgo quasi stella maris peperit Christum, qui est « candor lucis æternæ et speculum sine macula. » *Sap.* VII, 25. Unde sicut sine sui corruptione sidus fulgidum evibrat radium ; sic absque sui læsione Virgo genuit Christum, qui est lux mundi : « Nec sideri radius suam minuit claritatem, nec Filius Virgini suam integritatem, » ait S. Bernardus, *hom.* 2 super *Missus est*. Unde illud S. Simeonis de Christo : « Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel. » *Luc.* II, 32.

In Christo Maria et Joseph fuit imago S. Trinitatis.

Fuit ergo hæc familia quasi cœlum quoddam terrenum, trium non tam hominum quam corporeorum Angelorum, imo trium quasi personarum divinarum symbolice. Quare non dubium illam plenam fuisse Angelis ministrantibus Virgini, quasi Reginæ cœlorum ; ac Christo, quasi Domino Deoque suo : nimirum stupebant illi et summe desiderabant videre Verbum incarnatum. Igitur domus illa quasi cœlum erat admirandum celans mysterium : « Nigra foris, sed formosa intus, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis, » *Cantic.* I, 5, ait Rupert. Unde Joannes Gerson, serm. *de Nativitat.*, quasi attonitus, exclamat : « O quam dilecta Trinitati, Patri, Filio, et Spiritui sancto domus illius Trinitas, Christus, Maria, Joseph ! nil charius, nil melius, nil in terris erat excellentius. Invidebat terris tales habitatores cœlum, utique cœlo digniores quam terris. »

Familiæ Mariæ et Josephi erat cœlum terrenum.

Tropologice : conjuges imitentur B. Virginem et Josephum in castitate, sanctitate, patientia et charitate, ut alter alterius onera portet. Erat enim in familia Josephi, Mariæ et Christi summa omnium concordia, summus amor, summa reverentia, humilitas, pietas, auxilium et obsequium mutuum ; ab ea procul aberat non tantum rixa, sed et omnis mali vel levissima suspicio. Hinc meruerunt gignere Christum Sanctum Sanctorum : nunc sæpe in familiis sunt proles pravæ, inobedientes, superbæ, rixosæ, obscœnæ quia tales sunt parentes. Patrem enim sequitur sua proles, quæ quod videt et audit a patre et matre, hoc imitatur et imbibit ; proles enim sunt simiæ parentum.

Tropol.

ANTEQUAM CONVENIRENT. — Puta ante congressum et actum maritalem, non quasi postea convenerint, ut inferebat impurus Helvidius, qui negabat B. Virginem semper fuisse virginem, asserebatque eam postea ex Josepho concepisse ac genuisse eos qui in Evangelio vocantur fratres Domini, quem multis confutat S. Hieronymus, sed tantum ut indiceretur miraculosa Christi ex Virgine sine opera viri conceptio. Sic vulgo dicimus : Talis habuit canos, antequam senesceret, significantes mirum esse quod viro nati sint cani, etiamsi is postea non senuerit, sed ante senium mortuus sit ; significamus enim duntaxat quid factum sit ante senium, non quid in senio, vel post senium ; illud enim velut impertinens tacemus et præterimus. Simile est, cum dicimus : Hic puer sapit ante virilem ætatem, hoc est præcocis est ingenii, etiamsi ante virilem ætatem moriatur, uti sæpe præcoces moriuntur. Porro fratres Domini vocantur cognati Christi. Nam, ut ait S. Hieronymus, lib. *Contra Helvidium*, fratres dicuntur quatuor modis, natura, gente, cognatione, affectu. Natura fratres sunt, qui ex iisdem parentibus nati sunt ; gente, qui ex eadem gente sunt oriundi. Sic Paulus Judæos vocat fratres suos.

Fratres quadruplices.

Roman. IX, 1 et sequenti : cognatione, quia cognati vocantur fratres in Scriptura; affectu, ut cum Christiani amant se mutuo amore fraterno; hic est enim amor fraternitatis quem toties commendat S. Paulus.

INVENTA EST IN UTERO HABENS (gravida esse, ut vertit Arabic.) DE SPIRITU SANCTO. — Nota Josephum ex tumore uteri deprehendisse B. Virginem conjugem suam concepisse, sed an sciverit eam concepisse de Spiritu sancto, dubium est. Affirmant S. Basilius, Origenes, Theophylactus et alii superius citati. Contrarium verius est, quia Joseph volens eam dimittere, versu sequenti, vetatur ab Angelo, qui ei scrupulum eximens subjicit: « Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. » Ergo ante revelationem Angeli id nesciebat; si enim id scivisset, noluisset eam dimittere.

Dicitur ergo B. Virgo « inventa in utero habens de Spiritu sancto, » eo quod revera concepisset de Spiritu sancto. Unde τὸ *de Spiritu sancto* referendum est ad τὸ *in utero habens*, non autem ad τὸ *inventa*. Ita passim cæteri Patres et Interpretes. Addit Origenes eam inventam ab Angelis; hi enim sciebant eam concepisse de Spiritu sancto.

DE SPIRITU SANCTO. — Non quasi de Spiritus sancti substantia decisus sit Christus, uti fit in aliis prolibus quæ deciduntur a parentibus; nec de Spiritu sancto, ut patre; quia Christus, qua homo, non erat similis Spiritui sancto, qui est Deus in natura; sed de Spiritu sancto, ut figulo et artifice. Ita S. Ambrosius in *Luc.* I, 35. *De Spiritu sancto* ergo, non quasi de patre, sed quasi de patris concursum supplente; quod enim fecit pater in matre, hoc Spiritus sanctus fecit in Virgine formando Jesum per suam potestatem et operationem, ait S. Ambrosius, lib. II *De Spiritu sancto*, cap. V, et S. Augustinus in *Enchiridio*, cap. XXXIX. Nam materiam corporis quam aliis filiis subministrat tam pater quam mater, hanc sola B. Virgo subministravit Filio suo. Vide Franciscum Suarez, III *part.*, Q. XXIX, *art.* 1, alioqui proprie *de* significat causam efficientem, *ex* materialem. Unde Christus dicitur in symbolo « conceptus DE Spiritu sancto, natus EX Maria Virgine. »

Quæres cur non æque dicit Matthæus, *in utero habens de Patre æterno*, aut *de Filio*, sicut dicit, *in utero habens de Spiritu sancto ?* Respondetur id æque vere eum dicere potuisse. Axioma enim Theologorum est : *Opera S. Trinitatis ad extra (in creaturis) omnibus tribus personis divinis esse communia ;* sed maluit dicere *de Spiritu sancto*, quia sicut potentia appropriatur Patri, et sapientia Filio, utpote Verbo; sic amor, bonitas, gratia quæ in hoc incarnationis opere maxime elucet, attribuitur Spiritui sancto. Nam Spiritus sanctus a Patre et Filio procedit per spirationem, quasi terminus amoris notionalis Patris et Filii.

XV

Porro S. Thomas, III *part.*, Q. XXXII, *art.* 1 et seq., ac ibidem Suarez docent τὸ *de Spiritu sancto* tria significare. *Primo*, ex puro amore Dei et Spiritus sancti, sine meritis hominum, peractam esse Verbi incarnationem. *Secundo*, ex eadem gratia Dei et Spiritus sancti conceptum esse, sine præviis ejus meritis. Unde S. Augustinus, lib. *De Prædest. Sanctor.*, cap. XV, Christum quasi ideam prædestinationis et prædestinatorum proponens : « Ea gratia, inquit, fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus; de ipso Spiritu et hic renatus de quo est ille natus : eodem spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo Spiritu factum est ut nullum haberet ille peccatum. » *Tertio*, Christum ex vi conceptionis suæ fuisse sanctum; sicut enim homo qui per generationem communem propagatur ex Adam peccatore, ex vi conceptionis suæ nascitur peccator; sic Christus, qui conceptus et quasi propagatus est de Spiritu sancto, ex vi conceptionis suæ conceptus est sanctus; quod enim operatur Spiritus sanctus, hoc aliud esse nequit quam sanctum, sicut ignis non aliud producit quam calorem et ignem. *Quarto*, τὸ *Spiritu sancto* significat Spiritum sanctum in efformatione humanitatis Christi, omnem suam sanctitatem in eam transfudisse (quantum creatura capax est potestque suo creatori assimilari) eamque quasi in se transformasse, ita ut post se fecerit eam quasi exemplar et prototypum sanctitatis, ut ex illo et ad illud omnem deinde sanctitatem omnium tam Angelorum quam hominum quasi expingeret et exprimeret. Humanitas Christi ergo fuit opus eximium, proprium et sanctissimum Spiritus sancti, in quo ipse omnis sanctitatis fontem constituit, qui sua puritate omnes scelerum sordes ablueret omnesque peccatores (quantum in se est) sanctificaret.

De Spiritu sancto tria notat.

Porro S. Thomas, III *part.*, Q. XXXII jam citata, art. 2, docet præpositionem *de*, cum dicitur *de Spiritu sancto*, significare Christum esse consubstantialem Spiritui sancto quoad divinitatem, non quoad humanitatem quam in Christo operatus est. Verum negat S. Augustinus in *Enchiridio*, cap. XXXIX : « nam, inquit, de homine nascitur capillus, pediculus et lumbricus, quorum nihil est filius, quia diversæ sunt ab homine substantiæ : » ergo præpositio *de* non significat rem factam esse consubstantialem suo factori.

Articulo vero 4 docet D. Thomas ex Aristotele, et ex utroque Suarez, B. Virginem solum materialiter concurrisse ad generationem Christi subministrando corpori ejus materiam, puta sanguinem, non effective, quia sic decidisset semen, quod videtur repugnare purissimæ ejus virginitati. Verum contrarium censet S. Bonaventura et Scotus ex Galeno, qui docet matrem non tantum materialiter, sed effective (licet debiliori actione quam pater) concurrere ad generationem prolis : quare valde probabile est B. Virginem effective

B. Virgo effective concurrit ad generationem Christi.

quoque concurrisse ad generationem Christi, quia sic magis fuit mater Christi quam si solum materiam subministrasset. Nec id obstat illibatæ ejus virginitati, quia sine omni concupiscentia, inoperante Spiritu sancto, purissimus ejus sanguis (qui vicem habuit seminis) decisus est ad formandum corpus Christi.

Vers. 19. 19. JOSEPH AUTEM VIR EJUS, CUM ESSET JUSTUS, ET NOLLET EAM TRADUCERE, VOLUIT OCCULTE DIMITTERE EAM.—*Primo* S. Chrysostomus hic, S. Augustinus epistola 52 *ad Macedonium*, S. Justinus *Contra Triphon.*, Franciscus Lucas, hic censent Josephum male suspicatum de B. Virgine quod ex alio viro concepisset; id enim innuere videtur τὸ *traducere*; sed procul absit hæc suspicio a viro tam probo de virgine tam sancta. Quomodo enim Joseph de tali suspicari potuisset eam adulterium commisisse vel fornicatam esse in domo parentum?

Cur Joseph voluit dimittere B. Virginem. Resp. Primo.

Secundo. *Secundo*, alii censent Josephum ex reverentia voluisse dimittere B. Virginem, quod se indignum censeret illa quam Deus fœcundasset. Unde censent pariter quod S. Joseph B. Virginem comitatus sit dum visitaret Elisabeth, ab eaque audierit B. Virginem salutari matrem Dei ideoque ea se putasse indignum. Ita Origenes et S. Basilius locis jam citatis, Theophylactus hic et S. Bernardus, hom. 2 super *Missus est*. Idipsum sibi revelatum asserit S. Brigitta, lib. VII *Revelat.*, cap. XXV; unde noster Salmeron, lib. III, cap. XXX, tredecim rationibus hoc ipsum confirmat.

Tertio. *Tertio*, plane et genuine, Joseph videns B. Virginem gravidam, rei novitate fuit attonitus, et suspensus varios animi motus æstusque sentiebat, ex quibus sic ratiocinabatur: Scio hanc Virginem esse sanctissimam; unde illam fidem mihi datam fefellisse non credo. Est tamen gravida, scio quod non ex me; ex quo, nescio. An forte a sponso aliquo priore? an in itinere visitatura Elisabetham ab aliquo vim passa? an dormiens a spiritu quodam illusa? an potius, quod ejus sanctitas suadet, ab Angelo vel Deo ipso imprægnata? si ita est, nolim ego detinere illam quam Angelus vel Deus sibi ambit: indignus ea sum quæ digna est Deo vel Angelo; quare illam ei resignabo et a me dimittam. Id permisit Deus, ut conceptus Virginis ex Spiritu sancto, tum a Josepho, tum ab Angelo omnibus testatus fieret; sicut permisit S. Thomam dubitare de resurrectione Christi, ut ipse, tangens Christi vulnera, fieret testis irrefragabilis resurrectionis ejusdem. Joseph ergo, vir justus, docet conjuges et fideles, ne ob indicia de personis probis et sanctis male suspicentur, sed in indiciis sistant, nec ulterius pergant ad inferendam consequentiam criminis, sed potius illa in meliorem partem interpretentur.

Dices: Cur Joseph non interrogavit B. Virginem quid sibi vellet uteri tumor, et ex quo esset gravida? Respondetur: Fuit hic primus quasi motus mentis Josephi, quem ex verecundia tacuit; mox præventus fuit ab Angelo, qui pro Virgine respondit eamque excusavit, dicens eam concepisse ex Spiritu sancto.

B. Virgo autem, ex modestia, noluit ultro secretum hoc divinum Josepho pandere, ne sua dona tanta et tam divina jactare videretur, sed Deo, Deique providentiæ et curæ cujus totum hoc opus erat, idipsum resignavit, certissime confidens Deum suam innocentiam et famam tutaturum, ac rem totam opportune vel patefacturum, uti paulo ante Elisabethæ cognatæ patefactum esse experta erat, vel directurum omnia ad majorem suam gloriam, et consequenter ad majorem conceptionis hujus honorem et venerationem. Unde vide hic et mirare magnanimitatem et magnanimam B. Virginis in Deum resignationem et confidentiam, qua omne hoc suspicionis sinistræ et infamiæ periculum metumque discussit: qua in re rarum dedit exemplum æquanimitatis et constantiæ uxoribus quæ maritos habent zelotypos, æque ac fiduciæ in Deum, ut sperent quod Deus innocentiam et castitatem eorum pandet, proteget et celebrabit, uti hic fecit B. Virgini. Ita S. Hieronymus: « Hoc, ait, testimonium Mariæ est, quod Joseph sciens illius castitatem et admirans quod evenerat, celat silentio cujus mysterium nesciebat. » Et S. Ambrosius in cap. I *Lucæ*: « Maluit, ait, Dominus quosdam de sua generatione, quam de matris pudore dubitare. »

Hinc videtur S. Joseph non fuisse comitatus B. Virginem, dum ipsa mox a conceptione Christi visitavit S. Elisabeth; si enim fuisset comitatus, vidisset et audisset magnalia et mirabilia de B. Virgine quæ omnem ei scrupulum exemissent, nec de ejus dimissione cogitasset, ac præsertim illud quod dixit S. Elisabeth B. Virgini: « Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me? » *Luc.* I, 43.
Inde enim scivisset B. Virginem non tantum concepisse ex Deo, sed concepisse ipsummet Deum, eumque utero suo gestare. Nota, Joseph hic vocatur justus, id est probus, utpote qui ex charitate vellet conjugis suæ famæ, imo et dignitati consulere, dum eam occulte dimittere cogitat qua se putat indignum. Censent S. Hieronymus et Theophylactus lege veteri præceptum fuisse maritis, ut uxores, si adulterium commisissent, traducerent, et apud judices accusarent traderentque puniendas. Verum nullum locum in quo id præceptum sit, afferunt. Nam locus ille, *Num.* V, 2, id tantum permittit, non vero præcipit; sed, ut dixi, hoc crimen procul aberat a B. Virgine, et ejus suspicio procul a Josepho.

TRADUCERE — non in domum suam, ut vult Abulensis. Græce enim est παραδειγματίσαι, id est infamare, propalare, publicum exemplum facere, et, ut S. Augustinus, epist. 50 *ad Paulinum*, verbo tenus vertit, *exemplare*. Solebant enim adulteras in Creta, sicut captivos Romæ, per mediam urbem

populo spectandos et deridendos traducere; inde traducere significat divulgare, diffamare. Unde illa lex olim et pœna in lenas : « Lenæ et polygami mithellati per publica civitatis loca efferuntur ut catamidientur et derideantur. » Et Propertius :

Nec sic infamis totam traduceret urbem.

Vide Budæum in *Pandectas*, pag. 263, in verbo καταμειδιάω, id est derideo, traduco (1).

VOLUIT OCCULTE DIMITTERE EAM, — per secretum divortium, dando ei occulte libellum repudii, ait Abulensis hic, *Quæst*. XXXIX, aut potius et honestius secedendo ab ea prætextu peregrinationis, quasi abiturus in longinquam regionem. Ita Maldonatus. Unde Syrus vertit : « Et cogitabat clam illam derelinquere; » Arabicus : « Cum non vellet eam divulgare, cogitavit de dimissione ejus occulta (2). »

Vers. 20. 20. HÆC AUTEM EO COGITANTE (non plane decernente; fuit enim hæc prima cogitatio et quasi primus animi motus), ECCE ANGELUS DOMINI APPARUIT EI IN SOMNIS, DICENS : JOSEPH, FILI DAVID, NOLI TIMERE ACCIPERE (id est acceptam retinere, eique deinceps indivulse connivere, jam enim duxerat in uxorem, ut dixi vers. 18 (3).) MARIAM CONJUGEM TUAM, QUOD ENIM IN EA NATUM EST, DE SPIRITU SANCTO EST. — *Natum*, simul scilicet et eodem tempore conceptum, formatum et animatum; hoc enim proprie dicitur γεννηθὲν, id est generatum et natum. Vide Abulensem, *Quæst*. LIII; et S. Thomam, III *part*., Q. XXXIII *et* XXXIV, ubi docet Christi corpus a Spiritu sancto primo conceptionis suæ instanti quoad omnia membra fuisse : *Primo*, perfecte formatum et organizatum; *secundo*, animatum anima rationali; *tertio*, assumptum a Verbo; *quarto*, animam Christi fuisse impletam omni sapientia et gratia capitis, quam scilicet influeret in omnia membra, id est in omnes fideles; *quinto*, eamdem vidisse Deum per visionem beatificam; *sexto*, eamdem usam ratione extra visionem beatificam, per scientiam infusam, ac per eam cognovisse se unitam Verbo hypostatice, ideoque pro hac unione et exaltatione summas Deo egisse gratias; Deum vero ei revelasse suam voluntatem de ejus morte et cruce, ut per illam homines redimeret et salvaret; ipsam vero mox id acceptasse, seseque Deo in holocaustum et victimam pro peccato ad mundi salutem ultro summa humilitate, obedientia, reverentia, amore, exultatione et jubilo mentis obtulisse, dicendo : « Ecce venio; in capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam : Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei. » *Ps*. XXXIX, 8, et *Hebr*. X, 7. Vide ibi dicta.

Natum in Christo sex mira denotat.

DE SPIRITU SANCTO — qui modo ineffabili et divino hæc omnia quæ dixi in B. Virgine operatus est. Præclare S. Augustinus, epist. 54 *ad Macedonium* : « Apparuit, inquit, illi Angelus, qui doceret esse Numinis quod ille putaverat criminis. » Putat enim S. Augustinus Josephum voluisse dimittere B. Virginem ob suspicionem adulterii, uti superius dixi.

21. PARIET AUTEM FILIUM, ET VOCABIS NOMEN EJUS JESUM; IPSE ENIM SALVUM FACIET POPULUM SUUM A PECCATIS EORUM. — Si Jesus qui, ut sequitur, est *Emmanuel*, id est *nobiscum Deus*, est partus et filius B. Mariæ, ut hic dicitur; ergo ipsa ejusdem est mater, ideoque non tantum Christipara, sed et Deipara, uti definivit Concilium Ephesinum contra Nestorium; mater enim et filius sunt correlativa. Rursum damnatur hic Valentinus, qui docebat Christum e cœlo corpus cœleste detulisse, ac per B. Virginem tantum quasi per canalem transisse : quia, quæ parit filium, hæc vere mater est filii, eique corpus et membra omnia subministrat, imo efformat. Vers. 21.

JESUM — id est Salvatorem. Hoc nomen fuit proprium Christo, hic ab Angelo prænuntiatum, sed in circumcisione illi inditum, quod ejus officium, dignitatem, imo totam vitam quasi per compendium significat et repræsentat. Vide quæ de hoc nomine dixi, *Num*. XIII, 17, et S. Bernardus, serm. 15 *in Cant*.

22. HOC AUTEM TOTUM FACTUM EST, UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST A DOMINO PER PROPHETAM DICENTEM : ECCE VIRGO IN UTERO HABEBIT, ET PARIET FILIUM, ET VOCABUNT NOMEN EJUS EMMANUEL, QUOD EST INTERPRETATUM NOBISCUM DEUS. — Syrus : « Et vocabunt nomen ejus Amanuil, quod exponitur nobiscum Deus noster. » Persicus : « Immanuil, id est quod in nobis habitet Deus. » Ægyptiacus : « Et imponent nomen ei Emmanuel, cujus interpretatio est, quod Deus apud nos. » S. Matthæus lectori, vel, ut alii, Angelus Josepho refricat oraculum Isaiæ, cap. VII, 14, ut significet illud jam impletum esse in hoc B. Virginis sponsæ suæ conceptu, et plene implendum in ejus partu; ideoque Josephum nuncupavit filium David, quia idipsum Davidi a Deo promissum fuerat. Porro oraculum hoc exposui cap. VII, *Isaiæ*. Vide ibi dicta, ne idem hic repetere cogar. Vers. 22.

ECCE — vox est excitans attentionem, considerationem et admirationem. *q. d.* : Ecce, ô Angeli, ô homines universi, videte et admiramini rem novam, admirandam et omnibus seculis inauditam, quod Virgo concipiet et pariet Emma-

(1) Virgo alicui desponsata, si se ab alio vitiari sivisset, re probata, lapidibus extra urbis mœnia obruebatur.

(2) Femina, licet simpliciter desponsata, necdum mariti domum deducta, non poterat aliter dimitti nisi dato libello repudii, et testibus adhibitis, sine quibus nullus libellus legitimus erat. Poterat tamen vir causas dimissionis reticere, nec criminaliter in uxorem agere ex lege, sive ut ejus honori ac vitæ consuleret, sive propter alias rationes; atque hoc sensu dicitur Josephus voluisse *occulte* Mariam dimittere, non vero ab ea secedendo, nisi vim velis inferre verbis.

(3) Sensus est potius : *in matrimonium accipere*, juxta superius dicta; neque *accipere* idem est ac *acceptum retinere*.

nuelem, hoc est Deum hominem factum. Unde Jeremias idem obstupescens, exclamat, cap. XXXI, 22: « Creavit Dominus novum super terram: femina circumdabit virum. » Primus Persarum rex Cyrus, teste Xenophonte, nil admirabatur, suosque docebat « nil in terris admirari. » Hoc enim esse magni animi et regii, omnia quasi sub se posita despicere ut parva et minora se. Et Seneca aiebat sapientem nihil mirari, quia terris altior cuncta sub se despicit. At in divinis omnia sunt admiranda, quia magna, imo maxima, præsertim hoc Emmanuelis mysterium, quod est magnum divinæ pietatis sacramentum, ut ait Apostolus, I *Tim.* III, 10. Igitur stupenda et admiranda est pietas magni Dei, qui per viscera misericordiæ suæ visitavit nos oriens ex alto. «Ecce ergo Verbum infans, puer sapiens, Deus homo,» ait S. Bernardus. Docent Theologi virique contemplativi hoc mysterium variis modis nos posse considerare et meditari, ut per modum compassionis, gaudii, gratiarum actionis, amoris, imitationis, sed sublimissime per modum stuporis, ut quasi stupentes et attoniti jugiter stemus ad tantam Dei nostri dignationem, qua ad nos terræ vermiculos descendere, et vermis nobiscum fieri dignatus est, idque non propter se, sed propter nos, uti homines velut vermes sibi uniret faceretque Deos. Ita stupebat illud B. Virgo, S. Paulus, S. Bernardus, S. Franciscus aliique maximi Sancti, qui plane pleneque mundum et omnia quæ in mundo sunt, uti exilia, brevia et caduca contempserunt, totumque amorem, cogitationem et stuporem defixerunt in Verbo incarnato, jugiterque cum Jesu versati sunt, cætera omnia despicientes.

Sapiens nil miratur nisi Verbum incarnatum.

Emmanuel quid?

EMMANUEL. — Syrus interpretatur: « Amman Elohan, id est nobiscum Deus noster, » sed τὸ *noster* non est in Hebræo *Emmanuel*. Ex Syro liquet potuisse S. Matthæum, si Syriace scripsit (uti multi putant, eo quod Judæi, quibus ipse scribebat, tempore Christi Syriace loquerentur), Hebræum *Emmanuel* interpretari Syriace *Amman Eloha*, id est *nobiscum Deus*; imo Munsterus et alii qui Evangelium S. Matthæi ex Latino vertunt in Hebræum, unicam vocem Hebræam *Emmanuel* interpretantur per duas; unde sic habent: « Emmanuel, quod interpretatur Immanu Elohim, » id est nobiscum Deus.

Quid *Noël* Gallorum?

Alii putant hanc interpretationem factam ab interprete Græco, et deinde Latino. Galli *Emmanuel* per aphæresin decurtarunt in *Noel*, quod in Christi natalitiis decantant et ingeminant. Jam nomen *Emmanuel*, id est *nobiscum Deus*, significat Verbi incarnationem et omnem ejus in carne œconomiam. Ita S. Chrysostomus, quia per eam proprie et physice nobiscum fuit Deus per carnem et conversationem; ethice vero per reconciliationem et gratiam.

Dices: Quomodo nomen *Jesus* idem est quod *Emmanuel*, ut innuit hic S. Matthæus? Respondet Tertullianus, lib. *Contra Judæos*, idem esse non sono, sed sensu. Esse enim nobiscum Deum (quod significat *Emmanuel*), idem est quod esse *Jesum*, id est Salvatorem; nec enim alius a Deo poterat nobis esse salvator. Nota Hebraismum quo *vocari* sumitur pro *esse*, *q. d.*: Jesus *vocabitur*, id est erit Emmanuel, quia in ipso et per ipsum nobiscum erit Deus, ut ipse jure vocari possit Emmanuel. Est metonymia, cui plane similis est *Jeremiæ* XXIII, 6; *Zachariæ* VIII, 3, et *Isaiæ* IX, 6: « Et vocabitur nomen ejus, inquit, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. » Hæc enim omnia significantur vel explicite, vel implicite nomine Jesu, id est Salvatoris. Vide ibi dicta.

Nota: Christus ab Isaia et Matthæo non vocatur *Emmanu Jehova*, vel *Emmanu Adonai*, aut *Elohim*, sed *Emmanu El*, cum tamen hæc omnia sint nomina Dei; quia *Jehova* notat Dei essentiam, significatque Deum, quatenus est primum, summum et immensum ens a quo omnia entia suum *esse* participant. *Adonai* notat Dei dominium, significatque Deum, quatenus ipse supremus est omnium Dominus. *Elohim* notat Dei providentiam, significatque Deum, qua gubernator est, judex et vindex omnium. *El* vero notat Dei robur et omnipotentiam, significatque Deum, qua fortis est et omnipotens; quia Deus in incarnatione et Christo summum robur et potentiam ostendit, dum per Christum debellavit hostes potentissimos, scilicet dæmones, infernum, mortem et peccatum; imo et peccata et vitia omnia quantumvis enormia et plurima. Hinc et Angelus nuntians hoc mysterium dictus est *Gabriel*, id est *fortitudo Dei*.

Nobiscum Deus in Christo quadrupliciter. Primo.

Hinc et tropologice nota: *Primo, Nobiscum est Deus*, non tantum per essentiam, præsentiam et potentiam, uti est in omnibus et singulis creaturis, sed etiam per incarnationem vere, proprie et realiter nobiscum est quasi frater, vivens, loquens, conversans nobiscum in natura humana a se assumpta. Inde *secundo* nobiscum est, seu caput cum suis membris; Christus enim quasi caput fidelium in eos sensum et motum spiritualem, æque ac directionem et regimen influit. *Tertio*, idem jam incarnatus in Eucharistia nobiscum est, quasi cibus sua carne nos pascens et suo sanguine potans. Hæc physice. *Quarto*, ethice Christus est cum Ecclesia quasi sponsus cum sponsa, ei assistens, protegens, sustentans, ornans, fœcundans. Unde Psaltes: « Si ambulavero, ait, in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. » *Psalm.* XXII, 4. Fidelis ergo in quavis difficultate, labore, tribulatione invocet Emmanuelem, id est Deum nobiscum in carne versantem, lætusque dicat: « Dominus regit me, et nihil mihi deerit: in loco pascuæ, ibi me collocavit, etc.; deduxit me super semitas justitiæ. » *Ibidem* 1. Et *Psalm.* XXVI, 1: « Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem ti-

Secundo.

Tertio.

Quarto.

mebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo? Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo. » Et cum Paulo : « Si Deus pro nobis (imo cum nobis), quis contra nos? » *Roman.* VIII. Jam ergo cuivis fideli, præsertim sancto aut martyri dicere licet id quod Angelus dixit Gedeoni, *Judic.* VI, 22 : « Dominus tecum, virorum fortissime. »

Vers. 24. 24. EXURGENS (Græce διεγερθεὶς, id est expergefactus, excitatus) AUTEM JOSEPH A SOMNO, FECIT SICUT PRÆCEPERAT EI ANGELUS DOMINI, ET ACCEPIT, id est jam acceptam non dimisit, sed retinuit CONJUGEM SUAM.—Hoc enim præceperat ei Angelus.

Vers. 25. 25. ET NON COGNOSCEBAT EAM, DONEC PEPERIT FILIUM SUUM PRIMOGENITUM; ET VOCAVIT NOMEN EJUS JESUM.—*Primo*, S. Hilarius citatus hic a S. Thoma in *Catena*, Dionysius Carthusianus et Gagneius sic exponunt, *q. d.* : Sicut Judæi non potuerunt inspicere et cognoscere faciem Mosis ob radios lucis, quos quasi cornua illi Deus afflaverat, dum cum eo colloqueretur in Sina, *Exod.* XXXIV, 29 et seq.; sic nec Joseph poterat intueri et cognoscere B. Virginem, utpote quæ Deum habebat in utero, ideoque facie erat radiantissima ; nato autem Christo, fulgor hic et gloria faciei desiit, tumque a Josepho videri et agnosci potuit. Ita ipsi.

Secundo, e contrario S. Epiphanus, *hæresi* 30, quæ est Ebionæorum, sic exponit, *q. d.* : Joseph mente non cognovit, nec penetravit sanctitatem et dignitatem B. Virginis suæ sponsæ, donec ipsa peperit Christum. Verum hæc vel aliena sunt, vel symbolica et mystica.

Tertio ergo ad litteram genuine cognoscere conjugem in Scriptura significat copulam maritalem, sive actum conjugalem; hunc enim excludit a Christo, ut significet eum non ex Josepho, sed ex Spiritu sancto conceptum.

DONEC.—Hinc inferebant hæretici : ergo postquam peperit filium, Joseph illam cognovit. Unde negabant B. Virginem semper mansisse virginem, eamque asserebant virginitatem perdidisse post partum. Ita Helvidius, Jovinianus, Ebionæi cæterique Antidicomariani quos confutat S. Epiphanius, S. Hieronymus, S. Augustinus et alii, qui docent τὸ *donec* duntaxat significare quid ante partum factum sit, non quid post partum; hoc enim ad hunc locum erat impertinens. Hac enim voce *donec* tantum voluit Matthæus asserere rem miram, inauditam et naturaliter incredibilem, scilicet conceptionem Christi sine patre ex sola matre virgine. Simili modo sumitur τὸ *donec* vel *usque*, *Psalm.* CIX, 2 : « Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ; » non quod tunc ulterius non sedebis, sed quod tunc longe gloriosior, quasi victor et triumphator sedebis ad dexteram meam. Et *Matth.* V, 26 : « Non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem, » hoc est nunquam exibis de carcere gehennæ. Et II *Reg.* XXIII : « Michol filiæ Saul non est natus filius usque in diem mortis suæ, » id est nunquam. Et *Genes.* VIII, 8, de corvo a Noe emisso ex arca dicitur : « Non revertebatur donec siccarentur aquæ, » id est nunquam est reversus. Sic dicimus : S. Agnes mansit virgo, donec mortua est, id est semper mansit virgo; nec enim post mortem virginitatem perdere potuit. *Donec quid notes?*

Instabis : S. Matthæus ait : « Donec peperit Filium suum primogenitum ; » ergo alii deinde fuere ab ea geniti ex Josepho, scilicet qui in Evangelio vocantur fratres Domini. Resp. Nego consequentiam. Primogenitus enim in Scriptura dicitur omnis is ante quem nemo est natus, etiamsi sit unigenitus, ut patet *Exodi.* IV, 22 et cap. XIII, 2; τὸ enim *primo* negat tantum anteriores fuisse filios, nec requirit aut præsupponit posteriores extitisse : sic etiamnum primogenitus vocatur is qui est unigenitus. *Primogenitus quis?*

Igitur B. Virginem semper mansisse virginem dogma est fidei, ut patet *Luc.* I, 34; *Ezech.* XLIV, 2, et ex consensu Patrum omnium ac communi Ecclesiæ sensu, jugique traditione. Vide S. Hieronymum, lib. *Contra Helvidium*, initio tom. II.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur : primo Magorum per stellam vocatio et adoratio Christi; secundo vers. 13, Fuga Christi in Ægyptum; tertio vers. 16, infanticidium Herodis; quarto vers. 20, Christi ex Ægypto reditus et secessus in Nazareth.

1. Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam, 2. dicentes : Ubi est qui natus est Rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum. 3. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo. 4. Et congregans omnes Principes sacerdotum et Scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. 5. At illi dixe-

runt ei : In Bethlehem Judæ; sic enim scriptum est per Prophetam : 6. Et tu Bethlehem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda; ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israel. 7. Tunc Herodes, clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis; 8. et mittens illos in Bethlehem, dixit : Ite, et interrogate diligenter de puero; et cum inveneritis, renuntiate mihi ut et ego veniens adorem eum. 9. Qui cum audissent regem, abierunt, et ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, usque dum veniens, staret supra ubi erat puer. 10. Videntes autem stellam, gavisi sunt gaudio magno valde. 11. Et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentes adoraverunt eum; et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham. 12. Et responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam. 13. Qui cum recessissent, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens : Surge, et accipe puerum et matrem ejus, et fuge in Ægyptum; et esto ibi usque dum dicam tibi : Futurum est enim ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum. 14. Qui consurgens, accepit puerum et matrem ejus nocte, et secessit in Ægyptum. 15. Et erat ibi usque ad obitum Herodis, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem : Ex Ægypto vocavi filium meum. 16. Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde; et mittens, occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem et in omnibus finibus ejus, a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis. 17. Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam Prophetam dicentem : 18. Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus; Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt. 19. Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto, 20. dicens : Surge et accipe puerum et matrem ejus, et vade in terram Israel; defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. 21. Qui consurgens, accepit puerum et matrem ejus, et venit in terram Israel. 22. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illo ire; et admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ. 23. Et veniens, habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas : Quoniam Nazaræus vocabitur.

Vers. 1. 1. Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis. — *Juda*, ita legendum cum Romanis et Græcis, non *Judæ*, multo minus *Judææ*. Juda vocabatur tribus Juda, cui, post schisma decem tribuum creantium sibi regem Jeroboam, adhæsit tribus Benjamin, atque hoc duarum tribuum fuit regnum Juda, in quo regnavit Roboam cæterique ejus posteri usque ad captivitatem Babylonicam. Addit hoc S. Matthæus ad distinctionem alterius Bethlehem, quæ erat in Galilæa in tribu Zabulon, de qua *Josue* XIX, 15. Ita S. Hieronymus. Porro Herodes hic fuit primus, Antipatri filius, cognomento Ascalonita et Magnus, gente Idumæus, quem Senatus Romanus commendatione Antonii primum subactæ Judææ regem creavit, teste Josepho, lib. XIV *Antiq.*, cap. XVIII, vel juxta aliam distinctionem, XXVI. Matthæus Herodem nominat, ut innuat translatum jam esse sceptrum a Juda in alienigenum, qualis erat Herodes, ac proinde venisse jam Messiam, sive Christum; hoc enim signum adventus ejus fore prædixerat et prophetarat Jacob Patriarcha, *Genes.* XLIX, 10. Ita S. Chrysostomus et Theophylactus

Herodes Ascalonita avus.

Id audiens et advertens Herodes, ut regnum sibi stabiliret, hoc oraculum in se declinavit voluitque ipse haberi Messias, atque ideo magnificentissimum templum Judæis ædificavit, illudque anniversario regni sui die natali dedicavit, teste Josepho, lib. XV *Antiq.*, cap. XIV et lib. XX, cap. VIII.

Porro hujus Herodis Ascalonitæ filius fuit Herodes Antipas, qui Joannem Baptistam decollavit, et Christum in passione veste alba induit et illusit; nepos vero ejus ex Aristobulo filio fuit Herodes Agrippa, qui Jacobum Apostolum, fratrem Joannis occidens, ab Angelo percussus interiit, *Act.* XII, cujus Agrippæ filius fuit Herodes Agrippa junior, coram quo Paulus vinctus causam suam peroravit. *Actor.* XXV, 23 et seq.

Herodes Antipas filius. *Herodes Agrippa nepos.* *Herodes Agrippa junior.*

Denique noster Salianus, Scaliger et alii censent Christum natum anno regni Herodis 36, et penultimo, regnavit enim 37 annis, de quo plura vers. 16; licet Baronius putet Christum natum anno regni Herodis 20, Abulensis 30, Beda 31, Eusebius 32, Severus Sulpitius 33, Torniellus 34, alii alio, ut nil certi in re tam nova et incerta statui possit.

Ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam,

DICENTES : UBI EST QUI NATUS EST REX JUDÆORUM ? — *Magi* est nomen usitatum apud Persas (unde Evangelium Persicum hoc loco habet *Magusan*, hoc est Magi, sapientes, astrologi) significans sapientes et philosophos. Videtur autem origine esse Hebræum, ut censet Genebrardus *in Psalm.* I, a radice הגה *haga*, id est meditari, inde מהגים *magim*, *q. d.* : meditantes, speculantes. « Meditatio enim est clavis sapientiæ, » ut ait Ptolomæus in prooemio *Almagesti*; hinc meditabundi vel sunt vel fiunt sapientes. Hebræos secuti Chaldæi suos philosophos vocabant Magos, teste S. Hieronymo in cap. II *Danielis*, et Eugubino, lib. I *De Perenni Philosophia*, cap. III. Inde Arabes, Syri, Persæ, Æthiopes et alii Orientales (quorum linguæ, vel proles sunt, vel cognatæ et affines linguæ Hebrææ), suos sapientes et astrologos vocant Magos, teste Plinio, lib. XXV, cap. II, et Tertulliano, lib. *Contra Judæos*. Magia ergo hæc naturalis, astrologica, licita et bona fuit; sed ex astrologorum abusu, tam nomen quam res in vitium abiit, æque ac astrologia judiciaria (imo astrologos judiciarios fuisse hos Magos opinatus est Origenes); hinc Magos jam vocamus sagos et incantatores. Quocirca perperam Munsterus in Evangelio Hebræo (quod ipse quasi autographum S. Matthæi nobis obtrudit) pro *magi* vertit מכשפים *mecassephim*, id est *præstigiatores*, *incantatores*. Nam Syrus, Arabicus, Persicus, Ægyptius, æque ac Græcus et Latinus retinent vocem *Magi*; solus Æthiopicus pro *Magi* habet *adoratores*, quia Magi hi venerunt ad adorandum Christum.

Magi qui?

Nove quoque et perperam Theodorus Beza, calvinista, putat Magos hos oriundos dictosque a Magia regione Mediæ, de qua Herodotus, lib. I et III.

Plura de Magorum nomine vocisque usu vide apud Baronium et Jansenium hic.

VENERUNT HIEROSOLYMAM, — tum quia Magi Regem Judæorum in urbe regia quærendum censebant, ita S. Leo; tum quia Hierosolymis erant Pontifices, Scribæ et legis doctores qui ex oraculis Prophetarum scire poterant ubi et quando nasceretur Christus, uti de facto hic responderunt eum nasciturum in Bethlehem. Prudenter enim Magi, licet stellam haberent, voluerunt etiam illos adire quasi animatos Dei interpretes, ideoque stella inanima ibi se subduxit, ut cogeret Magos adire Scribas; vult enim Deus homines per homines, et doctores a se statutos viam salutis edoceri (1).

AB ORIENTE — Græce ἀπὸ ἀνατολῶν, id est *ab Orientibus*, quasi ex diversis Orientis regionibus vel provinciis venerint hi Magi. Nota : Saba, Madian et Epha, filii Abrahæ ex Cetura, datis muneribus separati sunt a patre Abraham, ab Isaac, filio Saræ hærede suo, hinc ab eo discesserunt ad plagam orientalem fueruntque incolæ Arabiæ Felicis. *Genes.* XXV, 6. Unde in Scriptura vocantur *filii Orientis*. Quocirca Epiphanius, in fine *Panarii*, ait Magos hos fuisse successores Abrahæ, patris credentium ex Cetura, habitantes in partibus Arabiæ, Magodiæ regionis.

Filii Orientis qui?

Quæres ex qua regione venere Magi? *Primo*, Clemens Alexandrinus, S. Chrysostomus, Cyrillus Alexandrinus et S. Leo, quos citat Baronius, censent venisse ex Persia, hæc enim orientalis est respectu Judææ. Verum obstat distantia nimia. Persia enim trecentis leucis distat a Judæa, quod iter tredecim diebus ægre conficere potuissent Magi. Verum est dromaderiis, qui quotidie quadraginta leucas decurrunt, potuisse absolute hoc iter tot diebus a cursoribus peragi; verum reges deliciis rhedisque suis assueti, non sunt cursores, nec solent, imo non possunt ita continuo decurrere. Communior enim Patrum et Doctorum sententia est Magos die decima tertia ab ortu stellæ et a nativitate Christi, venisse in Bethlehem Christumque adorasse, idque innuit τὸ *ecce*; et quia ipse Christum cum parentibus in Bethlehem apud peregrinos adhuc hærentem invenerunt, qui paulo post cum iisdem in Nazareth civitatem suam rediit; ita censent S. Augustinus, serm. 1, 2 et 3 *de Epiphan.*, et S. Leo, serm. de eadem, ac cæteri : unde et Ecclesia hoc myterium recolit et celebrat die tredecim a natali Christi.

Magos fuisse Persas censent multi.

Secundo, alii verisimilius putant Magos fuisse Chaldæos, tum quia Chaldæi erant astrologiæ dediti, sicut Magi hi ex intuitu stellæ agnoverunt Christum; tum quia ipsi posteri erant Abrahæ, qui a Deo e Chaldæa evocatus est in Judæam. Ita opinantur S. Hieronymus, Chalcidius Platonicus, scribens in *Timæum* Platonis, Jansenius et Glossa, sive Strabus, hic enim auctor fuit Glossæ.

Alii putant fuisse Chaldæos.

Tertio, Abulensis in *Numer.*, cap. XXIV, et noster Sebastianus Barradius hic censent Magos fuisse Mesopotamios, quia inde oriundus fuit Balaam, qui hanc Magorum stellam prædixit. *Numer.* XXIV, 27.

Alii Mesopotamios.

Quarto, Navarrus, tract. *De Oratione*, cap. XXI, asserit se accepisse ab Hieronymo Osorio, Episcopo

Alii Indos.

(1) Pro certissimo habet P. Patritius Magos advenisse haud multo post purificationem Mariæ atque in Nazareth reditum. Et revera cæteræ sententiæ tam gravibus premuntur difficultatibus, ut earum nulla admitti posse videatur. Quod vero Magi ab Herode, non Nazarethum, sed Bethlehemum ad Christum quærendum missi fuerint, nullam habet difficultatem; Herodes enim Magos illuc ire jussit ubi Christum oriri oportuisse intellexerat a Scribis. Christum autem a Magis Bethlehemi repertum facile accipies si ponas, ut Papebrochius, Josephum, quum ibi natus esset Jesus, statuisse nazarenam commorationem, familiæ suæ peregrinam, commutare cum bethlehemitica, tanto commodiori ad omne tam spirituale quam corporale solatium, prope Hierosolymam et templum, Deo præterea ita disponente ut ibi haberet eos ubi adoraretur puer Jesus a Magis, requireretur que ab Herode, et unde foret in Ægyptum brevior transitus. Reversus est igitur Nazarethum ut res suas componeret, moxque cum suis Bethlehemum transmigravit. Id pronum est colligere ex eo quod, rediens ex Ægypto, Josephus propter regnantem in Judæa Archelaum *timuit eo ire*, iturus alias, utique ad domicilium ibi jam ante fixum. Vid. Patrit. *Ibid.*, cap. III, p. 326 et seqq.

Algarbiorum et celebri scriptore, in vetustissimis Calecutii annalibus haberi, regem Calecutii fuisse unum e Magis, aut certe primarium socium trium Magorum. Credibile est id postea factum, cum Magi ibidem cum S. Thoma apostolo prædicarunt. Vide Osorium, lib. I *De Gestis Emmanuelis, regis Lusitaniæ*, ubi asserit, ex Indorum traditione, regem Cranganoris, quæ non longe distat a Calecutio, fuisse unum e Magis; hunc enim duobus Magis, e Perside et Carmania, stella duce, ad Christum properantibus, tertium se socium adjunxisse, ideoque *Chereperimale*, id est unum e tribus nominatum. Addit eumdem fuisse colore subnigro, et quasi Æthiopem. Similia habet noster Maffeius, lib. II *Hist. Indicæ*, ubi eumdem vocat *Pirimal*, asseritque Culani regem fuisse, ac Sibyllæ Indicæ monitu, duce stella ad Christum venisse.

Verius est fuisse Arabes. Prob. Primo. *Quinto*, et verisimillime, Magi hi fuere Arabes orientales. Unde Cornelius Tacitus, libr. V *Histor.*, ait Judæam ab Oriente habere Arabiam. Probatur id: *Primo*, quia ita censent S. Justinus, Tertullianus, Cyprianius, Epiphanus et alii quos citant et sequuntur Baronius, Franciscus Lucas et Suarez. Secundo. *Secundo*, quia id proprie respondet vaticinio Isaiæ, qui, cap. LX, 6, prædicit Sabæos, Madian et Epha (hi omnes enim sunt Arabes) venturos ad Christum cum muneribus. Et sic videtur vaticinium hoc Isaiæ intelligere Ecclesia, cum idipsum assidue recitat in officio ecclesiastico Epiphaniæ. Id quoque plane respondet illi oraculo Psaltis, *Psal.* LXXI: « Reges Tharsis et insulæ munera offerent; reges Arabum et Saba dona adducent. » Tertio. *Tertio*, quia Arabia vicinior est Judææ quam Chaldæa, Persia, India, etc. Quarto. *Quarto*, quia Magorum horum typus fuit regina Saba, quæ ex Arabia cum similibus muneribus venit ad Salomonem, Christi antitypum. III *Reg.* X. Et licet regina hæc dicatur venisse ex Æthiopia, tamen Æthiopia hæc non erat Abyssia, sed pars Arabiæ; nam venerat ex Æthiopia orientali, non occidentali, ut ait S. Anselmus, lib. *De Imagine mundi*, cap. XIX. Arabia ergo complectitur et regiones huic mari adjacentes, ac præsertim vicinam Ethiopiam orientalem. Sic Madianitæ vocantur Æthiopes, quia nigri, vel fusci. Unde uxor Mosis Madianitis vocatur Æthiopissa. *Num.* XII. Inde enim mare Rubrum dicitur sinus Arabicus, non Æthiopicus, quia tam cis quam ultra mare hoc porrigit sese Arabia. Hinc rursum verisimile est unum vel alterum Magorum fuisse nigrum, sive Æthiopem, tum quia vulgo omnes ita sentiunt, itaque adorationem Magorum pingunt pictores; tum quia ex Æthiopia dicitur venisse regina Saba, tum denique quia, *Psal.* LXXI, dicitur: « Reges Arabum et Saba dona adducent. » Et mox: « Coram illo procident Æthiopes. » Magi vocantur: « Reges Tharsis, » id est maris Rubri.

Quinto. *Quinto*, id patet ex donis quæ Magi Christo obtulerunt. Nam Arabia abundat auro, thure, myrrha; hinc cognominatur *Felix*, utpote aurifera, thurifera, aromatifera. « Thura præter Arabiam nullis » ait Plinius, lib. I, II, XXIV.

——— Solis est thurea virga Sabæis.

Et I *Georg*

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

In hac Arabia quoque myrrhæ et aromatum tanta est ubertas, ut non alia ligna sint in usu quam odorata, ne ad ignem quidem parandum, ait Plinius, lib. XII, cap. XVII. Ibidem tantum est auri, ut gentis supellex auro argentoque splendeat, imo in Saba Æthiopiæ vincula reorum fiunt ex auro. Unde Mela, lib. III, cap. X: « Ære, inquit, exornantur, auro sontium vincula fabricant. »

Sexto, quia vaticinium Balaam de hac Magorum stella editum fuit in Moab, quæ erat in Arabia, ut docet S. Hieronymus *in Locis Hebr.* Vide nostrum Pinedam, lib. V *De Rebus Salomonis*, cap. XIV, ubi docet reginam Saba venisse ad Salomonem, et tres Magos ad Christum, ex Saba quæ est in Arabia Felice, ubi habitant Homeritæ (apud quos proinde, sub Elysbaam rege, mire floruit Christiana religio, quasi avita a patribus et regibus, puta Magis his accepta), non autem ex Saba quæ est in Æthiopia. Sexto.

Communis fidelium vox et sensus est Magos hos fuisse reges, id est regulos, sive principes, idque (licet id rideat Calvinus) diserte tradunt S. Cyprianus, S. Basilius, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Hilarius, Tertullianus, Isidorus, Beda, Idacius, quos citat et sequitur hic Maldonatus, Baronius et Barradius. S. Matthæus tamen eos non vocat reges, sed magos, quia ex stella Christum agnoscere magorum fuit, non regum. Hinc et *Psalm.* LXXI vocantur: « Reges Tharsis, reges Arabum et Saba. » Rursum eos numero tres fuisse, secundum tria munerum genera, puta aurum, thus et myrrham, quæ Christo obtulerunt, docent S. Augustinus, serm. 29 et 33 *de tempore*; S. Leo, serm. 1, 3, 5, 6 *de Epiphania*, idque habet pia fidelium traditio, et innuit Ecclesia in officio ecclesiastico Epiphaniæ. Magi fuere reges. Tres.

Ad hæc Auctor *Operis imperfecti in sanctum Matthæum* apud S. Chrysostomum asserit, post Christi resurrectionem, sanctum Thomam apostolum adiisse provinciam horum Magorum, eosque baptizasse et fecisse sibi socios prædicationis.

Insuper Venerabilis Beda (penes quem sit fides) in *Collectaneis*, non longe a principio, ita eos nominat et depingit: « Primus dicitur fuisse Melchior, senex et canus prolixa barba et capillis; hic aurum obtulit Regi Domino. Secundus Gaspar, juvenis, imberbis, rubicundus, thure, quasi Deo oblatione digna, Deum honoravit. Tertius Fuscus, integre barbatus, per myrrham Filium hominis moriturum professus est. » Alii opinantur Magos singulos terna munera, puta aurum, Eorum nomina.

thus et myrrham Christo obtulisse, ut eum profiterentur simul esse Regem, Deum et moriturum pro salute hominum, idque verisimilius est, uti inferius ostendam; fieri tamen potuit, ut primus plus auri, secundus plus thuris, tertius plus myrrhæ obtulerit, et hoc videtur voluisse Beda.

Fuere prædicatores et martyres.

Denique Magos hos Christum prædicantes, ab idololatris occisos et martyrii lauream adeptos, ac seipsos, quasi aurum, thus et myrrham, Christo in holocaustum obtulisse tradunt nonnulli, inter quos L. Dexter in *Chronico*, anno Christi 70. « In Arabia Felice, inquit, civitate Sessaniæ Adrumetorum, martyrium SS. Regum trium Magorum, Gasparis, Balthasaris et Melchioris, qui Christum adorarunt. » Inde sacra eorum corpora translata sunt Constantinopolim, inde Mediolanum, Mediolano (cum illud a Frederico Barbarosa everteretur) Coloniam, ubi hodie magno hominum concursu et religione coluntur, ibique eadem ego ipse sæpe veneratus sum.

Qui natus est Rex Judæorum. — Nota hic et mirare fidem et magnanimitatem Magorum qua in urbe regia alium regem quærunt, nec timent iras et vires Herodis, Deo confisi. τὸ *Natus* dupliciter capi potest: *Primo* materialiter, *q. d.*: Qui natus est, ut sit, vel fiat Rex Judæorum. *Secundo*, formaliter, *q. d.*: Qui natus est rex, qui natura, aut nativitate, sive naturalis est Rex Judæorum; ut Christus opponatur Herodi, qui fuit intrusus rex a Romanis. Utrumque verum est, tum quia Christo ob unionem hypostaticam debebatur regnum omne, non solius Judææ, sed totius mundi; tum quia Christus descendens quasi primogenitus ex Davide et Salomone, jure primogenituræ hæres et successor erat regni eorumdem, ut dixi, cap. I, 16. Ita Franciscus Lucas, Jansenius, Maldonatus et alii. *Rex Judæorum* antonomastice, puta Messias, sive Christus. Unde, iis auditis, Herodes congregans Scribas, « sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. » Christi enim index erat stella, de qua Magi subdunt: « Vidimus enim stellam ejus. » *q. d.*: Natus est Rex Judæorum, imo cœlorum, quia eum nobis indicavit stella cœlorum, nosque evocavit, imo omnes invitavit ut eum visitent, honorent et adorent. In nova enim stella hac in cœlo producta, cœlum quasi stuporem suum tanti Regis, puta Verbi incarnati, ostendit. Nato ergo Christo, stupet cœlum, stupunt Angeli, et attoniti ad hanc Dei sui philanthropiam, canunt jubilantes: « Gloria in Excelsis Deo, » ut homines stupidos ad tantæ dignationis stuporem et venerationem excitent, sicut eadem de causa in passione Christi obscuratus est sol et luna, terra contremuit, petræ scissæ sunt et monumenta aperta, ut significarent Deum suum mori, seque ob indignissimam ejus necem funditus concuti et indignari. Hoc est quod prædixit Aggæus, cap. II, 7: « Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cœlum et terram, etc. Et veniet Desideratus cunctis gentibus. » Hoc et stupens Habacuc., cap. III, 2: « Consideravi, ait, opera tua, et expavi; in medio duorum animalium cognosceris » (in præsepio a Magis et pastoribus), uti vertunt Septuaginta. Quocirca Franciscus Maronitus, serm. *de Nativitat.*, docet majus magisque stupendum Dei opus esse incarnationem Verbi, quam sit mundi creatio, quia magis distat homo a Deo, quam homo a nihilo; homo enim est finitus, sed Deus est infinitus. In incarnatione autem Deus unitur homini; in creatione vero, homo unitur nihilo, id est corpori creato ex nihilo.

Christus natus est Rex dupliciter.

Rex Judæorum, id est Messias.

Denique ex stella hac nomen sibi imposuit impostor ille qui, paulo post Christum, sub Adriano Imperatore Messiam se esse simulans, Judæos excitavit ad rebellandum Romanis, ac rebellium dux factus, vocavit se *Barchocabas*, id est Filius stellæ, dicens « se ob salutem eorum sidus magnum cœlo dilapsum, ægris mortalibus longa obscuritate damnatis ferre lucis auxilium, » ait Eusebius, lib. IV *Hist.*, cap. VI; sed cito hæc stella occidit, nam ipse cum suis mox a Romanis interemptus est, uti subjicit Eusebius.

Barchocabas, id est filius stellæ, insignis impostor.

Apposite stella duxit tres Magos reges ad Christum Regem regum, quia stella habet speciem coronæ regiæ, ejusque fulgentis et radiantis, atque ideo stella symbolum est regis et regni. Unde Deus, *Gen.* XV, 5, promittit Abrahæ, dicens: « Numera stellas cœli, si potes, sic erit semen tuum; » ubi inter alia per stellas designavit reges Israel et Juda ex Abraham nascituros, ac præsertim Regem Christum. Hinc, *Gen.* XVII, 6, eidem Abrahæ id explicans, diserte ait: « Regesque ex te egredientur. » Quorcirca S. Fulgentius, serm. 5 *de Epiphania*: « Quis est, inquit, iste Rex Judæorum? pauper et dives, humilis et sublimis, qui portatur ut parvulus, adoratur ut Deus, parvulus in præsepio, immensus in cœlo, vilis in pannis, pretiosus in stellis. »

Stella insigne regis.

Hinc acceptus et vetus militaris ordo regum et principum Franciæ, qui insigne stellæ in veste præ se ferebant, cujus hoc erat emblema:

Monstrant regibus astra viam.

Qui ordo postea a Ludovico XI, Franciæ rege, in ordinem sancti Michaelis commutatus est, uti referunt Gaguinus, lib. X, et Genebrardus in *Chronol.*, ad ann. Domini 1496. Hic ordo stellifer primitus institutus fuit a Roberto, rege Franciæ, sub annum Christi 1022, in honorem B. Virginis, cui rex mire erat devotus, ipso ejus Nativitatis festo die 8 septembris, eo quod ipsa sit stella maris, obsecrans ut ipsa sui regni, ac præsertim nobilitatis esset ductrix, quasi præiens stella. Quare triginta equites e prima nobilitate in hunc ordinem allegit, singulisque torquem aureum cum stella ad pectus dependente, in collum injecit. Vide *Annales Parisienses* Jacobi Broulii.

Vidimus enim stellam ejus — scilicet Regis Judæorum, puta Messiæ, sive Christi recens nati

Hinc videtur quod stella hæc radios suos clariores et longiores extenderit versus Judæam, uti cometæ suas expandunt caudas in hanc vel illam regionem, ut scilicet Magi scirent quo ire deberent, nempe versus Judæam; ibi enim natum esse Messiam Regem Judæorum, quia hoc innuit τὸ *enim*. Sapienter S. Gregorius, *hom.* 10: « Omnia elementa, ait, auctorem suum venisse testata sunt: Deum hunc cœli esse cognoverunt, quia protinus stellam miserunt. Mare cognovit, quia sub plantis ejus se calcabile præbuit. Terra cognovit, quia eo moriente contremuit. Sol cognovit, quia lucis suæ radios abscondit. Saxa et parietes cognoverunt, quia tempore mortis ejus scissa sunt. Infernus agnovit, quia hos quos tenebat mortuos reddidit. Et tamen hunc, quem Dominum omnia insensibilia elementa senserunt, adhuc infidelium Judæorum corda Deum esse minime cognoscunt, et duriora saxis scindi ad pœnitendum nolunt. »

Quæres, *primo* quomodo Magi, visa stella, ex ea cognoverunt natum esse Christum?

Primo, priscillianistæ, teste S. Gregorio, *homil.* 10, dicebant stellam hanc esse fatum Christi, ut sicut fatum significat, imo determinat res futuras, sic stella hæc significarit et determinarit Christum; sed hos recte refutat S. Gregorius, hom. 10 *in Evang.*, dicens: « Dum non puer ad stellam, sed stella ad puerum concurrit, si dici liceat, non stella fatum pueri, sed fatum stellæ is qui apparuit puer fuit. » Et S. Augustinus, lib. V *De Civitat.*, cap. I et seqq., confutat eos qui dicunt stellas cuique sua fata distribuere.

An in astris signata sit Dei providentia?

Huc accedunt astrologi, ut Albumazar, et ex eo Albertus Magnus (si tamen ipse est auctor) in *Speculo*, ac Petrus de Aliaco, Cardinalis et Archiepiscopus Cameracencis, quæst. XXX *in Genes.* et lib. *De Legibus et Sectis*, qui censent Deum in astris providentiam suam, et ea quæ per illam facturus est, certis notis signasse et quasi scripsisse, ut in iis astrologi legere potuerint Christi ortum, mores totamque vitam. Unde Petrus de Aliaco ait sub tempus nativitatis Christi fuisse concursum Jovis cum Saturno in Cancro; in ipsa vero Christi nativitate horoscopus, inquit, erat pars Virginis octava, quæ religionis mutationes (et partum Virginis) significat; in culmine vero cœli erat Saturnus; in ima autem sol.

Horoscopus Christi.

Horoscopum hunc Christi in figura spectandum exhibet Sixtus Senensis, lib. V *Biblioth.*, cap. X, Hoc de ascensu Virginis, et benigno siderum in Christum nascentem aspectu fidei non repugnat, ait Salmeron. Sic enim cometæ dicuntur portendere mortem regum et mutationem regnorum, ac nominatim cum cometæ apparent in signo Libræ portendunt rebellionem populi, uti id contigit in celebri illo qui apparuit anno Domini 1618, ac præsagus fuit rebellionum et bellorum quæ hæretici in Germania contra Imperatorem et Catholicos gesserunt, et etiamnum gerunt.

Refellitur. Primo.

Verum nulla stella potuit ostendere et significare Magis ortum Christi ex Virgine, ejusque mores, miracula et facta singula, præsertim supernaturalia, ut transfigurationem, resurrectionem, ascensionem in cœlum, etc. *Primo*, quia nulla res naturalis, qualis est stella, significat rem supernaturalem, qualis est partus Virginis, resurrectio, etc.

Secundo.

Secundo, Astrologorum præsagia et prædictiones fiunt experientia, v. g. dicunt astrologi: Tali anno in concursu Martis cum Jove in Libra experti sumus successisse tot rebelliones et prælia; ergo hoc anno in simili eorum concursu idem accidet. Hic autem nulla præcessit experientia; nunquam enim virgo pepererat, imo omnes putabant hoc esse ἀδύνατον, et plane impossibile: ergo nullo modo ex stellis id præsagire potuere astrologi. Adde, stella hæc nullas habebat litteras; litteris enim scribendum erat: « Virgo pariet filium; Christus nascetur, crucifigetur, resurget, ascendet in cœlum, » etc., nullis enim notis, sed solis litteris significari poterat tota series vitæ Christi.

Tertio.

Tertio, conjectant astrologi ex horoscopo, sive ex concursu stellarum, qui fit dum nascitur puer, v. g. ex ascensu stellæ Jovis, infantem qui tunc nascitur, fore jovialem et hilarem; ex ascensu Martis, fore pugnacem; ex ascensu lunæ, fore varium et mutabilem; ex ascensu Saturni, fore suspicacem et melancholicum, quia hæ stellæ ad has complexiones et ad hos effectus naturalem habent ordinem, inclinationem et influxum; sed nulla stella est quæ habeat ordinem vel influxus ad patranda miracula, verbi gratia, ad partum Virginis, ad Dei incarnationem; hæ enim omnem vim stellarum superant, ac in sola Dei omnipotentia supernaturali peragi queunt.

Quarto

Quarto, Christus est dominus stellarum uti et rerum omnium: ergo eis subdi non debet, sed potius eas sibi subderet.

Quinto.

Quinto denique, « astra inclinant, non necessitant. » Quare « Sapiens dominabatur astris. » Vide S. Augustinum, lib. II *Contra Faustum*, cap. V, ubi confutat Manichæos dicentes Christum colligatum esse stellis et esse sub fato stellarum, unde concludit: « Itaque stella illa quam viderunt Magi, Christo secundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur, nec eum subjiciebat imperio, sed indicabat obsequio. » Et inferius: « Non ideo Christus natus est, quia illa extitit, sed ideo illa nova exorta est, quia Christus natus est. Unde, si dici oporteret, non stellam Christi, sed Christum stellæ fatum fuisse diceremus. Ipse quippe illi, non illa huic nascendi attulit causam. Si ergo sunt fata quæ a *fando*, id est dicendo appellata sunt, quoniam Christus Verbum Dei est, in quo antequam essent dicta sunt omnia, non consortium siderum fatum Christi est, sed fatum etiam siderum Christus

est, qui et ipsam carnem sub cœlo creatam ea voluntate assumpsit, qua etiam cœlum creavit, ea potestate disposuit et recepit, qua etiam sideribus imperavit. »

Secunda sententia est Auctoris *Imperfecti* : « Stella hæc, inquit, insignita fuit imagine pueri gestantis crucem, quia fidei lumen ostendit Christi incarnationem et crucem. » Verum hoc gratis dicitur; nulla enim historia id narrat aut testatur, nisi libri Sethianorum hæreticorum, de quibus mox.

Ex Oraculo Balaam, Magi in stella cognoverunt Christum.

Dico ergo Magos cognovisse Christum natum ex stellæ indicio : *Primo*, quia id prophetarat Balaam, *Num.* XXIV, 17 : « Orietur, inquit, stella ex Jacob. » Magi autem fuere posteri vel successores Balaam. Sensus est ergo, *q. d.* : Ubinam est qui natus est Rex Judæorum? vidimus enim stellam *ejus*, quem scilicet ex vaticinio Balaam et Sibyllæ, indicio stellæ designandum omnes hactenus expectavimus, et jam ea visa, natum credimus. Sibyllæ enim Erythreæ hoc extat oraculum lib. VIII *Oracul. Sibyllin.*

Et ex Sibylla.

> Divinamque Magi stellam coluere recentem,
> Monstratusque Dei præcepta sequentibus infans
> Est in præsepi.

Ita ex Balaam et Sibylla Magos cognovisse stellam hanc esse indicem Christi, censent S. Basilius, S. Hieronymus, Origines, S. Leo, Eusebius, Prosper, S. Cyprianus, Procopius et alii quos citavi, *Num.* XXVII, 17. Hinc et Suetonius in *Vespasiano*, ac Cicero, lib. II *De Divinatione*, et Orosius, lib. V, cap. VI, scribit communem tum fuisse famam ex Judæa proditurum regem, qui omnibus dominaretur, quod Gentiles falso tribuerunt Vespasiano, idem tradit Chalcidius, qui, licet gentilis et platonicus philosophus, commentans in *Timæum* Platonis, ita scribit : « Est alia (ab Evangelio, scilicet Matthæi) sanctior et venerabilior historia, quæ perhibet de ortu stellæ cujusdam, non morbos mortesque denuntiantis, sed descensum Dei venerabilis ad humanæ conversionis, rerumque mortalium gratiam ; quam stellam cum nocturno itinere suspexissent Chaldæorum profecto sapientes viri, et consideratione rerum gestarum satis exercitati, quæsisse dicuntur recentem Dei ortum, repertaque illa majestate puerili, venerati esse, et vota Deo tanto convenientia nuncupasse. » Addit Auctor *Imperfecti*, *hom.* 2, successores Balaam, post hoc ejus oraculum de stella, per singulas generationes aliquos deputasse, qui continuo cœlum contemplarentur, ut observarent stellæ hujus ortum in monte qui Victorialis dicebatur ; ac tandem cum Magi hi ibidem ejus ortum expectarent : « Apparuit eis, ait, descendens super montem illum Victorialem, habens in se formam quasi pueri parvuli, et super se similitudinem crucis; et locuta est eis, et docuit eos, et præcepit eis ut proficiscerentur in Judæam. Proficiscentibus autem eis per biennium præcedebat stella, et neque esca, neque potus defecit in peris eorum. Cætera autem quæ gesta referuntur ab eis, in Evangelio compendiose posita sunt. » Verum hæc incertæ sunt fidei, et ex apocryphis Sethianorum libris, uti Auctor fatetur, accepta.

Melius ex instinctu et revelatione Dei.

Secundo, potius id cognoverunt ex instinctu et revelatione divina ; Magi enim secretiori cœlestis numinis afflatu instincti, hanc quasi cœli linguam, ait S. Augustinus, serm. 2 *de Epiphan.*, loquentem (natum esse in Judæa Christum) audierunt, eamque usque ad Bethlehem et ad cunas Christi prosecuti sunt. Nam, ut ait S. Leo, serm. 4 *de Epiph.* : « Dedit (Deus) aspicientibus intellectum, qui præstitit signum (stellæ), et quod fecit intelligi, fecit inquiri, et se inveniendum obtulit requisitus. » Tanta enim claritas et majestas fuit stellæ, ut divinam esse ac divinum quid portendere Magi intelligerent, scilicet Deum incarnatum esse, uti eis suggerebat Spiritus sanctus.

Denique vultus Christi pueri divinus cœlestis lucis radium evibrabat, qui oculos et magis mentes Magorum feriebat et illustrabat, ut agnoscerent infantem hunc non esse merum hominem, sed verum Deum; nam, ut S. Hieronymus, in cap. IX *Matth.* : « Fulgor ipse, et majestas divinitatis occultæ, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu. »

An stella fuerit Spiritus sanctus.

Quæres *secundo*, qualis et quanta fuerit hæc stella? an communis uti cæteræ, an propria et ab aliis diversa? *Primo*, auctor *De Mirabil. S. Script.*, lib. III, cap. XL, qui extat tom. III, S. Augustinus censet stellam hanc fuisse Spiritum sanctum, qui sicut per columbam descendit in Christum, sic per stellam direxit Magos. *Secundo*, Origenes, Theophylactus, S. Chrysostomus et Maldonatus putant stellam hanc fuisse Angelum, quia scilicet Angelus erat motor et quasi auriga stellæ. *Tertio*, alii putant fuisse verum novumque sidus, simile illi quod apparuit in Cassiopæia, anno Domini 1572. *Quarto*, alii opinantur fuisse cometam (1). Verum resp. : Nova et inusitata fuit hæc stella plane differens a cæteris easque superans novem privilegiis et quasi portentis, ad hoc ab Angelis efformata, ut Magos raperet in sui admirationem, illique ipsam novum quid et divinum præsagire cognoscerent.

An Angelus?

An cometa?

Stella hæc superabat cæteras.

Primo. Productione.

Primo enim stella hæc superabat cæteras creatione sive productione, quia cæteræ creatæ sunt quarto mundi die, *Gen.* I, 14; hæc vero producta est ipsa nocte nativitatis Christi. Nova ergo fuit, est nunquam antea visa, nec postea. Ita S. Augustinus, lib. II *Contra Faustum*, cap. V.

Secundo. Materia.

Secundo, materia : hæc enim in cæteris stellis est cœlestis, in hac autem erat aerea. Angeli enim ex aere condensato, splendorem ei indendo, illam efformarunt.

(1) Huic sententiæ adstipulatur P. Patritius, *De Evang.* lib. III, diss. 27, cap. IV, p. 331.

Tertio. Loco.

Tertio, loco : cæteræ enim sunt in cœlo, hæc vero erat in aere; præibat enim Magis viam ex Arabia in Judæam.

Quarto. Motu.

Quarto, motu : quia cæteræ circularem habent motum, hæc vero habebat rectum; recta enim ibat ex Oriente in Occidentem, puta in Bethlehem.

Quinto. Tempore.

Quinto, tempore : cæteræ enim nocte duntaxat fulgent; per diem enim lux solis eas obscurat; hæc vero interdiu splendente sole æque fulgebat ac noctu.

Sexto. Duratione.

Sexto, duratione : quia cæteræ perpetuæ sunt, hæc vero erat temporanea; tantum enim tempore itineris Magorum, quod fuit tredecim dierum, duravit, et deinde evanuit.

Septimo. Magnitudine.

Septimo, magnitudine : cæteræ enim majores sunt terra et luna, hæc vero utraque erat minor; major tamen apparebat, quia citima erat terræ, et Magis vicinior; sicut luna major apparet stellis fixis, quia nobis vicinior, cum revera iis longe sit minor.

Octavo. Varietate.

Octavo, varietate : stella enim hæc aliquando se occultabat, uti fecit in Jerusalem, alias vero se ostendebat, eratque dux viæ. Rursum cum ambulantibus Magis ibat, cum quiescentibus quiescebat. Denique stetit super domum ubi erat puer, ibique quasi peracto jam ostensionis Christi officio evanuit. Nil tale habent cæteræ stellæ.

Nono. Fulgore.

Nono, fulgore, quo cæteras omnes stellas vincebat. Unde S. Ignatius, qui paulo post Christum vixit, ep. 14 *ad Ephesios*, de stella hac ait : « Stella fulsit, exuperans omnes quotquot ante fuerunt; lux enim illius erat inenarrabilis, et stuporem incussit omnibus aspicientibus eam rei novitas; omnia autem reliqua astra una cum sole et luna chorus fuere stellæ illius; ipsa vero claritate exuperabat omnes. » Prudentius in hymno eccles. Epiphaniæ : « Stella, ait, quæ solis rotam vincit decore et lumine. » Idem docet S. Chysostomus. Unde S. Leo, serm. 1 *de Epiphan.* : « Tribus Magis, inquit, in regione Orientis stella novæ claritatis apparuit, quæ illustrior cæteris pulchriorque sideribus, in se intuentium oculos animosque converteret, ut confestim adverteretur non esse otiosum, quod tam insolitum videbatur. »

Fuit ergo hæc stella novum meteorum ab Angelis ex aere efformatum, et luce ingenti informatum, ac motum ab Angelo, perinde ac columna ignis et nubis, quæ dux Hebræorum fuit in deserto in terram promissam, puta in eamdem Judæam. Ita S. Chrysostomus hic; S. Fulgentius, serm. *de Epiphania*; S. Basilius, hom. *de Humana Christi Generatione*; D. Thom., III *p.*, Q. XXXVI, *art.* 7, ibique Suarez et alii. Imo illa columna typus fuit hujus stellæ : quare plura ejus prodigia quæ recensui *Exod.* XIII, 21, et *Num.* IX, 15 et seq., huic stellæ attribue. Vere S. Chrysostomus, hom. 16 *ex variis in Matth. locis* : « Ipse, inquit, adventu tuo Magos ab Oriente vocasti, et Evangelistas eos ad sua remisisti, » ut scilicet ipsi Gentibus evangelizarent natum esse Christum orbis salvatorem, seque eum vidisse et adorasse in Bethlehem.

Porro ex libris quibusdam apocryphis, nomine Seth filii Adæ inscriptis, multa de Magis feruntur, deque stella formam pueri crucem gestantis exprimente, etc. Quæ commenta ab hæreticis Sethianis excogitata videntur. Ita S. Epiphanius, *hæresi* 26 et 39.

Rursum Gregorius Turonensis, ait Haymo, narrat stellam hanc cecidisse in puteum, ibique etiamnum videri, sed non nisi a virginibus : unde « cum tres viri, inquit, ad eam inspiciendam venissent, unus solus, qui erat virgo, illam vidit; sed cæteri duo, quia non erant virgines, illam non viderunt. » Verum hæ næniæ sunt et fabulæ, ait S. Anselmus.

Allegorice Christus est stella.

Allegorice Christus est stella splendida et matutina, *Apoc.* XXII, 16. Unde S. Ambrosius *in Lucam*, c. II, lib. II : « Christus, ait, est stella. Orietur enim stella ex Jacob, et exurget homo ex Israel. Denique ubi Christus, et stella est. Ipse enim est stella splendida et matutina, sua igitur ipse luce se signat. »

Et B. Virgo.

Rursum stella maris, id est mundi hujus procellosi, quæ viam nobis per illud ostendit et præit ad portum salutis, est B. Virgo : unde nomen ejus est *Maria*, Hebr. מרים *Mariam*, id est doctrix, sive magistra et ductrix maris. « Aspice stellam, invoca Mariam, » ait S. Bernardus. Hinc et Ecclesia eam invocat, dicens : « Ave, maris stella, Dei mater alma. »

Tropol. Stella est inspiratio divina.

Tropologice stella hominis fidelis : *primo* est fides; *secundo* prudentia; *tertio* præcepta; *quarto* consilia Evangelica, ac præsertim obedientia ductusque superioris; *quinto* sanctæ inspirationes a Deo menti immissæ, quibus eam vocat ad actum vel statum perfectiorem, v. g. ad virginitatem, ad martyrium, etc. Vide Barradium et Adamum Sasbout, homil. *de Stella*. « Vocat ergo te Deus ad sanctitatem et heroicam virtutem, ad statum perfectionis, ostendit tibi stellam quæ iter præeat in cœlum; illam intuere, illam sequere, ne stella hæc vocationis divinæ a te visa, sed neglecta, in die judicii coram Deo te accuset et condemnet. » « Nil ergo arduum est humilibus, » ait S. Leo, serm. 5 *de Epiphan.*, « nihil est asperum mitibus, et facile omnia præcepta veniunt in effectum, quando et gratia prætendit auxilium, et obedientia mollit imperium. »

Audi S. Gregorium, hom. 39 *in Evang.* : « Ecce vocat (nos Deus) per se, vocat per Angelos, vocat per Patres, vocat per Prophetas, vocat per Apostolos, vocat per Pastores, vocat etiam per nos, vocat per miracula, vocat plerumque per flagella, vocat aliquando per hujus mundi prospera, vocat aliquando per adversa. Nemo contemnat, ne, dum vocatus excusat, cum voluerit intrare non valeat. Audite quid Sapientia per Salomonem dicat : *Tunc invocabunt me et*

non exaudiam, mane consurgent, et non invenient me. Hinc est, quod fatuæ virgines tarde venientes, clamant, dicentes : Domine, Domine, aperi nobis. »

Anagog. Stellæ sunt Doctores.

Anagogice Doctores et quicumque « ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates. » *Daniel* XII, 3; *Apoc.* II, 28. Vide ibi dicta. Quocirca S. Leo, serm. 3 *de Epiphan.*, in fine : « Quicumque, ait, in Ecclesia pie vivit, et caste; qui ea quæ sursum sunt sapit, non quæ super terram, cœlestis quodammodo instar est luminis. Et dum ipse sanctæ vitæ nitorem servat, multis viam ad Dominum quasi stella demonstrat. In quo studio omnes, dilectissimi, vobis invicem prodesse debetis, ut in regno Dei, ad quod recta fide et bonis operibus pervenitur, sicut lucis filii splendeatis. »

Denique stella nos invitat et vocat ad cœlum, ut per vitam cœlestem tendamus ad felicissimum Angelorum, et cœlitum omnium consortium.

VIDIMUS STELLAM EJUS IN ORIENTE. — Aliqui τὸ *in Oriente* referunt ad τὸ *vidimus, q. d.* : Nos in Oriente existentes, vidimus stellam in Occidente incubantem Judææ, ut Magi scirent eo sibi esse eundum ; simili enim modo stella polaris nautis viam, et turris vel mons viatoribus ostendit qua sit eundum. Ita Procopius in *Num.*, cap. XXIV, 17. Alii melius τὸ *in Oriente* referunt ad *stellam, q. d.* : Nos degentes in Oriente vidimus ibidem stellam in Oriente fulgentem. Utrumque est probabile. Primo enim stella hæc videtur apparuisse supra Judæam, ut significaret natum ibi esse Regem Judæorum, ibique a Magis quærendum; alioqui unde ex ea scivissent Magi Christum quærendum in Judæa potius quam in Græcia, Italia, Assyria, India? Unde, *Num.* XXIV, 17, pro *orietur*, Hebr. est דרך *darach*, id est *incessit*, hoc est incedit *stella ex Jacob* ; deinde mox eadem stella apparuit in Oriente, ut Magos inde evocaret ad Christum. Ita Barradius.

Aliqui putant stellam hæsisse in Oriente.

Quæres an stella hæc fixa manserit steteritque in Oriente, an vero inde Magos assidue comitata fuerit usque in Judæam? Nonnulli probabiliter censent eam hæsisse fixam in Oriente. Ita Jansenius, Cajetanus, Clarius, Barradius, Franciscus Lucas. Probant *primo*, quia Magi aiunt : « Vidimus stellam ejus in Oriente, » et S. *Matth.* 9, cum Magi discessere e Jerusalem, ait, « Et ecce stella, quam viderant in Oriente. » *Secundo*, quia Herodes et Judæi, ac, ut videtur, cæteri homines eam non viderunt; alioqui enim eam secuti cum Magis venissent ad Christum. *Tertio*, quia Magi ex prophetia Balaam sciebant stellam hanc portendere Regem Judæorum jam esse natum, ipsi autem sciebant iter in Judæam ; ergo ad hoc ineundum non erat opus duce stella.

Prob. Primo. — Secundo. — Tertio.

Verius alii censent stellam Magos comitatam.

Ex adverso, stellam hanc comitatam esse Magos usque in Judæam, censent S. Chrysostomus, S. Leo, Theophylactus, D. Thomas, Lyranus, Abulensis, Suarez, Maldonatus, Pererius, Conimbricensis et Chrysologus, *serm.* 156, dicens : « Ambulante Mago, stella ambulat; sedente, stat; dormiente, excubat. » Estque hic communis fidelium sensus. Probatur *primo*, quia stella quam viderant in Oriente postea apparuit in Bethlehem, stetitque super domum ubi erat puer. Ergo eo commigravit, non aliter utique quam cum Magis; nisi dicas, Magis exeuntibus e Jerusalem, stellam ex Oriente subito se transtulisse in Bethlehem, ut Magis viam præiret; nesciebant enim ipsi stabulum in quo erat Christus. *Secundo*, quia iter ex Arabia in Judæam prolixum erat, incertum, difficile. Ut igitur Magi ad illud capessendum animarentur, opus fuit ut stella quasi dux iter præiret. Unde Ecclesia in hymno ecclesiastico canit : « Ibant Magi, quam viderant stellam, sequentes præviam. »

Quod ergo aiunt Magi, « Vidimus stellam ejus in Oriente, » tantum initium visionis stellæ, quod eos ad Christum evocavit, significant. *q. d.*: *Vidimus*, id est videre cœpimus stellam in Oriente, atque ex hac visione evocati *venimus*, scilicet eadem stella duce, secuti illam iter nobis præeuntem usque Hierosolymam; sed quia ibi stella disparuit, hinc adierunt Herodem et Scribas, ab eisque sciscitati sunt ubi Christus nasceretur.

Conciliatur utraque sententia.

Utraque sententia est probabilis, et quasi problema, ac utraque conciliari potest, dicendo quod stella quæ in Oriente luce fulserat clarissima, teste S. Ignatio, *ep.* 14, ut feriret oculos Magorum (ideoque dicunt Magi : « Vidimus stellam ejus in Oriente, » scilicet mire fulgentem et radiantem), cum deinde eos comitata est, ut viam præiret, obtecta fuerit nube minusque fulserit, ita ut solis pene Magis esset conspicua; ne, si alii homines et gentes viderent eam ita fulgide coruscantem et iter præeuntem, ad Magos concurrerent eosque magno agmine sequerentur in Judæam, itaque concitarent Herodem et Judæos contra Christum ut eum perderent. Decebat enim plane ut stella evocans Magos monstraret eis viam ad Christum ita dissitum et occultum. Simili modo columna ignis et nubis (quæ fuit typus hujus stellæ) erat dux castrorum Hebræorum, illaque præibat, ac noctu eis præfulgebat ut ignis, per diem vero nube tegebatur, imo ipsa ex se spargebat nubem tota castra adumbrantem et ab æstu solis protegentem, ut dixi *Exod.* XIII et *Num.* IX.

Quod aliqui alii præter Magos stellam viderint, est probabile; stella enim magna erat, clara et visibilis Magis, cur non et aliis? quia Deus volebat toti mundo Christum patefacere; sed pauci vel nulli stellam cum Magis secuti sunt, tum quia ejus mysterium ignorabant, tum quia curis domesticis occupabantur. Hinc disce quam necessaria sit gratia potens et efficax ad quærendum Christum, de qua Christus, *Joan.* VI, 44 : « Nemo, ait, potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum. » Sic in passione Christi, eclipsis solis visa est Athenis a S. Dionysio Areopagita,

qua de causa ipse conversus est a S. Paulo, cum ipse ab eo illius causam didicit, scilicet quod eadem die et hora crucifixus et mortuus esset Christus.

Addit Franciscus Suarez quod stella, quæ in progressu erat terræ vicina, tantum lucebat in locis quæ vicina erant Magis per diem, noctu vero elevabatur, minusque erat conspicua, ut ait Nicephorus, lib. I *Histor.*, cap. XIII.

Denique apposite Magi vocantur per stellam, quia ipsi erant astrologi : unde scire poterant stellam hanc non esse communem, sed prodigiosam et divinum quid portendere; quocirca ipsi ex novo pulcherrimoque sidere, siderum conditorem et Dominum cui sidera omnia famulantur, jam natum agnoverunt. Pastores vero vocati sunt per Angelos, quia ipsi erant fideles et probi, utpote Judæi, qualibus gaudent Angeli. Ita S. Gregorius, hom. 10 *in Evang.*, Magi ergo fuere primitiæ Gentium vocati ad Christum per stellam; pastores fuere primitiæ Judæorum, vocati ad Christum per Angelos : unde Ecclesia tanta solemnitate celebrat festum Epiphaniæ, quo Magi vocati Christum adorarunt, quia in ipsis et per ipsos cœpit Gentium vocatio et salus. Quocirca S. Leo, serm. 2 *de Epiphan.* : « Agnoscamus, ait, dilectissimi, in Magis adoratoribus Christi vocationis nostræ fideique primitias, et exultantibus animis beata spei initia celebremus. Exinde enim in æternam hæreditatem cœpimus introire. » Et S. Augustinus, serm. 2 *de Epiphan.*, qui est serm. 30 *de Tempore* : « Illis (Magis), inquit, dies iste primus illuxit, anniversaria nobis festivitate rediit. Illi erant primitiæ Gentium, nos populi Gentium. Nobis hoc lingua nuntiavit Apostolorum, stella istis tanquam lingua cœlorum, et nobis iidem Apostoli tanquam alii cœli enarraverunt gloriam Dei. »

Cur Epiphania tanta solemnitate celebrata?

Vers. 3. 3. AUDIENS AUTEM HERODES REX TURBATUS EST, ET OMNIS HIEROSOLYMA CUM ILLO. — Herodes turbatur, quia se regnum Judæorum, nato jam ejus vero et legitimo rege Messia, perditurum metuebat, quasi Messias eum esset regno deturbaturus : « Quid nimirum, si nascente pietate turbatur impietas? » ait S. Augustinus, serm. 2 *de Innoc.* Turbatur Hierosolyma, tum quia multi in ea erant faventes Herodi, quasi ejus clientes; tum quia Scribæ et Pontifices suis vacantes commodis iisque indormientes, non cogitabant de adventu Messiæ, quod is, translato jam sceptro a Juda, natus esset, uti prædixerat Jacob, *Genes.* XLIX, 10; tum quia cæteri suis cupidinibus vitiisque addicti, metuebant Messiam, ne is illa castigaret (1). Sapienter S. Gregorius, hom. 10 *in Evang.* : « Cœli Rege nato, ait, rex terræ turbatus est, quia nimirum terrena altitudo confunditur, cum altitudo cœlestis aperitur; » sed in vanum, et frustra. Nam, ut ait S. Fulgentius, serm. 1 *de Epiph.* : « Rex iste non venit reges pugnando superare, sed moriendo mirabiliter subjugare. Nec ideo natus, ut tibi succedat, sed ut in eum mundus fideliter credat. » « Non capit Christum regia tua, ait D. Leo, *serm.* 4, nec mundi dominus potestatis tuæ sceptri est contentus angustiis; quem in Judæa regnare non vis, ubique regnat, et felicius ipse regnares, si ejus imperio subdereris. »

Porro Herodes, quia Idumæus, in alienum Judææ regnum per fraudem irrepserat, hinc ut illud retineret, legitimos regni hæredes ad unum omnes partim dolo, partim aperta vi occidit, adeoque in universos sæviit qui in regno sibi assecurando obicem posituri videbantur. *Primo* ergo occidit Hyrcanum, legitimum regni hæredem et Pontificem; *secundo* Aristobulum, Hyrcani nepotem et Pontificem; *tertio* Mariamnem, Hyrcani filiam et suam uxorem; *quarto* Alexandram, Mariamnis matrem; *quinto* Alexandrum et Aristobulum, suos ex Mariamne filios; *sexto* Antipatrum suum, ex alia uxore filium, idque ex metu amittendi regni quo Herodes usque ad mortem laboravit, ideoque in timoribus, suspicionibus, angoribus miserrimam et crudelissimam egit vitam. Atque hæc fuit causa cur tot innocentes parvulos occiderit, ut nimirum inter eos Christum, Judææ regem, jam natum interimeret, ne ipse sibi regnum auferret. Lege Josephum.

Herodis Ascalonitæ ambitio effera.

4. ET CONVOCANS OMNES PRINCIPES SACERDOTUM ET SCRIBAS POPULI, SCISCITABATUR AB EIS UBI CHRISTUS NASCERETUR. — Scribas vocat litteratos legisque doctores, qui sacris Litteris, puta S. Scripturæ describendæ, legendæ, explicandæ vacabant : unde alibi vocantur legisperiti, qualis fuit Esdras scriba. Vers. 4.

5. AT ILLI DIXERUNT EI : IN BETHLEHEM JUDÆ : SIC ENIM SCRIPTUM EST PER PROPHETAM (*Michæam*, cap. V, 2.) Vers. 5.

6. ET TU BETHLEHEM, TERRA JUDA, NEQUAQUAM MINIMA ES IN PRINCIPIBUS JUDA; EX TE ENIM EXIET DUX, QUI REGAT POPULUM MEUM ISRAEL. — Testimonium hoc exposui Michææ cap. V, quare ibi dicta non repetam. Vers. 6.

Tantum adverte triplicem hic esse S. Matthæi cum Michæa antilogiam. Prima est, quod Matthæus nominat *Bethlehem*, cum Michæas eam vocet *Ephrata*. Respondetur : Bethlehem erat binomia. A conditoribus enim dicta est Bethlehem, et Ephrata, quia Ephrata fuit pater Bethlehem. I *Paral.* IV, 4. Et *Ephrata* Hebraice idem est quod *frugifer*; idem

(1) Aliter P. Patritius exponit causam quæ Hierosolymitas perturbaret. « Horum, inquit, perturbatio nimirum ea fuit partim qualem, in integro præsertim populo, excitare solent eventa aut res diu expectatæ ac vehementer exoptatæ, partim quam ipsis afferebat dubitatio quid tandem consilii Herodes, pro ea qua ducebatur regnandi cupidine ac vel in ipsos filios impietate, capturus esset; ut illi, quum ex una parte ob nuntium acceptum lætarentur, ex altera lætitiam hanc præ se ferre reformidarent. Idque manifesto efficitur eo quod Herodes statuerit ea quæ machinabatur clam civibus peragere. » *Ibid.*, cap. VII, p. 350.

significat *Bethlehem*, id est *domus panis*. Vide dicta, Cur in Bethlehem natus est Christus. *Gen.* XXXV, 16 et 19. Causa litteralis cur Christus nasci voluerit in Bethlehem, fuit ut haberetur filius Davidis qui natus fuit in Bethlehem, illi promissus quasi futurus Messias; moralis, ut doceret nos humilitatem, scilicet amplecti humiles natales, humilem patriam, humilem casam. Unde S. Leo, serm. 1 *in Epiph.* : « Qui formam servi susceperat, inquit, Bethleem præelegit nativitati (ut in illo loco obscuro gloriam ortus sui occultaret) Hierosolymam passioni, » ut probrum crucis magis esset publicum. Docuit ergo nos decus abscondere, dedecus nostrum propalare. Docuit hic nos suo exemplo sapientiam cœlestem, et mundo paradoxam, « viam ad gloriam esse fugam glo-Via ad gloriam est fuga gloriæ. riæ. » Christus enim qui est stella, id est lux et dux ad beatitudinem et gloriam, se suamque deitatem et dignitatem Messiæ abscondit, latens in præsepio Bethlehemitico, ideoque Deus Pater illum toti mundo indicat et glorificat per stellam e cœlo radiantem. Igitur si appetis veram gloriam, fuge gloriam, ambi ignominiam; si enim ambis gloriam, perdes eam; si contemnas, vel invitus honoraberis. Verissimum enim est illud paradoxon : « Gloria sequitur fugientem, sequentem fugit, sicut umbra corpus. Gloriam præcedit humilitas, » ait Sapiens, *Prov.* XV, 33. Deus enim humiles exaltat, et superbos humiliat. Unde Christus exinanivit et « humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen. » *Philipp.* II.

Secunda antilogia est, quod pro *nequaquam minima es*, ut habet Matthæus, Michæas dicat contrarium, scilicet *parvulus*, id est *minimus es*. Respondetur : apud Michæam tacite adversativam particulam ex nexu sermonis intelligi, ut *Psalm.* CVIII, 141 et 157. *q. d.* : Minima quidem es, ô Bethlehem, ô Ephrata, si muros, si cives, si ædificia, si celebritatem spectes; sed tamen nequaquam minima es, si principes a te datos et in te natos, vel nascituros spectes. Ex te enim natus est rex David, et ex te nascetur Christus, Davidis antitypus. Aliqui legunt per interrogationem in Michæa *parvulus es? q. d.* : Nequaquam es minima, sed per Christum evades maxima et celeberrima. Verum Romani codices carent hac interrogatione (1).

Tertia, pro *in principibus* Michæas habet *in millibus*. Resp. : Hebr. אֶלֶף *eleph* et principem et mille significat; sed eodem hic redit utraque versio. Nam *in principibus* idem est quod inter principes, scilicet urbes Juda, vel etiam homines, hoc est in proventu hominum principum qui ex te prodierunt, vel prodibunt; *in millibus* idem est quod inter civitates quæ continent multa populi millia, ideoque sunt principes; et ipsæ suos habent principes. Nam in Chiliadas, sive per millia familiarum, distributus a Mose erat populus Israel, quarum quæque suos habebat duces et principes, ut patet *Exod.* XVIII, 25, et *Judic.* VI, 15 (2).

7. TUNC HERODES, CLAM VOCATIS MAGIS, DILI- Vers. 7.
GENTER DIDICIT AB EIS TEMPUS STELLÆ QUÆ APPARUIT EIS. — Fecit id clam, tum ad evitandos rumores et populi Messiam suum expectantis murmur ac tumultus; tum ut penitius et fidentius omnes stellæ circumstantias indagaret a Magis.

DIDICIT AB EIS TEMPUS STELLÆ, ut ex eo sciret quo tempore natus esset Christus, ac omnes infantes illo tempore natos occidendo, inter eos etiam Christum occideret. Jam enim animo destinabat infanticidium, ut sibi regnum Judææ assecuraret. Unde Arabicus vertit : « Certior factus fuit ab illis de tempore in quo apparuit eis stella. »

8. ET MITTENS ILLOS IN BETHLEHEM, DIXIT : ITE, Vers. 8.
ET INTERROGATE DILIGENTER DE PUERO; ET CUM INVENERITIS, RENUNTIATE MIHI, UT ET EGO VENIENS ADOREM EUM. — Vulpis hæc vulpina fuit fraus; ut enim Magos sibi redderet obsequentes et fidos, fingit se velle Christum adorare, cum eum jugulare cogitaret. Sic Antonius Caracalla, ut solus imperaret, Getam fratrem, consortem imperii, anno Christi 214 in sinu matris occidit, utque scelus pietate mitigaret, fratrem inter divos retulit, dicens : « Sit divus, dum non sit vivus. » Ita Spartianus in *Vita Getæ*. Simili modo Herodes ait Magis se Christum adoraturum ut Deum, sed animo destinat se eum ut hominem regemque occisurum.

9. QUI CUM AUDISSENT REGEM, ABIERUNT (versus Vers. 9.
Bethlehem, ubi Scribæ dixerant nasciturum Messiam), ET ECCE STELLA QUAM VIDERANT IN ORIENTE (magno splendore radiantem eosque evocantem, resumpto simili splendore) ANTECEDEBAT EOS, USQUE DUM VENIENS STARET SUPRA UBI ERAT PUER. — Hinc apparet quod stella in Oriente majori fulgore splenduerit; deinde Magos comitans, fulgorem hunc temperavit, ac in Jerusalem plane eum occultarit, tum ut Magos cogeret adire Pontifices et Scribas ad quærendum ubi nasceretur Christus, itaque eis innotesceret jam natum esse Messiam; tum quia Herodes cæterique ejus asseclæ, utpote impii, indigni erant qui cœlestem hanc stellam viderent; nam ea abusi fuissent ad quærendum et occidendum Christum. Discedentibus vero e Jerusalem Magis, rursum stella apparuit et primæva claritate præfulsit, ut Christum, qui lux, imo sol est mundi, suo fulgore indicaret certumque locum, puta stabulum in quo ipse natus degebat, demonstraret, ne Magi

(1) Dici etiam potest non Evangelistam ipsum verba Prophetæ citare, sed referre simpliciter quomodo principes sacerdotum ea citaverint.

(2) Nonnulli conjiciunt græcum Matthæi interpretem pro בְּאַלְפֵי, *in millibus*, minus recte בְּאַלֻּפֵי, *in principibus*, legisse; sensus tamen eodem redit.

per domos eum quærendo, diu et frustra oberrarent.

Vers. 10. 10. VIDENTES AUTEM STELLAM (ita ut primitus coruscantem), GAVISI SUNT GAUDIO MAGNO VALDE (id est gaudio maximo). — Sic enim Hebræi dicunt גדולה מאד *gedola meod*, id est magno valde, vel magno nimis, id est maximo; quia ex stella ita radiante, quasi ex certo Messiæ indicio, cognoverunt eum sibi esse vicinum, seque duce stella recta ad eum tendere.

Vers. 11. 11. ET INTRANTES DOMUM INVENERUNT PUERUM CUM MARIA MATRE EJUS. — Hinc putant aliqui Christum, cum affluens ob descriptionem et censum turba, eo peracto, recessisset, ut multæ domus in Bethlehem hospitibus essent vacuæ, Christum, inquam, e stabulo in quo natus erat, in honestam civis alicujus domum fuisse translatum, ibique adoratum a Magis, quia hic dicitur *intrantes domum.* Ita S. Epiphanius, *hæres.* 51; Maldonatus, Franciscus Lucas et alii.

Quamnam domum intrasse dicuntur hic Magi?

Verum alii passim censent domum hic vocari locum, puta stabulum in quo natus erat Christus; de eo enim dixit, 9 : « Dum veniens staret supra ubi erat puer. » Hebræi enim quemlibet locum in quo quis degit, vocant domum. Sic *Psal.* CIII, 17, dicitur : « Herodii domus (id est nidus) dux est eorum, » scilicet volucrum et avium. Cum enim census ab Augusto toti populo indictus per multos dies, imo septimanas et menses ageretur, per singulos dies, affluente alia et alia divitum censendorum turba, B. Mariæ et Christo, utpote pauperibus, nullus erat locus in diversorio, usque ad diem tertium decimum ab ortu suo, idque ordinavit Deus, tum ad probandam constantiam Magorum, tum ut eos cæterosque doceret Christi regnum situm esse in paupertate, humilitate, contemptu mundi, non in opibus, fastu, palatiis pompisque hujus seculi. Ita S. Augustinus, serm. 1 et 2 *de Epiph.*; Justinus *Contra Triphonem*; S. Chrysostomus, Nyssenus, Rabanus, Euthymius, S. Bernadus; D. Thomas, III *p.*, Q.XXXVI, et ibidem Franciscus Suarez, sect. 4, qui addit : « Constat, inquit, in stabulo mansisse Christum et B. Virginem, utpote puerperam, usque ad purificationem. »

Unde S. Hieronymus, epist. 17 *ad Marcellam* : « Ecce, ait, in hoc parvo terræ foramine cœlorum conditor natus est, hic involutus pannis, hic inventus a pastoribus, hic adoratus a Magis. » Et S. Augustinus, serm. *de Epiph.* : « In præsepi, ait, tunc jacebat, et Magos ab Oriente ducebat; abscondebatur in stabulo, et agnoscebatur in cœlo, ut agnitus in cœlo manifestaretur in stabulo. » Utramque sententiam conciliabis, si dicas in Bethlehem, utpote urbe parvula, unum duntaxat fuisse hospitium publicum pro advenis, cujus appendix fuerit stabulum pro illorum equis et jumentis : quare Magos dici ingressos domum sive diversorium, quia ingressi sunt stabulum, diversorii. Huic sententiæ favet quod ait Lucas : « Et non erat ei locus in diversorio, » non scilicet communi, non pluribus. Et « invenerunt infantem positum in præsepio, » uno scilicet, unius illius hospitii et stabuli.

Josephi hic nulla fit mentio, vel quia aberat iveratque in urbem vel agrum, ut cibos aliaque necessaria B. Virgini et Christo procuraret, idque Dei consilio, ne Magi eum Christi esse patrem, Christumque ex eo more cæterorum puerorum gentium putarent; vel si aderat, ut curator Christi æque ac stabuli, sub nomine Mariæ conjugis suæ intelligitur. Sed hac phrasi significat Matthæus ita se gessisse B. Virginem et Josephum coram Magis, ut illi ex Dei instinctu intelligerent Christum natum ex sola Virgine, per virtutem Spiritus sancti, Josephum vero tantum esse eorum administrum. Unde Auctor *Imperfecti* : « Vides, ait, ut Joseph ad ministerium Mariæ erat electus. » Quocirca non dubium est Magos cum B. Virgine per se Arabice (quia B. Virgo dono linguarum pollebat) vel per interpretem Hebraice fuisse collocutos, ab eaque didicisse modum conceptionis, partus et nativitatis Christi, ideoque Christum ut Deum Deique Filium adorasse, ac ei terna munera obtulisse, sed majora ab eo spiritualia munera in mente recepisse, puta illuminationes, consolationes et ardores cœlestes, ut pro Christo usque ad fatigationem laborare, cruciari et necari optarent. Pro auro ergo quod obtulerunt, receperunt augmentum sapientiæ et amoris ardentis; pro thure, donum orationis et devotionis; pro myrrha, studium puræ et incorruptæ vitæ.

Latria Christum adorarunt Magi.

ET PROCIDENTES ADORAVERUNT EUM. — Arabicus : « Prociderunt eum adorando. » Erasmus censet Magos non cognovisse Christum esse Deum, ideoque non latria, sed cultu civili eum ut regem Judæorum adorasse, id est veneratos esse; verum contrarium docent Patres et interpretes, scilicet Magos instinctu Dei agnovisse Christi divinitatem, eamque latria adorasse, ideoque ei thus, quod soli Deo debetur, obtulisse. Ita S. Irenæus, lib. III, cap. X; S. Leo, serm. 1 *de Epiphan.*, et cæteri passim. Unde sapienter S. Fulgentius, serm. *de Epiph.* : « Attende, ait, quid obtulerint, et agnosce quid crediderint. » Hinc dies hic a Græcis vocatur *Epiphania* et *Theophania*, id est Dei apparitio, quod Christus eo die Magis declaratus sit esse Deus, ac ut Deus ab eis adoratus.

ET APERTIS THESAURIS SUIS, OBTULERUNT EI MUNERA (patria et domestica), AURUM, THUS ET MYRRHAM. — Horum enim Arabia est ferax, teste Ezechiel., cap. XXVII, 22, et Plinio, lib. XII, cap. XIV, ex qua veniebant Magi. Nam vetus Arabum et Orientalium fuit mos, regem vel principem non adire, nisi cum munere, quasi hic sit vectigalis honor regi debitus, ut patet *Genes.* XLIII, 11; I *Reg.*, cap. X, 27. Unde Seneca, *ep.* 17 : « Reges Parthos, inquit, non potest quisquam salutare sine munere. » Porro Dei lex est, *Exod.* XXIII : « Non

apparebis in conspectu meo vacuus. » Denique regina Saba pretiosa dedit munera Salomoni, et majora ab eo recepit, II *Paral.* IX, 12. Similiter factum est cum Magis et Christo, qui verus est Salomon.

S. Bernardus in *Sententiis* censet Magos obtulisse B. Virgini et Christo aurum, ut eorum paupertati sucurrerent; myrrham, ad consolidanda infantilia Christi membra; thus, ad stabuli et animalium fœtorem abigendum. Hic sensus est humilior et ad litteræ corticem. Nam passim subtilius et sublimius Patres docent Magos, illuminatos a Spiritu sancto, obtulisse aurum Christo quasi Regi sapientissimo (sapientia enim confertur et præfertur auro. *Prov.* VIII, 19 : « Melior, inquit, est fructus meus auro »); thus, quasi Deo et quasi summo Sacerdoti ac Pontifici, qua homo erat; myrrham, quasi homini pro generis humani redemptione morituro, sepeliendo et die tertia vi divinitatis suæ ad immortalitatem et gloriam æternam resurrecturo : myrrha enim condiuntur mortuorum corpora, ut maneant incorrupta; nam myrrha, cum sicca sit, humiditatem exsiccat, nec sinit gigni vermes. Ita S. Leo, serm. 1 *de Epiph.* « Thus, inquit, Deo; myrrham homini; aurum offerunt regi, scienter divinam humanamque naturam in unitate venerantes; quod cordibus credunt, muneribus protestantur. »

Auri, thuris et myrrhæ symbola.

Et S. Ambrosius, lib. II in II cap. *Luc.* : « Aurum regi, inquit, thus Deo, myrrha defuncto. » Et S. Gregorius, *hom.* 10 : « Auro Regem, thure Deum, myrrha mortalem prædicant. » « Pulcherrime, » ait S. Hieronymus hic, « Juvencus presbyter munerum sacramenta uno versiculo comprehendit : »

Thus, aurum, myrrham, regique, hominique Deoque
Dona ferunt.

Thuris etymon.

Hinc Grammatici thus derivant a θυόω, id est *odorem facio*; aut potius a θύω, id est *sacrifico*, quod qui sacrificabant thure utebantur, imo prima priscorum sacrificia fuere thuris suffumigationes, atque inde *thuris honores* vocantur honores divini, qui soli Deo deferuntur. Hinc rursum Saba, ubi thus nascitur, alludit ad σέβω, id est colo, veneror, et ad Hebr. זבח *zabach*, id est *sacrifico*, licet Priscianus, Varro et Servius, *tus* scribentes sine aspiratione, derivent a *tundendo*, quod glebæ tunduntur, cum quibus fluens thus coalescit.

Beda in *Collectaneis*, cujus verba superius recitavi, asserit primum e Magis, nomine Melchiorem, Christo donasse aurum; secundum, nomine Gasparem, thus; tertium, nomine Balthazarem, myrrham.

Verum alii melius censent singulos terna hæc dona Christo obtulisse; singuli enim hisce donis protestabantur fidem suam in Christum, scilicet se credere Christum esse regem totius orbis, ideoque aurum ei obtulere; eumdem quoque esse Deum, ideoque ei thus; ac denique moriturum pro salute hominum, ideoque myrrham addidere; quisque enim credebat Christum esse regem et Deum, et passibilem passurumque pro hominibus. Ita Juvencus, Ambrosius, Gregorius locis jam citatis, atque hoc loco Abulensis, Lyranus, Anselmus, Remigius, Dionysius Carthusianus, Barradius et alii. Unde Glossa : « Divina, inquit, inspiratione id factum est, ad significandam in Christo regiam potestatem (per aurum), divinam majestatem (per thus), et humanam mortalitatem (per myrrham). »

Allegor.

Allegorice : hæc tria munera notant Christum qui Deo Patri seipsum in cruce obtulit ut aurum, dum ex aurea charitate, scilicet ex amore hominum seipsum immolavit; ac ut myrrham amarissimæ passionis dolorum et termentorum, atque ut thus summæ religionis, submissionis, venerationis et latriæ. Unde eadem feria sexta qua Christus se obtulit in cruce, Magi quoque hæc tria munera Christo obtulerunt. Traditio enim est Christum natum esse die Dominica, a qua, si numeres tredecim dies, incides in feriam sextam hebdomadæ sequentis. Magi enim adorarunt eum decima tertia ab ortu ejus die, qua Ecclesia eorum memoriam recolit. Ita Suarez, III *p.*, *Quæst.* XXXVI.

Tropol. Primo.

Rursus Christus S. Trinitati trina obtulit dona, puta suam carnem, animam et divinitatem, æque ac Christiani eidem offerunt actus fidei, spei et charitatis.

Tropologice : *Primo* aurum est charitas, item sapientia; thus est oratio et devotio; myrrha mortificatio. Unde S. Gregorius, *hom.* 10 : « Aurum, ait, offerimus, si sapientiæ lumine splendemus; thus, si orationis studio redolemus; myrrham, si carnis vitia mortificamus. » Hinc, *Cant.* V, 14, de Christo sponso ait sponsa : « Manus ejus tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. » *q. d.* : *Manus*, id est opera Christi adeo perfecta erant, ac si torno essent elaborata. Rursum *tornatiles*, id est versatiles et agiles ad omne bonum; *aureæ*, quia ornatæ charitate; *plenæ hyacinthis*, quia cœlestium amorem spirantes : aurea ergo opera charitatis faciunt aureas manus; quare quot opera charitatis facis, tot quasi aureos annulos digitis tum tuis, tum Christi inseris. « Bona autem opera, » ait S. Bernardus, lib. *De Convers. ad Cleric.*, cap. XV, « sunt semina æternitatis » et æternæ gloriæ. Zeuxis, pictor celeberrimus, morose pingebat; rogatus, causam dedit : *Pingo*, inquit, *æternitati*; ita et tu, ô fidelis, operare, vive, pinge æternitati, ut opera tua in cœlo coram Deo, Angelis et beatis per omnem æternitatem resplendeant. Porro thus orationem denotare, et myrrham mortificationem, ut patet *Cant.* IV, 7 : « Vadam, ait, ad montem myrrhæ et ad collem thuris. » Et cap. I, 13 : « Fasciculus myrrhæ, dilectus meus mihi. » Et cap. IV, 14 : « Odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris, »

id est exhalans orationem et suspiria ad Deum : « Quia in omnibus operibus suis orat, dum perveniendi ad cœlestia intentione, ea quæ potest, bona operatur, » ait ibidem S. Gregorius. Item in cap. III *Cant.* : « Sancta anima, ait, quasi thuribulum cor suum Deo facit. » Notanda est sententia S. Gregorii Nysseni : « Peccati causa est, Dei auxilium per orationem non implorare.»

Secundo. *Secundo*, aurum est voluntaria paupertas; hæc enim ditissima est et Deo gratissima præ omni auro. Unde Apostolus : « Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. » II *Cor.* VI, 10.

Thus est obedientia qua homo suam voluntatem et intellectum, imo totum seipsum Deo quasi thus in holocaustum offert.

Myrrha est jejunium, carnis mortificatio, et quæ inde nascitur, castitas. Quocirca multi hic tria religiosorum vota mystice notari censent, scilicet per thus votum obedientiæ, per myrrham votum castitatis, per aurum votum paupertatis.

Tertio. *Tertio*, tribus hisce donis denotantur tria bonorum operum genera, scilicet eleemosyna, oratio et jejunium, ad quæ omnium virtutum opera referuntur. Eleemosyna enim proximum juvat; oratio Deum colit et invocat; jejunium hominem in seipso componit. Ad hæc per hæc tria : tria, id est omnia bona nostra Deo offerimus, scilicet per eleemosynam opera, per orationem animam, per jejunium corpus.

Anagogice. Anagogice : S. Maximus, hom. 3 *de Epiphan.*, censet auro designari redemptionem hominum; thure, Christianam religionem; myrrha, resurrectionem : « Auro, inquit, ostenditur captivitatis nostræ pretiosa redemptio; in thure autem, et dæmoniorum superstitio cessatura, et futurus veræ religionis cultus aperitur; in myrrha, qua exanima solent corpora conservari, præfiguratur carnis nostræ reparatio et resurrectio mortuorum, » etc.

Vers. 12. 12. ET RESPONSO (id est oraculo a Deo; χρησμοὶ enim sunt oracula. Vox *responso* innuit Magos in re ancipiti Dei lumen et numen prius implorasse, ac hoc responsum a Deo accepisse) ACCEPTO IN SOMNIS, NE REDIRENT AD HERODEM, PER ALIAM VIAM REVERSI SUNT IN REGIONEM SUAM. — Cyrillus monachus, in Vita S. Theodosii cœnobiarchæ, narrat Magos fugientes Herodem, publicas vias et publica hospitia declinasse, ac in montibus et speluncis hospitatos esse, atque in iisdem vitam egisse S. Theodosium; quia, inquit, cum statuissent non ingredi Jerusalem, difficile eis fuisset alia via domum reverti, sicut etiamnum videmus eos qui a Bethlehem transeunt per hanc (Jerusalem) proficisci. Auctor *Imperfecti* admirans hic fidem et constantiam Magorum, exclamat : « O fides Magorum ! non contradixerunt angelo admonenti, dicentes : Tantam viam venimus, venientes autem multitudinem civitatum non timuimus, regem terribilem apud illos omnino non expavimus, sed stetimus, et fiducialiter, qui natus fuerat, regem prædicavimus et quasi Deo munera digna obtulimus; et quasi servos latenter jubes nunc fugere, ut alia via venientes, alia redeamus! sed fideles constituti, nec tunc timuerunt cognosci, nec modo erubuerunt occulte recedere. »

Tropologice : Herodes est diabolus, mundus et caro; via ad eum est voluptas et cupiditas; qui ergo ab eo ad Christum transeunt, per aliam viam crucis et mortificationis gradiantur, et in patriam suam, puta in paradisum cœlestem, revertantur oportet. Audi Auctorem *Imperfecti*, *hom.* 2 : « Qui, inquit, a diabolo venit ad Deum, nunquam debet per illam viam ambulare, per quam venit ad diabolum. Venisti per viam fornicationis, ambula de cætero per viam castitatis. Venisti per viam avaritiæ, ambula de cætero per viam eleemosynarum. Si autem per ipsam viam redieris, iterum sub regnum Herodis vadis, et fis proditor Christi. » Et S. Gregorius, *hom.* 10 : « Regio nostra, ait, paradisus est, ad quam, Jesu cognito, redire per viam qua venimus prohibemur. A regione etenim nostra, superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo, cibum vetitum gustando, discessimus; sed ad eam necesse est, ut stando, obediendo, visibilia contemnendo atque appetitum carnis refrænando redeamus. Per aliam ergo viam ad regionem nostram regredimur, quoniam qui a paradisi gaudiis per delectamenta discessimus, ad hæc per lamenta revocamur. » Tropol.

13. QUI CUM RECESSISSENT, ECCE ANGELUS DOMINI APPARUIT IN SOMNIS JOSEPH, DICENS : SURGE, ET ACCIPE PUERUM ET MATREM EJUS, ET FUGE IN ÆGYPTUM, ET ESTO IBI USQUE DUM DICAM TIBI : FUTURUM EST ENIM, UT HERODES QUÆRAT PUERUM AD PERDENDUM EUM. — Nota hæc non statim contigisse post adorationem Magorum; nonnulla ergo hic supplenda sunt et interserenda ex Luca, cap. II, 22, scilicet quod post abitum Magorum, sive post diem 6 januarii, Christus ductus sit Hierosolymam, ibique præsentatus in templo die 2 februarii, indeque redierit in Nazareth patriam suam, quæ erat in Galilæa, ut ait S. Lucas, cap. II, 39, indeque tandem fugeret in Ægyptum. Ita Euthymius et Maldonatus hic, et Ammonius ac Tatianus in *Harmon. Evangel.*, licet S. Augustinus, et ex eo Jansenius, censeant Christum ex Judæa, non ex Galilæa fugisse in Ægyptum, ex eo quod Matthæus hic, 22, dicat Josephum, redeuntem ex Ægypto, cogitasse ire in Judæam; ergo, inquiunt, ex ea fugerat in Ægyptum. Verum id expresse non dicit Matthæus, sed tantum : « Audiens autem, inquit, quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illo ire. » Innuit tamen eum cogitasse ire in Judæam, ut scilicet adiret Jerusalem et templum, ibique pro felici reditu Deo gratias ageret, sicut viris piis mos est, cum in aliquem locum appellunt, ut primo adeant Vers. 13.

templum, Deoque gratias agant et se suaque commendent; de quo plura, 22.

Cur Christus fugit in Ægyptum? Resp. Primo.

Causa cur in Ægyptum potius quam in Assyriam aliamve regionem fugerit Christus? Prima est, quod Ægyptus Judææ sit vicina, eratque illo tempore ab Herode cæterisque Tetrarchis libera, ac ob Nili rivos quibus circumdatur et ob mare quo aluitur, ab hostium incursu secura. Hinc Judæi fugientes Chaldæos et Assyrios, ibant in Ægyptum.

Secundo.

Secunda, quia Abraham, Jacob et Joseph, adeoque omnes filii Israel, ex quibus prognatus est Christus, per ducentos annos habitarunt in Ægypto, indeque evocati sunt a Deo per Mosem, quæ erat figura et typus revocationis Christi ex Ægypto, juxta illud quod Matthæus subdit: « Ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam (*Osee*, cap. XI) dicentem: Ex Ægypto vocavi filium meum; » præsertim quia Hebræi liberati sunt ex Ægypto per sanguinem agni Paschalis, qui typus erat Christi. *Exod.* XII. «Ne sine illa regione pararetur singularis hostiæ sacramentum, in qua primum occisione Agni salutiferum crucis signum, et Pascha Domini fuerat præformatum, » ait S. Leo, serm. 3 *de Epiphan.*

Tertio.

Tertia, quod Ægyptus plena erat idolis et superstitionibus. Colebat enim canem, crocodilum, felem, vitulum, arietem, hircum, et quid non? Christus ergo eam ingreditur, ut a sordibus hisce eam expurget et Deo vero dedicet. Audi S. Leonem, serm. 2 *de Epiph.*: « Tunc etiam Ægypto Salvator illatus est, ut gens antiquis erroribus dedita, jam ad vicinam salutem per occultam gratiam signaretur; et quæ nondum ejecerat ab animo superstitionem, jam hospitio reciperet veritatem. »

In Ægypto idola corruerunt veniente Christo.

Unde idipsum in sensu mystico prophetans Isaias, cap. XIX, 1: « Ecce, ait, Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et commovebuntur simulacra a facie ejus. » Unde revera idola in Ægypto ad ingressum Christi corruisse, scribit ibidem S. Hieronymus, Palladius, Ruffinus quos citavi *Isai.* XIX, 1 et 2, ut merito hæc traditio prisca videri possit.

Sozomenus, lib. V, cap. XX, veterem fuisse famam narrat quod, Christo Hermopolim urbem Ægypti ingredienti, arbor præcelsa inclinarit eumque ut Dominum venerata sit. Plura alia narrantur; sed quia ex libro apocrypho, cujus titulus: « Infantia Salvatoris, » et ex *Alcorano* accepta, ut de fide suspecta et fabulosa rejicienda videntur.

FUTURUM EST ENIM, UT HERODES QUÆRAT PUERUM AD PERDENDUM EUM. — Sciebat id Angelus ex revelatione Dei, qui sua præscientia, qua infinita mentis suæ acie et vi omne verum etiam occultum et futurum, licet contingens ac liberum, certo cognoscit, id revera certe futurum prævidebat. Idem per se Angelus conjectabat ex Herodis ingenio et ambitione regni. Herodis ingenium suspicax, crudele et ferum, ita describit Josephus, lib. II *De Bello*, cap. XIX: « Timore pavidus erat, et ad omnes suspiciones excitabatur, multosque innocentes metu, ne quem nocentium prætermitteret, in tormenta ducebat. » Hinc et amicos sibi intimos, puta Dositheum, Lysimachum, Antipatrum et Costobarum occidit, teste Josepho, lib. XV *Antiq.*, cap. I. Idem, lib. XVII *Antiq.*, cap. X: « Erat in omnes sævus, ait, iræ servus, juris dominus. »

14. QUI CONSURGENS, ACCEPIT PUERUM ET MATREM EJUS NOCTE (nota hic promptam obedientiam Josephi), ET SECESSIT IN ÆGYPTUM, — ut Christus eam suo ingressu sanctificaret et benediceret. Hinc in Ægypto adeo floruit fides et sanctitas, ut protulerit Antonios, Paulos, Macarios et plurima essæorum, monachorum et anachoretarum, angelicam in terris vitam æmulantium examina, ut patet ex Eusebio, Palladio, S. Hieronymo, S. Athanasio et *Vitis Patrum*. Unde S. Chrysostomus hic, *hom.* 8, ait Ægyptum a Christo in paradisum esse conversam: « Non ita, inquit, cœlum variis astrorum choris refulget, ut Ægyptus innumeris monachorum ac virginum distinguitur et illustratur habitaculis. » Et Trismegistus apud S. Augustinum, lib. VIII *De Civitate Dei*, cap. XIV: « Ægyptus, ait, cœli imago et totius mundi templum. » Vers. 14.

Jesus secum traxit balsamum in Ægyptum.

Addit ex Brocardo et Saligniaco Adrichomius in *Descriptione Terræ sanctæ*, pag. 47, numer. 116, in *Engaddi*, Jesum ex Judæa fugientem in Ægyptum secum transtulisse balsamum. Cleopatra enim, amica Antonii, invidens Herodi, regi Judææ, tantam felicitatem, ab Antonio impetravit facultatem transferendi frutices balsami ex Judæa in Ægyptum, cui ipsa præerat ut regina, teste Josepho, lib. I *De Bello*, cap. XIII. Justum fuit hoc Dei vindicis judicium, ut quia Herodes olim balsami possessor persequebatur puerum Jesum, Jesus fugiens in Ægyptum, quasi post se traheret hortum balsami; Jesus enim est verum merumque mentis balsamum, juxta illud: « Unguentum effusum nomen tuum. » *Cant.* I. Addit Adrichomius: « Hortus hic in Ægypto irroratur a fonte parvo, uberrime tamen fluente, in quo fama est sæpe lotum a B. Virgine puerum Jesum, adeoque ex eo potum sibi et sponsæ suæ sanctum Josephum paravisse, cum in Ægypto esset; atque ideo ab incolis in veneratione et cultu haberi maximo. »

Porro, Anselmus asserit Christum in Ægypto habitasse in urbe cui nomen Heliopolis, id est urbs solis. Denique fuga hæc Christi non formidinis fuit, sed prudentiæ et fortitudinis. Audi Chrysologum, *serm.* 150: « Sicut natus est Christus ut repararet hominem, sic, ut fugaces revocaret, aufugit. Et si ut revocet errantem ovem in montibus, ipse errat; quomodo ipse non fugiet, fugientes populos ut reducat? » Et paulo post: « Reorum, inquit, refugium fugit, auxilium latescit omnium, formidat fortitudo cunctorum, sese universorum defensio non defensat. » Et post

pauca : «Bellicosus, inquit, miles, quod in bello fugit, artis est, non timoris ; Deus quando fugit hominem, sacramenti est, non pavoris ; potens quando se subducit infirmo, insequentem non pavet, sed foras projicit ; vult enim in aperto vincere, qui publicam referre cupit ex hoste victoriam ; occultum se non patitur inire conflictum, qui mandare suum seculis vult triumphum. »

Tropologice : Christus fugit in Ægyptum ut doceret nos exilium contemnere, adeoque nos quasi peregrinos et exules in terra, ad cœlum quasi ad patriam assidue anhelare et contendere. Unde S. Chrysologus, *serm.* 115 : « Christus, inquit, fugit, ut fugas nostras in persecutionibus temperaret. » S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 28. « Mihi, ait, omnis terra, et nulla terra patria est. » Nulla terra erat Gregorio patria, quia patria illi erat cœlum ; omnis terra pariter eidem erat patria, quia totum orbem pro patria ducebat. Sic Socrates rogatus cujus esset ? respondit : Sum cosmopolita, hoc est civis mundi. Idem dixit S. Basilius, teste Nazianzeno, *orat.* 20, nimirum :

Omne solum forti patria est, ceu piscibus æquor.

Vers. 15. 15. ET ERAT IBI USQUE AD OBITUM HERODIS, UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAM, DICENTEM : EX ÆGYPTO VOCAVI FILIUM MEUM.—Citat Osæum, cap. XI, 2, ubi hanc prophetiam exposui : tu, lector, si libet, ibi notata consule.

Tropologice : Chrysostomus hic, *homil.* 8, docet Deum Christi et Christianorum vitam, quasi coronam ex adversis et prosperis pulchre contexere et variegare. « Vidit quippe S. Joseph sponsam gravidam, inquit, incidit in conturbationem maximam ; sed affuit repente Angelus suspicionem solvens et timorem expellens : subsecuta est læta adoratio Magorum, sed hanc excepit persecutio Herodis et fuga in Ægyptum. »

Porro, non dubium multos Ægyptiorum, visa sanctitate B. Virginis et Josephi, atque ex crebra cum eis conversatione et colloquio Deum verum cognovisse, coluisse et amasse. *Martyrologium Romanum* reditum Christi ex Ægypto consignat die 7 januarii ; annum alii tertium ab itu, alii quintum, alii septimum, alii octavum, alii alium assignant. De anno ergo hic nil statui potest. Vide Suarez, III *p.*, Q. LXXXVII, *disput.* 17, *sect.* 2.

Vers. 16. 16. TUNC HERODES VIDENS QUONIAM ILLUSUS ESSET A MAGIS (promiserant enim illi se ad illum redituros ; sed monitu Dei cognita ejus perfidia, non redierunt), IRATUS EST VALDE, ET MITTENS OCCIDIT OMNES PUEROS QUI ERANT IN BETHLEEM ET IN OMNIBUS FINIBUS EJUS. — Herodes videns Magos non redire, cogitabat eos forte delusos, nec invenisse Christum, ideoque ex pudore non ausos ad se reverti ; at ubi audivit ea quæ in præsentatione Christi in templo die 2 februarii contigerant, quomodo scilicet S. Simeon et Anna palam professi fuissent illum esse Messiam, hoc est « lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis suæ Israel, » vidit se a Magis delusum, ideoque excandescens, iram in omnes infantes evomuit. Nam, ut ait S. Chrysostomus : « Inextinguibilis est ira quam regni zelus accendit, etc., ut fera vulnerata quidquid oculis occurrit, tanquam auctorem vulneris dilaniat. »

Immensa regni Judææ servandi augendique cupido et ambitio ad infanticidium tam barbarum impulit Herodem : quocirca, cum ex Scribis intelligeret instare tempus Messiæ, eo quod jam translatum esset sceptrum a Juda ad se alienigenum, ipse sibi ambivit nomen Messiæ, dixitque se esse Messiam Judæis promissum, ideoque magnificentissimum, instar Salomonis, templum eis extruxit, de quo Christo dixere Judæi : « Quadraginta sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud ? » *Joan.*, cap. II, 10. Sed incassum et frustra nomen Messiæ ambivit. Messias enim nasciturus erat ex Juda, ac Davidi et Judæis, quasi eorum filius et hæres, erat promissus : Herodes autem oriundus erat non ex Judæis, sed ex Idumæis, qui continui fuere Judæorum hostes. Id sciens Herodes, verum Messiam esse natum, ac indicio stellæ Magis indicatum, hunc destinavit ad necem, cumque ex Scribis didicisset Messiam nasciturum in Bethlehem, sed nesciret ex qua familia et domo, hinc infantes omnes in Bethlehem occidit ; sed vide hic justum judicium Dei, quo effecit ut Herodes per hoc ipsum regnum Christo stabiliret et sibi adimeret. Nam in pœnam hujus sceleris ipse Herodes suos filios sibi in regno successuros occidit, ac anno eodem, paulo post cædem infantium et Antipatri filii sui, ipse a vermibus corrosus et interemptus est paulo ante Pascha. Cum enim, ob ejus crudelitatem, in ejus necem conjurassent frater ejus Pheroras et uxor Mariamne, ejusque pater Hyrcanus, pontifex, et mater Alexandra, ac tres filii, Alexander, Aristobulus et Antipater, hos omnes occidit, obtenta prius ab Augusto Cæsare illos trucidandi facultate, qui tamen illam Herodis sævitiam salse perstringens : « Malim, ait, Herodis esse porcus quam filius ; » de quo mox plura. Rursum Christus infanticidium Herodis evasit fugiendo in Ægyptum, indeque sensim crevit ejus nomen, regnum et gloria, imo infantes ab Herode in odium Messiæ occisi, sua cæde testati sunt jam natum esse Messiam, utpote quem Herodes impie quærebat ad necem ; ut enim eum occideret, omnes infantes occidit. Fuse hæc omnia narrat Josephus libro XV *Antiquitatum* et seq.

Herodes parricida in pœnam infanticidii.

Tropologice : Herodes est diabolus qui infantes, id est teneros in fide et virtute, item primas Dei inspirationes ac bonas cogitationes, antequam roborentur ac crescant, elidere satagit : « Unde si parvulos interficiat, » ait S. Leo, serm. 2 *de Epiph.*, « Jesum sibi videtur occidere, quod utique facere sine cessatione molitur, dum primordiis renatorum Spiritum sanctum eripere, et quamdam

Diabolus teneris insidiatur.

teneræ fidei velut infantiam tentat exstinguere. »

A BIMATU ET INFRA, SECUNDUM TEMPUS QUOD EXQUISIERAT A MAGIS. — Græce est ἀπὸ διετοῦς, id est *a bimatu*, vel *a bimo*; posterius hoc secutus Syrus cum Arabico vertit : « A filio duorum annorum; » Ægyptiacus : « A duobus annis et infra, » sic et Persicus. Pro *exquisierat* Græce est ἠκρίβωσε, id est *exacte scrutatus erat*. Unde Noster, 7, vertit : « diligenter didicit. »

Cur a bimatu cæsi infantes? Quæres, cur a bimatu, id est biennes infantes necavit, præsertim cum multi censeant Herodem mox ab abitu Magorum, cum audisset Christum in templo præsentatum a S. Simone et Anna Messiam fuisse celebratum sub Pascha, cum Christus tantum esset trium mensium, occidisse infantes?

Resp. Primo. *Primo* respondent Jansenius, Maldonatus, Baronius et alii, id eum fecisse ex ingenti metu perdendi per Messiam regni; ex eo enim extendisse tempus trimestre nati jam Christi usque ad biennium. Si objicias Matthæum dicere cædem hanc *a bimatu* factam *et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis*, respondent τὸ *secundum tempus quod exquisierat a Magis* referendum esse non ad τὸ *a bimatu*, sed ad τὸ *et infra*, ut significet Herodem cædendorum puerorum non initium, sed terminum duntaxat fecisse *secundum tempus quod exquisierat a Magis*, ut scilicet ulterius non occideret infantes, qui intra illos tredecim dies nati erant post ortum stellæ indicantis Christum jam natum, *q. d.* : Herodes occidit infantes omnes a bimatu, quia nimis erat perspicax et crudelis; et infra bimatum, secundum tempus quod exquisierat a Magis, quia eos solos a cæde excepit, qui nati erant post tempus quo Magis apparens stella significabat eis jam natum esse Christum; inde enim certe constabat neminem eorum utpote post ortum stellæ natum esse Messiam, a quo sibi Herodes metuebat; hic enim cum ortu stellæ jam natus erat.

Verum vix videtur credibile Herodem, adeo ambitiosum et meticulosum, voluisse occidere infantes biennio ante ortum stellæ natos, neglexisse vero eos ac pepercisse eis qui paulo post ortum stellæ nati fuerant; æqua enim, vel major ratio erat suspicandi, præsertim Herodi timidissimo et suspicacissimo, tam inter hos quam inter illos nasci potuisse Christum. Unde Herodem occidisse infantes, tam post ortum stellæ quam ante eum natos, censent Beda, Glossa, Dionysius et Barradius. Et quorsum occidisset infantes biennio fere ante stellam natos? Nulla enim suspicio esse poterat inter eos natum esse Christum, utpote quem stella post biennium secum natum indicabat. Quare eos occidere non tantum inhumanum, sed et irrationale ac stolidum brutumque fuisset, nec nisi summæ crudelitatis infamiam, et odium immane omniumque execrationem Herodi conciliasset, imo omnes in illum ut tyrannum intolerandum, qui fera potius esset quam homo, involassent.

Secundo. Genuine. *Secundo*, dico ergo Herodem non statim, nec eodem anno quo venere et abiere Magi, occidisse infantes, sed anno sequenti, qui erat secundus a nato Christo, ideoque infantes bimulos occidit. Sensus ergo est, *q. d.* : Herodes infantes necavit a *bimatu*, id est *eos* qui duorum erant annorum, *et infra*, id est eos qui necdum attigerant biennium, sed unius erant anni, vel aliquot mensium aut dierum duntaxat, hoc est occidit omnes qui intra biennium ab ortu stellæ nati fuerant, *secundum tempus quod exquisierat a Magis*, juxta quod currebat annus secundus ab ortu stellæ, tunc cum Herodes occidit infantes hoc biennio natos. Rursum magis stricte et præcise τὸ *secundum tempus quod*, etc., sic accipi posset, *q. d.* : Herodes biennium hoc non integrum accepit, sed computavit a tempore quo stella Magis apparuit, quod erat tempus biennii inchoati, sed non expleti. Herodes enim occidit pueros anno secundo ab ortu stellæ et Christi circa Pascha, cum scilicet Christus esset anni unius et trium mensium; nam ab ortu stellæ tantum lapsi erant quindecim menses : quare eos non occidit qui diu ante ortum stellæ, ante quindecim menses nati erant. Hoc innuit quod ἠκρίβωσε, id est exacte scrutatus erat tempus stellæ, ut illos solos occideret qui sub tempus stellæ nati fuerant, non autem eos qui diu ante, vel diu post tempus stellæ nati fuerant, ne sine causa plures barbara nimis crudelitate occideret, quam necessum erat ad occidendum Christum cum stella natum. Ergo.

A BIMATU ET INFRA, SECUNDUM TEMPUS QUOD EXQUISIERAT A MAGIS. — Idem est quod a quindecim mensibus natos; hoc enim est tempus quo orta fuit stella, quæ ad tredecim dies duravit, quibus magis iter præivit usque in Bethlehem. Herodes ergo videtur tantum occidisse infantes a quindecim mensibus circiter, hoc est paulo ante quindecim menses, vel paulo post quindecim menses sub ortum stellæ natos. Credebat enim cum Magis Christum simul cum stella sui indice natum, non vero diu ante eam natum, vel diu post eam nasciturum; quare non curavit occidi, nisi eos qui simul quasi cum stella nati erant. Hinc colligitur τὸ a *bimatu et infra* non copulative accipiendum esse, sed copulatim, sicut cum dicimus : Duo et tria sunt quinque; omnes planetæ sunt septem; elementa sunt quatuor, etc.

Infanticidium contigit decimoquinto mensè a nato Christo. Infanticidium hoc non tertio mense, sed biennio inchoato, puta decimo quinto mense ab ortu Christi contigisse tradunt Eusebius in *Chron.*; S. Epiphanius, *hæresi* 30; S. Augustinus, serm. *de Epiphan.*; Eucherius, Cedrenus, S. Anselmus, Haymo, Hugo Victor, S. Thomas, Lyranus, Abulensis, D. Antonius, Dionysius Carthusianus, Barradius et alii passim : licet ex his nonnulli non recte separarint, vel ortum stellæ ab ortu Christi, dicentes stellam biennio ante natum Christum apparuisse Magis : ita S. Augustinus, Chrysostomus; vel ortum Christi et stellæ ab adoratione

Magorum, dicentes Magos, ob longitudinem itineris, biennio post natum Christum appulisse in Bethlehem ibique Christum adorasse. Ita S. Epiphanius, lib. II, hæresi 30 *contra Ebionæos*, et Auctor *Imperfecti* hic. Longe enim verius est stellam ortam simul cum ortu Christi, ut ejus esset index ac quasi signifer et lucifer; atque Magos eodem anno quo natus est Christus, scilicet decima tertia die ab ejus nativitate venisse in Bethlehem : nec enim verisimile est Magos visa stella tam potenter a Deo vocatos et excitatos, iter hoc confecisse vel distulisse ad biennium, ait Franciscus Suarez, Baronius et alii; sed Herodem infanticidium hoc a se animo destinatum distulisse ad annum sequentem, ob causas quas mox afferam. Hunc sensum exigit plana S. Matthæi narratio, præsertim τὸ *a bimatu*, item rerum post adorationem Magorum factarum, ante fugam Christi in Ægyptum, congeries, quæ non potuit paucis diebus vel mensibus peragi. Nam post abitum Magorum Christus fuit præsentatus in templo Hierosolymæ quadragesima ab ortu die, scilicet die secunda februarii, quando Ecclesia hoc mysterium recolit per festum Purificationis. Inde Christus reversus est in Galilæam, ac habitavit in Nazareth : ex qua tandem fugit in Ægyptum, ut patet, *Luc.* c. II, 22 et 39, quæ omnia plures hebdomadas, imo menses exigebant.

Huic sententiæ favet quod Nicephorus, lib. I, cap. XIV, et Cedrenus in *Compendio Histor.* scribunt, sanctum Joannem Baptistam, ob hanc Herodis persecutionem, fugisse in desertum, cum esset bimulus, hoc est cum ageret secundum ætatis annum, sed necdum eumdem explesset; Baptista enim sex mensibus ante Christum natus est, quare in infanticidio erat mensium viginti et unius. Unde Nicephorus, lib. I *Histor.*, cap. XIV, ait : « Joannes annum cum dimidio agebat, et cum matre Elisabetha in spelunca quadam montana salvus conservabatur, fortasse Herodis sanguinariam effugiens manum. »

Rursum quod Macrobius ait, non a *bimatu*, sed *intra bimatum* infantes ab Herode esse occisos; *intra bimatum* autem sunt qui quindecim sunt mensium. Ad hæc Lucius Dexter in *Chronico* : « Anno tertio Christi, ait, urbis Romæ 754, Herodes universos pueros in Bethlehemitica regione necat. » Fuit enim tertius annus ab ortu Christi, inchoando annum a die prima januarii : hinc enim fit, ut Christi nativitas, quæ contigit in decembri anni præcedentis, tertium annum efficiat, cum alias biennium integrum non fluxerit ab ortu Christi usque ad infanticidium.

Herodes distulit infanticidium ad biennium. Cur? Resp. Primo.

Quæres, cur Herodes distulit infanticidium usque ad secundum annum ab ortu stellæ et Christi.

Respondetur : *Primo*, ut sensim magis se de Christi ortu, persona, parentibus, loco informaret. Ita Glossa. Rursum, quia omnes quæsivit modos ad vitandam crudelitatis invidiam, ut solum Christum posset invenire et occidere, ut innuit hic Matthæus, 13. Ita S. Augustinus, lib. II *de Consensu Evang.*, cap. XII, et Abulensis hic.

Secundo.

Secundo, quia, ut docent Euthymius, D. Thomas et Lyranus, Herodes sub finem vitæ accusatus ab Arabibus apud Augustum Cæsarem, ejus indignationem incurrit, adeo ut Augustus ejus legatos semel, iterum et tertio, ne quidem ad alloquium admiserit; tandem tamen mira arte Herodes Cæsarem placavit, uti narrat Josephus, lib. XVII *Antiq.*, c. VII et seq., tumque veniam occidendi infantes, ut videtur, ab eo petiit et impetravit, qua in re non parum culpandus est Augustus, quod veniam hanc dederit. Ita Rupertus, lib. I *De Victor.*, cap. II.

Tertio.

Tertio, cædem distulit, ut modum certum inveniret omnes infantes occidendi, ne quis a matre absconderetur et necem evaderet. Unde Abulensis censet Herodem prius conscribi jussisse parvulos cum nomine et ætate cujusque, ac juxta catalogum singulos evocasse, cumque omnes evocati simul essent congregati, omnes occidisse : congregati, inquam, non in uno loco, v. g. in foro Bethlehem, sed in singulis ejus pagis aut vicis; unde ad singulos misit carnifices qui quærerent, colligerent et occiderent infantes, uti docet hic S. Matthæus. Porro facile id erat apud Judæos, qui libros genealogiarum conscribebant exactissimos, ut sciretur quod Messias quem expectabant ex tribu Juda foret natus, juxta oraculum Jacob. *Genes.* XLVIII. Hinc in circumcisione cujusque infantis, ejus nomen, diem nativitatis et parentes in libros hosce referebant, sicut modo Parochi eadem conscribunt in baptismo parvulorum.

S. Antonius censet Herodem instituisse festum puerorum, et jussisse ut matres omnes parvulos bimulos ad se afferrent, quasi præmium accepturos. Cæterum Herodes per cædem hanc, licet ignorans, infantes summo affecit beneficio, quia dum eos perdere curat, meliorem vitam eis procurat, uti docet S. Chrysostomus, esto præter mentem et intentionem suam.

Herodes occidit filium suum cum infantibus.

Porro Herodes ab Augusto obtinuit facultatem tres suos filios, scilicet Alexandrum, Aristobulum et Antipatrum occidendi : unde duos primos anterius necavit; Antipatrum vero paucis, puta quinque diebus ante mortem suam, quæ contigit sub Pascha anno regni ejus 37, ait Josephus, lib. XVII *Antiquit.*, cap X, XI, quando et infantes occidit. Id discimus ex Macrobio, qui, lib. II *Saturnal.*, cap. X, inter jocos Augusti hunc recenset : « Cum audisset, inquit, inter pueros quos in Syria Herodes, rex Judæorum, intra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait : Melius est Herodis porcum esse quam filium; » quia Judæi porcos non mactabant; illorum enim velut animalium immundorum esus erat eis vetitus, *Levit.* XI. Hunc enim Herodis filium fuisse

Antipatrum docet Josephus ; si enim fuisset parvulus et bimulus hunc utique Herodes non occidisset, sed regni sui hæredem et successorem jam senex optasset.

Sub Pascha. Ex dictis colligitur infantes ab Herode occisos fuisse sub Pascha, decimo quinto circiter mense ab ortu stellæ et Christi ; Ecclesia tamen celebrat eorum festum mox a Nativitate, quia propter Christum fuere occisi, ut Nativitatem Christi iisdem condecoret et exornet, licet noster Barradius et Emmanuel Sa, illa ipsa die anno redeunte ipsos occisos existiment, qua Ecclesia eorum festum celebrat. Infantes ergo ab Herode occisi sunt, cum Christus ageret annum ætatis secundum in vere et martio : quo tempore olim quoque mortua fuit Rachel, eorum avia. *Genes.* XXXV, 16. Sub idem tempus, scilicet quinta die ante mortem suam, mandavit Herodes occidi filium suum Antipatrum, quasi sibi suoque regno insidiantem (1).

Jubet occidi primates Judææ. Eodem tempore concilium magnum Judæorum, quod *Sanedrim* dicebatur, sustulit ; ac plures Pharisæos quod eum nollent regem agnoscere, interemit ; cæteri coacti sunt ipsi juramentum præstare. Ad hoc eum juvit ejus socer Simon, Boethi filius, ab eo factus Pontifex, et fiebant hæc conscio Quintilio Varo, Syriæ præside, Herodis amico. Unde omnes primores Judæorum in carcerem conjicere non est veritus, eosque occidisset, si diutius vixisset. Instante vero sibi morte, jussit sorori suæ Salomæ, ejusque marito Alexæ illos omnes occidere : « Ut, inquit, Judæi vel inviti cogantur lugere mortem meam, cum suos occisos lugebunt. » Verum Salome mitior, eo mortuo, primores e vinculis solvit et liberos domum dimisit. Ita Josephus, Josippus, Eusebius et alii. Vide Josephum, lib. XVII *Antiq.*, cap. VIII et seq., et Eusebium, lib. I *Histor.*, cap. IX.

Opinantur nonnulli ex Apocalypsis, cap. XIV, 1, infantes ab Herode occisos fuisse numero 144 millia ; tot enim ibidem visa sunt a Joanne. Verum S. Joannes loquitur de virginibus qui Antichristi libidini et persecutioni usque ad mortem et martyrium resistent, non vero loquitur de nostris ab Herode occisis : nec credibile est in loco tam parvo, qualis erat Bethlehem, fuisse 144 millia parvulorum bimulorum tempore Herodis. Verisimilius est quod habent Abyssini in suo Missæ canone, infantes ab Herode occisos fuisse numero 14 millia. Ita noster Salmeron, Franciscus Lucas et Genebrardus, lib. II *Chronolog.*, anno Christi tertio, qui et addit Græcos eumdem numerum in suo Calendario exprimere. Verisimile est enim Herodem suspicacissimum jussisse carnificibus, ut locum a Scribis indicatum (puta Bethlehem) æque ac tempus ortus stellæ ampliarent, ideoque carnifices plures occidisse, quam vel locus, vel tempus stellæ præcise poscebat, ne ullo modo Christus evaderet, quanquam adhuc in loco tam exiguo difficile sit invenire 14 millia infantium ; nec enim tot Romæ, Neapoli, Mediolani aliisque magnis in urbibus reperiuntur. Infantes occisi fuere quatuordecim millia.

Nota *primo* hos infantes ab Herode in odium Christi occisos vere esse martyres, ac ut tales ab Ecclesia coli et festo celebrari, idque commune est omnibus infantibus qui in odium fidei trucidantur ex gratuita et liberali Dei ordinatione. Sunt martyres.

Unde sequitur martyrium ex opere operato justificare (per illud enim parvuli illi qui necdum erant circumcisi purgabantur a peccato originali, et justificabantur) ac idem operari quod operatur Baptismus. Ita passim Patres et Doctores in IV, distinct. 4, imo Ecclesia tota, ut dixi. Vide S. Bernardum, serm. *de Innocentibus*. Hinc Doctores tres classes martyrum statuunt : Prima est horum qui opere ac voluntate sunt martyres, quales sunt adulti, qui voluntarie mortem a tyranno pro Christo illatam suscipiunt. Secunda eorum qui solo opere sunt martyres, quales sunt infantes qui pro Christo occiduntur. Tertia eorum qui sola voluntate, ut qui optant martyrium, uti optabat S. Franciscus, qui idcirco profectus est ad Soldanum Ægypti ; sed hic vi- Martyrium dat gratiam ex opere operato. Tres Martyrum classes.

(1) Tempus tum apparitionis stellæ, tum cædis infantium melius definit P. Patritius, cujus hæc sunt verba : « Herodes, ut Matthæus dixit, occidi jussit pueros omnes bethlehemitas *a bimatu et infra*, qui, inquam, alterum ætatis annum nondum excesserant. Hos veluti terminos cladi ab Herode non inconsulte ac sine causa fuisse præscriptos et ratio ipsa clamat et Matthæus expresse tradidit, scribens id factum ab Herode *secundum tempus quod exquisierat a Magis*, id est *secundum tempus stellæ quæ apparuit eis*; hoc enim est illud tempus quod *Herodes, clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis*; tum tempus apparentis stellæ patet esse ipsius stellæ ætatem, ac tempus ex quo visa primo fuerat. Si ergo secundum hoc tempus ætas puerorum interficiendorum bimatu præfinita fuit, stella duobus ante annis quam clades hæc fieret primo comparuisse dicenda foret. Quum autem Herodes, pro ea qua discruciabatur cupiditate regnandi regnique amittendi formidine, jure ac merito credatur noluisse cladem sistere intra terminos temporis quod a Magis didicerat, sed, quo certius cogitata perficeret, pueros quoque aliquot mensibus ante illud tempus in lucem editos necari jussisse, quumque ita demum bimatus veluti terminus cladi præstitutus fuerit, illud jam liquet non necessario consequi ex verbis Matthæi stellam comparuisse ipso initio illius biennii, sed aliquot post mensibus. Quo posito, illud nobis commodissime accidit quod, quum clades puerorum non videatur haberi potuisse serius vere novo an. U. C. DCCXLVIII, ideoque biennio serius initium esse nequiverit quam ver novum an. U. C. DCCXLVI, stella comparuisse putanda est sub id tempus quo pax orbi universo ab Augusto parta veluti πρόδρομος fuit pacis illius supernæ a Christo haud multo post orituro inter Deum atque homines conciliandæ; Augustus autem pacem sanxit Janum claudens circa mediam æstatem anni prædicti. Hinc et ratio sua sponte sese offert cur duodeviginti fere mensibus antequam Christus nasceretur astrum illud vaticinum comparuerit, præterquam quod belle in unum atque idem tempus inciderint hæc duo nobilissima symbola Christi jamjam orituri, pax in terra ubique gentium constituta, novumque astrum in cœlo comparens. » *Ibid.*, p. 334.

dens eum virum sanctum, noluit eum occidere. Unde caruit ipse realis martyrii laurea. Hi ergo infantes fuere cruore lacteo loti, ait S. Cyprianus. Quocirca S. Augustinus, serm. *de Innocentibus* : « O parvuli, ait, de vestra corona dubitet, qui parvulis baptismum prodesse non putat. »

Mira Dei hic providentia.

Nota *secundo* miram Dei providentiam qua: *primo* Bethlehemitas punivit strage puerorum, eo quod ipsi B. Virginem puerperam et puerum Jesum hospitio non excepissent, sed coegissent stabulum adire ibique parere; *secundo*, qua pueros per hanc cædem laurea martyrii decoravit; *tertio*, qua fecit ut Christus per fugam in Ægyptum evaderet, et per cædem hanc magis orbi innotesceret, qua re portendebatur « Ecclesiam Dei per furorem crudelitatis (persequentium) augeri, » ait S. Leo, serm. 6 *de Epiphan.*, « quoniam in suppliciis et mortibus beatorum martyrum, qui putabantur minui numero, multiplicabantur exemplo. » Quocirca « sanguis Martyrum semen est Christianorum, » uti notat Tertullianus in fine *Apolog*.

Porro Christus qua homo, licet infans, utebatur tamen ratione; quare revelante Verbo sibi unito, hanc parvulorum propter se stragem intimo pietatis affectu dolebat, eisque et parentibus eorum compatiebatur, spiritu vero exultabat de eorum martyrio et gloria; quare illos quasi adventus sui primitias primasque gratiæ suæ victimas Deo Patri offerebat.

Dei in Herodem vindicta.

Nota *tertio* justam in Herodem infanticidam, et quantum in ipso erat, Christicidam, Dei vindictam. Nam ipse post quinque dies ab infanticidio, febri, tussi, dysenteria, hydrope, podagra, phthiriasi (morbo pediculari), putredine verendorum, asthmate et fœtore intolerabili percussus, animam truculentam exhalavit, adeo ut ipse seipsum occidere conatus fuerit. Filii ejus non ad regnum, sed ad regni particulam duntaxat quasi tetrarchæ fuere admissi, et infeliciter perierunt. Tota quoque ejus posteritas, licet numerosissima, intra centum annorum spatium, paucis demptis, consumpta interiit, uti narrat Josephus, lib. XVII *Antiquit.*, cap. VIII et sequent., qui et addit omnes censuisse hanc esse justam Numinis vindictam. Sic et ex Josepho Eusebius, lib. I *Hist.*, cap. VIII.

Infantes quasi agni paschales.

Allegorice : infantes occisi ab Herode sub Pascha quasi agni Paschales, typus fuere Christi, qui post 32 annos ab Herode, filio hujus Herodis infanticidæ, illusus, et a Pilato in Paschate crucifixus, semetipsum quasi agnum et victimam Paschalem pro salute mundi Deo Patri obtulit. Audi S. Augustinum, serm. 8 *de Sanctis*, qui est primus *de Innocentibus* : « Nascente Christo luctus cœpit, non cœlo, sed mundo. Indicitur matribus lamentatio, Angelis exultatio et infantibus transmigratio. Deus est, qui natus est; innocentes illi debentur victimæ, quia venit damnare mundi malitiam. Agnelli debent immolari, quia agnus futurus est crucifigi, qui tollit peccata mundi; sed oves ululant matres, quia agnos perdunt sine voce balantes. Grande martyrium, crudele spectaculum. » Et Prudentius in hymno Epiphaniæ :

> Vos prima Christi victima,
> Grex immolatorum tener,
> Aram ante ipsam simplices,
> Palma et corona luditis.

Iidem prælusere et exemplum dedere omnibus martyribus quolibet seculo pro Christo usque ad mortem generose certaturis. Unde S. Leo, serm. 8 *de Epiphan.* : « In stellæ fulgore, ait, Dei gratia; et in tribus viris (Magis), vocatio gentium; et in rege impio, crudelitas Paganorum; et in occisione infantium, cunctorum martyrum forma præcessit. » Si enim infantes teneri jugulationem pro Christo patiuntur, quidni eamdem pro eodem patiantur fideles adulti et robusti? Quod enim censent aliqui usum rationis infantibus fuisse acceleratum, eosque elicuisse actum fidei, credendo in Christum, et martyrii, suscipiendo mortem pro Christo, temere et frivole dicitur. Extat tamen idipsum in sermone quodam *de Innoc.*, qui S. Chrysostomo tribuitur; sic enim ait : « Fiunt interea pueri sine magistro diserti, docti sine doctore, periti sine eruditione. Agnoscunt Christum, prædicant Dominum, non quem persuasio humana docuerat, sed quem divinitas innocentibus inspirabat. » Verum falso hic sermo ascribitur S. Chrysostomo; nam S. Chrysostomus hic, *homil.* 4, diserte contrarium asserit; verba ejus mox subjiciam. Jam si in parvulis passio propter Christum involuntaria, et, ut ita dicam, invita, parvulis utique reluctantibus, adeo accepta fuit Deo, ut illam æstimarit martyrium, ac patientes infantes laurea martyrii coronaret, quid faciet passio voluntaria qua quis cupit, imo ambit multa pati et mori pro Christo?

Et flores martyrum.

Symbolice : pueri in vere ab Herode occisi fuere quasi verni flores, e terra Bethlehemitica solis justitiæ radiis tepefacta producti, et Christo Nazareno, id est florido oblati. Unde Prudentius in hymno Epiphaniæ, et ex eo Ecclesia in Officio :

> Salvete, *ait*, flores martyrum,
> Quos lucis ipso in limine
> Christi insecutor sustulit,
> Ceu turbo nascentes rosas.

Et S. Augustinus, serm. 2 *de Innocent.* : « Quam feliciter nati, ait, quibus in ipso nascendi limine æterna vita obviam venit? » Et serm. 3 : « Jure Innocentes dicuntur martyrum flores, quos in medio frigore infidelitatis exortos, velut primas erumpentes Ecclesiæ gemmas, quædam pruina persecutionis decoxit. » Et S. Chrysostomus, *serm.* 4 : « Infantia, ait, passionis ignara palmas martyrii rapuit, et coronas. Veri isti sunt gra-

tiæ martyres, confitentur tacentes, nescientes pugnant, vincunt inscii, moriuntur inconscii, ignari tollunt palmas, coronas rapiunt ignorantes. » Hosce ergo parvulos Deus prius facit quasi triumphare, quam vivere; prius eos coronis ornat, quam membris.

Tropol. Tropologice : Christus amat infantes, id est parvos et humiles, talesque evehit ad summam gratiam, imo ad martyrium. Hinc ipse ait : « Quicumque humiliaverit se, sicut parvulus iste, hic major est in regno cœlorum. » *Matth.* XVIII, 4. Audi S. Leonem, serm. 7 *in Epiphan.* : « Unde tota, dilectissimi, christiana sapientiæ disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis et gloriæ, sed in vera et voluntaria humilitate consistit, quam Dominus Jesus Christus ab utero matris usque ad supplicium crucis pro omni fortitudine et elegit et docuit. » Et mox : « Amat infantiam quam primum suscepit et animo et corpore. Amat Christus infantiam humilitatis magistram, innocentiæ regulam, mansuetudinis formam. Amat Christus infantiam, quæ majorum dirigit mores, ad quam senum reducit ætates, et eos ad suum inclinat exemplum, quos ad regnum sublimat æternum. » Et anterius : « Tota victoria Salvatoris, quæ et diabolum superavit et mundum, humilitate est concepta, humilitate est confecta. »

Vers. 17. 17 et 18. TUNC ADIMPLETUM EST QUOD DICTUM EST PER JEREMIAM PROPHETAM, DICENTEM : VOX IN RAMA AUDITA EST, PLORATUS ET ULULATUS MULTUS : RACHEL PLORANS FILIOS SUOS, ET NOLUIT CONSOLARI, QUIA NON SUNT. — Quia scilicet occisi ab Herode interierunt quoad corpus, nam quoad animam « erant, qui in æternitatem afferebantur, » ait S. Hilarius ; locum hunc explicui, *Jeremiæ* cap. XXXI, 15. Vide ibi dicta. Ploratus hosce matrum graphice depingit S. Augustinus, serm. 1 *de Innocent.*, et tandem concludit : « Miscebatur lamentatio matrum, et ad cœlum transibat oblatio parvulorum. »

Tropologice : plangit Rachel, id est ovis, necem agnorum (*Rachel* enim Hebr. significat *ovem*), sed plaudunt Angeli, imo et parvuli, quia animæ parvulorum, quasi agnorum, ad societatem transibant Angelorum. Unde S. Augustinus, serm. 3 *de Innoc.* : « Ecce, ait, profanus hostis nunquam beatis parvulis tantum prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio. » Causam subdit : « Siquidem ante vitæ perpetuæ adepti sunt dignitatem, quam usuram præsentis acciperent, etc., quia incipientis vitæ primordiis, ipse eis occasus initium gloriæ dedit, qui præsentis terminum imposuit. » Nascendo ergo mortui sunt mundo, et moriendo vivere cœpere cœlo. Infantibus hisce igitur proprie competit illud S. Pauli : « Spectaculum (Græce θέατρόν, id est theatrum) facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus. » I *Cor.* IV, 9. *q. d.* : Idcirco, in amphitheatro, ab omnibus spectamur quasi βιοθάνατοι, gladiatoribus, bestiis et feris objecti.

Ubi adverte : hoc infanticidio voluit Deus quasi in scena nos docere omnem Christiani vitam a puero usque ad mortem esse continuam persecutionem, crucem et mortem, ac fortitudinem et virtutem Christiani magis consistere in ardua patiendo, quam in agendo, puta in constanti patientia magis quam in pugna; difficilius enim est pati quam agere et pugnare : « Fortia agere, ait ille, Romanum est; fortia pati, Christianum. » Christus pro nobis patiens : « Corpus meum, inquit, dedi percutientibus, et genas meas vellentibus ; faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me. » *Isaiæ* cap. L, 5. Parvuli vicissim pro Christo membra sua dedere laceranda carnificibus. Idem faciat Christianus, ut corpus suum prædæ det Deo, et pro Deo morbis, laboribus, tormentis quibuslibet. Id fecit S. Eusebius, Vercellensis Episcopus, qui ad suos scribit : « Ego, ait, corpus meum in prædam dedi Arianis. » Unde ab eis excarnificatus gloriosus Christi martyr et Homousii usque ad mortem propugnator occubuit. Celebrat Ecclesia hunc fidei pugilem et heroem die 15 decembris. Vere S. Fulgentius *de Epiphania* : « Ad hoc, ait, permisit Deus Herodem infantes occidere, ut illos de Herode faceret triumphare. » S. Cyprianus, lib. IV, epist. 6 *ad Tibarit.* : « Ætas, ait, necdum habilis ad pugnam, idonea extitit ad coronam. » Et mox : « Filius Dei passus est, ut nos filios Dei efficeret; et filius hominis pati non vult, ut esse Dei filius perseveret? » (Vita Christiani est pati.)

19. DEFUNCTO AUTEM HERODE, ECCE ANGELUS DOMINI APPARUIT IN SOMNIS JOSEPH IN ÆGYPTO. Vers. 19.

20. DICENS : SURGE, ET ACCIPE PUERUM ET MATREM EJUS, ET VADE IN TERRAM ISRAEL; DEFUNCTI SUNT ENIM, QUI QUÆREBANT ANIMAM PUERI. — Defunctus est Herodes paucis diebus post cædem Antipatri, ait Josephus, ac consequenter et infantum, ut liquet ex Macrobio : quare Christus non videtur hæsisse in Ægypto ultra biennium ; nam eo non ivit, nisi uno anno ante mortem Herodis, et post eam statim Archelao, Herodis filio, Romam profecto, et mox inde redeunte ac regnante, rediit, ut hic dicitur. Ita Onuphrius Panuinus in *Fastis*, et ante eum S. Epiphanius, *hæresi* 78; Nicephorus, lib. I, cap. XIV, licet Baronius putet Christum rediisse ex Ægypto anno ætatis nono, Ammonius septimo, Jansenius quinto. Vide Pererium, lib. XII *in Danielem*, quæst. V. Vers. 20. (Quanto tempore Christus mansit in Ægypto.)

QUI QUÆREBANT ANIMAM PUERI. — Puta Herodes, ejusque filii Aristobulus, Alexander et Antipater, qui ambientes regnum, ideoque contra patrem (consequenter et contra Messiam, ut videtur) conjurantes cum Scribis et Pharisæis eis faventibus, ab Herode interfecti sunt, teste Josepho, lib. XVII *Antiq.*, cap. VIII et sequent.

21. QUI CONSURGENS, ACCEPIT PUERUM ET MATREM EJUS, ET VENIT IN TERRAM ISRAEL. Vers. 21.

Vers. 22. 22. AUDIENS AUTEM QUOD ARCHELAUS REGNARET (non ut rex, sed ut tetrarcha) IN JUDÆA PRO HERODE PATRE SUO, TIMUIT ILLO IRE ; ET ADMONITUS IN SOMNIS, SECESSIT IN PARTES GALILÆÆ. — Angelus Josepho dixerat : « Vade in terram Israel. » Joseph Judæam intellexit, quia hæc erat potior pars terræ Israel, ac in ea erat templum : illud ergo adire cogitabat, ut Deo pro felici reditu gratias ageret, præsertim, quia Dei jussu masculi omnes Hebræi ter singulis annis debebant adire templum, *Exod.* XXIII, 17. Unde S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. IX, et ex eo Glossa : « Non determinat (Angelus), inquit, in quam partem, ut ad dubitantem iterum revertatur ; quia vero non distinxerat, Joseph intellexit Judæam, quæ dignior est pars regni ; putavit enim tali puero non nisi Hierosolymis habitandum. Angelus vero Galilæam intellexit (1). »

Porro, Joseph secessit in Galilæam, licet illi præesse sciret Herodem Antipam, Archelai fratrem ; tum quia Archelaus ambitiosior erat et sævior quam Antipas, ideoque ab Augusto pulsus est in exilium ; tum quia infanticidium Herodis Ascalonitæ, qui pater erat Archelai et Antipæ, contigerat in Judæa, puta in Bethleem. Unde illius memor erat Archelaus, ac facile intellexisset Christum reducem in Judæam evasisse infanticidium, ideoque eum ad necem revocasset.

Ut historiam hanc plene et ab ovo, ut dicitur, intelligas, nota ex Josepho, lib. X *Antiq.*, cap. x, et seq. : Mortuo Herode anno regni sui 37, cum duo ejus filii superstites, Archelaus et Herodes Antipas, qui Christum in Passione veste alba indutum illusit, de regni successione inter se contenderent, Augustus Cæsar litem hanc decidendam commisit Caio Cæsari, suo ex Julia filia nepoti, qui litem sic decidit, ut neutri regnum adjudicaret, sed illud in quatuor tetrarchias dissectum, quatuor, non regibus, sed tetrarchis administrandum assignaret : nimirum Judæam Archelao tradidit ; Galilæam Antipæ ; Trachonitidem tertio eorum fratri Philippo ; Abilinam Lysaniæ, ut patet, *Luc.* III, 1. Cum ergo S. Matthæus ait, « quod Archelaus regnaret, » intellige, non ut rex, vel ut habens titulum regis, sed ut tetrarcha sive toparcha, cum spe tamen regni et nominis regii, si bene se gereret, illi data et promissa ab Augusto Cæsare.

Historia filiorum Herodis.

Porro Archelaus, post novem annos suæ tetrarchiæ, ob malum regimen pulsus est in exilium anno 37 ab Actiaca victoria, et septennio ante mortem Augusti. Ita Josephus, Eusebius, Zonaras, Beda, Haymo, Abulensis, Marianus, Scotus, Salmeron, Scaliger, Toletus, Barradius et alii.

Archelao suffecti Præsides Romani.

Archelao in exilium acto, Augustus Judææ dedit præsides, qui eam nomine suo gubernarent. Hi tres fuere qui septem annis, scilicet usque ad mortem Augusti, Judææ præfuerunt. Primus fuit Coponius, qui simul cum Quirino, Syriæ præside, confiscavit opes Archelai. Secundus M. Ambivius. Tertius Annius Rufus. Mortuo post septem annos Augusto, illi succedens Tiberius Cæsar, quartum Syriæ præsidem creavit Valerium Gratum, ac post eum Pontium Pilatum, qui Christum crucifixit ; Pilato ex ordine successere Marcellus, Cumanus, Claudius, Felix, Porcius, Festus, Albinus et Florus, sub quo anno Neronis 12 a morte Christi 35 cœperunt Judæi rebellare Romanis, ac mox excisi sunt a Tito et Vespasiano ; nam quinto post anno die octava septembris Hierosolyma capta est et vastata a Tito. Fuse hæc narrat Josephus.

Herodi Antipæ vero, tetrarchæ Galilææ, tandem a Cæsare concessum fuit nomen regis, cum diademate cæterisque insignibus regiis. Idem concessum fuit Herodi Agrippæ, qui fuit Herodis Antipæ (ex Aristobulo fratre, quem olim pater Herodes Ascalonita occiderat) nepos, ejusque filio Agrippæ juniori, qui rex permansit usque ad excidium Hierosolymæ. Unde horum trium in Evangeliis et Actis crebra est mentio. Antipas enim Joannem Baptistam occidit, et Christum illusit. Agrippa senior Jacobum apostolum interemit, et S. Petrum in vincula conjecit. *Actor.* XII. Agrippa junior Pauli auditor fuit et judex. *Act.* XXV et seq.

Ex dictis lux magna SS. Matthæo et Lucæ affertur, ac imprimis clare liquet cur Matthæus dicat Josephum secessisse in Galilæam metu Archelai regnantis in Judæa, ne scilicet ipse, æque ut pater ejus Herodes, Christum quasi Regem Judæorum quæreret ad necem. Rursum, cur Christus nonnisi duodennis ascenderit in Judæam ad templum, quia scilicet jam Archelaus a Cæsare privatus erat tetrarchia Judææ, et pulsus in exilium. In Archelao autem desiit Herodis stirps in Judæa regnare, a quo metuendum erat Christo, illique successere Præsides Romani a quibus nil Christo erat timendum, utpote qui Christum non norant, imo nec nomen ejus audierant.

Vers. 23. 23. ET VENIENS HABITAVIT IN CIVITATE QUÆ VOCATUR NAZARETH, UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAS, QUONIAM NAZARÆUS (S. Marcus Latinos imitatus, cap. I, 24, habet Ναζαρηνος ; cæteri vero Evangelistæ scribunt Ναζωραιος) VOCABITUR. — Nazareth urbem ita ex S. Hieronymo, Eusebio, Brochardo, Saligniaco et aliis describit Adrichomius in *Descrip. Terræ sanctæ*, pag. 241, num. 73 : « Nazareth, inquit, quod interpretatur flos, pulchra ac florens Galilææ civitas est, Capharnaum urbi subjacens, ædificata super montem quem coronæ instar ambit, duabus leucis a monte Thabor, trium autem dierum itinere ab Jerusalem distans. Hic B. Maria, candens flos virginum, nata est. Hic Christus Dominus noster et Salvator, gloria et corona nostra, ut

Nazareth qualis?

(1) Melius dixeris Josephum in animo primum habuisse Judæam petere quod Bethlehemi, unde erat oriundus, post Christum natum domicilium cepisset. Vid. not. p. 59.

flos campi (inquit Hieronymus) nasceretur in flore virtutum, conceptus et educatus est, ac viginti quatuor annis habitavit. Unde et civitas hæc, civitas sua et patria sua; ipse vero Nazarenus, seu Nazaræus et Galilæus appellatus est. Sed et nos qui nunc a Christo Christiani, apud veteres quasi opprobrio a Nazaræo Nazaræi, et a Galilæo Galilæi dicebamur. »

Porro « Galilæa, ait Raban, interpretatur transmigratio; Nazareth, flos; quo enim ardentius Ecclesia ad cœlestia transmigrat, eo magis virtutum flore abundat. »

UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAS; QUONIAM (id est *quod*) NAZARÆUS VOCABITUR. — Quia Christus a Nazareth, ubi conceptus et educatus fuit, cognominatus est Nazaræus, vel, ut habet Marcus, Nazarenus. Porro vox *Nazareth* non nominatur in toto veteri Testamento; unde nescimus, an per litteram ז *zain* an per צ *tsade* scripta fuerit. Si per *zain* scribatur, hebr. idem est quod sanctificata, separata, consecrata; si per *tsade*, idem est quod florida vel custodita.

Christus dictus Nazarenus. Unde? Resp. I. Quæres, a quo Propheta, ubi et cur Christus vocatus sit Nazarenus? Varii varia afferunt. Duo sunt verisimiliora.

Primum, quod Christus dictus sit Nazaræus, hebr. נזיר *nazir* vel *nozeri* per litteram *zain*, id est separatus, sanctus, consecratus, coronatus, religiosus, quia Christus qua homo, separatus ab omni alia re, hypostatice totus fuit unitus Verbo; radix enim נזר *nazar* significat separare, consecrare, coronare. Unde religiosi veteris legis, qui se a vino et seculo separabant, ac Deo consecrabant, vocabantur Nazaræi, ut patet, *Numer.* VI, 2 et seq. Vide ibi dicta. Christum autem fore sanctum et Deo consecratum, omnes Prophetæ prædixerunt, ac imprimis Daniel, cap. IX, 24: *Ungetur*, ait, *Sanctus sanctorum*, scilicet Christus, et sic Samson, qui Christi typus extitit, fuit Nazaræus, *Judic.* XIII, 7, æque ac Joseph, *Genes.* XLIX, 2. Sicut enim Joseph post carcerem factus est princeps Ægypti; sic Christus post mortem factus est princeps mundi. Ita S. Ambrosius et Rupertus, quos citavi, *Genes.* XLIX, 2. Verum tamen est, quod hi Nazaræi Græce vocantur Ναζαραῖοι per α, Christus vero ubique vocatur Ναζωραῖος per ω, ut distinguatur a Nazaræis, quod ipse non ex voto, ut illi, sed ex patria Nazareth dictus sit *Nazaræus*. Christus enim bibit vinum, quod vetitum erat Nazaræis ex voto. Ita S. Hieronymus hic et Eusebius, lib. VII *De Demonstr.*, cap. II, demonstr. V, ubi citat illud, *Levit.* XXI, 12, de Pontifice Aaronico, qui typus erat Christi, dictum: « Nec egredietur de Sanctis, quia oleum sanctæ unctionis Dei sui super eum. » Pro *sanctæ* hebr. est נזר *nezer*, id est consecratio, vel sanctificatio olei unctionis Dei sui super eum est; sic et Leo Castrius in cap. XI *Isai.*, 1 et seq. Index vocum hebr. qui Bibliis in fine affigi solet, ac Paulus Burgensis hic, quiproprie hic citari putatillud, *Psalm.* CXXXI, 18: « Super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea,» hebr. נזרי *nizri*, quod S. Hieronymus vertit *diadema ejus*. Unde et lamina aurea tiaræ Pontificis affixa, cui insculptum erat *sanctitas Domino*, vocatur נזר *nezer*, id est corona, vel diadema sanctitatis, *Exod.* XXIX, 6. Eratque typus, imo index Christi Nazaræi sancti et coronati. Quare huc alludens Apostolus, *Hebr.* II, 9: « Videmus, ait, Jesum propter honorem passionis gloria et honore coronatum. » Vide dicta ibidem, 9 et 10. Audi Eusebium: « Nazer, ait, Septuaginta vertunt sanctum; Aquila, separatio; Symmachus, intactum. Itaque ex his Nazaræum nomen significabit aut sanctum, aut segregatum, aut intactum. At vero prisci quidem sacerdotes cum oleo comparato, quod apud Mosen *Nazer* appellatur, ungerentur, ex derivatione a Nazer vocabantur Nazaræi. Sed Salvator et Dominus noster suapte natura in se habens et sanctum, et intactum, et separatum, neque alicujus indigens humanæ unctionis, tamen Nazaræi appellationem apud homines obtinuit, non quod ab oleo, quod Nazer vocaretur, Nazaræus extiterit, sed quod, quamvis natura quidem talis esset, tamen a civitate Nazareth apud homines Nazaræus vocatus sit, ubi apud suos, qua homo erat, parentes puerilem educationem obtinuit. » Christus ergo fuit Nazaræus, id est a cæteris hominibus segregatus, sanctificatus, consecratus et coronatus summus mundi pontifex, legislator, doctor, redemptor et sanctificator.

Huic sententiæ favet character; nam ubique Evangelistæ *Nazaræus* vel *Nazarenus* scribunt per litteram z, quæ est in Hebr. *nezir* et *nazir*. Si enim Nazarenus derivaretur a נצר *neser* per *tsade*, ut significet *floridum*, scribi deberet *Nasarenus* per litteram s. Nam in omnibus aliis nominibus littera Hebræa צ *tsade* transfertur per litteram s, ut patet in Bosra Asor (de qua Josue, cap. XI et XV, quam aliqui putant esse Nazareth), Melchisedech, Sabaoth, Sion, Sephora, Sadoch, Sadducæi. Ex adverso ז *zain* hebræo semper transfertur in *zeta*, ut patet in Zare, Zabulon, Zacharias, Beelzebub, etc.

Adde: dignius est Christum vocari Nazaræum, per *zain*, id est sanctum, quam Nasarenum, per *tsade*, id est floridum; nam נזר *nezer*, id est sanctitas, consecratio et corona Christi, qua homo est, fuit unio hypostatica, vel potius ipsa Verbi divinitas, quæ humanitatem Christi totam coronavit, sanctificavit sibique separavit, univit et consecravit. Denique favet huic sententiæ, quod S. Matthæus dicat: « Quod dictum est per Prophetas, « non » per Prophetam, quo ostendit se non verba unius Scripturæ, sed multarum sensum dedisse, » ait S. Hieronymus, quia scilicet multæ Scripturæ dicunt Christum foresanctum per antonomasiam.

Secundo, alii passim censent quod Christus dicatur Nazarenus a נצר *neser* per *tsade*, *q. d.*; Secundo.

floridus a flore, aut potius germinans a germine; *neser* enim Theodotion et Aquila, teste S. Hieronymo in *Isai.* XI, 2, verterunt *germen*. Hoc enim nomine proprie vocatur Christus, *Isai.* XI, 2: «Et flos, inquit, de radice ejus ascendet;» ubi pro *flos* hebræo est נצר *neser* per *tsade*. Nazaræus ergo idem est quod floridus aut germinans, succrescensque in magnam et gloriosam arborem, pretiosos multosque fructus producentem.

Prob. Primo. Ratio est prima, quia alibi Christus vocatur צמח *tsemach*, id est *germen*, quod noster vertit *oriens*, scilicet germinans e terra, *Zachar.* VI, 12 et cap. III, 8, quia scilicet Christus de Virgine ut germen de terra impollutum et ab omni labe peccati purum, omni virtute virens effloruit, ac suavitatem odoris sui et famæ longe lateque sparsit. Unde S. Ambrosius, lib. II *De Spiritu sancto*, cap. V: «Flos, ait, avulsus odorem non amittit, contritus accumulat.» Sic et Christus in passione contritus et occisus, vim suæ divinitatis et gratiæ magis ostendit.

Secundo. Secunda ratio est quod in titulo crucis Christi, qui Romæ servatur et ostenditur in Basilica S. Crucis in Jerusalem, נצרי *notseri* scribatur per *tsade*, non per *zain*, ait oculatus testis Pagninus in *Explicatione vocum hebræarum* in voce *Nazareth* et *Nazarenus*. Sic et Syrus cum Arabico *Nazarenus* scribit per *tsade*, et Rabbini moderni a Christo *notseri*, id est Nazareno, Christianos vocant *notserim*, per *tsade*, id est Nazarenos. Unde præcise scribendum fuisset Nasarenus per *s*, non Nazarènus per *z*; sed quia littera *tsade* Hebræis sono est duplex, valetque *ds*, vel *ts*, æque ac idem valet apud Græcos et Latinos littera *zeta*, hinc per eam scripsere Nazarenus. Vidi et ego sæpius titulum S. Crucis Christi Romæ, et studiose inspexi; sed litteras ita exesas vidi, ut discernere nequiverim, an Nazarenus in Hebræo scriberetur per *tsade* an per *zain*, imo potius pèr *zain* quam per *tsade* scribi videretur. Formam hujus tituli exacte in imagine expictam impressit Jacobus Bosius, lib. I *De Cruce triumphante*, cap. XI: inspice illam, et ita, ut dixi, esse censebis. Adde titulum hunc fuisse conscriptum a Pilato, præside Romano ejusque ministris Romanis, qui, parum Hebraice periti, nesciebant an Christus diceretur Nazarenus per *tsade*, an per *zain*, aut certe non curabant hasce litteras distinguere, cum quasi ejusdem sint soni. Porro Nazarenum per *tsade* scribunt explicantque *floridum* Rabanus, Lyranus, Abulensis, Pagninus, Jansenius, Cajetanus, Barradius, Franciscus Lucas, Salmeron; sed multi ex his secuti sunt Pagninum, illique quasi oculato testi, dicenti in Cruce Christi *notseri* scribi per *tsade*, crediderunt.

Conciliatio utriusque sententiæ. Verum utraque sententia conciliari et conjungi potest, si dicas Christum Nazarenum dici, si litteras præcise spectes, a נזר *nezer* per *zain*, id est sanctitas, consecratio, corona; alludere tamen ad נצר *neser* per *tsade*, id est germen, flos, quia hæ duæ litteræ *tsade* et *zain*, uti charactere, ita et sono sunt vicinæ, et inter se ac cum aliis quas includunt subinde commutantur, ut patet in conjugatione Hitpael. Vide Grammaticam Hebræam Bellarmini et aliorum. Quocirca utrumque conjunxit Psaltes, *psal.* CXXXI 18, dicens: «Super ipsum autem efflorebit (ecce *Nazarenus*, id est floridus) sanctificatio mea,» ecce *nezer*, id est, sanctitas.» Sic et S. Hieronymus hic: «Nazaræus, ait, sanctus interpretatur. Sanctum autem Dominum futurum omnis Scriptura commemorat. Possumus et aliter dicere, quod etiam eisdem verbis juxta Hebraicam veritatem in Isaia scriptum sit: «Exiet virga de radice Jesse, et Nazaræus de radice ejus conscendet.» Denique ut litteris, ita et sensu hæc duo nomina sibi mutuo cognata sunt; qui enim est Nazarenus, id est separatus a terrenis voluptatibus, hic utique est Nazaræus, id est floridus virtutibus. Hinc nonnulli Græcum ἅγιος, id est *sanctus*, derivant ab α privativo et γῆ, id est terra, *q. d.*: sine terra, qui enim a terra semotus cœlestia ambit, hic cœlestis est et sanctus.

Porro Matthæus hoc addit, quia Nazareth oppidum erat exile et vile, hinc Nazareni nomen pariter Judæis et Gentibus videbatur vile et exile, imo ob illud multi absterrebantur a Christo, ne crederent ipsum esse Messiam. Unde Nathanael ad Philippum indicantem ei Christum a Nazareth: «A Nazareth, inquit, potest aliquid boni esse?» *Joan.* I, 46; et Julianus Apostata Christum per contemptum vocabat Galilæum et Nazarenum (Nazareth enim erat in inferiori Galilæa), adeoque telo cœlesti a Christo percussus moriensque: «Vicisti, ait, Galilæe, vicisti.» Contrarium ergo hic ostendit Matthæus, scilicet Nazareni nomen gloriosum esse utpote a Prophetis ante tot secula prænuntiatum et Christo attributum. Julianus Apostata.

Sensus igitur est *q. d.*: Licet in Bethlehem natus sit Christus, tamen in Nazareth conceptus et educatus est, scilicet in urbe parva et obscura, ut ibi facilius Herodem infanticidam ejusque posteros latere posset, utque nobis daret exemplum humilitatis et contemptus pomparum mundi. Unde a Nazareth urbe dictus est Nazarenus; sed ita ut non tantum nomen Nazereni, sed et res, puta sanctitas nomine Nazareni significata, illi conveniat, atque ut hoc significaretur, Deus Christum voluit concipi et educari in Nazareth; itaque reipsa impletum est quod Isaias et prophetæ de eo prædixerunt, scilicet quod Christus *nazir*, id est *Nazaræus*, id est *Sanctus*; ac *noseri*, id est *Nazaræus*, id est *floridus* omni virtute et gratia, uti revera erit, sic et vocabitur; ac consequenter Nazareni nomen, quod Judæi et alii probro dederunt Christo et Christianis, illustre est, imo nota et index veri Messiæ; hoc enim titulo Messiam indicarunt et insignierunt Prophetæ. Porro Nazareni cognomen primi Chris- Nazareni nomen illustre.

to dederunt dæmones. *Luc.* IV, 34; *Marc.* I, 24. Deinde turbæ. *Marc.* X, 47; *Luc.* XVIII, 37.

Tropol. Nazaræi sunt religiosi. Tropologice : Christus Nazarenus, id est separatus a mundo et consecratus Deo, ideoque omni virtute florens, origo, et pater et princeps fuit Nazaræorum, id est Religiosorum qui, mundum spernentes, totos se Deo dicant, ut virtutibus efflorescant, juxta illud *Thren.* IV, 7 : « Candidiores Nazaræi ejus nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores.» Vide dicta ibidem, et *Num.* VI. Vide et nostrum Hieronymum Platum, lib. II *De Bono status relig.*, cap. XIX.

Nazarenus, id est custos. Addit Salmeron : *Nazarenus* idem est quod *Samaritanus*, id est *custos* (נצר *natsar* enim est servare, custodire), scilicet hominum, vel *custoditus*, scilicet deitate, juxta illud *Job.* VII : « Quid faciam tibi, ô custos hominum? » Et *Psal.* CXX : « Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel. » Sic et Franciscus Lucas : « Nazarenus, inquit, est custos, servator, defensor. » In Nazareth ergo beata Virgo repræsentatur ex qua Christus Nazarenus natus est, quia ipsa custodita fuit ab originali peccato, a pudore conceptus, ab onere ventris, a corruptione et dolore partus, a molesta viri subjectione in vita et ab incineratione in morte. Corpus enim Virginis post mortem non fuit resolutum in cineres, uti fit in cæteris hominum corporibus, sed in cœlos cum anima assumptum ad gloriam. Ita Salmeron. Hæc vera sunt, sed magis symbolica quam litteralia.

Minus recte Isidorus Clarius per Prophetas accipit Interpretes S. Scripturæ, puta Scribas et Pharisæos, qui, ex Isaiæ XI, 1, intellexerunt, et dixerunt Christum fore *neser* et *Nazarenum*, id est florem et floridum, ideoque apte patriam ejus vocatam esse Nazareth, id est florem, eo quod ipsa florem hunc, scilicet Christum, esset productura.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædicat Joannes Baptista pœnitentiam, ut per eam homines præparet ad Christum Christique gratiam. Unde vers. 13 Christum baptizat, quando Spiritus sanctus in eum specie columbæ descendens, et vox Patris : Hic est Filius meus dilectus, ipsum esse Messiam toti orbi declaravit.

In diebus autem illis venit Joannes Baptista prædicans in deserto Judææ, 2. et dicens : Pœnitentiam agite ; appropinquavit enim regnum cœlorum. 3. Hic est enim qui dictus est per Isaiam Prophetam, dicentem : Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. 4. Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos; esca autem ejus erat locustæ et mel sylvestre. 5. Tunc exibat ad eum Hierosolyma et omnis Judæa, et omnis regio circa Jordanem ; 6. Et baptizabantur ab eo in Jordane, confitentes peccata sua. 7. Videns autem multos Pharisæorum et Sadducæorum venientes ab baptismum suum, dixit eis : Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? 8. Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ, 9. Et ne velitis dicere intra vos : Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. 10. Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur. 11. Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam ; qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni. 12. Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit tricticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. 13. Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem ut baptizaretur ab eo. 14. Joannes autem prohibebat eum, dicens : Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me? 15. Respondens autem Jesus, dixit ei : Sine modo, sic enim decet nos implere omnem justitiam. Tunc dimisit eum. 16. Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua, et ecce aperti sunt cœli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. 17. Et ecce vox de cœlis dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

Vers. 1. 1. IN DIEBUS AUTEM ILLIS VENIT JOANNES BAPTISTA PRÆDICANS IN DESERTO JUDÆÆ. — *q. d.*: In tempore illo, scilicet quo Christus incarnatus et natus vitam egit inter homines. Nam hæc contigerunt anno 15 Tiberii, ut ait Lucas, cap. V, 1, cum Joannes et Christus agerent annum ætatis trigesimum. Transit ergo Matthæus a pueritia Christi ad virilem ejus ætatem, in qua cœpit prædicationis et redemptionis munus, ad quod obeundum a Patre in carnem et mundum missus erat, exercere, ideoque præmisit Joannem Baptistam ut is illum esse Messiam Judæis indicaret ne si ex abrupto, sine indice aut teste fide digno Christus in Judæa appareret, ab omnibus sperneretur.

Porro Christus delituit (et artem fabrilem exercuit cum Joseph patre) per annos 19, ut insigne humilitatis orbi daret exemplum. Cœpit ergo prædicare anno trigesimo, ut se Judæorum moribus et legibus conformaret; apud Judæos enim nemini munia doctoris aut sacerdotis obire licebat ante annum ætatis trigesimum, ut tradunt Hebræi, et colligitur I *Paralip.* XXIII, 3. Hinc et Joannes eodem anno trigesimo, sed paulo ante Christum, cœpit prædicare. Tantas et tam longas humilitatis Christi latebras admirans S. Bernardus, serm. 1 *de Epiphania*, exclamat : « O humilitas, virtus Christi, quantum confundis superbiam nostræ vanitatis! Parum aliquid scio, vel magis scire mihi videor, et jam scire non possum, impudenter me et imprudenter ingerens et ostentans; promptulus ad loquendum, velox ad docendum, tardus ad audiendum. Et Christus cum tanto tempore silebat, cum seipsum abscondebat, numquid inanem gloriam metuebat? Quid timeret ab inani gloria, qui est vera gloria Patris? Utique timebat, sed non sibi. Nobis timebat ob illa quibus noverat esse timendum : nobis cavebat, nos instruebat. Tacebat ore, sed instruebat opere; et quod postea docuit verbo, jam clamabat exemplo : Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. »

IN DESERTO — non culto et habitato, quasi Joannes in domo paterna, quæ in montanis Judææ erat, commode habitarit, uti volunt nostri delicati novantes et desertores. Nam Isaias, cap. XL, 3, vaticinans de Joannis deserto, illud proprie accipit pro eremo, ut patet ex circumstantiis. Idem convincit asper Joannis e pilis camelorum vestitus, et cilicium, ac esca sylvestris, scilicet locustæ et mel sylvestre, ita passim Patres Græci et Latini, quos fuse citat noster P. Canisius, lib. *De Corrupt. Verbi Dei*, cap. II. Causa fuit ut Joannes, velut Moysis et Eliæ æmulus, ac Christi præcursor, in deserto, ab hominum inquinamentis remotus, cum Deo et Angelis conversaretur, ab eisque magnæ virtutis et Spiritus vim hauriret, ac sanctitatis nomen et famam sibi pareret, cui proinde Christum ostendenti omnes crederent, ac ejus prædicatione compuncti, pœnitentiam agerent: unde Patres crebro S. Joannem vocant principem monachorum et anachoretarum, ut S. Hieronymus, epist. 22 *ad Eustochium*; S. Chrysostomus Theophylactus, Euthymius hic; Cassianus, Collatione XVIII, cap. VI. Hinc Joannes in deserto cum Angelis angelice vivens, æstimatus fuit Angelus, imo a Malachia, cap. III, et a Christo, *Matth.* XI, 10, vocatur Angelus. « Hic est, inquit, de quo scriptum est : Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. »

(Joannes vixit in deserto : cur?)

Symbolice : S. Joannes prædicans in deserto, significabat Evangelium præcipue fore prædicandum, non in Jerusalem et Judæa, sed in solitudine et deserta Gentium multitudine. Ita S. Hieronymus in cap. XL *Isaiæ*. (Symbolice.)

Tropologice : S. Joannes suo exemplo docuit viros apostolicos et prædicatores futuros prius secedere ab hominum tumultu, et in secreto vacare orationi et meditationi, ut in ea magnam vim spiritus cœlitus hauriant, quam deinde prædicando in auditores effundant. Vide quæ de laudibus deserti dixi, *Osee* II, 18, ad illa : « Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus. » Huc facit illud S. Augustini *epist.* 76 : « Non erit bonus clericus, qui non fuit bonus monachus. » Quocirca SS. Augustinus, Martinus, Chrysostomus, Nazianzenus, Basilius, Gregorius aliique plurimi ex monasteriis in Clerum assumpti, et licet inviti, ad Episcopatus evecti sunt. (Tropol.)

Porro hoc desertum Judææ fuit juxta Jordanem prope Ænon et Salim, ut patet, *Joan.* III, 23, eratque celeberrimum, tum copia aquarum ad baptizandum, tum habitatione et miraculis prophetarum ac virorum religiosorum qui in libris Regum filii Prophetarum, id est discipuli Eliæ, Elisæi et similium vocantur.

Denique Nicephorus, lib. I, cap. XIV, testatur Joannem sesquiannum agentem a matre ductum in desertum, Herodianam forte iram fugiente. Addit Cedrenus in *Compendio Histor.* eum dilituisse in spelunca quadam, ibique matrem obiisse, Angelum autem Joannis pueri curam suscepisse. Hæc spelunca postea ab eremitis culta fuit, ut patet ex Joanne Moscho in *Prato Spirit.*, cap. I, ubi narrat hanc speluncam sitam esse juxta Jordanem, ad eamque casu divertisse Joannem Abbatem ægrotum, ibique a Joanne Baptista sanatum, cum pacto ut speluncam eamdem incoleret. Apparens enim Baptista, ait illi : « Ego sum Joannes Baptista, et ideo tibi jubeo ut nunquam hinc recedas; nam spelunca ista brevis major est monte Sina, quippe in hanc sæpius Dominus noster Jesus, cum me visitaret, ingressus est. Pollicere ergo mihi quod hic habitabis, et ego mox sanitatem tibi restituo. » Quod senex audiens, libenter spopondit se in eadem spelunca permansurum. Et continuo sanus effectus, perseveravit ibidem toto vitæ suæ tempore. Speluncam vero illam fecit ecclesiam, congregavitque ibi fratres. Appellatur autem locus ipse Sapsas. (Spelunca Baptistæ.) (Versa in ecclesiam.)

Vers. 2. 2. ET DICENS : POENITENTIAM AGITE ; APPROPINQUAVIT ENIM REGNUM COELORUM. — Ideo Joannes ivit in desertum, ut ibi pœnitentiam et vitam austeram agens, congruus fieret præco pœnitentiæ, utpote qui illam prius doceret exemplo, quam verbo. S. Joannem imitatus S. Gregorius Nazianzenus, orat. *in sancta luminaria Epiphan.*, post medium : « Officium, ait, Magni Joannis, imo potius famulatum subire contendo vel gestio, et licet non sim præcursor, de eremo tamen venio. » Ipse enim cum S. Basilio secessit in solitudinem Ponti, ibique asperam egit vitam, atque inde hausto cœlitus Spiritu, quasi novus Baptista pœnitentiæ præco prodiit. Hoc fuit thema, hæc summa prædicationis Baptistæ : « Pœnitentiam agite; » quia tunc pene omnes erant peccatores vivebantque in suis vitiis et cupiditatibus; peccatori autem necessaria est pœnitentia, ut gratiam et justitiam a Christo percipiat.

Nazianzenus similis Baptistæ.

Porro pœnitentia non tantum est morum emendatio et novæ vitæ inchoatio, ut volunt hæretici; sed et veteris vitiosæ per dolorem detestatio, castigatio et destructio ; nec enim nova vita inchoari potest, nisi vetus destruatur : unde Glossa interl. sic exponit, *q. d.* : « Puniat quisque mala prioris vitæ, quia appropinquabit salus quam perdidimus, et facultas redeundi unde cecidimus. » S. Augustinus, lib. *De Pœnit.* : « Novam vitam, inquit, inchoare non potest, quem veteris non pœnitet. » Glossa : « Hoc, ait, præco nuntiat, quod postea veritas. Est autem pœnitere, anteacta deflere, et deflenda non committere. Quem vere pœnitet, punit in se præteritos errores erigitque animum ad cœlestia ; concipitur autem hæc virtus timore, et dicitur pœnitentia a puniendo quod illicite commissum est. » Pœnitentia ergo dicitur quasi pœnæ tenentia. Idem significat Græcum μετάνοια. Unde Ausonius :

Pœnitentia non est tantum emendatio, sed et castigatio.

> Sum Dea quæ facti, non factique exigo pœnas,
> Ut te pœniteat. Sic Metanœa vocor.

Hinc S. Gregorius, homil. 34 *in Evang.* : « Pœnitentia, inquit, est præterita mala plangere, et plangenda iterum non committere. » Idem significabat Hebr. הנחם *hinnachem*, scilicet pœnitere et dolere de malo admisso. Unde Deus videns homines a se creatos in scelera ruentes : « pœnituit eum, quod hominem fecisset in terra, et tactus dolore cordis intrinsecus : *Delebo, inquit, hominem quem creavi, a facie terræ.* » *Genes.* VI, 6. Quare minus plene Evangelium Hebraicum S. Matthæo a Munstero attributum, pro *hinnachem* et *nechumim*, id est pœnitere et pœnitudines, nude ponit תשובה *tescuba*, id est conversio, vel שובו *scubu*, id est *convertimini* ad Dominum ; pœnitentia enim non est nuda conversio ad Deum, sed et aversio a peccatis, sive dolor, compunctio et satisfactio, uti docet Apostolus, II *Corinth.* VII, 10 et 11, et *Joel*, cap. I, 12. « Convertimini, ait, ad me in toto corde, in jejunio, et in fletu, et in planctu. » Unde liquet pœnitentiam tria munia complecti, scilicet dolorem, novam vitam et castigationem peccatorum, ut Deum placet.

APPROPINQUAVIT ENIM REGNUM COELORUM — quo scilicet Deus regnat in fidelibus in hac vita per gratiam, et in futura per gloriam, ipsosque facit reges et regni sui æterni participes. « Regnum cœlorum primus Joannes prædicavit, » ait Glossa, « quod nunquam Judæi audierant, » ait S. Chrysostomus. Et S. Hieronymus hic : « Primus, ait, Baptista Joannes regnum cœlorum prædicat, ut præcursor Domini hoc privilegio honoretur. » Nota : Judæi expectabant regnum suum sub rege Messia in terra opulentum et splendidum, quale fuit sub Salomone ; hujus enim filius et successor fuit Messias sive Christus, et tale etiamnum Judæi expectant a suo Messia. S. Joannes ergo, et post eum Christus et Apostoli ordiuntur prædicationem a regno Messiæ, sed cœlesti, non terrestri, *q. d.* : Jam adest tempus reserati cœli, hoc enim brevi Christus vobis sua morte pandet. Agite ergo pœnitentiam de peccatis præteritis, et in futurum mores corrigite, et in melius mutate, ut ab eo in regnum hoc introduci mereamini : « Ecce nunc tempus acceptabile (prædictum ab Isaia, cap. LXIV), ecce nunc dies salutis, » quo cœlum quatuor annorum millibus clausum aperiatur, ac qui volent, in illud ingrediantur, si videlicet semitam a Christo proponendam, scilicet fidem, spem, charitatem et vitam cœlestem ineant, atque regnum cœleste sive spirituale in Ecclesia militante inchoent, quod in triumphante lætissime consummabunt. Ita Theophylactus, Jansenius, Maldonatus et Franciscus Lucas : « Regnum cœlorum, ait, vocatur dominatus Christi, ut in Angelos sanctos, ita et in societatem hominum eorum quorum recte composita vita in terris regentem e cœlis Deum sequatur, in cœlis totam ipsam possidente Deo æternum fruitur. »

3. HIC ENIM EST DE QUO DICTUM EST PER ISAIAM Vers. 3.
PROPHETAM (cap. XL, 6) DICENTEM : VOX CLAMANTIS IN DESERTO : PARATE VIAM DOMINI ; RECTAS FACITE SEMITAS EJUS. — Hæc fuse explicui, *Isai.* XL, 6; quare ibi dicta hic non repetam. S. Joannes enim fuit vox Dei : *primo* Christum venturum prænuntians; *secundo* eum jam natum demonstrans, et ad pœnitentiam invitans, et ad Christi gratiam præparans. Per « τὸ *clamantis*, fortitudo prædicationis indicatur, » ait Rabanus ; clamatur enim longe positis et surdis, idque per indignationem. Apte Beda : « Clamavit quidem per alios Deus, sed et iste solus vox, quia Verbum præsens ostendit. Parate ergo viam Domini, » idem est, quod « pœnitentiam agite, » uti præcessit. *q. d.* : Agite, ô Judæi, ô mundi incolæ, quotquot estis, Christo jamjam venturo, et quasi Messiæ Regi vestro inaugurando, vias (uti regibus fieri solet) complanate, hoc est omnia amovete quæ eum offendere vel dedecere possent, scilicet errores et peccata tollite per pœnitentiam, atque efficite ut

Christus ab omnibus et singulis expedite et cupide recipiatur, ut scilicet singuli corda mentesque suas ad Christi fidem et gratiam, omnemque sanctimoniam pœnitendo studiose se præparent.

Vers. 4.

4. **Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum**, — non undulatum, quod vulgo *camelot* vocant, ut vult Chytræus et delicati novantes, qui in pulpitis splendide ornantur quasi sponsi Penelopes. Christus enim Joannem commendat ab asperitate vestitus, *Matth.* XI, 8 : « Quid, ait, existis in desertum videre? hominem mollibus vestitum?» Quasi dicat, minime; nam « ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt. » Joannes autem domos Herodis fugit et secessit in desertum, ac caulam prætulit aulæ : fuit ergo hæc ejus vestis vilis, aspera, hirsuta, horrida, eremitica, cilicina, idque ut habitu ipso præferret et concionaretur humilitatem, mundi contemptum ac pœnitentiam : nimirum « de virtute animæ habitus corporis loquebatur, » ait S. Chrysostomus, sic et cæteri Patres et Interpretes, ac nominatim S. Anselmus et Eusebius Emissenus, homil. 1 *de Joanne Baptista*, qui aiunt vestem S. Joannis fuisse cilicium camelinum ; in Syria enim copia est camelorum. Hoc enim domabat carnem in juventute, sanguine et calore bullientem, ne in luxuriam deflueret, sicut faciebat S. Paulus, dicens : « Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar. I *Corinth.*, IX. Cilicium enim suis pilis et setis aculeatis, quasi totidem acieulis carnem pungens, valde eam mortificat, ejusque lasciviam et libidines refrænat, uti norunt experti. Hinc S. Ægidius, unus e primis S. Francisci sociis, rogatus cur S. Joannes, qui nil peccaverat, tam austeram egisset vitam et pœnitentiam? respondit : « Sicut carnes condiuntur sale, ne putrescant, ita corpus Baptistæ conditum fuit pœnitentia. » Ita referunt Annales Franciscanorum : « Pœnitentia enim, ut ait S. Cyprianus, serm. *de Ratione circumcisionis*, est corrosorium sal, desiccans recrudescentes carnis putredines. » Hinc SS. Hilario, Antonius, Paulus, Pachomius, Barlaam cæterique anachoretæ, teste SS. Hieronymo, Athanasio, Palladio, Cassiano et aliis, vestiebantur cilicio vel sacco cilicino, uti nunc vestiuntur Capucini, atque olim vestiebatur Elias, Elisæus cæterique Prophetæ, uti ostendi proœmio in Minores Prophetas; imo Deus Adæ fecit tunicas non byssinas, laneas aut lineas, sed pelliceas et duras, ut iis quasi ciliciis carnem domaret et peccati sui pœnitentiam ageret, ut dixi, *Genes.* III, 21. Celebris est gnome Augusti Cæsaris apud Suetonium : « Vestitus insignis ac mollis, superbiæ vexillum est nidusque luxuriæ. » Vis exempla? Accipe : S. Ephrem vitam S. Abrahæ eremitæ ita concludit : « In omnibus quinquaginta abstinentiæ suæ annis, vestem cilicinam qua indutus fuerat non mutavit.» S. Clara per viginti octo annos, licet infirma, cilicium e setis porcinis gestavit. S. Josaphat Rex, regnum cum eremio commutans, asperum sibi a Barlaam datum cilicium sub veste ad nudam carnem portabat, teste Damasceno in *Histor.*, cap. XXXVII. Theodoretus in *Histor. relig.*, cap. XXXVII, de S. Abrahamo eremita ita scribit : « Hunc quoque desideravit videre imperator, et ad se accersivit et veniens salutavit et excepit; et agreste illud cilicium sua purpura existimavit præstantius. » S. Guilielmus, dux Aquitaniæ, conversus a S. Bernardo, lorica ferrea carnem suam domabat et contra tentationes armabat. Idem fecit S. Dominicus, qui ideo Loricati cognomen accepit : durum sane et ferreum cilicium. S. Martini, teste Sulpitio, sententia fuit : « Decet Christianum in cinere mori; » unde ipse recubans in cinere et cilicio mortuus est, æque ac S. Anselmus, S. Carolus Borromæus pluresque alii. Quin et Josaphat patrem suum Abenner regem in cilicio sepelivit, teste Damasc. in *Histor.* I, 35.

S. Joannis vestis erat cilicium.

Sic et Anachoretarum.

Exempla S. Abrahæ, S. Claræ. S. Josaphat. S. Guilielmi. S. Dominici Loricati. S. Martini.

Et zonam pelliceam circa lumbos suos. — Prophetæ, imo omnes Judæi et Syri longa utebantur veste : unde ne illa diffueret et gressum impediret zona eam succingebant, ut essent expediti ad iter et robusti ad opus. Hinc monet Christus ut lumbis simus succincti. *Luc.* XII, 15; *Ephes.* VI, 14. Vide ibi dicta. Joannes vero insuper lumbos succingebat zona pellicea, ut illa magis vestem cilicinam corpori apprimeret, itaque magis carnem pungeret et mortificaret ac spiritui subjectam redderet ; in lumbis enim est origo seminis et libidinis; qua in re imitatus est Eliam, cujus hoc est elogium : « Vir pilosus, et zona pellicea accinctus renibus. » IV *Reg.* I, 8. Tritum est illud : « Accincta vestis, accincta mens; discincta vestis, discincta mens. » Nam, ut ait Ecclesiasticus, cap. XIX, 27 : « Amictus corporis, et risus dentium, et ingressus hominis enuntiant de illo. » Unde Sylla Pompeium et Romanos Senatores monebat ut male præcinctum puerum caverent, in eo enim multos inesse Marios. Erat is Julius Cæsar qui tum puer, sed postea vir, Pompeium, senatum et nobilitatem Romanam oppressit. Ita Macrobius, lib. II *Saturnal.*, c. IX. Vide S. Chrysostomum hic et Cassianum, lib. I *De Habitu monachi*, cap. I, qui ita inchoat : « Itaque monachum ut militem Christi, in procinctu semper belli positum, accinctis lumbis jugiter opus est incedere, » idque probat exemplo Eliæ, Joannis Baptistæ, Petri et Pauli.

Zona Joannis ad quid?

Male præcinctus puer cavendus.

Esca autem ejus erat locustæ, et mel sylvestre. — Pro *locusta* Græce est ἀκρίδες, per quod : *primo* perperam Beza accipit pyrra sylvestria ; hæc enim non vocantur ἀκρίδες, sed ἀχράδες ; ἀχρὰς enim est pyrus sylvestris, spinæ genus, item pyrum agreste. Unde Columella, lib. X :

Ἀκρίδες quid? Resp. Primo.

> Palmitibusque feris lætatur et aspera silvis
> Achrados.

Hoc est pyraster, sive pyrus sylvestris.

Secundo. *Secundo*, perperam quoque nonnulli apud Epiphanium, *hæres*. 30, quæ est Ebionæorum, per ἀκρίδες, accipiunt ἐγκρίδες, id est bellaria ex melle et oleo confecta.

Tertio. *Tertio*, alii Novantes per ἀκρίδες accipiunt cancros marinos. Verum hi non vocantur ἀκρίδες, sed ἀχαρίδες, vel καρίδες apud Athenæum; apud alios vero καρκῖνοι. Et unde, quæso, crancros marinos habuisset Joannes in deserto? Adde cancros, utpote reptantes super terram, lege fuisse Judæis vetitos, *Levit*. XI, 41. Denique cancri hi deliciæ sunt divitum, a quibus abhorrebat Baptista.

Quarto. *Quarto*, alii ἀκρίδες vertunt herbas, vel arborum frondiumque summitates. Unde Æthiopicus vertit: « Esca ejus erant anuota, id est extremi- « tates herbarum cum melle sylvestri, » in mel intinctæ.

Quinto et vere. Verum dico ἀκρίδες sunt locustæ, uti vertit Noster, Syrus et Arabicus (Ægyptius vertit *cicadæ*, sed per eas intelligunt locustas; sunt enim locustæ quæ canunt ut cicadæ), ita dictæ, quod τὰ ἄκρα, id est summitates aristarum et plantarum advolantes depascantur. Ita Theocritus et alii passim in Lexicis. Unde Origenes, Hilarius, Ambrosius, Chrysostomus, Augustinus apud Canisium, lib. I *De corruptela Verbi Dei*, cap. IV, per ἀκρίδες accipiunt insecti genus saltando volitans, uti sunt locustæ, quas comedi solitas ab Æthiopibus, Libyis, Pardiis aliisque Orientalibus docet Plinius, lib. XI, cap. XXIX, et lib. VI, cap. XXX. Unde hi a Diodoro Siculo, lib. III, c. III, vocantur ἀκριδοφάγοι, id est locustivori, et S. Hieronymus, lib. II *Contra Jovinianum*: « Orientales, ait, et Libyæ populos, quia per desertum et calidam eremi vastitatem locustarum nubes reperiuntur, locustis vesci mori est. Hoc verum esse Joannes quoque Baptista probat. » Hinc et locusta, quia salit quasi mundum animal, inter escas Judæis a Deo permissas ponitur, *Levit*. XI, 22. Nec id mirum, cum in historiis legamus Germanos milites olim bombyces frixos comedisse, Italos mustelas, Hispanos testudines domiportas: multi quoque hodie edunt ostrea et conchylia etiam cruda, quæ ex putredine procreari scimus.

Locustæ Orientalium cibus.

Porro locustas prisci manducabant vel elixas, vel tostas et in pollinem redactas; imo sole, vel sale et fumo duratas in totum annum servabant.

Qualis? Denique locusta vilis est cibus, temperantiæ, paupertatis et pœnitentiæ index. Hieronymus Mercurialis, lib. II *Variar. Lect.*, cap. XX, docet locustas cibum esse siccum et vitam abbreviare ac pediculos morbosque generare; sed Dei beneficio aliter factum in Joanne Baptista, qui locustis vescens sanus vegetusque vixit, ac validus Dei præco, acer gulæ, luxuriæ omniumque scelerum castigator, et cœlestis regni prædicator exemplo magis quam verbo evasit.

De potu Joannis hic tacetur, quia constat eum nonnisi aquam bibisse; in deserto enim nil aliud reperiebat. Unde Angelus de eo: « Vinum, ait, et siceram non bibet. » *Luc*. I, 15.

Mel sylvestre quodnam? Resp. Primo. ET MEL SYLVESTRE. — Quæres quodnam et quale hoc mel? *Primo*, Rabanus censet esse arborum folia candida et tenera, quæ manibus confricata et trita, odorem et saporem quasi mellitum exhibent.

Secundo. *Secundo*, Jacobus Faber Stabulensis putat mel hoc esse illud quod Plinius, lib. XI, c. XVI, inter genera mellis facit tertium, et ericæum vocat ab erica, qui frutex est autumni tempore florens, cum reliquæ herbæ et virgulta deflorent; estque id mel insuave.

Tertio. *Tertio*, alii putant mel hoc esse humorem ex arborum foliis collectum.

Quarto. *Quarto*, Suidas æstimat esse rorem, qui ex fruticibus et arboribus decerptus, manna dicitur.

Quinto vere. *Quinto* et genuine, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius hic et Isidorus Pelusiota, lib. I, *epistol*. 5 et *epist*. 132, censent hoc mel esse agreste ab agrestibus apibus, quæ in arboribus aut lapidum scissuris mellificant, confectum, quod amari et ingrati saporis esse docent Euthymius et Isidorus Pelusiota. Porro Æthiopicus habet *sedena*, quæ vox significat mel quoddam particulare communi suavius et sanius, quod conficit certum genus apum, ab Æthiopibus vocatum *tasma*, minus cæteris instar muscæ (1).

Vers. 5. 5. TUNC EXIBAT AD EUM HIEROSOLYMA, ET OMNIS JUDÆA, ET OMNIS REGIO CIRCA JORDANEM. — *Tunc*, cum scilicet fama vitæ eremiticæ, austeræ et sanctæ S. Joannis, æque ac prædicationis ejus tam seriæ et ardentis, ubique vulgaretur: hac enim fama Joannis, Hierosolymitæ et Judæi exciti et spiritu Dei impulsi, ad eum accurrebant, ut hominem novum quasi cœlo lapsum viderent et audirent. Tanti apud omnes est sanctitas et sanctitatis opinio: quare ea excellant, qui populum ad vitæ mutationem traducere satagunt, oportet. Porro, Jordanis Hebr. dicitur quasi יורד מן דן *iored min dan*, id est *descendens ex Dan* civitate, quæ postea a Philippo tetrarcha ædificiis aucta et illustrata, in gratiam Tiberii Cæsaris dicta est Cæsarea Philippi. *Dan* Hebr. significat *judicium*. Unde mystice notat eos qui timent Dei judicium accurrere ad sanctos prædicatores, qualis erat Joannes, ut ab eis viam salutis ediscant, itaque in die judicii a Christo judice cœlo adjudicentur.

Vers. 6. Baptismus Joan. 6. ET BAPTIZABANTUR AB EO IN JORDANE CONFITENTES PECCATA SUA. — Inepte Calvinus τὸ *baptizabantur* interpretatur, *docebantur* baptismum pœ-

(1) Rectius alii, inquit Kuinoel, intelligunt mel silvestre quod in Arabia aliisque Asiæ locis ex certis quibusdam arboribus in silvis manare solet et concretum colligitur. Diodorus Siculus, lib. XIX, 94, tradit Nabatæos bibere solitos esse μέλι φυόμενον ἀπὸ τῶν δένδρων τὸ ἐπικαλούμενον ἄγριον, aqua mixtum et temperatum.

nis qualis, et in quo a Christi Baptismo differens?

nitentiæ. Baptizare enim non est docere, sed corpus aqua abluere, ut patet vers. 13. Baptismus Joannis alius erat a baptismo Christi, ut contra hæreticos docui, *Actor.* XIX, 2. Baptismus enim Christi ex opere operato omnia peccata delet, et gratiam justitiamque confert; nil tale faciebat baptismus Joannis, sed tantum erat signum pœnitentiæ et ad eam excitatio, per quam protestabantur se optare animam suam ablui a peccatis, sicut corpus aqua abluebant. Erat ergo baptismus Joannis duntaxat protestatio pœnitentiæ et præparatio ad baptismum Christi, ut eo justificarentur (1). Hinc erant « confitentes peccata sua. » Pœnitentia enim sive dolor de peccatis facit ut homo ea confiteatur, eorumque remedium et veniam quærat. Sic Judæi in certis casibus debebant peccata sua confiteri sacerdoti, uti ostendi *Levit.* V, 5, et cap. VI, 6 et 7, et *Numer.* V, 7. Hæc tamen confessio non erat sacramentum nec peccata condonabat, uti fit in confessione a Christo instituta; in illa enim quasi in sacramento sacerdos, potestate sibi a Christo in ordinatione collata, absolvit confitentem a peccatis. Illa ergo Judæorum confessio tantum erat index pœnitentiæ et compunctionis sive contritionis internæ, quæ, si erat perfecta, proficiscens scilicet ex amore Dei super omnia, peccata abolebat et justificabat. « Charitas enim operit multitudinem peccatorum. » *Jacob.*, cap. V. Sin autem contritio hæc esset imperfecta, ut tantum foret attritio manans ex timore pœnarum, peccatum non tollebat, nec gratiam justificantem conferebat, sed ad contritionem disponebat et attritum excitabat ut per eam justificaretur.

Vers. 7. *Luc.* III, 7.

7. VIDENS AUTEM MULTOS PHARISÆORUM ET SADDUCÆORUM VENIENTES AD BAPTISMUM SUUM, DIXIT EIS : PROGENIES VIPERARUM, QUIS DEMONSTRAVIT VOBIS FUGERE A VENTURA IRA? — Primitus, tempore Jonathæ, qui fuit frater Judæ Machabæi,

Tres sectæ Judæorum.

erant tres sectæ Judæorum, scilicet Pharisæi, Esseni, Sadducæi, de quibus ita scribit Josephus, lib. XIII *Antiquit.*, cap. IX : « Hoc tempore (*Jonathæ*) tres Judæorum sectæ erant, quæ de rebus humanis inter se dissentiebant : una Pharisæorum dicta, altera Sadducæorum, tertia Essenorum. Horum Pharisæi quædam, at non omnia fato tribuunt, quædam vero in sua potestate, aiunt, ut vel fiant, vel non fiant. Esseni vero omnia in fati potestate esse affirmant, nec quidquam hominibus præter fati decretum accidere. At Sadducæi fatum omnino negant et e rebus tollunt, dicentes nihil fataliter evenire hominibus, et omnia in nostra ipsorum potestate esse, ut tam felicitatis nobis ipsi auctores simus, quam infortunii, si deteriora consilia secuti fuerimus. » Fusius hasce tres sectas eorumque dogmata et mores idem prosequitur, lib. II *Belli*, cap. VII, ubi docet Pharisæos certiorem legalium rituum notitiam fuisse professos; Sadducæos negasse numen sive providentiam, et animarum post mortem præmia vel supplicia, quod unicum est frænum ad cohibendum se a peccato sancteque vivendum : quo amoto, homines quasi effrænes equi ruunt in omnes voluptates. Unde S. Lucas, *Actor.* XXIII, 8 : « Sadducæi, inquit, dicunt non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum; Pharisæi autem utraque confitentur. » Sadducæi enim græcorum (quibus tum suberat Judæa) sophistarum et atheorum fabulas secuti, ridebant campos beatorum Elysios, Orcum, Cerberum, gehennam, etc. : hos impugnabant Pharisæi, priscorum patrum Abrahæ, Moysis et Prophetarum fidem spemque sectantes, eosque secutus est populus; Sadducæos vero optimates, et, ut videtur, Herodes, qui quasi atheus vixit, effusus in omnem libertatem et sævitiam. Utrique, veniente Christo, contra eum quasi communem Judæorum hostem conspirarunt. Contra Sadducæos scriptus est liber *Sapientiæ*, et liber secundus *Machabæorum*. Vide dicta in argumento *Sapientiæ*.

Sadducæi Athei.

Unde dicti?

Pharisæi qui et unde dicti?

Dicti sunt *Sadducæi*, id est *justi*, quia justitiæ nomen sibi arrogabant, vel potius a *Sadoc*, eorum auctore : dicti sunt Pharisæi, id est expositores et explanatores legis, aut separati (radix enim פרש *pharas* significat separare indeque exponere, quia dum partes rei convolutæ singulæ a singulis separantur, tunc res tota distincta ob oculos posita explicatur, aperitur et exponitur) a vulgo, ob doctrinam et sanctitatem, quorum magistri et principes fuere R. Hillel et Sammai, paulo ante Christum, ait S. Hieronymus in cap. VIII *Isaiæ*. Utrique semper virtuti et veritati fuere adversi. Unde a S. Joanne hic gravissime increpantur, tum quia erant superbi, vana scientiæ et sanctitatis opinione inflati; tum quia erant hypocritæ et fictæ quasi sanctitatis studiosi, baptismum cum aliis expetebant a sanctissimo viro Joanne, ut et ipsi sancti a populo haberentur. Ita Origenes tomo VI *in Joannem*. Adde hac ratione volebant devincire sibi Joannem eique os claudere, ne in illorum vitia detonaret. Idem nunc faciunt Politici. Hinc Christus, *Matth.* XXI, 26, et toto cap. XXIII, acriter eorum ambitionem, avaritiam, præposteram et perversam legis explicationem aliaque scelera redarguit, eisque *væ* æternæ damnationis intentat, atque ideo ipsi necem Christo machinati sunt et reipsa intulerunt, ac post eum sanctum Stephanum et primos Christianos

(1) Notanda est analogia baptismi Joannis ac illius quo proselytos sacris judaicis initiari post captivitatis babylonicæ tempora in morem venit. Ut enim baptismus proselytorum fuit traductio gentilium in religionem judaicam, ita baptismus Joannis in religionem aliam. Unde etiam interrogabant eum Judæi quare tantam sibi auctoritatem arrogaret, cum neque esset Messias, neque Elias; ipsos enim in ea fuisse opinione, inquit Kuinoel, Messiam ejusque præconem nova sacra baptismo auspicaturos esse colligi potest ex *Joan.* I, 15; *Luc.* III, 7. Vid. P. Patrit. *Ibid.*, diss. XLIII, cap. III, p. 449, et Kuinoel in h. l.

ad necem persecuti sunt, ut patet, *Actor.* IV; tum quia verum est vetus dictum : « Figulus figulo invidet, faber fabro, doctor doctori ; » tum quia Christiana sapientia contraria erat, et redarguebat Pharisæorum judaismum, insipientes eorum legis interpretationes ac multo magis mores impuros et impios. Soli Esseni ob fidei morumque pietatem Christo et Christianis faverunt, imo Christiani effecti primi monasticen exercuerunt, sub sancto Marco, ut dixi, *Actor.* V, 2.

Esseni qui?

DIXIT EIS : PROGENIES VIPERARUM. — Est Hebraismus, *q. d.* Vos estis viperæ a viperis geniti, hoc est pessimorum parentum filii pessimi, noxii plane, callidi et venenati, qui vestros virulentos, quos a parentibus virulentis hausistis et hæreditastis, mores et errores in discipulos velut in filios propagatis, quibus eorum animas necatis et perditis. Ita S. Hieronymus in cap. XXX *Isaiæ*, et Gregorius, homil. 20 *in Evang.* Viperæ enim morsus adeo noxius et exitialis est, ut mortem in septem horis afferat, aut, ut longissime, tertia die. Ita Gesnerus, lib. *De Serpente*, in *Vipera*. Sic hæc Joannis verba explicat Christus, *Matt.* XXIII, 31, dicens : « Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum qui Prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes et genimina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennæ ? »

Viperæ morsus quam exitialis.

Addit secundo Plinius, lib. X, cap. LXII, fœtus viperarum nascendi avidos uterum corrodere, itaque matrem occidendo, in lucem prodire. Audi Plinium : « Viperæ mas caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola intra se parit ova, unius coloris et mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit, deinde singulos diebus singulis parit viginti fere numero. » Idem tradit Nicander, Herodotus, Plutarchus, Galenus, Ælianus, ac S. Hieronymus et S. Basilius, homil. 9 *Hexam.*, quos citat Gesnerus in *Vipera*. Unde Lucanus :

An viperæ sit matricida?

Viperei coeunt abrupto corpore nati.

Et Cælius Rhodeginus, lib. III. *Variat. Lection.*, cap. XXXVII, ait hac de causa quibusdam videri parricidas olim insutos culeo cum vipera præfocatos fuisse, quia vipera matricida est : inde etiam dictam *viperam*, quod *vi pariat*, aut *vi pereat*. Græce vero vipera dicitur, ἔχιδνα, παρά τὸ ἔχειν ἐν ἑαυτῇ γονήν μεχρι θανατοῦ, id est, quod contineat in se fœtus usque ad mortem et interitum, aiunt Lexicographi. Sic sensus magis appositus et profundior erit, *q. d.* Vos, o Pharisæi et Sadducæi, estis quasi viperæ, quia sicut vipera matris ventrem erodit et occidit, ut in vitam prodeat; sic vos matrem vestram Synagogam ac patres spirituales, scilicet veros Dei Prophetas et Doctores lancinatis et occiditis, ut in vestra cupiditate et ambitione gloriose vivatis. Ita S. Chrysostomus hic, *homil.* 11 ; Euthymius; S. Hieronymus, epistol. *ad Præsidium*; Isidorus Pelusiota, lib. I, *epistol.* 105; S. Gregorius, lib. XV *Moral.*, cap. IX; S. Augustinus, serm. 83 *De Tempore.*

Viperæ etymon.

Verum hanc de vipera traditionem, quod nascens ventrem matris erodat, Gesnerus loco citato, et Matthiolus in lib. II *Dioscoridis*, cap. XVI, ac Albertus Magnus, lib. XXV *Histor. animal.*, refellunt multorum experientia, qui viperas in capsa aut vitro parere viderunt more aliorum animalium, sine matris parientis erosione vel interitu. Idem mihi asseruit Romæ noster Collegii Romani pharmacopæus, qui crebro viperas alit et parientes observat, ex eisque theriacam singularem efficit, quæ a Romanis, Italis et Transalpinis avide expetitur. Quare *viperam* dici censet Gesnerus, non quod *vi pereat*, sed quasi *viviparam*, eo quod sola inter serpentes non ova, sed vivum animal pariat, teste Theophrasto, lib. VII, cap. XIV, et Aristotele, lib. V *Histor. animal.*, cap. XXXIV, qui ait : « Vipera e serpentibus una animal edit, cum intra se primum ova peperit. » Addit Aristoteles fœtus viperæ rumpere secundinas, non uterum matris, sicut pulli gallinæ rumpunt ovi corticem cui includuntur, ut in lucem prodeant. Audi Aristotelem : « Parit catulos obvolutos membranis, quæ tertia die rumpuntur : evenit interdum, ut qui in utero adhuc sunt, abrosis membranis, prorumpant : singulos diebus singulis parit plures quam viginti. » Hæc ex Aristotele transcripsisse more suo videtur Plinius, sed male per *membranas* accipit *latera matris*, cum *secundinas* intelligat Aristoteles, quibus involuta vipera nascitur, et cum nata est, extra uterum matris eas rumpit, ut lucem aspiciat.

Vipera matrem nascendo non enecat.

Viperæ verius etymon.

Simili modo olim multa credita sunt, quæ posteritas falsa esse deprehendit, ut quod salamandra vivat in igne; consumitur enim igne, esto non ita cito, ut alii serpentes, quia frigida est : quod phœnix una sit in mundo quæ seipsam resuscitet : quod chamæleon vivat ex aere, vivit enim ex rore et muscis in aere volantibus. Sic pariter fabula est viperas ore coire, feminam maris caput demordere, fœtus matris uterum erodere eamque occidendo nasci. Doctores ergo et Patres, præsertim Epiphanius, *hæresi* 26, in fine, qui hæc asserunt, secuti sunt vulgatam opinionem, ut ex ea aptam tropologiam contexerent.

Olim credita plura, quæ nunc deprehensa esse falsa.

Tertio, viperæ amant vinum, adeoque vino ebriæ capiuntur, ait Aristoteles, lib. VIII *Histor. animal.*, cap. IV. Insuper in libidinem sunt effusæ, ideoque tot catulos generant. Apte ergo S. Joannes per viperas taxavit Pharisæorum intemperantiam, gulam scilicet et luxuriam.

Pharisæi similes viperis in multis.

Quarto, viperæ vorant scorpios, quorum venenum summe est exitiale, ideoque viperarum morsus magis sunt venenati, teste Aristotele, lib. VIII *Histor. animal.*, cap. XXIX; ita Pharisæi et Sadducæi e venenatis Rabbinorum suorum dog-

matibus, virus suorum errorum augebant. Rursum viperæ notant detractiones et calumnias quas Judæi interserunt in Joannem et Christum. Detractionis enim symbolum est dens serpentinus et viperinus, juxta illud, *Deuter.* XXXII, in sensu mystico : « Dentes bestiarum immittam in eos, cum furore trahentium super terram atque serpentium. » Fingunt poetæ « Cadmum Agenoris Phœnicum regis filium, serpentinos dentes seminasse et ex eis illico armatos milites natos esse, qui ad invicem contra seipsos insurgentes, cæde mutua corruere omnes. » Hæc dentium fictio repræsentat detractiones, quia dentes a demendo dicuntur, ait Cassiodorus *in Psal.*; quare non improprie detractorum linguæ dentes vocantur, quia sicut dentes partes ciborum demunt, ita hominum famam et honorem jugiter corrodunt detractores. Ex his ergo dentibus a diabolo in mundo seminatis, id est mediantibus detractoribus, lites, bella et contentiones oriuntur.

Quinto, S. Ambrosius *in Luc.*, cap. III, 7, censet in viperis notari prudentiam Pharisæorum, juxta illud, *Matth.* X : « Estote ergo prudentes sicut serpentes ;» « serpens enim per prudentiam prævidet futura, venenum tamen non deserit : sic isti provida quadam devotione profutura et sponte deposcunt, nempe Joannis baptismum, adhuc tamen non relinquunt noxia et peccata. »

Variis morbis medentur viperæ. *Sexto*, viperæ, exempto veneno, anginæ, caligini oculorum, elephantiæ multisque aliis morbis medentur, teste lib. I *Dioscoridis*, cap. XVI. Unde Ægyptii viperas comedebant, teste Galeno, lib. III *Aliment. facul.*, æque ac Indi, teste Plinio, lib. VII ; quin et ex viperis fit theriaca, præsentissimum contra venena, pestem cæterosque morbos remedium. Sic Pharisæi, demptis erroribus, populum docebant veram fidem, legem et pietatem. Unde Christus : « Super cathedram Moysi, ait, sederunt Scribæ et Pharisæi. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite ; secundum opera vero eorum nolite facere : dicunt enim et non faciunt.» *Matth.* XXIII, 1 et 2.

Quis demonstravit vobis fugere a ventura ira ? — *Fugere*, id est effugere : Hebræi enim per verbum simplex significant omnia composita, utpote quibus carent. Rursum *fugere* hic denotat actum non inchoatum sed perfectum, idemque est quod fugiendo evadere Dei iram et gehennam, juxta Canonem 12.

Pro *demonstravit*, græce est ὑπέδειξεν, quod primo vertas, *præmonstravit* ; secundo, *suggessit, submonuit* ; tertio, *demonstravit* per rationes et exempla ; unde ὑπόδειξις, est demonstratio.

Quid ? Ventura ira. — Est non tam excidium Judææ per Titum, quam ira judicis Christi, quam ostendet impiis reprobandis in die judicii, ac ultio et sententia damnationis quam in eos proferet, ipsaque æterna damnatio et gehenna, ut exponit Christus, *Matth.* XXIII, 33. Hanc enim Christi iram iratumque vultum ita expavescent impii, ut dicant « montibus : Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum et ab ira Agni : quoniam dies magnus iræ ipsorum, et quis poterit stare ? » *Apocal.* VI, 16. S. Joannes enim uti præco fuit regni cœlorum, illud pœnitentibus promittens, sic et præco fuit Dei et gehennæ, illam impœnitentibus, quales erant Pharisæi et Sadducæi, intentans. Idem faciat prædicator, uti fecit Isaias, cap. II, 19, et Osee, cap. X, 8, et Christus, *Luc.* XXIII, 30.

Sensus ergo planus et germanus est, *q. d.* « Quis demonstravit vobis fugere, » quod effugietis, vel modum effugiendi venturam iram, id est Christi irati judicium, vindictam et damnationem æternam ? Sic enim Joannem explicat Christus, cum eisdem Scribis et Pharisæis comminatur gehennam, *Matth.* XXIII, 33, « dicens : Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennæ ? » *q. d.* Minime fugietis aut fugere poteritis judicium gehennæ, sed in illud certo certius incidetis, quia estis genimina viperarum, id est innatam et longo usu confirmatam habetis hypocrisim et malignitatem, a qua avelli non potestis, quia non vultis : ficti enim ad me acceditis quasi pœnitentes, cum vel non credatis Dei providentiam, iram et vindictam, uti non credebant Sadducæi ; vel si eam creditis, uti credebant Pharisæi, eam non timetis, quia superbe putatis vos esse justos. Hos ergo Joannes graviter increpat. *q. d.* Quis vobis promisit quod evadetis gehennam ? falsissima enim est vestra persuasio, o Sadducæi, quod non sit gehenna. Vanissima quoque est vestra præsumptio et securitas, o Pharisæi, quod non timeatis gehennam, eo quod superbe æstimetis vos esse justos. Emphasis est in verbo *demonstravit*, *q. d.* Ita secure vivitis et vestris cupiditatibus indormitis, ac si nulla post hanc vitam sit Dei vindicta et scelerum castigatio, aut certe vobis illa non sit metuenda. Unde vobis ista securitas, unde ista demonstratio ? Quis vobis id certa et evidenti ratione demonstravit ? certe nemo, nisi vestra superba stultaque persuasio.

Aliter Jansenius et Franciscus Lucas, qui censent hæc verba esse Joannis increpantis hypocrisin Pharisæorum et Sadducæorum. *q. d.* Non credo vos sincere ad baptismum meum accedere, sed ficte et hypocritice ; quis enim vobis demonstrare potuisset fugiendam esse per meum pœnitentiæ baptismum venturam Dei iram, cum eam vel non credatis, uti Sadducæi, vel non timeatis, uti Pharisæi ? incredulis enim et arrogantibus nihil demonstrari vel persuaderi potest, quod eorum opinioni et arrogantiæ sit contrarium : quare vos pœnitentiam ex animo non facitis, sed simulatis et fingitis vos iram Dei fugere.

Aliter quoque Maldonatus, qui censet hæc verba esse Joannis admirantis tantam tamque subitam Sadducæorum et Pharisæorum conversionem, *q. d.* Quis demonstravit vobis ut Dei judicium et

gehennam timeatis, quam antea non credebatis, vel non timebatis? « Unde tanta in vobis mutatio? utique non a vobis, sed a potenti Dei gratia et inoperatione, ait S. Chrysostomus, ac a mala vestra conscientia, quæ vos quasi reos accusat cogitque Dei judicium formidare. »

Tropologice : S. Bernardus *in Declamat.* docet venturam, vel ut Græce est μελλούσης, id est futuram iram fugiendam esse per præsentem iram, id est pœnitentiam quam quis sibi irrogat, vel irrogatam a Deo acceptat : « Quis enim, miseri, inquit, demonstravit fugere a ventura ira? Quid præsentem tantopere fugitis iram (*qua futuram effugitis*), flagellum timetis, declinatis virgam? et quidem in hac die vestra, quæ ad pacem vobis; sed si cognovissetis et vos : mutatis, sed non effugitis pœnitentiam. Nam malum impunitum esse non potest. Non punitur hic propria voluntate, punietur alibi sine fine. Misera sane et extremæ plena dementiæ commutatio, humanum declinare laborem, et paratum diabolo stridorem eligere sempiternum. » Peccator enim fugiens virgam Patris castigantis incidit in gehennam Dei judicis damnantis.

Vers. 8. *Luc.* III, 8. 8. Facite ergo fructus dignos (Græce καρπὸν ἄξιον, id est *fructum dignum* in singulari) pœnitentiæ, — id est dignos pœnitentia. Græcizat Interpres; Græcum enim ἄξιος, id est *dignus*, græca syntaxi poscit genitivum. Adde genitivum *pœnitentiæ* regi tam a *fructus*, quam a *dignos*. Docet Baptista modum et medium evadendi futuram iram esse præsentem pœnitentiam, sed dignam, id est veram, seriam et condignam, *q. d.* Quia vos, o Sadducæi, Dei providentiam et iram in impios, scilicet vindictam et gehennam non creditis : vos vero, o Pharisæi, præfisi vestris operibus, quasi justi illam non timetis; hinc utrique certo in eam incidetis : ut ergo eam evitetis, pœnitentiam agite, ac errores moresque commutate, ut vos, o Sadducæi, perfidiam atheismi in fidem numinis; vos, o Pharisæi, superbiam in humilitatem, utrique gulam in abstinentiam, luxuriam in castitatem, avaritiam in eleemosynam; externam et Pharisaicam justitiam ejusque ostentationem in Christianam et internam sanctitatem transferatis. « Facite ergo fructus pœnitentiæ, » non simulatos et fictos, non externos, non tales quales, sed veros, internos et *dignos*, qui scilicet vere pœnitentem decent, ac seriam pœnitentiam indicant, atque ex animo vere pœnitenti proficiscuntur, uti sunt lacrymæ, detestatio et punitio peccatorum, ac vitæ morumque seria conversio. Vide S. Gregorium, homil. 20 *in Evang.*

Digna pœnitentia quæ? Resp. Primo.

Secundo. Adde dignam pœnitentiam esse, cum mensura doloris et pœnæ respondet mensuræ voluptatis et culpæ, ut crescente culpa crescat et pœna, ac gravitas hujus illius quantitati respondeat. Longe enim graviorem pœnitentiam agere debet adulter quam fur, et homicida quam adulter, et parricida quam homicida. Unde singulis peccatis pœnæ ex æquo decretæ et admensæ sunt in Canonibus pœnitentialibus. Ex æquo, intellige respectu criminum et hominum, non respectu Dei. Unum enim peccatum mortale, cum sit offensa Dei eique, quantum est ex se, rationem summi boni et ultimi finis (hunc enim peccator implicite ponit in creatura quam amat, ita ut eam Deo præponat) ac consequenter deitatem quasi adimat, ideoque peccatum sit quasi Christicidium et Deicidium, hinc infinitam quamdam malitiam in se continet, quia est offensa, injuria et violatio Dei qui est immensus et infinitus : quamobrem nulla creaturæ cujuslibet pœna vel pœnitentia, illi ex æquo et condigne satisfieri potest; imo etiamsi omnes homines et omnes angeli sponte sua omnia tormenta gehennæ per totam æternitatem paterentur, nunquam pro uno peccato mortali dignam pœnitentiam et satisfactionem Deo offerrent, sed solus Christus id facere potuit, utpote Dei Filius verusque Deus, cujus proinde pœnitentia et satisfactio ratione personæ, quæ infinitæ est dignitatis, pariter est infinita et æqualis ac condigna offensæ et injuriæ infinitæ in Deum infinitum admissæ. Tanta est peccati malitia, quam si plene perspicerent homines, utique non peccarent.

Denique dignos pœnitentiæ fructus facit, qui conversus tanto studio servit veritati, quanto antea servivit vanitati et diabolo; ac tam ferventer amat Deum, quam antea amavit carnem et mundum, juxta illud Apostoli : « Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem. » *Rom.* VI, 19. Sic fecit S. Magdalena, S. Petrus, S. Paulus, S. Maria Ægyptiaca, S. Pelagia aliique pœnitentes. Lege eorum vitas, illosque imitare. Ita fiet illud sancti Gregorii : « Plerumque gratior est Deo fervens post culpam vita, quam securitate torpens innocentia. » Vide S. Chrysostomum, Tertullianum, Patianum, tract. *De Pœnitentia*; Climacum, gradu V, qui est de accurata pœnitentia, ubi eam ita describit : « Pœnitentia est corporeæ consolationis perpetua et jugis repudiatio. Pœnitentia est voluntaria earum rerum omnium quæ affligunt, toleratio. Pœnitentia est cruciatuum sibi semper opifex. Pœnitentia est valida ventris afflictio animæque in sensu firmissimo jugis reprehensio. » Lege sequentia, et vivam digne pœnitentium effigiem inspicies. Tertio. Pœnitentiæ effigies.

9. Et ne velitis dicere intra vos : Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. — Pro *ne velitis* Græce est μὴ δόξητε, id est ne videamini, ne opinemini, ne reputetis, ne gloriemini *dicere intra vos*, in animo cogitare, vobisque blandiri, ut in hac cogitatione innixi secure conquiescatis et in utramque aurem dormiatis : « Patrem habemus Abraham. » Solebant enim Judæi confidere et gloriari in hoc, quod essent filii Abrahæ; unde illud Christo objece- Vers. 9. *Luc.* VII, 8.

runt: «Semen Abrahæ sumus.» *Joan.* VIII, 33. Hæc erat eorum superba reputatio, hæc vana confidentia, hæc stulta gloriatio, quam hic eis extundit S. Joannes. Sensus ergo est, *q. d.* Abraham fuit Patriarcha sanctissimus Deique amicus, cui Deus promisit benedictionem et salutem transfundendam in ejus filios, *Gen.* XII, 2, et cap. XXII, 17; nos autem sumus filii Abrahæ: ergo hæredes sumus benedictionis et salutis Abrahæ et semini ejus promissæ. Esto ergo libere vivamus, nec pœnitentiam condignam agamus, tamen ex hoc quod sumus filii Abrahæ salvabimur; tum quia Deus fidelis est in promissis, ut quod promisit, Filii Abrahæ quinam? certo præstet; tum quia alioqui Abraham tantus Patriarcha fraudaretur filiis, et filiorum suorum salute sibi a Deo promissa, ac stirps Abrahæ deficeret. Respondet Joannes, æque ac S. Paulus, *Rom.* IX, filios Abrahæ, hæredes benedictionis et salutis ipsi promissæ, non censeri carnali origine, sed spirituali fide et virtute, nimirum filios Abrahæ æstimari, non qui ex Abraham geniti sunt, sed qui fidem et sanctitatem Abrahæ imitantur: quare etiamsi Sadducæi et Pharisæi cæterique Judæi ob suam impietatem excidant a justitia et salute, Deum tamen suffecturum in eorum locum alios, puta Gentiles, eosque Abrahæ daturos quasi filios, qui in ejus benedictionem, id est gratiam et gloriam succedant, *q. d.* Licet vos, o Judæi, pereatis, non ideo peribit benedictio et salus semini Abrahæ promissa, sed a vobis indignis ad alios dignos transferetur; quare nolite gloriari et objectare: «Patrem habemus Abraham,» imo «magis erubescite, quia patrem non imitamini,» ait S. Chrysostomus; «non enim successio carnis quæritur, inquit S. Hilarius, sed fidei hæreditas dignitasque originis in operum consistit exemplis, et prosapiæ gloria fidei imitatione retinetur.»

QUONIAM POTENS EST DEUS DE LAPIDIBUS ISTIS SUSCITARE FILIOS ABRAHÆ. — Græce est τῷ Ἀβραάμ. Vox ergo *Abrahæ* est dativi casus, non genitivi, *q. d.* Vobis, o Judæi, pereuntibus, non fraudabitur Abraham sua sobole et stirpe benedicta, quia Deus, qui fidelis est in promissis, si opus sit, de lapidibus quos hic in ripa Jordanis acervatim jacere videtis, potest efficere filios Abrahæ. Porro Joannes baptizabat et prædicabat in Bethabara, id est in domo trajectus, ubi scilicet filii Israel, duce Josue, transierunt sicco pede Jordanem, miraculose a Deo divisum et siccatum; unde in memoriam tanti miraculi Josue eodem loco erexit duodecim lapides in medio Jordanis alveo, atque illos lapides designasse hic et demonstrasse Joannem censent Remigius, S. Anselmus ac ex iis Pineda, in cap. I *Job.*, 1, n. 38. Hi enim lapides erant typus et figura Gentium errorum et ignorantiæ fluctibus obrutarum, sed tandem per Christum et Apostolos de imo idololatriæ alveo ad Ecclesiam et filiorum Dei gloriam par baptismum suscitandarum.

Quæres, quomodo hoc sit verum? quomodo Deus ex lapidibus potest suscitare filios Abrahæ. Quo sensu? enim filii lapidum possunt esse filii Abrahæ jam defuncti; et si ex lapidibus excitati ac animati sint a Deo, quomodo ab Abraham sunt geniti? Multi ad allegoriam confugiunt, sed dico proprie, ut verba sonant, id verum esse.

Primo. *Primo*, quia potest Deus ex lapidibus homines efficere, quos ipse sua intentione et voluntate Abrahæ in filios arroget, aut Abraham sibi adoptet, non minus quam potuit Adamum plasmare ex terra, et Evam ex costa Adæ, ac ex sterili Sara Isaacum Abrahæ producere. *Gen.* XVIII, 11 et seq. Alludit ad cap. LI *Isaiæ*, 1: «Attendite, inquit, ad petram (ecce lapides) unde excisi estis, et ad cavernam laci de qua præcisi estis,» hoc est, ut explicans subdit: «Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram quæ peperit vos,» *q. d.* Abraham est quasi petra, et Sara quasi caverna laci, de qua vos, o Judæi, quasi lapides vivi, præcisi et prognati estis.

Secundo. *Secundo* physice et præcise, *q. d.* Sicut Deus uxorem Lot in statuam salis convertit, ita vicissim potest saxa immediate in homines et filios Abrahæ, qui ex Abraham prognati sunt, convertere; imo potest Deus per absolutam potentiam quamvis substantiam creatam transmutare in aliam totaliter, puta tam quoad materiam, quam quoad formam. Sufficit enim ad veram conversionem, ut sola accidentia eadem remaneant, ut patet in transsubstantiatione, qua tota substantia panis convertitur in corpus Christi in Eucharistia, solis accidentibus panis remanentibus. Ita S. Thomas, III *part.*, Q. LXXV, *art.* 4. Quocirca potest Deus ex lapidibus suscitare filios Abrahæ, etiam jam vita functos et mortuos, quia potest convertere lapides in corpora mortuorum, illaque animare et a morte suscitare.

Comparat S. Joannes Sadducæos et Pharisæos lapidibus, tum ut eorum duritiem et obstinationem in malo denotet, tum ut superbos humiliet, *q. d.* O tumidi Pharisæi, lapidibus non estis meliores, quantum est ex vobis; sed quod lapidibus præcellatis, hoc habetis a Deo; Deus enim vos fecit Abrahæ filios, et si superbiatis, vos ex Abrahæ familia expunget aliosque in vestrum locum ex lapidibus quoque, si velit, suscitabit. Deucalionis et Pyrrhæ fabula. Sic fecisse Pyrrham cum Deucalione marito narrant vel potius fabulantur poetæ, scilicet illos jecisse post tergum lapides qui in homines conversi sint, itaque genus humanum diluvio perditum reparasse; nam lapides quos Deucalion jaciebat, in viros vertebantur, quos Pyrrha, in feminas; unde Ovidius de iis ita canit, lib. I *Metamorph.*:

> Et jussos lapides sua post vestigia mittunt, etc.
> Inque, brevi spatio, Superorum numine, saxa
> Missa viri manibus faciem traxere virorum,
> Et de femineo reparata est femina jactu.
> Inde genus durum sumus experiensque laborum,
> Et documenta damus qua simus origine nati.

Hinc Græci nomen λαὸς, id est populus, deri-

vant ἀ λαὸς, id est lapis, quod lapides conversi sint in homines, atque ex lapidibus robur ad laborandum et duritiem ad patiendum traxerint. Porro Joannes in lapidibus hic sigillat duritiem pœnitendi in Sadducæis et Pharisæis, *q. d.* Deus potest saxa durissima mollire et convertere in carnem, ac reipsa uno verbo, dicendo : *Fiat*, molliet et convertet quoties volet; et vos, o Pharisæi, omnibus hisce meis, imo Dei per me loquentis sermonibus non mollimini, non convertimini; saxis ergo duriores sitis oportet, quia corda habetis adamantina. Tale cor habent obdurati, ut habuit Pharao, de quo plura dixi, *Exod.* VII, 3.

Tertio. Denique *tertio* Deus potest lapides quoslibet convertere in homines eisque indere fidem et pietatem Abrahæ, itaque eos spirituales Abrahæ filios efficere. Nam, ut ait Apostolus, *Rom.* IX, 7 : « Non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii sunt promissionis æstimantur in semine, » id est æstimantur esse semen et filii Abrahæ. Unde.

Mystice. Mystice : Deus suscitavit ex lapidibus filios Abrahæ, cum Gentiles qui rudes et impoliti erant ut lapides et saxa pro diis colebant, ideoque a Davide saxis assimilantur, *Psal.* CXIII, 16, præsertim quia in cupiditatibus et vitiis obdurati erant quasi saxa : cum Gentiles, inquam, per fidei, obedientiæ et pietatis imitationem fecit filios Abrahæ; ipse enim est pater credentium et justorum. Ita S. Hieronymus, S. Hilarius, S. Augustinus, S. Ambrosius, S. Gregorius, *hom.* 20, et omnes veteres. Addit Euthymius id impletum in passione Christi, in qua multi obdurati videntes petras scindi aliaque prodigia, compuncti pœnituerunt et crediderunt in Christum (1).

Vers. 10. *Luc.* III, 9. *Inf.* VII, 19. 10. JAM ENIM SECURIS AD RADICEM ARBORUM POSITA EST (ut homines quasi arbores non ferentes dignos pœnitentiæ fructus succidat et in ignem mittat). OMNIS ERGO ARBOR QUÆ NON FACIT FRUCTUM BONUM, EXCIDETUR ET IN IGNEM MITTETUR. — Pro *jam enim*, Græce est ἤδη δὲ καὶ, id est *jam vero etiam*. Est enim hic alius stimulus quo Joannes Pharisæos pungit ad agendum pœnitentiam, idque cito, nimirum instans periculum succisionis et combustionis in gehenna. Ita S. Chrysostomus, Euthymius et alii, e quibus Euthymius securim ait morti, arborem homini, radicem vitæ comparari. Unde Græce pro *excidetur* est ἐκκόπτεται, id est *exciditur*, in præsenti; et pro *mittetur*, est βάλλεται, id est *mittitur*, *q. d.* Jam jam excidetur et in ignem mittetur. Res ergo vestra, o Pharisæi, versatur in acie novaculæ. Imminet extremum periculum, instat vobis excidium, mors et gehenna : illico ergo agite dignos pœnitentiæ fructus, ut illa evadatis. Sensus ergo est, *q. d.* Securis, id est Dei judicium et vindicta ad radices arborum, id est ad vitam singulorum hominum posita est, ut si sint infrugiferi, nec

Securis est judicium Christi.

(1) Confer. *Rom.* IV, 11 et seqq.

proferant dignos pœnitentiæ fructus, uti hucusque fecistis vos, o Sadducæi et Pharisæi, eos propediem per mortem a vita hac succidat et in ignem æternum mittat. Si vero sint frugiferi, ac pœnitentiæ et bonorum operum feraces, uti sunt pœnitentes et justi, eos brevi per mortem non tam succidet, quam transferet et transplantabit in cœlestem paradisum, ad perennes æternæ felicitatis, gloriæ et laudis divinæ fructus producendos.

Dices, hoc etiam verum fuit ante Christum, quomodo ergo post adventum Christi Joannes ait : « Jam enim securis, etc., posita est? » Respondetur, quia id verius et clarius est post Christum, quam fuerit ante Christum ; Christus enim ad hoc in mundum venit, ut quasi Judex, Rex et Dominus omnium credentes sibique obedientes in cœlum transferat, incredulos vero et rebelles morte præsenti et æterna puniat. Ideoque primus Christus per se, per Joannem et Apostolos clare prædicavit promisitque piis regnum cœlorum, impiis vero minatus est gehennam, ut scirent in sua manu esse eorum salutem et damnationem, ac ad eum conversi gehennam vitarent, et ab eo cœlo adscriberentur, idque ipsum statim facere posse, ac mox facturum, cum nulla infirmitatis vel ignorantiæ in hominibus jam sit excusatio uti erat in Judæis rudibus ante Christum, quibus præmia et supplicia præsentia et temporalia, non futura et æterna a Mose et Prophetis promittuntur vel intentantur.

Secundo et aptius : securis est Christi Regis et Judicis judicium et vindicta, qua arbores non tantum noxias, sed et infrugiferas, hoc est Judæos incredulos illico exscindet ex horto Ecclesiæ, ac a stirpe, salute et benedictione Abrahæ ejusque filiis promissa, illosque in ignem æternum mittet; atque pro iis Gentes in se credentes, quasi arbores frugiferas inseret paradiso Ecclesiæ suæ, quæ est quasi prædium et hæreditas Abrahæ, qui est pater credentium et justorum, ideoque easdem benedictionis et salutis Abrahæ promissæ faciet participes et hæredes. Minatur ergo Joannes Pharisæis reprobationem Judæorum ac vocationem et subrogationem Gentium, quæ paulo post facta est a Christo. Christus enim Pharisæos et Judæos ob incredulitatem rejecit a familia Abrahæ, id est ab Ecclesia fidelium ac consequenter a regno Dei, eosque addixit morti et gehennæ; Gentes vero ob fidem Ecclesiæ suæ inseruit cœloque destinavit.

Porro Toletus, in cap. IX *Luc.*, vers. 9, carpit S. Chrysostomum dicentem securim nec radici pepercisse : dicitur enim, inquit ipse, securis posita ad radicem, nempe inter radicem et truncum, alias non esset abscindere, sed evellere. Sensum ergo esse vult, *q. d.* Baptista : adest jam tempus, quando incisio arborum infrugiferarum et insitio frugiferarum facienda est; prope est Christus, qui quasi securis prædicet incre-

dulos Judæos a radice Abrahæ eosque in ignem mittet; radici vero eidem inseret et inoculabit Gentes in se credentes, juxta illud Pauli, *Rom.* XI: « Si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis factus es : noli gloriari adversus ramos; quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dices ergo : fracti sunt rami, ut ego inserar; bene, propter incredulitatem fracti sunt. » Merito autem Gentes infideles per lapides, Judæi vero antequam præciderentur, arbori collati sunt; arbor enim vivit et fructificat, dum radici unitur : sic Judæus per fidem futuri vivebat spiritu, antequam per infidelitatem, quia in advenientem credere noluit, abscissus est. Hæc Toletus.

Verum Baptista hic tantum incisionem vel potius excisionem Judæorum, non vero insitionem vel inoculationem Gentium in eadem radice Abrahæ, puta in eadem fide et Ecclesia, perurget; inoculatio enim arborum non fit in radice, sed in ramis. Unde Paulus ait : « Fracti sunt rami, ut ego inserar. » Hic autem Baptista ait : « Jam enim securis ad radicem arborum posita est : omnis ergo arbor non faciens fructum bonum excidetur. » Ergo loquitur non de insitione vel inoculatione, sed de excisione qua arbor infrugifera radicitus ex horto exciditur et ejus loco alia frugifera in eodem plantatur. Sic enim Judæi excisi sunt ex horto Ecclesiæ, qui est quasi prædium Abrahæ, et Gentes in eodem a Christo et Apostolis plantatæ sunt, juxta illud quod de eisdem Judæis eorumque Synagoga, per metaphoram ficus infrugiferæ ait Christus, *Luc.* XIII, 7: « Succide illam, ut quid etiam terram occupat? » Judæi ergo radicitus excisi sunt ex horto Abrahæ, id est ex Ecclesia, quia fidem quæ est quasi radix per quam horto Ecclesiæ infixi erant, perdiderunt.

Vers. 11. *Luc.* III, 16; *Mar.* I, 7; *Joan.* I, 15, 26, 27, 30.

11. EGO QUIDEM BAPTIZO VOS IN AQUA IN POENITENTIAM : QUI AUTEM POST ME VENTURUS EST, FORTIOR ME EST, CUJUS NON SUM DIGNUS CALCEAMENTA PORTARE; IPSE VOS BAPTIZABIT IN SPIRITU SANCTO ET IGNI. — Hæc verba non sunt connectenda præcedentibus, nec immediate post ea dicta sunt a Joanne, sed interpolate per occasionem, quam supplet et explicat Lucas, dicens, c. III, 16 : « Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne forte ipse esset Christus, respondit Joannes omnibus, dicens : Ego quidem aqua baptizo vos; veniet autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum : ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni. » Populus ergo ex sanctitate vitæ et fervore prædicationis, atque ex baptismo, suspicabatur Joannem esse Messiam, sive Christum. Nullus enim cæterorum Prophetarum usus est baptismo, nisi Joannes; et Ezechielis, cap. XXXVI, baptismum Christo proprium fore prædixerat : « Effundam, ait, super vos aquam mundam et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. » Joannes ergo hanc suspicionem eis eximit negatque se esse Christum, sed Christi antéambulonem et indicem se esse profitetur, suumque baptismum Christi baptismo præludere, ad eumque præparare significat. Ait ergo :

EGO QUIDEM BAPTIZO VOS IN AQUA, — id est aqua sola. Est Hebraismus. Hebræi enim instrumentum denotant per præpositionem seu litteram ב, id est *in*, quam Latini subticent; unde dicunt במים *bammajim*, id est *in aqua*, hoc est *aqua*; *in pœnitentiam*, ut scilicet excitem vos ad agendam pœnitentiam vosque abluendo corpore præparem ad ablutionem animæ recipiendam in baptismo Christi. Baptismus ergo Joannis erat professio pœnitentiæ. Unde baptizandi in eo confitebantur sua peccata, non autem erat condonatio culpæ; hanc enim expectare debebant a Christo per ejus baptismum, aut per veram animi contritionem.

QUI AUTEM POST ME VENTURUS EST. — Græce ὁ ἐρχόμενος, id est *qui venit* in præsenti, qui adventat, qui jam imminet nobisque vicinus est.

FORTIOR. — Græce ἰσχυρότερος, id est robustior, potentior, validior, præstantior est, majoribus viribus et dotibus longe me præcellit; pollet enim cælesti divinaque vi et efficacia, qua non tantum corpus, uti ego, sed et animam spiritu gratiæ suæ pervadit illamque ab omni scelere expurgat et emaculat. Unde Isaias, cap. IX, inter alia epitheta Christo dat elogium *fortis* : « Vocabitur, ait, nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus fortis. » « Vere autem fortis fuit, qui admiranda opera divinitatis suæ operatus est, qui diabolum superavit, prædam de ejus manu abstulit, regnum ejus evertit et in se transtulit, cœli portas aperit, mortem absorbuit in victoria, peccata delevit, gratiam et gloriam comparavit, » inquit Toletus in cap. III *Luc.*, 19.

Rursum, Christus Joanne erat fortior in miraculis, quia solo nutu mortuos suscitabat, dæmones pellebat, ægros sanabat, elementa mutabat, cum Joannes pœnitentiis carnem domaret, ut eam spiritui subjiceret. Hæc erat virtus Christi et infirmitas Joannis.

CUJUS NON SUM DIGNUS CALCEAMENTA PORTARE. — S. Lucas, cap. III, 16 : « Cujus non sum dignus corrigiam calceamentorum solvere; » Marcus, cap. I, 7, addit *procumbens*. Utrumque est verum, utrumque est vile ministerium servorum, qui herum suum, præsertim principem, procumbendo ad ejus pedes calceant et excalceant, ac ejus calceos portant, cum ipse ocreas aut crepidas induit. Joannes ergo fatetur hic se esse Christi servum et mancipium, Christum vero esse suum Dominum, imo Deum. Mystice : calceus notat humanitatem Christi, cui ut serviat, ut eamque humeris bajulet, vel manibus sustineat, Baptista se indignum profitetur; hæc enim humanitas ex unione cum Verbo summæ et quasi immensæ

Calceus humanitatem Christi notat.

erat dignitatis et majestatis. Unde S. Bernardus : « Calceo, inquit, humanitatis nostræ calceata fuit Verbi majestas; » quia enim calceamenta in extrema corporis parte sunt, et ex mortuis fiunt animalibus, idcirco, juxta S. Gregorium et S. Hieronymum in cap. I *Marc.*, 7, recte significant incarnationem Christi, quam se explicare non posse, nec ad hoc dignum esse hic confitetur S. Joannes. Theophylactus per calceamenta accipit Christi descensum in terram, et post mortem in limbum Patrum. Tropologice : Joannes humilians se infra pedes et calceos Christi, per hanc humilitatem meruit exaltari super caput Christi illudque abluere et baptizare.

IPSE VOS BAPTIZABIT IN SPIRITU SANCTO. — Id est Spiritu sancto, *q. d.* Christus Spiritum sanctum cum omnibus suis donis in vos effundet ita copiose, ut eo vos a peccatis omnibus abluat, ac gratia et charitate, cæterisque charismatibus suis impleat et quasi obruat. Fecit hoc Christus visibiliter in Pentecoste. Unde ipse ascensurus in cœlum, ad hæc verba Joannis alludens idipsumque promittens Apostolis, ait : « Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies. » *Act.* I, 7. Invisibiliter vero id facit in sacramento baptismi et confirmationis, quæ baptismi quasi est perfectio et consummatio. Antithesis ergo Joannis et Christi est, quod Joannes solum baptizavit aqua, Christus vero aqua et Spiritu sancto ; quodque Joannes corpus, Christus animam abluat : quantum ergo Spiritus sanctus aquam, ac anima corpus antecellit, tantum præstat baptismus Christi baptismo Joannis, qui tantum fuit rudimentarius. Ita Concilium Tridentinum, *Sess.* VII, can. 1, et passim Patres, quos citat Bellarminus, tract. *De Baptismo*, cap. XXI. Hinc Doctores triplicem assignant baptismum : fluminis, flaminis et sanguinis. Fluminis est, cum quis aqua baptizatur; flaminis sive spiritus est, cum quis catechumenus in carcere vel eremo, ubi non est aqua, de peccatis vere conteritur optatque baptizari : talis enim justificatur per contritionem quæ includit votum baptismi; sanguinis est, cum quis necdum baptizatus, pro fide martyr occumbit : hic enim in suo sanguine baptizatur et ab omnibus peccatis abluitur.

Baptismus flaminis et sanguinis.

SPIRITU SANCTO ET IGNI. — Ita constanter habent Græcus, Latinus, Syrus, Arabicus, Persicus, Ægyptius, Æthiopicus. Sensus est, *q. d.* Baptista : meus baptismus est aqueus, Christi vero est igneus; quantum ergo ignis efficacior est aqua, tantum baptismus Christi potentior est meo. Hinc hæretici dicti Hermiani et Seleuciani baptizabant suos non aqua, sed igne, teste S. Augustino, *hæres.* 59. Dignus sane hæresi et hæreticis fuit igneus hic baptismus, digna talibus tortoribus carnificina : jam non est quod ipsi quærantur hæreticos a Catholicis igne comburi, cum ipsimet suos igne baptizent.

Christus baptizat igne : quo? Resp. Primo.

Quæres, quis hic ignis? *Primo*, Origenes, homil. 23 *in Lucam*, accipit ignem purgatorii, *q. d.* Christus suos fideles cum peccatis venialibus decedentes expiabit igne purgatorii, juxta illud : « Uniuscujusque opus ignis probabit. » Et : « Salvus erit, sic tamen quasi per ignem. » I *Cor.* III. Sic quoque ex S. Hieronymo, Beda et Suarez.

Secundo.

Secundo, S. Hilarius per ignem accipit judicium Christi, quod acre, clarum et horridum erit instar ignis.

Tertio.

Tertio, S. Basilius, in cap. IV *Isaiæ*; Damascenus, lib. IV *De Fide*, cap. X, et Toletus, in cap. III *Luc.*, vers. 16, accipiunt ignem gehennæ, quo reprobos Christus punit in inferno; unde explicans subdit: « Paleas autem comburet igni inextinguibili. »

Quarto.

Quarto, Auctor *Imperfecti* per ignem intelligit tribulationes quibus quasi igne fideles suos affligit et a peccatis abluit Christus.

Quinto. Genuine.

Quinto et genuine, « Spiritu sancto et igni, » hoc est Spiritu sancto igneo et igniente ; Spiritu sancto qui est ignis, id est qui est similis igni et quasi ignis urit et ignit. Est hendiadys, Spiritus sanctus enim quasi ignis fideles a peccatis expurgat, illuminat, accendit, sursum ad cœlum rapit ac roborat, ut omnia adversa superent. Denique eos intime sibi unit et quasi ignis in se transformat. Hæ enim sunt dotes ignis, purgare, tenebras expellere, lucere, inflammare, sursum rapere, roborare, in se transformare. Hinc in Pentecoste in Apostolos illapsus est Spiritus sanctus per speciem ignis et linguarum ignearum. Unde S. Chrysostomus : « Ignis, ait, commemoratione adjuncta Spiritus sancti efficacitatem signavit, gratiæ ipsius robur vehemens et invictum. » Sic et Euthymius ac interpretes Æthiopici per ignem accipiunt Spiritum sanctum. Hinc in primitiva Ecclesia sæpe Spiritus sanctus visibili specie ignis descendebat in baptizatos et confirmatos, ut significaretur plena purgatio peccatorum; item ignea charitas igneique sermones quos eis inspirabat Spiritus sanctus, juxta illud, *Deuteronom.* VI, 24 : « Deus tuus ignis consumens est. » Et illud, *Jerem.* XXIII, 29 : « Numquid non verba mea sunt sicut ignis, dicit Dominus, et quasi malleus conterens petram? »

Denique duodecim baptismatum genera sive species, Scriptura colligit ex Damasceno, S. Athanasio et aliis. Toletus, in cap. III *Lucæ*, annot. 31.

Vers. 12. *Luc.* III, 17.

CUJUS VENTILABRUM IN MANU SUA, ET PERMUNDABIT AREAM SUAM, ET CONGREGABIT TRITICUM SUUM IN HORREUM : PALEAS AUTEM COMBURET IGNI INEXTINGUIBILI. — *Ventilabrum* est vannus (vel ut Romæ cribrum) quo agricolæ segetes trituratas ex spicis excussas evannant, ventilant et in ventum jactant, ut paleis a vento abreptis, sola frumenti grana pura et a paleis separata remaneant. Græce dicitur πτύον, quod paleas quasi expuat: πτύω

enim est *expuo*. Ventilabrum repræsentat Christi judicium et potestatem judiciariam; sicut enim ventilabro triticum a palea secernitur, sic Christus in judicio bonos a malis separabit : bonos enim a dextris statuet, malos a sinistris; bonos cœlo, malos tartaro adjudicabit. Area non tam locum quam frumenta, puta segetes in area collectas significat; hæ enim mundantur, ut palea a tritico separetur. Est metonymia; ponitur enim continens pro contento. Area ergo notat Ecclesiam sive cœtum fidelium.

Ventilabrum est judicium Christi.

Igitur ventilator est Christus Judex, ventilabrum est ejus judicium, quo singulorum cogitata, dicta factaque ventilabit et examinabit, ac bona bonosque a malis secernet. Area est Ecclesia; palea sunt impii, quos Christus comburet igne gehennæ; triticum sunt justi et sancti, quos Christus colliget in suum horreum, id est in regnum cœlorum, ut iis quasi tritico pascat et oblectet S. Trinitatem, omnes Angelos totamque Ecclesiam triumphantem.

Assurgit Joannes a primo gratiæ adventu Christi ad secundum judicii; tum enim omnino permundabit aream, id est Ecclesiam suam, idque ut Sadducæos et Pharisæos hoc judicii et gehennæ terrore concutiat et ad pœnitentiam adigat. Porro instare et vicinum esse hoc judicium significat, cum ait hoc ventilabrum esse in manu Christi, ut scilicet illico eo segetes eventilet et paleas a tritico, id est malos a bonis sequestret: ita S. Ambrosius, in cap. III *Luc.*, 17; licet enim usque ad diem judicii multi supersint centeni anni, tamen hi omnes, si cum æternitate comparentur, modicum et quasi nihil sunt. Adde, Christus Dominus et Judex in manu sua habet cujusque spiritum, animam et vitam, ut eam illico tollat, si velit, judicet, beet, damnet et in cœlum vel gehennam mittat.

PALEAS (quanto magis zizania) AUTEM COMBURET IGNI INEXTINGUIBILI. — Impii et damnandi vocantur paleæ, quia ut paleæ sunt levissimi, vilissimi, inutilissimi et ad nihil fere utiles, nisi ad ignem, ut scilicet sint folles et fomenta gehennæ. Pro *inextinguilibi*, Græce est ἀσβέστῳ, id est *inexstincto*, hoc est æterno. Hinc asbestus lapis dicitur, qui semper ardet et non extinguitur : est miosis; parum enim dicitur, et plus significatur. Ignis enim gehennæ dicitur ἄσβεστος, id est inextinguibilis, non tantum quod extingui nequeat, sed et quod homines impios urendo non extinguat, imo eos perpetuo viventes jugiter cruciet et urere pergat. Damnatur ergo hic error Origenis, qui putavit pœnas inferni non fore perpetuas, sed post magnum Platonis annum (quo

Ignis gehennæ idem numero durat in æternum.

omnia renovabuntur) finiendas. Rursum τὸ ἀσβέστῳ, id est *inextincto*, hoc est *inextinguibili*, notat ignem gehennæ non consumere vel incinerare corpora damnatorum, nec fomenta carbonum vel lignorum illi suggeri; quæ enim posset esse materia tanta, ut sufficeret ad alendum eum per totam æternitatem? sed ignem illum eumdem omnino numero in eodem sulphure et iisdem corporibus a Deo conservari, ut ea præsertim urat et nunquam comburat.

Alludit ad cap. LXVI *Isaiæ*, 24 : « Vermis eorum non morietur, et ignis non extinguetur. » Et cap. XXXIII, 14: « Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? » Vide ibi dicta. Exempla dat S. Chrysostomus : « Nonne, ait, cernis solem istum semper ardentem et nunquam prorsus extinctum? (multi enim censent solem esse ignem) non legisti (*Exodi* III) incensum rubum, nec tamen ipso incendio concrematum? » Et S. Augustinus, lib. *Contra Donatistas*, post collationem, cap. IX : « Jam satis, ait, superius disputavi posse animalia (quæ inde pyraustæ nominantur) etiam in ignibus vivere, in ustione sine consumptione, in dolore sine morte per miraculum omnipotentissimi Creatoris, cui hoc possibile esse qui negat, a quo fit quiquid in naturis omnibus miratur, ignorat. »

Cogita et horresce hunc ignem gehennæ, quem nullæ aquæ, nullæ lacrymæ, imo omnia flumina, omnes abyssi, omnia maria in unum collecta, omnes dæmones, omnes creaturæ totis viribus suis non possunt extinguere, imo nec vel tantillum minuere : « Quia flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. » *Isaiæ*, c. XXX, 33.

13. TUNC VENIT JESUS A GALILÆA IN JORDANEM AD JOANNEM, UT BAPTIZARETUR AB EO. — *Tunc*, opportune scilicet, cum Joannes Christum prædicaret sibique præferret, dicens se non esse dignum ejus calceamenta portare, cumque omnes excitaret ad pœnitentiam et baptizando præpararet ad gratiam a Christo accipiendam, *tunc*, inquam, supervenit Christus, ut quem absentem commendaret, præsentem indicaret et digito ostenderet: sicut lucifer præit et ostendit solem orientem.

Vers. 13. Luc. III, 21; Mar. I, 9.

A GALILÆA — scilicet *a Nazareth*, ait Marcus, cap. I, 8, patria sua, ubi cum matre hucusque privatus vixerat et cum patre Josepho artem fabrilem exercuerat usque ad annum ætatis trigesimum. Unde illo jam expleto adiit Joannem, ut ab eo declararetur Messias, hoc est orbis doctor et redemptor, utque publicum hoc docendi et legem Evangelicam instituendi officium, ad quod a Patre missus erat, habito a Joanne testimonio, inchoaret. *In Jordanem*, hoc est ad Jordanem, puta in Judæam, ad eum Jordanis locum ubi Joannes baptizabat. Decreverat enim Deus, ut Christus Judæis promissus in Judæa prædicationem inchoaret : nam alioqui per Galilæam quoque fluit Jordanis.

Cur Joannes baptizavit?

UT BAPTIZARETUR AB EO. — Quæres, quæ fuere causæ prædicationis et baptismi Joannis, et quare Christus a Joanne baptizari voluit? « Triplicem ob causam, ait S. Hieronymus, Salvator a Joanne accepit baptismum : *Primo*, ut quia homo natus erat, omnem justitiam et humilitatem legis

Resp. Primo.

Secundo. Tertio. impleret; *secundo*, ut baptismate suo Joannis baptisma comprobaret; *tertio*, ut Jordanis aquas sanctificans per descensionem columbæ, Spiritus sancti in lavacro credentium monstraret adventum.»

Quarto. Quarta causa est, ut Christus Joanni auctoritatem adderet ejusque baptismum, cui nonnulli detrahebant, probaret, ait Beda: itaque vicissim majoris auctoritatis testimonium ab eo acciperet, ut scilicet Joannes eum verum esse Messiam omnibus ad se confluentibus ostenderet, juxta id quod ipse ait: «Ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans,» *Joan.* I, 31, utque homines ad pœnitentiam invitando per baptismum suum præpararet et assuefaceret ad baptismum Christi, ut innuit hic, vers. 11.

Quinto. Quinta est, ut in baptismo Spiritus sanctus specie columbæ in Christum descendens, et Pater de cœlo intonans: «Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui,» ipsi irrefragabile testimonium perhiberent. Ita S. Hieronymus.

Sexto. Sexta est, ut Christus, baptismum a Joanne suscipiens, suo exemplo omnes ad suum baptismum alliceret et fructum ejus ostenderet, scilicet Spiritus sancti donationem et illapsum.

Septimo. Septima, Christus in se peccata nostra susceperat, ergo quasi reus et pœnitens Joanni se sistit, ut ab eo baptizatus, in se quasi luat et abluat peccata nostra. Unde Nazianzenus, orat. *in sancta Luminaria*: «Joannes, ait, baptizat, et accedit Jesus sanctificans quidem et ipsum qui baptizat, præcipue tamen ut et veterem Adam sepeliat in aquis.» Et mox: «Ascendit Jesus de aqua, secum quodammodo demersum educens et elevans mundum.» Hic humiliando se coram Joanne meruit Christus, ut nos doceret, ei qui animarum lucro studet, viam prius sternendam esse per multiplicem humiliationem.

Octavo. Octava, ut Christus, qui novam Christianorum rempublicam condere decreverat, in quam non nisi baptizati adscriberentur, esset et ipse princeps baptizatus, ut sic per omnia fratribus assimilaretur absque peccato. Celebre est illud Catonis: «Patere legem, quem ipse tuleris.»

Nono. Nona, ut sicut Abraham olim veteris Synagogæ jussu Dei symbolum instituit circumcisionem: sic Christus novæ Ecclesiæ novam tesseram daret sanciretque baptismum. Quocirca S. Thomas, III *part.*, *Questione* LXVI. *articul.* 2, censet Christum, dum baptizaretur, non verbis, sed facto instituisse baptismi sacramentum, ut esset omnium peccatorum lavacrum; nam tum apparuit tota S. Trinitas, quam in forma baptismi profitemur, dicendo: «Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.» Pater enim apparuit in voce, Filius in Jordane, Spiritus sanctus in forma columbæ. Verius tamen est Christum, dum baptizaretur, designasse tantum suum baptismum ejusque materiam, scilicet aquam; eum vero paulo post, dum cœpit prædicare publice, instituisse, ut docet Suarez et alii plures: quare non videtur eum instituisse, dum Nicodemo secreto et nocte ad se venienti dixit: «Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.» *Joan.* III, 5. Hæc enim secreta fuit ad unum Nicodemum Christi vox; publicum autem baptismi sacramentum publice fuit instituendum et promulgandum. Indicatus ergo duntaxat a Christo fuit hic baptismus, mox a se conceptis verbis in publica populi concione et cœtu instituendus. Ex hoc est quod dicere volunt S. Chrysostomus hic; S. Augustinus, sermone 36 et 37 *De Tempore*; S. Gregorius Nazianzenus, orat. in S. *Nativitatem*, et alii, dum aiunt Christum suo baptismo aquas sanctificasse et contactu corporis vim regenerativam eis indidisse, non quasi aquis indideret qualitatem physicam, sed moralem, quia scilicet tunc ipso facto ex intentione Christi deputatæ et designatæ sunt aquæ ad sanctificandum homines eis abluendos in baptismi sacramento mox a Christo instituendo.

(Christi baptismus quando institutus?)

Tropologice: Christus suo baptismo hic nos docere voluit viam sanctam et perfectam inchoandam a baptismo, id est a pœnitentia, lacrymis et purificatione affectuum, idque maxime facere debere eos qui alios baptizare, id est purificare, convertere et sanctificare destinant, uti sunt doctores et prædicatores.

14. JOANNES AUTEM PROHIBEBAT EUM. — Agnovit Joannes Christum ex privato Dei instinctu et revelatione, per quam Christum videns, facie tenus agnovit, quem ante triginta annos infantem latentem in utero matris, latens et ipse in ventre suæ genitricis per mentem et spiritum agnoverat, salutarat et exultarat. *Luc.* I, 41. Vers. 14.

Dices, quomodo ergo, *Joan.* I, 33, Baptistæ a Deo datur signum quo Christum agnoscat, scilicet descensio et mansio Spiritus sancti super eum? Respondetur hoc signum Baptistæ dari, non ut primo Christum cognoscat, sed ut illo plenius se in hac cognitione fideque confirmet, utque eodem quasi certo Dei testimonio Christum populo ostendat et commendet.

DICENS: EGO A TE DEBEO BAPTIZARI, ET TU VENIS AD ME? — Pro *debeo*, Græce est χρεῖαν ἔχω, id est opus habeo, indigeo *a te baptizari*, id est spiritualiter ablui a levibus peccatis tuoque spiritu et gratia perfici: non ergo significat debitum præcepti, quasi Baptista obligatus fuerit suscipere baptismum Christi. Hoc enim præceptum baptismi Christi editum et promulgatum fuit a S. Petro post mortem Baptistæ et Christi in Pentecoste. Hinc tamen nonnulli colligunt Baptistam paulo post a Christo fuisse baptizatum, sicut ab eodem baptizata fuit B. Virgo, S. Petrus, Jacobus, Joannes cæterique Apostoli, uti testatur S. Evodius, qui S. Petro in cathedra Antiochena successit, epistola quæ inscribitur Τὸ φῶς, id est *Lumen*; Christum vero non decuit suo baptismo

(Joannes baptizatus a Christo? an non?)

Christus non sus-

cepit baptismum a se institutum. Cur? baptizari, quia ipse quasi hierarcha baptismum instituit quasi peccati remedium, ac sui suæque Ecclesiæ notam et characterem. Ita D. Thomas, Suarez et alii passim, tract. *De Baptismo*.

Favent huic sententiæ Nazianzenus, *orat*. 39, versus finem : « Sciebat Christus, ait, paulo post futurum, ut ipse Baptistam baptizaret, » item et S. Chrysostomus, qui dicunt Joannem baptizasse Christum aqua, Christum vero baptizasse Joannem spiritu. Unde Auctor *Imperfecti* hic, *homil*. 4 : « Dum, ait, Joanni dicenti : Ego a te debeo baptizari, respondit : Modo interim sine, ostendit, quia postea Christus baptizavit Joannem, quamvis in secretioribus libris manifeste hoc scriptum esset : Joannes quidem baptizavit illum aqua, ille autem Joannem in spiritu. »

An Joannes Baptista fuerit baptizatus a Christo? Dici posset tamen Christum baptizasse Joannem spiritu, non in sacramento baptismi, sed spiritu, id est spiritualiter, quia majorem spiritus copiam ei infudit fecitque ut in gratia et charitate valde proficeret. Unde Abulensis hic, in c. III *Matth*., *Q*. LXXVIII, censet Joannem non fuisse baptizatum a Christo, idque probat ex admiratione discipulorum Joannis, qui paulo post nuntiarunt Joanni Christum, cui Joannes testimonium perhibuerat, baptizare, et omnes ad eum venire. *Joan*. III, 26. Hoc enim frustra illi nuntiassent, si Joannes jam a Christo baptizatus erat, idque sane eis Joannes respondisset : nisi dicas, post hoc discipulorum nuntium, Joannem a Christo petiisse baptismum, ut pariter discipulos suos ad Christum ejusque baptismum adduceret. Itaque res manet dubia, adeoque problema est, an Joannes baptizatus fuerit a Christo, an non?

Vers. 15. 15. RESPONDENS AUTEM JESUS, DIXIT EI : SINE MODO (permitte me nunc baptizari a te), SIC ENIM DECET NOS IMPLERE OMNEM JUSTITIAM. — *Nos*, scilicet me suscipiendo, te dando baptismum. Alii, q. d. *nos*, id est quotquot aliorum magistri sumus, decet eos præire exemplo. Nihil quantumvis leviculum est prætereundum : Instituere volo baptismum ; præcipientis est quod præcipit præ aliis adimplere. Unde de Christo ait Lucas : « Cœpit Jesus facere *et deinde* docere. » *Actor*. I, 1. « Hæc est justitia, » ait S. Ambrosius, lib. II in cap. III *Lucæ*, cap. ultimo, « ut quod alterum facere velis, prior ipse incipias, et tuo alios horteris exemplo. » Unde S. Gregorius, lib. XXXI *Moral*., cap. I : « Ex humilitate, inquit, vera secura semper auctoritas nascitur. »

Porro, non solus Christus recipiens, sed et Joannes conferens ei baptismum, implebat omnem justitiam, tum quia contendens de humilitate et humili baptismi susceptione cum Christo, sinebat se ab eo vinci, uti par erat : unde victus a Christo humilitate, vincebat quasi Christum obedientia, cedendo et obediendo ei ; sicut S. Dominicus volens dare dexteram S. Francisco, cum ille plane obsisteret et occuparet sinistram, ei dixit : « Tu me vincis humilitate, ego te vinco obedientia, » quia tibi cedo et obedio : tum quia Joannes rem valde sanctam, puta baptismum pœnitentiæ exercebat, ut homines præpararet ad gratiam Christi ; tum quia cooperabatur summæ humiliationi Christi, dando ei baptismum quem ipse poscebat, et a nullo alio, quam a Joanne accipere poterat ; tum quia causa fuit, ut Christus a S. Trinitate declararetur esse Filius Dei ; hoc enim factum est in baptismo. Verisimile quoque est Joannem in ipso baptismo Christum populo demonstrasse ; cum enim forma baptismi Joannis fuerit hæc, aut similis : « Baptizo te in nomine ejus qui venturus est. » Vel : « Crede in Messiam jamjam venturum, » ut colligitur cap. XIX, 4, videtur quod Christo veniente et baptismum recipiente, dixerit : « Hic est Messias quem venturum dixi ; » quæ omnia erant sanctissima, ut merito Joannes quoque dicatur hic implesse omnem justitiam.

Rursum S. Hieronymus inquit : « Pulchre dixit : Sine modo, ut ostenderet Christum in aqua Joannem a Christo in Spiritu baptizandum. » Et mox : « Tu me baptizas in aqua, ut ego te baptizem pro me in sanguine tuo, » *q. d*. Tu me baptizas baptismo fluminis, ego te baptizo baptismo flaminis et sanguinis.

SIC ENIM DECET NOS IMPLERE (Arabicus, *perficere*) Implere omnem justitiam quid? OMNEM JUSTITIAM. — *Primo* : *omnem justitiam*, Syrus : *omnem rectitudinem*, hoc est quidquid justum est, rectum, sanctum et Deo gratum ; nec Resp. Primo. quidquam tale recusare, etiamsi humile sit et abjectum, nec una lege cautum, sed consilium duntaxat sit, non præceptum, quale hic est, ut ego Christus baptizer a te, o Joannes, qui es servus et creatura mea : omnis ergo justitia est quælibet virtus, sanctitas et perfectio. Rursum *omnem justitiam*, id est quidquid præcepit Deus Pater, ait Vatablus. Justum enim est quod Deus sancit et præcipit. Videtur enim Deus Pater Christo, uti moriendi, sic et baptismum a Joanne suscipiendi præceptum dedisse.

Hinc *secundo* Glossa : Omnis justitia, inquit, Secundo. Omnis justitia est humilitas. Cur? est humilitas, quæ se omnibus, id est superioribus et æqualibus, æque ac inferioribus subjicit. Ex adverso omnis injustitia est superbia, qua quis non modo inferioribus et paribus, sed et superioribus se præponit. Jus enim et subjectionem eis debitam adimit. Sicut enim in omni actu justitiæ, id est virtutis intervenit humilitas, qua quis rationi et virtuti se submittit ; sic in omni actu peccati miscet se superbia, qua quis rationi, legi et voluntati Dei se suamque voluntatem et cupiditatem anteponit. Humilitas ergo implet omnem justitiam, quia solvit, imo superat omne jus et debitum, quod homo debet Deo, proximo et sibi. Deo enim se subjicit per religionem, proximo per charitatem, corpus animæ, animam legi Dei. Quocirca humilis cum omnibus pacem habet, superbus cum omnibus dissidium et bellum. Quot hodie sunt dissidia et lites, etiam

inter Clericos et Prælatos, de loco, de titulis, de præcedentia, quam utraque pars sibi deberi pertinaciter contendit cum scandalo laicorum, et nullo vel exiguo victoriæ lucro? Quid enim lucraris, si litem vincas, nisi exiguum et inane honoris punctum? et interim longe majorem famæ, pacis et sæpe conscientiæ jacturam facis. Disce, o Christiane, a Christo hic, cedere, imo et ambire locum imum, sic cum Christo exaltaberis et mereberis summum. Christus enim subdens se Joanni, ab eo, imo a tota S. Trinitate declaratus est esse major Joanne, imo Filius Dei. Dic ergo cum Christo: « Sic nos decet implere omnem justitiam, » quam imitatus S. Ignatius, fundator Societatis nostræ, aureum hoc axioma dedit:

Nulli vel minimo quavis ratione repugnes,
Cedere te potius, quam superare juvet.

Humilitas est honor Christiani.

Decus enim, honor et gloria Christiani est humilitas, puta cedere, sinere se vinci, primas alteri dare: quare major est, qui est humilior, qui cedit, qui alterum sibi præfert. Nam, ut ait S. Gregorius, lib. III *Moral.*, cap. XIII: «Malorum locus est superbia, bonorum locus est humilitas. » Docet ergo hic nos Christus sequi vitam communem, non quærere exemptiones a communi lege et more, haberi ut unus de vulgo, juxta illud: « Si sis egregius, esto quasi unus e grege; » imo ad ima descendere, et omnibus se supponere, juxta illud, *Eccles.*, cap. III, 20: « Quanto magnus est, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam; quoniam magna potentia Dei solius et ab hominibus (humilibus) honoratur. » Vide ibi dicta.

Tertio.

Tertio: omnem justitiam, id est summam justitiam. Sic, *Exod.* XXXIII, 19, ait Deus Mosi: *Ostendam omne*, id est summum *bonum*, scilicet meipsum, *tibi*: ima enim justitia est, subdere se suo superiori; media, subdere se æquali; summa, subdere se inferiori, uti Christus subdidit se Joanni: Christus, inquam, qui est Sanctus Sanctorum, inclinavit caput Joanni ad baptismum, quasi petens ab eo purificationem et sanctificationem velut peccator et pœnitens, sicut erant cæteri qui poscebant baptismum a Joanne. Præclare S. Gregorius, III part. *Pastor.*, admonit. XVIII: « Audiant, inquit, humiles, quia Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare; audiant elati, quia initium omnis peccati superbia est. Audiant humiles, quia redemptor noster humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem; audiant elati, quod de eorum capite scriptum est: Ipse est Rex super universos filios superbiæ. Occasio igitur perditionis nostræ facta est superbia diaboli, et argumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei. » Et paulo post: « Dicatur ergo humilibus, quia dum se dejiciunt, ad Dei similitudinem ascendunt; dicatur elatis, quia dum se erigunt, in apostatæ Angeli imitationem cadunt. Quid igitur elatione dejectius, quæ dum supra se tenditur, ab altitudine veræ celsitudinis elongatur? Et quid humilitate sublimius, quæ dum se in ima deprimit, auctori suo manenti super summa conjungit? »

Justitia ima, media, summa.

Quo indicio sanctus aliquis seu perfectus dignoscitur?

Idem alibi: Hæc, ait, est summa justitia et sanctitas, si virtutis merito summi, humilitate simus infimi. S. Thomas Aquinas (ut in ejus Vita inter ejus axiomata refertur) rogatus quo indicio vere sanctus et perfectus dignosci posset? respondit *humilitate,* contemptu sui, contemptu honoris et laudis, tolerantia ignominiæ et vituperii. « Si enim, ait, videris aliquem, dum negligitur, contemnitur, postponitur, dare sensum doloris vel indignationis, dejicere vultum, nasum contrahere, rugare frontem, scito hunc non esse sanctum, non esse magnum, etiamsi is miracula faceret. Ostendit enim in sui neglectu suam superbiam, tristitiam, iram, impatientiam, ac proinde vilem se facit et contemptibilem. Ex adverso humilis, qui gaudet suo contemptu, dignus est qui ab omnibus laudetur et glorificetur.

Quarto.

Quarto: omnem justitiam, id est omne incrementum justitiæ, id est virtutis et sanctitatis: Christus enim, licet interius in gratia crescere non posset, erat enim ea plenus a primo instanti suæ conceptionis et unionis cum Verbo, tamen exterius quotidie majora virtutum signa edebat, ac magis magisque se humiliabat. Christus enim e cœlo descendit in uterum Virginis, ex utero in præsepium, e præsepio in Jordanem, e Jordane in crucem, ut nos doceret illud, *Psalm.* LXXXIII, 8: « Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion. » Sic B. Theresia faciebat omnem justitiam, quia in qualibet re faciebat id quod justius, sanctius, perfectius et Deo gratius erat, imo ad hoc voto se abstrinxit. Quocirca S. Augustinus, epist. 56 *ad Dioscorum*: « Huic (Christo et Christianæ disciplinæ), inquit, te, mi Dioscore, ut tota pietate subdas velim, nec aliam tibi ad capessendam et obtinendam veritatem viam munias, quam quæ munita est ab illo qui gressuum nostrorum tanquam Deus videt infirmitatem. Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas, et quoties interrogares, hoc dicerem. » Et post nonnulla: « Itaque sicut rhetor nobilissimus (Demosthenes), cum interrogatus esset quid ei primum videretur in eloquentiæ præceptis observari oportere, pronuntiationem dicitur respondisse; cum quæreretur quid secundo, eamdem pronuntiationem; quid tertio, nihil aliud quam pronuntiationem dixisse: si interrogares, et quoties interrogares de præceptis Christianæ religionis, nihil me aliud respondere nisi humilitatem, liberet, etsi forte alia dicere necessitas cogeret. Huic humilitati saluberrimæ, quam Dominus noster Jesus Christus ut doceret, humiliatus est; huic, inquam, maxime adversatur quædam, ut ita dicam, imperitissima scientia. »

S. Theresia.

Quinto. Denique *quinto* implet *omnem justitiam*, qui honore omnes prævenit, qui aliorum mores difficiles, molestos sibique injurios tolerat, juxta illud Pauli : « Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. » *Galat.* VI. Item qui amat odientes se, benedicit maledicentibus, benefacit malefacientibus sibi, qui laudat detrahentes sibi, qui honorat spernentes se, qui charitatis ardore vincit inimicos eosque facit amicos, qui injurias ulciscitur beneficiis, qui cum Paulo optat esse anathema pro hostibus suis, *Roman.* IX, ac omnibus omnia fit, ut omnes Christo lucrifaciat, I *Cor.* IX, 22. Hæc omnia docuit et prius fecit Christus.

TUNC DIMISIT EUM, — id est, hoc audito, cessit Joannes Christo petenti baptismum eumque baptizavit : « Ut si Deus ab homine accepit baptisma, nullus a conservo dedignetur accipere, » ait S. Hieronymus. Et S. Ambrosius, lib II *in Lucam*, cap. ult. : « Nemo refugiat lavacrum gratiæ, quando Christus lavacrum pœnitentiæ non refugit. » Pulchre S. Bernardus, serm. 1 *De Epiph.* : « Acquievit, ait, Joannes, et obedivit; baptizavit Agnum Dei, et aquas lavit : nos abluti sumus, non ille, quia nobis lavandis aquæ cognoscuntur ablutæ. »

Porro diem qua Christus baptizatus est, fuisse Dominicum tradit S. Augustinus, serm. 154 *De Tempore*, licet Joannes Lucidus, lib. VII, cap. II, censeat Christum baptizatum feria sexta. Certum quasi est ex traditione Christum baptizatum esse die sexta januarii, eadem scilicet qua ante triginta annos adoratus fuerat a Magis. Unde Ecclesia eadem die memoriam baptismi Christi recolit. Quocirca Æthiopes die 6 januarii, in memoriam baptismi Christi, aquis se non tantum aspergunt, sed et penitus immergunt. Fideles quoque in Græcia circa mediam noctem, quæ diem sextam antecedit, aquas ex obvio fonte vel fluvio hauriebant, quæ Dei dono multis annis incorruptæ manebant, uti expresse testatur S. Chrysostomus, homil. *De Baptismo Christi*, tom. V operum Græcorum. Addit S. Epiphanius, *hæres.* 51, illa die Nilum in vinum verti : « Circa ipsam undecimam (mensis Tybi, qui est sextus nostri januarii) post annos triginta factum est primum signum in Cana Galilææ, quando aqua facta est vinum. Quapropter etiam in multis locis usque in hanc diem hoc fit, quod tunc factum est, divinum signum in testimonium incredulis, velut testantur in multis locis fontes ac fluvii in vinum conversi : ut Cibyres quidem urbis Cariæ fons, qua hora hauserunt ministri, et ipse dixit : Date architriclino; testatur et in Gerasa Arabiæ fons similiter. Nos bibimus de Cibyres fonte : fratres vero nostri de eo qui est in Gerasa, in Martyrum templo. Sed et multi de Nilo hoc testantur. » Tres ergo aquas nominat, quæ dicto festo in vinum vertantur : primam, fontem Cibyres; secundam, fontem in Gerasa; tertiam, Nilum. Cum igitur tres isti fontes vinoso sapore

Christus baptizatus die 6 januarii.

Mos et opinio veterum in vigilia Epiphaniæ.

Fontes in vinum versi in festo Epiphaniæ.

nunquam fluxerint nisi hac die, manifestum fit hoc miraculum non esse patratum, nisi ad recolendam memoriam vini ex aqua a Christo in Cana Galilææ producti, ait noster Gretserus in *Curopalaten*, pag. 236 et seq., qui cum S. Epiphanio opinatur Christum in Cana aquam in vinum vertisse die sexta januarii; alii enim alia die id factum putant, ut dixi in Chronotaxi Monotessari.

Quin et Jordanis aquam a Christi in ea baptismo donum incorruptionis accepisse, docet ibidem Gretserus : « Addamus et hoc, inquit, aquam Jordanis, postquam eam Christus contactu et baptismo suo consecravit, incorruptionis munere donatam esse. » Id asserit illustrissimus princeps Nicolaus Christophorus Radzivilus in suo *Hodœporico Hierosolymitano* : « Aquam, ait, valde turbidam Jordanis habet, sed salubrem, quæ in vase asservata nunquam corrumpitur, prout in ea quam attuli mecum, indubitanter sum expertus. »

Aqua Jordanis a Christi baptismo non corrumpitur.

Rursum videtur Christus a Joanne non solum baptizatus et ablutus in capite, sed et in reliquo corpore, tum quia hic erat ritus Judæorum, et etiamnum est; tum quia totum corpus aquis purificare debebant, ut singula membra quæ peccarent, abluerent; utque totius animæ omniumque ejus peccatorum purificationem repræsentarent. Spoliabant ergo se vestibus, et nudi baptizabantur; Jesus ergo dignatus est se nudare coram Joanne, et hanc verecundiam quam casti erubescunt, pro nobis subire, ut Adæ nostramque nuditatem verecundiamque peccato inductam, sua gratia velaret et vestiret. Unde et ecclesia eodem loco ubi vestes Christi repositæ fuere cum baptizaretur, erecta est a fidelibus, teste Beda, *De Locis sanctis*, cap. XIII, qui et addit quod ille locus apud Jordanem, in quo baptizatus est Christus, nobili monasterio et ecclesia in honorem Joannis Baptistæ dedicata, illustratus sit. De eodem ita scribit Gregorius Turonensis, lib. *De Gloria Martyrum*, cap. XVII : « In Jordane habetur locus in quo Dominus baptizatus est. In uno etenim reflexu aqua ipsa revolvitur, in qua nunc leprosi mundantur. Cum enim advenerint, sæpius lavantur in flumine donec ab infirmitate purgentur; de publico tamen, dum ibi commorati fuerint, victum accipiunt; sanati autem ad propria discedunt. Ipse quoque Jordanis ab eo loco in quinto milliario mari commixtus Mortuo, nomen amittit. »

Christus toto corpore nudatus et ablutus.

Templum in loco ubi Christus baptizatus est.

In eodem loco Christum post baptismum sæpius visitasse S. Joannem ibidem baptizantem, tradit Joannes Moschus in *Prato spiritual.*, cap. I. Porro Christus in Jordane baptizatus est a Joanne in Ennon juxta Salim, *Joan.* III, 23, non longe a Sarthan et Jericho, ubi filii Israel, duce Josue, sicco pede transierunt Jordanem a Deo miraculose divisum, *Josue* III, 16 et 17, ut significaretur eumdem Christum, qui olim Hebræos per Jordanem

deduxerat in Terram promissam, fideles suos et Christianos per baptismum pari modo deducturum in cœlum. Unde « sicut duce Josue, aquæ Jordanis retrorsum conversæ sunt; sic Christo duce baptizato, retrorsum peccata conversa sunt, » ait S. Augustinus. Rursum Elias divisit aquas Jordanis, quando erat in curru igneo rapiendus in cœlum, IV *Reg.* II, ut significaretur quod transeuntibus per aquam baptismi Christi, per ignem Spiritus sancti pateret aditus ad cœlum, ait D. Thomas, III *part.*, Q. XXXIX, *art.* 4.

Vers. 16. *Luc.* III, 21, 22; *Marc.* I, 10.

16. Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua, et ecce aperti sunt ei cœli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. — Lucas, cap. III, 21, addit: « Jesu baptizato et orante apertum est cœlum, et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba super ipsum. » Unde patet non vi baptismi Joannis, sed merito humilitatis et orationis Christi apertum esse cœlum, et descendisse Spiritum sanctum super eum; orationi enim et orantibus insinuat se Spiritus sanctus.

Confestim. — Refer hanc vocem magis ad sequentia, utpote « aperti sunt ei cœli, » etc., quam ad « τὸ ascendit de aqua. » Nam Christo egresso ex aquis, statim aperti sunt cœli; unde Marcus, cap. I, 9, ait: « Et statim ascendens de aqua, vidit cœlos apertos. »

Et ecce aperti sunt ei cœli. — Marcus: « Vidit cœlos apertos. » *Vidit*, scilicet ipse Jesus: non dubium quin et Joannes idipsum viderit ac cæteri qui aderant, utpote propter quos hæc fiebant. Unde Matthæus ait: « Aperti sunt ei, » id est propter eum; *cœli*, puta in ejus gratiam et honorem visi sunt aperiri, idque ad hoc: *primo*, ut vox Patris e cœlo labens: « Hic est Filius meus dilectus, » Christi dignitatem Joannis dignitate majorem significaret; *secundo*, ut indicaret Deus per Christum cœlum omnibus aperiri, ita S. Chrysostomus; *tertio*, ut vis cœlestis baptismi innueretur, scilicet per eum homines carnales fieri spirituales et cœlestes, ac per eum ad cœlum vocari et quasi manu duci. Ita S. Thomas, III *part.*, Q. XXXIX, *art.* 5.

Quomodo cœli Christo aperti.

Quæres, quomodo Christo aperti sunt cœli? Respondetur cœlorum soliditatem non fuisse realiter apertam et discissam (hoc enim naturaliter est impossibile, supernaturaliter est superfluum: non etiam cœli aperti fuere per solam visionem imaginariam, uti aperti sunt Ezechieli, cap. I, 1;) sed quod in suprema aeris regione sensibiliter visus fuerit quidam hiatus, seu species aperturæ sensibilis, ex quo columba æque ac vox Patris de cœlo in Christum labi videretur, ita scilicet ut partes aeris extremæ densiores viderentur, eo modo ut ad illas terminari posset visus; aer autem interjectus maneret rarus, nec videretur, sed appareret quasi hiatus lucidus, sive vacuum quoddam, et apertura radios vibrans in Christum, ex qua columba cum voce descendit in Christum. Hac enim arte pictores solent pingere et repræsentare hiatum. Omnia enim hic sensibilia fuerunt. Ita Euthymius, Jansenius et Suarez, III *part.*, Q. XXXIX, *art.* 5. Tales hiatus sæpe apparent in aere, de quibus Aristoteles in *Meteoris*.

Addit noster Hieronymus Prado, in cap. V *Ezech.*, 1, ad illa: « Aperti sunt cœli, » per fulgura et coruscationes visum fuisse quasi ætherem dividi et aperiri, indeque vocem Patris quasi tonitruum erupisse. Semper enim tonitru miscetur cum fulgure, imo fulguris est causa, etsi post fulgur audiatur, quia auditus tonitrui tardior est visu fulguris, eo quod objectum visus citius producat speciem sui, quam sonus; visus enim omnium sensuum est subtilissimus et celerrimus, idque factum esse ad hoc, ut populus fulminis fulgore et tonitrui terrore excitaretur ad audiendam vocem Patris de cœlo: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. » Favet illud *Psalm.* XXVIII, 3 et 6, in sensu allegorico. Et *Psalm.* LXXVI: « Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. » Sic apud poetas æthera vel cœlum aperiri, dividi, scindi, rumpi, idem est quod fulgurare. Ita Ovidius, II *Fastor*:

> Hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus æther.

Silius Italicus, lib. I:

> —— ruptoque polo micat ignibus æther.

Statius, lib. I *Thebaid.*:

> —— Abrupta tremiscunt
> Fulgura et attritus subita face rumpitur aer.

Manilius, lib. I:

> —— Et cœlum fulmine ruptum.

Simili modo vidit S. Stephanus, dum lapidaretur, cœlos apertos. *Actor.* VII, 55. Vide ibi dicta.

An vera columba in baptismo Christi.

Et vidit (Syrus, *suspexit*) Spiritum Dei descendentem sicut columbam. — Ægyptius, « Et vidit Spiritum Dei descendentem in forma columbæ. » Quæres *primo*, an vera et realis fuerit hæc columba, an tantum species et similitudo columbæ? Veram fuisse columbam censent S. Hieronymus, S. Anselmus et ex iis D. Thomas, III *p.*, Q. XXXIX, *art.* 7; Salmeron et alii, idque est probabile; æque tamen probabile, imo probabilius est non fuisse veram columbam, sed tantum speciem sive formam columbæ ab Angelo formatam, agitatam et motam ut in Christum descenderet. Ratio est, quia id indicant omnes Evangelistæ; nam Matthæus ait: « Sicut columbam, » Marcus: « Tanquam columbam, » Joannes, cap. I, 22: « Quasi columbam, » Luca, cap. III: « Corporali specie sicut columba. » Erat ergo species et similitudo duntaxat, non veritas columbæ; nec enim vera columba opus hic erat, sed similitudine ad symbolicam significationem, ut scilicet per speciem et symbolum columbæ designarentur dotes Christi, quas mox recensebo. Simili

modo « cœli aperti sunt, » non realiter, sed per apparentiam et spectrum duntaxat, uti paulo ante explicui. Ita censent S. Augustinus, *ep.* 102; S. Ambrosius, lib. I *De Sacram.*, cap. V; S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Lyranus, Cajetanus, Jansenius hic; Abulensis, *Quæst.* LXXXIV, LXXXV; Suarez, III *p.*, *Q.* XXXIX, *art.* 7.

Instabis: Fuitne ergo hoc phantasma et phantastica columba? Respondetur : Minime; fuit enim verum solidumque corpus, habens formam columbæ, ut docet S. Augustinus, *De Doctrina Christiana*, cap. XXII, non assumptum hypostatice a Spiritu sancto, sicut humanitas Christi assumpta est a Verbo, uti videtur sensisse Tertullianus, lib. *De Carne Christi*, cap. III, sed tantum Spiritus sancti index et symbolum, quia columba est avis mansuetissima, simplicissima, innocentissima, fœcundissima, summe amabilis et zelotypa : talis pariter est Spiritus sanctus, qui hanc suam mansuetudinem, simplicitatem, innocentiam, fœcunditatem, charitatem et zelum animæ Christi a primo conceptionis ejus instanti perfectissime indiderat, idque nunc externo hoc signo jam a se factum esse duntaxat significabat, et publice toti populo declarabat.

Cur columbæ species hic? Quæres *secundo*, cur Spiritus sanctus in Christum descenderit specie columbæ, in Apostolos vero specie ignis et linguarum ignearum? *Act.* II.

Resp. Primo. Respondet *primo* S. Chrysostomus, quia Christus venit in carnem et mundum mansuetus ut columba, ad remittendum peccata et solvendum peccatores. In die vero judicii veniet ut severus judex, puniturus impios per ignem. Rursum et magis ad litteram : Apostolis datus est Spiritus sanctus specie ignis, quia eis indebat fervorem et ardorem prædicandi, ait S. Augustinus, tractat. VI *in Joannem.*

Secundo. *Secundo*, quia columba optime repræsentat Spiritum sanctum septuplicem, sive septem ejus dona, quæ Christo infudit, uti prædixit Isaias, cap. XI, 2, dicens: « Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini. » Hæc enim omnia apposite notantur per columbam. Nam, ut explicat S. Thomas, III *part.*, *Q.* XXXIX, *art.* 6, *ad* 4: *primo*, columba secus fluenta aquarum moratur, in iisque quasi in speculo aspicit accipitrem, eoque viso fugit, per quæ significatur donum sapientiæ : *secundo*, columba meliora grana in cumulo seligit; ecce donum scientiæ : *tertio*, columba alienos pullos nutrit; ecce donum consilii : *quarto*, columba non lacerat rostro; ecce donum intellectus : *quinto*, columba caret felle et bile; ecce donum pietatis : *sexto*, columba nidificat in petris; ecce donum fortitudinis : *septimo*, columba pro cantu edit gemitum; ecce donum timoris quo Christus et Sancti gemunt pro peccatis, vel suis, vel alienis, vel utrisque.

(Septem Spiritus sancti dona in columba figurantur.)

Tertio. *Tertio*, columba symbolum est reconciliationis et reparationis mundi quam Spiritus sanctus fecit per Christum : unde ejus symbolum fuit columba afferens ramum virentis olivæ ad Noe, per hoc significans cessasse diluvium iramque Dei, ac siccitatem terræ redditam, et pacem hominibus, *Genes.* IX, 12. Ita S. Chrysostomus.

Quarto. *Quarto*, columba, quia est avis amicabilis et gregalis, notat unionem et societatem fidelium in Ecclesia, quam efficit Spiritus sanctus per baptismum Christi. Ita D. Thomas loco jam citato. Denique columba candida est, suavi odore pascitur ac mire pullos amat. Sic Christus candidissimus est, virtutum odore pascitur ac filios suos amat intime.

Columba auctoravit Episcopos et doctores. Hac de causa Spiritus sanctus uti hic in Christum, ita in Christianos insignes, sæpe specie columbæ descendit, ac præsertim Doctores, Episcopos et Pontifices Ecclesiæ auctoravit et quasi consecravit. S. Eleucadius, sancti Apollinaris, Ravennatium apostoli, discipulus, columba in caput ejus advolante, Episcopus Ravennatium ordinatus est, qui sanctitate illustris migravit in cœlum anno Domini 115. Ita Philippus Ferrariensis in *Catalogo Sanctorum Italiæ.*

(Exempla. S. Eleucadii.)

S. Aderiti. Sic et columba in caput sancti Aderiti coram clero devolans, eum designavit sancti Apollinaris successorem, et secundum Ravennæ Episcopum.

S. Marcellini. S. Marcellinus pariter columbæ indicio, ejusdem urbis Episcopus designatus est anno Domini 230. Ita Hieronymus Rabeus in *Histor. Ravennæ*, et Philippus Ferrariensis in *Catalogo Sanctorum Italiæ.*

S. Fabiani. S. Fabianus, per columbam capiti incumbentem, in Romanum Pontificem electus est.

S. Gregorii. S. Gregorio libros scribenti visus est Spiritus sanctus specie columbæ in aurem suggerere ea quæ scriberet.

S. Basilii. S. Basilius, qui in eodem Jordane, in quo Christus baptizari voluit, missam celebrans, cœlesti circumdatus luce, jussit confici columbam ex auro puro, in eamque partem hostiæ consecratæ reposuit suspenditque eam super altare, idque in specie columbæ illius quæ apparuit in Jordane Christo baptizato, ait Amphilochius. Additque S. Ephrem vidisse Spiritum sanctum in specie columbæ ignis incumbere S. Basilio, ideoque exclamavisse : « Vere columba ignis Basilius, vere Spiritus sanctus loquitur per os ejus. »

S. Joannis Chrysostomi. Flavianus Patriarcha, jussu Angeli ordinans S. Joannem Chrysostomum eumque sacerdotem consecrans, vidit albam columbam in caput sancti Joannis devolare, uti refert Leo Augustus in ejus Vita, et ex eo Baronius, anno Christi 456, num. 7.

Mahometis impostoris columba. Hac de causa Mahometa impostor columbam condocefecit et assuefecit, ut advolaret ad aurem suam, ponendo in aure grana quæ colligeret et

comederet columba, ut hac ratione populo persuaderet sibi familiarem esse Spiritum sanctum, eumque sibi suggerere suam legem, et dictare *Alcoranum*, imo secretissima Dei consilia revelare. Idem effecit, ut columba schedam ad se afferret, in qua aureis litteris scriptum erat : « Quicumque taurum domuerit, rex esto. » Ipse autem taurum quem antea nutriverat, facile edomuit, ideoque a stulta plebe rex est salutatus. Ita habent auctores Vitæ Mahometis.

Et venientem super se. — Græce est ἐπ' αὐτὸν, id est *super eum, q. d.* Joannes vidit Spiritum sanctum specie columbæ descendentem super caput Jesu illique insidentem. Noster αὐτὸν accepit pro ἑαυτὸν ; Hebræi enim idem habent pronomen absolutum et reciprocum; hinc אלו *alau*, tam *super se*, quam *super eum* significat. Utrumque verum, utrumque appositum. Unde Joannes postea aliis et aliis turbis ad ejus baptismum affluentibus Christum demonstrans, dixit : « Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, et mansit super eum, » *Joan.* I, 32. Insedit ergo columba hæc sacro Christi vertici, eumque esse Messiam, Ecclesiæ Doctorem et Salvatorem toti orbi declaravit et quasi promulgavit. Hinc Christus et Ecclesia, animaque sancta, sunt quasi columbus et columba, juxta illud *Cantici*, VI : « Una est columba mea, perfecta mea. » Vide ibi dicta.

Apposite pieque S. Bernardus, serm. 1 *De Epiphan.* : « Ne incongrue, ait, ad indicandum agnum Dei venit columba, quia nihil melius agno convenit, quam columba. Quod agnus in animalibus, hoc columba in avibus est. Summa utriusque innocentia, summa mansuetudo, summa simplicitas. Quid enim sic alienum ab omni malitia, sicut agnus et columba? Nocere cuiquam nesciunt, lædere non noverunt. »

Vers. 17. *Luc.* III, 22; *Mar.* I, 2; *Inf.* XVII, 5.

17. Et ecce vox de coelis dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. — Ex cœlis apertis et coruscis lucida columba dilapsa est in caput Christi, dumque in eo considet, ex iisdem dilapsa est vox : *Hic est Filius meus.* Vox hæc symbolum columbæ explicabat; columba vero ad Christum, cui ipsa insidebat, vocem ferri et terminari significabat, non ad Joannem vel quem alium : utroque ergo signo opus fuit ad declarandum orbi Christum. Vox hæc « in persona Patris Angelorum ministerio efformata fuit, » ait Victor Antiochenus, in cap. I S. *Marc.* Hic primum orbi revelatur mysterium S. Trinitatis, quod Judæis obscure fuerat insinuatum, dum Pater se ostendit in voce, Filius in carne, Spiritus sanctus in specie columbæ, ut significaretur fides S. Trinitatis jam explicanda, adeoque ejus nomine conferendus Christi baptismus : licet enim hæc omnia, puta cœlorum apertio, formatio vocis, descensus columbæ, utpote opera ad extra, uti loquuntur Theologi, fuerint toti S. Trinitati communia, uti docet S. Augustinus, serm. *De Temp.*, tamen speciatim singulæ personæ symbolis jam dictis repræsentabantur.

Hic est Filius. — Græce ὁ υἱὸς, id est *ille Filius* Dei Patris, scilicet : per eminentiam, puta Filius per naturam, non adoptionem, uti sunt Angeli et homines sancti, ideoque non est creatura, sed creator, Deo Patri ὁμοούσιος et consubstantialis, uti definitum est in Concilio Nicæno cæterisque sequentibus.

Marcus et Lucas habent aliis verbis, sed eodem sensu : « Tu es Filius meus. » Et verisimile est ita dictum fuisse, tum quia duo Evangelistæ in eo consentiunt, tum quia consonum erat ut, Jesu in cœlum aspiciente Patremque orante, ac Spiritu sancto in eum descendente, vox Patris quoque ad eum dirigeretur, eumque quasi Filium complecteretur et compellaret, itaque toti orbi venerandum, amandum, audiendum proponeret. Ita Jansenius, Maldonatus, Franciscus Lucas et alii.

Dilectus. — Græce ὁ ἀγαπητὸς, id est *ille dilectus*, id est unice et summe dilectus, per quem cæteri diliguntur, nec ullus a Deo diligitur, nisi quem ille dilexerit suaque gratia donarit; unde Syrus vertit, *dilectissimus*.

In quo mihi complacui. — Ita scilicet, ut tu solus, o Christe, perfecte per omnia, summe et infinite mihi placeas, ac nemo mihi placeat nisi per te, imo ut per te placatus sim toti generi humano, cui antea ob peccatum Adæ et posterorum offensus fui. Hebr. enim רצה *ratsa, et placere et placari*, sive *reconciliari* significat.

Tu ergo es Filius meus dilectus in quo mihi complacui, — ut habent Marcus et Lucas; quia tu solus cum sis « splendor gloriæ et figura substantiæ meæ, » *Hebr.* I, 3, singulariter et immense ita mihi places, ut nihil in te displiceat, sed omnia summe placeant : tu es ille in quo ego acquiesco, in quo me pasco et oblecto : propter te omnes tui discipuli et asseclæ, puta omnes Christiani et Sancti mihi placent. Alludit ad Noe, qui solus suo ævo placuit Deo, juxta illud : « Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit, » *Gen.* VI, 9; et cap. VIII, 20, cessante diluvio, « Noe obtulit holocausta super altare, odoratusque est Dominus odorem suavitatis, et ait : Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines. » Sicut enim Noe adeo placuit Deo, præsertim dum illi hostiam obtulit, quæ ita eum placavit, ut promiserit se non amplius orbem diluvio perditurum; sic multo magis Christus seipsum Deo offerens in hostiam piacularem, Deum toti generi humano placavit et conciliavit. Hac voce Christus a Deo constitutus est publicus orbis doctor et legislator. Unde cum hæc vox repetita est a Patre in Christi transfiguratione, Matthæus, XVII, 5, addit : « Ipsum audite, » *q. d.* Audite Christum, qui mihi est unigenitus; non Platonem, non Apollonium, non Socratem : Christum, inquam, audite, in ipsum credite, ipsi obedite ; ipse e sinu meo vobis enarrabit mea arcana, abs-

condita a constitutione mundi; ipse vobis pandet viam pacis, viam ad cœlum, viam ad felicitatem; ipse vobis evangelizabit regnum cœlorum et bona cœlestia, imo divina, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt. Hinc Magdalena sedens ad pedes Jesu, eumque assidue et intente audiens, ab eo audivit: « Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. » *Luc.* XI.

Præclare S. Leo, serm. *De Transfiguratione*: « Hic est, ait, Filius meus, cui ex me et mecum esse, sine tempore est. Hic est Filius meus quem a me non separat deitas, non dividit potestas, non discernit æternitas. Hic est Filius meus, non adoptivus, sed proprius; non aliunde creatus, sed ex me genitus. Hic est Filius meus, per quem omnia facta sunt. » Et mox: « Hic est Filius meus, qui eam quam mecum habet æqualitatem, non rapina appetiit, nec usurpatione præsumpsit, sed manens in forma gloriæ meæ, ut ad reparandum genus humanum exequeretur commune consilium, usque ad formam servilem inclinavit incommutabilem deitatem. » Unde concludit: « Hunc ergo, in quo mihi per omnia bene complaceo et cujus prædicatione manifestor, cujus humilitate clarificor, incunctanter audite, quia ipse est veritas et vita, ipse virtus mea atque sapientia; ipsum audite, quem Prophetarum ora cecinerunt; ipsum audite, qui sanguine suo mundum redemit, qui viam aperit ad cœlum et per crucis supplicium gradus vobis ascensionis parat ad regnum. »

Christus hic suum baptismum instituit.

Denique valde probabile est Christum, hoc loco et tempore cum baptizaretur in Jordane, hoc ipso instituisse sacramentum baptismi eique dedisse efficaciam justificandi; necessitatem tamen ejus suscipiendi indixisse post mortem suam in Pentecoste. Ita diserte docet *primo* S. Thomas, III *p.*, *Quæst.* XXVI, *art.* 2; Cajetanus et cæteri ejus sectatores, ac idipsum fuse ibidem probat noster Gabriel Vasquez. Idem insinuat S. Augustinus, serm. 37 *De Tempore*: « Baptizatur novus homo, inquit, ut novi baptismatis constituat sacramentum. » Patres etiam communiter docent Christum suo baptismo aquas sanctificasse et eas contactu corporis ejus vim regenerativam accepisse: S. Ambrosius, lib. II *in Luc.*, cap. XXXI, et *serm.* 15 et 20; S. Hieronymus, *Dialog. contra Luciferian.*; S. Chrysostomus, homil 2 *in Matth.*; Nazianzenus, orat. *in S. Nativitatem*, et passim Interpretes in hoc cap. III *S. Matth.*, quod ita intelligendum est, non quod aquæ acceperint aliquam physicam qualitatem, sed quia tunc illo facto ex intentione Christi sunt deputatæ ad sanctificandum; sicut enim aliquid instituitur verbis, ita etiam solo facto aliquid institui potest; atqui etiam tunc formam baptismi institutam et designatam fuisse credibile est, per hoc quod tota Trinitas tunc apparuit: ergo totum sacramentum tunc fuit institutum. Confirmatur, quia si Christus verbis tunc dixisset: Volo ut homines baptizentur in aqua in nomine Trinitatis, omnes faterentur ipsum tunc instituisse baptismum: atqui hoc ipsum dixit facto, nam hoc voluit suo facto significare. Accedit S. Chrysostomus, *homil.* jam citata, asserens quod sicut Christus in eadem mensa approbavit umbram, et addidit veritatem, quando in eadem cœna comedit agnum et instituit Eucharistiam, ita in eodem flumine conjunxit umbram et veritatem, scilicet baptismum Joannis cum baptismo suo.

Prob. Primo.

Probatur *secundo*, quia statim initio prædicationis suæ Christus per discipulos baptizabat, ut patet, *Joan.* III et IV. Ergo jam baptismus ejus erat institutus. Atqui non apparet ubi commodius potuerit esse institutus, quam cum Christus contactu sanctissimæ carnis suæ aquam consecravit et Trinitatis manifestatione formam designavit. Secundo

Tertio, quia festum Luminum apud Græcos ita celebratur, quasi tunc nostrum baptisma fuerit institutum. Vide Nazianzenum, oratione *in SS. luminaria*. Unde in hymno illius diei canit Ecclesia: « Hodie in Jordane lavit Christus nostra crimina. » Tertio.

Porro hanc baptismi institutionem ipso facto a se factam Christus verbo explicavit et promulgavit, cum cœpit prædicare et baptizare. Unde Suarez tunc institutum fuisse baptismum opinatur. Denique baptismus Christi, licet jam institutus, non tamen obligavit homines ad eum suscipiendum usque ad adventum Spiritus sancti in Pentecoste: nam usque ad illud tempus fuit in consilio, deinceps vero fuit in præcepto. Ratio est, quia in Pentecoste facta est promulgatio legis novæ, cujus initium est baptismus. Usque ad Pentecosten ergo obligavit lex vetus et circumcisio, quæ tunc obligare desiit, cum successit ei lex nova promulgata in Pentecoste, *Actor.* II, uti docet S. Augustinus, *epistol.* 19; S. Thomas et passim Theologi. In Pentecoste enim omnia mysteria Christi et Christianismi adimpleta fuere; unde tunc lex nova obligare cœpit, lex vetus vero obligare desiit, utpote quæ novæ tantum erat typus et figura, sicut umbra desinit præsente veritate et lumine.

Non tamen obligavit ante Pentecosten.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit primo quadragenarium Christi jejunium in deserto, ejusque triplicem a Satana tentationem. Secundo, vers. 13 narrat Christum cœpisse in urbe Capharnao prædicare regnum cœlorum. Tertio, vers. 18 Christum ad sui sequelam evocasse Petrum, Andræam, Jacobum et Joannem, multosque ad Christum ob ægritudines quas sanabat, confluxisse.

1. Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo. 2. Et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit. 3. Et accedens tentator dixit ei : Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. 4. Qui respondens dixit : Scriptum est : Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. 5. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum super pinnaculum templi, 6. et dixit ei : Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim : Quia Angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. 7. Ait illi Jesus rursum : Scriptum est : Non tentabis Dominum Deum tuum. 8. Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum, 9. et dixit ei : Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. 10. Tunc dicit ei Jesus : Vade, Satana : Scriptum est enim : Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. 11. Tunc reliquit eum diabolus ; et ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei. 12. Cum autem audisset Jesus quod Joannes traditus esset, secessit in Galilæam ; 13. et relicta civitate Nazareth, venit et habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon et Nephtalim : 14. ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam : 15. Terra Zabulon et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium, 16. populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, et sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. 17. Exinde cœpit Jesus prædicare, et dicere : Pœnitentiam agite ; appropinquavit enim regnum cœlorum. 18. Ambulans autem Jesus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, et Andræam fratrem ejus, mittentes rete in mare (erant enim piscatores), 19. et ait illis : Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. 20. At illi continuo relictis retibus, secuti sunt eum. 21. Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi et Joannem fratrem ejus in navi cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia sua ; et vocavit eos. 22. Illi autem statim relictis retibus et patre, secuti sunt eum. 23. Et circuibat Jesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni, et sanans omnem languorem et omnem infirmitatem in populo. 24. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui dæmonia habebant, et lunaticos, et paralyticos, et curavit eos ; 25. et secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa, et Decapoli, et de Hierosolymis, et de Judæa, et de trans Jordanem.

Vers. 1. *Luc.* IV, 1; *Marc.* I, 12.

1. TUNC JESUS DUCTUS EST IN DESERTUM A SPIRITU, UT TENTARETUR A DIABOLO. — Syrus, *ab accusatore*; διάβολος enim Græcis idem est quod *accusator*, *calumniator*, qualis maxime est Satanas, qui homines perpetim accusat apud Deum, ut eos sibi suæque potestati addicat in gehenna.

TUNC, — scilicet illico a baptismo Christi. Unde Marcus, cap. I, 12, ait : « Et statim spiritus expulit eum in desertum. » Et Lucas, cap. IV, 1 : « Jesus autem plenus Spiritu sancto, regressus est a Jordane, et agebatur a spiritu in desertum. » Unde videtur quod Christus eadem die 6 januarii, qua baptizatus est, actus sit a spiritu in desertum, eademque die finiente et septima inchoante, inchoarit jejunium 40 dierum, ideoque illud finierit die 15 februarii. Celerrimus enim

Christus cœpit jejunium die 6 januarii.

*

ad omne opus bonum est Spiritus sanctus, æque ac Christus.

DUCTUS EST. — Græce ἀνήχθη, id est subductus et e medio sublatus est, ut scilicet e populi turba, cum qua hactenus conversatus erat, secederet in desertum, ibique orationi et jejunio vacans, sanctitatis famam sibi apud populum pareret, ac majori auctoritate prædicare inciperet, æque ac fecerat ejus prodromus et præcursor Joannes Baptista. Marcus habet : « Expulit eum spiritus, » ubi vox *expulit* significat vim, efficaciam et alacritatem Spiritus, quæ erat in Christo ac futura erat in Apostolis cæterisque Christianis, quos possessurus et ad heroica virtutum opera acturus erat Spiritus sanctus, juxta illud, *Roman.* VIII, 14 : « Qui Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei.» Ita S. Hieronymus, S. Hilarius et Auctor *Imperfecti*. *Ductus* ergo est Christus a Spiritu, non per aera raptus, sed pedibus suis alacerrime impulsu Spiritus contendens ad stadium luctæ cum Satana in deserto ineundæ. Desertum enim Christo fuit orationis, jejunii et vitæ angelicæ palæstra, ibique duellum iniit cum Lucifero eumque prostravit. Vide S. Basilium, *De Laudibus Eremi*, et ea quæ annotavi, *Osee* II, 14, ad illa : « Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus. »

In deserto Quarantana.

IN DESERTUM. — Desertum hoc vocatur Quarantana, quod ita ex Bredembachio, Brochardo et Saligniaco describit Adrichomius in *Descript. Terræ sanctæ*, pag. 19, num. 97 : « Quarantana desertum inter Jerusalem et Jericho incipit, juxta Anathot, et extenditur super Galgala usque ad desertum Thecuæ et Engaddi, juxta mare Mortuum. Hic commoratus est S. Joannes Baptista, ibique in ejus memoriam exstructa fuit ecclesia et monasterium quod Græci monachi inhabitabant, sed temporibus Bredembachii erat desolatum. Ibi venientem ad se, ut baptizaretur, Christum digito demonstravit Joannes, dicens : *Ecce Agnus Dei*. In hoc Christus jejunavit 40 diebus et 40 noctibus, agens et habitans cum bestiis. » In hoc deserto juxta Jordanem, ejusdem nominis est : « Quarantana, mons altus et ascensu difficilis, in quo tentatus est primum Dominus a Satana. In hujus montis cacumine sacellum est ruinosum, jejunio et oratione Christi venerabile. »

Tropologice : audi S. Ambrosium, lib. III *De Virgin.* : « Et nos igitur, inquit, procul a luxuria, procul a lascivia, tanquam in arido vitæ istius ac jejuno solo, fugitantem deliciarum Christum sequamur. Non in foro, non in plateis Christus reperitur. Nequaquam igitur quæramus Christum, ubi invenire non possumus. Non est Christus circumforaneus. Christus enim est pax; in foro lites : Christus justitia est; in foro iniquitas : Christus operator est; in foro inane otium : Christus charitas est; in foro obtrectatio : Christus fides est; in foro fraus et perfidia : Christus in Ecclesia est : in foro idola, etc. »

A SPIRITU.—Non a diabolo, sed a Spiritu sancto; hic enim præcessit cap. præcedenti, vers. penultimo, ubi dicitur de Jesu : « Vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam et venientem super se. » Hic ergo Dei Spiritus fuit possessor et auriga Christi, agens eum in desertum. Unde Syrus vertit : « a Spiritu sanctitatis, » id est a Spiritu sancto, qui est sanctissimus et fons omnis sanctitatis, idque patet ex articulo græco, τοῦ πνεύματος, *q. d. illius Spiritus*, scilicet magni, primi, summi et divini ; et quia hic Spiritus opponitur diabolo, qui sequitur quasi antagonista Christi et Spiritus sancti, « ut illuc eum Spiritus malignus inveniret, » ait S. Gregorius, homil. 16 *in Evang.* Denique vox *Spiritus*, cum absolute ponitur, significat Spiritum sanctum, ut notavit ex Didymo magistro suo S. Hieronymus.

UT TENTARETUR A DIABOLO. — Vox *ut* non significat Spiritum sanctum directe intendisse tentationem diaboli intentandam Christo, hoc enim malum et perversum est, sed intendisse duntaxat tentationem hanc permittere, ob fructum et victoriam Christi, quam certo ope sua futuram prævidebat, ideoque Christum diabolo tentationem hanc optanti objecisse, et quasi athletam ad duellum eidem composuisse et opposuisse.

Cur Christus tentatus? Resp. Primo.

Primo ergo Spiritus sanctus hoc facto intendit, ut Christus illico a baptismo tentatus, Christianis jam baptizatis et ad Deum conversis vitæ daret ideam, qua discerent tentationibus statim occursantibus resistere et contra eas se communire. Idem S. Chrysostomus et Hilarius : unde Tertullianus, lib. *De Baptismo*, cap. ultim., docet hic significatum esse neminem intentatum regnum Dei consecuturum ; ac simul ostensum est, quis sit artifex et faber tentationum omnium, ut ait idem, lib. *De Orat.*, cap. VIII.

Secundo, ut nullam tentationem esse insuperabilem ostenderet, sed omnes vinci gratia a se aspirata, oratione, jejunio, verbis S. Scripturæ, præceptorum et promissionum Dei meditatione, ac constantia, fortitudine et fiducia in Deum, suo exemplo demonstraret. Vide dicta Ecclesiastici, cap. II, 1 et seq., ubi multa hac de re annotavi. Secundo.

Tertio, ut Christus cæteris hominibus, qui crebro a Satana tentantur, quasi fratribus similem se præberet et exhiberet, uti docet Apostolus, *Hebr.* IV, 15. Tertio.

Quarto, ut futuros in Ecclesia doctores, prædicatores, præsules, apostolos primo tentationibus probari, ac oratione et meditatione in solitario secessu firmari oportere, illoque spiritum ingentem a Deo haurire, quem deinde in alios effundant, ostenderet. Qui ergo sapiunt, prius cum Christo in desertum hoc orationis et meditationis secedunt, in eoque cum Deo conversantes ad munus prædicationis, gubernationis et apostolatus se disponunt et præparant. Quarto.

Quinto, ut Luciferum ad duellum provocans superaret, et consequenter totum ejus dæmonum exercitum. Porro duellum hoc Christi et diaboli, Quinto.

simile est duello solis cum nubibus eum cingentibus, cum hoc lemmate : « Splendor ex me. » Sol enim (ita dictus, quod solus sit in mundo) est « oculus mundi, ait S. Ambrosius in *Hexam.*, die 4, jucunditas diei, pulchritudo cœli, mensura temporum, virtus et vigor omnium stellarum. » Sic est et Christus. Sicut ergo sol nubes dissipat, sic et Christus omnes diaboli tentationes. Rursum sicut sol nubes atras illustrans, facit splendidas, sic Christus splendore gratiæ suæ desolationes in consolationes, tentationes in victorias, prælium in triumphum convertit.

Sexto. *Sexto*, ut sua tentatione et exemplo nostras tentationes vinceret, et cum eodem hoste et antagonista suo Satana pugnare et vincere doceret, atque ad id gratiam et fortitudinem nobis promereretur. Licet enim fideles infirmitatis suæ conscii, declinare debeant tentationes quoad possunt, juxta id quod Christus orare nos docuit : « Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo, » *Matth.* VI; tamen cum illæ ingruunt, generose et animose nixi Christo illis resistant necesse est, juxta id quod Christus ait : « Confidite, ego vici mundum. » *Joan.* XVI, 33. Unde S. Augustinus *in Ps.* XC : « Ideo, ait, tentatus est Christus, ne vincatur a tentatore Christianus.» Sed, ut idem ait *in Psal.* LX, « ut illo vincente, nos quoque vinceremus. » Nam, ut ait S. Ambrosius, in cap. IV *Luc.* : « Quando tentaris, cognosce quia paratur corona. Tolle martyrum certamina, tulisti coronas; tolle cruciatus, tulisti beatitudines. Nonne tentatio Joseph, virtutis est celebratio? nonne injuria carceris, corona est castitatis? »

Nota : Lucas, cap. IV, 1, ait : « Agebatur a Spiritu in desertum diebus quadraginta, et tentabatur, » Græce πειραζόμενος, id est tentationem patiens, *a diabolo* : ex quo nonnulli colligunt Christum, præter tres diaboli tentationes ab Evangelistis recensitas, plures alias per hos 40 dies passum fuisse, æque ac post hos 40 dies, a Satana. Unde subjicit Lucas, 13 : « Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus.» Ita censent Euthymius, Auctor *Imperfecti*, Jansenius et Cajetanus hic; Origenes, hom. 29 *in Luc.*; Beda, lib. I *in Marc.*, cap. V; Eusebius, lib. IX *Demonstrat.*, cap. VII; S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. IV.

Videtur tamen Lucas per πειραζόμενος, id est *tentatus* vel *tentationem patiens*, potissime respicere ad tres celebres Christi tentationes, quas deinde recenset : unde Noster vertit in *Imperfecto* : *tentabatur*; per hoc enim videtur Lucas summarium quasi capitis et tentationum Christi, quas statuit paulo post enarrare, per anticipationem assignare et præmittere voluisse, uti recte advertit Franciscus Suarez, III *p.*, *Quæst.* XLVIII.

Lucifer tentavit Christum. *A diabolo*, puta a Lucifero; hic enim omnium dæmonum princeps antonomastice vocatur diabolus; et cum hoc congredi par erat Christum, sicut cum eo congressus fuit in cœlo, cum eum unionem hypostaticam ambientem illamque sibi homini futuro invidentem dejecit in tartara, ut nonnulli censent. Lucifer ergo tunc ex inferno egressus est, et assumpta hominis sancti, ait Carthusianus, forma, Christum tentavit, tum ut exploraret an ipse esset Filius Dei proprius et naturalis, tum ut eum tentaret, id est ad peccatum alliceret. Sic diabolus significat Luciferum, principem dæmonum, cum dicitur, *Matth.* XXV, 41 : « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. » Et *Apocal.* XII, 9 : « et projectus est draco ille magnus serpens antiquus, qui vocatur Diabolus et Satanas, » etc. Sicut ergo Lucifer per Evam tentavit Adamum et vicit, sic et tentavit Christum, sed ab eo victus est. Et Adamum.

Moraliter : hic docemur diabolum, cum præsagit aliquem fore eximium Ecclesiæ doctorem aut præsulem, solere eum variis tentationibus aggredi, ut eum dejiciat et fructum animarum quem ipsum facturum prævidet, elidat ac in ipso quasi semine suffocet; ita hic dæmon Christianos omnes in Christo quasi semine et parente suffocare conatus est.

2. ET CUM JEJUNASSET QUADRAGINTA DIEBUS ET QUADRAGINTA NOCTIBUS POSTEA ESURIIT. — Nota : Christus instar Moysis et Eliæ integros 40 dies et noctes sine ullo cibo et potu (unde Lucas, cap. IV, 2, ait : « Et nihil manducavit in illis diebus ») jejunavit virtute, non naturali, sed supernaturali, non extrinsecus accepta, uti Elias et Moyses, sed sibi propria et intrinseca, puta divina, uti passim docent Patres. Vers. 2. *Luc.* IV, 2; *Marc.* I, 13.

Quæres quas ob causas id fecit? Respondetur : Prima fuit, ut oratione et jejunio ad instantem prædicationem et munus docendi se præpararet idemque nos facere doceret. Causa jejunii Christi Prima.

Secunda, ut jejunio per consequentem esuriem objective daret occasionem diabolo se tentandi, et eodem contra tentationes instantes se armaret, et nos armare moneret. Ita S. Basilius, hom. 1 *De Jejunio*. Secunda.

Tertia, ut jejunio carnem macerans, satisfaceret pro Adæ pomum vetitum comedentis, omniumque ejus posterorum gula et deliciis illicitis. Tertia.

Quarta, ut jejunio ad contemplationem, cui vacavit per 40 dies in deserto, se disponeret, utque ostenderet jejunium esse instar alarum quibus anima sursum fertur et ad cœlestia contendit, ait S. Chrysostomus, hom. 1 *in Genes*. Quarta.

Quinta, ut nos doceret, propter spirituales delectationes, corporales spernere; ad hæc per rerum divinarum contemplationem et gaudium, quod ex ea nascitur, appetitum voluptatum carnalium extingui, ac memoriam cibi et potus auferri. Unde Joannes Abbas, teste Cassiano, *Collat.* XVI, cap. IV, ita deliciis contemplationis pascebatur, ut non recordaretur an pridie comedisset, nec ne. Quinta.

Sexta et potior magisque præcisa causa fuit, ut quadragesimale jejunium Christianis ex Apo- Sexta.

stolica traditione servandum, inchoaret, et suo exemplo sanciret et quasi consecraret. Ita S. Ignatius, *epist.* 7, et passim alii Patres : Ratio fuit : Prima, ut per hoc jejunium quasi decimas dierum totius anni Deo dependeremus. Ita S. Gregorius, hom. 16 *in Evang.*: « A præsente die, inquit, usque ad Paschalis solemnitatis gaudia sex hebdomadæ veniunt, quarum videlicet dies quadraginta duo fiunt, ex quibus dum sex dies Domini abstinentiæ subtrahuntur, non plus in abstinentia quam triginta et sex dies remanent. Dum vero per trecentos et sexaginta quinque dies annus ducitur, nos autem per triginta et sex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus, ut qui nobismetipsis per acceptum munus viximus, auctori nostro nos in ejus decimis per abstinentiam mortificemus. Unde, fratres charissimi, sicut offerre ex lege jubemini decimas rerum, ita ei offerre contendite et decimas dierum, etc. » Alteram dat S. Ambrosius, serm. 34 *De Quadragesima*, ut sicut Hebræi per 42 mansiones sive stationes in deserto ingressi sunt terram promissam, ita et nos per 40 jejunii dies ad optatum Paschatis festum gaudiumque perveniamus; qua de causa Tertullianus, Cyprianus, S. Ambrosius, *epist.* 25 veter. edit., et alii jejunium vocant *stationem.* Plura vide apud Petrum Bongum, *De Numerorum Mysteriis,* in numero 40, ubi inter cætera ait : « Ursa fœta dies 14, teste Aristotele, lib. VI *Hist. animal.*, cap. XXX, lib VIII, et cap. XVII, immobilis manet, sine cibo vero diebus quadraginta, tantum pedis dextri linctu se sustentans : hoc remedio utitur in morbo intestinorum. » Serpens item, cujus prudentiam nos imitari mandat Jesus in Evangelio, quando senuerit perdit aspectum, et si voluerit redire ad juventutem jejunat quadraginta diebus, ut laxetur pellis ejus, et sic angustum foramen inquirit, ut dum nititur exire inde pellem senectutis deponat. Quid autem est vetusta serpentis pellis, nisi prava et vetus consuetudo carnalis corruptionis? quam si quis appetit deponere, illum oportet carnem suam jejunio quadragesimali castigare. Ita S. Hieronymus *ad Præsid.*, *De ratione cerei Paschalis.* Addit Bongus 40 diebus terminari morbos chronicos, febres enim 40 die solent cessare, pestis lustratione 40 dierum expiatur, similiter fit in cæteris morbis.

Causæ jejunii Quadragesima. Prima.

Secunda.

Ursæ quadragenarium jejunium.

Et serpentis.

Numerus 40, sanus et sanctus.

Adde jejunium hoc ante Pascha in vere institutum non tantum sanctitati animæ, sed et sanitati corporis conferre, uti docte ostendit D. Viringus, medicinæ professor Lovan., in lib. *De Jejunio medico Eccles.*; in vere enim ebullit sanguis et humores cæteri, qui febres aliosque morbos procreabunt, nisi jejunii abstinentia et piscium frigore restinguantur.

Symbol.

Symbolice : S. Gregorius, homil. 16 *in Evang.* : « In hoc, inquit, mortali corpore ex quatuor elementis subsistimus, et per voluptates ejusdem corporis præceptis Dominicis contrahimus. Præcepta autem Dominica per decalogum sunt accepta. Quia ergo per carnis desideria decalogi mandata contempsimus, dignum est ut eamdem carnem quater decies affligamus. »

Mystice.

Mystice : S. Augustinus, *in Ps.* CXIII, sub initium, et alii docent quadragenarium jejunii numerum significare totum præsentis vitæ tempus, pœnitentiæ et peccatorum expiationi a Deo destinatum, quo pervenimus ad Pascha lætæ resurrectionis, et ad Pentecosten sive quinquagenarium æternæ mercedis et gloriæ.

Exempla jejunii.

In veteribus Christianis.

Porro, quam veteres Christiani, Christi exemplum imitati, in hoc jejunio servando fuerint rigidi, docet Baronius, anno Christi 57, cap. CLIII et seq. Unde Lucianus, in *Philopatro,* testatur veteres Christianos sic solitos servare jejunium, ut decem soles sine cibo transigerent. Amplius est quod scribit S. Gregorius Nazianzenus ad Hellenium de monachis in Pontica solitudine degentibus, complures ex iis fuisse, qui totos viginti dies totidemque noctes a cibo abstinerent, dimidia ex parte Christi jejunium imitantes, ex eisque unum sui gregis ovem fuisse testatur. Et S. Augustinus ad Casulanum scribit, *epist.* 86, nonnullos suo tempore repertos esse, qui ultra hebdomadam perpetuum servassent jejunium, eosque se novisse tradit, atque addit : « Ad ipsum quadragenarium numerum pervenisse quemdam, a fratribus fide dignis nobis asseveratum est. »

In Simeone Stylita.

Sane magnus ille Simeon Stylites, qui 49 vel, ut Baronius, 80 annis sub dio perdius et pernox stetit in columna, quadragesimam quotannis transigebat totam sine ullo cibo et potu, idque fecit per 28 annos, uti Theodoretus, in *Philotheo,* cap. XXVI, aliique in ejus Vita testantur; fecit hoc virtute non naturali, sed supernaturali Dei ope et gratia, per quem ipse extitit orbis portentum et vitæ prodigium. Idem nonnulli alii anachoretæ et sancti fecere.

POSTEA ESURIIT. — Ergo antea per totos 40 dies jejunans non esurierat. Unde sententiam Cajetani censentis Christum etiam tum esuriisse, temerariam esse censet Suarez, III *p.*, *Q.* XLI, *art.* 4, *disp.* 29; *serm.* 2. Mitius ac proinde probabilius Franciscus Lucas opinatur Christum illis 40 diebus jejunii aliquam quidem famem sensisse, ad majus jejunii meritum et ad aliorum qui in jejunio famem patiuntur exemplum, sed non tantam quantam post 40 dies, quæ scilicet eum incitaret ad quærendum cibum. Fuit ergo Christo, æque ac Moysi et Eliæ per 40 jejunii dies, tam animæ quam corporis pabulum et cibus, oratio et cum Deo colloquium; illi enim dum toti intendunt, illius suavitate et efficacia ita pasti sunt, ut famem non sentirent.

Oratio, cibus.

Christi jejunium fuit supernaturale.

Quæres, an per naturæ vires potuerit Christus vivere 40 dies sine cibo et potu, ac sine esurie?

Dico *primo*, per naturæ vires id fieri non potuisse : id docent medici et experientia. Experimur enim eos qui non tantum 40, sed paucioribus diebus cibo abstinent, fame emori.

Ratio a priori. Ratio *a priori* est, quia, deficiente alimento, calor naturalis languet et emoritur, sicut ignis lucernæ, deficiente oleo, languet et extinguitur. Corpus quoque ita desiccatum ineptum est ut anima illud informet et animales operationes per illas exerceat; hæ enim certam humorum et quatuor primarum qualitatum temperiem, quod vulgo vocant *temperamentum*, requirunt : eo ergo deficiente, deficit pariter vita et anima in corpore. Unde Franciscus Vallesius, Philippi II, Hispaniarum regis medicus, cap. XVIII *Sacræ Philosophiæ*, ex Hippocrate docet hominem naturaliter non posse sine cibo ultra septem dies vivere, ideoque Danieli in lacu leonum sine cibo per sex dies degenti, septimo die a Deo missum esse alimentum per Habacuc, ne fame interiret, *Daniel*. XXIV, 30. Causam dat Hippocrates, lib. *De Carnibus*, quod intestinum humore chiloso vacans, concrescat, indeque homo emoriatur. Intellige hoc in corpore sano et boni temperamenti; nam aliqui ægroti vel mali temperamenti, v. g. in quibus abundat lentum et viscosum phlegma, ac calor naturalis est debilis, per plures dies sine cibo vivere et durare possunt; nutriuntur enim ex corporis succo et phlegmate, quod calor lentus lente depascitur, imo in quibusdam animalibus per plures menses, ut ursis, qui per hyemem non comedunt, teste Aristotele, *De Histor. anim.*, cap. XVII. (Item in nonnullis ægrotis subinde calor naturalis ita sopitus est, ut vis nutritiva quasi dormire videatur.) Idem de apibus, gliribus, hirundinibus docet ibidem Aristoteles, cap. XIV et XVI, ac de serpentibus, cap. XV : « Sanguinei generis, ait, multa se condunt, ut ea quæ intecta cortice sunt, serpentes dico, lacertas, stelliones, crocodilos fluviatiles. Mensibus quatuor frigidissimis hæc latent : nec per id tempus quidquam comedunt. » Verum in Christo nil tale fuit; habuit enim ipse corpus optimæ complexionis summe temperatum, ac proinde potius sanguineus erat quam phlegmaticus, adeoque sine cibo per 40 dies naturaliter durare non poterat.

Ursi, apes, glires, etc., in hyeme non comedunt.

Multi per annos sine cibo vixerunt. Dices : Plinius, lib. VII, cap. II, ait Indos ad Gangis fontes ex solo halitu et odore pomorum et florum vivere. Rondeletius quoque, lib. I *De Piscibus*, cap. XIII, refert quemdam ex aeris respiratione vixisse per 40 annos. Robertus Baconius narrat Anglicanam puellam 20 annis simili modo vitam transegisse. Spirensem puellam, anno Domini 1540, quatuor annis jejunam vixisse, tradit Simon Portius, lib. *De Puella German.*, idemque fecisse sacerdotem quemdam Gallum Romæ per biennium sub Nicolao V.

Quomodo?

Verum *primo* priora illa, præsertim quod aliqui ex solo odore vixerint aut vivant, fabulosa sunt; odor enim cerebrum reficit, sed stomachum non implet. Cætera facta sunt vel vi divina vel arte diabolica, cujus mirum in Arabica puella exemplum refert B. Prosper in *Dimidio temporis*, cap. VI. Spirensis illa puella laborabat lento, viscoso et chiloso phlegmate, indeque victitavit : sicut Indi herbam cocam, et Scythæ herbam hippicen ore gestantes, duodenos dies durant in fame et siti. Vide Delrium, lib. II *Disquis. Magic.*, *Quæst*. XXI, sub finem, et Conimbricensem in lib. I *De Generat.*, cap. V, q. 7, art. 1 et 2.

Dico *secundo* : vehemens et longa animi ad alia attentio, qualis est in contenta speculatione mathematica, philosophica, theologica, item in intenta meditatione, contemplatione, extasi, potest quidem aliquandiu hominem sine cibo conservare, sed non per 40 dies. Ratio est, quod per profundam speculationem et contemplationem actio caloris naturalis ex parte suspendatur, ita ut modice et lente digerat. Anima enim cum fere omnes suas vires exerat in speculationem vel contemplationem, parum habet residui quod conferat in concoctionem et nutritionem. Unde experimus in studiosis et contemplativis cibi digestionem impediri. Idem liquet ex pulmonum respiratione, quæ in profunda extasi non sentitur. Sed hæc durare nequeunt per 40 dies, semper enim calor naturalis agit. Quare in Christo sola contemplatio non potuisset efficere ut per 40 dies sine cibo viveret. Contemplatio enim et attentio ad cœlestia suspendere quidem potest actiones vitales et animales, at non naturales, qualis est actio caloris in cibum vel carnem, ita ut nihil prorsus in illum agat. Ita Suarez, loco citato. Accedit et alia potior ratio, scilicet quod in speculatione et contemplatione spiritus animales consumuntur; nec aliunde quam cibo reparantur : quare sine cibo speculans et contemplans naturaliter virium defectu tandem collabitur et moritur.

Contemplatio eget cibo ob spiritus quos consumit.

Dico *tertio* : Jejunium Christi, Eliæ, Moysis, Simeonis Stylitæ et similium per 40 dies fuit supernaturale, et singulari Dei concursu profectum. Deus enim in eis vel actionem caloris naturalis plane ad 40 dies suspendit, vel interius eos refecit et corroboravit, vel alio modo eis providit, ut sani vegetique sine cibo viverent per 40 dies, uti etiamnum efficit, ut Elias et Enoch per tot annorum millia fortes et validi sine cibo degant in paradiso terrestri, nec nisi spiritualibus orationis et contemplationis deliciis pascantur. Christus ergo per 40 dies jejunans, non esuriit, quia ejus divinitas corpus sine esurie robustum conservabat, ac suspendebat actionem caloris naturalis aliarumque contrariarum qualitatum in se mutuo agentium, seseque invicem debilitantium et corrumpentium, atque interius capiti et cerebro vires spiritusque animales suggerebat ad contemplationem 40 dierum necessarios. Ita Origenes, Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus et ex iis Suarez, loco citato.

Cur Christus esuriit? Causa Prima. ESURIIT. — Cum Deus prius impediens esuriem per 40 jejunii dies suo concursu, eum subduxit, et corpus Christi suæ actioni et passioni permisit, idque his de causis : Prima, ut Christus se verum esse hominem declararet. Nam, ut ait Chrysologus, *serm*. 11 : « Esuriem sentire et vincere est la-

boris humani, divinæ virtutis est esuriem non habere. » Secunda, ut sua esurie diabolum ad se de gula tentandum objective alliceret et superaret, sicut duces militum simulando fugam, hostes alliciunt ad se insequendum, ut eos deinde prosternant et proterant ; « ut fames Domini pia fraus esset diaboli, » ait S. Ambrosius in cap. IV *Luc.*, ut scilicet famis specie lactatus diabolus Christum tentaret quasi hominem, nesciens esse Deum. « Esuriit, ait quidam vir sanctus, humilis Deus homo, ne inimico innotesceret sublimis homo Deus.»

Secunda.

Vers. 3. *Luc.* IV, 3.

3. ET ACCEDENS TENTATOR, DIXIT EI : SI FILIUS DEI ES, DIC UT LAPIDES ISTI PANES FIANT. — *Accedens*, assumpta scilicet humani corporis forma quasi homo ad hominem, ut eum externa voce alloquendo tentaret. Nam hæc tentatio Christi, sicut et Adami per Evam in statu innocentiæ, facta est per externam tantum vocis suggestionem, non autem per internas phantasiæ cogitationes et commotiones contra rationem et spiritum insurgentes. In Adamo enim, et multo magis in Christo erat justitia originalis, quæ omnes motus animæ et phantasiæ rationi subjiciebat, ut in eo nulla illicita cogitatio, nullus concupiscentiæ motus a diabolo suscitari posset, uti suscitatur jam in nobis post Adæ peccatum; quia ob illud perdidimus justitiam originalem et laboramus concupiscentia. Ita Damascenus, lib. III *De Fide*, cap. XX, et ex eo passim Theologi. Unde S. Gregorius, *hom.* 16 : « Tentari, ait, per suggestionem potuit, sed ejus mentem peccati delectatio non momordit, atque ideo omnis illa diabolica tentatio foris, non intus fuit. »

Error est, omnem tentationem oriri a diabolo.

TENTATOR. — Diabolus, qui antonomastice vocatur *tentator*, quia inter tentatores est non solus, sed primus et præcipuus. Errant enim qui omnem tentationem a diabolo suscitari autumant. Nam nonnullæ tentationes oriuntur et suggeruntur a propria carne et concupiscentia, aliæ a mundo, id est ab hominibus mundanis et carnalibus. Unde S. Augustinus, vel quisquis est auctor, lib. *De Eccl. Dogmat.*, cap. LXXXII : « Non omnes, inquit, malæ cogitationes nostræ semper malo dæmonis instinctu excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrii motu emergunt. » Idem docet Chrysostomus, hom. 54 *in Acta* : « Multi, inquit, absque diabolo peccant; non omnia ipse efficit, sed multa etiam fiunt a sola nostra ignavia. » Diabolus tamen sæpe suscitat in nobis concupiscentiam ejusque tentationes, objecta concupiscibilia phantasiæ repræsentando et appetitum sensualem ad ea concupiscendum inflammando. Idem suscitat mundum, id est mundanos et animales homines, ut nos tentent vel persequendo, vel ad suas vanitates alliciendo : unde κατ' ἐξοχήν vocatur *tentator*.

Diabolus quasi auceps cuique suam escam objicit.

Rursum nota hic astutiam diaboli, qua quemlibet tentat ea in re, ad quam propendet, vel in qua debilis est. Sicut enim aucupes avibus et venatores feris variis varias et cuique proprias escas objiciunt, ut eas capiant; sic et diabolus pronis ad gulam, vel esurientibus objicit delicias et escas, uti objicit hic Christo : saturis vero objicit otium, somnum et pigritiam; superbis objicit honores; iracundis, lites et rixas; avaris, usuras, prædas, iniquos contractus, etc.; curiosis objicit magiam, incantationem, superstitiones, etc. Ita S. Gregorius, lib. XIV *Moral.*, cap. VII. Vide eumdem, lib. III, cap. XIX. Denique hæc tentatio Christi contigit die 16 februarii anno Christi 31. Jejunium enim 40 dierum inchoatum, die sexta januarii finiente et septima inchoante, finiit die 15 februarii, ac mox, puta 16 februarii, a Satana tentatus est gula cæterisque duabus tentationibus. Vide Chronotaxin quam Commentario præposui.

SI FILIUS DEI ES. — Audierat diabolus Patris oraculum in baptismo Christi : « Hic est Filius meus dilectus :» audierat quoque Joannis Baptistæ testimonium, quod Christus esset Filius Dei; sed quia alia ex parte eum videbat hominem quasi plebeium, pauperem, imbecillum et aliis similem, idcirco dubitans an Christus esset Filius Dei naturalis, ipsumque Patris Verbum, an vero duntaxat adoptivus, sed per excellentiam, ut hoc dubium resolvat, tentat Christum, petitque ut lapides in panes convertat, quibus esuriem suam levet, ut ex hoc miraculo vel miraculi impotentia alterutrum cognoscat. Verbo enim Dei, uti omnia tantum dicendo olim creata sunt, *Genes.* I, sic et eodem jam lapides subito et immediate in panes verti poterant. Si ergo Christus id fecisset, credidisset diabolus ipsum esse Dei Verbum et Filium. Angeli enim possunt quidem lapides in panes vertere, at non subito et immediate, sed sensim et mediate, applicando activa passivis per prævias multas actiones, alterationes et conversiones; sin id non fecisset Christus dixissetque se facere non posse, hocque esse opus divinum et Deo proprium, intulisset diabolus : Ergo tu non es Dei Verbum, nec Filius naturalis. Probabilis est multorum Theologorum sententia, Luciferi peccatum et superbiam in cœlo fuisse quod, cum Deus illi revelaret Filium Dei assumpturum humanam naturam juberetque ut Christo homini se subderet, invideret Christo, quod scilicet homo sibi, qui erat nobilissimus Angelus, præferretur et assumeretur ad unionem hypostaticam cum Verbo : quare illam sibi ambiverit, ideoque contra Christum et Deum rebellarit. Quocirca videns hunc hominem a Patre et Joanne Baptista vocari Filium Dei, voluit explorare an esset verus Dei Filius, ut in eum pristinam suam invidiam, iram et indignationem effunderet. Ita Suarez. Hæc fuit illi crux, angens et rodens superbum ejus animum; sed illam celat et velat tegumento charitatis, quod velit per panes succurrere fami Christi. Quare verisimile est diabolum non crude et quasi ex abrupto Christo dixisse : « Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant, » sed prius humaniter eum salutasse

Origo tentationis diaboli.

Modus

quo Satanas tentavit Christum. eique per verba blanda se insinuasse, dicendo, v. g.: « Quid hic, mi Domine, agis solus? Quid rerum meditaris? Vidi te in Jordane a Joanne baptizari. Audivi vocem e cœlo in te delapsam : *Hic est Filius meus*; optarem scire an vere sis Filius Dei per naturam, an tantum adoptivus per gratiam, etc. Video quoque te ex jejunio 40 dierum oppido esurire. Si ergo Filius Dei es, succurre fami tuæ et lapides istos in panes converte : hoc enim tibi perfacile erit. » Quare minus verisimile est quod S. Chrysostomus hic, *homil.* 13, ait, diabolum voluisse Christum inducere in incredulitatem, *q. d.* Audisti in baptismo vocem : « Hic est Filius meus, » ne credas te esse Filium Dei; aut si es, lapides hos in panes converte : stultum enim fuisset velle persuadere Christo ne crederet se esse Filium Dei, si revera erat Filius Dei talemque se esse sciebat. Simul tamen hac tentatione voluit diabolus Christum allicere ad vanam potentiæ suæ ostentationem et ad diffidentiam opis Dei Patris, *q. d.* Pater tuus per 40 dies tui oblitus est, nec tibi cibum submisit : tu ergo tibi ipsi consule et lapides in panes commuta. Item ad gulam, qua etiam tentavit Adamum et Evam. Peccatum enim gulæ fuisset hic, etiam ob famem diabolo cedere et obedire, scilicet illi suadenti acquiescere et miraculum patrare, ac lapides in panes convertere. Hoc enim directe est contra religionem, quæ omne cum diabolo commercium et consensum vetat; indirecte est contra temperantiam : quod enim est contra unam virtutem directe, hoc quoque indirecte est contra aliam virtutem in cujus materia actus ille versatur. Quare peccatum gulæ hic fuisset, si Christus illicito modo, puta suadente diabolo, per miraculum cibum sibi comparasset. Imperite ergo Calvinus negat Christum fuisse tentatum de gula. Audi S. Gregorium, hom. 16 *in Evang.*, ubi docet Christum triplici tentatione, gulæ scilicet, vanæ gloriæ et avaritiæ tentatum, quia iisdem pulsatus victusque fuerat Adam : « Ex gula quippe tentavit, cum cibum ligni vetiti ostendit, atque ad comedendum suasit. Ex vana autem gloria tentavit, cum diceret : Eritis sicut dii; et ex provectu avaritiæ tentavit, cum diceret : Scientes bonum et malum; avaritia enim non solum pecuniæ est, sed etiam altitudinis. Recte enim avaritia dicitur, cum supra modum sublimitas ambitur. » Deinde iisdem tentatum fuisse Christum, sed vicisse ostendit : « Per gulam quippe tentat, cum dicit : Dic ut lapides isti panes fiant. Per vanam gloriam tentat, cum dicit : Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Per sublimitatis avaritiam tentat, cum regna omnia mundi ostendit, dicens : Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me; sed eisdem modis a secundo homine vincitur, quibus primum hominem se vicisse gloriatur. »

Triplex Christi, ut et Adæ tentatio.

Symbolice : confitetur hic diabolus, Christi, utpote liberalissimi, proprium esse convertere lapides in panes, ac consequenter diaboli, utpote avarissimi, et Antichristi officium esse panes vertere in lapides. Exemplum audi quod refert ex Sigeberto Baronius, anno Christi 605 : « Hoc tempore pauper quidam cum a nautis eleemosynam peteret, nec acciperet, dicente nauclero : Desiste eleemosynam petere a nobis, qui nihil habemus præter lapides; cum subjecisset pauper : Omnia ergo vertantur in lapides; quidquid manducabile in navi erat, in lapides conversum est, colore et forma rerum eadem permanente. » Hoc miraculum fecit avaritia suggesta a Diabolo.

4. QUI RESPONDENS, DIXIT : SCRIPTUM EST : NON IN SOLO PANE VIVIT HOMO, SED IN OMNI VERBO, QUOD PROCEDIT DE ORE DEI. Est enallage præpositionis : *In omni*, id est *ex omni* verbo, ut Noster vertit, *Deuter.* VIII, 3, quem locum hic citat Christus illoque quasi scuto telum tentationis diaboli excipit, repellit et confringit. Hebraice est : « Super omne quod egreditur os Domini, vivet homo, » hoc est, re quacumque quam jusserit Dominus, vel ordinarit ad vitæ sustentationem, vivet, nutrietur et sustentabitur homo, uti Judæos in deserto sine pane per quadraginta annos aluit sola manna cœlesti (de manna enim est sermo, *Deuter.* VIII, 3) ac Moysen, Eliam et Christum hic aluit per quadraginta dies suo alloquio suaque virtute naturam conservante. Unde recte Abulensis, *in Deuter.* VIII, 3 : « Si Deus, inquit, mandaret comedere colubros, basiliscos, lapides, æs, etc., melius illis quam delicatissimis cibis nutriremur, quia Deus illa in succum et cibum præstantem converteret; imo, si vellet sine omni cibo viveremus, uti multos orationi et contemplationi addictos et spiritualibus delectationibus intentos, iisdem pavit, adeo ut omnem cibum humanum fastidirent, ut patuit in S. Catharina Senensi, S. Maria Oigniacensi, S. Lutgarda priscisque anachoretis. » Sic Joannem abbatem aluit sola Eucharistia quam die Dominica sumebat, per tres annos. Unde Angelus ei dixit : « Christus tibi verus erit cibus, » teste Palladio in *Lausiaca*, c. LXI. Sic S. Mariam Ægyptiacam fere per quadraginta septem annos aluit in deserto sine cibo terrestri pascens eam lacrymis et gaudiis cœlestibus. Sic Magdalenam pavit solo cantu angelico septies per diem repetito, de qua Petrarcha ita canit :

Vers. 4.

Sancti quos Deus aluit sine cibo.

— Septemque die subvecta per horas,
Angelicos audire choros alterna canentes
Carmina, corporeo de carcere digna fuisti.

Sic magnus ille S. Sabas, ait auctor Vitæ ejus : « Toto jejuniorum tempore erat jejunus, nihil omnino cibi attingens, nisi quod Sabbatis et Dominicis divina sumebat sacramenta. »

Mystice : fidelis quisque vivit ex *omni verbo*, id est ex quolibet alimento verbi cœlestis, ait S. Ambrosius, in cap. IV *Lucæ*, quo alitur anima, præ quo fames corporis est negligenda. Unde per

Mystice.

verbum Dei : *primo* accipias Christum, qui est æternum Dei Verbum, et factus homo nos nutrit sua doctrina, gratia, exemplo, ac seipso suaque carne et deitate in Eucharistia; *secundo*, verba Scripturæ Sacræ, quæ mentem illuminando et inflammando pascunt; *tertio*, orationem et inspirationem Dei; quod ultimum noster Salmeron hic censet esse litterale, non mysticum et ad litteram hic significari.

Tropol. Tropologice : S. Gregorius, hom. 16 *in Evang.*, admiratur hic mansuetudinem Christi : « Pensate, ait, quanta est patientia Dei, et quanta impatientia nostra. Nos si injuriis, aut aliqua læsione provocamur, furore promoti, aut quantum possumus nosmetipsos ulciscimur, aut quod non possumus facere minamur : ecce adversitatem diaboli Dominus pertulit, et nihil ei nisi mansuetudinis verba respondit. Portat quem punire poterat, ut hoc in laudem ejus altius cresceret, si hostem suum non exstinguendo, sed interim patiendo superaret. »

Vers. 5. TUNC ASSUMPSIT EUM DIABOLUS IN SANCTAM CIVITATEM (Jerusalem, in qua sola erat sanctum Dei templum et unius Dei cultus, ac vera religio, ait S. Hieronymus, epist. 150 *ad Hedibiam*, quæst. 8) ET STATUIT EUM SUPER PINNACULUM TEMPLI. — Vox *tunc* significat diabolum prima tentatione gulæ a Christo victum, illico hanc secundam vanæ gloriæ ei subjecisse. Dices : Quomodo ergo Lucas, cap. IV, hanc tentationem ponit non secundam, sed tertiam? Resp. Lucam per hysterologiam hic, uti et alias sæpe, ordinem tentationum neglexisse, quem Matthæus accurate observat et assignat; unde dicens *tunc*, *iterum*, sat significat se ordinem servasse. Estque hic naturæ et tentationum ordo congruus, ut a gula fiat transitus ad vanam gloriam. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Hilarius et alii. *Tentationes novitiorum.* Sic etiamnum novitii in fide et religione, primo tentari solent gula et carnis stimulis; quibus superatis, succedit tentatio vanæ gloriæ, ut patet ex Cassiano, Climacho et aliis. Cum enim diabolus quempiam videt spernere gulam, delicias et tentationes carnis, suscitat ei tentationem spiritualem vanitatis et præsumptionis; gulæ enim obnoxii sunt homines carnales, superbiæ vero excelsi et spirituales.

Assumpsit diabolus Christum non phantastice. ASSUMPSIT EUM DIABOLUS. — *Prima* hic est sententia S. Cypriani, serm. *De Jejunio et Tentat. Christi*, censentis hanc diaboli assumptionem Christi non fuisse realem, sed phantasticam, sive imaginariam, quales fuere visiones Ezechieli exhibitæ, et quales sæpe sunt translationes sagarum, dum videntur sibi transferri a diabolo ad epulum vel tripudium solemne, cum revera non transferantur, sed diabolus imaginationi illarum illudat (sicut illudit somnus somniantibus) ut tantum id imaginentur et somnient. Verum indignum est credere diabolum tam false illusisse phantasiæ Christi, præsertim cum in interiora Christi diabolus nullam habuerit potestatem : unde omnis hæc tentatio Christi facta est solum per vocem externam, non per suggestionem internam, ut ex S. Gregorio dixi, vers. 3.

Non etiam pedibus ducendo. *Secundo*, Euthymius et Maldonatus opinantur Christum a diabolo pedibus ductum in pinnam templi, idque, ne se proderet diabolus, si eum per aera raperet. *Assumpsit* ergo, id est duxit. Sic et Anselmus et Origenes, hom. 31 *in Lucam*. Verum ex deserto et monte Quarantano, Jericho vicino, ubi tentatio hæc contigit, longum est iter in Jerusalem et templum, scilicet octo horarum, quod ægre uno die conficitur.

Sed rapiendo per aera. *Tertio* et verisimillime, Christus ex deserto a diabolo assumptus, id est raptus est per aera in pinnaculum templi. Ita S. Hieronymus, Gregorius, Auctor *Imperfecti*, Glossa; S. Thomas, III *p.*, *Q.* XLI, *art.* 4 *ad* 7, et alii. Hoc enim significat verbum *assumere*, et Græcum παραλαμβάνειν, et quod sequitur : *Statuit eum super pinnaculum.* Neque mirum id Christum diabolo circa se permisisse, qui se permisit a membris illius (impiis Judæis) crucifigi, ait S. Gregorius, *hom.* 16; neque hic se prodidit dæmon, quia velut Angelus lucis Christum transferre poterat, aut certe non multum se hoc raptu prodi curabat diabolus, qui se jam suspectum, imo perspectum esse Christo suspicabatur et metuebat. Unde in tertia tentatione volens adorari a Christo, plane omnem Angeli lucis larvam deposuit, seseque ac satanicam suam arrogantiam detexit.

Christus illusit illusorem. Notat Auctor *Imperfecti*, et ex eo S. Thomas, quod, licet diabolus sic Christum assumpserit, ut ab omnibus videretur, idque ut cum dæmone consuetudinem habere, et magus esse crederetur, Christum tamen, diabolo nesciente, sic egisse invisibiliter, ut a nemine conspiceretur, vel impediendo speciem corporis sui, ne scilicet corpus suum species visivas ex se emitteret, vel non concurrendo cum oculis videntium ad actum visionis corporis sui, ne viderent illud rapi per aera; diabolum ergo volentem sibi illudere, illusit Christus, tum in hoc, tum in ipsa assumptione sui : putabat enim dæmon Christum, si Filius Dei esset, non permissurum se assumi et per aera raptari a diabolo, indeque se cogniturum an Filius Dei esset, nec ne : Christus vero dissimulans et assumi ab eo se permittens, frustratus est dæmonis opinionem illumque ambiguum reliquit. Quocirca ille nova tentatione præcipitationis sui id explorare aggreditur. Unde S. Chrysostomus censet diabolum putasse Christum invitum et quasi non potentem resistere, a se assumi et rapi, cum Christus posset, sed nollet resistere ad fallendum Satanam.

Pinnaculum quid? STATUIT EUM SUPER PINNACULUM. — « Pinnaculum, ait Sipontinus, est fastigium et summitas ædificii in acumen tendentis, sive quod veteres pinnam acutam dicebant, sive quod pinnaculis addi pinna consuevit, quæ facili motu ventorum indicet flatum, quod genus nunc vulgo pinnaculum

dicimus. » Unde Græce vocatur πτερύγιον, quasi dicat, *parva ala alatum*. Pinnaculum ergo in acumen vergit, habet tamen suam quamdam planitiem et latitudinem, in qua homo pedibus consistere queat, uti in iis consistere videmus fabros cum tecta reficiunt : in eo ergo stare potuit Christus, aut certe in eo illum tenuit et sustinuit diabolus. Verisimile est pinnaculum hoc templi fuisse fastigium, sive cacumen vestibuli et frontispicii templi (puta Sancti, et Sancti Sanctorum; hoc enim solum habebat tectum : nam atrium, in quo degebat populus, erat intectum et sub dio) quod erat instar turris totum ædificium superans, altum centum vigenti cubitis, ita ut, si Christus inde cecidisset, lapsus fuisset in atrium sacerdotum, quod erat ante Sanctum, inter vestibulum jam dictum et altare holocaustorum. Suggessit ergo diabolus Christo, ut ex pinnaculo hoc se demitteret in atrium sacerdotum, *q. d.* Labere et ostende te sacerdotibus cæterisque Deicolis, ac toti populo (hic enim ex atrio laicorum spectabat sacrificia quæ fiebant in atrio Sacerdotum); ostende, inquam, hoc miraculoso lapsu, quo manes illæsus, te esse Filium veri Dei, quem in atrio hoc omnes adorant illique sacrificant. Ita Franciscus Lucas, Toletus et alii. Voluit enim Satanas Christum hac tentatione ad vanam sui suæque majestatis ostentationem inducere.

Erat fastigium vestibuli.

Opinio Jansenii.

Aliter Jansenius et Maldonatus; notant enim domos et templum Judæorum habuisse tectum non acuminatum, sed planum instar tabulati, ut in eo possent homines ambulare, prandere, confabulari, quin et noctu dormire, ut patet, *Josue* II, 6; *Matth.* X, 27; IV *Regum* XXIII, 12 et alibi. Addunt tectum hoc septo quodam quasi muro ad latera quaquaversum circumdatum fuisse, ne quis ambulans forte inde rueret et ruendo in terram collideretur, idque jussu Dei, *Deuter.* XXII, 8; verisimile autem esse, in hoc peribolo vel septo partes quasdam eminentiores fuisse, v. g. angulares, uti in muris quadratis fieri videmus, easque sat planas et latas, ut in iis homo pedibus consistere posset; ac in illis diabolum statuisse Christum. Hasce partes vocari hic pinnacula, Græce πτερύγια, Hebr. כנפים *kenaphaiim*, id est alæ, quia eminebant et in aere veluti alæ expansæ volitabant. Ita Angelomus, Eucherius, Lyranus et Richardus *in* III *Reg.* VII. Noster tamen Hieronymus Vilalpandus, tom. II *in Ezech.*, parte II, c. XXIII, negat tale septum fuisse in tecto templi. « Quare, inquit, quæ de Christo et Jacobo, fratre Domini, ex pinnaculo templi præceps misso dicuntur, vel ad hanc pene infinitam templi celsitudinem non pertinent, vel quæ a dæmone ejusque satellitibus peracta sunt, aliis non licuerunt. »

Refutatur a Vilalpando.

Primo.

Probat id *primo*, quia Sacra Scriptura hujus septi in templo non meminit. Respondent adversæ opinionis auctores S. Scripturam meminisse septi domorum, *Deuter.* XXII, 8. Templum autem erat instar domus, imo revera erat domus Dei. Probat *secundo*, quia nulli, ne Levitis quidem, licitum erat in tecto templi ambulare : frustra ergo illud circumdatum fuisset septo sive muro, ne quis ambulans in eo laberetur in terram. Respondent adversarii, architectis, æditiuis et fabris opus fuisse subinde in eo ambulare, ut illud purgarent, reficerent, polirent; quare ne hi ex eo laberentur, septo protegendos fuisse. Probat *tertio*, quia Josephus, lib. VI *Belli*, c. VI, de Templo ejusque tecto sic scribit : « Desuper verubus aureis acutissimis horrebat, ne ab insidentibus avibus pollueretur. » Respondetur hæc verua non fuisse continua, sed hinc inde posita, ita tamen ut inter ea transitus et statio pateret fabris aliisque eo venientibus. Verum prior explicatio uti certior, ita et germanior est (1).

Secundo.

Tertio.

ET DIXIT EI : SI FILIUS DEI ES, MITTE TE DEORSUM, — ut te templi et altaris quasi domus tuæ Dominum Deumque sacerdotibus et laicis ostendas, atque ab eis jus adorationis et sacrificii tibi debitum reposcas.

Simili tentatione, uti refert Cassianus, *Collat.* II, c. IV, pulsavit vicitque Heronem. Cum enim ipse solo pane et aqua viveret, persuasit ei diabolus eum adeo esse sanctum Deoque et Angelis curæ et cordi, ut ipsi eum etiam ex alto ruentem exciperent; præcipitavit ergo sese in puteum, ibique miser periit.

Diabolus trahit deorsum.

Moraliter : diabolus, qui e cœlo deorsum cecidit in tartara, alios quoque deorsum ad eadem mittere vel trahere molitur. Quare, cum quem ad peccatum impellit, non aliud facit quam ut ipse mittat se deorsum. Unde Christus perversis Judæis : « Vos, ait, de deorsum estis, ego de supernis sum. » *Joan.* VIII.

Praxis fallendi diabolum.

Rursum Christus, studiose celans diabolum se esse Filium Dei, elusit omnes ejus artes et technas; tenuit enim eum ambiguum et suspensum, ut nesciret qua via Christum aggrederetur et tentaret. Unde disce secreta mentis tuæ non evulgare, ne a diabolo impediantur. In bellis summa victoriæ consistit in celandis suis consiliis et hostium indagandis. Experientia crebra didici heroicos virtutum actus facile confici, si illorum destinatio secreta in mente teneatur subitoque in opus deducatur, antequam dæmon illos odorari et disturbare valeat. Hæc est ars deludendi dæmonem.

SCRIPTUM EST ENIM : QUIA ANGELIS SUIS MANDAVIT DE TE (Lucas, c. IV, addit, *ut conservent te*) ET IN MANIBUS TOLLENT TE, NE FORTE OFFENDAS AD LAPI-

(1) Alii tamen probabilius existimant pinnaculum, seu πτερύγιον templi fuisse tectum porticus regiæ, quæ erat in latere montis templi et ad meridiem spectabat. Tectum illud, ut Josephus, *Antiq.* XV, XI, 3, docet, erat utrinque demissius, pars vero media altissima et plana, quam vocat summitatem tecti. Porro inter hanc partem montis templi et urbem erat vallis profundissima, ut si quis sisteretur in tecto porticus, illius oculi caligarent et vertigine urgeretur. Vid. Kuin. in h. l.

DEM PEDEM TUUM. — Citat *Psalm.* XC, 11. Angeli hic singulorum hominum custodes proprie intelliguntur; possunt tamen quilibet alii intelligi, quos Deus ad hominum opem et salutem variis modis mittit. Unde SS. Chrysostomus, Hieronymus, Hilarius hic et Origenes, hom. 24 *in Lucam*, et Nazianzenus, *orat. in S. Baptisma*, censent hic diabolum falso citare sacram Scripturam; Psaltem enim eo loco loqui de hominibus meris, non de Christo, qui erat homo Deus : hic enim non habebat Angelum custodem, uti habent cæteri homines, quia humanitatis suæ custos erat ipsa ejus divinitas.

Christus caruit Angelo custode.

Ex adverso, S. Ambrosius, in cap. IV *Lucæ*, et Remigius, *in Psal.* XC, censent diabolum non abusum hoc loco Psalmi, eumque recte attribuisse Christo; licet enim ipse non haberet Angelum certum custodem, habebat tamen omnes Angelos sibi obsequentes suoque ministerio deputatos. Abusum tamen eo fuisse diabolum, quia eum detorsit ad malum, puta ad præcipitationem sui. Nam hanc Angelorum tutelam et custodiam promisit Deus justis prudenter et pie agentibus, non temerariis, præsumptuosis et Deum tentantibus, uti est se ex alto in terram præcipitare. Audi S. Bernardum in psal. *Qui habitat*, serm. 14: « Quid enim mandavit? nempe quod in psalmo sequitur : Ut custodiant te in omnibus viis tuis. Numquid in præcipitiis? qualis via hæc de pinnaculo templi mittere se deorsum? Non est via hæc, sed ruina; et si via, tua est, non illius. »

Moraliter : idem S. Bernardus, serm. 12 *in Psal.* XC : « Angelis suis, inquit, mandavit de te : Mira dignatio, et vere magna dilectio charitatis. Quis enim, quibus, de quo, quid mandavit?» etc. Et post nonnulla : « Quantam tibi debet hoc verbum inferre reverentiam, afferre devotionem, conferre fiduciam! Reverentiam pro præsentia, devotionem pro benevolentia, fiducian pro custodia. Caute ambula, ut videlicet cui adsunt Angeli (sicut eis mandatum est) in omnibus viis tuis. In quovis diversorio, in quovis angulo, Angelo tuo reverentiam habe. Tu ne audeas, illo præsente, quod vidente me non auderes. » Et pluribus interjectis : « Quoties ergo gravissima cernitur urgere tentatio, et tribulatio vehemens imminere, invoca custodem tuum in opportunitatibus, in tribulatione. Inclama eum, et dic : Domine, salva nos, perimus. Non dormit, neque dormitat, etsi ad tempus quandoque dissimulet, ne forte periculosius ab illius manibus te præcipites, si te eis ignoraveris sustentatum. »

ET IN MANIBUS TOLLENT TE. — Est catachresis; nec enim Angeli habent manus, sed eas cum corpore subinde assumunt; manus ergo significant opem, vim et ministerium Angelorum, *q. d.* Ita præsens Angelorum in omni discrimine, malo, periculo, imo casu et lapsu, quamvis præcipiti, senties auxilium, ut eorum manibus gestari videare. Sic S. Benedictus, ait S. Bernardus, serm. 13 *in Psal.* XC : « Dum intentam oculorum aciem in splendore coruscæ lucis habere videretur, vidit Germani animam, Capuani Episcopi, in sphæra ignea ab Angelis in cœlum deferri.

7. AIT ILLI JESUS : RURSUM SCRIPTUM EST (*Deuter.* VI, 16) : NON TENTABIS DOMINUM DEUM TUUM. — Tentat enim Deum, qui petit ab eo miraculum non necessarium, quale hic est, in præcipitium se dantem manibus Angelorum sustinere. Poterat enim Christus ex pinnaculo templi per gradus vel funes descendere, uti descendunt fabri : non ergo necesse erat ut ex eo se præcipitaret. Ergo vitando præcipitium, reliquit diabolum ambiguum, ut ex hac tentatione cognoscere non posset an ipse esset Filius Dei, nec ne. Vers. 7. *Luc.* IV, 12.

Porro in necessitate licet, majoris præcipitii vitandi causa, in minus se conjicere, si alia via evadendi non suppetat. Prudentis enim est minus malum vel periculum præ majore capessere, et majus minore redimere. Sic multæ sanctæ virgines, ut manus persecutorum illarum virginitatem violare conantium effugerent, cum alia via id facere non possent, in flumina se præcipitarunt, malentes mori martyres quam violari virgines : majus enim est præcipitium virginitatis quam vitæ; illius enim præ hac majus est decus, æque ac dedecus. Ita fecit S. Pelagia, Antiochena virgo quindecim annorum, cum sua matre et sororibus, quæ, ut ait S. Ambrosius, lib. I *De Virgin.*, longiuscule post initium : « Hinc persecutoribus imminentibus, inde torrente fluvio exclusæ a fuga, inclusæ ad coronam : Quid veremur? inquiunt : ecce aqua; quis nos prohibet baptizari? Et hoc baptisma est, post quod nemo delinquit. Excipiat nos aqua, quæ virgines facit, quæ cœlum aperit, inferos tegit, mortem abscondit, martyres reddit. Hæc effatæ, consertis manibus, quasi choros ducerent, in medium progrediuntur alveum. Videres piam matrem stringentem nodo manus : Has tibi, inquit, hostias, Christe, immolo præsules viginitatis, duces castitatis, comites passionis. »

S. Pelagia insilit in flumen, ne violetur.

Moraliter : disce hic diabolum, uti Christo tentationem præcipitii ingessit, sic similes horrendas christianis et sanctis ingerere, commovendo phantasmata, sanguinem et melancholiam, ut sentiant cogitationes tristissimas, terrificas, sanguinarias, desperabundas, blasphemas, etc., quæ nunquam ante eis in mentem venerant : solentur se exemplo Christi, quia Deus id permittit ad majorem eorum humilitatem, virtutem et meritum. Quod ergo Scipio Nasica suasit Romanis, ne Carthaginem jam devictam everterent, ne Romana juventus in pace otio torperet; sed Carthago bella suscitans, continuo eidem esset cos virtutis : idem de lucta quam sancti in hisce tentationibus crebro subeunt, dicas. Sic Paulus, cum esset castissimus et quasi Angelus terrestris, assidue tamen tentatus fuit cogitationibus et stimulis luxuriæ : « Ne magnitudo, ait, revelationum extollat me,

datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me; et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur. » II *Corinth.* XII, 7. Remedium est animi constantia, fortitudo et firma in Deum confidentia, qua tentationes quaslibet, licet summe enormes, absurdas, abominandas generose refutes, imo despicias et spernas, atque magnanime pergas incepto virtutis studio et cursu. Occurrit olim dæmon S. Antonio, conquerens omnes homines sibi maledicere. Respondit S. Antonius id merito et culpa sua fieri: « quia tu, inquit, omnes vexas et turbas. » Cui dæmon: « Ego nihil efficio, quia in nolentem nihil possum, sed ipsi seipsos ad invicem perturbant; ipsi suo in suggestionem meam consensu sibi mali sunt auctores. » Qui ergo diabolo tentanti non consentit, sed repugnat, hic eum vincit de eoque triumphat. Animo ergo resoluto in quavis tentatione dicamus: « Quis nos separabit a charitate Christi? Certus sum quia neque mors, neque vita, neque Angeli, » etc. *Roman.*, VIII, et vicimus.

Remedium contra horrendas tentationes.

Dæmon in nolentem nihil potest.

Vers. 8. *Luc.* IV, 5. Mons diaboli quis?

8. ITERUM ASSUMPSIT EUM DIABOLUS IN MONTEM EXCELSUM VALDE ET OSTENDIT EI OMNIA REGNA MUNDI, ET GLORIAM EORUM. — Mons hic a descriptoribus Terræ sanctæ ponitur vicinus deserto Quarantanæ, ubi jejunavit Christus et gula tentatus fuit a diabolo, quem proinde *montem diaboli* vocant. Audi Adrichomium in *Descriptione Terræ sanctæ*, part. XVIII, numer. 90. « Mons diaboli distat duobus milliaribus a Quarantana. Est a latere Bethel et Hai australi: in eum deductus fuit a Satana Christus, cum ostenderet et adpromitteret illi omnia regna mundi, si procidens adoraret se. » Sic et Brocardus et Bredenbachius in *Descript. Terræ sanctæ*, penes quos sit hujus rei fides. Transtulit diabolus Christum ex pinnaculo templi rapuitque per aera in montem hunc celsissimum, ut ex eo ostenderet illi omnia regna mundi et *gloriam eorum*, scilicet urbium splendorem, gentium multitudinem, terrarum pulchritudinem, regum principumque opes, famulos, vestes, rhedas, exercitus, palatia, triumphos et quidquid in quolibet erat speciosum et magnificum, ut ea concupisceret, et concupiscens se illa promittentem adoraret; sed nulla cupiditas Christi animum pupugit, utpote qui ab omni concupiscentia liber, mentem haberet summe compositam Deoque subditam, ac proinde terrena omnia spernentem et cœlestia ambientem.

Omnia regna quomodo Christo ostensa? Dei modus primus.

Quæres, qua ratione diabolus ostendit Christo omnia regna mundi et gloriam eorum, idque *in momento*, ut addit Lucas? Nota: solus Deus id proprie facere potest. *Primo*, potest enim Deus confortare, acuere et actuare oculos et visum hominis, ut ipse objectum quantumvis remotum, etiam per muros et petras, in seipso sine specie visibili videat, uti confortat lumine gloriæ mentem beatorum, ut Dei essentiam sine specie intueatur: sic oculis corporis S. Anselmus vidit ea quæ post murum gerebantur, ut habet ejus Vita. Simili modo potest facere Deus, ut hic Romæ cernam oculis corporis ea quæ geruntur in cubiculo regis Sinarum. *Secundo*, potest Deus confirmare et multiplicare species visibiles, ut se spargant per loca opaca et densa, etiam longe dissita et remotissima. *Tertio*, potest species ab objecto non elicere, sed se solo ubilibet producere. Hoc modo Deus Moysi ex monte Abarim ostendit totam terram promissam, *Num.*, XXVII, 12, ac S. Benedicti oculis objecit totum mundum spectandum in globo, uti refert S. Gregorius, lib. II *Dialog.*, cap. XXXVI. Nil horum potest diabolus.

Secundus.

Tertius.

Quomodo ergo ipse Christi oculis omnia regna objecit?

Diaboli modus.

Primo, Origenes et Rabanus regna mystica accipiunt, sive regna diaboli quibus in nonnullis regnat per iram, in aliis per superbiam, in aliis per gulam, luxuriam, etc. Audi Origenem: « Ostendit et diabolus innumerabiles hominum multitudines, quæ suo tenebantur imperio, et dicit ei: Scio, venisti, ut adversus me dimices et tollas de imperio meo quos nunc subjectos habeo; nolo contendas, nolo nitaris, ne habeas ullam in certando molestiam: unum est quod precor, procidens adora me, et accipe omne regnum quod teneo. » Verum hoc mysticum est, non litterale, nec ad rem, puta ad tentationem Christi de regno corporali propositam facit.

Primus.

Secundo, alii volunt diabolum cum Christo volasse per omnia orbis regna, et sic coram illa ipsi ostendisse; sed repugnat textus, qui ait: « Tunc assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, et ostendit ei omnia regna mundi; » ergo ex monte ostendit illa eminus, non cominus volando per ipsa regna.

Secundus.

Tertio, S. Cyprianus, tract. *De Jejunio et tentat. Christi*, censet id factum non sensibili, sed imaginaria visione, scilicet diabolum imaginationi Christi repræsentasse omnia regna; verum hoc rejeci, vers. 3, ubi dixi omnem hanc tentationem foris, non intus fuisse, nec diabolum potuisse immutare phantasiam Christi. Denique ad hoc non erat opus Christum rapere in montem excelsum, ubique enim potest diabolus phantasiæ hominum illudere.

Tertius.

Quarto, Toletus, in cap. IV *Lucæ*, putat dæmonem species rerum remotissimarum, puta regnorum, vi sua perduxisse ad Christum Christique oculos, sicut ventus perflans vocem longius perducit quam illa sine vento audiri posset. Verum non potuit dæmon tot tantasque, tam longe et directe per interjectos montes, rupes, sylvas ad oculos Christi perducere; nec id facere potuit sine aere cui species inhærent; quare debuisset undique plurimum aerem hisce speciebus imbutum ad oculos Christi vehere, quod nimis longum et operosum fuisset: imo nec cum aere id

Quartus.

facere potuisset, nisi simul res ipsas deferret; quæ species illæ ut in fieri, sic et in conservari pendent ab objecto, ut manifestis experientiis constat.

Quintus. *Quinto*, alii subtiliter imaginantur quod dæmon per multa specula sibi invicem objecta, species regnorum ex uno speculo in aliud et aliud continuo reflexerit, idque fecerit usque ad oculos Christi, qua arte dicitur Socrates vidisse draconem in monte remoto homines devorantem, quem nemo alius videre poterat. Simili modo nunc per dioptram nauticam remotissima oculis conspicimus. Verum sic dæmon aerem totum implesset speculis, quæ se invicem impedivissent, nec suffecissent ad videndum omnia.

Sextus. *Sexto*, ergo melius Auctor *Imperfecti*, Eutyhmius et alii cum D. Thoma, III *p.*, *Q.* XLI, *art.* 4, aiunt ideo dæmonem Christum duxisse in montem excelsum, ut ex eo cujusque regni, saltem confuse plagam et situm Christo ostenderet, v. g. dicendo : Ibi sita est Africa, illic Asia, istic Europa, hic est Syria, ibi Italia, illic Hispania, etc. idque in momento, ut habet Lucas, id est brevissimo temporis spatio. Verum quia ex monte hoc diabolus Christo ostendit non tantum omnia regna, sed et *gloriam eorum*; hinc adde ex Theophylacto, Jansenio et aliis, dæmonem instar pictoris omnium regnorum imagines in aere a se varie condensato, per varias fulgoris solis refractiones, uti fit in Iride, novo quodam modo repræsentasse et quasi pinxisse, fecisseque ut per eas omnia quæ in regnis erant gloriosa et splendida apparerent et objicerentur oculis Christi. (Septimus genuinus.) Sicut idem dæmon in aere, certa arte eum densando, contemperando et inficiendo, pinxit multa spectra leonum, ferarum, serpentum et monstrorum, eaque oculis S. Antonii objecit, ut eum terrefaceret, teste S. Athanasio in ejus Vita. Simili arte præstigiatores mira populo spectanda exhibent, quæ, licet sæpe sint illusio oculorum et phantasiæ, tamen subinde vera sunt. Et si dæmon potest ea pingere in phantasia, cur non et in aere? sic colores varii pinguntur in Iride; sic in aere, tempore Machabæorum, visæ sunt acies militares inter se dimicantes, et alias alia spectra. Unde Franciscus Lucas putat dæmonem omnia regna objecisse oculis Christi per artem perspectivæ, vel opticæ, cujus ipse est peritissimus; vel certe perstringendo suis præstigiis oculos Christi, Christo id permittente et tolerante, ut generosius tentatorem vinceret et confunderet. Nota hic potentiam æque ac artem et fraudem dæmonis, qua sæpe Christianos illudit, pingendo in phantasia illorum species magnificas, honorum, opum, deliciarum, quæ in rei veritate vel falsæ sunt et nullæ, vel parvæ et viles. (Fraus dæmonis pingentis in phantasia.)

Vers. 9. Luc. IV, 6, 7. 9. Et dixit ei : Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraveris me. — Quæres, quomodo diabolus rem tam impiam et indignam ausus fuit proponere Christo? Respondetur *primo*, quia ipse ambitiosus jam inde ab initio Deus esse voluit, ac Christo homini divinitatem per unionem hypostaticam invidit eamque sibi ambivit. Ambitio ergo et invidia eum excæcarunt, ut Christum quasi æmulum suum tam indigne tractaret. *Secundo*, quia, cum Christum jam semel et iterum miracula detrectantem vidisset, certior quasi sibi videbatur eum non esse Filium Dei. *Tertio*, quia, ex Luca, cap. IV, 6, liquet diabolum addidisse : «Quia mihi tradita sunt, et cui volo do illa;» unde patet eum finxisse se esse Filium Dei et Deum, ait S. Hilarius, ac consequenter adorandum. Diabolus ergo Christi se ab eo in pinnaculum indeque in montem transferri patientis modestia et silentio audacior factus, superbior et protervior, suspicans Christum non esse Dei Filium, sed merum hominem, honores divinitatis, quos olim in cœlo ambierat hic a Christo, uti et a cæteris hominibus, postulat. (Diabolus simulavit se esse Filium Dei.) Insita enim plane et quasi inolita est ei hæc deitatis ambitio, quæ eum excæcat; atque ideo idola, in quibus coleretur, invenit, ait Glossa. Quare simulat se esse Filium Dei, ac ut talis cupit adorari a Christo, ut scilicet Christus victus cupiditate regnandi, illum adoret itaque peccet idololatria : facile enim scire poterat Christus (etiamsi merus fuisset homo, non Deus) ipsum revera non esse Filium Dei, sed id fingere : simul tamen tacite dæmon hic explorat an Christus sit Filius Dei; cogitabat enim ipse : si Christus vere est Filius Dei, ipse mihi indignabitur, qui ipsi hanc dignitatem eripio meque Filium Dei esse simulo, ac ut talis ab eo adorari postulo; quare iratus et frendens respondebit: Unde tibi hæc arrogantia? Ego sum Filius Dei, tu vero es Satanas; tuum est ergo adorare me; qua fronte ergo audes poscere ut ego adorem te, qui a me creatus es mihique subditus?

In duabus ergo prioribus tentationibus directe voluit Satanas explorare an Christus esset Filius Dei; unde ait : «Si Filius Dei es;» indirecte vero sollicitare Christum ad peccatum gulæ et vanæ gloriæ : in hac tertia vero directe voluit sollicitare Christum ad avaritiam, ambitionem et idololatriam; indirecte vero et tacite explorare an ipse esset verus Dei Filius. Unde S. Chrysostomus : « Ruptis, inquit, ventris et vanæ gloriæ retibus, retia ponit avaritiæ. » Et Remigius : « Quanta jactantia, ait, diaboli regna terrena promittentis ei qui dat cœlestia! »

Nota arrogantiam et fastum diaboli, cum ait : «Si cadens adoraveris me.» Vult enim non qualem qualem adorationem, sed cum casu, ut scilicet Christus ita se coram illo humiliet, ut cadens in faciem adoret eum. Ita Abulensis hic, *Quæstione* XXXV. (Fastus diaboli.)

Symbolice : Glossa : «Qui, inquit, diabolum adoraturus est, ante corruit quam adoret. Rursum diabolus, quia ex cœlo cecidit, hinc omnes ad casum et lapsum suum, ut socios habeat, sollicitat.» Audi S. Irenæum, lib. V, cap. XXII, urgentem

τὸ *cadens* : « Ipse diabolus confitetur, quoniam adorare eum et voluntatem ejus facere, est cadere a gloria Dei. » Ipse ergo vanos honores nobis ruinis nostris vendit. Addit Irenæus : « Deinde nec illa ipsa quæ promisit, præstabit ei qui cecidit. »

Tropologice : S. Ambrosius, in cap. IV *Lucæ* : « Habet ambitio, inquit, domesticum periculum; ut enim dominetur aliis, prius servit, curvatur, obsequitur, ut honore donetur; et dum vult esse sublimior, fit demissior. »

Addit Lucas, cap. IV, 6, diabolum causam addidisse et jus suum in omnia regna probasse, dicendo : « Quia mihi tradita sunt » (a Deo, sed nomen Dei subticet, tum quia sibi exosum, tum quia ipse volebat haberi et adorari ut Deus, Deo vero excluso) « et cui volo do illa, » ubi dupliciter mentitur dæmon: *Primo,* quia falsum est Deum omnia regna illi tradidisse; in iis enim nil potest dæmon, nisi quod Deus ei concedit subinde et permittit; *secundo,* quia falsum est dæmonem illa dare cui ipse voluerit; unde diabolus non intendebat illa dare Christo, nec dedisset, etiamsi Christus eum adorasset. Nam solius « Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo. » *Psal.* XXIII, 1. Unde ipse solus « dominatur in regna hominum, et cuicumque voluerit dabit illud. » *Daniel.* IV, 14. « Cujus regnum, regnum sempiternum est, et omnes reges servient ei et obedient. » *Daniel.* VII, 27, qui, 14, docet Deum illud tradidisse Filio hominis, id est Christo Filio suo carnem assumenti. Prodidit ergo hic seipsum diabolus, quia hæc ejus pollicitatio, ut recte advertit Toletus, in cap. IV *Lucæ,* 6, mendax fuit, falsa, arrogans et dolosa : mendax quidem, quia quæ pollicebatur dare non intendebat; falsa, quia regna quæ pollicebatur dare non poterat; arrogans, quia sua esse profitebatur quæ non erant ejus, sed Dei; dolosa vero, quia futurum pro præsenti commutat : *dabo,* inquit; adorari vult de præsenti pro spe recipiendi promissa; in futurum enim tempus differebat quæ dare non poterat, ut sic sperantem accepto eo quod tentator volebat, deciperet ac confunderet. Simili modo et fraude diabolus conatur persuadere hominibus ut juventutem et præsens tempus dent voluptatibus et sibi, futurum vero et senectam dent pœnitentiæ et Deo, cum senectus incerta sit, dubia ac inhabilis ad pœnitentiam, uti advertit monetque S. Gregorius. Rursum persuadere nititur ut bona terrena cœlestibus, humana divinis, caduca stabilibus, momentanea æternis stulte anteponant.

Ordo tentationum. Nota *primo* : ordinem et gradationem tentationum; prima enim tentatio, ut Christus ex lapidibus panes faceret, fuit gulæ; secunda, ut ex pinna templi se præcipitaret, fuit vanæ ostentationis et gloriæ; tertia, ut se adoraret cum promissione regni totius mundi, fuit avaritiæ, superbiæ et idololatriæ. *Secundo,* Christum tentatum fuisse per tria, hoc est omnia tentationum genera, ut innuit Lucas, cap. IV, 13, dicens : « Consummata omni tentatione, diabolus recessit ab eo. » Prima enim tentatio gulæ, fuit concupiscentiæ carnis; secunda præcipitationis, fuit ostentationis et superbiæ; tertia fuit avaritiæ pariter et superbiæ, ut notat S. Ambrosius et Origenes in dictum Lucæ locum. *Tertio,* Christus suo exemplo et responso nos docuit primam tentationem carnis et famis superandam esse spe in Deum Deique providentiam, secundam superbiæ et præsumptionis vincendam esse timore Dei, tertiam avaritiæ et ambitionis pellendam esse magnanimitate et contemptu mundi. Ad hoc tres efficaces stimulos suggerit S. Petrus Damianus, *Opusc.* XI, cap. XVI, dicens : « Victor dæmonum socius efficitur Angelorum; exul mundi, hæres est paradisi; abnegator sui, sectator est Christi. »

10. TUNC DICIT EI JESUS : VADE, SATANA. — Sic et Syrus. Græci addunt ὀπίσω μοῦ, id est *post me,* ac pro *vade* habent ὕπαγε, *q. d.* Apage, secede, facesse hinc, impie Satan, ne diutius mihi ut Satan, id est adversarius obsistas, ne amplius ante oculos meos compareas, vade retro post me; nolo enim ulterius te audire vel videre, quia non tantum falsa et fallacia promittis, sed et impia, indigna, blasphema et sacrilega a me postulas, ut scilicet ego qui sum creator tuus, adorem te, qui es creatura mea, sed rebellis ideoque ad gehennam damnata. Dixit ergo hoc Jesus, et justa ira indignans diabolo ejusque improbitatem objurgans; ideoque diabolus, desperans de victoria et confusus, aufugit : unde discant Christiani fortiter repellere suggestiones diaboli illumque increpare, et fugiet ab eis. Vers. 10. *Luc.* IV, 8.

SCRIPTUM EST ENIM (*Deut.*, VI, 13): DOMINUM DEUM TUUM ADORABIS, ET ILLI SOLI SERVIES. — Pro *adorabis* Hebr. est תירא, *tira,* id est *timebis;* Hebræi enim per timorem significant reverentiam, adorationem omnemque Dei cultum. Nam, ut ait Statius :

Primus in orbe Deos fecit timor.

Vox *soli* non est Hebræo, sed subintelligitur in articulo et pronomine *illi,* quod habet emphasim, q. d. *illi, illi,* inquam, *soli,* ut pote qui solus est Dominus Deus tuus, id est tuus est Creator, conservator, gubernator, etc.; *servies* latria, Græce enim est λατρεύσεις. Soli enim Deo datur latria; sanctis dulia, teste S. Augustino, lib. X *De Civit.*, cap. I; B. Virgini Deiparæ hyperdulia.

Moraliter : docet hic Christus hoc respondendum diabolo in tentatione avaritiæ, et quavis alia. Omnis tentatio enim ad hoc tendit et illicit, ut creaturam præponamus creatori, illamque quasi idolum nostrum, imo dæmonis, adoremus eique præ Deo serviamus. Sic idolum, quod dæmon avaro objicit adorandum, est Plutus, Mammona, opes, possessiones, regna mundi; idolum superbi est honor, ambitio; idolum gulosi, est Adhære Deo, et vicisti omnem tentationem.

venter, vina, epulæ; idolum luxuriosi, est Venus. Cum ergo hæc objicit, respondendum cum Christo : Deum adoro, non Venerem, non Plutum, etc. Nam, ut ait S. Cyprianus, tract. *De Spect.* : « Dejicit se de culmine generositatis suæ, qui admirari aliquid post Deum potest. » Quid enim est totus mundus, omnia regna, omnes creaturæ comparatæ cum Deo, nisi punctum comparatum cum toto universo? Quid est omne tempus respectu æternitatis, nisi instans? Quid sunt omnes voluptates, honores, opes comparatæ cum deliciis, honoribus et opibus cœlestibus, nisi vanitates et umbræ, imo sordes et stercora? Contemne ergo illa præ Deo illique firmiter adhære, et superasti omnem tentationem. Ita Psaltes : « Mihi, ait, adhærere Deo bonum est. » Et alius : « Mens mea in Deo fixa et solidata est. » S. Cyprianus, *De Orat. Dominica*: « Cum Dei sint omnia, ait, habenti Deum nihil deerit, si ipse Deo non desit. »

Simili modo, si minas, metus infamiæ, paupertatis, morbi, verberum et mortis intentet, junge te Deo, Deum adora per firmam spem et invocationem. S. Cyprianus, in *Exhort. Martyr.*, docet aliquos martyrio excidisse, quia considerabant atrocitatem tormentorum, non virtutem et opem Dei; contra, illos stare et vincere, quia avertunt mentem a tormentis et figunt in Dei ope, dicuntque : « Omnia possum in eo qui me confortat; » major est Deus tormentis. Ita S. Agnes totam spem et amorem defigens in Christum, vicit omnia tormenta tyranni; Deus enim infirma mundi eligit, ut confundat fortia, vultque suam virtutem in nostra infirmitate toti orbi ostendere; Deus enim in se sperantes, seque invocantes et adorantes deserere nequit.

Lætitia spiritualis optimum contra tentationes remedium.

Quocirca S. Cyprianus, tract. *De Moral.* : « Adversa, ait, non avocant a fidei virtute, sed corroborant in dolore, » etc. Hoc expertus S. Antonius, teste S. Athanasio, dicebat optimum remedium vincendi omnes dæmonis tentationes esse lætitiam spiritualem et amorem Christi, cujus uno crucis signo victus aufugit.

Vers. 11. *Luc.* IV, 11; *Mar.* I, 13.

11. TUNC RELIQUIT EUM DIABOLUS, ET ECCE ANGELI ACCESSERUNT ET MINISTRABANT EI. — Recte anonymus, in *Catena* : « Legitime pugnanti, inquit, agonum reperitur terminus, quod adversarius vel sua sponte cedat vincenti, vel trino casu deponatur, secundum pugnatoriæ artis decretum. »

Quomodo Christus ex monte, in quem eum dæmon transtulerat, in suum locum redierit.

Qui enim ter in trino conflictu hostem vicit, is plane eum superavit et subjugavit ideoque de eo triumphat. Nota Christum, post trinam tentationem et victoriam, ex monte in quem eum transtulerat diabolus, rediisse in suum Quarantanæ, ubi quadraginta diebus jejunarat, desertum, idque non pedibus, sed subitaneo quasi raptu per vim suæ divinitatis et dotem agilitatis, aut certe per Angelorum ministerium. Nam ei quasi victori specie humani corporis assumpta (uti et fecerat diabolus tentator), accedentes Angeli, congratulati sunt et ministrarunt, cibum deferentes aliaque obsequii debiti officia exhibentes. Porro Concilium Constantinopolitanum, œcumen. V, in *Constitutione* Vigilii Papæ pertinente ad Collationem V, adversus quosdam Hæreticos, qui ita exponebant illud Matthæi IV : « Et administrabant ei, » ut Angeli Christo inservierint sicut aliis Sanctis, anathema dicit eis qui volunt Angelos ad Christum descendisse eique ministrasse tanquam amico et domestico Dei, non tanquam creatori et Domino suo.

Disce hinc eum qui fortiter vincit diabolum ejusque suggestiones, mereri et præmiari consortio, consolatione et ministerio Angelorum. Nam victor Satanæ est quasi alter Angelus, idque ut per Angelos animetur ad futura cum diabolo certamina; nam, ut de Christo hic ait Lucas, cap. IV, 13 : « Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus; » unde S. Chrysostomus : « Recessit, inquit, diabolus virtute Christi excussus, » postea, ait *Interlinearis*, « pugnaturus per Judæos. » Scribæ enim et Pharisæi crebro Christum tentarunt, et tandem occiderunt.

An dæmon plene victus redeat ad tentandum.

Hinc Origenes, hom. 31 *in Lucam*, et Abulensis putant dæmonem de uno vitio tentantem semel ab aliquo perfecte victum, amplius de illo eumdem non tentare. Idem probabile esse, ait noster Salmeron, quia qui in se perfecte superat per actus intensos et heroicos, habitus pravos ad vitium inclinantes, eidem contrarii virtutum habitus ingenerantur et profunde radicantur; talem autem aggredi non audet dæmon, ne iterum vincatur.

Resp. affir.

Probabilius est dæmonem a Christo et Christianis semel perfecte victum, tantum ad tempus discedere, ut hic ait Lucas; quare data occasione iterum ad tentandum simili vel eadem tentatione regredi. Sic enim ipse S. Antonium sæpe de eadem re et S. Paulum eodem stimulo carnis sæpius diuque tentavit, ut patet, II *Cor.*, XII, 8. Sic enim duces redeunt ad oppugnandam arcem, cum post longam quietem hostes securos, negligentes et imparatos inveniunt. « Diabolus, ait S. Ambrosius, frequentat spicula, ut aut prælio vincat, aut tædio. » Audi eumdem S. Ambrosium, lib. IV, cap. IV *Luc.*, 13 : « Probe omnium criminum fontes hæc tria genera demonstrantur esse vitiorum. Neque enim consummatam omnem tentationem Scriptura dixisset, nisi in his tribus esset omnium materia delictorum quorum semina in ipsa origine sunt cavenda. Finis ergo tentationum finis est cupiditatum, quia causæ tentationum causæ cupiditatum sunt. Causæ autem cupiditatum sunt carnis delectatio, species gloriæ, aviditas potentiæ. » Et post pauca : « Vides ergo ipsum diabolum non esse in studio pertinacem, cedere solere veræ virtuti. Et si invidere non desinat, tamen instare formidat, quia frequentius refugit triumphari. Audito itaque Dei nomine, recessit, inquit, usque ad tempus; postea enim non tentaturus, sed aperte pugnaturus advenit. » Denique post multa ita

concludit : « Ergo qui vult coronam dare, tentationes suggerit. Et si quando tentaris, cognosce quia paratur corona. Tolle martyrum certamina, tulisti coronas; tolle cruciatus, tulisti beatitudines. Nonne tentatio Joseph, virtutis est celebratio? Nonne injuria carceris, corona est castitatis? Quemadmodum regni in Ægyto consortium potuisset adipisci, nisi venditus fuisset a fratribus? »

Vers. 12. *Luc.* IV, 14; *Mar.* I, 14; *Joan.* IV, 3.

Solus Joannes narrat gesta anni primi prædicationis Christi.

12. Cum autem audisset Jesus quod Joannes traditus esset, secessit in Galilæam. — Omittit siletque Matthæus, æque ac Marcus et Lucas legationem Judæorum ad Joannem Baptistam, rogantium an ipse esse Messias; item Joannis ad Christum, rogantis per discipulos : « Tu es qui venturus es? » Ad hæc conversionem aquæ in vinum in Cana Galilææ; ejectionem ementium et vendentium e templo; Nicomedi accessum ad Christum, etc., quæ omnia facta sunt ante captivitatem Joannis Baptistæ et a solo Joanne Evangelista, cap. XI, 3 et 4, recensentur. Igitur Matthæus orditur hic prædicationem Christi a carcere Joannis Baptistæ. Ante enim ejus incarcerationem Christus eidem munus prædicandi commisit, ut ipse sibi viam sterneret. Joanne vero incarcerato, Christus ei in prædicatione quasi sol lucifero suo successit, tuncque publice et solemniter evangelizare cœpit, uti hic enarrat Matthæus.

Christus e Judæa secessit in Galilæam fugiens Herodem : Cur, cum ibi regnaret Herodes?

Porro Christus, audita Joannis incarceratione, ex Judæa secessit in Galilæam, quia fugit Herodem, ne, sicut Joannem, ita et se incarceraret. In Galilæa ergo solemniter prædicare orsus est, ut impleret oraculum Isaiæ, de quo mox. Dices : Herodes regnabat in Galilæa, non in Judæa, cur ergo Christus, fugiens Herodem, fugit ex Judæa in Galilæam; ibi enim incidebat in manus Herodis? Resp. Id factum idcirco quod Joannes, in Judæa juxta Jericho prædicans et baptizans, convocansque ad se turbas, a Judæis, puta a Scribis et Pharisæis accusatus fuerit apud Herodem; illi enim a Joanne acriter reprehensi vocatique *progenies viperarum*, Matth. III, 7, exacerbati, suggesserunt Herodi, quem sciebant Joanni offensum, ut Joannem caperet metu novationis rerum, ne scilicet Joannes tumultum et rebellionem populi concitaret; Josephus enim, lib. XVIII *Antiquit.*, cap. VII, docet Herodem occidisse Joannem timore turbationis ex turbis ad Joannem confluentibus. Quis hunc timorem Herodi, regi Galilææ, de Joanne in Judæa prædicante injecit, nisi Judæi, puta Scribæ et Pharisæi? Hi enim, uti Christo, sed et Joanni Christum ostendenti fuere infensi; uterque enim illorum vitia publice libereque arguebat. Licet enim romano Præsidi jure proprio tradendus fuisset Joannes, utpote in Judæa baptizans, tamen, quia ipse et Galilæos baptizabat et forte in vicinam Peræam, Herodi subjectam, subinde per Jordanem transgrediebatur, hinc Herodes, connivente Præside romano, agentibus id Pharisæis, Joannem quasi suæ juridictioni subditum incarceravit. Christus id audiens, fugit e Judæa a Judæis in Galilæam, metuens ne ab eisdem traderetur Herodi; apud illum enim, utpote secta Judæorum, Pharisæi plurimum poterant summæque erant auctoritatis. Ipsum autem Herodem solum toti Galilææ dominantem non timuit Jesus, quia eum non offenderat, uti offenderat Joannes reprehendens eum de adulterio. Fuit hic Herodes Antipas, filius Herodis Ascalonitæ, qui fuit infanticida.

Hic secundus Christi in Galilæam secessus.

Fuit hic secessus Christi secundus e Judæa in Galilæam (primus enim fuit Joannis, cap. I, 43), idemque est cum eo qui a Marco, cap. I, 14, et Luca, cap. IV, 14, et Joan., cap. IV, 3 et 43, recensetur, ut recte Jansenius ex iisdem circumstantiis colligit. Porro Lucas ait : « Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam, » non quod aliqua virtus spiritus illi hic indita et addita fuerit a Spiritu sancto, ut videtur velle Origenes; ipse enim a primo sui ortu plenus fuit Spiritu sancto, sed quod virtus Spiritus sancti, quo plenus erat, eum impelleret in Galilæam ad ordiendam ibi magna efficacia prædicationem, et ad miracula aliaque opera heroica patrandum, quibus prædicationem suam confirmaturus erat, ut patet hic, 23.

13. Et relicta civitate Nazareth, venit, et habitavit in Capharnaum (civitate) maritima in finibus Zabulon et Nephtalim. — *Relicta*, id est omissa, neglecta, præterita, *q. d.* Noluit Jesus ingredi Nazareth, licet ipsa esset patria sua, ibique ordiri prædicationem. Causam dat S. Joannes, cap. IV, 44 : « Quod propheta in sua patria honorem non habet. » Secessit ergo in Capharnaum, ibique cathedram prædicandi erexit et fixit. Vers. 13.

Galilæa duplex : superior et inferior.

Nota : Duplex erat Galilæa, scilicet in tribu Issachar et Zabulon, in qua sita erat Nazareth; et superior, in tribu Aser et Nephtali, in qua erat Capharnaum, quæ et Gentium dicebatur, eo quod vicina esset Phœnicibus et quia a multis Gentilibus habitabatur. Magna enim ejus pars a Salomone data fuit Hiram, regi Tyri, ob navatam ab eo operam in fabrica Templi. III *Reg.* IX, 11. Vide Adrichomium in *Descriptione Terræ sanctæ*, in *Galilæa*.

Capharnaum emporium opulentum, et totius Judææ celeberrimum.

Capharnaum idem est quod *ager jucunditatis*.

Capharnaum maritima. — Adjacebat enim Jordani (ubi scilicet Jordanis in mare Tiberiadis influit) ac mari Tiberiadis, quod et Galilææ dicebatur: quare per mare evehens et advehens merces, evasit emporium totius Judææ celeberrimum et opulentissimum, ac metropolis Galilææ, adeo ut opibus, fastu, luxu, pulchritudine cæteras Galilææ urbes longe superaret, indeque nomen accepit. Dicitur enim *Capharnaum*, quasi כופר נעים *copher naim*, id est *ager jucunditatis et delectationis*, vel *villa pulchritudinis*, ait S. Hieronymus in *Nomin. Hebraic.*, Pagninus et alii. Nonnulli vero *Capharnaum* interpretantur *ager pœnitentiæ*, aut *propitiatio pœnitentiæ*, a כפר *caphar*, id est propitiari, et נחם *nacham*, id est pœnitere : ibi enim pœnitentiam prædicavit Christus; urbes enim maritimæ ob colluviem undique affluentis turbæ et ob mer-

ces opesque multis scatent vitiis, quod et notavit Plato. Verum sic dicendum esset *Capharnaum* per *ch*, uti vertit Syrus, quamquam ח Hebraicum non semper vertatur per *ch*; nam pro *Chabacuc* vertunt *Habacuc*; pro *Chaggai*, *Aggæus*; pro *Chorma*, *Horma*; pro *Chamital*, *Amital*. Porro Capharnaum Christi habitatione longe facta est pulchrior et illustrior; Christus enim, relicta patria sua Nazareth, in Capharnao habitationem sibi delegit, accommodatam aut conductam, ut videtur, domum habuit, in qua Evangelicæ prædicationis tempore cum electis suis duodecim Apostolis triennium duxit; indeque Capharnaum sua, sive ejus civitas appellata est. Eademque de causa Christus et Apostoli Capharnaum domumque suam rediisse ab Evangelistis frequenter memorantur.

In Capharnao cœpit Christus prædicare.

In hac urbe igitur Christus cœpit prædicare regnum Dei, luxum et vitia civium castigare eosque a bonis terrenis, opibus et fastu ad cœlestes opes invitare, tum per sermones, tum per miracula magna et multa. Hic enim et domo sua confertam hominum turbam docens, paralyticum per tectum in lecto ante se demissum, primum a peccatis, deinde et a paralysi verbo curavit. Ibidem duobus cæcis visum reddidit, atque dæmoniacum mutum incolumitati restituit. Hic in platea ambulans a paralysi Centurionis servum sanavit; Hemorrhoissam fimbriam vestis ipsius firma fiducia tangentem, a sanguinis profluvio liberavit, atque mox Jairi archisynagogi ædes ingressus, duodennem ejus filiam a morte sua voce excitavit.

In Capharnao multa Christus edidit miracula.

Verum cum incolæ divitiis, indeque fastu, superbia ac luxu tumidi, neque cœlestibus ejus vocibus, neque miraculis ad pœnitentiam commoverentur, hanc tandem Christus in eos detonuit sententiam : « Et tu, Capharnaum, quæ usque ad cœlum exaltata es, usque ad infernum demergeris. Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. Verumtamen dico vobis, quod Sodomis remissius erit in die judicii, quam tibi. » *Matth.* XI.

Vers. 14. 14. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam (cap. IX, 1) :

Vers. 15. 15. Terra Zabulon et terra Nephtalim, via maris trans Jordanem, Galilæa Gentium. — Est appositio, *q. d.* Terra Zabulon et terra Nephtalim, quæ est via maris (1), quæ scilicet vergit et ducit ad mare Tiberiadis, quæque sita est trans Jordanem, et alio nomine dicitur Galilæa Gentium; hæc terra, inquam, alleviata est, ut addit Isaias, scilicet, ut sequitur, populus in ea habitans, ex tenebris suæ ignorantiæ aspexit lucem Evangelii, prædicante Christo. Vox *Gentium* notat Christum Evangelium a Judæis ob incredulitatem, per Paulum et Apostolos translaturum ad Gentes. Ita Chrysostomus.

16. Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, et sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. — Hoc oraculum fuse exposui Isaiæ, cap. IX, 1. Vide ibi dicta. Vers. 16.

17. Exinde coepit Jesus prædicare : Poenitentiam agite; appropinquavit enim regnum coelorum. — Hæc fuit summa, compendium, finis et scopus prædicationis Christi, scilicet invitare homines ad pœnitentiam, ac mutationem morum vitamque sanctam, ut regnum cœlorum jam sua morte aperiendum ingredi mererentur. Idem prædicavit Joannes Baptista, quasi Christi prodromus et præcursor. Vide dicta cap. III, 2. Christus ergo homines a terra cupiditatibusque terrenis, velut vilibus, exiguis et caducis evocabat ad cœlum, ut in eo reges regnarent cum Deo et Angelis in omni felicitate et gloria per omnem æternitatem. Hæc enim est vera sapientia, hic terminus, hæc meta, hoc bonum, hæc felicitas nostra. « Hoc est enim omnis homo. » *Eccl.* XII, 14. Vere Glossa : « Ad Evangelium, ait, pertinet, beatitudinis promissio, peccatorum remissio, adoptio, resurrectio, cœlestis hæreditas, Angelorum societas. » Evangelio ergo reges fiunt, et regnum datur, ait *Interlinearis*, non terrestre et caducum, sed cœleste et simpiternum. *Daniel.* VII, 27. Vers. 17.

Evangelium facit reges.

Babylæ Mimi per Evangelii verba conversio.

Quocirc Babylas Mimus habens duas concubinas, audiens legi hæc verba Evangelii : « Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlornm, » cœlitus a Deo tactus resipuit, ac in cellam se reclusit, pœnitentiam per omnem vitam acturus; suas vero opes reliquit concubinis quæ, ipsius exemplo compunctæ, simili modo in cellas sese concluserunt, ac jugem pœnitentiam egerunt. Ita Joannes Moschus in *Prato spirit.*, cap. XXXI. Nimirum, vivus et efficax est sermo Evangelii. *Hebr.* IV, 12.

Apposite in Galilæa prædicavit hæc Christus, tum quia Galilæa a Gentibus habitabatur, quæ minus resistebant Evangelio quam Judæi; tum quia copiosa erat et populosa, adeo ut Josephus, libro III *Belli*, cap. II, de ea scribat : « In Galilæa crebræ sunt civitates, et ubique multitudo vicorum propter opulentiam populosa, ut qui sit minimus, supra quindecim millia colonorum habeat; tum quia Galilæa Hebr. id est quod tornatilis, volubilis, a גלל *galal*, id est *volvere*, *convolvere*, *revolvere*; ita dicta est Galilæa, a revolutis vicini maris fluctibus vel arenis, qui in littore vi æstus maris ventorumque convolvuntur et conglomerantur. In Galilæa enim Christus revolvit et tornavit perditos hominum mores eosque quasi circinavit, ut instar globi, terram et terrena tantum in puncto tangerent; tota vero reliqua mole convoluti et rotundi cœlos rotundos tornatosque respicerent. Ad hæc e Galilæa, id est e volubilitate mundi hujus evocavit homines ad cœlum et astra.

Galilæa populosa. Galilæa, id est volubilis.

Vel transmigratio.

Rursum, Galliæa idem est quod transmigratio, ait S. Gregorius et alii, a radice גלה *gala*, id est

(1) Græce : ὁδὸν θαλάσσης, subint. κατα; id est *in via maris*. Vox hebræa גלל idem sonat ac *circulus*, *regio*. Tractus vero ille ideo dictus est *circulus* seu *districtus gentium*, quia magna incolarum pars erat gentilis.

migravit. In ea enim Christus docuit homines, mente, affectu et amore a terra et terrestribus migrare ad cœlos et cœlestia. Unde Apostolos non nisi Galilæos, id est transmigrantes (qui scilicet hospites terræ et cives cœli forent) elegit.

Hæc transmigratio fit per pœnitentiam. Porro quam rigida, longa duraque fuerit olim in pane et aqua per plures annos peccatorum pœnitentia, liquet ex *Pœnitentiali Romano* et ex *Canonibus pœnitentialibus* S. Basilii, S. Gregorii Nysseni, Bedæ, Rabani-Mauri et Buchardi, qui conjunctim impressi extant. Denique apud Hispanos ægri et moribundi pœnitentiam agebant, induendo habitum monasticum et tonsuram suscipiendo, qua ceremonia profitebantur monasticen; unde si convalescerent, in monasterio tota vita degere debebant, nec ad seculum redire poterant, ut patet ex Conc. Toletano XII, cap. 2, idque magno posterorum exemplo fecit Wamba, rex Hispaniæ, sub annum Domini 674, ut patet ex Mariana et Baronio, tom. VIII, anno Domini 680, in fine.

Moribundi Hispani monasticen professi.

Hac de causa Romæ pœnitentiarii pontificii virgam manu gestant, tum quia sunt judices Apostoli in tribunali conscientiæ; judici enim virga recta quasi index rectitudinis justitiæ præfertur, juxta illud de Christo: « Virga directionis, virga regni tui, » *Psal*. XLIV, 7; tum quia in gravioribus publicisque delictis, præsertim habentibus annexam excommunicationem, olim pœnitentiarii recitantes psalmum *Miserere*, reum virga verberabant, itaque eum absolvebant, uti etiamnum ex prisco Ecclesiæ ritu in canonibus sancito, in solemni ab excommunicatione absolutione fit.

Pœnitentiarii virgas gestant quasi judices.

Ita S. Anno, Archiepiscopus Coloniensis, Henricum II, Imperatorem, pœnitentem durissimis verberum plagis afflixit, anno Domini 1056, ut habet ejus Vita apud Surium, 4 decemb. Hicque virgarum, sive, ut vulgo vocatur, disciplinæ, vel a pœnitente sibi ipsi, vel a pœnitentiario pœnitenti inflictæ usus valde viguit tempore B. Petri Damiani, qui floruit anno Domini 1040, ut patet ex pluribus ejus epistolis, ac ex Vita S. Dominici Loricati, ubi centum annorum pœnitentiam fieri ait, vigesies recitando totum psalterium cum continua flagellatione, unum enim psalterium tale conficere quinque annos pœnitentiæ. Ita HenricusII, Angliæ rex, quia occasionem dederat cædis S. Thomæ (uti habet ejus Vita), Cantuariensis Archiepiscopi, pœnitens, nudis pedibus venit ad sepulcrum sancti Thomæ, ac in loco cædis ejusdem prostratus in terram, ad pedes Episcoporum scelus suum cum lacrymis confessus, scapulas nudavit ab eisque quinquies flagellationem suscepit; a singulis vero monachis, qui numero erant quatuorviginti tres disciplinæ ictus subiit sub anno Domini 1170. Quid nos delicati ad hæc? Quo abiit priscorum pœnitentia?

Exempla Henrici II, Imperatoris.

Henrici II, Angliæ regis.

Audiamus quid de S. Paula scribat S. Hieronymus in ejus epitaphio: « Lectuli strata non habuit, sed super durissimam humum stratis ciliciis quiescebat; si tamen illa quies dicenda est, qua jugibus pene orationibus dies noctesque jungebat, illud implens de psalterio: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo*; in quo fontes crederes lacrymarum. Ita levia peccata plangebat, ut illam gravissimorum criminum crederes ream. Cumque a nobis crebrius moneretur, ut parceret oculis et eos servaret Evangelicæ lectioni, aiebat: Turpanda est facies quam contra Dei præceptum purpurisso, et cerussa, et stibio sæpe depinxi. Affligendum corpus, quod multis vacavit deliciis. Longus risus perpeti compensandus est fletu. Mollia linteamina et serica pretiosissima, asperitate cilicii commutanda. Quæ viro et sæculo placui, nunc Christo placere desidero. » Vide eumdem, *epist*. 30, graphice describentem raram Fabiolæ pœnitentiam.

S. Paulæ.

18. AMBULANS AUTEM JESUS JUXTA MARE GALILÆÆ, VIDIT DUOS FRATRES, SIMONEM, QUI VOCATUR PETRUS, ET ANDREAM, FRATREM EJUS, MITTENTES RETE IN MARE (ERANT ENIM PISCATORES).

Vers. 18. *Luc*. V, 15; *Mar*. I, 16.

19. ET AIT ILLIS: VENITE POST ME, ET FACIAM VOS FIERI PISCATORES HOMINUM.

Vers. 19. *Luc*. V, 10; *Mar*. I, 17.

20. AT ILLI CONTINUO RELICTIS RETIBUS SECUTI SUNT EUM.

Vers. 20.

Nota, quoad seriem historiæ, multa hic esse supplenda ex S. Joanne, cap. I, scilicet quod post baptismum Christi a Joanne susceptum, postque ejus jejunium quadraginta dierum in deserto et trinam Satanæ tentationem, Judæi miserunt legatos ad Joannem Baptistam, qui rogarent eum an ipse esset Christus. Respondit Joannes se non esse Christum. Postridie venit rursus ad Joannem Jesus, tuncque de eo turbis dixit Joannes: *Ecce hic est Christus*. Quo audito, duo Joannis discipuli contulerunt se ad Jesum, e quibus unus fuit Andreas, qui illico fratrem suum Simonem Petrum adduxit ad Christum; moxque Christus vocavit Philippum, qui ad eumdem secum adduxit Nathanaelem, ita ut Christus jam quinque haberet discipulos nunc nominatos, qui cum ipso interfuerunt nuptiis in Cana Galilææ; iidem, mox relicto Christo, rediere ad suam piscationem. Inde Jesus rediit in Judæam, ubi habuit colloquium cum Nicomedo, quod recenset Joannes, cap. III, ibique baptizabat et patrabat miracula, quibus dum inclaresceret, timens invidiam Scribarum et Pharisæorum, quorum accusatione jam captus erat ab Herode Joannes Baptista, iterum reversus est in Galilæam, ibique vocavit Petrum et Andream, Jacobum et Joannem, uti hic narrat Matthæus. Quare solus Joannes enarrat acta primi anni prædicationis Christi; Matthæus vero, Lucas et Marcus inchoant ab anno secundo prædicationis, qui fuit ætatis Christi 32, cum congregavit Apostolos.

Supplenda ex S. Joanne.

Ordo vocationis Apostolorum.

Hinc liquet aliam esse hanc vocationem Petri et Andreæ, ab ea quam recenset Joannes, cap. I, 36. Ibi enim Andreas a Joanne Baptista necdum

Vocatio Apostolorum multiplex.

capto, missus est cum socio ad Christum, eumque familiariter nosse cœpit, non tamen ei discipulum stabilem se addixit, sed ad sua retia rediit; hic vero capto jam Joanne, Andreas et Petrus, vocati a Christo, se ei discipulos dedunt constanterque ei adhærent, nec amplius ad propria sunt reversi. Est ergo hæc secunda Apostolorum vocatio. Tertiam vocationem addit S. Augustinus, Lyranus, Maldonatus et Toletus, scilicet eam qua, post miraculosam capturam piscium vocati a Christo, ei se totos addixerunt, uti recenset Lucas, cap. v, 10.

Sed verius est illam apud Lucam vocationem eamdem esse cum hac Matthæi : tum quia Petrus et Andreas, non nisi viso illo miraculo in captura piscium, de quo Lucas, vocati et permoti videntur ad indivulse sequendum Christum; tum quia Lucas æque ac Matthæus dicit eos, relictis omnibus, secutos esse Christum, quod sane absolute intelligendum videtur; neque verisimile est eos semel plane pleneque vocatos, et Christum secutos, rursum ab eo defecisse et quasi apostatasse, ut tertio apud Lucam vocari debuerint. Denique τὸ *faciam vos fieri piscatores hominum*, plane idem est cum eo quod Christus apud Lucam ait Petro : « Ex hoc jam eris homines capiens. » Eadem ergo est vocatio Apostolorum a Matthæo et Luca recensita, sed Matthæus succincte vocationis substantiam assignat eamque quasi per compendium perstringit; Lucas vero, more suo, ejusdem seriem et historiam particulatim et prolixe enarrat, uti fuse et præcise per singula ostendit Jansenius, cap. XXVI *Concordiæ Evang.* Ita censet S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et alii. Jam singula verba expendamus.

AMBULANS — non casu, non animi causa, sed ut ad sui sequelam vocaret Petrum et Andream, Jacobum et Joannem; Christus enim nec ambulationem, nec aliam actionem ullam exercebat solius naturæ vel recreationis causa, sed omnes dirigebat ad finem spiritualem, scilicet ad Dei gloriam et aliorum salutem. Imitentur hoc Christiani, præsertim sacerdotes et religiosi; sic nil facient otiosum, sed omnia fructuosa.

JUXTA MARE GALILÆÆ, — cui adjacet Capharnaum urbs, in qua Christus domum sibi delegerat ad prædicandum domi suis discipulis, et in synagogis per Sabbata omnibus Judæis. Mare hoc alio nomine vocatur Tiberiadis, item lacus vel stagnum Genesareth.

Cephas, id est Petra Ecclesiæ.

SIMONEM, QUI VOCATUR PETRUS, — qui scilicet a Christo vocatus est *Cephas*, id est Petra, vel Petrus, *Joan.* I, 42, quia super eum ædificaturus erat Ecclesiam suam. *Matth.*, cap. XVI, 18. *Simon* Hebraice idem est quod *audiens*, *obediens*; שמע *scama* enim significat audire, obedire. Vide dicta *Genes.*, cap. XXIX, 33.

Simonis etymon.

Andreas, id est virilis.

ANDREAM. — Andreas est græcum nomen, quod a Græcis, quibus post Alexandrum Magnum subditi fuere, accepere Judæi, uti et Jason, Eupolemus, Lysimachus, Menelaus aliaque plura nomina græca Judæorum, quæ, II *Mach.* IV et seqq., leguntur; Ἀνδρεῖος enim Græce idem est quod *virilis*, *robustus*, *fortis*, qualis revera fuit S. Andreas in cruce.

MITTENTES RETE IN MARE. — Supple, ex Luca, V, 1 et seq., Christum ascendisse in naviculam Petri, indeque docuisse turbas, mox jussisse Petro ut mitteret rete in mare, cui illico attraxit ingentem piscium copiam, ita ut rete rumperetur; quo miraculo ad Christum conversus est cum Andrea, Jacobo et Joanne, qui omnes totos se Christo addixerunt. Tunc ergo quatuor hos discipulos vocavit Christus, tum voce, dicendo : « Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum, » ut ait hic Matthæus; tum miraculosa captura piscium, ut docet Lucas. Videtur hæc vocatio Apostolorum contigisse anno primo prædicationis Christi ad finem decurrente, puta anno 32 ætatis Christi, in februario, vel initio martii ante Pascha, uti dixi in Chronotaxi.

VENITE POST ME, — id est sequimini me meumque vitæ Apostolicæ institutum, ut relicto piscationis omnique humano officio, totos vos mecum dedatis perfectioni et prædicationi Evangelicæ. Ego enim officium vestrum in longe melius et divinius commutabo. *Faciam* enim *vos piscatores*, non piscium, sed *hominum*. Christiani enim sunt quasi pisces natantes in aqua baptismi :

Sunt illic merces plagæ; sunt vota rudentes;
Mors, pretium; virtus, prora; carina, salus;
Vincla, fides; malus, pietas; suspiria, venti;
Spes, velum; remus, gratia; rector, amor.

Hæc est navis Ecclesiæ Christi qua in cœlum enavigamus. Analogias novemdecim piscium et hominum recensui, *Habbuc.* I, 14, quas vide, si libet.

Christus vocatur piscis. Cur?

Hinc Christus a priscis vocatur ἰχθύς, id est piscis : unde et nominis ἰχθύς initiales litteræ per acrostichin hanc reddunt sententiam : Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς σωτήρ, id est *Jesus Christus Dei filius salvator*; de qua extat carmen Sibyllæ Erythrææ apud S. Augustinum, lib. XVIII *De Civ.*, cap. XXIII; Tertullianum, lib. *De Baptismo*, et Prosperum, II part. *Prædict.*, cap. XXXIX. S. Lucas ait Christum dixisse Petro : « Ex hoc jam homines eris capiens, » Græce ζωγρῶν, id est *vivos capiens*, vel *ad vitam capiens*. S. Ambrosius vertit, *vivificans*, *q. d.* Piscatores capiunt pisces ad mortem, ut scilicet eos occidant et comedant; at tu, o Petre, cum cæteris Apostolis capies homines ad vitam, ut scilicet moriantur vitæ veteri qua vixerunt in peccatis, et inchoent novam vitam qua in sanctitate vivant Deo, juxta illud, *Rom.* VI : « Existimate vos mortuos peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu. » Et *Coloss.* III : « Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. »

Præclare S. Augustinus, tract. 7 *in Joan.* : « Volens Christus, inquit, superborum cervices fran-

gere, non quæsivit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est imperatorem. Magnus Cyprianus orator, sed prius Petrus piscator. » Nimirum Christus per piscatores convertit oratores, imperatores et omnes mundi principes. Hoc fuit miraculum miraculorum et opus proprium Deo. Unde illud prævidens et prædicens Jeremias, cap. XVI, 16, « Ecce, ait, ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos. » Hoc est quod admiratur Paulus, I *Corinth.* I, dicens : « Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles ; sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia, » etc. Causam subdit : « Ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus, » sed « qui gloriatur, in Domino glorietur. » Vide ibi dicta.

AT ILLI CONTINUO RELICTIS RETIBUS SECUTI SUNT EUM. — Tanta vis fuit miraculi capturæ piscium et vocis Christi vocantis Apostolos eos, tum exterius dicentis : « Venite post me, » tum magis interius mentes eorum sua gratia pulsantis ; Apostoli enim hi primarii, ea audita, continuo mutarunt navim et retia in domum et scholam Christi, ac piscium lucrique cupiditatem in zelum animarum. Fit ergo hic mare, terra ; navis, Ecclesia ; pisces, homines vagi errantesque in terra, ut pisces in vasto mari.

RELICTIS RETIBUS. — Sub retibus intellige navim, domum, piscandi officium, famulos, parentes, cognatos, domesticos cæteraque omnia, juxta illud S. Petri ad Christum : « Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis ? » *Matth.* XIX, 27. Quod ergo occiso Christo hi Apostoli, *Joan.*, cap. XXXI, 3, piscationi operam dedisse leguntur, non id fuit animo repetendi piscationis officium, sed ut otium fallerent et mentem ex Christi nece afflictam hac veteri occupatione recrearent. Hoc exemplum Apostolorum imitentur qui a Christo ad apostolatum, ad actus heroicos, ad vitam perfectam et religiosam vocantur, ut relictis parentibus, domibus, opibus, etc., continuo eum sequantur, de nulla re solliciti, sed omnes suas sollicitudines in Christum, qui eos vocat, resignantes. Christus enim de omnibus hisce eis abunde providebit, et centuplum quod, *Matth.* XIX, promisit, rependet. Sapienter S. Bernardus ad eos qui Deum ad ardua vocantem sequi trepidant : « Quid times? inquit, quid dubitas? Vocat te magni consilii Angelus, quo nemo est sapientior, nemo fortior, nemo fidelior. »

Tropologice : Scholiastes, in cap. I *Marci* apud S. Hieronymum : « Relinquenda sunt, ait, retia aranearum, quibus velut culices tenebamur, puta vanitates mundi. »

Vers. 21. *Luc.* V, 9; *Marc.* I, 19, 20. 21. ET PROCEDENS INDE, VIDIT ALIOS DUOS FRATRES, JACOBUM ZEBEDÆI (filium) ET JOANNEM, FRATREM EJUS, IN NAVI CUM ZEBEDÆO PATRE EORUM REFICIENTES (Græce καταρτίζοντας, id est resarcientes, redintegrantes) RETIA SUA (rupta vel vitiata), ET VOCAVIT EOS.

JACOBUS — Hebr. idem est quod *supplantator*, ut patet, *Genes.* XXV, 26 ; ipse enim supplantavit mundum et mundana omnia, ut Christum sequeretur. Jacobi etymon.

ZEBEDÆUS — idem est quod *domans*, *liberalis*, *munificus* ; ipse enim jam senex duos filios, qui erant baculus senectutis suæ, ultro Christo obtulit et donavit ; זבד *zabad* enim est dare, donare, dotare. Zebedæi.

JOANNEM. — Joannes idem est quod *gratia Dei*, hanc enim copiose præ cæteris Apostolis in Joannem effudit Christus. « Hac Apostolorum quadriga, ait Anonymus, vehimur ad æthera, his quatuor angulis constituitur prima Ecclesia. » Nimirum Petrus suo exemplo nos monet illico obedire Christo vocanti ; Andreas viriliter vocationem prosequi ; Jacobus supplantare adversarios ; Joannes ad hæc implenda crebro flagitare Dei gratiam. Joannis.

22. ILLI AUTEM STATIM RELICTIS RETIBUS (Græce et Syriace pro *retibus* est *navi*) ET PATRE, SECUTI SUNT EUM. — Moti tum voce Christi, tum miraculo capturæ piscium in navi Petri ipsi enim quasi socii Petri eum in attrahendo reti tot piscium adjuverant, ut ait Lucas V, 9. Vers. 22. *Luc.* V, 11; *Mar.* I, 20.

Nota : Lucas, c. V, 11, horum quatuor Apostolorum vocationem in unum convolvit, unaque sententia perstringit, de omnibus dicens : « Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum. » Sed Matthæus illam evolvit, et particulatim enarrat duplicemque vocationem assignat : priorem Petri et Andreæ ; secundam Jacobi et Joannis. Hæc est enim historiæ series : Christus navi Petri vectus, docensque turbas, appulit ad littus, ibique vocavit Petrum et Andream, dicens : « Venite post me. » Mox paulo ulterius progressus, vidit Jacobum et Joannem, socios Petri et Andreæ, reficientes tum rete Petri ex captura tot piscium jam ruptum, tum retia sua, ibique eos vocavit, dicens : « Venite post me ; » illi hac voce exciti et miraculo capturæ piscium cui interfuerant commoti, et exemplo Petri et Andreæ invitati, illis se adjungentes, illico relicto patre et omnibus, Christum secuti sunt. Ita ex S. Augustino, lib. II *De Consensu Evangel.*, cap. XVII, Jansenius, Franciscus Lucas et alii.

23. ET CIRCUIBAT JESUS TOTAM GALILÆAM, DOCENS IN SYNAGOGIS EORUM, ET PRÆDICANS EVANGELIUM REGNI, ET SANANS OMNEM LANGUOREM (Græce νόσον, id est morbum jam habituatum, ait Euthymius, et radicatum, etiam insanabilem) ET OMNEM INFIRMITATEM, Græce μαλακίαν, id est mollitiem, languorem, virium defectionem, lassitudinem, quæ solet morbi esse prænuntia) IN POPULO. — Id fecit Christus, tum ut miraculis hisce Evangelium suum et novam inauditamque legem quam in mundum inferebat, confir- Vers. 23. *Luc.* IV, 44 et VIII, 1; *Marc.* I, 39. *Inf.* IX, 35.

maret; Jesus enim « auctoritatem sibi suæque legationi conciliavit claritate signorum, » ait S. Chrysostomus, tum ut per sanitatem corporis sanaret animam; sanati enim corpore ob hoc beneficium et miraculum credebant et dedebant se Christo. *Evangelium regni*, est lætum nuntium de regno cœlorum jamjam per Christi mortem aperiendo, et de via et modo illud ineundi et reipsa consequendi; utrumque enim prædicabat Christus assidue et continuo, non equo nec curru vectus, sed pedibus incedens, circumeundo omnes urbes et pagos Galilææ. Mirare hic in Christo indefessum prædicandi studium, ac labores Evangelicos, imo Angelicos, illosque imitare.

Vers. 24. *Luc.* IV, 14, et VI, 18, 19; *Mar.* III, 10, 11.

24. Et abiit opinio (Græce ἀκοή, id est auditio, rumor, fama) ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus et tormentis (Græce βασάνοις, id est *torminibus, cruciatibus*, qui similes sunt iis quos sentiunt illi qui in equuleo torquentur et cruciantur: βάσανος enim proprie est *quæstio*, qua reus in equuleo torquetur, ut delictum et complices delicti confiteatur) comprehensos, et qui dæmonia habebant (dæmoniacos, obsessos et possessos a dæmonibus) et lunaticos et paralyticos, et curavit eos. — Lunatici sunt ægri qui lunæ et lunationibus subjacent, ut juxta eas ægrius habeant, aut delirent et insaniant, Unde Arabicus vertit: *Et qui agitabantur in principiis lunationum.* « Lunatici, ait Apuleius, sunt qui cursum lunæ patiuntur, puta in quos luna agit; hæc enim dominatur humidis iisque qui humido et debili sunt cerebro: unde in novilunio et plenilunio humores, puta pituitam et melancholiam auget et miscet, itaque cerebrum turbat agitque in delirium, maniam, phrenesin; quales potissimum sunt epileptici, qui comitiali morbo laborant (quo agitari illos perhibent, qui nati sunt in interlunio, id est inter deficientem lunam et novilunium, licet id neget Valesius, *Sacræ Philosoph.* cap. LXXI); aut insania aliove morbi genere quopiam, certis lunæ temporibus gravantur et agitantur; cui malo sæpe se dæmon immiscet, graviusque tales affligit magis concitando humores, præsertim bilem utramque, tam atram quam flavam, id est melancholiam et choleram, imo ipse subinde malum hoc procurat et efficit, ut patebit, cap. XXII, 17 et 18. « Dæmon enim, ait Glossa, lunæ tempora servat, ut creaturam infamet in creatoris blasphemiam; utque per humores a luna commotos magis phantasiam turbet, hominesque tentet et vexet tristibus et cholericis phantasmatibus, ac subinde adigat ad desperationem et necem sibi inferendam. »

Lunatici qui?

Et curavit eos. — « A nullo horum fidem requisivit, » ait S. Chrysostomus, nondum enim virtutem suam ostenderat, et venientes a longe parvam adhuc in eum fidem habebant; postea vero ab ægris fidem requisivit, ut patebit in sequentibus. « Nubes quasdam signorum, ait Chrysostomus, Matthæus paucis verbis transcurrit, e quibus nonnulla postea distinctius et fusius enarrabit. »

Mystice: lunatici sunt varii, mutabiles et inconstantes, qui nunc Deo et pietati, nunc diabolo et cupiditatibus serviunt, juxta illud: « Homo sanctus in sapientia manet sicut sol, nam stultus sicut luna mutatur. » *Eccli.* XXVII, 12. Vide ibi dicta. Lunatici sunt inconstantes.

25. Et secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa, et Decapoli, et de Hierosolymis, et de Judæa, et de trans Jordanem. — « Secuti sunt multi Christum, ait Glossa, alii ob cœlestia, alii ob curationem, alii fama et curiositate ducti, alii per invidiam, volentes eum in aliquo carpere et accusare. » Causam dat S. Bernardus, serm. 1 *De omnibus Sanctis*, dicens: « Prædicantem Dominum de civitatibus et castellis populi sequebantur, quorum salvabat animas, sanabat corpora, et adhærebant ei, affatu pariter et aspectu illius delectati, cujus nimirum vox suavis et facies decora, sicut scriptum est: Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis: talis est quem nos sequimur, cui adhæremus, totus desiderabilis, in quem non solum populi, sed et ipsi quoque Angeli sancti desiderant prospicere. » Vers. 25. *Luc.* VI, 17; *Mar.* III, 7, 8.

Decapoli. — Decapolis est regio decem non tribuum, ut habet Glossa interlinearis, sed urbium; δέκα enim sunt decem, πόλις est *urbs*. Decem harum urbium nomina, teste Brochardo et Adrichomio, hæc sunt: Tiberias, Sephet, Asor, Cedes, Cæsarea Philippi, Capharnaum, Iotapata (cui præfuit Josephus contra Romanos et Titum pugnans), Bethsaida, Corozaim, Bethsan, sive Scythopolis. Decapoli quæ?

Et de trans Jordanem. — Id est de regionibus ultra Jordanem sitis respectu Galilææ, quæ erat cis Jordanem, in qua prædicabat Christus, uti sitæ sunt Galaad, Trachonitis, Abylina, Seir, Cœlesyria, et Batanæa, olim Basan dicta, quæ fuit ditio Og regis; Syri enim et Chaldæi sæpe Hebræum *Schin* in *Tau* commutant, ut pro *Basan* dicant *Batan*; pro *scheloscha, telata*, id est tria; pro *schabar, tebar*, id est fregit; pro *scub, tub*, id est reversus est; pro *scor, tor*, id est taurus. Ulterius vero sita erat Arabia triplex, scilicet Felix, Petræa et Deserta. Ex his omnibus regionibus multi fama doctrinæ et miraculorum Christi exciti, ad eum confluxerunt eumque quaquaversum comitati sunt.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Incipit hic sermo Christi in monte, quem hoc capite et duobus sequentibus enarrat Matthæus, quo primo docet octo beatitudines Evangelicas; secundo, vers. 22 corrigit justitiam Scribarum, ac decalogum perfecte docet et explicat, scilicet, eo non tantum externum actum homicidii, adulterii, furti, sed et internam concupiscentiam prohiberi.

1. Videns autem Jesus turbas, ascendit in montem; et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus; 2. et aperiens os suum docebat eos, dicens : 3. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. 4. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. 6. Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. 7. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. 8. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. 9. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. 10. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. 11. Beati estis cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint et dixerint omne malum adversum vos mentientes, propter me. 12. Gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis; sic enim persecuti sunt prophetas, qui fuerunt ante vos. 13. Vos estis sal terræ. Quod si sal evanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras et conculcetur ab hominibus. 14. Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita. 15. Neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. 16. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. 17. Nolite putare quoniam veni solvere legem, aut prophetas; non veni solvere, sed adimplere. 18. Amen quippe dico vobis, donec transeat cœlum et terra, iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant. 19. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum; qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. 20. Dico enim vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. 21. Audistis quia dictum est antiquis: Non occides; qui autem occiderit, reus erit judicio. 22. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. 23. Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, 24. relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens, offeres munus tuum. 25. Esto consentiens adversario tuo cito dum es in via cum eo, ne forte tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministro et in carcerem mittaris. 26. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem. 27. Audistis quia dictum est antiquis : Non mœchaberis. 28. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. 29. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te; expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. 30. Et si dextra manus tua scandalizat te, abscide eam, et projice abs te; expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam. 31. Dictum est autem : Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. 32. Ego autem dico vobis : Quia

omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari; et qui dimissam duxerit, adulterat. 33. Iterum audistis quia dictum est antiquis : Non perjurabis; reddes autem Domino juramenta tua. 34. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est; 35. neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Hierosolymam, quia civitas est magni regis; 36. neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. 37. Sit autem sermo vester : est, est; non, non; quod autem his abundantius est, a malo est. 38. Audistis quia dictum est : Oculum pro oculo, et dentem pro dente. 39. Ego autem dico vobis, non resistere malo; sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram. 40. Et ei qui vult tecum judicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. 41. Et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. 42. Qui petit a te, da ei; et volenti mutuari a te, ne avertaris. 43. Audistis quia dictum est : Diliges proximum tuum et odio habebis inimicum tuum. 44. Ego autem dico vobis : Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos; et orate pro persequentibus et calumniantibus vos; 45. ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. 46. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne et Publicani hoc faciunt? 47. Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne et Ethnici hoc faciunt? 48. Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est.

Vers. 1. Christus ivit ad montem. Cur? Causa Prima. 1. VIDENS AUTEM JESUS TURBAS, ASCENDIT IN MONTEM; ET CUM SEDISSET, ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI EJUS. — Causæ multæ fuerunt cur Christus ascenderit in montem. Prima, ut instante nocte, ibi se daret quieti; turbæ vero ad vicinas villas se conferrent, ibi pernoctaturæ et mane ad Christum redituræ. Secunda. Secunda, ut in monte tota nocte oraret, uti fecit, teste Luca. Tertia. Tertia, ut ibidem mane facto e discipulis suis eligeret duodecim Apostolos, uti ipsum fecisse narrant Lucas et Marcus. Quarta. Quarta, ut e monte sublimi sublimem et cœlestem Evangelii doctrinam depromeret. Quinta. Quinta, ut antitypus responderet suo typo, et veritas suæ figuræ. Lex enim vetus, quæ typus fuit novæ, edita fuit in monte Sina, *Exodi* XIX. Nova autem magis excelsa et ardua est quam vetus; in celsiori ergo monte eam prædicari oportuit.

Tropologice : Auctor *Imperfecti*, homil. 9, dat causam Christi ascensus in montem : « Ut ostendat nobis, inquit, quoniam in altitudine spiritualium virtutum consistere debet qui docet justitiam Dei, pariter et qui audit. » Et quod ad doctorem spectat, statim rem confirmat : « Qui docet, inquit, verborum suorum sit ipse exemplum, ut magis opere doceat quam sermone; qui autem ambulat per convalles vitæ terrenæ, et loquitur alios sermones, non alterum instruit, sed seipsum castigat. Nemo enim potest in valle stare, et de monte loqui; si in terra est animus tuus, ut quid de cœlo loqueris? Si autem de cœlo loqueris, in cœlo consiste. » Quod ad auditorem pertinet non minus eleganter : « Qui, inquit, audit justitiam Dei, ideo debet in altitudine bonorum operum consistere, quia discipulus imitator esse debet magistri. Si autem in peccatis vivas et audias justitiæ verba, judicium tibi, non salutem acquiris; audis enim ne excusationem habeas. Si facere justitiam non vis, ut quid prædicatorem justitiæ audis? ut quid doctorem appellas, cujus non vis esse discipulus? »

Quæres, quis fuit hic mons? « Nonnulli simplicium fratrum, ait S. Hieronymus, putant Christum beatitudines et cætera quæ sequuntur in monte Oliveti (qui est in Judæa juxta Jerusalem) docuisse, quod nequaquam ita est; ex præcedentibus enim et sequentibus in Galilæa monstratur fuisse locus, quem putamus esse vel Thabor, vel quemlibet alium excelsum montem. » Chorographi terræ Mons Christi quis? sanctæ, ut Brocardus, *Itinerario*, cap. III; Bredenbachius, *ibidem*; Fretel., pag. 8; Saligniacus, tom. IX, cap. VIII; Adrichomius, pag. 111, num. 69, tradunt hunc montem vocari montem Christi, quod Christus in eo solitus sit orare et prædicare, qui ab urbe Capharnao versus occidentem tribus milliaribus distat, nec procul a mari Galilææ abest adjacetque urbi Bethsaidæ. Altitudo ejus tanta est, ut inde terra Zabulon, Nephtalim, Trachonitis, Ituræa, denique Seir, Hermon et Libanus montes conspici possint. Natura totus herbosus, floridus et amœnus, ac cœlesti philosophiæ convenientissimus. Unde et Christus frequenter in hoc loco oravit et docuit. Hic divina oratione integras noctes traxit. Hic omnibus discipulis suis ad se vocatis, duodecim ex eis delegit, quos et Apostolos ordinavit ac nominavit. In hoc ergo monte celso Christus habuit hunc sermonem prolixum, quo summam Evangelii et perfectionem legis novæ docet, et paucis complectitur. « Ostenditur adhuc in eo lapis, ait Adrichomius, in quo Christus prædicans sedit, et loca in quibus

Apostoli consedisse memorantur. » Hucusque illi.

Nota : voluit Matthæus, incohans a prædicatione Christi, summam ejus initio tradere, ut novæ legis præ veteri sublimem doctrinam, sanctitatem et perfectionem statim lectori repræsentaret per sermonem quem Christus habuit in monte, etiamsi longe posterius is habitus sit. Multa enim eum antecesserunt quæ in sequentibus recensebit : hæc ergo fuit series historiæ. Christus, cum cuidam manum quæ exaruerat restituisset die Sabbati, ut habet Matthæus, cap. XII, 15, fugiens iram Scribarum, recepit se ad mare Galilææ, ubi affluente turba, cum multos ægros sanasset, ascendit in montem in quo, cum pernoctasset in oratione, mane duodecim Apostolos constituit. *Luc.*, cap. VI, 12. Quo facto, ut habet Lucas, descendit e fastigio montis ad locum in eo decliviorem et campestrem, ibique sedens, sequentem habuit concionem, partim ad discipulos, partim ad totam turbam, nam hanc concioni interfuisse patet hic, cap. VII, 28. Porro eamdem hanc esse concionem cum illa quam recenset Lucas, cap. VI, liquet ex eodem utriusque argumento, eodem initio et fine eodem. Utrobique enim proponitur a Christo summa Evangelicæ prædicationis et perfectionis. Licet enim Matthæus octo numeret beatitudines, Lucas vero quatuor duntaxat; tamen in illis octo hæ quatuor, et in his quatuor illæ octo continentur, ut advertit S. Ambrosius; Lucas enim in rebus gestisque Christi Matthæus vero in dictis verbisque ejus enarrandis est fusior, magisque se expandit, uti dixi Canone 14.

Series historiæ.

Igitur electio Apostolorum a Christo facta est in cacumine montis; sermo vero sequens habitus est in descensu montis, sive in loco campestri, ut ait Lucas. Ita Jansenius, Franciscus Lucas et alii, licet Maldonatus putet habitum in ipso monte, quodque Christus e loco campestri rursus conscenderit montem ibique legem novam promulgarit.

Porro, Matthæus vocationem Apostolorum, quæ hunc sermonem antecessit, rejicit in cap. X, quia necdum ipse suam a Christo vocationem enarrarat; hanc enim narrat cap. IX. Certum est autem Matthæum, uti et cæteros Apostolos huic sermoni Christi interfuisse. Habitus fuit hic sermo a Christo sub medium maii, cum paulo ante eodem mane electio Apostolorum ab eo facta esset, anno ætatis ejus 32, qui fuit prædicationis Christi secundus, uti dixi in Chronotaxi, num. 21.

ET CUM SEDISSET. — Doctoris enim est in cathedra vel altiori loco sedere, ut eminus audiatur; discipuli vero est docenti astare vel subsidere, in humiliori scamno vel loco. Rursum sessio tranquillitatem Christi notat; corpore enim sedente, mens pariter sedata quasi sedet, et apta est rebus divinis meditandis et docendis. Qua de causa S. Bernardo familiare fuit sedere.

Vers. 2. 2. ET APERIENS OS SUUM, DOCEBAT EOS, DICENS : — Aperire os Hebr. idem est quod loqui; sed hic emphasim habet, *q. d.* Christus res sublimes, miras et magnas ac divina mysteria, quæ antea tacuerat et mente celarat, jam reserans aperto ore patefecit. Ita S. Hilarius; S. Bernardus vero, serm. 1 *in festo omnium Sanctorum* : « Aperuit, ait, nunc os suum, qui prius aperuerat ora prophetarum, » etc. « Vere apertum est os ejus, in quo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ sunt reconditi. »

3. BEATI PAUPERES SPIRITU (Ægyptius *in spiritu*), QUONIAM IPSORUM EST REGNUM COELORUM. — Christus a beatitudine quam omnes quærunt et ambiunt, sed pauci inveniunt et nanciscuntur, orditur sermonem, uti et David librum *Psalmorum*, dicens : « Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, » etc. *Psal.* I. Vers. 3.

Docet ergo Christus aliis in rebus sitam esse veram beatitudinem, quam vulgus autumet, aut Philosophi tradant, scilicet in paupertate spiritus, in mansuetudine, in siti justitiæ, in sancto luctu, in patientia et pace.

BEATI ergo sunt PAUPERES SPIRITU. *Beati*, inquam, in spe, sed nondum in re; *Beati*, beatitudine viæ, non patriæ, qui scilicet in recta sunt via tendente ad beatitudinem; *Beati* in inchoatione virtutis et pacis, non in consummatione coronæ et gloriæ. « Beatitudo, ait Nyssenus, est dos propria Deo : dum ergo Christus pauperes spiritu facit beatos, facit eos participes divinitatis. » *Luc.* VI, 20.

Beatitudo dos Dei.

Alludit ad illud Mosis, *Deut.* XXXIII, 29 : « Beatus es tu, Israel : quis similis tui, popule, qui salvaris in Domino? » Pauperes enim spiritu sunt Israel, populus electus, qui suam spem, opes, salutem et felicitatem collocarunt in Domino; quia enim spernunt opes terræ iisque dominantur, hinc sunt Israel, id est dominantes Deo et cœlo : « quoniam ipsorum est regnum cœlorum. » Porro Isidorus, lib. X *Orig.*, littera B : « Beatus, inquit, dictus quasi bene auctus, scilicet, ab habendo quod velit, et nil patiendo quod nolit. Ille autem vere beatus est qui et habet omnia quæ vult bona, et nihil vult mali. Ex his enim duobus beatus homo efficitur. » Sic et Varro, lib. IV *De Lingua Latina* : « Beatus, inquit, dicitur, qui multa habet bona, et is *opulentus*, ab ope, cui eæ opimæ. *Dives*, a divo, qui ut Deus nihil indigere videtur. » Et Cicero, *Tuscul.* III : « Beatus est, inquit, cui secretis malis omnibus cumulata est bonorum complexio. » Quæ autem vere sint bona, hic ostendit Christus, nimirum paupertatem spiritus, mansuetudinem, sanctum luctum, sitim justitiæ, etc.; quare qui hæc possident, beati sunt ideoque semper gaudent. Unde Aristoteles, lib. VII *Ethices*, vocem μακάριος, id est beatus, derivat a χαίρειν, id est *gaudere*, quasi beatus sit qui semper gaudet.

Beati etymon.

Hæ octo beatitudines sunt quasi octo mundi paradoxa. Mundus enim et Philosophi beatitudinem collocant in opulentia, non in paupertate; in sublimitate, non in humilitate; in saturitate,

non in esurie; in gaudio, non in luctu, etc. Unde S. Ambrosius, lib. I *De Offic.*, cap. XXI : « Inde, ait, incipit beatitudo judicio divino, ubi ærumna æstimatur humano; » stultam ergo facit hic Christus sapientiam mundi, ut ait Apostolus, I *Cor.* I. « Veritas loquitur, » ait S. Bernardus, serm. *in festo omnium Sanctorum*, « quæ nec falli nec fallere potest, et ipsa est quæ dicit : Quoniam beati pauperes spiritu. Sic vos insensati filii Adam divitias quæritis, divitias desideratis usque adhuc, cum jam beatitudo, pauperum divinitus commendata, prædicata mundo, credita sit ab hominibus? Quærat eas paganus, qui sine Deo vivit. Quærat Judæus, qui terrenas promissiones accepit; sed qua fronte magis, aut qua mente Christianus divitias quærit, postquam Christus beatos esse pauperes prædicavit? » Et S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 12, initio : « Monachorum, ait, opes in paupertate, possessio in peregrinatione, gloria in contemptu, potentia in infirmitate, fœcunditas in cælibatu (siquidem præstantiores fœtus illi sunt qui secundum Deum existant, quam qui a carne ortum ducunt), qui deliciis minime studere pro deliciis habent, qui regni cœlestis causa humiles sunt, qui in mundo nihil habent, et supra mundum existunt, qui etiam in carne extra carnem vivunt, qui pro portione Dominum habent, qui propter regnum inopia laborant et propter inopiam regnant. »

Monachorum elogia.

Simeon Stylites.

Has Christi beatitudines in templo legi audiens Simeon Stylites, cum oves pasceret, illico iis relictis adiit monasterium mox, columnam conscendit ac stetit in ea perdius et pernox, vix comedens, semper cœlestia meditans, factus orbi portentum, ut beatitudines hasce assequeretur. *Menologium Græcorum*, die prima septembris, asserit eum stetisse in columna 47 annos; Baronius vero supra 80, mortuumque anno Christi 460. Idem Simeon quotidie bis prædicans ad affluentem turbam, non aliud concionabatur, quam « contemnite terrestria, amate et ambite cœlestia, quæ sola vos beabunt, » uti refert Thedoretus oculatus et auritus testis, in ejus Vita.

Porro S. Lucas, cap. VI, 24, singulis beatitudinibus apponit et opponit singulas infelicitates, comminans illis *væ*, id est æternam damnationem et gehennam, de quo ibidem. Denique has octo beatitudines non distingui a virtutibus ejusdem nominis, nec a donis Spiritus sancti, docet Suarez, lib. II *De Necess. gratiæ*, cap. XXII, ubi fuse omnes octo explicat.

PAUPERES SPIRITU. — Pauperes hic vocantur ii qui carent bonis non naturæ, nec gratiæ, sed fortunæ et opum. Pauperes ergo hic proprie accipiuntur, opponuntur enim divitibus. *Luc.* VI, 24. « Væ, inquit, vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram; » divitiæ enim sunt causa superbiæ, gulæ, luxuriæ, injustitiæ, etc., quæ divites trahunt in gehennam, uti traxerunt divitem epulonem, *Luc.*, cap. XVI. Ideoque hic proprie dictis pauperibus in terra promittuntur divitiæ cœlestes, ipsumque regnum cœlorum. Idque significat vox Græca πτωχοὶ, id est mendici, ac Hebr. רשים *raschim*, et Syrum מסכנא *meschine*. Unde Italicum *meschino*.

Pauperes spiritu qui?

Beati ergo hic dicuntur pauperes non omnes, nec qui invita aut miserabili necessitate sunt pauperes, aut ex vana gloria, aut ex liberius philosophandi studio, ut Diogenes, Aristides et Crates Thebanus, qui magnum auri pondus, teste S. Hieronymo, projecit in mare, dicens : « Abite, malæ voluptates, mergo vos, ne mergar a vobis; » sed *spiritu*, id est laudabili voluntate a Spiritu sancto inspirata et ad spiritualia bona tendenti, cum scilicet paupertas propter Deum et regnum cœlorum sponte suscipitur, uti fit a religiosis, qui eam profitentur et vovent; aut certe patienter toleratur, uti fit a fidelibus, qui a persecutoribus, raptoribus, vel incendio, naufragio, etc. bonis spoliantur. Ita S. Hieronymus; S. Basilius, in *Regul. brevior.*, interrog. 207; et S. Bernardus, sermone 1 *in festo omnium Sanctorum*.

Crates.

Triplices pauperes.

Nota : Triplices sunt pauperes : *primo*, censu, ut mendici; *secundo*, spiritu, ut Abraham, qui censu erat dives, sed spiritu et affectu pauper; *tertio*, censu et spiritu, ut religiosi, qui ex affectu et amore paupertatis eam vovent et bonis omnibus se abdicant. Vice versa, triplices sunt divites : *primo*, censu, ut mercantes; *secundo*, spiritu, ut avari, qui ambiunt opes; *tertio*, censu et spiritu, ut divites, qui magis cupiunt ditari : « Vis intelligere, » ait Nyssenus, lib. *De Beatitudinibus*, « quis pauper spiritu sit? qui corporalem opulentiam animæ divitiis permutat; qui propter spiritum egenus est; qui terrenas divitias veluti quoddam onus excussit et abjecit, ut sublimis per aerem sursum rapiatur, ut inquit Apostolus, in nube una cum Deo per cœlestia tendens. Ponderosa quædam res est aurum, onerosa res omnis quæ divitiarum causa expetitur; levis vero res quædam et sublimia petens est virtus. Si igitur ad superna nos accedere oportet, ab iis quæ deorsum trahunt, inopes et egeni simus, ut in supernis versemur. »

Triplices divites.

Spiritu tria significat. Primo.

Vox *spiritu* ergo tria significat : *primo* enim opponitur carni et censui, et significat hujus paupertatis subjectum esse non corpus, sed spiritum, id est voluntatem, *q. d.* Beati pauperes non carne, non censu, sed spiritu, quorum spiritus pauper est, id est amans paupertatis, hoc est contemnens terrena et amans cœlestia. Hic enim est pauper soli, sed dives cœli. Sic sæpe sumitur *spiritus* in Scriptura, ut cum ait Apostolus, *Rom.* I, 9 : « Testis est mihi Deus, cui servio in spiritu meo. » Et Christus, *Joan.* IV : « Deus spiritus est, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. » *q. d.* Non cæremoniis

externis, sed interno spiritu et devotione mentis adorandus est Deus, juxta illud Catonis :

Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi præcipue pura sit mente colendus.

Ita S. Bernardus, serm. 1 *in festo omnium Sanctorum* : « Pauperes, ait, spiritu, id est spirituali voluntate, spirituali intentione, desiderio spirituali, propter solum beneplacitum Dei et salutem animarum; » idque dicit : « Propter plebeios pauperes necessitate miserabili, non laudabili voluntate. »

Secundo. *Secundo*, τὸ *spiritu* significat originem hujus paupertatis non esse ex necessitate, ostentatione, vanitate, uti fuit Diogenis, Crateris, Aristidis, sed ex Spiritu sancto; hic enim aspirat nobis voluntatem hujus paupertatis Evangelicæ, facitque ut sit virtus christiana, imo religiosa et divina. Vere S. Augustinus, in *Sentent.*, sententia 250 : « Dives, ait, qui talis est, ut contemnat in se quidquid illud est, unde inflari superbia solet, pauper est Dei. » Et S. Hieronymus : « Spiritu, ait, id est propter Spiritum sanctum voluntarie pauperes. »

Tertio. *Tertio*, τὸ *spiritu* significat finem hujus paupertatis, scilicet quod contemptus opum referatur ad spiritum, id est ad spiritualia bona, ut liberi a terrenis, expeditius capiamus et tendamus ad cœlestia : pauper ergo censu, fit dives sensu.

Nota τὸ *in spiritu* in sequentibus beatitudinibus subintelligi. *q. d.* Beati mites, non qui tales sunt ex natura phlegmatica, lenta, feminea et languida; sed mites *spiritu*, id est ex virtute spirituali mansuetudinis aspirata a Spiritu sancto, ac tendenti ad spiritualia bona. « Beati qui lugent, » non carne, sed spiritu, id est ob amissa bona non carnalia, sed spiritualia. « Beati qui esuriunt, » non carne, non ventre, sed spiritu, « justitiam. »

Paupertas hæc oritur ex humilitate. Porro, paupertas hæc spiritus conjuncta est et oritur ex humilitate et contemptu opum et honorum. Hinc recte SS. Hilarius, Augustinus, Chrysostomus, Ambrosius, Nyssenus, Epiphanius, Leo, Gregorius et ex iis Maldonatus, per *pauperes spiritu* intelligunt humiles mente et voluntate. « Nam, ut ait S. Chrysostomus, quod rerum necessitate aliqui humiles sint, laus non est, sed quod *spiritu*, id est libera voluntate et electione. » Unde Glossa : « Paupertas, ait, cujus nutrix est humilitas, duas habet partes, rerum abdicationem, et spiritus contritionem. » Aliam analogiam, aliter explicando τὸ *spiritu*, dat S. Augustinus, lib. I *De Serm. Domini in monte* : « Vulgo, ait, magnos spiritus superbi habere dicuntur. Quis nesciat superbos inflatos dici, tanquam vento distentos? Quapropter recte hic intelliguntur pauperes spiritu, humiles et timentes Deum, id est non habentes inflantem spiritum. » Initium enim gratiæ et gloriæ regnique cœlestis est humilitas, sicut initium culpæ et gehennæ est superbia. *Eccli.* II, 15. Unde S. Ambrosius, lib. V *in Luc.* VI, 20 : « Oportet, ait, te fieri pauperem spiritu; humilitas enim spiritus divitiæ virtutum sunt. » S. Leo, hom. *in festo omnium Sanctorum* : « Quid hac humilitate sublimius, quid hac paupertate locupletius. »

Radix beatitudinis est paupertas. Cur? Radix ergo et basis beatitudinis et perfectionis Evangelicæ, est voluntaria paupertas et humilitas, sicut radix omnis peccati est superbia et cupiditas, sive ut Apostolus ait, I *Timoth.*, cap. VI, 10, φιλαργυρία, id est *argenti aviditas*.

Præclare S. Cyprianus, tract. *De Nativit Christi* : « Pauperes, ait, electi; superbi, neglecti; nec fastus, nec altus, circa Christi discipulatum aliquem obtinent locum. Christus pauper discipulos divites aspernatur. Pauper mater, pauper filius, inops hospitium his qui in forma scholæ hujus in Ecclesia militant, præbent efficax documentum. Hunc in cunabulis adoravere et parvulum confitentes Deum. » Hoc Christus docuit nascens in stabulo, vivens in hospitio, moriens in patibulo. Hi « pauperes sunt mundo, sed divites Deo; egentes sæculo, sed locupletes Christo, » ait Chromatius in hunc locum.

Denique S. Bernardus, serm. 1 *in festo omnium Sanctorum* : « Attende, ait, quam sapienter ordinaverit sapientia contra peccatum primum, remedium primum apponens, ac si apertius dicat : Vis obtinere cœlum quod perdidit superbiens Angelus, qui confisus est in virtute sua et in multitudine divitiarum suarum? paupertatis vilitatem amplectere, et tuum erit.

Anagog. Anagogice : Franciscus Salesius, nuper Episcopus Genevensis, vir valde sapiens æque ac pius et sanctus, libro XII *Theotimi*, cap. II : « Pauperes, ait, sive mendici spiritu sunt, qui mendicant, id est esuriunt et sitiunt insatiabiliter spiritum, id est amorem et zelum Dei ejusque augmenta, ut is in eis assidue magnis incrementis assurgat et inardescat. »

Hinc audivi quemdam sic explicantem : « Beati pauperes spiritu, » id est beati qui faciunt apud Deum quod faciunt mendici apud divites, qui scilicet tanta humilitate spiritus confitentur suam paupertatem, tantoque affectu mendicant gratiam apud Deum, quanto stipem a divitibus flagitant mendici. Unde S. Chrysostomus ait mendicos docere nos orare et opem Dei postulare, per *pathos* et affectus quos vultu, ore, tortis manibus, pedibus ulcerosis totoque corpore compassionem concitando, ostentant.

Symbol. Editus est libellus quidam spiritualis *De Perfectione*, qui illam collocat in paupertate spiritus, sed mystica; « pauper enim spiritu, inquit, est is qui spiritu abnegat et a se abdicat non solum opes, delicias, honores, sed et omnes res creatas, adeoque etiam ipsam Dei gratiam et gloriam, ut se plane nudum sistat et quasi in nihilum statuat coram Deo. » Probat id ex Taulero. Verum hanc nuditatem suam agnoscere licitum est, at non appetere (ut scilicet quis nudetur et privetur

gratia Dei) sicut appetenda est paupertas spiritus. Taulerus nil tale habet, sed tantum duplicem ponit paupertatem, scilicet externam, qualis est abdicatio opum; et internam sive mentalem, quam sitam ait in humilitate et abnegatione omnis solatii creati, ut homo non delectetur ulla re creata, ne gratia quidem, quatenus ipsa est res creata, ut in ipsa conquiescat, sed in solo Deo creatore omne suum solatium, quietem et gaudium constituat. Sed et hoc mysticum est, nec communium fidelium, sed subtiliter contemplantium et extaticorum opus, idque sobrie et cum grano salis exercendum.

Paupertatis spiritus tres gradus. Solidius noster Ludovicus de Ponte, parte III, meditat. II, *paupertatis spiritus*, id est *humilitatis*, hosce tres gradus constituit : primus est, exuere et purificare animam ab omni spiritu et vento vanitatis, et ab omni tumore et præsumptione vana, contemnendo omnes mundi pompas. Secundus, meipsum ab omni proprietatis spiritu expoliare, proprium judicium et voluntatem cum omnibus aliis desideriis omnino exuendo. Tertius et supremus actus est, ita meipsum exinanire, ut adeo pauperem me agnoscam, quod ex meipso nihil prorsus habeam, nisi Deus gratis mihi donet. Nam ne ipsum quidem *esse*, quod habeo, meum est, sed Dei, sine quo nihil sum. Ex me ergo nihil aliud habeo, nisi nihilum naturæ, id est non esse; et nihilum gratiæ, id est peccatum.

Gradus paupertatis Evangelicæ. Quæres *primo*, an hæc paupertas spiritus sit præceptum, an consilium evangelicum? Rursus, quot ejus sint gradus et species? Resp. varios ejus esse gradus, quorum alii consilii sunt, alii præcepti.

Primus. Primus et summus est, omnes opes omnesque res caducas imitatione et amore Christi relinquere tam affectu interno, quam effectu et opere externo, uti fecere Apostoli et faciunt religiosi. Hic gradus est consilii, non præcepti.

Secundus. Secundus est, patienter ferre confiscationem bonorum propter Christum et orthodoxam fidem, quod est genus quoddam martyrii; qui enim tollit opes ad vitæ sustentationem necessarias, tollit ipsam vitam. Hinc multi hodie catholici sunt in Anglia viri divites et nobiles, qui mallent pati mortem quam spolium bonorum. Durum enim est non tantum te, sed et filios omnesque posteros tuos privare hæreditate avita, ac nobilitate et prisco stemmate avorum, omnesque redigere ad ignobilitatem, paupertatem et manticam; sed eo gloriosiores sunt qui id præstant propter Christum, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Tales fuere Hebræi conversi ad Christum, qui idcirco a Judæis spoliabantur suis bonis, quos dilaudans Apostolus : « Rapinam, inquit, bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam. Nolite itaque amittere confidentiam quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem, » etc. Hic gradus est præcepti. Tenemur enim pro Christo et fide profundere non tantum opes, sed sanguinem ac vitam.

Tertius paupertatis gradus est, tolerare patienter rapinam bonorum, aut aliam injustitiam a potentioribus vel tyrannis illatam, uti sæpe fit, v. g. cum quis litem justam de prædiis, rebusve sibi debitis, aliudve quidlibet, quod jure suum est, perdit ob potentiam vel tyrannidem partis adversæ. Tertius

Quartus est, opibus a Deo datis non affici, sed affectu eas relinquere et paratum esse ad eas reipsa relinquendum, cum hoc erit ad majorem Dei gloriam. In hoc gradu fuit Abraham, dives censu, sed sensu et spiritu pauper. Quartus.

Quintus est, malle paucis esse contentum in loco ubi melius servias Deo, quam abundare in alio ubi plus reperias opum, sed minus pietatis. Item victu, vestitu et statu mediocri potius gaudere, quam magnis divitiis, ut amplius Deo servire queas. Quintus.

Sextus, opes habere, sed eas erogare in pauperes et pios usus, etiam subtrahendo tibi necessaria. Sextus.

Septimus, malle esse pauperem, quam per injustitiam, irreligionem, vel aliud scelus parare divitias, ut fecit Tobias, qui moriturus hoc documentum dedit filio, cap. IV, vers. ultim. : « Noli timere, fili mi; pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum. » Septimus.

Ex his gradibus secundus et septimus præcepti sunt, primus vero, quartus et quintus sunt consilii; denique tertius et sextus nunc præcepti sunt, nunc consilii.

Quæres *secundo*, cur Christus inter beatitudines Evangelicas primum locum assignat paupertati spiritus? Resp. Ratio *a priori* prima est, quod hæc paupertas evertat et opprimat cupiditatem, quæ est radix et fons omnis peccati et mali, II *Tim.* VI, 10. Quare hæc paupertas hominem quasi restituit statui innocentiæ; in quo nihil alicui erat proprium, sed omnia singulis communia. Adami enim et posterorum ejus totus erat mundus, ut ex eo Deum agnoscerent, amarent, laudarent, semota omni proprietate, quæ est radix cupiditatis, rixarum et litium. In pauperibus ergo « quod superfluitas tenuissimæ pravitatis inquinat, caminus paupertatis purgat, » ait S. Gregorius, hom. 40 *in Evang.* Cur paupertas est prima beatitudo? Ratio a priori. Prima.

Secunda ratio est, quod hæc paupertas liberet hominem a mille distractionibus, curis et sollicitudinibus quas afferunt opes opumque desiderium. Quocirca ipsa est « portus tranquillus, palæstra et gymnasium sapientiæ, » ait S. Chrysostomus, hom. ult. *in Matth.* Ipsa enim facit hominem expeditum, ut animum a terrenis desideriis liberum tradat studio, orationi, virtuti et Secunda.

æternitati. Hinc sapienter S. Bernardus : « Noli, ait, amare bona quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant. » Huc facit et illa ratio S. Gregorii, hom. 32 *in Evang.*, quod « nudi cum nudis (dæmonibus) luctari debemus ; » nam si vestitus quisquam cum nudo luctatur, citius ad terram dejicitur, quia habet unde teneatur. Quid enim sunt terrena omnia, nisi quædam corporis indumenta ? Qui ergo contra diabolum ad certamen properat, vestimenta abjiciat ne succumbat. Nihil in hoc mundo amando possideat, nullas rerum labentium delectationes requirat, ne unde ad votum regitur ad casum inde teneatur.

Tertia. Tertia, quia hæc paupertas facit ut homo amorem suum avocet ab omni re creata, eumque totum cum omni sua spe in Deo creatore defigat ; in amore autem Dei pleno et perfecto consistit summa virtutis veraque hujus vitæ beatitudo. Quocirca de S. Francisco scribit S. Bonaventura in ejus Vita, cum sæpe a fratribus rogaretur quænam virtus præcipue et maxime nos Christo Domino commendaret gratosque faceret, eum cum inusitato quodam affectu respondere solitum, paupertatem ; eam enim esse viam salutis, humilitatis fomentum, perfectionis radicem, et ab ea multiplices fructus existere, quanquam occultos et paucissimis cognitos.

Pauper spiritu ergo assidue cum Deo et Christo dissuavians, dicit : « Dominus pars hæreditatis meæ : tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. » *Ps.* XV. Et : « Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram ? Defecit caro mea et cor meum, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum. » *Psal.* LXXII, 25. Tu, Domine, es pelagus bonorum omnium unicusque animæ meæ thesaurus. Excute ergo a me pondus omnium terrenorum desideriorum, ut igne amoris tui solius ardeam et diluvio charitatis tuæ penitus absorbear. Eia honor meus, gaudium meum, sincera voluptas mea, Jesu, tantam, quæso, amoris tui flammam in penetralibus cordis mei excita, ut deinceps nihil sub sole eligam, nihil concupiscam præter te. O Domine mi, cœlum, terra et omnia quæ in his continentur, sine te sint mihi velut hybernum gelicidium. Tu solus me afficias, solus lætifices, tui solius amor in intimis vivat et ardeat, ac vivus atque ardens permaneat. Posside mentem meam, o summum et incommutabile bonum, posside eam, ut ipsa possideat te.

Quarta. Quarta, quia hæ beatitudines proprie a Christo dicuntur et assignantur Apostolis et viris religiosis ac apostolicis, aspirantibus ad perfectionem æque ac prædicationem Evangelicam ; quia enim Apostoli totum orbem circuire et ubique prædicare debebant opes regni cælorum, hinc pariter debebant ipsimet esse pauperes spiritu, ut expediti, tum sermone, tum potius vita et exemplo, præ se ferrent contemptum opum terræ, ne Gentes putarent illos per prædicationem quærere suas bursas potius quam animas ; sed viderent eos homines esse cœlestes et divinos, ac regnum cœlorum quod ore prædicabant, mente possidere.

Plura hac de re dixi, *Actor.* IV, 32. Vide et Climacum, gradu XVII ; S. Chrysostomum, lib. II *Contra Vituperat. vitæ monasticæ* ; Salmeronem, tom. V, tract. 5 ; et Hieronymum Platum, lib. I *De Bono status relig.*, cap. IX, et lib. II, cap. III.

Hisce de causis paupertatem hanc spiritus primus verbo et exemplo docuit Christus, deinde B. Virgo, mox Apostoli, item Essæi, imo omnes primi Christiani, de quibus ait Lucas *Act.* IX, 32 : « Nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia ; imo hoc vovebant ; unde Ananias et Saphira hoc votum violantes, a S. Petro puniti sunt subita morte. » *Actor.*, cap. V. Paupertatis dux Christus, asseclæ Apostoli.

Hos secuti sunt viri et Prælati apostolici, S. Antonius, S. Augustinus, S. Basilius, S. Chrysostomus, S. Gregorius Nazianzenus, S. Hieronymus, S. Gregorius Magnus, S. Paula, S. Paulinus, S. Gallicanus, S. Alexius, qui raro in orbe exemplo opes amplissimas, parentes et sponsam reliquit, ut pauperem Christum pauper et peregrinus in Syriam sequeretur, quasi hospes terræ et civis cœli ; ac tandem in domo paterna incognitus, quasi mendicus, viveret et moreretur, factus mundi ludibrium, imo mundum deludens et ludificans. Posteriori ævo eamdem paupertatem amplexati sunt, et sui ordinis alumnos amplexari docuerunt S. Benedictus, S. Bernardus, S. Romualdus, S. Dominicus, sed præcipue S. Franciscus, qui hujus paupertatis Evangelicæ dignitatem profundissime penetravit et adamavit, eamque sui Ordinis fundamentum constituit : unde eam in omni sermone nunc matrem, nunc sponsam, nunc dominam appellabat, sæpe etiam reginam, quod in Rege regum Christo ejusque Genitrice adeo luculenter effulsisset. Audi quid de ea suis asseclis sanciat in Regula, c. VI : « Fratres nihil sibi approprient, nec domum, nec locum, nec aliquam rem, sed tanquam peregrini et advenæ in hoc seculo, in paupertate et humilitate Domino famulantes, vadant pro eleemosyna confidenter. Nec oportet eos verecundari, quia Dominus pro nobis se fecit pauperem in hoc mundo. Hæc est illa celsitudo altissimæ paupertatis, quæ vos charissimos fratres meos hæredes et reges regni cœlorum instituit, pauperes rebus fecit, virtutibus sublimavit. Hæc sit portio vestra quæ perducit in terram viventium. Cui, dilectissimi fratres, totaliter inhærentes, nihil aliud pro nomine Domini nostri Jesu Christi in perpetuum sub cœlo habere velitis. » Et SS. Patres. S. Alexius. Et S. Franciscus.

Idem S. Franciscus in rerum inopia exultans, tanto eam spiritus fervore deprædicavit, ut ex facie ignis emicare videretur : « Hæc enim, inquit, est virtus de cælo in nos influens, quæ nos ita instituit et informat, ut terrena cuncta ultro

conculcemus, quæque obices omnes e medio tollit, quo humana mens cum Domino Deo suo liberrime atque expeditissime conjungatur. Hæc est, quæ animam adhuc in terris positam facit in cœlis cum Angelis conversari. Hæc est, quæ Christum in cruce associat, cum Christo in tumulo absconditur, cum ipso resurgit et cum ipso in cœlum ascendit. Hæc est, quæ dotem agilitatis super cœlum volandi animabus ipsam amantibus etiam in hac vita concedit, cum veræ humilitatis et charitatis alas se amantibus impertiat. Eamus proinde rogatum Apostolos sanctissimos, ut hanc gratiam nobis impetrent a Domino Jesu Christo ut ipse paupertatis forma et observator præcipuus eam nobis donare dignetur. » Ita Waddingus in *Annal. Minor.*, anno Christi 1216, n. 16. Hac de causa S. Franciscus, uti initio suæ conversionis se denudans, omniaque cum vestibus patri coram Episcopo resignans, vitam religiosam et pauperem cœpit : sic et eamdem in simili nuditate et paupertate finivit ; moriens enim se vestibus spolians, nudum in terram prostravit, dicens : « Feci quod meum, quod vestrum est, Christus vos edoceat. » Mox socius ei assistens, Dei instinctu prævidens ejus mortem et paupertatis studium, offerens ei chordam cum femoralibus : « Hæc tibi, ait, tanquam pauperi commodo, et tu illa suscipias obedientiæ sanctæ mandato, » quæ cum jubilo excipiens, vir sanctus elatis in cœlum manibus Christo gratias egit, quod exoneratus ab omnibus, liber pergeret ad ipsum, quodque Christo crucifixo, qui nudus in cruce pependit, tam in vita quam in morte foret conformis. Quocirca de eo ita scribit S. Bonaventura in Vita ejus, c. VII : « Sanctam paupertatem Filio Dei familiarem considerans, et jam quasi toto orbe repulsam, eam sic studuit sibi charitate desponsare perpetua, quod non solum pro ea patrem matremque reliquit, verum etiam quæ habere potuit universa dispersit. Nemo tam auri, quam ipse cupidus paupertatis, nec thesauri custodiendi sollicitior ullus, quam iste hujus Evangelicæ margaritæ. In hoc præcipue suus offendebatur aspectus, si quidquam videret in fratribus quod paupertati non per omnia consonaret. Revera a principio religionis usque ad mortem tunica, chordula et femoralibus dives, iis contentus fuit. Christi Jesu paupertatem et matris frequenter cum lacrymis revocabat ad mentem, et fratribus proponebat in sermone. » Hæc fusius de S. Francisco retuli, quia ipse unus illuminatus, et quasi *Seraph* accensus a Deo, intimum paupertatis Evangelicæ sensum, medullam et apicem a Christo hausit et moribus expressit.

S. Franciscus.

Pauper est mundi dominus.

QUONIAM IPSORUM EST REGNUM COELORUM. — Par enim est et congruum ut amore Christi spernentibus opes regni terrestris, retribuantur opes regni cœlestis (ut, qui pauperes sunt in ære, ditentur in æthere), imo et regni terrestris, quod spernendo obtinent, illique dominantur juxta illud Pauli : « Nil habentes et omnia possidentes. » II *Cor.*, VI. Quocirca Climacus gradu, XVII, non dubitat asserere pauperem monachum dominum esse mundi, et quia jactavit in Deum curam suam, possidere per fidem omnes gentes in servos. Idemque addit pauperem Dei famulum nullam rem amare vitiose ; omnia enim quæ habet aut habere potest, reputat quasi non sint ; et si recedere contingat, æstimat ut stercora. Audi S. Bernardum, serm. 21 *in Cant.* : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Non eos æstiment sola cœlestia possidere, quia ea sola audiunt in promissione. Possident et terrena, et quidem tanquam nihil habentes et omnia possidentes, eo pro certo magis domini, quo minus cupidi. Denique fideli homini totus mundus divitiarum est. Totus plane, quia tam prospera, quam adversa ipsius, æque omnia serviunt ei et cooperantur in bonum ; ergo avarus terrena esurit ut mendicus, fidelis contemnit ut dominus. Ille possidendo mendicat, iste contemnendo servat. » Causam dat S. Chrysostomus, hom. 57 *ad Pop.*, quod Deus sit pauperum œconomus : « Deo, ait, pascente non est opus nos esse sollicitos. Nam quemadmodum si rex promiserit quotidianum victum ex cellariis suis se præbiturum, jam in futurum confidis, multo magis, cum Deus præbeat et omnia tibi tanquam ex fonte fluant, convenit te ab omni cura et sollicitudine solutum esse. Si autem pascit omnem carnem, multo magis sibi dicatos. »

Quocirca S. Franciscus, ut ex Thoma Pisano, Celano et aliis refert Lucas Waddingus in *Annal. Minor.*, anno Christi 1210, n. 50, sui Ordinis fratribus dictitabat : « Paupertatem noveritis, fratres charissimi, virtutum esse reginam, quia in Rege regum et in Regina matre ipsius tam præstanter effulsit. Paupertatem scitote, fratres, specialem esse viam salutis, tanquam humilitatis fomentum perfectionisque radicem, cujus est fructus multiplex, sed occultus. Hæc enim est Evangelici agri thesaurus absconditus, pro quo emendo vendenda sunt omnia; et quæ vendi non possunt, illius comparatione spernenda. » Et inferius : « Propter quod, pauperum more, pauperculas casulas erigite, quas non habitare debetis ut proprias, sed sicut peregrini et advenæ alienas. Leges namque peregrinorum sunt, sub alieno colligi tecto, sitire ad patriam, pacifice pertransire. Evangelica hæc paupertas nostri Ordinis est fundamentum : cui substrato primarie sic omnis structura religionis innititur, ut ipsius firmitate firmetur et eversione funditus evertatur. Quantum itaque fratres declinabunt a paupertate, tantum mundus declinabit ab eis, et quærent, et non invenient. Si dominam meam paupertatem complexi fuerint, mundus eos nutriet, quia mundo dati sunt ad salutem. Commercium est inter mundum et fratres. Debent enim ipsi mundo bonum exemplum, debet eis mundus provisio-

nem necessariam; quando autem ipsi retraxerint bonum exemplum fide mentita, retrahet mundus manum justa censura. » Et sane magni et continui instar est miraculi, videre tot religiosos et religiosas ordinis S. Francisci (sunt facile toto orbe decies centena millia) paupertatem professos, sine censu, sine reditu, honeste tamen et commode ex fidelium eleemosynis vivere : nimirum hic elucet Dei erga suos pauperes providentia. Hic impletur illud Psaltis, quod S. Franciscus suis profecturis pro viatico dabat : « Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet. » *Ps.* LIV, 22. Et illud : « Divites eguerunt et esurierunt, inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono. » *Psal.* XXXIII. Hinc in Hispania Franciscano cuipiam nomine sancti Francisci petenti eleemosynam, nullus audet negare, sed omnes liberaliter sua offerunt. Idem faciunt aliæ nationes Christianæ. Denique S. Augustinus, serm. 28 *De Verbis Apostoli* : « Felicitas, inquit, magna Christianorum, quibus datum est ut paupertatem faciant pretium regni cœlorum. Non tibi displiceat paupertas tua; nihil ea potest ditius inveniri. Vis nosse quam locuples sit? cœlum emit. Quibus thesauris conferri possit, quod videmus paupertati indultum? Ut ad regnum cœlorum veniret dives, possessione sua obtinere non potest; nunc obtinet, ut contempta perveniat. »

Miraculum continuum S. Francisci.

Nota : Christus non dicit : *Ipsis dabitur*, vel *ipsorum erit*; sed *ipsorum est* in præsenti *regnum cœlorum*, *q. d.* Ex hac mea promissione et Dei decreto ad ipsos pertinet regnum cœlorum, ipsi in illud plenum jus habent, adeoque de eo ineundo certi sunt, perinde ac si illud jam manibus tenerent et in illo quasi reges regnarent. Adeo enim firma est spes promissorum Dei, ut per eam fideles rem ab eo promissam quasi manu prehendant, juxta illud, *Hebr.*, cap. XI, 1 : « Fides est substantia rerum sperandarum, » *q. d.* Fides est quæ facit in mente fidelis subsistere bona cœlestia quæ sperat; adeo enim illa ipsi assecurat, ac si realiter ac substantialiter ipsi exhiberet.

Regnum tria notat.

REGNUM COELORUM. — Ita vocatur beatitudo cœlestis ubi beati cum Deo regnant in omni felicitate et gloria per omnem æternitatem. Vox *regnum* significat : *primo*, bonorum omnium in cœlo abundantiam; *secundo*, honorum quibus beati a S. Trinitate et ab Angelis omnibus honorantur, celsitudinem; *tertio*, regalem dignitatem. Beati enim sunt quasi reges qui dominantur non uni Hispaniæ, vel Asiæ, aut toti terræ, sed universo orbi, hoc est omnibus cœli elementis, animalibus, plantis et mixtis, adeoque ipsi gehennæ, omnibusque damnatis et dæmonibus; hoc regnum enim meruerunt per paupertatem spiritus, qua dominati sunt omnibus mundi bonis et cupiditatibus; unde ipsi redimiti coronis aureis, jubilantes perpetim canunt Christo : « Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram. » *Apocal.* V, 10. Vide ibi dicta.

Regnum cœlorum ergo est regnum Dei; quare beati idem possident regnum quod possidet ipse Deus, in eoque cum ipso jucundissime et splendidissime regnant perpetim.

Vers. 4. *Luc.* VI 21.

4. BEATI MITES, QUONIAM IPSI POSSIDEBUNT TERRAM. — Hæc est secunda beatitudo in *Vulgata Latina*, quam sequuntur SS. Hieronymus, Augustinus cæterique Latini. In græcis vero codicibus, quos sequuntur Syrus, Arabicus, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius cæterique Græci, hæc est tertia beatitudo; secunda enim in iis est : *Beati qui lugent*.

Congrue pauperibus spiritu subjunguntur mites, quia pauperes et humiles solent esse mites, sicut vice versa divites et superbi solent esse impatientes et rixosi; vicinæ ergo et cognatæ virtutes sunt, paupertas et mansuetudo : unde vicinæ sunt et Hebrææ voces עָנִי *ani*, id est pauper, et עָנָו *anau*, id est mansuetus. Addit Chromatius : « Homo non poterit esse mitis, nisi prius fuerit pauper spiritu. » Causam subdit : « Non fit mare tranquillum, nisi cessaverint venti; non extinguitur ignis, nisi materiam incendii spinarumque sarmenta detraxeris : sic nec animus erit mitis et quietus, nisi quæ exsuscitant et inflammant, fuerint abdicata. » Porro « mites, » ait Chromatius, sunt mansueti, humiles, modesti, in fide simplices et ad omnem injuriam patientes, qui, præceptis Evangelicis instituti, Dominicæ mansuetudinis imitantur exemplum. » Mites ergo sunt, qui impatientiæ, iræ, invidiæ, vindictæ, cæterisque turbidis animi motibus et perturbationibus dominantur, ut nec obmurmurent Deo adversa immittenti, nec proximis injurias inferentibus indignentur, nec a lædentibus vindictam expetant, sed omnia placide tolerent in Dei providentiam, omnia hæc ordinantis ad suam gloriam et ipsorum salutem, plane se resignantes et conquiescentes; quare miti hac morum suavitate omnium animos sibi conciliant.

Mansuetudo beata, quæ?

Alludit Christus ad illud Davidis, *Ps.* XXXVI, 11 : « Mansueti autem hæreditabunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis. »

Igitur mansuetudo : *primo*, facit nos gratos Deo et hominibus; *secundo*, similes Christo, qui ait : « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. » *Matth.* XI; *tertio*, aptos ad sapientiam et haurienda bona cœlestia; horum enim capax est cor mansuetum, placidum et tranquillum, juxta illud, *Ps.* XXIV : « Diriget mansuetos in judicio, docebit mites vias suas. »

Gradus ejus quinque.

Porro, gradus mansuetudinis et beatitudinis eam consequentis, sunt : *primo*, mansueto corde et ore cum omnibus conversari; *secundo*, iras aliorum mansueto responso frangere; *tertio*, mansuete tolerare injurias et rapinas sibi factas; *quarto*, in iis exsultare; *quinto*, sua mansuetudine et beneficiis vincere inimici et iracundi malevolentiam, eumque sibi conciliare et benevolum amicumque efficere.

Mansuetudinis elogia.

Denique causam, imo plures causas cur mites sint beati dat Climachus, gradu XXIV, dum ait : « Mansuetudo est adjutrix obedientiæ, dux religiosæ societatis, furentium frænum, irascentium expultrix, magistra gaudii, imitatrix Christi, cœlitum proprietas, vinculum et nodus dæmonum, scutum adversus amaritudinem seu animi acerbitatem. In cordibus mansuetorum requiescet Dominus. Anima autem turbulenta nidus est diaboli. Mites hæreditabunt terram, vel potius dominabuntur terris, furiosi autem exterminabuntur a terris suis. »

QUONIAM IPSI POSSIDEBUNT TERRAM. — Græce κληρονομήσουσι, id est *hæreditate possidebunt*, ut legit S. Augustinus. Arab. *hæreditabunt*; Syrus *hæreditatis jure possessuri sunt terram.* Apposite promittit Christus mitibus terram, quia mites sæpe a rixosis bonis terræ spoliantur. Hanc injuriam ergo hac beatitudine eis sarcit et reparat hic Christus. At quam terram?

Mites Domini terræ, cujus? Resp. Primo.

Primo, S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus et S. Augustinus, lib. I *De Serm. Domini in monte*, putant hic mitibus promitti terram præsentem, *q. d.* Mundus beatos nuncupat potentes et sui vindices, qui injuriam sibi illatam retaliant, imo in duplum et triplum ulciscuntur; at ego beatos dico mites, ac injuriæ et rapinæ patientes, ut bona terræ sibi eripi mansuete tolerent; quia, licet tales sæpe a mundo opprimantur, sæpe tamen, Deo dante, stabiliter et quiete sua possident ; si non, mansueto totus mundus patria est, et fideli totus mundus divitiarum est. Alludit ad Mosen, qui fuit hominum mitissimus, *Numer.* XII ; ac sua mansuetudine Hebræis impetravit a Deo possessionem terræ promissæ, factam per Josue. Hic sensus verus est, sed non plenus, nec adæquatus, sed sæpe fallit : mites enim sæpe a rixosis exagitantur bonisque privantur, juxta illud :

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Adde Mosen Judæis promittere bona terrena; Christum vero Christianis bona cœlestia.

Secundo, melius.

Secundo, ergo melius et plenius cum S. Hieronymo hic; Nysseno, lib. *De beatitud.*; S. Basilio, orat. 2 *in Psal.* XXXIII; Cyrillo, in cap. LVIII *Isaiæ*, per terram accipe cœlum, quæ viventium est terra, cum hæc nostra sit morientium, juxta illud, *Psal.* XXVI : « Credo videre bona Domini in terra viventium. » Et *Ps.* CXLI, 6 : « Tu es spes mea, portio mea in terra viventium. » Et *Isaiæ*, cap. XXXVIII, 11 : « Non videbo Dominum Deum in terra viventium. »

In cœlo terra quædam est.

In cœlo ergo terra quædam est, at non crassa, opaca et terrestris, sed subtilis, lucida et cœlestis. Ibi enim est paradisus rosarum, liliorum, gemmarum omniumque deliciarum, at non terrestrium, sed cœlestium, quæ mire oculos sensusque beatorum oblectant; alioquin enim corpora sensusque beatorum, quæ tam dura, imo martyria atrocia passa sunt in hac vita, carerent meritis suis oblectamentis, solæque animæ et mentes eorum essent beatæ, quod est absurdum. Unde S. Joannes vidit, *Apocal.*, cap. XXI et XXII, civitatem cœlestem in quadro positam, et fundamenta ejus constructa ex jaspide omnique lapide pretioso. Vide ibi dicta. Hinc et Pythagorici, ait Clemens Alexandrinus, lib. V *Stromat.*, cœlum vocant ἀντίχθονα, id est terram ex adverso sitam, vel oppositam terræ nostræ. Taceo nonnullos Philosophos censuisse lunam et stellas inhabitari; in luna enim esse opacas civitates vastasque regiones et terras quas incolant homines a luna lunares dicti, teste Macrobio, lib. I in *Somnium Scipionis*, ideoque lunam vocari æthereum, terram vero cœlum terrestre, quod Plato quoque recenset in *Convivio*.

An in luna habitent homines?

Singulis ergo hisce beatis et beatitudinibus promittitur regnum cœlorum, sed alio semper nomine et titulo, scilicet pauperibus nomine regni, mitibus nomine terræ, quia hi sæpe fundis suis in terra a rixosis et potentibus spoliantur, *q. d.* Tolerate, o mites, hæc terræ spolia, quia vestræ mansuetudini et tolerantiæ rependet Deus aliam terram, non imam hanc instabilem et mobilem, sed supernam, stabilem et cœlestem. Ipsa ergo beatitudo consistens in visione, fruitione et possessione Dei vocatur terra, tum ob stabilitatem, erit enim perennis et æterna; tum quia repræsentata fuit ipsa per paradisum terrestrem et per terram promissam Judæis. Ita Salmeron. Mites ergo pacifice possidentur a Deo, quia ei in nullo resistunt; hinc vicissim in cœlesti gloria eum possidebunt. Nam, ut ait S. Augustinus, *De Salutaribus documentis*, cap. X, tom. IV : « Nullius erit possessio Dei, nisi ejus quem prius ipse possiderit. »

Terræ novæ.

Rursum per terram proprie accipe terram novam, de qua dicitur : « Ecce ego creo cœlos novos et terram novam. » *Isaiæ* LXV, 17; *Apoc.* XXI, 1, et II *Petr.* III, 13, sive orbem terræ futurum, quem Apostolus, *Hebr.* II, 5, ait post judicium generale subjiciendum Christo quasi hæredi, ac consequenter mansuetis ejus cohæredibus ; post judicium enim mundus totus, puta cœlum et terra, innovabuntur et glorificabuntur, ac subjicientur Christo ejusque Sanctis.

Festive quidem vir sanctus, ait Salmeron, dixit : « Humilibus datur cœlum, mitibus terra : quid super est superbis et crudelibus, nisi infernalis miseria? »

Mystice.

Mystice : S. Bernardus, serm. 1 *in festo omnium Sanctorum*, per terram accipit corpus aut cor, quod possidet anima hominis mansueti regnans super carnis motus, et omnibus suis membris per mansuetudinem imperans.

Anagog.

Anagogice : S. Hilarius et S. Ambrosius. Post resurrectionem, inquiunt, mitis incipiet possidere terram, id est corpus suum per gloriam, ac consequenter quodammodo et corpus Christi per

configurationem et fruitionem : « Mitibus, ait Hilarius, terræ hæreditatem pollicetur, id est ejus corporis, quod Dominus assumpsit habitaculum; et quia per mansuetudinem mentis nostræ Christus habitaverit in nobis, nos quoque gloria glorificati ejus corporis vestimur. » Et S. Leo, serm. *in festo omnium Sanctorum* : « Terra, inquit, promissa mitibus et in possessionem danda mansuetis, caro Sanctorum est, quæ ob humilitatis meritum felici resurrectione mutabitur et immortalitatis gloria vestietur; in nullo jam spiritui futura contraria, et cum voluntate animi perfectæ unitatis habitura consensum. » Et post nonnulla : « Possidebunt enim illam mites pace perpetua, et nihil unquam de eorum jure minuetur, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem, ut periculum vertatur in præmium; et quod fuit oneri, sit honori. »

Symbol. Symbolice : mites possident terram, id est hominum, qui terreni sunt, corda; nam per mansuetudinem ea sibi conciliant et quasi obligant, ut ea possidere videantur, juxta illud, *Eccli.* III, 19 : « Fili, in mansuetudine opera tua perfice, et super gloriam hominum diligeris. » Vide ibi dicta. Unde S. Chrysostomus, hom. 58 *in Genes.* : « Nihil, inquit, mansuetudine est violentius. Nam sicut rogum, cum valde accenditur, aqua injecta restinguit; sic et animum camino magis exardescentem, verbum cum mansuetudine prolatum extinguit. » Vide eumdem, homil. 29 *ad Populum.* Quare mansueti possident terram, quia tot habent fundos, quot sunt corda hominum, præsertim amantium Evangelicam mansuetudinem qui illis, licet exulibus, hæreditate sua spoliatis alimenta ministrent.

Media ad mansuetudinem. Primum. Denique modus consequendi mansuetudinem est : *Primo*, si ejus dignitatem et utilitatem, iræ vero indignitatem et damna sæpe mediteris. Secundum. *Secundo*, si iratus nil dicas vel agas, donec iram in corde sedaveris. Unde Clemens Alexandrinus, lib. V *Stromat.*, refert Athenodorum hoc consilium dedisse Augusto Cæsari, ut iratus nil diceret aut faceret priusquam viginti quatuor litteras alphabeti secum percurrisset. Tertium. *Tertio*, si animo sis excelso : « Princeps, ait ille, superior est omni injuria. » Quocirca Augustus Cæsar obtrectantium sibi linguas spernebat, dictitans in libera civitate liberas oportere esse linguas. Quartum. *Quarto*, si cogites exempla mitium ut imiteris, ac præsertim exemplum Christi crucifixi, de quo prædixit Isaias, cap. LIII : « Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet. » Et Jeremias, cap. XI, 19 : « Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, et non cognovi. » Ita S. Elzearius, comes Arriani, omnes injurias sibi illatas meditatione et imitatione passionis et mansuetudinis Christi superabat, adeo ut videretur esse ἀπαθής et insensibilis, ut habet ejus Vita.

5. BEATI QUI LUGENT (Arabicus : *Beati tristes*), QUONIAM IPSI CONSOLABUNTUR. — *Qui lugent*, non carne, sed *spiritu*; τὸ enim *spiritu* ex vers. 3, in omnibus his beatitudinibus est repetendum. Vers. 5. Beati enim sunt, qui lugent ob amissionem non opum, parentum, amicorum, sed rerum spiritualium. Luctus beatus, quis? Sanctus ergo hic luctus accipitur; opponitur enim ridentibus et gaudio omnique mundana prosperitate diffluentibus, quibus ut beatis mundus applaudit, Christus vero *væ* intentat, *Luc.*, cap. VI, 25 : « Væ, inquit, qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis. » Alludit ad Isaiæ cap. LXV, 14 : « Ecce servi mei comedent, et vos esurietis. Ecce servi mei bibent, et vos sitietis. Ecce servi mei lætabuntur, et vos confundemini. Ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis. »

Porro, hic luctus suos habet gradus, uti et cæteræ beatitudines; beati ergo hic dicuntur lugentes, qui adversitates lugubres a Deo immissas aut permissas patienter tolerant. Ita Nyssenus, *De Beatitud.*; et S. Augustinus, lib. I *De Serm. Domini in monte*. Beatiores sunt qui sua aut aliena peccata lugent et deflent. Ita SS. Chrysostomus, Ambrosius, Hilarius et Hieronymus. Beatissimi vero sunt qui præ dolore luctæ assiduæ quam cum carne et concupiscentia gerunt, præque desiderio cœlestis patriæ, ac præsertim præ amore Dei et Christi quo perpetim frui summe exoptant, lugent suum hoc in corpore et terra exilium. Ita Nyssenus, Jansenius et alii. Sic lugebat Paulus, dicens : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » *Rom.* VII. Et : « Cupio dissolvi, et esse cum Christo. » *Philipp.* I, 23. Vide ibi dicta. In luctu hoc excelluit S. Ephrem, qui in omnibus suis scriptis luget sanctumque luctum et compunctionem legenti aspirat. S. Ephrem gemebundus. S. Macarius, ut habet ejus Vita, suis dictitabat : « Ploremus, fratres, et producant oculi nostri lacrymas, antequam eamus hinc ubi lacrymæ nostra corpora comburant. Et fleverunt omnes. » Lacrymæ enim hic lavant, post mortem urunt. S. Macarius.

QUONIAM IPSI CONSOLABUNTUR — tum sæpe in hac vita, tum semper in futura, ubi erit, ut ait Isaias, cap. XXXV, 10 : « Lætitia sempiterna super caput eorum; gaudium et exultationem obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus. » Sane compunctio ipsa mire mentem compuncti solatur, pascit et reficit; et si est gaudium sincerum in mundo, est in mente compuncta. Experire, et gustabis : « Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus, » ait Sapiens, *Prov.* XIV, 10. Vide ibi dicta. Huc alludens S. Hieronymus describens obitum S. Paulæ, lugentis instar pœnitentis, exclamat : « O beata rerum commutatio! flevit, ut semper rideret; despexit lacus contritos, ut fontem Dominum reperiret; vestita cilicio est, ut nunc albis vestimentis uteretur, et diceret : Scidisti saccum meum, et induisti me

lætitia. Cinerem sicut panem manducabat, et potionem cum fletu miscebat, dicens : Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, ut in æternum pane Angelorum vesceretur, et caneret : Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus. »

Vers. 6. 6. BEATI QUI ESURIUNT ET SITIUNT JUSTITIAM, QUONIAM IPSI SATURABUNTUR. — Lucas, cap. VI, omittit τὸ *justitiam*. Sic enim habet : « Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini ; » quare videtur loqui de corporali esurie, sed quæ ex spirituali oritur, aut certe ad eam dirigitur, uti explicat Matthæus, qui in verbis Christi recensendis est fusior et plenior, uti Lucas in factis ejusdem. Sensus ergo est, *q. d.* Beati qui esuriunt cibum et potum, sed *spiritu* (hoc enim repetendum est ex vers. 3), id est non carnali necessitate, sed virtute spirituali, æque ac spirituali fine et intentione, quia scilicet esuriunt et sitiunt justitiam; nam per esuriem et sitim acquirere vel augere volunt in se et in proximis justitiam. Unde Maldonatus τὸ *justitiam* exponit *propter justitiam*. Hinc Lucas, cap. VI, 25, hos esurientes opponit saturis, scilicet vino et deliciis : « Væ, inquit, vobis, qui saturati estis, quia esurietis, » *q. d.* Mundus beatos prædicat saturos, ego vero esurientes, sed justitiam, avidosque, ut eam consequantur et augeant, etiam per esuriem, sitim aliasque carnis macerationes, vel sponte assumptas, vel aliunde illatas, ut innuit Lucas, cap. VI, 21. Ita S. Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Hilarius, Nyssenus, Euthymius, Theophylactus et alii. Sic esuries, sive fames, non corporalis, sed spiritalis intelligitur, *Amos*, VIII, 11, cum ait : « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et mittam famem in terram, non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini. » Et, *Eccli.* XXIV, 29 : « Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient. » Ad quæ loca alludit hic Christus.

Esuries justitiæ, quæ?

Gradus ejus quatuor.

Primus ergo gradus hujus beatitudinis esuriendi et sitiendi est esuriem et famem ortam ex publica vel privata ciborum inopia patienter tolerare; secundus, esurire et sitire, jejunando sponte, ut per jejunium carnem domes, pro peccatis satisfacias tibique vel proximis Dei gratiam impetres ; tertius, pro fide Christi pati carceres et in iis famem sitimque, imo fame enecari, uti nonnullis martyribus contigit ; quartus, esurire et sitire justitiam, omnisque virtutis augmentum. Unde S. Leo, serm. *in festo omnium Sanctorum* : « Nihil, ait, aliud est diligere Deum, quam amare justitiam. »

Porro, distinguitur esuries justitiæ ab ejusdem siti, quasi imperfectum a perfecto ; esuries enim difficilius expletur, sitis facilius et jucundius. Audi S. Bernardum, serm. 2 *De Annunt.* : « Verumtamen, inquit, donec sapit tibi veritas, non sine difficultate et interiora trajicitur. Ubi vero cœperis in ea oblectari, jam non cibus, sed potus est, et sine difficultate intrat in animam, quo videlicet spiritualis cibus intelligentiæ potu sapientiæ digeratur, ne ipsius interioris hominis artubus, id est affectibus siccitate laborantibus, oneri magis sit quam utilitati. »

Esuries justitiæ qui 1? Resp. Primo.

JUSTITIAM. *Primo*, justitia hic accipi potest pro speciali virtute quæ cuique jus suum tribuit, *q. d.* Beati sunt qui esuriunt justitiam, hoc est qui avide exoptant ut justitia, quæ terrena quasi deseruit (juxta illud Ovid., I *Metam.* :

—— Et virgo cæde madentes
Ultima cœlestum terras Astræa reliquit)

et in cœlum fugit, in terram redeat, ac in toto orbe dominetur, et jus suum tueatur. « Tales sunt qui a tyrannis vel potentibus injuste afflicti desiderant, inquit Rupertus, jus suum sibi reddi, uti viduæ et orphani oppressi unice desiderant ; » item qui videntes alios injuste ab aliis vexari, ex zelo justitiæ optant eos ab hac injustitia liberari et injustos puniri. Nam, ut ait Aristoteles, lib. V *Ethic.*: « Neque hesperus, neque sol ita lucet ut justitia. » Et Cicero, lib. II *De Offic.* : « Tanta est vis justitiæ, ut ne illi quidem, qui maleficio et scelere pascuntur, in eo sine aliqua justitiæ particula vivere possint, » uti fieri videmus in militibus suo principi rebellantibus, qui ut hanc rebellionem tueantur, rigidam inter se exercent justitiam.

Secundo.

Secundo et plenius, justitiam hic accipe prout generalis est virtus; imo complexio omnium virtutum; hanc enim non simpliciter velle, sed assidue esurire et ardenter concupiscere debemus, ut iis mentem impleamus : « Non sufficit, ait S. Hieronymus, velle justitiam, sed esurire, ut per hanc famem nunquam nos satis justos esse credamus, sed semper justitiæ opera esurire intelligamus. »

Justus semper desiderat fieri justior.

Audi S. Bernardum, ep. 253 *ad Garinum*, inexplebile in justo proficiendi desiderium explicantem : « Nunquam justus arbitratur se comprehendisse, nunquam dicit satis est, sed semper esurit sititque justitiam, ita ut si semper viveret, semper, quantum in se est, justior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur ; non enim ad annum vel ad tempus, instar mercenarii, sed in æternum divino se mancipat famulatui. » Et post nonnulla : « Itaque indefessum proficiendi studium, et jugis conatus ad perfectionem perfectio reputatur. Quod si studere perfectioni perfectum est, profecto nolle proficere, deficere est. Ubi ergo sunt qui dicere solent, sufficit nobis, nolumus esse meliores quam patres nostri? O monache! non vis proficere? non vis ergo deficere? nequaquam. Quid ergo? Sic mihi, inquis, vivere volo, et manere in quo perveni, nec pejor fieri patior, nec melior cupio. Hoc ergo vis, quod esse non potest. Quid enim stat in hoc sæculo? » Probat exemplo Christi, « qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes. Pertransiit ergo sicut non infructuose, ita non remisse, non pigre, non lento gressu, sed quemadmodum item de eo scriptum

est : *Exultavit ut gigas ad currendam viam.* »

Denique concludit per scalam Jacob : « Vidit, inquit, scalam Jacob, et in scala Angelos, ubi nullus residens, nullus subsistens apparuit, sed vel ascendere, vel descendere videbantur universi, quatenus palam daretur intelligi, inter profectum et defectum in hoc statu mortalis vitæ nihil medium inveniri, sed quomodo ipsum corpus nostrum continue aut crescere constat, aut decrescere ; sic necesse sit spiritum aut proficere semper, aut deficere. » Præclare S. Augustinus, tract. 4 *in epist. S. Joan.* : « Tota vita boni Christiani, ait, sanctum desiderium est, » ut eat de virtute in virtutem, ut insatiabiliter opera virtutum sitiat, ut occasiones inserviendi Deo ardenter ubicumque et undecumque captet.

Mystice : esuriunt et sitiunt justitiam, qui esuriunt sitiuntque Christum, ut toto amore et spiritu illi jungantur, juxta illud : « Qui adhæret Domino, unus spiritus est. » I *Cor.* VI. Christus enim factus est nobis a Deo sapientia, sanctificatio et redemptio. Ita Nyssenus, *De Beatitud.*; S. Augustinus, ep. 85 *ad Consentium,* sub finem ; et S. Bernardus, *epist.* 190, post medium.

Saturitas justi in cœlo.

QUONIAM IPSI SATURABUNTUR. — Tum quia ipsa spiritus esuries ipsummet pascit et saturat, juxta illud :

Ipsa sibi virtus sola est pulcherrima merces;

tum quia Deus desiderantibus gratiam suam ejusque augmenta, liberaliter illa offert, quæ ignavis et oscitantibus negat; tum quia in cœlo adimplebit omnem eorum esuriem per felicitatem et gloriam. Nam, ut ait S. Bernardus, *epist.* 253 : « Sempiterna esuries sempiternam meretur refectionem. » Unde Christus : « Ego, inquit, dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo. » *Luc.* XXII, 29.

Exemplum S. Paulæ.

Hoc adepta est S. Paula, de qua ita scribit S. Hieronymus in ejus epitaphio : « Saturatur, quia esurivit, et læta decantat : Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri ; o beata rerum commutatio ! flevit ut semper rideret ; despexit lacus contritos, ut fontem Dominum reperiret ; vestita cilicio est, ut nunc albis vestimentis uteretur, et diceret : Scidisti saccum meum, et induisti me lætitia. Cinerem sicut panem manducabat, et potionem suam cum fletu miscebat, dicens : Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, ut in æternum pane Angelorum vesceretur et caneret : Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus. »

Vers. 7.

7. BEATI MISERICORDES, QUONIAM IPSI MISERICORDIAM CONSEQUENTUR. — Justitiæ jungit misericordiam, quia omne opus virtutis vel est debitum, et est justitia; vel est indebitum gratuitumque, et est misericordia, et quia misericordia justitiam temperat et dulcorat. Mundani beatos æstimant qui pauca dant, sed multa recipiunt, itaque opes coacervant seseque ditant; at Christi dogma paradoxum, sed verissimum est : « Beatius est magis dare quam accipere, » *Actor.* XX, 35, ubi multas beatitudinis hujus causas recensui, ac in primis illam : « Quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Par enim est lege talionis, ut misericordiam facienti fiat vicissim misericordia; quod enim pauperi fit, hoc sibi factum Christus æstimat : quare cur in die judicii electos cœlo sit adjudicaturus et reprobos gehennæ, non aliam causam affert Matthæus, XXV, quam quod illi in se, id est pauperes suos fuerint misericordes, hi vero immisericordes. Misericordia ergo misericordi hic promittitur, et promissa præstatur a Christo, tum sæpe in hac vita, tum semper in futura. Beatitudo cœlestis igitur quam pauperibus promisit nomine regni cœlorum, ab eodem misericordibus promittitur nomine misericordiæ, quia, ut ait Apostolus, « vita æterna est gratia, » *Rom.*, cap. VI, 23; tum quia gratis eam promisit Deus bene operantibus et eleemosynariis; tum quia initium boni operis et meriti est gratia : hæc enim nos prævenit et excitat ad opus bonum, illique divinam dignitatem et vim merendi tribuit. « Vita æterna, » ait S. Augustinus, lib. *De Corrept. et Gratia,* cap. XIII, « est gratia pro gratia, id est pro his meritis quæ contulit gratia, » juxta illud, *Ps.* CII : « Qui coronat te in misericordia et miserationibus. » Unde Syrus vertit : « Beati misericordes, quoniam super ipsos erunt misericordiæ ; » quasi dicat : Misericordi retribuetur misericordia, non una, sed multæ. Deus enim ab eo non vult vinci, sed eum vincere sua liberalitate. Unde *primo*, misericordibus pœnitentiam inspirat, et per eam peccata remittit, juxta illud, *Daniel.* IV, 24 : « Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum ; » *secundo*, gratiam frequentem et copiosam eis aspirat, per quam multa bona opera conquirant; *tertio*, propterea confert eis vitam et gloriam æternam, quæ summa est gratia, ideoque nomine misericordiæ hic significatur. Nam, ut ait S. Augustinus, *epist.* 105 : « Dum Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat quam munera sua ; » quia omne meritum nostrum in nobis non facit, nisi gratia. Gradus misericordiæ sunt : *primo*, miseris compati; *secundo*, miseriam corporalem proximi per eleemosynam levare ; *tertio*, animæ ignorantia, afflictione, aut peccato laboranti succurrere ; *quarto*, miseros prævenire et quærere, ut eis succurras ; *quinto*, tibi subtrahere commoda, vel etiam necessaria, ut aliis opituleris ; *sexto*, pro eis tua et teipsum vitamque impendere, uti fecit Christus, S. Paulus et S. Paulinus.

Beatius est dare, quam accipere. Cur ?

Sex gradus misericordiæ.

Symbolice : misericordibus promittitur misericordia, id est Dei visio et possessio, ipseque Deus, cujus natura non est aliud quam misericordia, juxta illud, *Psal.* LVIII : « Deus meus misericordia mea. » Das ergo pauperi nummum, et accipis Deum juxta illud : Da nummum, et accipe re-

Misericordia est summa sed pia usura.

gnum; da micam, et accipe massam; da pretium, et accipe præmium; da donum, et accipe Deum. Unde S. Leo, serm. *in festo omnium Sanctorum* : « Agnosce, ait, o christiane, tuæ sapientiæ dignitatem, et qualium disciplinarum artibus, ad quæ præmia voceris, intellige. Misericordem te misericordia, justum vult te esse justitia, ut in creatura sua creator appareat, et in speculo cordis humani per lineas imitationis expressa Dei imago resplendeat. Secura esto operantium fides, aderunt tibi desideria tua, et iis quæ amas sine fine potieris. » Eleemosyna ergo non tam est misericordia, quam ingens fœnus et usura cum Deo; longe enim plus ab eo recipit quam illi det, unde illud : « Si vis fœnerari, fœnerare Deo; nam fœneratur Domino, qui miseretur pauperis et vicissitudinem suam reddit ei, » *Proverb.* XIX, 17; quia, ut ait S. Chrysologus, *serm.* 42 : « Manducat Deus in cœlo panem quem perceperit pauper in terra. Da ergo panem, da potum, si Deum debitorem, non judicem vis habere. » Nervosius S. Augustinus, *in Psalm.* XXXVI : « Attende, ait, quod facit fœnerator : minus vult dare certe, et plus accipere; hoc fac et tu. Da modica, accipe magna. Vide quam late crescat fœnus tuum. Da temporalia, accipe æterna. Da terram, accipe cœlum. » Sis ergo usurarius, sis fœnerator Dei; hæc usura pia, hoc fœnus sanctum est. Denique S. Chrysostomus, hom. 32 *in ep. ad Hebr.* : « Eleemosyna, ait, est amica Dei, semper ei propinqua, pro quibuscumque voluerit, facile gratiæ munus impetrat. » Et mox confert et præfert eam pavoni, quod magis decora grataque sit oculis Dei, quam pavo oculis hominum, ac de ea subdit : « Virgo est habens alas aureas, circumspecta per omnia venusteque succincta, vultum habens candidum atque mansuetum; pennata est, levis et semper ante solium regale consistit. Quando judicamur, repente subvenit, et nos a suppliciis liberat imminentibus, alis suis nos contegens. Hanc amplius desiderat Deus quam sacrificia innumera. »

Emblema eleemosynæ.

Vers. 8. Gradus tres habet mundum cor. Primo.

8. Beati mundo corde (S. Augustinus, *De Sermone Domini in monte*, legit *mundicordes*), quoniam ipsi Deum videbunt. — *Primo*, mundum cor est mens casta et pura ab omni libidine et carnis concupiscentia, *q. d.* Beati sunt, non qui mundo et claro sunt intellectu, ut philosophi; nec qui mundo et polito sunt corpore ac vestibus, quod multis est impossibile; sed qui mundo sunt corde, id est pura castaque mente, quod omnibus est possibile. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius.

Secundo.

Secundo, generalius et plenius, beati sunt, qui mundo corde, id est pura sunt conscientia, qui scilicet eam mundarunt ab omni peccato, a pravis cogitationibus et desideriis, a passionibus et perturbationibus, ab omni mala intentione, ac præsertim ab omni duplicitate et hypocrisi. Mundo corde ergo sunt, qui simplici, recta et pura sunt mente, qui omne bonum faciunt semper et cogitant, ait Auctor *Imperfecti*; sicut enim, si fons sit purus et illimis, aquæ ex eo profluentes pariter sint puræ et illimes; sic et, si cor sit purum, omnis actio ex eo promanans erit pura et munda. Ita S. Hieronymus, Hilarius, Nyssenus et S. Augustinus, lib. I *De Sermone Domini in monte*.

Tertio.

Tertio, plenissime et perfectissime, summoque gradu beati sunt mundo corde, qui scilicet cor ab omni creaturarum amore emundarunt, ut mundum sit deitatis speculum et templum instar Angeli, utque totam mentis intentionem, affectum et amorem in Deum transferat.

Scala puritatis cordis.

Puritatis cordis perfectæ indicium dat Cassianus, lib. VI *De Spiritu fornicat.*, cap. XVIII, somnium, scilicet si quis dormiens non impura et illicita, sed pura et sancta somniet; hoc enim mentis ad purum a vitiis excoctæ certum est signum. Porro, scalam in qua per gradus ad hanc puritatem sensim ascenditur, ita describunt Cassianus et Sulpitius, lib. VI *De Inst. renunt.*, cap. LIII : « Principium nostræ salutis timor Domini est. De timore Domini nascitur compunctio salutaris; de compunctione cordis procedit contemptus omnium facultatum, ac nuditas; de nuditate humilitas procedit; de humilitate generatur mortificatio voluntatum; mortificatione voluntatum exstirpantur omnia vitia; expulsione vitiorum virtutes fructificant atque succrescunt; pullulatione virtutum puritas cordis acquiritur; puritate cordis Apostolicæ charitatis perfectio possidetur. » Quocirca S. Antonius apud S. Athanasium munditiem cordis docet esse viam ad prophetiam : « Si quis, inquit, hoc assumat, ut futura cognoscat, habeat purum cor; quia credo animam Deo servientem, si in ea perseveraverit integritate qua renata est, plus scire posse quam dæmones. Talis erat anima Elisæi, quæ aliis incognitas virtutes faciebat. »

Quoniam ipsi Deum videbunt — facie ad faciem, ideoque visione Dei beabuntur; immundi enim corde habent cor quasi limo et fæce terrena obrutum, ut Deum videre nequeant : « Munditia autem cordis et conscientiæ puritas, ait Chromatius, nullam nubem ad intuendum Deum patietur, » sed illum in se recipiet, sicut speculum purum et tersum in se recipit solem, quem sicut a se excludit speculum impurum et impolitum, sic et cor impurum a se excludit Deum. » Audi S. Leonem, serm. *in festo omnium Sanctorum* : « Merito hæc beatitudo cordis promittitur puritati; splendorem enim veri luminis sordens acies videre non poterit; et quod erit jucunditas mentibus nitidis, hoc erit pœna maculosis. Declinentur igitur terrenarum caligines vanitatum, et ab omni squalore iniquitatis oculi tergantur interiores, ut serenus intuitus tantum Dei visione pascatur. » Hinc patet, ait S. Augustinus, Deum non oculis, sed corde, id est mente a beatis videri; est enim ipse incorporeus et purissimus spiritus.

Posset secundo hæc Dei visio accipi pura et affectuosa Dei cognitio, quam Deus mundis corde in hac vita sæpe præ aliis majorem impertit : « Agite ergo, » inquit ex Fonteio S. Augustinus, lib. LXXXIII *Quæst.*, XI : « o miseri mortales ; hoc agite, ne unquam polluat hoc domicilium malignus spiritus, ne sensibus immixtus incestet animæ sanctitatem lucemque mentis obnubilet. Serpit hoc malum per omnes aditus sensuales, dat se figuris, accommodat coloribus, adhæret sonis, latet in ira, in fallacia sermonis, ardoribus se subjicit, infundit saporibus, ac turbidi motus illuvie tenebrosis affectionibus tenebrat sensus ; quibusdam nebulis implet omnes meatus intelligentiæ, per quos expandere lumen rationis radius mentis solet. Et quia radius ætheréæ lucis est, in eoque speculum divinæ præsentiæ ; in hoc enim Deus, in hoc voluntas innoxia, in hoc recte facti meritum relucet, Deus ubique præsens est. Tunc autem unicuique nostrum simul est, cum mentis nostræ illibata puritas in ejus præsentia patuerit. » Dicat ergo sibi quisque cum Herminio :

Malo mori quam corde fœdari.

Vers. 9. 9. BEATI PACIFICI (εἰρηνοποιοὶ, id est *pacem facientes*, uti vertit Syrus), QUONIAM FILII DEI VOCABUNTUR. — *q. d.* Mundus beatos prædicat eos qui fortiter bella gerunt et hostes subigunt ; at ego beatos prædico eos qui dissidentes et bellantes conciliant et ad pacem unionemque inter se et cum Deo revocant, aut revocare laborant et satagunt. Hoc enim est opus arduum et difficile, sed Deo gratissimum. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus, S. Hieronymus, S. Basilius, *quæst.* CCXV inter brevior. Vide S. Gregorium, III parte *Pastor.*, admon. 24 (1).

Pacificorum gradus tres.

Gradus hujus beatitudinis sunt : *primo*, pacem animæ internam cum Deo habere vel procurare ; *secundo*, pacem cum vicinis et proximis colere ; *tertio*, dissidentes et discordes ad concordiam charitatis revocare. Nam, ut ait S. Leo, serm. *in festo omnium Sanctorum*, Christiana pax in uno Deo Deique charitate fundata est : « Extra dignitatem pacis, inquit, sunt improbarum parilitates cupiditatum, fœdera scelerum et pacta vitiorum. » *Quartus* gradus est facere alios sibi similes, scilicet aliis instillare zelum pacis, ut studeant pacificare quoslibet discordes. Atque possethac de re religio, vel congregatio pia institui magno Ecclesiæ bono, ut sicut sunt congregationes institutæ ad obeunda cætera misericordiæ opera, v. g. ad serviendum infirmis, ad hospitandum peregrinos, ad alendum pauperes, ad sepeliendum mortuos, etc. Sic etiam instituatur congregatio pacificorum, quorum officium sit omnes in urbe lites sopire, omnesque discordes ad concordiam et pacem revocare. Hoc enim magnæ charitatis

Congregatio seu religio ad pacificandum discordes, quam esset utilis.

(1) Εἰρηνοποιοὶ seu *pacifici*, illi hic dicuntur qui pacis concordiaque sunt studiosi, uti etiam gallice *pacifiques*.

est opus in quo excelluit noster P. Gaspar Barzæus Armusii et Goæ, adeo ut advocati et procuratores dicerent sibi moriendum esse fame, eo quod sopitæ forent omnes lites, ex quarum procuratione ipsi vivebant. Lege ejus Vitam scriptam a P. Trigautio. Quin et reipsa in nonnullis urbibus tales congregationes pacificorum erectæ sunt, per quas ingentia expensarum, discordiarum, pugnarum, odiorum damna, quæ lites afferre solent, a republica propulsantur.

QUONIAM FILII DEI VOCABUNTUR, — id est erunt, ut jure vocari possint filii Dei. Est catachresis vel metalepsis : *filii Dei*, id est simillimi Deo illique charissimi ; Deus enim pacem maxime amat, ejusque causa misit Filium in mundum, quia ipse per essentiam est pax et unio : unde ipse tres personas divinas in una eademque individua essentia, ac deitate essentialiter unit intimeque jungit. Hinc Deus vocatur « Deus pacis, » *Philip.* IX. Ex adverso, diabolus est Deus dissensionis ; quare qui eam seminant, sunt filii non Dei, sed diaboli : « In uno enim malo, ait S. Gregorius, III part. *Pastor.*, admonit. 24, innumera peragunt, quia seminando discordiam, charitatem, quæ nimirum virtutum omnium mater est, exstinguunt. »

Pacifici vocantur filii Dei. Primo.

Simili catachresi dicitur vers. 44 et 45 : « Diligite inimicos, etc., ut sitis filii Dei, » id est similes et imitatores « Patris vestri, qui in cœlis est. »

Secundo, pacifici vocabuntur *filii Dei*, quia participabunt officium et nomen filii Dei, puta Christi, cujus officium est homines reconciliare Deo et sibi invicem orbique pacem afferre, quam mundus dare non poterat, II *Cor.* V, 18 ; *Colossens.* I, 20 ; *Ephes.* II, 14. Unde ejus nomen est « Princeps pacis, » *Isaiæ*, cap. IX, 6 ; ideoque eo nascente, pax nata est in terra, unde Angeli tunc cecinerunt : « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. » *Luc.* II. Ipse enim natus est ad hoc, ut hominem Deo, terram cœlo, peccatores Angelis reconciliaret, « pacificans per sanguinem crucis, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt. » *Coloss.* I, 20. « Quare ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens, etc., per crucem interficiens inimicitias in semetipso. » *Ephes.* XI, 14.

Secundo.

Christus Princeps pacis.

Tertio, pacifici proprie et plenissime vocabuntur, eruntque filii et hæredes Dei in cœlesti gloria quam ob meritum pacis conciliatæ hæreditabunt. In cœlo enim omnes Sancti per gloriam beatificam sunt filii et hæredes Dei : « Hi sunt pacifici, » ait S. Leo, serm. *in festo omnium Sanctorum*, « hi bene unanimes, vocandi æterno nomine filii Dei, cohæredes autem Christi, quia hoc merebitur dilectio Dei et proximi, ut nullas jam adversitates sentiat, nulla scandala pertimescat, sed finito omnium tentationum certamine, in tranquillissima Dei pace requiescat. »

Tertio.

Porro S. Bernardus, serm. 4 *De Adventu*, fictos pauperes, mites, lugentes, esurientes, misericordes, mundicordes. pacificos ita depingit : « Sunt,

Ficti pacifici qui ?

inquit, qui ita pauperes esse volunt, ut nihil eis desit, et sic diligunt paupertatem, ut nullam inopiam patiantur. Sunt et alii mites, sed quamdiu nihil dicitur vel agitur, nisi pro eorum arbitrio; patebit autem quam longe sint a vera mansuetudine, si oriatur occasio (si verbo asperiore pulsentur). Alios quoque lugentes video; sed si de corde procederent istæ lacrymæ, non tam facile solverentur in risum. Alii tam vehementer contra aliorum delicta zelantur, ut videri possent esurire et sitire justitiam, sed semetipsos tam insipienter quam inutiliter palpant. Sunt alii misericordes de his quæ ad ipsos non pertinent, qui scandalizantur, si non detur omnibus abundanter, sic tamen ut ipsi ne in modico quidem graventur. Sunt qui peccata sua sic confitentur, ut videri possent ex desiderio mundandi cordis id agere, nisi quod ea quæ ipsi sponte dicunt aliis, ab aliis patienter audire non possunt. Sunt et alii qui, si viderint quempiam vel leviter scandalizatum, valde solliciti sunt quomodo eum in pacem reducere possint, et viderentur pacifici, nisi quod eorum commotio, si forte quidquam contra eos dictum factumque fuerit, tardius universis difficiliusque poterit sedari, » etc. Singulis hisce deinde Christum in omnibus contrarium, ut verum virtutum speculum opponit.

Vers. 10. 10. BEATI QUI PERSECUTIONEM PATIUNTUR PROPTER JUSTITIAM, QUONIAM IPSORUM EST REGNUM COELORUM. — Hæc octava et summa est beatitudo, in passione et patientia consistens, cum priores in actione sitæ sint. Unde S. Ambrosius, lib. V in cap. VI *Luc.*, 22 : « Usque ad finem, ait, te ducit, usque ad martyrium prosequitur, ibi constituit beatitudinem palmam. » Difficilius enim est dura pati quam ardua agere, juxta illud : « Fortia agere, Romanum est; fortia pati, Christianum est. » Quare major et perfectior est fortitudinis actus fortia pati quam agere, uti docent D. Thomas et Philosophi. Persecutio est pertinax insectatio alicujus ad eum proterendum, qua nullus datur quieti aut securitati locus, sed quovis genere, scilicet tam per calumnias quam per afflictiones, tam per injurias verborum quam verberum, innocentia vexatur et opprimitur.

Acute et subtiliter Nyssenus, *De Beatitud.*, ponderat τὸ *persecutionem*, quæ vox currentium et sequentium est, ac præcedentes cursu superare contendentium. Itaque meditatur Nyssenus sanctum virum, et tribulationem, sive persecutionem simul currere, sed cum ille persecutioni non cedit, ipsum quasi victorem antecedere et præcurrere, persecutionem vero a tergo sequi et post eum currere, ideoque vocari *persecutionem*, quia justos, inquit, *inimici persequuntur, sed non assequuntur*; justorum enim patientia et constantia superantur.

Pati propter justitiam, quid? PROPTER JUSTITIAM. — Quia justi, quia Christiani, quia justitiam sequuntur, quia servant Dei legem vel statuta sui ordinis, quia tuentur jus pupillorum vel fidem, aut res et jura Ecclesiæ, quia student reformationi cleri, vel monasterii, etc. Justitia enim hic ample accipitur et quamlibet virtutem significat, ait Chrysostomus. Licet enim nonnulli philosophi propter justitiam videantur passi et occisi, ut Socrates, qui necatus est, eo quod diceret plures deos non esse adorandos, sed unum solum, tamen ubi vera non est fides, nec vera et perfecta est justitia, ait S. Augustinus.

Beati ergo sunt qui patiuntur propter justitiam: *primo*, quia persecutio nos separat a mundo et jungit Deo; *secundo*, quia propter Deum illam patitur; *tertio*, quia per hoc similes fimus Christo, qui tota vita usque ad mortem crucis a Judæis persecutionem sustinuit : « Exeamus ergo extra castra, improperium ejus portantes, » *Heb.* XIII. Crevit semper in persecutione Ecclesia, in pace decrevit. Sic et ordo quisque. Pati propter justitiam, beatum ob tres causas.

Hac de causa Deus fidelibus, vel clero, vel religiosis immittit, id est immitti permittit persecutiones, ut vitia quasi zizania in pace subnata resecet, ac primævum virtutis vigorem resuscitet. Ita, sub duobus Philippis, patre scilicet et filio, Imperatoribus Christianis, virtus fidelium elanguit in pace, fidelesque se gulæ, avaritiæ, superbiæ, etc., dedere. Quare Deus immisit Decium et Valerianum Imperatores, qui sua persecutione fidelium virtutem acuerent. Id revelatum fuit S. Cypriano, uti ipse refert lib. IV, *epist.* 4 : « Hoc nobis, inquit, per visionem exprobratum sciatis, quod dormitemus in precibus, etc. Persecutio ista examinatio est, atque exploratio peccati nostri. » Et mox : « Dic illi, securus sit, quia pax ventura est; sed quod interim morula est, supersunt adhuc aliqui, qui probentur. » Et, serm. *De Lapsis*: « Quia traditam nobis disciplinam pax longa corruperat, jacentem fidem et pene dormitantem censura cœlestis erexit : non in sacerdotibus religio devota, non in ministeriis fides interna, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina, » etc. Eamdem causam persecutionis Diocletiani dat Eusebius, lib. VIII *Hist.*, cap. I. Persecutio acuit fideles et religiosos.

Quocirca S. Franciscus Borgia, tertius Societatis nostræ Præpositus Generalis, dictitabat tria esse quæ conservant Societatem Jesu. Primum, inquit, est studium orationis; secundum, unio mutua sociorum; tertium, persecutio; causamque dabat, quia oratio nos astringit Deo, unio socios invicem vincit; funiculus autem triplex difficile rumpitur; persecutio nos a mundo disjungit, cogitque prudenter agere, ne persecutores habeant quod carpant aut capiant, ac contra eorum insidias et violentiam, virtutem nervosque omnes exerere. Ita habet ejus Vita. Societatem Jesu tria conservant.

QUONIAM IPSORUM EST REGNUM COELORUM. — Cœpit beatitudines a regno cœlorum, et in eodem illas terminat : primæ enim beatitudini et ultimæ illud quasi mercedem et præmium assignat, ut indicet illud idem in cæteris sex mediis beatitudinibus

tacite intelligi, iisque pari modo velut præmium promitti, sed illud diserte exprimi duntaxat in pauperibus et persecutionem patientibus, quia par est ut utrisque pro paupertate et persecutione regnum, in quo ditentur et persecutoribus dominentur, velut condignum patientiæ præmium retribuatur; quanquam S. Ambrosius pauperibus putet promitti regnum cœlorum quoad animam, quæ mox a morte migrat in cœlum; persecutionem vero patientibus quoad corpus, quod post resurrectionem gloria æterna in cœlo donabitur.

Beatitudinum octo præmium est regnum cœli.

Unde notat S. Augustinus, lib. I *De Serm. Domini in monte*, omnibus his octo beatitudinibus regnum cœlorum promitti, sed alio et alio nomine, proprietate et titulo, cuique operi congruo: scilicet pauperibus et patientibus nomine et titulo regni; mitibus nomine terræ; lugentibus nomine consolationis; esurientibus nomine satietatis; misericordibus nomine misericordiæ; mundis corde nomine visionis Dei; pacificis nomine adoptionis in filios Dei: in cœlo enim beatis a Deo dabitur *primo* ipsum regnum cœleste; *secundo*, in eo stabilis terra felicitatis; *tertio*, omnis consolatio; *quarto*, omnis saturitas; *quinto*, omnis misericordia, scilicet omnis gratia et gloria; *sexto*, visio Dei; *septimo*, adoptio, filiatio et hæreditas Dei.

Pulchre et punctim S. Augustinus, *in Ps.* XCXIII, Deum ita loquentem inducit: « Venale habeo. Quid, Domine? Regnum cœlorum. Quo emitur? Paupertate regnum, dolore gaudium, labore requies, vilitate gloria, morte vita. » Adde, luctu consolatio, esurie saties, miseratione misericordia, munditie visio, pace filiatio Dei.

Scala octo beatitudinum.

Porro, in hisce nominibus et titulis proceditur per incrementa præmiorum. Est ergo hic climax, sive gradatio in qua quasi per scalam virtutum gradatim sursum ascenditur in cœlum gloriæque cœlestis apicem. Primus ergo beatitudinum gradus est, per paupertatem abjicere curam opum; secundus, per mansuetudinem mores componere motusque animi tranquillare; tertius, peccata lugere; quartus, esurire et sitire justitiæ et virtutum incrementa; quintus, misericordiæ corporalis et spiritualis opera meritaque cumulare; sextus, munditiei mentis plane pleneque vacare; septimus, pacem inter omnes conciliare; octavus, humiliter fortiterque pati omnes persecutionum calumnias et injurias. Hisce virtutum gradibus totidem quasi gradus cœlestis gloriæ ex æquo respondent, et quasi præmia attribuuntur, scilicet *primo*, paupertati regnum; *secundo*, mansuetudini stabilis regni æternitas; *tertio*, luctui gaudium; *quarto*, esuriei justitiæ ejus saties; *quinto*, eleemosynæ plena misericordia; *sexto*, munditiei cordis visio Dei; *septimo*, pacificis hæreditas Dei; *octavo*, persecutionem patientibus et afflictis, regnum cœlorum amplissimum et imperiosissimum. Unde S. Ambrosius, lib. V in cap. VI *Luc.*, 22: «Hos, ait, gradus volunt esse virtutum, per quos ab ultimis ad superiora possimus ascendere. Denique sicut incrementa virtutum, ita etiam sunt incrementa præmiorum. Plus est enim Dei esse Filium, quam possidere terram et consolationem. »

Scala octuplicis gloriæ.

Octo beatitudines sunt connexæ.

Nota *primo*: has octo beatitudines inter se esse connexas; nec enim beatus est qui primam habet, nisi habeat et cæteras septem. Ut ergo omnes in unam contraham nectamque, sensus est, *q. d.* Beati sunt qui, contemnentes hujus mundi bona per paupertatem spiritus, et honores per mansuetudinem, ac voluptates per luctum, insuper justitiam et misericordiam avide sectantes, perveniunt ad munditiem cordis; ad hæc alios quoque ad exemplum sui inter se et cum Deo pacificare et conciliare adlaborant; denique qui propter hæc et similia justitiæ opera patiuntur persecutionem: hic enim est apex perfectionis et beatitudinis Christianæ. Cum ergo dicitur in singulis *beati*, intellige, si nihil alioquin desit, sive si cætera requisita adsint, ut dixi Canone 13. Rursum prima beatitudo disponit facitque gradum ad secundam, et secunda ad tertiam, et ita consequenter, uti docent S. Ambrosius, S. Leo et alii. Nam paupertas spiritus, sive humilitas disponit ad mansuetudinem: humiles enim sunt mites; mansuetudo disponit ad luctum: mites enim facile sentiunt sua aliorumque mala, eaque lugent; luctus sive compunctio disponit ad esuriem et sitim justitiæ: qui enim lugent sua aliorumque peccata, sitiunt justitiam et sanctitatem; esuries justitiæ disponit ad misericordiam: qui enim cupit crescere in justitia et sanctitate, exercet opera misericordiæ; per hæc enim valde augetur sanctitas; misericordia disponit ad munditiem cordis, quia eleemosyna extinguit peccata sicut aqua ignem, augetque charitatem, quæ mundo corde Deum solum diligit; mundities cordis disponit ad pacem tam in se quam in aliis procurandam, quia sicut lites et bella oriuntur ex immundo corde et cupiditate pleno; sic, vice versa, pax oritur ex corde puro et cupiditate vacuo; denique qui hanc pacem cæteraque jam dicta procurant, in multorum pravorum et cupidorum odia incidunt, ab eisque persecutionem patiuntur, quam generose sustinent, itaque coronam harum octo beatitudinum perficiunt illaque se coronant.

Ordo beatitudinum.

Omnibus justis congruunt.

Nota *secundo*: beatitudines singulas suos habere gradus, minus magisque perfectos, ut jam ostendi, juxta quos partim sunt consilii, partim præcepti: quare illæ perfectis conveniunt perfecte; omnibus tamen justis conveniunt inchoate suo quodam modo et gradu, ideoque nemo sine eis salvabitur. Quare hic sermo et hæ beatitudines primario quidem a Christo dictæ et dictatæ sunt Apostolis, proxime sibi astantibus vel assidentibus in monte, eorumque sequacibus viris apostolicis; secundario tamen omnibus fidelibus,

ideoque coram affluente populi turba eas Christus promulgavit, uti dixi vers. 1.

Septem beatitudines aptantur septem Spiritus sancti donis.

Nota *tertio* : S. Augustinus, lib. I *De Sermone Domini in monte*, septem beatitudines pulchre adaptat septem donis Spiritus sancti. « Timor Dei, ait, congruit humilibus, pietas mitibus, scientia lugentibus, fortitudo esurientibus et sitientibus, consilium misericordibus, intellectus mundis corde, sapientia pacificis. »

Vers. 11. 11. BEATI CUM MALEDIXERINT (Græce ὀνειδίσωσιν, id est *exprobrarint*, ut habet Lucas, cap. VI, conviciati fuerint, conviciis, probris et contumeliis affecerint) VOBIS, ET PERSECUTI VOS FUERINT, ET DIXERINT OMNE MALUM ADVERSUM VOS MENTIENTES PROPTER ME, — quia scilicet meam fidem, meos mores, meam vitam sequimini, illamque prædicatis et propagatis. *Mentientes*, Syrus : *in mendacio*, quia scilicet falso calumniantur vos esse turbatores reipublicæ, novatores, verum deorum cultum abolere eique superstitiosum substituere, dum hominem crucifixum Deum facitis et adorandum prædicatis. Summa ergo beatitudo est, pro Christo, pietate et virtute patienter et generose, imo hilariter ferre calumnias, probra, scommata, dicteria cæterasque injurias verborum, carcerum et verberum. In hoc situs est apex Christianæ virtutis et perfectionis. Idem secutus Christum docuit nos S. Ignatius, fundator Societatis nostræ, Regula 11 *Summarii Constitut.*, quæ valde ad rem præsentem facit. Causamque addit, quod per hæc similes fiamus Christo ejusque quasi vestibus et insignibus nos vestiamus, ejus amore et reverentia. Idem docuit ipse exemplo magis quam decreto. Tota enim vita ejus fuit continua quasi persecutio, in qua ipse exultabat et jubilabat, ac rogantibus quænam esset via ad perfectionem, respondebat : « Si multa et magna pro Christo patiamini. » Vide Ribadeneiram in ejus Vita, lib. I, cap. XIV.

Summa beatitudo est pati pro Christo.

Vers. 12. *Luc.* VI, 27. 12. GAUDETE, ET EXULTATE, QUONIAM MERCES VESTRA COPIOSA EST IN COELIS. SIC ENIM PERSECUTI SUNT PROPHETAS, QUI FUERUNT ANTE VOS. — *q. d.* Gaudete : *primo*, in calumniis, falsis testimoniis et persecutionibus, quia per eas beati estis; *secundo*, quia vos manet ampla merces in cœlis; *tertio*, quia similes estis Prophetis, qui fuere viri summi et divini, uti fuit Isaias, qui ob sua oracula a Manasse serra dissectus est; Jeremias, qui a Judæis lapidibus fuit obrutus, cæterique Prophetæ pene omnes vario mortis genere ab eisdem fuere interempti. Animat ergo eos exemplo Prophetarum, quod eorum fortem in persecutionibus tolerantiam sequendo, eorumdem societatem et gloriam sint adepturi; quo tacite innuit eos in Prophetarum locum succedere, imo illos superare, dum ad altiora vocati, non legem, sed Evangelium toto orbe prædicabunt, cum Prophetæ soli Judææ prædicarint. Unde subdit : « Vos estis sal terræ, » etc.

Nota hic contra modernos hæreticos nomen *merces*; inde enim colligimus merita bonorum operum. Meritum enim est mercedis meritum, et merces est meriti merces. Sic Apostoli « gaudentes ibant a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. » *Actor.* v, 41. Sic Paulus exultat, quod sit « vinctus in Domino, » scilicet propter Christum. *Ephes.* III et cap. IV, 1.

Merces supponit meritum.

Audi S. Cyprianum, lib. IV, ep. 6 *ad Tibaritanos* : « Gaudere et exultare nos voluit in persecutione Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc probantur milites Dei, tunc martyribus patent cœli. » Idem, in *Exhortat. ad martyr.* : « Hoc (martyrium), ait, est baptisma in gratia majus, in potestate sublimius, in honore pretiosius, in quo Angeli baptizant : baptisma, post quod nemo jam peccat; baptisma, quod fidei nostræ incrementa consummat; baptisma, quod nos de mundo recedentes statim Deo copulat. In aquæ baptismo accipitur peccatorum remissio; in sanguinis, corona virtutum. » Exultandum est ergo fideli in persecutione et martyrio, quia hoc summum est bonum et donum Dei : hinc summa est martyrum laurea. Sic exultavit S. Ignatius, Antiochenus episcopus, cum Romam missus, amphitheatrum generose et alacer ingressus, circumspectans turbam hominum (facile erant centum millia) eam amice salutavit, dixitque : « Ne putetis, o Romani, me hic damnatum ad bestias ob maleficium, nullum enim commisi, sed quia desidero uniri Christo, quem insatiabiliter sitio. » Cumque audiret rugientes leones : « Frumentum, inquit, Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar. » Lege Epistolam ejusdem ad Romanos, qua illos precatur et quasi conjurat, ne martyrium suum impediant ejusque coronam sibi eripiant, ubi inter cætera ait : « Utinam fruar bestiis, quæ mihi paratæ sunt; si noluerint venire, vim inferam, ego nunc incipio discipulus esse Christi. » Hoc est axioma quod S. Jacobus velut thema epistolæ suæ proponit : « Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, » I, 2, ubi multa hac de re dixi. S. Franciscus, rogatus in quo consisteret perfecta religiosorum lætitia, respondit, non in magna scientia, non in gratia miraculorum, non etiam in magno sanctitatis et ædificationis exemplo, non denique in conversione omnium infidelium, sed si fame, frigore, nuditate afflicti, innocentes conviciis, injuriis, verberibus exagitemur, illaque cum gaudio amore Christi toleremus. Ibi perfecta est lætitia, quia præ omnibus donis maximum est propter Deum opprobria sustinere. Nam in cæteris mirabilibus nos gloriari non possumus, quia non sunt nostra, sed Dei; sed in cruce tribulationis et afflictionis gloriari possumus, quia illud est nostrum, et ideo dixit Apostolus : « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. » Hæc S. Franciscus. *Galat.* VI, 4.

Martyrium est baptisma.

S. Ignatii Martyris constantia.

Ubi perfecta lætitia.

Vers. 13. Luc. XIV, 34, 35; Mar. IX, 50.

13. VOS ESTIS SAL TERRÆ; QUOD SI SAL EVANUERIT, IN QUO SALIETUR? AD NIHILUM VALET ULTRA, NISI UT MITTATUR FORAS ET CONCULCETUR AB HOMINIBUS. — *q. d. Vos,* o Apostoli, qui proxime mihi hic assidetis, quibus octo beatitudines jam dictas primario prædicavi et quasi appropriavi, *estis* ex mea electione et deputatione (*q. d.* Elegi et deputavi vos ad hoc, ut sitis) *sal terræ* : illud ergo *estis,* id est esse debetis, et per meam gratiam reipsa eritis. Transit Christus a beatitudinibus ad sal, tum quia tradit ethicam, more veterum, per breves gnomas disparatas, sine ordine et nexu certo; tum quia hic facilis est nexus. *q. d.* Vos, o Apostoli, quos eligo, ut meo exemplo sitis pauperes spiritu, mites, mundo corde, misericordes, etc., hoc ipso eritis sal terræ.

Syri et Palæstini, uti dixi in Canone 4, gaudent parabolis et metaphoris, ut suavius in aures et animos audientium influant. Sic hic Christus vocat Apostolos sal totius terræ, quo tacite præfert eos Prophetis, qui fuere sal solius Judææ, uti advertit S. Chrysostomus.

Apostoli sunt sal terræ. Primo.

Quæres, cur Christus Apostolos vocat potius sal terræ quam aurum, argentum, gemmas, etc. Resp. *Primo,* quia sal est res summe utilis, universalis et necessaria; « sal enim est quasi balsamum naturæ, quod ipsa pene omnibus mixtis inseruit, ut ea condiat, stringat et a corruptione præservet,» ait Anselmus Boethus, lib. II *De Lapidibus,* c. CCCII. Sic Apostoli fuere sal, id est balsamum terræ.

Sal est balsamum naturæ.

Secundo. Sal sapientiæ symbolum.

Secundo, sal notat officium, vim et dignitatem Apostolorum; sal enim est symbolum sapientiæ, quia, sicut sal condit cibos, ut sapidi sint; sic sapientia condit animos, ut sapientes sint; a sapore enim dicta est sapientia, quod ipsa sit sapor mentis. Unde Comicus : « Si quis, ait, haberet salem, qui in te est; » hinc et vir insipiens vocatur insulsus juxta illud Catulli :

Nulla in tam magno est corpore mica salis.

Apostoli ergo fuere sal, quia sua sapientia insulsos mundi mores correxerunt sapidosque et sapientes effecerunt.

Tertio. Sal ex igne et aqua.

Tertio, «sal,» ait Plinius, lib. XXXI, cap. x, «est igneæ et aqueæ naturæ continens duo elementa, ignem et aquam : » ignem, quia acre est instar ignis, et si in ignem projiciatur, eum acuit et accendit; aquam, quia sal, inspersa aqua, in eam liquefit et resolvitur; licet enim sal uti et sulphur, nitrum, stannum, cæteraque fossilia ex terra generetur, communiter tamen ex partibus aquæ terrestribus calore et vento congelatis, subtilique ipsius aeris in vapores soluto, gigni solet : cumque terrestris sit, ut ipsa terra gravis efficitur, et cum calore adustus est, siccus amarusque redditus, qua ratione ipsum mare significat, juxta illud Poetæ, *Æneid.* I :

Quomodo generetur?

——— Et spumas salis ære ruebant.

Idem Plinius, *ibid.,* cap. IX: «Sole, ait, et sale nihil corporibus est utilius. Hinc a sale indita nomina, indeque Romæ dicta *Via Salaria,* quod per illam sal in salinos portari consueverat,» ait ipse, cap. VII. Apostoli ergo fuere sal terræ, quia ignea sua vi eam amore Dei accenderunt, ac aquea sua suaviloquentia et sapientia eam aridam humectarunt, irrorarunt, fœcundarunt, ut fruges bonorum operum et virtutum omnium proferret. Hinc S. Isidorus, libro XVI *Etymol.,* cap. II, hæc salis dat etyma : « Sal, ait, quidam dictum putant, quod in igne exiliat, fugit enim ignem, cum sit igneus, sed naturam sequitur, quia ignis et aqua semper inter se inimica sunt. Alii sal a salo et sole vocatum putant : nam aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis littoribus, vel scopulis derelicta et sole decocta. » Et inferius : « Ex eo omnis victus delectatio, et summa hilaritas, unde et salis nomen accepisse putatur (sales enim vocantur hilares lepores), nihil enim utilius sale et sole. » Hinc est illud S. Pauli : « Sermo vester semper in gratia sale sit conditus. » *Coloss.* IV, 6. Denique Ambrosius Calepinus sal a Græco ἅλς per metathesin deducit; ἅλς enim inverse est *sal.*

Via Salaria unde dicta?

Salis etymon.

Quarto.

Quarto, sal cibum insipidum ac insuavi suavitate nauseam provocantem acuit, suaque acrimonia gratum sanumque reddit. Sic Apostoli insipidas et fatuas hominum opiniones, errores et mores acri suo sermone et vitæ exemplo emendarunt gratosque effecerunt Deo, Angelis et hominibus. Ita S. Hieronymus.

Quinto.

Quinto, sicut sal vi sua penetrante carnem a corruptione præservat, exsugendo et consumendo humores sanguineos quibus caro infecta est et a quibus corrumperetur; ita Apostoli carnis desideria menti corruptionem afferentia hominibus exemerunt, eosque æternæ incorruptioni et immortalitati servarunt. Unde Cicero, lib. II *De Natura Deorum* : « Sus, ait, quid habet præter escam? cui quidem ne putresceret, animam pro sale datam esse dicit Chrysippus; » sic hominibus qui quasi sues volutabantur in carne et sanguine, Deus dedit Apostolos quasi salem et animam, quæ eos vita spirituali animaret, ne putrescerent.

Sexto.

Sexto, sal sitim excitat : sic Apostoli excitavere sitim rerum cœlestium. Audi S. Hilarium : « Apostoli sunt rerum cœlestium prædicatores et æternitatis velut satores, immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorum sermo aspersus fuerit, afferentes. » Et Euthymius : « Vos, ait, a me electi ad curandam totius mundi putredinem, estis sal terræ. »

Septimo.

Septimo, sal sua acredine mordicat et pungit, siccat et urit. Audi Plinium, lib. XXXI, cap. VII et seq. : « Salis natura, inquit, per se ignea et inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens; corpora vero astringens, siccans, alligans. Defuncta autem ac putrescentia ita vindicans, ut durent ea per secula. In medendo vero mordens, adu-

rens, repurgans, extenuans, dissolvens. » Simili modo Apostoli acri suo igneoque sermone et vita vitia hominum momorderunt, pupugerunt, siccarunt et excusserunt. Audi S. Gregorium, *hom.* 17: « Si sal sumus, condire mentes fidelium debemus; quasi inter bruta animalia petra salis debet esse sacerdos in populis, ut quisquis sacerdoti jungitur, quasi e salis petra æternæ vitæ sapore condiatur. » Legant sacerdotes totam illam S. Gregorii homiliam, et aureum invenient vitæ suæ speculum, ut fiant sal terræ. Sapienter S. Chrysostomus : « Vis, inquit, scire an probus sit populus alicujus loci? vide qualis pastor sit. Si enim eum pium, probum, integrum inveneris, cogita talem esse et populum qui ab eo pascitur, et a sale sapientiæ conditur. »

Qualis pastor, talis populus.

Pastor, præceptor et prætor sunt sal reipubl.

Nuper Carolus Quintus, Imperator, festive dictitabat se ex littera triplicis P. conjicere de statu urbis vel reipublicæ cujusvis, scilicet se considerare, qualis eo loci esset *pastor*, qualis *præceptor* et qualis *prætor*. A pastore enim pendet Ecclesia, a præceptore schola et juventus, quæ est seminarium reipublicæ; a prætore curia et justitia. Pastor ergo est sal Ecclesiæ, præceptor est sal scholæ, prætor est sal curiæ et civitatis. Qualis ergo pastor, talis est Ecclesia; qualis est præceptor, talis est juventus; qualis est prætor, tales sunt cives.

Porro, Apostoli et sacerdotes eorum successores plus faciunt quam sal; quia sal solum carnes integras præservat a putretudine, jam vero corruptas et putidas sanare et redintegrare nequit, ut notat S. Chrysostomus; Apostoli vero animas vitiis omnibus corruptas et putidas persanarunt, eisque integritatem quam nunquam habuerant indiderunt.

QUOD SI SAL (quod cætera salire et condire debeat) EVANUERIT — Græce μωρανθῇ, id est *desipuerit*, factum fuerit insipidum et insulsum, infatuatum sit; sicut enim *insulsum* a cibo per metaphoram transfertur ad hominem fatuum, ita vicissim τὸ *fatuum* ab homine transfertur ad cibum : cibus ergo fatuus est, qui caret sapore, insipidus, insulsus. Sic Martialis betas vocat fatuas, cum ait :

« Ut sapiant fatuæ fabrorum prandia betæ. »

IN QUO (id est quo alio sale (1)) SALIETUR? — scilicet non cibus, sed ipsum sal. *q. d.* Non est unde sali insulso possit restitui deperdita vis, sapor et acrimonia; non enim salis est sal. *q. d.* Si apostolus, si episcopus, si sacerdos, qui aliorum mores quasi sal condire debebat, per gulam, luxuriam, metum, adulationem, etc., perdat suum salis spiritualis vigorem, quis illum ei restituet? *q. d.* Nemo; id verum esse patet in nonnullis sacerdotibus et pastoribus præteriti sæculi, qui vel scandalosæ vitæ fuere, vel ignorantes, vel errantes, et in hæresim vergentes, vel negligentes in populo erudiendo : unde in tantum contemptum abiit ordo ecclesiasticus; indeque ortæ sunt hæreses Lutheri, Calvini et cæterorum, qui insulsi similes sunt cimicibus, ait Maldonatus : vivi enim mordent, mortui fœtent. Audi S. Augustinum, lib. I *De Serm. Domini in monte*, cap. X : « Si sal infatuatum fuerit, in quo salietur? id est, si vos per quos condiendi sunt quodammodo populi, metu persecutionum temporalium amiseritis regna cœlorum, qui erunt homines, per quos a vobis error auferatur, cum vos elegerit Deus, per quos errorem auferat cæterorum? ergo ad nihilum valet sal infatuatum, nisi ut mittatur foras et calcetur ab hominibus. Non itaque calcatur ab hominibus, qui patitur persecutionem, sed qui persecutionem timendo infatuatur. Calcari enim non potest, nisi inferior; sed inferior non est, qui, quamvis corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus in cœlo est. »

Porro sal, cum quatuor elementis constet, quolibet eorum corrupto, corrumpitur et evanescit, puta cœlo, salo, solo et igne, ait ille : cœlo, id est aere; salo, id est aqua et mari; solo, id est terra. Aere enim humido sal humectatur, eoque corrupto corrumpitur; aqua liquatur; terra fit terrestre; igni aduritur. Ita prælatus et pastor evanescit : *Primo*, si captet aerem, id est auram popularem. « Noli, » ait Poeta, et ex eo S. Hieronymus,

Sal quatuor elementis constat.

Sic pastor quatuor virtutibus cardinalibus.

« Respicere ad fumos, et nomina vana Catonum. »

Secundo, aqua et mari, id est luxuria liquatur. *Tertio*, terra, id est avaritia fit terrestris. *Quarto*, igni, id est cholera aduritur. Qua ratione enim docebit alios contemnere vanam gloriam, veneres, opes, honores, qui ea quærit et ambit? Quomodo humilitatem persuadebit vanus, castitatem luxuriosus, liberalitatem avarus, mansuetudinem cholericus? Maxime vero sal, licet igneæ sit naturæ, evanescit, si aquæ misceatur; tunc enim plane liquatur et solvitur : ita prælatus, sacerdos, religiosus evanescit, mollescit et effeminatur, si familiaris sit mulieribus etiam piis. Audi quid senior ille apud Joannem Moschum in *Prato spirituali*, cap. CCXVII, dicat : « Filioli, sal ex aqua est; et si appropinquaverit aquæ, continuo solvitur et deficit. Et monachus similiter ex muliere est; itaque si appropinquat mulieri, solvitur et ipse, atque in id desinit, ut jam monachus non sit. » Evanescit pariter, si nimis agat cum sæcularibus, tunc enim et ipse sæcularescit, atque e religioso fit sæcularis. Ut ergo non evanescat, a sæcularium conversatione se subducat, claudat os et oculos, multa loquatur cum Deo, pauca cum hominibus. Non se accommodet sæcularibus, sed potius illos sibi adaptare et conformare satagat. Cogitet se esse sal, servet suum vigorem, gravitatem, liber-

(1) Potius : quanam re?

tatem, acrimoniam in taxandis vitiis. Non pudeat eum profiteri palam se esse ecclesiasticum et religiosum, id est Dei cultorem, virum spiritualem, mundi contemptorem, cœlestium amatorem et satorem. « Intret cum alieno, exeat cum suo, » ut aiebat noster S. Ignatius, hoc est initio accommodet se sæcularium ingenio et sermonibus, sed deinde dextere eos transferat ad spiritualia et ad id quod ipse intendit, scilicet ad mutationem morum vitæque sanctimoniam. Denique sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur, ait Plinius, lib. XXXI, cap. x. Sulphur est zelus gloriæ Dei et salutis animarum : hoc zelo lapidescat et obdurescat ad omnia probra, ad omnes blanditias, ad omnes metus, ad omnia promissa, is qui satagit esse sal Christi. Sacerdotes ergo sint sal terræ, ut eam præstent morum integritatem, quæ cæterorum sit censura et disciplina; quod efficient, *si loquantur ut oracula, vivant ut numina.*

Vers. 14. 14. Vos ESTIS LUX MUNDI. — *Estis*, ex mea electione et deputatione, ideoque *estis*, id est esse debetis, et *estis*, id est reipsa eritis, si meæ electioni et voluntati respondeatis, meæque gratiæ, ut par est, cooperemini. *Lux mundi*, ut mundum errorum vitiorumque tenebris obscuratum, luce doctrinæ vitæque Evangelicæ illuminetis. Ita S. Hilarius et alii.

Sensate S. Chrysostomus, hom. 10 *in epistol.* I *ad Timoth.*, in *Morali* : «Idcirco, ait, ille nos elegit ut simus quasi luminaria, et velut fermentum evadamus, ut velut angeli cum hominibus versemur in terra, ut tanquam viri cum pueris, tanquam spirituales cum animalibus agamus. » Sicut ergo sol illuminat cloacas putridas, sed ab iis non sordidatur, Angelus homines, vir puerum, ita et tu, o sacerdos, o religiose, o vir spiritualis, doceas hominem carnalem, ut eum emendes, sed ab eo nullam labem contrahas. Sol est in cœlo, sed inde radios spargit in terram, quibus eam illustrat; ita et tu mente sis in cœlis, corpore in terra, ut eam tuo sermone et exemplo virtutis illumines, calefacias et accendas. Sic eris lux et sol mundi. Addit Chrysostomus rem notandam : « Nemo profecto, inquit, Gentilis esset, si ipsi, ut oportet, Christiani esse curaremus; si Dei monitis ac scitis obtemperaremus; si injurias perpessi vicem non referremus; si maledictis lacessiti benediceremus; si pro malis bona redderemus. Nemo esset ita fera bellua, ut non statim ad cultum veræ religionis accurreret, si videret hæc ab omnibus fieri. Atque ut discas ita esse, unus profecto Paulus tam multos ad Dei attraxit notitiam. Si omnes essemus hujusmodi, quot terrarum orbes attrahere et ipsi possemus? »

Sacerdos sicut sol.

Nota.

NON POTEST CIVITAS ABSCONDI SUPRA MONTEM POSITA. — Christus Apostolos hic comparat : *primo* sali, *secundo* luci, *tertio* urbi in monte conspicuæ. Eidem Ecclesiam, id est Ecclesiæ prælatos comparat sæpe in Psalmis, ut *Psal.* XLV, XLVII et LXXXVI. Item, *Isaiæ* cap. LX et LXV; *Ezech.* XL. Sicut ergo urbs in monte sita latere nequit, sed omnium circumcirca degentium oculos ferit; sic et apostolus, prælatus et sacerdos in omnium oculos incurrit, ut si officio suo rite fungatur Christique Evangelium moribus magis quam sermonibus prædicet, multos ad Christum trahat et ab omnibus laudetur : sin secus faciat, multos a Christo avertat et de omnibus vituperetur. Sequitur quarta comparatio lucernæ.

15. NEQUE ACCENDUNT LUCERNAM ET PONUNT EAM SUB MODIO, SED SUPER CANDELABRUM, UT LUCEAT OMNIBUS QUI IN DOMO SUNT. — *q. d.* Lucerna non solet condi *sub modio*, id est *sub vase*, ut habet Lucas; Syrus et Hebræus : *sub sato*, quod erat mensuræ vasisque genus, sed alte in candelabris ponitur, ut omnibus in domo nocte præfulgeat : sic et vos, o Apostoli, alto officii dignitatisque gradu consistitis, ut omnes vestra prædicatione et sanctitate illustretis. Unde parabolam explicans, subdit : « Sic luceat lux vestra coram hominibus, » etc.

Vers. 15. *Luc.* VIII, 16 et 11, 33; *Mar.* IV, 21.

Allegorice : SS. Hilarius, Ambrosius et Beda : Significatur hic, inquiunt, lux Evangelii non claudenda *modio*, id est modicis Judææ terminis, sed *in candelabro*, id est in culmine Romæ Romanique imperii collocanda, ut omnibus Gentibus illi subditis præluceat.

Mystice : S. Augustinus : Propter modium, inquit, id est propter mensuram rerum opumque temporalium, non est tegenda vel celanda lux doctrinæ et veritatis. Sub modio ergo lucernam ponit, quisquis lucem bonæ doctrinæ commodis temporalibus obscurat et tegit; super candelabrum autem, qui corpus suum ministerio Dei subjicit, ut superior sit prædicatio veritatis, et inferior servitus corporis.

LUCERNA — Græce λύχνον, id est lampas, tæda, fax, candela et omne quod lucet : tædæ enim et candelæ proprie imponuntur candelabris, in Italia etiam lampades; has enim habent artificiose turritas, quas proinde campanarias nuncupant. Sic Hebr. לפיד *lappid*, quod Noster vertit *lampas* vel *lucerna*, significat omne id quod dat flammam lucentem, uti sunt faces, titiones ardentes et proprie dictæ lampades. Hinc cum, *Judic.*, cap. VII, 19, dicitur Gedeon cum suis imposuisse lampades lagenis easque inter se complosisse, per lampades accipe faces vel titiones flammantes : hi enim complosis lagenis emicantes et fulgurantes terruerunt Madianitas; si enim fuissent lampades proprie dictæ, hæ utique complosione hac fuissent extinctæ, unde Madianitas percellere nequivissent. Hinc lucernæ et faces hic, uti et alibi in Scriptura, significant viros sanctos præsertim apostolicos, qui aliis luce doctrinæ et sanctitatis prælucent et præfulgent, eosque igne charitatis quo a Deo accensi sunt, inflammant. Unde de Joanne Baptista ait Christus :

Lampas pro face.

Fax est vir Apostolicus.

« Ille erat lucerna ardens et lucens. » *Joan.* v, 35. Sic Elias et Enoch vocantur « duæ olivæ, et duo candelabra. » *Apocalyp.* xi, 4. Iisdem comparantur Jesus pontifex, et Zorobabel dux Israel. *Zachar.* iv, 11. Vide utrobique dicta.

Vers. 16. 16. SIC LUCEAT LUX VESTRA CORAM HOMINIBUS, UT VIDEANT OPERA VESTRA BONA, ET GLORIFICENT PATREM VESTRUM, QUI IN COELIS EST. — Ecce hic explicat parabolas solis et salis, scilicet lucis ac civitatis super montem positæ, atque lucernæ impositæ candelabro. Harum ergo parabolarum hic est apodosis, sive explicatio et applicatio, *q. d.* Estote, o Apostoli, sal, imo sol, ac lucernæ facesque mundi, ut scilicet simili modo luceat lux vestræ doctrinæ et sanctitatis coram hominibus, ut videant opera vestra bona, ex iisque glorificent Deum, qui vobis tanta sapientiæ sanctitatisque bona donavit. *Ut videant.* Particula *ut* partim consequentiam, partim finem, licet non ultimum, denotat. Monentur enim hic a Christo Apostoli omnesque eorum asseclæ, ut satagant tam verbo quam exemplo virtutis aliis prælucere, non sibi, sed Deo intendendo, scilicet non suam, sed Dei gloriam et animarum salutem : ut scilicet opus bonum sit in publico, sed intentio uni Deo placendi sit in occulto, ut ait S. Gregorius; quare hominibus non propter se, sed propter Deum, ut scilicet eos ad Deum trahant, placere studeant; atque sic concilia hunc locum cum cap. vi, 1, 2, 5, ubi contrarium videtur dicere Christus : « Attendite, inquit, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis; » quæ postrema pars hæc duo loca in speciem contraria conciliat: scilicet vetat ibi Christus Apostolos facere justitiam, id est justa opera, coram hominibus, hoc fine, ut ipsi operantes videantur et glorificentur ab eis, ut scilicet captent vanam hominum laudem; hic enim vult ea fieri, coram hominibus, hoc fine, ut ex eis homines glorificent Deum. Audi S. Gregorium, III part. *Pastor.*, admon. 36 : « Quid est ergo, quod opus nostrum et ita faciendum est ne videatur, et tamen ut debeat videri, præcipitur? nisi quod ea quæ agimus, et occultanda sunt, ne ipsi laudemur, et tamen ostendenda sunt, ut laudem cœlestis Patris augeamus. Nam, cum nos justitiam nostram coram hominibus facere Dominus prohiberet, illico adjunxit, ut videamini ab eis. Et cum rursus videnda ab hominibus bona opera nostra præciperet, protinus subdit, ut glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. Qualiter igitur videnda essent, vel qualiter non videnda ex sententiarum fine monstravit, quatenus operantis mens opus suum et propter se videri non quæreret, et tamen hoc propter cœlestis Patris gloriam non celaret. »

Opera bona quomodo occultanda et ostendenda.

Vers. 17. 17. NOLITE PUTARE, QUONIAM (ὅτι, id est *quod*) VENI SOLVERE (καταλῦσαι, id est dissolvere, irritare, abolere) LEGEM AUT PROPHETAS; NON VENI SOLVERE, SED ADIMPLERE. — Id verissime dixit Christus : *Primo*, quia ipse semper legem veterem Mosis servavit, etiamsi illa, utpote Deus Deique Filius, non obligaretur. Unde juxta legem circumcisus est, præsentatus in templo, porcina abstinuit cæterasque legis illius sanctiones stricte observavit. *Secundo*, quia leges cæremoniales, quæ erant figuræ et umbræ Christi, ipse seipso suoque corpore, suis actibus sacramentisque implevit, quia illa gessit et passus est quæ in cæremoniis legis veteris figurabantur. Tunc enim prophetia impleri dicitur, cum fit quod expresse vel tacite per eam prædictum et prophetatum est. Et hoc innuit Christus, vers. seq., dicens: « Amen dico vobis, donec transeat cœlum et terra, iota unum aut unus apex non præterebit a lege, donec omnia fiant. » Ita Irenæus, lib. IV, cap. xxvii; Tertullianus, lib. *De Patientia*; Hilarius, Canon. 4 et 5; Augustinus, in *Quæst. novi Testamenti*, quæst. LXIX. *Tertio*, et maxime, quia Christus præcepta moralia legis implevit, dum ea explicatius et perfectius docuit et sanxit, ac pro pœnis præmiisque temporariis æternas substituit, atque præceptis Evangelica consilia, quæ perfectiora sunt, adjunxit, ut patet ex seqq. Ita Theophylactus et Euthymius. *Quarto*, quia legis Mosaicæ imperfectionem supplevit, justificando nos per fidem et sacramenta legis novæ quæ instituit, quod lex Mosis facere non poterat. *Quinto*, ut ait S. Augustinus, Christus legem implevit dando gratiam quæ non tantum jubeat, sed et juvet, vires addat faciatque nos legem implere. Unde illud S. Augustini : « Domine, da quod jubes, et jube quod vis. » Christus maxime hic secundum et tertium sensum intendit. Vide S. Thomam, III *part.*, *Q.* CVII, *art.* 2.

Christus legem implevit. Primo. Secundo. Tertio. Quarto. Quinto.

18. AMEN QUIPPE DICO VOBIS, DONEC TRANSEAT COELUM ET TERRA, IOTA UNUM AUT UNUS APEX NON PRÆTERIBIT A LEGE, DONEC OMNIA FIANT. — *Amen*, id est vere, in veritate ; unde Aquila vertit πεπιςομένως, id est *fideliter, vere, certo,* ut docet S. Hieronymus, epist. *ad Sophronium*. Porro, *Amen* est vox non jurantis, sed affirmantis rem a se dicendam, vel confirmantis rem jam dictam. Affirmantis est, cum orationi vel sermoni præponitur ; confirmantis est, cum ei postponitur eamque quasi obsignat, uti videre est, *Deuteron.* xxvii et seq.; I *Corinth.* xiv, 16. Quocirca Septuag. vertunt γένοιτο, id est *fiat*, *q. d.* Verum sit, vere fiat quod opto, obsecro vel approbo. Hoc loco *Amen* est affirmantis et graviter asseverantis. Vers. 18. *Luc.* xvi, 17. *Amen* quid?

Porro, ipse Christus vocatur « Amen, » *Apoc.* iii, 14. « Hæc dicit *Amen*, testis fidelis. » *q. d.* Hæc dicit Christus, qui est *Amen*, id est stabilis, verus, constans, fidelis, ipsaque stabilitas, veritas et fidelitas. Christus est *Amen*, id est stabilis.

DONEC TRANSEAT COELUM — non natura naturæque interitu, sed qualitate et conditionis mutatione ; id est donec cœlum ab hoc statu corruptionis quo servit homini mortali, immutetur in statum novum et gloriosum in resurrectione,

q. d. Ante finem mundi, quo cœlum et terra transibunt, id est innovabuntur, necesse est omnia quæ in lege de me scripta sunt, impleri. Aut potius *donec transeat*, id est donec omnino pereat cœlum. Est enim hypothetica et conditionalis sive comparativa propositio, *q. d.* Citius pereat cœlum, facilius dehiscat terra crepetque totus mundus, quam minimum legis punctum non impleatur, vel in hac vita, vel in futura: quamdiu ergo stabit cœlum et terra, tamdiu stabit lex tota; stabit jugiter et æternabit cœlum et terra, multo magis stabit et æternabit lex tota; juxta illud Christi : « Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. » *Matth.* XXIV, 35. Unde Græce est in præterito, ἕως ἂν παρέλθῃ, id est donec transierit, defecerit, desierit esse cœlum et terra. *q. d.* Citius defecerit tota mundi machina, quam Dei lex. Audi Irenæum : « Sed et præcedentis nominis ejus (Ἰησοῦς, id est Jesus) litteras Iota et Eta octodecim (Iota enim nota est denarii, Eta sive Ita octonarii, quæ juncta faciunt 18) æones significanter manifestare (asserunt Valentiniani), decem autem æonas similiter per Iota litteram, quæ præcedit in nomine ejus, significari dicunt; et propter hoc dixisse Salvatorem: « Iota unum, aut unus apex non præteribit, quoadusque omnia fiant. »

Simili phrasi sensuque dicitur, *Psal.* LXXI, 1: « Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec auferatur luna. » *q. d.* Nunquam deficiet Christi justitia et pax, ac citius quam id fiat, lunam lux omnis destituet. Et *Ps.* LXXXVIII, 38 : « Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo et sicut luna perfecta in æternum. » *q. d.* Sol et luna durabunt in æternum, at multo magis æternabit thronus Christi.

IOTA UNUM. — Christus loquens Hebræis dixit *iod unum*, ut habet Syrus et Hebr. Sed interpres Græcus pro *iod* Græcum *iota* æquivalens substituit; Græcum more suo secutus, Arabicus pariter habet *iota*. *Iod* enim Hebræis, æque ac *iota* Græcis et *i* Latinis, omnium litterarum est minima. *q. d.* Nihil vel minimum (quale est *iod* vel *iota*) ex iis quæ in lege scripta sunt de me meisque actibus et mysteriis, præteriri potest, quod non ad punctum adimpleatur. Ex hac littera *iod*, licet minima, maximam hæresim construxit Valentinus, teste Irenæo, libr. II, capit. I, nimirum æonum suorum nominum portenta verius quam numina.

Unus apex quia? AUT UNUS APEX. — Apicem legis vocat, non ipsa puncta vel accentus Hebræorum; hæc enim tempore Christi necdum erant, ac diu post Christum a Rabbinis adinventa sunt, sed summitatem aut punctum aliquod, id est minimam particulam ipsius litteræ legis.

DONEC OMNIA FIANT. — *Omnia* scilicet quæ de me meisque actibus, Ecclesia et sacramentis in lege et Prophetis scripta sunt. Rursum *omnia* quæ in lege præcepta et promissa, vel comminata sunt. *q. d.* Necesse est omnes homines legi a Deo latæ obedire, quia ad hoc Deus eos arcte et irremissibiliter obstrinxit ; multi ergo ei obedient eamque implebunt, itaque promissa legem servantibus a Deo præmia nanciscentur, tum in hac vita, tum magis in futura. Cæteri vero, qui sua libera voluntate et malitia legem violabunt, ejus quidem præcepta non implebunt, sed tamen in eis pariter lex implebitur quoad comminatam a se violantibus pœnam ; hanc enim incurrent tum in hac vita, tum in futura; ardebunt enim in æternum in gehenna: qui ergo fugiunt legis observationem, incidunt in ejus condemnationem ; unde dum eam non implent obediendo, implent eamdem pœnam sustinendo : significat ergo hac sententia strictam jugemque legis obligationem, vim et robur, quæ exactam omnium obedientiam requirit ; ideoque certissimas jugesque pœnas inobedientibus, et præmia obedientibus statuit et sanxit.

19. QUI ERGO SOLVERIT (violarit et transgressus Vers. 19.
fuerit, vel reprobarit, irritarit, aboleverit) UNUM DE MANDATIS ISTIS MINIMIS, ET DOCUERIT SIC HOMINES, MINIMUS VOCABITUR IN REGNO COELORUM; QUI AUTEM FECERIT ET DOCUERIT, HIC MAGNUS VOCABITUR IN REGNO COELORUM. — *De mandatis istis minimis*, quæ scilicet lex jam dicta præcipit. Ita S. Augustinus, lib. I *De Serm. Domini in monte*, aut quibus ego legem jam sum explicaturus et perfecturus ; unde subdit : « Dico enim vobis, nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. » Non ergo significat omnia legis mandata esse minima, sed quod damnandus sit is qui vel unum de mandatis legis etiam minimis violarit, vel prava interpretatione perverterit, uti pervertebant Pharisæi, docentes externum adulterium lege vetari, non vero internam ejus concupiscentiam ; ubi nota mandatum hic presse sumi, pro præcepto gravi obligante sub peccato mortali, uti sunt præcepta Decalogi ; qui enim tale unum solverit, licet Decalogi minimum, hic utique damnandus est : nam levia quædam in lege veteri, licet a Deo præcepta essent, tamen obligasse tantum leviter ad peccatum veniale et ad pœnam temporariam omnino verisimile est, qualia sunt matrem capere cum pullis in nido, arare cum bove et asino, alligare os bovi trituranti, coquere hædum in lacte matris, etc., quæ vetantur Deuteronomii, cap. XXII, 6 et 10, cap. XXIV, 4, et Exodi XXIII, 19. *Minima præcepta quæ?*

Minima ergo hic vocantur, non levia hæc obligantia ad peccatum veniale, sed quæ minima sunt inter mandata, id est præcepta gravia obligantia ad peccatum mortale, quale est aspicere feminam ad eam concupiscendam, vel eam interius concupiscere, etsi exterius opus non perpetres, quod Pharisæi censebant esse minimum et vix ullum peccatum; Christus autem docet esse peccatum mortale, lege Decalogi vetitum.

ET DOCUERIT SIC HOMINES. — Sic scilicet ut ego

facio, puta recte, ait S Hieronymus. *q. d.* Damnabitur qui solverit unum de mandatis minimis, etiamsi ipse alios recte doceat illud esse servandum, sicut ego doceo. Magis germane SS. Augustinus et Chrysostomus: *sic*, scilicet sicut ipse facit. *q. d.* Qui solverit unum de mandatis et docuerit alios *sic*, id est simili modo illud idem solvere et violare; repete per Hebraismum relativum *qui*, *q. d.* Qui solverit mandatum : *et* (id est *item*) qui docuerit alios idem solvere, damnabitur uterque, scilicet et solvens et docens ; vel si unus idemque utrumque fecerit, utroque titulo bis damnabitur ; qui enim alterutrum facit, scilicet qui solvit mandatum, aut qui docet alios illud solvere, hic minimus vocabitur, id est damnabitur. Maxime enim Christus agit de Doctoribus; perstringit enim Scribas et legis Doctores, qui pravas suas legis interpretationes docebant aliisque instillabant. Aut certe copula *et* conjunctiva capitur pro disjunctiva *aut*. *q. d.* Qui solverit mandatum, *et*, id est *aut* docuerit alios solvere, hic damnabitur ; simile est, *Exodi* XXI, 17, in Hebræo : « Qui maledixerit patri suo, et (id est *aut*, ut vertit *Vulgata*, sufficit enim alterutri maledixisse) matri, morte moriatur. » Et : «Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et (id est *aut*) biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. » *Joan.* VI. Dicit tamen Christus *et*, non *aut*, tum quia Scribæ utrumque faciebant, tum ut constet antithesis quæ sequitur : « Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur. » Hic enim τὸ *et* proprie sumitur ; requiritur enim utrumque, scilicet facere et docere ad hoc, ut quis magnus vocetur.

Et pro *aut.*

Minimus in regno cœlorum, quid?

MINIMUS VOCABITUR. — Ultimus habebitur, vilis reputabitur, contemptui erit in cœlis Deo et sanctis Angelis, quasi hominum postremus et plane indignus qui in regnum cœlorum admittatur, ideoque damnabitur et relegabitur ad gehennam. Unde S. Chrysostomus et Theophylactus *minimus* interpretantur *nullus*, quia in regno cœlorum non nisi magni esse possunt, ait S. Augustinus, utpote reges cœli, filii Dei et cohæredes Christi. Nota : Christus in τὸ *minimus* alludit ad τὸ *minimis mandatis* ; ludit enim amphibologice, sed eleganter in voce *minimus*. *q. d.* Vos, o Scribæ, mandata gravia legis, qualia sunt non concupiscere opes, uxorem, necem proximi, æstimatis minima minimique momenti, ac minimam, id est exiguam vel nullam inducere obligationem, culpam et pœnam, ideoque vos in cœlo pariter coram Judice Deo censebimini minimi, id est nulli, contempti, despecti. Vide Canon. 23.

IN REGNO COELORUM — proprie dicto. Ita S. Chrysostomus et Theophylactus, licet S. Augustinus et alii regnum cœlorum interpretentur Ecclesiam ; hujus enim regnum inchoatur in terra, sed perficitur in cœlo.

QUI AUTEM FECERIT ET DOCUERIT, HIC MAGNUS VOCABITUR IN REGNO COELORUM. — *Magnus*, scilicet doctor, pater et princeps discipulorum quos docuit. Censentur autem facta omnia legis mandata, quando quidquid factum non fuerit, a Deo ignoscitur, ait S. Augustinus. Error enim corrigitur, sarcitur et impletur per pœnitentiam. Nam, ut ait S. Bernardus, tract. *De Dispensatione et Præcepto* : « Pars regulæ est regularis correctio; hanc ergo dum subit reus, regulam implet. »

Moraliter : disce hic rectam docendi viam et methodum esse, si doctor prius faciat id quod deinde dicturus est. Ita Christus, ait S. Lucas, cœpit facere et docere prior; imo primus ipse fuit pauper, humilis, mitis, lugens, mundo corde, pacificus, persecutionem patiens, ac deinde docuit : « Beati pauperes spiritu, beati mites, » etc. Examinet ergo suam conscientiam coram Deo doctor, antequam id doceat, an ipse sit pauper spiritu, mitis, mundo corde, simplici an duplici, simulato, politico, nec doceat alios nisi prius seipsum docuerit ; videat an mente adhæreat mundo, an Christo ; ut enim sit Christi, debet frangere tesseram amicitiæ cum mundo, renuntiare omnibus mundanis, calcare favores, plausus, risus, probra sociorum, ac dicere cum Paulo : « Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. Et : « Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die, etc. ; qui autem me judicat, Dominus est. »

Gal. I, 10.

I *Cor.* IV, 3.

« Prima virtus monachi (et multo magis apostoli et doctoris Christi) est contemnere et contemni, » ait S. Hieronymus. Idem videre Gentiles; unde Lactantius, toto lib. III *De Falsa Sapientia*, ex Seneca, Cicerone, Varrone et aliis, ostendit Philosophos parum fecisse fructus, quia quæ docebant illa non faciebant ; et philosophia facta erat schola disputandi, non regula vivendi; unde in tales detonat Apostolus, *Rom.* II, 21, dicens : « Qui ergo alium doces, teipsum non doces ? qui prædicas non furandum, furaris? etc. » Et vers. 1 : « In quo alterum judicas, teipsum condemnas, eadem enim agis quæ judicas. » Vide ibi dicta et Ezechielis, I, 8. Præclare S. Thomas, præfat. in *Ep. Canon.*, si ejus est illud opus : « Litteras, inquit, mortis suæ portant viri litterati, qui sciunt et docent, et non faciunt : istæ sunt litteræ sine sigillo, id est scientia sine vita, et ideo non creditur eis. »

20. DICO ENIM VOBIS, QUIA (Græce ὅτι, id est *quod*) NISI ABUNDAVERIT JUSTITIA VESTRA PLUS QUAM SCRIBARUM ET PHARISÆORUM, NON INTRABITIS IN REGNUM COELORUM. — *Dico*, id est edico et graviter constanterque assevero. *Abundaverit*, abundantior, præstantior, eminentior, plenior et perfectior fuerit ; *justitia vestra*, id est vestra legis observatio ; illa enim implet id quod lex justum esse dictat ; illa quoque facit nos revera coram Deo justos. Nam, ut ait Apostolus, *Rom.* II, 13 : « Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. » Vers. 20.

Nota : Scribæ et Pharisæi, licet a vulgo doctissimi et justissimi sanctissimique haberentur, tamen a vera justitia multum deficiebant : *Primo*

Errores Scribarum tres.

quia magis externas actiones quam internas affectiones domabant; satagebant enim coram hominibus apparere legis obervatores et justi.

Secundo, quia legis litteram pravo sensu et explicatione pervertebant.

Tertio, quia justitiam suam magis in ceremoniis, ac præsertim crebris lotionibus, quam in vero sanctitatis spiritu collocabant. Contraria prorsus hic docet Christus, ut patet ex sequentibus: ac Christiani etiam minimi et rudes prorsus contraria facere debent, itaque superare justitiam Scribarum, si cœlum ingredi velint. Hæc tria in sequentibus per varia Decalogi præcepta sigillatim demonstrat Christus.

Vers. 21. 21. AUDISTIS QUIA DICTUM (præceptum) EST ANTIQUIS: NON OCCIDES; QUI AUTEM OCCIDERIT, REUS ERIT JUDICIO. — *Audistis* a Scribis legem Moysi docentibus et explicantibus. Hic ostendere incipit Christus se legem non solvere, sed adimplere, ac justitiam Christianam præcellere debere Judaicæ et Pharisaicæ; utrumque enim paulo ante asseruit. Igitur Christus hic componit, opponit et anteponit se suamque doctrinam, tum Scribis et Pharisæis, qui per suas δευτερώσεις, id est traditiones Pharisaicas legem perverse interpretabantur, ut patet ex vers. 20 et 43, tum ipsi legi et Moysi; Christus enim legi addidit præcepta fidei explicitæ de Deo trino et uno, deque Christi incarnatione, passione, redemptione, etc., item consilia Evangelica; ad hæc clariorem et expressiorem legis naturæ sive Decalogi explicationem, et hoc ultimum maxime intendit hic Christus, ut patet ex sequent. Licet enim lex naturæ semper extiterit omnesque obligarit, tum eos qui fuerunt ante diluvium, tum eos qui post illud vixerunt, tamen obscurior mansit, nec plane expressa, ideoque paucis plene cognita ante Christum veritatis, justitiæ et perfectionis magistrum, qui eamdem hic clare, plane et plene explicat. Ita diserte S. Augustinus, lib. I *Retract.*, cap. XXII; S. Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et alii, licet nonnulli cum Maldonato censeant Christum hic tantum agere contra perversas Pharisæorum legis interpretationes, ideoque ipsum hic non se opponere legi et Moysi, sed tantum Scribis et Pharisæis, eorumque legis interpretationibus; sed prius quod dixi, verius est, scilicet Christum tam legi quam Scribis se opponere, et utrorumque imperfectiones et defectus supplere. Lex enim Moysis fuit rudis et imperfecta, utpote rudibus Judæis data, quam proinde Christus per legem Evangelicam expolivit et perfecit.

Christus perficit non tantum Scribas, sed et legem.

NON OCCIDES. — Multi putabant hac lege duntaxat vetari homicidium; at Christus hic docet per illam etiam vetari iram, verba, verbera, probra, etc., quæ sunt præludia homicidii et ad illud recta via ducunt.

QUI AUTEM OCCIDERIT, REUS ERIT JUDICIO. — *q. d.* Obnoxius et obligatus erit judicio, ut in judicio facinus factumque ejus examinetur, utque judicum examini et censuræ homicida subjaceat, qui juxta legem eum ad mortem condemnent, nisi deprehendant eum fortuito, vel necessitate se defendendi compulsum, invasorem occidisse. Ita S. Augustinus, lib. I *De Serm. Domini in monte*; et S. Gregorius, lib. XXI in cap. IX *Job*.

Rursum reus erit judicio, id est judicii, id est condemnationis, pœnæ capitalis et mortis, quia in judicio condemnabatur et plectebatur homicida, juxta legem, *Levit.* XXVII, 17; quod enim hic dicitur: «reus erit judicio,» hoc ibi aliis verbis dicitur: «morte morietur.» Ita Euthymius. Sic sæpe in Scriptura per metalepsin *judicare* significat condemnare, et *judicium* significat *condemnationem*.

Judicium pro condemnatione.

22. EGO AUTEM DICO VOBIS, QUIA OMNIS QUI IRASCITUR FRATRI SUO, REUS ERIT JUDICIO. QUI AUTEM DIXERIT FRATRI SUO, RACA, REUS ERIT CONCILIO; QUI AUTEM DIXERIT, FATUE, REUS ERIT GEHENNÆ IGNIS. — Hic Christus explicat, implet et supplet legem *Non occides*, docetque ea non tantum vetari homicidium, sed et iram tam internam quam externam quæ in probra verbaque injuriosa prorumpit. *Ego autem dico*, id est edico, assevero et sancio tanquam legislator omnis legis, tam Evangelicæ quam Mosaicæ et naturalis. Vers. 22.

OMNIS QUI IRASCITUR. — Græca addunt εἰκῆ, id est temere, sine causa; sed Codices Romani, ac S. Hieronymus et S. Augustinus, lib. I *Retract.*, cap. XIX, illud omittunt; subintelligitur tamen hoc aut simile. Agitur enim hic de ira illicita, quæ via sit, initium et gradus ad homicidium injustum et illicitum; alioqui enim ira justa de causa, v. g. contra peccata et peccatores concepta, est licita et laudabilis, adeoque ira a natura insita est homini, ut sit cos virtutis et fortitudinis ad eam contra vitia et adversa quælibet acuendam.

Nota: ira est appetitus vindictæ; ipsa est peccatum mortale, si deliberate inferat vel optet grave malum corporis, vel bonorum, vel famæ proximo, aut de eo gaudeat, etiamsi is illud mereatur; quia iratus de eo gaudet, ut est bonum non justitiæ, sed vindictæ. Ira vero est veniale peccatum, si leve malum appetat proximo, etiamsi ira sit vehemens et valde interius exteriusque excandescat, ut docet Cajetanus, *Summula*, verbo *Ira*; et Toletus, lib. VII *Instruct. Sacerd.*, cap. LVII. Hoc enim secundum se non est peccatum mortale, nisi erumpat in grave malum proximi, aut se exponat periculo blasphemiæ, gravis convicii, scandali, aut alterius peccati mortalis. Denique ira nullum est peccatum, si assumatur ex zelo justitiæ ad extirpanda scelera et scelestos, uti eam assumpsit Mathathias occidens legatum Antiochi, qui cogebat Judæos sacrificare idolis, I *Machab.* II, 25; et Christus flagello ejiciens ementes et vendentes e templo, *Joan.* II, 15. Audi S. Chrysostomum, *in Psalm.* IV, ad illa: *Irascimini et nolite peccare*: «Licet, inquit,

Ira quando peccatum, quando non?

Ira aliqua laudabilis.

juste irasci; nam et Paulus Elymæ succensuit, *Actor.* XIII, 8; et Petrus Saphiræ, *Actor.* V, 9; sed id non iram dixerim absolute, sed philosophiam, curam et œconomiam. Irascitur enim pater filio, sed ejus curam gerens. Ille est qui temere irascitur, qui seipsum ulciscitur; qui autem aliena corrigit, is est omnium mansuetissimus. Nam Deus etiam non seipsum vindicans irascitur; sed nos corrigens. Eum ergo nos quoque imitemur. Ita enim se gerere divinum est; aliter vero humanum.» « Virum stultum, inquit Job, interficit iracundia. » *Job* V, 2. Ubi S. Gregorius : « Sciendum, inquit, est quod alia est ira quam impatientia excitat, alia quam zelus justitiæ format. Illa ex vitio, hæc ex virtute generatur; si enim nulla ira ex virtute surgeret, divinæ animadversionis impetum Phinees per gladium non placasset. Hanc iram quia Heli non habuit, motum contra se implacabiliter supernæ ultionis excitavit. Nam quo contra subditorum vitia tepuit, eo contra illum districtio æterni Rectoris exarsit. » Quin et Aristoteles, lib. III *Ethic.* : « Ira, ait, est cos fortitudinis, » citatque illud Homeri : « Virtuti immitte furorem. »

Porro S. Augustinus, Franciscus Lucas et Maldonatus putant hic agi duntaxat de ira quæ sit peccatum mortale; S. Chrysostomus vero et Jansenius censent hic agi de ira quæ sit peccatum veniale. Ego autumo de utraque hic agi, scilicet de omni ira illicita, sive venialis sit, sive mortalis, maxime tamen de mortali, quia hæc proprie ducit ad homicidium; ideoque rea est judicii, id est pœnæ capitalis.

Reus erit judicio. — Paulo aliter capitur hic *judicio* quam paulo ante vers. 21, ubi dicitur : « qui autem occiderit, reus erit judicio; » ibi enim intelligitur judicium humanum quo homicida a judicibus judicatur et damnatur ad mortem; hic vero intelligitur judicium divinum, quo Deus iram judicat et damnat, venialem quidem ad pœnam temporariam, qualis est purgatorii, mortalem vero ad pœnam æternam, qualis est gehennæ. Ludit ergo analogice in voce *judicio*. Vide Canonem 23. Christus ergo hic uni homicidio lege veteri vetito, et uni pœnæ mortis corporeæ ab eadem lege sancitæ, triplicem opponit iræ gradum, et consequenter triplicem pœnæ spiritualis, præsertim æternæ, gradum et mensuram : ita S. Augustinus; perstringit enim Scribas qui in explicando præcepto *Non occides*, dupliciter errabant. *Primo*, quod eo putarunt homicidium duntaxat vetari, non vero iram internam, ideoque illam non esse peccatum; contra quos Christus hic docet, illo etiam iram prohiberi, quia ipsa initium et via est ad homicidium. *Secundo*, quod homicidio non aliam pœnam assignarent quam mortis corporalis a judicibus in judicio inflictam; contra quos Christus hic docet non tantum homicidio, sed et iræ in judicio divino a Deo infligendam pœnam spiritualem, vel temporariam in purgatorio, si ira sit venialis, vel æternam in gehenna, si ira sit mortalis; quarum utraque æquatur morti temporali a judicibus homicidæ inflictæ, imo longe illa gravior et acerbior est.

(Duplex error Scribarum. Primo. — Secundo.)

Porro, quam prava sit ira, vide S. Basilium et S. Chrysostomum, homil. *De Ira*; Senecam, lib. *De Ira*; Ciceronem, IV *Tuscul.*, ubi inter alia ait : « An est quidquam similius insaniæ, quam ira? quam bene Ennius initium dixit insaniæ : color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum atque factorum quam partem habent sanitatis? Quid Achille Homerico fœdius! Quid Agamemnone in jurgio? Nam Ajacem quidem ira ad furorem mortemque perduxit. » Vide dicta, *Ephes.* IV, 26.

(Raca quid? Resp. Primo.) Qui autem dixerit fratri suo raca, reus erit concilio. — *Raca*. *Primo*, S. Chrysostomus putat *raca* significare *tu*, v. g. si quis per contemptum dicat proximo : *vade tu, quid vis tu?* quasi Christus hic vetet *tuisare*, id est vocare aliquem *tu* per despectum.

(Secundo.) *Secundo*, Theophylactus : *raca*, inquit, idem est quod sputo dignus vel conspuendus; רק *roc* enim est sputum; verum hoc convicium tantum, imo amplius est quam vocare aliquem fatuum, quod tertio et summo loco hic ponit Christus.

(Tertio.) *Tertio*, alii autumant *raca* esse vocem Græcam ῥάκος, id est pannosus. Inepte Beza hic censet Christum pro *raca* dixisse רשע *rasca*, id est *impie*.

(Quarto.) *Quarto*, verosimilius S. Augustinus, Rupertus, Anselmus et alii opinantur *raca* esse interjectionem spernentis et adversantis per onomatopæiam, ac sub ea omnia malevoli animi signa, sive ea fiant murmurando, sive frendendo, sive expuendo, sive faciem indignanter avertendo, sive frontem rugando, sive nasum suspendendo, intelligi.

(Quinto optime.) *Quinto* optime, S. Hieronymus et Angelus Caninius, in *Nomin. Hebræis novi Testamenti*, et alii censent *raca* esse vocem Hebræam, aut potius Syram derivatam ab Hebr. ריק *ric*, id est *vacuus* (non cerebro, ut vult S. Hieronymus, hic enim est fatuus, sed opibus, ait Jansenius), *inanis fuit*, quasi *raca* idem sit quod homo levis, aut inops et pauper, et ita vertit Noster, *Judic.* XI, 3.

(Sexto.) *Sexto*, denique Georgius Michaelis Maronita, in prœmio *Grammaticæ Syriacæ*, cap. De Præstantia linguæ Syriacæ : « *Raca*, inquit, Syriacum est, et tria significat. *Primo*, idem est quod *testudo*, quod animal ita Syris deforme habetur, ut maxime illud nauseant et abhorreant. Sic Itali, cum tardum et deformem notant, dicunt : *pare tartaruga*. *Secundo*, *raco* a *rac*, id est *conspuit*, significat conspuentem sive consputum. Syri enim, cum volunt alicui ignominiam inurere, vocant eum *raco*, id est conspuentem vel consputum, *raco* enim tam active quam passive sumitur. Aut *raca* idem est quod *rauco*, id est sputum; et alter alteri hanc vocem forte dicebat, ut significaret se instar sputi illum æstimare. Sic enim Syri ut

quem ostendant a se nihil fieri, dicunt : « Tu es instar sputi apud me. » *Tertio, raco* Syris significat contemptum, despectum, vilem, abjectum, sordidum, et in hac significatione arbitror sumi vocem *raca* a Christo. Hucusque Georgius. Favet Æthiopicus, qui vertit : « Qui dixerit fratri suo, quod pauper sit, per contemptum, et laceris vestibus, reus erit concilio. » Persicus et cæteri retinent τὸ *raca*, nec explicant : unde et Ægyptius, sive Copticus habet *cheraka, che* enim est articulus; restat ergo *raka*, sive *raca*. Arabicus *raca* vertit pannosus, lacer, mendicus, qui vestitur centone, sive veste ex centum plagulis consarcinata.

Certum est *raca* plus esse quam irasci, minus quam *fatue*, ac proinde verius est esse interjectionem et signum irati, aut significare hominem inanem, pauperem, miserum, abjectum. Rursum *raca* est ambiguum, potestque esse veniale, potest et esse mortale, ideoque reum concilii; *fatue* vero certum est esse mortale, ideoque reum gehennæ ignis; τὸ enim *fatue* significat amentem et emedullati cerebri, qui pecudi confertur. Aufer enim ab homine rationem mentemque, et irrationale pecus efficies.

Raca veniale vel mortale.

REUS ERIT CONCILIO. — Græce συνεδρίῳ, a qua voce Hebræi summum suum concilium vocarunt *sanedrim*, quasi dicat : obnoxius erit et obligatus concilio, sive judicio summo Sanedrim, ut illorum judicium censuræ subjaceat, ab eisque sententiam damnationis subeat.

Triplex tribunal Hebræorum.

Nota : Talmudici Doctores et ex iis Franciscus Lucas, Maldonatus et alii tradunt apud Hebræos triplex fuisse tribunal. Primum דין ממונא *din mammona*, id est judicium de re pecuniaria, quod erat Triumvirum; tres enim in illo sedebant judices. Secundum דין משפט *din mispat*, id est tribunal judicii, scilicet de re capitali, in quo examinabatur, v. g. causa homicidii, et homicida capitis damnabatur, nisi probaret illud fuisse fortuitum, aut in sui defensionem factum. Hoc tribunal constabat viginti tribus judicibus. Tertium erat *Sanedrim*, quod erat septuaginta duorum judicum, in quo graves causæ et scelera, ut hæresis, falsi Prophetæ, idololatriæ, apostasiæ, etc., tractabantur. Christus, omisso primo, hic alludit ad duo posteriora, ac secundum vocat *judicium*, tertium vocat συνέδριον, id est *concilium, q. d.* Talis est proportio inter iram et verbum contumeliosum, et inter utriusque pœnam, qualis est inter judicium *mispat* et *sanedrim*, sive summum concilium, ut sicut hoc excedit illud, ita et pœna verbi contumeliosi excedat pœnam iræ; nam cætera omnia in hac similitudine, uti et in cæteris, non est necesse accommodare, imo sæpe id est impossibile. Est ergo hic catachresis in voce *judicii* et *concilii*; per judicium enim significatur minor iræ culpa, indeque minus examen minorque condemnatio et pœna; per concilium vero major culpa, indeque majus examen majorque damnatio et pœna. Denique per gehennam proprie significatur certa culpa, damnatio et pœna.

Sanedrim quid?

Sensus loci genuinus.

Sensus ergo est, *q. d.* Sicut homicida in lege veteri reus erat judicii, ut scilicet causa hæc ejus criminalis a criminalibus judicibus examinaretur, ac ipse damnaretur ad mortem, nisi judices invenissent ipsum id casu vel necessitate fecisse; ita pariter ira, quæ est primus gradus ad homicidium, est causa criminalis, ac consequenter pertinet ad tribunal non primum *Mammonæ*, sed secundum *Judicii*, non humani, sed divini, ita ut si ira sit perfecta et voluntaria, hoc est, animus deliberatus inferendi cædem vel grave malum proximo, ob eam damnetur ad mortem, non præsentem, sed æternam; sin autem ira sit levis, vel improvisa et venialis, damnetur ad pœnam et mortem temporalem, ut scilicet luat pœnas in purgatorio, quæ æquiparantur morti temporali quam infligebant judices homicidæ in tribunali *Judicii*.

Sin autem eruperit ira in verbum asperum, v. g. *raca*, gravius peccat, vel venialiter vel mortaliter, prout illud procedit ex interna ira vel veniali, vel mortali. Gravius, inquam, peccat, quia iram signo externo prodit et perficit, ac proinde pertinet ad tribunal *Concilii* illud judicare et punire (hoc enim de gravioribus criminibus judicabat), ut ab eo gravius puniatur, sed pro ratione et quantitate culpæ, ut si illa sit venialis, graviori quam interna ira, pœna in purgatorio; si mortalis, graviori supplicio in inferno castigetur. Sin autem dixerit *fatue*, id est verbum aperte et graviter contumeliosum, jam nec judicio, nec concilio est opus, sed certa ejus est damnatio ad gehennam.

Prob. Primo.

Hunc esse genuinum hujus loci sensum probatur : *Primo*, quia Christus hic plene explicat Decalogum, scilicet præceptum *Non occides*, docetque eo non tantum homicidium, sed omnem iram tam venialem quam mortalem vetari; alioqui si solam mortalem intelligeret, non plene et perfecte explicaret hoc præceptum.

Secundo.

Secundo, quia in simili, puta in secundo Decalogi præcepto *Non pejerabis*, Christus, vers. 34, explicat illo non tantum perjurium, sed omne non necessarium juramentum, quod sæpe est veniale tantum, vetari.

Tertio

Tertio, quia ita explicat S. Gregorius, lib. XXI *Moral.*, cap. IV : « Per gradus, ait, culpæ crevit ordo sententiæ, quia in judicio adhuc causa discutitur; in concilio autem causæ sententia definitur; in gehenna ea quæ de concilio egreditur, sententia expletur. » S. Augustinus, lib. I *De Serm. Domini in monte*, cap. XVIII : « Defensioni, ait, datur locus in judicio; in concilio de supplicio quo afficiendus est reus deliberatur; in gehenna est certa damnatio. »

Peccatum aliud veniale, aliud mortale.

Ex hoc sensu contra Stoicos et Jovinianum liquet culpas et pœnas esse dispares, scilicet peccatum unum altero esse gravius, ideoque graviorem pœnam coram Deo mereri : unde aliud

esse veniale, aliud mortale; idque rursum suos habere gradus gravitatis et malitiæ : liquet consequenter contra Calvinum distinctio purgatorii a gehenna.

Porro, nonnulli cum Bellarmino, lib. I *De Amiss. gratiæ*, cap. IX, tres hosce gradus peccatorum sic assignant, ut in *ira*, quæ est rea judicii, notetur culpa et pœna venialis; in *raca*, quod est reum concilii, notetur culpa major, de qua dubium est an sit venialis, an mortalis, quod a concilio definiendum est; in *fatue* notetur culpa maxima et certo mortalis, quæ proinde gehenna ignis punitur; idque satis est probabile et appositum.

QUI AUTEM DIXERIT FATUE, REUS ERIT GEHENNÆ IGNIS. — *q. d.* Qui grave convicium vel contumeliam dixerit proximo, per quod fama vel honor ejus graviter lædatur, quale est dicere viro honesto et honorato : Tu, fatue; hic peccat mortaliter, ideoque reus erit gehennæ : sub *fatue* intellige reliqua conviciorum, dirarum, calumniarum, probrorum et imprecationum genera, quæ peccata sunt mortalia, si valde proximum dehonorent, aut ex animo graviter nocendi, conviciandi et dehonorandi cupido proferantur. Contumeliæ enim gravitas vel levitas, maxime ex affectu eam proferentis spectanda et metienda est. Unde cum eam dicis joco, aut non animo dehonorandi, sed corrigendi, non formalis, sed materialis duntaxat est contumelia, ait D. Thomas, II, II *p.*, *Quæst.* LXXII, *art.* 2. Hinc parentes licite suos filios, magistri discipulos, domini servos durius per verba contumeliæ pungunt, castigant et increpant, si moderate ad justam correctionem id fiat. Sic Christus Petrum vocat satanam. *Matth.* XVI, 23. Sic Paulus Galatas, cap. III, 1, vocat insensatos. Si enim eos licet flagellare virgis et verberibus, ergo et verbis, ait D. Thomas. Rursum contumeliæ gravitas metienda est ex personæ dignitate. Viro enim gravi et honorato dicere *fatue*, est gravis contumelia; vili vero et stupido, qui revera est fatuus, est levis. Vide Leonardinum Lessium, lib. II *De Justitia*, cap. XI, dub. 3. Contumelia ergo æque ac ira est peccatum mortale, si proximo grave malum inferat vel optet; veniale, si leve; nullum, si nullum, præsertim si fiat ad moderatam justamque peccantis correptionem.

Convicii gravitas metienda ex affectu.

Et dignitate personæ.

REUS ERIT GEHENNÆ IGNIS. — Arabicus : *reus erit ignis gehennæ*. Notat S. Hieronymus Christum hic primo usurpare nomen *gehennæ* pro inferno; nusquam enim in veteri Testamento pro eo usurpatum reperitur. Dicta est autem *gehenna* quasi גיא *ghe*, id est *vallis* הנום *Hinnom* seu *Ennon*, id est viri judæi ita nominati, quæ alibi vocatur *geben Ennom*, id est vallis filii Ennom. Erat vallis hæc amœna prope Jerusalem, in qua parentes filios suos immolabant et concremabant idolo Moloch, atque ne vagitus eorum et ploratus exaudirent, pulsabant tympana : unde locus hic dictus est *topheth*, id est tympanum : hinc pariter vocatur hic gehenna ignis, hoc est adeo ardens et ignita, ut non nisi merus ignis, isque infernalis esse videatur. Vide dicta Jeremiæ, VII, 31, et Isaiæ, cap. XXX, vers. ult., ubi graphice gehenna ejusque tormenta depinguntur. « Præparata est, inquit, ab heri Topheth, a rege præparata, profunda et dilatata. Nutrimenta ejus, ignis et ligna multa : flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. » Vide et *Apoc.*, cap. XIX, 20, et cap. XXI, 8.

Gehennæ etymon.

23. SI ERGO OFFERS MUNUS TUUM AD ALTARE, ET IBI RECORDATUS FUERIS, QUIA FRATER TUUS HABET ALIQUID ADVERSUM TE. — Id est habet quod de te queratur, vel quod tecum expostulet de injuria sibi a te facta (eo enim hæc spectare patet ex voce rationali *ergo*), quod scilicet tu ei iratus fueris, aut dixeris ei *raca* vel *fatue*, similemve injuriam irrogaris. Ita S. Augustinus. Simile est, *Apoc.* II, 4. Scribæ, ut videtur, docebant omnia peccata, ac præsertim violationem præcepti *Non occides*, expiari per sacrificia et munera ad altare Deo, ac consequenter sacerdotibus Dei vicariis oblata, etiamsi proximo læso vel injuria affecto nulla fieret satisfactio, ut colligitur ex hoc loco et ex simili parentum lesione. *Matth.* XV, 6. Vers. 23.

Contrarium hic docet Christus, sancitque legem justitiæ et charitatis qua jubet prius satisfieri proximo, verbo vel verbere a te læso, quam Deo munus offerri. Hoc enim ultroneum est et indebitum, illud vero necessarium et ex justitia vel charitate debitum. Unde subdit Christus :

24. RELINQUE MUNUS TUUM ANTE ALTARE, ET VADE PRIUS RECONCILIARI FRATRI TUO, ET TUNC VENIENS OFFERES MUNUS TUUM. — Quæres an hoc præceptum sit, an consilium duntaxat? Respondet Abulensis, *Quæst.* CLXII, esse consilium : non ergo peccat, inquit, ipse qui offert munus et non reconciliatur, sed solum perdit utilitatem muneris (oblationis) ita quod non meretur vitam æternam per illud. Verum dico hoc esse præceptum; charitas enim, æquitas, religio et Deus ipse hoc exigit, ut offendens offenso se statim reconciliet, etiam ante sacrificia, idque : *primo*, quia reconciliatio est præcepti, sacrificium vero consilii, *secundo*, quia Deus manet nobis offensus, quamdiu nos in proximi manemus offensa : *tertio*, quia sacrificium pacis est symbolum et protestatio : quomodo ergo offeres Deo symbolum pacis, nisi prius proximo quem læsisti te reconciliaveris ab eoque pacem acceperis? *quarto*, quia Deus plus diligit concordiam fidelium, quasi Ecclesiæ suæ civium, imo fratrum, quam munera, ac magis per eam honoratur. Ita Auctor *Imperfecti* : imo Deo non placet, sed displicet discordium sacrificium. Causas congruas dat Tertullianus, lib. I *De Oratione*, cap. X : « Quid est, inquit, ad pacem Dei accedere sine pace? ad remissionem debitorum cum retentione? Quomodo placabit patrem iratus in fratrem? Nam et Joseph dimittens fratres suos ad perducendum patrem : Et ne, inquit, irascamini in via, » *Genes.*, cap. XLV, 24, quasi diceret : Si Josephus patrem ad se

Vers. 24.

Reconciliari fratri ante oblationem est præceptum.

Prob. Primo. Secundo. Tertio. Quarto.

evocaturus prius fratres inter se pacificavit, veritus, ne prudens pater inter discordes fratres venire recusaret : quo pacto, Christus Dominus se flecti et placari a discordibus fratribus patietur ? Est ergo hoc præceptum legis et juris naturæ, vel potius supernaturale et connaturale gratiæ. Hic enim est ordo virtutum, ut reconciliatio, pax et unio præcedat religionem actumque sacrificii, ad eumque sit dispositio : unde hoc præceptum obligavit etiam Judæos in lege veteri ; a Christo tamen hic arctius sancitur, tum quia per incarnationem Verbi ipse nos sibi et ad invicem arctissime univit : illa ergo major per Christum unio, majorem poscit charitatem et unionem fidelium ; unde ipse sanxit : « Novum mandatum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, » *Joan.* XIII, 34 ; tum quia sacrificium Eucharistiæ jam sanctius est, imo est synaxis et communio corporis, quod idem numero omnes participamus, eoque ipsi Christo et nobis mutuo summe unimur ; hinc dicitur communio, id est communis omnium unio. Cum ergo Eucharistia sit sacrificium, æque ac sacramentum et professio mutuæ unionis et pacis, necesse est ut omnis discordia facessat, et offendentes eis quos offenderunt se reconcilient ante hanc sacram synaxim, ne mendaces inveniantur. Mentitur enim reipsa qui sacramentum unionis, id est Eucharistiam sumens cum proximo, non unionem, sed simultatem et rancorem gerit in pectore. Pulchre S. Augustinus, serm. 16 *De Verbis Domini* : « Te, ait, quærit Dominus magis quam munus : offers munus tuum, et tu non es munus Dei. Plus quærit Christus quem redemit sanguine suo, quam quod tu invenisti in horreo tuo. »

Moderatio præcepti. Intellige hæc quantum fieri potest, si videlicet locus, tempus et prudentiæ ratio id permittat, ut offendens vadat ad offensum eique se reconciliet ante sacrificium : nam alioqui non pedibus, ait S. Augustinus, sed affectu, scilicet odium in corde remittendo ; et effectu, scilicet pro injuria proximo satisfaciendo, ad offensum ire debemus. Quod si enim offendens sit Romæ, offensus vero in India, an in Indiam eat oportet antequam sacrificet ? minime ; sufficit enim firmum propositum satisfaciendi læso.

Porro S. Chrysostomus, Euthymius et Theophylactus hoc intelligunt tam de offenso quam de offendente, sive jure, sive injuria, quasi velit Christus ut non tantum offendens, qui læsit, sed etiam offensus, qui per injuriam est læsus, adeat offendentem eique se reconciliet ante sacrificium; sed tunc hoc consilium est, non præceptum. Ita Jansenius, Maldonatus et alii.

Hac de causa olim in Missa usus fuit, ut ante sanctam communionem Christiani darent sibi mutuo osculum sanctum, quasi reconciliationis et unionis symbolum, cujus loco jam datur osculanda *tabella pacis*, quam vocant, uti dixi in epist. II *ad Corinth.*

Ita ad litteram S. Joannes Eleemosynarius, patriarcha Alexandrinus, ut hoc Christi præceptum vel consilium impleret, altari astans et Missam celebrans, cum recordaretur clerici cujusdam qui odium contra se conceperat, licet ab eo offensus, prior tamen ab eo veniam petiit; itaque illi reconciliatus, cum eodem gaudens ad altare rediit, ac sacrificium peregit, dicens cum fiducia Deo : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, » uti narrat Leontius in ejus Vita, cap. XIII et XIV. Subdit Leontius, cap. XIV : « Deiferi quidam SS. Patrum dixerunt, Angelorum quidem est nullatenus litigare, sed in omnimoda et perpetua pace consistere ; hominum vero est altercari quidem, sed statim reconciliari ; dæmonum autem est totum diem litigare, et totum diem transire irreconciliatos. » Addit, cap. XVI, 5, Joannem Missam celebrantem, Damianum diaconum, cum vellet communicare, repulisse eique dixisse : « Vade prius reconciliari fratri tuo. » Spopondit ille hoc facere, et tunc de sacris mysteriis dedit ei. Hinc recte colligit S. Gregorius, lib. IV *Dialog.*, cap. LX, aitque : « Qua in re pensandum est cum omnis culpa munere solvatur, quam gravis est culpa discordiæ pro qua nec munus accipitur. Debemus itaque ad proximum, quamvis longe positum, mente ire eique animum subdere, humilitate illum ac benevolentia placare, ut scilicet conditor noster, dum tale placitum mentis nostræ aspexerit, a peccato nos solvat, qui munus pro culpa sumit. » Exempla.

25. ESTO CONSENTIENS (Græce εὐνοῶν, id est *benevolus*; Syrus, *amicus*; Arabicus, *benignus*; alii, *concors*; S. Hilarius, Can. 4, vertit *benevole reconciliare*, ut præcessit) ADVERSARIO TUO (Græce τῷ αντιδίκῳ σου, id est accusatori et actori tuo; Syrus, בעל דינך *beel dinach*, id est auctori vel domino litis tuæ; Arabicus, *litiganti tecum*) CITO, DUM ES IN VIA CUM EO : NE FORTE ADVERSARIUS TRADAT TE JUDICI, ET JUDEX TRADAT TE MINISTRO, ET IN CARCEREM MITTARIS — Græce βληθήσῃ, id est projiciaris, quasi in ergastulum locumque pœnarum. Vers. 25. *Luc.* XII, 58.

26. AMEN DICO TIBI (certo tibi assevero), NON EXIES INDE, DONEC REDDAS NOVISSIMUM (Græce ἔσχατον, id est ultimum) QUADRANTEM — debiti tui. Vers. 26. *Luc.* XII, 59.

Quæres, quis hic adversarius, vel ut græce est, ἀντίδικος, id est accusator et actor? *Primo*, Tertullianus, lib. *De Anima*, respondet esse diabolum. Hic enim est Satan, id est adversarius noster. Primo.

Secundo, S. Athanasius (vel quisquis est auctor; videtur enim plane Athanasio esse posterior, ut recte notarunt Sixtus Sinensis et Bellarminus, *De Scriptor. Eccles.* in Athanasio), in *Quæst. S. Script. ad Antiochum*, *Quæst.* XXVI, censet esse carnem, hæc enim adversatur animæ : « caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem, » *Galat.* V, 17. Verum nec diabolo, nec carni consentire debemus, aut possumus, quod tamen hic suadet Christus. Secundo.

Tertio, ergo melius idem Athanasius ibidem Tertio.

asserit esse conscientiam; hæc enim nobis adversatur nosque remordet, dum male agimus, donec ei consentiamus, et quod illa dictat faciamus.

Quarto. *Quarto*, S. Augustinus, Anselmus et Beda opinantur esse Deum aut Dei legem, hæc enim cupiditatibus nostris adversatur : unde ei plane consentire debemus, ne pœnas ab ea intentatas incurramus.

Quinto. *Quinto*, S. Basilius, in *Regul. brevior.*, interrog. 222, censet esse hostem nobis adversantem et injurium. Verum hæc aut aliena sunt aut mystica et symbolica, ut patet ex præcedentibus.

Sexto. Optime. *Sexto*, dico ergo cum S. Hieronymo, Hilario, Ambrosio, Auctore *Imperfecti*, adversarium hic vocari eum qui injuste a nobis offensus est et læsus, ideoque nos coram Deo accusare et reos peragere potest; huic enim versu præcedenti jussit nos reconciliari.

Ubi nota hoc loco esse Hebraismum et parabolicum sermonem, in quo proinde non est necesse singula adaptare; quædam enim ad elegantiam ipsius parabolæ spectant, ut dixi Canone 28 et 29; sed scopus ejus maxime spectandus est illique omnia quæ possunt, adaptanda sunt. Hic autem scopus non tam exprimitur quam innuitur. Sensus ergo est, *q. d.* Sicut prudenter facit debitor vel reus ab actore protractus ad judicem, si ante judicium cum creditore et actore conveniat, itaque judicis condemnationem, carcerem, infamiam, integramque et citam debiti totius solutionem evadat; ita omnino fac et tu, ac si fratrem læsisti eique injuria aliqua, v. g. dicendo *raca* vel *fatue*, te debitorem honoris restituendi constituisti, age cito, ut ei reconcilieris, antequam Deo judici quasi reus tradaris, qui justa vindicta te mancipet carceri, donec omne debitum solvas, vel lethale et æternum in inferno, vel veniale et temporale in purgatorio; ad purgatorium enim inclinat vocula *donec*, quæ finiendam significat pœnam; hæc enim finitur in purgatorio, cum in inferno nunquam terminetur sitque æterna : quare ibi durat τὸ *donec* in æternum; tamdiu enim durante culpa, tamdiu pariter et durabit hic gehennæ pœna. Id notat S. Hieronymus hic et Origenes, hom. 31 *in Luc.*, ac S. Ambrosius in cap. XII *Luc.*, et alii.

Possunt tamen singulæ parabolæ partes singulis rebus significatis adaptari hoc modo, ut adversarius sit is cui convicium vel injuriam fecimus; via sit hæc vita; judex sit Christus; minister sit diabolus ; carcer sit infernus vel purgatorium; quadrans sit minima culpa: si nimirum intelligas adversarium nos tradere, quia ejus loco et causa diabolus nos tradet reos judici Christo, cum in die judicii apud ipsum nos accusabit : nam homines læsi raro apud Christum lædentem accusant, imo si sancti sunt, excusant. Hanc parabolam iterato et ob alium finem dixit Christus, *Luc.*, cap. XII, 59, de quo ibidem. Vide Canon. 5.

Huic Christi sententiæ similis est gnome R. Ananiæ in *Pirke Avoth.*, cap. III : « Vir ille, in cujus spiritu sibi complacent homines, sibi complacet quoque Deus. Vir ille, cujus spiritus displicet hominibus, displicet et Deo. » *q. d.* Cui consentiunt homines, consentit et Deus; a quo dissentiunt homines, dissentit et Deus.

QUADRANTEM. — Græce κοδράντην; nimirum vox a Latinis ad Græcos transiit, uti et plures aliæ quæ ab Evangelistis citantur : quales sunt prætorium, assarius, denarius, centurio, census, custodia, legio, linteum, libertinus, milliare, macellum, membrana, modius, sextarius, sicarius, sudarium, speculator, taberna, forum, titulus, flagellare, flagellum; hæ enim omnes voces latinæ ab Evangelistis græce scribentibus usurpantur. Porro, quadrans est quarta pars (unde in Evangelio Hebræo S. Matthæo adscripto vocatur רביע *ribbua*, id est *quartum*) assis, quam a tribus unciis Plinius truncium vocat, Cicero teruncium. As enim vel assis est libra continens duodecim uncias, quarum quarta pars sunt tres unciæ. Varro, lib. *De lingua latina*, dici putat *as* quasi *æs*; unde varie sumitur. *Primo* enim *as* erat idem quod libra vel pondo. Ita Budæus, lib. *De Asse*. *Secundo*, minor *as* erat moneta minor, maxime communis et usitata, qualis apud Italos est baiocus, cujus quadrans sive quarta pars est quatrinus; denarius enim inde dictus est quod valeret decem nummos parvos, puta decem baiocos. Denarius enim erat unius drachmæ, æquipollens nostro Julio Italico, et regali Hispanico, qui apud Italos valet decem baiocos, apud Belgas quinque stuferos; stuferus enim valet duos baiocos : quadrans ergo est quarta pars baioci et octava stuferi, quam Belgæ vocant *een negemanneken*, et pro minimo numero vulgari proverbio usurpant. *Tertio*, si denarium majorem sive duplicem, qui duos Julios sive duos regales valet, accipias, sic continebit decem asses, id est decem stuferos (unde et Belgæ stuferos vocant asses), ac consequenter quadrans erit quarta pars stuferi, et dimidia baioci. Summa significatur hic per quadrantem minimi pretii nummus, ac per eum indicatur omne iræ culpæque debitum, etiam minimum, rigide usque ad ultimum obolum cuique luendum et persolvendum esse post hanc vitam, sive in purgatorio sive in inferno; utrobique enim est locus justitiæ, non misericordiæ : quare in hac vita, ubi misericordiæ, compositioni et condonationi est locus, transigendum esse cum adversario, id est eo quem verbo aut verbere læsimus. In historiis legimus famulum quemdam vita functum apparuisse suo hero, ac ab eo rogatum de suo statu et loco, respondisse : « Eo loci sum ubi omne debitum exacte rigideque computatur, et ne vel hilum condonatur. » Doctor Jacobus, *De Paradiso*; Carthusianus, in lib. I *De Peccatis mentalibus criminalibus*, narrat religiosum quemdam vita functum veste vili, mœstoque vultu socio apparuisse eique dixisse : « Nemo

Voces in Evangelio Latino, Græco. Quadrans quid? As quid? As triplex. Primo. Secundo. Tertio. Rigor justitiæ post hanc vitam. Exempla.

credit, nemo credit, nemo credit, quam districte judicat Deus et quam severe punit. »

Vers. 27. 27. AUDISTIS QUIA DICTUM EST ANTIQUIS : NON MOECHABERIS — id est non committes adulterium, sub quo velut majori et scelestiori specie vulgo ab omnibus Gentibus damnata, fornicationem, mollitiem, incestum cæterasque luxuriæ species prohiberi intellige, ut dixi, *Deuteron.* v, 18.

Vers. 28. 28. EGO AUTEM DICO VOBIS, QUIA OMNIS QUI VIDERIT MULIEREM AD CONCUPISCENDAM EAM (id est ita ut eam concupiscat, hoc animo vel fine ut turpi ejus amore capiatur, hoc modo ut optet ea turpiter frui), JAM MOECHATUS EST EAM IN CORDE SUO. — *q. d.* Jam eam per adulterium in mente corrupit, jam cum ea mentaliter adulterium perpetravit, ideoque coram Deo, qui cor intuetur, est adulter et ut adulter ab eo punietur.

Transit Christus ab ira ad concupiscentiam, quia hæ duæ in homine sunt passiones potentissimæ : sicut ergo explicuit præceptum *Non occides*, vetans iram, sic hic explicat præceptum *Non mœchaberis*, vetans concupiscentiam. Scribæ enim plures et Pharisæi sicut in illo, sic et in hoc explicando multipliciter errabant. Licet enim scirent præcepto nono Decalogi dici : « Non concupisces uxorem proximi tui, » tamen errabant : *Primo*, quod hoc intelligebant de concupiscentia non pure interna, sed quæ in tactus, oscula, verba lasciva, etc., ante actum adulterii prorumpere solet, juxta illud : « Lex manum, non animum prohibet ; » sed hoc verum est de lege civili et politica, quæ tantum injurias externas punit et vindicat, non vero internas, utpote quas non videt nec cognoscit ; non vero de lege et judicio Dei, qui intima cordis scrutatur et castigat. In eodem errore fuit Josephus, historicus hebræus, qui, lib. XII *Antiq.*, cap. XIII, citans Polybium dicentem Antiochum Epiphanem misere occubuisse, eo quod Dianæ templum spoliare cupivisset, eumdem redarguit, dicens : « Voluisse enim tantum, ac non etiam perfecisse sacrilegium, non videtur res supplicio digna ; » et R. David Kimchi, citatus a Genebrardo *in Psalm.* LXVI : « Etiamsi, ait, viderim iniquitatem in corde meo, quam vel paratus essem in actum perducere, ut sit illa coram Deo, atque si eam labiis protulissem, tamen non audiet eam Dominus ; » *q. d.* Non ducet eam mihi sceleri ; cogitationem enim pravam Deus non adjungit operi, nisi certe concepta fuerit in Dei fidem atque religionem. Sic et hodie e plebe multi sunt qui dicunt : Cogitare malum, non est peccatum, sed facere malum.

Error Scribarum de concupiscentia. Primus.

Verum hic crassus est error, cognitus et confutatus ab Aristotele cæterisque Ethnicis ; nam bonitatis et malitiæ, virtutis et vitii proprium subjectum est voluntas libera ; hæc enim, si bonum honestum appetit, bona est et laudabilis ; si malum, mala et vituperabilis. Quocirca actus externus, v. g. mœchiæ, in se præcise peccatum non est (ut patet in stultis adulterantibus), nisi quatenus a libera voluntate mœchandi procedit ; ab ea enim trahit omnem suam formalem malitiam.

Secundo. *Secundo*, errabant Scribæ, quod impudicos aspectus, oscula, tactus, etc., putarent non esse peccata mœchiæ, id est fornicationis vel adulterii, sed concupiscentiæ ; quare illos committi contra nonum præceptum : *Non concupisces uxorem proximi tui*, sed non contra quintum : *Non mœchaberis*. Contra hos Christus hic contrarium docet ac præceptum explicat, scilicet illos vetari quinto hoc præcepto, quia ipsi sunt dispositio et via ad mœchiam, adeoque initium et inchoatio mœchiæ ; nono vero præcepto expresse tantum vetari internam concupiscentiam, quæ in actum externum non prodit.

Tertio. *Tertio*, errabant quod hac lege tantum vetari putarent concupiscentiam uxoris alienæ, non vero mulieris innuptæ cujuscumque, quæ tua non sit uxor. Hoc hic corrigit Christus, docetque hac lege prohiberi omnem obscœnum feminæ, quæ tua non sit uxor, contactum et concupiscentiam.

Nota *primo*, hac lege non vetari, nec damnari primos et involuntarios concupiscentiæ motus ; hi enim non sunt in hominis arbitrio et potestate, sed voluntarios, deliberatos et procuratos, ut patet ex præpositione *ad*, cum ait : « ad concupiscendam eam. » Ita S. Augustinus. Ubi tamen adverte τὸ *ad* non tantum significare finem, sed et consecutionem sive sequelam : nam non tantum mœchus est, qui videt et ntuetur mulierem hoc fine ut ejus aspectu et concupiscentia se oblectet, sed et is qui eam intuetur ex curiositate, dum advertit ex hoc aspectu consequi et excitari in se ejus concupiscentiam, aut quod hoc aspectu concupiscentiæ et peccati periculo se exponat.

Primi motus an sint peccata?

Nota *secundo*, quod hic de visu dicitur, cum ait : « Qui viderit mulierem, » id a pari intelligendum esse de auditu, tactu, cogitatu ; visum tamen præ aliis Christus nominat, quia *oculi sunt in amore duces* ; et ut moneat castis maxime illos esse continendos et coercendos. Cum ergo ait : « Qui viderit mulierem, » significat visum esse originem et causam concupiscentiæ et luxuriæ, quia « ascendit mors per fenestras nostras, » *Jerem.* IX, 21. Et : « Oculus meus deprædatus est animam meam, » *Thren.* III, 51. Quocirca prudenter Job, cap. XXXI : « Pepigi, ait, fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. » Hinc de Christo mirabantur Apostoli quod cum muliere, puta Samaritana, loqueretur. *Joan.* IV. S. Thomas Aquinas, accepto ab Angelo cingulo et dono castitatis, studiose tamen cavebat feminas quasi serpentes, causamque dabat : « Quia cum facimus quod in nobis est, Deus nos tutatur ; cum autem exponimus nos periculo, Deus nos in illo nobis relinquit, » nam « qui amat periculum, in illo peribit. » *Eccli.* III, 27.

Visus feminæ quam illecebrosus.

Novum et quasi inauditum est quod scribit Petrus Damianus, lib. II, epist. 18 *ad Desiderium Cardinalem* : « In quodam monte orientis, inquit,

lapides sunt igniferi, qui masculus et femina nuncupantur, et dicuntur pyriboli, qui nimirum cum a se invicem procul sunt, non accenduntur; si vero femina appropinquaverit masculo, protinus ex eis ignis egreditur, ita ut omnia quæ circa montem sunt, flammis vaporantibus, exurantur. Ab ipsis ergo lapidibus edocemur ut, si consumi libidinis incendio nolumus, muliebris aspectus speciem declinemus. » Huc facit festiva sed vera gnome R. Hillel in *Pirke Avoth*, hoc est in *Sententiis Patrum*, c. II : « Qui multiplicat carnes, multiplicat vermes. Qui multiplicat opes, multiplicat curas. Qui multiplicat servos, multiplicat rapinas. Qui multiplicat feminas, multiplicat sortilegia. Qui multiplicat ancillas, multiplicat fornicationem. » S. Cyprianus, *De Singul. Cler.* « De carbonibus, ait, scintillæ dissiliunt, de ferro rubigo nutritur, morbos aspides sibilant, et mulier fundit concupiscentiæ pestilentiam, quam Salomon sic comparat, dicens : *De vestimentis procedit tinea, et a muliere iniquitas viri.* » Et superius : « Quanti et quales episcopi et clerici, simul et laici, post confessionem victoriarumque calcata certamina, post magnalia et signa, vel mirabilia usquequaque monstrata, noscuntur cum his omnibus naufragasse, cum volunt in navi fragili navigare. Quantos leones domuit una infirmitas delicata, quæ cum sit vilis et misera, de magnis efficit prædam. » Femina enim visu est basiliscus, voce Siren; voce incantat, visu dementat, utroque perdit et necat. Hinc S. Franciscus, teste S. Bonaventura, studiose suos monebat ut caverent a feminis : « Quia, inquit, colloquium cum femina extra confessionem, eamque brevem, inutile est et periculosum. » Et Noster B. Xaverius : « Majori, ait, periculo quam fructu aditur femina. »

Femina visu est basiliscus, voce Siren.

Vers. 29. *Infra* XVIII, 9; *Mar.* IX, 47.

29. QUOD SI OCULUS TUUS DEXTER SCANDALIZAT TE, ERUE EUM, ET PROJICE ABS TE; EXPEDIT ENIM TIBI UT PEREAT UNUM MEMBRORUM TUORUM, QUAM TOTUM CORPUS TUUM MITTATUR IN GEHENNAM.

Vers. 30. *Infra* XVIII, 8; *Mar.* IX, 43.

30. ET SI DEXTERA MANUS TUA SCANDALIZAT TE, ABSCINDE EAM, ET PROJICE ABS TE; EXPEDIT ENIM TIBI, UT PEREAT UNUM MEMBRORUM TUORUM, QUAM TOTUM CORPUS TUUM EAT IN GEHENNAM. — Patet utramque hanc esse parabolam, a duobus membris præstantissimis et homini maxime necessariis, scilicet dextro oculo et manu petitam, qua significat abjiciendum esse omne id quod ad peccatum nos sollicitat, quantumvis charum, pretiosum et necessarium sit. Oculi autem primo meminit, quia de eo paulo ante dixit : « Qui viderit (utique oculo) mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo. »

Dexter oculus et manus quid? Resp. Primo. Secundo.

Primo igitur, S. Chrysostomus, *homil.* 17, per dextrum oculum et manum accipit mulierem amicam, de qua jam sermo præcessit; illa enim abjicienda est, si nos ad libidinem suo aspectu, voce aut gestu provocat. *Secundo* S. Augustinus, lib. I *De Serm. Domini in monte*, per dextrum oculum et manum accipit quemvis amicum et ministrum, etiam necessarium. *Tertio* S. Hilarius, Theophylactus hic; Cyrillus, lib. XII *in Joannem*, cap. XXVIII; S. Athanasius (vel quisquis est auctor) *ad Antiochum*, Q. 70; Paschianus, *epist.* 3, accipiunt parentes et cognatos; horum enim conversatio resecanda est, si nos ad peccatum trahit. *Quarto*, S. Hieronymus accipit affectus et vitia animæ. *Quinto*, Auctor *Imperfecti*, per dextrum oculum et manum, accipit mentem et voluntatem; per sinistrum, sensum et carnis appetitum; tam enim mens et voluntas a curiosis et noxiis avocanda est, quam sensus et caro a cupiditatibus carnalibus.

Tertio. Quarto. Quinto.

Sexto. Genuine

Verum simplicius et planius dextrum oculum et manum hic proprie accipias, sed ita ut parabolæ subserviat et parabolice explicetur. Est enim hic continua parabola in qua Christus alludit et respicit ad concupiscentiam visus, de qua paulo ante egit. Occurrit enim tacitæ objectioni, *q. d.* Objicies mihi : Si oculus et visus est mœchus, cum videt mulierem ad eam concupiscendum, quid ergo cum oculis mihi a Deo ad videndam datis, agam?

Rursum est metaphora petita a chirurgo, *q. d.* Sicut læsi et ægri curant ut chirurgus membrum etiam nobilissimum et summe necessarium, quale est dexter oculus et manus, exscindat, si inde pendeat totius corporis salus; ita et vos, o fideles mei, moneo ut quodvis damnum prius subeatis, quam culpam et peccatum præsertim lethale committatis, ut scilicet quidquid vobis est offendiculo trahitque ad peccatum, licet tam charum et necessarium sit quam dextra manus vel dexter oculus, id plane a vobis resecetis et abjiciatis, quamtumlibet incommodi et doloris id vobis inferat; v. g. resecetis aspectum oculi etiam alias pudicum, familiaritatem et societatem cognatorum, uxoris, filiorum, parentum alias necessariam, si illa vobis peccati creet periculum; imo si aliter peccatum effugere nequeatis, ipsum oculum et manum vobis resecate; præstat enim monoculum ingredi in cœlum, quam binoculum mitti in gehennam. Sed quia semper aliter peccatum vitare possumus, quam membrum resecando, hinc illud resecare et se mutilare non licet; unde Origenem, qui se castravit pudicitiæ causa, damnavit Ecclesia. Denique concupiscentiæ cuique resecandæ et mortificandæ, adeo vivaciter et tenaciter oculis et corpori, imo ipsi animæ inhærent insitæque sunt, ut sine ingenti vi et doloris sensu evelli nequeant : quare qui eas resecant, ita dolent ac si ipsum oculum vel dentem sibi eruerent. Norunt hoc experti; inde dicitur mortificatio, quod mortis sensum doloremque pariat.

Exempla.

Ita ad litteram S. Aquilinus et S. Audomarus (ut habet eorum Vita apud Surium), cum essent cæci et per miraculum visus eis a Deo esset restitutus, rursum petierunt a Deo oculos sibi

adimi seseque reddi cæcitati, ut carerent distractionibus, concupiscentiis et tentationibus quas creant oculi. Amplius ex peculiari Dei instinctu fecit virgo illa apud Sophronimum in *Prato Spirit.*, cap. LXIX, quæ oculos sibi eruit misitque amasio se persequenti, eo quod oculis ejus caperetur; quo dono ille compunctus, lasciviam oculorum a se resecavit, imo vitam sæcularem in monasticam commutavit.

S. Antonius Didymum cæcum, quem S. Hieronymus vocat suum videntem, id est præceptorem, rogavit, num doleret de cæcitate? Illo tacente
Didymus. et innuente, subjecit : « Vir prudens non debet dolere quod careat oculis, quos habent muscæ et apes, sed gaudere quod eo magis habeat apertos oculos mentis, quibus videat Deum et divina. » Ita Palladius in *Lausiaca*, in Vita Didymi.

Porro, licet membrum abscindere contagiosum, ne totum corpus inficiatur, sicut licet civem occidere noxium reipublicæ, quia pars per se ordinatur ad bonum totius; quare ipsa se exponere debet morti pro toto. Membri autem abscissio, aut occisio sibi, non ordinatur per se ad evasionem peccati et salutem, nec ad id est necessaria, quia alia ad hoc sunt media; unde se mutilare vel occidere non licet. Vide Lessium, *De Homicidio sui.*

Vers. 31. *Inf.* XIX, 7; *Mar.* X, 4. 31. DICTUM EST AUTEM : QUICUMQUE DIMISERIT UXOREM SUAM, DET EI LIBELLUM REPUDII. — Vide quæ de libello repudii fuse dixi, *Deuteronomii* XXIV, 1.

Vers. 32. Legem repudii corrigit Christus. 32. EGO AUTEM DICO VOBIS : QUIA OMNIS QUI DIMISERIT UXOREM SUAM, EXCEPTA FORNICATIONIS CAUSA, FACIT EAM MOECHARI (Arabicus : *dedit eam in fornicationem*), ET QUI DIMISSAM DUXERIT, ADULTERAT. — Christus hic corrigit et perficit legem
Primo. repudii. *Primo*, quia lex facile concedebat repudium multas ob causas. Christus vero tantum id permittit ob causam fornicationis, si conjux sit fornicata, id est adulterium commiserit; ab adultero enim innocens discedere potest, juxta illud :

Frangenti fidem, fides frangatur eidem.

Secundo. *Secundo*, lex tam repudiatæ quam repudianti concedebat secundas cum alio nuptias. Christus
Tertio. vero illas utrique negat. *Tertio*, lex soli viro et marito concedebat jus libelli repudii; Christus vero in hoc jure matrimonii virum et feminam æquat et pares facit, uti docet Apostolus, I *Corinth.* VII, 4.

EXCEPTA FORNICATIONIS CAUSA. — Nonnulli per fornicationem hic accipiunt quodlibet peccatum; hoc enim est spiritalis quædam cum creatura quapiam, relicto Deo creatore animæque sponso, fornicatio. Ita S. Augustinus, lib. I *De Serm. Domini in monte*, et Origenes hic, *tract.* 7. Verum id nimis est liberale et laxum : unde jure Canonico, cap. *Quæsivit, De Divortiis*, definitum est divortium non licere ob furtum vel aliud crimen. Quocirca S. Augustinus idipsum, lib. I *Retractat.*, cap. XIX, retractat, saltem dubitat.

Alii per fornicationem accipiunt infidelitatem; hæc enim passim a Prophetis vocatur fornicatio, scilicet spiritualis et mystica.

Verum interpretes passim prisci et novi proprie hic accipiunt fornicationem quæ in conjugata est mœchia, sive adulterium; quare per fornicationem hic intellige adulterium, sodomiam etiam cum conjuge, sed renitente, et omnem illicitum concubitum, ut patet cap. *Meretrices*, 32. *Quæst.* IV.

Dices : licet uxorem dimittere, si ipsa maritum ad aliquod scelus pertrahere conetur, ut habetur cap. *Quæsivit, De Divortiis*, et Christus hic satis indicavit vers. 29. Item si ipsa sit venefica, aut mortem marito machinetur; ergo non ob solam fornicationem licet eam dimittere. Resp. Id verum est; Christus tamen hic solam fornicationem divortii causam assignat, tum quia hæc sola est propria divortii causa in conjugio illique directe repugnans, cum reliquæ causæ generales sint, a quavis societate Christianum liberantes; tum quia repudium adulteræ etiam pœnitentis concessum est perpetuum, adeo ut, licet uxor de adulterio pœniteat, maritus tamen non teneatur eam rursum in torum domumque recipere, cum in aliis casibus, post ejus pœnitentiam, teneatur eam in gratiam et torum rursus admittere; tum denique quia Christus hic proprie excludere vult uxoris deformitatem, inopiam, displicentiam et quidquid citra culpam est, ob quæ Judæi dabant libellum repudii, ad illorum enim mentem loquitur.

ET QUI DIMISSAM DUXERIT, ADULTERAT. — Cajetanus et nonnulli alii repetunt τὸ *excepta fornicationis causa*, quasi fornicationis causa liceat viro dimittenti adulteram, ipsique adulteræ secundas inire nuptias. Verum huic sensui plane repugnat Apostolus, I *Cor.* VII, 11, ubi jubet conjugem innocentem manere innuptum, aut nocenti reconciliari. Vide ibi dicta; atque hic est perpetuus Ecclesiæ usus, sensus et praxis, de quo plura c. XIX, 9.

33. ITERUM AUDISTIS, QUIA DICTUM EST ANTIQUIS : Vers. 33.
NON PERJURABIS (*Lev.* XIX, 12; *Exod.* XX, 7; *Deuter.* V, 11, ubi illud explicui), REDDES AUTEM DOMINO JURAMENTA TUA. — Habetur hoc posterius, *Numer.* XXX, 36. *Reddes*, id est solves et implebis quod te facturum juraveris Domino, vel per Dominum. Ita Chrysostomus; juramenta ergo proprie hic vocantur vota juramento confirmata, uti dixi, *Numer.* XXX, 3; hæc enim Deo reddere, id est solvere tenemur. Aliter quoque explicat Suarez, *q. d. Reddes Domino juramenta tua*, hoc est, si jurare velis, jura per Deum verum, non per idola. Ita ipse, tom. II *De Relig.*, lib. III *De Juramento*, cap. I.

34. EGO AUTEM DICO VOBIS, NON JURARE OMNINO, Vers. 34. *Jac.* V, 12.
NEQUE PER COELUM, QUIA THRONUS DEI EST; NEQUE PER TERRAM, QUIA SCABELLUM EST PEDUM EJUS;

NEQUE PER HIEROSOLYMAM, QUIA CIVITAS EST MAGNI REGIS; NEQUE PER CAPUT TUUM JURAVERIS, QUIA NON POTES UNUM CAPILLUM ALBUM FACERE, AUT NIGRUM. — Explicat et perficit hic Christus præceptum secundum Decalogi de non pejerando, quod perperam explicabant Scribæ et Pharisæi. *Primo* enim asserebant juramentum esse et obligare, si fiat per Deum eumque in testem vocet, non vero i fiat per creaturas. Christus hic contrarium docet; in creaturis enim intelligitur creator; illæ enim creatæ sunt a Deo, totumque quod habent, habent a Deo; et quidquid sunt, Dei sunt. Qui enim jurat, Deum, qui est prima veritas, citat vocatque in testem sui dicti quod jurat. Jurans ergo per creaturam, vel ipsam facit Deum, quod est scelus idololatriæ, vel in ea creatorem Deum subintelligat oportet.

Errores Scribarum de juramento. Primo.

Secundo. *Secundo*, errabant Scribæ quod putarent hoc præcepto solum vetari perjurium. E contrario Christus hic docet illo vetari omne juramentum, omnemque irreverentiam et abusum nominis Dei.

Tertio. *Tertio*, Scribæ docebant eum qui jurabat per templum vel altare, juramento non obligari; eum vero qui jurabat per aurum templi vel per donum altaris, obligari, quia aurum et donum hoc cedebat in lucrum sacerdotum, quos confutat Christus. *Matth.* XXIII, 16.

An Christiano jurare liceat? Hæretici negant.

EGO AUTEM DICO VOBIS, NON JURARE OMNINO. — Ex hoc loco Pelagiani, teste sancto Augustino, *epist.* LXXXIX, *Quæst.* V, docuerunt nullum juramentum Christianis esse licitum. Idem senserunt Waldenses et Viclefistæ, ut patet ex Concilio Constantiensi, et nunc idem sentiunt Anabaptistæ, qui ne in judicio quidem a judice coacti jurare volunt.

Catholici affirmant.

Verum hic est error in fide, quem damnat perpetuus Ecclesiæ usus, atque exempla ipsius Dei, Pauli et sanctorum, qui jurasse leguntur, ut patet, *Psalm.* CIX, 4; *Roman.* I, 9; *Philip.* I, 8; I *Corinth.* XV, 31, et alibi. Idipsum evincit ipsa ratio: juramentum enim est honor Dei, ut primæ veritatis; jurans enim invocat Deum in testem, quasi primam et infallibilem veritatem. Quare juramentum est actus religionis et latriæ si, ut docet Jeremias, IV, 2, fiat *in veritate*, scilicet ut non juretur falsum; et *in justitia*, ne juretur quid injustum aut malum; et *in judicio*, ne juretur temere sine magna utilitate aut necessitate.

Christus jubet *non jurare omnino*. Cur. Resp. Primo.

Dices: Quomodo ergo Christus hic præcipit *non jurare omnino?* Respondet *primo* S. Bernardus, serm. 65 *in Cantic.*, hoc non esse præceptum, sed consilium duntaxat.

Secundo. *Secundo*, alii fatentur id quidem esse præceptum, sed vetant duntaxat perjurium, ne scilicet jures falsum.

Tertio. *Tertio*, alii putant præcipi *non jurare omnino*, scilicet per creaturas, sed per solum Deum. Id innuit hic S. Hieronymus.

Quarto. Genuine. *Quarto*, verum hæc omnia aliena sunt et contorta, et refelluntur ex verbis sequentibus. Nota ergo duplicem fuisse Pharisæorum circa hoc præceptum errorem. Prior erat, *Exod.* XX, 7, ubi dicitur: « Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum, » prohiberi duntaxat perjurium, non autem juramentum leve, temerarium et vanum, quia Hebræa vox שוא *scau*, quam Noster et Septuaginta ibi vertunt *vanum*, significat quoque *mendacium*. Unde Chald. vertit: « Non assumes nomen Domini Dei tui ad mendacium, » id est non pejerabis, et sic vertebant et intelligebant Pharisæi. Posterior, licitum esse per creaturas temere jurare et pejerare, ut patet ex sequent. et ex cap. XXIII, 17. Christus ergo utrique eorum errori opponit vocem *omnino*. *q. d.* Ego autem dico et edico, non tantum falsum, sed nec verum sive per Deum, sive per templum, sive alia formula per creaturas alias licere jurare: quod intellige ad mentem Pharisæorum, leviter et temere, ut fit in communi hominum sermone, qui crebro habent in ore *per Deum, per animam, per templum*. Vult enim Christus docere, ut ait S. Augustinus et S. Chrysostomus, malam esse propensionem ad jurandum, et juramentum, licet bonum sit, oriri tamen a malo, nec esse per se appetendum: itaque non jurandum omnino nisi malum hoc cogat; idque *primo*, ne ex assuetudine jurandi in perjurium labamur, ut plerumque fit. Ita passim Patres et *Eccli.* XXIII, 9 et 12. Primo.

Ne jures nisi cogaris.

Secundo, quia reverentia nominis divini hoc postulat, quæ ratio innuitur hoc versu. Secundo.

Tertio, quia ea deberet esse fides et veritas hominum, præsertim fidelium et Christianorum, ut injuratis credi posset, iisque de facto alii crederent. Unde Isocrates ad Demonicum asserit homines justos fideliores se exhibere jurejurando, ut magis eis credatur injuratis, quam aliis jurantibus; quare addit tantum jurandum esse ut te crimine vel amicum gravi periculo liberes, non autem ob pecuniam, ut jures, v. g., te debitum solvisse nihilque creditori debere. S. Basilius, serm. *ad Adolescentes*, quomodo ex Græcorum libris capienda sit utilitas, refert de Clinia, amico et familiari Pythagoræ, quod maluerit tria talenta (hoc est octodecim millia aureorum) solvere, quam jurare etiam recte et licite. Plutarchus, in *Problemat.*, ait: « Juramentum homini libero pro tormento est. » Romani a servis veritatem extorquebant per tormenta, a cive per juramentum, a sacerdote per solum verbum nudamque affirmationem vel negationem. Tertio.

Jubet ergo Christus: « Non jurare omnino: » *Primo*, quia, ut ait S. Augustinus, serm. 28 *De Verbis Apostoli*: « Falsa juratio exitiosa est, vera juratio periculosa est, nulla secura est. » *Secundo*, « omnino, id est ut quantum in te est, non affectes, non ames, nec quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas jusjurandam, » ait S. Augustinus, cap. XV *De Mendacio*. *Tertio*, quia jurare in se est malum morale ad irreverentiam erga Deum spectans, uti est hominem occidere; sed sicut hoc cum debitis circumstantiis licet, imo est laudabile; sic et jurare,

Primo. Secundo. Tertio. In paradiso et cœlo non juratur.

si fiat cum veritate, justitia et judicio, id est ut non fiat nisi id extorqueat alterius incredula diffidentia. In paradiso ergo non licuit, et in cœlo non licet jurare. Tanta enim est majestas nominis Dei, ut illud in testem vocandum non sit, nisi cogat necessitas. Testari enim res parvas et viles est parvum et vile, perinde ac si quis pro uno aureo vocaret regem in testem. Hinc sancti cavent jurare. In Vita S. Chrysostomi pro magno narratur, quod nunquam jurarit. Idem narratur de S. Joanne Eleemosynario.

Rursum S. Augustinus, *epist.* 89, *Quæst.* V, ridet eos qui putabant se tantum jurare si dicerent, *Per Deum*, non autem si dicerent, *Testis est mihi Deus*. Idem, serm. 11 *De Decollatione S. Joannis*, in fine tomi X, asserit provocare ad juramentum eum quem scis juraturum falsum, scelus esse gravius homicidio; quia homicida, ait, tantum corpus, ille autem pejerantis animam occidit. Affert exemplum Tutilimeni, qui ob exactum tale juramentum, noctu coram Deo graviter fuit flagellatus.

An Christianis liceat jurare? Negant multi.

Quæres, an etiam Christianis licitum sit jurare? Multi enim Patres id videntur negare. *Primo* enim SS. Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius hic aiunt juramentum a Deo fuisse permissum Judæis, ne per idola jurarent, non autem Christianis. *Secundo*, Theophylactus et Euthymius opinantur juramentum fuisse præceptum legale legis veteris, uti erat circumcisio; unde cum ea jam per Christum abolita pariter esse abolitum. *Tertio*, alii censent Judæis quasi rudibus, imperfectis et duris ad credendum, a Deo permissum fuisse juramentum; Christianis autem esse vetitum, quia eos utpote perfectiores perfectiora decent, et quia hi omnino cavere debent periculum perjurii : sicut Judæis permissus fuit libellus repudii, ne uxores sibi exosas occiderent, quem tamen hic tollit, et Christianis adimit Christus, vers. 32. Ita sentiunt S. Hilarius hic, cap. IV; S. Ambrosius, serm. I *in Psalm.* CXVIII; S. Basilius *in Psal.* XIV; Chromatius et Origenes hic, *tract.* 35; Epiphanius, *hæresi* 19; S. Athanasius, serm. *De Passione et Cruce Domini*; S. Chrysostomus, hom. 19 *ad Populum*.

Si objicias Deum subinde jurasse in S. Scriptura, ut *Genes.* XXII, 16, respondent SS. Athanasius, Basilius, Ambrosius, illa Dei juramenta non esse proprie dicta juramenta, sed asseverationes duntaxat et promissiones; vel, ut ait S. Ambrosius, Deus jurare potest, quia implere potest id quod jurat, ac de eo pœnitere non potest; homo autem jurare non debet, quia non habet potestatem certo faciendi id quod dicit, promittit et jurat.

Si rursum objicias S. Paulum subinde jurasse, ut cum ait : « Testem Deum invoco in animam meam, » II *Corinth.* I, 23, respondet S. Basilius hoc non esse vere juramentum, sed tantum sermonem simplicem juramenti specie et forma prolatum ad majorem asseverationem.

Resp. affirmat.

Verum dico, non solis Judæis, sed et Christianis licitum est jurare. Est de fide, ut patet ex perpetuo sensu, usu et praxi Ecclesiæ : « Omnis enim controversiæ eorum (hominum etiam Christianorum) finis ad confirmationem est juramentum, » ait Apostolus, *Hebr.* VI, 16. Porro, in Scriptura nullum extat præceptum jurandi affirmativum, sicut extat præceptum orandi, sacrificandi, amandi et laudandi Deum, honorandi parentes, etc., quia juramentum per se non est appetibile, sed propter aliud et quasi per accidens, quatenus scilicet juramentum est velut medicina incredulitatis. Extat tamen præceptum jurandi negativum, scilicet ut non pejeres, utque non jures per deos falsos, sed tantum per Deum verum. Item extat præceptum conditionatum, ut, si velis jurare, non nisi verum, justum et necessarium jures.

Dices : Christus hic Christianis ait sancitque « non jurare omnino. » Resp. Id verum est, quia per se indecorum est et inurbanum Deum Optimum, Maximum adducere in testem recularum humanarum ob mutuam hominum diffidentiam, nisi hæc indecentia et inurbanitas excusetur necessitate mutua, uti sæpe excusatur, cum non suppetunt testes aliæque juridicæ probationes.

Ad Patres citatos respondeo videri eos loqui eodem sensu quo Christus, cum jubet *non jurare omnino*; quia enim ipsi videbant homines crebro jurare falsum, vel iniquum et injustum, aut sæpe sæpius leviter, inaniter et temerarie; hinc ob periculum perjurii vel inaniter jurandi, vetabant et dissuadebant Christianis juramentum, ut ab illo abstinerent quantum possent. Sed si quis hoc periculum caveat, illi utique in necessitate licebit jurare; id patet ex S. Chrysostomo, qui crebro et assidue in homiliis ad populum Antiochenum acriter insectatur consuetudinem temere jurandi; quæ tunc ibi vigebat, ac id mirantibus respondet : Dico et repeto quod soleo, quia vos dicitis et repetitis quod soletis; asseritque se ab hac repetitione non destiturum, donec ipsi a jurando desistant; duro enim nodo durus adhibendus est cuneus, isque continuus.

35. NEQUE PER COELUM, QUIA THRONUS DEI EST; NEQUE PER TERRAM, QUIA SCABELLUM PEDUM EJUS EST. — Subaudi *juraveris*, ut sequitur. Videntur Judæi soliti jurare per cœlum et terram, quodque Pharisæi hæc juramenta, quasi per creaturas facta, parvi æstimanda censuerint; Christus contrarium hic docet, scilicet eum qui per cœlum et terram jurat, jurare per Deum creatorem, qui thronum gloriæ suæ constituit in cœlo et scabellum in terra. Alludit ad illud *Isai.* LXVI, 3 : « Hæc dicit Dominus : Cœlum sedes mea; terra autem scabellum pedum meorum. » Vide ibi dicta.

Vers. 35. *Infra* XXIII, 22.

NEQUE PER HIEROSOLYMAM, QUIA CIVITAS EST MAGNI REGIS. — Puta Dei. Alludit ad illud *Psalm.* XLVII : « Magnus Dominus et laudabilis nimis in civitate Dei nostri. » Et mox : « Fundatur exultatione universæ terræ mons Sion, latera aquilonis, civitas

Regis magni. » Sensus est, *q. d.* Noli jurare per sanctos, aut sanctam civitatem Jerusalem, aut alias res sacras, vel per res tuas, aut ullam aliam creaturam, quia hæ omnes sunt Dei, qui in omnibus est præsens, et solus in omnia plenam habet potestatem, ac proinde per Deum jurat, qui per creaturas jurat; intendit enim in testem vocare primam et infallibilem veritatem quisquis jurat : illam ergo aut tribuit ipsis creaturis, et sic est idololatria ; aut certe, usu Gentium, creaturas nuncupando tacite earum creatorem in testem vocat.

Perperam igitur hæretici moderni, ac nominatim Augustus Marloratus commentans in hæc Christi verba; juramentum per Sanctos damnant idololatriæ. Audi Marloratum : «Ita quisquis olim per Moloch, vel aliud idolum jurabat, tantumdem minuebat ex jure Dei, quod alium ejus loco substitueret cordium cognitorem et judicem in animas, et hodie qui per Angelos vel Sanctos mortuos jurant, spoliato Deo, inane illis numen affingunt.»

Verum hic est error et hæresis, ut patet ex dictis, ac liquet ex verbis Christi hoc loco et cap. XXIII, 21. Hinc S. Joseph juravit per salutem Pharaonis, *Genes.* XLI, 16; Christus sponsus jurat per capreas cervosque camporum, *Cantic.* II, 7; Paulus, I *Corinth.* XV, 31, jurat per gloriam Corinthiorum, ut patet ex textu græco. Quod autem Marloratus asserit orthodoxos, dum jurant per sanctos, illos facere deos, ac Deum sua deitate spoliare, putidum est mendacium et mera calumnia; honor enim Sanctorum est honor Dei. Deus enim eos fecit sanctos : quare qui jurat per Sanctos, per Deum eorum sanctificatorem jurat.

Vers 36. 36. NEQUE PER CAPUT TUUM JURAVERIS, QUIA NON POTES UNUM CAPILLUM ALBUM FACERE, AUT NIGRUM. — *q. d.* Ne putes tibi licere per caput tuum jurare, eo quod illud sit tuum et tibi pleno dominio ad quemvis usum subditum, ut de eo ad libitum disponas, illudque per juramentum diris devoveas, si pejeres, quia revera caput tuum non est tuum, sed Dei; rem autem Dei alteri obligare et devovere non potes, nullum enim in rem Dei jus habes : unde non potes vel unum capitis capillum album facere aut nigrum, sed id solius est Dei. Qui ergo per caput suum jurat, per Deum capitis factorem jurat, atque, quod horribilius est, talis etiam suum caput vitamque rogat a Deo in pignus accipi, ut si pejeret, a Deo capite vitaque mulctetur.

Vers. 37. *Jac.* v, 12. 37. SIT AUTEM SERMO VESTER : EST, EST ; NON, NON (id est simplex affirmatio vel negatio) ; QUOD AUTEM HIS ABUNDANTIUS (Græce περισσὸν, id est *amplius*; Syrus et Vatabl., *quod ultra hæc adjungitur*) EST, A MALO EST. — In Evangelio S. Matthæo adscripto pro *est, est; non, non*, habetur כן כן ארן ארן *ken, ken*; *en, en*, id est *sic, sic*; *non, non*, vel *recte, recte*; *non, non*, Græce ναὶ, ναὶ; οὔ, οὔ; quod tripliciter accipi potest : *Primo*, ut notet constantem asseverationem, opponaturque inconstantiæ et fallaciæ. Sic illud usurpat Apostolus, II *Cor.* I, 17, 18, 19. *Secundo*, notet veritatem, seu id quod res est, opponaturque falsitati. Sic accipitur ibidem, 20. *Tertio*, ut notet simplicem affirmationem vel negationem, opponaturque juramento. Sic capitur hic, et Jacobi v, 12. Sensus ergo est, *q. d.* Sermo vester sit simplex affirmatio vel negatio ; quod enim ultra hæc additur jurando, id a malo est. Ita S. Chrysostomus hic, et S. Hieronymus vel Paulinus, epist. *ad Celantiam.*

Hinc S. Bernardus, *epist.* 38, a simplici veracitate commendat Comitem Theobaldum : « Et quidem, inquit, in aliis principibus, si quando verbum levitatis aut etiam falsitatis deprehendimus, nec mirum reputamus; at vero apud Comitem Theobaldum, Est et Non, nequaquam omnino patienter audimus ; cui, ut dicitur, simpliciter dicere, jurare est, et leve mendacium, grave perjurium imputatur : plurima quippe virtutum insignia, quæ vestram plurimum nobilitant dignitatem, et vestrum per orbem clarum reddunt ac celebre nomen, præcipue laudatur in nobis veritatis constantia. »

A MALO EST. — Græce *ex malo est*. Τὸ *malo* potest accipi in genere vel masculino, vel neutro. Masculino, *a malo*, hoc est a diabolo, qui choragus malitiæ omnisque mali te instigat ut jures ex abundanti sine necessitate, itaque te sensim inducat ut præcipitanter jures falsum, quod est scelus perjurii. Ita Theophylactus, Maldonatus et alii. Neutro, *a malo*, id est a vitio, sive proprio, sive alieno, *q. d.* Usus jurandi oritur ex vitio proprio levitatis et irreverentiæ, vel alieno incredulitatis et diffidentiæ; quia enim alter mihi simpliciter aliquid asserenti non credit et diffidit, hinc juramento dicta mea illi confirmo, quod tamen vitium jam post hominis lapsum est necessarium. Ita S. Augustinus, lib. I *De Serm. Domini in monte.* Hinc sensus videtur simplicior et planior. Huc accedit Franciscus Lucas : « *A malo*, inquit, id est a consuetudine vane et leviter, vel ficte et dolose jurandi. Rursum *a malo*, id est a consuetudine jurandi orta ex hominum diffidentia. Dum enim viderunt homines sibi non credi nisi juratis, cœperunt quibuslibet dictis suis addere juramenta, ut iis fidem conciliarent; sed per hanc jurandi frequentiam hoc promeriti et consecuti sunt, ut jam eis etiam jurantibus non credatur.» De periculis et damnis frequentis jurationis vide Salmeronem, tom. V, *tract.* 40, et Chrysostomum, in homil. *ad Populum.* *A malo est quid?*

38. AUDISTIS QUIA DICTUM EST : OCULUM PRO OCULO, ET DENTEM PRO DENTE. — Scilicet repende. Est hæc lex talionis, quæ jubet ut, si cui oculum vel dentem effoderis, tibi pariter per judicem oculus vel dens eruatur; hæc enim est justa vindicta et noxæ compensatio. *Exod.* XXI, 23 et seq. Vide ibi dicta. Vers. 38.

39. EGO AUTEM DICO VOBIS, NON RESISTERE MALO : SED SI QUIS TE PERCUSSERIT IN DEXTERAM MAXILLAM TUAM, PRÆBE ILLI ET ALTERAM. — *Malo*, id est rei malæ, injuriæ, vel malitiæ et noxæ, quæ tibi ab homine malo infertur, *q. d.* Noli Vers. 39. *Luc.* VI, 29.

malum malo, noxam noxæ retaliare; aut potius, *q. d.* Noli *resistere malo* masculine, id est homini malo tibique injurio; Græce enim est, τῷ πονηρῷ; patet ex seq. Uterque sensus eodem redit.

Lex talionis justa. Nota *primo*, veterem talionis legem fuisse justam, sed ejus praxim sæpe injustam et manantem non ex justitiæ, sed ex vindictæ appetitu, quo læsus, v. g. cui erutus erat oculus aut dens, lædentem talionis reum peragebat, ac a magistratu postulabat ut eidem simili modo oculum aut dentem erueret; Christus vero hanc legem supplet et perficit, talioni opponendo legem et consilium patientiæ, ac animo vindictæ cupido legem mansuetudinis.

Nota *secundo*, hanc Christi legem non spectare magistratum, uti volunt Anabaptistæ, qui omne bellum non tantum offensivum, sed et defensivum hic a Christo Christianis vetari putant; sed spectare privatas personas. Magistratus enim officium est sontes punire, ac homicidas morte plectere; ac Principis est damna reipublicæ illata bello, si aliter nequit, repetere.

Nota *tertio*, hanc Christi legem privatis non adimere jus talionis, quod est juris naturæ et Gentium, tum ad justitiæ læsæ reparationem, tum ad rei, qui læsit, correctionem; multo minus adimit jus se defendendi, quo quis ab hoste invasus, vim vi repellit, et si aliter evadere nequit, invadentem occidit; sed tantum vetat vindictæ cupiditatem. Unde

Christus talioni opponit tolerantiam. Nota *quarto*, Christum hic velle nobis imprimere propensionem ad mansuetudinem et patientiam, ut quantavis injuria lædaris, a pace tamen, charitate et suavitate mentis interna ne vel hilum decedas; utque si charitas proximi et Dei gloria, aut animi proprii tranquillitas et recta ratio in tali rerum peristasi, sive circumstantia, non tantum suadeat ut perfectius, sed absolute id exigat ut necessarium, non resistas malo, sed patienter illud excipias, ac opes et corpus tuum prædæ des invasori, uti contingebat tempore persecutorum primitivæ Ecclesiæ, præsertim in Apostolis virisque Apostolicis: atque hac parte præceptum est, non resistere malo, alias duntaxat est consilium; v. g. consilium est non resistere invasori, sed ejus vim et injuriam sustinere, ubi et quando charitas et Dei gloria hoc non exigit, sed suadet tantum velut perfectius, aut ad mortificationis studium, ubi utrinque æqualis est Dei gloria, id facere ad insignem sui victoriam. Idem dico de tribus sequentibus casibus, scilicet: « Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi et alteram; qui vult tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium; quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. » Unde S. Augustinus hic et epist. 5 *ad Marcellinum*, et lib. *De Mendacio*, cap. XV, docet ista omnia magis ad internam animi præparationem, quam ad externam operis executionem pertinere.

Quando illa sint præcepti, quando consilii. Hæc ergo communiter sunt consilii; præcepti vero, cum Dei gloria et salus proximi id absolute jubet et præcipit, v. g. si Indi et Japones scirent Christum præcepisse Christianis ut percutienti unam maxillam præbeant alteram, et nisi hoc illi faciant ipsi scandalizarentur et a fide Christi amplectenda averterentur, tunc utique Christianus, præsertim prædicator, ferienti unam genam porrigere debet alteram. Cujus rei litterale exemplum extat in Vita S. Francisci Xaverii, Indorum Japonumque apostoli. Cum enim Japones riderent eum ut peregrinum, ejusque novam de Christo crucifixo doctrinam, contigit ut Japon quidam, audiens Joannem Fernandes, qui Xaverii erat socius, in platea concionantem, ex petulantia crassum et virulentum phlegma in faciem ejus expueret: qua injuria nil commotus Fernandes, deterso leniter sputo, in concione animose perrexit: quod factum, ac tantam patientiam et sapientiam novorum prædicatorum admirantes Japones, certatim eis se discipulos tradidere fidemque Christi amplexi sunt. Tam efficax, tam potens est Christiana virtus, patientia, lenitas et magnanimitas, ut fidem persuadeat, quam omnis sermo persuadere non potuit. Numerantur enim hodie in Japone ad quingenta Christianorum millia, qui primorum Christianorum fervorem et constantiam etiam per lentos ignes imitantur. Patiens ergo resistens malo, non ab illo vincitur, sed illud vincit; vincit enim iram, vincit et hostem, malum inferentem. Audi S. Chrysostomum, hom. 85 *in Matth.*: « Hæc apud nos clarissima est victoria, nullibi certe male agentes, ubique mala sufferentes superamus: illa fulgentissima victoria est, qua inferentem patiendo superasti. Sic scopuli fluctibus cæsi, facile illos dissolvunt, etc. Deus eas tibi vires concessit, ut non consertione manuum sed patientia vincas. »

Exemplum.

Denique proprie martyrum est non resistere malo, non se defendere, sed permittere se occidi pro Christo, quia *miles pugnat, martyr non pugnat*; martyr enim est collega passionis Christi, ut scribunt martyres ad S. Cyprianum, lib. V, *epist.* 12; passio enim Christi est exemplar omnis martyrii.

Quocirca nobilis illa Thebæa plurimorum et fortissimorum militum legio, a Maximiano Imperatore damnata ad mortem, eo quod idolis nollet immolare, immissis in eam militibus cæsoribus noluit se defendere, etiamsi caro vitam suam vendere magnamque hosti stragem inferre potuisset; sed duce et hortatore S. Mauricio, rejectis armis, velut grex agnorum permisit se pro Christo mactari et immolari. Christus ergo novam hic docet philosophiam mundo paradoxam, philosophis incognitam, hominibus inauditam, sed cœlestem et divinam, eamdemque suo confirmavit exemplo, dum Judæis ultro se tradidit vinciendum, flagellandum, crucifigendum. Unde ipse de se ait: « Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus: faciem meam

non averti ab increpantibus et conspuentibus. » *Isaiæ*, XLIX, 6; et LIII, 7: « Oblatus est, quia ipse voluit, et non aperuit os suum; sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. » Fuit enim ipse rex martyrum et dux patientium.

Ratio a priori. Ratio a priori est, quia in hoc consistit apex patientiæ magnanimitatis et charitatis. Patientia enim opus perfectum habet, ut ait Jacobus, cap. I, 4. Vide ibi dicta. Perfectus autem est, si non resistat injuriis et injuriantibus, sed iis ultro se offerat. Magnanimitatis est, omnes res hujus vitæ, adversas æque ac prosperas, quasi infra se positas despicere. Magnanimus, quasi in cœlo positus et in cœlo defixus, contemnit omnia quæ sub Deo sunt, velut parva et exilia, itaque eis dominatur, sicut Christus dominatus est omnibus injuriis, doloribus et tormentis : quare ipse in passione fuit Rex et Dominus dolorum. Charitas denique pro Deo optat dura et dira pati. Rursum optat injuriantem vincere et convertere sua tolerantia et lenitate, non vero ab eo vinci; juxta illud : « Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. » *Rom.* XII, 21. Vide ibi dicta. Vide et S. Ambrosium, lib. I *Offic.*, cap. XLI; nimirum :

> Fortior est qui se, quam qui fortissima vincit
> Mœnia, nec virtus altius ire potest.

Luc. VI, 29. SED SI QUIS PERCUSSERIT DEXTERAM MAXILLAM TUAM, PRÆBE ILLI ET ALTERAM. — Hoc quandoque est præceptum, quandoque consilium Evangelicum, uti jam dixi : proficiscitur vero ex animo generoso prompto ad patiendum ac præsertim Christi vitam et passionem imitari gestiente. Quocirca viri magni qui Christum proxime sequi conati sunt, idipsum reipsa præstiterunt. Hinc S. Ambrosius, lib. II *De Spiritu sancto*, in Procœmio, mystice per maxillam accipit patientiam, quæ omnium est victrix. «Sicut enim, inquit, Samson maxilla asini occidit mille Philisthæos, sic Christus sua patientia prostravit dæmones, omnesque hostes, et a Christo Christianus et patiens quilibet.» *Judic.* XV, 15. Idem S. Ambrosius, in cap. VI *Lucæ*: « Nonne, inquit, omnis indignantis (si ei præbeas maxillam) frangitur impetus, ira sedatur? Nonne fit per patientiam, ut sua amplius pœnitentia reverberes verberantem ? Ita erit ut et injuriam repellas, et gratiam quæras. At sæpe maximæ amoris causæ existunt, cum patientia insolentiæ, gratia refertur injuriæ. »

Exempla præbentium alteram maxillam, S. Spiridionis. Ita magnus ille Spiridion, Trimituntis in Cypro episcopus, ob sanctitatis famam vocatus a Constantio Imperatore, cum vili et peregrino habitu regiam ingrederetur, a quodam e famulis irrisus et alapa in gena percussus, mox alteram præbuit, atque hac sua virtute eumdem pudefecit convertitque, ut, prostratus in terram, supplex ab eo veniam peteret, ut habet ejus Vita apud Surium die 12 decembris.

Monachi cujusdam. Ita monachus ille alteram maxillam præbens energumenæ percutienti, ab ea dæmonem effugavit. Audi rem gestam narrantem Auctorem lib. *Doctrinæ Patrum*, tractat. *De Humilitate*, numer. 5: « Cum intrasset, inquit, monachus ille in domum, venit puella illa, quæ a dæmone vexabatur, et mox dedit alapam monacho : ille autem convertit ei et aliam maxillam secundum divinum præceptum ; dæmon autem coactus, clamare cœpit : *O violentia mandatorum Christi ! Jesus expellit me hinc.* Et statim mundata est puella illa. Cum autem venisset ad senes, monachus ille indicavit eis quod factum fuerat, et glorificaverunt Deum et dixerunt : *Consuetudo est diabolicæ superbiæ humilitate mandatorum Jesu corruere.* »

Anachoretæ cujusdam. Simile plane est quod narrat Ruffinus in *Vitis Patrum*, lib. III, numer. 125 : « Quidam, inquit, ex senibus monachorum eremita fuit, quem quidam a spiritu malo correptus et spumans fortiter in maxillam percussit; senex autem præbuit illi alteram maxillam, ut feriret : diabolus autem non ferens incendium humilitatis ejus, statim discessit. » Idem pene ad verbum recenset Pelagius in *Vitis Patrum*, libello XV, n. 53.

S. Alberti. Simili modo, S. Albertus Ordinis Carmelitarum, a diabolo per energumenam in dextera maxilla percussus, præbens ei alteram, sua humilitate diabolum crucians expulit, ut habet ejus Vita apud Surium die 7 augusti.

S. Othonis Minoritæ. Insuper, unus e quinque Franciscanis, qui, vivente S. Francisco, Marrochii pro fide Christi nobile martyrium obierunt, nomine Otho, invitatus a principe Sarraceno ad Mahometismum, in ejus et profanæ legis contemptum in terram spuens, gravi alapa ab eo percussus est; at ille memor verborum Christi, alteram maxillam præbuit, dicens: «Ignoscat tibi Deus, quia nescis quid facis.» Ita habet ipsorum Vita apud Surium 16 Cal. febr.

Alterius religiosi. Cassianus, *Collat.* XIX, cap. I, celebrat patientiam religiosi cujusdam, qui ab abbate Paulo in conventu multorum ad probandam ejus virtutem palma in maxilla acriter percussus, ita ut sonitus longe considentium auribus resultaret, non solum non murmuravit, sed ne rubore quidem, ut assolet, vultum perfudit.

S. Paulæ. Porro, de S. Paula ita scribit S. Hieronymus in ejus *Epitaphio* : « Invidia et probris appetita, ait: Cur non patientia livorem superem ? cur non humilitate frangam superbiam, et percutienti maxillam offeram alteram ? »

S. Eulogii. Denique S. Eulogius, Cordubensis presbyter et martyr, a Sarraceno principe damnatus ad mortem, quod Mahometi malediceret, cum ad martyrium duceretur, a Sarraceno in maxillam percussus, alteram ei præbuit, in eaque alapam recepit : unde mox capite plexus est, et columba corpori ejus insedit quasi columbinæ ejus mansuetudinis, innocentiæ et patientiæ index et vindex, anno Domini 859, die 11 martii : quo tempore plures ibidem eadem de causa martyrium

subiere, quorum generosa certamina et triumphos paulo ante mortem descripserat ipse Eulogius. Ita habet ejus Vita scripta ab ejus familiari Alvario Cordubensi, quæ extat in Surio per Mosandrum adaucto ad diem 11 martii.

Quod si vero quis hæreticus vel impius te in unam maxillam percutiat, ut tuam orthodoxam fidem, religionem, virtutem despiciat et despiciendam aliis ostendat, tunc sane non præbenda est ei altera, sed graviter ille increpandus est, uti Christus increpavit satellitem dantem sibi alapam coram Pontifice, dicens : « Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis ? » *Joan.* XVIII, 23. Et Paulus cum eum Pontifex juberet percuti : « Percutiat, inquit, te Deus, paries dealbate. » *Actor.* XXIII, 3. Tunc enim faciendum est illud Sapientis : « Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur. » *Proverb.* XXVI, 5, ubi festivum hac de re exemplum recensui. Denique Cassianus, *Collat.* XVI, cap. XX, irridet vesaniam nonnullorum qui, ut hoc Christi exemplum implerent, ultro jurgia miscebant aliosque ad iram provocabant, ut ab iratis percuterentur, ac percussi aliam maxillam percutienti feriendam offerebant. Patientis enim est neminem ad impatientiam provocare, ne ipsa patientia fiat impatiens.

Vers. 40. 40. ET EI QUI VULT TECUM IN JUDICIO CONTENDERE, ET TUNICAM TUAM TOLLERE, DIMITTE EI ET PALLIUM. — Pallium est vestis extima et sæpe majoris pretii, tunica vero est vestis interior; unde illud : *Tunica pallio proprior*; quare tunica exui detrahique nequit, nisi prius detrahatur pallium. Quocirca S. Lucas, cap. VI, 29, ordinem tunicæ et pallii recte invertit, aitque : « Et ab eo qui aufert tibi vestimentum (Græce ἱμάτιον, id est pallium), etiam tunicam noli prohibere. » Sed eodem redit sensus, *q. d.* Unam vestem auferenti, noli in judicio pro veste cum litigatore contendere, sed potius ut litem evadas, dimitte ei vestem quamlibet, adeoque si ipse pallium poscat, dimitte ei et tunicam; si poscat tunicam, adde ei et pallium : præsertim quia, ut notat Euthymius, ἱμάτιον et χιτών, id est pallium et tunica sæpe inter se confunduntur, ac unum pro alio sumitur. Ratio a priori est, quia « melior est uncia pacis et charitatis quam libra victoriæ, » uti dictitabat Cardinalis Bellarminus. Unde Apostolus, *Colos.* III, 15 : « Pax Christi, ait, exultet (Græce καταβραβευέτω, id est tanquam brabeuta imperet et dominetur) in cordibus vestris. » Fecit hoc ad litteram S. Franciscus qui, ob profusas eleemosynas a patre protractus ad episcopum Assisinatem ut cederet bonis, non tantum iis cessit, sed et vestes patri resignavit, dicens : « Deinceps fidentius dicam : Pater noster, qui es in cœlis. » Ita S. Bonaventura in ejus Vita.

Exemplum S. Elisabethæ. Hac in re rarum patientiæ et paupertatis exemplum dedit S. Elisabeth, regis Hungarorum filia, quæ, mortuo marito Hassiæ Lantgravio, a vasallis suis et cognatis per summam injuriam domo expulsa, bonis spoliata et ad extremam paupertatem redacta, læta et alacris secessit in cœnobium Franciscanorum, ibique a fratribus : *Te Deum laudamus*, in gratiarum actionem Deo decantari postulavit, atque per domos cum prolibus velut mendica oberrans, tandem tugurium ingressa, ubi fumo, æstu, ventis et imbribus exagitata, Deo semper gratias agebat; insuper cognatorum sannas, convicia, scommata hilariter sustinebat, gaudens quod digna esset talia pro Deo pati. Denique cum pater ejus, rex Andreas, eam in Hungariam ad regium vivendi splendorem revocaret, non acquievit, sed in summa paupertate lanificio victum sibi parans, in vilissimis circa pauperes, ulcerosos et leprosos officiis vitam omnem transegit, ideoque sub mortem et Angelorum melodiam, et Christi ad regnum cœleste evocantis dicentisque : « Veni, electa mea, et cœlesti thalamo, quem tibi ab æterno destinavi, potire, » vocem audire meruit. Ita habet ejus Vita apud Surium die 19 novembris.

41. ET QUI TE ANGARIAVERIT MILLE PASSUS (milliare unum Italicum), VADE CUM ILLO ET ALIA DUO. — Angariare est vox Persica. Persis enim publici nuntii et veredarii vocabantur *angari*, quibus jus erat equos, homines et navigia usurpandi et ad sibi serviendum cogendi : unde angariare idem est quod stringere et cogere; unde nomen *Angariæ* et *Panangariæ* in libris Juris. Nostrates vocant *Postas* quasi *positos* collocatosque in certis locis, et semper in procinctu excubantes. Hinc epistola dicitur et Hebr. אגרת *ighheret*, quasi *ingeret*, id est missa et prolata ab angariis sive cursoribus. Hinc et Græce dicitur ἄγγελος, id est angelus, quasi angarus per commutationem litteræ *r* in *l*, uti pro *Belial* dicitur *Beliar*; sæpe enim littera *l* mutatur in *r*, et quandoque aliæ in alias, ut μελετῶ, *meditor*; ἄμυλον, *amido* Hetrusce; ἔλαφος, ἔδαφος, id est *cervus*; μονοπωλεῖον, Hispanice *monipodio* pro conspiratione; πάνορμος, *Palermo*. Ita Angelus Canin. in *Hellenism.* Vers. 41. Angariare est cogere.

Sensus est, *d. q.* Si quis cogat te secum proficisci ad unum milliare, potius quam cum eo contendas, vade cum eo ad duo milliaria; sic enim pacem servabis, patientiam exercebis, et cogentem charitate vinces tibique amicabis : sin illi resistas, teque vindicare velis, bellum vel duellum cum ipso suscitabis, perdes mentis tranquillitatem et odia tibi conciliabis.

Porro, ne fideles putent hic sibi nimis dura et ardua a Christo præcipi, hinc S. Basilius, homil. *De legendis Gentilium libris*, ostendit philosophos similia docuisse et fecisse, ut Periclem, qui tota die a quodam probris exceptus, eumdem vespere cum lumine domum deduxit; et Socratem, qui a quodam multis in facie plagis affectus, non aliter ultus est hominem, quam fronti suæ, velut statuæ, nomen ejus, quasi opificis, inscribendo; et Euclidem qui, cum quidam juraret se illum occisurum, juravit vicissim se eum placaturum, ac ne Exempla Philosophorum.

in se animo esset hostili, effecturum. De Julio Cæsare ait Cicero, *Orat. pro Marcello* : « Cæsar nil oblivisci solet nisi injurias. » Aristoteles, lib. IV *Ethicor.*, cap. III : « Magnanimus, inquit, ignominiam hominum contemnit. » Alius : « Magnanimi est oblivisci injuriarum ; ut debilis stomachi est cibum duriorem non posse digerere, ita pusilli animi est

Exempla Christianorum. duriusculum verbum non posse sustinere. » Hæ fuere umbræ virtutis Christianæ, quæ utique longe major et solidior exstitit in S. Paulo, S. Laurentio, S. Vincentio et similibus, qui tortoribus gratias agebant, quod sibi martyrii coronam torquendo pertexerent. S. Cyprianus suo spiculatori, qui caput ipsi erat amputaturus, jussit dari viginti aureos, ait Pontius in ejus Vita. B. Juniperus, S. Francisci socius, probra excipiebat quasi gemmas Christi ; unde exprobranti sibi : « Projice, inquit, has gemmas in sinum meum ; vellem utique talibus gemmis lapidari Romam usque. » In *Vitis Patrum* legimus de religioso quodam, quod quo quis amplius eum vexabat aut irridebat, tanto magis ille gaudebat, dicens : « Isti sunt qui nobis occasionem præbent ad profectum nostrum ; qui autem beatificant nos, conturbant animas nostras. Scriptum est enim : *Quoniam hi, qui beatificant vos, ipsi decipiunt vos.* »

Climacus, Gradu IV *De Obedientia*, narrat religiosum nomine Abbakirum, a sociis varie per annos quindecim tentatum et tribulatum, ita ut e mensa quoque a ministris expelleretur, omnia hæc patienter tulisse, ac interpretatum hæc omnia non serio, sed probandi sui causa fieri, atque instante morte dixisse : « Gratias ago Domino Jesu Christo et vobis, quia propter id quod me tentastis in salutem, ecce decem et septem annis permansi a dæmonibus non tentatus. » Ibidem commemorat Macedonium senem inter novitios (id ipsomet humilitatis studio petente) relegatum dixisse : « Nunquam sicut nunc evacuationem omnis prælii et luminis divini dulcedinem in me ipso perspexi. »

Vers. 42. *Luc.* VI, 30. 42. QUI PETIT A TE, DA EI ; ET VOLENTI MUTUARI A TE, NE AVERTARIS. — Græce μὴ ἀποστραφῇς, id est *ne averseris*. S. Augustinus, ne *aversatus fueris*, scilicet mutuum a te postulantem. Videtur prima fronte hæc sententia non cohærere cum præcedentibus de lege talionis et vindictæ ; sed revera optime cohæret, sensus enim est, *q. d.* Christus : Ego pro lege talionis et maleficentiæ surrogo et figo legem charitatis et beneficentiæ. Quare quicumque petit aliquid abs te, sive is amicus sit, sive inimicus qui te læsit et in maxillam percussit, aut pallium abstulit, aut aliter angariavit, da illi quod petit ; ac si velit poscatque abs te mutuum, ne eum ob injurias tibi illatas averseris, faciemque tuam, ut fieri solet, avertas, sed benigne eum ut proximum excipe, ac mutuum ei præbe, perinde ac si nunquam te læsisset. Hunc esse sensum liquet ex τὸ *ne avertaris*, vel ut Græce est, *ne averseris*, et ex eo quod habet Lucas, VI, 30 : « Omnis autem petenti te tribue, » additque : « Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. » Unde patet hic agi de eo qui tibi injurius fuit tuaque velut fur aut raptor abstulit ; huic enim concedere id quod abstulit et rapuit, nec repetere, si ipse eo valde indigeat, præcepti est (si enim non abstulisset, obligaris ei ita indigenti idipsum dare per eleemosynam), alias consilii est ; eleemosyna enim, sive illa fiat dando, sive mutuando id quo proximus, etiamsi inimicus qui nos læsit, indiget, præcepti est in extrema vel gravi ejus necessitate ; alias consilii est, sed utilissimi. Intellige, si habes quod ex tuo illi des vel mutues ; nam aliena, ac præsertim Deo consecrata, uti sunt bona monasterii, dare vel mutuare non licet sine venia superioris, uti docet S. Basilius, in *Regulis brevior.*, Resp. 101. Sic S. Spiridion et nonnulli anachoretæ furibus ea quæ sibi furati erant, ultro condonabant, quin et plura adjungebant.

Porro, apte subjungit Christus hoc præceptum ut omni petenti demus, præcepto patiendi rapinam, qua tibi ablata est tunica, pallium, etc., quia hæc rapina disponit ad donationem ; qui enim patienter suffert sua sibi auferri, facile dabit quæ sua sunt alteri. Nam, ut ait S. Gregorius, III parte *Pastor.*, Admonit. 21 : « Cum dantis mens ferre inopiam nescit, si multa sibi subtrahit, occasionem contra se impatientiæ exquirit. Prius namque præparandus est patientiæ animus, et tunc aut multa sunt, aut cuncta largienda, ne, dum minus æquanimiter inopia irruens fertur et præmissæ largitatis merces pereat, et adhuc mentem deterius murmuratio subsequens perdat. »

Denique non decrescit, sed accrescit hic Christi sermo et sanctio ; licet enim facilius sit in se dare omni petenti, quam percutienti unam maxillam præbere alteram, aut tollenti tunicam dimittere et pallium ; tamen difficilius est in connexione, quia, ut jam dixi, supponit illam patientiam, qua illa et illos sufferre obligamur, et superaddit beneficentiam, qua eisdem petentibus dare vel mutuare debemus ; difficilius enim est post acceptam injuriam injurianti benefacere, quam ab eo acceptam injuriam duntaxat pati et sufferre. Ita S. Augustinus, lib. *De Serm. Domini*, cap. XL.

Rationem a priori subdit S. Lucas, VI, 31 : « Et quodcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter. » Hæc enim est lex, mensura et fons charitatis mutuæ, ut facias alteri quod tibi vis fieri. Vis tibi egenti dari eleemosynam etiam ab inimico, tu similiter fac illi. Audi Climacum, *Gradu* XXVI : « Piorum est omni petenti dare ; sed magis piorum est, etiam non petenti largiri. Non repetere autem, aut quidquam ab eo exigere qui abs te aliquid abstulit, dum maxime possis, illud fortasse non nisi eorum est, qui omnem affectum erga res omnes mortales exuerunt. » Praxin hujus præcepti Christi nuper Romæ docuit Ratio a priori.

B. Philippus Nerius. raro charitatis exemplo B. Philippus Nerius, qui omni petenti dabat omne quod poterat, solatium, consilium et auxilium, ideoque cuique cubiculum suum patere volebat, ut cuilibet liberum ad se qualibet hora daret aditum; dicebatque servum Dei debere esse omnium horarum hominem, ut nullam ex tota die sibi reservet, sed omnes proximis commodet, ut totus sit illorum, non suus : sicut fecit Christus, qui « pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo, » *Actor.* x et xi, ac se suaque omnia una cum vita pro nobis impendit et profudit; atque Paulus, qui omnibus omnia factus est, ut omnes Christo lucrifaceret. I *Cor.* IX, 22. Nota est S. Joannis, Patriarchæ Alexandrini, liberalitas, qui hac Christi sanctione stimulatus, omnibus petentibus largas dabat eleemosynas, indeque cognominatus est Eleemosynarius; ac quo plus dabat, eo plus recipiebat, ut cum Deo de liberalitate certare videretur, et Deus cum eo. Vicit enim Joannes Deum, et Deus Joannem vicit multo amplius. Quocirca nolebat Joannes petentes examinari, an divites essent vel pauperes, an digni vel indigni, an pauci vel multi. « Persuasum enim habeo, inquit, quod etiamsi totus mundus simul veniret Alexandriam egens beneficentia, hos Dei thesauros nequaquam in angustum rediget. »

S. Joannes Eleemosynarius.

S. Franciscus. S. Franciscus, initio conversionis suæ, cum pauperem quemdam petentem eleemosynam præter morem repulisset, repente facti pœnitens, largam ei dedit, vovitque se nunquam deinceps postulanti eleemosynam negaturum, atque hac sua liberalitate vicissim copiosam Dei gratiam in se provocavit, qua ad tantam mox sanctitatem evasit.

Alexander Halensis. Rarum est, quod in Chronicis Ordinis S. Francisci legimus de Alexandro Halensi, qui *vitæ fons* est appellatus, fuitque præceptor S. Bonaventuræ et, ut fertur, S. Thomæ. Hic tanto in Deiparam ferebatur affectu, ut constituerit nulli unquam se negaturum quod nomine Deiparæ peteretur : quod cum intellexisset quidam Franciscanus, videns eum doctorem celeberrimum, cui nullus par in Academia Parisiensi, ad eum accessit, et : « Per S. Mariam, inquit ad eum, obsecro te ut nobis accedas. » Is missum a Deo credidit hominem, et illico eum sequitur fitque S. Francisci alumnus. Fuse rem gestam narrat Lucas Waddingus, tom. I *Annal. Minorum*, ad annum Christi 1222, num. 26.

Vers. 43. 43. AUDISTIS QUIA DICTUM EST : DILIGES PROXIMUM TUUM, ET ODIO HABEBIS INIMICUM TUUM. — Prius : *Diliges proximum*, dictum est, *Levit.* XIX, 18, at posterius, *odio habebis inimicum*, ubi dictum est? Respondet Maldonatus id dictum esse, *Deuteron.* XXV, 19 : « Delebis nomen ejus sub cœlo, cave ne obliviscaris. » Jusserat enim Deus Josue et Hebræis, ut gentem Chananæam impiam prorsus delerent, et eorum terram occuparent; Christum ergo non Scribas, sed legem ipsam hic corrigere, dum jubet inimicos diligere. Verum lex jussit tantum Chananæos occidi, non tamen odio haberi, multo minus alias gentes : sicut judex jubet occidi reum, non tamen eum odit, imo eum amat; curat enim ut culpam et scandalum a se datum emendet, pro eaque Deo et reipublicæ satisfaciat : sic et miles in bello justo hostem cædit, sed non odit. Est enim executor sui ducis, quasi judicis. Nam legem veterem præcepisse non solum amicos, sed et inimicos diligi patet, *Exod.* XXIII, 3, et *Levit.* XIX. Lex enim naturæ jubet inimicos diligi.

Lex vetus jussit hostes diligi.

Dico ergo id dictum esse non a lege, sed a Scribis legem interpretantibus. Hi enim ex eo quod dicitur, *Levit.* XIX, 18 : *Diliges proximum*, vel ut Noster vertit, *amicum* (Hebr. enim רע *rea* significat socium, amicum, proximum) *tuum*, inferebant : ergo *odio habebis inimicum tuum* : per amicum autem vel proximum ipsi intelligebant proximum cognomine et gente, puta Judæum ex Abraham et Jacob secum prognatum, quasi Judæis soli Judæi essent diligendi; cæteræ vero gentes, præsertim Chananææ, odio habendæ, qui manifestus est error. Quare Christus sensum hunc corrigit legemque explicat, videlicet per amicum vel proximum hic intelligi quemvis hominem, etiam extraneum, gentilem et inimicum; omnes enim homines ad invicem proximi sumus in primo patre Adamo, utpote ex eo progeniti, ideoque fratres; et in secundo parente Christo, per quem regenerati et quasi recreati sumus ad eamdem Dei similitudinem, vocatique ad eamdem Dei Patris hæreditatem in cœlis. Ita S. Hieronymus, S. Augustinus, Theophylactus et alii.

Porro, Origenes hic per inimicos accipit dæmones; hos enim quasi juratos et æternos hostes, sollicitantes nos ad peccatum et gehennam, Vatiniano odio odisse debemus. Verum hoc mysticum est et symbolicum.

44. EGO AUTEM DICO VOBIS : DILIGITE INIMICOS VESTROS, BENEFACITE HIS QUI ODERUNT VOS, ET ORATE PRO PERSEQUENTIBUS (Græcus et Syrus, *qui vexant vos cum militari insultu et violentia*) ET CALUMNIANTIBUS VOS. — Græca addunt εὐλογεῖτε τούς καταρωμένοῦς ὑμᾶς, id est *benedicite iis qui vobis maledicunt*, ut Christus hic præcipiat inimicos diligi corde, ore et opere : corde cum ait : « diligite inimicos; » ore, cum ait : « benedicite iis qui vobis maledicunt; » opere, cum addit : « benefacite his qui oderunt vos. » Præcepit ergo Christus hic : *Primo*, ut inimicos non odiamus, sed amore interno sinceroque diligamus. *Secundo*, ut communia amoris signa externa, sive loquendo et salutando, sive benefaciendo eis non negemus; peccatum enim esset, si eleemosynam faciens omnibus pauperibus, qui in urbe vel hospitali sunt, ab ea excludas unum, duos aut tres, qui te læserunt, vel tui sunt inimici. *Tertio*, ut inimicis in necessitate positis succurramus, æque ac facimus amicis. Consulit autem ut benevole eos præveniamus verbis et be-

Vers. 44. *Luc.* VI, 27, 28, 34.

neficiis peculiaribus, itaque eorum odium vincamus, eosque nobis devinciamus et amicemus, juxta illud Pauli: «Vince in bono malum,» *Roman.* XII, 21, ubi plura hac de re dixi. Hic est apex charitatis Christianæ, scilicet dilectio inimicorum. Vide D. Thomam et scholasticos, II II *part.*, *Quæst.*, XXV, *art.* 8 et 9.

Novem gradus amoris inimicorum. Porro, S. Chrysostomus hic, *homil.* 18, hujus dilectionis inimicorum novem gradus constituit. «Primus est, inquit, ne prior injuriam ordiaris. Secundus, ubi est injuria cœpta, ne tu eamdem eodem pacto propellas. Tertius, ne par pari referas, sed quiescas. Quartus, ut etiam præbeat seipsum ad injuriam sustinendam. Quintus, ut etiam ad majora se præbeat, quam vult ille qui fecit. Sextus, non odisse a quo ista perpetitur. Septimus, etiam diligere lædentem. Octavus, beneficiis quoque eum libenter afficere. Nonus, etiam Deum pro adversario deprecari.»

Vers. 45. *Luc.* VI, 35. 45. UT SITIS FILII PATRIS VESTRI, QUI IN COELIS EST, QUI SOLEM SUUM ORIRI FACIT SUPER BONOS ET MALOS, ET PLUIT SUPER JUSTOS ET INJUSTOS. — *Ut sitis*, id est ut ostendatis vos esse filios Dei, aut potius *ut sitis* reipsa filii Dei per imitationem, id est similes et imitatores Dei, qui jam estis filii Dei per gratiam et adoptionem. Simili sensu dixit, vers. 9: «Beati mundo corde, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur.» Jubet ergo ut in dilectione inimicorum imitemur Deum, qui impiis hostibus suis benefacit, dando eis pluviam, solem, fruges, fructus, etc. Deus enim tam celsi est animi, ut nullam, quantumvis impii et blasphemi, injuriam et læsionem sibi factam putet; nullam enim sentit, nil de honore et gloria sua deperdit; item tam impatibilis est et sanctus, ut nulla in eum cadat ira et vindicta; ac tam bonus et clemens est, ut sua dona effundat in inimicos, eosque gratia sua præveniat alliciens et trahens ad reconciliationem; imo pro eis sibi reconciliandis salvandisque Filium suum unicum dedit in crucem. Hæc imitemur quoad possumus.

Urget S. Augustinus τὸ *solem suum*, id est a se creatum: «Ut hinc, ait, commoneamur, quanta liberalitate inimicis nostris ex præcepto ejus præstare debeamus quæ nos non creavimus, sed ex munere ejus accepimus.» Stimulos ad diligendum inimicos plures suggerit hic noster Salmeron, tom. V, cap. XLIII.

Vers. 46. *Luc.* VI, 32. 46. SI ENIM DILIGITIS EOS QUI VOS DILIGUNT, QUAM MERCEDEM HABEBITIS? NONNE ET PUBLICANI HOC FACIUNT? — Publicani dicti a publico, quod publica vectigalia exigant et redimant, ideoque rigide a pauperibus plura subinde extorqueant, quam ipsi debeant aut solvere queant: qua de causa apud Judæos habebantur ut iniqui et infames. «Quam mercedem habebitis?» *q. d.* Nullam: si enim amicos duntaxat diligatis, non inimicos, ut Publicani faciunt, Deus nullam in cœlo vobis mercedem dabit; tum quia hæc dilectio est naturæ, non gratiæ et charitatis, hæc enim ad inimicos sese extendit; tum quia mercedem ab amico recipitis, scilicet mutuum et vicarium amorem: sin vero tam inimicos, quam amicos diligatis, utrorumque dilectione magnam a Deo gratiam et gloriam merebimini et reipsa obtinebitis, quia utraque est actus charitatis. Charitas ergo jubet diligi amicos et inimicos, natura corrupta solos amicos: unde P. Sylla jactabat se amicos superare beneficiis, inimicos vero maleficiis, uti C. Marium crudeliter laniavit, teste Plutarcho in ejus Vita. Idem fecere alii Gentiles. Quare inter eos stupori fuere nonnulli, sed pauci, qui inimicos etiam dilexerunt, ut Phocion, qui damnatus ad mortem, jam occidendus, rogatus ab amicis numquid filio nuntiatum vellet, respondit: «Volo, ut illatæ mihi ab Atheniensibus injuriæ obliviscatur.» Lycurgus, rex Lacedæmonum, a juvene quodam orbatus oculo, illum a populo accepit, ut quo liberet modo puniret: ille eum optime instituit, et jam probis moribus instructum, in theatrum produxit populoque ostendit: «En, inquit, quem a vobis injurium et violentum accepi, jam frugi et popularem vobis restituo.» Ita Plutarchus in Lycurgo. Si hoc fecere Gentiles, duce ratione et natura ob gloriam temporalem, quid facere decet Christianum duce fide et gratia ob bravium beatæ æternitatis. Gentiles aliqui dilexere inimicos.

47. ET SI SALUTAVERITIS FRATRES (cognatos, consanguineos, amicos) VESTROS TANTUM, QUID AMPLIUS FACITIS? NONNE ET ETHNICI HOC FACIUNT? — Pro *salutaveritis* Græce est ἀσπαζεσθαι, id est salutare cum osculo et complexu, qui salutandi mos olim fuit apud Græcos et Romanos, imo apud primos Christianos, juxta illud: «Salutate invicem in osculo sancto.» II *Cor.* XIII, 12. Vide ibi dicta. Unde Vatablus vertit: «Si amplexi fueritis, vel si complectendo salutaveritis fratres vestros, quid amplius præ cæteris etiam Publicanis et Ethnicis facitis?» Græce est, τί περισσὸν, quod Vatablus et alii vertunt: *quid eximium facitis?* Nam, ut sequitur, «et Ethnici hoc faciunt.» Sic cum Nostro legit S. Chrysostomus, scilicet Ἐθνικοὶ; jam Græca habent Τελῶναι, id est *Publicani*. Docet ergo hic Christus salutandos esse non tantum fratres et amicos, sed etiam exteros et inimicos. Tam ergo inimicum, quam amicum, si generosi es animi, saluta prior, multo magis salutantem resaluta, ut tu potius accipias humilitatis coronam, et de superbia inimici triumphes eamque sternas, ut docet S. Chrysostomus, *hom.* 18. Sub salutatione cætera omnia benevolentiæ signa accipe. Hoc est quod ait Apostolus: «Honore invicem prævenientes.» *Rom.* XII, 10. Vers. 47.

48. ESTOTE ERGO VOS PERFECTI, SICUT ET PATER VESTER COELESTIS PERFECTUS EST. — Emphasim habet τὸ *vos*, *q. d.* Vos ab Ethnicis estis segregati et a Deo electi, ut sitis ejus fideles, amici, filii et hæredes: imitamini ergo sanctitatem et perfectionem Patris vestri cœlestis. Τὸ *ergo* refer partim ad proxime præcedentia de dilectione inimi- Vers. 48. *Luc.* VI, 36.

corum. *q. d.* Ethnici quoque diligunt, sed sibi amicos duntaxat : vos ergo, o fideles, qui estis amici filiique Dei, ideoque Ethnicis præstare debetis, diligite omnes tam inimicos, quam amicos, sicut Pater vester dilectionem suam ad omnes omnino extendit. Estote ergo *perfecti* proprie in dilectione et benignitate, ut neminem ab ea excludatis, sed eam dilatetis et expandatis ad omnes tam inimicos, quam amicos, utque tam eos a quibus nihil speratis, quam eos a quibus aliquid expectatis, eadem complectamini : partim vero τὸ *ergo* refer ad omnia præcedentia. Hæc enim gnome est omnium hoc capite dictorum finis et complexio. *q. d.* Hucusque explicui Dei mandata sancientia perfectionem omnis virtutis. Estote ergo perfecti in mansuetudine, munditia cordis, patientia, castitate, charitate omnique virtute quam præcipit lex Deique mandata.

Perfectio quænam præcepti? Quæres, an perfectio hæc sit consilii an præcepti? Respondetur partim esse consilii, partim præcepti. *Primo* enim præceptum est, ut quisque fidelis in Christianismo et suo statu conetur esse perfectus, ut scilicet perfecte diligat inimicos æque ac amicos, ac perfecte cætera omnia Dei mandata observet. Christus enim hic loquitur omnibus fidelibus, ut patet ex præcedent. Unde moraliter hinc discimus omnes Christianos obligari tendere ad perfectionem sui status, officii et gradus; hoc enim requiritur ut sint filii Patris cœlestis, ut ait Christus. Quisquis ergo cupit esse filius et hæres hujus Patris, eum imitari debet in perfectione. Itaque aut magnæ illius hæreditatis deponenda spes est, aut si filiorum adoptionem tueri volumus, paternæ sanctitatis et perfectionis imitatione tuenda est, quia, ut ait S. Cyprianus, serm. *De Bono patientiæ*, filios, præsertim talis et tanti Patris, non decet esse degeneres. Quin et S. Jacobus, cap. I, non religiosos, sed fideles omnes compellans : « Ut sitis, inquit, perfecti et integri, in nullo deficientes. » Et S. Petrus, I, *Epist.* cap. I: « Et ipsi in omni conversatione sancti sitis; quoniam scriptum est : Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.» Imo Deus ipse ad Abraham : «Ambula, inquit, coram me, et esto perfectus.» *Genes.* XVII. Quisque ergo in suo gradu et officio debet esse exactus et perfectus, ut singula opera ad amussim rationis et legis perfecte faciat, juxta illud *Eccli.* XXXIII, 23 : «In omnibus operibus tuis præcellens esto; » pluris enim fit præcellens grammaticus, quam mediocris rhetor; ut audias illud sponsi de sponsa : « Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis! » *Cant.* VII, 1. Quia si milites in prælio cupiunt esse strenuissimi, discipuli in schola doctissimi, mechanici in sua arte exactissimi, famuli in serviendo hero obsequentissimi, cur non et Christiani a Christo vocati ad sanctitatem et perfectionem, cupiant esse sanctissimi et perfectissimi? B. Theresia dictitabat Deum eos præ cæteris maxime amare, qui sunt perfecti, atque eos facere quasi capitaneos et duces cæterorum, ut multos convertant, salvent et perficiant : unde ipsa votum fecit se in quolibet opere facturam id quod foret perfectius et ad majorem Dei gloriam. Sic Noe, *Genes.* VI, «placuit Deo,» fuitque mundi diluvio perditi restaurator, quia fuit «perfectus in generationibus suis et cum Deo ambulavit. » Vide S. Chrysostomum, lib. III *Contra Vituperationem Vitæ monasticæ*, ubi docet præcepta Christi tam sæculares quam religiosos obligare, ideoque utrosque debere perfectioni studere, quemque in suo statu et gradu, juxta illud Dei ad Israel : « Perfectus eris et absque macula cum Domino Deo tuo, » *Deuter.* XVIII, 13; et illud Pauli : « De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, » II *Corinth.*, cap. XIII; et : «Ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu.» *Coloss.* I, 28.

Perfectio consilii quænam? *Secundo*, perfectio hæc consilii est, quatenus se extendit ad observationem non tantum præceptorum, sed et consiliorum Evangelicorum, ut paupertatis voluntariæ, castitatis et obedientiæ religiosæ, etc., de qua Christus : « Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, et veni, sequere me. » *Matth.* XIX, 21.

Perfectio sita in amore inimicorum. Porro, perfectio hæc proprie consistit in charitate et dilectione, præsertim inimicorum. Hæc enim est perfectio viæ, cum perfectio patriæ consistat in visione et fruitione Dei. Magna autem debet esse hæc perfectio et sanctitas, præsertim in religiosis, quia magna est in Deo, cui se consecrarunt quemque imitari debent, ut jubet hic Christus. Tacite insinuat Christus modum et rationem pertingendi ad perfectionem et sanctitatem eximiam esse, si quis se exerceat in dilectione inimicorum, tum quia hic est summus et difficilis charitatis actus, tum quia hæc est eximia et summa victoria sui : nam talis generose vincit iram, vindictam cæterasque animæ passiones, totique animo suo potenter dominatur et imperat; tum quia Deus charitati et virtuti tam liberali longe liberaliorem rependit gratiam. Ita virgo illa sancta apud D. Taulerum, rogata qua ratione ad tantam sanctitatem pervenisset, respondit : « Eos qui mihi molesti vel infesti erant, singulari amore dilexi, atque illi a quo læsa fueram, peculiare semper beneficium contuli, quod alias ei non contulissem : » nimirum, hoc est ulcisci, vincere et obruere maleficentiam beneficiis. Hinc in Christo summæ virtutis fuit, in cruce orare pro suis crucifixoribus, dicendo : « Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. » Sic SS. Paulus et Stephanus perfecti evasere orando pro Judæis se lapidantibus et ad necem persequentibus, iisque omni ope et opera prædicando et benefaciendo. Denique hæc perfectio maxime requiritur in Apostolo viroque apostolico. Nil enim ita movet animos infidelium ad credendum Christo, ac sanctitas prædicantium, quæ sæpe plus movet quam ipsa miracula. Audi S. Chrysostomum, hom. 47 *in Matth.*: «Magnos Apostolos

effecit verus ac non simulatus gloriæ atque pecuniæ contemptus, et quoniam nullam sæcularium harum rerum omnino curam habebant. Nam, nisi hoc habuissent, si passionibus, veluti nos, servissent, etiamsi a morte innumeros homines suscitassent, non solum nihil utilitatis fecissent, sed etiam deceptorum nomen non effugissent. Vivendi ergo disciplina est quæ ubique fulget. »

SICUT ET PATER VESTER COELESTIS PERFECTUS EST. — Scilicet, perfecte omnes omnino diligit, omnibus tam malis quam bonis benefacit, in omnes diffundit radios suæ bonitatis, quasi sol quidam perennis beneficentiæ, qui a nemine quidquam commodi expectat, sed mero amore cupit sua bona aliis communicare, ita ut certet cum hominum malitia et ingratitudine; pauci enim eum tam sui amantem et beneficum redamant, uti par est. Vox *sicut* similitudinem significat, non æqualitatem; nec enim Dei perfectionem æquare possumus, sed illa in infinitum omnem nostram superat et transcendit; quare illam eminus imitari debemus quoad possumus. Præclare S. Leo, serm. 1 *De Jejunio decimi mensis*: « Invenimus, inquit, hominem ideo ad imaginem Dei conditum, ut imitator sui esset auctoris; et hanc esse naturalem nostri seminis dignitatem, si in nobis quasi in quodam speculo divinæ bonitatis forma resplendeat. » Præclarum etiam in hac re illud Gregorii de illo Apostoli dicto, *nos Dei genus esse*: « Genus, inquit, hominum dicimur, non ex ejus natura editi, sed per spiritum illius voluntarie conditi, et adoptive recreati. Tanto ergo ad hanc nobilitatem quisque erigitur, quanto per acceptam imaginem ad similitudinem illius ex imitatione renovatur. » Ita S. Gregorius, lib. XX *Moral.*, cap. XVI.

Perfectionem ergo a Christiano hic exigit Christus, non humanam, sed divinam, Deique perfectioni similem, qualem scilicet pater exigit a filio. Ipse enim est pater noster, non tantum per naturam, sed et per gratiam; per hanc enim fimus « divinæ consortes naturæ, » ut ait S. Petrus: ideo efficimur vere filii Dei, ac quasi dii quidam terrestres. Quapropter illud, *Levit*. XI, 44, Christianis quasi speculum proponit S. Petrus, I, *Epist*. I, 16, dicens : « Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. » Et Paulus, *Ephes*. V, 1 : « Estote, ait, imitatores Dei, sicut filii charissimi. » S. Joannes, I, *Epist*. cap. II, 1 : « Videte, inquit, qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus. » Præclare S. Cyprianus, serm. *De Zelo et Livore* : « Si hominibus, inquit, lætum est et gloriosum filios habere consimiles, et tunc magis generasse delectat, si ad patrem lineamentis paribus soboles successive respondeat; quanto magis in Deo Patre lætitia est, cum quis sic spiritualiter nascitur, ut actibus ejus et laudibus divina generositas prædicetur? » Porro S. Augustinus, epist. 85 *ad Consentium* : « Cogitemus, ait, nos tanto similiores Deo, quanto esse poterimus ejus participatione justiores. » Quocirca nervose Christianos exstimulat S. Leo, serm. 1 *De Nativit.*, dicens : « Agnosce, o Christiane, dignitatem tuam, et divinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire ; memento cujus capitis et cujus corporis sis membrum. » Nam, ut ait Paulus Atheniensibus, *Act*. XVII, 39 : « Ipsius et genus sumus : genus ergo cum simus Dei, » etc.

Scripsit in hanc sententiam S. Thomas (vel quisquis est auctor) opusculum 62 *De Moribus divinis*, in quo docet fideles imitari debere Deum, ejusque mores divinos induere, atque sigillatim ejus veritatem, sapientiam, mansuetudinem, patientiam, justitiam, liberalitatem, clementiam cæteraque Dei attributa æmulari, et quoad potest creatura, sequi et imitari suum Creatorem.

Igitur perfectio Dei consistit: *Primo*, in amplissima omnium tam bonorum, quam malorum dilectione, quod proprie spectat hic Christus. Perfectio Dei imitanda. Primo.

Secundo, in mansuetudine, patientia, moderatione et temperie appetituum, ac quæ inde consequitur, summa pace et tranquillitate animi, ut nulla eum tangat injuria, ira, vindicta, sitque ἀπαθής, imperturbabilis et impassibilis; sic et nos, si velimus esse perfecti, debemus esse mansueti, tranquilli et, quoad fieri potest, imperturbabiles, ideoque mortificare iram cæterasque animi passiones. Unde S. Ambrosius, lib. *De Jacob et Vita beata*, cap. VIII : « Perfecti viri est, inquit, quasi fortem militem gravissimorum casuum sustinere incursus, conflictus subire, et quasi providum gubernatorem navem in tempestate regere, atque occurrendo insurgentibus fluctibus magis vitare naufragium sulcando undas, quam declinando. » Et S. Cyprianus, lib. *De Bono patientiæ*, citatis hisce Christi verbis: « Sic, inquit, perfectos dixit fieri Dei filios, sic consummari ostendit et docuit cœlesti nativitate reparatos, si patientia Dei Patris maneat in nobis, si similitudo divina, quam peccato Adam perdiderat, manifestetur et luceat in actibus nostris. Quæ gloria est similem Deo fieri, qualis et quanta felicitas habere in virtutibus, quod divinis laudibus possit æquari! » Secundo.

Quocirca medium ad perfectionem singulare et efficacissimum est, si quis solerter indaget animæ suæ statum, et vitium radicale et principale, a quo cætera quasi fibræ e radice promanant; quo cognito, totis viribus illud assidue impugnet, donec exstirpet; sic cito evadet perfectus: v. g. in Petro vitium radicale et dominans, a quo cætera pullulant, est superbia; in Paulo est gula, in Jacobo est luxuria, in Joanne est acedia, in Philippo est ira, in Andræa est tristitia, in Matthæo est pusillanimitas; quisque suum vitium cognoscat, et cognitum congruis armis et mediis mortificet; sic cito perfectus evadet. Quocirca S. Gregorius, lib. V *Moral.*, cap X.XX, illud Sapient., cap. XIX; de Deo dictum afferens : « Tu autem, Domine, cum tranquillitate judicas; » hæc adjun- Modus perveniendi cito ad perfectionem.

git : « Sciendum est quidem nobis magnopere, quia quoties turbulentos motus animi sub mansuetudinis virtute restringimus, ad similitudinem redire conditoris conamur. »

Tertio. *Tertio*, Deus terrena omnia ex alto velut vilia et exilia despicit, totique cœlo et cœlestibus gloriose insidet et præsidet ; ita et homo ad perfectionem aspirans, opes, delicias et honores terrenos, ob quos tot fiunt lites, rixæ et bella, despicere debet, ut res viles muscarum, culicum et pulicum, ac suspicere et ambire cœlestes, quæ sunt Dei, Heroum et Angelorum. Quocirca S. Basilius, serm. 1 *De monachi et religiosi qui ad perfectionem aspirat institutione*, asserit illum, qui seculo nuntium remisit, hoc imprimis cogitare, semperque animo versare debere, se jam ultra humanæ naturæ fines processisse, seque ipsum ei instituto tradidisse, quod sit quam maxime a corpore sejunctum, ac propterea Angelorum conversationem imitandam suscepisse ; siquidem hoc angelicæ naturæ proprium est, liberum esse a vinculis terrenis, nec omnino distrahi ad aliam ullam pulchritudinem contemplandam, sed oculos in Dei vultum assidue defixos habere.

Quarto. *Quarto*, Dei mens et voluntas est æquissima, sanctissima et perfectissima ; hanc ergo induere debemus, ut fiamus similes Deo, imo unum cum Deo. Audi S. Bernardum, serm. *Ad Fratres de monte Dei* : « Unitas, inquit, spiritus cum Deo homini sursum cor habenti, proficientis in Deum voluntatis est perfectio, cum jam non modo vult quod vult ; sed sic est non tantum affectus, sed in affectu perfectus, ut non possit velle, nisi quod Deus vult. Velle enim quod Deus vult, hoc est jam similem Deo esse ; non posse autem velle, nisi quod Deus vult, hoc est jam esse quod Deus est, cui velle et esse idipsum est. »

Quinto. *Quinto*, Deus est magno et celso animo, qui super omnia transcendit, ac in sua felici et tranquilla æternitate semper sibi constat et conquiescit, ideoque omnia ad se convertit et trahit ; sic et nos excelso animo prosperis omnibus et adversis eminere et dominari debemus ; ita fiemus quasi omnipotentes et divini, atque omnes et omnia convertemus ad nos, tanquam dii quidam terrestres, exaltati a terra, et in cœlum evecti.

Audi S. Bernardum, serm. *Ad Fratres de monte Dei* : « Est alia magis Deo propinqua similitudo, in quantum voluntaria, quæ in virtutibus consistit, in qua anima virtutis magnitudine summi boni quasi imitari gestit magnitudinem, et perseverantiæ in bono constantia æternitatis ejus incommutabilitatem. »

Idem, serm. 11 *in Cantic.* : « Eris, inquit, inter adversa et prospera mutabilium temporum, tenens quamdam æternitatis imaginem, utique hanc inviolabilem et inconcussam constantiæ animi æqualitatem, benedicens Dominum in omni tempore, proindeque vindicans tibi etiam in hujus mutabundi sæculi dubiis eventibus certisque defectibus, perennis quodammodo incommutabilitatis statum, dum te cœperis renovare et reformare in insigne illud antiquum similitudinis æterni Dei, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio ; quippe sicut ipse est, ita et tu eris in hoc mundo, nec in adversis timidus, nec in prosperis dissolutus. »

Et nonnullis interjectis, docens talem sibi indignum ducere conformari labenti huic sæculo, dignum revocari ad similitudinem Dei, ad quam creatus est, addit : « Ac per hoc etiam cogens, ut dignum est, sæculum istud quod propter se factum fuit, versa vice mirum in modum conformari sibi ; dum omnia et cooperari in bonum incipiant, tanquam in propria et naturali forma abjecta degeneri specie, recognoscentia Dominum suum, cui ad serviendum creata fuere. Unde arbitror illum sermonem quem dixit de se Unigenitus, videlicet, si exaltaretur a terra, omnia traheret ad seipsum, cunctis quoque ejus fratribus posse esse communem, iis utique, quos Pater præscivit et prædestinavit conformes fieri imagini Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et ego, si exaltatus fuero a terra (audacter dico), omnia traham ad meipsum. Nec enim temerarie usurpo mihi fratris mei vocem, cujus me induo similitudinem. »

Porro, omnis hujus vitæ perfectio inchoata est duntaxat, et imperfecta ; concupiscentia enim, ceu Jebusæus, habitans in membris nostris, domari potest, extirpari non potest ; sed plena et perfecta erit in cœlo, ubi corruptibile hoc induet incorruptionem, et mortale hoc beatam immortalitatem ; ubi concupiscentia et mors absorbebitur a gloria, ac Deus erit omnia in omnibus. I *Corinth.* xv. Ibi enim nulla erit cupiditas, quia omnia occupabit charitas. Unde Apostolus, *Philip.* III ; 12, de se ait : « Non quod jam acceperim ; aut jam perfectus sim ; sequor autem si quo modo comprehendam. » Et mox : « Ad ea vero quæ priora sunt, extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. » Scripsit hac de re S. Augustinus, lib. *De Perfect. justitiæ*, tom. VII.

CAPUT SEXTUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, a versu primo usque ad septimum, docet cavendam esse in bonis operibus ostentationem, et vanam apud homines gloriam. Secundo, a versu 7 usque ad 16, tradit modum orandi, præscribitque omnibus Orationem Dominicam. Tertio, vers. 16 usque ad 19, assignat modum jejunandi, ut in eo satagamus secreto Deo placere, non hominibus. Quarto, vers. 19 usque ad 24, docet thesaurizare cœlestia. Quinto, a vers. 24 ad finem capitis, vetat avaritiam et sollicitudinem de victu, vestitu cæterisque temporalibus, jubetque ut eam Deo resignemus : « Quærite, ait, primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. »

1. Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis : alioquin
mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est. 2. Cum ergo facis eleemo-
synam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis et in vicis, ut
honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. 3. Te autem
faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua ; 4. ut sit eleemosyna
tua in abscondito, et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. 5. Et cum oratis,
non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare,
ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. 6. Tu autem,
cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito,
et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. 7. Orantes autem, nolite multum loqui,
sicut Ethnici; putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. 8. Nolite ergo assimilari
eis ; scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum. 9. Sic ergo vos
orabitis : Pater noster, qui es in cœlis; sanctificetur nomen tuum. 10. Adveniat regnum
tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra. 11. Panem nostrum supersubstantialem
da nobis hodie. 12. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus
nostris. 13. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. Amen. 14. Si enim
dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra.
15. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.
16. Cum autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ, tristes ; exterminant enim facies
suas, ut appareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem
suam. 17. Tu autem, cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, 18. ne videaris
hominibus jejunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito ; et Pater tuus, qui videt in
abscondito, reddet tibi. 19. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi ærugo et
tinea demolitur, et ubi fures effodiunt, et furantur. 20. Thesaurizate autem vobis the-
sauros in cœlo, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur ; et ubi fures non effodiunt, nec
furantur. 21. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. 22. Lucerna corporis tui est
oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. 23. Si autem
oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in
te est, tenebræ sunt ; ipsæ tenebræ quantæ erunt ? 24. Nemo potest duobus dominis servire :
aut enim unum odio habebit, et alterum diliget ; aut unum sustinebit, et alterum con-
temnet. Non potestis Deo servire et mammonæ. 25. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ
vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est
quam esca, et corpus plus quam vestimentum ? 26. Respicite volatilia cœli, quoniam non
serunt, neque metunt, neque congregant in horrea ; et Pater vester cœlestis pascit illa. Nonne

vos magis pluris estis illis? 27. Quis autem vestrum cogitans, potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? 28. Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt : non laborant, neque nent. 29. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. 30. Si autem fœnum agri, quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit; quanto magis vos, modicæ fidei? 31. Nolite ergo solliciti esse, dicentes : Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? 32. Hæc enim omnia Gentes inquirunt. Scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis. 33. Quærite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus; et hæc omnia adjicientur vobis. 34. Nolite ergo solliciti esse in crastinum; crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi : sufficit diei malitia sua.

Vers. 1. 1. ATTENDITE NE JUSTITIAM VESTRAM FACIATIS CORAM HOMINIBUS, UT VIDEAMINI AB EIS : ALIOQUIN MERCEDEM NON HABEBITIS APUD PATREM VESTRUM, QUI IN COELIS EST. — *Justitia hic quid?* Pro *justitiam* nonnulli Codices Græci cum Syro, Vatablo et aliis legunt δικαιοσύνην, id est *justitiam*, ut vertit Noster ; jam tamen Codices Complut., Regii aliique legunt ἐλεημοσύνην, id est *eleemosynam* (unde Arabicus vertit *misericordiam*), de qua proxime loquitur Christus ; hæc enim κατ' ἐξοχὴν, sive per excellentiam, commune justitiæ nomen in Scriptura sibi vindicat, uti ostendi, II *Corinth.* IX, 10, et *Daniel.* IV, 24. Unde S. Chrysostomus, legens *justitiam*, per eam accipit *eleemosynam*. Verum melius Noster et alii legunt *justitiam*; Christus enim, postquam cap. præcedenti sigillatim explicuit legis præcepta, quæ omnem justitiam, hoc est omne quod justum, æquum et sanctum est, puta omnia bona opera præscribunt, nunc hoc capite docet modum ea rite sancteque faciendi, scilicet ut ea faciamus recta intentione et studio placendi Deo, non hominibus. Deinde in sequentibus justitiam hanc sigillatim explicat per eleemosynam, orationem et jejunium; incipit autem ab eleemosyna, mox vers. 7 idem docet faciendum in oratione, et vers. 24 in jejunio : in his enim tribus maxime inhabitare solet vana gloria, ait Chrysostomus ; alioquin enim si fiant studio placendi hominibus, asserit Christus illa Deo grata non fore, nec ullam ab eo mercedem promeritura.

UT VIDEAMINI AB EIS. — Vox *ut* notat intentionem et finem, non consecutionem et sequelam, *q. d.* Nolite facere opera justa et sancta hac intentione et hoc fine, ut videamini et laudemini ab hominibus; hæc enim est vana sui ostentatio : non vetat ergo illa fieri publice et eo modo, ut homines illa videant et glorificent Deum. Id enim fieri jussit cap. V, 16. Unde S. Gregorius, hom. 11 *in Evang.* : « Sic, ait, opus sit in publico, quatenus intentio maneat in occulto, ut et de bono opere proximis præbeamus exemplum, et tamen per intentionem qua Deo soli placere quærimus, semper optemus secretum. »

Vana gloria vim virtutis erodit. Porro, vana gloria omnem dignitatem, vim et meritum boni operis erodit, sicut vermis hederam, *Jon.*, cap. IV; si scilicet opus bonum ad vanam gloriam quasi ad finem referatur; mala enim intentio sufficit, ut tota ejus malitia in opus derivetur, uti docent Theologi ac nominatim Gabriel Vasquez, I II *p. Disput.* LXXI, num. 11. Secus est, si Dei gloriam in opere bono intendenti tantum subrepat et quasi ex latere comitem se adjungat vana gloria, ut sint duo actus, unus operis boni bona intentione facti, alter vanæ gloriæ se adjungentis, quæ priorem non inficit, nec corrumpit.

ALIOQUIN MERCEDEM NON HABEBITIS APUD PATREM VESTRUM, QUI IN COELIS EST. — *q. d.* Vanæ ostentationis et gloriæ merces est plausus et favor humanus, non divinus ; qui enim hominibus placere cupit, Deo displicet. Deus enim, utpote bonorum operum auctor, eorumdem vult esse scopus et finis, ut scilicet ad Deum Deique gloriam ea operemur et referamus; hoc enim omne jus et fas exigit. Unde Paulus : « Si adhuc hominibus placerem, inquit, Christi servus non essem. » *Galat.* I, 10.

Nota : non dicit Christus : *Alioquin damnabimini*, quia vana ostentatio et gloria sæpe est peccatum veniale duntaxat, non lethiferum et damnabile, nisi in invidiam, ambitionem, rixas aliaque scelera hominem impellat, uti non raro fit. Unde a S. Chrysostomo, hom. 17 *in Epist. ad Rom.*, vana gloria vocatur «mater gehennæ;» et a S. Bernardo, *serm.* 6 in Psalmum *Qui habitat* : « Subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, livoris parens, vitiorum origo, criminum fomes, vitiorum ærugo, tinea sanctitatis, excæcatrix cordium, ex remediis morbos creans, generans ex medicina languorem. » *Vanæ gloriæ damna.*

QUI IN COELIS EST. — Notat boni operis ad Deum relati mercedem esse cœlestem, divinam et æternam, cum merces ejusdem operis ad hominum plausum relati sit terrena, humana et modici temporis. Hinc S. Basilius in *Constitut. monast.*, cap. XI, vanam gloriam vocat latronem bonorum operum : « Fugiamus, inquit, inanem gloriam, dulcem spiritualium opum spoliatricem, jucundum animarum nostrarum hostem, tineam virtutum, blandissimam bonorum nostrorum deprædatricem, eamdemque mellis illitu fraudis suæ veneni coloratricem et mortiferi hominum

mentibus poculi porrectricem. Quod opinor ea de causa facit, ut vitio se illi avidius ingurgitent, nec ulla illius expleantur satietate. Dulce quid, humana imperitis gloria est. »

Vers. 2. 2. CUM ERGO FACIS ELEEMOSYNAM, NOLI TUBA CANERE (Syrus, *ne clamaveris cornu*) ANTE TE, SICUT HYPOCRITÆ FACIUNT IN SYNAGOGIS ET IN VICIS (id est in plateis, ubi est hominum confluxus), UT HONORIFICENTUR AB HOMINIBUS. AMEN DICO VOBIS, RECEPERUNT MERCEDEM SUAM. — Scribæ et Pharisæi facturi eleemosynam in publicis vicis vel synagogis tubicinem præmittebant, qui tuba caneret, vel ipsimet eam aut cornu inflabant, specie quidem et prætextu, ut tubæ sonitu eliciti pauperes, turmatim concurrerent ad accipiendam eleemosynam, sed in rei veritate ad publicam eleemosynæ ostentationem, ut a concurrentibus earum liberalitas videretur et celebraretur. Alludit ad convocationem theatralem : populus enim ad comœdias in theatro spectandas tuba convocatur, hypocrita enim est quasi comœdus et histrio.

Hypocrita quasi histrio.

Nota : hypocrisim et hypocritas, qui aliud in corde intendunt, aliud exterius prætendunt et simulant, detestatur S. Scriptura et Prophetæ, sed maxime Christus, quia Christus est ipsa veritas, simplicitas, sinceritas : unde odit omnem falsitatem, duplicitatem, simulationem; hypocritæ enim habent fictum, falsum et quasi duplex cor, unum in ore, alterum in corde ; unum enim dicunt, et contrarium sentiunt intenduntque : sunt ergo bicordes et bilingues. Hinc ergo est spiritus aulicus et politicus contrarius Christo, qui os homini dedit, ut per illud cor suum alteri patefaciat, non ut illud celet et dolose obtegat. Nam, ut ait Jeremias, cap. XVII, 9 : «Pravum est cor omnium et inscrutabile. » Hinc Momus optabat homini pectus fenestratum, ut illius consilia et arcana non subdole tegi, sed quasi per fenestram apertam cominus inspici possent.

Est bicors et bilinguis.

Porro, hypocritæ similes sunt monstrosis locustis quas vidit S. Joannes, *Apoc.* cap. IX; hæ enim habebant faciem mulierum, sed caudam scorpionum. Simili enim modo hypocritæ primo vultu blandiuntur et verbis adulantur, sed in fine oculte adversantur, pungunt et feriunt. Verum hi ipsi, dum volunt aliis nocere, magis sibi nocent. « Nihil enim opertum est, quod non reveletur. » *Luc.* XII, 2. Quare facile detegitur eorum fucus, hypocrisis et fraus ; quo facto confunduntur, perdunt fidem et famam, fiuntque omnibus odibiles. Quocirca David, *Psalm.* CXIX, obsecrat et simul diras hypocritis intentat, dicens : « Domine, libera me a labiis iniquis, et a lingua dolosa. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam ? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis. » Vide Jeremiam contra hypocritas detonantem, IX, 3, et XI, 19 ; ac Christum, *Matth.* XXIII, 13, 14, 15, 23, 25, 27, 29, ubi identidem *væ* damnationis Scribis comminatur, et septies repetit «Væ vobis, Scribæ hypocritæ, » ac contra tales jubet nos esse prudentes sicut serpentes, simplices tamen sicut columbas. Hinc S. Paulus, *Rom.* XII, 9 : « Dilectio, ait, sine simulatione. » Et Joannes, I, *Epist.*, cap. III, 18 : « Filioli mei, inquit, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate.»

Quam mala sit hypocrisis.

RECEPERUNT MERCEDEM SUAM. — *Suam*, quam scilicet quærebant. Rursum *suam*, id est sibi suæque vanitati congruam, qua sola ipsi digni sunt, ut fugacissima populi aura, velut chamæleones vento, se pascant. Quam stulti sunt hi mercatores, qui cum eleemosyna emere possint cœlestes et æternas opes, iis neglectis, malunt mercari inanem hominum laudem, hoc est inania verba, quæ aerem verberant et illico transeunt !

3. TE AUTEM FACIENTE ELEEMOSYNAM, NESCIAT SINISTRA TUA, QUID FACIAT DEXTERA TUA. — Omissis variis variorum expositionibus quas hic congerit Maldonatus, dico breviter : Sensus est, *q. d.* Adeo fuge eleemosynæ et virtutis tuæ ostentationem, et, quantum ad te attinet, secretum appete ne ab hominibus videatur et celebretur tua virtus, ut si per impossibile sinistra manus tua oculos haberet, videre tamen non posset quid dextera tua faciat boni, qualesque et quantas eroget eleemosynas : est hyperbole parabolica, et parabola Syrorum hyperbolica. Similes audivimus cap. V, 29. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et alii. Tantopere latentem et secretam vult esse eleemosynam, ut eam non tantum proximum, sed et nos ipsos, quoad fieri potest, celemus, ne illam diutius utraque manu versemus, contemplemur, miremur, celebremus, ejusque intuitu et laude oculos et mentem pascamus et oblectemus. Nam, ut ait S. Hieronymus in *Epitaphio Fabiolæ* : « Celata virtus Deo judice gaudet. » Vers. 3.

4. UT SIT ELEEMOSYNA TUA IN ABSCONDITO, ET PATER TUUS (cœlestis), QUI VIDET IN ABSCONDITO, REDDET TIBI. — Græca addunt ἐν τῷ φανερῷ, id est *in manifesto*, in propatulo. Ita Syrus, Arabicus et S. Augustinus; quod S. Lucas, XIV, 14, explicat in *resurrectione* : « Beatus eris, inquit, quia non habent (pauperes) retribuere tibi ; retribuetur enim tibi in resurrectione justorum, » cum Dominus, ut ait Apostolus, I *Corinth.* IV, « illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo. » Justa congruaque merces operis secreti est publica laus in judicio. Christus enim opus tuum secretum publice in judicio coram Deo, Angelis et hominibus propalabit, celebrabit et æterna gloria præmiabit, uti eleemosynam S. Martini, puta dimidium chlamydis, quam sibi absciderat pauperique dederat, Christus sequenti nocte ea indutus apparens sancto Martino, coram Angelis celebravit, dicens : « Martinus adhuc catechumenus hac me veste contexit. » Vers. 4.

Secretum opus Deus publicat.

Exempla S. Martini.

Si ergo ostentas tuam eleemosynam aliudve bonum opus, Deus illud abscondit, ut nemo illud aspiciat, miretur, recordetur : sin tu illud

abscondis, Deus idipsum toti mundo ostentabit, præsertim in die judicii. Sic S. Gregorius, Angelo specie naufragi eleemosynam iterum et tertio poscenti largam semper et secreto dans, ab eo publicum summumque decus obtinere meruit. Angelus enim postmodum revelavit illum, hac liberalitate, meruisse et assecutum esse summum Ecclesiæ pontificatum, ut habet ejus Vita. Sic Christus, specie pauperis nudi, petens a S. Catharina Senensi primo tunicam, mox indusium, tertio subuculam, quarto manicas, cum illa liberaliter et secreto omnia tribueret, sequenti nocte eidem apparuit, ostentans tunicam istam gemmis conspicuam, ac promisit se illi daturum vestem invisibilem, quæ omne ab ea frigus arceret (unde postmodum nullum sensit frigus) ac in cœlis publicam et eminentem gloriam. Ita Raymundus in ejus Vita.

S. Gregorii. S. Catharinæ Senensis.

Vers. 5. 5. ET CUM ORATIS, NON ERITIS SICUT HYPOCRITÆ, TRISTES, QUI (legit οἵ, id est *qui*; jam legunt ὅτι, id est *quia*) AMANT IN SYNAGOGIS ET IN ANGULIS PLATEARUM (puta in flexibus viarum, in biviis, triviis, quadriviis, ubi ex duabus, tribus quatuorve plateis confluit populi multitudo) STANTES ORARE, UT VIDEANTUR AB HOMINIBUS. AMEN DICO VOBIS, RECEPERUNT MERCEDEM SUAM. — Stolida et impudens fuit hæc Scribarum vanitas et ostentatio, qua captabant publicas plateas et trivia, ubi major erat turba populi, ut coram illa stantes ostentarent suam orationem et devotionem, cum potius in oratione quærendus sit locus secretus, in quo orans sine distractione mentem colligat, ut cum solo Deo colloquatur. Quod ergo vulgo dicitur de triplici inani studio : inane est studium in fenestra, in platea, apud focum, ob varias res inibi incidentes, quæ mentem a studio distrahunt; idem multo magis dicas de oratione : inanis est oratio in fenestra, in platea, apud focum.

An Judæi stantes orarent.

STANTES ORARE. — Ex hoc loco et ex Marci XI, 25, ac Lucæ XVIII, 11, Jansenius opinatur Judæos orasse stando, non genuflectendo. Verum dico Sacerdotes et Levitas stando sacrificasse Deo et psalmos cecinisse; populum quoque stando ea spectasse : si enim genuflexisset, ob interjectum inter se et altare septum tres cubitos altum, sacrificia videre nequivisset, præsertim in magna hominum turba. Rursum stabat populus, cum concionem aut publicam Salomonis vel alterius benedictionem audiret et exciperet; item cum Deo pro victoria similive beneficio solemnis fieret gratiarum actio, uti nos stamus, cum canitur : *Te Deum laudamus*. Sic Azarias cum sociis in fornace Babylonica illæsus permanens, canens : « Benedicite, omnia opera Domini, Domino, » stetit. *Daniel*. III, 25.

Alias vero Judæi orabant genuflexi, præsertim in actu adorationis vel pœnitentiæ, cum a Deo delictorum veniam flagitarent. Ita Salomon in dedicatione templi genuflexus oravit et adoravit : nam « utrumque (notent hoc Aulici et delicatuli, qui cum Judæis unum genu Christo flectunt) genu in terram fixerat, » III *Reg*. VII, 54. Daniel, VI, 10, ter per diem genua flectens, Deum adorabat. Sic Michæas ait, VI, 6 : « Curvabo genu Deo excelso. » Hic enim est ritus adorationis apud omnes gentes. Unde illud : « Derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incurvata ante Baal, » id est qui non adoraverunt Baal. III *Reg*. XIX, 18. Hinc Deus, *Isai*. XLV, 23 : « Mihi, ait, curvabitur omne genu, » ut omnes Gentes me colant et adorent. Et II *Paral*. XXIX, 30 : « Incurvato genu, ait, adoraverunt. » Idem fecit Esdras, lib. I, cap. V, 5. Quin et quinquagenarius missus ab Achab rege, Eliam genuflexo adoravit. IV *Reg*. I, 13. Sic et omnes genuflexi adorabant Aman, præter Mardochæum, *Esther* III, 2. Quod ergo Scribæ et Pharisæi stantes orabant, superbi et pharisaici fuit supercilii, ut patet hic et Lucæ XVIII, 11; ipsi enim sibi videbantur reliquo populo esse digniores et sanctiores.

Porro, Christiani jam inde ab initio orare solent genuflexi. Nam Christus iturus ad mortem, genuflexus, imo prostratus in terram oravit in horto. *Matth*. XXXVI, 39. Sic et S. Petrus, *Actor*. IX, 40; et S. Joannes, *Apoc*. XIX, 10, et XXII, 8; ac S. Paulus, *Actor*. XX, 36; et *Ephes*. III, 14 : « Hujus rei gratia, inquit, flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi. » Christiani ergo orant genuflexi omnibus feriis et diebus, idque ad memoriam lapsus Adæ et omnium posterorum ejus, exceptis Dominicis et tempore Paschali, quando stantes orant in honorem et repræsentationem resurrectionis Christi, ut docet S. Justinus, *Quæst*. CXV : « Unde, inquit, talis in Ecclesia consuetudo? quia utriusque nos oportuit jugem obtinere memoriam, et ipsius per peccatum lapsus nostri et gratiæ Christi nostri, per quam a lapsu resurreximus : quapropter genuum per sex dies inclinatio, symbolum et nota est lapsus per peccata nostra. Quod vero die Dominico genua non flectimus, signum est et designatio resurrectionis per quam gratia Christi et a peccatis et a morte, quæ ab illo interfecta est, liberati sumus. » A temporibus autem Apostolorum hanc consuetudinem cœpisse, docet S. Irenæus, lib. *De Paschate*. Eamdem consuetudinem inculcat Tertullianus, lib. *De Corona militis*, cap. III.

Christiani orant genuflexi.

6. TU AUTEM, CUM ORAVERIS, INTRA IN CUBICULUM (Græce ταμεῖον, id est in locum secretum, in quo quis se vel sua recondit, uti est penus, conclave, cubiculum. Vatablus vertit *cellam*) TUUM, ET CLAUSO OSTIO, ORA PATREM TUUM IN ABSCONDITO, ET PATER TUUS, QUI VIDET IN ABSCONDITO, REDDET TIBI. — Græca rursum addunt ἐν τῷ φανερῷ, id est *in manifesto*, sive in propatulo. S. Augustinus, S. Hieronymus, et S. Ambrosius, lib. *De Cain et Abel*, cap. IX, per cubiculum accipiunt cor et mentem, ejusque secretum, quasi hoc orantem Vers. 6.

Cor est cella animæ.

ingredi et claudere oporteat, ne distractiones irrepant, quæ mentem a Deo avocent; aut, ut S. Hieronymus : *Claude ostium*, id est claude labia tua et secreto in mente ora, uti faciebat Anna, mater Samuelis, I *Reg.* I, 13. Audi S. Ambrosium loco jam citato : « Salvator ait : Intra in cubiculum, non inclusum parietibus, quo tua membra claudantur, sed cubiculum quod intra te est, in quo includuntur cogitationes tuæ, in quo versantur sensus tui. Hoc orationis cubiculum ubique tecum est, et ubique secretum est, cujus arbiter nullus est, nisi solus Deus, qui, ut ait Cyprianus, tract. *De Oratione*, non vocis, sed cordis auditor est. » Unde in oratione summa requiritur attentio, ut exclusis omnibus cogitationibus, de solo Deo cogitemus, cum eoque reverenter et ardenter colloquamur. Unde post multa subdit S. Cyprianus : « Quæ autem segnitia est alienari et capi ineptis cogitationibus et profanis, cum Dominum deprecaris, quasi sit aliud quod magis debeas cogitare, quam quod Deo loqueris ! Quomodo audiri te a Deo postulas, cum te ipse non audias? vis esse Deum memorem tui, cum rogas, quando tu ipse memor tui non sis? » Huc facit dictum sancti Francisci : « Corpus est cella, et anima est eremita, quæ moratur in cella ubicumque sit, etiam inter homines, ad orandum Dominum et meditandum de ipso. » Ita refert Lucas Waddingus in *Annalibus Minorum*, anno Christi 1216, num. 5. Aliam causam dat Cassianus, *Collat.* IX, cap. XXXIV : « Orandum, inquit, in silentio, ut inimicos nostros (dæmones) lateat petitionis nostræ intentio, ne eam impediant. »

Hic sensus verus et appositus est, sed symbolicus potius et mysticus, quam litteralis; nil enim vetat cubiculum hic proprie, ut sonat, accipi : per cubiculum autem a pari quemvis locum secretum significat; sed intellige quantum opus est, et attinet ad vanam gloriam et ostentationem vitandam, atque ad mentem colligendam, ut tota uni Deo intendat, præsertim in oratione privata. Audi S. Cyprianum, tract. *De Oratione* : « Secreto nos orare præcipit in abditis et semotis locis, in cubiculis ipsis, quod magis convenit fidei, ut sciamus Deum ubique esse præsentem, audire omnes et videre, et majestatis suæ plenitudine in abdita quoque et occulta penetrare, sicut scriptum est : *Ego Deus approximans, et non*

Ecclesia orat publice : Cur? Prob. *Deus de longiquo.* » *Jerem.* XXIII. Non ergo damnat hic Christus publicam in ecclesia orationem, quæ communi Judæorum et Christianorum usu laudabiliter recepta est, ut patet III *Reg.* VIII, 29;

Primo. *Actor.* I, 24, et VI. 6. *Primo* enim, publica oratione

Secundo. publice colitur et honoratur Deus; *secundo*, in ea quisque ad orationem aliorum exemplo magis

Tertio. excitatur et accenditur; *tertio*, in ea quasi junctis animis et precibus vim Deo facimus, et impetramus quod petimus. Unde Tertullianus, in *Apolog.*, cap. XXX, sic ait : « Illuc (in cœlum) suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocui, capite nudo, quia non erubescimus (Judæi enim, præsertim sacerdotes orabant tecto capite, ut dixi in Pentateucho; nostri quoque in China, dum Missam celebrant, tegunt caput ex indulto Pauli V, Pontificis, quia apud Sinas turpe est et dedecus nudare caput), denique sine monitore, quia de pectore oramus, precantes sumus semper pro omnibus imperatoribus. » Et *quarto* : « Quasi manu facta oramus, hæc vis Deo grata est. » Plura eaque pulchra hac de re habet S. Chrysostomus, hom. 3 *De incomprehensibili Dei natura*. Et Origenes, hom. 7 *in Josue*. Denique templum est proprius orandi locus, in quo omnes et singuli secreto Deum orant, perinde ac si orarent in cubiculo.

Caput nudare apud Sinas inhonestum.

Quarto.

Hæresis cubicularia.

Ridicula ergo est hæresis ex hoc loco male intellecto nuper in Hollandia exorta, a quodam novatore, qui rejicit omnia templa et tantum in cubiculo agit suas suæ sectæ synaxes. Quin et Calvinistæ, dum ante prandium mensæ benedicitur, pileo os contegunt, ut secreto orent : sed pileus non est cubiculum, de quo hic Christus; atque magis orthodoxi sub facie orant secreto in mente et cubiculo cordis, ut paulo ante ex S. Ambrosio dixi.

REDDET TIBI. — Græca, Syrus et Arabicus addunt *in publico*, *q. d.* Si ores in secreto, Deus publicam tibi rependet devotæ orationis mercedem, præsertim in die judicii. Unde contra Calvinum disce hinc orationis meritum et mercedem. Audi sanctum Chrysostomum : « Si ergo sic oras, plurimam profecto accipies mercedem. Non ait, donabit tibi, sed *reddet*, inquit, debitorem quippe se tibi constituit. »

7. ORANTES AUTEM, NOLITE MULTUM LOQUI, SICUT ETHNICI; PUTANT ENIM QUOD IN MULTILOQUIO SUO EXAUDIANTUR. — Hoc est, propter multiloquium (ponitur διὰ pro ἐν more hebræo); vel ut Græce est propter *battologiam*, id est nugacitatem et futilem verborum profusionem et repetitionem, quasi hac sua rhetorica Deum de rebus suis informaturi et docturi, simulque flexuri, ut concedat quod postulant : sicut rhetores sua phalereta oratione informant flectuntque judices, ut reum absolvant. Vers. 7.

Pius affectus est anima orationis

Docet ergo hic Christus orationis essentiam non esse sitam in verbis ore prolatis et profusis, sed in colloquio mentis cum Deo, cujus causa et quasi anima sit desiderium et pius animi affectus : quam tamen non negat verbis posse exprimi et foveri, tum ut sicut corde interius, sic et exterius ore et lingua Deum laudemus; tum ut voce mentis affectus excitetur, acuatur et continuetur. Disputat de oratione fuse S. Augustinus, epist. 12 *ad Probam*, quæ inscribitur *De orando Deum*; Jansenius hic, cap. XLI, accurate tradit modum orandi, æque ac orationis utilitates.

8. NOLITE ERGO ASSIMILARI EIS; SCIT ENIM PATER VESTER QUID OPUS SIT VOBIS, ANTEQUAM PETATIS EUM. — *q. d.* Ethnici putant Deum ignorare, vel certe non considerare, nec æstimare suas mi- Vers. 8.

serias et egestates, a quibus ut liberentur, Deum orant : utuntur ergo multis verbis, ut eas ipsi enarrent, quasi eum de illis docturi. At errant ; scit enim Deus, considerat et æstimat illas magis quam ipsi qui orant. Vult tamen orari, et sæpe non nisi rogatus succurrit, ut homines suas miserias æque ac Dei miserationes agnoscant sciantque se non suo merito, sed Dei dono et gratia ab iis liberari. Addit S. Augustinus, *epist.* 121, cap. VIII: « Deum velle exerceri in orationibus desiderium nostrum, quo possimus capere quod præparat dare. Illud enim valde magnum est, sed nos ad accipiendum parvi et angusti sumus. » Et paulo post : « Tanto quippe illud, quod valde magnum est, quod nec oculus vidit, quia non est color ; nec auris audivit, quia non est sonus ; nec in cor hominis ascendit, quia cor hominis illuc debet ascendere ; sumemus capacius, quanto id, et fidelius credimus, et speramus firmius, et desideramus ardentius. »

Vers. 9. *Luc.* XI, 2. 9. SIC ERGO VOS ORABITIS : PATER NOSTER, QUI ES IN COELIS. — Tradit hic Christus Christianis modum orandi, non tamen præcipit ut hisce omnino verbis oremus, sed tantum docet res quæ a Deo petendæ sunt, et quo ordine qualique verborum brevitate petendæ sint. Merito tamen Ecclesia ipsis etiam Christi verbis utitur, utpote divinis, brevissimis, clarissimis et efficacissimis. Unde S. Cyprianus, tract. *De Orat. Dominica* : « Quæ, inquit, vera magis apud Patrem precatio, quam quæ a Filio, qui est veritas, de ore ejus prolata est? » Et mox : « Agnoscat Pater Filii sui verba, cum precem facimus ; qui habitat intus in pectore, ipse sit et in voce. Et cum ipsum habeamus apud Patrem advocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, advocati nostri verba promamus. Nam cum dicat, quia quodcumque petierimus a Patre in nomine ejus, dabit nobis ; quanto efficacius impetramus, quod petimus in Christi nomine, si petamus ipsius oratione ? »

Breviarium unde dictum. Nota : hæc oratio Dominica omnes res a Deo petendas complectitur : unde Tertullianus, lib. *De Orat.*, cap. I, et eum secutus S. Cyprianus, lib. *De Oratione*, illam vocant *Evangelii breviarium* ; sicut officium ecclesiasticum, quod sacerdotes quotidie recitant, est totius S. Scripturæ compendium, ideoque vulgo vocatur *Breviarium.*

Porro S. Augustinus, *epist.* 121, et lib. II *De Verbis Domini in monte*, ac post eum Theologi hanc orationem distinguunt septem petitiones, quarum tres primæ spectant honorem Dei, reliquæ quatuor utilitatem nostram. Primo enim ante omnia nobis quærendus est honor Dei ; hic enim est finis noster (æque ac creaturarum omnium) simulque involvit beatitudinem nostram et media ad illam consequendam necessaria vel opportuna.

PATER NOSTER. — « Appellatio ista et pietatis et potestatis est, » ait Tertullianus, lib. *De Orat.* Per *Patrem* S. Cyprianus, Chrysostomus et Rupertus accipiunt primam S. Trinitatis personam ; ad hanc enim velut S. Trinitatis principium, Ecclesia in Missa plerasque orationes sive collectas dirigit, ab eaque per merita Filii exaudiri postulat, dicens : « Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, » etc. Melius alii accipiunt totam S. Trinitatem sive Deum, quia omnes tres personæ æque ad extra omnia operantur, ideoque omnes æque sunt invocandæ. Porro, Deus est *Pater noster* : *primo* creatione, qua nos ex nihilo ad sui similitudinem homines rationales et liberos creavit ; *secundo* redemptione, qua nos per Christi mortem a morte et gehenna redemit ; *tertio* regeneratione, qua nos in baptismo peccato mortuos in novam vitam regeneravit ; *quarto* adoptione, qua nos sibi in filios per gratiam adoptavit ; *quinto* vocatione, qua nos ad cœlestem hæreditatem vocavit suosque hæredes instituit. Voce ergo *Pater* admonemur omnium Dei beneficiorum eorumque maximorum, et consequenter summæ reverentiæ, fiduciæ et charitatis quam Deo debemus, ut illi quasi Patri placere satagamus. Quid enim filio charius esse potest, quam pater, aut cui magis is placere studeat, quam patri ? Rursum quid non speret filius a patre? « Patris nomine, ait S. Augustinus, charitas excitatur (quid enim charius filiis, quam pater?) et supplex affectus, et quædam impetrandi præsumptio : quid enim non det filiis, qui dedit ut filii essent? » ac significatur, ut ait Chrysostomus, peccatorum remissio, adoptio, hæreditas, fraternitas ad Christum et spiritus largitio. Notat S. Cyprianus, tract. *De Orat. Dom.*, miram Dei dignationem, qui nos jubet orare sic, ut « Deum patrem vocemus, et ut est Christus Dei Filius, sic et nos Dei filios nuncupemus, quibus æternitas repromittitur. » Unde colligit : « Meminisse debemus, quia quando patrem Deum dicimus, quasi filii Dei agere debemus, ut quomodo nos nobis placemus de Deo Patre, sic sibi placeat et de nobis. Conversemur quasi Dei templa, ut Deum in nobis constet habitare. Nec sit degener actus noster a spiritu, ut qui cœlestes et spiritales esse cœpimus, non nisi spiritalia et cœlestia cogitemus et agamus. »

Deus est pater quintupliciter.

NOSTER. — Non dicit Christus : *Pater mi.* « Hoc enim Christo est proprium, qui unicus est Dei Patris Filius per naturam, » ait Glossa ; sed *Pater noster*, quia omnes alloquitur, ut doceat Deum esse patrem omnium, ac consequenter omnes nos esse fratres, ideoque invicem amare et pro invicem orare debere, non pro se solo. « Sic, ait S. Cyprianus, tract. *De Orat.*, orare unum pro omnibus voluit, quomodo in uno omnes ipse portavit. » Et Auctor *Imperfecti* : « Dulcior est ante Deum oratio, non quam necessitas rei transmittit, sed quam charitas fraternitatis commendat. » Addit aliam causam aliudque commodum S. Ambrosius, lib. *De Cain*, cap. IX : « Nunc, inquit, *Noster.* Cur?

quia singuli orant pro omnibus, etiam omnes orant pro singulis, etc. Ita magna remuneratio est, ut orationibus singulorum acquirantur singulis totius plebis suffragia. » *q. d.* Voluit Christus singulos orare pro omnibus, ut omnes orent pro singulis : sic quisque non suas duntaxat, sed omnium preces lucretur sibique asciscat, quod sane magnum est spiritale fœnus et usura.

Qui es in coelis. — Quasi dicat : Qui dominaris in cœlis, indeque totum orbem ad nutum moderaris et gubernas. Significat ergo hæc vox : *Primo,* summam Dei potentiam et dominium, ut omnia quæ petimus præstare possit et velit tanquam Pater noster, uti optimus, sic et maximus. *Secundo,* significat hæreditatem nostram, quam ex hac filiatione a Deo Patre speramus esse cœlestem, non terrenam. *Tertio,* monet ut orans mentem transferat a terrenis ad cœlestia, ubi Deus gloriam suam ostendit Angelis et beatis. Ita S. Chrysostomus. Hinc orantes convertimur ad Orientem, unde cœlum surgit, ait S. Augustinus, ut admoneantur omnes se ad Deum convertere. *Quarto,* innuit oranti non alia esse petenda, quam quæ ad cœlum conducunt; cætera enim vana sunt, nec nisi fumus et umbra.

Sanctificetur nomen tuum. — *Primo,* S. Cyprianus et S. Ambrosius exponunt, *q. d.* Sanctificatio Dei, quam in baptismo accepimus, in nobis permaneat; opus est enim nobis, ait Cyprianus, sanctificatione quotidiana, « ut qui quotidie delinquimus, delicta nostra sanctificatione assidua repurgemus. » *Secundo,* Tertullianus sic, *q. d.* Sanctos fac homines. Verum hoc sensu hæc prima petitio esset eadem cum secunda : « Adveniat regnum tuum. » *Tertio,* ergo melius S. Augustinus, Chrysostomus et alii explicant, *q. d.* Da, Domine, non ut idolorum, vel dæmonum, vel Mahometis, vel Arii, Lutheri, Calvini, etc., sed tuum nomen sanctum habeatur ab hominibus.

Nomen Dei triplex. Porro, nomen hic proprie accipi potest, et figurate pro re nominata; idque *primo,* pro ipsa deitate et Deo, quasi dicat : Sanctificetur nomen tuum, id est sanctificeris tu, o Domine Deus noster; *secundo,* pro fama et gloria Dei; hanc enim petimus ab omnibus celebrari; *tertio,* pro Dei attributis, ut omnipotentia, justitia, sapientia, misericordia, etc., ob quæ Deus nominatur et colitur omnipotens, summe justus, sapiens, misericors, etc. Sensus ergo est, *q. d.* Fac, Domine, ut homines cognoscant, colant, sanctificent tuum nomen, id est teipsum, sive Deum in essentia unum, et in personis trinum, ac tuam famam et gloriam, tuamque omnipotentiam, justitiam, sapientiam, misericordiam cæteraque attributa; nec quidquam iis sanctius, id est augustius, integrius, divinius, ac proinde nihil magis reverendum, colendum, glorificandum æstiment, ideoque illa perpetuo tum mente, tum lingua, tum vita et moribus celebrent et glorificent, non tantum Christiani, sed et Pagani, Judæi, Hæretici, per veram de te fidem, veramque tui religionem, amorem, latriam et cultum, ut scilicet ad illum ipsos convertas.

Sanctitas Dei quid? Nota : sanctitas Dei est sacratissima Dei majestas, integritas, perfectio, divinitas; item puritas, liberalitas, fidelitas, bonitas cæteraque divina attributa, quam videntes et intuentes Seraphini, quasi in extasin rapti, ita admirantur et obstupescunt, ut jugiter non canant aliud quam : « Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth; plena est omnis terra gloria ejus. » *Isaiæ* VI. Vide ibi dicta. Et Psaltes : « Gloria, ait, et divitiæ in domo ejus, » *Ps.* CXI, 3; et *Ps.* V, 6 : « Sanctimonia et magnificentia in sanctificatione ejus. » Et *Psalm.* CXLIV, 3 : « Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis, etc. Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, et mirabilia tua enarrabunt. » Hinc beata Virgo, cum Dei sanctitatem, imo Verbum æternum mente uteroque suo concepisset, stupens jubilansque exclamavit : « Magnificat anima mea Dominum, etc. Quia fecit mihi magna, qui potens est, et sanctum nomen ejus. »

Sanctificetur ergo nomen tuum. — Id est sanctitas tua, o Domine : tua, inquam, sancta majestas, deitas, omnipotentia, justitia, clementia, etc., celebretur et glorificetur ab omnibus; quo indirecte et consequenter petimus omnium hominum sanctificationem. Quare dum dicimus : « Sanctificetur nomen tuum, » tam Dei, quam nostram sanctificationem flagitamus. Deum enim in se sanctificare nequimus, imo nec gloriam ejus internam et immensam (qua immensa laude Pater glorificat Filium, et Filius Patrem, ac utrumque Spiritus sanctus, et hi vicissim Spiritum sanctum) augere, nec Deo quidquam addere. Sed dum Deum sanctificamus, nobis ipsis sanctitas accedit et accrescit, puta sancta fides, sancta charitas, sancta religio, sanctus Dei cultus, etc., per quæ nos ipsi sanctificamur intrinsece, et sanctificamus Deum extrinsece, quia per sanctitatem nostram Dei sanctitas apud homines laudatur et celebratur. Denique omnis nostra sanctificatio Dei finita et exilis est : disce ergo modum sanctificandi Deum infinite esse duplicem. Prior est dicendo : « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto; sicut erat in principio, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. » Hoc est, attribuo Deo gloriam ipsi commensam et infinitatem, quam habuit a principio, hoc est ab æterno, qua scilicet Pater, Filius et Spiritus jugiter se invicem divina et infinita laude glorificant. Posterior est, qua Deo offerimus Christum crucifixum in Missa; Christus enim, quia Deus et homo, est victima divina, ac Deo commensa et infinita. Itera et frequenta utramque hanc praxim, ut Deum sanctifices quantum meretur, et quantum dignus est sanctificari et glorificari. Modus duplex sanctificandi Deum infinite. Prior. Posterior.

10. Adveniat regnum tuum. — Hæc est secunda petitio orationis Dominicæ, qua Deo postulamus regnum, sicut prima eidem postulavimus nominis Vers. 10 *Luc.* XI 2.

sanctificationem, quia per hoc regnum sanctificatur et glorificatur Dei nomen.

Quadruplex Dei regnum. Primum. Porro, quadruplex est Dei regnum. Primum est dominium Dei in omnes omnino creaturas, de quo *Psal.* CXLVI: «Regnum tuum, regnum omnium sæculorum; et dominatio tua in omni generatione et generationem.» Secundum regnum Dei est mysticum, quo per fidem et gratiam regnat in animis fidelium et sanctorum; ac tale regnum hic nos poscere censent, ut Diabolus in mundo regnare desistat, nec peccatum regnet in nostro mortali corpore. Ita S. Hieronymus, Ambrosius et Euthymius. Audi S. Ambrosium, lib. VI *De Sacram.*, cap. V: «Postulatio, ut in nobis sit regnum Christi. Si Deus in nobis regnat, locum habere adversarius non potest, culpa non regnat, peccatum non regnat, sed regnat virtus, regnat pudicitia, regnat devotio.» Tertium Dei regnum est in cœlo, quo feliciter per gloriam regnat in beatis; ac illud hic intelligunt Tertullianus et S. Cyprianus, tract. *De Orat. Dominica*: «Ut Christo, inquit, dominante regnemus, qui ante sæculo servivimus.» «Bene autem, ait Cyprianus, regnum Dei petimus, id est regnum cœleste, quia est terrestre regnum. Sed qui renuntiavit jam sæculo, major est et honoribus ejus, et regno; et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed cœlestia regna desiderat.» Quartum Dei regnum plenissimum et perfectissimum est, quo devicto et destructo prorsus Diaboli regno, peccato et morte, Deus solus perfecte tam amicis suis, scilicet Sanctis, quam inimicis, id est impiis et reprobis dominabitur, quod fiet in resurrectione et die judicii, durabitque in omnem æternitatem, de quo I *Cor.* XV, 28. Ita S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus; tunc enim tolletur omnis potestas dæmonum et hominum impiorum, qui nunc in mundo dominantur, Deumque et Dei servos persequuntur et impugnant, idque hic optime intelligitur et petitur; nam, ut dixi, hæ tres primæ petitiones per se et directe tantum Dei honorem spectant, et non nostram gloriam, nisi consequenter. Non est ergo sensus, *q. d.* Regna tu, Domine, in cordibus nostris per gratiam, aut fac nos regnare cum beatis in cœlo; hoc enim ad nos proprie pertinet, non ad Deum; sed *q. d.* Precamur, o Domine, ut tu absolute et sine adversario regnes, ut scilicet omnes omnino creaturæ et homines tibi substernantur, itaque tu gloriose in piis regnes per gratiam et gloriam, in impiis per justitiam et vindictam æternam. Inde tamen consequenter postulamus nobis, ut cito ex hoc mundo, velut e gravi peregrinatione et periculosa militia, transferamur ad regnum gloriæ et felicitatis æternæ, ut cum Christo et Sanctis ejus in æternum regnemus. Tunc enim Deus plene regnabit in nobis, et nos in Deo, juxta illud *Apocal.* V, 10: «Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram.» Et *Sap.* V.: «Ideo accipient (justi) regnum decoris et diadema speciei de manu Domini, quoniam dextera sua teget eos et in brachio suo defendet illos.» Tunc enim «Deus erit omnia in omnibus.» I *Cor.* XV, 18.

Secundum. Tertium. Quartum.

FIAT VOLUNTAS TUA, SICUT IN COELO ET IN TERRA.— Hæc est tertia petitio, licet Tertullianus, lib. *De Orat.*, eam ponat secundam; tertiam vero illam quæ præcessit: «Adveniat regnum tuum.» Spectat et hæc Deum Deique regnum, quia quo magis fit voluntas Dei, eo magis propagatur Dei regnum, dum plures illi se voluntarie subjiciunt. Magnus enim Dei honor, magnum Dei dominium et regnum est, ut omnes et omnia ejus voluntati substernantur, utque illa in omnibus compleatur. Porro, duplex est voluntas Dei, scilicet *beneplaciti* et *signi*; sive *absoluta* et *optativa*. Voluntas beneplaciti in Deo est illa, qua Deus absolute vult aliquid fieri, quæ semper impletur et quam nulla vis impedire aut sistere vel retardare potest, juxta illud *Psal.* CXIII: «Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cœlo et in terra.» Et illud *Isaiæ* XLVI: «Omne consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet.» Et illud *Esther* XIII: «Non est qui tuæ possit resistere voluntati.» In hac ergo nobis acquiescendum est, vel congaudendo, vel tolerando adversa quæ nobis immittit.

Voluntas beneplaciti in Deo.

Voluntas signi est, qua Deus significat quid velit a nobis fieri per suas leges et præcepta, quæ nobis imponit. De hac secunda voluntate omnes Patres intelligunt hanc petitionem. Non ergo est hic sermo proprie de voluntate efficaci et beneplaciti, hæc enim non potest non impleri, sed de voluntate Dei optativa et imperativa, quæ a Theologis signi dicitur. Sensus ergo est, *q. d.* Da, Domine, nobis tuam copiosam et efficacem gratiam, qua ita alacriter, integre et concorditer per omnia, tam in agendo quam in patiendo, tuis jussis et desideriis obediant homines, sicut Angeli iisdem in cœlo obediunt. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius hic, et S. Augustinus, lib. XI *De Serm. Domini in monte.* Alludere videtur Christus ad illud *Psal.* CII, 20 et 21: «Benedicite Domino, omnes Angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum ejus. Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, qui facitis voluntatem ejus.» Angelorum ergo promptitudinem, celeritatem, efficaciam, perfectionem in implenda Dei voluntate imitari debemus, ut illam veneremur et honoremus, ac consequenter nobis ipsis benefaciamus. Nam, ut ait Apostolus, I *Thess.* IV: «Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.» Et Christus, *Matth.* XII: «Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ille meus frater, et soror, et mater est.» Audi S. Cyprianum, tract. *De Orat. Dominica*: «Voluntas Dei est, quam Christus et fecit et docuit: humilitas in conversatione, stabilitas in fide, verecundia in verbis, in factis justitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, injuriam facere non nosse, et factam posse tolerare, cum fratribus pacem tenere,

Voluntas signi, quæ?

Deum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod Deus est, Christo nihil omnino præponere, quia nec nobis quidquam ille præposuit; charitati ejus inseparabiliter adhærere, cruci ejus fortiter ac fidenter assistere : quando de ejus nomine et honore certamen est, exhibere in sermone constantiam, qua confitemur; in quæstione fiduciam, qua congredimur; in morte patientiam, qua coronamur : hoc est cohæredem Christi esse velle, hoc est præceptum Dei facere, hoc est voluntatem Patris adimplere. »

Voluntas signi duplex, præcipiens et consulens. Nota *primo* : voluntas optativa Dei, quæ *signi* dicitur, duplex est, una *præcipiens*, qua aliquid fieri jubet aut vetat : hanc semper implere tenemur; altera *suadens* et *consulens*, qua consulit paupertatem spiritus, virginitatem, statum perfectionis, etc. : hanc non tenemur implere ; nam possumus nolle ob aliquam causam particularem honestam, verbi gratia, infirmitatem, tentationem, obligationem succurrendi parentibus vel reipublicæ, id quod Deus in genere consulit. Ratio est, quia Deus id quod consulit, neque absoluta voluntate vult, neque etiam me vult ad hoc obligare : unde non teneor illud implere ; secus est in voluntate Dei præcipiente.

Voluntas nostra debet esse conformis in objecto formali. Nota *secundo* : voluntas nostra debet esse conformis voluntati divinæ : primo effective, quia ut voluntas nostra sit bona, debet velle id quod eam velle vult Deus, puta, ut velit id quod lex Dei vult eam velle et facere. Nostra enim voluntas subjicere se debet legi et voluntati divinæ, tanquam omnium creatrici et imperatrici. Secundo objective ; debet enim voluntas nostra consentire divinæ in objecto formali, sive in ratione volendi. Ut enim sit recta, debet velle id quod honestum est ac conforme rectæ rationi, ideoque voluntati divinæ; hæc enim vult omne honestum et id quod recta ratio faciendum dictat. Lex enim æterna, quæ est in mente et voluntate Dei, est norma et regula omnis honesti omnisque virtutis, quam recta ratio dictat.

Non in materiali. Nota *tertio*, voluntas nostra, ut sit bona, non debet sese conformare divinæ in objecto sive volito materiali, etiam cognito. Patet hoc exemplis S. Scripturæ. Deus enim volebat Sodomam subvertere; et Abraham, quantum in se erat, hoc nolebat : unde Dominum rogavit ne id faceret. Deus volebat infantem quem susceperat David ex adulterio mori, David autem de hoc vehementer dolebat. Deus nolebat Christum venire in carnem ante quatuor millia annorum evoluta, Prophetæ autem desiderabant eum venire citius. Volebat gentem Judaicam deserere et suam beneficentiam convertere ad gentes, sed Paulus ita de hoc dolebat, ut vellet esse anathema a Christo. Denique hoc adeo verum est, ut Deus possit mihi præcipere, ut velim aliquid, quod tamen ipse non vult, sicut præcepit Abraham, ut vellet interficere filium, quem tamen ipse nolebat interfici. Ratio

Ratio. est, quia id quod Deus vult, potest homini esse incommodum et detrimentosum; aliud enim Deo, aliud homini congruit, ut ait S. Augustinus, *Enchir.* 101 : unde quatenus est incommodum, potest homo illud nolle et de eo dolere, et hæc affectio erit consentanea divinæ voluntati in generali ratione volendi, quæ est ratio honesti. Charitas enim et pietas dictant honestum esse, ut nostram nostrorumque salutem desideremus et, quoad possumus, procuremus : quod si deinde videamus nihilominus Dei voluntatem absolutam esse, ut contrarium fiat, illi repugnare non debemus, nec ei obmurmurare, sed potius ei humiliter nos subjicere in eaque conquiescere, ac dicere cum Christo in horto : « Non mea voluntas, sed tua fiat. » Prior ergo voluntas nostra dissonans a voluntate Dei in volito materiali, velleitas potius est, quam absoluta voluntas : unde in ea vel explicite vel implicite addenda est hæc conditio : si id placeat Deo, aut : si id permittat divina voluntas; aut *q. d.* Vellem Deum velle hoc, quod mihi meisque commodum est, si id ei placeret. Nam si is absolute id nolit, in ejus voluntate æquissima et sanctissima conquiescendum est.

Hinc ulterius sequitur, non teneri nos ut ea velimus quæ ex sola Dei permissione eveniunt, imo quædam neque posse nos velle, ut sunt peccata, quia etiam Deus hæc nullo modo vult; alia vero quæ peccata non sunt, non tenemur velle, sed toto affectu possumus desiderare ut non eveniant et, quantum in nobis est, amoliri, ut sunt cædes, eversiones urbium, violationes virginum, quæ pati peccatum non est et a Deo non sunt absolute decreta, saltem ante prævisionem causarum secundarum. Sanctius tamen videtur in his quoque dicere cum Psalte : « Justus es, Domine, et rectum judicium tuum. » Quare melius est, ut plurimum, considerare justo Dei judicio ea permitti ad Dei gloriam et acquiescere in divina ordinatione, quam de eis multum dolendo se vexare, quia hoc juvat ad patienter ferenda quælibet mala, præsertim cum non semper constet an illa sit voluntas permittens, an ordinans et decretoria, licet negandum etiam non sit displicentiam quamdam istorum effectuum et ipsi naturæ et pietati et charitati esse consentaneam; solum adhibendus est modus. Nec in permissione malorum.

Possumus ergo illa nolle, quatenus ex eis tot mala sequuntur : possumus etiam illa velle, quatenus Deus ea vult fieri ad justam scelerum castigationem. Hæc enim est Dei voluntas absoluta, quæ beneplaciti dicitur, cui in bonis congaudendo et congratulando consentire debemus; in malis tolerando et non obmurmurando, sed humiliter Dei flagella excipiendo, ut cum Deus nos peste, fame, bello castigat. Unde Maldonatus : « Petimus, ait, ut voluntas Dei fiat a nobis, sed etiam in nobis ; majoris enim momenti est, voluntatem etiam minimam Dei impleri, quam omne bonum creaturæ, qua est creatura. » Et S. Cyprianus, tract. *De*

Mortalitate, cum hortaretur populum ut æquo animo ferret mortalitatem, quæ tunc in illa provincia grassabatur: « Meminisse, inquit, debemus voluntatem nos non nostram, sed Dei facere debere, secundum quod nos Dominus quotidie jussit orare. »

Sic, *Act.* XXI, cum discipuli non possent retinere S. Paulum, ne pergeret Hierosolymam, ubi vinciendus erat, dixerunt : « Voluntas Domini fiat,» quia, ut ait S. Augustinus, serm. 121 *De Tempore*: «Mentem suam sublimi et divino statuto devotissime subdiderunt. » Sic S. Maria Oigniacencis, cum audivisset a Deo matrem suam ob bona injuste possessa esse damnatam ad gehennam, dixit : « Fiat voluntas Dei, » fiat quod Deus juste decrevit, uti refert Jacobus Cardinalis de Vitriaco in ejus Vita, quæ extat apud Surium, tom. III.

Memorabile est quod in Vita S. Christinæ Mirabilis (apud Surium ante diem 24 junii), cap. XX, legimus, ea die qua a Saladino et Saracenis capta est Jerusalem, Christique crux et sepulcrum, ipsam in Belgio degentem, Deo revelante, id cognovisse, ideoque non contristatam, sed exultasse in spiritu, causamque rogatam hanc dedisse : S. Christina. « Christus pro illata ipsi contumelia dignum censuit, ut terra illa hac ignominia afficiatur, quamvis ipsius passione sanctificata, attamen in fine mundi cum ipso reditura : quando illius recuperandæ causa animæ semper victuræ, ejusque sanguine redemptæ, ab iniquitate ad justitiæ studium convertentur, fundentque homines sanguinem suum, et quamdam morti Salvatoris vicem cum multa devotione rependent. » Sic cum videmus urbes capi a Turcis vel hæreticis, non nos affligamus, sed conquiescamus in Dei voluntate et providentia, cujus partim justitia, partim misericordia ibi glorificatur : « Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine, » ait Psaltes, *Psal.* C.

Adde quod infideles subinde honestius vivunt minusque Deum offendunt, quam fideles, qui Deum melius norunt et majora ab eo beneficia perceperunt. Quocirca terram sanctam ob multiplicia, eaque enormia, qualia nec Turcæ committebant, Christianorum eam incolentium scelera a Deo traditam fuisse Saladino et Saracenis, graphice enarrando ostendit Marinus Sanutus Venetus, in libro cui titulus: *Secreta fidelium crucis*, lib. III, part. VIII, cap. II, V, VI et seq.

Stolida Lutheri illatio. Denique stolide Lutherus hinc inferebat Turcæ non esse resistendum, quia Turca, inquit, est flagellum Dei, Deique voluntate nos invadit et castigat. Resp. Turca est flagellum Dei non positivum, quale est flagellum magistri flagellantis negligentem discipulum, sed permissivum duntaxat; vult enim Deus permittere ut Turca tyrannice nos invadat et affligat; sed simul vult ut ejus tyrannicæ invasioni resistamus, nimirum ut pugnando et vincendo Turcam, discamus pugnare contra vitia illaque superare.

Denique præclare R. Gamaliel, in *Pirke Avoth*, cap. II: « Fac, inquit, voluntatem Dei perinde ac tuam, imo relinque tuam, ut Dei adimpleas. Sic enim Deus pariter aliorum voluntates tuæ concordabit. » Hoc enim congruum obedientiæ est præmium, ut sicut obedimus voluntati divinæ, sic alii obediant et consentiant voluntati nostræ.

SICUT IN COELO ET IN TERRA. — *q. d.* Sicut Angeli in cœlis promptissime et plenissime faciunt voluntatem Dei, sic eamdem quoque faciant homines in terra, ut sicut a beatis ex amore pure, constanter et perseveranter ad Dei gloriam, Deo servitur in cœlo; sic et serviatur a mortalibus in terra. « Jubet, ait Chrysostomus, hic degentes conversationem cum cœli habitatoribus habere communem, et antequam superna illa præstetur habitatio, cœlum quodammodo vult fieri et terra, aliosque nobis Angelos terram monstrare, » ut scilicet ita obediamus Deo in terra, perinde ac si inter Angelos versaremur in cœlo.

Hinc hieroglyphicum orationis est catena aurea e cœlo emissa cum hoc lemmate : « Ad sidera sic trahimur. » Catena enim dicta est, quod se capiendo teneat, quia in ea annulus annulum capit. Catenam auream e cœlo pendere finxit Homerus a Jove emissam, ut cæteri dii qui in terris commorabantur, ad eam appensi, ipsum e cœlo traherent: qui omnes toto virium conatu egregium hoc opus aggredientes, inconsiderate in cœlum veluti per scalam ascenderunt. Symbolum hoc est orationis. Est enim oratio ascensus mentis in Deum, et hanc D. Dionysius affirmabat esse catenam auream, qua Deum ipsum ad nos trahimus nosque ad eum trahimur, dum velle nostrum infallibili et æquissimæ ejus voluntati subjicimus, et is est orationis nostræ præcipuus effectus, huncque ipsemet Christus in oratione Dominicali nobis expressit illis verbis : « Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra. » Symbolum orationis est catena aurea.

Mystice : *primo*, S. Augustinus, Tertullianus et Cyprianus per cœlum accipiunt spiritum, per terram carnem. *q. d.* Quoniam caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, fac, Domine, ut caro subdat se spiritui, ut sicut spiritus servit legi Dei, sic et caro non serviat amplius legi peccati, sed legi Dei.

Secundo, S. Cyprianus per cælum accipit justos, per terram peccatores, *q. d.* Fac, Domine, ut peccatores faciant voluntatem tuam, sicut faciunt justi.

Tertio, S. Augustinus per cœlum accipit Christum, qui e cœlis descendit in terram, ut terram, id est Ecclesiam terrestrem sibi desponderet et copularet in incarnatione, quasi dicat : Fac, Domine, ut sicut Christus facit tuam voluntatem in omnibus, sic faciat et Ecclesia; hæc enim est sponsa Christi, quam proinde sponso suo Christo in omnibus conformari decet.

Moraliter : sanctitas, quies, lætitia, perfectio Christiani consistit in abnegatione voluntatis suæ, Sanctitas si-

ta in conformatione voluntatis nostræ cum divina.

ejusque in omnibus tam adversis, quam prosperis, conformatione cum voluntate divina : nam ait S. Bernardus, serm. 3 *De Resurrectione* : « Quid odit aut punit Deus præter propriam voluntatem? Cesset voluntas propria, et Infernus non erit. In quem enim ignis ille desæviet, nisi in propriam voluntatem? » Quocirca prisci ascetæ et religiosi perfectionis studiosi continue se exercebant in hac conformitate, ut nihil vellent, nisi quod Deus vult atque hanc unicam ad quietem et perfectionem esse viam dictitabant : « Talis enim conformatio maritat animam Verbo, » ait S. Bernardus, serm. 28 *in Cant*. Sicut ergo sponsa nil vult, nisi quod vult sponsus, itaque semper fit, quod ipsa vult; sic anima, quæ suam voluntatem exuit et induit divinam, experitur semper id fieri quod ipsa vult. Illud D. Taulerum docuit instructor ille suus, uti fuse enarravi, *Rom.* XII, 2. Quocirca S. Gertrudis hæc verba : « Fiat voluntas tua » subinde trecenties sexagies quinquies pientissime recitabat et iterabat, hocque gratissimum Deo sacrificium esse intelligebat. Unde ipsa jussa a Deo eligere sanitatem aut morbum, respondit : « Vehementissime desidero ut non facias voluntatem meam, » sed tuam. Et hoc pacto in altissima pace et gaudio permanebat. Nam qui in Deo scit se habere omnia, cæteraque nihil æstimat, et considerat voluntatem illius esse optimam, potentissimam et utilissimam, omnino in ea conquiescit, dicitque cum Psalte : « In pace in idipsum dormiam et requiescam. » Et cum S. Augustino, lib. I *Confess.*, cap. I : « Fecisti nos, Domine, ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. » Deus enim est omne bonum, adeoque unicum et dulcissimum solatium, ac quies et centrum animæ sibi unitæ : hæc ergo fixa in Deo, quasi rerum vertice, unum undique Deum et super omnia, subtus se appetitum suum, omniaque cætera intuetur et in divina voluntate, quasi in sinu Dei conquiescit. Extat hac de re dialogus brevis, sed insignis S. Catharinæ Senensis, quo summam pacem et perfectionem consistere docet in conformitate cum voluntate divina, ut quis in eam voluntatem suam, imo totum se suaque omnia in omnibus et per omnia plane pleneque resignet, dicatque semper et ubique in quolibet rerum eventu : « Fiat voluntas tua. » Quocirca ipsa in corde suo fabricarat cubiculum ex tabulis voluntatis divinæ concameratum, in eoque quasi in cœlo jucundissime et sanctissime assidue habitabat seseque concludebat, ut nihil cogitaret, loqueretur aut faceret, nisi quod Deo placere Deique voluntatis esse crederet, ideoque illam quidquid agendum erat edocebat Spiritus sanctus. Audierat enim a Deo : « Crede, filia, Deum tuum, magis posse, scire et velle bonum tuum, quam tu, ideoque omnia prospera et adversa ordinare et dirigere ad bonum tuum multo magis, quam pater et mater per omnia curant et omnibus modis procurant bonum filii sui unice dilecti. »

Ratio.

S. Catharina Senensis.

Vers. 11. Luc. XI, 3.

11. PANEM NOSTRUM SUPERSUBSTANTIALEM (multi legunt *quotidianum*) DA NOBIS HODIE. — Hæc est quarta petitio, qua uti et tribus sequentibus post tres primas petitiones ad Deum spectantes petimus ea quæ ad nos pertinent, ac in primis *panem nostrum*, hoc est, non Angelis, non etiam jumentis, sed nobis hominibus a te, Domine, deputatum ; non etiam alienum, aut raptum, sed nobis per nostros labores, census, eleemosynas aliterve a te datum aut dandum. Hinc S. Chrysostomus hanc petitionem connectit præcedenti hac ratione, *q. d.* Christus : jussi petere ut fiat voluntas Dei a vobis, sicut fit ab Angelis, non tamen vos Angelis æquo ; vos enim pane indigetis, illi non indigent, quia illi sunt immortales et impassibiles, vos estis mortales et fragiles. Hinc rursum Rupertus, lib. XVII *in Gen.*, cap. XXV, colligit omnes homines, etiam divites, principes et reges esse mendicos Dei et ab eo quotidie mendicare panem. Sicut enim Deus filiis Israel per 40 annos in deserto quotidie pluebat manna e cœlo, eoque aluit sexcenta hominum millia; sic quotidie, dum mensæ assidemus, Deus quasi pluit singulis escam de cœlo. Hinc David, licet rex, dicebat : « Ego autem mendicus sum et pauper. Dominus sollicitus est mei. » *Psal.* XXXIX, 18. « Dicamus ergo, mendici omnes, ait Rupertus, ante fores divinæ gratiæ : Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. » Audi S. Augustinum, serm. XV *De Verbis Domini secundum Matth.* : « Petit te mendicus, et tu es Dei mendicus ; omnes enim, quando oramus, mendici Dei sumus, ante januam magni Patris familias stamus, imo etiam prosternimur, supplices ingemiscimus, aliquid volentes accipere, et ipsum aliquid est ipse Deus. Quid a te petit mendicus? Panem, et tu quid petis a Deo, nisi Christum, qui dicit : *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi?* »

NOSTRUM. — Panis, ait S. Gregorius, lib. XXIX *Moral.*, cap. VII, Dei est ex munere, noster autem per acceptionem. S. Chrysostomus vero : « Qui de justitia, ait, acquisitum manducat, suum panem manducat ; qui autem cum peccato, alienum. »

Panis ἐπιούσιον quis? Resp. Primo.

SUPERSUBSTANTIALEM. — Quæres, quis est panis supersubstantialis? Resp. Græce est ἐπιούσιον (quæ vox alibi non reperitur, quam hic et Lucæ VI, 22), quod *primo* Angelus Caninius, lib. *De Nomin. Hebraicis novi Testamenti*, vertit *crastinum* ; nam ἐπιοῦσα ἡμέρα dicitur sequens vel crastina dies, *q. d.* Sicut in Parasceve, sive feria sexta Hebræi in deserto colligebant manna pro Sabbato, quo quiescendum erat ; ita tu, Domine, da nobis hodie panem in crastinum : nam ulterius non sumus solliciti, sed post crastinum expectamus, et quasi præparamus nos ad Dominicam resurrectionis et ad jubilæum æternum. Sarcinas ergo colligimus, et tantum petimus panem in crastinum. Favet quod scribit S. Hieronymus in *Evang. hebræo Nazaræorum* haberi מחר *machar*, id est *crastinum*. Unde S. Athanasius, tract. *De Incarnatione Verbi*, censet

Itos hic petere Spiritum sanctum, qui est panis divinus quo vesci et frui speramus in cœlo, et cujus primitias accipimus et libamus in Eucharistia.

Secundo. *Secundo*, S. Hieronymus ἐπιούσιον explicat περιούσιον, id est præcipuum, egregium, eximium, peculiarem; Symmachus vertit *electum*, aut qui super omnes substantias est, et universas superat creaturas. Sic et Cassianus, *Collat.* IX, cap. XX; et Cyrillus, catech. V *Mystag.*; et S. Ambrosius, lib. V *De Sacram.*, cap. IV, qui per panem hunc intelligunt Eucharistiam, quæ a Zacharia, cap. IX, vers. ult., vocatur *frumentum electorum*.

Tertio. *Tertio*, ad litteram, ἐπιούσιος idem est quod οὐσιαστής, id est ad substantiam pertinens, puta panis substantialis, essentialis, substantivus, qui ad conservandam hominis substantiam et vitam quotidie est necessarius (1). Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et S. Basilius in qq. compendio explicatis, *Quæst.* CCLII; S. Cyrillus, qui catechesi V *Mystag.*, et alii multi cum Suida, ἐπιούσιον interpretatur, ἐπί τὴν ἡμῶν οὐσίαν καὶ τροφὴν ἐπαρκοῦντα, id est nostræ substantiæ et nutritioni congruentem et sufficientem, qui scilicet non serviat voluptati, sed necessitati, nec delicatior aut copiosior sit, sed frugalis et moderatus, id est quotidianus; illud enim quod quotidie necessarium est ad sustentationem, et quo quotidie indigemus, hoc vocamus quotidianum. Unde Syrus vertit *panem indigentiæ nostræ*; Arabicus, *panem sufficientem* (sic et Ægyptius, Æthiopicus et Persicus) quem Latini *cibarium* vocant, unde et Latinus interpres *in Luc.* XI, 3, clare vertit *quotidianum*, et ita hoc loco Matthæi *quotidianum* vertunt leguntque Patres, qui versionem S. Hieronymi antecesserunt, ut S. Cyprianus; S. Ambrosius, lib. V *De Sacram.*, cap. IV; S. Augustinus, *Enchir.*, cap. CXV, et alii; imo Ecclesia recitans in Officio et Missa *Pater noster* juxta S. Matthæum, dicit oratque ex veteri ante S. Hieronymum versione: « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, » itaque fideles orare docet.

Porro S. Hieronymus, qui jussu Damasi Latinam versionem novi Testamenti ad Græcum textum emendavit, pro *quotidianum* hoc loco posuit *supersubstantialem*, ut fideliter ad verbum vim vocis Græcæ exprimeret. Dicitur enim ἐπιούσιον ab ἐπι οὐσίαν, id est *super substantiam*, id est, juxta vel ad substantiam pertinens, qui scilicet substantiæ nostræ sustentandæ est conveniens et necessarius, puta non supervacaneus, delicatus, curiosus, sed substantialis, simplex, vulgaris. Audi Nyssenum, tract. *De Orat.*: « Panem da, non luxum, non delicias, non ornamenta aurea, non lapidum fulgores, non agros, non gentium præfecturas, non pannos sericos, non musica acroamata, non quidquam quo anima a divina et potiori cura abstrahatur, sed panem. » Et infra: « Exiguum est, quod naturæ debes, cur adversus temetipsum multiplicas tributa? Est autem venter perpetuus tributorum exactor. Dic ei qui educit panem de terra, dic corvos pascenti, qui omni carni cibum dat, qui manum aperit et omne animal bona voluntate replet: A te mihi vita est, a te quoque mihi vitæ subsidium contingat. Tu, da panem, id est ut ex justis laboribus cibum adipiscar. Nam si Deus justitia est, non habet a Deo panem, qui ex re fraudulenter parta cibum habet. »

Rursum ἐπιούσιον derivari potest ab ἔπειμι et ἐπιέναι, id est accedo, advenio, insto, ut significet panem instantem, id est hodiernum, quem scilicet mane petimus quotidie pro adveniente die, et instante prandio vel cœna. Ita noster Lessius, lib. II *De Justitia*, cap. XXXVII, dub. 4, et favet S. Ambrosius, lib. V *De Sacram.*, cap. IV; ubi nota Evangelistas subinde novare novasque voces formare, præsertim ubi res est nova, uti in Evangelio sunt eucharistia, baptismus, ἐπιούσιον, περιούσιον, etc., idque simili compositione illi qua Græci ab οὐσία formarunt ὑπερούσιος, ἑτερούσιος, ὁμούσιος, etc.

Panis ergo supersubstantialis idem est, qui panis quotidianus, quo scilicet quotidie substantiam nostram conservare debemus, quem Evangelium Matthæi Hebr. nuper editum vocat תמידי *temidi*, id est jugem, quo scilicet continue egemus: hæc enim vox ficta est a תמיד *tamid*, id est semper, jugiter. Alii vocant דבר יום *debar iom*, id est *verbum*, sive *rem diei*, hoc est panem quotidianum, quem quotidie ut necessarium sustentationi a Deo petere debemus. Vetat enim mox Christus, ne solliciti simus de crastino, de quo incerti sumus, an simus victuri: « Volens, inquit Chrysostomus, nos undique accinctos esse, et quibusdam velut fidei pennis instructos, semper ad cœlestia subvolare, nec amplius indulgere naturæ, quam a nobis ipse necessitatis usus expos-cit. » Et S. Cyprianus, tract. *De Orat. Dominica*: « Merito, ait, Christi discipulus victum sibi in diem postulat, qui de crastino cogitare prohibetur, quia et contrarium sibi sit et repugnans, ut quæramus in sæculo diu vivere, qui petimus regnum Dei velociter advenire. » Per *quotidianum* ergo excluditur sollicitudo crastini. Rursum S. Hieronymus vertit *supersubstantialis*, ut innueret maxime hic peti panem cœlestem, qualis est Eucharistia, de quo mox.

Quares *secundo*, quis in particulari est hic panis supersubstantialis, sive quotidianus? Calvinus, lib. III *Instit.*, cap. XX, 44, et Philippus Melanchton in locis communibus, tit. *De Invocatione et Precatione*, solum corporalem accipiunt. Catholici nonnulli solum spiritualem intelligunt. Sane hunc Panis supersubstantialis, quis?

(1) Commendat hanc explicationem, inquit Kuinoel, etiam linguæ analogia; nam, v. c., ἐπιλπνιον est *quod ad torcular pertinet*, ἐπιτάιον *quod ad sepulturam pertinet*. Contendunt tamen nonnulli panem ἐπιούσιον significare *panem crastinæ diei*, seu quantum sufficit in crastinum; sed minus probabiliter. Vid. Schegg, *Die heiligen Evang.*, I. Th. 1 B, pag. 466.

solum exprimunt S. Hieronymus, Cyrillus, Ambrosius, Cassianus locis mox citandis. Verum dico panem hic tum materialem corpori sustentando necessarium, tum spiritualem et cœlestem animæ nutriendæ idoneum, uti est Verbum Dei
Resp. et Eucharistia, postulari; utroque enim indigemus : quare utrumque petere debemus, et tanto magis secundum quam primum, quanto anima præstat corpore; idque significat vox *supersubstantialis*, quam S. Hieronymus interpretatur præcipuus, eximius et omnes substantias creatas superans, eo quod, ut Cassianus ait, *Collat.* IX, cap. XX, sublimitas magnificentiæ ejus et sanctificationis excedat omnia creata. Sic et S. Cyrillus, catech. V *Mystag.* Unde in Græco additur, imo geminatur articulus τὸν, cum ait τὸν ἄρτον, τὸν ἐπιούσιον, *q. d.* Da nobis panem non communem, sed illum singularem, eximium, cœlestem et divinum. Alludit enim ad manna datum Hebræis in deserto, quod fuit typus Eucharistiæ. De manna enim dicitur, *Ps.* LXXVII, 24: «Panem cœli dedit eis. Panem Angelorum manducavit homo.» Sicut ergo manna erat cibus ἐπιούσιος, puta cœlestis et Angelicus; sic multo magis est Eucharistia. Unde Sapientiæ XIX, 20, utraque in Græco vocatur *ambrosia*, quæ a poetis dicitur esse deorum cibus. Hic ergo est panis proprie supersubstantialis. Ita per panem hic tam spiritualem, quam corporalem accipiunt S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Augustinus, Tertullianus, et Cyprianus, tract. *De Orat. Dominica.* Quocirca S. Ambrosius, lib. V *De Sacramentis*, cap. IV, per panem supersubstantialem accipiens Eucharistiam: « Si, inquit, panis est quotidianus, cur post annum tantum eum sumis? Sic vive, ut quotidie merearis accipere, » uti primi fideles quotidie communicabant, ut patet, *Act.* II, 46. Et S. Cyprianus, *De Orat. Dominica*: « Hunc, ait, panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, et Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviori delicto, dum abstenti et non communicantes a cœlesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur, ipso prædicante et monente : *Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendi. Si quis ederit de meo pane, vivet in æternum.* » *Joan.* VI.

Nota sub pane phrasi Hebræa per synecdochen accipi quidquid victui, vestitui, habitationi et vitæ tum corporis, tum animæ sustentandæ est necessarium; omne enim hoc petimus hic nobis dari, vel si nobis divitibus jam datum sit, conservari et custodiri. « Sufficientiam petimus, ait S. Augustinus, *epistol.* 121, nomine panis totum significantes.»

DA NOBIS HODIE. — Τὸ *da* non tantum dari postulat panem, sed et salutarem vim vigoremque nutriendi et roborandi pani inseri, ut panis corpori prosit ad sanitatem et robur, quo corpus melius animæ serviat in Dei famulatu et obsequio. Ita S. Chrysostomus. Tum etiam, ut docet S. Augustinus, *serm.* 135, quoniam cupimus cibum de manu Dei accipere, id est ab illo sanctificatum, temperatum, dimensum, ut corpori prosit et animæ non obsit, si de corporali agatur; et contra, mentem nutriat et corpus non destruat, si de spirituali tractetur.

HODIE. — Quia omni momento aliquo Dei sustentaculo egemus.

12. ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS. — Arabicus : *Et dimitte nobis peccata nostra, sicut nos dimittimus his qui peccaverunt in nos.* Hucusque in quatuor petitionibus fuit apprecatio bonorum; jam in tribus ultimis sequitur deprecatio malorum. *Debita* hæc Lucas, XI, 4, interpretatur ἁμαρτίας, id est peccata; peccatum enim est summum debitum ob summam injuriam quam irrogat Deo, quæ, quia est infinita, hinc pro ea ejusque debito nec homo, nec Angelus ex rigore justitiæ satisfacere potuit, sed solus Christus, qui est Deus et homo. Debita ergo hæc sunt culpæ, quæ inducunt reatum sive obligationem pœnæ et gehennæ; hujus enim debitorem constituunt hominem dum peccat; peccator ergo debet animam dæmoni, morti et inferno; Deo autem debet mille, imo infinitas animas, mortes et gehennas, si eas haberet vel sustinere posset. Vers. 12. Luc. XI, 4.

Hinc Patres contra Pelagianos probant neminem esse sine peccato. Respondebant Pelagiani justos orare ac dicere : «Dimitte nobis debita,» non pro se, sed pro aliis, puta proximis, qui peccarunt; aut si pro se id dicant, id dicere non ex veritate, sed ex humilitate et modestia. Utrumque confutat S. Augustinus, lib. II *De Peccat. meritis*, cap. X, et lib. II *Contra Epistolam Parmenian.*, cap. X. «Nam non dicimus: Dimitte aliis debita aliena, sed dimitte nobis debita nostra.» Absit autem, ut coram Deo mentiamur; hæc enim non est humilitas, sed hypocrisis et fictio. Unde S. Cyprianus, *De Orat. Dominica* : « Ne quis, inquit, sibi quasi innocens placeat, et se extollendo plus pereat, instruitur et docetur peccare se quotidie, dum quotidie pro peccatis jubetur orare. » Denique Concilium Milevitanum, II, cap. I, anathema dicit iis qui verba Dominicæ orationis : « Dimitte nobis debita nostra, » ita volunt a Sanctis dici, ut humiliter, non veraciter hoc dicatur : « Quis enim, inquit, ferat orantem, et non hominibus, sed ipsi Domino mentientem, qui labiis sibi dicit dimitti velle, et corde dicit, quæ sibi dimittantur debita, non habere. » Idem habet Concilium Africanum iisdem verbis, cap. LXXVI.

SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS — scilicet debita non pecuniæ, nec restitutionis famæ et honoris, sed injuriæ nobis illatæ, ita ut propter illam non prosequamur eos odio, nec velimus vindictam privatam, nec etiam publicam, nisi quando bonum publicum, aut recta ratio aliud postulat. Τὸ *sicut* non significat regulam vel mensuram quam Deus in dimittendis peccatis se-

quatur; plura enim debemus petimusque dimitti nobis a Deo, quam alii debeant nobis, sed causam inductivam, quæ Deum moveat ad dimittendum. Unde Lucas, XI, 4, habet : « Dimitte nobis debita nostra, siquidem et nos dimittimus debitoribus nostris. » Hæc est enim conditio quam Deus a nobis requirit, qua posita facile dimittit; si vero ea desit, non dimittit, juxta id quod sequitur : « Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra; si autem non dimiseritis, non dimittet. » Hoc est ergo quasi pactum Dei cum peccatore : Si dimittis, dimitto; si non dimittis, non dimitto. Ita S. Augustinus, *Enchir.* LXXIII. Unde S. Cyprianus, *De Orat.* : « Addidit, inquit, legem, certa nos conditione et sponsione constringens, ut sic nobis peccata dimitti postulemus, secundum quod et ipsi debitoribus nostris dimittimus. Quale crimen est (nolle dimittere) quod martyrio non potest exorari! » Sic enim legimus Sapritium excidisse martyrio, quod jam quasi in manibus habebat. Cum enim in fide constans jam capite plectendus esset, jubereturque genua flectere, abnegavit, eo quod Nicephoro petenti veniam, offensam nollet condonare; qui proinde in ejus locum se substituens, martyrii palmam illi eripuit et obtinuit, uti habet ejus Vita apud Surium die 9 februarii. Ita «vita Sanctorum est interpretatio Scripturarum,» ut ait S. Hieronymus. Quocirca S. Joannes Eleemosynarius, ut principem iram servantem ad reconciliationem adduceret, Missam coram eo celebrans, dicensque : «Dimitte nobis debita nostra, » illico siluit, idque studio; prosecutus ergo est princeps : « Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Tum Patriarcha ad eum conversus : « Vide, ait, in quali terribili hora, quid dicas Deo : Quoniam sicut ego dimitto, ita et tu dimitte mihi; » qua voce quasi fulmine ictus princeps : « Quæcumque jusseris, Domine, inquit, faciet servus tuus, » illicoque inimico reconciliatus est. Ita Leontius in ejus Vita, cap. XXXVIII.

Conditio remissionis est remissio. — *Exempla. Sapritii.* — *S. Joannis Eleemosynarii.*

Qui ergo nolunt proximis injuriam dimittere, mentiuntur coram Deo et se hic tacite condemnant, ac se remissione indignos ostendunt, atque quasi contra se sententiam pronuntiant, scilicet, quod Deus eis sua debita non remittat. Censent aliqui hoc mendacium, quia fit Deo, esse grave peccatum. Unde aliqui nolentes dimittere, recitando *Pater noster*, hanc petitionem omittunt, sed perperam et contra Christi institutum. Ita Cassianus, *Collat.* IX, cap. XXII, et noster Salmeron, tom. V, tract. 51, ubi docet eos illam recitando non peccare, quia id dicunt in persona Ecclesiæ, quæ debitoribus debita dimittit; et quia per hoc incitantur ad remittendum, ac tacite postulant gratiam a Deo, qua idipsum faciant : igitur *sicut et nos dimittimus*, id est sicut multi ex nobis suis debitoribus dimittunt. Adde recitative hæc verba accipi tanquam formulam precandi a Christo præscriptam, ut ea moneamur dimittere nostris debitoribus. Insuper *dimittimus*, id est, sicut debemus et optamus dimittere; sed quia infirmitas nostra id præstare non valet, tu, Domine, da robur, cor nostrum immuta, ut id præstemus. Est ergo hic tacita oratio, qua petimus a Deo gratiam dimittendi injurias nobis illatas. Ita explicabat S. Franciscus, cujus verba inferius recitabo.

Qui nolunt dimittere, an peccent recitando sicut et nos dimittimus.

Denique, si rigide accipiantur hæc verba, mendacium sonant, sed ut videtur veniale duntaxat; nulli enim perniciosum est. Sicut ergo si quis in confessione, quæ fit sacerdoti, quasi Dei vicario, dicat falsum in re parva, peccat venialiter, modo det materiam veram absolutionis, puta confiteatur peccata quæ vere commisit : ita etiam in hoc casu videtur dicendum. Talis enim omnes petitiones vere postulat a Deo, sed mentitur in unius circumstantia duntaxat.

13. ET NE NOS INDUCAS (Græce εἰσενέγκῃς, id est *inferas*) IN TENTATIONEM. — *Inducas*, non impellendo, ut vult Calvinus : « Deus enim intentator malorum est, ipse autem neminem tentat, » *Jacobi* I, 13; sed permittendo induci. Ita Patres et Catholici omnes. Subinde enim Deus dicitur facere quod permittit, quia fieri, nisi ipso annuente et manum omnipotentiæ suæ laxante, non potest. Sensus ergo est, *q. d. Primo* : Ne permittas nos induci in tentationem, ita nimirum, ut ea capiamur et superemur, sicut pisces et aves inducuntur in rete, cum illo concluduntur et capiuntur. Ne scilicet, ut explicat S. Augustinus, *epist.* 121 : « deserti tuo adjutorio, alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti. » *Secundo, q. d.* Ne permittas ut tentatio nobis obveniat : licet enim in *Vitis Patrum* nonnullos Sanctos legamus optasse tentationes, quasi materiam augendæ virtutis et meriti, ex magna animi fortitudine et fiducia in Deum; unde Jacobus, I, 2, ait : « Omne gaudium existimate, fratres, cum in varias tentationes incideritis » (vide ibi dicta) : tentatione enim probamur, exercemur, certamus, proficimus ac perficimur; tamen ordinarie tutius est tentationes fugere et deprecari. Monet ergo nos Christus infirmitatis nostræ, et ut ob eam nos tentationibus non ingeramus, sed eas, quoad fieri potest, arceamus et deprecemur. Ita Tertullianus, SS. Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus, *De Orat. Dominica*; et S. Augustinus, *De Bono persev.*, cap. VI. Hinc disce dæmonem nil posse in tentando, nisi Deus id ei permittat. Ita S. Cyprianus. Exemplum clarum est in Job, cap. I, quem, ut tentaret dæmon, tertio facultatem petiit a Deo. Rursum tentationes non posse a nobis vinci, nisi per opem et gratiam Dei : quare illa cuilibet in tentatione assidue et ardenter est invocanda. Unde B. Joannes, Chrysostomus, *serm.* 44, ait : « Ad tentationem vadit, qui ad orationem non vadit. » Et S. Gregorius Nyssenus, orat. 1 *De Orat. Dominica* : « Si oratio negotium præcedit, inquit, pec-

Vers. 13. Luc. XI, 4.

catum adversus animam aditum non invenit. »

SED LIBERA NOS A MALO. — *Primo*, hoc est a tentatione; de hac enim sermo præcessit. *Secundo*, *a malo*, id est a diabolo, qui præses et artifex est tentationis, inquit Tertullianus et Chrysostomus : hic enim Græce vocatur ὁ πονηρὸς, ut I *Joan.* V : « Malignus (ὁ πονηρὸς) non tanget eum ; » I *Joan.* II : « Vicistis malignum, » et alibi : diabolus enim per malos homines, perque carnem et mundum omnes tentat. *Tertio*, generalius et plenius S. Cyprianus, *De Orat.*, omne malum hic accipit, quod scilicet vel ad peccatum trahit, vel virtutis et perfectionis est impedimentum. Et sic clarius liquet hanc petitionem a præcedenti distingui, esseque septimam et ultimam. Audi S. Cyprianum : « Quando dicimus : Libera nos a malo, nihil remanet quod ultra adhuc debeat postulari, quando semel protectionem Dei adversus malum petamus, qua impetrata, contra omnia quæ diabolus et mundus operantur, securi stamus et tuti. Quis enim ei de sæculo metus est, cui in sæculo Deus tutor est. »

Anagog. Anagogice : S. Augustinus, *epist.* 121, docet nos hic petere ut liberemur a malo, id est a concupiscentia omnique miseria per gloriam felicitatis æternæ : « Cum dicimus, inquit : Libera nos a malo, nos admonemur cogitare nondum nos esse in eo bono ubi nullum patiemur malum. Et hoc quidem ultimum, quod in Dominica oratione positum est, tam late, tamque evidenter et manifeste patet, ut homo christianus in qualibet tribulatione constitutus, in hoc gemitus edat, in hoc lacrymas fundat, hinc exordiatur, in hoc immoretur, ad hoc terminet orationem. » Idem, lib. II *De Peccat. mer. et rem.*, cap. IV : « Deinde, ait, addimus quod perficietur in fine, cum absorbebitur mortale a vita ; sed libera nos a malo. Tunc enim nulla talis erit concupiscentia, cum qua certare et cui non consentire jubeamur. » Unde Franciscus Lucas hasce tres ultimas petitiones refert ad concupiscentiam, quasi sic oremus : Ignosce, Domine, nobis ea, in quibus sumus abstracti a concupiscentia, hæc enim maxima est tentatio ; aufer a nobis concupiscentiam, hæc enim ingens est malum, quod non nisi in cœlo auferetur a nobis. Hasce septem petitiones S. Augustinus, lib. II *De Sermone Domini in monte*, adaptat septem donis Spiritus sancti, et octo beatitudinibus, singulas singulis.

AMEN. — Hoc, ait S. Hieronymus, signaculum Dominicæ orationis, approbantis et optantis, ut ita fiat. Unde Septuag., *Psal.* LXXI, vers. ult. et alibi, vertunt γένοιτο, id est *fiat*.

Nota : in Græcis codicibus hic additur : « Quoniam tuum est regnum, et potestas, et gloria in sæcula. » Et ita legunt Syrus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius; sed videntur id Græci addidisse ex pia et solemni consuetudine, sicut iidem salutationi Angelicæ addunt : « Quia tu peperisti Salvatorem nostrum. » Et Psalmis : « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto. » Nam codex Græcus Vaticanus et Roberti Stephani, item Latini Tertullianus, Cyprianus, S. Hieronymus, Augustinus, Ambrosius id non legunt.

Rursum adverte : in hac oratione nulla fit mentio ingenii, sanitatis, sapientiæ, roboris, uxoris, familiæ, prolium, opum, honorum aliorumque bonorum naturæ, quia hæc indifferentia sunt, et tantum petenda quatenus ad salutem nostram et aliorum conferunt. Et sic comprehenduntur sub pane quotidiano, vel sub prima petitione, « sanctificetur nomen tuum; » ut scilicet Deum sanctificemus. Denique non est necessum hæc petere, quia nobis ultro adjicientur, si primum quæramus Dei regnum, uti Christus promittit, vers. 33 : « Neque enim, ut ait S. Augustinus, *epist.* 121, in tempore utiliter vivitur, nisi ad comparandum meritum quo in æternitate vivatur, etc. Ut quid ergo per multa dispergimur, ac non potius cum *Psalm.* XXVI, dicimus : *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.* »

Porro, tomo V *Bibliothecæ SS. Patrum* extat expositio orationis Dominicæ paraphrastica, concinnata a S. Francisco, quæ partim litteralis est, partim mystica, quam, quia sublimis est, sapida et fervens, ac Deo, ut videtur, accepta (fuit enim ipse θεοδίδακτος) visum est hic attexere.

« Sanctissime *Pater noster*, creator, redemptor noster, salvator noster, consolator noster. » *Qui es in cœlis*, « in Angelis, in Sanctis, illuminans eos ad tui cognitionem, quia tu es, Domine, lux, inflammans eos ad amorem tuum divinum; quia tu, Domine, amor es, inhabitans et implens eos ad beatitudinem; quia tu, Domine, summum bonum es, et æternum bonum, a quo omnia bona, sine quo nullum bonum. » *Sanctificetur nomen tuum* : « clarificetur in nobis notitia tua, ut cognoscamus quæ sit latitudo beneficiorum tuorum, longitudo promissorum, sublimitas majestatis et profundum judiciorum. » *Adveniat regnum tuum*, « ut regnes in nobis per gratiam tuam, et facias nos venire ad regnum tuum, ubi est tui visio manifesta, tui dilectio perfecta, tui societas beata, tui fruitio sempiterna. » *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra*, « ut amemus te ex toto corde, te semper cogitando; ex tota anima, te semper desiderando; ex tota mente, omnes intentiones nostras ad te dirigendo et honorem tuum in omnibus quærendo, et ex omnibus viribus nostris, omnes vires sensusque animæ et corporis in obsequium tui amoris, et non in alio exponendo : et proximos nostros amemus sicut nos ipsos, omnes ad amorem tuum pro viribus trahendo, de bonis aliorum sicut de nostris gaudendo, in malis compatiendo et nemini ullam offensam faciendo. » *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie* : « Dilectum Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum da nobis hodie in memoria, in intelligentia et reverentia amoris quem ad nos

Paraphrasis orationis Dominicæ ex S. Francisco.

habuit, et eorum quæ pro nobis fecit, dixit et sustinuit. » *Et dimitte nobis debita nostra*, « per tuam misericordiam et ineffabilem passionis dilecti Filii tui Domini nostri Jesu Christi virtutem, et beatissimæ Mariæ Virginis et omnium electorum merita et intercessiones. » *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*; « et quia non plene dimittimus, tu, Domine, fac plene dimittere, ut inimicos propter te diligamus et pro eis apud te devote intercedamus, nulli malum pro malo reddamus, et omnibus in te prodesse studeamus.» *Et ne nos inducas in tentationem*, « occultam sive manifestam, subitam vel importunam.» *Sed libera nos a malo*, «præterito, præsenti et futuro.» *Amen*, «spontanee et gratis. » Supradicto modo dicebat hic beatus : *Pater noster*, ad omnes horas.

Vers. 14. *Mar.* XI, 25. 14. SI ENIM REMISERITIS HOMINIBUS PECCATA (Græce ἁμαρτίας, id est offensas) EORUM, DIMITTET ET VOBIS PATER VESTER COELESTIS DELICTA VESTRA.— Si, scilicet, cætera ad hoc alibi requisita adsint, scilicet contritio et confessio.

Vers. 15. *Infra* XVIII, 35. 15. SI AUTEM NON DIMISERITIS HOMINIBUS, NEC PATER VESTER DIMITTET VOBIS PECCATA VESTRA. — Τὸ *enim* dat causam ejus quod præcessit, non proxime, sed remotius, vers. 12, more Hæbræo, cur scilicet dixerit : « Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris; » quia nimirum hæc est quasi conditio et lex talionis, ut quod proximo facimus, hoc nobis pari quasi jure faciat et rependat Deus, ut ibi dixi. Remittentibus ergo injurias, remittuntur offensæ; vindicantes vicissim Dei vindictam sibi accersunt. Unde Ecclesiasticus, XXVIII, 3, admirans, imo indignans, ait: «Homo homini reservat iram, et a Deo quærit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, et de peccatis suis deprecatur, » etc.? Unde Glossa hic: «In nostra, ait, potestate posuit, qua conscientia judicium Dei provocemus erga nos, ut sententiam temperemus: non aliud exigit judex, quam ut qualem eum volumus erga nos, tales nos præstemus fratribus. »

Vers. 16. 16. CUM AUTEM JEJUNATIS, NOLITE FIERI SICUT HYPOCRITÆ TRISTES; EXTERMINANT ENIM FACIES SUAS, UT APPAREANT HOMINIBUS JEJUNANTES. — Arabicus: *Jejunia eorum*. Docuit Christus modum orandi; nunc docet modum jejunandi (quia infirma est oratio sine jejunio, ait S. Chrysostomus), scilicet, ut fiat alacriter et secreto, studio placendi Deo, non hominibus, ut dixit, vers. 1, de Eleemosyna, et vers. 5, de Oratione. Pro *tristes*, Græce est σκύθρωποὶ, id est vultuosi, obscuri, tristes, austeri, tetrici, vultu tetrico et scythico trucique, quibus opponuntur ἱλαροὶ, id est alacres et læti. Dicuntur σκύθρωποὶ, quasi σκύθροὶ, id est mœsti, turbidi τὸν ὦπα, id est vultu; vel a σκύζεσθαι, id est irasci, vultu tristi et obnubilo incedere, quasi bibissent acetum; vel alludit ad χύθρα, id est *olla*, vel *cacabus*, quod ὦπα, id est faciem habeant atram, nigram et tetram instar cacabi et ollæ: jejunium enim, quia corpus desiccat, acuit bilem utramque, facitque homines melancholicos et cholericos; cibus vero utramque diluit, facitque suaves, amœnos, benevolos. Quocirca qui res arduas aliis persuadere conantur, eos adeunt non jejunos, quia tum morosi sunt et difficiles, sed in prandio, vel post prandium, cum cibo et potu exhilarati faciles sunt, joviales et jucundi. Porro, hypocritæ affectabant et induebant vultum tetricum, ut viderentur jejunasse; hoc hic carpit Christus, monetque ut omnem vultus mœstitiam discutiant, faciemque ostendant amœnam et lætam, quæ hilaritatis et hilaris jejunii sit indicium, aut potius dissimulatio, ut non jejunasse, sed laute convivati esse videantur. «Hilarem enim datorem diligit Deus. » II *Corinth.* IX, 7.

EXTERMINANT. — Græce ἀφανίζουσι, quod S. Hieronymus vertit *demoliuntur*; S. Hilarius, *conficiunt*; Syrus et Chrysostomus, *corrumpunt*. Alii propius, *obscurant facies suas*, affectando scilicet et induendo vultus severitatem, pallorem, mœrorem. Alii, *labefactant, oblitterant, perdunt et velut e medio tollunt*, ut quasi non appareat, quod Noster vocat *exterminant*. Est enim ἀφανίζειν obscurare, ac quasi e conspectu tollere, velut qui fucis utuntur, celant faciem suam, sic et qui ficta macie tristique pallore luridi sanctimoniam simulant, id est hypocritæ, quales erant Scribæ. Audi S. Hieronymum : « Exterminantur exules, qui extra terminos mittuntur. » Deinde *exterminant* exponens per *demoliuntur*, id explicat, subdens : «Demolitur autem hypocrita faciem suam, ut tristitiam simulet, et animo forte lætante, luctum gestet in vultu. »

17. TU AUTEM CUM JEJUNAS, UNGE CAPUT TUUM, ET FACIEM TUAM LAVA, Vers. 17.

18. NE VIDEARIS HOMINIBUS JEJUNANS (Arabicus : *Ne appareant hominibus jejunia tua*), SED PATRI TUO, QUI EST IN ABSCONDITO (qui suam essentiam et majestatem celat et abscondit, quique tam est in locis absconditis quam publicis, tamque videt abcondita cordis quam ostenta operum); ET PATER TUUS, QUI VIDET IN ABSCONDITO, REDDET TIBI. — Sufficit, ait Remigius, ut qui est inspector conscientiæ, sit remunerator. Familiare fuit Palæstinis, imo omnibus Orientalibus, diebus festis et lætis ungi, faciemque lavare et expolire, præsertim in conviviis, idque tum ad refrigerium, tum ad nitorem, tum ad coloris et odoris suavitatem. Vers. 18.

Cum enim Palæstina sit in climate calido et æstuoso, hinc fit ut incolæ sudent, sudorque faciem deturpet et fœtentem efficiat : lavant ergo faciem, ut sudorem abluant; ungunt, ut fœtorem abigant. Hæc patent ex *Ruth* III, 3; *Judith* X, 3 ; II *Reg.* XII, 20 ; *Lucæ* VII, 46. Ungebantur igitur, tum sanitatis, tum recreationis, tum deliciarum, tum fragrantiæ et mollitiei causa. Unde illud de Magdalena ungente Christum : « Et domus impleta est ex odore unguenti. » *Joan.* XII, 3. In tristitia vero et luctu abstinebant ab unctione et lotione. Ungebantur Palæstini. Cur?

Nota hic esse catachresin, cui similem audivimus cap. III, 6 et alibi; non enim veram unctionem hic præcipit Christus, sed tantum hilaritatem et dissimulationem jejunii, *q. d. Unge caput*, hoc est esto hilaris et præ te fer lætitiam, quasi unctus esses oleo, id est unguento, quod est lætitiæ causa et symbolum, juxta illud : « Ut exhilaret faciem in oleo, » *Psal.* CIII, 15; imo, ut jejunium dissimules et convivium simules, adhibe symbola convivantium, scilicet unctionem et lotionem. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Audi S. Hieronymum : «Juxta ritum Palæstinæ loquitur, ubi diebus festis solent ungere capita. Præcipit igitur, ut quando jejunamus, lætos et festivos nos esse monstremus. » Huc facit aurea S. Syncleticæ, in *Vitis Patrum*, lib. V, libello VIII, n. 19, sententia : «Sicut, inquit, thesaurus manifestus cito expenditur ; ita et virtus quælibet, cum innotuerit, vel publicata fuerit, exterminabitur. Sicut enim cera solvitur a facie ignis, ita et anima laudibus inanitur et amittit virtutum rigorem. »

S. Syncleticæ.

Mystice : S. Augustinus, tract. 2 *De Serm. Domini in monte*, cap. XX, per unctionem capitis accipit lætitiam mentis, quæ adhibenda est in omni bono opere ; S. Hieronymus vero accipit ipsam virtutum operationem.

Vers. 19. 19. NOLITE THESAURIZARE (Syrus : *Ne reponatis*; alii : *Ne congregetis*, vel *coacervetis*) VOBIS THESAUROS IN TERRA, UBI ÆRUGO ET TINEA DEMOLITUR, ET UBI FURES EFFODIUNT ET FURANTUR. — Transit ab ostentatione ad avaritiam, eamque taxat usque ad finem capitis. Utraque enim laborabant Scribæ et Pharisæi, imo longe major pars hominum, qui non nisi opes corradere omni labore satagunt, ac non raro per fas et nefas, quæ ingens est vanitas et cæcitas. Ostendit ergo hic Christus quæ sint veræ opes, quæ falsæ ; nimirum, veras esse cœlestes, falsas esse terrestres, ut non has, sed illas ambiamus, nec in hisce, sed in illis cor mentemque defigamus. Opes enim in terra « ærugo et tinea demolitur. » Græce est σὴς καὶ βρῶσις, id est *tinea et comestura*, uti est rubigo ferro, ærugo æri et auro ; utrumque enim sensim exedit, corrodit et consumit. Notat tres corruptionis modos ; tinea enim exedit vestes ; ærugo aurum et argentum ; fures cætera omnia furantur et rapiunt.

Christus hic tribus argumentis avocat homines a studio divitiarum. Primum est, quod ipsæ fluxæ sint et corruptibiles. Secundum, vers. 22, quod mentem obtenebrent et excæcent. Tertium, vers. 24, quod ipsæ mentem totam ad se rapiant, ut Deo servire nequeat, quia nemo potest duobus dominis, scilicet Deo et Mammonæ, servire.

Vers. 20. 20. THESAURIZATE AUTEM VOBIS (non filiis, non nepotibus, non ingratis hæredibus, sed *vobis*, id est animæ vestræ) THESAUROS IN COELO, UBI NEQUE ÆRUGO, NEQUE TINEA DEMOLITUR, ET UBI FURES NON EFFODIUNT, NEC FURANTUR. — *q. d.* Opes gloriæ cœlestis sunt incorruptibiles, inamissibiles, stabiles et æternæ : in illis ergo cor mentemque figite, illas omni virtutum studio comparate, non vero terrenas, quæ exiles sunt et caducæ, variisque modis cito corrumpuntur et pereunt ; sed eas erogate pauperibus : « Quæ stultitia, ait S. Chrysostomus, illic relinquere unde exiturus es, et non illuc præmittere quo iturus es ! Thesauriza ubi patriam habes. » Idem hic, *hom.* 48, sub finem : « Si, inquit, intueri volueris animam hominis aurum amantis, invenies eam, ut vestimentum a decem millibus vermium corrosum, ita eam perforatam undique a sollicitudinibus et a peccatis putrefactam, et ærugine plenam. Verum haud talis est anima pauperis voluntarii, sed potius fulget ut aurum, splendet ut gemma, efflorescit ut rosa. Non est illic tinea, neque fur, neque sollicitudo negotiorum hujus vitæ, sed sicut Angelus ita conversatur. Non subjacet dæmonibus, non assistit regi, sed assistit Deo : non militat cum hominibus, sed cum Angelis ; non habet thesaurum terram, sed cœlum ; non indiget servis, magis autem habet servorum loco passiones ; habet servos appetitus, qui regibus dominantur, ut nec respicere audeant. Quid igitur hoc paupere melius ? at non habet equos et currum. Quid vero his opus est ei qui super nube vehi debet, et esse cum Christo ? »

21. UBI ENIM EST THESAURUS TUUS, IBI EST ET COR TUUM. — «Thesaurus tuus,» id est quod habes in pretio, id quod amas, quod æstimas, quo delectaris, id quod tibi est charissimum, in quo omne tempus et studium collocas : «ibi est et cor tuum.» « Hoc non solum de pecunia, ait S. Hieronymus, sed et de cunctis passionibus sentiendum est. Gulosi deus venter est : ibi ergo habet cor, ubi est thesaurus. Luxuriosi thesaurus epulæ sunt ; lascivi, ludicra ; amatoris, libido. Huic servit unusquisque quo vincitur. » Vers. 21. *Luc.* XII, 34.

Vis ergo scire quis sit thesaurus tuus, quid ames, quid æstimes ? Adverte quid sæpius in corde verses, quid mente agites et cogites. Si crebro cogitas et ruminas cœlestia, cœlum amas ; si terrestria, thesaurus tuus est in terra, in terra cor tuum quasi talpa sepelivisti. Si ergo sapis, « mens tua non sit in ære, sed in æthere. »

Huc facit quod S. Antonius de Padua (ut habet ejus Vita) in exequiis cujusdam usurarii concionaturus, hoc thema accepit : « Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum, » dixitque : «Mortuus est hic dives, et sepultus est in inferno. Ite ad thesaurum ejus, et in medio illius invenietis cor ejus. » Abierunt amici, et cor adhuc calidum in medio nummorum ejus invenerunt.

Cor usurarii mortui in suo thesauro invenitur.

Sanctius et sapientius S. Paulinus, Nolæ episcopus, Nola capta a Wandalis, Deum orabat : « Domine, non excrucier propter aurum et argentum ; ubi enim omnia mea sint, tu scis, » quia scilicet cor habebat fixum in Deo, non in auro.

22. LUCERNA CORPORIS TUI EST OCULUS TUUS. SI OCULUS TUUS FUERIT SIMPLEX, TOTUM CORPUS TUUM LUCIDUM ERIT. — « Lippientes oculi, ait S. Hiero- Vers. 22. *Luc.* XI, 34.

nymus, solent lucernas videre numerosas : simplex oculus et purus simplicia intuetur et pura. »

Vers. 23. Luc. XI, 34, 35. 23. SI AUTEM OCULUS TUUS FUERIT NEQUAM, TOTUM CORPUS TUUM TENEBROSUM ERIT. SI ERGO LUMEN, QUOD IN TE EST, TENEBRÆ SUNT, IPSÆ TENEBRÆ QUANTÆ ERUNT? — Dicitur oculus simplex, qui sanus est et externis humoribus, qui visum perturbant, non miscetur, ideoque purus est, sincerus et clarus. *q. d.* «Si oculus tuus fuerit simplex,» id est purus, candidus et mundus, totum corpus tuum lucidum erit et quasi oculatum, quia prævia oculi sui luce et directione omnes actiones suas recte obibit. «Si autem oculus tuus fuerit nequam, » Græce πονηρὸς, id est male affectus et vitioso humore imbutus, ideoque impurus et obnubilatus, « totum corpus tuum tenebrosum erit, » quia carebit luce et duce, puta illustratione et directione oculi sui. «Si ergo lumen *oculare*, quod in te est, » id est esse debebat, jam offuscatum, non lumen, sed tenebræ et cæcitas sit, « ipsæ tenebræ quantæ erunt?» id est ipsum reliquum corpus natura sua tenebrosum, ac, ut ita dicam, cæcum, cum nullum nisi ex oculis lumen habeat, jam oculis suis et luminibus, quasi ducibus orbum, quam tenebrosum erit, quamque in tenebris errabit, palpabit et cespitabit? « Quantas, ait S. Hilarius, necesse est ipsarum in te tenebras esse tenebrarum ! »

Est *primo* parabola, uti et pleræque aliæ Christi gnomæ hic. Per oculum ergo, cum S. Hieronymo, Chrysostomo, Jansenio, Maldonato, Toleto in cap. XI *Luc.*, et aliis, mentem et sensum internum accipe, *q. d.*, ait S. Chrysostomus : A corporalibus interiora disce, quod enim oculus est corpori, hoc intellectus est animæ. Sicut enim oculus dirigit corpus; sic intellectus practicus animam; quod enim hic sensit et gustat, hoc sensit et gustat anima. Unde error et vitium animæ in operando nascitur ex errore et vitio intellectus; quod tamen vitium sæpe oritur ex prava inclinatione et cupiditate affectus. Quod enim affectus concupiscit, eodem trahit intellectus, ut judicet illud sibi bonum et prosequendum. Hoc est quod paulo ante dixit : « Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.» Illud enim cor hic explicat vocatque oculum mentis, hoc est intellectum practicum, qui omnes actiones luce sua præit et dirigit. Vult enim docere Christus animum non posse esse purum et rectum, ac consequenter nec actiones ab eo manantes esse puras et rectas, ubi cor est avaritia et auri cupiditate obcæcatum : de hoc enim egit in præcedentibus et aget in sequentibus. Sensus ergo est, *q. d.* Sicut oculus purus clare illuminat regitque corpus corporisque motus omnes; sin vero oculus crasso pravoque humore obnubiletur, obtenebratur totum corpus, ut illud in tenebris oberret et cespitet : sic pariter, si mens hominis sit pura, illuminabit totam animam omnesque ejus actiones, ut rite recteque fiant; sin mens sit pravo affectu et cupiditate avaritiæ imbuta et obcæcata, eodem afficiet totam animam omnesque ejus operationes, ut non nisi terram et terrenas opes spectent et ambiant, iisque quasi talpæ sese oppleant et excæcent. Ex affectu enim pecuniæ mens multis erroribus et ignorantiis practicis obtenebratur, ut putet sibi licere quod revera est illicitum, esseque utile quod est damnosum, atque has cæcitates suas cæcis et effrænatis suis passionibus, affectibus et actibus communicat, ut cæce ruant in rapinas, fraudes, usuras aliaque scelera, quæ mens ipsa corrigere et frænare debuerat; itaque eos in se cæcos magis ipsa mens excæcat, agitque in cæcas peccatorum ruinas.

Quod oculus est corpori, hoc intellectus est animæ.

Potest *secundo*, cum S. Augustino et S. Gregorio, lib. XXVIII *Moral.* cap. VI, ac Beda, per oculum accipi intentio mentis ; hæc enim mentem et intellectum movet, regit et flectit quocumque vult ; atque hæc ipsa, si pure intendat Deum et divina, velut finem et scopum suum, faciet ut opus ex ea manans (intellige si illud in se sit bonum, aut certe non malum) totum sit purum et sanctum : sin intentio sit prava et impura, faciet ut opus ex ea manans, licet in se bonum, sit impurum, malum et vitiosum. Nam toto capite, a vers. 1 hucujusque, Christus egit de recta intentione, eamque requisivit in eleemosyna, oratione et jejunio, hoc est in omni opere bono. Nonnulla huic parabolæ addit Lucas, XI, 36, quæ ibi velut loco proprio explicanda sunt.

Et intentio.

24. NEMO POTEST DUOBUS DOMINIS SERVIRE. — Non tantum contrariis, sed etiam disparatis, sive diversis duntaxat. Est adagium significans rarum et difficile esse duobus dominis, qui fere adversis sunt moribus et humoribus, satisfacere, aut æque eis addici, servire et obsequi. Non ait *famulari* ; subinde enim quis duobus dominis famulatur, sed *servire*, id est se addicere, amare per omnia, obsequi et obedire. Id Christus applicat avaritiæ et religioni, Deique cultui, *q. d.* Non potestis servire Deo et Diti, cœlo et cœno, ætheri et æri, numini et nummis. Quare si Deo servire et cor addicere placet, illud ab ære et auro avellendum est. Est hoc tertium Christi argumentum cæteris efficacius, quo Scribas omnesque homines avocat a studio divitiarum, quod scilicet impossibile sit eis servire et Deo. Vis ergo servire Deo ? noli servire Mammonæ. Vers. 24. Luc. XVI, 13.

AUT ENIM UNUM ODIO HABEBIT, ET ALTERUM DILIGET ; AUT UNUM SUSTINEBIT, ET ALTERUM CONTEMNET. — Pro « sustinebit, » S. Augustinus legit *patietur*, idque exponit de Mammona. *q. d.* Mammona, id est opes, est dominus tam imperiosus et difficilis, ut avari duram sub eo serviant servitutem, nec eum ament, sed sustineant et patiantur ejus herile et durum imperium. Franciscus Lucas vero, censens interpretem legisse in Græco ἀνέξεται, id est sustinebit, patietur, sic disjunctivam hanc exponit, *q. d.* Servus qui duobus dominis servit, aut unum odiet et alterum diliget; aut si neu-

trum diligat, sed utrumque oderit, unius imperium feret et sustinebit, alterius contemnet. Verum Græci hic, æque ac Lucæ cap. XVI, 13, constanter habent non ἀνέξεται, id est patietur, sed ἑνὸς ἀνθέξεται, id est *uni adhærebit*, ut vertit Noster, *Luc.* XVI, 13; Syrus et Arabicus : *unum honorabit*; Vatablus : *uni se dedet*, uni cor suum affiget, uni obsequium impendet, id est unum diliget, ut paulo ante dixi. Sensus enim hujus positionis disjunctivæ est, *q. d.* Servus duobus dominis serviens, ambobus non serviet, sed aut hunc odio habebit, illum diliget; aut vice versa hunc diliget et sustinebit, illum odiet et contemnet, v. g. Si odiat herum Jacobum, diliget herum Joannem; sin diligat Jacobum, odiet Joannem; cui enim mores unius placent, huic mores alterius, utpote diversi et sæpe contrarii, displicent : quare illum amabit, illi obediet et serviet, hunc odiet, nec prompte ei obedire aut servire volet.

SUSTINEBIT. — Ergo hic idem est quod favebit, tuebitur, fovebit, sustentabit. Sic Cicero, I *Offic.*, ait : « Magistratus esse sustinere dignitatem et decus civitatis. » Et *Orat. pro Flacco* : « Vos rempublicam humeris vestris, judices, sustinetis. » Et *pro Rabirio* : « Labentem excepit, corruere non sivit, fulsit et sustinuit re, fortuna, fide, hodieque sustinet. » Et Brutus, epist. *ad Ciceronem* : « Apuleium, inquit, tu auctoritate sustinere debes.» Sic matres sustinent, id est alunt et sustentant suos infantes, magistri discipulos, heri servos, et vicissim filii parentes, discipuli magistros, servi heros. Unde Virgilius, II *Georg.* :

> Hinc patriam, parvosque nepotes
> Sustinet.

Sic et Livius ait : « Milites fluviatili pisce et herbis sustinebantur, » id est sustentabantur.

NON POTESTIS DEO SERVIRE ET MAMMONÆ. — *q. d.* Non potestis vos addicere Deo simul et studio opum, ut cor vestrum affigatis utrique, ut utrique curas, operas et labores vestros impendatis; præsertim quia Deus ita vult coli et amari supra omnia, ut nullum rivalem patiatur, nec sinat aliquem sibi in amore æquari aut comparari. Vice versa, opes ita cor et curas divitis avari ad se rapiunt, ut non sinant illa Deo impendi.

Mammonæ etymon. Nota : Hebr., מטמון *matmon*; Chald. *mamon*; Syriace, *mamona*, ait S. Hieronymus, vocantur divitiæ et thesauri, quos in arcis recondunt divites, a radice טמן *taman*, id est *abscondere*. Aut, ut Angelus Caninius in *Nomin. Hebr. Novi Testamenti*, a radice אמן *aman*, id est *firmare, stabilire*. Nam, ut dicitur, *Proverb.* X, 15 : «Substantia divitis, urbs fortitudinis ejus. » Sic opes Hebraice vocantur חיל *chaiil*, a robore, quod divitem faciant valentem et potentem; sed tum potius scribendum esset *mamon* et *mamona* per simplex *m*, quomodo in libris Chaldæis et Syris scriptum habetur. Hinc et lucrum Punice (Punica enim lingua est affinis Hebrææ) vocatur *mammon*, ait S. Augustinus, lib. *De Serm. Domini in monte*, cap. XXII. Hinc quoque Persicus pro *Mammonæ* vertit *divitiis et bonis caducis*.

Porro S. Irenæus, lib. III, cap. X, *mammonas* interpretatur *cupidum*, quod interpres ejus exponit, quasi S. Irenæus *Mammona* derivet ex מום *mum*, id est macula, et הון *hon*, id est opes, ut *mammona* sit idem quod *macula divitiarum*; talis enim est cupiditas vel avaritia, quæ maculat, imo perdit opes eas recondendo ut ab ærugine comedantur, non vero erogando eas in egentes. quæ est quasi opum vita, salus, finis et felicitas, quæ ad hunc usum a Deo et natura creatæ sunt.

Nota : non dicit : Non potestis opes habere et Deum : utrumque enim habuit Abraham, Isaac, Jacob, David, Salomon multique Sancti, qui divitiis non affixere cor, quia eis usi sunt ad pia opera; sed «non potestis Deo servire et Mammonæ;» qui enim servit Mammonæ, opum est servus, quare eas non regit ut dominus, sed ab eis regitur quasi mancipium, ut omnes labores et dolores suscipiat quos cupido opum illi suggerit. Sane dura et miserabilis est hæc servitus : « Servire vero Deo regnare est. » Vere S. Bernardus, serm. 21 *in Cant.* : « Avarus, ait, terrena esurit ut mendicus; fidelis contemnit ut dominus. Ille possidendo mendicat; iste contemnendo servat. » Igitur : Avarus est servus auri.

> Imperat aut servit regina pecunia cuique.

Imperat avaro, servit liberali. Et quid est aurum et argentum, nisi terra rubra et alba? ait S. Bernardus.

Opponit Deum Mammonæ apposite, quia Mammona sive Plutus, vel Pluto (πλοῦτος enim vocantur divitiæ) qui et Dis dicebatur, a Gentibus colebatur quasi divitiarum Deus. Unde Cicero, lib. II *De Natura Deorum* : « Terrena, inquit, vis omnis atque natura Diti Patri dedicata est, qui dives, ut apud Græcos Πλούτων, quia et recidant omnia in terras, et oriantur e terra. » Avari ergo Deus est Mammon, sive Pluto, qui eum secum ad inferos (ibi enim est regnum et regia Plutonis) deducet.

Audi S. Augustinum, libro IV *De Civit.*, cap. XXI : Gentiles commendabant se « deæ Pecuniæ, ut pecuniosi essent; deo Æsculano, et filio ejus Argentino, ut haberent æream aureamque pecuniam. Nam ideo patrem Argentini Æsculanum posuerunt, quia prius ærea pecunia in usu esse cœpit, post argentea. Miror autem, quod Argentinus non genuit Aurinum, quia et aurea subsecuta est. Quem deum si isti haberent, sicut Saturno Jovem, ita et patri Argentino, et avo Æsculano Aurinum præponerent. » Causa cur pecunia facta sit dea, est ejus potentia et imperium : nam, ut ait Ecclesiasticus, cap. X. : «pecuniæ obediunt omnia; » pecunia enim comparantur dignitates, vina, epulæ, vestes, equi, currus, et quid non? unde Osee, cap. XII, 8, de talibus ait : « Verumtamen dives ef-

fectus sum, inveni idolum mihi.» Hinc et Juvenalis, *Satyra* I :

> Inter nos, inquit, sanctissima divitiarum
> Majestas.

Et Petronius Arbiter eas Jovi pares facit vel superiores :

> Quidvis, inquit, nummis præsentibus opta,
> Et veniet : clausum possidet arca Jovem.

Et Auctor Antologiæ :

> Nunc vulgus superos vix putat esse deos ;
> Nimirum ingenti congesta pecunia cura
> Est Deus : humanas nunc regit illa vices.

Vide Aristophanem in *Pluto*.

Præclare S. Hieronymus, epist. 28 *ad Lucinium* : « Non potestis, inquit Dominus, Deo servire et Mammonæ. Aurum deponere incipientium est, non perfectorum. Fecit hoc Crates Thebanus, fecit Antisthenes ; seipsum offerre Deo, proprie Christianorum est et Apostolorum ; qui duo cum vidua paupertatis suæ in gazophylacium æra mittentes, totum censum quem habuerunt, Domino tradiderunt, et merentur audire : *Sedebitis super duodecim solia, judicantes duodecim tribus Israel.* » Denique divitiæ dictæ sunt, eo quod dividant distrahantque mentem, ait S. Ambrosius, lib. *De Abraham*, sicut deviserunt Abraham a Lot. *Genes.* XIII.

Vers. 25. *Luc.* XII, 22, 23. 25. IDEO DICO VOBIS, NE SOLLICITI SITIS ANIMÆ VESTRÆ QUID MANDUCETIS, NEQUE CORPORI VESTRO QUID INDUAMINI. — *Animæ* ; illa enim eget cibo, non præcise pro se, sed ut in corpore retineatur illudque animet et vegetet. Rursum in anima est omnis cibi sensus, gustus et delectatio. Aut *animæ*, id est vitæ, ait S. Augustinus, anima enim est causa vitæ.

Pro « ne solliciti sitis,» Græce est μὴ μεριμνᾶτε, id est ne anxie cogitetis, ne cum cura, anxietate et ærumna solliciti sitis : μεριμνᾶτε enim dicitur a μερίζειν τὸν νοῦν, quod studium congregandi opes animum dividat, et in varias cogitationes, curas, sollicitudines, anxietates distrahat et quasi dissecet. Non ergo prohibet hic Christus providam diligentiam et laborem procurandi sibi suisque necessaria ad vitam, uti voluerunt Euchitæ (qui volebant semper orare, et nunquam laborare), contra quos S. Augustinus scripsit librum *De Opere monachorum* ; sed vetat eorum sollicitudinem anxiam, præoccupatam, intempestivam, timidam, Deo diffidentem, cor in terra defigentem et a Dei servitio distrahentem.

Christus vetat sollicitudinem victus septem argumentis. Atque ut eam confutet nobisque eximat, adhibet septem rationes sive argumenta : Prima est hoc versu in verbis proxime sequentibus, petiturque a cura corporis nostri, quam gerit Deus. Secunda, vers. 26, ab avibus, quas Deus curat et pascit. Tertia, vers. 27, quod omnis nostra sollicitudo inanis sit sine Deo. Quarta, vers. 28, a liliis et fœno, quæ vestit et ornat Deus. Quinta, vers. 32, quod hæc sollicitudo paganorum sit, non Christianorum. Sexta, vers. 32, quia ad Dei scientis omnia et gubernantis providentiam pertinet de victu nobis providere, ut quærentibus regnum Dei alimenta adjiciat. Septima, vers. 34, quia sufficit diei malitia sua. Tot argumentis utitur Christus, quia longe major hominum pars laborat hac nimia sollicitudine, adeoque a mane in vesperam non aliud cogitat, non aliud laborat, quam ut cibum et vestitum sibi suisque compararet, quæ est magna miseria et plusquam asininus labor.

NONNE ANIMA PLUS EST QUAM ESCA, ET CORPUS PLUS QUAM VESTIMENTUM ? — Est hæc prima ratio contra anxiam et nimiam sollicitudinem rerum temporalium, petita a minori, sive a minus verisimili ad id quod magis verisimile, *q. d.* Deus qui nobis animam et corpus dedit, imo ex nihilo creavit, et continue conservat et quasi creat, hic utique etiam dabit quæ minora sunt, puta escas et vestes, sine quibus corpus et anima non possunt subsistere. Ita S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. Vere S. Chrysostomus, homil. 57 *ad Populum* : « Deo, ait, pascente, non est opus nos esse sollicitos. Nam divites eguerunt et esurierunt ; inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono. » *Psal.* XXXIII. Primum argumentum.

Vers. 26. *Luc.* XII, 24. 26. RESPICITE VOLATILIA COELI, QUONIAM NON SERUNT, NEQUE METUNT, NEQUE CONGREGANT IN HORREA ; ET PATER VESTER COELESTIS PASCIT ILLA. NONNE VOS MAGIS PLURIS ESTIS ILLIS ? — Græce μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν, id est magis differtis ab illis ? multum præcellitis illis ?

Secundum argumentum. Est secundum argumentum quo probat Christus nos non debere esse sollicitos de victu et vestitu, petitum ab avibus, ideoque a minori ad majus, *q. d.* Si Deus aves irrationales de victu non sollicitas, nec pro eo laborantes, sed otiosas, ac subinde odiosas, v. g. corvos, ut habet Lucas, cap. XII, 24, pascit, datque eis illaboratum granum et cibum ; quanto magis pascet vos, qui estis homines rationales, creati ad imaginem ejus, imo filii ejus et hæredes, Christi sanguine redempti, pro quibus proinde tot agricolas procurat, quos facit serere, metere et triturare, ac tot molitores molere, tot pistores pinsere panem, etc. ! Comparat homines non bobus terrestribus, sed avibus cœlestibus, ut doceat eos debere esse cœlestes, et instar avium e terra in cœlum mente avolare, indeque cibum tum corpori, tum animæ necessarium, quotidie a Deo expectare et postulare. Aves enim quotidiana annona contentæ, de crastina non sunt sollicitæ, sed in Dei providentia placide conquiescunt, tantumque volatui et cantui vacant. Poterat Christus, ait Chrysostomus, « hominum proferre exempla, ut Mosen, Eliam, Joannem, qui de victu non fuere solliciti ; sed ut magis audientium conscientias verberaret, de irrationalium illos securitate commo-

nuit.» Cur enim homo non faciat, quod faciunt aves? cur sollicitus sit, cum non sint sollicitæ aves?

Quocirca S. Franciscus mire delectabatur avibus, præsertim alaudis, easque ad Dei laudes concinendas invitare solebat. Unde et illi mox a morte suo cantu parentarunt alaudæ. Magna enim copia ad tectum domus, in qua mortuus erat, advolantes, diu cum insolita jubilatione gyrantes, Sancti laudes et gloriam celebrarunt. Solitus erat ipse fratres sui ordinis comparare alaudis et ut eas imitarentur adhortari. Nam alauda : *Primo*, inquit, cristam habet instar galeri, unde et galerita vocatur, teste Plinio, libro XI, cap. XXXVII; sic et Minoritæ cucullum gestant sive caputium, ut meminerint se puerorum, qui cucullis caput suum involvunt, innocentiam et humilitatem imitari debere. *Secundo*, alauda est cinerei coloris; cinerea est et tunica fratrum, ut recordentur illius dicti a Deo ad protoplastum : «Memento, homo, quia pulvis, *sive* cinis es, et in cinerem reverteris.» *Tertio*, alaudæ vivunt in paupertate, sine sollicitudine grana, quæ terra præbet, carpentes; sic et fratres profitentur paupertatem, mendicato vivunt sine sollicitudine, in Dei providentia et fidelium charitate spem annonæ reponentes. *Quarto*, alaudæ mox ut granum invenerint et comederint, in cœlum feruntur volatu directo et sublimi, ita ut aciem intuentium fugiant, canentes et quasi gratias agentes Deo omnium parenti et altori. Idem faciunt fratres, « quia panem Angelorum manducavit homo,» id est panem ex eleemosyna quæsitum, ad quem fratribus mendicantibus dandum Angeli instigant eos qui sunt divites. *Quinto*, alaudæ dicuntur *a laude*, quod assiduo cantu Deum laudent; sic et fratres terrena despiciant, cœlestia appetant, quasi hospites terræ et cives cœli, sciantque se a Deo vocatos ad hoc, ut jugiter Deum laudent, tum psalmodia, tum prædicatione et sanctitate vitæ. Ita refert Lucas Waddingus in *Annal. Minorum*, anno Christi 1226, n. 39, et alii. Audi S. Ambrosium, serm. in cap. I *Malachiæ*, qui extat in fine tom. II : «Aves, inquit, propter viles escas gratias agunt; tu pretiosissimis epulis pasceris, et ingratus es? Quis igitur non erubescat sensum hominis habens, sine psalmorum celebritate diem claudere, cum ipsæ aves ad gratificandum psalterii suavitate persultent; et ejus gloriam non versuum dulcedine personare, cujus laudem volucres modulata cantilena pronuntiant? Imitare ergo, frater, minutissimas aves, mane et vespere creatori gratias referendo. Et si es devotior, imitare lusciniam, cui quoniam ad dicendas laudes dies sola non sufficit, nocturna spatia pervigili cantilena decurrit. Et tu igitur tuis laudibus diem vincens, operi tuo adde nocturna curricula, et insomnem suscepti laboris industriam psalterii serie consolare.»

(Religiosus sit alauda. Primo. — Secundo. — Tertio. — Quarto. — Quinto.)

(Avaritia causa inopiæ.) Denique idem S. Ambrosius, in cap. XII *Luc.*, ad illa vers. 24 : «Considerate corvos, quia non seminant, etc., et Deus pascit illos,» ex hoc loco docet causam inopiæ nostræ esse avaritiam : « Etenim inquit, illis (corvis) idcirco inelaborati pabuli usus exuberat, quod fructus sibi communes ad escam datos speciali quodam nesciunt vindicare dominatu. Nos communia amisimus, cum propria vindicamus; nam nec proprium quidquam est, ubi perpetuum nihil est; nec certa copia, ubi incertus eventus. Cur enim divitias tuas æstimes, cum tibi Deus etiam victum cum cæteris animantibus voluerit esse communem? Aves cœli speciale sibi nil vindicant, et ideo pabulis indigere nesciunt, quia aliis invidere non norunt.»

27. QUIS AUTEM VESTRUM COGITANS (Græce μέριμνων, id est sollicitus, sollicite cogitans, anxie curans, hoc est, sollicita sua cogitatione, disquisitione et molitione : « Sollicitudo enim est ægritudo (*inquietudo, anxietas*) animi cum cogitatione,» ait Cicero, *Tuscul.* IV), POTEST ADJICERE AD STATURAM SUAM CUBITUM UNUM? — Est tertium argumentum a majori sive magis verisimili ad minus. Unde Lucas, XII, 26, addit : « Si ergo quod minimum est non potestis, quid de cætero solliciti estis?» *q. d.* Si frustranea est cogitatio, sollicitudo et labor, qua quis vellet excogitare modum adjiciendi staturæ suæ cubitum unum, ut scilicet longior et altior fieret quam sit, cubito uno : licet enim mille annos cogitaret, et cogitando se discruciaret, nunquam id perficeret; quanto magis inanis est anxia sollicitudo, qua quis vitam per escam anxie conservare et prolongare suapte industria molitur; solius enim Dei est, uti corpus a se creatum augere ut ad justam staturam excrescat, ita multo magis vitam quam dedit, conservare et ad finem a se statutum producere, ac consequenter alimenta ad hoc necessaria paterna sua providentia procurare et subministrare. (Vers. 27. *Luc.* XII, 25. — Tertium argumentum.)

Notat Euthymius hic nominari cubitum, quia cubitus est propria mensura staturæ humanæ. Omnis enim homo recte formatus suorum cubitorum quatuor habet in altitudine, et quatuor in latitudine; scilicet, si extensis sit brachiis, ut hæc extensio latitudini addatur; extensio enim brachiorum est mensura staturæ cujusque hominis, atque hac ratione homo est quadratus, hoc est, tam latus, quam longus, ut discat esse quadratus et solidus in constantia et virtute.

28. ET DE VESTIMENTO QUID SOLLICITI ESTIS? CONSIDERATE LILIA AGRI, QUOMODO CRESCUNT : NON LABORANT, NEQUE NENT. (Vers. 28. *Luc.* XII, 27.)

29. DICO AUTEM VOBIS : QUONIAM NEC SALOMON IN OMNI GLORIA SUA COOPERTUS EST (Græce περιεβάλετο, id est amictus, indutus fuit; Arabicus, *vestitus fuit*) SICUT UNUM EX ISTIS. — Est quartum argumentum ab elegantia liliorum. Si enim Deus lilia tanto candore, decore et pulchritudine vestit et ornat, quanto magis homines in se confidentes veste necessaria donabit! (Vers. 29. — Quartum argumentum.)

Innuit lilia, dum crescunt et nutriuntur, suis involucris quasi vestibus obvolvi. Porro, mira est

liliorum venustas, fulgor, fragrantia, ordo, decor, elegantia, celsitudo, quibus ea condecorat Deus, de quibus Plinius, lib. XXI, cap. v.

Vestis regum liliata. Meminit Christus liliorum et vestis sive paludamenti Salomonis, quia hoc erat candidum, floridum et liliatum, scilicet intertextum, vel opere phrygionico acupictum liliorum effigiebus, et liliorum candentium fulgorem æmulabatur; hoc enim suo candore, decore et pulchritudine est elegantissimum, ideoque fuit vestis regum et principum. Audi Pausaniam in *Eliacis*, lib. V, cum Jovis describit simulacrum : « Cui, præter alia, pallium erat aureum : in eo cum diversa animalia, tum ex omnibus florum generibus, lilia in primis cælata erant. » Et Marcellinus, lib. XIV, invectus in luxum vestium : « Longioris, inquit, fimbriæ tunicæ perspicua lucent varietate liliorum, effigiatæ in species animalium multiformes. » Hinc et suam illam nobilissimam candidissimamque togam, donatam sibi a Parthenio, cubiculi Domitiani præfecto, cum liliis comparat Martialis, lib. VIII, 28 :

Lilia tu vincis : nec adhuc dilapsa ligustra,
Et Tiburtino monte quod albet ebur,
Spartanus tibi cedet olor, Paphiæque columbæ,
Cedet Erythræis eruta gemma vadis.

Ita Pineda, lib. VI *De Rebus Salomonis*, cap. v.

Lilia symbolum gloriæ cœli. Anagogice : lilia et liliata vestis repræsentant stolam immortalitatis et gloriæ qua suos electos in cœlo amiciet Christus. Unde Psalmus XLIV inscribitur : «Pro liliis (1); *sive*, pro iis qui commutabuntur,» scilicet a morte in immortalitatem, a miseria in gloriam. Quocirca Hilarius hic per « lilia non laborantia neque nentia,» significari intelligit « Angelorum cœlestium claritates, quibus extra humanæ scientiæ eruditionem a Deo gloriæ candor inductus est ; et cum in resurrectione similes omnes Angelis erunt, sperare nos cœlestis gloriæ voluit operimentum, exemplo Angelicæ claritatis. Lilium enim etiam avulsum a radice et a terra, ex se efflorescit et virescit, et rursum suo honore vestitur. Ita sane Angelorum virtutes ex sua origine, ut sint semper, accipiunt. »

Lilia pulchriora veste Salomonis. Cur? Porro, quam illa sint speciosa, deceantque principes sponsos, præsertim Salomonem et Christum, proinde quam iis delectaretur Salomon, patet ex ejus canticis, ubi sæpius ait de sponso : « Qui pascitur inter lilia. » Et cap. II, 16, et cap. VI, 2, et cap. VII, 2, : « Venter tuus, inquit, sicut acervus tritici vallatus liliis. » Imo cap II, 1 : « Ego, inquit, flos campi et lilium convallium. »

Porro, Christus præfert liliorum pulchritudinem liliatis ex filo argenteo Salomonis vestibus, quia illa utpote naturalis et nativa omnem artis elegantiam, quasi adumbratam et imitatione expressam, superat. Ars enim imitatur naturam, sed non adæquat : hinc major est pulchritudo naturæ, quam artis. Ars enim est quasi simia naturæ : sicut ergo simia imitatur hominem et hominis gestus, sed non assequitur, nunquam enim fit homo, sed « simia est simia, licet aurea gestet insignia; » sic et ars nunquam pertingit ad dignitatem et decorem naturæ. Ars enim est quasi fucus naturæ, quasi umbra et imago naturæ : quantum ergo præstat veritas fuco, umbra imagini, tantum natura præstat arti. Ita sanctus Chrysostomus : « Quantum, inquit, distat a veritate mendacium, tantum inter illorum amictus et horum florum discrimen interjacet. » Et S. Hieronymus : « Revera, inquit, quod sericum, quæ regum purpura, quæ pictura textricum potest floribus comparari? Quid ita rubet ut rosa? quid ita candet ut lilium? Violæ vero purpuram nullo superari murice, oculorum magis quam sermonis judicium est. » — Ars simia naturæ.

Denique flos naturæ est flos verus et vivus, flos vesti intextus est flos pictus et exanimis : tantum ergo inter se differunt, quantum homo verus et homo pictus; ars enim est pictura et adumbratio naturæ. Vetus est dictum : « Pulchros esse fœtus artis, aureos naturæ. » Tacite hic notat Christus, quam exiles et viles sint vestes aureæ, sericæ, purpureæ, in quibus opulenti vane gloriantur, quasque tanto labore et sollicitudine ambiunt. Quid enim, ut ait S. Bernardus, est aurum et argentum, nisi terra alba et rubra? quid margaritæ, nisi excrementa concharum? quid purpura, nisi sanguis vilis pisciculi, qui purpura dicitur? quid bombycina, nisi netus et stamina vermium, puta bombycum?

Tropologice Glossa : « Lilia, ait, sunt virgines, qui per augmentum virtutum in Deo crescunt, et induuntur gratiæ vestibus in præsenti, et gloriæ in futuro. » Hinc illud *Cant.* II, 1 : « Ego flos campi et lilium convallium. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. » Et VI, 2 : « Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia. » Vide ibi dicta.

30. SI AUTEM (Arabicus : *Si enim*) FOENUM AGRI, QUOD HODIE EST, ET CRAS IN CLIBANUM MITTITUR, DEUS SIC VESTIT; QUANTO MAGIS VOS, MODICÆ FIDEI? — Vers. 30. *Luc.* XII, 28. Liliis pulchris addit vilem herbam et fœnum, ad majorem energiam. Pro *fœnum* enim Græce est χόρτον, id est *herbam*, *q. d.* Si Deus herbam in agro tanto virore, tamque pulchris foliculis et involucris vestit, quæ hodie est et viret, cras demittitur et siccatur, fitque fœnum, ac in clibanum sive furnum mittitur, ut eum succendat et calefaciat ad coquendos in eo panes (1); « quanto magis

(1) Rectius hæc verba Psalmo XLIV prælata interpretatur Gesenius, dicendo ea esse musicis monitum, ut, scilicet, cantantes adjuvent instrumento cujus extrema pars apertior *lilii* formam refert, v. g. lituo, aut alio ex tibiarum genere quarum suavior sonus huic psalmo apprime convenire videtur. — Vide ibi dicta.

(1) Vocabulum χόρτος, inquit Kuinoel, ut lat. *gramina*, Justin. 36, 4, non tantum gramen, sed et flores, quidquid in hortis et pratis nascitur indicat; hoc tamen loco

vos, » qui estis homines fideles, amici et filii sui, Deus vestiet? Vos, inquam, qui sine causa estis *modicæ fidei*, Græce ὀλιγόπιστοι, id est *parum fidentes* in Deo Deique paterna providentia.

Nota : hac increpatione Christus ostendit vulgarem de cibo et veste sollicitudinem nasci ex nimia et non ferenda divinæ providentiæ diffidentia; si enim illi plane confiderent homines, non essent adeo solliciti, sed in ea secure conquiescerent, tumque Deus moderate laborantibus sibique fidentibus de necessariis omnibus provideret.

Vers. 31. *Luc.* XII, 29. 31. NOLITE ERGO SOLLICITI ESSE, DICENTES : QUID MANDUCABIMUS, AUT QUID BIBEMUS, AUT QUO OPERIEMUR? — qua veste tegemus corpus nudum contra aeris injurias?

Vers. 32. *Luc.* XII, 30. Quintum argumentum. 32. HÆC ENIM OMNIA GENTES INQUIRUNT. — Est quintum argumentum, quod hæc terrenorum, puta cibi, potus, vestitus sollicitudo pagana sit, non Christiana, ideoque congruat paganis, qui Deum Deique providentiam ignorant, non Christianis, qui utramque credunt et sperant, imo in dies sentiunt et experiuntur.

SCIT ENIM PATER VESTER (Græca et Syrus addunt οὐράνιος, id est *cœlestis*) QUIA (quod, quantum et quamdiu) HIS OMNIBUS INDIGETIS. — Est sextum argumentum, *q. d.* Nolite esse solliciti et anxii in vestra cibi vestisque indigentia; nam Deus probe illam novit, imo videt et intuetur, quia Deus est : ergo eidem providebit, quia amat curatque vos tanquam filios, quia Pater vester; idque facere potest, quia cœlestis est et omnipotens. Quin ergo in eum sollicitudinem vestram omnem devolvitis? Scit enim, vult et potest vestræ necessitati succurrere : scit, quia Deus; vult, quia Pater; potest, quia Rex cœlestis in cœlo et terra pleno jure dominatur. Addit S. Lucas, XII, 29 : « Et nolite in sublime tolli; » Græce μὴ μετεωρίζεσθε, id est nolite in meteora aut alia præsidia humana respicere, de quo ibidem plura. Unde S. Franciscus suis non aliud dabat viaticum, quam illud Psaltis, LIV, 23 : « Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet, » ubi pro curam tuam Hebr. est יהבך *iehabcha*; quod Chald. vertit *spem tuam*; S. Hieronymus, *charitatem tuam*; Vatablus, *pondus* vel *sarcinam tuum*, hoc est tua negotia, tuas sollicitudines, tuas ærumnas, tuam paupertatem et quidquid te onerat et gravat; Psaltes Rom., *cogitatum tuum*. Radix יהב *iahab* significat affectum postulantis, *q. d.* Jacta quidquid tibi sollicitudinem, aviditatem, precem anxiam movet et elicit, et ipse te enutriet; Hebr., *sustentabit, perficiet, curabit* (1). Quin et S. Petrus, I *epist.* cap. V, 7 : « Omnem, inquit, sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. » Et S. Paulus, *Philipp.* IV, 6 : « Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. » Vide ibi dicta. Nobis enim mens est arcta, humeri et vires exiles : Deus autem latissimos habet providentiæ oculos, æque ac humeros; ipse enim est verus Atlas, qui cœlum et terram humeris sustinet. Ita Deus castra Hebræorum (erant in iis facile duo milliones hominum præter equos, boves feraque animalia) in sterili deserto aluit manna vestesque eorum incorruptas servavit, imo fecit ut illæ cum pueris crescentibus sensim crescerent; idem fecit de calceis, idque per 40 annos. Sic etiamnum Deus ubivis gentium mirabiliter providet, alitque tot pauperes opifices, qui numerosam habent prolem et familiam, ad quam alendam quotidianus eorum labor et lucrum exile nullo modo sufficit, præsertim quia sæpe male valent; aut si sani sunt, non inveniunt quod operentur et lucrentur : quod velut certum divinæ providentiæ argumentum admiratur et celebrat alibi S. Chrysostomus. Fac enim computum, ac rationes subduc tam lucri quam expensi, invenies longe plus eos expendisse, quam lucrati sint. Facit ergo illis Deus, quod faciebat Hebræis colligentibus manna in deserto; qui enim minus collegerant quam mensuram Gomor, his Deus insensibiliter plus addebat, tantum, scilicet, quantum sufficeret ad implendum Gomor, *Exodi* XVI, 18. *Gomor* enim erat mensura diurni victus cuique sufficiens. Quocirca Psaltes : « Dominus, ait, regit me (Hebr. Dominus pastor meus, vel pascit me), et (idcirco) nihil mihi deerit : in loco pascuæ, ibi me collocavit. » *Psal.* XXII. Cur ergo de crastino es sollicitus? cur Deo non fidis? injuriam facis Deo, divinam providentiam et curam Deo quasi adimis et tibi arrogas. Merito ergo te deseret Deus, teque vacuum, egenum, famelicum et nudum relinquet. Longe ergo satius est « sollicitum ambulare cum Deo solo, » *Michæ.* VI, 8, eique dicere : « Ego autem sum mendicus et pauper, Dominus sollicitus est mei. » Dei enim sollicitudo pro nobis multo major est omni cura, quam pro nobis ipsimet gerere possumus. Est enim in Deo divina et immensa.

Sextum argumentum. Viaticum S. Francisci. Mira Dei providentia.

Vers. 33. *Luc.* XII, 31. 33. QUÆRITE ERGO (Græce δὲ, id est *autem*) PRIMUM REGNUM DEI ET JUSTITIAM EJUS, ET HÆC OMNIA ADJICIENTUR (Græce προσεθήσεται, id est *apponentur*, ut legunt S. Cyprianus et S. Augustinus, sicut panis et cibus pauperi famelico in mensa a divite apponitur) VOBIS. — *Primum*, non tam tempore, quam dignitate, ait S. Augustinus, item æstimatione et appretiatione, *q. d.* Maxime et præcipue quærite regnum Dei, illud præ cæteris æstimate, et summi pretii ducite, parvi vero bona temporalia, utpote quæ tantum in ordine ad regnum Dei quærenda sunt, quæque a Deo mantissæ loco adjiciuntur, scilicet

speciatim de liliis est intelligendum, quorum caules arefacti, utpote grandiores et crassiores, ut omnino herbæ, frutices, flores, apud Orientales adhibebantur ad alendum ignem in fornacibus.

(1) Alii alia, et quidem, me judice, meliori via, ad eumdem sensum adducuntur : *Committe Deo* (quod) *dedit tibi*, i. e. vitam seu sortem tuam.

ubi hominum saluti id expedit. Errant ergo qui dicunt :

> O cives, cives, quærenda pecunia primum :
> Virtus post nummos.

Tales errores sunt et hodie eorum qui pinguia officia, beneficia, dignitates et prælaturas omni diligentia quærunt et procurant, parum de onere et aptitudine sua, ac de salute æterna cogitantes.

REGNUM DEI (cœleste, puta æternam beatitudinem et gloriam) ET JUSTITIAM EJUS? — scilicet Dei (Græce enim est masculinum αὐτοῦ), hoc est, media quæ ducunt ad regnum Dei, scilicet Dei gratiam, virtutes et bona justaque opera, quibus coram Deo fimus justi vel justiores, quæque Deus nobis præscripsit et mandavit, ut nimirum ei ejusque præceptis obediamus.

ET HÆC OMNIA ADJICIENTUR VOBIS. — Ergo ipsa non erunt merces bonorum operum, quia hæc tota nobis servatur in cœlo, ait S. Augustinus, sed *adjicientur* quasi mantissa et auctoramentum exiguum ad pondus mercedis adjectum : ipsa enim sunt bona infima, ait S. Chrysostomus, respectu cœlestium, ubi « supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus » exspectamus. II *Cor.* II, 17.

Vers. 34. 34. NOLITE ERGO SOLLICITI ESSE IN CRASTINUM (in tempus futurum); CRASTINUS ENIM DIES SOLLICITUS ERIT SIBI IPSI, — hoc est de seipso : videtur legisse ἑαυτῇ; jam legunt τὰ ἑαυτῆς, id est de rebus suis, sed eodem redit sensus. Est septimum argumentum. *q. d.* Sinite crastino, id est futuro tempori curam et sollicitudinem crastini, id est sui ipsius : ut quid ante tempus vultis esse anxii et miseri? licet enim hodie curas crastini vobis accersatis, nihil idcirco minus curarum vobis secum afferet dies crastinus, quibus sibi sollicitus et vobis molestus sit, ita ut non sitis illius onera leviora reddituri, sed hodiernum diem nova crastini fascis injectione duntaxat oneraturi : suo ergo tempori sua servetur sollicitudo, hodierno hodierna, crastino crastina; ita sollicitudo in partes divisa minuetur, fietque levior et portatu facilior. Sane, si anima ingrediens in corpus hominis, dum nascitur, videret universas egestates, molestias, dolores et angores quos per omnem vitam, per singulos dies, horas et momenta est subitura, exhorresceret, desperaret, nec in corpus ingredi sustineret. Quocirca Deus celat et abscondit futuras ærumnas, quæ nobis obveniunt, ut singulis diebus singulas carpamus, et divisas carptim sustineamus : quod factu longe facilius est. Sapienter S. Chrysostomus hic : « Nequaquam, inquit, ulterioris diei cura te conterat : cujus enim diei spatium te visurum nescis, quam ob causam illius sollicitudine torqueris? » Et Sanctus ille θεοδίδακτος : « Quid prodest sollicitum esse de futuris contingentibus, quæ forte nunquam evenient? »

Septimum argumentum.

Nota *primo* τὸ *hodie* significat tempus præsens; *crastinum*, quodvis tempus futurum. Ita S. Hilarius et Hieronymus : simile est vers. 6, et cap. præced., vers. 27 et 29.

Secundo, per prosopopœiam crastino hic tribuitur sollicitudo, quia videlicet dies crastinus suggerit homini materiam novæ sollicitudinis, quæ pro tempore et re nata curari debet. Ita S. Chrysostomus. Simili schemate ait Poeta :

> Nescis quid serus vesper vehat.

Et Psaltes : « Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam. » *Psal.* XVIII, 3.

Tertio, Christus hic non prohibet omnes crastinas, imo menstruas et annuas provisiones frumenti, vini, olei, etc.; has enim prudentia œconomica requirit, ideoque has prudenter fecit Joseph in Ægypto, *Gen.* XLI, 35; et Apostolus, *Act.* XI, 29. Unde S. Antonius apud Cassianum, *Collat.* IX, cap. II, ait nonnullos nihil in crastinum servare volentes fuisse deceptos, nec potuisse arreptum opus congruo exitu terminare. Vide S. Augustinum, lib. *De Operibus monachorum*, cap. XXVIII et XXIX. Sed tantum vetat sollicitudines de futuro inutiles, anxias et intempestivas, videlicet, cum quis sollicitus est circa ea quorum cura secundum rectam rationem non congruit præsenti tempori, sed futuro : talis enim tantum diei præsenti et sibi ipsi onus curasque frustra accersendo et aggravando injuriam facit, et frustraneam molestiam creat.

Provisiones non vetat Christus.

Sollicitudo ergo est duplex : Prior moderata et sedula, quam recta ratio tali rei vel negotio adhibendam dictat, quæ a Græcis dicitur ἀκρίβεια, id est *diligentia*, et σπουδή, id est *studium*. Unde Isidorus, lib. II *Etymol.* : « Sollicitus, inquit, dicitur quasi solers citus : in quantum scilicet aliquis ex quadam solertia animi velox est ad prosequendum ea quæ sunt agenda; » unde *solers* dicitur quasi *solus ars*, ait Festus, id est totus artificiosus, industrius et ingeniosus. Hæc ergo sollicitudo est laudabilis et necessaria in omni prudentia et virtute. Posterior est immoderata, nimia, anticipata, impertinens, qua homo timidus vel cupidus frustra se discruciat et affligit de futuris eventibus, qui plane incerti sunt, nec prævideri vel impediri possunt; hæc Græcis dicitur μέριμνα, (quæ vox hic est in Græco) id est anxia cura, anxietas, ærumna; hanc vetat hic Christus, ut dixi vers. 25. Unde Glossa interlinearis : « Non labor, inquit, et providentia damnatur, sed sollicitudo mentem suffocans. »

Sollicitudo duplex.

Solers unde?

SUFFICIT DIEI MALITIA SUA. — « Malitia, » id est molestia, cura et afflictio « sua. » *q. d.* Quisque dies suam homini affert molestiam et sollicitudinem : ut quid ergo frustra alias sibi de crastino et futuro accersit? Græcum ergo κακία, id est malitia, sumitur pro κάκωσις, id est mali illatione sive afflictione. Sic Jacob ait Pharaoni : « Dies peregrinationis meæ centum et triginta annorum sunt

parvi et mali, » id est miseri. *Gen.* XLVII, 9. Sic vice versa bonitas vel bonum sumitur pro læto, hilari et jucundo, ut : « Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum. » *Psal.* CXXXII, 1. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et S. Augustinus, lib. II *De Serm. Domini in monte*, ubi totum hunc Christi sermonem fuse explicat. Causam dat S. Chrysostomus : « Ut enim eos acrius increparet, inquit, ipsum pene tempus animavit, et velut afflictum ab omnibus introduxit, quasi quod contra illos de imposita sibi afflictione superflua clamaret. » Audi et S. Augustinum : « Necessitatem vocat malitiam, quia pœnalis est nobis; pertinet enim ad mortalitatem, quam peccando meruimus. Cum videmus servum Dei providere necessaria, non putemus agere contra Domini præceptum; nam et Dominus propter exemplum loculos habuit, et in Apostolorum Actis legimus procurata necessaria in futurum, ob imminentem famem : non prohibemur ergo procurare, sed ob ista militare. »

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo prohibet Christus ne alios judicemus et ne sanctum demus canibus. Secundo, vers. 7, docet insistendum esse orationi. Tertio, vers. 13, asserit viam in cœlum esse arctam et a paucis iniri. Quarto, vers. 15, monet fugiendos esse falsos prophetas et doctores, qui in vestimentis ovis celant lupum. Quinto, vers. 24, pronuntiat sapientem esse eum qui ita audit verba sua, ut illa faciat et opere impleat; ideoque similem esse ædificanti domum, non in arena, sed in petra, quæ ventis et procellis omnibus resistit.

1. Nolite judicare, ut non judicemini. 2. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini; et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. 3. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? 4. Aut quomodo dicis fratri tuo : Sine ejiciam festucam de oculo tuo; et ecce trabs est in oculo tuo? 5. Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui. 6. Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos. 7. Petite, et dabitur vobis; quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. 8. Omnis enim qui petit, accipit; et qui quærit, invenit; et pulsanti, aperietur. 9. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei? 10. Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? 11. Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se! 12. Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Hæc est enim lex et Prophetæ. 13. Intrate per angustam portam : quia lata porta et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. 14. Quam angusta porta, et arcta via est, quæ ducit ad vitam; et pauci sunt, qui inveniunt eam. 15. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. 16. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus. 17. Sic omnis arbor bona fructus bonos facit : mala autem arbor malos fructus facit. 18. Non potest arbor bona malos fructus facere; neque arbor mala bonos fructus facere. 19. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. 20. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. 21. Non omnis qui dicit mihi : Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. 22. Multi dicent mihi in illa die : Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? 23. Et tunc confitebor illis : Quia nunquam novi vos : dis-

cedite a me, qui operamini iniquitatem. 24. Omnis ergo qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram; 25. et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit; fundata enim erat super petram. 26. Et omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam supra arenam; 27. et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna. 28. Et factum est, cum consummasset Jesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina ejus. 29. Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ eorum et Pharisæi.

Vers. 1. Luc. VI, 37. Temerarium judicium quod?

1. NOLITE JUDICARE (temerarie et maligne), UT NON JUDICEMINI. — Nota: Christus non prohibet hic publicum magistratus judicium, quo reos condemnat, innocentes absolvit, hoc enim necessarium est in omni republica; sed tantum privatum, cum scilicet temerarium est, aut curiosum, aut detractorium: hoc enim charitati et justitiæ, ipsique Deo, cujus judicium usurpamus, repugnat; proximo enim dati sumus non judices, sed socii: quare, si temerarie malam de eo habemus opinionem, injuriam ei facimus, eique famam in animo nostro et apud alios, si eam ore proloquamur, eripimus. Fama autem ingens est bonum, majusque quam sint opes. Ita S. Hieronymus, Beda, S. Basilius in *Reg. brevior.*, Reg. 164, et S. Augustinus: « Quæ dubium est quo animo fiant, inquit, in meliorem partem vult nos interpretari.» Nam φιλαυτία, id est amor proprius et invidia impellunt hominem, ut in deteriorem partem illa interpretetur. Unde Glossa: « Vix quisquam, ait, invenitur hoc vitio carens, ut suis favens, aliena facile reprehendat. » Audi S. Augustinum, serm. 202 *De Tempore*: « De istis ergo, quæ sunt Deo nota et nobis incognita, periculose nostros proximos judicamus. De ipsis enim Dominus dixit: *Nolite judicare, ut non judicemini.* De illis vero quæ aperta sunt et publica mala judicare et redarguere, cum charitate tamen et amore, et possumus et debemus, odio habentes non hominem, sed peccatum, non vitiosum, sed vitium detestantes, morbum potius quam ægrotum. Nam publicus adulter, raptor, assidue ebriosus, proditor, superbus, si judicati vel castigati non fuerint, implebitur in eis illud quod beatissimus martyr Cyprianus de talibus dixit: *Qui peccantem verbis adulantibus palpat, peccati fomitem subministrat.* » Causam perversitatis temerarii judicii dabat S. Antonius, dictitans nos sæpe falli in ratione gestorum: aliud esse Dei cuncta cernentis judicium, qui non ex superficie corporum, sed ex mentium judicat arcanis. Æquum autem esse nos nobis compati et invicem onera nostra portare, ut concesso examine salvatori proprias conscientias nosmetipsos judicantes intueremur. Ita S. Athanasius in ejus Vita.

Cur?

UT NON JUDICEMINI — temerarie scilicet et maligne, vel severe et rigide, ut jam dixi; neque ab hominibus, neque a Deo, *q. d.* Ita fiet, ut plurima aliorum iniqua judicia effugiatis, aut saltem ut severum Dei judicium non experiamini. Nota: hoc ut plurimum est verum, non tamen semper. Christus enim, Apostoli et Sancti, qui neminem temere judicarunt, a Pilato et Judæis temere et injuste judicati et condemnati sunt: semper tamen id verum est de judicio Dei. Audi S. Augustinum, *De Sermone Domini in monte*: « Temeritas, qua punis alium, ipsa te puniet; nocet semper iniquitas injuriam facienti. »

Vide hujus rei appositum et illustre exemplum apud Anastasium Sinaitam, orat. *De S. Synaxi*, quod recensui Jacobi IV, 11.

Nonnulli codices cum Maldonato hic addunt: « Nolite condemnare, et non condemnabimini; » sed id delent Græca, Romana, Tertullianus, S. Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus et alii: esto id habeatur Lucæ VI, 37.

Narrat Leontius, Episcopus Cypri, in Vita S. Joannis Eleemosynarii, cap. XXXV, Vitalium, qui multas convertebat meretrices, a quodam alapa cæsum et fornicarium judicatum, sed hunc judicem vicissim alapam accepisse a dæmone ab eoque possessum, nec potuisse liberari, nisi supplicem in cella Vitalii jam vita functi, ubi et in pavimento cœlitus scriptum legerunt: « Viri Alexandrini, nolite ante tempus judicare, quoadusque Dominus veniat.» Porro, quam ipse S. Joannes caveret ne quem judicaret, idemque alios cavere doceret, pluribus idem narrat Leontius. Sapienter S. Bernardus, serm. 40 *in Cant.*: « Excusa intentionem, inquit, si non potes opus, puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum. »

2. IN QUO ENIM JUDICIO JUDICAVERITIS, JUDICABIMINI; ET IN QUA MENSURA MENSI FUERITIS, REMETIETUR VOBIS. — *In quo* et *in qua*, id est *quo* et *qua*, hoc est, quali judicio judicaveritis alios, tale et vos subibitis, scilicet temerarium, curiosum, infamans ab hominibus, a Deo autem curiosum, exactum, rigidum et severum; Deus enim temerarius esse nequit: sin autem candide et benigne dicta factaque aliorum judicaveritis, in meliorem partem illa interpretando, etiam candidum et benignum de dictis factisque vestris judicium Dei et hominum experiemini: « Ut enim peccata examinentur tua, ait S. Chrysostomus, legem prius

Vers. 2. Luc. VI, 38; Mar. IV, 24.

ipse posuisti, severius de his quæ proximus peccaverat, judicando, quia judicium sine misericordia illi (qui non fecit misericordiam. » *Jacob.* II, 13. Plura de damnis et remediis judicii temerarii vide apud S. Augustinum, serm. 202 *De Tempore*, et fusius apud nostrum Alphonsum Rodriguez, tract. IV *De Perfectione*, qui est *De charitate fraterna*, cap. XV, et seq.; ac Joannem Busæum in *Panario*, vers. *Judicium temerarium.* Sane Cassianus, lib. V *De Institut. renunt.*, cap. XXX, Machetem abbatem de se narrantem inducit, quod in tres defectus de quibus alios judicaverat, ipsemet justa Dei permissione inciderit, deiisque judicatus sit. S. Dorotheus, *Doctrinæ*, cap. VI, qui totus est *De non judicando*, narrat Angelum detulisse animam adulteri cujusdam ad senem qui illum condemnarat, eique dixisse : « En quem judicasti vita functus est : quo me jubes igitur animam deferre, ad superosne, an ad inferos? Tu enim judicem mortuorum te fecisti, et Christi judicis locum usurpasti; judica ergo ut judex hanc animam. » Qua voce compunctus senex, veniam petiit totaque vita pœitentiam egit. Denique quam noxium sit judicare facta aliorum et quam utile judicare seipsum et sua, pulchris plurium Sanctorum gnomis et exemplis demonstrat noster Matthæus Raderus in *Viridario*, part. III, cap. I, vers. 2, ubi inter alia hæc aurea est : « Mendosa amussis etiam recta depravat, » nimirum melancholia, indeque nata proclivitas ad male suspicandum de aliis est mendacissima, ac in se graviter fallitur, indeque alios fallit. Quare qui hoc morbo laborat, discat ex experientia suarum suspicionum illas plerumque esse falsas et fallaces; ideoque dicat : « Ego vobis amplius non credam, quia hucusque expertus sum vos esse mendaces. » Sic qui laborat vertigine capitis, ut videantur omnia gyrare volvique, sibi dicit : « Erras, non gyrant res ipsæ, sed gyrat cerebrum tuum : vertigo tua te gyrat. »

ET IN QUA MENSURA MENSI FUERITIS, REMETIETUR VOBIS. — Est adagium idem significans, *q. d.* Quali modo et mensura judicaveris alios, tali et ipse vicissim judicaberis, tum ab hominibus, tum a Deo; qualem te aliis exhibueris, tales et alii se tibi exhibebunt, scilicet : si benignus fueris, benignos; si severus, severos; si temerarius, temerarios. Mensuram intellige similem, non æqualem. Nam nostra divinæ æquari nequit. Dei enim censura, sive severitas et misericordia longe nostram superat, licet severitas ejus de meritis et culpis nostris sit minor. Deus enim peccata punit citra condignum. Christum Dominum secutus S. Jacobus, IV, 11 : « Nolite, ait, detrahere alterutrum, fratres. Qui detrahit fratri, aut judicat fratrem suum, detrahit legi, et judicat legem. » Vide ibi dicta.

Vers. 3. Luc. VI, 41. Festuca quid? 3. QUID AUTEM VIDES FESTUCAM IN OCULO FRATRIS TUI, ET TRABEM IN OCULO TUO NON VIDES? — Græce οὐ κατανοεῖς, id est *non animadvertis.* « Festucam : » Græce τὸ κάρφος, id est festuca, stipula, surculus, palea, ligni particula subtilis, quæ in oculos facile insilit vel involat : hæc enim recte opponitur trabi crassæ. Festuca proprie est arboris novellæ, sive cujusque sati pullulus, id est primum germen tenue ex ea pullulans et ebulliens : inde res minimas et tenuissimas significat, quales hic sunt culpæ et defectus leves; trabs vero illi opposita notat crimina graviora. Eleganter alludit ad visionem oculi. Oculus enim non videt seipsum, suosque nævos, sed alienos. Simili modo critici non vident, nec censent suos defectus, sed alienos : sibi ergo cæci sunt, ut talpæ; aliis oculatissimi, ut lynces; aliorum vel minimis vitiis offenduntur, suis, licet maximis, blandiuntur. Hoc hominum genus eleganter simili schemate perstringit Horatius, dicens :

Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius?

Huc facit vetus adagium : « Non videmus id manticæ, quod in tergo est, » de quo extat apologus apud Æsopum : « Singuli homines, inquit, duas habent manticas, hoc est peras vel saccos, alteram ante pectus, alteram a scapulis tergoque pendentem : sed in priorem aliena vitia immittunt, in posteriorem sua. » Unde Persicus : Apologus de Criticis.

Ut nemo in sese tentat descendere, nemo,
Sed præcedenti spectatur mantica tergo :

hæc est innata hominibus φιλαυτία.

Eodem apologo criticos anachoretas taxavit et correxit abbas Prior in *Vitis Patrum*, lib. V, libello IX, n. 9. Nam saccum multa implens arena, conjecit in tergum, modicam autem sportam parum arenæ continentem manu ante se gestabat : rogatus cur hoc faceret? respondit : « Saccus ille, Exempla. qui multum habet arenæ, mea peccata sunt, et quoniam multa sunt, posui ea supra dorsum, ne doleam pro ipsis et plorem; ista autem arena modica peccata sunt istius fratris, et sunt ante faciem meam, et ipsis exerceor judicans fratrem.» Ibidem, n. 8, abbas Pastor hanc vitæ regulam cuidam dedit : « Nullum spernas, neque condemnes, et nulli obloquaris, et Deus præstabit tibi requiem, et erit sessio tua sine perturbatione. » Ibidem, num. 3, abbas Isaac, cum quemdam judicasset, astitit ei Angelus, dixitque : « Deus me misit, ut dicerem tibi : Ubi vis ut mittam fratrem illum quem addixisti; » quo audito, veniam supplex petiit Isaac, cui Angelus : « Surge, ignoscit tibi Deus, sed custodi de cætero, ne adjudices quemquam, priusquam Deus adjudicet eum. »

4. AUT QUOMODO DICIS FRATRI TUO; SINE EJICIAM FESTUCAM DE OCULO TUO; ET ECCE TRABS EST IN OCULO TUO? — *q. d.* Qua fronte, qua impudentia vis leve vitium proximi carpere et corrigere, cum ipse trabale et immane scelus in mente tua toleres? Vers. 4. Luc. VI, 42.

Vers. 5. Luc. VI, 41. 5. HYPOCRITA, EJICE PRIMUM TRABEM DE OCULO TUO, ET TUNC VIDEBIS EJICERE (Græce διαβλέψεις ἐκβαλεῖν, id est despicies, vel perspicies ut ejicias) FESTUCAM DE OCULO FRATRIS TUI. — *q. d.* Sicut impossibile est ut qui habet trabem in oculo, videat carpatque exilem festucam ex oculo fratris sui, trabs enim oculum occupat et excæcat, ut festucam dissitam videre nequeat; sic pariter fieri vix potest, ut quis gravi scelere mentem rationemque velans et opprimens, recte videat corrigatque aliorum culpas minimas. Quomodo enim potes odisse minimas, qui maximas amas et in teipso foves? Quomodo potes videre minimas in aliis, qui maximas in te non advertis? Purga ergo prius oculum mentis tuæ a maximis, ut deinde minores in aliis recte dijudicare et emendare addiscas.

Vers. 6. 6. NOLITE SANCTUM DARE CANIBUS, NEQUE MITTATIS MARGARITAS VESTRAS ANTE PORCOS, NE FORTE CONCULCENT EAS PEDIBUS SUIS, ET CONVERSI DIRUMPANT VOS. — Christus, more suo, pergit docere per parabolas et adagia, ut dixi Canone 24. Est hic duplex adagium idem significans; utrumque recte connectitur præcedentibus: cum enim paulo ante ostenderit, qui et quales esse debeant qui alios corripiunt, hic vicissim docet, qui corripi debeant et doceri, qui non. Idem ergo hic significat sanctum, quod margaritæ, scilicet pretiosam cœlestemque doctrinam Evangelii, fidei et veritatis, consequenter etiam SS. Sacramenta. Jam per canes et porcos iidem notantur, scilicet perversi et obstinati, idque propter immunditiam, qua similes sunt porcis, et propter rebellem oblatrationem, qua similes sunt canibus. Vetat ergo Christus ne quis eos, qui in sceleribus suis obstinati sunt et incorrigibiles, ut canes et porci, docere velit et corripere. Rationem addit, quia illi velut porci famelici, stolidi et impudentes, sanctas doctrinas, quæ animæ cibi sunt, suis appetitibus et immunditiis contrarias contemnunt et calcant; deinde vero acuuntur in sermonis auctorem, eumque vel verbis, vel verberibus lacerant, Græce ῥήξωσιν, id est laniant. Intellige hoc per se: nam per accidens Christus Dominus, S. Stephanus, S. Paulus et alii perversissimis et obstinatissimis Judæis prædicarunt Evangelium, eorumque incredulitatem acriter corripuerunt et castigarunt, licet scirent se idcirco ab eis occidendos. Id enim fecerunt, tum ut publicum perhiberent testimonium veritati et gloriæ Dei; tum ad contestationem inexcusabilis impietatis improborum; tum propter aliorum astantium utilitatem et vitandum scandalum. Tunc enim sancta non dantur porcis, sed potius Deo et electis ejus. Ita S. Augustinus, qui per canes accipit impugnatores veritatis; per porcos, contemptores. S. Chrysostomus vero per canes accipit gentiles summe immundos; per porcos, hæreticos ventri deditos; per Sanctum accipit Baptismum et Eucharistiam, quæ non debet dari canibus et porcis, id est immundis et indignis; margaritæ sunt mysteria veritatis inclusa divinis verbis in maris profunditate, id est Scripturæ altitudine.

Obstinati porcis et canibus similes. Non corripiendi.

Nisi ad aliorum bonum.

Vers. 7. Luc. XI, 9. 7. PETITE, ET DABITUR VOBIS; QUÆRITE, ET INVENIETIS; PULSATE, ET APERIETUR VOBIS. — Redit ad orationem de qua cœpit agere cap. VI, 5 et seq., ad eamque instanter adhortatur.

PETITE. — Scilicet, per orationem a Deo ea quæ hactenus docui, quasi vobis necessaria, sed ardua et difficilia, ac præsertim quæ in oratione Dominica, cap. VI, 7, petenda præscripsi; nam ad illam, hæc refert Lucas, cap. XI, 9.

Petite, quærite, pulsate, an differant?

Nota: hæc tria *petite*, *quærite*, *pulsate*, idem significant, scilicet instantissimam petitionem: nam petere significat fiduciam in oratione cum primis necessariam; quærere, studium et diligentiam; qui enim aliquid quærit, totum mentis studium intendit in id quod requirit; pulsare, perseverantiam. Significat ergo orandum esse fidenter, ardenter, diligenter et perseveranter. Ita S. Augustinus, qui id quod dixerat libro II *Serm. Domini in monte*, cap. XXXIII, *petite* pertinere ad impetrandas vires quibus præcepta Dei impleamus; *quærite*, ad inveniendam veritatem; *pulsate*, ad aperiendum cœlum, quo tendimus, quia « possessio ipsa aperitur pulsanti : » idipsum retractans, lib. I *Retract.*, cap. XIX: « Operose, inquit, tria ista qui inter se differant, exponendum putavi, sed longe melius ad instantissimam petitionem omnia referuntur. Hoc quippe ostendit ubi eodem verbo cuncta conclusit, dicens: *Quanto magis Pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus, et quærentibus, et pulsantibus.* »

Huc accedit S. Chrysostomus, qui et addit: « Petite, inquit, precibus die ac nocte orantes; quærite studio et labore; donum enim non datur negligentibus; pulsate oratione, jejuniis et eleemosynis; qui enim ostium pulsat, manu pulsat. »

Rursum tria hæc notant auxesin et incrementum orationis, quæ gradatim crescere, suumque affectum augere et intendere debet: petitur enim aliquid, primo loquendo; mox, si non respondeatur, clamando; si clamor non sufficiat, quæritur modus quo exaudiatur, et impetret id quod petit, v. g. rima, per quam vocem in domum ad herum immittat; si nec id sufficiat, pulsatur ostium, pulsuque excitatur herus domus, ut respondeat. Sic pariter orans vocem non tam oris, quam cordis, sensim intendere debet, ut primo petat orando et clamando ad Deum; deinde quærendo modos omnes Deum quasi excitandi et commovendi, ut concedat quod petitur; denique ingenti et intentissimo desiderio, pulsando quasi cœlum, ipsumque cor Dei, ut illud aperiat, indeque dona quæ petuntur large effundat. Hinc Remigius sic explicat: « Petimus orando, quærimus recte vivendo, pulsamus perseverando. » Alii, *q. d.* Petite fide, quærite spe, pulsate charitate. Oratio enim proprie est actus

spei, quæ incipit a fide, et charitate perficitur. Denique Climacus, *Gradu* XXVIII : «Pete, ait, per luctum, quære per obedientiam, pulsa per longanimitatem.»

Mystice. Mystice : S. Bernardus, in *Scala Claustralium* : «Quærite, inquit, lectione, invenietis meditatione; pulsate oratione, et aperietur vobis contemplatione. Lectio apponit ori solidum cibum, meditatio frangit, oratio saporem conciliat, contemplatio est ipsa dulcedo quæ jucundat et reficit.» Hæc quatuor vero ita definit : «Meditatio est studiosa mentis actio, occultæ veritatis notitiam ductu propriæ rationis investigans. Contemplatio est mentis in Deum suspensæ elevatio, æternæ dulcedinis gaudia degustans. Lectio inquirit, meditatio invenit, contemplatio degustat, oratio postulat.»

Vers. 8. *Luc.* XI, 10. 8. OMNIS ENIM QUI PETIT, ACCIPIT; ET QUI QUÆRIT, INVENIT; ET PULSANTI, APERIETUR. — Hoc enim meretur orationis instantia et perseverentia. Intellige, si petat quod oportet et quomodo oportet, ac nisi magis expediat, non accipere id quod petitur; subinde enim petimus ea quæ salutaria videntur, sed Deus videt ea nobis fore noxia; quare clementer et sapienter illa negat, sicut mater puero petenti cultrum, quo se lædet, dare renuit. Audit ergo et exaudit Deus preces nostras, non ad voluntatem, sed ad salutem.

Eleganter et vere S. Augustinus (vel quisquis sit auctor), lib. *De Salutar. monitis*, cap. XXVIII : «Oratio justi, ait, clavis est cœli : ascendit precatio, et descendit Dei miseratio.» Idem S. Augustinus, in lib. *Sentent. apud Prosperum*, sent. 87. «Quid, ait, infirmo sit utile, magis novit medicus. Itaque Deus aliquando misericorditer non audit.» Idem, epist. 43 *ad Paulinum* : «Negat Dominus sæpe quod volumus, ut tribuat quod mallemus.» Idem, *De Serm. Domini* : «Cum Deus tardius dat, commendat bona, non negat : diu desiderata dulciora, cito data vilescunt; petendo et quærendo appetitus crescit ut capias.» Glossa : «Non negat se petentibus, qui sponte obtulit se non petentibus; et quærentes invenient eum, qui non quærentibus dedit ut invenirent; et pulsantibus aperiet qui clamat : Ecce ad ostium sto et pulso.»

Vers. 9. *Luc.* XI, 11. 9. AUT QUIS EST EX VOBIS HOMO, QUEM SI PETIERIT FILIUS SUUS PANEM, NUMQUID LAPIDEM PORRIGET EI? — Pro *aut*, Græce est ἤ, id est *an*, quod hoc loco clarius est; Noster tamen vertit *aut*, quia ἤ quoque *aut* significat. Sic *aut* pro *an* ponitur, cum est nota interrogationis, præsertim efficacis, bicornis et dissectæ, uti hic est. Sic Comicus in *Eunucho* ait : «Aut (id est *an*) ego nesciebam quorsum tu ires?» Efficacius vero est *aut* quam *an*, *q. d.* Aut Deus dabit nobis filiis suis id quod petimus, si homo det filiis panem quem petunt, non vero lapidem; aut si Deus non det, utique nec homo dabit. Deus enim liberalior est homine. Τὸ ergo *aut* combinat Deum cum homine, eumque homini anteponit.

Vers. 10. 10. AUT SI PISCEM PETIERIT, NUMQUID SERPENTEM PORRIGET EI? — Serpens enim speciem formamque habet piscis, ut dolose pro pisce substitui possit, sed non nisi ab hoste invido, qualis non est pater. Idem dicit alia similitudine, sed efficaciori : nam si pater filio poscenti panem, daret lapidem, daret rem duntaxat inutilem et incomestibilem; sin vero poscenti piscem det serpentem, non tantum dat rem inutilem, sed et noxiam et venenatam, serpens enim comestus a filio, eum suo veneno perimet : quare impius parricida foret pater, qui id faceret quod remotissimum est a pietate et amore paterno erga filios : unde illud hic ut ordinarie et moraliter impossibile, a Christo proponitur.

Vers. 11. *Luc.* XI, 13. 11. SI ERGO VOS, CUM SITIS MALI, NOSTIS BONA DATA (Græce δόματα, id est dona) DARE FILIIS VESTRIS; QUANTO MAGIS PATER VESTER, QUI IN COELIS EST, DABIT BONA PETENTIBUS SE! — «Cum sitis mali,» tum naturali proclivitate in malum, quam contraxistis ex natura per peccatum corrupta, *Genes.* VIII, 21 : ita S. Hieronymus; tum propria voluntate et moribus : tacite enim eos eorumque malos mores perstringit. Unde patet hæc ad plebem dici, non ad Apostolos. Apostoli enim boni erant; in plebe autem multi erant mali et vitiis irretiti. Unde S. Augustinus : «Malos, ait, vocat sæculi dilectores.» Aliter S. Chrysostomus : «Ad comparationem Dei omnes, licet boni, inquit, videntur mali, sicut ad comparationem solis omnia, licet lucida, videntur obscura.»

NOSTIS. — Id est consuevistis. Est metalepsis, quia enim rite novimus ea quæ facere consuevimus; hinc nosse significat consuescere. Sic dicitur, *Psal.* CIII : «Sol cognovit occasum suum.» *q. d.* Sol scit ubi soleat occumbere, sed toties tritum a se iter optime novit; unde per illud quotidie pergit ad locum in quo occumbat, *q. d.* Sol quotidie ibi occumbit, ubi solet occumbere.

DABIT BONA. — Lucas habet : «Dabit spiritum bonum;» omnia enim bona per gratiam Spiritus sancti dantur, ait Remigius. «Bona» vera et solida intellige, quæ ducunt ad beatitudinem. Unde S. Augustinus : «Aurum, inquit, et argentum bona, non quod te faciant bonum, sed unde facias bonum.»

Vers. 12. *Luc.* VI, 31. 12. OMNIA ERGO QUÆCUMQUE VULTIS, UT FACIANT VOBIS HOMINES, ET VOS FACITE ILLIS : HÆC EST ENIM LEX ET PROPHETÆ. — Τὸ *ergo* nonnulli censent hic non habere vim illationis, sed quasi encliticum redundare; sic enim cum sermonem concludimus, vel novum dicendi argumentum ordimur, dicimus : Ergo, ut concludam, sit hæc summa dictorum; vel : Ergo sit novum rei probatæ argumentum : unde τὸ *ergo* omittit Syrus, quin et Lucas, cap. VI, 31.

Potest tamen τὸ *ergo* hic proprie sumi ut illativum, sed ita ut conclusionem inferat non ex iis quæ proxime præcesserunt, licet id velit S. Chrysostomus (qui sic explicat, *q. d.* Ergo ut bona

quæ orando petitis, a Deo Patre impetretis, vos quoque bona, quæ proximi a vobis petunt, illis tribuite, sicut vultis vobis eadem tribui); verum eam inferat ex ulterioribus et remotius dictis more Hebræo, puta ex iis quæ tum cap. v et vi, tum initio hujus capitis dixit de dilectione proximorum, etiam inimicorum, de danda eleemosyna, de danda venia offendentibus, de non judicando. Unde Lucas, vi, 30, illis hæc ita connectit : « Omni, inquit, petenti te tribue, et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas; et prout vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter; » ac verisimile est Christum hæc ita dixisse et connexisse, ut habet Lucas. Sensus ergo est,

Primum Ethices princi- pium. *q. d.* Quæ hactenus sparsim dixi de diligendo proximo, deque danda eleemosyna, illa omnia ex hoc primo naturæ dictamine et primo philosophiæ moralis principio oriuntur, atque hac æquitate nituntur, ut quod tibi fieri velis, id aliis facias, ac quod ab aliis pati nolis, id alteri non irroges. Intellige quod *velis et nolis* recte et honeste, juxta judicium rectæ rationis : nam gulosus, v. g. qui vult sibi propinari : vinum usque ad crapulam, non potest licite aliis illud ita propinare : sed sicut hoc sibi perperam vult, ita et perperam facit illud aliis propinando. Alludit ad monitum quod Tobias moriens dedit filio cap. iv, 16, dicens : « Quod ab aliquo oderis fieri tibi, vide ne aliquando alteri facias. »

Hæc est enim lex et Prophetæ. — *q. d.* Hoc spectat, hoc per varia præcepta jubet lex et Prophetæ : hæc est summa legis et Prophetarum. Nam ex hoc principio : « Quod tibi vis fieri, hoc alteri fac; et quod nolis tibi fieri, alteri ne facias, » recte particulatim elicitur et concluditur : tu non vis tibi eripi vitam, uxorem, famam, opes, etc. : ergo eadem aliis non eripito, sed conservato et foveto. Ita S. Augustinus.

Nota : non dicit Christus totam legem hoc spectare, quia lex etiam spectat sancitque dilectionem Dei, idque vel maxime : potest tamen hoc quoque vere dici, quia scilicet dilectio proximi includit dilectionem Dei ex eaque procedit, sicut ramus ex radice; nec enim proximus charitate diligitur, nisi propter Deum primo et per se dilectum. Simile est *Galat.* v, 14 et *Rom.* xiii, 8 : « Qui, inquit, diligit proximum, legem implevit.» Simili phrasi ait Ecclesiasticus, xii, 13 : « Deum time, et mandata ejus observa : hoc est enim omnis homo. » Vide his locis dicta.

Vers. 13. *Luc.* xiii, 24. Angusta porta cœli, quæ? 13. Intrate per angustam portam : quia lata porta, et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. — « Angusta porta, » qua intratur in cœlum ad beatitudinem et convivium gloriæ cœlestis, est lex Dei, ait S. Augustinus, quæ cupiditates nostras arctat et constringit : item obedientia, continentia, mortificatio, crux quotidiana, quam lex vel fieri vel portari jubet. « Porta lata, » quæ ducit ad perditionem vel gehennam, est concupiscentia, libertas nimia, gula, libido, etc. Respicit Christus ad suas legum partim sanctiones, partim interpretationes, quas recensuit statuitque cap. v, dicens : « Qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde. Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, etc., non resistere malo : sed si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi et alteram. Qui petit a te, da ei. Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Estote perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est, etc. » Hæc omnia enim sunt ardua et arcta. *q. d.* Videor vobis meis præceptis arctasse viam salutis, sed scitote illam in se esse arctam, ideoque me eam non arctasse, sed talem, qualis revera est, descripsisse duntaxat : via enim ad gloriam cœlestem est puritas et sanctitas, quæ in statu hoc naturæ corruptæ in arcta cupiditatum refrænatione et mortificatione consistit, quia enim per libertatem et voluptatem lapsus est Adam, et in eo nos omnes in peccatum, indeque in omnem concupiscentiam : hinc omnium horum remedium non est aliud, quam arcta continentia, crux et mortificatio ; contraria enim contrariis curantur. S. Ambrosius, *in Psalm.* i : « Duæ, inquit, sunt viæ : una justorum, altera peccatorum ; una æquitatis, altera iniquitatis. Justorum via angustior est, injustorum latior : illa sobrietatis angustior, hæc ebrietatis latior, ut possit capere fluctuantes. » Et paulo post comparans hanc viam latam cum angusta : « Hic, inquit, libertas cupiditatum, illic servitutis injuria ; hic convivium, illic jejunium ; hic intemperentia gaudiorum, illic perseverantia lacrymarum ; hic saltatio, illic oratio ; hic cantus dulces, illic gemitus graves. » Clemens Alexandrinus, lib. IV *Strom.*, citat laudatque illud Hesiodi : « Sudor ante virtutem est positus, via longa est atque declivis ad ipsam; » et illud Simonidis : « Fertur virtus habitare in rupibus aditu difficilibus. » S. Basilius, *in Psalm.* i : « Via, inquit, illa facilis et lata, pronoque cursu declivis habet decipientem dæmonem malum, qui per voluptatem se sequentes ad perditionem trahit ; asperæ vero et acclivi et arduæ Angelus præsidet bonus, qui per strenuos pro paranda virtute labores ad finem beatum sequaces suos deducit. » Quocirca Lucas, xiii, 24, habet : « Contendite intrare per angustam portam ; » ubi pro *contendite* Græce ἀγωνίζεσθε, id est agonizate, et quasi in agone et agonia contendite, extremas summasque vires velut agonizantes exerite, quasi pro vita, si vincitis, vel morte, si vincimini, luctaturi, juxta illud Apostoli : « Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet ; et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. » I *Cor.* ix, 25. Agonem ergo obimus, et in eo agonizamus certamusque pro cœlo vel inferno, pro gloria vel gehenna, pro æternitate

Ratio a priori.

Christianus agonizet pro cœlo.

beatissima vel miserrima. Quisque videat quomodo tantum agonem agonizet; nam stadium et via ad vitam est crux; stadium et via ad perditionem est voluptas. Via ad perditionem est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum et superbia vitæ; via ad vitam est continentia, paupertas spiritus et humilitas; via ad perditionem est amor mundi et mundanorum; via ad vitam est contemptus mundi et mundanorum. Quocirca S. Barlaam Josaphat regi dixit viam ad vitam esse martyrium vel sanguinis, vel voluntatis et pœnitentiæ; hanc enim viam inivit, nobisque præivit Christus: hac de causa primos Christianos ejusque sequaces ultro se obtulisse martyrio; sequentes vero, cessante persecutione, voluntarium sibi indixisse martyrium austeræ vitæ in cœnobiis, in desertis et speluncis. Ita refert Damascenus in *Histor.*, cap. XII.

Exemplum S. Perpetuæ. Sic S. Perpetua (quam celebrat S. Augustinus *in Psalm.* XLVII et alibi) vidit scalam auream; sed undique circumseptam cultris et gladiis, per quam scandendum erat in cœlum, atque hac visione cognovit sibi suisque portendi martyrium. Vidit enim S. Satyrum, unum e sociis, per illam animose ascendentem, cæterosque ad se sequendum exhortantem, uti habet ejus Vita apud Surium septimo die martii.

Hinc rursum ex hac Christi sententia, S. Wilhelmus, ex duce Aquitaniæ pœnitens eremita colligebat, resecatis omnibus superfluis, indulgendum esse corpori in solis necessariis: « Quanti fratres, inquit, in Ægypto, quam multis annis Domino sine piscibus servierunt! Quantis tyrannis in inferno positis abunde sufficeret extra infernum saccus Hieronymi, tunica Benedicti, mattula Eulalii, lacrymæ Arsenii, nuditas Apostoli, olla Elisæi! sed væ nobis miseris, qui fortitudine mentis enervati et fragilitate corporis prægravati, superfluitatem convertimus in necessitatem. Jam non est, quo se immisceat charitas, ubi totum occupavit vanitas. » Dicebat insuper servum Dei omni hora cogitata, dicta, gesta debere circumspicere, ne in ipsis contingeret oculos Creatoris offendere. Servum Dei semper aut orare, aut laborare, aut cœlestia cogitare debere. Ita Theobaldus episcopus in ejus Vita, cap. XXIII. Extat apud Surium die decimo februarii.

Vidit idipsum per umbram Pythagoras, qui dictitabat viam virtutis initio esse arctam et strictam, sed deinde sensim dilatari; viam vero voluptatis initio esse amplam, sed sensim magis magisque arctari: « Tribulatio enim et angustia in animam omnis hominis operantis malum; gloria autem, honor et pax omni operanti bonum. » *Roman.* II. Charitas enim et gratia Christi dilatant cor, ut fidenter dicat fidelis cum Psalte: « Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. » *Psal.* CXVIII, 32.

Symbolum Pythagoræ. Symbolum Pythagoræ hac de re erat littera Y, quod eleganti epigrammate explicuit Virgilius, dicens:

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemque aditum primum spectantibus offert,
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed ultima meta
Præcipitat captos, volvitque per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus virtutis amore,
Vicerit, ille sibi laudemque decusque parabit.
At qui desidiam luxumque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inopsque simul miserabile transiget ævum.

Vers. 14. 14. QUAM ANGUSTA PORTA ET ARCTA VIA EST, QUÆ DUCIT AD VITAM; ET PAUCI SUNT, QUI INVENIUNT EAM! — Idem dicit repetitque ad majorem emphasim, ut id altissime cordibus nostris imprimat, ut notat S. Basilius in *Brevior. reg.* 241. Hæc est vox æternæ sapientiæ: qui sapit ergo, et serio animam suam salvare satagit, arctam viam capessat. Unde Theophylactus et Euthymius censent hanc esse vocem Christi admirantis, *q. d.* Papæ! quam angusta est via ad vitam!

Paucitatis salvandorum symbola. Mensuram hujus angustiæ et arctitudinis viæ ad cœlum æque ac paucitatis eorum qui illam capessunt et salvantur, æstima ex typis, quorum primus est Lot, qui solus cum duabus filiabus evasit incendium Sodomæ et Pentapolis, cæteris omnibus ob libidinem eo concrematis. Mundus enim est instar Sodomæ, ardetque cupiditate et luxuria: quocirca longe major pars eorum qui damnantur, ob pollutiones et libidines damnantur, ait Toletus, imo id revelatum est S. Christinæ Mirabili, ut habet ejus Vita. Secundus typus est in diluvio: hoc enim solus Noe evasit cum septem animabus, cæteros ob peccata diluvium absorpsit. In mundo enim est exundatio et diluvium scelerum, indeque pœnarum et ærumnarum omnium. Tertius est in ingressu terræ promissæ, quæ erat typus cœli: hanc enim, ex sexcentis millibus Hebræorum, duo soli, puta Josue et Caleb, ingressi sunt. *Num.* XIV, 30. Quartus typus est Isaiæ XVII, 5, ubi Propheta Damascenos salvandos a strage Chaldæorum comparat paucis spicis post messem, et paucis uvis post vindemiam remanentibus, imo duabus vel tribus olivis post excussionem oleæ reliquis: hi sunt typus paucitatis salvandorum. Quinto, id patet ex irrefragabili Christi sententia, dicentis: « Multi sunt vocati, pauci vero electi. » *Matth.* XX. Sapienter enim monet Cassianus: « Vive cum paucis, ut inter paucos inveniri salvarique merearis. » Multitudo denique damnatorum liquet ex magnitudine inferni, quæ est stadiorum 1600 (*Apocal.* XIV, 20), hoc est ducentorum milliarium Italicorum (octo, enim stadia faciunt unum milliare idque quaquaversum, scilicet, ut infernus profundus sit 200 milliaribus Italicis, totidem longus et totidem latus), quod spatium capiet multa millena millia

(Marginalia: Primus. — Secundus. — Tertius. — Quartus. — Quintus. — Sextus. — Inferni capacitas.)

millionum damnatorum, qui in inferno compingentur sicut haleces et pisces in vase. Vide dicta *Apoc.* XIV, 20 (1).

Porro, hæc sententia vera est, si omnes omnino homines accipias. Longe enim major hominum pars est infidelium, Turcarum, Saracenorum, hæreticorum. Sed et de fidelibus S. Chrysostomus, hom. 40 *ad Populum*, censet vix millesimum quemque salvari; ait enim : « Quot esse putatis, qui in civitate nostra (Antiochia) salvantur ? infestum quidem est quod dicturus sum ; dicam tamen : Non possunt in tot millibus (facile erant Antiochiæ centum millia et plura) centum inveniri, qui salventur, quin et de his dubito. Quanta enim in juvenibus est malitia ! quantus in senibus torpor ! nemo zelum habet, multitudo sumus fœni, inordinatum mare. Et S. Augustinus, libro IV *Contra Crescent.*, cap. LIII, Ecclesiam comparat areæ in qua plures sunt paleæ quam grana tritici, puta plures mali quam boni, plures damnandi quam salvandi. Verum alii mitius probabiliter censent majorem partem fidelium salvari, quia major pars moritur perceptis sanctis sacramentis, quæ justificant peccatores, etiam attritos duntaxat, non contritos. Hoc verum videtur de iis qui non vixerunt in peccatis continuis et quasi habituatis, ut concubinatus, usuræ, odii, rixarum, etc. Hi enim ægre concipiunt serium et efficax emendationis propositum; aut si illud concipiant, mox eos rursum in morte, juste permittente Deo in vindictam scelerum præteritorum, tentat dæmon illecebrosa præteritæ et crebro usurpatæ voluptatis illicitæ memoria, eam refricando et acuendo cui proinde homo infirmus ex habitu facile cedit et consentit, itaque peccat et damnatur; cujus rei plura extant exempla. Plura de numero electorum et reproborum dixi *Jacobi*, II, 13, ad illa : « Superexaltat autem misericordia judicium. »

Vers. 15. *Act.* XX. 15. ATTENDITE (Græce προσέχετε, id est cum attentione cavete, attente servate vos; Syrus, *Custodite vos*) A FALSIS PROPHETIS, QUI VENIUNT AD VOS IN VESTIMENTIS OVIUM, INTRINSECUS AUTEM SUNT LUPI RAPACES. — Transit Christus ad saluberrimum de cavendis falsis doctoribus monitum, qui docent viam in cœlum non esse arctam, sed laxam, ideoque suos sequaces non ad cœlum, sed ad tartara transmittunt. Docent enim non esse jejunandum, non confitendum, non esse servandam virginitatem, nec vota religionis, omnemque carni libertatem indulgent, ac bonis operibus omnem merendi vim adimunt.

Propheta est doctor. Nota : Propheta in Scriptura non tantum vatem, qui futura prænuntiat, sed et multa alia per catachresin significat, scilicet, nunc virum sanctum et religiosum, nunc cantorem, nunc miraculorum operatorem, nunc et sæpius doctorem. Olim enim Prophetæ erant doctores populi; qua de re plura dixi I *Corinth.* XIV, initio capitis, et *Eccli.* XLVIII, 14. Propheta ergo est doctor, qui officium videndi et cognoscendi ea quæ aliis non sunt manifesta, profitetur, sive futura prædicat, sive non. Propheta enim Hebr. vocatur *videns*, quod videat arcana et aliis abscondita, qualia sunt in primis futura. Falsi Prophetæ ergo sunt falsi doctores, sive illi hæretici sint, sive gentiles et pagani, sive alii quilibet, qui nos ab arcta et recta salutis via in latam et perversam sollicitant: quare similes sunt lupis oves laniantibus et devorantibus.

Porro vestes ovium, quas induunt hi lupi, sunt prætendere et obvelare suo errori et hæresi: *primo*, libertatem conscientiæ; *secundo*, sententias S. Scripturæ in speciem suæ hæresi faventes; *tertio*, reformationem morum Ecclesiæ, præsertim cleri et ecclesiasticorum; *quarto*, mansuetudinem, simplicitatem et simulationem pietatis; *quinto*, blandiloquentiam et facundam garrulitatem, quibus tegunt suam lupinam sævitiam, seseque in animos audientium callide insinuant, ut eos deinde suo errore inficiant et interficiant, eorumque crumenas emungant opesque devorent : ut enim suo ventri serviant, animas sectatorum perdunt mittuntque in tartara, quæ sane lupina est voracitas et feritas. Vestes ovium quæ ?

QUI VENIUNT — a seipsis, sponte sua se ingerentes et munus docendi usurpantes, cum ab Episcopis et Prælatis Ecclesiæ non sint vocati, nec missi, nec approbati, de quibus *Jeremiæ* XXIII, 21, dicitur : « Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant. »

16. A FRUCTIBUS EORUM COGNOSCETIS EOS. NUMQUID COLLIGUNT DE SPINIS UVAS, AUT DE TRIBULIS FICUS ? — « Colligunt, » non falsi prophetæ, sed homines, v. g. agricolæ. *Colligunt* ergo, id est *colliguntur*, *q. d.* Sicut e spinis non solent gigni et colligi uvæ, nec e tribulis ficus; sic ab hæresi et hæreticis nullus fructus bonus et suavis, sed malus, asper et spinosus colligitur. Fructus hic est duplex : primus falsæ et impiæ doctrinæ ; secundus pravorum morum et scelerum ex ea consequentium. Exempla hujus sæculo dedere Lutherus et Calvinus. Lutherus enim docet vota non obligare religiosum, hominem non habere liberum arbitrium, agi fato, necessario peccare, fidem solam justificare, opera bona nil apud Deum mereri. Calvinus docet Deum esse auctorem malorum, Christum in cruce desperasse, sensisse pœnas inferni, etc., quæ prorsus sunt blasphema, ac contra legem ac rationem naturalem ; item fidem, id est perfidiam suam armis esse tuendam et propagandam, depositis vel occisis legitimis principibus et regibus, episcopis, sacerdotibus et catholicis illi obsistentibus. Unde in Gallia, Anglia, Germania audivimus, et quasi oculis spectavimus tot sacerdotum et catholicorum cædes, rapinas, exilia, ac immane iniquitatis diluvium, Vers. 16. *Luc.* VI, 44.

(1) Hæc tamen ratio est infirma, cum locus Apocalypsis qui adducitur alio sensu sit accipiendus.

et probitatis quasi incendium universale, nimirum SS. Sacramenta profanari, sacro-sanctum Sacrificium aboleri, Sanctos contemni, vota violari, templa comburi, sacros canones irritari, sanctas virgines corrumpi, viros probos eliminari, improbos exaltari et dominari, etc. Nam, ut recte aiebat Joannes Fischerus, episcopus Roffensis, gloriosus cum Thoma Moro in Anglia sub Henrico VIII martyr : « Libido est mater hæreseos, æque ac filia. »

Exemplum.

Vers. 17. 17. SIC OMNIS ARBOR BONA FRUCTUS BONOS FACIT; MALA (Græce σαπρὸν, id est inutilis, vitiosa, putrida, ait Euthymius) AUTEM ARBOR MALOS FRUCTUS FACIT. — « Non enim ex foliis, neque ex floribus, sed ex fructu arbor bona malave dignoscitur, » ait S. Bernardus, *epist.* 107. « Arbor, » scilicet fructifera; cæteræ enim dant folia et ramos sine fructu. Sub arbore frutices omnes intellige, quales sunt spinæ et tribuli, de quibus sermo præcessit, quem hic continuat, ut patet ex τὸ *sic*, quæ hanc habet vim, *q. d.* Sicut ex spinis non colliguntur uvæ, sed spinæ, nec ex tribulis ficus, sed tribuli (tribulus est spinæ genus, a semine triangulari sic dictum, vel quod cuspidatim trifariam feriat, unde dicta tribulatio); sic ex omni arbore (ex frutice) bona boni nascuntur fructus, ex mala mali. Sic plane res se habet. Sic ubique fieri videmus. Ita Glossa Interlinearis.

Quid per arborem bonam significetur hic?

Nota *primo*, per arborem hic ad litteram non accipi voluntatem bonam, sive charitatem; nec per arborem malam voluntatem malam, sive cupiditatem, uti censent S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus et Lyranus; sed doctorem bonum vel malum, id est verum vel falsum, de hoc enim sermo præcessit; hic enim tantum de fide et doctrina agitur. S. Lucas tamen, VI, 43, arborem malam interpretatur hypocritas, quia falsi doctores sunt maximi hypocritæ, tum quia hæc sententia etiam de omnibus hypocritis vera est. Nam Lucas omittit falsos doctores, quos Matthæus apte hic nominat et interserit; propter illos enim proprie hæc parabola affertur a Christo: quare ex Matthæo supplendus et interpretandus est Lucas.

Nota *secundo*, per fructus arboris, id est doctoris, accipi tum ejus doctrinam, ut ait S. Lucas, VI, 45, quæ a vero vera, a falso falsa promanat; tum ejus opera cum S. Hieronymo, Chrysostomo, Augustino : licet enim falsi doctores et hæretici aliquando sanctitatem in bonis operibus præ se ferant, tamen per se et natura sua fides prava in doctore pravo pravos mores et opera progignere nata est, et plerumque reipsa progignit, quod tantum nos hic docere vult Christus ; intendit enim dare vulgare et commune signum pravi doctoris et doctrinæ, quia vix fieri potest, ut diu hic lupus sub ovina pelle deliteat, quin per opera tandem se prodat : vice versa, fides bona in doctore bono natura sua nata est sanctam vitam sanctosque mores et opera producere, et in multis producit, etiamsi subinde per accidens contrarium fiat, ut v. g. hæreticus sit largus in dandis eleemosynis ex naturali benignitate et compassione : hujus ergo benignitatis, non autem hæresis vel erroris, tunc fructus est eleemosyna ; hæc enim producitur a corde benigno, non vero ab hæresi. Nam alioqui ex uno hoc, v. g. hæreticorum principio, *sola fides justificat*, sequitur : ergo frustra et sine merito quis dat se pœnitentiæ, mortificationi, eleemosynæ arduisque virtutum operibus; comedamus ergo et bibamus, omni voluptati fræna laxemus, quasi cras morituri, et ebrii cœlum ingressuri.

18. NON POTEST ARBOR BONA MALOS FRUCTUS FACERE; NEQUE ARBOR MALA BONOS FRUCTUS FACERE.— *q. d.* Non potest spina producere uvas, nec tribuli ficus; sed spina spinas, tribuli tribulos, uti dixi vers. 16; ac vice versa non potest vitis producere spinas, sed uvas; nec ficus tribulos, sed ficus : ac licet ipsæ uvæ et ficus subinde non maturescant, ideoque acerbæ sint, id tamen non provenit ex vitio vitis et ficus, sed ex aeris intemperie et solaris caloris defectu; sic pariter non potest Propheta, id est doctor verus falsa docere vel prava agitare ; nec falsus doctor potest vera docere, vel recta sanctaque peragere. Intellige in censu composito et formali, quatenus scilicet bonus vel malus est; nam in sensu diviso et materiali potest doctor bonus a bonitate sua deficere, pravaque docere vel facere, uti Scribæ recta docebant, sed prava faciebant; hoc enim eis objicit Christus, *Matth.* XXIII, 2. Vers. 18. *Luc.* VI, 43.

Perperam ergo hac gnome Christi plures hæretici abusi sunt, eamque detorserunt ad suas hæreses stabiliendas. *Primo* enim Manichæi ex ea probare conabantur alios homines natura sua esse bonos, alios vero malos, sive duas esse rerum naturas : unam bonam, quæ homines hos faceret bonos; alteram malam, quæ alios faceret malos, teste S. Hieronymo hic. *Secundo*, Jovinianus ex hac gnome contendebat hominem natum ex Deo non posse peccare, teste S. Hieronymo contra Jovinianum. *Tertio*, Pelagiani ex ea inferebant non esse peccatum originale, quod ex bono conjugio ceu arbore bona, tam malus peccati fructus nasci non possit, teste S. Augustino, lib. II *De Nuptiis et Concup.*, cap. XXVI. *Quarto*, Donatistæ ex ea colligebant malos sacerdotes ceu arbores malas non bene baptizare, teste S. Augustino, lib. III *Contra litteras Petiliani*, cap. XLIV. *Quinto*, Calvinistæ ex ea concludunt in homine non esse liberum arbitrium, ad producendum bona opera vel mala. *Sexto*, iidem ex ea inferunt bonis operibus nos non justificari, sed tantum justos declarari, sicut arbor non fit bona ex bonis fructibus, sed iis bona esse declaratur. Verum hæc omnia perperam inferuntur ; sunt enim hoc loco parerga et impertinentia. Christus enim proprie hanc gnomen applicat duntaxat Prophetis, id est doctoribus veris et falsis, uti dixi.

Hæretici qui hoc loco abusi.

Potest tamen hæc gnome cum S. Augustino, Chrysostomo, Theophylacto, Lyrano et Jansenio accipi generalius et applicari voluntati bonæ vel malæ, quia plerumque bona vel mala voluntas operum, non omnium, sed aliquorum, ad quæ magis inclinat, bonitate vel malitia se prodit; sequitur enim homo frequentius appetitum in se dominantem. Dices : ergo bona voluntas non potest mala opera producere, nec mala bonos. Respondeo, parabolas non significare quid semper, sed quid sæpe et plerumque fiat, uti crebro ostendi in Ecclesiastico et Proverbiis. Rursum in parabolis non possunt omnia accommodari rei per parabolam significatæ : sufficit enim ea adaptari in quibus parabolæ vis sive similitudo constituitur, ut dixi Canone 29, quæ in hac parabola constituitur in eo quod sicut arbor bona bonos fructus producit, mala malos; sic pariter bona voluntas ex habitu bono plerumque bona opera producat, mala malos; sed dissimilitudo est in eo quod arbor bona vel mala sit causa naturalis, ideoque determinata ad suum fructum bonum vel malum : voluntas vero fit causa libera, quæ, licet ex consuetudine et habitu sit proclivior in bonum vel malum, semper tamen manet libera et indeterminata ad bonum vel malum, donec ipsa se determinet ad hoc vel illud quod ipsa elegerit, tumque ipsa actu fit bona vel mala ex electione et operatione bona vel mala, quam eligit et exercet. Quocirca non ait Christus : Arbor bona non potest fieri mala, nec arbor mala potest fieri bona; sed : «Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos,» quia dum voluntas bona est et virtuti incumbit, bona opera producit; dum vero mala est, et vitio incumbit, mala opera profert; sed sicut ipsa potest se facere bonam et virtuti incumbere, ita consequenter potest et bene operari bonosque operum fructus producere, ac vice versa potest se facere malam, et vitio studere, itaque vitiosos scelerum fructus edere. Ita SS. Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus et alii.

Vers. 19, *Sup.* III, 10. 19. OMNIS ARBOR, QUÆ NON FACIT FRUCTUM BONUM, EXCIDETUR ET IN IGNEM MITTETUR. — Hanc gnomen repetit et inculcat Christus, nam eam audivimus cap. III, 10, ubi illam explicui. Græce est *excidi-tur* et *mittitur,* in præsenti, id est exscindi et mitti solet, idque statim et cito.

Vers. 20. 20. IGITUR EX FRUCTIBUS EORUM COGNOSCETIS EOS, — scilicet Prophetas, id est doctores, an veri et boni sint, an falsi et pravi. Est conclusio collecta ex parabola arboris bonæ et malæ, cujus sensus patet ex jam dictis.

Vers. 21. *Luc.* VI, 46. 21. NON OMNIS, QUI DICIT MIHI : DOMINE, DOMINE, INTRABIT IN REGNUM COELORUM; SED QUI FACIT VOLUNTATEM PATRIS MEI (et consequenter meam; nam eadem est voluntas Patris et Filii, sed Christus, qua homo, modestiæ causa, nominat voluntatem Patris, non suam), QUI IN COELIS EST, IPSE INTRABIT IN REGNUM COELORUM. — Ecce hic clare fructum arboris bonæ, id est boni doctoris et Christiani assignat Christus, scilicet facere voluntatem Patris cœlestis, ut nimirum non tantum credas in eum ejusque legem a Christo propositam, sed ut eamdem opere perficias et per omnia impleas. Ita S. Augustinus, lib. II *De Serm. Domini in monte,* sub finem. Ait ergo : «Non omnis qui dicit mihi : Domine, Domine,» id est non omnis qui in me velut Dominum et Deum credit, meque ut talem invocat, ait S. Hieronymus, Euthymius, Theophylactus, quique me crebro in ore habet, ac me nominat, meumque nomen suis dictis suæque doctrinæ præfert, quasi prædicet fidem veram Christi purumque ejus Evangelium, uti jactant hæretici : hic, inquam, non intrabit in aulam et regnum Patris cœlestis, sed qui ejus fecerit voluntatem, id est ejus præcepta impleverit, quæ sunt duo, scilicet : *primo,* credere in Christum fide orthodoxa; *secundo,* Christi mandatis obedire, eaque opere exequi : « Regnum enim cœlorum sola verborum officia non obtinent, etc.; de nostro est beata æternitas promerenda, præstandumque aliquid de proprio, » ait S. Hilarius; atque : « Iter regni Dei est obedientia, non nominis nuncupatio, » ait Glossa. Unde S. Chrysostomus : « Qui, inquit, non conversatur secundum verbum Christi, non intrabit in regnum cœlorum. »

22. MULTI DICENT MIHI IN ILLA DIE. — Puta in die Vers. 22.
judicii, quæ ultima et summa erit mundi dies, ideoque singularis, eximia et decretoria, utpote quæ erit janua æternitatis, ac eos qui bona opera fecerunt, ad beatam in cœlis; qui mala, ad miserrimam in gehenna æternitatem transmittet : « Quando, ut ait S. Chrysostomus, singulorum opera loquentur et ora tacebunt, nec alter pro altero interveniet. »

DOMINE, DOMINE, NONNE IN NOMINE TUO PROPHETAVIMUS? — Id est, nonne tuo lumine, gratia et virtute futura prædiximus? Unde sequitur, «et virtutes, id est miracula, multas fecimus : » ita Maldonatus. Rursum «in nomine tuo prophetavimus,» id est Spiritu sancto afflati, ex tua commissione et auctoritate veram fidem docuimus et prædicavimus. Ita Jansenius.

ET VIRTUTES MULTAS FECIMUS. — «Virtutes» vocat miracula, eaque vera et sincera. Ex hoc versu liquet Deum subinde etiam per malos prophetare, id est facere miracula, ut fecit per Judam proditorem, *Luc.* X, 17 et seq., et Caipham, *Joan.* XI, 49, ac Balaam ariolum, *Num.* XIIIV, 3; nam, ut ait S. Hieronymus, « Virtutes facere interdum non est ejus meriti qui operatur, sed invocatio nominis Christi hoc agit ad aliorum utilitatem. » Unde colligit S. Gregorius, lib. XX *Moral.* VIII : «Probatio sanctitatis, ait, non est signa facere, sed proximum ut se diligere, de Deo vera, de proximo meliora quam de se sentire. » Hinc disce gratias gratis datas, ut sunt miracula, prophetiæ, sapientia, multum distare a gratia gratum faciente; hæc

enim sanctificat animam, illa vero alios duntaxat juvant et erudiunt.

Impii subinde prophetant. Nota : licet impii et falsi doctores ex dono Dei possint prophetare et miracula facere, non tamen ea possunt facere ad confirmandam falsam doctrinam. Miraculum enim, etiam unicum duntaxat, modo verum sit et evidens, est argumentum non tantum probabile, sed moraliter certum veræ doctrinæ : unde eo ut certo et invicto utuntur Christus et Apostoli ad probandam Christianam fidem. Neque unquam miraculum ullum in confirmationem hæresis vel erroris factum legimus. Et ratio a priori id evincit. Miraculum enim est singularis, supernaturalis et propria solius Dei operatio, qua, quasi sigillo suo, Deus sua dicta, rectamque fidem et veritatem obsignat : quare si Deus falsum doctorem, invocantem se pro miraculo ad stabiliendum errorem, exaudiret, videretur illi cooperari et errori attestari, ac per consequens mentiri et fallere, quod est impossibile; Deus enim est prima veritas, ipsaque veracitas et fidelitas, qui proinde potestatem faciendi miracula sibi soli reservavit, ut per eam, quasi proprium sibi testimonium, sua dicta suasque veritates obsignaret, testareturque illa a se promanare : miraculum ergo est quasi vox Dei operantis et attestantis se loqui, suaque dicta hoc quasi sigillo obsignare; cætera enim Deo cum Angelis et dæmonibus sunt communia : quare in iis incertum est, an Deus, an Angelus, an diabolus loquatur et operetur. Ita D. Thomas, II II *p.*, *Q.* CLXXVIII, art. 2, et passim Theologi. Unde S. Augustinus, lib. *Contra epist. fundamenti*, cap. IV, dicit se teneri in Ecclesia vinculis miraculorum. Et Richardus de Sancto Victore, libro I *De Trinitate*, cap. II : « Domine, inquit, si error est quod credimus, a te decepti sumus; ista enim in nobis iis signis et prodigiis confirmata sunt, quæ non nisi a te fieri potuerunt. » Vide Bellarminum, lib. IV *De Notis Ecclesiæ*, cap. XIV.

Sed non ad hæresim stabiliendam.

Miraculum est certum signum veritatis.

Exceptio. Adverte hic tamen, si cui gratia miraculorum per modum quasi habitus permanentis antea a Deo ob aliam causam esset collata, ille postea posset ea abuti, et miraculum facere ad malum finem, v. g. ad vanam gloriam, ad quæstum, ad confirmationem falsi. Tunc enim Deus concurrit quidem ad ipsum miraculum, non tamen ad abusum et malum finem ejus qui patrat miraculum; hunc enim tantum permittit. Sic Deus concurrit cum impio sacerdote ad consecrationem et transsubstantiationem Eucharistiæ, etiamsi is intendat ea abuti ad veneficia, ad blasphemiam, imo ut illam judæo irridendam et transfigendam vendat. Quod dixi, impium posse abuti gratia miraculorum ad malum et confirmationem falsi, intellige, cum passim constat gratiam hanc illi collatam a Deo ad alium finem, ipsumque illa abuti ad malum vel falsum; sicut constat sacerdoti impio datam a Deo potestatem consecrandi alio fine, esto ipse ad malum ea abutatur. Pertinet enim ad Dei providentiam non permittere hominem impium abuti gratia miraculorum ad alios decipiendum et in hæresim inducendum, si hic abusus sit plane occultus, ita ut hominibus constare, vel ab eis deprehendi nequeat. Tunc enim homines sine sua culpa, ex auctoritate quasi attestantis Dei inducerentur in errorem, quod est impossibile, neque Deus hunc errorem per aliud miraculum corrigere et emendare posset. Dicerent enim homines : Si prius miraculum factum est ad confirmationem falsi, pari jure secundum fieri potuit ad confirmationem falsi : quare Deus tunc quasi se exarmaret privaretque se sua auctoritate ac fidelitate dicendi et attestandi verum, ac confutandi falsum; hæc enim consistit in operatione miraculi. Sic in iis quos vulgus *Salvatores* vocat, licet subinde malæ sint vitæ, constat, ait Navarrus in *Manuali*, a Deo datam gratiam curandi morbos ad commune Ecclesiæ bonum, qua tamen illi ad malum possunt abuti. Sic in Flandria aiunt natos in die Parasceves, item masculum septimum, continua masculorum generatione a parentibus prognatum, curare strumas, eas tangendo : sed prius a Deo datum est diei sanctæ Parasceves, et mysterio passionis mortisque Christi; secundum conjugio, ut scilicet id honoretur, et a Deo institutum, ac a Christo in Sacramentum erectum ostendatur : quare si quis hac potestate ad malum uteretur, omnes scirent illum potestate sua abuti, nec Deum ad malum hoc cooperari, sed tantum ad curationem illam miraculosam alio fine illi datam. Sic regibus Franciæ et Angliæ eadem potestas dicitur a Deo collata, ob merita sancti Eduardi regis aliorumque; imo Tokerus, quidam novator, libellum conscripsit de strumis ab Elisabetha nuper Angliæ regina curatis, sed eum valide confutat Delrio in lib. I *Magicis*, cap. III, *Quæst.* IV.

Num Salvatores : Nati in die parasceves, Septimus masculus, sanandi gratiam a Deo accipiant, et quare?

Reges Franciæ et Angliæ strumas tactu sanant.

Denique hucusque nullum extat exemplum quo doceatur hæreticum patrasse miraculum, etiam ex habitu, ad confirmationem hæresis falsæque doctrinæ, nisi quod Calvinus in confirmationem suæ hæresis volens resuscitare quemdam, qui se fingebat mortuum, cum revera esset vivus, Deo fictionem puniente, ex vivo fecerit mortuum; sed talia miracula, quasi perfidiæ indicia, damnant hæresim veramque fidem stabiliunt. Quod enim Caiphas prophetarit, dicendo : « Expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat, » *Joan.* XI, 50, illaque prophetia abusus sit ad confirmationem falsi, scilicet ad damnationem Christi, impertinens est : nec enim populus vel sacerdotes sciebant Caipham hic prophetare, sed putabant eum ex proprio suo sensu judicioque loqui. Quod enim Spiritus Sanctus per os ejus dictabat, scilicet expedire Christum mori, ad hoc, ut ejus morte redimeretur genus humanum, hoc Caiphas non intelligens, suo sensu detorsit ad Christi velut malefici, blasphemi et seditiosi condemnationem, quæ in reipsa fuit falsissima

Caiphæ oraculum quale?

et injustissima. Vide Franciscum Suarez, III *part.*, *Quæst.* XLIV, disput. 31, sect. 2.

Vers. 23. *Luc.* XIII, 27. 23. ET TUNC CONFITEBOR (profitebor, libere et palam asseverabo) ILLIS, QUIA (quod) NUNQUAM NOVI VOS : DISCEDITE A ME OMNES, QUI OPERAMINI INIQUITATEM. — *q. d.* Ego Christus doctoribus falsis et impiis, qui in nomine meo prophetarunt, docuerunt et fecerunt miracula, dicam in die judicii : Novi quidem vos, ut meos Prophetas, doctores et miraculorum patratores ; at non novi vos ut meos amicos et filios, quos prædestinavi ad meam hæreditatem et gloriam, hoc est, non amo, non diligo vos, quia voluntatem et legem Patris cœlestis, quam alios voce docuistis, ipsimet opere non implestis. Ite ergo, maledicti, in ignem æternum, quia operati estis iniquitatem. Ita S. Augustinus, serm. 23 *De Verbis Domini*, ubi interrogans, ait : « Non novit illos, qui novit omnia ? quid est ergo, non novi vos ? improbo vos, reprobo vos. Hoc est autem magnum, et nescit vitia, et judicat vitia ; nescit faciendo, et judicat arguendo. » Et S. Gregorius, hom. 12 *in Evang.* : « Velut incognitos, inquit, deserit, quos per vitæ meritum non cognoscit. » Quocirca Apostolus signacula, quibus Deus suam prædestinationem et amorem erga electos obsignat, duo hæc, II *Timoth.* II, 19, assignat : « Firmum, ait, fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc. Cognovit Dominus, qui sunt ejus, et discedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini. » Vide ibi dicta. Est ergo hæc notitia in Deo non speculativa, sed practica, amorosa et affectuosa, qua dicimur nosse eum quem diligimus, non nosse eum quem non diligimus, sed odimus et rejicimus, quia amor parit familiaritatem, indeque notitiam rei amatæ ; odium vero parit aversionem, indeque ignorantiam rei exosæ. Est catachresis et metalepsis. Hinc a contrario colligit Glossa Interlinearis : Si Deus non novit eos, qui Dei mandata non servant ; ergo novit diligitque illos, qui ea custodiunt quasi filios lucis. Nam ut ait Glossa : « Non novit lux tenebras, id est non aspicit, quia si aspiceret, tenebræ non essent. »

Vers. 24. *Luc.* VI, 47, 48. 24. OMNIS ERGO QUI AUDIT VERBA MEA HÆC, ET FACIT EA, ASSIMILABITUR VIRO SAPIENTI, QUI ÆDIFICAVIT DOMUM SUAM SUPRA PETRAM. — Est epilogus, quo Christus prolixum sermonem habitum in monte a cap. V, vers. 1, hucusque concludit. *q. d.* Hucusque vos docui quomodo vitam prudenter et sancte juxta legem et voluntatem Dei instituere debeatis, si velitis ad Dei regnum et felicitatem æternam pervenire, quia hæc ad illam est directa via, et præter illam non est alia : quare si illa quæ docui, opere præstetis, similes eritis viro prudenti, « qui ædificavit domum suam super petram, » ut in ea firmiter fundata, ventis omnibus et procellis irruentibus invicta resistat et immota consistat. Simili enim modo vos, faciendo quæ docui, construetis quasi fabricam sanctæ conversationis et domum perfectionis in soliditate animi, solidaque et constanti mandatorum Christi observatione et obedientia, quasi in petra fundatam, quæ omnibus tentationibus generose obluctetur ac perduret in æternum.

Alludit ad Proverbiorum X, 25 : « Quasi tempestas transiens non erit impius : justus autem quasi fundamentum sempiternum. » Et IX, 1 : « Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem. »

Nota : domus spiritualis animæ est perfectio virtutum : sicut enim domus materialis construitur magno labore, ordine, varietate, sensim crescendo ex variis lapidibus, tignis et trabibus ; sic spiritualis ædificatur ex variis virtutibus et sanctis operationibus, idque longo labore, ordine, varietate et lento incremento sensim crescendo. Longitudo ejus est longanimitas ; latitudo, charitas ; altitudo, spes. Quatuor parietes sunt quatuor virtutes Cardinales, scilicet : Prudentia, Justitia, Fortitudo, Temperantia. Pavimentum est humilitas ; tectum, patientia ; fenestra, desiderium cœlestis gloriæ, per quam venit et intrat lux Evangelii. Ostium est obedientia mandatorum. Ostiarius est timor sanctus. Custodes sunt sancti Angeli. Turris est contemplatio ; canis vigil et improbis motibus morsibusque allatrans est synderesis ; Dominus est mens et intellectus ; sponsus est voluntas ; filii sunt bona opera ; servi sunt sensus obsequentes menti ; mensa est S. Scriptura ; panis est Eucharistia ; vinum est sanguis Christi ; aqua viva est Spiritus sanctus ; oleum est misericordia ; lectus est animi quies et pax ; medicinæ sunt Sacramenta ; medici sacerdotes ; hospites sunt Pater, Filius et Spiritus sanctus. Ita Salmeron. Vide S. Bernardum, tract. *De Interiori Domo*, id est de conscientia, ubi fuse ostendit quomodo hæc domus particulatim singulis virtutibus sit exædificanda et perficienda.

Domus spiritualis est perfectio virtutum.

Pavimentum est humilitas ; tectum patientia ; parietes quatuor virtutes Cardinales, etc.

Denique nota hic *primo*, contra Novatores, fidem sine bonis operibus, quæ fides facienda præscribit et dictat, non sufficere ad salutem. Christus enim hic fundamentum arenarium, sive in arena fundatum vocat solam fidem ex auditu prædicationis conceptam, quæ instar arenæ arida est, inutilis et diffluens ; petram vero vocat fidem bonis operibus solidatam. Nota *secundo* ordinem Christi ; nam *primo*, vers. 15, docuit necessitatem veræ fidei et verorum doctorum ; *secundo*, vers. 21 et seq., necessitatem etiam bonorum operum et vitæ sanctæ.

Mystice : petra est Christus ; unde Glossa : « Ille, ait, ædificat in Christo, qui, quod audit ab illo, facit. »

25. ET DESCENDIT PLUVIA, ET VENERUNT FLUMINA, ET FLAVERUNT VENTI, ET IRRUERUNT IN DOMUM ILLAM, ET NON CECIDIT ; FUNDATA ENIM ERAT SUPRA PETRAM. — Arab. : *quoniam fundamenta ejus firmata erant super petram.* Pluvia, venti, flumina sunt quævis adversitates et tentationes tum a mundo, tum a carne, tum a dæmone ingruentes : item condemnatio, quam Christus Vers. 25. *Luc.* VI, 48.

in improbos detonabit et fulminabit in die judicii; hæc enim sæpe in Scriptura nomine tempestatis et procellæ exprimitur, ut *Isaiæ* XXVIII, 2: «Ecce validus et fortis Dominus sicut impetus grandinis; turbo confringens sicut impetus aquarum multarum inundantium et emissarum super terram spatiosam. » Simile est *Psalm.* XLIX, 3, et *Sapient.* v, 18 et seq., ubi graphice ira et vindicta Dei in reprobos per procellas, fulmina et grandines depingitur.

Fidelis ergo in Christo Christique lege, timore et amore velut in firmissima petra fundatus, non curat flabra persecutionum, nec fluctus adulationum, nec zephyros promissionum, nec aquilones minarum, nec nimbos probrorum, nec procellas verberum, sed in vocatione et officio suo, in timore et amore Dei inconcussus consistit, sicut Marpesia cautes, sicut rupes, quæ maris fluctibus undique tunditur, ventis agitatur, grandine et fulmine feritur, et tamen immota invictaque persistit. Exemplum fuit S. Petrus qui in petra, id est Christi amore solidatus, omnia adversa pervicit. Unde, *Act.* IV, 20, a Principibus Sacerdotum jussus cessare a prædicatione Christi, respondit : «Non possumus quæ vidimus et audivimus non loqui;» quem locum citans S. Chrysostomus hic, *serm.* 25 : « Considerasti, inquit, grande mentis invictæ excelsum. Vidisti petram undarum murmura deridentem. Vidisti domum contra ventorum flatus prorsus immobilem. Quod enim multo est amplius admirandum, non modo deterriti per adversa non sunt, verum etiam majorem inde assumpsere constantiam, et persecutores suos in trepidationem maximam compulerunt. Quicumque enim adamantem percutit, magis ipse percutitur; et qui adversus stimulum calcitrat, sine dubio ipse compungitur suisque propriis ictibus vulneratur ; et qui impugnat virtutem tenentes, ipse profecto subruitur, et malitia tanto efficitur infirmior, quanto contra virtutem diutius præliatur. Et sicut qui ignem obligat in vestimento, illum quidem non extinguit, vestem vero comburit; ita etiam qui in virtute positos persequebantur, comprehendebant ac sæpius colligabant, illos quidem reddebant ex his omnibus clariores, se autem omnino perdebant. Etenim quantacumque ob justitiam passus fueris adversa, tanto ingentior efficeris et firmior. »

Virtus invicta omnia vincit.

Simili schemate S. Gregorius Nazianzenus, *Orat.* 28, pingit christianum philosophum : «Est quædam in fabulis arbor, inquit, quæ cum cæditur, viret, et adversus ferrum certat, morte vivit, et sectione pullulat, atque cum absumitur, crescit. » Non vera, sed fabulosa est hæc arbor, ait scholiastes Nazianzeni : si tamen vis, veram accipe vitem, quæ quo plus putatur, eo magis pullulat et fructificat. Talis quoque est lex Horatiana, quæ duris tonsa bipennibus, ab ipso ducet opes animumque ferro. Pergit Nazianzenus : « Talis plane esse vir philosophus videtur. Floret enim inter cruciatus, ac vitæ molestias virtutis segetem existimat, atque in adversis gestit et gloriatur : sic nimirum se comparans, ut nec ob dextera justitiæ arma efferatur, nec ob sinistra inflectatur, sed in adversis rebus idem semper, suique similis permaneat, atque adeo probatior, tanquam aurum in fornace reperiatur. » Particulatim deinde per varias hominum sortes et conditiones idipsum ostendit, ac denique concludit tria esse insuperabilia, scilicet Deum, Angelum et Philosophum : « Duo hæc, inquit, arripi ac superari nequeunt, Deus et Angelus : tertium est Philosophus, in materia expers materiæ, in corpore incircumscriptus, in terra cœlestis, in passionibus impatibilis, omnibus rebus vinci se facile ferens, præterquam animi magnitudine, eo ipso quod vinci se patitur, eos qui superiores sibi esse videntur, devincens. »

Tria insuperabilia, Deus, Angelus, Philosophus.

26. ET OMNIS QUI AUDIT VERBA MEA, ET NON FACIT EA, SIMILIS ERIT VIRO STULTO, QUI ÆDIFICAVIT DOMUM SUAM SUPER ARENAM. — Recte instabilitas et inobedientia ejus qui audit verba Christi et non facit, comparatur arenæ. *Primo*, quia sicut arena mollis est, mobilis et fluida, ut fundamenti solidi vicem subire nequeat, ac proinde quod arenæ inædificatur irruentibus undis et ventis cedit ac prolabitur ; sic pariter animus instabilis et inobediens fundamentum solidæ virtutis et perfectionis esse nequit, sed ingruenti tentationi illico succumbit et corruit, unde fabrica virtutum illi innixa illico collabitur, uti Christus explicat vers. sequenti.

Vers. 26. *Luc.* VI, 49. Inconstans similis arenæ. Primo.

Secundo, arena est sicca; unde *arena* dicitur ab *ariditate*, inquit Varro, vel ab *hærendo*, quod sibi per particulas adhæreat : sic animus instabilis, qui non facit ea quæ audit, aridus est, et veritatis spiritusque divini succo vacuus, ac terræ et terrenis affixus adhæret.

Secundo.

Tertio, sicut arena vento difflatur et dispergitur in omnes partes; sic et animus levis et inconstans omni cupiditatum et tentationum æstu raptatur in omnem concupiscentiam.

Tertio.

Quarto, sicut arena est minutissima, et milliones arenularum sive granulorum complectitur ; sic cor instabile mille cogitationibus et desideriis rerum exilium et minutarum est refertum et dissectum.

Quarto.

Tropologice : stultus et mundanus ædificat super arenam, id est super creaturam, ait Salmeron, quæ instar arenæ sterilis est ad bonum ; et fluida, ut in peccatum cadat; et fluctibus concussa, quia laboribus et tentationibus agitatur. Est enim sicca, sive bibula et insatiabilis, quia creaturæ hominem satiare non possunt. Est etiam multiplex, quia impii innumerabiles sunt, et stultorum infinitus est numerus. Arena ergo est omnis diaboli populus, sterilis et minime unitus, magnis laboribus agitatus et sine numero, quemadmodum populus Dei unitas est, ut petra, et fortis et fructuosus; quia, etsi multi sunt vocati, pauci tamen electi.

Tropol.

Hinc Elias Cretensis, *in orat.* 1 Nazianzeni : « Arena, ait, est superbia, inanis de se opinio, vanæ gloriæ cupiditas : cui quidquid inædificatur, levi adversitatis vento difflatur et corruit. »

Denique Glossa : « Omnis, ait, conscientia, non fixa spe in Deum, in tentationibus non subsistit. » Radix enim et fomes omnium tentationum est mentis inconstantia et diffidentia in Deum, ut ostendi *Eccli.* II, 6, ad illa : « Crede Deo, et recuperabit te; et dirige viam tuam, et spera in illum. »

Vers. 27. *Luc.* VI, 49. Pluvia est tentatio mundi.

27. ET DESCENDIT PLUVIA, ET VENERUNT FLUMINA, ET FLAVERUNT VENTI, ET IRRUERUNT (Græce προσέκοψαν, id est impegerunt; Arabicus, *percusserunt*) IN DOMUM ILLAM, ET CECIDIT, ET FUIT RUINA ILLIUS MAGNA. — Pluvia notat tentationem mundi; flumina, carnis, venti, diaboli. Pluvia enim ex alto descendens terramque irrigans, inflans, tumentemque efficiens et fœcundans, notat ambitionem honorum et cupiditatem opum, quas offert mundus homini vano et inconstanti, quibus ille illectus, a Dei lege, et subinde a fide deficit et apostatat.

Flumina, carnis.

Flumina, quæ ex terra oriuntur et domum circumlambunt, notant tentationes carnis, puta gulam et libidinem, quæ ex ipsa carne oriuntur, eamque oblectando et blandiendo quasi circumlambunt, ut a continentia et puritate quam Dei lex præscribit, desciscat.

Venti, diaboli.

Venti, qui ex aere lateraliter et invisibiliter in domum sufflant, notant tentationes dæmonis, qui est spiritus invisiblis et princeps aeris hujus; hic enim mille pravas cogitationes et affectiones phantasiæ nostræ ingerit et insufflat ita latenter, ut nescias sæpe an ab Angelo, an a diabolo proveniant. Satanas enim transfigurat se in Angelum lucis, II *Corinth.* XI, 14 ; quare ipse homines leves et inconstantes agitat et rotat ad libitum, ut ab observatione mandatorum Dei ad cupiditates suas deflectant, itaque ruant in tartara; sicut domus arenæ inædificata, flabris ventorum agitata, magno fragore collisa cadit, corruitque in subjectam vallem vel voraginem.

Vers. 28. *Luc.* IV, 32; *Mar.* I, 22.

28. ET FACTUM EST CUM CONSUMMASSET JESUS VERBA HÆC, ADMIRABANTUR TURBÆ SUPER DOCTRINA EJUS — adeo nova, clara, solida, paradoxa, inaudita, cœlesti, divina, æque ac super novo divinoque docendi modo. Pro *admirabantur* Græce est ἐξεπλήσσοντο, id est *excutiebantur*, scilicet mente, hoc est obstupescebant, percellebantur ita ut videretur eis mens animusque eripi et excuti.

TURBÆ. — Id est vulgaris populus, non principes, ait S. Chrysostomus; unde liquet hunc sermonem a Christo habitum coram populo, uti dixi initio cap. V, licet S. Augustinus, lib II *De Consensu Evangel.*, cap. XIX : « Forte, ait, intelligitur turba discipulorum, ex quibus duodecim elegerat. »

Hic ergo finitur totus sermo Christi in monte, continens totam legem et perfectionem Evangelicam; ac, licet in ea disparata sint præcepta, nec inter se connexa, si quis tamen eorum inter se ordinem et aliqualem connexionem desideret, legat Bellarminum, lib. IV *De Justificatione*, cap. III, in fine.

29. ERAT ENIM DOCENS (solebat docere ; significat enim phrasis docendi consuetudinem et frequentiam) SICUT POTESTATEM (ἐξουσίαν, id est *auctoritatem*; Syrus, *dominium*; alii, *jus*; alii, *libertatem*) HABENS, ET NON SICUT SCRIBÆ EORUM ET PHARISÆI. — *Primo*, quia Christus docebat magna auctoritate res serias, graves et summi ad salutem momenti, ipsamque veritatem ; Scribæ vero docebant leviter res frivolas et nugosas, ut ritus et cæremonias, crebrasque lotiones manuum, corporis et calicum. Vers. 29. *Luc.* IV, 32; *Mar.* I, 21. Christi modus docendi. Primo.

Secundo, quia Christus id quod sermone docebat, hoc opere faciebat, magisque docebat exemplo quam verbo. Magna enim auctoritas doctrinæ docenti accedit, si bonum quod docet, reipsa perficiat. « Longum, ait Seneca, ad virtutem iter est per præcepta ; breve et efficax per exempla. » Audi S. Gregorium, lib. XXIII *Moral.* VII : « Cum imperio quippe docetur, quod prius agitur quam dicatur. Nam doctrina subtrahit fiduciam, quando conscientia præpedit linguam. Non ergo potestatem ei elatæ locutionis, sed bonæ fiduciam insinuavit actionis. Unde etiam de Domino scriptum est : *Erat enim docens sicut potestatem habens, non sicut Scribæ et Pharisæi*; singulariter namque ac principaliter solus ex potestate bona locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit. Ex divinitatis quippe potentia habuit id quod nobis per humanitatis suæ innocentiam ministravit. » Secundo.

Tertio, Christus docebat magno spiritu et fervore, magnaque vi et efficacia ad persuadendum; Scribæ aride, frigide et superficialiter. Tertio.

Quarto, Christus doctrinam confirmabat miraculis; nil tale poterant Scribæ. Rursum Christus miram habebat dicendi gratiam, juxta illud : « Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus. » *Luc.* IV. Quarto.

Quinto, Scribæ docebant ut legis interpretes; Christus vero ut legislator e cœlo missus, cœlesti sapientia et majestate ; ipse ergo jus proprium docendi habebat. Ita Beda et Theophylactus. Unde Christus, *Joan.* III : « Quod scimus, ait, loquimur, et quod vidimus testamur. » Et Joannes Baptista ibidem de Christo : « Qui de sursum venit, inquit, super omnes est. Et quod vidit et audivit, hoc testatur. » Quinto.

Sexto, Christus docendo duntaxat quærebat Dei gloriam et hominum salutem; Scribæ vero suam gloriam et hominum plausum. Sexto.

Septimo, Christus exterius docendo, interius sua sancta inspiratione et luce gratiæ illuminabat mentem, et inflammabat affectum auditorum, ut homines etiam rudes et stupidos faceret doctos, ac torpidos et frigidos faceret ferventes. Septimo.

Octavo. Denique Christi doctrina erat rectissima, utilissima, integerrima, sublimissima, perfectissima, plenam et consummatam in rebus omnibus, quæ ad mores pertinent, perfectionem continens. Unde legis interpretationes a Scribis prolatas velut mancas, inutiles, imperfectas, imo falsas et erroneas correxit cap. v.

Christum in hisce imitetur Christianus orator et concionator, ut magis vita doceat, quam verbo, instar S. Basilii, de quo scribit S. Gregorius Nazianzenus, *Orat.* 20 : « Sermo Basilii erat tonitru, quia vita ejus erat fulgur. » Sic sua libertate, auctoritate et nervo dicendi utatur, ut quasi Doctor agat cum discipulis, sitque efficax in docendo et persuadendo. Talis erit possessor cathedræ, dominus pulpiti; talis docebit et prædicabit, ut potestatem habens, instar Christi, sicut fecit S. Paulus et Apostoli. S. Malachias, ait S. Bernardus in ejus Vita, feminam quamdam iracundam et furibundam, ideoque omnibus intolerabilem, adeo mansuefecit, ut videretur nequire irasci, idque uno verbo, dicendo : In nomine Domini Jesu jubeo ne amplius irascaris : quod S. Bernardus præfert suscitationi mortui factæ ab eodem S. Malachia, « eo quod exterior quidam ibi, hic vero interior revixerit homo. » Sic B. Franciscus Borgia dicebat de S. Ignatio de Loyola : « Loquebatur tanquam potestatem habens,» quia efficax erat ejus sermo, et quocumque volebat homines impellebat. Testis est Ribadeneira in ejus Vita.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus doctrinam Evangelii, quam a cap. v *hucusque docuit, confirmat et obsignat miraculis. Ita S. Hieronymus. Primo ergo, vers.* 1, *sanat leprosum. Secundo, vers.* 5, *curat puerum Centurionis. Tertio, vers.* 14, *socrum Petri liberat a febri. Quarto, vers.* 18, *duos se sequi volentes jubet omnibus tam opibus, quam parentibus renuntiare, eo quod Filius hominis non habeat ubi caput reclinet.* « Et dimitte, *ait,* mortuos sepelire mortuos suos.» *Quinto, vers.* 23, *sedat tempestatem in mari. Sexto, vers.* 28, *sanat duos dæmoniacos, dæmonesque obsecrantes permittit ingredi in porcos, qui mox eosdem in mari submergunt.*

1. Cum autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ : 2. Et ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens : Domine, si vis, potes me mundare. 3. Et extendens Jesus manum, tetigit eum, dicens : Volo, mundare. Et confestim mundata est lepra ejus. 4. Et ait illi Jesus : Vide, nemini dixeris; sed vade, ostende te sacerdoti, et offer munus quod præcepit Moyses, in testimonium illis. 5. Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio, rogans eum, 6. et dicens : Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur. 7. Et ait illi Jesus : Ego veniam, et curabo eum. 8. Et respondens Centurio, ait : Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum ; sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus. 9. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, et dico huic : Vade, et vadit ; et alii : Veni, et venit ; et servo meo : Fac hoc, et facit. 10. Audiens autem Jesus miratus est, et sequentibus se dixit : Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel. 11. Dico autem vobis, quod multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno cœlorum. 12. Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores : ibi erit fletus et stridor dentium. 13. Et dixit Jesus Centurioni : Vade, et sicut credidisti, fiat tibi. Et sanatus est puer in illa hora. 14. Et cum venisset Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem, et febricitantem : 15. et tetigit manum ejus, et dimisit eam febris, et surrexit, et ministrabat eis. 16. Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes ; et ejiciebat spiritus verbo; et omnes male habentes curavit; 17. ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem : Ipse infirmitates nostras accepit, et ægrotationes nostras portavit. 18. Videns autem Jesus turbas multas circum se, jussit ire trans fretum. 19. Et accedens unus Scriba, ait illi : Magister, sequar te quocumque ieris. 20. Et dicit ei Jesus : Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.

21. Alius autem de discipulis ejus ait illi : Domine, permitte me primum ire, et sepelire patrem meum. 22. Jesus autem ait illi : Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. 23. Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus : 24. et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus; ipse vero dormiebat. 25. Et accesserunt ad eum discipuli ejus, et suscitaverunt eum, dicentes : Domine, salva nos, perimus. 26. Et dicit eis Jesus : Quid timidi estis, modicæ fidei ? Tunc surgens imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna. 27. Porro homines mirati sunt, dicentes : Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei ? 28. Et cum venisset trans fretum in regione Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sævi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam. 29. Et ecce clamaverunt dicentes : Quid nobis et tibi, Jesu Fili Dei ? Venisti huc ante tempus torquere nos ? 30. Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorum pascens. 31. Dæmones autem rogabant eum, dicentes : Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. 32. Et ait illis : Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos, et ecce impetu abiit totus grex per præceps in mare; et mortui sunt in aquis. 33. Pastores autem fugerunt, et venientes in civitatem, nuntiaverunt omnia, et de eis qui dæmonia habuerant. 34. Et ecce tota civitas exiit obviam Jesu; et viso eo rogabant ut transiret a finibus eorum.

Vers. 1. 1. CUM AUTEM DESCENDISSET DE MONTE, SECUTÆ SUNT EUM TURBÆ MULTÆ, — Excitæ vel voce, vel fama doctrinæ et concionum ejus; docebat enim ut potestatem habens, uti paulo ante audivimus. Jam dixi initio cap. V, ex Luca, sermonem illum Christi hucusque ab eo habitum post descensum e vertice montis in loco campestri, puta in medio montis, ubi planities erat campestris; ex quo Christus finito jam sermone, descendit in subjectam et imam vallem. Ita Franciscus Lucas.

Aliter Jansenius, qui censet Matthæum hic per hysterologiam posterius ponere descensum Christi e monte, quia Christum alio migrasse narrat : nam descensus Christi e monte hucusque non meminit Matthæus, sed Lucas duntaxat initio sermonis Christi jam recensiti, quem ipse VI, 17, asserit habitum in loco campestri.

Vers. 2. 2. ET ECCE LEPROSUS VENIENS, ADORABAT EUM, DICENS : DOMINE, SI VIS, POTES ME MUNDARE. — Idem miraculum describitur a Marco, I, 4, et Luca, V, 12; ex utroque videtur colligi hoc miraculum non contigisse statim a descensu in radice montis : nam Lucas ait id contigisse *in una civitatum*; et quia Lucas, IV, 23, et Marcus, I, 23, prius alia miracula a Christo patrata enarrant. Verum magis ordinata videtur narratio S. Matthæi, juxta quam dicendum hoc miraculum Christi fuisse primum a descensu montis. Ita S. Hieronymus, Jansenius et alii; quod ergo ait Lucas, id contigisse *in una civitatum*, intellige juxta unam civitatum. Nam lege, *Levit.* XIII, 45 et 48, jubentur leprosi omnino separari arcerique ab urbibus et castris, ne incolis lepram suam affricent : licet alii censeant ibi vetari tantum ne morentur in urbibus, non autem ne per eas transeant; quare leprosum hunc in transitu civitatis videri a Christo curatum. Hæc civitas, ut colligitur ex vers. 5, fuit Capharnaum, juxta quam videtur curatus hic leprosus; huic enim civitati adjacet mons ex quo descendebat Christus, ut dixi cap. V, 1. Vide Chronotaxin, quam Commentario huic præfixi.

Ubi curatus fuerit hic leprosus?

Quantus quamque incurabilis et contagiosus morbus sit lepra, inde liquet quod leprosi et lege veteri et usu omnium gentium a consortio hominum arceantur. In leprosis enim contagium est cum seminario, quo sanos attactu, ulcerum fetore et respiratione putida inficere possunt. His proinde a contagio et morbi labe deturpatur facies, pili decidunt, dilatantur nares, exeduntur ossa, lingua tumet, fœtet respiratio, omne denique morbi genus, omneque symptoma in leproso comitatu et satellitio reperitur. Morbum ergo elephanticum fucari quidem posse, jure docent medici curari nunquam. Quomodo, ait Avicenna, curabitur lepra, cum sit cancer universalis, quando cancer particularis medicinam nescit? Porro regiones calidæ, saxosæ, salsæ, caloribus et algoribus inæqualiter impetitæ, morbis melancholicis et præsertim lepræ subjacent. Talis est Judæa et pars Ægypti. Unde Galenus, II *ad Glauc.*, ait : « Itaque in Alexandria plurimi elephantia, tum ob victus rationem, tum ob regionis caliditatem laborant. » Medici lepræ remedia præscribunt vinum viperinum, hydrargyrum, theriacam, aurum potabile; sed horum non est ea vis, ut lepram formatam et habitu firmatam tollant, leprososque tota membrorum compage fœdatos, cute et carne innovent.

Quantus morbus sit lepra?

ADORABAT — scilicet in genua et faciem cadendo, nam Marcus addit γονυπετῶν, id est *accidens ei ad genua*; Lucas, πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, id est *cadens in faciem*. Fecit id leprosus non tantum ut civilem honorem, sed potius ut religiosum cultum latriæ

Christo exhiberet, ut patet ex tam humili tantæque fidei ejus petitione; non enim dixit: Si rogaveris Deum, ut Moyses, sed : «Si vis, potes me mundare.» *q. d.* Scio te paris esse cum Deo Patre potestatis, et consequenter morborum Dominum, ut lepræ herili jure imperare, eamque solo jussu a me depellere possis. Rogo ergo ut id facere velis et digneris; si velis, res acta est, sanus sum. Ita S. Chrysostomus, *homil.* 26; Theophylactus, Euthymius, Maldonatus et alii. Unde S. Chrysostomus : «Spirituali medico, ait, spiritualem offert mercedem, scilicet fidelem orationem, qua nihil dignius Deo offerimus. » Et Glossa Interlinearis : « Voluntas, ait, potestatem tribuit ; » nam quanta est voluntas, tanta est et potestas Dei ; quidquid enim vult, hoc illico facere potest, juxta illud : « Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cœlo et in terra. » *Psal.* CXXXIV, 6. In Deo enim voluntas, potentia cæteraque attributa sunt paria et æqualia, quia divina, immensa et infinita. Habuit ergo leprosus fidem divinitatis Christi, partim ex ejus interna illuminatione et inspiratione, partim ex miraculis quæ plura jam Christus patrarat primo anno prædicationis suæ. Leprosus enim hic anno secundo sanatus est, uti dixi in Chronotaxi. Rursum, τὸ *si vis* notat desiderium curationis mixtum cum resignatione : resignat enim et submittit se voluntati Christi, ut si velit, curet; si nolit, non curet. Morbi enim et lepræ sæpe animæ saluti sunt utiles vel necessarii, idque scit Deus, sed nescit homo : quare se Dei judicio et voluntati resignet oportet, nec ea postulare debet absolute, sed conditionate, si videlicet Deo placeat et animæ saluti id profuturum sit.

Leprosus credidit Christum esse Deum.

Vers. 3. *Luc.* V, 13; *Mar.* I, 41, 42.

3. ET EXTENDENS JESUS MANUM, TETIGIT EUM, DICENS: VOLO, MUNDARE.— «Extendens:» *Primo,* ut se ostenderet esse supra legem, quæ leprosi contactum vetabat, *Levit.* XIII, utpote qui leprosum non contaminandi (Deus enim est incontaminabilis), sed curandi causa tangeret, ait Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion.*, cap. IX; et, ut ait S. Chrysostomus, non corporis, sed animæ lepra impedimentum est ad virtutem. Porro, lex non vetabat contactum leprosi, nisi ob periculum contagionis, ne scilicet tangens eadem inficeretur: hoc autem periculum non erat in Christo, sed potius certitudo curationis leprosi. Ergo Christus idcirco tangens leprosum non faciebat contra, sed potius juxta mentem legis. Ita S. Chrysostomus et Tertullianus loco citato.

Christus tangendo leprosum sanat; Cur ?

Secundo, tetigit eum benevolentiæ causa, ut suum in eum affectum ostenderet. Unde Glossa Interlinearis : « Extendit manum, inquit, qui misericordiæ tendit effectum, » scilicet, « quando auxilium divinæ misericordiæ impendit, » ait Remigius.

Tertio, tetigit eum ut salvifica vis carnis Christi patesceret, ait S. Cyrillus, utpote quæ solo tactu manus lepram pelleret. *Manus* enim dicitur a *manando,* quod e brachio *manet,* et ex manu *manent* digiti et opera : sic ex manu Christi manabant miracula et beneficia, et ipsius virtus manabat ex Deo, cui hypostatice uniebatur. Unde Victor Antiochenus, in cap. I *Marci* : « Verbum, inquit, indivulsam secum carne societatem habere persuasum volens, pleraque miracula et signa per corporis ministerium edidit. » Et Beda : « Extendit, ait, Deus manum et contigit humanam naturam in incarnatione, et ejectos e castris populi Dei (leprosos) templo reddidit, ut possint offerre corpora sua hostiam viventem illi cui dicitur : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* » *Psal.* CIX.

VOLO, MUNDARE.—Ita hæc dispunge per comma vel colon intermedium, ut Christus *primum dicat :* Volo; *deinde imperet :* Mundare, ait S. Hieronymus. Τὸ ergo *mundare* non est infinitivus activus, sed imperativus verbi passivi, *mundor*, significans *mundator* vel *munderis.* Hebr. enim est הטהר *hittaher,* Græce καθαρίσθητι, id est *esto mundus.* Hinc Patres probant Christi omnipotentem divinitatem : citat eos fuse Maldonatus. Unde S. Ambrosius, in cap. V *Lucæ,* 12 : « Dicit, inquit, Volo, propter Photinum; imperat, propter Arium; tangit, propter Manichæum. » Photinus enim docebat Christum esse merum hominem, nec esse Deum, cui propria est omnipotens voluntas, qua dicat : «Volo, mundare» Arius docet Christum minorem esse Patre, ac proinde non imperare, sed imperia Patris excipere. Manichæus docebat Christum habere carnem non veram, sed phantasticam, ideoque vere nec tangere posse nec tangi. Hæc omnia hic confutat Christus tum verbis, tum factis.

Notat S. Hieronymus Christum pertinenter et ex æquo respondere duplici petitioni leprosi. *Primo* enim petierat : «Si vis,» id est utinam velis; respondet Christus : «Volo.» *Secundo,* «potes me mundare; » respondet Christus : « Mundare, » id est munderis, estoque mundus : plus ergo tribuit Christus, quam ipse expresse petat, eodem enim instanti ipsum plane curavit, imo vegetum, alacrem validumque effecit tum corpore, tum magis animo : quos enim Christus sanavit corpore, sanavit et animo, ac justos sanctosque effecit, ut plenam eis mentis et corporis integritatem largiretur. Dei enim perfecta sunt opera ; ac Christus sua liberalitate merita supplicum excedit et vota, ut nos ab eo discamus idem facere ac liberalissimi esse tum erga Deum, tum erga proximos.

ET CONFESTIM MUNDATA EST LEPRA EJUS. — *q. d.* Et illico mundatus est homo a lepra sua, ut vertit Arabicus. Nil medium fuit inter Christi præceptum et opus. « Dixit enim, et facta sunt omnia, » *Genes.* I, quia voluntas ejus est omnipotens, ideoque est ipsa ejus omnipotentia. Est hypallage sive inversus sermo ; nec enim lepra mundari potest, utpote in se plane immunda et contagiosa, sed homo a lepra. Hoc facto ostendit Christus se quasi medicum venisse in mundum, ut

omnes ægritudines curet omnesque sordes expurget. Nota τὸ *confestim*, inde enim liquet Christum leprosum curasse non pharmacis naturalibus; hæc enim sensim operantur, et lente sanant, sed virtute divina, quæ in instanti operatur, juxta illud : « Ipse dixit, et facta sunt. » *Psal.* CXLVIII, 5. Dei enim dicere et jubere est efficax, idemque quod facere, quia ejus voluntas idem prorsus est cum ejus omnipotentia.

Vers. 4. *Luc.* v, 14; *Mar.* I, 44.

4. ET AIT (Marcus, *Comminatus est*, id est severo et minaci vultu jussit : ita Euthymius) ILLI JESUS : VIDE, NEMINI DIXERIS. — Id jussit ad vitandam ostentationem et ut nos doceret virtutes dotesque nostras non jactare, sed celare. Ita Chrysostomus. Si enim id fecerimus, nobis tacentibus efficiet Deus, ut prodamur inviti, idque magna cum ædificatione audientium, et majore gloria operantium. Unde addit Marcus, I, 45 : « At ille (leprosus) cœpit prædicare et diffamare sermonem, ita ut jam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset, et conveniebant ad eum undique. »

SED VADE, OSTENDE TE SACERDOTI (Marcus : *Principi sacerdotum*, qui tempore vicis suæ præerat cæteris sacerdotibus actu in templo ministrantibus), ET OFFER MUNUS QUOD PRÆCEPIT MOYSES IN TESTIMONIUM ILLIS. — « Mittit ad sacerdotes, ait S. Hieronymus, ob humilitatem, ut eis deferre videatur; deinde ut illi vel credentes salventur, vel fiant inexcusabiles; denique ne legem infringere videatur. » Et Origenes : « Mittit, ait, ad sacerdotes, ut cognoscant non legis consuetudine, sed gratiæ operatione mundatum, etc. Ut omnes qui vident portari munus, miraculum crederent. »

Munus a leprosis lepra mundatis sacerdoti offerendum, erat agnus, vel si leprosus pauper foret, duo turtures, aut duo pulli columbarum. *Levit.* XIV, 13 et seq.

Testimonium, id est lex.

IN TESTIMONIUM ILLIS, — scilicet sacerdotibus; nam Princeps sacerdotum, licet unus, multos tamen habebat asseclas sacerdotes minores. Nonnulli per *testimonium* accipiunt legem, *q. d.* Offer munus jam dictum, ut impleas legem quam Moyses præcepit, *Levit.* XIV, sacerdotibus et populo servandam in expiatione leprosi; lex enim sæpe, *Psal.* CVXIII et alibi, vocatur *testimonium*, scilicet voluntatis divinæ, quia testatur quid a nobis velit fieri Deus. Verum nil vetat *testimonium* hic proprie accipi.

Planius ergo et germanius τὸ *in testimonium* refer ad verbum *ostende et offer*, *q. d.* Ostende te sacerdotibus, eisque munus lege præscriptum offer, ut illi videntes te a lepra liberum, ideoque munus mundatis præscriptum offerre, ex hoc oculari testimonio cognoscant te vere sanatum, itaque ipsi sanitatis tuæ sint testes, ac populo testentur te vere a lepra curatum, ideoque eorum testimonio juxta legem restituaris communi hominum societati et convictui.

Testimonium triplex.

Erat ergo duplex, imo triplex hoc testimonium. Primum, quod leprosus præbebat sacerdotibus de se ipso a lepra curato, quod erat ostensio et inspectio ocularis corporis et membrorum, quam faciebant sacerdotes, ac si videbant vere curatum, munus ab eo in gratiarum actionem Deo oblatum acceptabant; si non, refutabant.

Secundum testimonium erat, quod ipsi sacerdotes populo perhibebant de leproso vere curato; unde eidem adhibebant lustrationem sive expiationem lege, *Levit.* XIV, præscriptam, quæ erat legalis cæremonia tollens irregularitatem legalem ab immunditia lepræ contractam, hominemque lepra mundatum restituens convictui hominum, ac templo et sacrificiis, ut iis jam mundus cum cæteris libere interesse posset.

Tertium testimonium erat maximi momenti, nimirum, jussit Christus leprosum se jam curatum ostendere sacerdotibus, ut illi ex hoc miraculo agnoscerent ipsum esse Messiam; aut certe inexcusabili hoc testimonio convicti, incredulitatis condemnarentur. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus et S. Ambrosius in cap. v *Luc.*, 14.

Lepra est hæresis et peccatum contagiosum.

Tropologice : lepra significat peccatum mortale, præsertim contagiosum, quale est imprimis hæresis, ob summam fœditatem et contagionem. Ita S. Augustinus, lib. II *Quæst. Evang.*, *Quæst.* XL; Theodoretus, Radulphus et alii, in cap. XIV *Levit.* Hinc mundatio lepræ symbolum est sacramenti pœnitentiæ et confessionis sacramentalis, qua peccata expiantur, cujus proinde vim et efficaciam ex lepræ typo contra hæreticos probant S. Hieronymus, in cap. XVI *Matthæi* (ubi ex eo probat oportere sacerdotes cognoscere peccatorum species et varietates), et S. Chrysostomus, lib. III *De Sacerdotio*, ubi docet officium sacerdotum Christianorum longe efficacius et præstantius esse, quam olim fuerit Aaronicorum, eo quod hisce lepram non curare, sed curatam duntaxat ostendere; illis vero peccata non curata ostendere, sed vere curare et condonasse concessum sit. Atque hac de causa Christus primum hoc a descensu e monte, ubi legem Evangelicam docuerat, miraculum esse voluit curationem leprosi, tum quia in Syria et Judæa communis et frequens erat hic lepræ morbus, multique erant leprosi; tum quia lepræ conditiones optime per tropologiam repræsentant peccati fœditatem et noxam, æque ac lepræ curatio peccati remissionem : ideoque Christus in passione leprosi formam assumpsit, ut lepram animæ nostræ in se susciperet et curaret. Unde Isaias, LV, 4 : « Vere, ait, languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit; et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. » Vide quæ de lepra dixi *Levit.* XIII et XIV. Hac de causa Christus in forma leprosi apparuit Martyrio monacho, et ejus hu-

Christus in forma leprosi apparet.

meris usque ad fores monasterii bajulari se permisit, ibique disparuit; sed ita ut Martyrius pondus non sentiret, quia portantem se portabat, ait S. Gregorius, homil. 39 *in Evang.*

In eadem leprosi forma Christus apparuit S. Ludovico, Tolosatum episcopo, qui fuit nepos S. Ludovici, regis Franciæ, ac ab eo pedes sibi lavari permisit, ut habet ejus Vita.

Vers. 5. *Luc.* VII, 1, 2, 3.

5. CUM AUTEM INTROISSET CAPHARNAUM, ACCESSIT AD EUM CENTURIO, ROGANS EUM. — Hoc est secundum Christi miraculum, quo doctrinam in monte editam confirmavit. Ita S. Hieronymus. Ex hoc loco colligimus leprosum primo a Christo sanatum fuisse juxta Capharnaum, uti paulo ante dixi. Porro, leprosus erat Judæus; Centurio vero ethnicus, puta ex Romanorum (tunc enim Judæa a Pompeio, Julio Cæsare et Augusto subjugata, Romanorum ducum militumque præsidio tenebatur) legione dux centum militum, et subinde etiam plurium, ut docet Vegetius, lib. I *De Re mil.*; quare in eo gentium vocatio præsignata et inchoata fuit. L. Dexter, in *Chronico* quod nuper in lucem prodiit, ait hunc Centurionem fuisse C. Cornelium, Centurionem Hispanum, cujus filius C. Oppius, pariter Centurio, Christo in cruce quasi satelles et custos astitit, vidensque signa quæ in cœlo, sole, terra et petris tunc contigerunt, conversus est ad Christum: uterque Christum et in Judæa et in Hispania prædicavit. Hæc Dexter. De cujus auctoritate et fide fusius egi in fine Chronotaxis, quam Actibus Apostolorum præfixi.

Centurio quis?

ACCESSIT. — Est hic prima antilogia: nam Lucas, VII, 1, idem miraculum aliter narrat. Non enim dicit Centurionem ipsum accessisse ad Christum, sed ad eum misisse primum Judæos, deinde amicos suos, qui hanc gratiam, puta sanitatem, puero suo peterent et impetrarent. Quare in Luca, ex Matthæo, hoc loco supplendum est quod, post Judæos et amicos, tandem Centurio ipse ultimus ad Christum jam appropinquantem accurrerit, sive honoris causa, sive ob morbi paroxismum et instans mortis periculum, uti volunt S. Chrysostomus, *homil.* 26; Theophylactus et Euthymius: nisi dicas Centurionem hic asseri ad Christum accessise, eique supplicasse et respondisse, non per se, sed per legatos et amicos suos, uti censent Beda et S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evangelist.*, cap. XX. Porro, Judæi commendarunt Centurionis postulationem Christo, dicentes: « Quia dignus est, ut hoc illi præstes. Diligit enim gentem nostram, et Synagogam ipse ædificavit nobis, » ut ait Lucas, VII, 4.

Vers. 6. *Luc.* VII, 2.

6. ET DICENS: DOMINE, PUER MEUS JACET IN DOMO PARALYTICUS, ET MALE TORQUETUR. — « Puer, » id est *servus*, ut habet Lucas, VII, 3. Servi enim apud heros subjectione, obedientia et reverentia sunt instar puerorum. Est catachresis. Porro, hic servus Centurioni erat charus et *pretiosus*, ait Lucas.

JACET IN DOMO PARALYTICUS. — Quasi cadaver in lecto « omnibus undique artubus fluidis, et ad consistendi officium agendique corruptis, » ait S. Hilarius; « paralysis enim est resolutio nervorum, » ait Celsus, lib. II, cap. I. « Est enim morbus, in quod dimidia pars corporis resolvitur, motu sensuque interceptis, » ait Galenus, lib. IV *Commentar.*; unde a Græcis vocatur *hemiplexia*, id est semiapoplexia, cum scilicet in alteram tantum corporis partem malum id incubuit; nam cum totum afficitur, apoplexia nominatur: nunc utrumque, inquit Celsus, lib. III, cap. XXVII, paralysin appellari video.

Paralysis quid?

ET MALE TORQUETUR. — Græce, δεινῶς βασανιζόμενος, id est *graviter afflictus*, *vehementer cruciatus* (ut vertit Arabicus) ideoque *moriturus*, ut ait Lucas. Subita et acuta fuit hæc paralysis, quæ cum cruciatu periculum vitæ crearit: nam alioqui communes paralyses sunt lentæ, ideoque et gravi cruciatu et periculo carent. Cruciatus hic videtur fuisse convulsio et retractio nervorum qui a cerebro oriuntur; hi enim, cum præter naturam contorquentur aut distenduntur, gravissimos excitant dolores, uti ex Galeno ostendit Guilielmus Ader medicus, lib. *De Ægrotis et Morbis a Christo sanatis*, cap. II, ubi probat omnes illos fuisse desperatos et naturaliter incurabiles, ideoque eorum curam Christo quasi archiatro a Deo fuisse reservatam: talis fuit hæc paralysis. Idem docet S. Ambrosius, *epist.* 75: « Eos, inquit, sanavit Dominus Jesus, quos nemo curaret, » id est curare potuisset.

Incurabilis.

Porro, Lucas paulo aliter rem gestam enarrat; sic enim ait, VII, 3: « Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum, ut veniret et salvaret servum ejus. » Est hic secunda antilogia; Lucas enim ait: « rogans eum, ut veniret; » Matthæus vero, imo et Lucas, VI, subdit eum contrarium dixisse, scilicet: « Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum; sed tantum dic verbo (id est jube, absens) et sanabitur puer meus. » Respondetur, τὸ *rogans et misit*, quatenus refertur ad τὸ *veniret*, pertinere ad Judæos Centurionis legatos, qui minoris erant fidei et humilitatis, quam ipse Centurio: hic enim solum petebat ut Christus sanaret puerum; Judæi vero de suo addiderunt, ut veniret, et veniendo tangendoque sanaret eum. *Misit* ergo seniores ad Christum *rogans* per se, *ut sanaret*; per seniores vero, *ut veniret*. Quod enim legatus dicit, hoc censetur dicere is qui legatum misit. Lucas igitur, more suo (ut patet, cap. XIX), brevitatis studio convolvit dicta factaque Centurionis et Judæorum, quæ proinde respective explicanda sunt, ut quædam a Judæis, quædam a Centurione dicta sint. Vult enim Lucas dicere, quod seniores Judæorum missi a centurione dixerint Christo: Centurio rogat te, ut venias et sanes puerum ejus; ubi addunt ex suo τὸ *ut venias*, putantes id decere, idque tacite cupere Centurionem. Quod ergo subdit Lucas: « At illi, cum venissent

Enodatur difficultas occurrens in petitione Centurionis et seniorum ab ipso missorum.

ad Jesum, rogabant eum sollicite, dicentes ei, » etc., significat eos suam hanc petitionem, ut veniret et sanaret puerum, instanter ursisse, allegantes : « Quia dignus est, ut hoc ei præstes, » quæ verba plane significant petitionem seniorum fuisse illam quæ præcessit, quam ob brevitatem Lucas convolvit, dicens : « Rogans, ut veniret et salvaret servum ejus. » Illis igitur verbis simul missionem Centurionis et ejus petitionem, æque ac seniorum, licet postea factam, per anticipationem complexus est : unde eam non iterat, nec uti reipsa facta est enarrat.

Aliter respondent nonnulli, scilicet Centurionem, cum mitteret Judæos, per eos rogasse Christum ut veniret, et veniens sanaret puerum; sed post Judæorum abitum ad Christum, illuminatum a Deo, crescente fide et humilitate, pœnituisse, ac optasse dixisseque, ut Christus non veniret, sed absens curaret puerum. Sed tunc dicendum est Centurionem esse mentitum, cum, ut ait Lucas, vers. 7, per Judæos legatos prius a se missos dixit : « Propter quod et meipsum non sum dignum arbitratus, ut venirem ad te. » Si enim ipse putabat se dignum, ut Christus veniret ad se, multo magis putabat se dignum, ut veniret adiretque Christum. Rursum dicendum est eum non credidisse Christum esse Deum; Deo enim non fuisset ausus mentiri, utpote quem mendacii conscium sciret.

Denique Centurio prius misit seniores Judæorum ad Christum honoris causa, quia ipse, utpote Gentilis, æstimabat se indignum conspectu et alloquio Jesu; Judæi enim, Gentiles, utpote idololatras, æstimabant viles et impuros quasi canes, ut patet *Matth.* XV, 26.

Vers. 7. *Luc.* VII, 6. ET AIT ILLI JESUS : EGO VENIAM, ET CURABO EUM. — Nota promptum Christi animum ad benefaciendum et sanandum paralyticum, quo plus offert Centurioni quam ipse petierat; sed nimirum volebat hac oblatione e pectore Centurionis elicere fidem et reverentiam, quæ mox ab ipso prosiliit. Dixit Christus, et fecit; unde Lucas, V, 5, ait : « Jesus autem ibat cum illis. »

Vers. 8. *Luc.* VII, 6, 7. 8. ET RESPONDENS CENTURIO AIT : DOMINE, NON SUM DIGNUS UT INTRES SUB TECTUM MEUM (in domum meam); SED TANTUM DIC VERBO, ET SANABITUR PUER MEUS. — Dixit hoc primo Centurio per amicos Christo, cum Christus jam ad domum ejus accederet, ut ait Lucas, VII, 6; deinde ipse accurrens ad Christum venientem, idem per se dixit, et protestatus est, ut ait hic S. Matthæus : urbanitas enim et civilitas id omnino exigebat ut ipse personaliter Christo occurreret, ipsumque venientem et jam vicinum exciperet; « Dic verbo, » id est sermone. *q. d.* Non est opus ut præsens tangas servum meum, sed absens jube duntaxat, et illico sanabitur. Credidit ergo Centurio Christum esse Deum, qui ubique quasi præsens imperat et operatur quodlibet, aut certe Christum eximium esse Prophetam Deo charissimum, puta Messiam Judæis promissum, qui nomine Dei in Judæa rebus omnibus ad libitum imperaret : « Quoniam ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt. » *Ps.* XXXII, 9.

9. NAM ET EGO HOMO SUM SUB POTESTATE CONSTITUTUS, HABENS SUB ME MILITES, ET DICO HUIC : VADE, ET VADIT; ET ALIO (alii, alteri; sic *alio* pro *alii* usurpat Plautus) : VENI, ET VENIT; ET SERVO MEO : FAC HOC, ET FACIT. — « Sub potestate, » id est in potestate, in regimine, in magistratu « sum constitutus, » puta sum Centurio, imperans centum militibus. Ita Auctor *Imperfecti*, qui a pari tendit hic argumentum Centurionis, *q. d.* Si ergo parvam habens potestatem in paucos milites, illis ad nutum impero; quanto magis tu, o Christe, qui plenam omnium habes potestatem, morbis imperabis? Verum τὸ *sub potestate* proprie hic accipi liquet ex Græco, qui habet : ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν, et ex eo quod subdit : ἔχων ἐπ' ἐμαυτὸν ϛρατιώτας, id est *habens sub me milites.* Ergo, sicut Centurio vere et proprie habebat sub se milites sibi subditos, sic vicissim ipse erat sub potestate altiori sui Tribuni, vel Cæsaris Romani, scilicet Tiberii. Ita S. Chrysostomus, Leontius, Glossa, Maldonatus, Jansenius, Franciscus Lucas et alii. Est argumentum a minori ad majus, *q. d.* Si ego, licet sub potestate Cæsaris constitutus, impero tamen ad libitum militibus mihi subditis, « et dico huic : Vade, et vadit, et alio : Veni, et venit; » quanto magis tu, o Christe, qui sub nullius es potestate, sed Deus es omnipotens, omnium Dominus, poteris imperio tuo facere quidquid volueris, ut si etiam absens dicas jubeasque morbo (paralysi servi mei) : *Abi*, illico abibit; si idem dicas : *Veni*, illico veniet : morbi enim sunt quasi milites et satellites tui, quod ad nutum in reos immittis, et a pœnitentibus supplicibusque revocas. Ita S. Augustinus, serm. 6 *De Verbis Domini secundum Matthæum* : « Si ego, inquit, homo sub potestate jubendi habeo potestatem, quid tu non possis, cui omnes serviunt potestates? » Ponderat S. Hieronymus Centurionis « fidem, in eo quod credidit, inquit, ex Gentibus, paralyticum a Salvatore posse sanari; humilitatem, quod se judicavit indignum, cujus tectum Dominus intraret; prudentiam, quod intra corporis tegmen divinitatem latentem videret, sciens non id sibi profuturum, quod etiam ab incredulis videbatur, sed id quod latebat intrinsecus. »

Vers. 9. *Luc.* VII, 8

Virtutes heroicæ Centurionis.

Moraliter : si vis esse in potestate, disce esse sub potestate; si vis imperare, disce prius imperanti obedire. Audi S. Bernardum, *epist.* 42 : « Ut secure præesse possitis, subesse et vos, sicut debetis, non dedignemini; dedignatio quippe subjectionis, prælationis reddit indignum : videant in vobis subditi, quod redhibeant. » Probat idipsum exemplo Centurionis : « Dicturus quippe : *habens sub me milites*, præmisit : *homo sum sub potestate.* Jam quidquid subinferat, suspectam non habemus jactantiam. Præmissa siquidem est humilitas, ne altitudo præcipitet.

Nec enim locum invenit arrogantia, ubi tam clarum humilitatis insigne præcessit. Quia non confusus est de subjectione, jure ex prælatione meruit honorari. Non erubuit super se potestatem, et ideo dignus, qui haberet et sub se milites. Dedit prius honorem præpositis, ut jam a subditis juste reciperet. » Sic symbolice : si anima velit imperare corpori, prius se subdat Deo; quod si illi rebellet, sentiet et sibi corpus rebelle, uti sensit Adam violans præceptum Dei de non comedendo pomo vetito. Sic pœna superbiæ et inobedientiæ est lapsus carnis et luxuria.

Vers. 10. Luc. VII, 9. 10. AUDIENS AUTEM JESUS, MIRATUS EST — tantam fidem, humilitatem, reverentiam et devotionem Centurionis, qui non erat Judæus, sed Gentilis. Unde Origenes : « Attende, ait, quantum sit, aut quale, quod Deus unigenitus miratur. Aurum, divitiæ, regna, principatus in conspectu ejus sunt tanquam umbra, vel flos decidens. Nil ergo horum in conspectu Dei mirabile est, quasi magnum, vel pretiosum, sed tantum fides; hanc miratur honorificans, hanc acceptabilem sibi æstimat. »

An in Christo fuerit admiratio? Triplex scientia Christi. Quæres, an in Christo vere fuerit admiratio? Suppono ex communi Theologorum sententia in Christo, præter divinam scientiam quam habebat, qua Deus, triplicem fuisse scientiam, qua homo erat : *Primo, beatificam*, per quam Dei essentiam intuebatur, eaque fruens beabatur. *Secundo, infusam*, qua per species animæ suæ a Deo inditas ab ipso conceptionis suæ instanti omnia cognoscebat. *Tertio, experimentalem*, qua illa quæ faciebat per scientiam infusam, quotidie per experientiam videbat, audiebat et sentiebat.

Resp. Respondeo ergo, in Christo proprie et absolute non fuit admiratio, quæ scilicet ex imo corde Ratio. ejusque fundo manaret. Ratio est, quia admiratio oritur et fit in nobis ex eo quod aliquid novi, insoliti et incogniti videamus vel audiamus; Christus autem per scientiam infusam, jam omnia, antequam fierent, cognoscebat : unde nil ei, utpote omniscio, erat novum, incognitum vel inopinatum et admirabile. Excitavit tamen Christus in se per scientiam experimentalem, cum aliquid magni et novi experiretur, aliquem quasi superficialem actum interiorem et gestum exteriorem admirationis, ut alios idem admirari doceret. Ita S. Augustinus; quem audi, lib. *De Genesi contra Manichæos*, cap. VIII : « Quis autem in illo fecerat illam fidem, nisi ipse qui admirabatur? quod si et alius eam fecisset, ut quid miraretur qui præscius erat? Quod ergo miratur Dominus, nobis mirandum esse significat, quibus adhuc opus est sic moveri : omnes enim tales motus ejus non perturbati animi signa sunt, sed docentis magisterium.» Sic et S. Thomas, III *p.*, *Quæst.* XV, art. 8.

Sapiens nil miratur. Hinc sapiens nihil miratur. Et Cyrus, rex Persarum, docebat suos nil mirari, quod Rex altior sit et superior omni re mundi. Qui cum S. Paulo conversatur in cœlo, nil miratur in terra. Præclare S. Cyprianus, tract. *De Spectaculis* : « Nunquam, ait, humana opera mirabitur, quisquis se cognoverit filium Dei. Dejicit se de culmine generositatis suæ, qui admirari aliquid post Deum potest.»

ET SEQUENTIBUS SE DIXIT : NON INVENI TANTAM FIDEM IN ISRAEL. — Arabicus : *in uno ex Israel*; Græce est nervosius : *nec in Israel tantam fidem inveni*, quantam in Centurione Gentili; intellige, *non inveni*, scilicet in communi populo a tempore prædicationis meæ : nam major sine dubio erat fides in beata Virgine, Abraham, Moyse, Joanne Baptista, etc.; aut, ut Chrysostomus, non inveni tantam, scilicet proportionabiliter, quia hic erat Ethnicus et Centurio, cæteri erant Israelitæ et fideles : unde eadem fides in illo magis erat mira et miranda, quam in hisce. Idem Chrysostomus præfert fidem Centurionis fidei Apostolorum, quam habuerunt initio vocationis; Origenes vero, fidei Marthæ etiam et Magdalenæ. Audi S. Chrysostomum : « Credidit Andreas, sed Joanne dicente : Ecce Agnus Dei; credidit Petrus, sed evangelizante sibi Andrea; credidit Philippus, sed legendo Scripturas; et Nathanael prius signum divinitatis accepit, et sic fidei confessionem obtulit. » Audi et Origenem : «Jairus, Israelis princeps, pro filia sua petens, non dixit : Dic verbo, sed veni velociter. Nicodemus de fidei sacramento audiens, ait : Quomodo hoc potest fieri? Maria et Martha dicunt : Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus, quasi dubitantes quod ubique posset adesse Dei potentia. »

11. DICO AUTEM VOBIS, QUOD MULTI AB ORIENTE ET OCCIDENTE VENIENT, ET RECUMBENT CUM ABRAHAM, ET ISAAC, ET JACOB, IN REGNO COELORUM. — « Ab Oriente et Occidente,» id est ab extremis Gentium regionibus. Occasione enim Centurionis, qui erat Gentilis, prædicit Gentium (quarum primitiæ erat hic Centurio) vocationem et Judæorum reprobationem. Alludit ad Isaiæ XLIII, 5 et seq., ubi a quatuor mundi plagis prædicitur Gentium vocatio, gratia et gloria. «Recumbent,» id est requiescent, ait S. Hilarius et Euthymius. Verum Græce est ἀνακλιθήσονται, id est *discumbent*, quasi in triclinio accumbent, quasi convivæ epulabuntur in opiparo convivio : huic enim regnum cœlorum, ac cœlestis gloria et felicitas Christi et sanctorum sæpe comparatur, ob summam quietem, lætitiam, securitatem et satietatem. Alludit ad illud, *in Psalm.* XVI, 15 : « Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Et *Psal.* XXXV, 9 : « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ; et torrente voluptatis tuæ potabis eos. » Hoc cœleste convivium quasi nuptiale Agni, id est Christi, graphice depingit S. Joannes, XIX, 7 et seq., ac Christus, *Lucæ* XXII, 22.

Vers. 1[1]. Luc. XI[II], 29. In cœ[lo] conviva[n]tur beat[i].

CUM ABRAHAM, ET ISAAC, ET JACOB. — Hi tres præ aliis sanctis Patriarchis et Prophetis hic et alibi nominantur, et celebrantur. *Primo*, quia hi tres fuere primi Patres et Patriarchæ Judæorum, ad hoc singulariter electi et selecti a Deo. *Secundo*, quia iidem erant capita Reipublicæ et Ecclesiæ Dei. *Tertio*, quia hi singularia dedere fidei et reli-

gionis exempla. *Quarto*, quia hi tres promissionis de terra Chanaan a posteris possidenda, in typum regni in cœlis eisdem eorumque asseclis promissi, fuere hæredes. Unde et Deus se vocat Deum Abraham, Isaac et Jacob, eorumque nomine apud Judæos gloriabatur.

Vers. 12. *Luc.* XIII, 23. 12. FILII AUTEM REGNI EJICIENTUR IN TENEBRAS EXTERIORES; IBI ERIT FLETUS ET STRIDOR DENTIUM. — « Filii regni, » id est destinati ad regnum vocantur Israelitæ; quia hi prognati erant ex Abraham, Isaac et Jacob, quibus et quorum semini Deus promiserat regnum uti terrenum Judææ, sic et spirituale æternæ gloriæ in cœlis. Simili Hebraismo vocantur filii mortis, gehennæ et resurrectionis, qui ad mortem et gehennam comminatam, aut ad resurrectionem promissam a Deo destinati et deputati sunt.

Moraliter: si filius regni es, fac opera regni, fac opera digna cœlo, vive ut Angelus. Sic enim Christus dixit Judæis: « Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. » *Joan.* VIII.

Prisci cœnabant, non prandebant. IN TENEBRAS EXTERIORES — gehennæ. Persistit in metaphora convivii in regno cœlesti, ideoque lucidissimi; circa quod nota plerosque veterum non prandisse, aut non nisi parce et tenuiter per modum jentaculi, sed cœnasse duntaxat, tumque se exsatiasse et exhilarasse; ideoque convivia non in prandio, sed in cœna celebrasse, idque otii et libertatis causa, et ut diem, ut ait Horatius, lib. I, *Ode* 1, non frangerent, sed totum negotiis darent, atque inde triclinia dicta sunt cœnacula. De Hebræis id liquet ex S. Scriptura, ubi passim fit mentio cœnæ et cœnaculi, raro prandii, ut patet in cœna Darii, III *Esdræ*, II, 1; Holophernis, *Judith* XII, 10; Herodis, *Marci* VI, 21; Marthæ, *Joan.* XIII, 2, et I *Corinth.* XI, 20. De Essenis idem docet Philo, lib. XXI *De Vita comtemplativa*; imo prandii in veteri Testamento nulla est mentio, nisi apud Tobiam, II, 1, et Danielem, XIII, 13, et Estherem, cum Judæi adducti in Assyriam et Babylonem, ibi inter Gentes degerent, earumque more comederent. Excipio unum Jeroboam, regem Israel, qui Prophetam sibi manum restituentem, invitavit ad prandium, III *Regum*, XIII, 7. Sed rex hic fuit idololatra, et auctor aurifexque vitulorum aureorum, quos coluerunt Israelitæ. Unde non mirum, si gulosior prandia celebrarit. Hoc est quod laudat Boetius, *De Consolatione*:

Hebræi.

> Felix, *ait*, nimium prior ætas,
> Nec inerti perdita luxu,
> Facili quæ sera solebat
> Jejunia solvere glande.

Græci. De Græcis id docet Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædag.*, cap. II; Athenæus, *De Cœnis Sapientium*; Hippocrates, lib. *De Aere et Aqua*; Plutarchus, lib. VIII *Symposiac.*, *Quæst.* ubi ait infames fuisse eos, qui ante cœnam manducarent; Hippocrates vero ait eos non rectam vivendi norman servare. Addit Plutarchus cœnam dici quasi κοινὴν, quod communis esset omnibus, cum prandium seorsim a privatis quasi obiter sumeretur. Hinc Plato, teste Cicerone, *Tuscul.* V, cum stomacho miratus est priscos Italos et Siculos bis in die cibo impleri. Leonidas, Græcorum dux, contra Xerxem et Persas innumeros cum paucis apud Thermopylas pugnaturus: « Prandete, inquit, commilitones, apud inferos cœnaturi. » Alexander Magnus dictitabat prandium condire nocturnas profectiones, cœnam vero prandii tenuitatem.

De Romanis idem docet Plutarchus, loco citato. Martialis, libro IV *Epigrammat.* ad Euphemium: Romani.

« Surgite, inquit, jam pueris vendit jentacula pistor. »

Horatius, lib. I, *Satyr.* V.

> Pransus non avide, quantum interpellet inani
> Ventre, diem durare.

Idem, lib. II, *Satyra* IV.

> Ille salubres
> Æstates peraget, qui nigris prandia moris
> Finiet.

Plura vide apud Alexandrum ab Alexandro, lib. V *Genial.*, cap. XXI, et Ciacconum, ac Fulvium Ursinum, lib. *De Triclinio*.

Porro, primos Christianos usque ad vesperam jejunasse docet Tertullianus, lib. *De Jejuniis*, cap. X, et alii quos ibidem citat Pamelius; imo adhuc tempore S. Thomæ Aquinatis, qui floruit anno Domini 1290, jejunabant usque ad nonam; nam in jejunio non nisi post officium vesperarum, puta post tres horas a meridie, quando Christus in cruce expiravit, licebat cibum sumere, et qui prius sumpsisset, censebatur non jejunasse, idque ex decreto Concilii Cabilonensis, ut habetur *De Consecr.*, dist. I, cap. *Solent*. Vide D. Thom., II, II *part.*, *Quæst.* CXLVII, art. VII, ubi tamen pro *Cabilonensis* irrepsit *Chalcedonensis*. Christiani primi.

Denique S. Antonium, S. Hilarionem, S. Paulum eremitam, cæterosque priscos ascetas et anachoretas quotidie jejunasse, nec cibum sumpsisse ante vesperam patet ex eorum Vita. Audi et Virgilium:

> Pendent lychni laquearibus aureis
> Incensi, et noctem flammis funalia vincunt.

Nimirum comedere æstimabant rem animalem et vilem, ideoque indignam luce et dignam tenebris; unde de ea erubescebant, cavebantque ne sol eos comedentes aspiceret.

Quia ergo olim non prandebant in meridie, sed cœnabant vespere et noctu, idcirco copioso utebantur lumine: unde Lucretius, lib. II:

> Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur.

Sic et Horatius, lib. III, *Ode* 2. In cœnaculis ergo et conviviis lux erat, extra ea vero erant tenebræ quæ proinde hic vocantur *exteriores*, quia extra

convivium sitæ. Græce enim non est ἐσχάτας, id est extremas, sed ἐξώτερον σκότος, id est externa caligo, quæ scilicet exterius et extra convivii locum reperitur. Unde Lucas, XIII, 28, habet : « Videbitis vos expelli foras. » Sensus ergo est, *q. d.* Filii regni, id est Judæi, in Patribus Abraham, Isaac et Jacob destinati ad regnum cœleste, ob suam perfidiam, qua in Christum credere noluerunt, a regno epuloque cœlesti expellentur in gehennæ tenebras exteriores, Græce ἐξωτέρας, id est a luce cœlestis convivii regnique extorres, alienissimas et remotissimas, nimirum profundissimas et obscurissimas. Gehenna enim est in centro terræ, quod a superficie terræ distat tribus millibus milliarium et amplius : quare tanta terræ opacitas magnas causat in gehenna tenebras. Id ita esse patet : *Primo*, ex eo quod Hebr. חיצון *chitson*, quod hic est in Matthæo, dicatur a חוץ *chuts*, sicut Græcum ἐξώτερον ab ἔξω, id est exterior ab extra; quia scilicet hæ tenebræ sunt extra regnum et convivium cœleste, in quo epulantur et regnant beati quasi filii lucis. *Secundo*, quia simili modo Christus, cap. XXII, 13, servum non habentem vestem nuptialem ejecit e convivio in tenebras exteriores. *Tertio*, quia pari ratione ait Joannes de gehenna et damnatis, *Apocal.* XIV, 20 : « Calcatus est lacus extra civitatem, et exivit sanguis de lacu usque ad frænos equorum per stadia mille sexcenta. » Nam post diem judicii duo tantum erunt loca hominum, scilicet cœlum pro electis et beatis, ac gehenna, sive lacus et tartarus pro reprobis et damnatis : quare qui a cœlo, ubi erit civitas regni et convivii lucidissima, excludentur, hi extra illud relegabuntur in lacum et tartarum obscurissimum. Et hoc est quod ait Luc., XIII, 28 : « Cum videris Abraham, etc., in regno Dei, vos autem expelli foras. Et vers. 25 : « Cum intraverit » paterfamilias et clauserit ostium, incipietis foris stare. » Et Christus, *Joan.* VI, 37 : « Eum, qui venit ad me, non ejiciam foras. » Et XV, 6 : « Mittetur foras sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet. » Et *Apocal.* III, 12 : « Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius. » Et XI, 2 : « Atrium autem, etc., ejice foras. » Et XXII, 15 : « Foris canes et venefici. » Ita S. Hieronymus. Quare minus recte Cajetanus censet tenebras exteriores opponi interioribus quæ animum obscurant : exteriores ergo esse sensibiles, quæ lucem sensibilem excludunt; interiores vero esse spirituales, quæ luce interna mentem spoliant.

Porro *exterior*, licet sit comparativus, tamen vicem habet positivi, quia positivo caret, aut potius superlativi, ut vult Jansenius; exterior ergo, id est extimus, extra domum vel locum longe positus. Tenebræ igitur exteriores sunt tenebræ a cœlo et luce remotissimæ, tartareæ, profundissimæ. Magna enim erit pœna damnatis cœlo, id est consortio Dei, Angelorum et Beatorum excludi, ac relegari cum diabolis in tenebrosum gehennæ

Exteriores tenebræ quæ?

ergastulum, imo tartarum, quæ a Theologis vocatur pœna damni, et æquiparatur, imo a multis præponitur, quasi gravior et acerbior, pœnæ sensus, puta igni et combustioni, quæ tamen hic per tenebras exteriores quoque intelligitur. Denique regnum cœlorum, qui est locus Beatorum lucidissimus et felicissimus, vocatur convivium, quia plenum omni voluptate et gaudio omnibusque deliciis, quibus perpetim quasi epulantur Sancti. Per tenebras enim exteriores denotat carcerem inferni ejusque tormenta, per synecdochen et metonymiam, quia ibi ignis uti ferventissimus, ita et fumosissimus ac tenebrosissimus, damnatos torquet, teste S. Basilio in priori *Exposit. Psal.* XXVIII, atque ad hoc tantum lucet ignis ille, ut damnati suas pœnas suorumque sociorum videant et augeant, uti docet S. Gregorius, lib. IX *Moral.*, cap. XLVIII et XLIX.

Denique per tenebras hic accipe tum corporales, tum spirituales. Unde S. Augustinus, *in Psal.* VI, per tenebras has accipit cæcitatem mentis, ex judicio practico in damnatis falsissimo et perversissimo, atque ex summo Dei vindicis odio manantem, indeque consequentem obstinationem et impœnitentiam. Damnati enim ex odio et rabie in Deum, eo quod eos adeo cruciet in gehenna, judicant Deum, virtutes omniaque quæ Deus amat, sibi esse odienda ; unde nil nisi malum amare possunt ex summa in Deum rabie ac salutis suæ desperatione.

IBI ERIT FLETUS ET STRIDOR DENTIUM. — Hac phrasi significatur summus damnatorum in gehenna cruciatus, scilicet : per fletum, summus dolor; per stridorem, summus horror; qui enim horrende torquentur et cruciantur, hi oculis flent, voce ejulant, dentibus strident.

Quæres *primo*, an vere damnati in gehenna, resumpto in die judicii corpore, flebunt et lacrymas fundent? Affirmat Maldonatus; melius alii negant, tum quia ignis gehennæ ardentissimus lacrymas omnes, si quæ essent, cohiberet et illico desiccaret; tum quia ad æternas has lacrymas per omnia sæcula duraturas infinita flumina non sufficerent; tum quia eadem semper corpora sine nutrimento, mutatione et excretione fæcium vel lacrymarum, in æterno igne a Deo integra conservabuntur ; alioqui enim sensim totum corpus, imo infinita corpora in lacrymas resolvi deberent. Per fletum ergo et lacrymas hic catachristicῶς accipe singultus, gemitus, ejulatus, omnesque complorantium gestus et lamenta, quæ fletui conjungi solent.

An damnati lacrymentur? Resp. negative. Ratio.

Quæres *secundo*, an in gehenna vere erit stridor quo damnati dentibus strideant ? Respondetur affirmative : stridor enim hic oritur ex acerbitate et horrore pœnarum ; qui enim in equuleo torquentur, dentibus strident, eosque inter se colliduut. Addunt aliqui in gehenna esse stridorem ex summo frigore, ex eo enim proprie oritur stridor dentium ; licet enim Jansenius et alii, in

An strideant dentibus? Resp. affirmative

gehenna censeant esse merum summumque ignem, ideoque negent ibi esse frigus; tamen multi contrarium opinantur, scilicet, ibi quoque esse summum frigus, illoque cruciari et uri damnatos, juxta illud Job., XXIV, 19 : « Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium. » Ita Philippus presbyter, Beda, Lyranus et D. Thomas ibidem, ac S. Augustinus, lib. *De Triplici habitac.*, cap. II; et S. Hieronymus, in cap. X *S. Matth.*, qui ait : « triplicem esse gehennam, nimii ignis et frigoris, in *Job* XXIV, 16, plenissime legimus, » quasi ideo dicatur gehenna ignis, quod sit et gehenna frigoris. Sed hac de re plura in Job, XXIV, 13.

An in inferno sit frigus?

Vers. 13. *Luc.* VII, 10.

13. ET DIXIT JESUS CENTURIONI : VADE, ET SICUT CREDIDISTI (Arab., *secundum fidem tuam*) FIAT TIBI. ET SANATUS EST PUER IN ILLA HORA, — eodem momento, quo Jesus dixit *fiat*. « Vade, » id est redi lætus et alacer domum tuam. Est particula annuentis et concedentis id quod petitur; unde sequitur : « Et sicut credidisti, fiat tibi : » Credidisti me absentem solo verbo posse servum tuum curare, curetur ergo absens verbo meo *fiat*. Hinc videtur quod Christus non sit ingressus domum Centurionis, nec servum ejus tetigerit, aut allocutus sit, sed in loco ubi ei occurrit Centurio, dicens : « Domine, non sum dignus, etc.; sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus, » illico eum curavit, ut eum in fide confirmaret, seseque Messiam, imo Deum esse ostenderet, nimirum : magna fides magna meretur, magna fiducia magna impetrat; quantum a Deo speras, tantum obtinebis. Unde S. Bernardus, *serm.* 15 in Psal. *Qui habitat*, illud Dei ad Josue, cap. I, promissum : « Omnem locum quem calcaverit vestigium pedis vestri, vester erit, » tropologice explicans, ait : «Sperate in Deo, omnis congregatio populi; quemcumque enim locum calcaverit pes vester, vester erit : pes vester utique spes vestra est, et quantumcumque illa processerit, obtinebit, si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit et non titubet; » quia Deus cum sit liberalissimus, ac fiducia, quam in eo collocamus, valde honoretur, non patitur se fiducia nostra vinci, sed eam superare destinat. Unde illud ejusdem S. Bernardi, serm. 3 *De Annunt.* : « Sola spes apud te (Domine) miserationis obtinet locum, nec oleum misericordiæ nisi in vase fiduciæ ponis. »

Quantum speras, tantum impetras.

Tropologice : a Centurione discant heri, quantam servis curam impendere, quantoque pretio eos habere debeant; illi enim hic servus erat *pretiosus*, ut ait Lucas, ideoque Christum tanto seniorum et amicorum impendio ad eum curandum evocavit : sic vicissim servi heris majori studio, amore et reverentia obsequentur. Audi Ecclesiasticum, XXXIII, 31 : «Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic eum tracta. » Vide ibi dicta. Sapienter Seneca, licet gentilis, *epist.* 47 : « Servi, inquit, sunt? sed homines. Servi sunt? imo contubernales. Servi sunt? imo homines amici. Servi sunt? imo conservi, si cogitaveris tantumdem in utroque licere fortunæ. » Deinde subdit exempla servorum, qui bene ab heris habiti pro eis « parati *erant* porrigere cervicem et periculum imminens in caput suum avertere. » Quare falsum est quod jactatur vulgo : « totidem esse hostes, quot servos. » Nam *non habemus illos hostes*, inquit, sed *facimus* inhumaniter eos tractando. Quare quilibet herus superior et prælatus id faciat suis servis et subditis, quod hic Centurio fecit famulo suo, præsertim ut eos ad Christum magis a morbis animæ quam corporis, sanandos adducat.

Mystice : Centurio est quilibet homo, qui suis membris, sensibus, viribus et potentiis quasi militibus præest, ut militent et serviant Deo. « Militia enim est vita hominis super terram. » *Job* VII. Quare si quis in eo sensus vel appetitus languet, et paralysi gulæ, acediæ, luxuriæ, superbiæ, etc., laboret, adeat, invocetque Jesum cum humilitate et fiducia per amicorum, id est Sanctorum intercessionem, nec desistat, donec illi sanitatem impetret.

14. ET CUM VENISSET IN DOMUM PETRI, VIDIT SOCRUM EJUS JACENTEM ET FEBRICITANTEM. — Est hysterologia sive inversus ordo. Hoc enim miraculum et cætera Christi gesta, quæ deinceps narrat Matthæus usque ad finem capitis noni, contigerunt ante curationem leprosi et servi Centurionis, imo ante ascensum et sermonen Christi in monte, ut colligitur ex Marco, I, 22 et 29, ac Luca, IV, 32 et 38, atque ex ipso Matthæo : sermo enim Christi in monte habitus fuit coram duodecim Apostolis, ac consequenter coram ipso S. Matthæo, qui tamen suam vocationem post hæc describit, cap. IX, 9. Nimirum voluit Matthæus initio prædicationis Christi breviarium conscribere doctrinæ editum a Christo in monte, ac deinde miracula, quibus eamdem Christus tam ante sermonem, quam post eum confirmavit, ordine pertexere; quia hoc miraculum curationis socrus Petri contigit Capharnai, ubi et contigit curatio leprosi et servi Centurionis, sed hæc post sermonem, illud ante eum, ut dixi. Hæc ergo est series rei gestæ, ut patet ex Marco et Luca : Christus cum a piscatione Petrum et Andream vocasset ad sui sequelam, uti narravit Matthæus, IV, 18, ingressus Capharnaum, ibi in Synagoga prædicavit et sanavit dæmoniacum, indeque pergens ad domum Petri, ibi socrum ejus febricitantem sanavit. Hoc ergo miraculum et cætera sequentia usque ad finem cap. IX Matthæi, recto historiæ ordine anteponenda forent, et inferenda cap. IV Matthæi, statim post vers. 22.

Vers. 14. *Luc.* IV, 38; *Mar.* I, 29, 30.

IN DOMUM PETRI, — quæ Petri et Andrææ, ut habet Marcus, I, 29, paulo ante fuerat; jam enim uterque omnia reliquerat, Christumque pauperem pauper secutus erat. Domus ergo hæc erat Bethsaidæ; hæc enim erat patria Petri, *Joan.* I, 44, ac Bethsaida vicina erat urbi Capharnao; ab ea enim distabat tan-

Domus Petri ubinam?

tum itinere sesquihoræ : aut certe domus hæc erat ipsius socrus Petri, quæ habitabat in ipsa urbe Capharnao, apud quam proinde urbem ingrediens divertere solebat Petrus; Capharnai enim hæc contigisse insinuant Marcus et Lucas. Socrus hæc erat mater uxoris S. Petri; ipse enim a conjugio vocatus est a Christo, tumque reliquit uxorem et filiam ex ea genitam, quæ postea a patre Petro dicta est Petronilla, ac secutus est Christum : in Evangeliis autem nemo Apostolorum legitur habuisse uxorem, nisi solus Petrus. Porro, uxor S. Petri vocabatur Perpetua, ait Molanus die 4 novembris, licet alii Concordiam, alii Mariam nominatam dicant, quæ ad Christum conversa, cum ob ejus fidem duceretur ad martyrium, corroborata fuit a S. Petro, dicente : « O conjux mea, memento Domini, » Christi scilicet, qui pro te mortem crucis alacriter sustinuit, ut pro eo vicissim generose sanguinem profundas, uti narrat Clemens Alexandrinus, lib. II *Strom.*, et ex eo Eusebius, lib. III *Histor.*, cap. XXX. Petronilla autem ob egregiam formam a Flacco Comite in conjugem appetita, cum tres induciarum dies postulasset, tertio die a Nicomede sacerdote percepta sacra synaxi, in virginitate animam Deo reddidit, ac inter sanctas virgines relata extat in tabulis Ecclesiasticis ultima die maii, ejusque sacra lipsana hic Romæ veneramur in Basilica S. Petri.

Uxor S. Petri martyr.

S. Petronilla, S. Petri filia.

VIDIT SOCRUM EJUS JACENTEM. — Græce βεβλημένην, id est dejectam et prostratam, viribus eam omnino deficientibus ex gravitate tum morbi, tum ætatis (erat enim vetula), ideoquo in periculo mortis constitutam. Acutas et ardentes fuisse has febres, ideoque in vetula incurabiles, ex Hippocrate docet Guilielmus Ader medicus, lib. *De Ægrotis a Christo sanatis*, cap. VIII.

ET FEBRICITANTEM. — «Magnis febribus,» ait Lucas, IV, 38. Græce πυρέσσουσαν, id est febrientem, æstuantem. Græce enim πύρετος dicitur a πυρ, id est ignis, sicut Latine febris a fervendo, ait Servius, febris enim est calor exæstuans et versus in ignem. Hinc tropologice : febris animæ est ignis concupiscentiæ, puta ardor et æstus libidinis, gulæ, superbiæ, invidiæ, etc. Audi S. Ambrosium, lib. IV, cap. IV in *Lucæ*, 38 : « In typo socrus Simonis et Andreæ, variis criminum febribus caro nostra languebat, et diversarum cupiditatum immodicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim quam caloris. Itaque illa animum, hæc corpus inflammat. Febris enim nostra avaritia est; febris nostra libido est, eo quod ignitæ sint cupiditates. Unde et Apostolus ait : *Si non se continent, nubant : melius est nubere quam uri*. Febris nostra luxuria est; febris nostra iracundia est. Quæ licet corporis vitia sint, ignem tamen ossibus implicant, mentem, animum sensumque pertentant. » Subjicit luxuria febrientis exemplum Theotimi, qui au diens a medico se perditurum oculos, si uxori misceretur, libidine victus, exclamavit : « Vale, amicum lumen. » Sic « febre, ait S. Ambrosius, libido flagrantior est, graviusque præcipitat et inflammat. Sed ubi quis resipuerit a furore, tunc conscientiæ interioris aperitur visus, factique pœnitentia succedit, et pudenda sui quisque facinoris erubescit. Tunc Deus timetur, et peccator se cupit celare, sed non potest; tunc caro arguitur, diabolus accusatur : hæc quasi lena vitiorum, ille quasi auctor erroris. »

Febris est ardor concupiscentiæ

Christus ergo e cœlo medicus venit, ut æstum hunc febris concupiscentiæ in nobis rore gratiæ suæ restinguat et sanet, quæ proinde sic febrienti assidue invocanda est.

Quicumque ergo laboras febri luxuriæ, non dico ut monasticam vitam capessas, non ut corpus ciliciis et disciplinis conficias, non ut aquam bibas, sed rem facilem et efficacem suggero : sæpe sume sacram synaxin, et per illam induc Christum in domum animæ tuæ : ipse est virgo et virginis filius, ac virginea sua carne æstum hunc restinguet. Sane hoc potentissimum esse contra luxuriam remedium, et S. Scriptura docet, et SS. Patres testantur, et experientia quotidiana comprobat. Hoc est enim « frumentum electorum et vinum germinans virgines, » de quo Zacharia, IX, vers. ult. Vide ibi dicta.

Porro, novem sunt analogiæ febris corporis et animæ. *Primo*, febris fit, cum noxius humor et vitiosus calor, naturali calori repugnans, cor afficit vel inficit : sic febris animæ fit, cum voluntas hominis noxio amore concupiscentiæ, qui Dei amori repugnet, imbuitur.

Novem analogiæ febris et concupiscentiæ. Primo.

Secundo. Sicut febris tollit temperiem humorum et qualitatum in corpore ; sic febris animæ tolli temperiem passionum, affectuum et actionum ejusdem. Secundo.

Tertio. Sicut febris ex pulsu inordinato dignoscitur ; sic febris animæ ex cogitationibus et sollicitudinibus nimiis, mentem crebro pulsantibus. Tertio.

Quarto. Febris excitat sitim, quam febrientes bibendo non exstinguunt, sed acuunt et augent; sic febris animæ excitat sitim opum, honorum, voluptatum, quæ eas hauriendo non extinguitur, sed augetur, juxta illud : Quarto.

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Quinto. Febris ex frigore uritur, et desinit in calorem et æstum ; sic febris animæ sæpe oritur ex negligentia, otio et torpore : inde enim cupiditas ardorque luxuriæ, gulæ, superbiæ, accenditur et inardescit. Quinto.

Sexto. Febris gustum vitiat ut dulcia et mellea ei videantur amara, eo quod ipse pravo humore infectus sit ; sic febris animæ facit, ut res divinæ, conciones, lectiones spirituales, colloquia pia, monita sancta ei desipiant. Sexto.

Septimo. Febris corpus sanum, pulchrum, vegetum facit infirmum, pallidum, deforme, exsuc- Septimo.

cum et horridum ; sic febris animæ eamdem facit debilem, turpem, spiritu vacuam, enervem et horridam.

Octavo. *Octavo.* Febris hominem agitat, nec quiescere sinit, sive pronus, sive supinus, sive in latus decumbat ; sic febris animæ facit hominem inquietum, ut nusquam consistat figatque mentem, sed ab una cupiditate, utpote brevi et instabili, labatur in aliam et aliam.

Nono. *Nono.* Febris una subinde gignit aliam et aliam ; sic unum vitium parit aliud et aliud ; nam acedia parit gulam, gula luxuriam, invidiam, etc. Denique febre pestilente laborat hæreticus ; hectica et lenta otiosus et acedus ; quotidiana gulosus ; tertiana inconstans ; quartana luxuriosus ; tumida superbus ; sitibunda avarus.

Vers. 15. *Luc.* IV, 39; *Mar.* I, 31. 15. ET TETIGIT MANUM EJUS, ET DIMISIT EAM FEBRIS, ET SURREXIT, ET MINISTRABAT EIS. — Marcus, I, 31 : « Apprehensa, ait, manu elevavit eam. » Lucas, IV, 39 : « Stans super illam, » non quod pede illam calcarit, sed *super*, id est juxta illam, scilicet modice inflexo capite versus illam, quasi incubuit super eam, velut compellans, jubensque elevata manu ut surgeret, ac febri, ut discederet. Addit Lucas « imperavit febri. » Græce ἐπετίμησε τῷ πυρετῷ, id est *increpavit febrim,* hoc est cum valida auctoritate et quasi comminatione jussit febri ut facesseret. Unde Euthymius : « Ἐπετίμησε, ait, non est hic proprie increpavit, sed præcepit. » Præclare B. Petrus Chrysologus, *serm.* 18 : « Videtis, inquit, quomodo dimittit febris, quem tenuerit Christus : ibi non stat infirmitas, ubi auctor salutis assistit ; accessus illuc mortis nullus est, ubi vivificatoris ingressus est. Tenuit, inquit, manum ejus. Quæ necessitas tangendi erat, ubi inerat jus jubendi? Sed Christus tenuit manum mulieris ad vitam, quia Adam de manu mulieris acceperat mortem. Tenuit manum ejus, ut quod manus præsumentis amiserat, manus repararet auctoris. Tenuit manum ejus, ut acciperet indulgentiam manus, quæ carpserat de morte sententiam. »

ET DIMISIT EAM FEBRIS, ET SURREXIT — « continuo, » ait Lucas, scilicet eodem instanti quo Christus eam tetigit, non tantum curata est a febri, sed ita valida effecta ut resurgeret, et Christo cum Petro et sociis ad mensam accumbenti ministraret, nimirum sanitate recepta sapienter usa est, non ad otium, sed ad Christi sanantis obsequium. Tropologice : cum aliquo animæ morbo et vitio laboras, Christum adi et invoca, ut sanet te faciatque ut sanatus non otiose vivas, sed sedulo ei servias.

Vers. 16. *Luc.* IV, 40, 41; *Marc.* I, 31, 34. 16. VESPERE AUTEM FACTO, OBTULERUNT EI MULTOS DÆMONIA HABENTES, ET EJICIEBAT SPIRITUS VERBO (solo jussu, dicens : Exite), ET MULTOS MALE HABENTES CURAVIT. — « Manuum impositione, » inquit Lucas, IV, 40; scilicet, non dedignatus est Christus manibus suis purissimis et divinis tangere ulcerosos, saniosos, scabiosos, leprosos, etc., ut contactus sui divini vim et efficaciam ostenderet, illico omnes sanando. Porro, Deus permisit tempore Christi multos ægrotare et a dæmone possideri, ut Christo daret materiam exercendæ misericordiæ et omnipotentiæ suæ in eis sanandis declarandæ.

17. UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER ISAIAM PROPHETAM, DICENTEM (cap. LIII, 4) : IPSE INFIRMITATES NOSTRAS ACCEPIT, ET ÆGROTATIONES NOSTRAS (Arabicus, *dolores nostros*) PORTAVIT. — Vers. 17. Verba hæc Isaiæ duplicem habent sensum : Primus est de morbis animæ, id est peccatis eorumque pœnis, quas in se suscepit et in cruce exsolvit Christus, et hoc maxime intendit Isaias, ut patet ex sequentibus et ex verbo « portavit. » Secundus est de morbis corporis, qui typi sunt æque ac effectus morborum animæ, quos Matthæus hic ait Christum portasse ; non quod eos in se susceperit, hoc enim indecens fuisset, et impedimentum Christo ad circumeundum Judæam, in eaque prædicandum, sed quod portarit eos per compassionem, sublatis scilicet ipsis morbis morbidisque persanatis, sicut medicus dicitur per compassionem et curam portare et sustentare ægros, dum eorum ægritudines lenit, curat et sanat. Unde Syrus vertit *ægritudines nostras sustinebit*, quomodo Apostolus ait : « Alter alterius onera portate, » *Galat.* VI ; præsertim quia Christus tot cruciatus ipsamque crucis mortem pertulit, ut omnes infirmitates ipsamque mortem vel in hac vita, vel in resurrectione aboleret, hoc est peccatum cum omni sua prole et pœna tolleret. Sicut ergo Christus peccata nostra portavit, sic et morbos pœnasque nostras : hæc enim e peccato manarunt, adeoque Christus habuit potestatem morbos curandi, ex eo quod eos ipse in se luendos et in cruce expurgandos suscepit. Ita S. Chrysostomus et Origenes. Vide dicta Isaiæ, cap. LIII, 4. Christus curavit morbos, quia eos luit in cruce.

18. VIDENS AUTEM JESUS TURBAS MULTAS CIRCUM SE, JUSSIT IRE TRANS FRETUM. — Jesus prædicans sanansque ægros juxta mare Galilææ, sive stagnum Genesareth, cum turba plurima afflueret eumque obrueret, ut eam effugeret, jussit discipulis ut navim conscenderent et secum stagnum hoc trajicerent, docens nos in bonis operibus studiose auram popularem et vanam gloriam vitare debere, ac mystice amaros sæculi fluctus pertransire, ait Glossa. Vers. 18. *Luc.* VIII, 22; *Mar.* IV, 35.

19. ET ACCEDENS UNUS SCRIBA (id est legisperitus, sive doctor), AIT ILLI : MAGISTER, SEQUAR TE, QUOCUMQUE IERIS. — Vers. 19. *Luc.* IX, 57. Scriba hic videns Jesum parare abitum ut transfretaret, motus ejus prædicatione, miraculis et populi applaudentis concursu, cupivit ei associari, unde ait : « Sequar te, » velut discipulus magistrum, ut faciunt Apostoli cæterique tui sequaces. *q. d.* Cupio velut discipulus me tibi tradere in disciplinam, ut a te velut summo sapientiæ magistro erudiar, former et dirigar ad omnem sapientiam, honorem et gloriam.

Vers. 20. *Luc.* IX, 58.

20. ET DIXIT EI JESUS : VULPES FOVEAS (Græce, φωλεοὺς, id est cavernas, speluncas) HABENT, ET VOLUCRES COELI NIDOS (Græce κατασκήνωσεις, id est umbracula ex ramis et frondibus arborum contexta. S. Cyprianus, lib. I *Ad Quirinum*, cap. XI, et S. Augustinus, lib. XXII *Contra Faustum*, cap. XLVIII, vertunt *diversoria*), FILIUS AUTEM HOMINIS NON HABET UBI CAPUT RECLINET. — *q. d.* Vilia, inutilia et noxia animalia, uti sunt vulpes et aves, præsertim rapaces, habent suos nidos ; at Filius hominis, id est ego natus ex virgine et factus homo, nil habeo proprii, ne pulvinar quidem, aut lectum, vel scamnum, in quo fessum caput corpusque reclinem : me ergo ditiores sunt vulpes et aves, ac plus commoditatis habent quam habeam ego. Putas me commode lauteque vivere, falleris; nam ego ne quidem tantum habeo proprii, quantum aves et vulpes, quæ parvas et pauperrimas habent domos ad quiescendum, suos catulos vel pullos educandum.

Scribam avarum perstringit Christus.

Detegit latens avaritiæ ulcus in Scriba. *q. d.* Tu cupis me sequi, quia vides me populo esse gratum ob sanitates et beneficia quæ ei confero. Unde speras te in mei sequela posse rem tuam augere et multa bona corradere, quasi ego ex Evangelio me meosque locupletem, sed erras; quia ego velut perfectionis magister, pauper sum et paupertatis studiosus, talesque volo esse meos discipulos, ut expediti a cura rerum temporalium, toti vacent mihi et Deo, ac prædicationi, in qua satagant verbo et exemplo omnes ad cœlestia ipsumque cœlum traducere. Quod audiens, siluit, ac spe sua frustratus, ab oculis Christi se subduxit, ut tacito hic innuit Matthæus. Simili modo Christus filiis Zebedæi per matrem primas in regno suo petentibus, respondit, propinavitque suum calicem passionis et martyrii : « Potestis, inquit, bibere calicem, quem ego bibiturus sum? » *Matth.* XX, 22. Ita S. Hilarius, Theophylactus, Euthymius et S. Hieronymus : « Quid, inquit Hieronymus, me propter divitias et sæculi lucra sequi vis, cum nec hospitiolum habeam? » Et S. Augustinus, *De Verbis Domini* : «Elatus, ait, et dolosus non me sequeris. » Idem S. Augustinus, *De Quæst. Evang.*, *Quæst.* V : « Intelligitur, inquit, hic miraculis motus, Christum ob jactantiam sequi voluisse, quam significant aves, et discipuli obsequium finxisse, quæ fictio vulpis nomine significata est. » Et Interlinearis : « Elatio, ait, nidum fecit cor tuum. »

Hac Christi sententia S. Hieronymus, epist. 1 *ad Heliodorum*, eum ad suam in Syria eremum invitans, exstimulat : « Filius hominis, inquit, non habet ubi caput reclinet, et tu amplas porticus et ingentia tectorum spatia metiris? Hæreditatem exspectans sæculi, Christi cohæres esse non poteris. » Et paulo ante : « Cur timido animo christianus es? Respice a Petro relictum rete; respice surgentem de telonio publicanum statim apostolum, etc. Servus Christi nihil præter Christum habet. »

Paupertas Evangelica commendatur.

Hoc Christi exemplum imitentur religiosi, per professionem paupertatis Deo se unientes et ab ejus providentia alimoniam exspectantes. Unde S. Franciscus ad eam suos exhortans, ne erubescerent mendicare : « Nolite, inquit, verecundari petere eleemosynam, quia Dominus pro nobis fecit se pauperem in hoc mundo, cujus exemplo elegimus viam verissimæ paupertatis. Si enim ipsius amore viam paupertatis elegimus, non debemus confundi stipem mendicare : arrham cœlestis hæreditatis erubescere, nequaquam convenit regni cœlorum hæredibus. Hæc est enim hæreditas nostra, quam acquisivit et reliquit nobis Dominus Jesus Christus, et omnibus qui suo exemplo vivere volunt in sancta paupertate. » Addebat petentes stipem plura offerre dantibus quam ab iis reciperent : « Quoniam, inquit, offertis eis amorem Dei, dicentes : *Amore Domini Dei faciatis nobis eleemosynam*, cujus comparatione nihil est cœlum et terra. » Et rursum : « Evangelica hæc paupertas, ait, nostri ordinis est fundamentum, ut ipsius firmitate firmetur et eversione funditus evertatur. Quantum itaque fratres declinabunt a paupertate, tantum mundus declinabit ab eis, ac quærent et non invenient. Si dominam meam paupertatem complexi fuerint, mundus eos nutriet, quia mundo dati sunt ad salutem : debent enim ipsi mundo bonum exemplum, debet eis mundus provisionem necessitatum; quando autem ipsi retraxerint bonum exemplum fide mentita, retrahet mundus manum justa censura. » Ita Annales Franciscanorum.

Hæreses circa paupertatem.

Ex hoc ergo loco refellitur hæresis damnantium voluntariam paupertatem, quam profitentur religiosi, cujus auctor fuit quidam Desiderius Longobardus, tempore Alexandri IV Pontificis, et alius eodem tempore dictus Guilielmus de S. Amore, quos valide confutarunt S. Thomas et S. Bonaventura. Perperam tamen ex adverso ex hoc eodem loco inferebant hæretici, dicti Apostolici, paupertatem hanc omnibus Christianis esse necessariam ad salutem, teste S. Augustino, *hæresi* 40. Perperam quoque ex eodem concluserunt Vadiani sive Anthropomorphitæ, ac Waldenses, sive pauperes de Lugduno et Wicleff, episcopis et sacerdotibus non licere habere possessiones, sed eos debere ex eleemosynis solis vivere, quia ex eis vixit Christus; Christus enim hoc fecit et consuluit ut perfectius, non autem præcepit ut necessarium ad salutem. Unde hic error multis decretis et conciliis refutatur.

Paupertatis vis in quo?

Rursum ex hoc loco patet paupertatem ejusque vim et medullam in eo consistere, ut quis nil habeat proprii, nec ulli rei quasi propriæ afficiatur; sed affectum ab omni re propria liberum soli Deo servet et resignet, cui non repugnat, imo conforme est possidere in communi res ad vitam necessarias. Unde religiosi omnes, præter Franciscanos, ex decreto Concilii Tridentini, ses-

sione 35, cap. III, possunt habere bona etiam immobilia in communi, ne cogantur mendicare esseque solliciti de victu quotidie conquirendo, neve fidelibus sint graves et onerosi; Christus enim cum Apostolis habuit bona in communi, quorum receptor et dispensator erat Judas, ut patet *Joan.* XII, 6. Eadem habuere et haberi jussere religionum fundatores sanctissimi et doctissimi, ut S. Augustinus (qui, *epistol.* 109, jubet monialibus, ut si quid in sæculo habuerint, id in monasterio velint omnibus esse commune); S. Basilius, S. Benedictus, S. Bernardus, S. Bruno et cæteri. Vide S. Thomam, II, II *p.*, *Quæst.* CLXXXVIII, art. VII, quin et Justinianus Imperator, in *Authent. Collat.* I, *Constit.* V, § *Illud*; et *Collat.* XI, *Constit.* IV, § *Si qua*, edidit legem qua jubet ut eorum bona, qui monachi fiunt, eo ipso ad monasteria pertineant.

Tropol.

Tropologice: S. Gregorius, lib. XIX *Moral.*, cap. I, « Vulpes fraudulentæ, inquit, in specubus abscunduntur et tortuosis anfractibus currunt; aves volatu se sublevant : significantur ergo fraudulenta et elata dæmonia in illius corde habitare, nec posse Christi humilitatem in superba mente quiescere. » Et Rabanus : « Hæretici, ut vulpes, versuti; ut volucres, id est maligni spiritus, in Judæorum cordibus nidos habebant. »

Symbol.

Symbolice : S. Bernardus, in *Declamat.* : « Prudentiam carnis, ait, in fovea vulpis; in nido volucris arguit cordis elationem. Prudentia carnis est, qua aliqui abrenuntiantes sæculo, totos sese divino committere nutui formidantes, aliquid sibi reservant, quod totam massam corrumpit. »

Tritum est illud S. Basilii ad Senatorem sæculo renuntiantem, sed ea lege, ut aliquid e bonis sibi reservaret : « Senatorem perdidisti, et monachum non effecisti; » quod citat laudatque Cassianus et alii.

FILIUS HOMINIS. —Id est homo ab homine prognatus : ita passim se vocat Christus studio humilitatis, quia ipse, cum esset Deus, pro nobis dignatus est incarnari fierique homo.

Filius hominis Christus, cujus? Resp. Primo.

Sed cujus hominis filius est Christus? *Primo*, Gentiles per hominem intelligebant Joseph; unde eum ex semine Joseph, non ex Spiritu sancto genitum natumque esse contendebant, ut testatur S. Justinus, Quæst. LXVI *ad Orthodoxos*. Verum ex Scriptura et Symbolo constat Christum conceptum esse ex Spiritu sancto, et natum ex Virgine Maria.

Secundo.

Secundo, Theophylactus: « Christus, ait, est filius hominis, id est filius B. Mariæ virginis et matris suæ; *homo* enim est communis generis, tamque de femina, quam de viro dicitur, æque ac Græcum ἄνθρωπος. Verum obstat articulus masculinus τοῦ ἀνθρώπου, id est hominis viri. »

Tertio.

Tertio, melius alii : Christus, inquiunt, vocatur filius hominis, id est filius Abrahæ vel Davidis; his enim promissum est, quod ex eorum posteris nasceretur Messias, sive Christus : unde horum filius in Scriptura vocatur Christus.

Quarto.

Quarto, alii : Christus, inquiunt, est filius hominis, id est hominum, puta patriarcharum et regum, ex quibus genealogiam Christi Matthæus contexuit, cap. I.

Quinto Genuine. Christus est filius hominis, scilicet Adæ.

Quinto et optime, Christus est filius hominis, scilicet Adæ, quia ex Adam, æque ac cæteri homines, prognatus est. Adam enim absolute vocatur homo et parens cæterorum : unde *Adam* Hebraice idem est quod homo; alludit enim ad Ezechielem, II, 1, ubi Ezechiel, qui fuit Christi typus, vocatur *filius hominis*, Hebr. בן אדם *ben Adam*, id est filius Adæ. Unde S. Gregorius Nazianzenus, orat. 4 *De Theolog.* : « Christus, ait, dicitur filius Adam, ut sonant Hebræa, ut se patrem hominem non habere ostendat, sed per Virginem matrem ex Adam usque genus traxisse. Nasci enim voluit ex Adam, ut Adami et posterorum in eo lapsum repararet. » Unde et S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. I : « Commendat nobis, inquit, quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis, et velut mysterium commendans admirabilis incarnationis suæ, nomen hoc sæpius auribus nostris insinuat. »

Plus filius hominis quam homo.

Plus autem significat filius hominis quam homo, quia homo potest creari a solo Deo, uti creatus est Adam; filius autem hominis significat prognatum ex Adam communi parente, ut significetur: *Primo*, immensa Christi humilitas, qua ex peccatore nasci dignatus est, ejusque miserias et mortem in se suscipere in terreno corpore a sese assumpto. Adam enim dicitur ab *Adama*; sicut *homo* ab *humo*; *mortalis* a *morte*. Vide dicta Ezechielis, II, 1. *Secundo*, mira Christi cum hominibus fraternitas et charitas, qua ex eodem communi omnium parente Adamo nasci voluit in Bethleem, ut fieret hominum omnium frater et consanguineus, utque intime insereretur et uniretur naturæ humanæ, hominumque cœtui per humanam generationem et naturalem ex homine nativitatem, eo modo quo explicui cap. I, 18, juxta illud: « Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis. » *Isaiæ* IX, 6. Filius ergo hominis notat Christi summam mansuetudinem, familiaritatem et demissionem æque ac amoris blanditias, quibus se hominibus offert quasi filium hominis, ac parvulum parvulis, ut cum eo quasi dulcissimo puerulo, ac suavissimo fraterculo delicientur et suavientur, juxta illud : « Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. » *Prov.* VIII. Quid times, o homo, accedere ad Jesum? Ecce filius hominis est; quid metuis, o peccator, Dei iram? accurre ad Jesum hominis filium, et factum pro te parvulum; non est in orbe dulcior eo puerulus, non est blandior filiolus; factus est enim filius hominis, ut hominibus se in pretium mortis, æque ac delicium amoris daret : « Venit enim filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat. » *Luc.* XIX, 10. Et : « Non venit filius hominis ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis. » *Matth.* XX, 28.

Filius hominis est portentum amoris.

Filius hominis ergo est nomen proprium, vel potius appropriatum Christo; hoc fuit portentum dignationis, portentum charitatis, portentum sæculorum omnium, quod Filius Dei unigenitus pro hominibus dignatus sit fieri filius hominis, ut cum hominibus conversaretur eosque doceret viam salutis, ac cruce sua redimeret, salvaret et bearet in cœlis : Ἄνθρωπος enim (id est *homo*), ut ait Plato in *Cratylo*, dicitur quasi ἀναθρῶν ἅ ὄπωπε, id est *contemplans quæ vidit*. Alii quasi ἄνω ῥέπων, id est *sursum vergens*, scilicet in cœlum. Hinc Christus ait de se : « Nemo ascendit ad cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo. » *Joan.* I, 13. Ipse ergo vere est ἄνθρωπος, ac suos asseclas pariter facit ἀνθρώπους, qui relicta terra non nisi cœlestia spectent et ambiant, juxta illud : « Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite. » *Coloss.* III, 1.

Quocirca S. Hieronymus, epistol. 26 *ad Pammachium*, Patricium romanum, monachi vitam professum, ita ad perseverandum exstimulat : « Quantumcumque te dejeceris, humilior Christo non eris. Esto incedas nudis pedibus, fusca tunica vestiaris, æqueris pauperibus, inopum cellulas dignanter introeas; cæcorum oculus sis, manus debilium, pes claudorum; ipse aquam portes, ligna concidas, focum exstruas : ubi vincula? ubi sputa? ubi alapæ? ubi flagella? ubi patibulum? ubi mors? Et cum omnia quæ dixi feceris, ab Eustochio tua Paulaque vinceris, si non opere, certe sexu. »

Vers. 21. *Luc.* IX, 59.

21. ALIUS AUTEM DE DISCIPULIS EJUS AIT ILLI : DOMINE, PERMITTE ME PRIMUM IRE, ET SEPELIRE PATREM MEUM. — Discipulus hic non fuit unus e duodecim Apostolis, sed alius vocatus a Christo ad sui sequelam : supplendum est enim hic ex Luca, cap. LIX, Christum eidem prius dixisse : «Sequere me;» ille vocationem Christi non respuit, sed expleta pietate paterni funeris, vult liberior sequi, ait Glossa. Ex responsione ergo discipuli, quam narrat hic Matthæus, intelligenda et supplenda est interrogatio et vocatio Christi, quam assignat Lucas, juxta Canonem 18.

DOMINE. — Reverenter et obsequenter compellat Christum, vocatque Dominum, quasi ejus servituti se subdere volens, cum prior Scriba audaculus Christum vocavit Magistrum, ut merito ille relictus, hic acceptus sit. Quantum in Scriba mali, tantum in hoc homine boni fuit, ait S. Augustinus, serm. 7 *De Verbis Domini*.

PERMITTE ME PRIMUM IRE, ET SEPELIRE PATREM. — Theophylactus, in cap. IX *Lucæ*, et ex eo Franciscus Lucas, putant adhuc patrem fuisse vivum, *q. d.* Permitte me manere apud patrem jam senem ejusque senectuti inservire, donec moriatur, tunc pietatis officio perfunctus, sequar te. Longiores ergo petiit inducias. Planius et præcisius S. Chrysostomus et alii censent patrem fuisse mortuum : non enim sepelitur, nisi mortuus ; opportune ergo et suavissime eum vocavit Christus, *q. d.* Mortuus est jam pater tuus, sequere me : ego ero tibi pater longe melior : ille tua, tu mea indiges opera ; ille vitam carnalem tibi dedit, ego dabo tibi spiritualem et æternam ; ille te similem sibi in corpore formavit, ego te similem mei in anima, puta in gratia et gloria efficiam ; faciam enim te mei Evangelii prædicatorem et apostolum.

S. Philippus petiit sepelire patrem.

Clemens Alexandrinus, lib. III *Stromat.*, cap. II, opinatur Philippum, postea apostolum, fuisse illum cui Christus dixit : « Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. » Verum obstare videtur, quod jam pridem Philippus vocatus erat a Christo, eumque sequebatur, ut patet *Joan.* I, 43; nisi dicas Philippum jam ante secutum fuisse Christum, sed cum audisset patrem suum vita functum, eum sepeliendi facultatem a Christo petiisse, sed non impetrasse; unde et hic vocatur discipulus : « Alius, inquit, de discipulis ejus ait illi : *Domine, permitte me primum ire et sepelire patrem,* » ut eo sepulto plane tibi adhæream et per omnia constanter te sequar, idque satis est verisimile, præsertim quia Clemens idipsum pro certo habet.

22. JESUS AUTEM AIT ILLI : SEQUERE ME, ET DIMITTE MORTUOS SEPELIRE MORTUOS SUOS. — Iterato vocat eum Jesus, iterans τὸ *sequere me*, scilicet ante excusationem ejus et post illam, quia efficaciter volebat eum sibi discipulum : unde impedimentum ab illo objectum discutit, vetatque redire ad patrem sepeliendum; sed ita ut causas suæ vetationis justissimas alleget, quibus vocatum erudiat, soletur et animet ad vocationem illico sequendam, ait ergo : « Dimitte mortuos sepelire mortuos suos ; » ubi nota Christum non damnare sepulturam mortuorum, quod est opus misericordiæ laudatum in Tobia, sed velle docere Deo vocanti statim esse obediendum : scit enim Deus impedimenta nostra, ac dum cum iis nos vocat, vult nos illa abrumpere, ac gratiam opemque suam ad id faciendum tacite promittit et spondet ; quare jubet sequelam et vocationem Dei præferendam esse sepulturæ, etiam parentum, id est divina humanis, pietatem naturæ, Deum homini. Ludit Christus in voce *mortuos* : prius enim *mortuos* spiritualiter, puta infideles et fide gratiaque Dei destitutos significat, ait S. Chrysostomus, Hieronymus et Augustinus, *Quæst.* VI *in Matthæum*; posterius *mortuos* corporaliter intelligit : sicut enim corpus ab anima separatum est mortuum, sic anima a Deo separata est mortua; sicut enim corporis vita est anima, sic animæ vita est Deus, ait S. Augustinus. Sensus ergo est, quasi dicat : Sine *mortuos*, id est infideles (id est Judæos fidem meam respuentes) immersos peccato et mundo, ac gratia Dei et spiritu destitutos, *sepelire suos*, id est sibi analogice similes ; aut *suos*, id est sibi cognatos et affines *mortuos* corporaliter, forte enim spiritualiter : te enim volo me, qui vera sum vita, sequi, et mecum

Vers. 22, *Luc.* IX 60.

Alludit Christus in voce æquivoca *mortuos*.

vivere hic per gratiam illustrem et perfectam, ac in futuro per gloriam eximiam, atque utramque aliis evangelizare, ut addit Lucas.

Audi S. Ambrosium, lib. VII in cap. IX *Luc.*, 59: « Paterni funeris sepultura prohibetur, ut intelligas humana posthabenda divinis. Bonum studium, sed majus impedimentum. Nam qui partitur studium, derivat affectum; qui dividit curam, differt profectum. Ergo prius obeunda quæ maxima sunt. Nam et Apostoli, ne occuparentur studio dispensandi, ministros pauperibus ordinarunt; et ipsis, cum a Domino mitterentur, neminem in via salutare præscriptum est, non quod benevolentiæ displiceret officium, sed quod persequendæ devotionis intentio plus placeret. »

Cur Christus vetuit sepelire patrem. Causa Prima. Prima ergo causa, quam suæ vocationis et sequelæ hic prætendit Christus, ut vocatus illam illico sequatur eamque præferat sepulturæ patris, est, quod alii fratres vel cognati supersint, qui patrem sepeliant, ad quos decentius ejus sepultura pertineat quam ad hunc a Christo vocatum, eo quod et ipsi sint mortui, idque pejori morte, scilicet infidelitatis et peccati. *q. d.* Sine mortuos agere cum mortuis: decet enim infideles sepelire infidelem; te vero viventem in fide mea et charitate decet agere cum vivis, puta mecum et cum meis fidelibus et Apostolis. Secunda. Secunda causa est periculum, ne si mortuis, id est infidelibus te immisceas, cum iisque converseris, efficiaris unus ex eis, ac moriaris mystice fiasque infidelis. Tertia. Tertia, ne dum sepulturæ patris indulges, post eam intersis resignationi testamenti cæterisque negotiis funeralibus, quibus a mei sequela retarderis, ne scilicet cum fratribus et cognatis implicaris in dividenda hæreditate, in solvendis debitis, in exsequendo testamento aliisque multis tricis et litibus quæ in domo mortuaria occurrunt, et plures menses, imo annos exigunt, antequam expediantur. Hæc omnia prudenter adolescenti succidere voluit Christus; sicut enim fragum serit fragum, sic lis serit litem, trica tricam. Ita S. Chrysostomus, *hom.* 28. Sane experientia didici eos qui vocantur ad sequelam Christi in religione, si testamentis suorum sese implicent, ad plures annos retardari, fieri sæculares et perdere vocationem, ut nunquam vitam religiosam capessant.

Tropol. Tropologice: significat Christus mortuos et rei mortuæ vacare eos, qui incumbunt legatis et negotiis parentum vel cognatorum; vacant enim domi mortuariæ, id est parentibus, filiis, cognatis mortuis et morituris, *q. d.* Tu destinas vivere Deo, ac illi per gratiam vivus esse cœpisti, perge ergo illi vivere, ac servi Deo vivo: quare mortuis et morituris relinque mortua et moritura. Ita S. Hieronymus: « Si mortuum, ait, sepelit mortuus, non debemus habere curam mortuorum, sed viventium, ne dum solliciti sumus de mortuis, nos quoque mortui appellemur. » Hinc S. Basilius, in *Constitution. Monast.*, cap. XXI, ex hoc loco ostendit, quantum damni viris spiritualibus et religiosis afferat affectus erga parentes, cum eisque familiaritas.

Et S. Chrysostomus: « Quod si nunc, inquit, ad tam breve tempus propter sepeliendos parentes abesse a spiritualibus vetitum est, perpende quo supplicio digni sint, qui semper ab iis, quæ dignæ sunt Christo, rebus recedunt, quia vilia nimium et abjecta sæcularium rerum negotia necessariis anteponunt, nullo urgente. »

Symbolice: S. Gregorius, lib. IV *Moral.*, cap. XXV: « Mortui, inquit, mortuos sepeliunt, cum peccatores peccatorem favoribus premunt (dum ei in peccatis favent, et adulando fovent): quid est enim aliud peccare, quam occumbere; et sepelire, quam abscondere; sed qui peccantem laudibus prosequuntur, exstinctum sub verborum suorum aggere abscondunt. » Unde addit tales velut sepultos vix a peccatis resurgere; Lazarum vero resurrexisse, quia a sororibus non mortuis, sed per charitatem vivis, sepultus erat. Symbol.

Addit Lucas, IX, 60: « Tu autem vade, et annuntia regnum Dei, » qua scilicet via perveniatur ad regnum cœlorum, puta per fidem et vitam conformem Evangelio quod attulit Christus: « Quando, » ait S. Augustinus, serm. 7 *De Verb. Dom.*, « Dominus parat homines Evangelio, nullam excusationem vult interponi carnalis hujus temporalisque pietatis. » Nam, ut ait S. Chrysostomus, « multo melius est regnum Dei promulgare, et alios a morte retrahere, quam mortuum, qui nulli usui est, sepelire, maxime cum sint qui hæc omnia obeant. » Hoc idem S. Gregorius, lib. XIX *Moral.*, cap. XIV, docuit: « Aliquando, inquit, in actionibus nostris minora bona prætermittenda sunt pro utilitate majorum, nam quis ignoret esse boni operis meritum mortuum sepelire? et tamen cuidam, qui ad sepeliendum patrem se dimitti poposcerat, dictum est: *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade et annuntia regnum Dei*: postponendum namque erat obsequium hujus ministerii officio prædicationis, quia illo carne mortuos in terram conderet, isto autem anima mortuos ad vitam resuscitaret. »

23. ET ASCENDENTE EO IN NAVICULAM (ad transfretandum, ut dixi vers. 18), SECUTI SUNT EUM DISCIPULI EJUS. — Græce εἰς πλοῖον, id est *in navim.* Noster vertit *naviculam*, quia parvæ solent esse naves quæ adhibentur ad transfretandum vel piscandum. Addit Marcus, IV, 36: « Assumunt eum ita ut erat, » scilicet docens turbas consistentes in littore, docens, inquam, « in navi » et ex navi, *q. d.* Ex loco maris littori vicino assumpserunt, et duxerunt Christum in altum mare: « et aliæ naves erant cum illo. » Vers. 23. *Luc.* VIII, 22.

24. ET ECCE MOTUS MAGNUS FACTUS EST IN MARI, ITA UT NAVICULA OPERIRETUR FLUCTIBUS: IPSE VERO DORMIEBAT. — Marcus: « Et facta est procella magna venti, et fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis. » Lucas: « Et complebantur, » Vers. 24. *Luc.* VIII, 23; *Mar.* IV, 37, 38.

scilicet undis fluctuum, ipsi discipuli in navi et cum navi, et « periclitabantur» de submersione et morte. Beda et Strabus, sive Glossa (hanc enim Strabus, monachus Fuldensis, ex scriptis Rabani magistri sui, conflavit anno Domini 840), opinantur hac tempestate solam Christi navim fuisse jactatam, non vero cæteras ejus comites, ut scilicet Christus ostenderet se esse auctorem tam ortæ quam sedatæ tempestatis. Sed verius est etiam alias fuisse jactatas; erant enim vicinæ, imo proximæ navi Christi, idque voluit Deus, ut ostenderetur major vis tempestatis majorque Christi eam compescentis potestas. Porro permisit, imo per causas naturales, ut vapores et ventos, cum eis naturaliter concurrens Christus excitavit et immisit hanc procellam :

Strabus Rabani discipulus, auctor Glossæ.

Christus excitavit tempestatem, cur? Causa Prima.

Primo, ut declararet potentiam suam, seque tam maris quam terræ esse Dominum, ait Origenes, homil. 6 *in Diversos*. Hinc Angelus apparens sancto Joanni, posuit dextrum pedem super mare, quasi illi imperans, *Apocal.* x, 2. Angelus enim hic repræsentabat Christum, ait ibidem Beda, Richardus de S. Victore, Pannonius et alii.

Secunda. *Secundo*, ut discipulos exerceret ad perferendas uti persecutiones hominum, sic et procellas ventorum, pluviarum, procellarum, etc., quas crebras et magnas experturi erant, orbem evangelizando circuituri. Ita Theophylactus. Unde etiam Chrysostomus hanc dat causam : « ut athletas orbis terrarum tentationibus et timoribus exerceret. »

Tertia. *Tertio*, ut discipuli cæterique vectores per miraculum sedatæ tempestatis in ipsum crederent, ipsum scilicet esse Deum omnipotentem.

Quarta. Quartam causam addit S. Ambrosius, et ex eo Beda, quia navis hæc impium vehebat Judam; sed incertum est, an Judas tunc fuerit impius, an postea talis evaserit.

Tropol. Ecclesia est navis in mediis tentationum fluctibus, ut et anima.

Tropologice : turbatio hæc maris, ait Chrysostomus, typus fuit futurarum in Ecclesia tentationum ; navis enim in fluctibus est Ecclesia, et anima in tentationibus, quibus illa acuitur et proficit. « Vita enim sine tentatione est quasi mare mortuum, » ait Seneca, *epist.* 57. Sic et homo carens tentatione est instar sopiti et mortui : tentatio ergo eum excitat, ut vires exerat ad illam superandam. Rursum sicut tempestas naves impellit, ut ad optatum portum citius appellant, sic et tentatio hominem stimulat ad majus studium virtutis, quo vehatur in cœlum. Ad hæc : « Gubernatoris peritiam, » ait Chrysologus, *serm.* 20, « non probat temperies serena, sed procellosa tempestas : aura blandiente navim regit ultimus nauta, in confusionem ventorum primi quæritur ars magistri. » Tempestas ergo fluctuum et ventorum est tentatio superbiæ, gulæ, luxuriæ, invidiæ, etc., uti pulchre docet S. Augustinus, *hom.* 3, interr. 17.

Tentatus faciat quod nauta in tempestate. Primo.

Porro, is qui pulsatur tentatione, faciat id quod faciunt nautæ in tempestate. *Primo* enim contrahunt vela, ne vento furente navim abripiant, rotent et mergant. Sic tentatus contrahat vela voluptatum detque se jejunio et pœnitentiis.

Secundo. *Secundo*, nautæ fugiunt in altum mare, ne in scopulos et rupes navim allidant; sic tentatus fugiat mundum et mundana, ac ad Deum velut salutis asylum recurrat, dicatque cum Psalte : « Renuit consolari anima mea; memor fui Dei, et delectatus sum. » *Psal.* LXXVI.

Tertio. *Tertio*, nautæ vasa et merces projiciunt in mare, ut navim onere levent; sic tentatus per contritionem et confessionem evomat grave peccatorum pondus, ut animam alleviet. Hinc Doctores docent illos qui navigaturi mare conscendunt, præsertim longum et periculosum, teneri confiteri, ut se in statu gratiæ constituant, utpote udituri mortis periculum et articulum, non unum, sed crebrum et multiplex.

Quarto. *Quarto*, navarchus magno consistens animo et præsenti pollens consilio, modos omnes indagat ad evitandum periculum. Idem faciat mens tentati. « Gubernator, » ait S. Cyprianus, tract. *De Mortal.*, « in tempestate dignoscitur, in acie miles probatur. Adversa non avocant a fidei virtute, sed corroborant in dolore. Quanta sublimitas inter ruinas generis humani stare erectum. »

Christus dormit. Cur?

IPSE VERO DORMIEBAT. — Sponte fuit a Christo assumptus hic somnus, naturalis tamen. *Primo*, ut augerentur venti cresceretque tempestas, in cujus proinde sedatione magis ejus potentia appareret majorque ostenderetur auctoritas. Ita Chrysostomus.

Secundo, « exprimitur, » ait S. Ambrosius in cap. VIII *Luc.*, 24, « securitas potestatis, quod omnibus timentibus, solus intrepidus quiescebat, » ut in quavis simili tribulatione ad eum confugientes, in eoque spe defixi, idem faciamus, justa illud *Proverb.* XII : « Non contristabit justum quidquid acciderit ei. » Et cap. XXVIII : « Justus quasi leo confidens absque terrore erit. » Et illud Poetæ :

> Etiamsi fractus illabatur orbis,
> Impavidum ferient ruinæ.

Cervical Christi quid?

Porro *cervical*, in quo, teste Marco, dormiebat Christus, mystice est : *primo*, bona conscientia ; *secundo*, resignatio in Dei voluntatem; *tertio*, fiducia de Dei ope et providentia; in hac enim fidelis in quavis adversitate securus quiescit et quasi indormit.

Tertio, Origenes, hom. 6 *in Diversos* : « Christus, ait, dormiebat corpore, vigilabat deitate, » ut discipuli, ait Lyranus, in periculo positi, ardentius ad eum recurrerent opemque implorarent. Hujus rei figura Jonas, cap. I, dormiebat, cæteris in navi periclitantibus. Vide ibi dicta. Porro, qualis fuerit somnus Christi, et quam diversus a nostro, vide apud Toletum, in cap. VIII *Lucæ*, annotat. 43.

Tropologice Glossa : « Dormit Christus, inquit, cum negligentius agimus, et ideo tempestas ;

si vero fides resurgit, imperat ventis et fluctibus.»

Vers. 25. Luc. VIII, 24; Mar. IV, 38. 25. ET ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI EJUS ET SUSCITAVERUNT EUM, DICENTES : DOMINE, SALVA NOS, PERIMUS. — Arabicus, *Domine, libera nos, profecto perimus.* Non debebant timere qui secum vehebant Salvatorem, imo salutem et vitam; sed modica adhuc in eis de Christo erat fides et spes. Marcus significantius habet, IV, 38 : «Magister, non ad te pertinet, quia perimus?» *q. d.* Non est tibi curæ, quod perimus? ita ne sine cura dormis, sinisque nos tecum mergi?

Vers. 26. Luc. VIII, 24, 25; Mar. IV, 39, 40. 26. ET DIXIT EIS : QUID TIMIDI ESTIS, MODICÆ FIDEI? — Græce est nervosius, ὀλιγόπιστοι, id est parum fidentes.

DIXIT, — hoc ante sedatam tempestatem, ut narrat hic Matthæus, licet post eam id narrent Lucas et Marcus. Decebat enim prius sedari discipulorum pavorem extremum, quam maris tempestatem, atque eorum fidem prolapsam erigi, ut hæc mereretur miraculum sedandæ procellæ. Ita Jansenius, Toletus et alii.

MODICÆ FIDEI, — tum quia non videmini perfecte credere me esse Deum; tum quia non speratis in mea providentia, nec creditis me dormientem posse, aut scire et velle vos liberare a periculo. Ita S. Chrysostomus.

Fides hic *primo* accipi potest proprie dicta; *secundo*, pro fiducia : hanc enim parit acuitque fides. Porro, timor causa est modicæ fidei; modica autem fides causa est modicæ fiduciæ. Lucas efficacius habet : «Ubi est fides vestra?» Græce ἡ πίστις, id est illa fides, scilicet, perfecta in me, quam toties vobis inculcavi, quamque præ vobis tulistis, cum relictis omnibus me vocantem secuti estis. Christus equidem in miraculis exigit hanc fidem, ut doceat eam in tentationibus maxime requiri, ac contra eas præsentissimum esse remedium. Audi S. Bernardum, *serm.* 9 in Ps. *Qui habitat* : «Si sæviat mundus, inquit, si fremat malignus, si ipsa caro adversus spiritum concupiscat, in te ego sperabo. Quis enim speravit in eo et confusus est?» Et mox : «Ut quid si hæc sapimus, ut quid cunctamur abjicere omnes spes miseras, vanas, inutiles, seductorias, et huic uni tam solidæ, tam perfectæ, tam beatæ spei, tota devotione animi, toto fervore spiritus inhærere? scriptum est enim : *Adjuvabit eos, quia speraverunt in eo.*»

Tentationis remedium spes.

TUNC SURGENS, IMPERAVIT VENTIS ET MARI, ET FACTA EST TRANQUILLITAS MAGNA. — Pro *imperavit*, Græce est ἐπετίμησε, quod respondet Hebr. גער *gaar*, id est increpavit (ut vertit Arabicus), objurgavit, ceu herus famulum. Unde Marcus habet : «Comminatus est vento, et dixit mari : Tace, obmutesce,» id est quiesce, tuosque fremitus fluctusque reprime. Lucas : «Increpavit ventum et tempestatem aquæ.»

Hisce vocibus significatur magna vis maris fluctibus agitati et exæstuantis, quam nulla vis humana, sed solum divina compescere et sedare valeat; hæ ergo voces significant magnum dominium et imperium Dei, imperantis mari cum summa auctoritate et potestate : rugiens enim et fremens furensque mare procellosum, magna vi Dei reprimendum sedandumque est. Hic ergo Christus se Deum esse ostendit, utpote qui mari et ventis quasi Dominus imperaret; mare enim illi imperanti velocius cessit cessavitque, quam servus ab hero suo increpitus. Christus ergo dormit ut homo, imperat ut Deus, ait Interlinearis.

Tropologice : quomodo Christus mente cogitatus et invocatus imperet persecutionibus Ecclesiæ et tentationibus animæ, docet S. Augustinus, *hom.* 3 interr. 17, quæ extant in fine tom. X : «Audisti convicium? inquit, ventus est; iratus es? fluctus est. Vento igitur flante, fluctu surgente periclitatur navis, periclitatur cor tuum, fluctuat cor tuum. Audito convicio vindicari desideras. Et ecce vindicatus es, et malo alieno cedens fecisti naufragium. Et quare hoc? quia dormit in te Christus. Quid est, dormit in te Christus? Oblitus es Christum. Excita ergo Christum, recordare Christum. Evigilet in te Christus, considera illum. Quid volebas? vindicari. Excidit tibi, quia ipse cum crucifigeretur, dixit : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt?* Qui dormiebat in corde tuo noluit vindicari. Excita illum, recole illum.» Et nonnullis interjectis : «Ergo compescam me ab iracundia mea, et redibo ad quietem cordis mei. Imperavit Christus mari, facta est tranquillitas. Quod autem dixi ad iracundiam, hoc tenete regulariter in omnibus tentationibus vestris. Nata est tentatio, ventus est; turbatus es, fluctus est; excita Christum, loquatur tecum.» Tropol.

Allegorice et anagogice Beda : «Navicula cum antenna est arbor crucis, cujus beneficio adducti, maris, id est mundi fluctibus emersi obtinemus littus patriæ cœlestis : ascendunt et discipuli, ait enim : *Si quis vult venire post me, tollat crucem suam,* etc. Obdormit Christus, tempore scilicet passionis; exorta est tempestas, id est persecutio dæmoniacis flatibus excitata. Excitant Dominum discipuli, cujus mortem viderant, resurrectionem optantes. Surgit celeri resurrectione, ventum increpat, id est superbiam diaboli; sedat tempestatem, id est insultantium Judæorum rabiem labefactat, increpat discipulos; exprobravit enim post resurrectionem incredulitatem eorum.» Allegor.

ET FACTA EST TRANQUILLITAS MAGNA. — Nam, ut ait S. Hieronymus, «sentiunt omnes creaturæ creatorem, et quæ apud nos insensibilia sunt, illi sunt sensibilia. Magna potestas, quia de magna potestate fit magna tranquillitas.» Origenes: «Decet magnum magna facere.» Et Chrysostomus, in *homil.* : «Confestim soluta est tempestas, et nihil turbationis mansit, impletumque illud : *Dixit, et stetit spiritus procellæ.*»

Vers. 27. Luc. VIII, 25; Mar. IV, 41.

27. PORRO HOMINES MIRATI SUNT, DICENTES : QUALIS EST ISTE, QUIA VENTI ET MARE OBEDIUNT EI? — «Homines» non discipuli, sed nautæ et cæteri qui erant in navi, ait Interlinearis, navibusque eam comitantibus. Nam, ut ait Origenes, nunquam sine honore nominantur discipuli. Addit S. Hieronymus : « Si quis contendat significari discipulos, dicendum appellari homines, quia nondum noverant potentiam Salvatoris.» Pro *qualis*, Græce est πόταπος, quæ vox est non simpliciter interrogantis, sed cum emphasi admirantis, *q. d.* Quis, qualis, cujas est iste? Non videtur similis aliis hominibus, sed alterius esse generis; non videtur e terra natus, sed e cœlo lapsus, quia et cœli eorumque venti obediunt ei, quasi hero et domino suo. Unde Græce est: « Quia etiam venti et mare obtemperant ei. » Quis ergo, qualis et quantus est hic novus in Palæstina Æolus, ventorum Deus et Imperator? Ita ipsi, necdum scientes Christum verum merumque esse Deum.

Tropol.

Tropologice : S. Augustinus, *homil.* 3 jam citata : «Magis, inquit, imitare ventos et mare ; obtempera creatori sub jussione Christi : mare audit, et tu surdus es? mare audit et ventus cessat, et tu sufflas? Quid? dico, facio, fingo : quid est aliud, nisi sufflare et sub verbo Christi nolle cessare? Non vos vincat fluctus in perturbatione cordis vestri. »

Vers. 28. Luc. VIII, 26, 27; Mar. V, 1, 2, 3.

28. ET CUM VENISSET TRANS FRETUM IN REGIONEM GERASENORUM (1), OCCURRERUNT EI DUO DÆMONIA HABENTES. — «Duo;» Marcus, V, 2, et Lucas, VIII, 27, unum tantum recensent, quia scilicet unus ille nobilior et famosior erat, ut vult S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. XXIV, et quia ille truculentior erat ; obsidebatur enim a legione dæmonum, ut habet Lucas. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et alii.

Reliqua de his dæmoniacis a Christo curatis, luculentius enarrat Lucas, VIII, 27 usque ad 40, quare ibi commodius et plenius illa explicabo.

Vers. 29. Luc. VIII, 28; Mar. V, 7.

29. VENISTI HUC ANTE TEMPUS TORQUERE NOS. — Hinc aliqui putarunt dæmones necdum recepisse ultimum demeritorum suorum supplicium, nec ante diem judicii esse damnandos, ut in gehenna torqueantur : ita videtur hic sentire S. Hilarius, Canon. 8, dicens : « Proclamabat, ait, cur sedem invideat, cur ante tempus judicii infestet? » Eadem sententia a nonnullis tribuitur S. Irenæo, Justinio, Lactantio, Eusebio et Nicephoro; sed nil tale apud eos reperi, nec Hilarii verba id significant, sed tantum idipsum quod verba Matthæi.

Dæmones statim post suum peccatum igne gehennæ cruciati.

Certum est ex Scriptura et Patribus dæmones ab initio mundi, mox ut peccarunt, fuisse damnatos igneque gehennæ cruciatos, quo igne cruciantur etiam absentes, dum inferno egressi in hoc aere versantur, per Dei omnipotentiam. Ignis enim gehennæ, quia est instrumentum supernaturale Dei omnipotentis, hinc Deo volente in distantissima agere potest.

Tormentum dæmonum quod?

Quod ergo aiunt Christo : « Venisti ante tempus torquere nos, » non antiquam, perpetuam et irrevocabilem ignis gehennæ torsionem, sed novum quod a Christo timebant tormentum, deprecantur. Novum hoc erat expulsio a corpore hominis, quod possidebant, uti docet S. Chrysostomus, *homil.* 26, ac dominii in tentandis vexandisque hominibus diminutio ; item relegatio ad carcerem gehennæ. Dæmones enim gaudent, dum permittuntur in hoc aere versari, tum quia aliquid in eo libertatis habent ad vagandum per varias provincias, ac concitandum tempestates, sterilitatem, morbos, pestes, etc. ; tum quia in eo facultatem habent homines tentandi et affligendi. Quare tormentum eis est relegari in infernum : hæc enim est eorum quasi incarceratio (arctissimus enim et molestissimus carcer est infernus) et summa coarctatio, ad quam damnabuntur in perpetuum a Christo in die judicii, in quo fiet publica eorum reprobatio et damnatio, quæ erit summa eorum pœna et confusio coram omnibus Angelis et Beatis. Videntur ergo hi dæmones timere ne diem judicii, quem ipsi remotum putabant, Christus anticipet, ac velut judex in eo illos ad tartara illico condemnet, aut certe seorsim eo ipsos ableget. Ita Maldonatus, Toletus et Suarez, lib. VIII *De Angelis*, cap. II, num. 13. Unde Glossa hic : « Torquentur dæmones, inquit, dum de corporibus ejiciuntur, in quorum tortura delectabantur. » Addit S. Hieronymus : « Præsentia Salvatoris tormenta sunt dæmonum. » Et S. Chrysostomus : « Ab experientia, inquit, clamant ; flagellabantur enim invisibiliter, intolerabilia patientes ex præsentia Christi (1). »

(1) C. Tischendorf, in sua Novi Testamenti edit. græca, Par. 1842, plurimorum codicum auctoritatem secutus, legit Γαδαρηνῶν, Gadarenorum, uti etiam habet Marc. V, 1, et Luc. VIII, 26, 37, quamquam hic quoque datur varietas lectionis. Alii legunt Γερνεσηνῶν, alii vero Γερασηνῶν. De Gerasenis vix potest esse sermo, cum Gerasa fuerit urbs in finibus meridionalibus Perææ (Jos., *Bell. Jud.* I, 4, III, 2), vel in Arabia sita (*Orig. Opp.*, tom. IV, 140). Kuinoel censet legendum hoc loco Γεργεσηνῶν, uti etiam Luc. VIII, 26 ; sed Marc. V, 1 et Luc. VIII, 37, Γαδαρηνῶν, cum ea codicum plerorumque multarumque versionum antiquarum lectio sit, ita tamen ut non tam urbs Gadara, ubi lacus vel mare præcipitio adjacens non erat, inquit Origenes, quam potius regio, ager Gadarenorum ibi significetur. Ostendere nimirum voluit Lucas, vers. 37, omnes gentiles illam regionem incolentes optasse ut Jesus e finibus ipsorum excederet. Res enim hoc loco exposita in confiniis Gadarenorum et Gergesenorum evenit, et gregis porcorum domini non tantum Gergeseni erant, ut Wetstenius arbitratur, sed et Gadareni.

(1) Versu 30, pro non longe, ut legit Vulgata, græce habetur μακρὰν, *procul* ; sed notandum est Hebræos רחוק, cui μακρὰν respondet, usurpare solere de quovis intervallo, etiam breviori. Ita μακρὰν legitur quoque in vers. Alex.; *Exod.* XXXIII, 7, etc., et lat. *procul*, Virg. *Aen.* VI, 10, etc., hic autem aliquam tantum distantiam hac voce notari apparet ex Marco et Luca, qui habent ἐκεῖ, *ibi*.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo paralyticum sanat, tum in anima, tum in corpore. Secundo, vers. 9, vocat Matthæum. Scribis obmurmurantibus, quod cum Publicanis ageret, respondet se quasi medicum animarum missum esse ad curandos peccatores. Tertio, vers. 14, discipulis Joannis Baptistæ crebro jejunantibus dat causam, cur sui discipuli necdum jejunent. Quarto, vers. 18, sanat hæmorrhoissam, et a morte suscitat filiam Jairi. Quinto, vers. 27, illuminat duos cæcos, et, vers. 32, muto loquelam restituit, omnesque infirmos sanat, ac videns multam populi messem, multos in eam optat mitti operarios.

1. Et ascendens in naviculam, transfretavit et venit in civitatem suam. 2. Et ecce offe-
rebant ei paralyticum jacentem in lecto. Et videns Jesus fidem illorum, dixit paralytico :
Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. 3. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se :
Hic blasphemat. 4. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit : Ut quid cogitatis mala
in cordibus vestris ? 5. Quid est facilius dicere : Dimittuntur tibi peccata tua; an dicere :
Surge, et ambula ? 6. Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimit-
tendi peccata, tunc ait paralytico : Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. 7. Et
surrexit, et abiit in domum suam. 8. Videntes autem turbæ, timuerunt et glorificaverunt
Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. 9. Et, cum transiret inde Jesus, vidit homi-
nem sedentem in telonio, Matthæum nomine. Et ait illi : Sequere me. Et surgens, secutus
est eum. 10. Et factum est, discumbente eo in domo, ecce multi publicani et peccatores ve-
nientes, discumbebant cum Jesu et discipulis ejus. 11. Et videntes Pharisæi, dicebant dis-
cipulis ejus : Quare cum publicanis et peccatoribus manducat Magister vester ? 12. At
Jesus audiens, ait : Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. 13. Euntes au-
tem discite quid est : Misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare justos,
sed peccatores. 14. Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis, dicentes : Quare nos et
Pharisæi jejunamus frequenter ; discipuli autem tui non jejunant ? 15. Et ait illis Jesus :
Numquid possunt filii sponsi lugere quamdiu cum illis est sponsus ? Venient autem dies
cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt. 16. Nemo autem immittit commissuram
panni rudis in vestimentum vetus : tollit enim plenitudinem ejus a vestimento, et pejor
scissura fit. 17. Neque mittunt vinum novum in utres veteres ; alioquin rumpuntur utres,
et vinum effunditur, et utres pereunt. Sed vinum novum in utres novos mittunt, et ambo
conservantur. 18. Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit et adorabat eum,
dicens : Domine, filia mea modo defuncta est ; sed veni, impone manum tuam super eam,
et vivet. 19. Et surgens Jesus, sequebatur eum, et discipuli ejus. 20. Et ecce mulier, quæ
sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti
ejus. 21. Dicebat enim intra se : Si tetigero tantum vestimentum ejus, salva ero. 22. At
Jesus conversus, et videns eam, dixit : Confide, filia, fides tua te salvam fecit. 23. Et salva
facta est mulier ex illa hora. 24. Et cum venisset Jesus in domum principis, et vidisset tibi-
cines et turbam tumultuantem, dicebat : Recedite ; non est enim mortua puella, sed dor-
mit. Et deridebant eum. 25. Et cum ejecta esset turba, intravit ; et tenuit manum ejus. Et
surrexit puella. 26. Et exiit fama hæc in universam terram illam. 27. Et transeunte inde
Jesu, secuti sunt eum duo cæci, clamantes et dicentes : Miserere nostri, fili David. 28. Cum
autem venisset ad domum, accesserunt ad eum cæci. Et dicit eis Jesus : Creditis quia
hoc possum facere vobis ? Dicunt ei : Utique, Domine. 29. Tunc tetigit oculos eorum, di-

cens : Secundum fidem vestram fiat vobis. 30. Et aperti sunt oculi eorum ; et comminatus est illis Jesus, dicens : Videte ne quis sciat. 31. Illi autem exeuntes, diffamaverunt eum in tota terra illa. 32. Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem. 33. Et ejecto dæmonio, locutus est mutus, et miratæ sunt turbæ, dicentes : Nunquam apparuit sic in Israel. 34. Pharisæi autem dicebant : In principe dæmoniorum ejicit dæmones. 35. Et circuibat Jesus omnes civitates et castella, docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni, et curans omnem languorem et infirmitatem. 36. Videns autem turbas, misertus est eis : quia erant vexati, et jacentes sicut oves non habentes pastorem. 37. Tunc dicit discipulis suis : Messis quidem multa, operarii autem pauci. 38. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.

Vers. 1. *Luc.* VIII, 37; *Mar.* II, 21; et V, 18, 21. Civitas Christi quænam?

1. ET ASCENDENS IN NAVICULAM (Græce πλοῖον, id est navem), TRANFRETAVIT (navigando rediit in citerius maris Galilææ littus, ex quo venerat, ut patet VIII, 18.) ET VENIT IN CIVITATEM SUAM. — Sedulius intelligit Bethleem, in qua natus erat Christus. S. Hieronymus vero accipit Nazareth; in hac enim fuit educatus. Melius S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Jansenius, Maldonatus et alii passim, accipiunt Capharnaum, in qua frequentius versatus est Christus : nam, cap. IV, 13, ibi, relicta Nazareth, Christum habitasse dixit Matthæus, et miraculum paralytici sanati, quod sequitur, in Capharnao contigisse docet Marcus, II, 3 : sicut enim Christus nobilitavit Bethleem sua nativitate, Nazareth educatione, Ægyptum sua fuga, Jerusalem sua passione, sic Capharnaum decoravit sua habitatione, prædicatione et miraculorum operatione.

Vers. 2. *Luc.* V, 18, 20.

2. ET ECCE OFFEREBANT EI PARALYTICUM JACENTEM IN LECTO. — Paralysis enim ita nervos (qui motus sunt instrumenta) corporis dissolvit, ut homo impotens fiat ad ambulandum, imo ad se movendum, fiatque quasi animatum cadaver, non nisi ad pœnam suam vivens, ideoque fere immedicabile, et in lecto quasi in vivo sepulcro recondendum. Marcus, II, 3, paralyticum portatum dicit a quatuor portitoribus : a quibus disce non tantum tuam, sed et proximorum curare salutem, idque impense ; tum quia charitas id exigit, tum quia sæpe Deus flagellat bonos cum malis, eo quod boni malorum peccata corripere, impedire et emendare negligant, uti docet S. Augustinus, lib. I *De Civit.*, cap. IX.

ET VIDENS JESUS FIDEM ILLORUM, DIXIT PARALYTICO : CONFIDE, FILI, REMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA. — « Illorum, » scilicet qui Christo offerebant paralyticum : hi enim cum præ turba non possent paralyticum inferre in domum ad Christum, portarunt eum in tectum (tecta enim domorum in Palæstina non sunt acuminata, ut in Germania sed plana et longe planiora quam sint in Italia), mox tectum aperuerunt, imo sublatis tegulis fregerunt et perfoderunt; nam Marcus, II, 4, ait : « Nudaverunt tectum, » indeque ægrotum ex alto per fascias et funes ante Christum demiserunt, quæ omnia arguunt magnam eorum fidem, spem et devotionem erga Christum. *Illorum* ergo, id est offerentium, ait S. Ambrosius, Haymo et Hieronymus. Addit S. Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius, etiam ipsius paralytici : nam ex hac fide ad Christum portari et per tectum demitti ante ipsum voluit ; nec audisset a Christo : « Remittuntur tibi peccata tua, » nisi fidem habuisset. Porro, fides hæc est miraculorum, quæ includit certam fiduciam futuri miraculi et sanitatis a Christo consequendæ. Vide Canonem 38.

Fides miraculorum quæ?

Moraliter : disce hic, quod mensura orationis est fides et spes : quod enim speras a Christo, hoc impetrabis; quo enim magis dilatas sinum animæ per spem, eo illam capaciorem et digniorem efficis ut Deus illam donis suis impleat, juxta illud : « Dilata os tuum, et implebo illud. » *Psal.* LXXX, 11. Et : « Os meum aperui, et attraxi spiritum. » *Psal.* CXVIII, 131. Hac de causa dixit illi Christus :

Mensuræ orationis est spes.

CONFIDE, FILI. — Syrus, *bono sis animo*, scilicet confide te a me miraculose sanandum, idque prius in anima a peccatis, deinde consequenter in corpore a paralysi; nam ob peccata morbo hoc te Deus afflixit. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Nota : paralyticus hic jam habebat fidem et spem in Christum, ut paulo ante ostendi ; sed Christus jubet ut illam corroboret et adaugeat. Porro, Christus hac voce externa : « Confide, fili, » et magis interno gratiæ suæ afflatu instinctuque, paralyticum excitavit ad actum magnæ fidei, spei, doloris de peccatis commissis, ac firmi propositi de nova sanctaque vita capessenda, item amoris Dei super omnia, ut sic capax fieret remissionis peccatorum, ad eamque se disponeret : has enim dispositiones alibi requirit Scriptura; Christus tamen hic et alibi solam fidem nominat et requirit, ac fidei tribuit sanitatem, præsertim corporis, quia fides prima est radix et origo spei, timoris, doloris et amoris Dei ; ac fides in Christum maxime tunc erat inculcanda. Vide Canon. 11. Nihil ergo hic habent hæretici, quo probent solam fidem proprie justificare ; maxime quia hic agitur de fide miraculorum et sanitatis, quam etiam ipsi a fide justificante distinguunt. Adde Christum tam vel magis loqui de fide offerentium, quæ ægrum

justificare non poterat, quam ipsius ægri et paralytici.

FILI. — Nam vere Filius Dei est, cui dimittuntur peccata; ait Haymo. Nota hic Christi benignitatem, qua dulcissimis verbis paralyticum compellat, dicens: « Fili. » Unde S. Hieronymus exclamat : « O mira humilitas ! despectum et debilem, totis membrorum compagibus dissolutum filium vocat, quem sacerdotes non dignabantur attingere. »

REMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA. — « Tibi, » ita per meam inspirationem jam contrito, et ad remissionem justificationemque disposito, ut dixi. Græce ἀφέωνται, id est remissa sunt, id est remittuntur. Est Hebræa enallage temporis. Similis est *Lucæ* VII, 47.

Notat S. Chrysostomus Christum prius remisisse peccata paralytico, deinde eum sanasse, ut occasione calumniæ Pharisæorum, quam ex hoc suo dicto factoque secuturam prævidebat, divinitatem suam eis probaret, idque triplici miraculo quasi invincibili argumento, scilicet : *primo*, enuntiando et propalando arcanas eorum cogitationes et murmura contra Christum, dicentium intra se : « Hic blasphemat; » *secundo*, sanando paralyticum ; *tertio*, hoc miraculum sanitatis patrando ad eumdem finem, scilicet ut per illud se habere potestatem remittendi peccata probaret et demonstraret.

Ad litteram tamen magis vicina et genuina causa erat, ut ostenderet paralyses cæterosque morbos sæpe non tam a causis naturalibus, quam a peccatis oriri; prius ergo peccata dimittit, deinde sanat paralyticum, quia prius auferenda est causa, ut ea sublata tollatur effectus, puta paralysis et morbus, *q. d.* Recto naturæ ordine volo prius tollere causam paralysis, scilicet peccata, deinde ipsam paralysim curare : « Ut demonstraret propter peccata præterita percussum esse infirmitate corporali, » ait Haymo ; et Theophylactus : « Declarans, ait, quod paralysis ex peccatis esset. » Sic et S. Hieronymus, Euthymius et alii.

Medici prius curent salutem animæ, dein corporis.

Hinc jure canonico sancitum est, ut medici prius animæ quam corporis ægroti salutem procurent, ut patet cap. *Cum infirm.* de Pœnit. et Remiss., idque Romæ stricte servatur, ubi medici post tertium ægritudinis, præsertim periculosæ, diem, infirmo adesse nequeunt, nisi is illico sacramentali confessione animam a peccatis expiet. Nam, ut ait S. Basilius, Reg. LV inter fusius disputatas : « Sæpe morbi velut quædam peccatorum flagella sunt, quibus nil aliud agitur, nisi ut vitam nostram id melius commutemus. » Vide dicta Ecclesiastici, XXXVIII, 1 et seq.

Sanati a Christo etiam justificati fuere. Cur?

Rursum ex hoc loco colligunt interpretes eos qui corporaliter a Christo sanati sunt communiter, etiam spiritualiter ab eo fuisse sanatos et justificatos, id enim contigit huic paralytico : tum quia hoc decebat liberalitatem Christi, ut non dimidiatam, sed integram perfectamque daret salutem : « Dei enim perfecta sunt opera, » *Deut.* XXXII ; tum quia salus corporis refertur ad salutem animæ ; tum quia salus corporis sæpe pendet ex salute animæ; tum denique quia Christus maxime ad spiritualem salutem conferendam in mundum et carnem venerat. Hoc est quod ait Christus, *Joan.* VII, 23, de alio paralytico a se sanato : « Totum hominem sanum feci in sabbato. » Idipsum diserte docet S. Thomas, III p., Q. XLIV, art. III, ad 3 ; Maldonatus, Barradius et alii.

3. ET ECCE QUIDAM DE SCRIBIS DIXERUNT INTRA SE (Syrus, *in anima sua*, id est in mente sua) : HIC BLASPHEMAT, — quia Deo propriam potestatem condonandi peccata adimit, eamque sibi arrogat; quæ sane gravis est in Deum contumelia, ideoque blasphemia. Ita ipsi : putabant enim Christum non esse Deum, sed merum hominem ; hic enim fuit perpetuus et obstinatus eorum error, qui eos adegit ad continuam Christi persecutionem, usque ad cædem et crucem. Unde Marcus, II, 7, addit eos dixisse : « Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? » Peccatum enim est offensa in Deum commissa, ac divinæ majestatis violatio; hanc autem nemo nisi Deus ipse condonare potest.

Vers. 3. *Luc.* V, 21; *Mar.* II, 6.

4. ET CUM VIDISSET JESUS COGITATIONES EORUM, DIXIT : UT QUID COGITATIS MALA IN CORDIBUS VESTRIS? — Marcus addit, II, 8, Jesum id « spiritu suo » cognovisse et vidisse, *q. d.* Jesus arcanas Scribarum blasphemias cognovit et vidit non alio revelante, uti cognoverunt Prophetæ, sed per se et spiritum suum omnia pervadentem et penetrantem : ex quo recte Patres contra Arianos probant Christi divinitatem, eo quod Christus sit cardiognotes, id est cordium inspector, quod soli Deo est proprium. Ita S. Hieronymus, qui et addit : « Et quodammodo tacens, loquitur : Eadem potentia et majestate qua cogitationes vestras intueor, possum et hominibus peccata dimittere. » Sic et S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et alii. Unde Chrysologus, *serm.* 50 : « Cape, ait, Christi divinitatis insignia, aspice eum ad cogitationum tuarum latebras pervenisse. »

Vers. 4. *Luc.* V, 22.

Dices : Scribæ excipere potuissent, ac dicere : Tu, o Jesu, arcanas cogitationes nostras cognoscis quidem et revelas, at non tuo spiritu (nullo enim argumento id nobis probas) ; sed alieno, puta Dei : ergo Propheta quidem es, sed non idcirco es Deus, ut remittas peccata; aut ea remittis, non tua, sed Dei virtute. Respondeo : Si Scribæ agnoscebant Jesum esse Prophetam, utique credere debebant eum non mentiri, sed verum dicere, cum diceret se ex seipso habere potestatem remittendi peccata, ideoque esse Deum. Rursum in veteri Testamento nulli Prophetæ data est potestas remittendi peccata, sed soli Messiæ id per Prophetas promissum fuit ; ergo ex hoc debebant agnoscere Jesum esse Messiam, ac consequenter esse Deum, ut patet ex aliis Scripturæ locis, maxime accedente miraculo sanationis

paralytici, cæterisque, quæ Christus multa et magna patrabat hoc fine, ut probaret se esse Deum.

Denique quia Christus solo jussu et propria auctoritate uti sanavit paralyticum, sic et ei peccata dimisit, adeoque in omnibus aliis miraculis ita se gessit, et ad hoc omnia sua direxit, ut probaret et persuaderet se esse Messiam, id est Dei Filium in carne assumpta, et mundi Salvatorem, ac peccatorum redemptorem a Mose et Prophetis promissum. E contrario Prophetæ et Sancti, cum patrant miracula, vel remittunt peccata, vel arcana vel futura revelant, id facere se Deo revelante, vel invocato palam protestantur, vel certe sat superque subindicant.

Vers. 5. *Luc.* v, 23; *Mar.* II, 9. 5. QUID EST FACILIUS DICERE : DIMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA, AN DICERE : SURGE, ET AMBULA? — «Dicere» est jubere, et jubendo efficaciter efficere. Est metalepsis.

Quæres, utrum horum duorum absolute sit difficilius ?

Difficilius est justificare, quam creare. Cur? Dico *primo* : per se difficilius est remittere peccata, quam sanare paralyticum, imo quam creare cœlum et terram. Ratio a priori est : Prima, quia peccatum et peccator, utpote hostis Dei, longe magis distat a Deo, quam paralysis et paralyticus, imo quam omnes res creatæ, utpote in se bonæ, imo quam ipsum nihil ex quo creatæ sunt; nihil enim negative duntaxat et privative opponitur enti et Deo; peccatum vero ex diametro adversatur et contrarie repugnat Deo : nulla enim contraria magis sibi adversantur, quam summa bonitas et summa malitia, hoc est Deus et peccatum. Secunda, quia remissio peccatorum est altioris ordinis, quam sit natura omnesque res naturales : spectat enim ad ordinem supernaturalem gratiæ, illamque secum adducit. Gratia autem est summa participatio divinitatis; per gratiam enim fimus «divinæ consortes naturæ,» II *Petri*, I, 4. Ita diserte docent S. Augustinus, tract. 72 *in Joannem*, et S. Chrysostomus hic, ac S. Thomas, II, II *part.*, *Quæst.* CXIII, art. IX.

Dico *secundo* : Christus tamen e contrario videtur hic proponere remissionem peccatorum ut faciliorem quam sit paralytici sanatio, quasi hoc sit difficilius illo : tum quia difficilius erat respectu Judæorum; hominibus enim res naturales et corporeas magis quam spirituales et occultas capientibus ita videtur; tum quia minus periculosum est illud, quam sit hoc; nam qui dicit : « Remitto tibi peccata, » mendacii argui non potest, sive ea revera remittat, sive non, quia nec peccatum, nec peccati remissio oculis videri potest; qui autem dicit paralytico : « Surge, et ambula,» se et famam suam evidenti falsitatis periculo exponit : reipsa enim, si paralyticus non surgat, falsitatis, imposturæ et mendacii ab omnibus arguetur et convincetur. Sic dicimus : Facilius est scribere res Tartaricas, quam Italicas, quia hic a multis, ille a nemine falsitatis argui potest. Unde signanter Christus non ait : « Quid est facilius,» remittere peccata, an sanare paralyticum, sed « dicere : Dimittuntur tibi peccata, an dicere : Surge, et ambula ? » Nota τὸ *dicere* ; facilius enim et minus periculosum est dicere : Remittuntur tibi peccata, quam dicere : Surge, et ambula, ob rationem quam adduxi.

Denique sanatio paralytici est opus physicum, et physice difficilius quam sit remissio peccatorum, quæ per se tantum est ens morale, sicut et peccatum, sive culpa et offensa, tantum est ens morale.

Addit Jansenius, respectu Dei, utrumque æque esse facile et divinum ; utrumque enim est miraculosum, ideoque infinitam Dei virtutem et omnipotentiam requirit.

Porro, licet minus in se sit opus sanatio paralytici quam remissio peccati, tamen valide ex illo probat hoc, scilicet ex sanatione probat se habere potestatem remittendi peccata, quia vel unum miraculum, quale est subita sanatio paralytici, certum est argumentum veritatis, si ad illam probandam edatur et fiat, ut dixi cap. VII, 22.

6. UT AUTEM SCIATIS, QUIA FILIUS HOMINIS HABET POTESTATEM (Syrus, *dominium*) IN TERRA DIMITTENDI PECCATA (TUNC AIT PARALYTICO) : SURGE, TOLLE LECTUM TUUM, ET VADE IN DOMUM TUAM. — Nota τὸ *Filius hominis* ; Christus enim remisit peccata, non tantum qua Deus per suam omnipotentiam, sed etiam qua homo auctoritative et meritorie ; quia enim ejus humanitas hypostatice conjuncta erat divinitati, et subsistebat in persona divina Filii Dei, idcirco mereri et satisfacere potuit ex æquo pro peccatis totius mundi ; qua de causa hæc primaria post Deum auctoritas et potestas excellentiæ remittendi peccata illi data est, quam etiam aliis, puta sacerdotibus a se institutis, ceu ministris suis communicare posset, eatenus scilicet, ut queant remittere peccata : unde D. Thomas, III *part.*, *Quæst.* LXIV, art. III : « Potestas excellentiæ Christi, inquit, in quatuor consistit : *primo*, quod meritum et virtus passionis ejus operetur in Sacramentis ; *secundo*, quod in ejus nomine Sacramenta sanctificentur ; *tertio*, quod ipse, qui dedit virtutem Sacramentis, potuit illa instituere ; *quarto*, quod effectum Sacramentorum (puta remissionem peccatorum et gratiam) possit conferre sine Sacramento. » Hæc potestas soli Christo, qua homo est, propria est, ideoque nulli sacerdoti vel Pontifici, imo nec sancto Petro communicata fuit. Vers. 6. *Luc.* v, 24; *Mar.* II, 10, 11. Potestas excellentiæ Christi quadruplex.

TUNC AIT PARALYTICO. — Hæc verba sunt Evangelistæ, volentis simul rem gestam et verba Christi intexere. Unde a Syro et nonnullis Latinis parenthesi includuntur. Significant autem Christum a Scribis obmurmurantibus ad paralyticum sanandum sermonem animumque convertisse.

SURGE, TOLLE LECTUM TUUM, ET VADE IN DOMUM TUAM. — «Surge,» excussa paralysi sanus et vege-

tus, utque id probes, et Scribis totique populo declares : « Tolle lectum tuum, » ut jam curatus portes eum, qui te paratyticum paulo ante portavit, juxta illud Sedulii hoc loco :

Mercedem ipse suam grata mercede revexit.

Grabatus quid, et unde dicatur? Pro « lectum » Marcus, II, 8, habet « grabatum. » *Grabatus*, ait Sipontinus, est exiguus lectus in quo meridiari solemus, dictus quasi *carabatus*, quod in eo capite recumbamus : καρὰν enim caput, βατὸν pervium, Græci appellant. Unde Martialis :

Ibat tripes grabatus, et tripes mensa.

Vers. 7. *Luc.* v, 25; *Mar.* II, 12. 7. ET SURREXIT, ET ABIIT IN DOMUM SUAM. — « Surrexit » subito; dictum enim Christi fuit factum. « Et abiit, » sublato in humeros lecto, uti jusserat Christus, idque in signum perfectæ sanitatis a Christo recuperatæ.

S. Simeon Stylites paralyticum curat. Hoc Christi exemplum et miraculum imitatus est S. Simeon Stylites, uti habet ejus Vita, quam ex Theodoreto recenset Surius tom. I. Cum, inquit, quidam Saracenorum tribunus obtulisset ei quemdam e suis paralyticum, rogans ut eum sanaret : « Vir sanctus, cum illum in medium afferri jussisset, imperat, ut majorum suorum impietatem detestetur. Cum his dictis obtemperasset, rogatus an Patri, et unigenito Filio, ac Spiritui Sancto crederet? ait se credere : Si credis, inquit, surge. Qui cum surrexisset, jussit ut tribunum illum, virum sane maxime corpulentum, sublatum humeris, usque ad tentorium ferret : qui subiens onus, confestim abstulit, quo jussus erat. Quo sane miraculo spectatores stupefacti, Deum laudabant. Hoc autem jusserat illi Domini exemplo, qui paralytico, ut grabatum tolleret, imperaverat. » Simili modo S. Bernardus, rogante Rege Franciæ, paralyticum cruce signans curavit, jussitque ut grabatum suum tolleret.

Tropologice : S. Gregorius, homil. 12 *in Ezechielem* : « Per lectum sive grabatum, inquit, in quo carnis est requies, ipsa caro signatur; per domum vero, conscientia figuratur. Tolle ergo grabatum tuum, id est porta lectum, in quo portatus es; quia necesse est ut sanatus quisque portet contumeliam carnis, in qua prius jacebat ægrotus. Quid est ergo dicere : Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam, nisi porta tentationes carnis, in quibus hactenus jacuisti, ac revertere ad conscientiam tuam, ut videas quæ fecisti? » Justo enim Dei judicio fit, ut peccator, qui prius tentationi consensit libens, postea pœnitens eamdem sentiat invitus. Pœnitentia enim tollit quidem peccatum, at non habitus et pravas inclinationes ad peccatum, quos ipse mala consuetudine sponte contraxit et induit. Hinc S. Maria Ægyptiaca post conversionem per 17 annos sensit acres luxuriæ stimulos, quia per totidem annos turpiter in eadem vixerat, uti habet ejus Vita, auctore Zozymo.

Vers. 8. 8. VIDENTES AUTEM TURBÆ, TIMUERUNT ET GLORIFICAVERUNT DEUM, QUI DEDIT POTESTATEM TALEM HOMINIBUS. — Pro *timuerunt* Græce est ἐθαύμασαν, id est admiratæ sunt; admirationis autem effectus est timor, sive reverentia : unde Lucas, v, 26 « apprehendit, » inquit, omnes ἔκστασις, id est *extasis*, puta sacer quidam timor et pavor ex stupore tanti miraculi manans et in Dei glorificationem erumpens. Unde Marcus addit eos dixisse : « Quia nunquam sic vidimus. » Lucas : « Quia vidimus mirabilia hodie. » Erat enim paralyticus per totum corpus. Nam Marcus addit quod portabatur a quatuor, quia erat universalis paralysis serpens per totius corporis membra. Paralyticus iste alius est ab illo cujus meminit Joannes, v, 2, sanato ad probaticam piscinam, quia ille in Jerusalem sanatus est, hic in Capharnaum; ille hominem non habebat, hic portabatur a quatuor; ille non credebat ut iste, cui dictum est : « Confide, fili. » *Luc.* v, 26; *Mar.* II, 12.

Tropologice : paralysis est quodvis animæ vitium, sed præsertim carnis voluptas, ex eaque nascens acedia, quæ ita animam prosternit, ut impotens sit se erigere ad virtutem, ad cœlum, ad Deum : quare anima hoc morbo laborans a portitoribus, id est a pastoribus, prædicatoribus, confessariis, etc., evehenda est in tectum, id est ad studium salutis rerumque cœlestium, indeque per tegulas ad pedes Christi demittenda, ac supplici et ardenti prece postulandum, ut ipse eam sua gratia sanet, motumque et sensum rerum spiritualium ipsi restituat; ipsa deinde sanata, Christo Salvatori suo gratias agat, nec desideat, sed abeat in domum mentis et conscientiæ suæ, ut illam a vitiis expurget et omnium virtutum actibus adornet. Ipsa ergo debet confidere in Domino, quia ipse solus potest omnia imperfecta sua supplere. Debet surgere a somno peccati et a pravæ lecto consuetudinis, considerando ubi prostratus fuerat, quod fit per confessionem. Ut enim qui surgit, ita et qui confitetur, se prodit : debet tollere lectum, quod pertinet ad satisfactionem, quæ cum injungitur, quasi onus quoddam portatur. Caro etiam, quæ ut lectus delectabat et portabat spiritum mortuum, post remissionem et satisfactionem debet esse homini instar oneris, ut illi erat qui dicebat : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » *Rom.*, cap. VII, 24. Ita Salmeron, Jansenius, Toletus et alii. Paralysis est voluptas carnis.

Anagogice : hæc accipe de cœlesti gloria, de qua ait Psaltes, *Psal.* CXXI : « Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. » Dicet enim in resurrectione Dominus : « Surge (scilicet a morte), tolle lectum tuum (id est corpus gloriosis dotibus ornatum assume) et vade in domum tuam, » id est in æternam et cœlestem mansionem.

Porro, multæ sunt analogiæ paralysis et acediæ. Prima : Sicut paralysis oritur ex frigore et crassis lentisque humoribus, cum illi nervos obsident, sic ut impediatur transitus spirituum vitalium et animalium ad sensuum instrumenta, quo fit, ut Analogiæ paralysis et acediæ. Prima.

motus et sensatio impediatur, uti docet Galenus, lib. II *De Symptomatum causis*, cap. I; sic et acedia ex spirituali frigore et defectu charitatis oritur, per quod homo fit insensibilis ad divina et immobilis ad bona opera.

Secunda. Secunda : Paralysis est nervorum resolutio. Si in cerebro ipso læsio incidat, statim omnibus partibus homo impotens insensibilisque efficitur; si in omnes corporis nervos, illico totum corpus sensu motuque privat, ac mortem celerem respirationis privatione infert : quare paralysis in eodem genere cum torpore est, sed ab eo magnitudine differt, ait Galenus ibidem, lib. I, cap. V; nam torpor est levis quædam paralysis, ait idem inferius, sub finem lib. I. Sic acedia est torpor et paralysis animæ, quæ omnes ejus vires ita occupat et torpefacit; ut ad omnia pietatis officia impotens esse videatur : quare certam animæ per peccatum mortem inducit. Sicut ergo pisciculus, qui a torpore quem inducit, dicitur torpedo, sive remora, quia naves quibus se affigit, licet vento agitatas, remoratur et sistit; sic acedia omnes animæ vires et actiones remoratur et inhibet, illasque torpore suo quasi stupefacit, hebetat et obtundit.

Tertia. Tertia : Paralysis in corpore sequitur ad dominium phlegmatis; eadem est passio atræ bilis, sive melancholiæ : unde contingit conceptis in horis melancholiæ, ait Galenus. Sic acedia oritur ex phlegmaticis et fluidis carnis voluptatibus, ex vini crapula et fluxu luxuriæ. Rursum ex melancholicis cogitationibus et affectibus, qui in morosa superbiæ, iræ, luxuriæ, vindictæ desideria hominem, etiam nescientem, inducit.

Quarta. Quarta : « Paralysis, ait Galenus, sequitur apoplexiam. » Rursum paralysis est totius corporis apoplexia. Sic acedia facit ut anima viva quasi mortua et apoplexia icta videatur.

Quinta. Quinta : « Ad paralysin, ait Galenus, tendit pulsus stupidus. » Sic, cum homo nullum rerum spiritualium habet sensum aut pulsum, signum est instantis acediæ summæ et lethiferæ.

Sexta. Sexta : « Paralysis, ait Galenus, causat gravitatem, ut corpus ponderosum et plumbeum esse videatur, ideoque in grabato decumbit. » Sic acedia mentem gravem plumbeamque efficit, ut infelici cupiditatum carnis grabato affixa videatur; hinc in otium et somnum, æque ac in gulam et luxuriam est proclivis. Vide Cassianum, lib. X *Inst.*, cap. II et III.

Septima. Septima : « Apoplexia sive sideratio (et consequenter paralysis) maxime contingit senibus, et in hyeme et in pluviarum multitudine, » ait Hippocrates, *Aphorism.* XVI, XXIII et XXXI, sect. III. Sic acedia veteranos invadit, cum novitius ardor deferbuit. Longitudo enim temporis parit laborum tædium, præsertim cum fervor charitatis, æque ac ætatis intepuit, ac cogitationum variarum sensualium, velut pluviarum multitudine obruitur.

Octava Octava : « Apoplexiam (et paralysin) fortem curare est impossibile; levem vero difficile, » ait Hippocrates, *Aphorism.* XLII, sect. II. Idem dicas de acedia et tristitia. Audi S. Chrysostomum, epist. 8 *ad Olympiam* : « Tristitia animarum crudele tormentum est, dolor quidam inexplicabilis, et judicium omni judicio vindictaque deterius. Nam et vermi est similis venenato, non solummodo carnem, sed et animam ipsam perimens. Et tinea non solum ad ossa, sed ad corda pertingens; et perpetuus quidam carnifex, non animam dilacerans, sed vires animæ consumens; et jugis nox, ac tenebræ profundæ, et tempestas, et turbo; febris non apparens, omni igni validius incendens, et pugna requiem non habens. » Tristitiæ animarum tormentum crudele.

Nona. Nona : « Paralysin curant aut minuunt res calidæ, ut saliva et euphorbium, » ait Galenus; item exercitium corporale. Sic acediam superat charitas, id est Dei amor et fervor; item exercitatio tum corporis, tum mentis. Nam, ut ait Cassianus, lib. X *De Instit.*, cap. ult. : « Experimento probatum est, acediæ impugnationem non declinando fugiendam, sed resistendo superandam. » Acedia ergo laborans vi torporem excutiat, et ad laborem violenter se cogat, oportet; quod si fecerit, acediam superabit et sanabit.

9. ET CUM TRANSIRET (id est discederet, abiret, pergeret; ita Euthymius) INDE JESUS, VIDIT HOMINEM SEDENTEM IN TELONIO, MATTHÆUM NOMINE, ET AIT ILLI : SEQUERE ME, ET SURGENS, SECUTUS EST EUM. — Τέλος, Græcis est vectigal : inde telonium vocatur locus seu domus in quo nautæ et mercatores solvebant navium merciumque vectigal. Unde in ea sedebant telonarii publicani, id est vectigalium redemptores atque exactores (hinc Persicus pro *in telonio* vertit, *in domo solutionis* ; Æthiopicus, *in foro*; quia in loco publico, quale est forum, merces et mercium vectigalia pendebantur), qualis erat Matthæus (unde verisimile est domum ejus fuisse Capharnai, ad littus maris Galilææ; eo enim naves et merces appellebant), qui publica senatus populique romani tributa et vectigalia a subditis pendenda, certo constituto pretio redemerant, illaque a præternavigantibus et applicantibus exigebant. Ita Adrichomius in *Descript. Terræ Sanctæ*, p. 114, n. 92. Addit Jansenius, in cap. XXXIII *Concordiæ Evang.*, eos qui accuratius Terram Sanctam perlustrarunt, asserere locum, unde vocatus fuit Matthæus, extra Capharnaum, circa mare etiamnum demonstrari. Marcus et Lucas dicunt Matthæum sedisse ad telonium, quia per telonium accipiunt non domum, sed mensam in qua numerabant pecuniam pro vectigali solvendam.

Vers. 9. *Luc.* V, 27; *Mar.* II, 14.

Telonium quid?

Ex qua urbe vocatus Matthæus.

Mystice : τὸ *sedentem in telonio* urget B. Petrus Chrysologus, *serm.* 29 : « Sedebat utique, quia stare non poterat pondere cupiditatis oppressus et ipsa totus conscientia fraudis incurvus. Aurum natura grave, gravius fit avaritia nimis. Hinc est quod plus habentem deprimit quam ferentem, et vehementius aggravat corda quam corpora. Nascitur

in terra profunda, perque ima venarum cæcis discurrit anfractibus, et dum suam semper repedat ad naturam, cœlestes animos ad inferna deponit. » Contra vero Zachæus, ubi animum a terrenis opibus exoneravit, stare dicitur : « Stans, inquit, Zachæus dixit ad Jesum : *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus..* » *Luc.* XIX, 18.

MATTHÆUM NOMINE. — Nominat se Matthæus, tum humilitatis studio, ut se publicanum et peccatorem fuisse toti orbi confiteatur, tum gratitudinis ergo, ut eximiam Christi erga se gratiam deprædicet, æque ac facit S. Paulus, I *Tim.* I, 15 : « Fidelis, ait, sermo et omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. » Vide ibi dicta.

SEQUERE ME, — quem jam audisti in Capharnao cœlestem doctrinam prædicare, eamque multis confirmare miraculis, ac in primis recenti paralytici sanatione. Vocat Matthæum « miraculorum jam fama perdomitum, » ait Chrysostomus. Vide hic dignationem Christi, qua Matthæum publicanum, ideoque apud Judæos infamem, non tantum ad gratiam, sed et ad familiam suam intimamque amicitiam et Apostolatum vocat.

Fulgor faciei Christi rapiebat ad se. ET SURGENS, SECUTUS EST EUM. — Nota hic efficaciam vocationis Christi, æque ac promptam Matthæi obedientiam. Audi S. Hieronymum hic : « Arguit in hoc loco Porphyrius, et Julianus Augustus, vel imperitiam historici mentientis, vel stultitiam eorum qui statim secuti sint Salvatorem, quasi irrationabiliter quemlibet vocantem hominem sint secuti, cum tantæ virtutes tantaque signa præcesserint, quæ Apostolos, antequam crederent, vidisse non dubium est. Certe fulgor ipse et majestas Divinitatis occulta, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu. Si enim in magnete lapide et succinis hæc esse vis dicitur, ut annulos et stipulam et festucas sibi copulent; quanto magis Dominus omnium creaturarum ad se trahere poterat, quos volebat? »

Sicut ergo magnes trahit ad se ferrum, ambra paleas, sol vapores; sic Christus ad se traxit Matthæum, atque hoc tractu suas ei virtutes communicavit, ac præsertim eximium Dei amorem, contemptum mundi, studium paupertatis, zelum animarum, ardorem prædicandi, etc. Vide quæ de efficacia et effectibus gratiæ, qua Christus ad se traxit Saulum fecitque Paulum, dixi *Act.* IX, 6.

Audi modum conversionis S. Matthæi, quem ipse revelavit S. Brigittæ, oranti ad sepulcrum ejus Malphi, lib. I *Revel.*, cap. CXXIX : « Voluntas mea talis erat eo tempore (telonii), quod neminem defraudare volui, sed desiderabam invenire viam qua separarem me ab officio isto et toto corde adhærerem Deo soli. Prædicante igitur amatore meo Jesu Christo, tunc inflammabatur sicut ignis verbum vocationis suæ in corde meo, sic dulciter sapuerunt verba sua mihi, quod de divitiis et honoribus non plus cogitabam quam de paleis; imo mihi magis flere placuit et gaudere quod Deus meus tantillum et tantum peccatorem vocare voluit ad gratiam. Adhærens quoque Domino meo, verba ejus ardentius cœpi infigere cordi meo, quæ nocte et die quasi cibum suavissimum gustando cogitabam. »

10. ET FACTUM EST, DISCUMBENTE EO IN DOMO, MULTI PUBLICANI ET PECCATORES VENIENTES, DISCUMBEBANT CUM JESU ET DISCIPULIS EJUS. — « In domo » ipsius Matthæi, qui humilitatis studio de se silet quod virtutis est; prodit quod vitii, scilicet quod fuerit publicanus. Id liquet ex Luca, cap. V, vers. 29, ubi ait : « Et fecit ei convivium magnum Levi (ita vocabatur quoque Matthæus; erat enim binomius, ut et alii multi Judæorum) in domo sua. » Unde ad illud a Matthæo invitati fuere socii ejus publicani similesque peccatores, ut Christi benevolentia et doctrina allecti, ad illam sequendam pari modo traducerentur. Nam Pharisæi eos, ut peccatores, aversabantur, nec cum eis edere aut loqui dignabantur; quare publicani malebant sequi Christum quam Pharisæos. Signum enim veræ conversionis est, satagere alios ab iisdem vel similibus peccatis convertere. Bonum enim est sui diffusivum; et charitas instigat ad aliorum perditorum salutem procurandam, cum quis illam ejusque suavitatem in se ipso expertus est. Vers. 10. *Luc.* V, 29; *Mar.* II, 15. Signum veræ conversionis est zelus.

Porro publicanorum officium, licet ex se justum sit et sine peccato exerceri possit, quia tamen illud sæpe obibant homines quæstui et avaritiæ plane addicti, qui vectigalia majora æquo, præsertim a pauperibus extorquebant, hinc apud Judæos publicani erant infames et quasi publici peccatores habebantur, perinde ut apud Christianos habentur publici usurarii. Accedit quod olim Judæi contenderent se velut populum Deo dicatum non debere subjici Romanis, utpote Gentilibus et idololatris, nec eis tributa pendere, hoc enim esse contra libertatem et dignitatem filiorum Dei : quare publicanos tributa exigentes detestabantur, imo hæc fuit causa rebellionis Judæorum, ob quam excisi sunt a Tito et Vespasiano, ut patet ex Josepho. An publicanorum officium sine peccato exerceri possit?

PECCATORES. — Hi distinguuntur hic a publicanis, velut socii a sociis. Quare peccatores hic videntur vocari Judæi dissoluti, qui parum curantes legem et religionem Judaicam, cum Gentibus gentiliter vivebant, vel ad Gentilismum deficiebant : unde publicanis erant familiares; quare Judæis exosi erant, ut publicani. Judæi enim se vocabant populum fidelem et sanctum, quia sic eos vocarat Deus. *Exod.* XIX, 6. Quare a se suaque lege apostatantes, vocabant peccatores. Qui peccatores hic nominentur

11. ET VIDENTES PHARISÆI, DICEBANT DISCIPULIS EJUS : QUARE CUM PUBLICANIS ET PECCATORIBUS MANDUCAT MAGISTER VESTER? — Non interrogantium, sed accusantium vox est, *q. d.* Christus magister vester facit contra legem Dei et Patrum traditiones : ut quid ergo eum auditis et sequimini? Vers. 11. *Luc.* V, 30; *Mar.* II, 16.

Versatur enim cum peccatoribus, quare eorum vel peccata, vel infamiam vobis afflat : quin ergo eum infamem et vos infamantem dimittitis? Hic erat paralogismus Pharisæorum, quem diluit et dissolvit Christus.

Vers. 12. *Luc.* v, 31; *Mar.* II, 17. 12. AT JESUS AUDIENS (ex relatu discipulorum; nec enim Pharisæi audebant Christo id objectare) AIT (non discipulis, sed Pharisæis; ad eos enim, a quibus obmurmuratio profecta erat, sese convertit, ut patet ex sequent.) : NON EST OPUS VALENTIBUS MEDICUS, SED MALE HABENTIBUS. — *q. d.* Non egent medico qui recte valent, sed qui male. Sicut ergo medicus non inficitur morbo ægrotorum, sed potius morbum vincit et ab iis depellit, ideoque non dedecus, sed decus medici est versari cum ægris eosque curare, eoque majus, quo major est eorum ægritudo : sic pariter ego, qui e cœlo in terras a Deo Patre missus sum, ut sim medicus peccatricium animarum, conversando cum eis, morbis et peccatis earum non contaminor, sed potius ea curo et sano, quæ mihi summa est laus (æque ac summum eorum bonum), eoque major, quo peccata sunt majora et graviora. Ego ergo peccatorum sum medicus, non socius. Vos vero, o Pharisæi, peccatorum estis non medici, sed socii, ideoque contaminati infames et vituperio digni : vultis tamen a populo haberi justi et sancti, ideoque vobiscum (uti velletis) non versor, tum quia valentes, id est justi, quales vos esse dicitis, non egent medico spirituali; tum quia vestram simulationem et hypocrisin aversor.

Vers. 13. *Luc.* v, 32; *Mar.* II, 17. 13. EUNTES AUTEM (*q. d.* Abite a me, facessite e conspectu meo ; est enim vox repellentis et repudiantis), DISCITE QUID EST (quod ait Osee, cap. VI, vers. 6) : MISERICORDIAM VOLO, ET NON SACRIFICIUM.— Id est misericordiam malo, quam sacrificium, licet hoc nobilius sit et nobilioris virtutis, puta religionis actus, *q. d.* Misericordiam sequimini, sicut ego, ut peccatores salvetis. Malo, inquam, misericordiam et misereri miserorum peccatorum, quam vobiscum hostias offerre Deo ob causas quas recensui *Osee*, cap. VI, vers. 6. Vide ibi dicta ubi de dignitate et præcellentia misericordiæ annotavi.

Merito exclamat hic S. Bernardus, serm. 16 *in Cant.* : « O sapientia, quanta arte medendi in vino et oleo animæ meæ sanitatem restauras! fortiter suavis, et suaviter fortis; fortis pro me, et suavis mihi! Oleum effusum nomen tuum, non vinum effusum; nolo enim ut intres in judicium cum servo tuo. Sed oleum, quia coronas me in misericordia et miserationibus. Oleum plane, quod dum supernatat cunctis quibus immiscetur liquoribus, liquido illud designat nomen, quod est super omne nomen. »

NON ENIM VENI VOCARE JUSTOS, SED PECCATORES. — Græca addunt εἰς μετάνοιαν, id est *ad pœnitentiam* : sicque habet Lucas et Arabicus hic. Alioqui enim Christus quoque vocavit Nathanaelem, qui jam erat justus, ad sui sequelam. Item B. Virginem, S. Joannem et Elisabetham, qui jam erant sancti, vocavit ad majorem sanctitatem et perfectionem; sed tamen prior quoque horum, quin et primorum Patrum, ut Abrahæ, Mosis, Davidis, sanctitas manavit ex prævisis meritis Christi : qua de causa S. Augustinus, lib. III *Contra duas Epistolas Pelag.*, cap. IV, Abraham et omnes priscos sanctos vocat filios non tam veteris, quam novi Testamenti, hoc est Christi discipulos et Christianos; omnes enim quasi filii Adæ peccatoris eguerunt redemptione, fide et gratia Christi : « Omnes enim peccaverunt et egent gloria (gloriosa gratia) Dei. » *Roman.*, cap. III, 23. Ita S. Chrysostomus.

Aliter S. Hilarius, Hieronymus, Beda, Theophylactus et Euthymius, *q. d.* Non veni vocare justos, eos scilicet, qui superbe sed falso se justos æstimant et jactitant, cum revera sint peccatores et hypocritæ, quales vos estis, o Scribæ et Pharisæi.

14. TUNC ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI JOANNIS, DICENTES : QUARE NOS ET PHARISÆI JEJUNAMUS FREQUENTER, DISCIPULI AUTEM TUI NON JEJUNANT? — Vers. 14. *Luc.* v, 33; *Mar.* II, 18. « Tunc, » significat paulo post hæc contigisse; idem insinuat Marcus, cap. II, XVIII, et Lucas, cap. V, 33, qui omnes hanc narrationem præcedenti murmuri proxime subnectunt. Pharisæi ergo justa ratione confutati a Christo, aliam hic moliuntur criminationem, illamque non discipulis, sed ipsi Christo intentant. Subornant ergo discipulos Joannis, ut occasione jejunii sibi cum eis communis criminentur Christum, quod cum suis discipulis non jejunet. Id ita esse indicat Marcus, cap. II, 18, dicens : « Et erant discipuli Joannis et Pharisæi jejunantes, et veniunt, et dicunt illi : Quare, etc. » Erat hoc jejunium non lege præscriptum (hoc enim et cætera legis exacte servabat Christus cum suis), sed vel a magistris ordinatum, vel a discipulis hortatu magistrorum sponte assumptum. Unde Lucas, cap. V, 33, ait eos dixisse : « Quare discipuli Joannis jejunant frequenter et obsecrationes faciunt, similiter et Pharisæorum : tui autem edunt et bibunt? *q. d.* Tu vis esse reformator noster et Magister perfectionis, cur ergo nos jejunamus, tu cum tuis genio indulges? « Discipuli Joannis » cum Pharisæis, ut habet Marcus, ita scilicet ut Pharisæi discipulos Joannis instigarent et animarent ad proponendum idipsum Christo, unde Pharisæorum tantum meminit Lucas; discipuli vero Joannis nomine suo et Pharisæorum rem Christo proponerent, unde eos solos nominat hic Matthæus. Premunt vero urgentque Christum Joannis Baptistæ auctoritate (hæc enim summa erat apud Judæos), sed imperite et præsumptuose : « Fuit ergo hæc superba interrogatio, ait Interlinearis, et plena supercilio Pharisæorum. » « Reprehendendi enim, ait S. Hieronymus, sunt Joannis discipuli, et ob jejunii jactantiam, et quia se jungebant Pharisæis a Joanne damnatis, et quia calumniantur a Joanne

Jejunium discipulorum Joannis.

prædicatum.» Sic superbus ille Pharisæus non tam Deum orabat, quam se jactabat, dicens : « Jejuno bis in Sabbato, » id est in hebdomada. *Luc.*, cap. XVIII, vers. 12. Porro, discipulos Joannis hæc dixisse ex zelo magistri sui Joannis in invidiam Christi, ut Joannem præferrent Christo, colligitur ex Joanne, III, 26. Similem zelum etiamnum subinde videmus in viris alioqui probis, qui suum fundatorem vel patronum cæteris omnibus præferre satagunt, qua in re adhuc animales sunt ac pueriles, produntque occultam vanitatem et arrogantiam, qua per magistrum ipsimet cæteris antecellere contendunt. Tales erant Corinthii, dicentes : Ego sum Pauli, ego Cephæ, ego Apollo, quos acriter quasi animales castigat Apostolus, I *Cor.* III, 3 : « Cum, inquit, sit inter vos zelus et contentio, nonne animales estis, et secundum hominem ambulatis, » etc.

Vers. 15. *Luc.* v, 33; *Mar.* II, 18. 15. ET AIT ILLIS : NUMQUID POSSUNT FILII SPONSI LUGERE, QUAMDIU CUM ILLIS EST SPONSUS ? VENIENT AUTEM DIES, CUM AUFERETUR (Syrus, *tolletur*; Arabicus, *sublevabitur*) AB EIS SPONSUS, ET TUNC JEJUNABUNT. — Sponsus est Christus, quia humanam naturam, et per eam Ecclesiam sibi in incarnatione despondit ac perpetuo conjugii vinculo copulavit. Hoc conjugium Christus inchoavit per gratiam in terra, *Matth.*, cap. XXII, vers. 2, sed per gloriam cum electis consummabit in cœlo, ubi erunt perpetuæ nuptiæ Agni, *Apoc.*, cap. XIX, 7.

Filii sponsi quinam? Hinc Joannes Baptista vocat se amicum sponsi, id est Christi, *Joan.* III, 29, idque audierant discipuli Christi : unde sciebant sponsum vocari Christum. «Filii sponsi,» Græce υἱοὶ νυμφῶνος, id est filii thalami nuptialis, et «nuptiarum,» ut habet Marcus, VI, 19, id est, qui nuptiis et thalamo sponsi gaudent, et nuptialibus gaudiis perfruuntur, scilicet familiares sponsi ejusque intimi amici, qui ad secretum ejus cubiculum et thalamum admittuntur, ut familiariter cum eo agant ejusque secreta audiant. Noster vertit *filii sponsi*, quia νυμφών, et sponsum, et cubiculum nuptiale sive thalamum, ut vertit Suidas et Syrus, significat. Simili Hebraismo vocantur filii obedientiæ, qui obedientiam adamant eaque gaudent; filii iniquitatis, qui iniquitatem diligunt; filii superbiæ, qui eam impense sectantur, valdeque sunt superbi.

Lugere est jejunare. « Lugere » id est jejunare. Est cathachresis : in luctu enim jejunabant, et jejunium facit homines mœstos, sicut cibus et vinum facit joviales et hilares. Luctus ergo est luctuosum jejunium. Sensus est, *q. d.* Mirum non est discipulos meos non lugere, ac per consequens non jejunare, cum me sponso meisque nuptiis fruantur; in nuptiis enim dedecent modestæ epulæ et convivia, dedecent jejunia : filios autem servi, scilicet discipulos Joannis Baptistæ, qui meus est servus, quique austeram et tristem vitam degit, ut homines inducat ad pœnitentiam, atque onerosam Mosis legem (utpote adhuc vigentem) suis imponit; hos, inquam, decet luctus, austeritas et jejunium; hi enim per luctum et aspera jejunii pœnitentiæque opera ostendebant et parabant peccatoribus viam ad lætas nuptias sponsi Christi; at morietur aufereturque sponsus Christus, tuncque discipuli ejus lugebunt et jejunabunt. Alludit ad veterem morem lugendi mortuos, adhibito jejunio; solent enim, qui lugent, cibo abstinere. Ita Hebræi luxerunt Saulem mortuum, jejunando septem diebus, I *Reg.* XIII, 13; ac cæsos in prælio, *Judic.* XX, 26; ac Jonathan, I *Reg.* VII; ac cladem illatam ab Antiocho, I *Mach.* III, 47.

Novitii leniter tractandi. Exempla. Significat hic Christus novitios in fide et religione leniter et blande tractandos, utpote teneros adhuc et quasi pueros in spiritu, donec crescant et adolescant in virtute, ne si initio dura et ardua eis imponantur, desperent, aut deserant inchoatam virtutis viam. Ita exemplo Christi tractantur benigne novitii in religionibus bene constitutis, ibique quasi lactantur consolationibus divinis et humanis, tum a Deo, tum a præfecto suo et magistro. Quocirca S. Pachomius, qui regulam ordinis sui ab Angelo accepit, voluit novitios per triennium in ea sensim instrui et perfici, sicut Christus Apostolos in sua schola per triennium lactavit et erudivit. Idem graviter castigavit cocum, quod junioribus jentaculum a se præscriptum non præparasset, ut habet ejus Vita. Hic est ordo naturæ; pueri enim lacte, adulti cibo solido duroque nutriendi sunt.

Huc facit exemplum prisci abbatis probatissimi, qui hospites ante canonicam refectionis horam prandio excepit, ac rogatus causam, dixit : « Jejunium, fratres, semper est mecum : vos autem continuo dimissurus, mecum jugiter tenere non potero, itaque Christum in vobis suscipiens, reficere eum debeo ; et cum vos deduxero, districtionem jejunii in memetipso potero compensare. Non enim possunt filii sponsi jejunare, donec cum illis est sponsus; cum autem decesserit, tunc licite jejunabunt. » Ita referunt Cassianus et Sulpitius, lib. IV in *Vitis Patr.*, cap. XXXII. Simile fecit ille magnus S. Spiridion, Trimytuntis episcopus.

Porro, post mortem Christi Apostoli sæpe jejunarunt, et fame sitique laborarunt, ac vitam austeram egerunt in continuis peregrinationibus, laboribus, persecutionibus, fame et siti, uti de se fuse narrat Apostolus, II *Cor.* XI. Sic in Vita S. Petri legimus, eum asperam egisse pœnitentiam, ut non nisi panem cum olivis comederet, aut, ut ait S. Gregorius Nazianzenus, orat. *De Amore pauperum*, non nisi pane cum lupinis, vel herbis aut leguminibus vesceretur.

Græcorum jejunia. Unde? Hinc in Ecclesia Orientali, ait S. Epiphanius, *Hæresi* 75, sub finem, Christiani jejunant feria quarta et sexta, sive die Mercurii et Veneris, uti etiamnum fit in Græcia, Polonia, Hollandia. Cæteri vero Occidentales feria sexta et sabbato carnibus abstinent, quia sponsus feria quarta proditus est a Juda Judæis ; feria sexta crucifixus est

et mortuus, sabbato sepultus planeque ablatus, uti docet S. Augustinus, epist. 86 *ad Casulanum*. Addit Innocentius I, epist. *ad Eugubinum*, cap. IV, feria sexta et sabbato jejunandum esse, quia eo biduo mœsti Apostoli ob Christi mortem jejunarunt. Addit Epiphanius Christianos olim in jejunio non comedisse nisi panem, salem et aquam, idque ex decreto Apostolorum.

Quadragesima Montani post Pascha.

Ex hoc loco Montanus hæresiarcha secundam post Pascha (in quo occisus et mortuus est Christus) et Pentecosten induxit quadragesimam, in speciem, quod mortem Christi lugendam diceret: sed sic oporteret Christianos, Christo suo jam mortuo, tota vita jejunare. Montanum secutus Tertullianus in ejus hæresim jam prolapsus, ut ejus jejunium propugnaret, scripsit librum *De Jejuniis* contra Psychicos, id est Christianos animales et carnales, uti ipse eos nominabat.

Tropol.

Tropologice: S. Hieronymus: « Cum sponsus Christus, ait, a nobis propter peccata discesserit, tunc maxime suscipiendus est luctus et jejunium. »

Jejunent peccatores.

S. Hilarius vero et S. Ambrosius: Sponsum Christum, inquiunt, præsentem habemus, et assidue ejus corpore pascimur in Eucharistia: illi vero, quibus sponsus non est præsens (per gratiam, uti sunt qui vivunt in peccato mortali), jugiter jejunant et esuriunt, eo quod cibo vitæ careant. Addit S. Ambrosius, in cap. V *Lucæ*, explicans τὸ *auferatur* ab illis sponsus: « Nemo tibi Christum potest auferre, nisi ipse te auferas illi: non ergo te auferat jactantia tua, non te auferat arrogantia. »

Symbolice: significat Christus se salutis et lætitiæ publicæ totius mundi non solum esse nuntium, sed et auctorem, uti sponsus est auctor convivii et symphoniæ, lætitiæque nuptialis.

Vers. 16. *Luc.* V, 36; *Mar.* II, 21.

Parabola commissuræ panni rudis ac vestimenti veteris.

16. NEMO AUTEM IMMITTIT COMMISSURAM PANNI RUDIS IN VESTIMENTUM VETUS: TOLLIT ENIM PLENITUDINEM EJUS A VESTIMENTO (Arabicus addit *veteri*), ET PEJOR SCISSURA FIT. — Nota *primo*: Pro *commissuram* Græce est ἐπίβλημα, id est additamentum et assumentum. S. Augustinus et Tertullianus, lib. *De Orat.*, cap. I, vocant *plagulam*; Syrus *frustum panni*; alii *panniculum*; Flandri clare *een lap*; Itali *un pezzo*. Unde S. Franciscus volebat suos fratres gestare vestes *rapeciatas*, quasi pauperes. Sic enim videmus mendicos vestes ex multis panniculis, et sæpe diversicoloribus consarcinatas gestare, ut si omnes numeres, subinde centum invenias, indeque centones dicti.

PANNI RUDIS, — id est panni impoliti et impexi, qualis est cum a textoribus ad fullones præparandus et tingendus defertur. Patet ex Græco ἄγναφος; α enim est privatum, γναφεὺς est fullo; unde hæresiarcha ille olim addens Trisagio: « Qui crucifixus est pro nobis, » quasi tota Trinitas sit crucifixa, aut tota Trinitas sit Christus, dictus est Petrus Gnaphæus, qui arte erat fullo. Lucas habet « commissuram novi vestimenti; » tale enim est pannus novus et rudis: unde Itali vestes vocant pannos; fieri etiam potest, ut utraque phrasi, scilicet *panni* et *vestis*, usus sit Christus.

PLENITUDINEM (vocat integritatem) EJUS (id est suam) A VESTIMENTO, — scilicet veteri: si enim assuas frustum panni novi vestimento veteri, tolles ejus integritatem, ut jam non unum vetus esse videatur, sed duo, scilicet partim vetus, partim novum.

Nota *secundo*: Sensus parabolæ est, *q. d.* Vestis vetus, si sit lacera, simili veteri assumento, pannique frusto resarcienda est, non novo: hoc enim novum, si assuatur veteri, tollit plenitudinem, id est integritatem *ejus*, id est *suam*, a vestimento, scilicet veteri, cui assuitur, ut scilicet non videatur unum plenum, id est integrum et homogeneum esse vestimentum, sed heterogeneum et multiplex, quia partim vetus, partim novum, ideoque illud deformat et deturpat: quare qui tale supplementum vel assumentum novum veteri assuerit, videns ejus deformitatem, statim illud detrahit et aufert, ut habet Marcus, cap. II, vers. 21.

ET (sic) PEJOR SCISSURA FIT, — quam scilicet ante fuerat, cum vestis esset lacera: « scissura, » inquam, id est divisio partium veterum sibi similium per novi assumentum, et rursum per detractionem illius. Pejor ergo scissura fit, quia quod additum fuit ad eam resarciendam, hoc eam lacerat magis: unde iterum ex eo exscinditur, tumque major scissura fit.

Simili schemate de Julio Cæsare dixit Tullius: « Cæsar cum quosdam (indignos senatoria dignitate) ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turpavit, » ait S. Hieronymus ad Pammachium; perinde ac qui asino torquem auream circumdat, non honestat asinum, sed torquem dehonestat.

Aliter Jansenius cum Syro, quasi dicat *tollit*, scilicet herus vestis, cum offensus dissimilitudine et deformitate panni novi et veteris, aufert *plenitudinem* suam, id est supplementum sive frustum suum novum quod assuerat veteri ut ejus scissuram impleret, a veteri vestimento, et sic eo ablato, major et pejor fit scissura in illa veste. Verum hoc remotius est a versione Latina vulgati interpretis.

Nota *tertio*: Addit Lucas, cap. V, vers. 36: « Alioquin et novum rumpit, et veteri non convenit commissura a novo, » quasi dicat: Alioqui fit novi panni ruptura (quia scilicet ex novo panno præsciinditur assumentum assuendum ad vetus vestimentum), et simul perditur ipsum novum assumentum, quod Lucas vocat commissuram, quia cum illud veteri assutum, ibi nullum habeat usum, sed plane dedeceat, rursum detrahitur et abjicitur.

Nota *quarto*: Parabola hæc ita est accommodanda rei propositæ, quasi dicat: Sicut novum

pannum nemo assuit veteri vesti, sed novum novæ, veterem veteri; sic ego, qui sum prudentissimus et suavissimus animarum medicus, perspiciens discipulorum meorum, qui sunt vestimentum vetus et utres veteres, ut sequitur, veterem et pristinam consuetudinem, infirmitatem et libertatem, necdum eis impono tam duras et rigidas pœnitentias ac jejunia (cum illa non sint lege præscripta, sed voluntaria et libera), ne et doctrinæ meæ fructus apud ipsos pereat, et ipsi desperatione acti, me et salutem suam deserant : sed expecto dum innoventur Spiritu cœlesti a me mittendo in Pentecoste, ut vetustate et infirmitate deposita, innovati novam austeritatem novaque jejunia suscipiant; idque non coacte et ex metu pœnarum, uti faciebant Judæi, sed sponte et ex amore; lex enim nova Christi amoris et libertatis est, sicut lex vetus fuit timoris et servitutis; sic Apostolos post Pentecosten crebro jejunasse, patet *Act.* XIII, 2 et 3; II *Cor.* VI, 5; *Act.* XXVII, 9 et alibi. Ita Euthymius, Theophylactus, Maldonatus, Jansenius et alii. Minus apposite Tertullianus, lib. *De Orat.*, cap. I, et lib. III *Contra Marc.*, cap. XV, per vetus vestimentum et veteres utres, accipit legem veterem; per pannum vero rudem et novum, intelligit legem novam sive Evangelium; lex enim nova veterem reformavit et quasi novam effecit. Nam præcise et adæquate per vetus vestimentum et novum, intelliguntur Apostoli, jam adhuc ex veteri comedendi libereque vivendi consuetudine vetusti, sed in Pentecoste spiritu temperantiæ et austeritatis innovandi, ut dixi.

Vers. 17. *Luc.* V, 37 et 38; *Mar.* II, 22.

17. NEQUE MITTUNT VINUM NOVUM IN UTRES VETERES : ALIOQUIN RUMPUNTUR UTRES, ET VINUM EFFUNDITUR, ET UTRES PEREUNT; SED VINUM NOVUM IN UTRES NOVOS MITTUNT (vinitores), ET AMBO CONSERVANTUR. — Christus probat, discipulis suis se præsente non esse jejunandum, triplici similitudine, sive parabola : prima, sponsi et nuptiarum, vers. 15; secunda, vestis veteris et novæ, vers. 16; tertia, vini novi et utrium novorum, hic. Sensus est, *q. d.* Sicut vinum novum, sive mustum, bullientis spiritus æstuantisque caloris violentia rumpit utres veteres, utpote debiles et tritos; unde duplex fit damnum : primo, quod utres frangantur; secundo, quod vinum effundatur : quare vinum novum in novos utres infundendum est, utpote qui novi et robusti ferant vim musti, nec eo effervescente dissiliant : sic prosus novæ austeritates et jejunia discipulis meis adhuc vetustis imponenda non sunt, ne ipsi animo frangantur et abeant, sed expecto dum per Spiritum Sanctum in Pentecoste innoventur, fiantque spiritu robusti et ferventes, tum enim sponte sua illa capessent, uti dixi vers. 16. Vere dixit Horatius :

> Sincerum est nisi vas, quodcumque infundis, acescit.

Sic quoque austera et perfecta vita, non nisi purgato a vitiis animo, puro et novo convenit, alioqui acescit et amarescit tam austeritas, quam ipse animus.

Nova hirundo, novum ver.

Huic parabolæ simile est vetus proverbium : « Novum cribrum, novo paxillo, » quod citat Nonius ex Varronis *Eumenidibus*, ubi dicitur primus Zeno novam hæresim novo paxillo suspendisse, quia Zeno Athenis invenit novam sectam Stoicorum; idque novis rationibus et paradoxis. Et illud : « Nova hirundo, novum ver; » unde Rhodii, teste Theognide apud Athenæum, lib. VIII, quotannis publicis vocibus sub ver invitabant hirundinem, vociferantes : « Veni, veni, hirundo, pulchra tempora adducens ac pulchros annos. »

Hisce oppositum est adagium : « Nova Hymettia, Falerna vetera, » dici solitum, cum res diversæ, puta novæ et veteres optime miscentur. Hymettia enim sunt mella quæ in Hymetto, qui mons est Atticæ, colliguntur, præstantissima, teste Plinio, lib. XI, cap. XIII. Unde Martialis, lib. VII, 87:

> Pascat et Hybla meas, pascat Hymettos apes.

Mel enim optimum est recentissimum, vinum vero optimum est vetustissimum, teste Macrobio, lib. VII *Saturn.* Si utrumque misceas, erit potus delicatissimus. Unde adagium : « Mulsum quod probe temperes, miscendum est novo Hymettio (melle) Falerno (vino) vetulo. »

Vers. 18. *Luc.* VIII, 41, 42; *Mar.* V, 22.

18. HÆC ILLO LOQUENTE AD EOS, ECCE PRINCEPS UNUS ACCESSIT, ET ADORABAT EUM, DICENS : DOMINE, ECCE FILIA MEA MODO DEFUNCTA EST; SED VENI, IMPONE MANUM TUAM SUPER EAM, ET VIVET. — « Princeps, » scilicet « synagogæ, » ut addit Lucas, qui synagogæ Capharnensi præerat. Hæc enim gesta sunt in littore maris Galilææ, vicino urbi Capharnaum, ut patet *Marc.* V, 21, 22. Marcus ait : « Archisynagogorum unus; » plures enim præerant uni synagogæ, qui scilicet eam et populum ad eam convenientem moderabantur, docebant et regebant, ut faciunt nunc sacerdotes in templis. Nomen illi erat « Jairus, » ut habet Marcus, V, 22. *Jairus*, vel ut Hebræi dicunt, *Jair*, idem est quod *splendebit*, vel *illuminabit*, a radice אור *or*, id est *luxit*. Jairus enim velut Archisynagogus populum illuminabat legemque docebat.

Filia Jairi a morte suscitatur.

ADORABAT EUM, — scilicet « procidit ad pedes ejus, » ut habent Marcus et Lucas.

FILIA MEA (annorum duodecim, ut habet Lucas) MODO DEFUNCTA EST; SED VENI. — Matthæus brevitati studens, rei gestæ substantiam perstringit potius quam historiæ seriem enarret. Nam ut patet ex Luca et Marco, necdum mortua erat filia, cum primo venit ad Christum pater Jairus, rogans et dicens : « Veni, impone manum tuam super eam, et vivet; » cumque simul progrederentur, accurrit quidam Jairo, nuntians mortem filiæ, monensque eum, ut re jam desperata Christum relinqueret. Unde Christus, ut videtur, eum in fide vacillantem confirmat, et ad firmam

fidem spemque sanandæ filiæ erigit; ille in spem erectus, Christum sequitur et domum suam deducit, rursum tacite, vel expresse et conceptis verbis rogans Christum ut filiam jam mortuam suscitaret, ut habet hic Matthæus.

Aliter S. Chrysostomus et Theophylactus : Defuncta est, inquiunt, id est morti proxima; solent enim miseri ærumnas suas augere et calamitates exaggerare, ut facilius opem quam implorant, impetrent. Addit S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. XXVIII, quod conjicere poterat pater filiam, quam agonizantem reliquerat, tempore itineris sui esse defunctam : « Ita enim desperaverat, ait S. Augustinus, ut potius vellet eam reviviscere, non credens vivam posse inveniri, quam morientem reliquerat. »

SED VENI, IMPONE MANUM. — Viderat, vel audierat Jairus Christum plures ægros Capharnai impositione manus sanasse, idem ergo sperabat facturum filiæ suæ : impositione enim manus est tum potestatis et dominii, tum voluntatis propensæ et attentæ ad sanandum. Minor fuit fides Jairi quam Centurionis credentis Christum absentem solo verbo posse sanare suum famulum, cap. VIII, vers. 8.

Vers. 19. *Luc.* VIII, 42; *Mar.* V, 24. 19. ET SURGENS JESUS, SEQUEBATUR EUM, ET DISCIPULI EJUS. — Græce ἐγερθεὶς, id est *cum surrexisset.* Verisimile est enim Christum sedendo docuisse turbas, indeque a Jairo rogatum surrexisse. Nota hic Christi facilitatem et promptitudinem ad benefaciendum et opitulandum afflicto. Idem imitentur Christiani : « Mira, ait S. Chrysostomus, Christi humilitas et mansuetudo, statim sequentis rogantem. » Prælati etiam hic sollicitudinem demonstravit. Addit S. Chrysostomus quod Christus primus interpellatus a Jairo, tardius incedebat, et plura sit locutus mulieri a sanguinis fluxu curatæ, ut moreretur interim puella et manifesta fieret resurrectionis demonstratio.

Christi quanta facilitas.

Vers. 20. *Luc.* VIII, 33, 44; *Mar.* V, 33, 34. 20. ET ECCE MULIER, QUÆ SANGUINIS FLUXUM PATIEBATUR DUODECIM ANNIS, ACCESSIT RETRO, ET TETIGIT FIMBRIAM VESTIMENTI EJUS. — «Mulier» ex Cæsarea (quæ prius *Dan*, postea *Paneas*, deinde a Philippo, tetrarcha filio Herodis, amplificata, in gratiam Tiberii Cæsaris dicta est *Cæsarea*) Philippi, ut patet ex historia quam de eadem narrat Eusebius Cæsariensis, lib. VII *Hist.*, cap. XIV. Cætera de muliere hac a Christo sanata fusius narrat Marcus, cap. V; quare ibi commodius explicabuntur.

Vers. 23. *Luc.* VIII, 52; *Mar.* V, 38. 23. ET CUM VENISSET JESUS IN DOMUM PRINCIPIS, ET VIDISSET TIBICINES ET TURBAM TUMULTUANTEM. — « Tibicines, » qui, ut ait S. Ambrosius, in cap. VIII *Lucæ*, vers. 52, in funere conducti, triste modulantes carmen et nænias, amicis et vicinis luctum et lacrymas ciebant ob mortem defuncti, idque faciebant non tantum viri, sed et feminæ lamentatrices, de quibus Jeremias, IX, 17 : « Vocate, ait, lamentatrices, et veniant, etc., et deducant super nos lamentum : deducant oculi nostri lacrymas, et palpebræ nostræ defluant aquis. » Hic erat mos apud Judæos; idem fuit apud Gentiles, qui in morte suos habebant planctores et planctrices, quas Nonius Marcellus, Festus Pompeius et Varro *Præficas* vocant, eo quod planctui præficerentur; de quibus Ovidius, lib. VI *Fastor.*

Tibicines in funere. Cur?

Cantabat mœstis tibia funeribus.

Notat Lactantius Placidius, in lib. VI Statii, et Theophylactus hic, veteres in funere virorum tuba, in funere puerorum et virginum (qualis erat filia Jairi hic) tibia cecinisse, idque in signum virginitatis, ait Theophylactus. Unde Statius, lib. VI *Thebaidos*:

Tibia cui teneros suetum deducere manes.

Vide de Præficis Alexander ab Alexandro, lib. III *Genial.*, cap. VII, et ibi Tiraquellum.

24. DICEBAT : RECEDITE (discedite a luctu et lamentis), NON EST ENIM MORTUA PUELLA, SED DORMIT. Vere mortua erat puella, ut patet ex vers. 18; Christus tamen id negat, aitque eam dormire : *Primo*, quia, ut ait S. Hieronymus et Theophylactus, Deo et sibi, cui omnia vivunt, non erat mortua; et quia resuscitanda erat in resurrectione communi, quæ fiet in die judicii : qua de causa passim in Scriptura mortui vocantur dormientes, tum ut horror mortis et immodicus luctus mortuorum leniatur nomine somni, tum ob spem resurrectionis; atque inde manavit pius Christianorum sermo, ut cum quis mortuus est, dicant : « Obdormivit in Domino. » Vide S. Paulum, I *Thess.* IV, 12 et seq. *Secundo*, et melius, quia hæc puella non erat mortua eo modo quo turba putabat, scilicet omnino et absolute, quasi ad vitam revocari non posset, cum tamen secundum extraordinariam Dei providentiam id fieri posset, ac reipsa statim futurum esset : unde non tam esse mortua, quam dormire duntaxat ad modicum tempus videbatur. Sic Lazarum defunctum, sed mox a se resuscitandum, Christus ait dormire. *Joan.* XI, 11. Ita Maldonatus, Jansenius, Franciscus Lucas, Toletus et alii. Denique vicina et cognata sunt mors et somnus; nam mors videtur esse somnus diuturnus, et somnus videtur esse mors : unde Poeta : Vers. 24. *Luc.* VIII, 52 et 53.

Mors vocatur somnus, Cur?

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Porro, anima hujus puellæ defunctæ, uti et animæ aliorum quos Christus et Sancti a morte suscitarunt, non fuit judicata, nec damnata ad gehennam vel purgatorium, sed a Deo suspensum fuit ejus judicium, quia volebat eam Deus mox resuscitare.

Addit Chrysostomus Christum hac phrasi ostendere sibi tam facile esse suscitare mortuos a morte, quam dormientes a somno; ideoque non timendam esse mortem, quia, ipso accedente, mors non mors, sed somnus est.

25. ET DERIDEBANT EUM, — quia animales non capiebant divinum Christi spiritum, vim et consilium. Permisit hoc Christus, ut testatior esset mors puellæ, ait S. Chrysostomus, indeque major Vers. 25. *Luc.* VIII, 54 et 55; *Mar.* V, 41 et 42.

admiratio suscitationis ejusdem, ideoque in Christum eam suscitantem crederent.

Et cum ejecta esset turba, intravit (cum puellæ parentibus, ac Petro, Jacobo et Joanne, ait Marcus; hos enim primarios Apostolos voluit esse testes, uti suæ transfigurationis, passionis, mortis et resurrectionis, sic et hujus stupendæ suscitationis puellæ) et tenuit manum ejus, et surrexit puella. — Ejecit ergo Christus turbam; non enim digni erant, ait Interlinearis, videre quod non credebant; et, ut ait S. Hieronymus, « indigni erant, » qui viderent mysterium resurrectionis; suscitantem enim irriserant. Docet nos Christus, cum magni aliquid molimur, turbas mentem distrahentes ac tumultus vitare, ut mens collecta tota operi intendat, ac orationi Deoque invocando vacet.

Tropologice : S. Gregorius, lib. XVIII *Moral.*, cap. xxviii : « Ejicienda, ait, est de corde sæcularium curarum multitudo, ut anima mortua resurgat. » Symbolice Glossa : «Reprobatis irrisoribus, inquit, intravit Christus in electorum mentes. «Anagogice S. Hilarius : « Ut rarus, ait, electorum numerus intelligatur, turba expulsa est. »

Tenuit. — Græce ἐκράτησε, id est prehendit, vi tenuit, occupavit, sicut prætor injicit manum in reum, cum eum apprehendit, vincit, sibique captivum domat et subjugat. Notat ergo hæc vox efficacitatem, vim et imperium Christi, qua tenuit manum mortui cadaveris, tanquam illi dominans, imperans et potenter efficiens, ut a morte ad vitam resurgeret. Manu enim corpus jacens e terra elevavit, animamque ex inferno in illud revocavit, ut viva resurgeret, Syriace ei dicens et imperans : *Talitha, cumi,* id est « puella, surge, » ut habet Marcus, cap. v, 41 : « Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius, quos vult, vivificat. » *Joan.* v, 21.

Et surrexit puella. — Græce ἠγέρθη, id est experrecta est, evigilavit, *q. d.* Tam facile eam suscitavit Christus, atque si dormientem expergefecisset. Addit Marcus : « Et jussit illi dare manducare (ut magis suscitatio ejus vera esse appareret, et obstupuerunt parentes ejus, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat. » Id præcepit Christus tum modestiæ et humilitatis studio, ut doceret nos præclara nostra facta non ostentare, sed occultare; tum vitandæ iræ et invidiæ Pharisæorum causa, ne eam tot miraculis a se patratis accensam, tanto miraculo magis inflammaret.

Vers. 26. 26. Et exiit fama (miraculi hujus) in universam terram illam, — puta in totam Galilæam. *q. d.* Omnes divulgarunt et celebrarunt hanc suscitationem puellæ a Christo factam, velut opus novum, inauditum et divinum, ac consequenter Christum velut Prophetam, imo Messiam deprædicarunt.

Allegor. Allegoriam de Ecclesia habet S. Hilarius, Ambrosius, Hieronymus : Hæmorrhoissa, inquiunt, a fluxu sanguinis curata, vers. 22, significat populum Gentium, qui præripuit sanitatem et salutem animæ ante filiam Archisynagogi, id est ante Judæos, qui postquam plenitudo Gentium intraverit in Ecclesiam, convertentur ad eamdem, et salvabuntur in fine mundi. Unde Glossa : « Jairus, inquit, id est *illuminans*, vel *illuminatus*, est Moses, qui videns Dominum in carne venturum, rogat pro filia, id est Synagoga, quæ lege et Prophetis educata, erroribus languens in peccatis moritur, in domo tamen, id est in Dei cultu. » Et S. Hieronymus : « Usque hodie, inquit, jacet mortua Synagoga; et qui videntur magistri (Rabbini Judæorum) tibicines sunt, carnem lugubre canentes; et turba Judæorum non credentium est, sed tumultuantium. » Jairus, id est illuminans, seu illuminatus.

Tropologice : tam Hæmorrhoissa a fluctu sanguinis curata, quam filia Jairi suscitata a Christo, significat animam peccatricem, quam Christus a morte peccati suscitat ad vitam gratiæ; sed prius expelli debent amici et tibicines, id est pravi socii et maligni spiritus, tristi eam carmine demulcentes et in morte peccati detinentes, dum adulando suggerunt et occinunt peccatum non esse grave, aut ætati indulgendum, aut in senio per pœnitentiam expiandum, etc. Tunc Christus eam tangit; Græce κρατεῖ, id est magna potentia, vi et imperio eam apprehendit, vivificat et elevat a profundo mortis ad apicem vitæ. Mox jubetur ambulare ad facienda bona opera, et comedere, id est pasci Eucharistia, quæ eam corroboret vitamque confirmet. Intersunt soli tres Apostoli primarii, Petrus, Jacobus et Joannes, ut significetur Christum per Apostolos et Apostolorum successores peccatores a morte suscitaturum, hancque esse primariam et summam Apostolorum potestatem, de qua ait Christus : « Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt. » *Joan.* xx, 23. Ita Rabanus. « Puella in domo mortua, inquit, est anima mortua in cogitatione : dicitur dormire, quia potest per pœnitentiam suscitari; tibicines sunt adulatores : suscitatur in domo coram paucis, Lazarus coram multis, juvenis extra portam : publica enim noxa publico eget remedio, levis leviori et secreta potest deleri pœnitentia. » Tropol.

Denique Christus legitur tres duntaxat mortuos suscitasse. Prima est hæc puella duodennis, quam defunctam mox suscitavit. Secundus est adolescens, filius viduæ, quem suscitavit in Naim, cum deferretur ad sepulcrum, *Luc.* vii, 11. Tertius est Lazarus, quem quatriduanum e sepulcro evocavit, *Joan.* xi. Tres mortuos suscitavit Christus.

Prima puella notat eos qui ex ætate (quia juvenes fervidi et inexperti), fragilitate vel infirmitate prolabuntur in peccatum, sed mox tacti a Deo, videntes suum lapsum, facile pœnitent et resurgunt; sicut puella hæc elevatione manus Christi illico resurrexit. Secundus adolescens notat eos qui peccatum iterarunt, ut vergant ad peccandi consuetudinem; hi difficilius revocantur: Eorum symbola.

unde potentiori et efficaciori Christi gratia et impulsu indigent; sicut Christus jussit portitores adolescentis stare, loculumque tangens imperiose dixit : « Adolescens, tibi dico : Surge. » Tertius Lazarus notat inveteratos in peccatis; hi difficillime revocantur : unde efficacissima Dei gratia et vocatione indigent, cujus rei symbolo Christus fremens, lacrymans magnaque voce clamans : « Lazare, veni foras, » eumdem suscitavit. Quocirca symbolice Rabanus et alii in puella suscitata censent notari pœnitentiam ejus qui cogitatione duntaxat et morosa mentis delectatione peccavit, in adolescente pœnitentiam ejus qui cogitationem opere perpetravit, in Lazaro pœnitentiam ejus qui peccandi habitum et consuetudinem induxit. Denique docet hic Christus peccata occulta et leviora occulta pœnitentia deleri, ideoque puellam in domo quasi occulte coram paucis suscitavit; publica vero crimina publico remedio, ideoque adolescentem et Lazarum publice coram turbis revocavit ad vitam.

Vers. 27. 27. ET TRANSEUNTE INDE (a Jairi domo exeunte) JESU, SECUTI SUNT EUM DUO CÆCI, CLAMANTES ET DICENTES : MISERERE NOSTRI, FILI DAVID. — Cæci hi fidem et spem visus recuperandi a Christo conceperunt ex miraculis, quæ jam plurima ab eo patrata audierant; unde magna voce clamarunt : « Miserere nostri, » ut miseriam cæcitatis nostræ, quæ summa est, abigas, nobisque lumen oculorum, cœli et solis restituas. Credimus enim te esse filium David, id est Messiam, cui hæc cæcitatis et morborum cæterorum curatio a Prophetis promissa est, præsertim ab Isaia, cap. XXXV, vers. 5, et cap. LXI, 1. Davidi enim promissus erat Messias, quasi filius ex posteris ejus nasciturus, unde eum omnes ex semine ejus expectabant, translato jam sceptro a Juda ad Herodem alienigenam tempore Christi, juxta oraculum Jacob, *Genes.* XLIX, 10, ideoque Messias a Judæis passim vocabatur filius David. Ergo cæci hi oculis, oculati fuerunt mente, sicut Deus supplet non raro defectum visus per visum et acumen mentis :

Cæci oculis vident mente. unde exclamat quidam hic : « O igitur tenebræ omni luce clariores! o acutissimi cæcitatis aspectus! » Quocirca Didymus, præceptor S. Hieronymi, fuit cæcus, sed in explicatione S. Scripturæ oculatissimus. Unde S. Hieronymus eum vocat suum videntem, et S. Antonius visitans et consolans Didymum ob cæcitatem mœstum : « Nihil te, inquit, offendat, o Didyme, quod carnalibus oculis fueris orbatus. Desunt enim oculi illi quos mures et muscæ et lacertæ habent; sed lætare, quia habes oculos quos Angeli habent, e quibus Deus videtur, per quos tibi magnum scientiæ lumen accenditur. » Ita Ruffinus, lib. XI. *Hist. Eccl.*, cap. VII, ubi Didymum, velut lampadem quamdam divina luce fulgentem, Alexandrinæ scholæ præfectum, seque ejus auditorem fuisse testatur.

Vers. 28. 28. CUM AUTEM VENISSET DOMUM, ACCESSERUNT AD EUM CÆCI, ET DICIT EIS JESUS : CREDITIS, QUIA HOC POSSUM FACERE VOBIS? DICUNT EI : UTIQUE, DOMINE. — « Domum, » scilicet suam, quam Christus Capharnai conduxerat et inhabitabat, ut dixi cap. IV, 13. Christus in itinere clamantibus lumenque poscentibus cæcis non respondit, sed distulit, donec domum veniret. Idque *primo*, ut eos probaret, eorumque fidem ac desiderium sanitatis accenderet; *secundo*, ut perseverantiam orationi necessariam esse doceret : « Creditis, quia hoc (quod petitis, scilicet ut vos illuminem) possum facere? » non dicit : « Quia hoc facturus sum, » sed « possum facere? » Quia fides proprie est de omnipotentia Dei; unde in symbolo dicimus : « Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli et terræ; » hæc vero fides excitabat spem, ut cæci sperarent Christum, id quod facere poterat, reipsa facturum. Exigit Christus : « Ut sicut fides illuminat mentem, ita oculis restituat lucem, » ait Glossa Interlinearis. Apage ergo fides Novantium, qua credunt sibi in particulari ob Christi merita remissa esse peccata, seque esse justos et filios Dei. Credunt, inquam, in sua falsa opinione, qua se fide divina firmissime id credere autumant, cum id duntaxat imaginentur et somnient. Credi enim nequit id quod non est revelatum a Deo. Atqui tibi, o Luthere, non est revelatum te esse justum, ergo id credere nequis.

29. TUNC TETIGIT OCULOS EORUM, DICENS : SECUNDUM FIDEM VESTRAM FIAT VOBIS. — Tactu manus suæ sanat Christus, ut salvificam manuum suarum vim ostendat, aliasque ob causas superius dictas : « Secundum fidem vestram fiat vobis, » *q. d.* Creditis me vos posse illuminare, ac speratis me vos reipsa illuminaturum : illuminamini ergo, uti creditis et speratis. Vide Canonem 11. « Confessio oris tactum meretur pietatis, » ait Glossa Interlinearis. Vers. 29.

30. ET APERTI SUNT OCULI EORUM, — id est videre cœperunt. Est catachresis : nam cæci jam ante apertos habebant oculos, sed visu destitutos, ac proinde erant quasi clausi fuissent. Christus autem facultatem videndi eis restituit; unde dicitur eos aperuisse. Sic aperire aures est, apertis auribus, audiendi facultatem reddere, *Marc.* VII, 35. Vers. 30.

ET COMMINATUS EST ILLIS JESUS, DICENS : VIDETE, NE QUIS SCIAT. — Græce est ἐνεβριμήσατο, id est cum fremitu et increpatione graviter interminatus est, ut ostenderet quam aversaretur miraculorum ostentationem et vanam gloriam, eamdemque nos aversari doceret.

31. ILLI AUTEM EXEUNTES, DIFFAMAVERUNT EUM IN TOTA TERRA ILLA. — « Diffamaverunt, » id est famam et gloriam ejus sparserunt. Græce enim est διεφήμισαν αὐτὸν, id est *divulgaverunt eum*, famam ejus ubique celebrarunt, ut vertit Vatablus. Non peccarunt cæci contra Christi comminationem, divulgando hoc ejus miraculum, ut vult Calvinus, quia persuadebant sibi prudenter Christum id non præcepisse absolute, sed tantum mo- Vers. 31.

destiæ et honestatis causa severius dixisse, ob causam jam dictam : nec mirum, nam et Patres ita Christum dixisse sibi persuadent. Audi S. Chrysostomum : « At alteri, inquit, dicit : Annuntia gloriam Dei. Nempe docet prohibendos, qui nos volunt laudare propter nos, non autem si propter Domini gloriam. » Et Gregorius, lib. XIX *Moral.*, cap. XVIII : « Exemplum dat servis, ut virtutes suas occultari desiderent, tamen ut aliis prosint exemplo, prodantur inviti : propter memoriam gratiæ non possunt tacere. » Et S. Hieronymus : « Dominus, ait, propter humilitatem fugiens jactantiæ gloriam hoc præceperat, et illi propter memoriam gratiæ non possunt tacere beneficium. » Et Theophylactus : « Vides, ait, quomodo fastum fugerit : illi vero non ut inobedientes, sed ut grati divulgaverunt. »

Vers. 32. 32. EGRESSIS AUTEM ILLIS, OBTULERUNT EI HOMINEM MUTUM, DÆMONIUM HABENTEM. — Græcum κωφὸν magis surdum, quam mutum denotat, sed in Scriptura indifferenter utrumque significat, ait S. Hieronymus, et qui surdi sunt a nativitate, solent esse muti : qui enim nil audiunt, non possunt dicere voces et verba quæ loquantur; nil enim discimus, nisi quod audimus. Auditus enim est sensus disciplinæ, ait Aristoteles; quare, qui nil audit, nil habet quod articulate loqui et significare possit. Unde ab hoc Christus fidem non exegit, uti exegit ab aliis. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. Porro τὸ *mutum* non ad *dæmonium*, ut vult Cajetanus, sed ad hominem referendum est, ut patet ex Græco δαιμονιζόμενον, id est *dæmoniacum*. Unde Syrus clare vertit : *Obtulerunt ei mutum, in quo erat dæmonium.*

Alius est hic dæmoniacus ab eo de quo Lucas, cap. XI, 14, nam de illo agit Matthæus, cap. XII, 22. Ita Jansenius, licet Maldonatus utrobique unum eumdemque esse velit. Hic implevit Christus illud, *Isaiæ*, XXXV, 5, de se oraculum : « Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt, et aperta erit lingua mutorum. »

Vers. 33. 33. ET EJECTO (Christi jussu) DÆMONE, LOCUTUS EST MUTUS. — Hinc videtur quod dæmon fecerit eum surdum et mutum, cum a natura non esset talis, impediendo scilicet usum linguæ et aurium : unde eo expulso, statim audivit et locutus est mutus; ita S. Chrysostomus. Mira Christi benignitas et misericordia, qua hominem non petentem, nec cogitantem, imo nec loqui aut cogitare potentem (erat enim possessus a dæmone), ad preces duntaxat offerentium eum sanitati restituit; nimirum, ubi major est calamitas, ibi vicinior est Christi miseratio et opitulatio, juxta illud : « Abyssus *miseriæ nostræ* abyssum *divinæ misericordiæ* invocat, » *Psal.* XLI, 8.

Tropol. Tropologice : cæcitas est error in fide vel moribus : omnis enim cupiditas inducit errorem judicii practici, ut homo judicet, v. g. gulam, luxuriam, usuram sibi eligendum præ Deo Deique lege. Unde dicitur *Proverb.* XIV : « Errant qui operantur malum. » Hunc curat Christus, dum per lucem sapientiæ et prudentiæ quam menti infundit, ostendit æterna præferenda esse caducis, divina humanis, cœlestia terrenis. Mutum mystice curat, cum linguam cæci peccatoris, quæ prius a dæmone tenebatur ligata, laxat, ut peccata confiteatur, utque Deum invocet, laudet, celebret : ideoque prius Christus cæcos illuminavit, deinde muto loquelam restituit, quia oportet ut prius apertis mentis oculis per fidem Christum cognoscamus, deinde in laudes ejus lingua nostra laxanda est.

ET MIRATÆ SUNT TURBÆ, DICENTES : NUNQUAM APPARUIT SIC IN ISRAEL. — In populo Israelitico, puta Judæis in Judæa, *q. d.* Nec Moses, nec Elias, nec Isaias, nec quis alius Prophetarum tot tantaque miracula fecit, quot fecit Jesus. Ergo ille iis major, ideoque Messias sive Christus sit oportet. « Præponebant, ait S. Chrysostomus, cæteris Christum, quia velociter curabat, et infinitas ægritudines et insanabiles. »

34. PHARISÆI AUTEM DICEBANT : IN PRINCIPE (*per principem*, ut habet interpres Syri) DÆMONIORUM EJICIT DÆMONIA. — Sicut inter Angelos, sic et inter dæmones alii sunt inferiores, alii superiores et principes, scilicet ii qui ex altioribus ordinibus ceciderunt, ideoque naturæ sunt nobilioris (naturalia enim in dæmonibus post lapsum manserunt integra). Hinc qui ex ordine Seraphim, Cherubim, Thronorum ceciderunt, sunt principes eorum qui ex inferioribus ordinibus Dominationum, Principatuum, Potestatum prolapsi sunt. Et hi consequenter sunt principes eorum qui ex ordinibus inferioribus Virtutum, Archangelorum et Angelorum ceciderunt. Sic in militibus, dum rebellant, sunt signiferi, capitanei, colonelli : sine his enim exercitus ordinari regique nequit, adeoque nulla respublica sine ordine et subordinatione consistere potest. Omnium vero Dæmonum princeps est Lucifer, sicut Angelorum est S. Michael, uti dixi *Apocal.* XII, *Daniel* XII, *Isai.* XIV. Nota hic quam dispar fuerit ingenium Pharisæorum et turbarum : turbæ enim ex simplici candore magnificabant Christi miracula, quasi patrata a viro divino et a Messia; Pharisæi vero invidentes et indignantes Christo, dicebant eum esse magum, et habere dæmonem familiarem, cujus arte magica tam mira faceret, non autem per virtutem divinam. Hæc ingens fuit blasphemia, quam valide refellit Christus, cap. XII, vers. 25 et seq. Verum hæc animose æque ac mansuete tolerans ac contemnens Christus, pergit in benefaciendo, et blasphemias novis miraculis compensat et confutat. Unde Chrysostomus : « Post contumelias beneficia præstat Dominus. » Sequitur ergo :

(Vers. 34. *Inf.* XII, 24. Ordo inter dæmones, quorum alii aliorum principes.)

35. ET CIRCUIBAT JESUS OMNES CIVITATES ET CASTELLA, DOCENS IN SYNAGOGIS EORUM, ET PRÆDICANS EVANGELIUM REGNI, ET CURANS OMNEM LANGUOREM ET OMNEM INFIRMITATEM. — « Et quos sanabat cor-

(Vers. 35. *Supra* IV, 23; *Luc.* VIII, 1.)

pore, sanabat et mente, » ait Remigius. Christus domum fixerat Capharnai : inde egrediebatur, et pedibus circuibat prædicando et sanando omnes circumcirca urbes et pagos Galilææ mira sedulitate, charitate, zelo, labore, humilitate, patientia et fortitudine. Addit hoc Matthæus, ut paucis perstringat Christi labores et opera, ne sigillatim ea cogatur enumerare, quod fuisset prolixum et quasi impossibile.

Castellum, quid? ET CASTELLA. — Castrum est locus muris cinctus major castello, et minor oppido; inde diminutive dicitur castellum, quasi parvum castrum, parvum oppidum. Castella ergo sunt arces, vel minora oppida muris cincta; inde tamen dilatata significatione denotant vicos et pagos qui muris carent; hoc enim significat Græcum κώμας, et sic hic et alibi accipitur. *q. d.* Christus non tantum cives et honestos in urbibus, sed et pauperes et rusticanos homines in pagis degentibus visitavit, docuit et curavit. Hoc Christi exemplum imitentur sacerdotes et religiosi. Hæc enim est vita Apostolica circuire civitates et castella, ac ubique omnibus sine discrimine opem ferre et prædicare regnum Dei, sive viam salutis, qua tendant ad regnum cœleste. Noli ergo, o concionator, ambire cathedras magnificas magnarum urbium; Christus enim tam in pagis et villis, quam in urbibus docuit, adeoque paucorum pauperum et rusticorum fuit catechista et prædicator, æque ac redemptor. Reliqua exposui cap. IV, 23.

Vers. 36. 36. VIDENS AUTEM TURBAS, MISERTUS EST EIS, QUIA ERANT VEXATI ET JACENTES, SICUT OVES NON HABENTES PASTOREM. — Pro *misertus est* Græce ἐσπλαγχνίσθη, id est ex intimis visceribus commiseratus est, quod Hebræi dicunt רחם *racham*; רחם *rechem* enim significat σπλάγχνα, id est viscera. « Vexati, » Græce ἐσκυλμένοι, id est variis molestiis malisque afflicti. Syrus *fatigati*; Remigius : « Attriti infirmitatibus et languoribus ; » Rabanus : « Vexati per varios errores dæmonum. » Alii legunt ἐκλελυμένοι, id est dissoluti et dissipati. « Jacentes » sparsim. Græce ἐῤῥιμμένοι, id est disjecti, abjecti, sparsi, projecti : ῥίπτω enim est projicio ; Syrus *dispersi* ; Arabicus *errantes*. Interlinearis *jacentes* interpretatur, vana securitate torpentes. « Sicut oves non habentes pastorem. » Nullum animal est magis simplex, incurium, stolidum, improvidum, prædæ luporum et ferarum expositum, ideoque magis egens pastore, quam sit ovis. Notat Scribas et Sacerdotes non studuisse saluti populi, ut eum viam salutis docerent, ideoque non fuisse pastores, sed laniones ovium, qui lac et lanam, id est sua duntaxat ex populo lucra captarent, cum tamen populus simplex quasi ovis maxime egeret doctore et ductore. Scribæ ergo populo non tam erant pastores, quam lupi, ait S. Chrysostomus, quia prava et perversa docendo tam verbo quam exemplo perdebant simplicium animas, præsertim dum Christum vocantes magum, illas in Christum pronas ab ipso avertebant.

37. TUNC DICIT DISCIPULIS SUIS : MESSIS QUIDEM MULTA, OPERARII AUTEM PAUCI. — Messem vocat multitudinem populi, paratam ad recipiendum Evangelium et doctrinam salutis, cujus semina jecerunt Prophetæ. Unde Christus, *Joan.* IV, 35 : « Videte, ait, regiones, quia albæ jam sunt ad messem, » id est maturæ ad capessenda dogmata salutis, ut inferantur in horreum Ecclesiæ. Hinc S. Augustinus, serm. 42 *De Sanctis*, cap. I : « Apostoli, ait, in Judæis quidem messuerunt, in Gentibus autem seminaverunt, quia prima fidei dogmata quasi semina iis tradiderunt. » « Operarii autem pauci, » quia solus Christus et Joannes Baptista laborabant in docendo populum; Scribæ vero otiosi suis lucris et deliciis vacabant. Vers. 37.

38. ROGATE ERGO DOMINUM MESSIS, UT MITTAT OPERARIOS IN MESSEM SUAM. — Scilicet, ut mittat vos, o Apostoli, vestrosque adjutores et successores, nempe viros Apostolicos, eisque sapientiam, spiritum et zelum ad efficaciter prædicandum et laborandum assidue, in tanta animarum messe, suggerat et inspiret, ne tam copiosa messis pereat. « Dominum messis : » ita se tacite Christus nominat, ipse enim est Dominus Ecclesiæ, non tantum qua Deus (sic enim Dominus quoque est Deus Pater, et Spiritus Sanctus), sed etiam qua homo, sic enim eam suo sanguine redemit et emit : quare ipsius est mittere Apostolos quasi operarios, qui hanc messem cum labore et sudore metant, et in horreum Ecclesiæ colligant, uti de facto, cap. X et seq., Apostolos dimittit. Ipse ergo invocandus est, ut etiamnum operarios strenuos et infatigabiles in messem hanc, quæ multis in locis albescit et matura est, emittat. Unde S. Chrysostomus : Ostendit, ait, *primo* magnum donum esse decenter prædicare, dum dicit hoc esse orandum; *secundo*, latenter se Dominum ostendit; misit enim Apostolos metere quæ per Prophetas seminaverat. Addit Remigius : Auctus est numerus operariorum, designatis aliis septuaginta duobus discipulis, et quando Spiritus Sanctus descendit in Pentecoste in fideles centum et viginti, *Act.* II. Denique Christus hac voce tacite stimulat Apostolos, ut offerant sese Christo ad operandum in hac messe, dicantque cum Isaia, VI, 8 : « Ecce ego, mitte me. » Vers. 38.

Hic finitur pueritia Christi, et acta ejusdem a baptismo suo et primo Paschate, usque ad secundum Pascha, scilicet acta unius anni et aliquot mensium. Fuit hic annus 31 ætatis Christi : vide Chronotaxin quam commentario huic præposui. Quocirca Jansenius hic finit primam partem Concordiæ suæ. Verum tamen est Matthæum hic, cap. V, VI, VII et initio cap. VIII, inseruisse sermonem Christi in monte, qui habitus est posterius, scilicet, post secundum Pascha anno Christi 32, ac miracula nonnulla, quibus Christus eum confirmavit, ut sanationem servi Centurionis et curationem leprosi; quia per anticipationem Finitur hic pueritia Christi.

voluit Matthæus statim initio dare summam totius doctrinæ Christi et legis Evangelicæ, uti dixi cap. v, vers. 1 : quare hic sermo Christi in monte æque ac vocatio Apostolorum, coram quibus habitus est, recto temporis ordine ponendus est initio capitis x proxime sequentis.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc caput recto ordine historiæ jungendum esset proxime electioni Apostolorum et sermoni Christi in monte, uti jam dixi : quare nectendum esset cap. VIII, *post vers. 13, et ponendum post curationem famuli Centurionis. Ita Glossa :* « Relata, inquit, a curatione socrus Petri hucusque facta sunt ante sermonem in monte habitum, quod patet ex electione Matthæi; fuit enim electus in monte. Hic ergo redit ad ordinem rei post curatum Centurionis servum. » *Igitur Christus hoc capite mittit duodecim Apostolos (quorum nomina hic recensentur) quasi operarios in messem ad prædicandum, eisque primo dat potestatem ejiciendi dæmones et curandi infirmos; secundo, vers. 5, dat eis duodecim præcepta, inter quæ præcipua sunt hæc : primum, ut Judæis, non Gentibus evangelizent; secundum, ut gratis et in paupertate prædicent; tertium, ut pacem hospitibus suis apprecentur; quartum, ut sint prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Tertio, vers. 17, prædicit eos passuros multas infidelium persecutiones. Quarto, vers. 27, contra eas illos animat, multisque corroborat ad intrepidam fidei professionem et propagationem. Quinto, vers. 40, recipientibus Apostolos amplam promittit mercedem, perinde ac si ipsimet Christum recepissent.*

1. Et convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum,
ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem et omnem infirmitatem. 2. Duodecim
Apostolorum nomina sunt hæc : Primus, Simon, qui dicitur Petrus, et Andreas frater ejus;
3. Jacobus Zebedæi, et Joannes frater ejus; Philippus, et Bartholomæus; Thomas, et Mat-
thæus publicanus; Jacobus Alphæi, et Thaddæus; 4. Simon Chananæus, et Judas Isca-
riotes, qui et tradidit eum. 5. Hos duodecim misit Jesus, præcipiens eis, dicens : In viam
Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis; 6. sed potius ite ad
oves quæ perierunt domus Israel. 7. Euntes autem prædicate, dicentes : Quia appro-
pinquavit regnum cœlorum. 8. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæ-
mones ejicite : gratis accepistis, gratis date. 9. Nolite possidere aurum, neque argentum,
neque pecuniam in zonis vestris; 10. non peram in via, neque duas tunicas, neque cal-
ceamenta, neque virgam : dignus enim est operarius cibo suo. 11. In quamcumque autem
civitatem aut castellum intraveritis interrogate quis in ea dignus sit : et ibi manete donec
exeatis. 12. Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes : Pax huic domui. 13. Et si
quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam; si autem non fuerit digna,
pax vestra revertetur ad vos. 14. Et quicumque non receperit vos, neque audierit ser-
mones vestros, exeuntes foras de domo, vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris.
15. Amen dico vobis : Tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die judicii,
quam illi civitati. 16. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo pru-
dentes sicut serpentes et simplices sicut columbæ. 17. Cavete autem ab hominibus; tra-
dent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos; 18. et ad præsides, et ad
reges ducemini propter me, in testimonium illis et Gentibus. 19. Cum autem tradent vos,
nolite cogitare quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loqua-
mini. 20. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in
vobis. 21. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium; et insurgent filii in pa-
rentes, et morte eos afficient; 22. et eritis odio omnibus propter nomen meum : qui

autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. 23. Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat Filius hominis. 24. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. 25. Sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus, et servo, sicut dominus ejus. Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus! 26. Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod non revelabitur; et occultum, quod non scietur. 27. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, prædicate super tecta. 28. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. 29. Nonne duo passeres asse veneunt; et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro. 30. Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. 31. Nolite ergo timere : multis passeribus meliores estis vos. 32. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est; 33. qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est. 34. Nolite arbitrari, quia pacem venerim mittere in terram : non veni pacem mittere, sed gladium. 35. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam; 36. et inimici hominis domestici ejus. 37. Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus; et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. 38. Et qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus. 39. Qui invenit animam suam, perdet illam; et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. 40. Qui recipit vos, me recipit; et qui me recipit, recipit eum qui me misit. 41. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet; et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. 42. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

Vers. 1. *Luc.* IX, 1 et 2; *Mar.* III, 15 et VI, 7.

1. ET CONVOCATIS DUODECIM DISCIPULIS (Apostolis) SUIS, DEDIT ILLIS POTESTATEM SPIRITUUM IMMUNDORUM, UT EJICERENT EOS, ET CURARENT OMNEM LANGUOREM ET INFIRMITATEM. — Nota : Christus proxime ante sermonem in monte habitum, e turba discipulorum selegit duodecim Apostolos, ut diserte docet Lucas, cap. VI, 13 : « Vocavit, ait, discipulos suos, et elegit duodecim ex ipsis, quos et Apostolos nominavit: Simonem quem cognominavit Petrum, » etc. Elegit ergo duodecim Apostolos, id est legatos suos primarios, quos cum plena auctoritate et potestate legavit et misit per totum orbem, ut Evangelium suum annuntiarent omnibus gentibus : alios enim 72 quoque elegit, sed hos non Apostolos, sed discipulos nuncupavit, licet et hi a veteribus subinde Apostoli, id est legati Christi vocentur, ac revera tales fuerint, sed cum minore potestate, utpote subjecti et subordinati duodecim Apostolis. Hos igitur duodecim Christus jam mittit, ut officium ad quod ab eo vocati erant, exequi incipiant, ejusque sub se magistro adhuc vivente tyrocinium ponant, quod postea facti sacerdotes et episcopi post mortem suam plenissime obeant et consumment. Quocirca Christus Apostolos constituit principes Ecclesiæ, qui omnes fideles tam martyres, quam confessores et virgines, uti officio et dignitate, sic et gratia ac sanctitate præcellerent; super ipsos enim fundavit Ecclesiam, ut patet *Ephes.* II, 20, et *Apoc.* XXI, 19. Ita D. Thomas, in cap. VIII *ad Roman.*, vers. 23, ad illa : « Nos ipsi primitias spiritus habentes. »

Porro, potestas Apostolorum in Ecclesia fuit maxima, ac longe major quam sit episcoporum; Apostoli enim edocti et missi sunt immediate a Christo Domino, quasi Christi legati *a latere* cum absoluta potestate per totum orbem, et cum summa auctoritate in totam Ecclesiam, ut scilicet ubique possent : *primo*, prædicare Evangelium, idque dono linguarum et miraculis firmare, æque ac conscribere : Apostoli enim habebant potestatem scribendi libros canonicos, uti de facto Matthæus et Joannes scripsere Evangelia, Epistolas canonicas, et Apocalypsin; *secundo*, ut possent ubique fundare Ecclesias, ac pascere et regere fideles omnes ubivis gentium; *tertio*, ut possent instituere et ordinare sacerdotes et episcopos, totumque ordinem hierarchicum, cæremonias etiam sacrificii Eucharistiæ et Sacramentorum omnium. Apostolatus dignitas, et munia tria.

Adverte, in hac triplici potestate Apostoli pares et æquales erant inter se et cum S. Petro, ei tamen suberant quasi capiti et superiori suo; unde Petrus, vers. 2, inter eos ponitur, imo nominatur primus.

DEDIT ILLIS POTESTATEM SPIRITUUM IMMUNDORUM (id est dæmonum), UT EJICERENT EOS. — Sicut enim Angeli sunt mundi et sancti, sic dæmones sunt immundi et scelesti, ideoque turpissimi, utpote pleni superbia et odio Dei, ac ira et invidia in homines, ut eos in luxuriam et immunditiam (ad quæ sciunt homines esse promptissimos) omniaque scelera, indeque in gehennam pertrahant.

ET CURARENT OMNEM LANGUOREM. — Græce νόσον, id est morbum : utraque hæc potestas data fuit Apostolis per modum habitus permanentis, non quod Deus eis inderet habitum physicum, quo curarent omnes ægritudines (hic enim dari nequit), sed quod omnipotentia sua illis promissa ita semper assisteret, ut quoties vellent dæmones ejicere, vel ægritudines curare, illico Deus illas ejiceret et sanitatem conferret. Porro, data fuit eis hæc potestas ad auctoritatem prædicationis, ut scilicet illam miraculis confirmarent et populis persuaderent. Ita Glossa.

Vers 2. *Luc.* VI, 14; *Mar.* III, 17, 18. — 2. DUODECIM AUTEM APOSTOLORUM NOMINA SUNT : PRIMUS, SIMON, QUI DICITUR PETRUS (Syrus *Kipho*, hoc est *Cephas*, id est Petra vel Petrus), ET ANDREAS FRATER EJUS; JACOBUS ZEBEDÆI, ET JOANNES FRATER EJUS. — Causa cur præcise Christus duodecim elegerit Apostolos, non plures, nec pauciores, est ut ipsi responderent duodecim Patriarchis, qui fuerunt filii Jacob. Sicut enim hi Judæorum, sic Apostoli Christianorum omnium fuere parentes. Ita S. Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus et passim Patres. Alia hujus numeri mysteria affert Rabanus, et ex eo D. Thomas in *Catena* : « Duodenarius, inquit, consurgens ex ternario et quaternario (in se ductis et multiplicatis) significat eos prædicaturos Trinitatis fidem per quatuor mundi partes ; significatus in duodecim filiis Jacob, duodecim principibus filiorum Israel, duodecim fontibus Helim, duodecim lapidibus rationalis, duodecim panibus propositionis, duodecim exploratoribus, duodecim lapidibus unde factum est altare, duodecim lapidibus sublatis ex Jordane, duodecim bobus sustinentibus mare æneum, duodecim stellis in corona sponsæ, de quibus in *Apocalypsi*, duodecim fundamentis civitatis, duodecim portis. » Plura vide Apud Toletum, in cap. VI *Luc.*, annot. 19.

Apostoli duodecim. Cur?

PRIMUS, SIMON, QUI DICITUR PETRUS. — Beza, ut tollat primatum Petri et Pontificum Romanorum illi succedentium, putat mendose legi τὸ *primus*, ideoque expungendum ; sed constanter id legunt omnes codices Græci, Latini, Syri, quin et Hebræus, quem Munsterus Novator ipsum Matthæi autographum esse contendit; nec credibile est hunc locum corruptum esse a Græcis, ut ipsi addiderint πρῶτος, id est primus; ipsi enim sunt schismatici, negantque Petri primatum : unde potius τὸ πρῶτος expunxissent, si id honeste facere potuissent. Denique ubique in Scriptura ab hominibus recensentibus nomina Apostolorum, Petrus ponitur primus, et Judas ultimus, cum in cæterorum ordine discrepent et evarient, ut patet *Marc.* III, 16; *Luc.* VI, 14, et *Actor.* I, 13.

Petri primatus.

Porro, Petrus vocatur Apostolorum *primus* non ætate, quia eo senior erat Andreas, teste Epiphanio, *Hæresi* 51, sub medium; non etiam vocatione, quia prior eo vocatus a Christo fuit Andreas, ut patet *Joan.* XII, 1; non etiam dilectione, quia præ omnibus a Christo dilectus fuit S. Joannes, ideoque in ultima cœna ipse in pectore Christi recubuit. Superest ergo, ut Petrus Apostolorum sit primus excellentia et auctoritate, quia scilicet eorum fuit caput, superior et rector : unde in cæteris nullus ponitur ordo, nec hic vocatur secundus, ille tertius, quia omnes fuere pares pariterque Petro subjecti; atque a τὸ *primus* dictus est primatus Petri, quem omnes veteres Græci et Latini confessi sunt. Audi S. Chrysostomum : « Apostolorum omnium primus, et quasi vertex, indoctus ille erat ac rudis. » S. Hieronymus, lib. I *Contra Jovin.*, cap. XIV : « Propterea, ait, inter duodecim Apostolos unus eligitur, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio. » Ambrosiastes, in II *Cor.* XII : « Prior secutus est Andreas Servatorem, quam Petrus : et tamen primatum non accepit Andreas, sed Petrus. » Plura vide apud Bellarminum, lib. I *De Roman. Pontif.*, cap. XVIII. Petrus ergo, quasi Apostolorum primus et primas, poterat Apostolis præcipere, atque eos, si errarent in fide et moribus, corrigere, lites eorum dirimere, provincias dividere, eis, si laberentur, alios substituere, uti Judæ proditori substituit Matthiam, *Act.* I. Hæc enim subordinatio Apostolorum, Episcoporum et fidelium omnium sub uno capite et Pontifice, necessaria erat ad unionem, concordiam, stabilitatem et bonum regimen Ecclesiæ, uti docet S. Cyprianus, lib. *De Unitate Ecclesiæ* : « Primatus, inquit, Petro datur, ut una Christi Ecclesia et cathedra una monstretur, » etc. Hinc secundo solus inter Apostolos Petrus habuit potestatem ordinariam, cui proinde in illa succedunt Romani Pontifices. Romæ enim pontificiam sedem statuit B. Petrus, in eaque sedit, et martyr occubuit : alii vero Apostoli habuere potestatem a Christo delegatam, quibus proinde nemo in eadem successit.

Episcopi num Apostolis successerint.

Dices : Episcopi dicuntur Apostolis succedere. Respondeo : Id tantum dicitur per analogiam et accommodationem quamdam, quia scilicet Episcopi ab Apostolis participant ordinem et jurisdictionem Episcopalem, et quia Episcopi similiter eminent aliis sacerdotibus, sicut duodecim Apostoli 72 discipulis : alioqui Episcopi carent potestate Apostolica, illaque triplici, quam initio capitis assignavi; atque Episcoporum potestas non nisi ad ipsorum diœceses extenditur, Apostolorum vero ad omnes gentes toto orbe dispersas.

SIMON, QUI VOCATUR PETRUS. — Christus mutavit nomen Petri, cumque prius vocaretur Simon,

vocavit eum Syriace *Cepha* vel *Cephas*, id est *Petra* vel *Petrus*, quia destinabat eum post se facere petram et fundamentum Ecclesiæ, juxta illud Christi ad Petrum : « Tu es Simon filius Jona : tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus, » *Joan.* I, 42. *Simon* Hebr. idem est quod *audiens, obediens*, qualis fuit Petrus, qui Christo vocanti ad suam sequelam, illico relictis retibus obedivit, supra cap. IV, 20.

ET ANDREAS FRATER EJUS; JACOBUS ZEBEDÆI, ET JOANNES FRATER EJUS. — Marcus præponit Jacobum et Joannem Andreæ, eumque facit quartum. Idem facit Lucas, *Act.* I, 13. Sed in Evangelio, cap. VI, 14, Andream utrique præponit, æque ac Matthæus hic. Sic et in aliis nonnullis Apostolis ordo ab aliis Evangelistis variatur, ut doceat inter eos certum non fuisse ordinem, sed eos per omnia fuisse pares dignitate et officio. Unde Cajetanus hic : « Solus Petrus, ait, hic ordine insignitur et describitur primus, ad insinuandum valde spectare ad Christianam notitiam scire primatum Petri, nulliusque momenti nosce Apostolorum ordinem inter se. » Probabilior est tamen ordo, quem Apostolis hic assignat Matthæus; ipse enim exactus est Christi historicus et temporis custos.

Ordo duodecim Apostolorum.

Christus ergo in monte e discipulis ad Apostolatum (nam ad discipulatum Christi prius ab eo expresse evocatus legitur Philippus, *Joan.* I, 43), primo, ait Abulensis hic, *Quæst.* XXVIII et XXIX, et Ribera, in cap. XXI *Apoc.*, vers. 16, evocavit et nominavit Petrum; secundo Andream, tertio Jacobum, quarto Joannem, et consequenter cæteros eo ordine quo assignat hic Matthæus, nisi quod ipse modestiæ causa se postponat Thomæ, cum illi sit præponendus, uti præponunt Lucas et Marcus, idque docent S. Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius et alii : atque hoc Matthæi ordine S. Joannes, *Apoc.* XXI, 19, duodecim fundamenta cœlestis Jerusalem ponens duodecim Apostolos, singulis suum locum cum gemma assignat :

Duodecim gemmæ sunt duodecim Apostoli.

« Fundamentum primum, ait, jaspis; secundum sapphirus, tertium calcedonius, quartum smaragdus, quintum sardonix, sextum sardius, septimum chrysolitus, octavum beryllus, nonum topazius, decimum chrysoprasus, undecimum hyacinthus, duodecimum amethystus.» Primus jaspis notat Petrum, ob firmitatem fidei; secundus saphyrus Andream, ob cœlestem vitam et mores; tertius calcedonius sive carbunculus Jacobum, zelo ardentem; quartus smaragdus Joannem, virentem et virginem; quintus sardonix Philippum, ob candorem animi; sextus sardius rubeus Bartholomæum excoriatum; septimus chrysolithus marini coloris Matthæum pœnitentem; octavus beryllus politus Thomam, a Christo in fide resurrectionis expolitum et solidatum; nonus topazius Jacobum Minorem, aurea sanctitate radiantem; decimus chrysoprasus Judam Thaddæum, qui instar porri acri sapientia insectatur hæreticos, πράσον enim est porrum; undecimus hyacinthus Simonem Chananæum, ob mores suavissimos; duodecimus amethystus humilem minimumque Matthiam. Fuse hac de re egi, *Apoc.*, cap. XXI, vers. 16 et seq.; ac *Exod.*, cap. XXIV, vers. 17, ubi eædem gemmæ duodecim ornant rationale Pontificis, puta pectus Christi.

Denique inter hos duodecim Apostolos non nominantur, nec fuerunt Paulus et Barnabas, quia hi duo a Christo, non vivente in terris, sed jam glorioso et regnante in cœlis vocati sunt ad Apostolatum, unde parem cum duodecim Apostolis potestatem et spiritum habuere.

Andreas id est virilis.

ANDREAS.— Græce idem est quod *virilis*, fortis, heros : ἀνὴρ enim est vir, et ἀνδρεία est virilitas, fortitudo : Judæi enim plures, quia subjecti jam Alexandro Magno et Græcis, græce didicerunt, et græca nomina assumpserunt, uti ostendi cap. IV, vers 18. Ita Pagninus, Caninius et alii. Talis fuit Andreas, scilicet virilis et heroicus in prædicatione et passione, ex robore amoris Christi anhelans ad crucem; prius fuerat unus de discipulis S. Joannis Baptistæ, imo inter omnes primus, ait Gaudentius Brixiensis, tract. *De Dedic. Basilic.*, et a S. Joanne missus ad Christum, primus eum nosse cœpit, ad eumque fratrem suum Petrum adduxit, *Joan.*, cap. I. Unde Epiphanius, *Hæres* 51, eum Petro seniorem fuisse putat, licet Beda juniorem æstimet, eo quod hic vocetur frater Petri.

Jacobus, id est supplantator, etc.

JACOBUS ZEBEDÆI, — scilicet filius, ut patet *Luc.*, cap. V, vers. 10. Jacobus hic, cognomento Major, Hispaniarum et apostolus et protector, primus Apostolorum pro fide Christi martyr occubuit, capite plexus ab Herode Agrippa, de quo plura dixi *Act.* XII, vers. 2.

JOANNES FRATER EJUS. — Hic est dilectus Christi discipulus, de quo fuse egi proœmio in *Apoc.*, *Epist.*, et *Evangel.* ejusdem. *Jacobus* Hebr. idem est quod supplantator; *Joannes* idem quod *gratiosus* et misericors, vel *in quo est gratia*, vel *Domini gratia*, ait S. Isidorus, lib. VII *Etymol.*, cap. IX : « Amplius enim eum cæteris Apostolis dilexit Jesus. » Sed de nomine Joannis plura dicam *Luc.*, vers. 13. Hi sunt filii *Zebedæi*, id est liberalis et munifici. Ita Pagninus et Angelus Caninius in *Nominibus Novi Testamenti*, cap. XIII.

Vers. 3. *Luc.* VI, 14, 15, 16; *Mar.* III, 18. Philippi etymon Græcum et Hebræum.

3. PHILIPPUS, ET BARTHOLOMÆUS; THOMAS, ET MATTHÆUS PUBLICANUS; JACOBUS ALPHÆI ET, THADDÆUS.— Syrus : *Philippus et Bar Thoulmai et Thoumo, Mathai publicanus, et Jaacoub filius Chalphai, et Labbi cognominatus Thaddi. Philippus* græce est φίλος ἵππων, id est amator equorum, equestris, bellicosus. Ita Pagninus et Caninius. Hebræi enim jam subjecti Græcis græca usurpavere nomina, uti dixi; Philippus enim fuit quasi equus bellicosus Christi contra Judæos, infideles et impios, de quo *Apoc.* VI, 2 : « Ecce, inquit, equus albus : et qui sedebat super illum, habebat arcum, et data est ei corona, et exivit vincens, ut vinceret.» Vide ibi dicta. Licet S. Hieronymus, in *Nominibus* (vel quisquis est auctor; constat enim non

esse S. Hieronymi, quia auctor ostendit se græcæ linguæ et hebrææ imperitum, et in cap. XIV et XV multa scribit inepta et falsa) *Philippus* interpretetur *os lampadis* a פה *pe*, id est *os*, et לפיד *lappid*, id est *lampas*, quia os ejus velut lampas orbem illuminavit, ait Emissenus.

Etymon Bartholomæi.

BARTHOLOMÆUS.—S. Hieronymus in *Nomin. Hebr.*, et ex eo Pagninus, *Bartholomæus* interpretantur *filius suspendentis aquas* ; בר *bar* enim est *filius*, תלה *thala suspendit*, מים *maiim* sunt *aquæ*. Unde Rupertus, in cap. I *Joannis*, et Osorius, in serm. *De S. Joanne*, putant Christum occasione Bartholomæi aquas in vinum convertisse in nuptiis Canæ Galilææ, quasi ipse in iis fuerit sponsus : quod alii confutant. Verius est Hebr. *Bartholomæus* idem esse quod *filius Tholmai*, ut habet Syrus, vel Tholomæi : *Tholmai* enim crebrum et priscum fuit nomen Hebræis, ut patet *Josue* XV, 14 ; II *Reg.* III, 3. Minus apte nonnulli *Bartholomæus* interpretantur *filius Ptolomæi*, quasi oriundus fuerit ex Ptolomæis regibus Egypti, quos confutat Abulensis hic. Sic Bartimæus idem est quod filius Timæi, et *Barjona* est filius Jonæ, sive Joannis.

Thomæ.

THOMAS. — Græce δίδυμος, id est *geminus* ; תאם enim est geminare, de quo *Joan.* XX, 24.

Matthæi.

MATTHÆUS PUBLICANUS. — Nota humilitatem Matthæi, qui cæteris tacentibus se publicanum, id est peccatorem publice profitetur. De eo dixi initio Commentarii et cap. IX, vers. 9. *Matthæus* Hebr. idem est quod *donatus*, aut *donum Dei*, Græce *Dosithæus* vel *Theodorus*, ait Caninius. Idem dictus est *Levi*, id est additus, appositus Christo et Apostolis, *Marc.*, cap. II, 14. Ita Beda, Euthymius, Pagninus, Caninius.

Alphæi.

JACOBUS ALPHÆI, — scilicet filius, ut habet Arabicus et Syrus. *Alphæus* hebr. idem est quod *doctus* vel *doctor*. Hic Alphæus, pater Jacobi, alius fuit ab Alphæo, patre Matthæi, *Marc.* II, 14. Hic enim fuit maritus Mariæ Cleophæ, quæ dicitur soror Mariæ, matris Domini, *Joan.*, cap. XIX, vers. 25. Unde Helecas, episcopus Cæsaraugustanus, qui continuavit Chronicon L. Dextri, et alii censent Alphæum eumdem esse cum Cleopha, licet Baronius id neget, de quo dicendum, *Joan.*, cap. XIX, vers. 25. Alphæus ex Maria genuit Jacobum et Judam. Hic Jacobus dictus est Minor, quia scilicet ætate (ut volunt aliqui) vel potius vocatione junior erat Jacobo Majore, qui fuit frater Joannis. Dictus quoque est frater Domini, quia cognatus Christi, illique simillimus, auctorque fuit Epistolæ S. Jacobi, ac primus episcopus Hierosolymorum, de quo multa dixi, Præfat. *in Epistolam S. Jacobi*.

Jacobus hic cur dicatur Minor?

Thaddæus, sive Judas, trinomius.

THADDÆUS, — est hic Judas, auctor epistolæ Canonicæ, qui fuit trinomius ; cognominatus enim est *Thaddæus*, id est mammeus, et *Judas Jacobi*, scilicet Minoris, frater Judæ, I, 1 ; et *Lebbæus*, ut habet hic Græcus et Syrus, id est *corculum*, ait Hieronymus, לב *leb* enim est cor : sic et Angelus Caninius in *Nomin. Novi Testamenti*, cap. XIII; vel ut alii, *Leoninus* ; לביא *labi* enim est leo, qui primus Judas patriarcha, filius Jacob, dictus est leo, *Genes.*, cap. XLIX, vers. 9. De Juda hoc dixi Præfatione *in ejus Epistolam*.

Vers. 4. *Luc.* VI, 15, 16 ; *Mar.* III, 18, 19. Simon dictus Chananæus.

4. SIMON CHANANÆUS, ET JUDAS ISCARIOTES, QUI ET TRADIDIT EUM. — Simon hic dicitur Chananæus, quia oriundus non ex Chananæis, ut vult Munsterus, qui in evangelio Hebræo S. Matthæi eum nominat כנעני *kenaani*, id est *Chananæum*, a Chanaan oriundum, sed perperam ; omnes enim Apostoli fuere Judæi. Dicitur ergo Chananæus, quia natus in Cana (unde præcise Canæus dicendus esset, ait Caninius) Galilææ ; imo Nicephorus, lib. VIII, cap. XXX, et Baronius censent ipsum fuisse sponsum in nuptiis ad quas vocatus Christus, aquas vertit in vinum, *Joan.* II. Verum quia *Cana* Hebr. significat *zelum*, hinc *Cananæus* quoque, id est *zelotes*, dictus est, ait S. Hieronymus, allusione ad urbem Cana, æque ac ad zelum ejus. Sicut si quem virum fortem Valentiæ natum, Valentinum vel Valentem voces, ut significes eum Valentiæ natum, et simul viribus pollere. Simili modo Simon vocatur Chananæus, id est Zelotes, quia in Cana natus est, et ingentem habuit קנאה *kina*, id est zelum.

Judas Iscariotes unde dictus?

ET JUDAS ISCARIOTES. — Ita dictus quasi איש קריות *Isch kerioth*, id est *vir ex Carioth*, urbe tribus Juda, oriundus, de qua *Josue* XV, 25. Ita Angelus Caninius in *Nomin. Hebr.*, cap XIII, unde Syrus vertit *Iihoudo Scarioutho*. Melius alii censent eum ita dictum, quia oriundus erat ex vico Iscarioth in tribu Ephraim, non longe a Samaria. Ita S. Hieronymus hic, et in *Isaiæ* cap. XXVIII, vers. 1, Maldonatus, et Adrichomius in *Descript. terræ sanctæ*, pag. 28, num. 60. *Iscariotes* Hebr. idem est quod *mercenarius* ; שכר *sachar* enim est merces, idque apposite competit Judæ, qui mercede triginta denariorum vendidit Christum. Ita S. Hieronymus. Elegit Judam Christus, licet sciret eum fore suum proditorem, tum quia proditionem ejus pati volebat, illamque addere ad cumulum passionis suæ, quia volebat illam esse plenissimam in omni genere, ideoque voluit pati quoque a discipulis et prodi a suo Juda : voluit enim pati omne genus tormentorum et ab omni hominum genere ; tum ut doceret nos non tantum bonis et gratis, sed et malis ac ingratis benefacere. Audi S. Ambrosium, lib. V *in Lucam* : « Eligitur et Judas, non per imprudentiam, sed per providentiam, scilicet ab eo prodi voluit Christus, ut tu, si a socio desertus, si a socio proditus fueris, moderate feras tuum errasse judicium, periisse beneficium. » Vide S. Hieronymum in cap. XXVIII *Isaiæ* 1, ubi illud : « Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraim, et flori decidenti, gloriæ exultationis ejus, » pro quo Septuaginta vertunt : « Væ coronæ injuriæ mercenarii Ephraim, flos cadens de gloria super verticem montis pinguis, » mystice accipit de Juda proditore, « qui, inquit, de tribu Ephraim, et de vico ejusdem tribus Iscarioth,

Cur Christus elegerit Judam Iscariotem.

Dominum pretio vendidit, qui vero flos Apostolicæ gloriæ cecidit super montem pinguissimum, de quo dictum putamus : Manducavit et bibit Jacob, et saturatus est, et impinguatus, et recalcitravit dilectus. Sive juxta Hebraicum : Super vallem pinguium, id est Gessemanim, in qua etiam nomen loci significatur, in quo Judas Dominum tradidit. » Et post nonnulla : « Ebrius autem fuit proditor non vino, sed avaritia, et furore aspidum insanabili, et diaboli cibo, qui post buccellam intravit in eum, et penitus devoratus est, quia oratio ejus versa est in peccatum, et ne pœnitentia quidem ejus fructum salutis habuit. »

Christus combinat Apostolos. Cur? Nota *primo* : Christus Apostolos omnes combinat et cuique socium assignat, adeoque sex paria Apostolorum constituit, Petro enim associat Andream, Jacobo Joannem, Philippo Bartholomæum, Matthæo Thomam, Jacobo Minori Judam, Simoni Judam Iscariotem, ut quisque a socio haberet adjutorium prædicationis, æque ac testimonium; hac de causa misit eos binos. *Luc.* x; *Marc.* vi, 7.

Trinum par fratrum Apostolorum Apostoli. Rursum Christus inter Apostolos elegit trinum par fratrum, scilicet Petrum et Andræam, Jacobum et Joannem, Jacobum Minorem et Judam; addunt aliqui et Simonem Chananæum, quem Jacobi et Judæ fratrem fuisse autumant, ut doceret quam sibi chara sit φιλαδελφία, id est amor fratrum, juxta illud *Eccli.* xxv, 1 : « In tribus placitum est spiritui meo, quæ probata coram Deo et hominibus : concordia fratrum et amor proximorum, et vir et mulier sibi consentientes. » Et *Proverb.* xviii, 19 : « Frater, qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma. » Vide utrobique dicta.

Consanguinei Christi electi. Cur? Nota *secundo* : plures ex Apostolis fuisse Christi cognatos et consobrinos, ut Jacobum et Joannem, Jacobum Minorem et Judam; quia Christus elegit Apostolos, non ut essent principes opulenti et lauti, sed ad labores, paupertatem, cruces, aculeos et martyria. Unde eis dedit copiam bonorum non temporalium, sed spiritualium, uti charitatis ordo exigit, juxta quam parentibus et cognatis majorem quam aliis gratiam et sanctitatem optare et curare oportet. Adde, decebat ut Verbum carnem assumens, eos qui sibi carne magis erant conjuncti, magis quoque divinitati suæ per gratiam uniret, ideoque fecit, ut sua mater esset sanctissima, deinde S. Joseph, utpote pater nutritius, mox Joachim et Anna, quasi avus et avia; Joannes Baptista et Elisabeth, Jacobus et Joannes, Jacobus Minor et Judas, quasi cognati ejus et consobrini: hi enim quia magis per cognationem carnis fuere vicini humanitati Christi, hinc et divinitati ejusdem per gratiam fuere conjunctiores; sicut caro et humanitas Christi divinitati fuit conjunctissima, imo unita hypostatice. Igitur in Christo hic nullum fuit vitium acceptionis personarum, uti est in Prælatis qui præter fas nepotes et cognatos dignitatibus, præbendis et opibus onerant verius, quam honorant.

Inter Apostolos tres primarii. Denique Apostolorum primarii fuere tres, scilicet Petrus, Jacobus (inde Major dictus) et Joannes, quos Christus testes suæ transfigurationis et passionis in horto aliorumque secretorum adhibuit : unde hi fuere quasi tres Ecclesiæ columnæ et Apostolorum triumviri, ut dixi *Act.* xii, 2.

5. Hos duodecim misit Jesus præcipiens eis, dicens : In viam Gentium (Syrus, *profanorum*) ne abieritis, et in civitates (legit interpres πόλεις : jam legunt εἰς πόλιν, id est *in civitatem*, id est in civitates, vel in ullam civitatum : est enallage numeri) Samaritanorum ne intraveritis. Vers. 5.

6. Sed potius ite ad oves, quæ perierunt domus Israel. — « In viam Gentium, » id est ad Gentes; via enim Gentium tendit et ducit ad Gentes. Est Hebraica catachresis et metalepsis. Similis est *Jerem.* ii, 18 : « Et nunc quid tibi vis in via Ægypti? » *q. d.* Cur vadis in Ægyptum, cur Ægyptiorum opem imploras? Vers. 6.

Primum Christi præceptum Apostolis datum. Primum est hoc Christi præceptum, quod ipse Apostolos mittens prædicatum eis assignat, scilicet, ne Gentes et Samaritanos adeant, sed Judæos; cujus vera ratio erat, quod Christus volebat primo suum adventum et Evangelium prædicari Judæis : hi enim erant filii regni, ac filii Abraham, Isaac, Jacob, Davidis, etc., quibus a Deo promissus erat Messias, id est Christus; alioqui enim Judæi contra Christum et Apostolos excipere potuissent, ac dicere : Tu non es verus Messias, quia evangelizas Gentibus et Samaritanis; Messias enim nobis Judæis a Prophetis promissus est, non Gentibus. Hoc præceptum fuit temporarium duntaxat; duravit enim solum toto tempore vitæ Christi : nam post passionem et resurrectionem suam, Christus misit Apostolos evangelizare Gentibus per totum orbem; tunc enim sublatum est dissidium Judæorum et Gentium, et ex utrisque factum est unum ovile et unus Pastor, ut patet *Matth.* xxviii, 19, et *Act.* i, 8. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius et alii passim. Hoc est quod ait Paulus : « Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis (id est circumcisorum, puta Judæorum) propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum. »

7. Euntes autem prædicate, dicentes : Quia appropinquavit regnum cœlorum. — Secundum est hoc Christi ad Apostolos præceptum, idque præcipuum, scilicet, ut circumeundo Judæam prædicent, invitent et impellant homines ad regnum cœlorum, *q. d.* Ego brevi morte mea patefaciam hominibus cœlum, tot millibus annorum ob peccatum Adæ clausum; itaque viam aperiam ad illud ingrediendum : invitate ergo omnes ut hanc viam capessant, regnumque cœlorum animose, terrenas cupiditates calcando, invadant et occupent. Vide dicta cap. iii, vers. 2, et cap. iv, vers. 17. Hæc fuit summa et compendium prædicationis Christi et Apostolorum, in Vers. 7. *Luc.* ix, 2; *Supra* iii, 2, et ii, 17. Secundum.

quo includitur prædicatio pœnitentiæ et abnegationis vitiorum rerumque omnium, quæ homines a regno cœlorum arcent vel impediunt. Ad hæc fuit hæc declaratio, quod tempus dandi regnum cœlorum advenerit brevique sit implendum : item quanta alacritate et diligentia omnes et singuli se præparare debeant ad gratiam hanc regni cœlestis jam oblatam obtinendam ; quamque grave supplicium maneat illos, qui tantam gratiam non receperint, vel neglexerint. Ita Jansenius.

Vers. 8. Tertium. 8. INFIRMOS CURATE, MORTUOS SUSCITATE, LEPROSOS MUNDATE, DÆMONES EJICITE. — Tertium est hoc Christi præceptum, quo jubet ut potestate miraculorum sibi, vers. 1, data ad commune orbis bonum liberaliter utantur, itaque miraculis prædicationem suam non humanam, sed divinam esse ostendant; ac fidem, quam prædicant, a Deo manare toti orbi demonstrent, atque per sanitatem corporum inducant sanitatem, imo æternam salutem animarum : ideo enim dedit eis potestatem sanandi corpora, ut per eam fidem Christi persuaderent et ab infidelitate sanarent animas.

Quartum. GRATIS ACCEPISTIS, GRATIS DATE. — Quartum est hoc Christi præceptum. Per τὸ *gratis accepistis*, excludit occasionem superbiæ, ait S. Chrysostomus, cum sciant se hanc potestatem non a se habere, sed a Deo gratis sine suo merito accepisse : sicut τὸ *gratis date*, excludit occasionem avaritiæ et simoniæ, ne scilicet miracula sua accepto pretio vendant. Rursum monentur esse liberales in exercenda hac potestate, utpote quam gratis a Deo sine labore et merito acceperunt, hoc fine, ut ipsi liberaliter illam in aliorum utilitatem expendant : quæ enim gratis accipimus et copiose, illa liberaliter elargimur instar fontium; qui, quo plus aquæ foras emittunt, eo plus interius admittunt et recipiunt. Sensus ergo est, *q. d.* Donum illud sanandi ægros, suscitandi mortuos, etc., tale et tantum est, ut illud non potueritis vestro labore et industria assequi, sed gratis sit a Deo vobis elargitum, ac proinde gratis eo uti debetis, ut non tantum illud pretio non vendatis, sed nec munera pro eo oblata recipiatis, uti Elisæus curans Naamam a lepra, ejus munera respuit, Giezi ea secreto accipientem lepra punivit, IV *Reg.* V, 16. Hoc est quod de Christo prædixit Isaias, LV, 1 : « Omnes sitientes, venite ad aquas, etc. Venite, emite absque argento et absque ulla commutatione vinum et lac; » hæc enim liberalitas decebat summum Regem et Principem, puta Christum Dominum, ideoque voluit Apostolos ab omni specie, imo umbra simoniæ et avaritiæ esse alienissimos, ut nullum munus acciperent, ne homines putarent eos quærere suas opes et bursas, ideoque a fide Christi averterentur : quocirca peccassent Apostoli Christique præceptum violassent, si ob prædicationem munera accepissent. Sic S. Hilarion, teste S. Hieronymo in ejus Vita,

Occasionem avaritiæ et simoniæ ab Ecclesiasticis excludit Christus.

cum plurimos ægros curaret, nulla admittebat eorum dona, imo nec fragmen panis, dicens : « Gratis accepistis, gratis date. » Et cuidam primario (cui nomen Orionus) quem a legione dæmonum liberarat, urgenti instantique ut munus acciperet, saltem ut in pauperes distribueret, respondit : « Noli contristari, fili, quod facio, pro me et pro te facio. Si enim hæc accepero, et ego offendam Deum, et ad te legio revertetur. »

Porro, Concilium Constantinopolitanum provinciale in *Epist. Synod.* τὸ « gratis accepistis, gratis date, » de Sacerdotio exponit, ne illud per simoniam vendatur; hoc enim inter cætera spiritualia Dei dona hic quoque vendi prohibetur.

Nota : causa præcisa cur Apostoli gratis dare debeant charismata sibi a Deo data, non est hæc, quod illa gratis a Deo acceperint; qui enim scientiam vel artem naturalem a Deo infusam accepisset, uti accepit Beseleel, opifex tabernaculi, *Exod.* XXXI, hic utique posset eam vendere, aliosque eamdem accepto pretio docere, uti faciunt alii artium magistri. Causa ergo præcisa est hæc, quod hic res talis sit, tamque sublimis, ut non possit humana industria haberi, sed solo Dei munere gratis accipienda sit, eo quod sit divina, ideoque omne pretium longe superans et transcendens, et hoc significat τὸ *gratis accepistis*; quare eam velle pretio æstimare et vendere, est eam velut profanam indigne tractare, illique ac Deo, a quo ipsa suam sanctitatem habet, indignam vilitatem et injuriam facere, ideoque est scelus simoniæ ac sacrilegii. Causa simoniæ quæ?

Hinc patet hoc præceptum non esse juris positivi, puta divini, sed esse juris naturæ, præsertim quia Christus in novo Testamento nulla sanxit nova præcepta positiva, nisi fidei et Sacramentorum, uti passim docent Theologi ex S. Thoma I II *p.*, *Quæst.* C, art. III, et *Quæst.* CVII, art. II et III.

Dices : Ergo pariter qui rem sacram cum alia re sacra permutat, est simoniacus jure naturæ et divino, quia non dat eam gratis. Admittit id Adrianus, *Quodlibeto* IX, ad 4 conclus., lit. E, sed respondit negando consequentiam : gratis enim dare hic est dare sine mercede vel pretio temporali, ut colligitur ex sequent. : « Nolite possidere aurum, » etc.; res sacræ autem non habent pretium temporale : hoc autem non exigitur vel accipitur, quando res sacra cum alia sacra commutatur. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus et alii. Vide Lessium, tract. *De Simonia*, dub. 3. Hoc Christi præceptum imitentur viri religiosi et apostolici, quia ad Christi gloriam et conversionem animarum facit quam maxime, uti manifeste experientia quadraginta annorum didici. Quocirca S. Ignatius, fundator Societatis nostræ, merito, Regula 17 *Summarii Constit.*, ita sancit : « Omnes qui sub obedientia sunt Societatis, meminerint se gratis dare debere quæ gratis acceperunt, nec postulando, nec admittendo stipendium vel eleemosynas ullas, quibus Missæ, vel confessiones,

Rem sacram cum alia re sacra permutare, an sit simonia?

Gratis dare summi est momenti. Cur?

vel prædicationes, vel quodvis aliud officium ex iis quæ Societas juxta nostrum institutum exercere potest, compensari videatur, ut sic majori cum libertate possit et proximorum ædificatione in divino servitio procedere. »

Exempla.

Verum est illud Chilonis apud Laertium, lib. I : « Aurum cotibus exploratur; mentes hominum auro. » Et illud Tullii, lib. II *Offic.*: « Homines maxime admirantur eum qui pecunia non movetur ; » imo illam ut venenosum serpentem aversatur et fugit.

S. Antonii.

Quocirca S. Antonius ingenti auri massa in itinere conspecta, magnitudinem admiratus radiantis metalli, rapido cursu, quasi quoddam vitaret incendium, ad montem usque perrexit.

Abbatis Pambo.

Abbas Pambo trecentas argenti libras a Melania delatas repudiavit.

Barlaam.

B. Barlaam roganti Josaphat, ut pro se exiguum pecuniæ in victum et vestitum acciperet, qui pro sodalibus nihil acceperat, renuit ac respondit : « Si pecuniarum possessio bona esset, illis certe ante me eas impertiissem : quoniam autem exitiosam earum possessionem esse scio, nec illos, nec me item hujusmodi laqueis implicabo. »

S. Vincentii Ferrerii.

Pecunia quoties offerebatur S. Vincentio Ferrerio per castella prædicanti, vetabat a sociis suis accipi.

S. Francisci.

S. Franciscus, teste S. Bonaventura in ejus Vita, cap. VII : « Pecunia, ait, servis Dei nihil aliud est, quam diabolus et coluber venenosus. »

S. Petri.

Denique S. Petrus Simoni Mago offerenti pecuniam : « Pecunia tua, ait, tecum sit in perditionem. » *Act.* VIII, 20.

Vers. 9. Luc. IX, 3; Mar. IX, 8.

9. NOLITE POSSIDERE AURUM, NEQUE ARGENTUM, NEQUE PECUNIAM IN ZONIS VESTRIS. — « Neque pecuniam, » scilicet ullam aliam, v. g. æneam ; unde

Triplex pecunia : aurea, argentea, et ænea.

Græce est μηδὲ χαλκὸν, id est neque æs. Triplex enim est pecunia, aurea, argentea et ænea; imo omnis pecunia, ait Budæus, *De Asse,* primo ænea fuit, deinde argentea, demum aurea. « In zonis, » id est *in marsupiis vel crumenis,* ut vertit Syrus. Olim enim bursas et crumenas ad zonas appendebant, aut zonæ intexebant vel attexebant, præsertim milites et itinerantes : unde proverbium : « Zonam perdidit, » de eo cui nihil est pecuniæ : inde loculi dicti sunt zonæ. Vide Nebrissensem, *Quinquagena* 50. Unde et Gracchus apud A. Gellium, lib. XV, cap. XII : « Cum Roma profectus sum, inquit, zonas, quas plenas argenti extuli, eas ex provincia inanes retuli. » Alexander Imperator, apud Lampridium : « Miles, ait, non timet, nisi vestitus, calceatus, armatus, et habens aliquid in zona. » Pescennius Niger apud Spartianum vetuit ne milites zonam secum deferrent in bellum ; sed si quid haberent pecuniæ, publice commendarent, recepturi post prælium, simul et ipsis luxuriei materiam eripiens, et hosti prædam, si quid adversi evenisset.

Quintum. Christi præceptum. Tres ejus causæ.

Quintum est hoc præceptum de non possidendis opibus, a Christo datum Apostolis tribus de causis. Prima, ut omni terreno affectu, æque ac sollicitudine expediti, toti a Dei providentia penderent confidentes et securi, quod illa de omnibus necessariis abunde eis provideret. Secunda, ut toti Evangelio insisterent, ad illudque prædicandum omnes cogitationes et curas converterent. Tertia, ut omnibus gentibus illustre darent exemplum simplicitatis, sobrietatis, paupertatis, contemptus opum, sanctitatis animique excelsi et cœlestis, quo per angelicam hanc vitam, ait S. Chrysostomus et Euthymius, omnes in sui amorem et admirationem raperent : « Nihil enim, ait Euthymius, ita admirandos reddit, sicut vita frugalis, ac quibuslibet obviis contenta. » Quare Christus hic non tantum vetat Apostolis præparationem pecuniarum ad viaticum, ut vult Jansenius, sed omnem omnino possessionem, ut patet ex τὸ « Nolite possidere ; » hæc enim possessio multo magis sui cura distraxisset et impedisset Apostolos, quam viaticum. Ita Maldonatus.

Dices : Luc. IX, 3, explicatur hoc Christi præceptum, dicendo : « Nihil tuleritis in via, » Græce *in viam*, id est pro via et itinere conficiendo. Respondit Maldonatus, per *viam* totam eorum peregrinationem et legationem, ac consequenter vitam omnem intelligi, juxta illud vers. 5 : « In viam Gentium ne abieritis. » Simplicius dicas, Christum expresse quidem vetare tantum Apostolis, ne ferant secum pecuniam ad viaticum, implicite tamen sub hoc vetare omnem rei temporariæ et pecuniæ æstimabilis possessionem : qui enim, v. g., agrum possidet vel domum, hoc ipso virtute pretium et pecuniam possidet; domus enim vel ager pretio et pecunia est æstimabilis. Unde Matthæus plenius ait : « Nolite possidere. » Christus autem id hic diserte non expressit, quia illud jam factum ab Apostolis præsupponit. Apostoli enim vocati a Christo, relictis omnibus etiam navi et retibus, secuti sunt Christum.

Symbolice S. Hieronymus : « Aurum, ait, sæpe legimus pro sensu, argentum pro sermone, æs pro voce (accipi) ; hæc nobis non licet ab aliis accipere, sed data a Domino possidere. »

An perpetuum hoc præceptum.

Quæres, an hæc Christi præcepta de non possidenda pecunia, calceis, virga et duabus tunicis data Apostolis fuerint perpetua, an temporalia duntaxat? S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Ambrosius, lib. IX *in Lucam;* S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. XXX, et ex iis Maldonatus censent fuisse perpetua, ita ut Apostoli per omnem vitam, qua prædicarunt Gentibus, obligati fuerint hac forma et specie paupertatis. Alii passim censent fuisse temporalia, ac obligasse eos duntaxat eo tempore quo vivente Christo prædicabant Judæis.

Resp. fuisse temporale.

Dico *primo*, proprie et præcise hæc præcepta fuere data Apostolis, duntaxat pro tempore quo primo missi sunt bini a Christo prædicare per Judæam, ut Judæis, hoc opum contemptu atque hac vita angelica et cœlesti, persuaderent se esse Apostolos veri Messiæ, id est Christi, qui e cœlo in carnem descendens, omnes ad cœlestem vitam et gloriam, spretis rebus terrenis, vocabat. Id patet :

Probat. Primo. *primo*, ex vers. 5, ex quo sequentia hæc præcepta pendent : « In viam Gentium, inquit, ne abieritis, etc., sed potius ite ad oves, quæ perierunt domus Israel. » Primo enim Judæis ostendendus et persuadendus erat Messias, ut illis eum recipientibus, Gentes facilius eum reciperent.

Secundo. *Secundo*, id patet ex *Luc*. XXII, 35, ubi de præterita hac missione et præcepto loquens Christus : « Quando, inquit, misi vos sine sacculo, et pera, et calceamentis, numquid aliquid defuit vobis ? At illi dixerunt : Nihil. Dixit ergo eis : Sed nunc, » etc., ubi τὸ *misi* significat elapsum jam esse hoc præceptum ; et τὸ *nunc* significat aliud diversum nunc eis præcipi, scilicet, ut tollant peram et emant gladium.

Tertio. *Tertio*, quia Apostoli per Gentes proficiscentes ibant ad infideles, qui eos quasi hostes deorum suorum prima fronte aversabantur, nec eis hospitium et cibum dare dignabantur, donec per miracula et sanctitatem vitæ eis fidem adhiberent : ergo antequam eis fidem persuaderent, debebant sibi de victu providere, præsertim quia sæpe magno comitatu catechistarum, interpretum et aliorum coadjutorum incedebant. Unde Paulum proficiscentem Hierosolymam comitati sunt Sopater, Aristarchus, Secundus, Caius, Timotheus, Tychicus, et Trophimus, ut patet *Act*. XX, 4.

Quocirca Apostoli permittebant mulierem piam, honestam et divitem se comitari, quæ eos aleret. Id diserte patet I *Cor*. IX : « Numquid non habemus potestatem mulierem sororem (christianam) circumducendi, sicut et cæteri Apostoli ? » Idipsum fecit Christus, qui permisit Magdalenam aliasque pias feminas a se conversas more gentis se comitari, ac se suosque sustentare, ut patet *Luc*. VIII, 3. Imo Judas « loculos habebat, » etc., « et ea quæ mittebantur, portabat. » *Joan*. XII, 6. Et *Joan*. VI, discipuli aiunt Christo : « Unde ememus panes, ut manducent hi ? »

Instabis : Cur Christus præceptum quod dedit Apostolis de non portandis pecuniis, ipse non servavit ? Respondeo : Christus ipse servavit, quia ipse non portabat loculos, sed Judas, ac cum initio solus cœpit prædicare, loculis omnino caruit, ut patet ex illo : « Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos ; Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet, » *Matth*. VIII, 20. Quoad Apostolos vero 12 et discipulos 72, quos secum ducebat, alendos, permisit Judam portare loculos, quia alias eos alere fuisset impossibile. Quis enim tantam hominum multitudinem hospitio excipere et continuo sustentare voluisset aut potuisset ? Apostolos autem ipse per Judæam misit binos duntaxat : bini autem facile apud aliquem virum pium hospitium et victum reperire poterant. Simili modo S. Franciscus Xaverius proficiscens ad Indos, nil viatici in navim intulit, imo oblatum a rege Lusitaniæ refutavit, sed cibum a nautis et navigantibus quotidie mendicavit, quia solus erat. At jam, cum quinquageni et centeni e Societate Jesu et aliis ordinibus in Indias evangelizaturi sæpius mittuntur, viaticum apud se aut alium habeant oportet. Quis enim nautarum aut vectorum omnes illos per sex navigationis menses quotidie pascere posset aut vellet ? Sic S. Vincentius Ferrerius, qui more Apostolico Europæ provincias evangelizando obivit, secumque centenos, imo millenos ducebat, habebat suos procuratores, qui singulis de victu aliisque necessariis providerent. Nec enim indigenæ hos sumptus præstare potuissent.

S. Franciscus Xaverius. S. Vincentius Ferrerius.

Quarto. *Quarto*, idipsum patet ex *Act*. IV et V, ubi primi fideles omnes suas facultates offerebant Apostolis, ex quibus ipsi et cæteri omnes vivebant. Quin et Paulus, qui alias animo excelso se suosque labore manuum suarum, faciendo tabernacula eaque vendendo, sustentabat, in carcere tamen Romano, et subinde alias ex eleemosynis Philippensium vixit, ut patet *Philipp*. IV et seq.

Quinto. *Quinto*, ita docet S. Chrysostomus, hom. 9 *in epist. ad Philipp.* : « Præcepta, ait, illa temporalia erant, et non perpetua ; » S. Thomas et S. Anselmus, Hugo, Dionysius Carthusianus, Jansenius, Barradius, Toletus, Franciscus Lucas hic et Bellarminus, lib. I *De Clericis*, cap. XXVI. Audi S. Thomam : « Ante passionem, inquit, missi sunt Apostoli ad Judæos. Apud Judæos autem consuetudo erat, quod suis debebant providere magistris : ideo Christus nihil ferre præcepit Apostolis, cum mitteret eos ad Judæos. Sed ista non erat consuetudo in Gentibus. Ideo cum missi sunt ad Gentes, data est eis licentia portandi sumptus : portabant igitur, quando prædicabant aliis quam Judæis. »

Fuit perpetuum quoad substantiam. Dico *secundo*, hæc tamen præcepta quoad eorum substantiam et scopum, qui erat ostendere animum alienum ab avaritia, ac præ se ferre magnum contemptum rerum omnium terrenarum et desiderium cœlestium, æque ac fiduciam in Deum Deique providentiam ; hæc enim hisce præceptis Apostolis imprimere voluit Christus, atque hæc Apostoli reipsa præstiterunt cum, recepto Spiritu Sancto in Pentecoste, non nisi cœlestia cogitabant, dicebant, agebant. Quocirca hæc Christi præcepta non tantum quoad scopum, sed etiam quoad modum præcise ad litteram servarunt Apostoli, quandocumque et ubicumque id facere potuerunt : imo Paulus hisce præceptis consilium addidit, ut sumptus sustentationis a fidelibus non acciperet, sed labore manuum sibi victum pararet. Et hoc tantum voluere Patres initio citati. Hoc paupertatis Apostolicæ exemplum imitatus S. Franciscus, cum suos fratres binos evangelizatum mittebat, non aliud viaticum eis dabat, quam hoc : « Jacta cogitatum tuum in Domino, et ipse te enutriet. »

Vers. 10. *Mar*. VI, 8 et 9. 10. NON PERAM IN VIA, NEQUE DUAS TUNICAS, NEQUE CALCEAMENTA, NEQUE VIRGAM. DIGNUS EST ENIM OPERARIUS CIBO SUO. — Pera est marsupium, vel sacculus viatorius, in quo itinerantes deferunt

panes et escas quos in via comedebant; unde adagium : « Mendici pera non impletur. »

NEQUE DUAS TUNICAS. — Mutatorias intellige, scilicet, duo paria tunicarum, ait D. Thomas, ut nunc unum, nunc alterum induas : alioqui frigoris aut necessitatis causa, duabus simul indui tunicis non vetat, nam et ipse Christus duabus indutus fuit, ut patet *Joan.* XIX, 23. Ita S. Hieronymus, Jansenius et Maldonatus.

Simplicius Lyranus, Toletus et Barradius, absolute unicam hic tunicam præcipi intelligunt; una enim in Judæa, utpote regione calida, tunica sufficit. Unde et Christus unicam tantum externam habuit : nam illa inconsutilis interna erat loco indusii, vel subuculæ; externæ deinde pallium injiciebant. Unde Euthymius, in cap. XXVI, *Matth.*, docet Christum tria tantum habuisse vestimenta, scilicet subuculam, tunicam et superius indumentum, quale apud nos est toga vel pallium.

S. Franciscus suum institutum hausit ex hoc loco. S. Franciscus in ecclesia S. Damiani, audiens in Missa recitari evangelium hoc, quo Christus discipulis ad prædicandum mittendis, formam tribuit Evangelicam vivendi, ne videlicet possiderent aurum, nec in zonis pecuniam, nec peram in via, nec duas tunicas, nec calceamenta, nec virgam, finita Missa clarius ea sibi explicari petiit, quo facto incredibili perfusus lætitia : « Hoc est, inquit, quod cupio, hoc quod totis præcordiis concupisco. » Hoc fuit initium, hæc fuit causa conversionis ejus; hoc institutum ejus, ad æmulandam paupertatem Apostolicam. Quare statim hæc omnia executioni dedit Christi discipulus, ut Christo et Evangelio plene obsequeretur, seque coaptaret : calceamenta ergo solvit de pedibus, deposuit baculum, peram rejecit, pecuniam execratus, unaque contentus tunica, rejecta corrigia, pro cingulo funem sumpsit idque per omnem vitam. Ita S. Bonaventura, cap. III Vitæ ejus, et alii : unde vivens et moriens diserte asseruit : « Ipse Dominus revelavit mihi, quod deberem vivere secundum formam S. Evangelii. »

NEQUE CALCEAMENTA, — duplicata, sive duo paria calceorum, æque ac tunicarum, ait S. Thomas et Cajetanus, et innuit S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. XXX. Euthymius vero vult Christum primo hic apud Matthæum Apostolis vetuisse calceos, deinde vero postea apud Marcum indulsisse eis sandalia. Verum de eodem loco et tempore agit Marcus, de quo Matthæus hic, ut patet conferenti utrumque.

Sandalia permissa Apostolis. Simplicius dicas, calceos hic vetari qui pedem totum tegant, non sandalia, hoc est soleas quæ plantam pedis duntaxat muniunt, ne in saxa impingant; hæc enim Apostolis concessa docet Marcus, cap. VI, vers. 9. Judæa enim aspera et saxosa est regio, æque ac calida : quare sandalia pedes contra saxa protegunt et calorem arcent, eo quod superne pedes relinquant nudos. Ita S. Hieronymus, Euthymius, Jansenius, Toletus, Maldonatus et S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. XXX : calcei vero pedem stringunt et quasi incarcerant, ut minus sit liber et expeditus ad iter, atque eumdem sæpe nimis calefaciunt. Calceos ergo vetuit Christus Apostolis per Judæam peregrinantibus, ut expeditiores forent ad iter, utque eis nimiam pedum curam adimeret. Calcei vero Græce vocantur ὑποδήματα, id est subligacula, quia olim superne ligaculis stringebantur, uti etiamnum apud multos fit. Porro, sandaliis Apostolos post Christi ascensionem usos, patet *Act.* XII, ubi Angelus ad Petrum : « Calcea, ait, te caligas tuas, » Græce sandalia tua. » Et tale est sandalium S. Andreæ, quod Treviris in cathedrali ecclesia a R. D. Præposito mihi ostensum fuit. Sandalium S. Andreæ Treviris. Talia quoque gessere Isaias, Jeremias et Ezechiel prophetæ, ut patet ex antiquis eorum imaginibus in codice Basilii Porphyrogeniti Imperatoris, quæ extant in Vaticano, quas curavi expingi et præfigi prophetis majoribus. Talia denique exhibet imago B. Virginis Romæ depicta a S. Luca : puer enim Jesus in ejus brachiis pingitur cum sandaliis, quæ superne per ligacula circumligantur pedi, ita ut pedes et digiti pedum Christi sint intecti prorsus et nudi, planta vero pedum solea tegatur. Talia quoque exemplo Christi gestavit S. Franciscus, et ejus sequaces Capucini.

Primi Christiani caruerunt calceis. Hoc Christi Apostolorum exemplum secuti multi e primis Christianis, incesserunt sine calceis. Id docet Lucianus in *Philopatro*, ubi habitum Christiani describens : « Pallium putre, ait, sine calceis et tegmine, capite nudo incedens, detonsa coma. » «Sic et Plato, ait S. Hieronymus hic, præcepit duas corporis summitates (caput et pedes) non esse velandas, nec assuefieri debere mollitiei capitis et pedum. Cum hæc enim habuerint firmitatem, cætera robustiora sunt. » De pallio vero Christianorum olim erat adagium : « A toga ad pallium; » id est a Gentilismo transiit ad Christianismum : Gentiles enim toga amiciebantur, Christiani pallio. A toga ad pallium. Unde Tertullianus, lib. *De Pallio*, cap. V : « Calceos, ait, nihil dicimus, proprium togæ tormentum, immundissimam pedum tutelam, verum et falsam. Quam enim non expediat in algore et ardore rigere nudipedem, quam in calceo uncipedem. Magnum incessui munimentum sutrinæ. Veneriæ prospexere perones (calceos) effeminatos. » Clarissime vero Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædagog.*, cap. XI : « Viro, ait, pulchre convenit nullos habere calceos, præterquam si militet. Calceatum enim esse non parvam habet affinitatem cum eo, quod est esse ligatum. Optimum est exercitationis genus nudis uti pedibus, et ad sanitatem et ad expeditam facilitatem, ubi non prohibeat necessitas; quod si iter non ingrediamur, nec nudis incedere pedibus pati possumus, soleis utendum est; eas autem Attici vocant κονίποδας, quod pedes quantum ego conjicio, terræ appropinquarent. Tenuis ac simplicis calceaturæ testis Joannes sufficit, qui dicebat se non esse dignum solvere cor-

rigiam calceamentorum Domini, non enim curiosos is habebat calceos, qui veræ philosophiæ typum Hebræis ostendebat. »

Symbol. Symbolice : S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. XXX : « Marcus, inquit, dicit calceatos sandaliis vel soleis, quibus scilicet pes, nec tectus desuper, nec nudus ad terram; nempe volebat Dominus non occultandum Evangelium, nec terrenis commodis innitendum. »

Rursum Glossa : « Apostolo abjicienda sunt, inquit, aurum, id est sapientia sæcularis; argentum, id est facundia; pecunia zonæ, id est sapientia abscondita; pera, id est onus sæculi; calceamenta, id est mortuorum operum exempla. » Audi S. Hieronymum, epist. 24 *ad Marcellam* de Obitu Leæ : « Hæc, inquit, quam unius cubiculi secreta vallabant, quæ pauper videbatur et tenuis, cujus vita putabatur amentia, Christum sequitur et dicit : Quæcumque audivimus, ita et vidimus in civitate Dei nostri, et reliqua. Quapropter moneo flens, gemensque contestor, ut dum hujus mundi viam currimus, non duabus tunicis, id est duplici vestiamur fide; non calceamentorum pellibus, mortuis videlicet operibus prægravemur; non divitiarum nos pera ad terram premat; non virgæ, id est potentiæ sæcularis quæratur auxilium : non pariter et Christum velimus habere et sæculum, sed pro brevibus et caducis æterna succedant, et cum quotidie (secundum corpus loquor) præmoriamur, in cæteris non nos perpetuos existimemus, ut possimus esse perpetui. »

NEQUE VIRGAM. — Dices : Marcus, VI, 9, contrarium habet, scilicet, « sed virgam tantum. » Resp. S. Marcum loqui de משען *mischan*, id est virga, seu baculo et fulcimine cui innitaris. Hic enim est symbolum viatorum pauperum, qui baculo innixi incedunt, ut fatigationem levent, sicuti incessit Jacob peregrinans in Mesopotamiam. *Genes.* XXXII, 10. Matthæus vero hic loquitur de מטה *matte*, id est virga defensoria, vel vindicatoria, quam Christus Apostolis vetat; pro quo nota Græcum ῥάβδος, id est *virga*, tria significare : *Primo*, insigne honoris et potestatis, quale est sceptrum regum, fasces consulum, virga prætorum et judicum, quæ Hebr. dicitur שבט *scebet*, unde *sceptrum* : de qua David, *Psalm.* II : « Reges eos in virga ferrea. » Et *Psal.* XLIV : « Virga æquitatis, virga regni tui. » Et Isaias, cap. XIV : « Contrivit Dominus baculum impiorum, et virgam dominantium. » Hinc et ῥαβδοφόροι, id est *virgiferi* vocabantur lictores et viatores, per quos magistratus denuntiabant quid vellent fieri; horum enim insigne erat virga, quam gestabant. Sic et Judæorum doctores virgam manu ferebant, ait Lyranus, velut doctrinæ insigne, uti nunc ludimagistri ferunt ferulam. Hanc Apostolis vetat Christus, quia jubet eos præ se ferre modestiam, humilitatem, non auctoritatem et potestatem imperiosam. Talem enim virgam gestavit Moses legislator durorum Judæorum, qua et Pharaonem per decem plagas contrivit et rebelles Judæos castigavit; at non Christus, cujus lex est spiritus amoris et suavitatis.

ῥάβδος, id est virga, tria notat. Primo.

Secundo, ῥάβδος significat *matte*, id est virgam, seu baculum quo alios ferias et percutias, sicut præceptores virgis flagellant discipulos, de qua *Ps.* LXXXVIII : « Visitabo in virga iniquitates eorum. » Et *Exod.* XXI, 20 : « Qui percusserit servum suum, vel ancillam virga; » imo rusticorum et pauperum arma sunt virgæ et baculi. Unde David contra Goliath processit non aliis armis instructus, quam baculo et funda, I *Reg.* XVII; et Ezechiel, cap. XXXIX, agens de cæde Gog : « Comburent, ait, arma, clypeum et hastam, arcum et sagittas, baculos manuum et contos. » Et Isaias, X : « Virga furoris mei Assur. » Per virgam ergo hic synecdochice quælibet arma intellige : hæc enim Christus vetat Apostolis, quos jubet non armis, sed Deo fidere, ac divinæ tutelæ esse testes et præcones; atque fidem non pugnando, sed patiendo propagare. Nam « qui Domini habet auxilium, cur quærat baculum ? » ait S. Hieronymus. Secundo.

Tertio, ῥάβδος significat משען *mischan*, id est fulcimen, virgam et baculum cui incumbas, et hanc Apostolis permisit Christus, tum quia insigne est pauperum viatorum, tum quia facit ad levamen itineris et laboris. Tertio.

Porro Joannes Alba, lib. *Electorum*, pag. 337, per virgam accipit eam, cui insculpta erat contesseratio et signum amicitiæ, ut virga sit idem quod tessera amicitiæ, quam ostendebant, cum ad amicos incognitos divertebant, ut ex ea reciperentur quasi amici : unde cum renuntiabant amicitiæ, dicebantur frangere tesseram amicitiæ, puta virgam contesserantem amicitiam; ut sensus Christi sit, *q. d.* Nolite humanis niti præsidiis, nolite ferre tesseram amicitiæ, ut ex ea recipiamini; Deus enim vobis providebit de hospitio et hospite. Verum nulla hic tesseræ vel amicitiæ fit mentio, sed virgæ duntaxat. Virga amicitiæ tessera.

Symbolice : virga notat potestatem Apostolorum, ait S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. XXX.

DIGNUS EST ENIM OPERARIUS CIBO SUO. — Causam dat cur vetuerit viaticum, etc. Quia, inquit, Judæi, quibus prædicabitis, vos alent, dignus est enim prædicator cibo suo, quo significat et Judæos debere eos qui sibi Evangelium prædicant, sustentare, et prædicatores jure suo inde posse vivere. « Accipiant prædicatores, ait S. Chrysostomus, sustentationem a populo, mercedem a Deo. » Alibi tamen hæc sustentatio vocatur merces a similitudine operariorum, quibus illa quasi pars mercedis tribuitur, etsi in prædicatoribus proprie non sit merces, quia prædicatio omne pretium et omnem mercedem humanam longe superat et transcendit. S. Paulus, I *Cor.* IX, vocat stipendium a similitudine militum, quibus datur non ut mer-

ces (quantula enim est ad periculum quod subeunt!), sed ut sustentatio debita. Operamini ergo in vinea Domini, o Apostoli, et prædicate strenue, nec solliciti sitis de cibo, id est victu et vestitu, quia Deus de illo vobis abunde providebit vel per hospites vestros, vel aliunde ex ditissimis providentiæ suæ thesauris.

Vers. 11. *Luc.* IX, 4 et X, 7; *Mar.* VI, 10.

11. IN QUAMCUMQUE AUTEM CIVITATEM, VEL CASTELLUM INTRAVERITIS, INTERROGATE QUIS IN EA DIGNUS SIT, ET IBI MANETE DONEC EXEATIS. — « Dignus, » scilicet aptus et congruus Evangelio, et vobis hospitibus, id est qui sit timens Deum, religiosus, probatæ vitæ, avidus salutis, hospitalis maxime erga pauperes et pios, præsertim prædicatores; quique, ut ait S. Hieronymus, « magis se noverit accipere gratiam, quam dare, » vos hospitio recipiendo, quod scilicet a vobis recipiat fidem, gratiam et salutem, ac vestræ prædicationi ad multorum conversionem cooperetur, quæ longe majora sunt, quam hospitium quod ipse dat vobis.

Sextum Christi præceptum.

Sextum est hoc præceptum, quod Apostolis per Judæam prædicaturis dat Christus de hospite, ut scilicet non divertant apud aliquem, vel a fide Christi aversum, ne ab illo male tractentur, vel infamem, ne is suam infamiam eis afflet, sed apud virum probum et propensum ad pietatem et hospitalitatem, qui et eorum prædicationi libens cooperetur, et bonum nomen apud cives suos eis conciliet. « Hospes, ait S. Hieronymus, fama deligendus est populi, et judicio vicinorum, ne prædicationis dignitas suscipientis infamia deturpetur. »

Non mutent hospitium quatuor de causis.

ET IBI MANETE DONEC EXEATIS. — Cur? Resp. Prima causa est, ne si Apostoli non maneant, sed mutent hospitium, ipsi leves et inconstantes esse videantur. Ita S. Chrysostomus, et Victor Antiochenus in cap. VI *Marci*. Secunda, ne hospitem priorem contristent, vel dedecore afficiant, si ab eo ad alium digniorem commigrent. Ita S. Ambrosius et Chrysostomus. Tertia, ne quis dicat eos gulosos, lautiores ditiorum mensas quærere. Ita Theodoretus. Quarta, ne vagentur, et per domos oberrent, itaque in incommodas et periculosas incidant. Audi S. Ambrosium, *serm.* 32 : « Reprehensibile est ut vir qui Evangelium annuntiat, et docet errandum non esse, ipse per diversos incipiat oberrare, et domum, cui pacem dixerat, deserere hospitemque cui benedictionem intulerat, contristare. » Intellige, nisi nimis diu in eodem loco manerent, ut hospiti graves forent, aut alia justa migrandi causa occurreret; tum enim charitas et prudentia suaderent hospitium commutandum.

Vers. 12. *Luc.* X, 5.

12. INTRANTES AUTEM IN DOMUM, SALUTATE EAM, DICENTES : PAX HUIC DOMUI. — Syrus, *pacem precamini illi*. Est salutatio vetus Hebræorum, qua pacem, id est omnia pacifica et prospera (hæc enim secum affert pax, aufert vero bellum) hero et domesticis apprecantur; Hebræi temporalia intelligebant, sed Christus spiritualia, scilicet gratiam, salutem, gloriam et felicitatem æternam. Christus enim in terram venit, ut pacem inter Deum, homines et Angelos conciliaret. Unde eo nascente cecinerunt angeli : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. » *Luc.* II.

Septimum Christi præceptum.

Septimum est hoc præceptum, ut pacem hospiti apprecentur, et apprecando explorent an hospes sit dignus et congruus. Id enim intelligent, si is salutationem æque ac salutantes grataner acceptet, benigne resalutet et ad hospitium invitet. Apostoli ergo precantur hospiti pacem : *primo*, cum Deo; *secundo*, cum domesticis, vicinis et cæteris omnibus. Unde S. Hieronymus : « Pacem, ait, imprecamini hospiti, et quantum in vobis est, discordiæ bella sedate. » *Tertio* pacem, id est omnia prospera, omnia bona, tam præsentia quam futura et æterna. Addit S. Chrysostomus Apostolorum salutationem non nudam et verbalem fuisse, sed realem et efficacem, et benedictionis vires obtinuisse, ut hospiti, si is dignus erat, pacem, id est fidem, gratiam et salutem reipsa conferrent.

13. ET SI FUERIT QUIDEM DOMUS ILLA DIGNA, VENIET PAX VESTRA SUPER EAM; SI AUTEM NON FUERIT DIGNA, PAX VESTRA REVERTETUR AD VOS. — « Digna, » scilicet, si, ut paulo ante dixi, hospes sit dignus, quia amans pacis, id est Evangelii et salutis; sive, ut Jansenius, quia a Deo præordinatus et prædestinatus ad pacem, id est ad fidem, gratiam et vitam Evangelicam, tunc utique « veniet pax vestra super eam, » quia hospes cum suis domesticis acceptabit fidem et gratiam Christi, quam illi apprecamini, et paulo post distinctius eidem explicabitis et prædicabitis. Vers. 13. *Luc.* X, 6.

SI AUTEM NON FUERIT DIGNA, — quia hospes salutationem vestram et pacis Evangelicæ apprecationem refutat et repellit, « pax vestra revertetur ad vos; » Græce ἐπιςραφήτω, id est *revertatur*, hoc est revertetur, ut explicat Noster hic, et Lucas, X, 6. Hebræi enim sæpe imperativum usurpant pro futuro. Nota prosopopœiam : pax enim inducitur hic quasi persona ab hospite repulsa, alio vadens, Apostolosque deducens, *q. d.* Si hospes vestram pacis salutationem repellat, non tamen idcirco infructuosa erit vestra salutatio, quia vobis eveniet quod illi precati eratis, scilicet pax, id est omnia prospera; itaque fiet, ut pax ab indigno hospite repulsa, ad vos quasi redeat, vosque ad alium hospitem dignum deducat qui illam avide a vobis vobiscum hospitio excipiat, ac vestræ prædicationi credat, fiatque Christianus et sanctus, dignusque cœlo et vita æterna. Similis est phrasis *Psalm.* XXXIV, 12 et 13, ad quam hic alludit Christus : « Retribuebant, ait, mihi mala pro bonis, etc. Et oratio mea in sinu meo convertetur. » *q. d.* Ego David, et antitype ego Christus, pro hostibus meis Judæis eorumque salute oravi, sed illi fuere mihi ingrati et rebelles : quare

Pax repulsa redit. Quo modo?

oratio mea ei, ob ipsorum malitiam non profuit: ad me ergo reversa videtur, quia mihi meisque fidelibus ex Gentilitate in me credentibus profuit. Ita Eusebius, S. Athanasius et Hesychius *in Psal.* XXXIV : « In sinum Christi, inquit, id est in Ecclesiam Gentium a Judæis reflexa Christi oratio recidit. » Hoc est quod Judæis ait Paulus : « Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes. » *Act.* XIII, 46, et Isaias, IX, 8 : « Verbum misit Dominus, inquit, in Jacob, et cecidit in Israel; » quia, ut explicat S. Gregorius, lib. II *Moral.*, cap. XXX : « Christum, quem ad se venientem Judaicus populus respuit, hunc repente populus Gentilis invenit. » Esto et alius sit illius loci sensus magis litteralis, ut ibidem dixi.

Non tantum quoad meritum sed reipsa. Itaque salutatio et pax ab hospite repulsa redit ad Apostolos, non tantum quoad meritum, ut vult S. Hieronymus, *q. d.* Merces et meritum vestræ salutationis, benevolentiæ et charitatis, ad vos redibit, quia hoc meritum proprie non redit, sed manet apud salutantem, sive salutatus dignus sit et gratus, sive indignus et ingratus; sed etiam redit proprie, sicut legatus repulsus ab eo ad quem mittitur, redit ad herum qui eum misit, quia scilicet salutatio repulsa ab indigno rediens quasi ad Apostolos, in eorum potestate est, et quasi in eorum manu seipsam sistit, ut offerant eam dignis, qui eam magna reverentia et gratiarum actione cum Apostolis salutantibus hospitio tum domus, tum mentis suæ excipiant, seseque totos dedant Christo et Apostolis, quasi Christi legatis et vicariis.

Vers. 14. *Luc.* IX, 5 et X, 10 11; *Mar.* VI, 11. 14. ET QUICUMQUE NON RECEPERIT VOS, NEQUE RECEPERIT SERMONES VESTROS : EXEUNTES FORAS DE DOMO, VEL CIVITATE, EXCUTITE PULVEREM DE PEDIBUS VESTRIS. — Lucas et Marcus addunt : « In testimonium illis. »

Excutiendus pulvis. Cur? EXCUTITE PULVEREM, — vel sandalia excalceando, eaque inter se collidendo, ut pulvis ex iis excutiatur, sicut ait Abulensis, *Quæst.* LXXXIII, qui vult Apostolos bis id fecisse, semel in urbe, secundo extra urbem; vel sandalia applodendo ad terram, aut ea affricando ad lapidem, vel lignum aliquod, ut pulverem extergerent.

Ratio prima. Quæres cur hoc? Respondeo : *Primo*, S. Hieronymus : « Pulvis, inquit, excutitur in testimonium laboris, quod ingressi sint civitatem et prædicatio Apostolica ad illos usque pervenerit. » Et Theophylactus : « Vel quod testantur, inquit, se illorum nomine magnum iter confecisse nihilque illis profuisse. » Sic et S. Chrysostomus.

Secunda. *Secundo*, « Excutite pulverem, » quasi impium propter impios incolas, ut significetis eos esse quasi anathema, nec vos quidquam cum illis quasi execratis, ac maledictioni et condemnationi æternæ addictis, velle habere commune, ne pulverem quidem. Ita S. Hieronymus, Theophylactus hic et S. Ambrosius in cap. IX *Lucæ*, et S. Augustinus in *Quæst. Evang. ex Matth.*, Quæst. VII.

Tertia. *Tertio*, ut hic pulvis a nobis excussus, in die judicii sit testis eorum incredulitatis et impietatis, ac coram Christo eos accuset et gehennæ reos peragat. Et hoc est quod ait Lucas : « In testimonium illis, » hoc est, contra illos. Ita S. Hilarius et Origenes in cap. XVIII *Gen.*, hom. 4 : « Signo pulveris pedibus excussi, inquit Hilarius, æterna maledictio relinquitur. » Ita pulverem pedum excusserunt Barnabas et Paulus, repulsi a Judæis Antiochiæ Pisidiæ, *Act.* XIII, 51. Alludit ad Prophetam, qui a Deo missus in Bethel ad Jeroboam idololatram, ab eo rejectus, in eum pulverem pedum excussit, hoc ipso, quo jussu Dei alia via quam venerat, reversus est domum suam, III *Reg.* XIII, 9.

Octavum Christi præceptum. Octavum est hoc præceptum Christi jubens Apostolis, ut in eos qui prædicationi resistunt, pulverem excutiant, ut eis indignitatem suæ inhospitalitatis ostendant, ac terrorem incutiant, et æternum gehennæ excidium comminentur. Quo tacite jubet Apostolos esse animosos ne percellantur, cum viderint Judæos Evangelium rejicere, sed in eos acriter velut vindices divini insurgant, eosque quasi anathemati subjiciant.

Vers. 15. *Luc.* X, 12. 15. AMEN DICO VOBIS, TOLERABILIUS ERIT TERRÆ SODOMORUM ET GOMORRHÆORUM IN DIE JUDICII, QUAM ILLI CIVITATI. — *q. d.* Gravius punientur et damnabuntur qui repellunt Apostolos, quam Sodomitæ, qui igne cœlesti conflagrarunt horrendo Pentapolis totius incendio, et terrifico sæculorum omnium exemplo, quia gravius iis peccant.

Quam sit grave respuere Apostolos. Quæres, quomodo hoc sit verum, cum sodomia gravissimum sit scelus contra naturam et clamans in cœlum? Respondeo sodomiam numerari inter gravissima scelera, sed in specie libidinis, sive contra legem naturalem continentiæ duntaxat; nam alioquin constat graviora esse peccata hæresim, infidelitatem, blasphemiam, sacrilegium, desperationem, odium Dei, etc., quam sit sodomia. Repellentes ergo Apostolos Christique fidem, gratiam et salutem, longe gravius quam Sodomitæ peccabant, idque non uno, sed multiplici peccato, scilicet : *primo*, infidelitatis; *secundo*, inobedientiæ; *tertio*, ingratitudinis; *quarto*, inhospitalitatis; *quinto*, rebellionis et contumaciæ in Deum contra legem naturalem et divinam; ac gratiam ejus tam benevole et liberaliter oblatam, totque miraculis et beneficiis confirmatam, inhumane et barbare respuebant. Ita S. Hilarius, Hieronymus, Beda, Theophylactus et alii.

Hoc etiam suo modo locum habet in iis qui respuunt Dei verbum, vel vocationem et sanctas inspirationes, contra quos detonat Deus *Proverb.* I, 24 : « Quia vocavi, et renuistis, etc., ego quoque in interitu vestro ridebo. » Vide ibi dicta.

Hinc S. Hieronymus probat contra Jovinianum non esse æquales omnium damnatorum pœnas, ac per consequens nec culpas; Anastasius etiam Nicænus, in *Quæst. S. Scripturæ*, Quæst. XVII, hinc

ostendit nonnullos impios puniri tam in hac vita quam in futura, uti Sodomitæ puniti fuere in hac vita, et rursum punientur in die judicii damnandi ad gehennam.

Simile sceleri Sodomiæ ob tres analogias.

Porro, apposite Christus repellentes Apostolos comparat Sodomitis. *Primo*, quia sicut hi inhumani et barbari fuerunt inhospites; unde Angelos divertentes ad Loth voluerunt violare et incestare, *Genes.* XIX; sic illi inhumanos et barbaros se ostendunt erga Apostolos hospites suos. *Secundo*, sicut hi admoniti fuere a Loth, sed eum spreverunt; sic illi admonentur ab Apostolis, quos Christus legavit ad eorum salutem, ut eos benevolentissime ad Christi fidem et gratiam invitarent : quare longe inhumanius illos aspernantur, quam Sodomitæ Loth. *Tertio*, sicut Sodomitæ puniti sunt igne et sulphure e cœlo; sic hi punientur igne et sulphure in gehenna, sed longe gravius; quia si Sodomitæ audiissent prædicationem Christi et Apostolorum, ac vidissent eorum signa et miracula, credidissent et pœnitentiam egissent, uti ait Christus, XI, 23.

Vers. 16. *Luc.* X, 3.

16. ECCE EGO MITTO VOS, SICUT OVES (Lucas, X, 3, *Sicut agnos*) INTER LUPOS. — S. Hieronymus per lupos accipit Scribas et Pharisæos, alii quoslibet hostes et persecutores. Nullum animal tam inerme et debile, quam ovis. Sic Christus mittit Apostolos sine armis, imo sine virga et viatico, ut suam in eis virtutem et potentiam ostendat. Non mittit eos quasi leones, ait Chrysostomus, sed quasi oves, ut ipsi mira sua vi et efficacia superent lupos eosque in oves convertant. Audi Chrysostomum : «Erubescant, qui quasi lupi adversarios suos prosequuntur, cum videant lupos innumeros ab ovibus superari paucissimis. Et certe quousque sumus oves, facile hostes vincimus; cum vero in naturam luporum transimus, tunc superamur; tunc enim nullum nobis a pastore patrocinium adest, qui non lupos, sed oves pascit. » Notat S. Chrysostomus et ex eo Theophylactus et Euthymius Christum Apostolis hic prædicare futura mala et persecutiones, quatuor de causis. Prima est, ut discant ejus præscientiam; secunda, ne putentur hæc illis ex infirmitate magistri accidere; tertia, ne inopinantes opprimantur; quarta, ne turbentur tempore crucis, sed hac missione et promissione Christi sese corroborent ad omnia generose ferenda et superanda. Christus ergo hic suos animat, *q. d.* Agite, o mei Apostoli, ablego vos ad Judæos, Scribas et infideles, qui vos vexabunt et persequentur; sed cogitate, quia « ecce ego mitto vos : » ego, inquam, qui olim Eliam, Elisæum, Isaiam cæterosque Prophetas ad Achab, Jezabelem, Manassem aliosque impios reges misi, animavi, roboravi, protexi, et cum opus fuit liberavi, ac tandem ab eis permisi occidi, ut sanguine suo meam fidem et religionem obsignarent, ac martyrii lauream consequerentur. Idem ego nunc mitto vos, eademque imo majora vobiscum facturus sum ; ego vobis ubique adero, ubique assistam, ut et in vita per ovinam innocentiam, et in morte per ovinam mansuetudinem et tolerantiam omnes et omnia superetis. Sic Absalom jubens suis occidere Amnon fratrem suum, ait : « Nolite timere; ego enim sum, qui præcipio vobis : roboramini, et estote viri fortes. » II *Reg.* XIII, 28.

Igitur hac voce : « Ecce ego mitto vos, » significatur divina Christi auctoritas, potestas, assistentia, protectio, efficacia quæ Apostolos, quasi oves innocentes et inermes, luporum, id est hostium prædæ et lanienæ expositos tutatur, ut eos vel prædicando convertant, vel generose moriendo superent. Vide S. Chrysostomum, hom. *De Pentecoste*, tom. III. Apostolos vero jubet esse oves et agnos : *primo*, per innocentiam; *secundo*, per humilitatem et mansuetudinem; *tertio*, per patientiam, ut omnium injuriis, ipsique morti pro Christo corpus omniaque membra exponant. Qui ergo vult verus esse Christi servus, discipulus et Apostolus, cogitet se mitti quasi ovem inter lupos, ac proinde sit prodigus vitæ, æstimet se perditum, sit paratus et resolutus ad labores et cruces, ac ad mortem pro Christo ultro subeundam. Dux Albanus, Capitaneus generalis exercitus Caroli V, habebat quadringentos juvenes animosos et resolutos quos vocabat prodigos vitæ et perditos, vulgo *enfants perdus*. Hos in conflictu immittebat seorsim in latus hostium fortius : illi, ut audacissimi et pugnacissimi, certique mori, turbabant ordines hostium, eosque rumpendo ordinarie pariebant victoriam. Talem se perditum et prodigum vitæ æstimet Christi præco et Apostolus, ut infideles et impios Christo victori subjiciat. Talem se reputabat B. Xaverius, vadens in Indiam, ac suis flentibus dicebat : « Mercatores tantis impendiis et periculis navigant in Indiam, prodigi vitæ mercium temporalium studio; ego non ibo eodem Dei et animarum causa? » imo prodigam libens mille vitas. Nimirum habebat illud præmeditatum : « Anima mea in manibus meis semper, » ut eam cuilibet auferre volenti offeram.

Apostolus sit prodigus vitæ.

Tropologice : S. Gregorius et ex eo S. Thomas in *Catena* : « Qui, ait, locum prædicatoris suscipit, mala inferre non debet, sed tolerare, ut ex ipsa sua mansuetudine iram tumentium mitiget, et peccatorum vulnera ipse in aliis afflictionibus vulneratus, sanet. Quoniam et si quando zelus rectitudinis exigit ut erga subditos sæviat, furor ipse de amore sit, non de crudelitate, quatenus et jura disciplinæ foris exhibeat, et intus paterna pietate diligat, quos foris castigat. Multi autem cum regiminis jura suscipiunt, ad lacerandos subditos inardescunt, terrorem potestatis exhibent, domini videri appetunt, patres se esse minime cognoscunt, humilitatis locum in elatione dominationis immutant, et si quando extrinsecus blandiuntur, intresecus sæviunt; de quibus dicitur : *Veniunt ad vos in vestimentis ovium, in-*

trinsecus autem sunt lupi rapaces. Contra quæ nobis considerandum est, quia sicut oves inter lupos mittimur : sensum ergo servantes innocentiæ, morsum malitiæ non habeamus.»

Estote prudentes sicut serpentes. Primo. ESTOTE ERGO PRUDENTES SICUT SERPENTES, ET SIMPLICES SICUT COLUMBÆ. — *Primo*, «ut per prudentiam, ait S. Hieronymus, devitent insidias, per simplicitatem non faciant malum. Et serpentis astutia ponitur in exemplum, quia toto corpore occultat caput, ut illud, in quo vita est, protegat. Ita nos toto periculo corporis caput nostrum, qui Christus est, custodiamus, id est fidem integram et incorruptam servare studeamus. » *Secundo*, Rabanus : «Solet, ait, etiam serpens eligere strictas rimas, per quas transiens, veterem pellem exuat : similiter prædicator transiens per angustam viam, veterem hominem omnino deponat.» Audi Isidorum Pelusiotam, lib. I, *epist*. 26 : «Serpens, ait, arte ac versutia vetustatem exuit, in arcta quadam et angusta rima sese comprimens, ac senium deponens. Vult igitur nos quoque per arctam viam et afflictionem veterem hominem exuere, ac pro eo novum induere, qui ad ejus imaginem renovatur. » *Tertio*, Remigius : «Pulchre etiam Dominus, ait, prædicatores serpentis prudentiam monet habere, quia primus homo per serpentem deceptus est, ac si diceret : Quia hostis calidus fuit ad decipiendum, vos prudentes sitis ad liberandum; ille laudavit lignum, vos laudate crucis virtutem.» Addit Hilarius : «Ille falsam promisit immortalitatem et divinitatem, dicendo : *Eritis sicut Dei*; vos veram promittite, ac Angelis similes futuros esse, qui credent. »

Secundo.

Tertio.

Quarto. *Quarto*, serpentes dum senescunt, per angustum foramen gliscendo, vetustam pellem detrahunt, ut novam induant, teste Aristotele, lib. VIII *Histor. Animal.*, cap XVII. Ita vos, o Apostoli, senectam mentis per innovationem spiritus et meditationem æternitatis exuite. Via enim in cœlum angusta est, et virtute semper innovanda, ait S. Augustinus, lib, II *De Doct. Christ.*, cap. XVI. *Quinto* : «Prudentia serpentis est, ait Beda, quod unam aurem petræ opponit, alteram cauda claudit, ne audiat incantantes.» Et S. Augustinus, *in Ps*. LVII, 5, ad illa : «Sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas : » «Allidit, ait, serpens unam aurem terræ, et de cauda obturat alteram ; » ita Christi discipulus et Apostolus contra diaboli et impiorum suggestiones claudat aures cauda et terra, id est meditatione finis, puta mortis, et sepulcri, sibique dicat : « Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris. »

Quinto.

Sexto. Serpentis oculus. *Sexto*, serpens acutissime videt, unde adagium : « Serpentis oculus. » Sic Apostolus omnia acuto mentis intuitu prospiciat, ut mala avertat et bona accersat. Rursum serpens est astutissimus : unde quod agit, non robore, sed astutia sua agit ac prudentia : quare venenum suum non nisi cautissime et maxime ad nocendum opportuno tempore effundit; sic et Apostolus prudenter observet prædicandi occasiones, ac videat quid cuique loco, tempori et personis conveniat, quidque ad persuadendum sit efficacissimum. Ita Basilius, in *Regul. brevior.*, interrog. 245.

ET SIMPLICES SICUT COLUMBÆ. — Quia, ut ait Remigius, « simplicitas sine prudentia facile decipi potest, et prudentia periculosa est, nisi simplicitate temperetur. » Et, ut ait S. Gregorius, lib. IV, epist. 31 *ad Mauritium* : « Ut serpentis astutia columbæ simplicitatem acueret, et columbæ simplicitas serpentis astutiam temperaret. »

Pro *simplices*, Græce est ἀκέραιοι ; quod, si a κέρας (id est cornu) et α privativo derives, idem est quod sine cornibus, sine noxa, sine vindicta, innocentes, innoxii, ait S. Basilius loco citato : si vero a κεράννυμι, id est *misceo*, et α privativo, id est quod *sine mixtione*, impermixti, candidi, sinceri, qui quod corde sentiunt, hoc sine fuco ore proferunt. *Primo* ergo jubet, « ut per prudentiam devitet insidias, per simplicitatem non faciat malum, » ait S. Hieronymus. Columba enim caret felle, nec ulli nocet. Estote simplices ut columbæ. Primo.

Secundo, S. Chrysostomus : «Ira, ait, per iram non exstinguitur, sed per mansuetudinem : non sufficit pati mala, sed nec turbari conceditur, quod est columbæ. » Secundo.

Tertio, notant Theophylactus et Euthymius columbas, licet pullis orbentur, ad eosdem tamen nidos et dominos redire. *q. d.* Christus : Sic et vos, o Apostoli, nolite esse memores injuriarum vobis factarum, sed placidi et amantes redite ad eos juvandos et convertendos, a quibus læsi vexatique estis. Nonum est hoc Christi præceptum, sequitur decimum. Tertio. Nonum Christi præceptum.

17. CAVETE AUTEM AB HOMINIBUS; TRADENT ENIM VOS IN CONCILIIS. — Græce εἰς συνέδρια, id est in concilia, in consessus magistratuum et judicum, ut ab iis quasi blasphemi in Deum, vel potius in Deos, judicemini et condemnemini. Syrus : *Tradent vos in domum judiciorum*; hoc est in prætoria. « Cavete ab hominibus : » *primo*, fictis et proditoribus, qui vos deferent ad concilia, tradentque judicibus puniendos; sicut eos summe hac de causa cavent jam sacerdotes in Anglia, Scotia et Japonia; *secundo*, « ab hominibus, » scilicet insidiatoribus, qui vobis per interrogationes perplexas et politicas, insidias tendent, ut ex ore vestro eliciant aliquid contra leges vel reges dictum, ut apud eos vos accusent; *tertio*, « ab hominibus, » scilicet persecutoribus, qui vos ad necem quærent. « Cavete » ergo, id est caute vos gerite quoad salvo officio vestro fieri potest, ut declinetis illorum proditiones, insidias et persecutiones; maxime vero lapsum, ne eorum suasionibus et minis cedatis, ut Christum negetis et illorum perfidiæ consentiatis; quin potius pro Christo constanter vos flagellis exponite et mortem oppetite. Vers. 17. *Luc.* XXI, 12; *Mar.* XIII, 9. Decimum.

Moraliter : disce hic cuique cavendum esse ab hominibus, imo a seipso ut homo est, quia *homo homini lupus*.

Quilibet potest esse martyr. Nemo ergo dicat : Infelix ego sum ac infausto tempore natus; neque enim possum fieri martyr, quia cessat hominum persecutio, nullus jam est Nero, nullus Decius; nam quilibet fieri potest martyr, si suis cupiditatibus, timoribus, tentationibus generose ex Dei amore resistat : tua cupiditas tuus est Decius; tuus timor tibi est Nero; tua tentatio tibi est Julianus. Persequitur te socius, irridet, probris afficit, calumniatur; cruciat te febris, catarrhus, asthma. Si hæc Dei amore patienter toleras, martyr es patientiæ, uti fuit Job. Instigat te gula, ut vino et deliciis te ingurgites? Repugna, et martyr es abstinentiæ, uti fuit Daniel. Sollicitat te ambitio, ut præ cæteris te extollas, dignitates primas ambias? Evelle illam e mente tua, et martyr es humilitatis ac modestiæ, uti fuit S. Franciscus. Superior tibi dura tuisque sensibus repugnantia jubet? Obedi, vince teipsum, et martyr es obedientiæ, uti fuit Abraham, offerendo suum Isaac, *Gen.* XXII. Titillat te luxuria? Illam jejuniis mortifica et ciliciis crucia, erisque martyr castitatis, uti fuit Joseph. Stude, doce, concionare, labora, ad Indos proficiscere, ut tot animas pereuntes salves, et martyr es charitatis, uti fuit B. Xaverius.

Vers. 18. *Luc.* XXI, 12 et 13; *Marc.* XIII, 9. 18. ET IN SYNAGOGIS (ubi lex legebatur et legis violatores castigabantur) SUIS FLAGELLABUNT VOS.— Sic in iis flagellati sunt Petrus et Apostoli, *Act.* V, 40, et Paulus, II *Cor.* XI, 24 : « A Judæis, inquit, quinquies quadragenas, una minus, accepi; ter virgis cæsus sum, » etc.

ET AD PRÆSIDES (provinciarum) ET AD REGES DUCEMINI PROPTER ME, IN TESTIMONIUM ILLIS ET GENTIBUS. — Syrus, *in testimonium tum ipsorum, tum Gentium.* Sic Paulus ductus est captivus, quasi reus ad Felicem et Festum, præsides Judææ, *Act.* XXIII, 24 et seq.; Jacobus Minor ad Ananum Pontificem, a quo jussus occidi; Petrus et Jacobus Major ad regem Agrippam, qui Jacobum capite plexuit, *Act.* XII, 23. Idem a Judæis per Græciam et totum orbem sparsis, ubique persecutionem passus est, et protractus ad præsides provinciarum, ut patet ex *Actis Apost.* XIII, 45 et sequent. Petrus et Paulus ducti sunt ad Neronem, a quo tandem perempti, gloriosum obiere martyrium. Sic S. Andreas ductus est ad Ægeum, Achaiæ proconsulem, ab eoque crucifixus. S. Joannes ad Domitianum Imperatorem, a quo dolio ferventis olei impositus, ex eo splendidior exivit. S. Matthæus ductus est ad Hirtacum, regem Æthiopiæ, S. Thomas ad Brachmanes, S. Bartholomæus ad fratrem Polemonis, regis Indiæ, a quo vivus excoriatus est. Hinc patet hæc non tam ad primam Apostolorum in Judæam missionem (tunc enim nil tale passi leguntur), quam ad cæteras per omnem eorum vitam deinceps obitas spectare. Ad illas ergo hic Christus extendit et dilatat sermonem suum.

(Apostoli ad reges et præsides varie ducti.)

PROPTER ME; — quia meam fidem et religionem prædicatis, me scilicet esse Messiam Dei Filium, Salvatorem mundi : unicuique malorum, ait S. Chrysostomus, mitigationem adjungit, nam non parva consolatio est, pati propter Christum. Quocirca Apostoli flagellati « ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. » *Act.* V, 41.

IN TESTIMONIUM, — tum veræ fidei meæ, quam prædicatis; hujus enim illustre testimonium erit vestrum martyrium : unde multi videntes constantiam Apostolorum et martyrum in tormentis, ad Christum conversi sunt : ita S. Hilarius; tum persecutorum perfidiæ, obstinationis et condemnationis. « Illis, » scilicet Judæis et Gentibus, quæ pariter vos persequentur, et ad quarum præsides protrahemini. Notat Apostolos non tantum a Judæis in Judæa, sed et a Gentibus, cum ad eas post mortem suam proficiscentur, multa passuros. Porro, τὸ *illis et Gentibus* proprie est *q. d.* contra illos, scilicet Judæos, et contra Gentes; *q. d.* Vestra productio ad tribunalia, liberaque meæ fidei confessio, ideoque condemnatio et punitio, publicum erit testimonium toti orbi ostendens juste Judæos et Gentes, tum in hac vita, tum in die judicii exscindi et damnari, eo quod vestræ prædicationi increduli fuerint, ac vos veros Dei præcones persecuti fuerint et occiderint. Unde Euthymius : « In testimonium, » inquit, hoc est ad redargutionem Judæorum et Gentium, ne postmodum dicere possint, quod vestram prædicationem non audierint. Et Theophylactus : « In testimonium, » ait, id est in notam et reprehensionem eorum qui non credunt.

19. CUM AUTEM TRADENT VOS, NOLITE COGITARE QUOMODO AUT QUID LOQUAMINI; DABITUR ENIM VOBIS IN ILLA HORA QUID LOQUAMINI. — Undecimum est hoc Christi præceptum, quo jubet Apostolos non esse sollicitos de responsione ad interrogationes præsidum, quia hanc se illis suggesturum pollicetur : « Nolite cogitare, » intellige sollicite, anxie, intempestive, quasi vobis solis vestræque prudentiæ fisi, Christo Deoque (cujus causa, honor et voluntas hic agitur) diffidatis. Unde Græce est, μὴ μεριμνήσατε, id est ne sitis anxii et solliciti, uti vertit noster Interpres apud Lucam, XII, 11. Non ergo prudentem responsionis præmeditationem vetat, sed anxiam nimiamque sollicitudinem. Simili sensu vetuit sollicitudinem victus crastini, VI, 25, ut discant fideles a Dei providentia pendere, eamque suppliciter quotidie invocare. Quocirca martyri in quæstionibus et tormentis assidue invocandus est Deus, ut sapientiam ad respondendum et animos ad tolerandum suggerat. Hoc est quod Lucas, XXI, ait, Christum dixisse et promisisse : « Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. » Sic de S. Stephano ait Lucas, *Act.* VI : « Non poterant resistere sapientiæ et spiritui, qui loquebatur. » Ita S. Franciscus spe martyrii profectus in Syriam ad Sulthanum Babyloniæ, « tanta mentis constantia, ait S. Bonaventura in

(Vers. 19. *Luc.* XII, 11 et XXI, 14; *Mar.* XIII, 11. Undecimum.)

ejus Vita, cap. IX, tanta virtute animi, tantoque fervore spiritus prædicavit illi Jesum Christum, ut Evangelicum illud in ipso claresceret veraciter esse completum : « Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. » Nam et Sulthanus (antea Christo infensissimus) libenter ipsum audiebat, admirando in viro Dei fervorem spiritus, conspiciens et virtutem, et ad moram contrahendam eum eo instantius invitabat. »

S. Lucia. Illustre ad litteram extat exemplum in Vita S. Luciæ Syracusanæ, quæ a Paschasio præfecto jussa diis immolare, cum audacter id refutaret, præfectus minando, dixit : « Cessabunt verba cum ventum fuerit ad verbera. » Cui virgo : « Dei servis verba deesse non possunt, quibus a Christo Domino dictum est : *Cum steteritis ante reges et præsides, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini : non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Sanctus qui loquitur in vobis.* » Quam cum Paschasius interrogasset : « Est ne in te Spiritus Sanctus? » Respondit : « Caste et pie viventes templum sunt Spiritus Sancti. » At ille : « Jubebo te ad lupanar duci, ut te Spiritus Sanctus deserat. » Cui virgo : « Si invitam jusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam. » Quare Paschasius ira inflammatus, Luciam eo trahi jussit ubi ejus virginitas violaretur; sed divinitus factum est, ut firma virgo ita consisteret, ut nulla vi de loco dimoveri posset. Vide hic admirandam virginis prudentiam, qua ad singula interrogata tam sapienter et cordate respondit, ut præfectus obmutesceret : nimirum loquebatur in ea Spiritus Sanctus.

Tropologice : S. Augustinus, lib. IV *De Doctr. Christ.*, cap. XV, docet prædicatorem ante concionem orare debere et studere : « Ad horam vero ipsius dictionis, ait, illud potius bonæ menti cogitet convenire quod Dominus ait : *Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini : non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* »

Vers. 20. *Luc.* XII, 12; *Mar.* XIII, 12. 20. NON ENIM VOS ESTIS QUI LOQUIMINI, SED SPIRITUS PATRIS VESTRI, QUI LOQUITUR IN VOBIS. — *q. d.* Loquemini præsidibus, non ex vobis vestraque prudentia et animo, sed ex Spiritu Sancto, qui vobis suggeret sapientiam et animos, ut præsidibus sapienter et animose respondeatis; quare in vobis non tam vos ipsi, quam Spiritus Sanctus loquitur : sicut in asina Balaam loquebatur Angelus, *Num.* XXII, 28, ita in Petro et Apostolis locutus est Spiritus Sanctus coram Pontificibus. *Act.* IV, 13.

Vers. 21. *Luc.* XXI, 11; *Mar.* XIII, 12. 21. TRADET AUTEM FRATER FRATREM IN MORTEM, ET PATER FILIUM, ET INSURGENT FILII IN PARENTES, ET MORTE EOS AFFICIENT, — quia in me credunt, vel me prædicant. Præmunit Christus Apostolos et fideles prædictione futurarum persecutionum, quas passuri sunt etiam a cognatis, fratribus et parentibus infidelibus, qui naturalis cognationis et pietatis obliti, fidem et fideles ad necem persequentur, ut in iis constantes sint, ac tormenta, carceres et mortem ipsam ab iis illatam generose tolerent potius quam Christum et fidem negent. Unde Beda : « Prædixit, ait, futuram perturbationem, ut quasi ante cognitam levius portarent. » Nam tela prævisa minus feriunt, et, ut ait S. Hilarius : « Multum profecit ad tolerantiæ assumptionem, rerum imminentium cognitio. » Sic S. Barbara a proprio patre ob Christi fidem interfecta est. Sic et S. Christina. S. Lucia Martyr a proprio filio Euprepio de Christiana fide accusata est, et a judice martyrio laureata die 16 septembris anno Domini 303. S. Paulus, primus eremita, ne proderetur a fratre, id est a marito sororis suæ, fugit in eremum, teste Hieronymo. S. Venceslaus, princeps Bohemiæ, a Boleslao fratre et Drahomira matre infidelibus proditorie peremptus est. Denique Domitianus Imperator Flavium Clementem, Consulem romanum, patruelem suum, et Flaviam Domitillam, cognatam suam, ob Christianam fidem interfecit. Maximianus Imperator Artemiam sororem suam christianam, Diocletianus Serenam uxorem, S. Caium Pontificem ejusque fratrem S. Gabinium cum filia sancta Susanna, cognatos suos, quia christianos, martyrio affecit.

Persecutio a cognatis S. Barbaræ, S. Christinæ.

S. Pauli Eremitæ.

S. Venceslai.

S. Flavii Clementis.

S. Flaviæ Domitillæ.

SS. Artemiæ, Serenæ, Caii Pont. Gabinii, Susannæ.

Hæc non tam in prima, quam in secunda missione Apostolorum per Judæam et totum orbem, post mortem Christi contigerunt. Quare Jansenius putat hic esse hysterologiam; hæc enim a Christo esse dicta, non tunc, sed paulo ante mortem, ut habet Lucas, XXI, 16.

Verum alii melius censent Matthæum, qui ordinis est tenax, hæc suo loco et ordine, quo dicta sunt a Christo, consignasse; sed Christum illa rursum paulo ante mortem Apostolis refricasse et inculcasse, cum proxime futura erant, ut eos ad constantiam in adversis imminentibus animaret. Nam nonnulla ex his iterat repetitque Matthæus inferius, XXIV, 10 et 13, velut dicta a Christo ituro ad mortem.

Vers. 22. *Luc.* XXIV, 17, 19. *Mar.* XIII, 13; *Inf.* XXIV, 10 et 13. 22. ET ERITIS ODIO OMNIBUS HOMINIBUS PROPTER NOMEN MEUM : QUI AUTEM PERSEVERAVERIT USQUE IN FINEM, HIC SALVUS ERIT. — « Omnibus, » id est multis, passim omnibus, uti fiebat in conciliis, judiciis et theatris martyrum : Christi enim crucifixi fides et prædicatio initio toti orbi erat nova et paradoxa. Unde passim Judæi suo Moysi, et Gentiles suis diis assueti affixique, insurrexerunt contra Apostolos illam prædicantes, et contra paucos fideles ad illam conversos. Sic sæpe τὸ *omnis* in Scriptura significat multos. Sic enim vulgo loquimur, ut cum plurimos cernimus quid facere, dicamus omnes id facere, id est plerosque.

Perseverantiæ in finem virtutis consummatio. QUI AUTEM PERSEVERAVERIT — in patientia. Græce enim est ὁ ὑπομένας, id est *qui sustinuerit*, scilicet has persecutiones et adversitates, « usque in finem, » tum persecutionum, tum vitæ : « hic » omnis et solus « salvus erit, » salute, felicitate et gloria

æterna, quasi patientiæ suæ præmio et corona donabitur. Non satis est semel, secundo, tertio tolerasse et vicisse; sed ad coronam necesse est tolerare et vincere usque in finem, juxta illud *Apoc.* II: «Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ.» Vide ibi dicta: «Ut autem toleres in finem, jugiter respice finem.» Patientiæ enim corona est perseverantia. Audi S. Bernardum, *epist.* 129: «Perseverentia meretur viris gloriam, coronam virtutibus. Vigor est virium, virtutum consummatio, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium, soror patientiæ, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseverantiam, neque obsequium mercedem habet, neque beneficium gratiam, neque laudem fortitudo.»

Vers. 23. 23. CUM AUTEM PERSEQUENTUR VOS IN CIVITATE ISTA, FUGITE IN ALIAM. — «Non timendo passionem, ait Beda, sed declinando, ut tribulationis occasio seminarium fieret Evangelii,» ne scilicet prædicatoribus occisis succideretur prædicatio fidei, sed iis fugientibus alibi spargeretur, sicque fugientes Evangelio et aliis locis, imo eidem loco ex quo fugiebant, vel absentes, vel redeuntes consulerent. Fuga ergo hæc erat victoria; fugiebant enim non ex timore, sed ex amore Christi, ut ejus fidem propagarent. Sic Tartari fugiendo jaciunt sagittas in hostes insequentes, eosque configunt et occidunt.

Fugere quando præceptum, quando permissio?

Quæres, an hoc sit præceptum, an permissio duntaxat? Respondeo: Partim est præceptum, scilicet cum Ecclesiæ et fidei necessitas fugam exigit, aut lapsus proprii periculum: nam «Christum fugiendo non negat, qui ideo fugit, ne neget,» ait S. Chrysostomus. Ita S. Nazianzenus, orat. 1 *in Julian.*, et S. Athanasius, lib. *De Fuga sua.* Si enim ipse non fugisset rabiem Arianorum, ipsi in Oriente de fide Homoousii (quæ in uno Athanasio stare videbatur) triumphassent. Partim est consilium, quando scilicet ex fuga major propria aut aliena utilitas et perfectio speratur. Partim est permissio, ut cum quis tormenta valde metuit et horret, nec in loco ubi persecutio viget manere, necessitate aut obligatione aliqua (v. g. quia est episcopus aut pastor) obstringitur, de quo vide S. Augustinum, epist. 180 *ad Honoratum*, et S. Thomam, II II *part.*, *Quæst.* DCCLXXXV, art. V, et Abulensem hic, *Quæst.* CX. Alias fugere est illicitum, si videlicet fidei, justitiæ, sacramentis et ovibus, puta fidelibus, inde creetur salutis periculum, aut scandalum, ut patet *Joan.* X, 11 et 12. Atque hæc quæ dixi sunt juris non positivi, sed naturæ et divini. Duodecimum ergo est hoc Christi præceptum, datum Apostolis ituris ad prædicandum.

Duodecimum Christi præceptum.

Hinc exemplo Christi, Apostolorum, S. Athanasii et aliorum, qui in persecutione fugerunt, refellitur Tertullianus, qui libro *De Fuga* contendit fugam esse illicitam. Unde S. Hieronymus, in *Catalog. Scriptor. ecclesiast.*, in Tertulliano, docet hunc ejus librum esse unum ex iis qui ab eo jam hæretico et Montanista scripti sunt contra Ecclesiam. Porro, Tertullianus Christianis objicientibus Christum hic fugam jubere, respondebat hoc Christi præceptum fuisse temporale, datum Apostolis in prima missione per Judæam, quia præcessit vers. 5: «In viam Gentium ne abieritis;» et sequitur: «Non consummabitis civitates Israel,» etc. Idem censuerunt S. Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius; sed alii passim docent hoc præceptum Christi esse perpetuum, uti et alia hic. Et patet, quia id est juris naturæ, ut dixi. Licet enim, vers. 5, Christus Apostolos tantum in Judæam mittat, tamen eadem occasione dat illis præcepta in omnem vitam. Quocirca, *Matth.* XXVIII, et *Act.* I, Christum post resurrectionem jam in cœlum abeuntem alia eis præcepta dedisse non legimus, maxime cum omni tempore in Apostolis horum præceptorum servandorum par fuerit ratio. Ita Origenes, hom. 9 *in librum Judicum*; S. Athanasius, in epist. *ad Orthodoxos*; Nazianzenus, orat. 1 *in Julian.*; Jansenius, Maldonatus et alii.

An fuerit perpetuum?

Non consummabitis civitates Israel, quid? Prima explicatio.

AMEN DICO VOBIS, NON CONSUMMABITIS CIVITATES ISRAEL, DONEC VENIAT FILIUS HOMINIS. — Græce οὐ μὴ τελέσητε, id est non absolveritis, non finieritis, scilicet peragrando et convertendo civitates Israelis, id est Judæorum. *Primo*, S. Chrysostomus, et ex eo Theophylactus et Euthymius exponunt de prima missione Apostolorum in Judæam. *q. d.* Fugite a civitate vos persequente in aliam et aliam, quia non prævenietis me circumeundo Palæstinam, sed antequam eam circumiveritis, ego redibo ad vos, vosque rursum ad me assumam. Verum in prima missione Apostoli benigne a Judæis fuere excepti: unde eis non fuit fugiendum, sed gaudentes reversi sunt ad Christum, ut patet *Luc.* X, 17.

Secunda.

Secundo, Beda exponit, *q. d.* Non convertetis Israelitas ante meam resurrectionem, post quam ego ad vos redibo, vosque mittam ad Gentes toto orbe dispersas, ubi perpetuus circumeundi et prædicandi erit locus et jugis laborandi campus. Sic et Glossa Interlinearis, D. Thomas, Lyranus, Abulensis, Dionysius et Cajetanus.

Tertia.

Tertio, alii, *q. d.* Non percurretis Judæam fugiendo et prædicando, donec ego ad illam redeam quasi vester ultor et vindex, ut per Titum et Vespasianum Judæos, qui vos persecuti sunt, exscindam et deleam.

Quarta. Genuina.

Quarto et genuine, «non consummabitis,» id est non perambulabitis, aut potius perambulando non perficietis in fide Evangelii et religione Christiana civitates Israelis, id est populum Israeliticum, ad quem jam vos mitto, ut dixi vers. 5, ante secundum adventum Filii hominis, puta Christi ad judicium, quia, ut docet Paulus, *Roman.* XI, oportet ut prius in Ecclesiam Christi plenitudo Gentium, id est omnes Gentes intrent, et tunc omnis Israel salvus fiet. *q. d.* Cum vos persequentur, fugite de una civitate in aliam, quia

semper vobis fugæ erit locus, ubi operam vestram utiliter collocare possitis apud Judæos, et multo magis apud Gentes; non enim deerunt Judæi nec Gentes convertendi, et in fide instruendi usque ad finem mundi et diem judicii. Unde Rupertus *Israel* accipit spiritualiter et mystice, id est fideles quoslibet, qui semper futuris sæculis per omnes Gentes supererunt convertendi. Innuit Christus Judæos fore Evangelio incredulos usque ad finem mundi, sed tum paulo ante judicium convertendos ab Elia et Enoch. Ita S. Hilarius.

Quinque stimuli ad constantiam in persecutione. Hucusque præcepta Christi data Apostolis, sequuntur jam promissa et stimuli, quibus eos animat ad generose superandum persecutiones. Primus stimulus est, vers. 24, Christi exemplum, quia Judæis majora sustinuit. Secundus est, vers. 26, quod Deus veritatem Evangelii post persecutiones sit patefacturus ad Christi et Apostolorum gloriam. Tertius, vers. 28, quod magis timendus sit Deus animæ Dominus, quam persecutor corporis. Quartus, vers. 29, quod Deus singularem eorum habebit curam. Quintus, vers. 32, quod Deus coram Angelis eos honorabit et glorificabit in æternum.

Vers. 24. *Luc.* VI, 40; *Joan.* XIII, 16, 15, 20. 24. NON EST DISCIPULUS SUPER MAGISTRUM, NEC SERVUS SUPER DOMINUM SUUM. — Christus animat hic discipulos ad fugæ et persecutionum tolerantiam seipso, ait Chrysostomus, id est suo exemplo, *q. d.* Discipulus et servus, quales vos mihi estis, o Apostoli, non debet appetere majorem honorem et plausum populi, quam habuit ejus magister et dominus, qualis sum ego. Si ergo ego a Judæis tantas calumnias et persecutiones passus sum, et majores patiar, ut tandem ab eis crucifigar; parate vos pariter, ut similia ab eis et Gentibus patiamini. Hunc esse sensum patet ex versu sequente. « Multum, ait S. Hilarius, proficit ad tolerantiæ assumptionem, rerum imminentium cognitio, maxime si patientiæ voluntas præsumatur exemplo. » Addit S. Hieronymus, « ut gloriæ loco ducant, si Domino vel passionibus adæquentur. »

Vers. 25. *Joan.* XV, 20. 25. SUFFICIT DISCIPULO, UT SIT SICUT MAGISTER EJUS, ET SERVO SICUT DOMINUS EJUS. SI PATREM FAMILIAS BEELZEBUB VOCAVERUNT, QUANTO MAGIS DOMESTICOS EJUS! — *q. d.* Si me, qui sum Christus magister et Dominus, imo paterfamilias vester (erat enim familia duodecim Apostolis constans, cujus Christus erat caput, rector et pater), Judæi irriserunt, calumniati sunt et vocaverunt Beelzebub, id est amicum et socium Beelzebub, dicentes : « In Beelzebub, principe dæmoniorum, ejicit dæmonia, » *Matth.* XII, 24; imo augescente ira et odio, ipsum Christum vocarunt Beelzebub, ut hic dicitur; si, inquam, in me, qui eis per tot miracula me Messiam et Filium Dei esse probavi, hoc ausi sunt, quanto magis eadem audebunt in vos domesticos meos, discipulos et famulos! Et si ego hæc ab eis modeste et fortiter toleravi, quanto magis vos eadem simili modo tolerare debetis, imo in iis gaudere quod pro me ista toleretis, quodque in hac tolerantia mihi assimilemini meisque quasi vestibus et insignibus ornemini!

Audi S. Hilarium hic, Can. X : « Omnia injuriarum et contumeliarum genera nihil nos terreant, gloriæ potius loco amplectentes, si Domino nostro vel passionum conditionibus adæquemur. » Et Tertullianus, lib. *De Bono martyrii*, cap. IX : « Cum magister, ait, et Dominus ipse perpessus sit persecutionem, et traditionem, et occisionem, multo magis servi et discipuli eamdem expendere debebunt, ne quasi superiores, exempti de iniquitate videantur, quando hoc ipsum sufficere eis ad gloriam debeat, æquari passionibus domini et magistri. » Nam, ut ait S. Chrysostomus, hom. 11 in epist. *ad Rom.* : « Magna corona est communionem habere cum Domino. » Unde S. Ambrosius, lib. II *De Abraham*, cap. VII : « Exercitata, inquit, mens non aquilarum præfert imagines, nec dracones; sed in cruce Christi, et in Jesu nomine progreditur ad prælium, hoc signo fortis, hoc vexillo fidelis. »

Moraliter : discant hic fideles, cum se pietati dant, cum Christo et Apostolis irridendos fore et subsannandos, sed generose probra omnia tolerent et contemnant, dicantque cum Paulo : « Mihi pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die. » Hinc S. Hieronymus, epist. 39 *ad Marcellam*, loquens de Blesilla, S. Paulæ filia, quæ mortuo marito monachæ vitam professa, a mundanis ridebatur : « Blesilla nostra, ait, ridebit, nec dedignabitur loquacium ranarum audire convicia cum Dominus ejus dictus sit Beelzebub. » Graviter Epictetus, in *Enchirid.*, cap. XXVI : « Sapientiæ, ait, studium suscipere cupis : statim te para, quasi futurum sit ut derideraris, ut multi te subsannent. Sed si quid proficere vis, ne recusa, quominus ob res externas amens et fatuus habearis. » Similiter Lactantius, in *Epitom. divin. instit.*, cap. I : « Teneamus, ait, innocentiam, teneamus justitiam, subeamus imaginem stultitiæ, ut veram sapientiam tenere possimus. » Quin et Isaias in nomine suo, cæterorumque Prophetarum et Apostolorum ait, cap. VIII : « Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in portentum. » Et S. Paulus : « Spectaculum, ait, facti sumus mundo, Angelis et hominibus. » I *Cor.* IV. Vide utrobique dicta. Moraliter : virtuti studens paret se ad irrisiones.

Quæres quis et qualis fuit Beelzebub? Respondeo fuit deus et idolum Accaronitarum, ut patet IV *Reg.* I, II, III, VI, ita dictus quasi בעל זבוב *baal zebub*, id est *dominus muscæ*, vel *habens muscam*, eo quod adversus muscarum pestem coleretur et invocaretur. Sic enim apud Græcos Jovis cognomen erat ἀπόμυιος, *q. d. amusca*, quod eum colerent ad fugandas muscas. Sic Cyrenaici cum muscarum multitudo pestilentiam afferret, Achorem deum muscarum ad eas abigendas invocabant, teste Plinio, lib. VIII, cap. XXVIII. Sic denique Arcades et Elæi *Myagrum* sive *Myodem* (quo nomine Beelzebub quis?

Josephus, lib. IX *Antiq.*, cap. I, vertit vocatque Beelzebub) quasi muscarum venatorem et interemptorem adorarunt., teste Plinio, lib. X, cap. XXVIII, et Pausania in *Arcadicis*. Vide Giraldum, *De Diis Gentium*. Hinc et idolum Beelzebub videtur habuisse caput muscæ. Nam Septuaginta *Beelzebub* vertunt *Deum muscam*. Simili enim modo Ægyptii Apin deum bovis capite et specie, Anubin canis, Hammonem arietis, vel hirci, Æsculapium serpentis, alios deos et idola leonis, equi, aquilæ et avium forma pinxerunt et coluerunt. Hinc ergo Judæi Luciferum, principem dæmoniorum, partim irrisionis, partim abominationis causa vocarunt Beelzebub, id est deum muscam, vel muscarium, talemque dixerunt esse Christum per summam contumeliam et sacrilegium. Plura de Beelzebub dicam IV *Reg.* I, 2.

Ægyptiorum varia idola.

Porro, Græci codices tam hic, quam Marcus, III, 22, et Lucas, XI, 15, 18, 19; æque ac Theophylactus, Euthymius, Vatablus, constanter pro Beelzebub habent Beelzebul, quod nonnulli interpretantur *Baul* aut *Jupiter stercorarius* (*zebul* enim Hebr. *habitaculum*; sed Chald. Syriace et Arabice, *zebel* significat *stercus*, quia diabolus per peccatum est immundissimus, ideoque homines ad omnes immunditias, præsertim crapulæ et libidinis, excitat, atque in sepulcris, patibulis locisque immundis, ut plurimum cum suis sagis versatur), idque ad contemptum, cadaveribus enim et stercoribus muscæ insident : atque hinc forte *zebuli* nomen, quod S. Hilarius aliique veteres dant diabolo; nisi malis Æolice *za* poni pro Δια, ut *zabulus* dicatur pro *diabolus*. Verum legendum est Beelzebub, non Beelzebul; sic enim legunt codices Hebræi, Chald., Syri, Arab., S. Hieronymus et alii passim. Sic enim Septuaginta legisse liquet ex IV *Reg.* I, ubi Beelzebub vertunt *Baal* (id est Jovem vel Deum) *muscam*; *zebub* enim muscam significat, non *zebul*.

Beelzebub quid?

Vers. 26. *Luc.* VIII, 17; XII, 2. *Mar.* IV, 22.

26. NE ERGO TIMUERITIS EOS : NIHIL ENIM EST OPERTUM, QUOD NON REVELABITUR, ET OCCULTUM, QUOD NON SCIETUR. — Græce est pulchra paranomasia : « Nihil enim est tectum, quod non sit retegendum; nihil coopertum, quod non sit discooperiendum.

Sensus est *primo*, *q. d.* Licet Judæi vos calumnientur quasi non Dei, sed Beelzebub, id est Luciferi Apostolos et Legatos; nolite tamen eorum probra, irrisiones et sannas timere, quia tandem Deus vestram innocentiam, fidem et veram religionem patefaciet, non tantum in die judicii, sed etiam in hac vita, facietque ut ii, qui vos ante persequebantur ut diabolicos, cognita veritate, ut divinos Deique nuntios honorent, colant, credant, obediant. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. Nimirum virtus patitur fumum invidiæ et infamiæ, sed eluctans in flammam claritatis et gloriæ erumpit, ac diu pressa laus majori cum luce effulgurat.

Posset *secundo* sic exponi, *q. d.* Ne timeatis aut refugiatis, o Apostoli, prædicare meum Evangelium, quia, licet initio pauci credant, ut videatur illud esse opertum et occultum, tamen sensim serpet, et tandem toti orbi ejus veritas innotescet, clarescet et splendescet.

Audi S. Ambrosium, lib. I *De Jacob et Vita beata*, cap. VIII : « Perfecti, ait, est viri non succumbere iis, quæ plerisque terribilia et formidolosa videntur, sed quasi fortem militem, gravissimorum casuum sustinere incursus, conflictus subire, et quasi providum gubernatorem, navem in tempestate regere, atque occurrendo insurgentibus fluctibus, magis vitare naufragium sulcando undas, quam declinando. Non iste in persecutione pavidus, non in tormentis mollior; sed quasi athleta fortis qui repercutiat verberantem, si non cædis, certe sermonis flagello, dicens : *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum.* Qui cum gravissimo licet dolore luctetur, non miserabilem se præbeat, sed ostendat tanquam in laterna lumen, et inter asperas procellas et gravissimos flatus, suam lucere, nec exstingui posse virtutem animi. » Sic olim suis in cruciatibus Vincentius tyrannum repercutiebat, dicens : « Videbis me plus posse dum torqueor, quam ipse dum torques. » Sic Apostoli in persecutionum tenebris clarius radiabant. De quorum virtute S. Bernardus, serm. 27 *in Cantica* : « Quomodo, inquit, stellæ in nocte lucent, in die latent; sic vera virtus, quæ sæpe in prosperis non apparet, eminet in adversis. »

S. Vincentius.

27. QUOD DICO VOBIS IN TENEBRIS, DICITE IN LUMINE; ET QUOD IN AURE AUDITIS (Syrus, *quod in aures vestras auditis*; Arabicus, *quod audistis auribus vestris*) PRÆDICATE SUPER TECTA. — In Judæa enim sunt tecta plana, ut in eis ambulare, cœnare, dormire atque ex iis velut ex alto suggestu concionari liceat. *q. d.* Quæ privatim vobis dico, hæc publice prædicate. Est catachresis; nam *in tenebris* et *in aure* idem est quod privatim et secreto; *in lumine* et *super tecta* idem est quod palam et publice coram omnibus. Ita S. Chrysostomus et S. Hieronymus qui triplicem affert sensum : primum, *q. d.* quod audistis in mysterio, hoc apertius prædicate; secundum, quod didicistis abscondite, hoc publice loquimini; tertium, quod in uno Judææ angulo vos docui, hoc in toto mundo libere et audacter evangelizate.

Vers. 27. *Luc.* XII, 3

Mystice : S. Augustinus, lib. *Quæst. in Matth.*, cap. II : « Quod dico in tenebris, id est in timore, inquit, hoc in lumine, id est in fiducia veritatis prædicate.

28. ET NOLITE TIMERE EOS, QUI OCCIDUNT CORPUS; ANIMAM AUTEM NON POSSUNT OCCIDERE : SED POTIUS TIMETE EUM, QUI POTEST ET ANIMAM ET CORPUS PERDERE IN GEHENNAM. — Arabicus, *in ignem gehennæ*. *q. d.* Nolite metu mortis quam vobis intentabunt persecutores, negare meam fidem, aut cessare ab ejus prædicatione vobis a

Vers. 28. *Luc.* XII, 4, 5.

me imperata, vel aliquid ea indignum committere, quia si id feceritis, incurretis mortem tum corporis, tum animæ longe atrociorem et diuturniorem, scilicet æternam in gehenna, ubi damnati moriuntur morte immortali, quia jugiter in tormentis mortiferis, quasi in morte vitali et vita moribunda vivunt et perdurant, juxta illud : « Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur, » *Isaiæ* LXVI, 24. Vere S. Chrysostomus, hom. 5 *ad Popul.* : « Gehennam, ait, continue timens, nunquam in gehennæ ignem decidet, continue castigatus hoc metu. »

Hæc Christi gnome proprie respicit rem necessariam et præceptam, scilicet jubet ut metu tyrannorum fidem Deo datam ejusque legem non violemus. Extendi tamen potest ad res consultas, non præceptas; sed tunc consilii est, non præcepti. Sic S. Clemens Pontifex eam extendit ad consilium virginitatis. Cum enim SS. Nereus et Achilleus, famuli S. Flaviæ Domitillæ, quæ jam desponsa erat Aureliano, consulis romani filio, persuasissent virginitatem, peterentque a S. Clemente ut illam velaret Deoque virginem consecraret, animose respondit Clemens : «Vobis, illi et mihi, ut video, paratur palma martyrii; sed quia Christus sanxit, ut non timeamus eos qui occidunt corpus, contemnamus hominem mortalem, ut auctori vitæ immortalis plane pleneque pareamus. » Consecravit ergo Domitillam virginem; quod audiens sponsus ejus Aurelianus, SS. Nereum et Achilleum varie tortos jussit plecti capite, S. Domitillam in Pontiam relegavit, quæ tandem martyrium per ignem obiit, ac demum S. Clemens in mare demersus eamdem palmam obtinuit. Ita hi quatuor gloriosæ fuere virginitatis victimæ. Fuit hic eorum actus heroicus : potuissent enim licite suadere Domitillæ ad evadendam persecutionem, ut nuberet Aureliano; sed vicit amor castitatis et Christi. Ita habent eorum Acta apud Surium die 12 maii.

Constantiæ SS. Clementis, Domitillæ, Nerei et Achillei.

Hac eadem Christi sententia S. Stephanus I, Pontifex et martyr, fideles ad constantiam in fide animavit sub Valeriano Imperatore, qui octavam persecutionem contra Christianos suscitavit, edicens, ut quisquis Christianum quempiam accusasset, ejus bona possideret et dignitates in exercitu quas posceret obtineret. Pavidos ergo Christianos S. Stephanus hac Christi gnome confirmavit, ut opes terrenas præ cœlestibus contemnerent et vitam pro Christo spe vitæ æternæ profunderent. Atque dicta factis stabilivit, suisque quasi dux ad martyrium præivit. Missam enim celebrans, audito satellitum strepitu, immotus et imperterritus perrexit : qua finita considens in sede, intrepide caput carnifici amputandum obtulit anno Domini 260. Ita habet ejus Vita apud Surium die 2 Augusti. Idem prorsus dixit et fecit S. Cornelius Pontifex et martyr anno Domini 255, die 14 septembris, ut patet ex epistola ejus *ad Lupicinum*.

Item S. Stephani Papæ.

IN GEHENNAM. — Hic gehennæ metus et vitæ æternæ spes acerrimus fuit stimulus Apostolis et martyribus ad generose superandum eculeos, ignes, leones omniaque tormenta, ut patet in Machabæis, II *Mach.*, cap. VII.

Metus gehennæ vincit eculeos.

Victor Uticensis, lib. III *Wandal. Persecut.*, narrat Dionysiam matronam, cum ab Arianis excelso loco tota nudaretur et virgis acerrime cæderetur, animose respondisse : « Ministri diaboli, quod ad opprobrium meum facere computatis, ipsa est laus mea. » Cumque videret unicum suum filiolum ad tormenta expallescentem, eum animavit recordatione gehennæ, nequando rex dicat ministris : « Mittite in tenebras exteriores, ubi erit fletus oculorum et stridor dentium. Illa desideranda vita, quæ semper habetur. » Talibus itaque filium solidans verbis velociter martyrem fecit. Hucusque Victor. Ibidem narrat Victorianum, Carthaginis proconsulem, a legatis regis Hunnerici sollicitatum ad Arianismum, respondisse : « Securus de Deo et Christo Domino meo, dico quæ regi dicatis. Subrigat ignibus, adigat bestiis, excruciet generibus omnium tormentorum, si consensero, frustra sum in Ecclesia Catholica baptizatus. Nam si hæc præsens vita sola fuisset, et aliam, quæ vere est, non speraremus æternam, nec ita fecissem ad modicum atque temporaliter gloriari, et ingratus existere, qui suam fidem mihi contulit creditori. » Ad quod tyrannus excitatus, quantorum temporum, et quantis eum afflixerit pœnis, humanus sermo non poterit explicare. Qui tripudians in Domino, feliciterque consummans, martyrialem coronam accepit. Hæc Victor. Sapienter S. Flavianus martyr apud Surium in fine februarii : « Corpus, ait, tormenta non sentit, cum animus in cœlo est, et Deo se tota mente devovit. » Et S. Ambrosius : « Sapiens, ait, non frangitur doloribus corporis, sed etiam in ærumnis beatus manet. »

Exemplum S. Dionysiæ.

Victoriani item proconsulis.

S. Flavianus.

29. NONNE DUO PASSERES ASSE VENEUNT, ET UNUS EX ILLIS NON CADET SUPER TERRAM SINE PATRE VESTRO. — « Asse, » Græce *assario*, quod vocabulum est romanum et diminutivum, *q. d.* Parvus assis, cujus meminit Varro, lib. I *De Analogia*. Fuit autem assarius dimidia pars assis, non illius veteris, qui erat libralis (as enim erat libra æris, auri, vel argenti), sed recentioris, qui erat semuncialis, cusus est lege Papyria, teste Plinio, libro XXXIII, capite III. Quare *assarius* erat quarta unciæ pars, quæ in nummo æreo exigui erat valoris et pretii, adeoque duo quatrini Romani ex ære (uti meis oculis vidi) ponderant fere quartam unciæ partem, imo eam plane adæquant duo quatrini cum medio, qui valent dimidium baiocum, id est quartam stuferi belgici partem, quam ipsi vocant *een oort*. Nam Julius sive regalis Hispanicus valet decem baiocos, id est quinque stuferos : baiocus enim est dimidius stuferus. Quare assarius est dimidius baiocus sive quarta stuferi pars. Porro, baiocus Romæ continet

Vers. 29. Luc. XII, 6. As quid?

quinque quatrinos. Porro, assarius dictus quoque est assis, ut vertit hic interpres, scilicet minor, sive dimidiatus : sic enim regales alii sunt duplices, alii simplices, et quasi dimidiati. Vatablus assem interpretatur quatuor denariolos, qui valent circiter duos quatrinos cum dimidio Romano (1). *Asse* ergo, id est vili et minimo pretio *veneunt*, id est venduntur, *duo passeres*. (Unde Euthymius *assarium* interpretatur *teruncio-lum*, vel *minimum obolum*). Hoc erat eorum pretium in Judæa tempore Christi. Ita Georgius Agricola, lib. II *De externis Ponderibus*.

NON CADET SUPER TERRAM, — id est non peribit, non morietur. Aves enim cum vivunt, in aere degunt et volant; sagittis vero confixæ, vel alia ratione morientes, in terram decidunt. « Sine Patre vestro, » id est sine providentia, cura, voluntate et decreto Patris vestri, *q. d.* Si Deus tantam habet passerculorum curam et providentiam, quantam habebit vestri? utpote qui proprie sit Pater vester, non passerculorum : vos enim ad similitudinem suam rationales formavit, et per Christum reformavit Christoque similes, sanctos et Apostolos effecit : quare non permittet vos lædi, vel occidi a persecutoribus, nisi ut per martyrium meliori, imo felicissima vita et corona vos donet.

Symbol. Symbolice S. Hilarius : « Duo passeres, ait, sunt corpus et anima, quæ quasi passeres nata sunt, ut pennis spiritualibus volent in cœlum; sed peccator ea asse, id est modica voluptate, vendit diabolo, ut descendant in tartara. »

Vers. 30. *Luc.* XII, 7, 21, 18. 30. VESTRI AUTEM CAPILLI (Syrus, *pili*; *capillus* enim dicitur quasi *capitis pilus*; nam et pili sunt in aliis membris) CAPITIS OMNES NUMERATI SUNT. — *q. d.* Deus ab æterno, non tantum membrorum, sed et capillorum vestrorum numerum statuit et decrevit : quare illum exacte novit, et capillos sub numero hoc diligenter custodit, ne vel unus pereat sine peculiari ejus providentia, ut ait Lucas : quæ enim alicui numerata et sub certo numero commendata sunt, hæc ille exacte custodit, ne vel unum depereat, sed eodem numero conservet, ut eodem suo tempore restituat. Ita facit Deus nobis in capillis.

Capilli sunt electi et cogitationes. Allegorice : « Capilli Christi primo sunt omnes electi et salvandi, » ait S. Hieronymus, hi enim Christum ornant, sicut capilli caput. Tropologice : capilli sunt omnes cogitationes, locutiones et actiones fidelium et sanctorum : ita S. Cyrillus, lib. VIII *in Levit*. Rursum capilli sunt minutissimæ cogitationes et intentiones Sanctorum, quas Deus exacte novit, custodit, animat, dirigit, perficit et præmiat. Ita Damascenus in *Historia Barlaam et Josaphat*, cap. IX.

(1) Romæ nunc unus *scudo* (Gall. 5 francs 30 centimes) continet 100 baiocos (*baiocchi*); ergo assis major, qui est dimidia pars baioci, valebat fere 0,026, et assis minor seu *assarius*, de quo hic agitur, 0,013.

31. NOLITE ERGO TIMERE, MULTIS PASSERIBUS MELIORES (Syrus, *præstantiores*) ESTIS (Græce διαφέρετε, id est præstatis, antecellitis, excellitis) VOS. — *q. d.* Si Deus passerum habet curam, ergo multo magis vestri; quare in ejus paterno providentiæ sinu securi conquiescite, in quavis persecutione et tribulatione : ipse enim ab omni vos liberabit vel eripiendo, vel martyrio in morte laureando et in cœlum transferendo, ubi non erit amplius labor aut dolor. Vers. 31. *Luc.* XII, 7.

Porro, si passeres, qui ob garritum, et quia domos conspurcant triticumque furantur, a domibus fugantur et ob carnes quæruntur ad necem, incurii tamen vivunt sine vitæ cura, eamque Deo resignant, idque ex solo naturæ instinctu, cum Dei providentiam non cognoscant; quanto magis vos, qui eamdem et ratione cognoscitis, et fide creditis, et experientia quotidie sentitis, imo quasi manibus palpatis, eidem vos totos fidenter committere debetis; vos, inquam, qui ejus causam agitis, ejusque fidem et cultum propagatis! Horum enim, si ullorum, Deus curam habet quam maximam.

32. OMNIS ERGO QUI CONFITEBITUR (ab hac voce olim *martyres* vocati sunt *confessores*) ME CORAM HOMINIBUS, CONFITEBOR ET EGO EUM CORAM PATRE MEO, QUI IN COELIS EST. — « Confitebitur me, » Græce ἐν ἐμοὶ, id est *in me*. Et mox : « Confitebor et ego eum, » Græce ἐν αὐτῷ, id est *in eo*, id est eum, et sic legit Tertullianus in *Scorpiaco*, cap. IX. Sic quoque habet Lucas, XII, 5. In Græco est Hebraismus; Hebræi enim verba contactus, sive spiritualis et mentalis (qualis est confiteri et profiteri aliquem), construunt cum præpositione ב, id est *in*, dicuntque הודה בי *hoda bi*, id est confessus est in me, id est confessus est me, ut patet ex antithesi quam subjicit : « Qui autem negaverit me, negabo et ego eum. » Aliter Maldonatus : *Confitebitur*, inquit, id est gloriabitur *in me*, ut respondeat Hebr. התודה *hitvadde*, quod cum sit *hitpael* significat actionem in agentem reflexam, puta confiteri in seipso, hoc est gloriari. Denique τὸ *in me* habet emphasim, multaque notat. Vers. 32. *Luc.* XII, 8.

Sensus enim est, *q. d.* Omnis qui coram tyrannis de fide interrogatus, ingenue, libere et constanter professus fuerit se credere in me, quasi in Messiam, Dei Filium, Salvatorem orbis, seque mihi meæque doctrinæ mordicus adhærere, ac pro ea tuenda velle mortem oppetere; itaque me, meumque nomen et religionem palam honorarit et celebrarit, hunc pariter ego coram Deo, Angelis et hominibus profitebor esse meum discipulum, confessorem et martyrem, ac ut talem honorabo et celebrabo, atque martyrii laurea coronabo. Hoc est, quod ait Apostolus, *Rom.* X : « Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. » Unde S. Basilius, hom. *De Quadraginta martyribus*, narrans eos unanimi voce coram præside professos se esse Christianos, exclamat :

« O beatas linguas, quæ sacram illam vocem emiserunt, quam aer quidem excipiens sacer est factus, Angeli audientes plauserunt, diabolus vero cum dæmonibus magnam accepit plagam, Dominus postremo in cœlo descripsit. »

Martyrii excellentia. Martyrium ergo est confessio Christi et professio Christianismi usque ad equuleos et necem violentam, ideoque est summus honor et amor Christi. Unde Apostoli virique Apostolici ardentissime desiderarunt martyrium. Ignatius martyr. S. Ignatius, epist. *ad Rom.* : « Amor meus, ait, crucifixus est : non est in me ignis mundanæ, sed cœlestis materiæ, et aqua viva, quæ intus dicit : Veni ad Patrem. » Idem : « Pulchrum est a mundo occidere ad Deum, ut ad ipsum exoriar. » S. Basilius, hom. 19 *in S. Gordium martyrem* : « Martyres, ait, cœlestem gloriam violenta immaturaque morte præveniunt; velociter ex hac vita, quæ potius est interitus longus dicenda, brevi quidem labore commigrare contendunt; supremum ætatis finem inutilem, sterilem, infructuosum, stultum, vanum expectare fastidiunt. » Mortem ergo non vocant mortem, sed, ut ait S. Sophia ad Anastasiam filiam, S. Sophiæ. apud Surium die 28 octobris, « Bonum ex malo mundo discessum, lætitiam, gaudium, voluptatem, splendorem, pulchritudinem, lucem longe ac luce dulciorem et pulchriorem. » S. Antonii. S. Antonius teste S. Athanasio, cum futuri martyres in persecutione Maximiani ducerentur Alexandriam, spe martyrii proripiens se e monasterio, sequensque futuras Christi victimas : « Pergamus, ait, ad gloriosos fratrum triumphos, ut et ipsi congrediamur. » S. Dionysii Areopagitæ. S. Dionysius Areopagita, surrogato sibi Athenis episcopo, martyrii desiderio Romam adiit, inde Gallias, ut cum Apostolis martyr occumberet : unde gloriosum pro Christo agonem fortiter obiit juxta Parisios.

Tertullianus *Apologeticum* pro Christo et Christianis ita concludit : « Sed hoc agite, boni præsides, meliores multo apud populum, si illis Christianos immolaveritis. Cruciate, torquete, damnate, atterite nos, probatio est enim innocentiæ nostræ iniquitas vestra. Ideo nos hæc pati Deus patitur, nam et proxime ad lenonem damnando Christianam, potius quam ad leonem, confessi estis labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni morte reputari, nec quidquam tamen proficit exquisitior quæque crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ; plures efficimur, quoties metimur a vobis : semen est sanguis Christianorum. » Et paucis interjectis : « Quis non, ubi requisivit, accedit? ubi accessit, pati exoptat, ut totam Dei gratiam redimat, ut omnem veniam ab eo compensatione sanguinis sui expediat? Omnia enim huic operi delicta donantur. Inde est quod ibidem sententiis vestris gratias agimus, ut est æmulatio divinæ rei et humanæ : cum damnamur a vobis, a Deo absolvimur. »

Idem Tertullianus, contra Gnosticos docentes posse in tormentis Christum ore negari, modo ejus fides corde retineatur (idem postea docuerunt Priscillianistæ, quorum tessera erat :

Jura, perjura, secretum prodere noli),

scripsit *Scorpiacum*, id est pharmacum contra Scorpios, puta Gnosticos, quo toto agit *De Bono martyrii*. Tertullianum quasi magistrum de more secutus S. Cyprianus, mire extollit martyres et martyrium, *Exhortat. ad Mart.* : « Martyrii, ait, inæstimabilis gloria, infinita mensura, immaculata victoria, inæstimabilis titulus, triumphus immensus. » Elogia martyrii. Idem, ibidem et in epist. *ad Martyres*, inter alia his eos elogiis sparsim ornat : « Martyr efficitur collega passionis Christi. Martyres præstant magisteria morum, confessores initia virtutum. Martyres cum Christo futuri judices. Martyres regnum cœlorum sine cunctatione obtinent. Martyres fructum centenarium percipiunt. Martyrum triumphus gloriosus. Martyrum fides et fortitudo inexpugnabilis. Martyrum corona eo sublimior quo longior. Martyrum oratio meretur a Deo exaudiri. Martyrum triumphis lætatur Ecclesia. Martyrum prærogativa possunt lapsi apud Deum juvari. Martyrum memoria, passiones et dies anniversaria sacrificiis in Ecclesia celebrari solita. Martyribus patent cœli tempore persecutionum. Martyrium est in Dei dignatione, non in hominis potestate. Martyrium jam libenter appetunt, qui mortem contemnere discunt. Martyrium per baptisma sanguinis omnium excellentissimum. Martyrii initium ab Abel. Martyrii subeundi adjutor, testis et probator Christus. Martyrio statim patet ingressus ad regnum cœlorum. »

Christus martyrum Antesignanus. Denique antesignanus, princeps et dux martyrum est Christus. Hac de causa primi Antistites et Patres (quod et invitus fatebatur Julianus Apostata) « omnes ad martyrium quasi apes ad alvearium volabant, » ait S. Chrysostomus, orat. *in Juvent. et Maxim. mart.* tom. III, in fine. Martyrii avidissimi : S. Hubertus. S. Hubertus, S. Lamberto martyri in Leodiensi episcopatu succedens, ingemiscebat quod et eidem in martyrio non succederet : « O me infelicem, inquit, cujus peccata se in tantam sustulere congeriem, ut non idoneus dignusque possim reperiri consortio tanti viri, martyrii triumphum subeuntis, palmamque martyrii invadentis! » Ita habet Vita ejus apud Surium die 5 novembris. S. Dominicus. S. Dominicus vix instituto a se Ordine Prædicatorum, cupiditate martyrii ad Saracenos profectus est, anno Domini 1217. S. Franciscus. S. Franciscus ad martyrium ita anhelabat, ut teste S. Bonaventura, cap. IX Vitæ ejus, ter in Orientem ejus potiundi spe sit profectus : *primo*, in Syriam, anno sexto conversionis suæ; *secundo*, anno septimo ab instituto Minorum Ordine, in Africam ad regem Marochi; *tertio*, in Terram Sanctam ad Sulthanum Babyloniæ, sed irrito semper conatu, Deo nimirum ipsum ad nobilius sacrorum Christi stigmatum martyrium destinante.

Plura de martyrio annotavi *Osee*, cap. XI, in fine capitis. Vide Victorem Uticensem, lib. III, III *Wandal. Persecut.*, ubi inter alia narrat ab Hunnerico rege Ariano plurimos orthodoxos, quasi agmina locustarum, compactos fuisse in angustum carcerem, ubi locus non erat secedendi; quare omnia stercoribus et urina scatebant, ut ille tunc fœtor et horror universa pœnarum genera superaret; et tamen martyres hymnum cum exultatione Domino decantabant : « Hæc est gloria omnibus sanctis ejus. »

Martyrum agmen.

Vers. 33. *Luc.* IX, 26; XII, 12, 9. *Marc.* VIII, 38.

33. QUI AUTEM NEGAVERIT ME CORAM HOMINIBUS, NEGABO (Syrus *abnegabo*) ET EGO EUM CORAM PATRE MEO, QUI IN COELIS EST. — Subjicit hoc Christus, ut qui non movetur magnifica promissione, percellatur terribili comminatione, quod sicut Christus confitebitur confitentem, ita negabit negantem se, dicens : « Nunquam novi vos, discedite a me, qui operamini iniquitatem, » *Matth.* VII, 23; hoc est, ite ad Luciferum, cui servistis, in gehennam. *Matth.* XXV, 12 et sequent.

Vers. 34. *Luc.* XII, 51.

34. NOLITE ARBITRARI, QUIA (quod) PACEM VENERIM MITTERE IN TERRAM : NON VENI PACEM MITTERE, SED GLADIUM. — « Pacem, » scilicet terrenam et mundanam; nam pacem spiritualem mentis et pacem unionis fidelium inter se, ac cum Deo et Angelis ejus, quæ ducit ad pacem et felicitatem æternam in cœlis, Christum allaturum prædixit et promisit, Isaias, IX, 6 et 7, et LXV, 25; et hanc Angeli, Christo nato, hominibus nuntiarunt, *Luc.*, cap. II, vers. 14.

SED GLADIUM, — id est « separationem, » ut habet Lucas, cap. XII, vers. 51, et discordiam in fide et religione, scilicet fideles meos Christianos proprie per fidem separem ab infidelibus; hi vero inde et occasione accepta se separent a fidelibus infideli odio, eosque libertate, bonis et vita mulctent; et hoc posterius maxime intendit hic Christus, idque optime respondet Michææ, cap. VII, vers. 6, ex quo hæc sumpsit Christus. Ita S. Augustinus, lib. I *Retract.*, cap. XIX; et alibi, imo sic explicat Lucas, cap. XII, vers. 51, et patet ex sequentibus; sequitur enim :

Vers. 35.

35. VENI ENIM SEPARARE (Syrus, ut *faciam dissidere*) HOMINEM ADVERSUS PATREM SUUM, ET FILIAM ADVERSUS MATREM SUAM, ET NURUM ADVERSUS SOCRUM SUAM :

Vers. 36. *Luc.* XII, 53.

36. ET INIMICI HOMINIS, DOMESTICI EJUS. — Syrus : *et inimicos habebit vir filios domus ipsius.* Quia, ut ait S. Chrysostomus, hom. 2 *Contra Judæos*, eveniet ut in eadem domo unus sit fidelis credatque in Christum, alter maneat infidelis, ac pater velit filium a fide retrahere ad pristinam impietatem. Hoc prædicens, ait : « Veni separare, » etc. *q. d.* Adeo vincet potestas Evangelii, ut filii quoque contemnant parentes suos, filiæ matres suas, et parentes liberos, imo et animam (vitam) et omnia pro pietate exponant. Hæc Chrysostomus. Porro alludit, imo citat Christus Michææ cap. VII, vers. 6. Putant nonnulli Christum alio sensu et causa abuti verbis Michææ, sed respondeo Michæam ad litteram loqui de calamitate obsidionis impiæ Jerusalem per Chaldæos, uti docet ibidem S. Hieronymus, qua ejus incolæ adeo gladio, fame, peste vexati et afflicti fuere, ut etiam frater fratri, filius parenti, uxor marito panem, domum, arcem eriperet et præriperet, ut sibi uni consuleret.

Alludit Christus ad Michææ VII.

Allegorice autem hæc Judæorum pugna significat discordiam et pugnam infidelium, etiam parentum, fratrum, conjugum, contra fideles Judæos et Gentes tempore Christi, maxime quando propter eos periculum famæ, bonorum et honorum, vel etiam vitæ incurrebant : tunc enim fratres, filii cæterique domestici fiebant inimici fratrum et parentum fidelium, et hoc sensu allegorico verba Michææ citat hic Christus; nec enim necesse est in allegoria vel parabola omnia omnino adaptare. Vide dicta *Michæ.*, cap. VII, vers. 6.

37. QUI AMAT PATREM AUT MATREM PLUS QUAM ME, NON EST ME DIGNUS : ET QUI AMAT FILIUM AUT FILIAM SUPER ME, NON EST ME DIGNUS. — Scilicet, non est dignus qui me habeat Dominum et magistrum, non est dignus meo nomine, consortio, gratia, regno cæterisque promissis meis. *Luc.*, cap. XIV, vers. 26 : « Non potest meus esse discipulus, » non est dignus me præceptore. Ratio est quia Christus, utpote Deus, Dominus, Salvator et Redemptor noster, longe præferendus et parentibus et filiis : quare qui illis eum postponit, ut propter eos a fide vel lege Christi desciscat, hic indigne tractat Christum eique summam ignominiam irrogat; quare indignum se facit ut in Christi familia et schola recenseatur. Ita S. Hieronymus et alii. Ita S. Saturus, cum ei minaretur Hunnericus rex, ni Arianus fieret, se uxorem ejus camelario in conjugium traditurum, cumque uxor id horrescens, obsecraret Saturum ut regi consentiret, ipse quasi alter Job respondit : « Tanquam una ex insipientibus mulieribus loqueris. Formidarem, mulier, si sola esset hujus vitæ amara dulcedo : artificio, conjux, diaboli ministraris. Si diligeres maritum, nunquam ad secundam mortem attraheres proprium virum. Distrahant filios, separent uxorem, auferant substantiam, mei Domini ego securus de promissis, verba tenebo : *Si quis non dimiserit uxorem, filios, agros aut domum, meus non poterit esse discipulus.* » Ita Victor Uticensis, lib. I *Wandal. Persec.* Idem, lib. III : « Matrona, ait, nomine Victoria, dum in conspectu vulgi continuato suspendio cremaretur, a marito jam perdito, filiis præsentibus, taliter rogabatur : Quid pateris, conjux? Si me despicis, vel horum, quos genuisti, miserere, impia, parvulorum. Quare oblivisceris uteri tui, et pro nihilo ducis, quos cum gemitu peperisti? Ubi sunt fœdera conjugalis amoris? Ubi societatis vincula, quæ inter nos dudum honestatis jure tabulæ conscriptæ fuerunt? Respice, quæso, filios ac maritum, et regiæ jussionis implere festina præceptum, ut et im-

Vers. 37. *Luc.* XIV, 26.

S. Saturi heroica fortitudo.

Victoriæ matronæ magnanimitas.

minentia adhuc tormenta lucreris, simul et mihi doneris et liberis nostris. Sed illa nec filiorum fletus, nec serpentis audiens blandimenta, affectum multo altius elevans a terra, mundum cum suis desideriis contemnebat. »

Vers. 38. *Inf.* XVI, 14; *Luc.* XIV, 27. 38. ET QUI NON ACCIPIT (de manu Domini in humeros suos, ut instar Christi eam bajulet et æquo animo ferat) CRUCEM SUAM, ET SEQUITUR ME, NON EST ME DIGNUS. — « Crucem, » ut scilicet paratus sit pro Christo ferre opprobria, verbera, carceres et mortem etiam durissimam et ignominiosissimam, qualis est mors crucis, quam Christus pro nobis sustinere dignatus est; quia, ut ait S. Chrysostomus in persona Christi, sicut ego summam vobis atttuli beatitudinem, sic singularem obedientiam et affectionem a vobis postulo, imo reposco, ut in mea acie sitis leones. Alludit Christus ab bajulationem suæ crucis futuræ; omnino enim par est et justum, ut post Christum crucem pro nobis bajulantem, nos quoque crucem nostram ejus amore et reverentia bujulantes sequamur, et tendamus in cœlum. Hunc esse genuinum litteræ sensum patet ex sequentibus. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et alii. Potest tamen generatim per *crucem* hic accipi omnis tribulatio a Deo immissa. Crux enim a cruciatu dicitur, ait S. Gregorius; hæc Christianis Christi ducis sui amore et exemplo fortiter ferenda est.

Crux Christi ferenda.

Mystice : crux est mortificatio. Ita S. Gregorius, hom. 33 *in Evang.*, Beda et alii. Audi Euthymium : « Crucem, inquit, vocat Christus mortem ad ea quæ mundi sunt, quia mortis instrumentum erat crux. Oportet enim eum qui Christum sequitur, mortuum esse ad mundanas voluptates.» Audi et Glossam : « Crux duobus modis portatur, vel cum per abstinentiam corpus afficitur, vel cum per compassionem proximi animus affligitur : peccata proximorum frixorium sunt sanctorum.»

Simili modo S. Hilarius et alii hæc accipiunt de cruce et martyrio spirituali, qua quis carnem, concupiscentiam et vitia crucifigit et a se resecat. Idem dico de sententia proxime sequenti. Addit S. Chrysostomus Christum meminisse crucis, ut sensim ad crucem et passionem suam animos discipulorum præparet.

Denique S. Hieronymus : « In alio Evangelio, inquit, scribitur : *Qui non accipit crucem suam quotidie*, ne semel putemus ardorem fidei posse sufficere; semper crux portanda est, ut semper nos Christum amare doceamur. »

Vers. 39. *Inf.* XVI, 25; *Luc.* XXVII, 33; *Joan.* XII, 25. 39. QUI INVENIT ANIMAM SUAM, PERDET ILLAM; ET QUI PERDIDERIT ANIMAM SUAM PROPTER ME, INVENIET EAM. — Tὸ *invenit* est præteritum, non præsens. Græce enim est ὁ εὑρών. Sensus est, *q. d.* Qui animam, id est animæ et vitæ suæ salutem corporalem et temporalem (ne sit amphibologia cum sequenti) in periculo mortis ob fidem meam apud tyrannos constitutam, per fidei et mei nominis negationem (hoc enim supplendum esse patet ex sequenti antithesi) *invenit*, id est acquisivit et lucratus est, is perdet animam, id est animæ suæ salutem æternam, quæ sola vera est salus, ibitque in gehennam. Et e contrario, qui perdiderit præsentem animæ vitam ob professionem mei nominis et fidei, ut pro ea mortem oppetat et martyrium; hic inveniet vitam, salutem, felicitatem et gloriam animæ æternam. Ita Theophylactus et alii. Simile est cap. XVI, vers. 25, et *Luc.*, cap. XVII, vers. 33. Ita et Tertullianus, in *Scorpiaco*, cap. XI : « Animam, ait, ille invenit, qui negarit Christum lucrifaciendo vitam; sed perdet in gehennam, qui se putat in negando lucrifacere eam. Perdet autem eam ad præsens, qui confessus occiditur, sed inventurus eam in vitam æternam. »

Qui ergo indulget animæ suæ, perdit eam; qui mortificat, salvat. Vide hic paradoxon : vita hic sita est in morte, et mors in vita. Si enim pro Christo morieris, vives; sin Christum neges, ut vivas, morieris in æternum. Unde Tertullianus, in *Scorpiaco*, cap. V : « Voluit, ait, Deus mortem dissolvere, tormentis tormenta discutere, vitam auferendo conferre, carnem lædendo juvare, animam eripiendo servare. » Quare non potes melicre usu vitam expendere, quam si eam pro Christo prodigas, « nam pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus,» *Psal.* CXV. « Pretiosa, ait S. Cyprianus, *epist.* 11, mors hæc est quæ emit immortalitatem pretio sanguinis, » juxta illud *Sapient.* III : « Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est.»

Vita in morte et mors in vita.

Nota : Heb. מצא *matsa*, id est *invenit*, subinde significat, « acquisivit, nactus est, comprehendit, assecutus est,» uti vertunt Septuaginta, *Job*, cap. III, 22; et Noster, I *Reg.* XXXI, vers. 3. Pari modo Græcum εὑρίσκω, id est invenio, sæpe idem est quod impetro, obtineo, eruo, libero, assequor, comparo. Et latinum *invenire* est quasi in aliquid venire, aliquid acquirere et adipisci, ait Donatus. Sic Cicero, *Philip.* I, ait : « Qui propter hæsitantiam linguæ stuporemque cordis cognitionem ex contumelia invenit, » id est acquisivit. Plinius, in *Præfat.* : « Inde nomen divinum invenit, » id est adeptus est. Sic dicitur quis invenire laudem, mortem, famam, id est acquirere. Sic, *Luc.* I, ait Gabriel B. Virgini : « Invenisti gratiam apud Deum,» id est venisti in gratiam Dei, ejus gratiam inivisti, ejus amorem nacta et adepta es. Sic Apostolus, *Rom.* cap. IV, vers. 1 : « Quid ergo dicemus invenisse, » id est assecutum esse « Abraham Patrem nostrum ? » *Genes.* XXVI, 12, dicitur : « Sevit Isaac in terra illa et invenit, » id est acquisivit « in ipso anno centuplum. » Ratio est, quia quod quis in fundo suo natum invenit, hoc sibi acquirit. Sic hic, « qui invenit animam, » id est qui vitam suam in persecutione mortis periculo expositam et quasi perditam lucratur, acquirit et quasi de novo facit ad se venire; negando Christum, hic « perdet eam » in altera et beata vita. Res enim perdita si inveniatur, æstimatur quasi de

Invenio pro acquiro.

novo acquisita. Est catachresis. Qui enim vitam, quam tyrannus petit, negando fidem conservat, hic eam quasi invenisse et de novo adeptus videtur.

Invenio pro quæro. Rursum מצא *matsa*, id est *invenit*, subinde significat *quæsivit* per metalepsin, quia presse non invenitur, nisi quod quæsitum est. Sic sensus est, *qui invenit*, id est qui quærit vitam suam conservare, et quærendo acquirit ac conservat. Sic Jonathas ait famulo : « Vade, et affer mihi sagittas, » ubi in Hebr. *matsa*, hoc est *vade et inveni*, id est quære mihi sagittas, I *Reg*. XX, 21.

Notat vim et potentiam. Ad hæc *matsa* subinde notat libertatem, sufficientiam, copiam, facultatem, potentiam, ut *Psal*. XX, 9 : « Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis, » id est sufficiat, potentior sit et fortior inimicis tuis. Sic hic invenire animam, est acquirere animæ, id est vitæ libertatem rerumque copiam et potentiam per negationem fidei : hæc enim reges et tyranni negantibus Christum promittebant.

Vers. 40. *Joan*. XIII, 20. 40. QUI RECIPIT VOS, ME RECIPIT; ET QUI ME RECIPIT, RECIPIT EUM QUI ME MISIT. — Qui enim recipit legatum, in legato recipit regem qui eum legavit, ut per eum loquatur et agat. Apostoli autem sunt legati Christi, et Christus Dei : qui ergo eos recipit, Christum in iis recipit, et in Christo ipsum Deum, juxta illud Pauli : « Pro Christo legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos. » II *Cor*. VI. Ita fecerunt Galatæ Paulo : « Testimonium, ait ipse ad eos, cap. IV, vobis perhibeo, quia, si fieri posset, oculos vestros eruissetis et dedissetis mihi. » Et rursum : « Non me respuistis, sed sicut Angelum Dei excepistis, sicut Christum Jesum. » Proponit Christus hic præmia recipientibus Apostolos, ut Apostolis in paupertate, quam eis præcipit, v. g. prædicantibus, consulat in eaque confirmet, utque hospites ad eos libenter excipiendum invitet.

Vers. 41. 41. QUI RECIPIT PROPHETAM IN NOMINE PROPHETÆ, MERCEDEM PROPHETÆ ACCIPIET; ET QUI RECIPIT JUSTUM IN NOMINE JUSTI, MERCEDEM JUSTI ACCIPIET. — « Prophetam, » id est doctorem et prædicatorem Evangelii, quales erant Apostoli. Olim enim Prophetarum munus erat, non solum prædicere futura, sed et populum docere ac prædicare legem ac verbum Dei. « In nomine Prophetæ, » id est quia propheta, id est doctor et prædicator Christi. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Beda. Vide cap. VII, 15

Merces Prophetæ quid? Primo. MERCEDEM PROPHETÆ ACCIPIET. — *Primo*, aliqui sic explicant, *q. d.* Mercedem a Propheta accipiet, eamque hospitio et hospitalitate longe majorem, quia a propheta, id est prædicatore recipiet fidem et gratiam Christi, item orationes ejus apud Deum pro suo hospite.

ecundo. *Secundo*, Euthymius : « Mercedem Prophetæ accipiet, » hoc est, inquit, erit prophetæ et prædicatori æqualis in præmio, et æqualibus cum eo honoribus dignus habebitur. Hoc subinde verum est, cum scilicet hospes tanta charitate recipit prædicatorem, quanta ipse prædicat, eique magno fervore cooperatur et causa est, ut plurimos convertat. Mensuræ enim charitatis respondet mensura gloriæ cœlestis et beatitudinis essentialis. Quantum enim quis amat Deum, tanta visione Dei beabitur. Gradus enim visionis et gloriæ correspondent et commensurantur gradibus charitatis. Alias verum non est : plus enim est prædicare Christum, ac proinde majoris meriti et præmii, quam sit prædicatorem hospitio excipere.

Tertio et genuine, « mercedem Prophetæ accipiet, » quia sicut cooperatur prophetæ eumque juvat, quia Propheta et prædicator est, ita particeps erit laboris, meriti et præmii prophetæ non æqualiter, sed proportionaliter, scilicet, secundum proportionem cooperationis et charitatis, qua prædicanti cooperatur. Sic enim jure communi receptatores latronum et furum simili cum iis pœna plectuntur, licet non æquali. Qui enim alienæ virtuti, vel crimini cooperatur, illius alieni operis naturam et meritum, indeque præmium vel supplicium in se trahit. Sic explicat S. Chrysostomus : « Mercedem Prophetæ accipiet illam, inquit, quam decens est ut is capiat, qui Prophetam recipit; » alii : « Particeps erit mercedis Prophetis promissæ. » Simile dat S. Gregorius, hom. 20 *in Evang.* : « Quia, inquit, et si ulmus fructum non habet, uvam tamen cum fructibus portans, hæc sua efficit, quæ bene sustentat aliena. » Sic enim hospes, per Prophetam quem recipit, prophetat et prædicat, ideoque Prophetæ meritum et præmium percipit. Tertio. Genuine.

Huc facit vetus militiæ lex : « Æqua pars erit descendentis ad prælium et remanentis ad sarcinas, et similiter divident hostium spolia, » I *Reg*. XXX, 24. Mercedem ergo Prophetæ, id est prophetiæ, sive prædicationis recipiet, quia eam adjuvit et promovit; sine eo enim prædicator (utpote carens victu) prædicare non potuisset.

Denique per « mercedem Prophetæ » nonnulli accipiunt donum prophetiæ, quod Abdiam prophetam meruisse censet S. Hieronymus, *in Abdiam*, eo quod ipse Prophetas in persecutione Jezabelis pane et aqua sustentasset : « Hic, inquit, quia centum Prophetas aluerat, accepit gratiam prophetalem, et de duce exercitus fit dux Ecclesiæ. Tunc in Samaria parvum gregem paverat; nunc in toto orbe Christi pascit Ecclesias. » Censet enim ipse Abdiam, qui Prophetas sub Achab latitantes aluit, III *Reg*. XVIII, 13, eumdem esse cum Abdia, qui quartus est inter minores Prophetas. Idem censent S. Epiphanius, S. Dorotheus, S. Isidorus et alii, etsi verius sit alium fuisse ab eo, uti ostendi proœmio *in Abdiam*. Simili modo SS. Marius et Martha cum filiis, aliique plures, martyrium adepti sunt, eo quod martyres visitassent et aluissent in carcere, de quo mox plura.

Ex hac sententia colligit S. Ignatius, epist. *ad*

Smyrnenses, eum qui recipit martyrem mercedem martyris recepturum : « Nimirum, inquit, qui honorat vinctum Jesu Christi, martyrum mercedem accipiet. » Hinc in historiis martyrum legimus multos fideles, qui martyres visebant, vel alebant, vel confortabant, vel sepeliebant, vel quovis alio modo fovebant, hoc ipso martyrium meritos, et reipsa martyres evasisse, ut patet in S. Vitale martyre, patre SS. Gervasii et Protasii, qui confortans S. Ursicinum in morte et martyrio nutantem, captus et martyrio affectus est. Idem contigit S. Sebastiano confortanti SS. Marcum et Marcellianum, et SS. Mario et Marthæ cum duobus filiis visitantibus et adjuvantibus martyres Romæ in carcere detentos, et plurimis aliis.

Martyrum hospites fiunt martyres.

QUI RECIPIT JUSTUM IN NOMINE JUSTI (quia justus est) MERCEDEM JUSTI RECIPIET — eo modo, quo jam dixi de Propheta; imo si sit in peccato, gratiam pœnitendi obtinebit fietque justus. Id enim sæpe Sancti suis hospitibus verbo et exemplo persuadent, ac oratione apud Deum impetrant. Ita S. Franciscus Celani a milite hospitio exceptus, prædixit illi instantem mortem, confessionem persuasit, et apud Deum impetravit gratiam et salutem æternam; nam miles illico confessus, initio refectionis expiravit. Vide S. Bonaventuram in Vita ejus, cap. XI, et Wading. in *Annal. Minor.* anno Christi 1225, num. 10.

S. Franciscus mortem instantem militi suo hospiti prædicit.

Vers. 42. *Mar.* IX, 41.

42. ET QUICUMQUE POTUM DEDERIT UNI EX MINIMIS ISTIS CALICEM AQUÆ FRIGIDÆ, TANTUM IN NOMINE DISCIPULI; AMEN DICO VOBIS, NON PERDET MERCEDEM SUAM. — « Aquæ frigidæ, » quæ res vilissima, estque pauperrimorum : « ne, ut ait S. Hieronymus, in calida quis sumptum lignorum causari possit, » nec in calice magnitudinem vasis, non enim dicit congium, nec amphoram, sed calicem, sive cyathum : quis enim adeo debilis, vel pauper est, qui cyathum aquæ dare, aut ferre nequeat? Et S. Augustinus, serm. 62 *De Tempore* : « Quis erit, inquit, qui se possit excusare, cum etiam pro calice aquæ frigidæ mercedem se Dominus redditurum promiserit? Et quare frigidæ dixit? Ne forte se posset aliquis pauper de lignorum penuria excusare, aut certe dicere se vasculum, ubi aquam calefaceret, non habere. »

Calix aquæ frigidæ remuneratur.

IN NOMINE DISCIPULI, — id est quia meus discipulus est; quia mihi meæque doctrinæ adhæret; quia in me credit; quia fidelis est Christianus, hoc est in honorem meum, meique intuitu et respectu. Hic enim Christi intuitus intentionem dantis ipsumque opus rectificat, nobilitat et exaltat, ut Christo factum videatur, quod Christiano collatum est, adeoque Christus sibi factum æstimet, et tale magna mercede remuneret. Si enim alio intuitu idem opus facias, v. g. quia tuus servus, cognatus, vel amicus est, parvi vel nullius apud Deum erit pretii et meriti : hæc enim est eleemosyna actusque misericordiæ naturalis, prior vero est actus misericordiæ supernaturalis. Ita Suarez et Theologi. Audi Suarez, lib. II *De Necessitat. gratiæ*, cap. XVI, 10 : « Hisce Christi verbis insinuatur, quod opus misericordiæ, si fiat homini solum, quia homo est, sit ordinis naturalis ; si vero fiat, quia fidelis est, et civis Sanctorum ac domesticus Dei, sit opus misericordiæ superioris ordinis, sive supernaturalis. »

Exemplum illustre est in Vita (extat apud Surium die 28 octobris) S. Anastasiæ virginis et martyris. Hæc enim, cum ei lingua præscinderetur et dentes evellerentur, viribus deficiens sitiensque poposcit aquam. Illam ei præbuit Cyrillus quidam, qui poculo aquæ frigidæ emit coronam martyrii. Cum enim Probus præses intellexisset id ab eo quasi Christiano factum Christianæ, morte et martyrio eum affecit.

Et martyrio compensatur.

Ex hac Christi sententia nonnulli Theologi cum Suarez probabiliter colligunt gratiam in justo augeri per actus remissiores, ut si justus, v. g., habeat gradus gratiæ intensos ut octo, eliciat autem actum eleemosynæ, dando, v. g., calicem aquæ frigidæ pauperi actu remisso ut tria, hoc tamen actu ipsum promeriturum augmentum gratiæ habitualis intensæ ut octo, ut additis tribus gradibus, intensa, vel extensa sit ut undecim.

Gratia crescit per actus remissiores.

Probatur *primo*, quia recipere Prophetam est facile et obvium, perinde ac recipere pauperem vel hospitem; hic tamen, licet jam justus et sanctus, recipiet mercedem Prophetæ, quæ est gloria æterna, scilicet certos gradus visionis beatificæ, ac proinde recipiet prius in hac vita gradus gratiæ illi respondentes, gradus enim gloriæ respondent gradibus gratiæ. Ponamus ergo eum habuisse gradus gratiæ octo : jam per hoc opus intensum tantum ut tria, accedent ei alii tres gradus gratiæ; ergo minus remissum opus auget gratiam intensiorem.

Prob. Primo.

Secundo, dare calicem aquæ frigidæ est opus minimum et facillimum, ac proinde communiter remissa intensione fit : nam dare, v. g., aureos decem vel viginti, longe majus est et difficilius; ac proinde requirit majorem conatum et intensionem voluntatis; et tamen illud, licet minimum, habet mercedem, ut ait hic Christus, scilicet, certos gradus gloriæ, et consequenter totidem gradus gratiæ ei respondentes. Justus ergo, qui sæpe actus charitatis intensiores elicuit, et per eos habitum gratiæ accepit intensum ut viginti, si det calicem aquæ frigidæ per actum remissum ut duo, hujus operis mercedem accipiet, scilicet duos gradus gloriæ, ac consequenter totidem gradus gratiæ illis commensos : hi ergo duo gradus augebunt gradus gratiæ viginti, ut fiant duo et viginti.

Secundo.

Tertio, si opus objective, et quasi essentialiter minus, quale est dare calicem aquæ frigidæ, auget gratiam acceptam ex opere quod majus est essentialiter et objective, quale est dare centum aureos pauperi; cur non pariter (imo magis) opus quod tantum accidentaliter est mi-

Tertio.

nus, puta remissius in intensione, augeat gratiam acceptam ex opere quod tantum accidentaliter fuit majus, quia scilicet fuit intensius et ardentius? Ita Suarez, tom. III *De Gratia*, lib. IX, cap. III, num. 36.

Denique significat hic Christus, nullum opus, licet minimum, prædicatori impensum, cariturum sua mercede. Talia autem sunt opera remissa, qualia plurima faciunt justi, ac proinde plurimorum operum mercedem perderent, si opera remissa non augeant gratiam intensiorem (pauci enim tam intensos actus eliciunt, ut habitum adæquent vel excedant), cujus tamen contrarium hic docet Christus.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Joannes Baptista per discipulos quærit a Christo, an ipse sit Messias? Christus, non per verba, sed per facta, puta per miracula respondet se esse Messiam. Secundo, vers. 7, Christus laudat Joannem quasi Angelum, quo inter natos mulierum nullus sit major. Tertio, vers. 16, arguit Judæos, quod tam se, quam Joannem exploserint. Quarto, vers. 21, diras intentat civibus Corozaim et Capharnai, quod eo toties audito visisque tot signis, non crediderint. Quinto, vers. 25, docet Deum se suaque non nisi humilibus et mitibus revelare et communicare.

1. Et factum est, cum consummasset Jesus, præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde ut doceret et prædicaret in civitatibus eorum. 2. Joannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis, 3. ait illi : Tu es, qui venturus es, an alium expectamus? 4. Et respondens Jesus ait illis : Euntes renuntiate Joanni quæ audistis et vidistis : 5. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur : 6. et beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. 7. Illis autem abeuntibus, cœpit Jesus dicere ad turbas de Joanne : Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? 8. Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt. 9. Sed quid existis videre? prophetam? Etiam dico vobis, et plus quam prophetam. 10. Hic est enim de quo scriptum est : Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. 11. Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista : qui autem minor est in regno cœlorum, major est illo. 12. A diebus autem Joannis Baptistæ usque nunc, regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. 13. Omnes enim Prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverunt : 14. et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est. 15. Qui habet aures audiendi audiat. 16. Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus, 17. dicunt : Cecinimus vobis, et non saltastis; lamentavimus, et non planxistis. 18. Venit enim Joannes, neque manducans, neque bibens, et dicunt : Dæmonium habet. 19. Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt : Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus. Et justificata est sapientia a filiis suis. 20. Tunc cœpit exprobrare civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent pœnitentiam. 21. Væ tibi, Corozain; væ tibi, Bethsaida; quia, si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent. 22. Verumtamen dico vobis : Tyro et Sydoni remissius erit in die judicii, quam vobis. 23. Et tu, Capharnaum, numquid usque in cœlum exaltaberis? usque in infernum descendes ; quia, si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. 24. Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die judicii, quam tibi. 25. In illo tempore respondens Jesus, dixit : Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. 26. Ita

Pater : quoniam sic fuit placitum ante te. 27. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. 28. Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. 29. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde; et invenietis requiem animabus vestris : 30. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.

Vers. 1. 1. ET FACTUM EST, CUM CONSUMMASSET JESUS, PRÆCIPIENS DUODECIM DISCIPULIS SUIS. — Est Græcismus. Ponitur enim participium pro infinitivo vel gerundio, *præcipiens* pro præcipere, *q. d.* Cum finem fecisset præcipiendi, vel, ut Græce est, διατάττειν, id est *ordinandi* et instruendi Apostolos, tam præceptis quam consiliis, tam malorum prædictionibus, quam bonorum promissionibus. Ita Maldonatus, Jansenius, Franciscus Lucas, Barradius et alii.

TRANSIIT INDE. — Separans scilicet se ab Apostolis, quos seorsim misit evangelizare, tum ut ipsi Christo secuturo viam præpararent docendo et miracula patrando, tum ut ipsi sui suæque virtutis periculum facerent in hac missione, separati a Magistro. Porro, quid fecerint Apostoli ita a Christo missi et dimissi, tacet Matthæus, sed narrat Lucas, IX, 6, et Marcus, VI, 12.

UT DOCERET ET PRÆDICARET IN CIVITATIBUS EORUM, — scilicet Galilæorum, sive Judæorum, ad quos capite præcedenti misit Apostolos; sed ita, ut ipse quoque seorsim ab iis iret per urbes eorumdem prædicatum. Nota Hebraismum : Hebræi enim pronominis relativi vel demonstrativi (quale τὸ *eorum*) antecedens non exprimunt diserte, sed illud ex circumstantiis et quasi notum lectori, vel auditori intelligendum relinquunt. Simile est *Ps.* XCVIII, 8; IV *Reg.* XVII, 24; III *Reg.* V, 3, et alibi.

Vers. 2. *Luc.* VII, 18, 19. 2. JOANNES (Baptista) AUTEM CUM AUDISSET IN VINCULIS OPERA CHRISTI. — « Cum audisset » a discipulis suis, ut ait Lucas, VII, 18, ex quo pariter liquet hic esse hysterologiam, et quæ hic de Joanne narrat Matthæus a vers. 2 ad 20, contigisse ante missionem Apostolorum, quam ipse recensuit cap. X.

Joannes e carcere mittit discipulos suos ad Christum.

IN VINCULIS. — Syrus, *in domo vinctorum*, puta in carcere, ubi eum incluserat Herodes, eo quod ipsius cum Herodiade adulterium reprehendisset. Igitur paulo ante suam mortem et martyrium, Joannes misit hos discipulos ad Christum, anno 32 ætatis Christi, qui fuit annus secundus prædicationis ejusdem, cum jam Christus per doctrinam et miracula inclaresceret, ut ab illo discerent ipsum esse Messiam sive Christum, ac se occiso et mortuo, ad illum transirent : alioqui enim schisma a Christo facere potuissent, præponentes Joannem velut magistrum suum Christo; nam majora ipsos sensisse de Joanne quam de Christo liquet *Matth.* IX, 14. Sicut ergo cursores in stadio, decursa meta, alteri ad cursum sequenti lampada tradunt; sic Joannes defunctus suo munere et prædicatione, illam resignavit Christo. Et sicut aurora occumbens desinit in solem orientem, sic Joannes desiit in Christum; fuit enim ipse Lucifer solis justitiæ, puta Christi. Quare adeo non invidit Christo gloriam orientem cum suo occasu, ut in eo gavisus sit; imo occumbere optavit, ut Christus oriretur; non enim ipse suam, sed Dei Christique gloriam ambiebat; unde ait : « Illum oportet crescere, me autem minui. » *Joan.* III, 30.

3. AIT ILLI : TU ES QUI VENTURUS ES, AN ALIUM EXSPECTAMUS? — « Qui venturus es, » Græce ὁ ἐρχόμενος, id est *ille veniens*, hoc est *venturus*, magnus scilicet ille Propheta, redemptor Israelis et salvator mundi, puta Messias ab omnibus Prophetis promissus et a Patribus avidissime desideratus, qui hoc tempore, expletis de eo prophetiis, quasi jamjam venturus ab omnibus exspectatur. Alludit ad oraculum Patriarchæ Jacob, *Gen.* XLIX, 10 : « Non auferetur sceptrum de Juda, etc., donec veniat qui mittendus est, » puta Messias. Vers. 3. *Luc.* VII, 19.

Joannes non dubitavit Jesum esse Messiam.

Ex his Joannis verbis Tertullianus, lib. *De Baptismo*, cap. X, et lib. IV *Contra Marcion.*, XVIII, et Justinus, Quæst. XXXVIII *ad Orthodoxos*, opinantur Joannem dubitasse de Jesu, an ipse esset Messias sive Christus, sed perperam; nam jam in baptismo Christi, Joannes eum baptizans, viderat Spiritum Sanctum specie columbæ in eum descendentem, ac vocem Patris audierat : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. » *Matth.* III, 17. Quocirca Joannes clarissimum dederat ipsis testimonium, dicens : « Ecce Agnus Dei. » *Joan.* I, 32.

Nec an sit iturus ad limbum.

Alii opinantur Joannem non dubitasse quidem quin Jesus esset Christus, sed interrogare hic duntaxat, an ipse post mortem sit venturus in limbum, ut se propediem post mortem eo abiturum, ac Patres in eo degentes visitet et liberet. Ita S. Hieronymus, quem audi : « Non ait : Tu es, qui venisti, sed : Tu es, qui venturus es. Et est sensus : Manda mihi, quia ad infernum descensurus sum, utrum te et inferis debeam nuntiare, quia nuntiavi superis? an non conveniat Filio Dei, ut gustet mortem, et alium ad hæc sacramenta missurus es? » Et S. Gregorius, *hom.* 6 : « Non dubitat, ait, esse mundi redemptorem, sed quærit an sit ad inferni claustra descensurus. » Verum hoc quoque minus appositum et probabile videtur.

Sed dubitantes discipulos instrui vult a Christo.

Dico ergo : Joannes mittit discipulos, ac rogat Jesum, an ipse sit ille, « qui venturus est, » id est an ipse sit Messias, non quod de eo dubitaret, sed quod morti vicinus, discipulos de eo dubitantes voluerit instrui et ad Christum traduci. Ita S. Hilarius, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, Rupertus et alii : ubi nota prudentiam S. Joannis; ipse enim nomine suo interrogat Jesum, an ipse sit Christus, quia discipuli ex se non fuissent ausi hoc proponere Christo : nimirum optimus est medicus, qui ut ægrotum curet, se quoque fingit ægrotare, et medicinam austeram sumit. Unde S. Paulus : « Quis infirmatur, inquit, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? » II *Cor.* XI, 29.

Vers. 4. *Luc.* VII, 22. 4. ET RESPONDENS JESUS, AIT ILLIS : EUNTES RENUNTIATE JOANNI QUÆ AUDISTIS ET VIDISTIS. — « Quæ audistis, » scilicet, ab astantibus narrari miracula a me facta; « et vidistis, » quæ scilicet præsentibus vobis feci, ut vestræ quæstioni non verbo, sed facto et reipsa responderem. Testimonium enim a rebus efficacius et credibilius est, ait S. Chrysostomus, hæc enim miracula, quæ vidistis me facientem, sunt indices veri Messiæ assignati ab Isaia, XXXV, 5, et LXI, 1. Unde Lucas, VII, 21, addit : « In ipsa autem hora multos curavit a languoribus, et plagis et spiritibus malis, et cæcis multis donavit visum. » Nec enim Elias, nec Elisæus, nec Moyses, nec quis alius Propheta tot ac tanta fecit miracula, quot Christus; ut ex iis ipse agnosceretur cæteris omnibus esse major, esseque Messias ab Isaia hoc indicio præmonstratus. Unde S. Cyrillus, lib. II *Thesauri*, cap. IV : « Christus, inquit, miraculorum magnitudine simul et multitudine ostendit se Messiam esse; » adde et beneficentia. Hæc enim Christi miracula omnes infirmitates et infirmos sanabant : Moyses vero, licet miracula plura ediderit in decem plagis Ægypti, tamen iis non sanavit, sed potius afflixit et occidit Ægyptios, *Exod.* VII et seq. Christus vero « transiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo. » *Act.* X, 38. Hoc ergo fuit certum indicium ipsum esse Messiam. Quocirca manus illius dicuntur *tornatiles*, id est versatiles et agiles ad benefaciendum omnibus, *plenæ hyacinthis*, id est cœlestibus operibus, miraculis et beneficiis. *Cant.* V, 14. Vide ibi dicta.

Vers. 5. *Luc.* VII, 22. 5. CÆCI VIDENT, CLAUDI AMBULANT, LEPROSI MUNDANTUR, SURDI AUDIUNT, MORTUI RESURGUNT, PAUPERES EVANGELIZANTUR. — Alludit, imo citat illud Isaiæ, XXXV : « Deus ipse veniet, et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum. » Et cap. XVI, 1 : « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem, » etc.

PAUPERES EVANGELIZANTUR. — Theophylactus et Euthymius τὸ *evangelizantur* capiunt active, *q. d.* Pauperes Apostoli evangelizant et prædicant Evangelium : verum εὐαγγελίζονται, id est *evangelizantur*, est verbum passivum, non activum; unde Syrus : *Pauperibus evangelizatur*. Sensus ergo est, *q. d.* Ego Evangelizo pauperibus, iisque prædico Evangelium, ipsique illud avide recipiunt, cum divites illud respuant; pauperes enim cum sint inopes in terra, sperant ambiuntque opes cœlestes, quas promittit Evangelium. Alludit, imo citat illud Isaiæ, LXI, 1 : « Ad annuntiandum mansuetis misit me, » ubi Septuag. pro ענוים *anavim*, id est mansuetis, legentes עניים *aniim*, id est pauperibus, vertunt « ad evangelizandum pauperibus misit me. » *q. d.* Pauperibus non coactis, sed pauperibus spiritu et voluntariis, ac consequenter mitibus et mansuetis, ut vertit S. Hieronymus, *Isai.* LXI, annuntiatur et promittitur gratia, cæteraque bona Evangelii, et regnum in cœlis æternum, quod ut mundo paradoxum est et valde mirum, ita proprium est Messiæ indicium ab Isaia assignatum. Simplicius per pauperes accipias inopes, scilicet Apostolos, discipulos et turbas; hisce enim prædicabat Christus, ut ostenderet animas pauperum coram Deo tam pretiosas esse, quam divitum, ideoque Christum utrosque æquare in Evangelio, Ita S. Hieronymus. Vide dicta Isaiæ, LXI, 1. Vis ergo Christum imitari? pauperes doce, dirige, solare, juva.

6. ET BEATUS EST, QUI NON FUERIT SCANDALIZATUS IN ME. — Qui, scilicet, non fuerit mea humili conversatione et abjectione offensus. Syrus : *Felix ille, qui non impegerit in me*; quia, ut ait S. Gregorius, *hom.* 6 : « Mira quidem facio, sed abjecta perpeti non dedignor. » Tacite notat discipulos Joannis, qui illa offendebantur, ac significat se eorum corda et mentis arcana perspicere. Ita S. Chrysostomus et S. Hieronymus, epist. 151 *ad Algasium*, Quæst. I : « Non Joannem, ait, sed discipulos ejus percutit. » Unde Glossa τὸ « qui non fuerit scandalizatus » exponit : Qui de divinitatis meæ potentia non dubitaverit. Et S. Gregorius, hom. 6 *in Evang.*, ait infideles scandalizatos fuisse in Christo, cum post tot miracula morientem in cruce viderunt. Sic et Hilarius : « Quia futura erat crux plurimis scandalum, ait, beatos eos professus est Christus, quorum fidei nihil tentamenti deferret crux, mors, sepultura. » Vers. 6. *Luc.* VII, 23.

7. ILLIS AUTEM ABEUNTIBUS. — Ne turba putaret Christum adulari Joanni ejusque gratiam captare, ait S. Chrysostomus, si coram ejus discipulis ipsum laudasset, ideo permisit eos prius abire, deinde coram populo eum laudavit, ut populus testimonio Joannis, quo testatus erat ipsum esse Christum, fidem adhiberet, dum intelligit a Christo Joannem esse virum divinum, et quasi Angelum e cœlo lapsum. Vers. 7. *Luc.* VII, 25.

COEPIT JESUS DICERE AD TURBAS DE JOANNE :

QUID EXISTIS IN DESERTUM VIDERE? ARUNDINEM VENTO AGITATAM? — Græce σαλευόμενον, id est *undantem et fluctuantem*, instar undarum et fluctuum maris. Simili metaphora segetem vocamus fluctuantem, dum vento impellente huc illucque agitatur. Christus removet suspicionem, quæ populo ex hac legatione Joannis obrepere potuisset, scilicet, Joannem mutasse sententiam suam de Jesu, ut cum prius eum putarit esse Messiam, jam de eo dubitet, ideoque discipulos id interrogatum ad Jesum miserit. *q. d.* Ne putetis, o Judæi, Joannem aliter de me nunc sentire, quam ante senserit; Joannes enim non est arundo quæ vento huc et illuc agitatur, ut leviter aliquid asserat, ac postea idipsum ob dicta hominum reciprocet et revocet; sed est velut quercus, quæ immota in veritate et constantia contra omnia laudantium et detrahentium flabra consistit, ut quod prius, cum liber esset, tanta libertate de me sensit et testatus est, idipsum nunc carceri ab Herode inclusus pari fortitudine sentiat et testetur, nec ob metum Herodis sententiam mutet, ideoque discipulos suos ad me misit, ut ipsi reipsa ex miraculis videant testimonium ejus de me esse verum meque esse Messiam. Quin et vos ipsi qui Joannem toties loquentem et prædicantem audistis, creditis illum non esse virum levem, qui mutetur ut arundo, sed serium et constantem, qui a Deo agitatur, ut quod semel dixit, hoc semper dicat; ideo enim e domibus vestris in desertum Joannem visuri et audituri existis, utique non exituri, nisi illum talem crederetis. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Cyrillus, Beda et alii.

Per arundinem ergo *primo*, cum S. Gregorio, hom. 9 *in Ezech.*, mentis instabilitatem; *secundo*, cum S. Chrysostomo, inde nascentem doctrinæ et prædicationis inconstantiam accipe. Arundo enim est, qui leviter quid credit ob rumores hominum, ideoque ob contrarios rumores leviter discredit et sententiam mutat. Arundo est, qui ob laudes hominum pietatis officia colit, sed ob irrisionem aliorum mox eadem omittit. Arundo est, qui ob lauta promissa doctrinam veram prædicat, sed ob aliorum minas eamdem subticet, vel in dubium revocat. Arundo ergo est inconstantiæ et inconstantis imago et symbolum, æque ac polypus, vespertilio, Euripus, ventus, mulier; unde adagia: « Polypi mentem habet; Euripus homo; mulieris animus; vento, chamæleonte, Proteo, vespertilione mutabilior; cothurno versatilior; duabus sedet sellis; aliud dicit stans, alius sedens. »

Arundo quis? — Arundo est inconstans. — Adagia inconstantiæ.

Tropologice: arundo est homo levis, varius et jactabundus, qui *primo* nunc verbis adulantium et laudantium impulsus aliquid asserit, nunc verbis vituperantium et minantium adactus idem negat, sicut arundo ventis contrariis in contraria agitatur; *secundo*, qui veritate, virtute et constantia est vacuus, sicut arundo inanis est et medulla vacua; *tertio*, qui nullum boni operis fructum edit, sicut arundo est infrugifera; *quarto*, qui fluxu mundi et fluxis ejus voluptatibus oblectatur et pascitur sicut arundo; quia arundo sicca, juxta aquas crescit et pascitur: unde ejus epithetum est, ut vocetur *fluvialis arundo*; qua de re eleganter et pie scribit S. Augustinus, *in Psal.* CXXXVI, 1, ad illa: « Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion; » Flumina, ait, Babylonis sunt omnia quæ hic amantur et transeunt: « Sede super flumina, noli sedere in flumine, noli sedere sub flumine. Ecce in Babylonia pulchra sunt, quæ tenent, non te teneant, non decipiant, » etc. Audi Auctorem *Imperfecti*: « Omnis homo carnalis, vacuus in fide, levis in sensu, mollis in passionibus, arundo est. »

Tropol. Primo. — Secundo — Tertio. — Quarto.

Audi S. Gregorium, hom. 6 *in Evang.*: « Quid per arundinem, nisi carnalis animus designatur? Qui mox ut favore vel detractione tangitur, statim in partem quamlibet inclinatur. Si enim ab humano ore aura favoris flaverit, hilarescit et extollitur, totumque se quasi ad gratiam inflectit. Sed si inde ventus detractionis eruperit, unde laudis aura veniebat, mox eum quasi in partem alteram ad vim furoris inclinat. Sed arundo vento agitata Joannes non erat, quia hunc nec blandum gratia, nec cujuslibet detractionis ira asperum faciebat; nec prospera hunc erigere, nec adversa noverant inclinare. Arundo ergo vento agitata Joannes non erat, quem a status sui rectitudine nulla rerum varietas inflectebat. »

Unde eum nobis imitandum proponens, subdit: « Non nos prospera elevent, non adversa perturbent, ut qui in soliditate fidei figimur, nequaquam rerum transeuntium mutabilitate moveamur. »

Audi S. Ambrosium, lib V in cap. VII *Luc.*, 24: « Negat Dominus in desertum, id est in mundum esse prodeundum, ut mente carnis inflatos vacuosque virtutis internæ nobis putemus imitandos, quos procellis mundi hujus obnoxios vita mobilis inquietat, jure arundini comparandos, in quibus solidæ justitiæ nullus est fructus, qui forensibus criniti phaleris, nodis obsiti, vacuo oris strepitu sonori, nulla sui utilitate, frequenti etiam offensione, intus inania, foris speciosa sectantur. Arundines sumus, nulla validioris naturæ radice fundati; et si levis aspiraverit prosperioris aura successus, vago motu proximos verberamus, inopes ad suffragandum, faciles ad nocendum. Arundines fluvios amant, et nos labentia mundi caducaque delectant. Tamen hanc arundinem si quis de terræ evellat plantariis, et superfluis exuat, expolians veterem hominem cum actibus ejus, et Scribæ velociter scribentis manu temperet, incipit non arundo esse, sed calamus, qui præcepta cœlestium scripturarum penetralibus imprimat mentis, tabulis cordis inscribat. »

Subdit deinde Ambrosius bonam arundinem

esse Christum, de quo prophetatum est, *Isaiæ* XLII : « Arundinem quassatam non confringet : quoniam carnem, quam peccata quassaverant, resurrectionis virtute solidavit. Bona arundo caro Christi, quæ serpentis caput et mundanæ cupiditatis illecebras patibulo crucis affixit. »

Vers. 8. *Luc.* VII, 25. 8. SED QUID EXISTIS VIDERE? HOMINEM MOLLIBUS VESTITUM? ECCE QUI MOLLIBUS VESTIUNTUR IN DOMIBUS REGUM SUNT. — « Mollibus, » scilicet vestibus, ut addunt Græca et Syrus. Mollibus vero vestiri, est deliciose vivere et epulari (uti faciebat dives epulo, qui quotidie induebatur purpura et bysso, et epulabatur splendide, *Luc.* XVI, ut ex hoc mollis et lascivus videri possit, ideoque mutabilis, quasi dicat : Joannes non est mollis et delicatus, non ambit mensas divitum Scribarum opiparas, ut eas ambiens illisque adulans sententiam de me editam mutet et revocet, quia ipse non urbes et aulas, sed desertum quærit; non mollibus vestitur et alitur, sed pilis camelorum, locustis et melle sylvestri, ait S. Hieronymus; quare ipsum nec aula, nec aulica mollities, adulatio vel ambitio in transversum agent, quia ipse omnis mundanæ gloriæ, æque ac voluptatum, velut eremita et cœlicola, est contemptor iisque longe superior, utpote in ipsa veritate, ipsoque Deo et cœlo mente defixus. Deliciæ enim adulationis et falsitatis sunt magistræ, asperitas autem veritatis et sanctitatis est doctrix. Unde Tertullianus, in lib. *ad Martyres* : « Virtus, ait, duritia exstruitur, mollitie vero destruitur. » Et S. Chrysostomus : « Qui mollibus, ait, vestiuntur in domibus regum sunt; qui vero talia non habent, in cœlis sunt. »

Asperitas vestium commendatur.

Sic S. Franciscus, ait S. Bonaventura in ejus Vita, cap. V, vestis horrebat mollitiem, asperitatem amabat, asserens propter hoc Joannem Baptistam ore divino fuisse laudatum. Si quando vero in data sibi tunica lenitatem sentiret, chordulis eam contexebat interius, quia non in casulis pauperum, sed in palatiis principum, vestium dicebat requirendam esse mollitiem. Addebat dæmones asperitate terreri, mollitie invitari. Lege vitas Sanctorum, ac intuere et imitare eorum austeritatem vitæ, quæ multum valet ad sanctitatem et sanctitatis famam apud alios conciliat, ut libere et efficaciter eis viam pœnitentiæ, mortificationis et virtutis prædicare, et suo exemplo persuadere valeat.

Vers. 9. *Luc.* VII, 26. 9. SED QUID EXISTIS VIDERE? PROPHETAM? ETIAM DICO VOBIS ET PLUS QUAM PROPHETAM. — Syrus, *propheta præstantiorem*. Objicies : Joannes ipse negat se esse Prophetam, *Joan.* I, 21. Respondetur : id dicit ex humilitate, sed vero sensu. Propheta enim proprie dicitur, qui futura prædicit, uti facit Isaias, Jeremias cæterique Prophetæ : Joannes autem Christum non futurum prædixit, sed præsentem ostendit. Christi ergo fuit index potius, quam propheta, ideoque Christus eum ait esse plus quam prophetam : *Primo*, quia ita Christum venturum prædixit, ut mox eum præsentem digito indicaret : fuit ergo ipse non solum propheta, sed et demonstrator Christi. *Secundo*, quia divino spiritu illustratus, Christum Christique in carne œconomiam clarius, plenius et perfectius, quam aliquis prophetarum cognovit. *Tertio*, quia ipse fuit Angelus, id est legatus et præcursor ipsius Christi, et immediate ab eo missus, idque coram eo et ante faciem ejus, juxta illud *Malach.* : « Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te, » uti subjicit Christus. *Quarto*, quia ipse major fuit omnibus omnino prophetis, uti asserit Christus, vers. 11.

Joannes plus quam propheta. Primo. Secundo. Tertio. Quarto.

Vers. 10. *Luc.* VII, 27. 10. HIC EST ENIM DE QUO SCRIPTUM EST : ECCE EGO MITTO ANGELUM MEUM ANTE FACIEM TUAM, QUI PRÆPARABIT VIAM TUAM ANTE TE. — Citat Christus verba Malachiæ, III, 1. Vide ibi dicta : attuli enim ibidem causas et analogias, cur Joannes vocetur angelus, ideoque multi putarunt eum revera non esse hominem, sed angelum, teste Eusebio, lib. I *Demonstr.*, cap. V. Unde Auctor *Imperfecti* hic : « Mirabilis, ait, fuit qui humana natura angelicam sanctitatem trangressus est, et obtinuit quod non habuit natura per gratiam Dei. »

Vers. 11. *Luc.* VII, 28. 11. AMEN DICO VOBIS, NON SURREXIT INTER NATOS MULIERUM MAJOR JOANNE BAPTISTA : QUI AUTEM MINOR EST IN REGNO COELORUM, MAJOR EST ILLO. — Lucas, VII, 27, addit *propheta* : « Non surrexit, ait, major propheta. » Unde Toletus ibidem ex S. Ambrosio et Hilario notat Joannem majorem a Christo dici non absolute, sed prophetam duntaxat, quia Apostoli eo majores fuere, vel certe ei omnino suppares. Verum ex τῷ *propheta* Christus intelligendum relinquit, nullum alium Joanne fuisse majorem, quia prophetæ olim habebantur et revera erant viri sanctissimi; inde prophetæ vocati sunt sancti quilibet, ut religiosi illi, qui in libris Regum nuncupantur filii prophetarum; quia ergo nullus prophetarum major fuit Joanne, inde colligendum relinquit neminem alium eo fuisse majorem.

Joannes omnium veteris Testamenti maximus.

Tacite ergo Christus hic Joannem vocat omnium maximum, alioqui enim non recte hinc concluderet Joannem esse plus quam prophetam, quod tamen probare intendit. Intellige hoc de hominibus veteris Testamenti, præcedentis scilicet sæculi usque ad Christum. Non ergo Joannes hic comparatur cum Christo, B. Virgine vel Apostolis, qui Christum secuti sunt, et ob dignitatem Apostolicam Joanne non fuere minores, sed potius majores. Dices : Moyses fuit major Joanne, quia de Moyse dicitur *Deut.*, cap. ult., vers. 10 : « Et non surrexit ultra propheta in Israel, sicut Moyses. » Resp. Ibidem additur : « Quem nosceret Dominus facie ad faciem, in omnibus signis et portentis, quæ misit per eum, ut faceret in terra Ægypti Pharaoni. » *q. d.* Non fuit similis propheta Moysi, similis, inquam, in isto familiari Dei alloquio et potentia, qua tot plagis percussit Ægyp-

tum; in aliis autem rebus Joannes similis, imo major fuit Moyse cæterisque prophetis.

Joannes major Moyse. Primo. *Primo*, quia Joannes in utero matris fuit sanctificatus, et reipsa prophetavit; exultans enim in utero, nuntiavit matri et reliquis Christum jam esse incarnatum in utero B. Virginis. Ita S. Chrysostomus et Euthymius. Id autem non legimus de Moyse vel alio propheta.

Secundo. *Secundo*, quia solus Joannes Baptismum pœnitentiæ instituit, eoque Christum baptizavit.

Tertio. *Tertio*, ipse primus prædicavit regnum cœlorum, multosque convertit et in illud induxit.

Quarto. *Quarto*, ipse missus fuit a Deo, ut esset Christi præcursor et paranymphus, eumque toti mundo ostenderet, ipsumque esse Messiam et unicum Dei Filium testaretur, quod officium et dignitas omnia prophetarum officia et dignitates longe transcendit.

Quinto. *Quinto*, ipse a Malachia comparatus est Angelis, et multo ante nativitatem promissus, ac per Eliam aliosque prophetas fuit adumbratus, illi enim fuere typi Joannis.

Sexto. *Sexto*, abundantior et sublimior fuit spiritus prophetia, vita et gesta Joannis, quam cæterorum prophetarum, teste S. Hieronymo, et S. Augustino, libro II *Contra Advers. legis et Prophetæ*, cap. v. Joannes enim fuit quasi continuum miraculum, in conceptione, in utero, in nativitate, in vita angelica; miraculo enim ex parentibus sterilibus conceptus fuit; miraculo, Christum in utero agnovit, salutavit et adoravit; miraculo nascens, commune omnibus gaudium afflavit; miraculo, in circumcisione patri muto loquelam reddidit; miraculo puer abiit in desertum, ibique tota vita vixit quasi angelus. Unde de eo canit Ecclesia:

O nimis felix, meritique celsi,
Nesciens labem nivei pudoris,
Præpotens martyr, eremique cultor,
Maxime Vatum.

Baptistæ Elogia. Habet ergo Joannes lauream virginitatis, prophetiæ, doctoratus et martyrii. Audi B. Petrum Chrysologum, *serm.* 28: « Joannes schola virtutum, magisterium vitæ, sanctitatis forma, norma justitiæ, virginitatis speculum, pudicitiæ titulus, castitatis exemplum, pœnitentiæ via, peccatorum venia, fidei disciplina; Joannes major homine, par Angelis, legis summa, Evangelii sanctio, Apostolorum vox, silentium Prophetarum, lucerna mundi, præco Judicis, præcursor Christi, metator Domini, Dei testis, totius medius Trinitatis. » Vide decem prærogativas S. Joannis, quas recenset S. Bernardus, serm. *De Privilegiis Joannis Baptistæ*, et alias viginti et octo quas enumerat noster Barradius, lib. VIII, cap. III et IV, ac homilias S. Chrysostomi de eodem.

Minor in cœlo major est Joanne. Primo. QUI AUTEM MINOR EST IN REGNO COELORUM, MAJOR EST ILLO, — Joanne Baptista: *Primo, q. d.* Minimus beatus in cœlo major, id est beatior, perfectior, excellentior et gloriosior est Joanne, utpote adhuc mortali et viatore. Addit hoc Christus, ut acuat auditores ad prosequendam beatitudinem et salutem suam per legem Evangelicam, quam ipse attulit: hoc enim est regnum cœlorum, ex quo prædicationem suam cœpit et continuavit Christus. Unde de eo subdit, vers. 12: « Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. » Ita S. Hieronymus, Beda, et S. Augustinus, lib. II *Contra Advers. legis et Prophet.*, cap. v. Accedit S. Ambrosius, qui sic explicat, *q. d.* Angelus minimus in cœlo major est Joanne et quolibet sancto, qui portat corpus quod corrumpitur et aggravat animam, ait S. Augustinus ibidem.

Secundo, magis proprie, presse et nervose dicas cum S. Chrysostomo, Theophylacto, Euthymio, Salmerone et Jansenio, Christum se hic opponere ac una parte se supponere, sed alia anteponere, Joanni, *q. d.* Dixi inter natos mulierum non fuisse majorem Joanne in veteri Testamento, at ne putetis illum esse maximum, esseque Messiam; addo Christum, qui Joanne est junior et in schola adhuc minor, ipso tamen esse majorem. Alludit Christus ad illud Joannis de seipso dictum: « Qui post me venturus est, ante me factus est, » id est mihi prælatus et antepositus est, velut me major, *Joan.* I, 15. Aut, *q. d.* Ego Christus, qui ætate et opinione vulgi sum minor Joanne in prædicando, tamen in regno cœlorum major sum illo, quia ita prædico, ut simul gratiam aspirem, qua fideles mihi regnum hoc reipsa consequantur: unde comma ponendum videtur post τὸ *minor*, non post τὸ *regnum cœlorum*, ut recte advertit Franciscus Lucas; Græce enim Christus vocatur ὁ μικρότερος, id est minor, junior, humilior, depressior Joanne, aut *minor* Hebr. הקטן *haccaton*, id est *ille parvus*, hoc est minimus, humillimus, abjectissimus, qualis fuit Christus, dicens: « Ego autem sum vermis et non homo: opprobrium hominum, et abjectio plebis, » *Psal.* XXI. Sæpe enim comparativus ponitur pro superlativo. Hinc exponit S. Augustinus loco jam citato, *q. d.* Ego Christus, qui Joanne minor sum ætate, eodem tamen major sum majestate, æternitate, potestate, gratia et gloria. Huc accedit S. Cæsarius, frater S. Gregorii Nazianzeni, *Dialog.* 3, qui sic explicat, *q. d.* Christus, qui in regno cœlorum Angelis est minor humana natura, *Heb.* II, 7, hic tamen major est Joanne.

Secundo. (right margin at "*Secundo*, magis proprie")

Tertio, noster Maldonatus consequenter ad secundum sensum jam datum sic explicat, *q. d.* « Minor » id est minimus Christianus in regno cœlorum, id est in Ecclesia, quæ prædicat et ducit ad regnum cœlorum, major, id est dignior et sublimior est Joanne. Major est, inquam, ratione status Ecclesiæ, et ex Evangelii natura major potest esse Joanne Baptista; lex enim nova Christi est lex gratiæ, quam semper augere possumus. Unde Joannes Baptista et omnes veteres gratiam suam a Christo et lege nova acceperunt. Tertio.

Ecclesia enim nova sive Evangelica, vocatur regnum cœlorum, vel, ut Lucas ait, regnum Dei, quia ipsa est via et incohatio vitæ et beatitudinis cœlestis. Sic fere S. Cyrillus, lib. II *Thesauri*, cap. IV, et Isidorus Pelusiota, lib. I, *epist.* 68.

Symbol. Symbolice : S. Cæsarius, *Dialog.* 3 jam citato : «Minor, inquit, est Apostolorum junior, S. Joannes Evangelista, qui Joanne Baptista major est, quia Apostolus et Evangelista super pectus Christi recubuit.»

Vers. 12. *Luc.* XVI, 16. 12. A DIEBUS AUTEM JOANNIS BAPTISTÆ USQUE NUNC, REGNUM COELORUM VIM PATITUR (Syrus, *cum violentia accipitur*), ET VIOLENTI RAPIUNT ILLUD. — *Luc.* XVI, 16 : «Ex eo regnum Dei evangelizatur, et omnis in illud vim facit.» Pertinet hoc quoque ad laudem Joannis, ostenditque ipsum esse plus quam prophetam, *q. d.* Joannes primus cœpit prædicare regnum cœlorum, adeoque efficax fuit ejus prædicatio, conjuncta cum sanctæ et angelicæ vitæ exemplo, ut multi ab eo baptizati pœnitentiam egerint, vitam mutarint et ad cœlum magno studio contenderint; hoc studium ego succedens Joanni, per me et Apostolos promovi, et in dies promoveo, ac deinceps promovebo.

Cœlum vim patitur. Primo. Quare nunc regnum cœlorum βιάζεται, id est *vim patitur*. Vatablus, *vi invaditur*, vi occupatur, ad illud vi tenditur. *Primo*, quia magna multitudine, studio, aviditate, impetu, alio alium prævertere satagente, ad illud obtinendum, imo rapiendum homines a Joanne excitati concurrunt; sicut merx aliqua rara, v. g. vinum Creticum, vel saccharum, cum ab hominibus avide emitur, rapi dicitur.

Secundo. *Secundo*, quia non naturali propagine, ut volebant Judæi, non etiam naturæ pondere et virtute, sed supernaturali vi gratiæ, quæ naturam superat, hoc regnum jam ab omnibus ambitur et quasi invaditur, adeoque peccatores, ut publicani, meretrices et Gentiles ipsis Pharisæis et Judæis, qui sibi solis quasi filiis Abrahæ hoc debitum putabant, fervore Spiritus et pœnitentiæ illud præripiunt, eripiunt et quasi vi auferunt, quasi dicat : Certant pro regno cœlorum Pharisæi et Christiani, sed Christiani illud eis vi extorquent. Unde S. Hilarius et S. Ambrosius, sub finem, lib. V *in Luc.* : «Rapitur Christus, inquiunt, cum aliis nascitur, aliis deligitur et suffragatur.» Addit Ambrosius : «Rapuit Ecclesia a Synagoga regnum. Regnum meum Christus est. Rapitur ergo regnum cœlorum, cum Christus a domesticis denegatur, a Gentibus adoratur. Rapitur, cum ab illis repudiatur, a nobis colitur.»

Tertio. *Tertio*, quia propter regnum cœlorum terreni homines sibi et suis vitiis vim inferunt per pœnitentiam, paupertatem, continentiam, mortificationem. Unde Lucas habet : «Omnis in illud vim facit.» Ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Gregorius, hom. 6 *in Evang.*; Theophylactus, Euthymius, Beda, et S. Basilius, orat. *De Abdicatione rerum.*

In *Vitis Patrum* (extat in editione nostri P. Heriberti, pag. 590, n. 40.) narratur visio anachoretæ cujusdam, qui vidit discipulum suum una nocte septem in cœlo coronas meruisse, eo quod septies cogitationibus suis et cupiditati somni viriliter restitisset : unde intellexit, quod quoties quis cogitationibus et cupidinibus suis obluctatur, toties coronetur a Deo. Etenim scriptum est : «Regnum cœlorum vim patitur, et violenti diripiunt illud.» Hæc ibi. Discipulus anachoretæ cujusdam coronas septem meretur ob devictam somni cupiditatem.

Quarto. *Quarto*, S. Hieronymus, epist. 152 *ad Algasiam*, Quæst. I : «Regnum cœlorum, ait, vim patitur;» quia proprium est Angelorum, utpote cœlestium spirituum. Vis ergo illi quasi fit, cum a terrenis hominibus invaditur, uti olim a gigantibus invasum fuisse fabulantur poetæ : nunc enim per Joannem, et magis per Christum fit, «ut qui homo natus est, angelus esse desideret, et terrenum animal cœleste quærat habitaculum,» ait S. Hieronymus; sicut violentum esset, si pisces relicto naturali maris elemento in terra, et vice versa crassi boves in mari cuperent habitare.

Porro S. Ambrosius, sub finem lib. V *in Lucam*, et fusius, *serm.* 5, pro *vim patitur*, vertit *cogitur*, id est densatur, quia ingredientibus peccatoribus et Gentilibus, turba introeuntium fit densior. Verum Græcum βιάζεται proprie significat *vim patitur*, etsi eodem redeat sensus; nam ex turba densata irruente et se comprimente vim patitur.

Præclare vero in eodem *serm.* S. Ambrosius : «Vim, ait, facimus Domino, non compellendo, sed flendo; non provocando injuriis, sed lacrymis exorando; non blasphemando per superbiam, sed per humilitatem mœrendo. O beata violentia, quæ non indignatione percutitur, sed misericordia condonatur! Beata, inquam, violentia, quæ vim patienti bonitatem elicit et utilitatem tribuit inferenti. Mala res admittitur, et de injuria nemo causatur; vis admittitur, et religio propagatur. Quisquis enim violentior Christo fuerit, religiosior habebitur a Christo. Aggredimur in itinere Dominum (siquidem ipse est via), et more latronum suis eum spoliare nitimur, cupimus illi auferre regnum, thesauros et vitam; sed ille tam dives et largus est, ut non abnuat, non resistat, et cum omnia dederit, nihilominus omnia possideat.» Deinde modum et arma hujus violentiæ subjicit, dicens : «Aggredimur illum non ferro, non fuste, non saxo, sed mansuetudine, bonis operibus, castitate. Hæc sunt arma fidei nostræ, quibus in congressione certamus. Ut autem his armis uti in vi inferenda possimus, ante corporibus nostris vim quodammodo faciamus; expugnemus membrorum vitia, ut virtutum præmia consequamur : prius enim ipsi regnare debemus in nobis, ut regnum possimus diripere Salvatoris.»

ET VIOLENTI RAPIUNT ILLUD. — «Violenti,» scilicet, in regnum cœlorum, qui scilicet illi vim inferunt illudque vi invadunt, eo sensu quo jam dixi. Alludit ad civitatem opulentam in monte

sitam, quæ magna vi superanda et expugnanda est, ac reipsa a militibus, qui ejus opibus inhiant, confertim irruentibus expugnatur; maxime vero alludit ad regnum Chananææ, sive terræ promissæ, quod Josue et Hebræi vi et armis expugnarunt; hoc enim erat typus regni cœlorum. Simili enim modo cœlum a terrigenis, magna vi in altum per conversationem cœlestem scandentibus, superandum est. Cœlum empyreum adeo altum est, sublime et elevatum a terra, ut si quis viveret per octo annorum millia, et quotidie directe in altum scanderet per centum milliaria, tamen per 8000 jam dicta, necdum eo perveniret, uti ex P. Clavio ostendi, *Gen.* II, 16. Et quia hoc erat homini impossibile, Deus concessit, ut ad illud non pedibus corporis, sed affectibus mentis contenderemus. Rursum nobis non tantum eundum est in altum, sed et multi anfractus, saxa et spinæ superandæ sunt, imo eundum est per hostes et hastas, puta per multas tentationes, difficultates, persecutiones, adversa, quæ omnia magna vi magnoque animo vincenda sunt; quia ergo cœlum per hanc vim a fidelibus occupatur, hinc ab iis vis fieri cœlo dicitur. Quantam vim intulit cœlo S. Paulus, I *Corinth.* XI! quantam S. Stephanus! quantam S. Laurentius cæterique martyres, virgines, anachoretæ sanctique omnes!

Cœli empyrei altitudo.

Visio S. Perpetuæ.

In Vita S. Perpetuæ et sociorum martyrum ad diem 7 martii, legimus ipsam per visum præmonitam de martyrio. Vidit enim scalam auream a terra in cœlum porrectam, undique cultris et gladiis acutis obsitam et circumdatam, per quam in cœlum scandendum erat; inferne vero draconem horribilem, qui scandentes impediret: porro vidit unum e sociis, Satyrum nomine, generose per scalam ascendentem, sociosque ad se sequendum invitantem: qua visione sociis enarrata, omnes intellexerunt sibi parari martyrium, quod et singulis obtigit. Idem æstimet fidelis quisque, sibi per scalam cultris obsitam, magna vi eluctandum esse in cœlum.

Jam vero si milites illecti spe prædæ, tanta alacritate, vi, ardore et impetu invadunt, imo involant per saxa, per ignes, in urbem opibus spoliisque refertam, si illa a duce ipsis prædæ detur, dum alii fossas fascibus implent, alii afferunt scalas, alii bombardis cives a muris abigunt, alii denso agmine galeati confertim mœnia conscendunt et in muros insiliunt: quanta alacritate, vi, fervore et animo par est fideles invadere cœlum, ubi sunt opes cœlestes et æternæ, quas oculus non vidit, nec auris audivit, nec minima illarum pars in cor hominis ascendit!

Vers. 13. *Luc.* XVI, 16.

13. Omnes enim Prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverunt. — Commodius Lucas, XVI, 16, hanc sententiam præponit præcedenti hoc modo: « Lex et Prophetæ usque ad Joannem (scilicet, prophetaverunt); ex eo regnum Dei evangelizatur, et omnis in illud vim facit. » *q. d.* Lex Moysis et Prophetæ omnes ante Joannem et usque ad Joannem prophetaverunt, id est obscure et per ænigmata prædixerunt et promiserunt Christum, ejusque regnum cœlorum, promittendo bona terrena, scilicet, abundantiam vini, frumenti et olei, regnumque temporale pacificum et opulentum, simile regno Salomonis, quod erat figura et typus regni cœlorum afferendi per Christum; at Joannes primus clare et diserte cœpit prædicare regnum cœlorum mox reserandum a Christo, eumque Judæis digito ostendit: quæ causa fuit, ut Judæi felicitatem et gloriam regni cœlestis ponderantes, illius consequendi certa spe excitati illud omni studio ambirent, et in illud vim facerent eo sensu quo dixi vers. præced. Ita Theophylactus, Jansenius hic, et Suarez, lib. IX *De Legibus*, cap XII, in fin. «Prophetaverunt,» inquit, hoc est promiserunt bona terrena (1).

Rursum, *q. d.* Vetus Testamentum, quod lege sive Pentateucho et Prophetis, sub quibus Hagiographa (puta Psalmos et libros Sapientiales) constat, usque ad Joannem prophetavit, id est docuit rudes Judæos Deum non tam amare quam timere, spe bonorum temporalium et regni terreni, eumque colere per sacrificia, ritus et cæremonias externas, quæ fuere umbræ et typi Christi: at Joannes cœpit prædicare novam doctrinam pœnitentiæ et amoris Dei, spe regni cœlorum ac bonorum cœlestium consequendorum per actus internos contritionis, pietatis, adorationis et cultus Dei, quibus vere et perfecte justificamur per Christum, quem Joannes digito ostendit, ab eoque justitiam et salutem flagitandam demonstravit.

Opponit enim et anteponit Christus prophetiam, id est doctrinam Joannis prophetiæ, id est doctrinæ legis et prophetarum, ut patet ex verbis Lucæ, XVI, 16, jam citatis: Joannes enim medius fuit inter novum Testamentum et vetus, ac quasi utriusque horizon, dividens et disterminans novum a veteri, ait Salmeron: fuit enim ipse quasi Lucifer Evangelii, qui umbris et nocti obscuræ legis veteris finem, ac diei claræ legis novæ initium dedit. Ita Theophylactus, Jansenius et alii.

Joannes Lucifer Evangelii.

Paulo aliter Maldonatus: « Omnes Prophetæ, inquit, et lex prophetaverunt, » id est officio suo functi sunt et durarunt usque ad Joannem; non quod tunc statim omnino lex desierit, ut volunt Centuriatores Magdeburgenses, sed quod mori et desinere cœperit: lex enim vetus ejusque obligatio duravit usque ad promulgationem legis novæ, quæ facta est post resurrectionem et ascensionem Christi, in Pentecoste, *Act.* II.

14. Et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est. — *q. d.* Si vultis Joannem reci- Vers. 14.

(1) Prophetaverunt quoque Messiam, quem Joannes præsentem monstravit. Unde intelligitur quare homines nunc regnum cœlorum tanta cupiditate arripiant.

pere eique credere, uti debetis (unde Syrus vertit in imperativo : *Si vultis, recipite*) ipse erit vobis Elias, quia spiritu et virtute Eliæ præditus, vos ad Deum et Christum convertet, uti Elias vestros nepotes et posteros in fine mundi ad eumdem Christum simili zelo, ac vitæ austeritate et puritate convertet (1). Ita S. Hieronymus hic et epist. 152 *ad Algasiam*, Quæst. I : « Ipse (Joannes), inquit, est Elias qui venturus est, non quod eadem anima, ut hæretici suspicantur, et in Elia et Joanne fuerit, sed quod eamdem habuerint Sancti Spiritus gratiam; zona cinctus, ut Elias; vivens in eremo, ut Elias; persecutionem passus ab Herodiade, ut ille sustinuit a Jezabel; ut quo modo Elias secundi præcursor adventus est, ita et Joannes venturum in carne Dominum salvatorem, non solum in eremo, sed etiam in matris utero salutarit et exultatione corporis nuntiarit. »

Alludit ad *Malach.*, IV, 5 : « Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam. » Vide ibi dicta. Judæi etiam nunc ex hoc Malachiæ testimonio Eliam exspectant avide, ut ipse eis ostendat Christum omniaque legis dubia resolvat, ideoque eum maximi faciunt : eaque de causa Christus illi Joannem comparavit et æquavit.

Nota : Christus plura illustria Joannis dat elogia, quibus probat ipsum esse plus quam prophetam, ut Judæi ipsi Christum ostendenti fidem adhibeant. *Primo* enim, vers. 10, dicit eum esse angelum a Malachia promissum; *secundo*, vers. 11, quod inter natos mulierum non surrexit major Joanne; *tertio*, vers. 12, quod ipse primus prædicarit regnum cœlorum, ideoque illud affluente turba vim patitur; *quarto*, vers. 13, quod lex et Prophetæ fuerint quasi prodromi et præcursores Joannis, quodque usque ad Joannem prophetarint; *quinto*, vers. 14, quod ipse sit Elias non in persona, sed in virtute et spiritu.

Vers. 15. 15. QUI HABET AURES AUDIENDI AUDIAT. — « Audiendi, » id est *ad audiendum*, ut vertit Syrus, hoc est ad intelligendum et obediendum. Arabicus, *aures audientes*. Hebræi enim, quia verbis compositis carent, hinc simplicibus utuntur pro compositis, ut per audire significent obedire. Sensus est, *q. d.* Qui habet aurem et mentem docilem et obedientem, hic audiat, intelligat et obediat iis quæ dico, scilicet credat Joanni quasi Prophetæ, imo plus quam Prophetæ, asserenti me esse Messiam, ac proinde me ut Dei Filium mundique salvatorem recipiat et colat; proprie vero respicit id quod dixit, Joannem esse Eliam : « Hoc enim mysticum erat, et egens intelligentia, » ait S. Hieronymus. Solet Christus in re gravi, hac phrasi excitare attentionem auditorum.

Vers. 16. 16. CUI AUTEM SIMILEM ÆSTIMABO GENERATIONEM ISTAM ? — Pharisæorum et Scribarum, qui Dei consilium et Baptismum prædicationemque Joannis spreverunt, ut ait Lucas, VII, 29 et 30. *Luc.* VII, 31, 32.

17. SIMILIS EST PUERIS SEDENTIBUS IN FORO, QUI CLAMANTES COÆQUALIBUS DICUNT : CECINIMUS VOBIS, ET NON SALTASTIS; LAMENTAVIMUS, ET NON PLANXISTIS. — Erat illo ævo, ait Theophylactus in cap. VII *Lucæ*, et S. Cyrillus hic, in *Catena S. Thomæ*, apud Judæos tale ludi genus. Pueri in duas partes et quasi duos choros divisi, vitam hominum quasi in scena repræsentabant, et deridebant instar Heracliti illam semper deflentis, et Democriti illam semper ridentis : illi enim omnia quæ agimus, miseriæ; huic ineptiæ esse videbantur. Alii enim ex uno choro lamantabantur, alii ex adverso tibiis canebant. At neque lamentantes curabant illi qui erant ex adverso canentium choro; neque tibicines curabant illi, qui erant ex lamentantium parte; utrosque vero velut in comœdia audiebant spectatores, sed neque ad planctum, neque ad saltum movebantur (2). Vers. 17. *Luc.* VII, 32. Ludus puerorum.

Sensus parabolæ, ut patet ex vers. sequent. 18 et 19, est, *q. d.* Christus : Videre est in hac generatione et hoc Pharisæorum Scribarumque genere simile quippiam illi, quod in parabola puerorum contingit, ut sicut eorum nec planctu, nec cantu moventur ad flendum vel saltandum morosi spectatores, qui hæc ut ludicra, et comice ad recreationem audientium composita, otiose contemplantur. Sic pariter Scribæ et Pharisæi, nec exemplo austerioris vitæ Joannis, nec laxioris et remissioris Christi provocari potuere (quia noluere) ad vitæ mutationem, conversionem et salutem, quam prædicabant Joannes et Christus. Comparat enim totam parabolam toti rei per eam significatæ, non vero partem parti, uti dixi Canon. 28. Eleganter et sapide S. Ambrosius, lib. II *De Pœnitentia*, cap. VI : « Non ergo, ait, illa deliciarum comes atque luxuriæ prædicatur saltatio; sed qua unusquisque corpus attollat impigrum, nec humi pigra jacere membra, vel tardis sinat torpere vestigiis. Saltabat spiritualiter Paulus, cum se pro nobis extenderet, et posteriora obliviscens, priora appetens, contenderet ad bravium Christi. Tu quoque, cum ad baptismum venis, manus elevare, pedes, quibus ad æterna conscendas, velociores habere moneris. Hæc saltatio fidei socia, gratiæ comes. Hoc est ergo mysterium. Cantavimus vobis novi utique canticum Testamenti, et non saltastis, hoc est, non elevastis animum ad spiritalem gratiam. Lamentavimus, Saltatio mystica quæ?

(1) Vel : *Si vultis recipere* quod dico, verbis meis fidem habere; quod prostat.

(2) Simplicius ac melius dixeris adagium desumptum esse a pueris qui in plateis ludendo imitantur quæ a majoribus natu serio agi viderunt, qui cum viderint in nuptiis et choreis tibiis cani, in funeribus nænias cani, eadem ludentes faciunt ; sed pueris morosis qui nullis æqualium suorum studiis, neque lætis neque tristibus carminibus moventur, ut et ipsi talibus operam navent, hanc morositatem et inhumanitatem exprobrant. Vide Wetstenium, Kuinoel.

et non plorastis, hoc est non egistis pœnitentiam.» Alludit ad illud *Ezech.* XXXIII, 32 : « Et es eis quasi carmen musicum, quod suavi dulcique sono canitur, et audiunt verba tua, et non faciunt ea. » Scribæ enim audiebant Joannem et Christum, non ut vitam mutarent, sed ut aures sapientiæ novitate et pulchritudine pascerent, perinde ac si cantorem vel histrionem audissent. Vide ibi dicta, ac præsertim Apologum tibicinis.

Allegor. Allegorice : S. Ambrosius, lib. IV, epist. 30 *ad Sabinum* : « Dixit, ait, Dei Filius : *Cantavimus vobis, et non saltastis.* Derelicti itaque sunt Judæi, qui non saltaverunt, qui nescierunt manibus suis plaudere : adscitæ sunt Gentes, quæ spiritalem Deo plausum dederunt. Stultus enim complexus est manus suas et devoravit viscera sua, id est corporalibus se implicavit negotiis, et devoravit viscera sua sicut mors prævalens, et ideo non inveniet vitam æternam. Sapiens autem attollens opera sua, ut lucerent coram Patre suo, qui in cœlis est, non assumpsit, sed elevavit viscera sua usque ad resurrectionis gratiam. Hæc gloriosa sapientis saltatio, quam saltavit David, et ideo usque ad sedem Christi sublimitate spiritalis saltationis ascendit, ut videret atque audiret dicentem Dominum Domino suo : *Sede a dextris meis.* »

Vers. 18. *Luc.* VII, 33. 18. VENIT ENIM JOANNES, NEQUE MANDUCANS, NEQUE BIBENS, — id est non comedens et bibens jucunde, more communi aliorum hominum, sed jejunans et austere locustis victitans, ut non tam homo, quam angelus esse videretur, ut hac ratione Scribas compungeret, terreret, suoque exemplo moveret ad pœnitentiam.

ET (tamen de eo) DICUNT (Scribæ) : DÆMONIUM HABET. — Arabicus : *Cum illo sunt dæmonia, q. d.* A dæmone possessus est Joannes, cujus vi et energia tantum vitæ rigorem sufferre potest : sic austeritatem vitæ Joannis, quam ipsorum causa assumpserat (cum ipse purus et innocens ea non indigeret), ut daret eis exemplum pœnitentiæ, attribuebant dæmoni, quæ insignis fuit ingratitudo et malitia.

Rursum « dæmonium habet, » id est lunaticus est, emotæ mentis et insanus, uti sunt qui aguntur a dæmone, utpote qui stulte corpus suum ita affligat et vitæ hujus jucunditatem repudiet, qualis fuit Timon ille Atheniensis melancholicus et maniacus, indeque μισάνθρωπος, id est osor hominum cognominatus, teste Cicerone, lib. *De Amicitia*, et *Tuscul.* IV. Sic, dum S. Paulinus cum sua conjuge Terasia honoribus, opibus et deliciis mundi valedicentes, vitam inchoarent solitariam, pauperem et austeram, multi dicebant ipsos laborare melancholia, vel mania, quam suscitare solet dæmon. Unde Ausonius, S. Paulini amicus, *epist.* 25, eum suggillat, quod atræ bilis (melancholiæ) morbo, velut alter Bellerophontes, laboraret, ideoque secessisset et musas penitus abdicasset. Sic et Rutilius, et ipse ethnicus, idem monachis insulæ Caprariæ objectat, aitque :

(S. Paulinus cum sua conjuge melancholicus seu maniacus habetur.)

> Sic nimiæ bilis morbum assignavit Homerus
> Bellerophonteis sollicitudinibus.

Ecce Christus hic parabolam applicat : Joannes enim austere vivens significatur per chorum puerorum lamentantium ; Christus vero remissius vivens et familiarius conversans, notatur per chorum canentium ; sed utrumque risere et explosere Scribæ et Pharisæi, ut suis voluptatibus et licentiosæ vitæ libere sine censore vacarent.

19. VENIT FILIUS HOMINIS MANDUCANS ET BIBENS (vulgari mensa et modo cum hominibus vivens, et familiariter cum eis conversans), ET DICUNT (Scribæ et Judæi in malo obstinati) : ECCE HOMO VORAX ET POTATOR VINI, PUBLICANORUM ET PECCATORUM AMICUS. — Joannes austeram in deserto vitam egit, Christus communem cæterorum hominum, ut quos Joannis austeritas terrebat, illius humanitas ad se alliceret. Christus enim ad hoc in mundum venerat, ut omnibus hominibus daret perfectum humilitatis omnisque virtutis exemplum, quod singuli pro suo gradu et statu imitarentur, ac præsertim ut peccatores a vitiis ad Deum converteret. Quare necesse fuit, ut cum eis conversaretur, ederet et biberet, itaque eos ad sui amorem et sequelam alliceret. Ita D. Thomas, III *part.*, *Quæst.* XL, art. 2 ; Suarez et alii ibidem. Aliam causam dat S. Augustinus, lib. III *De Doct. Christ.*, cap. XII, ut ostenderet, « quod in omnibus talibus (cibo, potu, vestitu, etc.), non usus rerum, sed libido utentis in culpa est ; » itaque doceret divites in suis divitiis posse honeste vivere et salvari. Verum Scribæ hanc Christi facilitatem calumniabantur, et gulositatem interpretabantur, quæ sane ingens fuit maledicentia, ingratitudo et blasphemia.

(Vers. 19. *Luc.* VII, 34, 35.) (Christus agit vitam communem. Cur?)

ET JUSTIFICATA EST SAPIENTIA A FILIIS SUIS. — Syrus, *a servis suis.* « Justificata » duo significat, scilicet, justum facere et justum declarare ; hic secundo modo sumitur. « Justificata » ergo, id est justa, irreprehensibilis ac omni calumnia libera, plena et omnino perfecta, declarata et pronuntiata est Dei sapientia, quam in Joanne et Christo ostendit, quia nil saluti hominum conveniens intentatum reliquit : ut enim haberent austeræ vitæ et pœnitentiæ exemplum, dedit eis Joannem ; ne vero multi hac austeritate territi, virtutem et salutem desperarent, dedit communis vitæ et virtutis exemplum in Christo. « A filiis suis, » puta studiosis sapientiæ et virtutis, scilicet, fidelibus Christo et Joanni auscultantibus et obedientibus ; *q. d.* Sapientia Dei, quam superbi Scribæ et insipientes Judæi in Christo et Joanne contempserunt, justificata, id est honorata et laudata est ab omnibus vere sapientibus. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Augustinus, Theophylactus et alii. Itaque si qui jam pereunt, sua culpa pereunt, quia

(Sapientia Dei justificata, id est justa declarata.)

Joanni et Christo credere et obedire nolunt : sibi ergo suam perditionem imputent, Deum autem justificent, juxta illud *Psal.* L : « Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. » Simili sensu ait Apostolus, I *Tim.* III, vers. ult. : « Magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum in spiritu, » id est declaratum et ostensum est in mundo justum fuisse, sanctum, sapiens Deoque dignum incarnationis Verbi opus et mysterium. Hunc esse sensum liquet ex Luca, VII, 29, qui occasionem hujus parabolæ, indeque ejus intentionem et scopum per proparabolam, sive per præfabulationem ita enarrat : « Et omnis populus audiens et publicani justificaverunt Deum, baptizati baptismo Joannis. Pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsis, non baptizati ab eo. » Ac mox subjicit parabolam puerorum cantantium et lamentantium, contra eos intortam a Christo, quam paulo ante explicui.

Paulo aliter Maldonatus hic, et Toletus, *in Luc.* VII, 34 et 35 : « Justificata, inquiunt, est sapientia Dei a filiis suis, » id est a Judæis (hi enim erant filii legis, fidei et sapientiæ Dei) : Judæorum enim nonnulli magistram sapientiam credendo, alii non credendo justificarunt; quia, illis per tot signa juste meritoque credentibus, hi sua culpa non credendo seipsos condemnarunt, sapientiam vero hi illique credentes justificarunt ipso facto : credentium enim salvatio, et non credentium condemnatio, est sapientiæ justificatio : quia credentes salvantur, eo quod sapientiæ a Joanne et Christo prædicatæ crediderint; non credentes condemnantur, quia eidem credere, itaque se salvare noluerunt. Simili phrasi Ezechiel, XVI, 51 et 52, ait : « Justificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis. » Vide ibi dicta.

Rursum S. Augustinus, lib. II *De Doctrina Christiana*, cap. XI, ante medium, arctius sic exponit : « Justificata est sapientia a filiis suis, quia scilicet sancti Apostoli intellexerunt regnum Dei non esse in esca et potu, sed in æquanimitate tolerandi, quos nec copia sublevat, nec deprimit egestas. » Christum enim non sublevavit copia, Joannem non depressit egestas.

Denique S. Hieronymus hic, et S. Ambrosius, in cap. VII *Lucæ*, vers. 35, notant in quibusdam Græcis codicibus legi : « Et justificata est sapientia ab operibus suis. » « Sapientia quippe non quærit oris testimonium, sed operum, » ait S. Hieronymus.

Vers. 20. 20. TUNC COEPIT EXPROBRARE CIVITATIBUS IN QUIBUS FACTÆ SUNT PLURIMÆ VIRTUTES EJUS, QUIA NON EGISSENT POENITENTIAM. — « Tunc, » cum scilicet Apostolos misisset prædicatum per Galilæam, et ipse seorsim prædicasset, sed parvo fructu et paucorum conversione, « cœpit exprobare » summam ingratitudinem et obstinatam malitiam « civitatibus, » puta civibus, apud quos ab eo « factæ sunt plurimæ virtutes, » id est miracula, quibus Christus suam prædicationem et doctrinam novam de more confirmabat, ut eos a vitiis ad pœnitentiam et virtutes alliceret; « quia » (quod) post tot miracula, tot exhortationes, tot minas inferni, tot promissa regni cœlorum, « non egissent pœnitentiam. »

21. VÆ TIBI, COROZAIN, VÆ TIBI, BETHSAIDA : QUIA SI IN TYRO ET SIDONE (Gentilium urbibus, in vicina Palæstinæ Phœnicia) FACTÆ ESSENT VIRTUTES, QUÆ FACTÆ SUNT IN VOBIS, OLIM IN CILICIO ET CINERE POENITENTIAM EGISSENT. — Corozain inclyta est Galilææ civitas, quæ inter decem celebriores Decapoleos urbes numeratur. Sita est e regione Capharnai, ad mare Galilææ, ubi scilicet Jordanis in mare hoc influit; a Capharnao distat duobus milliaribus, sive duobus passuum millibus. Unde Christus, qui sedem et domum fixerat Capharnai, sæpe ad Corozain et Bethsaida, et ad alias vicinas urbes prædicatum excurrebat, ibique virtutes, id est miracula patrabat. Hinc *Corozaim* Chaldaice idem est quod *co*, id est *hic*, *raza*, id est *secretum*. Apposite, quia Christus ibi prædicabat arcana fidei et abscondita a constitutione mundi; sed civibus mercaturæ, lucro et deliciis addictis, quasi surdis canebat : unde eis hic Dei vindictam intentat, quæ eis etiam in præsenti sæculo obvenit. Testatur enim S. Hieronymus, in *Locis Hebræis*, sua ætate Corozain fuisse desertam, atque etiamnum antiquæ ejus duntaxat ruinæ supersunt. Sunt qui putant Antichristum in Corozain nasciturum ibique nutriendum, quem tamen in Babylone generandum plures opinantur ex illo *Jerem.* I : « Ab Aquilone (id est Babylone, quæ Aquilonaris est respectu Jerusalem) pandetur omne malum, » puta Nabuchodonosor regnorum vastator, et ejus antitypus Antichristus. Ita ex Fretello Adrichomius, in *Descriptione Terræ sanctæ*. Verum utrumque plane est incertum.

[Vers. 21. *Luc.* X, 13. — Corozain quænam civitas et ubi sita? — Antichristi patria quæ?]

VÆ TIBI BETHSAIDA. — Bethsaida pariter erat primaria civitas Galilææ et Decapoleos, adjacens mari juxta Capharnaum, ab eo distans itinere trium horarum, ita dicta, quod in ea habitarent piscatores, *beth* enim est domus, *saida* est piscatio : צד *sud* enim Hebraice significat *venari*, sed Syriace *piscari*, quia venatio in mari est piscatio : unde *saiade* sunt piscatores. Ita Franciscus Lucas. Ex hac civitate orti sunt S. Apostoli Petrus, Andreas et Philippus; unde ipsa in Evangelio civitas Andreæ et Petri appellatur. Verisimile est in hac civitate fuisse domum Petri et Andreæ, quam Christus ingressus, socrum Petri in lecto decumbentem, graviterque febricitantem manu apprehendisse ac dicto sanasse, Evangelistæ describunt; ubi quoque post solis occasum, oblatos sibi ante januam multos male habentes ac variis morbis afflictos, atque a dæmoniis vexatos curaverit. Ita Adrichomius. Sed vide quæ dixi *Matth.* VIII, 14. Hic etiam Christus cæco cuidam in oculos expuens, impositis manibus visum restituit, prius quidem imperfectum, deinde vero perfectum, *Marc.* VIII. Quare Christus hic Bethsaidæ

[Bethsaidæ etymon.]

merito exprobrat, quod visis tot suis miraculis in se non crediderit, ideoque ei exitium minatur tum futurum, tum præsens, quod ei reipsa obvenit. Nam cum hæc civitas olim opibus et ædibus floreret, nunc ita deserta est, ut vix sex habeat domos, ait Adrichomius in *Descript. Terræ sanctæ*, p. 137, n. 18, in fine.

QUIA SI IN TYRO ET SIDONE FACTÆ ESSENT VIRTUTES (signa et miracula), QUÆ FACTÆ SUNT IN VOBIS. — Subintellige, accedente ad signa externa interna Dei gratia, scilicet, illuminatione intellectus et impulsu voluntatis iis signis congruente et proportionata, qualem ordinarie dare solet Deus : sine gratia enim interna, quæ mentem moveat, frustranea est omnis prædicatio externa. « Olim in cinere et cilicio pœnitentiam egissent, » uti fecerunt Ninivitæ ad prædicationem Jonæ, cap. III. Nota τὸ *olim*, *q. d.* Jam diu pœnituissent, nec tamdiu expectassent, sicut vos expectastis, o cives

Tyrus et Sidon quid? Corozain et Bethsaidæ. Tyrus urbs est munitissima Phœniciæ, in rupe maris sita, ideoque Hebr. *Tsor*, id est rupes, vocatur. Vide quæ de ea dixi, *Ezech.* XXVI. Sidon est vicina Tyro, ita dicta, vel a Sidone primogenito Chanaan conditore, *Gen.* x, 15; vel a piscatione pisciumque copia; uti paulo ante dixi de Bethsaida.

Deus cognoscit futura conditionata. Hinc Theologi colligunt Deum certo scire propositiones conditionatas liberas, licet nunquam eventuras, eo quod conditio non ponatur in rerum natura; Christus enim hic certo asseverat Tyrios et Sidonios pœnitentiam acturos fuisse, si Christi signa vidissent, quæ tamen non viderunt,

Unde? ideoque pœnitentiam non egerunt. Ratio a priori est, immensitas mentis divinæ, scilicet infinita acies et vis intellectus Dei, quæ omnia omnino etiam secretissima, ac nominatim libertatem hominis, liberasque cujusque cogitationes et volitiones, sive absolute, sive conditionate futuras, comprehendit, penetrat et pervidet, ideoque est omniscia, nec quidquam potest illam fugere, quin illud plane pleneque cognoscat et perspiciat. Objectum enim ejus est omne verum præteritum, præsens et futurum, sive absolute, sive conditionate : quare omne hoc clare intuetur et pervidet infinita acie mentis suæ. In futuris enim conditionatis altera pars contradictionis est vera, sicut in absolutis : posita enim conditione, vel erit, vel non erit id quod dicitur. Vide dicta *Jerem.* XXXVIII, 17; et *Sapient.* IV, 11, ad illa : « Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus. »

Rursum S. Augustinus, lib. *De Bono Persever.*, cap. IX et X, ex hoc loco recte refellit Semipelagianos, qui dicebant Deum prædestinare hos vel illos homines, quia prævidebat eos gratia, si daretur, bene usuros. Nam Tyrii bene fuissent usi gratia, et tamen hæc eis data non fuit.

Denique ex hoc loco ne colligas Tyriis defuisse gratiam sufficientem, sed copiosam et abundantem, qualem habuere hi Galilæi.

22. VERUMTAMEN DICO VOBIS, TYRO ET SIDONI REMISSIUS ERIT (Arab., *remissio erit major*) IN DIE JUDICII, QUAM VOBIS. — *q. d.* Punientur quidem Tyrii et Sidonii ob sua scelera, sed vos, o cives Corozain et Bethsaidæ, gravius puniemini : *primo*, quia majorem habuistis Dei legis et virtutis cognitionem, vos, utpote Judæi et fideles, quam Tyrii gentiles et infideles; *secundo*, quia me prædicantem et ad pœnitentiam exhortantem sæpius audistis, ac plura miracula facientem vidistis, cum Tyrii nil horum audierint vel viderint; *tertio*, quia Tyrii, utpote in corde maris siti (uti jam sunt Genuenses, Veneti, Lisbonenses), ideoque mercibus et opibus abundantes, longe majorem superbiæ, avaritiæ et luxuriæ occasionem habuere, quam vos, o Galilæi, et tamen vos superbiores, avariores et luxuriosiores estis Tyriis. Vers. 22. *Luc.* x, 14.

Moraliter : simili modo in die judicii gravius punientur Christiani quam Judæi, Romani quam Indi, sacerdotes quam laici, religiosi quam sæculares, si impie vixerint, quia majorem a Deo cognitionem, gratiam aliaque beneficia et salutis adminicula acceperunt, sed iis uti noluerunt, imo iis abusi sunt ad majorem suam damnationem. Moral.

23. ET TU, CAPHARNAUM, NUMQUID USQUE IN COELUM EXALTABERIS? (*q. d.* minime; sed usque) IN INFERNUM DESCENDES. — Legit Interpres ἡ ὑψωθεῖσῃ, id est *numquid exaltaberis*, jam legunt ἡ ὑψωθεῖσα, id est *quæ es exaltata*; Arabicus, *elevata*, quomodo etiam habet Lucas, x, 15; sed eodem redit sensus; *q. d.* Numquid tu, o Capharnaum, quæ meis miraculis, doctrina et prædicatione magis quam mercibus et opibus tuis exaltata es, et celebris ac gloriosa effecta apud Deum et homines; numquid, inquam, semper ita exaltaberis? *q. d.* Non, sed in die judicii ad inferna detraheris et descendes in ejus fundum profundissimum, ut sub Tyriis et Sidoniis, qui minus quam tu peccarunt, degas in ipso centro gehennæ, ibique flammantia ejus incendia præ aliis sentias, crucieris et comburaris : plerique enim cives et incolæ tui damnandi sunt et in fundum gehennæ relegandi. Hinc S. Augustinus, serm 42 *De Sanctis*, τὸ *exaltaberis*, vel, ut Lucas habet, *exaltata*, sic exponit, *q. d.* : « Nimium tibi felix videris, nimium potens, nimium superba es, » ideoque me omnesque te monentes respuis et despicis : qua de causa in certum tui ipsius ruis exitium. Vers. 23. *Luc.* x, 15.

QUIA SI IN SODOMIS FACTÆ FUISSENT VIRTUTES, QUÆ FACTÆ SUNT IN TE, FORTE MANSISSENT USQUE IN HANC DIEM. — Τὸ *forte* non est dubitantis : nam Græce est ἄν, quæ expletiva et confirmantis est particula, significans *certe*, *utique*. Unde eam omisit Interpres, vers. 21 et alibi passim, ubi tamen est in Græco. Τὸ enim ἄν quater tantum vertit *forte*, scilicet hic et *Joan.* v, 46; et *Psal.* LXXX, 15; et II *Cor.* VII, 5; in cæteris omnibus locis, quæ plurima sunt, omisit τὸ ἄν, quod est in Græco, et simpliciter vertit assertive, ut *Matth.* III, 18; v, 18; *Forte pro utique.*

VI, 5; X, 12, ac plurimis aliis locis, quæ videre est in Concordantiis Græcis. Sic quoque τὸ *forte*, hoc vers. 23, omittunt Vatablus, Pagninus et alii, ac asseveranter vertunt *mansissent*. *Forte* ergo non significat Christum dubitasse de Sodomorum mansione, sed eam licet certo futuram, libere tamen, ideoque quasi casu et fortuito eventuram prævidisse. *Forte* enim idem est quod casu, et velut per sortem; opponitur enim naturali et necessario. Sic Comicus in *Andria* : « Forte, ait, aspicio militem, aggredior hominem. » Et Livius, lib. I : « forte evenit; » et infra : « forte ita acciderat. » Sensus ergo est, *q. d.* Si Sodomitæ audissent meam prædicationem et exhortationem ad pœnitentiam, meaque miracula, quæ in ejus confirmationem tot tantaque apud vos, o Capharnaitæ, patravi, conspexissent, utique compuncti fuissent, et pœnitentiam egissent, ac mansissent usque in hodiernum diem; intellige : Nisi ipsi vel posteri eorum post pœnitentiam in eadem vel similia scelera relapsi, rursum iram Dei provocassent, quæ simile excidium eis irrogasset. Si enim perstitissent in sua pœnitentia et mutatione vitæ, mansissent usque in hanc diem. Et hoc innuit τὸ *forte*. Unde Franciscus Lucas ἂν ἔμειναν, quod Noster vertit *forte mansissent*, exponit per modum potentialem, vertitque *mansisse potuissent*.

Vers. 24. 24. VERUMTAMEN, DICO VOBIS, QUIA TERRÆ SODOMORUM (Sodomitis) REMISSIUS ERIT (Arab., *inveniet remissionem majorem*; Syrus, *tranquilliores erunt*) IN DIE JUDICII, QUAM TIBI. — *q. d.* Mitius punientur Sodomitæ, quam Capharnaitæ, ob causas quas recensui vers. 22. Hæc Christi de Capharnao sententia, etiam juxta litteram impleta cernitur. Quamvis S. Hieronymus in suam usque ætatem Capharnaum oppidum exstitisse testetur, tamen postea et etiamnum adeo desolata est, ut vilis et humilis existens vicus, vix septem piscatorum habeat casas. Ita Adrichomius et alii, in *Descriptione Terræ sanctæ*.

Vers. 25. *Luc.* X, 21. 25. IN ILLO TEMPORE RESPONDENS JESUS, DIXIT : CONFITEOR TIBI, PATER, DOMINE (Syrus, *Dominator*) COELI ET TERRÆ, QUIA ABSCONDISTI HÆC A SAPIENTIBUS ET PRUDENTIBUS, ET REVELASTI EA PARVULIS. — Apte hæc cohærent præcedentibus. Dat enim hic Christus causam, cur Capharnaitæ, Scribæ, sacerdotes et Pharisæi spreverint Christum ejusque prædicationem, quia scilicet erant superbi, sibique videbantur sapientes esse et prudentes : quare ad humilitatem Christi et Evangelii noluerant superbas cervices inclinare, sed id fecerant humiles Apostoli, discipuli et turbæ. Adhæc hæc gnome significat Christum dolorem suum, quem ex eorum superba incredulitate conceperat, lenivisse et abstersisse consideratione et laudatione justi judicii decretique divini, quo a superbis quasi indignis hæc abscondit, et parvulis sive humilibus ea revelavit. Unde Lucas addit : « Exultavit Spiritu Sancto, » id est, per Spiritum Sanctum, qui hanc considerationem, ex eaque lætitiam ei suggerebat, « exultavit, » Deumque laudibus celebravit. Idem Christi imitatione faciamus et nos, ut dum operam nostram apud superbos et indignos perdimus, mœstitiam abstergamus consideratione divinæ voluntatis et providentiæ, quæ superbos aspernatur, et humiles elegit elevatque ad suam gratiam et gloriam.

RESPONDENS, — id est dicens novumque sermonem orsus; nec enim hic apparet ulla interrogatio, cui proprie respondeat. Est Hebraismus. Vide Canon. 18.

CONFITEOR, — id est laudo et gratias ago; hoc enim significat Hebr. ידה *iada* in Hiphil, puta הודה *hoda*; unde sacrificium תודה *toda*, id est *confessionis*, est laus et gratiarum actio. Hinc Lucas addit : « Exultavit Spiritu Sancto. » Sic passim in Psalmis dicitur : « Confitebor tibi in toto corde meo, » id est laudabo te. « Confitemini Domino, quoniam bonus, » etc., id est laudate Dominum. *Confiteor*, id est laudo, gratias ago.

TIBI, PATER (qui me filium tuum unice amas, omniaque ad tuam meamque gloriam disponis et ordinas), DOMINE COELI ET TERRÆ. — Addit hoc, ne quis impotentiæ vel infirmitati Christi tribuat, quod non potuerit domare sibique subjugare superbos Capharnaitas et Pharisæos, *q. d.* Tu, o Pater mi, cum sis Dominus cœli et terræ, omniumque corda in manu tua habeas, potuisti solo nutu superborum mentes flectere mihique subdere, sed justa tua ordinatione noluisti.

Porro, nomine *cœli et terræ* significantur omnes creaturæ, ideoque omnes homines et Angeli, quo innuitur : *primo*, Deum non solos Judæos, sed et Gentes curare et regere, ac revocare ad Evangelii gratiam et salutem per Christum; *secundo*, Deum suos fideles e terra in cœlum suum deducere, utpote cœli æque ac terræ Dominum; ipsius ergo est cœlum suis amicis aperire; *tertio*, Deum, sicut humiles Apostolos discrevit a superbis Scribis in terra, sic et humiles Angelos discrevisse a superbo Lucifero, ejusque asseclis in cœlo. Ita Toletus, *in Luc.* X. Nomine *cœli et terræ* significantur omnes creaturæ.

Audi Tertullianum, lib. I *Contra Marcion.*, cap. XIII : « Plenitudo est divinitatis ipsius, exhibens Deum perfectum, Patrem et Dominum : Patrem clementia, Dominum disciplina; Patrem potestate blanda, Dominum severa; Patrem diligendum pie, Dominum timendum necessarie : diligendum, quia malit misericordiam quam sacrificium, et timendum, quia nolit peccatum; diligendum, quia malit pœnitentiam peccatoris quam mortem, et timendum, quia nolit peccatores sui jam non pœnitentes. Ideo lex utrumque definit : *Diliges Deum et timebis Deum.* Aliud obsecutori proposuit, aliud exorbitatori. »

HÆC (mysteria gratiæ et gloriæ, quæ ego prædicavi et prædico) A SAPIENTIBUS ET PRUDENTIBUS. — Scilicet, a Capharnaitis et Scribis, qui in mercibus mundique negotiis præ aliis sapere videntur; unde a me instrui et discere viam salutis

dedignantur : juste ergo a nolentibus recipere lucem Christi tui, eam ab indignis retraxisti. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus et Ambrosius, serm. 17 *in Psal.* CXVIII.

ET REVELASTI EA PARVULIS. — Syrus, *puerulis*; Græce νηπίοις, id est *infantibus*, ut vertit Arabicus, id est idiotis, imperitis, infacundis, puta Apostolis, discipulis et turbis, qui Scribis et mundanis videntur esse rudes et insipientes velut infantes, ut in eis ostendas vim lucis et gratiæ tuæ, qua linguas horum infantium ita fecisti disertas, ut in omnem terram exierit sonus eorum, et in fines terræ verba eorum, *Psal.* XVIII. Alludit ad illud *Psal.* VIII, 3 : « Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem. » Dei enim electio et dispositio plane contraria est mundo; mundus enim ambit et elegit divites, sapientes, potentes; Deus vero eligit pauperes, rudes, infirmos, eosque facit præ omnibus mundanis spiritu divites, sapientes et potentes. Quare? « Ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus, sed qui gloriatur, in Domino glorietur. » I *Cor.* I, 29 et 31. Vide ibi dicta.

Ex hoc loco S. Augustinus, *De Præd. Sanct.*, cap. VI, et *De Bono Persever.*, cap. VIII; ac S. Gregorius, lib. XXV *Moral.*, cap. XIII, docent quod cum audita prædicatione Evangelii hi credunt, illi non credunt, esse opus gratiæ et justitiæ Dei. Qui enim credunt, ita congrue per gratiam Dei in mente illuminantur, ut credant; qui vero non credunt, justo Dei judicio ob suam superbiam, aliaque peccata non ita congrue a Deo illuminantur, ut de facto credant, licet, si vellent illuminationi, quam Deus eis suggerit, consentire et cooperari, possent credere et reipsa crederent.

Vers. 26. *Luc.* XIX, 21. 26. ITA, PATER, QUONIAM SIC PLACITUM FUIT ANTE TE, — id est tibi; Græce significantius ναί ὁ πατήρ, id est etiam, vel recte, o Pater (Græci enim sæpe nominativum usurpant pro vocativo), *q. d.* Utique, o Pater ! quod fecisti, rectissime fecisti, quia sic placuit tibi humiliare superbos et exaltare humiles. Docet prædestinationis et electionis fidelium, æque ac reprobationis infidelium et impiorum, causam originalem non esse aliam, quam Dei beneplacitum; quare in eo nos conquiescere debere, nec alias rationes quærere, cum illud unum fideli sufficiat, et instar mille rationum sit. Hinc beati in cœlo, dum vident suos filios, parentes, nepotes ob demerita damnari, non dolent, sed approbant laudantque justum Dei judicium.

Vers. 27. *Luc.* X, 22. 27. OMNIA MIHI TRADITA SUNT A PATRE MEO. ET NEMO NOVIT FILIUM, NISI PATER; NEQUE PATREM QUIS NOVIT, NISI FILIUS, ET CUI VOLUERIT FILIUS REVELARE. — Dixit Christus Patrem suum esse Deum omnipotentem, eumque quasi Dominum cœli et terræ superbos Pharisæos rejecisse, humilibus vero Apostolis se suamque gratiam revelasse ; nunc, ne quis Christum ipsum putet esse Patre minorem, nec esse Deum omnipotentem, docet contrarium, scilicet Patrem omnia sua communicare Filio, imo non nisi per Filium operari, docere, prædicare donaque sua conferre. Ad hunc enim finem misit Deus Filium in carnem et in mundum, ut per eum velut doctorem et salvatorem omnes doceret et salvaret.

Omnia Christo a Patre traditasunt, quo sensu?

Porro, τὸ « omnia mihi tradita sunt a Patre, » ita intelligi debet, ut tamen omnia Christus secundum naturam habuisse censendus sit. « Sicut cum sit secundum naturam vita, vivificari dicitur a Patre; ac cum sit gloriæ Dominus, dicitur gloriam accepisse, » ait Concilium Ephesinum ex Cyrillo, in *Defens. Anathem.* Sensus ergo est, *q. d.* Omnia quæ habet Pater, scilicet, divina natura, imperium et potestas, ait S. Hilarius et Augustinus, ac consequenter (quod magis id spectat Christus) *omnia*, id est omnium rerum, sed præsertim hominum dominium, potestas, gubernatio et dispensatio, a Patre ab æterno data fuit mihi, quasi Filio per æternam generationem, et in tempore eadem mihi data fuit quasi homini, per hypostaticam unionem, ut possim, quos velim, v. g. humiles Apostolos eligere, illuminare, prædestinare, salvare; quos vero nolim, ut superbos Capharnaitas rejicere, negligere, reprobare, damnare : in manu enim mea est omnium prædestinatio vel reprobatio, salus vel damnatio, *q. d.* Constitutus sum a Deo Patre mundi salvator et redemptor, et in manu mea ac potestate posuit Pater universa, ut ea reparem et restaurem ; ut sicut per me ut Deum omnia creavit, sic et per me in carne assumpta omnia recreet et reparet. Ad hoc veni, et ad hoc sum homo factus. Abscondita igitur sunt a sapientibus sacramenta, scilicet, legatio mea, incarnatio mea, finis adventus mei, officium meum ; parvulis autem ex parte jam revelata, postmodum vero perfecte revelanda sunt. Abscondita, inquam, sunt a superbis, et revelata humilibus, tam a me quam a Patre meo; quia Pater omnia mihi tradidit, meæque potestati et arbitrio commisit. Christus enim hic suum officium, dignitatem et auctoritatem edocet et stabilit, ut omnes ei quasi doctori et legato Patris auscultent, credant et obediant. Sicut vicerex vel gubernator demonstrat populo sibi hoc munus a rege esse demandatum, ut sibi auctoritatem et civium obedientiam conciliet.

ET NEMO NOVIT FILIUM, NISI PATER; NEQUE PATREM QUIS NOVIT, NISI FILIUS, ET CUI VOLUERIT FILIUS REVELARE. — Lucas, X, 22 : « Et nemo scit quis sit Filius nisi Pater, et quis sit Pater nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. » Respicit id quod dixit, vers. 25 : « Et revelasti ea parvulis. » *q. d.* Ego a Patre sum missus, ut sim doctor et salvator mundi, ut scilicet doceam homines veritatem et viam ad salutem, puta ad Deum Patrem, qui est increata salus et felicitas : hæc enim, cum sit supernaturalis, a nullo homine vel Angelo naturaliter cognosci potuit; quare sicut nemo novit Filium nisi Pater, et cui voluerit Pa-

ter revelare; sic vicissim Patrem nemo novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare : Pater enim sicut naturam, sic et sui cognitionem omniaque quæ habet, communicat Filio, et per Filium cæteris hominibus. Qui ergo ad veritatem, gratiam et salutem, quæ in Deo Patre sita est, accedere cupit, per me accedat, meque docentem audiat et in me credat oportet. Ego enim sum via, veritas et vita. Mea doctrina est doctrina Dei Patris; per me ergo habebitis accessum ad Patrem. Ego vos ad eum ejusque gloriam deducam.

Porro, dum dicitur *nisi Filius*, non excluditur Spiritus Sanctus; multo minus cum dicitur *nisi Pater*, excluditur Filius. Regula enim Theologorum est, particulas exclusivas additas uni personæ divinæ in attributis essentialibus, non excludere cæteras duas personas, sed tantum creaturas, seu id quod alterius est essentiæ. Ita S. Augustinus, lib. VI *De Trinit.*, cap. IX; S. Cyrillus, D. Thomas, cæterique Patres et Scholastici. Nota Christum primo Apostolis et Discipulis revelasse cognitionem duarum primarum personarum, scilicet Patris et Filii, ac deinde sub discessum, cum iret ad mortem, inculcasse fidem tertiæ personæ, puta Spiritus Sancti, ut patet *Joan.* XVI, 7. Sensim enim hoc divinissimum Trinitatis mysterium rudibus Apostolis patefaciendum fuit.

Christus Apostolis duarum Trinitatis personarum cognitionem revelat, tertiam sub discessum revelaturus.

Advertit solerter S. Chrysostomus, *hom.* 39, non dici : Qui jussus est a Patre revelare, sed « cui voluerit revelare, » ut Filius Patri in dominio et potestate æqualis ostendatur : licet enim Christus revelet ut homo, sive per naturam humanam et os, tamen hæc natura subsistit in persona divina, ideoque hic homo, puta Christus, est Deus et Deo Patri æqualis.

Porro, S. Chrysostomus et Irenæus, lib. IV, cap. XIV, ut Marcioni vetus Testamentum ejusque Deum rejicienti, dicentique : Si Deus Pater non fuit agnitus ante Christi incarnati revelationem, ergo non fuit agnitus in veteri lege, ergo illius auctor et Deus non fuit Deus verus, respondeant, τὸ « nemo novit Patrem nisi Filius, » exponunt de scientia divina, per quam Filius, qua Deus, comprehendit Patrem, et Pater Filium. Planius tamen accipias de scientia communicata naturæ humanæ Christi; hæc enim illius mysteria revelavit Prophetis et Patribus, ut Divinitatis et Trinitatis mysteria. Sic eadem post incarnationem revelavit Apostolis et fidelibus qua homo. Nemo enim est fidelis et Christianus, nisi a Christo et per Christum incarnatum : « Aliud est enim, ait Hieronymus, naturæ æqualitate nosse quod noveris (uti Filius novit Patrem), aliud revelantis dignatione, » uti nos novimus Deum per revelationem Christi.

Vers. 28. 28. VENITE AD ME, OMNES QUI LABORATIS ET ONERATI ESTIS (Syrus, *qui fessi estis, et bajulantes onera*; Arabicus, *labore attriti et gravati onere*), ET EGO REFICIAM VOS. — Ostensa deitatis suæ majestate, ne quis ea absterreatur, Christus addit humanitatem, et humanissime omnes ad se invitat. In legislatore et principe, cui summa inest potentia et majestas, summa virtus est benevolentia et mansuetudo. Sic Moyses, legislator et dux Hebræorum, fuit mortalium mansuetissimus, *Numer.* XII.

VENITE (non tam pedibus corporis, quam affectibus fidei, spei, amoris, religionis, devotionis et pietatis) AD ME, — cui omnia Pater dedit in manus, quemque misit quasi medicum peritissimum et officiosissimum, ac suavissimum tam moribus, quam pharmacis, ut omnibus omnino corporis et animæ infirmitatibus mederetur : nemo enim præter eum iis mederi potest.

OMNES QUI LABORATIS, — nemine excluso : nemo enim est, qui non aliquo morbo laboret et Christi medela indigeat. Omnibus ergo Christus se offert, ut ab eo sanitatem et salutem petant et recipiant. Sic blande correxit, erexit curavitque Magdalenam, Matthæum, Paulum, Petrum. Sic etiamnum in Eucharistia omnes invitat, aitque : « Venite ad me, infirmi, esurientes, afflicti, ego reficiam vos. »

Omnes ad se invitat Christus.

QUI LABORATIS (Græce οἱ κοπιῶντες, id est qui molestiam patimini) ET ONERATI ESTIS, — scilicet fatigati et depressi, ac succumbentes oneri, tum peccatorum, ita S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Augustinus; tum legis Mosaicæ, ita Theophylactus; tum ærumnarum et tentationum hujus vitæ : « Nam corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. » *Sapient.* IX, 15. Vide ibi dicta.

ET EGO REFICIAM VOS. — Græce ἀναπαύσω, id est refocillabo, fessis *requiem dabo*, ut vertit Syrus, recreabo, in omni quiete constituam, ait S. Chrysostomus, per verba blandissima, per Sacramenta quasi pharmaca efficacissima, per gratiam et consolationes internas suavissimas, denique per gloriam felicissimam in cœlo. Audi S. Augustinum, serm. 10 *De Verbis Domini secundum Matth.* : « Venite ad me, omnes qui laboratis : Quare enim omnes laboramus, nisi quia sumus mortales, fragiles, infirmi, lutea vasa portantes, quæ faciunt invicem angustias? Sed si angustiantur vasa carnis, dilatentur spatia charitatis. Quid ergo dicit : Venite, omnes qui laboratis, nisi ut non laboretis? Denique promissio ejus in promptu est, quoniam laborantes vocabit. Quærent forte, qua mercede vocati sunt? Ecce ego vos, inquit, reficiam. »

29. TOLLITE (Syrus, *bajulate*) JUGUM MEUM SUPER VOS. — *q. d.* Tulistis grave et pene intolerabile jugum et onus legis veteris, peccati et concupiscentiæ, venite ad me, ego illud tollam et commutabo in suave jugum legis Evangelicæ, gratiæ et charitatis. Reficiam ergo vos per jugum meum, quod jugum quidem est, quia est lex obligans animas, sed simul pharmacum est, imo lectus, in quo suaviter quiescatis, præsertim per humilitatem, quam docet et præcipit; quæ unica et Vers. 29.

singularis est medicina omnium morborum tam animæ, quam corporis, omniumque onerum levamen et requies. «Nihil enim asperum est mitibus, nil arduum humilibus,» ait S. Leo. Sicut enim lana bombardarum globos excipit, ac sua mollitie impetum eorum infringit; sic mititas et humilitas omnia dura et aspera sua lenitate frangit et mollit : jugum ergo hoc Christi est Evangelium et lex Evangelica, sive lex gratiæ. Unde S. Bernardus, sermone 15 in Psalm. *Qui habitat* : «Laborantes, inquit, ad refectionem invitat, ad requiem provocat oneratos, non tamen onus subtrahit aut laborem, magis autem onere alio, alio labore commutat; sed onere levi, suavi jugo, in quibus requies aut refectio, etsi minus appareat, tamen inveniatur. »

ET DISCITE A ME, QUIA MITIS SUM ET HUMILIS CORDE (id est «cordis affectu, id est voluntate,» ait S. Bernardus, serm. 42 *in Cant.*, multi enim sunt humiles ore, sed pauci corde), ET INVENIETIS REQUIEM ANIMABUS VESTRIS. — *q. d.* Imitamini meam humilitatem et mansuetudinem : estote mites et humiles, ac sentietis quam suave sit jugum Dei. Ita S. Chrysostomus et S. Augustinus, sermone *De Verbis Domini secundum Matthæum*, quem audi : «Tollite jugum meum super vos, et discite a me non mundum fabricare, non cuncta visibilia et invisibilia creare, non in ipso mundo mirabilia facere et mortuos suscitare; sed quoniam mitis sum et humilis corde. Magnus esse vis, a minimo incipe. Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis. Et quantam quisque vult et disponit superimponere molem ædificii; quanto erit majus ædificium, tanto altius fodit fundamentum. » Sapienter Climacus, *Gradu* 25 : « Humilitas, inquit, est gratia animæ nominis expers, solis nominata iis qui ejus experimentum ceperunt, inexplicabilis thesaurus, a Deo nomen sortita, singulare munus Dei : Discite, inquit, non ab Angelo, non ab homine, non ex libro, sed a me, hoc est, ex mea in vobis habitatione, illustratione et operatione, quia mitis sum et humilis corde, et cogitatione, et sensu, et invenietis bellorum interiorum requiem animabus vestris, et levamen cogitationum vestrarum. » Et post plura, humilis dotes et fructus hos assignat : « Qui cum hac velut sponsa sponsus copulatus est, lenis, placidus, pronus in compunctionem, misericors, super omnia vero serenus et tranquillus, lætus et alacer, obsequens, omnium molestiarum expers, vigil et impiger est, et ut uno verbo complectar omnia, imperturbatus. »

Humilitatis dignitas.

Effectus.

Secundo, et magis genuine Auctor *Imperfecti*, Maldonatus et Jansenius, quasi dicat : Discite a me, id est ne vereamini ad me accedere et jugum mei Evangelii in collum vestrum suscipere, quin venite et illud suscipite : discetis enim, et reipsa experiemini in me, me non esse tyrannum, aut regem severum et rigidum, sed dominum humilem, mitem, clementem et benignum. Hunc sensum exigit ratio, quam subjicit : «Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.» Et illud : «Et invenietis requiem animabus vestris;» hanc enim solus præstat Christus. Porro, Christus tantæ fuit humilitatis et mansuetudinis in sufferendis Scribis, discipulis, turbis, injuriis, probris, irrisionibus, flagellis, cruce et morte, ut etiamsi nullum fecisset miraculum, tanta tamen mansuetudine sat superque probasset, se esse hominem cœlestem et verum Prophetam a Deo missum. Ego sane magis miror divinam Christi mansuetudinem, quam miracula et mortuorum suscitationem.

Moraliter : disce hic, quanta et quam chara Christo sit humilitas. *Primo*, ex quod sit summa et coronis vitæ, doctrinæ et perfectionis Christi, *q. d.* Discite a me non mundum creare, non miracula facere, non subtilia de Deo et sancta Trinitate disputare, non Herculeos labores et facinora patrare, sed quia mitis sum et humilis corde; hic est apex et breviarium meæ doctrinæ et Evangelicæ perfectionis.

Quam Christo chara humilitas. Primo.

Secundo, quod humilitas sit sedes pacis : « Et invenietis, inquit, requiem animabus vestris : » nusquam quies animi, nisi in humilitate; vis ergo requiem, amplectere humilitatem, humilem locum, humile officium, humilem victum, vestitum, etc.; impossibile est ut superbus habeat pacem animæ, qui semper majora desiderat et ambit, ac sæpe assequi nequit.

Secundo. Humilitas sedes pacis.

Tertio, quod humilitas tollit ab homine omnem laborem et omnia onera : « Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos, » a labore et onere sublevando : qua ratione, Domine? per humilitatem. «Tollite, ait, jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde. » Humilitas ergo est levamen omnis laboris et oneris, et refectio virium, ut quidam Doctor merito dixerit : « Humilitas est pharmacum contra omnes morbos, ac sanitas animæ et corporis; » morbum enim tolerando lenit et superat. Quin et Hippocrates dixit τὰ ἄχολα μακρόβια, hoc est, animalia, quæ felle carent, ut cervi, sunt longæva; mites ergo et humiles sunt sani et longævi : mansuetudo enim, uti mores, ita et humores contemperat, quos distemperat bilis, unde morbi.

Tertio.

Quarto, humilitas est virtus Christi : « Discite, ait, a me : » hæc mea, mihi propria, mihi præ cæteris chara est virtus, quam descendendo e cœlis in imam terram ad extremam paupertatem, ad infamem mortem et crucem ita ostendi, ut nulla sit illustrior et mirabilior in vita et morte mea. Sic ex diverso superbia est peccatum Luciferi. Humilitas ergo facit nos simillimos Christo; quid dignius? quid optabilius?

Quarto. Humilitas est virtus Christi.

Quinto, eadem facit jugum Christi suave et legem levem; *q. d.* Discite a me esse humiles et mites, et in jugo meo non sentietis pondus, sed

Quinto.

experiemini illud esse suave et leve. Quocirca S. Franciscus dictitabat Christum non aliam ob causam e cœlo in terram descendisse, quam ut nos doceret humilitatem. Vide S. Bonaventuram, cap. *De Humilitate S. Francisci.*

Præclare S. Augustinus, *epist.* 112 : « Qui, inquit, didicerunt a Domino Jesu mites esse et humiles corde, plus orando et meditando proficiunt, quam legendo et audiendo. »

Denique Christus jungit hic mitem cum humili, quia mansuetudo et humilitas sunt quasi duæ sorores invicem associatæ, vel sicut mater et filia. Unde S. Bernardus, serm. 2 in illud *Apoc.* XII *Signum magnum* : « Sicut, ait, mater præsumptionis est elatio, sic mansuetudo vera non nisi ex vera humilitate procedit. » Idem, de verbis Apostoli, *Non est regnum Dei esca et potus* : « Mitis, ait, pertinet ad charitatem, quia charitas patiens est, benigna et humilis. » I *Cor.* XIII.

Mansuetudinis natura. Audi Climacum, *Gradu* 24 : « Solem matutina lux auroræ præcurrit, humilitatem mansuetudo præcedit. Itaque lucem Christum prius audiamus, quæ eas ita per gradum disponit : *Discite*, inquit, *a me, quia mitis sum et humilis corde.* » Deinde mansuetudinem ita definit : « Mansuetudo est immutabilis animi status, qui in omni fortuna honorum et contumeliarum æqualem animi habitum conservat. Mansuetudo est pro aliis te perturbantibus sine perturbatione sincere et ex animo precari. Mansuetudo est prominens adversus iram maris rupes, quæ omnes illisos fluctus dissolvit ac frangit, nec ipsa interim movetur aut frangitur. » Effectus. Denique ejus effectus et dotes per elogia ita assignat : « Mansuetudo est stabilimentum patientiæ, charitatis janua, imo vero parens, prudentiæ argumentum : *Docebit* enim, inquit Dominus, *mites vias suas*; procuratrix veniæ, peccatorum fiducia in precibus, Spiritus sancti domicilium : super quos enim respiciam, nisi super mansuetum et quietum ? » *Isaiæ* LXVI.

Vers. 30. 30. JUGUM ENIM MEUM SUAVE EST, ET ONUS MEUM LEVE. — Jugum et onus Christi est Evangelium, ait S. Hilarius, et Beda et alii. Evangelii ergo lex est jugum, quia disciplinæ nos alligat, ne quis a justitia discedat; hoc *suave* Græce est non γλυκὺς, id est dulce instar sacchari, sed χρηστὸς, id est commodum, humanum, placidum, benignum (Arabicus *bonum*) præ lege veteri : *primo*, quia pauciora et faciliora habet præcepta; *secundo*, quia majorem dat gratiam, quæ valde alleviat onus mandati; *tertio*, quia amore nos regit, ut filios, non timore, ut servos, sicut faciebat lex vetus; *quarto*, quia mortem non intentat nec infert, uti lex vetus, sed aufert; *quinto*, quia promittit sui observatoribus vitam felicissimam, eosque quasi manu ducit ad æternam cœlestium gaudiorum dulcedinem, juxta illud : « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos, » *Psalm.* XXXV, 9. Causam dat S. Paulus, et ex eo S. Augustinus, serm. 10 *De Verbis Domini secundum Matthæum* : « Quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Quare, quæ dura sunt laborantibus, eisdem ipsis mitescunt amantibus : omnia sæva et immania prope nulla facit amor. » Ait ergo : « Tollite jugum meum super vos, » quasi in jugo divinæ servitutis perfecta consolatio et refectio includatur. Unde S. Ambrosius, lib. *De Helia et Jejunio*, cap. XXII : « Suscipite, inquit, jugum Christi. Nolite timere, quia jugum est : festinate, quia leve est. Non conterit colla, sed honestat. Quid dubitatis? quid procrastinatis? Non alligat cervicem vinculis, sed mentem gratia copulat. Non necessitate constringit, sed voluntatem boni operis dirigit. » Audi S. Bernardum, *epist.* 72 : « Libet admirari, quam leve sit onus veritatis, quod non solum non onerat, sed etiam portat omnem, cui portandum imponitur. Hoc onus potuit uterum gravidare virgineum, sed non gravare. Hoc onus ipsa quibus se præbuit sustentandum, Simeonis brachia sustentabat. Hoc etiam Paulum in gravi scilicet et corruptibili corpore positum, rapiebat usque ad tertium cœlum. » Imo David : « Propter verba, inquit, labiorum tuorum, ego custodivi vias duras, » *Psal.* XVI, 4. Ubi D. Augustinus, lib. *De Natura et Gratia*, cap. LXIX : « Duræ, inquit, sunt timori, leves amori. »

MEUM, — quod scilicet ego Christus vobis impono, sed et vobiscum fero, onerique succollo, imo totum onus et vos ipsos bajulo et porto : jugum enim dicitur, quod duo jumenta juncta subeunt, jugum enim a *jungendo* nuncupatur. Christus ergo jugi, id est legis Evangelicæ unam duntaxat partem collo nostro imponit, alteram et potiorem ipse subit, itaque nobiscum jugum hoc trahit, et nobis vires animosque trahendi sua gratia, æque ac suo exemplo suggerit : uti nuper quidam in Japone e Societate Jesu sacerdos, mortem atrocem pro Christo generose obiens, dictitabat : « Christus ergo facit computrescere jugum a facie olei, » *Isai.* X, 27. Ex adverso gravia esse onera peccati, ait S. Hieronymus, *Zachar.*, cap. V, dicens iniquitatem sedere super talentum plumbi. Vide dicta utrobique.

Huc facit, quod in vita S. Mechtildis legimus, ipsam, cum gravibus capitis doloribus torqueretur, ut nusquam posset quiescere, audivisse a Christo ostendente vulnus lateris sui : « Nunc intra, ut pauses : » quæ statim cum gaudio intravit. Et visum est ei tot cervicalia serica se habere, quot ictus dolorum tunc sensit capiti suo advenire. Et ait Dominus : « Bombyces sericum gerunt, et de me scriptum est : *Ego sum vermis, et non homo.* Hucusque in laboribus mihi devote servivisti, amodo in virtutum exercitiis exemplo meo placitis mihi servire studebis; et quæ tibi fuerint importabilia, ego ea tecum feram. » Hæc ad verbum stylo simplici, sed candido, auctor Vitæ ejusdem. Visio sanctæ Mechtildis.

Jugum Christi suave.

Jugum ergo hoc Christi non tam jugum est, quam cervical bombycinum, quia non molestia nos premit, sed a pondere rerum terrenarum exonerat et in cœlos attollit.

Pennis avium simile Christi onus.

Quocirca apposite S. Bernardus onus hoc comparat plumis avium : sic enim scribit, epist. 341 *ad Monachos* : « In via vitæ quo citius, eo facilius curritur; et leve Salvatoris onus, quo crescit amplius, eo portabilius. Nonne et aviculas levat, non onerat pennarum sive plumarum numerositas ipsa? tolle eas, et reliquum corpus suo pondere fertur ad ima. Sic disciplinam Christi, sic suave jugum, sic onus leve quod deponimus : eo deprimimur ipsi, quia portat potius, quam portatur. » Et S. Augustinus, serm. 25 *De Verbis Apost.* : « Hæc sarcina, inquit, non est pondus onerati, sed ala volaturi. Habent enim et aves pennarum suarum sarcinas. Portant illas, et portantur. Portant illas in terra; portantur ab illis in cœlo. Tu, si misericordiam velis præbere avi, præsertim æstate, et dicas : Miseram istam aviculam onerant pennæ, et detrahas onus hoc, in terra remanebit, cui subvenire voluisti. » Et rursum, lib. *De Perfectione justitiæ*, circa med., in fine VII tomi : « Laborant, inquit, in Dei præceptis, qui ea timendo conantur implere; sed perfecta charitas foras mittit timorem, et facit præcepti sarcinam levem, non solum non prementem onere ponderum, verum etiam sublevantem vice pennarum. »

Addit S. Ambrosius, serm. 3 *in Psalm.* CXVIII : « Portare Christi jugum, inquit, suave est, si ornamenta putes cervicis tuæ esse, non onera. Attolle ergo oculos ad Dominum Deum tuum, et quære Deum ut invenias. Erige cervicem, redimicula, non vincula geris. Multa quoque animalia redimiculis gaudent, et phalerari sibi magis, quam vinculari videntur. Genæ sicut turturis præferant insignia verecundiæ, redimicula cervicis, libertatis attollant fiduciam. Leve est ergo jugum Christi, et ideo cervix eo non premitur, sed levatur. » Non mirum quidem, si jugum illud leve sit, quoniam homini gloriæ cupido omnia gloriosa et honorifica levia et suavia putantur; nihil autem est isto Christi jugo gloriosius.

Denique S. Bernardus, serm. 15 in Psalm. *Qui habitat*, per jugum et onus accipit onus donorum et beneficiorum Dei : quia onus impositæ legis, gratiæ donum est, cujus observantia perfecta cætera in animam dona invehit. Audi eum : « Grave onus iniquitas sedens super talentum plumbi. Sub hac gemebat sarcina, qui dicebat : *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me.* Quod ergo onus Christi, quod onus leve? Ut quidem ego sentio, onus beneficiorum : dulce onus, sed ei qui sentit, ei qui experitur. » Et post nonnulla : « Onerat nos, cum exonerat nos Deus; onerat beneficio, cum exonerat peccato. Vox onerati : *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Vox onerati : *Semper enim quasi tumentes super me fluctus, timui Deum.* Vox onerati : *Exi a me, quia peccator sum, Domine.* »

Porro, superbis et carnalibus Christi jugum et lex humilitatis, abstinentiæ, continentiæ, mortificationis videtur gravissima et intolerabilis, quia carent spiritu, nec nisi carnem et carnalia amant et cogitant. Unde S. Bernardus, tract. *De Præcepto et Dispens.* : « Christi jugum, ait, et onus est, et omnino importabile, nisi Christi æque spiritui; » sed et his ipsis superbis et carnalibus longe gravius jugum est ipsa ambitio, et carnis concupiscentia : « Asperum quippe jugum, » ait S. Gregorius, lib. XL *Moral.*, cap. XII, « et duræ servitutis pondus est, subesse temporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle stare in non stantibus, appetere quidem transeuntia, sed cum transeuntibus nolle transire. Dum enim contra votum cuncta fugiunt, quæ prius mentem ex desiderio adeptionis afflixerant, post ex pavore amissionis premunt. » Vere S. Chrysostomus, hom. 14 in I *ad Cor.* : « Aspera, inquit, virtus est, si ad imbecillitatem nostram comparetur; nam quod facilis et levis sit, audi Christum testantem : *Jugum meum suave est, et onus meum leve.* Quod si non intelligis, nulla te admiratio teneat; non enim forti animo es : ut enim cum animi vis adest, gravia levia fiunt; sic cum abest, levia gravia. Quid, quæso, manna suavius? quid magis in promptu? ægre tamen Judæi tulerunt, cum eo in deliciis vescerentur; quid fame et cæteris, quos Paulus est perpessus, laboribus gravius? gaudebat tamen ille et exultabat, dicens : *Nunc glorior in infirmitatibus meis*; quæ igitur horum causa? animi diversitas, quem si qualem esse oportet, institueres, facilitatem virtutis dignosceres. »

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus contra Scribas probat Sabbato licere discipulis suis vellere spicas, et sibi licere curare ægros. Secundo, vers. 22, sanat dæmoniacum, probatque se id non facere ope Beelzebub, sed in digito Dei : quare Scribas id Beelzebub tribuentes, committere blasphemiam in Spiritum Sanctum, ideoque irremissibilem. Tertio, vers. 39, petentibus signum, dat signum Jonæ, quodque Ninivitæ et regina Saba Judæos sibi incredulos condemnabunt in die judicii. Quarto, vers. 46, suos fratres et matres asserit esse eos qui faciunt voluntatem Patris sui.

1. In illo tempore abiit Jesus per sata Sabbato; discipuli autem ejus esurientes, cœpe-
runt vellere spicas, et manducare. 2. Pharisæi autem videntes, dixerunt ei : Ecce discipuli
tui faciunt quod non licet facere Sabbatis. 3. At ille dixit eis : Non legistis quid fecerit
David, quando esuriit, et qui cum eo erant : 4. quomodo intravit in domum Dei, et panes
propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis
sacerdotibus? 5. Aut non legistis in lege, quia Sabbatis sacerdotes in templo Sabbatum
violant, et sine crimine sunt? 6. Dico autem vobis, quia templo major est hic. 7. Si autem
sciretis quid est : Misericordiam volo, et non sacrificium, nunquam condemnassetis in-
nocentes. 8. Dominus enim est Filius hominis etiam Sabbati. 9. Et cum inde transisset,
venit in synagogam eorum : 10. et ecce homo manum habens aridam; et interrogabant eum,
dicentes : Si licet Sabbatis curare? ut accusarent eum. 11. Ipse autem dixit illis : Quis erit
ex vobis homo, qui habeat ovem unam; et si ceciderit hæc Sabbatis in foveam, nonne tenebit
et levabit eam? 12. Quanto magis melior est homo ove! Itaque licet Sabbatis benefacere.
13. Tunc ait homini : Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est sanitati sicut
altera. 14. Exeuntes autem Pharisæi, consilium faciebant adversus eum, quomodo perderent
eum. 15. Jesus autem sciens, recessit inde, et secuti sunt eum multi, et curavit eos om-
nes. 16. Et præcepit eis, ne manifestum eum facerent. 17. Ut adimpleretur quod dictum
est per Isaiam prophetam, dicentem : 18. Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in
quo bene complacuit animæ meæ. Ponam Spiritum meum super eum, et judicium gentibus
nuntiabit. 19. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus;
20. arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non exstinguet, donec ejiciat
ad victoriam judicium : 21. et in nomine ejus Gentes sperabunt. 22. Tunc oblatus est ei
dæmonium habens, cæcus et mutus, et curavit eum, ita ut loqueretur et videret. 23. Et
stupebant omnes turbæ, et dicebant : Numquid hic est filius David? 24. Pharisæi autem
audientes, dixerunt : Hic non ejicit dæmones, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum.
25. Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis : Omne regnum divisum contra se, de-
solabitur; et omnis civitas, vel domus divisa contra se, non stabit. 26. Et si Satanas Sa-
tanam ejicit, adversus se divisus est : quomodo ergo stabit regnum ejus? 27. Et si ego in
Beelzebub ejicio dæmones, filii vestri in quo ejiciunt? ideo ipsi judices vestri erunt. 28. Si
autem ego in Spiritu Dei ejicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei. 29. Aut quo-
modo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit
fortem? et tunc domum illius diripiet. 30. Qui non est mecum, contra me est; et qui non
congregat mecum, spargit. 31. Ideo dico vobis : Omne peccatum et blasphemia remittetur
hominibus, Spiritus autem blasphemia non remittetur. 32. Et quicumque dixerit verbum
contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non

remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. 33. Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, et fructum ejus malum : siquidem ex fructu arbor agnoscitur. 34. Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur. 35. Bonus homo de bono thesauro profert bona; et malus homo de malo thesauro profert mala. 36. Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii. 37. Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis. 38. Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Pharisæis, dicentes : Magister, volumus a te signum videre. 39. Qui respondens, ait illis : Generatio mala et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ : 40. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus; sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. 41. Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam; quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ. Et ecce plus quam Jonas hic. 42. Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam; quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plus quam Salomon hic. 43. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, et non invenit. 44. Tunc dicit : Revertar in domum meam, unde exivi, et veniens, invenit eam vacantem, scopis mundatam et ornatam. 45. Tunc vadit et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitant ibi : et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit et generationi huic pessimæ. 46. Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres stabant foris, quærentes loqui ei. 47. Dixit autem ei quidam : Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quærentes te. 48. At ipse respondens dicenti sibi, ait : Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei? 49. Et extendens manum in discipulos suos, dixit : Ecce mater mea, et fratres mei. 50. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est.

Vers. 1. *Luc.* VI, 1; *Mar.* II, 23.

1. IN ILLO TEMPORE ABIIT JESUS PER SATA (per segetes albescentes vel maturas) SABBATO; DISCIPULI AUTEM EJUS ESURIENTES, COEPERUNT VELLERE SPICAS, ET MANDUCARE. — Addit Lucas, VI, 1, hoc Sabbatum fuisse secundo primum, quod quale fuerit ibidem dicam. Est rursum hic histerologia : hæc enim contigisse videntur ante missionem Apostolorum, de qua X, 1 et sequent., atque ideo ante sermonem Domini in monte, de quo V, 1, ut colligitur ex Marco, II, 22, et Luca, VI, 1. « Quod autem spicas segetum manibus confricant, et inediam consolantur, ait S. Hieronymus, vitæ austerioris indicium est, non præparatas epulas, sed cibos simplices quærentium. »

Vers. 2. *Luc.* VI, 2; *Mar.* II, 24.

2. PHARISÆI AUTEM VIDENTES, DIXERUNT EI : ECCE DISCIPULI TUI FACIUNT QUOD NON LICET FACERE SABBATIS. — Lucas, cap. VII, 2, habet « dixerunt illis, » scilicet discipulis Christi, quia nimirum primum discipulis, deinde Christo hoc objectarunt.

An spicas vellere illicitum olim?

Nota : non carpunt discipulos quod spicas vel uvas vellant; hoc enim lege permissum erat, *Deuter.* XXV, 25, sed quod id faciant die festo, scilicet Sabbato. Vellere enim spicas videtur opus servile, ideoque violans quietem et sanctitatem Sabbati, cujus præ aliis festis apud Judæos summa erat observantia et religio.

Allegorice : S. Hilarius, Ambrosius et Beda hoc facto significatum putant, quod Apostoli in Sabbato secundo primo, id est Evangelico, et semine et segete prædicationis collecturi erant grana, id est fideles ex omnibus Gentibus electos, quorum fide et pietate et profectu se pascerent, donec eos secum conderent in horreo cœlesti; sed Pharisæi et Judæi videntes Gentes sibi in Evangelio præponi, eis invidentes, frustra Apostolis obstrepunt et obmurmurant.

Tropol.

Tropologice Beda : « Per sata, ait, ambulant cum Domino, qui eloquia sacra meditari delectantur. Esuriunt, cum in eis panem vitæ invenire desiderant; et hoc in Sabbatis, cum sopita mente a turbulentis cogitationibus vacare gaudent. Vellunt spicas, et contritas purgant, donec ad escam perveniant, cum testimonia Scripturarum, ad quæ legentes perveniunt, meditando assumunt, et tamdiu discutiunt, donec in eis medullam dilectionis inveniant. Verum hæc mentium refectio stultis displicet, sed a Domino approbatur. » Hinc S. Augustinus, lib. I *De Genesi ad litteram,* cap. XX, carpit eos qui S. Scripturæ floribus inhiant, sed segetem ejus meditando non confricant, donec ad virtutis escam perveniant.

Vers. 3. *Luc.* VI, 3; *Mar.* II, 25.

3. AT ILLE DIXIT EIS : NON LEGISTIS QUID FECERIT DAVID, QUANDO ESURIIT, ET QUI CUM EO ERANT? — Videtur hoc ultimum repugnare I *Reg.* XXI, ubi

dicitur David fuisse solus. Resp. David fugiens Saulem solus abiit ad Achimelech quem Marcus vocat Abiathar Pontificem, ab eoque petiit et accepit panes, sed eos detulit ad socios fugæ, quos alibi expectantes reliquerat, ut patet tum ex hoc loco, tum ex I *Reg.* XXI, 2, ubi David ait Pontifici : « Pueris (famulis meis) condixi in illum et illum locum. » Ita S. Hieronymus.

Vers. 4. *Luc.* VI, 4; *Mar.* II, 26.

4. QUOMODO INTRAVIT IN DOMUM DEI (in atrium tabernaculi; nec enim laicis, qualis erat David, sed solis sacerdotibus licebat ingredi Sanctum, et soli Pontifici Sanctum Sanctorum, idque semel duntaxat in anno) ET PANES PROPOSITIONIS COMEDIT, QUOS NON LICEBAT EI EDERE, NEQUE HIS QUI CUM EO ERANT, NISI SOLIS SACERDOTIBUS.

Panes propositionis quinam, et ad quid?

PANES PROPOSITIONIS — vocantur panes propositi semper in Sancto ante arcam et Sanctum Sanctorum, quod erat quasi thronus Dei residentis super propitiatorium, hoc est, panes propositi ante faciem Dei. Unde Septuaginta vocant ἄρτους ἐνωπίους, id est *panes faciales*; Syrus, *panem mensæ Domini*. Hebraice vocant לחמי פנים *lachme panim*, id est *panes facierum*. Erant enim duodecim, seni in una parte mensæ, seni in altera, sicut duæ sunt genæ in facie. Hisce duodecim panibus protestabantur duodecim tribus Israel se a Deo continue pasci alique. Unde thus eis imponebant, ut patet *Levit.* XXIV. Thus enim symbolum erat eos Domini esse, et Domino esse oblatos. Vicissim Deus hac gratitudine oblationis duodecim panum se duodecim tribuum meminisse, easque ante faciem et oculos semper habere ostendebat. Vide dicta *Exod.* XXV, 30. Jusserat Deus panes hos sacros innovari quolibet Sabbato; tunc enim recentes ponebantur in mensa, et veteres auferebantur ac comedebantur a solis sacerdotibus, idque in tabernaculo duntaxat, ut patet *Levit.* XXIV, 8 et 9. Vis argumenti est hæc : David, vir secundum cor Dei, in necessitate famis usurpavit et comedit panes propositionis sanctos, quos alias laicis edere non licebat, sed solis sacerdotibus, quia prudenter judicavit legem positivam de non comedendis his panibus a laicis, cedere debere legi, jurique naturæ, quod dictat in gravi necessitate famis conservandam esse vitam comedendo quoslibet panes et cibos etiam Deo consecratos; ideoque S. Paulinus, S. Laurentius et alii, calices et vasa Deo consecrata vendiderunt, ut per eorum pretium succurrerent gravi necessitati famique pauperum. Ergo pariter, imo multo magis licet mihi meisque discipulis vellere spicas in Sabbato, ut elicitis inde granis fami nostræ succurramus : sanctitas enim Sabbati prohibens opus servile, uti est vellere spicas, est juris divini positivi, quod cedere debet juri naturæ dictanti, in fame vitæ esse consulendum quolibet cibo etiam sacro. Est hæc prima ratio. Sequitur secunda.

Vers. 5.

5. AUT NON LEGISTIS IN LEGE, QUIA SABBATIS SACERDOTES IN TEMPLO SABBATUM VIOLANT, ET SINE CRIMINE SUNT? — Arabicus : *et non est eis peccatum.* « Violant; » Syrus, *profanant*, victimas jugulando, excoriando, dissecando, lavando, componendo ligna, accendendo ignem, quo victimæ in honorem Dei comburantur, quæ opera in se nude spectata servilia sunt, et violant Sabbatum, ni pietas et sanctitas excuset, ac ex servilibus et profanis sacra et divina efficiat, ut in hoc casu fit. Sensus est, *q. d.* Uti Davidem necessitas, et sacerdotes pietas, ita utrumque discipulos meos excusat a violatione Sabbati, per hanc spicarum vellicationem : ipsi enim me quasi Prophetam et Messiam sequuntur, meæque sacræ doctrinæ adeo intenti sunt, ut panum et ciborum parandorum obliti fuerint. Cur ergo famem ex opere tam pio contractam non levent vellicatione spicarum in Sabbato?

Nota τὸ *legistis* : hæc enim ad verbum nusquam leguntur in S. Scriptura, sed quoad rem et sensum habentur, *Numer.* XXVIII et alibi, ubi sancitur ritus sacrificandi in Sabbato. Hinc Judæorum axioma est : « In templo non esse Sabbatum, » id est vacationem ab operibus, quia in templo continuo sacrificatur, hoc est jugulatur, excoriatur, dissecatur, lavatur, comburitur victima. Sacerdotes enim tunc erant laniones.

6. DICO AUTEM VOBIS, QUIA TEMPLO MAJOR EST HIC, Vers. 6.
— qui vellere spicas permittit suis discipulis, puta ego; loquitur enim Christus de se in tertia persona modestiæ causa. Sensus est, *q. d.* Si templi sanctitas excusat sacerdotes sacrificantes a violatione Sabbati; ergo eadem me meosque vellicantes spicas in Sabbato excusat ab ejus violatione, quia ego major et sanctior sum templo, imo Dominus sum templi, cui scilicet victimæ omnes in templo immolantur et sacrificantur. Quare ergo intrinsece sanctus, adeoque ipsa increata et immensa sanctitas sum, temploque omnem externam istam sanctitatem impertior.

7. SI AUTEM SCIRETIS QUID EST : MISERICORDIAM Vers. 7.
VOLO, ET NON SACRIFICIUM; NUNQUAM CONDEMNASSETIS INNOCENTES. — Syrus, *non condemnassetis eos* (discipulos meos) *cum insontes sint*. Citat *Osee*, IX, 13. Vide ibi dicta. Vis argumenti est, *q. d.* Misericordia potior est præstatque sacrificio et Sabbato; ergo ob eam licet violare quietem Sabbati. Perperam ergo, o Scribæ, accusatis et condemnatis hac in re meos discipulos, cum ipsi in ea sint innocentes, vacentque omni culpa ob misericordiam hic exercitam. Misericordia hæc est, qua ego miseris et famelicis meis discipulis permisi vellicare spicas in Sabbato; item ea, quam ipsis instillo et inculco tam verbo, quam exemplo : itaque eos præparo, ut misereantur tot miserarum animarum pereuntium, earumque salutem docendo, monendo, orando, omni cura et studio procurent. Huc pertinet aurea Simeonis justi (quem Hebræi censent illum esse, qui Christum in ulnas suscepit, cygnæum canens : « Nunc dimittis servum tuum, Domine, » etc.) gnome in *Pirke Avoth*, hoc est in *Sententiis Patrum* : « Mundus

Tribus mundus fulcitur

tribus rebus incumbit et sustentatur : *primo*, lege; *secundo*, cultu divino; *tertio*, misericordia. » Porro, Arabicus posteriorem partem legit in singulari : *Non judicaretis super eum, cui non est peccatum*, id est non judicaretis me innocentem, qui hæc Apostolis permisi. Est hæc tertia apologiæ Christi pro discipulis ratio. Sequitur quarta.

Vers. 8. Luc. VI, 5; Mar. II, 18. 8. DOMINUS EST ENIM FILIUS HOMINIS ETIAM SABBATI. — *q. d.* Ego qui per naturam sum Filius Dei, et per dignationem factus sum filius hominis, id est homo; hoc ipso sum Dominus, id est auctor et legislator totius legis Mosaicæ, ac consequenter et Sabbati : ergo in ea dispensare possum cum meis discipulis.

Quintam rationem addit Marcus, II, 27 : « Sabbatum, inquit, propter hominem factum, et non homo propter Sabbatum; » de quo ibi.

Vers. 9. 9. ET CUM INDE TRANSISSET, VENIT IN SYNAGOGAM EORUM. — Addit Lucas, VI, 6, hoc factum altero Sabbato. Diem enim Sabbati studio ad novum miraculum captavit Christus, ut hunc errorem Scribarum, scilicet Sabbato non licere ægros sanare, iterum iterumque confutaret. Tam chara fuit illi veritas liberaque veritatis prædicatio, ut eam ubique captarit, etiamsi sciret propterea Scribas sibi machinaturos mortem, ideoque sibi in cruce esse moriendum.

Vers. 10. Luc. VI, 6, 7; Mar. III, 1, 2. 10. ET ECCE HOMO HABENS MANUM (*dextram*, ut habet Lucas) ARIDAM (Syrus, *cujus manus arueerat*); ET INTERROGABANT EUM, DICENTES : SI LICET SABBATIS CURARE? UT ACCUSARENT EUM.— Addit S. Hieronymus : « In Evangelio quo utuntur Nazareni et Ebionitæ (quod nuper in Græcum de Hebræo sermone transtulimus, et quod vocatur a plerisque Matthæi authenticum) homo ille, qui aridam habet manum, cæmentarius scribitur, istiusmodi vocibus auxilium precans : Cæmentarius eram manibus victum quæritans : precor te, Jesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos. » Sub manu intellige brachium; χεὶρ enim, id est manus, Hippocrati a scapulis ad digitos protenditur; brachium ergo hoc laborat duplici morbo : *primo*, convulsione nervorum; *secundo*, atrophia; ob defectum enim alimenti exaruerat, ideoque naturaliter erat incurabile, uti ostendit Guillielmus Ader medicus, lib. *De Ægrotis Evangelii.*, cap. XI.

Porro, manus est organum tam nobile, ut Deus soli homini manus dederit exporrectas, belluis denegatas, quibus facile prosequatur quæcumque mens jusserit. Ita Galenus, lib. I *De Usu partium.*

ET INTERROGABANT EUM, — scilicet Christum Scribæ et Pharisæi, an liceret ægrum in Sabbato curare? Deinde, ut narrat Marcus, III, 4, et Lucas, VI, 9, Christus vicissim interrogavit Scribas aliam quæstionem, quæ interrogationem eorum solveret, scilicet an liceret Sabbato *benefacere*, et manum aridam curare; an *malefacere*, id est non curare et nocere? tacite significans, misero non benefacere, cum possis, esse illi malefacere; et animam sive vitam non servare, cum possis, esse illam perdere; ac proinde, cum hoc lege naturæ permissum, imo jussum sit, non esse vetitum lege positiva Sabbati : hoc enim esset irrationale, si lex positiva vetaret beneficentiam in Sabbato jure naturæ permissam, aut præciperet maleficentiam et noxam, jure naturæ vetitam.

UT ACCUSARENT EUM — apud vulgus quasi impotentem vel immisericordem, si ægrum non curaret; sin curaret quasi Sabbati violatorem et sacrilegum apud Pontificem et Principes sacerdotum.

11. IPSE AUTEM DIXIT ILLIS : QUIS ERIT EX VOBIS HOMO, QUI HABEAT OVEM UNAM; ET SI CECIDERIT HÆC SABBATIS IN FOVEAM, NONNE TENEBIT ET LEVABIT EAM? — *q. d.* Vos, Scribæ, docetis non violari Sabbatum, si quis ovem lapsam in fossam Sabbato apprehendat et extrahat, ne ovicula tota die Sabbati cogatur in fossa manere, esurire et incommode habere. Ergo multo magis licet Sabbato hominem ægrum et afflictum ægritudine sua levare et sanare. Ita sentiebant Scribæ tempore Christi, et jam nonnulli Judæi ita superstitiose quietem in Sabbato observant, ut eo die nec hominem in cloacam aut latrinam lapsum extrahere velint, nec lapsi ipsi extrahi se permittant. Lepidum est quod narrat Volaterranus, lib. III *Geograph.*, sub finem : « Tempore Henrici III, regis Angliæ, inquit, qui regnare cœpit anno Domini 1208, Judæus quidam Terksburi in Anglia in cloacam lapsus Sabbato, ob diei religionem extrahi noluit. Id videns comes loci Christianus, nec in sequenti die eum extrahi permisit ob Dominicæ reverentiam : quare ille, antequam extraheretur, extinctus et suffocatus est. » Dicebat enim : Vers. 11.

Superstitiosa Sabbati Judaici observatio.

Lepidum Judæi in cloacam lapsi exemplum.

« Sabbata sancta colo, de stercore surgere nolo.

« Cui vicissim comes :

« Sabbata nostra (Christiana, *puta* Dominicam)
quidem, Salomon, celebrabis ibidem. »

12. QUANTO MAGIS (Græce, *quanto igitur*) MELIOR (præstantior, dignior, nobilior) EST HOMO OVE! ITAQUE LICET SABBATIS BENEFACERE. — Arabicus, *itaque licet operatio boni in Sabbatis*. Si licet ovem ærumna sua levare in Sabbato, cur non hominem, præsertim cum in ovis levatione magno multorum molimine, labore, tempore, funibus, vel scalis opus sit, Christus vero in instanti solo verbo vel jussu, sine pharmacis hominem ægrum curaturus esset? Quodnam hic est opus servile? Quare id vetare stolidum, ferum, barbarum est. Unde addit Marcus : « Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini : Extende manum tuam. » Vers. 12. Luc. VI, 9; Mar. 3, 4.

13. TUNC AIT HOMINI : EXTENDE MANUM TUAM, ET EXTENDIT (Christo imperante et dante ei virtutem), ET RESTITUTA EST SANITATI SICUT ALTERA. — Syrus, *sicut socia ejus*. Christus prius ratione, Vers. 13. Luc. VI, 10; Mar. III, 5.

nunc facto, scilicet miraculo, confutat Scribarum inscitiam et invidiam, suamque sapientiam et beneficentiam toti populo testatam facit, illustrem reddit. Audi S. Athanasium, homil. *De Semente*, quæ exstat sub finem tom. I : « Tum dixit illi Jesus : Extende manum tuam ; nam ego te non tango, ne habeant Judæi quod calumnientur, ne attingere illis idem sit quod operari ; verbo tantummodo ago. Non enim prohibitum est a Deo, ne quis in Sabbato loquatur. Quod si autem verbum opus efficiat, admirationi sit ille, qui hoc verbum dixit : Extende manum tuam. Vide jam mihi discrimen facti. Petrus in speciosa porta paralyticum sanans, apprehensa ejus dextra illum erexit ; Dominus contra tantum jubet : Extende manum tuam, tibi do vim et efficaciam sanitatis, et verbis jubendo, hanc potestatem tibi insero. Extende manum tuam. Sic ille dixit, sic iste fecit, et restituta est ipsa manus. »

Allegor. Allegorice : *primo*, Beda « : Adam, inquit, carpens pomum vetitum, manum humani generis arefecit, id est potentiam operationemque hominis fœcunditate boni operis privavit : at Christus eam restituit, extendens manus suas in cruce. »

Secundo, S. Hieronymus : « Usque ad adventum Salvatoris, ait, arida manus in Synagoga fuit Judæorum, et Dei opera non fiebant in ea : postquam ille venit in terras, reddita est in Apostolis credentibus dextera, et operi pristino restituta. »

Tropol. Tropologice : in Synagoga et congregatione doctorum, ubi major est scientia, manum dexteram habet aridam, qui eam ad Deum per orationem, ad proximum per misericordiam, ad seipsum per bona opera, quibus sibi merita et præmia in cœlis accumulet, non extendit. Ita S. Athanasius, *homil.* jam citata ; Beda, Euthymius, Theophylactus. Manum ergo, quam torpefecit acedia, contraxit avaritia, arefecit inertia, Christus sua gratia facit, ut extendat alacritas, dilatet liberalitas, vegetet zelus et fervor ad omne bonum opus exequendum. Audi S. Anselmum : « Sananda manus arida jubetur extendi, quia infructuosæ animæ debilitas nullo melius ordine, quam eleemosynæ largitate curatur. Unde Joannes Baptista turbis sciscitantibus quid facerent, ut non velut arbores aridæ mitterentur in ignem, hoc solum præcipit : *Qui habet duas tunicas, det non habenti ; et qui habet escas, similiter faciat, Luc.* III, 11. Et in Ecclesiastico dicitur : *Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, et ad dandum collecta, Eccli.* IV, 36. Frustra enim manus ad Deum pro peccatis rogaturus expandit, qui non has ad inopem rogantem beneficium laturus extendit. »

Vers. 14. *Luc.* VI, 11 ; *Mar.* III, 6. 14. EXEUNTES (e Synagoga, relicta turba, apud quam mutire non audebant confusi, ait Franciscus Lucas) AUTEM PHARISÆI CONCILIUM FACIEBANT ADVERSUS EUM, QUOMODO PERDERENT (id est occiderent) EUM. — Magna fuit hæc Pharisæorum invidia, ingratitudo et malitia, auctori vitæ machinari necem, ut quia ipse tot ægris sanitatem restituebat, mortem illi rependerent.

15. JESUS AUTEM SCIENS (virtute divina cognoscens arcana eorum contra se consilia), RECESSIT INDE, ET SECUTI SUNT EUM MULTI, ET CURAVIT EOS OMNES. — Qui scilicet ægri erant et sanatione egebant, quos multos fuisse ait Marcus, III, 10. Ubique suam potentiam et beneficentiam commendat Christus. Sicut enim solis est illuminare omnes qui obicem non ponunt ; sic Christi et Christiani est benefacere omnibus qui beneficium poscunt. Vers. 15. *Mar.* III, 7, 8, 10.

16. ET PRÆCEPIT EIS, NE MANIFESTUM EUM FACERENT. — Græce ἐπετίμησε, id est increpavit, comminatus est, cum minis præcepit, ne divulgarent miracula ab eo patrata, tum ne Scribas offenderet et ad majorem invidiam iramque concitaret ; tum ut ostenderet quam remotus esset a captanda hominum gloria. Vers. 16. *Mar.* III, 12.

17. UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER ISAIAM PROPHETAM DICENTEM (cap. XLII, 1) : Vers. 17.

18. ECCE PUER MEUS (*Messias*, ait Chaldæus) QUEM ELEGI, DILECTUS MEUS, IN QUO COMPLACUIT ANIMÆ MEÆ. PONAM SPIRITUM MEUM SUPER EUM. — Dona Spiritus sancti illi indam in ejus conceptione. *Puer meus*, Hebr. עַבְדִּי *abdi*, id est servus meus : unde patet Isaiam loqui de Christo, non qua Deus est, sed qua homo : sic enim est servus Dei. Vers. 18.

Probat Christum reipsa, docendo et sanando ægros, implevisse Isaiæ de se suaque modestia, misericordia et æquitate vaticinium ; ac proinde ipsum esse Messiam ab Isaia prædictum, et hisce dotibus ceu notis et indiciis insignitum. Pro *quem elegi*, Hebr. est *suscipiam eum* ; Septuag., *assumam eum* ; Chald., *admovebo eum*.

ET JUDICIUM GENTIBUS PROFERET. — « Judicium, » id est id quod justum et æquum est : hoc enim rectorum judicium est judicium, *q. d.* Christus quasi legislator legem Evangelicam justissimam, rectissimam et sanctissimam, non solis Judæis, ut Moses, sed omnibus omnino gentibus per Apostolos evangelizabit.

19. NON CONTENDET, NEQUE CLAMABIT, NEQUE AUDIET ALIQUIS IN PLATEIS VOCEM EJUS. — Notatur Christi mansuetudo, et mansuetus placidusque et lenis docendi modus. Et hac de causa hoc Isaiæ testimonium profert Matthæus. Vers. 19.

20. ARUNDINEM QUASSATAM, NON CONFRINGET, ET LINUM FUMIGANS NON EXSTINGUET. — Syrus et Arabicus : *Et lucernam ad extinctionem tendentem non exstinguet*. Est geminum proverbium idem significans, scilicet Christum infirmos et debiles in fide, spe et charitate, non contentiose cum clamoribus increpiturum et oppressurum, sed sua mansuetudine, lenitate et patientia magis roboraturum et accensurum. Ita S. Hilarius et S. Hieronymus. Omnia enim hæc commendant admirabilem et divinam Christi mansuetudinem. Audi Patres. S. Hieronymus : « Qui peccatori non Vers. 20.

porrigit manum, nec portat onus fratris, quassatum calamum confringit; qui scintillam fidei contemnit in parvulis, lignum exstinguit fumigans. » S. Augustinus, lib. XX *De Civit.*, cap. XXX : « Persecutores Christi, perdita integritate, quassato calamo et amisso lumine, lino fumanti comparantur, quibus pepercit, quia non venit judicare. » S. Hilarius : « Ostendit se posse eos facile frangere, ut arundinem contritam, et eorum furorem exstinguere. » Rabanus : « Quassatæ gentes non sunt contritæ, sed in salute reservatæ, nec Judæi a vento agitati condemnati statim, sed supportati patienter. Gentes, quæ exstincto naturalis legis ardore, fumi amarissimi, et oculis noxii, tenebrosæque caliginis involvebantur erroribus, a Christo sunt in maxima incendia suscitati. »

DONEC EJICIAT AD JUDICIUM VICTORIAM, — id est donec perducat *judicium*, id est justitiam, sive fidem et sanctitatem Evangelicam *ad victoriam*, ut illa scilicet toto orbe dominetur. Unde Noster in Isaia vertit : « Ponet » ipse, quasi Dominus et victor, « in terra judicium, » scilicet quasi reginam et dominam omnibus imperantem. Hebr. est : « Proferet judicium ad veritatem, » id est proferet judicium verum.

Vers. 21. 21. ET IN NOMINE EJUS GENTES SPERABUNT. — Pro *Gentes*, Hebr. est *Insulæ*, *q. d.* Gentes remotissimæ in insulis habitantes, omnes spes suas collocabunt in Christo Salvatore. Fusius hæc omnia explicui *Isaiæ* XLII, 1. Vide ibi dicta.

Vers. 22. *Luc.* XI, 14. 22. TUNC OBLATUS EST EI DÆMONIUM HABENS, CÆCUS ET MUTUS, ET CURAVIT EUM, ITA UT LOQUERETUR ET VIDERET. — Lucas, XI, 14, tantum dicit fuisse mutum (unde S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. XXXVII, opinatur Lucam de alio dæmoniaco loqui), sed non negat fuisse et cæcum, quod asserit hic Matthæus. Fuit autem non a nativitate aut ex morbo cæcus et mutus, ut vult Abulensis hic, *Quæst.* L, et Barradius, sed a dæmone eum possidente oculorum et aurium usu privatus. Dæmon ergo non eum excæcaverat, nec facultatem loquendi ei ademerat, sed tantum oculorum et linguæ exercitium usumque impediebat; unde, dæmone ejecto, sine alia operatione vel miraculo, statim cœpit loqui et videre. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, Lyranus, Jansenius, Maldonatus. Audi S. Chrysostomum : « O pestiferam dæmonis astutiam : utramque viam occupavit atque obstruxit, quibus ille erat crediturus, visum atque auditum. » Hinc S. Lucas ait : « Illud (dæmonium) erat mutum, » scilicet effective, quia hominem a se possessum efficiebat mutum, unde et ipse dæmon, licet interrogatus vel adjuratus, per os ejus non loquebatur, nec respondebat, quasi fuisset elinguis et mutus, qui alias solet esse loquax, et loquaces facere, quia in loquacitate multa committuntur peccata. Fuit ergo proprie et per se unum tantum miraculum, scilicet ejectio dæmonis; consequenter tamen et in effectu fuit triplex. Nam, ut ait S. Hieronymus : « Tria signa simul in uno homine perpetrata sunt : cæcus videt, mutus loquitur, possessus a dæmone liberatur. »

Tropologice S. Hieronymus : « Quod tunc, inquit, carnaliter factum est, quotidie completur in conversione credentium, ut expulso dæmone primum fidei lumen aspiciant, deinde in laudes Dei tacentia prius ora laxentur. » Et S. Hilarius : « Non autem sine ratione, cum turbas omnes curatas in communi dixisset, nunc seorsum dæmonium habens cæcus et mutus offertur. Oportebat enim ut postquam manus aridæ homo oblatus est, qui in synagoga curabatur, in unius hujusmodi hominis forma gentium salus fieret : ut qui erat habitatio dæmonii, et cæcus et mutus, Deo capax pararetur, et Deum contineret in Christo, et Christi opera Dei confessione laudaret. » S. Augustinus : « Dæmonium enim habens, cæcus et mutus est, qui non credit; et subditus est diabolo, qui non intelligit, et non confitetur ipsam fidem, vel qui non dat laudem Deo. » Hæc Augustinus, lib. I *Quæst. Evang.*, Q. III. Dæmon ergo facit homines mutos, ne peccata confiteantur, sicque venenum expuant, ne laudent Deum, nec proximos doceant vel corripiant; sed Christus sua gratia laxat ora ad confitendum, laudandum, docendum et monendum, quando oportet. Sapienter S. Bernardus, in *Sententiis* : « Cur, ait, te pudet peccatum tuum dicere, quod non puduit facere? aut cur erubescis Deo confiteri, cujus oculis non potes abscondi? quod si forte pudor est tibi, uni homini, et peccatori, peccatum tuum exponere, quid facturus es in die judicii, ubi omnibus exposita tua conscientia patebit? » Tropol.

Porro, contigit hæc historia, ut et ea quæ narrat Matthæus, XIII, ante missionem Apostolorum; nam quæ cap. XIV narrat, statim a reditu Apostolorum ad Christum contigisse liquet ex Marco et Luca. Ita Jansenius, Franciscus Lucas et alii. Maldonatus tamen et Barradius aiunt non esse necesse facilem hic historiæ ordinem invertere et turbare, præsertim cum Patres eum servent, ut patebit vers. 27. Sed Patres, rei et historiæ intenti, de ordine parum sunt solliciti.

23. ET STUPEBANT OMNES TURBÆ, ET DICEBANT : NUMQUID HIC EST FILIUS DAVID? — Græce ἐξίσταντο, id est admirabantur attoniti, ita ut extra se in extasin quasi raperentur, visis tot tantisque Christi miraculis, unde dicebant : Nullus Propheta tot tantaque fecit prodigia, quanta fecit Jesus. Ergo iis omnibus est major; ac consequenter ipse filius David, id est Messias Davidi promissus, quasi filius ex ejus semine nasciturus, quem omnes avide expectamus, sit oportet. Vers. 23. *Luc.* XI, 14.

24. PHARISÆI AUDIENTES DIXERUNT : HIC NON EJICIT DÆMONIA, NISI IN BEELZEBUB PRINCIPE DÆMONIORUM. — Pharisæi invidia et odio Christi excæcati, quia miracula ejus tam clara et testata negare non poterant, calumniantur illa magica esse, nec a Deo, sed a Beelzebub patrari. Faciunt Vers. 24. *Luc.* XI, 15; *Mar.* III, 22.

ergo Christum magum, qui dæmonem habeat familiarem, cujus vi mira efficiat. Quis fuerit Beelzebub, dixi cap. x, 25.

Vers. 25. *Luc.* XI, 17; *Mar.* III, 24, 25.

25. JESUS AUTEM SCIENS COGITATIONES (multo magis blasphemiæ verba, quæ contra Christum absentem in circulis dixerunt vers. 24) EORUM, DIXIT EIS : OMNE REGNUM DIVISUM CONTRA SE DESOLABITUR; ET OMNIS CIVITAS, VEL DOMUS DIVISA CONTRA SE, NON STABIT. — *q. d.* Omne regnum, imo omnis urbs et domus, cujus incolæ mutuis dissidiis contra se invicem pugnant, stare nequit, sed cito intestina seditione et bello evertetur : « Uti concordia res parvæ crescunt, ita discordia maximæ dilabuntur, » ait S. Hieronymus. Concordia enim est quasi calx quæ partes domus unit et conglutinat : tolle calcem, lapides dilabentur et corruet tota domus : tolle concordiam, diffluent cives et discordes se invicem periment. Centrum in se unit omnes lineas circuli diametrales : tolle centrum, omnes illæ diffluent. Centrum urbis, domus et collegii est unio et concordia. Ita Romanum imperium perdidit discordia, cum populus in magistratum, milites contra senatum, senatus in se divisus contra seipsum pugnavit. Lege Livium, Lucanum et alios de civilibus bellis, præsertim Julii Cæsaris et Pompeii.

Concordia est calx urbis.

Vers. 26. *Luc.* XI, 18; *Mar.* III, 26.

26. ET SI SATANAS SATANAM EJICIT, ADVERSUS SE DIVISUS EST : QUOMODO ERGO STABIT REGNUM EJUS? — *q. d.* Stare nequiret regnum Satanæ in terra, si Satanas, id est dæmon, unus assidue contra alterum hostiliter insurgeret, et adverso Marte depugnaret, ut superior inferiorem, vel inferior superiorem ex hominibus (in quibus dæmones adeo regnare regnumque suum stabilire appetunt) continuo ejiceret, uti vos, Scribæ, videtis me continuo et assidue, hostiliter et adversa fronte persequi dæmones, eosque ex mentibus et corporibus hominum expellere : ergo non ope Beelzebub, ut vos dicitis, sed virtute Dei illos ejicio. Neque enim Beelzebub tam stolidus est, ut dæmones sibi subditos inter se committat, ut unus alium expellat, sic enim ipse regnum eorum suumque destrueret; unde et milites seditiosi, cum suo rebellant principi, summe inter se uniuntur et consentiunt, quia sciunt, si dissentiant, se a principe facile occupandos et evertendos fore. Dixi : *hostiliter*; nam Apollonius Thyanæus, teste Philostrato in ejus Vita, et magi subinde dæmones ejiciunt, sed ex composita collusione, ut homines ad magos et magiam, id est societatem cum dæmone pertrahant : nullam autem societatem se cum dæmone habere probat Christus in sequentibus. Dixi : *assidue*; nam subinde lis et pugna inter ipsos dæmones de homine possidendo oritur. Narravit mihi Romæ sacerdos senex fide dignus, qui per plures annos officio exorcistæ functus fuerat, dæmonesque expulerat, se suis oculis vidisse et suis auribus audivisse duos a dæmonibus possessos, in templo S. Matthæi inter se contendentes et decertantes. Dæmon enim possidens unum erat altioris ordinis, et superior altero; hic alterum, quasi se inferiorem, ex homine quem possidebat, ejicere volebat. Sed adversa fronte restitit inferior, variaque in superiorem probra conjecit, et inter alia dixit : « Tu es dæmon infernalis, ac justo Dei judicio in inferno relegatus : longe gravius puniris quam ego, qui non sum dæmon infernalis; sed in hoc aere versari permittor, quia non rebellavi Deo ut tu, sed Lucifero, quasi subditus superiori meo, nude duntaxat adhæsi et consensi. » Sed hæc perrara sunt, et tandem in pacem desinunt, ut hi duo inter se contendentes, paulo post posuere lites, quieverunt et tacuerunt. Licet enim damnati et dæmones ardeant superbia, ira et odio contra se invicem, et ringantur rixenturque in inferno ut canes; tamen in terra, ut regnum suum dominatumque in homines stabiliant, inter se consentiant oportet.

Apollonius ejecit dæmones per magiam.

Dæmon superior ejicit inferiorem sed raro

Vers. 27. *Luc.* XI, 19.

27. ET SI EGO IN BEELZEBUB EJICIO DÆMONES, FILII VESTRI IN QUO EJICIUNT? IDEO IPSI JUDICES VESTRI ERUNT. — Est hoc secundum Christi argumentum, quo probat se ope Dei, non Satanæ ejicere dæmones. Per filios vestros *primo*, S. Hilarius, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius accipiunt vestros Apostolos, qui erant filii Judæorum. Censent enim ipsi hæc contigisse post missionem Apostolorum factam a Christo in qua Apostoli ope Christi dæmones expulerunt et miracula plura patrarunt. Verum quia verius est, ut dixi vers. 22, hæc contigisse ante missionem Apostolorum, hinc melius per filios accipias exorcistas Judæorum, qui arte a Salomone tradita, teste Josepho, lib. VIII, cap. II, expellebant dæmones, quales fuere septem filii Scevæ principis Sacerdotum, *Act.* XIX, 14. Ita Jansenius, Toletus, Franciscus Lucas et alii.

IDEO IPSI JUDICES VESTRI ERUNT. — *q. d.* Ideo in die judicii ipsi vos suo facto et exemplo condemnabunt, quod tam perversum de ipsis et me judicium tuleritis, scilicet quod judicaveritis ipsos ope Dei expulisse dæmones, me autem ope diaboli, cum tamen longe majora præsentiæ et operationis Dei in me indicia videritis, quam in vestris exorcistis. Quis enim eorum tot ægros sanavit, tot mortuos suscitavit, quot ego sanavi et suscitavi? Quis eorum tam sublimem et divinam doctrinam prædicavit, sicut ego prædico? Quis eorum tam puram et sanctam vitam egit, sicut ego ago? Sic Regina Saba et Ninivitæ ipso facto, id est sua fide et pœnitentia, in die judicii condemnabunt Judæos Christo incredulos et impœnitentes, versibus 41 et 42.

Vers. 28. *Luc.* XI, 20.

28. SI AUTEM EGO IN SPIRITU DEI EJICIO DÆMONES, IGITUR PERVENIT IN VOS REGNUM DEI. — *q. d.* Si ego virtute Dei et Spiritus Sancti, non Beelzebub, expello dæmones, uti jam probavi; ergo verum est, et ipse Spiritus Sanctus miraculoso suo ad mea miracula et expulsionem dæmonum concursu aperte testatur verum esse, quod ego et Joannes Baptista caput et summam prædica-

tionis nostræ posuimus, scilicet : «Appropinquavit regnum cœlorum.» Videtis enim dæmonis regnum passim per me, et verbis et factis, in corporibus et animabus hominum destrui, sicque inchoari regnum Dei per gratiam, quod in cœlo perficietur, ubi Deus in Sanctis regnat per gloriam. Hoc est, quod ait Joannes, *epist.* I, cap. III : «In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.» Nam, ut ait S. Leo, serm. 10 *De Passione* : «Clavi illi, qui manus Domini pedesque transfoderunt, perpetuis diabolum fixere vulneribus, et sanctorum pœna membrorum inimicarum fuit interfectio potestatum.»

Vers. 29. Luc. XI, 21, 22; Mar. III, 27. 29. AUT QUOMODO POTEST QUISQUAM INTRARE IN DOMUM FORTIS (Syrus, *strenui*) ET VASA EJUS DIRIPERE, NISI PRIUS ALLIGAVERIT FORTEM, ET TUNC DOMUM ILLIUS DIRIPIET? — Pro *aut*, Græce est ἤ, quod Pagninus vertit *alioqui*; Arabicus *et*; alii *nam*; alii *an*, ut superius dixi. Proponitur hic nova ratio, puta tertia qua probat Christus se ope Dei, non Beelzebub, ejicere dæmonia, petiturque a comparatis, *q. d.* Sicut qui invadit arcem vel domum alicujus fortis vel potentis viri, vel tyranni, v. g. Samsonis aut Herculis, ut eam expoliet, id facere nequit, nisi ipsum herum fortem prius domet et alliget; alioqui ipse sua defendet, et spolium armata manu prohibebit : sic pariter ego Christus, qui Satanæ regnum expolio, dum peccatores illi subditos ad pœnitentiam et salutem traduco, necesse est ut Satanam ipsum domuerim et alligarim; alioqui enim ipse non ferret hoc spolium a me fieri : hostis ergo mihi, et a me domitus est Satanas, non amicus, non socius in ejectione dæmonum, ut vos calumniamini. Fortis ergo hic est diabolus; domus est mundus; vasa sunt arma; instrumenta supellex; arma diaboli sunt artes, fraudes, illecebræ, quibus allicit homines ad vitia, uti sunt opes, honores, voluptates, item dæmones inferiores et impii homines, ait S. Chrysostomus, quibus diabolus utitur contra nos, ut nos tentet et vexet. Supellex sunt peccatorum animæ et corpora a dæmone possessa; item Patrum animæ in limbo ante Christum detentæ : hæc omnia diripuit et eripuit illi Christus, alligato in gehenna diabolo : unde Lucas, XI, 21, *vasa* exponit *arma et spolia*.

Porro, diabolus hic vocatur *fortis*, quia instar leonis rugientis circuit quærens quem devoret, ait S. Petrus; unde ejus robur et fortitudinem depingit Job, XL et XLI, sub specie Behemoth et Leviathan. Diabolus hic et alibi vocatur caput et princeps malignorum spirituum, qui eos in mundum immittit, ut eum sibi subjiciat. *Fortem* ergo accipe Luciferum, qui est princeps dæmonum, ideoque antagonista Christi et S. Michaelis. Lucifer enim a Christo in cruce victus, detrusus est in tartara, ut ibi personaliter degat ligatus usque ad diem judicii; tum enim ad modicum tempus solvetur, ut ait Joannes, *Apocal.* XX, 2 et sequent., itaque docent S. Gregorius, Ambrosius, Lactantius, Andreas Cretensis, Viegas et Ribera, quos ibidem citavi, ac Franciscus Suarez, lib. VIII *De Angelis*, cap. XVII, num. 8. Lucifer enim in Scriptura vocatur draco, serpens antiquus, diabolus, satanas per antonomasiam. Porro, ita ligatus est Lucifer in inferno, ut non tantum per se exire non possit, sed etiam per suos dæmones, quos in terram emittit, non tantum hominibus nocere possit, quantum antea : Christus enim eorum vires et facultates valde restrinxit, minuit et arctavit, ut ipse hic et *Apocal.* XX, 2, alibique significat. Vide dicta *Apocal.* XX, 2. Idipsum edoctus per longam experientiam S. Antonius, teste Athanasio, in ejus Vita, cap. VI et seq., prolixe edocet : «Diabolus, inquit, hamo crucis, ut draco aduncatus a Domino est, et capistro ligatus, et quasi mancipium fugitivum vinctus : circulo et labia armilla perforatus nullum omnino fidelium devorare permittitur. Nunc miserabilis ut passer ad ludum irretitus a Christo est; nunc comites suos quasi scorpiones et serpentes calcaneo Christianorum substratos gemit. Ille qui universa maria a se deleta plaudebat, ille qui orbem terrarum manu sua teneri pollicebatur, ecce a vobis vincitur, ecce me adversum se prohibere non potest disputantem.» Et cap. XX, idipsum ex confessione diaboli confirmat : «Vidi, ait, hominem enormi sublimitate, porrectum caput usque ad cœlum. Cum ab hoc, quisnam esset, inquirerem, ait : Ego sum Satanas. Et ego : Quid, inquam, hic quæris? Respondit : Cur mihi frustra imputant monachi? Cur mihi omnes Christianorum populi maledicunt? At ego : Juste faciunt; tuis enim frequenter molestantur insidiis. At ille ait : Nihil ego facio, sed ipsi se invicem turbant. Nam ego miserabilis factus sum. Rogo, nonne legisti : Quia defecerunt inimici frameæ in finem, et civitates eorum destruxisti? En nullum jam habeo locum, nullam possideo civitatem, jam mihi nulla sunt arma; per omnes nationes cunctasque provincias Christi personat nomen, solitudinesque monachorum stipantur choris. Ipsi se, quæso, tueantur, et me sine causa non lacerent.» Subdit diabolum inertibus tantum prævalere : «Nam quales, ait, nos et nostras repererint cogitationes, tales se nobis præstare consueverunt. Et si quid in pectoribus malæ mentis et pavoris semen invenerint, quasi latrones, qui deserta obtinent loca, cœptos cumulant timores, et crudeliter imminentes, infelicem puniunt animam.» Unde concludit : «Una est ergo ratio vincendi inimicum, lætitia spiritualis et animæ semper Dominum cogitantis jugis recordatio, quæ dæmonum ludos quasi fumum expellens, persequetur adversarios potius quam timebit.»

Lucifer ligatus a Christo.

Exempla S. Antonii.

30. QUI NON EST MECUM, CONTRA ME EST; ET QUI NON CONGREGAT MECUM, SPARGIT. — *Primo*, S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et Toletus in *Lucæ* XII, 23, de *forti*, id est diabolo, exponunt, *q. d.* Diabolus Vers. 30. Luc. XI, 23.

adeo mecum non est, ut contra me sit, et ea, quæ ego congrego; dispergere conetur. Est ergo hic novum quartumque Christi contra Scribas argumentum, estque tale : Quorum opera sunt contraria, illi sunt contrarii; at mea et diaboli opera sunt contraria; ergo ego et ipse sumus contrarii : nam, ut ait S. Hieronymus, « Ille (diabolus) cupit animas hominum tenere captivas, Dominus liberare; ille prædicat idola, hic unius Dei notitiam; ille trahit ad vitia, hic ad virtutes revocat. Quomodo ergo possunt inter se habere concordiam, quorum opera diversa sunt? »

Secundo, simplicius cum S. Chrysostomo et Theophylacto hæc generatim accipias, proprieque applices Pharisæis, *q. d.* Sicut cum in regno vel urbe oritur seditio, et una pars in aliam insurgit, ut maligni homines rempublicam occupare et spoliare conentur, uti fecit Romæ Catilina cum suis conjuratis, tunc necesse est ut probi cives rempublicam defendant, adeoque qui id non facit, sed neutralis esse vult, censetur esse hostis et socius seditiosorum illam impugnantium; quia illo casu cives omnes civitatem et rempublicam omni studio et vi propugnare tenentur : sic pariter ego qui universale bellum Satanæ indixi, ut eum mundi imperio, quod ipse tyrannice occupavit, depellam, omnes homines velut mundi cives, utpote mihi quasi legitimo principi subditos et obstrictos, qui mecum in hoc bello non sunt, nec sub me militant, mihi contrarios et hostes meos deputo et decerno, atque ut tales persequar, puniam et plectam. Tales autem estis vos, o Pharisæi, qui cum primi, utpote mei subditi et quidem cæteris doctiores, me tanquam Messiam et Christum in vestra lege et Prophetis præsignatum, deberetis recipere, meque apud populum ut talem commendare, clanculum tamen mihi adversamini, palam autem dissimulatis, quasi judices inquisituri de mea doctrina et vita. Quare vos habeo ut hostes mihi contrarios, et cum Satana in mei exitium conspirantes, quia homines quos ego colligo ad unitatem fidei, ad charitatem, ad unius Dei religionem, vos ad multiplices vestras cæremonias, traditiones, superstitiones, errores trahitis et dispergitis, ac a me, a salute, a Deo avertitis, uti faciunt hæretici et schismatici, quibus apposite hanc gnomen adaptat S. Cyprianus, lib. III *Ad Quirinum.*, num. 86, et S. Ambrosius, lib. II *De Pœnitentia*, cap. IV.

Quare hæc Christi sententia non est contraria illi ejusdem Christi apud Lucam, IX, 50 : « Qui non est adversum vos, pro vobis est; » ibi enim loquitur de eo qui reipsa in doctrina cum Apostolis consentit, ideoque cum iis et pro iis est, licet id explicite ob justam causam non profiteatur, ut ibi patet.

Porro, Franciscus Lucas censet posteriori membro hujus sententiæ idem prorsus significari, quod priori, uti sæpe fit in Psalmis et Proverbiis. Sic enim ipse explicat : Christus neminem pro suo agnoscit, qui non integro sinceroque animo ipsi adhæreat : diabolus omnes absque delectu ad sua castra admittit, quantumvis diversos atque adversos, modo Christo non faveant. Vide supra cap. VI, 10 : « Qui ergo non congregat mecum, » id est non se aggregat mihi, non adhæret mihi; « spargit, » sive ut habet Syrus, *spargendo spargit*, hoc est omnino spargit, elongat se a me, abit in dispersionem cum Satana, adversarium se mihi constituit. Hæc Franciscus Lucas.

Verum aliud est congregare cum aliquo, aliud aggregare se alicui : quare prior sensus, quem dedi, est germanior.

31. IDEO DICO VOBIS : OMNE PECCATUM ET BLASPHEMIA REMITTETUR HOMINI : SPIRITUS AUTEM BLASPHEMIA NON REMITTETUR. — Tò *spiritus* est genitivi casus, ut patet ex Græco πνεύματος. Blasphemia ergo spiritus, est blasphemia contra Spiritum Sanctum; unde Arabicus vertit : *Blasphemia in Spiritum Sanctum*; Syrus : *Blasphemia in Spiritum sanctitatis.* Vers. 31. *Luc.* XII, 10; *Mar.* III, 28, 29. Blasphemia in Spiritum Sanctum quæ?

Quæres, quænam est hæc? *Primo*, Philastrius, in *hæresi Rhetorii*, censet esse hæresim, præsertim Eunomii, qui negabat Spiritum Sanctum esse Deum. Sic et S. Ambrosius, lib. I *De Spiritu Sancto*, cap. III, et Epiphanius, *hæres.* 50. Prima sententia.

Secundo, S. Hilarius censet blasphemiam in Spiritum Sanctum esse eam, qua quis negat Christum esse Deum : «Peccatum, ait, in Spiritum Sanctum est, Deo virtutis potestatem negare et Christo substantiam adimere æternitatis : per quem quia Deus in hominem venit, homo rursus fiet in Deum, cum cæteris Deus veniam largiatur, hoc solum extra veniam est. » Secunda.

Tertio, S. Ambrosius, lib. II *De Pœnitentia*, cap. IV, censet esse schisma, item simoniam, qua v. g. Simon Magus pecunia volebat emere Spiritum Sanctum a S. Petro, *Act.* VIII. Tertia.

Quarto, Origenes ait esse omne peccatum mortale post baptismum, puta post gratiam Spiritus Sancti in baptismo acceptam, commissum. Porro, Gelasius Papa, *De Anathematis vinculo*, peccatores, qui nec in hoc, nec in futuro sæculo absolvuntur, eos duntaxat intelligit, qui peccatores permanent, neque resipiscere volunt : «Ipse enim, inquit, in se insolubilem fecit esse sententiam, qui talis permanere delegit, qualis veraciter non potest absolvi. » Quarta. Quinam peccatores nec in hoc, nec in futuro sæculo absolvuntur.

Quinto, S. Cyprianus, lib. III *Ad Quirinum*, num. 28, «blasphemiam in Spiritum Sanctum ait esse omne peccatum in Deum commissum; blasphemiam vero in Filium hominis, esse omne peccatum in hominem perpetratum. » Quinta.

Sexto, Idem S. Cyprianus, lib. III, *epist.* 14, blasphemiam in Spiritum Sanctum censet esse negationem fidei in persecutione. Sexta.

Septimo, Richardus de S. Victore, tract. *De Blasphemia in Spiritum Sanctum*, ait esse odium et convicium Dei. Octodecim Patrum expositiones, Septima.

scilicet undecim Patrum Latinorum, et septem Græcorum sigillatim recenset Toletus in cap. XII *Lucæ*, annotat. 17, quas universas ego, septem jam recensitis, summatim complexus sum.

Octava. Sex peccata in Spiritum Sanctum. Denique Theologi (et ex iis Catechistæ) ex variis S. Augustini expositionibus colligunt sex peccata in Spiritum Sanctum, scilicet præsumptionem, desperationem, agnitæ veritatis impugnationem, fraternæ charitatis invidiam, impœnitentiam et obstinationem, hæcque dici aiunt peccata in Spiritum Sanctum, quia fiunt ex certa malitia contra bonitatem Dei, quæ appropriatur Spiritui Sancto : sicut peccata, quæ fiunt ex infirmitate, dicuntur fieri contra Deum Patrem, quia illi appropriatur potentia; et quæ fiunt ex ignorantia, dicuntur fieri contra Filium, quia illi appropriatur sapientia. Hæc vera sunt, sed huic loco non congruunt suntque impertinentia.

Nona. Genuina. Nota : ergo Christum hic non loqui de omni peccato in Spiritum Sanctum, sed solum de blasphemia in Spiritum Sanctum : quæ verbis fit (eadem tamen cogitationis et operum est ratio), cum scilicet quis calumniatur opera manifeste divina et miraculosa, ac pia et sancta Dei, ad salutem hominum ab eo facta, quibus ipse fidem et veritatem confirmat, uti est ejectio dæmonum, quæ cum sint opera bonitatis et sanctitatis Dei, attribuuntur Spiritui Sancto, qui ex vi processionis et spirationis suæ a Patre et Filio procedit, ut amor, bonitas et sanctitas : cum, inquam, quis hæc calumniatur, eaque scienter ex malitia adscribit spiritui immundo, puta diabolo, ut faciebant hi Pharisæi, tunc dicitur committere blasphemiam in Spiritum Sanctum; talis enim directe injuriatur Deo, illique adimit suam sanctitatem et munditiem, quæ appropriatur Spiritui Sancto, adeoque ex Deo facit diabolum. Id enim recte hac ratiocinatione concluditur :

Syllogismus Christi in Scribas. Auctor miraculorum quæ patrat Christus, juxta vos, o Scribæ, est Beelzebub :

Atqui Deus et Spiritus Sanctus revera est auctor horum miraculorum :

Ergo secundum vos, Deus et Spiritus Sanctus est Beelzebub.

Quo quid atrocius dici potest? quæ blasphemia major et injuria in Deum excogitari? Ita S. Hieronymus, S. Chrysostomus, S. Ambrosius, locis citatis; S. Athanasius, tract. *De Blasphemia in Spiritum Sanctum*; S. Pacianus, *epist.* 1; S. Basilius in *Regul. brevior.*, interrog. 273; Jansenius, Maldonatus, Toletus, Franciscus Lucas et alii passim. Addit S. Basilius : Tales etiamnum sunt, qui fructus et actiones Spiritus Sancti adscribunt contrario spiritui immundo. Id quod plerique facimus, inquit, dum strenuum appellamus ambitiosum, et ei qui justa indignatione et zelo movetur, iracundiæ calumniam impingimus, et ad eumdem modum alia, iniquis adducti suspicionibus, ementitis nominibus de aliquo dicimus.

Porro, opponit Christus hanc blasphemiam in Deum et Spiritum Sanctum blasphemiæ in Filium hominis, qua nonnulli humana conversatione et convictu Christi offensi, facta ejus humana calumniabantur, vocantes eum vini potatorem, amicum peccatorum et publicanorum, eo quod viderent Joannem Baptistam abstemium, rigidum, austeram et solitariam agere vitam : quæ proinde excusabilior erat et minus venia indigna, quia hominem tangebat, non Deum.

NON REMITTETUR. — Arabicus : *Non relaxabitur*, id est difficulter et raro remittetur et relaxabitur. Est enim hæc blasphemia in Spiritum Sanctum atrocissima, inexcusabilis, et plene venia indigna, ac, quantum est in seipsa, omnem medicinam et modum perveniendi ad remissionem aufert et excludit : opponit enim se directe et ex diametro Spiritui Sancto, eumque a se abigit, imo blasphemat Spiritum Sanctum, inquam, a quo solo absolvi, curari et sanctificari poterat et debebat. Simili phrasi vocamus morbum incurabilem illum, qui medicinam non admittit, et cibum omnem respuit. Blasphemus tamen non claudit manus Deo, quin ejus subinde licet indigni misereatur, eumque convertat, uti convertit S. Paulum, qui se blasphemum in Deum fuisse confitetur, I *Timoth.* I, 13.

32. ET QUICUMQUE DIXERIT VERBUM CONTRA FILIUM HOMINIS, REMITTETUR EI; QUI AUTEM DIXERIT CONTRA SPIRITUM SANCTUM, NON REMITTETUR EI NEQUE IN HOC SÆCULO, NEQUE IN FUTURO. — Idem dicit et inculcat clarioribus et gravioribus verbis. « Verbum (aliquod injuriosum, probrosum, blasphemum) remittetur ei, » remissibile est, et pœnitenti facile remittitur. Hinc patet contra Novatianos, lapsos quoslibet in peccata enormia, admittendos esse ad pœnitentiam. Vers. 32. *Luc.* XII, 10; *Mar.* III, 28, 29.

QUI AUTEM DIXERIT (verbum injurium et blasphemum) CONTRA SPIRITUM SANCTUM, NON REMITTETUR EI NEQUE IN HOC SÆCULO, NEQUE IN FUTURO. — Syrus : *Quisquis autem in Spiritum sanctitatis obloquetur, non remittetur ei, nec in hoc sæculo, nec in sæculo futuro.*

Hic *primo* damnatur Origenes, lapsis omnibus pœnitentiam, veniam et salutem concedens post hanc vitam. Dicebat enim post magnum Platonis annum omnia restituenda fore in integrum, ut et Judas salvetur, et Lucifer cum dæmonibus et damnatis cœlo restituatur. Error Origenis.

Secundo, S. Augustinus, lib. XXI *De Civit.*, XXIV; S. Gregorius, lib. IV *Dialog.*, XXXIX; Isidorus, Beda, S. Bernardus et alii apud Bellarminum, lib. II *De Purgat.*, cap. IV, ex hoc loco evincunt esse purgatorium post hanc vitam. Vanum enim et otiosum esset dicere : « Non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro, » si in futuro nullum peccatum remittitur; sicut vane et inepte quis diceret, omnino non ducam uxorem, nec in hoc sæculo, nec in futuro, cum in futuro nulla duci possit uxor. Licet enim Marcus, III, 29, nude Hinc purgatorium evincitur.

dicat : « Non habebit remissionem in æternum, » tamen Matthæus diserte et expresse explicat, dividitque æternum in duas partes, scilicet in præsens sæculum et futurum. Addit Marcus, dictumque aggravat : « Sed reus erit æterni delicti. » Porro, mortalia peccata in purgatorio expiantur quoad pœnam duntaxat, venialia vero quoad culpam et pœnam simul.

Vers. 33. *Luc.* VI, 44. 33. AUT FACITE ARBOREM BONAM, ET FRUCTUM EJUS BONUM; AUT FACITE ARBOREM MALAM, ET FRUCTUM EJUS MALUM; SIQUIDEM EX FRUCTU ARBOR AGNOSCITUR. — Arabicus : *Aut ponitis arborem bonam, et fructum ejus bonum; aut arborem malam, et fructum ejus malum*, etc.

Argumentum Christi cornutum in Scribas. Est argumentum quintum Christi, idque cornutum, et, ut ait S. Hieronymus, ἄφυκτον, id est inevitabile. *Primo* et plane arbor hæc est Christus. « Facite, » id est statuite, decernite, asserite; *q. d.* Aut me simul cum operibus meis, quæ vobis laudabilia videntur, probate et laudate; aut me tanquam arborem malam cum operibus damnate; *q. d.* Vos, o Pharisæi, mea opera laudatis, et tamen me eorum auctorem damnatis. At si opera laudatis, et auctorem laudare debetis. Aut si hunc damnatis, et opera damnare debetis, alioqui dicitis ἀσύςατα et contraria : quare cum opera mea non possitis culpare, sed cogamini ea probare, fateamini me bono spiritu agi. Ita S. Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius.

Secundo, S. Hieronymus per arborem accipit diabolum, cui Scribæ tribuebant opera et miracula Christi, *q. d.* Si opera mea laudatis, ergo et diabolum, cui ea ascribitis, laudare debetis, quod est absurdissimum.

Tertio, S. Augustinus, serm. 12 *De Verbis Domini*, et Maldonatus, per arborem accipiunt ipsos Pharisæos, *q. d.* Si vultis esse et haberi boni, bona opera facite, scilicet bonos et bona laudate : si enim mala facitis, uti revera facitis, cum me meaque divina opera damnatis, malos et improbos calumniatores vos esse fateamini oportet. Ex calumniis enim cognoscitur calumniator, sicut ex fructu arbor. Unde sequitur : « Progenies viperarum, » etc. Omnes hi sensus sunt probabiles, et eodem redeunt. Hinc morale documentum colligit S. Augustinus : « Prius, ait, mutandus est homo ut opera mutentur. Si enim manet homo in eo quod malum est, bona opera habere non potest; si manet in eo quod bonum est, mala opera habere non potest. »

Vers. 34. *Luc.* VI, 45. 34. PROGENIES VIPERARUM, QUOMODO POTESTIS BONA LOQUI, CUM SITIS MALI ? EX ABUNDANTIA ENIM CORDIS OS LOQUITUR. — Vocat Pharisæos viperas, æque ac Joannes Baptista, cap. III, 7, ob causas ibi dictas; sed hic proprie, eo quod quasi viperæ vipereos proferrent sermones et calumnias, quibus Christum infamare, et e medio tollere conabantur. Habebant enim cor viperinum, id est plenum veneno invidiæ, superbiæ, malitiæ et odii in Christum, quod viperinas et lethiferas calumnias has eructabat.

EX ABUNDANTIA ENIM CORDIS (id est, ex eo quod in corde abundat, quod sæpe cor volvit, cogitat, amat) OS LOQUITUR. — Si cor, id est mens et voluntas, abundet bonitate et charitate, loquitur bona et amorosa; si felle malitiæ et invidiæ, loquitur fellea, livida et mordacia, ut vos contra me facitis, o Pharisæi. Sicut enim stomachus eructat id quod comedit, adeoque ex halitu et ructu cognoscis, quid quisque comederit; qui enim comedit allia, olet allia; qui vinum bibit, olet vinum, etc. : sic pariter ex ore cognoscitur cor, puta ex loquela mentis affectus. Unde S. Chrysostomus : « Si dicta ab istis, inquit, ita sunt mala, quantum, putamus, habebant in corde malitiæ, ubi solus Deus est testis! Quare cum audieris hominem male loquentem, multo ampliorem æstimes nequitiam, quam verba demonstrant. Quod enim exterius dicitur, est superfluentia ejus, quod intus est, in quo vos vehementer tetigit. Si enim quod dictum est ab eis ita est malum, excogitata radix verborum quam magna est! » Vis ergo scire quid quisque habeat in corde, et quis affectus in eo abundet, vide quid loquatur, quid crebro in ore habeat, hoc enim abundat in corde, et ex corde in os eructat. Ex abundantia cordis os loquitur.

35. BONUS HOMO DE BONO THESAURO PROFERT BONA, ET MALUS HOMO DE MALO THESAURO PROFERT MALA. — Explicat abundantiam cordis per thesaurum, id est acervum et cumulum. Bonus ergo homo de bono acervo bonarum cogitationum et affectionum, quas in mente coacervat et accumulat, profert bona verba et opera; malus vero de malo thesauro et cumulo malarum affectionum, profert mala verba et opera. Audi S. Chrysostomum : « Vel ipsos Judæos Deum blasphemantes ostendit, de quali thesauro blasphemiam proferant. Vel cum superiore quæstione hæret sententia, quod quomodo non possit bonus homo proferre mala, nec malus bona; sic non possit Christus mala, nec diabolus bona opera facere. » Vers. 35. *Luc.* VI, 45.

36. DICO AUTEM VOBIS, QUONIAM OMNE VERBUM OTIOSUM, QUOD LOCUTI FUERINT HOMINES, REDDENT RATIONEM (Arabicus, *responsum*) DE EO IN DIE JUDICII. — « Reddent rationem » Christo judici, id est, Christus ab eis exiget rationem verbi otiosi, quam quia reddere non poterunt (otiosum enim est, quod sine causa dicitur), hinc ab eo punientur. Est catachresis et metalepsis, patet ex vers. seq. Ita S. Hilarius, Chrysostomus, Hieronymus et alii. Est Hebræa syntaxis. Hebræi enim ponunt relativum cum suo antecedente in nominativo : « Omne verbum otiosum, » id est de omni verbo otioso reddent rationem. Sensus est, *q. d.*, ait S. Hieronymus : « Si otiosum verbum, quod nequaquam ædificat audientes, non est absque periculo ejus qui loquitur, et in die judicii reddet unusquisque rationem sermonum suorum; quanto magis vos, qui opera Spiritus Sancti ca- Vers. 36.

lumniamini, et dicitis me in Beelzebub ejicere dæmonia, reddituri estis rationem calumniæ vestræ!» Rursum sicut otiosum verbum, sic et otiosa cogitatio, volitio, actio quælibet est peccatum, saltem veniale.

Verbum otiosum quod? Quæres, quodnam est verbum otiosum? Græce ἀργὸν, quasi ἀεργὸν, id est iners, sine arte et opere, carens fructu et utilitate. *Primo*, Theophylactus et Euthymius «otiosum» vertunt calumniatorium. Prima sententia. Hauserunt hoc ex S. Chrysostomo, qui ait: «Otiosum verbum est, quia mendax est, quia calumniam habet.» Addit tamen: «Quidam dicunt: Quoniam et vanum, quale est quod risum movet inordinatum, vel turpe, vel verecundum.»

Secunda, germana. *Secundo*, et genuine verbum otiosum est vanum, frivolum, ludicrum, quod nec loquenti, nec audienti utilitatem affert, etiamsi nulli sit noxium nec in se reprehensibile. Ita S. Hilarius verbum otiosum interpretatur ineptum et inutile. S. Hieronymus: «Otiosum verbum est, inquit, quod sine utilitate et loquentis dicitur, et audientis, si omissis seriis de rebus frivolis loquamur et fabulas narremus antiquas. Cæterum qui scurrilia replicat et cachinnis ora dissolvit, et aliquid profert turpitudinis, hic non otiosi verbi, sed criminosi tenebitur reus.» S. Gregorius, hom. 6 *in Evang.*, sub finem: «Otiosum, inquit, verbum est, quod aut utilitate rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis caret. Otiosa ergo colloquia ad ædificationis studium vertite: quam celerrime hujus vitæ tempora fugiant, considerate: quam districtus veniat judex, attendite.» Idem, III parte *Pastor.*, admon. 15: «Otiosum, ait, verbum est, quod aut ratione justæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret.» S. Bernardus, serm. *De Triplici Custodia manus, linguæ et cordis*: «Otiosum, ait, verbum est, quod nullam rationabilem causam habet: quam rationem de eo reddere poterimus, quod est præter rationem? Nemo nostrum, fratres, parvi æstimet tempus quod in verbis consumitur otiosis. Si quidem tempus acceptabile est, et dies salutis. Volat verbum irrevocabile. Volat tempus irremeabile, nec advertit insipiens quid amittat. Libet confabulari, aiunt, donec hora prætereat. O donec prætereat hora! ô donec pertranseat tempus! Donec hora prætereat, quam tibi ad agendam pœnitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad gloriam promerendam miseratio Conditoris indulget; donec transeat tempus, quo divinam tibi repropitiare debueras pietatem, properare ad angelicam societatem, suspirare ad amissam hæreditatem, aspirare ad promissam felicitatem, excitare remissam voluntatem, flere commissam iniquitatem.» Verbum ergo otiosum, teste S. Bernardo, est quod caret rationabili causa. Tale igitur non est quod festive dicitur ut afflictos soletur, vel ægros mœstosque exhilaret; aut quod prudentiam humanam decet, ut cum narrantur dicta vel facta aliorum eo fine, ut ex iis prudenter agere et loqui discamus. Ulterius S. Basilius, ut verbum non sit otiosum, requirit piam intentionem. Verum loquitur religiosis, quorum professio est pia tractare et loqui: «Otiosum verbum est, inquit, quod ad propositum in Domino usum, hoc est, ad ædificationem fidei non facit: tale enim contristat Spiritum Sanctum.» Sicut enim hominis est juxta normam rectæ rationis, et Christiani juxta legem Christi; sic religiosi est juxta dictamen religionis et pietatis agere et loqui. Unde S. Bernardus, *De Consider.*: «Consecrasti, ait, os tuum Evangelio, jam talibus (ludicris) aperire illicitum est, assuescere sacrilegium.»

Primo ergo, absolute non requiritur pia intentio, ne sit otiosum, sufficit ut quomodolibet conducat ad usum et prudentiam humanam. Sic: Non requiritur absolute pia intentio, ne verbum sit otiosum.

Navita de ventis, de bobus narrat arator:

alioqui enim fere omnia opificum, mercatorum et sæcularium verba essent otiosa. Hoc dictum sit de actu in specie, nunc dicamus de sermone et actu individuo.

Secundo ergo, Gabriel Vasquez, I II, *disp.* 52, in fine, docet verbum otiosum non esse illud, quod profertur hoc fine duntaxat, ut infirmitati alicui vel indigentiæ naturæ consulatur, v. g. si in frigore tantum ob naturæ indigentiam quis dicat: Ego frigeo, cupio ignem, ut frigoris sensum a me depellam. Censet enim ipse dari actum in individuo indifferentem, qui scilicet nec bonus sit, nec malus, puta, cum eo appetitur aliquid ad commodum et exigentiam naturæ. Idem docet Bonaventura et Scotus, in II, *Distinct.* 41; Occam, in III, *Quæst.* XIII; Gabriel et Almainus, tract. 2 *Moral.*, cap. XIV. Actus, ne sit otiosus, debet referri ad finem honestum.

Verum id negat D. Thomas, I II *p.*, *Quæst.* XVIII, art. IX; ejusque sequaces; item Durandus, in II, *distinct.* 40, *Quæst.* I; Ariminensis, in II, *distinct.* 38, et alii passim. Cum quibus dicendum est, otiosum in particulari actum (sive cordis, sive oris, sive membrorum cæterorum: eadem enim volitionis et actionis est ratio, quæ verbi et locutionis) esse omnem illum qui non refertur ad bonum rationis, puta ad bonum aliquod honestum. Ergo cum dicis: Ego fameo, ego frigeo, detur mihi cibus, paretur ignis; ut hic actus et sermo non sit otiosus, sed honestus, debes illum explicite vel implicite referre ad aliquem finem honestum, scilicet ad hoc ut melius studere, orare, aliaque tua officia obire et Deo servire valeas. Multo magis actus et sermo otiosus est, si dicas: Ego hoc ago, vel loquor solum ideo, quia mihi placet, vel quia ista actio vel sermo me delectat. Hæc enim actio et sermo caret debito suo fine, æque ac mensura, ideoque otiosa est: delectatio enim non est regula nostrarum actionum; unde eam adhibere tanquam regulam, est contra rectam rationem, ac proinde malum, saltem veniale. Quare malum est velle quid ob solam delectationem, præsertim quia contra ins-

titutionem delectationis est, appetere illam propter se : nam instituta est ipsa ob aliud, nimirum ob operationem cui conjungitur, ordinatur ergo ad majus bonum.

Ratio a priori. Prima.

Ratio a priori horum omnium est, quod homo, qua homo, sit animal rationale, quod proinde in omnibus juxta rationem vivere, agere et loqui debet. Regula enim et mensura actionis et vitæ illi data a natura et Deo, est recta ratio, quam in omnibus sequi debet. Ergo inordinatum est, ut homo adhibeat ad operationes suas aliam mensuram et regulam, quam judicium rectæ rationis, v. g. delectationem, sanitatem, commodum naturæ, aut quid simile. Confirmatur *primo*, quia, licet bonum naturale multum conferat naturæ, tamen ab homine non est expetendum per se, sed referendum est ad bonum rationis, quod proprie est bonum hominis, ut homo est, quodque ad finem hominis est utile : nam bonum naturæ conveniens vel delectabile non est per se honestum, sed ex accidenti. Confirmatur *secundo*, quia homo, qua rationalis est, tenetur operari secundum dictamen rectæ rationis ; hoc autem dictat homini non nisi bonum honestum esse amandum et prosequendum. Ratio enim est quasi lucerna totius hominis et omnium operationum ejus, ut ait Christus, *Matth.* VI, 22. Sicut ergo qui in tenebris ambulat sine prævia lucerna, se periculo offendendi exponit; sic et qui operatur sine prævio dictamine rationis, ideoque peccat. Confirmatur *tertio*, quia qui sic vult et operatur, exponit se periculo errandi; nam non utitur recta regula rationis : unde ex vi talis voluntatis posset velle quod inhonestum est, ut servare vitam, quando pro fide est profundenda, oblectare se illa re, vel illo modo, loco et tempore, qui lege est vetitus. Denique talis appetitio est otiosa, quia nihil confert ad finem ultimum vitæ humanæ comparandum.

Recta ratio regula actionum humanarum.

Secunda.

Secundo, hæc otiositas verborum, cogitationum et operationum est quædam prodigalitas temporis et actionum humanarum, quæ, cæteris paribus, major est quam opum et fortunarum. Modicum enim vitæ tempus nobis datum est a Deo ad comparandam beatam æternitatem, et singulis ejus momentis bene cogitando, loquendo, operando, possumus maximos beatitudinis et gloriæ gradus et thesauros nobis comparare, quos omnes prodigimus per otiositatem verborum et operum, uti recte annotavit S. Bernardus, verbis supra citatis : tempus enim semel otiose elapsum est irrevocabile et irreparabile, ut mirum sit tempus tam pretiosum adeo otiose a multis transigi et rebus vilibus nugisque impendi.

Tertia.

Tertio, quia quisque tenetur omnia sua facere et dicere taliter, ut apta sint ad Deum referri, nimirum ut apta sint, quibus illi placeamus et obediamus, juxta illud Apostoli : « Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite. » I *Cor.* x, 31. Alioqui sunt otiosa, id est inutilia ad finem hominis. Ad hoc autem requiritur ut recta ratione dirigantur, ut sint honesta. Omne enim et solum honestum Deo placet.

Quarta.

Quarto, quia Deus nobis os dedit, ut eum oremus et laudemus; utque ea, quæ nobis vel proximis sunt utilia et salutaria, loquamur; qui ergo otiosa et inutilia loquitur, ore suo abutitur, præter mentem et institutionem Dei : « Neque enim, ut ait S. Ambrosius, serm. 22 *in Psalm.* CXVIII, parvi periculi est de rebus sæcularibus et otiosis loqui, cum tam mirabilia Dei opera habeamus, de quibus loquamur. Ac proinde statuat justus apud se cum S. Davide : «Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua æquitas; » sicque otiose omnia a se excludat.

Remedia verborum otiosi.

Ex dictis liquet, a plerisque hominibus plurima dici et agi otiosa, de quibus Deo reddenda eis erit ratio. Quare, *primo*, ut huic malo remedium opponant, discant et assuescant nil agere et loqui, nisi præmeditatum et prius a ratione expensum; *secundo*, assuefaciant se loqui parce, nec nisi de rebus bonis et salutaribus; *tertio*, ad aliquot dies mentem colligant, ac vitæ suæ actiones, rationes, fines et intentiones considerent serio, ut si pravæ vel otiosæ sint, eas corrigant, et toti vitæ suæ omnibusque suis actionibus debitum finem præscribant, ut in omnibus intendant Dei gloriam ac suam salutem et perfectionem, atque ad utrumque ordinent omnes suos sermones et actiones. Porro, hanc intentionem quotidie mane concipiant, Deoque offerant, illamque per diem sæpius renovent, ut ita habitum induant omnes illas ad hunc finem referendi, ex quo deinceps semper virtualiter saltem ad illum referantur, etiamsi actu de eo non cogitent. Intentio ergo bona mutat sermones et actiones, ut ex indifferentibus et otiosis fiant honestæ, sanctæ et meritoriæ cœlestis gloriæ. Vide dicta cap. IX, 22. Cassianus, lib. V *De Institut. renuntiat.*, cap. XXIX et XXXI, refert Machetem abbatem, qui, cum otiosa narrarentur, incidebat in somnum, cum spiritualia, evigilabat, dictitasse auctorem otiosorum sermonum esse diabolum, idque hac experientia comprobasse. Disserens enim de rebus spiritualibus, vidit plerosque omnes indormiscere ; mox otiosam narrans fabulam, vidit omnes evigilare; unde ingemiscens : « Quis, ait, hujus rei est auctor, nisi ille cui otiosa placent, spiritualia displicent; qui illis adgaudet, hæc impugnat, nimirum diabolus? »

Otiosorum verborum auctor diabolus.

Vers. 37

37. EX VERBIS ENIM TUIS JUSTIFICABERIS, ET EX VERBIS TUIS CONDEMNABERIS. — Arabicus : *Judicium dabitur contra te; q. d.* Non solum operum, sed et verborum magna habenda est cura, et tam horum, quam illorum Deo reddenda erit ratio, quia utraque sunt fructus ejusdem arboris, id est voluntatis bonæ vel malæ : quare verba tua non minus quam opera te vel justificabunt,

si sint justa et sancta; vel condemnabunt, si sint prava et perversa : justificabunt, inquam, id est non tantum justum te declarabunt, sed et justum vel justiorem efficient, si ex Dei amore vel compunctione proficiscantur; condemnabunt vero et reum pœnæ efficient, si sint otiosa, luxuriosa, calumniatoria, rixosa, etc. Vide quæ de commodis et noxiis dixi *Eccli.* XXVIII, 29; *Proverb.* XXI, 23; *Jacobi* III, 2 et seq. Damnati enim a Christo in die judicii non solum ob peccata mortalia, sed etiam veniala, punientur, sed pro gravitate et merito cujusque gravius vel levius.

Vers. 38. *Inf.* XVI, 1; *Luc.* XI, 16. 38. TUNC RESPONDERUNT EI QUIDAM DE SCRIBIS ET PHARISÆIS, DICENTES : MAGISTER, VOLUMUS A TE SIGNUM (*de cœlo*, ut addit Lucas, XI, 16,) VIDERE. — Fuerunt hi ex illis qui calumniati fuerant Christum ope Beelzebub ejicere dæmones, ut patet ex Luca, XI, 16; hi enim refutati a Christo, cum nollent videri victi et convicti; instant, ut id ipsum signo, id est miraculo aliquo cœlesti confirmet, *q. d.* Tu dicis te ope Dei, non dæmonis, patrare miracula. Si ita est, fac ut Deus e cœlo testetur id verum esse, signo aliquo cœlesti, quo significet te ab eo missum ideoque ejus virtute ejicere dæmones. Verum eis sufficere debebant tot morborum sanationes, tot mortuorum suscitationes factæ a Christo hoc fine, ut ostenderet se esse Messiam a Deo Patre missum; sed incredulis et calumniosis nil sufficit, ac dato uno per effugium aliud et aliud sine fine postulant. Sensus ergo est, *q. d.* Tua, o Christe, miracula in terra terrena sunt; at nos volumus videre in cœlo cœlestia; in cœlo enim habitat Deus, quem tu auctorem tuorum miraculorum esse asseveras. Fac ergo ut ignis de cœlo descendat, uti fecit Elias, III *Reg.* XVIII; vel ut cœlum novis mirisque tonitruis et fulminibus coruscet, uti fecit Samuel, I *Reg.* VII, 10; aut ut sol suo loco consistat, uti fecit Josue, cap. X, 13. Ita S. Hieronymus. Tacite ergo Christi miracula in terra facta, quasi dæmonis præstigia perstringunt, tentantque Christum, ut calumnientur. Etsi enim simile in cœlo signum edidisset, illico aliud effugium quæsissent, aliudque rursus signum requisissent. Hoc enim est curiosorum et cavillatorum ingenium, sed maxime infidelium et hæreticorum.

Vers. 39. *Inf.* XVI, 4; *Luc.* XI, 29. 39. QUI RESPONDENS, AIT ILLIS : GENERATIO MALA ET ADULTERA SIGNUM QUÆRIT; ET (id est *sed*) SIGNUM NON DABITUR EI, NISI SIGNUM JONÆ PROPHETÆ. — « Generatio » (Græce γενεὰ, id est natio, gens) « adultera, » id est infida et infidelis, quia relicto Deo sponso, cui olim in circumcisione se despondit, adhæret dæmoni ejusque suggestioni : hinc infidelitas et idololatria ab Ezechiele, cap. XVI, et aliis, sæpe vocatur adulterium. Ita S. Hieronymus, S. Chrysostomus, Euthymius et Theophylactus, qui ait : « Adulteram generationem vocat, quia desciscebant a Deo, et adhærebant dæmoni. » *Secundo*, « adultera, » id est adulterina et degener a fide et moribus Abrahæ, Isaac et

Infidelitas et idololatria dicuntur adulterium in Scriptura.

cæterorum Patriarcharum : illi enim crediderunt in Messiam, hi præsentem et tot miraculis probantem se esse Messiam, agnoscere nolunt. Messias enim erat sponsus Synagogæ Judæorum, et nunc est sponsus Ecclesiæ Christianorum, ut patet *Ephes.*, cap. V, 32. Ita Barradius, Maldonatus, Franciscus Lucas et alii. Sic enim Hebræi בני נכר *bene nechar*, id est *filios alienos*, vel potius *alieni*, scilicet patris, puta adulteri, vocant spurios, id est degeneres.

ET SIGNUM NON DABITUR EI, NISI SIGNUM JONÆ PROPHETÆ. — *q. d.* Prava hæc Judæorum natio poscit a me signum de cœlo, sed ego non dabo ei nisi signum de terra, hoc est de profundo, non de sublimi, ait Glossa Interlinearis, passionis et sepulturæ per tres dies, non gloriæ, quod tamen conterminabitur in signum cœleste, scilicet in resurrectionem, quæ facta est virtute cœlesti, et postquam Christus gloriose in cœlum conscendit; *q. d.* Non assignabo Judæis aliud signum, quam quod olim assignavi, *Joan.* II, 19, dicens : «Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud : ille autem dicebat de templo corporis sui,» scilicet signum resurrectionis, quod est signum Jonæ prophetæ, quia in Jona fuit præfiguratum et reipsa prophetatum. Hoc enim clare ostendit, quis ego sim, cur mortuus, cur crucifixus, in quo ipsi scandalizantur : nimirum, quod ego sim Messias mortis et peccati domitor, mundi salvator, ac cœli terræque Dominus. Custodes enim sepulcri nuntiarunt Judæis Christum e sepulcro resurrexisse, ac ipsi Judæi viderunt sepulcrum vacuum, et Apostoli Christi resurrectionem multis miraculis comprobarunt. Quocirca multi Judæi tunc, et postea omnes gentes in Christum jam redivivum crediderunt. Judæi enim exspectabant Messiam non humilem et pauperem, sed divitem et gloriosum : talem autem viderunt Christum in resurrectione, ascensione et missione Spiritus Sancti : unde tunc eum agnoverunt et quasi Messiam receperunt, juxta illud Christi, *Joan.* VIII : « Cum exaltaveritis Filium hominis (in cruce), tunc cognoscetis quia ego sum, » nam e cruce et morte gloriosus resurgam. Judæi vero increduli ipsum esse Messiam, tunc pariter coacti, cognoverunt, quia Christus post resurrectionem e cœlo misit Titum et Vespasianum, qui Jerusalem et Judæam exscinderent ob necem injuste sibi a Judæis illatam. Ita S. Chrysostomus. Tunc enim plenum fuit gentis excidium, quod usque nunc durat et durabit usque ad finem mundi; quod utique non nisi ob summum scelus, scilicet ob Christicidium et Deicidium Deus justus et vindex eis irrogavit. Hoc ergo excidium signum est clarissimum Jesum ab eis occisum, fuisse Messiam sive Christum. Unde Christus, vers. 41, hoc signum Jonæ affert, quasi signum condemnationis Judæorum per Ninivitas, qui crediderunt Jonæ et pœnitentiam egerunt, cum Judæi Christo credere noluerint, ideoque excisi et damnati sunt. Quocirca Maldonatus censet

Signum Jonæ est resurrectio. Cur?

Christum Judæis petentibus signum de cœlo ad ostentationem, dare signum de terra ad eorum condemnationem : sic enim dolose petentes signum decebat ab eo retundi et confundi.

Vers. 40. *Luc.* XI, 40. 40. SICUT ENIM FUIT JONAS IN VENTRE CETI TRIBUS DIEBUS, ET TRIBUS NOCTIBUS : SIC ERIT FILIUS HOMINIS IN CORDE TERRÆ TRIBUS DIEBUS, ET TRIBUS NOCTIBUS. — « In corde, » id est in imo terræ, hoc est intra terram, sicut cor est intra corpus hominis ; quia Christus in cruce mortuus quoad corpus positus fuit in sepulcro, quoad animam descendit in limbum Patrum, qui est juxta centrum terræ. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, S. Irenæus, lib. V, cap. XXXI; Tertullianus, lib. *De Anima*, cap. LV, et alii.

Christus in sepulcro fuit tribus diebus, et tribus noctibus, quo sensu? Primo. Quæres, quomodo Christus tribus diebus et noctibus fuerit in sepulcro et limbo? nam sola nocte Sabbati et Dominicæ in eo fuit, et illico in aurora resurrexit. *Primo*, Alcuinus, lib. *De Divinis Officiis*, cap. De Cœna Domini; et Paulus Forosemproniensis, teste Marcello, lib. *De Horis canonicis*, cap. L, ex hoc loco colligunt Christum jacuisse in sepulcro tres integros dies et noctes, hoc est 72 horas, ac consequenter resurrexisse in fine feriæ secundæ. Verum hic certus est error. Communis enim Ecclesiæ traditio et sensus est Christum resurrexisse in die Dominica, idque patebit *Matth.*, cap. ult., vers. 1.

Secundo. *Secundo*; Gregorius Nyssenus, orat. 1 et 2 *De Resurrectione*, hos tres dies computat a feria quinta, sive a die Jovis : putat enim ipse, quod, dum illo die vespere Christus instituit Eucharistiam, seipsum sub speciebus panis et vini Deo immolavit per sacrificium incruentum, animam Christi separatam fuisse a corpore, sicut fiebat in immolationibus boum, quando Deo sacrificabantur et mactabantur, sed id factum esse arcana et invisibili ratione; tumque animam Christi ivisse ad inferos, sicque prævenisse mortem suam, quam postridie, scilicet die Veneris sancto, Judæi in cruce ipsi visibiliter erant illaturi. Sed et hic est error. Nam anima Christi viventis realiter est in Eucharistia, puta in suo corpore et sanguine sub speciebus panis et vini contento ; est, inquam, ibi, non quidem ex vi verborum consecrationis, sed per naturalem concomitantiam : Christus enim in Eucharistia est animatus et vivus, sicut est extra eam, ut definit Concilium Tridentinum, sess. XIII, cap. II. Secus fuisset, si S. Petrus, vel quis alius Apostolus celebrasset et consecrasset Eucharistiam in triduo passionis et mortis Christi : tunc enim Christi corpus et sanguis fuissent in ea separata ab anima, quia sic revera erant in ipso Christo jam sepulto. Erat enim tunc Christus mortuus, non vivus.

Tertio. Vere. Dico ergo τὸ *tribus diebus et tribus noctibus*, hic tantum esse periphrasin et descriptionem diei naturalis, sive usualis. Hujus enim duæ partes integrantes sunt dies et nox, sive lux et tenebræ : utitur vero illa periphrasi Christus, quia eadem usus erat Jonas ejus antitypus, cap. II, vers. 1 ; et ne quis tres hosce dies intelligeret artificiales, qui opponuntur noctibus, quasi per tres dies, quibus lux est et sol est supra horizontem, Christus fuerat in sepulcro : hoc enim falsum est. Jam vero tres hosce dies naturales accipe non integros, sed partiales per synecdochen, scilicet partem ultimam diei Veneris, qua Christus de cruce depositus sepultus est, totum Sabbatum, ac partem diei Dominicæ ; nam illius aurora elucescente resurrexit. Hebræi enim, licet dies civiles ab uno solis ortu ad alterum numerarent, uti et faciunt Chaldæi et Persæ, teste Beda *De Ratione Temporum*, idque colligitur ex *Genes.* I, 5 ; tamen dies sacros (qualis hic erat Pascha, et dies azymorum, quibus Christus passus est et resurrexit) computabant a vespera in vesperam. Ita hosce tres dies explicant et adaptant S. Hieronymus, Theophylactus, Euthymus et S. Augustinus, *epist.* 6, *Quæst.* VI, et passim interpretes. Hinc alibi passim simpliciter dicitur Christum resurrexisse tertia die, vel post tres dies, nulla facta noctis mentione.

Verum quia juxta hunc computum duæ tantum noctes reperiuntur, quibus Christus fuit in sepulcro, scilicet nox Sabbati et nox Dominicæ, hic autem diserte dicitur « tribus noctibus; » planius et plenius alii respondent hos tres dies et noctes computari more Romanorum, qui tempore Christi Judææ imperabant, et in civilibus suum Calendarium ibidem induxerant. Romani enim a media nocte in aliam diem computabant, uti et faciunt Christiani in festis et jejuniis. Testis est Macrobius, lib. I *Saturn.*, cap. III ; A. Gellius, lib. III, cap. II; Plinius, lib. II, cap. LXXVII, et alii. Hoc computu clarum est Christum fuisse in sepulcro tribus diebus et noctibus partialibus : sepultus est enim die Veneris ante solis occasum, mansitque in sepulcro usque ad mediam noctem, quæ pertinebat ad diem Veneris ; inde a media nocte incipiebat Sabbatum, quo toto permansit in sepulcro per integrum diem et integram noctem ; successit dies Dominica pariter a media nocte, qua reliqua per sex fere horas permansit in sepulcro usque ad auroram, cum incepit lux et dies, in qua resurrexit, ita ut tota media nocte Dominicæ, et parte aliqua auroræ, sive diei et diluculi, Christus fuerit in sepulcro, donec aurora crescente, magisque illucescente resurrexit. Erat enim tunc Pascha circa æquinoctium, in quo dies æquales sunt noctibus, ac proinde noctes æque ac dies sunt duodecim horarum. Anima vero Christi illico, ut ipse in cruce expiravit hora nona, id est tertia pomeridiana, descendit ad limbum, mansitque ibi cum Patribus usque ad auroram Dominicæ. Porro, Judæos usos fuisse hoc computu Romanorum colligitur tum ex aliis, tum ex eo quod ipsi a castrensibus Romanorum horis et vigiliis acceperint quatuor

Quarto. Plene.

Quomodo diem suum computabant Romani.

Varia apud varias nationes diei initia.

vigilias noctis, ut patet *Matth.* XIV, 25 et alibi. Varia enim fuerunt diei apud varias gentes initia. Persæ et Babylonii diem numerabant ab ortu solis ad alium ejus ortum. Athenienses et Itali a solis occasu ad occasum. Astronomi a meridie in meridiem. Ægyptii tamen et Romani sacerdotes a media nocte in alteram mediam noctem, quæ consuetudo in Ecclesia Romana permansit. Ita Christophorus Clavius, in cap. II *Sphæræ*, et Alexander ab Alexandro, lib. IV *Genial.*, XX. Hebræi ergo tempore Christi Ægyptiorum et Romanorum, quibus subjecti erant, calculum sunt secuti. Quare Franciscus Lucas docet Judæos dies non festos a media nocte in mediam noctem computasse, uti faciunt Christiani. Ita a media nocte in mediam noctem hos tres dies computat S. Anselmus hic, Isidorus Pelusiota, lib. I, *epist.* 114 et 212; D. Thomas, III *part.*, *Quæst.* XLVI, art. IX, ad 1; Franciscus Suarez, III *part.*, *Quæst.* XLIII, disp. XLVI, sect. 3, in fine, et Baronius anno Christi 34.

Denique voluit Christus tres dies manere in sepulcro, ut ostenderet se vere mortuum, ac consequenter se tertio die vere a morte resurrexisse. Ita Beda et Anselmus hic, et S. Augustinus, lib. IV *De Trinit.*, cap. III, et serm. 181 *De Temp.* Plures alias hujus rei causas assignavi, *Osee* VI, 3, ad illa : « Vivificabit nos post duos dies. »

Vers. 41. *Luc.* XI, 31.

41. VIRI NINIVITÆ SURGENT IN JUDICIO CUM GENERATIONE ISTA, ET CONDEMNABUNT EAM : QUIA POENITENTIAM EGERUNT IN PRÆDICATIONE JONÆ : ET ECCE PLUS QUAM JONAS HIC. — *q. d.* Ninivitæ, qui cum suo rege Sardanapalo projecerant se in scelera, totosque se dederant Veneri et ventri, cum audirent Jonam in illa detonantem et excidium minitantem, illi crediderunt et pœnitentiam egerunt : hi ergo in die judicii accusabunt et condemnabunt Scribas et Judæos, qui Christo Deo et Domino per tot miracula credere, et pœnitentiam agere noluerunt : condemnabunt, inquam, non tam verbis, quam factis, scilicet suo fidei et pœnitentiæ exemplo. Hinc tamen non sequitur Ninivitas fuisse salvatos, quia paulo post pœnitentiam redierunt ad vomitum : unde cum suo rege Sardanapalo ab Arbace Medo subacti et subjugati sunt. Jonas enim prophetavit sub Jeroboam, rege Israel, et Ozia, rege Juda, qui fuere coævi Sardanapalo, et regnarunt paulo ante initia Romæ, cum Procas Sylvius, avus Romuli, regnaret in Latio, teste Eusebio in *Chronico*. Adde : post Jonam ad Ninivitas missus est Nahum, qui eos relapsos castigaret eisque excidium per Chaldæos intentaret : unde et reipsa excisi sunt a Nabuchodonosore, rege Chaldæorum. Vide dicta in prooemio Jonæ et Nahum.

Quo tempore Ninivitis prædicavit Jonas.

Antitheses Jonæ et Christi.

ET ECCE PLUS QUAM JONAS HIC. — Jonas enim erat prophèta et servus ; Christus vero Messias et Dominus. Jonas, in ceto vivens, vivus egressus est ; Christus ex morte et inferno resurrexit, et redivivus prodiit. Jonas reluctans, et invitus ; Christus sponte prædicavit. Jonas apud Ninivitas fuit peregrinus ; Christus fuit cognatus Judæorum. Jonas, subversionem Ninive comminatus est ; Christus regnum cœlorum promisit. Jonas nullum fecit miraculum ; Christus plurima. De Jona nullus, de Christo omnes Prophetæ vaticinati sunt. Jonas vociferatus est : « Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur ; » Christus per Apostolos clamavit : « Adhuc quadraginta anni, et Jerusalem evertetur a Tito. » Plures analogias Jonæ et Christi collegit Eusebius Emissenus, hom. 2 *De Pascha*, et S. Augustinus, epist. 49, *Quæst.* VI, quas recensui *Jonæ* II, 20.

Vers. 42. *Luc.* XI, 32.

42. REGINA AUSTRI SURGET IN JUDICIO CUM GENERATIONE ISTA, ET CONDEMNABIT EAM ; QUIA VENIT A FINIBUS TERRÆ AUDIRE SAPIENTIAM SALOMONIS, ET ECCE PLUS QUAM SALOMON HIC. — Ægyptius, *Regina Australis* ; Persicus, *Regina Themanitica* : *Theman* enim Hebræis, indeque aliis Orientalibus Austrum significat ; Æthiopicus, *Regina Aseb*. Videtur ergo nomen hujus reginæ fuisse Aseb, sumptum a loco regni, puta a Saba, *q. d.* Sabea. Ita aliqui suspicantur. Verum dico : *Aseb* Æthiopice idem est quod latine *Austri*, uti Romæ mihi Æthiopes asseruerunt. Hæc est regina Saba, quæ est Australis Judææ, III *Reg.*, X. Saba autem est regio, estque duplex : una in vicina Arabia ; altera in remota Æthiopia, ejusque Metropolis, quæ postea a Cambyse nomine sororis suæ dicta est Meroe, teste Josepho, lib. II *Antiq.*, cap., X, et Strabone, lib. XVI. Hæc regina multis videtur potius ex Æthiopica Saba venisse, quam ex Arabica, quia Æthiopica est remotissima, et quia Josephus, lib. VIII *Antiq.*, cap. II, vocat eam reginam Æthiopiæ et Ægypti. Unde postmodum fama Scripturæ et Dei veri Hebræorum apud Æthiopes permansit. Ex iis enim venit Hierosolymam adorare Deum Hebræorum Eunuchus Candacis, reginæ Æthiopum, *Act.* VIII. Reginas enim Æthiopibus imperasse, et *Candaces* fuisse dictas, sicut Romani suos principes vocabant Cæsares, testis est Plinius, lib. VI, cap. XXIX. Imo Æthiopum sive Abyssinorum Imperator scribit se filium Salomonis. Tradunt enim Æthiopes reginam Saba ex Salomone quasi marito concepisse, indeque natos reges Abyssinorum, qui nunc Prete-Jannes dicuntur, licet hanc traditionem confutet Pineda, lib. V *De Rebus Salomonis*, cap. XIV, num. 8. Addunt Abyssini reginam hanc Azeb regnasse in Tigre, quod regnum est Abyssinæ amplissimum, ac filium ejus vocatum Menile, id est *similis*, eo quod patri Salomoni esset simillimus. Ita hanc reginam ex Æthiopia venisse censent Euthymius, Jansenius, Maldonatus, Toletus, Barradius, Franciscus Lucas hic, et S. Augustinus, serm. 252 *De Temp.* ; Nazianzenus, *orat.* 40 ; Nyssenus, homil. 7 *in Cant.* ; Origenes, hom. 1 *in Cant.*, et alii. Verum alii probabiliter censent illam venisse ex Saba, quæ est in Arabia Felici, ubi sunt Homeritæ : in ea enim abundant aromata et aurum, æque ac cameli. Rursum dicitur hæc « venisse a

Saba duplex.

Regina Austri quænam, et unde venerit.

Quantum Arabia Sabæa distet a Hierosolymis.

finibus terræ; tum quia Arabia Sabæa distat a Jerusalem 606 leucis gallicis, teste Adrichomio, in *Descript. Terræ sanctæ*, in Manasse; tum quia ipsa est extrema regio terræ ad mare Indicum, sive Arabicum, ibi enim finitur terra et incipit mare; hinc sæpe in Scripturis vocatur terra longinqua, ut *Jerem.* VI, *Isaiæ* XLIII, et alibi. Unde Nicephorus, lib. VIII, cap. XXXV, ait Felicem Arabiam esse Sabæam, ejusque fines ad extremum Oceanum pertingere. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Eucherius, Cæsarius, Salmeron, Pererius, Eugubinus, Cajetanus et alii, quos citat et sequitur, fuseque probat Pineda, lib. V *De Rebus Salom.*, cap. XIV, n. 5 et sequent.

AUDIRE SAPIENTIAM SALOMONIS, ET ECCE PLUS QUAM SALOMON HIC. — « Hic, » id est ego; loquitur enim Christus de se in tertia persona modestiæ causa, *q. d.* Regina Saba credidit Salomoni, ac Judæi mihi credere nolunt, qui sum longe major et sapientior Salomone, quia sum Messias eorum Deique Filius. Ergo regina ista suo facto in die judicii condemnabit duritiem et incredulitatem Judæorum. Porro, comparatio hæc reginæ Saba cum Judæis magnas habet emphases, quas nervose exprimit Franciscus Lucas : Mulier, inquit, Gentilis in schola Dei minime educata, regni vero amplissimi negotiis districta, fama sapientiæ, quæ de Salomone ferebatur, excitata difficillimum arripuit iter ex remotissimis terræ partibus Hierosolymam, ut ejus sapientiæ periculum faceret; quam admirata supra modum, licet non nisi de terrenis atque humilibus rebus dissereret Salomon, consilia excepit illius : Judæi vero legis divinæ alumni, sacris litteris addicti, Christum Dei virtutem ac sapientiam, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac scientiæ reconditi, summum suum unicuique doctorem, regni cœlorum æternæque salutis mysteria a sæculis abscondita, ac veram Dei sapientiam depromentem, ultro se offerentem, rogantem atque invitantem, non recipiunt imo rejiciunt plane, etiam dato illo resurrectionis gravissimo signo, quando sapientiam illam suam credentibus atque obedientibus sibi communicavit et impertivit : quare solus ipse admirandus est. Quantum ergo regina Saba antecelluit Judæis, ac quanto jure et pondere eis in die judicii suam obstinationem, ingratitudinem, incredulitatem et inobedientiam Christus in faciem exprobrare poterit! Hoc exemplum reginæ Saba, æque ac prius Ninivitarum, diserte ostendit in die judicii quemque pro mensura beneficiorum et gratiarum a Deo acceptarum, quæ ipse neglexit vel contempsit, acrius castigandum a Christo judice. Videant ergo sacerdotes, religiosi et cæteri qui gratiis Dei abundant, ut iis recte et sedulo utantur; alioquin enim eo gravius punientur quo majores perceperunt : imo laici in die judicii insultabunt iis, sicut et Gentiles Turcæque Christianis, quod si illas habuissent, longe iis religiosius sanctiusque vixissent. Audiant S. Gregorium, hom. 9 *in Evang.* : « Lectio S. Evangelii (de talentis cuique a Deo distributis), fratres, sollicite considerare nos admonet, ne nos, qui plus cæteris in hoc mundo accepisse aliquid cernimur ab auctore mundi, gravius inde judicemur. Cum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Tanto ergo esse humilior atque ad serviendum promptior quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione. »

43. CUM AUTEM IMMUNDUS SPIRITUS EXIERIT AB HOMINE, AMBULAT PER LOCA ARIDA, QUÆRIT REQUIEM, ET NON INVENIT. TUNC DICIT : REVERTAR IN DOMUM MEAM, UNDE EXIVI, ET VENIENS INVENIT EAM VACANTEM, SCOPIS MUNDATAM ET ORNATAM : TUNC VADIT, ET ASSUMIT SEPTEM ALIOS SPIRITUS NEQUIORES SE, ET INTRANTES HABITANT IBI, ET FIUNT NOVISSIMA HOMINIS ILLIUS PEJORA PRIORIBUS : SIC ERIT ET GENERATIONI HUIC PESSIMÆ. — Hic explicatur tota parabola et sententia, quæ tota simul recensenda et paucis explicanda est. Vers. 43. *Luc.* XI, 24.

Nota Christum persistere in materia expulsionis dæmonum : energumeni enim quos ipse sanabat, possidebantur a dæmone corporaliter; sed Scribæ et Judæi calumniantes miracula Christi, spiritualiter in anima. Porro hic, uti et alias, sæpe non proprie, sed parabolice more Syrorum loquitur. Sensus ergo est, *q. d.* Sicut homo exul et profugus per arida et inculta loca vagatur; ita diabolus per legem Dei pulsus ab homine, puta a vobis, o Judæi, qui fuistis populus Dei (in quo scilicet habitabat et colebatur, seque per oracula et miracula ostendebat), vagatur per loca deserta, et requiem quærit; sed cum eam non habeat, nisi in homine, videatque jam vos Dei gratiam per me oblatam contemnere, itaque sibi in vobis, quasi in domo vacua et scopis mundata, locum parari et ornari, avidus ad vos recurrit, septem, id est multis aliis sociis se nequioribus assumptis, tum ut simul hac domo, id est animabus vestris jucunde perfruantur, tum ne facile rursum expellantur, tum denique ut vos nequiores efficiant; uti revera efficiunt, dum vos blasphemare faciunt me, meam doctrinam et miracula, ut dicatis me in Beelzebub ejicere dæmonia, utque assidue me ad mortem persequamini, et tandem crucifigatis, quod scelerum omnium est summum et maximum. Quocirca Deus vos puniet extremo excidio per Titum, facietque ut sitis absque Deo, absque Messia, absque lege, absque templo, absque sacrificio, absque regno, absque fide, imo ut perfidiam et cæcitatem vestram obstinate putetis veram esse fidem et lucem. Ita S. Hilarius, S. Hieronymus, Beda et alii, et patet ex applicatione parabolæ, cum ait : « Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit et generationi huic pessimæ. »

Porro vacua est domus, id est anima, quia caret Deo Deique gratia; ac proinde capax est et apta ut fiat domus diaboli. Scopis mundata est, quia eversa est ex ea omnis virtus, pietas, boni-

tas, ac sparsa aconita impuritatis et aulæa superbiæ. Hæc enim est mundities, id est immundities, quæ munda est, placetque diabolo, cui nil nisi fetidum olet, nil nisi immundum et putidum sapit.

Rursum dæmones a Deo et Sanctis pelluntur in loca deserta, ne hominibus noceant, vel pulsi et mœsti sponte eo concedunt. Sic Raphael ligavit Asmodæum in deserto superioris Ægypti, *Tobiæ*, VIII. Sic Isaias, XIII, 21, et XXXIV, 14, ait Babylonem vastandam a Persis et redigendam in desertum, ut ibi habitent pilosi, id est Satyri et Onocentauri, id est dæmones in hircorum et monstrorum forma. Sed ibi quietem non invenit, quia, ut ait Abulensis, «Dæmon non potest quiescere, quia in æternum cruciabitur, sed quærit quietem suæ malæ voluntatis; est enim invidus, et desiderat nocere homini; et quando nocere potest, quiescit aliquo modo.» Et Chrysologus, *serm.* 92: « Diabolus, ait, hominum damnum suum computat lucrum, et quod perierit hominibus, hoc se æstimat acquisisse;» idque facit tum ex invidia, qua homini invidet cœlum et felicitatem, ex qua ipse decidit; tum ex odio Dei, quo ardet; quia enim ipsi Deo nocere nequit, hinc nocet homini, qui est Dei creatura et imago, ut vel sic Deo noceat, quoad potest, uti pulchre exemplo pardi, qui, cum hominem lædere nequit, ejus imaginem dilacerat, ostendit S. Basilius, homil. 21 *in aliquot Scripturæ locos.*

Dæmon agit in desertis. Cur?

Mystice. Mystice: loca arida sunt animæ Gentilium, in quibus per Christi gratiam siccatus est humor concupiscentiæ. Audi S. Hieronymum: « Immundus spiritus exivit a Judæis, quando acceperunt legem, et pulsus a Judæis ambulavit per Gentium solitudines, quæ, cum postea Domino credidissent, ille non invento loco in nationibus dixit: Abibo ad Judæos.» Et S. Gregorius, XXXIII *Moral.*, cap. III: « Loca, inquit, arentia et inaquosa sunt corda justorum, quæ per disciplinæ fortitudinem ab omnis carnalis concupiscentiæ humore siccantur.» Et Euthymius: « Significat Dominus Sanctorum animas nullum affectionis humorem habentes,» etc. Sicut ergo porcus non invenit requiem in arido, sed in luto; sic dæmon non quiescit in corpore per jejunia et castitatem arido, sed cœno gulæ et luxuriæ conspurcato.

Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus.— Arabicus: *Et fiet novissimum illius hominis pejus principio ejus.* Hic est finis et scopus parabolæ, ut scilicet doceatur relapsum in peccatum pejorem esse lapsu: sicut «pejor est morbo recidiva morbi.» Causam dat Tertullianus, lib. *De Pœnit.*, cap. v, quia « pœnitens, dum in pristina peccata relabitur, eaque quasi canis vomitum relambit, diabolum Domino præponit. Comparationem enim videtur egisse, qui utrumque cognoverit, et judicato pronuntiasse eum meliorem, cujus se rursus esse maluerit. Ita qui per delictorum pœnitentiam instituerat Domino satisfacere, diabolo per aliam pœnitentiæ pœnitentiam satisfaciet.» Hinc S. Augustinus, *epist.* 137: « Simpliciter, ait, fateor coram Domino Deo nostro, qui testis est super animam meam, ex quo Deo servire cœpi, quomodo difficile sum expertus meliores, quam qui in monasteriis profecerunt; ita non sum expertus pejores, quam qui in monasteriis ceciderunt; ita ut hinc arbitrer in Apocalypsi scriptum: *Justus justior fiat, et sordidus sordescat adhuc. Apoc.* XXII. Sic Lucifer, qui erat pulcherrimus Angelus, factus est teterrimus dæmon; sic Judas ex Apostolo factus est apostata et proditor Christi; sic olim Nestorius, Eutyches, Pelagius, Arius, Jovinianus, et hoc ævo Lutherus, Calvinus, Menno et cæteri eorum symmystæ, ex monachis et sacerdotibus facti sunt apostatæ et hæresiarchæ; vulgo dicitur: ex optimo vino fit acerrimum acetum; ex pulchro Angelo fit teterrimus diabolus; ex viro sanctissimo fit homo nequissimus, si cadat et in casu perseveret.

Sic erit generationi huic pessimæ.— *q. d.* Sicut diabolus facit aliis hominibus, ut pulsus ab iis ad eos redeat nequior cum majore comitatu, furore et impetu; sic prorsus faciet Scribis et Pharisæis, ut eos adigat in extremam invidiam, odium et rabiem, ut me, id est Messiam et Deum suum occidant, eo quod illorum scelera taxem et culpem: quare puniet eos Deus extremo excidio, tum corporis per Titum, tum animæ in gehenna per ipsosmet dæmones, quorum furiis aguntur in tanta scelera.

46. Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres stabant foris, quærentes loqui ei. — Quæres, quinam in Evangeliis vocantur fratres Christi? Respondebat *primo* spurcus hæresiarcha Helvidius fuisse eos qui ex eadem matre B. Virgine post Christum erant nati. Negabat enim eam perpetuo mansisse virginem; sed eum acriter et docte refellit S. Hieronymus, lib. *Contra Helvidium.* Vers. 46. *Luc.* VI, 19; *Mar.* III, 31. Fratres Christi qui? Resp. Primo.

Secundo, Græci passim cum Eusebio, lib. II *Hist.*, cap. I, et e Latinis S. Hilarius et Ambrosius, quos citat Baronius in *Apparatu Annal.*, cap. XLVI, putant fuisse eos qui nati sint ex priori matrimonio Joseph, antequam B. Mariam duceret in conjugem. Verum Joseph non aliam habuisse uxorem, quam B. Virginem, ac cum ea jugiter mansisse virginem, docent S. Hieronymus, *Contra Helvidium*; S. Augustinus, serm. 14 *De Nativ.*; Theodoretus, in cap. I *ad Galat.*; Beda, Anselmus, Rupertus, D. Thomas et passim alii Latini hic; adeo ut B. Petrus Damianus, epist. 11 *ad Nicolaum Romanum pontificem*, cap. IV, dicat hanc esse Ecclesiæ fidem. Secundo.

Tertio, Hugo de S. Victore, et Glossa, in cap. I *ad Galat.*; Eckius, homil. *De S. Anna* (et favet Beda, *Act.* I), censent hos fuisse progenitos ex S. Anna, matre B. Virginis; S. Annam enim præter Joachimum, ex quo genuit B. Virginem, duos alios habuisse maritos, ex quibus geniti sint hi, qui fratres Domini vocantur. Verum S. Annam unicum Tertio.

tantum habuisse maritum Joachimum, et ex eo unicam prolem B. Virginem, docet S. Hippolytus apud Nicephorum, lib. II, cap. III, idque multis probat noster Christophorus a Castro, lib. *De Deipara*, cap. I; et Baronius in *Apparatu*, cap. XLVI et seq.; et Suarez, III *part.*, *Quæst.* XXVIII, art. I, disp. 5, sect. 4.

Dico ergo hos proprie non fuisse fratres Christi, nec ex B. Virgine, vel Josepho, aut S. Anna esse progenitos, sed dici fratres, id est consobrinos, patrueles et cognatos Christi, phrasi Hebræis familiari : nimirum erant hi cognati, aut vere fratres S. Joachimi, vel S. Annæ, aut potius erant filii fratrum, vel sororum S. Joachimi, vel S. Annæ, puta filii Cleophæ, qui erat frater Josephi, sponsi B. Virginis, teste Hegesippo, qui fuit vicinus Apostolorum ævo, apud Eusebium, lib. III *Histor.*, cap. XI. Joseph enim et Cleophas fuere filii Jacob, qui erat frater S. Annæ, de quo plura, cap. XIII, vers. 55, et *Lucæ* III, sub finem. Audi S. Hieronymum hic : « Nos, ait, sicut in libro quem contra Helvidium scripsimus continetur, fratres Domini, non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris, Mariæ liberos intelligimus, materteræ Domini, quæ esse dicitur mater Jacobi et Josephi et Judæ. » Idem asserunt Isidorus, lib. *De Vita et Morte SS. Patrum;* Beda, super cap. I *Act.*; et Anselmus, I *Corint.* IX, et *Gal.* I.

STABANT FORIS. — Miserunt ergo nuntium ad Christum in domum, qui eum evocaret.

QUÆRENTES LOQUI EI, — non ex ambitione et fastu, ut viderentur esse consanguinei tanti doctoris et prophetæ, qualis erat Christus, ut volunt S. Chrysostomus et Theophylactus, sed ut eum comprehenderent secumque abducerent in Nazareth. Dicebant enim eum in furorem versum esse, ut ait Marcus, III, 21; « Neque enim fratres ejus credebant in eum, » *Joan.* VII, 5 (licet postea plures ex iis crediderint Christo); sive hoc dixerint, quod vere furere putarent, sive ficte et simulate, ut eum e manibus Pharisæorum, ne ab eis opprimeretur, eriperent; hac enim vel simili de causa B. Virginem evocasse Christum, nemo pius dubitet. Si voluerunt eum comprehendere quasi furiosum, celarunt hoc suum consilium B. Virginem, illamque adduxerunt secum specie honoris, ut facilius et secretius Christum evocarent, secumque abducerent. Certum enim est B. Virginem optime scivisse Christum esse sanæ sanctæque mentis; quare non nisi ejus visendi studio comitatam fuisse hosce Christi fratres, id est cognatos. Christum Dominum imitata est S. Paula, quæ, ut scribit S. Hieronymus in ejus *Epitaphio* : « Cum pro nimio fervore virtutum quibusdam videretur insana, et cerebrum illius dicerent confovendum, respondit : Theatrum facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus. Et nos stulti propter Christum; sed stultum Dei sapientius est hominibus. Unde et Salvator loquitur ad Patrem : Tu scis insipientiam meam. Et iterum : Tanquam prodigium factus sum multis, et tu adjutor fortis : ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum. Quem in Evangelio et propinqui quasi mentis impotem ligare cupiebant, et adversarii sugillabant, dicentes : Dæmonium habet, et Samaritanus est. Et : In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia. »

47. DIXIT AUTEM EI QUIDAM : ECCE MATER TUA ET FRATRES TUI FORIS STANT QUÆRENTES TE. — Hoc est, *quærentes tibi loqui*, ut habet Græcus et Syrus; « quidam, » hic fuit nuntius a fratribus ad Christum evocandum missus. Vers. 47. *Luc.* VIII, 20; *Mar.* III, 32.

48. AT IPSE DICENTI SIBI AIT : QUÆ EST MATER MEA, ET QUI SUNT FRATRES MEI? — Nota Christum ita loqui, non quasi neget se veram habere matrem, quasi Christus non fuerit verus homo, sed phantasticus, sive phantasma ex phantasmate natus, uti docuit Marcion et Manichæi; nec etiam quasi eum suæ matris et fratrum pauperum puduerit; sed vel quia nuntius hic nimis audacter et importune eum a prædicatione jam inchoata avocando, interpellabat, uti vult S. Chrysostomus et Epiphanius, vel potius, « ut paternis, ait S. Ambrosius, se ministeriis (sic legendum videtur, non mysteriis) amplius, quam maternis affectibus debere ostenderet, » et spiritualem cognationem carnali præferret, in qua non est sexus, non ordo, sed omnes proxime et omnimode contingunt Christum quasi pater, soror et frater. Hoc enim est, quod de Christo subjicit Matthæus. Vers. 48, *Mar.* III, 33.

49. ET EXTENDENS MANUM IN DISCIPULOS (manu indicans notansque discipulos. Unde Arabicus : *Et annuit manu sua versus discipulos*) SUOS DIXIT : ECCE MATER MEA ET FRATRES MEI. Vers. 49. *Mar.* III, 34.

50. QUICUMQUE ENIM FECERIT VOLUNTATEM PATRIS MEI, QUI IN COELIS EST, IPSE MEUS FRATER, ET SOROR, ET MATER EST, — spiritualis, uti jam dixi, non carnalis. Dicit « frater et soror » propter utrumque sexum : fideles enim viri sunt fratres Christi, feminæ vero fideles sunt sorores Christi, ut docet S. Gregorius. Fidelis ergo Deo obediens, est Christi frater adoptivus, quia per gratiam est filius ejusdem Dei Patris. Idem est mater Christi, quia Christum in se et aliis docendo, hortando, consulendo parit. Ita S. Gregorius, Beda, Euthymius. Audi S. Gregorium, homil 3 *in Evang.* : « Sed sciendum nobis est, quia qui Christi frater et soror est credendo, mater efficitur prædicando. Quasi enim parit Dominum, quem cordi audientis infuderit. Et mater ejus efficitur, si per ejus vocem amor Domini in proximi mente generatur. » Subjicit exemplum S. Felicitatis, quæ septem filios, quos carne pepererat mundo, Spiritu parturivit Deo, dum eos in persecutione roboravit et ad martyrium animavit. Et S. Augustinus, *De S. Virginit.*, cap. III : « Mater ejus (Christi) est omnis anima pia, inquit, faciens voluntatem Patris ejus, fœcundissima charitate in iis quos parturit, donec in eis ipse formetur. Maria ergo Vers. 50. *Luc.* VIII, 33; *Mar.* III, 35.

Frater Christi est fidelis : Mater Christi est prædicator.

faciens voluntatem Dei, corporaliter Christi tantummodo mater est, spiritualiter autem et soror et mater. Ac per hoc illa una femina non solum spiritu, verum etiam corpore et mater est et virgo.» Causam subdit : « Sed plane mater membrorum ejus, quod nos sumus, quia cooperata est charitate, ut fideles in Ecclesia nascerentur, qui illius capitis membra sunt : corpore vero mater ipsius capitis.» Hoc Christi oraculum secuta S. Victoria virgo et martyr sub Diocletiano Imperatore, cum proconsul eam interrogaret: «Vis ire cum Fortunatiano fratre tuo?» (qui Gentilis erat), respondit : «Nolo, quia christiana sum, et illi sunt fratres mei, qui Dei præcepta custodiunt.» Quocirca carceri cum aliis martyribus inclusa, ibique fame enecta martyrii lauream obtinuit. Ita habent Acta ejus apud Surium, die 11 februarii. S. Victoria.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Evangelium ejusque vim, fructum et impedimenta explicat per varias parabolas : Primo, seminis et seminantis, vers. 3. Secundo, zizaniorum, vers. 24. Tertio, grani sinapis, vers. 31. Quarto, fermenti, vers. 33. Quinto, thesauri absconditi, margaritæ pretiosæ et sagenæ missæ in mare, vers. 43.

1. In illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare. 2. Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita ut in naviculam ascendens sederet; et omnis turba stabat in littore. 3. Et locutus est eis multa in parabolis, dicens : Ecce exiit qui seminat, seminare. 4. Et dum seminat, quædam ceciderunt secus viam, et venerunt volucres cœli, et comederunt ea. 5. Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam ; et continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ. 6. Sole autem orto æstuaverunt ; et quia non habebant radicem, aruerunt. 7. Alia autem ceciderunt in spinas ; et creverunt spinæ, et suffocaverunt ea. 8. Alia autem ceciderunt in terram bonam ; et dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum. 9. Qui habet aures audiendi, audiat. 10. Et accedentes discipuli, dixerunt ei : Quare in parabolis loqueris eis? 11. Qui respondens, ait illis : Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum. 12. Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit ; qui autem non habet, et quod habet, auferetur ab eo. 13. Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt. 14. Et adimpletur in eis prophetia Isaiæ dicentis : Auditu audietis, et non intelligetis ; et videntes videbitis, et non videbitis. 15. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos clauserunt, ne quando videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos. 16. Vestri autem beati oculi, quia vident; et aures vestræ, quia audiunt. 17. Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ et justi cupierunt videre quæ videtis, et non viderunt ; et audire quæ auditis, et non audierunt. 18. Vos ergo audite parabolam seminantis. 19. Omnis qui audit verbum regni, et non intelligit, venit malus, et rapit quod seminatum est in corde ejus : hic est qui secus viam seminatus est. 20. Qui autem super petrosa seminatus est, hic est qui verbum audit, et continuo cum gaudio accipit illud : 21. non habet autem in se radicem, sed est temporalis ; facta autem tribulatione et persecutione propter verbum, continuo scandalizatur. 22. Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit, et sollicitudo sæculi istius, et fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur. 23. Qui vero in terram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum, et intelligit, et fructum affert, et facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero trigesimum. 24. Aliam parabolam proposuit illis, dicens:

Simile factum est regnum cœlorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo. 25. Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit. 26. Cum autem crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. 27. Accedentes autem servi patrisfamilias, dixerunt ei : Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania? 28. Et ait illis : Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei : Vis, imus, et colligimus ea? 29. Et ait : Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis et triticum. 30. Sinite utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus : Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum; triticum autem congregate in horreum meum. 31. Aliam parabolam proposuit eis, dicens : Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo seminavit in agro suo : 32. quod minimum quidem est omnibus seminibus; cum autem creverit, majus est omnibus oleribus, et fit arbor, ita ut volucres cœli veniant, et habitent in ramis ejus. 33. Aliam parabolam locutus est eis : Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. 34. Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, et sine parabolis non loquebatur eis : 35. ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem : Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi. 36. Tunc dimissis turbis, venit in domum; et accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes : Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. 37. Qui respondens ait illis : Qui seminat bonum semen, est Filius hominis. 38. Ager autem, est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni. Zizania autem, filii sunt nequam. 39. Inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus. Messis vero, consummatio sæculi est. Messores autem, Angeli sunt. 40. Sicut ergo colliguntur zizania, et igni comburuntur : sic erit in consummatione sæculi. 41. Mittet Filius hominis Angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem; 42. et mittent eos in caminum ignis : ibi erit fletus et stridor dentium. 43. Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat. 44. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro : quem qui invenit homo, abscondit, et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum. 45. Iterum simile est regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas. 46. Inventa autem una pretiosa margarita, abiit, et vendidit omnia quæ habuit, et emit eam. 47. Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti. 48. Quam, cum impleta esset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. 49. Sic erit in consummatione sæculi : exibunt Angeli, et separabunt malos de medio justorum, 50. et mittent eos in caminum ignis : ibi erit fletus et stridor dentium. 51. Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei : Etiam. 52. Ait illis : Ideo omnis Scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. 53. Et factum est, cum consummasset Jesus parabolas istas, transiit inde. 54. Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ita ut mirarentur, et dicerent : Unde huic sapientia hæc, et virtutes? 55. Nonne hic est fabri filius? Nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus, Jacobus, et Joseph, et Simon, et Judas? 56. et sorores ejus, nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista? 57. Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis : Non est Propheta sine honore, nisi in patria et in domo sua. 58. Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.

Vers. 1. *Mar.* IV, 1. 1. IN ILLO DIE EXIENS JESUS DE DOMO, SEDEBAT SECUS MARE. — Syrus : *Super littus maris*. Christus cum de more in domo, id est in hospitio, quod pro habitatione et prædicatione Capharnai conduxerat, ut dixi cap. IV, 13, prædicasset, dimisit turbas ut se suaque curarent, utque se et disci-

pulos quiete et cibo reficeret; mox cum sciret turbas, quæ ab ore ejus pendebant, utpote cœlesti ejus doctrina et spiritu inescatas, majore numero affluxuras, ut domus eas non caperet, domo egressus est ad littus capacissimum vicini maris Galilææ, ibique per parabolas sequentes prædicavit.

Vers. 2. *Luc.* VIII, 4; *Mar.* 2, 1. 2. ET CONGREGATÆ SUNT AD EUM TURBÆ MULTÆ, ITA UT IN NAVICULAM ASCENDENS SEDERET, ET OMNIS TURBA STABAT IN LITTORE. — Ob copiam turbæ Christus e littore ascendit in navim, ex eaque quasi e suggestu concionatus est ad turbam innumeram circumfluentem et littus maris occupantem.

ET LOCUTUS EST EIS MULTA IN PARABOLIS, — id est per parabolas more illius gentis et ævi, ut dixi Can. 26 et seq.; *q. d.* Locutus est eis parabolice, id est figurate et obscure (1).

Vers. 3. *Luc.* VIII, 5; *Mar.* IV, 2, 3. 3. DICENS : ECCE EXIIT QUI SEMINAT, SEMINARE, — ad seminandum. Arabicus, *ut seminaret*; Græce, ὁ σπείρων, id est *seminans*, sive seminator. Nota : apposite doctrina et prædicatio Evangelica comparatur semini, et ex eo prodeunti messi : quia sicut ad messem corporalem opus est semine, terra, sole, pluviis et ventis, sic etiam similibus opus est ad messem Evangelicam et spiritualem : semen enim est verbum Dei, sive Evangelium ejusque prædicatio; terra est liberum cujusque audientis arbitrium; sol est gratia præveniens, illuminans et inflammans liberum arbitrium, ut verbum Dei excipiat, digerat, indeque fructus charitatis et virtutum omnium producat; pluvia est gratia rigans, conservans et promovens hosce bonos arbitrii actus et motus; venti sunt tentationes, qui illos agitando magis radicant et roborant; denique opus est patientia, Græce ὑπομονῇ, id est sustinentia in laboribus et afflictionibus arandi, seminandi, occandi, sarriendi, etc., ac longanimi messis, id est fructus et præmii expectatione.

Seminis analogia cum Evangelio.

Adverte : finis et scopus, adeoque summa hujus parabolæ est, ut doceat Christus se esse seminatorem, id est prædicatorem Evangelii in terra, id est apud homines, sed dispari apud dispares fructu. *Primo*, etenim non omnes qui audiunt Evangelium, illud acceptant illique credunt; sicut semen, licet in terra seminatum, non tamen ubique, v. g. in via, vel juxta viam a terra calcata et dura excipitur, nec ullas in ea radices agit. *Secundo*, non omnes qui credunt, in fide perseverant, sed aliqui suadente tentatione recedunt; sicut semen in terra petrosa germinans, illico ad solis ardorem arescit. *Tertio*, non omnes qui in fide perseverant, fructum bonorum operum proferunt; sicut spinæ semen in terra alias bona belle progerminans suffocant, ne fructum producat. *Quarto*, hæc fiunt non vitio seminis, id est doctrinæ, sed terræ, id est auditorum culpa, illaque varia, scilicet quædam ob petras, quædam ob spinas : petra est caro, spina est mundus, via est trita sæcularis et licentioris vitæ consuetudo, ubi volucres cœli, id est dæmones instar avium velocissimi, diligentissimi et animarum voracissimi, semen auditum, id est doctrinam prædicatam e memoria et mente abripiunt, dum eos, qui secus viam versantur, id est homines naturæ, et naturali prudentiæ, communique consuetudini et modo vivendi intentos, vagos, item otiosos et curiosos avertunt a consideratione et penetratione doctrinæ auditæ, et ad vanitates solitas distrahunt. *Quinto*, semen, id est doctrinam, in terra bona, hoc est in corde bono suscipiunt, qui illud ruminare incipiunt, in eoque proficiunt; in optimo, qui totis viribus ejus executioni et virtutum perfectioni incumbunt. *Sexto*, illud semen fert fructum minorem, aliud majorem, aliud maximum, puta aliud trigesimum, aliud sexagesimum, aliud centesimum, idque ob majorem vel seminationem, id est prædicationem et illuminationem rerum spiritualium, ac gratiæ affluxum, vel ob majus liberi arbitrii cum gratia studium, cooperationem et conatum. Hæc est summa totius parabolæ, ex qua facile est illam, omnesque ejus partes intelligere : quare singulas breviter pertractemus.

Dispar seminis fructus. Unde?

Applicatio partium parabolæ.

Moraliter : prædicator cum Christo, qui e domo, imo e cœlo et sinu Patris impulsus vi amoris, exiit in terram, exeat e domo contemplationis in agrum prædicationis, ut quod in oratione a Deo hausit, magno spiritu in populum effundat, obeundo urbes et pagos, magisque prædicet sanctæ vitæ exemplo, quam verbo : « Præbeat aliis exemplum, et sit ejus quasi copia dicendi, forma vivendi, » ait S. Augustinus, lib. IV *Doctr. Christian.*, cap. XXIX. Rursum invocet Deum, ut quod ipse loquitur in aure, Deus loquatur in mente. Nam, ut ait S. Gregorius, lib. XI *Moral.*, cap. V : « Plerumque fit, ut cum audientis cor, exigentibus culpis, Dei gratia non repletur, incassum exterius a prædicatore moneatur. Quia mutum est os omne quod loquitur, si ille interius in corde non clamet, qui aspirat verba quæ audiuntur. »

Moraliter.

4. ET DUM SEMINAT, QUÆDAM (semina, vel seminis grana) CECIDERUNT SECUS VIAM, ET VENERUNT VOLUCRES COELI, ET COMEDERUNT EA. — « Secus viam, » scilicet in oram sive limitem agri viæ conterminam, quæ assidue a viatoribus pedibus teritur et calcatur, ac proinde semini concipiendo non est idonea, sed illud nudum servans avibus rapiendum exponit. Est gradatio : ab ineptiore enim terra, in qua seminatur, gradatim ascendit ad minus ineptam, aptiorem et aptissimam. Ineptissima enim ad semen terra est, quæ in via, vel juxta viam omnium pedibus calcatur; minus Vers. 4. *Luc.* VIII, 5; *Mar.* IV, 4.

(1) *Parabola*, ut animadvertit du Hamel in *Annotat. in Matth.*, nomen est apud ecclesiasticos auctores adeo usitatum, ut omne verbum parabolam appellandi usus sensim viguerit; unde Italis et Gallis *parola*, *parole*, Hispanis *palabra*.

inepta est terra petrosa; aptior est terra bona, sed spinis admista; aptissima est, quæ tota terrea est, pinguis et succosa. Porro, via est mens malis cogitationibus trita et arefacta, ait Rabanus; hæc enim doctrinam Evangelii suis consuetis cupiditatibus contrariam non capit, non sentit, non intelligit, quia tota suis carnis illecebris intendit. Unde Glossa Interlinearis: «Tales, ait, sunt qui nec prædicatione compunguntur, nec bene agere incipiunt.»

Vers. 5. *Luc.* VIII, 6; *Mar.* IV, 5. 5. ALIA AUTEM CECIDERUNT IN PETROSA, UBI NON HABEBANT TERRAM MULTAM, ET CONTINUO EXORTA SUNT, QUIA NON HABEBANT ALTITUDINEM (Græce βάθος, id est profunditatem) TERRÆ. — *q. d.* Alia ceciderunt in terram petrosam, quæ, quia in ea parum habebant terræ et multum petræ, non potuerunt profundas agere radices; quare illico ebullire et germinare cœperunt, ac ante tempus exorta sunt. Hinc velut præcocia mox defecerunt: «Quod enim cito fit, cito perit.» Causam subdit.

Quod cito fit, cito perit.

Vers. 6. *Luc.* XIII, 6; *Mar.* IV, 6. 6. SOLE AUTEM ORTO, ÆSTUAVERUNT (Græce ἐκαυματίσθη, id est caumate, sive æstu solis exusta sunt, æstu perierunt, tam semina, quam germina ex eis præcociter erumpentia), ET QUIA NON HABEBANT RADICEM, ARUERUNT. — Quia enim tenuem habebant terram, cui mox succedebat petra, hinc partim defectu humoris, partim vi solis ad petram radios suos reflectentis, itaque æstum augentis et intendentis, arefacta et exusta sunt. Porro, petra est durities protervæ mentis, ait Rabanus, in qua non est altitudo, id est profunditas terræ, id est profunda lenitas animæ obedientis et disciplinis cœlestibus institutæ. Unde tales dulcedine tantum auditi verbi et promissionis cœlestis ad horam delectantur; sed radicem desiderii salutaris non figunt, ideoque ardore solis, id est fervore persecutionis uruntur per impatientiam; quia verbum Dei firmiter non hæserat menti, ideoque exarescunt, id est virorem fidei perdunt, ait Interlinearis. Rursum S. Chrysostomus: «In animabus, ait, quæ petra est, potest fieri terra pinguis; et quæ via, non conculcari; et spina, destrui. Omnibus Christus loquebatur, etsi prævideret futura, ut posset dicere: Quid me oportuit facere, et non feci? in quo docet discipulos, ne desides sint, etiamsi plures audientium pereant.»

Vers. 7. *Luc.* VIII, 7; *Mar.* IV, 7. 7. ALIA AUTEM CECIDERUNT IN SPINAS; ET CREVERUNT SPINÆ, ET SUFFOCAVERUNT EA. — «In spinas,» id est in terram germinantem spinas: inter spineta. «Et creverunt,» Græce ἀνέβησαν, id est *ascenderunt*, id est citius excreverunt seseque dilatarunt, quam bona semina, quæ sensim et tarde exurgunt (lolium enim facile crescit, triticum difficile, ideoque a lolio suffocatur), itaque ea jam in culmos germinantia suffocaverunt, tum quia humorem et alimentum eis per radices suas præripuerunt; tum quia auram liberam, locumque crescendi seseque dilatandi eis ademerunt: spinas has Christus, vers. 22, interpretatur divitias.

8. ALIA VERO CECIDERUNT IN TERRAM BONAM, ET DABANT FRUCTUM, ALIUD CENTESIMUM, ALIUD SEXAGESIMUM, ALIUD TRIGESIMUM. — Arabicus: *Pro uno centum, et pro alio sexaginta, et pro alio triginta.* Vers. 8. *Luc.* VIII, 8; *Mar.* IV, 8.
Hæc disparitas fructus oritur ex disparitate tum terræ, tum culturæ. Terra enim pinguis, si bene colatur, ex uno grano profert centum grana; alia minus pinguis sexaginta, alia sterilior, triginta. Porro, terra bona est fidelis et devota conscientia, ait Interlinearis.

Nota: sola quarta pars, sive sors seminis, scilicet quæ cecidit in terram bonam, fecit fructum: reliquæ enim tres seminis sortes, scilicet quæ cecidere in viam, in terram petrosam et in spinas periere, nec fructum fecere; ita ex auditione concionis pauci proficiunt, sed longe plures nullum faciunt fructum.

9. QUI HABET AURES AUDIENDI, AUDIAT. — Utitur hac phrasi Christus, cum res est obscura et symbolica, aut ardua et difficilis, ut attentionem et studium auditorum excitet. «Aures audiendi,» id est ad audiendum habet, qui sedulo audit et attendit verbis Christi ea mente, ut illa capiat et ruminet, illisque obediat et opere exequatur. Multi enim audiebant Christum ex curiositate, ut audirent aliquid novi, docti, sublimis, elegantis; non autem ut illa quæ audiebant, menti imprimerent et opere perficerent. Hi non habebant aures ad audiendum. Tales etiamnum sunt multi, qui audiunt conciones ob elegantiam vel doctrinam, non ut vitam mutent, de quibus Deus, *Ezechiel.*, cap. XXXIII: «Es eis, ait, quasi carmen musicum, quod suavi dulcique sono canitur; et audiunt verba tua, et non faciunt ea.» Vers. 9. *Luc.* VIII, 8; *Mar.* IV, 9.

10. ET ACCEDENTES DISCIPULI, DIXERUNT EI: QUARE IN PARABOLIS LOQUERIS EIS? — *q. d.* Turbæ rudes non capiunt sermones parabolicos et symbolicos, ut quid ergo eos illis ingeminas? Cur non clare eis sensa tua pandis, ut ea intelligant. Vers. 10.

11. QUI RESPONDENS, AIT ILLIS: QUIA VOBIS DATUM EST NOSSE MYSTERIA REGNI COELORUM, ILLIS AUTEM NON EST DATUM. — Arabicus: *Vos donati estis cognitione mysteriorum regni cœlorum, et illi donati non sunt.* Causa cur Christus loquebatur turbis in parabolis, erat, quia plerique ex illis vel adhuc erant incapaces doctrinæ cœlestis et Evangelicæ, vel illi non credebant, imo nonnulli irridebant; Scribæ etiam cum suis calumniabantur, Christumque habebant pro impostore falsoque Propheta: quare non habebant «aures audiendi,» quas vers. 9 exegit Christus. Ubi autem non est auditus, ne effundas sermonem, ait Sapiens. Tacite ergo stimulat eos Christus, ut aures audiendi induant, ac sermones suos parabolice dictos scrutentur, eorumque explicationem humiliter studio obsequendi ab eo efflagitent, itaque se capaces Evangelicæ prædicationis efficiant. Quod ubi fecerint, spondet se clare explicaturum ea quæ parabolice hic enuntiat. Vers. 11. *Luc.* XIII, 10; *Mar.* IV, 11.

Porro, indicat Christus capacitatem hanc non

posse obtineri viribus propriis, sed a Deo suppliciter postulandam; Dei enim esse donum, quod ipse discipulis Christi dederit, aliis negarit, eosque in sua cæcitate et perfidia reliquerit, *q. d.* Vestra, o Apostoli, est hæc gratia et felicitas, quod Deus vobis dederit fidem in me, quodque ea de causa ego ejus mysteria clare vobis enuntiem, cum cæteris loquar duntaxat in parabolis. Fides enim est donum Dei. Vos ergo de eo jugiter Deo gratias agite, ac pro cæteris Deum orate, ut eis pariter det aures audiendi, sicut dedit vobis : tunc enim parabolas meas clare edisseram, uti edissero vobis. Unde Marcus, IV, 11, habet : «Illis, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt,» id est incredulis, qui sunt extra fidem et Ecclesiam, omnia a me dicuntur et aguntur parabolice, id est obscure per symbola et ænigmata, ne ea contemnant, rideant, cavillentur. Nam, ut ait Beda : « Non solum ea quæ loquebatur Dominus, verum etiam quæ faciebat, parabolæ fuerunt, id est rerum mysticarum signa, » ab incredulis Scribis et Judæis abscondita, juxta illud : « Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, » *Matth.* VII, 8. Quocirca addit Marcus : « Ut videntes videant, et non videant (non intelligant), et audientes audiant, et non intelligant : nequando convertantur, et dimittantur eis peccata; » *q. d.* Excæcati sunt et obstinati, ideoque in sua cæcitate et perfidia perseverant, nec lumen veritatis, quod offero, admittunt. Cæcitas autem hæc est pœna præcedentium peccatorum, quæ commiserunt. Hæc omnia magis patebunt ex sequentibus.

Facta Christi fuere parabolæ.

Nota : τὸ *ut*, cum ait Marcus « ut videntes videant, et non videant,» significat non causam et intentionem, sed consecutionem et effectum. Non enim Christus parabolice loquens intendebat positive eos excæcare, sed permittere duntaxat id quod ex parabolis Christi sequebatur, scilicet ut Scribæ et Judæi invidia et concupiscentia obcæcati, videntes tot Christi miracula et audientes cœlestem ejus sapientiam, illi tamen non crederent, nec visa et audita intelligerent; sed similiter se haberent, perinde ac si ea non vidissent nec audissent.

Vers. 12. *Inf.* XXV, 29.

12. QUI ENIM HABET, DABITUR EI, ET ABUNDABIT : QUI AUTEM NON HABET, ET QUOD HABET, AUFERETUR AB EO. — Arabicus : *Et qui habet aliquid, dabitur, et addetur ; et qui non habet, etc.* Gnome est habens speciem proverbii, ait Salmeron, Franciscus Lucas, Maldonatus et Jansenius, estque verissima; ditioribus enim datur, pauperibus semper aufertur. Simili enim modo Deus fideles et electos suos, quales erant Apostoli, in dies cumulat novis gratiis et beneficiis, ut in virtute et sanctitate abundent : ab infidelibus autem, ingratis et indignis, quos negligit et despicit, quales erant Judæi, sensim sua dona tam gratiæ, quam naturæ aufert.

Primus sensus.

Sensus est *primo, q. d.* Qui habet fidem, dabitur ei mysteriorum regni Dei cognitio, hæc enim sine fide cognosci nequeunt; qui vero non habet fidem, ab eo auferetur bonum quod habet, *q. d.* Vobis, o Apostoli, quia in me quasi Messiam creditis, datum est assidue et clare a me audire mysteria Dei et cœli, quibus in ejus spem et amorem in dies magis rapiamini. At Judæis et Scribis, qui in me quasi in Messiam suum credere nolunt, Deus auferet tenuem, quam de Deo et cœlo habent cognitionem et sensum; imo privabit eos Ecclesia, regno, pontificatu, templo, sacrificio, patria omnique re sacra et civili, ut profani et perfidi, vagabundi et miseri toto orbe oberrent. Ita S. Hieronymus, Euthymius et Hilarius, qui sic exponit, *q. d.* Habens fidem, mysteria fidei percipiet. At Judæi fidem non habentes, legem quoque quam habuerant, perdiderunt.

Secundus.

Secundo, q. d. Qui habent aures audiendi, hoc est ad audiendum, nimirum qui ad me afferunt sincerum affectum, scilicet purum fidei et veritatis desiderium et studium, uti vos ex Dei dono affertis, o Apostoli, his ego clare veritatem cœlestem aperiam, eosque in via virtutis spiritusque, qua ad regnum Dei perveniant, assidue promovebo : at qui hoc purum veritatis desiderium non habent, sed suis cupiditatibus, superstitionibus et erroribus indulgent, uti facitis vos, o Judæi et Scribæ, ab his parva illa, quam habent de Deo rebusque divinis, cognitio sensim auferetur, fientque cæci omnino; ideoque vobis, o Judæi, ego Christus loquor non clare, sed obscure in parabolis, uti sequitur. « Qui enim parvam boni scintillam habet, et eam non excitat accenditque per spiritum et spiritalia, necesse est eam extingui, » ait Theophylactus ; studium enim est, quod promovet studiosos uti in litteris, sic et in virtutibus : quod si studium auferas, deficiet sensim scientia et virtus, etiam jam acquisita. Ita S. Chrysostomus, Beda, Remigius, D. Thomas et alii.

Tertius.

Tertio, S. Augustinus, lib. I *De Doct. Christ.*, cap. I, τὸ *habet* exponit per *utitur*, applicatque prædicatoribus, *q. d.* Prædicator, qui doctrinam habet, id est doctrina sibi a Deo data utitur, strenueque eam prædicat aliisque communicat, hunc nunquam doctrina verbaque quæ dicat et prædicet, Deo suggerente, deficient : at si quis doctrina non utatur, sensim ipse ejus obliviscetur, illamque amittet. Sic enim *habere* pro *uti* sumitur cap. XXV, 29. Ita experimur strenuos concionatores, quo plus concionantur, eo plus verbis spirituque abundare, instar fontium, e quibus quantum aquæ effluit, tantumdem aliunde rursum affluit.

Vers. 13. *Luc.* VIII, 10; *Mar.* IV, 12.

13. IDEO IN PARABOLIS LOQUOR EIS, QUIA VIDENTES NON VIDENT, ET AUDIENTES NON AUDIUNT, NEQUE INTELLIGUNT. — Ecce hic clare Christus aperit causam, quam vers. 11 attuli, cur ipse Judæis et Pharisæis loqueretur in parabolis, quia sci-

licet ipsi Christum antea clare de pœnitentia et via ad regnum cœlorum docentem et prædicantem audire, id est intelligere, obedire et credere noluerunt, ac videntes ejus sanctitatem et miracula, ex iis ipsum pro Messia agnoscere et colere detractarunt. Merebantur ergo, ut obscure et per parabolas eis loqueretur Christus. Ipse enim docebat Capharnai, ubi erant mercatores opulenti, suis opibus, luxui et pompæ incubantes; alii erant Scribæ et Pharisæi, vel eorum asseclæ; hi doctrinam Christi de cœlo, de opum contemptu, de humilitate, paupertate, pœnitentia, etc., aspernabantur, imo ridebant et calumniabantur : quare Christus studio confugit ad parabolas, quas cum non intelligerent, ridere et calumniari non poterant : locutus est ergo eis in parabolis, non idcirco quod absolute essent reprobi, sed quia erant indigni, ingrati et incapaces; nam cum simpliciter et clarissime docentem et prædicantem, magis curiositatis et calumniæ causa, quam credendi studio audierant, ut patet ex cap. præcedenti, vers. 2, 10, 14, 24, 38, et cap. xi, vers. 23, ubi Christus *væ* æternæ damnationis in cives Capharnai detonat : « Usque in infernum, inquit, descendes : quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. » Ita S. Hilarius, Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus et Beda. Fateor tamen inter hanc infidelium Judæorum turbam admistos fuisse plures, qui boni, vel mixti erant desiderii audiendi Christum salutis suæ causa; sed quia hi immixti erant turbæ infidelium Christo adversantium, hinc cum ea non nisi parabolas audire ipsis datum est, ut ex iis, licet non intellectis, saltem admirationem et reverentiam in Christum conciperent, quæ deinde ulterius eos promoveret et instigaret; imo, ut ait S. Chrysostomus, Pharisæis et Scribis omnibus, quantumvis malignis et obstinatis, Christus loquebatur in parabolis hac mente et hoc fine, ut ipsis eas scrutandi, ac Christo credendi, seque salvandi desiderium sincerum injiceret, injectumque acueret, atque ut cæcitatem temporaneam passi in parabolis, quas non capiebant, avidius verum lumen Christum requirerent et parabolarum explicationem ab eo flagitarent. Et hoc innuit Marcus, iv, 33, dicens : « Multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire, » ut scilicet, qui possent eas intelligere et capere, caperent; qui vero non possent, stimularentur ad explicationem earum vestigandam et a Christo flagitandam.

Cur Christus in parabolis hic loquitur?

Vers. 14. 14. ET ADIMPLETUR IN EIS PROPHETIA ISAIÆ DICENTIS : AUDITU AUDIETIS, ET NON INTELLIGETIS; ET VIDENTES VIDEBITIS, ET NON VIDEBITIS. — Id est non intelligetis id quod in Christo videtis et auditis.

Vers. 15. *Mar.* iv, 12. 15. INCRASSATUM EST ENIM COR POPULI HUJUS, ET AURIBUS GRAVITER AUDIERUNT (Arabicus : *et gravatæ sunt aures eorum*), ET OCULOS SUOS CLAUSERUNT : NEQUANDO VIDEANT OCULIS, ET AURIBUS AUDIANT, ET CORDE INTELLIGANT, ET CONVERTANTUR, ET SANEM EOS. — Citat Isaiam, vi, 9 et 10, ubi pro *incrassatum* Noster vertit *excæca,* id est excæcabis (Chaldæus : *infatua cor populi hujus*). Hebr. est השמן *husmen,* id est impingua, incrassa cor populi hujus, et aures ejus aggrava. Unde nota excæcationem, incrassationem, obdurationem tribui tum Deo hominem excæcatum, incrassatum et obduratum deserenti, et in sua excæcatione relinquenti, ejusque occasiones ingerenti; tum homini, quia proprie ac sponte sua seipsum excæcat, incrassat, obdurat, dum suis tenebris et vitiis mordicus adhærescens, ad lumen divinum oculos claudit, et ad doctrinam Christi mentis aciem obfirmat et occludit. Unde Septuaginta, *Isaiæ* vi, quos sequitur Noster, legentes aliis punctis השמן *huscheman,* vertunt clariore et penitiore sensu : « Incrassatum est cor populi hujus, » scilicet, directe a seipso, indirecte a Deo; præsertim, quia præcedentia significant eos non tam a Deo, quam a propria sua cupiditate, superbia, malitia, odio et invidia in Christum excæcatos fuisse. Vide dicta *Isaiæ* vi, 9 et 10, ubi fuse hæc explicui.

16. VESTRI AUTEM BEATI OCULI, QUIA VIDENT (Arabicus : *quia ipsi perspiciunt*), ET AURES VESTRÆ, QUIA AUDIUNT. — « Oculi et aures » tum corporis, tum potius mentis accipe, *q. d.* Beati estis, o Apostoli, quia mysteria regni cœlestis a me hauritis oculis et auribus, tum externis corporis, tum internis animi; oculis enim corporis videtis meos sanctos mores, gestus, mysteria, miracula; auribus auditis cœlestia mea dogmata; sed, quod longe potius est, oculis et auribus mentis, Deo illam illuminante, eadem capitis, creditis et intelligitis, quod non faciunt Judæi : animus enim, æque ac corpus, suos habet oculos et aures, imo ipse totus est oculus, totus est auris, ut quælibet visa et audita percipere et intelligere valeat. Vers. 16. *Luc.* x, 23.

17. AMEN QUIPPE DICO VOBIS, QUIA MULTI PROPHETÆ ET JUSTI CUPIERUNT VIDERE QUÆ VIDETIS, ET NON VIDERUNT; ET AUDIRE QUÆ AUDITIS, ET NON AUDIERUNT. — Nam, ut ait Christus, *Joan.* viii, 56 : « Abraham exultavit, ut videret diem meum : vidit et gavisus est. » Jacobi vox et votum est : « Salutare tuum expectabo, Domine, » *Gen.* xlix, 18; et *Isaiæ* xlv, 8 : « Rorate, cœli, desuper, et nubes pluant justum. Aperiatur terra, et germinet salvatorem. » Idem fuit sensus, idem desiderium omnium Patriarcharum, omnium Prophetarum, omnium Sanctorum veteris Testamenti, scilicet, cernere et audire Messiam mundi redemptorem, doctorem et salvatorem. Vers. 17. *Luc.* x, 24.

Fertur S. Augustinum tria in votis habuisse : primum, videre Christum in carne conversantem; secundum, cernere Romam in splendore Imperii triumphantem; tertium, audire Paulum in cathedra fulminantem. Idem multorum fuit, et etiamnum est votum. Tria S. Augustini vota.

Vers. 18. 18. VOS ERGO AUDITE PARABOLAM (explicationem
Luc. VIII, 11 et 12; *Mar.* IV, 14, 15. parabolæ) SEMINANTIS.

Vers. 19. 19. OMNIS QUI AUDIT VERBUM REGNI (cœlorum, scilicet, quantum et quale illud sit, quibusque viis et mediis occupandum), ET NON INTELLIGIT, VENIT MALUS (ὁ πονηρὸς, id est ille malus per excellentiam, puta diabolus), ET RAPIT QUOD SEMINATUM EST IN CORDE EJUS : HIC EST QUI SECUS VIAM SEMINATUS EST. — Clarius Lucas, VIII, 12 : « Semen, inquit, est verbum Dei. Qui autem secus viam, hi sunt qui audiunt; deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. »

Analogiæ verbi Dei et seminis. Apposite verbum Dei sive Evangelium, ejusque prædicatio comparatur semini et seminationi : Prima. *primo*, quia sicut verbum ore prædicantis, sic Secunda. semen manu seminantis spargitur et seminatur; *secundo*, sicut verbum aure et corde audientis, Tertia. sic semen visceribus terræ suscipitur et concipitur, ut pariat germina; *tertio*, sicut semen omnium frugum et fructuum, sic et verbum Dei Quarta. omnium bonorum operum parens est et causa; *quarto*, sicut terra sine semine non nisi urticas, lolia et spinas progerminat, sic et mens hominis sine verbo Dei non nisi vana, vitiosa et noxia Quinta. profert; *quinto*, sicut semen, ut fructificet, debet seminari et recipi in terra non dura nec saxosa, arida aut spinosa, sed molli, humida, pura et succosa; sic et verbum Dei, ut fructus spirituales proferat, debet suscipi corde molli, flexili, puro et ad virtutem pietatemque propenso. Hoc est quod ait Jacobus, I, 21 : « In mansuetudine suscipite insitum verbum. » Vide ibi dicta.

Rursum Palladius, lib. II *De Re rustica*, tit. 35, ne semina a talpis, muribus, formicis, campis, locustis rodantur, remedium suggerit ut semina Semen et verbum austeritate servanda. prius rebus austeris et amaris macerentur. «Serpentes, ait, prope omni austeritate fugantur, et nocentes spiritus innocentia fumi graveolentis exagitat. Uramus galbanum, vel cervi cornua, radices lilii, capræ ungulas. Hoc genere monstra omnia prohibentur. » Sic et Plinius, lib. XIX, cap. X, docet cicer arcere erucas ab oleribus, additque : « Semen olerum in succo ejus (absinthii) madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. » Vide eumdem de seminum vitiis et remediis, lib. XVIII, cap. XVII, ubi inter alia ait : « Vino ante perfusa semina minus ægrotare existimant. » Pari modo, ut semen verbi et gratiæ Dei, in corde et voluptatum corrosione intactum servemus, macerandum est sobrietate, jejunio, pœnitentiis cæteraque vitæ austeritate : hæc enim a mente omnem putredinem et corruptionem deliciarum arcet.

Sexta. *Sexto*, sicut terra debet arari, stercorari, occari, sarriri, runcari, etc., ut semen in ea germinet et fructum edat; sic et cor hominum debet subigi, purgari, excoli laboriosis actibus pœnitentiæ, mortificationis, obedientiæ aliarumque virtutum, ut verbum Dei in eo fructum proferat. Hoc est quod ait Isaias, XXXII, 20 : « Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bovis et asini. » Vide ibi dicta.

Septimo, sicut semen, ut pullulet, eget pluvia, Septima. sole et cœlo; sic et ut verbum Dei in mente radicetur, et germina bonorum desideriorum et operationum producat, debet irrigari gratia et calefieri charitate cœlesti. Hoc est, quod ait Isaias, LXI, 11 : « Sicut terra profert germen suum, et sicut hortus semen suum germinat; sic Dominus Deus germinabit justitiam (per verbum Evangelii a Christo et Apostolis sparsum) et laudem coram universis gentibus. »

Octavo, sicut semen in terra susceptum, ut Octava. fructificet, debet resolvi, frangi, aperiri et mori; sic et verbum in corde hominis, ut fructificet, oportet, ut meditando resolvatur, comminuatur, conteratur et quasi moriatur, utque cor ipsum pariter comminuat et mortificet, juxta illud Christi : « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert, » *Joan.* XII, 24. Rursum terra, ut ex semine fructum ferat, debet pati aratrum, occationem, pluvias, grandines, ventos, etc.; sic fidelis, ut ex verbo Dei fructum edat, debet multa adversa sustinere.

Nono, semen prius debet radices agere in terra, Nona. deinde in germina, et ramos progerminat, mox in flores efflorescit et ex iis denique fructus producit; sic et verbum Dei prius radicari debet in mente, deinde germina bonarum cogitationum et flores bonorum desideriorum proferre, ut tandem fructus bonorum operum producat.

Decimo, vis tota arboris, fruticis et plantæ est Decima. in semine; ex illo enim tota arbor et planta omnesque ejus partes et membra (quæ proportionaliter similia habet membris animalis et hominis) prodeunt : quocirca multi censent semen animatum esse; idque innuit Aristoteles, lib. II *De Generat. anim.*, cap. I. Semen enim in terra jactum, mox quasi vivens viva producit germina. Pari modo, tota vis virtutis, perfectionis et sanitatis, qua homo fit spiritualis, sanctus et perfectus, continetur in verbo Dei quasi in semine : hoc enim in mente se explicans et germinans, omnes omnium virtutum actiones producit.

Undecimo, diversa semina diversos fructus pro- Undecima. ducunt; ut semen pyri pyrum, pruni prunum, cerasi cerasum, tritici triticum, hordei hordeum, etc.; sic diversæ sententiæ Evangelii diversos in mente affectus pariunt, ut gnomæ humilitatis pariunt humilitatem, patientiæ patientiam, pœnitentiæ pœnitentiam.

Duodecimo, sicut ad generandum prolem con- Duodecima. currit pater et mater; sic ad fructum producendum concurrit semen et terra, sed ita ut terra totam vim hunc illumve fructum producendi; hauriat a semine. Simili modo ad bonum opus concurrit verbum Dei, tum externum, tum magis internum, ac liberum hominis arbitrium, quod

verbo Dei cooperari debet, sed ita ut totam vim producendi opus spirituale, supernaturale et divinum, quod sit Deo gratum et meritorium vitæ æternæ, hauriat a Dei verbo et gratia, ut docet Concilium Tridentinum, sess. VI, sicut a libero arbitrio haurit libertatem, sive quod sit opus liberum, non coactum, nec necessarium : verbum enim internum, quod Deus loquitur in anima, eam excitans et corroborans ad actus pœnitentiæ, patientiæ, charitatis, religionis, etc., non est aliud quam ipsa gratia Dei intellectum illuminans et affectum sive voluntatem roborans, et accendens ad opera divina virtutum. Hoc autem verbum internum, puta, hanc gratiam, Deus solet addere verbo prædicationis externo, itaque illud quasi animare, quod alioqui sine gratia esset, quasi inanime, inefficax et invalidum ad tanta opera. Quod ergo prædicator loquitur exterius in aure, hoc Deus interius in corde loquatur oportet, ut fiat fructus.

Denique, sicut ex potentiori et efficaciore semine, atque ex meliore terra melior producitur fructus, v. g. melius triticum, melius hordeum; sic pariter ex potentiori prædicatione Deique gratia, ac ferventiori cooperatione liberi arbitrii producitur præstantior virtutis actus, opusque magis excellens et heroicum. Audi Plinium, lib. XVIII, cap. XXIV : « Semen optimum anniculum (unius anni), bimum deterius, trimum pessimum, ultra sterile; quod in ima area subsedit, ad semen reservandum est, id enim optimum, quoniam gravissimum; optimum granum, quod rubet et dentibus fractum, eumdem habet colorem; deterius, cui plus albi inest. » Deinde serendi leges hasce præscribit. *Primo* : « sationem locis humidis celerius fieri; ratio est, ne semen imbre putrescat; siccis serius, ut pluviæ sequantur, ne diu jacens atque non concipiens vanescat. » *Secundo* : « artis est æqualiter spargere. Manus utique debet congruere cum gradu, semperque cum dextro pede. » *Tertio* : « non transferendum est semen ex locis frigidis in calida, neque ex præcocibus in serotina. » *Quarto* : « pingui solo plus serito, gracili minus. » *Quinto* : « oraculum illud custodiendum, segetem non defruges, » id est, ne nimia fœtura fructum omnem exhaurias; nam, ut ait Columella, « constat segetem nimia defrugatione exinaniri. » *Sexto*, addit Plinius : Serendum est, « cum luna est in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Virgilius triticum et far a vergiliarum occasu seri jubet, hordeum inter æquinoctium et brumam, viciam vero, faseolos et lentem Boote occidente. » Hæc omnia mystice adapta prædicatoribus sationi Evangelii.

Semen optimum quod ?

Serendi leges.

ET NON INTELLIGIT. — Non advertit, non capit, non penetrat vim et sensa verbi Dei, eo quod alia occupatio, desiderium vel cura, aut ipse dæmon animum ad alia cogitanda divertat et distrahat.

HIC EST, QUI SECUS VIAM SEMINATUS EST. — Id est semen verbi Dei excepit, *q. d.* Hic, et hujus cor significatur per illam terræ partem quæ in via vel juxta viam existens semen seminantis suscepit : unde Vatablus per hypallagen sic vertit : « Hoc (semen) est, quod juxta viam seminatum est. » Sicut enim semen in via, vel juxta viam cadens, a terra calcata et dura respuitur, ideoque in terra patulum ab avibus rapitur; sic pariter semen verbi Dei in corde consuetudine peccandi obdurato non suscipitur, sed illico a dæmone cor ad consueta peccata impellente, rapitur. Talis ergo reipsa, non agri, sed viæ; non auditoris, sed contemptoris nomen, speciemque et formam obtinet : quare irritus prorsus et cassus est in eo, utpote tam duro et inepto, omnis seminis verbi Dei jactus.

Porro, terræ in via calcatæ ad semen ineptitudo tollitur, si ipsa aratro, deinde ligone bene subigatur, fiatque mollis et tenera, ut semen concipiat : aratio enim viam exteret, et sepes transitum calcantium occludet; deinde stercoretur, sed moderate et congrue. Nam, ut ait Plinius, lib. XVIII, cap. XXIII : « Ager, si non stercoretur, alget; si nimium stercoratus est, aduritur : satiusque est id sæpe, quam supra modum facere. Quo calidius solum est, eo minus addi stercoris, ratio est. » Simili modo, cordis vitiosa consuetudine, quasi callo, obdurati ineptitudo ad verbum Dei tollenda est compunctione, quæ duritiem cordis scindat et molliat, ac ligone continentiæ, quæ vitiosas cupiditates frangat et rectæ rationi legique Dei subjiciat.

20. QUI AUTEM SUPER PETROSA SEMINATUS EST (semen excepit : sicut enim dicitur seminari semen, sic et terra; sed semen objective, terra passive), HIC EST QUI VERBUM AUDIT, ET CONTINUO CUM GAUDIO ACCIPIT ILLUD. — Vatablus : *Quod autem in petrosa seminatum est, hoc significat eum qui*, etc.

Vers. 20. *Luc.* VIII, 13; *Mar.* IV, 16.

21. NON HABET AUTEM IN SE RADICEM, SED EST TEMPORALIS; FACTA AUTEM TRIBULATIONE ET PERSECUTIONE PROPTER VERBUM, CONTINUO SCANDALIZATUR. — Hæc est secunda terræ semen recipientis conditio, priore, quæ præcessit, melior. Prior enim in via plane dura semen respuebat, hæc vero habens aliquid terræ mollis semen recipit et concipit, sed ad modicum tempus. Sensus est ergo, *q. d.* Terræ petrosæ seminatæ simile est cor auditoris illius, qui verbum Dei audit et cum gaudio illud mente accipit, concipit, ruminat, probat, quia delectatur illius pulchritudine, rectitudine, æquitate, sanctitate et spe consequendæ felicitatis, juxta illud : « Justitiæ (leges et præcepta) Domini rectæ, lætificantes corda, » *Psal.* XVIII, 9; hinc cito erumpit in herbam, id est in pium erga fidem affectum et reliqua pietatis opera. Verum hic, quia in corde parum habet terræ et plus petræ, hoc est, quia plus habet pravæ consuetudinis in voluptatibus suis obduratæ et lapidescentis, quam terreæ propensionis ad res pias, hinc verbum Dei in eo profundam radicem agere

Vers. 21. *Luc.* VIII, 13; *Mar.* IV, 16, 17.

nequit; sed est « temporalis; » id est, non est constans in fide, sed ad modicum tempus; ut vertit Arabicus, credit; qui dum sentit verbum Dei suis cupiditatibus et vitiis, quibus assuevit, adversari, illud instar terræ duræ et petrosæ elidit et rejicit. Unde Lucas ait, VIII, 14: Hi sunt « qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt » a Dei verbo et fide, aut certe a lege, quam fides sequendam dictat : quare facta tribulatione a privatis, vel persecutione a publicis magistratibus, quæ ei vitam, opes, voluptates aut honores, quibus assuevit et amore affixus est, ob Dei verbum et fidem adimere minantur, continuo scandalizatur, id est, ut Syrus, *offenditur*, offensusque a fide vel fidei professione et exercitio resilit, et, ut Lucas ait, « recedit, » deficit, apostatat. Exemplum dat S. Gregorius, hom. 15 *in Evang.* : « Petrosa terra, inquit, humorem non habuit; quia hoc, quod germinaverat, ad fructum perseverantiæ non perduxit. Multi namque cum verbum contra avaritiam audiunt, eamdem avaritiam detestantur, rerum omnium contemptum laudant; sed mox, ut viderit animus quod concupiscat, obliviscitur quod laudabat. Multi cum verbum contra luxuriam audiunt, pollutiones carnis non solum perpetrare non appetunt, sed etiam perpetratas erubescunt; sed mox ut carnis species eorum oculis apparet, sic mens ad desideria rapitur, ac si adhuc ab ea nihil sit contra hæc eadem desideria deliberatum; et damnanda agit, quæ, quidquid egisse se meminit, jam et ipsa damnavit. Sæpe etiam contra culpas compungimur, et tamen post fletum ad easdem culpas redimus. »

Vers. 22. *Luc.* VIII, 4; *Mar.* IV, 18, 19.

22. QUI AUTEM SEMINATUS EST (semen verbi Dei excepit) IN SPINIS, HIC EST, QUI VERBUM AUDIT (Vatablus : *Semen, quod seminatum est inter spinas significat eum, qui*, etc.), ET SOLLICITUDO SÆCULI ISTIUS, ET FALLACIA DIVITIARUM SUFFOCAT VERBUM, ET SINE FRUCTU EFFICITUR. — Tertia est hæc terræ semen recipientis sors et conditio, secunda tanto melior, quanto minus impedimenti ad germinandum afferunt spinæ, quam petræ. Terra ergo hæc notat cor auditoris, quod divitiis et curis sæculi quasi spinis obsitum est; hæ enim semen verbi Dei progerminans elidunt et suffocant, antequam maturos virtutum fructus producat. Nota : divitiæ apte comparantur spinis, quia instar spinarum mentem distrahunt, pungunt, cruciant, ut de rebus divinis diviti sæpe cogitare non libeat. Audi Rabanum : « Recte spinæ vocantur, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, et quasi strangulando, spirituales virtutum fructus gignere non permittunt. »

Opes sunt spinæ. Cur?

Audi et S. Hieronymum : « Mihi videtur et illud, quod juxta litteram ad Adam dicitur : Inter spinas et tribulos panem tuum manducabis, hic significare mystice, quod quicumque sæculi se dederit voluptatibus curisque istius mundi, panem cœlestem et cibum verum inter spinas comedit. »

Et S. Gregorium, homil. 15 *in Evang.* : « Quis mihi unquam crederet, si spinas divitias interpretari voluissem, maxime, cum illæ pungant, istæ delectent? Et tamen spinæ sunt, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, et cum usque ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant. »

SOLLICITUDO SÆCULI, — id est rerum sæcularium et temporalium, v. g. cura uxoris, prolium, familiæ, status, officii, dignitatis, quæ habet, vel quæ sibi aut suis ambit; hæc quasi spina aculeis suis mentem lacerat, id est distrahit, turbat, mordet, vulnerat, exedit, juxta illud :

> Res est solliciti plena timoris amor;

cum ex diverso sollicitudo salutis et rerum divinarum mentem colligat, serenet, sanet, vegetet. Audi S. Gregorium, *hom.* 15 : « Suffocant, quia importunis cogitationibus guttur mentis strangulant; et dum bonum desiderium intrare ad cor non sinunt, quasi aditum flatus vitalis necant. Notandum etiam quod duo sunt, quæ divitiis jungit, sollicitudines videlicet et voluptates, quia profecto et per curam mentem opprimunt et per influentiam resolvunt. »

FALLACIA, — id est seductio *divitiarum*; sunt ipsæ fallaces divitiæ, quæ mentem a Deo et salute seducunt ad vanas et noxias opes, quæ multorum peccatorum et sæpe damnationis sunt causa, per fas et nefas conquirendas; fallaces ergo sunt, quia quod promittunt non præstant, voluptatem scilicet et jucunditatem, ait Interlinearis, imo pro ea æternas gehennæ pœnas sæpe homini accersunt. Audi S. Hieronymum : « Blandæ sunt divitiæ, aliud agentes, aliud pollicentes. Lubrica est illarum possessio, dum huc illucque circumferuntur, et instabili gradu vel habentes deserunt, vel non habentes referciunt. Unde et Dominus divites asserit difficulter intrare in regnum cœlorum, suffocantibus divitiis verbum Dei et rigorem virtutum emollientibus. »

Sunt fallaces. Cur?

Et S. Gregorius, homil. 15 *in Evang.* : « Fallaces sunt, inquit, quæ nobiscum diu permanere non possunt; fallaces sunt, quæ mentis nostræ inopiam non expellunt. Solæ autem divitiæ veræ sunt, quæ nos divites virtutibus faciunt. Si ergo, fratres charissimi, divites esse cupitis, ad regnum cœleste tendite. Si gloriam dignitatis diligitis, in illa superna Angelorum curia adscribi festinate. »

Vers. 23. *Luc.* VIII, 15; *Mar.* IV, 20.

23. QUI VERO IN TERRAM BONAM SEMINATUS EST (semen verbi Dei excepit), HIC EST, QUI AUDIT VERBUM ET INTELLIGIT, ET FRUCTUM AFFERT; ET FACIT ALIUD QUIDEM CENTESIMUM, ALIUD AUTEM SEXAGESIMUM, ALIUD VERO TRIGESIMUM. — « Terra bona, ait ex Remigio S. Thomas, in *Catena*, est fidelis conscientia electorum, sive mens sanctorum : qui verbum Dei cum gaudio et desiderio et cordis devotione suscipit, et inter prospera et adversa viriliter conservat, et ad futura perducit, unde sequitur : Et facit fructum aliud centesimum,

aliud sexagesimum, aliud vero trigesimum. »

INTELLIGIT (mente considerat, ruminat, penetrat, probat, gustat, retinet), ET FRUCTUM AFFERT, — tum bonorum operum, quæ verbum et lex Dei facienda præcipit aut consulit, tum iis respondentis mercedis et gloriæ in cœlo; unde addit Lucas : « in patientia, » Græce ἐν ὑπομονῇ, id est *in longanimitate*, scilicet more agricolæ, longanimiter post sementem bonorum operum et laborum patientiæ, ex ea sperans et expectans fructum et messem cœlestis præmii. « Terra bona, ait S. Gregorius, *hom.* 15, fructus per patientiam reddit. Uva calcibus tunditur, et in vini saporem liquatur; oliva contusionibus expressa, amurcam suam deserit, et in olei liquorem pinguescit; per trituram areæ a paleis grana separantur, et ad horreum purgata perveniunt, » etc. Hinc S. Bonaventura, in cap. VIII *Lucæ*, ait bonum auditorem verbi Dei se totum illi mancipare omnesque animæ suæ potentias, scilicet intellectum, voluntatem sive affectum, memoriam, operandi facultatem et patiendi. Intellectum mancipat et voluntatem, quia verbum recipit in corde bono et optimo; memoriam, quia verbum retinet; operandi facultatem et patiendi, quia fructum affert in patientia. Ex adverso, mali auditores custodiunt verbum Dei sicut frumentum in area, ait Hugo, hoc est, in quaternionibus et libris, nunquam seminantes et nunquam inde comedentes; et ideo nunquam metent, etc.

Auditor totum se verbo Dei mancipet.

ET FACIT (fructum) ALIUD (semen) QUIDEM CENTESIMUM, ALIUD AUTEM SEXAGESIMUM, ALIUD VERO TRIGESIMUM. — Syrus : *Profertque alius* (homo seminatus, id est, qui semen verbi Dei excepit, producit vi istius seminis fructus) *centenos, alius sexagenos, alius denique tricenos.* « Notandum, ait S. Hieronymus, quod sicut in terra mala tres fuere diversitates, scilicet, secus viam, petrosa et spinosa loca; sic in terra bona trina diversitas est, centesimi, sexagesimi et fructus trigesimi. Et in illa, aut etiam in ista non mutatur substantia, sed voluntas; et tam incredulorum quam credentium corda sunt, quæ semen recipiunt. »

Porro, fructus verbi Dei centesimus vocatur maximus, sicut maximus fructus seminis est, si ex uno grano aut uno modio colligatur messis centum granorum aut modiorum, uti collegit Isaac, *Genes.* XXVI, 12. Fructus sexagesimus vocatur mediocris et medius, trigesimus magnus, sed infimus, hoc enim duntaxat præcise ad litteram intendit hic Christus. Ponitur enim numerus definitus pro indefinito; alioqui potuisset addere : « aliud facit fructum quadragesimum, aliud vicesimum, aliud quinquagesimum, » etc. Unde contra Jovinianum et Calvinum ex hoc loco recte probatur inæqualitas meriti, et consequenter præmii bonorum operum in cœlo. Ita S. Chrysostomus, *hom.* 45; S. Augustinus, *De Virgin.*, cap. XLVI; Nazianzenus, *orat.* 28, quæ est in *Maximum*, et alii. Verum Patres, quidquid rideat et occlamet Calvinus, hæc speciatim vere applicant diversis statibus. *Primo*, S. Hieronymus hic et lib. I *Contra Jovin.*; ac S. Athanasius, epist. *ad Ammon. Monachum*, et alii fructum centesimum assignant virginibus; sexagesimum viduis; trigesimum honestis sanctisque conjugibus.

Fructus centesimus, sexagesimus, trigesimus quis? Resp.

Primo.

Secundo, S. Cyprianus, lib. *De Habitu Virginum*, et S. Augustinus, lib. I *Quæst. Evang.*, Quæst. IX, tom. IV, fructum centesimum tribuunt martyribus, sexagesimum virginibus, trigesimum conjugibus. Audi S. Augustinum : « Centesimum assero esse martyrum, propter sanctitatem vitæ vel contemptum mortis; sexagesimum virginum, propter otium interitus, quia non pugnant contra consuetudinem carnis : solet enim otium concedi sexagenariis post militiam, vel post actiones publicas; trigesimum conjugatorum, quia hæc est ætas præliantium : ipsi enim habent acriorem conflictum, ne libidinibus superentur. » Secundo.

Tertio, Auctor *Imperfecti* hic, *hom.* 31, centesimum dat martyribus; sexagesimum paupertatem et consilia Evangelica sectantibus; trigesimum iis qui sola præceptorum observatione contenti sunt. Tertio.

Quarto, Euthymius et Theophylactus trigesimum dant incipientibus, sexagesimum proficientibus, centesimum perfectis. Sic et Nazianzenus, *oratione* 28 : « A trigesimo, inquit, ad sexagesimum progressus in centesimum desiit, ut novos subinde progressus faciens, velut Isaac, *Gen.* XXVI, magnus tandem fiat de virtute in virtutem ambulans, *Psal.* LXXXIII, et Cantica graduum canens, atque ascensiones in corde suo ponens. » Quarto.

Quinto, Remigius : « Semen, ait, fructum facit trigesimum, quando bonam cogitationem gignit; sexagesimum, quando bonam locutionem; centesimum, quando ad fructum boni operis perducit. » Quinto.

24. ALIAM PARABOLAM (Syrus addit *ænigmatice*) PROPOSUIT ILLIS, DICENS : SIMILE EST REGNUM COELORUM HOMINI, QUI SEMINAVIT BONUM SEMEN IN AGRO SUO. — Hoc est, similiter agitur in regno cœlorum atque in agro, cum quis eum seminat, et inimicus ejus superseminat zizania. Unde Marcus, IV, 26, ita habet : « Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, et dormiat, » etc. Comparatur enim tota parabola toti rei significatæ, non pars parti : alioqui enim homo seminans proprie non est similis regno, sed regi cœlorum. Simile est ibid. XI, 16. Vide Canonem 26. Vers. 24.

25. CUM AUTEM DORMIRENT HOMINES, VENIT INIMICUS EJUS, ET SUPERSEMINAVIT ZIZANIA IN MEDIO TRITICI, ET ABIIT. — *q. d.* Noctu, cum homines dormiunt, clam omnibus venit inimicus ejus, qui invidens felicitati et felici segeti sui æmuli, tam prospere succrescenti, ut illam perderet, superseminavit zizania. Τὸ *cum dormirent* additur ad elegantiam parabolæ; dormientibus enim has fraudes et hæc damna machinari solent invidi; *q. d.* Cum æmulo opportunum tempus visum fuit segetem Vers. 25.

vitiare, quod solet esse cum agricola dormit, tunc clanculum venit, et inspersit zizania.

Somnus Prælatorum.

Symbolice : S. Hieronymus, et S. Augustinus, *Quæst.* XI *in Matth.*, per hanc dormitionem accipiunt negligentiam et incuriam episcoporum et pastorum Ecclesiæ, aut mortem Apostolorum; hac enim occasione usi hæretici et impii, seminarunt sua hæreseon et scelerum zizania. Hinc moraliter discant fideles, præsertim pastores, vigilare et invigilare tam gregi suo, quam lupis, ne inserant zizania. His in primis convenit illud : « Vita mortalium vigilia. » Nam, ut ille ait : « Plus dormire quam vigilare vita est glirium, non hominum. »

Zizania quæ vox?

ZIZANIA. — In Evangelio Hebr. habetur חרולים *charulim*, id est urticæ, cardui. Porro, *zizania* est vox Evangelica, Ciceroni et Demostheni incognita, significans lolium et omne impurum segetem vitians et adulterans, quales sunt avenæ, juxta illud Virgilii, *Georg.* I :

Infelix lolium et steriles dominantur avenæ.

Avenæ etymon.

Avenæ enim dictæ *quasi avidæ*, ab aviditate occupandi omnia, sicut *habenæ*, quæ sunt retinacula equorum, ab *habendi* potestate, ait Agratius. Omnis immunditia in semine zizania dicitur, ait S. Augustinus, *Quæst. Evang. in Matth.* Tertullianus, lib. *De Præscript. adversus Hæret.*, cap. XXXI, zizania interpretatur avenas : « Parabola, inquit, quæ bonum semen frumenti a Domino seminatum primo constituit, avenarum (zizaniorum) autem sterilis fœni adulterium ab inimico diabolo postea superducit; » unde colligit : « Posteritatem » hæresis « mendacitati deputandam. » Hinc, lib. *De Anima*, cap. XVI, zizaniorum seminatorem vocat « avenarum superseminatorem, et frumentariæ segetis nocturnum interpolatorem. » Audi S. Isidorum, lib. XVII *Etymol.*, cap. IX, in fine : « Zizania, quod poetæ semper infelix lolium dicunt, quod sit inutile et infœcundum; fœnum dictum, quod eo flamma nutritur; φῶς enim flamma est. Manipulum dicimus fascem fœni; et dictus manipulus, quod manum impleat. »

Zizania, quid? Zizaniorum etymon.

Zizania ergo sunt lolium segetibus inimicum et quidquid tritico adversatur. Audi Plinium, lib. XVIII, cap. XVII : « Nam lolium et tribulos, et carduos lappasque, non minus quam rubos, inter frugum morbos potius, quam inter ipsius terræ pestem numeraverim. » Etymologus vult ζιζάνιον dici quasi σιτοιζάνιον, quod frugibus assideat, et cum iis succrescat; σῖτος enim est frumentum, ἰζάνω est assideo. Alii malunt esse vocem Syram; nam et Syrus hic habet זיזנא *zizane*; Arabicus זואן *zauan*; Chaldaice זן est *nutrire*, זין est *species*, *figura*. Habet enim speciem alimentariæ frugis, sed non est. Verum Syrus et Arabicus ex Græco Evangelio traducti sunt; unde græcizant et subinde voces græcas usurpant, uti hic usurpant *zizane*, quod plane a Græco ζιζανία deductum videtur : quare hæc vox potius Græca videtur quam Syra. Galli *ivraie* vocant, Saxones *dolck*, Germani *droncaert*, quia inebriat : parit enim esitantibus vertigines, stupiditatem et velut temulentiam quamdam.

Zizania inebriant.

Hinc zizania mystice significant hæreticos et peccatores, præsertim qui alios verbo vel exemplo vitiant et corrumpunt, uti docet S. Augustinus, S. Chrysostomus, S. Gregorius et alii; zizania enim tritico nocent, illudque suffocant et enecant, tum quia alimentum, puta succum terræ exsugunt triticoque præripiunt; tum quia sua amaritie et malignitate terram, et consequenter triticum ex ea germinans inficiunt, corrumpunt et strangulant. Hæc est secunda Christi parabola zizaniorum, per quam tacite perstringit Scribas et Pharisæos, suos æmulos, qui suo verbi Dei semini, id est prædicationi Evangelicæ superseminabant zizania calumniarum, dicendo Jesum adversari Moysi, non servare Sabbatum, versari cum peccatoribus et meretricibus, habere familiaritatem cum dæmone et in Beelzebub ejicere dæmonia, etc.; per quæ inferebant Jesum non esse Messiam, sed magum et impostorem, itaque populum ab eo ejusque Evangelio, quod avide audiebat, avertebant, ac bona fidei et pietatis semina, et desideria in eorum cordibus a Christo jacta elidebant et suffocabant. Quocirca ipsi erant zizania, id est semina prava diaboli.

Mystice sunt hæretici et peccatores.

26. CUM AUTEM CREVISSET HERBA ET FRUCTUM FECISSET, TUNC APPARUERUNT ET ZIZANIA. — Nam prima germina zizaniorum et tritici similia sunt, ut unum ab alio discerni nequeat; cum autem creverint, tunc sua dissimilitudine se produnt, ut facile zizania a tritico secernas. Vers. 26.

27. ACCEDENTES AUTEM SERVI PATRIS FAMILIAS, DIXERUNT EI : DOMINE, NONNE BONUM SEMEN SEMINASTI IN AGRO TUO? UNDE ERGO HABET ZIZANIA? Vers. 27.

28. ET AIT ILLIS : INIMICUS HOMO HOC FECIT. SERVI AUTEM DIXERUNT EI : VIS, IMUS, ET COLLIGIMUS EA? Vers. 28.

29. ET AIT : NON, NE FORTE COLLIGENTES ZIZANIA, ERADICETIS SIMUL CUM EIS ET TRITICUM. — Zizania enim radicibus tritici se innectunt et implectunt, ut si illa velis evellere, debeas et triticum evellere. Vers. 29.

30. SINITE UTRAQUE CRESCERE USQUE AD MESSEM, ET IN TEMPORE MESSIS DICAM MESSORIBUS : COLLIGITE PRIMUM ZIZANIA, ET ALLIGATE EA IN FASCICULOS AD COMBURENDUM; TRITICUM AUTEM CONGREGATE IN HORREUM MEUM. — « Crescere, » Græce συναυξάνεσθαι, id est simul crescere, pariter augere. « Colligite, » post demessam segetem separate ab ea zizania, ut comburantur; nam nimis longum et operosum esset ante messem, immixta segeti hinc inde zizania sigillatim demetere vel evellere. Hæc est parabola, quam explicabit Christus vers. 37. Vers. 30.

31. ALIAM PARABOLAM PROPOSUIT EIS, DICENS : SIMILE EST REGNUM COELORUM GRANO SINAPIS, QUOD ACCIPIENS HOMO SEMINAVIT IN AGRO SUO. Vers. 31. *Luc.* XIII, 19; *Mar.* IV, 31.

Vers. 32. Luc. XIII, 19; Mar. IV, 31, 32.

32. QUOD MINIMUM QUIDEM EST OMNIBUS SEMINIBUS : CUM AUTEM CREVERIT, MAJUS EST OMNIBUS OLERIBUS, ET FIT ARBOR, ITA UT VOLUCRES COELI VENIANT, ET HABITENT IN RAMIS EJUS. — Arabicus : *adeo ut volucres cœli obumbrentur sub ramis ejus.* Hæc est tertia Christi parabola grani sinapis, cujus occasionem et causam assignat S. Chrysostomus : « Quia Dominus dixerat, inquit, quod de semine tres partes pereunt et salvatur una, et in ipsa rursus, quæ salvatur, multa efficitur jactura propter zizania quæ superseminantur; ne dicerent : Qui ergo erunt et quanti fideles? consequenter hunc timorem aufert per parabolam grani sinapis, et ideo dicitur : Aliam parabolam proposuit eis, dicens : Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo, » etc.

Regnum cœlorum quod? Resp. Primo.

Quæres 1° : Quodnam hic vocatur regnum cœlorum, quod simile est grano sinapis? *Primo*, S. Hilarius hic, Canone 13, accipit ipsum Christum : « Grano sinapis, ait, se Dominus comparavit acri maxime et omnium seminum minimo, cujus virtus ac potestas tribulationibus et pressuris accenditur. Granum hoc igitur postquam in agro satum fuerat, id est ubi a populo comprehensus et traditus morti, tanquam in agro satione quadam fuit corporis consepultus, ultra mensuram omnium olerum excrescit, et universam Prophetarum gloriam excedit. Oleris enim vice, tanquam ægroto Israeli data est prædicatio Prophetarum; sed jam in ramis arboris ex solo in sublime prolatæ, cœli volucres inhabitant : Apostolos scilicet, ex Christi virtute protensos, et mundum inumbrantes in ramis intelligimus, in quos Gentes in spem vitæ advolabunt, et aurarum turbine, id est diaboli spiritu flatuque vexatæ, tanquam in ramis arboris requiescent. » Sic et S. Gregorius, lib. XIX *Moral.*, cap. XI, quem audi totam hanc parabolam per singulas partes de Christo explicantem : « Ipse quippe est granum sinapis, qui in horti sepultura plantatus, arbor magna surrexit. Granum namque fuit, cum moreretur; arbor, cum resurgeret. Granum per humilitatem carnis; arbor per potentiam majestatis. Granum, quia vidimus eum, et non erat aspectus; arbor autem, quia speciosus forma præ filiis hominum. Hujus arboris rami, sancti prædicatores sunt. Et videamus quam late tendantur. Quid enim de eis dicitur? In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. In istis ramis volucres requiescunt, quia sanctæ animæ, quæ quibusdam virtutum pennis a terrena cogitatione se sublevant, in eorum dictis atque consolationibus ab hujus vitæ fatigatione respirant. » Similia habet S. Augustinus, serm. 33 *De Sanctis.*

Dices, quomodo Christus vocari potest regnum cœlorum, cum ipse non sit regnum, sed rex cœlorum? Respondetur : Sicut rex est quasi caput in regno, sic regnum vicissim ut corpus est in rege, ut suo capite. Quare rex repræsentat totam rempublicam et regnum. Hinc juxta regulam Ticonii, sæpe in Scriptura quæ sunt Ecclesiæ (quæ est regnum Christi), tribuuntur Christo, et vice versa. Respondetur secundo : Sensus planus est, *q. d.* Similiter agitur in regno cœlorum, atque si quis in eo velut in agro Dei seminet granum sinapis, id est Christum, qui altissime excrescat et quaquaversum se propaget. Similem phrasim audivimus vers. 24.

Secundo. Granum sinapis est Ecclesia.

Secundo, planius et aptius, regnum cœlorum et granum sinapis est Ecclesia, præsertim primitiva, ita S. Chrysostomus; aut fides, ut vult S. Augustinus; aut potius Evangelium et doctrina Evangelica (quanquam hæc omnia eodem fere redeant), ut volunt S. Hieronymus, S. Ambrosius, Beda et alii : hanc enim *primo* comparavit semini, vers. 3 et 24; *secundo*, grano sinapis, hoc vers.; *tertio*, fermento, vers. 33; *quarto*, thesauro abscondito in agro, vers. 44; *quinto*, margaritæ pretiosæ, vers. 46; *sexto*, sagenæ missæ in mare, vers. 47. Hæc dicitur regnum cœlorum, quia per illam Deus regnat in nobis et nos ad suum regnum in cœlis perducit.

Analogiæ grani sinapis et Evangelii. Prima.

Quæres 2° : Cur Evangelium comparetur grano sinapis, et quæ utrisque sint analogiæ? Respond. *Prima* est, quod Christus per hanc parabolam intendat significare ingentem vim, fructum et propaginem Evangelicæ prædicationis, utpote quæ a tenui initio cum Christo cœpit, et per paucos Apostolos in totum orbem se dilatavit. Granum enim sinapis est « minimum omnibus seminibus, » id est omnium seminum, ut habet Syrus et Arabicus. Græce, μικρότερον πάντων σπερμάτων, id est *minus omnibus seminibus : minus*, id est minimum : intellige hoc juxta morem loquendi vulgarem hominum, quo minimum vocamus id quod valde parvum est et unum e minimis; nam alioqui præcise semen papaveris, rutæ, salviæ, basilici et aliarum herbarum, minus est grano sinapis; sic Evangelica prædicatio primo stetit in Christo et paucis Apostolis, fuitque minima.

Secunda.

Secundo, granum sinapis præsertim in Syria crescit in arborem, ita ut in ramis ejus «habitent,» Syrus *nidificent*, « volucres cœli; » sic Evangelium crevit et totum orbem occupavit, ita ut in ramis ejus habitent volucres cœli, id est homines scientia et sensu sublimes; item reges et principes, uti patet *Daniel.* IV, 9 et 19; nonnulli Angelos accipiunt, hi enim sunt alati et celerrimi. Audi S. Augustinum, serm. 33 *De Sanctis* : « Ramus est Petrus, ramus est Paulus, ramus est beatus Laurentius, cujus hodie natalitia celebramus. Rami sunt omnes Apostoli vel Martyres Salvatoris, ad quos si quis se fortiter tenere voluerit, fluctibus sæculi minime mergitur; quin potius sub umbra illorum latitans, gehennæ non patietur ardorem, securusque de diabolicæ tempestatis procella erit et de die judicii exurentis incendio. »

Tertia.

Tertio, et maxime, in *sinapi* notatur ignea vis et efficacia Evangelii : « Pythagoras enim, ait

Plinius, lib. XX, cap. XXII, sinapi principatum habere ex his, quorum in sublime vis feratur, judicavit; quoniam non aliud magis in nares et cerebrum penetret. » Granum sinapis ad fervorem fidei pertinet, ait S. Augustinus; « Pharisæorum enim dogmata, ait S. Hieronymus, cum creverint, nihil mordax, nihil vitale demonstrant, totum flaccidum marcidumque ebullit in olera et in herbas, quæ cito arescunt et corruunt. Prædicatio autem Evangelica, quæ parva videbatur in principio, cum vel in animam vel in totum mundum sata fuerit, non exsurgit in olera, sed crescit in arborem. »

Quarta. *Quarto*, sinapi conteri debet; contritum enim igneam vim et halitum expirat: sic mille pressuris et persecutionibus contrita fuit in Apostolis Evangelica prædicatio, tuncque igneam suam vim et fortitudinem exhalavit.

Quinta. Sinapis qualitates. *Quinto*, sinapi, teste Plinio, lib. XX, cap. XXII, acre et mordax lacrymas ciet; purgat pituitam et cerebri superfluitates, excretiones faciles facit, ad dentium dolorem manditur, tritum cum aceto ad ictus scorpionum et serpentum illinitur, fungorum venena discutit, stomacho utilissimum contra animæ vitia, ac pectori pulmonibusque, valet contra epilepsiam, hydropem, asthma, lethargum, alopecias, psoras, calculos pluresque alios morbos : sic Evangelium venena, id est peccata expellit vomitu confessionis; acre est et mordax, quia pœnitentiam docet et crucem, lacrymas compunctionis ciet, omnibus animæ potentiis medetur et opitulatur, ac præsertim concupiscentias desiccat, vitia expellit, virtutes acuit : « Amaritudo enim sermonum medicina est animarum, » ait S. Augustinus, serm. 33 *De Sanctis*.

Sexta. *Sexto*, sinapi sua acredine cibos condit sapidosque efficit; sic et Evangelium omne quod durum et arduum est, sapidum efficit exemplo Christi et spe futuræ gloriæ, quam promittit. Hæc fere omnia docet S. Augustinus, serm. 31 et 33 *De Sanctis*, qui sunt *de S. Laurentio* 2 et 4 : iidem sermones extant apud S. Ambrosium, tom. V, serm. 19 et 20 *in Dominica VI post Epiphaniam*, sed stylus magis redolet phrasim S. Augustini. Ibi ergo sic ait : « Granum sinapis magnum est, non specie, sed virtute. Prima fronte speciei suæ parvum est, vile, despectum, non saporem præstans, non odorem circumferens, non indicans suavitatem; at ubi teri cœperit, statim odorem suum fundit, acrimoniam exhibet, cibum flammei saporis exhalat, et tanto caloris fervore succenditur, ut mirum sit in tam frivolis tantum ignem fuisse conclusum, cum etiam semen in cibum homines, hiemis præcipue tempore, magna pro suavite percipiunt, quatenus repellant frigora, humores egerant, viscerum interna calefaciant. Sæpe etiam ex hoc capiti adhibent medicinam, ut si quid invalidum, si quid ægrotum fuerit, sinapis igne curetur. » Deinde has sinapis dotes applicans Evangelio et fidei Christianæ, subjungit : « Ita ergo et fides Christiana prima fronte videtur esse parva, vilis et tenuis, non potentiam suam ostendens, non superbiam præferens, non gratiam subministrans. At ubi diversis tentationibus teri cœperit, statim vigorem suum prodit, acrimoniam indicat, calorem dominicæ credulitatis aspirat, et tanto divini ignis ardore jactatur, ut et ipsa ferveat et participantes sibi ardere compellat: sicut in sancto Evangelio duo ex discipulis dixerunt, dum cum ipsis post passionem suam Dominus loqueretur : Nonne cor nostrum ardens erat in nobis in via, dum aperiret nobis Scripturas Dominus Jesus? Ergo granum sinapis membrorum viscera calefacit, fidei autem vigor cordium peccata comburit; et illud quidem asperum algorem frigoris removet, hæc autem delictorum diabolicum frigus expellit. Sinapis, inquam, granum humores decoquit corporum, fides autem libidinum fluenta consumit. Et per illud medicina capitis procuratur; per fidem autem spiritale caput nostrum, quod est Christus Dominus, sæpius refovetur, sed et fidei, juxta comparationem sinapis, sancto odore perfruitur, sicut ait Apostolus beatus : Quoniam Christi bonus odor sumus Deo. »

Tropologice : hæc omnia adaptes animæ fideli, ac præsertim apostolo, vel patienti ac martyri verbum Dei velut granum sinapis audienti, ruminanti, prædicanti et in cor tam suum, quam aliorum transmittenti. Unde S. Laurentio, cui hoc Evangelium adaptat Ecclesia in ejus festo, ita hæc attribuit S. Augustinus loco jam citato : « Igitur sanctum martyrem Laurentium grano sinapis possumus comparare, qui diversis attritus passionibus, per totum orbem gratia meruit fragrare martyrii. Qui ante constitutus in corpore erat humilis, ignotus et vilis, posteaquam vexatus, laceratus, exustus est, universis per totum mundum Ecclesiis odorem suæ nobilitatis infudit. Recte igitur huic comparatio copulatur : si quidem granum sinapis, cum teritur, accenditur; Laurentius, cum patitur, inflammatur. Illud fervor attritionis suæ movet, hic ignem plurima vexatione suspirat. Sinapi, inquam, in vasculo calido decoquitur; Laurentius in craticula flammarum igne torretur. Ardebat itaque extrinsecus beatus Laurentius martyr tyranni sævientis incendiis, sed major illum intrinsecus Christi amoris flamma torrebat. » Arabum est proverbium : « Granum piperis prævalet multis magnisque cucurbitis, » quia si conteratur, vim igneam exerit omniumque naribus ingerit. Idem dicas de grano sinapis. Fidelis ergo sit granum piperis vel sinapis, ut ubique spiret ignem divinum eumque omnibus aspiret, itaque omnes piperet, suique similes, efficaces scilicet et ardentes in Dei amore efficiat. Tropol. Sinapi fuit S. Laurentius.

33. Alia parabolam locutus est eis : Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec Vers. 33. *Luc.* XIII, 21.

FERMENTATUM EST TOTUM. — Hæc est quarta Christi parabola fermenti, qua, sicut et per parabolam sinapis, ostendit vim et efficaciam Evangelicæ prædicationis et doctrinæ, *q. d.*, ait S. Chrysostomus : « Sicut fermentum multam farinam transmutat in suam virtutem, ita et vos (o Apostoli) totum mundum transmutabitis. » Notat S. Chrysostomus τὸ *abscondit*, *q. d.* « Ita et vos, cum subjecti fueritis impugnatoribus vestris, tunc eos superabitis ; et sicut fermentum suffoditur quidem, non autem destruitur, sed paulatim ad suum habitum omnia transmutat, sic et in prædicatione vestra continget. Non itaque quia multas dixi superventuras vobis vexationes, timeatis; ita enim fulgebitis, et omnes superabitis. »

Fermentum à fervendo. Quæres, cur Christus Evangelium comparat fermento? Respondetur : Fermentum est portio farinæ subactæ acidæ, ita dictum, quod fervendo crescat. Audi Plinium, lib. XVIII, cap. XI, modum, quo fit fermentum, describentem : « Nunc (nam olim alio modo fiebat, uti idem paulo ante narravit) fermentum fit ex ipsa farina, quæ subigitur prius, quam addatur sal ad pultis modum, et relicta, donec acescat : vulgo vero, nec suffervefaciunt; sed tantum pridie asservata materia utuntur. Palamque natura est acore fermentari, sicut et validiora esse corpora quæ fermentato pane alantur; quippe cum apud veteres ponderosissimo cuique tritico præcipua salubritas perhibita sit. »

Fermenti et Evangelii analogia. Rursum fermentum, ait Albertus Magnus, licet modicum, calore suo humidum totius massæ farinæ maturat; subactum quasi totum in se convertit et fermentat, acore suo elevat, et quasi spiritale aereumque efficit, sapidum reddit digestumque præparat, ut fiat panis salubris hominem alens, sustentans et corroborans. Simili modo Evangelium, per paucos Apostolos multa tribulatione et morte subactos, totum mundum ad se convertit, et cor cujusque facit amore Dei fervens, Deo sapidum, gratum, maturum, perfectum, illudque a terrenis elevat ad cœlestia. Mulier fermentans est Ecclesia, vel Dei potentia et sapientia, ait S. Augustinus, lib. I *Quæst Evang.*, Quæst. XII, et Cæsarius, *Dialogo* IV.

Tropologice : S. Augustinus, lib. I *Quæst. Evang.*, Quæst. XII : « Fermentum, inquit, dicit dilectionem, eo quod fervescere facit et excitat. Mulierem, sapientiam dicit. In farinæ autem satis tribus, intelliguntur vel tria illa in homine, ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente; vel tria illa fructifera, centesimum, sexagesimum et trigesimum; vel tria illa genera hominum, Noe, Daniel et Job. » Addit Rabanus : « Dicit autem donec fermentatum est totum, quia charitas in mente nostra recondita eo usque crescere debet, ut totam mentem in sui perfectionem commutet : quod hic quidem incohatur, in futuro vero perficitur. »

Fermentum sunt Apostoli. Porro, quomodo Christus, Apostoli et similes sint fermentum Ecclesiæ, imo totius mundi, audi docentem S. Ambrosium, serm. 21 *in Dominica* VI *post Epiphan.* : « Fermentum cum sit magnitudine parvum, specie simplex, natura commune, tantam fortitudinem intrinsecus gerit, ut cum reconditum fuerit in farina, succus hic totam massam faciat esse quod ipse est, et ita semper universum cumulum aspersionis suæ vigore diffundit, ut omnem ipsam magnitudinem pollinis faciat fermentum, ac sic res ipsa fortitudine sua molem sibi proprii vigoris acquirit. Hoc autem faciunt mulieres, ut viris suis salubriorem panem et cibum utilem diligenter exhibeant. » Deinde hæc applicans Christo : « Ergo si triticum Dominus (ut ipse ait, *Joan.* XII, 24), et Dominus est fermentum, quia fermentum non nisi de tritico fieri solet : recte ergo fermento Dominus comparatur, qui cum esset specie homo, humilitate parvus, imbecillitate dejectus, tanta intrinsecus sapientiæ virtute pollebat, ut doctrinam ipsius mundus ipse vix caperet; qui cum se cœpit per totum orbem divinitatis vigore diffundere, statim omne hominum genus in substantiam suam sui potestate protraxit, ut et jugum Spiritus sui sancti infunderet omnibus, hoc est, Christianos cunctos faceret esse, quod Christus est. » Addit quod sicut fermentum confringitur, et per totam farinæ massam dispergitur, ut illam fermentet, sic Christus « diversis passionibus confractus, laceratus et dissolutus est, et succus ejus pro salute nostra, qui est pretiosus sanguis, effusus est, ut admixtione sui omne genus humanum solidaret quod per diversa antra resolutum jacebat. » Vide et S. Chrysostomum hic, *hom.* 47, ubi inter alia ait : « Si duodecim homines (Apostoli) totam pene farinam orbis fermentarunt, diligenter animo versa, quanta sit nostra malignitas atque ignavia, qui cum jam innumeri simus, has gentium reliquias convertere non possumus, qui vel mille mundis satisfacere deberemus. » Idem deflebat S. Bonifacius, Germanorum apostolus, cujus hoc erat dictum : « Olim sacerdotes aurei celebrabant in vasis ligneis ; nunc sacerdotes lignei celebrant in vasis aureis. »

Et Christus. (margin)

Satum quid? IN FARINÆ SATIS TRIBUS. — « Satum, » vel ut Hebraice est, *sea*, genus est mensuræ aridorum, æquale bato, quæ est mensura liquidorum, continens modium Italicum, vel, ut S. Hieronymus et Josephus, lib. XV *Antiq.*, cap. XI, modium cum dimidio. S. Hieronymus satum alibi vertit modium. Cum ergo tres modii facerent unum ephi, ut patet *Ruth.* II, 17, sicut decem gomor faciebant unum ephi, ut patet *Ezechiel.* XLV, 11, hinc sequitur satum fuisse tertiam partem ephi, et trigesimam cori. Denique satum continebat tres modios Atticos, ait Josephus. Jam farina tota significat omnes homines fide Christi, quasi fermento spirituali, conditos et fermentatos.

Tria sata quid? Tria sata sunt tres mundi partes, scilicet, Asia, Africa, Europa. Has designant tres filii Noe : posteri enim Sem inhabitarunt Asiam, Cham Africam, Japhet Europam. Ita Cæsarius, frater S. Gregorii Nazianzeni, *Dialogo* IV, et S. Augustinus, serm. 32 *De Verbis Domini secundum Lucam.*

Mystice. Mystice S. Ambrosius, Theophylactus et S. Hieronymus : Evangelium, inquiunt, fermentat sibique unit tria sata, id est tres hominis partes, scilicet spiritum, animam et corpus; item tres appetitus, puta rationalem, irascibilem et concupiscibilem, « ut in ratione, ait S. Hieronymus, possideamus prudentiam, in ira odium contra vitia, in desiderio cupiditatem virtutum. »

Symbol. Symbolice S. Hilarius : Gratia Evangelii, inquit, abscondita fuit in lege, Psalmis et Prophetis, nunc apparuit in S. Trinitatis fide, spe, charitate, « ut quod lex constituit, Prophetæ nuntiaverunt, idipsum Evangeliorum profectibus expleatur ; » vel ut alii, in triplici Dei ope, scilicet creationis, redemptionis et glorificationis confirmetur ; aut ut alii, quia Evangelium triplices facit fideles, scilicet incipientes, proficientes et perfectos, affertque fructum trigesimum, sexagesimum et centesimum.

Allegor. Allegorice S. Bernardus, lib. V *De Consider.* : B. Virgo, ait, in utero suo tria sata, id est tres Christi naturas, scilicet animam, corpus et divinitatem uni hypostasi Verbi junxit et univit.

Anagog. Anagogice Cæsarius, *Dialogo* IV: Mulier fermentans, inquit, est Dei potentia et sapientia, puta Deitas Christi; farinæ sata tria sunt : « primum universa mortalium natura, secundum mors, tertium orcus, » id est infernus et sepulcrum, in quo absconditum Christi corpus fermentavit omnia in resurrectionem et vitam.

Vers. 34. *Mar.* IV, 33. 34. 34. HÆC OMNIA LOCUTUS EST JESUS IN PARABOLIS AD TURBAS, ET SINE PARABOLIS NON LOQUEBATUR EIS; — *q. d.* Nil loquebatur eis nisi per parabolas, hoc est parabolice.

Vers. 35. 35. UT IMPLERETUR QUOD DICTUM ERAT PER PROPHETAM DICENTEM : APERIAM IN PARABOLIS OS MEUM, ERUCTABO ABSCONDITA (Hebr. חידות *chidot*, id est ænigmata, ut vertit Chaldæus et S. Hieronymus, *Psalm.* LXXVII, 2) A CONSTITUTIONE MUNDI. — Arabicus : *Et loquar abscondita ante constitutionem mundi.* Citat Christus Davidem, *Psalm.* LXXVII, 2, qui toto illo Psalmo ad litteram commemorat et celebrat beneficia a Deo præstita Synagogæ, id est populo Israelitico, ab initio, id est ab egressu ex Ægypto duce Moyse, transituro per mare Rubrum in terram promissam, usque ad Davidem ; ut per ea excitet populum ad gratitudinem Deique amorem et cultum. Mystice vero, ait S. Hieronymus, David ibidem fuit typus Christi hic, qui beneficia a Deo Ecclesiæ per se præstita et abscondita olim, de promissa eidem in cœlis terra, mysteria per parabolas eructat et celebrat; ubi nota : pro parabolis Hebr. est משל *mascal*, quod significat quamvis sententiam gravem, illustrem et aliis quasi prædominantem, משל *mascal* enim significat dominari, ideoque obscuram et reconditam, sive ea sit ænigma, sive allegoria, sive parabola, sive sententia proprie dicta, ut patet hic, cap. XV, vers. 15. Vide dicta *Proverb.* I, 1. Itaque illo Psalmo LXXVII non sunt parabolæ proprie dictæ, sed graves duntaxat sententiæ, hic vero similes sunt graves sententiæ, sunt et parabolæ proprie dictæ; et sic utrovis modo hic versus Psalmi competit Christo, cum uno tantum modo competat Davidi ; in Scriptura enim multa dicuntur, quæ magis et plenius conveniunt rei per allegoriam significatæ, quam ipsi allegoriæ ejusque sensui litterali : patet hoc in magnificis promissionibus a Deo factis Davidi de regno Salomonis, quasi filii sibi in regno successuri. Multa enim tam ampla in eis dicuntur, ut plene et perfecte competant soli Christo, typice vero et exiliter Salomoni, qui typus erat Christi. Vide illa II *Regum*, VII, 13. Idem fit hoc loco.

36. TUNC, DIMISSIS TURBIS, VENIT IN DOMUM (id est, rediit in hospitium Capharnai a se conductum, unde mane egressus fuerat, vers. 1), ET ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI EJUS, DICENTES : EDISSERE NOBIS PARABOLAM ZIZANIORUM AGRI. — Hæc enim cæteris videbatur obscurior et duriores continere minas. Vers. 36.

37. QUI RESPONDENS, AIT ILLIS : QUI SEMINAT BONUM SEMEN, EST FILIUS HOMINIS. — *q. d.* Ego sum seminator boni seminis, puta Evangelii et verbi Dei; hoc enim semino, id est prædico non solum per me, sed et per meos Apostolos, sed ita ut illi duntaxat sint mea organa, meæ voces meique præcones, ego vero sim solus prædicationis auctor, qui, quod illi ex mea doctrina prædicant exterius, prædico interius in mentibus audientium, facioque ut ipsi eadem intelligant, ament, amplectantur et opere exequantur per gratiam meam, qua intellectum illorum illumino et voluntatem eorum inflammo. Vers. 37. Explicatio parabolæ zizaniorum.

38. AGER AUTEM EST MUNDUS ; BONUM VERO SEMEN, HI SUNT FILII REGNI ; ZIZANIA AUTEM, FILII SUNT NEQUAM.—« Mundus : » nam « in omnem terram exivit sonus eorum, » *Psal.* XVIII. Ager ergo est mundus, non Ecclesia; nam per zizania hujus agri multi intelligunt hæreticos, qui non sunt in Ecclesia, præsertim cum sunt manifesti et publici. Vers. 38.

FILII REGNI. — Hi sunt fideles justi et in justitia perseverantes, ideoque a Deo electi, ut sint hæredes regni cœlorum. Unde, vers. 43, eos vocat justos, dicens : « Tunc fulgebunt justi. » « Hi sunt filii Patris cœlestis, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt, » *Joan.* I, 13. Filii regni qui?

Nota : justi hic vocantur « semen, » quia licet semen, quod proprie seminat Christus, sit ipsum verbum Dei, tum exterius ore per loquelam, tum interius in corde per gratiam ab eo satum, juxta illud *Lucæ*, VIII, 12 : « Semen est verbum Dei; » tamen quia seminis hujus fructus est

conversio et justificatio fidelium, hinc fideles justi vocantur quoque semen, id est seminis fructus, et messis per metonymiam, qua per causam significatur effectus. Unde semen hoc per messem et messores, in quos desinit, explicat Christus vers. 39.

Zizania qui? ZIZANIA AUTEM FILII SUNT NEQUAM. — Græce υἱοὶ τοῦ πονηροῦ; id est *filii illius mali*, vel maligni, scilicet diaboli : ita Syrus et Arabicus; ideoque et ipsi mali et nequam, nam patrem sequitur sua proles; quare sicut filii Dei sunt boni et divini, sic filii diaboli sunt mali, nequam et diabolici, quia imitatores diabolicæ falsitatis, ait S. Augustinus.

Nequam etymon. Nota : per zizania et filios nequam, nonnulli accipiunt hæreticos, quia hi maxima sunt, maximeque nociva zizania, utpote qui fideles fidemque a fundamentis suffocent et evertant. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, et S. Augustinus, lib. *Quæst. in Matth.*, Quæst. XI, qui tamen idipsum retractat, lib. II *Retract.*, cap. XXVIII, ac docet ex S. Cypriano, zizania notare omnes malos qui sunt in Ecclesia. Idem docent S. Gregorius, S. Ambrosius, Theophylactus, et S. Augustinus, serm. 39 *De Sanctis* : omnes enim mali sua mala vita nocent fidelibus et Ecclesiæ, sicut zizania nocent tritico illudque suffocant, ideoque vocantur « nequam; » nequam enim est homo nullius pretii, « quod ne tanti quidem sit, quam quod habetur minimi, » ait Festus; vel ut Varro : *nequam* dicitur quasi *nequidquam*; vel ut alii, a *nequeo*, quod nihil queat nullique rei sit aptus. Vide A. Gellium, lib. VII, cap. XI. Quare perperam ex hoc loco, vers. 29, ubi Christus vetat evelli hæc zizania, subditque, vers. 30 : « Sinite utraque crescere, » Novantes inferunt hæreticos non esse plectendos et extirpandos, quia pari modo ex eodem concluderent homicidas et fures non esse plectendos, hi enim quoque sunt zizania. Dico ergo Christum hic non prohibere absolute, ne hæc zizania evellantur, sed ne quis evellere conetur omnia omnino, neque tunc, cum a tritico dignosci nequeunt, sive cum periculum est ne cum iis simul evellatur et triticum, uti explicat ipse Christus, vers. 29, quod locum non habet, cum quis manifestus est hæreticus, et maxime si dogmatizet aliosque sua hæresi inficiat : talis enim gravius lædit fideles et Eccelsiam, quam homicida; hic enim corpus, ille animam occidit. Vide I *Cor.* V, 13; *Galat.* V, 12, ubi Apostolus impios, præsertim falsos doctores auferri et extirpari jubet. Ita Origenes et S. Augustinus, qui, licet initio senserit hæreticos non esse occidendos, imo ne cogendos ad fidem, quam in baptismo professi sunt, resumendam; postea tamen experientia edoctus, quam hæretici sint obstinati et perversi; contrarium docuit, ut patet lib. II *Contra Parmen.*, cap. II, et lib. II *Retract.*, cap. V : « Quia nondum, ait, expertus eram, vel quantum mali auderet eorum impunitas, vel quantum eis in melius mutandis conferre posset diligentia disciplinæ. »

Tropologice : Auctor *Imperfecti*, homil. 13 : Zizania ait, sunt concupiscentiæ, v. g. cupiditas vanæ gloriæ furtim adrepens bono operi, quæ invito toleranda est, nec ob eam bonum opus relinquendum. Tropol.

39. INIMICUS AUTEM QUI SEMINAVIT EA, EST DIABOLUS, — cujus est semper veritati inserere errorem, ait S. Chrysostomus. Vers. 39.

MESSIS VERO CONSUMMATIO SÆCULI EST. — Tunc enim demetet Deus per Angelos omnes homines, tam malos, quam bonos, eosque in die judicii discriminabit, ac bonos in horreum cœleste congregabit, malos tradet urendos igni gehennæ; unde sequitur :

MESSORES AUTEM ANGELI SUNT. — Messis enim, ait Remigius, est dies judicii, in quo separandi sunt boni a malis, quod fiet ministerio Angelorum; unde infra dicitur, quod veniet Filius hominis cum Angelis judicare.

40. SICUT ERGO COLLIGUNTUR ZIZANIA, ET IGNI COMBURUNTUR; SIC ERIT IN CONSUMMATIONE SÆCULI : MITTET FILIUS HOMINIS ANGELOS SUOS, Vers. 40.

41. ET COLLIGENT DE REGNO EJUS OMNIA SCANDALA. — Mali, quos Christus prius vocavit zizania et filios diaboli, eosdem hic vocat scandala, quia mali suis sceleribus tam sibi quam aliis fuerunt scandalo et ruinæ : fuerunt enim causa, ut ruerent in gehennam, unde explicans subdit, « et eos qui operantur iniquitatem; » nam τὸ *et* est exegeticum, idemque valet quod *id est*. Notat S. Chrysostomus hic duplicem impiorum pœnam denotari, scilicet damni, cum dicitur : « Colligent de regno, » ne scilicet in regnum ejus intrent, sed cœlo excludantur; et sensus, cum dicitur : « Et mittent eos in caminum ignis. » S. Chrysostomus : « Vide, ait, ineffabilem Dei amorem ad homines : est enim ad beneficia promptus et ad pœnam tardus. Cum enim seminat, per seipsum seminat; cum autem punit, per alios : mittit enim ad hoc Angelos suos. » Addit Christus, vers. 30 : « Alligate ea in fasciculos ad comburendum, » quod explicans S. Gregorius, lib. IV *Dialog.*, cap. XXXV : « Messores Angeli, inquit, zizania ad comburendum in fasciculos ligant, cum pares paribus in tormentis similibus sociant, ut superbi cum superbis, luxuriosi cum luxuriosis; avari cum avaris, fallaces cum fallacibus, invidi cum invidis, infideles cum infidelibus ardeant. Cum ergo similes in culpa ad tormenta similia deducuntur, quia eos in locis pœnalibus Angeli deputant, quasi zizaniorum fasciculos ad comburendum ligant. » Vers. 41.

42. ET MITTENT EOS IN CAMINUM IGNIS. — Caminus notat damnatos, utpote plurimos, in gehenna quasi in camino arctari, sicut ligna et favillæ arctantur in camino. *Secundo*, eosdem igne convolvi et sursum deorsumque jactari, sicut fumus et scintillæ in camino et fornace. Unde Isaias, XXXII, 14 : « Quis, ait, poterit habitare de vobis Vers. 42. Caminus gehennæ notat duo.

cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? »

IBI ERIT FLETUS, ET STRIDOR DENTIUM. — Significatur, ait Remigius, duplex pœna inferni, scilicet, nimii caloris, et nimii frigoris. Vide dicta cap. XIII, vers. 12. Quam dispar et mœsta hæc commutatio! Impii enim regnum cœli cum igne inferni commutabunt.

Vers. 43. 43. TUNC JUSTI FULGEBUNT SICUT SOL IN REGNO PATRIS EORUM. — « Tunc, » quia nunc, ait Remigius, justi fulgent in exemplum aliorum, sed tunc fulgebunt sicut sol ad laudandum Deum. Alludit ad *Daniel.* XII, 3 : « Qui autem docti fuerint, » Hebr. משכילים *maskilim*, id est sapientes et prudentes, qui, scilicet, prudenter sapienterque vixerint, « fulgebunt sicut splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. » Vide ibi dicta. Hinc olim nonnulli hæretici putarunt, in resurrectione corpus nostrum transformandum in globum, ut esset simile corpori solari. Hanc hæresim ascribit Origeni, eamque damnat Justinianus Imperator in sua Constitutione quam recitat Baronius, tomo VII, anno Christi 538, pag. 289 et 293. Nam figura rotunda non est figura corporis humani, nec corporis Christi gloriosi, cui nos conformandos in resurrectione docet Paulus, *Philip.* III, 21.

An beati in globum transformandi?

QUI HABET AURES AUDIENDI (Arabicus, *aures audientes*), AUDIAT. — Hoc est, ait Rabanus : « Qui habet intellectum, intelligat, quia mystice hæc omnia intelligenda sunt. »

Vers. 44. 44. SIMILE EST REGNUM COELORUM THESAURO ABSCONDITO IN AGRO; QUEM QUI INVENIT HOMO, ABSCONDIT, ET PRÆ GAUDIO ILLIUS VADIT, ET VENDIT UNIVERSA QUÆ HABET, ET EMIT AGRUM ILLUM. — Qui enim scit alicubi latere thesaurum, et emit locum, antequam eruat, efficitur dominus thesauri : quia eruit illum jam ex loco proprio, utpote a se empto; nec tenebatur domino priori indicare, sed poterat uti scientia sua ad suum commodum, emendo agrum tanti, quanti valet secundum communem æstimationem, ad quam nihil facit thesaurus absconditus, latens et incognitus, uti ex D. Thoma, Navarro et Soto, docet noster Lessius, lib. II *De Justitia*, cap. V, dub. 15, in fine.

Parabola thesauri absconditi in agro.

QUEM QUI INVENIT HOMO. — Græce est præteritum, est enim aoristus εὑρὼν, quod alii vertunt *quem inventum*, imo Noster, vers. 49 : « inventa autem una pretiosa, » etc.; ibi enim est εὑρὼν; τὸ *abscondit* est emblema, spectans ad elegantiam parabolæ, ac proinde non necessario accomodandum rei significatæ.

Nota : Christus præcedentibus quatuor parabolis, scilicet seminantis, seminis, grani sinapis et fermenti declaravit naturam, vim et efficaciam Evangelii, id est prædicationis et doctrinæ Evangelicæ; nunc duabus sequentibus, scilicet thesauri et margaritæ, declarat ejusdem pretium, quod tantum est, ut omnium rerum jactura merito sit comparandum. Ita S. Chrysostomus, Hilarius, Jansenius, Maldonatus et alii. Simili modo Sapientia apud Salomonem, *Prov.* VIII, 11, de se ait : « Melior est sapientia cunctis pretiosissimis, et omne desiderabile ei non potest comparari. » Et vers. 19 : « Melior est fructus meus auro et lapide pretioso, et genimina mea argento electo. »

Ad litteram : per thesaurum hunc S. Hieronymus accipit ipsum Christum et S. Scripturam, quam quoque hic intelligit S. Augustinus, lib. *Quæst. Evang., in Matth.*, Quæst. XIII : « Quem cum quis, inquit, ex parte intellectus attigerit, sentit ille magna latere mysteria, et vadit, et vendit omnia sua, et emit illum, id est, contemptu temporalium comparat sibi otium, ut sit dives cognitione Dei. » Verum, ut dixi, proprie thesaurus hic est Evangelium, ejusque doctrina et fides.

Tropologice : S. Gregorius, hom. 11 *in Evangel.*, per thesaurum accipit cœleste desiderium : « Inventus thesaurus, inquit, absconditur, ut servetur, quia studium cœlestis desiderii a malignis spiritibus custodire non sufficit, qui hoc ab humanis laudibus non abscondit. In præsenti etenim vita quasi in via sumus, qua ad patriam pergimus : maligni autem spiritus iter nostrum quasi quidam latrunculi obsident. Deprædari ergo desiderat, qui thesaurum publice portat in via. »

45. ITERUM : SIMILE EST REGNUM COELORUM HOMINI NEGOTIATORI, QUÆRENTI BONAS (Syrus *optimas*) MARGARITAS. — Arabicus : *quærenti bonam gemmam*; *q. d.* Tanto studio fideles debent sibi comparare doctrinam vitamque Evangelicam, quæ via est et pretium regni cœlorum, quanto mercator quærit margaritas emitque unam ex eis pretiosissimam : nam alioqui regnum cœlorum sive Evangelium proprie comparatur ipsi margaritæ, non autem negotiatori illius. Similem phrasin audivimus vers. 14. Vers. 45.

Margarita est Evangelium.

46. INVENTA AUTEM UNA PRETIOSA (Syrus *pretiosissimi pretii*), ABIIT, ET VENDIDIT OMNIA QUÆ HABUIT, ET EMIT EAM. — Sicut enim hæc margarita omne pretium superat, sic et Evangelium. Vide Plinium, *De Pretio margaritarum*, lib. IX, cap. XXXV, ubi inter alia ait : « Margaritis cœli societas major quam maris. » Additque Cleopatram, Antonii amicam, unam margaritam aceto liquefactam coram Antonio potando hausisse, quæ valebat plusquam centum millibus aureorum. Vide dicta *Apocal.*, XXI, 21, ubi tredecim margaritarum dotes recensui, quas omnes longe superat Evangelium, ejusque doctrina, virtus et gratia, quæ maxime in viris apostolicis et religiosis resplendet. Vers. 46.

Symbolice : margarita pretiosa est Christus, item B. Virgo, item religionis status, item charitas : « Charitas enim est margarita pretiosa, sine qua nihil tibi prodest quodcumque habueris : quam si solam habeas, sufficit tibi, » ait S. Augustinus, tract. 5 *in Joannem* : charitas enim est monile Christi; item margarita pretiosa est vita contemplativa, de qua Magdalenæ ait Christus : « Maria optimam partem elegit, » *Lucæ* XI.

Item Christus, Virgo Maria, religio, charitas.

Margarita quoque est anima cujusque hominis; item felicitas æterna, uti apposite ostendit noster Salmeron, tom. VII, tract. 11; hæc enim omnia sunt partes illustriores regni cœlorum, id est doctrinæ Evangelicæ. Talis quoque est humilitas; nimirum ut docet noster Thomas θεοδίδακτος, *De Imitat. Christi*, lib. I, cap. II: « Si vis utiliter aliquid scire et discere, ama nesciri, et pro nihilo reputari. Hæc est altissima et utilissima scientia, sui ipsius vera cognitio et despectio. » Hæc est margarita Evangelica pretiosissima, sed ejus pretium passim a superbis Adæ filiis ignoratur. Talis quoque est Christi crux, et pati pro Christo, cujus pretium callebat S. Ignatius, dicens: « Amor meus crucifixus est; » et S. Paulus: « Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. » *Galat.* VI. Et *Habac.* III: « Cornua, ait, in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus. »

Verbum in carne est margarita in concha. Porro, prima et pretiosissima margarita, a qua omnes virtutes omnesque sancti quasi margaritæ progignuntur suumque habent decorem et pretium, est ipse Christus. Ejus enim deitas in humanitate, est quasi margarita in concha abscondita, quæ ex materia virginea et rore Spiritus Sancti concepta, prodiit candidissima, per vitæ innocentiam; lucidissima, per sapientiam; rotundissima, per omnis perfectionis possessionem; habens pondus conscientiæ, levorem mititatis, pretium beatitudinis: « Margaritarum enim omnis dos consistit in candore, magnitudine, orbe, levore, pondere, » ait Plinius, lib. IX, cap. XXXV. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, et S. Augustinus, in lib. *Quæst. Evang. ex Matthæ.*, Quest. XIII, quem audi: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum: est enim verbum Domini lucidum candore veritatis, et solidum firmitate æternitatis, et undique sui simile pulchritudine divinitatis: qui Deus penetrata carnis testudine intelligendus est. » Hanc ergo Christi margaritam, ait noster Salmeron, humilitate parvam, valore pretiosam, portatu facilem, gestemus in capite mentis nostræ, ad ornamentum; in fronte, per confessionem fidei; in auribus, per obedientiam legis, Deo in se et in superioribus præstandam; in collo et pectore, per amorem et gustum; in brachio, per bonorum operum exercitium; in annulis digito impositis, per donum discretionis spirituum; in cingulo, per castitatem; in vestimentis, per modestiam et sanctam æternæ vitæ rationem, ut et ipsi efficiamur margaritum pretiosum, quo alios ad honestatem et virtutem inducamus, et ad imitationem arripiendam sanctissimæ vitæ Domini nostri Jesu Christi.

Christus est omnis gemma. Cur? Denique Christus non tantum est margarita pretiosissima, sed et gemma gemmarum: ipse enim est carbunculus, quia lux et flamma mundi; ipse est smaragdus, quia suo virore gratiæ visum delectat Angelorum; ipse fortis et invictus, ut Adamas; gaudium parit, ut sardius; lepram peccati sanat, ut chrysoprasus; ipse juvat ad partum bonorum operum, quasi spiritalis jaspis; acuit ingenium, ut beryllus; ipse cœlestis est coloris et vitæ, ut sapphirus; resistit somno et ebrietati, ut amethystus; ac cuilibet animi infirmitati, ut hyacinthus; ipse limas passionum sustinuit, ut topazius; ipse candore et nitore est sardonyx; aurea charitate est chrysolithus. Unde hisce duodecim gemmis strata sunt fundamenta cœlestis Jerusalem, quorum singula singulos notant Christi Apostolos, *Apocal.* XXI, 19 et 20. Vide ibi dicta.

47. ITERUM: SIMILE EST REGNUM COELORUM SAGENÆ (Arabicus *reti*) MISSÆ IN MARE, ET EX OMMI GENERE PISCIUM CONGREGANTI. — Duæ præcedentes parabolæ, scilicet thesauri et margaritæ pretiosæ, ostenderunt pretium et dignitatem Evangelii; hæc ostendit ejusdem capacitatem et amplitudinem, scilicet, quod quaslibet orbis gentes et homines, easque tam malas, quam bonas complectatur. Proponit autem Christus eam hoc fine, ut non mirentur Apostoli et Sancti, si inter fideles videant nonnullos male vivere, sicut in regno amplo nemo miratur inveniri homicidas, fures, adulteros; rursum, ne quis sibi blandiatur quod sit Christianus, fidelis et filius Ecclesiæ, cum in ea multi sint improbi, sed satagat in ea esse probus et sanctus. « Regnum cœlorum » est Evangelium, hoc est, Evangelii prædicatio et doctrina; item Ecclesia, hæc enim illam continet: in Ecclesia enim verum Dei Evangelium prædicatur, et per illud in ea regnat Deus eamque ad regnum cœleste perducit. Vers. 47. Similitudo sagenæ missæ in mare.

SAGENÆ. — Sagena est vox Græca significans genus retis, quod vulgo dicitur verriculum, vel everriculum a verrenda aqua vel mari, ut pisces capiat. Proprie tamen sagena est sinus retis, in quem capti pisces deveniunt. Hinc σαγήνη, ait Etymologus, vocatur γαγγαμὼν, id est cavum illud in medio ventre vel umbilico, sic dictum, quod illic more sagenæ nervi implicentur: pari modo Evangelii et Ecclesiæ quasi materno sinu pisces, id est fideles omnes excipiuntur, foventur, aluntur, conservantur. Sagenæ etymon.

ET EX OMNI GENERE PISCIUM CONGREGANTI. — Sic enim Evangelium omnibus gentibus prædicatur, et ex iis coalescit Ecclesia. Pisces ergo sunt fideles, piscatores sunt Apostoli, sagena est Evangelium et Ecclesia. Porro, pisces apte repræsentant homines, ob viginti analogias quas recensui *Habac.* I, 14, ad illa: « Et facies homines quasi pisces. »

48. QUAM, CUM IMPLETA ESSET, EDUCENTES, ET SECUS LITTUS SEDENTES, ELEGERUNT (Græce, συνέλεξαν, id est *collegerunt*) BONOS IN VASA, MALOS AUTEM FORAS MISERUNT, — abjecerunt in mare, vel in littus. Arabicus: *Collegerunt selecta in vasis suis, et mala projecerunt foras.* Vasa notant diversas in domo Patris mansiones, ut ait Christus, *Joan.* XIV, sive varias cœli cellas, quæ alibi æterna ta- Vers. 48.

bernacula nuncupantur. «Malos,» Græce σαπρὰ, id est putrida, marcida, spurca, puta pisces putidos, fetentes, mortuos. Ex hoc loco recte S. Augustinus contra Donatistas probat in Ecclesia non tantum esse bonos (et prædestinatos, ut vult Calvinus), sed etiam malos et reprobos.

Vers. 49. 49. SIC ERIT IN CONSUMMATIONE SÆCULI (Arab., *in fine hujus temporis*, puta in die judicii) : EXIBUNT ANGELI, ET SEPARABUNT MALOS DE MEDIO JUSTORUM,— id est a justis : est Hebraismus.

Vers. 50. 50. ET MITTENT EOS IN CAMINUM (Arabicus *in fornacem*) IGNIS : IBI ERIT FLETUS, ET STRIDOR DENTIUM. — Vide dicta vers. 42.

Vers. 51. 51. INTELLEXISTIS HÆC OMNIA? — Has omnes parabolas et sermones meos? Syrus et Græcus præponunt : *Dicit eis Jesus*. Sed in suo exemplari id non legit noster interpres; id enim ex dictis intelligitur, continuantur enim hic verba Jesu.

DICUNT EI : ETIAM. — Jam enim parabolas seminis et zizaniorum, quæ cæteris erant difficiliores, eis explicuerat Christus.

Vers. 52. 52. AIT ILLIS : IDEO OMNIS SCRIBA DOCTUS IN REGNO COELORUM, SIMILIS EST HOMINI PATRI FAMILIAS, QUI PROFERT DE THESAURO SUO NOVA ET VETERA. — «Ideo,» *q. d.* Quia vos, o Apostoli, meis hisce parabolis intellexistis Evangelium, quod ducit ad regnum cœlorum, tantum esse thesaurum; ideo ex hoc thesauro omnia depromere debetis, ut eum aliis, imo toti mundo communicetis. Ita S. Augustinus, *Quæst.* XVI *in Matth.* Rursum : quia intellexistis meum modum docendi ea quæ sunt cœli, suntque hominibus nova et inaudita, per parabolas a rebus veteribus et usu tritis petitas; vos eodem modo eadem docete et prædicate, ut ex veteribus quæ intelligunt, capiant et intelligant nova quæ prædicatis.

«Scriba,» id est doctor, prædicator; «doctus» Græce μαθητευθεὶς, id est instructus, eruditus, edoctus; «in regno,» id est ad regnum« cœlorum, » ut habet Syrus, scilicet, prædicandum. Arab.: *Scriba, qui docet pro regno cœlorum*; *q. d.* Doctor evangelicus probe instructus ad annuntiandum Evangelium, ducens fideles ad regnum cœlorum, quales estis, vel eritis, vos o Apostoli, a me et Spiritu Sancto plene instructi. Opponit enim suos Scribas, id est doctores et prædicatores, puta Apostolos, Scribis Judæorum : hi enim legem Moysi, et ex ea bona terrena prædicabant; Apostoli vero annuntiabant Evangelium et regnum cœlorum in eo promissum.

PROFERT DE THESAURO SUO NOVA ET VETERA. — Est adagium, significans omnes cibos, omnem substantiam, omnem supellectilem familiæ alendæ necessariam vel utilem; quædam enim vetera sunt meliora, quædam nova. Unde adagium : « Nova Hymetta (mella), vetera Falerna, » id est vina; mel enim optimum, quod recentissimum; vinum vero optimum, quod vetustissimum, ait Macrobius, lib. VII *Saturn.* Hinc et illud Pindari, *Olymp.*, hymno IX : « Lauda vinum vetus, sed novorum hymnorum flores. » Sensus est, *q. d.* Sicut paterfamilias familiam instruit novis et veteribus, id est omni re necessaria et utili; sic doctor evangelicus promere debet congruo tempore pro captu auditorum varium sermonem, varii et omnis generis scientiam, ac præsertim curare, ut mysteria Evangelii nova et inaudita doceat per vetera exempla, parabolas et similitudines, quas auditores capiunt et norunt. Sic enim per vetera et nova cognoscent nova et incognita. Porro veteres, ut S. Chrysostomus, Augustinus, Hieronymus, Hilarius et Beda, «vetera et nova,» accommodant veteri Testamento et novo. Optime enim prædicatur, cum novum Testamentum confirmatur et illustratur ex veteri, illique per omnia typice conforme demonstratur. Vetus enim fuit typus novi, novum veteris est antitypus.

Mel novum est optimum, vinum vetero, quod vetus est.

Objicit Abulensis, quod cum hæc diceret Christus, nondum scriptum erat novum Testamentum. Resp. Illud jam dictum et doctum erat a Christo, ac paulo post a Matthæo, Joanne, Luca, Marco scribendum, idque sciebat Christus; unde jubet Apostolis, ut ipsi a se dicta et audita, posteri vero eadem ab Evangelistis scribenda prædicent.

53. ET FACTUM EST, CUM CONSUMMASSET JESUS PARABOLAS ISTAS, TRANSIIT INDE. — Scilicet, ex domo sua, quam habebat Capharnai, ut dixi vers. 16, transiit ad alias urbes et castella, ut latius Evangelium disseminaret. Vers. 53.

54. ET VENIENS IN PATRIAM SUAM, DOCEBAT EOS (cives patriæ suæ) IN SYNAGOGIS EORUM. — Patriam vocat, non Bethlehem, in qua natus erat, hæc enim longe aberat a Capharnao, sed Nazareth vicinam, in qua conceptus et educatus erat Christus, ut explicat Lucas, IV, 16. Ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Vers. 54. *Luc.* IV, 12, 22; *Mar.* II, 12.

IN SYNAGOGIS, — in concione, aut cœtu, qui singulis sabbatis fiebat in synagoga, ut apud nos fit in ecclesia vel templo. In Nazareth enim, utpote parva urbe, videtur una tantum fuisse synagoga. Fusius hæc narrat Lucas, IV, 16.

ITA UT MIRARENTUR (Arabicus, *obstupescerent* Nazareni, concives Christi) ET DICERENT : UNDE HUIC SAPIENTIA HÆC, ET VIRTUTES? — id est miracula. Arabicus : *Unde ei hæc sapientia et virtus*, patrandi tanta miracula?

55. NONNE HIC EST FABRI (Arabicus addit *lignarii*) FILIUS? — Marcus, VI, 3 : «Nonne hic est faber?» « Nec mirandum est, » ait S. Augustinus, lib. II *De Consens. Evang.*, cap. XLII, cum utrumque dici potuerit. Eo enim et fabrum credebant, quo fabri filium. » Adde, quia et videbant eum cum Joseph fabricantem. Videtur ergo Christum cum patre Joseph artem fabrilem exercuisse usque ad annum trigesimum, quo cœpit docere et prædicare. S. Hilarius et Ambrosius censent Christum fuisse fabrum ferrarium; Hugo, murarium, vel aurificem. Communis sententia est, Christum fuisse fabrum lignarium, uti ex S. Chrysostomo Vers. 55. *Luc.* IV, 22; *Mar.* VI, 3.

Christus faber lignarius.

docet S. Thomas et S. Justinus, *Dialog. contra Triphon.* : « Erat, ait, aratra et juga boum conficiens. » Hinc prædicans Christus sæpe ab eis petit similitudines, ut cap. XI : « Tollite jugum meum super vos. » Et « nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei, » *Lucæ* IX, 62. Hinc et Christianus ille a gentili irrisore rogatus, « quid faceret fabri filius? » puta Christus, argute respondit : « Juliano (Apostatæ) fabricat feretrum; » nam paulo post occisus est Julianus. Ita Sozomenus, lib. VI, cap. II. Nonnulli tamen negant Christum fabrilem artem exercuisse, censentes eum instar religiosi abstractum vixisse, ac vacasse orationi et jejuniis usque ad annum 30. Ita Paulus Burgensis, Simon de Cassia et noster Barradius : de quo plura *Lucæ* II, 51, ad illa : « Et erat subditus illis. »

Belle responsum.

Mystice : S. Augustinus, serm. *De Nativ.* : « Est, ait, pater Christi faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus est, arcam Noe disposuit, Moysis tabernaculum ordinavit, arcam Testamenti instituit. Fabrum dixerit, qui mentem rigidam explanat ac cogitationes superbas excidit. » S. Hilarius : « Fabri, inquit, etiam hic erat filius, ferrum ignea vincentis ratione, sæculi virtutem judicio decoquentis, massamque formantis in omne opus utilitatis humanæ, formam scilicet corporum nostrorum in diversa membrorum ministeria et ad omnia æternæ vitæ opera fingentis. » Porro, « Christus erat fabri filius, ait Chrysologus, *serm.* 48, sed illius, qui mundi fabricam fecit non malleo, sed præcepto ; qui elementorum membra, non ingenio, sed jussione compegit ; qui massam sæculi auctoritate, non carbone conflavit ; qui solem, non terreno igne, sed supremo calore succendit ; qui lunam, tenebras, noctem formavit et tempora ; qui stellas variata luce distinxit ; qui cuncta fecit ex nihilo, et fecit, o homo, tibi, ut opificem operis æstimatione pensares.

NONNE MATER EJUS DICITUR MARIA ; ET FRATRES EJUS, JACOBUS, ET JOSEPH, ET SIMON, ET JUDAS? — « Fratres, » id est patrueles et consobrini, ut dixi cap. XII, 46. At cur S. Mariam pauperem in matrem elegit Christus, et non Liviam Augusti, aut Mariamnem, Herodis uxorem? Respondet Theodoretus, tom VI *in Concil. Ephes.*, in Appendice V, cap. II *De Nativ. Christi* : « Si filius esset imperantis, potestati utilitatem adscriberent ; si legislatoris factus fuisset filius, præceptis utilitatem adscriberent ; sed quid fecit? Omnia paupera et vilia elegit ; omnia mediocria, et plurimum obscura, ut divinitas sola cognosceretur orbem transformasse terrarum. »

Fratres Christi : Jacobus.

JACOBUS. — Hic est Minor, cognomento Alphæi, Apostolus et primus Episcopus Hierosolymorum ; auctor Epistolæ Canonicæ, ubi plura de eodem dixi in procemio. Alter ergo et diversus est hic a Jacobo Majore, filio Zebedæi et fratre Joannis, cujus corpus colitur Compostellæ ; cum Minoris colatur Romæ, in ecclesia SS. Apostolorum.

Joseph.

ET JOSEPH. — Græca habent Ἰωσῆς, id est Joses, sic et Syrus : unde eum Josetem vocat S. Hieronymus, lib. *Contra Helvidium.* Hic fuit unus ex septuaginta duo Christi discipulis, quem combinarunt cum S. Matthia ad Apostolatum ; cum sors cecidit super Matthiam. Hic postea factus est Episcopus Eleutheropolis, ac inter Sanctos relatus, colitur die 22 julii, de quo plura *Act.* I, 23.

Simon.

ET SIMON. — Multi ex Abdia, Sophronio ; Isidoro et Beda putant hunc esse Simonem Cananæum Apostolum ; quasi ille fuerit frater Jacobi Minoris et Judæ ; sed hic Simon ortus fuit ex Cana Galilææ, isti autem fratres, id est cognati Christi, orti fuere ex Nazareth, æque ac ipse Christus : unde cives Nazarethani hic mirantur, unde tanta scientia sit in Jesu cive suo, cum norint ejus fratres et cognatos quasi simplices et idiotas, ut patet *Marci* VI, 1 et sequent. Verius ergo videtur, hunc Simonem esse S. Simeonem, qui S. Jacobo in Episcopatu Jerosolymæ successit. Hic enim fuit filius Cleophæ ejusque uxoris Mariæ, teste Hegesippo apud Eusebium, lib. III *Histor.*, cap. XI ; quem proinde fratrem fuisse Jacobi Minoris docet S. Chrysostomus ; Theophylactus, Beda, et ex iis Christophorus a Castro, lib. *De Deipara*, cap. I, licet Hegesippus et Epiphanius, *hæres.* 66, censeant eum non fuisse fratrem, sed patruelem sive consobrinum Jacobi. Hic est ille Simeon, qui anno 10 Trajani, hoc est anno 109 Christi, crucifixus, cum esset 120 annorum ; omnes sua constantia et fortitudine stupefecit. Unde sequitur eum undecim annis natum fuisse ante Christum, Christoque fuisse seniorem. Ex dictis constat errare Abdiam, lib. VI *Hist. Apost.*; Sophronium apud S. Hieronymum, *De Script. Eccles.*; Isidorum, *De Vita et Morte Sanctorum*, et Bedam in cap. I *Actor.*, qui censent Simonem Chananæum eumdem esse cum Simeone episcopo Hierosolymitano et crucifixo. Unde Beda ibidem id retractat.

ET JUDAS. — Hic est frater Jacobi Minoris, et auctor Epistolæ Canonicæ, de quo plura ibidem in procemio.

An Simon et Judas fuerint fratres Jacobi. Resp. Primo.

Quæres, an hi quatuor fuerint proprie dicti fratres, ex eodem patre et matre geniti? *Primo*, constat Jacobum et Joseph fuisse fratres, ut patet ex Matthæo, XXVII, 56. De reliquis duobus, scilicet Simone et Juda, censent nonnulli eos fratres fuisse Jacobi et Joseph, sed uterinos duntaxat : matrem enim eorum fuisse Mariam ; quæ primo nupta Alphæo, ex eo genuerit Jacobum et Joseph, ideoque Jacobum vocari Alphæi, scilicet filium ; deinde, mortuo Alphæo, nuptam Cleophæ, genuisse ex eo Simonem et Judam. Ita S. Thomas in cap. I *ad Galat.*, lect. 5.

Secundo.

Secundo, Baronius in apparatu *Annal.*, cap. XLVI et sequent., tres ponit Marias sorores, id est consobrinas B. Virginis : primam Mariam Alphæi, scilicet matrem Jacobi et Judæ Apostolorum, ac

Joseph; secundam Mariam Cleophæ, quæ ex Cleopha marito genuit S. Simeonem, qui S. Jacobo successit in episcopatu Jerusalem, et crucifixus est anno 120 ætatis, uti jam dixi; tertiam Mariam Salome, uxorem Zebedæi, ex qua nati sunt Joannes et Jacobus Apostoli.

Tertio. Genu ne, fuisse fratres. *Tertio*, verum unam eamdemque esse Mariam Alphæi cum Maria Cleophæ liquet, si quis conferat S. Joannis cap. XIX, 25, cum Matthæi cap. XXVII, 56, et Marci XVI, 40. Nam Joannes ait : « Stabant autem juxta crucem Jesu, mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ, et Maria Magdalenæ; » Matthæus vero ait : « Inter quas erat Maria Magdalenæ, et Maria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi; » Marcus autem : « Inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi Minoris et Joseph; et Salome. » Vides hic clare, quod illa, quæ a Joanne vocatur « Maria Cleophæ, » a Matthæo et Marco vocetur « Maria Jacobi et Joseph mater; » Jacobi, inquam, qui non Zebedæi, sed Alphæi, scilicet filius, vocatur *Act.* I, et *Matth.* X.

Eadem Maria Cleophæ et Alphæi. Eadem ergo est Maria Cleophæ et Maria Alphæi; Cleophas enim alio nomine dictus est Alphæus more Hebræorum, nisi malis cum nonnullis unum horum duorum fuisse maritum, alterum patrem hujus Mariæ. Eadem dicta est Maria Jacobi, scilicet Minoris, mater. Ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Theodoretus, Beda, quos citat et sequitur Christophorus a Castro, lib. *De Deipara*, cap. I.

Eadem Salome et mater filiorum Zebedæi. Rursum, vides hic, ut illa quæ a Marco vocatur Salome, a Matthæo vocatur « mater filiorum Zebedæi : » hæc ergo vocata fuit Salome. Ita S. Gregorius, Theophylactus, Euthymius et S. Epiphanius, *hæresi* 59 et 78. Videtur ergo eadem Maria Cleophæ, sive Alphæi, genuisse hos quatuor, scilicet Jacobum, Joseph, Simonem et Judam : nam eam matrem Jacobi et Joseph vocat Matthæus et Marcus, loco jam citato; Judas autem fuit frater Jacobi, uti ait ipse initio suæ Epistolæ; Simon etiam sive Simeon, qui successit Jacobo fratri in episcopatu Hierosolymitano, ejusdem fuit frater, nam fuit filius Cleophæ ejusque uxoris Mariæ, ut diserte ait Hegesippus apud Eusebium, lib. III *Histor.*, cap. XI. Porro, Mariam hanc non fuisse filiam, sed uxorem Cleophæ, diserte asserit idem Hegesippus, S. Chrysostomus, Eusebius, Theodoretus, Euthymius, et ex iis Chrystophorus a Castro loco citato, ac Suarez, III *part.*, *Quæst.* XXVIII, art. I, disp. 5, sect. 4. Cleophas autem fuit frater Joseph, sponsi B. Virginis, ait idem Hegesippus. Hic est ille Cleophas, cui cum socio in Emmaus Christus in fractione panis se revelavit, ac in eadem domo ob Christi confessionem a Judæis occisus, martyr occubuit die 25 septembris, ut habet *Martyrologium Romanum.*

Cleophas martyr.

Dices, cur ergo Matthæus et Marcus hanc « Mariam, » vocant matrem Jacobi et Joseph, non autem Simonis et Judæ? Resp. Brevitatis causa id faciunt, et quia duo primi, scilicet Jacobus et Joseph, primi et insigniores tunc habebantur præ duobus cæteris. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, S. Gregorius, S. Epiphanius, *hæresi* 59 et 78, et Nyssenus, orat. 2 *De Resurrect.* Porro Maria hæc, tot sanctorum filiorum et filiarum mater, sancte mortua est in Judæa die 9 aprilis, inde translata est Verulas in Italia, ibique magno honore colitur, ut habet *Martyrologium Romanum* ad diem 25 maii, et ibidem Baronius in Notis.

56. ET SORORES EJUS, NONNE OMNES APUD NOS SUNT? — In Nazareth. Sorores Jacobi, Joseph, Simonis et Judæ ab Hippolyto apud Nicephorum, lib. II, cap. III, vocantur Esther et Tamar; sed a S. Epiphanio, *hæresi* 78, et Theophylacto vocantur Maria Salome, quæ fuit uxor Zebedæi, et mater S. Joannis et Jacobi Majoris Apostolorum, qui proinde fuere nepotes ex sorore Jacobi Minoris, Joseph, Simonis et Judæ, uti ostendam ad oculum in tabula genealogiæ Christi, quam affigam ad cap. III Lucæ. Vide Christophorum a Castro, *De Deipara*, cap. I, ubi docet Salomen seniorem fuisse Jacobo et Juda fratribus suis : nam ipsa genuit Joannem et Jacobum, qui a Christo cum Jacobo et Juda avunculis eorum electi fuere in Apostolos; Joannes enim videtur tribus duntaxat annis fuisse junior Christo, natusque anno tertio Christi. Hinc etiam soli Jacobus, Joseph, Simon et Judas, filii Cleophæ, vocantur fratres, id est patrueles Christi; Joannes vero et Jacobus, filii Zebedæi, non vocantur fratres Christi, quia non fuerunt ejus patrueles, sive consobrini proprie et in primo gradu, sed consobrina Christi fuit duntaxat eorum mater Salome. Rursum hinc idem Christophorus a Castro colligit Jacobum Minorem, qui frater fuit Salome, seniorem fuisse Jacobo Majore, filio Salome et Zebedæi, novem vel decem annis, ut minimum; Minor enim Majoris erat avunculus : Minorem ergo eum dici, respectu non ætatis, sed vocationis Christi. Plures alios cognatos vel affines habuisse Christum non est dubium, sed hi præ cæteris nominantur, quia et sanguine proximiores, et quia in eum tandem crediderunt factique sunt ejus Apostoli. Vers. 56. *Mar.* VI, 3. Sorores Christi quænam hic? Jacobus Minor fuit avunculus Majoris.

UNDE ERGO HUIC OMNIA ISTA? ET SCANDALIZABANTUR IN EO. — Hoc est, offendebantur et indignabantur, quod Christus, cum esset faber, faceret se doctorem et prophetam, sicut jam offenderentur et indignarentur homines, si quem e fabrili officina et malleo viderent prosilire in cathedram, agereque doctorem, insimularent enim eum summæ arrogantiæ vel stultitiæ; sed nesciebant Nazarethani Christum esse Dei Filium, qui inter fabros nasci et cum eis fabrum agere, ex immensa charitate non est dedignatus, ut nos redimeret et exemplo suo doceret humilitatem. Quare charitas hæc Christi et humilitas, quæ debebat esse admirationi et venerationi, eis fuit scandalo, quia eam non capiebant, nec credebant Deum se tantopere velle humiliare et exinanire.

Vers. 57. *Luc.* IV, 24; *Mar.* VI, 4; *Joan.* IV, 44. 57. JESUS AUTEM DIXIT EIS : NON EST PROPHETA (doctor, prædicator) SINE HONORE, NISI IN PATRIA SUA, ET IN DOMO SUA. — « Sine honore, » Græce, ἄτιμος, id est *inhonorus*, vel *inhonorabilis*, ut vertit Hilarius. Syrus, *vilis* vel *despectus*; Arabicus, *habetur vilipendio*; Vatablus, *contemptus*; alii, *expers honoris*. « Et in domo, » id est in familia et cognatione « sua; » quia « nec fratres, » id est cognati et affines, « credebant in eum, » *Joan.* VII, 5. Est hoc proverbium vulgo usitatum et communiter verum, at non semper; Joannes enim Baptista, æque ac Isaias, Elias, Elisæus, Daniel, Osee, etc., apud suos Judæos in magno fuere honore.

Propheta sine honore in patria.

Cur? Causa Prima. Porro, causa cur propheta, id est doctor, sæpe apud suos non honoretur, sed vilipendatur, *prima* est, quam dat S. Hieronymus : « Quod propemodum, ait, naturale sit cives semper civibus invidere : non enim considerant præsentia viri opera; sed fragilis recordantur infantiæ, quasi non et ipsi per eosdem ætatum gradus ad maturam ætatem venerint. » Rursum cives non ferunt civem sibi præferri, præsertim juniorem seniori, pauperem diviti, plebeium senatori : « Quia suam confusionem existimant gloriam contribulis, » ait Theophylactus *in Joannem*. Audi S. Ambrosium in cap. IV *Lucæ* : « Non mediocris invidia proditur, quæ civicæ charitatis oblita in acerba odia causas amoris inflectit. Simul hoc exemplo pariter et oraculo declaratur, quod frustra opem misericordiæ cœlestis exspectes, si alienæ fructibus virtutis invideas. Aspernator enim dominus invidorum est, et ab iis, qui divina beneficia in aliis persequuntur, miracula suæ potestatis avertit. »

Secunda. *Secunda*, quia nimia familiaritas parit contemptum, ait S. Chrysostomus, *hom.* 34. Et S. Cyrillus : « Quia solemus, ait, quod tritum est ac quotidianum, etiamsi magnum sit, parvi pendere, » etc. Theophylactus etiam : « Consuevimus, ait, ea contemnere, quæ valde familiaria sunt, semper magis attendentes alienis et insolitis, » etc., juxta illud Alexis, apud Athenæum, lib. III : « Alienum amamus, proximum contemnimus. » Miramur enim peregrina et exotica, aspernamur domestica et familiaria, cum subinde domi habeamus meliora. Sic medicos nostros fastidimus, licet eruditos, peregrinos et barbaros suspicimus; flores et herbas ex India advectos care emimus, cum meliores, imo iidem subinde in sylvis nostris nascantur : nimirum, « grata est novitas. »

Tertia, quod ex quotidiana conversatione cum hominibus facile vitia morum, vel infirmitates naturæ cujusque detegantur, quæ reverentiam minuunt et vilipendium pariunt; secus est in conversatione cum Deo, quæ quo major est, eo majorem Dei reverentiam gignit : quia « quanto plus homo in cognitione Dei proficit, tanto magis perfectionis ejus excellentiam admiratur et magis eum reveretur, » ait D. Thomas hic. Sic Nazarethani, videntes Christum comedere, bibere, dormire, fabricare, more aliorum, eum contempserunt, præsertim quia videbant ejus cognatos esse pauperes et abjectos, ac præsertim S. Josephum, quem putabant verum esse ejus patrem; nec enim cogitare aut credere poterant eum natum ex virgine, solumque Deum habere patrem. Doctor ergo et prædicator familiaritatem hominum fugiat, ne spernatur; nam, ut ait S. Cyrillus, « prædicatio ibi fructum facere non potest, ubi prædicator contemnitur. » Romæ quidam e nostris, vir sapiens, concionatori cuidam Transalpino ad suos redeunte hoc monitum dedit : « Domi te contine, abstractus vive, cum Deo versare, non cum hominibus, ita ut Dei oraculum audieris. » Et videmus eos qui id faciunt, ob opinionem sanctitatis ab omnibus coli, amari, audiri. Tertia. Nota.

58. ET NON FECIT IBI VIRTUTES (miracula) MULTAS PROPTER INCREDULITATEM EORUM. — Arabicus, *propter parvitatem fidei eorum*. Hæc enim faciebat eos indignos miraculis, utpote quæ Christus non nisi ad fidem sibi conciliandam et augendam patrare solebat. Aliam causam dat S. Hieronymus : « Ne multas, ait, faciens virtutes, cives incredulos condemnaret, » « itaque pœnam eis augeret, » ait S. Chrysostomus. Gravius enim peccat, qui plura miracula videt, et tamen non credit, quam qui pauca, ideoque gravius damnatur et punitur in gehenna. Hac de causa Christus « pauca signa fecit apud Judæos, ait S. Hieronymus; majora signa quotidie in Gentibus per Apostolos facit, non tam in sanatione corporum, quam in animarum salute. » Jansenius cum suis post hoc caput ponit missionem Apostolorum factam a Christo, quam Matthæus narravit cap. X; deinde decollationem Joannis Baptistæ, quam narrat Matthæus, cap. XIV proxime sequenti, ac reversionem Apostolorum ad Christum, Christique secessum in desertum, secutus Lucam et Marcum, qui hunc ordinem insinuant, licet aliter sentiat Maldonatus et alii. Vide Chronotaxin. Vers. 58. *Mar.* VI, 5, 6.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, decollatur ab Herode S. Joannes Baptista. Secundo, vers. 13, Christus id audiens, fugiens Herodem, secedit in desertum, ibique quinque panibus et duobus piscibus pascit quinque hominum millia. Tertio, vers. 22, dimissa turba, ascendit in montem, ut oret; mox ambulans super mare, venit ad discipulos fluctibus jactatos; Petrumque ad se evocatum et venientem, cum ipse fluctus metuens mergeretur, erigit, dicens : « Modicæ fidei, quare dubitasti? » *illicoque ventum fluctusque sedat. Unde exclamant, qui erant in navi :* « Vere Filius Dei es : » *quare ex locis circumquaque vicinis ad eum confluunt ægri, quos ipse attactu suo sanat.*

1. In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jesu, 2. et ait pueris suis : Hic est Joannes Baptista : ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo. 3. Herodes enim tenuit Joannem, et alligavit eum, et posuit in carcerem propter Herodiadem, uxorem fratris sui. 4. Dicebat enim illi Joannes : Non licet tibi habere eam. 5. Et volens illum occidere, timuit populum, quia sicut Prophetam eum habebant. 6. Die autem natalis Herodis, saltavit filia Herodiadis in medio, et placuit Herodi. 7. Unde cum juramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo. 8. At illa præmonita a matre sua : Da mihi, inquit, hic in disco caput Joannis Baptistæ. 9. Et contristatus est Rex; propter juramentum autem, et eos qui pariter recumbebant, jussit dari. 10. Misitque et decollavit Joannem in carcere. 11. Et allatum est caput ejus in disco, et datum est puellæ, et attulit matri suæ. 12. Et accedentes discipuli ejus, tulerunt corpus ejus, et sepelierunt illud; et venientes, nuntiaverunt Jesu. 13. Quod cum audisset Jesus, secessit inde in navicula, in locum desertum seorsum; et cum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de civitatibus. 14. Et exiens, vidit turbam multam, et misertus est eis, et curavit languidos eorum. 15. Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes : Desertus est locus, et hora jam præteriit : dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas. 16. Jesus autem dixit eis : Non habent necesse ire; date illis vos manducare. 17. Responderunt ei : Non habemus hic nisi quinque panes et duos pisces. 18. Qui ait eis : Afferte mihi illos huc. 19. Et cum jussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus et duobus piscibus, aspiciens in cœlum benedixit, et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis. 20. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. 21. Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis. 22. Et statim compulit Jesus discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. 23. Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto, solus erat ibi. 24. Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus; erat enim contrarius ventus. 25. Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos, ambulans super mare. 26. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes : Quia phantasma est. Et præ timore clamaverunt. 27. Statimque Jesus locutus est eis, dicens : Habete fiduciam : ego sum, nolite timere. 28. Respondens autem Petrus, dixit : Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquas. 29. At ipse ait : Veni. Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam ut veniret ad Jesum. 30. Videns vero ventum validum, timuit; et cum cœpisset mergi, clamavit, dicens : Domine, salvum me fac. 31. Et continuo Jesus extendens manum, apprehendit eum, et ait illi : Modicæ fidei, quare dubitasti? 32. Et cum ascendissent in naviculam, cessavit ventus.

33. Qui autem in navicula erant, venerunt, et adoraverunt eum, dicentes : Vere Filius Dei es. 34. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesar. 35. Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes; 36. et rogabant eum ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent. Et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt.

Vers. 1. *Luc.* IX, 7; *Mar.* VI, 14. Historiam decollationis Baptistæ vide apud S. Marcum.

1. IN ILLO TEMPORE AUDIVIT HERODES TETRARCHA FAMAM JESU. — Hæc omnia quæ spectant decollationem S. Joannis, fusius et plenius præ omnibus Evangelistis narrat S. Marcus, VI, 14, quare ibi commodius illa explicabo. Herodes hic fuit Antipas, filius Herodis Magni infanticidæ, *Matth.* II, 16.

Vers. 12. *Mar.* VI, 29.

12. ET ACCEDENTES DISCIPULI EJUS, TULERUNT CORPUS EJUS, ET SEPELIERUNT ILLUD. — « Corpus; » Syrus, *selado*, id est truncum corporis sine capite, quia, ut ait Nicephorus, lib. I, cap. XIX : « Herodias Joannis reprehensionem etiam post capitis resectionem verita, conjungereque id reliquo corporis timens, apud se remotis arbitris in abstrusiore regiæ loco sepeliendum duxit; » idem asserit Beda, Ruffinus, lib. XI *Histor.*, cap. XXVIII, et *Histor. Tripart.*, lib. IX, cap. XLIII. Vide hic panicos timores malæ conscientiæ : Herodias enim verebatur, si caput Joannis corpori jungeretur, quod resurgeret, rursusque animaretur et contra incestas suas cum Herode nuptias prædicando detonaret; sicut Herodes putabat Joannem resurrexisse in Christo in eumque transisse. Adeo caput illud invictum Baptistæ, licet resectum, Herodiadi terrori fuit et horrori.

ET VENIENTES, NUNTIAVERUNT JESU. — Joannes enim ante mortem jusserat discipulis, ut, se mortuo, transirent ad Jesum, imo jam adhuc Joanne vivo nonnulli ad Jesum transierant, ut patet de Andrea, *Joan.* I, 40; adeoque ipse Joannes discipulos suos ad Jesum miserat sciscitatum, an ipse esset Messias? *Matth.* XI, 3.

Vers. 13. *Luc.* IX, 10, 11; *Mar.* VI, 31, 32, 33; *Joan.* VI, 12. Herodes ab Areta socero suo victus.

13. QUOD CUM AUDISSET JESUS, SECESSIT INDE IN NAVICULA, IN LOCUM DESERTUM SEORSUM. — « Quod cum audisset Jesus, » scilicet Joannem ab Herode decollatum, ac Herodem, qui hucusque partim desidia, partim bello contra Aretam, regem Arabiæ (hic enim filiam suam, teste Josepho, lib. XVIII *Antiq.*, cap. VII, Herodi desponderat, ideoque ejus repudium ob Herodiadem factum, bello, quo Herodis exercitum cecidit, vindicavit), occupatus, neglexerat dicta factaque Jesu : Herodem, inquam, jam fama tot tantorumque miraculorum Jesu increbrescente de iis inaudisse, serioque ad ea animadvertere cœpisse, ut narravit Matthæus initio hujus capitis et historiæ, indeque suspicari Jesum esse Joannem resuscitatum; idcirco Jesus secessit in desertum, idque *primo*, ut Herodis furorem declinaret, qui sicut Joannem decollaverat, ita jam putans eum suscitatum in Jesu, eumdem rursus decollasset, præsertim cum facile ei obrepsisset, vel suggesta fuisset a Pharisæis suspicio, ipsum vel esse, vel venditare se Messiam regem Judæis promissum et per tot sæcula expectatum : quare metuens ab eo regno privari, eum peremisset, uti pater ipsius Herodes Ascalonita Christum cum infantibus in Bethlehem occidere sategerat, *Matth.* II, 16. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. *Secundo*, ut Apostolos a sua missione et prædicatione redeuntes, ac multo labore fessos quiete aliqua recrearet, uti docet Marcus, VI, 31. *Tertio*, ut exemplo suo doceret prædicatoribus et thaumaturgis fugiendum esse plausum populi et vanam gloriam.

Cur post mortem Baptistæ in desertum secessit Christus? Primo. — Secundo. — Tertio.

IN NAVICULA, — ut per eam proficisceretur trans mare Galilææ sive Tiberiadis, ut patet *Joannis* VI, 1; *Marci* VI, 45. Eadem enim est hæc historia cum illa quam fuse narrat Joannes, cap. VI, ex quo liquet, hæc circa Pascha contigisse. Volebat ergo Christus navicula effugere turbarum ad se confluxum, qui ipsi carceris et vitæ periculum apud Herodem creasset.

Bethsaidæ desertum ubi?

IN LOCUM DESERTUM. — Addit Lucas, cap. IX, 10, « qui erat Bethsaidæ. » Adrichomius, in *Descript. Terræ sanctæ*; Jansenius et alii nonnulli censent hoc desertum, in quo Christus quinque panibus pavit quinque millia hominum, dici Bethsaidæ, non quod fuerit juxta Bethsaidam ad latus et littus urbis, sed in opposito littore, trans mare Galilææ, situm inter Juliadem et Dalmanutha. Probant, quia Joannes, VI, 1, ait Christum abiisse trans mare Galilææ, ac Matthæus, XIV, 34, eum transfretasse. Bethsaidæ enim ditio extendebat se ultra mare in desertum hoc transmarinum. Ita ipsi.

Verum dico hoc desertum fuisse juxta Bethsaidam in eadem ripa, adeoque fuisse inter Bethsaidam et Tiberiadem.

Probatur *primo*, quia id diserte ait Lucas, cap. IX, 10 : « Secessit, ait, seorsum in locum desertum, qui est Bethsaida. » Arabicus, *in locum desertum prope civitatem quæ vocatur Saida* decurtate, id est *Bethsaida*.

Secundo, idipsum clare testatur Burchardus et alii in *Descriptione Terræ sanctæ*, scilicet locum hunc fuisse vicinum Tiberiadi, dictumque *Mensa*.

Templum duodecim thronorum a S. Helena constructum.

Tertio, quia Nicephorus, lib. VIII, cap. III, scribit S. Helenam, Constantini Magni matrem, Tiberiade δωδεκαθρόνον, id est duodecim thronorum, templum erexisse eo loco quo Christus quinque hominum millia pavit.

Quarto, quia Christus, facta hac panum in deserto multiplicatione, fugiens turbam quæ eum volebat creare regem, jussit discipulos navigare Bethsaidam, tanquam vicinam. Rursum Joannes,

VI, 23, ait : « Aliæ supervenerunt naves a Tiberiade, juxta locum ubi manducaverant panem, gratias agente Domino : » ergo locus hic erat juxta Tiberiadem, puta inter Tiberiadem et Bethsaidam; cumque eum ibi non invenirent, recto itinere, per mare navigarunt, ubi eum invenerunt, uti subdit Joannes.

Ad argumentum respondeo; Christum dici transfretasse et abiisse trans mare, id est mare navi transmisisse, sive ivisse per mare, non in adversum littus, sed ex una terra, per mare intermedium, in aliam, ex uno sinu anfractus, in alium; nam per terram flexuosum erat iter, quare recto itinere eo pergentibus transeundum erat mare, non in adversum littus, sed in adversum sinus flexum. Ita Franciscus Lucas, Maldonatus et alii. Vide dicta *Matth.* IV, 15. Sinum hunc videtur fecisse mons in quem secessit Jesus, ac deinde ex eo ad turbas eum sequentes descendit, uti narrat Joannes, cap. VI et seq. Denique *trans* idem est quod *ultra*, et ample sumitur, diciturque cum de uno loco in alium, de uno maris sinu vel portu in alium transitionem facimus.

Quomodo turbæ pedestres potuere sequi Christum navigantem?

ET CUM AUDISSENT TURBÆ, SECUTÆ SUNT EUM PEDESTRES DE CIVITATIBUS. — Quæres, quomodo pedestres poterant sequi Christum navi euntem trans mare? Respondeo : Turbas secedente Christo in naviculam, ejus famam passim per vicina loca sparsisse : qua exciti, multi undequaque confluxerunt, Christumque navi recta trans mare euntem pedibus insecuti sunt, circumeundo mare Tiberiadis, sive stagnum Genesareth usque ad Bethsaidam, et inde usque ad Capharnaum, ubi Christum invenerunt, uti narrat Joannes, VI, 24 et 25.

Tantæ enim turbæ, licet longior, commodior tamen erat hic pedestris circuitus, eo quod naves ad tantam turbam vehendam deessent. Secessus Christi desiderium turbarum non retudit, sed acuit ad eum per invia et avia sequendum; quia videbant eum virum sanctum, beneficum, divinum, fugientem plausum, cum Deo conversantem. Ita honor sequitur fugientes, sicut umbra sequitur corpus : sic et secedant prædicatores, et vacent orationi, ita plus eos colet et requiret mundus.

Vers. 14. *Luc.* IX, 11; *Mar.* VI, 34.

14. ET EXIENS (ex secreto deserti Bethsaidæ, in quod secesserat); VIDIT TURBAM MULTAM, ET MISERTUS EST EIS (« quia erant sicut oves non habentes pastorem, » ait Marcus, VI, 34. Scribæ enim non erant pastores, sed mercenarii, quærentes sua lucra, non ovium salutem), ET CURAVIT LANGUIDOS (Græce ἀῤῥώςους, id est infirmos, ægrotos) EORUM; —inter eos, qui scilicet se Christo offerebant, vel ab aliis offerebantur; postulantes sanitatem. Disce hic a Christo aliorum curam et commoda præferre tuæ quieti et orationi.

Vers. 15. *Luc.* IX, 12; *Mar.* VI, 35, 36.

15. VESPERE AUTEM FACTO, ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI, DICENTES : DESERTUS EST LOCUS, ET HORA (prandii, tempus cibi sumendi) JAM PRÆTERIIT : DIMITTE TURBAS, UT EUNTES IN CASTELLA (Græce, εἰς κώμίας, id est in vicos, in villas), EMANT SIBI ESCAS, — ut suæ fami succurrant : mane enim jejuni domo egressi, ut a te docerentur et curarentur, usque ad vesperam jejuni permanserunt.

Vers. 16. *Luc.* IX, 13; *Mar.* VI, 37.

16. JESUS AUTEM DIXIT EIS : NON HABENT NECESSE IRE (Græce, ἀπελθεῖν, id est abire in villas ut emant escas), DATE ILLIS VOS MANDUCARE. — Sternit Christus viam ad miraculum multiplicationis panum, ideoque turbas detinuit usque in vesperam, ut discipuli dimissionem illarum peterent, quibus ipse jubet dare illis cibum, ut eo testatius sit miraculum, eoque Christi beneficium gratius accidat, quo magis vident se esse in arctis ciboque omni ad tantam turbam in deserto alendam destitui. Addit S. Joannes, cap. VI, quod Jesus « dixit ad Philippum : Unde ememus panes, ut manducent hi? Hoc autem dicebat, tentans eum : ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus : Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. »

Denarius erat id quod regalis.

Philippum præ aliis rogavit Christus, quia Philippus præ cæteris docilis erat et candidus, sed non ita acutus et subtilis, ideoque multa alias manifesta rogare solitus, uti, *Joannis* XIV, 8, rogavit Christum, dicens : « Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. » Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et S. Cyrillus, in cap. VI *Joannis*. Porro; denarius idem est quod julius Romanus, vel regalis Hispanicus, qui ponderat drachmam argenti : quare ducenti denarii faciunt quinquaginta florenos Brabanticos, sive viginti aureos Romanos. Denarius enim dictus est quod decem asses contineret. As erat baiochus Romanus, sive medius stuferus. Vide ea quæ de priscis monetis et ponderibus annotavi in fine Pentateuchi. Viginti aureis multi panes emi poterant. Nam Romæ jam unus panis albus octo, et subinde decem unciarum, emitur uno baiocho, qui fere uni sufficit ad unam refectionem : quare uno julio sive denario, qui continet decem baiochos, poterant emi tales decem panes, et consequenter ducentis denariis empta fuissent duo millia panum, quæ fere suffecissent ad duo millia hominum reficienda; hic autem erant quinque hominum millia, præter mulieres et parvulos, quare tria millia omni pane caruissent. Adde multos in fame et jejunio esse edaces, ut eis unus panis non sufficiat, sed duos et subinde tres requirant. Vere ergo dixit Philippus, ducentorum denariorum panes non sufficere ad tantam turbam alendam.

Vers. 17. *Luc.* VIII, 13; *Mar.* VI, 38; *Joan.* VI, 9.

17. RESPONDERUNT EI : NON HABEMUS HIC NISI QUINQUE PANES ET DUOS PISCES. — Pisces hi jam cocti erant et parati in cibum : statim enim ab Apostolis distributi fuerunt, jubente Christo, sine alia coctione. Explicat id Joannes, VI, 8, aitque, « Dicit ei unus ex discipulis, Andreas frater Simonis Petri : Est puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos et duos pisces; sed hæc quid

sunt inter tantos? » Panes hos Apostolorum fuisse censet S. Chrysostomus; melius Euthymius putat fuisse venales.

Vers. 18. 18. QUI AIT : AFFERTE MIHI ILLOS HUC, — ut illos benedicendo multiplicem. Paruere Apostoli, et attulere illos, atque hæc prompta eorum obedientia et fiducia, æque ac charitas et studium succurrendi fami tot millium hominum, elicuit hoc a Christo miraculum.

Vers. 19. *Luc.* IX, 14, 16; *Mar.* VI, 39, 41; *Joan.* VI, 10, 11. 19. ET CUM JUSSISSET TURBAM DISCUMBERE SUPER FOENUM (Arabicus, *ut sederet super herbam*), ACCEPTIS QUINQUE PANIBUS ET DUOBUS PISCIBUS, ASPICIENS IN COELUM BENEDIXIT, ET FREGIT, ET DEDIT DISCIPULIS PANES, DISCIPULI AUTEM TURBIS. — Prius membrum plenius enarrat S. Marcus, VI, 39, dicens : « Et præcepit illis ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fœnum. » Contubernia hæc erant diversi hominum cœtus, in unum collecti ad prandendum. Unde Lucas, IX, 14, ea vocat convivia, id est convivarum cœtus, in quibus honestatis causa viri cum viris, ac mulieres seorsim cum suis parvulis discumbebant, ut innuit hic Matthæus : olim enim non assidebant mensæ in scamno, sed discumbebant, id est jacebant in lectulis mensalibus qui juxta mensam sternebantur, unde lectisternia dicta, quorum loco hic erat fœnum. Jussit vero Christus per contubernia eos discumbere, tum ut magis appareret discumbentium multitudo, tum ut ordinate omnia fierent, tum ut nemo præteriretur, qui non suam panis et piscis partem acciperet.

Miraculum quinque panum, et duorum piscium.

ASPICIENS IN COELUM BENEDIXIT. — S. Joannes, VI, 11, sic habet : « Accepit ergo Jesus panes, et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus. » Unde hæretici τὸ *benedixit* exponunt per *gratias egit*, sed perperam; Christus enim more suo prius gratias egit Patri, deinde panes benedixit : Marcus enim, VI, 41, ait : « Intuens in cœlum benedixit, et fregit panes. » Et Lucas, IX, 36 : « Respexit in cœlum, et benedixit illis, » scilicet panibus, « et fregit, et distribuit. » Christus ergo hic « benedixit, » tum Deum, illum laudando et gratias agendo, ut habet Joannes, cap. VI, quia prima debet esse orationis pars, ut Dei laude nobis benevolentiam conciliemus, ad impetrandum id quod deinde sumus postulari; tum ipsos panes « benedixit, » hoc est divinam gratiam eis imprecatus est, per quam multiplicarentur, et vim roburque conciperent ad tantam turbam copiose valideque alendam, roborandam et exhilarandam, perinde ac si opiparo carnium et vinorum epulo pasti fuissent. Christus ergo hac benedictione virtutem aliquam, non physicam, sed moralem panibus indidit, scilicet deputationem suam et ordinationem ad miraculosam multiplicationem, per quam manum, id est virtutem suam divinam, quasi panibus apposuit, ut illico reipsa multiplicarentur, nimirum aerem vicinum, vel aliam materiam sensim inter distribuendum, sed insensibiliter et continue in panes convertendo : Deus enim nihil de novo creat ex nihilo, sed ex materia initio mundi creata omnia producit et transformat. Simili modo multiplicavit farinam et oleum viduæ Sareptanæ, ob merita Eliæ, IV *Reg.* XVII, 14; et alterius, ob merita Elisæi, IV *Reg.* IV, 5. Panes hos optimos et sapidissimos fuisse, magnaque vi nutriendi, roborandi et exhilarandi præditos, liquet ex eo quod erant panes divini a Christo per miraculum producti : Dei enim perfecta sunt opera. Sic vinum ex aqua in Cana Galilææ conversum fuit optimum, ut patet *Joannis* II, 10. Sic Deus, dum singulis rerum speciebus a se initio mundi creatis benedixit, hoc ipso vim generandi, ac se propagandi multiplicandique eis indidit, dicens : « Crescite et multiplicamini, » *Gen.* I. Sic Christus in ultima cœna instituens Eucharistiam, benedicens panem, eum in corpus suum transmutavit, *Matth.* XXVI, 26. Atque hujus in Eucharistia transmutationis typus et præambula quasi dispositio fuit hæc panum per Christi benedictionem multiplicatio; nam paulo post eam Christus de Eucharistia sermonem prolixum instituit, quem narrat Joannes, cap. VI, ac Eucharistiam cum manna contulit et prætulit, dicens : « Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt : qui manducat hunc panem, vivet in æternum, » *Joan.* VI, 59. Causam dat S. Augustinus, tract. 24 *in Joannem* : « Unde, ait, multiplicat (Deus) de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicavit panes : potestas enim erat in manibus Christi. Panes enim illi quinque quasi semina erant, non quidem terræ mandata, sed ab eo qui terram fecit multiplicata. » Unde S. Chrysostomus : « Multiplicabantur, ait, in discipulorum manibus quinque illi panes, ac fontis in morem scaturiebant; » dum, ut ait S. Hilarius, « Fragmentis fragmenta succedunt, et fallunt semper perfracta frangentes. » « Frangente enim Domino, seminarium fit ciborum, » ait S. Hieronymus. « Vidisses, inquit S. Ambrosius, incomprehensibili quodam rigatu inter dividentium manus, quas non fregerant, fructificare particulas, et intacta frangentium digitis sponte sua fragmenta subrepere : quemadmodum videmus liquidis fontibus continuos fluere successus, et quidquid de illis auferas, usurario quodam reparari meatu. »

An Deus ad hanc panum multiplicationem aliquid crearit?

Panes Christi sapidissimi.

Tropologice : Christus hic suo facto docet panes et opes, tam corporales quam spirituales, in eleemosynam egentibus datos non minui, sed multiplicari, imo centuplicari et millecuplari. Sic S. Joannes ob liberalitatem cognominatus Eleemosynarius, Patriarcha Alexandrinus, dicebat se quotidiana experientia discere, quod quo plus daret pauperibus, eo plus a Deo reciperet : unde aiebat : « Videbo, Domine, quis citius deficiat, an tu mihi dando, an ego egenis distribuendo. » Ita Leontius in ejus Vita. Simili modo Sanctulus presbyter multiplicavit panem operariis, uti narrat S. Gregorius, III *Dialog.* cap. XXXVII. Hadrianus II,

Panes dati pauperibus non minuuntur, sed augentur. Exempla. S. Joannis Eleemosynarii.

Sanctuli presbyteri.

Adriani II Pontificis. Pontifex, qui Nicolao primo successit anno domini 914, ac octavam Synodum generalem Constantinopoli indixit, in eaque Photium invasorem sedis ejecit, ac S. Ignatium legitimum Patriarcham restituit; hic, inquam, Hadrianus, ait Platina, Sergio Pontifici familiaris fuit, a quo cum aliquando denarios quadraginta dono accepisset, domum rediens, dispensatori mandavit, ut eos peregrinis et pauperibus, qui in vestibulo domus suæ stabant, erogaret. Facere ille mandata conatus, cum videret ne minimæ quidem parti tantula re satisfieri posse, ad Hadrianum rediens, rem ipsam exponit. Tum Hadrianus accepta pecunia ad pauperes veniens, et ternos denarios singulis præstitit, et totidem sibi rei familiari satisfacturus reservavit, admirante dispensatore miraculum rei. Cui Hadrianus : « Vides, inquit, quam benignus et largus sit Dominus, his præsertim, qui liberales et munifici in pauperes sunt? » Hac, et aliis virtutibus tanto in pretio apud omnes fuit, ut cum de Pontifice creando sermo haberetur, certatim omnes unicum Hadrianum deligerent.

S. Lydwinæ. S. Lydwina Hollanda, singulare patientiæ et charitatis speculum, cum esset pauper, studiose tamen egenis succurrebat : quocirca paucos habens in bursa nummos, dum eos liberaliter erogaret, assidue alii cœlitus surrogabantur, ita ut nunquam deficerent, sed crescerent jugiter, ideoque hæc ejus « bursa Jesu » cognominata est. Lege ejus Vitam apud Surium in aprili. Vide II *Corinth.*, cap. IX, 6 et seq. : « Qui parce seminat, ait, parce et metet, et qui seminat in benedictionibus (id est benedictiones, id est beneficentias multas), de benedictionibus (beneficentias multas) metet. » Est Hebraica syntaxis. Hebræi enim verba contactus, quale est seminare, construunt cum ablativo prævia præpositione : unde dicunt tangere in manu, id est tangere manum. Quare dum pauperi das panem vel julium, non eum perdis, sed seminas; quia sicut ex uno seminis grano multa succrescunt, sic ex uno pane vel julio multi.

Vers. 20. *Luc.* IX, 17; *Mar.* VI, 42, 43; *Joan.* VI, 12, 13. 20. ET MANDUCAVERUNT OMNES. — Quinque millia virorum cum mulieribus et parvulis, quorum ingens erat numerus; mulieres enim devotæ magis sunt, æque ac magis curiosæ, ut videant novum Prophetam, qualis erat Christus, quam viri.

Cur nulla hic vini mentio. ET SATURATI SUNT. — Dices, nulla hic vini fit mentio : quomodo ergo saturati sunt, qui nil biberant? sine potu enim sitibundum et caninum est prandium. Respondeo Christum non dedisse eis vinum, quia vicini erant aquarum fontes, ad quos pro potu accedere poterant. Potus enim aquæ est naturalis et sanus, ac naturæ sufficit. Ulterius vero gulam irritare vino Christus nolebat. Dat enim cibum Deus ad necessitatem et satietatem; non ad voluptatem et lasciviam. Sic Angelus Eliæ detulit panem, et vas aquæ, non vini in deserto, III *Reg.* XIX, 6. Sic corvus, jussu Dei; quotidie deferebat dimidium panem ad S. Paulum primum eremitam, sitim vero ex vicino aquæ fonte eum levare volebat, teste S. Hieronymo in ejus Vita. Idem fecit Deus aliis Sanctis. Imo ab Adamo usque ad diluvium per 1600 annos usque ad Noe, qui primus vitem plantavit, homines religiosiores non comederunt carnes, nec biberunt vinum, sed fructus edebant et bibebant aquam, et tamen vivebant per 900 annos. Abstinentia ergo mater est sanitatis, æque ac sapientiæ et sanctitatis. Vide dicta *Genes.* IX.

(Margin: Potus aquæ naturalis et sanus. — Ante diluvium nullus vini nec carnium usus.)

De his panibus plus superfuit, quam initio allatum fuerit. ET TULERUNT RELIQUIAS DUODECIM COPHINOS FRAGMENTORUM PLENOS. — Ergo retulerunt plus panis, quam initio ad Christum attulerant, nimirum quinque : duodecim enim cophini sive corbes, non quinque, sed triginta et plures panes continebant. Verisimile est Christum, primo quinque panes manibus suis fregisse, et frangendo multiplicasse, ac eos in hos cophinos distribuisse, qui deinde ejus jussu dum ab Apostolis per contubernia in turbas distribuerentur, sensim magis et magis multiplicabantur : quare tot cophinos fragmentorum ad Christum retulerunt, quot cophinos panum primo ab eo acceperunt. Ita Maldonatus. Cedrenus in *Compend. Histor.* narrat duodecim hos cophinos religiose repositos fuisse in templo duodecim Apostolorum, quod Constantinopoli exædificavit Constantinus Magnus.

Porro, Judæis ab olim familiares fuere cophini : unde Juvenalis :

> Judæis, ait, quorum cophinus fœnumque supellex.

Unde liquet cophinum tantæ capacitatis esse, ut capiat tantum, quantum manus vel brachium viri, v. g. Judæi, portare potest.

21. MANDUCANTIUM AUTEM FUIT NUMERUS QUINQUE (Græce ὡσεὶ πέντε, id est *quasi quinque*) MILLIA VIRORUM, EXCEPTIS MULIERIBUS ET PARVULIS. — Putant nonnulli mulieres et parvulos exæquasse numerum virorum; sed hoc difficile est creditu, quia desertum hoc Christi longe aberat ab urbibus et villis frequentioribus, iter autem tam longum facere multis minoribus fuisset difficile. Hanc quinque millium virorum, per quinque panes a Christo benedictos et multiplicatos, refectionem, ad verbum prædixit Sibylla, cujus versus recitat Lactantius, lib. IV, cap. XV. Vers. 21. *Luc.* IX, 14; *Mar.* VI, 44; *Joan.* VI, 10.

22. ET STATIM COMPULIT JESUS DISCIPULOS ASCENDERE IN NAVICULAM, ET PRÆCEDERE EUM TRANS FRETUM (trans mare Galilææ, iterum enim iterumque illud trajiciebat Christus ad fugiendum turbas); DONEC DIMITTERET TURBAS. — Id fecit Christus : *primo*, quia volebat secedere; ut solus quietius et instantius oraret, ut patet ex vers. seq.; *secundo*, ut hac ratione facilius effugeret turbam, quam sciebat ipsum velle facere regem, ob multiplicationem et distributionem panum ab eo factam, uti docet Joannes, VI, 15; *tertio*, ut sequentis miraculi in sedanda maris tempestate daret occasionem. Vers. 22. *Mar.* VI, 45; *Joan.* VI, 16.

Vers. 23. *Mar.* VI, 46; *Joan.* VI, 15. 23. Et dimissa turba (ei valedicens et bene precatus, jubensque ad sua redire), ascendit in montem solus orare : vespere autem facto, solus erat ibi. — Repetit hoc Matthæus, ut sternat viam ad sequens miraculum, quod scilicet Christus ex monte venerit et ambularit super mare, ut discipulis in navi vento jactatis succurreret. Solus orat Christus : *primo* ut moneat fideles in oratione fugere turbas et strepitus, ac in secreto et silentio mente collecta Deum precari; *secundo*, ut doceat prædicatores subinde secedere, ut animum colligant, ac cum Deo agant, petantque ut ea quæ prædicarunt Deus confirmet, ac verbi sui semina, quæ ipsi in mentibus auditorum sparserunt, irriget, foveat, promoveat et perficiat; utque novum eis spiritum indat, quo instructi novo et majori fervore redeant ad prædicandum.

Vers. 24. *Mar.* VI, 47, 48; *Joan.* VI, 8. 24. Navicula autem in medio mari jactabatur (Græce βασανιζόμενον, id est vexabatur) fluctibus; erat enim contrarius ventus. — Syrus : *Jam recesserat a terra stadiis multis, cum agitaretur plurimum.* Arabicus : *Agitabant eam fluctus.* Sicut contra fluctus constanter ibat navis, et validius remigabant nautæ, sic contra tentationes fortius eundum est, juxta illud :

Tu, ne cede malis, sed contra audentior ito.

« Ambulabant, ait S. Augustinus, tract. 25 *in Joannem*, promovebant Apostoli, nec venti illi, et tempestates, et fluctus, et tenebræ id agebant, ut vel navis non promoveretur, vel soluta mergeretur, sed inter omnia illa mala ibat. »

Porro, tempestas cuique est non tantum adversitas, sed nimia prosperitas. Audi S. Augustinum, serm. 13 *De Verbis Domini secundum Matth.* : « Unicuique sua cupiditas, tempestas est. Amas Deum, ambulas super mare, sub pedibus tuis est timor sæculi. Amas sæculum, absorbebit te; amatores suos vorare novit, non portare. Sed cum fluctuat cupiditate cor tuum, ut vincas tuam cupiditatem, invoca Christi divinitatem. » Et inferius : « Magnæ virtutis est, cum felicitate luctari; magnæ felicitatis est, a felicitate non vinci. »

Vers. 25. *Mar.* VI, 48. 25. Quarta autem vigilia (Græce φυλακῇ, id est *custodia*) noctis, venit ad eos ambulans super mare. — Romani noctu singulis ternis horis mutabant excubias, id est vigiles et custodes urbis vel exercitus, tum ne illi ex nimis longa vigilia in somnum inciderent, tum ne fraudi alicui et proditioni esset locus; et hæ vocabantur vigiliæ vel custodiæ. Quare noctem si brevis erat, in ternas; si longa, in quaternas vigilias sive custodias dividebant. Quarta ergo vigilia incipiebat decima noctis hora, et durabat usque ad duodecimam. Porro, hæc contigerant paulo post multiplicationem panum et pastum turbæ, quæ facta est circa Pascha, ut patet *Joan.* VI, 4. Unde colligas hanc tempestatem et hanc ejus sedationem factam a Christo, contigisse circa æquinoctium paschale, sive vernum, quando nox æqualis diei est duodecim horarum. Duravit ergo hæc maris tempestas per novem horas, scilicet per tres vigilias noctis usque ad quartam, qua Christus venit ad discipulos mari jactatos. « Quarta vigilia noctis ad eos venisse Dominum, ostendit tota nocte periclitatos, » ait S. Chrysostomus : illi ergo continue navigantes tres vigilias, id est per novem horas, vix confecerunt 25 vel 30 stadia (ut ait Joannes VI, 19), id est milliaria Italica circiter tria : nam octo stadia faciunt unum milliare; stadium enim continet 125 passus, milliare vero mille passus. Igitur Apostoli novem horis navigantes vix dimidium maris Galilææ trajecerant : ejus enim latitudo est sex milliarium, longitudo vero sedecim, teste Plinio, lib. V, cap. XV. Imo Josephus, lib. III *Belli*, cap. XVIII, ait illud latum esse 40 stadiis, id est 5 milliaribus, longum vero 100 stadiis, id est milliaribus duodecim cum dimidio. Hoc verum est, si cum Adrichomio, Jansenio et aliis dicas Apostolos totam maris latitudinem transisse. Nam alii verius censent eos illud in longum sulcasse : desertum enim hoc situm erat inter Bethsaidam et Tiberiadem, ex quo versus Bethsaidam et Capharnaum in longum maris hujus navigarunt, uti ostendi vers. 13 hujus capitis. Permisit Christus discipulos tot horis tempestate jactari : *primo*, ut assuescerent pati adversa et dura; *secundo*, ut opem Dei ardentius flagitarent; *tertio*, ut suavior et gratior eis accideret procellæ tam difficilis et longæ sedatio, mox facienda a Christo. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et alii.

Vigiliæ noctis quæ?

Audi Lactantium, lib. IV *De vera Sapientia*, cap. XV : « At illi (discipuli Christi) urgente jam vespere profecti contrario vento laborare cœperunt, cumque jam medium fretum tenerent, tum pedibus mare ingressus consecutus est eos, tanquam in solido gradiens : non ut poetæ Orionem mentiuntur in pelago incedentem, qui demersa corporis parte humero sustinet undas. » Profert deinde Sibyllæ carmina, quibus illa prædixit Christum ventos et mare furens pacaturum, morbos curaturum et mortuos suscitaturum. Audi S. Hieronymum : « Stationes et vigiliæ militares in terna horarum spatia dividuntur. Quando ergo dicit quarta vigilia noctis venisse ad eos Dominum, ostendit tota nocte periclitatos, et extremo noctis, atque in consummatione mundi eis auxilium præbiturum. » Audi et S. Augustinum, serm. 14 *De Verb. Domini secundum Matthæum* : « Quarta vigilia noctis, extrema pars noctis. Vigilia una tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias habet, ternis horis per singulas vigilias distributis. Quarta ergo vigilia noctis, hoc est, pene jam nocte finita. Sic veniet in fine sæculi, iniquitatis nocte transacta, ad judicandos vivos et mortuos. »

Ambulans super mare, — per virtutem divinam quam habebat ut Deus, et per dotem agilitatis quam ad tempus assumpsit ut homo, inquit — Christus assumpsit dotes corporis glo-

rlosi ad tempus. Joannes Major hic : sicut idem Christus in tempore nativitatis assumpsit dotem subtilitatis, penetrando clausum Virginis Matris uterum ; ac dotem claritatis in tempore transfigurationis ; denique dotem impassibilitatis in jejunio quadraginta dierum, qua factum est ut nullam famem pateretur aut sentiret.

Vers. 26. Mar. VI, 49; Joan. VI, 19. 26. ET VIDENTES EUM SUPER MARE AMBULANTEM, TURBATI SUNT, DICENTES : QUIA PHANTASMA EST. — Syrus, *quia visio mendax*, id est spectrum est : tum quia talia noctu et in tenebris obambulare, apparere et homines territare vexareque solent, uti multis exemplis docet Delrio in *Magicis*; tum quia præ tenebris non agnoscebant ambulantem hunc esse Jesum, præsertim quia, ut ait Marcus, VI, 48, « Volebat præterire eos ; » quasi eos non curans, nec ad eos pertinens, sed alio pergens, ut in eis metum et clamorem excitaret, quo excitus se eis cognoscendum daret. Unde sequitur :

ET PRÆ TIMORE CLAMAVERUNT. — Confusus fuit hic clamor elicitus a pavore, qualis esse solet navigantium, cum in naufragii periculum incidunt, ut de vita quasi desperent. Duplex erat hic discipulorum timor. Ad metum enim fluctuum maris minantium naviculam obruere, accedebat metus phantasmatis, ne illud navim iisdem plane submergeret.

Permisit hoc Christus, ut discipuli discerent metus et tentationes sustinere, etiam dum illi augentur et duplicantur, utque eo suavior eis accederet liberatio et consolatio mox ab eo afferenda, quo major præcesserat desolatio et quasi salutis desperatio; in arctis enim cum res est in acie novaculæ, Deus illico ex alto succurrit. Unde sequitur :

Vers. 27. Mar. VI, 50; Joan. VI, 20. 27. STATIMQUE JESUS LOCUTUS EST EIS, DICENS : HABETE FIDUCIAM (Græce θαρσεῖτε, id est animum lapsum resumite, respirate, confidite, animosi et fidentes estote; Syrus, *bono estote animo*; Arabicus, *estote fortes*) : EGO SUM (magister vester, quem nostis, cujusque beneficentiam et omnipotentiam in tot miraculis a me patratis experti estis : qui proinde non vos illudo ut phantasma, sed tempestate et metu liberare destino), NOLITE TIMERE. — Græce, *ne timeatis*, vel a spectro, vel a fluctibus. Hac voce Christi tum externa auribus insonante, tum potius interna animis discipulorum ingesta, Christus eis ademit pavorem, ac serenitatem, securitatem et lætitiam indidit, ut plane confiderent se a Christo omni periculo liberandos.

Indicium an spiritus bonus sit, an malus. Ex hoc loco disce hoc esse discrimen boni et mali spiritus, quod bonus initio terreat, mox consoletur, serenet et lætificet, uti facit hic Christus : malus vero initio gaudium sensuale ingerat, sed mox mœrorem, angorem et desperationem immittat.

Vers. 28. 28. RESPONDENS AUTEM PETRUS DIXIT : DOMINE, SI TU ES (Jesus, magister et Dominus noster), JUBE ME AD TE VENIRE SUPER AQUAS. — Calvinus Petrum temeritatis et stultitiæ accusat : « Dubitabat enim Petrus, inquit, an qui apparebat esset Christus, an vero spectrum dæmonis. Potuisset enim dæmon simulans se esse Christum jubere Petro, ut veniret ad se, itaque eum mergere in mari, uti plura spectra fecisse narrat Delrio in *Magicis*. » Respondent Patres et Interpretes in hunc locum dupliciter. *Primo*, Petrum ex voce, gestu, habitu, et multo magis ex interiore Christi instinctu agnovisse hoc non esse phantasma, sed ipsummet Christum, ut dixi vers. 27; quod ergo ait : « si tu es, » non est vox dubitantis, sed lætitia gestientis ulteriusque optantis ad Christum cito venire, ut illi, quem summe amabat, per mare miraculose accedenti, quam proxime jungatur. Ita S. Hilarius : « In Petro, ait, considera fide eum cæteros anteisse. » Et S. Chrysostomus : « Vides, ait, quod vehementer Petrus arderet ? vides quanta fides ipsius etiam nunc esset ? Nemo ita ut ipse Jesum amabat. Non solum charitatem, sed fidem etiam ostendit. Quia enim credebat non tantummodo Christum super mare ambulare, verum etiam id aliis posse concedere, ausus est hoc petere, ut cum eo citius esse posset. » Et S. Hieronymus : « Eodem, ait, fidei ardore quo semper, nunc quoque cæteris tacentibus credit se posse facere per voluntatem magistri, quod ille poterat per naturam. Jube me venire ad te super aquas. Tu præcipe, et illico solidabuntur undæ ; leve fiet corpus, quod per se grave est. » Vide Abulensem hic, *Quæst.* CLXVI, ubi asserit Petrum certo scivisse eum qui ambulabat super mare esse Christum ; ideoque eo vocante et jubente audacter mare ingressum, ac cum mergeretur eum fidenter invocasse, dicendo : « Domine, salvum me fac. » S. Petrus defenditur contra Calvinum.

Secundo, si omnino velis τὸ « si tu es, » esse dubitantis, dicendum per τὸ « jube me venire ad te super aquas, » Petrum postulasse id sibi juberi non simpliciter, sed cum efficacia : ita scilicet, ut Christus non tantum exterius, sed et interius sibi juberet, ac hac sua jussione inderet animo suo tantam audaciam, fiduciam et securitatem ut non dubitaret, quin Christo jubente securus ambularet super aquas : unde mox eo jubente, juxta navim tentans aquam pedibus, illico sensit eam non cedere, sed se super illam ambulare ; quare fidens et securus super aquas perrexit ad Christum. Ita Jansenius. Solus enim Deus potest mente illabi, illique suæ præsentiæ certa signa dare, licet nobis incognita, nec nisi experienti cognita, quibus animam certam facit se illi interius loqui, non Angelum, vel dæmonem ; qualia habuerunt Prophetæ, cum a Deo audirent futura : alioqui enim tam Deum, quam seipsos ludribrio exposuissent, cum enuntiabant aliquid futurum quasi sibi revelatum a Deo, nisi de eo certi fuissent, illud scilicet sibi vere a Deo, non autem a diabolo speciem Dei assumente esse re-

velatum. Ita hic factum Petro : petit enim ipse a Christo signa securitatis interna æque ac externa, quæ omne dubium ab anima excludant, illaque ei præstitit Christus, dicens : « Veni. » Ex illis ergo certus erat Petrus hanc esse vocem Christi, non alicujus phantasmatis, vel dæmonis. Id magis patebit ex vers. 30.

SI TU ES, JUBE ME AD TE VENIRE SUPER AQUAS. — Festive S. Augustinus, serm. 14 *De Verbis Domini secundum Matth.*, Petrum ita loquentem inducit : « Si tu es, non miror quod solidam carnem super liquentis elementi terga suspendis. Quid enim mirum, si conditori suo creatura famulatur ? Hoc ego non miror; fac quod mirer : ambulet Petrus. Fac quod mirer : jube me venire ad te super aquas. » etc. Et inferius : « Tu Deus es, ego homo sum. Voluisti de meo habere infirmitatem in carne quam portas; habeam et ego de tuo potestatem, ut unda me portet. Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas. Quomodo enim mihi in mari non erit via, si tu jusseris, qui propter nos factus es via ? »

Vers. 29. 29. AT IPSE AIT : VENI. — Hac voce Christus certitudinem et securitatem indidit menti Petri, uti jam dixi. Unde sequitur :

Ambulat Petrus super aquas.

ET DESCENDENS PETRUS DE NAVICULA, AMBULABAT SUPER AQUAM, UT VENIRET AD JESUM. — Factum est hoc, modo uno e tribus, scilicet quod Christus vi divina detineret Petrum, ne mergeretur, sicut Angelus capillis detinuit Habacuc, rapuitque in Babylonem, *Daniel.* XIV, 35; aut non concurrerit cum gravitate corporis Petri, ut eum gravidaret et sub aquis deprimeret; aut quod non concurrerit cum aqua, ut loco cederet, sed ut solida firmaque sub pedibus Petri instar glaciei, vel crystalli consisteret. Ita Joannes Major hic.

Vers. 30. 30. VIDENS VERO VENTUM VALIDUM, TIMUIT, ET CUM COEPISSET MERGI CLAMAVIT, DICENS : DOMINE, SALVUM ME FAC. — Arabicus : *Vidit autem validitatem venti, et timuit, et prope erat ut mergeretur, et exclamavit.* Validitas ergo venti injecit Petro metum, metus diffidentiam, diffidentia periculum. Quem enim fides vehebat super aquas, diffidentia mersit. Causa fuit modica fides in Petro, uti ei objicit Christus : timebat enim, ne tanto vento et fluctibus, Christo permittente, mergeretur : necdum enim receperat fidei et charitatis robur a Spiritu Sancto quod postea recepit in Pentecoste. Hinc et in passione Christi valido pulsatus tentationis Judæorum vento, cecidit, negavitque Christum, cujus hæc tentatio fuit typus et quasi præambula significatio. Ita Theophylactus.

Permisit hoc Christus, ut Petrus suam suæque fidei infirmitatem agnosceret, seque humiliaret, ejusque augmentum a Christo posceret, fieretque petra fidei, juxta illud : « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, » *Matth.* XVI. Et : « Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos, » *Luc.* XXII, 32. Ita S. Hieronymus, Theophylactus et alii. Petrus, ait S. Chrysostomus, *hom.* 51, « quod majus erat super maria, scilicet de navigio descendere, magno animo fecit. Vi autem ventorum et impetu fluctuum, quod erat minus, superatus timuit. Naturæ quippe humanæ hæc conditio est, ut difficilioribus nonnunquam superatis, succumbat in minoribus. » Denique S. Augustinus, serm. 14 *De Verbis Domini* : « In Petro, ait, ambulante super aquas, figurantur in fide firmi, in dubitante infirmi. »

DOMINE, SALVUM ME FAC. — Hinc liquet id quod dixi vers. 28, Petrum non dubitasse, quin is, qui apparebat, esset Christus ; alioquin enim eum in tanto periculo non invocasset, sed Deum, qui est in cœlis, uti solent facere naufragi ; sed dubitasse tantum, an Christus permitteret ventum suæ naturæ suisque viribus, ut se in fluctibus ambulantem iisdem obrueret, cum tamen ei Christus fidem dedisset, dicendo : « veni, » qua voce eum assecurabat quod non mergeretur : sed validitas venti quatiens latera Petri, hanc ei fidem excussit et difflavit. Pulchre S. Augustinus, *serm.* 14 jam citato : « Titubatio ista, fratres, quasi mors fidei fuit. Sed ubi exclamavit, fides iterum resurrexit. Non ambularet nisi crederet, sed nec mergeretur, nisi dubitaret. In Petro itaque communis omnium nostrum consideranda conditio est, ut si nos in aliquo tentationum ventus conatur subvertere, vel unda submergere, clamemus ad Christum. »

31. ET CONTINUO JESUS EXTENDENS MANUM; APPRE- Vers. 31.
HENDIT EUM, ET AIT ILLI : MODICÆ FIDEI (Syrus : *O exigua fide prædite*), QUARE DUBITASTI? — Græce, εἰς τί ἐδιςάσας, id est *in quid animum in duo divisisti?* duplicia considerasti, ambiguus inter duo hæsisti et hæsitasti? Duo enim Petro hic objiciebantur, scilicet validitas venti incutiens illi timorem submersionis, et Christi vox ingerens illi fiduciam et securitatem a submersione; sed validitas venti magis sensibilis, ideoque magis vehemens fuit voce Christi : rapuit enim Petri animum ad se, ut illi uni intentus, nec de promissione Christi cogitans, titubaret metueretque mergi, cum potius debuisset totus auscultare et intendere voci Christi eum assecuranti, itaque resistere tentationi et pavori, quem validitas venti incutiebat; proprie ergo in Petro hic erat defectus fiduciæ, sed hic ex defectu fidei oriebatur. Idem contingit cuilibet tentato in quavis tentatione.

Tentationis omnis origo et remedium.

Fere enim omnis tentatio oritur ex diffidentia Dei, quod homo fidens sibi, vel humanis auxiliis, Deo diffidat; nec ad eum statim per orationem recurrat. Hinc ergo discat tentatus, ut animum a re, quam tentatio ingerit, avertat, eumque totum convertat ad Deum in eoque defigat, et ejus opem supplex imploret. Pulchre vereque S. Chrysostomus : « Sicut si pullus, inquit, cum antequam volare queat, nido exiens in terram decidat, mater velociter raptum in nidum resti-

tuit : sic tunc Christus cum Petro peregit. » Tentatus ergo Christum invocet, sic tentationi resistet eamque superabit. Hinc fides Græce dicitur πίστις, quia ipsa est περὶ τὸ ὄν στάσις, id est circa id quod est statio et quies; quoniam ipsa mentem nostram in dubiis sistit, quæ prius jactabatur et fluctuabat. Ita Clemens Alexandrinus, lib. V *Stromat.*; « Fides enim est substantia rerum sperandarum, *Heb.* XI, 1; vide ibi dicta. Quin et fides Latine sic appellata est, « quod fiat id quod dictum est, » ait Cicero, lib. I *Offic.* Si enim credidisset dicto Christi Petrus, non dubitasset, nec cœpisset mergi.

Vers. 32. *Mar.* VI, 51. 32. ET CUM ASCENDISSENT (Christus et Petrus ambulantes super mare) IN NAVICULAM, CESSAVIT VENTUS. — Joannes, VI, 21, ait : « Voluerunt (discipuli navigantes) accipere eum in navim. » Unde S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus opinantur Christum id noluisse, sed una cum Petro, ut ejus fidem confirmaret, magno spatio super aquas ambulasse; cum vero prope terram essent, in navim ascendisse. Verius Jansenius et alii : « Voluerunt, » inquiunt, quia ex voce Christum agnoscentes, et certi non esse phantasma (hoc enim in navim recipere noluissent), « voluerunt, » id est invitarunt Christum in navim; ac Christus voluntati et invitationi eorum obsecundans, cum Petro ingressus est navim. Sicut ergo « voluerunt, » sic et reipsa acceperunt Christum « in navim, » putantes se eo præsente feliciter, sed more solito pedetentim navigaturos. Verum Christus in navi præsens effecit id, quod subdit immediate Joannes : « Et statim (Christo in navim recepto) navis fuit ad terram, » in quam ibant, puta Bethsaidam, ut ait Marcus, VI, 48, quæ erat patria Petri. Novum fuit hoc Christi miraculum, quod ex medio mari Galilææ, iter trium milliarium subito et quasi in momento confecerint, applicuerintque ad littus Bethsaidæ. Quatuor ergo hic fuere Christi miracula. Primum, quod ipse ambularit super aquas. Secundum, quod Petrum pavidum et incipientem mergi erexerit feceritque secum ambulare. Tertium, quod ingressus navim illico ventum et tempestatem sedarit. Quartum, quod subito navim ex medio mari ad littus transtulerit. Sic mystice Christus sua gratia facit nos calcare altitudinem sæculi, sedat tentationes, dat portum felicitatis æternæ.

Quatuor Christi miracula.

Tropologice Theophylactus : « Si Christum in navicula nostra, id est in corde susceperimus, ait, statim inveniemur in terra, ad quam ire volumus, id est in cœlo. »

Vers. 33. 33. QUI AUTEM IN NAVICULA ERANT (discipuli cum nautis obstupefacti tot Christi miraculis), VENERUNT ET ADORAVERUNT EUM, DICENTES : VERE FILIUS DEI ES. — Arabicus : *Tu es in veritate Filius Dei.* Opinantur Cajetanus et Jansenius, turbam nautarum rudem non agnovisse mysterium Trinitatis, ac proinde ipsos Jesum vocare Filium Dei, non per naturam, sed per virtutis et dignitatis excellentiam, *q. d.* Credimus te esse Messiam, quem scimus vocari Dei Filium, ob singularem ejus dignitatem et charitatem, qua præ aliis eximie Deum amabit ut patrem, et vicissim ab eo amabitur ut filius. Verum ut demus nautas sic intellexisse, certe Apostoli, qui erant vectores in navi, quique cum Christo jam diu vixerant, ex tot ejus sermonibus et miraculis sciebant ipsum esse Filium Dei naturalem et unigenitum, ait Abulensis, in eoque ac in illa fide confirmati per novum hoc sedatæ tempestatis miraculum, exclamaverunt : « Vere Filius Dei es, » scilicet per naturam.

Allegorice et tropologice : S. Augustinus, serm. 14 *De Verbis Domini secundum Matth.* : « Naviculam, ait, Ecclesiam (et animam fidelem) cogitate; mare, hoc sæculum; ventum et fluctus, persecutiones; quia insurgunt fluctus, potest ipsa navicula turbari; sed quia Christus erat, non potest mergi; sed in his tentationibus erigatur antenna, ut suspensa arbori crucem figuret; huic antennæ, id est cruci Christi, simplex conversatio et pura confessio, quasi candentia vela religentur, et vela nostra fluctibus abluantur, vestisque tendatur, ut sine macula et ruga inveniatur. » Unde tandem concludit : « Denique posteaquam navis hæc ædificata est in Jerusalem, atque in medio pelagi hujus frementis emissa est, æstuantium volumina undarum, et furentium flabra ventorum, dum eam huc illuc circumferunt, omnium gentium littoribus appulerunt, peregrinas merces quascumque invenit, advexit. » Hucusque S. Augustinus ad verbum, sed verbis nonnullis brevitatis studio omissis. Ecclesia fluctibus promovetur.

34. ET CUM TRANSFRETASSENT, VENERUNT IN TERRAM GENESAR. — Marcus, « in terram Genesareth. » Vers. 34. *Mar.* VI, 53.
S. Chrysostomus et Lyranus opinantur hanc esse terram Gerasenorum, cujus incolæ Christum, ob submersos ab eo in lacu porcos, a se ablegarunt, *Matth.* VIII, in fine, quasi illi jam fama miraculorum Christi percrebrescente resipuerint, Christumque avide exceperint, ideoque Christus id sciens, ad eos quasi ad messem jam Evangelio maturam redierit. Verum aliud est Gerasa, de quo Matthæus, VIII, aliud Genesar, de quo hic; Gerasa enim, sive Gergesa erat trans mare Galilææ versus Arabiam; Genesareth autem erat cis mare juxta Capharnaum et Bethsaidam; Christus enim cum in deserto Bethsaidæ quinque panibus pavisset quinque hominum millia, qui idcirco ipsum regem creare volebant, Christus, inquam, eos fugiens jussit discipulos transfretare, et in citeriorem sinus sive montis Bethsaidæ, ut dixi vers. 13, ripam, ubi erat terra Genesareth, puta Bethsaidam et Capharnaum, redire. Hinc Marcus ait, cap. VI : « Coegit discipulos ascendere navim, ut præcederent eum trans fretrum ad Bethsaidam. » Cum enim Bethsaida in regione Genesar esset, qui versus Bethsaidam navigabant, in terram Genesar navigabant. Joannes, cap. VI, ait dis- An Genesar idem quod Gerasa.

cipulos etiam venisse Capharnaum, quæ civitas in eadem erat ripa. Itaque omnia recte consentiunt. Nomen Genesareth significat vallem floridam. Prius dicebatur urbs hæc, indeque tota vicina regio, Cenereth vel Ceneroth : inde molli inflexione dicta est Genesar et Genesareth, a qua lacus, sive mare Galilææ illi adjacens, dictum est mare Cenereth, sive stagnum Genesareth. Nam Chaldæus pro *Cenereth*, vertit *Genesar*. Ita Andreas Masius, in *Josue* XIX, 35. Audi Josephum, lib. III *De Bello*, cap. XVIII : « Ad lacum Genesar ejusdem nominis terra protenditur, natura simul et pulchritudine admirabilis. Præter aeris lenitatem fonte irrigatur uberrimo, qui Capharnaum ab indigenis appellatur. Longitudo autem regionis secundum littora cognominis lacus, triginta stadiis extenditur et latitudo viginti. » Adrichomius censet, et S. Hieronymus in *Locis Hebr.* innuit, Cenereth, sive Genesareth esse urbem Tiberiadem, sed repugnat Chaldæus, Franciscus Lucas et alii. Adde Tiberiadem longe abesse a Capharnao et Bethsaida. Denique Cenereth erat in tribu Nephthali, ut patet *Josue* XIX, 35; Tiberias autem in tribu Zabulon. Denique Cenereth sita erat juxta Capharnaum, ut dixi vers. 13.

Genesareth, id est urbs florida.

Vers. 35. *Mar.* VI, 55, 56.

35. ET CUM COGNOVISSENT EUM VIRI LOCI ILLIUS, MISERUNT IN UNIVERSAM REGIONEM ILLAM, ET OBTULERUNT EI OMNES MALE HABENTES, ET ROGABANT EUM, UT VEL FIMBRIAM VESTIMENTI EJUS TANGERENT. ET QUICUMQUE TETIGERUNT, SALVI FACTI SUNT. — Græce, διεσώθησαν, id est *servati sunt*; Syrus, *sanati sunt*. Significat amplitudinem fidei infirmorum, æque ac beneficii et miraculi Christi: facile enim erat cuilibet, Christum se offerentem tangere, ejus autem tactus sanabat omnes tangentes. Pro *fimbriam*, Syrus vertit *alam*, id est, ut Arabicus, *extremitatem vestimenti*. Caro enim Christi adeo est efficax et salutifera, ut et vesti qua tegitur, suam virtutem communicet. Hinc colligit S. Chrysostomus : « Si illi, qui fimbriam Christi tetigerunt, sanati sunt, quanto magis qui totum Christum tangunt, imo manducant in Eucharistia! quæ enim theriaca efficacior carne et deitate Christi? » Narrat S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 11, Gorgoniam sororem suam, tactu Eucharistiæ a gravissimo et incurabili morbo fuisse curatam.

Denique Christus occasione miraculi multiplicationis panum, quibus aluit quinque hominum millia, subtexuit sermonem illum sublimem de pane spiritali et eucharistico, quem fuse narrat S. Joannes, cap. VI.

Atque hic finiuntur acta Christi, a secundo Paschate usque ad tertium, id est acta secundi anni prædicationis Christi, ut colligitur ex *Joannis* VI, vers. 1, ubi ait hæc contigisse circa Pascha. Erat enim hoc tertium Pascha Christi jam prædicantis. Primum enim ejus Pascha recensuit Joannes, cap. II, vers. 13; secundum autem, cap. V, vers. 1; tertium denique, cap. VI, vers. 1 jam citato. Superest ergo annus tertius et ultimus prædicationis Christi, scilicet acta ejusdem a tertio Paschate usque ad quartum, quo passus et crucifixus est, ut patet *Joan.* XIII, 1; *Matth.* XXVI, 1; *Luc.* XXII, 1 : quæ enarrat Matthæus a cap. XV usque ad finem sui Evangelii.

Finiuntur hic acta secundi anni prædicationis Christi.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus reprobat lotiones et alias traditiones frivolas Pharisæorum, quas ipsi legi Dei anteponebant, ac contra eos statuit hoc axioma : « Non quod intrat in os, sed quod procedit de *corde et* ore, hoc coinquinat hominem. » *Secundo, vers.* 22, *obsecrante Chananæa ejus filiam sanat, ob matris fidem et obsecrandi constantiam. Tertio, vers.* 30, *sanat multos mutos, cæcos et claudos; ac vers.* 32, *septem panibus cibat quatuor hominum millia.*

1. Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ et Pharisæi, dicentes : 2. Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas cum panem manducant. 3. Ipse autem respondens, ait illis : Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit : 4. Honora patrem et matrem. Et : Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. 5. Vos autem dicitis : Quicumque dixerit patri, vel matri, munus quodcumque est ex me, tibi proderit; 6. et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam ; et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. 7. Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens : 8. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. 9. Sine causa autem colunt me, docentes doc-

trinas et mandata hominum. 10. Et convocatis ad se turbis, dixit eis : Audite et intelligite. 11. Non quod intrat in os coinquinat hominem; sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. 12. Tunc accedentes discipuli ejus, dixerunt ei : Scis quia Pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt? 13. At ille respondens, ait : Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur. 14. Sinite illos : cæci sunt, et duces cæcorum; cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt. 15. Respondens autem Petrus, dixit ei : Edissere nobis parabolam istam. 16. At ille dixit : Adhuc et vos sine intellectu estis? 17. Non intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur? 18. Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem; 19. de corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. 20. Hæc sunt quæ coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem. 21. Et egressus inde Jesus, secessit in partes Tyri et Sidonis. 22. Et ecce mulier Chananæa a finibus illis egressa clamavit, dicens ei : Miserere mei, Domine, fili David : filia mea male a dæmonio vexatur. 23. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus, rogabant eum, dicentes : Dimitte eam, quia clamat post nos. 24. Ipse autem respondens ait : Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. 25. At illa venit, et adoravit eum, dicens : Domine, adjuva me. 26. Qui respondens ait : Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. 27. At illa dixit : Etiam, Domine : nam et catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. 28. Tunc respondens Jesus, ait illi : O mulier, magna est fides tua : fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora. 29. Et cum transisset inde Jesus, venit secus mare Galilææ; et ascendens in montem, sedebat ibi. 30. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles et alios multos; et projecerunt eos ad pedes ejus, et curavit eos : 31. ita ut turbæ mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes; et magnificabant Deum Israel. 32. Jesus autem, convocatis discipulis suis, dixit : Misereor turbæ, quia triduo jam perseverant mecum, et non habent quod manducent; et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. 33. Et dicunt ei discipuli : Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam? 34. Et ait illis Jesus : Quot habetis panes? At illi dixerunt : Septem, et paucos pisciculos. 35. Et præcepit turbæ, ut discumberent super terram. 36. Et accipiens septem panes et pisces, et gratias agens, fregit, et dedit discipulis suis, et discipuli dederunt populo. 37. Et comederunt omnes, et saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. 38. Erant autem qui manducaverunt quatuor millia hominum, extra parvulos et mulieres. 39. Et dimissa turba, ascendit in naviculam, et venit in fines Magedan.

Vers. 1. 1. TUNC ACCESSERUNT AD EUM AB HIEROSOLYMIS SCRIBÆ ET PHARISÆI, DICENTES. — Scribæ enim Hierosolymis, quasi in matrice fidei et religionis residentes, arrogabant sibi censuram novorum doctorum novæque doctrinæ qualis erat Christus. Miserunt ergo crebro exploratores, qui indagarent, quis et qualis doctor esset Christus, quidve doceret, ut eum carperent sibique subjicerent. Scribæ enim venditabant legis scientiam, Pharisæi sanctitatem rigidamque legis extremæ observationem : utrique ergo invidebant Christo jam doctrina et miraculis inclarescenti, eumque deprimere et sibi subjicere satagebant. Vide dicta cap. III, vers. 7.

Vers. 2. *Mar.* VII, 5. 2. QUARE DISCIPULI TUI TRANSGREDIUNTUR TRADITIONEM SENIORUM? NON ENIM LAVANT MANUS SUAS CUM PANEM (panis per synecdochen Hebræis omnem cibum significat) MANDUCANT. — Nota *primo* Mosen in lege veteri jussu Dei sanxisse, ut Judæi abstinerent a contactu morticini (cadaveris mortui) avium rapacium et immundarum; item leprosi, menstruatæ ac multarum rerum similium; ac si quis ea casu tetigisset, censeretur immundus et irregularis, ita ut non liceret illi ingredi templum, nisi prius lotione lege præscripta, hanc legalem immunditiem et irregularitatem purgando expiasset, ut per lotiones hasce corporales adumbraret, et excitaret crassos Judæos ad lotiones spirituales animæ faciendas per contritionem et pœnitentiam. Vide dicta *Levit.* XI, 31. Judæi ergo, et præsertim Pharisæi, qui volebant cæteris haberi religiosiores, totam suam sanctitatem in externa hac lotione constituentes

Multarum rerum contactus Judæis olim prohibitus.

Crebræ Pharisæorum lotiones.

crebro ante cibum, imo in ipsa mensa, ut hic et alibi innuit Scriptura, se lavabant, ideoque in nuptiis Canæ Galilææ positæ erant sex hydriæ ad hanc purificationem, *Joan.* II, 6 (sic Heliogabalus Imperator ad singula fercula lavabat manus, teste Lampridio), ut si forte inscii vel incogitantes aliquo fortuito contactu immunditiam hanc et irregularitatem corporalem contraxissent, eam abluerent : hac de causa, crebro quoque lavabant calices et paropsides, e quibus bibebant et comedebant, quin et lectulos mensales, ut patet *Marci* VII, 4, solliciti nimirum et anxii, ne si immunda essent hæc vasa cibos ipsos, et consequenter comedentes ex eis (ut patet hic vers. 11) contaminarent et polluerent : hæc autem consuetudo, ut consuetudo, non vero ut lex fuit habita (lex enim nil tale præscribit), sed a religiosis, imo superstitiosis Pharisæis instar legis fuit inducta et more recepta. Unde :

Nota *secundo*, hanc Pharisæorum et Judæorum consuetudinem nimis scrupulosam fuisse parvæ aut potius nullius pietatis vel utilitatis; totos enim eos occupabat in lotione externa : quare eos avocabat ab interiore cura, et lustratione animi a peccatis. Neque Deus tam anxiam lustrationem externam ab eis exigebat, quin potius eam vetuisse videtur Deuteronomium, IV, 2. Christus ergo legi veteri, et maxime vanis et frivolis, noxiisque hisce traditionibus finem impositurus, volensque ad animi lustrationem curam omnem dirigi, noluit hæc servare, nec discipulis lotiones præscribere, licet id expresse Pharisæis non respondeat, ad vitandam eorum invidiam, accusationem et calumniam. Frustra igitur hunc locum hæretici objiciunt Catholicis contra traditiones Apostolicas et Ecclesiasticas. Hæ enim utilissimæ sunt, spirituales et ad perfectius servandam Dei legem ab Apostolis eorumque successoribus institutæ et traditæ, cum istæ essent Pharisaicæ, id est futiles, erroneæ et legi Dei contrariæ, imo eas Scribæ præponebant legi Dei, ac præ illa observabant, ut patet vers. 11. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus et alii. Id plane liquet ex Thalmudicis, qui in libro cui titulus : *Centum benedictiones*, tradunt manus primum abluendas esse et tergendas : alioquin, inquiunt, panis qui comeditur, immundus judicatur ; et mox fundenda est aqua tribus vicibus super manus : in prima fusione digiti sursum sunt lavandi, in posterioribus manus simul lavandæ; denique oportet ut in ablutione manuum, sinistra quasi famula subserviat dextræ. Hæc et plura nugarum plena isti nugivenduli. Quocirca Pharisæi, teste S. Justino, *Contra Triphonem*, vocati sunt *Baptistæ*, Vide S. Epiphanium, lib. I, *hæresi* 17, ubi docet fuisse quoddam genus Scribarum et Pharisæorum, qui singulis anni diebus baptizabantur, eaque de causa appellatos esse *Hemerobaptistas*, eo quod censerent hominem non posse vivere, nisi singulis diebus in aqua mergeretur, ac ita ablueretur et sanctificaretur ab omni culpa. Similes etiamnum sunt apud Judæos inter Rabbinos. Verum hæc est anatum potius et piscium vita, quam hominum.

Lotionum ritus.

Pharisæi *Baptistæ* dicti.

Hemerobaptistæ.

Vers. 3. *Mar.* VII, 9.

3. JESUS AUTEM RESPONDENS, AIT ILLIS : QUARE ET VOS TRANSGREDIMINI MANDATA DEI PROPTER TRADITIONEM VESTRAM? — Arabicus : *Propter statuta vestra.* Pro *propter* nonnulli vertunt *per*, sed eodem redit sensus, *q. d.* Vestræ traditiones spernunt violantque legem Dei : ergo erroneæ sunt, impiæ, Deo contrariæ, nec observandæ. Frustra ergo accusatis meos discipulos, quod eas non servent.

Nota τὸ *vestram*, *q. d.* Traditiones vestræ non sunt institutæ a Deo, nec a Sanctis priscisque Patriarchis et Prophetis, sed nuper a crassis Scribis et Pharisæis antecessoribus vestris adinventæ, quas vos tueri vultis, non illorum amore et reverentia, sed quia in illorum locum succeditis, ut similes traditiones novas sanciendi potestatem et auctoritatem vobis arrogetis. Divinæ vero et Patriarchales traditiones sunt, ideoque omnino observandæ : libros Mosis, Isaiæ, Jeremiæ, Danielis cæterorumque Prophetarum esse canonicos; Deum esse unum in essentia, sed trinum in personis; vera plenaque contritione ex amore Dei expianda esse peccata; parvulos contrahere peccatum originale, ideoque Sacramento a Deo instituto esse peccata expiandos, etc.; quas vos, o Scribæ, occupati vestris baptismatibus, vel ignoratis, vel parvi facitis.

Vers. 4. *Mar.* VII, 10.

4. NAM DEUS DIXIT (Græce ἐνετείλατο, id est *mandavit. Exodi* XX, vers. 12) : HONORA PATREM ET MATREM. — « Honora, » id est reverere, obedi et sustenta patrem et matrem, si indigent. Honor enim hic, et alibi in Scriptura, non tantum reverentiam, sed et opem, eleemosynam et sustentationem complectitur, ut patet ex seq. et ex *Marci* VII, 12. Honor ergo tria continet, et tria jubet parentibus a filiis exhiberi, reverentiam, obedientiam et beneficentiam. Vide dicta *Deut.* V, 16, et I *Timoth.* V, 3.

Honor tria continet.

ET QUI MALEDIXERIT PATRI VEL MATRI (Arabicus : *Qui dicit verbum malum in patrem suum, vel matrem suam*), MORTE MORIATUR, — id est omnino moriatur, certa plenaque morte absque ulla spe veniæ plectatur. Citat *Levit.* XX, 9. Sensus est, *q. d.* Si is qui verbis tantum maledicit patri vel matri, ex lege reus est mortis, quanto magis reus mortis est is qui eisdem malefacit, surripitque jure naturæ debitam sustentationem, nec tantum ipse surripit, sed et alios ex cathedra quasi doctor surripere docet, uti facitis vos, o Scribæ, docentes *corban*, de quo vers. sequenti. Ita S. Chrysostomus.

Vers. 5. *Mar.* VII, 11.

5. VOS AUTEM DICITIS : QUICUMQUE DIXERIT PATRI VEL MATRI : MUNUS QUODCUMQUE EST EX ME, TIBI PRODERIT. — Subaudi, benefacit, et legem Dei de honorandis parentibus implebit. Est aposiopesis. « Munus quodcumque est ex me, » id est munus

quodcumque ego Deo obtulero vel vovero, hoc tam mihi, quam « tibi, » o pater, vel o mater, in animo et corpore « proderit. » Deus enim hoc munere illectus, vicissim sua munera mihi tibique liberaliter elargietur, ac de alimentis providebit. Hac enim multiplici religionis aut voti specie et fuco docebant Scribæ parentibus alimoniam, etiam necessariam, esse denegandam, si illa, vel illius pretium Deo offerretur, idque faciebant hoc fine, ut suo quæstui et lucro studerent. Plerique enim Scribarum et Pharisæorum erant sacerdotes, qui oblationes Deo factas quasi ministri Dei recipiebant, iisque se et suos alebant. Qua in re manifeste errabant; quia vinculum et jus pietatis, quo filii obligantur alere parentes pauperes, est legis naturæ, cui proinde omne votum, omnis oblatio omniaque vincula jure divino vel humano inducta cedere et postponi debent. Sic si quis vovisset Deo sua bona, et pater ejus incideret in egestatem, bona ejus patri danda forent, non templo; imo filius religionem ingredi nequit in gravi necessitate parentum, adeoque ingressus illam egredi tenetur in extrema eorum inopia, ut illis succurrat, ut docet D. Thomas, Sylvester, Navarrus, Toletus et alii doctores casuum in explicatione quarti præcepti. Quocirca S. Augustinus, teste Possidonio in ejus Vita, cap. XIV, hæreditates a nonnullis suæ Ecclesiæ oblatas recusavit, quoniam justum et æquum esse videbat, ut a mortuorum vel filiis, vel parentibus, vel affinibus magis possiderentur, quibus ab eis deficientes, dimittere noluerant; nonnullas quoque a parentibus oblatas, sed postea per filios repetitas reddidit. Addebatque : « Legata magis offerenda esse, quam exigenda. » Hucusque Possidonius.

Filius religionem ingredi non potest in gravi parentum necessitate.

Nota, *munus* hoc Hebr. dicitur קרבן *corban*, ut habet Marcus, cap. VII, 11, cujus crebra est mentio in Levitico, cap. I, II, III et seq., ubi agni, hirci, vituli Deo oblati in holocaustum, aut victimam pacificam, vel pro peccato, vocantur *corban*, id est oblatio. Hinc gazophylacium, in quod inferebantur oblationes a populo, metonymice dicitur *corban* vel *corbona*, *Matth.*, XXVII, 6. Avari ergo et impii Scribæ docebant populum, ut sua offerrent Deo et Templo, ac parentibus inopia laborantibus dicerent *corban*, quod tantummodo erat dicere, quantum apud Belgas pauperibus eleemosynam petentibus est dicere : *Godt helpe u*; et apud Gallos : *Dieu vous aide*; et apud Italos : *Dio t'aiuti*, hoc est, Deus te adjuvet, nam ego te adjuvare et eleemosynam dare nequeo vel nolo. Dicere *corban* igitur erat petitionem refutare, negare subsidium. Porro, dicendo *corban*, parentibus cibum postulantibus occludebant os, injiciendo eis scrupulum conscientiæ et metum religionis, ne Deo suum *corban* suumque holocaustum eriperent; *q. d.* Res hæc est sancta, utpote vota vel dicata Deo : Vide ergo ne tu, o pater, eam ad usus tuos flagitando profanes, et sacrilegium committas. Quo audito perculsi, et quasi fulmine icti obmutescebant parentes; malentes fame emori, quam esse in Deum sacrilegi. Vide quo impietas Scribarum adigebat pios parentes.

Dicere corban quid?

6. ET NON HONORIFICABIT PATREM SUUM, AUT MATREM SUAM. — *q. d.* Itaque hac ratione filius licite poterit non honorare, id est non alere patrem vel matrem egentem, si videlicet Deum illi præponat, ac honoret illo munere, quod parentibus dandum erat. Planius enim est, ut hæc verba adhuc sint Scribarum, quam Christi. Ita Maldonatus, licet Jansenius censeat esse Christi, nec improbabiliter. Unde Marcus sic habet : « Et ultra non dimittitis eum quidquam facere patri suo, aut matri (1). »

Vers. 6. Mar. VII, 12, 13.

ET IRRITUM FECISTIS (Græce ἠκυρώσατε, id est exauctorastis, antiquastis, abrogastis) MANDATUM DEI (Honora patrem et matrem) PROPTER TRADITIONEM VESTRAM, — qua docetis filios dicere parentibus indigis *corban*. Nota τὸ *vestram* : triplices enim sunt traditiones. Primæ sunt divinæ, quas scilicet Deus præcepto suo sanxit, esto id nusquam in Scriptura conscriptum sit : talis est baptizandos esse parvulos, hoc enim nusquam scriptum exstat, sed traditione Ecclesiæ constat. Secundæ sunt ecclesiasticæ, quas scilicet Ecclesia, id est Pontifices et Prælati Ecclesiæ suo mandato statuerunt, uti sunt cæremoniæ Sacramentorum et sacrificii Eucharistiæ; item jejunia, festa similesque sanctiones : hæ enim non tam humanæ sunt, quam divinæ, quia Ecclesia regitur a Spiritu Sancto. Tertiæ sunt civiles, aut certorum hominum, eæque duplices : bonæ scilicet, aut malæ, Deique legi contrariæ, quales erant hæ Scribarum, et de his tantum loquitur hic Christus, ideoque ait τὸ *vestram*, qua scilicet vos docetis filios dicere *corban* parentibus, eisque debitum ex decalogo honorem et alimoniam negare.

Triplices traditiones.

7. HYPOCRITÆ, BENE PROPHETAVIT DE VOBIS ISAIAS, DICENS : — Scribas vocat hypocritas, quia exterius præ se ferebant sanctitatem, videbanturque religiosiores cæteris, cum interius essent irreligiosi; avari et impii; nam suæ avaritiæ prætexebant *corban*, id est Dei oblationem et cultum.

Vers. 7. Mar. VII, 6.

8. POPULUS HIC LABIIS ME HONORAT, COR AUTEM EORUM LONGE EST A ME. — Arabicus : *Hic populus propinquus est mihi ore suo, et honorat me labiis suis, et cor ejus est distans a me.*

Vers. 8. Mar. VII, 6.

(1) Paulo aliter habet textus græcus, nempe : *Vos autem dicitis : Qui dixerit patri vel matri : « Donum* Deo est, Deo dicatum est (vel, ut alii malunt, *sit*, aut *erit*), id *quo a me juvari posses, » non honorabit*, id est poterit non honorare, non sublevare *patrem suum vel matrem suum*, liber erit ab eo officio. Ubi notandum in nonnullis codicibus, quos sequitur C. Tischendorf, non haberi καὶ ante ὃυ μὴ τιμήσῃ, eodem manente sensu; habendum est enim, si legatur, ut ἀποδότικον, more hebræo. Alii post *et honorabit*, etc., subaud. : *bene est*; minus recta.

Vers. 9. *Mar.* VII, 7. 9. SINE CAUSA AUTEM COLUNT ME, DOCENTES DOCTRINAS ET MANDATA HOMINUM. — Arabicus : *Et colunt me frustra, et docent doctrinam mandatorum hominum.* Citat *Isaiæ* XXIX, 13, ubi illa explicui.

Vers. 10. *Mar.* VII, 14. 10. ET CONVOCATIS AD SE TURBIS, DIXIT EIS : AUDITE, ET INTELLIGITE. — Ego vos docebo de vera animæ munditie vel immunditie, ut dediscatis quod Scribæ vos docuere, scilicet animam fieri immundam ex manibus vel cibis immundis.

Vers. 11. *Mar.* VII, 15. 11. NON QUOD INTRAT IN OS, COINQUINAT (Græce κοινοῖ, id est *communicat*, communem facit, id est coinquinat : cibi enim immundi et coinquinati communes erant omnibus, etiam immundis, mundi vero proprii erant solis mundis, hi soli enim iis vesci poterant. Hinc commune idem est quod immundum, ut patet *Act.* X, 15.) HOMINEM, SED QUOD PROCEDIT EX ORE, HOC COINQUINAT HOMINEM. — *q. d.* Scribæ vos, o populi, docent, non licere illotis manibus comedere, eo quod illotæ manus et immundæ immundum faciunt cibum; cibus autem immundus faciat animam immundam, id est Deo ingratam et invisam. Verum errant, quia non quod extrinsecus intrat in os, sed quod intrinsecus exit de ore, et consequenter de corde, si immundum sit, hoc coinquinat hominem, uti explicat Christus, vers. 19. Peccatum enim adeo debet esse voluntarium, ut, nisi sit voluntarium, non sit peccatum, ait S. Augustinus; sic et virtus, nisi sit voluntaria, non est virtus.

Error Scribarum.

Unde? Error hic Scribarum oriebatur ex eo quod, *Levit.* XI, caro porcina cæterique cibi ibidem vetiti, ideoque immundi, vocantur execrabiles et abominandi, dicunturque polluere animam. Unde, vers. 42, sancitur : «Nolite contaminare animas vestras» esu immundorum. Et vers. 40, «sancti», id est mundi «estote» in comedendo, «sicut ego sanctus, » id est mundus, «sum. » Et mox : « Ne polluatis animas vestras in omni reptili» comedendo, quæ omnia crasse accipiebant Scribæ, quasi ipsi cibi immunditiem afflarent animæ, eo quod anima illos tangat in stomacho, dum eos digerit; sicut immunda animalia lege veteri immundum legaliter et irregularem faciebant eum, qui illa tangebat. Verum errabant, tum quia illa immunditia erat legalis et corporea, nec animam peccato inquinabat; tum quia cibus non est capax peccati, sed sola voluntas. Cum ergo cibus nullum in se habeat peccatum, quomodo illud afflabit animæ et voluntati?

Sic Pythagoras et Plutarchus, tract. *De Esu carnium,* et lib. VIII *Sympos.*, cap. X, docent abstinendum esse a carnibus et fabis, quod hæc animam contaminent. Idem dicunt Turcæ de vino sibi a Mahomete in *Alcorano* vetito. Refert Buisbequius, legatus Imperatoris apud Turcarum imperatorem, se vidisse Turcam qui, cum ei propinaretur vinum, cujus ille erat avidus, ingentem clamorem edidit. Rogatus cur? Inclamo, inquit, animæ meæ, ut a stomacho in pedes secedat, ne vino lege nostra vetito, quod bibiturus sum, polluatur. Sic tempore Christi et Apostolorum primi hæresiarchæ, ex Judæis oriundi, et judaizantes, ut Simon Magus, Saturninus, Ebion, ac postea Manichæus, Marcion et Encratitæ docuere vinum et carnes non esse creatas a Deo, sed a diabolo, ideoque natura sua esse malas et cavendas, eorumque esu et usu animam maculari et contaminari; præsertim quod nonnulli ex eis dicerent, cum carnibus animalis animam ipsam comedi, illamque esse rationalem, ideoque piam, vel impiam. Audi S. Epiphanium, *hæresi* 64 : «Edentem carnes Manichæus animam edere dicit, et esse ipsum reum, ut et ipsi tale quid fiat: si taurum edat, ut taurus fiat; si porcum edat, porcus fiat; et sic de reliquis. Quapropter ab animatis abstinent isti.» Contra hos ait Apostolus venturos impostores, qui doceant «abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione, » etc., «Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, » I *Timoth.* IV, 4. Vide ibi dicta. Quare perperam hoc loco abutuntur hæretici contra jejunia ab Ecclesia indicta : Ecclesia enim non prohibet carnes die jejunii, eo quod ipsæ in se malæ sint, sed ad refrenandam gulam et luxuriam, et ad exercendam pœnitentiam simul cum obedientia. Si quis ergo in die jejunii comedat carnes, peccat, non quod carnes, sed quod ipsa inobedientia et intemperantia comedentis coinquinent animam. Simili enim modo olim Judæi comedentes carnem porcinam, vel alium cibum lege vetitum, peccabant et polluebant animam, non per carnem, sed per inobedientiam, juxta illud paulo ante citatum: « Nolite contaminare animas vestras, » *Levit.* XI.

Lepida Turcæ vinum bibituri exclamatio.

12. TUNC ACCEDENTES DISCIPULI EJUS, DIXERUNT EI : SCIS QUIA (quod) PHARISÆI, AUDITO VERBO HOC, SCANDALIZATI SUNT? — « Tunc, » quando scilicet, dimissis turbis, Christus cum suis in domum venerat, ut patet *Marci* VII, 17; « scandalizati, » id est offensi sunt, quia Pharisæi omnem suam sanctitatem ponebant in externis lotionibus manuum, etc.; quare audientes illas a Christo despici et confutari, indignati sunt quod illis nomen sanctitatis adeo ab ipsis expetitum adimeret. Non tamen ausi sunt hiscere et Christo contradicere, quia nimis solida ratione ab illo fuerant convicti, tum hic, tum paulo ante in *corban*, nec satis intelligebant sententiam Christi, utpote qui more suo eis parabolice, hoc est obscure loquebatur, dicens : « Non quod intrat in os, sed quod procedit de ore, coinquinat hominem. » Vers. 12.

13. AT ILLE RESPONDENS AIT : OMNIS PLANTATIO QUAM NON PLANTAVIT PATER MEUS COELESTIS, ERADICABITUR. — « Plantatio, » id est planta, semen, frutex, arbor, per quam S. Hilarius, Chrysostomus et Theophylactus accipiunt doctrinam, *q. d.* Doctrina Pharisæorum de cibis immundis ani- Vers. 13.

mam polluentibus, a me confutabitur et eradicabitur. Melius alii per plantam accipiunt homines: hi enim sunt plantæ plantatæ a Deo in paradiso, sed vitiatæ a serpente, replantantur ab eo cum Christo, qui est arbor vitæ, per fidem et gratiam inseruntur, tuncque proferunt fructus bonorum operum vitæ æternæ meritorios; secus autem manent arbores steriles, vitiatæ et corruptæ, ideoque eradicandæ et in ignem æternum mittendæ, uti eisdem Pharisæis comminatus est Joannes Baptista, *Matth.* III, 10. Ipsi enim Christo, ac consequenter Deo Patri, quasi hostes jurati semper sê opposuere. Jansenius per plantas has a Deo non plantatas accipit reprobos. Verum non est verisimile Christum eos, cum nobis incogniti et incerti sint, voluisse hoc sermone demonstrare, aut hujus Pharisæorum malitiæ causam in Dei reprobationem rejicere, itaque illam quasi excusare. Homines ergo perversos, scilicet Scribas et Pharisæos, qui se malas plantas propria voluntate fecerunt, ideoque exscindendæ et in ignem gehennæ mittendæ sunt, ni convertantur, intelligit. Ita S. Hieronymus et Origenes, hom. 1 *in Jeremiam*, Maldonatus et alii.

Vers. 14. 14. SINITE ILLOS, CÆCI SUNT, ET (Græca, Syrus, Arabicus et Latini aliqui omittunt τὸ *et*, ut sermo sit strictior et nervosior) DUCES CÆCORUM: CÆCUS AUTEM, SI CÆCO DUCATUM PRÆSTET, AMBO IN FOVEAM CADUNT. — *q. d.* Sinite Scribas scandalizari, nolite curare quod offendantur mea doctrina et correctione, quia ipsi sunt cæci; non enim vident lumen veritatis, legis et fidei a me exhibitum, sed in sua cæcitate et errore, quo sanctitatem in lotionibus cæterisque rebus externis collocant, sunt obstinati et incorrigibiles, suntque « duces cæcorum, » scilicet populorum et turbarum, quos hunc errorem docent, et in foveam gehennæ secum trahunt. Quare ego apud turbas, quæ adhuc illuminari et corrigi possunt, hunc eorum errorem palam ostendi et redargui, ut eum caveant. Docet hic Christus contemnendum esse scandalum Pharisæorum, scilicet cum quis sua malitia et perversa obstinatione scandalizatur et offenditur. Nam, ut ait S. Gregorius, hom. 7 *in Ezech.*: « Si de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur nasci scandalum, quam veritas relinquatur. »

Vers. 15. *Mar.* VII, 17. 15. RESPONDENS AUTEM PETRUS (quasi antesignanus Apostolorum), DIXIT EI: EDISSERE NOBIS PARABOLAM ISTAM, — id est istum obscuriorem sermonem (vide dicta cap. XIII, 35, et *Proverb.* I, 1) quo dixisti: « Non quod intrat in os, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. » Quid est enim ex ore procedens, quod coinquinat hominem? et si foras emittitur, quomodo interna animæ coinquinat.

Vers. 16. *Mar.* VII, 18. 16. AT ILLE DIXIT: ADHUC ET VOS SINE INTELLECTU ESTIS? — Græce ἀσύνετοι, id est expertes intelligentiæ, insipientes, non intelligentes, *q. d.* Cap. V et VI, fuse vos docui quibus in rebus mentis puritas vel impuritas consistat, ac speciatim verba iracunda, maledica, contumeliosa, perjura, quæ ex ore procedunt, contaminare hominem: quomodo ergo id obliti estis, nec intelligitis?

Vers. 17. *Mar.* VII, 19. 17. NON INTELLIGITIS, QUIA (quod) OMNE QUOD IN OS INTRAT, IN VENTREM (stomachum) VADIT, ET IN SECESSUM EMITTITUR. — Ex hoc Christi dicto, Porphyrius et Julianus Apostata calumniabantur Christum, tanquam physicæ ignarum, teste S. Hieronymo, eo quod non omnis cibus, qui in os intrat, in secessum emittatur, sed pars ejus melior vertatur in substantiam comedentis, eumque alat et augeat. Quibus respondet S. Hieronymus, aitque: « Hi, dum volunt alterius imperitiam reprehendere, ostendunt suam. Quamvis enim tenuis humor et liquens esca in corpus fundatur, tamen cum in venis et artubus concocta fuerit, et digesta per occultos meatus corporis, quos Græci πόρους vocant, ad inferiora dilabitur, et in secessum vadit. »

Verum hoc caute et cum grano salis accipiendum, scilicet quod pars aliqua per poros evanescat, vel in secessum emittatur. Omnis enim cibus non totus, sed secundum aliquam sui partem impuriorem et fæculentiorem in secessum emittitur. Prima enim cibi digestio et conversio in chylum fit in stomacho, ubi partes crassæ et ineptæ nutritioni corporis egeruntur per fæces in secessum. Secunda digestio fit in hepate, ubi chylus vertitur in sanguinem, partium vero inutilium secretio et egestio fit per urinam. Tertia digestio fit in singulis membris, quæ sanguinem ex hepate per venas acceptum sibi assimilant convertuntque in carnem, ubi egestio partium inutilium fit per poros, per quos partes sanguinis ad carnem ineptæ expelluntur per sudores, vapores et exhalationes. Unde Marcus, cap VII, vers. 19, addit: « Exit in secessum, purgans omnes escas. » Sensus ergo Christi est, *q. d.* Adeo cibus illotus vel immundus non inquinat animam, uti docent Scribæ, ut omne id quod in cibo immundum et impurum est, homo per fæces ejiciat et in secessum emittat: quod ergo restat, purum est, et in purum chylum, sanguinem carnemque vertitur. Ergo illum, et per illum animam inquinare nequit. Triplex cibi digestio et egestio.

Porro, docent medici, ipsaque experientia constat, in stata ætate, puta in viris, signum sanitatis esse, cum quis tantum fere per fæces, urinam et sudores egerit, quantum per cibum ingessit; quia tunc corpus est in statu, ita ut non augeatur nec crescat; sed prioribus carnis partibus calore naturali resolutis et diffluentibus, succedunt aliæ meliores et novæ ex alimento et cibo: quare hic totus non egeritur saltem tunc; nam in carnem versus suo tempore consumetur, diffluet et egeretur, uti cæteræ priores carnis partes. Addit S. Chrysostomus et Salmeron, Christum alludere et argumentari ad hominem, Signum sanitatis.

scilicet ad errorem Judæorum, qui censebant cibum immundum ex se exhalare tetrum odorem ad cor, in quo solo putabant Judæi animam residere, itaque per cor animam ipsam polluere: quare hominem non esse mundum, nisi plene facta cibi digestione et egestione; omnem enim cibum, uti ingestus est, ita vicissim egeri, *q. d.* Christus: Omnis cibus secundum vos, o Judæi, tandem egeritur in secessum; ergo secundum vos nequit inquinare animam, utpote quæ eum a se repellat et rejiciat.

Error Magistri Sententiarum. Ex hac Christi sententia ortus est error Magistri Sententiarum, qui, lib. II, dist. ult., in fine, docet singulos homines ex Adamo trahere exiguam carnis particulam, ac per eam contrahere ex eodem peccatum originale, «in quo omnes peccaverunt,» *Rom.* v; hanc autem particulam multiplicari in se et per seipsam augeri (utpote quæ sola cuique homini sit substantialis), non vero ex cibo, cibum enim tantum esse fomentum hujus particulæ, non vero alimentum vel augmentum, sed totum in secessum emitti, ut ait hic Christus: ideoque hanc particulam solam resurrecturam in die judicii. Hinc rursum colligit Christum, licet natum ex Adamo, non tamen ex eo contraxisse peccatum originale, quia particula, quam ipse traxit ex illo, pura fuit et immunis ab omni vitio et peccato. Hæc omnia probare nititur ex hisce Christi verbis. Verum hæc fuse confutat D. Thomas, I *part.*, *Quæst. ult.*, art. I, et Scholastici ibidem. Etiamsi enim Adam habuisset corpus instar montis, non tamen illud suffecisset ad continendum tot particulas, quot tot millenis millionibus hominum, qui ex eo assidue nascuntur, sigillatim suggerendæ forent. Rursum particulæ illæ deberent esse incorruptibiles, cum tamen caro omnis cito corrumpatur. Quare plerique hominum nil prorsus materiæ trahunt ex Adamo, contrahunt tamen ex eo peccatum originale; quia in eo fuerunt causaliter secundum seminalem rationem, quia scilicet ex eo per continuam generationem propagantur ut filii.

Denique impure et inepte hæc Christi verba torquet Œcolampadius contra realem præsentiam carnis Christi in Eucharistia, dicens: «Si caro Christi est cibus noster, ergo ut cibus in secessum emittitur, quod absit.» Sed respondet Roffensis, lib. V contra eum, cap. XXIX: «Christi corpus cum in Eucharistia sit modo indivisibili et impatibili, a nobis comedentibus in se non dividi, non alterari, non concoqui, ut caro communis concoquitur, ac consequenter non habere fæces quæ emittantur; omnis enim concoctio et mutatio fit in speciebus panis et vini, non in corpore Christi.»

Tropol. Tropologice: disce hic, quam contemnenda sint oris et gustus nitores, lautitiæ et deliciæ, utpote quæ illico in spurcum ventrem vadant, qui illas corrumpit, et in fæces sordesque convertit adeo abominandas, ut nemo eas videre, tangere vel odorari sustineat, sed in latrinas projiciat. Quare ne sit tibi curæ, de quam pretiosis cibis stercus conficias, ait S. Hieronymus: nam quo pretiosiores et delicatiores sunt cibi, eo post digestionem et egestionem magis sunt fetidi et abominabiles. Exemplum illustre recenset B. Petrus Damianus, lib. VII, epist. *ad Blancam comitissam*, de uxore ducis Venetorum, quæ in summis deliciis nutrita, adhuc vivens computruit, adeo ut nemo intolerabilem ejus fetorem ferre posset. Unde concludit: «Quid ergo sit caro, doceat ipsa caro; quodque perhibet mortua, testetur et viva.» Uxor ducis cujusdam Venetorum præ deliciis vivens computruit.

18. QUÆ AUTEM PROCEDUNT DE ORE, DE CORDE EXEUNT, ET EA COINQUINANT HOMINEM. — «De corde,» id est ex ratione et voluntate, cujus symbolum, imo sedes et officina est cor. Cor enim subministrat spiritus vitales et animales intellectui necessarios ad intelligendum, et voluntati ad amandum; imo Galenus docet censum communem, qui intellectui proxime subservit, esse in corde, licet Aristoteles verius censeat eum esse in cerebro; sed cor cerebro subservit, et spiritus submittit. Vers. 18. *Mar.* VII, 20. Sensus communis an in corde?

19. DE CORDE ENIM EXEUNT COGITATIONES MALÆ, HOMICIDIA, ADULTERIA, FORNICATIONES, FURTA, FALSA TESTIMONIA, BLASPHEMIÆ. — Sicut enim ex fonte ebulliunt aquæ, sic ex corde, id est ex voluntate, pravo affectu luxuriæ, vel iræ imbuta, scaturiunt malæ cogitationes libidinis vel vindictæ quæ ex corde in os ebulliunt, dum easdem eloquimur; et ex ore in opus erumpunt, dum easdem reipsa perpetramus. Vers. 19. *Mar.* VII, 21, 22.

20. HÆC SUNT QUÆ COINQUINANT HOMINEM, NON LOTIS AUTEM MANIBUS MANDUCARE NON COINQUINAT HOMINEM. — Hæc est conclusio, et quasi ἐπιμύθιον, id est postfabulatio, sive postparabola pandens finem et scopum parabolæ, qui hic est ostendere, quod manus illotæ, et cibi illoti vel immundi non contaminant hominem, sed sola impura et prava voluntas. Hinc liquet Scribas existimasse, quod ipse cibus illotus vel immundus pollueret comedentis animam, uti dixi vers 2 et 3. Nam alioqui Christus hic non vituperat lotionem manuum ante mensam in se, cum illa ab olim omnium Gentium usu sit recepta, tum ad munditiem, tum ad sanitatem, tum ut internæ puritatis convivas admoneat. Unde Virgilius, *Æneid.* I: Vers. 20.

Dant manibus famuli lymphas, Cereremque canistris
Expediunt, tonsisque ferunt mantilia villis.

Hinc illotis manibus accumbere, sordidum, illiberale et agreste putatur, ac convivis nauseam creat. Quocirca olim non solum sacerdotes, sed et fideles omnes ante orationem lavabant manus. Unde illud: «Levantes puras manus,» I *Tim.* II, 8. Nam olim fideles Eucharistiam non ore, sed manu excipiebant et ori admovebant. Vide ibi dicta. Lavabant manus oraturi. Cur?

Moral. Moraliter : disce hic quam cuilibet formandum, ornandum et custodiendum sit cor, utpote quod sit officina omnis mali et boni, omnis vitii et virtutis. Quocirca senex ille apud Moschum, in *Prato spirit.*, cap. CX, hoc singulare suis dabat monitum : « Esto janitor cordis tui, » ut nil nisi te conscio tuaque ratione probante, id illud ingrediatur vel egrediatur. Et Salomon : « Omni, ait, custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit, » *Proverb.* IV, 23. Vide ibi dicta.

Vers. 21. *Mar.* VII, 24. 21. ET EGRESSUS INDE JESUS, SECESSIT IN PARTES TYRI ET SIDONIS, — ut declinaret iras et odia Scribarum, utque Gentilibus, quales erant Tyrii, suam doctrinam et miracula, quæ Judæi et Scribæ aspernabantur, impertire inciperet; sicque reprobatis Judæis, utpote incredulis et perfidis, prædicationem et Ecclesiam suam transferret ad Gentes, reipsa docens Apostolos, ut id facerent, uti et fecerunt, *Act.* XIII, 46. Voluit tamen hoc latere, ut ait Marcus, tum quietis causa, ut ait Euthymius, tum ut honorem et gloriam fugeret, tum ne gravius contra se Judæos concitaret, eisque ansam cavillandi daret, quod ipse non esset Messias Judæis promissus, utpote qui iis relictis ad Gentes diverteret. « In partes ; » Syrus, *in fines* ; Phœnicia enim, cujus caput erat Tyrus, confinis erat Judææ. Tyrus vergebat ad Austrum, Sidon vero ad Aquilonem. Unde utrimque multi ex Tyro et Sidone exciti fama doctrinæ et miraculorum Christi, ad eum turmatim confluebant.

Vers. 22. *Mar.* VII, 25, 26. 22. ET ECCE MULIER CHANANÆA A FINIBUS ILLIS EGRESSA CLAMAVIT, DICENS EI : MISERERE MEI, DOMINE, FILI DAVID : FILIA MEA MALE A DÆMONIO VEXATUR. — « Chananæa » non ex Cana Galilææ, sed ex Chananæis posteris Chanaan, filii Cham, filii Noe oriunda : Chananæi enim fuere populus unus e septem, qui Palæstinam juxta mare, ut patet *Numer.* XIII, 30, olim incoluere et ab Hebræis duce Josue fuere expulsi, sed non ex tota; nam mansere in Phœnicia, puta in Tyro et Sidone, quam nunquam expugnare potuere Hebræi. Unde Chanaan, filii Cham, primogenitus filius vocatus est Sidon, Sidonis urbis conditor, *Genes.* X, 15. Chananæi ergo idem sunt quod Phœnices. Sic enim Septuaginta, *Josue* V, 1, pro « reges Chanaan » vertunt « reges Phœniciæ. » Hinc Marcus, VII, 26, « Chananæam » hanc vocat « Syrophœnissam, » (Syrus, ex *Punicia Syriæ*, id est ex *Phœnicia*, ut habet Arabicus), vel ut quædam Græca habent *Syram Phœnissam*, quia scilicet erat ex illa Phœniciæ parte quæ Syriæ est contermina; aut potius quia Syria complectebatur Phœniciam, vicinasque regiones omnes quæ a mari Mediterraneo usque ad Euphraten interjacent. Erant enim et alii Phœnices extra Syriam, ut Libyophœnices et Pœni, sive Afri, qui Punica lingua, quæ Hebraicæ est vicina, teste S. Hieronymo et Augustino, utebantur, quos ex Phœnicibus oriundos nomen pariter ab eisdem traxisse, non est dubium. Rursum Marcus Chananæam hanc vocat Ἑλληνίδα, id est *Græcam* ; Arabicus, *Græcam Syram* ; licet enim Phœnicissa esset et Syra, dicitur tamen Græca, quia in novo Testamento, maxime apud Paulum, ut patet *Rom.* I, 17 ; *Gal.* III, 28, omnes Gentiles vocantur Græci, quia Græci olim dominabantur Phœniciæ et Syriæ ; ideoque lingua eorum Græca latissime et ad Syriam usque porrigebatur. Ita S. Augustinus, *epist.* 200. Nam Alexander Magnus difficili et longa septem mensium obsidione, cepit Tyrum in mari sitam, ideoque duo millia Tyriorum crucifixit, teste Q. Curtio, lib. IV.

(Marginal notes: Chananæa, id est, ex Chananæis orta. — Syrophœnissa quæ?)

CLAMAVIT (magna vox magni affectus et desiderii est index) : MISERERE MEI, — id est meæ filiæ, ipsam enim amo ut me : quare ipsius cruciatus est meus cruciatus, imo mallem ipsa cruciari, quam videre illam torqueri. Quare misericordiam liberationis a dæmone, quam ipsi contuleris, mihi contuleris. Parentes enim magis amant filios, quam ab iis amentur ; cujus rei causam dat Aristoteles, in *Œconom.*, quod amor descendat, quodque parentes optent filios sibi superesse, ut post mortem in iis quasi vivant et quasi immortales sint, ac æternitatem quamdam, quam in seipsis habere nequeunt, in filiis et nepotibus assequantur. Hic est maternus pietatis affectus, qui filiæ sanitatem a Christo meruit et impetravit. Parentum amor major quam filiorum. Cur?

FILI DAVID, — id est o Messia! cujus proprium est opus miserorum misereri, ac ex iis dæmones ejicere et homines sibi Deoque restituere, uti prædixerunt Prophetæ et communi voce prædicant Judæi. Chananæa cognovit Christum esse Messiam, partim ex fama communi, partim ex instinctu Dei.

FILIA MEA MALE A DÆMONIO VEXATUR. — Arabicus : *Malum habebat dæmonium.* Græce δαιμονίζεται, id est, est dæmoniaca, a dæmone agitatur. Dæmon enim membra eorum quos possidet, distorquet, laniat, cruciat cum ingenti possessorum dolore et intuentium horrore ; animam vero horrendis phantasmatibus et spectris, ac timoribus, mœroribus et angoribus affligit : dæmon enim in Deum, ac consequenter in hominem, qui est imago Dei, immensum habet odium, unde eum lædit et cruciat quantum potest. Chananæa non addit : Veni, et libera eam ; sed tantum malum filiæ Christo repræsentat, reliquum ejus prudentiæ et charitati committit, confidens illum opem filiæ modo convenienti allaturum : qua in re magnam tum animi resignationem, tum fiduciam in Christum ostendit.

23. QUI NON RESPONDIT EI VERBUM, — ut ejus fidem, spem, humilitatem et constantiam probaret, augeret, et, ut ait Chrysostomus, aliis patefaceret, imitandamque proponeret. Vers. 23.

ET ACCEDENTES DISCIPULI EJUS ROGABANT EUM, DICENTES : DIMITTE EAM (concedendo ei quod petit, scilicet filiæ a dæmone liberationem), QUIA CLAMAT POST NOS. — Arabicus : *in vestigiis nostris* ; iis enim insistit, assidueque sequitur nos cla-

mando et obtestando pro salute filiæ : libera ergo et illam a dolore et labore clamandi, ac te et nos a molestia audiendi, ne nobis aures obtundat. Verum « ex corde desiderante ac fervente gemitus inenarrabiles emittuntur, quibus velut suavi musica Christus demulcetur, » ait S. Augustinus, *epist.* 121, cap. XV.

Dices : Marcus, cap. VII, 2, dicit eam intrasse in domum, ibique ad pedes Christi procidisse. Respondet S. Augustinus, lib. II *De Cons. Evang.*, cap. XLIX, Chananæam prius in domo Christum obsecrasse, ut ait Marcus, deinde Christo exeunte domo illum secutam idem a Christo flagitasse. Verius tamen videtur illam prius in via, ut hic dicitur, deinde in domo, ut indicat Marcus, supplicasse Christo. Ita Jansenius, Salmeron et alii.

Vers. 24. 24. IPSE AUTEM AIT : NON SUM MISSUS, NISI AD OVES QUÆ PERIERUNT (Arabicus, *errantes*) DOMUS ISRAEL. — Syrus, *quæ aberrarunt a domo Israel*, ut scilicet solis Israelitis, quibus quasi ovibus pascendis a Deo promissus est Messias, quasi pastor corporalem mei præsentiam, ac per consequens Evangelii et miraculorum meorum gratiam exhibeam. Unde Christus a Paulo, *Rom.* XV, 8, vocatur minister circumcisionis, id est circumcisorum, sive Judæorum doctor. Ita S. Hilarius et S. Augustinus, tract. 31 *in Joannem*.

Vers. 25. 25. AT ILLA VENIT, ET ADORAVIT (supplex flexis ante Christum genibus) EUM, DICENS : DOMINE, ADJUVA ME. — Chananæa a Christo repulsam passa non restitit, nec spem abjecit, sed fortius institit majoremque spem concepit, ac validius clamavit, imo constanter Christum secuta est usque in domum, ut habet Marcus, cap. VII, 24 et 25; atque hac sua constantia, humilitate et perseverantia meruit exaudiri. Deus enim invocatus sæpe initio non exaudit, ut orans preces et vota continuet et augeat, utque beneficium quod petitur, eo gratius accidat, quo magis fuit desideratum et diutius postulatum : persevera ergo in oratione, et impetrabis; perseverantibus enim Deus nil negat, ut patet in Chananæa hac : fuit enim ipsa « pertinax in precibus, sapiens in responsis, fidelis in verbis, » ait S. Ambrosius, lib. V *in Lucam*, sub finem.

Deus cur sæpe in initio preces non exaudit?

Vers. 26. *Mar.* VII, 27. 26. QUI RESPONDENS AIT : NON EST BONUM (Græce καλὸν, id est honestum, decens, congruum) SUMERE PANEM FILIORUM ET MITTERE (Græce βαλεῖν, id est *projicere*; Syrus, *objicere*) CANIBUS. — Loquitur Christus more Judæorum, qui Gentiles (qualis erat Chananæa) quasi vilissimos idololatras appellabant canes. Est hæc secunda Chananææ repulsa a Christo facta, illaque priore acrior; pungit enim illam vocando canem, cui projici solet frustum panis. « Panem » intelligit non corporalem, sed spiritalem, scilicet Evangelii et miraculorum suorum gratiam : hæc enim Judæis solis, quasi fidelibus et filiis, a Deo erat promissa. Unde Marcus, VII, 27, addit Christum dixisse : « Sine prius saturari filios, » *q. d.* Sine ut prius sanem omnes Judæos a me opem postulantes. Pari modo Christus sæpe animas sanctas, dum aliquid desiderant, pungit, humiliat et mortificat, ut humilius et ardentius idipsum postulent, itaque impetrent. Sapienter S. Chrysostomus, hom. 30 *in Gen.* : « Sive, inquit, consequamur quod petimus, sive non consequamur, perseveremus semper in oratione. Et non solum gratias agamus, si consequamur, sed etiamsi repulsam passi fuerimus. Nam cum Deus aliquid nobis denegat, non minus est, quam si concessisset. Nescimus enim nos quæ nobis conducant, sicut ipse novit. »

Vers. 27. *Mar.* VII, 28. 27. AT ILLA DIXIT : ETIAM, DOMINE : NAM ET CATELLI EDUNT DE MICIS QUÆ CADUNT DE MENSA DOMINORUM SUORUM. — Τὸ *etiam* confirmantis est. Græce enim est ναὶ, id est certe, profecto, *q. d.* Omnino ita est, verissimum dicis, mi Christe. Agnosco enim me esse vilem canem, nec par esse ut panis filiorum, id est gratiam miraculorum Messiæ Judæis promissi, mihi gentili quasi cani detur; sed tamen canes et catelli (Græce enim eadem est vox κυνάρια) solent edere de micis panum, quæ cadunt de mensa dominorum et filiorum suorum : nutri ergo me ut catellam tuam, quia non possum relinquere mensam Domini mei, cujus catella sum; quod si pede vel fuste abigas, secedam, sed per aliam portam ut catella rursum intrabo; verberibus non cedam. Nullum erit verbum aut verber tam asperum, quod a te me abigat, aut divellat : non te dimittam, donec mihi des quod postulo. Da igitur, o Domine benignissime! tantum micam, id est minimam gratiam sanitatis filiæ meæ, quæ velut una mica obiter tibi apud nos Tyrios et Gentiles excidat, et a me colligatur. Mihi, inquam, gentili detur a te mica gratiæ et misericordiæ; Judæis vero filiis servetur integer panis promissionis et justitiæ. Stringit enim Chananæa Christum prudenter, modeste et nervose sua ipsius sententia, atque humili fide et ratiocinio ipsum vinci volentem oratione et ratione vincit, ait S. Chrysostomus; imo Christum suis verbis irretit, comprehendit et capit. *q. d.* « Si canis sum, non sum aliena, inquit Chrysostomus; canem me dicis, ergo nutri me ut canem, non possum relinquere mensam Domini mei. » Et S. Hieronymus : « Mira, ait, hujus mulieris fides, patientia, et humilitas prædicatur : fides, qua credebat sanari posse filiam suam; patientia, qua toties contempta in precibus perseverat; humilitas, quod se non canibus, sed catulis comparat. Scio, inquit, me filiorum panem non mereri, nec integros capere posse cibos, nec sedere ad mensam posse cum patre, sed contenta sum reliquis catulorum, ut per humilitatem micarum ad panis integri veniam magnitudinem. » Rursum S. Chrysostomus, hom. 17 *ex variis locis in Matth.* : « Non respuo opprobrium, inquit, tantum accipiam vel escam canis. Tu, fac quod debetur cani, quia canem me vocas, da mihi micas. O Domine, factus es advocatus meæ postulationis, abnegando promittis. » Et Victor Antiochenus, *in*

Comparat se Chananæa cani.

Marci cap. VII : « Magni, ait, beneficii loco duco, vel in canum ordine haberi. Tantæ enim sunt mensæ Dominicæ opes, ut abunde mihi sat sit, si justorum tuorum micis frui liceat. »

Decem virtutes orationi necessariæ. Moraliter : contemplare hic ideam perfectæ orationis, illamque imitare, Chananæa enim hæc docet nos orare : *primo*, cum magna humilitate, dum canem se agnoscit; *secundo*, fide, quod Christum vocet filium David, id est Messiam, Deum et Salvatorem Judæis promissum; *tertio*, modestia, quod jus canum et suam miseriam proponit Christo, non tamen ex eo conclusionem inferat, ut Christus sanet filiam, sed in Christo faciendum relinquat; *quarto*, prudentia, qua ipsum Christum suis verbis comprehendit ac rationem contra se factam in ipsum leniter retorsit, illamque vertit in argumentum impetrandi; *quinto*, reverentia, religione et devotione, qua genibus flexis supplicavit; *sexto*, resignatione, qua non dixit : Sana filiam meam, «sed adjuva me» eo modo quo tibi melius visum fuerit; *septimo*, fiducia, qua Gentilis licet, serio speravit se a Christo exauditum iri; *octavo*, ardore, quo clamavit ad Christum; *nono*, charitate, qua pro filia, quasi pro seipsa sollicita intercessit, dicens : « Miserere mei ; » *decimo*, constantia et perseverantia, qua, licet secundo a Christo repulsa, perstitit et vehementius orando institit. Vere Chrysologus, *serm.* 100 : « Merito, inquit, quæ se canem confessa est, in hominem commutatur. Merito adoptatur in filiam, levatur et honoratur ad mensam, quæ se sub mensa laudabili humilitate dejecit. » Chananæam

Votum S. Laurentii Justiniani morituri. hanc imitatus S. Laurentius Justinianus, primus Venetorum Patriarcha, moriturus sic Deum orabat : « Felicium spirituum sedes affectare non ausim, qui speciem intuentur Sanctæ Trinitatis; portio tamen aliqua creaturæ tuæ postulat micas suavissimæ mensæ tuæ. Nimium mihi fuerit, et heu! quam nimium! si subtus calceos infimi electi tui loculum aliquem huic pusillo servo tuo non negaveris. » Ita habet Vita ejus apud Surium ad diem 8 januarii, cap. XI.

Vers. 28. *Mar.* VII, 29, 30. 28. TUNC RESPONDENS JESUS, AIT ILLI : O MULIER, MAGNA EST FIDES TUA : FIAT TIBI SICUT VIS.—Marcus, VII : « Propter hunc sermonem, vade, exiit dæmonium (me expellente) a filia tua. » Non potuit Christus dissimulare seque continere, sed victus ratione et oratione Chananææ, quasi admirans exclamat : « O mulier, magna est fides tua. » « Ideo, ait S. Chrysostomus, eam repulerat, ut ad hanc vocem rerum consequentia conveniret, ut fulgente corona mulierem ornaret. » « Magna, » id est rara et eximia est fides tua, tum in se, qua, licet gentilis, credis me esse Messiam et Salvatorem mundi; tum in suis effectis, puta virtutibus, scilicet humilitate, reverentia, charitate, constantia et cæteris jam recensitis, quas ex se parit et producit fides magna; quare meruit impetrare quod petebat, et audire : « Fiat tibi sicut vis, » id est petis. Hæc verba, ait Chrysostomus, sunt similia illis : « Fiat firmamentum, et factum est, » *Genes.*, I. Unde sequitur : « Et sanata est filia ejus ex illa hora. » Vide hic efficaciam ferventis orationis, qua Jacob luctans cum Angelo eum vicit, ab eoque obtinuit benedictionem quam flagitabat, ideoque pro labore dictus est *Israel*, id est dominans Deo, *Gen.*, XXXVIII, 28. Oratio ergo facit nos Israeles, id est dominantes Deo.

Tropologice : filia vexata a dæmonio est anima tentata a diabolo et peccato polluta, ait Rabanus, quæ proinde illico debet suis viribus diffidere et fidere Christo, eumque invocare cum humilitate et compunctione, ut se canem, id est vilem peccatricem agnoscat, sed ita ut non desperet de venia, imo vero eo magis speret de Christi misericordia, quo major est ejus miseria. Magnum enim medicum decet magnos morbos curare, et magnum Deum magna operari, et magnum Christum magnos peccatores sanctificare et salvare. Tropol.

Allegorice : filia hæc gentilis est Ecclesia Gentium, quæ a salute exclusa per Dei justitiam, in eam per fenestram misericordiæ irrupit effractis regni cœlorum portis. Ubi magna facta est conversio : nam Judæi, qui prius erant filii, ob infidelitatem in Christum facti sunt canes, juxta illud : « Circumdederunt me canes multi, » *Psalm.* XXI; ideoque quasi canes comederunt ossa, id est litteram sanctæ Scripturæ : Gentes vero, quæ erant canes, facti sunt filii, comeduntque de mensa Christi panem Eucharistiæ, et sensum reconditum sanctæ Scripturæ quasi medullam et adipem frumenti. Ita S. Hieronymus. Allegor.

ET SANATA EST FILIA EJUS EX ILLA HORA. — Marcus, cap. VII : « Et cum abiisset domum, invenit puellam (liberam a dæmone, sed ejus vexatione fatigatam) jacentem super lectum, » quasi jam quiescentem securam et lætam. Sic Theophylactus : Anima peccatrix per absolutionem Christi liberata a peccato, quiescit in lecto tranquillæ, serenæ et hilaris conscientiæ. Moralia perplura documenta ex historia colligit Jansenius in fine cap. VI *Concordiæ Evang.*; et Salmeron, lib. VI, cap. XXIX ad calcem; et Barradius, lib. X, cap. XIV; et Vincentius Regius, *Dilucidat. Evang.*, part. III, lib. V, cap. II, *Digress. morali* 1 et 2.

29. ET CUM TRANSISSET INDE JESUS, VENIT SECUS MARE GALILÆÆ; ET ASCENDENS IN MONTEM, SEDEBAT IBI, — tum secreti et quietis causa, tum ut in monte omnibus conspicuus, expectaret multitudinem ad se confluxuram vel prædicationis, vel sanationis causa : omnibus ergo Christus se promptum ad benefaciendum exhibet et offert. Mystice Glossa : « Mare, inquit, juxta quod venit, turbida hujus sæculi volumina significat, quod est Galilææ, cum homines a vitiis ad virtutes transmigrant. » Et S. Hieronymus : « Ascendit, ait, in montem, ut quasi avis teneros fœtus provocet ad volandum. » Et Rabanus : « Ut scilicet auditores suos erigat ad superna et cœlestia me- Vers. 29. *Mar.* VII, 31.

ditanda, sedebatque ibi, ut demonstraret non nisi in cœlestibus requiem esse quærendam. »

Vers. 30. Mar. VII, 32. 30. ET ACCESSERUNT AD EUM TURBÆ MULTÆ HABENTES SECUM MUTOS, CÆCOS, CLAUDOS, DEBILES ET ALIOS MULTOS, ET PROJECERUNT EOS AD PEDES EJUS, ET CURAVIT EOS. — « Debiles, » Græce κυλλούς, id est mancos, membris captos. S. Joannes, cap. V, 3, vocat ξηρούς, id est aridos, qualis erat ille habens manum aridam, *Matth.*, XII, 13. Unde Arabicus hic pro *debiles* habet *aridos*. « Et alios multos, » aliis morbis et vitiis corporis obnoxios; « et curavit eos » omnes. Ecce hic implet quod dixit vers 26, nimirum Judæos quasi filios saturat pane miraculorum; cum Gentilibus quasi canibus ut Chananææ, micam tantum dederit sanitatis.

Mystice Glossa : « Muti sunt, inquit, qui non laudant Deum; cæci, qui non intelligunt viam vitæ; surdi, qui non obtemperant; claudi, per devia boni operis non recte euntes; debiles sunt, qui infirmi sunt in bonis operibus. » Præclare B. Petrus Chrysologus, *serm.* 50 : « Christus, inquit, venit suscipere infirmitates nostras, et suas nobis conferre virtutes; humana quærere, præstare divina; accipere injurias, reddere dignitates; ferre tædia, deferre sanitates : quia medicus, qui non fert infirmitates, curare nescit; et qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem. »

Vers. 31. 31. ITA UT TURBÆ MIRARENTUR, VIDENTES MUTOS LOQUENTES, CLAUDOS AMBULANTES, CÆCOS VIDENTES, ET MAGNIFICABANT DEUM ISRAEL. — Quod exhibuisset eis Messiam tot beneficiorum et miraculorum patratorem, Israeli, id est Jacobo ac Abrahæ eorumque posteris Israelitis promissum. Græca et Syra addunt κυλλούς ὑγιεῖς, id est debiles, seu mancos sanos, hoc est usui membrorum restitutos.

Vers. 32. Marc. VIII, 1, 2, 3. 32. JESUS AUTEM CONVOCATIS DISCIPULIS DIXIT : MISEREOR TURBÆ, QUIA JAM TRIDUO PERSEVERANT MECUM, ET NON HABENT QUOD MANDUCENT; ET DIMITTERE EOS JEJUNOS NOLO, NE DEFICIANT IN VIA. — Christus ægros sanarat, jam tam sanatis, quam sanis fame laborantibus cibos exhibet : « Vult enim, ait S. Hieronymus, pascere quos curaverat, et ablatis debilitatibus jam sanis offerre cibos. » Ita perfecta sunt misericordiæ Christi opera, ut nos similia facere doceat. « Misereor, » Græce σπλαγχνίζομαι; Hebr. מרחם אני *merachem ani*, vel נכמרו רחמי *nichmeru rachamai*, id est intimis visceribus commoveor et misereor turbam hanc mei causa famentem; me enim jejuna sequitur toto triduo. Vide hic ardens populi studium erga Christum, qui ita ejus doctrinæ intendit, ut cibi suique obliviscatur, ac vicissim indefessum Christi erga eos laborem et ardorem, quod toto triduo sine quiete, refectione et somno prædicet, et sanet ægros quoslibet in turba. Porro, Christus curat primo animas, deinde corpora. Idem faciat prælatus et pastor. Ad Christi enim providentiam pertinet implere illud a se sancitum : « Quærite primum regnum cœlorum et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis, » *Matth.*, VI, 33. Sic S. Carolus Borromæus sui obliviscens, totum se sui populi obsequiis impendebat. Unde tempore orationis quadraginta horarum integras quadraginta horas in templo prædicando, orando, celebrando, etc., sine somno et cibo perdurabat, ut habet ejus Vita; nimirum mens Deo et divinis operibus intenta, famem non sentit, quia fide et charitate pascitur, juxta illud Christi Samaritanam instruentis : « Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, ut perficiam opus ejus, » *Joan.*, cap. IV, 34.

S. Caroli Borromæi labor assiduus.

QUIA TRIDUO JAM PERSEVERANT MECUM, ET NON HABENT QUOD MANDUCENT. — « Etsi enim, ait S. Chrysostomus, quando venerunt, cibos habuerunt; tamen consumpti jam erant, et propter hoc non in prima aut secunda die hoc fecit, sed in tertia; quando jam omnia erant consumpta, ut prius ipsi in necessitate constituti, cum ampliori desiderio susciperent quod fiebat. » Verum in tanta multitudine verisimile est multos nil ciborum tulisse secum, ideoque per triduum mansisse jejunos, utpote illectos charitate et dulcedine Christi. « Deficient in via, quidam enim ex eis de longe venerunt, » ait Marcus, VIII, 3.

Mystice Remigius : « Peccatores, ait, per pœnitentiam conversi, in cursu labentis sæculi pereunt, si absque sacræ doctrinæ pabulo dimittantur. » Glossa vero : « Prius, ait, Dominus aufert debilitates, et postea cibat, quia prius removenda sunt peccata, et postea anima verbis Dei nutrienda. »

33. ET DICUNT EI DISCIPULI : UNDE ERGO NOBIS IN DESERTO (comparemus) PANES TANTOS, UT SATUREMUS TURBAM TANTAM? — Arabicus : *Unde inveniemus panem in deserto, qui satiet hanc turbam?* « Tantos, » id est tam multos, æque enim multitudo, sive numerus est quantitas ac magnitudo; quantitatis enim duæ sunt species : dividitur enim quantitas in continuam, qualis est magnitudo; et discretam, qualis est multitudo, sive numerus. Disciputi humana ratione rem metientes, putabant esse impossibile tot panes reperire in deserto, sed Christus in necessitate, cum deficiunt humana præsidia, sufficit divina; interim discipulorum æstimatio impossibilitatis, illustravit hoc Christi miraculum. Vers. 33. Marc. VIII, 5.

ET AIT ILLIS JESUS : QUOT HABETIS PANES? AT ILLI DIXERUNT : SEPTEM, ET PAUCOS PISCICULOS. — Syrus : *Modicum piscium minutorum*. Panes hi videntur fuisse Apostolorum, *q. d.* « Quot habetis panes, » ad familiam nostram alendam comportatos? quia enim Christus crebro secedebat in desertum, hinc Apostoli aliquid annonæ secum deferebant, sed modicum et exile. Vide cap. XVI, 7.

SEPTEM. — In priore panum multiplicatione, cap. XIV, 17, erant quinque panes duntaxat, hic vero sunt septem; sed Christo tam facile fuit multiplicare hos quam illos : voluit enim variari numerum tam panum, quam hominum, ne unum

idemque videretur utrobique miraculum, sed duo.

Panes septem sunt dona Dei septem.

Mystice: S. Bernardus, serm. *De Septem Panibus*, per eos accipit septem dona Dei: « Primus panis, inquit, verbum Dei, in quo vita hominis est, sicut et ipse testatur. Secundus panis obedientia est: « Quoniam meus cibus est, inquit, ut faciam voluntatem ejus qui misit me. » Tertius panis, meditatio sancta, de qua scriptum est: Cogitatio conservabit te; et quæ alio in loco nominari videtur panis vitæ et intellectus. Quartus panis, orantium lacrymæ. Quintus vero pœnitentiæ labor est. Sextus panis est jucunda unanimitas socialis: panis, inquam, ex diversis granis confectus, fermentatus utique sapientia Dei. Porro, septimus panis est Eucharistia: « Quoniam panis, inquit, quem ego do, caro mea est pro mundi vita. » Idem sequenti sermone septem panes de Dei misericordiis interpretatur. Prima misericordia Dei, inquit, est quod me a multis peccatis præservavit in qua alioquin incidissem; secunda, quod peccantem et peccata dissimulavit; tertia, quod ad pœnitentiam excitavit; quarta, quod pœnitentem recepit in gratiam; quinta, quod dederit gratiam continendi, ne in pristina peccata relaberer; sexta, quod dederit munus bene conversandi; septima, quod indigno dederit ex tot beneficiis ad cœlestia speranda præsumere. Idem, *serm.* 3, simili modo mystice septem misericordiarum fragmenta assignat.

Septem panes septem, Dei misericordiæ.

Vers. 35. *Marc.* VIII, 6. 35. ET PRÆCEPIT TURBÆ, UT DISCUMBERET SUPER TERRAM, — sedendo eo modo et situ, quo solent pransuri, sed sine mensa, vasisque mensalibus, uti fiebat in statu legis naturæ tempore Adæ. Christus enim suos reficit ad sufficientiam et ad necessitatem, non ad voluptatem et luxum.

Vers. 36. *Marc.* VIII, 6. 36. ET ACCIPIENS SEPTEM PANES ET PISCES, ET GRATIAS AGENS, FREGIT ET DEDIT DISCIPULIS SUIS, ET DISCIPULI POPULO. — « Gratias agens, » Græce εὐχαριστήσας, id est cum gratias egisset, invocando Dei Patris opem ad novam gratiam multiplicationis panum. Syrus, *laudavit Deum*. Qui enim gratus est gratiasque agit de beneficio accepto, novum meretur accipere. Per synecdochen ergo sub gratiarum actione, velut una et prima orationis specie et parte, cæteras omnes intellige, ac præsertim postulationem novi concursus, ad novum hoc miraculum patrandum. Poterat Christus ut Deus, per se suoque nutu multiplicare panes, sed qua homo more suo orat Deum, ut vim ad hoc miraculum suggerat. Quare plane videtur Christus post gratiarum actionem, signando panes cruce, eos benedixisse, ac benedicendo multiplicasse sensim et continue inter frangendum et distribuendum, uti fecit cap. XIV, vers. 19: « Aspiciens in cœlum, inquit, benedixit, et fregit, et dedit. » Unde Arabicus hic pro *gratias agens* vertit *benedixit*, scilicet panem et pisces.

Vers. 37. *Marc.* VIII, 8. 37. ET COMEDERUNT OMNES, ET SATURATI SUNT; ET QUOD SUPERFUIT DE FRAGMENTIS, TULERUNT SEPTEM SPORTAS PLENAS. — Tot scilicet, quot fuerant panes; ac proinde tantum panis superfuit, quantum initio Christo oblatum fuit, imo amplius: quælibet enim sporta (quæ onus est justum hominis, sive manus portantis) plusquam unum panem continebat; imo Franciscus Lucas opinatur sportam, Græce σπυρίδα, fuisse duplicem cophini, esseque onus quod a duobus portatur. Arabicus tamen pro *septem sportas* vertit *septem cophinos*. Voluit Christus colligi fragmenta et micas, tum in memoriam miraculi, tum ut nihil de donis Dei deperiret, tum ut doceret nos esse frugi et frugaliter Dei creaturis cibisque uti. Ex hoc Christi jussu, in religionibus nonnullis statutum est, ut post mensam quisque micas suas in lancem colligat. Audi quid in Vita S. Odonis, abbatis Cluniacensis, cap. XIV, narratur (extat apud Surium die 28 novemb.): « Micas ex panum sectione decidentes singuli diligenter colligebant, et ante lectionis finem cum benedictione sumebant: finita lectione, nec illas, nec cibum ullum quispiam capere ausus erat. Has autem micas aliis cibis sacratiores existimabant propter miraculum. » Hoc autem miraculum sic se habuit: Monacho moribundo, qui micas pro consuetudine non comedebat cum bene valeret, sed sinebat a mensa cadere, dæmon sacculum micarum plenum ostentavit sæpius terrens hominem, et se crucis signo munire ac vociferari cogens. Ex eo die magno studio micæ illæ colligebantur. Ibidem, cap. XVII, narratur aliud miraculum, scilicet micas in manu religiosi eas studiose asservantis, in margaritas fuisse conversas, quæ postea ornamento cuidam Ecclesiæ intextæ sunt. S. Franciscus in visu vidit se micas panum colligere, ac cœlitus jussus ex omnibus unam hostiam conficere, eamque in fratres distribuere, vidit eos qui illum respuebant, lepra notari, mox visioni explicationem hanc a Deo accepit: Micæ sunt verba Evangelica, hostia est regula, lepra est iniquitas. Ita S. Bonaventura in ejus Vita, cap. III, in fine. Vide nostrum Julium Nigronium, tract. *De Cura minimorum*.

Micæ colligendæ. Cur?

Monachus, qui micas non collegerat in morte terretur.

Micæ in margaritas conversæ.

Visio sancti Francisci.

38. ERANT AUTEM QUI MANDUCAVERANT QUATUOR MILLIA HOMINUM EXTRA (præter) PARVULOS ET MULIERES. — Vide dicta cap. XIV, 21. Moralia quæ ibidem versibus præcedentibus recensui, etiam huic loco et miraculo adaptanda sunt. Vers. 38. *Marc.* VIII, 9.

39. ET DIMISSA TURBA ASCENDIT IN NAVICULAM, ET VENIT IN FINES MAGEDAN. — Græce *Magdala*; Arabicus *Magedal*. Sæpe enim litteræ M et N liquescunt in L, uti ostendi *Cantic.* VI, 12, in voce *Sunamitis* et *Sulamitis*. *Magedan* est oppidum ultra mare Galilææ, situm juxta Gerasan; nunc Magedena regio dicitur, ait S. Hieronymus in *Locis Hebr*. Marcus, VIII, 10, pro *Magedan* habet *Dalmanutha*, sive quod unus idemque locus fuerit binomius, ut vult S. Augustinus, unde et nonnulli codices in Marco pro *Dalmanutha* habent *Magedan*; sive potius quod hæc erant duo loca, sive oppida, sed vicina, ac Christus venerit in fines Vers. 39. *Marc.* VIII, 10.

Magedan quid?

utriusque, quia appulit ad littus, quod utrique oppido vicinum erat. Perperam Brocardus, *Itiner.* II, censet *Magedan* esse *Medan*, id est aquas Dan, nimirum fontem illum ex quo Jordanis oritur, quem Josephus *Phialam* vocat; nam Medan et origo Jordanis longissime distat a mari Galilææ, cui adjacebat Magedan. Perperam quoque nonnulli censent *Magedan* esse *Mageddo*, ubi cæsus est Josias, rex Juda; nam Magedan est ultra Mageddo cis mare Galilææ, ac longe ab eo distat : adjacet enim torrenti Cison, ac vicinum est Cæsareæ et mari Mediterraneo. Vide *Tabulas Geograph.* Adrichomii. Hic versus spectat ad caput sequens. Unde multi ab eo inchoant cap. XVI. In Magedan enim contigit Scribarum petitio signi de cœlo, quæ sequitur.

Magedan non est Medan.

Nec Mageddo.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Pharisæi a Christo petunt signum e cœlo, quibus ipse dat signum Jonæ. Secundo, vers. 6, monet discipulos ut caveant a fermento, id est mala doctrina Pharisæorum. Tertio, vers. 13, eos rogat, quem se esse censeant? Petrus respondet : Tu es Christus, Filius Dei vivi; *quare Christus promittit ei Ecclesiæ Petram et claves cœli. Quarto, vers. 21, prædicit suam passionem et resurrectionem, suosque vocat ad crucem.*

1. Et accesserunt ad eum Pharisæi et Sadducæi tentantes; et rogaverunt eum ut signum de cœlo ostenderet eis. 2. At ille respondens, ait illis : Facto vespere, dicitis : Serenum erit, rubicundum est enim cœlum. 3. Et mane : Hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum. 4. Faciem ergo cœli dijudicare nostis : signa autem temporum non potestis scire? Generatio mala et adultera signum quærit; et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Et relictis illis, abiit. 5. Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere. 6. Qui dixit illis : Intuemini, et cavete a fermento Pharisæorum et Sadducæorum. 7. At illi cogitabant intra se, dicentes : Quia panes non accepimus. 8. Sciens autem Jesus, dixit : Quid cogitatis intra vos, modicæ fidei, quia panes non habetis? 9. Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum, et quot cophinos sumpsistis? 10. neque septem panum in quatuor millia hominum, et quot sportas sumpsistis? 11. Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis : Cavete a fermento Pharisæorum et Sadducæorum? 12. Tunc intellexerunt, quia non dixerit cavendum a fermento panum, sed a doctrina Pharisæorum et Sadducæorum. 13. Venit autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi; et interrogabat discipulos suos, dicens : Quem dicunt homines esse Filium hominis? 14. At illi dixerunt : Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex Prophetis. 15. Dicit illis Jesus : Vos autem, quem me esse dicitis? 16. Respondens Simon Petrus, dixit : Tu es Christus, Filius Dei vivi. 17. Respondens autem Jesus, dixit ei : Beatus es Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est. 18. Et ego dico tibi : Quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. 19. Et tibi dabo claves regni cœlorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis. 20. Tunc præcepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Jesus Christus. 21. Exinde cœpit Jesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Hierosolymam, et multa pati a senioribus, et Scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere. 22. Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum, dicens : Absit a te, Domine : non erit tibi hoc. 23. Qui conversus, dixit Petro : Vade post me, satana, scandalum es mihi, quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed ea, quæ hominum. 24. Tunc Jesus dixit discipulis suis : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem

suam, et sequatur me. 25. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. 26. Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? 27. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera ejus. 28. Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.

Vers. 1. *Marc.* VIII, 11. 1. ET ACCESSERUNT AD EUM (in Magedan, cap. XV, vers. ult.) PHARISÆI ET SADDUCÆI (de quibus dixi cap. III, vers. 7) TENTANTES; ET ROGAVERUNT EUM UT SIGNUM DE COELO OSTENDERET EIS. — Idem rogarunt cap. XII, 38. Sed hic rursum rogant occasione miraculi multiplicationis panum, quod paulo ante Christus patrarat. Cum enim hoc viderent passim a turbis, quæ præsentes et panum participes fuerant, celebrari, ut illud apud populum elevarent, dixerunt illud signum esse terrestre, posseque a dæmone, qui in terra dominatur, fieri: insinuabant ergo Christum esse Magum, et ope dæmonis multiplicasse panes, cæteraque sua mira patrasse, ut colligitur ex cap. XII, 24. Petunt igitur a Christo signum de cœlo, ut Deus, qui regnat in cœlo, per illud attestetur Christo eum a se missum et cœlestem ejus esse doctrinam: quod si fecerit, se credituros in eum quasi Messiam et populum in eamdem fidem inducturos. Sed Sadducæi, utpote athei, censebant nullum posse dari signum e cœlo a Deo, qui illorum opinione nullus erat; Pharisæi censebant posse dari hoc signum, sed non dandum a Christo, utpote qui vel non erat Messias, vel si erat, nollet eorum petitioni annuere, uti noluerat cap. XII, 38; quare putabant se populo persuasuros Christum non posse edere signum de cœlo, ac consequenter non esse missum a Deo, sed a dæmone. Cætera vide explicata cap. XII, 38. Aliter Lyranus, qui censet Judæos astrologiæ judiciariæ deditos, petiisse a Christo signum quo ex astris ostenderet se esse Messiam; in astris enim designasse et quasi scripsisse Deum omnem suam providentiam circa res humanas totumque ordinem universi. Verum nihil tale hic innuit Matthæus. Proprie videntur Pharisæi allusisse ad manna, ut colligitur ex *Joan.* VI, 30, 31, *q. d.* O Jesu, multiplicasti quidem panes in terra, sed da signum e cœlo, scilicet plue manna de cœlo, uti fecit Moses, sic ostendes te Mosi esse similem, novumque Evangelii tui legislatorem a Deo missum. Ita Remigius, Beda, Abulensis.

Pharisæi signum de cœlo petunt a Christo. Cur?

Vers. 2. 2. AT ILLE RESPONDENS, AIT ILLIS: FACTO VESPERE, DICITIS: SERENUM ERIT (crastino mane), RUBICUNDUM EST ENIM COELUM. — Ratio physica est, quod rubor cœli, id est aeris, indicet nubes esse raras, ideoque facile tota nocte consumendas vel dissipandas, ac consequenter mane fore serenum, utpote nube vacuum. Rubor enim est medius color inter nigredinem et albedinem. Nigredo nubium significat nubes esse spissas et densas, utpote per quas radii solis penetrare nequeant, ideoque opacas et solutu difficiles: albedo indicat eas esse rarissimas, utpote per quas radii solis transparent et tralucent: rubedo indicat eas nec esse plane densas, nec rarissimas, sed rarescere, ideoque partim solem per eas transparere, partim excludi; rubedo enim habet aliquid nigredinis et aliquid albedinis, ex utraque enim commista est: quatenus accedit ad nigredinem, solis radios excludit; quatenus accedit ad albedinem, eosdem admittit et transmittit.

Rubor cœli vespere, signum serenitatis. Cur?

Vers. 3. *Luc.* XII, 56. 3. ET MANE: HODIE TEMPESTAS (erit pluviæ aut venti), RUTILAT ENIM TRISTE COELUM. — Græce est idem verbum, quod præcessit vers. 2, πυῤῥάζει, id est *rubicundum est*; στυγνάζων, id est *mœstitiam afferens cœlum*. «Rutilat» ergo, id est *rubet*, ut vertit Syrus et Arabicus. Rutilus enim color est rubeus, quia rubedo rutilat, id est splendescit. Sic Ovidius, lib. V *Metamorph.*: «Cruor rutilus,» inquit, id est rubeus; et «capilli rutili,» id est rubei, lib. II *Metamorph.* «Et Mars rutilus,» id est rubeus et cruentus, apud Ciceronem in *Somnio Scipionis.* «Et flamma rutila,» id est rubea et splendens, II *Fast.* Ratio physica est, quod cœlum, si vespere rubeat, indicet raras esse nubes, ideoque nocte, utpote quæ prolixa est, consumendas: sol enim occidens et abiens nequit eas liquare; sin mane rubeat, indicat nubes esse raras quidem, sed tamen ita densas, ut a sole oriente nequeant consumi, sed illi resistant, quare mox a sole increscente et incalescente resolvendas in pluviam aut ventum. Ex eo enim quod per penetrationem radiorum solis rarefactæ sunt, liquet eas viciniores esse, ut in pluviam aut ventum resolvantur a sole, quam ut ab eo alio propellantur. Audi Plinium, lib. XVIII *De Præsagiis temporum*, cap. XXXV: «Si sol purus occidit, serenitatis signum est. Si occubuit pridie nitido cœlo, et oritur eodem, tunc certius argumentum serenitatis. Si sol in ortu appareat major, quam solet, si quasi cæruleo colore imbutus prodeat vel occidat, imbrem; si igneo, Euros nuntiat. Cum ante illius ortum rubescunt nubes, venti erunt; cum expallescunt, vel nigræ rubentibus intermiscentur, pluviam spondent.» Ex luna similia hæc accipe præsagia: «Si splendens exorta puro nitore fulsit, serenitatem; si rubicunda, ventos; si nigra, pluvias portendere creditur,» aiunt

Rutilus color est rubeus.

Mane notat tempestatem. Cur?

nostri Conimbricenses in *Meteor.*, tract. VII, cap. III. Aliam causam planiorem horum duorum dissimilium, cur scilicet rubor cœli vespertinus sit index serenitatis, matutinus vero tempestatis, dat Abulensis hic, *Quæst.* VIII : Ratio, inquit, primi est, quia rubor, qui apparet ad vesperum in aere, signat desiccationem aeris, et ideo materia grossa vaporum, quæ in aquam vertibilis erat, est jam desiccata, ita ut inflammetur, quod est rubefieri ; et ita non est proxime disposita, ut pluvia ex illa fiat, et sic est signum propinquum serenitatis. Ratio secundi est, quia quando cœlum mane rutilat, est materia inspissata, et non est illa desiccata, quia non est rubea sicut nubes rubeæ, quæ apparent occidente sole; sed est materia turbida aliqualiter et aliqualiter rubea, et ita est materia irregularis, quæ calore solis soluta stillat in pluvias, quantum ad partem turbidam et grossam, vel solvitur in ventos, quantum ad partem aliqualiter desiccatam et rutilantem; vel propter humidam materiam circumstantem totum simul vertitur in pluvias, et ita fit tempestas, quia tempestas non solum dicit pluvias, sed etiam ventos impetuosos cum aqua; atque hoc innuit Noster, dum sagaciter vertit « rutilat » (1).

Symbol. Symbolice idem Abulensis, *Quæst.* IX : « In primo, ait, adventu Christi fuit serenitas gratiæ ; in secundo, ad judicium erit tempestas vindictæ et gehennæ, quam in reprobos detonabit Christus judex. » Sic et S. Augustinus in *Quæst. Evang.* hic.

FACIEM (externam formam et speciem) ERGO COELI DIJUDICARE NOSTIS; SIGNA AUTEM TEMPORUM NON POTESTIS SCIRE. — « Signa temporum » vocat signa temporis adventus Messiæ; sive « temporum, » id est septuaginta hebdomadarum Danielis, vaticinii patriarchæ Jacob, *Genes.* XLIX, 10, et cæterorum Prophetarum. Hæc enim vaticinia uti et miracula, quæ per singulos dies patrabat Christus, plane convincebant Messiam jam venisse, ipsumque esse Messiam. Hic versus legendus est per interrogationem, non sine ea assertive, uti legit Lyranus, qui sic explicat, *q. d.* Vos Judæi dediti astrologiæ, vultis ex astris cognoscere tempus adventus Messiæ; at erratis. Ex astris enim possunt sumi præsagia serenitatis vel tempestatis, at non adventus Messiæ. Sed hoc parergum est : est enim hic argumentum a minori ad majus, *q. d.* Si ex signis cœli, o Pharisæi, nostis dijudicare futuram serenitatem vel tempestatem : ergo multo magis ex oraculis Prophetarum meisque miraculis potestis et debetis agnoscere me esse Messiam. Hæc enim illis sunt clariora et certiora. Ita S. Hilarius, Hieronymus, Euthymius ; et sat patet ex *Luc.* XII, 56, ubi Christus ait : « Hypocritæ, faciem cœli et terræ nostis probare ; hoc autem tempus (adventus mei, qui sum Messias) quomodo non probatis ? » Sic et hodie multi sunt in rebus terrenis lynces, in divinis talpæ; prudentes in sæculo, insipientes in cœlo ; oculatissimi in congerendis nummis, ignorantissimi in colendo numine. Hi sapiunt in bursa, desipiunt in conscientia. Aliter explicat S. Chrysostomus, *hom.* 54, hæc « signa temporum, » *q. d.* Alia sunt signa temporis præsentis, alia futuri : signa curationum, quæ ego edo, sunt temporis præsentis ; signa vero temporis futuri, erunt signa in cœlo, quæ vos postulatis, o Scribæ : tunc enim erunt signa in sole, luna et stellis, *Lucæ* XXI. Facitis ergo sicut Thales, qui, cœlum contemplans eundo, in foveam incidit : sic et vos futura spectantes, et præsens gratiæ tempus negligentes, ruitis in gehennam.

(Margin: Signa temporum quæ? — Thales cœlum contemplans, in foveam cadit.)

4. GENERATIO MALA ET ADULTERA SIGNUM QUÆRIT, ET SIGNUM NON DABITUR EI, NISI SIGNUM JONÆ PROPHETÆ. — Hunc versum iterat Christus, jam enim eum audivimus cap. XII, vers. 39, ubi eum explicui. Vers. 4. *Marc.* VIII, 12. 13.

ET RELICTIS ILLIS, ABIIT. — Ex Magedan conscensa navi trajecit mare Galilææ, et in citeriorem ejus ripam, unde venerat, rediit, ut patet ex vers. sequenti. Unde Marcus, cap. VIII, 13, ait : « Et dimittens eos, ascendit iterum navim, et abiit trans fretum. » Iterum enim, iterumque hoc mare trajiciebat Christus, ultro citroque meabat et remeabat, ut Galilæos tam cis mare, quam ultra mare habitantes erudiret, juxta oraculum Isaiæ, cap. IX, 1, quod citavit Matthæus, IV, 14.

5. ET CUM VENISSENT DISCIPULI EJUS TRANS FRETUM, OBLITI SUNT PANES ACCIPERE. — « Cum venissent, » Græce ἐλθόντες, id est *cum ivissent*, puta cum navim conscendissent ad transfretandum : in navi enim hæc contigisse patet ex circumstantiis; in navi enim et navigatione longiore egebant pane et cibo, nam in portu eum abunde erant inventuri. Idem patet ex *Marci* VIII, 16 et sequent. Est Hebraismus; Hebræa enim verba sæpe actum non perfectum, sed inchoatum, vel destinatum significant, ut dixi in Canonibus. Sic hic « cum venissent, » id est cum venire cœpissent, cum proficiscerentur, « obliti sunt, » quia eis reficiendi corporis necessitas, intentione Dominici comitatus, et dulcedine veri panis, qui cum eis erat, id est Christi, mente exciderat, ait Anselmus. Vers. 5. *Marc.* VIII. 14.

TRANS FRETUM, — trans mare Galilææ, scilicet Bethsaidam, ut ait Marcus, cap. VIII, 22.

6. QUI DIXIT ILLIS : INTUEMINI (Græce ὁρᾶτε, id est *videte*, ut vertit Noster in Marco) ET CAVETE A FERMENTO PHARISÆORUM ET SADDUCÆORUM. — « A fermento, » id est a doctrina, ut explicat vers. 12; ab hac caveri jubet, non quatenus Pharisæi legem Mosis docebant et explicabant : sic enim eos audiri, eisque obediri jubet, cap. XXIII, 2; sed quatenus illam suis vanis et legi Dei contrariis Vers. 6. *Marc.* VIII, 15.

(1) Meliorem, ut opinor, rationem et explicationem dant hodierni physici. Rubet Cœlum, ait Dr Brewer, in *Scientiæ Clavi*, cum aer purior est et densior, quia coloris rubri radiis tantum inest vis, seu ut aiunt, *momentum* hujusmodi aerem penetrandi. Aer autem purus et siccus serenitatem secum affert, aut potius ipse est serenitas.

traditionibus, quasi acido fermento, inquinabant, ac per eas inficiebant et vitiabant mentes auditorum, quam Lucas, cap. XII, 1, vocat hypocrisim : « Attendite, ait, a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis; » quia Pharisæi externas tantum cæremonias et apparentem sanctitatem spectabant, neglecta interna animi puritate, ait Beda. Audi Hieronymum : « Hoc est fermentum, de quo Apostolus loquitur : Modicum fermentum totam massam corrumpit. Istiusmodi fermentum (quod omni ratione vitandum est) habuit Marcion et Valentinus, et omnes hæretici. Fermentum hanc vim habet, ut si farinæ mixtum fuerit, quod parvum videbatur, crescat in majus, et ad saporem suum universam conversionem trahat; ita et doctrina hæretica, si vel modicam scintillam in tuum pectus jecerit, in brevi ingens flamma crescit, et totam hominis possessionem ad se trahit. »

Vers. 7. *Marc.* VIII, 16. 7. AT ILLI COGITABANT INTER SE (Marcus habet, cap. VIII, 16, διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους, id est disputabant, vel disceptabant ad invicem), DICENTES : QUIA PANES NON ACCEPIMUS. — Hugo et Dionysius sic exponebant, *q. d.* Ideo Christus dixit : Cavete a fermento Pharisæorum, quia panes non accepimus, nec vult nos panes accipere a Pharisæis. Simplicius alii, *q. d.* Discipuli, audita mentione fermenti facta a Christo, recordati sunt se oblitos esse panes in navim inferre, ac metuentes, ne Christus in desertum locum more suo navigaret, solliciti erant quomodo panes ibidem necessarios compararent, ac inter se hac de re disceptabant, et forte unus in alterum culpam oblivionis panum conjiciebat; ubi dupliciter peccabant. *Primo*, quod nimis de panibus essent solliciti, nec satis fiderent Christo, cum tamen paulo ante experti essent ejus potentiam et providentiam in multiplicandis panibus. *Secundo*, quod censerent Christum loqui de corporali fermento et pane, cum ille de spirituali loqueretur : unde de utroque corripiuntur et corriguntur a Christo, uti sequitur.

Vers. 8. *Marc.* VIII, 17. 8. SCIENS AUTEM JESUS, DIXIT : QUID COGITATIS INTER VOS, MODICÆ FIDEI, QUIA (quod) PANES NON HABETIS? — Græce, οὐκ ἐλάβετε, id est *non accepistis* : sic et Syrus. « Sciens, » per vim divinitatis suæ, non enim audierat eos hac de re colloquentes. « Modicæ fidei, » quasi ego de panibus corporeis locutus sim, de iisque velim vos esse sollicitos; aut quasi ego de iis vobis nequeam, aut nolim providere in mari, vel in deserto?

Vers. 9. *Sup.* XIV, 20; *Mar.* VIII, 19. 9. NONDUM INTELLIGITIS (tum phrasim meam de fermento, tum meam curam de providendo vobis panes), NEQUE RECORDAMINI QUINQUE PANUM IN QUINQUE MILLIA HOMINUM (scilicet distributorum. Græce : *Neque recordamini quinque panes quinque millium*, quibus scilicet quinque millia hominum pavi), ET QUOT COPHINOS (reliquiarum) SUMPSISTIS? — Utique duodecim, *q. d.* Ego qui tunc non tantum multiplicavi, sed et restitui panes in fragmentis, quæ feci esse residua, idem nunc et quovis tempore possum facere.

10. NEQUE SEPTEM PANUM IN QUATUOR MILLIA HOMINUM (Græce τετρακισχιλίων, id est quatuor millium, quibus scilicet quatuor millia hominum alui) ET QUOT SPORTAS SUMPSISTIS? — Utique septem, tot quot fuerant panes. Constanter tam Matthæus quam Marcus hic nominant sportas, in priori vero miraculo cophinos : unde liquet sportas aliud vasis et mensuræ genus fuisse a cophinis. Vers. 10. *Sup.* XV, 37; *Mar.* III, 20.

11. QUARE NON INTELLIGITIS, QUIA (quod) NON DE PANE DIXI VOBIS (cum dixi id quod sequitur) : CAVETE A FERMENTO SCRIBARUM ET PHARISÆORUM? — Ex fermento enim fit panis communis et usualis; *q. d.* Debueratis ex meis sermonibus et actibus cognoscere me non loqui de fermento et pane terreno, utpote vili et exili, sed spirituali, qualis est doctrina. Vers. 11. *Marc.* VIII, 21.

12. TUNC INTELLEXERUNT, QUIA (quod) NON DIXERIT CAVENDUM A FERMENTO PANUM, SED A DOCTRINA PHARISÆORUM ET SADDUCÆORUM. — Correptio enim Christi acuit discipulorum mentem, et vexatio dedit intellectum. Vers. 12.

13. VENIT (Græce ἐλθὼν, id est cum venisset) AUTEM JESUS IN PARTES (Syrus, *in loca*) CÆSAREÆ PHILIPPI; ET INTERROGABAT DISCIPULOS SUOS, DICENS : QUEM DICUNT HOMINES ESSE FILIUM HOMINIS? — Cæsarea Philippi urbs est Phœniciæ sita ad radices Libani, quæ primo dicta est *Dan*, eo quod a Danitis, id est a tribu Dan astu sit capta, *Judic.* cap. XVIII, quodque ibi sit confluxus duorum rivulorum, scilicet *Jeor* et *Dan*, qui juncti Jordanem efficiunt : ibi ergo origo est Jordanis. Verum quia Gentilibus notior erat *Pan*, deus pastorum, quam *Dan*, tribus Hebræa, hinc ab eis dicta est *Paneas*; deinde Philippus, Herodis Ascalonitæ filius ac Itureæ et Trachoniditis tetrarcha, eamdem a se auctam suæ tetrarchiæ metropolim constituit, et in gratiam Cæsaris Tiberii *Cæsaream* nuncupavit, imitatus patrem suum Herodem Ascalonitam, qui urbem a se conditam in loco prius dicto *Turris Stratonis*, inter Doram et Joppem, juxta mare Mediterraneum, in honorem Cæsaris Augusti *Cæsaream* nuncupavit, quæ uti antiquior et nobilior erat, sic et absolute Cæsarea Palestinæ vocatur in Actis Apostolorum, et a Josepho : quare ad ejus distinctionem hæc dicta est Cæsarea Philippi, quæ erat terminus terræ Chanaan Judæis a Deo promissæ ad septentrionem, sicut Bersabee erat ejusdem terminus ad meridiem. Unde toties in Scriptura dicitur « a Dan (id est Cæsarea Philippi) usque ad Bersabee. » Hac de causa multi vicini Gentiles, præsertim Phœnices ad hanc urbem confluebant, uti in limitibus regionum fieri solet; ideoque Christus ad illam hic secessit, tum ut Gentiles pariter ac Judæos doceret, tum ut liberius de Messia, quem Judæi quasi regem suum exspectabant, loqueretur. In Judæa enim periculosum fuisset hac de re lo- Vers. 13. *Luc.* IX, 18; *Mar.* VIII, 27. Cæsarea Philippi quæ?

qui; ac Scribæ Christum apud præsides Romanos affectati regni accusassent, eumque reum majestatis apud Tiberium Cæsarem peregissent. Rursum hæc Cæsarea, olim *Dan* dicta, sedes fuerat idololatriæ, ut patet *Judic.* XVIII, 29 et seq. Christus ergo ab hac labe voluit eam expurgare, et Dei cultricem, imo initium et matricem Gentium Christianarum efficere : unde hujus urbis civis fuit hæmorrhoissa, quam Christus a fluxu sanguinis sanavit, cujus miraculi imago quotidianis miraculis illustris ab hæmorrhoissa ibidem erecta, perstitit usque ad Julianum Apostatam, qui in odium Christi illam dejecit, teste Eusebio, lib. V, cap. XX; postea hæc urbs ab Herode Agrippa aucupante gratiam Neronis, dicta est *Neronia*, sive *Neronias*, nunc a Turcis occupata *Belima* nuncupatur.

QUEM DICUNT HOMINES ESSE FILIUM HOMINIS? — Ita legendum cum Romanis sine « me, » quod nonnulli ex Græco addunt; hoc enim intelligitur in τῷ *Filium hominis*, id est me, qui studio humilitatis soleo me Filium hominis nuncupare, ut dixi cap. VIII, et maxime hic ita me voco, ut explorem vestram, o Apostoli, de me fidem. Unde Lucas, cap. IX, 18, habet : «Quem me dicunt esse turbæ? » Neque enim vis facienda est in articulo Græco τὸν, ut vul Beza, qui vertit *illum Filium hominis*, scilicet Messiam Judæis promissum. Minus recte Syrus hæc dividit legitque per interrogationem hoc modo : « Quid dicunt de me homines, quod sim Filius hominis? » Christus enim hic non rogat, sed asserit, vocatque se Filium hominis; sed ulterius quærit quid de se sentiant homines, id est vulgus hominum.

Vers. 14. *Luc.* IX, 19; *Mar.* VIII, 28. Cur Jesum censebant Judæi esse Eliam, aut Jeremiam, vel unum ex Prophetis.

14. AT ILLI DIXERUNT : ALII JOANNEM BAPTISTAM, ALII AUTEM ELIAM, ALII VERO JEREMIAM, AUT UNUM EX PROPHETIS. — Videbat vulgus Judæorum jam aliquot centenis annis, puta paulo post captivitatem Babylonicam (quando prophetaverunt Zacharias et Malachias, qui fuere ultimi Prophetæ) apud Judæos defecisse prophetiam et Prophetas, æque ac arcam Testamenti, et oraculum ex propitiatorio. Quare Christum putabant non esse novum Prophetam, sed aliquem ex veteribus : horum enim virtutes, miracula et doctrinam videbant in Christo. Pauci vero erant illi, qui certo credebant ipsum esse Messiam; longe plures enim id non credebant, offensi Christi paupertate et humilitate : putabant enim Messiam venturum cum pompa regia quasi filium Salomonis, uti etiamnum putant et exspectant Judæi; quare quod subinde dixerunt aliqui e populo visis tot Christi miraculis : « Numquid hic est Filius David?» *Matth.* XII; et : « Hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum, » *Joan.* VI, transiens et subitanea fuit eorum vox, elicita ex præsenti miraculo, non perseverans et constans sententia. Vulgus enim est mobile, et ad omnem auram flectitur. Ita Abulensis. Putabant ergo animam alicujus e Prophetis migrasse in Christum per μετεμψύχωσιν, id est transanimationem Pythagoræ, qua anima defuncti censebatur migrare in aliud corpus melius vel vilius secundum merita prioris vitæ. Ita Jansenius, Cajetanus et Baronius. Vel potius putabant aliquem e Prophetis resurrexisse, ipsumque esse Jesum, quasi Jesus reipsa esset Joannes Baptista, Elias, vel Jeremias. Credebant enim Judæi et Pharisæi mortuorum resurrectionem, ut patet II *Machab.* VII, licet eam negarent Sadducæi, *Act.* XXIII, 8. Id ita esse liquet ex sententia Herodis de Christo : « Hic, inquit, est Joannes, ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes (miracula) operantur in illo. » Existimabant enim animam Prophetæ post mortem fieri sublimiorem, potentiorem et diviniorem ad patranda miracula. Credebant ergo aliquem e Prophetis in Jesu resurrexisse, ideoque potentiora quam ante operari; transanimationem vero Pythagoricam, ut Gentilium figmentum horrebant. Porro, alii putarunt Jesum esse Joannem Baptistam, quia ætate, sanctitate et prædicatione videbatur ipsi persimilis, ac Joannes paulo ante injuste occisus ab Herode, versabatur in eorum memoria, dignusque resurrectione censebatur. Alii putarunt Christum esse Eliam ob similem utriusque zelum, et quia Elias necdum est mortuus, ac rediturus ab omnibus etiam Judæis exspectatur, ex oraculo Malachiæ, cap. IV, 5 : « Ecce, inquit, ego mittam vobis Eliam prophetam. » Putabant ergo Eliam rediisse, ac Eliam esse Jesum. Alii opinati sunt Christum esse Jeremiam, quia Jeremias fuit vir sanctissimus, ac speculum patientiæ et charitatis, et quia nonnulli putarunt Jeremiam cum Elia rediturum ad prædicandum Judæis, moti illo : « Prophetam in Gentibus dedi te, » *Jerem.* I, 5. Sed alius illius loci est sensus, ut ibi dixi.

15. DICIT ILLIS JESUS : VOS AUTEM, QUEM ME ESSE DICITIS? — S. Hieronymus ex τῷ « vos autem, » per antithesim ad «homines, » colligit Apostolos hic tacite Deos quosdam a Christo vocari : « Illis, inquit, quia homines sunt humana opinantibus, vos, qui estis dii, quem me esse existimatis? » Quoad rem vero S. Chrysostomus : « Hac, inquit, secunda interrogatione monuit Dominus discipulos, ut majora de ipso cogitarent. Ipso enim interrogandi modo ostendit, illas vulgares opiniones multum a sua dignitate abesse. » Ait ergo : « Vos, qui mecum semper versantes plura me fecisse vidistis, qui meo nomine complures virtutes ipsi quoque fecistis, quem me esse dicitis? » Vers. 15. *Luc.* IX, 20; *Mar.* VIII, 29.

16. RESPONDENS SIMON PETRUS, DIXIT : TU ES CHRISTUS, FILIUS DEI VIVI. — « Simon Petrus, » qui in circumcisione nominatus est Simon, a Christo vocatus est Cephas, id est Petrus. Putant nonnulli Petrum quasi os Apostolorum non pro se solo, sed pro omnibus respondisse. Ita S. Hieronymus : « Petrus, inquit, ex persona omnium Apostolorum profitetur : Tu es Christus, Filius Dei vivi. » Sic et S. Anselmus, S. Thomas, Glossa, Dionysius, Lyranus, Jansenius et S. Augustinus, *De Verbis* Vers. 16. *Luc.* IX, 20; *Mar.* VIII, 29.

Domini, serm. 13, et S. Ambrosius, lib. *De Incarn.*, cap. IV. Melius S. Hilarius, Abulensis, Maldonatus, Franciscus Lucas, Barradius et alii censent Petrum pro se et ex suo sensu locutum. Tacentibus enim Apostolis et hæsitantibus quid essent responsuri, Petrus cæteris sapientior (utpote illustratus et doctus a Deo) et ferventior, ne quis indignius quippiam de Christo responderet, prior responsum præripuit, ac pro omnibus respondit : non quod sciret omnium hanc esse mentem (nam cum nullo de hac re erat collocutus), sed quod suam sententiam vellet omnibus esse communem, utque omnes ita sentire debere, uti ipse sentiebat, ostenderet; atque hoc tantum voluit S. Hieronymus, et cæteri jam citati, scilicet quod Petrus quasi jam designatus, et post resurrectionem reipsa constituendus princeps Apostolorum et totius Ecclesiæ, altius præ aliis edoctus et inspiratus a Deo cognoverit Christi divinitatem, ac de ea responderit id quod alii omnes respondere debuissent, quodque ipse responsuros putabat ferventius, quam verius, ut colligitur ex *Joan.* VI, 69 et seq. Id liquet ex eo, quod soli Petro ob meritum hujus confessionis, Christus promittat amplissimum præmium et prærogativam; ait enim ipsi nominatim præ cæteris Apostolis : « Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est. Et ego dico tibi quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. »

Petrus præ cæteris utpote sapientior et ferventior respondet.

Confessio Petri.

Tu es Christus, Filius Dei vivi. — Græce ὁ Χριςὸς, id est ille Christus, scilicet Messias a Deo ante tot sæcula Adæ, Abrahæ, Mosi et Davidi promissus, quem omnes Patriarchæ et Prophetæ avidissime exspectarunt, hodieque omnes exspectant. Tu, inquam, es Christus sive Messias, id est unctus a Deo unctione gratiæ unionis hypostaticæ cum Verbo, ac hoc ipso consecratus summus orbis Doctor, Pontifex, Propheta et Rex : Doctor, ut doceas homines Dei voluntatem et legem; Pontifex, ut te in sacrificium Deo offerendo, mundum Deo reconcilies; Propheta, ut arcana Dei enunties, et futura prædices, ac præsertim reposita in cœlis piis præmia et in gehenna impiis supplicia prædices, cunctisque inculces; Rex, ut domineris cœlo et terræ, omnibusque quæ in eis sunt.

Filius Dei, — non per gratiam et adoptionem, ut sunt omnes Sancti, sed per naturam et deitatem tibi a Deo Patre per generationem æternam communicatam. Unde Græce est articulus habens emphasim, ὁ υἱὸς, id est « ille Filius, » scilicet unicus, naturalis et ὁμοούσιος Patri : alioqui enim etiam Joannes Baptista, Elias et Prophetæ erant filii Dei adoptivi, quibus tamen opponit et anteponit hic Christum. « Vivi, » qui ita formaliter vivit vitam divinam, increatam et beatam, ut causaliter omnibus rebus a se creatis suam vim et vigorem, ac viventibus animam et vitam inspiret. Ab ipso enim velut a fonte et sole vitali, manat omnis lux et vita omnium Angelorum, hominum, animalium et plantarum. Vide dicta *Joan.* I, 4, ad illa : « In ipso erat. » Ita S. Leo, serm. *De Transfiguratione* : « D. Petrus, ait, per revelationem summi Patris, corporea superans, et humana transcendens, vidit mentis oculis Filium Dei vivi, et confessus est gloriam Deitatis. » Sic et S. Chrysostomus, Hilarius, Theophylactus, Euthymius, S. Augustinus, serm. 33 *De Verbis Apostoli*, et S. Athanasius, serm. 3 *Contra Arianos*, et alii passim, qui ex hoc loco probant divinitatem Christi. Perperam ergo Erasmus censet illam ex hoc loco non posse clare probari; nimirum ipse hic et alibi jecit semina Arianismi, quæ ejus sequaces excluserunt.

An Petrus primus confessus sit Christum esse Deum.

Porro S. Hilarius, S. Chrysostomus et alii censent S. Petrum primo omnium confessum esse Christi divinitatem. Alii id negant, dicentes Nathanaelem ante Petrum eamdem esse confessum, dicendo : « Rabbi, tu es Filius Dei, Rex Israel, » *Joan.* I, 49, de quo ibidem dicendum. Sane Apostolos ante hanc Petri confessionem agnovisse Christum esse Deum ex ipsis ejus verbis, et tot tantisque miraculis ad hoc probandum factis, liquet ex verbis Petri, *Joan.* VI, 69 : « Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, et nos credidimus et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei; » et ex verbis ipsorum Apostolorum : « Vere Filius Dei es, » *Matth.* XIV, 33; et ex continua Christi cum Judæis hac de re coram Apostolis disputatione, quam recenset S. Joannes, cap. V et seq. Verum Apostoli, uti erant adhuc rudes, conceptum valde tenuem et confusum hac de re in mente sibi formabant, credebantque in genere Christum vere esse Filium Dei præ aliis Prophetis, imo esse Deum; sed qua ratione id esset, an per generationem æternam, an per alium modum vel denominationem, ignorabant, et distincte concipere explicareque non poterant. Petrus autem id distincte, clare et sublimiter a Deo illuminatus agnovit, et primus hac de re interrogatus palam, constanter idipsum confessus et professus est hoc loco, quod scilicet Christus proprie esset Filius Dei, id est per generationem æternam genitus a Deo Patre, ideoque illi consubstantialis, ac verus æternusque Deus. Exegit hanc de se fidem Christus a Petro et Apostolis (Apostoli enim tacendo approbaverunt confessionem Petri, taciteque idem professi sunt), tum quia ipsa est fundamentum justificationis nostræ, tum quia instabant Christo passio et mors, in qua necesse erat Apostolos hac fide divinitatis Christi sustentari, ne ipso mortuo putarent fidem et cætera omnia cum ipso esse mortua, ut patet vers. 21 et sequent.

17. Respondens autem Jesus, dixit ei : Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est. — *q. d.* Beatus et felix es, o Petre, ob hanc novam de me fidem; hæc enim ingens est bo- Vers. 17.

num et donum, non carnis et sanguinis, id est naturæ, sed gratiæ Dei tibi idipsum inspirantis et revelantis; fides enim hæc est initium et basis omnis gratiæ et gloriæ, ideoque hæc te et multos per te tuumque exemplum et prædicationem ducet ad beatitudinem æternam. Beatitudo enim viæ consistit in fide et amore Christi; beatitudo vero patriæ in ejusdem visione et fruitione, juxta illud, *Joan.* XVII, 2: « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum.» Hinc Synodus Ephesina, actione III: « Ter beatissimus, inquit, et omni laude dignus Petrus Apostolus, qui est petra et crepido Catholicæ Ecclesiæ, et rectæ fidei fundamentum. » Hinc et inolevit consuetudo fidelium, ut Pontifici loquentes dicant: « Beatissime Pater. » Unde S. Hieronymus ad Damasum Pontificem: « Ego, inquit, beatitudini tuæ, hoc est cathedræ Petri consocior. »

Beatitudo in quo sita?

Inde Papæ dicitur, Beatissime Pater.

SIMON BAR-JONA, — id est filius Jona. Pater enim Simonis Petri vocabatur *Johanna*, id est *Johannes*, ut patet *Joan.* XXI, 15, id est *Deus donavit* vel *Deus misertus est*, aut *Dei donum*, gratia et misericordia, a יה *ia*, quod est contractum *Jehova*, id est Deus, et חנן *chanan*, id est misertus est, donavit. Fuit ergo Petrus filius *Johannæ*, vel *Johannis*, id est gratiæ Dei, quia Deo gratissimus et gratia ejus plenissimus: sicut Gentiles eum, qui donis omnibus erat cumulatus, vocabant filium gratiarum. Porro, per crasin pro *Johanna* dicitur *Jona*, quod proprie columbam significat. Sic *Emmanuel* contrahitur in *Manuel* et *Noel*. Sic *Jesaiahu*, *Jirmiahu*, *Eliahu*, similiaque Hebraica nomina contrahuntur in *Isaias*, *Jeremias*, *Elias*. Sic pro *Joannes* Germani contracte dicunt *Hans*, Belgæ *Jan*, Hispani *Juan*, Franci *Jean*. Nisi malis *Johannan* et *Jona* esse duo nomina inter se diversa: differunt enim tam voce, quam significatione; sed ita ut Jona alludat ad Johannan, et occasione Johannan inditum sit Petro, sic ut pater Petri fuerit binomius, priusque dictus sit Johannan, deinde brevioris pronuntiationis causa quasi alio vel alienato nomine dictus sit Jona. Sic enim plura nomina deflexa et decurtata sunt, ut alia plane esse videantur. Notat S. Chrysostomus Christum Simoni addere τὸ « Barjona, » non solum more Hebræorum, qui filiis semper addunt nomen patris; sed ob peculiarem respectum ad responsionem Petri, quasi eam confirmet Christus dicatque: Vere dixisti, o Petre, me esse Filium Dei, quia sicut tu es *Bar-Jona*, id est filius Jona, utpote ab eo naturaliter quoad substantiam genitus quasi homo ab homine, sic ego sum Filius Dei Patris, utpote ab æterno naturaliter ab eo generatus quasi Deus de Deo, ejusdem cum illo substantiæ et deitatis.

Petri pater vocabatur Joannes, crasi Jonas.

Noel nomen contractum ex Emmanuel.

Symbol. Symbolice: *Jona*, id est *columba*, symbolum est Spiritus Sancti, qui in specie columbæ in Christum devolavit, *Matth.* III, 16; hic enim in Petrum quoque descendit, eique revelavit Christum esse vere et proprie Filium Dei. Ita S. Hieronymus: « Ex confessione, ait, Petrus sortitur vocabulum quod revelationem ex Spiritu Sancto habeat, cujus et filius appellandus sit. Siquidem Bar-Jona in lingua nostra sonat filium columbæ. « Quia caro et sanguis non revelavit tibi, » id est carnales parentes, amici et quivis homines, qui carne et sanguine constant, non revelarunt tibi me esse Filium Dei, utpote quod omnem naturam et naturalem cognitionem omnium hominum et Angelorum longe transcendit, sed Pater meus cœlestis suæ gratiæ illustratione id tibi patefecit: « Quod caro et sanguis revelare non potuit, Spiritus Sancti gratia revelatum est, » ait S. Hieronymus. Sic caro sumitur pro homine carneo synecdochice, *Galat.* I, 16; *Joan.* I, 13 et I *Corinth.* XV, 50. S. Hilarius vero per carnem accipit carneos Petri oculos: hi enim nuntiabant Petro Christum esse hominem, eum vero esse Deum, non nisi revelatio Patris illi intimavit. Licet enim Petrus exterius audiret verba Christi dicentis se esse Filium Dei, idque per miracula confirmantis, tamen ad credendum opus fuit interna Spiritus Sancti illuminatione et gratia.

18. ET EGO DICO TIBI: QUIA (quod) TU ES PETRUS, Vers. 18.
ET SUPER HANC PETRAM ÆDIFICABO ECCLESIAM MEAM. — « Et ego, » κἀγὼ, id est, *sed et ego*, vel *ego autem* loco mercedis tibi rependo, et vicissim dico promittoque; nam, ut ait S. Hieronymus, « testimonio de se Apostoli reddit vicem. Petrus dixerat: Tu es Christus, Filius Dei vivi; mercedem recepit vera confessio, scilicet hanc: Tu es Petrus. » Ego ergo, qui sum verus Dei Filius, uti professus es, tanquam Dei Filius tibi dico, et certo assevero; ac dicendo facio et constituo te Petrum, ut scilicet post me sis petra Ecclesiæ. Christus promiserat hoc nomen Simoni, *Joan.* I, 42, dicens: « Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus; » hic vero promissum præstat, ac reipsa ei nomen *Petrus* indit. Rursum S. Leo, serm. 3 *in Annivers. Assumptionis suæ*, sic explicat: « Et ego dico tibi, hoc est, sicut meus Pater tibi manifestavit divinitatem meam, ita et ego notam facio tibi excellentiam tuam, quia tu es Petrus, id est, cum ego sim inviolabilis petra, etc., tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia. »

Petrus est petra et basis Ecclesiæ.

TU ES PETRUS, ET SUPER HANC PETRAM ÆDIFICABO ECCLESIAM MEAM. — Sensus est, *q. d.* Tu es Petrus, id est petra Ecclesiæ: super te enim quasi super petram firmissimam ædificabo Ecclesiam meam; τὸ enim *et* dat causam cur sit *Petrus*, *q. d.* Tu es Petrus, quia super te quasi petram ædificabo Ecclesiam meam. S. Augustinus, tract. 27 *in Joannem*, et lib. I *Retract.*, cap. I: « Super hanc petram, » hoc est, inquit, super meipsum, quia « petra erat Christus, » I *Corinth.*, X 4. Quod avide sequitur Calvinus, lib. IV *Institut.*, cap. VI, § 6, et hæretici, ut Petri et Papæ auctoritatem

et primatum evertant. Verum ipsum Petrum hic dici petram, reliqui omnes Patres quasi universim conspirant, quos fuse citat hic Calvinomastix Maldonatus et Bellarminus, lib. I *De Romano Pontif.*, cap. x. Sensus ergo est, *q. d.* Tu es Kepha, sive Cephas, id est petra, sive saxum durissimum, et firmissima cautes (hanc enim significat Hebr. כף *keph*, et Chaldæum Syrumque כפא *kepha*) a me designata et destinata, ut post mortem meam, recepto in Pentecoste Spiritu Sancto, plane solidata et roborata sis fundamentum Ecclesiæ, quam super te ædificabo : nam ante adventum Spiritus Sancti Petrus necdum petra erat Ecclesiæ, imo Christum in passione ex timore negavit. Vox ergo Petri et petræ notat S. Petri quasi principis Ecclesiæ, et successorum ejus Pontificum soliditatem et constantiam in fide et religione Christi, uti inter alios docet Angelus Caninius, in *Nomin. Heb. novi Testamenti*, cap. XIII, 1.

Prob. Primo. Porro, Petrum hic vocari petram probatur : *Primo*, ex pronomine *hanc*, cum ait : « Super hanc petram; » hoc enim, cum sit demonstrativum, sic intelligi debet, *hanc* scilicet, quam jam dixi, et cui loquor, *q. d.* Tu es Petrus, id est petra Ecclesiæ, et super te quasi super petram ædificabo Ecclesiam meam. Nullius enim alterius petræ facta est mentio, quam demonstrare possit pronomen *hanc*, nisi Petri; secus est I *Corinth.* x; ibi enim dicitur : «Bibebant de spiritali consequente eos petra : petra autem erat Christus, præcessit enim vox « petra, » quam explicans ait eam fuisse, typice scilicet, id est repræsentasse Christum; sicut si Gallice locutus fuisset Christus, dixisset : « Tu es Pierre, et sur cette pierre je bâtirai mon Eglise. »

Dices : Christus non dicit : Tu es *Petra*, sed : Tu es *Petrus*, ergo pronomen *hanc* nequit referre Petrum. Respondeo Christum Syriace locutum dixisse : Tu es *kepha*, et super *hanc kepha* ædificabo, etc. *Kepha* enim dicitur petra, et inde Petrus Syriace dictus est *Kepha*. Verum Græcus Interpres, eumque secutus Latinus, nomen ei quasi viri dederunt masculinum, scilicet Petrus, potius quam petra, quod est femininum; sed Πέτρος Græce æque ac πέτρα, petram sive lapidem significat. Petrus ergo idem est quod petra, sed interpres elegantiæ causa variavit, vertitque : « Tu es Petrus, et *super hanc petram*, » non *super hunc Petrum* (uti vero et proprio sensu dicere potuisset), tum quia petra usitatius lapidem vel saxum, quam Petrus significat Græcis; tum quia domus proprie ædificantur super saxa, non super homines. Fatetur id Beza hic : « Dominus, ait, Syriace loquens, nulla usus est agnominatione, sed utrobique dixit Cepha : quemadmodum et vernaculum nomen *Pierre*, tam de proprio, quam de appellativo dicitur. In Græco quoque sermone πέτρος et πέτρα, non re, sed terminatione tantum differunt. » Hucusque recte, sed perperam quod subdit : « Sed videtur Matthæus (aut si quis ejus fuit interpres) hoc terminationis discrimine voluisse Petrum (qui pars est ædificii) ab ipsa petra, cui innititur ædificium, id est a Christo ipso distinguere, ipsumque adeo Petrum a fidei promissione, quæ toti Ecclesiæ est communis, quod veteres etiam aperte testantur, ut plane sit ridiculus Antichristus (ita vocat hæreticus Romanum Pontificem), cum ex hoc loco tyrannidem suam stabilire cônatur. » Quam hoc petulanter et falso dicat, vide et disce ex locis ipsis originalibus Patrum, quos citat Bellarminus et Maldonatus, ut dixi. Rursum Interpreti præferendus est ipse Scripturæ textus, nec aliud voluit Interpres Græcus, quam quod ipse Syriacus textus, uti paulo ante dixi. Mitto alia plura, quæ jam ex dictis vel mox dicendis falsa esse constabit.

Secundo, idipsum patet ex eo quod nulla sit connexio dicere : « Tu es Petrus, et super me petram ædificabo Ecclesiam meam. » Imo est imminutio sermonis et beneficii dati eversio. Diceret enim Christo Petrus : Ego sum Petrus, id est petra Ecclesiæ : quomodo ergo non super me, sed super te ædificas Ecclesiam tuam? Secundo.

Tertio, quia omnia antecedentia et sequentia non nisi Petrum spectant et respiciunt : « Et ego, inquit, dico tibi, » o Petre, hoc est tantæ fidei et confessionis præmium, et prærogativum tibi do et assigno, ut post me meamque mortem et resurrectionem te facturus sim petram et fundamentum Ecclesiæ; hoc enim significat τὸ « ædificabo Ecclesiam meam. » Tertio.

Quarto, quia versiones originales et orientales in hoc conspirant, ut *Petrus* sit idem quod *petra*, et *petra* idem quod *Petrus*; unde idem nomen *Kepha* dant *Petro* et *Petræ*. Christus ergo, inquit Angelus Caninius, in *Nomin. Hæbraicis novi Testamenti*, cap. XIII, Syriace sic dixit : אנת כפא ועל כפא הדין אבני ית צבורי *Ant kepha, Veal kepha hadden ebne iat tsibburi*; vel ut jam habet Evangelium Syriacum : *Ant hu kipha, Veal hada kipha ebne leidti*, id est *Tu es Cepha*, id est petra, *et super hanc Cepha*, id est petram (hoc est super te, qui es Petrus sive petra), *ædificabo Ecclesiam meam.* Quin et Evangelium Hebraicum, quod quasi authenticum et autographum Matthæi edidit Sebastianus Munsterus, simili modo habet : אתה כיפא ועל כיפא הזאת אבנה את מקהלי *Atta kepha, Veal kepha hazzot ebne eth macheli.* Sic et Evangelium Armenorum : *Isbim*, inquit, *e vera ais bim*, id est, es rupes, et super hanc rupem ædificabo, etc. Et Evangelium Arabicum : *Ant alsachra, va ala hada alsachra abni baiati* : Tu es saxum, et super illo saxo ædificabo Ecclesiam meam. Æthiopicum Evangelium habet : *Anta quoqueh va dibazati, quoqh annesa lebeita Christianei*, id est : Tu es rupes, et super hanc rupem fabricabo domum Christianam, id est Ecclesiam. Ægyptium vero Copticum : *Ego vero dico tibi, quia tu es hic Petrus, fundabo Ecclesiam meam super hanc petram*, quæ non alia est, quam hic Quarto.

Petrus, alioqui non est connexio : dat enim causam τὸ *quia*, cur super petram fundabit Ecclesiam, quia scilicet Petrus erit petra solida, cui secure tota Ecclesia quasi fundamento firmo fundata incumbat. Persicum autem : *Ego dico tibi, quia tu es sanac*, id est petra, *et super hanc sanac*, id est petram, *ædificabo Ecclesiam meam*. Porro, paraphrastes Persicus *sanac*, id est petram explicat, addens : *Tu es petra, id est fundamentum et judex*. Vide Petrum Victorem in *Annotat. ad novum Testamentum*, pag. 101 et 102, ubi omnes hasce versiones fuse enarrat.

Ad S. Augustinum respondetur ipsum deceptum fuisse ignoratione linguæ Hebraicæ et Syriacæ, ideoque putasse Petrum aliud esse a petra, et ab ea denominative dici quasi Petreium, cum ex Syro constet idem esse Petrus quod petra. Rursum S. Augustinus admittit ut probabilem eorum expositionem, qui dicunt Petrum esse petram Ecclesiæ, quo jugulat Calvinum, qui censet id dicere esse blasphemiam in Christum. Audi S. Augustinum, in serm. *De Cathedra Petri* : « Denique pro soliditate devotionis Ecclesiarum petra dicitur; sicut ait Dominus : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Petra enim dicitur, eo quod primus nationibus fidei fundamenta posuerit, et tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem molemque contineat. Petra ergo pro devotione Petrus dicitur, et petra pro virtute Dominus nuncupatur; sicut ait Apostolus : Bibebant de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus; recte consortium meretur nominis, qui consortium meretur et operis. Petrus fundamentum ponit, Petrus plantat, Dominus incrementum dat, Dominus irriguum subministrat. » Idem Augustinus, serm. 16 *De Sanctis* : « Dignus certe, inquit, qui ædificandis Dei populis Petrus esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum. »

Denique, etiamsi admitteretur illa expositio S. Augustini, quæ tamen non est genuina, nimirum petram denotare Christum, tamen inde convincetur Petrum post Christum, qui est petra et lapis angularis Ecclesiæ, proximam esse petram fundamentalem Ecclesiæ. Sensus enim esset : Ego sum petra, super quam ædificabo Ecclesiam : tu vero, o Petre, mihi es proximus et proxima petra Ecclesiæ, super quam proxime post me ædificabo Ecclesiam meam, ideoque te solum voco Petrum, cum antea vocareris Simon. Iisdem argumentis refelluntur Centuriatores Magdeburg., lib. I *Cent.* I, cap. IV, et Genevenses ministri, qui in suis Bibliis sic exponunt : « Super hanc petram, » id est super hanc confessionem vel fidem, scilicet quod ego sim Filius Dei. Nusquam enim antea hæc confessio vocata est petra, sicut Petrus immediate ante vocatus est Cephas, id est petra.

Dices : Nonnulli Patres per petram accipiunt fidem, quam confessus et professus est Petrus. Ita S. Chrysostomus, S. Hilarius, lib. VI *De Trinit.*; S. Cyrillus, lib. IV *De Trinit.*; S. Ambrosius, lib. VI *in Lucam*, cap. IX. Respondeo : Hi patres fidem non abstracte accipiunt, sed fidem prout erat in Petro, ac consequenter ipsum Petrum faciunt petram Ecclesiæ, uti ipsi mox diserte explicant. Volunt enim dicere Petrum ob meritum fidei accepisse dignitatem petræ in Ecclesia, uti expresse ait S. Hilarius et S. Chrysostomus; ob illam enim meruisse, ut ipse sit fundamentum Ecclesiæ, ejusque fides deficere nequeat, ut ipse alios in fide confirmet et sustentet, *Lucæ* XXII, 32. Ecclesia enim non ex fide, sed ex ipsis hominibus fidelibus quasi partibus conflatur et integratur (Ecclesia enim non est aliud, quam cœtus fidelium); quare et ipsum Ecclesiæ caput, ut sit corpori homogeneum, homo fidelis, puta Petrus, et Pontifex sit oportet. Fides ergo est ratio fundandi, fundamentum vero est ipse Petrus. Ita S. Chrysostomus, Cyrillus, lib. IV *De Trinit.*, et S. Ambrosius, lib. VI *in Lucam*, cap. IX; Bellarminus, lib. I *De Pontif.*, cap. X, ubi pariter refellit Erasmum et Chytræum, qui, ex Origene more suo allegorizante, per petram accipiunt omnes fideles. Sic enim tota Ecclesia esset petra, tota enim Ecclesia non aliis constat, quam fidelibus; ubi ergo erunt parietes, tabulata et tectum Ecclesiæ? Ex quibus illa ædificabuntur? Vide et Gretserum in *Defensione Bellarmini*, lib. III, cap. V.

An fides sit petra Ecclesiæ.

Denique Christus hoc tribuit Petro, ut Pontifici futuro Ecclesiæ : quare idem tribuit cæteris Pontificibus ejus successoribus, idque in bonum Ecclesiæ, ut scilicet illa ab eis quasi a Petra, in fide et religione Christiana solidetur. Quocirca S. Bernardus, lib. II *De Consider. ad Eugenium Pontificem* : « Quis es? inquit, Sacerdos magnus, summus Pontifex. Tu princeps Episcoporum, tu hæres Apostolorum; tu primatu Abel, gubernatu Noe, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, judicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus. Tu es cui claves traditæ, cui oves creditæ sunt. »

Tituli Pontificis.

ET SUPER HANC PETRAM. — Hinc patet quod sicut *Cephas* dicitur a *Cepha*, sic Petrum dici a petra, imo idem esse quod petra, uti jam ostendi. Quare quod Optatus Milevitanus, lib. II *Contra Parmen.*, et alii *Cephas* derivant a Græco κεφαλή, id est *caput*, per allusionem congruam, non per veram nominis etymologiam est factum. Simili allusione S. Gregorius Nazianzenus, orat. 2 *De Pascha*, Phase sive Pascha, quæ Hebræa est vox, ut omnes norunt ex *Exodi* cap. XII, derivat a Græco πάσχειν, id est pati. In Paschate enim contigit passio Christi, ejusque quasi agni Paschalis immolatio. Porro, Christus hoc nomen petræ, præ aliis nominibus columnæ, turris, anchoræ, basis, etc., Petro indidit, quia ipsius Christi nomen in Scriptura decantatum est petra, *Isaiæ* XXVIII, 16; *Psal.* CXVII, 22; *Matth.* XXI, 42, et alibi : nomen ergo suum cum dignitate et officio Petro communicavit. Ita

S. Hieronymus. Et S. Gregorius in VII *Psalm. pœnit.* : « Christus, ait, est petra, a qua Petrus nomen accepit et super quam se ædificaturum dixit. » Audi S. Leonem, serm. 3 *in Annivers. Assumpt. suæ*, qui Christum ita ad Petrum loquentem inducit : « Cum ego sim petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere : tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, tua sint mecum participatione communia : et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; super hanc, inquit, fortitudinem æternum exstruam templum, » etc.

ÆDIFICABO ECCLESIAM MEAM. — *q. d.* Ideo voco te Petrum et petram, quia sicut super petram ædificatur domus, ut illi innixa sit firma et immobilis contra omnes ventorum flatus; sic ego super te, Petre, quasi super petram firmissimam ædificabo Ecclesiam meam, ut tibi innixa firma consistat contra omnes hæreticorum et impiorum insultus, utque tu eam in vera fide et cultu Dei contineas et sustentes, sicut petra quasi fundamentum sustinet et continet totam domum in ea ædificatam. Ita S. Ambrosius, *serm.* 4 : « Petra, ait, dicitur Petrus, eo quod tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem molemque sustineat. »

S. Petrus fundamentum totius Ecclesiæ.

Dices : Fundamentum Ecclesiæ sunt omnes Apostoli, ut patet *Ephes.* II, 20, et *Apoc.* XXI, 19. Ergo non solus Petrus est petra Ecclesiæ. Respondeo Petrum esse petram et fundamentum totius Ecclesiæ omniumque omnino fidelium, adeoque ipsorum Apostolorum : Petri enim quasi primatis et principis erat Apostolos in fide, religione et officio continere, dirigere, firmare et, sicubi errarent, corrigere. Unde S. Hieronymus, lib. I *Contra Jovin.* : « Propterea, ait, inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio. » Et S. Cyprianus, tract. *De Unitate Ecclesiæ* : « Primatus, ait, Petro datur, ut una Christi Ecclesia et cathedra una monstretur. »

Nota *primo*, Christus hic duabus metaphoris promittit, ut ait S. Hieronymus, Petro Ecclesiæ principatum dandum illi post suam mortem ac resurrectionem, *Joan.* XXI, 16, cum illi dixit : « Pasce oves meas. » Prima metaphora est fundamenti, sive petræ fundamentalis : quod enim in ædificio est petra et fundamentum, hoc in corpore est caput, in civitate rector, in regno rex, in Ecclesia pontifex. Secunda est clavium : claves enim non nisi regibus vel gubernatoribus dantur.

Ædificare Ecclesiam super hanc petram, quid?

Nota *secundo*, ædificare Ecclesiam super hanc petram, duo significat : *primo*, huic lapidi rationali, scilicet Petro quasi capiti omnium Apostolorum et totius Ecclesiæ curam et regimen proxime post Christum incumbere : ita S. Chrysostomus, *hom.* 55; S. Ambrosius, *serm.* 47; S. Gregorius, lib. IV, *epist.* 32; *secundo*, Ecclesiam Petro, ut vicarius est Christi, velut fundamento inniti et solidari, ut in fide errare non possit. Unde Petrus, propter tam sublimem fidei confessionem, meruit a Christo fieri et institui hæc petra fundamentalis. Et hoc tantum volunt S. Hilarius, Chrysostomus, Cyrillus et Nyssenus, in fine libri *Contra Judæos*, cum dicunt Ecclesiam a Christo ædificatam esse super fidem et confessionem Petri, ut superius exposui. Porro, S. Chrysostomus hic urget τὸ « ædificabo, » aitque simile esse illi : « dixit Deus, » *Genes.* I, quo omnia creata sunt et subsistunt. Similiter enim, ait, τῷ « ædificabo » omnia operatus est, etiam tyrannis oppugnantibus, militibus arma moventibus, populis insanientibus, obluctante consuetudine. Sermo enim Dei velut ignis validus adveniens spinas consumpsit, agros repurgavit, solum præparavit, ædificium in altum eduxit, etc. Quocirca S. Hieronymus, *epist.* 57, dum consulit Damasum Pontificem, an in SS. Trinitate dicendæ sint tres hypostases, an una duntaxat? sic ei loquitur : « Cum successore piscatoris et discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, Beatitudini Tuæ, hoc est cathedræ Petri communione consocior, super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est : si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio. »

ET PORTÆ INFERI NON PRÆVALEBUNT ADVERSUS EAM, — Ecclesiam scilicet, quia hæc fundata est in Petro ejusque successoribus, quasi in petra firmissima.

Porta inferi quid?

PORTÆ INFERI, — id est civitas inferorum, puta totus infernus cum omni suo dæmonum exercitu, cumque omni potentia regis sui Luciferi : hanc enim opponit civitati suæ et Dei, scilicet Ecclesiæ. Unde S. Augustinus scripsit libros *De Civitate Dei*, in quorum initio duas constituit civitates sibi oppositas : unam Dei, quæ est Ecclesia; alteram diaboli, id est dæmonum et impiorum. Maxime tamen per portas inferi intelligit hæreses et hæresiarchas : hi enim fidem Petri et Ecclesiæ ex professo oppugnant, prodeuntque ex inferno, et suscitantur a diabolo. Ita S. Epiphanius in *Ancorato*, non longe post initium. Est synecdoche et metonymia; per portas enim intelligit totam urbem, tum quia per portam est ingressus in urbem, tum quia munimenta et robur præcipuum civitatis solet esse in portis; unde iis murisque vicinis salvis salva est urbs, iis captis capta est urbs.

Ecclesia semper invicta.

NON PRÆVALEBUNT. — Heb. לו יוכלו לה *lo iuchelu la*, id est non poterunt, ei Ecclesiæ scilicet resistere. Ita S. Hilarius et Maldonatus. Simplicius, « non prævalebunt, » id est non vincent, non superabunt, non evertent Ecclesiam. Hoc enim est Græcum οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Est miosis; parum enim dicitur, sed plus significatur, nimirum quod Ecclesia adeo non vincetur, ut ipsa vincat, sibique subjuget omnes hæreticos, tyrannos cæterosque hostes, uti debellavit Arianos, Nestorianos, Pelagianos, Neronem, Decium,

Diocletianum, etc. Igitur hac voce Christus *primo* Ecclesiam animat, ne sit pusillanimis, cum videt se omnibus viribus a Satana et impiis oppugnari; *secundo*, illi classicum canit, ut semper excubet armata contra tot hostes, internecinis odiis illam prosequentes; *tertio*, illi æque ac capiti ejus Petro, id est Pontifici, promittit de omnibus victoriam et triumphum. Ratio est, quia Christus ei assistit et pro ea pugnat. Rursum Christus et Spiritus Sanctus peculiari cura assistunt capiti ejus Romano Pontifici, ut in fide non erret, sed firmus sit, ut adamas, ait S. Chrysostomus, utque Ecclesiam recte administret et regat, dirigatque in viam salutis, sicut direxit Noe et arcam, ne mergeretur diluvio. Quocirca S. Chrysostomus, hom. 4 *De Verbis Isaiæ*: « Facilius, inquit, est solem exstingui, quam Ecclesiam obscurari. » Et tom. V, in orat. *De non contemnenda Ecclesia*: « Quid Ecclesia Dei potentius esse potest? Mœnia Barbari destruunt, Ecclesiam vero ne dæmones quidem superant. Cum oppugnatur, vincit; cum appetitur insidiis, superat. » S. Augustinus, in *Pros. Contra partem Donati*: « Numerate, inquit, sacerdotes vel ab ipsa sede Petri. Ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ. » Id maxime patuit in conversione omnium gentium, et præsertim Romæ et Romanorum. Roma enim caput orbis, æque ac idololatriæ, ubi omnium gentium colebantur idola, ab iis conversa est a S. Petro ejusque successoribus, ac superbum caput subjecit cruci Christi, quod miraculum fuit miraculorum maximum.

Vers. 19. 19. Et tibi dabo claves regni coelorum. — « Tibi, » quatenus es una persona, scilicet Bar-Jona, sive filius Jonæ, ut patet ex omnibus antecedentibus et sequentibus. Non ergo hic Petro in persona Ecclesiæ, hoc est ipsi Ecclesiæ, primario a Christo promissæ sunt claves cœli, ut volunt hæretici, sed ipsimet Petro, tanquam capiti Ecclesiæ, et per eum Ecclesiæ ejusque ministris, uti et eidem speciatim illæ datæ et consignatæ sunt a Christo post resurrectionem, cum dixit: « Pasce oves meas, » *Joan.* cap. ult. Ita passim Patres Græci et Latini, quorum verba recitat Bellarminus, lib. 1 *De Pontifice*, cap. xii, ubi pariter fuse ostendit non aliud voluisse S. Augustinum, cum ait Petrum gessisse figuram Ecclesiæ, quia scilicet Petrus repræsentabat Ecclesiam, sicut rex regnum; sic enim se explicat ipse S. Augustinus, tract. ult. *in Joannem*, dum ait: « Cujus Ecclesiæ Petrus Apostolus, propter apostolatus sui primatum gerebat figurata generalitate personam. » Et *in Psal.* cviii: « Cujus (Ecclesiæ) ille agnoscitur gessisse personam propter primatum, quem in discipulis habuit; » quia propter bonum Ecclesiæ Petrus velut ejus caput claves a Christo accepit: ex quibus etiam patet Christum promittere claves Petro, ut futuro Pontifici, ac consequenter easdem promittere reliquis romanis Pontificibus Petri successoribus. Christus enim hoc loco prospexit Ecclesiæ suæ perpetuo duraturæ de re maxime necessaria et summi momenti, scilicet de capite perpetuo, ac optimum et perpetuum in ea regimen instituit, scilicet monarchicum, ut ab uno romano Pontifice una Christi regatur Ecclesia, uti docent S. Cyprianus, *De Unitate Ecclesiæ*; S. Hieronymus, lib. I *Contra Jovin.*, et alii passim. Cavillationes novatorum Calvini posterorum circa hunc locum recte diluit et confutat noster Gretserus, et post eum Adamus Contsen, insignes hæresomastiges.

Petro datæ claves, non Ecclesiæ.

Claves. — Quæres, quidnam hic significant claves? Respondet Calvinus, lib. IV *Instit.*, cap. vi, § 3, ejusque sequaces, significare potestatem annuntiandi tum Evangelium, tum remissionem peccatorum ei qui duntaxat credit Evangelio illam promittenti. Verum hoc insulsum est et ridiculum. Clavibus enim aperiuntur ostia, non ora prædicantium. Unde claves insigne sunt regum et regentium, non doctorum et docentium, vel prædicantium. Quare claves significant proprie jus regendi, ad quod pertinet non sola potestas prædicandi Evangelii, sed et absolvendi a peccatis, præcipiendi, ordinandi sacerdotes, interpretandi sanctam Scripturam, excommunicandi, cæteraque omnia, quæ ad bonum regimen Ecclesiæ spectant, peragendi.

Claves datæ Petro.

Dico ergo, per « claves » hic significatur summa potestas tum ordinis, tum jurisdictionis in totam Ecclesiam, Petro hic a Christo promissa et tradita, *Joan.* cap. ult., vers. 16. Hoc enim fine traduntur claves urbium regibus et principibus. Et ita claves explicat Christus in sequentibus, dicens: « Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis, » etc. Qui enim claves habet domus vel civitatis, illius est et dominus, ut ad libitum eam aperiat vel claudat, et quos velit, in illam admittat; quos nolit, excludat. Alludit ad *Isaiæ* cap. xxii, ubi Deus Eliakim, Pontifici veteris Testamenti, principatum Synagogæ promittens, ait: « Et dabo clavem domus David super humerum ejus; et aperiet, et non erit qui claudat; et claudet, et non erit qui aperiat. » Vide ibi dicta. Porro, Eliakim typus fuit Christi Pontificis, de quo dicitur, *Apoc.* xxi, 2: « Vidi civitatem sanctam Jerusalem novam, descendentem de cœlo a Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. » Sensus ergo est, *q. d.* Christus ego, o Petre, dabo tibi quasi Pontifici ac consequenter Pontificibus cæteris tibi succedentibus, claves regni cœlorum, id est summam potestatem regendi universam Ecclesiam toto orbe dispersam, ut clavibus, id est potestate tua aperiendo, vel claudendo hominibus Ecclesiam, eisdem pariter aperias, vel claudas cœlum. Ubi nota non dixisse Christum: Dabo tibi claves regni terrarum, ne terrena et temporalis putaretur hæc potestas, sed « regni cœlorum, » ut significaretur hæc potestas proprie et directe extendi ad spi-

Notant summam ejus potestatem.

ritualia, quæ spectant ad regnum cœlorum; ad temporalia vero non nisi indirecte, quatenus scilicet ad spiritualia, ut necessaria, vel valde utilia referuntur. Ita S. Chrysostomus hic, *homil.* 55, docet, per hasce claves Petro a Christo traditas, Petri curæ et regimini commissum esse universum mundum, ipsumque creatum esse pastorem et caput totius Ecclesiæ. Sic et S. Gregorius, lib. IV, *epist.* 32 : « Cunctis, ait, Evangelium scientibus liquet, quod voce Dominica sancto et omnium Apostolorum principi Petro, totius Ecclesiæ cura commissa est. » Ac rationem statim subjicit : « Ipsi quippe dicitur : Tibi dabo claves regni cœlorum. » Sic et S. Hilarius hic et S. Leo, serm. 2 *in Annivers. Assumpt.*, et alii passim. Audi S. Augustinum, serm. 28 *De Sanctis* : « Solus Petrus inter Apostolos meruit audire : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Dignus certe qui ædificandis in domo Dei populis lapis esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum. »

Narrat S. Ambrosius suam cum Arianis luctam.

Hinc S. Ambrosius, lib. XX, epist. 13 *ad Marcellinam sororem*, narrans luctam quam habuit cum Arianis, qui postulabant tradi sibi claves basilicæ Mediolani, cui præerat Ambrosius, idque jussu Imperatoris Valentiniani Junioris, quem regebat Justina mater Ariana : « Mandatur, inquit : Trade basilicam. Respondeo : Nec mihi fas est tradere, nec tibi accipere, Imperator, expedit. Domum privati nullo potes jure temerare, domum Dei existimas auferendam? Allegatur, Imperatori licere omnia, ipsius esse universa. Respondeo : Noli te gravare, Imperator, ut putes te in ea, quæ divina sunt, imperiale aliquod jus habere. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus. Scriptum est : Quæ Dei Deo, quæ Cæsaris Cæsari : ad Imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium jus commissum est, non sacrorum. »

Hosii episcopi constantia.

Sic Hosius, episcopus Cordubensis, præses Concilii Nicæni, Constantio Imperatori Ariano idem postulanti constanter respondit, ipsi deberi claves urbium, claves vero ecclesiæ soli Pontifici : « Tibi, inquit, Deus imperium commisit; nobis, quæ ecclesiæ sunt, credidit. »

Tropol.

Tropologice : claves notant industriam, dexteritatem atque sapientiam regendi, quæ debet esse in Pontifice; nam clavis dextere seræ imponi, aptari et circumagi debet, ut ostium aperiatur; sic « ars artium est regimen animarum, » ait S. Gregorius in *Pastorali*.

Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis. — « Quodcumque, » id est quemcumque; sed dicit « Quodcumque, » quia genus neutrum amplius et universalius est genere masculino. Nam Pontifex non tantum homines ligat et solvit, sed et peccata, vota, juramenta, etc. Transit a metaphora clavium ad metaphoram vicinam ligandi et solvendi : vicina enim sunt aperire et claudere, ligare et solvere. Unde per eam idem significat, quod per claves et per petram, nimirum summam potestatem Petri et Pontificum in regenda Ecclesia.

Potestas ligandi quintuplex.

Potestas ergo ligandi amplissima est, et varie exercetur a Petro et Pontifice : *Primo*, culpam et peccatum non absolvendo, sed retinendo, ac absolutionem sacramentalem in Pœnitentiæ Sacramento, ei, qui indignus et indispositus est, negando, æque ac Eucharistiam aliaque sacramenta, *Joan.* xx, 21; *secundo*, pœnitentiam lapsis injungendo; *tertio*, excommunicatione aliisque censuris ecclesiasticis reum innodando; *quarto*, legibus et præceptis, v. g. festorum, jejuniorum, decimarum, etc., fideles constringendo; *quinto*, obligando Christianos definitionibus fidei, dum Pontifex ex cathedra definit et declarat quid credendum sit; quid ut erroneum et hæreticum respuendum; quæ religio bona sit, quæ non; quis status vitæ honestus sit et licitus, quis non, etc. Hinc a contrario liquet quid sit solvere, scilicet ab obligationibus hisce jam dictis absolvere et liberare.

Explicat ergo Christus hic potestatem clavium per metaphoram, non aperiendi et claudendi (quæ duo sunt propria clavium officia), sed per aliam efficaciorem, scilicet vinculorum, iis homines ligando, vel ligatos absolvendo; quam in omnes omnino homines totius orbis a Christo accepit S. Petrus, et ei succedens Romanus Pontifex, qui tamen illam derivat, prout ei libuerit, in Episcopos, pastores aliosque ministros Ecclesiæ sibi subditos; ideoque Christus cæteris quoque Apostolis dixit, *Matth.* xviii, 18 : « Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo; » quibus verbis eadem potestas datur Apostolis a Christo in totum orbem, quæ datur hic Petro; sed peculiariter eadem hic datur soli Petro, ut significetur ipsum in hac potestate esse primum et principem, ut cæteros Apostolos quasi sibi subditos, suæque curæ commissos, in ea dirigere, arctare, corrigere possit et subinde debeat, imo eamdem, si opus foret, eis adimere et auferre. Unde Synodus Alexandrina, cui præsedit S. Athanasius, ex sententia Concilii Nicæni, scribit Felici Papæ : « Romanæ Sedi ab ipso Domino potestatem ligandi et solvendi, speciali privilegio super alios esse concessam. »

Potestas Pontificis in defunctos.

Super terram. — Nota; potestas Petri et Pontificis etiam se extendit ad eos qui sunt sub terram in inferno vel purgatorio; ut cum quem, ob scelus in vita admissum, post mortem jam vita functum excommunicat privatque Ecclesiæ suffragiis, uti excommunicat hæreticos; aut cum quem in vita excommunicatum, post mortem ab excommunicatione absolvit, uti ab ea absolvit S. Gregorius monachum cum pecunia defunctum, teste Joanne Diacono in ejus Vita, lib. II, cap. xlv; item cum dat indulgentias pro defunctis, sive eas det per

S. Gregorius mortuum ab excommunicatione solvit.

modum solutionis duntaxat, qua pœnas, quas illi debent, ex thesauro Ecclesiæ, puta ex pœnis Christi et Sanctorum Deo exsolvat; sive etiam eas det per modum juridicæ absolutionis, absolvendo eos a pœnis, quas debent, uti volunt nonnulli cum Michaele Medina.

Dices, quomodo ergo hic dicitur « super terram ? » nam qui sunt in purgatorio, sunt sub terra, non super terram. Respondeo *primo*, τὸ « super terram » referendum esse ad τὸ *ligaveris* et *solveris*, puta ad Petrum ligantem et solventem; non vero ad res vel homines ligandos et solvendos, *q. d.* Quidquid tu, o Petre, existens super terram ligaveris vel solveris, hoc Deus ratum habebit, censebitque ligatum vel solutum in cœlo. Opponit enim judicium Petri in terra judicio Dei in cœlo : nam alioqui in cœlo nulla est res liganda vel solvenda; sicut ergo τὸ «in cœlo» referendum est ad Deum ligantem vel solventem, non ad rem ligatam vel solutam, sic et τὸ «super terram» quod illi opponitur, referendum est ad Petrum ligantem vel solventem, non ad rem ligatam vel solutam. Ne quis enim Petri judicium velut terrestre contemneret, Christus asseverat idem esse judicium cœleste Dei, quodque, ut ait S. Chrysostomus, « quamvis Petrus homo sit mortalis, cœlesti tamen polleat potestate, » ut quod ipse judicarit in terris, Deus idem judicaturus sit in cœlis. Judicium enim Dei sequitur præjudicium Petri : ejus enim præjudicatam sententiam Deus non revocat, sed ut suam approbat et confirmat. Unde exclamat S. Hilarius : « O beatus cœli Janitor, cujus arbitrio claves æterni aditus traduntur, cujus terrestre judicium præjudicata auctoritas sit in cœlo. »

Secundo, potest tamen τὸ « super terram » referri quoque ad res, puta ad homines ligandos vel solvendos, ut verba Christi completum habeant sensum; sed tunc τὸ « super terram » comprehendit quoque eos qui sunt in terra, vel sub terra : opponitur enim τὸ « in cœlo, » quia Græcum ἐπὶ, et Latinum *super*, ac Hebræum על *hal* ample accipitur; unde hic potest accipi pro *in*, hinc Syrus vertit, *in terra*. Sic enim directe opponitur solutio in terra Petri solutioni Dei in cœlo. Simili modo Græci dicunt, ἐπὶ ξένης εἶναι, id est, in peregrina terra esse. Aliter Salmeron : Mortui, inquit, quoad aliquid sui, scilicet quoad famam et corpus, sunt super terram : unde in his a Pontifice plecti possunt super terram. Verum non tantum corpus, sed et anima eorum, quæ est sub terra, a Pontifice ligari vel solvi potest, uti paulo ante ostendi. Porro Gelasius Pontifex, XXIV, *Quæst.* II, cap. II *Igitur*, ex hisce Christi verbis probat eum qui in excommunicatione est defunctus, non posse ab Ecclesia, id est a Pontifice absolvi. Unde videtur proprie τὸ « super terram » accipere ; sed loquitur de pervicaci, qui in contumacia sua obiit, hic enim, utpote impœnitens, absolvi nequit, quia incapax est absolutionis. Talis ergo absolvi nequit, nisi vivens super terram pœnituerit, seseque converterit. Quare in tali proprie accipiendum est τὸ « super, » cum ait « super terram. » Et sic universim verum est, Pontificem non posse quem sub terra ligare vel absolvere, nisi eum qui, dum viveret super terram, meruerit ligari vel absolvi, ac ligatione dignum, vel absolutionis capacem se fecerit. Qua ratione?

Denique verius est Pontificem juridice duntaxat viventes in terra ligare et solvere, non vero mortuos. Dat ergo ipse indulgentias defunctis, non per modum juridicæ absolutionis, quia defuncti illi amplius non sunt subditi, sed « per modum suffragii, » uti ipse diserte in bullis solet exprimere, solvendo scilicet pro illis tantum ex thesauro Ecclesiæ, cujus ipse est dispensator, quantum pœnarum defuncti Deo debent. Hic enim thesaurus est super terram, estque in manu et potestate Pontificis. Ita sentiunt S. Thomas, Bonaventura, Alensis, Gabriel, Major, Richardus, Cajetanus, D. Soto, Navarrus et Bellarminus, tract. *De Indulgentiis*, quos citat et sequitur Suarez, *De Pœnitentia*, disputat. LIII, sect. II, num. 4 et seqq., qui et addit Pontificem proprie et directe non excommunicare defunctos, nec eos ab excommunicatione absolvere, sed tantum indirecte, quia scilicet directe vetat viventibus, ne pro defuncto orent, aut iis permittit ut pro eo orent; hoc ipso enim defunctos indirecte privat suffragiis Ecclesiæ, perinde ac si forent excommunicati; vel illa iis indulget, perinde ac si ab excommunicatione eos absolveret. Cum ergo Christus ait hic Petro : « Quæcumque solveris, » etc., per solutionem intelligitur non tantum juridica absolutio, sed etiam omnis dispensatio, favor et gratia, ex vi potestatis illius a Christo ipsi collatæ : at talis est hæc dispensatio thesauri Ecclesiæ, quem per modum suffragii Pontifex expendit et applicat defunctis. Hæc ergo, quæ dixi, significat τὸ « super terram. » Pontificum in mortuos potestas qualis?

20. TUNC PRÆCEPIT DISCIPULIS SUIS UT NEMINI DICERENT, QUIA IPSE ESSET JESUS CHRISTUS. — Nonnulli Græci et Syrus omittunt τὸ « Jesus, » tuncque planius fluit oratio. Sciebant enim omnes ipsum vocari Jesum, sed nesciebant ipsum esse Messiam, sive Christum, verum Dei Filium. Noluit Christus Apostolos hoc aliis dicere et prædicare, tum quia ipsi hac de re necdum satis erant instructi et in ea confirmati : nam alioqui ipse Christus palam prædicavit se esse Christum Filium Dei, ut patet *Joan.* V et seq., ac pro hujus veritatis confessione occisus est, martyrque occubuit, *Joan.* XVIII, 37; tum quia Christus mox passurus erat, crucifigendus et occidendus a Judæis : quare Judæi scandalizati fuissent, si Apostoli prædicassent ipsum esse Messiam et Deum, eisque dixissent : Abite cum Christo vestro in malam crucem, qui nos facitis Christicidas et Deicidas, uti jam Christianis dicunt Judæi; quare semel abjecta fide Christi, eam, licet postea miraculis testatam, amplius Vers. 20.

audire noluissent. Ergo exspectanda fuit Christi mors, resurrectio et gloria, ut tunc prædicarent ipsum esse Messiam et Filium Dei, idque per miracula confirmarent, ac sic rem tantam populo persuaderent, uti fecerunt in Pentecoste, *Act.* II, juxta illud : « Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum, » *Philip.* II, 9. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. Sic et S. Hieronymus : « Tunc, ait, me prædicate, cum ista passus fuero, quia non prodest Christum publice prædicari et ejus vulgare in populis majestatem, quem post paululum flagellatum visuri sunt, et crucifixum. » Addit S. Chrysostomus : « Quod enim semel radicatum est, et postea evulsum, si iterum plantetur, difficile retinebitur apud multos ; quod autem infixum semel, est et mansit, postea immobile facile provehitur ad augmentum. » Hæc magis patebunt ex sequentibus.

Vers. 21. *Luc.* IX, 22; *Mar.* VIII, 31. 21. EXINDE COEPIT JESUS OSTENDERE DISCIPULIS, QUIA (quod) OPORTERET EUM IRE HIEROSOLYMAM, ET MULTA PATI A SENIORIBUS, ET SCRIBIS, ET PRINCIPIBUS SACERDOTUM, ET OCCIDI, ET TERTIA DIE RESURGERE. — « Exinde, » Græce ἀπὸ τότε, id est ab illo tempore, quo scilicet illis divinitatem suam patefecerat, cœpit eos docere de sua passione et morte, tum ut perfecte eos in fide instrueret : duo enim sunt fidei principia, scilicet Christi divinitas et Christi humanitas, ejusque passio et crux, per quam redemit orbem ; tum ne Apostoli audientes vel videntes Christum occidi et mori, de ejus divinitate dubitarent, ait Theophylactus ; tum ut ostenderet hoc esse congruum : *primo*, Deo Patri, ut ejus voluntati et justitiæ per peccatum Adæ et posterorum læsæ et offensæ, per Christi mortem ex æquo satisfaceret; *secundo*, Christo, quem decebat per passionem intrare in gloriam suam, *Lucæ* XXIV, 26 ; *tertio*, hominibus, quos Christi morte decebat redimi et instrui ad imitandam ferendamque ejus crucem.

Vers. 22. *Marc.* VIII, 32. 22. ET ASSUMENS EUM PETRUS, COEPIT INCREPARE EUM. — « Assumens, » seorsim scilicet (quasi familiarius et secretius eum increpiturus ex vehementi amore, quod coram aliis non audebat) Christum retrahens. Ita S. Chrysostomus, Euthymius et S. Hieronymus, quem audi : « Qui (Petrus) non vult destrui confessionem suam (qua dixerat : Tu es Christus, Filius Dei vivi), nec putat posse fieri, ut Dei Filius occidatur; assumit eum in affectum suum, vel separatim ducit, ne præsentibus cæteris condiscipulis videatur magistrum arguere; et cœpit illum increpare amantis affectu, et optantis dicere : Absit a te, Domine ; vel, ut melius habetur in Græco : Propitius sis tibi, Domine, non erit hoc, » « quasi necessariam, ait S. Thomas, haberet propitiationem : cujus affectum suscipiens quidem Christus, ignorantiam exprobrat. »

ABSIT A TE, DOMINE, NON ERIT TIBI HOC, — non accidet tibi mors tam indigna. Quis enim ferat Filium Dei crucifigi et mori ? Græce est ἵλεώς σοι, id est « propitius tibi, » scilicet sis, aut sit Deus. Ita solent Septuaginta vertere Hebr. הלילהלך *halilalach*, id est *prohibitio tibi* sit, quod vulgo olim dicebant : Dii prohibeant, dii meliora. Syrus : *Parce tibi*. Loquitur Petrus ex humana prudentia et affectu, non ex divina, ex qua paulo ante dixerat : « Tu es Christus, Filius Dei vivi. » Hic ergo sibi relictus deficit, ideoque a Christo redarguitur.

23. QUI CONVERSUS DIXIT PETRO : VADE POST ME, SATANA, SCANDALUM ES MIHI (Syrus, *offendiculo es mihi*), QUIA NON SAPIS EA QUÆ DEI SUNT, SED EA QUÆ HOMINUM. — S. Hilarius τὸ « vade post me, » refert ad Petrum ; τὸ vero « satana, scandalum es mihi, » refert non ad Petrum, sed ad diabolum, qui suggesserat Petro, ut diceret : « Absit a te, Domine. » Audi eum : « Sciens enim Dominus diabolicæ artis instinctum, Petro ait : Vade retro post me, id est ut exemplum suæ passionis sequatur. In eum vero, per quem opinio hæc suggerebatur conversus, adjecit : Satana, scandalum es mihi : non enim convenit existimare Petro satanæ nomen et offensionem scandali deputari, post indulta illa beatitudinis et potestatis tanta præconia. » Verum cæteri omnes τὸ « satana » jungunt cum « vade post me, » totumque Petro dictum arbitrantur. Ait ergo Christus Petro : « Vade post me, » id est recede a me, facesse hinc, abi a conspectu meo ; quia hac in re non mihi es amicus, sed satan, id est adversarius (hoc enim significat Hebr. שטן *satan*, et sic vertit Noster, II *Reg.* XIX, 22, et III *Reg.* V, 4) et « scandalum, » id est offendiculum et impedimentum es mihi. Vis enim impedire passionem meam, et consequenter redemptionem et salutem hominum, quam per passionem meriturus et procuraturus sum. Ita S. Chrysostomus, Euthymius et S. Hieronymus, quem audi : « Meæ voluntatis est et Patris ut pro hominum salute moriar : tu tuam tantum considerans voluntatem, non vis granum tritici cadere in terram, ut multos afferat fructus ; » « et ideo, ait D. Thomas, quia contrarius voluntati meæ, debes adversarius appellari : satanas enim interpretatur adversarius, sive contrarius ; non tamen, ut plerique putant, eadem satanas et Petrus sententia condemnantur ; Petro enim dicitur : Vade retro me, satana, id est, sequere me, qui contrarius es voluntati meæ. Ille audit : Vade satana, et non ei dicitur retro, ut subaudiatur : Vade in ignem æternum. »

Vers. 23. *Marc.* VIII, 33.

Quo sensu S. Petrus vocatus est satanas a Christo.

Objicit Calvinus ejusque sequaces : Christus hic Petrum vocat satanam : ergo paulo ante non vocavit eum petram, nec constituit eum caput Ecclesiæ. Respondet *primo* S. Hieronymus Petrum vocari satanam, id est adversarium pro præsenti tempore, quo adversabatur Christo volenti pati et crucifigi ; petram vero constitui pro tempore

non præsenti, sed futuro, scilicet ut post mortem et resurrectionem Christi fiat petra et caput Ecclesiæ. *Secundo*, S. Augustinus, serm. 13 *De Verbis Domini secundum Matthæum*, et Theophylactus respondent Petrum dici beatum, et petram Ecclesiæ constitui, quatenus a Deo revelante illuminatus, confessus erat Christum, Filium Dei vivi, ideoque ab eo petra Ecclesiæ constitutus; satanam vero hic dici, quatenus a Deo Deique decreto (quod ipse ignorabat) recedens, humanum sequebatur affectum, quo nolebat Christum a se ita amatum mori. Porro, Concilium Constantinopolitanum OEcum. V, in *Constitut. Vigilii Papæ*, anathema dicit illis qui illud Christi: « Vade post me, satana, » dictum fuisse volunt ad Petrum, ne dissuasione ejus animus Christi perturbatus fugeret passionem, eo quod passione sua sibi proficeret, ideoque mortem ipsius nobis æternæ vitæ præmia contulisse non credunt. Simili modo, B. Petrus Damianus, lib. I, epist. 16 *ad Alexand. II Pontificem*, Hildebrandum Cardinalem, qui postea creatus fuit Pontifex Gregorius septimus, vocat « suum sanctum satanam : » Satanam, quia sibi adversabatur, ne renuntiaret Cardinalatui, ut ad suam eremum Camaldulensem rediret; sanctum, quia id faciebat sancto fine, quia scilicet videbat Petri operam perutilem fore Ecclesiæ.

Petrus Damianus vocat Hildebrandum Card. suum sanctum satanam, et quare?

QUIA NON SAPIS (Arabicus, *non cogitas*) EA QUÆ DEI SUNT, SED EA QUÆ HOMINUM. — Hic est fons et causa erroris Petri et cæterorum hominum, « quia non sapis. » Græce οὐ φρονεῖς, id est non capis, non sapis, non probas tam intellectu, quam affectu tuo, ea quæ placita sunt Deo, sed quæ hominibus humana suggerit prudentia, hoc est caro et sanguis. Vis enim consulere carni et vitæ meæ, ac exinde tuæ humanæ consolationi, contra Dei decretum, quo sapientissime decrevit mihi moriendum esse pro hominum salute. Ita homines peccant, dum exile carnis judicium præponunt sublimi et sapientissimo Dei judicio. Nam « animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei; stultitia enim est illi, et non potest intelligere, » I *Cor.* II, 14.

Vers. 24. Luc. IX, 23; Mar. VIII, 34.

24. TUNC JESUS DIXIT DISCIPULIS SUIS : SI QUIS VULT VENIRE POST ME, ABNEGET SEMETIPSUM, ET TOLLAT CRUCEM SUAM, ET SEQUATUR ME. — Hoc pharmacum abnegationis et crucis opponit Christus amori proprio et naturali, quem Petrus erga Christum ostenderat vers. 22, volens impedire ejus passionem; ideoque non soli Petro, sed convocatis cæteris Apostolis, imo et turbis, ait Marcus, cap. VIII, 24, hoc edixit, et quasi axioma Christianæ scholæ statuit, dicens : « Si quis vult venire, » etc. *q. d.*, ait Chrysostomus, « Tu, o Petre, dicis mihi : Propitius esto tibi (parce vitæ tuæ) : ego autem dico tibi, quoniam non solum prohibere me a passione nocivum tibi est, sed neque salvari poteris, nisi patiaris et moriaris, et vitæ abrenunties semper. » Vult enim Christus stabilire quod dixerat, moriendum sibi esse ex Dei decreto pro hominum salute, et insuper hanc mortem et crucem cuique fideli imitandam esse, si ejus assecla et discipulus haberi velit. Tria autem præcipit, ait Chrysostomus : primum est, « abneget semetipsum; » secundum, « tollat crucem; » tertium, « sequatur me. »

SI QUIS VULT POST ME VENIRE. — Non cogit Christus, nec vim infert, ait Chrysostomus, sed volentes invitat, eoque blandius et vehementius allicit trahitque. Quis enim non aveat ardeatque sequi Christum Dei Filium? Sed sicut Deus jubet omnibus hominibus, ut sequantur Christum; sic pariter jubet ut abnegationem, quam hic sancit, libere eligant et complectantur. Rursum allicit omnes Christus, dicendo : « Venite post me; » *q. d.* Non eritis primi in cruce, morte et martyrio. Ego dux vobis præibo; quare me præeuntem sequimini duntaxat, quia ego vobis non tantum exemplo, sed et adjutorio antecedam, ac certos vos faciam de triumpho et corona, si me duntaxat sequi et gratiæ meæ strenue cooperari velitis. Sic Cato præiens militibus per arenas Libycas, aiebat: «Pericula vestra prætentate meo; » nihil enim jubebo, nisi quod prius ipse fecero; nil præcipiam, nisi ejus vobis ipse dux et ductor fuero; magnus militi est stimulus prævium ducis exemplum.

ABNEGET SEMETIPSUM, — id est abdicet a se suum judicium et affectum humanum : hoc enim in homine vivit, quod homini charissimum est, in quo homo oblectatur et pascitur, ut illud censeatur esse ipse homo. Homo est enim id quod in homine viget et vivit. Jubet ergo, ut quisque suos affectus et amores naturales et sensuales, Dei legi et voluntati repugnantes, deponat, mortificet et resecet, ac Dei legem et voluntatem assumat, induat et per omnia sequatur. Vide dicta cap. x, 38 et 39. Dicit enim hoc Christus occasione Petri, qui per affectum naturalem erga Christum volebat ejus mortem impedire, ut eum in ipso et cæteris hominibus castiget, *q. d.* Si vis post me venire meque sequi, o Petre, abnega et abdica a te humanum hoc tuum de me judicium et affectum, ut Dei, qui me pati et mori vult, decretum et voluntatem sequaris et amplectaris. Idem fac in cæteris omnibus tuis judiciis, desideriis, affectibus ac nominatim in morte crucis, quam tibi Deus decrevit, ut eam amplectaris, licet natura et naturalis affectus illam fugiat et exhorreat, juxta illud : « Cum esses junior cingebas te, et ambulabas ubi volebas; cum autem senueris, extendes manus tuas (in cruce), et alius cinget te, et ducet quo tu non vis, » *Joan.* XXI, 18. Unde Origenes « abneget semetipsum » exponit, *q. d.* Abneget vitam suam, capessendo mortem pro me meaque fide, uti ego capessam mortem crucis pro Deo. Pari modo quivis fidelis « abneget semetipsum, » id est sua desideria, suas imaginationes, suos concupiscentiæ pruritus, suas rationes humanas, suam

Abnegare se quid?

voluntatem, eamque per omnia invertat et conformet voluntati Dei: v. g. suggerit tibi visus, auditus, gustus, ut videas, audias, gustes curiosa, detractoria, delicata, ut iis te oppleas et inebries; nega eis has suas cupidines a Deo vetitas, eisque dicito: Nolo ista videre, audire, sapere, quia volo Dei legem sequi, Deoque placere, non autem meis sensibus et appetitibus carnalibus satisfacere. Sic mater sapiens puero (concupiscentia enim est instar pueri, qui sensu, non ratione ducitur, ait Aristoteles in *Ethicis*) negat petenti noxia, v. g. cultrum, quem quia manu debili regere nequit, eo se lædet.

Notat S. Gregorius, hom. 32 *in Evang.*, non dicere Christum: Abneget suas opes, sed «abneget semetipsum,» ut homo abeat a se et fiat alienus a se, imo desinat esse quod erat, et incipiat esse quod non erat, fiatque quasi novus et alter homo: «Minus quippe, ait S. Gregorius, est abnegare quod habet, valde autem multum est abnegare quod est; id est, non sufficit nostra relinquere, nisi relinquamus et nos.» Objicit sibi deinde Gregorius: «Quo ibimus extra nos?» ac respondet: «Aliud sumus per peccatum lapsi, aliud per naturam conditi; aliud quod fecimus, aliud quod facti sumus. Relinquamus nosmetipsos, quales peccando nos fecimus; et maneamus nosmetipsi, quales per gratiam facti sumus. Ecce etenim, qui superbus fuit, si conversus ad Christum humilis factus est, semetipsum relinquit. Si luxuriosus quisque ad continentiam vitam mutavit; abnegavit utique quod fuit. Si avarus quisque ambire jam desiit, et largiri didicit propria, qui prius aliena rapiebat, procul dubio semetipsum reliquit. Ipse quidem est per naturam, sed non est ipse per malitiam.» Declarat idipsum exemplo Pauli: «Pensemus, inquit, quomodo se Paulus abnegaverat, qui dicebat: Vivo autem jam non ego; extinctus quippe fuerat sævus ille persecutor, et vivere cœperat pius prædicator. Vivit vero in me Christus. Ac si aperte dicat: Ego quidem a memetipso extinctus sum, quia carnaliter non vivo; sed tamen essentialiter mortuus non sum, quia in Christo spiritaliter vivo. Dicat ergo veritas, dicat: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum; quia, nisi quis a semetipso deficiat, ad eum, qui super ipsum est, non appropinquat; nec valet apprehendere quod ultra ipsum est, si nescierit mactare quod est.»

Sanctus fit alius a seipso qui fuit.

A simili.

Similitudine idipsum illustrat S. Chrysostomus, *hom.* 56: «Si intelligis, ait, quid sit alium abnegare, tunc recte percipies quid sit abnegare semetipsum. Qui alium abnegavit, si cædi eum virgis videat, si coerceri vinculis, quidquid aliud mali pati eum conspexerit, non occurrit, non auxiliatur, non flectitur, nec prorsus ullo modo movetur, ceu ille qui penitus ab eo alienatus est. Sic igitur nullo nos pacto corpori nostro parcere vult, ut neque si cæditur, neque si pellitur, neque si uritur, neque si quid aliud hujusmodi patitur, ei parcamus.» Addit Victor Antiochenus, in cap. VIII *Marci*: «Non dixit ille: Ne nimium indulgeat, aut, ne nimium carni suæ parcat; sed vehementius insurgens: Abneget vel abjuret semetipsum, hoc est, nihil cum seipso vel sua carne commercii habeat, verum ita se gerat, ac si non ipse, sed alius quispiam crucem tolleret.» Ubi nota τὸ «abjuret:» sicut enim in baptismo abrenuntiamus Satanæ et quasi eum abjuramus; sic abnegare plane, et quasi abjurare debemus nosmetipsos, id est nostras cupiditates: hæ enim magis nobis nostræque saluti sunt hostes, quam sint ipsi dæmones: dæmonem enim per se horremus, sed cupidates blanditie sua nos decipiunt, nosque iis quasi nostris amicis gratulamur et adulamur. Majus enim periculum est ab insidiatore occulto, quam aperto. Porro, non solis Apostolis, religiosis, clericis, sacerdotibus, sed cuivis fideli dicit Christus, jubetque ut abneget semetipsum, id est suum sensualem nimiumque amorem erga suam carnem, suum honorem, suam uxorem, suos filios, suos cognatos, etc., eumque subjiciat Dei amori, legi et voluntati. Religiosi vero ulterius abnegare debent omnia sæcularia negotia, propriam voluntatem, dominium et proprietatem, cæteraque votis, et professioni religiosæ, et perfectioni vitæ adversantia, ut non solum Christi legi, sed et consiliis ejus evangelicis sese conforment. Hæc abnegatio debet se extendere ad ipsam vitam et mortem etiam ignominiosissimam crucis, ait S. Chrysostomus, ut illam potius subeamus, quam a Dei voluntate vel ad punctum recedamus; unde subdit: «Et tollat crucem suam.» Quocirca S. Basilius, in *Regulis* fusius explicatis, ad interrog. VI, abnegationem sic definit: «Abnegatio sui nihil est aliud, nisi summa rerum omnium vitæ superioris (in vitiis exactæ) oblivio, atque a sui ipsius voluntatibus recessio,» et ad Dei voluntatem accessio. Idem, ad interrogat. VIII: «Perfecta, ait, renuntiatio in eo sita est, si quis id assecutus fuerit, ut de vita sua ne minimum quidem affectus sit, quamvis habeat mortis responsum.» Et inferius: «Renuntiatio nihil aliud est, quam vinculorum terrenæ hujus ac temporalis conversationis solutio, quæ, dum nos anxiis et humanam vitam comitantibus negotiis subducit, promptiores et magis idoneos reddit ineundæ vitæ ad Dei contemplationem.» In *Vitis Patrum*, lib. V, libello I *De Profectu Patrum*, num. 7, abbas Joannes hæc dat abnegationis et vitæ sanctæ documenta: «Esto injuriam patiens, et non irascens; pacificus, et non reddens malum pro malo; non attendens ad vitia aliorum, neque teipsum exaltans, sed esto subditus et humilior omni creatura; renuntiando omni materiæ corporali, et his quæ secundum carnem sunt, in cruciatu, in certamine, in humilitate spiritus, in jejunio, in patientia, in fletu, in fame et siti, in frigore et nuditate, in laboribus, includens se

Abnegationis definitio.

Officia.

sepulcro tanquam jam mortuus, ut videatur tibi esse proxima mors omni die.» S. Ægidius, socius S. Francisci, vir valde sanctus et a Deo illuminatus, hæc abnegationis sensuum dabat paradoxa:

Paradoxa S. Ægidii, socii S. Francisci.

«Si vis bene videre, erue oculos tuos, et esto cæcus.

» Si vis bene audire, esto surdus.

» Si bene loqui, esto mutus.

» Si bene ambulare, abscinde tibi pedes.

» Si bene operari, mutila tibi manus.

» Si bene amare, habeas te odio.

» Si vis bene vivere, te mortifica.

» Si bene lucrari, disce perdere.

» Si vis esse dives, esto pauper.

» Si vis esse in deliciis, afflige te.

» Si vis esse securus, semper esto in timore.

» Si vis exaltari, humilia te.

» Si vis honorari, despice te, et honora te despicientes.

» Si vis habere bonum, sustine malum.

» Si vis esse in quiete, labora.

» Si vis benedici, desidera maledici.

» O quam magna hæc sapientia scire hæc facere! et quia magna sunt, non omnibus data sunt. Nemo debet aliquid audire vel loqui, nisi ad utilitatem, nec ultra ullo modo procedere.»

Idem hanc dabat viam salutis et perfectionis per abnegationem:

«Si vis salvari, ne petas rationem ab humana creatura de his quæ tibi accidunt.

» Si vis salvari, satage te separare ab omni consolatione et honore, quæ potest tibi dare aliqua creatura.

» Væ illis, qui volunt honorari de sua malitia.

» Si quis tecum contendit, si vis vincere, perde; alioquin quando credideris te vicisse, perdidisti.» Et mox hæc subdit antistropha:

«Si amas, amaberis.

» Si times, timeberis.

» Si servies, servietur tibi.

» Si bene te gesseris erga alios, alii se bene gerent erga te.

» Beatus qui amat, et non desiderat inde amari.

» Beatus qui servit, et non desiderat serviri. Et quia hæc magna sunt, stulti ad hæc non pertingunt.

» Tria potissimum animo tuo hærere debent: primum est, si omnem tribulationem, quæ accidit, libenter sustineas; secundum, si de omnibus, quæ facis et recipis, magis humilieris; tertium est, si fideliter diligas illa bona, quæ videri non possunt corporeis oculis.» Ita habet *Historia Seraphicæ relig.*, lib. I, pag. 65. Plura vide apud Climacum, Dorotheum et Cassianum, qui inter alia, lib. V *De Instit. renunt.*, cap. XXVIII, narrat Joannem abbatem jam moriturum, hoc suis perfectæ abnegationis exemplum et documentum dedisse: «Nunquam, ait, meam feci voluntatem, nec quemquam docui, quod prius ipse non feci.»

Et tollat crucem suam. — Sicut ego tuli meam, ut me Christum quasi primum cruciferum, et crucigerorum antesignanum ac ducem, qui crucem meam, in qua crucifigendus eram, dolens et gemens meis humeris tuli in montem Calvariæ, ipse cruciger Christianus animose et alacriter sequatur assidue, usque ad mortem crucis, et inde ad gloriam paradisi; unde Lucas addit «quotidie,» ut significet omni die et sæpe omni hora aliquid molesti cuilibet occursurum, quod patienter et fortiter tolerare oporteat, idque continue per totam vitam, ac proinde cuilibet vivendum esse in cruce et moriendum in cruce cum Christo. «Tollit crucem suam, ait S. Hieromymus, qui mundo crucifigitur; cui autem mundus crucifixus est, sequitur Dominum crucifixum.» Crux hæc *primo*, est persecutio et martyrium; *secundo*, afflictio et tribulatio quævis a Deo inflicta; *tertio*, tentatio a dæmone immissa et a Deo ad nostram probationem, humilitatem, virtutem et coronam augendam permissa; *quarto*, sui abnegatio et cupiditatum mortificatio. Ita S. Hieronymus.

Suam, — id est *primo* sibi propriam; cuique enim sua propria est crux: uni ab uxore, filiis, cognatis; alteri a moribus; tertio ab æmulis; quarto ab infortuniis; quinto a paupertate; sexto ab exilio, carcere, vinculis, et ita deinceps.

Sua cuique crux. Primo.

Secundo, «suam,» id est suis viribus, æque ac concupiscentiis commensam: Deus enim «non patitur vos tentari super id quod potestis,» ait Paulus, I *Corinth.* x, 13; sed cuique pro vitio quo laborat, crucem quasi medicinam immittit vel permittit: sic prono in superbiam, vel aliqua in re excellenti, permittit aliquod vilipendium, vel tentationem carnis, quæ eum humiliet, uti permisit in S. Paulo, II *Corinth.* XII, 7; avaro immittit mercium et opum jacturam; pulchro et vegeto immittit morbum; docto permittit lapsum in aliquem errorem vel in infamiam, ne infletur et de se præsumat.

Secundo.

Tertio, «suam,» id est sibi ad suum bonum a Deo ab æterno decretam. Cum ergo sentis crucem, ac sæpe novam, cogita de Deo illique eam resigna, ac dicito: Domine, hanc crucem de paterna manu tua libens accepto: hæc enim ab æterno crux mihi fixa est, et a te decreta ad rubiginem vitiorum meorum defricandam, quare pro ea immensas tibi gratias ago. Scio enim, et credo eam mihi a te ex amore paterno constitutam, ut me filio tuo dilecto Christo crucifixo assimiles hic in patientia, et postea in gloria. Nam: «Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus,» etc. *Rom.* VIII, 29.

Tertio.

Quarto, «suam,» id est quam quisque in se habet per passionem, vel sibi irrogat per abnegationem, aut quam suam fecit per compassionem. Nam, ut ait S. Gregorius, hom. 32 *in Evang.*: «Duobus modis crux tollitur, cum aut per abstinentiam

Quarto.

afficitur corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus. Pensemus qualiter utroque modo Paulus crucem suam tulerit, qui dicebat: Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar. Ecce in afflictione corporis audivimus crucem carnis: audiamus nunc in compassione proximi crucem mentis; ait enim: Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror? Perfectus quippe prædicator, ut exemplum daret abstinentiæ, crucem portabat in corpore. Et quia in se trahebat damna infirmitatis alienæ, crucem portabat in corde.»

ET SEQUATUR ME, — per crucem ad mortem, et per mortem ad beatam immortalitatem. Perseverandum enim nobis est in cruce cum Christo per totam vitam, usque ad mortem et coronam: «Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.» Audi S. Chrysostomum, hom. 56 in cap. XVI *Matth.*: «Latrones, ait, multa talia patiuntur. Ne igitur credas ipsius passionis naturam per se sufficere, causam ejus subjecit. Quam ipsam? quæ dicta sunt universa faciens atque patiens ipsum sequaris, ut scilicet propter ipsum omnia sustineas, utque omnem virtutis numerum habeas. Is enim Christum sequitur, qui non in periculis modo fortitudinem adhibet, sed modestiam, sed humilitatem et omne sublimioris philosophiæ genus complectitur. Id enim est recte Dominum sequi, ut et propter ipsum cuncta sufferas et alias virtutes non negligas. Multi diabolum sequentes, multa patiuntur et vitam propter ipsum perdunt, quam nos propter Christum, imo vero propter nos ipsos perdamus.»

Vers. 25. *Luc.* IX, 4; *Mar.* VIII, 35. 25. QUI ENIM VOLUERIT ANIMAM SUAM SALVAM FACERE, PERDET EAM; QUI AUTEM PERDIDERIT ANIMAM SUAM PROPTER ME, INVENIET EAM. — Quia crux acerba est et cruciat, hinc ad eam tollendam fideles animat Christus, ait Chrysostomus, per ingens ejus præmium et coronam gloriæ; ac si agricolæ dicatur, ait S. Gregorius, *hom.* 32: «Frumentum si servas, perdis; si seminas, renovas. Quis enim nesciat, quod frumentum, cum in semine mittitur, perit ab oculis, in terra deficit? Sed unde putrescit in pulvere, inde virescit in renovatione.» Origenes dupliciter exponit hanc sententiam: primo sic, *q. d.* Si quis, inquit, amator vitæ præsentis parcit animæ suæ, timens mori, et putans animam suam per hanc mortem perire, ille volens hoc modo salvare animam suam, perdet eam, alienam illam faciens a vita æterna. Si quis vero contemnens vitam præsentem, usque ad mortem pro veritate certaverit, perdet quidem animam suam, quantum ad vitam præsentem; sed quoniam propter Christum perdet eam, magis eam salvam faciet in vitam æternam. Alio modo sic: Si quis intelligit quæ est vera salus, et acquirere vult eam ad salutem animæ suæ, iste abnegans semetipsum, perdit, quantum ad voluptates carnales, animam suam propter Christum; et perdens animam suam hoc modo, salvat eam per opera pietatis; dicendo enim: «qui voluerit,» præcedentem et sequentem unum sensum esse ostendit; si ergo quod superius dixit: «abneget semetipsum,» de morte corporali dixit, consequenter hoc de sola morte intelligere debemus dictum esse; si autem abnegare seipsum est carnalem conversationem rejicere, et perdere animam est deponere voluptates carnales. Hucusque Origenes. Prior expositio videtur magis genuina, sed amplianda hoc modo, *q. d.* Qui in hac vita fugiens crucem et abnegationem sui, vult servare animam suam, id est vitam suam, ideoque negat me meamque fidem in persecutione; aut vult salvare animam suam, id est desideria animæ suæ, *q. d.* Qui suis concupiscentiis vult satisfacere, hic in futura vita perdet animam suam in gehenna; qui autem perdiderit animam suam in hac vita propter Christum, vel moriendo in persecutione pro eo, vel ejus amore abnegando suas concupiscentias, hic in futura vita animam, quam perdidit moriendo, vel mortificando, salvam inveniet in æterna gloria et in sinu Christi, qui eam pro se morti expositam resuscitabit et glorificabit. Hunc sensum exigit antithesis inter perdere et salvam facere, sive invenire, scilicet integram et salvam; item id quod sequitur: «Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur,» id est animam suam perdat in gehenna?

Servans animam perdet dupliciter.

26. QUID ENIM PRODEST HOMINI, SI UNIVERSUM MUNDUM LUCRETUR, ANIMÆ VERO SUÆ (id est *sui ipsius*, ut explicat Lucas, IX, 25) DETRIMENTUM PATIATUR? — Græce ζημιωθῇ, id est jacturam faciat, mulctetur, *q. d.* Quid te juvabit (hoc enim est Græcum ὠφελεῖ) acquisivisse omnes opes, honores, delicias totius mundi, si propter hoc teipsum perdas, et anima tua, quam unicam et intimam habes, mulcteris ad æterna gehennæ tormenta? juxta illud: Vers. 26. *Luc.* IX, 25; *Mar.* VIII, 36.

Omnia si perdas, animam servare memento.

Opes enim, honores et delicias perditas recuperare potes: animam semel perditam in æternum recuperare non poteris. Illa extrinseca sunt, et exterius tantum sensus titillant; hæc intrinseca tibi est et intima, unde ejus dolor vel gaudium tibi pariter intrinsecus est, summus et intimus; illa temporalia sunt et caduca, hæc immortalis et æterna. O stulti ergo filii Adæ, cur hæc caduca ita adamatis, ut propter ea animam perdatis, et æternis gehennæ incendiis tradatis? O insensati, qui gutta voluptatis vel honoris emitis sempiternos dolores, et perenne inferorum opprobrium! utique vili et exili nimis pretio eas emitis, cujus vos sero pœnitebit in æternum. Ego tanti pœnitere non emo.

AUT QUAM DABIT HOMO COMMUTATIONEM PRO ANIMA SUA? — Græce ἀντάλλαγμα, id est compensa-

tionem, permutationem, pretium, lytrum. Unde Syrus vertit, *permutationem animæ suæ*, *q. d.* Anima tua omne pretium, omnem compensationem superat, empta enim et redempta est pretioso sanguine Christi Domini Dei nostri; quare pro unius hominis anima universus mundus sufficiens pretium non est, ait Euthymius *in Ps.* XLVIII. Quocirca si semel eam perdideris, et gehennæ tradideris, nullo pretio eam redimere poteris, nec valebis animam tuam alia anima redimere, quia non habes nisi unam, et licet plures haberes, propter eas tamen gehenna animam tuam, quam in sua manu jam habet, non dimitteret; hic potest anima suos lapsus redimere pœnitentia, lacrymis et bonis operibus; at in die judicii nullus amplius pœnitentiæ et redemptioni erit locus. Vide ergo fraudem Satanæ et stultitiam hominis, qui animam peccatoris ab eo emit vilissima, brevissima voluptate gulæ, luxuriæ, etc. «Porrigit pomum, et surripit paradisum,» ait S. Bernardus, tract. *De Gradu humilit.*, cap. *De Curiositate.* Lucas, IX, 26, addit: «Nam qui me erubuerit (uti Christum ejusque legem velut vilem et pauperem erubescunt Judæi et Gentilium multi), et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, et Patris, et sanctorum Angelorum suorum;» pro quo Matthæus habet id quod sequitur.

Vers. 27. *Luc.* IX, 26; *Mar.* VIII, 38.

27. FILIUS ENIM HOMINIS VENTURUS EST IN GLORIA PATRIS SUI CUM ANGELIS SUIS, ET TUNC REDDET UNICUIQUE SECUNDUM OPERA EJUS. — Arabicus, *secundum operationem suam*, id est juxta id quod operatus est, non juxta id quod scivit, intellexit, credidit.

VENTURUS EST (in die judicii, ut homines ex operibus dijudicet) IN GLORIA (id est cum gloria et majestate, ut habet Lucas) PATRIS, — tum creata, quam scilicet ut homo sibi a Patre infusam in corpore et anima accepit, vel exterius in comitatu omnium Angelorum effusam in die judicii accipiet; tum illa quam ut Deus cum Patre ejusque essentia et deitate communem habet, tumque toti mundo se habere ostendet. Ita S. Chrysostomus et Euthymius. Est hic acer stimulus ad opera heroica abnegationis, crucis et virtutis, ad quæ omnes excitavit Christus, vers. 24, *q. d.* Agite, o Apostoli, o fideles mei, abnegate vos ipsos, tollite crucem vestram, meque sequimini, quia ob hæc opera vestra ardua et heroica in die judicii coram toto mundo vos laudabo, vobisque meam felicitatem et gloriam regni cœlestis communicabo; eos vero qui fugerint abnegationem, crucem, meique sequelam, secuti autem fuerint suas voluptates et concupiscentias, increpabo et adjudicabo gehennæ, idque in perpetuum. Eligenda vobis est una ex hisce duabus sors: alterutra enim vos infallibiliter manet. Quocirca S. Hieronymus, epistola 1 *ad Heliodorum*, eum ad vitam solitariam, ejusque crucem sic invitat: «Paupertatem times? sed beatos Christus pauperes appellat. Labore terreris? at nemo athleta sine sudore coronatur. De cibo cogitas? sed fides famem non timet. Super nudam metuis humum exesa jejuniis membra collidere? sed Dominus tecum jacet. Squalidi corporis horret inculta cæsaries? sed caput tuum Christus est. Infinita eremi vastitas te terret? sed tu paradisum mente deambula.» Et nonnullis interjectis: «Delicatus es frater, si et hic vis gaudere cum sæculo, et postea regnare cum Christo. Veniet, veniet illa dies, qua corruptivum hoc et mortale incorruptionem induat, et immortalitatem. Beatus servus, quem Dominus invenerit vigilantem. Tunc ad vocem tubæ pavebit terra cum populis, et tu gaudebis. Judicaturo Domino lugubre mundus immugiet: tribus ad tribum pectora ferient; potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt; exhibebitur cum prole sua vere tunc ignitus Jupiter; adducetur et cum suis stultus Plato discipulis; Aristotelis argumenta non proderunt; tunc tu rusticanus et pauper exultabis, et ridebis, et dices: Ecce crucifixus Deus meus; ecce judex, qui obvolutus pannis in præsepio vagiit, etc., ut his tum interesse contingat, pro quibus nunc labor durus est.» Hucusque S. Hieronymus pathetice, sed vere.

Stimulus ad heroicam virtutem.

Vers. 28. *Luc.* IX, 27; *Mar.* IX, 1.

28. AMEN DICO VOBIS: SUNT QUIDAM DE HIC STANTIBUS, QUI NON GUSTABUNT MORTEM, DONEC VIDEANT FILIUM HOMINIS VENIENTEM IN REGNO SUO. — Syrus, *in regnum suum.* Sæpe enim hæc duo in Scriptura confunduntur, idemque significant. Promisit Christus mercedem in regno cœlesti dandam pro operibus bonis, abnegationis et crucis: nunc ne quis illud longe abesse et in multa sæcula differendum causetur, occurrit, illudque vicinum esse reipsa demonstrat, dum nonnullis adhuc viventibus post paucos dies, illud ipsum in transfiguratione ostendit.

NON GUSTABUNT MORTEM, — id est non morientur. Est metaphora a calice mortifero, qui damnato ad mortem datur, ut veneno moriatur: hic enim non hauritur jucunde, sed ægre gustatur ut amarus et felleus.

Regnum Christi quod? Primo.

IN REGNO SUO. — Quæres, quodnam hoc Christi regnum, et quando illud viderint nonnulli Apostolorum astantium Christo? Respondet *primo* S. Gregorius, homil. 32 *in Evangel.*, et Beda, regnum hoc Christi esse Ecclesiam, ejusque per omnes gentes propagationem, quam utique viderunt, imo effecerunt Apostoli. Id dicit Christus, ait S. Gregorius, ut ex propagatione regni Ecclesiæ, quam visuri erant, discerent quanta futura esset eorum gloria in regno cœlesti, quod in hac vita est invisibile; alioqui enim homines sola visibilia æstimant, invisibilia non appetunt, quia nec esse suspicantur. Deus ergo per visibilia, quæ exhibet, firmat spem promissorum invisibilium. *Secundo*, alii id fore censent in resurrectione et die judicii, de quo versiculo præcedenti locutus est Christus. Verum dico id factum esse in transfiguratione

Secundo.

Christi : in illa enim regnum Christi gloriosum quasi per transennam viderunt, et prægustarunt tres Apostoli, scilicet Petrus, Jacobus et Joannes, et ita esse patet ex sequentibus : nam omnes Evangelistæ, qui hujus rei meminerunt, scilicet Matthæus, Marcus et Lucas post hoc Christi promissum, subjungunt statim illud fuisse impletum, scilicet sexto post die. Ita S. Hilarius, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Ambrosius, Theophylactus, Euthymius et alii passim. Unde S. Leo, serm. *De Transfigur.* : « In regno, inquit, hoc est, in regia charitate. » In transfiguratione enim Christus Apostolis dedit specimen gloriæ, claritatis, magnificentiæ, gaudii et felicitatis, quam obtinebunt Sancti in regno cœlesti, ut per illam animarentur ad labores et dolores evangelicos, ad crucem et martyrium, aliosque ad eosdem animarent. Ita per illam S. Hieronymus ad eosdem animat Eustochium, epist. 18 *De Custodia virgin.*, in fine : « Egredere, ait, paulisper de carcere, et præsentis laboris ante oculos tuos tibi pinge mercedem, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Qualis erit illa dies, cum tibi Maria, mater Domini, choris accurret comitata virgineis ! Cum post Rubrum mare, submerso cum suo exercitu Pharaone, tympanum tenens præcinet responsuris : Cantemus Domino, gloriose enim honoratus est : equum et ascensorem projecit in mare. Tunc Thecla in tuos læta volabit amplexus, tunc et ipse sponsus occurret et dicet : Surge, veni, proxima mea, speciosa mea; quia ecce hiems transivit, pluvia abiit tibi. Tunc Angeli mirabuntur et dicent : Quæ est ista prospiciens quasi diluculum, speciosa ut luna, electa ut sol. » Et post nonnulla : « Tunc parvuli, etc., palmas victoriæ sublevantes, consono ore cantabunt : Hosanna in excelsis. Benedictus qui venit in nomine Domini. Hosanna in excelsis. Tunc centum quadraginta quatuor millia in conspectu throni et conspectu seniorum tenebunt citharas, et cantabunt canticum novum. »

Tertio. Genuine.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus transfiguratur in monte, et Eliam partim venisse, partim venturum docet. Secundo, vers. 14, sanat lunaticum, aitque ad hoc opus esse oratione et jejunio. Tertio, vers. 21, prædicat instare sibi passionem et mortem. Quarto, vers. 24, solvit didrachma pro se et Petro, etsi ad id non teneri ostendat.

1. Et post dies sex assumit Jesus Petrum et Jacobum, et Joannem fratrem ejus, et ducit illos in montem excelsum seorsum ; 2. et transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies ejus sicut sol; vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix. 3. Et ecce apparuerunt illis Moyses et Elias cum eo loquentes. 4. Respondens autem Petrus, dixit ad Jesum : Domine, bonum est nos hic esse : si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum. 5. Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube, dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui : ipsum audite. 6. Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde. 7. Et accessit Jesus, et tetigit eos, dixitque eis : Surgite, et nolite timere. 8. Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Jesum. 9. Et descendentibus illis de monte, præcepit eis Jesus, dicens : Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis a mortuis resurgat. 10. Et interrogaverunt eum discipuli, dicentes : Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire? 11. At ille respondens, ait eis : Elias quidem venturus est, et restituet omnia. 12. Dico autem vobis, quia Elias jam venit, et non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt. Sic et Filius hominis passurus est ab eis. 13. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Joanne Baptista dixisset eis. 14. Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens : Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, et male patitur; nam sæpe cadit in ignem, et crebro in aquam; 15. et obtuli eum discipulis tuis, et non potuerunt curare eum. 16. Respondens autem Jesus, ait : O generatio incredula et perversa, quousque ero vobiscum? usquequo

patiar vos? Afferte huc illum ad me. 17. Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo dæmonium, et curatus est puer ex illa hora. 18. Tunc accesserunt discipuli ad Jesum secreto, et dixerunt : Quare nos non potuimus ejicere illum? 19. Dixit illis Jesus : Propter incredulitatem vestram. Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic : Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis. 20. Hoc autem genus non ejicitur, nisi per orationem et jejunium. 21. Conversantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Jesus : Filius hominis tradendus est in manus hominum; 22. et occident eum, et tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer. 23. Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, et dixerunt ei : Magister vester non solvit didrachma? 24. Ait : Etiam, et cum intrasset in domum, prævenit eum Jesus, dicens : Quid tibi videtur, Simon? Reges terræ, a quibus accipiunt tributum vel censum? a filiis suis, an ab alienis? 25. Et ille dixit : Ab alienis. Dixit illi Jesus : Ergo liberi sunt filii. 26. Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum; et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, et aperto ore ejus, invenies staterem; illum sumens, da eis pro me et te.

Vers. 1. *Luc.* IX, 28; *Mar.* VIII, 2.

1. ET POST DIES SEX ASSUMIT JESUS PETRUM, JACOBUM ET JOANNEM FRATREM EJUS, ET DUXIT ILLOS IN MONTEM EXCELSUM SEORSUM.—Videtur hic esse analogia cum Luca, qui, IX, 20, ait : « Factum est autem post hæc verba fere dies octo. » Respondet S. Hieronymus : « Facilis est solutio, quia hic medii ponuntur dies, ibi primus additur et extremus. » Matthæus ergo et Marcus non numerant primum diem quo Christus hæc quæ audivimus, dixit, et promisit suam transfigurationem, quia imperfectus erat, nec ultimum et octavum, quia illo mane summo transfiguratus est Christus, sed tantum sex intermedios; Lucas vero omnes numerat tam plenos, quam non plenos et imperfectos, idcirco ait « fere. » Ita S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus, et S. Augustinus, lib. I *De Consensu Evang.*, cap. LVI. Distulit Christus promissam transfigurationem per sex dies : « Ut reliqui discipuli, ait Chrysostomus, nihil patiantur humanum, id est aliquem invidiæ motum; vel ut horum dierum spatio vehementiori concupiscentia repleti, qui assumendi erant, sollicita mente accederent. » Secunda causa dilationis fuit quod Christus volebat transfigurari in monte Tabor, qui a Cæsaræa Philippi distat viginti leucis sive horis. Christus ergo hoc spatium sensim progrediendo, et more suo per villas, pagos et castella prædicando confecit sex diebus. Tertiam causam analogicam dat Rabanus, ut significaretur quod post sex mundi ætates futura sit resurrectio, cujus typus et specimen futura erat transfiguratio. Quartam symbolicam dat Origenes, ut significetur quod solus ille, qui transcendit omnes res mundi (hic enim per sex dies factus est, *Genes.* I), potest ascendere super montem excelsum, et gloriam aspicere Verbi Dei. Quintam chronologicam dat S. Hilarius : « Post sex dies, ait, gloriæ Dominicæ, sex millium annorum temporibus evolutis, regni cœlestis honor præfiguratur. » Multorum enim Patrum et Doctorum sententia est, mundum duraturum per sex millia annorum, et tum fore judicium, uti dixi in Apocalypsi.

Post sex dies transfiguratur Christus. Cur? Prima causa. Secunda. Tertia. Quarta. Quinta.

PETRUM, JACOBUM ET JOANNEM. — « Ideo hos tres, ait Chrysostomus, assumpsit, quoniam aliis potiores erant; » non enim congruebat tantum mysterium statim initio propalare, et omnibus Apostolis ostendere, sed selectioribus duntaxat. Selegit ergo hos tres quasi Apostolorum primores iisque ostendit suam gloriam, quia iisdem ostendere volebat suam infirmitatem et agoniam passionis in horto, ne illa offenderentur, sed per illam scirent Christum gradum facere ad gloriam sibi ostensam. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Remigius et alii, in cap. XXVI *Matthæi*. Ex hac enim gloria, et ex voce Patris : « Hic est Filius meus, » certo scire poterant Christum vere esse Deum, sed deitatem suam velo carnis tegere, ac proinde licet in cruce pateretur et moreretur, deitatem tamen ejus non pati, nec mori. Quare eum mortem et crucem suscipere, non ex infirmitate et necessitate coactum, sed sponte ex dignatione et charitate ad redimendos homines. Qui enim tantam hic gloriam corpori communicabat, poterat utique et illud a morte eximere, si voluisset. Audi Damascenum, orat. *De Transfig.* : « Petrum assumit, volens testimonium quod testatus fuerat, ei ostendere per Patris testimonium confirmari, et quasi præsidem futurum totius Ecclesiæ; sed Jacobum assumpsit tanquam moriturum pro Christo; Joannem vero tanquam Theologiæ purissimum organum, ut visa gloria Filii Dei, quæ non subjacet tempori, insonet illud : In principio erat Verbum. »

Cur Petrum, Jacobum et Joannem secum assumpsit Christus, ut coram eis transfiguraretur?

Symbolice Hilarius : « In tribus assumptis, ait, de trium origine, Sem, Cham et Japhet, futura electio populi Dei ostenditur. Anagogice Rabanus : « Tres, ait, solummodo discipulos secum ducit, quia multi sunt vocati, pauci vero electi. Vel quia qui nunc fidem sanctæ Trinitatis incorrupta mente servant, tunc æterna ejus visione lætantur. »

Symbol. Anagog.

Quis hic Jacobus? **JACOBUM ET JOANNEM FRATREM EJUS.** — Fuit ergo hic Jacobus Major, qui primus Apostolorum martyr occubuit, *Act.* XII. Lapsus ergo memoria videtur S. Augustinus, in cap. II *ad Galat.*, qui censet hunc Jacobum esse fratrem Domini : hic enim fuit Minor, et primus Hierosolymorum episcopus, auctorque Epistolæ Canonicæ.

Mystice. Mystice : hi tres notant triplicis ordinis esse eos, quos Deus præ cæteris sua visione et gloria dignatur. Petrus notat charitate ferventes; illa enim ipse fervebat. Joannes virgo notat virgines. Jacobus, primus ex Apostolis martyr, notat patientes et martyres. Rursum Petrus notat eos qui sunt petræ, id est fortes et constantes in fide et virtute. Joannes notat castos. Jacobus, id est supplantator, notat eos qui vitia calcant et supplantant. Hi enim digni sunt visione Dei. Ita S. Anselmus. Vis ergo videre Deum? esto Petrus, id est firmus in virtute; esto Joannes per castitatem; esto Jacobus per vitiorum mortificationem. Hinc rursum nonnulli censent in Petro notari firmam fidem, in Jacobo sublimem spem, in Joanne ardentem charitatem; hisce enim quasi terrenis alis ad Deum subvehimur.

IN MONTEM EXCELSUM SEORSUM. — Syrus *solos*, ut scilicet mons hic sua celsitudine repræsentaret celsitudinem cœli empyrei et gloriæ cœlestis, utque tropologice doceret, ait Remigius, « quia necesse est omnibus, qui Deum contemplari desiderant, ut non in infimis voluptatibus jaceant, sed amore supernorum semper ad cœlestia erigantur; et ut ostendat discipulis suis, quatenus gloriam divinæ claritatis, non in hujus sæculi profundo quærant, sed in cœlestis beatitudinis regno. Ducuntur autem seorsum, quia sancti viri toto animo et fidei intentione separati sunt a malis, funditusque separabuntur in futuro; vel quia multi vocati, pauci vero electi. » Nam, ut ait Beda, qui resurrectionis fructum exspectant, mente in excelsis inhabitare et continuis precibus debent incumbere.

Quæres, quis fuit mons? Communiter censent fuisse montem Tabor. Refellit hoc Franciscus Lucas : Quia, inquit, Tabor est in Galilæa, Christus autem non videtur transfiguratus in Galilæa, eo quod Marcus, IX, 30, dicat, post transfigurationem Christum cum Apostolis prætergressum esse Galilæam : quare videri Christum transfiguratum in Libano monte amœnissimo, quia Cæsarea Philippi, ubi eam promisit Christus, cap. præcedenti, vers. 13, adjacet Libano. Verum hæc ratio non urget nec cogit ut a sententia adeo communi recedamus, imo potius illi favet, illamque confirmat : vult enim dicere Marcus, Christum transfiguratum fuisse in monte Tabor, qui est in Galilæa, indeque descendentem adjacentes Galilææ urbes et villas, prædicando et sanando, more suo obiisse et pertransiisse, ut ad urbem suam, id est Capharnaum, ubi sedem ad prædicandum fixerat, perveniret, uti mox eum pervenisse narrat Matthæus, vers. 23. Unde Marcum explicans Matthæus hic, vers. 21, ait : « Conversantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Jesus. » Ergo jam versabantur in Galilæa; ergo in Galilæa transfiguratus est Christus : Galilæa enim fuit locus prædicationis, miraculorum et mysteriorum Christi. Et Galilæa significat Hebraice transmigrationem, scilicet a peccato in gratiam, a terra in cœlum, ab ærumna in gloriam. Hæc est sententia Patrum et fidelium, ut videatur Ecclesiæ traditio; ideoque mons Tabor Christianis sanctus et peregrinatione celebris effectus est, teste S. Hieronymo, *epist.* 27. Omnes enim qui peregrinantur in terram sanctam, visitant Tabor æque ac Bethleem, montem Calvariæ et Oliveti. Ita ante 1200 annos S. Paula visitans loca sancta, visitavit Tabor; nam, ut diserte ait S. Hieronymus in ejus Epitaphio : «Scandebat montem Tabor, in quo transfiguratus est Christus. » Sic in Tabor transfiguratum esse Christum expresse docet S. Cyrillus Hierosolymitanus, *Catechesi* 12, et Damascenus, serm. *De Transfiguratione*, Beda et Euthymius, Abulensis, Maldonatus, Jansenius, Barradius, Toletus, Brochardus, Adrichomius, in *Descript. Terræ Sanctæ*, et alii passim. Confirmat id Damascenus ex illo *Ps.* LXXXVIII : « Tabor et Hermon in nomine tuo exultabunt. » Hermon enim exultavit, cum in baptismo Christi vocem Patris de cœlo audivit; Tabor vero, cum eum in se transfiguratum vidit; tuncque, ait Damascenus, Tabor certavit cum cœlo empyreo, illius simulacrum, et quasi gloriæ cœlestis theatrum. Sicut enim Beati vident in cœlo gloriam Dei, sic Apostoli viderunt in Tabor gloriam Christi. Addit Beda, tract. *De Locis sanctis*, cap. XVII, in transfigurationis Christi coram Elia et Mose memoriam, in monte Tabor ædificatas esse tres ecclesias juxta votum Petri dicentis : « Faciamus hic tria tabernacula : tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum. » Addit Nicephorus, lib. VIII, cap. XXX, et ex eo Adrichomius, S. Helenam in Tabor ob memoriam transfigurationis pulcherrimum extruxisse templum, illudque amplis redditibus ad ministros alendos dotasse. Huic templo duo postea accessere monasteria, unum Græcorum Eliæ consecratum, alterum Mosi dedicatum.

Christus transfiguratus, non in Libano. Sed in Tabor.

Porro, Tabor elegit Christus, ut in eo gloriam suam ostenderet : *Primo*, quia Tabor vicinus est Nazareth, in qua ipse conceptus est et « Verbum « caro factum, » vicinus quoque est Capharnao, ubi habitabat et prædicabat Christus; prædicationem enim suam confirmavit in gloria transfigurationis. *Secundo*, quia mons Tabor vicinus est Saron, de quo cecinit Isaias, cap. XXXV, 2 : « Gloria Libani data est ei; decor Carmeli et Saron, ipsi videbunt gloriam Domini, et decorem Dei nostri. » *Tertio*, quia Tabor est mons valde excelsus : nam, ut ait Josephus, lib. IV *De Bello*, cap. II, altitudo ejus est triginta stadiorum, hoc est quatuor fere milliarium Italicorum; stadium enim est octava

Cur? Prima causa. Secunda. Tertia.

pars milliaris; continet enim 125 passus, cum milliare contineat mille. *Quarto*, quia, ait Beda loco citato, mons Tabor in medio Galilææ campo a Genesareth tribus millibus passuum ad Boream distat, ex omni parte rotundus et æqualiter assurgens, herbosus, floridus et valde amœnus; unde speciem habet paradisi et cœli. Addit Adrichomius ex Brochardo et Bredenbachio : Tabor cœli temperie est saluberrimus; vineis, olivis, variisque arbustis et fructiferis arboribus totus undique consitus; rore perpetuo vividus, arborum frondibus versicoloribusque herbis semper viridis, atque suavi omnigenum florum odore fragrantissimus. Hinc magna ferarum, maximeque avium hic est frequentia, quarum et grato concentu amœnissimus est, et venatu celebris. Denique Tabor est mons exstruendis ad terram sanctam defendendam munitionibus aptissimus : unde, *Judic.* IV, ex Tabor descendit Barac cum suis, ac profligavit Sisaram. Porro, in ipso Dominicæ transfigurationis loco jam hortus est arboribus consitus et fontibus irriguus, qui muro ambitur : quo, qui pedem montis accolunt propter religionem atque observantiam loci, neminem accedere permittunt. Hucusque Adrichomius. Unde et a S. Petro, *Epist.* II, cap. I, 18, Tabor vocatur mons sanctus, quia Christi transfiguratione, Eliæ et Mosis cum eo colloquio, ac Patris de eo testimonio consecratus.

Quarta.

Amœnitas Tabor.

Etymon Tabor.

Symbolice : Tabor Hebr. idem est quod thalamus puritatis et lucis; תא *ta* enim est thalamus, אור *or* lux, ב *beth* medium significat *in*, *q. d.* Thalamus in luce, id est lucis; vel ut S. Hieronymus in cap. V *Osee* : « Tabor » idem est quod *veniens lumen*, quia in *Tabor* Christus thalamum suæ gloriæ et splendoris constituit. Rursum Tabor verti potest תא *ta*, id est thalamus, *bor*, id est cisternæ et sepulcri, ait Pagninus in *Nomin. Hebraicis*, quia in Tabor Moses et Elias locuti sunt de excessu, id est morte et sepultura Christi, *Luc.* IX, 31. Hac enim via Christo eundum fuit ad gloriam et cœlum, eademque nobis eundum est. Addit Lucas, cap. IX, 28, Christum in montem conscendisse ut oraret, et inter orandum fuisse transfiguratum : « Ascendit, inquit, in montem ut oraret, et facta est, dum oraret, species vultus ejus altera; » ut nos doceret fructum orationis, scilicet in oratione nos luce cœlesti perfundi et quasi transfigurari, ut ex terrenis fiamus cœlestes et divini, atque ex hominibus Angeli. Hujus rei typo, cum Moses accepturus tabulas legis cum Deo colloqueretur in monte Sina, apparuit ei gloria Domini, eique cornua, id est radios suæ lucis affixit, *Exodi* XXXIII et XXXIV. Ita Hilarius. Sed Mosi ab externo, puta ab alloquio Dei; Christo vero ab interno, hoc est a deitate et gloria animæ interna hic splendor processit. Sic S. Antonius, S. Ignatius aliique Sancti ex assiduo cum Deo in oratione colloquio faciem accepere splendentem, et radios lucis evibrantem.

2. ET TRANSFIGURATUS EST ANTE EOS, ET RESPLENDUIT FACIES EJUS SICUT SOL ; VESTIMENTA AUTEM EJUS FACTA SUNT ALBA SICUT NIX. — Græce μεταμορφώθη, id est *transformatus est*; ita Syrus. Unde Ovidius et poetæ hominum in animalia transformationes vocant metamorphoses. Arabicus : *Ostendit gloriam suam coram eis.* Vers. 2. *Luc.* IX, 29; *Mar.* IX, 3.

Quæres *primo* : qua ratione et modo transfiguratus sit Christus? Suppono ut certum, non fuisse hic phantasma, aut phantasticum quid, sive illusionem imaginariam, quali dæmon sagas et magos in lupos, porcos, aves, feles transfigurat, sicque apparet subinde sagis, ut ipsæ putent dicantque se cum Angelis colloqui, canere, jubilare. Nil tale potuit esse in Christo.

Modus transfigurationis Christi.

Dico *primo* : Christus non ita transfiguravit se coram tribus Apostolis, ut eis ostenderet suam divinitatem, sicut ostendit Sanctis in cœlo, itaque eos beat. Hæc enim oculis corporeis per omnem potentiam videri nequit : ita passim Patres; quare Tertullianus, S. Chrysostomus, S. Leo et Damascenus, qui aliter loquuntur, tantum volunt dicere Christum Apostolis ostendisse gloriam externam corporis, quæ divinitatis erat index, ut per eam quasi per rimam, sed corpore velatam, aliquo modo gloriam et majestatem Deitatis aspicerent.

Dico *secundo* : Christus in transfiguratione non mutavit vultus sui essentiam aut formam, imo nec figuram, colorem vel alias qualitates, sed, ut recte ait Euthymius, assumpsit ingentem splendorem quasi divinum, ut fulgeret instar solis; imo ut sole esset augustior et fulgidior. Unde Matthæus, explicans τό « transfiguratus est, » mox subjicit : « Et resplenduit facies ejus sicut sol ; » *et* enim significat *id est*. Et Lucas : « Facta est, inquit, species vultus ejus altera, » scilicet luminosa et fulgida. Ita Patres et Interpretes. Vide S. Thomam, III *part.*, *Quæst.* XLV. Transfiguratio ergo dicitur, eo quod Christus in ea figuram, id est formam et speciem externam faciei, assumpto splendore, in clariorem et augustiorem transformarit. Non enim hic Christus assumpsit dotes alias corporis gloriosi, scilicet impassibilitatis, agilitatis et subtilitatis, sed claritatis duntaxat; hæc enim sola Apostolis erat visibilis.

Ubi nota *primo*, splendorem hunc non aeri, non etiam oculis Apostolorum, sed faciei Christi, imo manibus et toti corpori realiter inhæsisse, uti diserte docet S. Hieronymus, epist. 61 *ad Pammachium*, contra errores Joannis Hierosol., et alii passim. Licet enim Abulensis hic, *Quæst.* XLVII, Salmeron et Toletus, *in Lucæ* IX, putent solam faciem Christi resplenduisse, hanc enim solam nominant Matthæus et Marcus; melius tamen alii passim opinantur totum corpus Christi resplenduisse, quia plena et perfecta fuit Christi transfiguratio : unde ex corpore in vestes emanavit ; sub facie ergo, utpote magis spectabili, cætera membra intelligunt Matthæus et Marcus.

Totum Christi corpus resplenduit.

Ita S. Ephrem, orat. *De Transfigurat.* : « Facta sunt, inquit, vestimenta ejus alba. Etenim ostendit Evangelista, quod ex toto ejus corpore ejus gloria scaturiit, et ex tota ejus carne resplenduit ejus facies, et ex totis ejus membris resplenduerunt radii, » etc. Item : « Christus toto suo corpore tanquam sol suis radiis resplenduit gloria suæ divinitatis. » S. Augustinus (vel quisquis est auctor), lib. III *De Mirab. sanctæ Script.*, cap. x : « Ut per carnem, ait, divinitas foris illuxit, sic et caro illuminata de divinitate per vestimenta radiavit. » Idem sentiunt S. Ambrosius, *in Symb.*, cap. XXII; S. Hieronymus jam citatus; S. Augustinus, lib. XXII *De Civit.* IX; Origenes, in cap. IX *Levit.* (qui et addit eo tempore Mosen quoque non in vultu solum, sed in toto corpore clarificatum fuisse); D. Thomas, Barradius, Suarez et alii, quorum aliqui censent splendorem hunc totum corpus Christi penetrasse, illudque fecisse perspicuum et pellucens; alii melius cum Suarez, tom. II, disp. XLII, sect. 2, putant splendorem hæsisse in superficie corporis exteriori, idque significat vox « transfiguratio, » id est figuræ, quæ in superficie exteriori est, immutatio. Porro, splendor hic erat cœlestis, imo plusquam cœlestis, scilicet divinus et beatificus, qualis est corporum gloriosorum : unde instar solis erat aureus, magnificus, elegans oculosque summe recreans; ac cum esset summus, nativæ effigiei Christi conspectum Apostolis non eripiebat : secus est de luce nostra, v. g. solari, quæ visum tam recreat, quam hebetat.

Dotes gloriosæ repressæ a Christo. Nota *secundo*, novum hunc splendorem fuisse dotem claritatis, quæ uti et cæteræ dotes corporis beati (puta agilitas, subtilitas, impassibilitas) debitæ erant corpori Christi et animæ ejus, utpote beatæ et Deo unitæ, idque toto tempore vitæ a primo instanti conceptionis ejusdem in utero Virginis; sed tamen, ut pati posset Christus, cum hominibus conversari, hæc claritas cæteræque dotes jam dictæ, toto reliquo vitæ ejus tempore repressæ fuerunt in beata Christi anima, ne ex ea per physicam, vel potius moralem (nam lux animæ est spiritalis, lux vero corporis est longe diversa et corporalis) emanationem in corpus sese diffunderet : alioqui enim per corpus, uti lux per laternam emicasset. Illa ergo repressio miraculum fuit, hic vero cessatio ab hac repressione, ac splendoris interni in corpus de more emanatio, fuit cessatio miraculi : hominibus tamen visa est miraculum, quia nova, et quia ejus causam ignorabant. Quocirca Christus hanc corporis sui gloriam, licet duplici titulo, scilicet unionis hypostaticæ et beatitudinis animæ, sibi debitam, tertio titulo meriti adeptus est : per tot enim passiones et labores meruit hanc corporis gloriam, eamque in resurrectione accepit perpetuam, ut passim docent Theologi. Nec aliud vult Damascenus, serm. *De Transfiguratione*, ubi ait Christi corpus semper habuisse gloriam, licet Apostolis absconditam, in transfiguratione vero eam ostendisse; nam per gloriam intelligit unionem hypostaticam, quæ erat fons et origo omnis gloriæ et claritatis. Idem dico de S. Epiphanio, *hæresi* 69, et de S. Nazianzeno, *orat.* 49, et S. Anselmo in *Elucidario*. Quare quod nonnulli opinati sunt Christum semper has dotes et hunc splendorem in corpore habuisse, sed illum non fuisse visum ab hominibus ob debilitatem visus humani; sicut nonnulli dicunt claritatem in corpore Beatorum glorioso fore invisibilem oculis mortalium, nisi nova eis vis videndi addatur : hoc, inquam, improbabile est, cum illa lux corporis gloriosi sit corporea et summa, ideoque summe oculo cuilibet visibilis.

Denique transfiguratio Christi contigit die sexta Augusti, quo Ecclesia quotannis illam celebrat. Ita Wandeberius, qui vixit anno Christi 850, in suo *Martyrologio*, licet Petrus Canisius in suo *Martyrologio*, illam factam dicat die 27 Julii. Porro Ammonius, Baronius, Jansenius, Adrichomius, Suarez et alii consentiunt illam accidisse anno 33 ætatis Christi, qui fuit tertius et ultimus prædicationis ejusdem : sequenti enim anno vertente in Paschate sub die 25 Martii crucifixus est. Vide Chronotaxim, quam Commentario præposui. *Quo die et anno Christus transfiguratus?*

Quæres *secundo*, cur transfiguratus sit Christus ? *Cur transfiguratus Christus?* Respondeo : *Primo*, ut per hanc claritatem et gloriam, ac per testimonium Eliæ et Mosis Apostolis divinitatem suam probaret, illamque sub humanitate occultatam atque velatam ostenderet. *Resp. Primo.* *Secundo*, ut præmuniret discipulos, ne caderent animo cum ipsum visuri essent in monte Calvariæ cruci affixum. *Secundo.* *Tertio*, ut se hac forma judicem venturum cum potestate magna et majestate indicaret, et quasi repræsentaret. *Tertio.* Ita S. Ephrem, Cyrillus et Damascenus, *De Transfigur.*; S. Basilius, *in Psal.* XLIV, et alii. Unde et Elias apparuit, qui erit præcursor Christi venientis ad judicium; idem censent nonnulli de Mose. *Quarto*, ut fidem et spem, animumque et zelum Apostolorum cæterorumque fidelium, ad certamen et cruces quaslibet pro Evangelio fortiter subeundas, spe similis gloriæ in resurrectione obtinendæ excitaret et acueret. *Quarto.* Ita S. Leo, serm. *De Transfig.* : « Transfiguratus est, inquit, Dominus, ut de cordibus discipulorum crucis scandalum tolleret, et ne conturbaret eorum fidem voluntariæ humilitas passionis, quibus revelata esset absconditæ excellentiæ dignitas. » Et S. Chrysostomus hic, qui addit minimum beatum in cœlo majorem habere claritatem et gloriam, quam Christus hic; quia Christus illam hic debilibus oculis et captui Apostolorum adhuc mortalium attemperavit. Quare quibus hæc gloriæ cœlestis irradiat veritas, his omnis mundi et pompæ mundanæ vilescit vanitas. Quocirca S. Franciscus dictitabat : « Tanta est gloria quam exspecto, ut omnis me pœna delectet. »

Quater fuit Christus transfiguratus. Symbolice : hæc transfiguratio repræsentavit miras et varias Verbi incarnati, quasi divini Protei transformationes. Christus enim quater transfiguratus est : *primo*, in incarnatione, cum Verbum caro factum, in ea quasi lux in laterna resplenduit; *secundo*, in cruce, in qua ita flagris, clavis, sputis, etc., deformatus fuit, ut de eo dicebat Isaias, cap. LIII : « Non est species ei neque decor, et vidimus eum, et non erat aspectus; » *tertio*, in resurrectione, cum gloria et honore coronatus est; *quarto*, in Eucharistia, ubi latens sub speciebus panis et vini, in eos quasi transfigurari videtur, transsubstantiatio enim est quasi accidentium transfiguratio.

Anagog. Anagogice : voluit hic Christus dare ideam nostræ resurrectionis et gloriæ, in qua ipse corpus nostrum reformabit configuratum corpori claritatis suæ.

Tropol. Tropologice : voluit Christus primo hic typum dare transfigurationis animæ peccatis nigræ in lucem gratiæ, per quam Christo configuramur. Transfiguratio enim nostra consistit in configuratione cum Christo, ut Christo in omni humilitate, charitate, obedientia, religione, etc., conformemur ; ut simus vivæ imagines vitæ et sanctitatis Christi, quasi nostri exemplaris ; ut cogitemus, loquamur, operemur ea pietate, gravitate, zelo, qua Christus; ut quicumque nos viderit, putet se in nobis Christum cernere. Rursum Christus hic dat ideam transfigurationis, qua anima a minori sanctitate transit ad majorem : Christus enim jam sanctus transfiguratus est, atque hæc transfiguratio sæpe priore est difficilior et rarior : Sancti enim sæpe sibi de sanctitate blandiuntur, et in ea quasi securi conquiescunt, nec ad majorem aspirant, uti peccatores et pœnitentes aspirant ad justitiam. Rarius est, ait ille Pater, ut a sanctitate minori ad majorem, quam ut a peccato quis ad sanctitatem transfiguretur. Idem asserit S. Bernardus, S. Bonaventura et alii; hoc tamen subinde fit in monte et secessu cum Christo, puta in crebra et ferventi oratione ac meditatione. In ea enim mens illustratur a Deo, ac per eam quasi fistulam haurit lumen cœleste, quo illustrata concipit novos ardores ad reformandos mores, imo ut transformet se in Christum, ut cum Paulo dicat : « Mihi mundus crucifixus est. Vivo ego, jam non ego; vivit vero in me Christus. » Et cum S. Ignatio, Epist. *ad Romanos* : « Amor meus crucifixus est. » Et cum S. Francisco, quinque corporis Christi stigmata, si non corpori, certe animæ suæ infigat et imprimat medullitus.

Oratio est animæ transfiguratio. Primo. Oratio ergo est animæ transfiguratio : *Primo*, quia in ea anima lumen a Deo accipit, ut clarius eum, æque ac seipsam suaque omnia cognoscat et lustret.

Secundo. *Secundo*, in ea a Deo petit impetratque gratiam ad maculas et vitia, quibus deformata est, eluenda et reformanda, atque ad tentationes quaslibet superandas. In ea pro desolatione accipit consolationem, ex debili fit fortis, ex pigra fervens, ex perplexa intelligens, ex tristi læta, ex pusillanimi animosa.

Tertio. *Tertio*, in ea supra se levatur, et ad Deum in cœlum attollitur, ubi discit, imo videt res omnes terræ esse viles, exiles et fragiles, itaque eas, ut pueriles, quasi ex alto despicit et contemnit. Cernit enim non nisi in cœlo esse veros honores, veras opes, veras delicias.

Quarto. *Quarto*, ibi audit videtque pariter parvas et exiles esse omnes mundi cruces, omnem paupertatem, omnem morbum, omnem famem, omnem persecutionem. Quare ea omnia fortiter sustinere et parvi æstimare decernit, dicitque cum Paulo : « Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis, » etc. Ergo :

> Etiamsi fractus illabatur orbis,
> Impavidum ferient ruinæ.

Quinto. *Quinto*, in ea unit se Deo : « Quia autem adhæret Domino, unus spiritus est, » I *Corinth.* VI, 17.

S. Franciscus orans elevabatur in altum. Hinc S. Franciscus orans rapiebatur in altum, ac subinde usque ad altitudinem fagorum, imo usque ad nubes quasi ad Deum ascensurus, nec aliud dicebat, cogitabat et amabat, quam : « Deus meus, et omnia. Da mihi, Domine, amore amoris tui mori, qui pro amore amoris mei dignatus es mori. » Hoc est, quod ait Paulus : « Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu, » II *Corinth.* III, 18.

Denique Christum non sedentem, nec genuflexum, sed stantem fuisse transfiguratum innuit Marcus, dicens : « Evigilantes viderunt majestatem ejus, et duos viros stantes cum eo, » scilicet pariter stantes. Unde sequitur Christum non sublatum in aera, uti nonnulli pictores pingunt, sed in terra, illi pedibus insistentem, fuisse transfiguratum. Ita Thyræus, cap. IX *De Transfig.*, in fine.

Fulgor vestimenti Christi in transfiguratione. VESTIMENTA AUTEM EJUS FACTA SUNT ALBA SICUT NIX. — Aliqui legendum putant « sicut lux ; » nam Græca jam habent ὡς τὸ φῶς, id est *sicut lux*; sic et Syrus et Arabicus. Accedit Ægyptius, qui vertit : *Et rutilavit facies ejus sicut sol, vestimenta quoque splenduerunt forma solis.* Æthiopicus : *Vestimenta ejus sicut crystallus.* Verum Noster legit cum Persico ὡς χιών, id est « sicut nix, » et sic legunt hic nonnulli codices, imo omnes in *Marc.* IX, 2. Nix enim proprie dicitur alba, lux vero fulgida, quanquam nix non solum candet, sed et fulget. Candor enim ejus tantus est, ut fulgeat fiatque fulgor. Porro, hic habitus et color symbolum est lætitiæ et gloriæ Beatorum, *Apoc.* IV, 4, et passim alibi. Abulensis, *Quæst.* XLII et seq., ac noster Salmeron opinantur vestibus Christi candorem hunc vere et realiter fuisse inditum; quare colorem vestium fuisse immuta-

tum, ut, si illæ prius erant nigræ in se, factæ sint albæ, sin vero prius erant albæ, ut Abulensis putat, factas fuisse albiores; peracta vero transfiguratione, eas ad pristinum colorem et statum rediisse. Favet S. Marcus, dum ait : « Vestimenta ejus facta sunt splendentia et candida nimis, velut nix, qualia fullo non potest super terram facere candida. » Vestes ergo Christi duo habebant, scilicet candorem niveum quasi fullonis, et splendorem a Deo immissum, utrumque supernaturalem : splendor enim hic non poterat a carne Christi per vestes, utpote opacas, eminere. Ita ipsi. Alii passim censent candorem idem fuisse cum splendore : splendor enim est candidus, sed candori addit fulgorem, eumque Deo agente ex carne Christi emanasse in vestes, ut fit in corporibus gloriosis, ideoque splendorem hunc obruisse et quasi absorpsisse nativum vestium colorem, si alius erat, ne tantisper appareret; quare splendor hic in facie et corpore Christi erat aureus et fulvus, uti est in sole; transfusus vero in vestes factus est albus, uti alba apparet luna, cum radiis solis illuminatur, et ipse sol per nubes transparens apparet albus : magnus enim splendor, si per obscurum corpus, quale sunt vestes, percipiatur, non tam rutilans fulgor, quam albicans candor apparet, eo quod objectu intermedii corporis radii ejus frangantur et quasi debilitentur. Ita Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion.*, cap. XXII; S. Ephrem et Auctor *De Mirabil. Script.* jam citat.; Euthymius hic, Alensis, III *part.*, *Quæst.* XXI; Albertus in cap. IX *Marci et Lucæ*; Lyranus, Glossa, Cajetanus, Franciscus Lucas, Suarez, Lorinus, in II *Petr.* I, 16; sic et Petrus Thyræus *De Apparit. Christi*, lib. I *De Transfigur.*, num. 42, per « candida » intelligit splendida; uti et Evangelistæ alibi splendida vocant candida. Favet Marcus, cum ait : « Splendentia et candida nimis velut nix. » Intelligit ergo per splendorem candorem instar nivis splendentem, nam alioqui dixisset « candida et splendentia. » Plenus erit sensus et omnia adæquans, si utramque sententiam jungas et utrumque factum dicas, scilicet vestes Christi et factas esse candidas ut nix per candorem niveum quasi fulloneum illis a Deo de novo inditum, et pariter splendidas per splendorem ex facie et carne Christi radiante in eas diffusum. Hoc enim significat Lucas, dicens : « Et vestitus ejus albus et refulgens, » Græce ἐξαστράπτων, id est *effulgurans*, hoc est, radios instar fulguris evibrans. Unde liquet non solum candorem niveum in eis fuisse, sed et splendorem fulgureum.

Candor est color perfectissimus. Candor enim est color perfectissimus et lux sive splendor omnium qualitatum sensibilium nobilissima, ac fulgur est igneum et rerum omnium efficacissimum. Ita Barradius et Toletus.

Tropol. Tropologice : vestes Christi sunt Sancti : hi enim eum ornant ut vestes, suntque candidi et frigidi ut nix, quia casti et puritate fulgidi. Ita S. Gregorius, lib. XXXII *Moral.*, cap. VII.

3. ET ECCE APPARUERUNT EIS MOYSES ET ELIAS CUM EO LOQUENTES. — Quæres, cur hi duo præ aliis Prophetis apparuerunt? Respondet Maldonatus, quia hi duo præcedent secundum Christi adventum ad judicium, qui erit cum magna majestate, cujus proinde typum et figuram dedit Christus in hac sua transfiguratione : de Elia id verum est, sed falsum de Mose, uti ostendi *Apoc.* XI, 3 et 4, ubi probavi Enoch venturum cum Elia contra Antichristum, non Mosen. Vers. 3. *Luc.* IX, 30; *Mar.* IX, 4.

Moses et Elias apparuerunt. Cur? Causa potissima. Dico ergo causam fuisse, quod Moses fuerit legislator legis veteris; Elias vero princeps prophetiæ et Prophetarum : quare ipse repræsentavit totum Prophetarum chorum. Hi ergo duo apparuerunt, ut ostenderent Christum vere esse Messiam, Salvatorem mundi a se in lege et Prophetis promissum. Per Mosen igitur ostenditur lex, per Eliam prophetia, in Christum conspirare, ac utramque jam officio suo perfunctam terminari et dare locum Christo, novo legislatori et Prophetæ a Deo misso, atque per omnes Prophetas ac nominatim per Mosen promisso, *Deuter.* XVIII, 18 : « Prophetam, inquit, suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus. » Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Ambrosius et Euthymius. Addit S. Hieronymus, lib. II *Contra Jovin.*, Mosen et Eliam hanc visionem meruisse, quia æque ut Christus quadraginta diebus jejunarunt in monte. Hinc Tertullianus, Origenes, Nazianzenus et alii censent hanc visionem humanitatis Christi in transfiguratione repræsentatam (æque ac repræsentata fuit Eliæ in spiritu auræ tenuis, quo se illi ostendit Deus, III *Reg.* XIX, ait Abulensis) et promissam fuisse Mosi a Deo, cum ei cupienti petentique faciem Dei videre, Deus respondit, dixitque : « Posteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris, » *Exodi* XXXIII, 23. Quod in sensu litterali verum esse nequit, sed tantum in symbolico, ut ibidem ostendi. Nam in sensu litterali Moses vidit ibidem dorsum Dei in corpore luminoso et glorioso, ab Angelo Dei vicario assumpto : quæ visio, teste S. Hilario, fuit typus transfigurationis Christi, in qua Moses vidit gloriam humanitatis Christi.

Sex aliæ causæ. Prima. Sex alias causas dat S. Thomas, III *part.*, *Quæst.* XLV, art. 3, ad 2, quas audi : Prima est hæc, quia enim turbæ dicebant eum esse Eliam, vel Jeremiam, aut unum ex Prophetis, capita Prophetarum secum ducit, ut saltem hinc appareat differentia servorum et Domini. Secunda ratio est, quia Moyses legem dedit, Elias pro gloria Domini æmulator fuit : unde per hoc, quod simul cum Christo apparent, excluditur calumnia Judæorum accusantium Christum, tanquam transgressorem legis et blasphemum, Dei sibi gloriam usurpantem. Tertia ratio est, ut ostendat se habere potestatem mortis et vitæ, et esse judicem mortuorum et vivorum, per hoc quod Moysem jam mortuum et Eliam adhuc viventem secum ducit. Quarta Secunda. Tertia. Quarta.

ratio est, quia sicut Lucas dicit: « Loquebantur cum eo de excessu, quem completurus erat in Jerusalem, id est de passione et morte sua; et ideo, ut super hoc discipulorum animos confirmaret, inducit eos in medium, qui se morti exposuerunt pro Deo. Nam Moyses cum periculo mortis se obtulit Pharaoni, Elias vero regi Achab. Quinta ratio est, quia volebat ut discipuli sui æmularentur Moysi mansuetudinem et zelum Eliæ. Sextam rationem addit Hilarius, ut ostenderet scilicet se per legem, quam dedit Moyses, et per Prophetas, inter quos fuit Elias præcipuus, esse prædicatum. Denique Elias æquatur Mosi affectu, non effectu: plura enim gessit Moses, quam Elias. Audi S. Ambrosium, lib. I *De Jacob et Vita beata*, cap. VIII: « Operationes, inquit, bono commendantur affectu. Neque enim minus beatus Elias quam Moyses; cum alter cibi indigus, melotide vili, sine filiis, sine sumptu, sine comite, alter populi ductor, lætus sobole, succinctus potentia, diverso genere meritum æquale fundaverint, quando cum Domino in resurrectionis gloria refulserunt. Videtur enim parem his quasi paribus gloriæ suæ testibus dedisse mercedem. »

Quinta. Sexta.

An in propria persona Moses et Elias apparuerint?

Quæres, qua ratione et modo hic apparuerint Moses et Elias? De Elia omnes conveniunt ipsum in proprio corpore apparuisse; Elias enim raptus est curru igneo in cœlum, et adhuc vivit ut veniat certetque pro Christo contra Antichristum. Ex paradiso ergo vel loco, in quem a Deo translatus est, Elias subito per Angelum translatus fuit in montem Tabor, ibique in transfiguratione Christi extitit collocutor et testis. De Mose variæ sunt sententiæ, quas recensui *Deut.*, cap. ultim., vers. 5. Certum est, ut ibi ostendi, Mosen esse mortuum, nec hucusque resurrexisse. Quare nonnulli putabant hic non Mosen verum apparuisse, sed Angelum in specie et forma Mosis. Verum hoc falsum est, imo erroneum, ait Suarez, quia Moses inducitur hic ut testis Christi: testis autem in propria persona debet ferre testimonium. Unde nemo interpretum est, qui dicat non fuisse Mosen, sed Angelum, nisi Glossa in cap. IX, *Lucæ* 30, quam S. Thomas desumptam putat ex auctore *De Mirab. sanctæ Scripturæ*, lib. III, cap. X et XIII. Sed hic auctor nil tale habet, imo asserit omnium sententiam esse, quod fuerit verus Moses. Probabilius ergo Jansenius opinatur hanc Glossam petitam esse ex S. Augustino, lib. *De Cura pro mortuis*, ubi dubitat Augustinus, an mortuorum apparitiones vere fiant per ipsos, an per Angelos, an potius, inquit, per utrosque, non tamen dubitat de Mose nostro hic; imo Calvinus, licet dicat probabile esse fuisse spectrum Mosis, tamen addit probabilius esse fuisse veram animam Mosis. Mosis igitur anima e limbo per Angelum translata est in terram, ibique egressa, venit in Tabor ad Christum; assumpsit corpus, vel aereum, formante illud Angelo, ut volunt Lyranus, Salmeron, Abulensis et S. Thomas, III *part.*, *Quæst.* XLV, art. 3, ad 2; vel certe proprium corpus resumpsit, et resurrexit, ita ut anima Mosis e limbo per Angelum deducta sit ad ejus sepulcrum, ibique collectis ab Angelo Mosis cineribus, Deus illis animam Mosis inseruerit et univerit, ut verus vivusque fuerit Moses, quem idem Angelus ex sepulcro transtulit in Tabor. Decebat enim ut in hoc Christi testimonio omnia essent vera et solida; et sic Christus hic resuscitando Mosen, ostendit se judicem et dominum vivorum esse et mortuorum. Sic opinantur Tertullianus, Origenes, Irenæus et alii, quos citat et sequitur Suarez, III *part.*, *Quæst.* XLV, disp. 22, sect. 2; ac Petrus Thyræus, *De Apparit. Christi*, lib. *De Transfigur.*, cap. III, § 36, quorum uterque multis rationibus probabilibus idipsum confirmat. Si hoc sequaris, censeasque Mosen resurrexisse, necesse est ut dicas eum rursum esse mortuum, ac rursus cum aliis post Christi resurrectionem resurrexisse; nam primus resurgentium ad vitam immortalem fuit Christus.

Moses etiam in propria persona apparuit.

Nota: Christus Mosi et Eliæ suum splendorem et gloriam afflavit et communicavit, æque ac vestibus suis. Unde Lucas ait, IX, 31: « Erant autem Moses et Elias visi in majestate, » Græce ἐν δόξῃ, id est *in gloria*. Ita Tertullianus, Origenes, Damascenus, D. Thomas, Abulensis et alii passim. Oportebat enim ut viderent Apostoli conservorum gloriam, ut fortificarentur in laboribus. Denique hac de causa, ait Beda *De Locis Sanctis*, in Tabor ædificata fuere duo monasteria, unum in honorem Mosis, alterum in honorem Eliæ.

Duo monasteria in monte Tabor.

Cum eo loquentes. — Lucas addit: « Et dicebant excessum ejus, quem completurus erat in Jerusalem. » Pro « excessum » Græce non est ἔκςασις, quasi significetur hic extaticus amor Christi, qui eum adegit ad passionem et crucem, ut aliqui pii hic imaginantur; sed est ἔξοδος, id est exitus, scilicet ex Jerusalem, et ex hac vita per mortem crucis in monte Calvariæ, quem Moses et Elias hic audientibus Apostolis prædixerunt Christo, ut scandalum et horrorem crucis Christi, tam iis, quam nobis eximerent. Unde nonnulli cum Chrysostomo pro ἔξοδον, legunt δόξαν, id est gloriam; nam in cruce maxime Christus suam potestatem et gloriam ostendit: unde tunc sol obscuratus est, petræ scissæ sunt, terra contremuit, etc. Porro, sermo ipsorum cum Christo familiaris fuit de rebus notis, non disciplinalis, non doctrinalis; sed tamen didicisse aliquid testes potuerunt, et Christus aliquid cognovisse ab ipsis singulare. Quid vero? Illi tempus passionis; hic grati animi significationem, et præterea desiderium quo petierunt perfici opus redemptionis humanæ. Est et hoc probabile, quod gratias egerint Domino, tanquam insigni humani generis Redemptori; et propositis eximiis fructibus, Dominum ad sumendum passionis calicem animarint, quemadmodum in horto animavit Angelus. Ita Thyræus.

Quemnam excessum dicebant?

Vers. 4. Luc. IX, 33; Mar. IX, 5. 4. RESPONDENS AUTEM PETRUS, DIXIT AD JESUM : DOMINE, BONUM (jucundum, suave et beatum) EST NOS HIC ESSE. SI VIS, FACIAMUS HIC TRIA TABERNACULA : TIBI UNUM, MOYSI UNUM, ET ELIÆ UNUM. — Petrus hic gloria exultans et quasi ebrius, volebat in ea hærere et permanere, ut jugiter illa frueretur; unde Arabicus vertit : *Bonum est ut maneamus hic*. Votum hoc Petri implevere posteri, ædificantes in Tabor tres ecclesias, teste Beda. Sapienter Damascenus : « Non est, inquit, tibi bonum, o Petre, quod Christus ibi moretur : non enim obtineres claves regni, nec mors abolita esset tyranni; ne quæras ante tempus felicia, ut Adam deificationem. »

Tropologice : ludens in hisce verbis more suo S. Bernardus, serm. 6 *De Ascens.* : « Quomodo, inquit, jam bonum est nos hic esse? Imo vero molestum est, grave est, periculosum est. Nimirum ubi malitiæ plurimum, sapientiæ modicum, si tamen vel modicum invenitur, ubi viscosa omnia, omnia lubrica, operta tenebris, obsessa laqueis peccatorum, ubi periclitantur animæ, ubi spiritus affliguntur sub sole, ubi tantum vanitas et afflictio spiritus est. » Rursum Theophylactus : Ne dixeris, inquit, cum Petro : Bonum est nos hic esse; nam oportet semper proficere, et non permanere in uno gradu virtutis et contemplationis, sed ad alia transire.

Unde agniti Moses et Elias. Resp. Primo. Quæres, unde Petrus agnovit hos duos loquentes cum Jesu esse Mosen et Eliam? Respondeo : *Primo*, potuisse eum ipsos agnoscere ex colloquio cum Christo. Videtur enim Moses dixisse Christo : Salve, Messia salvator noster. Tu es ille, cujus passionem ego tot sacrificiis, ac præsertim occiso agno, et perfecto Pascha præfiguravi. Elias vero : Tu es cujus resurrectionem ego in filio viduæ, quem ad vitam revocavi; ac cujus ascensionem ego curru igneo raptus in cœlum repræsentavi, etc. Forte etiam Christus eos, aut ipsi se invicem suis nominibus appellabant et nominabant.

Secundo. *Secundo*, potuit eos agnoscere Petrus ex specie et habitu, qua eorum imagines pingebantur, vel (si hæc pictura imaginum ob metum idololatriæ non erat apud Judæos in usu) certe describebantur in sancta Scriptura et Traditione Majorum; v. g. Elias agnosci potuit ex zona pellicea et melote, qua vestiri solebat, IV *Reg.* I; Moses ex facie cornuta, imo si Drutmaro hic et Origeni id asserenti credimus, apparuit Moses cum tabulis legis, Elias cum curru igneo.

Tertio. *Tertio*, et maxime eos agnovit Petrus ex inspiratione divina. Ita Tertullianus et alii superius citati.

Quæres, cur Petrus petiit fieri tria hæc tabernacula, cum Beati non egeant tabernaculis? Respondeo : Petrum hoc dixisse sub finem transfigurationis, cum jam Moses et Elias pararent abitum, ut eos retineret, ne abirent. Nam Lucas ait : « Et factum est, cum discederent ab illo, » scilicet Moses et Elias a Jesu, « ait Petrus ad Jesum : Bonum est nos hic esse, faciamus, » etc. *q. d.* O quam suave et delectabile est in hac visione commorari! Quare, o Christe, ne patiaris Mosen et Eliam discedere; ac, ut eos retineamus, faciamus eis habitaculum et tabernaculum cuique suum, in quo commorentur. Non meminit tabernaculi sui, Jacobi et Joannis, quia, ut dixi, Mosen et Eliam abeuntes volebat retinere : unde de iis, non de se et sociis erat sollicitus. Addit Abulensis, *Quæst.* LXIV, Petrum cogitasse, quod eodem tabernaculo, quo Christus, utpote ejus discipuli, exciperentur; aut certe, ut Lyranus, Petrus sibi destinabat tabernaculum Christi, Jacobo tabernaculum Mosis, Joanni tabernaculum Eliæ. Addit Marcus : « Non enim sciebat quid diceret; » et Lucas : « Nesciens quid diceret; » *q. d.* Petrus dulcedine hujus visionis ebrius, ut eam continuaret, quasi rationis impos dicebat incongrua, mente aberrabat et quasi delirabat. Idque *primo*, quia putabat Christum gloriosum, item Mosen et Eliam egere tabernaculis, iisque tribus, quasi unum tribus non sufficeret. Rursum Mosen et Eliam æquabat Christo. *Secundo*, quia oportebat Christum in Tabor manere, nec redire ad discipulos, quare Christum, qui est bonum universi, concludere volebat in hoc monte. Rursum felicitatem quærebat in terra, quæ est locus exilii et ærumnarum, cum illa quærenda sit in cœlo; hoc enim nobis est patria et paradisus. *Tertio*, quia Christum a prædicatione, passione et cruce, ac consequenter a redemptione mundi avocabat, suam voluptatem præponens saluti omnium hominum et voluntati Dei. *Quarto*, quia adhuc mortalis et passibilis, solus cum Jacobo et Joanne beatitudine perfrui volebat, ad quam tamen Deus per Christum innumeros post hanc vitam perducere destinarat. *Quinto*, quia volebat gloriam ante laborem, coronam ante certamen, bravium ante meritum, gaudium ante passionem et crucem; cum prius oporteret Christum et Christianos pati, et ita intrare in gloriam suam, *Lucæ* XXIV. Crux enim est via et scala ad felicitatem, et

Petrus nescit præ gaudio quid petat. Primo. — Secundo. — Tertio. — Quarto. — Quinto.

Dulcia non meruit, qui non gustavit amara.

Gloria, laboris filia. Hinc Christus per summum crucis opprobrium summam adeptus est gloriam. Hinc et Poeta gloriam laboris filiam nuncupat, ac vicissim S. Gregorius, in cap. VII *Job*, 2, labores vocat pignora gloriæ.
Sexto. *Sexto*, quia felicitatem in visione gloriosæ humanitatis Christi, non vero in visione deitatis collocabat. Si ergo Petrus conspexisset divinitatis gloriam, et gaudiorum bonorumque omnium abyssum, quid dixisset? Hæc enim Petri visio et voluptas erat sensibilis et corporea, eratque duntaxat una mica, stilla et gutta respectu voluptatis et gaudii, quod percipiunt Beati in videndo et fruendo Deo, cum in eo quasi in mari deliciarum se immergunt, eoque absorbentur, juxta illud *Psal.* XXXV : « Inebriabuntur ab ubertate domus

tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.» Porro, visio hæc gloriæ Christi, Mosis et Eliæ, in discipulis magnam ciebat non solum voluptatem, sed et admirationem et reverentiam, ac sacrum quemdam horrorem. Unde Marcus ait : « Non enim sciebat quid diceret : erant enim timore exterriti.»

Vers. 5. *Luc.* IX, 34, 45; *Mar.* IX, 6.

5. ADHUC EO LOQUENTE, ECCE NUBES LUCIDA OBUMBRAVIT EOS. — « Obumbravit,» id est circumdedit et complexu suo cinxit eos, scilicet Christum, Mosen, Eliam et tres Apostolos, inquit Abulensis, ita ut cerni non possent; quia nubes ampla erat, et valde densa, æque ac fulgida et coruscans.

Nubes obumbrans quos? et cur? Prima sententia.

Nota : Lucas, IX, 34, sic habet : « Hæc autem illo (Petro) loquente, facta est nubes, et obumbravit eos; et timuerunt intrantibus illis in nubem,» quod Toletus sic ex Damasceno explicat, *q. d.* Dum Petrus dicit : « Faciamus hic tria tabernacula,» nubes ei contradicens se mediam interposuit inter Christum, Mosen et Eliam ex una parte, et discipulos ex altera; itaque « obumbravit eos,» scilicet discipulos, ut fulgor Christi oculos discipulorum perstringens, hac nubis umbra intermedia temperaretur, itaque facilius a discipulis conspiceretur. « Et timuerunt intrantibus illis in nubem,» id est, timuerunt discipuli, cum viderent nubem complecti Christum, Mosen et Eliam, se vero ab illis per nubem excludi; « timuerunt,» inquam, quia videbant se extra nubem, illa obumbratos ac solos deseri, ne si quid mali eis eveniret, nullum haberent qui eis succurreret. Vel « timuerunt,» ne Christus cum Mose et Elia abiret alio, vel raperetur in cœlum, uti olim raptus erat Elias curru igneo. Cum Toleto consentit Petrus Thyræus, lib. *De Apparit. Christi*, tract. *De Transfigur.*, cap. IV, num. 16. Estque hæc sententia probabilis.

Secunda.

Secundo, Barradius censet nubem venisse post discessum Mosis et Eliæ; nam, ante vers. 33, dixerat de iis Lucas : « Et factum est, cum discederent ab illo.» Tunc ergo « nubes obumbravit eos,» scilicet Christum cum discipulis, qui soli manserant reliqui, ideoque « timuerunt,» quia viderunt se in nubem ingredi illaque se undique cingi, nescientes quid inde eis eventurum esset.

Tertia et optima.

Tertio, optime Franciscus Lucas censet hanc nubem obumbrasse, id est umbra sua circumdedisse et cinxisse tam Christum, Mosen et Eliam, quam tres discipulos, utpote Christo vicinos, sed ita ut circa Mosen et Eliam se condensans, eos in se intrantes complectens, ex oculis discipulorum subduxerit et abduxerit, uti censet Euthymius, et Syrus, qui, pro *intrantibus illis in nubem*, vertit : *Cum viderent Mosen et Eliam, qui ingrediebantur nubem*, ideoque *timuerunt*, uti explicabo vers. 6. Sic et nubes suscipiens Christum ascendentem in cœlum, subduxit eum ab oculis Apostolorum, *Act.* I. Quod ergo paulo ante dixit Lucas : « Et factum est, cum discederent ab illo,» sic intellige « cum discederent,» id est, cum discessum pararent, cum signum darent abitus, cum Jesu valedicerent, quasi mox abituri. Mox enim supervenit nubes, quæ eos complexa seorsim duxit et abstulit. Unde Arabicus vertit : *Et cum vellent discedere ab eo.*

Nubis ficiu qua hic Prin

Quæres, unde et cur hæc nubes? Respondetur : Facta est a Deo per Angelum ex condensatione aeris et vaporum, ut per eam corrigeret Petri votum de tribus tabernaculis fabricandis, ostendendo Christum iis non indigere, utpote cujus thronus sit nubes lucida et gloriosa. Quocirca verisimile est Petrum, Jacobum et Joannem fuisse intra hanc nubem, non extra, tum quia vicini erant Christo, ut dixi, erantque de ejus domo et familia; tum quia nubes hæc, si solum Christum complexa fuisset, debuisset esse valde parva et demissa; jam autem magna fuit et alta, ut esset symbolum magnitudinis, celsitudinis et magnificentiæ Dei; tum quia ideo a Christo hi tres Apostoli erant adducti in Tabor, ut essent testes certi apud cæteros apostolos et fideles eorum, quæ in nube circa Christum gerebantur, ac præsertim vocis Dei Patris : « Hic est Filius meus.» Ergo hæc coram et clare, sine velo et nube spectare et audire debebant, ut essent oculati et auriti testes omni exceptione majores.

Nube velu De

Porro, nubes est symbolum, æque ac velum gloriæ Dei. Hinc olim in nube, quia ipsa cœlestis est, et impervia visu, solebat Deus incomprehensibilem suam majestatem, quasi obtectam eminus, et velut per umbram Hebræis demonstrare, ut patet *Exodi* XIX, 9; XXIV, 15, et XXXIV, 5. Unde nubes vocatur ascensus, sive vehiculum Dei, *Psal.* CIII, 3; item tabernaculum, thronus et sedes, non tantum majestatis, sed et omnipotentiæ, summæque efficaciæ Dei; nam ex nubibus in hostes jaculantur grandines, turbines, tonitrua, fulmina, *Psalm.* XVII, 12 et seq.; *Psalm.* LXVII, 35; *Psal.* LXXXVIII, 7; hinc et Christus, cum majestate judicaturus orbem veniet in nubibus cœli, *Matth.* cap. XXIV, 30. Nubes hæc ergo voci Dei Patris fuit quasi instrumentum; Christo, decus et ornamentum; Mosi et Eliæ, vehiculum; Apostolis, umbraculum.

Secun

Addit Abulensis, *Quæst.* LXXV, et ex eo Thyræus, nube hac tegi voluisse Christum, ut ea tegeretur dum deponeret splendorem transfigurationis suæ, ne id viderent Apostoli, sicut non viderunt ejus initium, cum primo illum assumpsit, quia dormiebant.

Terti

Addit tertio S. Ambrosius in cap. IX *Lucæ*, quod nubes hæc splendorem corporis Christi, quem alioqui fragiles Apostolorum oculi ferre non potuissent, moderata est et temperavit.

Chri an no an n tran gura

Porro, ex nube hac opinatur Toletus in cap. IX *Luc.* vers. 34, Christum transfiguratum fuisse nocte, tempore somni : unde Apostolorum oculos gravatos fuisse ait Lucas, ideoque mirabiliorem apparuisse Apostolis Christi transfigurationem. Splendor enim tantus mirabilior est noctu quam diu. Verisimiliter quoque alii putant mane in aurora Christum esse

transfiguratum, tum ne viderentur esse hæc præstigiæ et spectra nocturna; tum quia Christus venit ad opera lucis; Apostolorum autem oculi gravati erant ex fatigatione, ut inferius dicam, vers. 8. Denique aurora est confinium lucis et tenebrarum, estque amœna, ideoque gloriæ symbolum.

Nubes fuit lucida. Cur? ob. Primò. Lucida fuit *primo*, quia gloriæ Christi erat index: unde Cajetanus censet lucem nubi huic afflatam a luce et splendore corporis Christi, aut potius, quia per eam majestas et gloria Patris loquentis repræsentabatur. Unde Petrus, II *Epist.* cap. I, vers. 17, nubem hanc vocat magnificam gloriam Patris ex ea loquentis, qui tamen per eamdem ornabat et augebat gloriam transfigurationis Christi: fuit ergo nubes hæc plena majestatis et gloriæ.

Secundo. *Secundo*, ut significaretur differentia legis veteris et novæ. In veteri enim Deus apparebat Hebræis in nube caliginosa, quia illa lex plena erat umbris et terroribus: in nova vero apparet in nube lucida, quia lex nova veritatem affert, claritatem et amorem. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et Damascenus, *De Transfiguratione*.

ET ECCE VOX (Dei Patris ad Christum) DE NUBE, DICENS: HIC EST FILIUS MEUS DILECTUS, IN QUO MIHI COMPLACUI; IPSUM AUDITE. — Nota *primo*, cum S. Chrysostomo, Ambrosio, Toleto, Jansenio et aliis, patere ex *Luca*, IX, 33 et seqq., hanc vocem ex nube altius a terra elevata (unde S. Petrus II *Epist.*, cap. I, ait « de cœlo ») insonuisse post discessum Eliæ et Mosis, idque hoc fine, ut Apostolis clarissimum esset et certissimum, hanc vocem ad solum Christum dirigi, non ad Mosen, vel Eliam, utpote jam absentes. Vox hæc, cum fuerit opus *ad extra*, ut loquuntur Theologi, formata est a tota S. Trinitate per Angelum (his enim quasi ministris ad exteriora opera utitur Deus, *Hebr.* I, vers. ult.), ut repræsentaret Deum Patrem: in hujus enim persona Angelus formavit hanc vocem, uti et illam: «Ego sum Dominus Deus tuus,» *Exodi* XX.

In transfiguratione symbolum S. Trinitatis. Nota *secundo*, hic, æque ac in baptismo Christi, symbolice repræsentatam fuisse sanctam Trinitatem. Nam Spiritus Sanctus apparuit in nube, Pater in voce, Filius in divino splendore et gloria, in quo pariter apparebat Verbi incarnatio. Videbatur enim Christus homo, et per splendorem vocemque Patris significabatur idem esse Deus, Deique Filius. Spiritus Sanctus per nubem adumbratus est, quia ipse ut nubes fulgida hominem illuminat, tegit, obumbrat, fœcundat ad omne opus bonum. Ita S. Ambrosius, Origenes, Beda et S. Thomas. Adde quod idem beat et glorificat. Hinc in baptismo Christi Spiritus Sanctus apparuit in specie columbæ, quia in baptismo dat innocentiam: in transfiguratione vero, quæ est typus resurrectionis, apparuit in specie nubis, quia tunc dedit dabitque ab omnibus malis securitatem. Paulo aliter Beda: «Illic, ait, Spiritus Sanctus in columba, hic in nube; quia qui fidem simplici corde servat, clare postea quod credidit, videbit.»

HIC EST FILIUS MEUS. — «Duo grata vocabula, inquit B. Cyprianus, serm. *De Baptismo*, Filius et dilectus,» ipso Deo dictante, «nostris sensibus imprimuntur, ut communio nominum nos associet collegio munerum, et tantæ dulcedinis nomina nostrum emolliant animum, accendantque devotionis affectum.» Porro, «non dixit (Deus Pater): In hoc est filius meus, ne alter ab altera seorsum per se positus, hoc est, divisus intelligatur, sed quo secundum dispensatoriam unionem unus idemque simpliciter accipiatur: Hic, ait, est Filius meus,» ait Concilium Ephesinum ex *Prosphonet*. Cyrilli ad Imperatorem.

DILECTUS (Syrus, *dilectissimus*. Alludit ad illud *Ps.* XXVIII, 4: «Vox Domini in magnificentia, etc., et dilectus, quemadmodum filius unicornium,» quod de Christo per multas unicornis et Christi analogias exposui, II *Petri*, I, 17), IN QUO MIHI COMPLACUI. — In quo omnem et summam habeo complacentiam, qui solus mihi infinite placet, propter quem mihi placent quicumque placent. Vide dicta *Matth.* III, 17.

IPSUM AUDITE. — Non Mosen, qui jam abiit, sed ipsum Christum, quasi novum legis novæ legislatorem. «Audite,» ipsique et ejus mandatis per omnia credite et obedite. Alludit ad *Deuter.* XVIII, 15, ubi Moses de Christo ait: «Prophetam de gente tua, et de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies.» In baptismo Christi non fuit dictum: «Ipsum audite,» quia tunc primum mundo demonstratus fuit Christus, hic vero propositus fuit ut doctor et legislator. Igitur teste Tertulliano, S. Leone, Damasceno et aliis superius citatis, significatur hic abrogatio legis veteris et novæ institutio. Item Christi passio in excessu, quam de Christo loquebantur Moses et Elias ejusque, resurrectio, ascensio et gloria repræsentatur in ipsa transfiguratione; infernus vero et limbus in Mose, qui e limbo prodit in Tabor.

6. ET AUDIENTES DISCIPULI, CECIDERUNT IN FACIEM SUAM, ET TIMUERUNT VALDE. — *Primo*, quia nubes hæc videbatur eis novum quid, magnum et divinum parturire. *Secundo*, quia, ut habet Syrus, videbant Mosen et Eliam abeuntes intrare in nubem, ac per eam ex oculis eorum evanescere. Timebant enim, ne Moses e nube fulmina et tonitrua jacularetur, uti olim fecerat accipiens a Deo et dans populo legem in Sinai, *Exodi* XIX, 16; ac ne Elias e nube jacularetur ignes, uti olim fecerat, IV *Reg.*, I, 10. *Tertio*, «audientes timuerunt,» quia vox e nube, ait Abulensis, instar tonitrui fortiter, sed suaviter resonans et reboans, eos terrefecit et perculit. Ita S. Ephrem, orat. *De Transfigur.*: «Ad hanc, ait, vocem proni ceciderunt Apostoli in terram, erat enim tonitru terri-

Vers. 6. Timent Apostoli. Primo. Secundo. Tertio

bile. Quamobrem voce ejus tremuit terra, et ii ceciderunt in terram. » Sic ille. « Humana fragilitas, ait S. Hieronymus, conspectum majoris gloriæ ferre non sustinet, ac toto animo ac corpore contremiscens, ad terram cadit. » Addit Origenes, Chrysostomus, Euthymius, eos timore perculsos cecidisse in faciem, ut Deum adorarent, illique supplicarent, ne scilicet fulmen aut tonitru eos afflaret, vel aliud quodpiam malum in eos ingrueret.

Vers. 7. 7. ET ACCESSIT JESUS, ET TETIGIT EOS, DIXITQUE EIS : SURGITE, ET NOLITE TIMERE. — Apostolos tres, quos Dei intonantis vox et majestas prostraverat, Christi humanitas erigit, ut erectos rursum sistat Deo. Ad hoc enim venerat ipse, qui est mediator Dei et hominum.

Vers. 8. *Luc.* IX, 46; *Mar.* IX, 8. 8. LEVANTES AUTEM OCULOS SUOS, NEMINEM VIDERUNT, NISI SOLUM JESUM. — Disparuerat ergo nubes cum Elia et Mose; Jesus quoque, transacta jam transfiguratione, in pristinam faciei formam et figuram redierat.

Symbolice : significabatur disparuisse legem et Prophetas, umbrasque legis veteris præsente Christo, ipsique locum cessisse, ac ipsum solum superesse, qui veram Evangelicæ legis lucem hominibus afferat. Unde Origenes : « Facti, ait, fuerunt unum Moses, id est lex, et Elias, id est Prophetæ, conversi ambo in Evangelium Christi; et non sicut prius fuerant tres, sic et manserunt, sed tres unum sunt facti; » qui transierunt in Christum, sicut lex et Prophetæ in Evangelium. Rursum cito transiit hæc gloria et delectatio transfigurationis, ut ostenderet Christus omnia in hoc mundo, etiam excelsa et divina esse brevia, sed in cœlo fore æterna, ut ad illud anhelemus; in terra enim omnia mensurantur tempore (quod fluxum est et breve), in cœlo vero stabili æternitate.

Ordo totius transfigurationis. Nota, historiam transfigurationis varie narrant S. Matthæus, Marcus et Lucas; sed hæc fuit rei gestæ series et ordo, qui Evangelistas omnes inter se conciliat. *Primo*, Christus oravit; interim discipulis ex labore conscensi montis, et ex prolixitate orationis Christi somno gravatis ac dormientibus, transfiguratus est Christus. *Secundo*, accesserunt Moses et Elias, loquentes cum Christo de excessu (morte crucis) quem completurus erat in Jerusalem. *Tertio*, Apostoli e somno, hoc fulgore et colloquio excitati, viderunt gloriam Christi, cum eoque colloquentes Mosen et Eliam. *Quarto*, finito hoc colloquio, cum signum darent abitus, S. Petrus hac voluptate quasi ebrius, dolens eos parare abitum, petiit fieri tria tabernacula : unum Christo, secundum Moysi, tertium Eliæ. *Quinto*, supervenit nubes subducens Moysen et Eliam, cum voce ad Christum : « Hic est Filius meus dilectus, » etc., quibus territi S. Petrus, Jacobus et Joannes ceciderunt in terram, sed mox a Christo confortati et erecti, levantes oculos suos, solum viderunt Jesum; interim Moyses ad limbum, Elias ad locum suum per Angelum, uti adductus, ita et reductus est.

9. ET DESCENDENTIBUS ILLIS DE MONTE, PRÆCEPIT EIS JESUS DICENS : NEMINI DIXERITIS VISIONEM, DONEC FILIUS HOMINIS A MORTUIS RESURGAT. — « Nemini, » non tantum plebeio, ut vult S. Hieronymus, sed et Apostolo, ne cui ex eis tristitiæ et invidiæ causam daret, dolenti scilicet, quod cum Petro, Jacobo et Joanne transfigurationi non interfuisset. Ita Damascenus, qui ait : « Ne proditorem invidiæ rabies in furorem ageret. » Unde Marcus, cap. IX, ait ipsos ita fecisse : « Et verbum continuerunt apud se. » Idem asserit Lucas. Vers. 9. *Luc.* IX, 36; *Mar.* IX, 9.

Causa cur Christus eis silentium indixerit usque ad resurrectionem, fuit, quia tunc erat futurum tempus opportunum hoc mysterium revelandi, tuncque illud intellecturi et crédituri erant Apostoli, quando post passionem et mortem, in qua scandalizandi erant et turbandi, jam peractam, visuri erant ipsum resurgentem in gloria, cujus hæc transfiguratio erat typus. Unde S. Hieronymus : « Non vult, inquit, hoc, scilicet transfigurationem, in populis prædicari, ne et incredibile esset pro rei magnitudine, et post tantam gloriam, apud rudes animos sequens crux scandalum faceret. » Sic et S. Chrysostomus, Beda et alii. Ex resurrectione enim Christi certo cognituri erant, Christum non coactum, sed sponte ex nimio amore pro nobis crucem et mortem subiisse, ac jam gloria donatum, cum eadem judicem venturum in fine mundi, eademque gloria coronaturum eos, qui ipsius exemplo et præcepto sese abnegaverint, crucem tulerint ipsumque secuti animas suas ejus amore perdiderint. Cur Christus silentium de sua transfiguratione indicit?

Tropologice : Christus crucis suæ opprobrium propalans, gloriam vero transfigurationis abscondens, docet nos celare dotes et dona Dei nobis collata usque ad mortem, uti Paulus celavit suas revelationes, II *Corinth.* XII, 6, ne ob ea laudati intumescamus, et ob superbiam illis privemur. Unde, *Eccli.* XI, 30 : « Ante mortem ne laudes hominem quemquam. » Causas ibi dixi.

10. ET INTERROGAVERUNT EUM DISCIPULI, DICENTES : QUID ERGO SCRIBÆ DICUNT, QUOD ELIAM OPORTEAT PRIMUM VENIRE? — Occasio hujus interrogationis fuit, quod tres hi Apostoli in transfiguratione viderint Eliam, eumque abeuntem conspexerint. Mirantur enim cur discesserit, cum manere debuisset, ut Christum Christique regnum et gloriam præcurreret, juxta vaticinium Malachiæ, cap. IV, 6, quod citabant docebantque Scribæ; sed errabant in confusione temporum : non enim distinguebant primum Christi in carne adventum a secundo ejus adventu glorioso ad judicium. Hunc enim secundum adventum præcurret Elias, sicut Joannes Baptista præcucurrit primum. Verum Apostoli, etsi primum Christi adventum a secundo distinguerent, viderant enim primum, at necdum viderant secundum, tamen et hunc propediem fore sperabant : quia enim audierant a Vers. 10. *Mar.* IX, 11. Cur de Elia venturo Christum interrogant hic discipuli?

Christo fieri mentionem resurrectionis suæ imminentis, ejusque typum viderant in transfiguratione, putabant (sed falso) post eam statim Christum gloriose regnaturum, ac regnum gloriæ suæ, quod fiet in secundo adventu, illico initurum; ideoque mirantur et rogant cur Elias abierit et non manserit, ut illum præeat et præcurrat. Ita S. Hieronymus, Maldonatus, Jansenius.

Vers. 11. *Mar.* IX, 12. 11. AT ILLE RESPONDENS AIT EIS : ELIAS QUIDEM VENIET, ET RESTITUET OMNIA, — id est Judæos ad Christum quasi Messiam, ipsis et patribus promissum, convertet, quod Malachias, cap. IV, 6, ait : «Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum.» Vide ibi dicta. Nam ibi Septuaginta, quos more suo sequitur hic Matthæus, pro «convertet» vertunt ἀποκαταςήσει, id est «restituet.» Unde Arabicus vertit : *Docebit vos omnia.*

Vers. 12. *Mar.* IX, 13. 12. DICO AUTEM VOBIS, QUIA ELIAS JAM VENIT, ET NON COGNOVERUNT EUM, SED FECERUNT IN EO QUÆCUMQUE VOLUERUNT. SIC ET FILIUS HOMINIS PASSURUS EST AB EIS. — Salit Christus a litterali Elia ad mysticum, id est Joannem Baptistam, juxta Canonem 23; de Baptista enim Angelus Gabriel prædixerat patri ejus Zachariæ, *Lucæ* VII, 17 : «Ipse præcedet ante illum (Christum) in spiritu et virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, et incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.»

Perperam ergo Calvinistæ hæc omnia referunt ad primum Christi adventum, et Eliam eumdem utrobique (vers. 11 et 12) accipiunt, scilicet Joannem Baptistam. Censent enim Eliam, quem Malachias, cap. IV, 5, prædixit venturum, esse Joannem Baptistam præcursorem Christi, nec alium venturum, qui cum Enoch præcurrat secundum Christi ad judicium adventum, quos multis refutavi, *Malach.*, IV, 5.

Voluit enim Christus hic duntaxat explicare illud Scribarum axioma ex Malachia desumptum : «Elias veniet, et vobis ostendet Christum,» quod Malachias dixerat de secundo Christi adventu, etiam mystice posse applicari primo suo adventui. Scribæ enim non distinguebant primum adventum a secundo, uti etiamnum non distinguunt Judæi, ideoque Christum venisse negant, et venturum exspectant, quia nondum apparuit Elias eum ostendens; ut ergo Christus Scribis plene et plane condescendat et satisfaciat, concedit Eliam aliquem præcursurum utrumque Christi adventum, sed in primo fore typicum, in secundo litteralem et verum Eliam. Vult enim dicere, non per hoc, quod necdum venerit Elias, stare quo minus Judæi in se quasi Messiam credant, sed per hoc, quod perversi sint et obstinati in sua malitia; Elias enim ille, qui ante primum Messiæ adventum promissus fuerat, id est Joannes Baptista, jam venerat et Messiam Scribis digito ostenderat; sed illi Joanni credere noluerant; unde subbit Christus : «Et non cognoverunt eum,» id est, noluerunt agnoscere ipsum esse præcursorem et indicem Christi a Deo missum; «sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt,» id est, eum sua vitia taxantem, ex ira et odio persecuti sunt, et tradiderunt Herodi, qui eum quærebat ad necem, ac tandem occidit ipsis applaudentibus, *Matth.* IV, 12, et XIV, 5, 9, 10. «Sic et Filius hominis passurus (Syrus, *vim passurus*) est ab eis,» id est pari modo me, ipsorum scelera castigantem, persequuntur et persequentur crucifigent et occident.

13. TUNC INTELLEXERUNT DISCIPULI, QUIA DE JOANNE BAPTISTA DIXISSET EIS, — quod ipse esset Elias mysticus et præcursor Christi. Vers. 13.

14. ET CUM VENISSET AD TURBAM, ACCESSIT AD EUM HOMO GENIBUS ANTE EUM PROVOLUTUS (Græce γονυπετῶν αὐτῷ, id est *accidens ei ad genua*, velut supplex, et supplicans pro salute filii), DICENS : — Lucas, IX, 17, addit : «Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte (Tabor), occurrit illi turba multa.» Unde patet postridie transfigurationis, hunc lunaticum a Christo esse sanatum. Vers. 14. Miraculum lunatici sanati.

15. DOMINE, MISERERE FILIO MEO, QUIA LUNATICUS EST, ET MALE PATITUR. — Misere affligitur. Græce σεληνιάζεται, id est lunationibus afficitur, juxta lunæ mutationes epilepsia corripitur, in pleniluniis et noviluniis morbo comitiali agitatur, non a natura, sed a dæmone, qui eum obsidet. Arabicus : *Vexatur valde in principiis lunationum.* Unde Marcus, IX, 17, ait : «Magister, attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum (causaliter, quia filium faciebat mutum) qui, ubicumque eum apprehenderit, allidit illum, et spumat, et stridet dentibus, et arescit,» uti faciunt epileptici. Et Lucas, IX, 40 : «Respice, ait, in filium meum, quia unicus est mihi : et ecce spiritus apprehendit eum, et subito clamat, et dissipat eum cum spuma, et vix discedit dilanians eum.» Hinc Origenes, SS. Chrysostomus et Hieronymus hic docent epilepsiam communem non tam lunæ et humorum commotioni, quam dæmoni esse tribuendam, qui ad eam lunæ mutationibus, et incrementis vel decrementis utitur. Unde Mahomet, auctor Mahometismi, epilepsia laborans, fingebat se corripi docerique a Spiritu Sancto, cum ageretur a dæmone. Hinc etiamnum Turcæ epilepticos, quasi actos Spiritu Sancto et fatidicos venerantur, cum ab humoribus a luna commotis id contingat. Luna enim in novilunio et plenilunio auget et commovet humores, præsertim melancholicos et phlegmaticos cerebri, quibus ipsa dominatur; itaque facit ut illi cerebrum turbent, ac clamores, spumas, et totius corporis agitationes et collisiones excitent. Qui enim mania et epilepsia laborant, ex atra bile, id est ex melancholia, maxime illa exagitantur in plenilunio, quia luna tunc plus luminis et caloris affert, sed debilioris quam sit solis; hic autem atram bilem resolvit, et commovet, nec tamen consumit; atra vero bilis commota ciet has spumas, clamo-

Vers. 15. *Luc.* IX, 38, 39; *Mar.* IX, 17, 18, 22.

Lunatici qui et unde?

Epilepsia dæmoni adscribenda.

Mahomet epilepticus; inde epileptici vos venerantur Turcæ.

Mania ex melancholia in plenilunio.

Ex pituita in novilunio. res et stridores. Epileptici vero ex pituita, ac crudis et incoctis humoribus, magis exagitantur decrescente luna et maxime in novilunio, quia tunc luna minimum habet luminis et caloris; pituita autem et pituitosi humores maxime crescunt per frigus, præsertim immoderatum. Vide Franciscum Valesium, *Sacræ Philosoph.* cap. LXXI. Vide etiam quæ dixi cap. IV, 24. Tropologiam lunatici afferam in fine vers. 21.

NAM SÆPE CADIT IN IGNEM ET CREBRO IN AQUAM. — Dæmon enim eum agit « in ignem, » ut comburat; « in aquam, » ut mergat et suffocet.

Vers. 16. *Luc.* IX, 40; *Mar.* IX, 18. 16. ET OBTULI EUM DISCIPULIS TUIS, ET NON POTUERUNT CURARE EUM. — Culpam suam, puta fidei defectum, transcribit in Apostolos more hominum. Causam cur non potuerunt affert Christus, vers. 20 et 21.

Vers. 17. *Luc.* IX, 41. *Mar.* IX, 19. Quosnam hic corrigit Christus? 17. RESPONDENS AUTEM JESUS AIT : O GENERATIO INCREDULA (Arabicus, *infidelis*) ET PERVERSA, QUOUSQUE ERO VOBISCUM? USQUEQUO PATIAR VOS? AFFERTE ILLUM AD ME. — Origenes censet hæc dici ad novem Apostolos, qui, tribus cum Christo in Tabor ascendentibus, in valle cum turba remanserant : nam hi soli lunaticum hunc curare tentaverant eo tempore, quo tres reliqui cum Christo transfigurando in montem secesserant. In hisce enim novem videtur fides Christi satis fuisse imminuta, tum quia in ejus præsentia nulla signa et miracula edebant, sed tantum cum absentes ab eo in missione versabantur; tum quia Christo in monte cum tribus commorante, reliquis novem quasi cum plebe derelictis, torpor quidam fidei obrepserat, ait S. Hilarius; tum quia a patre lunatici audiebant, imo oculis cernebant mali magnitudinem, et dæmonis in lunatico furentis vim et rabiem. Verum melius S. Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus, censent hæc dicta patri lunatici, ac Judæis et Scribis : in hos enim magis incredulitas, et consequenter culpa non ejecti dæmonis conferenda, quam in discipulos, ut sat colligitur ex *Marc.* IX, 22, 23, ubi pater rogatus a Christo, an in se crederet, ait : « Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam; » licet et Apostolos minoris, quam in re tanta opus erat, fidei privatim Christus arguat, vers. 20. Judæis ergo et Scribis ait Christus : « O generatio incredula et perversa, » id est distorta, nesciens rectis incedere gressibus, ait S. Cyrillus, *q. d.* O duri et rebelles Judæi, durorum et rebellium ab olim patrum filii, quasi duritiem innatam, et a patribus insitam accepistis, qui cum videritis me tot tantaque miracula patrare, tamen in me non creditis, imo illa sugillatis, quasi per Beelzebub facta, uti vobis persuadent Scribæ; quid hic ago vobiscum? quousque improbos vestros mores, sannas et calumnias tolerabo? quousque beneficia et miracula mea in vos incredulos et ingratos profundan et perdam? Causa, cur discipuli mei non potuerint curare filium tuum, o Judæe, non est impotentia mea vel illorum, dedi enim eis potestatem ejiciendi dæmones; sed causa est incredulitas tua et tuorum Judæorum, quæ obicem ponit gratiæ Dei; quia non credis, sed hæsitas et dubitas, an ego et illi possimus illum curare. Ita S. Cyrillus. Sunt verba Christi indignantis ad Scribarum et Judæorum pervicaciam, duritiem et cæcitatem; sed mox motum hunc reprimit, et viscera misericordiæ sibi consueta assumit et exerit, sanatque lunaticum : perinde ac medicus, ait S. Hieronymus, « si ægrotum videat contra sua præcepta gerere, dicat : Usquequo ad domum tuam accedam? quousque artis perdam industriam, me aliud jubente, et te aliud perpetrante? In tantum autem non est iratus homini, sed vitio, et per unum hominem Judæos arguit infidelitatis, ut statim intulerit : Afferte eum ad me. »

AFFERTE HUC ILLUM AD ME. — Addit Marcus fusius rem gestam enarrans, cap. IX, 19 : « Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus (malus, puta dæmon possidens lunaticum) conturbavit (exagitavit) illum, et elisus in terram, volutabatur spumans. » Dæmon, postquam sensit Dominum, concutit puerum, ait Titus Bostrensis in cap. IX *Lucæ*; nam irritatus præsentia Jesu, eumque metuens, ne ab eo expelleretur, cœpit furere, et lunaticum horrende vexare et torquere. Pergit Marcus : « Et interrogavit (Christus) patrem ejus : Quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? At ille ait : Ab infantia; et frequenter eum in ignem et in aquas misit, ut eum perderet; sed si quid potes (ecce incredulitatem quam Christus taxavit; dubitat enim de potentia Christi), adjuva nos misertus nostri. Jesus autem ait illi : Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti, » *q. d.* Credendo in me poteris a me impetrare sanitatem filii. Congrue Christus exegit fidem in se; non enim congruebat, ut non credentes vel dubitantes de se curaret, ac beneficia sua indignis a se aversis obtruderet. Pergit Marcus : « Et continuo exclamans pater pueri cum lacrymis, aiebat : Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam, » *q. d.* Credo, sed in fide sum infirmus et debilis, tu ergo eam adauge et robora, ut per eam quidquid in me est incredulitatis vel hæsitantiæ auferatur, itaque merear obtinere a te hoc sanitatis beneficium. Non dubium est preces tam humiles et ferventes exaudisse Christum, omnemque incredulitatem ei exemisse : nam mox filium ejus, utique jam credentis, sanavit.

18. ET INCREPAVIT ILLUM JESUS, ET EXIIT AB EO DÆMONIUM, ET CURATUS EST PUER EX ILLA HORA. — Vers. 18. *Luc.* IX, 42; *Mar.* IX, 25, 27.
Marcus addit : « Et cum videret Jesus concurrentem turbam (ut illam per hoc miraculum induceret ad credendum in se, quasi in Messiam), comminatus est spiritui immundo, dicens illi : Surde et mute spiritus (qui hominem hunc fecisti surdum et mutum), ego præcipio tibi, exi ab eo, et amplius ne introeas in eum; et exclamans, et multum discerpens, exiit ab eo, et factus est

sicut mortuus, ut multi dicerent, quia mortuus est. Jesus autem tenens manum ejus elevavit eum, et surrexit. » Hinc patet valde potentem et malignum fuisse hunc dæmonem, qui ausus fuit Christo adeo resistere et obstrepere ut lunaticum pene ad mortem adegerit. Quocirca verisimile est eum non fuisse ex infimo Angelorum ordine, sed aliquo superiori; et hi enim homines invadunt et possident : unde dæmones in obsessis per exorcismos adjurati, fatentur ex quo ordine sint, et subinde altiorem nominant. Hac de causa discipuli Christi non potuerunt eum ejicere, sed ejectio hæc servabatur Christo, qui magna vi, imperio et molimine eum expulit. Hoc enim est Græcum, ἐπετίμησε, id est increpavit, et increpando ac comminando imperavit dæmoni dicendo : « Ego præcipio tibi, exi ab eo, » quod ni feceris, ego acriter te puniam, ac invitum ex homine extrudam. Hinc et Christus Apostolis rogantibus cur eum non potuerint ejicere; ait : « Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et jejunio, » ut habet Lucas.

Hic dæmon non erat ex minimis.

Vers 19. *Mar.* IX, 28.

19. TUNC ACCESSERUNT DISCIPULI AD JESUM SECRETO, ET DIXERUNT : QUARE NOS NON POTUIMUS EJICERE ILLUM ?

Vers. 20. *Luc* XVII, 6; *Infra* XXI, 21; *Mar.* XI, 23.

20. DIXIT ILLIS JESUS : PROPTER INCREDULITATEM VESTRAM. — Arabicus : *Propter parvitatem fidei vestræ.* Habebant Apostoli fidem; sed ad dæmonem tam potentem et ferum ejiciendum major requirebatur fides, quæ Apostolis deerat : unde Syrus versum sequentem sic vertit : *Si fuisset in vobis fides instar grani sinapis, diceretis monti huic : Decede, et decederet.*

AMEN QUIPPE DICO VOBIS, SI HABUERITIS FIDEM SICUT GRANUM SINAPIS, DICETIS MONTI HUIC (Tabor, ex quo descendo : ita Abulensis) : TRANSI HINC ILLUC, ET TRANSIBIT, ET NIHIL IMPOSSIBILE ERIT VOBIS. — Hæc est fides miraculorum, quæ non est diversa a fide justificante, ut volunt hæretici, sed eadem : una enim tantum est fides, *Ephes.* IV, 50. Est tamen hæc fides conjuncta cum certa fiducia divinæ opis ad miraculum, quod tentatur patrandum; quæ fiducia oritur : *Primo,* ex libertate sanctæ et familiaris Deo conscientiæ, quæ familiariter quasi Deo utitur, et ad thesauros gratiæ ejus penetrat, ut illis fruatur, juxta illud I *Joan.* III, 21 : « Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, et quidquid petierimus, accipiemus ab eo. » Sic S. Dominicus impetrabat a Deo quidquid petebat.

Fides miraculorum est fiducia. unde?

Secundo, ex interno Dei instinctu quasi animantis excitantisque homines ad hoc opus prodigiosum, ac tacite promittentis suam opem ad illud perficiendum. Vide Franciscum Suarez, tract. *De Fide*, disp. VIII, sect. 1, ubi docet fidem miraculorum quoad substantiam et essentiam esse actum Catholicæ fidei, quo credimus Deum esse omnipotentem et fidelem in promissis, ita elicitum et applicatum ad hoc particulare factum, ut possit generare fiduciam illam necessariam ad patrandum miraculum : unde collige, quod sicut hæc fides et fiducia est in arbitrio et potestate nostra cum gratia Dei (quam ipse dare solet), sic et est quodammodo in potestate nostra facultas faciendi miracula, ac quo quis magis crescit in fide et fiducia, eo magis et crescit in hac facultate : quo quis enim Deo est familiarior, eo plura ab eo impetrat, idque significat hic Christus, et idipsum patet ex vita et praxi Sanctorum. Sic S. Bernardus docet nos posse potiri dono prophetiæ, ut sciamus secreta Dei, si videlicet insinuemus nos in intimam Dei amicitiam; de hac enim Christus ait, *Joan.* XV, 15 : « Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis. » Absolute tamen potest hæc fides esse sine charitate. Unde Paulus : « Si habuero, ait, omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum, » I *Corinth.* XIII, 2. Vide ibi dicta. Quomodo fidei tribuenda sit operatio miraculorum, docet D. Thomas, *De Potentia, Quæst.* IX, art. 9.

FIDEM SICUT GRANUM SINAPIS, — id est fidem exiguam specie, sed insignem virtute et efficacia, scilicet fidem humilem, nec se jactantem, ideoque parvam hominum judicio, sed in se vivam, acrem, vehementem, perfectam, ardentem instar grani sinapis : non enim solum a parvitate, uti fecit cap. XIII, 31, sed et ab acredine fidem hanc comparat grano sinapis : hæc enim humilitati juncta, tollit omnem incredulitatis umbram, hæc est thaumaturga et transfert montes; ex adverso miraculorum patrationem impedit æque superba præsumptio, atque incredula diffidentia. Ita Origenes et Beda. Hæc fides eluxit in S. Gregorio, Neocæsareæ episcopo, qui montem templi fabricam impedientem, hac fide orando alio transtulit, teste Nysseno in ejus Vita, et Eusebio, lib. VII *Histor.*, cap. XXV, pluraque alia miracula patravit : unde *Thaumaturgi*, id est miraculorum opificis cognomen accepit. Simili fide similem montem in *Tartaria* fuisse translatum, cum tyrannus id exigeret a Christianis ex hoc Christi promisso, narrant Epistolæ Afraticæ, et Marcus Paulus Venetus in *Tartaria.* Simile exemplum narrat S. Hieronymus de S. Hilarione in ejus Vita. Hic enim, cum mare per terræ motum exundans undarum moles et montes gurgitum littoribus inferret, itaque minaretur urbi Epidauro excidium, a civibus statutus in littore quasi obex maris, « cum tria crucis signa pinxisset in sabulo, manusque contra tenderet, incredibile dictu est, in quantam altitudinem intumescens mare ante eum steterit, ac diu fremens et quasi ad obicem indignans, paulatim in semetipsum relapsum est. Vere illud quod ad Apostolos dictum est : Si credideritis, dicetis huic monti : Transi in mare, et fiet, etiam juxta litteram impleri potest. Quid enim interest, utrum mons descendat in mare, an immensi undarum montes repente obriguerint, et ante senis pedes

Fides transfert montes.

Exempla.

S. Gregorii Thaumaturgi.

Christianorum in Tartaria.

S. Hilarionis.

tanquam saxei ex alia parte molliter fluxerint. » Hucusque S. Hieronymus.

Mons est tentatio. Mystice : mons est gravis tentatio, præsertim ambitionis et superbiæ, uti docet S. Hieronymus, quæ maxime vincitur fide et spe, puta orando, sibi diffidendo et fidendo Deo : unde S. Franciscus magna et molesta tentatione spiritus pulsatus, intendens orationi cum lacrymis, audivit e cœlo vocem : « Francisce, si habueris fidem ut granum sinapis, et dixeris monti ut transeat, transibit. » Ignarus ille sensus oraculi, clamans addidit : « Domine, qualis hic mons? » Cui responsum : « Mons est tentatio. » Et Franciscus magno lacrymarum impetu subjunxit : « Fiat mihi, Domine, sicut dixisti : » ac statim sublata omni tentatione, perfectam obtinuit spiritus tranquillitatem. Ita Waddingus in *Annalibus Minorum*, anno Christi 1218, num. 2.

S. Franciscus.

Vers 21. *Mar.* XIX, 9. 21. HOC AUTEM GENUS NON EJICITUR NISI PER ORATIONEM ET JEJUNIUM. — Est secunda ratio, cur discipuli non potuerint ejicere hoc dæmonium : prima enim fuit ob incredulitatem petentium et parvam fidem Apostolorum.

Dæmones qui difficilius expellantur? Nota *primo*, « hoc genus » non significat omne dæmonum genus, ut vult S. Chrysostomus et Euthymius, sed certum, scilicet altioris ordinis, potentissimum, perversissimum, obstinatissimum, malitiosissimum, quale erat hoc hominem obsidens, eumque faciens lunaticum et epilepticum, ac mire distorquens et exagitans, adeoque nunc in ignem, nunc in aquam eum projiciens et perdere volens, idque ab infantia. Ita Salmeron, Jansenius, Maldonatus et alii. Addit Abulensis, *Quæst.* CLXXII, apud Judæos pessimum fuisse habitum dæmonem surdum et mutum, uti hic erat, idque colligit ex eo quod Judæi mirati sunt a Christo ejici dæmonem surdum et mutum, dixerintque : « Nunquam apparuit sic in Israel, » ut patet *Matth.* IX, 33, et cap. XII, 22 et 23. Causa est, quod nescias quid cum surdo et muto agere debeas, quave ratione eum juvare : cum enim sit surdus, nil eorum quæ rogas, intelligit; cum sit mutus, nihil respondet. Ita Thyræus, lib. *De Dæmoniacis*, part. IV, cap. LI, qui et addit difficilius expelli eos, quibus a Deo data est potestas major in corpus hominis, uti huic lunatico data fuit. Sunt enim alii dæmones minus validi minusque pertinaces et rebelles, nec adeo maligni, uti sunt joculares illi Lares et Lemures, qui specie parvulorum in domibus habitant, ac noctu suos jocos, vanos strepitus et tumultus, similesque ludicras terrificationes exercent. De quibus vide Delrio in *Magicis*, et Petrum Thyræum, lib. *De Terrificationibus nocturnis.*

Sunt aliqui dæmones minus validi et minus maligni ut Lemures.

Jejunii et orationis vis. Nota *secundo*, hoc genus dæmonum non nisi oratione et jejunio expelli : tum quia hæc duo hominem a carne elevant ad Deum, eumque faciunt spiritalem, imo quasi Angelum carne et dæmone superiorem; tum quia oratio postulat, et jejunium meretur hanc fugationem, et ex se dæmonem cruciando fugat. Ita S. Chrysostomus: « Jejunium, ait, majoris philosophiæ singulare est opus; et hominem quasi Angelum constituit, et incorporeas potestates impugnat. » Et Eusebius Emissenus, hom. *De Initio Quadragesimæ* : « Homo, ait, per abstinentiam, Angelicam potest expugnare naturam, » uti fecere S. Antonius, S. Hilarion, S. Macarius et alii.

Denique oratio condita jejunio et carnis afflictione magna impetrat a Deo. Ita Abulensis, *Quæst.* CLXXIII. Legi vitas multorum Sanctorum, ac deprehendi nullos fere claruisse miraculis, nisi eos qui erant abstinentes et austeræ vitæ. Audi S. Chrysostomum hic : « Qui orans jejunat, binas possidet alas, quibus ventos ipsos volando prætervehitur : non enim oscitat, nec extenditur, nec torpet orando, quæ multi patiuntur, sed igne ardentior et terra superior est; quare terribilis hostis dæmonibus redditur. Nihil enim est homine probo orante potentius. »

Nota *tertio*, Christus requirit orationem et jejunium non in utroque, scilicet in eo qui patrat miraculum, et in eo qui illius fructum percipit, ut vult S. Chrysostomus et Theophylactus; sed in eo qui illud patrat duntaxat, uti notavit Origenes, licet dubium non sit, quin fructum percipientis oratio quoque et jejunium multum rem adjuvet, uti advertit idem Origenes, Jansenius, Maldonatus et alii.

Dices : Christus ejiciens hunc dæmonem non legitur orasse et jejunasse. Respond. Eum paulo ante orasse et jejunasse, cum transfiguraretur in Tabor, quia in montis descensu curavit hunc lunaticum. Adde : oratio et jejunium requiruntur in puris hominibus, non in Christo, qui erat Deus, ac ut Deus solo verbo poterat dæmones omnes fugare, imo annihilare. Ita Abulensis hic, *Quæst.* CLXX. Porro, jejunii semina hic jacit in discipulos Christus, ait S. Chrysostomus.

Tropologice Glossa : Hoc genus, ait, dæmonii lunaticorum, id est, ista carnalium voluptatum mutabilitas non vincitur, nisi spiritus oratione confirmetur, et caro per jejunium maceretur. Luna enim ob assiduas mutationes symbolum est stultitiæ et inconstantiæ, juxta illud *Eccli.* XXVII, 12 : « Homo sanctus in sapientia manet sicut sol; nam stultus sicut luna mutatur. » Vide ibi dicta. Vide et Ambrosium, *serm.* 82. Audi Bedam : « Dæmoniacum hunc Matthæus lunaticum, Marcus surdum et mutum describit : significantur ergo hi, qui ut luna mutantur, nec fidei sermonem audiunt, nec fidem confitentur; eliditur autem puer accedens ad Dominum, plerumque enim gravius a dæmonibus pulsantur ad Dominum conversi, ut odium virtutis incutiant, vel suæ expulsionis injuriam vindicent; increpat Dominus dæmonium, vitium enim arguendo et odiendo depellere debet, qui peccantem emendare desiderat, hominem vero amando fovere donec emendatum Ecclesiæ precibus reddere Lunatici sunt carnales.

possit. Spumant autem, cum stultitia tabescunt. Stultorum namque est spumas salivarum ex ore dimittere. Strident dentibus, cum iracundiæ furore flammescunt. Arescunt, cum otio torpente languescunt, et nulla virtutis industria confortati enerviter vivunt. »

Vers. 22. *Luc.* IX, 44; *Mar.* IX, 31. Prædicit Christus suam passionem. 22. CONVERSANTIBUS AUTEM EIS IN GALILÆA, DICIT ILLIS JESUS : FILIUS HOMINIS TRADENDUS EST IN MANUS HOMINUM. — Iterat Christus suam de passione et cruce prophetiam primitus a se editam in Cæsarea Philippi, cap. XVI, 22, ut discipuli ea præsente non terrerentur, nec scandalizarentur, nec a fide in ipsum desciscerent, quasi ipse non esset Messias, qui tam infami morte occubuisset : crux enim Apostolis fuit scandalo, adeo ut omnes eo relicto diffugerent; igitur crux identidem prædicanda et inculcanda fuit eis, ut scirent Christum non invitum nec coactum, sed sponte sua, ut Patris voluntati obediret et homines redimeret, voluisse crucifigi et mori, ideoque illud toties prædixisse. Porro, iteravit hanc prædicationem «in Galilæa,» scilicet cum rediret a sua transfiguratione facta in monte Tabor, postquam sanasset lunaticum, ideoque magnam ei laudem et plausum dedissent Galilæi, ut patet ex Marco et Luca, tum ut huic laudantium calori frigidam injiceret, eumque mentione passionis et crucis temperaret, ne in vanam discipulorum gloriam erumperet; tum quia ex Galilæa pergebat in Judæam, ut patet *Marci* IX, 30, ubi paulo post crucifigendus erat.

Vers. 23. *Mar.* IX, 31. 23. ET OCCIDENT EUM, ET TERTIA DIE RESURGET. ET CONTRISTATI SUNT VEHEMENTER, — ob mentionem occisionis et mortis, quia nolebant Christum mori et per mortem se ab illo avelli; ut hanc eorum tristitiam leniat Christus, addit : « Et tertia die resurget. » Sed ipsi hæc Christi verba et promissa non intellexerunt, nec capere potuerunt. Unde de ejus resurrectione diu dubitarunt; ideoque Christus per multas apparitiones et signa se vere resurrexisse, probare eis debuit, ut dubium hoc ex animis eorum evelleret.

Vers. 24. 24. ET CUM VENISSENT CAPHARNAUM, ACCESSERUNT, QUI DIDRACHMA (Syrus addit, *capitatim*, id est a singulis capitibus) ACCIPIEBANT (Arabicus, *vectigales*, id est publicani exactores vectigalis), AD PETRUM, ET DIXERUNT EI : MAGISTER VESTER NON SOLVIT DIDRACHMA? — Arabicus, *non solvit debitum?* Non asserunt, sed interrogant, quia hi exactores erant novi, vel certe novos habebant famulos, qui non sciebant, vel non recordabantur Christum elapso anno, quo habitarat Capharnai, solvisse didrachma more cæterorum.

Didrachma quod? DIDRACHMA. — Didrachma erat dimidium sicli, id est duo regales Hispanici, sive duo julii Itali : siclus enim ponderabat quatuor didrachmas, id est quatuor julios; erat enim argenteus (1). Vide dicta *Exodi* XXX, 13. Censent Baronius, Franciscus Lucas et alii, hoc didrachma fuisse sacrum, quod pendendum erat templo juxta legem a Deo latam, *Exodi* XXX, 13. Ibi enim sancit Deus, ut singuli a viginti annis et supra, cum initur census sive numerus populi, solvant didrachma templo. Judæi deinde sponte sua ex devotione, ut huic legi plenius satisfacerent, statuerunt ut singuli singulis annis didrachma hoc solverent templo, ad sustentandos tot Levitas et Sacerdotes, ad reparanda sarta tecta, ad victimas aliaque ad usum et ornatum templi opportuna comparanda; id patet ex eo quod Joas rex hunc morem iniquitate temporum neglectum, vel intermissum revocarit, ut patet II *Paral.* XXIV, 5, 6, 7, 9, et ex Josepho, qui id diserte docet, lib. VII *Belli*, cap. XXVI, in fine. Idem, lib. XVIII *Antiq.*, cap. XII, docet Judæos extra Judæam in Babylone habitantes, sacrum hoc didrachma collegisse et Hierosolymam ad templum misisse. Verum hoc didrachma non fuisse sacrum et pendendum templo, sed profanum et pendendum Romanis vel Herodi Antipæ, qui a Romanis constitutus erat rex Galilææ, patet ex verbis Christi ad Petrum versu sequenti : « Reges terræ, a quibus accipiunt censum?» Ergo hic census erat regius, et pro rege vel imperatore exigebatur. Idem patet ex cap. XXII, 21, ubi Herodiani, id est Herodis asseclæ, tentantes quærunt a Christo an liceat censum dare Cæsari, an non? Causa et origo hujus tributi et census fuit, quod paulo ante Christum, cum Hircanus et Aristobulus, nepotes Simonis Machabæi, de Pontificatu et regno contenderent, Pompeius ab eis arbiter interpellatus, Hircano causam adjudicavit, sed Hierosolymitæ, qui Aristobulo favebant, ei restiterunt. Quare Pompeius Hierosolymam vi cepit, illamque et consequenter totam Judæam Romanis subjecit, illique annuum tributum indixit, uti diserte docet Josephus, lib. XIV *Antiq.*, cap. VIII. Porro, quia Judæi templo pendebant didrachma, jussi sunt a Romanis pariter sibi pendere didrachma, ut ex hoc loco liquet, donec rebellante rursum Hierosolyma, eam obsedit cepitque Vespasianus, templumque evertit; tunc enim didrachma solitum pendi templo ipse jussit pendi Romano Capitolio. Audi Josephum, lib. VII *Belli*, cap. XXVI, in fine, de Vespasiano : « Stipendium Judæis ubicumque degerent, indixit, binasque drachmas singulis annis deferre in Capitolium jussit, ita ut antehac Hierosolymorum templo pendebant. » Hoc tributum ægre Romanis, utpote Gentilibus, pendebant Judæi, dicentes se esse populum Dei (ideoque liberum), illique debere pendere censum, non Cæsari : unde sub tempus Christi orta est secta Galilæorum, auctore Juda Galilæo, qui omne vectigal et dominium Cæsaris abnuebant, quæ tandem in apertum bellum erupit, quo a Vespasiano Judæa rursum subacta et excisa est. In hujus sectæ suspicionem vocatus est Christus et Apostoli, utpote origine

Fuit profanum Romanis pendendum.

Ejus origo.

(1) Didrachma argenteæ monetæ genus erat idem fere valens atque decem solidi Gallici, seu semi-françus (Gall. 50 *centimes*).

Galilæi, ac novi cœlestis regni præcones et doctores; ideoque ut se ab illa alienum Christus ostenderet, solvit hic didrachma, illudque Cæsari solvendum edixit, cap. XXII, 21. Vide dicta *Act.* V, 36. Ita S. Hieronymus, Beda, Jansenius, Maldonatus et alii. Exactores ergo hi tributi non ausi interpellare Christum ob sanctitatis doctrinæ et miraculorum famam, seorsim rogant Petrum, dicuntque : « Magister vester non solvit, » id est non solet solvere, « didrachma? » An ex aliquo principis privilegio, sive aliquo alio exemptionis titulo non obligatur solvere tributum, quod quotannis viritim singuli solvunt Romanis eo loco quem quisque incolit? uti Christus hic incolebat Capharnaum, ideoque ibidem hoc tributum ab eo exigunt.

AIT : ETIAM. — Petrus annuit, et ex consuetudine Christi, quam viderat præcedentibus annis, respondet omnino Christum solere solvere hoc tributum.

ET CUM INTRASSET IN DOMUM (a Christo Capharnai conductam, ut dixi cap. IV, 13), PRÆVENIT EUM JESUS DICENS : QUID TIBI VIDETUR, SIMON? REGES TERRÆ, A QUIBUS ACCIPIUNT TRIBUTUM VEL CENSUM, A FILIIS SUIS, AN AB ALIENIS? — Id est ab aliis subditis, qui non sunt filii : alienos enim opponit filiis. Ita Chrysostomus.

Vers. 26. 26. ET ILLE DIXIT : AB ALIENIS. DIXIT ILLI JESUS : ERGO LIBERI SUNT FILII. — Cum Petrus vellet domi seorsim referre Christo quæsitum exactorum de tributo, Christus arcani ejus cum ipsis colloquii conscius, utpote qui in spiritu jam illud viderat et audierat, prævenit, id est prior eum hac de re interrogavit, ostenditque se non obligari ad hoc tributum, aitque : « reges terræ, » etc. Est argumentum a minori ad majus, uti docet S. Chrysostomus, *q. d.* Regum filii cum sua familia jure communi immunes sunt a tributo per regem indicto : ergo multo magis ego cum meis Apostolis meaque familia; ego, inquam, qui Regis regum, id est Dei ipsius naturalis et unigenitus sum Filius, immunis sum ab omni omnino tributo, quod reges terræ suis subditis indicunt. Ita S. Hieronymus, S. Chrysostomus et alii. Et sic intellige S. Augustinum, lib. I *Quæst. Evang.*, cap. XXIII. Quare ex hac Christi ratiocinatione, non recte colligunt nonnulli Canonistæ, jure divino, Clericos esse immunes et liberos ab omni tributo. Pari enim ratione colligeretur, ab eodem immunes esse omnes Christianos, uti volunt Anabaptistæ, Christiani enim sunt filii Dei adoptivi, renati in baptismo per gratiam; quod tamen falsum esse docet Apostolus, *Rom.* XIII, 7, et tota Ecclesia : nam hæc adoptio altioris est hæreditatis et ordinis, scilicet cœlestis, non terreni. Ita S. Hilarius, Chrysostomus, Euthymius et alii. Recte tamen et apposite ad hoc Christi dictum, reges et principes a tributo exemerunt Ecclesiasticos, qui sunt quasi de domo et familia Christi. Et hoc tantum vult hic S. Hieronymus et Canones, dum dicunt Clericos, non tantum jure humano, sed et divino exemptos esse a tributo; quia scilicet jus divinum dictat hanc exemptionem a principibus esse concedendam. Vide Lessium, *De Justitia*, lib. II, cap. XXXIII, dubio 4, ubi ostendit exemptionem Clericorum a tributo esse juris, non divini, sed humani.

Clerician sint immunes ab omni tributo?

27. UT AUTEM NON SCANDALIZEMUS EOS, VADE AD MARE, ET MITTE HAMUM; ET EUM PISCEM QUI PRIMUS ASCENDERIT, TOLLE, ET APERTO ORE EJUS INVENIES STATEREM; ILLUM SUMENS, DA EIS PRO ME ET TE. — *q. d.* Ne exactores offendantur putentque nos Tiberium Cæsarem Romanum, quasi Gentilem aspernari, ejusque imperium ac tributum abnuere, itaque Judæos ad illi rebellandum concitare, uti fecit Judas Galilæus, vade, piscare, et staterem, quem in ore primi piscis invenies, tolle, eumque pro me et te publicanis persolve. *Stater* Græce idem est, quod Hebr. *siclus*, scilicet *pondus*; olim enim pecunia non consignata stato pondere appendebatur et solvebatur. Porro, siclus erat tetradrachmus, id est ponderabat quatuor drachmas, id est quatuor regales Hispanicos sive quatuor julios Italicos. Siclus ergo argenteus idem erat, quod florenus Brabanticus. Vers. 27.

Vers. 27. Christus pendit tributum.

Siclus quid?

Nota : Christus hic elicuit actum heroicum justitiæ, æque ac humilitatis et obedientiæ, dum solvit principi tributum, a quo jure naturæ et divino erat exemptus, ut doceret Christianismum a se institutum non esse contrarium politiæ et regimini politico, sed potius illud juvare eique obsecundare.

ASCENDERIT, — ad escam hami inescatus, *q. d.* Quem primum hamo attraxeris. Curaverat enim Christus per Angelos poni hunc staterem in ore piscis, ut in eo ipsum Petrus piscans reperiret.

ILLUM SUMENS, DA EIS PRO ME ET TE. — Quæres, cur Christus pro se solo et Petro solvit hoc tributum? Respondetur. Quia illud, ut dixi, viritim, sive ut Syrus habet, *capitatim*, solvendum erat a singulis, non transeuntibus, ut vult Titelmanus, sed incolis et civibus. Pro cæteris discipulis non solvit, vel quia, ut vult Lyranus, ad hoc tributum obligabantur solum capita familiarum, non autem singuli de familia; vel quia discipuli Christi pauperes erant : unde Christus eos apud exactores tacite voluit titulo inopiæ esse excusatos, ut vult Franciscus Lucas; vel quia ipsi aliunde erant oriundi, ac jam ante in alias urbes a Christo dimissi ad evangelizandum, non censebantur incolæ Capharnai, ac proinde ibi pendere tributum non tenebantur. Denique Abulensis, *Quæst.* CC, censet pro singulis Apostolis, qui habebant uxores et liberos, ideoque erant capita familiarum, quales erant plerique, præter Joannem et Jacobum, solutum fuisse didrachma ex communibus loculis, quos portabat Judas, vel ex eleemosynis amicorum, idque Matthæum hic præsupponere et præterire, ut rem parvi momenti et notam; narrare vero solum didrachma

An pro solo Petro solutum tributum?

Christi, quia illud per miraculum invenit in ore piscis, ut ostenderet se ad illud non obligari, nec Cæsari esse subjectum. Pro Petro tamen Christus solvit præter debitum, tum quia Petrus exactionis hujus, æque ac solutionis erat administer; tum quia Petrus domum et familiam habebat Capharnai, ait Abulensis, ut patet *Matthæi* cap. VIII, vers. 5 et 14, et *Lucæ* cap. IV, vers. 31 et 38; tum honoris causa, ut innueret ipsum suæ familiæ et Ecclesiæ vicarium, ac cæterorum Apostolorum omnium caput et principem a se destinari. Ita S. Chrysostomus, S. Hieronymus, Origenes et alii.

Cur?

Moraliter: disce hic studium paupertatis in Christo, utpote qui non haberet domi vel unum siclum ad solvendum tributum, sed illud per miraculum a pisce acceperit, ut doceret Deum per pisces cæterasque creaturas pauperibus spiritu providere de necessariis, sicut Eliæ providit de victu per corvum, quasi per miraculum.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, docet majores in cœlo esse eos qui apud se sunt parvuli et humiles. Secundo, vers. 7, docet parvulos non esse scandalizandos, quia Angeli eorum semper vident faciem Dei Patris. Tertio, vers. 12, ad hoc probandum inducit parabolam ovis errantis. Quarto, vers. 15, assignat ordinem servandum in correptione fraterna, ac Apostolis dat potestatem ligandi et solvendi. Quinto, vers. 23, ostendit injurias mutuas ex animo esse condonandas per parabolam servi debitoris, a quo debitum decem millium talentorum jam remissum, rursum exactum est, quia ipse conservo suo debitum centum denariorum condonare noluerat.

1. In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Quis, putas, major est in regno cœlorum? 2. Et advocans Jesus parvulum, statuit eum in medio eorum, 3. et dixit: Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. 4. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno cœlorum. 5. Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit. 6. Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris. 7. Væ mundo a scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala; verumtamen væ homini illi, per quem scandalum venit. 8. Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscide eum, et projice abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. 9. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te: bonum tibi est cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. 10. Videte ne contemnatis unum ex his pusillis: dico enim vobis, quia Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est. 11. Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. 12. Quid vobis videtur? si fuerint alicui centum oves, et erraverit una ex eis, nonne relinquit nonaginta novem in montibus, et vadit quærere eam quæ erravit? 13. Et si contigerit ut inveniat eam, amen dico vobis, quia gaudet super eam magis quam super nonaginta novem, quæ non erraverunt. 14. Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis. 15. Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum; 16. si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. 17. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. 18. Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo. 19. Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint,

fiet illis a Patre meo, qui in cœlis est. 20. Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. 21. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit : Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei; usque septies? 22. Dicit illi Jesus : Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. 23. Ideo assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis. 24. Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei unus, qui debebat ei decem millia talenta. 25. Cum autem non haberet unde redderet, jussit eum dominus ejus venumdari, et uxorem ejus, et filios, et omnia quæ habebat, et reddi. 26. Procidens autem servus ille orabat eum, dicens : Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. 27. Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei. 28. Egressus autem servus ille, invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios; et tenens suffocabat eum, dicens : Redde quod debes. 29. Et procidens conservus ejus, rogabat eum dicens : Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. 30. Ille autem noluit, sed abiit, et misit eum in carcerem, donec redderet debitum. 31. Videntes autem conservi ejus quæ fiebant, contristati sunt valde, et venerunt, et narraverunt domino suo omnia quæ facta fuerant. 32. Tunc vocavit illum dominus suus, et ait illi : Serve nequam, omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me; 33. nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? 34. Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum. 35. Sic et Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.

Vers. 1. Discipuli Christi quærunt: Quis major sit in regno cœlorum? Cur?

1. IN ILLA HORA (in illo tempore) ACCESSERUNT DISCIPULI AD JESUM, DICENTES : QUIS, PUTAS, MAJOR EST IN REGNO COELORUM? — « Accesserunt » videtur repugnare Marcus, cap. IX, vers. 31, ubi ait discipulos in via de hac quæstione disputasse, deinde domi Christum eos prævenisse ac interrogasse, quid in via tractassent. Respondent S. Chrysostomus et Euthymius, Apostolos sæpe inter se hanc quæstionem agitasse, ac tandem Christum eos interrogatione jam dicta prævenisse : quare cum ipsi viderent suas cogitationes Christo esse cognitas et patefactas, ultro rem aperuerunt, et quæstionem inter se agitatam Christo resolvendam proposuerunt. Occasio quæstionis fuit varia, sed proxima hæc, quod pro solo Petro Christus didrachma solverit; unde eum sibi prælatum viderunt et inviderunt, ac quisque de se inter primos promovendo sollicitus esse cœpit : sic enim in cœtibus, si unus præferatur, cæterorum statim oritur æmulatio et ambitio. Ita S. Hieronymus, Origenes, Chrysostomus et Euthymius. Audi S. Hieronymum : « Quia viderant pro Petro et Domino idem tributum redditum, ex æqualitate pretii arbitrati sunt Petrum omnibus Apostolis esse prælatum, qui in redditione tributi Domino fuerat comparatus : ideo interrogant, quis major sit in regno cœlorum? Vidensque Jesus cogitationes eorum et causas erroris intelligens, vult desiderium gloriæ humilitatis contentione sanare. » Rursum viderant Petrum, Jacobum et Joannem seorsim a Christo abductos in Tabor : doluere ergo, quod et ipsi non fuerant abducti. Denique audierant Christum brevi moriturum, ac post mortem resurrecturum, regnumque gloriæ suæ initurum : mature ergo præoccupant quæruntque modum quo in eo primi evadant. Ita Maldonatus.

QUIS, PUTAS, MAJOR EST (Syrus, *maximus*) IN REGNO COELORUM? — Puta in regno Messiæ, quod Apostoli in terris quidem, sed cœleste et divinum a Christo instituendum exspectabant, hoc est in Ecclesia (in hac enim quasi in regno suo regnat rex Christus), ac consequenter in ipso regno cœlorum; ad hos enim assurgit Christus, vers. 3, quia Ecclesia militans in terris tendit ad Ecclesiam triumphantem in cœlis, quasi ad regnum sibi a Christo promissum. Maldonatus per « regnum cœlorum » accipit Ecclesiam, *q. d.* Qui minor, id est humilior est in Ecclesia, hic major est in Ecclesia, ideoque major erit in cœlo. Ludit enim Christus voce « regni cœlorum. » Probat id *primo*, quia occasio hujus quæstionis fuit, quod Apostoli ex eo quod Christus pro solo Petro solverit didrachma, conjecerint Petrum fore caput Ecclesiæ. *Secundo*, quia Christus taxat hanc quæstionem velut ambitiosam; ambitiosum autem est primas expetere in Ecclesia, non autem in cœlo : charitas enim suadet primas optare in cœlo. Hæc sententia est probabilis. Simplicius tamen accipias proprie ipsum « cœlorum regnum, » ut patet ex eo quod ait : « Nisi efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. » Porro taxantur a Christo Apostoli de ambitione, quia putabant regnum cœlorum simile esse regno terreno et pompatico, quod per superbiam sæpe ambitur, et per superbam sui exaltationem, imo

Regnum cœlorum quid hic?

per vim et arma occupatur : dum ergo primas obtenturum suspicarentur Petrum, illi ex æmulatione et ambitione quadam primas hasce ambiunt, cum per humilitatem primas in eo aucupari deberent, uti eos corripiens docet hic Christus.

Vers. 2. *Luc.* IX, 47; *Mar.* IX, 36. 2. ET ADVOCANS JESUS PARVULUM, (Græce παιδίον, id est *puellum;* Syrus *puerulum*), STATUIT EUM IN MEDIO EORUM. — Marcus, IX, 36, addit Christum eum in ulnas accepisse. Putatur puellus hic, ait Jansenius, fuisse S. Martialis, qui postea discipulus S. Petri existens, ab eo prædicandi Evangelii causa in Galliam missus, convertit Lemovicenses, Burdigalenses et Tolosanos, de quo vide Glossam in caput unicum *De Sacra Unctione.* Sed quia alii S. Martialem constituunt unum e 72 Christi discipulis, ideoque, jam tum non puerum, sed natu grandem, non satis certa est hæc traditio. Alii S. Martialem putant fuisse puerum sive juvenem istum, de quo Andreas ait ad Christum : « Ecce puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos et duos pisces, » *Joan.* VI, 9.

An parvulus hic fuerit S. Martialis.

Vers. 3. ET DIXIT : AMEN DICO VOBIS, NISI CONVERSI FUERITIS ET EFFICIAMINI SICUT PARVULI (Syrus *sicut pueruli*), NON INTRABITIS IN REGNUM COELORUM. — « Conversi, » scilicet ab hac æmulatione et ambitione vestra, quæ saltem veniale peccatum est, ideoque impediens ingressum in regnum cœlorum, et purgatorio prius expiandum.

Pueri communiter simplices, innocentes, candidi.

SICUT PARVULI. — Qui communiter non invident aliis, nec ambiunt primas, sed simplices sunt, humiles, innocentes et candidi. Dico communiter; nam S. Augustinus, lib. I *Confess.*, cap. VII, testatur se vidisse puerum sugentem ubera matris, ex invidia expallescentem, quod videret collactaneum suum eadem matris ubera sugere : « Vidi ego, inquit, et expertus sum zelantem parvulum ; nondum loquebatur, et intuebatur pallidus amaro aspectu collactaneum suum. » Verum nullus est « parvulus, » qui ambiat regnum vel primas in regno, uti hic ambiebant Apostoli.

Cur Christus jubet nos esse sicut parvulos?

Jubet ergo Christus nos esse sicut parvulos, ait Origenes hic : « Ut sicut pueri carent passionibus, sic et nos : sicut, inquit, est parvulus puer ad tristitiam, qui interdum in tempore mortui patris vel matris ridet et ludit, talis fiat vir, habitudinem puerilem, circa tristitias repellendas, perfectioris animæ ratione commutans. Similiter dices circa extollentias, quibus irrationabiliter extolluntur homines qui non sunt Dei, quas pueri non patiuntur, nec qui conversi fuerint sicut pueri. Et nulla pene passio cadit in pueros, antequam absolute incipiant loqui. Si autem nulla, manifestum est, quia neque timor, nisi forte levis et transitorius : pueri enim malum timorem non patiuntur, ut, puta, si quis puero comminetur, ne mammam petat, vel ne ploret, terretur quidem, sed timor ejus stabilis non est. Si quis autem puerum terreat et dicat : Nisi hoc feceris occido te, numquid timet puer ? »

Brevius : puerorum dotes fideli cuique imitandas, ita punctim perstringit S. Hilarius : « Hi, inquit, patrem sequuntur, matrem amant, proximo velle malum nesciunt, curam opum negligunt; non insolescunt, non oderunt, non mentiuntur, dictis credunt, et quod audiunt verum habent. Revertendum est igitur ad simplicitatem puerorum : quia in ea collocati, speciem humilitatis Dominicæ circumferemus. »

Via et aditus ad cœlum est humilitas. S. Antonius.

Via ergo in cœlum est humilitas, aditus et ostium cœli est humilitas ; quia non nisi per eam patet in cœlum ingressus. Vidit in spiritu S. Antonius totum mundum plenum esse laqueis, ac animas cupientes in cœlum evolare, iis capi, et illaqueatas a dæmonibus in tartara detrudi. Quare ingemiscens exclamavit : « Domine, quis tot tantosque laqueos evitabit? » atque responsum audit : « Humilitas hosce laqueos omnes subterfugiet. » Ita S. Athanasius in ejus Vita. Christus, ut zelum ambitionis Apostolorum sanet studio humilitatis, ad eam persuadendam tribus utitur rationibus. Prima est hoc versu, quod ea destitutus nequeat cœlum ingredi. Secunda est, versu sequenti, quod humilitas exaltet, ut si velis fieri major in cœlo, debeas esse minor et humilior in terra. Tertia, vers. 5, quod humilitas sit conformitas Christi, qui se humiliavit infra omnes Angelos et homines, usque ad mortem ; ideoque qui humilem suscipit, Christum suscipit. Prima ergo ratio petitur ex pœna superborum, secunda ex præmio humilium, tertia ex conformitate humilis cum Christo.

Tres stimuli Christi ad humilitatem.

Vers. 4. *Luc.* IX, 48; *Mar.* IX, 35. 4. QUICUMQUE ERGO SE HUMILIAVERIT SICUT PARVULUS ISTE, HIC EST MAJOR (Syrus, *sicut puerulus iste, hic maximus est*) IN REGNO COELORUM. — « Humiliaverit, » ut scilicet humilis sit per virtutem, sicut iste est per ætatem ; sive ut sit parvus animo, sicut iste est parvus corpore. Jubet ergo Christus, nos parvulis fieri similes non in insipientia et imprudentia, sed in simplicitate et innocentia, ac proprie et directe in humilitate. Sic et Apostolus, I *Corinth.* XIV, 20 : « Fratres, inquit, nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti estote. » Causam dat Origenes : « Nec enim magnum aliquid sapere cadit in puerum, neque jactantia generis vel divitiarum. Unde videmus, quod infantes usque ad tertium vel quartum annum, licet fuerint generosi, similes se præbent pueris degeneribus, nec amplius diligunt divites pueros quam pauperes. »

Si vis in cœlum elevari, in ima descende.

Moraliter : disce hic paradoxon sapientiæ Christianæ, nimirum viam ad excellentiam esse contrariam viæ mundi, scilicet esse hanc, tendere non ad excelsa, sed ad demissa et humilia. Si vis ergo magnus esse in cœlo, ama in terra nesciri et parvus esse inter homines, ab eisque contemni, negligi et vilis reputari. Si cupis elevari ad primos thronos in Empyreo, demitte te ad imos inferni, ac te colloca sub pedibus Judæ, ut faciebat B. Franciscus Borgia; quo enim minor et

humilior fueris in terra, eo major et gloriosior eris in cœlo, quia sola humilitas exaltat. Æterna enim Dei lege fixum sanctumque est : « Omnis, qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur, » *Lucæ* XVIII, 14. Visa est olim sedes alta et gloriosa inter Seraphinos, et vox audita : « Hæc sedes humili servatur Francisco. » Ita S. Bonaventura in ejus Vita. Ratio a priori est, quod humilis profundissime se demittendo, Deum summe revereatur, honoret et colat : quare meretur ab eo summe exaltari. Unde Ecclesiasticus, III, 21 : « Magna, ait, potentia Dei solius, et ab hominibus (Græce *ab humilibus*) honoratur. » Vide ibi dicta et *Isaiæ* LXVI, 2, ad illa : « Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos. »

Ratio a priori.

Humilitatis elogia.

Humilitas ergo grata et honorata est Deo, Angelis et hominibus. Quin et si politice agatur, humilitas ambienda est, quia illa ab omnibus colitur; superbia vero ab omnibus deprimitur. Hinc aulici, licet ambitiosi, se tamen mire verbis et gestu humiliant; sed quia occulta in mente laborant arrogantia difficile est animi factum non prodere vultu, quin per signa et gestus erumpat. Quocirca S. Hieronymus (vel potius S. Paulinus), epist. 14 *ad Celantium* : « Nihil, ait, habeas humilitate præstantius, nihil amabilius, hæc est enim præcipua conservatrix, et quasi custos quædam virtutum omnium; nihilque est quod nos ita et hominibus gratos et Deo faciat, quam si vitæ merito magni, humilitate infimi simus? Propter quod Scriptura dicit : Quanto magnus es humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam. » Porro S. Hieronymus, epist. 45 *ad Antonium* : « Dominus noster, inquit, humilitatis magister, disceptantibus de dignitate discipulis, unum apprehendit e parvulis, dicens : Quicumque vestrum non fuerit conversus sicut infans, non potest introire in regnum cœlorum. Quod ne tantum docere nec facere videretur, implevit exemplo, dum discipulorum pedes lavat, dum traditorem osculo excipit, dum loquitur cum Samaritana, dum ad pedes sibi sedente Maria de cœlorum disputat regno, dum ab inferis resurgens primum mulierculis apparet. Satanas autem ex archangelico fastigio, non aliam ob causam, nisi ob contrariam humilitati superbiam ruit. » Humilitas ergo ex homine facit Angelum, sicut superbia ex Angelo facit diabolum, imo Luciferum. Primum donum, quod ex divini luminis aspectu homini datur, est cognitio sui ipsius, ait S. Dionysius, epist. 7 *ad Titum*, hoc est humilitas. Humilitas enim est virtus qua quis sibi ex sui cognitione vilescit, ac se omnibus inferiorem reputat, sive quod se omnibus viliorem, fragiliorem et miseriorem æstimet; sive quod alios majori gratia cæterisque Dei donis præ se dotatos pie opinetur. Aurea est gnome beati Nili : « Beatus cujus est vita excelsa, spiritus autem humilis. » Et illa S. Chrysostomi : « Nihil æque Deo gratum, atque se cum infimis numerare. » Et illa Climaci, *Gradu* XXVI : « Omnium ferarum venenatarum sensibilium interemptor est cervus; intellectualium vero humilitas interfectrix est. » Et illa Cæsarii, *hom.* 30 : « Sicut de fonte terreno et de corporali fluvio non potest aliquis bibere, nisi voluerit se inclinare, ita et de vivo fonte Christo et Sancti Spiritus fluvio nemo aquam vivam haurire poterit, nisi se humiliter inclinare voluerit, propter illud quod scriptum est : Deus superbis resistit. » Denique humilitatis speculum S. Hieronymus dat S. Paulam, de qua ita scribit in ejus Epitaphio : « Hæc, sicut inter multas gemmas pretiosissima gemma micat, et jubar solis parvos igniculos stellarum obruit et obscurat, ita cunctorum virtutes et potentias sua humilitate superavit, minimaque fuit inter omnes, ut omnium major esset; et quanto se plus dejiciebat, tanto magis a Christo sublevabatur : latebat et non latebat; fugiendo gloriam, gloriam merebatur, quæ virtutem quasi umbra sequitur, et appetitores sui deserens appetit contemptores. »

Gnomæ de humilitate.

5. ET QUI SUSCEPERIT UNUM PARVULUM TALEM IN NOMINE MEO, ME SUSCIPIT. — « Susceperit, » hospitio, mensa, patrocinio, vel quolibet auxilio aut favore : per *suscipere* enim hic significatur omne genus beneficii, charitatis et benevolentiæ; « parvulum talem, » id est qui talis est moribus, scilicet simplicitate, innocentia, et maxime humilitate, qualis hic parvulus est ætate et statura. Unde Syrus, *Lucæ* IX, 48, vertit *puerum tanquam istum*, id est puero huic similem, scilicet humilitate et moribus. Patet ex antithesi versus sequentis; ibi enim pusilli vocantur non tam parvi in fide, ut vult S. Hieronymus, quam vere simplices et humiles; ideoque contempti et abjecti. Ita Jansenius et alii. Nota : Lucas habet « puerum istum. » Unde liquet Christum loqui primo de puero vere parvulo, secundo de parvulo mystice, scilicet de humili et abjecto; ab illo enim ad hunc assurgit, ludit enim in voce « parvulus. » Vide Canonem 23. Sensus ergo est, *q. d.* Adeo humilitas, quæ fundamentum est et mensura spiritualis perfectionis, mihi placet, ut ego etiam pueris parvulis, eo quod humilitatem præ se ferant statura, ætate et innocentia, delecter, uti iisdem ob eamdem causam (æque ac agnis, repræsentantibus Christum Agnum Dei) delectabatur S. Franciscus; atque velim omnes meos discipulos parvulos effici, parvulos imitari, itaque ab omnibus suspici merebuntur; cogitabunt enim homines se in iis me suscipere, quia propter me eos suscipiunt. De me enim prædixit Isaias, cap. IX : « Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis. » Similis est de parvulis vox Christi capite sequenti, vers. 14, ubi ait : « Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire, talium est enim regnum cœlorum. Et cum imposuisset eis manus (benedicendo iis), abiit inde. » Notat S. Hieronymus dici parvulum : « Quia, inquit, qui scandalizatur, parvulus est :

Vers. 5. *Luc* IX, 49; *Mar.* IX, 37.

majores enim scandala non recipiunt. » Addunt Marcus et Lucas : « Qui autem me suscipit, recipit eum qui misit me. » Denique causam adjicit Lucas, dicens : Nam « qui minor est inter vos omnes, » id est qui omnium vestrum est humillimus, « hic major est. » Græce hic μέγας, id est magnus est, scilicet per excellentiam, hoc est maximus est, scilicet apud me et Patrem meum in regno cœlorum. « Humilis est, ait S. Augustinus, tract. *De Pœnitentia*, qui eligit abjici in domo Domini magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. » Hanc Christi sententiam medullitus animo impresserat S. Elisabeth, regis Hungariæ filia, quæ quotidie nongentos alebat pauperes eisque serviebat, atque ægros horridos, scabiosos, ulcerosos, leprosos suis manibus abluebat, saniem abstergebat, ulcera osculabatur, atque in his officiis exultabat dicebatque : « Quam bene et feliciter nobiscum agitur, quibus Dominum lavare, detergere, reclinare atque contegere permissum est. » Ita habet Vita ejus, cap. XXVI. Addebatque sibi fixum esse, vilissima humilitatis et charitatis officia erga pauperes et infirmos exercere, adeoque, si quod vilius officium aut vitæ genus sciret, se illico illud amore Christi amplexuram. Par et æqualis S. Elisabethæ fuit ejus matertera S. Hedwygis, Ducissa Poloniæ, de cujus studio in pauperes, miseros et abjectos, mira reperies in Vita ejus apud Surium, die 15 octobris.

S. Elisabethæ regis Hungariæ filiæ pietas in pauperes.

Et S. Hedwygis Ducissæ Poloniæ.

Vers. 6. *Luc.* XVII, 2; *Car.* IX, 42.

6. QUI AUTEM SCANDALIZAVERIT UNUM (Syrus, *offendiculo fuerit uni*) DE PUSILLIS ISTIS, QUI IN ME CREDUNT, EXPEDIT EI UT SUSPENDATUR MOLA ASINARIA IN (de) COLLO EJUS, ET DEMERGATUR IN PROFUNDUM MARIS. — « Scandalizaverit, » id est, ut Theophylactus, « injuria affecerit, » et, ut Chrysostomus, « despexerit. » Opponitur enim τῷ *susceperit*, vers. 5. Ita Maldonatus. Verum præstat cum Jansenio scandalum hic proprie dictum accipere : nam ita patet accipi in sequentibus, et sic sat adhuc constat antithesis cum τῷ *susceperit*, *q. d.* Qui parvulum in nomine meo susceperit, id est in mea fide, pietate, amore et cultu foverit, ac promoverit, hic me suscipit; qui vero unum ex istis pusillis scandalizaverit, id est pravo verbo, vel exemplo a me, meoque amore et cultu averterit, satius ei foret in mare demergi.

EXPEDIT EI. — Id est, ut habet Lucas, XVII, 2, « Utilius est ei, si lapis molaris imponatur circa collum ejus, et projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis; » *q. d.* Præstat mergi in mare, quam scandalizare parvulos in terra, quia mersio est mors corporis, scandalum vero est mors animæ, tam propriæ, quam aliorum quos scandalizat, et in peccatum inducit. Matthæus ergo relinquit antapodoton, sive redditionem vel alteram partem comparationis, quam exprimit Lucas, dicens : « Quam ut scandalizet unum de pusillis istis. » Aliter S. Hieronymus : « Expedit ei, inquit, quia multo melius est pro culpa brevem recipere pœnam, quam æternis servari cruciatibus; non enim vindicabit Dominus bis in idipsum. »

Quæres, quomodo hic versus nectitur præcedenti, et quid scandalum hoc pertinet ad Apostolos? Respondet S. Hieronymus : « Quanquam generalis possit esse sententia adversus omnes qui aliquem scandalizant, tamen juxta consequentiam sermonis, etiam contra Apostolos dictum intelligi potest, qui interrogando quis major esset in regno cœlorum, videbantur inter se de dignitate contendere; et si in hoc vitio permansissent, poterant eos, quos ad fidem vocabant, per suum scandalum perdere, dum Apostolos viderent inter se de honore pugnare. Quod autem dixit : *Expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collum ejus*, secundum ritum provinciæ loquitur, quo majorum criminum ista apud veteres Judæos pœna fuerit, ut in profundum ligato saxo demergerentur. » Mola asinaria est quam in Palæstina, ait S. Hilarius et Ambrosius, circa rotam gyrando vertunt volvuntque asini; unde Syrus vertit, *mola asini*. « Mola » vocatur lapis molaris, uti vertit interpres in Luca; hæc vocatur « asinaria, » id est gravis et grandis, utpote quæ non ab homine (uti fit in minori, ideoque trusatili), sed ab equo, vel asino circumagi debeat; aut certe intelligitur hic inferior lapis molaris, qui superiore est major, utpote circa quem immotum lapis superior rotatur. Hic enim inferior Græce vocatur ὄνος, id est asinus, eo quod instar asini omne superioris onus pondusque sustineat. Sic Hebræi superiorem lapidem molarem vocant רכב *recheb*, id est equitem, quod inferiori lapidi ceu equo inequitet. Hic lapis superior Latine *catillus*, inferior vero *meta* vocatur. Notent hoc clerici et religiosi illi qui inter se de honore et primo loco ambitiose contendunt; hæc enim contentio scandalizat sæculares et laicos, ac clericatus et religionis ingens est dedecus et probrum : expediret ergo eis lapide molari mergi in mare, quam ita contendere cum scandalo populi, ut ait hic Christus (1).

Mola asinaria quæ?

7. VÆ MUNDO A SCANDALIS. — Arabicus, *per scandala*, *q. d.* « Væ, » id est grandia summaque mala, tam præsentia, quam futura ex Dei ira et vindicta imminent hominibus mundi, propter scandala activa, æque ac passiva; qui enim scandalizant alios sua ambitione et pravo vitæ exemplo, aliosque ad illud sequendum tacite alliciunt, rei sunt gehennæ; qui vero scandalizantur et aliorum prava exempla sequuntur, hi quasi reorum sequaces et socii damnantur, ac sic utrique plectunctur et pereunt. Porro, mundus plenus est scandalis, quia plenus hominibus improbis, aut

Vers. 7. *Luc.* XVII, 1.

Multi pereunt ob scandalum.

(1) Quod supplicii genus apud antiquos haud raro invenitur : Germani mulieres in adulterio deprehensas in flumen dejiciebant; Romæ, jubente Tarquinio, Herennius, proditionis insimulatus, ita interemptus est, et Augustus imperator sui filii præceptorem servosque eo supplicio afflixit.

libertinis, impudentibus et cupidis, qui ut suis cupiditatibus satisfaciant, omnes scandalizant: quare major et potior pars hominum ob scandala damnatur: unde sequitur, « necesse est, » etc. Porro scandala, de quibus proprie Christus hic agit, sunt persecutiones, irrisiones et læsiones justorum; item mala exempla, doctrinæ erroneæ, imprudenter dicta aut facta; multa enim sunt in se bona et licita, sed quia importuno loco et tempore coram rudibus indiscrete fiunt, pariunt apud eos offensionem et scandalum.

NECESSE EST ENIM UT VENIANT SCANDALA : VERUMTAMEN VÆ HOMINI ILLI, PER QUEM SCANDALUM VENIT. — « Necesse est, » non absolute et ex se, sed ex suppositione. Nam prævisa et supposita tam varia tot hominum indole et corruptione ac horum curiosa levitate, ambitione, cupiditate; illorum pravitate et libera malitia, fieri non potest quin aliquando a nonnullis, imo crebro a multis, saltem indeterminate et in confuso fiant scandala, id est scelera, vel res tales quæ alios præsertim pusillos scandalizent. Sic ait Paulus, I *Corinth.* XI, 38: « Oportet hæreses esse. » Sic necesse est in genere et in confuso, ut homo etiam justus aliquando peccet venialiter, licet singuli particulares ejus actus sint liberi, non necessarii, ideoque sigillatim singula peccata venialia vitare possit, sed non omnia simul; quia esto in singulis possit adhibere illam attentionem et curam, ut non peccet, tamen impossibile est ut in omnibus simul sumptis illam adhibeat, quin aliquando illam remittat, deficiat, labatur et cespitet. Hæc enim est infirmitas mentis humanæ post lapsum. Sic necesse est ut peritissimus sagittarius, qui certo configit scopum, quoties ei lubet, aliquando ab eo aberret, si sæpius et sæpius in illum sagittas ejaculetur. Hæc est enim fragilitas humana, ut oculi, manus et mens non possint continuare diu rigorem attentionis suæ, ut centum continuis vicibus scopum configat, sed necesse sit ut aliquando ab eo aberret.

Necesse est fieri scandala. Cur?

VERUMTAMEN VÆ HOMINI PER QUEM SCANDALUM VENIT, — quia ipse determinate et libere in hoc illove actu particulari improbo vel indiscreto dat pusillis scandalum, itaque graviter peccat reumque se facit gehennæ. S. Hieronymus et Beda hæc attribuunt Judæ, qui summum orbi dedit scandalum, dum prodidit Christum. Verum generalis est hæc Christi sententia, quia omnibus qui dant scandalum, væ æternæ damnationis intentat. Docet hic Christus de scandalis tria, scilicet: *primo*, quantum illorum sit momentum, pondus et gravitas; *secundo*, quanta sit eorumdem copia, et necessitas saltem in genere; *tertio*, quanta diligentia sint cavenda, unde de tertio hoc subdit:

Vers. 8. *Supr.* V, 30; *Mar.* IX, 43 et 45.

8. SI AUTEM MANUS TUA, VEL PES TUUS SCANDALIZAT TE, ABSCIDE EUM, ET PROJICE ABS TE : BONUM TIBI EST AD VITAM INGREDI DEBILEM VEL CLAUDUM, QUAM DUAS MANUS VEL DUOS PEDES HABENTEM MITTI IN IGNEM ÆTERNUM.

Vers. 9. *Supr.* V, 30; *Mar.* IX, 47.

9. ET SI OCULUS TUUS SCANDALIZAT TE, ERUE EUM, ET PROJICE ABS TE : BONUM TIBI EST CUM UNO OCULO IN VITAM INTRARE, QUAM DUOS OCULOS HABENTEM MITTI IN GEHENNAM IGNIS. — Utrumque hunc versum audivimus, cap. V, 30, ubi eum explicui.

Vers. 10.

10. VIDETE NE CONTEMNATIS UNUM EX HIS PUSILLIS, — humilibus et abjectis, quos mundus quasi viles, invalidos et impotentes, miseros et inopes contemnit; quia, licet ipsi sint invalidi, validos tamen habent Angelos custodes, qui vos apud Deum Patrem, quem semper vident, quasi ejus familiares et intimi, accusent, ac ejus jussu, scandala et injurias ipsis, utpote suæ curæ a Deo commissis, irrogata acriter castigent et vindicent. Prima hæc est ratio, qua probat pusillos et abjectos non esse contemnendos.

DICO ENIM VOBIS, QUIA ANGELI EORUM IN COELIS SEMPER VIDENT FACIEM PATRIS MEI, QUI IN COELIS EST. — Ex hoc loco et ex *Genes.* XLVIII, 16, et *Act.* XII, 15, ac ex communi Patrum traditione doctores docent Christianos omnes, imo homines omnes habere Angelum ad sui custodiam ab ortu usque ad mortem a Deo deputatum. Audi S. Hieronymum : « Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis suæ in custodiam sui Angelum delegatum. » Et inferius : « Salvandorum igitur per Christum orationes Angeli quotidie offerunt; ergo periculose ille contemnitur, cujus desideria ad æternum et invisibilem Deum, Angelorum famulatu ac ministerio pervehuntur. » Idem docent cæteri prisci et neoterici doctores, quos citat Suarez, lib. VI *De Angelis*, cap. XVII, num. 8 et sequent., ubi contra Calvinum et Magdeburgenses ostendit temerarium et erroneum esse negare singulis hominibus a Deo dari Angelum custodem, non solum fidelibus et justis, ut videtur sentire Origenes et Auctor *Imperfecti* hic, sed etiam infidelibus, impiis et reprobis. Unde et Antichristus suum habebit Angelum custodem, ut docet D. Thomas, I *part.*, *Quæst.* CXIII, art. IV, ad 3. Idem Suarez, cap. XVIII, num. 7, docet Angelos singulorum hominum custodes ordinarie esse ex nono et infimo ordine, qui communi nomine Angelorum nominatur; nonnullis tamen personis eximiis vel dignitate, vel publico officio, uti Apostolis, Prophetis, Patriarchis, Pontificibus, Episcopis, Regibus, custodes dari ex octavo ordine, qui Archangelorum dicitur. Hinc B. Virginis custos fuit Gabriel, quem multi putant esse ex ordine Seraphinorum, uti ostendi in *Daniele*, cap. IX, 21 : Igitur omnes omnino homines (etiam B. Virgo) habuerunt, vel habent Angelum custodem. Excipio Christum, quia is Angelo non eguit, cum humanitatis sufficiens custos esset ipsa ejus divinitas. Habuit tamen Christus semper ad manum plures Angelos quibus quasi administris ad usus quoslibet uti poterat. Ita Suarez. Caute hic legendus est Origenes, qui dicit Angelos custodes subinde in custodia hac per negligentiam peccare,

Angeli custodes ex quo ordine?

ideoque privari quandoque visione Dei et sua beatitudine; Angelos autem parvulorum semper eos diligenter custodire, ideoque semper frui Dei visione et beatitudine, et hoc velle hic Christum. Hic enim est error. Angeli enim omnes sunt beati, ideoque immutabiles et impeccabiles. Ad beatitudinis enim rationem pertinet ejus constantia, continuatio et perennitas. « Beatitudo » enim, uti eam definit Boetius, « est status omnium bonorum aggregatione perfectus : » ingens autem bonum est beatitudinis constantia, certitudo et securitas; ergo illa in beatitudinis natura includitur.

Officia Angelorum custodum. Porro, munia et actiones Angelorum custodum sunt : *primo*, pericula tam corporis, quam animæ avertere; *secundo*, suum clientem illuminare, instruere et impellere ad opera bona; *tertio*, coercere dæmonem, ne ei pravas cogitationes suggerat, aut peccandi occasiones offerat; *quarto*, ejus orationes Deo offerre; *quinto*, pro eo orare; *sexto*, si peccat, eum corripere; *septimo*, morienti assistere, eumque ad ultimam luctam confortare et variis modis adjuvare; *octavo*, post mortem animam in cœlum deducere, vel si purgatione indigeat, ad Purgatorium comitari, ibique subinde eam consolari, donec ea peracta illam ad cœlum evehat. Vide Suarez loco citato, cap. XIX. Denique officia et beneficia omnia ab Angelis collata hominibus, quæ in sacra Scriptura continentur, collegi et recensui *Exodi* XXIII, 20 et sequent. Plura vide apud Andream Victorellum, lib. II *De Custodia Angelorum*, ubi censet summum Pontificem summos angelos, scilicet Michaelem et Gabrielem habere custodes.

Quæres, quid connotat τὸ « Angeli eorum, » scilicet pusillorum, qui in me credunt, uti præcessit, æque ac cæterorum hominum omnium? Respondet S. Chrysostomus notare Angelos non quosvis, sed supereminentes, quasi parvulorum cura Angelis supremis sit commissa, quod S. Thomas, I *part.*, *Quæst.* CXIII, art. 3, ad 1, interpretatur de supremis, non in primo et summo Seraphinorum, sed in nono et infimo ordine Angelorum, ita ut in illo supremi sint custodes hominum, medii sint custodes animalium, infimi vero sint custodes arborum, frugum et plantarum. Huc accedit Maldonatus, qui censet majores esse parvulorum quam aliorum hominum : per parvulos etiam accipit non pueros, sed humiles et justos, quorum Deum curam majorem, quam aliorum hominum habere, tota Scriptura testatur. Majores autem et honorabiliores esse parvulorum, quam aliorum hominum Angelos ex effectu probat, quia semper vident faciem Dei; non quod alii Angeli eam non videant, sed quod ea phrasi Hebræi significent Deo aliquem esse propinquum et familiarem. Sumpta est enim ex aulæ consuetudine metaphora, ubi quo quis honoratior est, eo propinquior est regi, eoque frequentius in ejus conspectu versari solet. Ita loquitur Regina Saba de servis Salomonis, III *Reg.* X, 8 : « Beati servi tui, qui stant coram te semper, et audiunt sapientiam tuam. »

Secundo, τὸ « Angeli eorum » notat Angelos parvulorum, peculiarem eorum habere curam, præ aliis Angelis virorum et senum : parvulorum, inquam, tum eorum qui ætate, tum qui in fide, tum qui in sorte et conditione sunt parvuli, id est debiles, viles, humiles et abjecti. Hi enim, cum minus valeant judicio et prudentia, hinc majori Angelorum indigent cura et custodia. Vulgi est axioma : « Infantes et amentes magis ab Angelis custodiri. » Sane nisi Angeli infantium haberent curam singularem, sæpius in ignem vel aquam caderent, et a porcis et bestiis læderentur, ab equis et curribus protererentur. Angeli amant parvulos. Cur?

Tertio, « Angeli eorum » vocantur, quasi parvulorum proprii, familiares et peculiares amici; parvulos enim et humiles mire Angeli amant quasi suos sibique persimiles : ipsi enim sunt humillimi, ac sua humilitate vicerunt superbiam Luciferi, dicentes cum duce suo S. Michaele : מיכאל *mi ca el*, id est, quis ut Deus? Multis id exemplis ostendit noster Philippus Berlemont in *Paradiso puerorum*. Michaelis Etymon.

Moraliter : disce hic primo magnam esse dignitatem animarum, ut ait S. Hieronymus, utpote quæ Angelos habent custodes; magnam vicissim esse dignationem Dei, qui nobis tam nobiles assignat pædagogos. Ipsi enim sunt de quibus dicitur, *Psal.* CIII : « Qui facit Angelos suos Spiritus, et ministros suos ignem urentem; » magnam denique esse humilitatem et charitatem Angelorum, qui nos pueros ita curant et dirigunt, nec id dedignantur, sed amant et ambiunt, quia vident Deum et Dominum suum hominem factum, ut ait S. Bernardus. Quocirca idem S. Bernardus in Psal. *Qui habitat*, serm. 12, ad illa : « Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis : » « Quantam, inquit, tibi debet hoc verbum inferre reverentiam, afferre devotionem, conferre fiduciam! Reverentiam pro præsentia, devotionem pro benevolentia, fiduciam pro custodia. Caute ambula, ut videlicet cui adsunt Angeli (sicut eis mandatum est) in omnibus viis tuis. In quovis diversorio, in quovis angulo Angelo tuo reverentiam habe : tu ne audeas illo præsente, quod vidente me non auderes. » Angelo custodi tria debemus.

Rursum cum Angeli satagant nos purgare, illuminare et perficere, par est ut eis obsequentes ad magnam sanctitatem et perfectionem totis viribus contendamus; ut Angelorum vitam et mores æmulemur, ut in carne vivamus quasi homines cœlestes et Angeli terrestres, utpote mox socii et cives eorum futuri in cœlo. Nam, ut ait Apostolus, *Ephes.* II : « Jam non estis hospites et advenæ, sed cives Sanctorum et domestici Dei. » Et *Heb.* XII : « Accessistis ad civitatem Dei viventis, et multorum millium Angelorum frequen-

tiam. » Quare omnem immunditiam carnis et spiritus, ac præsertim superbiam et lites procul a nobis ablegemus. Nil ita ad indignationem provocat Angelos, atque dissensiones et scandala (uti docet hic Christus) : sunt enim ipsi Angeli pacis et ædificationis, ait S. Bernardus. « Exhibent enim Angeli justitiam Deo, pacem inter se, gaudium sibi, » ait idem, serm. 2 *De Verbis Apostoli*. « Non est regnum Dei esca. Velut fumus apes fugat, et fœdus odor columbas expellit; sic Angelum vitæ nostræ custodem abigit, multa lacrymarum aspergine dignum, ac grave olens peccatum, » ait S. Basilius in *Psal.* XXXIII. Rursum : « Angelica plane vita virginitas est, et qui non nubent, neque nubentur, similes erunt Angelis Dei, » ait S. Bernardus, serm. *De Nativit. B. Mariæ*.

Denique cum Angelis nostris crebro in spiritu conversemur et colloquamur. Unde S. Bernardus, serm. 12 in Psal. *Qui habitat* : « Habetote, ait, familiares Angelos, fratres mei, et frequentate eos sedula cogitatione et devota adoratione, qui semper vobis adsunt ad custodiam et consolationem. »

SEMPER VIDENT FACIEM PATRIS, — id est essentiam Dei fulgidam. Angeli vident semper clare sine velo, quasi facie ad faciem. « Angeli, ait S. Augustinus, lib. IX *De Civit.*, cap. XXII, incommutabili et ineffabili pulchritudine (Dei) cujus sancto amore inardescunt, omnia quæ infra sunt, seque ipsos inter illa contemnunt, ut ex toto quod boni sunt, eo bono, ex quo boni sunt, perfruantur. » Facies ergo Dei est decor et fulgor ipsius divinitatis clare se manifestans et videndum exhibens Angelis; itaque eos beatos efficiens; alioqui Deus proprie, uti non habet corpus, sic nec habet faciem.

QUI IN COELIS EST. — Notant S. Gregorius, lib. II *Moral.*, cap. II, et S. Bernardus, serm. 5 *De Dedic. Eccles.*, Angelos, etiam dum cœlo exeunt, semper videre faciem Dei, quia Deus est ubique; sunt enim beati ubicumque sunt, ideoque ubicumque sunt, in cœlis esse dicuntur : ubi enim est Dei visio et gloria, ibi est cœlum et paradisus. Unde infert S. Gregorius : « Et mittuntur igitur et assistunt, quia per hoc, quod circumscripti sunt, exeunt; et per hoc, quod intus quoque præsentes sunt, nunquam recedunt. Et faciem ergo Patris semper vident, et tamen ad nos veniunt; quia et ad nos spiritali præsentia foras exeunt, et tamen ibi se per internam contemplationem servant. » Et paulo ante : « Quid enim de his, quæ scienda sunt, nesciunt, qui scientem omnia sciunt? » Non ergo revocantur a custodia humilium ex desiderio redeundi ad Deum, quia a Deo nunquam distrahuntur, nec abeunt, sed ubique eum præsentem habent et vident, ac propter Deum et in Deo omnia agunt et parvulos custodiunt. Nam, ut vir doctus ait : « Sic exterius implent ministerium, ut tamen interius nunquam desint per contemplationem : nam quolibet missi veniunt, intra ipsum currunt, qui ubique est. »

Angeli ubique vident Deum

11. VENIT ENIM FILIUS HOMINIS SALVARE QUOD PERIERAT. — Græce τὸ ἀπολωλὸς, id est, ut Arabicus, *quod perditum erat*, scilicet totum genus humanum Adæ patris sui peccato perditum. Est hæc secunda Christi ratio, cur pusilli et humiles non sint contemnendi, nec scandalizandi : prima enim petita fuit ab offensa Angelorum, qui pusillos custodiunt. Sensus ergo est, *q. d.* Ego, qui sum Christus et Filius Dei, tanti facio parvulos et humiles, ut pro eorum salute me summe humiliarim et a cœlo me inclinarim usque ad terram, ibique carnem eorum assumpserim : quare eorum salus mihi æque ac Patri meo singulare attulit gaudium, ut patebit ex parabola ovium, quam subjiciam vers. sequenti. Cavete ergo studiose, ne parvulos quos ego tanto sudoris et sanguinis mei impendio redemi et salvavi, vos scandalo vestro perdatis, alioqui non tantum Angelos, sed et me, ac Patrem meum, hostes et vindices experiemini, quia injuriam et damnum, quod parvulis per scandalum irrogatis, mihi irrogatis. Ego enim parvulos amo ut meos filios, imo ut meos intimos et singulariter electos et dilectos. Illi ergo sunt quasi meum peculium; quod si illud mihi per scandalum adimitis et Satanæ traditis, ego a vobis hoc damnum, ut meum, repetam et perditi gravis ultor existam.

Vers. 11. *Luc.* XIX, 10.

12. QUID VOBIS VIDETUR? SI FUERINT ALICUI CENTUM OVES, ET ERRAVERIT UNA EX EIS, NONNE RELINQUIT NONAGINTA NOVEM IN MONTIBUS (ubi de more pascuntur, juxta illud Virgilii :

Vers. 12. *Luc.* XV, 4.

> Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ),

ET VADIT QUÆRERE EAM QUÆ ERRAVIT?

13. ET SI CONTIGERIT UT INVENIAT EAM : AMEN DICO VOBIS, QUIA GAUDET SUPER EAM MAGIS QUAM SUPER NONAGINTA NOVEM, QUÆ NON ERRAVERUNT.

Vers. 13.

14. SIC NON EST VOLUNTAS ANTE PATREM VESTRUM, QUI IN COELIS EST, UT PEREAT UNUS DE PUSILLIS ISTIS. — Parabolæ sunt tres partes, scilicet promythium, mythus et epimythium, hoc est, profabulatio, fabula et postfabulatio; sive proparabola, parabola et postparabola. Has tres partes est hic videre; proparabola enim, sive titulus et argumentum parabolæ est illud, vers. 11 : « Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. » Parabola est vers. 12 et 13. Postparabola est vers. 14, ubi ait : « Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis. » Vide Canonem 27.

Vers. 14.

Tres parabolæ partes.

Tripliciter hæc parabola applicari et explicari potest : primo, generatim de Angelis et hominibus; secundo, particulatim de solis hominibus; tertio, speciatim de solis parvulis.

Parabola ovis centesimæ errantis.

Primo ergo multi generatim, per nonaginta novem oves pascentes in montibus, accipiunt sanctos Angelos in cœlis Deo fruentes, qui nunquam peccarunt; per ovem vero centesimam, quæ erra-

vit, accipiunt totum genus humanum, quod in Adamo peccavit, quod ut redimeret et in viam salutis reduceret, Christus, relictis quasi Angelis, de cœlo descendit in terram factus homo. Ita S. Hilarius, Theophylactus, Anselmus hic, et Gregorius, hom. 34 *in Evang.*; Cyrillus, *Catech.* xv; S. Ambrosius in *Apolog. David*, cap. v; Irenæus, lib. III, cap. xxi; Origenes, hom. 2 *in Genes.*, et alii plures. Hinc collige quanta sit multitudo Angelorum, quæ tantum excedit numerum omnium hominum qui fuerunt, sunt et erunt, quantum nonaginta novem excedunt unitatem.

Dices : Oves hæ sunt oves Filii hominis; Christus autem ut homo non pavit Angelos, sed homines duntaxat; imo Christus necdum erat homo, cum ovem centesimam, id est hominem quæsiturus, in mundum et carnem nostram descendit. Respondetur Angelos esse oves Filii hominis: *Primo* materialiter, quia sunt oves Filii Dei, qui idem est Filius hominis. Unde in postparabola non nominatur Filius hominis, sed Deus Pater, cum ait : « Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, etc., ut pereat unus de pusillis istis. » *Secundo* etiam formaliter; quia Christus, qua homo, est salvator quoque Angelorum, sed non redemptor, uti est hominum : nam Angelis meruit omnem gratiam et gloriam, hoc est, electionem, prædestinationem, vocationem, auxilia omnia excitantia, adjuvantia, sufficientia et efficacia, ac denique omne meritum et augmentum gratiæ et gloriæ. Quare Christus fuit causa meritoria gratiæ et gloriæ Angelorum, ac vicissim Angeli habuere fidem vivam Christi incarnati, atque per eam justificati sunt. Ita Richardus, Albertus, Catharinus, Galanitus et alii, quos citat et sequitur Franciscus Suarez, III *part.*, *Quæst.* XIX, disp. 42, sect. 1; licet Paludanus, Durandus, Bonaventura et Alensis contrarium sentiant, scilicet Christum hominibus solis, non Angelis, meruisse gratiam et gloriam. Sic ergo Christus quasi pastor pavit Angelos.

Christus meruit Angelis gratiam et gloriam.

Secundo.

Secundo, particulatim per oves accipi possunt soli homines, sed ita ut iis applicetur tota parabola simul, non autem singulæ ejus partes, juxta Canonem 28 et 29. Scopus enim Christi, sive id in quo ipse comparationem ponit et parabolam applicat, duntaxat spectandus est, scilicet, *q. d.* Sicut pastor ovium quærit ovem errantem etiam unicam, eaque reperta gaudet, sic et Christus quæsivit genus humanum, eoque reducto gavisus est. Simul tamen proprie et directe intendit, ut patet ex postparabola, vers. 14, significare suum optimi pastoris zelum, scilicet quod si centum duntaxat essent homines, e quibus unus solus errasset, ipse nonaginta novem relicturus esset, ut illum unicum errantem quæreret. Qua de re pulchra extat visio S. Carpi apud Dionysium Areopagitam, epist. 8 *ad Demophilum*. Et sic hanc parabolam explicat Christus, *Lucæ* xv, 4. Ita Jansenius, Maldonatus et alii.

Tertio.

Tertio, speciatim hæc parabola applicanda est pusillis, id est pauperibus, vilibus, rudibus, simplicibus, humilibus, qui pusilli sunt in sapientia, honore et opibus, virtute et prudentia. His enim applicat Christus, vers. 14, et ad pusillos spectant omnia præcedentia; quare pusillos velut oviculam errantem opponit nonaginta novem ovibus non errantibus, hoc est, iis qui magni sunt opibus, prudentia, virtute, auctoritate, aut magnos se æstimant : hi enim minus errare et peccare æstimantur; solent enim oves pusillæ, v. g. agni, utpote simplices et inexperti, facilius errare, quam oves grandes, quæ pastorem et socias intueri et sequi solent. Sensus ergo est, *q. d.* Sicut pastor habens nonaginta novem oves, si centesima pusilla, puta agnus quis, a grege aberrarit, relinquit nonaginta novem et agnum errantem quærit : sic Christus eos qui per gratiam suam jam in fide et virtute magni sunt, aut magnos se æstimant, quorum ingens est numerus, sibi suorumque curæ relinquit. At vero si parvulus quis in fide, virtute et prudentia a via salutis aberret, eum per se et per suos Angelos, doctores et prædicatores quærit, ut in viam reducat : singularis enim ipsi de pusillis, utpote ab aliis desertis et sibi derelictis, est cura, amor et providentia. Hunc genuinum esse sensum liquet ex dictis et ex eo quod Christus parabolam hanc iterans, *Lucæ* xv, 4, ita eam explicet, nisi quod per nonaginta novem oves accipiat justos, per centesimam errantem accipiat peccatorem, hic vero per nonaginta novem accipiat magnos, per centesimam errantem vero pusillos, uti dixi, sed hoc eodem redit; magni enim sunt justi, pusilli vero sunt peccatores. Ita fere Franciscus Lucas.

GAUDET SUPER EAM MAGIS QUAM SUPER NONAGINTA NOVEM, QUÆ NON ERRAVERUNT. — Habitu magis gaudet pastor super nonaginta novem ovibus, utpote pluribus, quam super una. Unde si rogaretur : Mavisne perdere nonaginta novem oves, quam solum unam illam errantem, diceret : Nequaquam, malo enim unam perdere, quam nonaginta novem; actu tamen hic et nunc magis gaudet super una quæ erraverat, reperta et in viam salutis reducta : tum quia hæc nova reductio novum ingensque ciet gaudium; tum quia pellit tristitiam ex unius perditione conceptam, magis enim sentitur gaudium, quod repente succedit tristitiæ, cum ipsa tristitia in gaudium vertitur. Id patet quotidiana experientia. Referunt historiæ Romanæ matrem, quæ mœrebat ob necem filii, qui in Cannensi pugna dicebatur cæsus, cum repente eum redivivum conspexisset, præ gaudio fuisse exanimatam. Sic si urbs aliqua, vel provincia ab hæresi vel paganismo convertatur ad fidem, magis ob id exultamus, quam de cæteris urbibus, aut provinciis jam pridem conversis. Novitas enim rei magnæ et difficilis, præsertim inopinatæ, ingens ciet in mente pathos. « Ab assuetis enim non fit passio, » ut ait Philoso-

Mater Romana ad filii conspectum præ gaudio moritur.

phus. Hæc est quasi tertia ratio, qua Christus per parabolam probat parvulos non esse spernendos.

SIC NON EST VOLUNTAS ANTE PATREM VESTRUM, — id est, sic non est beneplacitum coram Deo, sic Deus non vult, nec placet ei. Est redditio comparationis sive parabolæ, *q. d.* Sicut pastor non vult, nec sinit perire unam e suis oviculis, licet minimam, v. g. unum agnellum, eumque plus curat et quærit, quam nonaginta novem magnas et validas; sic et Deus non vult perire unum ex pusillis, sed magis eum curat, quam multos magnos.

SI AUTEM PECCAVERIT (Syrus, *erraverit*, ut alludat ad ovem errantem de qua sermo præcessit) IN TE FRATER TUUS, VADE, ET CORRIPE EUM INTER TE ET IPSUM SOLUM; SI TE AUDIERIT, LUCRATUS ERIS FRATREM TUUM. — Transit Christus apposite a pusillis ad peccatores, quia hi pusilli sunt, id est viles et abjecti : quid enim vilius peccato et peccatore? Sicut ergo docuit non contemnendos esse pusillos, qui scandalizantur, sic nunc docet pariter non contemnendos esse peccatores, qui alios scandalizant et lædunt, nec ulciscendos esse ob illatam injuriam, sed ex charitate corripiendos, ut Dei gratiæ et suæ saluti restituantur. Ita Chrysostomus et Theophylactus. Dat ergo Christus hoc remedium, quo tollatur scandalum, scilicet correptionem ejus qui scandalum dedit, eoque alios læsit.

Vers. 15. 15. SI AUTEM PECCAVERIT IN TE. — Novatores
Luc. XVII, 3. quidem τὸ «in te» exponunt «te solo sciente,»
Correctio *q. d.* Si quis peccavit secreto et privatim, secreto
fraterna eum corripe; nam publice peccans, publice cor-
a Christo præcipi- ripiendus est ad aliorum exemplum. Verum nus-
tur. quam τὸ «in te» accipitur pro «te solo conscio.» Et Lucas, τὸ «in te» exponit «contra te.» Ait enim, cap. XVII, 3 : «Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum : si autem pœnitentiam egerit, dimitte illi,» scilicet id quod in te, id est contra te peccavit. Sic et intellexit S. Petrus, qui, vers. 21, ex hoc Christi dicto subinfert et quærit : «Quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei?» Alludit Christus ad illud *Levit.* XIX, 7 : «Non oderis fratrem in corde tuo, sed publice argue eum,» *q. d.* Noli occultum fovere odium et vindictam contra proximum, qui te læsit, sed aperte et palam significa illi te ab illo læsum, ut se emendet, læsionem tollat, tibique et Deo pœnitendo satisfaciat. Unde Tertullianus, lib. IV *Contra Marcionem*, cap. XXXV, hunc locum Levitici accipit de correptione fraterna, quasi illa Judæis fuerit præcepta.

Lex correptionis fraternæ. Dices : Ergo solum in injuriis nobis illatis corripiendus est proximus, non autem in aliis peccatis contra Deum admissis. Respondeo : Nego consequentiam, quia per synecdochen Christus sub injuriis nobis illatis, cætera omnia peccata intelligit; nam eadem, imo major aliorum peccatorum est ratio. Si enim corripiendus est proximus in injuriis nobis illatis, ergo multo magis in cæteris offensis, quibus Deum, quantum in se est, læsit. Magis enim Deum quam nos amare debemus, ac consequenter magis ejus quam nostras injurias avertere. Christus tamen meminit solius peccati contra nos admissi, ut vindictæ frenum injiceret, illique surrogaret charitatem, ex eaque fraternam correptionem; *q. d.* Si frater, id est proximus tuus quippiam contra te commisit, te offendit et læsit, noli id ex spiritu iræ publicare et vindicare, sed prius amanter et secreto eum corripe; subintellige : Si spes est emendationis, scilicet quod ipse privatim a te monitus, se emendabit et corriget; alioqui si hæc spes non subest, omissa privata correptione, eundum est ad correptionem coram testibus; quod si nec in hac sit spes, denuntiandus est Ecclesiæ, id est pastori, vel prælato : si nec in eo sit spes emendationis, correptio hæc omnino omittenda est et Deo relinquenda. Ratio a priori est, quod sicut charitas me obligat ut succurram proximo in gravi necessitate corporali constituto, sic magis me obligat ut succurram ei in spirituali necessitate, qualis est status peccati et damnationis; hic enim longe pejor est statu famis, carceris vel mortis. Porro recte Suarez, II II, *Quæst.* XXXIII : Præter spem fructus, inquit, ut obliget hoc præceptum, necesse est ut proximus indigeat mea correctione, quia videlicet probabiliter timeo, nisi corrigam, proximum similia peccata commissurum, vel certe longo tempore et cum gravi damno suo in eo peccato permansurum. Probatur, quia hoc est præceptum affirmativum misericordiæ; ergo non obligat, nisi juxta regulas similium præceptorum, ergo tantum in articulo necessitatis. Quare S. Augustinus, Chrysostomus, Hieronymus, Basilius, Theophylactus, quos citat et sequitur hic Salmeron, tom. IV, tract. 11, pag. 3, qui præceptum hoc correptionis tantum accipiunt de corripiendo eo qui nos offendit, intelligendi sunt, *q. d.* id expresse duntaxat hic a Christo nominari et præcipi; sed non negant implicite sub una peccati specie, totum reliquum peccati genus subintelligi. Causam dat S. Chrysostomus : «Facilius, ait, sustinet correptionem, qui fecit injuriam, ab eo qui passus est, cum videt eum suam salutem quærere et non vindictam, maxime si solus corripiat.» Ut hoc plenius intelligatur,

Quæritur an hæc correptio sit præcepti, an An sit
consilii duntaxat; rursum an omnes fideles obli- consilii,
get, an sacerdotes tantum et superiores? *Primo*, an præcepti?
S. Augustinus, Chrysostomus, Hilarius, Basilius, Et quos
Theophylactus, Michael Medina, Bonaventura, et obliget?
ex iis Salmeron, jam citati, censent correptionem, Resp. Primo.
de qua Christus hic agit, tantum spectare eos qui in nos peccarunt, *q. d.* Eum, qui te læsit, noli ulcisci, sed amanter corripe, et sic correptionem hanc esse consilii potius quam præcepti. Multis rationibus id probat hic Salmeron, qui caute et

acri oculo hic est legendus, imo totus perlegendus. Videtur enim, tract. 11, hunc correptionis modum a Christo sancitum convellere, et reprobare quasi inutilem, obscurum et sæpe perniciosum. Verum loquitur ipse ex sententia non sua, sed aliorum citatorum, ut ipse expresse profitetur initio cap. XI. Rursum non convellit sententiam Christi, sed Interpretum et Scholasticorum, qui sententiam Christi extendunt ad omnes omnino casus, ut velint hunc ordinem corripiendi servari in omnibus omnino peccatis et peccatoribus, cum Christus expresse tantum eum sanciat in correptione eorum qui in nos peccarunt. Ostendit enim ipse hunc ordinem sæpe non posse servari, nisi cum pernicie reipublicæ, ut clare patet in hæresi, quæ ut cancer serpit. Idem ostendit Gregorius de Valentia, II II, *Quæst.* XXXIII, ubi sex casus recenset, in quibus ordo hic a Christo in correptione sancitus servari nequit. Et Suarez, tom. IV *De Religione*, lib. X, cap. VII, ubi fere argumentis Salmeronis utitur, ex iisque docet probabilem esse istorum sententiam, qui dicunt Christum hic tantum sancire, ut illos qui nos læserunt, non ulciscamur, sed fraterne corripiamus. Denique Salmeron, tract. 10, communem Interpretum de corripiendis peccatoribus quibuslibet explicationem et doctrinam sequitur, multisque confirmat.

Secundo. *Secundo*, Joannes Andreæ apud Panormit. in capit. *Novit*, de Judiciis, et Armacanus in *Quæst. Armenorum*, censent correptiom præcipi sacerdotibus et prælatis duntaxat; laicis vero et subditis consuli, non præcipi. Favet caput *Sed illuc*, distict. 45, et Glossa in capit. *Si quis peccaverit*, II, *Quæst.* I, ubi durum esse dicitur, omnes ad hoc præceptum teneri, quia omnes transgressores ejus constitueret, cum vix aliquis illud servet, exceptis prælatis. Favet quod Christus mox solis Apostolis dicat : « Quæcumque alligaveritis super terram, » etc. Huc accedit Franciscus Majoris (videtur legendum Maironis, qui a Parisiensibus Doctor Illuminatus nuncupatur) citatus a Salmerone, qui commentans in lib. I *De Civit. Dei*, cap. IX, ait : « Nunquam est peccatum mortale correptionis omissio, nisi cum eam omittens peccato alterius consentit aut cooperatur. Si autem malum alterius dissimulet, vel in ipso citra consensum delectetur, est veniale. » Verum hoc nimis est laxum.

Tertio. *Tertio*, alii censent correptionem hanc solis justis præcipi, quia non congruit, ut peccatorem corripiat is qui eodem aut simili peccato est obnoxius. Favere videtur huic opinioni Abulensis. Verum dico correptionem hic a Christo sancitam non tantum consilii esse, sed et præcepti, ac omnes fideles obligare; nam, licet Christus expresse tantum dicat corripiendos eos qui in nos peccarunt, tamen a pari vult illud extendi ad quoslibet peccatores. Ita passim Interpretes et Scholastici omnes cum D. Thoma, II II p., *Quæst.* XXXIII, ac fuse Suarez, tom IV *De Religione*, lib. X, cap. VII, num. 11. Patet ex τῷ « frater : » frater enim significat quemvis fidelem et christianum, ac potius æqualem, quam superiorem. Licet enim infideles quandoque quoque corrigendi sint, tamen Christus hic tantum agit de fidelibus, utpote suis suæque Ecclesiæ subditis : nam infideles ab Ecclesia puniri vel excommunicari nequeunt, cum ei non subsint.

Ratio a priori. Ratio a priori est, quia hoc correptionis præceptum tam quoad substantiam, quam quoad modum et ordinem, non tam positivum est et juris divini (utpote a Christo qui Deus, est hic sancitum), quam juris naturæ, connaturale scilicet charitati et gratiæ. Charitas enim exigit ut proximum peccantem in viam salutis corripiendo reducamus, atque ut pudori (« ne, si semel pudorem atque verecundiam amiserit, permaneat in peccato, » ait S. Hieronymus) et famæ ejus consulamus : primo, secreto; deinde, si id non juvet, coram uno aut altero teste eum corrigamus. Agitur enim hic de correctione non publica et judiciali, quæ ad justam scelerum punitionem ac damni, per illa reipublicæ illati, reparationem et satisfactionem refertur; sed de privata, quæ ad proximi peccantis emendationem et salutem dirigitur et tendit. Hanc rationem dat urgetque S. Augustinus, serm. 16 *De Verbis Apostoli* : « Corripe, ait, inter te et ipsum solum, intendens correctioni, parcens pudori. Forte enim præ verecundia incipit defendere peccatum suum, et quem vis correctiorem, facis pejorem. » Et nonnullis interjectis : « Obliviscere injuriam tuam, non vulnus fratris tui; nec sinas eum tuo silentio perire. Si solus nosti et vis coram pluribus arguere, non es corrector, sed proditor. »

Charitas et discretio in correctione valde requisita. Quare ut hæc correptio, quæ ex se est odiosa, sit fructuosa et efficax, duo maxime requiruntur, scilicet charitas et prudentia, sive discretio. Charitas, ut is, qui peccat, sentiat correptionem proficisci non ex odio vel fastu, sed ex amore et compassione. Prudentia, ut fiat modeste, leniter, ac eo loco, tempore et modo quo putatur is, qui peccavit, eam grato animo accepturus, et se emendaturus, juxta illud Apostoli, *Galat.* VI, 1 : « Instruite in spiritu lenitatis, » etc. Sapienter S. Gregorius Nazianzenus, orat. *De Modestia in disputationis fervore servanda* : « Hanc rationem, inquit, tene, ut partim illum corrigas, idque leniter et humane, non ut hostis, neque ut durus et rigidus medicus, neque ut sectionibus tantum et cauteriis adversus morbum sciens grassari; partim teipsum accuses, infirmitatisque tuæ tibi conscius sis. » Et S. Leo, epist. 84 *ad Anastasium, Thessalonicensem Episcopum*, cap. I : « Plus, inquit, erga corrigentem agat benevolentia, quam severitas; plus cohortatio, quam commotio; plus charitas, quam potestas. »

Corectio- Porro, tanta est mutuo nos corrigendi neces-

nis necessitas. sitas, ut quidam S. Pater dicere solitus sit mundum nulla alia de causa magis perire, quam ob omissionem correptionis fraternæ et ob violatum vitandæ fornicationis præceptum. Et S. Augustinus, lib. I *De Civit. Dei*, cap. IX, ob omissionem fraternæ hujus correptionis, testatur in hoc mundo bonos cum malis gravissimis calamitatibus affligi; S. Gregorius, lib. VII, *epist.* 117, et citatur distinct. 8, cap. V : « Consentire videtur erranti, inquit, qui corripienda, ut resecari debeant, non occurrit. » Unde Glossa : « Ita peccat, ait, qui videns fratrem peccare, tacet, sicut qui pœnitenti non indulget. » Causas accusantes vel excusantes a correptione dat S. Augustinus, lib. I *De Civit.*, cap. IV : « Plerumque enim, ait, a malis docendis, admonendis, aliquando etiam objurgandis et corripiendis, male dissimulatur, vel cum laboris piget, vel cum eorum inimicitias devitamus, ne impediant et noceant in istis temporalibus rebus, sive quas adipisci adhuc nostra cupiditas appetit, sive quas adhuc amittere formidat infirmitas. Si autem propterea quisque objurgandis et corripiendis male agentibus parcit, quia opportunius tempus inquiritur, vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam et piam erudiendos impediant alios infirmos, aut premant atque avertant a fide, non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium charitatis. Longe autem graviorem habent causam Ecclesiarum præpositi, qui in Ecclesiis constituti sunt, ut non parcant objurgando peccata. » Hanc correptionem docet nos ipsa elementorum natura : sic enim ignis castigat et urendo purgat aerem; aer per flabra ventorum castigat purgatque aquam; aqua, pariter terram. Accedit vocis etymon : *corrigere* enim est simul *cum alio regere*; qui enim a se solo regi nequit, necesse est ut ab alio se adjuvante et corripiente regatur. Singulares in corrigendo extitere Moyses, populum idololatram capite plectendo; Phinees, Helias, Joannes Baptista et Christus Dominus, qui de templo, flagello facto ex funiculis, bis ejecit vendentes et ementes : neque charitas Christiana in aliquo esse potest, nisi fratri peccanti medicamentum correptionis adhibeat.

Eam docent elementa.

Exempla.

Obligat in peccato mortali.

Denique ordinarie correptio fraterna obligat duntaxat, cum peccatum est grave et mortale : licet enim Cajetanus, Valentia et D. Soto censeant nos obligari etiam ad corripiendum, cum peccatum est veniale, tamen id communiter non videtur verum, nec in praxi usitatum, nisi ex veniali sequatur grave damnum vel scandalum : alioqui enim ad singula venialia corripere et corripi, esset onus corripienti æque ac correpto intolerabile, imo moraliter impossibile. Ita Abulensis, Adrianus, Paludanus, Gabriel, Sylvester, quos citat et sequitur Suarez, II II, tract. *De Charitate*, disput. 8, sect. 2, et Dom. Bannes, II II, *Quæst.* XXXIII, art. 2.

SI TE AUDIERIT, LUCRATUS ERIS FRATREM TUUM. — *q. d.* Pereuntem salvasti, ac lucratus es Deo et cœlo eum qui erat reus gehennæ et Satanæ, imo lucratus es eum tibi, quia et tu et ille damnum passi eratis ex discordia, ait S. Chrysostomus ; « Per salutem enim alterius nobis quoque acquiritur salus,» ait S. Hieronymus.

16. SI AUTEM TE NON AUDIERIT, ADHIBE TECUM ADHUC UNUM, VEL DUOS (vel seorsim et vicissim nunc unum, nunc alterum, ut ait S. Hieronymus, vel potius utrumque simul), UT IN ORE DUORUM VEL TRIUM TESTIUM STET (Syrus, *constet*) OMNE VERBUM.— Jubet Christus, ut si correptus secretam monitionem respuat, corripiatur coram uno aut duobus, duabus de causis. Prima est, ut qui coram uno non erubuit, erubescat coram pluribus, utque plures testes eum de peccato facilius et efficacius convincant, ac emendationem persuadeant. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et S. Augustinus, serm. 16 *De Verbis Domini*. Secunda, ut si nec coram eis velit audire seseque corrigere, illi sint testes, qui idipsum Ecclesiæ attestentur. Vers. 16.

UT IN ORE DUORUM, etc.— Citat *Deuter.* cap. XIX, vers. 15. Vide ibi dicta. Requisivit duos testes; cum ergo hic ait « trium, » annumerat ipsum correptorem.

17. QUOD SI NON AUDIERIT EOS, DIC ECCLESIÆ. — Hic est tertius gradus in ordine correptionis servandus, ut scilicet qui noluit audire monentem, nec testes, deferatur ad Ecclesiam, id est ad pastorem et superiorem, sive prælatum, tanquam ad patrem spiritualem, æque ac judicem, ut tanquam paterne, sed majori auctoritate et pondere peccatum corripiat et feriat, itaque emendet : sin ille nolit corrigi, eum a cœtu fidelium ut judex excludat et abscindat. Quinque actus, ait Suarez, notandi sunt in hoc ordine ex *Matth.* XVIII : Primus, est admonitio secreta : « Corripe eum inter te et ipsum solum. » Secundus, correptio : « Coram uno vel duobus adhibitis. » Tertius, denuntiatio : « Dic Ecclesiæ. » Quartus, correptio Prælati : « Si Ecclesiam non audierit. » Quintus, coactio per excommunicationem : « Sit tibi tanquam ethnicus. » Qui omnes actus per se singuli cadunt sine dubio in præceptum, quia eodem tenore omnes proponuntur, et omnes fundantur in charitate et misericordia. Vers. 17.

Ordo correptionis non servandus certis casibus. Primo.

Porro, varias ob causas hic ordo omitti vel inverti potest, ac subinde debet, ut is qui peccavit, statim deferatur ad superiorem, uti ostendit Salmeron hic, et Gregorius de Valentia, II II, *Quæst.* XXXIII. *Prima* causa et casus est, cum peccatum est publicum, ut famæ ejus qui peccavit per secretam monitionem consuli nequeat, multo minus scandalo publico quod peccans peccando dedi

Secundo.

Secunda ; cum peccatum est noxium tertiæ personæ, vel reipublicæ, uti est hæresis quæ ut cancer serpit, ideoque statim summa vi per pastorem et episcopum inhibenda et recidenda est. *Tertia*, si constet monitionem secretam, vel coram testibus non profuturam ; nam, ut ait *Tertio.*

Adrianus : « Frustra niti, et nihil aliud laborando quam odium quærere, extremæ dementiæ est. »

Quarto. *Quarta,* si correptus cedat juri suo suæque famæ, ac contentus sit ut peccatum suum illico deferatur ad superiorem, uti in Societate Jesu : qui eam ingrediuntur expresse rogantur hac de re in examine, ac rogati respondent se contentos esse, ut id fiat. In Societate ergo et aliis religionibus similibus, recte et perfecte per omnia ordinatis, alius corrigendi ordo præscribitur, scilicet ut statim res deferatur ad superiorem, quia religiosis proponitur hæc regula in ingressu; unde ipsi cedunt juri famæ suæ : non ergo illis fit injuria. Ratio Prima. Ratio est *prima,* quia ad bonum publicum expedit, ne peccatum inficiat alios, ut a superiore statim ei obvietur : defectus enim noxius religioni vix potest efficaciter corrigi sine superiore, imo vix est spes emendationis perfectæ sine superiore. Secunda. *Secunda,* quia religio est schola humilitatis, mortificationis, contemptus honoris et famæ. Tertia. *Tertia,* quia religiosi sunt ratres : qui autem corripit, videtur agere superiorem alterius, eum enim docet, corrigit, instruit. Unde hæ correptiones æqualium in religione sæpe sunt odiosæ et lædunt charitatem. Hinc regula nostra jubet, ne quis alium reprehendat. Qnarta. *Quarta,* quia in Societate nostra singuli tenentur reddere rationem conscientiæ, suosque exponere defectus superiori : ergo et pati ut alii, si viderint illos, eidem aperiant. Quinta. *Quinta,* quia directio religionis est spiritualis et paterna : ut ergo superior singulos et omnes dirigere possit in spiritu et pace, expedit eum omnes singulorum defectus nosse. Ita docet S. Bonaventura, in cap. XVII *Lucæ,* et in *Regulis* S. Francisci, qui fuit magister generalis ordinis Minorum : imo sub eo celebratum fuit capitulum generale, in quo jubetur incarcerari, qui aliter docuerit. Et S. Augustinus, *epist.* 109, in Regula monacharum sancit, ut si monacha alterius petulantem oculi jactum viderit, secreto moneat; si iteret petulantiam, imo ex veniali forte fiat mortalis, deferat ad superiorem. Similia habet S. Basilius in *Regulis fusius explic.,* Reg. XLVI. Temere ergo hoc statutum religionum carpserunt nonnulli, statuta enim hæc probata sunt a Sede Apostolica. Idem diserte decernunt statuta ordinis Prædicatorum, dist. I, cap. XVIII. Ita S. Thomas, Richardus, Angelus, Salmeron, Suarez et alii. Vide Suarez, tom. IV *De Relig.,* cap. VII, ubi addit in Societate et cæteris religionibus servari quoque hunc ordinem Christi, ut si spes certa sit, secretam monitionem emendaturam proximi defectum, non deferatur ad superiorem. Porro, in visitationibus Episcoporum et Abbatum alius quoque servatur ordo. Ipsi enim sub censuris jubent peccata sibi denuntiari. Verum hi procedunt non per modum correptionis fraternæ, sed judiciariæ inquisitionis, vel accusationis, de quo hic non agit Christus. Vide Lessium *De Justitia et Jure.*

Denique hic notandi sunt tres canones, qui, si serventur, non peccabitur in ordine correptionis fraternæ. Tres canones correptionis. Primus est, bonum publicum, v. g. reipublicæ vel communitatis præponderat, ideoque præponendum est bono privato. Secundus, bonum animæ et salutis proximi præponderat, et præponendum est bono famæ ejusdem. Tertius, famæ proximi semper consulendum est, quantum salvo bono communi et animæ proximi fieri potest.

Dic Ecclesiæ, Cur? Resp. Primo. DIC ECCLESIÆ, — proprie, id est pastori proprio, qui Ecclesiæ tuæ præest. Ut hoc plenius intelligatur, quæritur quid hic significet Ecclesia? S. Hieronymus et S. Anselmus hic, ac S. Gregorius, lib. IV, *epist* 38, intelligunt fidelium cœtum et multitudinem; quasi Christus hic velit, ut coram ea talis arguatur, ut pudefiat, itaque emendetur. Hoc avide Zuinglius et Novantes sequuntur, ut democraticum et populare Ecclesiæ regimen sanciant, itaque populo adulentur. Unde Castalion pro « dic Ecclesiæ, » profane vertit *dic reipublicæ.* Alii, *dic communitati.* Secundo. vere. Verum S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et alii passim, per Ecclesiam accipiunt Ecclesiæ Pastores et Prælatos, qui Ecclesiam sive seorsim, sive in Synodo et Concilio repræsentant; sicut magistratus repræsentat rempublicam, et rex regnum. Et probatur *primo,* Prob. Primo. quia Christus jubet hic Ecclesiam audiri, id est, Ecclesiæ obediri a reo, alioqui hoc ipso habendum pro excommunicato, imo pro Ethnico. Hæc autem obedientia Prælatis tantum Ecclesiæ defertur, ut patet, imo hæc ratio persuasit Calvino id quod dicimus. Secundo. *Secundo,* quia Christus Ecclesiam explicans, subdit : « Quæcumque alligaveritis, » vos, scilicet o Apostoli, Ecclesiæ principes, et qui vobis succedent, Episcopi et Pastores. Tertio. *Tertio,* quia perpetua Ecclesiæ praxis ita habet, ut ad Pastores, Episcopos, Pontificem, aut Concilium generale Episcoporum talis deferatur, non autem ad populum. Quarto. *Quarto,* quia contrarium facere esset contra jus naturæ, essetque gravis injuria in proximum : esset enim eum infamare, si ejus crimen sit occultum. Calvinistæ ergo illi qui suos adulteros, eorumque adulteria, aliaque crimina publice in Ecclesia promulgant et traducunt, quasi Christus idipsum hic præceperit, graviter errant, peccantque contra charitatem ac subinde contra justitiam, cum scelus est occultum; quia famam fidelibus adimunt eosque publico probro et contumelia afficiunt. Sensus ergo est, *q. d.* Si frater correptus noluerit corripienti secreto, vel etiam coram duobus testibus auscultare, deferatur ad Ecclesiæ Præsulem, qui quasi rector Ecclesiam repræsentat, ut qui privatos despexit, Prælatum saltem revereatur eique corripienti obediat; quod si facere nolit, Prælatus, qui non tantum privati corripiendi, sed et totius Ecclesiæ curam gerit, ut illi provideat, ne correpti contumacia et scelus in

fideles Ecclesiæ proserpat, deposita persona patris assumat personam judicis, eumque ab Ecclesia, velut ovem contagiosam a grege separet, excommunicet et expellat. Hinc patet contra eosdem Novantes Ecclesiam esse visibilem, utpote quæ adiri debeat a corripiente, ac videri et audiri a correpto.

An Pontifex corripiendus. Dices : Ergo, si ipsi Prælati peccent, ac præsertim ipse Papa, debebit pariter deferri ad Ecclesiam, id est ad Concilium generale : ergo illi Papa est subjectus, ac consequenter Ecclesiæ regimen est aristocraticum, non monarchicum. Ita Abulensis hic, *Quæst.* CVIII, Panormitanus, Gerson, Almainus et alii, qui ex hac sententia, in Concilio Basileensi de Papatu deposuerunt Eugenium IV Pontificem. Verum hoc temerarium eorum factum paulo post reprobavit et retractavit Concilium Florentinum. Respondeo ergo negando consequentiam, quoad Papam (Episcopi enim, si peccent, deferendi sunt ad Papam ab eoque corripiendi). Hæc enim non pertinent ad Papam, sed ad alios omnes qui habent superiores; nec enim Papa in terra habet superiorem, ne Ecclesiam quidem, aut Concilium generale, cum ipse totius Ecclesiæ sit caput, ut cum Concilio Laterano sub Leone X, sess. 11, perpetuus habet Ecclesiæ usus et sensus. Unde illud olim a Concilio 180 Episcoporum Sinuessæ S. Marcellino Pontifici post lapsum pœnitenti acclamatum est : « Tuo te ore non nostro judicio judicas, nam prima sedes a nemine judicatur, » teste S. Damasceno et Platina in ejus Vita, et habetur distinct. 21, can. 7 *Nunc autem.* Papa enim in Ecclesia plus est quam rex in regno : hic enim a republica suam accipit potestatem, Papa vero suam potestatem non accipit ab Ecclesia, sed immediate a Christo : quare nullo casu ab Ecclesia deponi potest, sed tantum declarari excidisse Pontificatu, si, v. g. incideret (quod absit) in publicam hæresim, ideoque ipso facto desineret esse pontifex, imo fidelis et Christianus.

S. Marcellinum Pontificem judicare non præsumit Concil. Sinuessæ.

Quod si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus et publicanus. — Qui enim Ecclesiæ Præsulem monentem contemnit, totam Ecclesiam, quam ille repræsentat et regit, contemnit; ac proinde hoc ipso ostendit se nolle Ecclesiæ esse filium et civem : quare non fidelis et Christianus, sed Ethnicus et publicanus, id est publicus peccator habendus est. Publicani enim apud Judæos ob rapinas, perjuria, ait S. Hieronymus, et pauperum oppressiones, habebantur infames et scelesti; ab Ethnicorum vero, velut idololatrarum, consortio plane abstinebant Judæi.

Rursum, « sit tibi sicut Ethnicus, » id est ab Ecclesia per ejus Præsulem ejiciatur, excommunicetur et separetur, ne suum scelus et contumaciam fidelibus contagione sua affricet, sed habeatur tanquam Ethnicus, id est infidelis et paganus, Dei fide, cognitione, religione et lege privatus, ita ut nec cibum cum eo sumas, uti jubet Paulus, I *Cor.* v, 11, nec ei dicas ave, id est nec eum salutes, ut jubet S. Joannes, *Epist.* II, vers. 10, ut ex hac ignominia confundatur, scelus agnoscat et ad Ecclesiam pœnitens redeat. Excommunicatio enim irrogatur peccanti, non ut pereat, sed ut emendetur. Nam, ut ait S. Augustinus : « Et ipsos Ethnicos in numero quidem fratrum non deputamus, sed tamen eorum salutem semper inquirimus. » Hunc esse sensum liquet ex eo, quod Christus subdit : « Amen, amen dico vobis : Quæcumque alligaveritis, » etc. Ita S. Chrysostomus, Hilarius, Augustinus, Glossa et alii passim.

18. Amen dico vobis : Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo. — Hic explicat Christus Ecclesiam ejusque vim et potestatem, scilicet per Ecclesiam accipi Apostolos et Prælatos Ecclesiæ, quibus ipse plenam dedit potestatem ligandi et solvendi, tum a peccatis, tum ab excommunicatione, adeo ut, quem illi a peccatis absolverint in terris, Deus illum absolvat in cœlo; quem illi excommunicando ejecerint e cœtu fidelium, Deus eumdem deleat de libro vitæ et ejiciat de numero Beatorum. « Ad terrorem, ait S. Hilarius, metus maximi, quo in præsens omnes continentur, immobile Apostolicæ severitatis judicium præmisit. » Nam : « quia poterat, ait S. Hieronymus, contemptoris fratris hæc esse responsio vel tacita cogitatio, si me despicis et ego te despicio, potestatem tribuit Apostolis (et Prælatis eorum successoribus) ut sciant qui ab ipsis condemnantur, hominum sententiam divina sententia roborari. » Vers. 18.

Potestas ligandi et solvendi Prælatis concessa.

Quæcumque alligaveritis. — Origenes, Theophylactus et Anastasius Nicænus, *Quæst.* LXXIV, (extat tom V *Bibliothecæ SS. Patrum*), putant hæc quoque ad correptionis præceptum, ac proinde ad omnes Christianos pertinere, *q. d.* Quibus pœnitentibus offensam in vos, o fideles, commissam remiseritis, remittet eamdem ipsis Deus in cœlis; quibus vero non remiseritis, nec Deus remittet. Verum hanc explicationem plane absonam, ineptam et falsam esse liquet ex eo quod Christus Ecclesiam opponat privatis peccatoribus, et eos corripientibus : ergo per Ecclesiam intelligit ejus Prælatos, non fideles communes. Rursum, quod Ecclesiæ tribuat judicium et tribunal (hoc enim solis competit Prælatis) cui obedire oporteat, alioquin velut Ethnicus habearis; ac deinde ad illud Ecclesiæ judicium referat generalem hanc ligandi et solvendi potestatem, tum internam in foro conscientiæ, tum externam in foro externo per excommunicationem, quæ posterior maxime hic Christi scopo et proposito convenit, quanquam et prior conveniat. Ideo enim peccator defertur ad Ecclesiæ pastorem, ut ab eo ad pœnitentiam et confessio-

nem inducatur, itaque ab eo a peccato absolvatur, ut sic emendetur et justificetur; quod si facere nolit, impœnitens et contumax ab eodem excommunicetur. Ita S. Chrysostomus, Hilarius, Augustinus, Glossa et alii passim. Unde recte Theologi ex hoc loco excommunicandi potestatem, ac etiam Sacramentum pœnitentiæ per modum judicii et absolutionis colligunt et evincunt. Vide Bellarminum et Suarez, tract. *De pœnitentiæ Sacramento*. Hinc hoc intellexit Theodosius Imperator, qui ob cædem Thessalonicensem a S. Ambrosio templo expulsus, ingemuit : « Servis, inquit, et mendicis ad templum patet accessus, mihi præclusus est. Scio enim Dominum dixisse : Quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata et in cœlo. » Quare supplex S. Ambrosio factus petiit absolutionem, quam et obtinuit, ac pœnitentiam ab eo injunctam explevit. Ita habet Vita S. Ambrosii conscripta a Cardinale Baronio. Jam Concilium Basileense in *orat. Henrici adversus* 3 *art. Bohemorum*, ad illud *Matth.* XVIII: « Quæcumque alligaveritis, » etc., notat ex S. Thoma tres a Catholicis agnosci ligandi et solvendi potestates : prima est auctoritatis, quæ soli Deo competit; secunda excellentiæ, quæ Christo est propria; tertia ministerii, quæ solis sacerdotibus a Christo concessa est. Porro, potestas ligandi et solvendi amplissima est, multaque complectitur, uti ostendi cap. XVI, 19. Ex generali enim hac potestate quam Apostolis confert Christus, colligit specialem, scilicet excommunicandi, atque a peccatis æque ac excommunicatione absolvendi. Analogice enim similis est utraque potestas, atque utraque ex una et eadem radice generica oritur. Peccatum enim ligat animam, æque ac eam ligat excommunicatio, quæ infertur ob peccatum : utraque enim privat hominem usu Eucharistiæ et Sacramentorum. Quare ligare peccatum, nec absolvere, reipsa est idem quod peccatorem quasi excommunicare, id est communione Sacramentorum privare; ac vicissim absolvere a peccatis idem est, quod absolvere quasi ab excommunicatione, et peccatorem communioni Sacramentorum restituere. Interna ergo et sacramentalis in Sacramento pœnitentiæ peccatorum alligatio et solutio, analogice similis est externæ excommunicationi, et ab ea absolutioni, ideoque utramque hic sub metaphora alligandi et solvendi intelligit Christus. Ita Maldonatus.

Theodosius Imperator petit absolutionem et pœnitentiam a S. Ambrosio.

Tres ligandi et solvendi potestates.

Analogiæ peccati et excommunicationis.

Nota hic pulchrum ordinem discursus Christi. Ipse enim Apostolis de majoratu et primatu contendentibus initio capitis, quasi frænum objicit humilitatem parvulorum, eosque monet, ne sua ambitione populum simplicem et in fide Christi adhuc parvulum offendant, caveantque a scandalo; inde, vers. 15, remedium scandali dat, correptionem fraternam; atque hæc omnia dixit Apostolis, quatenus ipsi repræsentabant personam omnium fidelium. Verum quia in correptione ultimum ejus gradum statuit, ut dicatur Ecclesiæ, id est Prælato Ecclesiæ, subjungit ad conciliandam ei auctoritatem : « Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo, » etc : ubi Apostolos alloquitur, quatenus sunt Præsules Ecclesiæ, ideoque quatenus Prælatos, non vero fideles subditos repræsentabant; Prælatorum enim est ligare et solvere, non vero cæterorum fidelium.

Vers. 19.

19. ITERUM DICO VOBIS, QUIA SI DUO EX VOBIS CONSENSERINT SUPER TERRAM, DE OMNI RE QUAMCUMQUE PETIERINT, FIET ILLIS A PATRE MEO, QUI IN COELIS EST. — Difficilis est horum verborum cum præcedentibus nexus; ideoque varie a variis assignatur. *Primo*, aliqui putant hæc pertinere ad duos testes quos, vers. 16, jussit Christus adhibere ad corripiendum peccantem. Unde Glossa exponit, *q. d.* Si duo ex vobis consenserint super terram, vel pœnitentem recipiendo, vel superbum abjiciendo, vel de alia re quam petierint, fiet illis a Patre meo, qui in cœlis est. *Secundo*, Jansenius sic nectit, *q. d.* Si quidquid duo petierint a Deo, id Deus eis concederet, quanto magis idem ipse Ecclesiæ ligantis vel solventis judicium ratum habebit! Rursum Maldonatus sic, *q. d.* Ut in judicio ligandi et solvendi non erretis, præmittite orationem; quia si meo nomine judicetis, quidquid a Patre meo nomine petieritis, impetrabitis, juxta illud : «Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, » *Joan.* XIV, 13, et XVI, 23. *Tertio*, Franciscus Lucas sic, *q. d.* Vobis, o Apostoli, do non tantum potestatem ligandi et solvendi, sed et aliud donum ingens, scilicet ut si duo ex vobis consentiant, petantque aliquid a Deo, idipsum sint impetraturi. *Quarto*, plane et genuine S. Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, hæc referunt ad bonum concordiæ, cujus meminit vers. 15, ubi ob hoc instituit præceptum correptionis fraternæ, *q. d.* Ideo sanxi, ut si quis in te peccaverit, eum non odio prosequaris, sed benevole corripias et cum eo in gratiam redeas, quia bonum concordiæ tantum est, adeoque Deo curæ et cordi, ut si duo (præsertim antea dissentientes et discordes) consentiant et concordent, ac concorditer aliquid petant a Deo, illud sint impetraturi. Audi S. Hieronymum : « Omnis superior sermo ad concordiam nos provocaverat : igitur et præmium pollicetur, ut sollicitius festinemus ad pacem, cum se dicat inter duos vel tres medium fore. » Sic Christus stetit se in medio duorum discipulorum euntium in Emmaus, cum de se loquerentur, *Luc.* XXIV, et in medio discipulorum ipsa die resurrectionis, *Joan.* XX. Sic Apostoli unanimiter perseverantes in oratione, impetrarunt Spiritum Sanctum in Pentecoste, *Act.* I, 14.

SI DUO. — S. Chrysostomus et Euthymius id arctant ad solos Apostolos. Anastasius Nicænus, *Quæst.* LXXIV, ad correptionem et correptum. Origenes, ad virum et uxorem, *q. d.* Si vir et uxor

Consensio duorum hic quænam?

consenserint abstinere usu conjugii, ut vacent orationi, quidquid oraverint, impetrabunt. Verum dico hæc ad quosvis fideles et Christianos pertinere : horum enim personam sustinent hic Apostoli, qui soli tunc Christo aderant.

CONSENSERINT IN NOMINE MEO (de quo vers. sequenti) SUPER TERRAM. — *q. d.* Adeo potens grataque Deo est concordia, et concors concordium oratio, ut si quid petant ipsi degentes in terra, ubi longissime distant a cœlo, Deus tamen in cœlo auditurus sit eorum postulata, eaque completurus; Deus enim, licet sit in cœlo, tamen oculum auremque suam admovet concordibus in terra orantibus.

DE OMNI RE — honesta, sive ea parva sit vel magna, sive facilis vel difficilis : intellige, dummodo illa fide, spe, humilitate, perseverantia petant, qua par est, et si illa res eis expediat : si enim eis non expediat, Deus non id quod petunt, sed quid melius et salubrius eis est daturus.

Vers. 20. 20. UBI ENIM SUNT DUO VEL TRES CONSENTIENTES IN NOMINE MEO, IBI SUM IN MEDIO EORUM. — « In nomine meo, » id est propter me, mei respectu, mei intuitu, mei causa, mei amore, nil nisi me et meam gloriam quærentes. Ita S. Chrysostomus et Euthymius.

IBI SUM IN MEDIO EORUM. — *q. d.* Ibi assisto, cooperor et dirigo eorum desideria et vota, illaque adimpleo : sum ergo in medio eorum, sicut Spiritus Sanctus est in medio Patris et Filii, quasi utriusque amor et nexus. Causam dat S. Hilarius : « Ipse enim, inquit, qui pax et charitas est, sedem atque habitationem in bonis atque pacificis voluntatibus collocabit. » Et Origenes dicens nos sæpe non exaudiri a Deo, quia inter nos sumus discordes, causam subdit : « Sicut enim in musicis, nisi fuerit harmonia et convenientia vocum, non delectat audientem ; sic Ecclesia, nisi consensum habuerit, non delectatur Deus in ea, nec audit voces eorum. » Alludit Christus ad illud *Eccli.*, XXV, 1 : « In tribus placitum est spiritui meo, quæ probata coram Deo et hominibus; concordia fratrum, et amor proximorum, et vir et mulier bene sibi consentientes. » Vide ibi dicta.

Hinc Conciliorum auctoritas stabilita. Ex hoc loco nonnulli a majori ad minus non male probant Conciliorum auctoritatem. Est enim hæc sententia generalis, ac proportionaliter magis in iis, quam in aliis, locum habet. Si enim est Christus in medio duorum, ergo multo magis est in medio totius Ecclesiæ suo nomine congregatæ, quam Concilium Prælatorum et Episcoporum repræsentat. Concilia enim proprie congregantur in nomine Christi, id est auctoritate et virtute Christi, ut Christi nomen, fidem et gloriam ubique augeant, propagent, illustrent : quare quod in nomine Christi petunt, ut in fide non errent, ut mores fidelium reforment, ut Spiritum Sanctum habeant assistentem, id sane impetrant. Hoc maxime verum est in Conciliis OEcumenicis; derivatur tamen idipsum quoque ad concilia provincialia, cum legitime fiunt et a Pontifice approbantur.

Mystice S. Hieronymus : « Possumus, ait, hoc spiritualiter intelligere, quod ubi spiritus et anima, corpusque consenserint, et non intra se bellum habuerint voluntatum, de omni re quam petierint, impetrent a Patre : nulli enim dubium est, quin bonarum rerum postulatio sit, ubi corpus vult habere ea, quæ spiritus. »

QUI IN COELIS EST. — Glossa : « Per hoc, inquit, Deum super omnia esse ostendit, et per hoc complere eum posse, quod petitur. » Vel « in cœlis est, » id est in sanctis : quod valet ad probandum, quod fiet illis quidquid petierint quod dignum sit, quia illum apud se habent a quo petunt.

21. TUNC ACCEDENS PETRUS AD EUM, DIXIT : DOMINE, QUOTIES PECCABIT IN ME FRATER MEUS, ET DIMITTAM EI? USQUE SEPTIES? — Quærit hoc Petrus occasione ejus, quod a Christo audivit, vers. 15 : « Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum, » ut habet Matthæus; aut potius occasione ejus, quod Christum addidisse tunc exprimit Lucas, XVII, 4, dicens : « Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; et si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te dicens : Pœnitet me, dimitte illi; » ubi « septies » idem est, quod pluries et semper, *q. d.* Toties dimitte, quoties peccans dicit : Pœnitet me. Petrus ergo audiens τὸ « septies, » non satis intellexit, an τὸ « septies » definite et præcise, an indefinite pro toties quoties accipiendum foret. Instat ergo et rogat Christum, ut τὸ « septies » explicet, dicatque quoties præcise offensa fratri sit remittenda. Aut certe admirans hoc rogat, *q. d.* Itane, Domine, septies uno die peccanti, et septies pœnitenti, septies dimittam? Videtur enim toties peccans tam multiplici venia indignus, adeoque facilis hæc venia videtur novæ culpæ illecebra, eamque provocare. Nimirum pectus Petri adhuc angustum et in carne arctum et carneum, non capiebat immensam divinæ in Christo naturæ clementiæ abyssum. Unde illud dilatans, subjicit Christus : Vers. 21. Quoties dimittendum peccanti?

22. DIXIT ILLI JESUS : NON DICO TIBI USQUE SEPTIES, SED USQUE SEPTUAGIES SEPTIES, — id est innumerabiliter, et innumerabilibus vicibus offensam fratri, qui peccavit, si pœniteat, dimitte. Hoc enim intellexi, cum dixi, *Luc.* XVII, 4 : « Septies, etc., dimitte illi, » scilicet per « septies » intellexi « septuagies septies, » id est semper et innumeris vicibus. Cum enim septenarius sit symbolum universitatis, septuagenarius vero numerus ita septenarium excedat, ut eum contineat decies (nam decies septem faciunt septuaginta), hinc significat multo amplius, et quasi infinitum et innumerabile. Ita S. Chrysostomus et S. Au- Vers. 22. *Luc.* XVII, 3, 4.

gustinus, serm. 15 *De Verbis Domini secundum Matthæum*, quem audi : « Audeo dicere : Etsi septuagesies octies peccaverit, ignoscas, et si centies, et omnino quoties peccaverit, ignosce. Si enim Christus millia peccatorum invenit, et tamen omnia donavit, noli subducere misericordiam. Ait enim Apostolus : *Donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut Deus in Christo donavit vobis.* »

Symbolice : S. Augustinus, serm. 15 *De Verbis Domini secundum Matthæum*, et S. Gregorius, lib. XXXII *Moral.*, cap. XII, docent « undecim » esse symbolum peccati, quia hic numerus unitate transgreditur denarium decalogi, sive legis divinæ. Septenarius vero est symbolum totius; quia septem primis mundi diebus Deus creavit et ornavit totum hoc universum, rursum septem diebus assidue volvitur totum et omne tempus : jam septies undecim faciunt 77, ergo 77 omnia omnino peccata esse remittenda significat. Hic ergo numerus symbolum est plenæ et totalis remissionis peccatorum omnium, toties quoties peccatorem pœnitet. Alludit Christus, ait S. Hilarius, ad Lamech, qui homicidium suum confitens, ait : « Septuplum ultio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagesies septies, » *Genes.* IV, 24. Vide ibi dicta. Nempe sicut in 77 generationibus (Lamech enim habuisse 77 filios, qui omnes diluvio perierunt, docet Josephus) punitus est Lamech, ita Christus salvator noster, per quem omne peccatum abolitum est, in 77 generatione natus est : nam in genealogia Christi, quam texit Lucas, cap. III, vers. 23, a Deo et Adam usque ad Christum inclusive numerantur 77 generationes. Ita S. Augustinus, serm. 15 *De Verbis Domini secundum Matthæum*, et Julianus Pomerius, lib. III *Contra Judæos*, post initium.

Mysteria numeri 77.

Alludit Christus ad Lamech.

Moraliter : disce hic latitudinem cordis et abyssum charitatis Christi, qua vult nos 77, id est innumeris vicibus, adeoque toties quoties fratri peccanti et pœnitenti ignoscere. Si enim nos homulos tantæ vult esse charitatis et liberalitatis, quantam ejusdem in ipso abyssum contineri existimabimus ! Apposite S. Augustinus, *serm.* 15 jam citato : « Peccat semel, ignovi; peccat secundo et tertio, ignovi; quarto, vapulet. Corripiamus verbis, et si opus est, et verberibus; sed delictum dimittamus, culpam de corde abjiciamus, ut si per charitatem imponatur disciplina, de corde lenitas non recedat. » Porro, longe major erit hic numerus, si cum Origene præcise ipsos numeros urgeamus ; non enim ait Christus « septuagesies et septies, » sed « septuagesies septies, » et Græce clarius ἑβδομηκοντάκις ἑπτά, id est septuagesies septem, hoc est 490 vicibus : multiplica enim 70 per septem, fient 490. Toties ergo Christus vult pœnitenti offensam dimitti. Sic erit allusio ad 70 hebdomades Danielis : nam hæ faciunt annos 490, quot fluxerunt a decreto reædificandæ Jerusalem usque ad Christum, per quem fit plena peccatorum omnium remissio. Vide dicta *Danielis* IX, 24.

23. IDEO ASSIMILATUM EST REGNUM COELORUM HOMINI REGI, QUI VOLUIT RATIONEM PONERE CUM SERVIS SUIS. — *q. d.* Similiter agitur in cœlis, perinde ac si rex computum iniret cum suis servis sibi debitoribus. Comparatur enim tota parabola toti rei significatæ, non autem partes partibus : nam alioqui regnum non recte comparatur regi, sed rex terræ Regi cœli. Vide dicta cap. XI, vers. 16, et Canonem 28. Vers. 23.

Nota : scopus et significatio parabolæ hujus patet ex postparabola, vers. 35, ubi dicitur : « Sic et Pater vester cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris. » Huc enim refertur tota parabola, et quæ huc spectant, applicanda sunt rei significatæ ; cætera emblemata sunt pertinentia ad decorem et ornatum parabolæ, quæ proinde rei significatæ non conveniunt, nec eidem sunt applicanda, juxta Canonem 29. Emblemata ergo hic sunt illa quæ dicuntur vers. 25 de venditione uxoris et filiorum, et vers. 31 de conservis servum crudelem accusantibus. Rursum hic scopus innuitur per τὸ « ideo, » quod respicit præcedentem versum, eumque statuit quasi proparabolam, sive titulum parabolæ. Ejus ergo hæc est vis, *q. d.* Ut sciatis quam Deo gratum, et ab eo sancitum sit, ut fratri in nos peccanti toties condonemus, quoties ipsum peccati pœnitet, ideo subjungo parabolam, qua assimilo regnum cœlorum regi rationem ineunti cum servis suis.

24. ET CUM COEPISSET RATIONEM PONERE, OBLATUS EST EI UNUS, QUI DEBEBAT EI DECEM MILLIA TALENTA. — Talentum Atticum, teste Budæo, lib. *De Asse*, valebat sexcentos aureos, sive coronatos. Unde centum talenta valent centies sexcentos aureos, id est sexaginta millia aureorum ; mille talenta valent sexcenta millia aureorum ; denique decem millia talenta faciunt summam sexagies centum millium aureorum, id est sex milliones aureorum, ait Jansenius, Maldonatus et alii : quæ summa est ingens et immanis, ac plebeio et pauperi insolubilis. Longe, imo vigesies major erit summa, si sequamur supputationem et valorem talenti Hebraici : hoc enim continebat tria millia siclorum, id est duodecim millia drachmarum auri, hoc est, duodecim millia aureorum, sive coronatorum Francicorum, uti ex Septuaginta evici, *Exod.* XXXVIII, 25 ; aureus enim Francicus est unius drachmæ, valetque 12 julios Romanos, sive 12 regales Hispanicos. Ergo decem millia talentorum auri sunt milliones aureorum Francicorum (sive drachmarum) centum viginti. Christus enim non loquitur Græcis, sed Hebræis : Hebraico ergo utitur talento, non Græco (1). Cogita

Vers. 24.

Talentum Atticum.

Talentum Hebraicum.

Aureus Francicus.

(1) Hic parvi refert verum talenti pretium ad justum æstimare, et talentorum varia fuisse genera nemo nescit. Satis sit in memoriam revocare 10,000 talentorum *Atticorum* valere fere 50 francorum milliones, *Hebræo-*

ergo Deum hic a peccatore, qui vel unum peccatum mortale commisit, plus exigere, quam si a servo paupere vel mendico herus exigeret 120 milliones aureorum, quia unum peccatum mortale, utpote contra Deum admissum Deoque injurium, imo quantum in se est, Deum spolians sua divinitate, longe major est Dei injuria, quam sit omnis injuria in omnes reges commissa; ac longe majus debitum, quam sint omnia omnium hominum debita, quæ ab iis aliis hominibus debentur. Sicut enim Deus longe superat omnes, imo infinitos homines; sic injuria in Deum superat omnes injurias in homines admissas, paritque reatum et debitum pœnæ infinitum. Igitur hæc tanta debiti summa magis pertinet ad rem significatam, puta ad peccatum mortale, quam ad ipsam servi parabolam. Quis enim servus contrahat debitum 120 millionum, nisi vel ærarium regis furetur aut succendat, vel integrum regnum perdat, vel prodat. Porro, si unum peccatum mortale est debitum 120 millionum, quot millionum debitum erit illius, qui centum et mille, imo multa millia peccatorum mortalium commisit! Jam vero hoc apte convenit cum « septuagies septies. » *q. d.* Si Deus vobis remittit tantam multitudinem et magnitudinem peccatorum, quæ longe superat decem millia talentorum; ergo multo magis nos, omnes proximorum contra nos offensas eis remittere debemus, quæ et pauciores sunt, et minoris longe momenti, præsertim quia Deus hac lege et conditione nobis nostras culpas maximas et plurimas dimittit, ut et nos proximis parvas et paucas dimittamus, *Matth.* VI, 14. Ratio a priori est, quod sicut Deus est summum bonum, ita peccatum, quod repugnat divinæ bonitati, est summum malum. Quare sicut Deus est bonum infinitum, ita quoque peccatum, immensum quoddam est malum. Crescit enim magnitudo offensionis ex magnitudine personæ offensæ : quo enim persona offensa dignior, eo injuria est gravior. Si ergo persona sit infinitæ dignitatis, peccatum quoque malitiam quodammodo infinitam habebit. Hinc fit ut nulla pura creatura pro peccato mortifero, ex æquo satisfacere possit, imo nec omnia Sanctorum opera, vel unum peccatum valeant compensare; ideoque ad satisfaciendum ex æquo pro peccato, necesse fuit Filium Dei incarnari et pati, ut docent Patres. Denique recte peccatum comparatur talento, quia instar talenti et ponderis plumbei hominem degravat, deprimitque in tartara. Vide dicta *Zach.* v, 6.

Peccatum mortale est debitum infinitum.

Ratio a priori.

Vers. 25. 25. CUM AUTEM NON HABERET UNDE REDDERET, JUSSIT EUM DOMINUS EJUS VENUMDARI, ET UXOREM EJUS, ET FILIOS, ET OMNIA QUÆ HABEBAT, ET REDDI. — Debitum juris et moris fuit apud nonnullas gentes, ut si debitor solvendo non esset, creditor eum venderet cum uxore et liberis, ut ex pretio debitum reciperet. Id apud Judæos in usu fuisse patet IV *Reg.* IV, 1, ubi uxor Prophetæ cujusdam mortui ait Elisæo : « Ecce creditor venit, ut tollat filios meos ad serviendum sibi. »

Mystice S. Hieronymus : « Sicut uxor justi, inquit, dicitur sapientia, sic et uxor injusti et peccatoris appellatur stultitia, cujus filii sunt malæ cogitationes. » Et Remigius : « Uxor stulti, ait, est stultitia et carnis voluptas, seu cupiditas. »

Uxor justi, sapientia; uxor peccati, stultitia.

26. PROCIDENS AUTEM (in genua vel in faciem) SERVUS ILLE ROGABAT (legit Interpres παρεκάλει, uti et nunc nonnulli codices habent : plures tamen jam legunt προσεκύνει αὐτῷ, id est adorabat eum. Sic et Syrus) EUM, DICENS : PATIENTAM HABE IN ME, ET OMNIA REDDAM TIBI. — Syrus : *Longanimis esto erga me, et omnia restituam tibi.* Arabicus : *Patiens esto, et ego dabo tibi, quod tuum est.* Servus hic, ut servitutem et venditionem sui suorumque evadat, aureos pollicetur montes : Omnia, ait, quæ tibi, o here, debeo, reddam tibi. Hoc erat ei impossibile : quomodo enim pauper servus et ad institas redactus, solvisset 120 milliones aureorum? Sed nimirum tempus extrahit, ut moram nactus, suis officiis et amicorum precibus flectat animum regis, quem sciebat liberalem esse et magnanimum ad debitum ei condonandum. Nec eum fefellit sententia. Unde sequitur : Vers. 26.

27. MISERTUS AUTEM DOMINUS SERVI ILLIUS DIMISIT EUM, ET DEBITUM DIMISIT EI. — Hæc dicuntur parabolice, ut significetur quam grata sit Deo humilitas, humilisque peccati confessio et veniæ petitio : illico enim illam servus humilians se obtinuit. Rursum ut significetur quanta, et quam immensa sit Dei misericordia et clementia, quæ statim immane hoc peccatorum debitum servo deprecanti dimisit, ut nos doceat et stimulet ad minores offensas proximis in nos peccantibus condonandum. Hic enim est scopus parabolæ. Ratio a priori est, quod Deus per essentiam sit bonus et benignus, adeoque sit ipsa increata et immensa bonitas et benignitas, cui proprium est omnibus benefacere, indulgere, parcere, sicut ignis proprium est calefacere, et solis illuminare. Unde Ecclesia orat : « Deus, cujus proprium est misereri, » etc. Vers. 27.

28. EGRESSUS AUTEM SERVUS ILLE INVENIT UNUM DE CONSERVIS SUIS, QUI DEBEBAT EI CENTUM DENARIOS, ET TENENS SUFFOCABAT EUM, DICENS : REDDE QUOD DEBES. — Denarius est julius vel regalis Hispanicus, ita dictus, quia valebat decem asses, id est nummos minores, puta decem baiocos, hi enim faciunt julium; centum ergo denarii faciunt decem aureos Romanos, horum enim quisque continet decem julios; decies autem decem faciunt centum; quare decem aurei Romani faciunt valentque centum denarios, id est julios (1) : Vers. 28.

Denarius est julius vel regalis Hispanicus.

rum vero 300. — Conf. Glaire, *Introduction aux livres de l'Ancien et du Nouveau Testament*, t. II, p. 278.

(1) Igitur denarius, juxta nostrum interpretem, circiter valebat Gall. 0,53 *centimes*, sed paulo pluris si alios audiamus. — Cf. Dureau de la Malle, *Economie politique des Romains*, t. I.

sed quid sunt decem aurei ad decem millia talentorum, sive ad 120 milliones aureorum Francicorum, quos ipse suo debebat hero? Vide hic angustias et avaritiam pectoris humani, ad latitudinem et liberalitatem cordis divini; illud enim decem aureos sibi debitos rigide et crudeliter reposcit, hoc vero 120 milliones ultro condonat.

Vers. 29. 29. ET PROCIDENS CONSERVUS EJUS ROGABAT EUM, DICENS: PATIENTIAM HABE IN ME, ET OMNIA REDDAM TIBI. — Humiliat se servus coram conservo, iisdemque verbis postulat ab eo sibi dimitti centum denarios, quibus ipse a Domino postularat et impetrarat 120 millionum condonationem, ut hujus condonationis eum submoneat, illiusque imitandæ tacite admoneat. Sed frustra tundit servile et crudele pectus conservi, utpote a quo nec unius denarii vel teruncii remissionem impetravit.

Vers. 30. 30. ILLE AUTEM NOLUIT, SED ABIIT, ET MISIT EUM IN CARCEREM, DONEC REDDERET DEBITUM. — Jure suo servus hic avare et rigide utitur; ideoque abutitur, immemor misericordiæ et clementiæ sibi a domino exhibitæ, ideoque ejusdem justitiæ rigorem et immisericordiam in se provocavit, et reipsa sustinuit.

Vers. 31. 31. VIDENTES AUTEM CONSERVI EJUS QUÆ FIEBANT, CONTRISTATI SUNT VALDE, ET VENERUNT, ET NARRAVERUNT DOMINO SUO OMNIA QUÆ FACTA FUERANT. — Hoc spectat ad emblema et ornatum parabolæ, sic enim faciunt servi in domibus herorum et aulis principum, non vero convenit rei per parabolam significatæ: nec enim Sancti et Beati apud Deum deferunt et accusant hominum crudelitatem et scelera, sed potius ea tegunt et excusant, pro eisque supplicant.

Vers. 32. 32. TUNC VOCAVIT ILLUM DOMINUS SUUS, ET AIT ILLI: SERVE NEQUAM, OMNE DEBITUM DIMISI TIBI, QUONIAM ROGASTI ME.

Vers. 33. 33. NONNE ERGO OPORTUIT ET TE MISERERI CONSERVI TUI, SICUT ET EGO TUI MISERTUS SUM? — Arabicus: *Secundum misericordiam meam erga te?* q. d. Misericordia a me tibi exhibita debebat tibi esse stimulus et mensura misericordiæ conservo tuo exhibendæ. Mensura, inquam, non æqualis, sed proportionalis, et mea longe inferior, quia ego 120 milliones tibi remisi, tuum vero erat centum denarios remittere; sed hactenus æqualem exigo, ut sicut ego totum debitum tibi dimisi, sic tu totum (licet longe minus) proximo dimitteres.

Vers. 34. 34. ET IRATUS (summa et implacabili ira. Syrus, *excanduit*) DOMINUS EJUS TRADIDIT EUM TORTORIBUS, QUOADUSQUE REDDERET UNIVERSUM DEBITUM. — Constat ex historiis et ex jure civili apud Romanos Gentiles, quibus Judæi tempore Christi erant subjecti, solere debitores a creditoribus tradi tortoribus in carcerem trudendos et verberibus flagellandos: nam primus Constantinus Imperator ex Christiana benignitate, a plumbatarum flagellis debitores absolvit. Porro, tortores sunt dæmones, ait Remigius, qui animas peccatorum mille modis gravissime torquent et cruciant in gehenna. «Quoadusque redderet,» id est in æternum torquendum: nunquam enim tantum debitum 120 millionum exsolvere poterit. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius.

An culpa ob ingratitudinem revocetur. Quæritur hic, an ergo tota culpa et pœna a Deo peccatori pœnitenti et supplici jam remissa, ob talem immisericordiam et ingratitudinem a Deo revocetur, ac peccatori rursum imputetur. Id enim videtur in hac parabola asseri.

Resp. Primo. Dico *primo*, parabola hæc vera est in foro humano, in eoque juridice, uti parabolice sonat, accipienda est, præsertim quia jure civili ob ingratitudinem donatarii rescindi potest a donatore donatio et promissio jam facta. Tanti enim servi talis nequam et ingrati superbia et crudelitas apud homines æstimatur, ut omnes censeant eum mereri præcedentium etiam debitorum culpam et pœnam luere, non quasi illa jam condonata reviviscant, sed quod virtute contineatur in sequenti illa crudelitate, quæ adeo est impia et hominibus exosa. Debebat enim servus ille, si non alia de causa, certe ob misericordiam sibi præstitam, etiam aliorum pauperum misereri eisque debita condonare. Et sic videmus principes eos qui se offenderunt, quibusque pepercerunt, si postea ingrate et arroganter contra illos se gerant, omnium etiam præcedentium delictorum pœnas ab eis deposcere: unde censentur eis quasi conditionate condonasse duntaxat, si videlicet se emendent sintque grati, et modeste se gerant.

Secundo. Dico *secundo*, id similiter non esse verum in foro divino et in re per parabolam significata. Nec enim Deus peccatori, cui omnia peccata dimisit, si is postea alteri homini offensam in se commissam condonare nolit, peccata dimissa revocat, rursumque imputat et imponit. Ratio est, quia Deus pro infinita sua clementia non conditionate, sed omnino absolute et irrevocabiliter pœnitenti peccata dimittit, juxta illud: « Sine pœnitentia sunt dona et vocatio Dei, » *Rom.* XI, 29. Quare licet peccator, accepta jam venia et gratia, relabatur in eadem vel alia scelera, ac nolit proximo injuriam condonare, itaque Deo sit ingratus; tamen hæc ingratitudinis circumstantia non adeo peccatum aggravat, ut propter eam omnia peccata jam remissa revocentur et peccatori rursus a Deo imputentur: Deus enim, cum sit summa bonitas et sanctitas, non potest peccatum abolitum revocare et restaurare; sic enim esset peccati auctor et opifex. Adde hanc ingratitudinem non esse speciale peccatum, sed circumstantiam tantum generalem et indirecte duntaxat a peccatore volitam: generalem, inquam, omnium omnino peccatorum, in omnibus enim et singulis est quædam erga Deum ingratitudo. Quare in foro Dei optimi et clementissimi hæc ingratitudo non ita aggravat peccatum, cui

Deus irrevocabiliter peccata dimittit.

annectitur, sicut aggravat in foro terreno apud homines. Quamobrem in hoc non est ponenda parabolæ similitudo et comparatio, sed in eo, in quo Christus illam collocat et parabolam applicat, vers. 35, scilicet Deum iis qui proximis suis offensas non remittunt, offensas in se etiam admissas jure talionis non remissurum : offensas, inquam, quas adhuc habent, vel aliunde contraxerunt, aut quas hoc ipso quo fratri pœnitenti offensam nolunt condonare, sed in eum varie et atrociter sæviunt, contrahunt. Quocirca peccata semel a Deo dimissa, semper esse dimissa, nec ullo casu a Deo revocari docent Theologi cum D. Thoma, III *part.*, *Quæst.* LXXXVIII, art. 1 et 3.

Tertio. Dico *tertio*, hæc vera sunt, sed non sufficiunt, nec exhauriunt fundum, vim et nervum hujus parabolæ; in ea enim expresse dicitur : « Et iratus dominus tradidit eum tortoribus, donec redderet universum debitum, » scilicet decem millium talentorum jam dimissum, vers. 24 et 27, ac subdit : « Sic et Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris, » ut scilicet revocet omnia præterita vestra peccata jam remissa, sicut dominus revocavit præteritum servi debitum jam remissum.

Modi, quibus revocatur culpa. Dicitur ergo debitum hoc et culpa jam remissa revocari et redire per immisericordiam hanc, et ingratitudinem subsequentem : *Primo*, quia immisericordia hæc est peccatum mortale; nolle enim remittere offensam proximo, est fovere odium, iram et vindictam contra proximum, quod liquet esse peccatum mortiferum, ac proinde per illud idem status peccati et reatus gehennæ redit, qui erat prius : nolens enim remittere, fit reus iræ Dei et gehennæ, sicut erat ante ob alia scelera. Cum enim quis damnatur, perinde est ob quod peccatum damnetur. Hoc autem peccatum est irremissibile, quia quamdiu quis non vult proximo remittere offensam, tamdiu Deus illi non remittet culpam propriam. Hoc ipso ergo, quo simile novum immisericordiæ peccatum committitur, per illud quodammodo præteritæ in Deum offensæ reviviscere et revocari videntur, quia reviviscit status peccati et reatus gehennæ.

Primo.

Secundo. *Secundo*, quia ingratitudo hæc valde aggravat peccatum, adeoque mortaliter, si credimus D. Soto, in IV, dist. XXXII, art. 3, qui proinde illam pœnitenti in confessione necessario esse exprimendam asseverat. Alii tamen mitius censent ingratitudinis circumstantiam tantum venialiter aggravare peccatum, cui annexa est : nec enim ingratitudo hæc tanta est, quantum est ipsum beneficium aut quantum est peccatum, cui conjungitur. Hæc enim ingratitudo cuilibet peccato annexa est; crescit tamen ejus malitia et culpa proportionaliter, ut quo majus fuit beneficium, aut peccatum illi remissum, eo major sit sequens ingratitudo, sed intra suos limites jam dictos; ingratitudo ergo acceptæ remissionis præterita peccata quodammodo revocat, hoc ipso quo sequens peccatum aggravat. Porro, Theologi docent illam maxime cerni et æstimari in quatuor peccatorum speciebus, scilicet in odio, apostasia, obstinatione et impœnitentia : hæc quatuor enim directe repugnant principio remissionis peccatorum, scilicet fidei, aut charitati, aut pœnitentiæ. Ingratitudo maxime in quatuor peccatis.

Fratres odit, apostata fit, spernitque fateri,
Pœnituisse piget, pristina culpa redit.

Ita D. Thomas, III *part.*, *Quæst.* LXXXVIII, art. 1 et 3.

Tertio, licet hæc ingratitudo in se subinde non sit mortale peccatum, tamen sæpe mortalium peccatorum est causa. Deus enim ob hanc ingratitudinem majora gratiæ auxilia peccatori subtrahit, ac permittit hominem gravius a carne et dæmone tentari : unde fit ut in peccata mortalia plura et gravia prolabatur, per quæ redit illa prior culparum et pœnarum multitudo, per decem millia talenta significata. Hæc enim in illis virtute quasi continetur. Tantumdem enim ab illo repetet Deus, quantum erat prius debitum, perinde ac si illud nunquam ei remissum fuisset : ipse enim hac remissione ingratum et indignum se præbuit, dignumque effecit, qui in pristina debita, licet per alia scelera relaberetur, ut in eo impleatur illud : « Judicium sine misericordia ei qui non fecit misericordiam, » *Jacobi* II, 13. Ita Franciscus Suarez et alii cum D. Thoma, III *part.*, *Quæst* LXXXVIII, art. 1 et 3; fuse hac de re agit Ecclesiasticus, XXVIII, 1 et seq., ubi multis probat offensas in proximum esse condonandas, sicut Deus nostras nobis condonat. Vide ibi dicta. Tertio.

35. SIC ET PATER MEUS COELESTIS FACIET VOBIS, SI NON REMISERITIS UNUSQUISQUE FRATRI SUO DE CORDIBUS VESTRIS, — scilicet offensas et peccata; Syrus, *errata ejus*. « Sic, » nimirum sicut herus ille, qui a servo non tantum debita crudelitatem ejus sequentia, sed et antecedentia jam dimissa reposcit, uti jam ostendi. « De cordibus vestris, » *q. d.* Ex imo cordis fundo, multi enim ore dimittunt, sed non corde; felle ergo rancoris ex imo cordis ejecto, jubet substitui Christus mel amoris. Igitur hæc parabola docet, quam grave sit Deoque invisum, servare iram, rancorem et vindictam in animo adversus proximum, qui nos offendit; ac vice versa, quam pium Deoque gratum sit illa deponere ac in amorem convertere, uti Deus peccatorem pœnitentem in gratiam et charitatis suæ viscera recipit, omniumque præteritorum delictorum, perinde ac si nunquam commissa essent, obliviscitur. Porro, id non semel, sed septuagies septies, id est semper et toties quoties proximum offensæ pœnitet, faciendum est. Ad hoc enim probandum, Christus induxit parabolam decem millium talentorum, id est debiti plurimi et maximi. Imitemur ergo nos, qui sumus homuli et homunciones, Deum, qui quotidianas nostras contra eum offensas, illasque Vers. 35.

graves et plurimas, quotidie, adeoque quoties nos pœnitet, ex animo condonat, ideoque quotidie, imo sæpe per diem jubet nos orare : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Vide dicta cap. VI, 12 et 14.

CAPUT DECIMUM NONUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Pharisæi quærunt a Christo, an liceat quacumque ex causa dimittere uxorem? Respondet Christus negative, ac revocat libellum repudii permissum a Moyse, atque matrimonium ad primam sui institutionem et insolubilitatem reducit. Secundo, vers. 11, commendat cœlibatum, eumque præfert matrimonio. Tertio, vers. 13, parvulis applaudit et benedicit, promittitque regnum cœlorum. Quarto, vers. 15, cuidam inquirenti viam in cœlum, assignat observationem mandatorum, eidemque perfectiora postulanti suggerit, ut suas opes det pauperibus. Ille hoc audiens abiit tristis : unde elicit Christus ægre divites salvari. Denique, vers. 27, Christus Apostolis pauperibus se pauperem sequentibus promittit thronos duodecim ad judicandum duodecim tribus Israel; cæteris vero sua et suos amore Christi relinquentibus, promittit centuplum et vitam æternam.

1. Et factum est, cum consummasset Jesus sermones istos, migravit a Galilæa, et venit
in fines Judææ trans Jordanem; 2. et secutæ sunt eum turbæ multæ, et curavit eos ibi.
3. Et accesserunt ad eum Pharisæi, tentantes eum, et dicentes : Si licet homini dimittere
uxorem suam quacumque ex causa? 4. Qui respondens, ait eis : Non legistis, quia qui
fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? 5. Et dixit : Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.
6. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.
7. Dicunt illi : Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii, et dimittere? 8. Ait
illis : Quoniam Moyses ad duritiem cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras;
ab initio autem non fuit sic. 9. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam,
nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur; et qui dimissam duxerit, mœchatur.
10. Dicunt ei discipuli ejus : Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere.
11. Qui dixit illis : Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. 12. Sunt
enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt; et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus; et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum. Qui potest
capere, capiat. 13. Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, et oraret. Discipuli autem increpabant eos. 14. Jesus vero ait eis : Sinite parvulos, et nolite eos prohibere
ad me venire; talium est enim regnum cœlorum. 15. Et cum imposuisset eis manus, abiit
inde. 16. Et ecce unus accedens, ait illi : Magister bone, quid boni faciam, ut habeam
vitam æternam? 17. Qui dixit ei : Quid me interrogas de bono? Unus est bonus, Deus. Si
autem vis ad vitam ingredi, serva mandata. 18. Dixit illi : Quæ? Jesus autem dixit : Non
homicidium facies; non adulterabis; non facies furtum; non falsum testimonium dices :
19. Honora patrem tuum, et matrem tuam; et diliges proximum tuum sicut teipsum.
20. Dicit illi adolescens : Omnia hæc custodivi a juventute mea; quid adhuc mihi deest?
21. Ait illi Jesus : Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo; et veni, sequere me. 22. Cum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis : erat enim habens multas possessiones. 23. Jesus autem dixit discipulis
suis : Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum cœlorum. 24. Et iterum dico
vobis : Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum
cœlorum. 25. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes : Quis ergo poterit

salvus esse? 26. Aspiciens autem Jesus, dixit illis : Apud homines hoc impossibile est; apud Deum autem omnia possibilia sunt. 27. Tunc respondens Petrus dixit ei : Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te : quid ergo erit nobis? 28. Jesus autem dixit illis : Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. 29. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. 30. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi.

Vers. 1. *Marc.* x, 1. 1. ET FACTUM EST, CUM CONSUMMASSET JESUS SERMONES ISTOS, MIGRAVIT A GALILÆA, ET VENIT IN FINES JUDÆÆ TRANS JORDANEM. — Eadem est hæc historia cum ea quam narrat Marcus, x, 1, et Lucas, IX, 51, et, ut videtur, cum ea quam narrat Joannes, VII, 1. Ita Jansenius, Franciscus Lucas et alii, licet de illa Joannis neget Maldonatus, cujus argumenta ex ipsa contextus explicatione solventur. Ex Joanne liquet hæc contigisse sub festum Scenopegiæ sive Tabernaculorum, quod celebrabatur in septembri; ad illud enim tendebat Christus, ut sensim pararet se ad mortem; sequenti enim martio Hierosolymæ fuit crucifixus. Vide Chronotaxin. Addit Lucas Christum per Samariam iter fecisse : unde sequitur Christum ex Samaria, relicta via recta ducente Hierosolymam et in fines Judææ ab Aquilone, profectum Jordanem versus, eoque trajecto, petivisse per Peræam fines Judææ ab ortu, ubi cum hæsisset minimum, turba populi sanata ac dimissa, profectum Hierosolymam ad mediam jam Scenopegiam, quod habet Joannes, VII, 14. Ita Franciscus Lucas. Hinc intelliges quid sit τὸ « trans Jordanem. »

TRANS JORDANEM. — Tam Judæa, quam Galilæa, non trans, sed citra Jordanem erat, sed dicta est « trans Jordanem » a primo ejus trajectu, quo Israelitæ profecti ex Ægypto transierunt Jordanem, veneruntque in Judæam et Galilæam, vel certe trans, id est cis Jordanem : vide dicta cap. IV, 15; ita Maldonatus; aut potius, quia Christus, relicta recta Hierosolymæ via, perrexit ad Jordanem, eumque trajecit et venit in Peræam sive transamnanam regionem, uti jam dixi : τὸ enim *trans Jordanem*, referendum est ad τὸ *venit*, non autem ad *fines Judææ*, ut patet ex Marco. Christus enim circa fines Judææ trajecit Jordanem, ut longius abesset ab oculis et auribus Pharisæorum, cum turbas doceret et sanaret. Peræa enim erat trans Jordanem, unde a Guilielmo Tyrio, Adrichomio et aliis passim, Peræa vocatur regio trans Jordanem, vel regio transamnana.

Vers. 2. *Marc.* x, 1. 2. ET SECUTÆ SUNT EUM TURBÆ MULTÆ, ET CURAVIT EOS IBI. — « Secutæ sunt, » non tam ex Galilæa, ibi voluit enim iter suum latere, ut ait Marcus et Joannes, quam ex aliis regionibus quas pertransibat, vel quæ vicinæ erant; secutæ sunt autem excitæ fama Christi, ut eum prædicantem audirent et ab eo a morbis suis sanarentur. « Ibi, » scilicet in finibus Judææ, ibique eos domum remisit : noluit enim cum tanta populi turba Hierosolymam ingredi, ne Pharisæorum animos jam sibi necem machinantes magis irritaret, neve eis occasionem daret accusandi se de commotione et seditione populi excitata; hoc enim illi coram Pilato objecerunt.

3. ET ACCESSERUNT AD EUM PHARISÆI, TENTANTES EUM, ET DICENTES : SI LICET HOMINI DIMITTERE UXOREM SUAM QUACUMQUE EX CAUSA? — Nam aliqua gravi de causa id licere non dubitabant ex *Deuterono.*, XXIV, 1 (1). Ita Origenes, S. Hieronymus et Beda. « Accesserunt, » non tunc cum Jesus ex finibus Judææ perrexit Hierosolymam ad celebrandum festum Tabernaculorum, ut ait Joannes, VII, 1, sed cum, celebrato ibi festo, rediit ad fines Judææ, et Jordanem rursum trajecit, uti patet *Joan.* x, 40. Matthæus enim silet tam abitum Christi in Jerusalem, quam inde reditum. Porro, Joannes sic habet : « Et abiit iterum trans Jordanem in eum locum, ubi erat Joannes baptizans primum, » scilicet in Ænnon juxta Salim, *Joan.* III, 23, ut nimirum ex hoc loco refricaret turbis memoriam testimonii, quod Joannes ibidem Christo perhibuerat, scilicet ipsum esse Messiam verumque Dei Filium. Videtur hæc quæstio de dimissione uxoris tempore Christi, uti et jam, valde fuisse controversa, ac cornuta et captiosa, ideoque eam Christo proposuerunt Pharisæi, ut eum tentarent, caperent et carperent. Si enim Christus diceret non licere uxorem dimittere, in multorum divitum et carnalium, qui contrarium faciebant, invidiam incurrebat; si vero diceret id licere, suggillassent doctrinam ejus velut imperfectam

Vers. 3. *Mar.* x, 2. Quæstio de uxoris dimissione.

(1) Eo tempore, hoc est, quadraginta circiter annos ante Christum, duæ opiniones inter se apud Judæos contendebant de causis quibus ex lege uxor a marito dimitti posset. Prior, quam patrocinabantur discipuli τοῦ Rabbi Schammaï, adulterium aut aliam gravissimam causam requirebat; Hillel autem ejusque asseclæ divortium admittebant cum quacumque de causa uxor marito displiceret. Cui controversiæ locum dederat *Deuter.* XXIV, 1 : « Si acceperit homo uxorem, et non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudii. » Utramque opinionem rejicit Christus, et legem adstruit ita a moribus et omnium praxi alienam, ut ipsi Apostoli mirantes exclament : *Non expedit nubere*, vers. 10.

et carnalem : ejus, inquam, qui perfectionis et spiritus volebat esse magister, quasi doctor e cœlo missus. Sic etiamnum Æthiopes sive Abyssini crebro dimittunt uxores aliasque ducunt, imo eas habent subinde annuas vel menstruas duntaxat. Vide Damianum Goes in *Æthiop.*

Vers. 4. *Marc.* x, 6. 4. QUI RESPONDENS, AIT EIS : NON LEGISTIS, QUIA QUI FECIT HOMINEM, AB INITIO MASCULUM ET FEMINAM FECIT EOS? — Nonnulli ex hoc loco putant Adamum a Deo creatum esse hermaphroditum, ac utrumque habuisse sexum, ut simul esset masculus et femina : sed apage has nugas. Sensus ergo est, *q. d.* Cum sancta Scriptura, *Gen.* I, 27, in aliis animalibus non dicat Deum fecisse masculum et feminam, sed in solo homine, hoc ipso significat conjugium solius hominis a Deo esse institutum, idque inter unum masculum tantum et unam feminam, puta inter Adamum et Evam, ut ille hanc dimittere et aliam ducere non posset. Ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Rursum ex eo quod ex uno Adamo facti sunt duo, scilicet Adam et Eva, atque ex eo quod Eva ex Adamo sit formata, ostenditur eadem monogamia, scilicet uxorem non debere separari a viro, cum ejus sit quasi pars et membrum; quia, ut ait Plato, Dial. *De amore*, ex viro uno et muliere una, quasi ex duabus imperfectis partibus unus perfectus fit homo. Ita S. Augustinus, lib. XIV *De Civit.*, cap. XXII. Sicut ergo membrum, v. g. caput, non potest separari ab homine origine et formatione, matrimonium unius viri et unius feminæ debet esse perpetuum et insolubile, ita ut solvi nequeat nisi per mortem, sicut in homine anima vel caput a corpore solvi nequit nisi per mortem. Unde explicans, subdit : « Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ. » Addit Plato, et ex eo S. Basilius, lib. *De Virginit.*, post initium, hac de causa virum adeo appetere mulierem, tanquam partem a se præcisam, ut sicut magnes ad se trahit ferrum, sic femina attrahat virum.

Quidam ex hoc loco male putant Adamum fuisse hermaphroditum.

Vers. 5. *Marc.* x, 7, 8. 5. ET DIXIT : PROPTER HOC DIMITTET HOMO PATREM ET MATREM, ET ADHÆREBIT UXORI SUÆ. ET ERUNT DUO IN CARNE UNA. — « Et dixit » scilicet Deus, per os Adæ, quasi prophetæ, instituens matrimonium in Adamo et Eva, ejusque stabilitatem sanciens, *Genes.* II, 24. Vide ibi dicta. « Propter hoc, » quod scilicet mulier formata ex viro, puta Eva ex Adamo, sit caro de carne ejus, et os de ossibus ejus, uti in Genesi præcessit; « dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit, » Græce προσκολληθήσεται, id est *agglutinabitur*, id est intime, indivulse adhærebit uxori suæ, quasi arctissimo matrimonii glutino cum ea copulatus, ut relicta societate et sæpe domo patris et matris, cohabitet uxori suæ. Quare impertinens, imo ineptus est sensus Hugonis, qui sic explicat, *q. d.* « Dimittet homo patrem et matrem, » id est, excepto patre et matre, cum reliquis omnibus poterit quis matrimonium inire. Talis quoque est aliorum, qui sic exponunt, *q. d.* Plus diliget homo uxorem, quam patrem et matrem, uti dicitur *Esdræ* IV, 25. Hoc enim, licet subinde verum sit, huic loco non convenit.

ET ERUNT DUO IN CARNE UNA. — Græce εἰς σάρκα μίαν, id est *in unam carnem*, ut scilicet sint una caro, ut explicat Christus vers. sequenti : vulgo per corporum commixtionem hoc fieri censent; purius et simpliciori Hebraismo vir et uxor sunt *una caro*, ut vertit Syrus, id est sunt unus homo et una persona civilis, caro enim per synecdochen notat totum hominem, *q. d.* Sicut ergo pars corporis, v. g. cor, vel venter, non debet separari a corpore, ita nec vir ab uxore. Hinc moraliter sequitur, quod vir et uxor se mutuo amare debeant, sicut cor et anima amat suum corpus, et corpus suum cor et animam, *Ephes.* V, 28. Rursum hinc sequitur una et communis utriusque corporis potestas, quod scilicet vir habeat jus in corpus uxoris quasi suum, et vice versa, uti docet Apostolus, I *Cor.* VII, 4. Plura de hoc loco dixi *Genes.* II, 24. Symbolice et metonymice S. Hieronymus, Beda et S. Thomas : Vir et uxor, inquiunt, sunt una caro, quia generant eumdem filium, qui una utriusque parentis communis est caro.

Conjuges duo in carne una.

6. ITAQUE JAM NON SUNT DUO, SED UNA CARO (id est unus homo, una persona civilis, uti jam dixi) : QUOD ERGO DEUS CONJUNXIT, HOMO NON SEPARET. — Pro « conjunxit, » Græce est συνέζευξε, id est conjugavit, sive in unum jugum conjunxit : unde συζυγες dicuntur conjuges, quia sicut duo equi ad unum jugum copulantur in curru, ut eum protrahant, sic duo conjuges copulantur ad idem jugum matrimonii, ut illud sustineant ex eoque proles procreent et educent. Duplex est hic ratio, qua Christus probat viro non licere dimittere uxorem. Prior, *q. d.* Dimissio uxoris et ab ea viri divortium est contra naturam, sicut contra naturam est, ut una caro et unus homo dividatur in duos; ergo id fieri non debet. Posterior, divortium hoc est contra Dei institutionem; ergo si fiat, impie fit : distrahitur enim id quod Deus conjunxit. Quis audeat temerare quod Deus sanxit? Quis audeat dividere quod Deus sociavit et conjunxit? Quis audeat opus Dei creatoris, puta unum hominem, discerpere, aut carne et membro suo truncare et mutilare? Perperam ergo Erasmus, in I *Corinth.* VII : Hoc, inquit, Deus conjunxit, quod recte conjungitur; hoc Deus dirimit, quod recte dirimitur : quasi possint separari conjugia male et inconsulte inita, suasore, non Deo, sed diabolo. Christus enim loquitur de natura, ac naturali et primaria matrimonii institutione, secundum quam matrimonium semel initum, quomodocumque vel cujuscumque suasu initum, est indissolubile. Hoc enim exigit natura, ut proles alia post aliam continuo ex matrimonio subnascens, commode ab utroque parente educari possit; quæ educatio in homine difficilis est et lenta, duratque ad annum

Vers. 6. *Mar.* x, 8. 9.

Quod Deus conjunxit, homo non separet.

Matrimonium insolubile.

ætatis vigesimum et ultra : secus est in bestiis, quæ statim intra paucos menses, imo hebdomadas, plane adolescunt et perficiuntur, ut educatione patris et matris amplius non indigeant, quare tunc solvitur eorum conjugium. Ratio ergo a priori, cur matrimonii insolubilitas sit juris naturæ, et cur contra naturam sit fornicatio, pollutio, divortium et polygamia, est hæc, quod Deus, qui est Dominus naturæ, ac matrimonii et corporum nostrorum, ita primitus in Genesi et prima mundi rerumque omnium productione instituit, limitavit et sanxit, ac nobis ad copulam tantum conjugalem jus et usum corporum dedit; et si aliter iis utantur, contra voluntatem Dei, qui est summus Dominus, et contra jus ab eo datum, iis abutimur. Id ita esse liquet ex eo quod olim in lege naturæ et Mosaica, Deo in jure hoc primitus a se sancito dispensante, et novum jus dante, licita fuerit polygamia et libellus repudii. Sic Osee, cap. I, jussu Dei uxorem duxit fornicariam. Sic et nunc Deus posset dare alicui uxorem tantum ad unum vel alterum actum copulæ; ac consequenter facere, ut actus qui alias esset fornicatio, jam non sit fornicatio, sed usus conjugii. Vide dicta *Osee*, I. Porro finis et causa, cur Deus primitus sanxerit tantam matrimonii insolubilitatem, prima fuit, ut esset major unio et amor conjugum inter se. Secunda, quia natura in homine ordinarie hoc quasi exigit, ut proles commode ab utroque parente possint educari. Hæc enim educatio in homine est ardua et longa, cum interim aliæ et aliæ proles subnascantur, quæ similiter ab utroque educandæ sunt. Tertia causa fuit allegorica, ut scilicet matrimonium insolubile esset typus et figura insolubilis conjugii et unionis Verbi divini cum carne nostra, et per eam cum Ecclesia, uti docet Apostolus, *Ephes.* V, 32 : « Sacramentum hoc magnum est, inquit, ego autem dico in Christo et Ecclesia. » Vide ibi dicta.

Ratio a priori.

Vers. 7. *Supra* V, 31; *Mar.* X, 4.

7. DICUNT ILLI : QUID ERGO MOYSES MANDAVIT DARE LIBELLUM REPUDII, ET DIMITTERE? — Pharisæi « dicunt » et objiciunt « illi, » scilicet Christo : « Quid ergo Moyses mandavit ? » Ut fortior sit objectio dicunt, « mandavit; » cum tamen, ut recte invertit Christus, vers. sequenti, Moyses hunc libellum repudii tantum permiserit. Erat tamen hic aliquod mandatum, non absolutum, sed conditionatum. Mandarat enim Moyses, ut si Judæi vellent dimittere uxores, id non facerent nisi dato libello repudii. De hoc libello, quis et qualis fuerit, ac quibus casibus et cæremoniis fuerit licitus, quisque ejus fuerit finis et effectus, fuse dixi *Deuter.* IV, 1 et sequenti. Supple hic ex Marco, cap. X, vers. 2, Christum Pharisæis rogantibus, an liceret uxorem dimittere, primo respondisse et dixisse : « Quid vobis hac de re præcepit Moyses? Qui dixerunt : Moyses permisit libellum repudii scribere, et dimittere. » Mox Christus, ut ait hic Matthæus, vers. 14, primam matrimonii institutionem et insolubilitatem a Deo institutam explicuit. Replicarunt Pharisæi : « Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii, et dimittere? » Respondit Jesus, Moysen id permisisse ob duritiem cordis eorum; ab initio autem non fuisse sic. Sic ergo præponendo verba quæ habet Marcus, ac subtexendo verba quæ habet Matthæus, eumdem cum Marco concilia.

Vers. 8. *Marc.* X, 5.

8. AIT ILLIS : QUONIAM MOYSES AD DURITIEM CORDIS VESTRI PERMISIT (ecce hic invertit τὸ « mandavit » in « permisit ») VOBIS DIMITTERE UXORES VESTRAS; AB INITIO AUTEM NON FUIT SIC. — *q. d.* Moyses permisit dimittere uxores vobis exosas, ne eas occideretis, si eas non possetis dimittere : hæc enim fuit duritia et carnalitas cordis vestri, ut malletis illas necare, quam carere voluptate novi et exoptati conjugii.

AB INITIO AUTEM NON FUIT SIC. — Quia Deus ab initio mundi inter Adamum et Evam instituit sanxitque inviolabile et insolubile conjugium. Ab initio ergo naturæ recte a Deo institutæ sic fuit; vitiata vero hominis natura per peccatum, hanc Dei institutionem mutavit et corrupit, ac libellum repudii et polygamiam induxit.

Vers. 9. *Supra* V, 32; *Luc.* XVI, 18; *Mar.* X, 11.

9. DICO AUTEM VOBIS, QUIA QUICUMQUE DIMISERIT UXOREM SUAM, NISI OB FORNICATIONEM, ET ALIAM DUXERIT, MOECHATUR; ET QUI DIMISSAM DUXERIT, MOECHATUR. — « Dico : » bis hoc dixit Christus : *Primo*, publice hoc loco Judæis et Pharisæis : unde hic novam hanc legem promulgavit, per quam sustulit libellum repudii, ac matrimonium ad primævam suam institutionem et insolubilitatem revocavit. *Secundo*, paulo post privatim idipsum dixit et repetiit coram discipulis, *Marci* cap. X, 10.

DICO, — ergo, id est edico, et quasi novus novæ legis legislator veterisque reformator sancio, ac matrimonium ad originalem suam rectitudinem et firmitatem reduco statuoque, ut qui uxorem suam dimiserit et aliam duxerit, habeatur et reipsa sit adulter.

Adulterium solvit conjugium quoad thorum, non quoad vinculum.

NISI OB FORNICATIONEM, — id est nisi ob adulterium : quæ enim in solutis est fornicatio, in conjugatis est adulterium, quod solvit matrimonium quoad thorum, non quoad vinculum. Adulter enim non servat fidem, quam dedit conjugi : unde a conjuge potest dimitti, juxta illud :

Frangenti fidem fides frangatur eidem.

Objectio.

Ex hac exceptione Græci, teste Guidone Carmelita, tract. *De Hæresibus*, ac moderni hæretici colligunt et concludunt : « Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur; » ergo a contrario, qui dimiserit uxorem suam ob fornicationem, et aliam duxerit, non mœchatur. Unde censent ipsi per adulterium solvi matrimonium, non tantum quoad thorum, sed etiam quoad vinculum, ita ut aliam uxorem ducere, et aliud matrimonium contrahere liceat. Ita Lutherus, Calvinus, Eras-

mus ac passim Lutherani, Calvinistæ, Anabaptistæ, atque e Catholicis, Catharinus et Cajetanus; itaque in praxi faciunt hæretici et Græci. Verum hic est error damnatus a continua traditione Ecclesiæ et a S. Paulo, *Rom.* VII, 1, et I *Cor.* VII, 10 et 11, ac diserte a Concilio Tridentino, sess. 24, can. 6 et 7. Ad argumentum ergo a contrario petitum, respondet Paulus Burgensis hic, *Additione.* II ad Lyranum (quem sequitur noster Ribera in *Malachiæ* II, num. 36), admittendo sequelam; sed addit Christum loqui duntaxat de lege veteri, in qua, ob fornicationem, licitum erat dare libellum repudii, per quem matrimonium solvebatur, ut liceret aliam uxorem ducere : sed huic responsioni obstat quod Christus hic æque ac *Matthæi* V, diserte sua dicta, id est legem Evangelicam opponit Moysi et legi veteri, imo libellum repudii quem Moyses præmiserat, aufert, vers. 8 et 9 : « Moyses inquit, ad duritiem cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras, etc. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur. » Ecce hic clare Christus Moysis permissioni in libello repudii opponit suum dictum suamque sanctionem, qua libellum hunc revocat, illoque utentem damnat adulterii.

Responsio Riberæ.

Responsio vera. Primo.

Dico ergo *primo* : Melius S. Augustinus, lib. I *De Adult. conjug.*, cap. IX, *primo*, τὸ « nisi » accepit negative, ut τὸ « nisi ob fornicationem » idem sit, quod extra causam fornicationis. Favent Græca et Syrus, quæ habent : *Non adulteram*; quasi Christus tantum velit affirmare uxorem fidam et castam non posse dimitti; de infida vero, id est incesta et adultera, nil velit dicere, ad vitandam invidiam Pharisæorum et populi, cui illo tempore licita et usitata erant adulterorum repudia et novæ cum aliis nuptiæ.

Secundo. *Secundo*, τὸ « nisi » accipi potest proprie exceptive, sed tunc non ad id quod sequitur, « et aliam duxerit, » sed tantum ad id quod præcessit, « quicumque dimiserit uxorem suam, » referendum est, ut ab illo duntaxat excipiat casum fornicationis, *q. d.* Quicumque dimiserit uxorem, quod non licet, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, hic mœchatur. Favet Æthiopic., qui vertit : *Quicumque aliam ob causam, quam ob fornicationem, dimiserit uxorem et aliam duxerit, mœchus est.* Et Persicus : *Omnis, qui dimittit uxorem suam, et non propter adulterium, et aliam ducit, mœchus est.*

Tertio. Optime. *Tertio*, planissime et aptissime cum Theophylacto et S. Augustino, lib. *Contra Adimantum*, cap. III, hanc exceptionem ad utrumque referas, tam ad id quod sequitur, quam ad id quod præcessit, *q. d.* Quicumque dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur; mœchatur, inquam, tum dimittendo uxorem, tum aliam ducendo, hoc est, bis mœchatur : Christus enim utrumque respondet, quia utrumque quæsierant Pharisæi, et utrumque est verum. Nam etiamsi vir solum dimittat uxorem castam et innoxiam, nec aliam ducat, mœchatur, tum quia violat jus matrimonii et uxoris suæ, quod est quoddam mœchari, mœchia enim significat vitium directe repugnans matrimonio, quale est dimissio uxoris insontis; tum quia « mœchatur, » id est facit eam mœchari, uti explicat Christus, *Matthæi* cap. 33. Verba enim Hebræa conjugationis *Cal* sæpe per *Hiphil*, id est activa simpliciter per duplicem actionem exponenda sunt, uti norunt Hebraice periti. Unde tantum a contrario sic inferas : « Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur; » ergo qui dimittit uxorem ob fornicationem, et aliam ducit, non mœchatur quidem dimittendo fornicariam, mœchatur tamen aliam ducendo. Simile est, si dicas : qui jejunium violat sine dispensatione, et se inebriat, hic peccat. Ergo qui non jejunat cum dispensatione non peccat, sed inebriando se peccat. Similis phrasis est *Matthæi* cap. V, 19, ut ibi dixi.

Dico *secundo* : Christus concedit hic viro divortium, quoad thorum, ob fornicationem uxoris, non autem matrimonii solutionem, ita ut ei liceat aliam ducere; patet id *primo*, quia Marcus et Lucas generalem omnino habent sententiam (illaque vera esse debet), et hanc exceptionem omittunt : sic enim habet Lucas, cap. XVI, 18 : « Omnis, qui dimittit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam; » facit enim ei gravem injuriam, quia fidem ei datam violat. Prob. Primo.

Dices : Cur ergo hanc exceptionem addit Matthæus? Respondeo : Quia Pharisæi duas quæstiones tacite proposuerant Christo : *Prima* erat, an quacumque ex causa liceret uxorem dimittere? *Secunda*, an dimissa uxore, per libellum repudii solutum esset matrimonium, et posset aliud iniri? ideo enim dimittebant suam, ut ducerent aliam. Christus ergo utrique quæstioni respondit, idque, ut videtur, duabus propositionibus. *Prima* : Quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem, mæchatur. *Secunda* : Quicumque aliam duxerit, mœchatur : sustulit enim cum libello repudii etiam polygamiam, sive pluralitatem uxorum olim licitam. Itaque hic repetendum est τὸ « quicumque, » hoc modo : Quicumque dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem, et quicumque aliam duxerit, mœchatur ; Matthæus ergo hic, ut et alibi, brevitati studens, subintelligit τὸ « quicumque, » et utramque Christi responsionem in unam sententiam conflat; voluit enim utramque presse et concise una propositione complecti; unde hic verum est illud : « Dum brevis esse laboro, obscurus fio. » Simile ostendi, cap. IX, 18. Probatur idipsum *secundo*, ex præcedentibus, ubi Christus absolute ex natura et prima institutione matrimonii, quam non tollit fornicatio, probavit matrimonium plane esse insolubile. *Tertio*, quia in sequenti casu hæc exceptio intelligi nequit, ut dicatur : « Et qui dimissam, nisi ob fornicatio- Secundo. Tertio.

nem, duxerit, mœchatur. » Sic enim melioris conditionis esset dimissa ob fornicationem, utpote libera et potens aliud matrimonium inire, quam dimissa citra culpam suam; cum hæc non possit alium maritum ducere. *Quarto*, quia ita explicat Paulus, I *Cor.* VII, 10 et 11, ac Patres passim : S. Hieronymus, Chrysostomus, Beda hic, S. Augustinus, libris duobus *De Adulterinis Conjugiis*, quos hac de causa scripsit ; Innocentius I, epist. *ad Exuper.*; Concilium Milevitan., can. 17; Foro Juliense, can. 10; Nannetense, can. 10; Florentinum in *Instruc. Armen.*, et Tridentinum, sess. 14, can. 6. Imo Origenes hic, *tract.* 7, acriter perstringit nonnullos sui ævi episcopos, tanquam indoctos, quod cum Tertulliano, lib. IV *Contra Marc.*, et Ambrosiastro, in I *Corint.*, concedebant uxoribus secundas nuptias ob virorum adulteria, dicentes conjugi insonti licere conjugem sontem et adulteratam dimittere, ac alteri copulari. Idem habetur in Concilio Elibertido, sess. 31, *Quæst.* I, cap. *Si qua mulier*, et in Concilio Aureliano I, x. Sed hæc Conciliorum decreta aut apocrypha sunt, aut mutile et imperfecte citantur a Gratiano. Aliter respondet Maldonatus, scilicet Concilia hæc permittere conjugi insonti secundas nuptias post mortem uxoris adulteræ; uxori vero in pœnam adulterii non permittere secundas nuptias post mortem viri. Verum cap. *Si qua mulier* expresse agit de uxore adhuc vivente. Vide Thomam Sanchez, lib. X *De Divortio*, disp. II et sequent. Reliqua huc pertinentia audivimus cap. V, 32, ubi ea explicui.

Quarto.

Vers. 10. 10. DICUNT EI DISCIPULI : SI ITA EST CAUSA HOMINIS (viri) CUM UXORE, NON EXPEDIT NUBERE. — « Causa, » id est *res et negotium* ut vertit Syrus, *q. d.* Si ita se res habet conjugum, si tanta est conjugii insolubilitas, si tam arcte vir alligatus est uxori, ut nulla nisi fornicationis causa possit eam dimittere, sed cum ea, licet odiosa, rixosa, deformi, spurca, etc., debeat vivere et assidue conversari usque ad mortem, « non expedit nubere, » id est uxorem ducere, ut vertit Syrus. Græcum enim γαμῆσαι, tam viris, quam mulieribus competit. Forte Noster vertens « nubere » allusit ad servitutem et subjectionem, qua vir astringitur mulieri, ac non raro, si velit habere pacem, debet ei quasi se subdere, atque patienter ferre ejus ineptias, querelas, jurgia, rixas, etc. Unde Comicus ait :

Uxori nubere nolo meæ.

Causam dat S. Chrysostomus : « Levius enim est, inquit, contra concupiscentiam præliari, et contra seipsum, quam contra mulierem malam. » Viderunt idipsum Gentiles. Unde Cato : « Mulier, ait, est malum necessarium, » et vere infidelibus malum hoc fuit necessarium : fidelibus vero est liberum et voluntarium, quia hi per Christi gratiam possunt colere virginitatem et cœlibatum, qui infidelibus, Christi fide et gratia destitutis, est impossibilis. Sola enim natura concupiscentiam et carnis tentationem superare nequit. Hinc illustris ille Thomas Morus, non μῶρος, sed sapiens, sub Henrico VIII, Angliæ rege martyr, rogatus cur parvam duxisset uxorem? festive respondit : « Ex malis elegi minimum. » Ita Stapleton in ejus Vita. Archidamas quoque, rex Lacedæmonum, teste Plutarcho in *Apopth.*, mirantibus cur pusillam duxisset conjugem, pariet enim (inquiebant illi) nobis regulos, non reges, idem respondit : « Malorum selegi minimum. » Denique « conjugium est curarum abyssus, » uti docet S. Basilius, *Constit. Monast.*, cap. I.

Mulier malum infidelibus necessarium, fidelibus liberum.

Lepidum Thomæ Mori de sua parva uxore responsum. Idem Archidamas respondet.

11. QUI DIXIT ILLIS : NON OMNES CAPIUNT VERBUM ISTUD, SED QUIBUS DATUM EST. — Arabicus, *nisi qui donati sunt*, scilicet Deo et continentiæ. Sic in religionibus conversi vocantur donati, scilicet religioni. Vers. 11.

NON CAPIUNT. — Origenes et Nazianzenus, orat. 31 *De Tribus Eunuchorum generibus*, Græcum οὐ χωροῦσιν vertunt, *non sunt capaces*, sed capacitatem vocant propensionem naturalem ad cœlibatum et castitatem, quam non omnes habent. Verum melius οὐ χωροῦσιν vertas cum Nostro, *non capiunt*, ut vasa arctiora in se non suscipiunt, non approbant, non comprehendunt, non amplectuntur tantum tamque arduum cœlibatus consilium, sed ii soli « quibus datum est » magnum hoc continentiæ donum a Deo. Ubi nota, licet non omnes fideles habeant donum continentiæ, quo actu contineant, sicut non omnes justi habent donum perseverantiæ, quo actu in justitia perseverent, tamen sicut omnes justi habent donum perseverantiæ, quo in Dei gratia perseverare possint, si velint : sic pariter omnes fideles habent donum continentiæ in actu primo, quo possint continere, si velint, si videlicet vires et gratiam ad continendum assidue a Deo efflagitent, ac Dei gratiæ per custodiam oculorum, fugam otii, macerationem carnis, etc., cooperentur. Ita S. Chrysostomus, Origenes, Theophylactus, Euthymius et Hieronymus hic; S. Augustinus, in *Psal.* CXXXVII; S. Ambrosius, lib. III *De Viduis*; Tertullianus, lib. *De Monogamia*, et alii, et patet ex hoc loco : Christus enim hic æque ac Paulus, I *Cor.* VII, 7, cuilibet fideli suadet et consulit continentiam : nihil autem suadetur et consulitur, nisi quod in hominis est arbitrio et potestate cum gratia Dei, quam scilicet Deus cuilibet postulanti præparat et offert. Secus est de dono prophetiæ, linguarum, curationum, miraculorum : hoc enim Deus non omnibus præparat et offert, sed paucis duntaxat a se electis ad commune fidelium bonum. Audi S. Hieronymum : « His datum est, qui potuerunt, qui voluerunt, qui ut acciperent, laboraverunt. » Sic et Euthymius : « Datum est, inquit, his qui petiverunt (petite enim, ait, et dabitur vobis) : petentibus, inquam, non simpliciter, sed ferventer et perseveranter, et ut semel dicam, sicut oportet. Significatum est ergo virginitatem Dei donum esse

Donum continentiæ est in hominis potestate, qua ratione?

datum his qui petunt ut oportet. » Theophylactus : « Hoc loco, ait, *datum est*, valet, *quibus cooperatur Deus*. Illis autem datum est, qui petunt : petite enim, inquit, » etc. Auctor *Operis Imperfecti* : « Quod autem dicit : Quibus datum est, non hoc significat, quoniam quibusdam datur, quibusdam non datur; sed illud ostendit, quia nisi auxilium gratiæ acceperimus, nihil ex nobis valemus. Quoniam autem volentibus gratia non denegatur, in Evangelio Dominus dicit : Petite, » etc. S. Chrysostomus : « Sed si electionis opus est id, inquies, quomodo incipiens statim dixit : Non omnes capiunt, sed quibus datum est? Ut singulare id esse certamen perdiscas, non ut sorte datam necessitatem suspiceris. His enim datum est, qui sponte id eligunt : quod ideo dixit, ut ostenderet superiori nobis auxilio esse opus (quod quidem omnibus illud expetentibus paratum est), si volumus in hac lucta superiores evadere. » Addit S. Chrysostomus, licet aliqui a continentia excidant, non debemus in proposito castitatis fieri pigriores : sicut milites, qui in pugna cadunt, non exanimant cæteros, sed potius ad fortius pugnandum acuunt et accendunt. Denique idem Chrysostomus considerationem suggerit, per quam cœlibatus cuique non tantum possibilis, sed et facilis ostenditur : « Cogita tecum, inquit, si aut a natura eunuchus esses, aut injuria hominum effectus, quid faceres, cum et hujusmodi voluptate careres et nullam carendo mercedem consequereris? Gratias igitur Deo agas, quia magna præmia rutilantesque coronas accipies, si ita vives, quemadmodum sine aliquo illi præmio : imo vero multo facilius, tutius atque jucundius, tum quia spe retributionis roboraris, tum quia conscientia virtutis gaudes et ad hæc non ita ingentibus cupiditatis fluctibus jactaris. Non enim sic amputatio membri, quemadmodum rationis frænum, imo vero sola ratio hujusmodi fluctus comprimit. Non enim a cerebro, aut a lumbis illum inquietissimum æstum proficisci dixerim, sed a lascivia mentis et cogitationis neglectu. » Porro, Auctor lib. *De Castitate*, qui falso S. Sixto Pontifici inscribitur (fuit enim Auctor hic Pelagianus), τὸ « datum » refert non ad *castitatem*, sed ad *verbum*, *q. d.* Non omnes capiunt verba mea, sed ii quibus datum est audire me ea explicantem; nam castitas, inquit, non est donum Dei, sed virtus proprii arbitrii et voluntatis. Si enim esset donum Dei, fatalis esset castitas iis quibus hoc donum Deus dat, aliis vero impossibilis. Rursum quomodo castitate meremur regnum cœlorum, si esset donum Dei, et non electio liberi arbitrii? Ita hic Pelagianus, sed imperite. « Verbum » hoc non est aliud quam consilium castitatis, ut patet intuenti. Castitatem esse donum Dei, patet I *Corinth*. VII, 7, et *Sapient*. VIII, 21. Vide S. Augustinum, lib. VI *Confess.*, cap. XI, cujus celebre est illud : « Domine, da quod jubes, et jube quod vis. Jubes continentiam, da continentiam. »

12. SUNT ENIM EUNUCHI, QUI DE MATRIS UTERO SIC NATI SUNT; ET SUNT EUNUCHI, QUI FACTI SUNT AB HOMINIBUS; ET SUNT EUNUCHI, QUI SEIPSOS CASTRAVERUNT PROPTER REGNUM COELORUM. QUI POTEST CAPERE, CAPIAT. — Qui cum possint esse viri, propter Christum fiunt eunuchi, ait S. Hieronymus. Triplices hic eunuchos, id est castratos et impotentes ad generandum, assignat Christus, scilicet *primo*, qui a natura sunt tales; *secundo*, qui ab arte, qui scilicet sunt exsecti, ut custodiant reginas et matronas nobiles a stupro; *tertio*, qui « seipsos castraverunt propter regnum cœlorum. » Alludit Christus ad *Isai*. LVI, 3, ubi eunuchos hos sub Christo futuros prædicit, eisque promittit nomen melius a filiis et filiabus, nomen, inquam, sempiternum. Vide ibi dicta. Vers. 12.

Triplices eunuchi.

CASTRAVERUNT. — Hæc vox duo significat : *Primo*, nostri arbitrii esse cum Dei gratia nos castrare, id est castos et cœlibes efficere, idque perpetuo voto firmare et servare. Hoc enim significat vox « eunuchi, » et vox « castraverunt, » scilicet impotentiam moralem ad generandum, alioqui enim dixisset : Sunt qui se castrant, vel castrare nituntur; jam dicit, « castraverunt, » id est potentiam sibi abstulerunt, seque quasi exsecuerunt et inhabiles ad generandum effecerunt, scilicet per votum continentiæ. Ita S. Epiphanius, *hæresi* 58; S. Fulgentius, lib. *De fide ad Petrum*, cap. III; S. Augustinus, lib. *De Sancta Virgin.*, cap. XXX. *Secundo*, τὸ « castraverunt » significat continentiam hanc in continente non fieri sine ingenti carnis lucta et dolore, perinde ac si ei genitalia exsecarentur. Ita Nazianzenus, *orat*. 31.

Castraverunt duo notat.

Porro, Origenes hoc ad litteram accepit. Unde reipsa castitatis amore ipse seipsum castravit et membrum exsecuit, sed perperam; tum quia non licet se castrando mutilare; tum quia libido castratione non restinguitur, sed acuitur. Audi Chrysostomum : « Cum autem dicit, qui se castraverunt, non membrorum dicit abscissionem, sed malarum cogitationum interemptionem; maledictioni enim obnoxius est, qui membrum abscindit, etc., neque concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior. » Eunuchi enim peccant cogitatione et desiderio libidinis, dolentque se illam non posse experiri et explere. Vide dicta *Eccli*. XX, 2, et XXXIX, 21.

Origenes se castravit, an recte?

PROPTER REGNUM COELORUM, — per virtutem continentiæ promerendum. Ita Origenes, Hilarius, Chrysostomus, Euthymius hic et S. Augustinus, *De S. Virgin.*, cap. XXIII. Perperam ergo hæretici sic exponunt, « propter regnum cœlorum, » scilicet prædicandum, *q. d.* Sunt eunuchi, qui se castrant, id est continent ab uxore, ut expeditiores sint ad prædicandum Evangelium, aut ut careant molestiis quas parit res uxoria : non enim solum hisce de causis laudanda et optanda est continentia, sed etiam præcise in se, quia ipsa ingens est virtus, suique victoria, qua homo vincit libidinem, mentemque attollit ad cœlestia meditanda

et prosequenda : quare ipsa ex hominibus facit Angelos. Vide S. Augustinum, S. Basilium, S. Chrysostomum et alios, qui de Virginitate scripserunt, ubi miris eam encomiis celebrant.

QUI POTEST CAPERE, CAPIAT. — Arabicus : *Qui potest portare, portet.* Nota hic consilium Evangelicum cœlibatus a Christo promulgatum et omnibus propositum, imo consultum, sed non præceptum. Hæc enim verba : « qui potest capere, capiat, » sunt hortantis et animantis ad cœlibatum, ait S. Hieronymus et Chrysostomus, ac proinde significant illum a Christo consuli, ideoque eumdem esse in nostro arbitrio et potestate, si gratiam Dei invocare illique strenue cooperari velimus. Nec obstat quod dicit, « qui potest; » hoc enim significat duntaxat cœlibatum esse rem arduam, *q. d.* Qui vult sibi vim inferre, qui vult libidini generose resistere, qui vult ad arduum continentiæ culmen conscendere, ille eamdem amplectatur, « capiat » et capessat. Sic adolescens, nolens ducere quamdam sibi displicentem, apud Comicum ait : « Non possum, mater, » id est nolo eam ducere, hoc enim mihi valde difficile est, ideoque quasi impossibile : omnes ergo fideles habent potentiam non proximam, sed remotam ad continendum. Ita Patres citati vers. 11. Audi unum ex omnibus et pro omnibus S. Chrysostomum : « Ideo non omnes capere possunt, quia non omnes volunt; palma proposita est : qui concupiscit gloriam, non cogitat de labore. Nemo vinceret, si omnes timerent periculum. » Audi et S. Hieronymum, lib. I *Contra Jovin.* : « Proponit agonotheta præmium, invitat ad cursum, tenet in manu virginitatis bravium, ostendit purissimum fontem et clamat : Qui sitit, veniat ad me et bibat; qui potest capere, capiat. » Hinc liquet, quam carnalis et bruta sit Calvini expositio, quæ talis est, *q. d.* Vos, o Apostoli, censetis bonum esse sine uxore vivere, sed ego prohibeo, ne quis ita facere conetur, nisi certus sit se id facere posse, id est sine uxore vivere. Christus enim non prohibet, sed hortatur ad cœlibatum; nec quis de eo certus esse potest, nisi aut revelationem a Deo habeat, quod est paucissimorum, vel suam constantiam continendo experiatur et probet : prius ergo continentiam experiri quis debet, antequam de ea certus sit; quomodo ergo prius de ea certus esse debet, antequam eam experiatur ? ut vult Calvinus. Pejus Lutherus docuit tam impossibile esse homini carere uxore, quam cibo et potu; nimirum ipsis et hæreticis, hoc est impossibile, at non orthodoxis, Christi fide et gratia roboratis.

Vers. 13. *Luc.* XVIII, 15; *Mar.* X, 13.

13. TUNC OBLATI SUNT EI PARVULI, UT MANUS EIS IMPONERET, ET ORARET. DISCIPULI AUTEM INCREPABANT EOS; — quod Christum rebus majoribus, puta viris docendis adeo occupatum, ad parvulos, rationis usu carentes, avocarent, quasi vile et indignum Christo tanto Propheta esset cum pueris agere. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Jansenius, Maldonatus et alii. « Parvuli, » Græce παιδία, id est *pueruli*. Lucas, XVIII, 15, habet βρέφη, id est *infantes*; infantia autem durat usque ad septennium.

Moraliter : discant hic principes a Christo, qui est « Rex regum et Dominus dominantium, » omnibus etiam pauperibus, feminis, pueris ad se facilem dare aditum, eorumque preces et vota benigne audire et exaudire. Hoc fecere præ aliis e Romanis Imperatoribus, licet Gentilibus : *Primo*, Adrianus, de quo Spartianus : « In colloquiis, inquit, etiam humillimorum civilissimus fuit, detestans eos qui hanc voluptatem humanitatis, quasi servantes fastigium principis, sibi inviderent. » *Secundo*, Titus Vespasianus cujus, teste Suetonio, hæc erat vox : « Non oportere quemquam a sermone Principis tristem discedere; » et quo die nulli benefecerat, gemens aiebat : « Diem perdidi. » *Tertio*, Trajanus, de quo Plinius in *Panegyr.* : « Non tu, inquit, civium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis : hæret latere tuo quisquis accessit, finemque sermoni suus cuique pudor, non tua superbia facit. » Et paulo inferius : « Nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora; audiuntur statim, dimittuntur statim. » Et de eodem Eutropius : « Culpantibus, ait, amicis quod nimis circa omnes comis esset, respondit : Talem debere Imperatorem esse privatis, quales esse sibi Imperatores privatus optasset. » *Quarto*, Alexander Severus, de quo Lampridius : « Moderationis, inquit, tantæ fuit, ut nemo unquam ab ejus latere submoveretur : ita se omnibus blandum affabilemque præbebat, ut amicos non solum primi et secundi loci, sed etiam inferioris ægrotantes inviseret. » Denique, e Christianis Theodosius Senior Imper. : « Creber egressu, ait Pacatus in ejus *Panegyr.*, expectantibus populis te fateris, nec videri modo patiens, sed facilis adiri : e proximo accipis vota omnia tuorum. »

Comitas et facilitas Imperatorum : Adriani. — Titi Vespasiani. — Trajani. — Alexandri Severi. — Theodosii.

UT MANUS EIS IMPONERET. — Ut manuum impositione eis benediceret, ac benedicendo divinam gratiam eis imprecaretur et imploraret; itaque pro eis oraret, ut in viros sapientes et sanctos adolescerent. Hanc priscam Hebræorum fuisse consuetudinem, colligitur ex *Gen.* XLVIII, 14, ubi Jacob, cancellatis in formam crucis manibus, benedixit Ephraim et Manasse, parvulis Josephi filiis. Et ex *Eccli.* III, 11, ubi ait : « Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta. » Vide ibi dicta. A Christo mos hic derivatus est ad Christianos, ut laici, maxime pueri, a senioribus et sacerdotibus petant et obtineant benedictionem etiam extra Ecclesiam, uti fit in Belgio, ubi pueri certatim ad sacerdotes et viros religiosos transeuntes accurrunt, ab eisque petunt cruce se signari et benedici : itaque facere docentur a Catechistis, æque ac a parentibus; quam consuetudinem laudat hic Auctor *Imperfecti*. Addit Remigius hanc consuetudinem apud Judæos fuisse ante Chris-

Mos pueris benedicendi.

tum. Magnus ille Thomas Morus, Angliæ decus et martyr, existens regni Cancellarius, publice a patre sene postulavit benedictionem, teste Stapletonio in ejus Vita. Porro, hanc cæremoniam impositionis manuum, exemplo Christi usurpat Ecclesia in Baptismo, Ordine, Pœnitentia, et quandocumque hæretici in Ecclesiam recipiuntur : est enim ipsa quasi imprecatio et collatio Spiritus Sancti.

Vers. 14. *Luc.* XVIII, 16; *Mar.* X, 14. Christus amat parvulos, ob quinque eorum dotes.

14. Jesus vero ait eis : Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire : talium est enim regnum cœlorum. — Causam cur Christus adeo amet parvulos, quinque naturales eorum dotes assignat hic Victor Antiochenus, scribens in cap. X *Marci*, 13 : « Est enim parvuli, ait, anima candida, et ab omnibus vitiosis affectibus libera : quandoquidem puerulus tristia passus, aut injuria a quopiam affectus, neque injuriarum reminiscitur, neque vindictam meditatur : verum quasi nihil incommodi tulerit, ad eum qui læserat tanquam ad amicum ultro accedit. Pari modo, licet graviter a matre cædatur, accurrit nihilosecius præ cæteris ad ipsam, unamque illam aliis omnibus mulieribus potiorem ducit. Et si reginam diademate redimitam ostenderis, non anteponit eam matri quantumlibet vilibus pannis indutæ, avetque magis illam videre pannis obsitam, quam reginam splendido corporis cultu ornatam. Ad hæc nihil prorsus plus exigit, quam naturæ necessitas deposcit. Quare ut primum mammarum succu sese explevit, statim materna ubera deserit. Præterea de earum rerum jactura, quas nos maximi facere consuevimus, ut sunt pecuniæ, gemmæ aliaque ejusmodi, nihil prorsus movetur aut contristatur. Denique non stupet, nec rapitur ob corporum venustatem, ut cæteri mortalium solent. Propter hæc ergo Dominus dixit : Talium est regnum cœlorum : nempe per hoc nos admonens, ut studio certaque voluntatis electione talia faciamus, talemque affectum induamus, qualem ipsi ex naturæ suæ qualitate induti sunt. » Sic Christus S. Edmundum, Cantuarensem postea episcopum; S. Nicolaum, S. Catharinam Senensem et alios eminentes sanctos a puero sibi selegit, et benedixit. Gelasius, puer Placentinus, cum S. Opilium fraterculum suum in cubiculo orantem invenisset, Angelorum multitudinem cum eo colloquentem propriis oculis vidit, vocemque audivit : « Sinite parvulos venire ad me : talium enim est regnum cœlorum. » Cum autem ætate cresceret, vitæ quoque sanctitate crescebat, ac tanquam oliva fructifera in domo Domini, uberes bonorum operum fructus proferebat : sicque tenera adhuc ætate migravit ad Christum. Ita habet officium Ecclesiæ Placentinæ Romæ approbatum, et ex eo Philippus Ferrarius in *Catalogo Sanctorum Italiæ*, ad diem 4 februarii.

Sancti et insignes viri a puero electi. Gelasius et Opilius fraterculi.

Tres pueri S. Babylæ Patriarchæ Antiocheni.

S. Babylas, Patriarcha Antiochenus et martyr illustris sub Numeriano Imperatore, ab eo ad mortem damnatus, tres pueros, quos in fide et pietate educarat, voluit ante se capite plecti, ne a quopiam seducerentur, sed eos Christo offerens velut innocentes victimas, aiebat : « Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et portentum, » uti habetur in Vita sancti Artemii apud Surium. Vide dicta *Isaiæ* VIII, 18, et *Hebr.* II, 14. Plura exempla amoris et curæ Christi ac B. Virginis erga parvulos, recenset noster Philippus Berlemontius in *Paradiso puerorum*.

Quanto studio pueri alendi.

Moraliter : disce hic quanta cura pueri educandi sint, docendi et catechizandi, ut puri permaneant. Nam

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

Fecit hoc studiose Joannes Gerson, existens Cancellarius Parisiensis, qui et librum hac de re conscripsit, ex quo nonnulla citavi, *Galat.* VI, 6. Vide Petrum Ribadeneiram in *Vita S. Ignatii*, lib. III, cap. XXIV, ubi multas et graves affert causas et utilitates, ob quas Societas Jesu complexa sit scholas et instructionem puerorum.

Imo S. Basilius idipsum faciendum esse ex hisce Christi verbis probat. Nam in *Regulis brevior. disp.*, interrog. 292, quærit : « An conveniat, ut inter fratres magister sit puerorum sæcularium? » ac respondet affirmative : « Servetur, inquit, quod præceptum est a Domino, qui dixit : Sinite parvulos venire ad me : talium est enim regnum cœlorum. » Parvuli enim in viros et cives evadunt, et quod didicerunt pueri, hoc retinent grandævi. Parvuli ergo sunt seminarium Ecclesiæ et reipublicæ.

Talium (Syrus, *eorum qui sunt sicut isti*) enim est regnum cœlorum. — « Talium, » scilicet qui parvulis humilitate, simplicitate, candore, innocentia sunt similes, uti jam dixi ex Victore Antiocheno. Unde Lucas addit : « Quicumque non acceperit regnum Dei ut puer, non potest intrare in illud. » Ita Origenes, S. Hieronymus, Theophylactus et Euthymius. Sensus est, *q. d.* Christus : mea dignitate non est indignum pueris benedicere, quia per benedictionem meam apti fiunt regno cœlorum, cum vos, o Judæi adulti, qui toties me docentem audistis, ob superbiam aliaque vitia in quibus occalluistis, ad illud adhuc sitis inepti. Quare ut apti fiatis, parvulos hosce vobis imitandos statuo. Omnis enim animi volentis se præparare ad regnum cœlorum Christi gratia obtinendum, exemplum et idea est puerilis simplicitas. Audi S. Ambrosium, lib. VIII in cap. XVIII *Luc.* : « Ætas hæc, inquit, infirma est viribus, invalida ingenio, immatura consilio. Non igitur pueritia, sed æmula puerilis simplicitatis bonitas designatur. » Et mox symbolice : « Quis ergo puer imitandus est Apostolis Christi? Ille de quo Isaias dicit : Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Ipse enim tibi puer dicit : Tolle crucem tuam, et sequere me. Et ut agnoscas puerum : cum malediceretur, non maledixit ;

cum percuteretur, non repercussit : hæc est enim perfecta virtus. Itaque et in pueritia est quædam venerabilis morum senectus, et in senectute innocens pueritia. » Hinc patet perperam Anabaptistas arcere parvulos a baptismo, ac consequenter a Christo et regno cœlorum, eo quod parvuli non utantur ratione, nec possint credere : licet enim actu non credant, habitu tamen credunt, quia in baptismo infunditur eis habitus fidei, gratiæ et charitatis ; credunt quoque actu in fide Ecclesiæ, id est parentum et fidelium Ecclesiæ qui crebro actus fidei eliciunt pro se et suis omnibus.

Anabaptistæ parvulos male arcent a baptismo.

Vers. 15. *Mar.* x, 16. 15. ET CUM IMPOSUISSET EIS MANUS, ABIIT INDE. — Manus Christi erant vivificæ et salvificæ. Unde Lucas, cap. IV, 40, ait : « At ille singulis (infirmis et ægris) manus imponens, curabat eos. » Ratio est, quia manus est organum organorum : quare divinitas Christi per manus divinam suam vim et gratiam exerebat in eos quos tangebat, salutem eis corporis animique dans, vel in circumcisione aliasve datam adaugens, ac occulta sua virtute eos sanctificans, Deoque offerens et quasi consecrans. Unde non est dubium, hos parvulos a Christo benedictos evasisse in viros sapientes et sanctos, qui deinde Ecclesias erexerunt et fidem Christi propagarunt. Ita Franciscus Lucas.

Manus est organum organorum.

Vers. 16. *Luc.* XVIII, 16; *Mar.* x, 10. 16. ET ECCE UNUS ACCEDENS, AIT ILLI : MAGISTER BONE, QUID BONI FACIAM, UT HABEAM VITAM ÆTERNAM ? — « Unus ; » S. Hieronymus putat fuisse legisperitum de quo Lucas, x, 25 ; ideoque tentandi animo ad Christum accessisse. Melius S. Chrysostomus censet hunc alium esse ab illo Lucæ, qui candido corde, ut pueris se similem redderet, juxta Christi præceptum, ab eo animo sincero petiit, qua ratione vitam æternam parvulis eorumque similibus paulo ante a Christo promissam, consequi posset ; unde hic est ille cujus meminit Lucas, XVIII, 18. Id ita esse patet utrumque conferenti. Idipsum magis patebit ex sequentibus, præsertim ex vers. 22, ubi dicitur quod audita Christi doctrina de perfectione : « Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, » abierit tristis, eo quod esset dives ; quod signum est eum sincero salutis suæ animo et studio hæc postulavisse a Christo.

MAGISTER BONE. — Est hæc simplex salutandi et compellandi phrasis Hebræorum, qua benevolentiam doctoris et prophetæ captant, *q. d.* Rabbi, scio te esse bonum, tum virum, tum doctorem, tum prophetam, qui me et alios optime doceas ea, quæ vere bona sunt et ad beatitudinem ducunt. Dic ergo mihi quid boni præ cæteris faciam, ut summum bonum in cœlo consequar ? Ludit enim in voce *bonum.*

Vers. 17. *Luc.* XVIII, 19; *Mar.* x, 18. 17. QUI DIXIT EI : QUID ME INTERROGAS DE BONO ? — Legit Interpres : Τί με ἐρωτᾷς περὶ ἀγαθοῦ, sic quoque legunt S. Augustinus et S. Hieronymus in *Comment.*; jam vero legunt : Τί με λέγεις ἀγαθόν, id est *quid me dicis,* vel vocas *bonum ?* Utramque lectionem ponit Origenes (1). Causam subdit, dicens :

UNUS EST BONUS, DEUS, — scilicet natura sua et per essentiam. Retorquet Christus humiliter laudem et bonitatem suam in Deum, ut nos idem doceat facere : quia hic interrogans non habebat plenam de Christo fidem, nec credebat eum esse Deum. Ad hanc ergo fidem eum quasi objurgando attollere et exstimulare voluit Christus, *q. d.* Si me vocas bonum, crede me esse Deum ; nemo enim per se bonus, nisi Deus. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Porro, Deus solus per essentiam est bonus, quia sicut ipse solus verum, solidum et plenum habet esse (unde ipse ait, *Exodi* III : « Ego sum qui sum, » *q. d.* Vos ergo, o angeli et homines, non estis, si mecum comparemini, quia meum esse tantum et tam plenum est, vestrum vero tam exile et diminutum, ut mei respectu potius non esse quam esse videamini), ita pariter solus Deus est bonus, sapiens, potens, justus ; quia ab eo omnes angeli et homines participant guttam, vel potius umbram quamdam bonitatis sapientiæ, potentiæ, justitiæ. Vide dicta *Amos* VI, 13, et *Exodi* III, 14.

Solus Deus est bonus per essentiam.

Porro, bonum idem est quod perfectum, et bonitas ejus rei est perfectio. Deum autem perfectum esse pluribus probat S. Dionysius, *De Divin. Nomin.*, cap. XIII. In Deo enim est immensa perfectio tam naturæ quam sapientiæ, potentiæ, sanctitatis et virtutis. Est ergo in eo summa bonitas, tum naturalis, tum moralis, tum supernaturalis. Quocirca ipse est fons omnis bonitatis, in qua omnia creaturarum bona sunt collecta, et infinities meliora quam sint in creaturis. Quare in Deo eminenter est auri decor, gemmarum splendor, deliciarum sapor, musicæ harmonia, hortorum amœnitas, et quidquid in creaturis est pulchrum, amabile, jucundum, deliciosum. Hinc a Deo mel haurit suam dulcedinem, sol suos radios, stellæ suum lumen, cœli suum decus, angeli suam scientiam, homines suam virtutem, animalia suum sensum, plantæ suam vitam, cætera omnia quidquid habent boni, imo totum suum esse a Dei bonitate et essentia, velut guttam e pelago emendicant. In Deo igitur est omne bonum, idque in perfectissimo et immenso gradu ; in Deo est omnis amoris illicium, omnis desiderii consummatio, omnis appetitus satietas : cur ergo, o miser homo, per exilia hæc bona creata vagaris, ideoque non satiaris? Quære bonum in quo omne bonum, ama et ambi Deum ; hic solus tuam sitim et appetitum plane et plene exsatiabit, tum in hac vita per gratiam, tum magis in futura per gloriam, imo per seipsum ; in cœlo enim Deus seipsum quasi summum bonum Beatis videndum, gustandum et fruendum exhibet.

Bonum idem quod perfectum.

Deus fons omnis boni.

(1) Priorem lectionem dat Aug. Hahnius, et multi patrocinantur ; si cum Griesbachio et Lachmanno posteriorem anteponas, eam sic interpretare : quid me interrogas *quasi bonus essem,* seu, *me bonum appellans?*

Impia Calvini expositio. SI AUTEM VIS AD VITAM INGREDI, SERVA MANDATA. — Calvinus stolide æque ac impie censet Christum hic per ironiam irridere adolescentem, suis legalibus operibus confisum : nec enim viam in cœlum esse observationem mandatorum, utpote homini impossibilem, sed fidem. Quot hic sunt verba, totidem errores sunt et hæreses, imo blasphemiæ, quæ Christi sensui et sententiæ ex diametro adversantur, eamque funditus subvertunt. Unde liquet Calvinum agi spiritu non Christi, sed Antichristi. Vide nostros Maldonatum et Adamum Contzen, qui ex professo in Evangelia commentantur ut Calvinum et Novantes confutent : nos ad alia Orthodoxis utiliora pergamus. Docet ergo hic Christus, non solam fidem justificare et salvare, sed et opera bona requiri, quibus legem implendo, mereamur bravium æternæ vitæ et gloriæ, legem implentibus a Deo promissum. Instat Calvinus : Saltem Christus per mandata Dei hic excludit præcepta et traditiones Ecclesiæ, puta Pontificum et Prælatorum. Respondeo ea contineri quarto Dei mandato : « Honora patrem et matrem, » scilicet tam spiritalem, uti sunt Pontifices et Prælati, quam carnalem.

Vers. 18. Luc. XVIII, 20; Mar. X, 19. 18. DICIT ILLI : QUÆ? JESUS AUTEM DIXIT : NON HOMICIDUM FACIES, NON ADULTERABIS, NON FALSUM TESTIMONIUM DICES :

19. HONORA PATREM TUUM ET MATREM TUAM, ET DILIGES PROXIMUM TUUM SICUT TE IPSUM. — Syrus, *sicut animam tuam*. Hæc mandata exposui *Deuteron.* cap. V, vers. 6 et seq. Porro, Christus proponit hic duntaxat præcepta secundæ tabulæ proximum spectantia, quia in illis includuntur præcepta primæ tabulæ Deum concernentia. Nam amor Dei producit amorem proximi, hunc enim amamus propter Deum : quare amor proximi manat ex amore Dei. Rursum difficilius est amare proximum quam Deum. Quis enim non amet Deum præsertim religiosus, qualis erat hic juvenis?

Vers. 20. Luc. XVIII, 20; Mar. X, 19. 20. DICIT ILLI ADOLESCENS : OMNIA HÆC CUSTODIVI A JUVENTUTE MEA (Syrus et Arabicus, *a pueritia mea*; *q. d.* A puero in lege Dei educatus et gratia Dei præventus, servavi studiose omnia præcepta Dei; rarum hoc est juventutis exemplum) : QUID ADHUC MIHI DEEST? — (Syrus, *in quo defectuosus sum*) boni et bonitatis? ut in ea perficiar et « habeam vitam æternam, » (uti petiit vers. 16) non quomodocumque, uti habent omnes qui servant præcepta, sed secure et certo ac in magno, imo in primo perfectoque felicitatis et gloriæ gradu. Tu enim, o Christe, quasi cœlestis virtutis magister, videris illius altiorem præ nostris Scribis tradere semitam et doctrinam : dic ergo mihi quænam illa sit; ego enim salutis et perfectionis avidus, cupio illam capessere. Porro, S. Hieronymus censet hunc adolescentem hic esse mentitum : Si enim, inquit, dilexisset proximum suum sicut seipsum, omnia sua vendidisset et dedisset pauperibus. Verum hæc ratio non plane convincit; quia diligere proximum sicut seipsum, est præcepti; sed dare omnia sua pauperibus, est consilii. Unde Christus, ait Marcus, intuitus eum dilexit, et consilium hoc de dando sua pauperibus, ut eum ad perfectionem subveheret, suggessit.

21. AIT ILLI JESUS : SI VIS PERFECTUS ESSE, VADE, VENDE QUÆ HABES, ET DA PAUPERIBUS, ET HABEBIS THESAURUM IN COELO, ET VENI, SEQUERE ME. — Est hoc Evangelicum non præceptum, sed consilium. Unde ait, « si vis, » *q. d.* Non jubeo, sed consulo et ad summum perfectionis culmen te exstimulo. Ita S. Hieronymus, Augustinus, Hilarius, Chrysostomus et alii passim. Vide S. Augustinum, serm. 61 *De Tempore*, et cap. XIV *De Sancta Virgin.*, ubi pulchre contra hæreticos consilia a præceptis distinguit. Marcus, cap. X, 21, addit : « Jesus autem intuitus dilexit eum, et dixit ei : Unum tibi deest : vade, quæcumque habes vende, et da pauperibus. » Hanc Christi vocem in missa legi audiens S. Antonius, reliquit omnia, Christumque nudus secutus est, ait S. Athanasius. Idem plane fecit S. Prosper, Regiensis postea episcopus, tempore S. Leonis, ut habet ejus Vita apud Surium die 25 junii. Sic et S. Franciscus. Audi S. Bonaventuram in Vita ejus, cap. III : « Primus, inquit, qui se socium S. Francisci adjunxit fuit Bernardus. Hic enim servi Christi paupertate comperta, ipsius exemplo disponens perfecte contemnere mundum, ab eodem, qualiter id perficeret, requisivit consilium. Quo audito, Dei famulus pro propriæ prolis conceptu Sancti Spiritus consolatione repletus : A Deo est, inquit, hoc consilium requirendum. Intraverunt proinde ecclesiam S. Nicolai mane jam dicto; et oratione præmissa, cultor Trinitatis Franciscus ter Evangeliorum librum aperuit, trino a Deo exposcens testimonio sanctum Bernardi propositum confirmari. In prima libri apertione illud occurrit : Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus. In secunda : Nihil tuleritis in via. In tertia vero : Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Hæc est, ait vir sanctus, vita et regula nostra, omniumque qui nostræ voluerint Societati conjungi. Vade igitur, si vis perfectus esse, et perfice quæ audisti. »

Vers. 21. Luc. XVIII, 21; Mar. X, 21.

Christi consilium de paupertate.

Exempla. S. Antonii.

S. Francisci.

Merito ergo S. Bernardus in *Declamat.*, sub initium : « Hæc sunt verba, ait, quæ contemptum mundi in universo mundo et voluntariam hominibus persuasere paupertatem. Hæc sunt, quæ monachis claustra replent, deserta anachoretis. Hæc, inquam, sunt verba, quæ Ægyptum spoliant, et optima quæque ejus vasa diripiunt. Hic sermo vivus et efficax convertens animas, felici æmulatione sanctitatis et veritatis promissione fideli. Dixit enim Simon Petrus ad Jesum : Ecce nos reliquimus omnia. » Quocirca S. Hieronymus hac Christi voce quasi tuba suos passim, et nos omnes ad studium paupertatis exstimulat. Unde, epist. 150 *ad Hedibriam* : « Vis, inquit, esse

perfecta, et in primo stare fastigio dignitatis? fac quod fecerunt Apostoli. Vende quæ habes, et da pauperibus, et sequere Salvatorem, et nudam solamque crucem virtute nuda sequaris. » Idem S. Hieronymus, in epist. 8 *ad Demetriadem*: « Apostolici fastigii est, ait, perfectæque virtutis, vendere omnia et pauperibus distribuere, et sic levem atque expeditum cum Christo ad cœlestia subvolare. » Luculentius idem, epist. 24 *ad Julian.*: « Et hoc hortor, ait, si vis esse perfectus, si Apostolicæ dignitatis culmen cupis, si sublata cruce Christum sequi, si apprehenso aratro non respicere post tergum, si in sublimi tecto positus pristina vestimenta contemnis, et ut evadas Ægyptiam dominam, sæculi pallium derelinquis. Unde et Elias ad cœlorum regna festinans, non potest ire cum pallio, sed mundo immunda vestimenta dimittit. Sed hoc, ais, Apostolicæ dignitatis est, et ejus qui velit esse perfectus. Cur autem et tu nolis esse perfectus? cur qui in sæculo primus es, non in Christi familia primus sis? » Idemque paulo post: « Quod si teipsum, inquit, Domino dederis, et Apostolica virtute perfectus sequi cœperis Salvatorem, tunc intelliges ubi fueris, et in exercitu Christi quam extremum tenueris locum. »

Nota : perfectio Christiana primo et primario consistit in charitate; in paupertate tamen et consiliis Evangelicis a Christo collocatur, tanquam in mediis et instrumentis appositis ad charitatem acquirendam. Vide S. Thomam, II II *part.*, *Quæst.* CLXXXIV, art. 3. Hanc perfectionem sectantur omnes religiosi, qui omnia bona abdicant, ut nudum Christum nudi sequantur : non tamen omnes initio statim perfectionem hanc adipiscuntur, sed sensim eo tendunt et assidue proficiendo tandem ad eam perveniunt. Hinc sapienter Climacus, *Gradu* 26, tres eorum gradus constituit, scilicet incipientium, proficientium et perfectorum. Incipientibus hoc alphabetum 24 non litterarum, sed virtutum, ediscendum mentique imprimendum tradit : « Optimum, inquit, omnium elementorum alphabetum hoc est, obedientia, jejunium, cilicium, cinis, lacrymæ, confessio, silentium, humilitas, vigiliæ, fortitudo, frigus, labor seu fatigatio, ærumna, contemptus, contritio, injuriarum oblivio, fraterna charitas, lenitas, fides simplex et incuriosa, mundi neglectus, parentum odium minime odiosum, liber ab omnibus rebus affectus, simplicitas cum innocentia conjuncta, voluntaria vilitas. » Proficientibus deinde hæc majorum virtutum dogmata assignat : « Proficientium vero sors et ratio est, de inani gloria et iracundia victoria, bona spes salutis, quies animi, discretio, firma et fixa judicii extremi memoria, misericordia, hospitalitas, modesta objurgatio, oratio omni vitioso carens affectu. » Perfectis denique hos plenæ sanctitatis apices tradit : « Cor ab omni captivitate liberum, perfecta charitas, fons humilitatis, mentis e mundi vanitate emigratio, Christi immigratio, lucis et orationis divinæ thesaurus a prædonibus securus, illustrationis divinæ copia, mortis desiderium, odium vitæ, corporis fuga. » Addit deinde virum perfectum adeo sanctum Deoque gratum esse debere, ut sit « legatus seu patronus et advocatus mundi, qui Deum quodammodo cogere possit; Angelorum collega et symmysta, profundissima scientiæ altitudo, cœlestium mysteriorum domicilium, custos divinorum arcanorum, sive Deo ab secretis, hominum salus, dæmonum Deus, vitiorum dominus, imperator corporis. »

Pauper-tas via ad perfectionem.

Alphabetum incipientium.

Proficientium.

Perfectorum.

VADE, VENDE OMNIA. — Quæres, cur paupertas est propria via et instrumentum perfectionis Evangelicæ? Respondet S. Bonaventura in *Apol. pauperum*, quia radix omnium malorum est cupiditas : hæc igitur est fundamentum civitatis Babylonicæ, ex ea enim nascitur ambitio, gula cæteraque vitia : hanc cupiditatem Christus succidit per paupertatem; paupertas ergo *primo*, succidit et tollit opes, honores, delicias, quæ sunt materia et fomes omnium vitiorum. Deliciæ enim effeminant animos, et mulieres decent, non viros. Virile ergo robur abhorret a deliciis. *Secundo*, paupertas parit humilitatem, quæ est fundamentum sanctitatis. Unde S. Franciscus, ait S. Bonaventura, rogatus a suis quænam virtus nos maxime Christo Domino commendaret gratosque faceret, insolito quodam affectu respondit : Paupertas; ea enim est via salutis, humilitatis fons, perfectionis radix, et ab ea multiplices fructus existunt, licet occulti et paucissimis cogniti. *Tertio*, pauper spiritu, cum non habeat alias curas, totus studet virtutibus congerendis, quasi apis melli suo. Ita S. Antonius ab opum cupiditate liber, insatiabile habebat desiderium virtutum, ideoque ab hoc discebat patientiam, ab illo silentium, ab alio abstinentiam, ab alio constantiam, orationem, etc. Hinc prisci religiosi pauperes vocabantur *ascetæ*, id est *exercitatores*, quia toti erant in edomanda ira, gula aliisque passionibus, in exercitatione arduarum et heroicarum virtutum : unde aliqui biduo, alii triduo semel tantum sumere cibum assuescebant; alii vix dormire, ut illi qui versabantur in monasterio Acemetarum, id est vigilantium, non dormientium. *Quarto*, quia perfectio consistit in charitate Dei et proximi; ad hanc autem dirigit paupertas : tollit enim meum et tuum ex quo omnes lites et bella oriuntur inter proximos, ait Chrysostomus; eadem avellit animum ab omni cura et amore rerum terrenarum, itaque eum totum in Deo defigit; quod enim ait de conjugato Apostolus, I *Corinth.* VII : « Qui cum uxore est, cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat uxori, et divisus est; » hoc congruit et diviti. Hic enim divisus est, dividit enim curas et cogitationes inter Deum et mammonam, sive opes suas. Paupertas ergo facit hominem supe-

Cur? Resp. Causa. Prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

riorem mundo et carne, quasi angelum versantem cum Angelis, suspirantem ad cœlum, facitque illud Apostoli : « Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram, » ut totam mentem, amorem, cogitationem, curam transferat in Deum fiatque cum eo quasi unus spiritus. Perfectio igitur consistit in eo, ut mens plane avellatur a rebus caducis et figatur in bono æterno, id est Deo, quod præstat paupertas.

Objectio. Dices : Ad hoc sufficit relinquere omnia affectu, Resp. non reipsa et effectu, uti fecit Abraham. Respondeo cum S. Hieronymo *Contra Vigilant.* : Iste unus est gradus paupertatis, sed inferior; nam summus est, relinquere etiam effectu, tum quia hic dat totum, puta affectum et effectum; tum quia non potest plane affectu relinquere, nisi et effectu. Sicut enim qui cubans in lecto vel sedens in sede, si quis secreto eum sedi alliget, nescit se ligatum donec surgat : ita qui habent opes, occultum habent affectum quo eis colligantur, quem non sentiunt, nisi dum illas perdunt vel relinquunt. Ita S. Gregorius, epist. ante lib. *Moral.*, se in sæculo deceptum esse narrat : « Aperiebatur, ait, mihi jam tunc de æternitatis amore quod quærerem, sed inolita consuetudo me devinxerat, ne exteriorem cultum mutarem. Cumque adhuc me cogeret animus præsenti mundo quasi specie tenus deservire, cœperunt multa contra me ex ejusdem mundi cura succrescere, ut in eo non jam specie, sed, quod est gravius, mente retinerer. » Vide Hieronymum Platum, lib. III *De Bono status relig.*, cap. XXII. Vide ea quæ annotavi *Actor.* IV, 32.

VADE, VENDE QUÆ HABES. — Hinc Pelagiani docebant nullum divitem posse salvari, nisi sua divenderet daretque pauperibus, ac fieret pauper : contra quos scribit S. Augustinus, epist. 89 *ad Hilarium*, docens hoc esse consilium, non præceptum : unde hunc suum errorem revocare coactus est Pelagius, teste S. Augustino, epist. *ad Paulinum.*

Tres libelli sub nomine S. Sixti Pontificis editi huic falso tribuuntur. Exstant tres libelli nuper recusi nomine S. Sixti Pontificis. Primus est de divitiis, quo ex hoc loco probat fidelem non posse salvari, nisi eas relinquat, et fiat pauper. Secundus, de operibus fidei, in quo docet ea requiri ad salutem; sed esse opera liberi arbitrii, non gratiæ Dei. Tertius, de castitate, in quo asserit castitatem esse opus liberi arbitrii, non donum Dei. Ex quibus liquet auctorem hujus libri non fuisse S. Sixtum, sed Pelagianum aliquem, uti recte adverterunt Doctores Lovanienses, Lindanus, Baronius, Possevinus, et Parisienses in tomo V *Biblioth. SS. Patrum*, ubi hos libellos inseruerunt cum censura jam dicta. « Vende quæ habes, et da pauperibus. » Marcus, X, 16, et Lucas, XVIII, 22, addunt : « Omnia quæcumque habes vende, et da pauperibus. » Unde hic arguitur error Vigilantii et Calvini, qui docent melius et perfectius esse suas opes retinere, iisque moderate uti, ac pro loco et tempore dare eleemosynas, quam simul omnia relinquere, quem confutat S. Hieronymus, lib. *Contra Vigilant.* Nam, ut ait S. Anselmus : « Plus est dare arborem cum fructibus, quam solos fructus. » Rursum asceta, qui partem opum suarum dat pauperibus, partem vero sibi retinet, nec piscis est, nec caro, id est nec renuntians sæculo, nec sæcularis, sed amphibium quid. Unde S. Basilius cuidam capessenti vitam religiosam, sed quædam sibi reservanti dixit : « Senatorem perdidisti, et monachum non fecisti, » teste Cassiano et aliis. Ad hæc talis non plene fidit Deo, sed partim Deo, partim opibus quas sibi reservat. Unde non vere et plene est pauper spiritu, nec se liberat cura, distractione et tentatione quam ingerere solent divitiæ. Qua de causa S. Antonius cuidam sic sæculo renuntiare volenti, ut aliqua in tempus necessitatis sibi reservaret, jussit ut nudo corpori suo carnes a se emptas imponeret, quod cum ille fecisset, certatim canes et aves ad carnem hanc rapiendam accurrentes, totum ejus corpus lacerarunt. Tunc Antonius : « Qui non renuntiant omnibus, sic, inquit, lacerantur a dæmonibus, » uti refert Ruffinus in *Vitis Patrum*, lib. III, num. 68. Quocirca S. Hilarion, teste S. Hieronymo in ejus Vita, opes sibi ab Oriono, a quo legionem dæmonum expulerat, oblatas, ut eas in pauperes distribueret, respuens : « Multis, inquit, nomen pauperum occasio avaritiæ est, misericordia vero artem non habet : nemo melius erogat, quam qui sibi nihil reservat. » Nam, ut sapienter in simili re ait S. Leo, serm. 12 *De Quadragesima* : « Per licitos usus ad immoderatos transitur excessus, dum per curam salutis irrepit delectatio voluptatis, et non sufficit concupiscentiæ, quod potest satis esse naturæ. » Rationem a priori dat S. Gregorius, hom. 20 in *Ezechiel.*, longius ante finem : « Cum enim, inquit, quis suum aliquid Deo vovet, et aliquid non vovet, sacrificium est. Cum vero omne quod habet, omne quod vivit, omne quod sapit, omnipotenti Deo voverit, holocaustum est. Nam sunt quidam, qui adhuc mente in hoc sæculo retinentur, et tamen ex possessis rebus subsidia egentibus ministrant, oppressos defendere festinant : isti in bonis quæ faciunt, sacrificium offerunt, quia et aliquid de actione sua Deo immolant, et aliquid sibimetipsis reservant. Et sunt quidam qui nihil sibimetipsis reservant, sed sensum, vitam, linguam atque substantiam quam perceperunt, omnipotenti Domino immolant. Quid isti nisi holocaustum offerunt? imo magis holocaustum fiunt. » Idem docent S. Augustinus, Diadochus, Cassianus et alii, quos citat noster Hieronymus Platus, lib. III *De Bono status relig.*, cap. II, et S. Thomas II II *part.*, *Quæst.* LXXXVI, art. 3.

Perfectus omnia relinquit Cur?

Da pauperibus. DA PAUPERIBUS. — Non dicit Christus, da cognatis, vel amicis divitibus, ait Remigius, hic enim est actus amoris naturalis et parentelæ,

quo a te opes non abdicas, sed tuis quasi asservandas tradis : quare sic sæculum non relinquis, sed illi te magis immergis. Excipe, nisi cognati pro sua conditione et statu iis indigeant; tunc enim in suo gradu censentur pauperes. Sed « da pauperibus, » a quibus nil retributionis expectas, sed a solo Deo : quare hic est actus purus eleemosynæ, æque ac paupertatis et abdicationis opum. Addit Origenes : Qui pauperibus, inquit, tradidit bona sua, ipsorum orationibus adjuvatur. Quocirca S. Hieronymus, S. Paulino, postea Nolæ episcopo, sæculo renuntiare volenti ita præcipit, *epist.* 13 : « Tu considera, ne Christi substantiam imprudenter effundas, id est, ne immoderato judicio rem pauperum tribuas non pauperibus, et secundum dictum prudentissimi viri, liberalitate pereat. Noli respicere ad phaleras, et nomina vana Catonum. Quid tibi cum splendore familiæ, qui sæculi pompis renuntiasti ? »

ET HABEBIS THESAURUM IN COELO. — « In thesauro, ait S. Chrysostomus, copia et permanentia retributionis ostenditur. » Et S. Hilarius : « Jactura substantiæ terrenæ, ait, cœlorum opes emuntur. » Præclare S. Augustinus, serm. 28 *De Verbis Apostoli* : « Felicitas, inquit, magna Christianorum, quibus datum est, ut paupertatem faciant pretium regni cœlorum. Non tibi displiceat paupertas tua : nihil ea potest ditius inveniri. Vis nosse quam locuples sit? cœlum emit. Quibus thesauris conferri possit quod videmus paupertati indultum ? Ut ad regnum cœlorum veniret dives possessione sua obtinere non potest, nunc obtinet ut contempta perveniat. » Vende ergo cœnum, et eme cœlum; da obolum, et compara thesaurum.

ET VENI, SEQUERE ME, — in paupertate peregrinantem et evangelizantem regnum Dei : « Multi enim, ait S. Hieronymus, etiam divitias relinquentes Dominum non sequuntur, nec hoc ad perfectionem sufficit, nisi post contemptas divitias Salvatorem sequantur, id est, relictis malis, faciant bona. Facilius enim sacculus contemnitur, quam voluntas. Et ideo sequitur : Et veni, sequere me. » Idem S. Hieronymus *ad Rusticum* : « Christum nudum, inquit, nudus sequere. » Rursum « sequere me, » ut vitam activam jungas contemplativæ. Triplex enim est vitæ sanctæ genus : primum et imum est vita activa; secundum est vita contemplativa; tertium et perfectissimum est jungere actionem contemplationi, ut quod in contemplatione a Deo hausimus, id deinde doceamus alios. Talem enim vitam egit Christus et Apostoli. Ita S. Thomas, II II *p.*, *Quæst.* CLXXXVI, art. 6. Causam dat S. Ambrosius in explicatione tituli *Psal.* XXXVIII : « Christus, inquit, est finis omnium quæ pia mente deposcimus. Sive enim sapientiam quæras, sive virtuti studeas, sive veritati, sive viæ atque justitiæ, sive resurrectioni, in omnibus tibi sequendus est Christus, qui est virtus Dei atque sapientia, veritas, via, justitia, resurrectio. Ad quem igitur contendas, nisi ad perfectionem omnium summamque virtutem ? Et ideo tibi dicit : Veni, sequere me, hoc est, ut ad consummationem virtutum pervenire merearis. Ergo qui sequitur Christum, ipsum pro possibilitate sua debet imitari, ut præcepta ejus secum ipse meditetur et divinorum exempla factorum. »

Nota, hoc capite Christus proponit tria præcipua consilia Evangelica, scilicet cœlibatus et continentiæ, vers. 12, paupertatis, vers. 21, dicens : « Vende quæ habes, et da pauperibus ; » obedientiæ, cum ait : « Sequere me, » id est mihi meoque instituto obedi teque accommoda, ac meam obedientiam ad mortem usque imitare. Tria consilia Evangelica præcipua.

22. CUM AUDISSET AUTEM ADOLESCENS VERBUM, ABIIT TRISTIS : ERAT ENIM HABENS MULTAS POSSESSIONES. Vers. 22. —Sapienter S. Augustinus, epist. 43 *ad Paulinum et Terasiam* : « Nescio, ait, quomodo cum superflua terrena diliguntur, arctius adepta, quam concupita constringunt. Nam unde juvenis iste tristis discessit, nisi quia magnas habebat divitias? Aliud est enim nolle incorporare quæ desunt, aliud jam incorporata divellere. Illa enim velut extranea repudiantur : ista velut membra præciduntur. » Porro, in Evangelio S. Matthæi secundum Hebræos, quod citat Origenes, plura hic adduntur : sic enim habet : « Dixit ad eum alter divitum : Magister, quid bonum faciens vivam ? dixit ei : Homo, leges et prophetas fac. Respondit ad eum : Feci. Dixit ei : Vade, vende omnia quæ possides, et divide pauperibus, et veni, sequere me. Cœpit autem dives scalpere caput suum, et non placuit ei. Et dixit ad eum Dominus : Quomodo dicis, legem feci et prophetas ? quoniam scriptum est in lege : Diliges proximum tuum sicut teipsum, et ecce multi fratres tui filii Abrahæ amicti sunt stercore, morientes præ fame, et domus tua plena est multis bonis, et non egreditur ex ea omnino aliquid ad eos. Et conversus, dixit Simoni discipulo suo sedenti apud se : Simon, fili Jonæ, facilius est camelum intrare per foramen acus, quam divitem in regnum cœlorum. »

23. JESUS AUTEM (occasione accepta ex tristitia adolescentis divitis) DIXIT DISCIPULIS SUIS : AMEN DICO VOBIS : QUIA DIVES DIFFICILE INTRABIT IN REGNUM COELORUM ; — tum quia cupido divitiarum facit eas coacervari per fas et nefas ; tum quia eadem ita mentem auro alligat, ut nequeat cogitare de cœlo ; tum quia divitiæ sunt materia et stimulus ad superbiam, gulam, luxuriam omniaque scelera, juxta illud : Vers. 23. *Luc.* XVIII, 22; *Mar.* X, 23.

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

Audi S. Augustinum, serm. 28 *De Verbis Apostoli* : « Aurum, quod ærumna perquirit, quod avaritia cupit, quod sollicitudo custodit ; aurum materia laborum, periculosa res possidentium ; aurum enervatio virtutum, aurum

malus dominus, proditor servus, etc.; aurum, quod in perniciem domini fulget; aurum, cujus inquisitio damnatos habet, cujus amor Judam facit,» etc. Denique avaritia est idolorum servitus, *Coloss.* cap. III. Paupertas ergo opumque contemptus pandit cœlum, quod opulentia et cupiditas occludunt.

Vers. 24. *Luc.* XVIII, 25; *Mar.* X, 25. 24. ET ITERUM DICO VOBIS, FACILIUS EST CAMELUM PER FORAMEN ACUS (Arabicus : *Ingressio cameli in foramen acus facilior est*) TRANSIRE, QUAM DIVITEM INTRARE IN REGNUM COELORUM.—«Et iterum,» Græce πάλιν δὲ, id est *iterum autem.* Christus enim adaugendo quasi corrigit id quod dixit, *q. d.* Dixi, difficile esse divitem salvari, nunc addo, quod amplius est, facilius esse camelum per foramen acus transire, quam divitem in cœlum intrare. Per «divitem» Remigius accipit confidentem in divitiis, qui in iis omnem spem suam collocat, quod multi divites faciunt. Simplicius tamen quemlibet divitem accipias (1).

Quem camelum hic significat Christus? Quæres quis sit hic camelus, et quomodo possit per foramen acus transire? Aliqui apud Theophylactum in græco per camelum intelligunt funem nauticum, qui græce dicitur κάμηλος, id est camelus. Alii cum Glossa intelligunt portam Hierosolymitanam, quæ, quia erat valde humilis et demissa, dicta sit *camelus,* eo quod ingredienti per eam opus fuerit sese demittere et curvare instar cameli.

Verum dico intelligi hoc animal gibbosum et altum, quod vulgo camelus dicitur. Ita Syrus, Arabicus, Origenes, S. Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus et alii passim. Ubi nota apud Judæos hoc fuisse proverbium, ut volentes significare rem esse impossibilem, dicerent : Facilius transibit camelus per foramen acus, quam ista res fiat. Unde hoc proverbio utuntur etiamnum Thalmudistæ, teste Caninio in *Nom. Hebr. novi Testamenti* (2). Similia proverbia significantia rem esse impossibilem sunt hæc : facilius testudo leporem præverterit : prius lupus ovem ducat uxorem : citius locusta bovem pariet : aquilam testudo vincet : terra volat : sursum flumina : citius elephantem sub ala celes : prius sine pennis volabis : scarabeus citius faciet mel : prius cœlum ruat : mare facilius vitem tulerit, salsedo enim frugibus adversa est, sed vitibus inimicissima : citius mulieri verba deerunt : facilius ventos pasces.

Proverbia rem impossibilem significantia.

Porro hic est hyperbole ; impossibile enim dicitur id quod est valde difficile : unde divitem salvari, quod hic Christus ait esse impossibile, versu præcedenti dixit esse difficile. Ita S. Hieronymus : « Non, inquit, impossibilitas prætenditur, sed raritas demonstratur. » Ita quoque Jansenius, Maldonatus et alii. Sic, vers. 12, dixit : « Qui potest capere, capiat, » significans nonnullos non posse capere, id est difficulter capere consilium cœlibatus. Et Jeremias, XIII, 23, ait : « Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas; et vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum, » et tamen hoc fieri potest, sed ægre et difficulter. Sic impossibile, id est difficile est divitem salvari, æque ac camelum per foramen acus transire : absolute tamen id fieri potest, si, v. g., camelus in minutissimas partes et quasi atomos concidatur, quorum singuli per foramen acus sensim, sed lente et operose traducantur ; aut si acus quæpiam fiat tam magna et crassa, ut si instar turris et pyramidis ; tunc enim foramen in ea tantum fieri potest, ut per illud transeat integer camelus. Denique Emmanuel Sa foramen acus exponit, quod habet acus, aut quod facit acus; potest enim ipsa sensim facere ingens et magnum foramen.

Camelus per foramen acus transire potest. Quomodo?

Rursum *impossibile* hic proprie capias ; nam divitem salvari impossibile est apud homines, Deo autem est possibile, ut ait Christus, vers. 26, quia scilicet id viribus naturæ est impossibile, sed viribus gratiæ a Deo datis est possibile, æque ac camelum per foramen acus transire; hoc enim Deo esse possibile patet ex simili, scilicet ex quantitate corporis Christi, quæ in Eucharistia est tota in parva hostia, imo in quolibet ejus puncto : si enim Deus potest corpus Christi totum ponere in puncto hostiæ consecratæ ; ergo potest camelum per foramen acus traducere. Illustratur id exemplo circuli ; nam a quolibet circuli puncto possunt lineæ rectæ et diametrales duci ad centrum, sive medium circuli punctum. Centrum igitur continet in se, et terminando excipit omnes hasce lineas : ergo ipsum solum respondet, et quasi æquatur omnibus circuli punctis, a quibus lineæ ducuntur ad centrum; et consequenter respondet, et quasi adæquatur ipsi toti circulo ejusque peripheriæ : simili enim modo punctum hostiæ in Eucharistia capit omnes lineas corporis Christi, omnemque ejus quantitatem et peripheriam.

Apposite vero et eleganter, ait Franciscus Lucas, dives turgens ac tumens opibus, cujus dorso longæ latæque divitiarum sarcinæ incumbunt, quæ frequenter oneri sunt ipsi magis quam usui, ut quas bajulet aliis potius quam sibi, camelo comparatur; et angusta porta, qua intratur ad vitam, foramini acus, ut intelligas eos quibus divitiæ affluunt, superbia fastuque magis turgere, quam ut se ad angustias, in quibus Deus continet suos, redigi sinant. Plures cameli et divitis analogias recensui *Eccli.* XIII, 11.

Hac ergo cameli et acus similitudine significat

(1) Notat hic Dr Sepp, in *Vita Jesu Christi*, *divitem* sive in veteri, sive in novo Testamento idem sæpe significare atque *impium*. (Conf. *Psalm.* LII; *Isaiæ* LIII, 9 ; *Amos* VI, 1; *Luc.* VI, 24; I *Timoth.* VI, 17, et *Jacob.* I, 10.)

(2) Proverbium huic simillimum et suavissimum legitur in libro Rabbinorum, cui titulus: *Midrasch schir haschirim :* « Aperi mihi, ait Dominus Deus, pœnitentiæ ostium at minus ut foramen acus, et ita tibi pandam ostium misericordiæ, ut illud quadriga vectus intrare queas. »

Ejus significatio. Christus, opes diviti non tam commodo esse, quam oneri et impedimento ad virtutem et ad regnum cœlorum; quare sapienter se adolescenti consilium dedisse, ut eas daret pauperibus, et se pauperem pauper sequeretur. Hinc,

Mystice. Mystice : camelos, id est divites hosce opibus tumidos et superbos, per gratiam Christi deposito superbiæ gibbo, ingressuros in Ecclesiam quasi per foramen acus, id est per angustias humilitatis et legis Evangelicæ, prædixit Isaias, LX, 6, dicens: « Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Epha. » Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Procopius ibidem. Audi S. Hieronymum: « Talis fuit sanctæ memoriæ mater tua, Paula, fraterque Pammachius, qui per foramen acus, id est arctam angustamque viam, quæ ducit ad vitam, transierunt, latamque viam cum sarcinis relinquentes, quæ ducit ad tartarum, quidquid habebant, in Domini dona portarunt, implentes illud: Redemptio viri propriæ divitiæ; quæ enim apud homines impossibilia, apud Deum possibilia sunt. »

Allegor. Allegorice : S. Augustinus, lib. II *Quæst. Evang.*, cap. XLVII, et S. Gregorius, lib. XXXV *Moral.*, cap. XVII, per camelum accipiunt Christum; per acum, passionem, *q. d.* Facilius est Christum pati pro dilectoribus sæculi, quam dilectores sæculi ad Christum posse converti. Audi S. Gregorium : « Camelus per foramen acus transit, cum Redemptor noster usque ad susceptionem mortis per angustias passionis intravit, quæ passio velut acus extitit, quia dolore corpus pupugit : facilius autem camelus foramen acus, quam dives regnum cœlorum ingreditur, quia nisi ipse prius per passionem suam formam nobis humilitatis ostenderet, nequaquam se ad humilitatem superba nostra rigiditas inclinaret. »

Anagog. Symbolice et anagogice : Auctor *Imperfecti* apud S. Chrysostomum, *homil.* 33 : « Gentium animæ, inquit, assimilatæ sunt tortuosis camelis, in quibus erat gibbus idololatriæ : quia cognitio Dei erectio est animarum. Acus autem est Filius Dei, cujus prima pars subtilis est secundum divinitatem, alia vero crassior secundum incarnationem ejus. Tota autem recta est, et nullam habet deflexionem, per cujus vulnus passionis Gentes ingressæ sunt in vitam æternam. Hac acu consuta est immortalitatis tunica; ipsa est acus, quæ spiritui consuit carnem. Hæc acus Judaicum populum junxit et Gentium; hæc acus amicitiam Angelorum et hominum copulavit. Facilius est ergo Gentiles transire per foramen acus, quam divites Judæos intrare in regnum cœlorum.

Vers. 25. Luc. XVIII, 26. 25. AUDITIS AUTEM HIS, DISCIPULI MIRABANTUR VALDE, DICENTES : QUIS ERGO POTERIT SALVUS ESSE? — Quia pauci, et vix ulli tunc erant, qui non cuperent esse divites : omnes enim inhiabant lucro, uti et nunc multi inhiant. Nam, ut ait S. Augustinus in *Quæst. Evang.* hic : « Omnes qui divitias cupiunt, in divitum numero habentur. »

26. ASPICIENS AUTEM JESUS, DIXIT ILLIS : APUD HOMINES HOC IMPOSSIBILE EST, APUD DEUM AUTEM OMNIA POSSIBILIA SUNT, — imo facilia. Græce, ἐπιβλέψας, id est *intuitus*; addit Syrus *eos*, scilicet discipulos, *q. d.* Jesus benigno suo intuitu aspiciens Apostolos, timidam et anxiam discipulorum mentem mitigavit et pacavit : ita Chrysostomus. «Apud homines,» *q. d.* Humanis naturæ viribus impossibile est diviti, opibus suis intricato, salutem consequi, eo quod salus hæc sit beatitudo supernaturalis, quam proinde sine similibus supernaturalibus gratiæ viribus consequi non possumus. Deo autem omnia possibilia sunt, quia Deus est auctor et fons uti naturæ, sic et gratiæ ac gloriæ, facitque ut per gratiam omnes naturæ difficultates et remoras generose et facile superemus, ac quod ad rem præsentem pertinet, facit ut divites divitiis suis non afficiantur, iisque recte utantur, imo ut non pauci iis relictis ambiant et sequantur Evangelicam Christi paupertatem : hoc enim fecere primi omnes Christiani, quia omnia habebant communia, ut patet *Actor.* IV, 32. Vers. 26.

27. TUNC RESPONDENS PETRUS, DIXIT EI : ECCE NOS RELIQUIMUS OMNIA, ET SECUTI SUMUS TE : QUID ERGO ERIT NOBIS? — Arabicus : *Quid ergo prope est ut sit nobis?* « Quid, » scilicet præmii in cœlo, et gloriæ in vita æterna. Petrus sequens consilium paupertatis Christi, quod adolescens spreverat, animosior factus animat Apostolos, quod ipsi fere soli secuti sint consilium paupertatis datum a Christo; ac, ut magis eos exhilaret, rogat, quæ et quanta eum cæterosque Apostolos Christum pauperem sequentes in evangelizando regno cœlorum, merces et gloria in eo maneat, ut in proposito sancto se et socios confirmet, promoveat et accendat. Vers. 27.

RELIQUIMUS OMNIA, — quæ habebamus, scilicet navim et retia, quibus piscando victum quærebamus, quæ, licet in se pauca et parva forent, tamen, ut ait S. Gregorius, homil. 5 *in Evang.*, et ex eo S. Bernardus, tract. in hæc Christi verba : « Multum deseruit, qui voluntatem habendi dereliquit : a sequentibus Christum tanta relicta sunt, quanta a non sequentibus desiderari potuerunt. » Pauper enim spiritu, licet censu sit inops, tamen sensu est dives, quia amore Christi omnia quæ habere, sperare et consequi posset per omnem vitam in mundo, imo totum mundum et omnia quæ in eo sunt, reliquit, ut totum cor tradat Deo, qui est actus heroicus paupertatis, æque ac charitatis et religionis, qua homo se totum Deo in holocaustum offert, imo fit ipse animatum et juge Dei holocaustum.

Audi S. Augustinum in *Psal.* CIII, conc. 3 : « Petrus non solum dimisit quidquid habebat, sed etiam quidquid habere cupiebat. Quis autem pauper non turgescit in spe sæculi hujus? quis non quotidie cupit augere quod habet? Ista cupiditas præcisa est. Ibat in immensum, accepit modum; et nihil dimissum est? Prorsus totum

mundum dimisit Petrus, et totum mundum Petrus accepit. Quasi nihil habentes, et omnia possidentes. »

Vers. 28. Luc. XXII, 30. 28. JESUS AUTEM DIXIT ILLIS : AMEN DICO VOBIS, QUOD VOS QUI SECUTI ESTIS ME, IN REGENERATIONE, CUM SEDERIT FILIUS HOMINIS IN SEDE MAJESTATIS SUÆ, SEDEBITIS ET VOS SUPER SEDES DUODECIM, JUDICANTES DUODECIM TRIBUS ISRAEL. — « In regeneratione, » id est in baptismo : hic enim est regeneratio spiritualis, quo morientes peccatis, nascimur vitæ spirituali, cœlesti et divinæ. Ita S. Hilarius; *q. d.* Vos, qui secuti estis me per regenerationem baptismi, sedebitis mecum quasi judices duodecim tribuum Israel. Verum omnes alii passim per *regenerationem* accipiunt resurrectionem communem futuram in die judicii : hanc enim, quia corporis totiusque hominis, æque ac mundi erit renovatio, et quasi secunda ad gloriam generatio, hinc recte hic et alibi *regeneratio* vocatur. Unde Syrus vertit, *in sæculo novo;* Arabicus, *in generatione ventura;* tunc enim erit novum cœlum et nova terra, *Isaiæ* LXV, 17; *Apocal.* XXI, 1, et II *Petri* III, 13.

Regeneratio quid ?

CUM SEDERIT FILIUS HOMINIS IN SEDE MAJESTATIS SUÆ. — Arabicus, *gloriæ suæ.* S. Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius per sessionem censent significari potestatem judiciariam. Judicum enim est sedere, ut sedate et tranquille, sine perturbatione et præcipitatione judicent. Hoc verum est, sed insuper τὸ « sederit » et « sedebitis, » significat proprie Christum in judicio sessurum, et cum eo Apostolos eorumque similes, idque in thronis nubium aereis et splendidissimis, sed quemque juxta suum meritum et dignitatem. Unde sacra Scriptura passim Christo judicaturo sedem et sessionem tribuit ; sessio enim est communis apud omnes gentes, et quasi naturalis judicum situs. Ita Maldonatus, licet id neget Jansenius et nonnulli, qui censent corporis gloriosi, quale habet Christus, proprium situm esse stare potius quam sedere. Verum uterque hic glorioso competit, scilicet stare ad pugnandum, et sedere ad judicandum.

SEDEBITIS ET VOS SUPER SEDES DUODECIM. — Richardus de S. Victore, tract. *De Potestate judiciaria,* Maldonatus et nonnulli alii putant hæc a Christo solis promitti duodecim Apostolis, quia illi primi fuerunt Christi asseclæ, *q. d.* Quisque vestrum duodecim suam sedem in judicio habebit, etiam Judas, ait Chrysostomus, si in sua vocatione persistat. Verum melius alii passim censent hæc promitti etiam Apostolorum sequacibus et posteris, puta Religiosis, qui omnia relinquentes, Christum et Apostolos regnum Dei evangelizantes proxime sequuntur. Ponitur ergo hic numerus definitus pro indefinito, scilicet duodecim pro omnibus ; Christus enim loquitur duodecim Apostolis, sed ita ut in eis eorum asseclas alloquatur : qui enim parem suscipiunt cum Apostolis laborem, parem cum eis merentur honorem. Christus ergo sedes

Non soli Apostoli judices erunt cum Christo.

Sed et Religiosi Apostolici.

hasce judiciarias promittit iis qui relinquunt omnia, et ipsum evangelizantem sequuntur. Hoc autem faciunt Religiosi, præsertim qui animarum lucro se dedicant. Unde S. Bernardus, sermone *De Ingrat.* : « Apostolicam, ait, omnes nos vitam professi sumus. » Hinc Nazianzenus, oratione 1 *in Julianum,* ostendit monachorum esse sedere super thronos. Idem diserte docent Origenes hic, *tract.* 8; S. Augustinus, lib. XX *Civit.*, cap. V; Cyrillus in cap. LX *Isaiæ*; S. Hieronymus, *epist.* 28; S. Gregorius, lib. X *Moral.*, cap. XVII; S. Anselmus, *epist.* 10; Abulensis hic, *Quæst.* CCV ; S. Bernardus in illud : « Ecce nos reliquimus omnia. » Probat id S. Augustinus, *in Psal.* LXXXVI : « Nam si duodecim tantum sellæ ibi futuræ sunt, non erit ubi sedeat tertius decimus Paulus Apostolus; et non erit quomodo judicet, qui tamen judicaturum se dixit non homines modo, sed et Angelos. Non solum ergo, inquit, illi duodecim et Apostolus Paulus, sed quotquot judicaturi sunt, propter significationem universitatis ad sedes duodecim pertinent. » Et S. Bernardus, serm. *De S. Benedicto* : « Justa prorsus, inquit, retributio, ut qui hic pro Christo humanæ gloriam celsitudinis neglexerunt, illic a Christo judices glorificati singulariter cum eo assideant. Nemo autem putet duodecim tantum Apostolos, quia pro Juda prævaricante, Matthias electus est, tunc esse judicaturos, sicut nec duodecim solæ sunt tribus Israel judicandæ, alioquin tribus Levi, quæ tertia decima est, injudicata recedet ; et Paulus, qui tertius decimus est Apostolus, judicandi sorte privabitur, cum ipse dicat : Nescitis, quia Angelos judicabimus? Sciendum namque est omnes, qui ad exemplum Apostolorum sua reliquerunt omnia, et secuti sunt Christum, judices cum eo venturos, sicut etiam omne mortalium genus esse judicandum : quia enim duodenario sæpe numero solet in Scripturis universitas designari, per duodecim sedes Apostolorum omnium universitas judicantium, et per duodecim tribus Israel universitas eorum qui judicandi sunt, ostenditur. » Idem fuse demonstrat S. Thomas, tract. *Contra retrahentes a Religione,* cap. VI et VII, ubi docet hanc sessionem promissam esse paupertati Evangelicæ, indeque evincit, quam sublimis grataque Deo sit hæc paupertas, utpote quæ præ aliis virtutibus hoc judiciariæ potestatis culmen et thronum mereatur. Causam dat S. Gregorius, lib. XXVI *Moral.*, XX, ubi interpretans illud *Job,* XXXVI : *Judicium pauperibus tribuit* : « Quia, inquit, quanto huic mundo magna humilitate despecti sunt, tanto tunc acceptis sedibus majore culmine potestatis excrescunt. » Dignum enim est *primo,* ut Religiosi, qui superiores mundo vixerunt, de mundo judicent; *secundo,* ut qui in mundo quasi aquilæ aspectu cœlestium bonorum et despectu terrestrium cæteros transcenderunt, cæterorum sint judices et principes; *tertio,* ut qui doctores fuerunt mundi, mundum examinent et judicent,

Ob quatuor causas.

an juxta hanc suam doctrinam vixerit; *quarto*, ut qui fatui judicati sunt a mundo, mundum fatuum judicent, eumque fatuitatis arguant et condemnent, *Sap.* v, 4.

Quocirca merito hanc eorum excellentiam admirans exclamat S. Bernardus, serm. 8 in Psal. *Qui habitat* : « O familiaritatis gratiam, o honoris culmen, o fiduciæ privilegium, o prærogativam securitatis perfectæ! Quid enim tam pavendum, quid tam plenum anxietatis et vehementissimæ sollicitudinis excogitari potest, quam judicandum adstare illi tam terrifico tribunali, et incertam adhuc expectare sub tam districto judice sententiam. » Et mox : « Felix plane, quæ tam securos, imo gloriosos faciat in illo singulari fragore elementorum, in illo tremendo examine meritorum, in illo tanto discrimine judiciorum.»

Gloriosa sessio judiciaria promittitur omnibus, qui relictis omnibus Christum pauperem pauperes sequuntur.

Porro, gloriosa hæc sessio judiciaria coram toto mundo, imo de toto mundo a Christo promittitur singulis illis qui, relictis omnibus, Christum pauperem pauperes ferventi et perfecta (ita S. Augustinus et Gregorius jam citati : unde ex eis S. Antonius et Franciscus Suarez, III *part.*, *Quæst.* LIX, disp. LVII, sect. 4, negant hoc præmium dandum Religiosis imperfectis, sed tantum perfectis, idque merito) imitatione secuti fuerint, ejusque Evangelium et regnum propagarint. Cum enim, ut ait S. Bernardus in illud : *Ecce nos reliquimus omnia*, « in paupertate duo insint incommoda, primum humilitas et abjectio, deinde etiam multorum laborum perpessio : nimirum merito hoc esse a Domino institutum, ut pro laboribus sessio, pro contemptu celsitudo tantæ potestatis redderetur. »

Vox ergo « sedebitis » significat *primo*, pauperum Evangelicorum securitatem; *secundo*, munus judicandi; *tertio*, dignitatem et eminentiam præ cæteris; *quarto*, locum Christo proximum, summamque cum eo conjunctionem; *quinto*, principatum gratiæ, felicitatis et gloriæ, utpote qui quasi principes regni cœlorum jus habeant judicandi cæteros, ac dignos in illud admittendi, et indignos ab eo excludendi.

Tropol.

Tropologice : Auctor *Imperfecti* per hanc sessionem et potestatem judiciariam censet promitti iis qui relinquunt omnia, et sequuntur Christum, dominium cordium, ut scilicet dominentur cordibus mentibusque hominum, in iisque collocent thronum et regnum Christi, in quo ipsi sedeant, ut quasi reges cordibus hominum imperent, illaque per omnia faciant obsequentia Christo. Unde Apostoli et viri Apostolici, relinquentes omnia, quales fuere viri religiosi et monachi, amore Dei flagrantes, converterunt orbem, uti fuse ostendit Hieronymus Platus, lib. II *De Bono status religiosi*, cap. XXX : « Quicumque enim, ait Auctor *Imperfecti*, Christum credendo (et perfecte imitando) in se suscipiunt, sedes sunt majestatis ejus.» Et : «Quicumque susceperit verbum Petri, fit thronus Petri, et Petrus sedet in eo.»

Quomodo judicabunt Sancti cum Christo?

JUDICANTES DUODECIM TRIBUS ISRAEL. — « Judicantes, » non tantum collatione vestri cum impiis, uti exponit S. Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius et eleganter Auctor *Imperfecti*, quomodo regina Austri et Ninivitæ dicuntur in die judicii condemnaturi Judæos, scilicet suo facto et exemplo, eo quod, prædicante Jona, pœnitentiam egerunt, cum Judæi, prædicante Christo, pœnitere noluerint, *Matth.* XII, 40 et 41. Nec etiam approbatione sententiæ Christi duntaxat, quomodo omnes sancti judicabunt : approbabunt enim justam Christi in pios, æque ac impios de cœlo et inferno sententiam; sed multo honorificentius et gloriosius, quasi regni cœlestis primores et principes, doctores et judices, et quasi assessores Christi judicis cum eo in suis thronis considentes, sicut Cardinales cum Papa, proprie judicabunt, et sententiam ferent eamdem quam Christus, qua probos cœlo, improbos inferno, adjudicabunt, arguentes et increpantes eos qui suam doctrinam vitæque sanctæ exemplum neglexerint, et probantes laudantesque eos qui utrumque coluerint, et imitando expresserint. Illos enim decet hæc judicii aureola. Ita Jansenius, Maldonatus, Suarez et alii.

An cum eo sententiam ferent?

DUODECIM TRIBUS ISRAEL. — Non quasi Apostoli virique Apostolici in die judicii judicaturi sint solos Judæos, uti exponunt Theophylactus et Euthymius; sed quod, sub duodecim tribubus, omnes gentes intelligat.

An in Israel duodecim tribus?

Ubi nota, duodecim dici tribus Israel : licet enim tribus Joseph bipartita esset, ac divisa in Ephraim et Manasse, duos Josephi filios, utpote quos sibi in filios adoptavit, cæterisque suis filiis in successione et hæreditate æquavit Jacob, communis omnium tribuum pater (ipse enim genuit duodecim filios, quorum quisque cum posteris ex se prognatis unam constituit tribum, unde omnes simul junctæ sunt duodecim), *Genes.* XLVIII, 16, ac consequenter juxta hunc computum tribus Levi esset non duodecima, sed decima tertia; tamen ad ipsam primam tribuum originem respiciendo, scilicet ad duodecim Patriarchas, Jacobi filios, non nisi duodecim erant tribus; quia totidem erant Patriarchæ, sive Jacobi filii.

Israel sunt omnes fideles.

Nota *secundo*, has duodecim tribus dici Israel, quia ab Israele, id est Jacobo patriarcha, per duodecim ejus filios sunt prognatæ et propagatæ. Porro, hæ duodecim tribus olim erant populus fidelis et electus, puta Ecclesia Dei, etiam tempore Christi, imo hoc erat regnum Israelis Messiæ promissum : unde gentes, quæ Christo crediderunt, in hanc Ecclesiam et populum Judaicum, puta in duodecim tribus Israelis, quasi insertæ sunt, et quasi civitate donatæ, ut non jam Gentes, sed Judæi, id est confitentes credentesque; ac Israelitæ, id est dominantes Deo, appellentur, uti docet Apostolus, *Rom.* II, 17 et seq. Hinc S. Joannes, *Apoc.* XXI, 12, in portis cœlestis Jerusalem, ait se vidisse inscripta nomina duodecim tribuum Israel. Om-

nes ergo Christiani omnium gentium in duodecim tribus Israelis jam dictas divisi et distributi sunt, ut alii censeantur esse de tribu Juda, alii de tribu Joseph, alii de tribu Levi, etc., secundum diversitates animarum et virtutum : ad Juda enim pertinent magistratus, reges et principes; ex Juda enim nati sunt reges et principes Israelis, juxta oraculum Jacob, *Genes.* XLIX, 10. Ad Joseph pertinent virgines, casti et cœlibes; talis enim fuit Joseph ante principatum Ægypti. Ad Levi pertinent sacerdotes, diaconi, religiosi; tales enim erant Levitæ, et sic de cæteris.

An infideles sub nomine duodecim tribuum intelligantur.

Nota *tertio* : Gentes infideles proprie non pertinent ad duodecim tribus Israel, utpote fideles : quare tacite hac infidelium omissione hic significatur, ipsos in die judicii non fore judicandos; quia : « Qui non credit, jam judicatus est, » *Joan.* III, 18; quod intellige de judicio dubii examinis, hoc enim solo judicabuntur fideles : de his enim dubium esse potest, an sint damnandi, an salvandi, quod dubium resolvetur et examine operum cujusque : nam alioqui infideles quosque in die judicii comparituros, et similiter judicandos esse, ac cuique pro demeritis majorem vel minorem in gehenna pœnam decernendam esse, apud omnes in confesso est, et patet ex *Joelis* III, 2, et *Matth.* XXV, 32.

Vers. 29. *Luc.* XVIII, 29, 30; *Mar.* X, 29, 30.

29. ET OMNIS, QUI RELIQUERIT DOMUM, VEL FRATRES, AUT SORORES, AUT PATREM, AUT MATREM, AUT UXOREM; AUT FILIOS, AUT AGROS, PROPTER NOMEN MEUM, CENTUPLUM ACCIPIET, ET VITAM ÆTERNAM POSSIDEBIT. — Nota in singulis hisce membris poni conjunctionem disjunctivam *aut*, quia loquitur Christus non de iis qui ipsum sequentes relinquunt omnia, sed de iis qui aliqua duntaxat abdicant propter se et Evangelium, ait Marcus, ut scilicet Evangelii doctrinam, leges et sanctiones observent : ita Origenes, S. Hieronymus, Maldonatus et alii; licet S. Chrysostomus secus sentiat, putetque hic idem a Christo promitti cæteris fidelibus, quod paulo ante promisit duodecim Apostolis, *q. d.* Omnes fideles, qui idem fecerunt quod duodecim Apostoli, scilicet ut, omnibus relictis, me sequantur, eumdem honorem recipient, ac sedem unam e duodecim inter Apostolos nanciscentur, ac in ea judicabunt duodecim tribus Israel. Verum prius, quod dixi, verius est, idque exigit disjunctio *aut*.

QUI RELIQUERIT DOMUM, — vel quia domo spoliatur, agiturque in exilium a tyranno, vel quia sponte domum relinquit ob scandala et tentationes quas in ea reperit; vel quia relicta domo, confugit ad monasterium vel templum, ut totum se Dei obsequio mancipet. Idem dico de fratribus, sororibus, patre, matre, uxore, filiis : nam et hi, cum sunt infideles et improbi, fidelem a fide vel probitate avocare satagunt : unde si uxor virum a fide et pietate avocet, suadet Christus ut vir ab ea faciat divortium, satius enim est deserere uxorem, quam Christum; sponte vero eosdem relinquunt, qui perfectioris vitæ studio ad religionum claustra confugiunt. Et hoc significat τὸ « propter nomen meum, » id est propter me, mei amore et reverentia, ut mihi melius et plenius serviat, seseque totum mancipet.

CENTUPLUM ACCIPIET. — Græce ἑκατονταπλασίονα, id est *centuplicia*, scilicet singula, ut pro una domo, quam Christi causa relinquit, recipiat centum; pro uno fratre, sorore, filio, patre, matre, recipiat centum fratres, sorores, filios, patres, matres. Syrus, *unum in centum*, scilicet auctum, et cum centuplo fœnore multiplicatum. Sic et Ægyptius, Arabicus, Æthiopicus, Persicus, qui fere inter se consentire solent, præsertim Æthiopicus cum Persico, et Ægyptius cum Arabico, ut hic ex illo traductus videatur. Ægyptii enim primitus a S. Marco, S. Petri discipulo, conversi, Evangelium acceperunt. « Centuplum » ergo, id est plura, et multis partibus majora. Unde Lucas habet « multiplicia; » ponitur enim numerus definitus pro indefinito, ut magnitudo et multitudo mercedis significetur.

Quæres, quodnam sit hoc « centuplum » iis qui sua pro Christo relinquunt, ab ipso promissum? *Primo*, Chiliastæ, sive Millenarii, per centuplum intelligunt mille annos, quibus hi Sancti post communem resurrectionem in terra hac deliciabuntur, omnique voluptate fruentur. Verum hic est error, quem confutavi *Apoc.* XX, illique repugnat Marcus, X, 31, dicens : « Accipiat centies tantum nunc in tempore hoc. » Audi S. Hieronymum : « Ex occasione hujus sententiæ, quidam introducunt mille annos post resurrectionem, dicentes : Tunc nobis centuplum omnium rerum quas dimisimus, et vitam æternam esse reddendam; non intelligentes, quod si in cæteris digna sit repromissio, in uxoribus appareat turpitudo, ut qui unam pro Domino dimiserit, centum recipiat in futuro. »

Centuplum quid, Resp. Primo.

Secundo, S. Gregorius, hom. 18 *in Ezech.*: « Centuplum, inquit, recipiet, quia Deus faciet, ut talis multo magis gaudeat paupertate, aut rerum suarum abdicatione, utpote amore Christi facta, quam divites gaudeant omnibus suis opibus et commodis. Idque revera ita fieri experiuntur ii qui pro Christo suis se abdicant. Secundo.

Tertio, S. Hieronymus, Beda et alii centuplum accipiunt in bonis non temporalibus, sed spiritualibus, puta in pace, gaudio, consolationibus divinis, cæterisque donis et gratiis, quibus Deus eos mulcet et cumulat, quæ longe magis superant omnia terrena bona et gaudia, quam numerus centenarius superat unitatem. Verum quia Marcus particulatim explicans τὸ « centies tantum, » subdit « domos, et fratres, et sorores, et matres, et filios, et agros; » hinc : Tertio.

Quarto, et magis genuine Origenes, Theophylactus, Euthymius, Cassianus et Franciscus Lucas centuplum exponunt sic, quod relinquens sua et suos propter Christum, Christo procu- Quarto.

rante, inveniat alios centum, id est plurimos, qui illi amorem, opem et curam fratrum, uxorum et matrum longe majori charitate et suavitate impendant, ita ut non res suas amisisse, vel reliquisse, sed in Christi providentia deposuisse, ibique magno fœnore multiplicasse videatur. Suaviores enim sunt affectus spiritus, quam naturæ; et magis amat pollens amore cœlesti, quem conciliavit pietas, quam imbutus amore terreno, quem adjunxit nativitas. Quare, qui unam domum pro Christo relinquit, centum et plures piorum domos inveniet ipsi paratas et apertas, quæ ipsum amanter et gaudenter excipiant. Experiuntur hoc sacerdotes, et qui e domo sua fugiunt ob persecutionem in Japone, Anglia; Scotia : hi enim omnium fidelium domos ad hospitium promptas reperiunt, ac de domo in domum crebro commigrant. Sic religiosus, qui unam patris domum pro Christo relinquit, centum invenit non domos, sed collegia et monasteria maxima et pulcherrima, quæ ipsum ex affectu materno excipiant. Sic, qui unum agrum pro Christo reliquerit, centum Christi cultorum agros inveniet, e quibus alatur, idque sine suo labore et cultura, cum suum colere debuerit. Similiter, pro uno fratre relicto, plurimi erunt Christiani instar fratrum fraterno ipsum amore prosequentes, et spiritali glutino suavius adhærentes ; pro una sorore, plurimæ adolescentulæ caste diligent, observabuntque ut fratrem ; pro uno patre, senes plurimi tanquam filium fovebunt ; pro una matre, matronæ plurimæ affectu materno necessitatibus illius prospicient ; pro una uxore, centum aliorum uxores, casto spiritu ipsi conjunctæ, paratæ erunt per se aliosque servire valetudini commoditatibusque illius, non secus quam si forent uxores illius ; denique pro filio aut filia una, innumeri reverebuntur eum ut patrem, et ab ejus doctrina sana consiliisque pendebunt, ex quibus majorem illius animus accepturus est voluptatem, quam acciperet ex germanis liberis. Hoc est quod ex Salomone ait S. Augustinus, *epist.* 89, *Quæst.* IV : « Fideli totus mundus divitiarum est. » Audi Cassianum, *Collat. ult.*, cap. ult.: « Centuplum fratrum, patrumque, parentumque recipiet quantitatem. Quisque patris unius, vel matris, seu filii pro Christi nomine charitate contempta, in omnium qui Christo serviunt dilectionem sincerissimam transit, pro uno scilicet tot patres, fratresque ferventiore ac præstantiore sibi affectu devinctos. Multiplicata etiam domorum atque agrorum possessione ditabitur, quisquis una domo pro Christi dilectione rejecta, innumera monasteriorum habitacula, tanquam propria possidebit in quacumque orbis parte, velut in suæ domus jure succedens. Quomodo enim non centuplum, et si Domini nostri sententiæ superadjici aliquid fas est, plusquam centuplum recipit, qui decem vel viginti servorum ministeria infida et coactata derelinquentes, tot ingenuorum atque nobilium spontaneo fulcitur obsequio? » Experti sunt hoc centuplum Apostoli, et primi Christiani in fervore primitivæ Ecclesiæ, de quibus ait Paulus : « Nihil habentes, et omnia possidentes ; » et Lucas, *Actor.* IV, 32 : « Nec quisquam, inquit, eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia ; » et mox : « Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum : dividebatur autem singulis, prout cuique opus erat. » Id etiamnum experiuntur boni religiosi ; quod si quando secus accidat, et cuiquam aliquid corpori necessarium desit, tunc Deus defectum hunc corporalium supplet, et compensat copia spiritualium donorum et gaudiorum.

Exemplum Peregrini.

Exemplum illustre est in Peregrino philosopho, qui finxit se esse Christianum, ac ut talem in persecutione obtulit se Præsidi et carceri, ut ope et opibus Christianorum ei succurrentium frueretur : nec eum fefellit opinio, ibi enim certatim Christianis illi sua offerentibus, suffarcinatus auro impostor in patriam rediit, uti fuse narrat Lucianus in *Peregrino*, et ex eo Baronius, anno Christi 75, cap. VII.

Centuplum est Deus.

Denique S. Ambrosius *in Psal.* CXVIII, littera *chet*, sive octonario 8, per centuplum accipit ipsum Deum, ac consequenter totum mundum, qui est Dei peculium. Deus enim iis qui omnes et omnia propter se relinquunt, est pater, mater, uxor, frater, soror et omnia, *Matth.* XII, 49 : « Quoniam, inquit Ambrosius, qui omnia reliquerit, Deum possidere incipit, et ipse merces utique perfecta virtutum, qui non centupli enumeratione, sed perfectæ virtutis æstimatione censetur. » Affert etiam exemplum Leviticæ tribus, quæ quia Domini jussu nullam inter alias tribus terræ partem habuerat, ideo Dominus ipse ita promisit et sæpius confirmavit se ejus partem et possessionem fore. Unde hac aurea gnome concludens, subjicit : « Cui portio Deus est, totius possessor est naturæ. Pro agris ipse sibi satis est, habens bonum fructum, qui non possit perire. Pro domibus satis est sibi, ut sit habitatio Dei et templum Dei, qua nihil potest esse pretiosius. Quid enim pretiosius Deo? Ea est portio quam terrenæ partes æquare non possunt. Quid magnificentius hospite cœlesti? quid beatius possessione divina? » Et Cassianus, *Collat. ult.*, cap. ult. : « Pro lætitia, inquit, illa, quam in unius agri ac domus possessione quis habuit, centuplo majore divitiarum gaudio perfruetur, qui in adoptionem transiens filiorum Dei, universa, quæ æterni sunt Patris, ut propria possidebit, et affectu atque virtute ad imitationem veri illius filii proclamabit : Omnia quæ habet Pater, mea sunt, nec jam cum ulla pœnali distensionis aut sollicitudinis cura, sed securus ac lætus velut in propriis ubique

succedit, audiens quotidie ab Apostolo sibi prædicari : Omnia vestra sunt, sive mundus, sive præsentia, sive futura ; et a Salomone : Fidelis viri totus mundus divitiarum est. » Hæc ergo est congrua et condigna merces paupertatis, ut nihil habens, nihil ei desit, sed omnia possideat. Id expertus S. Franciscus, suosque ad eam exhortans : « Filii, inquit, charissimi, magna et inenarrabilia sunt erga nos Dei nostri beneficia, qui adeo flectit erga humiles et inutiles servos suos corda fidelium. Ex acceptis quotidie accipienda speremus : si parva videntur concessa, adjiciet majora, dum in divinorum mandatorum observantia perstiterimus. Jactate ergo cogitatum vestrum in Domino, et ipse vos enutriet in monte hoc (Alverniæ), qui Eliam in deserto, Antonium et Paulum in eremo nutrivit. Illud certissime scitote, nullum nobis relevandæ necessitati securius esse refugium, quam nullum habere. Si enim veri et Evangelici fuerimus pauperes, mundus nostri miserebitur et affluenter nos pascet. Si autem a paupertate defecerimus, mundus nos fugiet et indigentias illicito modo repellentes, majores patiemur penurias. » Ita refert Waddingus in *Annal. Minorum*, anno Christi 1212, numer. 14. Addit Marcus, x, 30, centuplum hoc reddendum « cum persecutionibus : » quod quomodo fiat, ibidem dicam.

Aurea vox S. Francisci.

Tropol. Tropologice : Cassianus, loco jam citato, centuplo majus gaudium conversorum esse asserit de virtute, quam fuerit antea de cupiditate et vitio : « Si, inquit, pro iræ et furoris perturbatione, jugem animi lenitatem ; pro sollicitudinis ac distensionis angore, securitatis quietem ; pro infructuosa hujus sæculi pœnalique tristitia, salutaris tristitiæ fructum ; pro vanitate lætitiæ temporalis, gaudii spiritualis appenderis ubertatem, retributionem in horum affectuum commutatione centuplam pervidebis. »

Anagog. Anagogice : S. Antonius, teste S. Athanasio in ejus Vita, per centuplum accipit regnum cœlorum, in quo centuplo majora sunt bona, quam sint in terra : « Qui totius orbis dominium reliquit, inquit, centuplum de melioribus præmiis in sublimi sede recipiet. » Pro caducis enim reddentur ei stabilia, pro vilibus eximia, pro parvis magna, pro terrenis cœlestia, pro humanis divina, pro momentaneis sempiterna. »

Et vitam æternam possidebit. — Syrus, *hæreditate possidebit*; Arabicus, *hæres fiet vitæ æternæ* ; *q. d.* Qui suam hæreditatem, æque ac suos parentes, fratres, sorores, etc., Christi causa reliquerit, pro eis recipiet centuplum in hoc sæculo, et hæreditatem vitæ æternæ in futuro. Hæc enim est amplissima hæreditas, in qua Beati erunt hæredes Dei, ac cohæredes Christi : ideoque non solum cœlum et terram, et omnia quæ in eis sunt, sed etiam Deum ipsum et omnem honorem, omnes opes, omnem gloriam, omnem suavitatem, omnes delicias, omnia gaudia, denique omnia bona in Deo possidebunt, non quasi usufructuarii, sed quasi hæredes et domini hæreditate perpetua et in æternum, quamdiu Deus erit Deus, duratura. Hæc omnia significantur et involvuntur in vita æterna. Porro, hanc vitam æternam obtinebunt omnes qui servant Dei mandata, ut dixit Christus, vers. 17; plenius tamen et gloriosius eam obtinebunt, qui præceptis addidere consilia : unde iis solis Christus hic illam promittit et assignat. Qua phrasi tacite innuit difficile esse vitam æternam consequi per observationem solorum præceptorum, sine observatione consiliorum ; quia illa sine hac est difficilis : difficile est enim servare omnia Dei præcepta, nisi serventur et consilia præsertim paupertatis : nam, ut ait Christus, vers. 23, difficile et quasi impossibile est divitem salvari.

Heredipas vitæ æternæ.

30. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. — Nota apposite Christum hanc sententiam præcedentibus a se dictis subjungere : nam ipse hoc capite pene toto opposuit se, suamque gratiam et consilia Evangelii, Pharisæis et legi veteri ; unde consequenter hic opponit præmium illius præmio hujus, ut patebit cap. sequenti ; proprie autem respicit illa, quæ immediate ante dixerat de sedibus duodecim judiciariis, de centuplo, de vita æterna dandis suis sequacibus ; ac videtur occurrere tacite objectioni Apostolorum. Poterant enim ipsi intra se cogitare : Qui fieri poterit, ut nos viles, pauperes, ignorantes, ignobiles sedeamus super duodecim thronis, judicantes duodecim tribus Israel? in quibus sunt viri plurimi dignitate, opibus, nobilitate, scientia, fama, auctoritate eminentes, uti sunt Scribæ et Pharisæi, et adolescens ille dives et splendidus, simul ac legis observator, de quo vers. 16. Occurrit Christus, asseritque illos quidem in hoc sæculo esse eminentes et primos, sed in cœlo et vita æterna fore novissimos, id est nullo loco habendos, sed ab ea rejiciendos et excludendos (simili phrasi dixit, cap. v, 19 : « Qui solverit unum de mandatis istis minimis, etc., minimus, *id est nullus*, vocabitur in regno cœlorum ; » ac novissimos hic vocari a regno cœlorum remotissimos, patet ex *Luca*, xiii, 30), eo quod Christum quasi pauperem aspernati sint ; Apostolos vero aliosque similes, qui relictis omnibus secuti Christum in hoc sæculo videbantur esse pauperrimi et novissimi hominum, in vita æterna fore primos, utpote Christo cœlorum regi charissimos, et in vita ac moribus, præsertim in paupertate et zelo prædicandi simillimos. Ita S. Hieronymus, Beda, S. Thomas, Franciscus Lucas et alii, ac Victor Antiochenus in cap. x *Marci*. Dicit autem « multi, » non « omnes, » quia aliqui hic sunt primi, qui et in cœlo erunt primi, uti sunt sancti reges, principes, doctores, Episcopi, Pontifices, qui, licet opibus abundent, tamen pauperes sunt affectu et spiritu ; ac vicissim aliqui hic sunt novissimi, qui et in cœlo erunt novisssimi,

Vers. 30. Multi primi novissimi, novissimi primi.

ut sunt pauperes et mendici; qui furtis, rapinis aliisque sceleribus incumbunt, ut suam inopiam levent, fiantque divites et opulenti.

Summa hac gnome significat Christus divites et eos qui bonis terrenis inhiant, a cœlo excludendos; pauperes vero, qui cœlestia ambiunt, in cœlo fore primos. Respicit enim ad id quod dixit adolescenti diviti, vers. 21 : « Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo. » Et, vice versa, ad illud vers. 23 : « Dives difficile intrabit in regnum cœlorum. » Et ad illud Petri, vers. 27 : « Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis? » Sic Christus in cœlo est primus, quia in terra fuit novissimus, juxta illud Isaiæ, LIII : « Vidimus eum, et non erat aspectus; et desideravimus eum, despectum et novissimum virorum. » Vide ibi dicta. Proxima Christo est B. Virgo, quia post Christum inter homines fuit novissima; sequuntur Apostoli, de quibus ait Paulus : « Puto quod Deus nos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos; quia spectaculum facti sumus mundo, angelis et hominibus, » Et mox : « Tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc, » I Cor. IV, 9 et 13. Sic de S. Martino, cujus hodie festum celebramus, canit Ecclesia : « Martinus Abrahæ sinu lætus excipitur, Martinus pauper et humilis cœlum dives ingreditur, hymnis cœlestibus honoratur. » Visa est cuidam viro sancto sedes sublimis et gloriosa in cœlo, ac miranti cujusnam illa foret, audivit : « Hæc sedes humili servatur Francisco. » Ita habet ejus Vita.

Christus novissimus primus.

Denique multi Patres et Doctores Scholastici, quos citabo cap. seq., vers. 1, τὸ « novissimi et primi » præcise accipiunt in ipsa vita æterna, *q. d.* Divites, qui in hac vita honestam sed commodam egere vitam, servantes duntaxat præcepta Dei (qualis fuit adolescens ille, vers. 21), in cœlo erunt novissimi; pauperes vero, qui præceptis adjunxere consilia Evangelica, ac in paupertate evangelizando secuti sunt Christum, hi in cœlo erunt primi : de quo plura cap. sequenti. Amplior et plenior, omniaque, quæ in sequenti parabola dicuntur, adæquans erit sensus, si τὸ « novissimi » utroque modo accipias, scilicet ut significet tam excludendos a cœlo, quam novissimos in cœlo. Nam Apostoli, qui quasi primi judicabunt duodecim tribus Israel, quasi novissimos, multos ex iis, utpote justos, adjudicabunt cœlo, plures tamen, utpote injustos, inferno. Porro hanc gnomen : « Multi erunt primi novissimi, et novissimi primi, » Christus explicat per sequentem parabolam operariorum ad vineam excolendam conductorum, capite sequenti. Hæc ergo gnome est proparabola, id est titulus et argumentum illius parabolæ, cui subnectitur ista postparabola, sive scopus et applicatio parabolæ, cap. XX, vers. 16 : « Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi : multi enim sunt vocati, pauci vero electi. » Unde liquet postparabolam respondere ex æquo proparabolæ, imo unum idemque cum illa esse; « electi » ergo vocantur *primi*, « vocati » vero duntaxat, nec electi, vocantur *novissimi*.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, proponit Christus parabolam operariorum conductorum ad colendam vineam, e quibus novissimi vocati fiunt primi in mercede et præmio. Secundo, vers. 16, prædicit suam passionem. Tertio, vers. 20, Jacobo et Joanni ambientibus primas sedes in regno Christi proponit calicem passionis, docetque majorem esse eum qui cupit esse minor. Quarto, vers 30, duos cæcos illuminat.

1. Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. 2. Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. 3. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, 4. et dixit illis : Ite et vos in vineam meam, et quod justum fuerit, dabo vobis. 5. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam et nonam horam, et fecit similiter. 6. Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes, et dicit illis : Quid hic statis tota die otiosi? 7. Dicunt ei : Quia nemo nos conduxit. Dicit illis : Ite et vos in vineam meam. 8. Cum sero autem factum esset, dicit dominus vineæ procuratori suo : Voca operarios, et redde illis mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos. 9. Cum venissent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. 10. Venientes autem et primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi : acceperunt autem et ipsi singulos dena-

rios. 11. Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias, 12. dicentes : Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei et æstus. 13. At ille respondens uni eorum, dixit : Amice, non facio tibi injuriam : nonne ex denario convenisti mecum? 14. Tolle quod tuum est, et vade; volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi. 15. Aut non licet mihi quod volo, facere? an oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? 16. Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi : multi enim sunt vocati, pauci vero electi. 17. Et ascendens Jesus Hierosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto, et ait illis : 18. Ecce ascendimus Hierosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum et Scribis, et condemnabunt eum morte, 19. et tradent eum Gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget. 20. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans et petens aliquid ab eo. 21. Qui dixit ei : Quid vis? Ait illi : Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram in regno tuo. 22. Respondens autem Jesus, dixit : Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Dicunt ei : Possumus. 23. Ait illis : Calicem quidem meum bibetis; sedere autem ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo. 24. Et audientes decem, indignati sunt de duobus fratribus. 25. Jesus autem vocavit eos ad se, et ait : Scitis quia principes gentium dominantur eorum; et qui majores sunt, potestatem exercent in eos. 26. Non ita erit inter vos : sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister; 27. et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus. 28. Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis. 29. Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba multa. 30. Et ecce duo cæci sedentes secus viam, audierunt quia Jesus transiret; et clamaverunt, dicentes : Domine, miserere nostri, fili David. 31. Turba autem increpabat eos, ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes : Domine, miserere nostri, fili David. 32. Et stetit Jesus, et vocavit eos, et ait : Quid vultis ut faciam vobis? 33. Dicunt illi : Domine, ut aperiantur oculi nostri. 34. Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum. Et confestim viderunt, et secuti sunt eum.

Vers. 1. Parabola patrisfamilias conducentis operarios in vineam suam.

1. SIMILE EST REGNUM COELORUM HOMINI PATRIFAMILIAS, QUI EXIIT PRIMO MANE CONDUCERE OPERARIOS IN VINEAM SUAM. — « Simile est, » similiter agitur in regno cœlorum, perinde ac si herus conduceret operarios in vineam suam; nam alioqui præcise et proprie regnum cœlorum non ipsi patrifamilias, sed ejus domui et familiæ simile est. Vide Canonem 28. Ut totam hanc parabolam paucis genuine et clare explicem :

Notandum est scopum illius esse ut per eam probet Christus ultimam propositionem capitis præcedentis : « Multi erunt novissimi primi, et primi novissimi; » Christus enim hanc propositionem immediate præmittit parabolæ, quasi proparabolam, sive titulum parabolæ; ac rursum eamdem ipsi subjungit quasi postparabolam hic, vers. 16. Unde et quidam codices Latini sic habent : « Simile est enim. » Scopus ergo Christi hic est ostendere ex Dei gratia, et sine ulla injustitia, vel cujuspiam injuria fore, ut qui hic primas tenere visi sunt, in die novissimo postremas teneant, et qui hic postremas, ibi primas, hoc est, ut Apostoli et abjecti fideles sequaces Christi in regno cœlorum Scribis et Pharisæis præferantur, ac Gentiles credentes in Christum præponantur Judæis, qui primo tempore Abrahæ, Jacob et Mosis vocati fuerunt a Domino ut primas in regno Dei, id est in Ecclesia tam militante in terris, quam triumphante in cœlis, obtinerent; sive filios novi Testamenti, præsertim Apostolos in duodecim sedibus sessuros in die judicii anteferendos esse filiis veteris Testamenti, qui sub umbris legalium sacrificiorum, cæremoniarum et figurarum laboriosissime serviebant; quia scilicet hi legi et operibus præfisi, falso ex illis hoc Dei regnum sibi arrogabant, ideoque Christum Christique fidem repellebant, unde merito a regno hoc exciderunt; illi vero Christo ejusque fidei et gratiæ, quam longe Judæis uberiorem acceperunt, humillime se subdiderunt, et strenue ferventerque illi cooperati sunt, ideoque Judæis prælati, et præ illis electi sunt ad gratiam, æque ac ad gloriam.

Scopus parabolæ operariorum.

Hunc esse scopum patet. *Primo*, ex proparabola, ex ipsa parabola, ejusque clausula, sive postparabola, vers. 16 : « Multi enim sunt vocati, pauci Prob. Primo.

Secundo. vero electi. » *Secundo*, idipsum patet ex Luca, qui, cap. XIII, vers. 29 et 30, primos fore novissimos, et novissimos fore primos sic explicat, quod Gentiles cœlum ingredientur, Judæi vero ab eo excludentur, eo quod illi Christum receperint, hi eum repulerint. Tertio. *Tertio*, quia alioqui non potest explicari murmur primorum, vers. 11, in cœlis enim inter Beatos nullum est murmur, sed illud est in inferno inter damnatos; nec etiam dura ibi Domini increpatio, vers. 15 : « An oculus tuus nequam, » id est invidus « est » et parcus, « quia ego bonus, » id est beneficus et liberalis, « sum? » Ita censent Jansenius, Barradius, Hesselius et Franciscus Lucas hic, ac Ludovicus Molina et Gabriel Vasquez, I *part.*, *Quæst.* XII, art. 6. Igitur quæcumque in parabola hac ad scopum jam dictum pertinent, annotanda et explicanda sunt; quæ vero ad eum non pertinent, in explicatione parabolæ omittenda sunt, adduntur enim duntaxat ut emblemata ipsius parabolæ, juxta Canon. 29.

Applicatio partium parabolæ. Per vineam ergo significatur Ecclesia, per forum mundus; per primo, hora prima, tertia et sexta vocatos, significantur Judæi jam in avis suis Abraham, Jacob et Mose vocati ad Dei fidem et cultum, ut eum, in Ecclesia Dei bene operando, augeant et propugnent; per novissime vero, hora undecima vocatos, significantur Gentiles ultimo per Christum et Apostolos vocati ad Christum et Ecclesiam; per vesperam, significatur dies extremi judicii, in quo singulis assignabitur et adjudicabitur sua merces, vel jam in hac vita eis data (uti data est Judæis), vel tum danda, uti danda est Gentilibus in cœlo; per denarium, significatur integra merces diurna, sive merces laboris, qua quis per totum diem in vinea laboravit. Denarius enim, teste Plinio, Budæo et aliis, appendebat drachmam Atticam, id est regalem Hispanicum, sive julium Italicum : unde denarius illo ævo erat statum diurni laboris pretium. Dictus denarius, quod appenderet decem baiocos

Denarius idem singulis datus, quid ? Romanos. Porro, denarius omnibus tam primo, quam ultimo vocatis datur idem in genere, seu in confuso, id est datur omnibus et singulis integra diurni laboris merces, in genere par et eadem, sed in specie et in particulari valde dispar et diversa. Denarius enim erat nummus communis, qui multas sub se continebat nummorum species et formas. Denarius enim alius erat æreus, alius argenteus, alius aureus. Rursum alius erat simplex, alius duplex, alius triplex, alius quadruplex; perinde ac jam sunt regales Hispanici. Disparem enim hic datam fuisse operariis mercedem liquet ex eo quod novissimi, qui hora undecima venerunt, prælati sunt cæteris, qui hora prima, tertia et sexta venerunt; quia, licet hi diutius laborarint, illi tamen majori gratia et diligentia fervoreque laborarunt : quare uti primos in fervore potius quam in labore, sic et in mercede superarunt.

Dices : Ergo hic majori labori minor datur merces. Respondeo : Verum id est, sed non majori merito; huic enim semper major debetur daturque merces. Majus autem meritum facit major non labor, sed gratia, et gratiæ cooperatio. Majorem autem gratiam habuere Apostoli quam Scribæ, Christiani quam Judæi, ac magis quam illi gratiæ cooperati sunt; ideoque major denarius, id est major merces eis promissa est. Nam Judæis, per tot mundi ætates, diu, operose et moleste laborantibus in Dei cultu et Ecclesia, denarius a Deo promissus erat merces temporalis, scilicet abundantia rerum temporalium, frumenti, olei et vini; Gentilibus vero Christianis unica et ultima mundi ætate laborantibus, promissus est a Christo denarius, id est merces spiritualis longe nobilior et omnem laborem superans, scilicet vita æterna : Judæi ergo acceperunt denarium, id est drachmam æris vel argenti; Christiani vero auri; alioqui enim, si denarius eamdem omnino significaret mercedem, repugnaret proparabolæ et postparabolæ, in quibus asseritur quod « erunt novissimi primi, et primi novissimi. » Hoc enim significat Christianos et Apostolos præferendos Judæis in præmio cœlesti; imo quod ipsi judicabunt et condemnabunt Judæos. Respicit enim Christus ad id quod dixit cap. præced., vers. 28 : « Sedebitis vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. » Unde Judæi, qui in hac vita erant primi et ditissimi, in die judicii apparebunt novissimi et a cœlo remotissimi; Gentiles vero Christiani in hac vita abjecti et pauperes, in die judicii erunt primi in regno cœlorum; ideoque Judæi contra Gentiles Christianos murmurabunt, quod eos olim viles idololatras, tunc sibi in fide, gratia et gloria prælatos videbunt : sicut et in hac vita Scribæ assidue murmurabant contra Christum et Apostolos, quod ipsi in Evangelio, id est in prædicatione, fide, gratia et promissione regni cœlestis, Judæis, id est populo a Deo olim electo, præferrent Gentiles olim ob idola et scelera infames.

Majus meritum facit non labor major, sed gratia.

Ut ergo verbo dicam, tota parabola non significatur aliud, quam Gentiles credentes in Christum præferendos esse Judæis Mosi et legi pertinaciter adhærentibus, ideoque Christum spernentibus : præferendos, inquam, tam in gratia et Ecclesia militante, quam in gloria et Ecclesia triumphante; ideoque Judæos contra Christum et Christianos murmuraturos, quod cum vocatione, labore, synagoga et dignitate populi fidelis essent potiores et antiquiores, jam tamen in his et cæteris Gentilibus postponantur. Et hoc est quod docet passim Paulus, præsertim tota Epistola ad Romanos, ac Christus ipse : « Publicani, inquit, et meretrices præcedent vos in regno Dei, » *Matth.* XXI, 31. Et : « Cum videritis Abraham et Jacob, et omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. » Et : « Venient ab Oriente, et Occidente, et Aquilone, et Austro (ex quatuor plagis orbis et Gentium), et

recumbent in regno Dei;» ac statim subjungit id quo tota hæc parabola refertur : Et ecce sunt novissimi (puta Gentiles), qui erunt primi (in cœlo); et sunt primi (puta Judæi in hac vita), qui in die judicii erunt novissimi. Reliqua, quæ in hac parabola adduntur, emblemata sunt addita ad elegantiam parabolæ, juxta Canonem 29.

Alia explicatio parabolæ. Juxta hunc sensum primi sunt salvandi, novissimi sunt damnandi. Alio vero sensu, quem nunc subjungam, primi futuri novissimi sunt illi, qui primo vocati sunt, sed ultimi ad præmium perveniunt; novissimi vero futuri primi sunt illi, qui ultimo vocati, primi fiunt in præmio. Unde de his vulgo a Patribus et Doctoribus Scholasticis hæc parabola aliter tractatur et explicatur, quasi Christus dicere velit, tam primos, id est primo vocatos, quam novissimos, id est ultimo vocatos ad fidem et gratiam, puta tam Judæos, quam Christianos Deo servientes, eamdem vitam æternam accepturos (dicuntur enim, vel potius subintelliguntur ex anteced. et sequent., tam novissimi quam primi fore in ipsa vita æterna, sive in cœlo), nec obfore cuipiam, quod in fine mundi vel ætatis suæ sit vocatus, aut venerit ad vineam Ecclesiæ vel animæ suæ excolendam; imo eum cæteris, qui diu ante vocati sunt aut venerunt, fore præferendum in gloria cœlesti, si gratiæ majori sibi a Deo datæ majori labore, studio et fervore cooperetur. Ita explicat S. Hieronymus, Chrysostomus, S. Augustinus, S. Thomas, Maldonatus, Gregorius de Valentia, I *part.*, Q. XII, art. 6; Bellarminus, lib. III *De Justificat.*, cap. XVI; Suarez fuse, I *part.*, lib. II *De Attrib. Dei negat.*, cap. XX. Estque hæc applicatio valde probabilis, illique valde favet *primo*, quod sic melius explicatur quomodo idem denarius detur omnibus operariis. Passim enim Patres per denarium accipiunt vitam æternam. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Anselmus hic, et S. Augustinus, serm. 59 *De Verbis Domini*; Tertullianus, *De Monogam.*, cap. XIII; Nazianzenus, *orat.* 40; Gregorius, hom. 16 *in Ezech.*; Valentia, Bellarminus et Suarez jam citati.

Prob. Primo.

Dices : Quomodo in denario hoc pares sunt primi et novissimi, cum primi majores sint in felicitate et gloria vitæ æternæ, quam novissimi? Respondetur eumdem denarium notare eamdem beatitudinem genericam et objectivam, scilicet eamdem divinam essentiam, quæ est objectum beatitudinis et gloriæ Beatorum; hæc enim una et eadem est, quæ omnes Beatos sui ostensione beat; sed tamen visio et fruitio ejus est dispar pro disparitate meritorum; qui enim majori gratia et labore Deo serviverunt, uti fecerunt novissime vocati, hi clarius et perfectius Deum videbunt, ideoque magis ejus amore cæterisque dotibus fruentur, eruntque magis beati, quam illi qui minori gratia et labore Deo serviverunt. Ita S. Gregorius, lib. IV *Moral.*, cap. XXXI, aut juxta aliam editionem, XLIII; S. Augustinus, *De S. Virgin.*, cap. XXVI; S. Hieronymus hic; S. Thomas, I *part.*, *Quæst.* XII, art. 6; Valentia et alii. « Omnibus, ait S. Augustinus, datur vita æterna, sed eorum mansiones multæ sunt, honoratur enim alius alio clarius. » Huc accedit Bellarminus loco jam citato; nam denarius ille significat, inquit, « æqualitatem æternitatis, non gloriæ et excellentiæ. » Pulchre S. Augustinus, lib. VII *in Lucam*, exponens caput decimum quintum : « Æqualem, inquit, dignaris solvere mercedem vitæ, non gloriæ. Itaque datur omnibus idem denarius, quoniam Sancti omnes sine fine regnabunt, quamvis non omnes eadem eminentia regnabunt. Quemadmodum commune stellis omnibus est perpetuo fulgere in cœlo, tametsi aliæ aliis clarius micent. » Et Glossa Interlinearis eumdem denarium interpretatur, eamdem æternitatem beatam, quæ omnibus Beatis eadem datur : omnes enim in æternum erunt beati, de eoque certi sunt. Rursum huic sententiæ favent illa quæ dixit Christus, cap. XIX, vers 21 et seq., quorum occasione et intuitu hanc parabolam subtexuit : ibi enim juveni diviti dicenti se præcepta Dei servasse, addit, consulitque paupertatem Evangelicam, dicens : « Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo; » quam, cum juvenis tristis abnueret, intercessit Petrus, dicens : « Ecce nos reliquimus omnia, etc. : quid ergo erit nobis? » Cui Christus : « Sedebitis vos super thronos duodecim judicantes duodecim tribus Israel, » *q. d.* Vos, o Apostoli, præferemini illi adolescenti, et similibus, qui tantum servant præcepta Dei, quia vos insuper servatis consilia Evangelica, et secuti estis me in evangelizando : quare, licet illi in hoc sæculo videantur esse primi, tamen in cœlo erunt novissimi; vos vero, qui in hoc sæculo videmini novissimi, in cœlo eritis primi. Multi enim e Judæis ante Christum quavis ætate timuerunt Deum ejusque præcepta servarunt, et ideo salvati sunt. Jam, ut juxta hunc sensum singula applicemus, per diem accipe mundi cursum et tempus; per horas varias, accipe diversas mundi ætates, ut prima hora sit prima ætas mundi, ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe ad Abraham, tertia ab Abraham ad Mosen, sexta a Mose ad Christum, undecima hora sit a Christo usque ad finem mundi. Ita S. Hilarius, S. Gregorius et Theophylactus. Aut dies est ætas vitæ cujusque hominis, cujus hora prima est infantia; tertia est pubertas; sexta, ætas virilis; nona, senilis; undecima, decrepita. Ita S. Hieronymus, S. Basilius in *Reg. brevior.*, interrog. 224, et S. Fulgentius, *epist.* 7. Porro, non tantum tota vita cujusque, sed totum hoc sæculum præsens, quod per tot millia annorum ad finem decurrit, unus duntaxat dies dicitur : « Magnus quidem quantum ad nos, modicus autem quantum ad Dei vitam, » ait Origenes, ejusque æternitatem. Per murmur, cum Theophylacto, Salmerone, Suarez, Vasquez et aliis, accipe admirationem Sanctorum, cum scilicet illi qui minores

Applicatio partium parabolæ.

erunt in gloria, et tamen plus hic laborarunt, uti fuere Judæi, mirabuntur alios, qui hic minus laboraverunt, sed majori excelluerunt gratia et spiritu, sibi in gloria anteponi : ut hic Christus injiciat aculeum diligentiæ, et ei qui cito venit, ne torpore suo aliis postponatur, et ei qui tarde venit, ut fervore tarditatem compenset, ac primos æquet vel superet, studendo perfectioni et consiliis Evangelicis, uti suasit Christus cap. præcedent., vers. 21. Denique plenus et adæquatus erit sensus, si secundum hunc sensum conjungas cum primo, et utrumque conflesin unum : nam, ut dixi in fine cap. præced., « novissimi » hic utroque modo accipi possunt, scilicet, ut significent novissimos tam extra cœlum, ideoque damnandos, quam in ipso cœlo, ideoque salvandos; prioribus competit primus sensus, in iisque plane explicat eorum murmur; posterioribus competit secundus sensus, in iisque plane explicat denarium, quomodo scilicet idem denarius, nimirum eadem vita æterna omnibus detur, tam novissimis quam primis; quare secundus sensus supplet primum, et vicissim primus supplet id quod deest secundo : junge ergo utrumque, et omnia adæquabis.

Tropologice : vinea est anima cuique excolenda.

Tropologice : vinea est anima cuique excolenda; moraliter ergo hinc disce nos vocatos, ut simus operarii in vinea, id est anima et Ecclesia Dei. S. Bernardus quotidie se interrogabat : « Bernarde, dic quare hic ? » Vocatus es non ad otium, sed ad laborem, ut excolas vineam, id est animam tuam virtutibus, et Ecclesiam sanctis exemplis. Et S. Petrus, II, *epist.* I, 10 : « Magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis. » Porro, cultores hujus vineæ non æstimantur tempore et antiquitate laboris, sed diligentia, fervore et spiritu. Hi enim primis præferuntur. Quocirca S. Hieronymus, epist. 13 *ad Paulinum* : « Noli, ait, fidem pensare temporibus, nec me idcirco meliorem putes, quod prior in exercitu Christi cœperim militare; Paulus Apostolus de persecutore mutatus, novissimus in ordine, primus in meritis est; quia extremus licet, plus omnibus laboravit : subitus calor longum vincit teporem. » Idem, epist. 34 *ad Julianum* : « Felix, ait, et omni dignus beatitudine, quem senectus Christo occupat servientem, quem extrema dies Salvatori invenerit militantem, qui non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta. » Vere Sapiens, cap. IV : « Consummatus, ait, in brevi, explevit tempora multa. » Ita S. Xaverius undecim annis quanta fecit in India ! Quisque ergo operarius est vineæ (id est animæ) suæ et vineæ proximi. Hinc sponsa ait, *Cant.* I : « Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi. » Essentia animæ est vinea, plantata in terra hujus corporis, cujus facultates ordinatæ sunt vites, cujus vinum sunt opera charitatis; vites alligandæ sunt palo crucis, cujus pedi foveam facimus, dum mortem instare, et foveam sepulturæ cognoscimus. Servanda est hæc vinea ab apro exterminatore de sylva, *Psal.* LXXIX, id est de vitio obscœnæ voluptatis, quæ omnia bona exterminat; et a singulari fero, id est a vitio superbiæ, quæ singularem hominem facit; a vulpe astutæ adulationis, a lupo voracitatis, a cane detractionis. Rogandus Dominus, ut huic vineæ suæ mittat pluviam doctrinæ suæ et calorem charitatis suæ, et stercora, id est memoriam mortis Filii sui et SS. Martyrum. Revirescit anima tanquam vinea per flores et folia, id est per sancta desideria et sermonem ædificantem; producit lacrymas compunctionis, emittit odorem virtutis, juxta illud *Cant.* II : « Vineæ florentes dederunt odorem suum; » edit maturas uvas bonorum operum. Ita Salmeron. Rursus quæ facit vinitor in vinea, hæc faciat fidelis in anima. Ille putat, sarrit, aggerat, plantat, ablaqueat, defrondat, etc. Idem faciat mystice fidelis in anima sua. Porro, « Sicut mercenarius, ait S. Chrysostomus, totum diem domini opus impendit, unam autem horam circa suum cibum; sic et nos omne tempus vitæ nostræ debemus impendere circa gloriam Dei, modicam autem partem circa usus nostros terrenos. Et sicut mercenarius ea die, qua opus non fecerit, erubescit intrare in domum et petere panem; quomodo tu non confunderis intrare in Ecclesiam, et stare ante conspectum Dei, quando nihil boni in conspectu Dei gessisti ? » Jam sigillatim versus singulos breviter percurramus.

2. CONVENTIONE AUTEM FACTA CUM OPERARIIS EX DENARIO DIURNO, MISIT EOS IN VINEAM SUAM. — Denarius argenteus erat julius Romanus, sive regalis Hispanicus, qui Romæ valet decem baiocos, in Belgio quinque stuferos. *Vers. 2. Denarius quid?*

Objiciebat olim Jovinianus, et nuper Calvinus, justos omnes esse pares in præmio, id est in denario vitæ æternæ; ergo et pares esse in merito : ergo omnia opera bona esse paria. Verum jam respondi omnes in vita æterna generice et abstracte esse pares, quia omnes sunt beati, certique de sua beatitudine ejusque æternitate, quod scilicet vivent in omni felicitate vitam æternam : sed in hoc ipso erunt gradus intensionis et remissionis, ut alii magis, alii minus videant Deum; ideoque illi magis, hi minus sint beati et gloriosi; quocirca illi in cœlo vocantur et revera erunt primi, hi novissimi.

3. ET EGRESSUS CIRCA HORAM TERTIAM, VIDIT ALIOS STANTES IN FORO OTIOSOS. — Romani, ait Rhodiginus, lib. XII, cap. IX, indeque Judæi jam Romanis per Pompeium subjecti, dividebant uti noctem, sic et diem, in duodecim horas, per quatuor partes quas noctu in castris vigilias (eo quod initio earum vigiles mutarent) vocabant. Prima hora, sive vigilia, incipiebat ab ortu solis; tertia, tribus horis ab ortu; sexta, sex horis ab eodem, puta in meridie; nona, tribus horis post meridiem; duodecima, in vespera et solis occasu. *Vers. 3.*

Porro, in hieme hæ horæ erant breviores per diem, longiores per noctem, quia in hieme dies sunt breviores, noctes vero longiores : vice versa, in æstate hæ horæ erant longiores per diem, breviores vero per noctem, quia tunc dies longiores, noctes vero breviores.

Vers. 4. 4. ET DIXIT ILLIS : ITE ET VOS IN VINEAM MEAM, ET QUOD JUSTUM FUERIT, DABO VOBIS : ILLI AUTEM ABIERUNT. — His promittit non denarium, sed « quod justum fuerit, » *q. d.* Denarius erat merces diurni laboris, dabaturque laborantibus ab hora prima, id est a solis ortu usque ad occasum. Hi autem hora tertia vocati tribus horis serius venerunt ad laborandum in vinea : quare non totum denarium, sed tres quartas duntaxat denarii, puta septem baiocos cum medio, sive tres stuferos Belgicos, cum tribus quadrantibus, merebantur ; sed liberalior fuit herus, qui eis vespere integrum denarium persolvit.

Nota τὸ « justum » significat meritum bonorum operum, quod quasi ex justitia meretur mercedem, quam Deus cuique operi ex justitia distributiva promittit, rependit et distribuit.

Vers. 5. 5. ITERUM AUTEM EXIIT CIRCA SEXTAM ET NONAM HORAM, ET FECIT SIMILITER. — Notatur sollicitudo heri quærentis operarios ad excolendam vineam, quæ notat sollicitudinem Dei, volentis ut homines omnes et singuli sint operarii in vinea suæ animæ et Ecclesiæ, ut utraque omni fructuum genere resplendeat.

Vers. 6. 6. CIRCA UNDECIMAM VERO EXIIT, ET INVENIT ALIOS STANTES (Græca et Syrus addunt, *otiosos*), ET DICIT ILLIS : QUID HIC STATIS TOTA DIE OTIOSI ? — Nota τὸ « tota, » quia undecima hora est ultima hora diei ; dies enim finitur hora duodecima, ut dixi vers. 3. Quare hac hora vocati per unam horam duntaxat laborarunt in vinea. Porro, vocati hora prima, tertia, sexta, nona, notant Judæos et cæteros priores ; vocati vero undecima, notant Christianos, uti dixi. Unde Origenes hora prima ait vocatum Adamum ; hora undecima, Paulum.

Vers. 7. 7. DICUNT EI : QUIA NEMO NOS CONDUXIT. — S. Chrysostomus ait hanc esse futilem pigrorum excusationem : quia, inquit, Deus omnes vocat a pueritia ad virtutem, puta ad sui et Ecclesiæ suæ obsequium. Hinc, vers. 1, « exiit primo mane. » Sic et S. Gregorius, et Glossa Interlinearis. Porro conductio, ait Chrysostomus, est promissio vitæ æternæ ; Gentes vero nec Deum, nec Dei promissa sciebant : unde dicunt se non fuisse conductos, id est vocatos per prædicatores, licet per legem et lumen naturæ essent vocati.

DICIT ILLIS : ITE ET VOS IN VINEAM MEAM. — His ex rigore temporis et laboris duodecima tantum denarii pars debebatur, utpote una, id est duodecima hora diei in vinea duntaxat laborantibus : sed Deus liberalis integrum, imo præstantissimum vitæ æternæ denarium eis retribuit.

Vers. 8. 8. CUM SERO AUTEM FACTUM ESSET, DICIT DOMINUS VINEÆ PROCURATORI SUO : VOCA OPERARIOS, ET REDDE ILLIS MERCEDEM, INCIPIENS A NOVISSIMIS USQUE AD PRIMOS. — τὸ « sero » notat fidem mundi et diem judicii, quo Christus judex singulis pro merito mercedem retribuet, idque per se : unde τὸ « procuratori » est emblema parabolæ. Christus enim non eget procuratore. Procurator hic quis ?

Symbolice tamen Origenes per procuratorem accipit SS. Angelos, ut S. Michaelem, per quem Christum particulare judicium animarum in morte cujusque exercere, vel animæ intimare, nonnulli autumant, ut dixi *Daniel.* XII, 1. Remigius vero per procuratorem accipit Christum, qui, qua homo, procurator est Dei Patris, ejusque nomine judicabit vivos et mortuos. S. Iræneus autem, lib. IV *Contra hær.*, cap. XC, sub finem, per procuratorem accipit Spiritum Sanctum, quia hic dispensat uti gratias et dona, sic et gloriam et præmia. Ita et Glossa.

MERCEDEM. — Quia merces respondet præcise non labori, sed merito ; meritum autem facit gratia, et liberum arbitrium gratia excitatum, ipsique gratiæ per gratiam cooperans : qui autem undecima hora venerunt, puta Gentes per Apostolos ad Christum vocatæ, plus habuerunt gratiæ et charitatis, magisque gratiæ cooperatæ sunt, ideoque Judæos prius vocatos, et diutius in vinea Dei laborantes in præmio antecesserunt, primasque in cœlo obtinent. Disce hic praxin facilem augendi merita et gloriam esse, si quis crebro exerceat actus charitatis, eosque ardentes et intensos, imo si omnia opera externa faciat ex charitate et amore Dei. Sic enim plus merebitur quam rustici et milites, qui magnos subeunt labores, ac plus quam Religiosi, qui arduas subeunt pœnitentias, si ex majori charitate quam ipsi, sua opera licet in se minus difficilia exerceat.

INCIPIENS A NOVISSIMIS, — qui minori tempore, sed majori fervore et spiritu laborarunt. Vide dicta vers. 1. Quibus adde : S. Chrysostomus : « Nimia misericordia, ait, ordinem non respicit. » Auctor lib. *De Spiritu et Littera* apud S. Augustinum, cap. XXIV : « Velut priores, ait, reperiuntur hi qui minus dilati sunt. » S. Gregorius : « Plerumque ante remunerantur qui ultima ætate vocati sunt, prius enim de corpore exeunt ad regnum, quam qui in pueritia vocati. » Glossa : « A novissimis incepit, dum prius latronem quam Petrum in paradisum introduxit. »

9. CUM VENISSENT ERGO QUI CIRCA UNDECIMAM HORAM VENERANT, ACCEPERUNT SINGULOS DENARIOS. Vers. 9.
— Græce ἀνὰ δηνάριον, id est *secundum denarium*, hoc est *singuli denarium*, ut vertit Syrus, Arabicus, Vatablus et alii : ἀνὰ enim significat æquam proportionem, sive æqualem distributionem mercedis. Porro, denarius hic in genere erat idem et par, sed in specie diversus et dispar, ut dixi vers. 1, et hoc videtur significare τὸ ἀνὰ δηνάριον, id est juxta denarium, scilicet sibi competentem et debitum ; *q. d.* Hora undecima venientes, id est Apostoli et Christiani, ultima

mundi ætate vocati, acceperunt denarium meliorem et pretiosiorem, suo labori et merito congruentem et debitum : quia enim ipsi majori gratia, fervore et spiritu laborarunt in Ecclesia Dei, hinc meliorem denarium, id est majorem gloriam acceperunt, cæterisque Judæis prius vocatis et plus laborantibus prælati sunt.

Dices : Prius vocati murmurarunt, eo quod eumdem denarium cum posterius vocatis acciperent, unde aiunt : « Pares eos nobis fecisti ; » ergo idem denarius plane fuit datus his et illis : si enim alius et major fuisset denarius, dixissent : « Superiores eos nobis fecisti; » ac longe magis murmurassent.

Respondeo : Vespere in tenebris solet distribui operariis post operas diurna merces, puta denarius ; itaque tum non satis dignoscere potuerunt sequentes, quis et qualis esset denarius, qui præcedentibus daretur, sed tantum in genere audierunt a procuratore singulis dici : Accipite vestrum denarium ; aut si eum viderunt, non satis in tenebris discreverunt, quod ipsi acciperent denarium, id est drachmam in cupro ; priores vero eamdem acciperent in auro : cuprum enim, præsertim aurichalcum, rubore et fulgore simile est auro, uti videre est Romæ in medalliis æreis adeo splendidis, ut aurea videantur : unde putarunt eumdem in specie illis dari denarium, qui sibi dabatur, idque ægre tulerunt, quod scilicet qui pauciori tempore, imo una hora duntaxat, laborassent, æquarentur sibi in mercede, qui toto die laborarant. Quæ omnia parabolice significant invidiam Judæorum erga Gentes ; illi enim ægerrime tulerunt Gentes sibi æquari in Dei cultu, Ecclesia, Christianismo, gratia et gloria sui Messiæ, sive Christi; putabant enim hæc omnia sibi solis proprie et ex asse deberi, reliquis vero Gentibus, per quamdam gratuitam tantum dispensationem, eo quod Messias ipsis quasi solis videretur a Deo per Prophetas promissus, ac consequenter omnia ejus dona et gratiæ. Unde illa lis et rixæ Judæorum contra S. Petrum prædicantem Evangelium S. Cornelio gentili, *Actor.* X ; ac magis ardens et continua contra S. Paulum, utpote doctorem Gentium, ut patet ex Actis Apostolorum, et passim ex Epistolis S. Pauli.

Si ergo quæras, cur Christus non dixit expresse quod hora undecima venientes, majorem denarium, id est majorem gloriam reciperent, quam venientes hora prima, sexta, nona, id est, cur majorem Apostoli et Christiani gloriam acceperint, quam Scribæ et Judæi ?

Respondeo, quia Christus hic id non agebat, sed tantum intendebat Judæis evellere opinionem et arrogantiam primatus in regno Dei jam dictam. Unde contra eam docet quod novissimi erunt primi, et primi novissimi, id est quod Apostoli erunt primi in cœlo, Scribæ vero et Judæi erunt ultimi. Vult enim confirmare suum promissum Apostolis factum, scilicet : « Sedebitis vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. » Sic enim Apostoli erunt primi in cœlo, utpote futuri judices cæterorum ; Judæi vero erunt ultimi, utpote ab eis judicandi. Per hoc tamen implicite satis ostendit, quod Apostoli in æterna vita plus felicitatis et gloriæ consequentur, quam Scribæ et Pharisæi : qui enim sunt primores et judices in cœlo, hi pariter majores sunt in felicitate et gloria. Ita Suarez et Maldonatus.

Moraliter S. Chrysostomus : « Undecima hora vocantur, ait, qui in senectute vocantur. Composita est ergo hæc parabola, ut eos avidiores faceret, qui in ultima senectute convertuntur, ne existimarent se minus aliquid habituros. » Hæc Chrysostomus. Scopus enim hujus parabolæ est, ut per illam ostendat Christus in præmio cœlesti non haberi rationem antiquitatis temporis, nec diuturnitatis laboris, sed majoris gratiæ et fervoris ; ideoque præponi eos qui parvo tempore, sed fervide laborarunt, iis qui longo, sed tepide.

11. ET ACCIPIENTES MURMURABANT ADVERSUS PATREMFAMILIAS, Vers. 11.

12. DICENTES : HI NOVISSIMI UNA HORA FECERUNT, Vers. 12.
ET PARES ILLOS NOBIS FECISTI, QUI PORTAVIMUS PONDUS DIEI ET ÆSTUS. — Quid fuerit hoc murmur, explicui vers. 1. Quibus adde : « Per murmur, inquit S. Chrysostomus, significatur mercedis et gloriæ magnitudo, quæ tanta est in Apostolis, ut cæteri ex Judæis electi et beati eis inviderent et murmurarent, si invidia et murmur in Beatos cadere posset. » Aliter S. Gregorius : « Quia patres, ait, ante Christum non sunt ducti ad regnum, hoc ipsum murmurasse est. » Denique S. Chrysostomus censet hoc murmur esse emblema duntaxat parabolæ, ideoque non applicandum rei per illam significatæ. Insuper Glossa : « Non omnes, inquit, murmurabant, sed quidam; mali scilicet, qui bonum quod inceperant, ad finem non perduxerunt, ideoque præmio privati murmurant. » Et S. Hieronymus : « Judæi, inquit, Gentilibus invident, et in Evangelii torquentur gratia. »

PORTAVIMUS PONDUS DIEI ET ÆSTUS. — Id est diu sub onere legis sudavimus, et longiora carnis tentamenta sustinuimus. Ad hæc Scribæ et Pharisæi plerique jejunabant bis in sabbato, decimas omnium dabant Deo, populum docebant, regebant, corrigebant, circuibant mare et aridam, ut facerent unum proselytum. Habuerunt ergo laborum pondus, sed sæpe inutile.

13. AT ILLE RESPONDENS UNI EORUM, DIXIT : AMICE, Vers. 13.
NON FACIO TIBI INJURIAM : NONNE EX DENARIO CONVENISTI MECUM ?

14. TOLLE QUOD TUUM EST, ET VADE : VOLO AUTEM Vers. 14.
ET HUIC NOVISSIMO DARE SICUT ET TIBI.

15. AUT NON LICET MIHI QUOD VOLO, FACERE ? AN Vers. 15.
OCULUS TUUS NEQUAM EST, QUIA EGO BONUS SUM ? — Præter dicta vers. 1, adde : Græca et Syrus nervosius habent : *An non licet mihi in meis facere quod volo ?* « In meis, » scilicet rebus, id est « de

meo, » uti interpretatur S. Augustinus, serm. 50 *De Verbis Domini*. Arabicus, *de bonis meis*. « Oculus nequam, » est oculus lividus et invidus. Sensus est, *q. d.* Cum hora undecima venientibus feci gratiam, dando eis denarium, tibi non feci injuriam : « Tolle ergo quod tuum est, et vade. » Poterat herus respondere murmuranti : Hora undecima venientes majori gratia et fervore laborarunt, plusque una hora effecerunt, quam tu toto die, ideoque plus meriti sunt, ac primi meliorem denarium acceperunt. Sed non decuit herum ex æquo, et quasi ex justitia cum servo contendere, quin potius ejus murmur retundere per obtentum summi sui dominii, liberalitatis et gratiæ.

Objicies : S. Prosper videtur hic tollere omne meritum, et totum præmium assignare Dei gratiæ. Sic enim ait, lib. II *De Vocat. Gentium*, cap. v, vel juxta aliam editionem, cap. XVII : « Ideo in parabolis, de his qui laborant in vinea, legimus dari idem præmium eamdemque mercedem omnibus operariis, sive multum, sive parum laboraverint, ut ii, qui multo labore sudarunt, nec amplius quam novissimi acceperunt, intelligant donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem. » Respondet Bellarminus, lib. V *De Justificat.*, cap. VI : « Considerat S. Prosper vitam æternam, ut est una et eadem, sive ut est æqualis in omnibus Beatis. Neque enim alius longius, alius brevius, sed omnes in æternum vivent. Dicit autem hanc vitam æternam donum esse gratiæ, non operum mercedem, eo sensu, quo dixit Augustinus : Dona sua coronat Deus, non merita tua, videlicet non est in vita æterna merces operum, quæ sint nobis a nobis, sed quæ sunt nobis a gratia Dei. » Atque ut hoc intelligeretur, ideo voluit Deus vitam æternam tribuere iis qui multum, et iis qui parum laboraverant, ne qui multum laborant, de suis viribus extollantur. Unde Glossa Interlinearis sic explicat, *q. d.* Gratia et misericordia est, quod vobis, o Judæi, coæqualis et concorporalis fiat populus gentilis.

TOLLE QUOD TUUM EST (tuum denarium), ET VADE. — *q. d.* Tolle, o Pharisæe et Judæe, tuas opes, delicias et honores, quos tibi in hac vita dedi, et quos præ vita æterna ambivisti; iis ergo contentus esto, et abi. Præter dicta vers 1, Remigius sic explicat : « Tolle quod tuum est, et vade, » id est recipe mercedem tuam, et vade in gloriam.

VOLO AUTEM ET HUIC NOVISSIMO (id est gentili populo) DARE (secundum meritum) SICUT ET TIBI. — Origenes vero sic : « Forsitan autem Adæ dicit : Amice, non facio tibi injuriam : nonne ex denario convenisti mecum? tolle quod tuum est, et vade. Tuum est salus, quod est denarius : volo autem et huic novissimo dare, sicut et tibi. » Non incredibiliter potest quis arbitrari hunc novissimum esse Apostolum Paulum, qui una hora operatus est, et similiter omnes qui ante eum fuerunt. Alii sic explicant : « Tolle » damnationem tibi ob murmur debitam, et vade in gehennam.

16. SIC ERUNT NOVISSIMI PRIMI, ET PRIMI NOVISSIMI : MULTI ENIM SUNT VOCATI, PAUCI VERO ELECTI. — Juxta primum parabolæ sensum, quem assignavi vers. 1, novissimi futuri in cœlo primi, sunt electi ; primi vero futuri in cœlo novissimi, sunt vocati duntaxat, qui vocationem suam non sunt secuti, vel eam deseruerunt, ideoque sunt damnati. Hi multi sunt, si cum electis et salvandis, qui pauci sunt, conferantur, *Matthæi* VII, 14; pauci enim gratiæ et vocationi Dei cooperantur, in eaque usque ad mortem perseverant. Juxta secundum vero sensum, quem dedi vers. 1, posterior gnome : « Multi enim sunt vocati, pauci vero electi, » diversa est a prima : « Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi; » ac difficile est eas inter se connectere. Maldonatus sic connectit : « Ex speciali sententia, inquit, qua dixit primos fore novissimos, et novissimos primos, nunc generalius concludit non omnes, qui vocati sunt, mercedem accepturos, quia plerique vocati venire nolunt; » sicut, cap. præcedenti, vers. 23, ex occasione unius adolescentis, qui divitiis suis inhærens, consilium paupertatis sequi noluerit, generalem intulit sententiam de omnibus divitibus, et non jam de consiliorum, sed de præceptorum observatione conclusit, difficile esse divitem in regnum cœlorum intrare. Pressius et nervosius Suarez censet esse argumentum non ab æquivalenti, sed a fortiori, *q. d.* Non miremini primos fore novissimos, et novissimos primos, cum multi sint vocati, pauci vero electi, ideoque cæteri omnes damnandi, quod magis mirandum et horrendum est : nam si multi sint vocati, qui non salvantur, quid mirum quod multi sint vocati, qui non sint in præmio primi, etiamsi aliquid consequantur.

Vers. 16. *Sup.* XIX, 30; *Luc.* XIII, 30; *Mar.* X, 31; *Infra* XXII, 14.

Porro « multi, » id est omnes, « sunt vocati » ad vitam æternam; dicit tamen « multi, » quia omnes sunt multi, et quia eos opponit paucis, qui erunt electi. « Vive ergo cum paucis, ait Cassianus, ut cum paucis eligi et inveniri merearis in cœlo. » Notum est illud : « Loquendum ut multi, sapiendum (imo vivendum) ut pauci. »

Denique nonnulli sic exponunt : « multi, » id est omnes, « sunt vocati » ad gratiam et ad observationem mandatorum, sed « pauci electi » ad gratiam eximiam et observationem consiliorum Evangelicorum.

Catharini sententia de duplici prædestinatorum ordine.

Huc accedunt Scholastici illi, qui ponunt duos ordines prædestinatorum et electorum : unum communem eorum, qui ex prævisione meritorum electi sunt ad gloriam; alterum eorum, qui ad gloriam electi sunt ante prævisa merita, quos proinde vocant eximie prædestinatos, illosque censent hic notari, cum dicitur : « Pauci vero electi. » Tales enim pauci sunt, scilicet B. Virgo, Apostoli et pauci alii; priores vero longe plures sunt, ideoque de illis dici « multi sunt vocati. » Ita Gabriel in I, distinct. 41, *Quæst.* I, art. 2; Ockam, ibidem, art. 1; Catharinus, lib. I *De Prædest.*, cap.

ult.; et lib. III, cap. I et II, et alii nonnulli. Catharinum acriter impugnant D. Soto in cap. IX *ad Rom.*; Antonius Cordubensis, lib. XI, *Quæst.* LVI, et Camerarius in *Dial. Cathol.*, cap. X; sed æquo acrius Catharinum perstringunt, uti ostendit Gabriel Vasquez, I *part.*, disp. XC, cap. III. Peccat tamen Catharinus *primo*, quod taxet S. Augustinum; *secundo*, quod illos solos, qui ante merita ex mera Dei gratia eximie electi sunt, vocet prædestinatos, et ad eos arctet illud Pauli *ad Rom.* VIII: « Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui; » *tertio*, quod iisdem eximie electis imponat necessitatem perseverandi in gratia, ita ut ab ea libere excidere non possint. Nam S. Paulus, qui ex iis fuit, si quis alius, de se dicit: « Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar, » I *Cor.* IX, poterat ergo ipse a gratia excidere et reprobari.

Denique Arabicus vertit: *quam multi sunt vocati, et pauci electi*; quæ verba sunt Christi quasi exclamantis, admirantis et miserentis multitudinem vocatorum et paucitatem electorum, ac consequenter multitudinem reproborum et damnandorum.

Hic finiuntur acta anni tertii prædicationis Christi. — Hic finiuntur acta anni tertii prædicationis Christi; nam paulo post hanc parabolam operariorum, Christus a morte suscitavit Lazarum, quæ suscitatio facta est in martio, post quam eodem mense et anno (qui fuit Christi 34 et ultimus) Christus crucifixus est et mortuus. Igitur sequentia omnia quæ narrat Matthæus usque ad finem Evangelii, contigerunt hoc martio, paulo ante passionem Christi, vel paulo post eam, uti contigit Christi resurrectio et ascensio in cœlum. Ita Jansenius, Franciscus Lucas et alii. Vide Chronotaxin.

Vers. 17. Luc. XVIII, 31; Mar. X, 32. — 17. ET ASCENDENS JESUS HIEROSOLYMAM, ASSUMPSIT DUODECIM DISCIPULOS SECRETO, ET AIT ILLIS. — Hic fuit ultimus Christi ascensus, id est ultima profectio Hierosolymam, quam narrant Matthæus hic, ac Lucas, cap. XVIII, 31; Marcus, cap. X, 32, et Joannes, XI, 54 et seq. Ex Joanne liquet, quod Christus, suscitato Lazaro, fugiens invidiam et odia Pharisæorum, secesserit in civitatem Ephrem, ex qua imminente jam Paschate, quo occisus est a Judæis, juxta legem ascendit Hierosolymam. Fuit ergo hic Christi ascensus paulo ante mortem ejus, imo ascendit ut crucem et mortem sibi in Jerusalem destinatam et paratam, pro redemptione mundi ex decreto Patris capesseret, et ultro quasi invaderet. Vide Chronotaxin.

DUODECIM DISCIPULOS. — Ergo etiam Judam, ait Origenes, et forte hinc Judas accepit occasionem prodendi Christum, ex eo quod Christus prædiceret sibi moriendum esse in Jerusalem. Certus enim erat Christum verum dicere, ac proinde proditionem ejus ex animo sibi successuram sperabat, nec quidquam post mortem Christi ab eo sibi timendum, avaritia excæcatus existimabat.

18. ECCE ASCENDIMUS HIEROSOLYMAM, ET FILIUS HOMINIS TRADETUR PRINCIPIBUS SACERDOTUM, ET CONDEMNABUNT EUM MORTE. — Vers. 18. Luc. XVIII, 31; Mar. X, 33.

ASCENDIMUS. — Id est proficiscimur et revera ascendimus, quia Jerusalem, ac præsertim ejus arx et templum erat in monte Sion. Rursum « ascendimus » ad crucem Hierosolymæ subeundam, juxta illud: « Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum, » *Joan.* XII, 32. Rursum dicit: « Ecce ascendimus, » quia hic est sermo constantiæ, *q. d.* ait S. Chrysostomus: « Videte, quia voluntarie vado ad mortem. Cum ergo videritis me in cruce pendentem, ne æstimetis me hominem esse tantum: nam etsi posse mori hominis est, velle tamen mori hominis non est. »

Denique « ascendimus, » quasi triumphaturi in Capitolio Solymæ et Calvariæ: in cruce enim Christus triumphavit de morte, peccato, diabolo et inferno, uti docet Apostolus, *Coloss.* II, 15.

FILIUS HOMINIS TRADETUR PRINCIPIBUS SACERDOTUM. — « Tradidit enim, ait Rabanus, Judas Dominum Judæis, et ipsi tradiderunt eum Gentibus, id est Pilato, et potestati Romanorum. Ideo autem Dominus in mundo noluit prosperari, sed gravia pati, ut ostenderet nobis, qui per delectationem cecidimus, cum qua amaritudine redire debeamus. Unde sequitur: « ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum. »

ET CONDEMNABUNT EUM MORTE. — « Omnis salus hominum, ait Chrysostomus, in Christi morte posita est; nec est aliquid propter quod magis Deo gratias agere debeamus, quam propter mortem ipsius. Ideo duodecim Apostolis in secreto mortis suæ annuntiavit mysterium, quia semper pretiosior thesaurus in melioribus vasis includitur. » Et rursum: « Tribulatio enim cum supervenerit expectantibus nobis, levior invenitur quam esset futura, si repentina venisset. »

19. ET TRADENT EUM GENTIBUS AD ILLUDENDUM, ET FLAGELLANDUM, ET CRUCIFIGENDUM, ET TERTIA DIE RESURGET. — Sæpius jam ante Christus prædixerat Apostolis suam crucem et mortem, ne ea turbarentur, putarentque ipsum non esse Messiam orbis redemptorem: nunc vero morte instante, eamdem prædixit, ut Apostolos in fide sua suæque passionis et resurrectionis firmaret. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus et alii. — Vers. 19. Luc. XVIII, 32, 33; Mar. X, 33, 34.

AD ILLUDENDUM, ET FLAGELLANDUM, ET CRUCIFIGENDUM. — Tres enim hæ fuere primariæ passionis Christi partes: passus enim est illusiones ignominiosissimas, flagella atrocissima et crucem acerbissimam.

ET TERTIA DIE RESURGET. — Hoc est mel resurrectionis, quo conditur fel passionis. Unde S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit.*, quem citat S. Thomas in *Catena*: « Passione, ait, ostendit (Christus) quid sustinere pro veritate; resurrectione, quid sperare in Trinitate debeamus: unde dicit: *Et tertia die resurget.* » Et S. Chrysostomus: « Dictum est quidem et ad multos, ut cum tristia

viderint, resurrectionem expectarent. » Unde subdit : « Et tertia die resurget. » Causam dat S. Augustinus, loco jam citato, dicens : « Una enim mors, scilicet Salvatoris, secundum corpus, duabus mortibus nostris saluti fuit, scilicet animæ et corporis, et una ejus resurrectio duas nobis resurrectiones præstitit. » Hæc ex Chrysostomo et Augustino citat S. Thomas in *Catena*.

Moraliter : Christus suis suam passionem sæpe refricat, ut suum amorem, quem in ea summum eis exhibuit, commendet, ut eum vicissim redament, ac amorem amori, sanguinem sanguini, mortem morti rependant. Crux enim Christi est fornax et incendium amoris. Quocirca S. Bernardus, serm. *De Quadruplici debito* : « Primo, inquit, Christo Jesu debes omnem vitam tuam, quia ipse vitam suam posuit pro tua, et cruciatus amaros sustinuit, ne tu perpetuos sustineres. » Addit deinde multa in hanc sententiam, quæ sic ad extremum concludit omnia : « Cum ergo ei donavero quidquid sum, quidquid possum, nonne istud est sicut est stella ad solem, gutta ad fluvium, lapis ad montem, granum ad acervum ? » Idem S. Bernardus, tract. *De Diligendo Deo* : « Si totum, ait, me debeo pro me facto, quid addam jam pro refecto, et refecto hoc modo ? nec enim tam facile refectus quam factus ; nam qui semel et tantum dicendo fecit, id reficiendo profecto et dixit multa, et gessit mira, et pertulit dura, nec tantum dura, sed et indigna. In primo opere me mihi dedit, in secundo se ; et ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo et redditus, me pro me debeo, et bis debeo. Quid Deo retribuam pro se? nam etiamsi millies me rependere possem, quid sum ego ad Deum ? »

Crux est fornax amoris.

Pro Christo ergo probra, calumnias, tormenta, cruces et ignes sustinere non recusemus, sed amemus et ambiamus, ut illusiones illusionibus, flagella flagellis, crucem cruci rependamus, imo reddamus. Ipsius enim est vita nostra, et omne quod sumus ; ipse enim emit et redemit nos, non auro, sed divino sanguinis sui pretio.

Eleganter et pie ; sed vere S. Leo, serm. 8 *De Passione* : « Crux tua (o Christe), ait, omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte. »

Vers. 20. *Mar.* x, 35.

20. TUNC ACCESSIT AD EUM MATER FILIORUM ZEBEDÆI CUM FILIIS SUIS, ADORANS ET PETENS ALIQUID AB EO. — « Tunc, » scilicet cum audissent a Christo instare ipsi mortem, et post mortem resurrectionem, post quam expectabant regnum Christi gloriosum : unde præoccupant, petuntque ut ipsi præ cæteris Apostolis in eo primas obtineant. Ita S. Hieronymus, Beda, Euthymius.

MATER FILIORUM ZEBEDÆI. — Nomine Salome. Ita enim nominat Marcus, cap. XV, 40, illam quam Matthæus, cap. XXVII, 56, vocat matrem filiorum Zebedæi. Hæc enim uxor Zebedæi ex eo genuit Jacobum et Joannem, quos Christus sibi adscivit et Apostolos creavit. « Adorans, » hoc est, inclinando se reverentiam ei exhibens.

ET PETENS. — Dices : Marcus, cap. X, 35, ait non matrem, sed filios ipsos, id petiisse a Christo. Respondeo : Matris petitio ex filiorum petitione processit. Cum enim ipsi verecundarentur primas petere a Christo, subornarunt matrem ut ipsa id peteret. Quare filii sunt locuti per os matris, et forte ejus petitioni suam quoque adjunxerunt. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, S. Gregorius, hom. 27 *in Evangel.*, et S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. LXIV. Aliter Maldonatus, qui censet matrem suo instinctu et motu proprio id petiisse a Christo ; dici tamen a Marco filios id ipsum postulasse, quia mater non pro se, sed pro filiis id postulabat. Favet S. Hilarius et S. Ambrosius, de quo mox.

ALIQUID, — in genere et in confuso, scilicet dicentes, ut habet Marcus : « Magister, volumus ut quodcumque petierimus facias nobis. » Timebant enim, ne si suam primatus ambitionem exprimerent, Christus eam abnueret illico et refutaret. Volunt ergo prius universali petitione concedendi ea quæ petierint, ligare Christum, ut deinde cum particulatim illam exprimerent, Christus eam negare non possit. Hic est mos feminarum dum suos femineos appetitus, quos ardenter concupiscunt, hac arte impetrare satagunt. Sic Bethsabee, III *Reg.* II, 20, petitura a Salomone filio suo Abisag dari uxorem Adoniæ, præmisit dicens : « Petitionem unam parvulam ego deprecor a te, ne confundas faciem meam. » Annuit Salomon ; sed mox ut ipsa illam expressit, abnuit, dicens : « Postula ei et regnum. » Astute enim Adonias postulabat Abisag, quæ uxor fuerat Davidis, dari sibi uxorem, ut per eam quasi reginam invaderet regnum, seque regem faceret excluso Salomone.

21. QUI DIXIT EI : QUID VIS ? — Prudenter Christus generalem petitionem abnuit, et vult ut particulatim eam exprimat, ne ineptum vel se indignum quid petat, quod eam facturam præsciebat, ut nos idem facere doceat. Memorabile est quod de S. Pulcheria scribit Nicephorus, et ex eo Baronius, anno Christi 446, sub finem ; scilicet illam, ut periculosam Theodosii Imperatoris fratris sui oscitantiam, qua passim libellis supplicibus etiam non lectis subscribebat, falso joco castigaret, porrexisse Theodosio libellum supplicem, in quo asserebat Eudoxiam, uxorem Theodosii, a se emptam, dummodo ipse emptionem probaret ; subscripsit libello non lecto, more suo, Theodosius : mox illa Eudoxiam ad se vocavit, et diutius detinuit. Revocante uxorem Theodosio, respondit Pulcheria illam a se emptam, ipsumque emptionem probasse, ac simul ei submisit libellum hac de re ab eo subscriptum : quem legens Theodosius erubuit, et suam nimiam subscribendi facilitatem damnavit.

Vers. 21. *Mar.* x, 36, 37.

S. Pulcheriæ prudentia.

AIT ILLI : DIC (præcipe, statue, ordina,

decerne) UT SEDEANT HI DUO FILII MEI, UNUS AD DEXTERAM TUAM, ET UNUS AD SINISTRAM, IN REGNO TUO. — Occasionem hujus petitionis sagaciter hanc dat S. Chrysostomus : « Volebant, inquit, ut ego conjicio, quoniam super duodecim sedes sessuros discipulos audierunt, primatum hujus consessus impetrare, et præponi quidem se cæteris præterquam Petro sciebant, Petrum vero sibi præferri formidantes, dicere ausi sunt : Dic ut unus a dextris, alter a sinistris sedeat, ita urgebant dicentes : «Dic,» ut quasi primores regni tui utrumque tuum latus, utramque tuam aurem, adeoque te totum occupent, nec quis ad te nisi per eos accedere, aut aliquid a te petere possit, uti nonnulli hodie (et omni ævo) aures et animos regum principumque occupant, ut nil nisi per eos ab illis obtineri possit. Hi regum sunt reges, imo pædagogi. Tritum est illud Caroli Martelli, avi Caroli Magni, qui oblato sibi Franciæ regno respondit : «Nolle se regem esse, sed velle regibus imperare.» Disce hic quam audax, cæca et insatiabilis sit ambitio, et ambitiosa petitio ; ad quam duos hosce Apostolos incitavit, quod ipsi se cæteris Apostolis a Christo antepositos vidissent in transfiguratione, quæ erat quasi inchoatio regni Christi, *Matth.* XVII, 1, æque ac in suscitatione filiæ Jairi, *Lucæ* VIII, 51 (1).

Caroli Martelli dictum.

Excusanda mater filiorum Zebedæi.

Sed excusanda est mater, quod jure cognationis a Christo cognato suo, id postulet pro filiis, quos ut se, imo plusquam se diligebat. Ita S. Hieronymus : « Postulat, inquit, mater errore muliebri et pietatis affectu, nesciens quid peteret.» Et plenius S. Ambrosius, lib. V *De Fide*, cap. II : « Considerabat (Christus), inquit, matris dilectionem, quæ filiorum mercede grandævam solabatur senectam, et desideriis licet fessa maternis, charissimorum pignorum tolerabat absentiam. Considerate etiam feminam, hoc est sexum fragiliorem, quem Dominus propria nondum confirmaverat passione. Considerate, inquam, Evæ illius primæ mulieris hæredem transfusa in omnes immoderatæ cupiditatis successione labentem, quam Dominus adhuc proprio sanguine non redemerat, nondum inolitam affectibus omnium, immodici contra fas honoris appetentiam, suo Christus cruore diluerat. Hæreditario igitur mulier delinquebat errore.»

Simili ratione filios ejus excusat S. Chrysostomus : «Non turbetur, ait, quisquam, si adeo imperfectos dicimus Apostolos fuisse : nondum enim mysterium crucis erat consummatum, nondum gratia Spiritus in corda ipsorum infusa. Quare si studia virtutis ipsorum discere cupis, quales post datam gratiam Spiritus fuerint considera, et videbis omnem ab illis turbationem animi fuisse superatam. Hac enim de causa eorum modo imperfectio revelatur, ut aperte percipere possis, quales subito per gratiam effecti fuerint.»

22. RESPONDENS AUTEM JESUS, DIXIT : NESCITIS QUID PETATIS. — Græce αἰτεῖσθε, id est *petitis*. Ecce hic Christus respondet, non matri, sed filiis, quia sciebat filios in matre et per matrem locutos. « Nescitis quid petatis, » quia scilicet nescitis *primo*, quale sit regnum meum, scilicet spirituale et cœleste, non carnale et terrenum, in quo sit pompa regalis throni, assessorum, principum, famulorum, etc., uti vos putatis; *secundo*, quia petitis triumphum ante victoriam : « Regnum enim cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud, » *Matth.* XI : ita Auctor *Imperfecti*; *tertio*, quia vos existimatis, regnum hoc petentibus jure sanguinis dari, cum non detur nisi merentibus et certantibus. Hoc pariter exemplo Christi respondeant Episcopi et principes suis amicis, servis, filiis et feminis importunis, dum ab eis petunt præbendas, dignitates et officia, ad quæ minus sunt apti : « Nescitis quid petatis. » Præbendæ et officia mea, non sunt mea, ut scilicet ex libidine ea dare possim cognatis, vel servis, quia sic volo : dispensator eorum sum, non dominus ; Deus rigidam dispensationis a me rationem reposcet, an dignis ea contulerim. Gravis enim est injuria Christi, Ecclesiæ, reipublicæ et dignorum, ac multorum malorum causa, si officia et beneficia ob consanguinitatem vel amicitiam dentur indignis, vel minus dignis. Agrippina, mater Neronis, ait Cornelius Tacitus, ambiens imperium Neroni, consuluit hac de re Chaldæos, sive astrologos; responderunt illi : « Imperabit Nero, sed matrem occidet; » tum illa : « Occidat, ait, dum imperet. » Quam vesana ambitio! sed luit eam mater; nam a Nerone occisa est. Sic ambitiosi indigni ambientes beneficia, sibi ambiunt veneficia, quia illa eis causa sunt damnationis et gehennæ.

Vers. 22. *Mar.* X 38 et 39.

Beneficia non cognatis, sed dignis danda.

Agrippinæ matris Neronis ambitio.

Et quid, quæso, est cognatio, nisi externa relatio, quod filii vel nepotis caro decisa sit ex tua? Quid ad me quod tunica mea ex eodem panno decisa sit, ex quo tua?

Romæ, teste Livio, templum erat Honori positum, sed post templum Virtutis, ut in illud Honoris non pateret ingressus nisi per templum Virtutis, ut docerent nemini patere aditum ad honores nisi per virtutes, quas solas prisci Romani spectabant; ideoque imperium tam amplum, dives et magnificum obtinuerunt, donec per posticum ædificato ibidem profano ambitionis et largitionis fano, multi per illud ad honores evaserunt; itaque seditionibus rempublicam æque ac seipsos perdiderunt.

In templum Honoris non patebat aditus nisi per templum Virtutis.

NESCITIS QUID PETATIS. — Arabicus : *quid vultis, quid petitis? q. d.* Nescitis quid velitis et petatis, idque : *Primo*, et plane ad litteram, quia putatis

Nescitis quid petatis. Primo.

(1) In supremo Judæorum concilio, infra primariam sedem, quæ erat τοῦ *Nasi*, seu principis sanhedrini, duæ aliis omnibus eminebant, quarum una qui insidebat *Pater* aut *Senior* appellabatur, qui altera, *Sapiens*. Hujusmodi sedes in regno jamjam a Christo condendo a duobus natis occupari petebat Salome. — Vide Sepp, opere citato, t. I, p. 532.

meum regnum esse terrenum et pomposum, quale fuit Davidis et Salomonis, cujus ego sum filius et hæres, cum illud sit spirituale et cœleste. Ita S. Chrysostomus : « Hoc dicit, ait, ostendens quod nihil spirituale petebant. » Et Theophylactus : « Non est, inquit, hoc quod creditis, quod sim temporaliter in Jerusalem regnaturus, sed omnia hæc quæ ad regnum pertinent, supra intellectum sunt. » Sic et Abulensis, *Quæst.* LXXI.

Secundo. *Secundo*, alii : Quia, inquiunt, petebant id quod eis datum jam et promissum erat, scilicet assidere Christo, et cum eo judicare duodecim tribus Israel. Ita S. Hilarius : « Nesciunt, ait, quid petant, quia nihil de gloria Apostolorum ambigendum erat : judicaturos enim eos superior sermo exposuit. » Sed inter duodecim hosce thronos, ipsi videntur petiisse primos et Christo vicinos, qui necdum eis speciatim a Christo promissi erant.

Tertio. *Tertio*, quia petebant id quod superabat eorum dotes et merita : « Nam sedere ad dextram tam magnum est, ut superexcedat superiores virtutes, » ait ex Chrysostomo et Theophylacto Beda, « nesciunt, ait, quid petant, qui sedem gloriæ a Domino, quam nondum merebantur, inquirunt; » primæ enim in cœlo debentur iis qui majoris, imo maximi sunt meriti.

Quarto. *Quarto*, quia incongruo tempore id petebant, imminente scilicet passione Christi, quando lugendum erat. Ita Chrysostomus : « Vos, inquit, de honore loquimini, ego vero de agonibus et sudoribus disputo; non est enim hoc præmiorum tempus, sed occisionis, præliorum et periculorum. »

Quinto. *Quinto*, quia petunt id quod contrarium erat eorum vocationi et professioni. Vocati enim erant a Christo ad sequendam ejus paupertatem, humilitatem et crucem, non ad ambiendos honores.

Sexto. *Sexto*, quia prius petere debebant crucis labores, per quos mererentur honores. Unde Christus id eis ostendens, subdit : « Potestis bibere calicem, quem ego biturus sum? »

Septimo. *Septimo*, quia petunt sedere ad sinistram, æque ac ad dexteram. Sinistra autem in malam partem accipitur. Nam ad sinistram Christi stabunt in judicio damnati, *q. d.* ait Chrysostomus : « Ego vos vocavi ad partem dexteram, et vos vestro consilio de dextra curritis ad sinistram; » sed hoc mysticum est et symbolicum. Ex his germaniores sensus sunt, primus, tertius et sextus : nesciebant enim hoc regnum spirituale esse, non carnale; nec carni et sanguini dari, sed virtuti; nec precibus, sed meritis illud obtineri.

Passio est calix, Cur? POTESTIS BIBERE CALICEM, QUEM EGO BIBITURUS SUM. — *q. d.* Per passionem et crucem mihi tendendum est ad regnum; ergo et vobis illud ambientibus eadem calcanda est via. Audi S. Bernardum, *serm.* 11 ex parvis : « Ipse, inquit, (Christus), tanquam pius et laudabilis medicus prius bibit potionem quam parabat suis, id est passionem et mortem sustinuit, et sic sanitatem immortalitatis accepit et impassibilitatis, docens suos ut confidenter biberent potionem quæ generat sanitatem et vitam. » Per catachresim Christus passionem suam vocat calicem : causam hanc dat S. Chrysostomus, Euthymius et Theophylactus, quod Christus tam libenter et avide passionem subierit, ac si sitiens vini calicem epotasset. Verum quia Christus ait, « potestis bibere, » non autem, desideratis bibere, hinc melius hæc generatim accipias. Pro quo nota, calicem passim in Scriptura, æque ac apud profanos, significare cujusque hominis sortem, sive bonam, sive malam, quæ ei a Deo decernitur et immittitur; ac quasi propinatur. Ducta est hæc metaphora a veteri convivantium ritu, quo symposiarcha sive convivii præfectus vinum pro suo arbitrio et prudentia temperabat, ac cuique suam portionem, quam exhaurire deberet, statuebat; uti ostendi *Eccli.* XXXII, vers. 1. Forte etiam, ait Maldonatus, alludit ad calicem veneni, qui nonnullis ad mortem damnatis dabatur, uti datus est Socrati ab Atheniensibus, eo quod unum Deum colendum diceret, pluribus diis exclusis.

Præclare S. Cyprianus, lib. IV, epist. 6 *ad Tibarit.*, per calicem accipiens martyrium : « Gravior, ait, et ferocior pugna nunc imminet (quia S. Cyprianus ex Dei revelatione didicerat instare persecutionem Valeriani et Galieni Imperatorum, in qua ipse martyrii lauream obtinuit), ad quam virtute robusta parare se debent milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicem (quia tunc communicabant quotidie, idque sub utraque specie panis et vini) sanguinis Christi bibere, ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere. » Quocirca S. Chrysostomus solerter notat : « Respice, inquit, qualiter ipso interrogationis modo et hortatur et allicit. Non enim dixit : Potestisne vestrum effundere sanguinem? Sed : Quonam pacto potestis bibere calicem? Deinde alliciens inquit : Quem ego bibiturus sum, ut communicatione laborum cum ipso promptiores redderentur. » Hinc S. Joannes pingi solet cum calice; et quia ipse calicem veneni absque damno hausit, uti testatur S. Isidorus, *De Patribus novi Testam.*, cap. LXXIV, et S. Augustinus in *Soliloq.*, cap. XXII : « Pro tua dulcedine gustanda, inquit, veneni poculum intrepidus Joannes potavit. » Idem testatur Aldhelmus, Occidentalium Saxonum episcopus, lib. *De Laudibus virgin.*, cap. XI. Unde et in festo S. Joannis solebat fieri benedictio vini contra venenum, uti testatur Albertus Castellanus in *Sacerdotali Romano*. Cur S. Joannes Evang. pingatur cum calice?

Nota : Græca hic et *Marc.*, cap. X, 38, addunt : « Aut baptismo quo ego baptizor, baptizari? » Arabicus hic : *et tinctura qua tingar, tingemini?* hæc tinctura fuit sanguinis, qua purpuratus est Christus. Ubi Christus suam passionem quam prius vocavit calicem, alia metaphora vocat Baptismum, quia in illam totus immersus et submersus, id est, mortuus est. Hoc enim proprie est baptizari. Addunt Origenes, Chrysostomus, Theophylactus, Christum passionem suam vocasse Baptis-

mum, eo quod nos per illam abluerit, purificarit et sanctificarit, uti fit in Baptismo.

DICUNT EI : POSSUMUS. — Videntur Joannes et Jacobus intellexisse significationem calicis, scilicet per illum intelligi passionem, et tamen uti ambitiose petierunt primatum, ita temere respondent se calicem hunc posse bibere, cum revera id necdum possent, sed postea potuerint per gratiam Christi receptam a Spiritu Sancto in Pentecoste. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Jansenius et alii; licet Maldonatus : Possumus, ait, id est volumus, et parati sumus pro te mortem oppetere, idque satis est appositum et probabile. Sic *posse* subinde sumitur pro *velle*, præsertim ubi res est ardua, quæ magno voluntatis conatu et robore indiget. Unde illud, cap. XIX, 12 : « Qui potest (id est qui vult) capere, capiat » consilium cælibatus.

Vers. 23. 23. AIT ILLIS : CALICEM QUIDEM MEUM BIBETIS (Addunt Græca *Et baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini*; et Arabicus : *et tinctura mea tingemini*), SEDERE AUTEM AD DEXTERAM MEAM, VEL SINISTRAM, NON EST MEUM DARE VOBIS, SED QUIBUS PARATUM EST A PATRE MEO. — Est hoc oraculum Christi de Jacobi et Joannis passione et martyrio. S. Jacobus enim ferventius cæteris Apostolis prædicans Christum, primus pro eo martyr occubuit, gladio percussus ab Herode, *Actor.* XII. Joannes item hunc calicem bibit, cum Romæ ante portam Latinam a Domitiano in dolium ferventis olei immissus, vegetior inde exivit, et novo virtutis miraculo martyr in vita, non moriens, sed vivens extitit, indeque ad suscipiendam coronam Christi athleta processit, ait S. Hieronymus. Et Tertullianus, lib. *De Præscript.*, cap. XXXVI : « Habes, inquit, Romam, unde nobis quoque auctoritas præsto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt; ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur, ubi Paulus Joannis exitu coronatur, ubi Apostolus Joannes posteaquam in oleum igneum demersus nihil passus, in insulam relegatur. »

S. Joannes martyr.

Rursum S. Joannem proprie bibisse calicem veneni (unde et cum calice hoc pingi solet) sibi ab impiis propinatum, sed sine noxa, docet non tantum Prochorus ejus discipulus, in Joannis Vita (cujus fides merito Baronio et viris doctis de fictione est suspecta), sed etiam S. Isidorus in lib. *De Patribus novi Testamenti*. Denique tota Joannis vita continua fuit passio et continuum martyrium. Vixit enim ipse diutissime, post omnes Apostolos usque ad annum Domini 101, ac 68 post mortem Christi anno vita functus est, quæ sane dilatio et absentia tam longa a Christo dilecto suo, ad quem assidue suspirabat, prolixum illi æque ac B. Virgini, cui in filium in cruce a Christo datus erat, fuit martyrium.

Porro, S. Joannes singulare martyrium obiit, dum cum B. Virgine in monte Calvariæ astans Christo crucifixo, vidit vitam suam, id est Christum, quem plusquam vitam suam amabat, acerbissimos crucis dolores, per tres continuas horas pati, ibique quasi lento cruciatus igne assari. Hic enim clavi et dolores medullitus animum ejus penetrabant magisque cruciabant quam si ferro sectum fuisset ejus corpus; adeoque doloribus hisce fuisset exanimatus, nisi Christus quasi per miraculum eum in vita servasset.

SEDERE AUTEM AD DEXTERAM MEAM, VEL SINISTRAM, NON EST MEUM DARE VOBIS. — Ariani censebant hic dici hoc dare non esse Christi, sed paternæ potestatis, ac proinde Christum non esse ὁμοούσιον Patri; sed errant. Christus enim hic ponit antithesin, non inter se et Patrem, sed inter Jacobum et Joannem ambitiose petentes primatum in regno Christi, et eos quibus primatus hic jure debetur. Vis enim argumenti est in τῷ « vobis, » quod licet non legant Græci, Syrus et Arabicus, legunt tamen Romani et Latini, *q. d.* Non vobis petentibus, sed certantibus et merentibus hoc regnum debetur. Unde Remigius : « Non est meum, ait, dare vobis, id est superbis, quales vos estis, sed humilibus. » Et Beda : « Non est meum dare vobis, id est superbis : hoc enim adhuc erant; sed aliis paratum est. Et vos alii estote, id est humiles, et vobis paratum est. » Rursum, non est meum dare vobis, eo modo quo vos petitis, scilicet ut detur vobis tanquam cognatis meis, qua homo sum, cum Deus illud paraverit aliis, scilicet merentibus, *q. d.* Cœlum dare non est potestatis humanæ, sed divinæ. Ita S. Augustinus, lib. I *De Trinit.*, cap. I, et Abulensis, *Quæst.* LXXX. Datur enim illud non personæ, sed vitæ, ait S. Hieronymus; non ex favore, sed ex merito.

Nota : Christus non annuit expresse quod hi duo petunt, ne cæteros Apostolos quasi excludendo irritet; nec etiam abnuit, ne hos duos contristet. Ita S. Hieronymus : « Non dixit, ait : Non sedebitis, ne duos confunderet; neque etiam dixit : Sedebitis, ne cæteros irritaret; » sed omnibus ostendendo bravium, omnes ad certandum pro eo animavit. Simile est, ait Theophylactus in cap. X *Marci*, si justus rex agoni a se instituto præsidens, accedentibus cognatis et amicis, dicentibusque : Da nobis bravium et coronam, jure meritoque responderet : Non est meum vobis dare bravium, sed quibus illud paratum et decretum est, scilicet in agone certantibus et vincentibus. Audi S. Ambrosium, lib. V *De Fide.*, cap. II : « Non dixit, inquit : Non est meum dare; sed : Non est meum dare vobis : non sibi potestatem deesse asserens, sed meritum creaturis. Accipe aliter : Non est meum dare vobis, quod est, non est meum, qui veni humilitatem docere; non est meum, qui veni non ministrari, sed ministrare; non est meum, qui justitiam servo, non gratiam. Denique ad Patrem referens, addidit : Quibus paratum est, ut ostenderet Patrem quoque non petitionibus deferre

solere, sed meritis, quia Deus personarum acceptor non est. »

Porro, Christi quoque esse dare hoc regnum, patet diserte *Lucæ* XXII, 29 : « Et ego dispono, inquit, vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, et sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel. » Christus tamen hic dicit id potius esse Patris, tum quia Christus, ut homo, semper se Patri subjicit et omnia in ipsum resignat, ipsique accepta refert; tum ut honesto titulo a se repellat hosce ambitiose primatum petentes, eosque ad Patrem amandet, ut sub eo se humilient et verecundentur id petere; tum denique quia sicut sapientia et opera sapientiæ appropriantur Filio, et opera bonitatis Spiritui Sancto, sic opera potentiæ et providentiæ, cujus pars est prædestinatio ad regnum cœlorum, appropriantur Patri.

SED QUIBUS PARATUM EST A PATRE MEO. — Arabicus : *sed qui præparavit eis, Patris mei cœlestis.* Ita habet Latinus Interpres Arabici Romæ impressus, sed perperam; vertendum enim est: *Sed quibus splendide præparavit eis Pater meus cœlestis.* Arcta est hic expositio Euthymii, qui τὸ « quibus » exponens: Hoc est, inquit, DD. Petro et Paulo (1). Arctior est S. Hilarii : « Quibus, » inquit, hoc est, Moysi et Eliæ : putat enim alludi ad transfigurationem, in qua Moyses et Elias viderunt gloriam regnantis Christi, ejusque fuere participes. Arctissima est S. Chrysostomi, qui τὸ « quibus » exponit *nullis*. Quia nemo, inquit, potest assurgere ad dexteram Christi; utpote qui solus sedet ad dexteram Dei Patris. Verum hæc nimis arcta sunt : Christus enim generatim loquitur de omnibus ad regnum cœleste ejusque culmen electis. « Quibus » ergo, scilicet summe certantibus et vincentibus : his enim a Deo paratum est, et decretum ab æterno hoc regni culmen. Quare per dextram et sinistram non situm aut positionem ad dextram et sinistram, sed præeminentiam in regno, quam Joannes et Jacobus ratione cognationis et familiaritatis cum Christo ambiebant, intelligit, *q. d.* Vultis primas tenere in regno meo cœlesti, primas ergo hic mecum tenete in humilitate, charitate, patientia et zelo evangelizandi : majoribus enim et heroicis virtutibus major debetur gloria et primatus in cœlo : qui enim primi sunt in meritis, hi primi erunt in præmiis. Simili modo abbas Athanasius raptus in cœlum, audivit choros laudantium Deum, cumque vellet ad eos ingredi, audivit : « Nemo huc ingreditur ne-

(Athana-sius abbas.)

(1) Ita et Allioli in h. l. : « Jacobus et Joannes, ait, adhuc carnales et rudes, quamvis Petri primatum jam edocti fuissent, primas tamen partes, seu sessionem ad dexteram et sinistram, in regno Christi temporali ambiunt. Quem honorem respondet Christus aliis, Petro scilicet et Paulo, jam ab æterno a suo Patre esse assignatum. »

gligens : abite, certate et contemnite vanitates sæculi. » Ita Joannes Moschus in *Prato Spirit.*, cap. CXXX, et S. Furseus apud Bedam, lib. III *Histor. Angl.*, cap. XIX, raptus in cœlum audivit angelos et Beatos concinentes : « Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion. » Proficiamus ergo de virtute in virtutem, et scandemus de gloria ad gloriam; ab angelis ad Cherubim et Seraphim, ab imo ad primum et summum regni solium.

24. ET AUDIENTES DECEM, INDIGNATI SUNT DE DUOBUS FRATRIBUS. — Arabicus, *murmuraverunt contra duos fratres.* Quæres, ex quo et unde duorum fratrum petitionem audierint cæteri Apostoli? *Primo*, putant aliqui ipsos fuisse præsentes, et audiisse matrem petentem primas pro filiis a Christo. *Secundo*, Abulensis censet aliquem, qui præsens matrem petentem audiit, ejus petitionem nuntiasse Apostolis. Verum plane verisimile est matrem secreto id petiisse a Christo, ne filiis verecundiam et cæteris invidiam concitaret. *Tertio*, ergo verisimilius Franciscus Lucas : Privatim, inquit, loquebatur Christo mater cum filiis; sed Jesus ita respondit, ut cæteri et quid diceret audirent, et ex responso quid duo illi peterent, intelligerent. Cum enim sciret uno et eodem ambitionis morbo omnes ipsos laborare, voluit ipsis simul omnibus mederi, unumque responsum simul omnibus servire. Adde ipsos, cum eadem cupiditate laborarent, odoratos fuisse cupiditatem duorum. Quod enim quisque cupit et ambit, hoc alios cupere et ambire æstimat : ex se enim suoque affectu cæteros metitur. Et est quædam occulta in his sympathia, qua, ut vulgo dicitur, fur furem, lupus lupum, ambitiosus ambitiosum, ex habitu, vultu et gestu agnoscit.

(Vers. 24. *Mar.* x, 41.)

(Unde duorum fratrum petitionem audierint cæteri Apostoli?)

INDIGNATI SUNT, — non tam vitio et ambitioni Jacobi et Joannis, quam quod per eam metuerent eis postponi; ambiebant enim et ipsi primas in regno Christi : sic indignantur, rixantur et ringunt canes alias amici, dum idem os rodere satagunt, juxta illud :

> Dum canis os rodit, socium quem diligit, odit.

Et illud : « Figulus figulo invidet, et faber fabro. » Vivum hujus rei exemplum est in Pompeio et Julio Cæsare, qui sua imperii romani ambitione rempublicam et seipsos perdiderunt, de quibus Lucanus, lib. I *Pharsal.* :

(Ambitio rempublicam Romanam perdidit.)

> Nec quemquam jam ferre potest, Cæsarve priorem,
> Pompeiusve parem.

Nimirum ambitio parit invidiam, invidia iram et indignationem in eum qui eumdem honorem ambit, ne eum sibi præripiat. Hic verum est illud S. Job, cap. v, 2 : « Parvulum occidit invidia; » ubi S. Gregorius, lib. V *Moral.*, cap. ult. : « Cum devictum, ait, cor livoris putredo corrumpit, ipsa quoque exteriora indicant, quam graviter animum vesania instigat : color quippe

(Invidiæ damna.)

pallore afficitur, oculi deprimuntur, mens accenditur et membra frigescunt. Fit in cogitatione rabies et in dentibus stridor, etc. Et quamvis per omne vitium quod perpetratur, antiqui hostis virus infunditur; in hac tamen nequitia, tota sua viscera serpens concutit, et imprimendæ malitiæ pestem vomit.» Porro, efficax invidiæ remedium suggerit S. Basilius, hom. *De Invidia*: «Quid ergo faciendum, ut hanc animi pestem invidiam ab initio minime patiamur, aut ab ea liberemur? Primum quidem, ut nihil rerum humanarum magnum, aut supra naturam æstimemus, non opes, non gloriam.» Et inferius: «Omnino autem, qui res humanas rationi subjecerit, et ad veram pulchritudinem laudemque se converterit, multum abfuerit ab eo, ut in rebus humanis quemquam putet esse felicem, vel æmulandum; et qui ita fuerit animatus, ut nihil usquam humanum admiretur, huic procul dubio dominari invidia nullo modo poterit.»

Remedia.

Vers. 25. *Mar.* x, 42.

25. JESUS AUTEM VOCAVIT EOS AD SE, ET AIT: SCITIS, QUIA PRINCIPES GENTIUM DOMINANTUR EORUM, — id est earum, vel eis, scilicet gentibus. Est antiptosis. Respexit Interpres hic uti et alias ad Græcum ἔθνος, id est gens, quod est generis neutri.

Nota: Christus hic non culpat, nec vetat auctoritatem et potestatem civilem vel ecclesiasticam, quam habent Principes et Episcopi, ut volunt Anabaptistæ: hæc enim in omni republica ad regimen politicum est necessaria, ideoque sancita jure naturæ, divino et humano; sed tantum taxat ambitionem, et ex ea sequentem tyrannidem quam in suos exercere solebant.

PRINCIPES GENTIUM. — Unde Græce est κατακυριεύουσιν αὐτῶν, id est *dominantur in eas*, vel contra eas; Syrus, *domini sunt earum*; Arabicus, *dominantur eas*, id est imperiose dominantur subditis; quasi domini mancipiis, eos calcando et proterendo. Tyrannus enim, non subditorum, sed sui ipsius bono et honori in regendo consulit, adeoque subditis quasi servis abutitur; veri principes vero subditis consulunt potius quam sibi: quare magis ministri sunt reipublicæ quam domini, uti docet Aristoteles in *Polit.* Hinc Antigonus, rex Macedonum, conspiciens filium insolentius regentem subditos: «An ignoras, ait, fili, regnum nostrum esse splendidam servitutem?» Ita Plutarchus in ejus Vita.

Antigoni regis Macedonum dictum.

ET QUI MAJORES SUNT, POTESTATEM EXERCENT IN EOS, — in eas scilicet gentes: Græce, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν, id est, et magni imperiosa potestate utuntur in eas, vel, et magni auctoritatem licenter exercent adversus illas, atque ambitiose eis imperant.

Vers. 26. *Mar.* x, 43, 44.

26. NON ITA ERIT INTER VOS, SED QUICUMQUE VOLUERIT INTER VOS MAJOR FIERI, SIT VESTER MINISTER;

Vers. 27.

27. ET QUI VOLUERIT INTER VOS PRIMUS ESSE, ERIT VESTER SERVUS. — Arabicus, *sit vobis minister et servus*. Vulgatæ consentiunt Syrus, Ægyptius, Persicus et Æthiopicus. Hæc non est pœna ambientis primatum, quasi jubeat eum dejici et relegari ad ministerium, fierique omnium ministrum et servum; sed est sanctio, qua præcipit eum qui quasi major in Apostolatu, Episcopatu, Prælatura aliis præfertur, modeste se gerere et humiliare, ut subditis non imperiose dominetur, sed demisse obsequatur, eorumque saluti et commodis consulat, itaque se gerat ut eorum potius videatur esse minister et servus quam dominus. Rursum hisce verbis docet Christus, non tam qua via et ratione perveniendum sit ad primatum Ecclesiæ, quam quomodo primus vel primas Ecclesiæ in ea se gerere debeat, scilicet ut omnium minimum, ac consequenter per hanc humilitatem deterret Apostolos a contraria illi ambitione primatus. Hunc esse sensum liquet, ex eo quod hoc versu sit antithesis cum præcedentibus. Opponit enim modestum, benevolum et salutiferum suum regimen imperioso et tyrannico imperio Gentilium. Vide S. Gregorium, II part. *Pastor.*, cap. VI, ubi pulchre docet quomodo Prælatus auctoritatem cum modestia copulare, ac contra præfractos imperio, erga obedientes comitate uti debeat: «Sit, inquit, rector, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus.»

Simul tamen his verbis ostendit Christus qua via ad cœlum ejusque culmen, ut ad dexteram et sinistram Christi sedeamus (quod ambiebant Joannes et Jacobus, cæterique Apostoli), tendere debeamus, nimirum via humilitatis; qui enim hic minimi sunt et humillimi, hi maximi et celsissimi erunt in cœlo, uti docuit Christus cap. XVIII, 4.

Ex hac Christi sanctione, summus Pontifex hunc titulum præfert: «Servus servorum Christi.» Hoc est quod Christi vicarius S. Petrus verbis et factis docuit Ecclesiæ pastores, dicens, I *epist.*, cap. V, 2: «Pascite qui in vobis est gregem Dei, etc., neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo,» ubi plura hac de re dixi. Hæc est respublica Ecclesiæ, hoc regimen Christianum a Christo hic institutum, ac Gentium tyrannidi contrapositum.

Ex hoc pariter Christi instituto, S. Franciscus, inquit S. Bonaventura, cap. VI Vitæ ejus, prælatos sui Ordinis voluit dici Ministros et Fratres Minores, ut et verbis uteretur Evangelii, quod observare promiserat, et ex ipso nomine discerent discipuli, quod ad discendam humilitatem ad scholas humilis Christi venissent: Christus enim, humilitatis magister, ut informaret discipulos ad humilitatem perfectam, dixit: «Quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister, et quicumque voluerit inter vos primus esse, erit vester servus.»

S. Franciscus Prælatos Ordinis sui voluit vocari ministros.

28. SICUT FILIUS HOMINIS NON VENIT MINISTRARI, SED MINISTRARE, ET DARE ANIMAM SUAM REDEMPTIONEM (Græce, λύτρον, id est *lytrum* sive pretium

Vers. 28. *Mar.* x, 45.

redemptionis) PRO MULTIS. — *q. d.* Ideam modesti regiminis ecclesiæ meipsum accipite, qui sum princeps et fundator hierarchiæ Ecclesiasticæ : ego enim nil jubeo, quod prior ipse non fecerim. Ego quippe veniens in mundum, ita me gessi et gero, ut nolim mihi ministrari, sed velim omnibus ministrare, quasi omnium minimus et servus; imo non tantum opes et operas, sed vitam et sanguinem pro iis statuerim profundere, ut eos a morte, peccato, gehenna et diabolo redimam et liberem. Hæc imitentur Pontifices, Episcopi, Pastores, etc.

S. Francisci Xaverii humilitas.

Exemplum rarum hujus rei dedit, et antiquatam quasi humilitatem Christi revocavit hoc ævo S. Franciscus Xaverius, qui cum a Summo Pontifice creatus esset Legatus Apostolicus per Indias, ministrum tamen nullum habere voluit, etiamsi plures ei offerret regis Lusitaniæ procurator, urgeretque ut eos acciperet; sed ipse omnibus ministravit, tam in corporalibus ministeriis quam in spiritualibus, iisque vilissimis et abjectissimis; ipse ægrorum confessiones audiebat, mœstos solabatur, corporum sordes extergebat, pannos abluebat, pharmaca ministrabat, rudes et pueros catechismum docebat, quin et comitum equos curabat eisque pabulum præbebat. Cumque quidam diceret hæc indigna esse Legato Apostolico, respondit : « Nihil dignius esse humilitate et charitate Christiana, quæ omnibus omnia fit, ut omnes lucrifaciat, quam Christus assidue verbis et exemplis tota vita sancivit. » Quare hac arte auctoritatem non amisit, sed auxit, cum omnes eum, ut virum sanctum et quasi novum hominem, imo Angelum e cœlo lapsum suspicerent. Lege ejus Vitam. Denique Christus Rex regum, et Dominus dominantium, ne unum quidem in terris habuit servum, sed ipse se omnium fecit servum; non enim venit ministrari, sed ministrare : et tu, o Christiane, servorum greges accumulas? Præclare S. Chrysostomus, hom. 40 in epist I *ad Cor.* : « Paulum, inquit, audi : Necessitatibus meis, inquit, et eorum qui mecum sunt ministraverunt manus istæ, » *Act.*, XX, 34. « Ille orbis præceptor, et vir cœlis plane dignus, servire mortalibus innumerabilibus veritus non est. Tu, nisi multos post te servorum greges trahas, turpe putas : haud videns hoc esse, quod te vehementer deturpat. Huc manus contulit Deus, huc pedes, ne servis scilicet egeremus. Examina servorum quid sibi volunt? »

REDEMPTIONEM PRO MULTIS. — Non quasi Christus pro solis prædestinatis mortuus sit, ut voluere hæretici, olim inde dicti Prædestinatiani, ac nuper Calvinus : Christum enim pro omnibus omnino hominibus passum et mortuum esse, diserte docet S. Paulus, II *Cor.* V, 14, et S. Joannes, I *epist.*, cap. II, vers. 2; sed « pro multis, » hoc est pro omnibus, ait Euthymius, quia omnes hi fuere non pauci, sed multi. Sic τὸ « multi » accipitur pro hominibus, hoc cap., vers. 16, et cap. XXVI, vers. 28, et *Rom.* V, 19, et alibi. Aut certe « pro multis, » quia, licet Christus pro omnibus mortuus sit, omnibusque media ad salutem sufficientia postularit, impetrarit et dederit, tamen fructus mortis ipsius et perfecta salus tantum ad justos et eos qui in justitia usque ad mortem perseverant, pervenit. Ita S. Hieronymus, Jansenius, Maldonatus et alii.

Hoc humilitatis et charitatis Christi exemplum movit S. Paulinum, Nolæ episcopum, ut animam suam daret redemptionem pro multis : ut enim filium viduæ e captivitate redimeret, seipsum pro eo in servum tradidit Wandalis. Unde factum est, ut omnes suos Nolanos cives ex eadem servitute redimeret, quod proinde, ut heroicum et vere Christianum tanti Præsulis opus, miris laudibus celebrant S. Gregorius, S. Augustinus et alii passim.

29. ET EGREDIENTIBUS ILLIS EX JERICHO, SECUTA EST EUM TURBA MULTA : ET ECCE DUO CÆCI, etc. — Christus ex civitate Ephrem, per Jericho interjacentem, tendebat Hierosolymam, ad crucem et mortem. Vers. 29. *Mar.* X, 46.

Jericho quantum distet a Hierosolymis.

Jericho ab Hierosolyma distat 150 stadiis, a Jordane vero, ubi erat Ephrem, 60 stadiis, ait Josephus, lib. V *Belli*, cap. IV. Porro, octo stadia faciunt unum milliare Italicum, quod constat mille passibus : stadium enim continet 125 passus, quæ per octo multiplicata faciunt mille : tria autem milliaria Italica faciunt leucam, sive iter unius horæ : quare 150 stadia faciunt circiter septem leucas; sexaginta vero stadia faciunt duas leucas cum dimidia. Iter a Jordane ad Jericho est planum et facile, a Jericho vero usque Hierosolymam, est montosum, acclive et declive, ideoque difficile.

Jericho etymon.

Jericho hebr. dicta est vel a ירח *iareach*, id est luna, quod formam haberet lunæ; vel a ריח *reach*, id est odor, quod ibi duntaxat nasceretur balsamum, cujus odor est suavissimus (1).

Symbolice Rabanus : « Jericho, ait, quæ interpretatur luna, defectum nostræ mutabilitatis et mortalitatis significat, ideoque ibi inventi sunt hi cæci : luna enim est cæca et tenebrosa, sicut mortalitas hæc suis umbris et cupiditatibus homines excæcat. » Rursum S. Gregorius, hom. 12 *in Evang.* : « Jericho, inquit, luna interpretatur : luna autem in sacro eloquio pro defectu carnis ponitur, quia dum menstruis momentis decrescit, defectum nostræ mortalitatis designat. Dum igitur conditor noster appropinquat Jericho, cæcus ad lumen redit; quia dum divinitas defectum nostræ carnis suscipit, humanum genus lumen, quod amiserat, recepit. Unde enim Deus humana patitur, inde homo ad divina sublevatur. »

(1) Posterius etymon magis probat Dr Sepp ob rationem allatam. Regio enim Jerichuntina valle amœna sita, sole puro multisque rivis recreata, odoratos flores et arbores venustissimas ferebat, inter quas illa erat unde balsamum elicitur.

Mystice Origenes : « Per Jericho, ait, intelligitur mundus, in quem Christus descendit : qui autem sunt in Jericho, exire nesciunt de sapientia mundi, nisi viderint non solum Jesum exeuntem de Jericho, sed etiam discipulos ejus. Hæc ergo videntes secutæ sunt eum turbæ multæ, mundum et mundana omnia contemnentes, ut Christo duce ascendant in Jerusalem cœlestem. »

Vers. 30. Luc. XVIII, 35, 36, 37, 38; Mar. X, 46, 47. 30. ET ECCE DUO CÆCI. — Eadem est historia hæc cum illa quam narrat Marcus, cap. X, 46; utraque enim contigit egrediente Christo ex Jericho. Dices, Marcus unum duntaxat nominat cæcum, eumque vocat Bartimæum, id est filium Timæi. Respondet S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. LXV, duos hic cæcos extitisse; sed unum fuisse in illa civitate famosissimum; idque ex hoc satis apparet, quod et nomen ejus et patris ejus Marcus commemoravit: « Bartimæus enim, Timæi filius, ait S. Augustinus, ex aliqua magna felicitate dejectus, notissimæ et famosissimæ miseriæ fuit, qui non solum cæcus, verum etiam mendicus sedebat. Hinc est ergo quod ipsum solum voluit commemorare Marcus, cujus illuminatio tam claram famam huic miraculo comparavit, quam erat illius nota calamitas. » De nomine Bartimæi dicam *Marci* cap. X, vers. 46.

Porro, hunc cæcum a Christo illuminatum, alium esse ab eo de quo agit Lucas, cap. XVIII, 35, censent S. Augustinus, Jansenius et alii, ex eo quod ille Lucæ in ingressu Jerichuntis, hic vero Matthæi et Marci in egressu curatus dicatur. Verum cum cætera omnia, quæ de hoc cæco narrat Lucas, consentiant cum iis quæ habet hic Matthæus et Marcus, dicendum est unum eumdemque fuisse hunc cæcum, qui prius in ingressu urbis petierit illuminari a Christo, verum cum ob turbam non audiretur, et Christus se audire dissimularet, ut ejus fidem et spem acueret, postridie stitit se ad portam urbis, ibique a Christo egrediente rursum visum postulavit et impetravit. Ita S. Ambrosius in cap. XVIII *Lucæ*, sub finem, Dionysius Carthusianus, Maldonatus, Franciscus Lucas et alii.

Allegorice : Origenes et ex eo S. Ambrosius, in cap. XVIII *Lucæ*, sub finem : « Duos cæcos, ait, possumus dicere, Judam et Israel, qui ante Christi adventum cæci fuerunt, quia non videbant verbum verum, quod erat in lege et Prophetis, tamen sedentes secus viam legis et Prophetarum, et secundum carnem tantum intelligentes, clamabant tantum ad eum qui factus est ex semine David secundum carnem. »

Rabanus vero cum S. Augustino, tract. 10 *De Verbis Domini secundum Matth.*, per duos cæcos accipit Judæos et Gentiles : utrique enim ignorabant viam salutis. S. Chrysostomus accipit solos Gentiles, quia hi partim ex Cham, partim ex Japhet prognati sunt, sicut Judæi ex Sem : hi enim tres fuere filii Noe.

Tropologice : per duos cæcos accipe duplicem cæcitatem, affectus scilicet et intellectus : cæcus enim affectus secum rapit intellectum eumque excæcat, ut judicet agendum ob cupiditatem quod vetitum est per charitatem. Tropologia cæcorum.

Symbolice : S. Gregorius, homil. 2 *in Evang.* : « Cæcum, inquit, est genus humanum, quod in parente primo a paradisi gaudiis expulsum, claritatem supernæ lucis ignorans, damnationis suæ tenebras patitur : sed tamen per redemptoris sui præsentiam illuminatur, ut internæ lucis gaudia jam per desiderium videat, atque in via vitæ boni operis gressus ponat. »

Idem Gregorius, I part. *Pastor.*, cap. XI : « Cæcus est, ait, qui supernæ contemplationis lumen ignorat; qui præsentis vitæ tenebris pressus, dum venturam lucem nequaquam diligendo conspicit, quo gressus operis porrigat, nescit. »

SEDENTES SECUS VIAM, AUDIERUNT QUIA (quod) JESUS TRANSIRET, ET CLAMAVERUNT DICENTES : DOMINE, MISERERE NOSTRI, FILI DAVID. — Id est, o Messia, quem ex David nasciturum prædixerunt Prophetæ : Messiæ enim est miserorum misereri, ac nominatim illuminare cæcos, uti de eo vaticinatus est Isaias, cap. XXXV, 5 : « Tunc, inquit, aperientur oculi cæcorum. » Credimus te esse Messiam; Messiæ ergo munus nobis exhibe, nosque illumina, ut ex eo cæteri omnes te esse Messiam agnoscant, credant et colant.

31. TURBA AUTEM INCREPABAT EOS UT TACERENT.— Vers. 31. Luc. XVIII, 39; Mar. X, 48.
« Increpabat, » religiose et amanter, ne Christum homines viles obturbarent, forte jam docentem, neve ejus et tanti populi iter remorarentur. Ita Euthymius.

Mystice: S. Gregorius, homil. 2 *in Evang.*, per turbam accipit desideriorum carnalium turbas tumultusque vitiorum, qui prius quam Jesus ad cor nostrum veniat, tentationibus suis cogitationem nostram dissipant, et voces cordis in oratione perturbant. Turbæ hæ clamore contentæ orationis superandæ sunt, uti subdit S. Gregorius.

AT ILLI MAGIS CLAMABANT DICENTES : DOMINE (Syrus, *Moram*, id est *Domine noster*), MISERERE NOSTRI, FILI DAVID. — « Magis clamabant, » tum quia turbæ vetatio non sopivit, sed magis accendit eorum desiderium recipiendi visus a Christo, ideoque eumdem a Christo sua constantia et contentione impetrarunt; tum quia majore clamore opus erat, ut turbæ vetantis strepitum et voces superaret, itaque audirentur a Christo. Unde S. Thomas in *Catena* : « Oportebat, inquit, ut tantum clamarent, donec resistentis sibi turbæ strepitum vincerent, id est, tam perseverando, animum intenderent orando atque pulsando, quousque consuetudinem desideriorum carnalium, quæ tanquam turba obstrepit cognitioni lucem veritatis æternæ videre conanti, vel ipsam hominum carnalium turbam studia spiritualia impedientem, fortissima intentione superarent. »

Moraliter. Moraliter : S. Augustinus, serm. 18 *De Verbis Domini* : « Bonos, inquit, Christianos volentes facere præcepta Dei, Christiani mali et tepidi prohibent : clamant tamen illi non deficientes; cum enim quisque Christianus cœperit bene vivere mundumque contemnere, in ipsa sui novitate patitur reprehensores frigidos Christianos; sed si perseveraverint ipsi, jam obsequentur qui ante prohibebant. » Volenti ergo servire Deo vincendus est pudor humanus, dicteria et irrisiones turbarum. Multos enim a pietate deterret hæc pudoris larva : Si hoc egero, quid de me dicent homines ? ero vulgi fabula. « Prima Christiani virtus est, contemnere et contemni, » ait S. Hieronymus. Cogita hominum voces et risus graculorum esse garritus, et sic inane hoc judiciorum mundi idolum, quod plerosque percellit, conteres, imo velut ludicrum puerorum μορμολύκειον, et phantasticum timidorum terriculamentum instar fumi difflabis.

Denique S. Hilarius : « Fides, ait, quando vetatur, magis accenditur, et ideo in periculis secura est, in securitate periclitatur. »

Vers. 32. Luc. XVIII, 40, 41; Mar. X, 49, 51. 32. ET STETIT JESUS, ET VOCAVIT EOS, ET AIT : QUID VULTIS UT FACIAM VOBIS? — « Et stetit. » Causam litteralem dat S. Hieronymus : « Ideo, ait, stetit Jesus, quia cæci, quo pergerent ignorabant : multæ foveæ erant in Jericho, multæ rupes et prærupta in profundum vergentia, idcirco Dominus stat, ut venire possint. »

Symbolicam dat S. Gregorius, hom. 2 *in Evang.* : « Transire, ait, humanitatis est, stare divinitatis. Cæcum igitur clamantem Dominus transiens audivit, sed stans illuminavit; quia per humanitatem suam vocibus nostræ cæcitatis compatiendo misertus est, sed lumen nobis gratiæ per divinitatis potentiam infudit. »

Mystice Origenes : « Jesus, ait, non pertransit, sed stat, ut stante eo non transfluat beneficium, sed quasi de fonte stante misericordia defluat usque ad eos. »

Anagogice S. Augustinus, lib. I *Quæst. Evang.*, cap. VIII : « Stetit Jesus : Fides enim, inquit, incarnationis temporalis, ad æterna intelligenda nos præparat : temporalia transeunt, æterna stant. » Stetit ergo tanquam æternus et dator beatæ æternitatis ac lucis æternæ, in qua omnia stant et permanent in æternum.

ET VOCAVIT EOS. — « Vocari jubet, ait S. Hieronymus, ne turbæ prohibeant, et interrogat quid velint, ut ex responsione eorum manifesta debilitas appareat, et virtus ex remedio cognoscatur. »

Addit Marcus : « Et vocant cæcum dicentes ei : Animæquior (bono et fidenti animo) esto, surge, vocat te. Qui projecto vestimento suo, exiliens venit ed eum. » In quæ verba tropologice S. Hieronymus ibidem (vel quisquis est auctor; non enim videtur esse S. Hieronymus) : « Exilire, ait, nudus veteri homine dicitur, ut hinnulus saliens super colles, *Cant.* II. Exiliens super montes, segnitiem deponens, Patriarchas, Prophetas et Apostolos in altis considerans, ad superna se extendit. »

QUID VULTIS UT FACIAM VOBIS ? — « Non ignorat, sed vult audire confessionem qui noverat intentionem, » ait Glossa Interlinearis, ut vehemens sanitatis desiderium et postulationem in eis excitet, itaque capaces et dignos tanti beneficii et miraculi efficiat.

Nota hic liberalitatem et liberalem oblationem Christi, qua se offert nobis ultro, ad præstandum ea quæ volumus et ardenter petimus.

33. DICUNT ILLI : DOMINE, UT APERIANTUR OCULI NOSTRI. — Arabicus, *ut aperias oculos nostros* : hi enim in cæcis sunt clausi. Marcus : « Domine, ut videam. » Nihil enim homini ita naturaliter est desiderabile, ac videre; ita ut videre, vita; non videre sive cæcum esse, mors esse videatur et mœror assiduus, uti testatur Tobias, cap. V, vers. 12. Audi S. Ambrosium, *De Noe et arca*, cap. VII : « Quam deformes, inquit, sunt oculi cæcorum. Et quid mirum si vultus hominis absque oculis deformis est, quando ipsum cœlum sine sole, non habet suum decorem? Tristes sine sole dies ducimus, noctes sine luna non placent. Ipsi enim sunt quidam mundi oculi. Detrahe stellarum lumina, et quædam est in cœlo ipso cæcitatis deformitas. » Vers. 33. Luc. XVIII, 43; Mar. X, 52.

Quocirca S. Augustinus in hæc verba scribens, serm. 18 *De Verbis Domini secundum Matth.* : « Tota igitur vita, inquit, est sanare oculum cordis, unde videtur Deus. Ad hoc sacrosancta mysteria celebrantur, ad hoc sermo Dei prædicatur, ad hoc exhortationes Ecclesiæ morales, id est pertinentes ad corrigendos mores, ad emendandas carnales concupiscentias, ad renuntiandum, non voce tantum, sed mutata vita huic sæculo, ad hoc quidquid agunt divinæ sanctæque litteræ, ut purgetur illud interius ab ea re quæ nos impedit ab aspectu Dei. »

Mystice S. Hieronymus, loco jam citato : « Unam, ait, petiit a Domino, hanc requirit, ut videat voluptatem Domini, et inde videns, visitet templum ejus, » *Psal.* XXVI.

Dicat ergo homo, peccato vel concupiscentia cæcus : Da, Domine, ut videam peccati turpitudinem, concupiscentiæ vilitatem, voluptatis exilitatem, gehennalis ignis atrocitatem, virtutis pulchritudinem, paradisi felicitatem, gloriæ æternitatem, ut concupiscentiam omnem despiciam, virtutem vero suspiciam et ambiam.

34. MISERTUS AUTEM EORUM JESUS, TETIGIT OCULOS EORUM, ET CONFESTIM VIDERUNT, ET SECUTI SUNT EUM. — « Considerans Jesus, ait S. Hieronymus, loco jam citato, promptam voluntatem, completione desiderii remunerat. Unde et alias dicit : Omne quodcumque petieritis in oratione credentes, accipietis, » *Joan.* XV. Vers. 34. Luc. XVIII, 43; Mar. X, 52.

Hi cæci curati a Christo, ordine sunt quinti. Primi enim cæci illuminati a Christo, fuere duo illi de quibus egit Matthæus, IX, 27. Secundus Sexies cæcos curavit Christus.

fuit dæmoniacus et mutus, de quo egit Matthæus, XII, 22. Tertius fuit cæcus a Christo curatus in Bethsaida, dicens : « Video homines sicut arbores ambulantes, » *Marci* VIII, 24. Quartus fuit cæcus ille a nativitate, quem Christus curavit, *Joan.* IX. Quinti fuere duo hi de quibus Matthæus hic. Sexti fuere illi qui paulo post a Christo sanati sunt in templo, *Matth.* XXI, 14.

ET SECUTI SUNT EUM. — « Hi cæci, ait S. Chrysostomus, sicut ante dationem fuere perseverantes, ita et post donationem non fuerunt ingrati. » Bonum enim munus obtulerunt Christo sanati, scilicet sequelam ipsius. Hoc est enim quod Deus a te requirit, « sollicitum te ambulare cum Deo tuo, *Michææ* VI, 8.

Tropologice : quomodo Christum sequi debeamus per mortificationem cupiditatum et crucem, docet S. Gregorius, homil. 2 *in Evang.*, sub finem.

Addit Lucas, XVIII, 43 : « Et confestim vidit, et sequebatur illum magnificans Deum, et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo. »

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus in Dominica palmarum, quasi rex Messias asina vectus, cum triumpho Jerusalem ingreditur. Secundo, vers. 12, ejicit vendentes et ementes e templo. Tertio, vers. 19, ficulneam infrugiferam maledicendo desiccat et necat. Quarto, vers. 23, respondet Scribis expostulantibus, se hæc facere ex Dei potestate et imperio, ideoque, vers. 28, dat eis parabolam duorum filiorum : unius patri obedientis, alterius inobedientis, ac, vers. 33, parabolam agricolarum conducentium vineam, et occidentium heri filium, ac consequenter vineæ hæredem. Utraque hæc parabola significat Ecclesiam Dei, a Judæis Christum occisuris ad Gentes transferendam.

1. Et cum appropinquassent Hierosolymis, et venissent Bethphage, ad montem Oliveti, tunc Jesus misit duos discipulos, 2. dicens eis : Ite in castellum quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea : solvite, et adducite mihi; 3. et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet, et confestim dimittet eos. 4. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem : 5. Dicite filiæ Sion : Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, et pullum filium subjugalis. 6. Euntes autem discipuli, fecerunt sicut præcepit illis Jesus. 7. Et adduxerunt asinam et pullum, et imposuerunt super eos vestimenta sua, et eum desuper sedere fecerunt. 8. Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via; alii autem cædebant ramos de arboribus, et sternebant in via; 9. turbæ autem, quæ præcedebant et quæ sequebantur, clamabant, dicentes : Hosanna filio David : benedictus, qui venit in nomine Domini : Hosanna in altissimis! 10. Et cum intrasset Hierosolymam, commota est universa civitas, dicens : Quis est hic? 11. Populi autem dicebant : Hic est Jesus propheta a Nazareth Galilææ. 12. Et intravit Jesus in templum Dei, et ejiciebat omnes vendentes et ementes in templo; et mensas nummulariorum et cathedras vendentium columbas evertit, 13. et dicit eis : Scriptum est : Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. 14. Et accesserunt ad eum cæci et claudi in templo, et sanavit eos. 15. Videntes autem principes sacerdotum et Scribæ mirabilia quæ fecit, et pueros clamantes in templo, et dicentes : Hosanna filio David, indignati sunt, 16. et dixerunt ei : Audis quid isti dicunt? Jesus autem dixit eis : Utique, nunquam legistis : Quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem? 17. Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam, ibique mansit. 18. Mane autem revertens in civitatem, esuriit. 19. Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam, et nihil invenit in ea nisi folia tantum, et ait illi : Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea. 20. Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes : Quomodo continuo aruit?

21. Respondens autem Jesus, ait eis : Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed et si monti huic dixeritis : Tolle, et jacta te in mare, fiet. 22. Et omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis. 23. Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum, et seniores populi, dicentes : In qua potestate hæc facis? et quis tibi dedit hanc potestatem? 24. Respondens Jesus, dixit eis : Interrogabo vos et ego unum sermonem : quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. 25. Baptismus Joannis unde erat? e cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se, dicentes : 26. Si dixerimus : E cœlo, dicet nobis : Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus : Ex hominibus, timemus turbam : omnes enim habebant Joannem sicut prophetam. 27. Et respondentes Jesu, dixerunt : Nescimus. Ait illis et ipse : Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. 28. Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, et accedens ad primum, dixit : Fili, vade hodie operare in vinea mea. 29. Ille autem respondens, ait : Nolo. Postea autem, pœnitentia motus, abiit. 30. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait : Eo, domine, et non ivit. 31. Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei : Primus. Dicit illis Jesus : Amen dico vobis, quia publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei. 32. Venit enim ad vos Joannes in via justitiæ, et non credidistis ei; publicani autem et meretrices crediderunt ei; vos autem videntes nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei. 33. Aliam parabolam audite : Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et sepem circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et ædificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. 34. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus. 35. Et agricolæ, apprehensis servis ejus, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt. 36. Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter. 37. Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens : Verebuntur filium meum. 38. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se : Hic est hæres, venite, occidamus eum, et habebimus hæreditatem ejus. 39. Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam, et occiderunt. 40. Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? 41. Aiunt illi : Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. 42. Dicit illis Jesus : Nunquam legistis in Scripturis : Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli : a Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris? 43. Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus. 44. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum. 45. Et cum audissent principes sacerdotum et Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret. 46. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut prophetam eum habebant.

Vers. 1. *Luc.* XIX, 29; *Mar.* XI, 1. 1. ET CUM APPROPINQUASSENT HIEROSOLYMIS, ET VENISSENT BETHPHAGE, AD MONTEM OLIVETI, TUNC JESUS MISIT DUOS DISCIPULOS. — Marcus, XI, 1, habet : « Et cum appropinquarent Hierosolymæ et Bethaniæ, ad montem Olivarum, mittit duos ex discipulis. » Lucas, cap. XIX, 29 : « Cum appropinquasset ad Bethphage, et Bethaniam, etc., misit duos discipulos. » Sed Marcus et Lucas loquuntur in genere et in confuso, quia Bethphage, Jerusalem et Bethania sibi mutuo vicinæ erant. Nam alioqui particulatim ex S. Joanne, cap XII, vers. 1 et 12, liquet Christum præcedenti sabbato cœnasse et pernoctasse in Bethania, ac sequenti die (quæ erat Dominica Palmarum) vicinius accessisse ad Jerusalem, scilicet ad Bethphage, et inde misisse discipulos ad adducendam asinam cum pullo : Bethphage enim erat vicinior Jerusalem. Unde ex Bethania, per Bethphage montem Oliveti et vallem Josaphat ibatur Jerusalem; nam urbi Jerusalem immediate adjacet vallis Josaphat, quam interluit torrens Cedron; post vallem sequitur mons Oliveti, post montem vicus Bethphage, et inde Bethania.

BETHPHAGE. — Hebr. idem est quod *domus oris*, seu *in ore vallis* (*Beth* enim est domus; *pha*, os; *ge*, vallis), ait Franciscus Lucas et Pagninus in Bethphage quid?

Nomin. Hebr., quia vicus hic Bethphage situs est in valle ad radices montis Oliveti in quadam montis cavitate, et quasi ore (1). Rursum hic vicus situs erat quasi in ore vallis Josaphat, quod os efficit via brevis et stricta, per quam ex Bethphage per montem Oliveti ibatur in vallem Josaphat, indeque per portam Auream in templum. Unde verisimile est quod ait Jansenius et Adrichomius, Bethphage fuisse vicum sacerdotum, in eoque agnos, capras et boves pro sacrificiis templi ali solitos : quare ex Bethphage sacerdotes solebant educere agnos paschales aliasque victimas in templo (cui adjacebat Bethphage) offerendas. Eaque de causa Christus ex Bethphage cum triumpho deduci voluit per portam Auream in Jerusalem et templum, ut ostenderet se esse agnum qui tollit peccata mundi, quem agni paschales figurabant.

Rursum triumphans voluit transire vallem Josaphat, ut innueret in eadem valle se in die judicii peracturum illud tremendum omnium omnino hominum judicium; ac sibi fideles et obedientes cœlo, infideles vero et inobedientes inferno adjudicaturum, uti ostendi *Joelis* cap. III, 2. Jam ergo cum triumpho quasi Messias per hanc vallem obequitans Hierosolymam, velut ejus rex et dominus, regni sui quasi possessionem capit, quod deinde gloriose perficiet in die judicii, *q. d.* Agnoscite, o Judæi, me ut vestrum Messiam, mihique credite et obedite; ut in die judicii, quod in hac valle Josaphat peragam, vos cœlo adjudicem : si enim persistatis in vestra infidelitate, vos inferno tunc addicam. Hac de causa venio ex Bethania, ubi ante paucos dies a morte suscitavi Lazarum, uti omnes vidistis et obstupuistis, ut ex hoc miraculo (quod vobis per hoc iter meum tacite refrico, et in memoriam revoco) cæterisque similibus a me patratis, cognoscatis me esse vestrum Messiam, mundi salvatorem et redemptorem.

Duo hi discipuli qui? TUNC JESUS MISIT DUOS DISCIPULOS. — S. Hilarius, Auctor *Imperfecti*, Beda et Glossa putant hos duos fuisse Petrum et Philippum. Origenes vero et Theophylactus censent fuisse Petrum et Paulum, scilicet typice, hoc est hos duos a Christo missos significasse et repræsentasse Petrum, qui futurus erat Apostolus Judæorum, et Paulum, qui futurus erat Apostolus Gentium : necdum enim Paulus conversus erat ad Christum, sed post ascensum Christi in cœlum conversus est, *Actor.* IX. Verisimilius Jansenius opinatur hos duos fuisse Petrum et Joannem, quia paulo post hos præmisit Christus ad parandum agnum Paschalem : nil tamen certi hic definiri potest.

Vers. 2. 2. DICENS EIS : ITE IN CASTELLUM, QUOD CONTRA VOS EST. — Græce εἰς κώμην κατέναντι ὑμῶν, id est in vicum qui ex opposito vel e regione vestri est : unde patet non significari hic Jerusalem, ut vult Lyranus; sed vel Bethphage, ut vult Jansenius, vel certe vicum aliquem oppositum Bethphage, ut vult Adrichomius ; nam Christus jam venerat Bethphage, ut dixi vers. 1, nisi τὸ « cum venisset » ibidem exponas, *q. d.* Cum appropinquasset Bethphage. *Luc.* XIX, 30; *Marc.* XI, 2.

ET STATIM INVENIETIS ASINAM ALLIGATAM, ET PULLUM CUM EA : SOLVITE, ET ADDUCITE MIHI. — Christus hic res absentes, puta asinam et pullum alligatos, intuebatur ut præsentes : quare certo eas Apostolis revelabat per donum prophetiæ, quod humanitati suæ contulerat ejusdem divinitas. Quare hic divinitatis suæ dedit argumentum, ejusdem enim virtutis, scilicet divinæ, est prædicere futura et revelare arcana, qualia sunt absentia. Eadem virtute Christus vidit et revelavit ea quæ Nathanael secreto egerat sub ficu, *Joan.* I, 48.

Audi singula hæc tropologice adaptantem conversioni peccatoris B. Petrum Damianum, homil. *in Dominica Palmarum* : « Bethphage interpretatur domus buccæ, et est intellectus sacerdotum, per quam designatur confessio. Ad hanc Dominus venit, quia ad confitendum corda accendit. Castellum quod est contra Dominum et ejus discipulos, est animus obstinatus propriæ deditus voluntati. Duo discipuli ad illud missi, sunt spes et timor. Asina et pullus alligati, humilitas et simplicitas. Hujusmodi enim animus aliquando novit quid sit humilitas, quid simplicitas, et quod simpliciter et humiliter sit vivendum; sed quasi eas alligat et reponit dum non vult eas opere exercere. Terret hunc timor ubi a malo resipuerit, minans eis tormenta. Confortat eum spes, si pœnituerit, præmia pollicendo. Compungitur his duobus animus. Solvitur asina et pullus, cum obviam Domino eundo Bethphage confitetur se peccasse, et promittit se deinceps humiliter et simpliciter victurum. Et sic qui erat prius castellum diaboli, efficitur urbs fortitudinis nostræ Sion. Salvator ponitur in ea murus et antemurale. Murus humilitas est, antemurale patientia. Egrediamur igitur, charissimi, obviam Domino Bethphage, compuncti timore pœnæ, et spe cœlestis vitæ firmati, confitendo peccata humiliter et simpliciter, ambulando substratis vestibus nostræ carnalitatis, ut in nobis dignetur sedere Dominus, et nos secum in cœlestem Jerusalem introducere.» Tropol.

Vers. 3. 3. ET SI QUIS VOBIS ALIQUID DIXERIT, DICITE QUIA DOMINUS (scilicet ego qui sum Messias, Deus et Dominus omnium) HIS OPUS HABET (ad solemnem ingressum in Jerusalem, ut quasi rex ejusdem ibidem inauguretur); ET CONFESTIM DIMITTET (Arabicus, *mittet*) EOS. — Noluit Christus invitis auferri asinam cum pullo, quod jure suo summo facere poterat, quia ejus providentia operatur uti fortiter, sic et suaviter : quare eadem virtute divinitatis suæ eorum inflexit animos, ut solven- *Luc.* XIX, 31; *Marc.* XI. 3.

(1) Rectius : Bethphage, id est *domus ficuum*, *beth* enim est *domus*; *phag*, *ficus*. Et revera omnis regio ab Hierosolyma usque Bethaniam quo mox, per Bethphage transeundo, Christus iturus erat, ficis abundabat. Unde ficus exarescentis miraculum, vers. 19.

tibus Apostolis asinam cum pullo assentirentur, imo cooperarentur.

Pompa Christi regis qualis.

Voluit Christus, qui hucusque per tres annos continuo pedes incesserat et totam Judæam circumeundo perambularat, ostendere se regem esse Judææ, puta Messiam, Davidis filium et hæredem, ideoque regali pompa Jerusalem, quæ Judææ erat metropolis, ingreditur : at non vehitur equo phalerato, vel curru aurato cum nobilium adequitantium turba, tubis clangentibus, purpura fulgens, uti faciunt reges terræ : sed vehitur asina, ut ostendat suum regnum esse alterius ordinis, scilicet spirituale et cœleste, ideoque mite et humile, situm in contemptu pompæ, quanquam in Judæa asini sint nostris meliores et valentiores instar mulorum. Unde filii principum asinis inequitabant, ut patet *Judic.* XII, 14, ubi 70 filii et nepotes Abdon principis Israel dicuntur totidem asinis vecti. Sedet Christus, ait Auctor *Imperfecti*, « super asinam tranquillitatis et pacis, oneris patientissimam ac laboris. Non autem vides in circuitu ejus splendentes gladios, aut cætera ornamenta terribilium armorum. Sed quid? ramos frondentes, testimonia pietatis. Venit ergo mansuetus, non ut propter potentiam timeretur, sed ut propter mansuetudinem amaretur (1).

Vers. 4. *Joan.* XII, 14.

4. HOC AUTEM TOTUM FACTUM EST, UT ADIMPLERETUR, QUOD DICTUM EST PER PROPHETAM (Zachariam, cap. IX, 9) DICENTEM :

Vers. 5. *Joan.* XII, 15.

5. DICITE FILIÆ SION. — Putant aliqui hæc verba petita esse ex *Isaiæ* cap. LXII, 11, quasi Matthæus hoc testimonium conflet ex Isaia et Zacharia. Simplicius Franciscus Lucas et alii censent Christum citare solum Zachariam, sed non tam ejus verba, quam sensum proferre. « Dicite ergo filiæ Sion, » idem est quod « exulta satis (Hebr. מאד *meod*, id est valde), filia Sion, jubila, filia Jerusalem, » ut habet Zacharias, cap. IX, 9, quia rex tuus Messias te ingreditur, ut te salvet, uti sequitur. Zacharias enim hortatur cives Jerusalem, ut Jesum asina vectum velut suum Messiam et Salvatorem avide excipiant.

Nota : Jerusalem vocatur filia Sion, vel per synecdochen, qua a Sion parte urbis excelsiore et montana urbs tota dicitur Sion; vel per metaphoram, qua urbs Jerusalem subjecta monti Sion, ab eoque protecta, et in ejus sinu quasi filia requiescens, filia Sionis dicitur. Porro, per Jerusalem intelligit cives et incolas Jerusalem metonymice : hos enim ad exultandum et jubilandum in Christi adventu invitat. Mystice hæc vera sunt in Ecclesia Christiana, quæ ut Jerusalem et filia Sion est visio pacis, ideoque cum Christo suo jugiter exultat.

ECCE REX (Messias) TUUS VENIT TIBI MANSUETUS, SEDENS SUPER ASINAM, ET PULLUM FILIUM SUBJUGALIS. — Zacharias habet « filium asinæ : » hæc enim est subjugalis, quia jugum viri, vel principis in ea sedentis et equitantis, sive asinantis, sustinet.

Reliqua quæ ad hanc prophetiam pertinent explicui *Zachariæ* IX, 9, unde petita sunt.

6. EUNTES AUTEM DISCIPULI FECERUNT SICUT PRÆCEPIT ILLIS JESUS. — Prompta discipulorum obedientia notatur, quæ meruit promptum heri obsequium, ut is sineret ab eis suam asinam cum pullo abduci, ut Christus prædixerat, non dubitans eos sibi remittendos fore. Unde Marcus, cap. XI, 4, et Lucas, cap. XIX, 33, idipsum satis exprimunt. Vers. 6.

7. ET ADDUXERUNT ASINAM ET PULLUM; ET IMPOSUERUNT SUPER EOS VESTIMENTA (Græce ἱμάτια, id est pallia, sive extimas vestes, quasi stragula ad ornatum et pompam) SUA, ET EUM DESUPER SEDERE FECERUNT. — Legit interpres ἐκάθισαν, jam multi cum Syro legunt κάθισεν, id est *sedit* ; Syrus habet, *sedit super illum*, scilicet pullum. Verius est Christum tam asinæ, quam pullo insedisse non simul, sed successive, ut dixi *Zachar.* IX, 9. Prius asina usus est Jesus, ait Franciscus Lucas, deinde pullo : pullus forte par non fuisset ferendo sessori in montis ascensu descensuque, asina minus decuisset ingressum in urbem; itaque foris asina sequente pullo, pullo in civitatem sequente asina vectus est (1). Præcipue vero mysterii causa his duobus jumentis voluit uti, ut significaret non solis iis quibus promissus fuerat, scilicet Judæis, sed toti se mundo, id est duobus populis, quibus constat mundus, regnaturum, Judæis Mosaicæ legis jugo assuetis; quos asina ; et Gentibus, sine Dei lege viventibus hactenus, quos pullus figuraret. Nam « sicut peccatores equi sunt diaboli, ait Auctor *Imperfecti*, ita et Sancti equi dicuntur Christi ; » quanquam mites asinos potius amet Christus, quam feroces ac superbos equos. Vers. 7. *Luc.* XIX, 25; *Mar.* XI, 7.

Discipuli hi æque ac turba populi instincta et acta a Spiritu Sancto, sive ab ipsa deitate Christi, totam hanc regalem pompam adornavit, asinamque suis palliis quasi stragulis regalibus instravit; iisque Christum insidere fecit; ut ipsi quasi

(1) In Judæa asinos notum est nostris fuisse valentiores et nobiliores, adeo ut inter præcipuos regum ministros aliquis esset *Præfectus asinorum curæ*, quemadmodum in Gallia et alibi diu viguerunt *Comites stabuli*. Igitur aliquem urbem ingredi asino sedentem nil mirum aut vile erat. Humilitatis tamen causa Hierosolymam Christus hoc modo intrare voluit, et ita ipsimet intellexerunt Judæi. Nam tunc apud eos hæc erat notissima traditio, « venturum Messiam, si Israel fidelis mansisset, nubibus cœli vectum; secus, asino sedentem. » Quem asinum, longa nec ignobili genealogia excogitata, Rabbini asserebant nasciturum ab eis quibus insidebant primum Abraham Isaacum immolaturus, deinde Moses dum iret in Ægyptum. — Conf. Sepp, op. cit. t. II, p. 13.

(1) Imo rectius dicitur ἐπάνω αὐτῶν, *super illis*, positum esse pro *super unum illorum*, scilicet super pullum, ut liquet ex aliis Evangelistis. Sic etiam infra, cap. XXVII, 44, *crucifixi*, pro *unus ex crucifixis*. Enallage est numeri qua pluribus indefinite tribuitur quod eorum uni convenit ; cujus mutationis passim occurrunt exempla in Scripturis, uti *Gen.* XIX, 29 ; *Judic.* XII, 7.

Messiæ obsequeretur, eumque velut regem Judææ Hierosolymæ inauguraret : tota enim hæc pompa facta est agente, instigante et dirigente Christo, qui voluit hic præter morem equitare, uti regni sui aliquod specimen daret, conjunctum tamen paupertati et humilitati, ideoque asina vectus est vili et abjecta.

Christi pompa cur? Causa Prima. Ubi nota : Christus regalem hanc sibique insolitam pompam et ingressum in Jerusalem adornare voluit variis de causis. Prima fuit, ut daret regiæ suæ potentiæ et magnificentiæ indicium quoddam et specimen, quia cum ea Messiam suum quasi alterum Salomonem venturum Judæi putabant, et etiamnum putant. Hac ergo specie et pompa objecit se eis Christus, ne eum ut pauperem adversarentur et despicerent, uti fecerunt; ita tamen ut humilitatis et mansuetudinis mistis argumentis ostenderet regnum Messiæ magis esse spirituale, quam temporale : ideoque a Zacharia hæc omnia voluit prædici, ne Judæi hunc regem sine fastu regio venientem aspernarentur. Ita S. Chrysostomus et Auctor *Imperfecti*, et Eusebius, lib. VIII *Demonstr.*, cap.

Secunda. IV. Secunda et comitans causa fuit, ut Christus objiceret Pharisæis et Scribis in hoc regali ingressu seipsum, quem agnoscere hoc facto possent et deberent, esse Messiam, utpote a Zacharia hoc loco promissum et prædictum : sciebat tamen ipsos inde magis exacerbandos et necem crucis ipsi machinaturos, quod ipse permittere statuit, ut sic mortis adeo expetitæ compos fieret, per eamque nos redimeret : ita Auctor *Imperfecti*.

Tertia. Tertia fuit, ut responderet typo agni paschalis. Hic enim decimo die mensis primi solemni pompa inducebatur in urbem, immolandus die decimo quarto. Ita Christus quasi agnus Dei, qui tollit peccata mundi, die decimo, puta in die Palmarum, ingressus est Jerusalem immolandus die decimo quarto : ingressus est autem cum pompa et faustis turbæ acclamationibus, ut quia certus erat de victoria mortis, peccati, inferni et dæmonum, triumphum duello præciperet, et triumphans duellum iniret.

Quarta. Quarta causa fuit tropologica, ut scilicet hoc facto rideret, et ridendam proponeret mundi gloriam, utpote cum sciret se quinto post die ab iisdem, a quibus in ingressu ita honorabatur, crucifigendum, eosdemque qui jam clamabant : « Hosanna filio David, » *q. d.* Vivat rex noster Messias, Davidis filius et hæres, post quatuor dies in tribunali Pilati clamaturos : « Crucifige, crucifige eum; » ideoque urbem a Tito et Romanis funditus evertendam : qua de causa in hoc, læto licet, ingressu suo, videns eam, ejusque cladem prævidens flevit, ut habet Lucas, cap. XIX, 41. Rursum ut doceret suum suique sequacium regnum et gloriam in hac vita consistere in passione et cruce, ideoque eam non aversandam, sed ambiendam esse; ac læto animo et solemni cum pompa adeundam. Quocirca Martyres, Christi asseclæ, ad martyria quasi ad epulas; imo regnum et triumphum ibant gaudentes, albati et stipati fidelium choro, uti ibat S. Agatha, S. Cæcilia, S. Agnes, S. Laurentius, S. Vincentius, etc.

8. PLURIMA AUTEM TURBA STRAVERUNT VESTIMENTA (pallia) SUA IN VIA (ut illæso pede incederet) ; ALII AUTEM CÆDEBANT RAMOS DE ARBORIBUS (palmarum, olearum aliisque fructiferis, quibus mons Oliveti plenus est, ait S. Hieronymus), ET STERNEBANT IN VIA, — ut regi inaugurando plateæ solent insterni tapetibus, ramis, frondibus, ad eum honorandum; sed turba hæc, cum non haberet tapetes, pallia sua Christo stravit, iis se spolians et nudans, quod magnum fuit observantiæ et reverentiæ erga Christum indicium. Contigere hæc die 20 martii, cum in Palæstina, utpote regione calida arbores ramis et frondibus virent et decorantur; nam die 25 martii passus et crucifixus est Christus, puta die Veneris, qui sequitur Dominicam Palmarum. Vers. 8. *Luc.* XIX, 36; *Mar.* XI, 8; *Joan.* XII, 13.

Tropologice : Remigius et ex eo S. Thomas in *Catena* : « Dominus, ait, super asellum sedens, Hierosolymam tendit, quia præsidens sanctæ Ecclesiæ vel animæ fideli, et eam in hoc sæculo regit, et post hanc vitam ad visionem cœlestis patriæ introducit. Apostoli autem et cæteri doctores vestimenta posuerunt super asinam; quia gloriam quam acceperunt a Christo, Gentibus dederunt : turba autem vestimenta sternebat in via, quia credentes ex circumcisione, gloriam quam habebant ex lege, contemnebant; ramos autem de arboribus præcidebant, quia ex Prophetis acceperunt exempla de Christo quasi de arbore virentibus. Vel turba quæ vestimenta stravit in via, significat Martyres, qui vestimenta sua, id est corpora, quæ tegumenta sunt animarum, pro Christo ad martyrium tradiderunt, vel significantur illi qui corpora sua per abstinentiam domant; illi autem ramos arborum præscindunt, qui dicta et exempla sanctorum Patrum quærunt ad suam vel filiorum salutem. »

9. TURBÆ AUTEM, QUÆ PRÆCEDEBANT ET SEQUEBANTUR, CLAMABANT, DICENTES : HOSANNA FILIO DAVID! — S. Joannes, cap. XII, 12, ait : « In crastinum (id est postridie sabbati, quo Jesus venerat Bethaniam, puta in Dominica Palmarum) turba multa, quæ convenerat ad diem festum (Paschæ instantis), cum audissent, quia venit Jesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum et processerunt obviam ei, et clamabant : Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel, » id est Messias, quem velut regem divinum, per tot millia annorum hucusque avide expectamus. Unde turba procedit ei obviam, cum ramis palmarum, tanquam victori et triumphatori; palma enim olim victores in agone donabantur. Ita explicat Ecclesia, dum in benedictione palmarum ita canit : « Palmarum igitur rami de mortis principe triumphos expectant; surculi vero olivarum spiritalem unctionem advenisse quodammodo Vers. 9. *Luc.* XIX, 37, 38; *Mar.* XI, 10; *Joan.* XII, 13.

clamant : intellexit enim jam tunc illa hominum beata multitudo præfigurari, quia Redemptor humanis condolens miseriis, pro totius mundi vita cum mortis principe esset pugnaturus, ac moriendo triumphaturus. Et ideo talia obsequens administravit, quæ in illo et triumphos victoriæ et misericordiæ pinguedinem declararent. » Erat enim Christus post quatuor dies in Parasceve, in cruce de peccato, morte, diabolo et inferno triumphaturus, quod, licet turba nesciret, sciebat tamen Christus, ideoque palmis hunc suum triumphum a turba præsignari voluit, idque palam et solemni pompa, nimirum quinto die ante festum Paschæ, quo turba plurima, quæ undique Hierosolymam ad illud celebrandum convenerat, magno agmine prodibat in Bethphage, ut inde agnos paschales in Paschate (quod illo anno in vesperam diei Jovis incidebat) immolandos et comedendos Hierosolymam educeret : quare inauguratio hæc Christi in regem Judææ magno populi comitatu, studio et devotione gloriose celebrata est. Inducebant enim Christum quasi agnum qui tollit peccata mundi, die Veneris proximo in cruce immolandum pro salute mundi, cujus agni paschales erant figuræ et typi, et si ipsi mysterium hoc tunc ignorarent, sed Deus omnium præscius hæc dirigebat et ordinabat ad Christi gloriam et nostram salutem, utque Judæi mentem reflecterent ad hanc Christi pompam, ex eaque ipsum esse Messiam agnoscerent; nam hac pompa Messiam ingressurum Jerusalem prædixerat Zacharias, cap. IX, vers. 9, et David *Ps.* CXVII, 25; ideoque utrumque hic citat Matthæus, ut Judæi nolentes Christo credere, sint inexcusabiles. Omnia hæc facta sunt juxta legem, *Exodi* cap. XII, vers. 3 et 6, ubi jubetur agnus paschalis seligi die decimo mensis primi et apparari, ut die decimo quarto immoletur. Decima enim dies Nisan, sive mensis primi, illo anno erat Dominica Palmarnm, quæ nostro computu erat dies 20 martii : nos enim utimur mensibus solaribus, Judæi vero lunaribus.

Hosanna quid? Resp. Primo.

HOSANNA FILIO DAVID! — Sic et Ægyptius ac Arabicus; Syrus vero, *Ouschano filio David*; Æthiopicus, *Husanna filio David*; Persicus, *Husiana filio David*. Quæres, quid est « Hosanna? » *Primo*, S. Hilarius hic, et ex eo S. Ambrosius in cap. XIX *Lucæ*, censent « Hosanna » significare redemptionem domus David : sed hoc refellit S. Hieronymus, epist. *ad Damasum*. « Hosanna » enim non significat redemptionem, ejus tamen est quoddam indicium ; salus enim a Christo allata fuit redemptio nostra, et hoc tantum videntur voluisse SS. Hilarius et Ambrosius.

Secundo.

Secundo, S. Augustinus, tract. 51 *in Joannem*, putat « Hosanna » esse interjectionem gaudentis et obsecrantis, qualis est euge, eia.

Tertio.

Tertio, Euthymius ait « Hosanna » significare laudem, ut derivetur ab עז *hoz*, id est fortitudo quod Noster et Septuaginta alibi vertunt laudem, et חנה *channa*, id est gratia. Unde et Græci *Hosanna* efferunt per duas dictiones.

Quarto. Genuine.

Quarto, verum dico cum S. Hieronymo, Theophylacto, Pagnino, Caninio, Jansenio, Francisco Luca, Barradio et aliis, « Hosanna » compositum et conflatum (quod perperam negat Abulensis, *Quæst.* CXXXIV) esse ex הושע *hoscha*, id est *salva*, נא *na*, id est *quæso*; dicendum ergo esset *hoscana*, id est *salva, quæso*, vel *salva nunc*; sed pro *hoscana*, vulgo dicitur *hosanna*, quia littera ע *ain*, quæ ultima est in *hoscha*, versa est in γ *gamma*, et γ *gamma* in ν *nu* (id est in litteram *n*) ob sequens ν *nu* in voce *na*, uti fit apud Græcos per euphoniam. « Hosanna » ergo est acclamatio et apprecatio salutis, id est prosperitatis et felicitatis; illius enim est nota, perinde ac apud nos in victoria est *io Pœan, io triumphe*. Unde et ipsum nomen « Hosanna, » licet sit Hebræum, mansit tamen apud Græcos et Latinos.

Alludit, imo citat *Psalm.* CXVII, 25 : « O Domine, salvum me (τὸ *me* non habent Hebr., videtur enim esse vox, non Christi, sed populi Christo salutem apprecantis) fac : o Domine, bene prosperare, benedictus qui venit in nomine Domini. » Symmachus vertit, *obsecro, Domine, salvum me fac, obsecro*; Hebr. est. אנא יהוה הושעה נא אנא יהוה הצליחה נא *anna Iehovah hoscia na : anna Iehovah hatslicha na*, id est o *Domine, salva, quæso : o Domine, prospera, quæso*, regem nostrum Davidem, ejusque antitypum Messiam : da illi felix regni sui exordium, feliciorem progressum et felicissimum finem. « Hosanna » ergo acclamatur Messiæ, quasi novo regi Israelis, in ejus inauguratione, uti nos acclamamus : Vivat rex, vivat princeps.

Hinc et Psalmo illo CXVII, vers. 24, præcedit : « Hæc dies quam fecit Dominus : exultemus et lætemur in ea. » Causa præcessit vers. 21 : « Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. » Ubi Chaldæus de Davide vertit : David primo rejectus, deinde factus rex populi, quasi lapis angularis nectens sibi Judam et Jerusalem, id est tam duas, quam decem tribus. Melius S. Matthæus de Christo hæc explicat, *q. d.* Christus a Judæis in vita et morte rejectus et crucifixus, factus est lapis angularis Ecclesiæ post resurrectionem, utpote qui totum Ecclesiæ ædificium contineat et connectat uniendo Judæos et Gentes in eodem Ecclesiæ suæ sinu, ideoque illi « Hosanna » decantamus et apprecamur.

Nonnulli censent « Hosanna » sumptum esse ex festo Tabernaculorum, quo Judæi exultantes cum ramis arborum crebro ingeminabant et vociferabantur « Hosanna, » ac in precibus et Litaniis Deo plebs tota identidem responsabat : « Hosanna, » id est salva nos; sicut Christiani in Litaniis ad singula pestis, famis, belli, etc., mala et flagella responsant : « Libera nos, Domine. » Quocirca Judæi ipsos quoque ramos vocabant *Hosannas*,

uti ex Chaldæo, Thalmud et Elia ostendit Angelus Caninius, tract. *De Nomin. Hebr.*, cap. IV, et ex eo Jansenius, Franciscus Lucas et alii. Verum hoc « Hosanna » Chaldæi et Thalmudicorum, posterius est nostro « Hosanna » Christi : nam Thalmudici et Chaldæus posteriores fuere Christo ; quare potius istud ex hoc, quam hoc ex illo desumptum est. Adde « Hosanna » festi Tabernaculorum esse « Hosanna » afflictionis et deprecationis ; « Hosanna » vero Christi hic esse exultationis, jubilationis et triumphi : hoc ergo ab illo differt tantum quantum litania a triumpho.

Turba ergo hæc Dei instinctu in hanc acclamationem « Hosanna, » quæ lætantium et triumphantium est, in Christi laudem erumpit, æque ac infantes, vers. 15, licet occasio illius fuerit memoria magni illius miraculi, scilicet suscitationis Lazari, quæ paulo ante ibidem, puta in Bethania, facta fuerat a Christo, ut patet *Joan.* XI, 15, et XII, 9, 17.

FILIO DAVID, — Messiæ sive Christo, Davidis regis filio et hæredi : *Primo*, multi veteres hæc ad turbam referunt, quasi ipsa salutem poscat a suo Messia, *q. d.* Hosanna filio David, id est salus nostra est a filio David, vel salus nobis obtingat a filio David, puta ab hoc Messia nostro. Ita Origenes, S. Hieronymus, Beda, Hilarius hic, S. Ambrosius in cap. XIX *Lucæ*, et Irenæus, lib. IV, cap. IV.

Secundo, alii τὸ « filio David » referunt non ad « Hosanna, » sed ad « dicentes » *q. d.* Dicebant filio David, id est Christo, salva me, qui sum populus tuus, o fili David, id est o Messia rex noster. Τὸ enim *me* habent Latini codices, *Psal.* CXVII, 25. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Eusebius et Genebrardus in *Psal.* CXVII.

Verum dico populum hic directe acclamare « Hosanna, » non sibi, sed Christo regi suo, illique apprecari salutem, indirecte tamen et consequenter sibi quoque eamdem flagitare ; salus enim regis est salus populi.

« Hosanna » ergo « filio David, » idem est quod « salva, quæso, filium Davidis. » Sic enim vertendum fuisset, juxta Latinam syntaxin ; sed Interpres Græcus, æque ac Latinus, secutus est hebraismum. Hebræi enim verbum הושע *hosca*, id est *salva* construunt aliquando cum ל *lamed*, qui est articulus casus dativi, ac subinde accusativi. Petit ergo turba rogatque Deum, ut salvet et prosperet Messiam, ut sub eo salvi et felices vivant omnes, sicut novo regi populus acclamat : « Vivat rex ! » Aut potius et simplicius, « Hosanna filio David, » id est, solemne illud « Hosanna » Davidicum Jesu, quem promissum et hactenus expectatum Davidis filium agnoscimus, sit, contingat, acclametur unanimiter a nobis. Quæ est vox acclamatioque populi Sancti Spiritus instinctu agnoscentis Jesum filium David, id est Messiam, eique congratulantis tanquam regnum Davidis patris, cujus per ipsum restauratio jam diu foret expectata, ineunti ; denique salutem, prosperitatem faustaque omnia illi a Deo precantis, eademque sibi ipsi per illum læte promittentis. Ubi enim Christus filius David appellatur, illic respectus est ad regni Davidici restitutionem. Ita Franciscus Lucas.

Porro Caninius, loco jam citato, sic exponit : « Hosanna filio David, » id est, manibus gestamus « hosannas, » id est ramos palmarum, « filio David, » ut scilicet eum velut regem Messiam honoremus, ipsumque quasi victorem et triumphantem ovantes comitemur. Vel « Hosanna filio David, » id est præscindite ramos, quos quasi hosannas filio David offeratis, sicut Poeta dixit : « Manibus date lilia plenis. » Verum aliud erat « hosanna » festi Tabernaculorum, scilicet instar litaniæ cujusdam, aliud turbæ hic per « hosanna » Christo triumphum acclamantis et gratulantis, uti paulo ante dixi.

Planius et plenius dicas, a populo hic Christo acclamari « Hosanna filio David, » *q. d.* O Domine, non tantum salva Messiam nostrum, Davidis filium et hæredem, sed et ipsi vim salvandi fideles omnes in ipsum credentes ipsique subditos, tribue, ut salus tua divina a te in Christum tam abunde derivetur, ut ipse eamdem in nos emanet et effundat. Verba enim conjugationis *Hiphil* sunt summe activa, unde sæpe duplicem actionem significant ; *hosca* ergo, id est salva, significat salva Christum, simulque fac ut ipse subditos suos salvet, ut scilicet ipse, uti vocatur, sic revera sit *Jesus*, id est salvator mundi. *Jesus* enim derivatur a ישע *iasca*, id est salvavit, quod in *Hiphil* adaucta actione habet הושע *hosca*. Hac de causa Interpres vertit, « filio David, » in dativo, cum alias vertendum esset, « filium David, » in accusativo. Dativus enim significat Christo a Deo datam salutem, id est vim salvandi omnes, quasi ipsi soli propriam. Hoc nota, quia a nullo, quod sciam, animadversum est.

Hic ergo Christus, quasi rex Israelis gloriosus, potens et triumphator, cui nemo resistere valeat, quasi inauguratur in Jerusalem, civitate regia, in qua olim gloriose regnarat David et Salomon, patres Christi, ut ipse regnum eorum collapsum restituat, imo perficiat, et ex terreno cœleste, ex humano divinum, ex temporali æternum efficiat, cui proinde plebs per *hosanna* partim applaudit, partim apprecatur salutem, id est felicitatem omneque bonum. Hoc est quod ait Marcus, cap. XI, 9 : « Et qui præibant, et qui sequebantur, clamabant, dicentes : « Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini : benedictum quod venit regnum patris nostri David, hosanna in excelsis. »

Porro, hoc suum Ecclesiæ regnum quasi iniit Christus quinto post die, scilicet in Parasceve Paschæ, dum in cruce de peccato, mundo, dæmone et inferno triumphavit, omnesque gentes

eorum potestate, quantum est ex parte sua, exemit et subjugavit : quocirca Ecclesia in Missa votiva de passione Christi illi accinit : « Tibi gloria, hosanna; tibi triumphus et victoria; tibi summæ laudis et honoris corona, alleluia. » Tunc enim « regnabit a ligno Deus. » Hinc rursum Ecclesia in benedictione palmarum Deum orat, « ut portantes palmas et ramos olivarum, bonis actibus occurramus obviam Christo, et per ipsum in gaudium introeamus æternum. »

BENEDICTUS (supple, *sit*) QUI VENIT (Græce, ὁ ἐρχόμενος, id est ille veniens, qui venturus scilicet erat, vel expectabatur) IN NOMINE DOMINI. — *q. d.* Deus benedicat, secundet, prosperet et gloriosum efficiat regnum Messiæ regis nostri, ipse enim venit ad nos « in nomine Domini, » id est auctoratus, missus et donatus a Domino, Sic *Jerem.* cap. IV, 16, dicitur : « Locutus es ad nos in nomine Domini, » id est jussu, auctoritate et vice Dei; et cap. III, 17 : « Congregabuntur ad eam (Jerusalem) omnes gentes in nomine Domini. »

Alludit ad *Psal.* XLIV, 4, ubi David de Christo vaticinans, ait : « Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, etc.; intende, prospere procede, et regna. » Christus enim est rex Israel, ait S. Augustinus in cap. XII *Joan.*, 23, eo quod mentes regat, quod in æternum consulat, quod in regnum cœlorum credentes, sperantes amantesque deducat. »

Tropologice Remigius : « Christus, ait, venit in nomine Domini, quia in omnibus bonis operibus non suam, sed Patris gloriam quæsivit. »

HOSANNA IN ALTISSIMIS ! — Jansenius explicat, *q. d.* Salva Messiam, tu Domine, qui es et habitas in cœlis altissimis. Melius Franciscus Lucas, Maldonatus et alii præpositionem, id est *in*, pro מן *min*, id est *de*, more Hebræo accipiunt, *q. d.* Tu, o Domine, de cœlo, imo de altissimo cœlorum culmine, salva et fortuna regem Messiam. Apprecantur enim Messiæ salutem, non ab homine terrenam et caducam, sed a Deo divinam, cœlestem et æternam, ut scilicet Deus divinitus eum salvet eique vim salvandi alios tribuat : ut nimirum Christus per gratiam suam, omnes suos fideles et sanctos ad æternam salutem, felicitatem, regnum et gloriam perducat. Hinc Origenes « Hosanna » explicat restitutionem in vitam æternam ; hoc enim innuit τὸ « in altissimis, » vel, ut ipse legit, *in excelsis*, scilicet salutem hanc quæri non in terra, sed in cœlis. Rursus S. Hieronymus : « Ostenditur, ait, adventus Christi totius mundi salus esse, terrena jungens cœlestibus. » Addit Glossa : « in excelsis, » quia Christus etiam angelorum est salus, quorum numerum implet. Unde Emmanuel Sa addit etiam angelos, qui in excelsis sunt, hic invitari ad triumphum et laudem Messiæ. Quocirca Lucas, cap. XIX, 38, pro «Hosanna» habet « pax in cœlo » id est salus, prosperitas omneque bonum (hoc enim Hebræis notat pax) de cœlo in Messiam, et per eum in nos a Deo dimanet et depluat; « et gloria in excelsis, » supple, sit Deo Messiæ datori. Aut potius « gloria » scilicet regni, firma, magna et continua, hoc est gloriosum regnum; « in, » id est *de* excelsis, puta de cœlo divinitus detur Messiæ nostro. Ita Franciscus Lucas. Rursum sublimius : « Pax (sit) in cœlo, » ut scilicet Deus hucusque hominibus offensus, Christo, et per Christum nobis sit propitius, atque angelos hominibus, cœlum terræ, Deum Synagogæ reconciliet. « Hinc nonnulli, ait S. Chrysostomus, Hosanna interpretantur gloriam, alii resurrectionem ; nam et gloria illi debetur, et redemptio illi competit, qui omnes redemit, » *q. d.* Gloria et laus sit Deo universorum, qui est in excelsis. Idem cecinerunt angeli in nativitate Christi. Verum « Hosanna » proprie non gloriam, sed salutem significat : sed salus nostra per Christum fuit gloria Dei. Alio sensu, in præfatione sacrificii Missæ, Trisagio, Sanctus, Sanctus, Sanctus, additur : « Hosanna in excelsis : benedictus qui venit in nomine Domini, » ut scilicet non Christo, sed nobis per Christum salutem precemur, postulando ut et ipse ab omnibus benedicatur, colatur, laudetur, ac vicissim benedictiones et gratias suas copiose in nos effundat. Addit Lucas, cap. XIX, 41 : « Et ut appropinquavit videns civitatem, flevit super eam, dicens : Quia si cognovisses et tu, » etc., quia prævidit et prædixit horrendum ejus supplicium, et excidium per Titum et Vespasianum.

10. ET CUM INTRASSET HIEROSOLYMAM, COMMOTA EST UNIVERSA CIVITAS, DICENS : QUIS EST HIC ? — qui cum tanto honore, plausu, congratulatione, quasi rex Israelis Hierosolymam ingreditur, idque spectantibus Scribis et Pharisæis, imo romanis Tiberii Cæsaris militibus, qui non ferebant alium Judææ regem dici, quam Cæsarem. Quare Christus hic se ut regem gerens certum adiisset capitis periculum, nisi ipse vi suæ divinitatis omnes tam Judæos quam Romanos obstupefecisset, eosque quasi attonitos reddidisset, ut nemo in eum manus injicere auderet, imo nec de injiciendo cogitaret. Ita Abulensis et alii. Vers. 10.

11. POPULI AUTEM DICEBANT : HIC EST JESUS PROPHETA A NAZARETH GALILÆÆ. — Græce, ὁ προφήτης, id est ille Propheta, scilicet per excellentiam, qui omnes Prophetas prædicatione, sanctitate, potentia et miraculis longe superat et transcendit, ideoque est Messias rex Israelis. « A Nazareth : » licet enim Jesus esset natus in Bethleem, tamen in Nazareth erat educatus. Christus hac sua gloria dedit occasionem suæ necis; Scribæ enim per illam ad ejus invidiam et odium concitati, post quatuor dies eum crucifixerunt. Nimirum Deus omnium præscius, hæc omnia partim positive, partim permissive ordinabat, ut ex iis eliceret majus bonun, scilicet redemptionem mundi per Christi mortem faciendam. Malitia ergo Scribarum implevit Dei consilium et decre- Vers. 11

tum de morte Christi et redemptione mundi, uti docet S. Petrus, *Actor.* II.

Vers. 12. *Luc.* XIX, 45; *Mar.* XI, 15; *Joan.* II, 14. 15. Ejectio vendentium e templo.

12. ET INTRAVIT JESUS IN TEMPLUM DEI, ET EJICIEBAT OMNES VENDENTES. — Jesus ingrediens Jerusalem, non arcem Sionis, quasi alter David, sed templum adiit, ut ostenderet se esse Filium Dei Patris, qui in templo colebatur, illique honorem hic sibi a populo attributum, omnemque gloriam suam acceptam referret, quem non alio fine susceperat, quam hoc, ut homines ad Deum adduceret. Quocirca non est dubium Christum in templo Deo Patri gratias egisse, quod se velut Messiam toti urbi patefecisset, imo totius populi applausu glorificasset. Rursum prima Jesu, utpote Pontificis et Messiæ, cura erat templi. Unde ingrediens urbem, illud primo adiit, ut nos idem facere doceret. Hac de causa iter suum adornavit per Bethaniam (ubi suscitarat Lazarum) et Bethphage, quæ erant ex opposito templi, ut per illas statim pergeret ad templum. Nam, ut dixi vers. 1, Christus ex Bethphage transiens montem Oliveti, inde per vallem Josaphat directe perrexit ad portam Auream (quæ tam templi erat, quam urbis), juxta quam erat aquila aurea erecta ab Herode : quare per portam hanc illico ingressus est in templum. Vide Adrichomium in descriptione Jerusalem, iter hoc Christi graphice delineantem, qui et addit tradi a nonnullis Auream hanc portam solere esse clausam, sed ad adventum Christi quasi per miraculum fuisse reseratam.

Christus non intrabat in Sanctum nec in atrium sacerdotum, quod non esset sacerdos Leviticus.

Nota : per templum hic intelligi non Sanctum, nec Sanctum Sanctorum (in hoc enim soli Pontifici, in illud solis sacerdotibus fas erat ingredi), sed atrium templi, in illud enim intrabant laici oraturi et spectaturi sacrificia quæ fiebant in atrio sacerdotum ante Sanctum : hoc enim atrium erat quasi populi templum. Christus enim non erat sacerdos Leviticus, quia non erat prognatus ex Levi et Aaron : quare Sanctum ingredi non poterat, nec atrium sacerdotum, sed tantum atrium populi. Quare quæ de genealogia Christi, quasi oriundi ex tribu Levi ejusque sacerdotio Levitico, confinxit Faustus Manichæus apud S. Augustinum, lib. XXIII *Contra* eumdem *Faustum*, item Theodosius, Judæorum princeps tempore Justiniani Imperatoris, quæ recitat Suidas verbo *Jesus Christus*, a Suida et nonnullis nimis temere credita, ut somnia et errores fabulosissimos nemo doctus non jam ridet; imo Vilalpando, tom. II, lib. III, cap. IX, censet hoc atrium fuisse Gentium. Quis enim credat hos negotiatores intima penetrasse, cum in extimis commode sua vendere possent? Præsertim quia Christus eodem die et loco egit cum Gentibus, ut patet *Joan.* XII, 20. Gentiles autem non poterant ingredi atrium Judæorum, sed Gentium, quod erat ante atrium Judæorum. Hoc atrium ergo erat porticus Salomonis, puta pars orientalis porticus Salomonis in atrio Gentium, in quo vendebantur columbæ, oves et agni immolandi in templo, quos Christus ex eo ejecit. Atrium enim Gentium erat quasi templum Gentilium, in quo proinde non decebat emi et vendi.

ET EJICIEBAT OMNES VENDENTES ET EMENTES IN TEMPLO, — non in ipso die Palmarum, sed postero die : nam Marcus, cap. XI, vers. 11, qui exacte et sigillatim hæc Christi a Dominica Palmarum, usque ad diem Veneris, quo passus et crucifixus est, acta per dies singulos consignat, dicit *altero die* a Dominica Palmarum quo hic solemnis Christi ingressus in urbem contigit, hoc est, feria secunda, sive die lunæ hæc a Christo in templo esse peracta. Christus ergo Dominica Palmarum solemni pompa ingressus est urbem et templum, in eoque oravit et Deo gratias egit; deinde sub vesperam ex urbe egressus est Bethaniam cum duodecim Apostolis ; ac postero die lunæ in urbem et templum regressus, ex eo ejecit ementes et vendentes, uti narrat Marcus, XI, vers. 11, 12 et 15. Quare hic in Matthæo est hyperbaton, sive inversus historiæ ordo; voluit enim ipse cum ingressu Christi in templum jungere ejectionem ementium e templo, brevitatis studio, ne rursum ingressum Christi in templum postridie factum narrare cogeretur. Porro, eos ejecit Christus e templo, id est atrio templi, duabus de causis. Prior est, quod non deceret res illas vendi in templo, sed in foro. Templum enim est domus orationis, non negotiationis, ut ait Christus. Posterior, erat avaritia et usura sacerdotum. Hi enim per suos vel famulos, vel institores, oves, hædos, columbas vendebant care iis qui illa offerre volebant in templo, præsertim peregre venientibus et pauperibus, a quibus ob dilationem solutionis lucrum per usuram extorquebant. Unde a Christo vocantur latrones. Ita S. Chrysostomus et alii. Denique bis ejecit Christus ementes e templo : *primo*, initio prædicationis suæ, *Joan.* II, 14 ; *secundo*, sub finem ejusdem, quatuor diebus ante mortem suam, ut patet ex hoc loco. Ita S. Chrysostomus, Augustinus, Euthymius, Theophylactus, Jansenius, Maldonatus, Toletus et alii.

Christus ejecit vendentes e templo, ob duas causas.

Bis ejecit Christus vendentes e templo.

Collyba et collybista quid?

ET MENSAS NUMMULARIORUM (Syrus, *trapezitarum*) ET CATHEDRAS VENDENTIUM COLUMBAS EVERTIT. — « Nummulariorum, » Græce, κολλυβιστῶν ; *Collyba* autem, ut ait S. Hieronymus, dicuntur, quæ nos appellamus « tragemata, » vel vilia munuscula : verbi gratia, frixi ciceris uvarumque passarum, et poma diversi generis; igitur quia usuras accipere non poterant collybistæ qui pecuniam fœnerati erant, pro usuris accipiebant varias species, ut, quod in nummo non licebat, in his rebus exigerent, quæ nummis coemuntur ; quasi non hoc ipsum Ezechiel prædicaverit, dicens : Usuram et superabundantiam non accipietis, » *Ezech.* XXII.

Verisimilius Jansenius et alii ex Hesychio et Polluce censent hos collybistas non mutasse pecuniam, sed commutasse duntaxat monetam, ut pro aurea darent argenteam, pro majore mino-

rem, pro peregrina domesticam; idque cum auctario et lucro; collybistæ ergo erant campsores ita dicti a κόλλυβος, id est exigua moneta, aut nummus quem dabant pro contrectanda pecunia.

Tropol. Tropologice: nummularii sunt simoniaci, imo quivis peccatores, qui animam suam, quæ templum est Dei, suis luxuriis et sceleribus profanant, juxta illud : « An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti? » I *Cor.* VI, 19; et : « Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus, » I *Corinth.* III, 17. Ita S. Hieronymus, Origenes et Auctor *Imperfecti*.

Et cathedras. — Id est *sedes*, ut vertit Syrus, in quibus sedebant venditores et venditrices columbarum: hæ enim a feminis vendi solent, quæ, quia debiles sunt, ut diu stare nequeant, hinc sedes sibi procurant, juxta illud Martialis :

> Inter femineas tota quæ luce cathedras
> Desidet.

Mirum est uni homini pauperi, qualis est Christus, omnia sacerdotum lucra in templo subvertenti, neminem eorum restitisse. Unde S. Hieronymus censet hoc maximum fuisse Christi miraculum, quod solus ipse potuerit « ad unius flagelli verbera tantam ejicere multitudinem, mensasque subvertere et cathedras confringere, et alia facere, quæ infinitus non fecisset exercitus. Igneum enim quiddam atque sidereum radiabat ex oculis ejus, et divinitatis majestas lucebat in facie. » Hucusque S. Hieronymus. Christus ergo hic ingentem religionis et templi ostendit zelum implevitque illud *Psalmi* LXVIII, 10 : « Zelus domus tuæ comedit me, » ut ait Joannes, II, 17.

Mystice. Mystice : vendunt columbas, qui pecunia vendunt gratiam Spiritus Sancti, puta ordinationem, sacerdotia et beneficia : columba enim est symbolum Spiritus Sancti. Ita Origenes.

Vers. 13. *Mar.* XI, 17; *Luc.* XIX, 46; *Joan.* II, 16. 13. Et dicit eis : Scriptum est (*Isaiæ* LVI, 7) : Domus mea, domus orationis vocabitur : vos autem fecistis illam speluncam latronum. — Arabicus, *speluncam latronibus*. « Latro enim est, ait S. Hieronymus, et templum in latronum convertit speciem, qui lucra de religione sectatur, cultusque ejus non tam cultus Dei, quam negotiationis occasio est; » quia scilicet sacerdotes hi, toti lucro intenti, honesta templi specie, quasi in spelunca latitantes, cara venditione, usuris aliisque fraudulentis modis et artibus peregrinos et pauperes exspoliabant, imo expilabant, uti faciunt latrones. « Latro enim, ait S. Isidorus, lib. X *Etymol.*, littera L, incessor est viarum a latendo dictus : melius autem latro est quasi *latero*, quia a latere insidiatur viæ. » Et Varro, lib. VI *De Lingua Latina* : « Latrones, ait, dicti a latere, quod circa latera haberent ferrum. » Et Sextus Pompeius, *De Verb. Signif.*, littera L : « Latrones, ait, eos antiqui dicebant, qui conducti militabant, ἀπὸ τῆς λατρείας (id est a mercede); at nunc viarum obsessores dicuntur latrones, quod a latere adoriantur, vel quod latenter insidientur. »

Latro a latendo dictus.

Alia latronis etyma.

Alludit ad *Jeremiæ* VII, 11, ubi ait Deus : « Numquid ergo spelunca latronum facta est domus mea, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? Ego, ego sum : ego vidi, ait Dominus. » Putabant enim hi semiathei se suaque scelera abscondere, ne a Deo viderentur, sicut latrones abscondunt se latentque in speluncis.

Nota : Templum dicitur domus Dei, non quasi in eo, velut in domo, Deus corporaliter inhabitet (hoc enim negat S. Paulus, *Actor.* XVII, 24), sed quia templum est locus deputatus ad colendum et orandum Deum, in quo Deus preces orantium exaudit : templum vero Christianorum specialiter dicitur domus Dei, quia in eo corporaliter habitat in S. Eucharistiæ sacramento Christus Dominus, ait S. Thomas. Templum dicitur domus Dei: Cur?

Tropologice : templum est domus, non confabulationis, non speculationis, non potationis, non comessationis, sed orationis. Videant ergo quam a Christo flagellandi sint, qui illud garriendo, circumspiciendo, lasciviendo, potando profanant. Nam, ut ait Beda in cap. II *Joan.* : « Videbantur licite vendi in templo, quæ ad hoc emebantur, ut in eodem templo offerrentur Domino : sed nolens ipse Dominus aliquid in domo sua terrenæ negotiationis, ne ejus quidem quæ honesta putaretur, exhiberi, dispulit negotiatores injustos, et foras omnes simul cum iis quæ negotiabantur, ejecit. Quid ergo, fratres mei, quid putamus faceret Dominus, si rixis dissidentes, si fabulis vacantes, si risu dissolutos, vel alio quolibet scelere reperiret irretitos, qui hostias, quæ sibi immolarentur, ementes in templo vidit et eliminare festinavit? » Præsertim quia hi ementes et vendentes non degebant in ipso templo proprie, sed in atrio templi duntaxat, imo in atrio omnibus gentibus communi, et tamen inde a Christo ejecti sunt; quid ergo faciet Christianis, in templo ipso coram SS. Sacramento hæc ipsa et indigniora patrantibus?

Hinc disce quanta reverentia debeatur templo, scilicet quæ debetur domui Dei; de eo enim dicit Christus: « Domus mea; » quare sicut herus injuriam domui suæ factam, ut sibi factam persequitur et ulciscitur : sic et Christus injuriam templo illatam, sibi illatam æstimat, ac ut talem punit et vindicat. Quare apposite monet S. Augustinus in *Regula* : « Nemo, inquit, in oratorio aliquid agat, nisi ad quod factum est, unde et nomen habet. » Vide dicta *Isaiæ* LVI, 7, et *Levit.* IX, in fine capitis.

14. Et accesserunt ad eum cæci et claudi, et curavit eos, — ut per hæc miracula ostenderet se esse Messiam, imo Deum, ideoque merito hac populi acclamatione et pompa fuisse decoratum. Hæc enim miracula patraturum Messiam prædixit Isaias, cap. XXXV, 5; atque hæc digna erant Christo, æque ac templo : quæ proinde pro ava- Vers. 14.

ris pecorum venditionibus et nundinationibus Christus substituit.

Vers. 15. 15. VIDENTES AUTEM PRINCIPES SACERDOTUM ET SCRIBÆ MIRABILIA QUÆ FECIT, ET PUEROS CLAMANTES IN TEMPLO, ET DICENTES : HOSANNA FILIO DAVID, INDIGNATI SUNT, — tum quia invidebant Christo hanc gloriam, tum quia ægre ferebant suas nundinationes et lucra e templo fuisse ejecta.

Vers. 16. 16. ET DIXERUNT EI : AUDIS QUID ISTI DICUNT? JESUS AUTEM DIXIT EIS : UTIQUE. NUNQUAM LEGISTIS, QUIA EX ORE INFANTIUM ET LACTENTIUM PERFECISTI LAUDEM? — *Ps.* VIII, 3. Hebr. est יסדת עז *iissadta oz*, id est *fundasti fortitudinem*; Aquila, *fundamenta jecisti potentium*; Sexta editio, *constituisti robur*; Tertullianus, lib. *De Anima*, cap. XIX : *expedivisti laudem*; Syrus, *direxisti laudem*; Arabicus, *parasti laudem*, hoc est, probasti, confirmasti, perfecte laudabilem fecisti potentiam tuam, dum ex ore infantium elinguium, et necdum fari loquique potentium, laudem et gloriam tuam exprimis. Fecisti enim ut in die Palmarum infantes cum populo acclamarint Christo : « Hosanna filio David. » S. Hilarius et Auctor *Imperfecti* per infantes accipiunt pueros jam fari loquique potentes. Verius S. Chrysostomus, Euthymius et Theophylactus censent hos vere fuisse infantes fari nescios, uti hic expresse dicitur. Unde Syrus vertit : *Ex ore puerulorum et infantium direxisti laudem*; ideoque addit Lucas, cap. XIX, 40, Christum dixisse : « Si hi tacuerint, lapides clamabunt : » quo significatur divino instinctu et miraculo actos et impulsos infantes, æque ac pueros Christo acclamasse, « Hosanna, » quod non intelligebant, imo quod infantes naturaliter effari necdum poterant. Causa fuit, quam subdit Psaltes, *Psal.* VIII : « Ut destruas inimicum et ultorem, » ut scilicet per ora infantium confundas Scribas et Pharisæos Christi inimicos, doceasque ipsos esse amentes et insipientiores infantibus, qui Jesum ut Christum agnoscunt, laudant, glorificant. Sed hæc ultima Psalmi verba studio subticuit Christus, ne Scribas nimium exasperaret. Simul innuit hic Christus infantes præveniendos esse, ut, cum loqui incipiunt, doceantur pia proloqui, ac prima eorum vox sit : « Hosanna, Jesus, Maria, » etc. Hic S. Hieronymus scribit ad Blæsillam, ut Paulam filiolam (S. Paulæ quasi aviæ neptem), primum ut fari incipit, « alleluia » effari et pronuntiare doceat; uti noster B. Franciscus Borgia, prima, cum infans esset, verba sonare « Jesus, Maria, » edoctus est, teste Ribadeneira in ejus Vita. Sic trisagion, puta, « Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus sabaoth, » revelatum fuit puero rapto in aera, cum Constantinopoli grassaretur terræ motus, qui cessavit mox, ut populus a puero edoctus trisagion conclamavit, anno Christi 446, sub Theodosio Imperatore, teste Damasceno, tract. *De Trisagio*. Gaudet enim Deus puris puerorum laudibus : pueri enim dicuntur a puritate, ait Varro, quod impuberes sint, et puri quasi angeli terrestres.

Acclamant Christo pueri.

Prima vox infantium sit pia. Exempla.

Arias Montanus, in *Psal.* II, advertit infantes in quacumque gente vocem יה *iah* sonare, quod est nomen Dei, et abbreviatum *Jehova*, sicque nominis sui admirabilis initia et fundamenta, vel ab ipso infantium ore firmiter jacta, Deum sibi vindicare. Ibidem Arnobius negat quemquam esse hominem, qui non cum Dei notione diem primæ nativitatis intraverit, imo bruta, arbores et saxa, si loqui possent, clamatura cunctorum Dominum Deum. Sic Plato, lib. X *De Republ.*, et Cicero, lib. I *De Natura deorum*, docent nos cum lacte matris sugere Dei cognitionem et laudem. Lyranus distinguit triplicem puerorum Deum laudantium ordinem. Primi sunt qui laudant Deum morte, non ore, uti fuere innocentes pro Christo ab Herode occisi. Secundi, qui ore, non morte, uti fuere hi canentes Christo « Hosanna. » Tertii, qui ore simul et morte laudarunt Deum, uti fuere S. Agnes 12 annorum, S. Pancratius 12, S. Vitus, Celsus et alii. Vide nostrum Philippum Barlaymont in *Paradiso puerorum*, cap. XIII et XIV, ubi Dei elogia et oracula ore infantium edita recenset.

Deum sonat prima vox infantilis.

Triplex puerorum laus.

Nota : Psalmus octavus, licet ad litteram loqui videatur de magnificentia Dei, quam ostendit in creatione totius universi, in qua hominem fecit rerum omnium dominum, tamen magis proprie et profunde ad litteram loquitur de magnificentia Dei, quam ostendit in recreatione et redemptione mundi, in qua effecit Christum peccati et mortis victorem, ac mundi redemptorem et universorum Dominum, qui proinde primus est homo, et omnium hominum nobilissimus. Id patet *primo*, ex eo quod Christus hic ita eum explicet, æque ac Paulus, *Hebr.* II, 7; *secundo*, quia magnificentia tanta, quam ibi celebrat Psaltes, hominis miseriæ, qui post lapsum in peccatum jam perdidit dominatum in bestias, non ita competit ut Christo; *tertio*, quia hic versiculus : « Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem, » multo clarius et verius competit Christo quam aliis. Simile est *Deuter.* XVIII, 18, ut ibi dixi. Quod enim Maldonatus id de Davide explicat, quasi is respectu Goliath, qui caput amputavit, se infantem appellet, certum est eum tum vere infantem non fuisse, sed juvenem animosum et bellicosum. Unde Nicephorus in *Psal.* VIII : « Magnificentia Dei, inquit, est incarnatio Verbi. »

Argumentum Psalmi octavi.

17. ET RELICTIS ILLIS, ABIIT FORAS EXTRA CIVITATEM IN BETHANIAM, IBIQUE MANSIT. — Syrus et Arabicus, *pernoctavit in Bethania*. Vide hic ingratitudinem et mutabilitatem populi : qui enim eodem mane acclamarat Christo « Hosanna, » jam vespere ejusdem diei ob metum Scribarum Christum deserit, ita ut nemo inventus sit, qui eum ad hospitium invitaret; ideoque Christus urbe egredi coactus est, ad Martham et Magdalenam hospites suos in Bethaniam. Vers. 17. *Mar.* XI, 11.

Populus mutabilis et ingratus.

18. MANE AUTEM REVERTENS IN CIVITATEM, ESURIIT. Vers. 18.

Mar. XI, 12. — Contigit ergo hoc postridie Dominicæ Palmarum, feria secunda, sive die lunæ: hoc est, die 11 mensis primi Nisan, quæ nostro computu est 21 martii; nam post tres dies, puta die Veneris in Paschate, quæ tunc incidebat in diem 25 martii, crucifixus et immolatus est Christus.

Esuriit, — non esurie naturali, sed sponte excitata in se fame, ait S. Chrysostomus et Abulensis, *Quæst.* CIII; erat enim mane, et pridie vespere Christus apud Martham cœnaverat, ut tam cito esurire non posset. Excitavit ergo hanc in se esuriem, ut per eam haberet occasionem maledicendi ficui infrugiferæ; unde et ficus in ea quæsivit, licet sciret tum tempus ficorum non esse, ut habet Marcus, cap. XI, 14, erat enim die 21 martii, ut dixi; cum nondum ficus apparent.

Nota, hæc esuries Christi, et arefactio ficus, contigit antequam ejiceret ementes et vendentes e templo; hoc enim eodem die lunæ, sed post ficus arefactionem, effecit, ut patet ex Marco, cap. XI, 14 et sequent., ubi particulatim per singulos dies acta Christi consignat.

Vers. 19. *Mar.* XI, 13, 14, 20. 19. Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam, et nihil invenit in ea nisi folia tantum, et ait illi : Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea. — Christus maledixit ficui, eamque arefecit, ut ostenderet potestatem suam, qua posset similiter proterere et arefacere Scribas et Judæos hostes suos, si vellet : quare se ab eis mox crucem et necem passurum non invitum, sed volentem. Nota hanc Christi maledictionem non fuisse propriam, sed per catachresin abusivam; maledictio enim hæc tantum significat Christum ficui precatum fuisse malum, scilicet arefactionem, quod rebus inanimis justa de causa precari licet, præsertim Christo, cujus sunt omnes omnium hominum arbores et prædia. Vide dicta *Jeremiæ* XX, 14, et *Job.* III, 1.

Christus maledixit ficui.

S. Franciscus junipero.

Simili modo S. Franciscus maledixit junipero arbori plantatæ a B. Junipero, uno e primis sociis suis, in pœnam ejus inobedientiæ, quæ proinde nec latum quidem unguem crevit a die quo terræ infixa est, quæ etiamnum visitur Carinulæ, sive Caleni, Campaniæ felicis civitate, juxta Mondragonium, in monasterio Minorum; dum enim B. Juniperus plantandæ huic junipero intenderet, vocatusque a S. Francisco, quousque cœptum perfecisset opus, parere detrectasset, maledixit S. Franciscus arbori, quod inobedientiæ occasio et objectum extitisset; eique præcepit, ne in posterum cresceret, idque protinus factum est, ut arbor obediens Sancto, suo malo homines doceret obedientiam. Ita Waddingus in *Annal. Minorum,* anno Christi 1222, num. 11.

Ficus arefacta, mystice quid?

Mystice : esuriit Christus, ut ostenderet famem spiritualem quam habebat salutis Judæorum, imo peccatorum : sed quia ipsi huic fami et voto Christi non satisfaciebant, idcirco ipsos subtracto gratiæ humore, siccandos fore et maledicendos a Deo. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Hilarius, Beda et Abulensis, *Quæst.* CXVII.

20. Et videntes discipuli, mirati sunt dicentes : Quomodo continuo aruit — *hæc ficus ?* uti addunt Græca et Syrus. Contigit hoc postero die : Christus enim die lunæ, ex Bethania regrediens in Jerusalem, maledixit ficui; inde e templo ejiciens ementes, ibidem docuit; vespere ex urbe regressus est Bethaniam; postero mane diei martis ex Bethania cum eo regredientes discipuli Hierosolymam, viderunt ficum arefactam, tumque mirantes dixerunt : « Quomodo continuo aruit? » Hæc hoc ordine contigisse patet ex Marco, XI, 19 et 20. Vers. 20. *Mar.* XI, 20, 21.

Quo die ficus hæc arefacta est.

Symbolice : Christus maledixit ficui, quia ficus fuit arbor a Deo vetita, ex qua Adam comedens se suosque posteros perdidit, uti viri docti probabiliter opinantur, quos citavi *Genes.* II, 9.

Allegorice : ficus arefacta notat Judæos, qui, veniente Christo, increduli humorem fidei et gratiæ perdiderunt, ideoque nullos bonorum operum fructus proferunt. Ita Origenes.

Tropologice : ficus foliata, sed carens ficubus, notat fideles qui habent folia professionis fidei, sed carent solidis virtutum fructibus, ideoque a Christo maledicentur. Ita Origenes.

21. Respondens autem Jesus, ait eis : Amen dico vobis, si habueritis fidem (illam excellentem et efficacem instar grani sinapis de qua cap. XVII, 19) et non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis (quod jam a me factum videtis, patet ex Græco), sed et si monti huic dixeritis : Tolle (scilicet te, ut sequitur; Græce ἄρθητι, id est, ut Syrus, *tollitor,* evellitor e terra) et jacta te (Græce βλήθητι, id est *projicitor*; Syrus, *cade*) in mare, fiet. — «Et non hæsitaveritis;» Græc. μὴ διακριθῆτε, id est non disceptaveritis quasi dubii et hæsitantes; non discreveritis an quod petitis sit factu facile, an difficile. Multi enim quia putant id quod petunt esse arduum et difficile, hinc diffidunt se a Deo id impetraturos, ideoque non impetrant : qui vero non discernunt inter facile et difficile, cogitantes id quod sibi est difficile, Deo esse facile, ideoque confidunt divinæ omnipotentiæ, bonitati et promissioni, qua promisit se omnia quæ certa fide et fiducia ab eo petimus, nos impetraturos, quare suam mentem et spem erigunt supra suam infirmitatem, eamque collocant in Deo, certo ab eo expectantes orationis suæ finem et fructum, hi impetrant quæcumque et quantumcumque ab eo postulant. « Monti huic » Oliveti; juxta eum enim pergens in Jerusalem dixit hæc Christus. Ita Abulensis, *Quæst.* CXXXIV, Franciscus Lucas et alii. Cætera, quæ huc spectant, dixi cap. XVII, 19.

Vers. 21. *Supra* XVII, 19. *Luc.* XVII, 6; *Mar.* XI, 23.

Sic ob infidelitatem Turcarum, qui Terræ sanctæ dominantur, Angeli ex Galilæa et Nazareth anno Domini 1291 transtulerunt domum B. Virginis, in qua ipsa, angelo nuntiante, concepit Filium Dei, in Dalmatiam; et inde anno Domini 1294 in

Domus B. Virginis Lauretum ab angelis translata.

Italiam (Lauretum), ubi sedes et caput est fidei ac fidelium; ideoque ob fidem illam innumera ibidem patrat miracula, quæ recenset noster Horatius Tursellinus in *Historia Lauretana*.

Vers. 22. *Mar.* XI, 24. 22. ET OMNIA QUÆCUMQUE PETIERITIS IN ORATIONE CREDENTES, ACCIPIETIS.—«Credentes,» id est si crediderilis et confisi fueritis vos illa a Deo impetraturos, juxta illud *Jacobi* I, 6 : « Postulet in fide nihil hæsitans.» Vide ibi dicta.

Præclare S. Bernardus, serm. 15 in Psal. *Qui habitat*, tropologice explicans illud Dei ad Josue, cap. I : *Quemcumque locum calcaverit pes vester, vester erit* : « Pes vester, ait, utique spes vestra est; et quantumcumque ista processerit, obtinebit, si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit et non titubet. » Ratio a priori est Dei liberalitas et munificentia, quæ non patitur se spe nostra vinci, sed eam longe superat et transcendit.

Vers. 23. *Luc.* XX, 1, 2; *Mar.* XI, 27, 28. 23. ET CUM VENISSET IN TEMPLUM, ACCESSERUNT AD EUM DOCENTEM PRINCIPES SACERDOTUM, ET SENIORES POPULI DICENTES : IN QUA POTESTATE HÆC FACIS? ET QUIS TIBI DEDIT HANC POTESTATEM?

IN QUA POTESTATE. — Græce ἐξουσία, id est auctoritate, *q. d.* Quis dedit tibi jus et auctoritatem docendi in templo, ex eoque ejiciendi ementes et vendentes, ac populum convocandi, ut tibi quasi doctori et Messiæ acclamet Hosanna?

Vers. 24. *Luc.* XX, 3; *Mar.* XI, 29. 24. RESPONDENS JESUS, DIXIT EIS : INTERROGABO VOS ET EGO UNUM SERMONEM; QUEM SI DIXERITIS MIHI, ET EGO VOBIS DICAM IN QUA POTESTATE HÆC FACIO.— Vulgo dicitur :

Non litem solvit, qui litem lite resolvit.

Sic enim malæ fidei causidici, cum causæ suæ diffidunt, aliam causam litemque intexunt, ut tergiversentur et condemnationem suffugiant. Sic et hæretici cum argumentis Catholicorum respondere nequeunt, alia argumenta eis objiciunt, ut hæresis et ignorantiæ suæ effugium quærant. At Christus non ita hic agit, sed interrogationem aliam interserit, ex qua pendebat quæstionis a Scribis propositæ solutio, *q. d.* Mihi non creditis, dicenti me ex Deo potestatem accepisse : credite ergo Joanni Baptistæ, qui mihi testimonium perhibuit, me a Deo ad hæc peragenda esse missum.

Vers. 25. *Luc.* XX, 4, 5; *Mar.* XI, 30, 31. 25. BAPTISMUS JOANNIS UNDE ERAT? E COELO, AN EX HOMINIBUS?—Christus per baptismum Joannis, ejus de se testimonium, doctrinam omnemque prædicationem intelligit. Est synecdoche. Est hoc Christi argumentum appositum ad Scribas, et irrefragabile, *q. d.* Vos quæritis a quo potestatem habeam, a Deo, an ab hominibus? Ego vicissim quæro a vobis, a quo prædicandi et baptizandi potestatem habuit Joannes Baptista, a Deo, an ab hominibus? Si ille istam a Deo habuit, uti omnes confitentur, ergo et ego eamdem a Deo habeo; hoc enim de me testificatus est Joannes, docens se esse servum, me autem Messiam Filium Dei, idque cum vos hac de re legatos ad eum ex professo misissetis sciscitatum ab eo an ipse esset Messias? *Joan.* I, 20 et 26.

E COELO, — a Deo profectus. Ubi nota : Hebræi per metonymiam, qua continens pro contento ponitur, Deum vocant שמים *scamaim*, id est cœlum. Hoc secuti Græci poetæ Saturni Patrem Οὐρανον vocarunt, uti Latini Cœlum. Ita Caninius, *De Nominib Hebraic.*, cap. II. Hinc Judæi cœlum et astra pro Deo coluerunt : unde Christiani a Christianismo ad Judaismum olim apostatantes dicti sunt Cœlicolæ; contra quos extant rescripta Theodosii et Honorii Imperatorum, lib. XVIII *De Judæis et Cœlicolis*. Vide Baronium anno Domini 408. Hinc et de Judæis canit Poeta : Deus vocatur cœlum? Cur?

Qui puras nubes et cœli numen adorant.

Cœlum enim sua vastitate, pulchritudine, motu, ornatu, inflexu, omnes rapit in sui admirationem : unde cœlum dicitur quasi cœlatum stellis et sideribus, ait Sipontinus, licet Varro, lib. IV *De Lingua Latina*, cœlum a κοῖλου, id est cavo, derivet, quod sua cavitate omnes res creatas complectatur. Hinc Deus est quasi Atlas cœli et mundi, de quo Virgilius, lib. VI *Æneid.* :

Ubi cœlifer Atlas
Cœlum humeris torquet, stellis ardentibus aptum.

Quocirca multæ gentes cœlum ut Deum coluerunt. Unde Cicero, lib. II *De Divinat.* : « Ego, ait, Deum genus esse semper dixi et dicam, Cœlitum.» Idem in *Somnio Scipionis* : « Et grates tibi ago, summe sol, vobisque reliqui Cœlites. » Et Plinius, lib. VI, cap. XXXIII : « Divinitas, ait, et quædam Cœlitum societas nobilissima ex feminis in Sibylla fuit.» Audi et S. Augustinum, lib. X *De Civit.*, cap. I : « Et ipsos deos non ob aliud appellant Cœlicolas, nisi quod cœlum colant, non utique venerando, sed inhabitando tanquam cœli quosdam colonos. » Denique cœlum est thronus Dei, ac sedes majestatis et gloriæ ejusdem, æque ac SS. Angelorum et hominum beatorum. Cœlum ut Deum coluerunt multi.

Hinc disce cœlum ambire, cœlum suspirare, terram et terrena despicere, ac dicere cum nostro S. Ignatio : « Quomodo sordet mihi terra, cum cœlum aspicio ! » Qui enim cœlum ambit, paradisum ambit, felicitatem ambit, beatam æternitatem ambit, Deum Cœlitum ambit : « O Israel, quam magna est domus Dei, et ingens locus possessionis ejus ! » *Baruch*, III, 24. Vide ibi dicta.

AT ILLI COGITABANT INTER SE, DICENTES. — Græce διελογίζοντο, id est cogitabant et conferebant inter se, deliberantes quid Christo responderent, quasi anxii et perplexi.

26. SI DIXERIMUS, E COELO : DICET NOBIS : QUARE ERGO NON CREDIDISTIS ILLI? SI AUTEM DIXERIMUS : EX HOMINIBUS, TIMEMUS TURBAM; OMNES ENIM HABEBANT JOANNEM SICUT PROPHETAM. Vers. 26. *Luc.* XX, 6; *Mar.* XI, 31, 32.

QUARE ERGO NON CREDIDISTIS ILLI — asserenti me esse Messiam, suadentique ut per pœniten-

tiam vos præparetis ad meam gratiam et salutem? « Timemus turbam, » scilicet « ne lapidet nos, » ut addit Lucas, cap. xx, vers. 5. « Sicut Prophetam : » τὸ *sicut* est nota veritatis, non similitudinis, *q. d.* Omnes habebant Joannem ut verum magnumque Prophetam, ideoque a Deo missum : Propheta enim, legatus, vates et interpres est Dei. Sic, *Joannis* I, de Christo dicitur : « Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre : » ubi τὸ *quasi* veritatem notat, non similitudinem, *q. d.* Vidimus gloriam ejus, ut vere unigeniti Filii Dei, sive ejus qui verus et unigenitus erat Dei.

Vers. 27. *Luc.* xx, 7, 8; *Mar.* xi, 33. 27. ET RESPONDENTES JESU, DIXERUNT : NESCIMUS. — Mentiuntur, quia viderant vitam Joannis, æque ac prædicationem sanctissimam et divinam, morte pro castitate obita, et martyrio jam obsignatam; sed improbitas mavult mentiri, quam falsitatis argui et improbitatis convinci.

AIT ILLIS ET IPSE : NEC EGO DICO VOBIS IN QUA POTESTATE HÆC FACIO. — *q. d.* Non vultis ad meam quæstionem respondere, quare nec ego respondebo ad vestram; quia ex mea pendet vestra solutio. Sed vos dicitis illam vos nescire, et mentimini. Ego dico me scire nolleque dicere, ac veritatem dico, ut vestram proterviam confundam et contundam. Hoc enim responso Christus Scribis os obturavit, ut quasi mures silerent, nec ultra hiscere auderent. Unde S. Hieronymus : « Ostendit, ait, illos scire, sed respondere nolle; et se nosse, sed non dicere, quia quod sciunt, tacent. »

Vers. 28. 28. QUID AUTEM VOBIS VIDETUR ? — Christus per sequentem parabolam Scribas et Pharisæos dicentes se nescire, an baptismus Joannis esset e cœlo, an ex hominibus, coarguit summæ improbitatis et pervicaciæ; quod, cum vellent haberi filii Dei, tamen Joannem a Deo missum recipere noluerint, nec ejus prædicationi crediderint et pœnitentiam egerint. Porro Christus hic, ait Chrysostomus, « reos ipsos judices facit, magna fiducia justitiæ, ubi adversario causa committitur; utitur autem parabola ut non intelligant quomodo contra se sententiam dicant. »

HOMO QUIDAM HABEBAT DUOS FILIOS, ET ACCEDENS AD PRIMUM, DIXIT : FILI, VADE HODIE OPERARE IN VINEA MEA.

Vers. 29. 29. ILLE AUTEM RESPONDENS, AIT : NOLO; POSTEA AUTEM, POENITENTIA MOTUS, ABIIT.

Vers. 30. 30. ACCEDENS AUTEM AD ALTERUM, DIXIT SIMILITER. AT ILLE RESPONDENS, AIT : EO, DOMINE; ET NON IVIT.

Vers. 31. 31. QUIS EX DUOBUS FECIT VOLUNTATEM PATRIS ? DICUNT EI : PRIMUS. DICIT ILLIS JESUS : AMEN DICO VOBIS, QUIA PUBLICANI ET MERETRICES PRÆCEDENT VOS IN REGNUM DEI.

Vers. 32. 32. VENIT ENIM AD VOS JOANNES IN VIA JUSTITIÆ, ET NON CREDIDISTIS EI : PUBLICANI AUTEM ET MERETRICES CREDIDERUNT EI ; VOS AUTEM VIDENTES, NEC POENITENTIAM HABUISTIS POSTEA, UT CREDERETIS EI.

Parabola hæc explicatione vix indiget, quia eam Christus applicat et explicat. Nimirum primus filius initio nolens obedire patri, sed mox facti pœnitens, obediens et vadens operatum in vinea, notat publicanos et meretrices, qui primo suis sceleribus voluntatem et legem Dei repulerunt, sed postea ad Joannis prædicationem resipuerunt, et pœnitentiam egerunt ac caste justeque juxta legem Dei vixerunt. Secundus filius dicens patri se iturum in vineam, sed fallens, nec vadens, notat Scribas et Pharisæos, qui legem Dei semper in ore habebant, quasi ejus studiosissimi et religiosissimi observatores; cum tamen reipsa eam non implerent, sed contra eam libidines, rapinas, usuras, etc., committerent. Quare gravem in se Dei offensam et iram provocaverunt, tum per ipsa scelera, tum per suam hypocrisim et ementitam legis simulationem. Videri enim volebant esse zelotæ legis, cum essent ejus prævaricatores. Hæc enim hypocrisis et duplicitas animi valde Deum irritat.

PRÆCEDENT. — Græce προάλουσιν, in præsenti, id est *præcedunt, q. d.* Publicani et meretrices, vos, o Scribæ, præcedunt, id est ante vos eunt in via Dei et virtutis, tenduntque ad cœlum per fidei, pœnitentiæ et mutationis vitæ exemplum, ideoque reipsa præcedent, et ante vos introibunt in regnum cœlorum, quod nunquam vos scelerati introibitis : introire tamen possetis, si velletis pœnitere et mores mutare. Sic, cap. v, 20, « minimi in regno cœlorum, » vocantur impii et reprobi ab eo excludendi.

IN VIA JUSTITIÆ. — Syrus, *in via rectitudinis incedens*; hoc est agens vitam perfecte justam, rectam, sanctam et irreprehensibilem.

NEC POENITENTIAM HABUISTIS, — id est egistis; Græce οὐ μετεμελήθητε, id est non pœnituistis, non resipuistis.

Mystice : publicani et meretrices denotant Gentes, quæ primo idolis et vitiis servierunt; deinde, per Apostolorum prædicationem conversæ, Deum et virtutes coluerunt. Pharisæi et Scribæ notant Judæos, qui videbantur Deum colere, sed revera eum spreverunt, dum Christum ab eo missum aspernati sunt, et in hac perfidia mentem obstinarunt. Unde de his parabolam hanc interpretantur S. Hieronymus, Chrysostomus, Origenes, S. Athanasius, Beda, Euthymius, Maldonatus, Jansenius et alii passim.

Tropologice : ostendit Christus, ait S. Chrysostomus, meliores esse populares et plebeios, qui aliquando convertuntur, quam sacerdotes, qui nunquam.

Tropologice : Primo filio similes sunt Christiani communes et laici, qui sanctitatis desiderio impulsi servant consilia Evangelica, etsi ex voto et professione ad ea non obligentur. Secundo filio similes sunt sacerdotes, monachi et religiosi, qui vota paupertatis, castitatis et obedientiæ Deo nuncuparunt, sed ea deinde violant.

Vers. 33. Luc. XX, 9; Mar. XII, 1. 33. ALIAM PARABOLAM AUDITE : HOMO ERAT PATERFAMILIAS, QUI PLANTAVIT VINEAM, ET SEPEM CIRCUMDEDIT EI, ET FODIT IN EA TORCULAR, ET ÆDIFICAVIT TURRIM, ET LOCAVIT EAM AGRICOLIS, ET PEREGRE PROFECTUS EST.

Vers. 34. Luc. XX, 10; Mar. XII, 2. 34. CUM AUTEM TEMPUS FRUCTUUM APPROPINQUASSET, MISIT SERVOS SUOS AD AGRICOLAS, UT ACCIPERENT FRUCTUS EJUS.

Vers. 35. Luc. XX, 10, 11, 12; Mar. XII, 3, 4, 5. 35. ET AGRICOLÆ, APPREHENSIS SERVIS EJUS, ALIUM CECIDERUNT, ALIUM OCCIDERUNT, ALIUM VERO LAPIDAVERUNT.

Vers. 36. Mar. XII, 15. 36. ITERUM MISIT ALIOS SERVOS PLURES PRIORIBUS, ET FECERUNT ILLIS SIMILITER.

37. NOVISSIME AUTEM MISIT AD EOS FILIUM SUUM, DICENS : VEREBUNTUR FILIUM MEUM.

Vers. 37. Luc. XX, 13; Mar. XII, 6. 38. AGRICOLÆ AUTEM VIDENTES FILIUM, DIXERUNT INTRA SE : HIC EST HÆRES, VENITE, OCCIDAMUS EUM, ET HABEBIMUS HÆREDITATEM EJUS.

Vers. 38. Luc. XX, 14; Mar. XII, 7. 39. ET APPREHENSUM EUM EJECERUNT EXTRA VINEAM, ET OCCIDERUNT.

Vers. 39. Luc. XX, 15; Mar. XII, 8. 40. CUM ERGO VENERIT DOMINUS VINEÆ, QUID FACIET AGRICOLIS ILLIS ?

Vers. 40. Luc. XX, 15; Mar. XII, 9. 41. AIUNT ILLI : MALOS MALE PERDET ; ET VINEAM SUAM LOCABIT ALIIS AGRICOLIS, QUI REDDANT EI FRUCTUM TEMPORIBUS SUIS.

Vers. 41. Mar. XII, 9; Luc. XX, 16. Christus hanc parabolam contra Scribas et Pharisæos adversarios suos intorquens, mutuatur eam ex *Isaiæ* cap. V, 1, ut illi pondus addat, quod ipsos premat et convincat. Isaias enim ibidem illa usus est, et eadem Christum usurum prædicit, uti hic Christus ea utitur. Sic enim, cap. V, incipit Isaias : « Cantabo dilecto meo (Christo incarnando) canticum patruelis mei vineæ suæ : vinea facta est dilecto meo in cornu filii olei, » id est in cornu oleato, hoc est in Judea, quæ robusta et alta est ut cornu, ac fertilis et pinguis est instar olei. Fuse hæc explicui *Isaiæ* V, quare ibi dicta hic summatim repetam, et paucis totam parabolam perstringam.

Primo. Parabola vineæ explicatur. *Primo*, homo plantans vineam, est Deus fundans Ecclesiam, sive Synagogam, juxta illud *Psal.* LXXIX, 9 : « Vineam de Ægypto transtulisti, ejecisti gentes (ex Chananæa, ibique), plantasti vineam, » id est Synagogam, sive populum Judæorum.

Secundo. Sepes. *Secundo*, sepes, torcular et turris erecta in vinea significant Deum Ecclesiæ suæ abunde de omnibus rebus necessariis providisse; distincte tamen, per sepem grammatice murum Hierosolymæ, cum S. Hieronymo ; item fortes principes, uti fuere David et Machabæi, ait Interlinearis ; theologice, angelorum custodiam, cum Origene, S. Ambrosio et Hieronymo ; vel legem, cum Auctore *Imperfecti* et S. Irenæo, lib. IV, cap. LXX, accipe. Unde pro « sepem circumdedit ei, » Syrus vertit, *undequaque obvallavit eam maceria*.

Torcular. Torcular est altare quo victimarum sanguis exprimebatur. Ita Origenes, S. Hieronymus, Beda, Theophylactus, Euthymius. Dicitur autem fodisse torcular, quia olim exscindere aut fodere solebant lacunas; vel, ut ait Marcus, cap. XII, vers. 1, « lacum, » quo vinum novum ex uvis in torculari expressum excipiebant, uti patet *Isaiæ* cap. V, 2. Tropologice : Torcular, ait S. Hieronymus, notat Martyres. Unde Psalmi VIII, LXXX et LXXXIII, inscribuntur in titulo : *Pro torcularibus*. S. Hilarius vero censet notari Prophetas ; in quos ubertas Spiritus Sancti ferventius influxit. S. Chrysostomus autem per torcular accipit verbum Dei, quod premit et cruciat hominem contradicente carne.

Turris vineæ, id est Synagogæ, erat templum Hierosolymitanum, Deique cultus in eodem. Ita Origenes, Chaldæus, S. Hilarius, Beda, Theophylactus, Euthymius. Mystice : turris erant Prophetæ, doctores et pastores, æque ac reges et principes populi ; hi enim quasi e turri erant speculatores populi. Ita iidem. Unde S. Hilarius : Turris, ait, notat eminentiam legis, quæ et in cœlum proveheret, et ex qua speculari Christi adventus posset. Turris.

Tertio, coloni vineæ erant principes populi : horum enim est populum regere et excolere ; operari in vinea, est justitiam facere, ait S. Chrysostomus. Tertio.

Quarto, peregre profectus est Deus, quia, ut ait Origenes, cum legem et pacta Judæis dedisset, apparens eis in monte Sina, postea eis non apparuit quasi alio profectus. Quarto.

Quinto, tempus fructuum, id est observationis legis et Dei cultus, erat tempore Davidis, Salomonis, Josaphat, Ezechiæ, Josiæ, etc., cum Judæi quiete sibi et Deo vivere poterant et debebant. Aut potius hoc tempus agebatur jugiter, quia jugiter Deo servire et bonorum operum fructus producere tenebantur. Unde Maldonatus censet hoc pertinere ad emblema et ornatum parabolæ. Quinto.

Sexto, servi a Deo in vineam, id est ad Synagogam missi, ut fructus ejus colligerent, fuere Isaias, Jeremias, Ezechiel cæterique Prophetæ, quos Judæi ut vitiorum suorum castigatores occiderunt, ac nonnullos, ut Jeremiam, lapidarunt. Misit autem eos secundo, et plures prioribus, ut sua diligentia et charitate vinceret colonorum improbitatem. Unde S. Chrysostomus : « Per singulos, ait, gradus malitiæ Dei misericordia addebatur, et per singulos gradus misericordiæ Dei, Judæorum malitia crescebat. » Quocirca Deus tandem misit ad eos Filium suum, puta Christum jam incarnatum, quem Scribæ velut Synagogæ hæredem pariter occiderunt et crucifixerunt extra civitatem, id est extra Jerusalem in monte Calvariæ, ut ipsi Synagogæ præessent et dominarentur, ex eaque se ditarent et magnificarent. Pro « verebuntur Filium meum, » Syrus vertit, *erubescent propter Filium meum*. Sexto.

Tropologice : vinea cuique excolenda est anima, pastori est parochia, episcopo diœcesis, regi regnum, magistratui respublica, ut fructus bonorum operum et virtutum proferat. Sepes sunt

leges et statuta; custodes sunt angeli; turris est ratio, meditatio, providentia; torcular est mortificatio, tribulatio, crux. « Servus mittitur, ait Rabanus, cum lex, psalmus aut prophetia legitur; ejicitur, cum contemnitur, vel blasphematur; hæredem occidit, qui Filium Dei conculcat, et spiritui gratiæ contumeliam facit; vinea alii datur, cum gratiam a superbo spretam humilis accipit.»

Porro, homo plantans vineam est Deus, qui homo dicitur, ait S. Chrysostomus, similitudine, non veritate : natura Dominus est, benevolentia pater, juxta illud Isaiæ, cap. v : « Vinea Domini sabaoth domus Israel est. »

Vers. 41. AIUNT ILLI (Scribæ) : MALOS MALE PERDET. — Dices : Marcus et Lucas asserunt Christum id dixisse; quomodo ergo Matthæus idipsum attribuit Scribis? Respondetur cum S. Chrysostomo et Euthymio, primo Scribas id dixisse, deinde Christum idipsum repetiisse et confirmasse eo modo et gestu, ut inde ac ex antecedentibus et sequentibus (ut recte advertit Abulensis, *Quæst.* CC) satis Scribæ id de se dici intelligerent, ac tunc eos subjunxisse, « absit, » ut habet Lucas, cap. XIX.

MALOS MALE PERDET. — Malos scilicet vineæ, id est Ecclesiæ colonos, puta Scribas cum suis asseclis, qui Prophetas et Christum occiderunt, perdet Deus per Titum et Vespasianum in hac vita, ac per dæmones in gehenna.

ET VINEAM SUAM LOCABIT ALIIS AGRICOLIS (Apostolis eorumque successoribus) QUI REDDANT EI FRUCTUM TEMPORIBUS SUIS. — Fructus hic vineæ, id est Ecclesiæ Dei, patet in conversione totius orbis ad Christi fidem et sanctitatem, ac præsertim in constantia tot millium Martyrum et Virginum; prædicitur enim hic reprobatio Judæorum, et conversio Gentium, uti docet Christus, vers. 43.

Moraliter : disce hic quod sicut vinea producit bonas uvas, etiamsi mali sint ejus coloni, ita Ecclesia ejusque fideles producant bona virtutum opera, etiamsi subinde mali sint ejus pastores et doctores, uti erant Scribæ. Plura tamen et majora proferent, si pastores sint boni, uti patuit in Apostolis, quorum virtutes Apostolicas imitati primi fideles excelluere in castitate, charitate, patientia omnique virtute. Id repræsentat emblema Zeuxis, pictoris insignis. Hic enim pinxit puerum cum canistro uvarum ita scite et belle, ut aves falleret : aves enim ad illas quasi ad veras uvas advolabant, easque mordicabant ut iis vescerentur; tum Zeuxis verecunde : «Melius, ait, pinxi uvas, quam puerum, quia ad uvas advolant, et puerum astantem quasi pictum non timent aves : » ita pastores et custodes Ecclesiæ subinde pravi sunt praveque expicti; at uvæ, id est opera plebis melius habent, et speciosiora sunt : custodum, id est pastorum incuria accidit ut avium, id est dæmonum, fiant præda ab iisque devorentur.

Emblema Zeuxis pictoris eximii.

Vers. 42. 42. DICIT ILLIS JESUS : NUNQUAM LEGISTIS IN SCRIPTURIS : LAPIDEM, QUEM REPROBAVERUNT ÆDIFICANTES, HIC FACTUS EST IN CAPUT ANGULI : A DOMINO FACTUM EST ISTUD, ET EST MIRABILE IN OCULIS NOSTRIS. — Citat Christus *Psal.* CXVII, vers. 22, ubi David de Christo loquitur et prophetat, idque sciebant Scribæ : unde intellexerunt se hac sententia a Christo, æque ac a Davide notari et taxari : sensus enim est, *q. d.* Scribæ, sacerdotes et Pharisæi quasi architecti Synagogæ, id est Ecclesiæ Judaicæ, Christum ut lapidem inutilem ab ea rejecerunt, imo ut illi contrarium damnarunt et occiderunt; Scribas enim, quos superius vocavit operarios et agricolas, nunc vocat ædificatores, ait S. Hieronymus. Sed hic lapis a Judæis reprobatus, a Deo «factus est in caput anguli,» id est positus est in capite anguli, factusque est lapis capitalis et omnino fundamentalis Ecclesiæ, isque angularis, ut scilicet duos parietes Gentium et Judæorum in se velut angulo jungeret et connecteret, in eadem Ecclesiæ fabrica et domo : ita S. Augustinus, S. Basilius, Euthymius, Cassiodorus, Abulensis, Jansenius, Maldonatus cæterique Patres et interpretes, vel hic, vel in *Psal.* CXVII, 22; imo S. Petrus, *epist.* I, cap. II, vers. 6 et seq., ubi fuse hunc locum explicui. Crebro enim in Scriptura fabrica Ecclesiæ comparatur ædificationi domus, quæ solido fundamento, v. g. petræ inædificatur. Sic enim Ecclesia inædificatur et incumbit Christo; Christus ergo est prima Ecclesiæ petra, qui hoc nomen cum reipsa communicavit S. Petro, ut post Christum esset petra Ecclesiæ, ac deinde cæteris Apostolis, quos pariter constituit fundamenta Ecclesiæ, ut patet *Apocal.* XXI, 19; *Ephes.* II, 20, et alibi. Porro, arroganter æque ac inepte et impie Calvinus asserit se esse hunc lapidem, utpote qui reprobatus a Papa et Ecclesia Romana, factus sit fundamentum sectæ Calvinicæ. Ita superbus ille thraso audet se æquiparare Christo, imo Christo suffurari suum oraculum et titulum. Verum det ipse signa, quibus se ad hoc a Deo missum esse doceat : det, inquam, miracula, prophetias, Scripturas, quæ dedit Christus. At nunquam ea dedit, nec unquam dabit; ergo ipse Ecclesiæ non reformator est, sed deformator.

Luc. XX, 17; *Mar.* XII, 10, 11.

Calvinus asserit se esse Lapidem reprobatum factum in caput anguli.

Vers. 43. 43. IDEO DICO VOBIS, QUIA AUFERETUR A VOBIS REGNUM DEI, ET DABITUR GENTI FACIENTI FRUCTUS EJUS. — Regnum Dei in Evangelio passim vocatur Ecclesia, quia in ea regnat Deus in fidelibus per fidem et gratiam, eosque deducit ad regnum cœleste, ut in eis regnet per gloriam.

Ecce hic est quasi ἐπιμύθιον, sive postparabola et affabulatio, in qua Christus tres parabolas jam a se allatas, scilicet primam de duobus filiis, uno obediente, altero inobediente; secundam de vinea, cujus coloni occiderunt servos et filium heri; tertiam de lapide reprobato, qui factus est in caput anguli, clare explicat et applicat ipsis Scribis et Judæis eorum asseclis, *q. d.* Vos, o

Scribæ, estis filii Deo Patri inobedientes, quia me Filium ejus unigenitum ab eo missum persequimini; vos pariter estis coloni vineæ, qui me ejus hæredem occidetis; vos denique estis ædificantes Synagogam, qui me quasi lapidem ab ea rejicitis, sed Deus me faciet basin et fundamentum Ecclesiæ suæ, qui eam a vobis auferet et transferet ad Gentes, quæ avide me recipient et colent, ideoque gratia et gloria a me donabuntur. Omnes enim hæ Christi parabolæ eo tendunt, ut significent reprobationem Judæorum et electionem Gentium, eo quod Judæi repulerint Christum, quem Gentes acceptarunt. Hisce parabolis Christus ita pupugit Scribas, ut ei crucem pararint.

Vers. 44. *Luc* XX, 18. 44. ET QUI CECIDERIT SUPER LAPIDEM ISTUM, CONFRINGETUR; SUPER QUEM VERO CECIDERIT, CONTERET EUM. — Syrus, *dissipabit eum, q. d.* Qui restiterit Christo, eumque persecutus fuerit, uti facitis vos, o Scribæ, frustra id faciet, ac sibi in animo, æque ac in corpore perniciem accerset; ita tamen, ut adhuc per pœnitentiam reparari et restaurari possit.

SUPER QUEM VERO CECIDERIT — hic lapis: id est, cui Christus totus gravi sua ultione incubuerit, v. g. damnandis in die judicii (uti vos, o Scribæ, nisi pœniteatis, damnabimini), huic nulla superest spes eum reparandi et restaurandi; sicut si lapis grandis in testam decidat, eam in minutissima frusta comminuit, ut nullo modo reparari et redintegrari queat. Minatur ergo Christus hic Scribis æternum et irreparabile excidium, puta gehennæ incendium. Ita S. Augustinus, lib. I *Quæst. Evang.*, Quæst. XXX; Abulensis, Barradius, Jansenius, Maldonatus et alii. Audi S. Augustinum: «Cadunt super eum, qui modo contemnunt vel injuriis afficiunt: cadet vero super eos, cum veniet in judicium perditurus, ut sint impii tanquam pulvis, quem projicit ventus.»

45. ET CUM AUDISSENT PRINCIPES SACERDOTUM ET PHARISÆI PARABOLAS EJUS, COGNOVERUNT QUOD DE IPSIS DICERET. Vers. 45.

46. ET QUÆRENTES EUM TENERE, TIMUERUNT TURBAS: QUONIAM SICUT PROPHETAM EUM HABEBANT. — Vers. 46. Cognoverunt Scribæ partim ex ipsis psalmi verbis, partim ex dictis et gestibus Christi, hæc ab eo contra se dici; unde frementes et frendentes in eum, volebant eum capere et torquere, sed metuentes turbam, id facere non sunt ausi. Ecce ita paulatim Christus per reprehensiones Scribarum stravit sibi viam ad crucem et mortem: hanc enim post tres dies ei intulere Scribæ. Ita impletum est consilium Dei de redimendis hominibus per Christi mortem.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus, primo, dat parabolam invitatorum ad nuptias, et non habentis in eis vestem nuptialem. Secundo, vers. 15, Pharisæis quærentibus an liceat censum dare Cæsari, respondet: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. *Tertio, vers. 23, Sadducæis negantibus resurrectionem, eamdem probat. Quarto, vers. 34, Legisperito roganti quod sit magnum legis mandatum, respondet esse hoc:* Diliges Deum ex toto corde tuo. *Quinto, vers 42, quærens a Pharisæis quomodo David Christum Filium suum vocet Dominum, eorum ex silentio ignorantiam coarguit eisque os obturat.*

1. Et respondens Jesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens: 2. Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. 3. Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire. 4. Iterum misit alios servos, dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa sunt, et omnia parata: venite ad nuptias. 5. Illi autem neglexerunt, et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam; 6. reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumeliis affectos occiderunt. 7. Rex autem, cum audisset, iratus est; et missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit. 8. Tunc ait servis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt; sed qui invitati erant, non fuerunt digni. 9. Ite ergo ad exitus viarum, et quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias. 10. Et egressi servi ejus in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt, malos et bonos; et impletæ sunt nuptiæ discumbentium. 11. Intravit autem rex ut videret discumbentes, et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali. 12. Et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit,

13. Tunc dixit rex ministris : Ligatis manibus et pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores : ibi erit fletus et stridor dentium. 14. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. 15. Tunc abeuntes Pharisæi, consilium inierunt ut caperent eum in sermone. 16. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes : Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo, non enim respicis personam hominum; 17. dic ergo nobis quid tibi videtur : licet censum dare Cæsari, an non ? 18. Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait : Quid me tentatis, hypocritæ ? 19. ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. 20. Et ait illis Jesus : Cujus est imago hæc et superscriptio ? 21. Dicunt ei : Cæsaris. Tunc ait illis : Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. 22. Et audientes mirati sunt, et relicto eo abierunt. 23. In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem; et interrogaverunt eum, 24. dicentes : Magister, Moyses dixit : Si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater ejus uxorem illius, et suscitet semen fratri suo. 25. Erant autem apud nos septem fratres : et primus, uxore ducta, defunctus est; et non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo. 26. Similiter secundus et tertius usque ad septimum. 27. Novissime autem omnium et mulier defuncta est. 28. In resurrectione ergo cujus erit de septem uxor? omnes enim habuerunt eam. 29. Respondens autem Jesus, ait illis : Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. 30. In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in cœlo. 31. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis : 32. Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium. 33. Et audientes turbæ, mirabantur in doctrina ejus. 34. Pharisæi autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum; 35. et interrogavit eum unus ex eis legis doctor, tentans eum : 36. Magister, quod est mandatum magnum in lege? 37. Ait illi Jesus : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. 38. Hoc est maximum et primum mandatum. 39. Secundum autem simile est huic : Diliges proximum tuum sicut teipsum. 40. In his duobus mandatis universa lex pendet, et Prophetæ. 41. Congregatis autem Pharisæis, interrogavit eos Jesus, 42. dicens : Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei : David. 43. Ait illis : Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens : 44. Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? 45. Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est? 46. Et nemo poterat ei respondere verbum; neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

[Ve]rs. 1. 1. ET RESPONDENS (pergens respondere Scribis, eorumque incredulitatem confutare) JESUS, DIXIT ITERUM IN PARABOLIS (per parabolas, parabolice) EIS, DICENS :

[Ve]rs. 2. 2. SIMILE FACTUM EST REGNUM COELORUM HOMINI REGI, QUI FECIT NUPTIAS FILIO SUO. — *q. d.* Similiter agitur in regno cœlorum, id est in Ecclesia militante in terris et tendente in cœlum, perinde ac si rex faceret nuptias filio suo, etc. Nam alioqui regnum cœlorum directe et præcise non est simile homini regi, sed humano regno. Vide Canonem 28. Fuse hanc parabolam pertractat S. Gregorius, hom. 38 *in Evang.*

[P]arabola [re]gis ad [nu]ptias fi[lii] sui in[vi]tantis. Similis est hæc parabola illi quam recenset Lucas, cap. XIV, 16. Unde Maldonatus censet hanc esse eamdem cum illa; Matthæum enim hic non servasse ordinem historiæ. Verius S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. LXXI; S. Gregorius, S. Thomas, Jansenius et alii censent aliam esse hanc parabolam ab illa Lucæ; vel certe eamdem, sed bis aliterque repetitam; conferenti enim utramque patet plura in iis esse diversa. Nam, ut alia taceam, Lucas asserit illam a Christo dictam in domo Pharisæi, Matthæus vero hic publice in templo, ut patet ex cap. XXI, 23. Rursum Lucas nuptias has cœnam vocat, Matthæus vero prandium; nisi respondeas cum S. Gregorio, *hom.* 38 jam citata, ipsum prandium cœnam vocari, quod apud antiquos hora nona, quæ ad vesperam et cœnam vergit, prandium fieret.

3. ET MISIT SERVOS SUOS VOCARE INVITATOS AD NUPTIAS, ET NOLEBANT VENIRE. Vers. 3.

4. ITERUM MISIT ALIOS SERVOS, DICENS : DICITE INVITATIS : ECCE PRANDIUM MEUM PARAVI, TAURI MEI Vers. 4.

ET ALTILIA OCCISA SUNT, ET OMNIA PARATA : VENITE AD NUPTIAS.

Vers. 5. 5. ILLI AUTEM NEGLEXERUNT, ET ABIERUNT, ALIUS IN VILLAM SUAM, ALIUS VERO AD NEGOTIATIONEM SUAM.

Vers. 6. 6. RELIQUI VERO TENUERUNT SERVOS EJUS, ET CONTUMELIIS AFFECTOS OCCIDERUNT.

Vers. 7. 7. REX AUTEM, CUM AUDISSET, IRATUS EST; ET MISSIS EXERCITIBUS SUIS, PERDIDIT HOMICIDAS ILLOS.

Pro «nuptias,» Syrus vertit semper, *convivium*, scilicet nuptiale, nimirum prandium, ut explicat vers. 4. Pro «negotiationem,» Syrus vertit, *mercaturam;* pro «iratus est,» *excanduit;* pro «veste nuptiali,» vertit, *vestem convivialem.*

Tota parabola sic est explicanda et applicanda.

Parabola invitatorum explicatur. Primo. *Primo*, homo rex est Deus Pater; filius regis sponsus est Filius Dei incarnatus, puta Jesus Christus, cujus sponsa est Ecclesia; utriusque nuptiæ inchoatæ sunt in Christi incarnatione : in ea enim Christus humanam naturam sibi hypostatice, et per eam Ecclesiam, id est cæteros homines fideles, quasi sponsam mystice sibi despondit per gratiam; sed in cœlo hæ nuptiæ consummabuntur per gloriam. Ita Origenes, S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Gregorius et alii. Unde tropologice Origenes : «Nuptias, ait, intellige conjunctionem Christi cum anima; partum vero et proles, bona opera. »

Secundo. *Secundo*, Deus Pater Christo fecit nuptias, id est nuptiale convivium, cum in Judæa totoque mundo per Christum proposuit mensam Evangelicæ doctrinæ et Sacramentorum, præsertim Eucharistiæ. Ita Origenes, Euthymius, Auctor *Imperfecti.*

Tertio. *Tertio*, ad has nuptias a Deo primo per Mosen et Prophetas, quasi Dei servos invitati fuere Judæi, tum ante, tum post incarnationem Christi, ut eam futuram vel jam factam crederent, itaque in Christum sperantes, pœnitentes et supplicantes ab eo gratiam, justitiam et salutem consequerentur. Ita S. Hieronymus, Gregorius, Origenes, Theophylactus.

Quarto. *Quarto*, tauri et altilia in genere tantum significant convivium opipare esse apparatum, quæ dogmatum Evangelii magnitudinem significant, ait S. Hieronymus, æque ac Sacramentorum, ac præsertim Eucharistiæ.

Porro, «altilia» non sunt alites, id est volucres et aves, sed tauri, vituli cæteraque animalia quæ saginantur ut pinguescant, dicta sunt altilia ab alendo, quasi alitilia vel alita, ait S. Gregorius. Græce enim est σιτιςὰ, id est altilia, saginata, uti vituli, oves et boves lacte et rapis saginantur, ut impinguentur : σιτίζω enim est alo, nutrio, pasco; et σιτεύω est sagino et frugibus pinguefacio. Unde Arabicus vertit : *Et vituli mei saginati jam occisi sunt;* Græce τεθυμένα, id est immolati sunt. Olim enim (uti etiamnum) nuptias a sacrificio auspicabantur, ac nuptialia convivia epulis victimisque in sacrificio mactatis et immolatis agebantur. Sic et nuptiale Christi convivium, quod hic parabolice describitur, a sacrificio crucis sumpsit initium.

Symbolice : S. Gregorius per tauros accipit Patres veteris Testamenti, qui ex permissione legis, inimicos suos virtutis corporeæ cornu feriebant, *q. d.* Patrum mores aspicite, et remedia vitæ vestræ cogitate. Altilia vero sunt, inquit, Patres novi Testamenti, a terrenis ad sublimia contemplatione sublevati. Chrysostomus autem : «Altilia, ait, sunt Prophetæ; tauri, qui Prophetæ fuerunt et sacerdotes : ut enim tauri gregis duces, ita sacerdotes principes populi. » S. Hilarius insuper : « Tauri, ait, sunt Martyres, qui tanquam hostiæ immolati; altilia, homines spiritales tanquam cœlesti pane saginati. » Denique Origenes : « Prandium, ait, est Dei eloquium; quæ fortia sunt, tauri; quæ suaviora, saginata vocantur. »

Quinto, ager et villa, in quem abiere invitati, negligentes invitationem, significant bona temporalia, quæ Judæos a fide et lege Christi bonisque cœlestibus ab eo promissis avocarunt, ideoque ipsi Dei servos, id est Apostolos primosque fideles, imo ipsum Christum occiderunt. Quocirca Deus misit Titum et Vespasianum, qui Judæos quasi homicidas perdidit et occidit, ac civitatem, id est metropolim eorum, puta Jerusalem cum templo Salomonis, quod erat orbis miraculum, succendit. Ita S. Chrysostomus, S. Hieronymus, Euthymius et alii. Quinto.

Alludit Christus in hac convivii sui parabola ad *Isaiæ* cap. XXV, vers. 6 : « Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc, convivium pinguium, convivium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ; » et ad cap. XXX, 23 : «Et panis frugum terræ erit uberrimus et pinguis : pascetur in possessione tua in die illo agnus spatiose; et tauri et pulli asinorum, qui operantur terram, commistum migma comedent.» Vide utrobique dicta. Hinc disce Christum in Ecclesia jugiter nobis apponere opiparum spirituale convivium sacræ doctrinæ et gratiæ, multipliciter conditum sacris lectionibus, concionibus, exhortationibus, ac innumeris Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum in omni virtutum genere exemplis, crebra oratione, meditatione et Sacramentorum, præsertim Eucharistiæ (quæ «frumentum est electorum, et vinum germinans virgines,» ut ait Zacharias, IX, 17) sumptione frequenti; S. Missæ sacrificii, cum tanto SS. ministrorum, altarium, templorum ornatu, ac musicorum et organorum cœlesti quasi harmonia, celebratione, et aliis plurimis quæ mentem fidelium spiritalibus deliciis pascunt, oblectant, inebriant, ut Christianismus piis non aliud sit quam juge festum et epulum) juxta illud Isaiæ, LXVI, 23 : «Et erit mensis ex mense (festum neomeniæ continuum), et sabbatum ex sabbato. » Opiparum Christi in Ecclesia convivium.

Denique Christus ipse jam incarnatus, perenne est fidelium pabulum et gaudium : ipse enim per incarnationem non tantum omnia gratiæ suæ dona, sed et totum seipsum quantus quantus est, adeoque suam deitatem realiter illis communicat, imo gustandam, comedendam fruendamque exhibet, juxta illud, *Joan.* VI, 51 : « Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi : si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. » Hac de causa Isaias, delicias et felicitatem Ecclesiæ novæ ex Christo incarnato obventuram prænuntians, passim exultat et jubilat, omnesque Christianos ad jugiter exultandum et jubilandum invitat, ut patet cap. II, VII, XXX, XXXV, LX, LXI, LXII et seq. Videat ergo Christianus, præsertim Sacerdos et Religiosus, ut hisce epulis mentem pascat et satiet, ac in sanctitate et justitia serviens Christo, perpetim cum eo dissuavians vitam agat jucundam, lætam, beatam, ac felicitatem perennem hic inchoet et prælibet, quam mox perficiet et consummabit in cœlo. Hinc pariter discat, quam insipientes sint illi qui hisce epulis cœlestibus præferunt terrenos agros et villas, hoc est porcorum siliquas, regum deliciis.

Vers. 8. 8. TUNC AIT SERVIS SUIS : NUPTIÆ QUIDEM PARATÆ SUNT, SED QUI INVITATI ERANT, NON FUERUNT DIGNI. — Est hæc altera et posterior pars parabolæ invitatorum. « Tunc, » scilicet cum invitati, puta Judæi, nollent venire ad mensam nuptialem Evangelicæ doctrinæ Christi, eo quod illa « non fuerunt digni, » quia scilicet illam contemnendo, eadem se fecerunt omnino indignos : « ait » rex, scilicet Deus, « servis suis, » puta Apostolis.

Vers. 9. 9. ITE ERGO AD EXITUS VIARUM, ET QUOSCUMQUE INVENERITIS, VOCATE AD NUPTIAS. — Pro « exitus viarum, » Arabicus *strata viarum* vertit. Græce est, διεξόδους ὁδῶν, id est decursus, digressus, transitus, exitus, permeationes viarum, *q. d.* Perambulate et percurrite omnes vias omnesque viarum flexus, angulos, fines et terminos ; nullus sit angulus, nullus finis viarum, quem non permeetis, hoc est, omnes mundi vias, o Apostoli, perambulate, totum orbem, omnesque Gentium regiones obite, ut iis evangelizetis Christi fidem et gratiam, ad eamque omnes omnino gentes et homines vocetis. Jubet enim Apostolis, ut ab invitatis, id est Judæis, Evangelium transferant ad omnes Gentes ; unde subdit :

Vers. 10. 10. ET EGRESSI SERVI (Apostoli) EJUS IN VIAS. — Idem ergo sunt « exitus viarum » quod « viæ, » sive ductus et flexus viarum. Sic Aristoteles, lib. *De Mundo*, διεξόδους πλανητῶν vocat cursus lunæ cæterarumque stellarum errantium permeationes, errores, gyros et flexus. Jubet ergo Christus Apostolis, ut omnes gentes et regiones, adeoque ultimos terræ fines adeant, iisque Christum evangelizent ; juxta illud : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum, » *Psalm.* XVIII. Mystice : servi sunt angeli præpositi Gentium conversioni, ait Origenes.

Symbolice : « Viæ » *primo*, sunt errores varii et contrarii, sectæque Gentium, quos dispulerunt Apostoli. Ita Remigius. *Secundo*, S. Chrysostomus : « Viæ, inquit, sunt variæ professiones hominum in mundo, ut Philosophiæ, militiæ, etc. Jubet ergo cujuscumque conditionis homines invitari ad fidem. » *Tertio* : « Via, ait S. Hilarius, est tempus sæculi ; jubentur ergo ire ad exitus, quia omnibus retroacta donantur. » *Quarto*, S. Gregorius : « Viæ, ait, sunt actiones ; exitus, defectus : plerumque enim facile conveniuntur, quibus prospere non succedit. » Viæ quid notent symbolice.

CONGREGAVERUNT OMNES QUOS INVENERUNT, BONOS ET MALOS. — Hoc est emblema parabolæ, tantumque significat universim omnes homines, sine discrimine, vocatos esse ad fidem Christi.

ET IMPLETÆ SUNT NUPTIÆ DISCUMBENTIUM. — Impleta est Ecclesia omnium gentium et fidelium numero et copia.

INTRAVIT AUTEM REX UT VIDERET DISCUMBENTES, — eosque lustraret et examinaret. Hoc fiet, cum Deus veniet ad judicium universale in fine mundi, ut omnes examinet, judicet, præmiet vel puniat, beet vel condemnet. Ita Origenes, S. Chrysostomus et alii.

ET VIDIT IBI HOMINEM NON VESTITUM VESTE NUPTIALI. — Arabicus, *veste nuptiarum* ; Syrus, *veste conviviali*. Vestis nuptialis, id est munda, pretiosa et splendida, non est fides, ut volunt hæretici ; omnes enim in hoc Ecclesiæ convivio habebant fidem, imo non nisi per fidem in illud ingredi poterant ; ergo vestis hæc est charitas morumque probitas et sanctitas : vita enim pura et sancta est instar vestis mundæ et cycladis splendidæ, ex virtutibus et bonis operibus contextæ, quæ mire hominem exornat. Ita S. Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, Tertullianus et alii. Unde S. Gregorius non habentem vestem nuptialem explicat fidem habentem, non opera charitatis, per quam Dominus ad sociandæ sibi Ecclesiæ nuptias venit. S. Augustinus vero, lib. II *Contra Faust.* cap. XIX, explicat suam, non Domini gloriam quærentem. S. Hilarius autem : « Vestis nuptialis, ait, est gratia Spiritus Sancti, et candor habitus cœlestis, qui bona interrogatione confessionis susceptus, usque in cœlestem cœtum immaculatus est reservandus. » S. Hieronymus denique ait ; « Opera quæ complentur ex lege et Evangelio, novi hominis efficiunt vestimentum (1). »

Porro, plures in die judicii a Christo reperientur fideles, carentes hac veste charitatis et sanctitatis ; unus tamen duntaxat nominatur, tum quia obi-

(1) In Oriente, si quem volunt reges honorare aut ad mensam suam admittere, ad illum præmittunt vestes splendidas, ne turpi habitu in conspectu suo appareat. Igitur invitatus ille, turpi veste indutus, Regem graviter offendit, quippe qui illius dona quasi contemptu abnuebat. Ita Deus, rex cœli et terræ, animam in baptismo donat splendida veste, innocentia scilicet justitiaque ; quam immaculatam, aut saltem pœnitentia ablutam servare debemus, ut olim nuptiis cœlestibus ea induti admittamur. Ita Allioli in h. l.

ter hoc tantum et quasi παρέργως additur. Scopus enim Christi proprius et directus est, hac parabola uti et præcedentibus tantum significare, reprobatis Judæis incredulis vocandas ad Christum esse Gentes, tum quia hic unus omnes illi similes significat, hic enim unus est instar omnium, sive exemplar et speculum cunctorum impiorum; tum denique ut significet, ne unum quidem impium in die judicii latere posse, vel impune abiturum.

Vers. 12. 12. ET AIT ILLI : AMICE (Syrus, *socie mi*), QUOMODO HUC INTRASTI, NON HABENS VESTEM NUPTIALEM? — Vox « amice » significat Deum hæc impiis dicturum, non ex odio et studio condemnationis, sed amice ex zelo justitiæ. Addit S. Hieronymus : Amicum vocat, quia invitatus fuit ad nuptias, ideoque eum impudentiæ arguit, quod amice invitatus ad nuptias, rustice venerit sine veste nuptiali. Unde S. Gregorius, *hom.* 38 : « Mirandum est, inquit, quod hunc et amicum vocat et reprobat, ac si apertius dicat : Amice, et non amice, amice per fidem, sed non amice per operationem.»

AT ILLE OBMUTUIT. — Quia ibi locus negandi non est, ait S. Hieronymus : nam Deus ibi « illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium; » juxta illud : « Scrutabor Jerusalem in lucernis, » *Sophon.* I, 12. Unde S. Gregorius, hom. 38 *in Evang.* : « Obmutuit, inquit, quia in illa districtione ultimæ increpationis omne argumentum cessat excusationis, quippe quia ille foris increpat, qui testis conscientiæ intus animam accusat. »

Vers. 13. 13. TUNC DIXIT REX MINISTRIS, — Angelis suis, ut patet *Matth.* XIII, 39; unde Daniel de iis, cap. VII, ait : « Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei. »

LIGATIS MANIBUS ET PEDIBUS EJUS. — Est emblema significans damnatos non posse resistere Dei sententiæ et ultioni, nec quidquam boni deinceps posse facere, perinde ac si manus et pedes, imo os et mentem, judicium et voluntatem, haberent colligata. Nam, ut ait S. Augustinus, lib. XI *De Trinit.*, « pravarum voluntatum implicatio est vinculum. » Et S. Gregorius, *homil.* 38 : « Tunc, ait, ligat pœna quos modo a bonis operibus ligavit culpa, etc.; qui ergo nunc sponte ligantur in vitio, tunc in supplicio ligantur invite. » Glossa vero : « Singula, ait, membra pœnis subjicientur, quæ hic singulis servitiis servierunt. »

Tenebræ interiores et exteriores. MITTITE EUM IN TENEBRAS EXTERIORES : IBI ERIT FLETUS ET STRIDOR DENTIUM, — qui (dentes) de edacitate gavisi sunt, ait Glossa Interlinearis ex S. Gregorio. De his dixi cap. VIII, 12. Apposite S. Gregorius : « Interiores tenebræ, ait, sunt cæcitas cordis; exteriores tenebræ, æternæ damnationis nox (1). »

(1) Cum apud Orientales nuptiæ, seu convivia noctu celebrarentur, foras expulsus in tenebras missus est, ubi opprobrium deflens, ira vel frigore frendebat dentibus.

14. MULTI ENIM SUNT VOCATI, PAUCI VERO ELECTI. Vers. 14
— Quia rejecti sunt omnes primi qui invitati venire noluerunt, puta omnes Judæi Christo increduli, quo proprie spectat hæc parabola, uti et præcedentes cap. XX et XXI. Ad hæc rejectus est unus ille ex iis qui vocati venerunt, sed intravit non habens vestem nuptialem, qui omnes fideles impios repræsentat. Quia enim Christus proprie hic illos significare non intendebat, hinc suffecit ei per unum hunc obiter indicare, non omnes qui venerunt, sive qui Christo crediderunt, fore salvandos, sed eos duntaxat qui fidem veste nuptiali, id est charitate sanctisque operibus ornarint, cæteros vero rejiciendos. Ita Glossa, Maldonatus et alii. Hæc Christi sententia magnum cuique injicere debet timorem; nemo enim scit an electus sit an reprobus. Satagere ergo quisque debet, ut per bona opera certam suam electionem et vocationem faciat, uti monet S. Petrus.

Exemplum dat S. Gregorius hic, *hom.* 38, tres amitas suas, quarum prima, scilicet Tharsilla, cum in sancta virginitate egisset, a S. Felice Pontifice avo suo jam beato in cœlum evocata est, cum ei diceret : « Veni, quia in hac te lucis mansione suscipio. » Unde illa sursum respiciens, Jesumque videns, clamansque : « Recedite, recedite, Jesus venit, » spiritum ei tradidit æterna vita beandum. Secunda vero Æmiliana, a sorore sua Tharsilla in cœlum ad festum Epiphaniæ evocata, cum illa de tertia sorore Gordiana sollicita replicaret: « Et si sola venio, Gordianam cui dimitto? » ab ea tristi vultu audivit : « Veni, Gordiana enim inter laicas deputata est : » quæ proinde mox oblita virginalis suæ consecrationis, honoris et pudoris, villicum suum accepit in maritum. Addit alterum exemplum monachi, qui irreligiose vixerat, ac moriens draconi ad devorandum traditus fuit; sed precibus fratrum liberatus, conversus dignam egit pœnitentiam, ideoque inter electos recenseri meruit. Exemplum S. Gregorii de tribus suis amitis.

15. TUNC ABEUNTES PHARISÆI, CONSILIUM INIERUNT, Vers. 15.
UT CAPERENT EUM IN SERMONE. — Pro « caperent, » *Luc.* XX,
Græce est παγιδεύσωσιν, id est *illaquearent*; παγίδες 40; *Mar.*
enim sunt laquei; Syrus vertit, *aucuparentur*. XII, 13.
Sicut enim aucupes capiunt aves laqueo, sic vafri capiunt simplices captiosa quæstione, *q. d.* Quæsierunt Pharisæi captiosas quæstiones, quas proponerent Christo, ut quidquid responderet reprehensionem incurreret, itaque sua responsione se quasi illaquearet, eaque capi et redargui posset, ac reus læsæ majestatis vel humanæ vel divinæ perageretur : « Bicipiti complexione insidiantes, ait S. Augustinus, lib. I *Contra Crescon.*, cap. XVII, ut quodlibet eligens caperetur. Si licere responderet, tanquam reus esset adversus populum Dei; si autem diceret non licere, tanquam Cæsaris adversarius perimeretur. »

16. ET MITTUNT EI DISCIPULOS SUOS CUM HERO- Vers. 16.
DIANIS, DICENTES : MAGISTER, SCIMUS QUIA VERAX *Luc.* XX

21; *Mar.* XII, 15, 14. ES, ET VIAM DEI IN VERITATE DOCES, ET NON EST TIBI CURA DE ALIQUO : NON ENIM RESPICIS PERSONAM HOMINUM.

CUM HERODIANIS. — Syrus, *cum iis qui erant de domo Herodis*, id est qui erant Herodis fautores, familiares, domestici.

Herodiani qui? Secta hæc erat Judæorum, Romano Cæsari ejusque tributo faventium, ita dicta a primo Herode Ascalonita infanticida, qui totus erat Cæsarianus, utpote rex Judææ a Romano senatu et Cæsare Augusto creatus, quique, ut ait Josephus, tributis Cæsaris in Judæa præerat. Ita S. Hieronymus, Origenes et alii. Addunt S. Epiphanius, lib. I, *hæresi* 20; Tertullianus, lib. *De Præscript.*; S. Hieronymus, *Dialogo contra Luciferianos*, et ex iis Baronius in *Apparatu Annalium*, Herodianos fuisse sectarios sive hæreticos Judæorum, qui Herodem Ascalonitam censebant esse Messiam, sive Christum a Prophetis promissum, eo quod viderent in ipso defecisse sceptrum de Juda, juxta oraculum Jacobi, *Genes.* XLIX, 10. Avide hos adulatores adjuvit fovitque Herodes; ideoque occidit infantes in Bethleem, ut interficeret Christum, ne alius quam ipse haberetur Christus; atque ea de causa magnificentissimum Judæis exædificavit templum veteri destructo, quod cum templo Salomonis certare videbatur, ut docet Josephus, lib. XV *Antiquit.*, cap. XIV. Audi S. Hieronymum sectas Judæorum breviter enarrantem, *Dialog. contra Luciferum* : « Taceo de Judaismi hæreticis, qui ante adventum Christi legem traditam dissiparunt; quod Dosithæus, Samaritanorum princeps, Prophetas repudiavit; quod Sadducæi ex illius radice nascentes, etiam resurrectionem carnis negaverunt; quod Pharisæi a Judæis divisi propter quasdam observationes superfluas, nomen quoque a dissidio susceperunt; quod Herodiani Herodem regem suscepere pro Christo. » Idem censent Theophylactus et Euthymius hic, ac Philastrius, lib. *De Hæresibus*; nisi quod hi pro Herode Ascalonita substituant ejus filium Herodem Antipam, qui patri mortuo succedens, jam tum regnabat, et Joannem Baptistam occidit, ac Christum veste alba indutum illusit. Verum quod Antipas a Judæis habitus sit Messias, nec Josephus, nec Hegesippus, nec quis alius veterum meminit, imo diserte negat hic S. Hieronymus.

Herodianos ergo hosce Pharisæi (qui in contrariam partem, scilicet Herodem non esse Messiam, nec Cæsari Romano dandum esse tributum, quasi vindices legis Mosaicæ et libertatis Judaicæ, propendebant, ut patet ex Josepho, lib. XVIII *Antiquitatum*, cap. I) subornant, ut cum discipulis suis eant ad Jesum, quasi novum Judææ Prophetam et doctorem; eique quæstionem hanc de tributo Cæsari dando, illo tempore, inter se controversam proponant, ut ille litem dirimat; sed hac fraude et astuto consilio, ut, si Christus asserat dandum esse Cæsari tributum, plebis Judaicæ invidiam incurrat; si neget, in Cæsaris et Romanorum iram ac reatum incidat, qui in eum quasi seditiosum et perduellem manus injiciant, eumque vita mulctent. Erat ergo cornuta et captiosa hæc quæstio, ac dilemma biceps.

MAGISTER. — Hebr. *rabbi*. Rabbi autem significat non solum legis doctorem, quales sunt Rabbini, sed etiam virum primarium auctoritate præditum, potentem et principem. Ficte adulantur Christo : nam eum vocant magistrum, cujus nolunt esse discipuli, quem magisterio, fama et vita privare moliuntur.

SCIMUS QUIA VERAX ES, ET VIAM (id est legem) DEI IN VERITATE DOCES. — Lex enim est via qua tendimus ad Deum, ejusque gratiam et gloriam; lex enim docet quid Deo placeat, quid velit a nobis fieri, ut illi grati simus, ab eoque justificemur et beemur.

ET NON EST TIBI CURA DE ALIQUO. — Non metuis iras Herodis, nec potentiam Cæsaris, ut hoc metu impediaris ne verum respondeas, et pro Judæis tuis sententiam feras, etiamsi per hoc scias te offensam Herodis et Cæsaris incursurum, uti Herodis adulterium castigans Baptista, ejus offensam incurrere non detrectavit. Putabant enim ipsi omnino quod Christus pro Judæis, utpote fidelibus, contra Cæsarem, utpote infidelem, sententiam ferret. Ita S. Chrysostomus : « Adulatione, inquit, putant eum ita inflare et audacem reddere, ut contra institutas leges et præsentem rerum statum quidpiam dicat, etc., » ut scilicet « Cæsarem offendat affectatæ rebellionis suspicione. »

NON ENIM RESPICIS PERSONAM (Syrus, *faciem*) HOMINUM, — ut videas an facies vel persona sit divitis et principis, an pauperis et plebeii, ac principi adulando pro eo respondeas plebemque condemnes; sed clausis quasi oculis sententiam pro veritate et justitia pronunties, dicasque : « Amicus Cæsar, sed magis amica veritas. » Unde Arabicus vertit : *Non respicis in faciem hominis*. Græcum enim πρόσωπον et personam et faciem significat, quia ex facie persona quælibet dignoscitur.

17. DIC ERGO NOBIS QUID TIBI VIDETUR : LICET CENSUM (Syrus, *pecuniam capitatim*; censum enim solvebant singula capita) DARE CÆSARI, AN NON? — Judæi, utpote populus fidelis Deoque devotus, abhorrebant a Gentilibus quasi idololatris, ideoque multi eorum censebant non licere Judæis Cæsarem agnoscere pro domino, eique tributum pendere, eo quod solus Deus esset eorum Dominus, cui decimas et annuum censum solvebant : Cæsarem intellige, non Augustum, utpote jam vita functum, sed Tiberium, Augusti ex Livia uxore privignum et successorem, jam tum regnantem ab annis octodecim, ut patet *Lucæ* III, 1. Vers. 17. *Luc.* XX, 22; *Mar.* XII, 14

Porro, occasio hujus quæstionis proponendæ Christo fuit, quod sub id tempus Judas quidam Galilæus docuerit, non licere Judæis subesse et dare tributum Romanis utpote Gentilibus; Chris-

tus autem et Apostoli erant Galilæi (Christus enim conceptus et educatus est in Nazareth : unde Nazarenus et Galilæus est cognominatus), ideoque dogmatis et erroris Judæ Galilæi, quasi civis sui, a Judæis fuere insimulati, atque hac de causa ipsi errorem hunc sæpe a se amoliti sunt et confutarunt, uti dixi *Actor.* v, 37. Audi S. Hieronymum in cap. III *ad Titum*, vers. 1 : « Hoc præceptum, inquit, propterea puto ab Apostolo editum, quia Judæ Galilæi per illud tempus dogma adhuc vigebat, et habebat plurimos sectatores, qui inter cætera hoc quasi probabile proferebat, ex lege nullum debere dominum, nisi solum Deum, vocari, et eos qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere. Quæ hæresis in tantum creverat, ut etiam Pharisæorum et multam partem populi conturbaret, ita ut ad Dominum quoque nostrum referretur hæc quæstio : Licet Cæsari dare tributum, an non? Quibus Dominus prudenter cauteque respondens, ait : Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. Cui responsioni S. Paulus congruens docet, principibus et potestatibus credentes debere esse subjectos. »

Vers. 18. *Luc.* XX, 23; *Mar.* XII, 15.

18. COGNITA AUTEM JESUS NEQUITIA (Græce πονηρία, id est *malitia*, qua fraudulenta simulatione volebant eum Romanis necandum objicere) EORUM, AIT : QUID ME TENTATIS, HYPOCRITÆ? — Simulatis enim vos amicos et religionis ac bonæ conscientiæ studiosos, ut sciatis quid recte et juste ex lege Dei in hoc casu agere debeatis, cum sitis inimici mei æque ac Dei, et meum sanguinem sitiatis eumque fraudulenter et dolose mihi extorquere satagatis. « Prima, ait S. Hieronymus, virtus respondentis est cognoscere interrogantis mentem, » illique responsionem accommodare. Hi enim Pharisæi et Herodiani quasi hypocritæ, « blandiuntur, ait Auctor *Imperfecti*, ut perdant; » Christus vero eos increpat, ut salvet : « Utilior enim est Deus iratus, quam homo propitius. »

Vers. 19. *Luc.* XX, 24; *Mar.* XII, 12.

19. OSTENDITE MIHI NUMISMA CENSUS (*q. d.* Ostendite mihi nummum, quem pro censu et tributo Cæsar a singulis capitibus exigit. Unde Syrus pro censu vertit, *argenti capitis*; Arabicus, *ostendite mihi figuram denarii*). AT ILLI OBTULERUNT EI DENARIUM. — Dices : Ex cap. XVII, 17, liquet Judæos pro censu solvisse didrachmum, sive dimidium sicli : denarius autem Romanus, unius duntaxat erat drachmæ, eratque id quod nunc est julius Romanus, vel regalis Hispanicus, qui Romæ decem baiocos, Antuerpiæ quinque stuferos valet ; quare denarius erat dimidia pars didrachmi, et quarta pars sicli : siclus enim valebat quatuor julios. Respondeo didrachmum commoditatis causa fuisse divisum in duos denarios, ac singulos pro censu solvisse duos denarios, hoc est didrachmum : ita Jansenius, Maldonatus et alii; nisi malis denarium hunc fuisse duplicem, ideoque fuisse didrachmum, sicut duplicem regalem 10 stuferorum vocamus etiam regalem.

An denarius pro censu erat solvendus.

Denique videtur Tiberius, uti et cæteri Imperatores, ejus pretii denarium cudi jussisse, quem vellet sibi a Judæis in censum dari, quia, ut ex Lampridio docet Baronius, solebant Romani cudere numismata eo pretio et pondere, quo illa sibi volebant in tributum pendi, quod pro ratione temporum et necessitatum mutabatur, et aliquando erat majus, aliquando minus.

20. ET AIT ILLIS JESUS : CUJUS EST IMAGO HÆC ET SUPERSCRIPTIO? — Græce ἐπιγραφή, quod Interpres in Marco vertit, « inscriptio. » Solent enim nummi insigniri tam nomine quam imagine vel effigie principis, qui eos cudit. Unde Arabicus vertit. *Cujus est figura hæc et inscriptio?* Vers. 20. *Luc.* XX, 24; *Mar.* XII, 16.

21. DICUNT EI, CÆSARIS — Tiberii, qui tunc imperabat. Sciebat jam ante id Christus, sed interrogat, ut ex ore eorum eliciat responsum, quod in eos intorqueat illosque convincat. Cæsaris cognomen primo datum est Julio Cæsari, a quo ad sequentes Imperatores transiit. Audi S. Isidorum, lib. IX *Etymol.*, cap. III : « Cæsarum nomen a Julio cœpit, qui bello civili commoto, primus Romanorum singularem obtinuit principatum. Cæsar autem dictus, quod cæso matris suæ mortuæ utero, prolatus eductusque fuerit; vel quod cum cæsarie natus sit, a quo et Imperatores sequentes Cæsares dicti, eo quod comati essent. » Servius vero et Spartianus, et ex iis Carolus Sigonius, lib. *De Nomin. Rom.* : « Cæsar, inquit, dictus ab elephanto primum cæso : nam lingua punica Cæsar elephas dicebatur ; quare in quibusdam argenteis nummis apud me videre est, ab altera parte elephantem cum hac inscriptione : CÆSAR, ab altera autem instrumenta quibus elephantos Romani perimebant. » Vers. 21. *Luc.* XX, 24, 25; *Mar.* XII, 16, 17. Cæsaris etymon.

TUNC AIT ILLIS : REDDITE ERGO QUÆ SUNT CÆSARIS, CÆSARI ; ET QUÆ SUNT DEI, DEO. — *q. d.* Quandoquidem vos, o Judæi, jam Cæsari subjecti sitis, ideoque ejus moneta passim utamini, alioqui ea non usuri, cum a Gentium ritibus et symbolis prorsus abhorreatis, cumque Cæsar non nisi temporalia, scilicet denarium sua effigie et nomine inscriptum, quasi suum a vobis sibi deposcat; non tam date, quam « reddite » ei denarium suum pro censu; spiritualia vero, scilicet cultum et pietatem, date Deo, hæc enim jure suo Deus sibi exigit : ita fiet, ut nec Deum, nec Cæsarem offendatis.

Nota Christum nolle hic disputare, an Judæi juste Romanis sint subditi factique vectigales et tributarii, an vero injuste et tyrannice. Anceps enim hæc erat quæstio. Prima enim facie negativa pars, scilicet quod non juste, videtur verior. Pompeius enim, qui primo Judæam Romanis subjecit fecitque vectigalem, vocatus fuit duntaxat ab Hyrcano et Aristobulo fratribus (nepotibus Simonis pontificis, qui fuit frater Judæ Machabæi) de principatu et pontificatu Judææ inter se contendentibus, ut litem inter eos dirimeret : quo jure ergo, iis exclusis, principatum Judææ ab eis An juste Judæi Romanis subjecti?

ad Romanos transtulit? Hoc enim est jus Turcicum, nam Turca vocatus in auxilium a Christianis principibus inter se dissidentibus, utrumque occupat et subjugat. Penitius tamen rem gestam inspicienti, affirmativa pars probabitur, scilicet Pompeium et Romanos jure justi belli occupasse Judæam. Cum enim Pompeius litem adjudicasset Hyrcano, idque juste, utpote seniori, ideoque Judææ principatum cum pontificatu illi assignasset; Aristobulus frater ejus junior, ut utrumque dolo et vi occuparet, Hierosolymam Judææ metropolim insedit, suisque asseclis et militibus implevit, qui Hyrcano et Pompeio restiterunt. Quare Pompeius vi urbem expugnavit eamque Hyrcano consentiente Romanis subjecit. Hyrcanus enim solus eam tueri et retinere nequivisset, unde se suaque tradidit Pompeio. Accessit deinde consensus seniorum et potiorum Judæorum, qui malebant Romanis subesse quam Hyrcano et Aristobulo. Videbant enim sine Romanis rempublicam Judæorum abituram in schismata et seditiones, cum et hi fratres inter se summe dissentirent et cives ab utroque, uti narrat Josephus, lib. XXIV *Antiquit.*, cap. v et sequent. Unde S. Hieronymus : « Et erat, inquit, in populo magna seditio, dicentibus illis pro securitate et quiete, quia Romani pro omnibus militarunt, debere tributa persolvi; Pharisæis vero, qui sibi applaudebant in justitia, e contrario nitentibus, non debere populum Dei (cui decimas solveret et primitias daret, et cætera quæ in lege scripta sunt) humanis legibus subjacere. »

Pompeius Hierosolymam cepit, eamque cum Judæa Romanis subjecit.

Denique Romanis favebat præscriptio : jam enim ipsi ab annis fere centum pacifice et bona fide, populo Judæorum tacente taciteque consentiente, possederant Judæam; quare præscriptione hac videbantur juste occupare dominium Judææ. Rursum, in dubio melior est conditio possidentis : unde in dubio nemo possessione sua privandus est. Quare Pharisæis, si Romanos hac possessione privare volebant, incumbebat onus probandi et evincendi ipsos injuste occupasse Judæam esseque malæ fidei possessores. Quod cum facere non possent, Romani suam possessionem juste retinebant : accusatore enim non probante crimen, reus absolvitur : actori enim incumbit probatio criminis; reo sufficit, si crimen neget. Actores autem hic erant Pharisæi, rei vero Romani, quos Pharisæi possessione sua depellere volebant. Christus ergo hoc dominium Romanorum in Judæos et tributum eis impositum hic non vult examinare, an justum sit, an injustum; sed præsupponit factum in se quasi justum, utpote tot titulis jam dictis roboratum et confirmatum : quia Pharisæi in quæstione hac census Romanis dandi, suæ immunitati ab hoc censu non prætendebant justitiam, sed religionem et pietatem, scilicet non licere nec decere, ut populus Dei (qualis erant soli Judæi) Cæsari gentili et idololatræ subsit pendatque tributum.

An Romanorum in Judæos dominium justum?

Unde in sua quæstione, quam Christo proponunt, non dicunt : An obligamur dare censum Cæsari? sed « licet censum dare Cæsari, an non? » *q. d.* Nobis videtur id non licere, quia hoc videtur cedere in Dei contemptum, Judæorum dedecus, et religionis fideique injuriam. Ita ipsi; sed Christus respondet contrarium, scilicet non esse Deo et fidei injurium, nec gentis fidelis vilipendium, si populus Dei subsit gentili Cæsari, ipsosque Judæos commode, utiliter et honeste posse tam Deo, quam gentili principi subesse et obsequi, si cuique reddant quod debent; idque prudenter facturos, ne vel Deum vel Cæsarem contra se concitent, ut gentem totam quasi sibi rebellem evertat, uti paulo post ob eamdem causam fecere Titus et Vespasianus Romani imperatores; præstat enim nummum dare, quam vitam et omnia perdere.

Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari ; et quæ sunt Dei, Deo. — *q. d.* Cæsari date didrachma, quod jure suo pro censu a vobis exigit ad sustinenda reipublicæ onera, ac præsertim ad alendos milites, qui vos ab incursu hostium tueantur; Deo vero date didrachma, decimas, oblationes et victimas, ait S. Hieronymus, Levitico præscriptas, quas ipse supremi dominii jure a vobis, quasi creaturis et fidelibus suis sibi deposcit. « Nec enim ex eo quod reddit quis Cæsari quæ Cæsaris sunt, impeditur reddere Deo quæ Dei sunt, » ait Origenes. Alia enim sunt jura Cæsaris, alia Dei, sed sibi neutiquam adversa vel contraria : nec enim politia adversatur religioni, nec vicissim religio politiæ. Quare cum Tiberius Cæsar apud vos regnet, vosque illis sitis subditi, ut patet ex eo quod ipse apud vos habeat jus cudendi monetam, imo jus cudendi numisma census, puta denarium eo pretio et pondere quo ipsi visum fuerit : idcirco vos, et monetam et numisma census a Tiberio Cæsare quasi principe vestro recipientes, hoc ipso profitemini vos ipsi esse subditos et vectigales, ideoque eidem debere pendere numisma census ab eo cusum et indictum. « Quod ore locutus est Christus, ait S. Bernardus, *epist.* 42, opere implere curavit. Conditor Cæsaris non cunctatus est Cæsari reddere censum, » *Matth.* xvii, 26. Audi Tertullianum, lib. *De Idololatria*, cap. xv : « Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo, id est imaginem Cæsaris Cæsari, quæ est in nummo, et imaginem Dei Deo, quæ in homine est, ut Cæsari quidem pecuniam reddas, Deo temetipsum. » Et S. Chrysostomus : « Tu autem cum audis reddenda esse Cæsari quæ sua sunt, illa solum dici non dubita, quæ pietati et religioni nihil officiunt; nam quod fidei ac virtuti obest, non Cæsaris, sed diaboli tributum et vectigal est. » Et S. Hilarius : « Si enim nihil quod Cæsaris est, penes nos resederit, conditione reddendi ei quæ sua sunt, non tenebimur. Porro autem, si rebus illius incubamus, si jure potestatis suæ utimur, extra querelam injuriæ

Deo et Cæsari sua reddenda.

est redhiberi Cæsari quod Cæsaris est. » *q. d.* Si vultis esse immunes a tributo, renuntiate omnibus quæ possidetis, uti ego feci et Apostoli, ubi enim nihil est, ibi nihil juris habet Cæsar : si autem vestra retinere vultis, ac inter ea numismata a Cæsare cusa, et vobis quasi subditis ab eo indicta ad sustinenda reipublicæ onera, tunc omni jure æquum est, ut illa quasi sua illi reddatis.

Politice : Christus hic tacite monet Cæsares et principes, ut suis contenti, Dei et Ecclesiæ negotiis sese non ingerant. Sapienter et pie Constantinus Magnus Imperator, teste Eusebio in ejus Vita, lib. IV, cap. XXIV, ad Ecclesiæ Præsules : « Vos, ait, intra Ecclesiam Episcopi, ego extra Ecclesiam Episcopus constitutus sum a Deo. » Et Valentinianus senior : « Mihi, ait, qui unus e numero laicorum sum, non licet me ejusmodi negotiis interponere. » Ejus vero filius Valentinianus junior, cum matris Justinæ arianæ impulsu Ecclesiam pro Arianis posceret a S. Ambrosio (ut ipse refert, epistol. 33 *ad Marcellinam sororem*), ab eo audivit : Noli te gravare, Imperator, ut putes te in ea, quæ divina sunt, imperiale jus habere. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus ; scriptum est : Quæ Dei Deo, quæ Cæsaris Cæsari. Ad Imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesiæ : tibi mœnium jus concessum est, non sacrorum. » Et Hosius Cordubensis ad Constantium Imperatorem arianum : « Ne te, inquit, immisceas ecclesiasticis, neque nobis in hoc genere præcipe, sed potius ea a nobis disce. Tibi Deus imperium commisit, nobis quæ sunt Ecclesiæ concredidit. » Theodosius junior, epist. *ad Concilium Ephesinum* : « Nefas est, inquit, qui SS. Episcoporum catalogo adscriptus non est, eum ecclesiasticis negotiis et consultationibus se immiscere. »

Moraliter : docet nos hic Christus prudentiam, ut apud captiosos ita sapienter loquamur et sermonem temperemus, ut neutram partem offendamus ; sed inter duas aquas natemus, ac inter Scyllam et Charybdim enatemus.

Tropologice S. Hilarius : « Deo etiam ea quæ Dei sunt, reddere nos oportet, id est corpus et animam et voluntatem, numisma autem Cæsaris in auro est, in quo est ejus imago depicta; Dei autem numisma homo est, in quo est Dei imago figurata ; ideo divitias vestras date Cæsari, Deo autem innocentiæ vestræ conscientiam servate. » Sic et Origenes : « Deo, ait, reddenda sunt quæ virtutis sunt, Cæsari quæ politiæ et census. » Et S. Augustinus, lib. I *Contra epist. Parmen.*, cap. VII : « Deo, ait, reddendus est christianus amor, regibus humanus timor. » S. Bernardus vel quisquis est auctor, lib. *De Passione Domini*, cap. III : « Reddite, ait, Cæsari denarium, Cæsaris habentem imaginem ; reddite Deo animam, quam ad imaginem et similitudinem suam creavit, et justi fueritis. » Vide S. Bernardum, tract. *De Quadruplici debito*, quo Deo obstringimur.

Symbolice : Auctor serm. *ad Fratres in eremo*, apud S. Augustinum, tomo X, *serm.* 7 : « Tunc, ait, reddimus ea quæ sunt Cæsaris Cæsari, cum Sanctis impendimus duliam eis debitam, et quæ sunt Dei Deo, cum Deo tribuimus latriam illi soli propriam. »

Denique S. Augustinus in *Sententiis*, sentent. 15, hæc recte applicat votis et voventibus : « Quisquis, ait, bene cogitat quæ voveat Deo, et quæ vovendo persolvat, seipsum voveat et reddat. Hoc exigitur, hoc debetur. Imago Cæsaris reddatur Cæsari, imago Dei reddatur Deo. » Id jubet Psaltes dicens : « Vovete et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus affertis munera, » *Psal.* LXXV, 12.

22. ET AUDIENTES MIRATI SUNT, ET RELICTO EO, ABIERUNT. — Mirati sunt sapientiam et dexteritatem Christi, qua e laqueo hoc, qui Pharisæis videbatur inevitabilis et inextricabilis, tam facile se extricavit, illumque in Pharisæorum sibi insidiantium collum retorsit eoque ipsos se captantes constrinxit, juxta illud *Psal.* IX, 16 : « Laqueo illo quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. » Pharisæi enim et negabant censum Cæsari et cultum Deo, ut patebit cap. XXIII ; eos ergo tacite perstringit taxatque Christus, et utrumque eis faciendum edicit, quia « non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum, » *Prov.* XXI, 30.

Vers. 22. *Luc.* XX, 26; *Mar.* XII, 17.

23. IN ILLO DIE ACCESSERUNT AD EUM SADDUCÆI (de quibus dixi cap. III, vers. 7), QUI DICUNT NON ESSE RESURRECTIONEM, ET INTERROGAVERUNT EUM. — Hi audierant Christum docere resurrectionem, ac per eam persuadere hominibus pœnitentiam et vitam sanctam. Oppugnant ergo eum hac quæstione, quæ eis pariter videbatur inextricabilis, ut Christum ejusque doctrinam confutent, intricent et evertant, per absurditatem quæ ex ea ipsis sequi videbatur.

Vers. 23. *Luc.* XX, 27; *Mar.* XII, 18.

24. DICENTES : MAGISTER, MOYSES DIXIT : SI QUIS MORTUUS FUERIT NON HABENS FILIUM, UT DUCAT FRATER EJUS UXOREM ILLIUS, ET SUSCITET SEMEN FRATRI SUO. — « Semen, » id est posteritatem, filium (ita Syrus) qui scilicet nomine defuncti appelletur, ut sic defunctus in eo quasi filio superesse et æternare videatur. Lex hæc habetur *Deuter.* XXV, 5, ubi eam explicui.

Vers. 24. *Luc.* XX, 28; *Mar.* XII, 19.

Quæstio Sadducæorum de resurrectione.

25. ERANT AUTEM APUD NOS SEPTEM FRATRES, ET PRIMUS, UXORE DUCTA, DEFUNCTUS EST ; ET NON HABENS SEMEN, RELIQUIT UXOREM SUAM FRATRI SUO.

Vers. 25. *Luc.* XX, 29; *Mar.* XII, 20.

26. SIMILITER SECUNDUS, ET TERTIUS, USQUE AD SEPTIMUM.

Vers. 26. *Luc.* XX, 30, 31 ; *Mar.* XII, 21, 22.

27. NOVISSIME AUTEM OMNIUM ET MULIER DEFUNCTA EST.

Vers. 27. *Luc.* XX, 32; *Mar.* XII, 22.

28. IN RESURRECTIONE ERGO CUJUS ERIT DE SEPTEM UXOR ? OMMES ENIM HABUERUNT EAM. — Sadducæi putabant hac quæstione Christum confundere. Si enim diceret mulierem hanc unius fore uxorem, cæteros fratres concitasset ad iram et invidiam, et ad lites perpetuas : non enim apparet

Vers. 28. *Luc.* XX, 33; *Mar.* XII, 23.

ratio, cur huic potius hæc uxor detur quam alteri. Primus enim ejus maritus, qui potius jus habere videbatur, illud per mortem perdidit : homine enim moriente, omnia ejus jura pariter cum eo moriuntur. Sin dixisset Christus uxorem hanc septem fratribus fore communem, eum ut doctrinæ turpissimæ et publici incestus auctorem accusassent, *q. d.* Hæc absurda ex resurrectione sequuntur, si ea ponatur; ergo illa non est ponenda, nec asserenda, uti tu, o Christe, eam ponis et asseris. Ita isti homunciones putant se sapere cum summe desipiunt : quare hoc eorum telum velut araneæ telam verbo difflat Christus, quo eis suam ignorantiam ostendit, addendo tertium membrum ab eis omissum utpote hominibus crassis et carnalibus inopinatum, scilicet quod vidua hæc in futuro sæculo nullius erit uxor.

Vers. 29. *Mar.* XII, 24. 29. RESPONDENS AUTEM JESUS AIT : ERRATIS, NESCIENTES SCRIPTURAS, — quæ crebro et clare resurrectionem astruunt, ut *Job.* XIX, 25, et II *Machab.* VII, 9 et sequent., et cap. XII, 44; *Isaiæ* XXVI, 19, et LXVI, 14; *Ezech.* XXXVII, 1 et 9; *Daniel.* XII, 12, et alibi.

NEQUE VIRTUTEM DEI. — Græce δύναμιν, id est vim, robur, potentiam, *q. d.* Nescitis Deum esse omnipotentem, ideoque posse corpora mortua et incinerata ad vitam resuscitare, sicut eadem primitus ex nihilo creavit; major enim virtus requiritur ad aliquid creandum ex nihilo, quam ad resuscitandum ex mortuo. Ad vitam, inquam, spiritalem, gloriosam et æternam, ut instar angelorum vivant; Sadducæi enim negabant Deum Deique potentiam et providentiam, ac consequenter animæ immortalitem et corporum resurrectionem, ut patet *Actor.* XXIII, 8. Tangit Christus duplicem erroris Sadducæorum radicem : prima est ignorantia Scripturarum, quæ clare docent resurrectionem; altera, ignorantia vel inconsideratio omnipotentiæ Dei, quæ faciebat, ut Scripturas resurrectionem astruentes de mystica a vitio ad virtutem resurrectione interpretarentur.

Vers. 30. *Luc.* XX, 36, 36; *Mar.* XII, 25. 30. IN RESURRECTIONE (id est in futuro sæculo, ut explicat Lucas, XX, 35, puta in cœlo et cœlesti beatitudine) ENIM; NEQUE NUBENT (scilicet viri), NEQUE NUBENTUR, — id est non dabuntur nuptui. Græcizat Interpres : Græce enim est, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐκγαμίζονται, id est *neque ducunt uxorem*, scilicet viri, *nec dantur nuptui*, scilicet feminæ. Unde Interpres, in cap. XX *Luc.*, 35, vertit, « neque traduntur ad nuptias. » Feminæ enim quæ probæ et verecundæ sunt, non eligunt maritos, sed a parentibus dantur maritis, quos ipsi elegerint. Syrus : *neque accipiunt mulieres, neque uxores sunt viris*. Græcum enim γαμεῖν tam viris quam mulieribus tribuitur, uti et Latinum *nubo* apud antiquos utrisque dabatur, teste Nonio Marcello et Tertulliano, lib. *De Resurrect. carnis*. Proprie tamen uxori nubere dicitur, qui illi servit et ab ea quasi regitur. Hinc illud Martialis, lib. VIII, 10, ad Priscum :

Uxorem quare locupletem ducere nolim,
  Quæritis? uxori nubere nolo meæ.
Inferior matrona suo sit, Prisce, marito :
  Non aliter fiunt femina virque pares.

SED ERUNT SICUT ANGELI (Syrus, *instar angelorum*) DEI IN COELO. — *q. d.* Beati post resurrectionem in cœlo erunt similes angelis, non quoad naturam; sed, *primo*, quoad puritatem; *secundo*, quoad vitam spiritualem : vivunt enim cibo non corporali, sed spirituali; *tertio*, quoad incorruptionem et immortalitatem; *quarto*, quoad felicitatem et gloriam, in qua perennabunt in omnem æternitatem æque ac angeli. Quocirca ibi non erit opus nuptiis et generatione, utpote quæ ad perpetuandam speciem et individuum non in se, sed per filium a natura adinventæ et institutæ sunt. Quia enim pater moritur, hinc generat filium, ut post mortem in filio quasi vivat et superstes sit. In cœlo autem nemo morietur, sed quisque vivet et beabitur in æternum; frustra ergo ibi forent nuptiæ et procreatio filiorum. Unde Lucas, cap. XX, 36, subdit : « Neque enim ultra mori poterunt. » Apposite S. Augustinus in *Quæst. Evang.*, ad hunc locum Lucæ : « Connubia, ait, sunt propter filios, filii propter successionem, successio propter mortem : ibi ergo mors non est, neque connubia. » Addit Beda : « Etiam peccatores sine nuptiis erunt in sæculo illo, sed Dominus ut ad resurrectionis gloriam inquirendam animos excitaret, de electis tantum voluit facere sermonem. » Igitur sicut electi similes erunt angelis, sic reprobi similes erunt dæmonibus, qui cum sint spiritus, immortales erunt, sed in pœna et gehenna, sicut angeli in gloria.

Subjicit Lucas : « Et sunt filii Dei, cum sint filii resurrectionis, » *q. d.* Beati resurgentes tam corpore quam animo similes erunt Deo, puta spirituales, gloriosi, immortales et æterni sicut est Deus, tanquam filii ex resurrectione orti, et rursum nati procreatique ad vitam beatam et perpetuam; quare procreatione filiorum nec egebunt, nec delectabuntur : de quo plura *Lucæ* XX, 35.

Ex hoc loco Auctor *Imperfecti* hic docet nullam virtutem esse tam angelicam quam castitatem; de hac enim hic ait Christus : « Erunt sicut angeli Dei : » hi enim nesciunt per experientiam quid sit libido. Et Cyrillus Hierosolymitanus, *Catechesi* 12 : « Virginitatem vocat angelorum conversationem, et incorporeæ naturæ puritatem. » Unde S. Basilius, *De Virginit.*, cap. LXXXIX, docet virginitatem esse semen futuræ incorruptionis, imo virgines futuram illam in cœlo cum angelis similitudinem hic prævenire et inchoare; ejusque perfectionem in cœlis donandam, assidua hic cum carne lucta et victoria promereri. Addit S. Basilius castitatem nos non tantum angelis, Castitas nos assimilat angelis.

sed et ipsi Deo assimilare, juxta id quod addit Lucas : « Et sunt filii Dei. » « Magnum quid, ait S. Basilius, et præclarum est virginitas, quæ hominem incorruptibili Deo simillimum facit, ut similitudinem Dei in se velut in speculo mundissimo ab ipso Deo cum gratiis suis, in morem suavissimi radii influentem suscipiat. » Audi S. Basilium ulterius : « Et hi profecto, qui continentiam servant, angeli sunt, qui viventes in carne corruptibili mortalium vitam illustrando tuentur. Sunt autem angeli non ex infimo quovis ordine, sed certe illustrissimi et nobilissimi. Illi enim carneis nexibus liberi integritatem suam in cœlis servant, et loco et naturà inviolabiles, et apud summum regem omnium Deum constituti. At vero illi in terra carnis illecebris et voluptatibus diu reluctantes, ac diaboli tentamenta perpetua exercitatione vincentes, incorruptionem angelicæ puritati parem, virtute præcipua ante Creatoris oculos custodierunt. »

Eleganter et pie S. Bernardus, *epist.* 42 : « Quid, ait, castitate decorius, quæ mundum de immundo conceptum semine, de hoste domesticum, angelum denique de homine facit? Differt quidem inter se homo pudicus et angelus, sed felicitate, non virtute. Sed et si illius castitas felicior, hujus tamen fortior esse cognoscitur. Sola est castitas, quæ in hoc mortalitatis loco et tempore statum quemdam immortalis gloriæ repræsentat. Sola inter nuptiarum solemnia morem beatæ illius vindicat regionis, in qua neque nubent, neque nubentur, præbens quodammodo in terris cœlestis jam illius conversationis experientiam. » Idem, *serm.* 2, in illud : *Hæc est generatio quærentium Dominum* : « Quis, inquit, cælibem istam vitam, cœlestem et angelicam dicere vereatur? Aut quod in resurrectione futuri sunt omnes electi, quomodo non jam nunc estis sicut angeli Dei in cœlo, a nuptiis penitus abstinentes? Amplectimini, fratres, pretiosissimam margaritam, amplectimini sanctimoniam vitæ, quæ vos efficit Sanctorum similes, et domesticos Dei, dicente Scriptura : *Incorruptio facit esse proximum Deo*, » *Sapient.* VI, 20. Vide ibi dicta.

Denique ex hoc loco S. Hilarius hic, et S. Athanasius, serm. 3 *Contra Arian.*; S. Basilius in *Psalm.* CXIV; S. Hieronymus, in cap. IV *ad Ephes.*, vers. 13, ex illo quod ibi dicitur : « Donec occurramus omnes, » etc., « in virum perfectum, » videntur asserere post resurrectionem in cœlo non fore sexum femineum, sicut non est angelis; quare omnes feminas commutandas fore in viros, et resurrecturas in sexu virili. Idem sua ætate multos sensisse testatur S. Augustinus, lib. XXII *De Civit.*, cap. XVII.

An feminæ in sexu virili resurgent?

Verum contrarium ibidem docet ipse S. Augustinus, æque ac S. Chrysostomus hic, et Tertullianus, lib. *De Resurrect. carnis*; S. Hieronymus, epist. 61 *ad Pammach.*, contra errores Joannis Hierosolymitani, et passim Scholastici in IV, distinct. 44. Ratio a priori est, quia sexus femineus non est vitium, sed natura et naturalis conditio; unde erat etiam in statu innocentiæ, puta in paradiso. Eva enim mater viventium a Deo creata est femina, sicut Adam vir. In resurrectione autem eadem omnino natura in quolibet homine resurget, eadem, inquam, numero, sive in individuo : ad hoc autem multum facit sexus diversitas et proprietas; ergo illa tunc remanebit, ne aliud individuum, et alius homo ab eo qui in hac vita fuit, resurgere videatur. Idem liquet ex eo quod ait hic Christus : « Non nubent, neque nubentur : » *non nubent*, scilicet viri; *non nubentur*, scilicet feminæ; igitur tunc erunt feminæ æque ac viri sexu inter se discreti. Christus ergo non negat tum fore feminas, sed potius eas fore præsupponit, ita tamen ut sexu suo ad usum nuptiarum et generationem non utantur, ut recte advertit Beda. « Nemo enim dicit de rebus quæ non habent membra genitalia : Non nubent, neque nubentur, » ait S. Hieronymus; et hoc tantum voluere Patres initio citati, qui contrarium dicere videntur. Tantum enim significare volunt, in cœlo non fore sexuum diversitatem quoad usum, sed quoad substantiam eam non negant, imo fore præsupponunt. Plura hac de re dixi *Ephes.* IV. 13.

Sexus femineus non est vitium, sed natura.

31. DE RESURRECTIONE AUTEM MORTUORUM NON LEGISTIS QUOD DICTUM EST A DEO DICENTE VOBIS : — *Exodi* III, 5. Vide ibi dicta.

Vers. 31. *Luc.* XX, 37; *Mar.* XII, 26.

32. EGO SUM DEUS ABRAHAM, ET DEUS ISAAC, ET DEUS JACOB? NON EST DEUS MORTUORUM, SED VIVENTIUM. — Christus non contentus solvisse Sadducæorum objectionem contra resurrectionem, insuper eamdem illis probat ex dicto Dei ad Moysen : « Ego sum Deus Abraham, » etc. Licet enim potuisset clariora resurrectionis petere testimonia ex Job, Machabæis, Isaia, Ezechiele, Daniele, quæ citavi, vers. 29, maluit tamen hoc petere a Moyse et Pentateucho, quia hoc solum recipiebant Sadducæi, Prophetas vero respuebant. Ita Origenes, S. Hieronymus, Beda et alii. Unde Josephus, lib. XVIII, cap. II *De Sadducæis*, ait : « Nec quidquam præter legem servandum existimant; » licet ibi Josephus proprie videatur legem opponere traditionibus, non vero Prophetis, sed eos sub lege comprehendere; alioqui enim ipsi manifesti fuissent hæretici, et a Judæis omnibus explosi, ut notat Franciscus Lucas. Quare potior causa citationis videtur esse hæc, quod apud Judæos major et antiquior esset auctoritas Moysis quam Prophetarum; summa item veneratio Abrahæ, Isaac et Jacob Patriarcharum et patrum suorum, quos proinde non esse mortuos, sed apud Deum vivere, curamque posterorum suorum Hebræorum agere existimabant; unde nemo eos plane interiisse ausus fuisset dicere.

Vers. 32. *Luc.* XX, 37, 38; *Mar.* XII, 26, 27.

Cur Moysem hic potius quam alios Prophetas citet Christus.

EGO SUM DEUS ABRAHAM, etc. — *Primo*, *q. d.* Ego sum Deus qui glorior de Abraham, Isaac et Jacob quasi de sanctis Prophetis, fidelibus meis

amicis et cultoribus, quique fœdus cum eis inivi de danda eis (id est eorum posteris) terra Chanaan, pro quo ipsi in limbo Patrum degentes me assidue sollicitant, egoque illis fidem quam dedi, reipsa mox per Moysen et Josue præstabo : ita autem de eis non gloriarer nisi ipsi viverent, maxime ego qui sum Deus vivus et vivificans. Vivunt ergo ipsi secundum animam, ac consequenter secundum corpus in resurrectione vivent, idque brevi et cito, scilicet post paucos dies cum ego a morte resurgam, tunc enim et ipsos a morte suscitabo, et mecum cum triumpho in cœlos traducam, *Matth.* cap. XXVII, 52.

Ubi nota Sadducæos et philosophos Epicureos negasse resurrectionem, eo quod negarent animæ immortalitatem; sunt enim hæc duo inter se connexa. Si enim anima est immortalis, cum illa naturaliter propendeat ad corpus, cujus est forma, utique illud resurgat oportet : alioqui anima perpetuo existeret in statu violento, ac dimidiatam quasi existentiam, vitam et subsistentiam duntaxat obtineret. Hac de causa Christus hic; æque ac S. Paulus I *Corint.*, cap. XV, et Auctor lib. II *Machab.*, cap. XLIII, ex animarum immortalitate probant corporum resurrectionem.

Secundo, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et Irenæus, lib. IV, cap. XI : Abraham, inquiunt, Isaac et Jacob, non significant solas eorum animas, sed totos homines. Hi ergo, licet hominibus sint mortui, Deo tamen vivunt, et quasi dormiunt, quia brevi eos Deus a morte quasi a somno, excitabit ad vitam beatam et æternam. Unde Lucas, cap. XX, 28, explicans, addit : « Omnes enim vivunt ei, » scilicet Deo.

Vers. 33. 33. ET AUDIENTES TURBÆ, MIRABANTUR IN DOCTRINA EJUS, — tam clara, sancta et solida, qua summos eorum Rabbinos, Pharisæos et Sadducæos erroris convincebat, ut contra hiscere non auderent.

Vers. 34. 34. PHARISÆI AUTEM AUDIENTES QUOD SILENTIUM IMPOSUISSET SADDUCÆIS, CONVENERUNT IN UNUM, — ut eum de victoria a Sadducæis relata tumidum et elatum (ut ipsi putabant) deprimerent, ac ignorantiam Scripturarum quam ipse Sadducæis objecerat, in ipsummet retorquerent; sed stolidi homines contra stimulum calcitrant, ut semel victi a Christo, iterum turpius ab eo vincantur. Ipse enim est veritas et sapientia æterna, qui singulis suas inscitiæ tenebras revelat et ostendit.

Vers. 35. *Mar.* XII, 28. 35. ET INTERROGAVIT EUM UNUS EX IIS LEGIS DOCTOR, TENTANS EUM. — Hic unus obtulit se Pharisæis quærentibus Jesum capere in sermone, dicens se in promptu habere quæstionem difficillimam, quam Jesu proponeret, ut ex ejus responsione tentaret quam Jesus esset peritus legis et Scripturæ, non tantum in speculativis, uti erat illa quæstio Sadducæorum de resurrectione, sed etiam in practicis; τὸ ergo « tentans, » idem est quod probans et experimentum capiens : hic enim, licet fingeret coram Pharisæis se velle Jesum irretire et capere, tamen in animo suo cupiebat experiri et audire quid Jesus ad quæstionem hanc tam difficilem, in qua ipse dubius hærebat, esset responsurus. Cupit ergo a Jesu doceri. Unde audiens Jesum respondere maximum mandatum esse dilectionis Dei et proximi; illico responsum hoc probavit et laudavit dicens : « Bene, Magister, in veritate dixisti, » etc. Unde « Jesus videns quod sapienter respondisset, dixit illi : non es longe a regno Dei, » scilicet a vera fide et gratia, quæ fideles ducit ad regnum cœleste, *Marc.* XII, 34.

Interrogat Christum legis doctor de mandato magno.

Vers. 36. *Mar.* XII, 28. 36. MAGISTER, QUOD EST MANDATUM MAGNUM IN LEGE? — Erat hæc quæstio; ait Beda in cap. XII, *Marc.* tempore Christi apud Judæos valde controversa : multi enim primum mandatum legis censebant esse de sacrificiis et victimis Deo ex lege, *Levitic.* cap. I et sequent., offerendis; hisce enim proprie colitur Deus ut summus omnium Dominus. Unde propterea jubebant Pharisæi filiis, ut parentibus dicerent « corban; » id est, munus quo te alere destinabam, vovi Deo : illi ergo ipsum dandum est, non tibi, *Matth.* cap. XV, 6. Hinc et Legis doctor hic audito Christi responso de dilectione Dei et proximi, illam laudans, subjecit : « Diligere (Deum et) proximum tanquam seipsum, majus est omnibus holocautomatibus et sacrificiis, » *Marc.* XII, 33.

Vers. 37. *Luc.* X, 27; *Mar.* XII, 30. 37. AIT ILLI JESUS : DILIGES DOMINUM DEUM TUUM EX TOTO CORDE TUO, ET IN TOTA ANIMA TUA, ET IN TOTA MENTE TUA. — Moyses; *Deuter.* VI, 5, et ex eo Marcus et Lucas addunt: « et in tota fortitudine tua; » Syrus, *et in tota virtute tua*, id est ex toto conatu cordis et mentis tuæ. Idem enim hic significant *cor*, *anima*, *mens*. Æthiopicus, *ex tota virtute tua, et ex tota potentia quæ tibi*; Persicus, *ex tota nimietate mentis tuæ* : hoc enim respondet Hebræo *meodecha*, *Deuter.* VI, 4, ut ibi dixi.

Nota contra Calvinum et hæreticos, hoc Dei præceptum cuivis homini servatu esse possibile : non enim præcipitur hic totus vel summus amor Dei extensive aut intensive, sed tantum comparative, finaliter et appretiative. Diliges ergo Deum ex toto corde, sive ex tota anima et mente, idem est ac si dicat : Diliges Deum ex tota voluntate tua, scilicet *primo*, comparative, ut nullam partem amoris tui des idolo, aut rei cuipiam Deo contrariæ; *secundo*, finaliter, ut generatim velis Deum esse finem totum et ultimum omnium tuarum cogitationum, actionum et amorum, ipsumque ut summum bonum finemque ultimum rebus omnibus præferas et anteponas; ac consequenter, *tertio*, appretiative, ut nihil ita æstimes tantoque loco et pretio habeas, quanto habes Deum, ac proinde ut totum cor, id est voluntatem applices, ut tota et omnia ejus præcepta impleas, eique per omnia obedias, etiamsi propterea opes, honores, famam, amicitiam vitamque ipsam perdere debeas. Unde quod hic dicitur : « ex toto corde, » alibi dicitur : « ex corde integro et per-

Diliges Deum ex toto corde tripliciter. Primo. Secundo. Tertio.

fecto. » Hinc illud toties iteratum : « Cor ejus perfectum erat cum Deo; incessit in omnibus mandatis Domini; secutus est Dominum in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu ejus, » etc., III *Reg.* XIV, 8. Vide dicta *Deuter.* VI, 4, ubi fuse hoc præceptum explicui. Hoc est quod ait S. Bernardus, tract. *De diligendo Deo* : « Modus diligendi Deum, est diligere sine modo. » Immensa enim Dei bonitas immensum meretur amorem, ut sine fine, modo et mensurâ quasi immense diligatur. Quocirca Victor Antiochenus in *Marc.* XVI, 32 : « Homo, inquit, tanto Dei amore flagrare debet, ut nihil prorsus in ullam animæ facultatem irrepere sinat, quod suam erga Deum dilectionem excludat aut diminuat, aut alio transferat; sed in omnibus illi soli magis magisque assidue placere satagat, nec alteri personæ aut rei creatæ nisi propter Deum. »

Vers. 38. *Mar.* XII, 30. 38. HOC EST MAXIMUM ET PRIMUM MANDATUM. — Arabicus : *Hoc est mandatorum primum maximum.* Maxima enim virtus, et virtutum omnium regina est charitas, I *Cor.* XIII. Quare charitas nobilior est religione : nobilius enim est diligere Deum ex toto corde, quam eidem offerre sacrificia. Adde : charitas quasi regina imperat sacrificia, cæterosque religionis aliarumque virtutum actus. Denique amor, nobilissimus est affectus et actus qui præcellit timore, honore cæterisque omnibus, cujus præcellentiæ octo causas recensui, *Deuter.*, cap. VI, 4.

Vers. 39. *Luc.* X, 27; *Mar.* XII, 31. 39. SECUNDUM AUTEM SIMILE EST HUIC : DILIGES PROXIMUM TUUM SICUT TEIPSUM. — Syrus, *sicut animam tuam*, id est sicut teipsum. « Secundum, » ordine non legislationis, multæ enim aliæ leges et præcepta ante hoc a Deo lata et sancita sunt, sed dignitatis et perfectionis, licet longe impar et inferius primo, quod est de diligendo Deo : Deus enim longe magis diligendus est, quam omnes angeli, homines et creaturæ universæ; sed post Deum, inter res creatas, præ omnibus diligendus est proximus. « Simile, » in dilectione et affectu, ejusque officiis et actibus. Sicut enim diligimus Deum, sic et proximum; imo ratio diligendi proximum est dilectio Dei; proximum enim diligimus propter Deum, quia scilicet Deus jubet nobis ut diligamus proximum tanquam sui imaginem.

Omittit hic Christus dilectionem sui ipsius, quia hæc omnibus insita est, et quasi naturalis, ut, si habeas erga alios charitatem, illam primo in teipsum exerceas. « Qui » enim « sibi nequam, cui bonus? » Unde illam hic Christus præsupponit, imo dilectionem sui statuit ideam et quasi mensuram dilectionis proximi, dicens : « Sicut teipsum » amas et diligis. Unde S. Augustinus, lib. I *De Doctrina Christiana*, cap. XXVII : « Non est hic, inquit, tui dilectio prætermissa : dicitur enim ut diligas proximum sicut teipsum. »

Primo ergo loco diligendus est Deus super omnia ex toto corde; *secundo*, propria persona, scilicet propria anima et corpus; *tertio*, proximus; quare cum ait : « Diliges proximum tuum sicut teipsum, » τὸ *sicut* non æqualitatem, sed similitudinem dilectionis significat : magis enim nos ipsos quam proximum amare debemus, sed tamen similia his quæ nobis optamus, proximo optare et præstare debemus. Citat *Levit.* cap. XIX, vers. 18, ubi hanc legem explicui; quibus adde Hebræum רע *rea*, proprie socium significare. Noster tamen vertit, « proximum, » ut magnum cuique ingerat dilectionis stimulum; quia omnis homo, qui hic intelligitur, nobis est proximus et conjunctissimus, et quasi frater, tum creatione et natura, quia ab eodem Deo Patre creatus est homo; tum recreatione, quia ab eodem Patre Christo regeneratus est in Baptismo, ejusque corpore et sanguine alitur in Eucharistia, cæterisque Sacramentis, donis et gratiis assidue, æque ac alii, pascitur. Vide dicta *Levit.* XIX, 18.

Jubet ergo Deum diligi ex toto corde, proximum vero non ex toto corde, sed « sicut teipsum, » ut scilicet, *primo*, non te solum diligas et proximum negligas, quod suadet amor proprius ex natura peccato corrupta nobis insitus, sed amorem quo te diligis, ad proximum extendas. *Secundo*, ut, sicut te non ficte nec frigide, sed sincere et ardenter diligis, sic pariter diligas et proximum, atque bona corporis et animæ quæ tibi optas, optes et proximo. Hoc est quod dixit sanxitque Christus, cap. VII, 12 : « Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis; » sive, quod Tobias moriens mandavit filio, cap. IV, 16 : « Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias : » « Ea enim est regula dilectionis, » ait S. Augustinus, *De vera Relig.*, cap. XLVI, « ut quæ homo vult sibi bona provenire, et proximo velit; et quæ sibi accidere mala non vult, et illi nolit. » Non vis tibi eripi opes, honorem, uxorem, vitam? nec tu illa aliis eripias. Vis eadem tibi dari et conservari? tu quoque eadem aliis dato et conservato.

(Margin: Proximum dilige sicut teipsum. Primo. Secundo.)

40. IN HIS DUOBUS MANDATIS UNIVERSA LEX PENDET, ET PROPHETÆ. — *q. d.* Omnia legis et Prophetarum præcepta his duobus dilectionis Dei et proximi præceptis nituntur et fulciuntur, imo ex illis nascuntur et eliciuntur, sicut rami multi nascuntur pendentque ex una arbore et radice; quare in his duobus summatim continentur, sicut conclusiones continentur in suis principiis et præmissis : omnia enim præcepta comprehenduntur Decalogo. Decalogus autem non continet nisi præcepta de diligendo Deo et proximo : tria enim primæ tabulæ præcepta spectant ad dilectionem Dei, cætera vero septem secundæ tabulæ spectant ad dilectionem proximi, ait S. Augustinus, lib. VIII *De Trinit.*, cap. VII. Quamobrem Apostolus, *Rom.* XIII, 8 : « Qui, inquit, diligit proximum, legem implevit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur : Di- Vers. 40.

liges proximum tuum sicut teipsum. » Vide ibi dicta. Quocirca omnia misericordiæ cæterarumque virtutum naturalium et supernaturalium præcepta, referuntur ad hæc duo dilectionis Dei et proximi, in iisque continentur : nam præcepta fidei, spei, charitatis, religionis continentur in præcepto dilectionis Dei; præcepta vero justitiæ, veritatis, fidelitatis, amicitiæ, misericordiæ, gratitudinis, etc., continentur in præcepto dilectionis proximi. Significat ergo Christus hæc duo præcepta cuique semper in mente et ob oculos versari debere, ut ad ea omnes suas cogitationes, sermones et actiones dirigat, totamque vitam suam exigat et componat.

Vers. 41. 41. CONGREGATIS AUTEM PHARISÆIS (in templo, ut patet ex *Marc.* XII, 35), INTERROGAVIT EOS JESUS. — Utitur hic Christus occasione Pharisæorum se tentantium, ad eos instruendos de Messiæ persona et dignitate, ut doceat nos malum retorquere in bonum, et tentationem convertere in instructionem, hypocrisin in doctrinam, maleficium in beneficium. Pharisæi ergo « qui ad tentandum Jesum fuerant congregati, et veritatem fraudulenta interrogatione carpere nitebantur, occasionem præbuerunt confutationis suæ, » ait S. Hieronymus. Docuit ergo eos Messiam sive Christum non esse purum hominem, ut ipsi putabant, sed esse hominem Deum, sive subsistentem in persona divina Verbi. Unde non mirari debere, si ipse asserat se esse Filium Dei.

Vers. 42. *Luc.* XX, 41; *Mar.* XII, 35. 42. DICENS : QUID VOBIS VIDETUR DE CHRISTO? (Messia vobis in lege promisso) CUJUS FILIUS EST? DICUNT EI, DAVID. — Dicere debuissent, Christus qua Deus, erit Dei Filius, juxta illud : « Filius meus es tu : ego hodie genui te, » *Psal.* II; sed qua homo, est filius Davidis. Verum prius vel ignorabant, vel non credebant Pharisæi : unde posterius tantum respondent, sed ex eo Christus prius quoque elicit et evincit. Petrus rogatus a Christo quem ipsum esse censeret, instinctus a Deo respondit : « Tu es Christus, Filius Dei vivi, » *Matth.* XVI. Sed hoc instinctu divino carebant Pharisæi : unde non nisi humana sapientes, credebant Christum non nisi hominem esse.

Nota : Hæc paulo aliter narrant Lucas et Marcus; sed hi cum Matthæo conciliandi sunt, ut velint dicere Christum primo interrogasse Pharisæos, cujus filius foret Christus; illi responderunt : Scribas, id est legis doctores, dicere Christum esse filium Davidis. Tum Christus subjecit : Quomodo Scribæ dicunt Christum esse filium Davidis, cum David eum vocet Dominum suum?

Vers. 43. *Luc.* XX, 42; *Mar.* XII, 36. 43. AIT ILLIS : QUOMODO ERGO DAVID IN SPIRITU (instinctus a Spiritu Sancto, ab eoque actus et impulsus, imo eo plenus : Spiritus Sanctus enim Psalmos dictavit Davidi, eorumque affectus et sensa viva ipsi indidit, ideoque non tam David in spiritu, quam Spiritus in Davide locutus est) VOCAT EUM DOMINUM? — Filius enim minor et junior est suo patre; quare non pater filium, sed filius patrem vocare solet suum dominum, ut fit apud Italos aliasque gentes. Ex hoc loco confutantur Rabbini moderni, qui hunc psalmum CIX, non de Messia et Christo, sed de Abrahamo, vel Davide, vel Ezechia interpretantur. Nam Pharisæi et Scribæ tempore Christi intelligebant eum de Christo, censebantque psalmum hunc esse oraculum de Christo : alioqui enim statim respondissent Christo, ipsum male psalmum hunc de Messia citare et intelligere, cum intelligendus esset de Abrahamo, Davide aut Ezechia. Idem patet ex vers. 4 ejusdem psalmi : « Tecum principium (principatus : hoc enim est Hebr. נדבות *nedabot*, et Græcum ἀρχὴ) in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum : ex utero ante luciferum genui te. » Hoc enim nulli nisi Christo competit. Denique Jonathan Chaldæus, R. Barachias, R. Levi ac veteres Rabbini, teste R. Moyse et Genebrardo *in Psal.* CIX, illum non nisi de Christo intelligunt.

44. DICENS : DIXIT DOMINUS DOMINO MEO : SEDE A DEXTRIS MEIS, DONEC PONAM INIMICOS TUOS SCABELLUM PEDUM TUORUM? — Ex hoc versu *Psal.* CIX, colligit evincitque Christus Messiam (qualis ipse erat) non esse purum hominem, uti credebant Pharisæi, sed esse Deum, ac proinde Davidis Dominum. Sensus ergo est, *q. d.* David : « Dixit Dominus » Deus « Domino meo, » puta Christo : « Sede a dextris meis, » cum scilicet post crucem, mortem et resurrectionem Christi, eum resuscitabit, et exaltabit super omnes potestates et principatus, atque proximum sibi in cœlo constituet, ut regnet in summa felicitate, auctoritate, gloria et imperio in universas creaturas. Vide dicta *Ephes.* I, 20, et *Coloss.* III, 1, ubi fuse explicui, quid sit sedere Christum a dextris Dei. Vers. 44. *Luc.* XX, 42, 43. *Mar.* XII, 36.

Pro *dixit* Hebr. est נאם *neum*, id est dictum, pronuntiatum, effatum, oraculum, decretum Domini de Christo Domino meo, idque fixum, certum et immutabile. *Neum* enim per metathesin idem est quod *Amen*, id est certo, fideliter, constanter futurum, uti fusius dixi I *Timoth.* I, 15, ad illa : « Fidelis sermo; » *q. d.* Deus Pater ab æterno certo, firmiter et inviolabiliter dixit, pronuntiavit, decrevit de Christo filio suo, non qua Deus est, sed qua incarnatus et factus homo (hoc enim innuit Hebr. אדני *Adoni*, id est « Domino meo : » nam cum Deus significatur, dicitur אדני *Adonai*), qui titulo tum unionis hypostaticæ, tum redemptionis in cruce peractæ, omnium hominum, et consequenter meus, id est Davidis, est Dominus : dixit, inquam, interius in mente sua ab æterno; exterius vero dixit, id est dicet in tempore ascensionis Christi, quando Christo cum triumpho scandenti in cœlum dicet : Veni, et sede a dextris meis, id est mihi proximus, et in summa majestatis meæ gloria regna et triumpha. Ita S. Hieronymus et Theodoretus et alii ibidem. Psalmus enim ille CIX celebrat Christi regnum summum et amplissimum, tam in cœlo quam in terra, quo Christus post suam resurrectionem et

ascensionem, ex Sion et Jerusalem cœpit regnare in omnes gentes, easque per Apostolos suæ fidei et cultui subjicere, donec omnes inimicos suos, id est omnes impios et reprobos calcet et conterat in die judicii.

DONEC PONAM INIMICOS TUOS SCABELLUM PEDUM TUORUM. — *q. d.* Regna mecum in omni gloria, usque ad diem judicii, quando omnes inimicos, id est impios, tibi plane subjiciam, ut eis quasi mancipiis domineris, imo eos calces quasi scabellum pedum tuorum, quod signum est infimæ et vilissimæ servitutis. Unde Sapor, rex Persarum, Aurelianum Imperatorem a se bello captum fecit sibi scabellum: ascensuro enim in equum, Aurelianus dorsum suum, quasi scabellum per quod in equum conscenderet, Sapori præbere debebat. Idem fecit Tamberlanus, Tartarorum Imperator, Bajazeti, Imperatori Turcarum, cum eum prælio vicisset et cepisset.

Aurelianum Imper. scabellum pedum suorum fecit Sapor Persarum rex; et Bajazetem Tamberlanus.

Tò ergo «donec,» non significat finem, sed continuationem et amplificationem sessionis et regni, *q. d.* Regna mecum etiam, donec inimicos tuos tuis supponam pedibus, etiam tempore, quod tuo regno videtur oppositum et contrarium, etiam quando illi videbuntur regnare, etiam antequam hostes tuos tuis pedibus substernam, tuoque libito subjiciam, diabolo, morte, impiis, peccatis funditus eversis et extirpatis. Nempe inter medias cruces, persecutiones, impietates, motus et turbas Satanæ ac ministrorum ejus regna: nam de alio tempore non est dubium, quin regnet Christus. Ita Genebrardus. Sic sumitur «donec» *Matth.* I, vers. ult., et alibi. Addit hoc Christus, ut tacite perstringat Pharisæos suos inimicos, *q. d.* Vos, o Pharisæi, me persequimini, imo me occidetis et crucifigetis, sed scitote quod tertia die resurgam, et quadragesima die ascendam in cœlum, indeque judex omnium hominum redibo, ac vos cæterosque infideles et impios inimicos meos condemnabo, calcabo et deprimam in tartara.

46. ET NEMO POTERAT EI RESPONDERE (Syrus, *rationem reddere*) VERBUM (quia, ut dixi, credebant Messiam merum fore hominem), NEQUE AUSUS FUIT QUISQUAM EX ILLA DIE EUM AMPLIUS INTERROGARE. — «Conticuerunt igitur, ait S. Chrysostomus, lethali vulnere perfossi.» «Maluerunt enim, inquit S. Augustinus *in Psal.* CIX, 1 et 2, inflata taciturnitate disrumpi, quam humili confessione edoceri.»

Vers. 46. *Luc.* XX, 40; *Mar.* XII, 24.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo jubet Judæis, ut Scribarum et Pharisæorum doctrinam sequantur, sed non vitam et mores, utpote improbos, inhumanos, jactabundos et arrogantes. Secundo, vers. 13, væ *maledictionis eis intentat, ob eorum hypocrisin, avaritiam, superstitionem aliaque scelera quæ recenset. Tertio, vers.* 32, *prædicit ab eis occidendos suos fideles et Apostolos; ideoque Hierosolymæ et Judææ extremum per Romanos excidium intentat.*

Videtur hoc esse ultimum et cygnæum Christi oraculum, quo crucem et mortem sibi instantem præsagit, imo parat et ambit. Hac enim acri et libera vitiorum castigatione, adeo offendit Scribas et Pharisæos, ut non jam verba, sed verbera ei pararent : unde post tres dies (hæc omnia enim acta et dicta sunt a Christo die martis post Dominicam Palmarum, ut dixi in Chronotaxi) *eum ceperunt et crucifixerunt. Prævidebat hoc Christus, sed eorum malitiæ parcere noluit, nec debuit, sed eam acriter reprehendit, utpote legislator et morum censor a Deo in mundum missus, etiamsi sciret se propterea ab eis occidendum, quia mortem hanc pro salute hominum Deo Patri offerre desiderabat, ut hac ratione mira Dei providentia, quæ decreverat homines per Christi crucem salvare, in ipso et per ipsum impleretur. Christi libertatem imitatus est S. Stephanus, qui acri sua reprehensione viam sibi stravit ad martyrium adeo exoptatum,* Actor. VII.

1. Tunc Jesus locutus est ad turbas et ad discipulos suos, 2. dicens : Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi. 3. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite : secundum opera vero eorum nolite facere; dicunt enim, et non faciunt. 4. Alligant enim onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum : digito autem suo nolunt ea movere. 5. Omnia vero opera sua faciunt ut videantur ab hominibus; dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias. 6. Amant autem primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in synagogis, 7. et salutationes in foro, et vocari ab hominibus

Rabbi. 8. Vos autem nolite vocari Rabbi; unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis. 9. Et patrem nolite vocare vobis super terram; unus est enim Pater vester, qui in cœlis est. 10. Nec vocemini magistri, quia magister vester unus est, Christus. 11. Qui major est vestrum, erit minister vester. 12. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur. 13. Væ autem vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines; vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare. 14. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes : propter hoc amplius accipietis judicium. 15. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum; et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos. 16. Væ vobis, duces cæci, qui dicitis : Quicumque juraverit per templum, nihil est; qui autem juraverit in auro templi, debet. 17. Stulti et cæci : quid enim majus est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? 18. Et quicumque juraverit in altari, nihil est; quicumque autem juraverit in dono, quod est super illud, debet. 19. Cæci : quid enim majus est, donum, an altare quod sanctificat donum? 20. Qui ergo jurat in altari, jurat in eo et in omnibus quæ super illud sunt. 21. Et quicumque juraverit in templo, jurat in illo et in eo qui habitat in ipso; 22. et qui jurat in cœlo, jurat in throno Dei et in eo qui sedet super eum. 23. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham, et anethum, et cyminum, et reliquistis quæ graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem : hæc oportuit facere, et illa non omittere. 24. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. 25. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia mundatis quod deforis est calicis et paropsidis, intus autem pleni estis rapina et immunditia. 26. Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id, quod deforis est, mundum. 27. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ aforis parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia. 28. Sic et vos aforis quidem paretis hominibus justi, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate. 29. Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulcra Prophetarum, et ornatis monumenta justorum. 30. Et dicitis : Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine Prophetarum. 31. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum qui Prophetas occiderunt. 32. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. 33. Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennæ? 34. Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, et sapientes, et scribas, et ex illis occidetis, et crucifigetis, et ex eis flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem : 35. ut veniat super vos omnis sanguis justus qui effusus est super terram, a sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare. 36. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. 37. Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? 38. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. 39. Dico enim vobis, non me videbitis amodo, donec dicatis : Benedictus, qui venit in nomine Domini.

Vers. 1. 1. TUNC JESUS LOCUTUS EST AD TURBAS ET AD DISCIPULOS SUOS. — « Tunc, » scilicet, cum suis sapientissimis responsionibus, quæstionibus et rationibus jam sæpius confutasset Scribarum et Pharisæorum errores et ignorantiam, eisque multis probasset se esse Messiam, Dei Filium, etiam per miracula, ac cerneret Scribas iis adeo non moveri ad fidem in ipsum, ut potius irritarentur magis ad eum perdendum; « tunc, » inquam, effrontem eorum pervicaciam hac efficaci et pathetica oratione contundit, qua externam et fictam sanctitatis eorum larvam, ne populus eam imitetur, detegit, ac latentem sub ea improbitatem ostendit, ut eam plebs devitet.

Vers. 2. Cathedra est auctoritas docendi et jubendi.

2. DICENS : SUPER CATHEDRAM MOYSI SEDERUNT SCRIBÆ ET PHARISÆI. — Per « cathedram, » metonymice intelligit honorem, gradum, dignitatem, auctoritatem docendi et jubendi, quam apud Judæos habuit Moyses, quam Scribæ post Moysen acceperant. Est catachresis. Nam non tantum sedendo, sed stando Scribas docuisse satis colligitur ex *Luc.* IV, 16, et *Act.* XIII, 16. Sic cathedra S. Petri vocatur ipsa potestas et auctoritas Pontificia docendi et regendi omnes fideles totius orbis, in qua S. Petro succedunt Romani Pontifices : nam alioqui in lignea ista cathedra, in qua sedit S. Petrus, nullus Pontificum amplius sedet, sed illa religionis ergo asservatur, et populo quotannis in festo Cathedræ S. Petri in ejus basilica veneranda ostenditur. Hinc S. Hieronymus, *ad Damasum* : « Ego ait, Beatitudini Tuæ, id est Cathedræ Petri, communione consocior. » Pontifex enim, licet ut privatus homo errare possit, tamen cum ex cathedra, id est ex auctoritate Pontificia, aliquid de fide definit, errare nequit ob assistentiam Spiritus Sancti.

Nota : Scribæ erant legis doctores et interpretes, qui legem populo proponebant et explanabant; Pharisæi vero regebant populum, et in magistratum adlegebantur, rejectis Sadducæis, ut satis insinuat Josephus, lib. XVIII *Antiq.*, cap. II, quocirca Sadducæi hic non nominantur. Porro, multi ex Scribis et Pharisæis erant sacerdotes vel Levitæ : horum enim erat docere populum, *Malach.* II, 7. Sed Christus eos noluit nominare sacerdotes, ob honorem sacerdotii, ne illi derogaret.

Vers. 3. Obediendum malis Prælatis justa præcipientibus.

3. OMNIA ERGO QUÆCUMQUE DIXERINT VOBIS (ex lege facienda), SERVATE ET FACITE : SECUNDUM OPERA VERO EORUM NOLITE FACERE : DICUNT ENIM, ET NON FACIUNT; — « Omnia, » scilicet Mosi et legi non contraria. Contrarium enim legi dicenti : « Honora patrem et matrem, » erat dogma Scribarum, docentium parentibus dicere « corban; » uti docuit Christus, cap. XV, 4. Sic contrarium legi dicenti : « Non pejerabis, » erat dogma eorumdem docentium, si quis per templum vel altare juraret, non obligari juramento, quod taxat hic Christus, vers. 16. Contrarium pariter legi et Mosi erat docere, Jesum non esse Messiam sive Christum, quod docebant Scribæ : Jesus enim illa signa et miracula edebat, quæ a Mose et Prophetis prædicta erant edenda fore a Messia; et quicumque illa ederet, acceptandum esse tanquam Messiam. Unde, cap. XVI, 12, jussit Christus : « Cavete, inquit, a fermento Pharisæorum, » puta ab eorum doctrina, propria scilicet et privata, ac Moysi legique contraria. In his ergo populus sequi non poterat doctrinam Scribarum, nec illis obedire; in cæteris vero, quæ passim Moysi et legi consona docebant, obedire eis poterat, et sæpe tenebatur. Monet ergo hic eum Christus, ut omnia alia Scribarum dogmata legi non repugnantia, etiamsi vana et futilia, ac proinde non obligantia (lex enim ut obliget, debet præcipere rem honestam et utilem, non futilem, uti docent Jurisperiti et Theologi, tract. *De Legibus*, ac D. Thomas, III *part.*, *Quæst.* XCV, art. 3), uti erant crebræ manuum corporisque ablutiones et purificationes, illa tamen servet ad obedientiæ cæcæ et simplicis meritum, ac ordinis sacerdotalis et doctoralis reverentiam. Ita Jansenius, Franciscus Lucas et alii, licet Maldonatus τὸ « omnia » ad sola illa quæ a Moyse in lege sunt præcepta, restringat; quæ certe Christus hic maxime intelligit. Unde Syrus vertit : *Quæcumque dixerint vobis ut servetis, servate et peragite.*

DICUNT (præcipiunt) ENIM, ET NON FACIUNT. — *q. d.* Bene docent et jubent, sed male vivunt, tum quia legem violant, tum quia suo exemplo subditos scandalizant, et ad violandam pariter legem impellunt. Nam, ut ait ille,

> Regis (*et doctoris*) ad exemplum totus componitur orbis.

Plus enim credunt homines factis quam dictis. Hoc Christi præceptum et monitum servent Christiani, cum vident subinde aliquos Episcopos, Pastores et magistratus non vivere juxta legem Christi, ad quam ipsi subditos cogunt.

4. ALLIGANT (Syrus, *ligant*) ENIM ONERA GRAVIA ET IMPORTABILIA, ET IMPONUNT IN HUMEROS HOMINUM (Arabicus : *imponunt ea portanda super colla hominum*) : DIGITO AUTEM SUO NOLUNT EA MOVERE. — « Alligant, » Græce δεσμεύουσι, id est ligant, colligant, ac velut in cumulos coacervant, *q. d.* Tam multitudine quam magnitudine et gravitate præceptorum et tributorum populum onerant, deprimunt et pene opprimunt. Vers. 4. *Luc.* XI, 47.

IMPORTABILIA. — Græce δυσβάστακτα, id est difficilia ad portandum : si enim fuissent omnino impossibilia ad portandum, non obligassent subditos; nemo enim tenetur ad impossibile, sive ad id quod facere non potest. Talia erant rigidæ legis interpretationes, ac insuper plurima alia quæ præter legem ipsi præcipiebant populo, præsertim circa oblationes, decimas, primitias, etc., quæ ipsi rigidissime a populo exigebant. Considera vel solam rigidam sabbati observationem ab eis præscriptam, ut nec Christum ægros sabbato curare permitterent, nec discipulos ejus famelicos spicas vellere et comedere, *Matth.* XII, 2 et seqq.

DIGITO AUTEM SUO NOLUNT EA MOVERE, — Syrus, *tangere.* « Dicebant enim, ait Arias Montanus, se scire quid sibi facto opus sit. » Quocirca S. Chrysostomus : « Duplicem, ait, nequitiam eorum ostendit, tum quia sine venia exquisitissime multitudinem vivere volunt, tum quia nimium sibi ipsis indulgentes, magnam assumunt licentiam : quorum opposita in optimo principe requiruntur, ut scilicet adversus seipsum nulla utatur venia, sed severum sui se judicem exhibeat, erga subjectos autem mitior, et ad dandam pronior veniam sit. »

5. OMNIA VERO OPERA SUA FACIUNT UT VIDEANTUR Vers. 5.

(Græce θεαθῆναι ; id est *spectentur* ; ita Syrus) AB HOMINIBUS. — Notat vanam eorum sanctimoniæ ostentationem, qua orabant in publicis plateis, quaque facturi eleemosynam canebant tuba, et jejunantes exterminabant facies suas, ut dixit Christus, cap. VI. Tangit Christus radicem incredulitatis Scribarum, cur non credant in Christum, quia scilicet quærebant vanam gloriam, ostentationem et plausum populi. « Impossibile enim est, ait S. Chrysostomus, ut credat Christo cœlestia prædicanti, qui gloriam hominum concupiscit terrenam. »

Phylacteria quid, et unde? DILATANT ENIM PHYLACTERIA SUA, ET MAGNIFICANT FIMBRIAS. — Syrus : *Producunt fimbrias palliorum suorum*. Nota Judæos, nimis ad litteram interpretantes verba *Deut*. VI, 8 : « Ligabis ea (præcepta Dei) quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur ante oculos tuos, » membranas quasdam gestasse circum brachia et frontem (unde *brachialia* et *frontalia* dicebantur), ut jugiter oculos et frontem verberarent, et verberando mentem admonerent legis divinæ cogitandæ et servandæ, quibus inscribebant verba illa *Deut*. VI, 4 : « Audi, Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est. Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua. » Has vocabant *phylacteria*, *q. d. conservatoria* (a φυλάττω, id est *custodio, conservo*), quia ad legis observationem eos perpetuo commonebant. Vide dicta *Deut*. VI, 8, et *Exodi* XIII, 9 et 16.

Eadem de causa jussit Dominus, *Num*. XV, 38, et *Deut*. XXII, 12, ut Judæi fimbrias sive fila quædam ex infima ora vestis dependentia gestarent, easque hyacinthinis, sive cœlestis coloris, quasi qui cœlestem vitam in legis custodia profiterentur et agerent. Addit S. Hieronymus Judæos pientiores hisce fimbriis inseruisse spinas acutissimas, ut ambulantes earum punctura legis divinæ semper admonerentur. Hæc omnia majora et latiora præ cæteris gestabant Pharisæi, ut viderentur omnibus religiosiores et exactiores legis custodes, cum tamen in animo suo eamdem parvi facerent, nec observarent, « Non intelligentes, ait S. Hieronymus, quod hæc in corde portanda sint, non in corpore, alioquin et armaria et arcæ habent libros, et notitiam Dei non habent. » Porro, S. Chrysostomus per « phylacteria » accipit amuleta sanitatis : talia enim censebant Scribæ esse membranas legis jam dictas. Sicut Christiani nonnulli Evangelium S. Joannis collo appendunt, quasi amuletum et conservatorium salutis.

Vers. 6. 6. AMANT AUTEM PRIMOS RECUBITUS IN COENIS, ET
Luc. XX, 46 et XI, 43; *Mar*. XII, 36. PRIMAS CATHEDRAS IN SYNAGOGIS. — *q. d*. Ambiunt ubique primas, ideoque dilatant phylacteria, suasque orationes et eleemosynas ostentant, ut omnes eis quasi viris sanctis et sapientibus primas deferant.

Vers. 7. 7. ET SALUTATIONES IN FORO. — Græce ἐν ἀγοραῖς,
Luc. XX, 46; *Mar*. XII, 38. id est in foris et plateis, *q. d*. Ambiunt ut omnes ipsos quasi sanctos profunda reverentia, aperto capite et flexis poplitibus salutent. Unde Chrysostomus : « Primas, inquit, salutationes amant, non solum in tempore, ut eos primum salutemus; sed etiam in voce, ut clamantes dicamus : Ave, Rabbi; et in corpore, ut flexis capitibus eis incurvemur; et in loco, ut in publico salutentur; unde dicit : Et salutationes in foro. » Sapienter R. Matthias in *Pirke avoth*, cap. IV : « Esto primus, ait, in salutando, ut prior quemlibet salutes. Esto cauda leonum, et non caput vulpium, hoc est, esto infimus inter bonos et generosos, non summus inter fraudulentos, superbos et impios. »

ET VOCARI AB HOMINIBUS RABBI. — רב *Rab* (unde *rabbi*) idem est quod multus, id est magnus, eo quod vir magnus sit instar multorum, qualis est Rabbinus, sive legis doctor, utpote eruditione, auctoritate et virtute cæteris antecellens : « Vocari volunt Rabbi, ait Chrysostomus, et non esse; nomen appetunt, et officium negligunt. » Prudenter R. Benzoma in *Pirke avoth*, cap. IV : « Quis, ait, est sapiens? qui libenter ab omnibus discit, juxta illud : *Super senes intellexi, quia mandata tua quæsivi*, *Ps*. CXVIII. Quis potens? qui dominatur iræ et animo suo, juxta illud : *Melior est patiens viro forti; et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium*, *Prov*. XVI, 32. Quis dives? qui suis est contentus, juxta illud : *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, et bene tibi erit*, *Ps*. CXXVII. Quis honoratus? qui alios honorat juxta illud : *Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles*, » I *Reg*. II, 30.

8. VOS AUTEM NOLITE VOCARI RABBI : UNUS EST ENIM MAGISTER VESTER, OMNES AUTEM VOS FRATRES ESTIS. — Vetat ambitionem et arrogantiam, qua Scribæ et Pharisæi captantes auram popularem cupiebant cæteris eminere, honorari et vocari Rabbi præ Christo, imo excluso Christo; alioqui gradum doctoratus appetere licet, velut testimonium scientiæ, ut illo auctoritatem docendi prædicandique apud populum quis sibi conciliet, itaque majorem in eo fructum docendo et prædicando efficiat. Unde Concilium Tridentinum, sess. 24, cap. XII, præcipit, « ut dignitates omnes, et saltem dimidia pars canonicatuum in Cathedralibus Ecclesiis et Collegiatis insignibus, conferantur tantum Magistris et Doctoribus; aut etiam Licentiatis in Theologia, vel Jure Canonico. » Quocirca Christus non ait : Nolite esse, sed : « Nolite vocari Rabbi. » Vers. 8.

Gradum doctoratus ergo non vetat Christus, sed superbum nominis ambitum, fastum et arrogantiam, qua quis nomine Doctoris sibi placet, se magnifice circumspicit præ cæteris, vane se extollit, imo cæteros despicit, quasi scientiam et doctrinam habeat a se, non a Christo, uti faciebant Scribæ. Unde causam subdit : « Unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis, » *q. d*. Unus summus omnium Rabbi, id est Magis-

ter, est Christus, cujus cæteri omnes sunt discipuli, inter se pares quasi fratres : nemo ergo eorum se superbe præ cæteris extollat, arrogan-terque velit vocari Rabbi, quasi ex se sit doctor et magister aliorum : hoc enim est injurium Christo, qui solus ex se habet omnem scientiam, solusque summus omnium doctor, ipsos etiam doctores constituens et docens ; si enim natura æque ac gratia estis fratres, ideoque pares, ergo non estis magistri alii in alios, superbe aliis imperantes et dominantes, uti faciunt Scribæ. Alioqui enim Paulus ipse, ait S. Hieronymus, modeste vocat se doctorem Gentium, *Ephes.* II.

Vers. 9. 9. ET PATREM NOLITE VOCARE VOBIS SUPER TERRAM : UNUS ENIM EST PATER VESTER, QUI EST IN COELIS. — Transit a magistro ad patrem, quia vers. præced. dixit omnes nos esse fratres, scilicet filios ejusdem Dei Patris. Ait ergo : Nolite vocare vobis super terram « Patrem, » scilicet quasi præcipuum vitæ auctorem, alimentorum et hæreditatis curatorem, ita ut ab eo toti pendeatis, vel certe tam ab eo quam a Deo ; uti faciunt Gentiles et athei aliique, non Deo, sed hominibus fidentes. Hunc esse sensum patet ex ratione quam subjicit : « Unus est enim Pater vester, qui est in cœlis, » « a quo omnis paternitas nominatur in cœlo et in terra, » *Ephes.* III, 15. Vide ibi dicta. Deus ergo solus vere et plene est pater omnium, utpote qui solus animam et vitam singulis aspirat, creat, conservat, auget, cujus comparatione patres terreni abusive, ait S. Hieronymus, et umbratice duntaxat sunt patres, ideoque filiis insolenter imperare non debent, sed se cum filiis humiliter Deo summo, omnium Patri, summittere : « Non enim, ait S. Chrysostomus, initium vitæ habemus ex parentibus, sed transitum vitæ per eos accipimus. »

Vers. 10. 10. NEC VOCEMINI (ne ambiatis vocari) MAGISTRI (Græce καθηγηταὶ, id est institutores, magistri, gubernatores, moderatores ; Syrus, *rectores* ; Arabicus, *gubernatores*,) QUIA MAGISTER (Græce καθηγητὴς, id est viæ et vitæ institutor, dux et gubernator ; Syrus, *rector* ; Arabicus, *gubernator*) VESTER UNUS EST, CHRISTUS. — Ipse enim, *primo*, per se nos docet, præit et ducit per viam virtutis ad cœlum, felicitatem et gloriam : cæteri vero docent prius ab ipso edocti. *Secundo*, cæteri docendo tantum verba et voces exterius auribus insonant, velut cymbalum tinniens ; sed Christus eorum sensa interius mentibus pandit, easque luce doctrinæ suæ illuminat : « Non enim homo intellectum homini præstat docendo, ait S. Chrysostomus, sed a Deo præstitum per admonitionem exercet. » *Tertio*, cæteri tantum ostendunt quid lex jubeat, quidque Deus a nobis exigat ; at Christus gratiam voluntati inserit, ut illa quæ agenda sunt audientes, reipsa fortiter et constanter opere adimpleamus.

Hac de re S. Augustinus scripsit librum *De Magistro*, de quo ipse, lib. III *Confess.*, cap. II : « Sub idem tempus, ait, scripsi librum *De Magistro*, in quo disputatur, quæritur et invenitur magistrum non esse qui docet hominem scientiam, nisi Deum, secundum illud quod in Evangelio scriptum est : Unus est magister vester, Christus. » Unde, cap. XI, idipsum sic demonstrat : « De universis, ait, quæ intelligimus, non loquentem qui personat foris, sed intus ipsi menti præsidentem consulimus veritatem, verbis fortasse, ut consulamus, admoniti. Ille autem qui consulitur, docet, qui in interiore homine habitare dictus est Christus, id est incommutabilis Dei virtus, atque simpiterna sapientia : quam quidem omnis rationalis anima consulit, sed tantum cuique panditur, quantum capere propter propriam, sive malam, sive bonam voluntatem potest. »

11. QUI MAJOR EST VESTRUM, ERIT MINISTER VESTER. — Syrus, *fiat minister in vobis*. « Morbum inanis gloriæ, ait S. Chrysostomus, quem fugiendum esse dixerat, docet per humilitatem esse fugiendum. » Et Origenes : « Si quis, ait, ministrat verba divina, sciens quia Christus in eo fructificat, nequaquam se magistrum, sed ministrum profitetur ; unde sequitur : Qui major est vestrum, etc., quoniam et ipse Christus, cum esset vere magister, ministrum se esse professus est, dicens : Ego sum in medio vestrum quasi qui ministrat ; bene autem post omnia, quibus vanæ gloriæ vetavit concupiscentiam, addidit dicens : Qui autem se exaltaverit, humiliabitur ; et qui se humiliaverit, exaltabitur. » Vers. 11. *Sup.* XX, 26.

ERIT MINISTER. — Præveniat, ait Glossa, obsequendo, non superbe dominando : rectorem et matrem exhibeat pietas, et patrem disciplina ; cavendumque ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa.

12. QUI AUTEM SE EXALTAVERIT, HUMILIABITUR ; ET QUI SE HUMILIAVERIT, EXALTABITUR. — Syrus : *Quicumque efferet seipsum, deprimetur ; et qui seipsum depresserit, efferetur*, apud Deum, ait Remigius, et etiam apud homines : hi enim humiles extollunt, superbos humiliant. « Gloria enim sequitur fugientes, sequentes fugit. » « Insolentiam, ait S. Hilarius, Deus humilem effecturus est, et humilitatem elaturus in gloriam. » Vide dicta *Jacobi* I, 9, et I *Petri* V, 5 et 6. Praxim hujus axiomatis Christi ostendit humilis Evangelii discipulus, imo doctor S. Franciscus, per omnes vitæ suæ actiones, uti ostendit S. Bonaventura in ejus Vita. Vers. 12. *Luc.* XIV, 11 et XVIII, 14. Qui se humiliaverit, exaltabitur.

Porro, sicut quælibet virtus tres habet gradus, quorum primus est : propositum, quo homo firmiter proponit virtutem capessere et opere exequi ; secundus, fortitudo, ut omnes tentationes, adversitates, impedimenta, quæ in executione virtutis occurrunt, fortiter superet et constanter transcendat ; tertius, alacritas, ut alacriter hæc faciat illaque appetat, et in iis gaudeat, exultet et triumphet : sic pariter humilitatis primus gradus est seipsum suique vilitatem agnoscere ; ideoque se despicere ; secundus, fortiter ferre sui con- Tres virtutis gradus.

temptum undecumque veniat; tertius, in eo gaudere et exultare.

Exemplum arrogantis humiliati. Exemplum memorabile recenset B. Petrus Damianus, *Epist.* 15 (in alia editione 36). Quidam, ait, clericus audax et bellicosus, suo fastu et armis magnus evasit, ideoque de prædiis quibusdam litem habuit cum alio viro potente, quem prælio decidere statuit; utrimque ergo cohortes in aciem deducuntur. Clericus ante prælium adiens templum, audiensque Missam, cum legeretur : « Qui se exaltaverit, humiliabitur, » etc., insolenter dixit, imo blasphemavit : « Hæc sententia falsa est in me : si enim ego me humiliassem, nunquam tam magnus evasissem. » Mox inito prælio ; cum equus ejus sitibundus ad aquam vicinam ipso invito procurreret, ipseque scutum in equum impingeret, ut illum in aciem revocaret, ecce ibi gladius hostilis os ejus blasphemum fulminis more transfixit, eumque occidit, ut superbum humiliaret et sterneret, veramque esse Christi sententiam ostenderet.

Vers. 13. *Luc.* XI, 52. 13. VÆ AUTEM VOBIS, SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRYTÆ, QUIA CLAUDITIS REGNUM COELORUM ANTE HOMINES : VOS ENIM NON INTRATIS, NEC INTROEUNTES SINITIS INTRARE.

Nota : Sicut Christus octo consignavit beatitudines, quasi totidem piorum benedictiones, octies repetens τὸ *beati*, dicensque : « Beati pauperes spiritu, beati mites, beati qui lugent, » etc., *Matth.* V; sic vice versa hic octo assignat impiorum Scribarum maledictiones, octiesque repetit τὸ *væ*. Octies hic Christus repetit væ. Imitatur Christus legislator novus Mosem legislatorem veterem, qui benedictiones plurimas servantibus legem promittit, ac totidem maledictiones eam non servantibus intentat, *Deuter.* XXVII, 12. Ita Origenes.

Porro, τὸ *væ* Christi partim est prædicentis, ut vult Origenes, grave supplicium sceleribus Scribarum imminens; partim condolentis et commiserantis. Unde Basilius, citatus in *Catena, Luc.* XI, 52 : « Hæc vox *væ*, ait, quæ intolerabilibus profertur doloribus, eis convenit, qui paulo post detrudendi erunt in grave supplicium, » puta in mortem et excidium, tum præsens, tum futurum in gehenna. *Væ* ergo præsupponit culpam mortalem ; illi enim intentat minas æternæ damnationis et gehennæ, uti Christus explicat, vers. 33.

QUIA CLAUDITIS REGNUM COELORUM ANTE HOMINES. — *q. d.* Ego jam aperio singulis regnum cœlorum, prædico enim : « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum; » quia hoc per Adæ peccatum quatuor millibus annorum clausum, ego morte mea expians Adæ peccatum, jam aperiam, ut qui in me credit, meamque vitam sequitur; illud quasi apertum ingrediatur : quare multi Judæorum prædicatione mea excitati, illud ingredi satagunt. Vos vero, o Scribæ, illos avertitis, cœlumque eis clauditis, tum per vanas et perversas traditiones vestras, quibus illos imbuitis; nam, ut ait S. Chrysostomus, regnum cœlorum est S. Scriptura, vel beatitudo ad quam illa ducit; janua est intellectus S. Scripturæ, vel Christus; clavicularii sunt Scribæ et sacerdotes; clavis est verbum scientiæ; apertio est ejus interpretatio : tum quia vestris sceleribus eos scandalizatis, vestroque exemplo in eadem ipsos trahitis ; tum denique quia me calumniando et persequendo, ipsos a me meaque fide, quæ via est ad cœlum, abstrahitis; ego enim sum ostium, quia per me solum ingressus patet in cœlum, *Joan.* X, 9. Tropologice Origenes : « Claudunt, inquit, regnum cœlorum, qui sine ratione aliquem excommunicant. »

VOS ENIM NON INTRATIS, NEC INTROEUNTES SINITIS INTRARE. — *q. d.* Non sufficit vobis vestra malitia et damnatio, sed in eamdem quoque alios pertrahere satagitis. Hoc grave est scelus. Si enim doctoris (quales erant Scribæ) est errantes revocare, ait S. Chrysostomus, qui ad salutem tendentes in errorem inducit, is perditus omnino atque pestifer, imo ipsa pestis est; quare doctor tot gehennas meretur sibique accersit, quot animas corrumpit et perdit, quia non est doctor et promotor salutis ; sed proditor, inquit S. Chrysostomus.

14. VÆ VOBIS, SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA COMEDITIS DOMOS VIDUARUM, ORATIONES LONGAS ORANTES : PROPTER HOC AMPLIUS ACCIPIETIS JUDICIUM. — *q. d.* Væ vobis, Scribæ, quia comeditis, et, ut Syrus, *exeditis*, id est exhauritis substantiam viduarum, dum ab eis emungitis pecunias, vendendo scilicet eis cum sanctitatis simulatione longas publicasque vestras orationes; hoc est enim quod explicans subdit : « Longas orationes orantes; » Græce, προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι, id est *prætextu longa orantes*, id est prætextu quod prolixe oretis. Unde Marcus habet, « obtentu longæ orationis; » Arabicus, *ob causam longitudinis orationum vestrarum*. Ita S. Chrysostomus, Jansenius et alii. Vers. 14. *Luc.* XX, 47; *Mar.* XII, 40.

VIDUARUM. — Viduæ enim, ait Chrysostomus, cum careant marito quasi consiliario, facilius decipiuntur, et proniores sunt ad sua largiendum hypocritis sanctitatem præferentibus et promittentibus. Viduæ ad dandum proniores.

PROPTER HOC AMPLIUS ACCIPIETIS JUDICIUM, — hoc est, majorem condemnationem. Unde Syrus vertit, *habituri estis judicium supremum* ; tum quia pauperes viduas expilatis; tum quia simulatis sanctitatem, cum sitis scelerati; tum quia, ut ait Chrysostomus, « avaritiam religionis colore depingitis, ut ametur iniquitas, dum pietas existimatur; » tum quia viduas vestris erroribus et sceleribus imbuitis; quocirca debetis pœnam proprii peccati, et alienæ ignorantiæ reatum, ait S. Hilarius.

15. VÆ VOBIS, SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRYTÆ, QUIA CIRCUITIS MARE ET ARIDAM, UT FACIATIS UNUM PROSELYTUM ; ET CUM FUERIT FACTUS, FACITIS EUM FILIUM GEHENNÆ DUPLO QUAM VOS. — Pro « hypo- Vers. 15.

critæ, » Syrus hic et in seq. semper vertit, *acceptores vultus*. Proselytus quid? *Proselytus* Græce, idem est quod Latine *advena*, vel *adventitius*, qui scilicet ex gentilismo conversus ad Judaismum accedit, venitque ad Judæos eorumque Ecclesiam et religionem; Hebr. vocantur גרים *gerim*. Christiani tales vocant neophytos. Scribæ enim satagebant multos Gentiles efficere Judæos, tum ambitionis, tum avaritiæ causa, ut suas oblationes augerent. « Mare et aridam, » id est totum orbem, « ut faciatis unum, » quia cum essent inefficaces ad aliorum salutem, multo labore indigebant ad unius conversionem, ait S. Chrysostomus.

FACITIS EUM FILIUM (id est reum, dignum, obnoxium) GEHENNÆ DUPLO QUAM VOS. — Græce διπλότερον ὑμῶν, id est duplicius quam vos; quia, ut ait Euthymius, ita natura comparatum est, ut in vitiis discipuli magistros facile superent; « Quia, ut ait Chrysostomus, malo exemplo magistrorum provocati, eis pejores fiunt, præsertim cum ad ea a magistris verbo vel exemplo excitantur. » Rursum, quia multi proselyti, dum vident vestra vitia, revertuntur ad gentilismum et idololatriam. Ita S. Hieronymus. Hic enim relapsus majus et quasi duplex est peccatum.

Vere Origenes : « Sicut, ait, justus secundum numerum justitiarum suarum augetur in gloria, ita peccator secundum numerum peccatorum in pœna. »

Vers. 16. 16. VÆ VOBIS, DUCES CÆCI, QUI DICITIS : QUICUMQUE JURAVERIT PER TEMPLUM, NIHIL EST (ad nihil obligatur); QUI AUTEM JURAVERIT IN AURO TEMPLI, DEBET, — aurum quod juravit et vovit, solvere. Arabicus pro *debet*, vertit *peccavit*, videlicet si non præstiterit id quod juravit. Alii vertunt, *reus est* sui juramenti.

Nota, ex dictis *Matth.* v, 34, Scribas ex eo quod Deus jusserat, ut per se (per Deum) duntaxat jurarent, putasse juramentum factum per creaturas non esse juramentum, nec obligare; sed avaritia excæcati, excipiebant illa quæ oblata Deo illorum loculos implebant quasi hæc sola sanctissima haberentur : unde jure a Christo vocantur « duces cæci. » Arguit enim eos stultitiæ et fraudulentiæ, ait S. Hieronymus, quia putabant magis esse aurum sanctificatum, quam templum sanctificans, ait Interlinearis.

Porro, dicebant Scribæ, sanctiora esse oblata ipso templo, ut homines promptiores facerent ad oblationes quam ad preces, ait Glossa. « Aurum templi » vocat aurum, quod offertur et injicitur in gazophylacium templi, ad alendos ejus ministros, puta sacerdotes, quales erant Scribæ. Ita S. Hieronymus, Beda, Jansenius, Maldonatus et alii. Vere Glossa : « Qui jurat, ait, per creaturam, jurat per divinitatem præsidentem creaturæ. »

Vers. 17. 17. STULTI ET CÆCI : QUID ENIM MAJUS EST, AURUM, AN TEMPLUM, QUOD SANCTIFICAT AURUM. — Ratio hæc Christi clara est, et stoliditatem Scribarum convincit et confutat. Proprie sanctitas est interior virtus et gratia animam sanctificans. Templum vero dicitur sanctum metonymice, quia ad res sanctas, puta ad preces et sacrificia Deo in illo offerenda dedicatum. Hæc ergo externa tantum erat sanctitas, quam templum rebus aliis in se Deo oblatis communicabat et quasi afflabat ; quare sanctius erat templum ipsa oblatione templi, ac proinde sanctius magisque obligans erat juramentum factum per templum, quam per aurum in templo oblatum.

18. ET QUICUMQUE JURAVERIT IN ALTARI (per al- Vers. 18.
tare), NIHIL EST (nihil jurat, et ad nihil tenetur); QUICUMQUE AUTEM JURAVERIT IN DONO (per donum) QUOD EST SUPER ILLUD, DEBET, — donum quod juravit et vovit, solvere; qui enim jurat se oblaturum in altari centum aureos, hoc ipso vovet Deo, cujus est altare, centum aureos. Eadem est ratio altaris quæ templi jam dicta.

19. CÆCI : QUID ENIM MAJUS EST, DONUM, AN Vers. 19.
ALTARE, QUOD SANCTIFICAT DOMUM? — Syrus pro *sanctificat*, hic et in seq. vertit *consecrat*; donum enim Deo oblatum proprie non sanctificatur, ut ipsum in se fiat justum et sanctum, sed dicitur sanctificari extrinsece, quia scilicet Deo offertur et consecratur.

20. QUI ERGO JURAT IN ALTARI (per altare), JURAT Vers. 20.
IN EO, ET IN OMNIBUS (per omnia) QUÆ SUPER ILLUD SUNT; — et consequenter per aurum et donum in altari oblatum; magis ergo tenetur juramento, quam is qui per solum aurum templi juravit.

Mystice : S. Augustinus, lib. I *Quæst. Evang.*, cap. XXXIV : « Templum et altare est Christus; aurum et donum, laudes et sacrificia in eo et per eum oblata. » Origenes : « Altare, ait, est cor ; dona, orare, jejunare, etc., quæ sancta facit cor. »

21. ET QUICUMQUE JURAVERIT IN TEMPLO (per Vers. 21.
templum), JURAT IN ILLO, ET IN EO QUI HABITAT IN IPSO. — *q. d.* Qui jurat per templum, jurat per Deum habitantem in templo. Jurat enim per templum, quasi per domum et solium Dei, hoc est, jurat per Deum, qui solium suum habet in templo, ut ibi adoretur et colatur : sacra enim majestas et sanctitas Dei ab hominibus censetur habitare in templo. Unde B. Nilus : « Ecclesiam (templum), inquit, ut cœlum adito. »

22. ET QUI JURAT IN COELO (per cœlum : Hebræi Vers. 22.
enim ב, id est *in*, usurpant pro *per*, præsertim in juramentis), JURAT IN THRONO (per thronum) DEI, ET IN EO (per eum, puta Deum) QUI SEDET SUPER EUM. — Ex communi enim hominum usu et sensu, qui jurat, Deum, qui solus est infallibilis ipsaque increata veritas, vocat in testem sui dicti vel promissi : quare qui jurat per cœlum, per Deum cœli regem et præsidem jurat, eumque in testem vocat.

23. VÆ VOBIS, SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, Vers. 23.
QUI DECIMATIS MENTHAM, ET ANETHUM, ET CYMINUM, *Luc*, XI, 42.
ET RELIQUISTIS QUÆ GRAVIORA SUNT LEGIS, JUDICIUM, ET MISERICORDIAM, ET FIDEM : HÆC OPORTUIT FA-

CERE, ET ILLA NON OMITTERE. — Decimæ enim sunt in lege a Deo sancitæ. Unde R. Achiva in *Pirke avoth*, cap. III, dicit : « Decimæ sunt murus opum (quia eas tuentur et conservant), traditio est murus legis, votum est murus abstinentiæ, silentium est murus sapientiæ. » Sed Pharisæi nimis minuti et exacti erant in exigendis decimis herbarum lege non expressarum, idque tacite hic taxat Christus.

Mentha. MENTHAM. — Nota est herba boni odoris, calida et sapida, qua Tramontani carnem jurulentam condiunt.

Anethum. ANETHUM. — Est herba odorata, de qua Plinius, lib. XVIII, cap. XX : « Anethum, ait, ructus movet; tormina sedat, alvum sistit. »

ET RELIQUISTIS QUÆ GRAVIORA SUNT LEGIS (scilicet), JUDICIUM (id est jus et æquitatem in judicando; injustam ferentes sententiam, ut amicis vel dona offerentibus faveatis, et causam adjudicetis; erant enim ipsi judices, ut dixi cap. V, vers. 22), ET MISERICORDIAM (quia rigide et crudeliter a viduis et pauperibus extorquetis decimas, oblationes et victimas), ET FIDEM, — id est fidelitatem in dictis, pactis et conventis, vel « fidem » in Deum et Christum ab eo missum; hunc enim negatis, ideoque estis infideles carentes fide, spe et charitate, quæ longe majoris sunt momenti, quæque longe magis Deus a vobis requirit, juxta illud *Michææ* VI, 8 : « Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te, utique facere judicium, et diligere misericordiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo. » « Hæc, » scilicet graviora, judicium, misericordiam, fidem, « oportuit facere » præ cæteris, « et illa » (decimationes herbarum) tamen « non omittere, » utpote lege præcepta vel permissa.

Vers. 24. 24. DUCES CÆCI, EXCOLANTES (Græce διϋλίζοντες, id est liquantes, defæcantes, a fæcibus expurgantes, sicut per colum, v. g. per linteum guttatim colatur et purgatur vinum, lac, mel, oleum a culicibus aliisque fæcibus insidentibus : unde Apuleius in *Florid. de Gymnosophistis* : « Non illi norunt, ait, arvum colere, vel aurum colare ») CULICEM, CAMELUM AUTEM GLUTIENTES. — Perperam Cajetanus pro « camelum » ponit *asilum*, quod insecti est genus horrisonum sonum edens, unde a Belgis vocatur *horselen*. Nam omnes codices Græci, Latini, Syri et Arabici habent *camelum*, qui recte opponitur culici, tanquam maximum minimo; *q. d.* Si parvus culex in vinum vel potum vestrum inciderit, vinum excolando, et per colum stillatim transmittendo, culicem in colo retinetis et abjicitis, ne eum bibendo hauriatis; interim tamen vastum camelum, ingenti oris rictu fauciumque hiatu dilatato transglutitis. Est proverbium, *q. d.* Res minimas, puta decimationes herbarum, utpote vobis lucriferas, exacte curatis, ne quis vos in minimo defraudet; sed interim injustitias, rapinas, aliaque scelera instar cameli grandia et gravia, sine scrupulo committitis; et quasi potando transglutitis; juxta illud *Job* XV, 16 : « Qui bibit quasi aquam iniquitatem. » « Irridet » ergo Christus, ait Hilarius, Scribarum « in colandis culicibus diligentiam, quorum in glutiendis camelis esset incuria. » Irridet, inquam, præposterum Scribarum studium, quod committerent maxima delicta, caventes minima, ait Origenes, quod in rebus minimis essent meticulosi, in maximis securi; in nugis scrupulosi, in solidis sceleribus liberi et audaces; in cæremoniis et lotionibus suis superstitiosi, sed vera religione et charitate vacui, utpote viduas et pauperes excoriantes. Tales etiamnum sunt inter fideles, qui scrupulose recitant rosarium, jejunant in honorem B. Virginis, etc.; interim sine scrupulo luxuriantur, rapiunt, furantur, etc.

(Culicem colare, camelum glutire.)

Similia adagia idem fere significantia sunt: Fonti aquam detrahis, ut mare impleas; Nudum spolias, ut vestitum ornes; Candelæ lumen adimis, ut soli addas; Leone venaris canem, bove leporem. Proverbia.

Mystice: S. Gregorius per « culicem » accipit Barabbam, per « camelum » vero Christum; sic enim ait, lib. I *Moral.*, cap. VI : « Liquantes culicem, camelum autem glutientes : culex enim susurrando vulnerat, camelus autem sponte se ad suscipienda onera inclinat. Liquaverunt ergo Judæi culicem, quia seditiosum dimitti latronem petierunt; camelum vero glutierunt, quia eum qui ad suscipienda nostræ mortalitatis onera sponte descenderat, extinguere clamando conati sunt. »

25. VÆ VOBIS, SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA MUNDATIS QUOD DEFORIS EST CALICIS ET PAROPSIDIS; INTUS AUTEM PLENI ESTIS RAPINA ET IMMUNDITIA. — « Paropsides » sunt disci et patinæ, quibus cibus in mensa apponitur. Est parabola in qua Christus hominem vocat calicem et paropsidem; corpus et bona externa vocat id « quod deforis est calicis et paropsidis; » animam et conscientiam vocat id quod intus est, sive interiorem calicis et paropsidis partem, *q. d.* Vos, o Pharisæi, studiose lavatis et mundatis vestras manus, corpora, lances, scyphos, e quibus comeditis et bibitis; at conscientiam vestram repletis rapina omniumque scelerum immunditia, cum tamen conscientiæ puritas maxime sit curanda, utpote quæ sola nos coram Deo mundos efficit, et a qua omnis operum rerumque omnium mundities dimanat : a conscientia enim profluit omnis omnium actionum bonitas vel malitia; quare conscientia mundata cætera mundantur, omniaque illi munda sunt. Sic Apostolus sæpe distinguit hominem interiorem ab exteriore, uti dixi *Rom.* VII, 22. Vers. 25. *Luc.* XI, 39. Paropsis.

Posset *secundo*, breviter et simpliciter sic exponi, *q. d.* Studiosi estis ut paropsides et calices externos, e quibus editis et bibitis, mundetis; calices vero internos conscientiæ sceleribus feti-

dos et putidos eluere, et per pœnitentiam mundare negligitis; cupitis habere lances mundas et mentem immundam. Hic sensus in idem cum priore recidit, esto calicem et paropsidem proprie accipiat. Verum illa improprie et parabolice hic accipi patet ex vers. 26.

PLENI ESTIS RAPINA. — « Hoc ipsum, ait S. Chrysostomus, et Prophetæ sæpius prædicaverunt, quod principes eorum rapaces essent, socii furum, in judicando nullam justitiæ rationem, sed munera et retributiones sequerentur. » Lege *Isai.* I, 23 et 24.

ET IMMUNDITIA. — Legit Interpres in Græco, ἀκαθαρσίας, jam legunt ἀδικίας, id est *injustitia*, vel ἀκρασίας, id est *intemperantia*, *q. d.* Putatis vos pollui si bibatis ex calice immundo; at non censetis vos pollui intemperantia dum vos inebriatis, cum tamen intemperantia mentem polluat, non autem calix immundus.

Vers. 26. 26. PHARISÆE CÆCE, MUNDA PRIUS QUOD INTUS EST CALICIS ET PAROPSIDIS, UT FIAT ID QUOD DEFORIS EST, MUNDUM. — *q. d.* O Pharisæe; qui alios doces, et in te ipso cæcutis, munda prius tuam mentem et conscientiam internam; tunc enim omnia externa tibi fient munda: ex puritate enim mentis, suam puritatem et bonitatem moralem hauriunt omnes actiones et res externæ; sed res externæ, puta calices mundi, non possunt mundare internam mentem ebrietate, rapina aliove scelere maculatam et immundam. Vide dicta vers. 25.

Vers. 27. *Luc.* XI, 44. 27. VÆ VOBIS, SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA SIMILES ESTIS SEPULCRIS DEALBATIS, QUÆ AFORIS PARENT HOMINIBUS SPECIOSA; INTUS VERO PLENA SUNT OSSIBUS MORTUORUM ET OMNI SPURCITIA.

Vers. 28. 28. SIC ET VOS AFORIS QUIDEM PARETIS HOMINIBUS JUSTI, INTUS AUTEM PLENI ESTIS HYPOCRISI ET INIQUITATE. — Græce ἀνομίᾳ, id est legis prævaricatione, *q. d.* Exterius simulatis legis studium, cum interius eam spernatis et prævaricemini. Apposite Auctor *Imperfecti* apud Chrysostomum : « Dicito mihi, ait, o hypocrita, si bonum est esse bonum, ut quid non vis esse quod vis apparere? Nam quod turpe est apparere, turpius est esse; quod autem formosum est apparere, formosum est esse. »

Porro, « plurimi hodie similes sunt Pharisæis, » ait S. Chrysostomus, et ex eo Titus Bostrenus, in *Luc.* XI, 44, « qui munditiei et ornatus exterioris maximam curam gerunt, animæ vero decoris nullam; quinimo vermibus ac sanie, indicibilique graveolentia, cupiditatibus, inquam, absurdis atque improbis animam replent. »

Vers. 29. *Luc.* XI, 47. 29. VÆ VOBIS, SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUI (Græce ὅτι, id est *quia*) ÆDIFICATIS SEPULCRA PROPHETARUM, ET ORNATIS MONUMENTA JUSTORUM. — Licet enim hoc in se sanctum sit et religiosum, tamen in Scribis erat vitiosum et impium. Triplicem causam dat S. Chrysostomus : *Primo*, non accusat, inquit, opus, sed intentionem; ad pompam enim faciebant, sed quid prodest eis ad pompam laudari ubi non sunt, et ubi sunt (in gehenna) torqueri? *Secundo*, quia sine causa justos honorat qui justitiam spernit, nec possunt Sancti amici esse iis quibus Deus est inimicus. *Tertio*, quia non gaudent Martyres ex iis pecuniis honorari, in quibus pauperes plorant; quia scilicet Scribæ eas exigebant a pauperibus quos affligebant, et ob inopiam plorare cogebant, ut iis magnifica sepulcra Prophetis, et magis sibi gloriæ monumenta extruerent. Adde, *quarto* et maxime, taxat hic Christus Scribas ædificantes sepulcra Prophetis, eo quod dum hoc facerent, simul alios majores Prophetas occidebant, aut occidere cogitabant, uti Christum ejusque asseclas, atque hac ratione videbantur ipsi homicidia, imo sacrilegia patrum suorum imitari eisque tacite consentire, dum cum simili occidendi Christum affectu, sepeliebant Prophetas a patribus suis occisos, *q. d.* Sepelitis Prophetas a patribus vestris occisos, similem affectum me occidendi meque sepeliendi habetis : quare apposite sepelitis Prophetas, quos patres vestri occiderunt; sicut latronum filii sepeliunt homines a parentibus occisos, ut latrocinium lateat. Simili enim modo vos consentitis sceleri et propheticidio parentum vestrorum, dum me, qui Prophetarum sum princeps, occidere et sepelire destinatis : idem enim facitis quod patres vestri fecerunt. Ita Origenes, S. Hieronymus, Euthymius et alii, et patet ex sequentibus, præsertim vers. 32, ubi explicans, ait : « Et vos implete mensuram patrum vestrorum. »

(Margin: Tria peccata in ædificandis sepulcris. Primum. — Secundum. — Tertium. — Quartum.)

Adde, τὸ « hypocritæ » innuit quod non per veram, sed per fictam pietatem et hypocrisim ædificarint sepulcra Prophetis, scilicet ut per eam tegerent sua scelera, et viderentur esse justi et religiosi legis tutores, ideoque et zelo justitiæ Christum persequi ad necem, quasi legis violatorem et hostem, quæ major, imo duplex erat iniquitas : scilicet prima, machinationis necis Christi; secunda, hypocrisis, quod eam se pie inferre Christo simularent, ut legem et Prophetas a Christi injuria et contemptu (ut ipsi dicebant et mentiebantur) vindicarent. Ita Toletus in *Luc.* XI, 48, ubi hunc sensum innuit Lucas, dicens : « Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum, quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulcra, » hoc fine, ut videamini religiosi, ideoque pie me persequi et occidere. Sic Antoninus Caracalla, Imperator, cum fratrem suum Getam in sinu matris occidisset, suasum est ei a domesticis, ut ad parricidium hoc velandum et honestandum, Getam inter deos referret; quibus ille : « Sit divus, ait, modo non sit vivus, » teste Spartiano. Ita Scribæ nolebant Christum et Prophetas esse vivos, ne ab eis scelera eorum carperentur: maluerunt ergo eos occidere, et ad scelus tegendum occisos magnifice sepelire, et inter

(Margin: Antoninus Caracalla fratrem suum Getam a se occisum inter deos retulit.)

divos referre. Unde Auctor *Imperfecti* : « Semper, ait, Judæi præteritorum Sanctorum cultores fuerunt, et præsentium contemptores, magis autem persecutores. » Tales etiamnum sunt inter Christianos, qui Sanctos vita functos venerantur, vivos aversantur, utpote qui verbis et exemplis improbos eorum mores sugillant. Hinc illud :

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit

Vers. 30. *Luc.* XI, 47. 30. ET DICITIS : SI FUISSEMUS IN DIEBUS PATRUM NOSTRORUM, NON ESSEMUS (Græce, οὐκ ἂν ἦμεν, id est *non fuissemus*) SOCII EORUM IN SANGUINE PROPHETARUM. — Id est, non occidissemus Prophetas, nec consensissemus, aut cooperati fuissemus patribus nostris eos occidentibus. Falluntur et mentiuntur : sic enim Christum, Prophetarum principem, occiderunt, eo quod eorum vitia taxaret, utique et Prophetas occidissent, qui eadem taxare solebant.

Vers. 31. 31. ITAQUE TESTIMONIO ESTIS VOBISMETIPSIS, QUIA (quod) FILII ESTIS EORUM QUI PROPHETAS OCCIDERUNT. — *q. d.* Vos ipsi de vobis et contra vos testificamini, quod sitis filii homicidarum, imo propheticidarum ; ac consequenter quod eumdem cum patribus vestris habetis genium, eamdem indolem, eamdem inclinationem et propensionem ; occidendi scilicet Prophetas vestrorum vitiorum castigatores : nam « patrem sequitur sua proles, » pater enim in filium suas inclinationes, dotes et vitia cum semine transfundere solet. Hinc *filii patrissant*. Adde institutionem et exempla parentum, quibus filios ad eadem facienda provocant et impellunt. Quare solent filii actus parentum imitari, ut perficiant id quod parentes inchoarunt. Unde subdit Christus :

Vers. 32. 32. ET VOS IMPLETE (Arabicus, *impletis*) MENSURAM PATRUM VESTRORUM, — me scilicet et Apostolos occidendo, sicut patres vestri occiderunt Prophetas, ut mensuram scelerum et cædis Prophetarum ab iis cœptam impleatis. Hæc Christi vox non est imperantis, sed permittentis et prædicentis (1). *q. d.* Non impero, sed permitto certoque prædico, quod vos, o Scribæ et Judæi, me meosque occidendo implebitis mensuram scelerum propheticidiorum, quæ commiserunt patres vestri ; quare mensura hac impleta, Deus omnia tam patrum, quam vestra scelera, semel et simul castigabit per extremum excidium quod per Titum et Vespasianum Hierosolymæ et Judææ infliget. Ita S. Chrysostomus : « Occulte, ait, insinuat malitiæ similitudinem. »

Mensura peccatorum Dei quæ? Ex hoc versu, et ex vers. 35 et 36, Theologi docent Deum regnis, rebus publicis, civitatibus et privatis hominibus, certam statuisse et decrevisse peccatorum mensuram, antequam ea plene et perfecte puniat ; sed mox, ubi illa completa fuerit, tunc omnia simul plenissime punire. Sic hic Christus expectavit cædem suam suorumque Apostolorum, antequam everteret Jerusalem. Sic, *Genes.* XV, 16, Deus ait Abrahæ : « Necdum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum, » sed post 400 annos complebuntur, tumque per Mosen et Josue illos delebo, ac in eorum regionem Hebræos introducam : « Omnis enim gens vel civitas, ait Auctor *Imperfecti*, non cum peccaverint, statim punit eas Deus, sed expectat per multas generationes, et modo mandat, modo minatur, interdum ex parte castigat, ut quanto diutius eos expectaverit, tanto et Dei judicium justius sit, et illorum dignior pœna. Quando autem placuerit Deo perdere civitatem illam aut gentem, videtur omnium generationum præcedentium peccata reddere illis : quoniam quæ illæ omnes generationes merebantur, hæc sola passa est. » Sic Deus jussit Sauli delere posteros Amalec, ob scelera parentum et hostilitatem perpetuam contra Judæos, I *Reg.* XV, 16. Causa est, quod filii et posteri æstimatione civili censeantur esse unum quid cum suis parentibus ; hinc merita vel demerita parentum in filios redundant, cum scilicet filii parentum scelera et mores imitantur : tunc enim impleta scelerum mensura a Deo præfinita, ipsi luunt tam sua, quam patrum suorum peccata. Ita interpretes, ac nominatim Abulensis, *Quæst.* CCLIII et CCLIX. Ratio a priori.

Ubi tamen adverte tunc filios non puniri gravius quam propria eorum peccata mereantur ; sed quia ipsi parentum suorum impiorum peccata imitantur, itaque cumulum peccatorum a Deo definitum et designatum implent ; hinc fit ut Dei ira in eos desæviat, quæ alioquin in eos tam graviter non sæviisset, nisi parentum peccata ad hunc cumulum conficiendum et integrandum præcessissent. Atque hoc sensu, et hac de causa tunc dicuntur filii luere peccata parentum, quia Deus ad utrosque, et ad utrorumque demerita in puniendo respicit, juxta illud *Deut.* V, 9 : « Deus æmulator, reddens iniquitatem patrum super filios, in tertiam et quartam generationem his qui oderunt me, et faciens misericordiam in multa millia diligentibus me. » Vide ibi dicta.

33. SERPENTES, GENIMINA VIPERARUM (proles geniti a viperis), QUOMODO FUGIETIS A JUDICIO GEHENNÆ? — Quo in die judicii ego vos quasi christicidas et deicidas judicabo et condemnabo ad gehennam. Scribas vocat « serpentes » et « viperas, » ob serpentinam et vipeream eorum indolem, astutiam, malitiam nocendi ; et se suosque Apostolos occidendi studium. Nam « sicut de viperis nascuntur viperæ, sic de homicidis patribus vos nati estis homicidæ, » ait S. Hieronymus. Vide dicta cap. III, 7. Vers. 33.

34. IDEO ECCE EGO MITTO AD VOS PROPHETAS, ET SAPIENTES, ET SCRIBAS, ET EX ILLIS OCCIDETIS ; ET CRUCIFIGETIS, ET EX EIS FLAGELLABITIS IN SYNAGOGIS VESTRIS, ET PERSEQUEMINI DE CIVITATE IN CIVI- Vers. 34. *Luc.* XI, 49.

(1) Facilius dici potuit vocem hanc esse figuram quam vocant *concessionem*, qualis illa apud Virgilium est, *Æneid.* IV, 2 : Sequere Italiam ventis.

TATEM. — Nota τὸ « ideo, » quod ex versu præced. quasi effectus ex causa elicitur, *q. d.* Quia vos quasi serpentes et viperæ me Messiam vestrum occidetis, ob quod scelus excidemini et ad gehennam condemnabimini ; ego misertus vestri, ut hoc excidium et condemnationem a vobis avertam, post mortem meam mittam ad vos meos discipulos et Apostolos, ut vos ad pœnitentiam et fidem in me excitent, sed prævideo quod et hos occidetis, ac hac ratione implebitis mensuram patrum vestrorum, ut ego prædixi vers. 32; quo facto Deus vos exscindet per Titum, et condemnabit ad gehennam, uti jam comminatus sum, et futurum prædixi. Patet ex sequentibus.

EGO MITTO. — Lucas, cap. XI, 49, ait : « Sapientia Dei dixit : Mittam ad illos. » « Sapientia Dei, » scilicet ego ipse Christus, qui sum Dei sapientia, utpote Verbum Patris.

PROPHETAS, ET SAPIENTES, ET SCRIBAS. — Lucas: « Prophetas et Apostolos. » Ita vocat Christus suos discipulos. « Notat, ait S. Hieronymus, varia dona discipulorum Christi : Prophetæ, qui ventura prædicunt; sapientes, qui norunt quando debent proferre sermonem ; scribæ, in lege docti. » Et Hilarius : « Apostoli, ait, revelatione futurorum Prophetæ, Christi agnitione sapientes, legis intelligentia scribæ. »

ET EX ILLIS OCCIDETIS, — uti S. Stephanum lapidando, Jacobum Majorem gladio truncando, *Actor.* XII; Jacobum vero Minorem ex pinna templi præcipitando, teste Eusebio, lib. II, cap. XXIII.

ET CRUCIFIGETIS, — uti S. Simeonem, Hierosolymorum episcopum, successorem S. Jacobi, teste Eusebio, lib. II *Histor.*, cap. XXXII.

ET EX EIS FLAGELLABITIS, — uti Petrum et Apostolos, *Act.* IV et V.

ET PERSEQUEMINI DE CIVITATE IN CIVITATEM, — uti Saulum et Barnabam, *Act.* cap. XIII et XIV.

Tropologice : Origenes, hom. 23 *in Num.* : « Et ego, inquit, hodie si Prophetæ non audiam verba, si monita ejus spernam, lapido Prophetam, et quantum in me est, occido, cujus tanquam mortui verba non audio. »

Vers. 35. *Luc.* XI, 50, 51. UT VENIAT SUPER VOS OMNIS SANGUIS JUSTUS, QUI EFFUSUS EST SUPER TERRAM, A SANGUINE ABEL JUSTI, USQUE AD SANGUINEM ZACHARIÆ, FILII BARACHIÆ, QUEM OCCIDISTIS INTER TEMPLUM ET ALTARE. — *q. d.* Ita per vestram malitiam et obstinationem fiet, ut in vestrum caput redundet pœna et vindicta.

OMNIS SANGUIS JUSTUS, — id est justorum, ut vertit Syrus, qui scilicet cæteros homines ad juste sancteque vivendum, tam verbis quam exemplis cohortati sunt. Unde Lucas habet « sanguis Prophetarum; » *Propheta* enim sæpe in Scriptura idem est quod vir justus et sanctus, præsertim qui alios quoque justos et sanctos efficere satagit, uti faciebant Prophetæ. Causam dat S. Augustinus, tract. I *in Psalm.* CXVIII : « Nam malorum imitatio facit, ut non solum sua, sed etiam eorum quos imitati sunt, merita sortiantur. » Porro S. Chrysostomus : « Sicut, inquit, illa quæ meruerunt singulæ generationes præcedentes, illis donata sunt, qui receperunt Christum; ita quæ pati meruerunt præcedentes iniqui, super novissimos Judæos venerunt. »

QUI EFFUSUS EST SUPER TERRAM, A SANGUINE ABEL JUSTI, USQUE AD SANGUINEM ZACHARIÆ. — Quia licet Cain, qui fratrem Abel occidit, non fuerit Judæus gente et genere, fuit tamen Judæus malitia et malæ vitæ exemplo : occidendo enim justum Abel, dedit exemplum Judæis ad hoc sequendum propensissimis, ut simili modo occiderent justos Prophetas. Sic ergo Cain fratricida, non naturalis, sed moralis et symbolicus fuit pater Judæorum, suos fratres, scilicet Christum et Prophetas occidentium. Simili analogia diabolus dicitur pater omnium superborum et impiorum. Quia ergo Judæi Caini fratricidium, etiam postquam divinam in eum ultionem e Scriptura cognovissent, aliorumque qui justos et Prophetas occiderunt, propheticidia plenissime et perfectissime imitati sunt, imo ea superarunt et longe transcenderunt, occidendo Christum Dei Filium ejusque Apostolos ; nec tantum superarunt, sed et omnimode ea consummarunt et impleverunt. Hinc quasi filii eorum spirituales et mystici, dicuntur luituri ipsorum quasi parentum mysticorum scelera, eo modo quo dixi vers. 32, licet non tam proprie, quam filii naturales dicuntur luituri carnalium parentum peccata. Adde quod, licet Cain non fuerit pater, fuit tamen patruus Judæorum : fuit enim frater Seth, ex quo prognatus est Abraham et Judæi. Imo Cain vere fuit avus Judæorum per filias. Nam posteri Seth duxerunt filias Cain, *Genes.* VI, 2, ex quibus prognati sunt Judæi, ait Abulensis, *Quæst.* CCLX. Est hoc probabile, at non certum. Scriptura enim ait duntaxat ex iis prognatos esse gigantes, qui causa fuere diluvii, quo periere ; non negat tamen alios quoque ex eis fuisse prognatos. Judæi ergo quia non sanctitatem Seth, sed parricidium Caini, qui fratrem suum justum Abel suam impietatem redarguentem, ut dixi *Genes.* IV, occidit, imitati sunt ; hinc non Seth, sed Caini vocantur filii. Unde Cain fuisse typum Judæorum, Abel vero Christianorum, docet Tertullianus, lib. *Contra Judæos*, cap. V, et fuse S. Augustinus, lib. XII, *Contra Faustum*, cap. IX.

Cain symbolicus Judæorum pater.

Cain typus Judæorum, Abel Christianorum.

Denique fuere qui fratricidium Caini laudarunt, indeque dicti sunt Caiani, de quibus S. Augustinus, lib. *De Hæresibus*, cap. XVIII : « Caiani, ait, propterea sic appellati, quoniam Cain honorant, dicentes eum fortissimæ esse virtutis : simul et Judam traditorem divinum aliquid putant esse, et scelus ejus beneficium deputant, asserentes eum præscisse quantum esset generi humano Christi passio profutura, et occidendum Judæis propterea tradidisse : illos etiam qui schisma fa-

cientes in primo populo Dei terra dehiscente perierunt, Core, Dathan et Abiron, et Sodomitas colere perhibentur. »

Quis hic Zacharias? Resp. Primo. ZACHARIÆ, FILII BARACHIÆ, QUEM OCCIDISTIS INTER TEMPLUM ET ALTARE. — Quæres, quis hic Zacharias? Triplex est hic sententia. Prima est S. Chrysostomi, hom. *De S. Joanne Baptista*, Vatabli, Ariæ Montani, Gasparis Sanchez, et Francisci Riberæ, Præfat, *in Zachariam*, qui censent Zachariam hunc esse illum, qui inter duodecim Prophetas est penultimus hic enim fuit filius Barachiæ; sed quod occisus sit inter templum et altare, nusquam legimus.

Secundo. Secunda et verior certiorque est, Zachariam hunc fuisse filium Joiadæ pontificis, qui a Joas, rege ingrato, occisus est immani sacrilegio in loco sanctissimo, scilicet in atrio sacerdotum, quod erat inter templum, sive Sanctum, et altare holocaustorum : hoc enim altare erat in atrio sacerdotum, II *Paral.* xxiv, 21. Ita Abulensis, *Quæst.* CCXV; S. Hieronymus, Beda et passim alii cum Jansenio et Maldonato; Tertullianus, in *Scorpiaco*, cap. viii, quem audi : « Zacharias inter altare et ædem trucidatur, perennes cruoris sui maculas silicibus assignans. » Licet enim alii Prophetæ post hunc Zachariam a Judæis occisi sint, tamen hic ultimus est cujus S. Scriptura meminit, sive cujus cædem commemorat. Adde : solius Abelis et Zachariæ hujus sanguinis ultionem exprimit S. Scriptura : Abelis, *Gen.* iv, 10 : « Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra; » Zachariæ, II *Paral.* xxiv, 22 : « Qui (Zacharias) cum moreretur, ait : Videat Dominus, et requirat. » « Abelis meminit, ait Chrysostomus, ut ostendat illos ex invidia Christum et Apostolos occisuros, sicut ex invidia Cain occidit Abelem; Zachariæ vero, quia Sanctus in loco sancto interfectus est. »

Dices : Zacharias hic fuit filius Joiadæ, non Barachiæ. Respondet S. Hieronymus Joiadam alio nomine dictum fuisse Barachiam, forte quod Barachias Hebr. significat *benedictum Domini*; talem autem fuisse Joiadam virum sanctissimum liquet. Unde S. Hieronymus addit : « In Evangelio quo utuntur Nazareni, pro filio Barachiæ, *filius Joiadæ* reperimus scriptum. »

Tertio. Tertia est, Zachariam hunc esse patrem Joannis Baptistæ, quem tradunt occisum esse a Judæis, eo quod Christi prædicarit adventum, dicens in suo Cantico : « Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis : præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus; » quodque Joannem filium suum ab Herode infanticida quæsitum ad necem, ob mirabilia quæ in ejus nativitate acciderant, neci subduxerit et absconderit. Hic enim Zacharias fuit ultimus Prophetarum : nam Joannes ejus filius magis fuit index præsentis Christi, quam Propheta futuri. Rursum hunc Zachariam fuisse filium Barachiæ testatur S. Hippolytus Martyr, citatus a Nicephoro, lib. II *Histor.*, cap. iii. Rejicit hanc sententiam S. Hieronymus velut apocrypham; sed tamen eamdem tradunt asseruntque S. Cyrillus contra Anthropomorphitas, Petrus Alexandrinus, in *Regul. Eccles.*, can. 3; S. Epiphanius, lib. *De Vita et obitu Prophet.*; Baronius, in *Apparatu Annal.*; S. Thomas, in *Catena*; Dionysius Carthusiensis et Franciscus Lucas hic, ac Christophorus a Castro, Præfat. *in Zachariam*. Addunt Origenes, Theophylactus, Euthymius hic, et S. Basilius, hom. *De humana Christi generatione*, Zachariam hunc a Judæis occisum esse, eo quod B. Virginem post partum Christi, quasi virginem inter virgines in templo collocasset. Quod si verum est, Zacharias fuit victima virginitatis, quia pro virginitate B. Mariæ martyr occubuit. Hoc tamen difficile est creditu ob rationes quas adducit Baronius et Abulensis hic, *Quæst.* CCLV (1).

Zacharias Pater Joannis Baptistæ ultimus veterum Prophetarum.

36. AMEN DICO VOBIS, VENIENT HÆC OMNIA SUPER GENERATIONEM ISTAM. — *q. d.* Horum scelerum vindicta corripiet Judæos hujus ætatis, qui post paucos dies me occident meosque Apostolos persequentur; ideoque post paucos annos a Tito et Romanis excidentur. Vers. 36. *Luc.* xi, 51.

37. JERUSALEM, JERUSALEM, QUÆ OCCIDIS PROPHETAS, ET LAPIDAS EOS QUI AD TE MISSI SUNT, QUOTIES VOLUI CONGREGARE FILIOS TUOS, QUEMADMODUM GALLINA CONGREGAT PULLOS SUOS SUB ALAS, ET NOLUISTI! — Ingeminat « Jerusalem » ad vehemens pathos compassionis, doloris et deplorationis. Duplicatio miserentis est et valde diligentis, *q. d.* O Jerusalem, civitas Dei, præ omnibus urbibus ab eo electa et dilecta, quam ipse tot gratiis et beneficiis ornavit, lege, templo, doctrina, sacerdotio, regno, Prophetis, miraculis dotavit, tu his omnibus ingrata semper extitisti, Prophetas ejus occidisti, et mox me Dei Filium meosque Apostolos occides. Quocirca facta est civitas scelerata, perdita, exitio et incendio Romanorum a Deo destinata. Per civitatem, cives, sive cœtum civium, ac præsertim magistratuum et sacerdotum (hi enim Prophetas et Christum occiderunt) intelligit : non enim saxa, sed homines plangit, patris affectu, ait S. Hieronymus. Vers. 37. *Luc.* xiii, 34. Vehemens Christi pathos.

QUÆ OCCIDIS PROPHETAS. — Quæ scilicet eos vis occidere, ait Chrysostomus, quæ hoc titulo, æque ac scelere cæteras urbes et gentes antecellis, imo gloriaris, quod Prophetas a Deo missos ad castigandum tuos mores et vitia, occidas. Unde Christus, *Luc.* xiii, 33, ait : « Non capit Prophetam perire extra Jerusalem, » *q. d.* Proprium Hierosolymæ opus est occidere Prophetas.

QUOTIES VOLUI, et olim per Prophetas, et

(1) Hodierni multi, inter quos Dr Sepp, opere cit. t. II, p. 57, censent verba Christi hic prophetico sensu esse intelligenda, quasi diceret : *Quem occidetis;* Zachariam autem esse illum, de quo Josephus, lib. IV *De Bello Judaico*, cap. v, filium Baruch, seu Barachiæ (יה *iah*, id est *Jehovah*, τῷ Baruch addito, Hebræorum more), et a Zelotis in templo occisum, paulo ante Hierosolymæ excidium.

nunc per me et Apostolos, « congregare » in sinum meum, et ad unum Deum unamque ejus fidem et cultum reducere, « filios tuos, » id est cives tuos in varios errores dispersos et in gehennæ pericula sese præcipitantes : « Nihil enim adeo dispergit ut peccatum, et nihil ita ad Deum aggregat sicut virtus, » ait Theophylactus. « Quemadmodum gallina congregat pullos suos, » in diversa vagantes, « sub alis » ut eos foveat, calefaciat et a milvis defendat.

Christus similis gallinæ. Primo. Gallinæ in pullos amor sollicitus. Comparat Christus se suumque amorem, providentiam et sollicitudinem salvandi Judæos gallinæ pullos sub alis foventi : *Primo*, quia gallinæ præ aliis avibus ferventi amore diligunt pullos suos, et eximiam circa eos habent providentiam et protectionem, ait Chrysostomus : hinc assidue gallina gemit et clocitat, ut etiamsi pullos non videas, matrem tamen ex voce et singultu agnoscas; cum passeres, hirundines, ciconias cæterasque aves non agnoscas esse matres, nisi dum pullis in nido incubant. Sic Christus summo amore dilexit nos, «factus ipsemet tandem quasi terrena et domestica avis, » ait S. Hilarius, assidue per omnem vitam pro nobis sollicitus, docens, dolens et gemens, ut nos salvaret.

Secundo. Infirmatur pro pullis gallina. *Secundo*, nec passeres, nec turdi, nec anates, nec aliæ aves sic infirmantur cum pullis suis, sicut gallina, in qua « raucescit vox, ait S. Augustinus in *Psal.* LVIII, fit hispidum totum corpus, demittuntur alæ, laxantur plumæ, et vides circa pullos nescio quid ægrotum, et ea est materna charitas, quæ invenitur infirmitas, » etc. Sic Christus « congregavit omnes gentes, tanquam gallina pullos suos, qui infirmatus est propter nos, accipiens carnem a nobis, id est a genere humano, crucifixus, contemptus, alapis cæsus, flagellatus, ligno suspensus, lancea vulneratus. Ergo hoc maternæ infirmitatis est, non amissæ majestatis, ut ex eo quod nobiscum communicavit infirmitatem, solveret nostram iniquitatem. »

Tertio. *Tertio*, idem S. Augustinus, in *Psal.* XC, ad illa : « Et sub alis ejus sperabis; » et ex S. Augustino fusius Aldrovandus, in *Gallina* : « Si gallina, ait, protegit pullos suos sub alis, quanto magis tu sub alis Dei tutus eris, et adversus diabolum et angelos ejus, quæ aereæ potestates, tanquam accipitres circumvolitant, ut infirmum pullum auferant! etc. Erit enim nobis tanquam gallina protegens pullos suos; non est enim injuriosum nomen gallinæ. Nulla sic avis infirmatur cum pullis suis, quomodo gallina. Attendat charitas vestra : hirundines, passeres et ciconias videmus extra nidos suos, nec cognoscimus utrum fœtus habeant; at gallinam cognoscimus in infirmitate vocis et in relaxatione plumarum, tota mutatur a fœtu pullorum ; quia illi infirmi sunt, infirmam sese facit. Quia ergo et nos infirmi eramus, infirmam se fecit sapientia Dei, quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, ut sub alis ejus speremus. »

Quarto, gallina voce fracta, quassa, lassa et languida, per omnia accommodat se parvulis suis. Sic et Christus. « Ovum ergo nostrum, id est spem nostram sub alis illius gallinæ ponamus, » ait S. Augustinus, serm. 29 *De Verbis Domini secundum Lucam*. « Vere enim languores nostros ipse tulit, et peccata nostra ipse portavit, » *Isai.* LIII. Quarto.

Quinto, Græce hic est ὄρνις, quæ vox, et avem in genere, et gallinam in specie significat : aptius tamen Noster vertit *gallina*, quam *avis*. Nam, ut ait S. Augustinus, « Mirus est amor omnibus fere avibus ad confovendos et protegendos pullos, sed præcipue gallinis, quæ pullos colligunt sub alas, id est summo cum desiderio et sollicitudine eos fovent. » Quinto.

Sexto, gallina cum ramo rutæ sub alis, hieroglyphicum est securitatis, ait Pierius, et ex eo Aldrovandus; siquidem Afranius, in iis quæ de re agraria Constantinus Cæsar colligi mandavit, ait gallinas a fele tutas fore, si rutæ sylvestris ramusculus sub ejus alam applicetur. Quin Democritus etiam tradit eo præsidio munitas, neque a vulpibus, neque ab infesto quopiam alio animali contingi. Hanc securitatem imo longe majorem suis præstat Christus. Sexto. Gallina cum ramo rutæ securitatis symbolum.

Septimo, gallina symbolum est fœcunditatis. Ipsa enim sæpe quotidie ovum parit, et aliquando gemina singulis diebus, atque ex uno ovo subinde duos pullos excludit. Quid fœcundius Christo? Septimo. Gallina fœcunditatis hieroglyphicum.

Rursum gallus et gallina sunt symbolum vigilantiæ et custodiæ. Quid vigilantius Christo? Hæc Aldrovandus in *Gallina*. Et vigilantiæ.

Tropologice : gallina est Ecclesia ejusque sacerdotes ; nam, ut ait Auctor *Imperfecti*, « Sicut gallina habens pullos, vocando illos non cessat, ut assidua voce vagositatem corrigat pullorum : sic et sacerdotes in doctrina cessare non debent, ut studio et assiduitate doctrinarum suarum, negligentiam populi errantis emendent. Et quemadmodum gallina habens pullos, non solum suos calefacit, sed etiam cujusque volatilis filios exclusos a se diligit quasi filios suos ; ita et Ecclesia, non solum Christianos suos studet vocare, sed sive Gentiles, sive Judæi, si suppositi illi fuerint, omnes fidei suæ calore vivificat, et in baptismo regenerat, et in sermone nutrit, et materna diligit charitate. »

Octavo, extat emblema gallinæ, cum lemmate : « Nil Christo triste recepto, » estque hoc : Octavo. Emblema gallinæ.

> Bruma fremebat atrox, pennas gallina reliquit,
> Frigus ut a natis pelleret, atque obiit.
> Hinc, Medea ferox, hinc, Progne, discite : nempe hæc
> Bis vitam pullis præbuit, ac moritur.

Nono, gallinam ejusque ova esse medica, ac valere ad sistenda menstrua, ad fœtum mortuum ex utero educendum, ad ignem sacrum, ad scabiem, ad fistulas, ad dolores oculorum, ad podagram, ad ambusta aliosque morbos docet Nono. Gallinæ ova salubria et medica.

idem Aldrovandus. Sic medicus animarum et infirmitatum omnium efficacissimus est Christus.

Decimo. *Decimo*, gallina, cum de se agitur, sibique soli a milvo, fele vel cane metuit, fugit; si vero pullis metuat, illos sub alas colligens, vindicare ab injuria omni ope nititur, et supra quam vires patiuntur, sæpe alis, rostro, pedibus totoque corpore dimicat. Ita Oppianus, lib. III *De Venat.* Sic Christus pro nobis contra diabolum et peccatum usque ad mortem, et mortem crucis, certavit.

ET NOLUISTI, — quia Prophetas et me internecino odio ad mortem persequeris, nec permittis cives tuos ad me et Deum suum converti. Maxime enim Scribas et magistratus alloquitur uti dixi.

Vers. 38. *Luc.* XIII, 35. 38. ECCE RELINQUETUR VOBIS DOMUS VESTRA DESERTA. — « Domus, » id est templum, ait S. Hieronymus et Theophylactus, aut potius urbes Jerusalem, et tota regio, puta Judæa, in pœnam tantæ ingratitudinis et tot scelerum exscindetur et desolabitur a Deo per Titum et Romanos, ut ipsa fiat « deserta, » et ut talis relinquatur deseraturque, tum a suis incolis et civibus, tum a Deo, tum a me meoque patrocinio, ait S. Chrysostomus : nam hoc ultimum innuit particula rationalis « enim, » quæ sequitur vers. seq. Alludit ad illud, *Jerem.* XII, 7 : « Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam. » Jerusalem enim derelicta a Deo, facta est synagoga Satanæ, ideoque præda aquilæ Romanæ, puta Titi et Vespasiani, qui Judæos partim occiderunt, partim captivos abduxerunt, partim per totum orbem disperserunt.

Vers. 39. *Luc.* XIII, 35. 39. DICO ENIM (Lucas : « dico autem ; » in Scriptura enim sæpe *enim* et *autem* inter se commutantur) VOBIS : NON ME VIDEBITIS AMODO (ex hoc tempore) DONEC DICATIS : BENEDICTUS QUI VENIT IN NOMINE DOMINI. — Τὸ « enim » probat id quod dixit, *q. d.* Dixi quod « relinquetur domus vestra deserta » a me, et consequenter a Deo Patre meo, quia in pœnam vestræ incredulitatis, qua me docentem et miracula patrantem agnoscere noluistis quasi Messiam, ego me a vobis subducam in cœlum, ut me amplius non sitis visuri in terra usque ad diem judicii, quo ego vestram incredulitatem condemnabo. Nonnulli hunc versum accipiunt de solemni Christi ingressu in Jerusalem, cum in die Palmarum Judæi ei acclamarunt : « Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini. » Verum id dici nequit : jam enim ingressus ille præterierat, ut patet cap. XXI, 1 et seq. Hæc enim dicta sunt a Christo post Dominicam Palmarum, tribus diebus ante suam mortem et crucem, scilicet die martis post Dominicam Palmarum, uti dixi in Chronotaxi. Ita passim Patres et interpretes.

Dico ergo, *primo*, loqui Christum de fine mundi et die judicii, *q. d.*, inquit S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. LXXV : Vos, o Scribæ, qui assidue mihi contradicitis et calumniamini me non esse Messiam et Dei Filium, sed in Beelzebub ejicere dæmonia, « non me videbitis amodo, » id est post breve hoc tempus paucosque dies, quibus in hac carne usque ad mortem meam vobiscum versabor (quia ingrati et indigni estis mea doctrina, gratia, salute), usque ad diem judicii, quando vel inviti cogemini me Messiam Dei Filium judicemque vestrum omniumque hominum agnoscere, ac « Hosanna, » quod jam in pueris et turbis subsannastis, cap. XXI, vers. 16, si non ore, certe animo et mente inviti dicetis : tunc enim videbitis me fuisse et esse benedictum illum, qui venit in nomine Domini, scilicet qui fuit missus a Deo Patre, ad redimendum et salvandum omnes homines ; tumque me ut talem colere, revereri et adorare debebitis. Tunc enim, ait Glossa, confitebuntur Dei Filium, quem nunc crucifixerunt.

Potest, *secundo*, hic locus accipi de Judæis, qui in fine mundi per Eliam ad Christum convertentur, ideoque Christum paulo post ad judicium venturum agnoscent ut Messiam, a Domino benedictum, *q. d.* Vos, o Judæi, non vultis me agnoscere ut Messiam atque ut pseudomessiam persequimini usque ad necem et cruorem ; at filii et posteri vestri me ut talem in fine mundi agnoscent et colent, ideoque illos mea gratia et gloria donabo, vos vero ad gehennam condemnabo, quæ insignis erit mea laus, decus et gloria, vestrum vero dedecus, probrum et exitium sempiternum. Hoc enim stimulo pungit dura et incredula Judæorum corda. Prædictum id fuit ab Osee, cap. III, 4 et seq., quo hic alludit Christus, ait enim : « Quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod, et sine teraphim ; et post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum, et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus in novissimo dierum. » Vide ibi dicta.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Discipulis fabricam templi ostendentibus et mirantibus, prædicit illius totiusque urbis per Titum, quin et orbis universi in fine mundi excidium. Mox, vers. 5, signa prævia, sed communia utrique excidio assignat, scilicet bella, pseudoprophetas, famem, terræ motus, pestem ac prædicationem Evangelii per totum orbem. Inde, vers. 15, proprium signum prævium excidio urbis Hierosolymæ dat, abominationem desolationis stantem in loco sancto. Propria vero signa prævia excidio orbis, vers. 29, dat solis et lunæ obscurationem, stellarum de cœlo casum, virtutum cœlestium commotionem. Denique, vers. 36, monet ut omnes strenue se parent ad illum diem universalis excidii et judicii extremi, eo quod dies hic plane incertus sit, et nulli cognitus, sed improvisus hominibus incogitantibus obveniet, eosque securos subito occupabit.

Dixit hæc Christus jam fervens pergensque ad mortem, die martis post Dominicam Palmarum, cum post tres dies crucifigendus foret, ut dixi in Chronotaxi, *num. 64 et 65.*

1. Et egressus Jesus de templo, ibat. Et accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent ei ædificationes templi. 2. Ipse autem respondens, dixit illis : Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur. 3. Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes : Dic nobis, quando hæc erunt? et quod signum adventus tui et consummationis sæculi? 4. Et respondens Jesus, dixit eis : Videte ne quis vos seducat; 5. multi enim venient in nomine meo, dicentes : Ego sum Christus, et multos seducent. 6. Audituri enim estis prælia et opiniones præliorum. Videte ne turbemini; oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis. 7. Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum; et erunt pestilentiæ, et fames, et terræ motus per loca. 8. Hæc autem omnia initia sunt dolorum. 9. Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos; et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. 10. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem. 11. Et multi pseudoprophetæ surgent, et seducent multos. 12. Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum. 13. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. 14. Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus : et tunc veniet consummatio. 15. Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele Propheta, stantem in loco sancto : qui legit, intelligat; 16. tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes; 17. et qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua; 18. et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam. 19. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. 20. Orate autem ut non fiat fuga vestra in hieme vel sabbato. 21. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. 22. Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro; sed propter electos breviabuntur dies illi. 23. Tunc si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. 24. Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetæ, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. 25. Ecce prædixi vobis. 26. Si ergo dixerint vobis : Ecce in deserto est, nolite exire; ecce in penetralibus, nolite credere. 27. Sicut enim fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem; ita erit et adventus Filii hominis. 28. Ubicumque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ. 29. Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo, et virtutes cœlorum commovebuntur; 30. et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo; et tunc plangent

omnes tribus terræ; et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa, et majestate. 31. Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna; et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cœlorum usque ad terminos eorum. 32. Ab arbore autem fici discite parabolam : cum jam ramus ejus tener fuerit, et folia nata, scitis quia prope est æstas; 33. ita et vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in januis. 34. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant. 35. Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. 36. De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi solus Pater. 37. Sicut autem in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis. 38. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes, usque ad eum diem, quo intravit Noe in arcam; 39. et non cognoverunt, donec venit diluvium, et tulit omnes : ita erit et adventus Filii hominis. 40. Tunc duo erunt in agro : unus assumetur, et unus relinquetur; 41. duæ molentes in mola : una assumetur, et una relinquetur. 42. Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. 43. Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. 44. Ideo et vos estote parati; quia qua nescitis hora Filius hominis venturus est. 45. Quis, putas, est fidelis servus et prudens, quem, constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? 46. Beatus ille servus, quem, cum venerit dominus ejus, invenerit sic facientem. 47. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. 48. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo : Moram facit dominus meus venire; 49. et cœperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis : 50. veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, et hora qua ignorat; 51. et dividet eum partemque ejus ponet cum hypocritis. Illic erit fletus et stridor dentium.

Vers. 1. *Luc.* XXI, 5; *Mar.* XIII, 1.

1. ET EGRESSUS JESUS DE TEMPLO, IBAT, — more suo sub vesperam in montem Olivarum ad pernoctandum cibumque sumendum in Bethania apud Martham et Magdalenam, cum per totum diem docuisset in templo jejunus.

Cur discipuli Christo ædificationes templi ostendant.

ET ACCESSERUNT DISCIPULI EJUS, UT OSTENDERENT EI ÆDIFICATIONES TEMPLI. — Occasio fuit, quod Christus, in fine capitis præcedentis, prædixerat Hierosolymæ et consequenter templi excidium et desolationem. Discipuli ergo hanc desolationem tantæ urbis admirantes stupentesque, ut Christum excitent ad commiserationem et ad revocandam excidii sententiam, ostendunt ei admirandam templi fabricam, pulchritudinem, magnificentiam, quæ æternitatem mereri videbantur. Erat enim templum hoc orbis miraculum; nam, ut ait Josephus, lib. VI *Belli*, cap. VI : « Exterior ejus facies nihil quod animi et oculi mirarentur, non habebat : crustis enim aureis gravissimis undique tecta; ultra primos ortus igneo splendore relucebat, ut, cum intuerentur contuentium oculi, quasi solis radiis averterentur.» Vide eumdem, lib. XV *Antiq.*, cap. XIV, et Vilalpandum, *De Templo*. Ita S. Hilarius : « Post comminationem, ait, deserendæ Jerusalem, tanquam commovendus ambitione templi esset, magnificentia ei extructionis ostenditur. » Sic et Origenes, S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus, Jansenius, Maldonatus et alii. Verum nil movit Christum omnis hæc magnificentia, sed in sententia excidii perstitit. Simili enim modo Deus ob scelera omnem magnificentiam Ninives, Babylonis, Tyri, Alexandriæ, Antiochiæ et Romæ evertit, tum ob incolarum scelera, tum ut ostenderet omnem hanc magnificentiam caducam, brevem et exilem esse, ac hominum oculos et animos ad spectandam ambiendamque cœli magnificentiam longe majorem eamque perpetuam traduceret.

Vere pieque S. Augustinus : « Non erit magnus, inquit, magnum putans si cadunt ligna et lapides, et moriuntur mortales; » qua sententia se suosque solari solebat S. Augustinus, obsessa a Wandalis Hippone, cujus ipse erat episcopus, quæ et post mortem ejus a Wandalis capta est, incensa et incolis destituta, ait Possidonius in ejus Vita.

2. IPSE AUTEM RESPONDENS, DIXIT ILLIS : VIDETIS HÆC OMNIA? AMEN DICO VOBIS, NON RELINQUETUR HIC LAPIS SUPER LAPIDEM, QUI NON DESTRUATUR. — « Non relinquetur lapis super lapidem.» Est hyperbole, *q. d.* Funditus exscindetur et diruetur. Neque enim tam curiosi vel otiosi fuere Romani in excidio Hierosolymæ et templi, ut lapidem non relinquerent super lapidem; fuit tamen Jerusalem a Romanis incensa et plane eversa, ac solo adæquata, imo aratrum in eam immissum, teste S. Hieronymo in cap. VIII *Zachariæ*, Josepho et aliis, et hoc est quod significat hic Christus. Vers. 2. *Luc.* XXI, 6; *Mar.* XIII, 2.

Jerusalem a Romanis eversa.

Audi Josephum, lib. VII *Belli*, cap. XVIII : « Ju-

bet eos Cæsar (Titus) totam funditus jam eruere civitatem ac templum, relictis quidem turribus quæ præter alias eminebant, Phaselo, et Hippico, et Mariamne, murique tantum, quantum civitatem ab Occidente cingebat: id quidem ut esset castrum illic custodiæ causa relinquendis; turres autem ut posteris indicarent, qualem civitatem quamque munitissimam Romanorum virtus obtinuisset. Alium vero totum ambitum civitatis ita complanavere diruentes, ut qui ad eam accessissent, habitatam aliquando esse vix crederent. »

Vers. 3. *Luc.* XXI, 7; *Mar.* XIII, 3, 4. 3. SEDENTE AUTEM EO SUPER MONTEM OLIVETI, ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI SECRETO, DICENTES: DIC NOBIS QUANDO HÆC ERUNT? ET QUOD SIGNUM ADVENTUS TUI ET CONSUMMATIONIS SÆCULI? — « Discipuli; » Marcus, cap. XIII, 3 et 4, ait fuisse quatuor, scilicet Petrum, Jacobum, Joannem et Andream, qui Christo erant familiariores ejusque secretorum conscii. « Secreto, » seorsim non tantum a turbis, sed et a cæteris Apostolis; Syrus, *inter se et eum*: erat enim periculosum ob Scribas et magistratus de templi excidio vaticinari, imo loqui et interrogare; ob hoc enim S. Stephanum lapidarunt Judæi, ut patet *Act.* VI, 14.

Interrogatio discipulorum: *Quando hæc erunt.* DIC NOBIS QUANDO HÆC ERUNT (quæ dixisti de excidio Hierosolymæ et templi)? ET QUOD SIGNUM ADVENTUS TUI ET CONSUMMATIONIS SÆCULI? — de quo nobis sæpius locutus es, ut cap. XIII, vers. 40; cap. XVI, vers. 27; cap. XIX, vers. 28. Duo interrogant: primum, quando exscindenda sit Jerusalem; secundum, quando exscindendus sit orbis, et futurus dies judicii, quo ipse venturus sit judicare omnes homines. Putabant enim Apostoli quod Jerusalem et templum diruenda essent in glorioso Christi adventu et regno, in fine mundi, quasi ipse in pœnam et ultionem suæ cædis et necis eam esset eversurus. Putabant ergo hæc tria eodem tempore eventura, scilicet excidium urbis, excidium orbis et diem judicii; atque quia ex verbis Christi cognoverant imminere excidium urbis, opinabantur pariter imminere excidium orbis et diem judicii. Id sibi videbantur colligere ex dictis Christi, *Matth.* XXII, 7 et 8; cap. XXIII, vers. ult. et penult., ubi Christus videtur hæc omnia conjunxisse, id est conjunctim de omnibus locutus esse (1).

Videtur etiam Christus, nunc sedens in monte Olivarum contra templum, ait Marcus, quippiam iterum hac de re prælocutus, ex quo Apostoli hæc interrogandi occasionem sumpserint, licet id non exprimant Evangelistæ.

4. ET RESPONDENS JESUS, DIXIT EIS: VIDETE (provide et cavete) NE QUIS VOS SEDUCAT — a me meaque fide, Evangelio, lege (1). Vers. 4. *Luc.* XXI, 8; *Mar.* XIII, 5.

5. MULTI ENIM VENIENT IN NOMINE MEO, DICENTES: EGO SUM CHRISTUS; ET MULTOS SEDUCENT. — Tales fuere *primo*, Theodas ille, de quo *Act.* V, 36; *secundo*, Ægyptius ille impostor, de quo Josephus, lib. II *Belli*, cap. XII, et Lucas, *Act.* XXI, 38; *tertio*, Simon Magus, de quo *Act.* VIII, 10, qui, teste S. Hieronymo, aiebat: « Ego sum sermo Dei, ego speciosus, ego paracletus, ego omnipotens, ego omnia. » Hic enim Simon, teste Irenæo, lib. I, cap. XX, aiebat se in Judæa apparuisse ut Filium, in Samaria ut Patrem, in Gentibus ut Spiritum Sanctum descendisse. Dicebat ergo superbus hic Titan, et alter quasi Lucifer, se non solum esse Messiam, sive Christum, sed et esse totam sanctam Trinitatem; qui et suis magicis spectris ita Neronem et Romanos dementavit, ut Romæ inter duos pontes ei posita fuerit statua hoc titulo: « Simoni Deo magno. » *Quarto*, tales fuere Menander, Saturninus, Carpocras, Gnostici, cæterique e familia Simonis prognati, de quibus Irenæus, lib. I, cap. XXI. Denique talis erit Antichristus, qui se Judæis pro Christo venditabit, juxta illud Christi, *Joan.* V, 43: « Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis, » quod de Antichristo omnes intelligunt, ait S. Augustinus, serm. 45 *De Verbis Domini*. Vers. 5. *Luc.* XXI, 8; *Mar.* XIII, 6. Seductores cavendi. Statua Simoni Mago Romæ erecta.

6. AUDITURI ENIM ESTIS PRÆLIA ET OPINIONES (Græce, ἀκοάς, id est auditiones, id est rumores; Arabicus, *nova*) PRÆLIORUM. — Quæ sæpe prælio ipso sunt tristiores, magisque animos metu malorum etiam non futurorum, excruciant, juxta illud: Vers. 6. *Luc.* XXI, 9, 10; *Mar.* XIII

Pejor est bello timor ipse belli.

Pro « enim, » Græce est δὲ, id est *autem*, *enim-*

(1) Judæi, sive ante, sive post Christum, tanquam duo simultanea Messiæ adventum et judicium mundi sibi affingebant. Nil ergo mirum, ait Dr Sepp, opere cit. t. II, p. 71, Apostolos a Christo quæsivisse an proxima esset ultima dies; nec omnino eos mens præsaga fallebat; namque revera una dies mundi et quasi unus Dei annus, nato Messia, elapsus erat. Apud Gentiles etiam eo tempore vigebat hujusmodi rumor et præsensio. Audi Virgilium, *Eclog.* IV:

Omnis ab integro sæclorum nascitur ordo.

Audi Plinium Juniorem qui, cum Tito regnante Vesuvius mons erupisset, horrendam illam noctem *novissimam* vocat: « Plures, ait, æternam illam et *novissimam* mundi interpretabantur; » additque sibi mortis quæ impendebat, solatium fuisse, « credere se cum omnibus et omnia secum perire, » lib. VI, epist. 20 *ad Cornelium Tacitum*. — Vide etiam Dion. Cassium in *Vita Titi imperatoris*.

(1) Respondens suis discipulis, ait Allioli in h. l., Christus, cujus *ante oculos mille anni* sunt *tanquam dies hesterna et custodia in nocte*, simul intuetur et miscet duos eventus, quasi unius divinæ operationis seu providentiæ actus, excidium scilicet Hierosolymæ mundique finem. Fit enim plerumque ut prophetarum menti, res futuras prospicienti, eventus, qui historice temporis vel longo intervallo sibi invicem succedunt, simul appareant absque ulla ætatis discretione, ac fusi mixtique inter se. Ita et in hac prophetia duo eventus, re haud absimiles, sed tempore diversi, similibus vocibus narrantur, ita tamen ut, dum ubique uterque reperiatur, unus vel alter nunc sensu litterali, obvio et pleno, nunc sensu remoto, minus proprio et imperfecto quærendus sit. Opinio quorumdam, hic tantum prædici Hierosolymæ excidium, tanquam SS. Patribus ecclesiasticisque scriptoribus adversa, omnino rejicienda est.

vero : aliud enim signum a pseudoprophetis, vers. 5, prævium excidio urbis et orbis hic assignatur a Christo, scilicet tumultus ; bella, seditiones, etc., quales ante excidium Jerusalem graves in Judæa extitisse docet Josephus, lib. II *De Bello*, cap. XI, et lib. XX *Antiq.*, cap. IV. « Duplex enim bellum, ait Chrysostomus, futurum asserit, unum a seductoribus, alterum ab hostibus. »

VIDETE (cavete) NE TURBEMINI. — Ut vel metu hostium a fide mea desciscatis, vel desperatione fructus a prædicatione Evangelii cessetis; sed generoso animo timori et tumultibus omnibus obluctantes, pergatis fidem in me meumque Evangelium prædicare. Causam cur non debeant Apostoli turbari subjicit, dicens :

OPORTET ENIM HÆC (Græce πάντα, id est *omnia;* Syrus, *hæc omnia*, scilicet prælia et opiniones præliorum) FIERI, SED NONDUM EST (id est *erit*) FINIS, — Jerusalem et templi, ac multo minus sæculi, itemque præliorum et malorum utriusque excidio præviorum : nam unius prælii malique finis, alterius majoris erit principium, uti Hierosolymæ contigisse narrat Josephus, lib. III *De Bello*, cap. XV; *q. d.* Ne turbemini ut animo cadatis, sed majores assumite animos, ut vos comparetis ad majora mala quæ sequentur sustinendum et superandum, ne speretis pacem in terra, sed per tolerantiam malorum in terra, tendite ad perennem beatamque quietem in cœlo.

Vers. 7. *Luc.* XXI, 10, 11; *Mar* XIII, 8.

7. CONSURGET ENIM GENS IN GENTEM, ET REGNUM IN REGNUM, ET ERUNT PESTILENTIÆ, ET FAMES, ET TERRÆMOTUS PER LOCA, — ante excidium urbis æque ac orbis : nam, ut recte advertit S. Hieronymus, Beda et S. Augustinus, epist. 80 *ad Hesychium*, Christus Apostolis confuse de urbis et orbis excidio rogantibus, confuse et mistim (unum cum alio jungendo et miscendo) respondet, usque ad vers. 15. Idque facit hoc fine, ut Apostoli et fideles semper suspensi ad utrumque studiose se comparent, obarment et præmuniant. Inde a versu 15, distincte agit de excidio urbis Jerusalem, ejusque signa prævia assignat, usque ad vers. 29, ubi deinceps usque ad finem capitis agit de signis quæ præibunt excidium orbis, sive finem mundi. Porro, de urbis et orbis excidio mistim, hoc versu et seq. usque ad 15, agi liquet ex ipsis ejus signis, quæ utrumque excidium præibunt. Quocirca hæc de orbis excidio ejusque signis accipiunt S. Hilarius, S. Gregorius, hom. 1 *in Evang.*, et Irenæus, lib. V, cap. XXV. Illud enim præibunt gravissimi tumultus, prælia, fames, pestes, terræmotus, pseudochristi. Rursum de urbis excidio hæc recte quoque intelligunt S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus; idque patet ex Luca, XXI, 8 et 12, ubi ait : « Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, et persequentur trahentes in synagogas : » quod Apostolis contigisse ex *Actis Apostolorum* liquet, ante excidium Jerusalem. Ante illud ergo *primo*, surrexit gens in gentem, quia postquam Hierosolymitani suum Romanorum militum præsidium ceperunt et trucidarunt, mox Ascalonitæ, Ptolemaidenses, Damasceni, Alexandrini, Syri, Romani et omnes vicinæ gentes certatim in bella contra Judæos surrexerunt, idque continuo usque ad miserrimum Hierosolymæ per Titum excidium, de quibus Josephus fuse agit, lib. II *Belli*, cap. XI usque ad finem lib. VII, et Hegesippus, lib. II, cap. XI, XIV, XVI et XVII.

Signa excidii urbis et orbis.

Secundo, ante excidium Judæam afflictam fuisse fame, patet *Act.* XI, 28, et ex Josepho, lib. XX *Antiq.*, cap. II et III, ubi scribit reginam Adiabenorum fami huic succurrisse.

Tertio, de peste et terræmotu nil habet Josephus ; sed ex hoc Christi oraculo certum est illa extitisse, quia utrumque bellum et famem comitari et sequi solet.

Addit Lucas, XXI, 9 : « Terroresque de cœlo, et signa magna erunt : » hæc enim præcessura excidium orbis, patet ex *Apoc.* VIII et IX. Vide ibi dicta et dicenda hic vers. 29. Hæc pariter præcessisse excidium urbis Hierosolymæ certum est. Nam *primo*, horribilis cometes, forma gladii, Hierosolymæ integro anno ante excidium e cœlo incubuit; *secundo*, in Paschate, confluente populo, hora nona nocturna lux meridiana in templo per mediam horam fulsit; *tertio*, bos immolandus in templo agnum peperit; *quarto*, Orientalis porta templi ænea et gravissima, ut vix a viginti viris claudi posset, hora noctis sexta ultro patefacta est; *quinto*, in aere visæ fuere armatæ acies, currus et pugnantium prælia; *sexto*, audita in Pentecoste vox Angelorum in templo : « Migremus hinc; » *septimo*, plebeius quidam et rusticus nomine Jesus, Anani filius, repente exclamare cœpit : « Vox ab Oriente, vox ab Occidente, vox a quatuor ventis, vox in Hierosolymam et templum, vox in maritos novos novasque nuptas, vox in omnem populum ; » atque hæc interdiu noctuque clamitans omnes civitatis vicos circuibat, adeoque per septem annos, quasi attonitus horrenda voce assidue intonabat : « Væ, væ Hierosolymis ; » donec cincta a Tito urbe, in muro fortius solito clamans : « Væ Hierosolymis, templo, populo et mihi, » lapide hostili ictus interiit : de quibus omnibus vide Josephum, lib. VII *Belli*, cap. XII, et Eusebium, lib. III *Histor.*, cap. VIII.

Signa excidii Jerusalem. Primo. Secundo. Tertio. Quarto. Quinto. Sexto. Septimo.

8. HÆC AUTEM OMNIA INITIA SUNT DOLORUM, — Græce ὠδίνων, id est *parturitionum*, ut vertit S. Hieronymus in *Comment.*; hoc est summorum dolorum, ac similium iis quos patiuntur mulieres in partu, in quo non paucæ doloribus enecantur. Sicut enim in morituris sensim et gradatim accrescunt dolores et morbi, donec adeo ingravescant ut perimant; sic pariter creverunt bella, fames, pestis, etc., sub excidium urbis, ut patet ex Josepho, lib. VI et VII *Belli*, sicque fiet pariter sub excidium orbis : « Nam quia in occasu sæculi sumus, præcedent quædam ægritudines mundi, » ait S. Ambrosius in cap. XXI *Lucæ*, 9. Vide dicta *Apoc.*, cap. VIII et IX, et cap. XVI.

Vers. 8. *Mar.* XIII, 8.

Vers. 9. *Sup.* x, 22; *Luc.* xxi, 16, 17; *Mar.* xiii, 12, 13.

9. TUNC TRADENT VOS IN TRIBULATIONEM (Syrus, *oppressioni*), ET OCCIDENT VOS; ET ERITIS ODIO OMNIBUS GENTIBUS PROPTER NOMEN MEUM. — Syrus anteponit odium oppressioni : hanc enim parit odium, *q. d.* Tunc vos ita affligent et tribulabunt, ut tribulationi addicti deditique videamini : quare variis tormentis vos cruciabunt et affligent, atque ubique omnes gentes vos persequentur, utpote deos ipsorum vituperantes, et novum Deum Christum crucifixum prædicantes. Factum id est sub Nerone, qui primam persecutionem contra Christianos movit, adeoque primates Apostolorum occidit, scilicet S. Petrum crucifixit, S. Paulum gladio percussit, multosque Christianos in circo flammis tradidit, adeo ut nonnulli sebo, adipe ac pice obliti, facium instar in usum nocturni luminis arserint, ait Tacitus, *Annal.* lib. XV. Eadem, imo atrociora faciet Antichristus in fine mundi.

Vers. 10. 10. ET TUNC SCANDALIZABUNTUR MULTI, — id est scandalum patientur, offendent, cadent; Syrus, *impingent*, ita ut metu persecutionum et tormentorum a fide Christi deficiant et apostatent, uti multos defecisse ex Eusebio et aliis liquet.

ET INVICEM TRADENT. — *q. d.* Apostatæ jam dicti et alii Gentiles, ut gratiam Imperatorum et principum Christianos persequentium ineant, Christianos sibi amicos, cognatos vel notos *prodent*, ut vertit Syrus, uti jam fit in Anglia, Scotia, Japonia. Hi sunt falsi fratres, de quibus sibi insidiantibus queritur Paulus, II *epist. ad Cor.* cap. xi, 26. « Vides, ait S. Chrysostomus, hic bellum triplex futurum, unum ab hostibus, alterum a seductoribus, tertium a falsis fratribus. »

Vers. 11. 11. ET MULTI PSEUDOPROPHETÆ (falsi doctores, hæresiarchæ, ut Simon Magus, Menander, Arius, Nestorius, Lutherus, Calvinus omniumque caput Antichristus) SURGENT ET SEDUCENT MULTOS, — non seducentium virtute, sed negligentia seductorum, ait Auctor *Imperfecti*. Idem prædixit Paulus, *Act.* xxix, 30, dicens : « Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi, et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se. »

Vers. 12. 12. ET QUONIAM ABUNDAVIT (Græce πληθυνθῆναι, id est *ob multiplicatum esse*, scilicet *tunc*, hoc est, quia multiplicabitur et abundabit, uti multi hic legunt; Syrus, *propter multitudinem iniquitatis*) INIQUITAS (scilicet infidelitas, hæresis, persecutio, tyrannis omnisque impietas), REFRIGESCET (Syrus, *elanguescet*; Arabicus, *diminuetur*) CHARITAS MULTORUM, — imo fides quoque et spes, *q. d.* Qui prius fervebant charitate in Christum et Christianos, videntes tot Christianorum persecutiones et afflictiones, defervescent, imo frigescent, ut amorem in teporem, imo in odium et horrorem convertant. Prædicit hæc Christus, ut suos fideles contra omnia dura exacuat et magnanimitate corroboret, ac confortationibus quasi adamantinos reddat, ait Euthymius.

13. QUI AUTEM PERSEVERAVERIT (in fide et charitate Christi) USQUE IN FINEM (tum persecutionis et tribulationis, tum vitæ, tum invictæ patientiæ, ut nullis terroribus, blanditiis, tormentis cedat; unde Syrus vertit : *Qui sustinuerit usque in finem*), HIC SALVUS ERIT. — *q. d.* Horum omnium malorum unicum remedium et victoria, est generosa in fide et charitate constantia, et continua perseverantia : hæc enim omnia tolerando vincit et superat, uti patuit in Apostolis, in S. Laurentio, Vincentio, Sebastiano cæterisque martyribus. Hic ergo fideli illud usurpandum : Vers. 13. *Sup.* x, 22; *Luc.* xxi, 19; *Mar.* xiii, 13.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.

14. ET PRÆDICABITUR HOC EVANGELIUM REGNI (quo regnum cœlorum nuntiatur appropinquare, juxta dicta cap. iii, 2) IN UNIVERSO ORBE, IN TESTIMONIUM OMNIBUS GENTIBUS; ET TUNC VENIET CONSUMMATIO. — Hoc factum esse ante excidium urbis Jerusalem, idque « in testimonium omnibus gentibus, » quo scilicet Deus omnibus gentibus testaretur et patefaceret suum in Judæos amorem, et Judæorum in Christum perfidiam, ideoque Gentium in eorum locum surrogationem, electionem et vocationem justam esse, censet S. Chrysostomus et ejus assecla Theophylactus, probatque ex illo Pauli, *Roman.* i, 8 : « Fides vestra annuntiatur in universo mundo; » et « in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. » Et ex illo *Coloss.* i, 6 : « Quod (Evangelium) pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat, et crescit. » Vers. 14. *Mar.* xiii, 10.

Verum hoc intellige vel per hyperbolem, vel per synecdochen, quod scilicet Evangelium ante excidium Jerusalem per Titum, prædicatum et divulgatum sit per plurimas et præcipuas orbis partes ac provincias, non tamen per singulas minores minusque notas et celebres. Quocirca S. Hieronymus, Beda et alii veteres docent hoc plane et plene fore ante consummationem orbis; hæc enim absolute dicitur « consummatio; » et ante hanc, Evangelium in omnes omnino gentes divulgabitur et propagabitur, ita ut apud omnes gentes fundentur Ecclesiæ, instituantur Parochi et Episcopi, omnisque ordo hierarchicus; quod factum non esse ante excidium Hierosolymæ in confesso est; idque fiet « in testimonium omnibus gentibus, » quo scilicet Deus testetur paternam suam in omnes gentes providentiam et diligentiam, æque ac dilectionem, qua nullam gentem licet barbaram et impiam a Christi fide, salute et gratia exclusit, sed omnes dilexit, curavit, vocavit congruis statisque temporibus, adeoque nihil omisit quod opus erat ad salvandas omnes gentes : quo proinde pariter in die judicii condemnet omnes qui illi credere et obedire noluerunt.

Unde ex hoc Christi oraculo S. Hieronymus,

Signum finis mundi instantis quod? Franciscus Suarez et alii passim docent hoc fore certum signum instantis finis mundi, scilicet prædicationem Evangelii per totum orbem, talem tantamque scilicet ut ubique fundetur Ecclesia, quæ ubique habeat suos christianos, suos clericos, sua templa, suos sacerdotes, etc.; licet id neget Maldonatus et Franciscus Lucas, qui tantum hic a Christo asseri censent, quod ante finem mundi omnibus gentibus prædicandum sit Evangelium; sed incertum esse an cum simul ab omnibus prædicatum fuerit Evangelium, venturus sit statim mundi finis. Et sane hoc quoque verum est : nam Ecclesia per omnes gentes fundanda, aliquanto tempore apud eas stare et stabiliri debet, antequam veniat mundi finis. Quantum autem futurum sit hoc tempus, incertum est, solique Deo notum. Vide dicta *Rom.* x, 18.

Porro, quia jam a 150 annis videmus ab Hispanis inventum novum orbem, cum scilicet Americus (a quo Americæ nomen) Vesputius et Christophorus Columbus, navigando detexerunt Indiam Occidentalem, quæ plane dimidia est pars totius orbis ; atque ibi passim propagari Evangelium per omnes provincias, exceptis nonnullis regionibus Australibus adhuc incognitis; hinc colligere possumus nos sensim appropinquare ad finem mundi. Ex reliquo enim orbe nihil superest, quod aliquando fidem Christi non receperit nisi forte China, ubi tamen olim fuisse Christianos Christique Ecclesias, certis testimoniis ostendit noster Nicolaus Trigaultius, lib. *De Fide in China propagata*, idemque probat inscriptio lapidis nuper in China inventa, quæ plane testatur Evangelium in ea prædicatum a viris Apostolicis.

Vers. 15. *Luc.* XXI, 20; *Mar.* XIII, 14. 15. CUM ERGO VIDERITIS ABOMINATIONEM DESOLATIONIS (id est desolationem abominabilem; Syrus, *portentum immundum vastationis*), QUÆ DICTA EST A DANIELE PROPHETA, STANTEM IN LOCO SANCTO : QUI LEGIT, INTELLIGAT : TUNC QUI IN JUDÆA SUNT, FUGIANT AD MONTES. — Quænam sit abominatio hæc desolationis, fuse disputavi *Daniel.* IX, 27. Per illam enim nonnulli accipiunt idolum positum in templo; alii ipsum Antichristum, qui in templo volet adorari ut Deus ; alii peccata sacerdotum commissa in templo ; alii melius accipiunt, castra Romanorum Jerusalem obsidentium, quæ paulo post eam captam abominande vestarunt et desolarunt; item profanationem templi per homicidia aliaque scelera in templo commissa, factam a seditiosis homicidis et sceleratis Judæis, qui se legis et libertatis Zelotas nuncupabant. Vide dicta *Daniel.* IX, 27.

Signa duo prævia excidio Jerusalem. Hucusque Christus Apostolis dedit signa communia, quæ futura erant prævia excidio tam urbis Hierosolymæ, quam totius orbis; nunc proprie assignat signa prævia excidio urbis, scilicet obsidionem Jerusalem per Titum, et templi profanationem per Zelotas : nam post hæc duo excisa et desolata fuit Jerusalem. Quocirca monet Judæos æque ac Christianos hic Christus, ut, visis hisce signis, illico fugiant ad montes, non Judææ (hos enim occuparunt milites Romani, teste Josepho, lib. III *Belli*, cap. XII, et lib. IV, cap. II), sed extra Judæam sitos, ut clades et excidium Hierosolymæ imminens effugiant; sicut Christianos, reipsa hujus moniti Christi memores, idipsum effugisse, ac Dei oraculo monitos, teste Eusebio, lib. III *Histor.*, XV, secessisse in urbem Pellam trans Jordanem sitam, docet S. Epiphanius, *Hæresi* 29 et 30, imo et supellectilem suam eo transtulere, quin et cathedram episcopalem S. Jacobi. Nam eam usque ad sua tempora integram servatam fuisse docet Eusebius, lib. VII *Histor.*, XV. Si enim hæc Hierosolymis mansisset, utique cum cæteris conflagrasset. Ita Baronius, tom. I, anno Christi 68, cap. XLV et LI. Hic videre fuit singularem Dei erga Christianos curam, circa Judæos vero iram : nam adventante Romano exercitu, Galilæi et Judæi turmatim confugerunt Hierosolymam, quasi ad asylum, putantes ibi se fore tutos; sed Deus illos ibidem congregavit, ut mactarentur a Romanis.

17. ET QUI IN TECTO (Marcus, «super tectum ;» Judæorum enim tecta erant plana quasi tabulata, ut in iis ambulare, cœnare, dormire solerent), NON DESCENDAT TOLLERE ALIQUID DE DOMO SUA, — sed subito fugiat, ut vitam salvet et cætera sua perdat. Tanta enim et tam repentina erit hæc Judææ et Hierosolymæ per Romanos vastatio, ut satius sit nudum effugere, quam volendo sua salvare, se illius periculo exponere. Est hyperbole, significans celerrime fugiendum, ob imminentem summam calamitatem, *q. d.* Qui est in tecto, ex eo non per solitas scalas sensim descendat, sed unico saltu desiliat, aut fune celerrime se dimittat ut cladem effugiat; nam alioqui plusculum temporis ad fugiendum habuere Judæi. *Primo* enim Cestius Gallus, missus a Nerone, obsedit Hierosolymam; sed is a Judæis in fugam actus est. Inde post sex menses Vespasianus ab eodem Nerone missus, Galilæam sensim expugnavit cæterasque Judææ urbes, una excepta Hierosolyma, qua in re tres annos insumpsit; cumque eam obsidere destinaret, supervenit nuntius de morte Neronis; quare Vespasianus, ab exercitu acclamatus Imperator, Romam, ut reipublicæ consuleret, rediit, obsidionem Hierosolymæ et totius belli confectionem committens filio suo Tito, qui post sesquiannum Hierosolymam obsedit in Paschate, eamque post sex menses cepit, incendit, vastavit. Hoc sesquianno intermedio, cum Romani lentius in Judæa rem agerent, Judæi ipsi inter se internecinis odiis dimicarunt. Nam primo, Zelotæ templum occupantes, illud suorum civium cædibus et cadaveribus implevere. Hisce successit novæ conspirationis princeps Simon Gerasenus, qui a populo in Jerusalem intromissus, ut Zelotas compesceret, similiter ac illi rapinis et cædibus in cives grassatus est. Fuit ergo ab adventu mili-

Vers. 17. *Luc.* XVII, 31; *Mar.* XIII, 15.

Historia belli Judaici.

tum Romanorum Judæis tempus sufficiens, ad se suaque convasandum et fugiendum; sed Christus illico fugiendum suadet, tum ut gravissimam fore calamitatem significet, tum quia præsente jam milite Romano in Judæa, ac per eam discurrente, nusquam erat tutus fugiendi locus : fugientes enim in milites Romanos incidebant, ab iisque spoliabantur et mactabantur, ut fuse narrat Josephus, libro *De Bello Judaico*.

Quocirca funestissimum hoc excidium Jerusalem, expressus fuit typus et præludium excidii orbis, æque ac fuit diluvium Noeticum, conflagratio Sodomæ et submersio Pharaonis cum toto exercitu in mari Rubro.

Mystice : Hadrianus I Pontifex, epist. *ad Carolum, regem Francorum*, Act. IV : « In tecto est, ait, qui excedens carnalia, tanquam in aura libera spiritualiter vivit. Hujus ergo spiritualis viri jam vasa ista vacant in domo, quia mente corpori supereminens, per aciem intelligentiæ tanquam in tecto positus, perspicuitate sapientiæ velut cœlo apertissimo fruitur. »

Vers. 18. *Luc.* XVII, 31; *Mar.* XIII, 16.

18. ET QUI IN AGRO, NON REVERTATUR (domum) TOLLERE TUNICAM SUAM, — Græce ἱμάτιον, id est pallium, sive extimam vestem, qua se e pluvia, frigore aliisque aeris injuriis defendat. Solent enim agricolæ et laborantes in agro, pallium et tunicam deponere domi aliove loco, ut seminudi expeditiores sint ad laborandum; *q. d.* Simili modo imminente excidio Judææ et Hierosolymæ, celerrime et seminudi (si sitis) fugite, ut tantam tamque repentinam cladem evadatis. Est hyperbole et proverbium simile priori; utroque figurate significat Christus, ocyssime fugiendum esse omnibus relictis, etiam vestibus, idque ut gravitatem instantis calamitatis insinuet : hac enim phrasi in simili re uti solent Prophetæ, ut Jeremias, XLVI, 5, in strage Ægyptiorum facta per Chaldæos : « Vidi, inquit, pavidos et terga vertentes, fortes eorum cæsos : fugerunt conciti, nec respexerunt : terror undique, ait Dominus; non fugiat velox, nec salvari se putet fortis. » Et cap. XLVIII, 6, in strage Moabitarum : « Fugite, ait, salvate animas vestras, et eritis quasi myricæ in deserto. » Alludit ad Loth fugientem incendium Sodomæ, cui proinde angelus ait, *Gen.* XIX, 17 : « Salva animam tuam, noli respicere post tergum. »

Vers. 19. *Luc.* XXI, 23; *Mar.* XIII, 17. Væ prægnantibus et nutrientibus in illis diebus : cui?

19. VÆ AUTEM PRÆGNANTIBUS ET NUTRIENTIBUS (Græce θηλαζούσαις, id est *mammantibus*, ut legit S. Augustinus in *Psalm.* XXXIX, 1, θηλὴ enim est mamma; hoc est, lactantibus, scilicet puerperis, quæ suis infantibus dant lac mammæ) IN ILLIS DIEBUS. — Quia scilicet prægnantes onere embryonum quos utero gestant, nutrientes sive lactantes, sarcina infantium lactentium gravatæ, fugere non poterunt : unde ab hoste Romano irato et sæviente capientur, et cum suis parvulis trucidabuntur. Ita S. Chrysostomus hic, Hilarius et alii. Addit Theophylactus alludi hic ad gravitatem famis; qua coactæ matres nonnullæ in obsidione Jerusalem comederunt suos infantes, teste Josepho, libro VII *Belli*, cap. VIII. Declarat Christus gravitatem vindictæ et cladis Jerusalem, quod in ea ne quidem prægnantibus et infantibus parcetur, ut in aliis urbium obsidionibus et expugnationibus fieri solet : ipse enim sexus femininus matrum, et ætas infantilis puerorum, hostibus quatumvis iratis movent misericordiam.

20. ORATE AUTEM UT NON FIAT FUGA VESTRA IN HIEME, VEL SABBATO. — « Hieme, » quia in ea ob frigus, nives, pluvias, lutum, ventos aliaque aeris et viarum incommoda, fuga est difficilis, atque et ægris ac senibus sæpe impossibilis aut lethalis. « Sabbato, » quia in eo Judæis non licebat ultra mille, imo ultra septingentos passus ambulare, uti ostendi *Actor.* I, 12. Vers. 20. *Mar.* XIII, 18.

Dices : Sabbatum uti et cætera legalia, tempore excidii Jerusalem per Titum, jam erat abrogatum a Christo et Apostolis in Pentecoste, per promulgationem legis Evangelicæ, *Actor.* II; et etiamsi non fuisset abrogatum, jure naturæ licuisset in eo per plura passuum millia fugere ad salvandam vitam. Difficultas circa sabbatum fugæ.

Respondeo : Christus loquitur de Judæis et Christianis adhuc judaizantibus, qui nimia religione tam arcte sabbatum observare solebant, ut mallent mori quam fugere et sua exportare, aut se contra hostes invadentes defendere in sabbato, ut patet I *Machab.* II, 34 et seq. Judæi autem et judaizantes in excidio Jerusalem, suum observaturi erant sabbatum, licet a Christo abrogatum. Adde, legalia a Christo abrogata in Pentecoste, tum quidem fuisse mortua, nec ulterius obligasse, non tamen statim fuisse mortifera; sed permissum fuisse Judæis ad Christum conversis ea adhuc servare, ad reverentiam legis et Mosis, per plures annos, donec plane libertatem Evangelicam edocti in plenam unionem cum Gentibus in Ecclesia Christi transirent, uti dixi *Galat.* II. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius.

Alludit Christus ad captam vel potius capiendam a Tito Jerusalem in die sabbati, ut testatur Dio Cassius in *Nerone*. Imo noster Gaspar Sanchez, in capite XIV *Zachar.*, num. 27, ad litteram sic accipit, quasi Christus hic prædicat in sabbato fugiendum esse Judæis, eo quod illo die a Romanis capienda sit Jerusalem. Verum Christus hic dat signa prævia excidio Jerusalem, ut ante illud fugiant et effugiant, ut dixi vers. 15; nam in obsidione et excidio ejus, Titus ita illam muro undique cinxit, ut ex ea fugere esset impossibile, teste Josepho.

21. ERIT ENIM TUNC TRIBULATIO MAGNA (in Jerusalem totaque Judæa ex ultione divina, patet *Lucæ* XXI, 23), QUALIS NON FUIT AB INITIO MUNDI USQUE MODO, NEQUE FIET. — Nonnulli cum S. Augustino, epist. 80 *ad Hesychium*, τὸ « qualis non fuit, etc., neque fiet, » arctant ad Judæos; de Judæis enim hactenus egit, *q. d.* Judæi nec in cap- Vers. 21. *Luc.* XXI, 23; *Mar.* XIII. 19.

tivitate Ægyptiaca, nec Assyriaca, nec Babylonica, nec Syriaca sub Antiocho Epiphane, tantas clades passi sunt, quantas patientur a Tito et Romanis, imo nec deinceps tantas patientur, quia Titus extremum eis afferet excidium et desolationem, quæ durabit usque ad finem mundi, uti prædixit Daniel, cap. IX, vers. ult.

Plenius alii censent hoc Judæorum per Titum excidium et supplicium in atrocitate conferri et anteferri quibuslibet excidiis et suppliciis particularibus quarumcumque gentium; nam Judæi non fuerunt ab initio mundi, sed cœperunt ab Abraham et Jacob. Sensus ergo est, *q. d.* Nec conflagratio Sodomæ, nec submersio Pharaonis et Ægyptiorum in mari Rubro, nec Chananæorum eversio per Josue, nec Ninives, Babylonis, Persarum, Græcorum aliarumve gentium vastatio, tam atrox et horrenda fuit vel erit, quam futurum est excidium Judææ per Titum. Dixi : *particularibus*; nam generale totius mundi excidium per diluvium tempore Noe, et per conflagrationem in fine mundi, communi omnium clade ejusque atrocitate superat unius Judææ excidium. Similiter atrocior erit persecutio Antichristi, utpote universalis omnium Christianorum ex omnibus gentibus credentium Christo.

Comparat ergo Christus excidium unius gentis Judaicæ, cum excidio alterius cujusque gentis, non autem omnium gentium totiusque mundi. Id ita contigisse liquet ex Josephi, libris VII, quos *De Bello Judaico* exaravit, qui inter cætera diserte ait, lib. VI, cap. XI : « Ut autem breviter dicam, neque aliam civitatem unquam talia perpessam puto, neque ullam nationem post hominum memoriam, seditiosis malitia ferociorem fuisse. » Et lib. VII, cap. XVII : « Superat omnem humanam et divinitus emissam pestem numerus peremptorum, quos partim palam occidere, partim cepere Romani. »

Judæorum clades ob Christum occisum.

Causam tantæ atrocitatis excidii Judaici assignat S. Chrysostomus atrocitatem criminis, quo ipsi suum Messiam, puta Christum Dei Filium indignissime tractarunt et crucifixerunt. Unde ex hoc excidio et desolatione perpetua gentis Judaicæ, convincas Judæos, doceasque Christum jam venisse esseque illum qui ab eis occisus est. Nam nullum aliud crimen Deus unquam tam atrociter punivit apud Judæos, vel alias gentes, sicut punivit punitque assidue Judæos, propter hoc christicidium et deicidium. Unde recte Auctor *Imperfecti* : « Usque ad Christum, inquit, Judæi etsi peccatores, ut filii sunt habiti, et ut filii castigati : crucifixo Domino, desierunt esse filii, et facti sunt hostes, et ut tales eradicati absque ulla salutis spe reliqua; sicut enim illi tale facinus commiserunt, quale nunquam commissum est, nec est committendum : sic et super illos talis sententia venit, qualis nunquam venit, nec veniet. » Hoc est quod ait Lucas, XXI, 22 : « Quia dies ultionis (christicidii) hi sunt, etc., erit enim pressura magna super terram, et ira populo huic. » Addit Josephus, lib. VII *Belli*, cap. XVI, Titum hanc Dei ultionem agnovisse, illique non suis viribus expugnationem Hierosolymæ tribuisse. Captam enim Jerusalem ingressus, videns munitionem et turrium altitudinem et soliditatem, exclamavit : « Deo plane adjuvante pugnavimus, et Deus erat qui detraxit ab istis munimentis Judæos. Nam quæ hominum manus, aut quæ machinæ ad istas valerent? » Idem Josephus, lib. VI *Belli*, cap. XIV, et ex eo Eusebius, lib. III *Hist.*, cap. V : « At cum Titus, ait, circumiens vidisset repletos mortuorum cadaveribus vallos, cum ingenti gemitu elevatis ad cœlum manibus Deum invocat testem, hoc suum opus non esse. »

Addit Lucas, cap. XXI, 24 : *Primo* : « Et cadent in ore gladii, » id est per aciem gladii Romanorum necabuntur. Unde Josephus, lib. VII *Belli*, cap. XVII, asserit, præter alios innumeros per totam Judæam cæsos, in sola Hierosolyma tempore obsidionis ejusdem, mortua esse fame, peste et gladio undecies centena hominum millia.

Secundo : « Et captivi ducentur in omnes gentes, » quia, ut ait ibidem Josephus, tum 97 millia Judæorum capta fuere. Additque tum Hierosolymis ad Pascha confluentem ex toto orbe Judæorum turbam, fuisse ad vicies centena et septingenta millia, id est duos milliones et 700 millia hominum. Unde subdit : « Tunc velut in carcerem tota gens fato conclusa est, et farta hominibus civitas bello obsidebatur. Itaque superat omnem humanam et divinitus immissam pestem numerus peremptorum, quos partim palam occidere, partim cepere Romani. Rimantes enim cloacas et sepulcra eruentes, quos offendissent, jugulabant. Inventi autem sunt ibi quoque plusquam duo millia, quorum alii manu sua, plures autem mutuis se vulneribus interfecerant, cum alios fames corrupisset. »

Tertio : « Et Jerusalem calcabitur a Gentibus, donec impleantur tempora nationum, » sive gentium, id est usque ad finem mundi omniumque gentium : impleto enim Gentium numero a Deo decreto, finietur omnis gentium populus et numerus cum mundo. Ita Euthymius; vel, ut Beda, *q. d.* Donec plenitudo Gentium intret in Christi Ecclesiam : nam hoc facto, « tunc omnis Israel salvus fiet, » ut ait Apostolus, *Rom.* XI, quod fiet in fine mundi. Respicit enim Christus ad desolationem Jerusalem, de qua dixit vers. 20, quod illa prædicta sit a Daniele, cap. IX, vers. ult., ubi Daniel ait : « Usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio, » ut scilicet Jerusalem solo æquata et desolata a Tito, non sit amplius urbs regia Judæorum, sed Gentium, et deinde Christianorum, ac postea Saracenorum et Turcarum, uti jam est, idque usque ad finem mundi, quando Antichristus, rex et Messias Judæorum, Hierosolymæ sedem regni sui constituet, ut patet *Apocal.* XI, 8; tumque Elias et Henoch Antichristo

Jerusalem data Gentibus.

resistentes, multos Judæorum ad Christum convertent; occiso vero Antichristo, Judæi omnes per asseclas Eliæ et Henoch ad Christum traducentur, publiceque Christum Hierosolymæ colent, ut satis colligitur ex *Apocal.* XX, 8. Vide ibi dicta.

Addit Eusebius, lib. IV *Histor.*, cap. VI, Adrianum Imperatorem, qui Vespasiano post Domitianum, Nervam et Trajanum in imperio successit, gravi edicto sanxisse ut omnes omnino Judæi procul a Judæa abirent, nec cuiquam eorum vel eminus fas esset Judæam conspicere; ac deinde subdit : « Ita factum est ut civitas post interitum Judaicæ gentis, incolis mox in eam peregrinæ nationis confluentibus, permutatis civibus, etiam ipsa Ælia appellaretur, ex cognomento Imperatoris Ælii Adriani; et ut in Romanorum jus conversa, ritum pariter mutaret et nomen. » Ecce hoc est quod prædicit Christus : « Et Jerusalem calcabitur a Gentibus. »

Judæi a Deo impediti restaurare templum. Ex hisce Christi verbis, recte S. Cyrillus Hierosolymitanus confutavit Judæos qui, urgente Juliano Apostata, templum Hierosolymitanum reædificare moliebantur : prædixit enim omnem illorum laborem fore irritum, eo quod Christus ex Daniele edixerit desolationem Jerusalem et templi duraturam usque ad finem mundi. Et verus fuit vates. Nam ignis, cœlitus delapsus, cuncta artificum instrumenta consumpsit, et terræmotus ingens lapides fundamentales evulsit, ac cunctos cum contiguis ædificiis dispersit; sequenti vero nocte signa crucis instar radii solaris splendentia, vestibus Judæorum impressa comparuerunt, quæ extergere nullo pacto potuerunt. Ita Socrates, libro III, cap. XX, vel juxta aliam editionem, XXVII.

Vers. 22. *Mar.* XIII, 20. 22. ET NISI BREVIATI (Græce ἐκολοβώθησαν, id est accisi, decurtati, imminui, « a Domino, » ut addit Marcus, XIII, 20) FUISSENT DIES ILLI, NON FIERET SALVA OMNIS CARO, SED PROPTER ELECTOS BREVIABUNTUR DIES ILLI. — Duplices sunt electi, scilicet ad gratiam, uti sunt omnes fideles et justi; et ad gloriam, uti sunt omnes salvandi. Utrique hic accipi possunt, sed maxime secundi : hi enim perfecte sunt electi, et quicumque electi sunt ad gratiam finalem, ut in ea ad finem vitæ perseverent, hi quoque electi sunt ad gloriam. Sensus est, *q. d.* Nisi Deus ab æterno pauciores fore decrevisset, et in tempore pauciores exhibuisset dies vastationis Judææ; pauciores, inquam, quam et Judæorum culpa, et Romanorum ira exigebat, omnes omnino Judæi periissent. Nam si tempus obsidionis Jerusalem et stragis Judææ diutius durasset, omnis caro, id est omnes Judæi non salvarentur, sed peste, fame et bello fuissent consumpti. Fremebant enim Romani in Judæos, quasi in gentem rebellem et obstinatam, et nisi Titi lenitas eos repressisset, ac Jerusalem Deo ita disponente cito capta fuisset, Romani omnes Judæos mactassent. Deus ergo dies hos stragis Judaicæ breviavit, id est pauciores effecit, « propter electos, » id est partim propter Christianos, qui e Jerusalem fugere vel non poterant, vel noluerant; partim propter Judæos, qui in obsidione tanta clade perculsi, conversi fuere ad Christum, aut postea convertendi erant; item propter nascituros ex eis et convertendos, eosque omnes quidem, sed maxime propter perseveraturos ex eis in Christi fide et gratia, ac consequenter a Deo electos, uti ad gratiam et perseverantiam, sic et ad gloriam; *q. d.* Si tribulatio hæc Judæorum diutius duraret, nemo ex eis perseveraret in vita, ideoque nec in fide et gratia hujus vitæ, ac consequenter nemo ex eis superesset, qui foret salvus et electus; ut ergo aliqui supersint, qui a Deo Deique prædestinatione salventur, sintque electi, puta illi quos Deus prævidet et præordinat in hac tribulatione duraturos, aut nascituros et ad Christum convertendos, ac si tribulatio hæc remittatur, perseveraturos in fide et gratia, ideoque salvandos : hac de causa Deus breviabit et contrahet hos calamitatis dies.

Propter electos breviati dies quid?

Id ita accidisse patet ex Josepho, qui, lib. VII *Belli*, cap. XV, testatur plusquam quadraginta millia Judæorum, cladi et excidio Hierosolymæ illato per Titum superfuisse salvaque mansisse. Ubi adverte Deum propter fideles et electos, etiam servasse in vita multos ex Judæis non electos, sed in judaismo obstinatos et reprobos. « Igitur, ne dicant Judæi, ait S. Chrysostomus, mala hæc propter prædicationem et adorationem Christi sibi accidisse, non solum non fuisse causam malorum fideles ostendit, verum etiam nisi fideles fuissent, interemptione universos necandos fuisse asserit. Nam si dilatio belli permissione divina facta fuisset, nullæ Judæorum exstarent reliquiæ; sed ne cum infidelibus Judæis fideles interimerentur, citius ei bello finem imposuit. » Denique maxime propter Judæos omnes qui in fine mundi salvabuntur, Deus breviavit hos dies.

Tropologice : disce hic quantus sit amor et cura Dei erga suos fideles et electos, propter hos enim pepercit multis Judæis : propter electos enim Deus totum mundum et omnia quæ in eo sunt creavit et conservat, imo propter eos Christum Filium suum hominem effecit, ac crucifigi morique voluit. Unde Paulus, I *Cor.* III, 22 : « Omnia, ait, vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura. »

23. TUNC SI QUIS VOBIS DIXERIT : ECCE HIC EST CHRISTUS, AUT ILLIC, NOLITE CREDERE. — Nonnulli putant Christum hic transire a signis excidii urbis Hierosolymæ, ad signa prævia excidio orbis; sed melius hæc referas ad signa excidii urbis, de quibus hactenus egit : hoc enim significat τὸ « tunc. » Vers. 23. *Luc.* XVI, 23; *Mar.* XIII, 23.

ECCE HIC EST CHRISTUS. — Sciebant Judæi jam tunc instare tempus adventus Messiæ, sive Christi, eo quod translatum esset sceptrum a Juda ad alienigenam Herodem et Romanos, juxta vatici-

Imposto-res et se-ductores varii. nium Jacobi, *Genes.* XLIX, 10. Unde tunc multi adulantes Vespasiano, dixerunt ipsum, utpote victorem Judææ, esse Messiam, teste Suetonio in *Vespasiano.* Alii, adulantes Herodi, dixerunt ipsum esse Messiam. Insuper tunc in Hierosolyma, teste Josepho et S. Hieronymo, tres fuere factiones, quæ singulæ suos habebant duces, qui se venditabant pro Messia qui Judæos defenderet contra Romanos. Hi duces fuere Eleazarus, filius Simonis; Joannes, filius Leviæ; Simon, filius Goriæ, inter se de principatu decertantes. Talis quoque fuit impostor ille, qui sub Adriano Imperatore finxit se esse Messiam, ideoque vocari voluit Barchochebas, id est filius stellæ, quasi in eo impleretur illud Balaam de Messia vaticinium : « Orietur stella ex Jacob, » *Num.* XXIV, 17. De quo Eusebius, lib. IV *Hist.*, cap. 6 : « Tempore, inquit, quo ista gerebantur, ducebat exercitum Judæorum Barchochebas quidam, quod nomen significat stellam, cæterum vir crudelis et sceleстus. Sed et vocabulo suo velut vilibus mancipiis persuadebat, se ob salutem eorum sidus magnum, ægris mortalibus et longa obscuritate damnatis ferre lucis auxilium. » De eodem vide et Galatinum, lib. IV *De Arcanis fidei*, cap. XXI.

Tales nostro hoc ævo fuere David Georgius et Joannes Leydanus, rex Anabaptistarum, qui occupato Monasterio, urbe Westphaliæ, ibi se Christum regem constituit, ac duodecim apostolos creavit, quos ad omnes vicinas urbes misit, ut ad suum Christum omnes adducerent; sed a Catholicis obsessus et captus, vivus in crate viminea ex apice turris suspensus, a muscis, avibus et vespis corrosus interiit anno Domini 1536. Historia impressa exstat. Plures tales erunt sub tempora Antichristi. Tales etiam tropologice sunt hæresiarchæ, qui alium Christum nobis venditant, hoc ipso quo alia dogmata afferunt, quæ non sunt Christi, sed Antichristi. Ita Origenes et S. Augustinus, epist. 80 *ad Hesychium.* Licet enim τὸ «tunc» proprie notet tempus excidii urbis Hierosolymæ, tamen accipi potest indefinite et confuse, ut extensive notet tempus quodlibet, quod erit ab excidio Hierosolymæ usque ad finem mundi, uti notat S. Chrysostomus, *hom.* 77. Causam dabo vers. 29. Porro, inepte hæretici per τὸ « si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus, » censent notari Catholicos, qui de Eucharistia dicunt: « Ecce hic est Christus. » Loquitur enim Christus de hæreticis et pseudoprophetis visibilibus, qui se dicent esse Christos, ut discipulos post se adducant; non autem de Eucharistia, ubi Christus est invisibilis.

Vers. 24. *Mar.* XIII, 22. 24. SURGENT ENIM PSEUDOCHRISTI ET PSEUDOPROPHETÆ (jam dicti); ET DABUNT SIGNA MAGNA ET PRODIGIA, ITA UT IN ERROREM INDUCANTUR (SI FIERI POTEST) ETIAM ELECTI. — « Signa, » per artem magicam ope diaboli, quem multi hæresiarchæ habuere paredrum, id est assessorem et familiarem, uti ostendi I *Timoth.* IV, 1. Talis fuit eorum primus et princeps Simon Magus, qui suis signis et mirabilibus dementavit Neronem et Romanos, adeo ut Romæ ei statuam posuerint; sed ipse tandem ope dæmonis volans per aera, precibus S. Petri præcipitatus in terram, genua ad saxum allidens confregit, «ut qui volare tentaverat, ambulare non posset; et qui pennas assumpserat, plantas amitteret, » ait S. Maximus, hom. 5 *De SS. Petro et Paulo.* Vide dicta *Actor.* VIII, 9, et *Matth.* VII, 22.

ITA UT IN ERROREM INDUCANTUR (SI FIERI POTEST) ETIAM ELECTI. — Errorem finalem intellige, *q. d.* ut electi a fide et gratia desciscant, ideoque reprobentur et damnentur. Nam non est certius reprobationis signum, quam si quis a fide apostatet. Perperam ergo hinc Calvinus infert electos, sive prædestinatos, non posse peccare : peccant enim, sed pœnitent et resurgunt, ut in gratia decedant.

SI FIERI POTEST. — *q. d.* Tanta erit tribulationis et tentationis pseudochristorum et hæreticorum vis, fraus, fucus et species, ut, si fieri posset, ab eis seducerentur, et in eorum errorem hæresimque transirent etiam electi, ideoque a fide exciderent et damnarentur. Sed hoc fieri non potest ob fortiorem Dei protectionem, et infallibilem Dei prædestinationem, ait S. Augustinus, lib. XX *De Civit.*, cap. XIX, juxta illud Christi: «Ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum, et non rapiet (oves meas) quisquam de manu mea,» *Joan.* X, 28. Fieri enim non potest ut electi cadant et reprobentur, ex necessitate non physica et absoluta, sed morali quæ nititur Dei præscientia et prædestinatione, eamque componit et combinat cum rerum futurarum eventu, quæ est necessitas, in sensu composito, non diviso, ut loquuntur Theologi. Etsi enim electi liberi sint libereque possint peccare, errare et damnari; tamen posito quod Deus prædestinarit et præsciverit eos non peccaturos, nec erraturos et damnandos, fieri nequit ut peccent, errent et damnentur : Dei enim prædestinatio et præscientia certissima est et falli nequit. Quocirca hæc duo simul stare nequeunt, quod homo sit prædestinatus, et tamen damnetur; quod Deus præsciat hominem in gratia Dei moriturum, salvandumque, et tamen is in peccato moriatur et pereat. Simili modo de Judæis ait Joannes, cap. XII, 39 : « Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias : Excæcavit oculos eorum, » non quasi Isaiæ prædictio causa fuerit cur Judæi non crederent Christo, sed quod simul stare non posset Isaiæ prædictio de Judæorum incredulitate cum eorum credulitate. Et Paulus, I *Timoth.* II, 19 : « Firmum fundamentum (de electis) Dei stat habens signaculum hoc : cognovit Dominus qui sunt ejus. » Vide ibi dicta.

Fieri non potest ut electi damnentur in sensu composito.

Porro Theologi illi, qui dicunt electos ad gloriam fuisse homines ante omnem prævisionem operum, ex mero Dei beneplacito, necessitatem

hanc salvandi eos constituunt in vi divini decreti; sed et hi, ut libertatem hominis non lædant, debent id accipere pariter in sensu composito: componere enim debent electorum constantiam et perseverantiam, cum Dei, de constantia hac eis eo modo ab eo suggerenda ut libertatem non lædat, decreto, ejusque in tempore executione, dando scilicet in tempore gratiam eis congruam et efficacem, qua efficaciter, sed libere resistant hæreticis, ac in fide et gratia Dei perseverent. Neque magis mirum est non posse cadere eos quos Deus non vult cadere (voluntati enim ejus quis resistit?), quam non posse cadere eos qui a Deo præsciti sunt quod non cadent. Tam enim infallibilis est Dei præscientia quam voluntas.

Arctius nonnulli cum Ambrosio Catharino per «electos,» hic accipiunt eximie dilectos et electos a Deo, qui idcirco dirissima a dæmone, hæreticis et impiis pati solent, sed fortissime et constantissime resistunt et superant, *q. d.* Tanta erit tunc tentatio, ut etiam viri sanctissimi, Religiosi et Apostolici, qui eximie a Deo dilecti sunt, a fide exciderent, si fieri posset, nec obstaret potentior Dei gratia et certior electio.

Vers. 25. *Marc.* XIII, 23. 25. ECCE PRÆDIXI VOBIS, — tum futuros seductores, ut ab eis caveatis, tum futuras Hierosolymæ clades, ut eas vel fugiendo declinetis, vel fortiter sustinendo superetis.

Vers. 26. 26. SI ERGO DIXERINT VOBIS: ECCE IN DESERTO EST (Christus), NOLITE EXIRE. — Notat hic Christus Simonem Gerasenum, Goriæ filium, qui in desertis et montibus collegit turbam prædonum et militum, quasi Messias Judæos contra Romanos defensurus, ac in urbem Jerusalem admissus ut Zelotas tumultuantes compesceret, æque ac illi tyrannice in cives grassatus est, teste Josepho, lib. V *Belli*, cap. VII.

ECCE IN PENETRALIBUS (Syrus, *in cubiculis*, id est in intimis abditisque templi locis, ubi Deus suam Judæis præsentiam opemque exhibere solet, ut eos nunc per suum Messiam a Romanis protegat), NOLITE CREDERE. — Notat hic Christus Eleazarum et Joannem, Zelotarum duces, qui interiorem templi aditum insederunt, prætextu ut urbem contra Romanos tuerentur, sed revera ut urbi dominarentur eamque expilarent. Ita Josephus, lib. VI *Belli*, cap. I et IV, qui et lib. VII, cap. XI, scribit, ardente templo, multos Judæorum confugisse in porticum extra templum, eo quod pseudopropheta quidam eo die prædicasset salvos fore, tutante Deo, eos qui ad templum confugissent; sed hos omnes vel flammis, vel gladio Romanorum periisse.

Addit Lucas, cap. XVII, 22: «Venient dies, quando desideretis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis,» id est veniet tempus, quo desideretis meam præsentiam, quam jam habetis, tum ad vestram in tanta tribulatione consolationem, tum ad hæresum et errorum qui orientur, declarationem et confutationem.

27. SICUT ENIM FULGUR EXIT AB ORIENTE, ET PARET USQUE IN OCCIDENTEM: ITA ERIT ET ADVENTUS FILII HOMINIS. — *q. d.* Non est quod credatis erronibus dicentibus Messiam, salvatorem Judæorum contra Romanos, esse abditum et occultum in locis desertis, aut in templi penetralibus; quia cum ipse in secundo suo adventu redibit ad judicium, ut sanctos beet, impios condemnet, non occulte, sed publice toti mundo gloriosus, ut judex omnium, velut fulgur apparebit, in summa majestate et gloria, qua omnium oculos perstringet et in se convertet, ut nemo de eo quin sit Messias et Christus mundi salvator, dubitare possit, *q. d.* Adventus, id est reditus meus ad judicium, instar fulguris erit: *primo*, subitus; *secundo*, inexpectatus; *tertio*, omnibus manifestus; *quarto*, gloriosus; *quinto*, efficax, ut nemo ei resistere valeat; *sexto*, non in terra, sed in aere, sicut est fulguris, quod non in angulo, sed in aere toti orbi in momento conspicuum se exhibet. Respondet enim Christus Apostolis ad eorum mentem et opinionem: ipsi enim opinabantur Christum, gloriosum suum regnum inchoaturum in terra statim post excidium Hierosolymæ. Ita S. Chrysostomus: «Sicut, inquit, fulgur non indiget præcone aut nuntio, sed in momento omnibus apparet, sic adventus ille ubique semper splendere statim videbitur.» Et Auctor *Imperfecti*: «Sicut fulgur, ait, in ictu oculi universa pertransit, sic et Filius Dei non veniens adhuc, sed etiam venisse videbitur. Si enim sol, qui ad ministerium nostrum creatus est, tantam habet splendoris virtutem, ut in quacumque parte cœli fuerit, ubique appareat quasi præsens, quanto magis sol spiritualis Christus, cum venerit, in toto videbitur mundo, magis autem mundus in eo videbitur!»

Vers. 27. *Luc.* XVII, 24.

Sex analogiæ fulguris et Christi.

Addit etiam idem Auctor, fulguris hic meminisse Christum, eo quod fulgura præibunt eum gloriose venientem ad judicium, juxta illud *Psal.* XCVI, 3: «Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ: vidit, et commota est terra, montes sicut cera fluxerunt a facie Domini.» Fulgur enim proprie est illa coruscatio et luminis vibratio, quæ ante cernitur, quam tonitruum audiatur, cum simul fiant, eo quod visus celerior sit auditu, quia lux sonitu est velocior, ait Plinius, lib. II, cap. XLIII. Additque: «Si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi; si erumpat ardens, fulmen; si longiori tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi.»

28. UBICUMQUE FUERIT CORPUS, ILLIC CONGREGABUNTUR ET AQUILÆ. — Alludit ad *Job* XXXIX, 33: «Et ubicumque cadaver fuerit (Hebr. *occisi fuerint*), statim adest.» Post metaphoram fulguris subjicit parabolam aquilæ, tum quia aquila fulgure non tangitur, sicut electi non tangentur fulmine sententiæ et maledictionis, qua Christus in die

Vers. 28. *Luc.* XVII, 37.

judicii impios damnabit ad tartara; tum ne Apostoli putarent gloriosum Christi adventum instar fulguris transiturum et abiturum, dicerentque : Quid ergo ex eo nobis præmii accidet? Occurrit Christus se quidem omnibus appariturum ut fulgur, sed cum electis permansurum, eosque gloria sua pasturum, sicut aquila pascitur corpore, quasi præda et esca sua.

Corpus. — Videtur Interpres legisse σῶμα, uti et nonnulli jam legunt; sed plures legunt πτῶμα, quod proprie significat ruinam et casum, indeque cadaver : dicitur enim πτῶμα a πίπτειν, sicut cadaver a cadendo. Noster tamen Salmeron πτῶμα accipit pro præda et venatione, sive pro corpore avis, leporis alteriusve animalis, quod venatur aquila; hoc dicitur πτῶμα, quia quæ capiuntur animalia ab aquila, ea in terram illa prosternente cadunt, nam aquila adeo generosa est, ut non vescatur cadavere aut morticino, nisi eo quod ipsa vivum ceperit et necarit.

Aristoteles tamen, lib. IX *Histor. anim.*, cap. XXXII, recensens sex species aquilarum, inter eas numerat γυπαίετον, id est aquilam vulturinam, sive ὑπαίετον, id est subaquilam, quæ vulturis sectatur cadavera iisque pascitur. Unde Septuaginta, *Job* XXXIX, 33, vertunt vulturem, quæ a Plinio, lib. X, cap. III, περκνόπτερος, id est alis nigris alata dicitur, quia scilicet alæ ejus nigris distinctæ sunt maculis. Et de hac Christum hic loqui censet Aldrovandus in, *Aquila*, et alii. Utraque significatio et lectio huic loco congruit, uti mox ostendam.

Ubi fuerit corpus, congregabuntur aquilæ, quid?

Est parabola ænigmatica, sive ænigma parabolicum, significans rem latere non posse, *q. d.* Christus : Sicut aquilæ suam prædam, sive corpus quod prædantur illico ex alto cernunt, in illudque involant, et sicut aquila vulturina odoratur cadaver etiam remotissimum ad illudque advolat : sic pariter meus gloriosus in mundum ad judicium adventus et reditus, non erit occultus, sed omnibus manifestus; quare tunc fideles et justi, velut aquilæ acutissimi visus, et velut subaquilæ sagacissimi odoratus, per vim divinam me odorabuntur, id est præsentient, imo oculis cernent et ad me advolabunt, ut me meaque gloria felicissime reficiantur, pascantur et beentur in æternum; ac proinde tunc non opus erit inquisitione, ubi sit Christus, utpote cujus adventus erit gloriosus, et toti mundo conspicuus. Hoc est quod ait Paulus : « Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus, » I *Thessal.* IV, 17.

Cadaveri se comparat Christus, ut notet suam mortem, per quam nobis gloriam meruit; corpori quoque redivivo, ut notet gloriosam suam resurrectionem, qua electos suos pascet et beabit. Unde S. Hilarius ex hoc loco colligit judicium Christi universale futurum eo loco, ubi Christi cadaver pependit in cruce, ac sepultum est, puta prope Jerusalem in valle Josaphat, uti docet Joel, III, 2. Audi S. Hilarium : « Sanctos de volatu spiritualis corporis aquilas nominavit, quorum congregantibus angelis conventum futurum in loco passionis ostendit; et digne illic claritatis adventus expectabitur, ubi nobis gloriam æternitatis passione corporeæ humilitatis operatus est, » etc. Sic et S. Hieronymus : « Aquilæ, ait, sunt qui assumunt pennas, ut ad Christi veniant passionem. » Ratio est, quia congruum est ut Christus ibi judicet omnes, ubi pro omnibus ipse inique judicatus est; ibique conspiciatur ejus majestas, ubi antea visa est ejus abjectio et humilitas; ut ibi descendat de cœlo, unde ad cœlum ascendit; et sic totum opus salutis nostræ eodem loco, quo inceptum et provectum est, compleatur et terminetur.

Sancti sunt aquilæ. Primo.

Porro, Sancti recte comparantur aquilis : *Primo*, quia aquila est rex avium, sicut leo animalium : sic et Sancti, reges sunt non terræ, sed cœli. Audi Origenem : « Non dixit : Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur vultures, aut corvi; sed aquilæ, volens ostendere magnificos et regales omnes, qui in passione Domini crediderunt. »

Audi quoque Auctorem *Imperfecti*, qui per aquilas intelligit vultures : « De vulturibus enim dicit Scriptura in *Job* : *Quoniam ubicumque fuerit corpus, illic invenientur vulturum pulli*. Hoc enim naturale est vulturum, sicut dicunt quidam, ut etiam transmarina cadavera sentiant. Quoniam ergo turpes aves sunt vultures, ideo vulturinis quidem moribus aptavit nomina aquilarum, ut in moribus quidem vulturum Sanctorum congregatio ostendatur ad Christi adventum, in aquilis autem regalibus regalis dignitas ostendatur : ideo enim Sancti aquilis assimilantur, quia sicut filii aquilarum ad solem probantur, ut si quidem recto aspectu intendere potuerint contra radios solis, intelligantur esse legitimi; si autem non potuerint, cognoscantur adulterini : sic et filii Dei ad Christi justitiam comprobantur; si enim potuerint pleno corde justitiæ verba suscipere, intelliguntur esse legitimi; si autem non potuerint, cognoscuntur de diabolo esse nati. »

Secundo, quia, ut ait S. Ambrosius in cap. XVIII *Lucæ*, aquilæ se renovant, sic et Sancti se renovant, hic per gratiam, in futuro per gloriam, juxta illud : « Renovabitur ut aquilæ juventus tua, » *Psal.* CII, 5. Secundo.

Tertio, quia aquila aliquid habet divini, unde Aristoteles, lib. IX *Hist. anim.*, cap. XXXII : « Aquilæ, ait, volant sublimes, ut perquam maxime procul aspiciant : quapropter homines solam avium omnium aquilam divinam esse perhibent. » Hinc S. Chrysostomus per aquilas intelligit angelorum, martyrum cæterorumque Sanctorum multitudinem; qui omnes, quasi divini spiritus, congregabuntur ad Christum Deum suum in die judicii, ut cum eo in cœlum gloriosi conscendant. Tertio.

Quarto. *Quarto*, Sancti sunt aquilæ, quia volant super terram, et in cœlum conscendunt, ut cœlestia aspiciant et terrena quasi longe infra se, et in imo posita despiciant : unde cum Paulo dicunt : « Nostra conversatio in cœlis est, » *Philip.* III, 20. Vide ibi dicta. Vide et S. Gregorium, lib. XXXI *Moral.*, cap. XIX, ubi explicans illud Job, cap. XXXIX : « Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum sibi ? » ubi inter alia ait, quod electi quasi aquilæ « cuncta quæ præterfluunt, sub sese videant, atque omne quod in mundo eminet, amore æternitatis calcent. »

Quinto. *Quinto*, sicut aquilæ firmi et acuti sunt visus, adeo ut irretortis oculis fixe solem intueantur; sic Sancti acutis mentis oculis assidue Christum, qui sol est justitiæ, contemplantur.

Allegor. Allegorice : corpus Christi est Ecclesia, ubi sunt aquilæ, id est homines spirituales, qui cœlestis sunt doctrinæ et vitæ; e contrario hæretici sunt quasi corvi atri et garrulæ picæ, et sicut talpæ, qui toti terræ et terrenis incumbunt. Audi S. Ambrosium in cap. XVII *Luc.*, vers. ult., paucis sensus jam datos aliosque plures perstringentem : « Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, quando veniet in illa die cum intelligibilibus nubibus Filius hominis, et videbit eum omnis oculus, et qui eum compunxerunt? Est etiam corpus, de quo dictum est : Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Circa hoc corpus veræ aquilæ sunt, quæ alis circumvolant spiritualibus. Sunt et circa corpus aquilæ, quæ credunt Jesum in carne venisse ; quia omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, de Deo est. Ubi ergo fides, ibi sacramentum, ibi diversorium sanctitatis; est etiam corpus Ecclesia, in qua per baptismi gratiam renovamur spiritu, et occidua senectutis in redivivas reparantur ætates. »

Anagog. Anagogice : Beati post resurrectionem, in die judicii, ad corpus, id est ad Christum jam redivivum et gloriosum congregabuntur, quasi aquilæ, ut cum eo in cœlum ad vitam beati evolent : in aquilis enim notatur dos agilitatis Beatorum, juxta illud *Isaiæ* XL, vers. ult. : « Volabunt ut aquilæ. » Vide ibi dicta. Unde ex S. Gregorio S. Thomas, in *Catena*, sic exponit : « Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ, » *q. d.* « Quia cœlesti sedi incarnatus præsideo, electorum animas cum carne solvero, ad cœlestia sublevo. » Et S. Ambrosius, *in Psal.* XLVIII, sub finem, pro « corpus, » legens *ruina* (hanc enim significat græcum πτῶμα) : « Ubi ruina, ait, ibi et aquilæ, id est ubi ruina, ibi et resurrectio. Ruina vacua firmitatis est, resurrectio plenitudo vivendi est ; adeoque nos Adæ illius ruina vacuavit, sed Christi replevit gratia. » Rursum aquila symbolum est æternitatis beatæ Sanctorum : ipsa enim vivit diutissime, et cum senescit, renovando se juvenescit. Unde proverbium : Aquilæ senectus.

Symbolice, aqui- Symbolice : aquila, quia acuti est visus, symbolum est veritatis. Unde S. Ambrosius, *De Fide resurrectionis* : « Ubi corpus, inquit, illic aquilæ : ubi Christi corpus, ibi veritas. » Rursum aquila symbolum est angelorum, ob celeritatem. Unde S. Ambrosius, lib. I *De Sacram.*, cap. II, hæc accipit de Eucharistia, *q. d.* In Eucharistia, ubi corpus est Christi, assistunt aquilæ, id est angeli, item sacerdotes et Sancti, qui sunt quasi aquilæ et angeli cœlestes. Idem, lib. IV, cap. II : « Forma corporis, inquit, altare est, et corpus Christi est in altari : aquilæ vos estis, renovatæ ablutione delicti. » la symbolum veritatis et angelorum.

29. STATIM AUTEM POST TRIBULATIONEM DIERUM ILLORUM, SOL OBSCURABITUR, ET LUNA NON DABIT LUMEN SUUM, ET STELLÆ CADENT DE COELO, ET VIRTUTES COELORUM COMMOVEBUNTUR. — Transit Christus ab excidio urbis ad excidium orbis, illiusque signa prævia, e quibus instare cognoscatur, assignat. Vers. 29. *Luc.* XXI, 25, 26; *Marc.* XIII, 24, 25.

« Tribulationem, » intellige tum persecutionem et tentationem, quam afferent pseudoprophetæ et hæresiarchæ, de qua egit vers. 23 : ita S. Chrysostomus ; tum potius tribulationem Judæorum in obsidione Jerusalem, obsidente eam Tito et Romanis; hanc enim solam vocavit tribulationem paulo ante, vers. 21. Ubi nota cum S. Chrysostomo, Hieronymo, Theophylacto, Euthymio et aliis, Christum ut discipulos suos eorumque posteros, expectatione adventus sui et diei judicii suspensos teneat, ad eumque assidue se comparare stimulet, videri errorem Apostolorum fovere, ac ita loqui quasi statim post excidium urbis foret excidium orbis; idque alio quam Apostoli intelligebant sensu eoque vero. Tum quia, licet 1560 anni jam fluxerint ab excidio Jerusalem, ac plures fluent usque ad finem mundi, tamen omne hoc tempus, licet nobis, qui angustis brevis ævi et vitæ terminis claudimur, longissimum videatur, cum æternitate tamen Dei, qui verus temporum est mensor, comparatum, valde modicum est et instar momenti. Ita respondet S. Petrus, *epist.* II, cap. III, vers. 8 et 9 : « Unus dies, inquit, apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus. Non tardat Dominus promissionem suam. » Hac de causa Prophetæ et Apostoli tempus Christi et legis Evangelicæ vocant « novissimum et horam novissimam, » ut patet I *Joan.* II, 18; I *Cor.* X, 11; *Jacobi* V, 8; *Hebr.* X, 37. Eadem de causa Aggæus, cap. II, vers. 4, ait modicum fore tempus usque ad Christum, cum tamen ab Aggæo ad Christum fluxerint 517 anni. Tum quia statim post hanc urbis tribulationem succedet tribulatio orbis, cujus illa fuit typus et præludium, eo quod nulla insignis et antonomastica Judæorum tribulatio media intercesserit, vel intercedet inter tribulationem urbis et tribulationem orbis ; sed hæc illi proxime successura sit non tempore, sed typo, similitudine, paritate et atrocitate. Hac de causa Isaias, Jeremias cæterique Prophetæ describentes excidium Babylonis, Tyri, Ægypti, Judææ Tribulatio hic quid?

per Chaldæos, illico ab illo transeunt et saliunt ad ejus antytipum, scilicet ad excidium orbis, quasi mox futurum; ac acerbitatem unius per signa et horribilia quæ futura sunt in altero, explanant, ut patet *Isaiæ* XIII, 19; *Jerem.* XV, 9; *Amos* VIII, 9; *Joel* II, 10.

Ex dictis liquet, minus genuine Alcazarium in cap. VI *Apoc.*, vers. 12, ex τῷ *tunc* colligere hæc omnia ad litteram pertinere ad excidium, non orbis, sed urbis Jerusalem, de quo hucusque egit Christus. Quocirca ipse per solis et lunæ obscurationem ac stellarum casum ad litteram accipit Judæorum excæcationem, calamitates et clades illatas per Titum et Romanos; per virtutum cœlorum commotionem, accipit Christianorum fugam e Jerusalem imminente obsidione; hi enim sua sanctitate urbem sustentabant : unde iis fuga lapsis, urbs impia cædi a Deo addicta ruit et periit. Verum nemo non videt hæc esse mystica et symbolica, non litteralia.

SOL OBSCURABITUR. — Nota hoc signum et sequentia non fore post generalem resurrectionem, uti censent S. Hieronymus et Chrysostomus, sed ante eam, ut patet ex Luca, XXI, 26, et ex Joele, II, 31. Jam quoad sensum, S. Augustinus, epist. 80 *ad Hesychium* : « Sol, » ait, id est Ecclesia, « obscurabitur, » quia in tanta tribulatione et tentatione, quanta erit in fine mundi, multi cadent a fide et gratia, qui videbantur esse illustres firmique ut sol et stellæ. Hic sensus allegorice probus est et appositus, nam hæc plane ad litteram, uti sonant, accipienda esse patet ex Luca, et idipsum passim docent Patres et Interpretes.

Solis obscuratio unde ? Quæres, unde manabit hæc tanta solis sub diem judicii et finem mundi obscuratio? Respondet S. Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, ex eo quod tanta erit claritas corporis Christi gloriosi, ut solem obscuret. Verum jam dixi hæc signa fore ante communem resurrectionem, et consequenter ante Christi adventum ad judicium. Respondeo ergo solem obscurandum ex eo quod Deus subducendo soli concursum suum, non quidem lumen, sed vim illuminandi, radiosque suos spargendi illi adimet, quo fiet ut in sole sit lux, in terra vero meræ tenebræ, uti fecit in passione Christi, ut ejus indignitatem ostenderet : utpote quam sol, luna, terra, petræ omniaque elementa lugere viderentur, imo indignari et fremere in Judæos christicidas, velleque quasi in eos insilire ac exterminare. Rursum Deus inducto fumo et nube densissima solem occultabit; forte etiam ad hoc accedent extraordinariæ et miraculosæ eclipses, ut colligitur ex Lactantio, lib. VII, cap. XVI. Plura hac de re dixi *Apoc.* VI, vers. 12, ad illa : « Sol factus est niger tanquam saccus cilicinus. »

Hujus solis in fine mundi obscurandi typus fuere calamitas et prodigia facta in excidio Babylonis, Tyri, Ægypti, Idumææ, Moabitarum, etc.; ideoque Prophetæ, cum de iis loquuntur, per catachresin dicunt, in eo solem fuisse obscuratum, lunam quoque et stellas, ut significent atrocitatem cladis, quia videlicet ita incolæ et cives illarum urbium et regnorum tunc afflicti fuere, ut iis perculsis et attonitis, sol omneque cœlum obscurari et atra caligine subduci, tremere et concuti videretur : atrocitas enim calamitatis hominibus inducit vertiginem et caliginem, ut tristibus et afflictis omnia tristia et afflicta videntur; et quia harum urbium clades præludia erant et typi cladium futurarum in excidio orbis, ubi revera ad litteram sol, luna et stellæ obscurabuntur. Vide dicta locis Isaiæ, Jeremiæ, Amos et Joelis paulo ante citatis.

ET LUNA NON DABIT LUMEN SUUM. — Sole enim obscurato, necesse est et lunam obscurari, utpote quæ a sole suum lumen haurit : unde ad solem accedens apparet plena, recedens semiplena et corniculata. S. Joannes, *Apoc.* VI, 12, ait : « Et luna tota facta est sicut sanguis. » Vide ibi dicta. Sole obscurato, luna necessario obscuratur.

Symbolice Auctor *Imperfecti* : « Patrefamilias moriente, ait, tota domus ejus turbatur, omnis familia plangit, et concisis tunicis suis, nigris se operiunt vestimentis : sic et humano genere, propter quod omnia fuerunt creata, circa exitum constituto, totus contristatur mundus, universa cœli ministeria lugent, et candore deposito, pro vestibus, luctuosis tenebris vestiuntur. Nam sol obscurabitur et luna non dabit lumen. »

ET STELLÆ CADENT DE COELO. — *Primo*, quia stellæ sub finem mundi obscurabuntur (æque ac sol et luna, a quibus planetæ, et, ut nonnulli putant, cæteræ quoque stellæ, lumen suum mutuantur), ut videantur hominibus cœlo excidisse. S. Scriptura enim sæpe loquitur de rebus non uti in se sunt, sed uti hominibus videntur et apparent. Ita S. Hieronymus, Beda et passim Scholastici. Stellæ cadent. Primo.

Secundo, « stellæ, » id est cometæ et similes stellæ, quæ in aere gignuntur, tunc ex eo in terram decident; colligitur id ex *Joel.* II, 30. Secundo.

Tertio, addit S. Chrysostomus et Euthymius in fine mundi proprie dictas stellas et sidera e cœlo casura. Quod intellige de stellis minimis, quæ proinde non apparent nobisque sunt invisibiles: nam alioqui stellæ visibiles majores sunt tota terra, ideoque in eam cadere nequeunt, uti docet P. Clavius et alii in *Sphæra*. Vide dicta *Apocal.* VI, 13, et VIII, 10 et 12. Tertio.

ET VIRTUTES COELORUM COMMOVEBUNTUR. — Origenes; S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, per « virtutes » intelligunt septimum Angelorum chorum, sive ordinem qui dicitur « Virtutes, » eo quod vi et robore polleat, *q. d.* Hi Angeli, licet potentissimi, videntes tamen solem lunamque obscurari, et stellas de cœlo cadere, pluraque horrenda prodigia in fine mundi multiplicari, quasi attoniti ad tantas mutationes et terrores obstupescent. Virtutes cœlorum movebuntur. Primo.

Secundo. Huc accedit Franciscus Suarez, III *part.*, *Quæst.* LIX, art. VI, disp. 56, sect. 3 : Virtutes cœlorum, ait, sunt angeli, qui magna vi cœlos gyrant et movent; hi commovebuntur, quia ipsi quasi ministri divinæ justitiæ et vindictæ in impios, mutabunt ordinem et modum solitum movendi cœlos : qua de causa omnia inferiora miscebuntur, ac sursum deorsum ibunt.

Tertio. Verum simplicius per «virtutes cœlorum» accipias ipsa sidera eorumque influentias, sive vires influendi in hæc inferiora, *q. d.* In fine mundi astra cœli maxima et validissima mutabunt suos motus, aspectus, influentias, itaque omnia in terris perturbabuntur, ut terra insolitis motibus quassetur, mare exundet, aer nubibus, cometis, fulgetris, tonitruis, aliisque meteoris et tempestatibus ita concutiatur ut omnia everti videantur.

Quarto. Denique plenissime per « virtutes cœlorum » accipias polos et cardines, qui sunt quasi δυνάμεις, Hebr. גבורות *gibburoth*, id est robora, fortitudines et firmamenta cœlorum, *q. d.* Cœli omnes in fine mundi concutientur, et e suis polis et cardinibus convellentur, ut deorsum ruere videantur, idque ut hominibus impiis terrorem injiciant, ac Christi irati indignationem repræsentent. Hoc enim facere Deo est facile, ac terrori illius diei impiorumque et mundi excidio congruum. Fusius hac de re egi, *Apoc.* VI, 14. Alludit ad *Job* cap. XXVI, 11 : « Columnæ cœli contremiscunt, et pavent ad nutum ejus; » et ad *Isaiæ* cap. XXXIV, 4 : « Tabescet omnis militia cœlorum, et complicabuntur sicut liber cœli, et omnis militia (omnia sidera) eorum defluet sicut defluit folium de vinea. » Vide ibi dicta. Nam, ut ait Beda in cap. XXI *Luc.*, 25 et seq. : « Quomodo impulsæ ad casum arbores fragoris motusque sui præmittere solent indicia; sic termino mundi appropinquante, quasi paventia nutabunt ac trement elementa, » et cœli, ut per ignem conflagrationis ardentia et quasi morientia, cum Sanctis resurgant, et in gloriosum felicitatis statum innoventur. Multo plura mundi perituri indicia signaque prævia assignat Joannes, *Apoc.* toto cap. VIII, et IX et XVI. Vide ibi dicta.

Vers. 30. *Luc.* XXI, 27; *Mar.* XIII, 26. 30. ET TUNC PAREBIT SIGNUM FILII HOMINIS IN COELO; ET TUNC PLANGENT OMNES TRIBUS TERRÆ ; ET VIDEBUNT FILIUM HOMINIS VENIENTEM IN NUBIBUS COELI, CUM VIRTUTE MULTA ET MAJESTATE. — Syrus et Arabicus, *gloria*. Quæres, quodnam est signum Filii hominis, id est Christi incarnati? Respondeo : Est crux : hæc enim est signum, quia ipsa est vexillum Christi, et causa victoriæ fidelium; infidelium vero et impiorum olim fuit scandalum, sed eorumdem in die judicii erit condemnatio et tormentum. Ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Hilarius, Beda, Theophylactus, Euthymius, Jansenius, Maldonatus et alii passim hic, S. Leo, *epist.* 97, et fuse S. Augustinus, serm. 13 *De Tempore*, imo Ecclesia, quæ in officio sanctæ Crucis canit : « Hoc signum crucis erit in cœlo, cum Dominus ad judicandum venerit.» Causæ cur crux apparebit, sunt tres : *prima*, ut significetur Christum per crucem sibi hanc gloriam et potestatem judiciariam meruisse; *secunda*, ut indicetur Christum pro salute omnium fuisse crucifixum, ac proinde ingratos esse et inexcusabiles, qui tantam ejus gratiam et charitatem neglexerint; *tertia*, ut ostendatur omnes Christi crucifixi cultores, jam cum ipso esse exaltandos in cœlum, et omnes ejus osores dejiciendos in gehennam.

(Quodnam est signum Filii hominis?)

(Crux erit in die judicii ob tres causas. Primo. Secundo.)

Ex hoc ergo Christi dicto, valde probabile est ipsissimam Christi crucem, in die judicii, apparituram in cœlo, ad consolationem Sanctorum, qui per illam salvati fuere, ideoque Christo crucifixo se in vita per patientiam et mortificationem conformare studuerunt, ac condemnationem et exprobrationem impiorum, qui crucem Christi aspernati illique ingrati, voluptates suas cruci et mortificationi antetulerunt. Ita censet S. Chrysostomus, hom. *De Cruce et Latrone;* ac Thomas Waldensis, tom. III *De Sacramentis*, tit. XX, cap. CXCVIII. Idem prædixit Sibylla, lib. VI *Carminum*, dum de cruce ita canit

O lignum felix! in quo Deus ipse pependit;
Nec te terrà capit, sed cœli tecta videbis,
Cum renovata Dei facies ignita micabit

Contrarium tamen censet S. Anselmus in *Elucidario*, Abulensis et Jansenius hic; scilicet, in die judicii non comparituram veram Christi crucem, sed signum sive imaginem crucis in aere ab Angelis formatum et pictum; ac favet vox « signum. »

Porro, S. Chrysostomus et Augustinus, loco jam citato, ac Cyrillus, *Catechesi* 15, docent hoc crucis vexillum ab Angelis deferendum ante conspectum Christi judicis, descendentis ad judicium quasi trophæum victoriæ ac insigne regale summæ potestatis et imperii.

An et corona, flagella, etc. Insuper noster Salmeron : « Credunt, ait, Doctores Ecclesiæ cum cruce etiam columnam, flagella, spineam coronam, clavos, spongiam, lanceam et reliqua passionis instrumenta, ob causas jam dictas, apparitura in die judicii. Unde D. Thomas, *Opusc.* II, cap. CCXLIV, asserit quod, veniente Domino ad judicium, signum crucis et alia passionis indicia demonstrabuntur. » Hoc probabile est, at non certum, quia nusquam expressum.

Denique tunc signum crucis apparebit in singulis electorum frontibus, juxta illud *Apoc.* VII, 3 : « Signemus servos Dei nostri in frontibus eorum, » et illud *Ezech.* IX, 4, in sensu allegorico : « Signa *Thau* (id est signum crucis) super frontes virorum gementium et dolentium, » ut significetur illos per crucem pervenisse ad gloriam, et merito crucis cœlum possidere. Vide ibi dicta. Audi S. Augustinum, serm. 130 *De Tempore*: « Considerasti quanta virtus sit signi, hoc est crucis : sol obscurabitur, luna non dabit lumen suum; crux vero fulgebit et obscurabit lumina-

ria cœli, delapsisque sideribus sola radiabit, ut discas quoniam crux et luna lucidior et sole erit præclarior, quorum splendorem, divini luminis illustrata fulgore, superabit. Quemadmodum enim ingrediente rege in civitatem, exercitus antecedit, præferens humeris signa atque vexilla regalia, et ambitum præparationis armisonæ, annuntiat regis introitum; ita Domino descendente a cœlis, præcedet exercitus angelorum, qui signum illud, id est triumphale vexillum sublimibus humeris præferentes, divinum regis cœlestis ingressum terrestrium mentibus nuntiabunt. » Et inferius : « Sed quare crux apparebit tunc? ut cognoscant consilium iniquitatis. »

Plura de hoc crucis signo vide apud Suarez, III *part.*, tom. II, disp. LVII, sect. 2.

ET TUNC PLANGENT OMNES TRIBUS TERRÆ. — Id est multi ex omnibus tribubus, scilicet omnes reprobi et damnandi plangent, quod salutem suam, quæ Christo tam caro stetit, ut crucifigi debuerit, neglexerint : electi enim gaudebunt et jubilabunt, quod per crucem se salvatos et beatos videant. Est ergo hic distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum, ut loquuntur Logici. Causam planctus dat S. Augustinus, serm. 130 *De Tempore*, dicens : « Quia tunc plangent omnes tribus terræ, videntes accusatorem suum, id est ipsam crucem, et in ipso arguente cognoscent peccatum suum; sero et frustra fatebuntur impiam cæcitatem. Quid autem miraris si crucem afferens veniet, ubi et ipsa vulnera ostendet? » Et S. Chrysostomus : « Et tunc, ait, plangent se omnes tribus terræ; visa enim cruce considerabunt quod mortuo eo nihil profecerunt, et quoniam crucifixerunt eum quem adorari oportebat. » Et S. Hieronymus : « Recte autem dicit, tribus terræ : hi enim plangent qui municipatum non habent in cœlis, sed scripti sunt in terra. » Rursum audi Chrysostomum hic, *hom.* 77 : « Crucem autem secum habet, ut peccatum ipsorum sine accusatione condemnetur, veluti si quis lapide percussus ipsum lapidem, vel cruentas vestes in testimonium ostendat. »

Christi exprobratio ad impios. Porro plangent, quia, ut ait Auctor *Imperfecti*, *hom.* 49, tunc Christus impiis dicet et exprobrabit : « Ego propter vos homo factus sum, propter vos alligatus, et delusus, et cæsus, et crucifixus sum, ubi est tantarum mearum injuriarum fructus? Ecce pretium sanguinis mei, quem dedi pro redemptione animarum vestrarum; ubi est servitus vestra, quam mihi pro pretio sanguinis mei debetis? Ego super gloriam meam vos habui, cum essem Deus apparens homo, et viliorem me omnibus rebus vestris fecistis. Nam omnem rem vilissimam terræ amplius dilexistis, quam justitiam meam et fidem. » Et nonnullis interjectis : « Merito plangent se, quia tunc neque pecuniæ divitibus prosunt ad eleemosynam faciendam, neque parentes justi pro parentibus intercedunt, neque ipsi angeli pro hominibus, sicut solebant, faciunt verbum, quia non recipit natura judicii misericordiam, sicut nec tempus misericordiæ judicium, dicente Propheta : *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine.* Misericordia in priori adventu, judicium in secundo. »

Planctus S. Bernardi. Audi plangentem, imo horrescentem S. Bernardum, serm. 16 *in Cant.* : « Paveo gehennam, paveo judicis vultum ipsis quoque tremendum angelicis potestatibus. Contremisco ab ira potentis, a facie furoris ejus, a fragore ruentis mundi, a conflagratione elementorum, a tempestate valida, a voce Archangeli et a verbo aspero. Contremisco a dentibus bestiæ infernalis, a ventre inferi, a rugientibus præparatis ad escam. Horreo vermem rodentem et ignem torrentem, fumum et vaporem, et sulphur, et spiritum procellarum. Horreo tenebras exteriores. » Unde ingemiscens, subjicit : « Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut præveniam fletibus fletum et stridorem dentium, et manuum pedumque dura vincula, et pondus catenarum prementium, stringentium, urentium, nec consumentium? Heu me, mater mea, ut quid me genuisti filium doloris, filium amaritudinis, indignationis et plorationis æternæ! Cur exceptus genibus, cur lactatus uberibus, natus in combustionem et cibus ignis? »

Denique noster Ludovicus Alcazar in cap. VI *Apocal.*, sub finem, ex Forerio hæc omnia ad litteram accipit de excidio Judæorum per Titum : « Tunc enim, inquit, plangent omnes tribus terræ, » id est omnes gentes ad Christum traducentur, et pœnitendo plangent peccata sua, ac « videbunt Filium hominis in nubibus, » cum scilicet Christus eis per Apostolos gloriam prædicationis Evangelicæ, velo sermonis quasi obtectam ostendet. « Et mittet angelos cum tuba, » id est suos concionatores cum tuba prædicationis Evangelicæ; « et congregabunt electos a quatuor ventis, » scilicet eos prædicatione sua ad Christum convertent. Fatetur tamen Alcazar Christum alludere ad diem judicii, indeque sumere comparationem. Verum ad litteram hic agi de excidio orbis, non urbis, liquet ex dictis et ex Patrum interpretumque consensu : quare illa Alcazarii explicatio symbolica et ingeniosa est accommodatio, non litteralis explanatio.

Nubes, cur? ET VIDEBUNT FILIUM HOMINIS VENIENTEM IN NUBIBUS COELI. — Causæ sunt : Causa Prima. *prima*, ut nubes temperet eximiam claritatem corporis Christi, quæ alioqui oculos reproborum excæcaret; Secunda. *secunda*, quia nubes symbolum est arcanæ divinitatis; Tertia. *tertia*, quia nubes sedes est, æque ac vehiculum et umbraculum gloriæ Christi. Hinc passim in veteri Testamento Deus Moysi et Prophetis apparebat in nube, ut patet *Ezech.* I, 4; *Exod.* XIX, 9 et 18. Alludit ad *Dan.* VII, 13 : « Ecce in nubibus cœli, quasi Filius hominis veniebat. » Vide quæ hisce locis annotavi.

CUM VIRTUTE MULTA ET MAJESTATE. — Græce, *cum magna fortitudine et gloria*; Lucas, cap. XXI,

*

vers. 27 : « cum potestate magna. » Sicut enim Christus in primo suo in carnem mundumque adventu, venit in magna carnis infirmitate, vilitate et contemptu; sic eodem meruit, ut in secundo veniat cum magno robore, gloria et majestate. Robur ejus et fortitudo apparebit in eo quod, ipso jubente, omnes mortui a morte resurgent in momento; quod omnes homines, angeli et dæmones ipsum ut Deum, Dominum et judicem suum suspicient et venerabuntur; quod in omnes pro meritis feret sententiam, eamque efficacem, cui nullus resistere aut contradicere audeat. Majestas apparebit in immenso corporis splendore, in angelorum omnium ipsum stipantium multitudine et decore, in nubis coruscantis amictu, item in præviis tubis, tonitribus, fulguribus, terræ motibus, etc. Vide Suarez, III *part.*, tomo II, disputatione LVII, sect. 3.

Vers. 31. *Marc.* XIII, 27. 31. ET MITTET ANGELOS SUOS CUM TUBA, ET VOCE MAGNA; ET CONGREGABUNT ELECTOS EJUS A QUATUOR VENTIS, A SUMMIS COELORUM USQUE AD TERMINOS EORUM. — Est hysteron proteron, sive inversus ordo : nam prius Christus mittet Angelos cum tuba, imo tubis multis toto orbe personantes, ut omnes mortuos et sepultos ad vitam evocent et ad judicium citent. Canente enim hac tuba, angeli plurimi singulorum mortuorum cineres colligent ex iisque speciem corporis humani efformabunt, quod deinde organizabit et animabit Deus; animatos deinde, si sint sancti et electi, glorificabit et beabit : quare jam Beati ipsi per dotem agilitatis sibi inditam, illico ex quibuslibet mundi partibus transferent se comitantibus vel ducentibus angelis in vallem Josaphat ad judicium; reprobi vero, quia carebunt dote agilitatis, vel a dæmonibus, vel potius ab angelis rapientur. Plura de hac tuba dixi, I *Thessal.* IV, 15. Ea, si lubet, consule.

A QUATUOR VENTIS, — id est a quatuor, sive ab omnibus mundi plagis, a quibus totidem venti spirant. Nam Eurus spirat ab Oriente, Zephyrus ab Occidente, Auster a Meridie, Aquilo a Septentrione. Unde explicans subdit :

A SUMMIS COELORUM USQUE AD TERMINOS EORUM. — Græce ἀπ' ἄκρων ἕως ἄκρων, id est ab extremo ad extremum, hoc est a termino uno cœli et terræ, usque ad alium eorumdem terminum, v. g. ab Oriente usque ad Occidentem : ἄκρα enim significat extrema quælibet, sive sint summa, sive infima, sive dextra, sive sinistra. Marcus, XIII, 27, habet : « A summo terræ usque ad summum cœli, » quod idem est cum eo quod habet Matthæus; *q. d.* Ab uno extremo terræ usque ad aliud extremum cœli et terræ. In extremitatibus enim suis, terra aspicientibus videtur jungi et cohærere cœlo; in horizonte enim apparet terræ æque ac cœli finis, quasi ibi terra cœlo copuletur, ac cœlum in terram arcuando desinat terræque insistat. Nil tamen obstat quin *extrema cœli* hic proprie capiantur, *q. d.* Angeli congregabunt electos ubicumque sint, sive in cœlo, sive in terra. Nam corpora Patriarcharum, qui cum Christo resurrexerunt, sunt in cœlo : unde e cœlo descendent in vallem Josaphat tempore judicii extremi.

Prius tamen videtur germanius, quia magis consentit cum verbis Matthæi et cum quatuor ventis; Marcus enim sequi solet Matthæum.

32. AB ARBORE AUTEM FICI DISCITE PARABOLAM. — *q. d.* A ficu accipite similitudinem, discite ex fici analogia id quod dixi de signis excidii orbis, cum illud imminebit. Fici præ aliis arboribus meminit Christus, quia ficus non nisi instante calore germinat frondes et grossos, eo quod succus ejus sit dulcissimus, ideoque concoctus; ad hoc autem opus est calore æstatis. Hinc Aristoteles, lib. IX *Histor. animal.*, docet apum, quæ non nisi æstate volant et mellificant, cibum esse ficum, indeque conficere mel; ficus enim non aliud est quam bursa mellis. Idem, lib. VIII, cap. XXI, asserit porcos præcipue ali et saginari ficubus, et cap. VII, ait boves pinguescere dulcibus, ut ficu et passo. Idem, lib. III, cap. X, docet ficum similem esse lacti illudque coagulare : « Cogitur lac, inquit, succo ficulneo et coagulo. Succus lana exceptus pauxillo lacte abluitur, quod injectum lactis copiam densat atque collustrat; » ejus enim succus est lacteus, ait Plinius. Rursum ficus non floret, sed ex fronde immediate fructus producit, eosque illico maturat. Unde Plinius, lib. XV, cap. XVIII : « Admirabilis, ait, est pomi hujus (fici) festinatio, unius in cunctis ad maturitatem properantis arte naturæ. » Ad hæc, ficus præ omnibus fructibus suavis est, percocta, nil habens cruditatis, ideoque sapidissima et sanissima. Unde idem, lib. XV, cap. XIX : « Ficis, ait, mollis omnibus tactus : maturis frumenta intus, succus maturescentibus lactis, percoctis mellis. » Additque : « panis simul et obsonii vicem siccatæ implent; utpote cum Cato cibaria ruris operariis justa ceu lege sanciens, minui jubeat per fici maturitatem, cum et obsonii vicem habeant recentes ficus. » Insuper ficus est fertilissima, adeo ut in Hyrcania singulæ ficus quotannis proferant modios 270, ait Plinius ibidem, cap. XVIII. Additque Romulum et Remum sub ficu nutritos a lupa, adeoque ficum Romæ coli in foro.

Vers. 32. *Luc.* XXI, 29, 30; *Marc.* XIII, 28. Ficus proprietates.

Symbolice ergo per ficum innuit Christus Sanctos et electos debere proferre dulcissimos et plurimos bonorum operum fructus, ut per eos mereantur in æstate resurrectionis gustare dulcedinem, et copiam cœlestis gloriæ in omnem æternitatem. Competunt Sanctis.

Ficus denique causa fuit excidii Carthaginis : Cato enim, ait Plinius, lib. XV, cap. XVIII, « cum clamaret omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea provincia ficum. Ostendensque patribus, interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demptum puta-

tis ex arbore? Cum inter omnes recens esse constaret : Atqui tertium, inquit, ante diem scitote decerptum Carthagine, tam prope a muris habemus hostem : statimque sumptum est Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta est. »

Simili modo signa hæc, quæ Christus comparat ficui, erunt causa excidii orbis.

CUM JAM RAMUS EJUS TENER FUERIT, ET FOLIA NATA, SCITIS QUIA PROPE EST ÆSTAS, — ob causam jam dictam, quia scilicet succus fici dulcissimus, in hieme se colligens, latensque in radice, sub æstatem per calorem aeris elicitus, se dispergit in ramos, ibique in frondes et ficus erumpit. Unde sicut arbor morus non germinat, nisi post transacta frigora (ne ab eis germina lædantur) appetente jam calore et æstate, sic et ficus; indeque dicta est morus quasi μῶρος, id est fatua, eo quod minime sit fatua, sed arborum sapientissima.

Vers. 33. *Luc.* XXI, 31; *Mar.* XIII, 29. 33. ITA ET VOS CUM VIDERITIS HÆC OMNIA (signa jam dicta), SCITOTE QUIA PROPE EST IN JANUIS. — Imminet, imo quasi per januam, jam in terram ingreditur Christus judex, ejusque gloriosum regnum, ac vestra « redemptio » (ut habet Lucas), hoc est resurrectio et gloria sempiterna. « Redemptio » enim significat liberationem ab omnibus malis et miseriis, quæ erit messis et post hiemem hanc æstas lætissima electis omnibus, ut innuit hæc parabola; *q. d.* Sicut frondente ficu imminet æstas, quæ suavissimos ficus cæterosque fructus producit, sic cum videritis electos frondere tanta patientia, in hieme tantarum tribulationum; quæ eis accident in fine mundi, scitote quod instet eis patientiæ merces, scilicet æstas resurrectionis et felicitatis, quæ omnium bonorum fructus et dotes eis cumulate afferet, beante et glorificante eos Christo judice.

Vers. 34. *Luc.* XXI, 32; *Mar.* XIII, 30. 34. AMEN DICO VOBIS, QUIA NON PRÆTERIBIT GENERATIO HÆC, DONEC OMNIA HÆC FIANT. — « Generatio hæc, » scilicet hominum omnium, id est hoc sæculum, quod deinceps erit usque ad finem mundi. Ita S. Hieronymus, *q. d.* Ante finem mundi hæc omnia, ut dixi, evenient (1).

Secundo, Origenes, S. Hilarius et Chrysostomus pressius accipiunt « generationem, » ut significet genus fidelium sive Christianorum recens a Christo genitum, cui Christus in Apostolis loquebatur, juxta illud : « Hæc est generatio quærentium Dominum, » *Psal.* XXIII, 6; *q. d.* Christianismus, quem induxi, non finietur, donec Christiani qui mihi fideliter servierunt, a me præmientur, beentur et coronentur in die judicii.

Vers. 35. *Luc.* XXI, 33; *Mar.* XIII, 31. 35. COELUM ET TERRA TRANSIBUNT, VERBA AUTEM MEA NON PRÆTERIBUNT. — « Transibunt, » id est mutabuntur, esse desinent, peribunt secundum præsentem conditionem et statum, ut in meliorem transeant ac cum Beatis glorificentur.

Addunt nonnulli cœlos in fine mundi mutandos, quoad formam et substantiam, de qua re fuse disputavi II *Petri* III, 13, et *Isaiæ* XXXIV, 4.

Denique posset hæc gnome accipi, non assertive sed comparative, *q. d.* Citius cœli transibunt et peribunt, quam mea verba transeant et pereant. Sicut ergo cœli, utpote solidissimi, qui quasi ære fusi sunt, ut ait Job, nunquam peribunt, sic multo magis verba, id est oracula et decreta mea non excident, sed reipsa complebuntur; quia cœlis ipsis sunt solidiora et firmiora. Ita Jansenius. Ego enim verbo meo cœlos creavi et solidavi. Ita S. Chrysostomus.

36. DE DIE AUTEM ILLA (adventus mei gloriosi ad judicium, ut electos beem et ad regnum cœleste traducam) ET HORA NEMO SCIT, NEQUE ANGELI COELORUM (incolæ, motores et præsides), NISI SOLUS PATER. — *q. d.* Nolite, o Apostoli, quærere ex me quando sim rediturus judex, ac qua die futurum sit judicium universale, quia nemo id scit nisi Deus, qui alium quemvis id scire non vult. « Repressit eos, ait S. Chrysostomus, ne discere vellent quod Angeli nesciunt. » Porro de tempore finiendi mundi variæ sunt sententiæ. Vers. 36. *Marc.* XIII, 32.

Primo, multi opinantur, mundum finiendum postquam steterit sex millibus annorum, sicut sex diebus idem conditus est, *Genes.* I, juxta illud Eliæ dictum vel oraculum : « Sex millia mundus. » Hæc opinio est probabilis, uti fuse ostendi *Apocal.* XX, 4. Quantum durabit mundus? Opinio prima.

Secundo, alii putant tot fore annos mundi post Christum, quot fuere ante eum. Id ab eis colligitur ex illo *Habacuc* III, 2 : « Domine, opus tuum, in medio annorum vivifica illud. In medio annorum notum facies. » Sed alius illius loci est sensus, ut ibidem ostendi. Secunda.

Tertio, alii censent tot jubilæos annorum in Christi corpore mystico, puta in Ecclesia Christiana, fore, quot annos ipse vitæ complevit, puta 34, qui multiplicati per 50 (hic est enim numerus jubilæi), faciunt annos 1700. Tot annis ergo putant duraturum Christianismum, ac deinde fore militantis Ecclesiæ mundique finem, ac triumphantis initium. Ita Cardinalis Cusanus, tract. de hac re. Tertia.

Quarto, Christianus Druthmarus, qui floruit anno Christi 800 scripsitque in Matthæum : « Majores nostri, inquit, scriptum reliquere, quod octavo Calendas aprilis (die 25 martii) mundus factus est, Dominus conceptus et passus, et similiter mundus destruendus erit, sed quo anno id futurum sit, non dicunt. » Verum hæc incerta sunt et sine fundamento asseruntur. Quarta.

Quinto, nuper novus calculator, verius joculator, asseruit diem judicii instare, ac fore anno Domini 1666. Nasciturum enim Antichristum anno Christi 1626, regnaturum ut Monarcham anno Christi 1656, moriturum anno Christi 1660, ac denique finem mundi fore anno 1666, tumque Quinta.

(1) *Generatio hæc*, id est, sensu proprio et obvio, Judæi qui tunc vivebant, sensu autem remoto et minus proprio, humanum genus. — Vide notata vers. 4.

futurum judicium. Probat id *primo*, ex eo quod hic annus Christi 1666 sit annus a creato mundo 6666, qui numerus est perfectus, ac proinde illo perficietur cursus mundi; *secundo*, quod veterum sit sententia, mundum duraturum per sex millia annorum; *tertio*, quod prima mundi consummatio per diluvium tempore Noe facta sit anno a mundo creato 1656. Ergo secunda mundi per ignem conflagratio pariter fiet anno a mundo per Christum recreato 1656, quia scilicet tunc regnabit Antichristus, qui paulo post finem mundi inducet anno Christi 1666. *Quarto*, quia S. Joannes, *Apocal.* XIII, 18, numerum bestiæ, id est Antichristi, ait fore 666.

Si objicias dictum Christi : « De die autem illa nemo scit, » respondet « nemo scit, » scilicet in præsenti, *q. d.* Nemo nunc scit diem judicii, cui non obstat quod postea quis, sive per revelationem, sive aliunde id sciturus sit.

Verum hæc frivola et anilia sunt, uti fuse ostendit Remaclus de Vaux libro contra hunc calculatorem edito, cui titulus : *Harpocrates, sive Silentium*, ubi ostendit τὸ « nemo scit » ad sequentia tempora extendi, *q. d.* Nemo scit, nec sciet; nam, ut ait Theophylactus, « Hoc dum dicit, etiam prohibet eos anniti, ut discant postea. » Quod enim Christus nescit, quis sciet?

Porro, calculator ille errat in fundamento; nam necdum exacta sunt sex millia annorum a condito mundo : quare annus Christi 1666 non erit annus mundi 6666, ut ipse ait, sed 5666. Quare acquiescamus Christo dicenti : « De die illa autem et hora nemo scit, neque angeli cœlorum, sed solus Pater. »

An solus Pater sciat consummationis sæculi diem et horam, non vero Filius?

SED SOLUS PATER, — qui ab æterno in mente sua tempus hujus diei statuit et decrevit, illudque apud se secretum servat. Porro, per τὸ « solus » non excluditur Filius, nec Spiritus Sanctus : nam et ipsi sciunt diem et horam judicii æque ac Pater, cum eadem omnibus sit essentia, majestas, voluntas, mens, potestas, intellectus et scientia. Regula enim Theologorum est, quod τὸ « solus, » si addatur attributis essentialibus Dei (quale est scientia), tribuaturque uni personæ divinæ, non excludat reliquas duas, sed tantum creaturas, quæ alterius sunt essentiæ et naturæ; at in attributis notionalibus, τὸ « solus » excludit alias personas divinas, ut cum dicitur, solus Pater generat, solus Filius generatur, etc.

Dices : Marcus, XIII, 32, addit : « Neque Filius; » sic enim habent Græcus, Latinus, Syrus, Arabicus, Ægyptius, Æthiopicus, Persicus. Varii hic varie respondent. Optima responsio est communis illa Patrum, scilicet Filium, et ut Deum et ut hominem, per scientiam infusam scire diem judicii et consummationis sæculi; hoc enim scire ad ipsum qui judex mundi est constitutus, pertinet. Negat tamen Christus id se scire ut homo est et ut Dei legatus erat ad nos, quia non ita sciebat ut revelare illum hominibus posset, sive illud revelare non habebat in mandatis a Patre. Sicut legatus, si rogetur de secretis regis sui, vere respondet se ea nescire, etiamsi illa sciat, quia illa nescit ut legatus : ut legatus enim tantum refert illa quæ illi a rege dicenda commissa sunt; secreta enim ab eo taceri jussit rex.

Sensus ergo est, *q. d.* Solus Deus scit, quo anno, die et hora futurus sit finis mundi diesque judicii, ac licet Deus me Christum, ut homo sum, idem scire fecerit, me inquam, ut homo privatus sum, quia Verbo unitus, non tamen ut sum publicus ejus ad homines legatus, quia Pater noluit me diem illum hominibus revelare, sed voluit me illum servare secretum, ut homines semper suspensos teneat incitetque ad illum continue se comparare : quare nolite, o Apostoli, curiose de illius tempore a me exquirere, quod vobis dicere non possum, et ut legatus nescio. Simile est, *Joan.* XV, 15. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Origenes, Beda, Theophylactus hic, et S. Augustinus, lib. LXXXIII *Quæst. Evang.*, Quæst. LXI, et Franciscus Suarez, III *part.*, *Quæst.* X, art. 2.

Huc referuntur illi, qui sic explicant, *q. d.* Christus, qua homo, nescivit diem judicii, scivit tamen eum qua homo Deus, *q. d.* Christus homo scivit diem judicii vi non humanitatis, sed divinitatis suæ. Ita S. Athanasius, serm. 4 *Contra Arianos*; Nazianzenus, orat. 4 *De Theolog.*; Cyrillus, lib. IX *Thesauri*, cap. IV; Ambrosius, lib. V *De Fide*, cap. VIII.

Aliter respondet Maldonatus, scilicet Christum, etiam qua Deus est, non scire diem judicii, quasi ex officio, quia solius Patris officium est prædestinare, decernere et constituere diem judicii, ac consequenter illum nosse et revelare cum voluerit; Patri enim appropriatur providentia, cujus pars est prædestinatio. Sed hæc expositio est acutior et abstrusior; prior vero jam data solidior est et planior.

Agnoetæ hæretici.

Porro, Agnoetæ hæretici habiti sunt, quod dicerent Christum diem judicii ignorasse, teste Damasceno, lib. *De Hæresibus*. Dicti sunt Agnoetæ, id est ignorantes; horum auctor fuit Theophronius (qui et Themistius dictus est) tempore Valentiniani Imperatoris et Liberii Pontificis, sub annum Domini 365. Ita Nicephorus, lib. XVIII, cap. L. Vide Gabrielem Prateolum, lib. I *De Hæresibus*, cap. XIX. Ad eos ex parte alludit Origenes, tract. 30 *in Matthæum*, qui censet Christum, cum hæc diceret, ignorasse diem judicii, scivisse vero eum post suam resurrectionem : tunc enim constitutus a Patre est judex vivorum et mortuorum. Verum hic quoque est error; Christus enim ab initio conceptionis suæ fuit plenus sapientia et gratia, quare in neutra crescere potuit.

Vers. 37. *Luc.* XVII, 26.

37. SICUT AUTEM (fuit, contigit vel accidit) IN DIEBUS NOE, ITA ERIT (continget et accidet) ET ADVENTUS FILII HOMINIS. — *q. d.* Sicut inopinatum et subitum fuit diluvium quod omnes obruit, sic inopinatus et subitus erit adventus

meus, qui omnes comprehendet. Patet ex sequent.

Vers. 38. *Luc.* XVII, 27. 38. SICUT ENIM ERANT IN DIEBUS ANTE DILUVIUM, COMEDENTES ET BIBENTES (epulantes et convivantes sine cura et sollicitudine, « et tanquam nullo venturo malo lascivientes, » ait Chrysostomus), NUBENTES ET NUPTUI TRADENTES (Græce γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες, id est *ducentes uxores et ad nuptias dantes* filias, sorores vel cognatas suas *viris* in uxores), USQUE AD EUM DIEM QUO INTRAVIT NOE IN ARCAM (1).

Vers. 39. *Luc.* XVII, 27, 30. 39. ET NON COGNOVERUNT (exitium et submersionem sibi imminentem), DONEC VENIT DILUVIUM, ET TULIT OMNES : ITA ERIT ET ADVENTUS FILII HOMINIS, — subitus, inexpectatus et occupans incautos.

Dices : ex solis et lunæ obscuratione, stellarum casu aliisque signis horrendis cognoscent homines instare finem mundi. Unde ait Lucas : « Arescentibus hominibus præ timore et expectatione eorum quæ supervenient universo orbi; » ergo finis mundi non erit eis inopinatus. Respondetur : Post solis et lunæ obscurationem reliquaque signa prævia, dabit Deus aliquod tempus quietis et pacis, ac tum homines, obliti signorum, dabunt se voluptatibus, gulæ et luxuriæ, ut ante : quare tunc Deus finem illis mundoque inducet, omnesque subito interitu obruet. Simili modo moribundi subinde revalescere videntur, sed illico in morbum recidunt ac moriuntur; perinde ac candela deficiens, extremum conatum exerens, flammulam, quasi spiritum emittit, ac illico extinguitur. Rursum tanta tunc erit multorum impiorum duritia et improbitas, ut, etiamsi videant solem et lunam obscurari, cæteraque signa; tamen gulæ et luxuriæ quibus assueverant, inhient, nec cogitent de fine mundi et die judicii instante, uti fecit Baltassar convivans cum suis ea nocte, qua Cyro obsessus et occisus est, donec vidit manum fatalem sibi exitium describentem per « mane, Thecel, phares, » *Daniel.* v. Vide ibi dicta. Unde S. Augustinus, *epist.* 80, docet pios in fine mundi ob hæc signa fore mœstos, impios vero genio indulturos et exultaturos. Et S. Chrysostomus hic : « Pax, ait, et lascivia insensatis erit, justi vitam in tribulatione trahentes mœrebunt.» Quocirca subjicit Christus :

Inter solis et lunæ obscurationem et judicii diem intercedet aliquodtemporis quieti spatium.

Vers. 40. 40. TUNC DUO ERUNT IN AGRO : UNUS ASSUMETUR, ET UNUS RELINQUETUR. — *q. d.* In die judicii Christus separabit socium a socio, vicinum a vicino, v. g. agricolam ab agricola, ac eum qui juste pieque vixit, assumet secum ad gloriam in cœlum; alterum qui impie vixit, relinquet in suis sceleribus, ac reprobabit damnabitque ad pœnas æternas. Nam, ut ait S. Ambrosius in cap. XVII *Lucæ*, 35 : « Qui assumitur, rapitur obviam Christo in aera; qui autem relinquitur, improbatur. » Dicit hoc Christus, tum ne quis fidat bonæ societati, quod inter pios vivat; tum ut ostendat quam subtile et exactum sit futurum judicium, quod patrem a filio, uxorem a marito, fratrem a fratre secernet et dividet.

41. DUÆ MOLENTES IN MOLA : UNA ASSUMETUR, ET UNA RELINQUETUR. — Idem dicit, per aliud exemplum molentium : olim enim utebantur molis, non aqua vel vento circumactis, sed trusatilibus quas versabant servi et ancillæ, itaque farinam conficiebant, ut patet *Exod.* XI, 5. « In mola, » Græce ἐν τῷ μύλωνι, id est *in pistrino*; ibi enim erant molindina, ut molitam farinam mox pinserent et panes conficerent. Vers. 41. *Luc.* XVII, 35.

42. VIGILATE ERGO QUIA NESCITIS QUA HORA DOMINUS VESTER VENTURUS SIT. — *q. d.* Vigilantes, assidue cogitate mortem esse certam, diem vero mortis incertum. Idem dico de die judicii tum particularis, quod in morte cujusque peragitur; tum universalis, quod fiet in fine mundi : quare ad utramque vos comparate assidue, virtutibus et bonis operibus incumbendo. Nam, ut ait S. Hieronymus in cap. II *Joelis* : « Quod in die judicii futurum est omnibus, hoc in singulis die mortis impletur. » Et S. Augustinus, *epist.* 80 : « In quo quemque statu, inquit, invenerit suus novissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies; quoniam qualis in die isto quisque moritur, talis in die illo judicabitur. » Unde refert : « Ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum eum inveniat adventus Domini. Imparatum autem inveniet ille dies, quem imparatum invenerit suæ vitæ hujus ultimus dies. » Vers. 42. *Luc.* XXI, 36; *Mar.* XIII, 33.

Porro, causa cur Deus voluerit hunc diem nobis esse incertum, est, ut hæc incertitudo nobis assidue sit acer stimulus ad omne virtutis studium. Nam, ut ait S. Chrysostomus, et ex eo Euthymius : « Si scirent homines quando sunt potissimum morituri, ea prorsus hora pœnitere studerent et diligentiam circa illam horam ostenderent. Ne igitur illo solummodo tempore, sed continue diligentes sint, perque totam vitam magno studio satagant se paratos tenere ad communem omnium finem, et eum qui cuique proprius est, fecit Deus ut ignorarent, furisque instar venturum prædixit. »

Idcirco diabolus, ut hunc incertitudinis stimulum hominibus eripiat, eum per partes concidit et elidit, ac singulis persuadet vitam saltem unius anni, atque eo finito, sequentis, et ita deinceps sine fine : facit enim ut videantur sibi homines adeo vegeti et valentes, ut facile adhuc annum unum vivere queant. Singulis ergo annis hoc renovat, ac menti eorum ingerit : Tu recte vales, ideoque hoc anno non morieris; quo fit ut quasi certi de vita, singulis annis pœnitentiam et bona

Fraus dæmonis qua mortis metum elidit.

(1) Notatu dignum est Christum non loqui hic de horrendis vitiis aut sceleribus, sed tantum de terrena molliorique vita : quasi innueret fore ut homines, fine mundi adventante, quærentes vitæ delicias, abnuentes autem crucis viam et supernaturales virtutes, sapientia quadam et moralitate naturali confisi, Domini adventum neque præviderent, neque satis reformidarent.

opera negligant differantque ad annum quo moriantur; unde cum annus ille, qui morti singulorum a Deo decretus est, advenit, illo pariter se non morituros sibi persuadent; hinc fit ut semper imparatos et securos, tandem mors certa et dies ultimus invadat et obruat. Quare hoc diaboli principium ut erroneum elidendum est, et contrarium menti infigendum, ut quisque sibi initio cujuslibet anni, imo diei dicat: Vita tibi brevis est, mors certa, dies mortis incerta. Ut ergo incerta te non præoccupet, certam quotidie expecta, tibique dicito: « Tu hoc anno, hoc die forte morieris: sic ergo vive, quasi hoc die moriturus. » Hoc documentum suis dabat S. Antonius, teste S. Athanasio: « Cum, inquit, excitati a somno, ad vesperam nos pervenire dubitemus, et quieti corpora concedentes de lucis non confidamus adventu, etc., non delinquemus, aut aliqua fragili cupiditate raptabimur, nec irascemur quidem, nec terrenos congregare thesauros ambiemus, quin potius metu quotidiani processus omnia caduca calcabimus. » Barlaam quoque idem docuit suum Josaphat: « Hodie, inquit, te vitam religiosam inchoasse cogita, hodie quoque finiturum: » ita Damascenus in *Histor.*; S. Hieronymus: « Sic vive, ait, quasi quotidie moriturus, sic stude tanquam semper victurus. » S. Marcella, ait S. Hieronymus, epist. 16 *ad Principiam*, « laudabat illud Platonicum, qui philosophiam meditationem mortis esse dixit; et præceptum Satyrici: *Vive memor lethi, fugit hora.* Sic ergo vixit, ut semper se crederet esse morituram; sic induta est vestibus, ut meminisset sepulcri, offerens se hostiam rationabilem, vivam, placentem Deo. » Quin et Poeta:

Remedium: sic vive quasi hodie moriturus.

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

vers. 43. *Luc.* XII, 39.

43. ILLUD AUTEM SCITOTE, QUONIAM SI SCIRET PATERFAMILIAS QUA HORA FUR VENTURUS ESSET, VIGILARET UTIQUE, ET NON SINERET PERFODI DOMUM SUAM. — Supplenda est hic altera et adversa parabolæ pars, quæ subintelligitur, hoc modo: sed quia hanc horam ignorat, nec cæteris omnibus vigilare vult aut potest, hinc fur, more suo, illa hora venit qua eum non vigilare, sed dormire putat, itaque eo dormiente domum ejus spoliat et diripit. Hunc esse sensum liquet ex Græco; hic enim in præterito sic habet: « Si scivisset paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilasset utique et non permisisset perfodi domum suam. » Supple, *q. d.* Quia autem hanc horam nescivit, ideo non vigilavit, et permisit domum suam a fure perfodi et diripi. Hinc fur dicitur a furvo, id est atro, quod per obscuras et atras noctes furetur, ait ex Varone Nonius.

Furis etymon.

Per furem S. Hilarius accipit zabulum, id est diabolum: « Furem, inquit, esse ostendit zabulum ad detrahenda ex nobis spolia pervigilem, et corporum nostrorum domibus insidiantem, ut ea incuriosis nobis et somno deditis consiliorum suorum atque illecebrarum jaculis perfodiat. Paratos igitur esse nos convenit, quia diei ignoratio intentam sollicitudinem suspensæ exspectationis exagitat. » Verum melius accipias Christum; sic enim explicat ipse Christus, applicans sibi hanc furis parabolam, vers. seq., dicensque:

Christus comparatur furi.

44. IDEO ET VOS ESTOTE PARATI, QUIA QUA NESCITIS HORA FILIUS HOMINIS VENIET, — ad judicium, tum particulare animæ vestræ in hora mortis, tum universale omnium hominum in fine mundi. Christus ergo comparat se furi, non quoad actum furandi, sed quoad silentium et secretum, quo fur captat horam qua putat herum abesse vel dormire, itaque incautum clam invadit, domumque ejus perfodit et spoliat. Simili enim modo Christus incautos et inopinatos vocat ad mortem et judicium. Unde *Apoc.*, cap. XVI, 15, singulos præmonens ait: « Ecce venio sicut fur. » Et Paulus, I *Thessal.* V, 4: « Vos autem fratres, inquit, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat; omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei, etc. Igitur non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilemus et sobrii simus. » Vere dixit Sapiens: « Vita mortalium vigilia. »

Vers. 44. *Luc.* XII, 40.

Cur?

Hujus sententiæ Christi veritas, quotidiana liquet experientia. Videmus enim plerosque homines rapi ad mortem eo tempore quo sibi sani esse videntur, ac magno animo moliuntur, ut mortem longe a se abesse putent, vitamque sibi multos annos promittant. Quare tum ex hac experientia, tum ex hoc Christi monito, contrarium facere debent, ut cum sibi sanissimi videntur, mortem stare in limine domus absconditam arbitrentur, ac tum se morituros credant, cum longioris vitæ cogitationes et spes vel a diabolo, vel a concupiscentia suggeruntur. Ita fiet ut nunquam fallat eos dies mortis incerta, neque eos ut fur comprehendat.

Ita fecere viri sapientes et sancti in *Vitis Patrum*, lib. V, libello III *De Compunctione*, n. 2. Abbas Ammon hoc cuidam dat salutis monitum: « Cogita sicut faciunt iniqui, qui sunt in carcere: illi enim interrogant homines, ubi est judex, et quando veniet? et in ipsa exspectatione pœnarum suarum plorant. Ita et monachus debet semper suspectus esse et animam suam objurgare, dicendo: Væ mihi, quomodo habeo adstare ante tribunal Christi, et quomodo habeo ei actuum meorum reddere rationem? Si igitur semper sic meditatus fueris, poteris salvus esse. » Et num. 3, abbas Evagrius: « Illud divinum, ait, horrendum atque terribile imaginare judicium. Adduc ad medium repositam peccatoribus confusionem, quam passuri sunt in conspectu Christi et Dei, et coram Angelis et Archangelis, Potestatibus et universis hominibus, sed et supplicia omnia, ignem æternum, vermem immortalem, tartarorum tenebras, et super hæc omnia dentium stridores, et timores, et tormenta. Adduc etiam et

Exempla parantium se ad judicium. Ammon abbas.

Evagrius abbas.

bona quæ sunt justis reposita, fiduciam ante Deum Patrem et Christum ejus Filium, coram Angelis et Archangelis, et Potestatibus atque omni plebe, regnum cœlorum et dona ejus, gaudium et requiem, » etc. Et num. 4, abbas Elias ait : « Ego tres res timeo : unam, quando egressura est anima mea de corpore; aliam, quando occursurus sum Deo; tertiam, quando adversum me est proferenda sententia. » Sanctæ memoriæ Theophylus archiepiscopus, cum moriturus esset, dixit : « Beatus es, abba Arseni, quia semper hanc horam ob oculos habuisti. » Ibidem, num. 22, senex alius hoc dat monitum : « In omni re increpa animam tuam, dicendo ei : Memor esto quia te oportet Deo occurrere. » Et num. 23 : « Vidit senex quemdam ridentem, et dixit ei : Coram cœli et terræ Domino rationem totius vitæ nostræ reddituri sumus, et tu rides? »

Elias abbas.

Vers. 45. *Luc.* XII, 42.

45. QUIS, PUTAS (Græce τίς ἄρα, id est quisnam, quis profecto, quis utique), EST SERVUS FIDELIS ET PRUDENS, QUEM CONSTITUIT DOMINUS SUPER FAMILIAM SUAM, UT DET ILLIS CIBUM IN TEMPORE? — Prima facie videtur hic esse hiulcum, ἀναντapόδοτον, sive interrogatio carens responso, sed revera non est. Verba enim sic ordinanda sunt : Quis, putas, est servus, quem constituit dominus super familiam suam, ad hoc ut det illis (qui sunt in familia) cibum in tempore, fidelis et prudens? utique is est fidelis et prudens, qui idipsum ad quod constitutus est, præstat, qui scilicet singulis de familia dat cibum in tempore, hoc est cuique famulo et domestico suum cibum demensum distribuit, sive ut annonam, sive ut mercedem laboris. Olim enim cum rara esset pecunia, merces famulis solvebatur per annonam. « Utraque enim, ait Chrysostomus, re opus est, ut scilicet quæ domini sunt, ad proprios usus rapiamus, et ut opportune omnia dispensemus : nam si horum alterum absit, ejus absentia alterum omnino claudicat. »

Proprie hac gnome Christus tangit Episcopos et Pastores : his enim incumbit pascere Ecclesiam, quæ est familia ipsorum, imo Christi, ut singulis pabulum sacræ doctrinæ pro captu cujusque distribuant : quare has in re vigilantes, æque ac prudentes et fideles sint oportet. Ita S. Hilarius : Quanquam, ait, in commune nos ad indefessam vigilantiæ curam adhortetur, specialem tamen populi principibus, id est Episcopis in exspectatione adventuque suo sollicitudinem mandat. Hunc enim servum fidelem atque prudentem præpositum familiæ significat, commoda atque utilitates commissi sibi populi curantem; qui si dicto audiens, et præceptis obediens erit, id est si doctrinæ opportunitate et veritate infirma confirmet, disrupta consolidet, depravata convertat et verbum vitæ in æternitatis cibum alendæ familiæ dispendat, » etc.

Interrogatio ista, « quis, putas, » innuit paucos esse tales servos, puta Episcopos et Pastores, qui per omnia in cura gregis Christo sint fideles et prudentes. Unde illud S. Hieronymi : « Sacerdotes multi, sacerdotes pauci. » Et illud S. Bonifacii, apostoli Germaniæ et martyris : « Olim sacerdotes aurei celebrabant in vasis ligneis; nunc sacerdotes lignei celebrant in vasis aureis. » Ita Titus Bostrenus in *Lucæ* XII, 43 : « Non ignorans, inquit, dixit : Quis, putas, est? sed ut quod rarum est et multo honore dignum demonstraret. » Unde sequitur :

46. BEATUS ILLE SERVUS, QUEM CUM VENERIT DOMINUS EJUS, INVENERIT SIC FACIENTEM, — assidue scilicet et continuo usque ad mortem diemque judicii particularis, et consequenter universalis, ut scilicet cuique fideli Ecclesiæ suæ congruum cibum, id est doctrinam et sacramenta, præsertim Eucharistiæ, ad alendam in fide et pietate animam tempore opportuno distribuat. « Beatus » ergo est Episcopus, qui id præstat, quia non tantum ob suam sanctitatem coronam justitiæ a Christo accipiet, sed et tot coronas nanciscetur, quot fideles in eadem aluit et promovit, juxta illud *Daniel.* cap. XII : « Qui ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates. » Unde Christus causam cur beatus sit eritque, subdit dicens :

Vers. 46. *Luc.* XII, 43.

47. AMEN (id est in veritate, vere et certo assevero, etc.) DICO VOBIS, QUONIAM (quod) SUPER OMNIA BONA SUA CONSTITUET EUM. — Alludit ad servum qui ob meritum, quo familiam heri fideliter et prudenter rexit, meretur ab eo exaltari, ac omnibus ejus bonis præfici, ut iis cum hero quasi consors et socius, et pene æqualis fruatur, uti Joseph a Pharaone præpositus fuit Ægypto, ut reipsa (et si non nomine) esset rex Ægypti, *Gen.* XLI, 40. Simili enim modo Deus beabit et exaltabit prudentes et fideles Episcopos, qui fideles suos bene rexerint et direxerint ad æternam salutem, ut eos majori gloria donet, quam fideles privatos, adeoque eos non tantum illis præficiat, sed et faciat cœli ac terræ totiusque mundi reges et dominos. Ita Remigius : « Bonos auditores, ait, faciet discumbere, ut Lucas dicit, bonos prædicatores super omnia bona constituet; magna enim distantia ut meritorum, ita et præmiorum. » Et Origenes : « Conregnabit, ait, cum Christo, cui omnia Pater tradidit. » S. Hilarius : « Super omnia bona constituetur, inquit, id est in Dei gloria collocabitur, quia nihil sit ultra quod melius sit. » Hoc est quod dicitur *Apoc.* IV, 10 : « Procidebant viginti quatuor seniores (Prælati et Episcopi) ante sedentem in throno, et adorabant viventem in sæcula sæculorum, et mittebant coronas suas ante thronum, » dicentes Agno, id est Christo, ut ait cap. IV : « Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram. » Vide ibi dicta. Quod de Episcopo dixi, applica cuilibet patrifamilias; hic enim domi suæ est quasi Episcopus, ut ait S. Augustinus, æque ac fidelis quisque sui ipsius.

Vers. 47. *Luc.* XII, 44.

Gloria sanctorum Episcoporum.

Exemplum S. Amandi. In vita S. Amandi, qui tempore Dagoberti, regis Francorum, fuit Episcopus Trajectensis, claruitque anno Domini 870, ac Gaudenses, Sclavos, Vascones multosque alios ad Christum convertit, narratur quod ea ipsa hora, qua vita functus est, apparuerit S. Aldegundi in gloria circumdatus turba albatorum, cumque illa nesciret quidnam hæc significarent, audivit ab angelo: Vir Dei Amandus, gloriosus ad gaudia cœlestia pertransit. Turba albatorum sunt illi, qui per instantiam prædicationis ejus ascripti sunt cœlo, ac proinde super eos ipse princeps in æternum apparebit. Nam ejus discipuli illustriores fuere S. Landoaldus, S. Bavo, S. Amantius, S. Gertrudis, S. Maurontus, S. Andreas, S. Florebertus pluresque alii. Ita habet ejus Vita apud Surium, die 6 februarii.

SUPER OMNIA BONA SUA CONSTITUET EUM. — Græce, *super omnia quæ ipsius sunt*, ut vertit Syrus. « Bona » Dei sunt duplicia, scilicet *primo*, externa et creata, ut cœlum, terra omnesque creaturæ iis contentæ : ita Origenes; *secundo*, interna et increata, ut sunt immensa ejus majestas, bonitas, suavitas, sapientia, potentia, honor, gloria cæteraque ejus attributa, tum essentialia, tum personalia, uti sunt paternitas, filiatio et spiratio Spiritus Sancti. Deus enim est oceanus, uti rerum, ita bonorum omnium; super utraque constituet Deus fidelem servum, puta Episcopum et Pastorem, quia faciet eum quasi dominari, non tantum creaturis omnibus, sed et bonis omnibus immensis et infinitis quæ Deus in se continet, ut cum Deo ipsis fruatur, beetur et glorificetur in æternum. Si enim Jacob luctans cum Angelo Dei, eumque valentem vincens, dictus est Israel, id est dominans Deo, *Genes.* XXXII, 28; multo magis beati Episcopi sua virtute vincentes quasi Deum, vocabuntur eruntque Israeles, id est dominantes Deo, « ut æterna hæc præmia habeant, tum pro sua vita, tum pro gregis custodia, » ait Rabanus : quia enim ipsi recte præfuerunt gregi Dei, hinc meriti sunt, ut bonis Dei, ipsique quasi Deo, ab ipso Deo per miram ejus dignationem, suo quodam modo præficerentur ; Deus enim seipsum tradit in possessionem et peculium, juxta illud : « Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei, » *Psalm.* XV.

Vers. 48. *Luc.* XII, 45. 48. SI AUTEM DIXERIT MALUS SERVUS ILLE (id est hujusmodi, constitutus scilicet ab hero super familiam suam) IN CORDE SUO : MORAM FACIT DOMINUS MEUS VENIRE. — *q. d.* Si cogitarit Episcopus : longe a me abest dies mortis et judicii, quare utar et abutar vita et officio meo ad omnem luxum et ambitionem. Unde explicans, subdit :

Vers. 49. 49. ET COEPERIT PERCUTERE CONSERVOS SUOS, MANDUCET AUTEM ET BIBAT CUM EBRIOSIS, — id est ebrietati deditis; Græca, *cum ebriis.* « Percutere, » scilicet injuste. Nam, ut ait Auctor *Imperfecti :* « Qui propter justam causam percutit, etiamsi percutiat, percutere tamen non videtur. Sicut enim justa ira non est ira, sed diligentia ; sic justa percussio non est percussio, sed correctio, » uti pater et præceptor percutiunt et flagellant suos filios et discipulos, ut corrigant.

Indicat hic Christus Prælatorum duo esse capitalia vitia, ex quibus cætera omnia scaturiunt, scilicet audaciam imperiosam et tyrannicam, ac cupiditatem sive studium voluptatum, gulæ et luxuriæ. Hoc est quod Pastores et Episcopos admonet S. Petrus, *epist.* I, cap. V, 2 : « Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntarie, neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. » Vide ibi dicta. Duo capitalia Prælatorum vitia.

50. VENIET DOMINUS SERVI ILLIUS IN DIE QUA NON SPERAT, ET HORA QUA IGNORAT. — « Non sperat, » id est non putat, non timet ; Græce οὐ προσδοκᾷ, id est non exspectat. Sic Virgilius, I *Æneid.* : Vers. 50. *Luc.* XII, 46.

At sperate (id est, timete) deos memores fandi atque nefandi.

Et lib. IV :

Hunc ego si potui tantum sperare (timere) dolorem.

51. ET DIVIDET EUM, PARTEMQUE (sortem et conditionem) EJUS PONET CUM HYPOCRITIS : ILLIC ERIT FLETUS ET STRIDOR DENTIUM. — Pro « dividet, » Græce est διχοτομήσει, id est dissecabit, scilicet animam a corpore in morte et post mortem, animam tradendo gehennæ et dæmonibus, corpus sepulcro et vermibus. « Dividet, ait S. Hieronymus, non quod gladio eum dissecet, sed quod a Sanctorum consortio eum separet, » *q. d.* Christus talem Episcopum, non solum ab officio suo amovebit, sed et separabit a consortio Beatorum et Angelorum, cœli et Dei, ac tradet diabolo jugiter cum damnatis cruciandum in inferno. Vers. 51. *Luc.* XII, 46

CUM HYPOCRITIS, — id est cum pigris servis, qui quasi hypocritæ ad oculum domini serviunt, alias otiosi : nam extra oculos heri positi, vacant somno et poculis, ideoque mittendi sunt in ergastulum inferni, ubi est locus pigrorum. Sic passim in Proverbiis « hypocrita » significat impium, qui pigre Deo, sed fervide suis cupiditatibus servit, ut ibi dixi. Alludit ad illud *Job.* XX, 29 : « Hæc est pars hominis impii a Deo. » Et cap. VIII, 13 : « Spes hypocritæ peribit. » Et cap. XIII, 16 : « Non enim veniet in conspectu ejus omnis hypocrita. » Et *Isaiæ* XXXIII, 14 : « Conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas : quis poterit habitare de vobis cum igne devorante ? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis ? »

Probavit Christus cuique fideli semper esse vigilandum, ut per bona opera se paret ad certum Domini ad judicium adventum, eo quod dies ejus sit incerta, ne illa ipsum incautum et Cuique semper vigilandum.

imparatum obruat, cum certo damnationis periculo. Probavit id *primo*, vers. 37, exemplo diluvii, quod sub Noe omnes inopinato submersit; *secundo*, vers. 43, per parabolam heri qui vigilat, ut furem noctu et clam irrepentem repellat; *tertio*, vers. 45, per parabolam servi fidelis et alterius infidelis, quorum ille amplum a domino recepit præmium, hic acre supplicium; *quarto*, cap. seq., vers. 1, per parabolam virginum prudentium, quæ acceperunt oleum in lampadibus; *quinto*, ibidem vers. 14, per parabolam talentorum, quæ herus in servos distribuit, ac cum eis strenue negotiantes gloriose remunerat, pigros vero et otiantes plectit.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit Christus fideles monere et stimulare ad assiduam vigilantiam et bonorum operum studium, ut semper sint parati ad incertum ejus adventum diemque judicii, ut patet ex vers. 12, et ex cap. præced., vers. 42. Quocirca primo, inducit parabolam decem virginum, quinque fatuarum et quinque prudentium, quarum illæ carentes oleo exclusæ sunt a nuptiis sponsi, hæ vero admissæ, quia oleum habebant in lampadibus. Secundo, vers. 14, inducit parabolam talentorum, quæ herus famulis suis distribuens ad negotiationem et lucrum, rediens deinde ab eis exegit, ac negotiosos præmiis, pigros et otiosos suppliciis affecit. Denique, vers. 31, rem ipsam aperit, totamque judicii extremi ideam, ac sententiam tam in impios, quam in pios ferendam, oculis subjicit.

Ultima hæc fuere Christi monita, ideoque prægnantia et efficacia : nam post biduum captus et occisus est, ut patet cap. XXVI, *vers. 2. Dixit ergo hæc Christus feria tertia, sive die martis, cum sequenti feria quinta Eucharistiam instituit, et feria sexta crucifixus est. Vide* Chronotaxin.

1. Tunc simile erit regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsæ. 2. Quinque autem ex eis erant fatuæ, et quinque prudentes ; 3. sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum ; 4. prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. 5. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes et dormierunt. 6. Media autem nocte clamor factus est : Ecce sponsus venit, exite obviam ei. 7. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas. 8. Fatuæ autem sapientibus dixerunt : Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur. 9. Responderunt prudentes, dicentes : Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis. 10. Dum autem irent emere, venit sponsus; et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua. 11. Novissime vero veniunt et reliquæ virgines, dicentes : Domine, Domine, aperi nobis. 12. At ille respondens, ait : Amen dico vobis, nescio vos. 13. Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam. 14. Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua. 15. Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim. 16. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque. 17. Similiter et qui duo acceperat, lucratus est alia duo. 18. Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui. 19. Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis. 20. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens : Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. 21. Ait illi dominus ejus : Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui. 22. Accessit autem et qui duo talenta acceperat, et ait : Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum. 23. Ait illi dominus ejus : Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium

domini tui. 24. Accedens autem et qui unum talentum acceperat, ait : Domine, scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, et congregas ubi non sparsisti; 25. et timens abii, et abscondi talentum tuum in terra : ecce habes quod tuum est. 26. Respondens autem dominus ejus, dixit ei : Serve male et piger, sciebas quia meto ubi non semino, et congrego ubi non sparsi : 27. oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis, et veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura. 28. Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta. 29. Omni enim habenti dabitur et abundabit; ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo. 30. Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores : illic erit fletus et stridor dentium. 31. Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ; 32. et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis; 33. et statuet oves quidem a dextris suis, hædos autem a sinistris. 34. Tunc dicet rex his qui a dextris ejus erunt : Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi : 35. esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; 36. nudus, et cooperuistis me; infirmus, et visitastis me; in carcere eram, et venistis ad me. 37. Tunc respondebunt ei justi, dicentes : Domine, quando te vidimus esurientem, et pavimus te; sitientem, et dedimus tibi potum? 38. quando autem te vidimus hospitem, et collegimus te; aut nudum, et cooperuimus te? 39. aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, et venimus ad te? 40. Et respondens rex, dicet illis : Amen dico vobis, quandiu fecistis uni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis? 41. Tunc dicet et his qui a sinistris erunt : Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. 42. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi potum; 43. hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non cooperuistis me; infirmus et in carcere, et non visitastis me. 44. Tunc respondebunt ei et ipsi, dicentes : Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? 45. Tunc respondebit illis dicens : Amen dico vobis : Quandiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis. 46. Et ibunt hi in supplicium æternum : justi autem in vitam æternam.

Vers. 1. 1. TUNC SIMILE ERIT REGNUM COELORUM DECEM VIRGINIBUS, QUÆ, ACCIPIENTES LAMPADES SUAS, EXIERUNT OBVIAM SPONSO ET SPONSÆ. — Tò « sponsæ » non habent Græca, nec S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius; legendum tamen est cum Romanis, Syro, Origene, Hilario et S. Augustino, *epist.* 120.

Parabola decem virginum.

TUNC. — Cum scilicet inopinate redibo ad judicium, ut omnes pro meritis dijudicem, præmiem vel puniam.

REGNUM COELORUM. — Id est Ecclesia militans, quæ tunc futura est triumphans; *q. d.* Tunc similiter agetur cum fidelibus Ecclesiæ, perinde ac si decem virgines pararent se ad festum nuptiale, etc. Licet enim reprobi, utpote jam damnati in gehenna non amplius sint membra Ecclesiæ, tamen quia in hac vita fuerunt ejus membra, ideo ut talia hic inducuntur ut judicentur, sed ita ut per sententiam judicis ab Ecclesia excludantur et in tartarum relegentur. Infidelium hic non fit mentio : « Quia qui non credit, jam judicatus est, » *Joan.* III, 18.

Nota : olim uti et nunc sponso honoris causa addebantur comites juvenes egregii et ornati, sponsæ vero virgines eæque sæpe decem numero. Porro, nuptias celebrabant noctu : quocirca sponsus vespere adibat domum sponsæ, ubi honorifice et laute a parentibus sponsæ exceptus, inde sponsam in ædes suas, aut, si illæ angustæ forent, in amplam convivii nuptialis domum deducebat, ibique nuptias celebrabat et consummabat; juvenes autem et virgines utrique adventanti honoris causa obviam prodibant, proferentes tædas pronubas, præsertim ex spina alba, easque quinque, teste Plutarcho in *Problem.* Vide Alexandrum ab Alexandro, lib. II *Genial.*, cap. V, et ibi Tiraquellum ac Salmeronem hic, tomo VII, cap. XXXVIII. Judæi autem non videntur olim habuisse usum ceræ ad lumina, cerearumque tædarum, sed olei. Unde in Scriptura crebro est mentio lampadarum et lucernarum, nulla candelarum, imo in candelabro templi erant lucernæ cum oleo, non candelæ ex cera vel sebo.

Sponsis honoris causa comites dati.

Jam ut parabolam particulatim applicem et explicem, sponsus est Christus, sponsa est Ecclesia, cujus in hac vita aguntur sponsalia, sed in futura resurrectionis gloria erunt æternæ nuptiæ. Virgines sunt omnes fideles, sive Christiani, quia fide sinceri et integri, juxta illud Pauli : « Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo, » II *Cor.* XI, 2, ubi plura hac de re dixi.

Porro S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, S. Augustinus et S. Gregorius, per virgines accipiunt solas et omnes quæ vere et proprie virgines sunt; sed hoc arctius est præ scopo et mente Christi, qui per virgines intelligit omnes fideles, ut dixi. Recte tamen Ecclesia in Officio divino hæc adaptat virginibus, quia illæ hic grammatice nominantur, et ad litteram præ cæteris significantur. Ita Jansenius, Maldonatus et alii. Hinc B. Anatolia, desponsa Aureliano, vidit angelum sibi inclamantem : « O virginitas, quæ morte non vinceris. O virginitas, quæ non in operibus tenebrarum, sed semper in lumine versaris, etc. Virginitas purpura regalis est, quam qui induit, reliquis fit eminentior. Virginitas gemma est pretiosa. Virginitas thesaurus est regis immensus. Huic fures insidias tendunt. Hanc tu evigilans custodi sollicite; quantumque te plus habere cognoscis, instantius custodi, ne perdas. » Quibus verbis ipsa incitata generosum pro virginitate obiit agonem. Ita Ado in *Martyrol.*, ad diem 29 decembris.

Decem numerantur, quia denarius multitudinis et universitatis est symbolum, ac familiaris est S. Scripturæ ob decalogum legis divinæ, ut patet *Gen.*, cap. XXXI, vers. 7; *Levit.*, cap. XXVI, vers. 26; *Num.*, cap. 22, vers. XIV. Ita Origenes, S. Hieronymus et alii.

Arithmetica et symbolica ratio liquet ex Platone, lib. V *De Legibus*, ubi docet solere quinque amicos et quinque amicas convocari ad convivium nuptiale, eo quod quinarius sit numerus compositus ex primo pari, puta ex binario, et ex primo impari, puta ternario (nam duo et tria faciunt quinque), ideoque apposite significat conjunctionem maris et feminæ, quæ fit in nuptiis sponsi et sponsæ.

QUÆ ACCIPIENTES (Græce λαβοῦσαι, id est cum accepissent) LAMPADES SUAS — nuptiales « accensas, inquit Origenes, sed ad tantum iter obviam exeunti sponso oleum non acceperunt, ut eas perpetim accensas conservarent. » « Nam quæ lampades suas queruntur extingui, ostendunt eas ex parte lucere, » ait S. Hieronymus.

Porro, in Scriptura *lappidim*, id est lampades, vocantur faces et tædæ. Hæ enim in nuptiis noctu præferuntur sponso et sponsæ, quia hæ resistunt aeri et ventis, cum lampades, id est lucernæ statim iis extinguantur. Hic tamen fuere lampades proprie dictæ, quia olei fit mentio, atque hæ sunt virginum, sicut tædæ virorum. Unde Virgilius, *Ecloga* IV :

Lampades erant virginum, tædæ virorum.

Mopse, novas incide faces, tibi ducitur uxor.

Idem, lib. IV *Æneid.* :

Si non pertæsum thalami tædæque fuisset.

Martialis, lib. XII

Præluxere faces, velarunt flammea vultus.

Catulus, in *Epithalamio Manlii et Juliæ*, ubi ait :

Pelle humum pedibus, manu spineam quate tædam.
Tollite, o pueri, faces.

Plinius, lib. XVI, cap. XVIII, sic ait : « In eosdem ritus comitatur et spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, ut auctor est Massurius : nunc facibus carpinus et corylus familiarissimæ. » Plura vide, si libet, apud Alexandrum ab Alexandro, Tiraquellum, Ciacconum, ac fuse docteque apud Brissonium, lib. *De Ritu nuptiarum*.

Vers. 2. 2. QUINQUE AUTEM EX EIS ERANT FATUÆ, ET QUINQUE PRUDENTES. — « Fatuæ, » quia imprudenter et stulte egerunt : nam cum obviam irent sponso cum accensis lampadibus, neglexerunt oleum necessarium ad fovendum lumen lampadarum; unde lampades earum extinctæ fuere, et ipsæ confusæ sine lumine in tenebris occurrerunt sponso : prudentes vero acceperunt oleum; unde accensas semper tenuere lampades, cum eisque sponso obviavere : prudenter ergo se gesserunt. Hinc sequitur :

Vers. 3. 3. SED QUINQUE FATUÆ, ACCEPTIS LAMPADIBUS (accensis), NON SUMPSERUNT OLEUM SECUM :

Vers. 4. 4. PRUDENTES VERO ACCEPERUNT OLEUM IN VASIS SUIS (oleariis) CUM LAMPADIBUS. — *Primo*, S. Hieronymus et Hilarius per « virgines » accipiunt omnes homines; per « fatuas, » Judæos et hæreticos; per « prudentes, » Christianos.

Virgines quæ? Resp. 1.

Secundo. *Secundo*, ex adverso S. Chrysostomus et alii jam citati solas proprie dictas virgines accipiunt : ex quibus prudentes sunt, quæ cum virginitate habent oleum charitatis, exercendo opera misericordiæ; fatuæ, quæ hoc oleo carent.

Tertio. *Tertio*, Lyranus : « Virgines prudentes, inquit, sunt contemplativi et religiosi, qui habent oleum charitatis et rectæ intentionis, qua uni Deo placere student; fatuæ vero sunt qui oleo hoc carent, ac vanam hominum laudem et gloriam aucupantur. »

Quarto, et genuine. *Quarto* et genuine, « virgines » sunt quilibet fideles; « prudentes, » illi qui habent fidem cum operibus misericordiæ, charitatis aliarumque virtutum; « fatuæ, » qui solum fidem habent sine bonis operibus. Ita Origenes, S. Hilarius, Auctor *Imperfecti*. Unde harum lampades extinguntur, imo ut Syrus vertit, *extinctæ sunt*, juxta illud Jacobi, cap. II : « Fides sine operibus

Applicatio totius parabolæ.

mortua est. » Lampas ergo est mens fidelis, sive ipsa fides, ut volunt S. Hieronymus, Hilarius, Origenes; oleum sunt bona opera, sine quibus fides est mortua et quasi extincta, cum iis vero viva et accensa; lux sive ardor lucernarum est charitas, hæc enim alitur studio bonorum operum, sicut flamma lampadarum alitur oleo; vas est conscientia vel anima fidelis : atque hac de causa moribundis candelam ardentem in manus damus, significantes vel optantes ut habeant fidem cum operibus, ut quasi sponsæ cum lampade accensa Christo Domino, quasi sponso, decenter digneque occurrant.

Symbol. Symbolice et physice, nuper Philosophus quidam Genuæ scripsit librum de hac Christi parabola, in quo illam sic explicat : « Beatitudo, ait, consistit in hoc, quod sponsus copuletur sponsæ, id est intellectus agens patienti, post intellectionem omnium rerum materialium, admissis quinque prudentibus virginibus, id est quinque sensibus internis habentibus lampades, id est sensoria organa in cerebro, et oleum, id est objecta rerum sensibilium, exclusis quinque fatuis, id est quinque sensibus externis non illustratis, propter objectarum rerum absentiam. »

Verum hæc sunt acumina philosophica, quæ longe absunt a mente Christi, ac ex Gnosticorum somniis manarunt, teste Tertulliano, lib. *De Anima*, cap. XXVIII, ubi sic ait : « Hinc enim arripiunt (Gnostici ex ideis Platonis) differentiam corporalium sensuum et intellectualium virium, quam etiam parabolæ decem virginum attemperant, ut quinque stultæ sensus corporales figuraverint, stultos videlicet, quia deceptui faciles; sapientes autem intellectualium virium notam expresserint, sapientium scilicet, quia contingentium veritatem illam arcanam et supernam, et apud pleroma constitutam, hæreticarum idearum sacramenta : hoc enim sunt et αἰῶνες, et genealogiæ illorum. »

Vers. 5. 5. MORAM AUTEM FACIENTE (Græce χρονίζοντος, id est tardante) SPONSO, DORMITAVERUNT OMNES ET DORMIERUNT. — Mora Christi sponsi est tempus pœnitentiæ et bonorum operum, quod singulis in hac vita concedit, ideoque differt mortem diemque judicii; dormitare est mori, dormire est mortuum esse; *q. d.* Dum differt Christus diem judicii, interim fideles sensim mori cœperunt, ac tandem omnes mortui sunt. Ita S. Hilarius : « Mora sponsi, ait, pœnitentiæ tempus est, exspectantium somnus, credentium quies est, et in pœnitentiæ tempore mors temporaria universorum. »

Vers. 6. 6. MEDIA AUTEM NOCTE, CLAMOR FACTUS EST (Arabicus, *mediata est nox, et exclamavit vox*, emissa a præeuntibus sponsi comitibus, dum is ex domo sponsæ deducens illam, domui suæ appropinquavit) : ECCE SPONSUS VENIT, EXITE OBVIAM EI. — Clamor hic significat tubam Archangeli suscitantis mortuos e sepulcris, de quo cap. præced., vers. 31. Ita Origenes, S. Chrysostomus, Hieronymus et alii.

Huc alludens S. Laurentius Justinianus, primus Patriarcharum Venetorum, jam moriturus : « Hactenus, inquit, filii, per jocum res acta est, jam serio agitur. Prope est sponsus, eundum ei obviam. » Et sublatis in cœlum oculis : « Venio, ait, ad te, bone Jesu, etc. Hunc diem semper ante oculos habui : tu scis, Domine, » ac mox hilari mente et vultu purum Deo spiritum reddidit, obviam iturum Christo in cœlum. Ita habet Bernardus Justinianus ejus cognatus, testis oculatus, in Vita ejus, cap. X et sequent., quæ apud Surium extat tom. I. S. Laurentius Justinianus.

Porro, ex eo quod clamor hic dicitur factus « media nocte, » S. Chrysostomus, S. Hieronymus et Euthymius probabiliter opinantur secundum Christi adventum ad judicium fore media nocte, ut homines inopinatos et dormientes obruat, ideoque, cap. præced., monuisse nos ut jugiter vigilemus, adeoque S. Hieronymus asserit hanc esse traditionem Apostolicam, atque ea de causa in Paschate olim, populum ante mediam noctem ex Ecclesia dimittere non licuisse, quia Christus sicut olim tempore mediæ noctis in Ægyptum ad cædem primogenitorum ac liberationem Hebræorum venit, *Exod.* XI, 4, et *Sapient.* XVIII, 14, ita pariter eadem ad judicium universale venturus crederetur. Verum hæc res incerta est; unde alii æque vel magis probabiliter censent Christum mane venturum ad judicium; ipse enim est pater lucis, ac judicium palam in luce spectante toto mundo peraget, ne quis in tenebris fuco, illusioni, fugæ, aut latibulo sit locus. Ita Franciscus Suarez, III *part.*, tom. II, disput. L, sect. 10. Quod ergo ait « media nocte, » per catachresin idem est quod inopinate, inexspectate, hominibus non cogitantibus et quasi dormientibus, veniet Christus judex. Ita Origenes, S. Hieronymus et Chrysostomus. Rursum nocte vel sub auroram insonabit tuba Archangeli, fietque resurrectio, ac mox Christus ipso mane descendet ad judicium. An judicium nocte fiet?

7. TUNC SURREXERUNT OMNES VIRGINES ILLÆ, ET ORNAVERUNT LAMPADES SUAS. — *q. d.* Ad clamorem et tubam Archangeli, omnes fideles resurgent et solliciti erunt qua mente et conscientia pergant ad judicem Christum, scilicet, ut ait Auctor *Imperfecti* : « Aspicient et discutient fidem suam, considerabunt opera sua, interrogabunt conscientias suas; » quia, ut dicit S. Augustinus, serm. 23 *De Verbis Domini*, « Nihil aliud est, cœperunt aptare lampades suas, quam parare Deo operum suorum reddere rationem. » S. Hilarius vero, cap. XXVII *in Matth.* : « Lampadum assumptio, ait, animarum est reditus in corpora, earumque lux, conscientia boni operis elucens, quasi vasculis corporum continetur. » Vers. 7.

Hoc lucernarum per visionem symbolo martyrii omen a Deo accepere S. Montanus ejusque Lampades sym-

bolum martyrii. socii martyres, discipuli S. Cypriani, ut habent eorum acta apud Surium ad diem 24 februarii : quidam enim ex eis, cui nomen Reno, «in somno vidit produci singulos, quibus prodeuntibus lucernæ singulæ præferebantur; cujus autem lucerna non præcesserat, nec ipse sequebatur. Et cum processimus nos cum lucernis nostris, expergefactus est; et ut nobis retulit, lætati sumus, fidentes nos cum Christo ambulare, qui est lucerna pedibus nostris, et sermo Dei, et continuo rapti sumus ad procuratorem, etc.» Hæc ibi ad verbum.

Vers. 8. 8. FATUÆ (Arabicus, *insipientes*) AUTEM SAPIENTIBUS DIXERUNT : DATE NOBIS DE OLEO VESTRO, QUIA LAMPADES NOSTRÆ EXTINGUUNTUR. — Pertinet hoc et sequentia ad emblema parabolæ; nam quoad rem per eam significatam, reprobi in die judicii non petent oleum bonorum operum ab electis, utpote scientes eos id sibi tunc non daturos, nec dare posse; tunc enim quisque judicabitur ab operibus quæ gessit in hac vita ante mortem. Inducitur ergo hoc emblema, ut per illud notetur et culpetur sera reproborum pœnitentia, qui post mortem videntes terribile sibi Dei judicium et damnationem imminere, sero dolebunt se in hac vita fuisse negligentes in studio virtutum, ac tum optarent se fuisse diligentes, sed frustra, quia nec opera, nec opem electorum sibi poterunt comparare. Tunc enim nec tempus erit operandi, nec auxilium, aut subventio, vel oratio Sanctorum eis prodesse poterit, imo, ut ait Auctor *Imperfecti*, in tam horrendo judicio nemo erit qui sibi satis confidat, satisque bonorum operum habere videatur.

QUIA LAMPADES NOSTRÆ EXTINGUUNTUR. — Jam revera erant extinctæ, quia mortui erant ipsi in statu peccati mortalis, ideoque non cœlo, sed tartaro a Christo adjudicandi. Dicunt tamen, «extinguuntur,» quia in hac vita mentes eorum hominibus exterius per communem veræ fidei professionem, et communionem Sacramentorum speciemque honestæ vitæ ardere videbantur; sed tunc, in morte scilicet et judicio, iis omnibus evanescentibus, videbunt illas extingui, ac omnem speciem et spem virtutis et salutis deperire. Ita S. Augustinus, serm. 23 *De Verbis Domini* : « Antequam, inquit, dormirent virgines illæ, non est dictum quia extinguebantur lampades earum : quare tunc ardebant? quia non deerant laudes hominum; at coram sponso, id est judice Christo, extinguentur, quia Christus illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo,» I *Cor.* IV, 5, non ab hominibus; pigris vero et reprobis summa erit confusio. Unde addit S. Augustinus : « Quorum facta aliena laude fulciuntur, eadem subtracta deficiunt, » hoc est « extinguuntur. »

Charitatis oleum sunt bona opera. Vox « extinguuntur, » significat charitatem, quæ est flamma lampadarum, id est mentium, ali bonis operibus velut oleo; unde, iis subductis, extingui, tum quia multa opera virtutum sunt a Deo præcepta, uti sunt omnia quæ continentur in Decalogo : si quis autem non impleat id quod præceptum est a Deo, sed illud violet, perdit Dei gratiam et charitatem; tum quia charitas sine exercitio bonorum operum marcet et languet, fitque torpida, pigra et ægra : unde facile, tentatione aliqua pulsante, homo labitur in peccatum mortale, quo charitas deperditur. Vis ergo assecurare tibi Dei gratiam, imo augere Dei amicitiam et charitatem? incumbe assidue bonis virtutum operibus; hisce enim continuo nutritur, roboratur, crescit, augescit charitas.

9. RESPONDERUNT PRUDENTES, DICENTES : NE FORTE NON SUFFICIAT (Arabicus, *non est nobiscum quod sufficiat*) NOBIS ET VOBIS; ITE POTIUS AD VENDENTES, ET EMITE VOBIS. — Emblema est, ut dixi, pertinens ad elegantiam parabolæ, significans electos in die judicii non flectendos miseria reproborum, nec eos ullo modo adjuturos, imo nec adjuvare posse, quin potius tacite eis exprobraturos, quod tempus præsentis vitæ datum a Deo ad bene operandum neglexerint. Unde S. Augustinus, serm. 23 *De Verbis Domini* : « Non consulentium, inquit, sed irridentium est ista responsio; non enim sapientes de suo erant, sed illa in illis erat sapientia, de qua scriptum est, *Prov.* I, 24 : *Quia vocavi, et renuisti, etc.; ego quoque in interitu vestro ridebo et subsannabo, cum vobis id quod timebatis, advenerit*. Et S. Hieronymus hic : « Non possunt, inquit, in die judicii aliorum virtutes, aliorum vitia sublevare. » Addit Glossa Interlinearis : « Non avaritia hoc dicunt, sed timore, quia in illo die testimonium cujusque vix sufficiet sibi, nedum sibi et proximo. » Rursum, *q. d.* « Modo videamus quid vos adjuvent, qui vobis humanas laudes vendere consueverant. » Hæc Interlinearis ex S. Gregorio, hom. 12 *in Evang.*, qui addit : « Venditores quippe olei adulatores sunt. Qui enim accepta qualibet gratia, vanis suis laudibus nitorem gloriæ offerunt, quasi oleum vendunt. De quo profecto oleo Psalmista dicit : *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* » Vers. 9.

10. DUM AUTEM IRENT EMERE, VENIT SPONSUS; ET QUÆ PARATÆ ERANT, INTRAVERUNT CUM EO AD NUPTIAS (Syrus, *in domum chori*; in nuptiis enim sunt chori cantantium et tripudiantium), ET CLAUSA EST JANUA. — Emblema hoc quoque est, significans in hac vita bene agendi, pœnitendi et merendi esse tempus; hoc vero claudi in morte (tunc enim « in ictu oculi clauduntur omnia ») et clausum fore in die judicii : « Non enim post judicium patet precum aut meritorum locus, » ait S. Augustinus. Et S. Hieronymus : « Excesserat, ait, emendi tempus, nec adveniente die judicii locus erit pœnitentiæ. » Et Origenes : « Qui, inquit, quando debuerant utilia discere, neglexerunt, in exitu vitæ dum discere volunt, comprehenduntur a morte. » Additque : « Vendentes sunt doctores; Vers. 10. Tempus merendi clauditur morte.

emptio est acceptio; pretium, perseverantia, amor discendi et diligentia.» Porro, quia apud homines nuptiale gaudium est summum, hinc illi comparatur cœlestis electorum felicitas. Unde S. Hilarius: « Nuptiæ, ait, immortalitatis assumptio est,» ubi, ait Interlinearis, anima Verbo Dei copulatur quasi Sponso.

S. Opportunæ abbatissæ mors felicissima. Audi quid de S. Opportuna abbatissa narret S. Adelinus episcopus, in ejus Vita, apud Surium, die 22 aprilis: « Cum S. Opportuna graviter ægrotaret, ad eam venerunt SS. Cæcilia et Lucia, ad quas illa blando sermone: Avete, sorores Cæcilia et Lucia, quid præcipit ancillæ suæ omnium regina virgo Maria? Expectat, inquiunt illæ, adventum tuum in cœlo, ut filio ejus conjungaris. Itaque ornata corona gloriæ et accensa lampade, debes obviare sponso et sponsæ. Igitur ipsa hilaris cum videret adventantem B. Virginem, quasi eam amplexans, in ejus manus tradidit spiritum æterna gloria beandum.

Vers. 11. 11. NOVISSIME VERO VENIUNT ET RELIQUÆ VIRGINES, DICENTES: DOMINE, DOMINE, APERI NOBIS. — « Dolore repulsionis compulsæ appellationem ingeminant dominationis, » ait S. Gregorius. Sed « quid prodest, ait S. Hieronymus, voce invocare quem operibus neges? » Significat ergo reprobos tum summe fore anxios et perculsos, ut in omnem partem se versent, nunc summis precibus implorando misericordiam judicis, nunc deplorando negligentiam vitæ præteritæ, nunc desperando spem salutis. Ita Auctor *Imperfecti*: « Nihil eis proderit, ait, anxietas illa tunc incipientibus bene agere, cum tempus bene agendi concluditur. Nihil proderit ex necessitate repetita confessio ejus qui ex voluntate nec semel confessus est. » Lege patheticas reproborum voces et comploratiónes quas graphice depingit Sapiens, v, 1 et seq.

Vers. 12. 12. AT ILLE RESPONDENS, AIT: AMEN DICO VOBIS, NESCIO VOS. — Id est, vos pro meis non cognosco, respuo, reprobo, damno; quia vos in die vestra noluisti agnoscere me ut vestrum Deum et Dominum, nec ego vos in hac die mea agnosco ut meos fideles, servos et filios; servistis diabolo, non Deo, in voluptate; nunc servite illi in gehenna. Ita S. Hieronymus: « Novit, ait, Dominus qui sunt ejus; et qui ignorat, ignorabitur. » Et Interlinearis: « Ideo, ait, vos desero, quia per vitæ meritum non recognosco. » Et S. Chrysostomus: « Cum dixerit: Nescio vos, nihil aliud quam gehenna et intolerabilis cruciatus relinquitur: imo vero etiam gehenna istud verbum gravius est; » quia quem nescit Deus hunc nescit cœlum, nesciunt Angeli, nesciunt Beati, sed scit diabolus, scit mors, scit gehenna, ad eum jugiter cruciandum. Adde: Christus adeo indignabundum et terribilem vultum in die judicii ostendet reprobis, ut dicant « montibus: Cadite super nos et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni; quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, et quis poterit stare? » *Apoc.* VI, 16. Vide ibi dicta. Vox ergo Christi judicis erit quasi tonitru et fulmen, detonans æternam maledictionem in improbos, eosque detrudens in tartara.

13. VIGILATE ITAQUE, QUIA NESCITIS DIEM, NEQUE HORAM. — Arabicus et Syrus: *Quia non scitis illam diem, neque illam horam*, scilicet extremam illam et « ultimum momentum ex quo pendet æternitas vestra, vel beatissima, vel miserrima. » Vers. 13. Hæc est epiparabola sive affabulatio, ostendens scopum, finem et fructum parabolæ, scilicet illam eo induci et dirigi, ut omnes fideles stimulet ad vigilantiam et studium bonorum operum, quibus se comparent ad diem mortis et judicii, utpote instantem, sed incertum; *q. d.*, ait S. Hieronymus: « Quia ignoratis diem judicii, lumen bonorum operum præparate. » « Nam qui pœnitenti veniam spopondit, peccanti diem crastinam non promisit, » ait S. Gregorius, hom. 12 *in Evang.* « Nescitis diem, neque horam, non modo ultimi illius temporis, ait S. Augustinus, serm. 22 *De Verbis Domini*, quo venturus est sponsus, sed et suæ quisque dormitionis diem et horam nescit. Quisquis autem paratus est usque ad somnum, id est usque ad mortem, quæ omnibus debetur, paratus invenietur etiam cum illa vox media nocte sonuerit, qua omnes evigilaturi sumus. » Vide dicta cap. XXIV, 42.

Sapienter R. Achabia in *Pirke Avoth.*, cap. III: « Considera tria, inquit, ut non pecces: primum, unde venisti; secundum, quo vadis; tertium, cui redditurus es vitæ rationem. Unde venisti? ex materia fetida. Quo vadis? ad locum cineris et vermium. Cui reddes rationem? Regi regum, sancto et benedicto. » Sapientius S. Augustinus, *hom.* 13, inter. 50: « Promisit, inquit, tibi Deus, quoniam quo die conversus fueris, obliviscitur mala tua præterita, sed nunquam vitam crastini diei promisit tibi. » Et mox: « Deus diem mortis incertum salubriter constituit: diem ultimum suum quisque salubriter cogitet. Misericordia Dei est, quia nescit homo quando moriatur. Latet ultimus dies, ut observentur omnes dies. » Nota ultimam hanc S. Augustini gnomen.

14. SICUT ENIM HOMO PEREGRE PROFICISCENS, VOCAVIT SERVOS SUOS, ET TRADIDIT ILLIS BONA SUA, — Vers. 14. Parabola talentorum. scilicet opes suas et facultates, ut eas custodirent et negotiando augerent; supple ex præcedent.: Sic erit adventus Filii hominis ad judicium. Tò « enim » significat scopum parabolæ, scilicet Christum velle per eam probare id quod dixit vers. præced.: « Vigilate itaque, quia nesciti diem, neque horam. »

Scopus ergo parabolæ hujus est ostendere, quam exactam donorum suorum rationem exacturus sit Christus in die judicii ab otiosis, et quod quantumque præmium daturus sit negotiosis, qui donis suis strenue ad Dei gloriam usi sunt. Similis est hæc parabola illi quam recenset Lucas, cap. XIX, 11, sed in nonnullis discrepat; alio enim

tempore, fine et modo dicta est a Christo. Illa enim Lucæ dicta est ante Dominicam Palmarum, hæc vero post eam, scilicet feria tertia, quæ præivit feriam sextam, in qua Christus fuit crucifixus. Unde S. Chrysostomus, Euthymius, Jansenius et alii censent, diversas esse has Lucæ et Matthæi parabolas, vel potius unam diversimode repetitam : nam pro talentis Lucas habet minas, additque nonnulla, vers. 14 et 27, uti mox patebit.

Applicatio parabolæ. Porro, homo hic est Christus. Christus enim profectus est peregre, cum in cœlum ascendit, quasi longo tempore a terra et Ecclesia abfuturus. Ita Origenes, S. Hieronymus, Beda. Alii Christum peregre profectum interpretantur, quando a Judæis transtulit prædicationem Evangelii per Apostolos ad Gentes, ac apud eos regnum Ecclesiæ suæ constituit. Nec male, præsertim apud Lucam, cap. XIX, ubi hæc parabola inducitur propter Zachæum publicanum et quasi Gentilem, in cujus domum ingressus Christus, salutem ei attulit, relictis Judæis. Verum tunc tota parabola hæc servorum et talentorum ad solos Judæos arctanda est ; talenta enim servis suis herus hic distribuisse dicitur antequam peregre (ad Gentes) proficisceretur. Quocirca prior explicatio uti amplior, ita et germanior est; servi enim hic omnes fideles intelliguntur, sive ex Judæis, sive ex Gentibus oriundi sint. Bona sunt talenta, de quibus vers. seq., sive quod herus hic, instar mercatorum et campsorum omnes suas facultates habuerit in pecuniis, puta in talentis auri et argenti ; sive quod talenta vocentur census et prædia, quæ æstimabantur partim uno, partim duobus, partim quinque talentis; sicut a Latinis pecunia vocatur, quidquid pecunia æstimatur et comparatur. Unde et Græci vocantur χρήματα, id est opes, pecuniæ, quasi χρήσιμα, id est utilia. Sed prius est aptius; nam, vers. 27, hæc talenta vocantur pecunia.

Vers. 15. 15. ET UNI DEDIT QUINQUE TALENTA, ALII AUTEM DUO, ALII VERO UNUM : UNICUIQUE SECUNDUM PROPRIAM VIRTUTEM (Arabicus, *juxta posse virtutis suæ*; Syrus, *juxta facultatem suam*), ET PROFECTUS EST STATIM. — Pro « talentis, » Lucas habet; « mnas, » id est *minas : mna* autem Hebraice, idem est quod numeratum, sive definitum, scilicet pretium, vel pondus auri vel argenti; radix enim מנה *mana*, idem est quod numeravit. Unde « mane, thecel, phares, » *Daniel*. V, 25. Mina Attica et Romana continebat drachmas centum, Hebræa vero drachmas 240, sive uncias 30, hoc est duas libras cum media. Drachma auri est coronatus Francicus; drachma argenti est julius Romanus, sive regalis Hispanus. Quare mina Hebræa auri continebat 240 coronatos Francicos : mina vero argenti 240 julios sive regales. Talentum Atticum continebat sex millia drachmarum, id est minas Atticas 60. Talentum vero Hebræum duplo erat majus, continebat enim duo millia drachmarum,

Mina sive mna quid? ejus etymon.

Valor unius talenti.

hoc est minas Hebræas 60, Atticas vero 120, Romanas libras 25. Libra auri continet uncias auri 12, id est drachmas, sive coronatos Francicos 96. Talentum auri ergo apud Hebræos continebat duodecim millia coronatorum Francicorum; talentum vero argenti duodecim millia juliorum, sive regalium. Quare quinque talenta auri continebant sexaginta millia coronatorum Francicorum, argenti vero sexaginta millia juliorum, quæ faciunt sex millia aureorum Romanorum. Aureus enim Romanus continet decem julios : duo vero talenta auri apud Hebræos continebant 24 millia coronatorum Francicorum, argenti vero 24 millia juliorum, id est duo millia aureorum Romanorum. Vide ea quæ tractavi de mensuris, in fine Pentateuchi.

Per talenta intellige quælibet Dei dona, sine quibus nihil operari possumus. Dona, inquam : *Primo*, gratiæ, tum gratum facientis, uti sunt fides, spes, charitas, virginitas cæteræque virtutes; tum gratis datæ, uti sunt potestas faciendi miracula, apostolatus, episcopatus, sacerdotium, donum linguarum, discretio spirituum, prophetia, etc. *Secundo*, dona naturæ, uti sunt subtile ingenium, acre judicium, firma sanitas, robur, prudentia, industria, scientia, eloquentia. *Tertio*, dona et bona externa, uti sunt opes, honores, status, v. g. magistratus, principatus, regnum, etc. Ita S. Chrysostomus. Hæc omnia enim Deus, uni quinque, alteri duo, tertio unum, id est impariter et inæqualiter, pro libito distribuit, hoc fine, ut quisque iis utatur ad Dei gloriam et suam aliorumque salutem : sic enim illa adaugebit, tum in se (omnis enim habitus per actuum exercitium crescit), tum in merito et præmio. Addentur enim illi coronæ et aureolæ cœlestes, v. g. virginitatis, doctoratus, martyrii. Porro, nullus est homo qui non unum aliquod, imo plura ex his Dei dona acceperit, sed alius plura, alius pauciora. Nam, ut ait S. Gregorius, homil. 9 *in Evang.*, « Nullus est qui veraciter dicat : Talentum minime accepi, non est unde rationes ponere cogar. Talenti enim nomine cuilibet pauperi etiam hoc ipsum reputabitur, quod vel minimum accepit. » Multis enim majus Dei donum, et ad salutem utilius est paupertas quam opulentia, infirmitas quam sanitas, humilis status quam sublimis. Exemplum sit in S. Paulo, S. Timotheo et S. Onesimo. S. Paulus enim quasi quinque talenta, id est dona, a Deo accepit, scilicet donum linguarum, potestatem miraculorum, apostolatum, zelum animarum, efficaciam prædicandi ; Timotheus vero quasi accepit duo, scilicet scientiam Scripturarum et episcopatum Ephesinum ; Onesimus vero unum, scilicet studium ministrandi S. Paulo Romæ incarcerato, per quod meruit plura alia, scilicet episcopatum Colossensem, et multorum conversionem et martyrium, uti dixi in *epist. ad Philemon.*

Talenta triplicia. Primo. Secundo. Tertio.

Quæres, quomodo hæc talenta, sive dona sua

An Deus det talenta juxta proprias vires. Resp. Primo. Deus distribuit « secundum propriam cujusque virtutem?» Græce δύναμιν, id est potestatem, robur et vires. Respondeo : *Primo*, hoc partim est emblema, pertinens duntaxat ad elegantiam parabolæ. Sic enim apud homines solent prudentes heri bona sua dividere et credere suis servis, ut plura credant ei, qui majori pollet prudentia et industria; pauciora illi, qui minori. Nam certum est contra Pelagianos gratiam primam non dari secundum naturales vires et merita, imo nullam esse in natura dispositionem ad gratiam.

Resp. Secundo. *Secundo* vero, partim hoc pertinet ad propositum, quia gratias gratis datas et status, ut magistratum, Episcopatum, Apostolatum, Sacerdotium, etc., sæpe Deus viribus naturæ contemperat, nec aliquem ad statum aliquem aut gradum eligit, nisi ei ferendo par sit et natura idoneus, aut quem ipse idoneum faciat. Idem hominibus faciendum esse cum quem in Pastorem, Episcopum vel Prælatum eligunt, docet D. Thomas, II II *part., Quæst.* LXIII, art. 2 et alibi. Imo cum Deus quodvis donum permanens cuipiam elargiri decernit, prius ei donat capacitatem, seu dispositionem proportionatam naturalem, vel supernaturalem, aut meritum quo ad hoc donum fiat idoneus, vel ad illud idonee se comparet. Sic Moysi dedit zelum suæ gentis, ut eo se disponeret ad illius præfecturam et ex Ægypto liberationem. Sic Paulo dedit zelum legis Mosaicæ, ut eo deinde purgato et castigato uteretur ad propagationem legis Christianæ, uti docet S. Augustinus, lib. XXII *Contra Faustum,* cap. LXX. Sic Magdalenæ et S Petro ingentem indidit de peccatis contritionem, ut per illam ad ingentem sanctitatem eos disponeret. Sic quos Deus eligit et destinat ad virginitatem, religiosam vitam, martyrium, missionem Indicam, etc., prius vehemens illius desiderium eis ingerit, quo se ad illam aptent et præparent.

Angelis data gratia juxta naturam. Denique S. Thomas, I *part., Quæst.* LXII, art. 6, docet Deum angelis distribuisse dona gratiæ et gloriæ secundum dona naturæ : quare eos qui sublimiores sunt natura, sublimiores quoque esse in gratia et gloria. Additque idem subinde facere in hominibus. Ait enim : « Hoc autem etiam in hominibus contingit, quia secundum intentionem conversionis in Deum, datur major gratia et gloria.» Sæpe tamen Deus facit contrarium, ut idiotis, rudibus, vilibus et abjectis, majora det dona gratiæ, quam litteratis, ingeniosis, honoratis, opulentis, uti dedit S. Francisco, S. Catharinæ Senensi, S. Simeoni Stylitæ et pluribus similibus. Simili modo subinde Deus distribuit dona gratiæ gratis datæ, ob arcana sua consilia et judicia. Multi enim præsunt, ait Franciscus Lucas, qui minime digni aut idonei sunt : multi sunt sacerdotio inepti, etc. In nullis tamen natura ejusque dotes sunt meritum, vel dispositio ad gratiam.

Ergo ex hoc Christi dicto non sequitur « singulis conferri Dei dona secundum meriti sui modum, » quod Calvinus Catholicis hic per calumniam affingit : aliud enim est natura capacem esse donorum Dei, aliud mereri dona Dei; aliud posse habere charitatem, aliud habere charitatem; quemadmodum docet Prosper, lib. II *De Vocatione Gentium,* cap. II, ubi illud « secundum propriam virtutem, » interpretatur, « secundum propriam et naturalem possibilitatem ; » sicut et aliud est esse habilem aptumque ad accipienda Dei dona, aliud ea mereri.

Et profectus est statim. — *q. d.* Christus a Judæis abiit ad Gentes, aut potius in cœlum, ut dixi. Addit Lucas, cap. XIX, 13, Christum, antequam abiret, partitis in servos suos mnis, vel talentis, dixisse : « Negotiamini dum venio, » ut scilicet talenta hæc mea strenue per totam vitam laborando adaugeatis, et eorum lucrum mihi offeratis cum ego ad judicium redibo; ac mox subjicit : « Cives autem ejus oderant eum, et miserunt legationem post illum, dicentes : Nolumus hunc regnare super nos.» Cives Christi sunt Judæi qui noluerunt *hunc,* scilicet Christum, agnoscere pro suo rege et Messia, cum coram Pilato clamarunt: « Non habemus regem nisi Cæsarem, » ideoque Christum ad crucem postularunt. Rursum cum post mortem et resurrectionem Christi, ejus Apostolos et Christianos regnum Christi prædicantes et propagantes, et plagis et litteris contra eos scriptis, quas per totum orbem sparserunt, persecuti sunt. Unde de justa eorum castigatione subdit Lucas, vers. 27, Christum dixisse : « Verumtamen inimicos meos, qui noluerunt me regnare, adducite huc, et interficite ante me.» Fecit hoc Christus, cum Judæam vastavit, et Judæos occidit per Titum Imperatorem, magisque id faciet in die judicii, cum eos in gehenna æterna morte mulctabit.

16. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis (per ea), et lucratus est alia quinque. — Lucrari talenta, est dona Dei augere per eorumdem usum et exercitium, maxime autem est per bona opera et auxilium proximorum, gratiam Dei in se et aliis adaugere et accumulare. Innuit hæc parabola quemque gratiæ Dei ex æquo et totis viribus cooperari et collaborare debere, ut, v. g., qui habet quinque gradus charitatis, eliciat actum ejusdem intensum ut quinque; sic enim lucrabitur alios quinque gradus, accipietque a Deo habitum charitatis intensum ut decem; cui si iterum ex æquo cooperetur, eliciatque actum charitatis ut decem, lucrabitur alios decem charitatis gradus, accipietque habitum charitatis intensum ut viginti; cui rursum si ex æquo collaboret eliciatque actum charitatis ut viginti, merebitur et accipiet habitum charitatis intensum ut quadraginta, et ita consequenter assidue duplicando mire multiplicabit lucrum talentorum suorum, puta graduum charitatis. Esto ergo ipse paucos aut nullos sua charitate ad Christum prædicando converteret, Vers. 16. Lucrari talenta, quid?

habebit tamen idem meritum et præmium prædicationis et charitatis suæ, perinde ac si multos convertisset; conversio enim aliorum sæpe non est in nostra potestate, meritum autem semper est.

Nota ex cap. XIX *Luc.*, vers. 16 et 18 : eadem mna, id est idem gradus gratiæ, in uno operatur et lucratur decem mnas, in alio vero quinque duntaxat, quia scilicet ille majori fervore, studio et conatu voluntatis, gratiæ cooperatus est, quam ille.

Porro, ex hoc versu et seq., colligunt Theologi Deum ex merito actionum nostrarum, habitus earum supernaturales statim augere et intendere, etiamsi actiones habitum a quo manant non superent : nam qui quinque talenta acceperat, operando lucratus est alia quinque.

Moraliter : S. Gregorius, homil. 9 *in Evangel.* : « Lectio Evangelii, inquit, sollicite considerare nos admonet, ne nos, qui plus cæteris in hoc mundo accepisse aliquid cernimur, ab auctore mundi gravius inde judicemur. Cum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Tanto ergo esse humilior, atque ad serviendum promptior quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione. »

Vers. 17. 17. SIMILITER ET QUI DUO TALENTA ACCEPERAT, LUCRATUS EST ALIA DUO. — *q. d.* Hic quoque studiose et ex æquo talento, id est gratiæ suæ cooperando, illam duplicavit.

Vers. 18. 18. QUI AUTEM UNUM ACCEPERAT, ABIENS FODIT IN TERRAM, ET ABSCONDIT PECUNIAM DOMINI SUI. — Arabicus, *sepelivit argentum domini sui*. Defodere talentum, est ex negligentia et desidia gratia sibi a Deo collata non uti, non operari. Ubi nota defossionem hanc talenti tribui illi qui unum tantum accepit, non quod alii qui plura acceperunt, sæpe idem non faciant, sed ut intelligatur ex eo quod tam acriter a Domino exceptus et castigatus est is, qui uno tantum talento abusus est, longe acriorem fore Domini censuram et castigationem in eos, qui pluribus abutuntur et majoribus. Quocirca Paulus : « Exhortamur, inquit, vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis, » II *Corinth.* VI, 1. Et : « Gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi, » I *Corinth.* XV, 10. Et : « Væ mihi est, si non evangelizavero, » ibidem, cap. IX, 16.

Nocent hoc, qui ingenio, doctrina, prudentia aliisque dotibus sibi a Deo datis non utuntur ad suam aliorumque salutem, ob desidiam vel metum peccandi, aliave simili de causa ; ab his enim eorum rationem exactam reposcet Christus in die judicii. Adde eos qui pauca talenta acceperunt, sæpe per socordiam illa otiosa relinquere et quasi defodere : nam qui plura acceperunt, iis stimulantur, ut iis utantur ; quare vel iis recte utuntur ad meritum, vel abutuntur ad vanitatem, itaque puniuntur, non ob talentorum otium, sed abusum vanitatis. Itaque videmus eos qui pollent magno ingenio, si eo ad honesta non utantur, ad inhonesta abuti.

19. POST MULTUM VERO TEMPORIS VENIT DOMINUS Vers. 19
SERVORUM ILLORUM, ET POSUIT RATIONEM CUM EIS. — Hanc rationem et computum cum quolibet privatim init Christus in morte et judicio particulari cujusque animæ, publice vero inibit in die judicii universalis.

20. ET ACCEDENS QUI QUINQUE TALENTA ACCEPE- Vers. 20.
RAT, OBTULIT ALIA QUINQUE TALENTA, DICENS : DOMINE, QUINQUE TALENTA TRADIDISTI MIHI, ECCE ALIA QUINQUE SUPERLUCRATUS SUM. — Audi S. Gregorium, homil. 17 *in Evangel.*, pathetice hæc depingentem : « In illo tanto examine electorum omnium et reproborum multitudo deducetur, et unusquisque quid sit operatus, ostendetur. Ibi Petrus cum Judæa conversa, quam post se traxit, apparebit. Ibi Paulus conversum, ut ita dixerim, mundum ducens. Ibi Andreas post se Achaiam, ibi Joannes Asiam, Thomas Indiam in conspectum sui judicis conversam ducet. Ibi omnes Dominici gregis arietes cum animarum lucris apparebunt, qui sanctis suis prædicationibus Deo post se subditum gregem trahunt. Cum igitur tot pastores cum gregibus suis ante æterni Pastoris oculos venerint, nos miseri quid dicturi sumus, qui ad Dominum nostrum post negotium vacui redimus, qui pastorum nomen habuimus, et oves quas ex nutrimento nostro debebamus ostendere, non habemus? Hic pastores vocati sumus, et ibi gregem non ducimus. »

21. AIT ILLI DOMINUS EJUS : EUGE, SERVE BONE Vers. 21.
ET FIDELIS, QUIA SUPER PAUCA FUISTI FIDELIS, SUPER MULTA TE CONSTITUAM ; INTRA IN GAUDIUM DOMINI TUI. — Lucas, cap. XIX, vers. 19, habet : « Et tu esto super quinque civitates. » Est parabola sumpta a rege, qui solet servos fideles remunerare gubernaculis plurium civitatum. Significat autem per catachresim Sanctos, qui strenue usi sunt gratia sibi a Deo data, fore consortes gloriæ, regni et gaudii Dei, sed majoris vel minoris pro labore et meritis cujusque.

Noster Salmeron opinatur hic innui taciteque promitti, quod Sancti certis locis, quibus in vita laborarunt, in cœlo a Deo præficiantur, ut ibi plus boni operentur, v. g., ut morbis medeantur, aliaque miracula patrent, quia hoc labore suo meruerunt. Sic S. Jacobus miracula patrat Compostellæ et in Hispania, S. Dionysius Parisiis et in Gallia, S. Ambrosius Mediolani et in Italia, S. Bonifacius in Frisia et Germania.

22. ACCESSIT AUTEM ET QUI DUO TALENTA ACCE- Vers. 22.
PERAT, ET AIT : DOMINE, DUO TALENTA TRADIDISTI MIHI, ECCE ALIA DUO LUCRATUS SUM.

23. AIT ILLI DOMINUS EJUS ; EUGE, SERVE BONE Vers. 23.
ET FIDELIS, QUIA SUPER PAUCA FUISTI FIDELIS, SUPER MULTA TE CONSTITUAM, INTRA IN GAUDIUM DOMINI TUI. — Arabicus vertit, *et hæc sunt quinque talenta quæ lucratus sum*, quasi ea servus hero ostenderit et obtulerit. Patent hæc ex dictis vers.

20 et 21. Idem enim dicitur, nisi quod ibi quinque sint talenta, hic duo; quia, ut ait S. Hieronymus, « non tam considerat Dominus lucri magnitudinem, quam studii voluntatem. » Ac fieri potest ut is qui duo accepit, strenue et continue cum iis negotiando plus mereatur et accipiat, quam is qui quinque nactus est, si tepide et raro iis utatur. Sic S. Nicolaus Tolentinas, qui sanctam in jugi oratione et austeritate egerat vitam, adeoque feria secunda, quarta, sexta et sabbato in honorem B. Virginis jejunabat, solo pane et aqua contentus, ac ferrea catena corpus castigabat, sex mensibus ante mortem quotidie ad vesperam melodiam audivit angelicam; qua ad nuptias Agni cœlestis invitabatur. Demum sub mortem miro perfusus gaudio, et causam rogatus, dixit: « Dominus meus Jesus Christus, suæ matri et nostro patri Augustino innixus, dicit mihi: Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui. » Ac mox junctis sursum manibus, oculisque ad crucem sublatis: « In manus tuas, Domine, inquit, commendo spiritum meum. » Itaque jucundo et hilari vultu animam Deo resignavit anno Domini 1306, ut habet ejus Vita apud Surium, die 10 septembris.

S. Nicolaus Tolentinas.

Vers. 24. 24. **Accedens autem et qui unum talentum acceperat, ait: Domine, scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, et congregas ubi non sparsisti:**

Vers. 25. 25. **Et timens abii, et abscondi talentum tuum in terra; ecce habes quod tuum est.**

Emblema est spectans ad ornatum parabolæ.

Sic enim servi pigri suam desidiam domini severitate excusant, ait Franciscus Lucas, *q. d.* Tu non vis perdere, sed solum lucrari; et, si lucrum non adfertur, tollis tibi res servorum tuorum pauperum quavis ratione, jure vel injuria. « Qui simpliciter inertiam debuit confiteri, inquit S. Hieronymus, et orare patremfamilias veniam, e contrario calumniatur, et considerata rapacis Domini avaritia, prudenti consilio se ab omni negotiatione abstinuisse præfatur. »

Notat reprobos in die judicii, cum videbunt Sanctos a Christo adeo præmiari, se vero damnari ad gehennam, idque in æternum, ex desperatione, odio et rabie in Christum judicem insurrecturos, illique severitatem nimiam impudenter exprobraturos, indeque suæ damnationis culpam impie et blaspheme in eum conjecturos. Sic enim ipsi in gehenna ex tormentorum acerbitate et æternitate in furorem acti, assidue blasphemant Deum, Christum et Sanctos omnes, utpote a quibus torquentur, vel effective, vel objective.

Vers. 26. *Luc.* XIX, 22. 26. **Respondens autem dominus ejus, dixit ei: Serve male et piger, sciebas quia meto ubi non semino, et congrego ubi non sparsi.**

Vers. 27. 27. **Oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis, et veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura.**

Hoc pariter emblema est, tantum significans omni modo et opera, saltem faciliori et qui fere caret periculo, gratiam Dei cuilibet augendam esse. Ubi nota nummularios vocari eos, qui ex cambio vel mutuo lucrum faciunt, uti sunt campsores et usurarii. Hoc lucrum in cambio licitum est, in mutuo illicitum et peccatum usuræ. Estque hic lucrandi modus certus, obvius et facillimus. Unde Dominus hic non tam ex rei in se justitia loquitur, quam parabolice, partim ex gentium consuetudine et usu: apud multas enim gentes usuræ habitæ sunt licitæ, ac præsertim apud Judæos, qui sibi illas apud Gentes permissas a Deo putant, *Deuter.* XXIII, 19; partim ex consequentia verborum servi desidis, qui duram avaritiam extorquendi lucrum per fas et nefas, tam a se quam ab aliis domino suo impingebat. Potest tamen hoc rei per parabolam significatæ adaptari sic, quod Deus gratiæ et donorum suorum lucra, quasi usuras, sed æquissimo jure debitas a nobis exigat, longe majores gloriæ usuras redditurus in cœlo, unde illud: « Si vis fœnerari, fœnerare Deo. » Nam, ut dicitur *Prov.* XIX, 17: « Fœneratur Deo, qui miseretur pauperis, et vicissitudinem suam reddet ei. » Vide ibi dicta.

Nummularii, qui?

Vers. 28. *Luc.* XIX, 24. 28. **Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta.** — Ex dono enim meo primus habuit quinque talenta, deinde ex iis lucratus est alia quinque: ergo universim habet jam decem. Emblema hoc quoque est. Retundit Dominus criminationem servi pigri, accusantis se de avaritia, *q. d.* Ecce ut videas, o serve piger, me hæc lucra non mihi avare, sed servis ipsis liberaliter quærere, meum talentum tibi datum ad me revocans, illud non mihi in arcam recondo, sed erogo ei qui quinque suis bene usus, lucratus est alia quinque. Hic enim hoc tuum, imo meum talentum quasi auctarium sui laboris et lucri meretur.

Hoc quoque partim emblema est parabolæ, partim applicandum rei per parabolam significatæ. Nam in die judicii revera Deus tollet gratias suas a reprobis, qui ipsis vel non usi, vel ad malum abusi sunt. Idem sæpe facit in hac vita, imo semper gratiam gratum facientem tollit ab eo qui peccat mortaliter, v. g., dum per desidiam negligit implere aliquod Dei præceptum obliga[ns] sub peccato mortali. Emblema vero est q[u]od addit: « Et date ei qui habet decem tale[nt]a. » Quo tamen tacite innuit *primo*, Sanctos q[u]i diligenter gratia Dei utuntur, dignos esse [m]ajori et illa quam indigni et otiosi habent, [at]que non raro fieri in hac vita, ut ipsa ex [hi]s in illos transferatur, juxta illud *Apocal.* III, 11: « Tene quod habes, ut nemo accipiat co[ro]nam tuam. » Vide ibi dicta. *Secundo*, innuit [Sa]nctos in cœlo gavisuros et de suis talentis e[t d]e reproborum, quatenus suis se melius uso[s] quam reprobos, aut se reproborum coronas [ac]cipere gaudebunt.

Tertio, quod Deus in cœlo omnia dona, omnesque dotes et gratias, etiam illas quas reprobi habuerunt in hac vita, conferet in Beatos, quia beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus, ut ait Boetius. Illas intellige easdem non numero, sed specie, id est similes illis quas reprobi habuerunt. Unde subjicit et concludit Christus :

Vers. 29. *Luc.* XIX, 26; *Sup.* XIII, 12. 29. OMNI ENIM HABENTI DABITUR, ET ABUNDABIT; EI AUTEM QUI NON HABET, ET QUOD VIDETUR HABERE, AUFERETUR AB EO. — Arabicus : *Quia ei qui habet dabitur, et addetur; et ab eo qui non habet, auferetur quod est cum eo;* Syrus : *Id etiam quod habet, adimetur ei.*

OMNI HABENTI, — scilicet lucrum talentorum et gratiæ, per strenuam cooperationem suam partæ adauctæque, plus talentorum et gratiæ ac gloriæ dabitur. Deinde, S. Chrysostomus hic, et S. Augustinus, lib. II *Quæst. Evang.*, Quæst. XLVI, «Omni habenti,» id est omni bene utenti talento suo. Ille enim vere habet talentum, qui eo recte utitur : otiosus enim qui eo non utitur, videtur illud non habere, perinde enim apud illum iners ac otiosum est, ac si illud non haberet.

EI AUTEM QUI NON HABET (scilicet lucrum talentorum et gratiæ a se partum; vel «qui non habet,» id est qui non utitur talento suo, uti jam dixi), ET QUOD VIDETUR HABERE (id est talentum suum quod quidem «habet,» ut dictum est cap. XIII, 12, sed quia otiosum illi erat, potius non habere quam habere videbatur), AUFERETUR AB EO. — Juxta sensum quem paulo ante dixi. Simili phrasi ait Comicus : «Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet,» quia eo non utitur, sed in arca recondit et sepelit, quare arca illud habet, non ipse. Avarus enim non tam habet et possidet aurum, quam ab auro habetur et possidetur; est enim auri servus et mancipium.

Hinc Theologi sumpsere suum illud axioma : «Facienti quod in se est, Deus non deest,» nec denegat gratiam, cui, si strenue cooperetur, majorem addet semper et majorem, usque ad donum perseverantiæ et gloriæ, quod quomodo accipiendum sit, vide Suarez, Vasquez, Valentiam, Bellarminum et alios, tract. *De Gratia.*

Iteravit hanc gnomen Christus, cap. XIII, 12, sed ad alium finem et scopum, uti ibi ostendi.

Vers. 30. 30. ET INUTILEM SERVUM EJICITE IN TENEBRAS EXTERIORES : ILLIC ERIT FLETUS ET STRITOR DENTIUM.

Vers. 31. 31. CUM AUTEM VENERIT FILIUS HOMINIS IN MAJESTATE SUA, ET OMNES ANGELI CUM EO, TUNC SEDEBIT SUPER SEDEM MAJESTATIS SUÆ. — Syrus, *super thronum gloriæ suæ*, quasi judex omnium, sedens in splendida et gloriosa nube. Vide dicta cap. XXIV, vers. 30. Hic Christus graphice depingit ideam et formam judicii extremi, ut illud omnes suæ menti imprimant, ejusque jugi recordatione ad vitæ puritatem et studium bonorum operum se continuo excitent et exstimulent. Porro, Christus sedebit in aere juxta Jerusalem supra vallem Josaphat, quæ adjacet monti Oliveti, ubi pati cœpit in horto, et ex quo gloriose in cœlum conscendit, ut docet Joel, III, 2. Vide ibi dicta.

Majestas Christi judicis elucebit : *Primo*, in prævio horrisonæ tubæ Archangeli clangore, qui tam sonorus erit, ut per totum orbem audiatur. *Secundo*, in præviis fulguribus, tonitribus, grandinibus, procellis, terræmotibus, juxta illud *Psal.* XCVI, 3 : «Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ, vidit, et commota est terra.» *Tertio*, quod Christus apparebit in corpore glorioso ac magis radiante, quam sol, juxta illud Isaiæ, cap. XXIV : «Erubescet luna, et confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum,» in sensu mystico, nam alius illius loci est sensus litteralis, ut ibi ostendi. *Quarto*, quod veniet cum nubibus, ac sedebit judex in nube gloriosa. *Quinto*, quod e cœlo descendet stipatus innumeris angelorum omnium legionibus. *Sexto*, quod ante eum judicandi stabunt, omnes Imperatores, Pontifices, Reges, Prælati, Principes, Philosophi, Oratores, omnesque omnino homines et gentes. *Septimo*, quod eos judicabit, non ut alienos subditos, uti faciunt gubernatores regum, sed ut proprios servos : omnes enim homines et angeli sunt servi Christi, non tantum qua Deus est jure creationis, sed etiam qua homo est jure unionis hypostaticæ cum Verbo, ac jure meriti : hoc enim meritus est Christus sua humili obedientia usque ad mortem crucis, juxta illud Apostoli, *Philipp.* II : «Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.» Homines vero Christi servi sunt proprio jure redemptionis; eos enim morte et inferno redemit, et emit Christus pretioso sanguinis sui pretio.

Majestas Christi judicis. Primo. Secundo. Tertio. Quarto. Quinto. Sexto. Septimo.

ET OMNES ANGELI CUM EO. — Ergo in die judicii ne unus quidem angelus manebit in cœlo, sed omnes omnino cum eo descendent, eumque quasi Deum, Dominum et Salvatorem suum honoris causa quasi famuli comitabuntur, ut Christum, qua homo est et judex, stipent illique ministrent. Quocirca unus ex eis Christo præferet crucem, quasi insigne triumphi et regni, ut patet cap. XXIV, 30. Porro, probabile est angelos tunc assumpturos corpora ex aere condensato, in iisque splendidis gloriose apparituros : alioqui enim hæc Christi angelis stipati gloria et potestas non posset videri ab impiis et reprobis, quorum tamen causa maxime exhibebitur, neque externam ejus majestatem (quam describere vult hic Christus) ille angelorum exercitus augeret. Ita Suarez, tom. II, disp. LVII. Cum ergo innumerabilis sit angelorum multitudo, tunc longe lateque supre-

Angeli apparebunt in corporibus splendidis.

mas aeris regiones undique per multa millia milliarium, usque ad cœlos ipsos replebunt, et immensi exercitus speciem præbebunt. Hæc erit majestas et gloria Christi ad gaudium electorum et terrorem reproborum.

Dæmones in tetris. Valde etiam credibile est dæmones quoque in corporibus assumptis, sed tetris, horridis et terrificis apparituros, vel quia alioqui ab impiis videri non possent, vel quia pertinet ad Christi, qua homo est et judex, gloriam, et impiorum confusionem, ut videantur. Ita noster Leon. Lessius, lib. XIII *De Perfect. divinis*, cap. XXII. Hac ratione fiet, ait Auctor *Imperfecti*, « ut etiam mali ipsum confiteantur inviti, et qui contempserunt in humilitate, agnoscant in potestate. »

Vers. 32. 32. ET CONGREGABUNTUR ANTE EUM OMNES GENTES, ET SEPARABIT EOS AB INVICEM, SICUT PASTOR SEGREGAT OVES AB HÆDIS. — Id faciet per angelos quasi administros suos, juxta illud, cap. XIII, 49 : « Tunc exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum. »

OMNES GENTES. — Id est omnes homines a primo Adam prognati, usque ad ultimum, cujuscumque familiæ et gentis sint, quantumvis feræ et barbaræ, etiam parvuli et infantes, licet de infantium causa et sententia hic proprie non agatur, sed tantum de adultorum, qui suis bonis vel malis operibus cœlum vel infernum promeriti sunt. Quocirca erunt tunc plurimi milliones hominum, quos omnes vallis Josaphat non capiet; quare tunc Deus montem Olivarum aliosque complanabit, ut locus sit qui capiat tot hominum myriades; reprobi enim omnes in terra consistent, Sancti vero præsertim illustres, ut Apostoli, ac viri Religiosi et Apostolici in aere attollentur, imo Christo judici assidebunt, *Matth.* XIX, 28.

Parvuli aderunt in judicio. Porro, parvulos comparituros in die judicii, licet id neget Durandus in II, disp. XXXIII, *Quæst.* III, valde est probabile. *Primo*, quia Christus omnium omnino hominum erit judex : (Primo.) ergo etiam parvulorum. *Secundo*, quia parvuli (Secundo.) æque ac adulti resurgent, idque « in virum perfectum, » ut ait Apostolus, *Ephes.* IV, 13; hoc est, in ætate et statura virili : videbunt ergo et cognoscent omnes homines secum resurgentes sisti coram tribunali Christi, ut ab eo judicentur. (Tertio.) *Tertio*, quia multi ex infantibus per baptismum vel martyrium effecti sunt sancti et martyres, uti fuere innocentes occisi ab Herode. Hi ergo cum adultis audient e Christo : « Venite, benedicti (Quarto.) Patris mei. » *Quarto*, quia infantes mortui in peccato originali per tot millia annorum, ubivis gentium, erunt plurimi, adeo ut Lessius, *De Perfect. divin.*, cap. XXII, num. 143, putet numerum eorum fore mille milliones. Hi autem abscondi non poterunt, sed in terra resurgentes comparebunt, videbuntque omnes secum resurgere et Judicari a Christo. Quare hi quoque segregati ab aliis, suam a Christo sententiam accipient, mediam scilicet inter adultos electos et reprobos : nam nec damnabuntur ad ignem gehennæ, ut adulti reprobi; nec adjudicabuntur cœlo ad videndum Deum, uti adulti electi.

SEPARABIT EOS AB INVICEM, SICUT PASTOR SEPARAT OVES AB HÆDIS. — Electos comparat ovibus, ob innocentiam, humilitatem, simplicitatem, modestiam, obedientiam, patientiam ; reprobos hædis, quia hoc animal fetet, est asperum, immundum, petulcum, lascivum, per præcipitia incedens, rixosum : quales sunt impii. Unde et in lege veteri, hædi quasi victimæ pro peccato offerri solebant.

Hujus separationis typus præcessit in separatione benedictionum in eos qui servant legem, et maledictionum in eos qui legem violant, facta a Mose in monte Garizim, *Deut.*, cap. XXVII.

33. ET STATUET OVES QUIDEM A DEXTRIS SUIS, HÆDOS AUTEM A SINISTRIS. — Dextra enim symbolum Vers. 33. est felicitatis, gloriæ, regni, victoriæ et triumphi ; sinistra vero infelicitatis, opprobrii, servitutis, calamitatis et miseriæ. Addit S. Thomas : « A dextris, » inquit, id est honoratiori et nobiliori loco, scilicet in aere consistent electi, inde mox in cœlum cum Christo conscensuri, juxta illud : « Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera, » I *Thess.* IV, 16. Reprobi vero erunt « a sinistris, » id est humiliori et viliori loco in imo terræ, ut inde hiante terra absorbeantur in tartara.

34. TUNC DICET REX HIS QUI A DEXTRIS EJUS ERUNT : Vers. 34. VENITE, BENEDICTI PATRIS MEI, POSSIDETE PARATUM VOBIS REGNUM A CONSTITUTIONE MUNDI. — « Venite » de tenebris ad lucem, de servitute ad libertatem filiorum Dei, de labore ad requiem perennem, de bello ad pacem, de morte ad vitam, de malorum societate ad Angelorum consortium, de agone ad triumphum, de solo et salo tentationum ad solem gloriæ et juge cœlum gaudiorum æternorum.

Pathetice hoc verbum exaggerat S. Hippolytus martyr, tract. *De Consum. sæculi*, in fine, descendendo ad singulos Sanctorum ordines : « Venite, ait, Prophetæ, propter nomen meum expulsi ; venite, Patriarchæ, qui ante adventum meum obtemperastis mihi regnumque meum desiderastis ; venite, Apostoli, mearum afflictionum participes, dum inter homines agerem propter Evangelium ; venite, Martyres, qui confessi me coram tyrannis, tormenta multa atque supplicia pertulistis ; venite, Pontifices, qui pure mihi sacrificium die nocteque obtulistis, ac pretiosum corpus et sanguinem meum immolastis quotidie ; venite, Sancti, qui in montibus, in speluncis et cavernis terræ exercuistis vos, qui per continentiam, preces et virginitatem serviistis nomini meo ; venite, adolescentulæ, quæ thalamum meum exoptastis, nec præter me sponsum alium dilexistis ; quæ per martyrium et pietatis exercitationem mihi immortali ac incorruptibili sponso copulatæ estis ; venite, qui dilexistis pauperes et peregrinos ; venite, qui charitatem meam servastis, sicut sum ego charitas ; venite, socii pacis, ego enim sum ipsa pax. »

Porro, prius Christus judicat præmiatque electos, quam puniat reprobos: tum quia electi digniores sunt reprobis; tum quia Christi proprium est præmiare, alienum punire; tum ut reprobi « acrius doleant videntes quid amiserint, » ait S. Bernardus, serm. 8 *in Psal.* XC.

REX. — Christus judex habens in femore suo scriptum : « Rex regum, et Dominus dominantium, » *Apoc.* XIX, 16.

BENEDICTI PATRIS MEI, — quos scilicet Pater meus cui appropriatur omnipotentia, imperium et prædestinatio, « benedixit omni benedictione spirituali in cœlestibus, » per sanguinis mei meritum, *Ephes.* I, 3, scilicet quos ab æterno dilexit et prædestinavit, in tempore justificavit, nunc vero glorificabit; quibus dedit gratiam, bona opera, et in iis perseverantiam usque ad finem vitæ, ideoque iis pro meritis nunc præmium cœlestis gloriæ per me attribuit. Venite ergo, benedicti, terque quaterque beati, quos Deus amavit et prædestinavit ante mundum, vocavit de mundo, mundavit et sanctificavit in mundo, nunc magnificabit post mundum, ut ait in *Soliloquiis* S. Augustinus.

Judicium extremum an in momento peragendum.

Nota : Judicium Christi extremum non peragetur in instanti, sive in momento temporis, uti peragetur generalis omnium resurrectio, I *Cor.* XV, 52, sed aliquanto tempore durabit. Nam primo, fiet singulorum examen et conscientiarum apertio, qua Christus cuique hominum sua et aliorum omnium facta, per illuminationem internam patefaciet et revelabit, ac sententiam cuique suam pro meritis dictabit, facietque ut omnes videant illam in singulis esse æquissimam et justissimam, nec ullum exceptioni vel tergiversationi dari locum, uti ostendi *Apoc.* XX, 12, ac fuse docet hic Abulensis, *Quæst.* CCCXXXIV et seq. « Fiet enim, ait S. Augustinus, lib. XX *De Civit., Dei*, cap. XIV, virtute divina, ut cuique opera sua, vel bona, vel mala, in memoriam revocentur, et mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuset vel excuset scientia conscientiam. » Hæc enim fient in tempore, sed perbrevi. Deinde generalem in omnes Sanctos, voce sensibili, ut videtur, proferet æternæ felicitatis sententiam, dicendo: «Venite, benedicti Patris mei,» etc.; mox in reprobos æternæ damnationis fulmen detonabit, dicens : « Ite, maledicti, in ignem æternum, » etc.

POSSIDETE. — Græce κληρονομήσατε, id est *hæreditate* (ita Arabicus) velut hæreditatem vestram occupate : « Si enim filii, et hæredes : hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, » *Rom.* VIII. «O quantæ gloriæ, ait Chrysostomus, quantæ beatitudinis hæc verba sunt! Nec dicit : Accipite, sed : Hæreditate, quasi propria, quasi paterna, quasi vestra, quæ vobis a principio debebantur. »

PARATUM VOBIS REGNUM A CONSTITUTIONE MUNDI.— « Regnum, » puta cœlum empyreum omniaque ejus bona, uti sunt visio et fruitio Dei, societas Angelorum et Beatorum, dotes animæ et corporis, copia bonorum omnium, non humanorum, sed divinorum.

A CONSTITUTIONE MUNDI. — Arabicus, *ante constitutionem mundi*, scilicet ab æterno. Significat cœlum totumque mundum creatum esse a Deo propter Beatos, ut ipsi in eo perpetim beentur, glorientur, regnent et triumphent. Porro, hæc gloria Sanctis parata et prædestinata fuit: *Primo*, ab æterno : ideo enim Deus ab æterno statuit condere Sanctos et mundum, ut ipsos in eo bearet omniumque bonorum suorum consortes efficeret. *Secundo*, a creatione mundi; cœlum enim empyreum mundumque creavit Deus hoc fine, ut esset sedes et regnum Beatorum. Quocirca S. Chrysostomus, homil. 1 *in epist. ad Titum* : « Ostenditur, inquit, ex his nobilitas nostra, quod non nuper, sed olim atque ab ipsis initiis dilecti sumus. » Et hom. 34 *in Genesim* : « Vide bonitatis Dei excellentiam, quanta erga nostrum genus misericordia usus sit, ut et ante jacta fundamenta mundi nobis regni cœlorum fruitionem præparare dignatus sit. »

O quam suavis et beata electis accidet hæc vox Christi! quantas illi agent gratias! quomodo jubilabunt! Non dubium quin profundissima reverentia se demittent, ac prostrati vel genuflexi illum adorabunt, confitentes et exultantes se ejus sanguine et meritis ad tantam felicitatem evectos, ut patet *Apoc.*, cap. V et VII, ubi videre est et audire eorum jubilos, doxologias et epinicia quæ Deo et Christo pleno ore et corde accinent.

Quocirca audita hac Christi voce, conversus, imo martyr effectus est S. Apronianus. De eo enim sic legimus in *Martyrol. Rom.*, die 2 februarii : « Romæ via Salaria passio S. Aproniani Commentariensis, qui adhuc Gentilis, cum S. Sisinium e carcere educeret, ut Laodicio præfecto præsentaret, vocemque e cœlo factam audiret : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi, credens baptizatur, et postea in confessione Domini finem vitæ capitali sententia accepit. » Eadem voce audita S. Mechtildis moriens evocata est ad cœlum, uti habet ejus Vita.

35. ESURIVI ENIM, ET DEDISTIS MIHI MANDUCARE (Syrus, *quod manducarem*) ; SITIVI, ET DEDISTIS MIHI BIBERE ; HOSPES ERAM, ET COLLEGISTIS ME, — in vestram domum, vel aliam hospitalem. Vers. 35.

Cur misericordes præ aliis cœlo adjudicentur.

Nota : Christus hic unam speciem bonorum operum, quibus Sancti æternam gloriam illis a Christo in judicio decretam meruerunt, ponit pro toto genere : tantum enim affert opera misericordiæ, tum quia illa sunt quasi naturalia, et ubique sunt obvia, et ad communitatem maxime pertinent, plurimi enim ubique sunt miseri ; tum quia homines plebeii et vulgares magni illa faciunt, eo quod ad orationes, jejunia et alia sublimiora minus sunt idonei; tum quia ab eis nemo facile se excusare potest; tum ut ea nobis

velut utilissima ad impetrandam Dei misericordiam commendet, ait S. Augustinus, *serm.* 39, inter novos, S. Chrysostomus et alii. Audi S. Basilium, Conc. 4 *De Eleemos.* : « Esurientis, ait, est panis ille quem tu apud te detines; nudi, vestis illa quam in cella tibi servas; discalceati, calceus ille qui domi tuæ putredine corrumpitur; egeni, argentum quod humi defossum habes. Itaque tot injuria afficis, quot tuis rebus, dum licet, non juvas. » Idem asseverant S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Chrysostomus, S. Ambrosius et S. Bernardus, quorum verba recitavi, *Eccli.* cap. IV, 1; « Jucundus homo, inquit David, qui miseretur et commodat, disponet sermones suos in judicio, » *Psal.* CXI, vers. 5, seu, ut legit D. Chrysostomus « rationes suas, » *q. d.* Vitæ suæ rationem optimam reddet; suam causam apud supremum judicem egregie perorabit : « Neque enim, inquit D. Chrysostomus, fieri potest ut anima dives misericordia obruatur unquam a gravibus animi perturbationibus. » Et D. Chrysologus, *serm.* 40 : « Sine causa, inquit, accusant peccata, quem pauper excusat. Excusari non potest, quem fames pauperis accusarit. Videbit diem malum, qui diem judicii sine advocatione paupertatis intrarit. Qui fœnerat pauperi, ipsum sibi judicem præstitit debitorem. » Rursum S. Chrysostomus, homil. 5 *De Pœnitentia* : Christus, inquit, hic tacet alia virtutum opera, « non quod memoria sint indigna, sed quod a clementia sint secunda. » Denique S. Augustinus, serm. 25 *De Verbis Domini* : « Via, ait, cœli est pauper; incipe erogare, si non vis errare. »

Porro, non dubium est quin multi propter alias virtutes et peccata majoris momenti sint salvandi vel damnandi : nam multi vix possunt opera misericordiæ exercere, ut pauperes, pueri, Religiosi, qui tamen majora præstant, ut castitatem, obedientiam, paupertatem Evangelicam, contemplationem, conversionem animarum, etc., ob quæ majora a Christo præmia consequentur, juxta illud, cap. V, vers. 1 : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, » etc.

Quocirca Christus non videtur hæc sensibili voce prolaturus, uti proferet ipsam sententiam salutis vel damnationis, sed spiritali instinctu cuique ea revelabit et dictabit. Ita Franciscus Lucas et noster Lessius, loco citato, num. 142. Hinc patet electos propter bona opera a Christo eligi et adjudicari cœlo : ergo bona opera merentur cœlum et cœlestem gloriam. Igitur gloria hic datur Sanctis a Christo quasi hæreditas, tanquam filiis; et simul quasi merces, tanquam meritis et dignis : Deus enim non dat filiis regnum, sive eo digni sive indigni sint, ut sæpe fit apud homines, sed dignis tantum et merentibus.

Sex opera misericordiæ corporalia hinc eliciuntur. Porro, sex sunt præcipua corporalia misericordiæopera, quæ Christus hic recenset; scilicet, esurientes cibare, sitientes potare, peregrinos hospitio excipere, nudos vestire, infirmos visitare, captivos solari et redimere, quibus adde septimum, scilicet sepelire mortuos in Tobia commendatum. Totidem sunt spiritualia, quæ sub corporalibus hic subintelligit Christus; illa vero tanto corporalibus præstant, quanto spiritus præstat corpore : quæ sunt peccantes corrigere, ignorantes docere, dubitantibus recte consulere, pro salute proximi Deum orare, consolari mœstos, ferre patienter injurias, offensam remittere, de quibus vide P. Petrum Casinium in *Opere Catechistico*. Excelluit in operibus misericordiæ S. Gregorius, qui proinde nunc Angelum, nunc Christum ipsum forma pauperis et peregrini hospitio et mensa excipere meruit, ut refert Joannes Diaconus in ejus Vita, lib. II, cap. XXII et XXIII.

36. NUDUS, ET COOPERUISTIS ME; INFIRMUS, ET VISITASTIS ME; IN CARCERE ERAM, ET VENISTIS AD ME. — Vers. 36.
Hoc est quod dixit Christus, cap. IX, 13 : « Misericordiam volo, et non sacrificium. » Misericordia enim tegit et quasi redimit culpas et miserias misericordis. Audi S. Augustinum, serm. 33 *De Diversis* : « Scriptum est : Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum, etc. Proinde illis quos coronaturus est, solas eleemosynas imputabit, tanquam dicens : Difficile est, ut, si examinem vos et appendam vos, et scruter diligentissime facta vestra, non inveniam unde vos damnem; sed ite in regnum : esurivi enim, et dedistis mihi manducare. Non ergo itis in regnum, quia non peccastis, sed quia peccata vestra eleemosynis redemistis. » Vide viginti fructus eleemosynæ, quos recensui *Deut.* XXVI, 12.

37. TUNC RESPONDEBUNT EI JUSTI, DICENTES (non Vers. 37.
tam ore quam corde admirantes Christi erga se munificentiam) : DOMINE (Syrus, *Domine noster*), QUANDO TE VIDIMUS ESURIENTEM, ET PAVIMUS TE; SITIENTEM, ET DEDIMUS TIBI POTUM?

38. QUANDO AUTEM TE VIDIMUS HOSPITEM, ET COL- Vers. 38.
LEGIMUS TE? AUT NUDUM, ET COOPERUIMUS TE?

39. AUT QUANDO TE VIDIMUS INFIRMUM, AUT IN Vers. 39.
CARCERE, ET VENIMUS AD TE? — Voce « quando, » significatur profunda humilitas, admiratio et exultatio Sanctorum, eo quod audiant opera sua exigua et exilia tanti fieri a Christo, ut ea sibi facta æstimet Christus, quæ pauperibus Christi amore fecerunt. Unde Euthymius putat hoc esse emblema parabolæ, ad hoc inductum, ut ex hac eorum interrogatione cognoscatur responsio Christi; quod verum est, si de vocali Sanctorum interrogatione hæc accipias, non vero si de mentali.

40. ET RESPONDENS REX (Christus judex), DICET Vers. 40.
ILLIS : AMEN DICO VOBIS, QUAMDIU FECISTIS UNI EX HIS FRATRIBUS MEIS MINIMIS, MIHI FECISTIS. — Tò « his » proprie denotat Apostolos, et eis similes viros Religiosos et Apostolicos, qui Christo judici assidebunt (et in hoc mundo habiti sunt « minimi » et abjectissimi, ac sibi ex humilitate visi sunt omnium « minimi »), eo quod voluntariam paupertatem spiritus amplexi, totos se Christo Christique

fidei, prædicationi et cruci manciparint. Consequenter tamen notantur omnes pauperes Christiani, qui regenerati in baptismo per gratiam effecti sunt filii Dei, ideoque fratres Christi. Ubi nota : infideles et reprobos, licet olim fratres Christi fuerint, hic Christus nec nomine dignos censet; non tamen vetat eis fieri eleemosynam. Præclare S. Cyprianus, tract. *De Eleemosyna*: « Quid, inquit, potuit nobis majus Christus edicere? Quomodo potuit magis justitiæ ac misericordiæ nostræ operam provocare, quam quod præstari id dixit sibi, quidquid egenti præstatur et pauperi? Ut qui respectu fratris in Ecclesia non movetur, vel Christi contemplatione moveatur; et qui non cogitat in labore et egestate conservum, vel Dominum cogitet, in illo ipso quem despicit, constitutum. »

S. Ludovici regis pietas in pauperes. Hac de causa S. Ludovicus, rex Franciæ, in Festis et Vigiliis sua manu cibum porrigebat ducentis pauperibus, eisque die sabbati pedes lavabat. Quotidie vero mensæ suæ adhibebat tres senes pauperes, ac subinde eorum reliquias ipse comedebat. Cumque nonnulli objicerent hoc dedecere majestatem regiam, respondebat : « Ego in pauperibus revereor Christum, qui dixit : *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* » Addebatque : « Pauperes cœlum sibi comparant per patientiam, divites vero per eleemosynam et reverentiam, qua pauperes ut membra Christi amant et venerantur. » Ita habet ejus Vita apud Surium, die 25 augusti. O regem sapientem et sanctum! Imitentur eum reges et principes.

Ex hac sententia S. Franciscus suos hortabatur ad libere petendam eleemosynam : « Ite, ait, charissimi filii, pro eleemosyna, quoniam hac novissima hora Fratres Minores commodati sunt mundo, ut electi in eis impleant, unde a supremo Judice commendentur, illud audientes suavissimum verbum : *Quandiu fecistis ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* » Quocirca ipse in Festis præcipuis mendicare solebat, dicens in sanctis pauperibus illud Psaltis impleri : « Panem angelorum manducavit homo, » *Psal.* LXXVII, 25. Illum enim panem angelicum esse dicebat, quem pro Dei petitum amore, et beatis suggerentibus angelis, pro ipsius charitate largitum, sancta paupertas colligit ostiatim. Ita S. Bonaventura et alii in ejus Vita.

Vers. 41. 41. TUNC DICET ET HIS QUI A SINISTRIS ERUNT : DISCEDITE A ME, MALEDICTI, IN IGNEM ÆTERNUM, QUI PARATUS EST DIABOLO ET ANGELIS EJUS. — Nota antithesin : Christus enim electis dicit : Venite ad me et meam gloriam; reprobis vero : Discedite a me ad dæmonem et gehennam, quia in vita dæmoni adhæsistis, non mihi. Vox ergo « discedite, » significat pœnam damni, quæ est privatio gloriæ cœlestis in æternum; vox vero « in ignem, » significat pœnam sensus, scilicet concremationem : ignis enim gehennæ non tantum corpora, sed et animas impiorum jugiter adurit, et tamen nunquam ea comburit et consumit. Porro, pœna hæc gravissima est. Ablegari enim a Deo, Christo, cœlo, Sanctis omnique bono sine ulla spe redeundi, ingens est tormentum, adeo ut S. Chrysostomus, Parænesi 1 *ad Theodorum lapsum*, censeat privationem visionis Dei magis torquere damnatos, quam ignem gehennæ, licet alii aliter sentiant. Unde Isaias, cap. XXVI, 10 : « Impius, ait, non videbit gloriam Domini. » « Maledicti, » quibus Deus quasi hostibus suis maledicet, id est malefaciet, ut omnia suppliciorum et malorum genera in eos intorqueat. « In ignem. » Ergo in inferno verus est ignis, isque longe acrior et alterius materiæ ac conditionis, quam sit noster, uti docent S. Ambrosius in cap. XIV *Lucæ*, S. Hieronymus in cap. LXV et LXVI *Isaiæ*, Damascenus, lib. IV, cap. ult. Ignis gehennæ qualis?

Porro, hic ignis alitur sulphure, quod idem numero Deus conservabit in æternum, ut jugiter ardeat et impios urat, ut dixi *Isaiæ* XXX et XXXIII. De hoc igne Moses Judæis minans ait, *Deut.* XXXII, 22 : « Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima. » Vide ibi dicta. Audi S. Chrysostomum hic, *hom.* 44 : « In ignis fluvium atque pelagus intrudentur, pelagus impertransibile atque magnitudine acerbissimum, in quo ignei fluctus instar montium eriguntur; ignei dico, non hujus ignis, sed ignis certe multo quam hic horribilioris, cujus flamma maximam conficit abyssum, ita ut undique ignis immanissimæ similis feræ transcurrere videatur. » Et paulo post : « Nam si acerrimos quos iste ignis et hæc flamma dolores infert, ratione assequi non possumus, quid de illo dicemus? Præsertim cum hic uno temporis momento in ignem positus homo exspiret, ibi autem crematur et dolet, sed nequaquam quod crematur, consumitur. »

ÆTERNUM. — Errat ergo Origenes qui pœnas inferni cessaturas, et impios ex iis post annum Platonicum, id est post aliquot annorum millia, liberandos censuit. Significatur enim hic æternitas pœnarum in gehenna. Ita Beda, Theophylactus et alii passim. Ingens hæc erit pœna, quæ damnatos adiget ad desperationem, furorem, rabiem, ad blasphemandum Deum, parentes, socios et omnes creaturas; quia quandiu erit cœlum, quandiu erit infernus, quandiu erit mundus, quandiu erit Deus, reprobi ardebunt in gehenna « et cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum, » *Apoc.* XX, 10. Hoc incendium cogita, dum te libido, ambitio aut alia tentatio sollicitat, dicasque tibi : « Ego tanti pœnitere non emo, » nolo modica voluptate emere ignem æternum.

Hæc Christi verba pathetice exaggerat S. Hippolytus martyr, tract. *De Consumm. sæculi*, sub finem, ubi Christum beneficia sua impiis, qui iis abusi sunt, ita exprobrantem inducit : « Ego vos formavi, et adhæsistis alteri. Ego terram, mare et omnia propter vos creavi, et vos iis in mei contumeliam abusi estis. Discedite a me, operarii iniquitatis, non agnosco vos; alterius domini

operarii facti estis, hoc est diaboli. Possidete cum eo tenebras, atque ignem qui non extinguitur, et vermem qui non dormit, ac stridorem dentium. » Et nonnullis interjectis : « Aures vestras condidi, ut audiretis Scripturas, et vos parastis eas ad cantica dæmonum, citharas et ridicula. Oculos vestros creavi, ut perspiceretis lumen præceptorum meorum eaque exsequeremini; at vos ad stupra, impudicitias et ad reliquam immunditiam ipsos aperuistis. Os vestrum composui ad glorificandum et laudandum Deum, et psalmos cantionesque spiritales pronuntiandas, lectionisque continuam meditationem; at vos aptastis illud ad convicia, pejerationes et blasphemias, dum sedentes obtrectabatis proximis vestris. Manus vestras feci, ut ad preces et obsecrationes extenderetis eas; at vos ad rapinas, cædes et mutuas occisiones expandistis, » etc.

Post latam hanc sententiam, illico Christus eos a se per dæmones propellet in tartara, imo omnia elementa cum cœlis in eos insurgent. Nam, ut ait Sapiens, cap. vi, 18 : « Armabit creaturam ad ultionem inimicorum, etc., et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directe emissiones fulgurum, etc.; excandescet in illos aqua maris, et flumina concurrent duriter. Contra illos flabit spiritus virtutis, et tanquam turbo venti dividet illos. » Vide ibi dicta.

Qui paratus est diabolo (primo principi cæterorumque capiti, puta Lucifero) et angelis (Arabicus, *exercitibus*) ejus, — illi Deo superbe rebellanti consentientibus. Hinc patet ignem inferni primo et per se paratum fuisse a Deo dæmonibus, postea vero consequenter etiam hominibus, dæmonis factum et inobedientiam imitantibus. Porro, paratus fuit hic ignis a Deo ab æterno, post prævisum Luciferi et dæmonum peccatum : tunc enim decrevit Deus illum condere ad ejus castigationem et supplicium; in tempore vero paratus, id est conditus, fuit a Deo primo die mundi, mox ut Lucifer cum suis peccavit, ante creationem hominis, quæ facta est die sexto, ut dixi *Genes.* i, 4.

Modus quo ignis dæmones cruciat.

Porro, qua ratione ignis gehennæ corporeus urat et cruciet dæmones, qui sunt spiritus incorporei, velut instrumentum Dei ad hoc ab eo aptatum et elevatum, disputant Scholastici : varii enim varios modos assignant. Vide Scholasticos, III *part., Quæst.* LXIV; item in II *Sent.*, dist. 6, et in IV, dist. 50, ac nominatim Franciscum Suarez, lib. VIII *De Angelis*, cap. xii, num. 2 et seq., ubi docet ex Basilio ignem gehennæ non lucere, sed torquere, non per solam imaginationem et apprehensionem falsam, nec per solam actionem intentionalem, sed per realem et physicam efficientiam, qua dæmonibus imprimit qualitatem spiritualem doloriferam, quæ qualis sit hic concipere non possumus; nec enim potest eis imprimere calorem sensibilem, hujus enim spiritus non sunt capaces.

Syrus pro *diabolo*, vertit *criminatori* : hunc enim significat Græce διάβολος, et talis est Lucifer cum suis, qui homines etiam sanctos accusat, omniaque eorum opera, licet justa, criminatur et calumniatur coram Deo : unde ipse est diabolus, id est criminator, per antonomasiam. Hinc in Actis S. Montani et sociorum martyrum, apud Surium, die 24 februarii, accusator et criminator martyrum vocatur diabolus; quia ejus partes agebat in tribunali judicum infidelium, reos agendo eos qui Christum colebant. Vere S. Cyprianus, lib. IV, epist. 2 *ad Antonianum* : « Quod, inquit, quædam de illo (S. Cornelio Pontif.) inhonesta et maligna jactantur, nolo mireris, cum scias hoc esse opus semper diaboli, ut servos Dei mendacio laceret, et opinationibus falsis gloriosum nomen infamet, ut qui conscientiæ suæ luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur. »

42. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi potum; Vers. 42.

43. Hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non cooperuistis me; infirmus, et in carcere, et non visitastis me. Vers. 43. — Τὸ « enim » dat causam cur damnentur ad ignem paratum diabolo, quod scilicet, ut ait Euthymius, « imitati sint immisericordem inhumanumque diabolum. » Nam, ut ait Theophylactus, « compassionis expertes sunt diaboli, et hostiliter atque inimice erga nos affecti. » Damnantur hi ob omissa opera misericordiæ : tum quia ad hæc obligatur quisque, cum videt proximum in extrema vel gravi necessitate constitutum quod sæpe occurrit; tum quia neglexerunt alia peccata eleemosynis expiare, juxta illud Danielis, cap. iv, 24, ad Nabuchodonosorem : « Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum. » Unde S. Augustinus asserit nonnullos sine eleemosynis non posse salvari. Vide ibi dicta. Jam, « si tanta pœna mulctabitur qui non dedisse convincitur, ait S. Gregorius, quanta pœna feriendus est qui redarguetur abstulisse aliena! » qui uxorem proximi violavit, qui famam vel vitam alteri abstulit, qui Deum et Sanctos blasphemavit! etc.

Porro, singula verba habent emphasim et peculiarem ingratitudinem reprobis exprobrant. « Esurivi, » ego qui sum Deus, Dominus et redemptor vester, « et non dedistis mihi » id quod ego vobis dederam; « manducare, » non perdices et capones, quos vos manducavistis, sed panem cibarium, etc. « Singula, ait S. Chrysostomus, ad condemnationem illorum sufficiunt : petitionis scilicet facilitas et dandi potestas, panis enim petitur; petentis miseria, quia pauper atque mendicus; retributionis expetenda magnitudo, regnum enim promittitur; terror pœnarum, gehenna enim incutitur; accipientis dignitas, Deus enim pauperum manibus accipit; honoris cumulus, quia tantum descendere dignatus est; jus tribuendi, summa enim justitia est de suis ei concedere. Verum ab his omnibus cupiditate habendi retracti sunt. » Cætera dixi vers. 35.

Vers. 44. 44. TUNC RESPONDEBUNT EI ET IPSI, DICENTES : DOMINE, QUANDO TE VIDIMUS ESURIENTEM, AUT SITIENTEM, AUT HOSPITEM, AUT NUDUM, AUT INFIRMUM, AUT IN CARCERE, ET NON MINISTRAVIMUS TIBI? — Dicent hoc impii cogitatione, non locutione ; non enim permittet Christus eos sententiæ suæ obloqui, quia conscientia propria eos condemnabit. « Dicentes » arroganter, indignanter et desperabunde, quasi accusantes Christum judicem falsitatis et iniquitatis. Unde Auctor *Imperfecti* : « In judicio, ait, stant, et peccare non cessant. »

Vers. 45. 45. TUNC RESPONDEBIT ILLIS, DICENS : AMEN DICO VOBIS, QUAMDIU NON FECISTIS UNI DE MINORIBUS (Syrus, *parvulis*) HIS, NEC MIHI FECISTIS. — Vide dicta vers. 40. Disce hic quanti faciendi sint viles et pauperes, præsertim Sancti, Religiosi et Apostolici, quos suos quasi suum peculium vocat hic Christus. Quocirca S. Franciscus quemdam e suis detrahentem cuidam mendico, dicentemque quod forte interius voluntate esset dives et mente superbus, acriter castigavit jussitque ut nudus flexis genibus ab eo veniam peteret. Causam addidit : « Non tam in pauperem, inquit, fili mi, quam in Christum peccasti. Etenim in paupere tanquam in speculo Christus nobis objicitur. Quotiescumque ergo tibi pauperes aut infirmi occurrunt, inopiam et infirmitates, quas pro nobis Christus dignanter assumpsit, pie considera et humiliter venerare. » Ita Waddingus, in *Annal. Minor.*, anno Christi 1215, num. 18. Vide eumdem, anno 1216, num. 2, in fine.

S. Franciscus quemdam e suis mendico detrahentem severe arguit.

Porro, hunc formidabilem judicii extremi diem semper suos ob oculos obversari volebat S. Eligius, Noviomensis episcopus, qui floruit anno Domini 650 usque ad 665, quo vita functus est, teste Sigeberto in *Chronico*, tempore Clotharii, regis Francorum, et Martini I, Pontificis Romani. Unde Christum sic illo die impios compellaturum asserebat : « Ego te, homo, de limo terræ formavi manibus meis, et in paradisi deliciis immeritum collocavi ; sed tu me et mea jussa contemnens impostorem sequi maluisti. Unde etiam juste damnatus es. Sed tamen ego misertus tui carnem assumpsi, in terris inter peccatores habitavi, contumelias et verbera propter te pertuli ; ut te eriperem a pœnis, colaphos et sputa toleravi ; ut tibi paradisi delicias redderem, acetum felle mixtum bibi. Propter te spinis coronatus, crucifixus, lancea vulneratus sum. Propter te mortuus et in sepulcro positus, ad inferna descendi, ut te ad paradisum reducerem. Ecquid ulterius facere debui, et non feci? » Unde Christus terribilem in eos sententiam subjungit : « Quæ ergo ultro elegistis, ea nunc accipite. Contempsistis lucem, sint ergo vobis tenebræ. Amastis mortem, abite in perditionem. Secuti estis diabolum, ite cum illo in ignem æternum. Quis tunc putamus, charissimi, mœror erit, quis luctus, quæ tristitia, quæ angustia, cum hæc fuerit prolata adversus impios sententia? » Ita Audoenus, Rothomagensis episcopus, in ejus Vita, lib. II, cap. XVI. Extat apud Surium, die 1 decembris.

S. Eligius episcopus.

Christi exprobratio.

46. ET IBUNT (Græce ἀπελεύσονται, id est *abibunt*, scilicet a Christo, Deo, Sanctis, cœlo, in tartara) HI IN SUPPLICIUM (Syrus, *cruciatum*) ÆTERNUM; JUSTI AUTEM, IN VITAM ÆTERNAM. — « Supplicium » ignis et concremationis. Unde S. Augustinus, tract. 21 *in Joannem*, legit, « in ambustionem, » *q. d.* Amburentur in gehenna, sed non comburentur, nec consumentur ut annihilentur, quod optabunt damnati. Ibunt ergo in ignem gehennæ, quasi in suam domum et habitationem perennem, ut in ea jugiter ardeant. Sic vice versa dixit Christus servo fideli, vers. 21 : « Intra in gaudium Domini tui. » Vers. 46.

ÆTERNUM. — Quia Deum æternum gravissime offenderunt. Peccatum enim mortale, quia Deo immenso est injurium, in se habet malitiam infinitam : meretur ergo supplicium infinitum. Verum, quia infinitum intensive dari nequit, nec ab homine sustineri, hinc dabitur reprobis pœna infinita extensive, quæ scilicet extendatur per omnia sæculorum sæcula. Modum dat Lactantius, lib. VII, cap. XXI : « Idem, ait, divinus ignis, una eademque vi atque potentia et cremabit impios et recremabit, et quantum e corporibus absumet, tantum reponet, ac sibi ipsi æternum pabulum subministrabit, quod Poetæ in vulturem Tityi transtulerunt, ita sine ullo reviviscentium corporum detrimento aduret tantum, ac sensu doloris afficiet. »

Lactantii sententia de igne gehennæ.

Hæc est sententia Lactantii. Facilius et verius alii censent corpora damnatorum, Deo conservante, in igne manere incorruptibilia, ita ut nullæ partes consumantur, quæ reparari debeant, sed omnes omnino eædem in igne jugiter ardentes perseverent in æternum, sicut asbestus lapis, indeque confecta tela, in igne ardet, sed nullam sui partem deperdit. Acerbitatem hujus supplicii graphice depingit Auctor libri *De Spiritu et Anima*, apud S. Augustinum, tom. III, cap. LVI : « Quapropter, inquit, miseris mors est sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu : quia et mors semper vivet, et finis semper incipiet, et defectus deficere nesciet ; mors perimet, et non extinguet ; dolor cruciabit, et pavorem non fugabit ; flamma comburet, sed tenebras non discutiet. Erit enim in igne obscuritas, in obscuritate pavor, in combustione dolor. Ita reprobi ignibus inferni traditi, in suppliciis dolorem sentient ; et in doloris angustia pavore ferientur, et semper tolerabunt, et semper timebunt, quia sine fine semper cruciati vivent, sine spe veniæ et misericordiæ, quod est miseria super miseriam. Si enim post tot millia annorum quot capillos habuerunt omnes quicumque fuerunt et erunt, pœnas suas finiri sperarent, multo levius eas sustinerent ; sed quia spem non habent, nec habebunt, desperatione deficient et ad tormenta non sufficient. »

Fuse de his disserit hic Abulensis, qui et addit, *Quæst.* DCCLXXVIII et DCCLXXIX (tot enim præcise in hoc caput quæstiones conglomeravit), animas post mortem ituras in cœlum, vel Purgatorium, vel limbum Patrum, eo deduci per angelos; ituras vero in infernum vel limbum puerorum, eo deduci per dæmones.

Audi S. Cyprianum, serm. *De Ascensione Domini*, sub finem : « Incorruptibiles flammæ, inquit, nudum corpus allambent : ardebit purpuratus dives, etc. In proprio adipe frixæ libidines bullient, et inter sartagines et flammas miserabilia corpora cremabuntur. » Et in lib. *De Laudib. martyrii*, cap. V : « Paradisus, inquit, Dei testibus floret, negatores gehenna complexa, æternus ignis inardescit. » Latius vero, cap. XII, idem exponit, dicens : « Sæviens locus, cui gehenna nomen est, magno plangentium murmure et gemitu, et eructantibus flammis per horrendam spissæ caliginis noctem, sæva semper incendia camini fumantis expirat : globus ignium arctatus obstruitur, et in varios pœnæ exitus relaxatur. Tunc sæviendi plurima genera, tum in se ipse convolvit, quidquid ardoris emissi eadem flamma cruciarat. »

Prosper, lib. II *De Vita contemplativa*, cap. XII, ubi de damnatis agit : « Non videndi, ait, sensum habituri sunt, sed dolendi, quorum continuus gemitus, cruciatus æternus, dolor summus torquent animam, non extorquent; puniunt corpora damnata, non finiunt. Quos ideo ignis inextinguibilis sibi deputatos non extinguit, ut permanente sentiendi vita, pœna permaneat. »

Ex dictis meditari et imaginari licet, quam acerbum, mœstum et funestum sit futurum æternum hoc damnandorum a salvandis divortium, quo hi in cœlum ad perennem felicitatem ascendent, illi in gehennam ad perenne incendium descendent, nunquam amplius Sanctos, licet amicos, fratres, parentes, visuri in æternum : « chaos enim magnum firmatum est » inter utrosque, ut aiebat Abraham ad divitem epulonem, in inferno ardentem, *Luc.* XVI, 26. Qui ergo sapis, quotidie ascende in cœlum, et descende in tartara, ut hic tibi sit stimulus ad fugam vitiorum et studium virtutum. Vere S. Chrysostomus, hom. 2 *in epist.* II *ad Thessal.* : « Nemo eorum, ait, qui gehennam ob oculos habent, in gehennam incidet ; nemo gehennam contemnentium judicium effugiet. » Et quia major hominum pars gehennam parum cogitat et quasi contemnit, hinc damnatur. Nam ut cecinit, imo planxit, S. Bruno, Carthusiæ fundator :

Sic vivunt homines tanquam mors nulla sequatur,
Et velut infernus fabula vana foret.

Crebro horrorem judicii et gehennæ suis lectoribus objicit graphiceque depingit S. Ephrem, præsertim tract. *De Compunctione, De Pœnitentia, De Judicio*, etc. Idem faciat doctor et prædicator. Unde idem S. Ephrem, tract. *De Patientia* : « Simus, ait, tanquam incudes : et si cædamur, non tamen cedamus, » dicentes cum S. Diethelmo apud V. Bedam, in *Histor. Anglorum* : « Asperiora vidi, deteriora in gehenna conspexi. » Sic quamlibet tentationem, persecutionem, infirmitatem, tribulationem, confusionem metu judicii et gehennæ fortiter sustinebimus et superabimus. Graphice quoque horrorem diei judicii describit Joel, II, 31, et Sophonias, I, 15, ubi plura hac de re dixi.

IN VITAM ÆTERNAM. — Nomine vitæ æternæ omnem sanitatem, omne robur, omnem honorem, omnem gloriam, omnem satiem, omnem voluptatem, omne gaudium, omnem bonorum omnium affluentiam accipe. Hæc enim gustant viventes in vera vita; nam qui in fame, siti, morbo, ignominia, dolore vivunt, non tam vivunt quam moriuntur assidue.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, describit unctionem Magdalenæ, qua ipsa unxit Christum in Bethania paulo ante mortem, cujus pretium ambiens Judas vendidit Christum. Secundo, vers. 17, enarrat ultimam Christi cœnam et institutionem Eucharistiæ. Tertio, vers. 30, ejusdem passionem, scilicet orationem in horto, captivitatem, accusationem, condemnationem, colaphizationem, trinam Petri negationem, et mox pœnitentiam.

1. Et factum est, cum consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis :
2. Scitis quia post biduum pascha fiet, et Filius hominis tradetur ut crucifigatur. 3. Tunc
congregati sunt principes sacerdotum, et seniores populi, in atrium principis sacerdotum,
qui dicebatur Caiphas; 4. et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent et occiderent.
5. Dicebant autem : Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. 6. Cum autem

Jesus esset in Bethania in domo Simonis Leprosi, 7. accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput ipsius recumbentis. 8. Videntes autem discipuli, indignati sunt, dicentes : Ut quid perditio hæc? 9. Potuit enim istud venundari multo, et dari pauperibus. 10. Sciens autem Jesus, ait illis : Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonum operata est in me. 11. Nam semper pauperes habetis vobiscum : me autem non semper habetis. 12. Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. 13. Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur et quod hæc fecit in memoriam ejus. 14. Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad principes sacerdotum, 15. et ait illis : Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. 16. Et exinde quærebat opportunitatem ut eum traderet. 17. Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes : Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? 18. At Jesus dixit : Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei : Magister dicit : Tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis. 19. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt Pascha. 20. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis. 21. Et edentibus illis, dixit : Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. 22. Et contristati valde, cœperunt singuli dicere : Numquid ego sum, Domine? 23. At ipse respondens, ait : Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. 24. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo; væ autem homini illi per quem Filius hominis tradetur : bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. 25. Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit : Numquid ego sum, Rabbi? Ait illi : Tu dixisti. 26. Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait : Accipite, et comedite : hoc est corpus meum. 27. Et accipiens calicem, gratias egit, et dedit illis, dicens : Bibite ex hoc omnes. 28. Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. 29. Dico autem vobis : Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. 30. Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti. 31. Tunc dixit illis Jesus : Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte; scriptum est enim : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. 32. Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. 33. Respondens autem Petrus, ait illi : Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. 34. Ait illi Jesus : Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis. 35. Ait illi Petrus : Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt. 36. Tunc venit Jesus cum illis in villam, quæ dicitur Gethsemani, et dixit discipulis suis : Sedete hic, donec vadam illuc, et orem. 37. Et assumpto Petro et duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari et mœstus esse. 38. Tunc ait illis : Tristis est anima mea usque ad mortem ; sustinete hic et vigilate mecum. 39. Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans, et dicens : Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste, verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. 40. Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes, et dicit Petro : Sic non potuistis una hora vigilare mecum? 41. Vigilate et orate ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. 42. Iterum secundo abiit, et oravit, dicens : Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. 43. Et venit iterum, et invenit eos dormientes; erant enim oculi eorum gravati. 44. Et relictis illis, iterum abiit, et oravit tertio, eumdem sermonem dicens. 45. Tunc venit ad discipulos suos, et dicit illis : Dormite jam, et requiescite : ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. 46. Surgite, eamus: ecce appropinquavit qui me tradet. 47. Adhuc eo loquente, ecce Judas, unus de duodecim,

venit, et cum eo turba multa, cum gladiis et fustibus, missi a principibus sacerdotum et senioribus populi. 48. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens : Quemcumque osculatus fuero, ipse est; tenete eum. 49. Et confestim accedens ad Jesum, dixit : Ave, Rabbi. Et osculatus est eum. 50. Dixitque illi Jesus : Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt, et manus injecerunt in Jesum, et tenuerunt eum. 51. Et ecce unus ex his qui erant cum Jesu, extendens manum, exemit gladium suum, et percutiens servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus. 52. Tunc ait illi Jesus : Converte gladium tuum in locum suum; omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. 53. An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum? 54. Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri? 55. In illa hora dixit Jesus turbis : Tanquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me : quotidie apud vos sedebam docens in templo, et non me tenuistis. 56. Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur Scripturæ Prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt. 57. At illi tenentes Jesum, duxerunt ad Caipham, principem sacerdotum, ubi Scribæ et seniores convenerant. 58. Petrus autem sequebatur eum a longe, usque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem. 59. Principes autem sacerdotum, et omne concilium, quærebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent; 60. et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes, 61. et dixerunt : Hic dixit : Possum destruere templum Dei, et post triduum reædificare illud. 62. Et surgens princeps sacerdotum, ait illi : Nihil respondes ad ea quæ isti adversum te testificantur? 63. Jesus autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi : Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei. 64. Dicit illi Jesus : Tu dixisti. Verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cœli. 65. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens : Blasphemavit : quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam : 66. quid vobis videtur? At illi respondentes, dixerunt : Reus est mortis. 67. Tunc expuerunt in faciem ejus, et colaphis eum ceciderunt; alii autem palmas in faciem ejus dederunt, 68. dicentes : Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit? 69. Petrus vero sedebat foris in atrio; et accessit ad eum una ancilla, dicens : Et tu cum Jesu Galilæo eras. 70. At ille negavit coram omnibus, dicens : Nescio quid dicis. 71. Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, et ait his qui erant ibi : Et hic erat cum Jesu Nazareno. 72. Et iterum negavit cum juramento : Quia non novi hominem. 73. Et post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt Petro : Vere et tu ex illis es, nam et loquela tua manifestum te facit. 74. Tunc cœpit detestari et jurare quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit. 75. Et recordatus est Petrus verbi Jesu, quod dixerat : Prius quam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, flevit amare.

Vers. 1. 1. ET FACTUM EST, CUM CONSUMMASSET JESUS SERMONES HOS OMNES, DIXIT DISCIPULIS SUIS. — Græce ὅτε ἐτέλεσεν, id est cum finivisset, complesset « sermones omnes » jam recensitos de excidio urbis Hierosolymæ et totius orbis, de die judicii, de vigilia et studio bonorum operum, tunc accinxit se ad instantem suam passionem eamque prædixit, ne, qui longe futura prophetarat, sibi mox eventura videretur ignorare; ac ne discipuli morte ejus scandalizarentur putarentque illa Christo nescio et invito accidere, sed scirent illam ab eo prævisam, præordinatam et electam ad hominum salutem. Sensus ergo est, *q. d.*, ait S. Thomas : Cum Christus officium explesset doctoris, cœpit se comparare ad officium redemptoris et salvatoris.

2. SCITIS QUIA POST BIDUUM PASCHA FIET, ET FILIUS HOMINIS TRADETUR (prodetur a Juda Judæis, ab eisque tradetur Pilato) UT CRUCIFIGATUR. — « Post biduum; » dixit ergo hæc, uti et proxime præcedentia cap. XXV, Christus feria tertia, sive die martis, ad vesperam, quando more Hebræo incipiebat feria quarta, sive dies Mercurii, dies, inquam, legalis, puta quoad festa : nam, ut ait Vers. 2. *Luc.* XXII, 1; *Marc.* XIV, 1.

Triplex dies apud Judæos.

Pererius, in *Genes.* I, 5, ad ista : « Factumque est vespere et mane dies unus. Prope certum est apud Judæos fuisse olim in usu triplex genus dierum, diem scilicet legalem a vespera in vesperam, diem naturalem ab ortu solis ad ortum, diem usualem a media nocte ad mediam noctem. » Quare vere ait Christus : « Post biduum pascha fiet, » quia post duos dies, scilicet Mercurii et Jovis, ad vesperam diei Jovis, cum jam inciperet feria sexta, sive dies Veneris, factum est pascha (1).

Paschæ etymon.

PASCHA — Hebr. idem est quod transitus vel transultus, scilicet angeli percutientis primogenita Ægyptiorum. Hic enim angelus transiliebat domos Hebræorum, et insiliebat in domos Ægyptiorum, eorumque primogenita occidebat, qua strage coegit Pharaonem et Ægyptios, liberos ex Ægypto dimittere Moysen et Hebræos : פסח *pasach* enim est transire. Syri vero *pascha* scribunt, non per ס *samech*, ut Hebræi, sed per צ *tsade*, et tunc pascha significat gaudium et hilaritatem, festum enim Paschæ erat, et etiamnum est, summæ hilaritatis et lætissimum. Nazianzenus vero πάσχα derivat a Græco πάσχειν, id est *pati*, quod in Paschate passus sit Christus : agnus enim paschalis, qui immolabatur in Paschate, repræsentabat Christum in eodem immolandum pro redemptione hominum. Vide dicta *Exod.* XII, toto cap.

Vers. 3. *Luc.* XXII, 2; *Mar.* XIV, 1.

3. TUNC CONGREGATI SUNT PRINCIPES SACERDOTUM, ET SENIORES POPULI IN ATRIUM PRINCIPIS SACERDOTUM, QUI DICEBATUR CAIPHAS. — « Tunc, » scilicet cum hæc dixisset Jesus suamque passionem prædixisset, ut illico prædictionis ipsius veritas ac ordinationis, et decreti ejus infallibilitas et efficacia, quo decreverat in Paschate pro salute hominum pati, ostenderetur. Rursum « tunc, » scilicet in Paschate, quo agnus paschalis, per quem ex Ægypto redempti fuerant Hebræi, mactabatur. Eodem enim mactatus est Christus quasi victima mundi, ut figura et typus veritati suoque antitypo congrueret.

« Tunc » ergo, id est mane feriæ quartæ, sive diei Mercurii, cum pridie ad vesperam idipsum prædixisset Christus, « congregati sunt principes sacerdotum et seniores (Lucas, XXII, 4, habet ςρατηγοὶ, id est duces exercitus; sed Lucas sic vocare solet magistratus, ut Noster ibidem vertit, sive præfectos et prætores, uti ostendi *Actor.* IV, 1) populi, » ut de Christo palam jam prædicante, et principum vitia acriter carpente (ut patet ex toto cap. XXIII *Matth.*), capiendo et occidendo tractarent. Quare Judas id resciens, eodem mane ipsos adiit, Christumque eis vendidit, pacto triginta denariorum pretio, uti habet communis Ecclesiæ sensus, idque ex narratione Matthæi satis colligitur. Unde ob hoc Judæorum concilium, et Judæ venditionem Christi hoc die factam, veteres Christiani solebant eadem feria quarta, sive die Mercurii, jejunare, uti testatur S. Augustinus, *epist.* 86; sub finem; Theophylactus et Victor Antiochenus, scribentes in cap. XIV *Marc.*, vers. 1 et 2. Quin et Græci, Poloni, Hollandi permulti eadem de causa die Mercurii etiamnum esu carnium abstinent, eo quod illa die vendita sit caro Christi.

Jejunium feriæ quartæ, unde?

Nota : ex narratione Matthæi colligitur Christum hoc biduo, scilicet die Mercurii et Jovis, non venisse Hierosolymam, uti venerat die Dominica, lunæ et martis, ad docendum in templo, sed hoc biduo mansisse in Bethania, atque sub vesperam diei Jovis inde regressum in Jerusalem ibi pascha celebrasse, ac mox ad passionem se comparasse. Ita Jansenius, Maldonatus et alii (1).

(1) Aliter tamen Dr Sepp hos dies computat : Feria 3, ait, absoluto sermone de Hierosolymæ excidio et mundi fine, Christus ad vesperam Bethaniam petivit, mansitque ibi biduo sequenti, in domo Simonis *leprosi* latitans, unde misericordiæ opera suis discipulis commendandi (feria 4) occasionem sumpsit. Die sequenti (feria 5), quæ erat 13 mensis Nisan, aprilis vero 14, « congregati sunt principes sacerdotum, » etc. — Sepp., opere cit. t. II, p. 72 seqq. — Sed huic computo merito objicitur quod veteres Christiani feria 4 jejunare solebant ob concilium Judæorum Christique venditionem hac die factam.

(1) Quædam hic annotanda esse de supremo Judæorum Concilio duximus.

I. Judæorum supremum Concilium, seu *Sanhedrinus*, tribus collegiis seu *cameris* constabat : *primo*, Scribarum seu legis doctorum collegio; *secundo*, Sacerdotum, quorum unus summus, alii principes dicebantur; *tertio*, populi Seniorum. Toti Sanhedrino præerat τοῦ Israel ὁ Nasi, qui idcirco simul erat traditionis interpres, præses judiciorum et Rabbinorum scholæ seu academiæ magister. Legis doctorum, seu Scribarum collegium ducebat Gamaliel, pharisæus, de semine David, quem magistrum secutus est S. Paulus, quique Christo primum, deinde Christianis favit. Senatum, seu Seniorum cameram efformabant Israelitæ tum doctrina, tum auctoritate præstantissimi, quorum dux et princeps erat ὁ Nasi. Sacerdotum tandem collegio, constanti sacerdotibus ex semine Aaron atque inter familiarum principes aut templi præpositos selectis, præerat summus Pontifex, eoque absente, ὁ Sagan, qui illius respectu, *coadjutoris* respectu episcopi vices gerebat.

II. Summum pontificatum eo anno obtinebat Joseph, cognomine Caiphas, cujus Sagan, seu *coadjutor*, erat Ananus seu Annas. Annas quoque pontificatum olim gesserat; hoc enim munus, ex quo primitus vinculum quoddam oriebatur indissolubile populum inter et supremum Pontificem, Jehovæ quasi vicarium, tunc temporis ignaro cuique ac improbo venale, nil certi aut stabilis habens, aliquandoque annuum, adeo omnibus in contemptum venerat, ut *aurea*, vel *argentea idola* Pontifices vulgo nominarentur. Caiphas, sive ob ingenii imbecillitatem, sive nimio in socerum callidissimum more habito, nil per se agens, res omnes Annæ arbitrio et voluntati permittebat.

III. Romani, suo more, in Judæa causas capitales sibi vindicaverant, magna apud populum luctus et mœroris causa : ita adimplebatur Jacobi morientis vaticinium : « Non auferetur sceptrum de Juda, » etc. *Gen.* XLIX, 10. In causis tamen spiritualibus judicia exercebantur a Sanhedrino, capitales sententias nonnunquam ferenti, ut patet exemplo S. Stephani, qui ab eo lapidari jussus est.

Vers. 4. *Luc.* XXII, 2; *Marc.* XIV, 1. Consilium dolosum de capiendo Christo.

4. ET CONSILIUM FECERUNT (Græce συνεβουλεύσαντο, id est simul consultarunt, inter se unanimiter consilia inierunt) UT JESUM DOLO TENERENT, ET OCCIDERENT. — « Dolo, » quia timebant ne Christus, si eum capere vellent, e manibus eorum elaberetur, uti alias fecerat. Dolum ergo quærunt quo eum capiant, ut elabi nequeat. Rursum dolum quærunt, ut sine tumultu populi eum comprehendant. Verebantur enim ne populus ab ore Christi velut novi summique Prophetæ pendens, et tot sanitates recipiens, pro eo pugnaret, nec sineret eum capi sibique eripi. Unde sequitur :

Vers. 5. *Luc.* XXII, 2; *Marc.* XIV, 2.

5. DICEBANT AUTEM : NON IN DIE FESTO, NE FORTE TUMULTUS FIERET IN POPULO. — Non ergo ob religionem festi, sed ob metum populi noluerunt Jesum capere in die festo Paschæ instantis : hoc enim festo infinita turba Judæorum confluebat Jerusalem ad celebrandum Pascha, inter quos multi erant qui a Christo salutem corporis vel animæ acceperant, ideoque eum ut Prophetam colebant : quos pro ipso staturos et pugnaturos Judæi metuebant. Quare « non student devotioni, sed facinori, » ait S. Hieronymus. Dicunt ergo : « Non in die festo, » *q. d.* Non in Paschate, ne fiat tumultus populi, et ne Pascha festum lætissimum atroci Jesu cæde funestemus, sed post Pascha, quando festum tam sacrum transierit, et populus ad sua redierit, Jesum capiamus et occidamus. Ita S. Chrysostomus. Sic Herodes Agrippa, non nisi transacto Paschate, voluit plectere S. Petrum, *Act.* XII. Pascha enim Judæis erat festum libertatis et gaudii, utpote quo recolebant et celebrabant beneficium liberationis e servitute Ægyptiaca. Unde eodem solebant reos dimittere liberos, uti dimisere Barabbam. Principes ergo decreverant Christum capere et occidere post Pascha; sed ex proditione Judæ mutarunt consilium. Nam cum Judas in Paschate eum ipsis in manus daret, ipsi eodem die ipsum ceperunt et crucifixerunt. Dei enim consilium et decretum erat, ut Christus moreretur in Paschate, hoc fine ut ostenderet antitypum respondere suo typo. Immolatio enim agni, quæ fiebat in Paschate, typus erat Christi eodem festo immolandi. Hac ergo festi circumstantia significabat Deus, Christum esse verum agnum paschalem, qui pro redemptione mundi in cruce assabatur.

IV. In morte Christo addicenda primas partes habuit Sacerdotum collegium : *Primo*, quia Seniorum auctoritas et gratia in dies imminuebatur, legis autem Doctores nil nisi magisterium exercebant, dum contra principes Sacerdotum, quamvis non existimatione, potentia tamen multum excreverant, adeo ut Sanhedrinus non jam ex lege in atrio templi, sed in domo summi Pontificis congregari (vers. 3) solitus esset. *Secundo*, quia horum Sacerdotum plerique, sive erant Pontifices suo munere expulsi, sive gratia, dolo, aut pretio intrusi, *mercenarii et lupi rapaces*, ut eos vocat Christus, hominesque corruptissimi, e Sadducæorum grege, deliciis molliti, nil post mortem sperantes aut reformidantes, ideo Messiæ pœnitentiam prædicanti atque exprobranti eorum vitia infensissimi.

Vers. 6. *Marc.* XIV, 3; *Joan.* XII, 1.

6. CUM AUTEM JESUS ESSET IN BETHANIA, IN DOMO SIMONIS LEPROSI. — Altius repetit hæc Matthæus quæ jam ante contigerant, ut enarret occasionem et modum comprehensionis et passionis Christi. Judas enim occasione hujus unguenti, motus fuit ad prodendum Christum Judæis, ut ejus proditione pretium unguenti recuperaret, et quasi fur in loculos suos reconderet. Nam hoc convivium Christi in domo Simonis contigit pridie Dominicæ Palmarum, scilicet sabbato, cum postridie, nimirum ipsa die Dominica, cum palmis quasi ovans ingressus fuit Jerusalem, ut patet *Joan.* XII, 1, ubi dicitur : Jesus « ante sex dies Paschæ, » id est sex diebus ante Pascha, puta die Veneris, « venit Bethaniam. » Additque : « Et fecerunt, » scilicet Simon cum suis, « ei cœnam, » scilicet sequenti sabbato, ac postridie, scilicet Dominica Palmarum, Jesus vectus asello solemni pompa, quasi rex et Messias ingressus est Jerusalem.

IN DOMO, — assidens mensæ; utpote a Simone invitatus ad convivium.

SIMONIS LEPROSI. — Patres opinantur Leprosum dici, quod talis fuerit, sed a Christo curatus sit a lepra. Alii putant τὸ « leprosi, » esse commune agnomen familiæ Simonis, sive quod a leproso descenderit, sive ob alium cum leproso quopiam respectum. Sic enim Romæ erat familia Claudiorum, Cæcorum, Balborum, etiamsi multi ex iis non essent claudi, cæci, balbi. Simon hic cur dictus leprosus ?

Vers. 7. *Marc.* XIV, 3; *Joan.* XII, 3.

7. ACCESSIT AD EUM MULIER HABENS ALABASTRUM UNGUENTI PRETIOSI, ET EFFUDIT SUPER CAPUT IPSIUS RECUMBENTIS. — Idem hoc est convivium cum eo quod narrat Joannes, XII, 1, ut patet Matthæum cum Joanne conferenti. Per recapitulationem ergo illud hic recenset Matthæus, ut occasionem exponat, quæ movit Judam ad Christum Judæis prodendum, ut dixi.

Objicies : Joannes ait : « Fecerunt ei cœnam, et Martha ministrabat. » Ergo hoc convivium factum fuit in domo Marthæ, non Simonis. Respondeo negando consequentiam; non enim dicit Joannes : Fecerunt ei Martha et Magdalena (licet ita explicent S. Chrysostomus et Euthymius) convivium in domo sua, sed simpliciter, « fecerunt ei cœnam, » scilicet cives Bethaniæ, amici Jesu, inter quos primarius erat hic Simon Leprosus, quem multi cum Jansenio putant antea a lepra per Christum fuisse curatum, ideoque ei obstrictum. Martha autem in cœna hac ministrabat, sive quia vicina, sive quia cognata aut familiaris erat Simoni.

MULIER. — Maria Magdalena, uti exprimit Joannes, XII, 3, quæ uti ante biennium cum primo pœnituit lacrymisque lavit pedes Jesu, eosdem unxit unguento, ita hic sex diebus ante Pascha et mortem Christi idem fecit, partim ex devotione, partim ex Dei instinctu, quasi præsagiens Magdalena Christum iterum unxit.

instantem Christi necem et sepulturam, ut patebit vers. 12.

Alabastrum.

ALABASTRUM. — Vas erat unguentarium factum ex alabastrite, sive onyche lapide marmorei generis, quem ad vasa unguentaria cavari docet Plinius, lib. XXXVI, cap. VIII, quod optime unguenta incorrupta servet. Unde non mirum cavum hoc vas, tenue et subtile instar vitri, facile a Magdalena impacto clavo vel malleolo frangi potuisse, ut unguentum totum in Christi caput effunderet : nisi malis ex Suida, alabastrum vocari vas tersum et sine ansa, pharmacopolarum, qui talibus vasis apothecas suas replent, in iisque aromata, unguenta et pharmaca sua recondunt.

Aliter S. Epiphanius, lib. *De Mensuris* : « Alabastrum, ait, unguenti vasculum est vitreum, capiens libram olei, mensura vero est sextarii dimidii : alabastrum vero dictum propter fragilitatem. » Hæc ille.

Unguenta in usu apud Judæos et Orientales.

UNGUENTI. — Unguentis odoratis usos fuisse Judæos ex more Arabum, Persarum, Syrorum cæterorumque Orientalium in conviviis ad lautitiam et refrigerium, et ad impediendam ebrietatem, ostendi *Eccles.* IX, 8. Porro, unguenta hæc sæpe non erant spissa, qualibus chirurgi ungunt plagas et vulnera, sed liquida, scilicet erant liquores ex herbis odoriferis confecti et commixti, quibus cerebrum totumque corpus irrigabant, reficiebant et recreabant, deliciarum causa inventi : unguentum ergo hoc erat liquor nardi, ut patet ex *Joan.* XII, 3. Nardus odorata est, et in Syria abundat. Unde Tibullus :

> Jam dudum Tyrio (*vel potius* Syrio) madefactus tempora nardo.

De nardi præstantia et significatio dixi *Cant.* IV, 13. Certum est ex nardo oleo delibuta, fieri unguentum pretiosissimum, quo prisci capita ungebant, teste Plinio, lib. XIII, cap. I et II, et lib. XII, cap. XII; ac Dioscorides, lib. I, cap. VI.

PRETIOSI. — Græce βαρύτιμου, id est gravis pretii. Olim enim aurum et argentum non signabatur in pecunia, ut jam fit, sed ad certum pondus, v. g. ad drachmam, unciam, libram, appendebatur. Unde quod gravius erat et ponderosius, hoc majoris erat pretii. Syrus addit, *suavissimi*; Marcus addit, « spicati; » Joannes, « pistici : » quæ duo quid significent, dicam *Joan.* XII, 3.

ET EFFUDIT SUPER CAPUT IPSIUS RECUMBENTIS. — Dices : Joannes, XII, 3, habet : « Unxit pedes Jesu, et extersit pedes ejus capillis suis. » Respondeo Magdalenam unxisse pedes Jesu, deinde totum vas effudisse super caput Jesu : vas enim angusti oris fregit, ut habet Marcus, ut totum unguentum magno devotionis affectu in caput Jesu effunderet. Ita S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evangelist.*, cap. LXXIX. Addit Joannes : « Extersit pedes ejus, » scilicet antequam eos ungeret, utpote ex pulvere sordidos (nudis enim superne pedibus incedebat Christus, ut dixi cap. X, 10) : prius ergo pulverem pedum abstersit capillis, deinde pedes ejus nardo unxit. Ita Toletus. Si quis tamen post unctionem pedes Christi, utpote liquore madidos, abstersos velit, non repugno. Addit Joannes, ut unguenti præstantiam et fructum explicet : « Et domus impleta est ex odore unguenti. » In Magdalena ergo impletum fuit illud *Cant.* I : « Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum, » ut ibi dixi; et in Christo illud : « Oleum effusum nomen tuum, » ibidem. Unde Hilarius hic, cap. XXIX : « Mulier hæc, inquit, omnem curam corporis sui (quod solebat ungere) et totum pretiosæ mentis affectum in honorem Dei laudemque transfudit. »

Unctio mystica Primo.

Tropologice Origenes : *Primo*, oleum sive unguentum est opus virtutis, præsertim misericordiæ, quod si fiat ex naturali compassione, non propter Deum, ut fit ab infidelibus, ipsum quidem Deus acceptat, sed non ad vitam æternam; si autem ex Dei amore fiat, est oleum excellens boni odoris. Rursum si opus bonum fiat ad sublevandam inopiam pauperum, unctio est pedum Domini : sicut enim pedes in corpore sunt infimi, sic pauperes in Ecclesia sunt imi. Si autem ad De' gloriam fiat, ut dum studetur castitati, jejuniis et orationibus, unctio est capitis Domini, et unguentum pretiosum, cujus odore tota Ecclesia repletur, et hoc proprium opus perfectorum.

Secundo.

Secundo, Glossa : « Mulier hæc, inquit, ungens caput et pedes Christi, significat Ecclesiæ fidem, quæ dum Christi deitatem prædicat et invocat, caput ungit; dum vero humanitatem, pedes. » Caput enim, ait Alcuinus, est divinitatis sublimitas; pedes humilitas incarnationis; vel caput est ipse Christus; pedes sunt pauperes, qui sunt membra ejus.

Tertio.

Tertio, denique, ungit pedes, qui in vita activa proximis servit; caput vero, qui per contemplationem Deo adhæret unusque cum eo fit spiritus. Sic fere Origenes. Rursum caput ungit, qui alta de Christo prædicat; pedes, qui infima veneratur. Ita Glossa ex Origene.

Vers. 8. *Marc.* XIV, 4; *Joan.* XII, 5.

8. VIDENTES AUTEM DISCIPULI, INDIGNATI SUNT DICENTES : UT QUID PERDITIO HÆC? — Scilicet, hæc inanis profusio unguenti tam pretiosi. Dices, S. Joannes, cap. XII, ait, solum Judam murmurasse. Respondent aliqui, cum Maldonato, esse numeri enallagen et syllepsin : « discipuli, » id est discipulus, puta Judas. Planius S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evangelist.*, cap. LXIX, respondet Judam fuisse choragum et incentorem hujus murmuris, qui alios Apostolos specie miserationis pauperum, ad indignationem ex vero misericordiæ affectu manantem excitarit, cum ipse fictus ex avaritia indignaretur, quod pretium hujus unguenti non in loculos suos, sed in Christi caput fuisset effusum.

Vers. 9. *Marc.* xiv, 5; *Joan.* xii, 5. 9. Potuit enim istud venundari multo (« plusquam trecentis denariis, » id est juliis, sive regalibus, ut habet Marcus), et dari pauperibus. — *q. d.* Unguentum hoc, non ad delicias et luxuriam in caput Christi, sed ad necessitatem in sinum multorum pauperum effundendum fuit. Idem fuit sensus Calvini, qui, ne quis exemplum Magdalenæ trahat ad probandum honorem funerum per lumina, suffitus aliosque ornatus, ait, hoc Magdalenæ factum non esse probandum, nec imitandum, sed tantum excusari eo nomine, quod peculiari Spiritus Sancti instinctu peractum sit; alioqui præstitisse hoc pretium dari pauperibus. Verum quis non videt hic eumdem esse spiritum Judæ et Calvini, adeoque Satanam loqui per Calvinum, idem quod locutus est per Judam, quem proinde hic confutat Christus.

Calvinus cum Juda Magdalenæ factum improbat.

Vers. 10. *Marc.* xiv, 6; *Joan.* xii, 7. 10. Sciens autem Jesus (vi divina et spiritu prophetico prævidens secretum eorum murmur, directe quidem contra mulierem ungentem, indirecte vero contra se ungi permittentem, excitatum), ait illis : Quid molesti estis huic mulieri (Arabicus, *quid reprehenditis mulierem*)? opus enim bonum operata est in me. — « Bonum, » Græce καλὸν, id est pulchrum, egregium, eximium et insigni laude dignum. Quid enim pulchrius, dignius, excellentius, quam ungere pedes Dei? Christus enim tam Deus erat, quam homo : quis non beatum se diceret, si pedes Christi tangere et osculari illi licuisset?

Vers. 11. *Marc.* xiv, 7; *Joan* xii, 8. 11. Nam semper pauperes habetis vobiscum; me autem non semper habetis. — *q. d.* Pauperibus semper abundat mundus, iis ergo semper benefacere potestis : at ego post sex dies morior et abeo in cœlum, nec unquam ullum officium mihi præstare, imo nec me videre, audire et tangere poteritis. Obsequium ergo hoc erga me mulieri permittite, frustra illud post sex dies optaturi.

Vers. 12. *Marc.* xiv, 8; *Joan.* xii, 7. 12. Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. — Poterat Christus excusare Magdalenam per excellentiam personæ suæ divinæ, quæ ab ea ungebatur, ob quam melius erat et majoris meriti illi impendere pretium hujus unguenti, quam illo pauperes plurimos alere, ut docet Theophylactus : quod etiamnum locum habet in ornatu templorum, altarium, calicum, vestium sacerdotalium, etc. Hic enim fit in honorem personæ Christi, ad provocandam aliorum erga eum devotionem et reverentiam, cum singularis aliqua pauperum necessitas non occurrit. Poterat quoque eam excusare et laudare ejus affectum Christus, quod ex gratitudine, pietate, humilitate, reverentia, devotione, hanc unctionem perageret. Verum, modestiæ causa, noluit his titulis uti, sed tantum excusat eam « quod ad sepeliendum me fecit, » ut mortem sibi instare significaret, seque non inscium et invitum, sed conscium et volentem mori, imo ad mortem suam hanc unctionem disposuisse, indeque consequentem Judæ proditionem permisisse. Valde enim mortem optabat Christus ad Dei gloriam et redemptionem hominum; simul ejus stimulo pungit Judam, *q. d.*, ait Chrysostomus in cap. xii *Joan.* : « Molestus sum et gravis, sed exspecta paulisper, et migrabo : sed tu vide ne me prodendo mortis meæ opifex existas, ne tibi ipsi mortem et gehennam adsciscas. » Syrus addit : *Tanquam ad sepeliendum me fecit*. Non enim intendebat Magdalena Christum ungere ad sepulturam, utpote quæ de ejus morte et sepultura nil sciebat, nec cogitabat; sed Spiritus Sanctus eam præsciens id intendebat, ideoque Magdalenam ad ungendum Christum interius impellebat : hanc enim unctionem omnimode merebatur Christi Domini mors et sepultura.

Magdalenam excusat et defendit Christus.

Excusat ergo eam Christus ex interno affectu charitatis, ex raritate hujus occasionis et unctionis, ac maxime ex instinctu Spiritus Sancti, quo ipsa, licet nesciens, acta, ungendo quasi præsagiit et divinavit proximam Christi mortem et sepulturam. Unxit enim eum quasi jamjam sepeliendum : nec enim mortuum ungere potuit, quia præventa fuit a Josepho ab Arimathia, et ab imminente sabbato, ac postea per accelerationem resurrectionis Christi, postero mane diei Dominicæ Christum ungere non licuit. Unde Marcus clare habet : « Quod habuit, » id est quod potuit, « hæc fecit : prævenit corpus meum ungere in sepulturam. » Joannes, cap. xii, habet : « Sine illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud, » id est, sine servare vel servasse illam hoc unguentum in diem sepulturæ meæ. Ita Toletus et Jansenius. Græce enim est in præterito, *servavit illud in diem sepulturæ meæ*, ut scilicet tacite indicet illam instare, ait Vatablus, *q. d.* Sine, o Juda, illam suæ devotioni servire, ut me vivum, sed brevi moriturum ungat, nam mortuum ungere non poterit. Aliter Maldonatus, « ut servet illud, » inquit, *q. d.* Ita collocavit hoc unguentum ungendo, ut perdere non posset; sicut si pecuniam servasse dicas eum, qui illa agrum emerit : si enim in arca condidisset, perdere potuisset, expendendo ergo servat.

Aliter quoque Franciscus Lucas : « ut servet illud, » hoc est, inquit, ut illud servasse probetur, declaretur, ostendatur. Vide eumdem. Sæpe enim Hebræi verba realia per vocalia exponunt; atque id fieri dicitur, cum res jam facta ostenditur et propalatur. Aliter denique Nonnus Panopolitanus, qui pariter cum Nostro legit ἵνα τηρήσῃ, id est « ut servet. » Unde hunc versum sic paraphrastice explicat : « Missum fac donum feminæ ab omni reprehensione alienæ, ut thesaurum corporis nostri servet, donec occisionis et sepulcralis hora parentationis nostræ veniat. »

Planius, ut dixi, exponas, « ut servet, » id est servare et servasse, sive ut servet et servarit. Unctio enim hæc Christi referebatur a Spiritu

Sancto ad indicandam et honestandam ejus mortem et sepulturam : quare ad illam servari et dirigi videbatur a Spiritu Sancto, perinde ac si in ipsa sepultura unctus fuisset Christus.

Vers. 13. *Marc.* XIV, 9. 13. AMEN DICO VOBIS, UBICUMQUE PRÆDICATUM FUERIT HOC EVANGELIUM (Evangelica hæc meæ vitæ historia) IN TOTO MUNDO, DICETUR (Arabicus, *memorabitur*) ET QUOD HÆC FECIT IN MEMORIAM EJUS, — scilicet Magdalenæ, non Christi, ut patet ex Græco αὐτῆς, quod est femininum; *q. d.* Celebrabitur hæc unctio et hoc pietatis obsequium, ad publicam per totum orbem et perennem Magdalenæ laudem, ac Judæ eam vituperantis infamiam et contumeliam. Ita Beda; *q. d.*, ait Victor Antiochenus in cap. XIV *Marc.*, vers. 9 : « Tantum abest ut ego illam condemnem quasi male fecerit, aut reprehendam quasi minus recte fecerit, ut factum hoc nullo unquam tempore latere permissurus sim. Etenim quod domi et in occulto ab illa factum est, hoc universus terrarum orbis cogniturus est, quoniam mente pia et ferventi fide atque animo contrito factum est; non enim tam propter impensas gratum fuit, quam propter fidem, quam una cum unguento obtulit. Hæc enim fragrantissimi odoramenti instar mihi fuit. »

Vers. 14. 14. TUNC ABIIT UNUS DE DUODECIM, QUI DICEBATUR JUDAS ISCARIOTES, AD PRINCIPES SACERDOTUM. — « Tunc, » refer hoc partim ad proxime præcedentia, partim ad consilium principum de capiendo Christo, vers. 16, *q. d.* Sabbato ante Dominicam Palmarum, cum Judas murmuris auctor a Christo se perstringi audiret, non resipuit uti cæteri Apostoli a Juda in murmur adducti; sed « tunc » frontem perfricuit, impudentiam induit, atque avaritia et scelere furens destinavit Christum Judæis prodere et vendere : quare feria quarta, sive die Mercurii proxime sequenti, cum principes consilium agitarent de modo capiendi Christum, eos adiit, modum suggessit, ac se eum in manus illorum daturum pacto 30 argenteorum pretio spopondit.

UNUS DE DUODECIM — Apostolis, *q. d.* Unus hic non erat ex 70 Christi discipulis, quod tolerabilius erat; sed erat unus ex duodecim Apostolis Christi familiarissimis et intimis, quos Christus ad summum Apostolatus gradum evexerat : quare fuit hæc insignis Judæ ingratitudo et impietas, quæ Christi cor pupugit, ut diceret : « Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique, etc. Tu vero, homo unanimis, dux meus et notus meus; qui simul mecum dulces capiebas cibos : in domo Dei ambulavimus cum consensu, » *Psal.* LIV, 13. Quocirca S. Augustinus, tract. 61 *in Joan.*; et S. Hieronymus (vel quisquis est auctor, stylus enim plane abhorret a S. Hieronymo), in cap. XIV *Marci* : « Unus, inquiunt, vocatione, non prædestinatione; numero, non merito; corpore, non animo; specie, non virtute. »

ABIIT. — « Intrante in eum Satana, » ut habet Marcus, non quod Satanas illapsus sit animæ Judæ, ejusque intellectum et voluntatem inclinarit ad prodendum Christum : solus enim Deus illabi potest animæ, ut recte docet Didymus, tract. 3 *De Spiritu Sancto*. Non etiam quod Satanas corporaliter Judam possederit, uti possidet energumenos, sed quod rationes ejus imaginationi congruentes objecerit, quibus illi persuasit proditionem Christi, ut explicat S. Joannes, cap. XIII, 2. Idem tamen Joannes ibidem, vers. 27, post cœnam, cum Judas a Christo accepisset buccellam, in eum intrasse Satanam scribit, ut scilicet meditatam animoque jam ante destinatam Christi proditionem reipsa exequeretur et opere perficeret : Judas enim sicut die Mercurii ad machinandum hoc scelus, sic die Jovis sequenti, noctu ad idem consummandum, suadente diabolo, perrexit. Significat autem hæc phrasis sceleris atrocitatem et immanitatem, quasi homo ad illud patrandum non suffecerit, sed opus fuerit ope et instigatione diaboli. Tantum enim fuit hoc facinus ut non hominis, sed Luciferi fuisse videatur. Satanas in Judam quomodo intravit?

Vers. 15. *Luc.* XXII, 4, 5. 15. ET AIT ILLIS : QUID VULTIS MIHI DARE, ET EGO VOBIS EUM TRADAM? — Arabicus. *Quid dabitis mihi, ut ego eum vobis tradam?* « Infelix Judas, ait S. Hieronymus, damnum quod ex effusione unguenti se fecisse credebat, vult magistri pretio compensare. Nec certam tamen postulat summam, ut saltem lucrosa videretur proditio; sed quasi vile tradens mancipium, in potestate ementium posuit quantum vellent dare. » Hæc S. Hieronymus, qui putat Judam non exegisse certum pretium, nec licitatum esse de eo cum principibus, sed eorum arbitrio illud permisisse, *q. d.* Date mihi quod vultis. Verius alii autumant hic licitari Judam cum principibus, *q. d.* Ego vobis vendam Christum, sed pro tanto viro tamque vobis exoso, condignum exigo pretium. Quantum ergo pro eo mihi vultis dare?

AT ILLI CONSTITUERUNT EI TRIGINTA ARGENTEOS. — Pacti sunt cum eo pretio 30 argenteorum. Vide hic indignam Judæ vilitatem, tam vili æstimantem et vendentem Christum mundi salvatorem, magistrum et dominum, quæ vilitas Christum pupugit et magno dolore affecit. Unde S. Ambrosius, lib. III *De Spiritu Sancto*, cap. XVIII : « O Juda proditor! inquit, unguentum passionis ejus trecentis denariis æstimas, et passionem ejus triginta denariis vendis : dives in æstimatione, vilis in scelere! » Triginta argenteis venditur Christus

Quæres, quanti ponderis et pretii fuerint hi argentei? *Primo*, S. Ambrosius verbis jam citatis censet fuisse unius drachmæ : denarius enim est regalis Hispanicus, sive julius Romanus, qui pendit drachmam. Quare 30 argenteos fuisse 30 julios, qui faciunt tres aureos Romanos, sive 7 florenos Brabanticos cum dimidio. Verum hoc valde exile est pretium, quo ager figuli emi non potuisset (1). Triginta argentei quid? Prima sententia.

(1) Ut vidimus supra, varia fit ab interpretibus vete-

Secunda. *Secundo*, Baronius, anno Christi 34, p. 175, ex Helia in Tisbi, R. David et aliis recentioribus Rabbinis (qui proinde minoris sunt fidei et de fabulis suspecti), opinatur argenteum apud Zachariam et Prophetas, ac consequenter hic apud S. Matthæum (hic enim respicit ad Zachariam, ut patebit cap. XXVII, 9), sumi pro argenti libra. Ergo cum una uncia argenti sit unus philippicus dalerus, qui valet 10 regales sive julios, si libram accipias communem, quæ 12 uncias, sive 12 philippicos, hoc est 30 florenos Brabanticos continet, 30 argentei facient 900 florenos Brabanticos; sin libram accipias majorem 16 unciarum, facient 1200 florenos, quibus facile emi potuit ager figuli. Verum quis credat Judæos avaros, vili Judæ operam suam eis ultro offerenti, non ad venditionem, sed ad proditionem et indicium duntaxat hominis quotidie obvii, tantum pretium consignasse, præsertim cum Patres et Zacharias, cap. XI, vers. 12, hoc pretium quasi parvum, vile et indignum mirentur?

Tertia. *Tertio*, probabilius Maldonatus, Pererius, Franciscus Lucas, Salmeron et alii, per argenteos intelligunt siclos. Christus ergo a Juda venditus videtur 30 siclis, hoc est 30 florenis Brabanticis, quo pretio servi occisi vita æstimabatur et redimenda erat ab occisore, juxta legem, *Exodi* XXI, 32. Servo ergo ejusque vitæ Christus ejusque vita æquiparatur hic a Juda et Judæis.

Quarta. Genuina. *Quarto* vero, quia Jeremias, cap. XXXII, 9, staterem, id est siclum, ut habent Hebræa, distinguit ab argenteis : ait enim : « Appende ei argentum septem stateres et decem argenteos; » et quia Budæus, lib. V *De Asse*, quem sequitur Suarez, Ribera et alii, asserit se Parisiis vidisse nummum quo venditus est Christus, eumque appendisse tantum duas drachmas Atticas, sive duos julios aut duos regales Hispanicos; hinc verisimilius videtur argenteum fuisse dimidium sicli, et duplum denarii. Argenteus ergo sunt duo julii, vel duo regales, puta dimidius florenus Brabanticus. Quocirca Christus venditus 30 argenteis, venditus fuit 15 florenis Brabanticis, sive sex scutis, hoc est, sex aureis Romanis. In hac sententia magis confirmatus sum Romæ, ubi in templo S. Crucis in Jerusalem, cum parte sanctæ crucis, clavo et spinis a S. Helena eo delatis, vidi nummum unum ex hisce 30 argenteis quibus venditus est Christus. Hic enim est instar duorum regalium, imo minor regali duplici decem assium, sive stuferorum, sed paulo crassior. Hinc quoque Zacharias hoc pretium per ironiam vocat « decorum, » id est indecorum et vilissimum.

Dices : Quomodo 15 florenis Brabanticis emi potuit ager figuli? Respondeo : Hebr. שדה *sade*, et Syrum חקל *chakel*, id est ager, significare campum sive terram quamvis, licet sabulosam, petrosam, myricosam et sterilem, uti sunt arenaria; qualis videtur hic fuisse, scilicet ad arandum et alios usus inepta, illaque exigua; tantum enim servivit sepulturæ peregrinorum, quæ exigui solet esse pretii, uti sunt cœmeteria Judæorum extra urbes in Germania; forte etiam reliquum pretii quod 30 argenteis deerat, suppleverunt et addiderunt principes ex corbona.

Nota *primo* : Typus venditionis Christi fuit venditio Joseph, facta a fratribus; sed Joseph venditus fuit 20 argenteis, Christus vero 30, quia non decebat servum æquari domino. Non enim par erat, ait S. Hieronymus, tanti servum, quanti dominum venire.

Nota *secundo* : Judas, juxta S. Ambrosium, accepit decimam partem pretii unguenti quo unctus est Christus; hoc enim æstimabatur trecentis denariis, Judas vero Christum vendidit 30 denariis, qui sunt decima pars trecentorum. Multiplica enim 30 denarios per decem, et habebis trecentos: sed verius est Judam non decimam, sed quintam partem accepisse. Nam argenteus non est denarius, sed duplum denarii : quare 30 argentei faciunt 60 denarios, qui sunt quinta pars 300 : « Tam vili auctione vult æstimari se Christus, ut ab omnibus ematur, ne quis pauper deterreatur, » ait S. Ambrosius in cap. VII *Lucæ*, sub finem. Judas decimam partem pretii unguenti Magdalenæ accipit.

Tertio, quia tam vili pretio venditus fuit Christus, hinc meruit ipse fieri pretium redemptionis totius mundi, æque ac peccatorum omnium. Peccatum enim et peccator rem vilem cum Deo, imo præ Deo appretiat et æstimat. Sic tropologice vili vendunt Christum, qui Sacramenta, beneficia, justitiam, castitatem suam parvo pretio vendunt; Christus enim est sanctitas, veritas, justitia, castitas, etc., quæ omne terræ pretium superat. Christus vili pretio venditus meruit fieri pretium mundi.

Quarto, propter hos 30 argenteos, quibus emerunt Christum Judas et Judæi, triginta maledictionibus a Deo feriuntur, *Ps.* CVIII, quarum *prima* est : « Constitue super eum peccatorem; » *secunda* : « Diabolus stet a dextris ejus; » *tertia* : « Cum judicatur, exeat condemnatus; » *quarta* : « Oratio ejus fiat in peccatum; » *quinta* : « Fiant dies ejus pauci; » *sexta* : « Episcopatum ejus accipiat alter, » etc. Hinc denique, ait Hegesippus, Judæi capti a Tito, triginta venditi sunt uno denario, hoc est uno regali, sive julio.

16. ET EXINDE QUÆREBAT OPPORTUNITATEM UT EUM TRADERET. — Illamque invenit postero die Jovis, qui fuit primus azymorum, ut sequitur. Audi Origenem : « Qualem autem opportunitatem quærebat, Lucas manifestius explanavit dicens : Et quærebat opportunitatem tradendi eum eis sine turba, id est quando populus non erat circa eum, sed secretus erat cum discipulis suis, quod et fecit, eum tradens nocte post cœnam, cum secretus esset in prædio Gethsemani. » Vers. 16. *Luc.* XXII, 6; *Marc.* XIV, 11.

rum monetarum interpretatio. Certum est argenteos fuisse siclos, siclum autem valere quatuor denarios. At quanti valet denarius? 0,40 (Gall. *centimes*) juxta Glaire, 0,90 juxta Sepp; 1,08, Augusti tempore juxta Dureau de la Malle.

Vers. 17. *Luc.* XXII, 7, 9; *Marc.* XIV, 12. 17. PRIMA AUTEM DIE AZYMORUM ACCESSERUNT DISCIPULI AD JESUM, DICENTES : UBI VIS PAREMUS TIBI COMEDERE PASCHA? — Id est agnum paschalem, qui pro transitu in festo Paschatis Deo immolabatur, et immolatus assatusque a singulis comedebatur : pascha enim proprie transitum, inde metonymice agnum pro transitu immolatum, ac rursum diem et festum quo agnus immolabatur, significat. Porro, quia agnus hic comedi debebat cum panibus azymis, id est puris et non fermentatis, ex lege, *Exod.* XII, idque per septem dies, qui proinde dies azymorum dicebantur, hinc prima dies azymorum eadem erat cum die festo Paschatis : cum Paschate enim incipiebat usus et esus azymorum, ut dixi *Exodi* cap XII, Pascha autem celebrabatur die 14 mensis primi ad vesperam, puta in plenilunio mensis primi *Nisan* dicti, qui erat is in quem cadebat plenilunium incidens in æquinoctium vernum, vel illud proxime sequens : quare Nisan respondet partim nostro martio, partim aprili.

Dies azymorum quinam?

Chronotaxis ultimorum dierum Christi.

Hæc ergo est chronotaxis ultimorum octo dierum vitæ Christi. Christus feria sexta, sive die Veneris, quæ fuit octava dies mensis Nisan, ex Ephrem venit in Bethaniam. Postero die sabbati cœnavit in domo Simonis Leprosi, ubi unxit eum Magdalena, murmurante Juda, quod unguenti hujus pretium non accepisset, ideoque de Christo prodendo cogitante. Sequenti die Dominica, quæ fuit dies decima mensis Nisan, Christus solemni pompa cum ramis ingressus est Jerusalem. Undecima die Nisan, sive postera die lunæ, sterili ficui maledixit, et in templo docuit. Duodecima die Nisan, sive die martis, docens in templo, disputavit cum Scribis et Pharisæis, ac eis multoties « væ » interminatus est, *Matth.* XXIII, atque de tempore excidii orbis et urbis Hierosolymæ vaticinatus est, ac utriusque signa prævia prædixit, ideoque variis parabolis omnes ad vigilantiam et studium bonorum operum est adhortatus, *Matth.* XXIV et XXV. Decima tertia die Nisan, sive die Mercurii, principes consilium inierunt de Christo capiendo : in quo Judas illum eis vendidit triginta argenteis. Decima quarta Nisan, sive die Jovis ad vesperam, fuit festum Paschæ, in qua Christus agnum paschalem cum suis comedit, Eucharistiam instituit, ac mox orans in Gethsemani a Juda proditus et a Judæis comprehensus est. Decima quinta die Nisan, sive die Veneris, crucifixus et occisus est. Decima sexta die Nisan, sive sabbato, requievit in sepulcro. Decima septima die Nisan, sive die Dominica, e sepulcro gloriosus resurrexit.

PRIMA AUTEM DIE AZYMORUM, — id est quarta decima luna, sive plenilunio, sive die 14 primi mensis Nisan, Christus ante vel sub meridiem misit ex Bethania duos discipulos Jerusalem, ad parandum et assandum agnum paschalem, ut vespere eum cum suis comederet. Ubi nota, primum diem azymorum aliquando vocari diem 14 mensis Nisan, aliquando vero diem 15. Nam vespera illa qua Judæi celebrabant phase, cum quo incipiebant dies et esus azymorum, secundum computum dierum naturalem, pertinebat ad diem præcedentem, puta ad diem 14 Nisan, eadem vero secundum computum sacrum, qui servabatur in festis, pertinebat ad diem sequentem, qui erat dies 15 Nisan. Festa enim Hebræorum incipiebant a vespera et finiebantur in vespera sequenti. Ita S. Augustinus, epist. 86 *ad Casulanum.*

Quo die Christus instituit Eucharistiam.

Quæres, qua die præcise Christus celebravit Pascha et instituit Eucharistiam, an eodem die quo Judæi celebrarunt Pascha, an alio? Suppono Christum passum et crucifixum feria sexta, sive die Veneris, ut patet ex Luca et Joanne, et ex totius Ecclesiæ sensu et consensu : pridie ergo, id est die Jovis ad vesperam, cœnavit agnum et Eucharistiam instituit (1). Jam :

Prima sententia.

Primo, Euthymius et Græci autumant Christum celebrasse Pascha luna 13, sive 13 mensis Nisan : ipsum enim prævenisse tempus Paschæ a lege statutum ob suam passionem, quæ postero die quo Judæi celebrabant Pascha futura erat. Et quia postero die cum Paschate incipiebat usus azymorum, censent Christum ante azyma instituisse Eucharistiam in pane non azymo, sed fermentato, ideoque ipsi celebrant in fermentato dicuntque hoc esse præceptum. Unde Latinos celebrantes in azymo damnant vocantque hæreticos et azymitas, et eorum altaria abluunt, quasi pane azymo polluta, antequam in eis celebrent. Probant ex S. Joanne, qui, cap. XIII, vers. 1 et 2, ait : « Ante diem festum Paschæ; » id est ante 14 lunam, cum incipiebatur azyma, Christum fecisse cœnam, scilicet agni paschalis et Eucharistiæ.

Secunda.

Secundo, Rupertus, Joannes Lucidus, Gagneius, Jansenius, Maldonatus et fuse Salmeron, *tract.* 9, tom IV, censent Christum juxta legem celebrasse Pascha lunatione 14, sive die 14 Nisan, Judæos vero illud distulisse in diem 15 Nisan (quibus favere videtur S. Joannes) : traditio enim erat, ait Burgensis ex *Seder Olam*, ut, si Pascha incideret in feriam sextam, sive in Parasceven, transferretur in sabbatum, ne duo festa solemnia, scilicet Paschæ et sabbati, concurrerent. Verum hæc traditio et consuetudo recentior est cœpitque post Christum, ut ex Thalmud et Aben Esra, ac

(1) De hac quæstione diu acriterque inter theologos agitata hodierni interpretes communiter censent, Christum pascha celebrasse die 13 mensis Nisan, seu feria V ad vesperam; morti autem addictum, crucifixum sepultumque esse die 14, seu feria VI, quæ erat Parasceve, id est, præparatio ad cœnam agni paschalis, vespera ejusdem diei ex lege a Judæis habitam; ita ut Christus, *primo*, manducationem agni una die anticiparit, quod probant non esse inusitatum; *secundo*, immolatus fuerit ea ipsa hora qua agnos immolarent Judæi, quod decere innuit D. Paulus, *Corinth.* V, 7. — Vide discussionem hac de re doctissime institutam apud Sepp, opere cit., t. II, cap. XXVIII.

ex S. Epiphanio et Asianis probat Bellarminus, lib. *De Eucharistia*, cap. VIII, ac Toletus, Suarez, D. Thomas, Abulensis et alii.

Tertia Genuine. *Tertio*, cum quibus dico Christum et Judæos eadem die a lege præscripta celebrasse Pascha, scilicet die 14 mensis Nisan ad vesperam. Id ita esse patet ex Matthæo, Marco et Luca, qui aiunt Christum celebrasse Pascha primo die azymorum, quo « necesse erat (ex lege) occidi pascha, » et quo die « immolabant pascha, » scilicet Judæi. Alioqui enim Judæi Christum, quasi legis et Judaismi transgressorem et apostatam arguissent et damnassent.

Objectio Prima. Objicies *primo*, si Christus celebravit Pascha die 14 Nisan, quomodo ergo Matthæus, Marcus et Lucas aiunt ipsum illud celebrasse prima die azymorum; hæc enim incidebat in diem 15 Nisan. Solvitur. Respondeo : Jam dixi primum diem azymorum partim esse et dici diem 14 Nisan, partim 15. Nam vespera illa qua Judæi celebrabant phase, cum quo incipiebant dies et usus azymorum, secundum computum naturalem dierum, pertinebat ad diem quæ vesperam præcedebat, scilicet ad diem 14 Nisan : eadem vero, secundum computum sacrum festorum, pertinebat ad diem sequentem, quæ erat 15 Nisan, quia Judæi festa celebrabant a vespera in vesperam. Et hoc sensu ait Joannes Christum cœnasse agnum « ante diem festum Paschæ, » hoc est die 14 Nisan ad vesperam, quæ præcedit diem Paschæ, id est diem 15 Nisan, quæ est prima azymorum, juxta computum sacrum.

Secunda. Objicies *secundo*, Joannes, XVIII, 28, dicit Judæos non ingressos fuisse prætorium, ne contaminarentur, sed ut puri purum comederent pascha. Respondeo : Pascha ibi non significat agnum paschalem, hic enim jam erat immolatus et comestus vespera præcedente, sed significat alias victimas paschales, quæ per septem consequentes dies, ac præsertim primo die azymorum, id est mane diei 15 lunæ, ex lege immolari solebant.

Tertia. Objicies *tertio*, Joannes, cap. XIX, 21, diem decimum quintum Nisan, quo Christus celebravit cœnam agni, vocat Parasceven Paschæ. Respondeo : « Paschæ, » id est sabbati paschalis, seu sabbati quod intra hebdomadam Paschæ occurrebat, ideoque cæteris sabbatis erat sanctius et celebrius. Unde Joannes ibidem explicans, subdit : « Erat enim magnus dies ille sabbati. » Patet id ex Marco, qui, cap. XV, 32, Parasceven hanc vocat prosabbatum : « Erat, inquit, Parasceve, quod est ante sabbatum. » In Parasceve enim, puta die Veneris, parandi erant cibi et cætera necessaria pro sabbato postridie futuro. Sabbato enim utpote sanctissimo, cessandum erat ab omni opere, ut nec cibos coquere liceret, quod tamen aliis festis licebat.

Quarta. Objicies *quarto*, principes dicunt, *Matth.* XXVI, 5 : « Non in die festo » capiamus et occidamus Christum. Respondeo, eos postea per proditionem Judæ mutasse consilium, ac Christum ipso festo Paschæ cepisse et occidisse.

Objicies *quinto*, Pentecoste illo anno quo mortuus est Christus, incidit in diem Dominicam : Quinta. in Dominica enim descendit Spiritus Sanctus in Apostolos : ergo si ab hac Dominica retro dies 50 computes, Pascha incidit in diem sabbati. Ad hoc argumentum fuse respondi *Act.* II, 1.

ACCESSERUNT DISCIPULI (« duo, » ait Marcus, scilicet « Joannes et Petrus, » ait Lucas) AD JESUM, DICENTES : UBI VIS PAREMUS TIBI COMEDERE PASCHA? — « Ubi, » non quærunt de oppido vel urbe, sed de domo vel hospitio. Certi enim erant ex lege, *Deut.* XVI, vers. 5, 6 et 7, pascha non posse immolari nisi in Jerusalem, utpote urbe electa a Deo ad sui cultum et templum. Pascha non poterat immolari nisi in Jerusalem. Unde Titus, Dei vindicta, obsidens Jerusalem in Paschate, omnes Judæos, qui ex tota Judæa eo ad celebrandum Pascha confluxerant, constrinxit et cepit, vel occidit : quanquam agnus paschalis non in templo a sacerdotibus, sed domi immolabatur a quolibet patrefamilias, qui ad hoc retinebat jus priscum sacerdotii, olim datum primogenitis familiarum. Id diserte docet Philo, lib. *De Decalogo*, sub finem : « Pascha, inquit, populariter singuli sacrificant non exspectatis sacerdotibus, ipsi permissu legis hic fungentes sacerdotio. » Nam sacrificium agni paschalis magis in ejus comestione (unde aiunt discipuli, « comedere pascha ») quam immolatione consistebat. Hinc et mactari, immolari, excoriari et assari poterat, non quidem a publicis et profanis lanionibus, sed vel a sacerdote, vel a quopiam e familia, quem paterfamilias designasset, uti Petrus et Joannes hic missi a Christo agnum mactarunt, immolarunt, assarunt, pararuntque panes azymos et lactucas agrestes, cum quibus comedendus erat agnus. Hora tertia pomeridiana mactabatur agnus paschalis. Porro, agnus solebat mactari hora nona, hoc est tertia pomeridiana, teste Josepho, lib. VII *De Bello*, cap. XVII, ut juxta legem, *Exod.* XII, vespere comedi posset.

18. AT JESUS DIXIT : ITE IN CIVITATEM (Jerusalem : hinc patet Christum hæc dixisse in Bethania) AD QUEMDAM, ET DICITE EI : MAGISTER DIXIT : TEMPUS MEUM PROPE EST, APUD TE FACIO PASCHA CUM DISCIPULIS MEIS. — « Ad quemdam; » Syrus, *levath pelon*, id est *ad talem*; Hebræi dicunt, *peloni almoni* (unde Hispani suum *fulano* acceperunt), cum aliquem designant quem non nominant. Vers. 18. *Luc.* XXII, 10, 11. Porro, quibus notis eum designarit, significat Marcus dicens : « Occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans : sequimini eum, et quocumque introierit, dicite domino domus : Quia magister dicit : Ubi est refectio (*locus refectionis*) mea, ubi pascha cum discipulis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum grande stratum, et illic parate nobis. Et abierunt discipuli, et venerunt in civitatem, et invenerunt sicut dixerat

illis, et paraverunt pascha.» Idem habet Lucas, XXII, 10 (1).

Ubi nota hunc lagenæ bajulum et domus indicem, alium fuisse ab hero vel domino domus, ut patet ex verbis Marci. Hic enim herus videtur fuisse vir honestus et dives, habens amplas ædes, et, ut videtur, amicus et discipulus Christi. Traditio est hanc domum fuisse Joannis, qui cognominatus est Marcus, fuitque socius Pauli et Barnabæ in profectione et prædicatione Evangelii. Unde in hac eadem domo latuere Apostoli post necem Christi, ibique Christus post resurrectionem ipso die Paschatis vespere eis apparuit, ibi quoque orantes receperunt Spiritum Sanctum in Pentecoste. Unde Petrus e carcere Herodiano liberatus ab angelo, ad fideles in hac domo congregatos sese recepit, teste Luca, *Act.* XII, 12. Quocirca hæc domus versa est in ecclesiam. In ea enim ædificata est Sion, omnium ecclesiarum maxima et sanctissima. Quæ omnia docet Alexander in Vita S. Barnabæ Apostoli, quem sequuntur Baronius, Jansenius, Adrichomius et noster Canisius, lib. V *Marialis*, cap. I. Pro «ubi est refectio mea,» ut vertit Interpres in Marco, Græce est κατάλυμα, id est *diversorium*, ut vertit Interpres in Luca et Syrus, idque clarius est. Pro *cœnaculum*, Græce est ἀνώγεων, *q. d.* Tabulatum vel solarium, supra solum sursum elevatum, qualia videmus Romæ ab honestioribus habitari. Unde hoc fuit typus Ecclesiæ, quæ a terra in cœlum tendit ac mente in cœlis versatur.

Ecclesia Sion quæ?

TEMPUS MEUM PROPE EST. — «Tempus,» scilicet moriendi et legationem meam consummandi, ut per mortem et resurrectionem ad Patrem, qui e cœlis in carnem et terram me misit, redeam.

APUD TE FACIO PASCHA. — Id est facere decrevi, facere cupio.

Vers. 19. *Luc.* XXII, 13; *Marc.* XIV, 16.

19. ET FECERUNT DISCIPULI (Petrus et Joannes) SICUT CONSTITUIT (Græce, συνέταξεν, id est ordinaverat, præceperat) ILLIS JESUS, ET PARAVERUNT PASCHA, — id est agnum paschalem mactarunt, excoriarunt, assarunt. Porro, agnus assandus referebat ideam Christi crucifixi. Nam, ut docet S. Justinus, *Contra Tryphon.*, perfodiebatur corpus agni veru, pedes vero tam posteriores qui pedum, quam priores qui manuum sunt loco, distendebantur divaricabanturque bacillis infixis in volas; tanquam si veru, stipitem crucis, bacilli vero transversum lignum præsignassent, una cum clavis in divini Agni manus pedesque infixis: nam ignis afflictionis hic non minor fuit, quam illic flammeus. Nescio autem quid vulnerum perpetuo gerant agni in mediis pedum volis, non absimili modo, quo Salvator noster ex cruce reservat in manibus et pedibus fixuras clavorum, ait Franciscus Lucas. Quocirca Christus veniens domum vidensque agnum assari, in eo quasi in viva sui imagine intuebatur suam crucifixionem, in qua ipse simili modo distendendus, clavis affigendus, et igne tum doloris, tum magis amoris, postero die assandus erat in cruce. Quare agnum hunc quasi sui typum, et magis seipsum magno intimi ardoris sensu Deo Patri offerebat in holocaustum, et quasi victimam pro peccatis totius mundi. Idem intellexerunt Apostoli postquam viderunt Christum crucifigi.

Christus in agno se in cruce intuebatur.

Vers. 20. *Luc.* XXII, 14; *Marc.* XIV, 17.

20. VESPERE AUTEM FACTO, DISCUMBEBAT CUM DUODECIM DISCIPULIS SUIS. — Vespere enim, juxta legem, comedendus erat agnus, idque a stantibus, ut significarent Hebræi se paratos ad iter, ac ex Ægypto proficisci in terram promissam, scilicet in Chanaan. Vide dicta *Exod.* XII. Dicitur tamen Jesus cum suis hic discubuisse, quia veteres cœnaturi in toris, id est lectulis mensalibus, discumbebant, id est prono deorsum corpore jacebant, sursum vero innixi cubitis quasi sedebant juxta mensam. Ex quo ritu etiamnum mansit phrasis, qua dicimur accumbere mensæ, id est accubare mensæ, cum illi more nostro assedimus. Marcus, cap. XIV, 17, habet: «Vespere autem facto venit cum duodecim,» id est cum toto collegio Apostolorum; ex quo tamen duos jam ante ad omnia præparandum præmiserat: ergo præcise venit cum decem reliquis duntaxat: dicitur tamen venisse cum duodecim, quia duo illi paulo ante, eo mittente, jam venerant.

Quæres, an Judas proditor interfuerit celebrationi Paschæ et Eucharistiæ, illamque sumpserit? Negant S. Hilarius et Theophylactus hic, ac Clemens Romanus, lib. V *Constit.*, cap. XVI, et ibi Turrianus ac Innocentius III Pontifex, lib. IV *De Mysterio Euchar.*, cap. XIII; Rupertus, lib. X *in Matth.*, in fine. Favere videtur S. Dionysius, *De Eccles. Hierarch.*, cap. III initio, et ita eum ibidem explicant S. Maximus et Pachymerus; sed idem S. Dionysius pro contraria sententia facile explicari potest, pro qua eum citat S. Thomas, Dionysius Carthusianus et alii; Theophylactum quoque pro utraque sententia exponere licet. Ratio eorum est, quia proditor indignus erat tantis mysteriis et a sacra synaxi arcendus.

Verum Judam interfuisse Paschæ et Eucharistiæ, ac cum cæteris Apostolis communicasse, communis est cæterorum Patrum et Doctorum sententia, scilicet Origenis, Cyrilli, Chrysostomi, S. Ambrosii, S. Leonis, S. Cypriani, S. Augustini, Rabani, Bedæ, S. Thomæ et aliorum, quos citat et sequitur Suarez, III *part.*, *Quæst.* LXXIII, art. V, disp. 41, sect. 3, ubi ostendit etiam S. Dionysium idem sentire. Ait enim sic Dionysius: «Et ipse auctor symbolorum (Christus) justissime separat eum qui non sicut ipse, nec pari modo simplicitate sacra concœnaverat,» *q. d.*

Judas sumpsit S. Eucharistiam.

(1) Ita Allioli in h. l.: *ad quemdam*, scilicet ad hominem cujus servus vobis occurret lagenam aquæ bajulans. Quem e discipulis fuisse satis probatur, tum quia Christus loquitur de *suo tempore*; tum quia se apud illum venturum prænuntians, utitur verbo *magister*. Ne tamen Judas sciens locum, Christum adhuc cœnantem posset deprehendere, nomen siletur.

Christus separat Judam a suo Apostolorum consortio, dicens: « Quod facis fac citius, » eo quod indigne sacram Eucharistiam secum sumpsisset et cœnasset: mox enim post indignam communicationem intravit in eum Satanas, eumque ad proditionem Christi perficiendam impulit, uti docet S. Chrysostomus, hom. 1 et 2 *De Proditione Judæ;* S. Augustinus, in *Psal.* x, et Cyrillus, *Catechesi* 13.

Prob. Primo. Probatur hæc sententia: *Primo,* quia Matthæus hic ait Christum discubuisse ad cœnam agni et Eucharistiæ cum 12 Apostolis; ergo etiam cum Juda: nam hic erat unus e duodecim. Unde, vers. 21, sequitur: « Et edentibus illis, dixit: Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. »
Secundo. *Secundo,* quia Marcus, xiv, 23, de calice Eucharistiæ ait: « Et biberunt ex illo omnes, » scilicet 12 Apostoli, quos ad cœnam hanc cum Christo venisse paulo ante dixerat, vers. 17.
Tertio. *Tertio,* quia Lucas, xxii, 21, ait Christum post consecrationem calicis Eucharistiæ illico subjecisse: « Verumtamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa; » ergo aderat Judas.
Quarto. *Quarto,* quia Joannes, xiii, narrans Christum ante Eucharistiam lavisse pedes Apostolorum, significat, vers. 10 et seq., etiam lavisse pedes Judæ, dicendo: « Vos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum. » Si Christus Judæ lavit pedes, ergo eidem dedit Eucharistiam, quæ mox ab eo instituta est; ad hanc enim dirigebatur hæc lotio.
Quinto. *Quinto,* quia Christus post cœnam Eucharistiæ dixit, unum ex mensæ secum accumbentibus, puta Judam, esse suum proditorem, ut patet *Joan.* xiii, 12, 18 et seq.; cumque Joannes a Christo peteret, quisnam esset proditor? respondit Christus ibidem, vers. 26: « Ille est cui intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ. » Ac subdit, vers. 30: « Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo » ad prodendum Judæis Christum.

Ratio a priori. Ratio a priori est, quia, etsi Christus licite posset peccatum et proditionem Judæ Apostolis occultam detegere, ad divinitatis et charitatis suæ manifestationem, tum quia ipse erat dominus famæ Judæ; tum quod proditio Judæ alibi, puta apud principes et seniores, esset publica, ac apud Apostolos paulo post ipso facto et proditionis executione foret evulganda; noluit tamen id facere Christus, ut perfectæ charitatis daret exemplum, utque per eam Judam ad pœnitentiam alliceret. Denique ut doceret occultos peccatores non esse prodendos, publice traducendos et infamandos, ideoque nec a sacra synaxi arcendos. Quare cum Christus instituendo Eucharistiam, Apostolos crearit sacerdotes et Episcopos, cum dixit: « Hoc facite in meam commemorationem, » sequitur eum Judam quoque, qui præsens erat, creasse sacerdotem et Episcopum. Unde de eo dicitur, *Psal.* cviii: « Et episcopatum ejus accipiat alter. » Hoc enim de Juda interpretatur S. Petrus, *Actor.* i, licet enim ibi pro « episcopatum » Hebr. sit פקדתו *peccuddato*, id est *præfecturam ejus*, scilicet apostolatum ejus, tamen « episcopatum » proprie dictum accipi nil vetat, uti accipit Suarez, III *part.*, *Quæst.* LXXIII, art. v, disp. xli, sect. 3. Denique non alios quam 12 Apostolos interfuisse huic cœnæ et Eucharistiæ, hinc liquet; hic enim 12 duntaxat nominantur et censentur: quod nota contra Euthymium, qui alios quoque interfuisse arbitratur.

21. Et edentibus illis, dixit: Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. — Græce παραδώσει, id est *prodet* me Judæis meis hostibus. Sic et Syrus. Vers. 21. *Marc.* xiv, 18; *Joan.* xiii, 21.
Matthæus id Christum dixisse narrat ante institutionem Eucharistiæ; Lucas vero, cap. xxii, 21, post eam, idque verius est. Noluit enim Christus animos discipulorum ante Eucharistiam tam funesto nuntio turbare, sed totos ad considerationem tanti Sacramenti intentos devotosque colligere et erigere. Proditionem sui Apostolis detegit Christus. Quare Matthæus usus est prolepsi et anticipatione, licet Euthymius et S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evang.*, cap. i, bis id a Christo dictum putent, scilicet tam ante quam post Eucharistiam, « traditurus est, » proditurus post paucas horas. Prædixit id Christus, tum ut se proditionis conscium ostenderet, ac se non ignoranter, nec invitum, sed ultro pati significaret, unde non fugit, sed proditori sese obtulit; tum ut Judæ conscientiam pungeret et ad pœnitendum stimularet. Ita S. Hieronymus: « Mittit, ait, crimen in numero, ut conscius agat pœnitentiam. » Judam non nominavit Christus tribus de causis: *primo,* ut ejus famæ consuleret nosque idem facere doceret; *secundo,* ne Petrus et Apostoli in Judam insurgerent eumque discerperent; *tertio,* ut Judam hac lenitate et charitate ad pœnitentiam provocaret. Unde S. Leo, serm. 7 *De Passione,* ait: « Notam sibi esse proditoris conscientiam demonstravit, non aspera nec aperta impium increpatione confundens, sed leni ac tacita admonitione convincens, ut facilius corrigeret pœnitendo quem nulla deformasset objectio. » Et mox: « Redi in integrum, et deposito furore resipisce. Clementia invitat, salus pulsat, ad vitam vita te revocat. »

22. Et contristati valde (Syrus, *et ægre fuit eis vehementer*), coeperunt singuli dicere: Numquid ego sum, Domine? — Syrus, *mori*, id est Domine mi, scilicet dulcissime et desideratissime. Vers. 22. *Marc.* xiv, 26.
Summe enim dolebant Christum Dominum, patrem et magistrum suum, a quo toti pendebant, sibi eripi et mori, idque per proditionem, eamque faciendam per unum e suo Apostolorum collegio, quæ summa erat injuria, indignitas et collegii totius infamia. Unde hæc Christi verba instar gladii dolore transfixerunt eorum corda, ut « semimortui fierent, » ait S. Chrysostomus.

Singuli. — Ergo et Judas, ne, si solus taceret,

se cæteris Apostolis silentio suo proderet, aut sceleris suspectum redderet. Nam, ut ait Origenes, « Existimo quia in primis putavit latere quasi hominem, qui postquam vidit conscientiam suam notam Christo, amplexus est occultationem positam in verbis ipsius : quorum primum infidelitatis erat, secundum autem impudentiæ. » Cæteri vero Apostoli dixerunt pariter : « Numquid ego sum, Domine? » quia, licet eos conscientia tanti criminis non argueret, tamen, ut ait S. Chrysostomus (qui id accepit a S. Basilio in *Regul. brevior.*, reg. 301), magis verbis Christi quam conscientiæ suæ fidebant, præsertim quia, ut alibi ait S. Augustinus, « Non est peccatum quod fecit homo, quod non faciat alter homo, si desit rector a quo factus est homo. »

Vers. 23. *Marc.* XIV, 20; *Luc.* XXII, 21. 23. AT IPSE RESPONDENS AIT : QUI INTINGIT MECUM MANUM IN PAROPSIDE (*in patina*, ita Syrus), HIC ME TRADET. — Syrus, *proditurus est*; Græce ὁ ἐμϐάψας, in aoristo, *qui intinxit*, qui intingere solet. Videtur Judas, ut proditionem dissimularet, et Christo se magis amicum ostenderet, sæpius cum ipso in patinam alicujus jusculi, aceti, vel salsamenti panem vel carnem intinxisse : sed quia idem faciebant subinde alii Apostoli, hinc ex hisce verbis Christi Judam proditorem ab eo designari, certo cognoscere nequiverunt. Unde aliis interrogationibus id a Christo explicari satagerunt.

Ordo detectionis Judæ proditoris. Ubi nota, ad concordiam Evangelistarum, qui diversimode designationem Judæ proditoris narrant, hunc fuisse ordinem historiæ, qui omnes Evangelistas inter se conciliat. *Primo*, Christus ante Eucharistiam, ut patet ex Matthæo et Marco, prædixit se prodendum ab aliquo Apostolorum; sed generatim et indefinite, proditorem non nominando, nec designando. Deinde singulis Apostolorum interrogantibus : « Numquid ego sum, Domine? » Christus respondit eum esse proditorem, qui intingeret secum manum in paropside; quia veteres sicut terni vel quaterni in lectulis mensæ accumbebant, uti dixi *Esther* I, 6, ita et terni vel quaterni communem habebant paropsidem, imo et eamdem habere poterant qui accumbebant in lectulis oppositis vel lateralibus. Igitur, quia plures Apostoli eamdem habebant paropsidem, hinc hisce verbis non definite indicavit Christus quis esset proditor. Christus deinde instituit Eucharistiam : quo facto rursus ait proditorem secum esse in mensa, ut diserte narrat Lucas, de quo plura *Joan.* XIII, 21. Quocirca Petrus innuit Joanni recumbenti in sinu Christi, ut roget eum quis definite et nominatim sit proditor. Joanni id roganti respondet Christus, eum esse cui daturus sit buccellam, ac mox eam dat Judæ : ille, ea accepta, ex conscientia sceleris et hoc indicio Christi, sentiens se notari, impudenter et obstinate rogat : « Numquid ego sum, Rabbi? » Christus respondet : « Tu dixisti, » id est « tu es; » quare ipse omnino detectum et infamatum se videns, quasi amens et furens egreditur ad proditionem Christi perficiendam, abitque in domum Caiphæ, ut ab eo lictores et satellites postulet, qui Christum comprehendant.

24. FILIUS QUIDEM HOMINIS VADIT, SICUT SCRIPTUM EST DE ILLO : VÆ AUTEM HOMINI ILLI, PER QUEM FILIUS HOMINIS TRADETUR : BONUM ERAT EI, SI NATUS NON FUISSET HOMO ILLE. — Quia « multo melius est non subsistere, quam male subsistere. Pœna prædicitur, ut quem pudor non vicerat, corrigant denuntiata supplicia, » ait S. Hieronymus. Minatur enim ei væ damnationis et gehennæ : longe enim satius est non esse, quam esse ad hoc tantum, ut semper miserrimus sit et perpetim ardeat in gehenna, uti ostendi *Eccles.* IV, vers. 2 et 3. Sapienter S. Hieronymus, epist. *ad Furiam* : « Non quæruntur, ait, in Christianis initia, sed finis. Paulus male cœpit, sed bene finivit; Judæ laudantur exordia, sed finis proditione damnatur. » Vers. 24. *Marc.* XIV, 21; *Luc.* XXII, 22.

VADIT. — « Hisce verbis, » ait Victor Antiochenus in cap. XIV *Marci*, vers. 21, « Christus mortem suam transitioni aut discessui cuipiam similiorem ostendit, quam veræ morti. Significat per eamdem vocem quoque sponte se ad mortem abire. » Porro, proditio Judæ fuit immane sacrilegium, in ipsam Christi et Dei personam directe admissum : quare fuit vere christicidium et deicidium. Quocirca Judam profundissime juxta Luciferum in gehenna degere, ibique acerbissime torqueri, valde est verisimile. Et hoc innuit τὸ « væ » quod hic ei Christus præ aliis reprobis intentat. Hinc B. Franciscus Borgia in meditatione summe se humilians, collocabat se ad pedes Judæ, id est profundissime in inferno, dictitans se alibi locum sibi congruum suisque peccatis debitum, nec in cœlo, nec in terra, nec sub terra invenire. Ita habet ejus Vita.

25. RESPONDENS AUTEM JUDAS, QUI TRADIDIT EUM (Arabicus, *Judas traditor ipsius*; Syrus, *Judas proditor*), DIXIT : NUMQUID EGO SUM, RABBI (o Magister)? AIT ILLI (Christus) : TU DIXISTI. — Franciscus Lucas probabiliter putat Judam id rogasse, postquam Christus, buccella panis ei porrecta, eum proditorem Joanni designasset, *Joan.* XIII, 26, uti dixi vers. 23. Vers. 25.

Porro, rogat id Judas ex fastu et impudentia, ut scelus tegeret, et « audacia bonam conscientiam mentiretur, » ait S. Hieronymus; putabat enim Christum ex modestia et lenitate auctorem sceleris non nominaturum; *q. d.* « Numquid ego sum » tuus, o Christe, proditor, qui tibi fideliter tot annis servivi, familiam tuam alui omniaque negotia procuravi? Nam, ut ait S. Leo, serm. 7 *De Passione*, « corpore tantum cum cœnantibus recumbebat, mente autem sacerdotum invidiam, testium falsitatem et furorem imperitæ plebis armabat. »

TU DIXISTI. — Est modesta Hebræorum responsio, qua confirmant id quod rogatur, *q. d.* Non est quod ego dicam et te proditorem nominem :

tu enim talem te dicis et nominas, ac verum dicis, quia vere es proditor. Unde S. Chrysostomus extollit mansuetudinem Christi, qui ex justa ira non ait: Tu sceleste, tu sacrilege, tu ingrate proditor, necem mihi machinaris; sed leniter: « Tu dixisti: Ita terminos nobis ac regulas tolerantiæ et oblivionis fixit injuriarum, » ait S. Chrysostomus et ex eo Titus. Unde hac lenitate, lenique et submissa voce, ac magis interna gratia Christus frænavit Joannem et Petrum, et si qui alii id audiverunt, ne insurgerent in Judam eumque laniarent, præsertim quia Christus non clare dixit: « Tu es, » sed obscure: « Tu dixisti. »

Vers. 26. *Luc.* XXII, 19; *Marc.* XIV, 19. 26. COENANTIBUS AUTEM EIS, ACCEPIT JESUS PANEM, ET BENEDIXIT, AC FREGIT, DEDITQUE DISCIPULIS SUIS, ET AIT: ACCIPITE, ET COMEDITE, HOC EST CORPUS MEUM. — Sic et Syrus, Arabicus, Persicus: Æthiopicus vero significantius vertit: *Hæc ipsa caro mea.* Ægyptius addit *enim*: *Hoc enim corpus meum.* Cæteri ergo τὸ « enim » subaudiunt: hoc enim supplendum esse hic, satis liquet ex consecratione vini, versiculo 28: « Hic est enim sanguis meus. » Vox « enim » dat causam cur manducare et bibere debeant, quia scilicet corpus et sanguis Christi eis ab illo manducanda et bibenda offeruntur. Quis enim cibum et potum tam pretiosum et divinum avidissime non accipiat?

COENANTIBUS. — Id est post cœnam, ut habet Lucas et Paulus, agni paschalis scilicet, sed dum adhuc mensæ epulis stratæ accumberent, ideoque Matthæus ait « cœnantibus. » Ubi nota triplicem hic fuisse Christi cœnam, primam sacram agni paschalis, quam juxta legem, *Exodi* XII, Christus et Apostoli peregerunt stantes; secundam communem aliorum ciborum post agnum, quam cœnarunt discumbentes in lectulis more communi gentis suæ: nec enim ex solo agno saturari poterant omnes personæ familiæ, præsertim si illa ampla erat et numerosa; quare post cœnam agni, addebatur cœna communis sive usualis aliorum ciborum; Christus vero tertiam addidit sacerrimam, imo divinam, scilicet institutionem Eucharistiæ. Nam, Christus ante Eucharistiam cœnavit agnum et cœnam usualem, quia decebat ut typus agni præiret veritatem Eucharistiæ, utque ultimum memoriale morituri, velut summum amoris pignus esset Eucharistia; hoc est quod aiunt Lucas et Paulus: « Post cœnam. » Ita Jansenius, Maldonatus, Franciscus Lucas et alii, licet Suarez loco mox citando censeat cœnam Eucharistiæ fuisse mediam inter cœnam agni et usualem. Jam vero ob reverentiam tanti Sacramenti, Apostolica traditio habet, ait S. Augustinus, *epist.* 128, ut Eucharistia non nisi a jejunis sumatur. Quare perperam et dolose hæretici Eucharistiam vocant cœnam, esto primi Christiani aliquandiu in cœna exemplo Christi Eucharistiam celebrarint, ut colligitur ex Paulo, I *Corinth.* XI, 25. Porro, in locum et memoriam secundæ cœnæ usualis et communis, quam Paulus Dominicam vocat, successit apud Christianos olim Agape, id est epulum omnibus commune in signum et fomentum charitatis, sed post sumptam Eucharistiam. Denique Christus post cœnam agni, et communem sive usualem, ante institutionem Eucharistiæ lavit pedes discipulorum, etiam Judæ, ut significaret qua puritate ad tanta mysteria accedendum sit, ut patet *Joan.* XIII, 4. Lotione peracta panem et vinum, quæ adhuc in mensa erant, consecravit, ac in Eucharistiam, id est in suum corpus et sanguinem convertit. Unde colligitur, quod Christus instituit Eucharistiam sub horam noctis primam, vel secundam. Nam agnus qui vespere comedendus erat, una hora comedi poterat, imo citius, et altera hora pedes Apostolorum a Christo facile lavari poterant, ita ut sub horam noctis secundam Eucharistiam instituerit. Initio enim noctis id factum patet ex iis quæ deinde nocte illa gesta sunt. Nam post Eucharistiæ sumptionem Judas exiit, ut ministros principum accerseret, qui Christum comprehenderent. Christus interim prolixum habuit sermonem, quem Joannes recenset cap. XIV, XV, XVI et XVII. Quo finito, exiit in montem Olivarum, ibique prolixe oravit, ac deinde a Juda proditus, et a Judæis captus, et ex Gethsemani retractus Jerusalem, ductus est ad Annam, deinde ad Caipham, demum magna parte noctis reliquæ, a ministris sacerdotum alapis cæsus, consputus et illusus fuit: a ministris, inquam, qui lucem et diem exspectabant, ut Christum Pilato damnandum sisterent. Ergo videtur Christus Eucharistiam instituisse sub initium noctis diei Jovis. Ita Suarez, III *part.*, *Quæst.* LXXIII, art. V, disp. 41, sect. 4.

Sub horam noctis secundam instituit Eucharistiam.

Triplex cœna Christi.

Denique audi Concilium Tridentinum, sess. 22, cap. I: « Christus, celebrato veteri Paschate, quod in memoriam exitus de Ægypto multitudo filiorum Israel immolabat, novum instituit pascha, seipsum ab Ecclesia per sacerdotes sub signis visibilibus immolandum, in memoriam transitus sui ex hoc mundo ad Patrem, quando per sui sanguinis effusionem nos redemit, eripuitque de potestate tenebrarum, et in regnum suum transtulit. »

ACCEPIT JESUS PANEM. — Nota *primo*, hic quinque actiones Christi. *Primo*, Christus accepit panem; *secundo*, gratias egit Patri; *tertio*, panem benedixit, ut habet S. Matthæus, cap. XXVI, 26; *quarto*, panem fregit; *quinto*, porrexit et inter porrigendum dixit: « Accipite et manducate, hoc est corpus meum. » Hæc enim verba tam porrigentis sunt quam consecrantis. Hinc ruit argumentum Calvini: Omnia, inquit, verba hæc, scilicet accepit, benedixit, fregit, dedit, respiciunt et referunt panem: ergo panem acceperunt et comederunt Apostoli, non corpus Christi. Respondeo ad antecedens: Hæc verba referunt panem, non qui manebat panis, sed qui inter dandum vi verborum et consecrationis Christi, convertebatur in

Objicit Calvinus.

Respondetur.

corpus Christi. Sic dicere potuisset Christus in Cana Galilææ : Accipite et bibite, hoc est enim vinum, si per hæc verba mutare voluisset aquam in vinum. Sic vulgo dicimus : Herodes S. Joannem incarceravit, occidit, sepelivit vel sepeliri permisit, cum tamen non incarceravit eumdem quem sepelivit; quia hominem incarceravit, cadaver vero occisi sepelivit. Talis ergo et consequenter æque vulgaris est hæc Evangelistarum et Pauli de Eucharistia locutio.

Nota *secundo*, ex eo quod Christus ait : « Accipite, hoc est enim, » etc., hinc videri Christum unum panem accepisse eumque inter consecrandum fregisse in duodecim partes, simulque singulis Apostolis unam distribuisse, quam quisque videtur manu accepisse. Unde et diu in Ecclesia Christianis fidelibus Eucharistia in manus data fuit, ut patet ex Tertulliano, lib. *De Spectaculis*; ex Cyrillo Hierosolymitano, Catechesi 5, *Mystag.*; ex S. Augustino, *serm.* 244. Postea tamen periculi et reverentiæ causa, in os data est Eucharistia.

Denique Apostoli ad tam insolitam Christi actionem, tamque novum et mirum Sacramentum mirati et turbati non sunt, duplici de causa. Prima, quia jam ante fuerant instructi et præmoniti, *Joan.* VI, ut Chrysostomus docet, homil. 83 *in Matth.* Altera, quia idem Christus qui mysteria tradebat, mentem eorum fide illustrabat, ut simpliciter crederent. Nam multa alia mirabiliora sine turbatione audierant et crediderant; quale erat in primis, hominem illum quem videbant comedere, bibere, dormire, fatigari, esse verum Deum; etiam tunc esse in cœlo cum loqueretur in terris diceretque, *Joan.* III : « Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo. »

BENEDIXIT. — Nota Christum, ante consecrationem Eucharistiæ, *primo*, gratias egisse Deo Patri, uti habent Lucas et Paulus, idque oculis de more suo in cœlum elevatis, uti habetur in Canone nostro et Liturgia S. Jacobi. Unde hoc Sacramentum dictum est Eucharistia, id est gratiarum actio, quia ipsum maxima est gratia ac consequenter cum maxima gratiarum actione sumendum.

Eucharistia quid?

Christus benedixit panem : cur?

Secundo, Christum benedixisse non Patrem, ut volunt hæretici, sed panem et vinum, ut expresse habet hic Paulus dicens : « Calix benedictionis, cui benedicimus,» etc., I *Corinth.* Benedixit autem Christus panem et calicem, hoc est, Dei benedictionem et omnipotentiam super panem et vinum invocavit, ut præsto esset etiam et in futuris omnibus consecrationibus, ad panem convertendum in corpus, et vinum calicis in sanguinem Christi, quando legitime pronuntiantur verba consecrationis. Similis fuit benedictio panum, *Lucæ* IX, 16. Non ergo benedictio hæc fuit consecratio, licet id velit D. Thomas, III *part.*, *Quæst.* LXXVIII, art. 1, ad 1, sed prævia oratio. Ita Concilium Tridentinum, sess. 13, cap. I; unde in Liturgia S. Jacobi, Basilii et nostra, Christi exemplo petimus, ut Deus benedicat hæc dona, ut divina virtus in panem et calicem descendat, ad perficiendam consecrationem; et hinc dicitur « calix benedictionis, » id est a Christo benedictus. Unde Paulus, I *Corinth.* x, 16 : « Calix benedictionis, inquit, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? »

Denique videtur Christus, signum crucis formando super panem, eum benedixisse, et benedicendo invocasse Dei opem, ad futuram consecrationem et transsubstantiationem. Nam, ex usu Ecclesiæ, sacerdotes in consecratione panem et vinum signo crucis benedicunt, idque faciunt exemplo Christi.

HOC EST CORPUS MEUM. — Hinc patet in Eucharistia non esse figuram corporis Christi, uti pervertunt Novantes, sed verum et proprium corpus Christi, quod ex B. Virgine natum et in monte Calvariæ crucifixum est, uti omnibus sæculis credidit Ecclesia, et in plurimis Conciliis definivit, sicuti multis ostendi, I *Corinth.* XI, 24, ubi Paulus iisdem verbis institutionem Eucharistiæ a Christo factam repetit et enarrat. Quibus adde, nonnullos a fide hac avelli, eo quod comprehendere nequeant quomodo corpus Christi tam altum et magnum possit contineri totum sub parvula hostia : sed hi cogitare debent Deum esse omnipotentem, qui ut naturam instituit, ita contra eam supernaturaliter, cum vult, sæpe operatur, ut naturæ rerumque omnium se Dominum et Deum ostendat. Quare quidquid est in natura proprietatis, hoc a Deo inverti et everti potest, ac consequenter facere potest Deus, ut quantitas magna parvo loco, imo puncto contineatur. Hæc est ratio Theologica. Verum, ut infirmis nonnullorum mentibus plene satisfaciam, duo evidentia hujus mysterii, quod possibile sit, argumenta subjungam, quæ vim habent ex simili analogia.

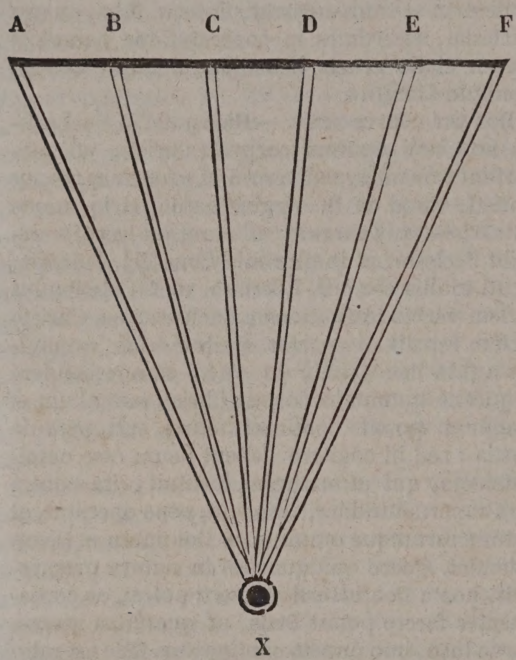
Demonstratio physica, quod Christus possit esse sub parva hostia.

Accipe ergo hujus rei analogicam quasi demonstrationem, primo physicam, secundo mathematicam. Physica est in speculo et in oculo. Tam enim speculum quam oculus exiguus in se recipiunt integram quantitatem maximorum non tantum hominum, sed et domorum, templorum, arborum, montium, etc., eamque integram clare referunt et repræsentant. Quidni ergo parva hostia, Deo agente, totum exhibeat Christum? Dices, hoc in oculo et speculo fieri spiritaliter per species intentionales opticas sive visivas. Respondeo : Pari modo Christi corpus in Eucharistia accipit spiritalem modum existendi, ut quasi spiritus spiritualiter sit in puncto hostiæ. Adde ipsas species intentionales, non ita esse spirituales, quin revera sint entitates naturales et physicæ, imo corporeæ : inhærent enim corpori, scilicet aeri; harum tamen plurimas et quasi infinitas videmus simul in speculo et oculo recipi et comprehendi. Si hoc quotidie fit naturaliter in speciebus oculo receptis, multo magis idem facere po-

test omnipotentia Dei supernaturaliter in corpore Christi per miraculum in Eucharistia.

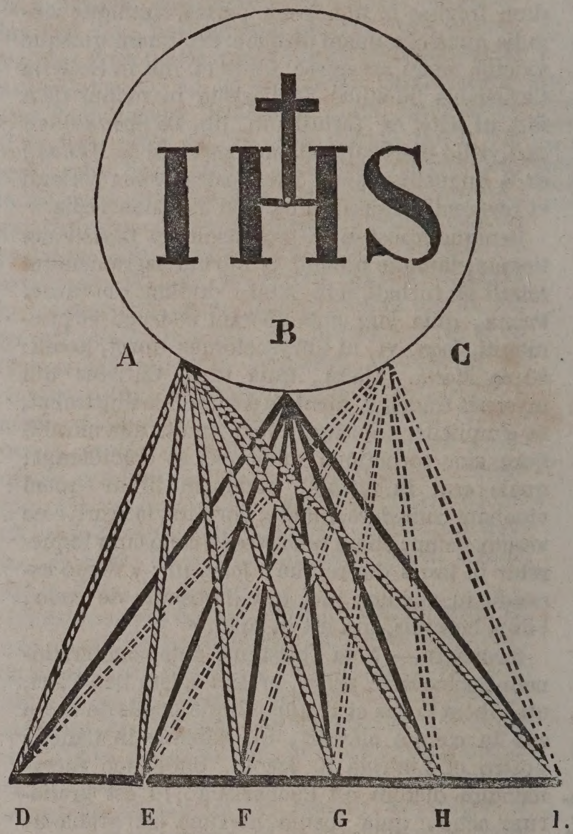
Demonstratio ejusdem mathematica.

Accipe nunc ejusdem rei analogicam quasi demonstrationem mathematicam, ut videas quomodo magna quantitas in parva, imo in quolibet ejus puncto, tota excipi possit. Accipe, inquam, duplicem hanc figuram, trianguli solius, et trianguli cum circulo; prius triangulum solum, deinde eum cum circulo inspiciamus : hostia enim in Eucharistia est circularis, imo circulus.

Ex triangulo.

In hoc triangulo A F X in angulo X concurrunt omnes lineæ ductæ a latere A, F, scilicet linea A, linea B, linea C, linea D, linea E, linea F, itaque angulus X ejusque conus sive punctum, respondet et excipit omnes hasce lineas, eodemque modo excipiet mille, imo infinitas alias, quæ a costa A, F, in quolibet ejus puncto educi possunt usque ad X : nam a quolibet puncto ad quodlibet punctum potest duci linea recta, ut habet principium Euclidis et omnium Mathematicorum. Vides ergo unum punctum X excipere omnes hasce lineas, itaque quasi commensurari et adæquari singulis lineis et consequenter toti lineæ A, F, ac consequenter idem punctum X quasi adæquari toti superficiei quæ in triangulo hoc includitur; hæc enim superficies constat et conflatur ex lineis plurimis et continuis, quæ omnes recipiuntur in hoc puncto X. Ponamus nunc hanc longitudinem A, F, esse longitudinem corporis Christi, X vero esse punctum hostiæ consacratæ; dico pari modo, tota longitudo corporis Christi est in hoc puncto hostiæ, sicut tota longitudo A, F, per lineas ex illa derivatas est in puncto X. Quod si Novantes, imo Physici et Mathematici comprehendere nequeunt, quomodo una tanta linea recipiatur in puncto indivisibili, ac consequenter quomodo tota superficies, quæ ab ejus extremitate utrimque per triangulum ad idem punctum ducitur, eidem puncto per lineas ad illud ductas commensuretur, et quasi adæquetur, quod tamen naturale est; quid mirum si non comprehendant, quomodo quantitas corporis Christi possit recipi in puncto hostiæ per supernaturalem Dei actionem et omnipotentiam, quæ naturam et ingenium omne transcendit?

Ex circulo.

Jam circuli hic depicti formam inspiciamus, eamque cum triangulo comparemus : longitudo lateris trianguli D, E, F, G, H, I, integra recipitur per suas lineas in circulo hostiæ, ejusque puncto A; eadem tota per alias suas lineas recipitur in puncto C; eadem tota pari modo per alias lineas recipietur in quolibet alio puncto circuli designati. Sicut ergo in hac figura tota longitudo D, I, in quolibet puncto circuli, sive hostiæ, per suas lineas eo ductas in eoque simul concurrentes recipi potest; ita tota longitudo corporis Christi recipi potest, et de facto recipitur in quolibet puncto hostiæ consecratæ. Si enim in naturalibus videmus lineam D, I, commensurari puncto C in circulo A, B, C; item puncto A, et puncto B, et cuivis alteri : cur non

in supernaturalibus Eucharistiæ mysteriis Deus idem facere posset? ut scilicet tota quantitas corporis Christi sit in hoc puncto hostiæ, et tota sit in illo, et tota sit in quolibet alio hostiæ puncto. Ut id clarius videas, concipe animo circulum hostiæ rotari et volvi per puncta A, B, C, tunc ecce singula puncta hujus circuli successive tangent conum, imo ipsa erunt conus sive punctum tam A quam B et C: ergo tunc ipsa puncta A, B, C, excipient omnes lineas a costa D, I, ad se ductas : quod id fieret successive, hoc simul et semel fit in hostia Eucharistiæ omnibusque ejus punctis respectu corporis Christi, quod totum singula hostiæ puncta excipiunt. Circulus enim hostiam, triangulus vero corpus Christi repræsentat.

Tertia demonstratio ex rarefactione. Adde hic tertiam demonstrationem ex condensatione et rarefactione, quam recensui I *Corinth.* XI, 25. Aqua enim in olla per frigus densata dimidium tantum ollæ occupat, per ignem vero calefacta rarescens et ebulliens totam ollam implet, cum tamen eadem sit aqua quoad materiam, molem et, ut multi magnique philosophi volunt, quoad quantitatem intrinsecam : nihil enim aquæ per rarefactionem additur, nisi extensio ad majorem locum : si hoc naturaliter fit, cur supernaturaliter idem facere nequeat Deus omnipotens in corpore Christi, ut illud in se intrinsece extensum ad sex pedes, extrinsece tamen commensuretur parvæ hostiæ, ad ejusque locum et quantitatem contrahatur? Sicut aqua per calorem ignis rarefacta, occupansque totam ollam, per frigus deinde densata contrahitur ad dimidium ollæ : nam aquæ nihil quantitatis accedere per rarefactionem, nec decedere per condensationem, sed eamdem quantitatem quæ prius erat, sese magis duntaxat explicare et ad majorem locum extendere censent S. Thomas, Gregorius, Ægidius, Capreolus, Soncinas, quos citant et sequuntur nostri Conimbricenses, lib. I *De Generat.*, cap. V, *Quæst.* XVII, art. 3.

Addit Lucas, cap. XXII, 19 : « Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, » id est mox dabitur in crucem et mortem. Paulus, I *Cor.* XI : « Quod pro vobis tradetur, Græce κλώμενον, id est *quod frangitur*. Vide ibi dicta.

Addit rursum Lucas Christum dixisse : « Hoc facite in meam commemorationem. » His verbis

Apostoli hic sacerdotes consecrati. Christus dedit Apostolis et sacerdotibus ab eis ordinandis potestatem (æque ac præceptum) consecrandi et transsubstantiandi panem in corpus et vinum in sanguinem suum. Quare his verbis Christus Apostolos constituit et ordinavit sacerdotes, uti docet Concilium Tridentinum, sess. 22, cap. I, æque ac episcopos. His enim verbis jussit Apostolis, quasi Episcopis, ordinare sacerdotes, qui continuo et jugiter per omnia sæcula celebrarent tam sacramentum quam sacrificium Eucharistiæ, quod hic instituit, tum ad perennem laudem et cultum Dei, tum ad fidelium refectionem spiritualem, tum ut per illud omnem a Deo gratiam postularent et Ecclesiæ impetrarent, ut habet dogma et fides totius Ecclesiæ. « Hoc facite » ergo, scilicet quod ego facio, *q. d.* Consecrate, sacrificate, panem et vinum transsubstantiate, comedite, sicut ego eadem consecravi, sacrificavi, transsubstantiavi, comedi. Insuper sacerdotes ordinate et Episcopos, qui jugiter continua successione idem faciant usque ad finem mundi, sicut ego nunc vos hac de causa sacerdotes et episcopos instituo et ordino.

IN MEAM COMMEMORATIONEM. — Ut scilicet in consecratione et sumptione Eucharistiæ commemoretis, et, ut ait Paulus, I *Corinth.* XI, 26, annuntietis mortem meam. Vide ibi dicta. Nec enim sacerdotes consecrantes jubentur hic meminisse duntaxat mortis Christi, sed et eamdem populo Christiano in memoriam revocare, ut tanti beneficii tantæque Christi dignationis et redemptionis jugiter sint memores et grati, ac per eam omnem a Deo gratiam postulent et obtineant.

27. ET ACCIPIENS CALICEM GRATIAS EGIT, ET DEDIT ILLIS, DICENS : BIBITE EX HOC OMNES. — Bellarminus, lib. IV *De Eucharistia*, cap. XXVII, ad 2, et Joannes Hessels, tract. *De Commun. sub utraque specie*, opinantur Christum non statim post consecratum panem consecrasse calicem, sed plura intercessisse, plures scilicet actiones et locutiones; probant id ex eo quod de pane dicat Matthæus : « Cœnantibus autem illis; » de calice vero dicat Lucas et Paulus : « Similiter et calicem, postquam cœnavit. » Vers. 27. *Luc.* XII, 20; *Mar.* XIV, 23.

Verum longe verius est Christum immediate consecrationi panis subjecisse consecrationem calicis, tum quia ita narrant Matthæus, Marcus et Lucas ; tum quia id exigebat ratio sacramenti et sacrificii Eucharistiæ, ut illud non divideretur, nec interrumperetur, sed totum simul perficeretur. Ad rationem enim sacrificii pertinet consecratio tam vini quam panis. Christus enim hoc sacrificium instituit per modum refectionis et convivii, ad quod requiritur tam vinum ad potum, quam panis ad cibum. Sic et in veteri Testamento, sacrificio « mincha, » id est farris et panum, æque ac victimarum animalium, v. g. boum, agnorum, hædorum, addebatur libamen, sive effusio vini et olei. Sacrificium enim Deo offertur, ut sit refectio Dei; ad refectionem autem tam requiritur potus quam cibus, puta tam vinum quam panis, uti ostendi in *Levit.* cap. I et seq. Idem fuit ritus Gentilium, qui a Moyse et Hebræis hoc et multa alia mutuati sunt.

GRATIAS EGIT. — Ritum Hebræorum in gratiis Deo agendis post refectionem, recensui *Eccli.* XXXII, 17.

BIBITE EX HOC OMNES. — Dixit hoc Christus ante consecrationem calicis. Quare in Marco, cap. XIV, 23, est hysterologia, dum ait : « Et biberunt ex

illo omnes; » ac mox Christum consecrasse narrat, dicendo : « Hic est sanguis meus novi Testamenti, » cum certum sit ex Matthæo et Luca, prius Christum calicem consecrasse, deinde Apostolis bibendum dedisse : alioqui Apostoli bibissent merum vinum, non sanguinem Christi.

Nota : Christus panem consecratum in tredecim partes divisit, quarum unam primus ipse sumpsit, cæteras deinde duodecim singulis Apostolis singulas sumendas divisit et dedit. In calice vero utpote liquido, id fieri non poterat. Quocirca Christus prior ex eo jam consecrato bibit, deinde eum ad bibendum dedit suo vicino, v. g. S. Joanni, vel Petro, jubens ut ille suo vicino eumdem resignaret, et ita consequenter, ut calix iret in orbem omnesque Apostoli ex eo biberent. Quare hinc non sequitur quod Hussitæ et Lutherus volunt, laicis quoque dandum esse calicem eosque communicare debere sub utraque specie, quia sub utraque communicavit Christus et Apostoli, idque esse præceptum Christi : hoc enim præceptum bibendi, cum ait : « Bibite ex hoc omnes » (uti omni tempore intellexit Ecclesia), tantum pertinebat ad Apostolos, qui soli tum præsentes erant, quia Christus eos tunc consecrabat sacerdotes eisque jussit consecrare sacramentum et sacrificium Eucharistiæ sub utraque specie, et utramque speciem sumere, ut perfectum sacrificium conficiant (1). Id ergo non jussit laicis, quibus, cum non sacrificent, sed tantum sumant Eucharistiam ut sacramentum, sufficit ut illud sumant sub una specie, quia sub ea integrum Sacramenti effectum fructumque percipiunt; præsertim quia in tanto numero laicorum communicantium facile calix effunderetur, et sanguis Christi eo contentus in terram diffluerct, quod magnæ foret irreverentiæ. Simili modo præceptum Christi dicentis : « Hoc facite in meam commemorationem, » qua parte consecrationem respicit, ad solos pertinet sacerdotes; ad laicos vero tantum spectat quoad panis consecrati sumptionem, ut patet. Præceptorum enim, cum plura miscentur, varietas limitanda est et distribuenda juxta conditionem personarum et mentem legislatoris, qui hic est Christus, cujus interpres est Ecclesia.

Laicis sufficit una species Eucharistiæ : cur?

(1) Apposita hæc nostri interpretis ratiocinatio, nec levis momenti adversus Protestantes, qui Missæ sacrificium impugnant. Si enim Eucharistia ad id solum institueretur, ut illius essemus participes per communionem, supervacua esset Christi præsentia sub specie vini. At Eucharistia est simul et primo loco sacrificium mystice et incruente offerendum ad repræsentandum et continuandum visibile et cruentum crucis sacrificium; divisio autem specierum, panis scilicet et vini, optime figurat repræsentatque separationem sanguinis Christi a corpore. Hæc relatio calicis ad sacrificium causa est cur soli sacerdotes qui offerunt, non vero populus, calicem bibere teneantur : populus proprie non offert, sacrificium tantum participat et communicat, nec aliud requirit hujusmodi participatio nisi ut Christus sub una specie recipiatur.

Notat S. Cyprianus (vel quisquis est auctor), tract. *De Cœna Domini*, olim sanguinis animalium esum potumque vetitum fuisse Judæis, ut patet *Hebr.* IX, 22; *Levit.* IV, 6 et seq.: Christi vero sanguinem a sacerdotibus jam bibi : *primo*, quia Christi sanguis vivificus est; *secundo*, quia illo redempti sumus; *tertio*, quia illo spirituales effecti, animalis vitæ peccata quasi impurum sanguinem horremus.

28. HIC EST ENIM SANGUIS MEUS NOVI TESTAMENTI (Syrus, *novi fœderis*), QUI PRO MULTIS EFFUNDETUR IN REMISSIONEM PECCATORUM. — Sic et Arabicus, Persicus, Ægyptius; Æthiopicus vero nervosius : *Hic ipse sanguis meus*, etc. *q. d.* In hoc calice, per hanc consecrationem meam, vinum vertitur in sanguinem meum : quare in fine hujus consecrationis jam in eo non est vinum, sed sanguis meus, quo sancitur et confirmatur novum Testamentum et fœdus, mediante me inter Deum et homines initum : Christus enim hoc sanguine suo in morte mox effundendo meruit et confirmavit nobis jus et spem ad æternam hæreditatem in cœlis, quæ fuit summa et ultima Christi testatoris voluntas; atque hoc jus nobis applicant Sacramenta, præsertim Eucharistia, sicut testamentum hæredi in eo scripto dat jus ad testatoris bona.

Vers. 28. *Luc.* XXII, 20; *Marc.* XIV, 24.

Nota *primo* : Matthæus et Marcus habent : « Hic est enim sanguis meus novi testamenti; Lucas vero et Paulus, I *Cor.* XI, 25 : « Hic calix novum testamentum est in meo sanguine; » sed idem utriusque phrasis est sensus. Christus tamen potius videtur dixisse eo modo, ut narrant Matthæus et Marcus, quia illa phrasis clarior est. Vide dicta I *Cor.* XI, 25. Christus in ultima cœna potius quam in cruce, instituendo Eucharistiam, condidit et sanxit suum testamentum et fœdus cum Ecclesia. Erant enim hic præsentes omnes Apostoli, qui Ecclesiæ personam gerebant et repræsentabant; erat Christus liber, proximus tamen morti; erat victima et sanguis, quo sanciri solent fœdera.

Notanda circa formam consecrationis calicis.

Nota *secundo* : In forma consecrationis calicis, qua jam utimur in sacrificio Missæ, adduntur hæc verba, « æterni testamenti, mysterium fidei, » quæ traditione esse accepta a S. Petro, qui nostræ liturgiæ est auctor, docet Leo IX, epist. *ad Michaelem Imperatorem*, cap. IX, et S. Thomas, III *part.*, *Quæst.* LXXVIII, art. 2, ad 4. Licet enim non spectent ad essentiam formæ (etsi id dicere videatur S. Thomas in I *Cor.* XI), unde in liturgia S. Jacobi, S. Chrysostomi, S. Clementis et S. Basilii illa omittuntur; tamen pertinent ad plenam ejus integritatem, estque hic sensus communis totius Ecclesiæ Latinæ, quæ in Missa et forma consecrationis calicis, hæc verba quasi a Christo dicta et ab Apostolis præcepta, eodem tenore et modo quo cætera, scribit et pronuntiat.

Ubi nota : Τὸ « mysterium fidei : » significat *Primo*, sanguinem Christi sub speciebus vini latentem, esse rem arcanam, quæ sola fide cognoscatur et credatur. *Secundo*, ipsum sanguinem Christi,

quatenus in passione effusus est, esse objectum fidei, qua justificamur : credimus enim nos justificari et a peccatis purgari per meritum sanguinis et mortis Christi.

QUI PRO MULTIS, — id est pro omnibus hominibus; hi enim omnes sunt valde multi; Lucas habet « pro vobis. »

EFFUNDETUR. — Græce tam apud Matthæum, quam apud Marcum et Lucam est ἐκχυνόμενον in præsenti, id est *effunditur*, id est offertur et libatur, scilicet in sacrificio hoc Eucharistiæ sub specie vini, et paulo post in sua specie et forma naturali et sanguinis effundetur in cruce. Solebat enim sanguis victimarum in ipso sacrificio effundi, itaque Deo libari. Unde ipsa effusio vocatur libatio vel libamen : quocirca calix hic sanguinis Christi velut libamen sacrificii Christi, effusus fuit in ora Christi et Apostolorum ejus. Atque hac de causa sumptio et consumptio specierum tam panis quam vini, pertinet ad rationem et perfectionem sacrificii.

Hinc ergo liquet Eucharistiam non tantum esse sacramentum, sed et sacrificium, idque unicum novæ legis, quod veteribus omnibus successit, illaque omnia eminenter in se continet, ideoque Christus dicitur « Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, » non Aaron, quia Aaron oves et hædos, Melchisedech vero panem et vinum obtulit, æque ac Christus transsubstantiando illa in corpus et sanguinem suum, *Psalm.* CIX, 4; *Hebr.* V, 6 et 7. Eucharistia ergo, *primo*, est holocaustum; *secundo*, victima pro peccato; *tertio*, victima pacifica; *quarto*, est « mincha » sive sacrificium farreum, *Levit.* I et seq.

Eucharistia est sacrificium. Prob. Primo. Secundo.

Id ita esse patet : *Primo*, quia Christus non ait de sanguine suo, *qui infunditur multis*, ut Sacramentum; sed *qui effunditur pro multis*, ut libamen et sacrificium.

Secundo, quia Græce est ἐκχυνόμενον, in præsenti, apud omnes tres Evangelistas, id est *effunditur*, scilicet nunc in hac cœna et consecratione Eucharistiæ : ergo loquitur de præsenti sacrificio Eucharistiæ, non tantum de futuro in cruce, et ita legit et intelligit S. Ambrosius in *Ps.* XXXVII, 1. Noster tamen vertit, « effundetur, » quia respicit ad sacrificium crucis paulo post futurum, in quo clarissime et perfectissime fusus fuit sanguis Christi pro peccatorum salute, cujus typus et figura erat hæc sacramentalis sanguinis Christi effusio in Eucharistia, adeoque hæc cum illa una et eadem fuit typice.

Tertio

Tertio, quia Lucas, et ex eo Paulus, in consecratione panis, « Hoc est corpus meum, » addunt: « quod pro vobis datur, » id est offertur in sacrificium; Paulus : « quod pro vobis frangitur, » scilicet tum sub speciebus panis in Eucharistia, tum proprie in seipso mox flagris et clavis ac lancea frangetur in cruce. Unde Paulus Eucharistiam vocat « panem quem frangimus, » scilicet in Sacramento, nimirum species panis frangentes et comedentes ac in sacrificium Deo offerentes, sumendo illas et consumendo, quorum nihil factum est in cruce. Ergo frangere panem significat sacrificium, non crucis, sed Eucharisticum.

Quarto, quia Lucas diserte habet τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον, id est, « hoc poculum est novum testamentum in meo sanguine, quod » scilicet poculum, « pro vobis effundetur. » Τὸ enim ad ποτήριον referri debet, non ad αἵματι, cum αἵματι sit dativi casus, τὸ vero nominativi. Ergo poculum, sive calix sanguinis Christi pro nobis effusus est; atqui calix sanguinis effusus est in Eucharistia, non in cruce (ibi enim nullus fuit calix) : ergo effusio sanguinis est libamen et sacrificium. Quarto.

Hinc liquet hæc magis proprie spectare ad sacrificium Eucharisticum quam crucis, illudque contra Novantes evincere.

Sacrificium Eucharistiæ ergo est holocaustum, quia totum Christum in consecratione et manducatione offerimus Deo. Eadem est victima pacifica, quia per illam, pacem, id est omnia bona a Deo poscimus et impetramus. Eadem est victima pro peccato, quia offertur et impetrat a Deo remissionem peccatorum venialium et pœnarum temporalium, quæ peccatori restant luendæ pro lethalibus ejus culpis remissis : ipsarum autem culparum lethalium remissionem impetrat mediate, quia impetrat a Deo gratiam prævenientem et contritionem, qua illæ delentur. Vide Concilium Tridentinum, sess. 22, cap. II. Vide et D. Thomam et Scholasticos, tract. *De Eucharistiæ sacrificio*. Eucharistia est triplex sacrificium.

Denique, sanguini Christi potius quam corpori tribuitur remissio peccatorum, licet utrique competat : tum quia in veteri Testamento sanguini tribuitur expiatio, et in victima pro peccato sanguis ejus effundebatur; tum quia sanguinis effusione significatur mors Christi, quæ fuit condignum pretium, expiatio et satisfactio pro morte præsenti et æterna peccatis nostris debita.

Causa ergo *prima*, quæ movit Christum ad instituendam Eucharistiam, fuit, ut præstantissimum, imo divinum in lege nova institueret Sacramentum quo fideles cibo divino pasceret, imo quo Ecclesia Deum summe et condigne coleret, ac jugiter honoraret, et latria adoraret; condigne, inquam, id est tantum quantum coli et honorari meretur Deus. Victima enim quæ in Eucharistiæ sacrificio Deo offertur, est immensi pretii, estque ipsi Deo commensa et æqualis. Victima enim est ipse Christus, qui tam Deus est quam homo; Deo ergo Deus ipse offertur. Quare cum omnis alius noster, utpote creaturarum, cultus sit exilis et vilis, hinc Christus seipsum victimam fecit in Eucharistia, ut per illam, utpote Deo æqualem, æqualem Deo cultum impenderemus, ac tantam ei latriam et cultum exhiberemus, quanto ipse dignus est, et quantum ipse jure suo poscit. Porro, sacrificium hoc maxime consistit Causa prima ob quam Eucharistia instituta.

in consecratione : per illam enim Christus mystice occiditur, dum corpus ejus et sanguis seorsim sub speciebus panis et vini collocantur, uti ex S. Gregorio, Irenæo, Nysseno et aliis docet Suarez et Lessius, lib. XII *De Perfect. divinis,* cap. XIII, num. 94 et seq. «Seorsim,» intellige, quantum est ex vi consecrationis : nam, per concomitantiam, ubi est corpus Christi, ibi est et sanguis, ac vice versa.

Secunda. Eucharistia idea vitæ et passionis Christi.

Secunda causa fuit, ut jugiter nobis ideam vitæ et passionis suæ testamento relinqueret, quæ singulis jugem tantæ redemptionis et dignationis memoriam refricaret : in Eucharistia enim seorsim consecratur sanguis, et seorsim corpus Christi, ut significetur passio ejusdem, in qua sanguis Christi fuit effusus et separatus a corpore; species ergo vini sanguinem Christi effusum, species vero panis exanime Christi corpus repræsentant. Hoc est quod ait Christus : « Hoc facite in meam commemorationem; » et Paulus, I *Cor.* XI, 26 : « Quotiescumque, ait, manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. »

Tertia. Magnitudo amoris Christi erga suos.

Tertia causa fuit, magnitudo amoris Christi erga suos fideles, qua sicut carnem nostram in incarnatione hypostatice deitati suæ univit, ita eamdem cum deitate sacramentaliter in Eucharistia cuique fideli communicanti unit et quasi incorporat, ut ipse fiat divinus et quasi alter quidam Christus ac Deus. Hoc est quod de ipso Eucharistiam instituturo, ante lotionem pedum ait Joannes, XIII, 1 : « Sciens Jesus quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. » «In finem,» tum vitæ, tum amoris, id est extremo summoque amore dilexit eos, dum seipsum eis in Eucharistia reliquit, ut eum semper præsentem habeant cum quo versentur, cum quo colloquantur, quem consulant, cui omnes suas difficultates, tentationes et tribulationes aperiant, opem poscant et impetrent. Nam, ut ipse ait *Prov.* VIII, 31 : « Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. » Hinc, ut canit Ecclesia ex S. Thoma :

Se nascens dedit socium,
Convescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium :

ut summo hoc amore nos ad se vicissim ardenter redamandum alliceret, imo cogeret. Magnes enim amoris est amor. Illi ergo totos nos demus, qui prior, cum esset Deus, totum se nobis donavit et in dies donat. Quocirca S. Cyprianus, lib. IV, epist. 6 *ad Thibar. de exhortatione martyrii* : « Gravior, ait, nunc et ferocior pugna imminet, ad quam virtute incorrupta, et fide robusta parare se debent milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere. » Hic fuit stimulus acer, S. Laurentio ad ignes, S. Vincentio ad equuleos, S. Sebastiano ad sagittas, S. Ignatio ad leones, cæterisque Martyribus ad quælibet tormenta et dolores fortiter tolerandos et superandos, ut amorem amori, vitam vitæ, mortem morti Christi redderent : hac de causa ambiebant martyria, in eisque exultabant et triumphabant. Atque hic fuit effectus Eucharistiæ. Hæc enim ipsis robur et gaudium suggerebat in omnibus tentationibus et suppliciis. Quocirca olim tempore persecutionum Christiani omnes quotidie communicabant, ut se roborarent ad martyrium, imo Eucharistiam domum deferebant illamque mane suis manibus sumebant (uti fecit nuper Maria Stuarta, Scotiæ regina, dum in Anglia captiva detineretur, nec sacerdotem secum habere posset). Hac de causa Christus ante passionem Eucharistiam instituit, ut per eam Apostolos ad tentationes in illa obventuras armaret.

Quarta. Eucharistia exercitium virtutum.

Quarta causa fuit, ut Christus in Eucharistia daret nobis exercitium cujuslibet virtutis : in ea enim exercetur fides nostra, dum credimus totum verum Deum et hominem sub parva hostia invisibiliter, sed realiter et vere latere et contineri ; spes exercetur, quia dum credimus Christum seipsum nobis dare, speramus eum et cætera, quæ longe minora sunt, daturum. Charitas exercetur, quia Eucharistia est fornax amoris, quem Christus exhalat nobisque afflat ut eum redamemus. Religio exercetur, quia eum latria adoramus et invocamus, illique sacrificamus ipsummet Christum. Humilitas exercetur, quia oculos et sensus nostros ac judicium naturale, quæ suggerunt nobis in Eucharistia non nisi esse panem et vinum, abdicamus ac humiliter subjicimus Christo dicenti : « Hoc est corpus meum : Hic est sanguis meus. » Gratitudo exercetur, quia per illam summas Deo pro omnibus beneficiis gratias agimus, ideoque ipsa dicta est Eucharistia, id est gratiarum actio. Abstinentia, quia non nisi jejunis communicare fas est. Patientia et mortificatio, quia vivum utriusque speculum et calcar est Christus passus et crucifixus. Et ita de cæteris.

Tropol.

Tropologica causa fuit, ut carne sua divina nos pascendo et oblectando, avocaret a carne terrena ejusque deliciis et concupiscentiis, ut vitam non carnalem, sed spiritalem et divinam agamus dicamusque cum Paulo : « Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus, » *Galat.* II, 20. Ita ergo vivere, loqui, operari debet Christianus, perinde ac si non ipse, sed in eo vivat, loquatur et operetur Christus. Vivat ergo angelice : nam « panem angelorum manducavit homo, » *Psalm.* LXXVII. Hinc S. Cyrillus Hierosolymitanus, Catechesi 4 *Mystag.*, ait, in sacra synaxi nos fieri concorporeos et consanguineos Christi; nam, ut Christus ait : « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo, » *Joan.* VI.

Angeli adstant Eucharistiæ. Porro S. Chrysostomus, hom. 36 *in I ad Corinth.* : « Ubi, ait, est Christus in Eucharistia, ibi etiam non deest angelorum frequentia; ubi autem est talis rex et talis princeps, ibi est cœleste palatium, imo ipsum cœlum. » Quocirca in Vitis Patrum legimus de S. Ammone, quod eo celebrante angelus visus sit astare altari, et communicantes signare eorumque nomina in libro describere. S. Chrysostomus vero, lib. III et VI *De Sacerdotio*, narrat angelorum choros circa altare visos, qui inclinato capite profundam regi suo Christo exhiberent reverentiam, ac horrendos ederent clamores. Cum ergo communicamus, aut Missam celebramus vel audimus, cogitemus nos Christo in ultima cœna assidere, cum eoque cœnare, imo cogitemus Christum per os sacerdotis loqui, celebrare, transsubstantiare panem et vinum in corpus suum et sanguinem, illoque nos pascere et saginare : Christus enim hic est principalis agens et thaumaturgus, uti docet Concilium Tridentinum, sess. 22. Unde S. Ambrosius, lib. VIII *in Lucam* : « Est corpus, ait, de quo dictum est : Caro mea vere est cibus : circa hoc corpus sunt veræ aquilæ, quæ alis circumvolant spiritualibus. » Et lib. IV *De Sacrament.*, cap. II : « Bene aquilæ sunt circa altare, ubi corpus est. » Quocirca S. Franciscus, epist. *ad Sacerdotes*, quæ extat in *Biblioth. SS. Patrum* : « Magna miseria, ait, et miseranda infirmitas, quando ipsum sic præsentem habetis, et aliquid aliud in mundo curatis. »

Anagog. Anagogica causa fuit, ut Christus in Eucharistia daret nobis pignus, imo prælibationem et prægustum cœlestis hæreditatis, felicitatis et gloriæ. Unde Ecclesia, ex S. Thoma, in Officio venerabilis Sacramenti canit : « O sacrum convivium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis ejus, mens impletur gratia, et futuræ gloriæ nobis pignus datur ! »

Effectus Eucharistiæ. Porro, effectus Eucharistiæ paucis complectitur S. Cyrillus Alexandrinus, lib. IV *in Joan.*, cap. XVII : « Morbos, inquit, omnes depellit. Sedat enim, cum in nobis maneat Christus, sævientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit, ægrotos curat, collisos redintegrat; et sicut pastor bonus, qui animam suam pro ovibus posuit, ab omni nos erigit casu. » Nam, ut ait S. Thomas : « In Eucharistia spiritualis dulcedo in suo fonte degustatur. » Hanc sentire solebat in sacra synaxi S. Franciscus, S. Monica, S. Catharina Senensis, S. Maria Oigniacensis aliique plurimi, qui voluptate cœlesti ebrii jubilabant, exultabant et in extasin rapiebantur, dicentes cum Psalte : « Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum. Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum; Jesus meus, amor meus, Deus meus et omnia. »

Rursum Eucharistia est alimentum immortalitatis, quia ejus virtute corpora nostra resurgunt ad vitam immortalem, juxta illud Christi : « Qui manducat hunc panem, vivet in æternum, » *Joan.* VI. Imprimit ergo Eucharistia corporibus nostris vim quamdam, non physicam, sed moralem, quæ est semen immortalitatis, ut ejus vi resurgamus.

Ex quibus recte concludit S. Chrysostomus, hic, *hom.* 83, dicens : « Quo non oportet igitur esse puriorem tali fruentem sacrificio? quo solari radio non splendidiorem manum, carnem hanc dividentem? os, quod igni spiritali repletur? linguam, quæ tremendo nimis sanguine rubescit? Cogita quali sis insignitus honore, quali mensa fruaris. Quod angeli videntes horrescunt, neque libere audent intueri propter emicantem inde splendorem, hoc nos pascimur, huic nos unimur, et facti sumus unum Christi corpus et una caro. Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus? »

Et noster Thomas Theodidactos, lib. IV *De Imitatione Christi*, cap. II : « Ita magnum, ait, novum et jucundum tibi videri debet, cum celebras, aut Missam audis, ac si eodem die Christus primum in uterum Virginis descendens homo fieret, aut in cruce pendens pro salute hominum pateretur et moreretur. » Unde, cap. V, colligit : « Quando sacerdos devote celebrat, Deum honorat, angelos lætificat, Ecclesiam ædificat, vivos adjuvat, defunctis requiem præstat et sese omnium bonorum participem efficit. Quid enim bonum ejus est, quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum et vinum germinans virgines? » *Zachar.* IX, vers. ult. Vide ibi dicta.

29. DICO AUTEM VOBIS : NON BIBAM AMODO (id est ab hoc tempore : ita Syrus, *q. d.* Deinceps) DE HOC GENIMINE VITIS (Arabicus, *de succo hujus vitis*), USQUE IN DIEM ILLUM, CUM ILLUD BIBAM VOBISCUM NOVUM IN REGNO PATRIS MEI. — S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evang.*, cap. I, et ex eo Jansenius aliique nonnulli, censent Christum id dixisse post cœnam Eucharistiæ, ut insinuat hic Matthæus. Vers. 29. *Luc.* XXII, 18; *Marc.* XIV, 25.

Objicies : Genimen vitis est vinum ex vite genitum ejusque uvis expressum; ergo in calice Eucharistiæ non est sanguis Christi, sed vinum duntaxat ex vite genitum. Respondeo *primo*, pronomen « hoc, » cum ait : « de hoc genimine vitis, » non præcise signare id quod fuerat in calice consecrato, sed in genere vinum, quod erat in mensa, ex quo calix iste repletus fuerat, tum in cœna agni, tum in consecratione Eucharistiæ. *Secundo*, sanguis Christi potest vocari vinum, sicut corpus Christi a Paulo vocatur panis, nimirum ratione substantiæ panis et vini, quæ prius ante consecrationem fuit, et ratione specierum panis et vini, quæ post consecrationem remanent; imo ipsæ species sive accidentia vini, quia nata et orta sunt ex vite, recte « genimen vitis » nuncupantur. *Tertio*, sicut quævis esca in Scriptura et a vulgo sæpe vocatur

panis, quia hic est communis omnium cibus, ita et quivis potus vocatur vinum, præsertim apud Italos, Syros et similes, qui zytho sive cerevisia non utuntur, sed communis omnium potus est vinum.

Verum longe probabilius est Christum hæc dixisse ante institutionem Eucharistiæ, de cœna et calice agni paschalis: in agni enim cœna circumferebatur calix vini, quem paterfamilias primus libabat, deinde mittebat in orbem ad omnes ex agno comedentes, ut tradunt Hebræi. Id ita esse probatur, quia id diserte asserit Lucas, qui utramque Christi cœnam, id est tam agni quam Eucharistiæ (quas Matthæus hic brevitati studens convolvit, et in unum redigit) distincte enarrat, ac ante Eucharistiam in cœna agni, de ejus calice hæc a Christo dicta esse asseverat. Accedit quod idem plane de cœna agni prius dixerit Christus, ut patet ex *Luc.* cap. XXII, 15: «Desiderio, ait, desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei.» Et mox immediate de calice agni subjungit: «Et accepto calice gratias egit, et dixit: Accipite, et dividite inter vos. Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.»

Denique statim subjicit institutionem Eucharistiæ ejusque calicem a Christo consecratum, dicens: «Et accepto pane gratias egit, etc. Similiter et calicem postquam cœnavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis tradetur.» Ubi nullam deinde geniminis vitis, nec vini novi bibendi in regno Dei facit mentionem.

S. Lucas distinctius hæc enarrat. Lucas ergo distincte hæc enarrans, distincte pariter indicat in qua cœna hæc dixerit Christus, scilicet in cœna agni; Matthæus vero has duas cœnas in unam redigit, dicens: «Cœnantibus autem illis,» etc.; quare ordo Lucæ hic potius sequendus est quam Matthæi. Voluit ergo Christus hisce verbis significare duntaxat, se deinceps cum Apostolis more solito non cœnaturum, nec communem cœnam sumpturum in hac vita, non comesturum ad vires reficiendas et reparandas; sed ultimam hanc suam esse cœnam, post quam capiendus sit et occidendus. Quare hic Apostolis ultimum vale dicit, quasi iturus ad mortem. Itaque hæc non pertinent ad calicem Eucharistiæ, in quo non erat jam genimen vitis, id est vinum, sed sanguis Christi, in quem per consecrationem Christi transmutatum erat vinum. Ita censent S. Hieronymus hic, Beda et Theophylactus in cap. XXII *Lucæ*, Franciscus Lucas, Maldonatus et alii.

CUM ILLUD BIBAM VOBISCUM NOVUM IN REGNO PATRIS MEI. — «Novum,» id est novi et alterius generis. In cœlo enim Beati bibunt vinum non terrestre, sed cœleste, nimirum vinum et nectar lætitiæ et gloriæ sempiternæ, juxta illud: «Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos,» *Psalm.* XXXV, 9. Ita Origenes hic et Nazianzenus, orat. *De Pascha*. Scriptura enim solet gaudia Beatorum spiritualia per corporalia, scilicet escam et potum, exprimere per catachresin, quia homines carnales voluptates spirituales non capiunt, sed corporales, ut patet *Matth.* VIII, 11; *Lucæ* XIV, 15; *Apocal.* XIX, 9, et alibi.

Dices: Christus post resurrectionem suam, ut eam Apostolis probaret, cum eis comedit, ac, ut videtur, etiam bibit vinum. Quomodo ergo hic ait se amplius cum eis illum non bibiturum? Respondeo: Christus comedit quidem et bibit tunc cum Apostolis, sed obiter solum, et tantum ad probandum se resurrexisse, non autem ut naturæ et fami satisfaceret, sicut fecerat ante mortem. Unde, loquens humano more, illam comestionem post resurrectionem non computat comestionem. Simile est *Lucæ* XXIV, 44. Vult enim significare duntaxat mortem suam instare, ac deinceps se cum illis communi hominum more non esurum, non conversaturum, ut hactenus fecerat. Itaque hic illis valedicit, sicut solent amici morientes, vel discedentes in remotas regiones, e quibus non revertentur, dicere amicis: Vale, o amice, amplius tecum non bibam nec comedam, ultimum ergo hunc cyathum tibi propino; ut hac phrasi aculeum amoris amico infigant. Hoc est quod Lucas, XXII, 29, Christum mox Apostolis dixisse asserit: «Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo.» «Vobis,» uno excepto Juda, qui non in cœlo calicem vini, sed in tartaro calicem sulphuris bibet. — Objectio, de comestione Christi post suam resurrectionem.

Vers. 30. *Luc.* XXII, 39; *Marc.* XIV, 26.

30. ET HYMNO DICTO (id est decantato; hymnus enim canitur, ait S. Augustinus initio *Psal.* LXXII), EXIERUNT IN MONTEM OLIVETI. — Græce ὑμνήσαντες, id est cum hymnum dixissent, vel cecinissent, in gratiarum actionem et laudem Dei; Arabicus: *Et laudem dederunt, et exierunt in montem Oliveti.* Putant nonnulli, ex libris Ritualibus Hebræorum, usitatum hunc Judæis in Paschate fuisse hymnum in gratiarum actione post cœnam agni; nimirum, ut notat Paulus Burgensis, et ex eo Franciscus Lucas, Baronius et alii, hymnum hunc fuisse septem Psalmos ex *alleluia* conflatos, qui incipiunt a psalmo CXII: *In exitu Israel de Ægypto*, etc. et finiuntur psalmo CXVIII: *Beati immaculati in via.* Unde colligit S. Chrysostomus neminem e Missa ante gratiarum actionem, quæ fit in Collectis post communionem, debere discedere. Idem colligas de communi prandio et cœna, scilicet ab eo non abeundum nisi actis prius Deo gratiis. Hinc et Concilium Toletanum IV, cap. XII, asserit nos, ex hoc Christi hymno, habere exemplum canendi hymnos. Hinc et usus canendi in Missa est antiquissimus, ut patet ex priscis Liturgiis. — Hymnus Christi quid?

Hic ergo hymnizandi ritus in cœna agni, fuit priscorum Hebræorum, quem postea secuti sunt Christiani, ut post Eucharistiam et agapem, id est convivium charitatis omnibus fidelibus commune, Deo in gratiarum actionem psallerent. Colligitur id ex Paulo, *Ephes.* v, 19, idque diserte docet Tertullianus, *Apolog.*, cap. XXXIX, et S. Cyprianus, epist. *ad Donatum.* Sic et Gentiles post epulas libabant Baccho aut alteri cuipiam deo, et in illorum honorem communi voce pæana, sive hymnum aliquem canebant, et deinde quisque, accepto myrti aut lauri ramo, propriam cantionem canere, atque etiam lyram, quæ per convivas circumferebatur, pulsare cogebatur, teste Plutarcho, lib. I *Sympos.*, Problem. I, et Clemente Alexandrino, lib. II *Pædag.*, cap. IV.

Denique S. Augustinus, *epist.* 253, refert hymnum hunc Christi suo tempore circumferri solitum, sed ipse eum imposturæ arguit, et a Priscillianistis confictum significat.

Porro hic, juxta rectum historiæ et rei gestæ ordinem, subnectendus est prolixus Christi sermo isque ardens et igneus, quem recenset Joannes, cap. XIII usque ad cap. XVIII. Hunc enim Christus habuit in cœnaculo statim a cœna.

EXIERUNT IN MONTEM OLIVETI. — Solebat Christus, præsertim ultimis hisce diebus vitæ, quotidie adire Jerusalem et docere in templo, sed sub vesperam redire Bethaniam, ibique cœnare, mox a cœna redire in montem Oliveti, ibique in oratione pernoctare, ut indicat Lucas, cap. XXI, 37. Nunc autem non adiit Bethaniam, utpote qui jam cœnasset in Jerusalem, sed inde ivit in montem Oliveti, quasi ad stadium luctæ, ut ibi se Judæ et Judæis comprehendendum offerret. Ita Victor Antiochenus, in cap. XIV *Marci* : « Cur, ait, in montem exiit? quo spretis latibulis in commodo loco se exponat manifestumque faciat iis qui illum comprehensuri erant. Maturabat enim illum locum occupare, ubi antea orare solitus erat, et quem proditor optime compertum habebat, » ut ait Joannes, cap. XVIII, 2.

Vers. 31. *Marc.* XIV, 27. 31. TUNC DICIT ILLIS JESUS : OMNES VOS SCANDALUM PATIEMINI IN ME, IN ISTA NOCTE. SCRIPTUM EST ENIM : PERCUTIAM PASTOREM, ET DISPERGENTUR OVES GREGIS. — « Scandalum, » id est offensam et ruinam in peccatum: *Primo,* pusillanimitatis et timiditatis, qua timidi me, qui sum Christus magister et Dominus vester, in passione deseretis et fugietis. « Patiemini; » Syrus, *offendemini in me.* Ita S. Leo, serm. 9 *De Passione* : « Fuerit tunc, inquit, discipulorum excusabilis pavor, nec diffidentiæ culpam Apostolicus mœror inciderit. » Et inferius agens de negatione Petri : « Vidit, inquit, in te Dominus non fidem fictam, non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam. » Sic enim S. Marcellinus multique alii in persecutione rogati a tyrannis an essent Christiani, metu tormentorum negantes se esse, directe peccarunt, non contra fidem, sed contra fidei professionem, quia fidem quam mente tenebant, non sunt ausi profiteri, ne occiderentur.

S. Marcellinus.

Secundo, scandalum in fide passi videntur Apostoli, ut, cum viderent Christum a Juda et Judæis capi, vinciri, trahi, nec se defendere, sed ab iis vinci et opprimi, putarent ipsum invitum vel coactum pati, ac proinde eum non posse se et suos eripere, ac consequenter non esse Deum, nec Dei Filium, ideoque in morte periturum, nec resurrecturum, nec quidquam opis ulterius sibi ab eo esse sperandum. Quare omnium Christi promissorum et prædictionum immemores, vel obliti, nil eorum crediderunt. Unde Ecclesia sentire videtur fidem Christi tunc in sola B. Virgine permansisse, dum in Parasceves officio omnes candelas successive extinguit unica duntaxat ardente relicta; sed hoc verius alii arctant ad fidem resurrectionis, quod scilicet sola B. Virgo Christum a morte resurrecturum ad lumen vitæ crediderit. Idem patet ex Apostolis, qui Christo apparenti eis post resurrectionem, dicentique se resurrexisse difficillime crediderunt. Unde Christus exprobravit incredulitatem eorum, *Marci* cap. XVI, vers. 14. Ita S. Hilarius : « Scandalum patiemini, inquit, id est metu et infidelitate turbabimini. » Et Euthymius : « Excutietur, inquit, a vobis fides quam in me habetis, sive fugietis, » quia credetis me vos amplius non posse juvare, vel defendere : imo Christus ipse, *Joan.* XVI, 31 et 32, Apostolis dicentibus: « Nunc credimus quia a Deo existi, » respondet : « Modo creditis : ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis; » *q. d.* Nunc in me creditis, sed paulo post, cum videritis me capi et pati, non credetis. Unde ibidem S. Augustinus, *tract.* 103, clare sic explicat : « Non enim, inquit, quando comprehensus est, tantummodo carne sua ejus carnem, verum etiam mente reliquerunt fidem. Ad hoc pertinet, quod ait : Modo creditis, etc., tanquam diceret, tunc ita peturbabimini, ut etiam quod modo creditis, relinquatis. Venerunt enim ad tantam desperationem, et suæ pristinæ fidei, ut ita dixerim, mortem, quanta apparuit in illo Cleopha, qui post ejus resurrectionem, cum illo se loqui nesciens, et quid ei contigerit narrans : Nos, inquit, sperabamus, quod ipse fuerat redempturus Israel. Ecce quomodo eum reliquerant deserendo etiam ipsam fidem, qua in eum ante crediderant. » Hucusque Augustinus. Quocirca S. Augustinum secuti, Jansenius, Franciscus Lucas, Emmanuel Sa et alii censent Apostolos in Christi captivitate defecisse a fide.

Apostoli passi scandalum in fide Christi.

Huc accedit S. Ambrosius, *serm.* 48, dicens Petrum fidem perdidisse, et Turrecremata, lib. I *De Ecclesia,* cap. XXX, et lib. III, cap. LXI. Verum Petrum non amisisse fidem, sed tantum peccasse contra fidei professionem, Theologi magni et multi jam docent. Ratio est, quia hoc tantum dicunt Evangelistæ : cur ergo majus crimen fin-

An D. Petrus fidem perdiderit.

gamus et impingamus Petro Apostolorum principi? Accedit S. Augustinus, *tract.* 113, ubi ait Petrum tantum ex metu negasse se esse Christianum, hoc est Christi discipulum, sicut jam in Japone multi fideles metu mortis idipsum negant, qui tamen in corde retinent fidem. Et clarius S. Cyrillus, lib. XI *in Joan.*, cap. XLI, ubi asserit Petrum non ex timore, sed ex amore Christi eum negasse, quia scilicet optabat videre Christum, et cum eo manere, quod ei non licuisset, si ejus se discipulum confessus fuisset. Et S. Ambrosius, in cap. XXII *Lucæ*, qui ait Petrum non negasse Deum, sed hominem, *q. d.* « Nescio hominem, quia scio Deum; » quare cum idem Ambrosius, *serm.* 47, ait Petrum perdidisse fidem, per fidem intelligit fidei professionem. Idem fere ait S. Hilarius, can. 32 *in Matth.*, et S. Leo, serm. 9 *De Passione*, loquens de Petro : « Vidit, inquit, in te Dominus non fidem fictam, non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam. Abundavit fletus, ubi non defecit affectus, et fons charitatis lavit verba formidinis. »

Peccavit ergo Petrus mortaliter contra professionem fidei, negando se esse Christi discipulum, ideoque charitatem amisit, sed non fidem. Ita diserte docent Maldonatus hic, Toletus in cap. XVIII S. *Joan.*, annot. 11, ubi ait hanc sententiam ab omnibus esse receptam. Item Bellarminus, lib. III *De Ecclesia*, cap. XVII, qui id probat ex illo *Lucæ* XXII : « Rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua. » Sic et Suarez, tract. *De Fide*, disput. IX, sect. 3, ubi asserit Petrum non perdidisse fidem, nec Jacobum, nec Joannem : hic enim paulo post constanter astitit Christo crucifixo, et ab eo Virgini matri quasi filius commendatus est; idemque probabiliter opinatur de cæteris Apostolis : hi enim non negarunt Christum, sed tantum metuentes comprehendi, diffugerunt.

Deus permisit Apostolos perdere fidem : Cur? Causa. Prima.

Permisit id Deus variis de causis. *Prima* fuit, ut Christo plus patiendi materiam suggereret, eumque per omnia pœnarum genera exerceret et ab omnibus affligi sineret. Magna enim Christi pœna et afflictio fuit defectio et fuga Apostolorum, tum quia dolebat de eorum defectione et peccato, tum quia videbat in eis omnem fructum prædicationis suæ intercipi et perire.

Secunda.

Secunda, ut Apostolis suam infirmitatem ostenderet, itaque eos humiliaret et ad infirmis lapsisque compatiendum instrueret. Viderunt enim ipsi omnem suam animositatem et constantiam, qua Christo sese ad mortem adhæsuros spoponderant, visa ejus captivitate illico instar ceræ liquescere et evanescere, seque non nisi de fuga cogitare. Hic verum fuit illud : « Ante prælium leones, in prælio cervi. »

Tertia.

Tertia, ut declararet quanta esset vis persecutionis æque ac pavoris. Pavor enim Apostolis fidem, memoriam et mentem eripuit, eosque ex leonibus fecit lepores, cervos et hinnulos fugacissimos. Quare pavorem hunc nec ratione, nec naturali vi posse superari, sed sola Dei gratia, ideoque hanc illis continuo esse implorandam. Pavor enim ita eos consternavit, ut plane de Christo actum putarent, nec sibi quippiam ab eo exspectandum existimarent; quare eum non nisi per Dei gratiam superare potuerunt. « Magnum profecto dogma hinc discimus, inquit Chrysostomus, quia videlicet nullo modo hominis voluntas sufficit, nisi auxilio superiore roboretur. » Et Victor Antiochenus, *in Marcum* : « Offertur hic nobis singulare quoddam documentum, nempe ad depellendas graviores tentationes, nullam hominis promptitudinem sat esse, si cœleste subsidium desit, sicut scriptum est, » *Zachar.* XIII, 7.

PERCUTIAM. — Septuaginta πάταξον, id est *percute*, et ita habent Hebræi, *Zachar.* cap. XIII. Unde putat Maldonatus Matthæum, qui sequi solet Septuaginta, scripsisse πάταξον, id est *percute*. Verum omnia exemplaria constanter habent πατάξω, id est *percutiam*. Sic et Syrus et Arabicus. Sed eodem redit sensus. Solent enim Prophetæ imperativum usurpare pro futuro, maxime per apostrophen poeticam, quæ eis est elegans. « Percute » ergo, scilicet, o framea, ut præcessit, id est o gladie, hoc est, ego Deus percutiam, id est percuti sinam Christum gladiis, id est armis, flagellis, fustibus, clavis et tormentis Judæorum, illisque eum exponam pro hominum salute. Simile est *Isaiæ* VI, 10 : « Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude, » quod Paulus, *Actor.* XXVIII, 26, vertit per futurum : « Aure audietis, et non intelligetis; et videntes videbitis, et non perspicietis. »

PASTOREM, — Christum, qui est pastor pastorum et episcopus animarum nostrarum, I *Petri* II, 25.

ET DISPERGENTUR OVES, — scilicet Apostoli, visis Judæorum gladiis fugientes eo singuli, quo cuique sors et occasio fugiendi dabatur. Paulo post tamen rursum eos collegit et adunavit Deus, ut in Paschate Christus resurgens eos adunatos inveniret, simulque omnibus fidem animumque restitueret. Cum enim Christus et Apostoli in Jerusalem non haberent domos et amicos, Apostoli fugientes nescierunt alium fugæ terminum, quam ut se reciperent in cœnaculum, ubi paulo ante pascha cum Christo celebraverant, eo quod herus illius domus Christi et Apostolorum esset amicus et hospes : quare eo se receperunt, ibique post resurrectionem Christus in Paschate eis apparuit et fidem restituit. Fuit hæc peculiaris gratia Christi, quam statim maxime ostendit in Petro, cum post trinam ejus negationem ipsum respiciens et compungens ad pœnitentiam excitavit, fecitque ut fleret amare; atque in Joanne, quem impulit ut a fuga rediens, cum matre sua cruci astaret : unde eumdem matri quasi filium commendavit et tradidit. Quare tunc utrumque in gratiam Christi rediisse et sanctificatum fuisse, non est dubium.

Prædicit hæc Apostolis Christus, ut eis se Deum esse ostendat, ideoque se non coacte, sed voluntarie pati ad redimendos homines, utque « cum hæc passi fuerint, non desperent salutem, ait S. Hieronymus, sed agentes pœnitentiam liberentur. »

Vers. 32. *Marc.* XIV, 28. 32. POSTQUAM AUTEM RESURREXERO, PRÆCEDAM (id est « præveniam, » ait Euthymius, « ibi vos excepturus ») VOS IN GALILÆAM. — « Galilæam dixit, ait S. Chrysostomus, ut a timore Judæorum liberati, facilius verbis illius attenderent et crederent.» Ne ergo post lapsum desperent Apostoli, Christus hic se illos mox curaturum, imo in Galilæa præventurum promittit.

Vers. 33. *Marc.* XIV, 29. 33. RESPONDENS AUTEM PETRUS, AIT ILLI : ET SI OMNES SCANDALIZATI FUERINT IN TE, EGO NUNQUAM SCANDALIZABOR. — Ad hæc dicendum amor vehemens Christi Petrum impulit. « Fides enim est, ait S. Hieronymus, et ardens affectus erga Dominum, qui sic eum loqui cogit. » « Putat enim, ut ait S. Augustinus, lib. *De Gratia et lib. Arb.*, cap. XVII, se posse, quod se velle sentit. » Peccat hic tamen tripliciter : *primo*, quod audacius Christo asserenti refragatur et obstrepit, ut ejus prædictionem in se cassam fore ostendat; *secundo*, quod arrogantius cæteris se præfert; *tertio*, quod nimium præsumit, et viribus suis confidit. Conscius enim infirmitatis humanæ, debuisset orare et dicere : Credo id fieri posse, imo id futurum ex mea fragilitate; sed tu, Domine, eam tua gratia corrobora, meque ne in peccatum labar, fulci et sustenta. Moraliter idem experimur in nobis. Putamus enim sæpe nos fortes in fide, in castitate, in patientia ; at ubi tentatio ingruerit, titubamus, trepidamus et subinde ruimus. Remedium ergo tentationis est propriæ infirmitatis agnitio et divinæ virtutis imploratio.

Triplex Petri peccatum.

Vers. 34. *Luc.* XXII, 34; *Marc.* XIV, 30; *Joan.* XIII, 38. 34. AIT ILLI JESUS : AMEN DICO TIBI, QUIA IN HAC NOCTE, ANTEQUAM GALLUS CANTET, TER ME NEGABIS. — Græce significantius ἀπαρνήσῃ, id est *abnegabis*, imo *abjurabis*, *q. d.* Pejus facies, Petre, quam cæteri, idque tua præsumptio præ cæteris meretur. Cæteri enim fugient duntaxat, tu vero me abjurabis. « Cantet, » scilicet sub auroram : bis enim cantat gallus : *primo*, post mediam noctem ; *secundo*, magis et validius sub auroram, cum sentit solem et lucem adventare. Unde hoc tempus proprie vocatur gallicinium. Et ante hunc secundum galli cantum Petrus ter Christum negavit. Hinc Marcus ait, cap. XIV, 30 : « Priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus, » *q. d.* O Petre, qui nunc ita ferves ad me confitendum, paulo post hac ipsa nocte eris frequentior, et ex metu ferventior, ad me negandum, quam gallus ad cantandum : sed gallus suo cantu dormientes excitat ad laudandum Deum, tu vero tua negatione excitabis alios ad me vituperandum.

« Petrus, ait S. Hieronymus, de ardore fidei promittebat, et Salvator quasi Deus futura prædicebat. » Gallicinii signum Christus dat Petro ut cum gallum cantantem audierit, meminerit prædictionis Christi sibi in signum negationis ab eo datæ, ideoque et negationis et præsumptionis suæ pœnitens culpam agnoscat et veniam petat, uti reipsa fecit. Unde Beda in cap. XXII *Lucæ*, vers. 34 : « Ut Deus, inquit, modum, tempus, horam ac numerum negationis prædicit. »

35. AIT ILLI PETRUS : ETIAMSI OPORTUERIT ME MORI TECUM, NON TE NEGABO. SIMILITER ET OMNES DISCIPULI DIXERUNT, — ut fidem, affectum et amorem suum erga Christum testarentur, sed præsumptione peccarunt dupliciter, ut dixi vers. 33. Vers. 35. *Marc.* XIV, 31.

Dices : Apostoli credebant Christum esse Prophetam, imo Dei Filium, quomodo ergo ei suum lapsum prædicenti non crediderunt, sed obstrepuerunt? Respondeo : Quia non ad Christi prædictionem, sed ad præsens animi sui propositum prædictioni contrarium attenderunt, quod tam forte et resolutum in se experiebantur, ut impossibile putarent quod ipsi a Christo suo deficerent. Quare Christi prædictionem, non tam prædictionem, quam propositi et amoris sui erga Christum tentationem et probationem esse arbitrabantur, ideoque in hac probatione tam resolute et animose affectum suum erga Christum sibi demonstrandum esse censebant. Unde S. Hilarius : « In tantum, ait, et affectu et charitate Christi efferebatur (Petrus), ut et imbecillitatem carnis suæ, et fidem verborum Domini non contueretur. » Verum etiamsi Christi prædictioni credidissent, libere tamen negassent Christum, quia nec prædictio, nec ejus credulitas adimebant eis libertatem, imo eam ejusque usum præsupponebant. Ideo enim Christus prædixit eos a se defecturos, quia ipsi vere a se defecturi erant; non vero ideo ipsi defecerunt, quia Christus eos defecturos prædixit. Objective enim prior erat eorum defectus futurus, quam ejus a Christo facta prævisio et prædictio (Christus enim prævidit duntaxat id quod ab eis libere agentibus futurum erat) : nullam ergo eis se negandi necessitatem imposuit, cum negatione eorum fuerit posterior.

Quomodo Apostoli Christo eorum lapsum prædicenti non crediderunt, si eum Prophetam et Messiam credebant ?

Instabis : Si Petrus prædictioni Christi fidem adhibens, sibi persuasisset se certo illa nocte negaturum Christum, non potuisset eum non negare, quia hæc persuasio et credulitas semper mentem ejus determinasset et quasi ligasset ad negandum Christum : nemo enim potest conari efficaciter, ut faciat contrarium ejus quod certo scit eventurum, seque facturum; frustra enim conaretur : unde idipsum apprehendit et fugit quasi sibi impossibile ; scit enim certo illud, non aliud eventurum quidquid conetur et agat. Respondeo : Persuasio illa inclinasset quidem, et aliqua ratione determinasset Petrum ad negandum Christum, sed in genere sive in confuso, scilicet ut aliquo noctis tempore Christum negaret; non autem eum cogebat hac hora, hoc instanti, hoc loco, hac occasione, coram his vel illis negare. Quare in particulari omnes ejus actus, quibus

Christum negasset, fuissent liberi. Sic scientia, qua scimus nos non posse vitare omnia peccata venialia, sed necessum esse ut aliquando in aliquod veniale ex fragilitate humana labamur, facit et quasi cogit nos, ut aliquando in aliquod tale incidamus, sed generatim et in confuso; nam in particulari quoties hic et nunc venialiter peccamus, libere peccamus. Sic Theologi et Suarez, in tract. *De Spe*, docent eum cui revelata esset a Deo sua damnatio, non posse efficaciter sperare salutem æternam, utpote quam apprehendit jam sibi esse impossibilem. Nemo enim potest conari ut faciat id quod sibi putat esse impossibile : cæterum eumdem posse et debere observare omnia Dei mandata, ac quotiescumque ea transgrederetur, libere transgressurum, ideoque peccaturum, etiamsi sciat in genere se in aliquod peccatum mortale lapsurum in eoque moriturum.

Porro, lapsus hic Petri et Apostolorum eos humiliores et cautiores reddidit, ait S. Chrysostomus. Unde, *Joan.* XXI, 15, 21 et 22, Christo roganti tertio : « Simon Joannis, diligis me? » Petrus modeste respondet : « Domine, tu omnia nosti; tu scis quia amo te.

Vers. 36. *Luc.* XXII, 40; *Marc.* XIV, 32. 36. TUNC VENIT JESUS CUM ILLIS IN VILLAM QUÆ DICITUR GETHSEMANI, ET DIXIT DISCIPULIS SUIS : SEDETE HIC, DONEC VADAM ILLUC, ET OREM. — « In villam, » Græce εἰς χωρίον, id est *in prædium*; S. Hilarius « in agrum, » cui tamen adjuncta de more erat domus rustica. Christus enim domum non est ingressus, sed ejus agrum, sive prædium, vel pagum. « Gethsemani, » ait S. Hieronymus in *Locis Hebr.*, et ex eo Adrichomius, villa erat ad radices montis Oliveti, olearum fœcunda. Hinc

Gethsemani quid? « Gethsemani, » idem est quod *vallis olei* vel *pinguedinis* : גיא *ghe* enim est vallis, שמן *semen* est oleum vel pinguedo. Aut precise « Gethsemani » idem est quod *torcular olei*, גת *geth* enim est torcular. In hac enim villa videtur fuisse torcular, ad quod olivæ in monte Oliveti copiose provenientes deferebantur, ut in eo premerentur ad exprimendum oleum. Distabat hæc villa a cœnaculo, in quo Christus cœnarat, sexcentis circiter passibus, id est medio milliari Italico, et insuper centum circiter passibus.

Cur in Gethsemani secessit Christus? Porro, eo secessit Christus : *Primo*, orationis causa, ut doceret nos, cum oramus, quærere locum secretum et a turbis remotum, ubi mens nulla re distrahatur, sed totam se ad Deum colligat et elevet : « Erudiens nos, ait S. Chrysostomus, quietem et tranquillitatem in orationibus diligenter appetere.»

Secundo, ut ostenderet se mortem non fugere, sed appetere, ideoque ad locum Judæ proditori notum se confert, quasi offerens se Judæ et Judæis ad prædam et lanienam, velut agnus et victima Dei, aut sicut luctator ambit palæstram, cursor stadium, duellator duellum.

Tertio, ut demonstraret se ex pura misericordia et charitate pro hominum salute pati et mori. Misericordiæ enim symbolum est oleum : « Gethsemani » autem idem est quod vallis olei : quare sicut ibi ex olivis exprimebatur oleum, ita ibidem ex agonia expressus est sanguis Christi, quo quasi oleo reficimur, ungimur, pascimur. Unde illud : « Oleum effusum nomen tuum, » *Cant.* I. Vide ibi dicta.

SEDETE HIC, DONEC VADAM ILLUC, ET OREM. — « Illuc, » scilicet in hortum, ut ait Joannes, XVIII, 1, qui a villa Gethsemani quasi jactu lapidis distabat, ut patet ex *Luc.* XXII, 41, et rupi cuidam concavæ adhærebat. Vide tabulas Adrichomii, in quibus cernes juxta hunc hortum fuisse tugurium sanctæ Pelagiæ pœnitentis, et alia ex parte sepulcrum Beatæ Virginis, sursum vero locum montis Oliveti, e quo Christus in cœlum conscendit. Par enim fuit et congruum, ut ubi Christus summe doluit et humiliavit seipsum patiendo, ibidem summe quoque gauderet et exaltaretur scandendo in cœlum. Idem in electis cæteris sæpe facit Deus. Ergo Christus præcise non oravit, nec tristatus est in villa Gethsemani, sed in horto villæ vicino. Ratio est, quia Christus in horto orsus est passionem suam, qua expiavit peccatum Adæ, scilicet comestionem pomi vetiti in horto paradisi commissam. Illo enim se et totam suam progeniem perdidit, ac peccato, morti et gehennæ subjecit : quæ omnia hic Christus expiat in horto per agoniam, quam in eo subiit, juxta illud *Cant.* VIII, 5 : « Sub arbore malo suscitavi te : ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua, » scilicet Eva, ac per Evam Adam, et per Adam omnes posteri. In horto ergo Christus paradiso, ex quo per Adam expulsi eramus, nos restituit, ibique hortum Ecclesiæ, myrrha mortificationis, croco charitatis, nardo humilitatis, liliis virginum, rosis martyrum, laureis doctorum, etc., vernantem instituit, juxta illud : « Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ paradisus, » etc. *Cant.* IV, 12. Vide ibi dicta.

37. ET ASSUMPTO PETRO, ET DUOBUS FILIIS ZEBEDÆI (Jacobo et Joanne), COEPIT CONTRISTARI ET MOESTUS ESSE. — Relictis in Gethsemani octo Apostolis, tres reliquos secum assumpsit in hortum, scilicet Petrum, Jacobum et Joannem, ut hi soli conscii essent ejus tristitiæ et agoniæ, ne cæteri eadem turbarentur et scandalizarentur; tum quia his tribus, quasi familiaribus maxime Christus confidebat; tum quia hi tres viderant paulo ante ejus gloriam in transfiguratione facta in monte Tabor : quare par erat, ut hi pariter viderent ejus agoniam et dolorem in monte Oliveti, discerentque viam ad gloriam esse passionem et agoniam, ac per montem Calvariæ et crucis tendendum esse in montem et claritatem Tabor. Ita Origenes : « Cæteros, ait, sedere jussi ut infirmiores, vos ut firmiores volo collaborare mecum in vigiliis et orationibus. » Vers. 37. *Marc.* XIV, 33. Tristitia Christi in horto.

COEPIT (ultro et sponte sua, voluntarie et libere,

non coacte, non invite) CONTRISTARI (Græce λυπεῖσθαι, id est tristari, affligi, molestia affici) ET MOESTUS ESSE. — Syrus, *vehementer angi*; Græce est ἀδημονεῖν, id est adeo angi, ut quasi exanimetur, præ dolore deficere, supra modum ægrescere, ut extra se quis esse videatur. Unde subdit Christus : « Tristis est anima mea usque ad mortem. » Hinc Lucas angorem Christi vocat « agoniam, » qualem scilicet subeunt moribundi, dum agunt animam, et sunt in agone mortis, cum ea luctantes. Interpres in Marco ἀδημονεῖν vertit, *tædere*; angor enim facit ut hominem tædeat vitæ, et mori malit quam adeo angi.

Marcus addit : « cœpit pavere ; » Græce ἐκθαμβεῖσθαι, id est obstupescere aut pavere usque ad stuporem. Pavor enim vehemens inducit stuporem, facitque stupidos et attonitos, ut ne loco quidem se movere queant : sicut leo rugitu suo ita consternat et obstupefacit cætera animalia, ut fugere nequeant, sed immobilia consistant; quare ipse ea capit, laniat et devorat, teste Æliano et Aldrovando in *Leone*. Ratio a priori est, quod in metu et pavore spiritus vitales et animales fugiant ad cor, ut illud pavidum, et ex pavore deficiens confortent, quo fit, ut caput, manus, pedes spiritibus hisce, qui motui et sensationi subserviunt, destituti, frigeant, rigeant, stupeant fiantque immobiles. Hinc

Tristitia vera fuit in Christo.

Nota hic *primo*, in Christo fuisse veram tristitiam; licet enim ipse ab initio conceptionis suæ frueretur visione Dei, hypostatice sibi uniti, essetque beatus et in summo gaudio; tamen summe quoque tristatus est, sed respectu diversorum objectorum, saltem formalium, nimirum Deo supernaturaliter capacitatem animæ ejus extendente et dilatante, per concursum specialem, quo concurrebat cum anima Christi, ut simul summum gaudium ob visum Deum, et summam tristitiam ob instantem sibi mortem suscipere et elicere posset. Ita communiter docent Theologi, qui refellunt Melchiorem Canum dicentem, lib. XII *De Locis*, cap. XIV, in Christo suspensum fuisse gaudium, quod naturaliter ex visione Dei sequitur, eo tempore quo fuit viator, ut dolere et tristari posset. Vide D. Thomam, III *part.*, *Quæst.* XLVI, art. 8, et Suarez, III *part.*, *Quæst.* XVIII, disp. XXXVIII, sect. 8. Christus ergo simul fuit viator et comprehensor : ut viator, tristatus et passus est; ut comprehensor, beatus extitit et gaudio plenus. Porro, Christus non tantum qua comprehensor, sed etiam qua viator, simul summe gaudebat et dolebat de sua passione. Dolebat enim de ea secundum partem animæ inferiorem, quatenus passio hæc erat noxia naturæ; gaudebat de ea secundum partem superiorem, quatenus illa erat a Deo volita et ordinata ad hominum salutem.

Non solum in appetitu sensitivo, sed etiam in voluntate.

Nota *secundo*, hanc tristitiam non tantum in appetitu sensitivo, sed etiam in voluntate Christi fuisse, saltem secundum partem ejus inferiorem, quæ naturaliter respicit et amat bonum naturæ suæ, scilicet vitam et sanitatem : refugit vero, oditque mortem et dolorem, de iisque tristatur. Id ita esse patet ex verbis Christi, dum orans Patrem ait : « Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. » Voluntate ergo sua naturaliter volebat liberari a morte. Et apud Lucam : « Non mea voluntas, sed tua fiat. »

Cur?

Nota *tertio*, tristitiæ Christi primaria causa, non fuit prævisa discipulorum fuga et scandalum, ut volunt S. Hieronymus et S. Hilarius, sed viva apprehensio instantis passionis et mortis, ut patet ex eo quod ipse orans ait : « Transeat a me calix iste. » Prævidebat enim Christus omnia et singula tormenta, flagella, opprobria, alapas, irrisiones, blasphemias, mortem et crucem sibi a Judæis infligenda, ac vivaciter dolorum singulorum magnitudinem et acerbitatem penetrabat et ponderabat, ut sibi jam illa pati videretur, quæ apprehensio tantam ei tristitiam et angorem intulit, ut gemeret, tremeret, langueret, pallesceret, viribus deficeret et pene concideret, imo ut sudaret sanguinem : nimirum voluit Christus hac tristitia expiare lætitiam et delectationem, quam habuit Adam in esu pomi vetiti, et quam habent singuli dum peccant in suis deliciis, opibus, honoribus.

Causa Prima. Instans passio et mors.

Porro, aliæ multæ fuerunt in Christo causæ tristitiæ, ob quas ab initio conceptionis per omnem vitam usque ad mortem continuo summe tristatus est, scilicet : *prima* fuit, peccata omnia et singula omnium et singulorum hominum, qui ab Adam fuerunt, sunt et erunt, usque ad finem mundi. Hæc enim ipse omnia in se quasi propria luenda et expianda suscepit, ut pro iis injuriæ et offensæ in Deum Patrem satisfaceret. Anima enim Christi in Deo videbat omnia sacrilegia, homicidia, adulteria, libidines, furta, calumnias, blasphemias, aliaque horrenda et immania scelera, ac pro illis compunctionem et dolorem summum elicuit, perinde ac si illa commisisset. Videbat enim quanta scelerum singulorum esset gravitas, quanta Dei offensi majestas, et consequenter quanta per illa Deo fieret injuria et offensa : quare dolorem elicuit utrique quoad fieri poterat condignum et commensum. Hoc est quod ipse gemens ait, *Psal.* XXI, 1 : « Deus, Deus meus, respice in me : quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum. »

Secunda, prævisio dolorum Martyrum.

Secunda causa tristitiæ fuit prævisio dolorum omnium quos passuri erant Martyres in equuleis, ignibus, tormentis quibuslibet; Confessores in persecutionibus, mortificationibus, morbis, calumniis; virgines in tuenda castitate; conjuges in educatione filiorum, servorum, ancillarum, paupertate, laboribus, etc.; Prælati et Pastores in gubernandis fidelibus; fideles quique in tentationibus mundi, carnis et dæmonis. Atque hos omnes et singulos omnium et singulorum dolo-

res Christus mentaliter in se suscepit, pro eis dolens, gemens et orans, ut singulis suo dolore et gemitu gratiam et robur ad cuncta sustinendum et superandum a Deo Patre impetraret; ipse enim fideles suos uti filios amat quasi seipsum. Unde de illorum miseriis et afflictionibus dolet, quasi de suis, ut patet *Matth.* XXIII, 35 et 40.

Tertia, ingratitudo hominum. *Tertia* causa fuit ingratitudo hominum, præsertim quod prævideret tam paucis hosce suos dolores profuturos; paucos enim salvandos fore, plurimos vero ob suam negligentiam et ingratitudinem damnandos. Unde de eo canit Poeta :

Non dolor hicce meus, dolor, ast amor; hoc doleo unum,
Quod labor hic multis noster inanis erit.

Quarta, afflictio matris suæ. *Quarta* causa fuit afflictio matris suæ, præsertim dum cruci astaret : dolores enim filii quasi gladii transfixerunt animam matris, et ex ea in ipsum Christum reflexi sunt : summe enim ipse dolebat matrem suam adeo affligi propter se. Verum has cæterasque omnes tristitias animo premebat et superabat Christus, sed hanc unam in horto discipulis ostendit. Unde

Hæc tristitia voluntaria fuit in Christo. Nota *quarto*, hanc tristitiam in Christo non fuisse necessariam, aut naturalem et involuntariam, ita ut rationis et voluntatis imperium præveniret, ut in nobis, dum aliquid nobis molestum accidit, sed fuisse omnino liberam et libere a Christo assumptam, quod Theologi dicunt in Christo non fuisse passiones, sed propassiones : omnes enim affectus motusque voluntatis, æque ac appetitus sensitivi in Christo oriebantur ex rationis dispositione et libera voluntatis electione. Huic enim omnes inferiores vires et potentiæ, tam in Adamo quam in Christo perfecte subditæ erant : hoc enim exigebat justitia originalis, sive plena animæ rectitudo, quæ erat in Christo, sicut et in Adamo, quamdiu perstitit in sua innocentia, uti docent Theologi ex S. Augustino, lib. XIV *De Civit.*, cap. IX. Unde Damascenus, lib. III *De Fide*, cap. XXIII : « Permittebat, ait, carnem pati propria, sed nihil in Christo coactum; volens enim esuriit, timuit et contristatus est. »

Nota *quinto*, Lucas, XXII, 42, addit Christum sudasse sanguinem, et ab Angelo fuisse confortatum, de quo in Luca dicam. Hinc Isaias, LII, 3, Christum vocat « virum dolorum, » ob causas quas ibidem recensui.

Causa finalis. Prima. Porro, causæ finales et morales hujus tristitiæ Christi fuere variæ. *Primam* dat Chrysostomus : « Ut veram, ait, carnem se suscepisse demonstret, humana sustinet. » Sic S. Hieronymus et Origenes, et S. Leo, serm. 7 *De Passione* : « In nostra, ait, humilitate contemptus, in nostra mœstitudine contristatus, in nostro est dolore

Secunda. crucifixus. » *Secundam* dat S. Gregorius, lib. XXIV *Moral.*, cap. XVII : « Appropinquante morte, ait, in se mentis nostræ certamen expressit, quia valde timemus morte appropinquante. » *Tertiam* dat S. Ambrosius, in cap. XXII *Lucæ*, vers. 44 : « Nusquam magis, ait, Christi pietatem et majestatem demiror, quam hic, ubi plerique horrent; minus mihi contulerat nisi meum suscepisset affectum : suscepit tristitiam meam, ut mihi suam lætitiam largiretur : confidenter tristitiam nomino, quia crucem prædico; debuit dolorem suscipere ut vinceret : non habet fortitudinis laudem stupor; nos voluit erudire, ut futuræ mortis mœstitiam vinceremus, et forte ideo tristis est, quia post Adæ lapsum nobis est necesse mori; itemque quia persecutores sciebat immanis sacrilegii pœnas daturos. » Et nonnullis interjectis : « Doles ergo, Domine, non tua, sed mea vulnera; non tuam mortem, sed nostram infirmitatem. » Tertia.

Eleganter et pie S. Athanasius, tract. *De Passione et cruce* : « Descendit Christus, ait, ut nobis ascensum pararet; expertus est nativitatem, ut nos per eam Patri innascibili reconciliaremur; infirmatus est propter nos, ut nos erigeremur robore, utque dicamus more Pauli : Omnia possum in eo qui me corroborat, Jesu Christo. Assumpsit corpus corruptibile, ut corruptibile indueret incorruptibilitatem; induit mortale, ut quod erat mortale, indueret immortalitatem; denique factus est homo, mortuus est, ut nos homines emorientes efficeremur dii, nec amplius haberemus mortem regnantem. Mors enim nobis non dominatur, » etc.

Quarta causa fuit, ut horrorem mortis, qui ex peccato Adæ in pœnam nobis inflictus est, mitigaret, imo in gaudium et spem melioris vitæ in cœlo consequendæ converteret. Hinc Christus meruit, ut martyres in tantis tormentis et mortibus tam atrocibus non exhorrescerent, nec paverent, sed ultro eas ambirent, in iisque exultarent et jubilarent, uti fecit S. Ignatius, S. Laurentius, S. Vincentius. Christus enim acerba nostra in se suscepit, ut nobis sua dulcia conferret. Suscepit tristitias nostras, ut nobis suas lætitias rependeret : « Venit Christus, ait Chrysologus, *serm.* 150, nostras suscipere infirmitates et suas nobis conferre virtutes. » Rursum hac tristitia et agonia sua meruit Christus, ut fideles in agonia mortis constituti eam non horrerent, sed patienter ac subinde lætanter ob spem resurrectionis eam exciperent, dicerentque cum Osee et Paulo, I *Cor.* XV, 55, quasi insultantes morti : « Absorpta est mors in victoria; ubi est, mors, victoria tua? ubi est mors, stimulus tuus? » Vide utrobique dicta. Quarta.

Quinta causa fuit, ut sua tristitia, pavore et angore curaret nostram acediam, pusillanimitatem, metus, angores, scrupulos, melancholias, diffidentias, etc., juxta illud Isaiæ, LIII, 4 : « Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit. » Quare in hisce omnibus optimum remedium est, recurrere ad Christum agonizantem, ut ipse per exemplum et meritum Quinta.

tristitiæ et agoniæ quam passus est in horto, nostram curet. Hac enim de causa illam sustinuit. Nam, ut ait S. Leo, serm. III *De Passione* : « Nostræ infirmitatis affectus participando curabat, et pœnalis experientiæ metum subeundo pellebat. In nobis ergo Dominus nostro pavore trepidabat, ut susceptionem nostræ infirmitatis indueret et nostram inconstantiam suæ virtutis soliditate vestiret. »

Rursum, ut horrorem difficultatis, quæ in omni virtute occurrit (virtus enim versatur circa ardua) nobis minueret vel adimeret. Hic enim horror plurimos a virtute et sanctitate remoratur. Quare, dum quæ difficultas vel tentatio occurrit, armemus nos meditatione agoniæ Christi : si enim ipse eam luctando et sudando sanguinem superavit, nos certe nostras generose eis resistendo vincere oportet. Unde Paulus, *Hebr.* XII, fideles exhortans ad luctam : « Per patientiam, inquit, curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei, et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini, animis vestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversus peccatum repugnantes. »

Docuit ergo hic Christus nos, ut ratione et mente repugnemus passionibus nostris, præsertim acediæ, tristitiæ et anxietati, itaque illas domemus et rationi subigamus. Quare impie et imperite Calvinus et Beza hic Christum accusant, ut mollem, timidum, inconstantem, alternis votis vacillantem et Martyribus pusillanimiorem ; quia hasce passiones ipse non invitus subiit, sed sponte accersiit, ut cum illis luctando animose easdem vinceret et easdem in nobis domaret. Nam, ut ait S. Augustinus, Christus « potestate, non infirmitate turbavit seipsum. » Vide D. Thomam et Scholasticos, III *part.*, *Quæst.* XV, art. 4.

Vers. 38. *Marc.* XIV, 34. Tristatur Christus usque ad mortem.

38. TUNC AIT ILLIS : TRISTIS EST ANIMA MEA (Syrus, *ægritudo inest animæ meæ*) USQUE AD MORTEM : SUSTINETE HIC, ET VIGILATE MECUM. — *q. d.* Ex viva apprehensione instantium mihi tormentorum et mortis, adeo tristor et angor, ac si jam morerer ; sustineo agoniam et dolores mortis, quales sustinent moribundi ; spiritus et vires me deficiunt, videor mihi mœrore et pavore quasi exanimari, angor mihi pene vitam et spiritum eripit. Singula verba habent emphasim doloris. « Tristis, » id est tristissima « est » non caro, non affectus, sed « anima mea, » quia tristitia intima animæ meæ penetrat animamque meam quasi gladius dissecat, juxta illud : « Intraverunt aquæ (amaritudinum et afflictionum) usque ad animam meam, » *Psal.* LXVIII, 1 ; « usque ad mortem, » ut ad mortem quasi me adigat, ut a morte vix puncto distem, ut si vel tantillum tristitia crescat, me obruat vitamque mihi extorqueat : quia video et mente intueor atrocissima pœnarum omnium genera, mox continue usque ad mortem mihi subeunda. Cogita quo doloris et amoris sensu hæc Petro, Jacobo et Joanni dixerit Christus ; quod ejus fuerit pathos, qui vultus, quæ vox, quæ facies.

SUSTINETE. — Græce μείνατε, id est manete, expectate et intuemini me hic in mortis agonia summe dolentem et orantem, tum ut doloris mei sitis testes ; tum ut a me discatis in omni tribulatione confugere ad orationem, ut notat Theophylactus ; tum ut mecum vigilando, compatiendo, orando, aliquod tantæ afflictionis lenimen et solatium mihi afferatis ; sed frustra, nam tristitia vos obruit et in somnum adigit. Unde queritur Christus, *Psal.* LXVIII, 21 : « Sustinui qui simul contristaretur, et non fuit ; et qui consolaretur, et non inveni. » Voluit Christus ex vehementia amoris puram et miram subire passionem, sine ulla consolatione vel consolatore. Voluit merum ebibere calicem fellis et amaritudinis, sine ullo melle suavitatis, tum ut copiosa esset redemptio, tum ad exemplum heroicæ virtutis, ut fortitudinis apicem in hoc suo actu exprimeret. Christus enim in sua passione actus omnium virtutum heroicos et perfectissimos elicuit. Quare in ea ipse fuit portentum humilitatis, quia « cum in forma Dei esset, exinanivit se, etc., humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, » *Philipp.* II, 8. Ipse in ea fuit portentum patientiæ, constantiæ, fortitudinis, uti jam ostendi. Ipse fuit portentum charitatis, quia « majorem dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis ; » Christus autem eam posuit pro inimicis suis, uti exaggerat Apostolus, *Rom.* V, 8, et ita de cæteris.

Christus portentum virtutum.

Vers. 39. *Luc.* XXII, 41, 42 ; *Marc.* XIV, 35 et 36.

39. ET PROGRESSUS PUSILLUM, PROCIDIT IN FACIEM SUAM, ORANS ET DICENS : PATER MI, SI POSSIBILE EST, TRANSEAT A ME CALIX ISTE. VERUMTAMEN NON SICUT EGO VOLO, SED SICUT TU.

PROGRESSUS PUSILLUM, — scilicet ad paucos passus, discedens a Petro, Jacobo et Joanne, ut secreto oraret, sed ita ut ab iis notari, videri et audiri posset. « Procidit, » Græce ἔπεσεν, id est *cecidit in faciem suam*, scilicet prono et prostrato in terram corpore, faciem terræ affigens, ut hoc gestu : *primo*, summam suam afflictionem ostenderet ; *secundo*, ut insigne humilitatis exemplum daret ; *tertio*, ut summam Deo Patri reverentiam exhiberet ; *quarto*, ut onus immane peccatorum nostrorum, quod ipse in se susceperat, repræsentaret : hoc enim ipsum suo pondere degravavit et afflixit in terram ; *quinto*, ut ipse quasi reus et pœnitens pro nobis se sisteret Patri, eique totum se ad castigationem offerret, *q. d.* En ego pro hominibus reum me tibi dedo ; o Pater, en totum me ad pœnam eis debitam offero. En dorsum sterno ad flagella, caput ad coronam spi-

Christus procidit quinque de causis. Prima. Secunda. Tertia. Quarta. Quinta.

neam, manus et pedes ad clavos, totum corpus ad crucem; me unum ergo flagella, corona, punge et crucifige, ut hominibus parcas eosque in gratiam recipias.

ORANS. — Christus enim, qua homo, vere et proprie orabat Deum Patrem, imo seipsum qua Deus est. Locus ille horti ad radices montis Oliveti situs, in quo oravit Christus, postea a Christianis illustratus est ecclesia ibidem extructa, teste S. Hieronymo in *Locis Hebr*. Addit Beda, tract. *De Locis sanctis*, cap. VI, in fine, et ex eo Baronius, anno Christi 34, petram ipsam in qua Christus orans flexit genua, quasi mollem ceram iis cessisse, ac in se genuum Christi vestigia impressa excepisse, ipsumque lapidem in ecclesia asservari. Adjungit Baronius, aitque: Accepimus etiam ab his qui loca sancta lustrarunt, etiam in imo vallis Josaphat, quam torrens Cedron præterfluit, in lapidibus ipsis ejusdem Christi Domini nostri vestigia pedum impressa remansisse, hactenusque servata esse.

PATER MI, SI POSSIBILE EST, TRANSEAT A ME CALIX ISTE. — Absolute hoc erat possibile, sed impossibile erat posito Dei, decreto de redimendo homine ex rigida justitia per mortem Christi. Et sciebat id Christus: quare absolute hic non vult, nec orat contrarium voluntati Patris æque ac suæ; sed tantum exponit naturale desiderium, sive voluntatem suam inefficacem et conditionatam, quæ naturaliter horrebat mortem optabatque ab ea liberari: libere tamen et secundum rationem se Deo contrarium volenti, scilicet ut moreretur, plane subdebat.

Calvini de Christo blasphemiæ.

TRANSEAT A ME CALIX ISTE. — *Primo*, Calvinus sic explicat: « Non fuit, inquit, hæc meditata Christi oratio, sed vis et impetus doloris subitam ei vocem extorsit, cui statim addita fuit correctio. Eadem vehementia præsentem cœlestis decreti memoriam illi abstulit, ut non reputaret in ipso momento se hac lege missum esse humani generis redemptorem: sicut gravis anxietas sæpe caliginem oculis obducit, ne simul in mentem veniant omnia. » Verum impius hic blaphemat, dum Christo violentiam, oblivionem, ignorantiam, caliginem, inconstantiam, divinæ voluntatis repugnantiam, ideoque peccatum reipsa adscribit. Nam, ut superius dixi, Christus non coacte, sed libera voluntate tristitiam et dolorem, indeque orationem hanc, qua illam patefaceret, suscepit; sed ita, ut illam per orationem et spiritum regeret et Dei voluntati subjiceret. Quocirca prior actus posteriori fuit substratus et subordinatus, ideoque secundum rectam rationem directus et ordinatus: nil enim in Christo potuit esse inordinatum et incompositum. Ratio enim et pars superior recte justeque volebat, ut pars inferior suam tristitiam et mortis horrorem ostenderet, ob causas superius recensitas.

Secundo, S. Hieronymus per « calicem » accipit peccatum Judæorum, quod scilicet ipsi Christum suum occiderent, *q. d.* Cupio, o Pater, pati et mori, sed opto et oro ut non patiar nec occidar a Judæis, ne illi, qui sunt gens mea et filii Abrahæ, tam immane scelus committant, et ob illud gravissime damnentur et crucientur in gehenna. « Unde et signanter, ait S. Hieronymus, non dixit: Transeat a me calix, sed: Calix iste, hoc est populi Judæorum, qui excusationem ignorantiæ habere non potest, habens legem et Prophetas, qui me quotidie vaticinantur. » Verum hic sensus arctior est.

Tertio, ergo plene et adæquate: « Transeat, » id est *prætereat*, ut vertit Syrus, et avertatur *a me calix iste* instantis mihi tam horrendæ passionis et mortis, ut illum non gustem, cum tamen decreveris ut eum usque ad fundum et fæces exhauriam. Cur passio vocetur « calix, » dixi cap. XX, 22. Porro Origenes: Decretum Dei erat, ait, ut Christus biberet hanc passionem, sicque ille ab eo transiret, et pariter ab universo hominum genere transiret et abiret.

Duæ novæ expositiones. Prima.

Quarto, S. Catharina Senensis, teste Ambrosio Catharino in ejus Vita Italica, lib. II, cap. XXVIII et XXIX, duas alias afferebat expositiones, easque dicebat sibi a Christo revelatas. Prior est, quod Christus sitiebat calicem passionis avidissime, ut amorem erga Patrem ostenderet nosque redimeret, ideoque optabat accelerari et absolvere hoc opus; ait ergo: Illico fac, o Pater, ut patiar moriarque; ardor enim meus patiendi non patitur moras, ne horæ quidem vel instantis unius: itaque per me transeat, ac deinde a me transeat calix iste, ut abolita morte illico revertar ad te. Hoc enim Christus optabat secundum spiritum, licet secundum carnem horreret mortem et optaret transire, id est averti a se. Et sic hi duo sensus se compatiuntur: poterat enim Christus unum orare secundum carnem, alterum secundum spiritum. Si poterat, cur non fecit? nam constat eum sitiisse hanc passionem, cum diceret: « Baptismo habeo baptizari, et quomodo coartor donec perficiatur? » et paulo ante passionem: « Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum. » Voluit ergo dare exemplum S. Ignatio et aliis generosis Martyribus desiderandi cruces.

Secunda.

Posterior: videbat Christus multos ingratos fore suæ passioni, mansuros in peccatis, ac damnandos; hic erat ei summus dolor, huncque vocat hic calicem, *q. d.* Transeat a me calix iste, id est amove a me hunc dolorem et numerum damnandorum, fac ut omnes salventur. Et si hoc Christus efficaciter orasset, impetrasset, quia Pater nil negat Filio; sed maluit Christus se conformare Patris voluntati et justitiæ, ideoque dixit: « Non mea voluntas, sed tua fiat. » Hæc S. Catharina, non tam ad litteram, quam ad exprimendos pios et ardentes Christi sensus et affectus.

Symbolice S. Hilarius: « Passuris discipulis,

ait, Christus omnem in se corporis nostri infirmitatem assumpsit, crucique secum universa, quibus infirmamur, affixit, et ideo transire ab eo calix non potest, nisi illum bibat, quia pati nisi ex ejus passione non possumus,» *q. d.* Christus: Transeat, o Pater, calix iste passionis et patientiæ meæ in meos fideles, ut, cum meas passiones subibunt, meam quoque patientiam, meumque robur ad tolerandum, te dante, experiantur.

Pie et sapienter S. Bernardus, serm. 20 *in Cantic.*: « Super omnia, inquit, reddit amabilem te mihi, Jesu bone, calix quem bibisti, opus nostræ redemptionis. Hoc omnino amorem nostrum facile vendicat totum sibi : hoc, inquam, est, quod nostram devotionem et blandius allicit, et justius exigit, et arctius stringit, et afficit vehementius. Multum quippe laboravit in eo Salvator, nec in omni mundi fabrica tantum fatigationis auctor assumpit. Illa denique dixit, et facta sunt; mandavit, et creata sunt. At vero hic et in dictis sustinuit contradictores, et in factis observatores, et in tormentis illusores, et in morte exprobratores. Ecce quomodo dilexit. » Et nonnullis interjectis : « Dilexit autem fortiter, dulciter, sapienter. Dulce nempe dixerim, quod carnem induit; cautum, quod culpam cavit; forte, quod mortem sustinuit. » Unde concludit : «Disce, o Christiane, a Christo quemadmodum diligas Christum. Disce amare dulciter, amare prudenter, amare fortiter. Dulciter, ne illecti; prudenter, ne decepti; fortiter, ne oppressi ab amore Domini avertamur. Nec mundi gloria seu voluptatibus abducaris; dulcescat tibi præ his sapientia Christus. Ne seducaris spiritu mendacii et erroris, lucescat tibi veritas Christus. Ne adversitatibus fatigeris, confortet te virtus Dei Christus. Zelum tuum inflammet charitas, informet scientia, firmet constantia. Sit fervidus, sit circumspectus, sit invictus. »

Christus quomodo amandus.

VERUMTAMEN NON SICUT EGO VOLO, SED SICUT TU. — Arabicus : *Verumtamen non secundum voluntatem meam, sed secundum voluntatem tuam*; supple; *fiat*. Lucas: «Non mea voluntas, sed tua fiat.» Hinc patet contra Monothelitas non unam, sed duas in Christo fuisse voluntates, scilicet unam humanam, alteram divinam : hic enim humanam subjicit divinæ; ergo non fuit in Christo solum divina, quæ suppleret humanam, ut voluere Monothelitæ; hanc enim habuit solum ut Deus : sed et humana; hanc enim habuit ut homo, et per hanc meritus est nostram redemptionem. Hinc Synodus VI, act. IV et X, probat duas in Christo fuisse voluntates, humanam et divinam, et humanam divinæ per obedientiam fuisse subjectam, atque asserit hanc esse expositionem S. Athanasii, S. Augustini, S. Ambrosii, S. Leonis, recitatis eorum verbis. Imo humana Christi voluntas, licet in se una, virtute tamen et operatione fuit quasi duplex, scilicet una naturalis, qua fugiebat mortem; altera rationis et libera, qua subdens se voluntati Dei mortem appetebat, ac juxta hanc dicebat : « Verumtamen non sicut ego volo, » voluntate naturali, « sed sicut tu vis, » *q. d.* Voluntate rationali subjicio voluntatem meam naturalem tuæ voluntati, o Pater, nec aliud volo quam quod tu vis. Quare voluntas Christi naturalis erat conditionata et inefficax, quia sub conditione tantum, si scilicet placeret Deo, cupiebat evadere mortem. Verum, quia hæc conditio non ponebatur, hinc voluntas hæc erat cassa et inefficax. Rationalis vero ejus voluntas erat absoluta et efficax, quia per eam absolute et efficaciter subjiciebat se voluntati divinæ, in objecto tam materiali quam formali, quia amplectebatur mortem ob eamdem rationem, ob quam eam volebat Deus, scilicet ob redemptionem hominum. Naturalis vero Christi voluntas, in objecto materiali videbatur contraria voluntati divinæ, quia nolebat mortem, quam illa volebat, sed in regula et subordinatione eidem erat conformis, quia sinebat se regi et corrigi a voluntate rationali, per eamque subjici voluntati divinæ; ac vicissim Dei, æque ac Christi hominis rationalis voluntas, ex deliberata justaque ratione volebat, ut naturalis ejus voluntas, hunc actum horroris fugæ mortis inefficacem exprimeret, ob causas jam dictas : omni ergo modo Christi voluntas volebat id quod Deus volebat eam optare et velle, itaque per omnia voluntati divinæ erat conformis. Volebat enim Deus, ut Christus fieret mundi piaculum, ideoque scelerum omnium piaculum se fecit Christus, uti docet Eusebius, lib. I *De Demonstr. Evang.*, cap. X.

Humana Christi voluntas duplex.

Moraliter : docet hic Christus unicum afflictionis remedium, esse orationem et resignationem in voluntatem divinam. Quare in omni tentatione et tribulatione confugiendum esse ad auxilium non hominum, sed Dei, qui solus nos ab ea liberare vel in ea corroborare ad vincendum potest, imo cupit, si invocetur, et si ejus voluntati nos humiliter, reverenter et amanter, uti filios decet, subjiciamus. Unde S. Leo, serm. 7 *De Pass.*, sic ait : « Hæc vox (fiat voluntas tua) capitis, salus est totius corporis, hæc vox omnes fideles instruxit, omnes confessores accendit, omnes martyres coronavit. Nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis posset persecutorum superare terrores, nisi Christus in omnibus et pro omnibus patiens Patri diceret : Fiat voluntas tua? »

40. ET VENIT AD DISCIPULOS SUOS, ET INVENIT EOS DORMIENTES, ET DICIT PETRO : SIC (siccine, itane) NON POTUISTIS UNA HORA VIGILARE MECUM? — « Venit ad discipulos, » tum ut aliquod mœroris sui solatium, ex eorum affectu et alloquio captaret, etsi sciret exiguum et quasi nullum illud fore; tum ut suorum curam gereret doceretque Pastores et Episcopos etiam in afflictione gravissima suorum curam gerere, imo interrupta quoque oratione visitare. « Dormientes, » ex mœrore et tristitia, ut habet Lucas, præsertim quia jam erat

Vers. 40. *Marc.* XIV, 37.

Dormientes disci-

pulos excitat Christus. nox, quæ somnum conciliat. « Petro, » quia hic cæterorum caput, cæteris audacius fidelitatem suam opemque Christo, usque ad mortem spoponderat.

SIC NON POTUISTIS? — Adverte hic quam leniter et modeste Christus suos corripiat et ad vigiliam excitet. Non exprobrat, nec ait : Vos infidi, vos torpidi, vos inertes, quid dormitis in extremo hoc meo discrimine? Ubi sunt splendida vestra promissa? ubi fides? ubi constantia? Sed : « Sic non potuistis, » *q. d.* Voluistis quidem vigilare, sed somnus ex mœrore obortus vos oppressit : quare non voluntati, sed impotentiæ et infirmitati vestræ somnum hunc ascribo : sed agite, animos suscitate, infirmitatem superate, somnum excutite.

Mystice S. Irenæus, lib. IV, cap. XXXIX : « Veniens, inquit, Christus excitavit eos et erexit, significans quoniam passio ejus expergefactio est dormientium. » Quis enim, licet sceleratus, non excitetur ad dolorem, videns Christum dolentem pro se tam acerba pati?

Vers. 41. *Luc.* XXII, 40; *Marc.* XIV, 38. 41. VIGILATE ET ORATE, UT NON INTRETIS IN TENTATIONEM, — qua injecto a Judæis metu me negetis, deseratis et fugiatis, *q. d.* Si mea pericula vos non movent, vestra vos moveant. Ecce enim ingruit vobis gravissima mei negandi tentatio. Vigilate ergo et orate, ut eam superetis, «quia, ut ait Origenes, qui spiritalior est, sollicitior debet esse, ne magnum bonum ipsius gravem habeat lapsum. » Ecce hoc est remedium omnis tentationis, quod Christus hic assignat; scilicet vigilia ad prævidendas et discutiendas diaboli et hominum nos tentantium artes et fraudes, atque ad eas superandas oratio et divinæ opis imploratio. « Ut non intretis in tentationem, » id est, ut tentatione instante non illaqueemini et capiamini, sicut aves capiuntur laqueo et pisces hamo, quem propter escam intrant et subeunt. Non ait : Ut non tentemini ; hoc enim sæpe nec est in nostra potestate, nec in Dei voluntate. Deus enim vult nos tentari, ut probet nostram fidem, et virtutem luctando augeat meritaque et coronas nobis accersat; sed, « ut non intretis in tentationem, » ita scilicet ut illa vos occupet, possideat, dominetur. Intrat in tentationem, ait Theophylactus, « qui absorbetur a tentatione, et in ejus potestate fit. » Et S. Hieronymus : « Ut non intretis in tentationem, hoc est, inquit, ne tentatio vos superet, et vincat, et peccato irretitos intra casses suos teneat. »

Spiritus promptus, caro infirma. SPIRITUS QUIDEM PROMPTUS EST, CARO AUTEM INFIRMA. — Loquitur de spiritu et carne non sua, sed Petri et Apostolorum. Ita S. Hilarius, *q. d.* Scio quidem vos spiritu et mente esse promptos et paratos ad mihi adhærendum, etiamsi Judæi vobis mortem minentur; sed scitote carnem vestram esse infirmam. « Carnem » vocat, tum carnem proprie dictam; unde Syrus vertit, *corpus vero infirmum* ; tum appetitum sensitivum et naturalem carnis affectum, qui fugit persecutionem, passionem et mortem, ad illaque superandum infirma est et imbecillis, cum ad suas opes, honores, delicias, quas appetit, sit valde robusta et valida. Orate ergo ne caro infirma vestrum infirmet spiritum, et ad me negandum compellat, sed ut Deus sua gratia, tam spiritum, quam carnem vestram ita confortet, ut non tantum prompti, sed et validi sint ad omnia adversa superandum, ut mei causa etiam mortem alacres optetis et fortiter obeatis. « Itaque, ait S. Hieronymus, quantum de ardore mentis confidimus, tantum de fragilitate carnis timeamus. » Quare, alienius quidam, per « spiritum » accipit dæmonem, per « carnem » hominem, *q. d.* Tentator diabolus fortis est ad tentandum, homo vero debilis ad tentationi ejus resistendum. Porro Origenes : « Omnium, ait, caro infirma est, non autem et omnium hominum spiritus promptus est, sed tantum Sanctorum, qui spiritu prompto opera carnis mortificant. » Addit Marcus : « Et ignorabant (Apostoli) quid responderent ei, » quia perplexi et perculsi hinc mœrore, inde somno premebantur erantque inopes mentis et consilii.

42. ITERUM SECUNDO ABIIT, ET ORAVIT, DICENS : Vers. 42. *Marc.* XIV, 39.
PATER MI, SI NON POTEST HIC CALIX TRANSIRE NISI BIBAM ILLUM, FIAT VOLUNTAS TUA. — Christus in hac secunda oratione idem oravit quod in prima, ut patet ex Marco. Dixit ergo : « Pater mi, si fieri potest, transeat a me calix iste : verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. » Verum Matthæus priorem orationis partem, utpote inefficacem et cassam, omisit, ut posteriorem, in qua tota orationis Christi vis et efficacia consistit, stabiliret eamque nobis imitandam proponeret. Absolute enim Christus optabat et orabat bibere calicem passionis, Dei voluntate sibi decretum et destinatum. Plane enim et omnino petiit, ut Dei voluntas in se in omnibus et per omnia impleretur. Oratio Christi in horto.

43. ET VENIT ITERUM, ET INVENIT EOS DORMIENTES ; Vers. 43. *Marc.* XIV, 40.
ERANT ENIM OCULI EORUM GRAVATI, — mœrore, æque ac vigilia et fatigatione, inde somno. « Erat enim nox, et ea intempesta, » ait Chrysostomus, qui et addit Christum eos hic non redarguisse, « magnam eorum infirmitatem esse significantem. »

44. ET RELICTIS ILLIS, ITERUM ABIIT, ET ORAVIT Vers. 44
TERTIO, EUMDEM SERMONEM DICENS. — « Tertio : » *Primo,* ut ostenderet vehementiam suæ tristitiæ, qua, imminente jam Juda ad eum tradendum, angebatur, adeo ut agoniam mortis subiens ex ea sudarit sanguinem, ideoque angelus confortarit eum, ut docet Lucas, XXII, 41 et 42, de quo ibidem plura ; hæc enim omnia contigerunt in tertia Christi oratione duntaxat, non autem in prima quoque et secunda, ut vult Jansenius.

Secundo, ut doceret in afflictione subinde Deum in prima oratione nos non exaudire, ut sæpius et ferventius oremus : quare orationem tunc esse

duplicandam et triplicandam, donec a Deo exaudiamur et impetremus quod poscimus. Perseverantia ergo coronat opus, præsertim orationis. Si Christus Dominus in prima et secunda oratione non est exauditus a Patre, quid mirum si nos homuli in oratione statim non exaudiamur? Perseveremus ergo in oratione, et sic fructum orationis, quem sensit Christus, experiemur, nimirum confortationem Dei per angelos, tristitiæ sedationem, magnanimitatem ad adversa ultro aggrediendum et superandum. Modum ergo, perseverantiam et fructum orationis, nos docet hic Christus.

Symbolice *primo*, Remigius: « Ter, inquit, orat Christus pro Apostolis, et maxime pro Petro, qui ter eum erat negaturus. » *Secundo*, Rabanus: « Ideo, ait, tribus vicibus Dominus oravit, ut nos a peccatis præteritis veniam, et præsentibus malis tutelam, et futuris periculis cautelam oremus; et ut omnem orationem ad Patrem, et ad Filium, et ad Spiritum Sanctum dirigamus; et ut integer spiritus noster, et anima, et corpus servetur. »

Tertio, S. Augustinus, in *Quæst. Evang.*, in hunc locum: « Non absurde intelligitur, inquit, propter trinam tentationem passionis, ter Dominum orasse. Sicut enim tentatio cupiditatis trina est, ita et tentatio timoris trina est. Cupiditati quæ in curiositate est, opponitur timor mortis: sicut enim in illa cognoscendarum rerum est aviditas, ita et in ista metus amittendæ talis notitiæ. Cupiditati vero honoris vel laudis, opponitur timor ignominiæ et contumeliarum; cupiditati autem voluptatis, opponitur timor doloris. »

Vers. 45. *Marc.* XIV, 41. 45. TUNC VENIT AD DISCIPULOS SUOS, ET DICIT ILLIS: DORMITE JAM, ET REQUIESCITE; ECCE APPROPINQUAVIT HORA, ET FILIUS HOMINIS TRADETUR IN MANUS PECCATORUM.

TUNC VENIT. — Christus in tertia oratione confortatus ab angelo, dimisit tristitiam, agonem et sudorem sanguineum, quem sponte assumpserat, animumque ac spiritum pristinum resumpsit, atque generose totum se ad passionem composuit, ultroque Judæ et Judæis obviam prodiens se tradidit, ut dicam *Lucæ* XXII, 41 et 42.

Dormite, an a Christo dictum ironice? DORMITE JAM ET REQUIESCITE. — S. Chrysostomus ejusque asseclæ, Theophylactus et Euthymius, putant hoc ironice dictum a Christo, *q. d.* In hoc extremo periculo et agone tam vestro, quam meo, non est dormiendi tempus, sed vigilandi, si unquam: quare somnum excutite, evigilate, en adest Judas cum satellitibus, ad me comprehendendum: videtur enim Christus hæc dixisse accedente et fere præsente Juda, unde sequitur: « Ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur. »

Ex adverso simplicius ex Marco S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evang.*, cap. IV, et ex eodem Beda, id serio dictum putant a Christo, quod scilicet compatiens infirmitati Apostolorum aliquantulum somni eis indulserit, donec, appropinquante Juda, dixit: « sufficit, » ut addit Marcus; et, ut subdit Matthæus: « surgite, eamus. » Unde Græce est καθεύδετε τὸ λοιπὸν, id est *dormite quod reliquum est*, id est dormite modico tempore quod restat, usque ad adventum Judæ; Syrus, *dormite adhuc*, id est pergite dormire, quasi Christus hæc dixerit, Juda adhuc longius a se distante, et tempus somni Apostolis concedente.

ECCE APPROPINQUAVIT HORA (ab æterno a Deo Patre fixa, et meæ passioni martyrioque decreta), ET (id est qua) FILIUS HOMINIS TRADETUR (Græce παραδίδοται, id est *traditur*, id est jam jam tradetur) IN MANUS PECCATORUM — κατ' ἐξοχὴν, et antonomastice, qui scilicet sunt summi peccatores hominesque scelestissimi, quales erant Judas et Judæi furentes in Christum Deum et Dominum, ut eum torquerent et necarent. Nunquam enim fuit scelestior gens, quam illa Judaica, tempore Christi; ideoque illo tempore nasci et mori decreverat Christus, ut plura et atrociora a tam scelestis pateretur. Summa enim ejus bonitas voluit certare et quasi duellum inire cum summa Judæorum malitia, ut in ea quasi in capite malitiam omnem debellaret sibique subjiceret, imo curaret et in bonitatem converteret. Quare in eo mire resplenduit divina Christi clementia, æque ac potentia, quod mox Judæos hosce tam scelestos sibique infestos, per S. Petrum et Apostolos ad se converterit, et Sanctos eosque eximios effecerit, *Act.* II, 41 et seq.

46. SURGITE, EAMUS: ECCE APPROPINQUAVIT QUI ME TRADET. — Sedebant Apostoli, ut innixi cubitis commodius dormirent. Jubet ergo eos surgere Christus, ut secum non fugiant, sed obvient Judæ. Hinc patet Christum in tertia oratione exauditum et confortatum a Deo per angelum, tristitiam et agoniam excussisse, ac magno generosoque animo obviam ivisse Judæ, morti et cruci. Nam, ut ait Origenes: « Vidit in spiritu appropinquantem Judam traditorem, qui nondum videbatur a discipulis ejus. » « Ita undique discipulos erudit, inquit Chrysostomus, non necessitatis, nec infirmitatis hanc rem fuisse, sed dispensationis cujusdam inæstimabilis; præsciebat enim eos venturos, nec solum non fugit, sed etiam obviam ivit. » Vers. 46 *Marc.* XIV, 42.

Igitur Christus hic eundo obviam hostibus suis, æque ac in tota reliqua passione sua, tria nobis maxime notanda et advertenda reliquit, scilicet: *primo*, innocentiam suam: innocens enim non fugit criminis inquisitores, utpote bene sibi conscius, ideoque animosus et audax iis obviam prodit; nocens vero fugit, quia conscientia eum arguit pavidumque efficit. *Secundo*, majestatem, providentiam et potestatem suam, qua quasi Dominus ordinat et prædicit hostium adventum, sed ita ut eorum furorem moderetur et dirigat, ut non amplius, nec aliud efficere possint, quam ab ipso permissum, prædictum et præordinatum fuit. *Tertio*, voluntatem qua ultro se Judæ offert, *Tria notanda in passione Christi.*

ne putaretur ex infirmitate aut invitus, sed summa dignatione, humiliatione et amore liberali pro nobis pati et mori. «Surgite» ergo, non ut fugiamus, sed ut «eamus» obviam Judæ, et, ut ait S. Hieronymus, «ultro pergamus ad mortem.»

Tribulationi fortis it obviam. Moraliter: docet hic Christus in persecutione et tribulatione excitandos esse animos, ac animose illi obviam procedendum. Hic enim est heroicus fortitudinis actus, qui mali imminentis atrocitatem sua animositate valde infringit, illamque ultro amplexando domat et subigit, ac ad magna hominem disponit et præparat: longe enim facilius majoreque merito gravia tolerantur et superantur a magno animo, quam levia a parvo; sicut gigas aut vir magnis viribus pollens facilius portat pondus 40 librarum, quam puer parvarum virium portet onus trium librarum. Unde Poeta:

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito;

uti leo, clausis oculis, invadit hostes, strictosque eorum gladios. Unde Plinius, lib. VIII, cap. XVI: «Cum pro catulis fœta (leæna, inquit) dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat.» Crux ergo fugientem sequitur, sequentem fugit, quod vulgo de honore dicitur, sed alio respectu.

Vers. 47. *Luc.* XXII, 47; *Marc.* XIV, 43; *Joan.* XVIII, 3. 47. ADHUC EO LOQUENTE, ECCE JUDAS, UNUS DE DUODECIM, VENIT, ET CUM EO TURBA MULTA CUM GLADIIS ET FUSTIBUS MISSI A PRINCIPIBUS SACERDOTUM, ET SENIORIBUS POPULI. — Clarius id explicat S. Joannes, XVIII, 2, dicens: «Sciebat autem et Judas, qui tradebat eum, locum, quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis suis. Judas ergo cum accepisset cohortem et a pontificibus et Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis, et facibus, et armis.»

ADHUC EO LOQUENTE. — Ut veritas prædictionis et prædestinationis ipsius de sua proditione et passione impleretur. Ipse enim hæc omnia ita contexuit, ut malitiam Judæ et Judæorum ita apte telæ suæ passionis intertexeret, ut ab eo ipsa tota partim permissive, partim positive, contexta et pertexta videatur.

Ecce, rei novæ nota. ECCE JUDAS, UNUS DE DUODECIM. — «Ecce,» nota est rei novæ, admirandæ et inauditæ, *q. d.* Ecce portentum omnibus sæculis inauditum. Ecce flagitium Judæ stupendum. Judas enim, unus Apostolorum, factus est, non tantum fur et latro, sed Christi quoque proditor et princeps latronum qui Christum occiderunt. Unde Lucas addit: «Antecedebat eos,» quasi dux et antesignanus scelestorum.

TURBA MULTA. — Puta cohors militum Romanorum cum famulis pontificum et Pharisæorum, ut patet ex Joanne, cujus verba recitavi.

ET FUSTIBUS. — Græce ξύλων, id est lignis, tam ferratis, uti sunt hastæ, lanceæ, tela, quam non ferratis, uti sunt fustes; talia enim erant priscorum arma.

Vide hic stultitiam et vesaniam Judæ et Judæorum. Sciebat Judas Christum esse summum Prophetam, imo Filium Dei, qui nullis armis vinci posset, idque principes Judæorum sæpe experti erant; tamen avaritia et furore cæci, adducunt milites armatos, ut Christo Deo vim inferant eumque violenter capiant et ligent. Vis, o Juda, Deum ipsum vincere et vincire? Visne Omnipotentem ligare, capere et rapere? Vultis, o homuli, contra Creatorem vestrum dimicare eumque armis cogere ut se vobis in manus dedat? «Avaritia enim, inquit S. Chrysostomus, illi (Judæ) furorem immisit; avaritia omnes qui ipsi serviunt crudeles efficit atque atroces. Nam, si propriam avarus salutem negligit, quid faciet de aliena?»

48. QUI AUTEM TRADIDIT EUM, DEDIT ILLIS SIGNUM, DICENS: QUEMCUMQUE OSCULATUS FUERO, IPSE EST (Jesus, quem quæritis, ut capiatis, quem me vobis traditurum spopondi), TENETE EUM. — Syrus, *ipsum prehendite*; Græce κρατήσατε, id est apprehendite, occupate, capite, retinete, ne e manibus vestris, uti alias fecit, elabatur. Unde addit Marcus: «Et ducite caute;» verebatur enim Judas, ne Christus se transformando, ait ex Origene S. Hieronymus, occultaret vel effugeret, itaque triginta argenteis a principibus sibi addictis privaretur: illi enim ab eis Judæ necdum erant traditi, sed tantum promissi, ut satis colligitur ex vers. 15, ubi dicitur, «constituerunt,» id est addixerunt et promiserunt, «ei triginta argenteos.» Vers. 48. *Marc.* XIV, 44.

DEDIT ILLIS SIGNUM, — ut milites Romani qui nunquam viderant, vel certe non noverant Christum, eum ex hoc signo agnoscerent, ait Theophylactus, erat enim nox; forte etiam ob vultus Christi similitudinem cum vultu alicujus Apostoli, scilicet Jacobi Minoris, qui dictus est frater Domini. Ita nonnulli recentiores, qui tamen antiquum aliquem hujus similitudinis non proferunt testem vel auctorem.

OSCULATUS FUERO. — Origenes ait traditionem esse, quod Christus duas habuerit facies, unam naturalem et usitatam, alteram propriam et secretam, quam pro libito assumebat, qualis fuit illa quam exhibuit in sua transfiguratione. Quare censet Judam hoc signo osculi designasse Christum, quia verebatur ne Christus faciem suam transformaret, ut a Judæis agnosci non posset. Verum hoc gratis dicitur, et impertinens est, tum quia Judas non interfuit transfigurationi Christi, unde alteram illam Christi faciem non vidit; tum quia, etiamsi illi interfuisset, merito timere potuisset, ne Christus mutando faciem se quoque falleret, ut eum agnoscere non posset, aut certe se occultaret et faceret invisibilem, ut sciebat eum alias fecisse. Causæ ergo osculi fuere illæ quas anterius dedi.

49. ET CONFESTIM ACCEDENS AD JESUM, DIXIT: AVE (Græce χαῖρε, id est *salve*), RABBI (Arabicus, *ave magister*), ET OSCULATUS EST EUM. — Sciebat Judas ex verbis Christi in cœna, se suamque pro- Vers. 49. *Luc.* XXII, 47; *Marc.* XIV, 47.

ditionem notam esse Christo; ut tamen exterius illam coram Apostolis cæteris tegat quoad potest, fingit se Christo solitum amicitiæ et reverentiæ dare osculum. Osculum enim fuit olim salutatio, sive mos salutandi, apud Hebræos, Romanos, sive alias gentes, ut patet ex Scriptoribus. Unde verisimile est hoc osculi symbolo Apostolos salutasse Christum, cum aliunde ad ipsum redirent. Quocirca, exemplo Christi, primi Christiani salutabant se invicem osculo casto et sancto, uti docet Tertullianus, lib. *De Oratione*, imo Paulus, I *Cor.* XVI, 20. Vide ibi dicta. Sed Judas hoc symbolo amicitiæ ad perfidiam et proditionem suam scelestissime abusus est, persuasus ex lenitate Christi, ait Chrysostomus, se ab ejus osculo non repellendum; quod si repelleretur, nihilominus hoc signo osculi oblati et a Christo repulsi, eum Judæis indicaret, et ut incivilem ac inhumanum capiendum traderet. Unde Victor Antiochenus, in *Marci* cap. XIV, vers. 45 : « Cui lethales, ait, insidias struebat, illi infelix salutem cum osculo offerebat. » Et S. Hieronymus (vel quisquis est auctor; non enim est Hieronymus Stridonensis) ibidem : « Dans, ait, signum osculi cum veneno doli. »

Osculum erat olim salutandi ritus.

Porro Christus, licet vehementer sentiret doleretque se a Juda discipulo suo tradi prodique ficto benevolentiæ osculo, tamen ille osculantem non respuit, nec osculum renuit, sed fraudulentum hostileque offerenti, sincerum amicumque reddidit : *Primo*, « ne refugere proditionem videretur, » ait S. Ambrosius, in cap. XXI *Luc.*, vers. 45, sed ultro ex desiderio plura et indigniora pro nobis patiendi, illam amplecti. *Secundo*, ut cor Judæ leniret et compungeret : « Ut plus afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret, » ait ibidem Ambrosius. *Tertio*, « ut doceremur inimicos omnes, eosque quos scimus desævituros in nos esse, diligere, osculum ejus Dominus non respuit, » ait S. Hilarius. Christus enim Judam, licet proditorem, non habuit odio, sed dilexit magisque doluit de ejus scelere et perditione, quam de sua proditione, ideoque sategit eum hisce verbis ad pœnitentiam inflectere. Sicut enim ex chalybe, si eum silice ferias, latens elicitur ignis; sic ex Christo percusso et patiente latens emicat amor, et mirus erga inimicos charitatis affectus. Unde in tota ejus passione, præ omnibus virtutibus divinis resplenduit amor, cujus signum fuit immensus dolor. Unde illud :

Christus osculum dedit Judæ tribus de causis.

Cernis ut in toto corpore sculptus amor?

Vers. 50. *Luc.* XXII, 48, 54; *Mar.* XIV, 46; *Joan.* XVIII, 12.

50. DIXITQUE ILLI JESUS : AMICE, AD QUID VENISTI? — *q. d.* Si venisti ad me Judæis prodendum, uti te venisse scio, quorsum mihi adeo inimicus tam amicum das osculum? Sin vero venisti ad me amice de more salutandum, quorsum amicus tot contra me adducis inimicos? Unde S. Augustinus, serm. 1 *De Passione* : « Oscularis, ait, et insidiaris; amicum fingis cum proditor sis. » Hinc Lucas addit Christum subdidisse : « Juda, osculo Filium hominis tradis? » Quæ verba majestatis æque ac charitatis plena, findere debuissent cor saxeum Judæ, nisi ille ipsum instar adamantis scelere obstinasset et indurasset. Porro, Syrus vertit, *ob id venisti, socie mi?* Scilicet ut me magistrum, Dominum et Deum tuum Judæis tradas et prodas? Arabicus : *Heus! ad quid venisti?*

Mirum fuit hoc Christi mansuetudinis et patientiæ exemplum, quo Judam furem et proditorem tribus annis toleravit, nec apostolatu aut procuratione privavit, nec ulli ejus scelus utpote occultum patefecit. Hoc facto docuit nos idem facere, ut injuriam nobis illatam non vindicemus, sed amore vincamus.

Mira Christi in Judam mansuetudo.

Christum imitati sunt Sancti, ac nominatim S. Martinus, qui mira mansuetudine omnes sibi injurios tolerabat et superabat. Unde cum Britius ejus clericus ipsum assidue calumniaretur et persequeretur, tanta lenitate ipsum sustinuit, ut cæteri ejus famuli mirarentur, clericum tam impium ab Episcopo suo non castigari, nec officio privari. Quibus ille : « Christus Dominus, ait, sustinuit Judam proditorem, ego non sustinebo Britium calumniatorem! » Hac sua lenitate Britium convertit, et apud Deum meruit, ut Britius, mores corrigens, fieret vir sanctus sibique in Episcopatu succederet, uti eidem ipse prædixit. Ita Sulpitius, in *Vita S. Martini*.

Imitatus eum S. Martinus.

Hic recto historiæ ordine intexenda sunt quæ supplet Joannes de Judæis a Christo prostratis in terram. Sic enim ait, cap. XVIII, vers. 4 : « Jesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit, et dixit eis : Quem quæritis? Responderunt ei : Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus : Ego sum. Stabat autem et Judas, qui tradebat eum, cum ipsis. Ut ergo dixit eis : Ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogavit eos : Quem quæritis? Illi autem dixerunt : Jesum Nazarenum. Respondit Jesus : Dixi vobis quia ego sum; si ergo me quæritis, sinite hos abire : ut impleretur sermo quem dixit : Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam. »

Ut ergo Joannem cum Matthæo cæterisque concilies, hic fuit rei gestæ ordo : Judas ne videretur esse proditor Christi, aliquot passibus turbas, quæ secum venerant ad capiendum Christum, antecessit, ut ipse videretur non esse ex eis, sed quasi aliunde redire et fortuito cum adventu turbarum concurrere : unde quasi peregre rediens osculatus est Christum. Christus osculum præbuit, sed ut eum compungeret, ait : « Amice, ad quid venisti? » Utique in meam necem, sed magis ad tuam perditionem jugemque gehennam, atque ut eum confunderet, addidit : « Juda, osculo Filium hominis tradis? » Deinde Judas post osculum retrocessit ad turbas a se adductas, ita ut Jesu animose obviam turbis hostilibus prodeunte, Juda-

Ordo comprehensionis Christi. jam cum illis staret, ut ait Joannes. Mox Jesus libere et intrepide illos interrogat quem quærant. Respondent illi : « Jesum Nazarenum. » Jesus ait : « Ego sum : » quo dicto quasi fulmine icti, tam Judas, quam omnes turbæ et asseclæ ejus prostrati sunt in terram, idque averse et retrorsum, ut scilicet caderent non in faciem, sed in dorsum resupini, ut clare omnibus pateret eos quasi hostes Christi, vi et potentia ejus repulsos in terram fuisse stratos et afflictos. Permisit deinde Christus illos recipere vires et surgere, rogavitque denuo quem quærerent; illis iterantibus se Jesum quærere, subjecit ipse : « Dixi vobis, quia ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire, » ut magis se suorum quam sui ipsius curam gerere ostenderet. Quo dicto, milites et famuli accesserunt ad Jesum, in eumque manus et vincula injecerunt. Id videns Petrus stringit gladium, Malchoque aurem amputat; sed corripit eum Christus Malchoque aurem restituit, uti mox fusius dicam, vers. 51.

Ubi nota cum S. Chrysostomo et Cyrillo, in cap. XVIII *Joannis* (licet secus sentiat S. Augustinus et Ammonius), cohortis et ministrorum oculos divinitus ita ἀορασίᾳ fuisse detentos, ut Christum jam osculo a Juda indicatum et obviam prodeuntem, ac a multis antea sæpe visum cognitumque agnoscere non possent, multo minus comprehendere. Id colligitur ex eo quod ipsi interrogati a Jesu : « Quem quæritis? » Non respondent : Te quærimus sed : « Jesum Nazarenum, » quasi non cognitum et non visum; imo nec Judam ipsum tunc Christum agnovisse censent S. Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, in cap. XVIII *Joan.*; item Leontius et Theodoretus, in *Catena Græcorum*, qui id colligunt ex eo quod ait Joannes, cap. XVIII, 5 : « Stabat autem et Judas, qui tradebat eum, cum ipsis. » Judas enim osculo dato Jesu retrocessit ad cohortem, ut ei tardanti et immote ex *aorasia* consistenti innueret accedere, involare in Jesum jam a se osculo ostensum, ut triginta denarios sibi in pretium proditionis Christi promissos acciperet, qua in re suam impudentiam et proditionem aperte demonstravit. Magis autem retrocessit ex pavore et horrore illi a Christo, æque ac a

Miracula Christi capiendi. Primum. sceleris conscientia incusso. Repulit enim Christus illum a se et suo Apostolorum cœtu, ut illum confunderet, *q. d.* Vade, o proditor, ad tuos satellites, indignus enim es me, meorumque consortio : unde et mox Judam cum cohorte in terram prostravit. Hoc ergo fuit primum Christi miraculum, quo ipse in comprehensione sua majestatem suam et omnipotentiam divinam ostendit, ut scirent Judas et Judæi se frustra venisse cum cohorte et armis, dum Christus vi capi non posset, nisi ipse ultro et dignanter se in manus eorum daret. Simili *aorasia* Deus percussit Sodomitas, *Gen.* XIX, 11. « Vides vim insuperabilem, inquit Chrysostomus, quomodo in medio eorum existens eos cæcavit? » Et Cyrillus : « Potestas ergo divina Christi enituit, qui quamvis se quærentibus offerret, minime tamen cognoscebatur. »

Symbolice S. Augustinus, in cap. XVIII *Joan.* : « Sempiternus dies, ait, ita tenebris occultabatur humanis, ut cum laternis et facibus quæreretur, occidendus a tenebris. »

Secundum Christi miraculum, ait S. Chrysostomus, fuit, quod solo verbo : « Ego sum, » Judam cum omnibus satellitibus postraverit in terram resupinos in dorsum, eosque, ut innuit S. Leo, serm. 1 *De Passione*, privarit virtute sentiente et movente, ut se erigere, sustinere et regere non valerent, uti fit in paralyticis. Audi S. Leonem, *serm.* 1 : « Ego sum, inquit : quod verbum illam manum ita ex ferocissimis congregatam, quasi quodam fulmineo ictu stravit atque perculit; ut omnes illi atroces, minaces atque terribiles retroacti corruerent. Ubi fuit sævitiæ conspiratio? ubi ardor irarum? ubi instructus armorum? Dominus dicit : Ego sum, et ad vocem ejus turba prosternitur impiorum. Quid jam poterit majestas ejus judicatura, cujus hoc potuit humilitas judicanda? » Secundum.

Unde, licet τὸ « Ego sum, » significet, *q. d.* Ego sum Jesus, quem vos quæritis, tamen Rupertus sic exponit : « ego sum qui sum, » scilicet semper ab æterno, ideoque Deus omnipotens, *Exodi* III. Porro S. Hieronymus, epist. 140 *ad Principiam*, censet Christum cœlesti quodam vultus splendore, hos satellites perculisse et prostrasse : « Nisi, ait, habuisset in vultu oculisque quidquam sidereum, nunquam eum statim secuti fuissent Apostoli, nec qui ad comprehendendum eum venerant, corruissent. »

Allegorice : hæc Judæ cum suis prostratio significabat irreparabilem casum Judæorum, quod ex odio Christi in perfidia sua forent obstinati, et salutis pene incapaces. Unde Cyrillus, in cap. XVIII *Joan.* : « Imago, ait, casus ille fuit, omnium qui Christo adversantur, quibus omnino terribilis casus imminet. » Et S. Augustinus ibid. : « Ubi, ait, nunc militum cohors, ubi terror et munimen armorum? una vox turbam odiis ferocem, armis terribilem sine telo ullo percussit, repulit, stravit : Deus enim latebat in carne : quid judicaturus faciet, qui judicandus hoc fecit? » Prostratio Judæorum significat casum eorum.

Tropologice : repræsentatur hic casus reproborum : hi enim in dorsum cadunt; ut resurgere non valeant; electi vero, si peccant, labuntur in faciem, quia mox tacti a Deo pœnitentes resurgunt. Ita S. Gregorius, hom. 8 *in Ezech.* : « In faciem nostram cadimus, ait, quia ex malis erubescimus, quæ nos meminimus perpetrasse. Ibi enim cadit homo ubi confunditur. » Idem, lib. XIII *Moral.*, cap. x : « In faciem cadere, ait, est in hac vita suas unumquemque culpas agnoscere, easque pœnitendo deflere. Retro vero, quo non videtur cadere, est ex hac vita repente decedere, et ad quæ supplicia ducatur, ignorare. » Et reproborum.

Rursum in faciem corruunt justi, qui ea quæ

ante sunt, puta futura et novissima, respiciunt; retrorsum vero peccatores, qui ea quæ retro sunt et prætereunt, statimque fiunt præterita, puta bona caduca, ambiunt. Ita S. Gregorius, lib. XXXIII *Moral.*, cap. XXIII : «Retro est, ait, omne quod transit, ante vero est omne quod veniens permanet. »

Tertium. *Tertium* Christi miraculum fuit, ut notat S. Chrysostomus, S. Augustinus, tract. 112 *in Joan.*, quod ipse potenti sua providentia verbique efficacia, «sinite hos abire, » effecerit, ut Judæi neminem discipulorum, ne Petrum quidem, gladium vibrantem auremque secantem comprehenderent. Ipse enim solum se morti offerens, liberos voluit esse discipulos, tanquam bonus pastor animam suam solus daturus pro ovibus. Unde S. Chrysostomus : « Quis, ait, continuit Judæos ne discipulos comprehenderent? Nemo alius, quam qui eos retrorsum projecerat potentia. »

Quartum. *Quartum* fuit subita auris Malchi restitutio et sanatio, de qua mox. Ubi adverte quanta fuerit cæcitas et malitia Judæorum, quæ visis tot miraculis Christi, ausa fuit illico in eum manus injicere.

TUNC ACCESSERUNT, ET MANUS INJECERUNT IN JESUM, ET TENUERUNT EUM. — Est hysteron proteron, vel certe hæc verba in actu non perfecto, sed inchoato accipienda sunt, *q. d.* Tunc accesserunt ad Jesum, cœperuntque se parare, ut ei manus injicerent eumque tenerent et caperent. Nam antequam eum reipsa caperent, Petrus, ut ejus captivitatem impediret, aurem Malcho amputavit; sed repressit eum Jesus, et Malcho aurem restituit; ac tunc demum se Judæis capiendum ligandumque obtulit, cum eis exprobrando dixisset : « Tanquam ad latronem existis, » uti ostendam, vers. 55, et patet ex *Luc.* XXII, 53 et 54.

Vers. 51. *Luc.* XXII, 50; *Marc.* XIV, 47; *Joan.* XVIII, 10.

51. ET ECCE UNUS EX HIS QUI ERANT CUM JESU, EXTENDENS MANUM, EXEMIT GLADIUM SUUM, ET PERCUTIENS SERVUM PRINCIPIS SACERDOTUM, AMPUTAVIT AURICULAM EJUS.

UNUS, — scilicet Petrus cæteris ferventior et animosior, ut patet ex Joanne, cap. XVIII. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus et alii. Lucas addit Petrum prius licentiam petiisse a Christo, dicendo : « Domine, si percutimus in gladio ?» id est si placeat, gladio te defendemus; sed non exspectato Christi responso, ob imminens Christo captivitatis periculum, ex ardore gladium strinxisse.

EXEMIT. — Syrus, *distrinxit gladium*.

Quæres, quis et qualis fuit hic gladius ?

Petri gladium fuisse cultrum censent aliqui. Hunc S. Petri gladium fuisse cultrum, quo in mactatione vel comestione agni usi fuerunt Apostoli, censet Toletus in *Joannis* XVIII, 10. Favent S. Chrysostomus, Theophylactus, Joannes Major, Jansenius in *Matth.* XXVI; cultro enim secantur carnes et amputantur auriculæ. Dubitat Dionysius Carthusianus; et Venetiis ostenditur hic gladius, habens speciem magni cultri; Senis quoque similis asservatur.

Verum gladium hunc ensem fuisse diserte asserit Franciscus Lucas *in Matth.* XXVI. Favent S. Cyrillus, S. Augustinus, Tertullianus, Hilarius, Hieronymus, Beda, Baronius, S. Ambrosius; et ita ostenditur hic gladius S. Petri Parisiis habens speciem ensis. Fuisse ensem censent Patres.

Tertulliani, lib. *De Idololatria*, cap. XIX, verba sunt : « Quomodo bellabit, imo quomodo etiam in pace militabit sine gladio, quem Dominus abstulit? etc. Omnem militem Dominus in Petro exarmando discinxit. » Petri ergo gladius erat militaris et bellicus, ergo ensis; hoc enim bellant milites, non cultro. S. Augustini, lib. XXII *Contra Faustum*, verba sunt : « Jusserat, ut discipuli ejus ferrum ferrent; sed non jusserat ut ferirent. » *Ferrum*, scilicet ensem : hic enim ferit hostem in conflictu; nam culter potius scindit vel pungit, quam ferit. S. Hieronymi verba sunt : « Illo gladio (usus est Petrus) qui igneus vertitur ante paradisum, et gladio spiritus qui in Dei describitur armatura, » *Ephes.* VI, 16. Uterque autem est militaris et ensis, ut patet. Eadem ex S. Hieronymo verba habet Zacharias, episcopus Chrysop., in *Concord. Evangel.* S. Hilarii verba sunt : « Recondi gladium præcipit, quia eos non humano, sed oris sui gladio esset perempturus : » gladius autem oris Christi est ensis, ut patet *Apoc.* I, 16, et XIX, 15. S. Ambrosii, dum mystice hos duos gladios explicat, verba sunt : « Unum novi, alterum veteris intelligamus Testamenti, quibus adversus diaboli armamur insidias ; » armamur autem contra hostem ense non cultro, et utrumque Testamentum non parvo cultro, sed ingenti gladio comparatur.

Allegorice : passim Interpretes per duos gladios accipiunt duplicem Ecclesiæ potestatem, spiritualem et temporalem. Idem habetur *Extravag.* Unam sanctam, *De Majoritate et obedientia.* Idem tradit Joannes Major, in *Matth.* XXVI. Unde et S. Paulus magistratui obediendum docens : « Non enim, inquit, sine causa gladium portat; vindex est enim Dei in iram, » *Rom.* XIII; portat autem ensem, non cultrum. Allegor.

Rursum hoc gladio denotatur excommunicatio, quæ hominem ab Ecclesia detruncat : hoc autem fit ense, non cultro.

Multi censent Petrum fervidum voluisse Malcho caput amputare, vel findere, sed Dei ductu ictum in aurem cecidisse; finditur autem caput ense, non cultro. Ita censet Paulus a Palatio, Jansenius et Joannes Major, in *Matth.* XXVI; Didacus Stella, in *Luc.* XXII. Hinc etiam Malcho declinanti ictum, Petrus dexteram ejus auriculam amputavit, cum alioqui sinistram ejus, utpote dexteræ adversam et obversam, amputare debuisset.

Tropologice : S. Ambrosius per hunc gladium accipit martyrium : « Est, inquit, etiam gladius passionis, ut exuas corpus, et immolatæ carnis exuviis ematur tibi sacra corona martyrii. » At- Tropol.

qui martyres ense truncantur capite, non cultro.

Ratio. Prima. Accedunt rationes. *Prima* : gladius hic Græce vocatur ab omnibus Evangelistis ubique μάχαιρα : hæc autem ensem notat.

Secunda. *Secunda* : jubet Christus vendi tunicam, ut ematur gladius : ad cultrum autem emendum, non opus est vendere tunicam, sed ad ensem, hujus enim pretium tunicæ æquiparatur.

Tertia. *Tertia* : « Qui acceperit gladium, gladio peribit, ait Christus : » solent autem homicidæ capite plecti ense carnificis, non cultro.

Quarta. *Quarta* : jusserat Christus duos gladios afferri ad defensionem publicam contra totam Judæorum et militum Romanorum turbam; ergo enses erant; quid enim duo cultri profuissent contra tantam turbam ensibus armatam? quomodo Petrus solo cultro armatus eam invadere ausus fuisset?

Quinta. *Quinta* : gladius apud Latinos ensem significat, non cultrum; diciturque a clade, quam turbæ infert, uti aiunt etymologici.

Denique gladius S. Petri, ait S. Chrysostomus in *Encomio vinculorum S. Petri*, apud Surium die 1 augusti, cum catenis ejus in regali palatio, ubi Apostolo Petro templum erectum est, velut sacratus quidam et cœlestis thesaurus in intimo loco repositus servatur, qui imperatoribus et fidelium virorum multitudini ad sanctitatem proponi solet. Cœlestem enim gratiam confert, curationum copiam suppeditat, animas ipsorum elevans.

SERVUM,—cui nomen Malchus, ait Joannes, XVIII. In eum potius quam in alios insiliit Petrus, quia eum audaciorem et insolentiorem proximius in Christum insurgere vidit, quare « aurem viri ferocius instantis abscidit, » ait S. Leo, serm. 1 *De Passione*.

AMPUTAVIT AURICULAM EJUS — dexteram, ut habet Joannes et Lucas : ut significaret, ait Origenes, Judæos in legendo et audiendo sanctam Scripturam perdidisse dexteram aurem, id est veram intelligentiam cœlestium, et retinuisse sinistram, ut sinistre ad carnales sensus eam detorqueant.

Porro S. Augustinus, lib. XXII *Contra Faustum*, cap. LXX : Moyses, ait, post percussum Ægyptium, factus est princeps Synagogæ; Petrus, post mutilatum Malchum, factus est Pastor Ecclesiæ: excessit uterque regulam, non detestabili immanitate, sed emendabili animositate. Peccavit enim Petrus temeritate, quia inscio, imo invito Christo strinxit gladium, quo solus non poterat Christum defendere contra tot armatos milites et ministros : quare amputando aurem Malcho, magis irritavit eos ad sæviendum in Christum, et in ipsum Petrum nisi Christus impedivisset. Verum ostendit ipse suum pro Christo ardorem et zelum, licet vitiosum, sed castigato hoc excessus vitio in Pentecoste, per eum meruit fieri Pastor et Princeps Ecclesiæ.

Denique Christus reprehendens inhibensque Petrum, ne ulterius pugnando progrederetur, aurem restituit Malcho, ut habet Lucas, ubi mirum dedit tam potentiæ quam clementiæ suæ exemplum, præsertim quia, ut addit hic Paulus a Palatio : « Theologicum dogma est, quem Dominus sanat, perfecte sanat. Si Christus Malchum et aure et mente sanavit, quod potuit majoris esse charitatis indicium? quod magis imperturbati animi argumentum? Sane plures alios ex hisce Christi persecutoribus, prædicante Petro, pœnituisse et ad Christi fidem conversos esse, liquet *Act.* II, 37. Quid mirum si et Malchus, qui ex aure sibi a Christo reddita ejus in se bonitatem, æque ac potentiam tam evidenter expertus erat? fecit hoc Christus, tum ne criminationi foret locus, ipsum restitisse publicis lictoribus et justitiæ ministris; tum ad heroicum patientiæ et mansuetudinis exemplum, quale pariter dedit cum ex Saulo fecit Paulum. An Malchum Christus converterit?

Mystice Glossa : Auris Malchi amputata et sanata, ait, est auditus ablata vetustate innovatus, quod est regnaturorum cum Christo : unde et Malchus (Hebr. מלך *melech*) idem est quod *rex*; servitus enim est vetustas, sanitas est libertas.

52. TUNC AIT ILLI JESUS : CONVERTE GLADIUM IN LOCUM SUUM. — Castigat hic Christus Petri temeritatem, quod præter, imo contra voluntatem suam gladium stringeret. Erat ergo hic geminum Petri peccatum : *primum*, quod percuteret contra voluntatem Christi; *secundum*, quod percussio hæc non tam erat defensio quam vindicta, qua Christum tantæ turbæ militum eripere non poterat, sed potius illam acrius in Christum concitabat seque evidenti mortis periculo temere exponebat; licet Petrus zelo et fervore Christi tuendi abreptus, ait S. Chrysostomus, hæc vel horum aliqua non considerarit, sed potius memor fuerit quod Christus paulo ante duos gladios sumi jusserat : unde inferebat id eum jussisse ad se defendendum. Quare, percutiendo servum Christum invadentem, ex mente Christi agere se putavit. « Cesset vindicta, ait Interlinearis, exhibeatur patientia, ut patientiam nostros doceamus, non vindictam. » Vers. 52. *Joan.* XVIII, 11. Petrus non bene hic gladium stringebat.

OMNES ENIM QUI ACCEPERINT (temere et propria auctoritate, uti faciebat hic Petrus) GLADIUM, GLADIO PERIBUNT. — « Acceperint, » in actu perfecto, scilicet ita ut alios feriant, vulnerent, occidant : nam alioqui accipere gladium duntaxat non est malum, quia nulli injurium. Rursum accipere gladium publica auctoritate ad puniendum sontes, uti faciunt magistratus in tribunali, et principes militesque in bello justo, licitum est et honestum. Per « gladium » quælibet arma et cædis instrumenta accipe. Ita Euthymius. Qui acceperint gladium, gladio peribunt. Prima ratio cur Christus se defendi vetet.

GLADIO PERIBUNT. — Id est, digni sunt qui gladio pereant, rei sunt mortis, lege talionis gladio plectendi sunt, quæ lex est communis omnibus gentibus, et quasi lex naturæ lata a Deo statim a diluvio, *Gen.* IX, 6 : « Quicumque effuderit hu-

manum sanguinem, fundetur sanguis illius. » Ita Theophylactus hic, et S. Augustinus in *Quæst veteris et novi Testamenti*, cap. CIV. Christus ergo legem antiquissimam de homicida morte plectendo hic renovat, et de novo sancit : loquitur enim quasi novus novæ legis legislator.

Rursum « gladio peribunt, » quia sæpe gladiatores et homicidæ reipsa justo Dei judicio et vindicta, gladio Dei judicis vel hostium in bello aut duello, vel ictibus serpentum aut ferarum, etc., pereunt, uti quotidiana docet experientia, multisque exemplis id confirmat Plutarchus, lib. *De sera numinis vindicta*. Fuit enim hic communis gentium etiam barbararum sensus; unde Melitenses, videntes Paulum a vipera invadi, dicebant : « Utique homicida est homo hic, » quia cum evaserit de mari, *Act.* XXVIII, 4, « ultio non sinit eum vivere. »

Porro, Christus hic « insinuat, ait Theophylactus, quod Judæi contra se gladium accipientes, Romanorum gladio essent perituri. » Pro « peribunt » noster Interpres in Græco legit ἀπολοῦνται, jam legunt αποθανοῦνται, id est *morientur*; sed idem est sensus.

Addit Lucas, cap. XXII, Christum dixisse : « Sinite usque huc, » id est desinite ulterius stringere gladios : satis, o Apostoli, percussum, satis dimicatum est; sic enim solemus duobus duellantibus, aut pluribus rixantibus, et dimicantibus inclamare : Sinite, satis est, ne ad ulteriores rixas aut pugnas procedant.

Aliter Cajetanus, *q. d.* « Sinite, » id est permittite, o Apostoli, Judam et Judæos sævire in me « usque huc, » id est usque ad hanc horam eorum, hoc est quamdiu durat hæc eorum hora et potestas tenebrarum. Hinc Maldonatus et alii colligunt cæteros Apostolos videntes Petrum tam animose depugnantem pro Christo, ipsos quoque pro eodem voluisse certare, sed prohibitos a Christo, cum dixit : « Sinite usque huc. » « Noluit enim, » ait S. Ambrosius, in cap. XXII *Luc.*, « persecutorum vulnere defendi qui voluit suo vulnere

Ex vulnere salus. omnes sanare. » Unde emblema : « Ex vulnere salus; » quod proprie Christo competit, « cujus livore sanati sumus, » ut ait S. Petrus.

Vers. 53. 53. AN PUTAS QUIA (quod) NON POSSUM ROGARE PATREM MEUM, ET EXHIBEBIT MIHI MODO PLUSQUAM

Secunda. DUODECIM LEGIONES ANGELORUM ? — Est secunda ratio, qua Christus inhibet prætensam a Petro defensionem, *q. d.* Non egeo te defensore, qui ad manum habeo omnes angelorum exercitus, quorum unus omnes illos sternere sufficit : sicut unus ex eis cecidit 185 millia Assyriorum, IV *Reg.* XIX, 35 : « Etenim, ait Chrysostomus, si unus angelus centum octoginta quinque armatorum millia interfecit, quid facerent duodecim legiones angelorum in mille viros? Ita ad imbecillitatem atque timorem eorum, qui metu jam semimortui erant, sermonem accommodavit. » Nam ipse Christus, utpote Deus, angelorum ope non egebat, quia, ut recte advertit Origenes, « magis angeli opus habent auxilio unigeniti Filii Dei, quam ipse eorum. » Unde illud, *Daniel.* VII, 10 : « Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei. »

Porro, « legio » nomen est militiæ Romanorum, Legio quid? qui tempore Christi dominabantur Judææ et Judæis : continebat autem sex millia militum, ait S. Hieronymus hic, et Vegetius, lib. II *De Re milit.*, cap. II; sic duodecim legiones facerent 72 millia angelorum. Alii censent legionem continuisse 12 millia et quingentos. Legio enim, inquiunt, continebat decem cohortes, cohors 50 manipulos, manipulus 25 milites; hoc computu 12 legiones facerent centum et quinquaginta millia angelorum.

Parce et modeste loquitur Christus. Vere enim dicere poterat : Si velim, Pater meus illico dabit mihi centum vel mille milliones, imo centum millia millionum angelorum : nam decies millies centena millia assistunt ei, ut ait Daniel. Angeli enim sunt innumeri, adeoque superant numerum omnium creaturarum, etiam hominum qui unquam fuerunt, sunt et erunt, ut docet S. Dionysius, *De Cœlest. hierarch.*, cap. IX; D. Thomas et Scolastici, I *part.*, *Quæst.* L, art. 3.

Docet nos hic Christus in omni periculo, tentatione et afflictione invocare sanctos angelos, Angeli in auxilium invocandi. præsertim custodes nostros : hi enim sapientissimi sunt, potentissimi et nostri amantissimi, quia sciunt hoc Deo gratum esse, imo sibi imperatum, juxta illud *Psal.* XC : « Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. » Et *Psal.* XXXIII : « Immittet (Hebr. חונה *chone*, id est *castra metabitur*) angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos, » uti angelorum castra eripuere Jacob e manu Esau, *Gen.* XXXII, 1, et cap. XXVIII, 12, et Eliseum e manu Syrorum, IV *Reg.* VI, 17.

54. QUOMODO ERGO IMPLEBUNTUR SCRIPTURÆ (quæ Vers. 54. quasi oracula Dei dicunt et prædicunt), QUIA SIC OPORTET FIERI ? — ut scilicet ego Christus capiar, patiar et moriar ad redimendos homines : « Nam si Scripturæ quoque ita videtur, ait Chrysostomus, quid vos repugnatis? » Est tertia ratio, qua Tertia. Christus se armis defendi vetat, quod Scripturas de passione sua prophetantes oporteat impleri, qualis est pulcherrima illa Isaiæ, toto cap. LIII, et Davidis, *Psal.* XXI, et Danielis, IX, 26 et seq. « Cum ergo, ait Origenes, posset accipere legiones, nolebat accipere, ut per patientiam ejus implerentur Scripturæ prophetantes de ipso, quoniam ita eum pati conveniebat. » Hanc enim reverentiam debemus S. Scripturæ quasi verbo Dei, ut illi non repugnemus, sed consentiamus, illamque in nobis adimpleamus. Dices : Ergo Judæi non Cum Judæi impleverint Scripturas de occidendo peccarunt occidendo Christum, quia adimpleverunt Scripturas prædicentes ejus cædem. Respondet S. Athanasius, tract. *De Passione et Cruce*, negando conseq. : « Neque enim, inquit, inser-

Christo, an peccarint? vientes propheticis verbis ista contra Christum ausi sunt, sed suo ipsimet studio sponte, volentesque illa perpetraverunt, ut non Propheta istarum rerum auctor sit aut causa, sed ipsorum voluntas; quin potius ipsi causa fuerunt, ut talia de ipsis Prophetæ prædivinarint. » Judæi ergo hoc sacrilegium, christicidium et deicidium ex suo scelere, malitia et odio in Christum perpetrarunt, idque futurum prævidentes Prophetæ prædixerunt duntaxat, non autem probarunt, aut Judæis ut id facerent, imperarunt. Deus autem jussit Christo, ut hoc Judæorum odium et cædem patiendo in se exciperet, itaque pro hominum peccatis satisfaceret. Unde illud :

Actio displicuit, passio grata fuit.

« Actio (Judæorum) displicuit, passio (Christi) grata fuit. » Hinc S. Leo, serm. 1 *De Pass.* : « Nihil, ait, vobis gratiæ, o Judæi, nihil tibi, Juda, debemus. Salvationi quidem nostræ, non hoc vobis volentibus, impietas vestra servivit, et per vos factum est, quidquid manus Dei et consilium decreverunt fieri; mors igitur nos liberat, vos accusat : merito soli non habetis, quod omnibus perire voluistis. » Vide dicta *Actor.* II, 23.

Quarta. Quartam Christi rationem addit S. Joannes, cap. XVIII, 11, dicens : « Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum? » *q. d.* Deus hunc passionis calicem ab æterno decrevit, et nunc hoc tempore mihi propinat; cur ergo non avide illum de manu Dei mei excipiam, lætusque exhauriam? Nota : Passionem et mortem suam, quam paulo ante, vers. 39, ut calicem felleum et amarissimum deprecatus est Christus, hic cognita Patris voluntate amplectitur ut calicem melleum et suavissimum. Quid enim suavius quam Deo parere, Deo se in holocaustum offerre, Deo se victimam pro salute hominum efficere? « Quam dulciter, ait S. Bernardus, serm. 2 *in Pentecoste*, Domine Jesu, cum hominibus conversatus es, quam abundanter multa et magna bona hominibus largitus es, quam fortiter tam indigna, quam aspera pro hominibus passus es, ita ut liceat sugere mel de petra, oleumque de saxo durissimo! Duro ad verba, duriore ad verbera, durissimo ad crucis horrenda; quia in omnibus his sicut agnus coram tondente se obmutuit, et non aperuit os suum. »

Passionem suam ut calicem melleum amplectitur Christus.

Vers. 55. *Luc.* XXII, 52, 53; *Mar.* XIV, 48, 49.

55. IN ILLA HORA DIXIT JESUS TURBIS : TANQUAM AD LATRONEM EXISTIS CUM GLADIIS ET FUSTIBUS COMPREHENDERE ME : QUOTIDIE APUD VOS SEDEBAM, DOCENS IN TEMPLO, ET NON ME TENUISTIS.

Postquam Christus castigavit Petrum et Apostolos gladios stringentes, nunc pariter et magis castigat Judam et Judæos, volentes se comprehendere. Ubi miram animi celsitudinem, libertatem et tranquillitatem ostendit. Dixit enim hæc cum adhuc esset liber, antequam caperetur, atque his verbis iis se vinciendum liberrime obtulit.

Hic enim fuit rei gestæ ordo : Christus prostratis in terram Juda et Judæis, cum ab eis jam surgere permissis iterato rogasset, quem quærerent? illique dicerent : « Jesum; » ipse ait : « Ego sum, » ac se eis capiendum obtulit. Accesserunt illi, ut eum caperent. Id videns Petrus gladium strinxit Malchoque aurem amputavit. Mox Christus eum repressit et pugnam diremit, statimque Malcho aurem restituit. Deinde conversus ad Judæos, ait : « Tanquam ad latronem, » etc. *q. d.* Pudere vos deberet, quod ad me ut latronem capiendum noctu cum facibus et lictoribus veniatis; ego enim non sum furtivus latro, sed publicus Judæorum doctor, qui publice in templo quotidie docui : cur ibi me non cepistis? Scio enim quod ob doctrinam meam, qua pontificum et Pharisæorum vitam vitiaque redargui, ipsi vos miserunt ad me capiendum. Sed nimirum scio pariter ipsos non ausos fuisse me capere in templo metu populi, qui ab ore meo quasi magni Prophetæ pendebat. Agite ergo quandoquidem ita vobis lubet, me ut latronem furtivum furtim hic comprehendite, en me vobis ultro offero, et libere me in manus vestras dedo, corpus meum vobis in prædam do, illud vincite, trahite, rapite, verberate, lacerate, ut lubet. Qua potestate a Christo accepta, accesserunt satellites Christumque ligarunt et comprehenderunt, ut subdit Lucas : qui et addit Christum dixisse : « Sed hæc est hora vestra et potestas tenebrarum, » id est dæmonum et impiorum, quales vos estis, *q. d.* Congrue noctu in tenebris venitis ad me capiendum, quia ego sum lux mundi, et lucem veritatis in luce diei publice docui : vos vero, o Judæi impii, quia estis tenebriones, et lucem hanc fugitis tenebrasque errorum et vitiorum amatis, idcirco in tenebris me capitis. « Ideo, ait Beda, in tenebris adversus me congregamini, quia potestas vestra, qua contra lucem mundi armamini, in tenebris est. » Et Theophylactus : « Revera, ait, noctis attentatis opera, et potestas vestra tenebrarum est; atque idcirco hanc horam observatis, quæ convenit vobis et operi quo me invaditis. » Nam, ut ait Christus, *Joan.* III, 19 : « Omnis qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus. » Quocirca S. Leo, serm. 8 *De Passione* : « Irruerunt, ait, in lumen verum, filii tenebrarum, et utentes faculis atque laternis, non evaserunt infidelitatis suæ noctem, quia non intellexerunt lucis auctorem. Occupant paratum teneri, et trahunt volentem trahi : qui si vellet obniti, nihil quidem in injuriam ejus impiæ manus possent; sed mundi redemptio differretur, et nullum salvaret illæsus, qui pro omnium salute erat moriturus. »

Ordo capturæ Christi.

Porro, non ante, sed post hæc verba Christi, Judæos manum injecisse in Christum, eumque cepisse et tenuisse, patet ex Luca, qui post hæc verba statim subjicit : « Comprehendentes autem eum, » etc. Quod ergo Matthæus, vers. 50, ante Petri percussionem et amputationem auris Malchi,

statim post osculum Judæ ait : « Tunc accesserunt, et manus injecerunt in eum, et tenuerunt eum, » ordine partim recto, partim inverso et convoluto dictum est. Recto dicitur τὸ « tunc accesserunt : » involuto τὸ « manus injecerunt in eum, et tenuerunt eum. » Hoc enim posterius contigit, scilicet post amputationem et sanationem auris Malchi : si enim tunc manibus ligatus fuisset Christus, non potuisset iisdem aurem capiti Malchi applicare et restituere. Nimirum Matthæus, more suo, voluit una sententia narrare comprehensionem Christi, ne secundo cogeretur eam recensere : quare simul narrat id quod prius contigit, scilicet quod accesserunt ad capiendum Jesum, et id quod posterius accidit, scilicet quod in eum reipsa manus injecerint eumque tenuerint.

Atrox comprehensio Christi. Primo. Denique quam atrox, indigna et acerba Christo fuerit hæc ejus comprehensio, æstimari potest ex multis. *Primo*, quod captus sit tanquam latro ipse qui erat innocentissimus et summe in omnes beneficus, imo Sanctus Sanctorum, adeoque qua Deus, ipsa immensa et increata puritas et sanctitas. Secundo. *Secundo*, quod captus sit ab hominibus vilissimis, pessimis sibique inimicissimis, quales erant Scribæ et Judæi. Unde conjici potest quam atrociter instar jumenti, imo latronis, ab iis fuerit ligatus, protusus, protractus, illusus, cæsus, blasphematus. Tertio. *Tertio*, quod Apostoli cæterique omnes eum deseruerint, ut solus quasi agnus innocens, Quarto. Judæis se in prædam daret. *Quarto*, quod hisce suis vinculis ex æquo voluerit expiare et dissolvere vincula peccatorum nostrorum, quæ gravissima et durissima sunt. Unde Jeremias eum miserans gemendo et suspirando ait : « Spiritus oris nostri Christus Dominus, captus est in peccatis nostris, qui diximus : In umbra tua vivemus in Quinto. gentibus, » *Thren.* IV, 20. *Quinto*, quod hisce suis catenis voluerit animare, roburque impetrare Christianis, præsertim Martyribus, ut carceres et catenas animose sustinerent in iisque exultarent et gloriarentur, uti gloriatur Paulus, *Ephes.* III, 1. Ubi vide S. Chrysostomum. Multorum autem Martyrum atroces fuere catenæ, sed longe atrociores Christi, ut atrocitatem Martyrum superando leniret.

Porro, turbam hanc fuisse mille militum, et insuper plurium satellitum et ministrorum pontificum, liquet ex *Joan.*, cap. XVIII, 12, ubi ait : « Cohors et tribunus, et ministri Judæorum comprehenderunt Jesum, et ligaverunt eum. » Cohors enim continebat mille milites. Unde pro « tribunus, » Græce est χιλίαρχος, id est præfectus mille militum.

Vers. 56. *Luc.* XXII, 53 ; *Marc.* XIV, 49, 50. 56. HOC AUTEM TOTUM FACTUM EST, UT ADIMPLERENTUR SCRIPTURÆ PROPHETARUM. — Hæc verba non sunt Christi, ut vult Chrysostomus, sed Matthæi verba Christi, vers. 54, repetentis et confirmantis, ad historiæ illustrationem et Christi commendationem, *q. d.* Hæc indigna Christi comprehensio cæteraque quæ passus est Christus, non violentia militum, non etiam casu et fortuito illi acciderunt ; sed ex destinata præordinatione, consilio et decreto Dei, qui prævisa Judæorum malitia ab æterno decrevit singula Christi tormenta, voluitque ut Christus ea in se susciperet et pateretur pro salute hominum, ideoque voluit ut Prophetæ ex ore Dei illa prædicerent et prophetarent.

TUNC DISCIPULI OMNES, RELICTO EO, FUGERUNT. — Ecce hic adimpletur Christi de fuga hac vaticinium, editum vers. 31. « Fugerunt, » quia viderunt jam Christum quasi superatum, captum et oppressum a Judæis, ut nulla jam evadendi aut eum juvandi superesset spes ; quare timentes ne et ipsi caperentur maleque mulctarentur a Judæis, Christo Domino suo tam infensis et infestis, fugam inierunt. Ex fuga hac tamen paulo post animum resumentes, rediere Joannes et Petrus, sequens Jesum a longe. Unde Beda, in *Marc.* XIV, 49 : « Promptiores fuere, ait, ad fugæ præsidium, quam ad fiduciam patiendi cum Christo. » Nam, ut ait Origenes, « Nondum erat eis spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus, » *Joan.* VII, 39.

Quæres, an fuga hæc Apostolorum fuerit licita? An fuga Apostolorum licita? Affirmant aliqui. Respondeo : Nonnulli putant nullam aut parvam in fuga hac fuisse culpam, eo quod Apostoli fide et mente interius adhæserint Christo, exterius vero fugerint, quia Christo prodesse non poterant, sed obesse. Sapienter ergo fugisse, ne se in discrimen, vel Christum negandi, vel dura patiendi conjicerent ; necdum enim receperant robur Spiritus Sancti : hoc enim postea receperunt in Pentecoste, quo recepto intrepide se Judæis, carceribus, vinculis, flagellis, crucibus, gladiis, leonibus, ignibus objecerunt. Fuit ergo hic fugæ actus ex timore imperfectus, et a perfectione constantiæ deficiens ; at non illicitus et sceleratus.

Alii vero censent eum fuisse illicitum, quia Melius negant alii. putant eum processisse ex diffidentia Christi, quod videntes eum capi et obrui a Judæis, pristinam in eum fidem et spem amiserint, desperantes se ab eo posse juvari et defendi. Unde eo inconsulto fugerunt ; quare ipso facto et fuga sua ejus potestatem ipsumque esse Christum tacite negarunt. Vide dicta vers. 31, ubi dixi prius videri verius. Apostoli ergo fugientes a Christo peccarunt venialiter, quia subito et nimio pavore (qui pavido rationem et memoriam eripere solet) consternati, ex pusillanimitate et diffidentia, sine ejus jussu vel nutu diffugerunt. Experti enim toties Christi opem in periculis, eamdem hic sibi affore confidere debebant, præsertim cum viderent Christum solo verbo : « Ego sum, » prostravisse omnes satellites, eisque jussisse : « Sinite hos abire. » Debebant ergo ab eo consilium et auxilium petere, ac dicere : Domine, adjuva nos, et quid vis ut faciamus ? Et Christus utique eos adjuvisset et dixisset quid eis faciendum esset.

Quare probabile est eos charitatem non perdidisse, multo minus fidem. Vide dicta vers. 31.

Addit Marcus, XIV, 49, adolescentem quemdam sequentem, relicta Judæis sindone sua nudum aufugisse: quis hic fuerit, et quare id fecerit, dicam in Marco.

Vers. 57. *Luc.* XXII, 54; *Marc.* XIV, 53. 57. AT ILLI TENENTES (Græce κρατήσαντες, id est postquam eum comprehendissent, et in suam potestatem redegissent, illi quasi reo vinctoque dominantes) JESUM, DUXERUNT AD CAIPHAM PRINCIPEM SACERDOTUM, UBI SCRIBÆ ET SENIORES CONVENERANT. — Addit Joannes, cap. XVIII, 13, Jesum prius ductum fuisse ad Annam, qui erat socer Caiphæ, sed obiter et quasi in transitu. Fecerunt id vel honoris causa, ut seniorem Annam venerarentur, vel quod Annas præ cæteris optaret et laboraret ut Christus caperetur. Unde S. Cyrillus et Franciscus Lucas putant in domo Annæ persolutum esse Judæ proditionis Christi pretium; vel, ut opinatur S. Augustinus, quod domus Annæ quasi in via esset euntibus ad Caipham, qui illius anni erat pontifex, de quo plura *Joan.* XVIII, 13; nam in domo, non Annæ, ut nonnulli opinantur ex verbis Joannis, sed Caiphæ, contigisse primum Christi examen alapamque ei incussam, ac Petri primam Christi negationem æque ac duas sequentes, liquet ex Matthæo, Marco et Luca, idemque insinuat Joannes, XVIII, 19, dicens: «Pontifex ergo interrogavit Jesum.» Pontifex enim anni illius erat Caiphas, non Annas, ut ipse dixit vers. 13; quare quod subdit Joannes, vers. 24: «Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem,» intellige per epanalepsin: «et misit,» hoc est, jam enim miserat Annas Christum ad Caipham pontificem, qui eum, ut paulo ante dixi, examinavit et interrogavit de doctrina et discipulis. Revocat enim Joannes id quod omiserat, ne quis ex præcedenti ejus narratione putaret Christum ab Anna, non a Caipha pontifice examinatum. Unde nonnulli verba Joannis, vers. 24, jam citata transferunt et anteponunt, statimque post vers. 13, ubi narravit Jesum ductum fuisse ad Annam, subjiciunt, uti subjicit S. Cyrillus. Ita Origenes, S. Augustinus, lib. *De Consensu Evang.*, cap. VI, Jansenius et alii passim.

Ad quem ductus fuerit primum Christus?

CONVENERANT. — Non dicit: Convocabantur, quia jam convocati erant, cum Judas a Caipha satellites ad Christum comprehendendum petiisset: tunc enim Caiphas convocavit Scribas et seniores, ut, adducto a Juda Jesu, statim eum judicarent et damnarent; immane enim in Christum reprehensorem suum odium conceperant, ideoque sitiebant ejus necem et ad horam necis anhelabant: qua de causa in domo Caiphæ «pernoctabant vigilantes,» ait Chrysostomus.

Vers. 58. *Luc.* XXII, 54, 55; *Mar.* XIV, 54; *Joan.* XVIII, 15, 16. 58. PETRUS AUTEM SEQUEBATUR EUM A LONGE USQUE IN ATRIUM PRINCIPIS SACERDOTUM. ET INGRESSUS INTRO, SEDEBAT CUM MINISTRIS, UT VIDERET FINEM. — Cæteris Apostolis in fuga alio dilapsis, solus Petrus ex fuga colligens animum, restitit, et partim ex curiositate, partim et magis ex amore Jesu magistri sui, secutus est eum jam a satellitibus captum, cum ab eis duceretur ad Annam et Caipham, sed «a longe,» ne a satellitibus comprehenderetur, tum quia discipulus erat Jesu, tum quia Malcho aurem amputarat. Quod ergo fugit, timoris fuit; quod rediit, amoris timorem superantis. Unde S. Ambrosius, in cap. XXII *Lucæ*: «Petrus, ait, in hoc nobis maxima est admiratione reverendus, quod Dominum non reliquit, etiam cum timeret. Metus naturæ est; cura, pietatis: alienum, quod timet; suum, quod non fugit: quod sequitur, devotionis; quod negat, obreptionis.» In Petro ergo luctabantur timor et amor: hic amor vicit timorem; sed mox in tentatione gravi timor vicit amorem, cum timens ministros negavit Christum.

Petrus a longe Christum captum sequitur.

USQUE IN ATRIUM PRINCIPIS SACERDOTUM, — puta Caiphæ pontificis (1). Modum et rei gestæ seriem distinctius narrat Joannes, XVIII, 15, dicens: «Sequebatur autem Jesum Simon Petrus, et alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, et introivit cum Jesu in atrium pontificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exivit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, et dixit ostiariæ, et introduxit Petrum.»

Discipulum hunc fuisse S. Joannem Apostolum censet S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, S. Hieronymus in *Epitaph. Marcellæ* ad Principiam, ac Lyranus, qui ait Joannem notum pontifici, quod ei soleret vendere pisces, aut quod aliquis ex cognatis ejus famulus esset pontificis. Nicephorus, lib. I, cap. XXVIII, aliam dat causam; scilicet quod Joannes hæreditatem suam vendidisset pontifici. Verius est non fuisse Joannem, nec alium Apostolorum, tum quia Apostoli erant noti et familiares Christi, non vero pontificis, assidue enim versabantur cum Christo; tum quia sicut Christus, sic et discipuli ejus exosi erant pontifici: unde a ministris pontificis in ejus domum non fuissent admissi, imo fuissent comprehensi et capti. Quocirca Syrus vertit, *unus ex discipulis aliis*, *q. d.* Unus, non ex Apostolis, qui publici erant Christi discipuli, sed ex aliis secretis Christi discipulis, qui ejus fidem occulte audiebant et sectabantur.

ET INGRESSUS INTRO (non in domum ubi Jesus examinandus erat a pontifice et concilio, sed in atrium domus Caiphæ), SEDEBAT CUM MINISTRIS. — «Non appropinquabat loco ubi erat Jesus, ait S. Hieronymus, ne ministris aliqua suspicio nasceretur, sed sedebat cum eis ad ignem calefaciens se, quia frigus erat,» ut habent Joannes, Lucas et Marcus. Erat enim frigus acre, quale solet esse noctu die 25 martii. Peccavit imprudentia et te-

An discipulus sequens Christum cum Petro fuerit S. Joannes?

(1) Dr Sepp: Annæ pontificis. — Conf. *Joan.* XVIII, 13 et 24. Nisi malis supponere Annæ et Caiphæ, utpote soceri et generi, eamdem fuisse habitationem. Dubitari saltem nequit quin Christus prius ab Anna interrogatus fuerit; qua de causa dixi *notal.* III ad vers. 3.

meritate Petrus, quod se ministris inseruerit et exposuerit periculo, vel cum ministris lacerandi famam Christi, vel, si id non faceret, subeundi vincula et verbera, uti eventus docuit. Nam mox rogatus de Christo, eum negavit. Vere Ecclesiastes, III, 27 : « Qui amat periculum, ait, in illo peribit. » Quare in tentatione et persecutione debiles et timidi fugiant oportet, ut periculo lapsus se subducant.

UT VIDERET FINEM, — an scilicet Jesus a pontifice et concilio damnaretur ad mortem, an absolveretur, vel ipse Jesus se periculo liberaret. Si enim damnaretur, sibi fuga consuluisset; sin absolveretur, ad eum quasi discipulus officiose rediisset.

Vers. 59. *Marc.* XIV, 55. 59. PRINCIPES AUTEM SACERDOTUM, ET OMNE CONCILIUM, QUÆREBANT FALSUM TESTIMONIUM CONTRA JESUM, UT EUM MORTI TRADERENT. — Præmittenda hic sunt quæ narrat Joannes, XVIII, 19, dicens : « Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis et de doctrina ejus. Respondit ei Jesus : Ego palam locutus sum mundo : ego semper docui in Synagoga et in templo quo omnes Judæi conveniunt ; et in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis : ecce hi sciunt quæ dixerim ego. Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens : Sic respondes pontifici? Respondit ei Jesus : Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis ? »

Inter-rogatur Christus a pontifice.

« Hæc interrogavit Caiphas, ait Euthymius, volens Christum arguere tanquam novæ rei inventorem, ac seditiosum, quasi conciliabula facientem, novaque dogmata inserentem. » Pontificis enim erat investigare de hæreticis et hæresibus, ac novis sectis et erroribus. Porro, Jesus fretus conscientia et æquitate causæ, licet inter medios hostes positus, posito omni eorum metu, animose æque ac prudenter et confidenter respondet pontifici se publice docuisse, et publicos extare, imo præsentes esse, doctrinæ suæ auditores et testes, licet sibi inimicos et in mortem suam conspirantes : ab illis ergo peteret, quid ipse docuisset. Nullum enim certius innocentiæ et sanæ doctrinæ testimonium, quam quod petitur ab auditoribus, iisque inimicis. Si enim ipse Christus doctrinam suam edixisset, dixissent ipsum metu damnationis et mortis alia dicere in concilio, quam publice docuisset. Unde Chrysostomus : « Non arroganter respondet, inquit, sed fretus veritate. Id enim veritatis maximum est argumentum, cum quis inimicos in eorum quæ dicit, testimonium adducit. » Unde ait : « Quid me interrogas? » etc. *q. d.* Cur, o larvate pontifex, me insidiose et captiose interrogas, ut ex ore meo verbum aliquod elicias, ob quod me calumnieris et condemnes; jam per triennium publice docui in templo : scis, vel facile scire potes ex communi populi me audientis sensu, quid ego docuerim. Si id nescis, vanus es pontifex, qui doctrinæ et doctorum publicorum per triennium curam nullam habuisti. Si tamen nunc id scire vis, interroga adstantes hic inimicos meos, qui sæpe me audierunt. Proferant illi, si possunt, verbum aliquod minus vere vel sane a me dictum. Scio enim eos in veritate id facere non posse.

Porro, quod ait Joannes : « Unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, » S. Cyrillus putat hunc sensisse se tangi verbis Christi, eo quod missus a Scribis ad Jesum audiendum et capiendum, ejus doctrinam admiratus rogatusque cur eum non cepisset, responderit : « Nunquam locutus est homo sicut hic homo, » *Joan.* VII, 46; voluit ergo hanc notam delere, dando alapam Jesu. « Ipsos enim astantes monstravit, ait Cyrillus, lib. XI *in Joan.* cap. XLV, qui et pulchritudinem doctrinæ suæ fuerant admirati, et Judæorum impietatis erant ministri. »

« Dedit alapam Jesu, » Syrus, *percussit maxillam*, ut adularetur pontifici, quasi honoris ejus vindex. Alapam hanc armata, ut videtur, manu incussam valde atrocem æque ac ignominiosam fuisse liquet ex vultu sancto, quem Christus impressit velo Veronicæ, qui Romæ in basilica S. Petri religiose servatur, et in hebdomade passionis populo ostenditur. Quare merito stupet et exclamat S. Chrysostomus : « Quid hoc impudentius? exhorrescat cœlum, contremiscat terra de Christi patientia et servorum impudentia. » Et S. Cyrillus : « Universam, ait, creaturam perhorruisse puto, si sensum hujus rei habuerit. Dominus enim gloriæ impia manu hominis cædebatur. » Mirum est manum hanc illico non exaruisse ignique contabuisse, imo quod terra dehiscens vivum hunc hominem non absorbuerit miseritque in tartara. Impedivit hoc lenitas et charitas Christi, expectans vocansque eum cum sociis ad pœnitentiam et salutem, ac reipsa multos ex eis sanctificans et salvans, ut patet *Actor.* II, 37. Hoc est quod de Christo gemens, vel magis admirans, prædixit Jeremias, *Thren.* III, 30 : « Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis. »

Christo colaphus impingitur.

Hisce a Joanne narratis, jam subtexenda sunt quæ hic narrat Matthæus; scilicet, cum Jesus pontificem de doctrina rogantem remisisset ad suos auditores, pontificem ex præsentibus, qui Jesum audierant, quæsiisse, num quid pravi vel erronei eum docentem audissent. « Quærebant ergo falsum testimonium, » quia verum se inventuros desperabant, ob summam Christi sapientiam, veritatem et sanctitatem toti populo notissimam.

UT EUM MORTI TRADERENT. — Hic enim erat eorum scopus et finis, ad quem falsos testes quasi medium necessarium inquirunt, cum finis et forma tribunalis et judicii sit nullum damnare, nisi qui veris testibus de crimine convictus sit,

falsos vero testes pœna talionis punire. Volebant enim ut famæ suæ consulerent, non videri latrones, sed æqui judices Christi : quare litem judicialem illi intentant, sed ita ut judices sint ipsi ejus accusatores, et quasi jurati in necem ejus hostes, quod est contra omnem judicii formam et æquitatem. Ita Chrysostomus : « Habitum judicii, ait, et figuram insidiis prætexunt; » scilicet, ut ait Victor Antiochenus in cap. XIV *Marci*, « insidias suas tribunalis schemate pallliantes. » Rursum volebant eum per Pilatum, præsidem Romanum, damnari ad mortem. Sciebant autem Pilatum, more Romano id non facturum, nisi Christo crimen aliquod dignum morte impingeretur idque per testes probaretur. Quærunt ergo principes falsos testes contra Jesum, ut vitæ auctorem et salvatorem mundi morti tradant, nimirum quia, ipsis insciis et invitis, Deus decreverat per mortem Christi dare nobis vitam præsentem et æternam.

Vers. 60. *Marc.* XIV, 55, 56, 57. Falsi testes in Christum.

60. ET NON INVENERUNT, CUM MULTI FALSI TESTES ACCESSISSENT. NOVISSIME AUTEM VENERUNT DUO FALSI TESTES. — « Nullam, ait Origenes, verisimilitudinem reprehensionis invenerunt in eo, mali licet essent et multi, astuti et ingeniosi, etc., adeo munda fuit vita Jesu, et omnino irreprehensibilis ; » quia quæcumque hi testes proferebant, vel falsa erant, vel sibi invicem contraria, vel impertinentia, ut propter ea Christus reus mortis peragi non posset. « Duo falsi testes : » cur dicantur falsi, dicam vers. seq.

Vers. 61. *Marc.* XIV, 58.

61. ET DIXERUNT : HIC DIXIT : POSSUM DESTRUERE TEMPLUM DEI, ET POST TRIDUUM REÆDIFICARE ILLUD. — Dixerat id Christus, *Joan.* II, 19, sed hoc modo et hisce verbis : quærebant ex eo Judæi : « Quod signum ostendis nobis quia hæc facis ? » *q. d.* Quod signum das tuæ potestatis, quodque sis missus a Deo ; respondit Jesus, eisque hoc dat signum : « Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. » Dicuntur tamen hi « falsi testes, » quia, licet ex parte verum dicerent, ipsam Christi sententiam citando, tamen ex parte dicebant falsum, quia tam verba, quam sensum Christi depravabant. Verba *primo*, quia Christus non dixerat : « Possum destruere, » sed : « Solvite, » id est si solveritis, vos scilicet, non ego. *Secundo*, quia Marcus ait eos addidisse τὸ « manufactum, » dicendo : « Ego dissolvam templum hoc manufactum, et per triduum aliud non manufactum ædificabo. » Hoc erat falsum, quia nil tale habet Joannes. *Tertio*, quia Christus non dixerat : « Post triduum reædificabo, » sed : « excitabo illud, » hoc est, suscitabo a mortuis.

Sensum pariter depravabant, quia Christus non de templo Salomonis, sed de corpore suo loquebatur, in quo quasi in templo plenitudo divinitatis inhabitabat, *Coloss.* II, 9. Unde subdit Joannes : « Ille autem dicebat de templo corporis sui. » Judæis enim ibidem signum petentibus, Christus dat signum resurrectionis, *q. d.* Cum solveritis templum corporis mei, ego tertio die illud a morte suscitabo, atque ex hoc signo cognoscetis me cœlestem et divinum esse hominem, e cœlis a Deo missum. Ita Origenes, S. Hieronymus, Chrysostomus et alii. Poterat Christus clare dicere : Ego a mortuis resurgam, sed noluit ; voluitque uti ænigmate templi, tum quia apud cavillatores, quales erant Judæi, non clare, sed tecte et symbolice loqui oportet ; tum ut hoc obscuro sermone daret occasionem passionis suæ ; sciebat enim Judæos ob hoc enigma male intellectum eum accusaturos, et reum mortis peracturos. Hinc subdit Marcus : « Et non erat conveniens testimonium illorum ; » vel, ut clarius habent Græca : *Neque sic erat conveniens testimonium illorum*, tum ob rationes jam dictas, tum quia hæc verba Christi, etiamsi prima fronte videri possent inanis esse jactantiæ, quod se tam potentem diceret, ut in tribus diebus posset templum diruere et reædificare, nemini tamen erant noxia vel injuria, ut ob ea Christus reus mortis peragi posset.

Vers. 62. *Marc.* XIV, 60, 61.

62. ET SURGENS PRINCEPS SACERDOTUM, AIT ILLI : NIHIL RESPONDES AD EA QUÆ ISTI ADVERSUM TE TESTIFICANTUR ? JESUS AUTEM TACEBAT. — « Surgens, » ex indignatione, quod Jesus taceret, et accusationem hanc quasi futilem contemneret et silentio confutaret. Rursum « surgens, » ut indignitatem et gravitatem criminis Christo objecti ostenderet, quasi Christus hoc suo dicto, templi magnificentiam, religionem et sanctitatem elevasset et violasset.

Jesus tacet : Cur ? Causa Prima.

JESUS AUTEM TACEBAT. — Cur ? *Prima* causa erat, quia, ut dixi, accusatio nullum crimen morte dignum continebat, sed tantum inanem jactantiam, quare refutatione non egebat.

Secunda.

Secunda : « tacebat, » quod « sciret, ait S. Hieronymus, quidquid tandem respondisset, torquendum ad calumniam. » Nam, ut ait S. Chrysostomus, « Figura ibi duntaxat judicii erat, re autem ipsa latronum impetus. »

Tertia.

Tertia : « tacebat, » quia totum se ad damnationem et mortem a Patre sibi decretam componebat : quare nolebat se excusando mortem evadere, sed tacendo damnari et opprimi.

Quarta.

Quarta : Auctor *Comment. in Marcum*, cap. XIV, apud S. Hieronymum : « Taciturnitas Christi, ait, apologiam Adæ absolvit; » *q. d.* Tacuit Christus, ut silentio suo satisfaceret pro stultiloquio Adæ, quo peccatum suum, de quo arguebatur a Deo, excusavit, dicens : « Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi ; » et mulieris se excusantis dicentisque : « Serpens decepit me, » *Gen.* III, 12.

Vers. 63. *Luc.* XXII, 67, 70; *Mar.* XIV, 61. Adjuratur a principe Sa-

63. ET PRINCEPS SACERDOTUM AIT ILLI : ADJURO TE PER DEUM VIVUM, UT DICAS NOBIS SI TU ES CHRISTUS FILIUS DEI. — Videns pontifex sibi a Jesu non responderi, et ob id indignans, eum per Deum adjurat, ut per adjurationem et nominis divini reverentiam eum respondere compellat,

cerdotum Christus. « Adjuro, » *q. d.* Ego pontifex in terris Dei sum vicarius, quare ex Dei auctoritate mihi commissa, invocato in testem Deo, tibi mando teque conjuro ut mihi respondeas, an tu sis Christus qualem te esse dixisti et docuisti. Vide dicta cap. v, 7. Hic tangit Caiphas punctum litis et causæ totius. Jesus enim dicebat se esse Messiam, sive Christum a Deo ad salutem hominum cum summa potestate missum; pontifex vero et seniores a Christo sæpe taxati, id pertinaciter negabant. Caiphas ergo id rogat, non ut id cognoscat, sed ut eum condemnet. Si enim diceret Jesus se esse Christum, eum ut blasphemum, reum mortis peragebat; sin diceret se non esse Christum, replicasset : Cur ergo apud populum te pro Christo Dei Filio venditasti? itaque eum ut pseudoprophetam condemnasset, quod æqualem se Deo fecisset, uti ei objecere Judæi, *Joan.* v, 19. Tota enim odii et invidiæ pontificum et Scribarum in Christum causa erat, quod ipse vilis et plebeius, ut videbatur, homo, diceret se esse Christum Deique Filium, ideoque sine eorum licentia prædicaret, ac frivolas eorum traditiones contemneret, atque gravia eorum vitia sceleraque publice et acriter castigaret.

Vers. 64. *Luc.* XXII, 69, 70; *Mar.* XIV, 62. 64. Dicit illi Jesus : Tu dixisti. — Id est « ego sum, » ut habet Marcus, xiv, 62. Christus adjuratus a pontifice licet perverso et insidioso, ut calumniam et necem sibi strueret, respondit tamen candide et clare se esse Christum : *primo,* tum ut reverentiam nomini divino, per quod adjurabatur, ac simul ipsi dignitati pontificiæ, a qua adjurabatur, honorem et obedientiam alias debitam deferret; *secundo,* tum ut hoc responso « omnem eorum tolleret excusationem, » ait Chrysostomus, ne scilicet ipsi apud homines, et apud Deum in die judicii se excusare possent, cur in Jesum non credidissent, imo eum occidissent, eique dicerent : Interrogavimus Jesum num ipse esset Christus juridice in concilio, ipse vero tacuit vel ambigue respondit, quare non obligabamur eum ut Christum recipere et in eum credere.

Verumtamen dico vobis : Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus coeli. — « Amodo, » hoc est, ex hoc tempore, post mortem meam, scilicet in die judicii, nec enim alias Christum erant visuri. « Sedentem a dextris virtutis, » Græce est δυνάμεως, id est *potentiæ Dei*, *q. d.* Videbitis me, qui vobis duntaxat Filius hominis esse videor, etiam esse vere Filium Dei proprium et naturalem, cum in die judicii videbitis me considere ad dexteram Dei Patris omnipotentis, id est æqualis cum eo esse dignitatis, majestatis et gloriæ. Alludit ad *Psalm.* cix, 1, *q. d.* Ego sum ille, de quo David præcinuit : « Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis. » Porro, Christus non tantum qua Deus, sed etiam qua homo sedet a dextris Dei, eo modo quo explicui *Coloss.* iii, 1.

Nota : hoc proprie et directe in die judicii non videbunt pontifices et Judæi, utpote reprobandi, ideoque non visione Dei beandi, sed aspectu diaboli damnandi; verum indirecte et quasi in effectu idipsum videbunt. Visuri enim sunt tantam Christi judicis majestatem, gloriam, splendorem et pompam angelorum omnium eum stipantium, ut non dubitent eum esse proximum Deo, imo Deum et Dei Filium, ut ipse hic asserit et prædicit : quia tunc experientur ejus virtutem et omnipotentiam in piorum glorificatione et impiorum condemnatione, qui hic eum velut abjectum, infirmum et invalidum contempserunt.

Et venientem in nubibus coeli. — Alludit ad *Daniel.* vii, 13 : « Ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, » ut ex eo pontifex cognoscat Jesum esse illum ipsum quem Daniel signavit et prædixit judicem universi esse venturum.

Vide hic et mirare magnanimitatem Jesu, qui inter medios judices, pontifices et hostes damnandus ad mortem, minatur tamen eis suum reditum ad judicium, *q. d.* Tu, o Caipha, et vos, o principes sacerdotum, injuste me nunc judicatis et damnatis, quasi pseudoprophetam et pseudochristum; at veniet dies ille, in quo ego, qui nunc reus vestro tribunali asto, sedebo Judex. Tunc vice versa vos quasi rei tribunali meo astabitis; tunc videbitis me vere fuisse et esse Christum. Vos me nunc damnatis ad mortem crucis; sed ego tunc in eodem hoc loco (Christus enim judex sedebit super vallem Josaphat, quæ adjacet Hierosolymæ, *Joel.* iii, 2), vos damnabo ad gehennam ignis flammantis et cruciantis in æternum, quia in me hoc immane sacrilegium commisistis, quia christicidæ et deicidæ fuistis; et sane ita revera fiet. Christi coram judicibus suis magnanimitas.

Vers. 65. *Marc.* XIV, 63, 64. 65. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens : Blasphemavit : quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam. — « Scidit, » id est « diffibulavit, » ait Cajetanus in cap. xiv *Marci*, sive fibulas solvit vestemque aperuit. Verum hoc frigidum videtur; Græce enim est διέῤῥηξε, id est disrupit, distraxit, dilaceravit, quia vestes Judæorum sub mento erant apertæ, ut facile possent per caput humeris injici, itaque indui et exui : cum ergo eas scindere, id est disrumpere vellent, sub mento utramque fissuræ oram manibus arripiebant, ac magna vi reliquum vestis lacerabant usque ad cingulum, in signum doloris et indignitatis. Inferne vero eam non lacerabant, ne nudarent partes verendas; carebant enim femoralibus. Fuit hic mos usitatus apud Gentiles, ut patet ex Homero et Virgilio, sed maxime apud Judæos, ut in luctu vel audita blasphemia, quasi præ zelo honoris Dei, vestem scinderent, id est lacerarent; ut fecit Ezechias audita blasphemia Sennacherib, IV *Regum*, xix, 1. Scissio vestium qualis?

Porro, illicite hic Caiphas vestem scidit, quia

ipse erat pontifex. Pontifici autem id vetitum erat, juxta illud *Levit.* XXI, 10 : « Caput suum non discooperiet, vestimenta non scindet. » Causas ibidem recensui. Scidit ergo vestem Caiphas, ut invidiam Jesu conflaret eumque quasi blasphemum omnibus execrandum damnandumque objiceret. Sed symbolice ipsa scissione significabat scindi jam per mortem Christi veterem legem cum suo sacerdotio, quare se quoque pontificatu ab eo privari. Ita S. Leo, serm. 6 *De Passione* : Fecit hoc, inquit, « ad exaggerandam auditi sermonis invidiam : nesciens vero quid hæc significet insaniȧ, sacerdotali se honore privavit, oblitus illius præcepti : De capite cidarim non deponet, et vestimenta sua non dirumpet. » Et Origenes : « Conscidit, ait, vestimenta sua ostendens turpitudinem suam et nuditatem animæ suæ, et mysterium manifestans, conscindendum esse sacerdotium vetus, et scolam sacerdotii ejus, et culturæ, quæ secundum litteram fuerat. » Et Hieronymus : « Scidit vestimenta sua, ut ostendat Judæos sacerdotii gloriam perdidisse et vacuam sedem habere pontifices. » Sic et Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Jansenius, Barradius et cæteri.

BLASPHEMAVIT, — dicens se esse Messiam et Dei Filium. Pontifex, ne quis verbis Christi commoveretur eisque fidem haberet, præoccupat, ac crimen blasphemiæ ei impingit, quod Judæi mire horrebant, ut nemo pro Christo loqui eumque defendere audeat, sed omnes eum ut blasphemum condemnare compellat.

QUID ADHUC EGEMUS TESTIBUS ? — Syrus : *Quid amplius exquirimus nobis testes?* Ecce hic impius Caiphas prodit suam impietatem, quod non agat ut judex, sed ut actor et accusator Christi. Actoris enim est quærere testes contra eum quem accusat. Ita S. Chrysostomus.

Vers. 66. *Marc.* XIV, 64.

66. QUID VOBIS VIDETUR ? — Ecce hic rursus iniquus pontifex contra ordinem juris agit personam non judicis, sed actoris, ipsosque Christi hostes et accusatores facit judices, eosque ad Christum quasi blasphemum condemnandum, pontificia sua auctoritate et præjudicata a se sententia, quasi adigit et cogit. Unde Chrysostomus : « Ipsi, ait, accusant, ipsi discutiunt, ipsi sententiam proferunt. »

Christus tanquam blasphemus a concilio Judaico reus mortis judicatur.

AT ILLI RESPONDENTES DIXERUNT : REUS EST MORTIS. — Blasphemus ex lege, *Levit.* XXIV, 16, lapidari debebat, uti lapidarunt Stephanum quasi blasphemum : sed hi Christum non lapidationis, sed mortis reum clamant, quia jam apud se destinarant eum non lapidare, sed in crucem agere. Indignitatem iniquissimæ hujus sententiæ pathetice ostendit Origenes : « Quantum putas, ait, fuit erroris ipsam principalem vitam ream mortis pronuntiare, et tantorum resurgentium testimonio non adspicere fontem vitæ, de quo in omnes viventes vita fluebat ! Quoniam sicut Pater vitam habet in se, sic et Filio dedit vitam habere in semetipso. » Quid indignius quam Filium Dei, qui est fons omnis vitæ angelorum, hominum et animalium, eo quod a pontifice rogatus et adjuratus verum confessus erat, scilicet se Christum Dei Filium, ut mortis reum a toto sacerdotum concilio damnari ? Ille multis cæcis visum, surdis auditum, mortuis vitam restituerat, ideoque a sacerdotibus æmulis et invidis morti adjudicatur. Verumtamen nescientes dicunt, sed alio respectu, quia, licet Christus in se esset innocentissimus et sanctissimus, tamen nostra peccata in se luenda susceperat. Unde propter ea reus erat mortis : Christus enim in se suscepit sententiam illam a Deo contra Adam ejusque posteros latam : « In quacumque die comederis ex eo, morte morieris, » *Genes.* II, 17. Voluit enim ipse mortem nostram luere, sua morte nos revocare ad vitam gratiæ et gloriæ sempiternam. Quocirca ipse summa modestia, æquitate, patientia indignissimam hanc sententiam suscepit, Deoque Patri se quasi reum mortis in victimam pro peccatis nostris obtulit, ut docet Isaias cap. LIII, ut nos doceret iniqua hominum judicia, opprobria, calumnias, censuras, etc., æquo animo tolerare, idque suo exemplo suique amore, ut scilicet ei vicem quam possumus reddamus, dum pro ejus obsequio rei mortis, exilii, carceris, infamiæ, etc., agimur et traducimur, sicut ipse pro nobis reus mortis a toto concilio judicatus et proclamatus est.

Tropologice : Christianus qui peccat, iterum quasi Christum redemptorem suum facit reum mortis, imo quasi eum occidit et crucifigit, juxta illud *Hebr.* VI, 6 : « Rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, et ostentui habentes. » Vide ibi dicta. Unde S. Brigitta, lib I *Revel.*, cap. XXXVII, narrat B. Virginem sibi dixisse : « Conqueror quod filius meus ab inimicis suis, qui nunc sunt in mundo, amarius crucifigitur, quam tunc Judæi crucifixerunt eum. » Causam subdit : « Quia eorum vitia, quibus spiritualiter crucifigunt filium meum, abominabiliora et graviora sunt ei, quam illorum qui crucifixerunt illum in corpore. »

Quæritur hic, quando hoc concilium, examen et damnatio Christi contigerit? Nonnulli putant contigisse post negationem Petri, transacta nocte, mane sequentis diei. Id enim videtur dicere Lucas, XXII, 66. Idem enim hoc esse examen Matthæi cum illo Lucæ apparet, si quis utrumque conferat. Quare censent hic in Matthæo esse hysterologiam, omnia enim a vers. 59 hucusque dicta esse per anticipationem, ac ponenda cap. seq., vers. 1. Ita S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evangelist.*, cap. VII, Maldonatus et aliqui alii.

Melius sentiunt alii cum Jansenio, hæc omnia a Matthæo recto ordine poni, ac statim post captivitatem Christi, paulo post mediam noctem, statim ut Christus captivus adductus est ad Caipham, contigisse. Duplex enim fuit concilium

Duplex examen Christi.

principum contra Christum; ac bis in concilio Christus rogatus et examinatus fuit, an ipse esset Christus; scilicet primo, nocte, de quo hic; secundo, postero mane, de quo Lucas, XXII, 66. Nocte enim post Christi examen et confessionem, facta est illusio et colaphizatio Christi, de qua vers. seq., ut patet ex aliis Evangelistis. Verum, quia nocte non omnes senatores aderant, hinc rursum mane Caiphas coegit concilium generale, ad quod omnes convocavit, ut ab eo Christus damnaretur. Unde in eo Christus quasi pertinax blasphemus, et reus majestatis tam divinæ, quod se Filium Dei dixisset, quam humanæ, quod se Christum regem asseruisset, omnium voce damnatus, ac Pilato præsidi traditus est, ut is reipsa eum damnaret et in crucem ageret, de quo cap. sequent., vers. 1, et *Lucæ* XXII, 66. Mane ergo fuit concilium magnum, ut ait Marcus, id est summum, quod « Sanedrim » dicebatur.

Vers. 67. *Luc.* XXI, 22, 62, 64; *Mar.* XIV, 65. 67. TUNC EXPUERUNT IN FACIEM EJUS, ET COLAPHIS EUM CECIDERUNT, ALII AUTEM PALMAS IN FACIEM EJUS DEDERUNT, DICENTES : PROPHETIZA NOBIS, CHRISTE, QUIS EST QUI TE PERCUSSIT? — Magna fuit et ferina barbaries ministrorum, Christo reo jam ad mortem damnato non compatientium, sed insultantium, æque ac pontificis et senatorum id permittentium, imo nonnullorum etiam in eum expuentium eumque cædentium, ut innuit Marcus. Putarunt se id jure facere ex zelo, quasi vindices suæ legis et honoris Dei, eo quod Christus quasi blasphemus in Deum Deique hostis, a concilio jam ad mortem damnatus esset.

Barbara ministrorum in Christum sævities.

Cons-puerunt Christum.

TUNC EXPUERUNT. — Græce ἐνέπτυσαν, id est inspuerunt, sua sputa et phlegmata ex hesterna crapula, fœda, virulenta, putida, horrida intorserunt, tum « qui eum tenebant, » ut ait Lucas, tum cæteri ministri et astantes, quin et aliqui e concilio, ut insinuat Marcus.

Atrox injuria.

IN FACIEM EJUS — divinam et ab omni creatura reverendam et adorandam, in quam desiderant angeli prospicere. Fuit hæc atrox scurrarum et vilissimorum hominum ignominia et contumelia in Christum Dei Filium, qui stupendam hic ostendit lenitatem, humilitatem et patientiam, implens illud ab Isaia, L, 6, de se prædictum : « Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus : faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus. » Ubi Forerius ex Hebræo vertit : « Tergum meum dedi percussoribus, et genas meas depilantibus : faciem meam non averti ab ignominiis et sputo. » Addit Forerius : « Habet vellicatio barbæ dolorem et insignem contumeliam, sicut et in faciem spuere : sunt enim pili barbales alte carni impressi. » Unde Clemens Alexandrinus, lib. III *Pædag.*, III : « Nefas est barbam vellere, ait, quæ est pulchritudo ingenita, pulchritudo generosa et ingenua.» S. Hieronymus, in *Comment. Isaiæ*, L, 6, vertit : « Dedi maxillam meam alapis, et faciem meam non averti a confusione sputorum. » Vide ibi dicta.

Unde exclamat Euthymius : « Horrete, cœlum et terra, universaque creatura, in quam faciem, quam intulerunt injuriam? » Et S. Chrysostomus, eumque sequens Titus Bostrensis, in cap. XXII *Lucæ* : « In faciem illam, inquit, quam fluctus maris reveriti sunt, quam sol in cruce videns radios occuluit, spuebant, cædebant, abunde animos suos explentes et vulnera contumeliosissima inferentes, colaphis cædentes et palmas in faciem ejus dantes, etc. Sed quamobrem id faciebant, cum occisuri eum essent? quid enim hujusmodi illusione opus erat? crudeles eorum mores in omnibus ostenduntur, qui quasi venatores inventa tandem multo venatu fera, rabiem suam in eam exerunt, ingentem id sibi voluptatem solemnitatemque existimantes, et quam ipsorum mores in cædem propensi essent ostendentes.»

Porro S. Anselmus, *De Pass. Domini*, paulo ante medium, B. Virginem sic inducit loquentem : « Et modico delapso tempore filius meus adeo consputus apparuit, quod quasi leprosus apparebat. » Et infra de flagellatione loquens, dicit : « Filius meus ita in stuporem et deformitatem transmutatus fuit, ut omnibus appareret quasi lepra percussus. »

ET COLAPHIS EUM CECIDERUNT. — Græce, *colaphizarunt eum*. Colaphus est verber, quod pugno seu manu contracta, in collum, caput vel dorsum infligitur; alapa, quod manu explicata in maxillam impingitur : unde alapa plus affert ignominiæ, ruboris et verecundiæ; colaphus plus afflictionis, tumoris et doloris, juxta illud Comici : « Colaphis tuber est totum caput. » Colaphizatio Christi.

ALII AUTEM PALMAS IN FACIEM EJUS DEDERUNT.— Sic quoque Græcum ἐῤῥάπισαν, verterunt Theophylactus, Vatablus et alii, quin et Erasmus aliique Novantes. Alii vertunt, *crepidis* vel *fustibus ceciderunt*; ῥαπίς enim et fustem et crepidam significat. Verum per catachresin hic alapam denotat, hæc enim proprie in faciem datur : nam Lucas vertit : « Et percutiebant faciem ejus.» Ergo Christus hic accusatur ut impius, depalmatur ut impudens, loquitur ut Dominus; tacet ut innocens, damnatur ut sacrilegus; conspuitur divina facies munditia paradisi; conscinditur pugnis, « qui mensus est pugillo aquas, et cœlos palma ponderavit » *Isaiæ* XL. Alapis dehonestatur vultus, « paternæ gloriæ splendor, » *Hebr.* I. Velatur oculis, qui animorum consilia retegit, et omnes introspicit cogitatus; illuditur, vellicatur in pilis, cæditur, scommatis mordetur.

68. DICENTES : PROPHETIZA NOBIS, CHRISTE, QUIS EST QUI TE PERCUSSIT? — Irrident Christum illique petulanter insultant, quod se Prophetam dixerit, quasi pseudoprophetam, imo quasi ludionem et scurram, *q. d.* Si tu es Propheta, prophetiza nobis quis ex nobis primus, quis secundus, quis tertius, et ita ex ordine, vicissim tibi alapam Vers. 68. *Luc.* XXII, 64; *Marc.* XIV, 65. Illuditur Christus quasi ludio,

impegerit, quis colaphum, quis sputum? Videntur enim plane hæc rogasse, postquam Christi faciem velarunt, et velatam percusserunt (ut habet Lucas; nam et ante eam velatam Christum percusserunt; sed hic eam velant ut illudant Christo dicantque : « Prophetiza ») ad ludibrium, dicentes et interrogantes : « Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit ? » *q. d.* Si tu es Christus, ignorare non potes occulta. Edicito ergo nobis, quis est qui te percussit? En ut scurræ Filium Dei quasi personatum hariolum illudunt.

Velant faciem Christi duabus de causis. Graviter Theophylactus : « Prophetarum Dominus, ait, quasi pseudopropheta irridetur. » Judæi ergo in passione velarunt faciem Christi ad ludibrium : *primo*, ut riderent eum quod se vocasset Prophetam : unde percutientes rogabant eum : « Prophetiza, » id est, divina quis te percusserit; *secundo*, ut liberius eum verberarent et vexarent, ne divino vultu ejus et oculis absterrerentur et coercerentur, ait Jansenius. Majestas enim Christi radiabat in vultu, ait S. Hieronymus.

Mystice. Mystice : significabat Christus velatus se abscondere faciem a Judæis, illosque fide et cognitione Dei privandos et excæcandos. Unde ad idem significandum Moses, qui erat typus Christi, descendens de monte velavit oculos suos, uti explicat Paulus, II *Cor.* III. Huc spectat illud Mosis : « Abscondam faciem meam ab eis, » *Deuter.* XXXII.

Tropol. Tropologice : significabat se luere peccatum Adæ. Adam enim et Eva primo peccarunt oculis et ore, aspiciendo et comedendo pomum vetitum; Christus ergo ut hoc expiaret, passus est velari sibi os et oculos. Nam, ut ait S. Augustinus, Christus passus est in omnibus membris, quibus peccavit et peccat homo, ut omnia expiaret.

Porro, Christus constanti patientia hæc omnia sustinuit et superavit. Unde S. Chrysostomus : « Sicut ipse, ait, nihil lenitatis prætermisit, sic illi nihil contumeliæ, nihil impietatis; sed tam verbis, quam factis furorem suum explere conati sunt. » Hisce probris Christum a Judæis afficiendum prædixit Sibylla Delphica, cujus carmina extant lib. I *Sibyllinorum Oracul.*, ubi sic canit :

Sybylla de Christo consputo.

Tunc impius illi
Impinget colaphos, virosaque sputa scelestis
Israel labiis, neque non et fellis amari
Apponens escam potumque immitis aceti.

Et lib. VIII :

Contundent alapis palmæ (proh crimina!) Divum.
Felle fames ejus, sitis illudetur aceto.
Scindetur templi velum, mediumque diei
Nox tenebrosa tribus premet admirabilis horis.

Et Sibylla Erythræa, apud Lactantium, lib. IV, cap. XVIII : « Dabit, inquit, in verbera innocens dorsum. » Et infra : « Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat quod verbum et unde venit, ut mortuis loquatur. » Et rursus : « In manus iniquas et infidelium veniet, et dabunt Deo alapas manibus incestis, et oribus immundis exspuent in eum salivas venenosas. »

Causa harum illusionum fuit : *Prima*, ut Christus his injuriis satisfaceret pro infinitis peccatis, quibus homines summam Deo injuriam et indignitatem, quantum est ex se, inferunt. Peccator enim, quantum est ex se, Deum conspuit, colaphis alapisque cædit, quia eum contemnit et creaturæ quam amat postponit; itaque Deum suo honore et quasi sua divinitate spoliat aliumque sibi Deum fingit et constituit; scilicet, avarus Mammonam, luxuriosus Venerem, ebriosus Bacchum, etc. Ita Origenes : « Ut nos, inquit, qui digni fueramus omnes has infamias pati, erueret, ipse pro nobis passus est eas; » et ut ait Auctor *Comment. in Marc.*, apud S. Hieronymum : « Opprobria ejus nostrum abstulere opprobrium, » imo æternum nobis honorem conciliarunt. Et S. Athanasius : « Non Christus, ait, sed nos in Christo patiebamur. » Voluit ergo Christus tot et tam dira pati, ut magis Deum honoraret ejusque offensæ et injuriæ magis satisfaceret; sicut is qui occidit regem, miris tormentis excruciatur, ut honori regis et offensæ reipublicæ satisfiat : ideoque Christus desiderabat majora pati, idque per plures annos. Quare hæc ejus passio magis honoravit Deum, quam culpa Adæ Deum offenderat ejusque honorem læserat. Adde : homines scelerati illudunt Deo, novosque modos peccandi eique illudendi adinveniunt; voluit ergo Christus illudi et adinventiones scelerum adinventionibus illusionum luere et expiare. Causa delusionis Christi. Prima.

Secunda, ut apicem patientiæ et virtutis exprimeret. Unde Victor Antiochenus, in *Marc.* XIV : « Patientiam, ait, constanter retinet, summæ per hæc omnia tolerantiæ et patientiæ formam seipsum nobis proponens. » Voluit enim Christus in sua passione et cruce depingere quasi ideam perfectissimæ patientiæ et virtutis cujuslibet. Si quis ergo specimen summæ humilitatis, mansuetudinis, obedientiæ, patientiæ, constantiæ, charitatis, etc., desideret, Christum patientem et crucifixum intueatur, et quoad potest, imitetur et moribus exprimat, juxta illud : « Inspice, et fac secundum exemplar, quod tibi in monte (Sina, et mystice Calvariæ) monstratum est, » *Exod.* XXV, 40. Præclare S. Bernardus, serm. *in feria VI hebdom. pœnosæ* : « Mirabilis, ait, Passio tua, Domine Jesu, quæ passiones omnium nostrum propulsavit : propitiata est omnibus iniquitatibus nostris, et nulli unquam petitioni nostræ invenitur inefficax. Quid enim tam ad mortem, quod non tua morte salvetur? In hac igitur passione, fratres, tria specialiter convenit intueri : opus, modum, causam. Nam in opere quidem patientia, in modo humilitas, in causa charitas commendatur. » Secunda.

Tertia. *Tertia*, ut animaret Martyres ad ferendum omnia tyrannorum probra, verbera, tormenta, ac fideles ad tolerandum quælibet vilipendia, et quaslibet injurias a quocumque et quolibet sibi illatas. Unde Euthymius : « Universa, ait, magno animo sustinebat, docens nos injurias tolerare; » ut quasi adamantes ex adamante Christo hauriamus adamantinam in omnibus constantiam et patientiam, juxta illud *Isaiæ* L, 7 : « Posui faciem meam, ut petram durissimam, et scio quoniam non confundar : juxta est qui justificat me, quis contradicet mihi? » Adamas quo magis malleo percutitur, eo magis duratur et resistit, adeoque malleis non frangitur, sed ipse resistendo frangit malleos; ita quo magis affligimur, magis animi robur ostendamus, ut nostra patientia vincamus et rumpamus adversariorum odium et impatientiam. Hoc est quod Deus ait *Ezech.*, cap. III, 9 : « Ut adamantem et ut silicem dedi faciem tuam : ne timeas eos, neque metuas a facie eorum. » Rursum adamas frangit adamantem, sic patientes quasi adamantes rumpunt obstinatam impiorum malitiam; de quibus ait Zacharias, cap. VII, 12 : « Cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem. » « Nihil enim est tam durum, quod non duriore vincatur, » ait S. Bernardus. Porro S. Athanasius, serm. *De Cruce* : « Perinde, inquit, ac si quis saxum manu percutere velit, petram quidem non scindit, sed manum vulnerat; sic et qui adversus Dominum moliebantur, velut audentes adversus id quod erat incorruptibile, corrupti sunt; et tanquam adversus immortalem machinantes, ipsi potius mortui sunt. »

Christus adamas patientiæ.

Unde Judæi ob hæc opprobria Christo illata a Deo reprobati, omnium probris expositi fuere. « Propterea, inquit Origenes, receperunt alapam æternam, et omni deinde propheta privati sunt; Jesum autem, quia humiliavit semetipsum factus obediens usque ad palmas, usque ad confusionem sputamentorum, et flagellorum, et mortis, exaltavit Deus, et dedit illi nomen quod est super omne nomen. »

Nota : postquam Caiphas cum concilio noctu Christum reum mortis proclamavit, illi quasi blasphemo et damnato insultarunt per totam reliquam noctem, teste S. Augustino, lib. III *De Consensu Evang.*, cap. VI, scilicet per tres horas pontificis et principum ministri, nonnulli etiam ex principibus; cæteri vero, soluto concilio, quieti et sommo se dederunt, mane ad concilium redituri, ut causam mortemque Christi peragerent.

Quinque illusiones Christi per tres horas. Quocirca Christus tota reliqua nocte variis et atrocibus injuriis doloribusque, ex odio Judæorum et petulantia famulorum, affectus afflictusque fuit; scilicet *primo*, alapis et colaphis; *secundo*, sputis in faciem ejus angelicam exscreatis; *tertio*, conviciis tum aliis, tum illo quo velata facie illuserunt ei : « Prophetiza nobis, Christe. » Unde addit Lucas : « Et alia multa blasphemantes dicebant in eum. » *Quarto*, quod ei vulserint genas, barbam expilarint aliisque indignis modis tractarint, ut prædixit Isaias, cap. L, vers. 6. *Quinto*, passus est acrem injuriam et dolorem ex negatione Petri, qui erat caput Apostolorum : atque hæc omnia mira animi suavitate, æque ac fortitudine sustinuit.

Sapienter et pie S. Bernardus, serm. 43 *in Cant.*, ad illa cap. I : « Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, » fasciculum hunc contexit et componit ex petulantium famulorum sputis, colaphis, conviciis, exprobrationibus, etc., additque : « Mihi hic salutaris fasciculus servatus est. Nemo tollet eum a me, inter ubera mea commorabitur. Hæc meditari dixi sapientiam, in his justitiæ mihi perfectionem constitui, in his plenitudinem scientiæ, in his divitias salutis, in his copiam meritorum. Ex his mihi interdum potus salutaris amaritudinis, ex his rursus suavis unctio consolationis. Hæc me erigunt in adversis, in prosperis reprimunt, et inter læta tristiaque vitæ præsentis; via regia incedenti tutum præbent utrobique ducatum, hinc inde mala imminentia propulsando. »

69. PETRUS VERO SEDEBAT FORIS IN ATRIO; ET ACCESSIT AD EUM UNA ANCILLA, DICENS : ET TU CUM JESU GALILÆO ERAS. — Pertexta historia examinis, condemnationis et illusionis Christi in domo Caiphæ, redit Matthæus ad Petrum, quem, vers. 58, Christum secutum usque in atrium narrarat : quare pari modo hic trinam ejus Christi negationem simul pertexit, etiamsi illæ horis diversis et interstinctis contigerint. Vers. 69. *Luc.* XXII, 56; *Marc.* XIV, 67; *Joan.* XVIII, 17.

SEDEBAT, — ad ignem cum ministris se calefaciens. Dices : Joannes ait Petrum stetisse. Respondeo : Stare apud Hebræos sæpe significat esse præsentem, sive adesse, non vero certum standi situm, ut patet *Joan.* I, 26. Rursum Petrus nunc stabat, nunc sedebat, uti solent facere famuli in aulis principum, et apud ignem.

FORIS IN ATRIO. — Dices : Si erat Petrus foris, quomodo ergo, vers. 58, dixit illum ingressum intro in domum in atrium? Respondeo : Erat foris non respectu ostii domus Caiphæ, sed respectu aulæ interioris, in qua erat Christus examinatus a concilio. Erat ergo intra domum, quia erat in atrio exteriori, erat tamen foris respectu aulæ interioris, in qua agebatur concilium. Unde S. Ambrosius, in cap. XXII *Lucæ* : « Ubi vero, ait, negavit Jesum Petrus? in prætorio Judæorum, in societate impiorum. » Et Beda, in cap. XIV *Marci* : « Quam nociva, ait, impiorum colloquia! Petrus ipse inter ministros pontificum vel hominem se nosse negavit, quem inter condiscipulos Dei Filium fuerat confessus. »

ANCILLA. — Græce παιδίσκη, id est ancillula, scilicet vilis et infimi ordinis, puta ostiaria, ut habet Joannes, quæ ostium domus pulsantibus aperiebat et exeuntibus claudebat. Ex hoc magis liquet infirmitas et pavor Petri, qui vilis ancillulæ, ait Chrysostomus, interrogatione perculsus et prostratus negavit Christum, qui postea re-

cepto Spiritu Sancto, nec Caipham, nec totum concilium extimuit, dicens : « Oportet magis Deo obedire, quam hominibus, » *Actor.* v. Hinc disce, quam fragilis sit homo præfidens sibi, ideoque derelictus a Deo; ac vicissim quam idem sit fortis, si sibi diffidat ac fidat Deo. « Petrus sine Spiritu voci ancillæ cessit, cum Spiritu nec principibus, nec regibus cedit, » ait Auctor *Comment. in Marcum,* apud Hieronymum.

Ancilla agnovit Petrum ex pavore.

Quæres, unde hæc ancilla præ viris et ministris, qui Petrum in horto cum Christo viderant, eum esse Jesu discipulum agnovit? Respondeo, quia erat ostiara, ideoque accurate observabat, qui et quales erant ingredientes et egredientes. Observavit ergo Petrum viditque eum non esse e ministris, sed peregrinum, pavidum vultuque mœsto et consternato : inde conjecit eum esse asseclam Jesu, qui, secutus Jesum, scrutaretur quid de eo a concilio fieret. Hoc enim sagaces ostiarii statim odorari solent, quia difficile est celare animum, nec prodere vultu. Forte etiam alias viderat Petrum cum Jesu et Apostolis per urbem progredientem, vel in templo Jesu astantem, ac curiose ejus physiognomiam, staturam habitumque notarat.

GALILÆO. — Quia Jesus erat Nazarenus : Nazareth autem erat in Galilæa. Vocat Galilæum, tum quasi vilem et despectum a Judæis, qui censebant Prophetas nullos prodire e Galilæa, sed tantum e Judæa : unde aiunt, *Joan.* VII, 62 : « A Galilæa Propheta non surgit ; » tum quasi novatorem et seditiosum, quasi qui assecla sit Judæ Galilæi, qui concitans Judæos ad negandum Romanis censum, cum suis sequacibus interemptus est, *Act.* v, 37.

Vers. 70. *Luc.* XXII, 57; *Marc.* XIV, 68; *Joan.* XVIII, 17. Prima negatio Petri.

70. AT ILLE NEGAVIT CORAM OMNIBUS, DICENS : NESCIO QUID DICIS. — Petrus videns ancillam coram omnibus, non tam interrogando, quam asserendo ipsum esse e comitatu Jesu, se prodere, timens ne caperetur, constanter coram omnibus negat, ac ut negationi fidem faciat, dicit adeo sibi novam et peregrinam esse hanc ejus interrogationem, ut nesciat quid illa dicat et roget, *q. d.* Adeo nescio quis sit Jesus, ut nesciam quid de eo dicas et roges : nescio enim quis et qualis ille sit, an habeat discipulos; qui et quales illi sint. Fuit hoc mendacium, idque in re fidei, perinde ac qui nunc a Paganis rogatus an sit Christianus, negat se esse, quod est peccatum contra fidei professionem, de quo Petrus audierat Christum monentem et minantem : « Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est, » *Matth.* x, 33. Sed Petrus, ut ait Victor Antiochenus in cap. XIV *Marci*, « subita illa consternatione animique perturbatione obcæcatus, Dominicæ illius comminationis penitus oblitus fuerat. » Unde ejus lapsum miserans S. Augustinus, in cap. XVIII *Joan.*, exclamat : « Ecce columna firmissima ad unius auræ impulsum contremuit; ubi est illa promittentis audacia et de se plurimum præsumentis? ubi sunt verba illa, quando ait : Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo? Sed quid mirum, si Deus vera prædixit, homo autem falsa præsumpsit. »

Dionysius Carth. ait Petrum sexies Christum negasse.

NEGAVIT. — Quæres, quoties Petrus negavit Christum? Respondet Dionysius Carthusianus, sexies : scilicet ter in domo Annæ, ut innuit Joannes; et ter in domo Caiphæ, ut expresse habent Matthæus, Marcus et Lucas. Idem videtur colligi ex S. Augustino, lib. III *De Consensu Evang.*, cap. VI. Addit Cajetanus, in cap. XVIII *Joan.*, Petrum septies negasse Christum; scilicet ter interpellatum a feminis, et quater a viris.

Verum communis S. Cyrilli, in cap. XVIII *Joan.*; S. Ambrosii, in cap. XXII *Lucæ*; S. Hieronymi, Euthymii et aliorum hic sententia est, Petrum ter duntaxat negasse Christum, idque expresse prædixit Christus, vers. 34 : « Ter, inquit, me negabis. » Idem patet hic ex narratione Matthæi, qui succincte, sed optimo ordine historiam Christi et negationem Petri in sequentibus recenset.

Ad argumentum jam respondi, vers. 57, ubi ostendi hæc omnia contigisse in domo, non Annæ, sed Caiphæ.

Ordo negationum Petri.

Porro, diversimode trinam hanc Petri negationem narrant Evangelistæ. Unde ut eos inter se concilies, nota Petrum *primo,* negasse simpliciter Jesum in atrio, cum rogaretur a prima ancilla, ut ait hic Matthæus; *secundo* vero, eum negasse cum juramento, dum rogaretur a secunda ancilla, ut narrat Matthæus, versu sequenti; *tertio* demum, cum magis urgeretur, eumque negasse cum execratione devovendo se diris, uti refert Matthæus, vers. 74.

Nota : S. Hilarius hic, et S. Ambrosius in cap. XXII *Luc.*, videntur dicere Petrum in hac Christi negatione non fuisse mentitum, sed ambigue locutum : nec enim mentiebatur, inquiunt, qui eum hominem se nosse negabat, quem Deum cognoscebat; *q. d.* « Cum illo, quem hominem nuncupatis, non fui, sed a Dei Filio non recessi, ait S. Ambrosius; nescio quid dicas, hoc est, sacrilegia vestra nescio. » Illos tacito nomine refellit hic S. Hieronymus, imo Christus, dicens et prædicens Petro, vers. 34 : « Ter me negabis. » Sed excusari possunt S. Hilarius et Ambrosius, quod tantum dicere voluerint ita Petri verba fuisse temperata, ut verum piumque sensum ex eis quis elicere posset, ac Petrum corde et animo non negasse Christum, at ore ambigue locutum, ita ut verba negationis ejus in bonum trahi queant sensum.

An Petrus fidem perdidit.

Certum est ergo Petrum ore negasse Christum, ideoque peccasse mortaliter. Ita S. Chrysostomus hic, et S. Augustinus, tract. 113 *in Joan.* Quare Petrus hic Dei gratiam et charitatem negando perdidit; an fidem perdiderit, dubium est. Negant S. Ambrosius, Hilarius et eorum sequaces. Asserunt alii. Sane si quis Apostolorum fidem Christi retinuit (de quo dixi, vers. 31), Petrus

retinuit, præsertim quia mox respiciente eum Christo resipuit, et flevit amare conscientiam et culpam negationis Christi : ergo ejus fidem mente retinebat : hæc enim fides eum excitabat ad pœnitendum et flendum.

Nota *secundo* : Permissus est adeo graviter labi Petrus tribus de causis. *Prima* est originalis, quod nimis sibi arrogarit, suæque constantiæ præfisus sit. Ita S. Basilius, hom. *De Humilitate*. *Secunda* est comitans, quod temere, sciens se fragilem et pavidum, societati impiorum ministrorum, qui Jesum ceperant, se miscuerit. *Tertia*, finalis, ut futurus ipse Pastor Ecclesiæ, suo lapsu disceret lapsis compati et omnium peccatorum misereri, atque suo exemplo omnibus peccatoribus verum pœnitentiæ daret exemplum. Ita S. Chrysostomus hic ; S. Leo, serm. 10 *De Pass.*; S. Gregorius, *hom.* 21, et alii, juxta illud :

Non ignara mali miseris succurrere disco.

« Error Petri, ait S. Ambrosius, doctrina justorum est ; et titubatio Petri, omnium petra est et nostra firmitudo. »

Denique hæc fuit prima Petri negatio Christi, quæ contigit paulo post mediam noctem, cum primum galli canere solent. Nam Marcus post negationem hanc statim subdit : « Et exiit (Petrus) foras ante atrium, » in vestibulum quod erat atrio contiguum sub dio. Urgebat Petrum ad exitum timor, ne ancilla rursum instaret urgeretque illum esse Jesu discipulum ; sed Petrus timori huic prætexuit aliam causam, v. g. studium captandi novi liberique aeris.

ET GALLUS CANTAVIT. — Primus hic galli cantus Petrum a lapsu ad pœnitentiam non excitavit, nec eum quin iterum laberetur, et Christum negaret, retinuit, ait S. Chrysostomus ; sed ad hoc opus fuit, ut Christus eum respiceret, et lapsus sui admoneret, de quo mox.

Vers. 71. *Luc.* XXII, 58; *Marc.* XIV, 68, 69; *Joan.* XVIII, 25. Secunda negatio Petri.

71. EXEUNTE AUTEM ILLO JANUAM, VIDIT (id est animadvertit, ait S. Augustinus) EUM ALIA ANCILLA, ET AIT HIS QUI ERANT IBI : ET HIC ERAT CUM JESU NAZARENO. — Hæc est secunda tentatio et negatio Petri, quæ contigit postquam ille e vestibulo, ad quod egressus erat, uti jam dixi, regressus in atrium cum ministris, rursum assedit igni, ut hac libertate se ab accusatione ancillæ purgaret, seque non esse discipulum Christi probaret. Sed hic in novum incidit tentationis laqueum : nam ab alia ancilla agnitus, rursumque interrogatus, secundo negavit Christum, qui tunc vocabatur per contemptum « Nazarenus, » quasi novæ sectæ auctor, ac velut illius ævi hæreticus. Ita S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evangel.*, cap. VI, qui et addit : « Liquido colligitur collatis de hac re omnibus Evangelistarum testimoniis, non ante januam secundo Petrum negasse, sed intus in atrio ad ignem : Matthæum autem et Marcum commemoravisse exiisse eum foras, regressum ejus brevitatis causa tacuisse. »

72. ET ITERUM NEGAVIT CUM JURAMENTO : QUIA NON NOVI HOMINEM. — Cum ancilla interrogante Petrum concurrerunt alii ab ancilla excitati, ut patet ex Luca et Joanne, idem interrogantes, et contra illum instantes : quare Petrus validiore responso sibi opus esse advertens, negationi addidit juramentum, id est perjurium, quia, ut ait S. Gregorius : « Peccatum quod pœnitentia non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit ; » tum quia conscientiam gravat, deprimit et debilitat ; tum quia peccator videns se peccasse, jam cogitat se lapsum esse, ac parvi referre si rursum in idem peccatum labatur ; sicut qui lapsus est in lutum, parum curat si secundo labatur. Sic Christiani nonnulli cum lapsi sunt in fornicationem, vel crapulam, illico eam iterant et frequentant, cogitantes : Jam lapsi sumus, labamur iterum, et voluptate eadem fruamur, quia eadem confessione et pœnitentia simul omnia abolebimus. Sed errant, tum quia secundum peccatum nova est Dei offensa novumque vulnus priore nocentius animæ infligit ; tum quia difficilior est pœnitentia post iteratum et frequentatum peccatum, quam sit post primum lapsum : « perseverantia quippe in peccato dat incrementum scelerum, » ait Rabanus. Huc adegit Petrum societas impiorum, quam ne quidem post primum lapsum deseruit, cum id omnino facere debuisset, utpote jam expertus ejus noxam et suam coram ea infirmitatem. Vers. 72. *Luc.* XXII, 58; *Marc.* XIV, 70; *Joan.* XVIII, 25.

73. ET POST PUSILLUM ACCESSERUNT QUI STABANT, ET DIXERUNT PETRO : VERE ET TU EX ILLIS ES, NAM ET LOQUELA TUA MANIFESTUM TE FACIT : Vers. 73, *Luc.* XXII, 59, 60; *Mar.* XIV, 70, 71, 72.

74. TUNC COEPIT DETESTARI, ET JURARE QUIA NON NOVISSET HOMINEM. Vers. 74. *Joan.* XVIII, 26, 27. Tertia negatio.

POST PUSILLUM. — Scilicet « intervallo facto quasi horæ unius, » ait Lucas. Ministri enim intenti in Jesum, ejusque examini ad ostium auscultantes, minus intendebant Petro ; sed mox reversi ad ignem, intendentes in Petrum eum tertio tentarunt, et ad tertiam negationem compulerunt. Causam attulerunt : « Nam et loquela tua manifestum te facit, » scilicet te esse Galilæum, Jesu Galilæi discipulum, quia eo accentu, dialecto et proprietate verborum loqueris quo loquuntur Galilæi, sicut in Italia alia dialecto loquuntur Romani, alia Neapolitani, alia Veneti, etsi omnes loquantur italice. Accessit et alia accusatio Petri : nam cognatus Malchi, cujus Petrus abscidit auriculam, dixit : « Nonne ego te vidi in horto cum illo? » ut refert Joannes, cap. XVIII. Quare Petrus videns se undique premi, ad extrema quasi adactus, « cœpit detestari et jurare quia non novisset hominem, » dicendo more Hebræo : Hæc faciat mihi Deus et hæc addat si novi Jesum : terra mihi dehiscat, fulmen me afflet, cœlites me perdant, si Jesu sim discipulus. Pro « detestari, » Græce est καταναθεματίζειν, quod compositum est ex ἀναθεματίζειν, id est anathematizare, sive anathema, id est execrationem sibi imprecari, et diris se devovere, ac

præpositione κατὰ, quæ vim verbi cui additur auget et intendit. « En quo alii magis urgent et affirmant, eo Petrus vehementius jurat, et obstinatius agit, » ait Victor Antiochenus in cap. XIV *Marci*. « Considera hic, inquit Cyrillus, lib. XII in cap. I *Joan.*, quales ante Spiritus Sancti adventum Apostoli fuerint, et quales postquam ex alto virtute induti fuerint, effecti sint : » qui enim hic ad vocem ancillæ et servi trepidat, ille postea pontificibus audacter usque ad verbera sese opposuit.

ET CONTINUO (Syrus, *in illa ipsa hora*, vel *momento*) GALLUS CANTAVIT, — ut Petrum prædictionis Christi memorem redderet et a lapsu ad pœnitentiam provocaret. Addit Lucas : « Et conversus Dominus, respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini sicut dixerat : Quia prius quam cantet gallus, ter me negabis. » Respectus Christi ergo quo respexit Petrum, ut docet S. Ambrosius, fuit causa, ut Petrus, qui priorem galli cantum non adverterat, hunc posteriorem adverteret, eoque prædictionis Christi recordaretur, et pœnitere ac flere inciperet. Respexit ergo, et respiciendo erexit Christus Petrum, ait S. Leo. Porro, respexit Christus Petrum, tum oculis mentis, objiciendo menti Petri fœditatem negationis, ac stimulando eum ad pœnitentiam : ita S. Augustinus, Beda, Ambrosius et alii; tum oculis corporis, quia Christus post examen proclamatus reus mortis ex atrio interiore, sive superiore, videtur reductus ad atrium exterius, quod erat deorsum, ut habet Marcus, in quo erat Petrus, ibique vertens se ad Petrum, benigno oculorum suorum nutu verberans eum, sui lapsus admonuit, et ad se revocavit. Reductus videtur ad hoc atrium Christus, ut pontificibus ad lectum et somnum exiguum consedentibus, Christus interim eorum ministris custodiendus et illudendus traderetur. Aut certe Christus ex atrio interiore, per apertum ostium respexit Petrum existentem in atrio exteriore. Summa Christi providentia ita omnia disposuit, ut occasio commoda daretur respiciendi Petrum.

Respexit Petrum Christus, et ad pœnitentiam adduxit.

Qua in re mirare celsitudinem æque ac charitatem Christi, qui jam reus mortis proclamatus, inter tot illusiones et verbera sui quasi oblitus, curam egit Petri, ut eum quasi ovem perditam in viam salutis revocaret, docens nos ut idem faciamus. Ita fecit S. Chrysostomus, qui in exilium actus, et fatigatione, febri, fame, siti, milleque malis cruciatus, ac ad mortem adactus, quasi sui oblitus, curam egit suorum, imo et aliorum, ut patet ex ejus epistolis, quas tum ardentissimas scripsit ad Olympiadem, ad Cyriacum, ad Innocentium Pontificem et ad Constantium presbyterum suum, in qua eum monet, ut in hac sua persecutione animos non deprimat, sed erigat zelumque animarum induat, ac viros Apostolicos in Phœniciam mittat, qui eam convertant, utque de missis et ab eis conversis, rationes ineat et ad se perscribat : in tempestate enim naucleri industriam virtutemque agnosci, æque ac militis in duello, ducis in prælio, medici in morbi paroxysmo.

Audi S. Leonem, serm. 3 *De Pass.* : « Respexit Dominus Petrum, et inter calumnias sacerdotum, inter falsitates testium, inter cædentium et conspuentium injurias constitutus, illis turbatum discipulum convenit oculis, quibus eum præviderat esse turbandum, et in illum conversa est veritatis inspectio, ubi erat cordis facienda correctio, quasi quædam illi vox Domini insonaret, ac diceret : Quid habes, Petre? quid in tuam conscientiam recedis? ad me convertere, in me confide, me sequere, meæ passionis hoc tempus est, nondum tui venit hora supplicii. Quid metuis quod etiam ipse superabis? Non te confundat infirmitas, quam recepi. Ego de tuo fui trepidus, tu de meo esto securus. » Quocirca, ut ait S. Hieronymus, « fieri non poterat, ut in negationis tenebris permaneret, quem lux respexerat mundi. »

75. ET RECORDATUS EST PETRUS VERBI JESU QUOD DIXERAT : PRIUSQUAM GALLUS CANTET (« bis, » ut addit Marcus), TER ME NEGABIS. ET EGRESSUS FORAS, FLEVIT AMARE. — Præclare Origenes : « Postquam, inquit, angelus diei (id est gallus, suo cantu prænuntians instare ortum solis et diei) clamavit ei, tunc recordatus est. » Et Victor Antiochenus, in cap. XIV *Marci* : « Galli cantu, ait, admonitus, quasique a gravi somno excitatus, ad se reversus, comperit se in illud ipsum malum ac probrum decidisse, in quod Dominus ipsum prolapsurum paulo ante denuntiaverat. »

Vers. 75. Luc. XXII, 61; Marc. XIV, 72.

Symbolice : gallus cuique a Deo datus est sua conscientia, quæ quoties quis peccat, ei occlamat dicitque : Cur tantum scelus committis? cur Deum offendis, te lædis et periculo gehennæ exponis? Hic clamor conscientiam remordet et stimulat ad pœnitentiam, quem qui audit et exaudit, vere cum Petro compungitur, et pœnitendo peccatum abolet. Ita Laurentius Justinianus, lib. *De Christi agone*, cap. IX. Rursum gallus est concionator, qui sua voce peccatum peccatori aperit, eumque ad pœnitentiam stimulat. Ita S. Gregorius, lib. XXX *Moral.*, cap. IV, explicans illud Job, cap. XXXVIII : « Quis dedit gallo intelligentiam? »

Gallus cuique est conscientia.

ET EGRESSUS FORAS, — tum quia in conspectu Judæorum eum flere non congruebat, ne se proderet, tum quia hic conspectus eorum fuerat ei causa metus et negationis Christi. Jam ergo pœnitenti, hæc occasio recidivæ illi tollenda et amovenda fuit. Abit ergo foras, ibique liberas lacrymis habenas laxat : « Non enim, ut ait S. Hieronymus, poterat in atrio Caiphæ sedens agere pœnitentiam. Egreditur foras de impiorum concilio, ut pavidæ negationis sordes amoris fletibus lavet. »

Objicit Calvinus claudicasse pœnitentiam Petri, eo quod culpam suam non sit confessus coram Judæis, apud quos Christum negarat, nec scandalum quod eis dederat, abstulerit. Respondeo,

Calvini scomma in S. Petrum.

Petrum Judæis, utpote perversissimis et in odio Christi obstinatissimis, nullum dedisse scandalum, quo eos in odio Christi confirmaret : quare, si coram eis negationem Christi retractasset, sine fructu id fecisset, imo cum damno, tam suo, quam illorum; exposuisset enim se periculo recidivæ, et illos majoris indignationis et odii in Christum, qui proinde Petrum, et magis Christum pejus mulctassent.

Fletus Petri. FLEVIT AMARE. — Arabicus, *flevit amaro fletu*, quia magnus dolor et acris compunctio, quod Christum Dominum suum negasset, amaricavit cor ipsius, ut amaras funderet lacrymas, quibus pro culpa sua Deo satisfaceret. « Nam, ut ait S. Bernardus, lacrymæ pœnitentium vinum sunt angelorum; » imo vinum sunt Dei et Christi. Audi S. Ambrosium, in cap. XXII *Lucæ* : « Quare flevit? quia culpa obrepsit ei; Petrus doluit et flevit, quia erravit ut homo : commune, quod labitur; fidei, quod pœnitet. » Sed quare non oravit potius quam flevit? Respondet : « Lacrymæ lavant delictum, quod voce pudor est confiteri; lacrymæ veniam non postulant, sed merentur. Invenio cur tacuit Petrus, ne tam cito veniæ petitio plus offenderet : ante flendum est, sic precandum. » Et nonnullis interjectis : « Doce nos, Petre, ait, quid tibi profuerint lacrymæ tuæ? sed docuisti illico : nam qui lapsus es, antequam fleres; postquam flevisti, erectus es, ut alios regeres, qui teipsum ante non rexeras. »

Dices : S. Ambrosius ibidem ait : « Lacrymas ejus (Petri) lego, satisfactionem non lego. » Hæc verba torquent Calvinistæ, ut opera satisfactoria enervent, eisque vim satisfaciendi adimant, sed imperite et inepte. Nam S. Ambrosius per « satisfactionem » intelligit excusationem peccati, uti patet ex iis quæ subdit; *q. d.* Lego quod Petrus fleverit peccatum suum, non quod illud excusarit, uti solent facere rei apud homines : at non ita fecit Petrus, qui peccatum suum confessus est cum amoris lacrymis, quæ proinde satisfactoria fuisse opera, apud orthodoxos non est dubium.

Notat S. Clemens, S. Petri discipulus et successor, adeo pœnituisse Petrum, ut per totam deinceps vitam singulis noctibus audiens galli cantum in genua procideret, amaras funderet lacrymas, et peccati licet jam remissi iterum veniam a Deo et Christo flagitaret. Hinc etiam oculi ejus ex assiduo ploratu apparebant quasi sanguine respersi, teste Nicephoro, lib. II, cap. XXXVII. Denique lapsum hunc compensavit Petrus austere usque ad mortem vivens, lupinos (pisa sunt amara) comedens, teste S. Gregorio Nazianzeno, orat. *De Amore pauperum*; item assiduis laboribus, Apostolicis persecutionibus, ærumnis, ac denique morte crucis, quam pro Christo constantissime et lætissime sustinuit. Austera Petri pœnitentia per totam vitam.

Lege lib IV, cap. V, *Revelat*. S. Brigidæ, ubi S. Petrus, apparens S. Brigidæ, narrat sui lapsus causam fuisse oblivionem sui propositi et promissionis Christo factæ. Unde ei suadet hoc tentationis remedium : « Surge, inquit, per humilitatem ad magistrum memoriæ, et pete ab eo memoriam. »

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, pontifices Christum in concilio damnant et tradunt Pilato, ut ab eo pariter damnetur et occidatur. Id videns Judas triginta argenteos refert, desperat et se suspendit. Secundo, vers. 11, Pilatus Christum examinat, et innocentem deprehendens, liberare conatur, componens eum cum Barabba sicario; sed Judæi insanis vocibus Barabbam liberari postulant, Christum vero crucifigi. Tertio, vers. 26, his vocibus victus Pilatus, Christum flagellatum tradit eis ut crucifigatur : quare milites ei ut regi Judæorum, sed ficto, coronam spineam pro aurea et regali imponunt, pro sceptro dant arundinem, pro purpura chlamydem coccineam. Quarto, vers. 32, educentes eum in Golgotha, crucem ejus imponunt Simoni Cyrenæo; Christoque ibidem inter duos latrones crucifixo, cum titulo : Hic est Jesus Nazarenus, rex Judæorum, *vestes ejus sorte dividunt, illique illudunt variis probris et blasphemiis. Quinto, vers. 45, tenebræ occupant totam terram ab hora sexta ad nonam, qua Jesus resignans Patri spiritum expirat; mox templi velum scissum est, petræ fissæ, monumenta aperta, corpora mortua surrexerunt, terra contremuit : quibus visis, Centurio ait,* Vere Filius Dei erat iste. *Sexto, vers. 57, Joseph ab Arimathia a Pilato petit corpus Christi illudque sepelit. Judæi sepulcro custodes adhibent.*

1. Mane autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent. 2. Et vinctum adduxerunt eum, et tradiderunt Pontio Pilato præsidi. 3. Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœ-

nitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus, 4. dicens : Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt : Quid ad nos? tu videris. 5. Et projectis argenteis in templo, recessit; et abiens laqueo se suspendit. 6. Principes autem sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt : Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est. 7. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. 8. Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est ager sanguinis, usque in hodiernum diem. 9. Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam, dicentem : Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel; 10. et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. 11. Jesus autem stetit ante præsidem, et interrogavit eum præses, dicens : Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus : Tu dicis. 12. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus, nihil respondit. 13. Tunc dicit illi Pilatus : Non audis quanta adversum te dicunt testimonia? 14. Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur præses vehementer. 15. Per diem autem solemnem consueverat præses populo dimittere unum vinctum, quem voluissent. 16. Habebat autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas. 17. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus : Quem vultis dimittam vobis : Barabbam, an Jesum, qui dicitur Christus? 18. Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum. 19. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens : Nihil tibi, et justo illi : multa enim passa sum hodie per visum propter eum. 20. Principes autem sacerdotum et seniores persuaserunt populis ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent. 21. Respondens autem præses, ait illis : Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt : Barabbam. 22. Dicit illis Pilatus : Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? 23. Dicunt omnes : Crucifigatur. Ait illis præses : Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes : Crucifigatur. 24. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens : Innocens ego sum a sanguine justi hujus, vos videritis. 25. Et respondens universus populus, dixit : Sanguis ejus super nos et super filios nostros. 26. Tunc dimisit illis Barabbam, Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur. 27. Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorium congregaverunt ad eum universam cohortem; 28. et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei; 29. et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, et arundinem in dextera ejus. Et genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes : Ave, rex Judæorum. 30. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus. 31. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis ejus, et duxerunt eum ut crucifigerent. 32. Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus. 33. Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ locus. 34. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum. Et cum gustasset, noluit bibere. 35. Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes; ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem : Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. 36. Et sedentes servabant eum. 37. Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam : Hic est Jesus Rex Judæorum. 38. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus a dextris, et unus a sinistris. 39. Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua, 40. et dicentes : Vah! qui destruis templum Dei, et in triduo illud reædificas, salva temetipsum; si filius Dei es, descende de cruce. 41. Similiter et principes sacerdotum illudentes cum Scribis et senioribus dicebant : 42. Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere : si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei; 43. confidit in Deo, liberet nunc, si vult eum; dixit enim : Quia Filius Dei sum. 44. Idipsum autem et latrones, qui crucifixi erant

cum eo, improperabant ei. 45. A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. 46. Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens : Eli, Eli, lamma sabacthani ? hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me ? 47. Quidam autem illic stantes, et audientes, dicebant : Eliam vocat iste. 48. Et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, et imposuit arundini, et dabat ei bibere. 49. Cæteri vero dicebant : Sine videamus an veniat Elias liberans eum. 50. Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. 51. Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum; et terra mota est, et petræ scissæ sunt, 52. et monumenta aperta sunt; et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. 53. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. 54. Centurio autem, et qui cum eo erant custodientes Jesum, viso terræ motu et his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes : Vere Filius Dei erat iste. 55. Erant autem ibi mulieres multæ a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilæa, ministrantes ei : 56. inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi. 57. Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathæa, nomine Joseph, qui et ipse discipulus erat Jesu. 58. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus. 59. Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda. 60. Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit. 61. Erat autem ibi Maria Magdalene, et altera Maria, sedentes contra sepulcrum. 62. Altera autem die, quæ est post Parasceven, convenerunt principes sacerdotum et Pharisæi ad Pilatum, 63. dicentes : Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens : Post tres dies resurgam. 64. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium, ne forte veniant discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi : Surrexit a mortuis ; et erit novissimus error pejor priore. 65. Ait illis Pilatus : Habetis custodiam; ite, custodite sicut scitis. 66. Illi autem abeuntes, munierunt sepulcrum, signantes lapidem, cum custodibus.

Vers. 1. *Luc.* XXII, 66; *Mar.* XV, 1.

1. MANE AUTEM FACTO (Syrus, *cum autem esset diluculum*), CONSILIUM INIERUNT OMNES PRINCIPES SACERDOTUM ET SENIORES POPULI ADVERSUS JESUM, UT EUM MORTI TRADERENT.

MANE. — « Cerne, ait S. Hieronymus, sollicitudinem sacerdotum in malum, » juxta illud *Psal.* XIII : « Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. » Urgebat ad hoc eos immane in Christum odium, et instigatio diaboli (1). Fuit hoc mane feriæ sextæ, sive diei Veneris, qua post paucas horas ab eis crucifixus est Christus. Itaque Caiphas, qui noctu cum paucis Christum examinarat et damnarat, mane convocavit magnum plenumque concilium, quod Sanedrim vocatur, et 70 viris, sive senatoribus, constabat, ut ab eo toto Christus damnaretur, ac damnatus Pilato traderetur, ne Pilatus eum, utpote a toto concilio prædamnatum, absolvere posset. Gesta in hoc concilio tacet Matthæus, quia in eo repetita fuit Christi examinatio et damnatio, quam ipse recensuit cap. præced., vers. 59 et seq. Lucas vero rem in eo gestam sic supplet et enarrat,

Sanedrim convocat Caiphas ad damnandum Christum.

(1) *Mane*, hora scilicet insolita, ut ante Romanis Christus traderetur quam sciretur a populo, quem ei favere haud dubium erat.

cap. XXII, 66 : « Et ut factus est dies, convenerunt Seniores plebis, et Principes sacerdotum, et Scribæ, et duxerunt illum in concilium suum, dicentes : Si tu es Christus, dic nobis. Et ait illis : Si vobis dixero, non credetis mihi; si autem et interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc autem erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes : Tu ergo es Filius Dei ? Qui ait : Vos dicitis quia ego sum. At illi dixerunt : Quid adhuc desideramus testimonium ? Ipsi enim audivimus de ore ejus. » Hæc explicui cap. præced., vers. 59.

Præclare S. Leo, serm. 3 *De Passione* : « Hoc mane, inquit, vobis (o Judæi) templum et altaria diruit, legem et Prophetas ademit, regnum et sacerdotium sustulit, in luctum æternum omnia festa convertit. »

UT (Græce ὅπως, id est *quomodo*) EUM MORTI TRADERENT, — scilicet qua ratione sine obstaculo et tumultu eum occiderent; item quo genere mortis eum afficerent, nimirum crucis, quod erat summi doloris æque ac infamiæ. Verisimile est aliquos in hoc concilio fuisse Christi sectatores, vel amicos, qui vel a concilio hoc se absentarunt, vel a Caipha non vocati, aut alio missi fuere, ne Christum in concilio defenderent : quod si aliqui

ex eis concilio interfuerunt, vel pro Christo sententiam dixerunt, vel victi clamore cæterorum tacuerunt: tales fuere Nicodemus et Joseph ab Arimathia, *Luc.* XXIII, 51.

Nota : Concilium hoc impium erravit, non tantum in facto, sed et in fide, quia declaravit, imo sententiam tulit, Jesum non esse Christum, nec Dei Filium ; sed utrumque titulum sibi falso arrogare, ideoque reum esse mortis : quæ omnia sunt erronea et hæretica; sed concilium hoc particulare et exiguum fuit, scilicet ex solis Judæis, imo ex solis Hierosolymæ incolis constans. Secus est de conciliis Œcumenicis Christianorum, ad quæ convocantur Episcopi omnium provinciarum, qui totam Ecclesiam repræsentant, ideoque ex promissione Christi assistentem habent Spiritum Sanctum, ut in fide non errent. Dices : Ergo tunc tota Ecclesia Judaica erravit et a fide defecit. Respondeo: Nego consequentiam, tum quia inter Christi discipulos, qui a Christo conversi erant sparsique per totam Judæam, multi in ejus fide perstiterunt; tum quia inter Judæos per totam Judæam diffusos multi erant veri fideles et religiosi, qui fidem patrum sectabantur, e quibus multi in Pentecoste ad Christum conversi sunt; ut patet *Act.* II.

Vers. 2. *Luc.* XXIII, 1; *Mar.* XV, 1; *Joan.* XVIII, 28.

2. ET VINCTUM ADDUXERUNT EUM, ET TRADIDERUNT PONTIO PILATO PRÆSIDI. — « Nam, ut ait S. Hieronymus, Judæi habebant hunc morem, ut, quem adjudicassent morti, ligatum judici traderent. Hic est Samson vinctus a Dalila, Christus a Synagoga. » Vere Origenes : « Alligaverunt Jesum, ait, solventem a vinculis, et dicentem eis qui sunt in vinculis : Exite; et compeditos solventem atque dicentem : Dirumpamus vincula eorum. » Ideo enim vinctus est Jesus, quia vincula culparum et pœnarum culpis nostris debitarum in se luenda suscepit, ut nos ab iis absolveret.

ADDUXERUNT, — scilicet Caiphas, cum cæteris omnibus concilii senatoribus, ut auctoritate sua opprimerent non solum Jesum, sed et Pilatum, cogerentque eum Jesum jam a se examinatum et damnatum pariter damnare et occidere. Quod si nollet, omnes eum quasi affectati regni Judaici reum, ideoque Cæsaris inimicum et rebellem accusarent, atque hac criminatione Pilatum etiam invitum compellerent ad eum morti adjudicandum, uti reipsa contigit.

Pilato traditur Christus.

TRADIDERUNT PONTIO PILATO. — Cur? Putant nonnulli, ex iis quæ dicuntur in Thalmud, Judæis non licuisse quemquam crucifigere, sed aut strangulare, aut lapidare, aut comburere, aut capite plectere : Judæos ergo tradidisse Christum Pilato, ut is eum crucifigeret. Sed hoc falsum esse liquet ex *Deuter.* XXI, 23 : « Quando, inquit, peccaverit homo quod morte plectendum est, et adjudicatus appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur. » Sic Moses colentes Beelphegor suspendit in patibulis, *Num.* XXV, 4; et Josue, VIII, 29, suspendit regem Hai; David, filios Saul, II *Reg.* XXI, 6 et 9.

Romani Judæis jus necis ademerunt.

Vera ergo causa cur Judæi non occiderint Christum, sed Pilato occidendum tradiderint, est, quod Romani, Judæis devictis subactisque, jus necis et potestatem occidendi ademerint sibique vindicarint, ut patet *Joan.* XVIII, 31 : « Nobis, inquiunt Judæi Pilato, non licet interficere quemquam. » Unde Josephus, lib. XX *Antiq.*, cap. VIII, scribit Ananum pontificem, eo quod cum concilio Jacobum fratrem Domini aliosque nonnullos sine consensu præsidis Romani occidisset, pontificatu fuisse privatum. Quod ergo Judæi Stephanum lapidarint, et Christum sæpe lapidare voluerint, id non jure, sed injuria et impetu furentis populi factum est. Ita Toletus, Maldonatus, Franciscus Lucas et alii.

Cur? Christus traditus Pilato? Causa Prima.

Adde hic principes Christum Pilato tradidisse occidendum aliis quoque de causis. *Prima* erat, ut a se infamiam occisi Christi, quod scilicet eum ex invidia occidissent, amolirentur. Pilato ergo quasi Romano et Gentili, ideoque viro æquo, et quem Christi causa non tangebat, eum tradunt, ut is damnet, quem populus ex mera ratione, non ex invidia eum damnasse crediturus sit.

Secunda.

Secunda, quia principes volebant Christi honorem et gloriam plane obterere et delere, ac ostendere ipsum non esse Christum, sed pseudochristum. Tradunt ergo eum Pilato, ut is eum quasi latronem et rebellem Cæsaris ad infamem mortem condemnet, et inter latrones crucifigat, ut patebit *Joan.* XVIII, 32. Judæi enim Christum ut blasphemum damnarant; blasphemi autem pœna ex lege, *Levit.* XXVI, 16, erat lapidatio, non crux : ut ergo Christum crucifigant, tradunt eum Pilato, ut is ex lege Romana quæ rebelles et seditiosos cruci addicit, Christum quasi Cæsaris rebellem crucifigat.

Tertia.

Tertia, quia dies, in quo hæc acta sunt, erat festum Paschæ sanctissimum, quo pontificibus sacra et sacrificia tractanda erant in templo, ideoque a sanguine et cæde plane abstinendum. Tradunt ergo eum Pilato Gentili, ut is eum in Paschate quasi in die sibi profano occidat, cogitantes sic se majorem infamiam Christo irrogaturos, si in die Paschæ solemni, quo omnes Judæi Hierosolymam confluebant, ipse in omnium conspectu quasi profanus a profano Pilato, diem Paschæ profanante, occideretur. Ita S. Chrysostomus hic, *homil.* 86, et S. Augustinus, tract. 114 *in Joan.*, et S. Cyrillus, lib. XII *in Joan.*, VI (1).

Porro, Deus Judæis irrogavit pœnam talionis: nam sicut ipsi tradiderunt Christum cædendum Pilato præsidi Romano, sic vicissim ipsi a Deo Romanis Imperatoribus Tito et Vespasiano traditi

(1) Ob aliam quoque causam Christus Romanis damnandus traditus fuit : illud scilicet permittente Deo, altiori quodam consilio, ut qui *omnium* futurus erat redemptio, illius mortis infamia *omnes*, Judæos æque ac Gentiles, attingeret.

sunt, ut vastarentur et exscinderentur, ut notat S. Cyrillus in cap. XVIII *Joan.*, Theophylactus et Victor Antiochenus in cap. XIV *Marci*.

Vers. 3. 3. TUNC VIDENS JUDAS, QUI EUM TRADIDIT, QUOD DAMNATUS ESSET, POENITENTIA DUCTUS, RETULIT TRIGINTA ARGENTEOS PRINCIPIBUS SACERDOTUM ET SENIORIBUS,

Vers. 4. 4. DICENS : PECCAVI TRADENS SANGUINEM JUSTUM. AT ILLI DIXERUNT : QUID AD NOS? TU VIDERIS. —

Judas male pœnitens refert triginta argenteos.

Judas, vendens Christum Judæis, non cogitabat quod Christus ab eis occideretur, sed caperetur duntaxat, et captus vel eis satisfaceret, vel virtute sua e manibus eorum elaberetur, uti alias elapsus fuerat; at ubi vidit eum damnatum ad mortem, advertit gravitatem culpæ suæ, quod scilicet ipse esset causa necis Christi: quare sero facti pœnitens, seipsum damnavit et suspendit. « Talis nempe diabolus est, inquit Chrysostomus, ut non dimittat hominem, nisi vigilet, ante ultimum effectum magnitudinem peccati prævidere, ne pœnitentia ductus a peccato resiliat; postquam autem peccatum omnibus numeris est expletum, tunc videre permittit, ut mœrore afficiat et in desperationem præcipitet. Tam multis enim admonitionibus Christi nihil flexus est Judas; cum vero in ultimum jam effectum res venit, tunc pœnitentia ducitur, neque tunc utiliter, et ut oportebat. »

QUOD DAMNATUS ESSET — a Caipha pontifice totoque concilio, ideoque eorum auctoritate, odio et importunitate, mox damnandus foret a Pilato, ob obstinationem principum eum accusantium et ad necem perurgentium.

POENITENTIA DUCTUS, — non vera et genuina : hæc enim spem veniæ, qua caruit Judas, includit; sed coacta cruciante et desperabunda, qualem parit mala conscientia torquens et remordens damnatos, qui torquentur igne gehennæ. Hoc enim est Græcum μεταμεληθείς.

RETULIT TRIGINTA ARGENTEOS PRINCIPIBUS, — ut rescinderet contractum cum eis initum, *q. d.* Ego revoco contractum vobiscum initum, ideoque restituo vobis pretium mihi datum, ut vos vicissim Jesum, quem hoc pretio vobis vendidi, libertati suæ restituatis. Nam, ut ait S. Ambrosius in *Lucæ* XXII : « In pecuniariis causis refuso pretio jus solvi consuevit. » Porro « Judas, ait Hilarius, agens pœnitentiam, pretium sanguinis Christi reddidit sacerdotibus, ut, licet ipse venditi sanguinis auctor esset, tamen ementium infidelitatem ipsa vendentis professio argueret. » Et S. Ambrosius : « Etsi, inquit, cassa est pœnitentia proditoris, est tamen ullus in scelere pudor culpam agnoscere, et quanquam ille non absolvitur, Judæorum tamen impudentia confutatur, quos cum professio redarguat venditoris, scelerate tamen sibi vindicant jura contractus. »

PECCAVI TRADENS SANGUINEM JUSTUM. — Græce ἀθῶον, id est innocentem : quid enim innocentius agno immaculato? quid purius puritate Jesu Christi?

AT ILLI DIXERUNT : QUID AD NOS? TU VIDERIS. — Tu quod intrivisti, exede; tu culpæ tuæ; quam agnoscis, pœnam sustine : nos in nobis nullam culpam agnoscimus, sed Jesum ut pseudochristum æstimamus reum mortis, ideoque eum ad mortem persequimur et perurgemus. Noluerunt principes denarios a Juda oblatos recipere, ne contractum rescindere et Jesum dimittere cogerentur. Quare Judas eos projecit in templum, ut sequitur, ac desperans de Jesu vita, et consequenter de salute sua, se suspendit : si enim, reddito pretio, principes Jesum liberassent, utique Judas non desperasset, nec se suspendisset. Hucusque ergo proba fuit pœnitentia Judæ, sed eadem improba fuit, dum, illis renuentibus Jesum dimittere, ille desperavit et desperans se suspendit. « Vide eos nolle, inquit Chrysostomus, quantam rem auderent, aspicere; quæ res culpam eorum majorem reddit. Aperte namque audacissimæ iniquitatis testantur passione se ferri, et nolle a perperam cœptis desistere, ficto ignorantiæ velamine stulte se adoperientes. »

5. ET PROJECTIS ARGENTEIS IN TEMPLO, RECESSIT : Vers. 5.
ET ABIENS LAQUEO SE SUSPENDIT. — Nota : Judas retulit argenteos ad domum Caiphæ, vel certe Pilati, ad principes Christum apud eum accusantes, cumque illi nollent eos recipere, abiit in templum, ibique eos projecit, ut a sacerdotibus colligerentur et principibus sacerdotum rederentur. Forte etiam aliqui principes jam a Caipha et Pilato in templum abierant, sacra et sacrificia Paschalia celebraturi : ad eorum ergo pedes denarios hosce projecit Judas, ut, quantum in se est, contractum rescinderet, proditionem suam damnaret, ac Jesu innocentiæ famam vitamque, si posset, restitueret : si enim eos projecisset in domo Caiphæ, vel Pilati, statim eos principum ministri et satellites collegissent, sibique sine ullo Judæ fructu vindicassent. In templum ergo eos projecit, quasi sacrum sacerrimi Christi pretium, ideoque si principes illud recipere nollent, in sacros piosque usus expendendum.

ET ABIENS LAQUEO SE SUSPENDIT. — Syrus, *se strangulavit*; Æthiopicus, *laqueo se suspendit et mortuus est*. Errat ergo Theophylactus et Græci, qui censent Judam suspendio non esse mortuum, sed postea curru fuisse obtritum. Vide dicta *Act.* I, 18. Peccato proditionis gravissimo Judas addidit aliud non gravius, sed nocentius, desperationis. Hoc enim illum adegit in ima tartara, ad sedem Luciferi. Si enim pœnitens veniam a Christo etiam jam damnato petiisset, utique eam ab illo obtinuisset, sed proditionis immanitas tantum ei horrorem agente diabolo injecit, ut de venia instar Caini desperaret, ideoque statim ante necem Christi, illo ipso die ipse se suspendit, non ferens tantum conscientiæ occlamantis remorsum et probrum, uti docet S. Leo, serm. 3 *De Passione*; S. Augustinus, vel quisquis est Auctor, *Quæst. novi et veteris Testamenti*, Quæst. XCIV, et alii.

Desperabundus Judas se suspendit.

Hoc de Juda prophetarat David, *Psalm.* XXXIV, 8, dicens : « Veniat illi laqueus, quem ignorat, et captio quam abscondit, apprehendat eum, et in laqueum cadat in ipsum. » Audi S. Leonem, *serm.* 3 : « Unde scelestior omnibus, Juda, et infelicior extitisti, quem non pœnitentia revocavit ad Dominum, sed desperatio traxit ad laqueum.» Et post pauca : « Cur de ejus bonitate diffidis, qui te a corporis et sanguinis sui communione non repulit? qui tibi ad comprehendendum se, cum turbis et armatorum cohorte venienti, pacis osculum non negavit? sed homo inconvertibilis, spiritus vadens et non revertens, cordis tui secutus es rabiem, et stante diabolo a dextris tuis, iniquitatem, quam in Sanctorum omnium armaveras caput, in tuum verticem retorsisti, ut quia facinus tuum omnem mensuram ultionis excesserat, te haberet impietas tua judicem, te pateretur tua pœna carnificem. »

Judas in ficu se suspendit.

Tradunt nonnulli Judam ex ficu se suspendisse, sicut Hebræi tradunt arborem vetitam, ex qua Adam et Eva comederunt, fuisse ficum : ficus ergo homini fuit infelix arbor. Unde Juvencus canit :

> Exorsusque suas laqueo sibi sumere pœnas,
> Informem rapuit ficus de vertice mortem.

Avaritia Judam perdidit.

Huc Judam adegit avaritia. Audi S. Chrysostomum : « Audite ista, audite, inquam, avari, versate animo quid ille passus fuit; nam et pecuniam amisit, et scelus admisit, et animam perdidit : quod atrox avaritiæ tyrannis facere solet. Non est argento, nec hac usus vita, non fruetur futura, universa simul amisit : pravaque apud eos, quibus tradidit, æstimatione de se suscitata, laqueo demum gulam fregit. »

Denique hæc confessio Judæ non verbalis, sed realis, puta ipsum ejus desperabundi suspendium, clarum fuit testimonium innocentiæ Christi, quod Judæos ab ejus cæde abstrahere debuisset, si vel micam pudoris aut conscientiæ habuissent : sed tanta fuit eorum obstinatio et malitia, ut ab ea portento tam novo revocari non potuerint.

Symbolice : Beda, in cap. I *Act.* : « Dignam, inquit, sibi pœnam invenit, ut guttur, per quod vox proditionis exierat, laquei nodus necaret; et qui hominum Angelorumque Dominum morti tradiderat, cœli terræque perosus aeris in medio periret; et viscera quæ dolum proditionis conceperant, rupta caderent. » D. Bernardus, serm 8 *in Psal.* XC : « Judas, inquit, in aere crepuit medius, aeriarum collega potestatum, utpote quem veri Dei et hominis, qui de cœlo venisset operaturus salutem in medio terræ, hujus, inquam, proditorem nec cœlum reciperet, nec terra sustineret.» Rursum S. Augustinus, lib. *Homiliarum* 50, hom. 27: « Quod, inquit, in corpore suo fecit, hoc factum est in anima ipsius. Quomodo qui sibi collum ligant, inde se occidunt, quia non ad eos intrat spiritus aeris hujus; sic illi qui desperant de indulgentia Dei, ipsa desperatione intus se suffocant, ut eos Spiritus Sanctus visitare non possit. »

Vers. 6.

6. PRINCIPES AUTEM SACERDOTUM, ACCEPTIS ARGENTEIS, DIXERUNT : NON LICET EOS MITTERE IN CORBONAM, QUIA PRETIUM SANGUINIS EST. — «Corban,» sive « corbona, » Hebr. idem est quod oblatio. Unde metonymice hic significat ærarium, sive gazophylacium, in quod oblationes injiciebantur. Hinc Arabicus vertit, *domum* (thecam) *oblationum*. Vide Josephum, lib. I *Belli*, cap. VIII.

Corban sive Corbona, quid?

QUIA PRETIUM SANGUINIS EST. — Vide hic hypocrisin sacerdotum, quia simulant studium religionis et honestatis, ut non sinant in sacrum ærarium inferri pretium sanguinis Christi, quasi impurum et pollutum, cum tamen iidem purissimum sanguinem Christi, eodem emerint fuderintque; imo, ut videtur, pretium hoc ex ipso corbona acceperint Judæque dederint, quasi pretium pietatis ad capiendum plectendumque Christum, quasi sceleratum et suæ religionis hostem.

Vers. 7.

7. CONSILIO AUTEM INITO, EMERUNT EX ILLIS AGRUM FIGULI IN SEPULTURAM PEREGRINORUM.

Vers. 8.

8. PROPTER HOC VOCATUS EST AGER ILLE HACELDAMA, HOC EST AGER SANGUINIS, USQUE IN HODIERNAM DIEM. — « Videbant enim, inquit Origenes, quoniam circa mortuos magis eam pecuniam conveniebat expendi, et circa locum mortuorum et sepulturæ, quoniam pretium sanguinis erat. »

PEREGRINORUM.— Pro peregrinis, vel hospitibus, qui scilicet ex Judæa vel aliunde Hierosolymam venientes ibi moriebantur : nam ipsi Hierosolymitæ sua jam sibi destinarant sepulcra. Dei consilio hoc actum est, ut ager hic jugiter extans, jugis esset testis pœnitentiæ Judæ, ac consequenter innocentiæ Christi et christicidii Judæorum. « Nomen loco inditum, inquit Chrysostomus, omni clarius tuba, sceleratam eorum prædicat cædem. » Et paucis interjectis : « Si enim in corbonam pecuniam immisissent, non ita manifesta res facta fuisset; nunc vero prædio empto, etiam posteris rem universam prodiderunt. »

Symbolice : hoc facto significabatur pretium sanguinis Christi non Judæis indigenis, sed peregrinis, id est gentibus in eum credituris, profuturum. Ita Hilarius : « Nihil, inquit, hinc pertinet ad Israel, et totus hic sæculi (sanguinis Christi pretio) empti usus alienis est. »

Haceldama quid?

HACELDAMA. — Proprie et præcise dicendum esset *chakeldama*. Hebræi enim agrum vocant חלק *chelec*, Chaldæi vero per matathesin, dicunt *chakel*. Est ergo hæc vox Chaldæa. Syrus habet, *aguresca*, quæ vox derivata est a Græco ἀγρὸς, et Latino *ager*. Ita Pagninus et alii. Porro, *chakel* pro agro usurpant non solum Chaldæi, sed et Syri ac Arabes. Unde Arabicus hic habet, *Hacaldama*; nec illud interpretatur, uti facit Latinus, dicens : *Hoc est ager sanguinis*. Porro Æthiopicus vertit, *et vo-*

catus (est locus ille *Medduradam*, Æthiopice, *hoc est terra sanguinis*; Persicus, *et nomen campi ejus in hunc diem, Haceldami, hoc est, ager sanguinis.*

Audi quid de hoc agro sanguinis, sive de *Haceldama*, scribant Brochardus, Nicephorus, Bredembachius, Saligniacus, et ex iis Adrichomius, in *Descriptione Jerusalem*, num. 216, p. 173 : « Haceldama, sive ager figuli ad australem partem montis Sion situs est, cujus medium S. Helena quatuor muris longitudine septuaginta duorum, latitudine vero quinquaginta pedum, fecit includi, ac superius testudine (quæ septem foraminibus, per quæ defuncta Christianorum corpora demittuntur, patet) concamerari. Est vero hujus terræ virtus mirabilis et fidem pene superans, quod defunctorum corpora, viginti quatuor horarum spatio in pulverem redigat, quam virtutem etiam in alias regiones devecta minime perdit. Nam cum, jussu Imperatricis Helenæ, de hoc agro, quantum terræ plures naves capere poterant, Romam avectum, ac juxta montem Vaticanum in eum
Campus sanctus. locum exoneratum sit, quem incolæ Campum Sanctum vocitant, licet cœlum mutarit, eamdem tamen retinere vim quotidiana experientia docet. Romanos enim respuens, sola peregrinorum corpora ad sepulturam admittit : quorum etiam hic omnem carnis substantiam intra viginti quatuor horas prorsus consumit, ossibus tantum residuis. » Hucusque Adrichomius. Sæpius Romæ vidi et visi Campum Sanctum, ac ita se rem habere ab ipso loci Parocho, ejusque asseclis et Romanis cæteris audivi.

Tropol. Tropologice : *Haceldama*, id est ager pretio sanguinis Christi pro peregrinis comparatus, est Ecclesia, ait S. Chrysostomus et Augustinus, serm. 114 *De Temp.*, ac præsertim status religiosorum, qui se peregrinos æstimant in terra, ac cives cœli et domesticos Dei, ideoque Christi sanguinis fructum, id est gratiam et gloriam, participant : de quibus ait S. Petrus, *Epist.* I, cap. II : « Obsecro vos tanquam advenas et peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis. » Ubi S. Chrysostomus : « Nihil, ait, beatius hac sepultura, super qua gaudent omnes, et Angeli, et homines, et Angelorum Dominus. Si hæc vita non est vita, sed abscondita est vita nostra, tanquam mortui vita ista vivere debemus. » Et S. Paulus, *Colos.* III : « Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. » Hac forte de causa, et hoc symbolo carnes sepultorum in Campo Sancto intra 24 horas consumuntur, uti paulo ante dixi. Vide dicta *Actor.* I, 18 et 19.

Vers. 9. 9. TUNC IMPLETUM EST QUOD DICTUM EST PER JEREMIAM PROPHETAM, DICENTEM : ET ACCEPERUNT TRIGINTA ARGENTEOS PRETIUM APPRETIATI, QUEM APPRETIAVERUNT A FILIIS ISRAEL :

Vers. 10. 10. ET DEDERUNT EOS IN AGRUM FIGULI, SICUT CONSTITUIT MIHI DOMINUS. — Hunc locum explicui *Zachar.* XI, 12 et 13, quare ibi dicta hic non repetam.

PRETIUM APPPRETIATI. — Græce, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, id est *pretium illius pretio æstimati*, scilicet Messiæ sive Christi, qui inæstimabilis est, ait Theophylactus. « Quem appretiaverunt, » id est pretio hoc triginta denariorum æstimarunt et emerunt principes « a filiis Israel, » id est a Juda, qui unus erat ex filiis Israel, ait Titelmannus et Barradius. Addit hoc quia auget indignitatem venditionis Christi, quod venditus sit non a Gentili, sed ab uno Israelita, qui filius erat Israelis, sive Jacobi patriarchæ fidelis et sancti, adeoque sortitus erat nomen Judæ, qui primarius fuit inter filios Jacobi. Est syllepsis vel enallage numeri : ponitur enim pluralis pro singulari. Aliter Theophylactus qui τὸ « a filiis Israel, » refert ad τὸ « appretiati, » *q. d.* Christus a filiis Israel, id est a principibus, appretiatus est, id est emptus pretio 30 denariorum. Aliter quoque, sed difficilius Euthymius et alii, qui subaudiunt τὸ « qui erant, » *q. d.* Qui erant ex filiis Israel, id est Israelitæ, appretiarunt Christum 30 denariis.

Porro, Syrus vertit in prima persona : *et accepi triginta argenteos pretium illius honorandi* (Arabicus, *pretium innocentis*) *de quo pacti sunt a filiis Israel, et dedi eos pro agro figuli* : scilicet ἔλαβον tam verti potest *accepi*, quam *acceperunt*; ac pro ἔδωκαν, id est *dederunt*, Syrus legit ἔδωκα, id est *dedi* : quæ lectio valde consentit cum verbis *Zachar.* XI, 12 et 13 : « Et tuli triginta argenteos, et projeci illos in domum Domini ad figulum. »

SICUT CONSTITUIT MIHI DOMINUS. — Hæc verba dupliciter accipi possunt : *Primo*, ut sint verba Christi, qui per Prophetam loqui pergat, *q. d.* Pretio 30 denariorum, quibus ego Christus venditus sum, emptus est hic ager, « sicut constituit mihi, » id est de me, « Dominus; » *q. d.* Deus nihil eorum quæ ex me, vel mea erant, sinere voluit deperire, sed ut omnia et singula mea in utilitatem hominum expenderentur : quare etiam agrum pretio sanguinis mei emptum voluit non esse otiosum, sed servire sepulturæ peregrinorum.

Secundo, ut sint verba Prophetæ de seipso, *q. d.* Ego Propheta prædico agrum emendum pretio sanguinis Christi, quia sic constituit et ordinavit mihi Dominus, ut scilicet idipsum prædicerem et prophetarem, tam verbo quam facto; nimis enim vile et indignum Christo fuit hoc ejus pretium. Unde Zacharias, XI, 12 et 13, hoc pretium per ironiam vocat, « decorum : » « Decorum, inquit, pretium quo appretiatus sum ab eis. »

11. JÆSUS AUTEM STETIT ANTE PRÆSIDEM (Pilatum, Vers. 11.
qui erat præses Judææ nomine Tiberii, Impera- *Luc.*
toris Romani), ET INTERROGAVIT EUM PRÆSES, DI- XXIII, 3; *Mar.* XV,
CENS : TU ES REX JUDÆORUM? DICIT ILLI JESUS : TU 2; *Joan.*
DICIS. — Finita historia et tragico casu Judæ, XVIII, 33,
redit Matthæus ad Jesum, quem, vers. 1, dixit a 37.
pontificibus traditum Pilato, ut is eum damnaret Jesus sis-
et occideret. Nota : Matthæus hic multa silet, quæ titur co-
ex *Joannis* XVIII, 19 et seq., sunt ante hunc Mat- ram Pila-
thæi versum ponenda, scilicet *primo*, Pilatum to.

interrogasse pontifices : « Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? » Responderunt pontifices superbe : « Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. » Hoc responso iratus Pilatus ait : « Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate : » lex autem jubebat blasphemos (qualem esse Jesum censebant pontifices) lapidari. Mox pontifices, quia volebant Christum ad majorem infamiam crucifigi, contra obtenderunt : « Nobis non licet interficere quemquam, » scilicet quia hoc jus eis ademptum erat a Romanis, idque factum est hoc consilio, ait Joannes, « ut sermo Jesu, » quem audivimus, *Matth.* XX, 18, « impleretur, significans qua morte esset moriturus, » scilicet infami et durissima, nimirum a Pilato et Romanis agendus in crucem. Crux enim apud Romanos erat supplicium proprium seditionis et affectati regni (uti ostendit Lipsius, lib. I *De Cruce*, cap. XIV), quod hic pontifices Christo impingunt, ac proinde illud hoc loco, utpote contra Cæsarem commissum, erat a Pilato Cæsaris præside cruce puniendum : unde ipse cruci hunc titulum, quasi causam necis Christi inscripsit : « Jesus Nazarenus Rex Judæorum. »

Porro, pontifices videntes sua auctoritate et damnationis Christi præjudicio non moveri Pilatum, sed causam poscere et crimina de quibus eum accusent, ut ex iis videat et judicet an Jesus reus sit mortis, necne; hac de causa ipsi tria crimina depromunt, de iisque Jesum apud Pilatum quasi reum mortis accusant, quæ recenset Lucas, XXIII, 2, scilicet dicentes : *primum*, « Hunc invenimus subvertentem gentem nostram; » *secundum*, « Et prohibentem tributa dare Cæsari; » *tertium*, « Et dicentem se Christum regem esse; » *quartum* addit Pilatus in epistola quam scripsit de causa Jesu ad Tiberium Imperatorem, quæ extat apud Hegesippum, lib. V, scilicet Judæos Christo etiam magiam objecisse, quod nimirum mira et miracula faceret ope dæmonis, quasi magus, eo quod Judæi de Christo dixissent : « In Beelzebub, principe dæmoniorum, ejicit dæmonia, » *Matth.* XII, 24. Omnia hæc falsissima erant, ac nominatim de tributis contrarium, scilicet illa danda esse Cæsari, diserte dixerat Christus *Matth.* XXII, 17; imo de facto ipse pro se et pro Petro solverat tributum, cap. XVII, 27. Quocirca Pilatus, qui ex fama publica multa præclara audierat de vitæ integritate, doctrina et miraculis Jesu, hæc ut ex odio et invidia principum in Christum conficta, neglexit et despexit; ac solum interrogavit Jesum, an ipse esset rex Judæorum, sive quod ortus ex sanguine regum, ad ipsum jus regni Judææ pertineret; sive quod Messiæ titulo, aut aliquo alio simili, illud ad Jesum spectaret. Jesus Pilato respondit rogavitque, uti supplet Joannes, XVIII, 34 : « A teipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me? » Sciebat Jesus pontifices id dixisse Pilato, seque apud eum de affectato Judææ regno accusasse, sed voluit interrogando pungere Pilatum, ut meminerit Judæorum, id est hostium suorum, hæc esse verba et calumniam, cum ipse Pilatus præses, cujus erat Cæsaris nomen plenumque imperium tueri, ac proinde curare ne quis regem Judææ se diceret, hucusque officio suo invigilans, nil tale de Jesu unquam audisset. Pilatus hac Jesu interrogatione irritatus, respondit : « Numquid Judæus ego sum? » ut tuum, qui es Judæus, genus, prosapiam cæteraque tua norim vel curem? *q. d.* Minime; sum enim Gentilis et Romanorum præfectus : « Gens tua et pontifices tradiderunt te mihi, quid fecisti? » Hoc est quod ex ore Pilati elicere et audire cupiebat Jesus; unde ad primam ejus petitionem, num ipse rex esset, clare et directe respondit : « Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei decertarent utique, ut non traderer Judæis : nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus : Ergo rex es tu? Respondit Jesus : Tu dicis, quia rex sum ego : ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus : Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Judæos, et dicit eis : Ego nullam invenio in eo causam. »

Tria crimina Christo objectantur.

Dixit Christus Pilato, regnum suum non esse de hoc mundo, id est non esse mundanum et terrenum, humanum et temporale, constans humanis pompis, legibus, militibus, armis, præsidiis, ut Tiberius Cæsar ab eo sibi metuere deberet, ne dominio Judææ ab eo privaretur, sed esse cœleste, spirituale et transcendens, quo in fidelium mentibus regnet per fidem et gratiam, ut ad regnum suum cœleste perducat. Matthæus hoc ultimum duntaxat brevitatis studio, quasi veram necis Christi causam cæteris, omissis, assignat dicens : « Interrogavit eum præses dicens : Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus : Tu dicis, » *q. d.* Ego sum rex Judæorum uti tu dicis, id est, ego sum Messias rex. Potuisset Christus vere dicere : Non sum rex Judæorum, scilicet temporalis, uti est Herodes, nec affectavi vel ambivi regnum Judææ, sed quia Judæi per regem Judæorum intelligebant Messiam, hinc Christus, ne se negaret esse Messiam, hoc est Christum, confessus est se esse regem Judæorum, id est, se esse Messiam regem Judæis a Prophetis promissum.

Quæres, quale et quotuplex est regnum Christi? Respondeo : Christus, qua homo, duplex habuit regnum, etiam dum viveret in terris. *Primum* spirituale, scilicet Ecclesiam. Hanc enim quasi rempublicam fidelium in Judæa instituit, ac certis legibus, ordinibus, Sacramentis, etc., ordinavit, ac per S. Petrum ejusque successores quasi vicarios suos regit, et per omnes gentes propagat. Hoc est regnum quod Messiæ, id est

Regnum Christi.

Primo, spirituale.

Christo, dandum prædixerunt David et Prophetæ : ita S. Augustinus, tract. 115 *in Joan.* Secundum Christi regnum, ut recte docet D. Thomas, lib. I *De Regimine Principum*, cap. XII, et alii contra Abulensem in cap. XXI *Matth.*, *Quæst.* XXX, est physicum, et κοσμικὸν, sive mundanum. Christus enim a primo instanti conceptionis suæ, proprie et directe habuit regnum et dominium totius mundi, saltem quoad jus et potestatem, ut posset reges quoslibet e regno deponere et alios creare, licet hac potestate in terris non sit usus.

Secundo, physicum.

Pro quo nota triplex esse dominium et regnum. Primum est summum et divinum, quod Deus in omnes creaturas, quasi res suas, obtinet. Hoc soli Deo est proprium. Secundum est infimum et humanum, quale habent reges, Imperatores et principes terræ. Tertium, et inter hæc duo medium, est regnum et imperium Christi qua homo est, quia hoc longe excedit et superat omnia regna humana, omniaque regum sceptra et jura : *primo*, origine, quia a Deo manat, non ab homine; Deus enim hoc Christo dedit, non respublica hominum; *secundo*, firmitate, quia insuperabile est, perpetuum et æternum; *tertio*, objecto, quia ad omnia creata, etiam ad angelos se extendit. Id ita esse patet, quia Christus dicitur in femore, id est in humanitate, habere scriptum : « Rex regum, et Dominus dominantium, » *Apoc.* XIX, 16; item dicitur esse « Princeps regum terræ, » *Apoc.* I, 5; ac rursum ipse de se ait : « Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra, » *Matth.* XXVIII. Hoc enim imperium Christo homini debitum erat ratione unionis hypostaticæ cum Verbo, sive Dei Filio, ut scilicet ipse, quia per eam ascitus erat in Filium Dei, hæres esset et Dominus universorum. Quare hoc regnum Christo homini est proprium, quod ipse nulli, ne S. Petro quidem ejusque successoribus Pontificibus communicavit.

Christi regnum superat cætera. Primo. Secundo. Tertio.

Quæres rursum, an Christus, qua homo, habuerit jus humanum ad regnum Judæorum? Respondeo habuisse; erat enim ipse filius David cæterorumque regum Judææ, ut patet *Matth.* I, ideoque eorum successor et hæres. Regnum tamen hoc actu non adiit, nec in eo rex inauguratus est; ejus tamen specimen quoddam dedit, cum in Dominica Palmarum solemni pompa, quasi rex Messias asino vectus, ingressus est Hierosolymam, ac turba ei acclamavit : « Hosanna filio David, » *Matth.* XXI; sed, ut dixi, reipsa hoc regnum non adiit nec administravit Christus, præsertim quia ante eum jam diu regnum familiæ David cessarat in Jechonia et Sedecia, qui fuere ultimi reges Judæorum e stirpe David, ac postea hoc regnum communi consensu populi translatum fuit ad Assamonæos, scilicet ad Judam, Jonatham et Simonem Machabæos, eorumque posteros.

Christo debitum regnum Judææ.

Vers. 12. 12. ET CUM ACCUSARETUR A PRINCIPIBUS SACERDOTUM ET SENIORIBUS, NIHIL RESPONDIT. — Causa fuit *prima*, quia omnia quæ ei objiciebantur, manifeste erant falsa et responso indigna. Ita S. Augustinus, serm. 118 *De Temp.* : « Accusationem, inquit, suam Dominus tacendo non firmat, sed despicit non repellendo : melior est causa quæ non defenditur, et probatur; plenior justitia, quæ non verbis astruitur, sed veritate fulcitur. Scivit Salvator, qui est sapientia, quomodo tacendo vinceret, quomodo non respondendo superaret. » *Secunda*, quia Jesus sciebat frustra se responsurum et responso suo magis irritaturum Judæos furentes in necem suam. *Tertia*, ne diluens crimen a præside dimitteretur, et crucis utilitas differretur, ait S. Hieronymus, quia volebat tacendo condemnari et mori pro salute hominum. Ita S. Ambrosius in cap. XXIII *Lucæ* : « Bene tacet, inquit, qui defensione non indiget; ambiunt defendi, qui timent vinci. Quid timeret, qui non ambiret salutem? Solus omnium suam prodit, ut acquirat omnium. » *Quarta*, ut silentio suo lueret et expiaret omnia mendacia, perjuria, blasphemias, maledicta, calumnias, etc., quæ homines loquendo committunt, eosque doceret linguam frænare, ac in malis, otiosis et vanis silentium ori indicere.

Luc. XXIII, 10; *Mar.* XV, 3. Silet Christus quatuor de causis. Prima. Secunda. Tertia. Quarta.

Vers. 13. *Mar.* XV, 4. 13. TUNC DICIT ILLI PILATUS : NON AUDIS QUANTA ADVERSUM TE DICUNT TESTIMONIA? — Pilatus enim eduxerat Jesum e domo sua foras, ut audiret accusationes principum nolentium ingredi prætorium, ne contaminarentur gentilis præsidis domo et tribunali, sed ut puri manducarent pascha, id est victimas in Paschate oblatas, vel mox offerendas, ut ait Joannes, XVIII, 28.

Vers. 14. *Mar.* XV, 5. 14. ET NON RESPONDIT EI AD ULLUM VERBUM, ITA UT MIRARETUR PRÆSES VEHEMENTER. — Mirabatur Pilatus Jesum innocentem, sapientem et eloquentem in extremo vitæ discrimine constitutum, cum a potentissimis principibus furiose accusaretur et urgeretur ad necem, silere. Mirabatur ergo ejus animi modestiam, æquanimitatem, celsitudinem, mortis contemptum, indeque magis ejus innocentiam et sanctitatem agnovit, omnibusque modis eum e manibus Judæorum liberare sategit. Audi S. Athanasium, serm. *De Pass. et Cruce* : « Magnum id certe et mirificum in Servatore, qui tacendo et non respondendo tam efficax erat in persuadendo, ut judex ultro factiones, conspirationesque adversus eum initas, et agnosceret et confiteretur. » Ita sæpe Sancti calumnias in se jactas silendo magis quam respondendo confutant. Innocentis enim vitæ silentium vocalius est omni apologia, quantumvis verbosa.

Miratur Pilatus.

Vers. 15. *Luc.* XXIII, 17; *Mar.* XV, 6; *Joan.* XVIII, 39. 15. PER DIEM AUTEM SOLEMNEM CONSUEVERAT PRÆSES POPULO DIMITTERE UNUM VINCTUM, QUEM VOLUISSENT. — Ante hunc versum supplendum et præponendum est, ex *Lucæ* XXIII, 5 et seq., Pilatum, cum audiret Jesum esse Galilæum, ut ab ejus condemnatione se extricaret, misisse eum

ad Herodem, Galilææ regem, qui eum silentem, velut fatuum illudens, veste alba indutum remisit ad Pilatum, quem antea, ob exortum de terminis jurisdictionis litigium, inimicum sibi, hoc facto reconciliavit. Pro *veste alba*, Græce est λαμπρᾷ, id est illustri, candida, splendida; candor enim splendet, et vicissim fulgor candet. Christus candida indutus. Cur? Alba ergo veste Herodes induit Christum, quia hæc vestis, *primo*, erat ambientium magistratum, qui inde Candidati dicebantur; *secundo*, eadem erat principum; *tertio*, eadem erat morionum et stultorum. Suggillavit ergo hac veste Herodes Christi stultam ambitionem, quod scilicet stolide et ex fatuitate Judææ regnum affectasset et ambivisset.

Symbolice: vestis candida repræsentabat Christi innocentiam, puritatem, virginitatem, victoriam, immortalitatem, gloriam, etc., quam per passionem et illusionem hanc meruit et acquisivit. Horum enim symbolum erat vestis candida, ut ostendi *Eccles.* IX, 8, ad illa: « Omni tempore sint vestimenta tua candida. » Unde S. Ambrosius, Moraliter. in cap. XXII *Lucæ*: « Alba induitur, ait, immaculatæ tribuens indicia passionis, quod Agnus Dei sine macula peccata mundi susciperet. »

Porro Pilatus, videns Jesum sibi ab Herode remissum, ut eum liberaret, dixit principibus, ut habet Lucas, cap. XXIII, vers. 14: « Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inveni in homine isto, ex his in quibus eum accusatis; sed neque Herodes: nam remisi vos ad illum, et ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam. » « Emendatum, » id est castigatum et flagellatum, ut scilicet hac castigatione non culpam, quam nullam commisit, sed vestra in eum odia exsatiem.

Mox Pilatus alium modum liberandi Jesum adinvenit, et populo proposuit, quem hoc vers. 15 recenset Matthæus, scilicet ut in Paschate de more aliquem reum liberum dimissurus, componeret Jesum cum Barabba latrone, sperans et vix dubitans quin Judæi Jesum, qui tot infirmos eorum curarat tantaque beneficia eis contulerat, poscerent liberari, Barabbam vero damnari. Unde ait: « Per diem solemnem, » scilicet præsentem Paschæ, ut habet Joannes, XVIII, 39, « consueverat præses populo dimittere unum vinctum quem voluisset. » Hic mos olim apud Judæos inductus fuit in memoriam liberati ex Ægyptia captivitate Israelis per Mosen, *Exod.* XIV (1).

Quæres, an vere Pilatus voluerit dimittere Christum? Negat Rupertus putatque Pilatum instar vulpis simulasse se velle liberare Jesum, sed secreto collusisse Judæis, ut eum perderet: « Quia, inquit, posuit ipse Jesum in Judæorum invidentium arbitrio. » Verum longe melius S. Augustinus cæterique omnes censent Pilatum sincere et serio voluisse dimittere Jesum. Id enim diserte habet Lucas, cap. XXIII, vers. 20; et S. Petrus, *Actor.* cap. XIII: « Jesum, ait, negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti. » Idem liquet ex tot modis et instantiis quibus Pilatus sategit salvare vitam Christi.

Prima instantia fuit, quod principibus suam auctoritatem et judicium, quo cum Caipha pontifice Jesum damnarant, Pilato obtendentibus poscentibusque eum ad necem, ipse non acquievit, sed causam ejus cognoscere et crimina de quibus eum accusabant, audire et judicare voluit, *Joan.* XVIII, 31. Instantia Pilati ad liberandum Christum. Prima.

Secunda instantia fuit, quod principibus Jesu multa crimina, ac præsertim affectionem regni Judaici objicientibus, non credidit, maxime cum a Jesu audisset regnum ejus non esse de hoc mundo; unde palam edixit se nullam mortis causam in Jesu invenire. Secunda.

Tertia fuit, quod miserit Jesum ad Herodem, ac remissum ad se, tam suo quam Herodis testimonio innocentem pronuntiarit. Tertia.

Quarta fuit, quod composuerit eum cum Barabba, sperans Judæos potius liberaturos Jesum quam Barabbam. Unde subdit Matthæus: Quarta.

16. HABEBAT AUTEM TUNC VINCTUM INSIGNEM, QUI DICEBATUR BARABBAS. — « Insignem, » scilicet scelere et infamia, Græce ἐπίσημον, id est famosum, scilicet nominatum pro malitiis, ait Euthymius. Joannes eum « latronem » vocat; Marcus, « qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium; » Lucas, « erat propter seditionem quamdam factam in civitate et homicidium, missus in carcerem. » Unde Chrysostomus eum vocat « famosum in protervitate, et multis homicidiis inquinatum. » Magna fuit hæc infamia et cruciatus Jesu, quod se innocentem et sanctum, imo Sanctum Sanctorum, qui tot ægris et mortuis vitam dederat, eratque electis auctor vitæ æternæ, cerneret componi et postponi Barabbæ, qui erat scelestus, homicida et auctor mortis. Disce, o Christiane, cum componeris et postponeris minus dignis, imo indignis et sceleratis, imitari patientiam Jesu, qui passus est se postponi Barabbæ. Vers. 16. *Luc.* XXIII, 18, 19; *Mar.* XV, 7; *Joan.* XVIII, 40. Barabbas latro.

BARABBAS. — Hebr. idem est quod *bar abba*, id est filius patris, scilicet primi Adæ, qui omnium hominum peccatorum fuit pater, cui postpositus fuit Christus, cum ejus inobedientiam et culpam

(1) Mos solemnioribus festis damnatos relaxandi vigebat et apud Gentiles, hac indulgentia recolentes deorum benignitatem qui olim in terris conversati homines edocuerant tum utiles, tum necessarias artes, genialesque dies instituerant. Similem usum servatum fuisse dicitur a Theodosio et Arcadio imperatoribus qui, prima dierum Paschalium, ob leve delictum damnatos liberos esse jubebant. Pia sane et egregia res esset si Christiani principes, id exemplum secuti, Parasceves aut Paschatis die, reum pœnitentem relaxarent, in memoriam generis humani hac die a vinculis peccati et diaboli liberati.

in se luendam suscepit, ideoque damnatus fuit ad mortem, ut Adamum ejusque posteros a morte liberaret. Minus apte S. Hieronymus : « Barabbas, inquit, dicitur quasi *bar rabba,* » id est filius magistri. Sic enim « Barrabbas » dicendum esset per duplex *r*, jam autem dicitur « Barabbas » per simplex *r*.

Vers. 17. Mar. xv, 9; Joan. 18, 39. 17. CONGREGATIS ERGO ILLIS, DIXIT PILATUS : QUEM VULTIS DIMITTAM VOBIS ? BARABBAM, AN JESUM, QUI DICITUR CHRISTUS? — « Ut si principes, inquit Druthmarus, propter invidiam volebant eum perdere, populus, qui expertus fuerat ejus multiplicia beneficia, peteret eum vivere ; » vel certe si nollent, quod ait Chrysostomus, « tanquam innocentem absolvere, saltem tanquam condemnatum solemnitati largirentur. »

QUI DICITUR CHRISTUS, — id est, qui vulgo habetur vocaturque Messias. Serio hoc dixit Pilatus, ut pungeret Judæos ad postulandum Jesum liberari, *q. d.* Jesus est Messias vester, patribus vestris vobisque promissus ; cavete ergo ne eum morte mulctetis.

Vers. 18. Mar. xv, 10. 18. SCIEBAT ENIM QUOD PER INVIDIAM TRADIDISSENT EUM. — Tum quia principes clamore, vultu, gestu non nisi odia et iras spirabant in Christum ; tum quia multa audierat de Jesu sanctitate, doctrina et libertate, qua principum vitia taxaverat.

Vers. 19. Uxor Pilati mittit ad maritum pro liberando Christo. 19. SEDENTE AUTEM ILLO PRO TRIBUNALI, MISIT AD EUM UXOR EJUS, DICENS : NIHIL TIBI ET JUSTO ILLI : MULTA ENIM PASSA SUM HODIE (hac nocte) PER VISUM (Græce κατ' ὄναρ, id est *in somnis*) PROPTER EUM. — Nova est hæc instantia uxoris Pilati, ad liberandum Christum. Uxor ergo Pilati sub auroram quiescens in lecto, cum maritus ejus Pilatus jam surrexisset, ut negotiis publicis vacaret, habuit terrifica somnia, minitantia sibi et marito, si is Jesum innocentem et sanctum condemnaret. Somnia hæc illi immissa fuisse a dæmone jam agnoscente Jesum esse Christum ; ideoque ejus necem impedire volente, ne per eam homines salvarentur, censent S. Cyprianus (vel quisquis est Auctor), serm. *De Passione;* S. Bernardus, serm. 1 *De Paschate* ; Lyranus, Carthusianus et Cajetanus. Unde Rabanus : « Intelligens diabolus, inquit, se per Christum spolia amissurum, vult per mulierem liberare. » Citant Baronius et Barradius pro eadem sententia S. Ignatium, epist. 8 *ad Polycarpum*, et 5 *ad Philippenses*, sed nil tale in Ignatio reperire potui. Verum si dæmon Jesum liberare voluisset, potius Judæos et principes in gratiam et commiserationem Jesu flexisset, quam mulierem.

Uxoris Pilati somnium a quo immissum. Quare verius Origenes, S. Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus, Jansenius, Maldonatus hic, et S. Augustinus, serm. 121 *De Tempore*, et S. Ambrosius, lib. X *in Lucam*, censent hoc somnium uxori Pilati a Deo per angelum sanctum fuisse inditum, idque *primo*, ut Christus ab utroque sexu, scilicet tam a Pilato quam ab ejus uxore, innocentiæ suæ ferret testimonium, sicut ejusdem innocentiæ testimonium luculentum dederunt omnia elementa, quæ in ejus morte commota et concussa fuerunt. *Secundo*, quia si Pilato hoc somnium immissum fuisset, is illud apud se in mente retinuisset, ait Chrysostomus. Immittitur ergo uxori, ut illa marito Pilato in tribunali, coram principibus et Judæis illud revelet et enuntiet, ut ipsi audiant Jesum esse innocentem. *Tertio*, quia videtur hæc uxor fuisse mulier honesta, misericors et pia : unde eam per hoc somnium agnovisse Jesum esse Messiam, salvatorem mundi, in eumque credidisse esseque salvatam opinantur Origenes, S. Chrysostomus, Theophylactus et alii. Audi S. Hilarium, can. XXXIII, hic : « Species in ea Gentium plebis est, quæ jam fidelis eum, cum quo conversabatur, incredulum populum ad Christi fidem advocat. Quia ipsa multum sit passa pro Christo, in eamdem gloriam futuræ spei illum invitat. » Sic etiam Ambrosius, lib. X *in Luc.*, XXIII : « Monebat uxor, inquit, sed a quo mota? Lucebat in nocte gratia, divinitas eminebat, nec sic a sacrilega sententia temperavit. » Nec dissentit S. Augustinus relatus a D. Thoma in *Catena aurea*, dum docet utrumque conjugem, agente Deo, testimonium publice pro Christo tulisse : ille siquidem clamavit : « Nihil mali fecit ; » ipsa vero : « Nihil tibi et justo illi ; » quod, S. Hieronymo etiam teste, fidei gentilis populi præsagium fuit. Idem S. Augustinus in serm. 121 *De Temp.* : « In nativitate mundi, ait, uxor duxit virum ad mortem, » scilicet Eva Adamum ; « in passione Christi, uxor provocat ad salutem, » scilicet Claudia Pilatum. An salvata sit.

Quocirca Lucius Dexter in *Chronico*, anno Christi 34, num. 2, sic habet : « Anno Christi 34, Christus, salvator mundi, reus apud Pilatum agitur ; Claudia Procula, uxor Pilati, admonita per somnum, in Christum credit et salutem consequitur. » Simili modo inter alias mulieres, quæ de suis facultatibus prædicanti Jesu ministrabant, fuit Joanna, uxor Chusæ, procuratoris Herodis, qui Christum sprevit et veste alba indutum illusit.

Favet Evangelium Nicodemi, quod, licet apocryphum, multa tamen vera probaque continet. In eo enim sic legimus : « Cogitante vero Pilato quid ageret de Jesu, misit ad eum uxor ejus, nomine Procula, dicens : Nihil tibi et justo illi, multa enim passa sum hodie in somnis propter eum. Respondentes Judæi, dixerunt Pilato : Numquid non diximus, quia maleficus est? ecce somnium immisit ad uxorem tuam. » Denique Menologium Græcorum Proculam, Pilati uxorem, catalogo Sanctorum ascribit. Citat hæc Vincentius Belvacensis, lib. VII *Speculi histor.*, cap. XLI. Proculam quoque uxorem Pilati nominat Nicephorus, lib. I, cap. XXX. Forsan Claudia hæc Procula, Pilati uxor, est illa Claudia, cujus meminit Paulus, II *Timoth.* IV : « Salutant te Eubulus, et Uxoris Pilati nomen Procula.

Pudens, et Linus, et Claudia. » Conveniunt siquidem in ea nomen, et tempus, et religio, et locus ; nam in urbe hæc epistola scripta est, ubi uxorem Pilati, quando ipse in exilium Lugdunum actus est, verisimile est permansisse, eumque ob disparitatem cultus non fuisse comitatam.

Pilatus an Christianus?

Denique Pilatum quoque per uxorem ad fidem Christi fuisse conversum, innuit S. Augustinus, serm. 3 *De Epiphan.*, his verbis : « Magi ab Oriente, Pilatus ab Occidente venerat. Unde illi orienti, hoc est nascenti ; ille autem occidenti, hoc est morienti, attestabantur Regi Judæorum, ut cum Abraham, Isaac et Jacob recumberent in regno cœlorum, non ex eis propagati per carnem, sed eis inserti per fidem, » etc. Tertullianus, *Apolog.* cap. XXI : « Ea, inquit, omnia super Christo Pilatus et ipse jam pro sua conscientia Christianus, Cæsari tunc Tiberio nuntiavit, » etc.

Verum hæc valde ambigua sunt, symbolica, obscura et incerta, ac discrepant ab iis quæ alii de infelici morte Pilati narrant. Josephus enim, lib. XVIII *Antiq.*, cap. V, scribit Pilatum post aliquot annos a Vitellio, Syriæ præside, Romam missum ad Cæsarem, ut coram eo ad crimina sibi a Judæis objecta responderet. Quod cum facere non posset, omni honore privatus, Viennam in Gallias relegatus, sua se transverberans manu, multorum malorum compendium mortis celeritate quæsivit, ait Ado in *Chron.*, qui ejusdem Viennæ episcopus fuit, idque sumpsit ex Paulo Orosio, lib. VII, cap. V. Idem habent Eusebius, et Cassiodorus in *Chronico*. Sic et Baronius et alii passim.

Pilatus in exilium Viennam missus seipsum occidit.

Quod ergo S. Augustinus et Tertullianus Pilatum vocant Christianum, intellige Christianum, id est Christi fautorem et defensorem, quia ejus innocentiam protexit, donec victus nominatione et comminatione Cæsaris eum condemnavit : quare in eum non credidit, sed potius eum ut pseudochristum morti addixit; quod ingens fuit scelus et christicidium. Quocirca justo Dei judicio talione punitus est Pilatus, ut, sicut ipse Christum innocentem propter falsas Judæorum criminationes damnavit, sic vicissim et ipse propter falsas eorumdem Judæorum criminationes a Caio Cæsare damnaretur et pelleretur in exilium.

Vers. 20. *Mar.* XV, 11.

20. PRINCIPES AUTEM SACERDOTUM ET SENIORES PERSUASERUNT POPULIS, UT PETERENT BARABBAM, JESUM VERO PERDERENT. — Pilatus dedit populo spatium deliberandi, utrum vellet dimitti Jesum, an Barabbam ; interim uxor misit ad Pilatum, qui ei diceret : « Nihil tibi et justo illi. » In hoc temporis spatio principes per se et suos asseclas ac ministros persuaserunt populis, ut potius peterent Barabbam quam Jesum, quasi Jesus magis seditiosus esset et noxius reipublicæ ob affectatum Judææ regnum, quam Barabbas.

Vide hic quid faciat ira et livor, quamque falsa et perversa sint mundi judicia, qui Jesum salutis auctorem censet esse mortis auctorem, ideoque morte mulctandum ; Barabbam vero cædis auctorem censet esse Jesu meliorem, ideoque vita donandum. Nimirum Dei nutu hæc agebantur, ut Christus innocens pateretur, itaque nocentes et peccatores, quos repræsentabat Barabbas, a morte liberaret.

Vers. 21. *Luc.* XXIII, 18; *Mar.* XV, 9; *Joan.* XVIII, 40.

21. RESPONDENS AUTEM PRÆSES, AIT ILLIS : QUEM VULTIS VOBIS DE DUOBUS DIMITTI? AT ILLI DIXERUNT : BARABBAM. — « Respondens, » id est post datum Judæis sufficiens deliberandi spatium, rursum interrogans et responsum ab eis exigens.

Barabbas Christo præfertur.

Præclare Ven. Beda, in *Marci* XV, 9 : « Hæret Judæis, inquit, usque hodie sua petitio, quam tanto labore impetrarunt : quod enim data sibi optione pro Jesu latronem, pro Salvatore interfectorem, pro datore vitæ elegerunt ademptorem, merito salutem perdiderunt et vitam, et latrociniis sese ac seditionibus in tantum subdiderunt, ut et patriam regnumque suum, quod plus Christo amavere, perdiderint, et hactenus eam quam vendidere sive corporis, sive animæ libertatem, recipere non meminerint. »

Allegorice : hæc electio Barabbæ et repudium Christi, ait S. Hieronymus, adumbrabat Antichristum latronem, in fine mundi a Judæis eligendum, repudiato Christo. Et S. Ambrosius, in cap. XXII *Lucæ* : « Barabbas, ait, patris filius latine dicitur. Illi ergo quibus dicitur : Vos ex patre diabolo estis, vero Dei Filio patris sui filium antichristum prælaturi esse produntur. »

Vers. 22. *Luc.* XXIII, 20, 21; *Mar.* XV, 12, 13.

22. DICIT ILLIS PILATUS : QUID IGITUR FACIAM DE JESU, QUI DICITUR CHRISTUS? DICUNT OMNES : CRUCIFIGATUR. — Pilatus, ait S. Chrysostomus, « ponit rem in illorum potestate, ut clementiæ ipsorum totum attribuatur, ita obsequio illos captans ac mitigans, sed frustra. Jam enim principes in suo concilio decreverant urgere ut crucifigeretur, tum quia crux erat atrocissima et summi doloris ; tum quia crux erat ignominiosissima, utpote latronum, seditiosorum et tyrannorum, regnum invadentium supplicium, ut hac ignominia omnem præteritam Christi famam et gloriam obtererent et pessumdarent. Ita S. Chrysostomus : « Quare, inquit, tantopere hanc ejus mortem affectabant ? quia ignominiosa erat : veriti ergo ne ejus postea memoria servaretur, hanc probrosam mortem elegerunt, nescii, quod cum impeditur, magis apparet veritas. »

Vers. 23. *Luc.* XXII, 22, 23; *Mar.* XV, 14; *Joan.* XIX, 6, 15.

23. AIT ILLIS PRÆSES : QUID ENIM MALI FECIT ? AT ILLI MAGIS (Græce περισσῶς, id est vehementius, ait Euthymius) CLAMABANT, DICENTES : CRUCIFIGATUR. — Iterum iterumque instante Pilato, Jesuque innocentiam urgente, ut eum liberaret, validius clamando instant Judæi ut crucifigatur, « non deponentes, sed augentes iram, animositatem, blasphemiam, » ait Origenes. Judæi hic contra Christum impleverunt illud Jeremiæ, cap. XII : « Facta est mihi hæreditas mea (scilicet Synagoga) quasi leo in sylva; dederunt contra me vocem suam. » Et illud Davidis de Christo, *Psal.* XXI : « Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens

et rugiens.» Et illud Isaiæ, v, 7 : « Expectavi ut faceret judicium; et ecce iniquitas; et justitiam, et ecce clamor. » Ita S. Hieronymus.

Vers. 24. 24. VIDENS AUTEM PILATUS QUIA NIHIL PROFICERET, SED MAGIS TUMULTUS FIERET, ACCEPTA AQUA, LAVIT MANUS CORAM POPULO, DICENS : INNOCENS EGO SUM A SANGUINE JUSTI HUJUS : VOS VIDERITIS. — « Lavit, » Græce ἀπενίψατο, id est *abluit*. « Judaico, ait Origenes, usus est more, volens eos de Christi innocentia non solum verbis, sed etiam ipso facto placare. » Lavit Pilatus manus, at non conscientiam suam. Porro, hæc lotio Pilati contigit posterius; scilicet post flagellationem et coronationem Christi, ut patet ex Joanne. Est ergo hic hysterologia.

INNOCENS EGO SUM. — *q. d.* Ego invitus et coactus a vobis, o Judæi, Christum condemno : innocens ergo ego sum, vos vero nocentes et rei mortis ipsius. Sed stolide hoc dicit timidus, excors, leporinus et ignavus præses. Cur enim, o Pilate, populo iniquo non resistis? « Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates,» ait Ecclesiasticus, VII, 6. Alias populum tumultuantem immissis militibus cum fustibus compescuisti, teste Josepho, lib. XVIII, cap. IV vel V; cur idem nunc non agis? Si Jesum ob furentem populum liberum dimittere nequis, saltem sententiam differ, procrastina, moras necte, dum furor ille subsidat.

Quocirca S. Chrysostomus, et ex eo Titus Bostrenus, in *Lucæ* cap. XXIII, 22 : « Tametsi, ait, lavit manus seque innocentem esse dicebat, mollis tamen parumque virilis animi fuit illa permissio, ignavissimeque id admodum gessit : oportebat enim nullatenus illum eis tradere, quin potius eripere, sicut postea tribunus Paulum, » *Actor.* XXI, 33. Nervosius S. Augustinus, serm. 118 *De Temp.* : « Laverit licet manus Pilatus, tamen sua facta non diluit : quamvis abstergere se putaverit justi sanguinem de suis membris, eodem tamen sanguine mens ejus tenetur infecta; ipse enim occidit Christum, qui eum tradidit occidendum. Judex enim bonus et constans, ne sanguinem innocentis addiceret, nec invidiæ cedere debuit, nec timere. » Et S. Leo, serm. 8 *De Passione*: « Pilatus, ait, non evasit reatum, qui cooperatus seditiosis, reliquit judicium proprium, et in crimen transivit alienum. »

Vers. 25. 25. ET RESPONDENS UNIVERSUS POPULUS, DIXIT : SANGUIS EJUS SUPER NOS ET SUPER FILIOS NOSTROS.— *q. d.* Culpa, æque ac vindicta sanguinis Jesu, a te, o Pilate, effundendi, quam tu vereris, Deo vindice a te transferatur in nos et filios nostros, ut, si quæ hic sit culpa, illam nos cum posteris luamus : nullam enim agnoscimus, ac proinde nullam timemus vindictam; quare illam in nos audacter accersimus. Ita illi cæci et furentes, non tantum se, sed et filios suos Dei vindictæ subjecerunt, quam proinde per 1600 annos usque in hodiernum diem gravem atrocemque sentiunt, ut post excidium gentis et Hierosolymæ, sine urbe, sine templo, sine sacrificio, sine pontifice, sine principe, toto orbe vagentur omniumque gentium principibus serviant. Quocirca in pœnam Christi crucifixi, Titus obsidens Jerusalem, cum Judæi ob famem turmatim egrederentur ut alimenta quærerent, ipse quotidie quingentos et plures crucifigi jussit, « ut tandem locus crucibus deesset, et corporibus cruces, » ait Josephus, lib. VI *Belli*, cap. XII. « Perseverat, ait S. Hieronymus, usque in præsentem diem hæc imprecatio super Judæos, et sanguis Domini non aufertur ab eis; » quia, ut prædixit Daniel, cap. IX, 27, « usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio. »

Nota : Hugo Cardinalis, scribens in *Psal.* LXXVII, 66, ad illa : « Percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis; » ex quibusdam auctoribus refert, hoc opprobrium usque hodie Judæos sustinere, ut in vindictam Dominicæ passionis patiantur hæmorrhoides sive fluxum sanguinis, ideoque sint pallidi. Addit S. Vincentius, serm. *in die Parasceves*, in signum illius imprecationis : « Sanguis ejus super nos, » quando masculi eorum nascuntur, habere manum dexteram plenam sanguine, capiti innixam. Id aliqui confirmant exemplo Zaram, qui natus est filo rubro alligato ad digitum. Addunt alii, solere pati ipso die Parasceves fluxum sanguinis, totosque tunc pallescere. Nonnulli, quod in omni plenilunio idem patiantur, eaque de causa malo ut plurimum colore præditi sint. De his meminit Salmeron, recte admonens non videri solidis firmata testimoniis historiarum. Abulensis ait existimare se hoc esse falsum, quamvis viri alicujus auctoritatis hoc asserant : occasionem autem erroris esse, quod Hebræi sint magis obnoxii morbo hæmorrhoidum, qui est quando capita venarum ad os ani terminatarum intumescunt, ac replentur humore crasso sanguineo, qui existit ex indigestione carnium insulsarum et male digestibilium, quibus videlicet Hebræi præ cæteris vescuntur sæpius, ut Romæ bubalorum. Hæc Abulensis in lib. I *Reg.*, cap. V, *Quæst.* XV et XVI, in fine, et ex eo Lorinus *in Psal.* LXXVII.

Sanguinis fluxus in Judæis.

26. TUNC (cum Judæi noxam sanguinis Christi a Pilato in se recepissent) DIMISIT ILLIS BARABBAM : JESUM AUTEM FLAGELLATUM TRADIDIT EIS, UT CRUCIFIGERETUR. — « Flagellatum, » Græce φλαγελλώσας, id est cum flagellasset. Flagellationem Christi per compendium unico verbo, more suo, perstringit Matthæus. Fusius rei gestæ seriem enarrant Lucas et Joannes, ex quibus liquet Pilatum, cum videret quartam suam instantiam ad liberandum Jesum, per collationem ejus cum Barabba non successisse, quintam acriorem addidisse, scilicet Christi flagellationem, ut ejus acerbitate odio Christi furentes Judæorum animos ad commiserationem flecteret, ut Jesu vitam condonarent. Dixit ergo Judæis : « Nullam causam mortis in-

Vers. 26. *Luc.* XXIII, 24, 25; *Mar.* XV, 15; *Joan.* XIX, 16.

venio in eo : corripiam ergo illum, et dimittam,» ut habet Lucas, cap. XXIII, 22. Moxque illum flagellari curavit.

Nota *primo*, flagellationem apud Romanos fuisse vile supplicium servorum, sicut liberorum erat fustigatio, ut patet ff. *De Pœnis*, leg. *servorum*. Idem patet ex leg. *Porcia et Sempronia*. Hinc Martyres ad ignominiam flagellabantur. Unde Paulus flagellatus, *Actor*. XVI, graviter expostulat dicens : «Cæsos nos publice, indemnatos, homines Romanos miserunt in carcerem, » etc. Hinc et in Actis nonnullorum Martyrum legimus : « Martyr catomo cædatur, aut virgis flagelletur, » id est puerorum more tanquam fatuus puer (sicut a ludimagistris infantes verberari solent) vapulet. Unde Prudentius, hymno in S. *Romanum* :

Sublime, *inquit*, tollant, et manu pulsent nates,
Mox et remota veste virgis verberent.

Sic S. Thomas Episcopus ad ignominiam virgis cæsus fuit, teste Victore Uticensi, lib. I *Wandal.*, et S. Afra, uti habent ejus acta quæ Velserus edidit, cæsa fuit catomis, id est flagellis ad humeros (ὦμοι enim sunt humeri, sive scapulæ), quod vulgo dicimus « dare ad scapulas, » Græce κατ' ὤμους ; unde *catomus*. Sic Homerus, Iliade ψ, ait Tydidem equos verberasse κατωμαδὸν, id est secundum humeros vel armos. Aut potius *catomari* idem est quod in humeros alterius levari, ut more puerorum in natibus vapulet; κατωμίζω enim idem est quod in humeros tollo ; et κατωμάδιος dicitur, qui ex humeris fertur, vel ex humeris pendet. Ita Baronius in Notis ad *Martyrol.*, die 15 junii, idque probat ex Suida, Hippocrate et Josepho. Sic de S. Vito puero, et de S. Eulalia puella 13 annorum, et de S. Barida aliisque legimus eos fuisse catomatos, id est more puerorum flagellatos.

Catomare quid?

Secundo, eos qui damnati erant ad mortem, etiam liberos, quasi per damnationem jam viles et servos effectos, flagellabant. Qua de causa lictores consulibus et præsidibus Romanis præferebant fasces virgarum alligatas securi, ut ab iis damnatos virgis flagellarent, et deinde eis caput securi amputarent.

Flagellabantur damnati ad mortem.

Tertio, Christus fuit a Pilato flagellatus, non postquam ab eo fuit damnatus ad mortem, crucifixionis et mortis causa, sed ante, ut scilicet Pilatus flagellationis atrocitate leniret feroces Judæorum animos, et emendatum dimitteret. Hæc tamen flagellatio effecit, ne denuo Christus post condemnationem more Romano flagellaretur. Nam non bis, ut aliqui volunt, sed semel tantum flagellatum fuisse Christum patet, si quis conferat Matthæum et Marcum cum Joanne. Omnes enim de una et eadem Christi flagellatione loquuntur.

Quarto, S. Hieronymus, in *Epitaphio Paulæ*; S. Paulinus, *epist*. 34; Prudentius et alii veteres, quos citat noster Jacobus Gretserus, lib. I *De Cruce*, testantur Christum, ut flagellaretur, astrictum fuisse columnæ (perperam ergo id ridet Calvinus) quam Beda vocat marmoream, quæ deinde Romam translata, in templo S. Praxedis visitur. Est ea humilis, altitudine trium palmorum, ne, si altior foret, flagellatores impedivisset, ut Christum utrimque, id est tam ante quam retro, tam in pectore quam in dorso, flagellare possent. Graphice modum quo Christus per brachia et manus astrictus fuit columnæ, et flagellatus, in imagine intuendum exhibet Jacobus Bosius, lib. I *De Cruce triumphante*, cap. XIII, et Daniel Mallonius, *De Stigmat. S. Sindonis*, pag. 65. Audi S. Hieronymum hic : « Traditus est Jesus militibus verberandus, et illud sacratissimum corpus, pectusque Dei capax flagella secuerunt. Hoc autem factum est, ut, quia scriptum erat : Multa flagella peccatorum, illo flagellato nos a verberibus liberaremur, dicente Scriptura ad virum justum : Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. »

Christus adcolumnam flagellatus.

Columna flagellationis Christi.

Porro, Romana columna exigua est : unde nonnulli cum Pancirollo censent illam non esse integram, sed partem duntaxat, scilicet basin vel capitellum. Columna enim hæc videtur fuisse ingens, nam, ut ait S. Hieronymus in *Epitaphio S. Paulæ*, porticum ecclesiæ sustinebat : « Ostendebatur illi, inquit, columna, ecclesiæ porticum sustinens, infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur et flagellatus. » Bosius tamen, lib. *De Cruce*, vult columnam S. Praxedis non esse partem, sed integram; S. Hieronymum vero loqui de alia columna, ad quam prius flagellatus fuerit Christus, bis enim eum fuisse flagellatum indicat S. Chrysostomus. Aliam quoque fuisse asserit inscriptio columnæ S. Praxedis Romæ. Baronius hic tacet et dissimulat. Porro, S. Hieronymo consentit Prudentius in *Hymn*. Sic et columnæ ad quas alligati SS. Petrus et Paulus, flagellati fuere de more ante necem, altæ sunt et altitudinem hominis æquant vel superant. Extant illæ Romæ apud Carmelitas in ecclesia S. Mariæ Transpontina. Quare dicendum videtur, columnam hanc minorem in ecclesia S. Praxedis, partem vel appendicem esse majoris, quam nominant S. Hieronymus et Prudentius; aut certe unam earum esse illam, ad quam noctu, in domo Caiphæ, alligatus Christus, a famulis pontificum petulanter fuit illusus, atque alapis, colaphis, forte etiam virgis, bacillis, vel loris flagellatus ; alteram vero esse illam, ad quam in prætorio Pilati per diem idem fuit flagellatus, uti multi contemplativi opinantur, teste Joanne Severano, lib. *De Septem Romæ basilicis*, in ecclesia S. Praxedis.

Quæres, quam dira et atrox fuerit hæc Christi flagellatio? Respondeo id *primo*, æstimari posse ex eo quod Christus, ut jam dixi, astrictus fuerit humili columnæ, ut toto corpore super eam eminens omnino esset ad libitum flagellantium. Adde, vel solam virginei et castissimi corporis Christi coram obscœnis scurris, illusoribus et sannionibus hisce denudationem, ingentem illi fuisse

Flagellationis Christi atrocitas. Primo.

afflictionem. Bis vero, vel, ut alii, ter nudatus fuit Christus; scilicet *primo*, ad flagellationem; *secundo*, ut aliqui dicunt, ad coronationem, idque cum maximo dolore; vestis enim vulneribus flagellorum adhærens et quasi agglutinata, ab iis vi cum vulnerum renovatione abstrahi debuit; *tertio*, ad crucifixionem.

Quocirca hac Christi nudati consideratione et exemplo animati quadraginta Martyres ad gelidum stagnum damnati, alacres se vestibus nudarunt et in stagnum insilierunt. Voces enim eorum hæ erant, ait S. Basilius, homil. *De 40 Martyribus* : « Quas Domino qui pro nobis est spoliatus, dignas gratias reddemus? Quid magnum servo, si ea quæ passus est Dominus subeat? Nos causa fuimus, ut illi vestis detraheretur, longe magis quam militum audacia, qui eam diripuere ac sortiti sunt. Durum profecto frigus, sed dulcis paradisus; affligens glacies, sed delectabilis requies. Brevi tempore durantes sinus Abraham nos perpetuo fovebit. Incendatur frigore pes, ut cum angelis continuo saltet. Unam noctem cum ævo sempiterno commutabimus. Torpescat frigore manus, ut facultatem habeat in Deum attollendi. »

Secundo. *Secundo*, ex eo quod Pilatus per hanc flagellationem omnibus criminibus Christo objectis, et odio insatiabili Judæorum in Christum satisfacere, ac eos ad Christi commiserationem flectere voluerit, dicens : « Ecce homo, » *q. d.* Jam non habet speciem hominis, sed ovis vel bovis jugulati totoque corpore cruentati et deformati.

Tertio. *Tertio*, ex militum, et quidem plurium petulantia, quæ tanta fuit, ut injussu Pilati, ipsi sua sponte et protervia Christum spinis coronarent. Forte etiam Judæi eos pecunia corruperunt, ut acrius in Christum verberando sævirent. Beata Magdalena de Pazzi, Sanctimonialis Florentina, sanctitate et revelationibus celebris, in extasi cognovit Christum a triginta paribus hominum, id est a sexaginta ministris fuisse flagellatum, cum alii aliis, novi recentesque succederent. Ita habet ejus Vita, parte VI, pag. 532 : quæ si simpliciter ut sonant, accipiantur, mira et horrenda sunt. Nonnulli tradunt Christo inflicta fuisse hac flagellatione quinque millia verberum : nam S. Brigittæ revelatum dicitur, Christo tota passione inflicta fuisse vulnera 5475; vulnerum autem longe maxima pars illi inflicta fuit ex flagellatione. Naturaliter ex tot verberibus mori sæpius debuisset Christus; sed deitas carnem sustentabat, ut plura pati et tandem crucifigi posset. Verum numerus hic incertus est, et a variis varie assignatur.

Quarto. *Quarto*, ex complexione Christi, quæ fuit optima, delicatissima et acutissimi sensus tactusque, utpote formata a Spiritu Sancto : quare Christus longe magis sensit verberum ictus quam nos sentiamus.

Quinto. *Quinto*, quia Prophetæ, æque ac Christus, flagellationem hanc velut gravem et acrem prædixerunt, ut patet *Matth.* XX, 19; *Job* XVI, 15 : « Concidit me, inquit, vulnere super vulnus, » *q. d.* Plagas plagis, vulnera vulneribus addiderunt, ut totum corpus concisum unum continuum videretur esse vulnus. *Psal.* LXXII, 14 : « Et fui flagellatus tota die. » Et *Psal.* CXXVIII, 3 : « Super dorsum meum fabricaverunt peccatores, » id est quasi fabri dorsum meum quasi incudem contuderunt. Hebr. est חרשו *charescu*, quod verti potest, *araverunt aratores dorsum meum*, id est flagellis sulcos in dorso duxerunt, sicut aratro sulci ducuntur in agro. Unde Aquila et Theodoretus vertunt : *Produxerunt*, sive in longum protraxerunt *sulcum suum*. Idem indicat illud Jacobi, *Genes.* XLIX, 11 : « Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum, » per stolam et pallium carnem demonstrans et per vinum sanguinem, ait Tertullianus, lib. IV *Contra Marc.*

Sexto. *Sexto*, quia Christus flagellis, id est funiculis, vel loris, more servorum cæsus est. Addit Paulus a Palatio hic, penes quem sit fides, traditum a gravissimis auctoribus, Christum flagellatum fuisse *primo*, virgis spineis; *secundo*, chordis cum stimulis ferreis; *tertio*, catenis aduncis. Flagella enim olim multiplicia erant; scilicet lora, sive corrigiæ ex corio exsectæ, flagra, fustes, virgæ ex betula, ulmo, salice, quercu, vite; nervi, plumbatæ et scorpiones, uti ostendit Antonius Gallonius *De Cruciatu Martyrum*, cap. IV. Porro, quid sint scorpiones, explicat S. Isidorus, *Etym.* lib. VI, cap. ult., inquiens : « Virgæ sunt extremitates frondium arborumque : si levis, virga est; si autem nodosa, vel aculeata, scorpio rectissimo nomine vocatur, quia arcuato vulnere in corpus infligitur. »

Modus flagellationis Christi S. Brigittæ revelatus. Denique S. Brigitta tradit B. Virginem interfuisse flagellationi Christi, cujus dolor et mœror mirum in modum auxit dolorem Christi. Porro, modum et atrocitatem flagellationis Christi ita ex revelatione B. Virginis describit S. Brigitta, lib. I *Revel.*, cap. X : « Deinde ductus ad columnam personaliter se vestibus exuit. Personaliter ad columnam manus applicuit, quas inimici sine misericordia ligaverunt. Alligatus autem nihil omnino operimenti habebat, sed sicut natus est, sic stabat et patiebatur erubescentiam nuditatis suæ. Consurrexerunt autem inimici ejus, qui, fugientibus amicis suis, undique astabant et flagellabant corpus ejus ab omni macula et peccato mundum. Ad primum igitur ictum, ego quæ astabam propinquius cecidi quasi mortua, et resumpto spiritu vidi corpus ejus verberatum et flagellatum usque ad costas, ita ut costæ ejus viderentur. Et quod amarius erat, cum retraherentur flagella, carnes ipsis flagellis sulcabantur. Cumque filius meus totus sanguinolentus, totus sic laceratus stabat, ut in eo non inveniretur sanitas, nec quid flagellaretur, » etc. Et lib. IV, cap. LXX : « Deinde jubente lictore, seipsum

vestibus exuit, columnam sponte amplectens, reste ligatur, et flagellis aculeatis, infixis aculeis et retractis non evellendo, sed sulcando totum corpus ejus laceratur. Ad primum igitur ictum ego quasi corde percussa, sensibus abducor, et post tempus evigilans, corpus ejus laceratum video; toto enim corpore nudus erat cum flagellaretur.

Ratio a priori. Ratio a priori fuit, quod Christus nostras voluptates, concupiscentias sceleraque omnia quæ plurima et gravia erant, hac flagellatione luere et expiare voluerit: qua in re « non solum attendit, ait S. Thomas, III *part.*, *Quæst.* XLVI, art. 6, ad 6, quantam virtutem dolor ejus haberet ex divinitate unita, sed etiam quantum dolor ejus sufficeret, secundum humanam naturam ad tantam satisfactionem. » Insuper mereri voluit Martyribus omnibus robur et vires ad flagellationes quaslibet fortiter tolerandas. Unde Isaias de eo, cap. LIII, 5, ait: «Non est species ei, neque decor. » Et: « Vidimus eum, et non erat aspectus, etc., virum dolorum et scientem infirmitatem, etc., et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo et humiliatum. »

Jam vero in his omnibus Christus stupendam et divinam animi patientiam, fortitudinem et constantiam ostendit, ut nec gemitum ederet, nec signum aliquod doloris daret, sed velut petra immobilis consisteret; imo omnia verbera omnesque dolores, quasi rex dolorum sibi subjiceret, iisque dominaretur, animoque celso imperaret. Unde Gentilis quidam scriptor id admiratus, exclamavit: « O virum infractum animo, qui nec precem nec lacrymam fudit! » Hinc S. Laurentius Justinianus, lib. *De Triumphali agone*, cap. XIV: « Tanquam gigas, inquit, imperterritus stetit, et coronationis pœnam immutata mente sustinuit.» Unde S. Cyprianus, lib. *De Bono patientiæ*: «Inter cætera, inquit, admirabilia virtutum, quibus indicia divinæ majestatis expressit, paternam quoque patientiam tolerantiæ tenore servavit. » Et Tertullianus, lib. *De Patientia*, cap. III: « Qui, inquit, in hominis figura proposuerat latere, nihil de impatientia hominis imitatus est. Hinc vel maxime, Pharisæi, Dominum agnoscere debuistis: patientiam hujusmodi nemo hominum perpetraret. » Et S. Ambrosius, serm. 17 *in Psal.* CXVIII: « Christus, ait, calumniis appetitus silentium detulit triumphale. » Quare ex patientia hac plusquam humana et divina, Judæi colligere debebant Christum esse hominem divinum, imo Deum, uti collegit Centurio dicens: « Vere Filius Dei erat iste. »

Faciebat id amor Dei et hominum. Amor enim superabat dolorem, et præ amore exiguus erat illi omnis dolor. Hinc et Christus in omnibus rebus et in omnibus membris et sensibus pati voluit. Nam, ut ait D. Thomas, III *part.*, *Quæst.* XLVI, art. 5 in corpore: «Passus est Christus in suis amicis, eum deserentibus; in fama, per blasphemias contra eum prolatas; in honore et

Christus passus per omnia.

gloria, per irrisiones et contumelias ei illatas; in rebus, per hoc quod etiam vestibus spoliatus est; in anima, per tristitiam, tædium et timorem; in corpore, per vulnera et flagella. Tertio, potest considerari quantum ad corporis membra. Passus est enim Christus in capite pungentium spinarum coronam, in manibus et pedibus fixionem clavorum, in facie alapas et sputa, et in toto corpore flagella. Fuit etiam passus secundum omnem sensum corporeum; secundum tactum quidem, flagellatus et clavis confixus; secundum gustum, felle et aceto potatus; secundum olfactum, in loco fetido cadaverum mortuorum (qui dicitur Calvariæ) appensus patibulo; secundum auditum, lacessitus vocibus blasphemantium et irridentium; secundum visum, videns matrem et discipulum quem diligebat, flentes. » Longe majores fuere in Christo dolores animi, præsertim compuncti ob peccata omnia singulorum hominum, item dolor de multitudine damnandorum; ad hæc compassio Martyrum et aliorum fidelium, qui dura erant passuri, uti dixi cap. XXVI, 38, ad hos omnes dolores subeundos Christum adegit amor immensus. Mensura enim doloris est amor, quia sine dolore non vivitur in amore. Unde illud de Christo patiente:

Cernis ut in toto corpore sculptus amor?

TRADIDIT EIS UT CRUCIFIGERETUR, — scilicet post flagellationem et coronationem, quæ sequitur, uti dixi. Est ergo hic hysterologia. Multa enim hic per compendium perstringit Matthæus, quæ fuse enarrat Joannes, cap. XIX a vers. 1 usque ad vers. 16.

Porro, Pilatus «tradidit» Judæis Jesum, quasi judex per sententiam eum condemnando ad mortem crucis. Sententia vero Pilati ex vetustis annalibus accepta, uti refert Adrichomius in *Descript. Jerusalem*, pag. 163, fuit hæc: « Jesum Nazarenum subversorem gentis, contemptorem Cæsaris, et falsum Messiam, ut majorum suæ gentis testimonio probatum est, ducite ad communis supplicii locum, et cum ludibrio regiæ majestatis in medio duorum latronum cruci affigite. I, lictor, expedi cruces. » Ubi nota τὸ « ut majorum suæ gentis testimonio probatum est: » hoc enim suæ damnationi Christi apud Cæsarem et Romanos quasi velum ignaviæ suæ et injustitiæ obtendit Pilatus, quod scilicet pontifices testati essent Jesum esse pseudochristum, cum ipse contrarium sciret. Perperam ergo dicit « probatum est: » nec enim pontifices id probarunt, sed tantum asseruerunt, idque falso et per calumniam. Sententia lata a Pilato in Christum.

Quocirca Pilatus rationem suæ gubernationis de more Cæsari Tiberio per litteras reddens, inter alia scribit se Jesum crucifixisse ob importunitatem Judæorum, cæteroqui eum fuisse virum sanctum et divinum. Audi Paulum Orosium, lib. VII *Histor.*, cap. IV: « Pilatus ad Tiberium Imperatorem retulit de passione et resurrectione Pilatus de Christo scribit Romam.

Christi, consequentibusque virtutibus, quæ vel per ipsum palam factæ fuerant, vel per discipulos ipsius in nomine ejus fiebant, et de eo quod certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur.» Audi et Eusebium in *Chronico*, anno Christi 38 : «Pilato de Christianorum dogmate ad Tiberium referente, Tiberius retulit ad senatum ut inter cætera sacra reciperetur. Verum cum ex consulto patrum Christianos eliminari urbe placuisset, Tiberius per edictum accusatoribus Christianorum comminatus est mortem.» Ita Tertullianus scribit in *Apologet.*, cap. v et xxi; Eusebius etiam, lib. II *Histor.*, cap. ii; Nicephorus, lib. II, cap. viii; Orosius, lib. VII, cap. iv; Gregorius Turonensis, lib. I *Hist.*, cap. xxiv; Regino et Hermannus Contractus in *Chronicis*, et Chronicorum compilator in suo, Ado Viennensis et alii.

Igitur ex ipsius judicis Pilati testificatione condemnatus fuit ab eo in hoc suo iniquissimo judicio Christus Deus noster, in quo palam accusabat invidia, testificabatur odium, crimen erat innocentia, corrumpebat timor, condemnabat ambitio, plectebat crudelitas.

Vers. 27. *Mar.* xv, 16. 27. TUNC MILITES PRÆSIDIS SUSCIPIENTES JESUM IN PRÆTORIUM (Marcus, « in atrium prætorii »), CONGREGAVERUNT AD EUM UNIVERSAM COHORTEM. — « Tunc » refer non ad τὸ « tradidit ut crucifigeretur, » nam ante damnationem et traditionem hæc Christi contigere, ut dixi; sed ad τὸ «flagellatum, » Græce φραγελλώσας, id est *cum flagellasset*; *q. d.* Milites flagellantes Jesum, mox simul eum spinis coronarunt.

CONGREGAVERUNT, — ut eum quasi fictum pictumque regem Judæorum per ludibrium regiis insignibus ornarent et salutarent. Est enim militum genus crudele, voluptatem capiens ex contumeliis, ait Chrysostomus.

Cohors quid? COHORTEM. — Cohors erat decima pars legionis, continens milites 1250, vel, ut alii, 500 duntaxat. Vide dicta cap. xxvi, 53. Cohors hæc erat Prætoria, quæ scilicet prætorem Pilatum stipabat et contra furorem populi et hostium insidias muniebat. Quare cohors hæc erat in arce Antonia, quæ media erat inter prætorium et templum, ut, si alterutro in loco tumultus oriretur, illico accurreret eumque compesceret.

Vers. 28. *Mar.* xv, 17; *Joan.* xix, 2. 28. ET EXUENTES EUM, CHLAMYDEM COCCINEAM CIRCUMDEDERUNT EI : — «Lusum sibi Jesum facientes, » ait Origenes.

EXUENTES. — Græce ἐκδύσαντες, id est cum exuissent : quod referri potest tam ad Christi flagellationem, quam ad coronationem, *q. d.* Cum exuissent Jesum flagellaturi, mox peracta flagellatione chlamydem coccineam circumdederunt ei. Incertum ergo hic est, an Christus post flagellationem resumpserit vestimenta, quibus deinde rursum fuerit spoliatus, ut chlamys coccinea ei injiceretur; an vero post flagellationem ipsi adhuc nudo statim chlamydem hanc imposuerint. Hinc consequenter incertum est, an Christus ter, an bis duntaxat, fuerit spoliatus vestibus, ut dixi.

Symbolice S. Hieronymus : «In chlamyde coccinea, inquit, Dominus opera Gentium cruenta sustentat.» Et S. Athanasius : «Gestabat, inquit, in coccinea chlamyde speciem sanguinis, quo terra per diabolum funestata et multis cruoris undis imbuta fuerat.» Et Origenes : «Suscipiens, ait, Dominus coccineam chlamydem, in se sanguinem mundi suscepit, » hoc est, peccata, quæ sanguinea et rubra sunt sicut coccinum : etenim Deus « posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. »

Anagogice S. Gregorius : «Quid enim purpura, nisi cruor et tolerantia passionum, amore regni exhibita.» Et rursus : « Rex noster ascensum purpureum fecit in ferculo, quia ad regnum quod intus aspicitur, per tribulationem sanguinis pervenitur. »

CHLAMYDEM COCCINEAM. — Dices : Marcus et Joannes vocant eam purpuram. Respondet S. Ambrosius, in cap. xxiii *Lucæ*, fuisse has vestes diversas, ac utraque vestitum fuisse Christum. Melius S. Athanasius, serm. *De Cruce et Pass.*; S. Augustinus, Euthymius, Toletus, Barradius, Gretserus, lib. I *De Cruce*, et alii censent fuisse eamdem, quia color coccineus simillimus est purpureo, unde subinde purpureus vocatur, uti docet Lazarus Baifius *De Re vestiaria*; aut vestis hæc erat « dibapha, » id est bis tincta, scilicet semel purpura, id est murice, et iterum cocco infecta : hinc et *purpura* et *coccinea* appellari poterat, hæc enim sic bis tincta acrius coloratur; quam Lentulus Spinter in ædilitate primus induisse fertur, ait Alexander ab Alexandro, lib. V *Genial.*, cap. xviii. Ita noster Salazar in cap. xxi *Proverb.*, vers. 22, num. 119. Erat hæc vestis regum, qualem hic ironice et per ludibrium creant Christum, quasi illum subsannantes et illudentes; *q. d.* En tu dixisti te regem Judæorum, accipe ergo palliastrum hocque paludamentum regium. Olim enim tale paludamentum fuit chlamys ex purpura : chlamys autem erat vestis strictior et brevior pallio, quam milites super arma induebant. Videtur autem hæc chlamys fuisse vilis et detrita militis alicujus Romani, quæ, quia purpurea, signum erat et habitus Imperatoris. Chlamyde primus usus est Numa Pompilius, qui Romulo in regno Romæ successit, teste Suida, verbo *Chlamys*; et apud Macedones nulla vestis chlamyde fuit regalior, ait Plutarchus in *Vita Eumenis*. Hinc Claudianus, lib. II *De Rapt. Proserpinæ*, loquens de morte, ait :

Chlamydem coccineam induitur Christus. Quamnam?

Sub tua purpurei venient vestigia reges.

Et Cassiodorus, lib. II *Variar.*, epist. xii : « Purpuræ, ait, color regnantem discernit, dum conspicuum facit, ne de aspectu principis possit errari. » Et Trebellius Pollio, in *Saturnino*, vige-

Purpura notat regnum Christi.

simo primo tyranno, purpuram vocat, «imperatorium peplum.» Et Silius de Scipione :

At contra ardenti radiabat Scipio cocco.

Hinc symbolice S. Cyrillus, lib. XII *in Joan.* XV : «Per purpuream vestem, ait, regnum totius mundi, quod per fidem Christus accepturus erat, significatum fuisse volunt.» Idem censent Origenes, S. Ambrosius, Augustinus, Theophylactus, Euthymius et cæteri hic. Hoc autem regnum sibi Christus pugnando et sanguinem fundendo comparavit. Nam olim Afri aliique milites in prælio russatas vestes gestabant. Causam dat Alexander ab Alexandro, lib. I, cap. X : « Ut eo, inquit, argumento vulnera et sanguis effusus haud innotescerent, confidentiusque et sine pavore dimicarent. Id quod etiam apud Persas in usu fuit; namque Artaxerxes ducturus contra Cyrum milites ornavit rubro sagulo; Agesilaus quoque ita copias instruxit armis, ut omnia ærea punicea viderentur.» De Chaldæis etiam habes apud *Nahum* II, 3 : «Clypeus fortium ejus ignitus; viri exercitus in coccineis.»

Vers. 29. *Mar.* XV, 17, 18, 19; *Joan.* XIX, 2, 3. Corona Christi spinea.

29. ET PLECTENTES CORONAM DE SPINIS, POSUERUNT SUPER CAPUT EJUS; ET ARUNDINEM IN DEXTERA EJUS. ET GENU FLEXO ANTE EUM, ILLUDEBANT EI, DICENTES : AVE, REX JUDÆORUM. — Christus quasi fictus rex Judæorum, ad ludibrium et ad tormentum coronatus fuit spinis, ex militum petulantia, Pilato non jubente, sed permittente, ut facilius Christum omnino deformatum Judæorum commiserationi objiciens, a morte liberaret. Spinas has fuisse ex junco marino, cujus acumina sunt quasi spinæ longissimæ et acutissimæ, censent Toletus, Pererius et alii, licet id neget Baronius.

Corona spinea qualis?

Ex rhamno vero illas fuisse contendit Bellonius, et ex eo Gretserus, lib. I *De Cruce*, cap. XII. Forte in ea spinæ junci spinis rhamni intertextæ fuere. Vidi duas spineæ hujus Christi coronæ spinas Romæ, quas S. Helena ex Jerusalem Romam in basilicam S. Crucis transtulit : sunt illæ longæ et acutæ instar crassarum acicularum. S. Brigida, lib. I *Revel.*, cap. X, scribit sibi revelatum hanc coronam spineam rursum Christo in cruce fuisse impositam, eamque pertigisse ad mediam frontem, ac tantum sanguinis ex punctura spinarum harum effluxisse, ut oculos et aures Christi impleret, nec potuerit matrem intueri, nisi prius compressis ciliis sanguinem ex oculis exprimeret. Sic pariter cum corona spinea fuisse Christum crucifixum, indicant omnes ejus picturæ, idemque diserte docent Origenes et Tertullianus, lib. *Contra Judæos*, cap. XIII, et innuit Matthæus hoc cap.

Coronæ spineæ acutissimus dolor.

Atrox fuit hæc Christi ignominia, qua ipsi quasi regi ficto corona spinea illudunt, æque ac ingens cruciatus, tum quia spinæ erant acutissimæ, tum quia infixæ capiti et cerebro in quo est omnium nervorum, musculorum, sensuum ac sensationum fons et origo : ibi ergo viget sensus, tactus, ac intime sentit dolores et puncturas, etiam levissimas et minimas. Ex cerebro enim oriuntur septenæ nervorum συζυγίαι, id est conjugia sive paria, quæ per totum corpus distribuuntur, ut sentire et movere se possit, uti ex Galeno docet Andreas Vesalius, anatomicorum princeps, lib. IV *De Humani Corporis fabrica*, cap. I et seq., ubi et docet instrumentum tactus esse nervos; quare cerebrum esse sensus et motus arbitrarii principium, rationis sedem, membrorum viscerumque regem, ideoque in altissima corporis arce locatum. Vide eumdem, lib. VII, cap. IV.

Sed audi coronationis Christi acerbitatem paucis describentem ex revelatione B. Virginis S. Brigidam, lib. I *Revel.*, cap. X : « Quo facto, ait, aptaverunt coronam de spinis capiti ejus, quæ tam vehementer reverendum caput filii mei pupugit, ut ex sanguine fluente replerentur oculi ejus, obstruerentur aures, et barba tota decurrente sanguine deturparetur.» Et lib. IV, cap. LXX : «Et tunc corona spinea capiti ejus arctissime imposita fuit, quæ ad medium frontis descendebat, plurimis rivis sanguinis ex aculeis infixis decurrentibus per faciem ejus, et crines et oculos et barbam replentibus, ut quasi mihi nihil nisi sanguis totum videretur; nec ipse me astantem cruci videre potuit, nisi sanguine expresso per ciliorum compressionem.»

Causa hujus coronæ spineæ litteralis fuit, ut milites Christum quasi falsum regem Judæorum illuderent et cruciarent. Hæc enim coróna Christi tempora lancinavit et fœdavit, ait Tertullianus, lib. IV *Contra Marc.*; et, ut ait S. Bernardus, tract. *De Passione Dom.*, «mille puncturis speciosum ejus caput divulneravit.» Moralem et mysticam dat Origenes : «In hac, ait, spinea corona suscipit Dominus spinas peccatorum nostrorum, intextas in capite suo.» «Peccatorum est enim, ait S. Hilarius, aculeus in spinis, ex quibus Christo victoriæ corona contexitur.» Sed audi Tertullianum, lib. *De Corona militis*, sub finem : «Christus Jesus quale, oro te, sertum pro utroque sexu subiit? ex spinis, opinor, et tribulis in figuram delictorum, quæ nobis protulit terra carnis : abstulit autem virtus crucis, omnes aculeos mortis in Dominici capitis tolerantia obtundens. Certe præter figuram, contumelia in promptu est, et turpitudo, et dedecoratio, et his implexa sævitia, quæ tunc Domini tempora et fœdaverunt et lancinaverunt.» Hæc ille; in capite enim viget tactus reliquique sensus. Unde Varro : «Caput, ait, dicitur quod ab eo nervi initium capiant,» per quos in totum corpus omnes vitæ sensus et motus distribuuntur. spinæ ergo pungentes caput Christi, acri dolore eum cruciarunt.

Cur Christus spinis coronatus? Causa litteralis. Moralis.

Tropologice : Spinæ hæ nos docent carnem pungere et domare jejuniis, ciliciis, disciplinis : «Non enim decet sub capite spinis coronato membra esse delicata,» ait S. Bernardus. Hinc

Tertullianus, libro jam citato, cap. XIV, docet Christianos olim ob reverentiam coronæ spineæ Christi, coronis ex floribus contextis, quibus Gentiles utebantur, abstinuisse. S. Catharinæ Senensi Christus obtulit duas coronas, unam spineam, alteram gemmeam, dans ei optionem eligendi utram mallet, sed hac lege, ut, si unam eligeret in hac vita, alteram ejus vice reciperet in futura. Mox illa arripiens spineam de manu Christi coronam, capiti suo infixit adeo valide, ut per plures dies capitis dolores senserit, ideoque jam pro spinea gemmeam in cœlis recepit. S. Agapitus martyr, cum 15 tantum esset annorum, et capiti ejus prunæ ardentes imponerentur, memor spineæ coronæ Christi, exultans aiebat : « Parum est in terra caput aduri, coronandum in cœlo. Quam decore corona gloriæ ornabit caput afflictum pro Christo ! » Idem cogita, quisquis capitis dolores, angores, gravedines, molestias, tentationes, tribulationes pateris, cogita Christum unam e spinis coronæ spineæ suæ tibi communicare.

Coronam spineam elegit S. Catharina Senensis.

S. Agapitus martyr.

Anagogice : S. Ambrosius, in cap. XXII *Lucæ* : « Corona, ait, de spinis quæ capiti Christi imponitur, ostendit, quod de peccatoribus mundi tanquam de sæculi spinis, triumphalis Deo gloria quæreretur. »

Symbol.

Symbolice : S. Bernardus, *De Passione Domini*, cap. XIX : « Licet, inquit, in irrisione coronent, tamen ignorantes et irridentes coronatum regem fatentur. Ergo rex eorum, vel ab ipsis nescientibus demonstratur. » Et S. Augustinus, tract. 116 *in Joan.* : « Sic, inquit, regnum, quod de hoc mundo non erat, superbumque mundum non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat, portans spineam coronam et purpureum vestimentum, non clarus imperio, sed plenus opprobrio. » Rursum : « Purpureus color, ait Elias Cretensis (ad orationem 3 Nazianzeni *in Julianum*), veros Imperatores admonet, ut promptis animis sanguinem suum pro subditorum salute fundant, » uti fudit Christus. Hinc Cardinalibus data est a Pontifice purpura, ut illos moneat pro Christo et Ecclesia sanguinem fundere, cum opus est, ut alibi dixi. Quocirca S. Germanus, Patriarcha Constantinopolitanus, orat. *in sepult. Christi* : « Purpura illa, ait, et corona ex spinis plexa ante crucem, confirmabat victoriam dicentis : Confidite, ego vici mundum mundique principem (1). »

Præclare S. Athanasius, serm. *De Cruce et Passione* : « Cum exueretur, inquit, Dominus, et indueretur purpura, eo ipso invisibiliter trophæum de diabolo erigebatur. Miraculum novum et incredibile, et magnæ sine dubio victoriæ insigne : quem per ludibrium subsannationemque pulsabant, ei triumphalia addiderunt ornamenta; coccineam chlamydem et coronam spineam. Ea de causa hoc genere vestimenti indutus ad mortem processit, ut ostenderet victoriam de morte non temere, sed pro nostra salute partam esse. » Ibidem S. Athanasius docet Christum spinis coronatum, ut nobis lignum vitæ restitueret, ac ut nostras spinas, id est sollicitudines in se suscipiens curaret.

Godefridus Bullonius.

Hac de causa Godefridus Bullonius, capta a Christianis Hierosolyma, cum ipse primus ejus rex Christianus crearetur, noluit coronari corona regia, dicens : « Non decere regem Christianum, corona aurea insigniri in illa urbe in qua Christus gestasset spineam, » uti Wilhelmus Tyrius et alii referunt.

Tonsura sacerdotum refert coronam Christi.

Denique hanc spineam Christi coronam, velut humilitatis mundique contemptus insigne, repræsentant sacerdotes et monachi tonsura sua, quam instar coronæ gestant in capite. Ita Beda, lib. V *Histor. Angl.*, cap. XXII, et Germanus, Patriarcha Constantinopolitanus, in *Theoria rerum ecclesiasticarum*.

Anagog.

Anagogice : Tertullianus, *De Corona mil.*, cap. XIV : Indue spineam Christi coronam, « ut et illam, inquit, Christi coronam æmuleris, quæ postea ei obvenit, quia et favos post fella gustavit, nec ante rex gloriæ a cœlestibus salutatus est, quam Rex Judæorum proscriptus in crucem, minoratus a Patre modicum quid citra angelos, et ita gloria et honore coronatus. » Et S. Hieronymus : « Spinis, ait, coronatus est Christus, ut nobis regni diadema compararet. »

ET ARUNDINEM IN DEXTERA EJUS, — ut arundo esset quasi sceptrum Christi Regis Judæorum, sed arundineum, id est fragile, inane, vile et ridiculum. Qualis fuerit hæc arundo, describit Lævinus Lemnius, *De Herbis Biblicis*, cap. XXVII : « Arundinis, ait, plures sunt differentiæ : una species est lævore perpolita, enodis nullisque distincta geniculis aut internodiis, quæ tipha palustris vocatur, qualis Christo pro sceptro regali in manum tradita in affectati regni ludibrium. Est huic stirpi sceptri regalis aut imperatorii forma, cujus cacumen duarum fere palmarum altitudine et crassitudine pollicari, densa compactaque lanugine stipatur, quam si manu aut digitis demulceas, holosericum aut villosam quamdam congeriem contrectare te credas; quæ tamen post dies aliquot dissolvitur in pappos, atque in diffusam lanuginem evanescit. » Rursum Tertullianus, lib. *De Corona militis*, cap. XIV : « Abstulit, ait, virtus Christi omnes aculeos mortis, in Dominici capitis tolerantia obtundens. »

Arundo Christi qualis?

Symbol.

Symbolice : S. Hieronymus et S. Athanasius, serm. *De Cruce* : Arundo, inquiunt, fugat necatque serpentes, sic Christus venenatas concupiscentias. Audi S. Hieronymum : « Quomodo Caiphas dixit oportere unum hominem mori pro omnibus, nesciens quid diceret; sic et isti quæcumque

(1) Symbolice, cum spinea corona Christus in se assumpsit maledictionem terris impositam ; sunt enim *spinæ* et *tribuli* fructus maledictionis quam Deus post Adami peccatum in humanum genus intorsit, *Genes.* III, 18.

fecerunt, licet alia mente fecerint, tamen nobis qui credimus, sacramenta tribuerunt. In chlamyde coccinea, opera Gentium cruenta sustentat; in corona spinea, maledictum solvit antiquum; in calamo, venenata occidit animalia, sive calamum tenebat in manu, ut sacrilegium scriberet Judæorum. » Porro S. Ambrosius, in cap. XXII *Lucæ* : « Arundo, ait, comprehenditur manu Christi, ut humana fragilitas jam non sicut arundo moveatur a vento, sed operibus Christi corroborata firmetur; vel, secundum Marcum, caput ejus percutit, ut solidata divinitatis attactu nostra conditio nutare non possit. »

Denique arundinem hanc cum columna, et spinea corona ac spongia, qua Christus aceto potatus fuit, magna diligentia a Christianis fuisse asservatam tradit Beda, *De Locis sanctis*, cap. XX, et Gregorius Turonensis, *De Gloria Martyr.*, cap. VII.

ET GENU FLEXO ANTE EUM, ILLUDEBANT EI, DICENTES : AVE (Græce χαῖρε, id est gaude, salve; Syrus, *pax tibi*), REX JUDÆORUM. — Nota hic Christum per ludibrium a militibus quasi inaugurari regem, cum omnibus regum insignibus. Nam *primo*, totam cohortem, quasi totum exercitum eum stipantem cingentemque adducunt; *secundo*, thronus fuit lapis aut scamnum, idque in modum tribunalis altum, ut docet Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædag.*, cap. VIII, et alii; *tertio*, corona regalis fuit spinea; *quarto*, paludamentum fuit chlamys coccinea; *quinto*, sceptrum fuit arundo; *sexto*, faustæ acclamationes et reverentia populi fuere militum genuflexiones et salutationes ludicræ, item sputa, alapæ, verbera: quæ omnia Christus divina humilitate et patientia sustinuit, ideoque meruit «ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris, *Philip.* II, 9.

Insignia regalia Christi.

Tropologice : Christus voluit hic : *primo*, exhibere nobis ideam vanitatis, æque ac afflictionis regnorum et honorum mundi, omniumque regum et principum; *secundo*, hæc ludibria vertere in arma victoriæ suæ, ac præsertim humilitate sua vincere superbissimum Luciferum; *tertio*, docere regnum mundi situm esse in honoribus, pompis, deliciis; suum vero consistere in contemptu honorum, voluptatum et sui ipsius. Plura vide apud S. Athanasium, serm. *De Cruce et Pass.*; Theophylactum et Jansenium hic, et Tertullianum, *De Corona militis*, cap. XIV.

Agrippa ut Christus illusus.

Denique justa Dei vindicta factum est, ut paulo post, simili prorsus illusione qua Christus per ludibrium Rex Judæorum coronatus est, Agrippa, rex Judæorum, licet absens, Alexandriæ per comœdum, qui ejus personam sustinebat, illuderetur. Rem gestam multis enarrat Philo in Flaccum, quæ ego in pauca contraham: « Flaccus, ait, Ægypti præses, Alexandrinam multitudinem conviciis passus est regi maledicere. Erat insanus quidam, nomine Karrabas, puerorum et adolescentum ludibrium. Hunc miserum propulsum ad gymnasium, in superiori loco statuunt, ut spectari posset ab omnibus, moxque capiti diadema imposuerunt papyraceum, pro paludamento corpori stoream induunt, pro sceptro frustum arundinis humo sublatum quidam ei dedit in manum. Sic ornatum regiis insignibus, et in regem transformatum, more histrionico adolescentes perticas in humeris gestantes stipabant pro satellitio; tum alii salutatum accedebant, » etc. : Ecce Karrabas, hic sustinens personam Agrippæ, repræsentat Barabbam, quem Judæi prætulerunt Christo.

30. ET EXPUENTES IN EUM, ACCEPERUNT ARUNDINEM, ET PERCUTIEBANT CAPUT EJUS, — tanquam stulti, ait S. Thomas, qui stulte ad regnum Judææ aspirasset; simul coronam spineam altius firmiusque capiti ejus infigebant : quæ omnia summæ erant contumeliæ, et atrocissimi doloris, non tam ab hominibus, quam a dæmonibus inventa et suggesta, ait Origenes. « Non unum membrum, inquit Chrysostomus, sed universum corpus atroces has injurias patiebatur. Caput afflictum corona; calamo, pugni; facies, sputis; maxillæ, alapis; reliquum corpus, flagellis, nuditate, amictu chlamydis, adoratione simulata; manus, calamo, quem pro sceptro tenere dederunt; os quoque ipsum et lingua, aceti potione ac fellis. » Vers. 30. *Mar.* XV, 19.

Hic subnectenda sunt et ordine historico intexenda, quæ, tacente Mattheo, supplet Joannes, cap. XIX, a vers. 1 ad vers. 16, scilicet Christum sic flagellatum, spinis coronatum et chlamydatum, a Pilato fuisse productum ostensumque Judæis, dicendo : « Ecce homo, » ut eos ad misericordiam flecteret; Judæos vero magis in eum efferatos obstinate exclamasse : « Crucifige, crucifige eum, » quia Filium Dei se fecit. Id audiens Pilatus, timensque ne Jesus Jovis, Herculis, aut alterius dei esset filius, qui ejus necem ulcisceretur, seorsim rogavit Jesum : « Unde es tu? » Jesu tacente; Pilatus subjecit se habere potestatem necandi ipsum. Christus respondit : « Non haberes potestatem adversum me, nisi tibi data esset desuper. » « Potestatem, » id est facultatem, permissionem et vires occidendi me : Pilato enim erat a Deo data potestas, id est auctoritas et jurisdictio in cæteros Judæos; in Christum vero duntaxat permissa erat a Deo. Christus enim ut homo, cum Dei esset Filius, liber erat nullique potestati humanæ subjectus, imo omnium rex et dominus, uti dixi vers. 11. Unde Pilatus hic judicando et damnando Christum, peccavit contra justitiam tripliciter : *primo*, usurpatione potestatis et jurisdictionis in Christum, utpote quam nullam habebat; *secundo*, pervertendo ordinem judiciorum, quia tumultui Judæorum cessit, nec Christum ob crimen, sed ob tumultum damnavit; *tertio*, pervertendo justitiam, quia Christum innocentem damnavit, ne haberetur inimicus Cæ-

Tria peccata Pilati.

saris, ut subdit Joannes. Hisce ex Joanne ordine intertextis usque ad Christi condemnationem factam a Pilato, jam proxime subnectenda sunt quæ hic subjicit Matthæus, dicens :

Vers. 31. *Mar.* xv, 20; *Joan.* xviii, 16. 31. ET POSTQUAM ILLUSERUNT EI, EXUERUNT EUM CHLAMYDE, ET INDUERUNT EUM VESTIMENTIS SUIS, ET DUXERUNT EUM UT CRUCIFIGERENT. — « Ubi milites, ait Victor Antiochenus *in Marci* xv, ad satietatem usque Christum redemptorem nostrum ludibrio habuerunt, abduxerunt eum ut crucifigerent. »

EXUERUNT EUM CHLAMYDE. — Relicta illi « corona spinea semel imposita, et nunquam detracta, » ait Origenes. « Exuitur, ait S. Athanasius, serm. *De Cruce*, a carnificibus, quas nos in Adam indueramus pelliceas tunicas, ut pro his possimus induere Christum. »

INDUERUNT EUM VESTIMENTIS SUIS, — tum ut illa sibi vindicarent crucifixores, tum ut ex illis Jesus agnosceretur a populo, et subsannaretur ad majorem ejus infamiam.

ET DUXERUNT EUM UT CRUCIFIGERENT, — præeunte, ut videtur, tubicine, qui tubam inflans, ad supplicium hoc spectandum populum convocabat. Hoc enim fuisse moris apud Romanos docet Gretserus, lib. I *De Cruce*, cap. XVI.

Quam longis itineribus fatigatus Christus in die mortis suæ. Fatigatus erat Christus, crebris longisque itineribus hac nocte et hoc mane peractis; nam a cœnaculo iverat in montem Oliveti, distantem gressibus sive passibus minoribus 1500 (minor passus continet duos pedes cum dimidio, major vero sive geometricus, est duplus, continetque quinque pedes : mille passus majores faciunt milliare Italicum, mille vero minores faciunt dimidium milliare Ital.). Inde eodem fere spatio reductus est ad domum Annæ, inde ad domum Caiphæ distantem gressibus 330, inde ad domum Pilati distantem mille passibus, inde ad domum Herodis distantem passibus 350, inde reductus ad Pilatum, a Pilato denique ad montem Calvariæ per gressus sive passus minores 1321. Vide Adrichomium in *Descriptione Jerusalem*, num. 118, graphice ex Geographis describentem viam crucis Christi variasque in ea Christi stationes, occursus et casus.

Vers. 32. *Luc.* xxiii, 6; *Mar.* xv, 21. 32. EXEUNTES AUTEM (sive domum Pilati, ut vult S. Hieronymus, Adrichomius et Geographi viæ crucis; sive urbem Jerusalem, ut vult Franciscus Lucas et alii) INVENERUNT HOMINEM CYRENÆUM, NOMINE SIMONEM : HUNC ANGARIAVERUNT, UT TOLLERET CRUCEM EJUS. — « Cyrenæum, » oriundum ex Cyrene, sive ea quæ est in Lybia, a qua quasi metropoli tota regio Cyrenaica dicitur, quam ad fidem Christi convertit S. Marcus, ut vult Origenes, Franciscus Lucas et Gagneius, in cap. II *Act.*; sive ex ea quæ est in Syria, ut vult Maldonatus; sive ea quæ est in Cypro, quæ a Cyro ædificata dicta est Cyrene, ut volunt alii. Inde ergo commigravit in Judæam. Quare Simon hic origine fuit Gentilis, uti censent S. Hilarius, Ambrosius, Beda, S. Leo, serm. 8 *De*

Simon Cyrenæus quis?

Pass., et alii; licet Maldonatus et Franciscus Lucas putent fuisse Judæum, forte quod in Judæam veniens factus sit proselytus, et in Judæorum religionem transierit, idque ad mysterium, ut significaretur non Judæos incredulos, sed Gentes in Christum credentes, fidem et crucem Christi amplexuras, ac per illas Judæos quoque in fine mundi idem facturos (1).

SIMONEM. — Traditio est, ait Pererius, Simonem hunc postea ad fidem Christi cum filiis esse conversum. Unde Marcus addit eum fuisse patrem Alexandri et Rufi, qui eo tempore, quo hæc Marcus scribebat, videntur fuisse Christianis noti et celebres discipuli Christi : nam Rufus hic primo Thebarum, deinde Dertosæ (Tortosæ) in Hispania fuit episcopus, ac proinde Ecclesia ejus festum celebrat 12 novembris. De eodem sic scribit S. Polycarpus ad Philippenses : « Rogo omnes vos insistere verbo justitiæ et patientiæ, quam oculate vidistis non solum in beatissimis illis, Ignatio scilicet, Zosimo et Rufo, sed et in aliis qui ex vobis sunt, et in Paulo et in cæteris Apostolis. » Alexander vero, frater Rufi, et alter filius Simonis, martyr ponitur in *Martyrol.* ab Adone et Beda die 11 martii. Unde L. Dexter, in *Chronico*, ad annum Christi 112, num. 10, sic habet : « Carthagine Spartaria (civitas est Hispaniæ) S. Alexander, frater Rufi, primi Dertosanorum episcopi in Hispania Tarraconensi, filius Simonis Cyrenensis, qui post Christum ejus crucem bajulavit, patitur cum Candido et Zosimo et sociis martyrium. In religione sequitur Simon filios, nec fraudatur debita mercede portatæ post Christum crucis : nam post multa bona opera Hierosolymis placide quiescit. » Et Braulio sive Helecas, in *Addit. ad Chronicon Maximi*, hæc habet : « SS. Rufi et Alexandri memoria, Simonis Cyrenæi (quibusdam Niger est) filiorum, celebris est. Venit cum filiis Simon in Hispaniam, comitatus S. Paulum, ubi prædicavit; quam prius adierat comitatus D. Jacobum, et ibi prædicavit tunc; quem dicitur consecrasse cum aliis S. Petrus in Episcopum, obiisseque Hierosolymis, colitur prima decembris. » Rursum L. Dexter, ad annum Christi 100, num. 4 : « Rufus, inquit, Thebis reversus ad Hispanias, Dertosæ pontifex sedet. » Vide utrobique annotationes Biviarii, qui censet Simonem hunc esse illum qui Niger dicitur sociusque fuit Pauli et Barnabæ, *Act.* cap. XIII, vers. 1.

Conversus fuit ad Christum.

Rufus, filius Simonis.

Et Alexander.

HUNC ANGARIAVERUNT, — id est compulerunt. Vide dicta de etymo angariæ, cap. v, vers. 41. Magna fuit hæc militum injuria et ignominia in

(1) Doctor Sepp, op. cit. t. II, p. 171, censet Simonem oriundum fuisse ex ea Cyrene quæ est in Lybia Africana, quæ regio jamdudum Judæis erat refertissima, a tempore scilicet quo Ptolomæus Lagus, Palæstina in ditionem recepta, Judæorum centum millia Cyrenen transtulerat. In urbe Hierosolyma synagoga erat *Cyrenaica* vulgo dicta, id est, Judæorum ex Cyrene.

peregrinum Simonem, quod eum publice infamem Christi crucem ad locum supplicii portare coegerint. Patienter tamen utramque tulit Simon, ideoque meruit a Christo illuminari ac christianus sanctusque fieri, ut dixi. Sicut enim socius fuit crucis, sic et gloriæ ejusdem particeps extitit.

Symbol. Symbolice : S. Gregorius, lib. VIII *Moral.*, cap. XXVI : « Crucem Jesu, inquit, in angaria portare, est afflictionem abstinentiæ pro alia quam necesse est intentione tolerare. An non Jesu crucem portat in angaria, qui quasi ad præceptum Domini carnem domat, sed tamen spiritalem patriam non amat? Unde et Simon idem crucem portat, sed nequaquam moritur, quia omnis hypocrita corpus quidem per abstinentiam afficit, sed tamen per amorem gloriæ mundo vivit. »

Quomodo Christus crucem tulerit? UT TOLLERET CRUCEM EJUS. — Christus primo portavit crucem suam longam (ut ferunt) 15 pedes, latam 8, idque jam toto corpore et humeris ex flagellatione cruentus, fessus fractusque : ita autem portavit ut partem unam extremam humero bajularet, alteram per terram protraheret, quam protrahens, ad saxa et scrobes, uti fit, allidens, concutiebatur continue, adeo ut flagellorum vulnera hac concussione assidue renovarentur, quæ continua et gravis ei fuit afflictio. Christum portasse suam crucem diserte ait Joannes, cap. XIX, 17 : « Et bajulans, inquit, sibi crucem, exiit. » Ita Euthymius hic, et S. Athanasius, serm. *De Cruce*. Moris enim erat ut crucifigendi crucem suam ferrent, uti docet Plutarchus, *De Sera numinis vindicta*; Lipsius et Gretserus, *De Cruce*. Deinde cum Judæi et milites viderent Christum sub cruce deficere, imposuerunt eam Simoni, ut Jesum vivum servarent majoribus tormentis, ludibriis et crucifixioni, utque citius pervenirent ad montem Calvariæ, citiusque Christum crucifigerent, ac deinde domum ad prandium redirent. Erat enim jam meridies, quæ est hora prandii.

Ubi nota, non videri Simonem crucem gestasse cum Christo hac ratione, ut Christus priorem crucis partem, Simon posteriorem portaret, uti pingunt pictores; sed ipsum solum totam Christi præeuntis crucem gestasse. Nam Lucas, XXIII, 26, ait : « Et imposuerunt illi crucem; et Matthæus et Marcus : « Hunc angariaverunt, ut tolleret crucem ejus. » Ita SS. Augustinus, Ambrosius, Athanasius et passim alii Patres, qui varia hic mysteria agnoscunt.

Simon gestavit crucem Jesu. Cur?

Causa Prima. *Primo*, S. Athanasius, serm. *De Cruce* : « Nam et sibi ipsi, inquit, Dominus crucem gestavit, et rursum Simon homo portavit illam. Primum igitur portavit veluti trophæum adversus diabolum Jesus, volens autem crucem sibi ipsi ferebat : neque enim necessitate compulsus accessit ad mortem. Rursus autem gestavit eam Simon homo, ut omnibus notum fieret, quod non suam ipsius, sed hominum mortem moreretur Dominus. »

Secunda. *Secundo*, S. Ambrosius, in cap. XXIII *Lucæ* : « Id factum est, ut prius ipse, inquit, crucis suæ trophæum erigeret, deinde Martyribus traderet erigendum. Convenit enim ut trophæum suum prius ipse victor attollat; » ac deinde illud idem « Christus in homine, et homo portet in Christo. »

Tertia. *Tertio*, Origenes : « Non solum, inquit, eum conveniebat accipere crucem suam, sed et nos conveniebat portare eam, salutarem nobis angariam adimplentes. » Sic enim ipse sanxit : « Qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus, » *Matth.* X, 38.

Hæresis Basilidis et Marcionis de Christo cruci subducto. Denique Tertullianus, lib. V *De Præscript.*, cap. XLVI, et lib. I *Contra Marcionem*; S. Augustinus, lib. *De Hæres.*, et Eusebius, lib. IV *Histor.*, cap. VIII, tradunt hæresim fuisse Basilidis et Marcionis; quod Christus ita perstrinxerit oculos Judæorum, ut, relicto Simone, ipse Christus se subduxerit eorum oculis et evanuerit : unde factum est ut Judæi, occidentes et crucifigentes Simonem, putarent se Christum crucifigere. Ita errant et hodie Mahometani.

Mulierum Christum ad mortem euntem sequentium lamenta. Hic ordine historiæ intexenda sunt, quæ Christo eunti in montem Calvariæ in itinere contigerunt, quæ tacet Matthæus et supplet Lucas, XXIII, 31, scilicet Christum, mulieribus piis se sequentibus et lamentantibus dixisse, ut flerent non super se, sed super filios suos, qui a Tito et Vespasiano ob cædem Christi in tantas angustias redigendi erant, ut in speluncas se abderent, dicerentque « montibus : Cadite super nos, et collibus : Operite nos. » Vide dicta *Osee*, X, 8. Ita S. Hieronymus. Causam subdit : « Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? » Christus enim quasi viridis arbor erat, gratiæ frondibus et fructibus semper vernans, ac proinde indigna et inepta igni, id est Dei vindictæ et excidio : Judæi vero erant quasi arbor arida, quia gratia vacui, ac steriles bonorum operum, ideo dignissimi et aptissimi foco et vindictæ Dei. Nota τὸ « faciunt, » scilicet milites Romani ; vel impersonaliter per hebraismum « faciunt, » id est fiunt, facientibus Judæis, sive factione Judæorum.

Veronica sudarium Christo exhibet. Inter has feminas una fuit Berenice, sive Verenice, vulgo *Veronica*, quæ sudarium Christo exhibens, ut faciem sudore et sanguine madentem abstergeret, ab eo illud recepit, cum impressa in illo ejusdem Christi effigie, ut habet Christiana traditio, ac Methodius episcopus, apud Marianum Scotum, in *Chron.*, anno Domini 39, et ex eo Baronius, anno Christi 34, cap. CXVI. Sudarium hoc Christi effigie insignitum, Romam translatum in basilica S. Petri asservatur, et quotannis in Parasceve populo religiose ostenditur, uti ipse sæpius vidi. De eo ejusque miraculis extat liber vetustus in archivio Biblioth. Vaticanæ. De Veronica sic scribit L. Dexter ad annum Domini 48, num. 2 : « Verenice sancta mulier a Gallia Romam venit, ibique divino relicto vultu miraculis clara migrat ad Dominum anno septuagesimo, quam dicunt a Christo sanatam a sanguinis fluxu. De eadem

sic habent Acta S. Martialis, primi Lemovicensium episcopi : Venit autem cum B. Petro Apostolo Romam, et per eum missus fuit in Galliam, habens in comitatu suo Amatorem, et conjugem ejus Veronicam, quæ familiaris et præcordialis amica fuit Virginis Mariæ. S. vero Amator in rupe, quæ modo Amatoris dicitur, solitariam vitam egit, ibique obiit : Veronica autem S. Martialem prædicantem secuta est in territorio Burdigalensi, ibique consenuit. » De eadem vide Bredenbachium, Saligniacum, Paschalem et Adrichomium in *Descript. Jerus.*, num. 44 et 118.

Veronica in territorio Burdigalensi consenuit.

Vers. 33. *Luc.* XXIII, 33; *Mar.* XV, 22; *Joan.* XIX, 17. Calvaria quid?

33. ET VENERUNT IN LOCUM, QUI DICITUR GOLGOTHA, QUOD EST CALVARIÆ LOCUS. — Calvaria est cranium hominis carne nudum, quod et calva dicitur. Unde Syrus vertit, *Gogoultho, cujus interpretatio est cranium*, sic et Æthiopicus. *Golgotha* ergo idem est, quod caput sive cranium hominis, quod ita dictum a volubilitate et rotunditate ; a radice *gal* vel *galal*, id est volvit, revolvit, convolvit. Unde *galgal* est circulus et cœlum. Hebr. dicunt גלגלת *gulgoleth* ; Chaldæi et Syri, addito *aleph*, dicunt *gulgotha*, quod vulgus more suo corrupte effert *Golgotha*.

QUOD EST (scilicet si interpreteris, idem quod) CALVARIÆ LOCUS. — Puta locus ubi calvariæ hominum apparent. Hinc putant nonnulli Matthæum Græce scripsisse, sed non obstat quin Hebraice scripserit : potuit enim vocem Hebræam *Golgotha* alia pariter Hebræa, sed clariore, interpretari. Alii putant hanc interpretationem nominis, « Golgotha, » additam ab interprete Græco S. Matthæi. Unde hæc interpretatio non extat in Evangelio Hebraico S. Matthæi, quod jam circumfertur.

Golgotha quænam vox?

Quæres, unde hic locus, ubi crucifixus est Christus, dictus sit « Golgotha, » sive « Calvaria? » Respondeo : Communis Origenis, Tertulliani, S. Athanasii, Epiphanii, S. Augustini, Cyrilli cæterorumque Patrum, uno excepto S. Hieronymo, hic sententia est, ita dictum esse ex eo quod traditio sit in « Golgotha » sepultum esse Adamum, quem Christus ibidem sanguine suo e cruce distillante redemerit et ad vitam gratiæ revocarit, juxta illud *Ephes.* V, 14 : « Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus : » ubi Patres jam dictos citavi.

Calvaria dicta a cranio Adæ ibi sepulto.

Huc facit quod scribit Jacobus Orrohaita, sive Edessenus, magister S. Ephremi, teste Andrea Masio in cap. ult. *Josue*, vers. 32, scilicet Noe ossa Adami in arcam religiose suscepisse, ac post diluvium illa inter filios distribuisse, ipsique Sem, quem anteferebat cæteris, Adami calvariam dedisse, et cum ea Judæam. Tanta apud priscos erat cura honorque sepulcri, ob animarum immortalitatem. Forte præsagiebat Christum in Calvaria apud Judæos, Adamum a morte suscitaturum. Unde S. Ambrosius, in cap. XXXIII *Lucæ*, docet Christum in Golgotha crucifixum, quia « congruebat, inquit, ut ibi vitæ nostræ primitiæ locarentur, ubi fuerant mortis exordia. »

Aliam causam magis litteralem et obviam dat hic S. Hieronymus, Beda, Jansenius, Franciscus Lucas et alii, scilicet calvariam dici hunc montem, eo quod in eo locus esset supplicii ; in quo rei plectebantur et decollabantur ; unde ibi multa decollatorum erant crania. Negant hoc Baronius, Lorinus et Gretserus, lib. I *De Cruce* : Quia, inquiunt, apud Judæos gladii et decollationis non erat usus, sed tantum lapidationis, crucifixionis et combustionis : harum enim trium pœnarum tantum meminit Scriptura. Ita Sigonius, lib. VI *De Republ. Hebr.*, cap. ult. Verum gladio in suppliciis usos fuisse Judæos, docet Auctor libri *Sanedrim*, et Petrus Gregorius, lib. XXXI *Syntagm.*, cap. XVI. Certum est post subactam a Romanis Judæam, reos in ea capite fuisse plexos, nam Herodes Antipas decollavit Joannem Baptistam, et ejus nepos Herodes Agrippa decollavit S. Jacobum fratrem S. Joannis Apostoli, *Actor.* XII. Adde : in Golgotha multa sparsim jacebant crania non solum decollatorum, sed et lapidatorum, combustorum et crucifixorum.

Et reorum.

Mystice Gretserus : « Prophetice, ait, hic locus dictus est Golgotha, eo quod in ea verum caput nostrum, scilicet Christus Dominus, occubuit. »

Voluit Christus in loco supplicii publico et infami, qualis erat « Golgotha, » crucifigi, ut infamia et execrabilia nostra scelera lueret et expiaret. Quocirca ipse locum hunc supplicii in locum honoris et adorationis convertit. Christiani enim in Calvaria Christum crucifixum reverentur et adorant : Christus enim, ut canit Sedulius,

> Pœnam vestivit honore ;
> Ipsaque sanctificans in se tormenta beavit.

Sic de Socrate ait Seneca, in *Consolat. ad Helviam* : « Socrates carcerem intravit, ignominiam ipsi loco detracturus. »

Notat ex S. Hieronymo et S. Augustino, serm. 71 *De Temp.* ; Beda, *De Locis sanctis*, cap. II, et alii, in hoc monte Abraham a Deo jussum immolare filium suum. Mons enim Moria, in quo id contigit, vicinus est monti Calvariæ, adeoque uterque unus idemque videtur esse mons, in duo juga sive duos colles, scilicet Moria et Calvariam, dissectus.

Calvaria idem quæ si cum monte Moria.

Cur Christus extra Jerusalem crucifixus sit in Calvaria, causam quadruplicem, scilicet litteralem, allegoricam, anagogicam et tropologicam, assignat Apostolus, *Hebr.* XIII, 11 et seq. Unde concludit : « Exeamus ad eum extra castra, improperium ejus portantes. » Vide ibi dicta. Primaria causa fuit, ut significaret virtutem crucis Christi, scilicet fidem, gratiam et Ecclesiam a Judæis transferendam ad omnes totius mundi gentes, « ut crux Christi non templi esset ara, sed mundi, » ait S. Leo, serm. 9 *De Passione*.

34. ET DEDERUNT EI VINUM BIBERE CUM FELLE MIXTUM (Arabicus, *acetum cum myrrha* mixtum), ET CUM GUSTASSET, NOLUIT BIBERE. — Interim dum

Vers. 34. Vinum Christo ante mor-

tem oblatum. terebratur et apparatur crux ejusque fossa, Christo nonnihil quiescenti propinatum est hoc vinum, quod de more reis damnatis, ad sitim qua in tanto angore laborant levandam, et ad confortationem, ut robur habeant ad ferenda tormenta, dari solebat, juxta illud *Prov.* XXXI, 6 : « Date siceram mœrentibus, et vinum his qui amaro sunt corde. » Verum Judæi inaudita barbarie, partim ad ludibrium, partim ad tormentum, vinum hoc Christi felle amaricarunt et corruperunt. Id factum est, partim insolentia militum, partim malitia Judæorum. Unde queritur Christus dicens : « Dederunt in escam (Tertullianus, lib. *Contra Jud.*, cap. X, legit, *in potum*) meam fel; » quia fel fuit quasi panis et esca, vinum vero potus Christi. Unde Euthymius : « Arbitror, inquit, fragmenta aridi fellis in aceto emollita fuisse, ut acetum quidem loco vini esset, illa vero fragmenta pro buccella panis; et præcipue sane potum dederunt, consecutive vero etiam cibum : his enim qui animo destituuntur, vinum præbere solemus, injecto pane, ut primum bibentes, postmodum etiam possint edere. »

Potus Christo in monte Calvariæ bis oblatus. Nota *primo*, hanc Christi potationem aliam et diversam esse ab illa de qua vers. 48, et de qua agunt Lucas et Joannes, quam scilicet Christo jam crucifixo clamanti : «Sitio,» porrexerunt. Hæc enim ante crucifixionem data est Christo, et hæc fuit vini, illa vero aceti. « Vinum » enim hic legunt constanter omnes codices Latini, ac Origenes, S. Ambrosius, S. Hieronymus, S. Hilarius, S. Augustinus, lib. III *De Consensu*, cap. XI; licet Græca ac S. Chrysostomus, Theophylactus, Titus, Euthymius et Syrus pro οἶνον, id est vinum, corrupte, ut videtur, legant ὄξος, id est acetum; nisi dicas vinum hoc vocari ὄξος, id est acetum, quia erat acerbum et acetosum. De hac ergo potatione ait Christus : « Dederunt in escam meam fel; » de posteriore vero, vers. 48 : « Et in siti mea potaverunt me aceto. » Dicitur « fel » non potus, sed *esca*, quia fel hoc videtur integrum injectum in vinum, nec cum eo commixtum, uti jam dixi.

Vinum myrrhatum quid? Nota *secundo*, vinum hoc cum felle Marcus vocat « vinum myrrhatum ; » quia scilicet vino huic imposita fuit myrrha cum felle, vel certe myrrha sola sine felle, ut myrrha ipsa « fel » dicatur ob amaritudinem : ita passim omnes Patres et Interpretes, uno dempto C. Baronio, qui, anno Christi 34, cap. LXXXIV, censet vinum myrrhatum fuisse aromaticum, tam sapore quam odore suavissimum. ita dictum, quod in vasis myrrhinis, admixtis variis aromatibus condiretur ; quod licet ipse acute et erudite probet, aliis tamen non persuadet : nec enim vinum myrrhatum potest dici fel, vel felleum, uti hic illud vocat Matthæus; nec Judæi Christo infensissimi permisissent id dari Christo. Unde, vers. 48, illi sitienti propinarunt acetum. Denique Baronius suam sententiam revocat in fine tomi X, ac cæteris Interpretibus assentitur, qui censent vinum myrrhatum fuisse acerbum et amarum.

ET CUM GUSTASSET, NOLUIT BIBERE, — sive quod aversaretur malitiam Judæorum, qui vinum felle corruperant ; sive quia volebat majorem pati sitim in cruce, ut nobis mortificationis gulæ et sensuum vivum daret exemplum.

Quocirca Palamon, miræ sanctitatis vir, cum in die Paschatis jussisset S. Pachomio discipulo suo apparare cibum festo tanto congruentem, illeque agrestia olera, quibus vesci solebat, apparasset, illisque oleum cum sale præter morem condimenti vice injecisset ; Palamon frontem pulsans, cum lacrymis dixit : « Dominus meus fuit crucifixus, contumeliis affectus, colaphis appetitus, felle et aceto potatus, et ego oleum comedam? » Quare illud gustare noluit, solitumque olerum cibum sibi apponi jussit. Ita habet Vita S. Pachomii. Palamonis mira austeritas.

35. POSTQUAM AUTEM CRUCIFIXERUNT EUM, DIVISERUNT VESTIMENTA EJUS, SORTEM MITTENTES; UT IMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAM DICENTEM : DIVISERUNT SIBI VESTIMENTA MEA, ET SUPER VESTEM MEAM MISERUNT SORTEM. — Matthæus partim more suo brevitati studens et gesta Christi contrahens, partim horrescens indignitatem et atrocitatem crucifixionis Christi, eam non quasi præsentem, sed quasi præteritam enarrat, ac velut oculis clausis perstringit, dicens : « Posquam autem crucifixerunt eum. » Vers. 35. *Luc.* XXIII, 33, 34; *Mar.* XV, 24; *Joan.* XIX, 18, 23.

Nota *primo* : Dogma fidei est Christum non funibus, sed clavis cruci fuisse affixum, quibus perforatæ fuere manus Christi, ut in eas manus suas immittere posset Thomas, ut patet *Joan.* XX, 25 et seq. Unde *Psalm.* XXI dicitur : « Foderunt manus meas, et pedes meos. » Fieri tamen potest, ut funes quoque adhibiti sint ad colligandum cruci corpus Christi : alioqui enim tota moles corporis a manibus vix pendere et sustentari potuisset. Imo S. Hilarius, lib. X *De Trinit.*, ait Christum cruci clavis affixum et funibus alligatum fuisse. Funes ostenduntur Romæ in templo S. Crucis in Jerusalem, ædificato a S. Helena. Addit Nonnus Panopolitanus, paraphrastes Evangelii S. Joannis, cap. XIX, vers. 18, manus Christi præter clavos ferreo vinculo fuisse cruci astrictas. Sic enim ait : « Illic interfectores ad lignum quadrilaterum sublime supra terram erectum, extenderunt Christum, adstringentes vi explicatas utrimque manus ferreo vinculo, et immenso ac singulari clavo pedis utriusque pectusculum uno impetu perforatum transfixere, pedibus sibi mutuo impositis ac complicatis, inflexibile exitii vinculum. » Funes crucis Christi Romæ.

Addunt S. Irenæus, Justinus et Gregorius Turonensis apud Gretserum, lib. I *De Cruce*, cap. XXIX, in cruce fuisse suppedaneum, sive assercu-lum, in quo innixi et fixi fuerint Christi pedes. Verum in cruce delicatior hæc fabrica videtur, ait Lipsius *De Cruce*; nec Christus in cruce stetit, sed suspensus pependit, ut patet *Actor.* V, 30 ;

Galat. III, 13. Minus incommode Franciscus Lucas et alii censent, crucem ad pedes Christi fuisse excavatam, ut calcibus pedum in cavo hoc receptis, pedes non incurvi, sed erecti et extensi penderent in cruce.

Quot clavi in cruce?

Porro, clavos hos alii tres, alii quatuor fuisse autumant, ut sicut singulæ manus, sic et singuli pedes suum habuerint clavum. S. Brigida, lib. I *Revelat.*, cap. X, asserit unum pedem alteri superpositum, cruci fuisse affixum duobus clavis, idque sibi revelasse B. Virginem. S. Francisci stigmata quatuor claves repræsentant, ait Lucas Tudensis, lib. II *Contra Albigenses*, cap. XI, et ex eo Lucas Waddingus, in *Annal. Minorum*, anno Christi 1224, num. 19. Minus probabiliter S. Bernardus, serm. *De triplici custodia, manus, linguæ et cordis*, autumat sex fuisse clavos in manibus et pedibus Christi. Vidi ego Romæ magno animi sensu clavum Christi integrum, in templo S. Crucis in Jerusalem, longum, modice crassum, quadratum, habentem tuber ingens rotundum, sed cavum, in capite, et sensim tendentem in acumen. Latrones quoque cum Christo crucifixi clavis cruci affixi sunt : alioqui enim ex clavis S. Helena dignoscere potuisset crucem Christi a se inventam a crucibus latronum, quod tamen non nisi per miraculum fieri potuit. Christus ergo clavis ferreis malleo adactis fuit cruci affixus; clavis, inquam, per volam manus (ubi viget tactus, ideoque acris est dolor) adactis, uti habet communis fidelium sensus; itaque passim pictores Christum per volam manus crucifixum pingunt. Favet illud Zachariæ, cap. XIII, 6 : « Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? »

Clavus Christi in templo S. Crucis in Jerusalem Romæ.

Nonnulli tamen censent Christum crucifixum clavis, non per volam manus, sed per carpum adactis. Carpus vocatur brachii extremitas, ubi est pulsus, et ubi brachium jungitur manui. Adactis, inquam, per carpum non directe, sed transversim, ita ut per carpum adigerentur in manum, et clavi extremitas in extremam manus superficiem desineret illamque cruci affigeret, clavi enim valde fuere longi, ut patet ex illo quem Romæ conspicimus. Id ita esse liquet clare, inquit Mallonius, ex sacra sindone, cui involutum fuit corpus Christi a cruce depositum, in quo hæc sacra Christi stigmata manifeste visuntur, quod religiose servatur et colitur Taurini apud Allobroges. Favet illud *Psal.* XXI : « Foderunt manus meas, » etc. Idem exhibent antiquæ picturæ Christi crucifixi. Ita crucifixerunt, inquiunt, Christum, tum ut firmius eum cruci affigerent, tum ut majori eum dolore afficerent : etenim major fuit dolor, quo longior clavorum fuit per carpum manumque ductus, ideoque longior plaga et vulnus; et quia in carpo viget tactus, ut patet ex pulsu; et quia hoc vulnus transversum et longum, ex gravitate corporis, et brachiorum carpum manumque degravantium, jugiter efficiebatur majus et productius.

Acerbitas crucis Christi. Primo. Secundo. Tertio.

Secundo, acerbitas crucifixionis Christi patet : *primo*, ex eo quod in ea clavis perfossæ sunt manus et pedes, ubi sensus tactus est acutissimus; *secundo*, quod in cruce totum corporis pondus ex manibus transfixis pependerit; *tertio*, quod dolor hic diuturnus sit, adeo ut Christus per tres horas vivus in hoc crucis cruciatu vixerit : hinc crux a cruciando dicta est. Unde mystice applicatur Christo illud de Jerusalem ad litteram dictum *Thren.* I : « O vos omnes qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus. » *Quarto*, in cruce distensa fuerunt brachia et membra Christi, adeo ut singula ejus ossa numerari possent, juxta illud : « Foderunt (*q. d.* Fodiendo fossas fecerunt) manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea, » *Psal.* XXI. Unde S. Catharina Senensis dictitabat maximum dolorem quem Christus sensit in cruce, fuisse in pectore; scilicet in extensione, indeque consequente disjunctione ossium pectoris, idque se experientia didicisse, cum a Christo omnium ejus dolorum particeps facta fuit. Et ratio favet : illa enim ossa pectoris data sunt ad defensionem cordis, et inde fit immanis dolor. Ita habet ejus Vita, lib. II, cap. XXIX, scripta per Ambrosium Catharinum. Oret quis extensis brachiis per duo vel tria *Miserere*, et sentiet quantus sit hic dolor. Notat Genebrardus in *Psal.* XXI, 20, pro « dinumeraverunt, » Hebr. esse אספר *asapper*, id est *dinumerabo*, id est, dinumerare possim ego, æque ac quivis alius me inspiciens, ideoque Nostrum vertere, *dinumeraverunt*, id est dinumerare potuerunt, quia Christus, inquit, hac distentione et distractione artuum tantum cruciatum sentiebat, ut ipsi non vacaret ossa sua dinumerare.

Quarto.

Quissummus dolor Christi.

Crucifixionis Christi circumstantiæ.

Tertio, Christus cum spinea corona fuit crucifixus, uti jam dixi. Rursum, inter duos latrones, quasi eorum princeps. Item, nudus more Romano. Imo multi doctores cum S. Ambrosio et S. Bonaventura docent, ne verenda quidem habuisse tecta et velata, licet id putet Abulensis, Dionysius Carthusianus et Barradius, quod id inhonestum sit coram viris et feminis; sed magis indecora passus est Christus; ita Gretserus, lib I *De Cruce*, cap. XXII, et Suarez, III *part.*, *Quæst.* XLVI, art. VIII, sect. 4, et Franciscus Lucas hic : qui sane Christo summe pudico et verecundo, summus fuit pudor et dolor. Audi S. Ambrosium, lib. X in cap. XXIII *Lucæ* : « Nudus, ait, crucem ascendit, nudum ecce video. Talis ergo ascendat qui sæculum vincere parat, ut sæculi adjumenta non quærat. Victus est Adam, qui vestimenta quæsivit : vicit ille, qui vestimenta deposuit, et talis ascendit, quales nos auctore Deo natura formavit. » « Sed Adam, inquit D. Taulerus, cap. XXXIII *Exerc. Vitæ Christ.*, ob amissam innocentiam tegere se et vestibus operire festinavit : Christus vero nudatus est, eo quod integram et illæsam servaret innocentiæ puritatem, nec ullo

ei alio tegmine opus erat.» Hinc Christi exemplum sequi volens S. Franciscus, in morte nudum se in terra prostravit, ut dixi *Matth.* v, ad illa: « Beati pauperes spiritu. »

S. Flavia virgo et martyr nuda suspensa. Hæc cogitans S. Flavia, virgo nobilissima et martyr, sororque S. Placidi martyris, cum jussu Manuchæ tyranni nuda suspenderetur, ut Christum negaret: «Ego, inquit, non tantum nuditatem corporis sustinere parata sum, sed etiam gladium et ignem propter eum, qui pro me denudari, flagellari et crucifigi voluit.» Ita habent *Acta S. Placidi* apud Surium ad diem 5 octobris.

Quarto, passim censent Christum in cruce humi strata fuisse crucifixum: ita enim fiebat in illis qui crucem suam ferebant, secus est de illis qui in cruce prius fixa, v. g. in patibulo jam erecto suspendebantur. Humi ergo Christum fuisse cruci affixum censent S. Anselmus, Laurentius, Justinianus, Abulensis, Gretserus et alii. Alioqui enim, inquiunt, difficilior fuisset Christi crucifixio in cruce alta et erecta. Contrarium tamen, scilicet Christum in cruce erecta fuisse cruci affixum, nimirum ita ut stans in suppedaneo altiore extenderet manus, ut facile fuerit illas clavis ad crucem jam in terra firmatam configere, docet Nonnus, cujus verba jam citavi, et S. Bonaventura, Lipsius, tract. *De Cruce*; Joannes Molanus, tract. *De Imag. et picturis*; Toletus et Ribera, in cap. XIX S. *Joan.*, vers. 18; ac S. Brigitta, lib. I *Revel.*, cap. XV, ac ibidem Consalvus Durantus, item Daniel Mallonius commentans in Alphonsi Palleotti lib. *De Stigmat. S. Sindonis*, cap. XVI. Favet illud *Cant.* VII, 8: « Ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus.» Vide ibi dicta. Nihil in hac quæstione definiunt Salmeron, Suarez et Lorinus *in Psal.* XXI, 17, nec ego definio (1).

Cur Christus crucifixus? Causa litteralis. Quæres, *primo*, cur Christus sit crucifixus potius quam combustus, lapidatus, capite plexus? Respondeo: Causa litteralis fuit, quod Judæi ex odio in Christum, ut ejus nomen et sectam infamarent et plane abolerent, voluerunt eum morte summe infami plectere. Talis autem est mors crucis. Hac de causa crimen ei imposuerunt, quod affectasset regnum Judææ et Cæsari rebellasset: rebelles autem, seditiosi et regnum ambientes jure Romano crucifigebantur, ut qui voluerant cæteris eminere in regno, cæteris eminerent in patibulo. Adde, videri Judæos crucis supplicium Barabbæ, quasi seditioso et latroni famoso debitum, voluisse in Christum transferre. Unde electo ab eis Barabba præ Christo, illico contra Christum clamare cœperunt: « Crucifige eum.» Causa ex parte Dei fuit, quia placuit Deo per stultitiam crucis salvos facere credentes. Crux enim « Judæis est scandalum, Gentibus stultitia, ipsis autem vocatis et electis Dei virtus et sapientia, » uti fuse docet Paulus, I *Corinth.* II. Accedit, quod victimæ olim elevabantur, ut significaretur eas offerri Deo, deinde igne cremabantur. Sic Christus, qui totum se expansis brachiis Deo Patri in holocaustum et victimam pro peccatis nostris obtulit, elevatus fuit in cruce, ibique dolore, et magis amore hominum, assus et tostus; sicut ejus typus agnus paschalis, distentus in veru per modum crucis, assabatur. Causa Dei.

Causa moralis. Prima. Causæ morales ex parte Christi et hominum fuere variæ. *Prima*, ut, sicut Adam et Eva peccarunt extendendo manus ad lignum vetitum, sic Christus peccatum hoc lueret extendendo manus ad lignum crucis. Ita S. Augustinus in serm. 4. *Append. de Diversis*, Unde canit Ecclesia: « Per lignum servi facti sumus, et per sanctam crucem liberati sumus. Et: «Ut unde mors oriebatur, inde vita resurgeret, et qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur.» Et S. Gregorius Nazianzenus, in orat. de seipso *ad Arianos*: « Ad vitæ lignum unde excideramus, per ignominiæ lignum revocati sumus.» Et S. Ambrosius, in *Lucæ* cap. IV: «Mors per arborem, vita per crucem.» Imo ipse Christus, *Cant.* VIII: «Sub arbore malo suscitavi te. Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.» Rursum crux est expiatio et remedium concupiscentiæ ex peccato Adæ contractæ, quæ fons et origo est omnium peccatorum: quare exemplo crucis suæ docet nos Christus, concupiscentiam nostram assidue crucifigere et mortificare, si peccata cavere et animam salvare velimus. Ita S. Athanasius *De Incarn. Verbi.*

Secunda. *Secunda*, ut pendens in aere, inter cœlum et terram, cœlites terrenis reconciliaret. Ita S. Ambrosius, in cap. XXIII *Lucæ*: « Ut non sibi soli, inquit, sed omnibus vinceret, manus in cruce extendit, quo omnia ad se traheret; ut nodo mortis exuta; jugo fidei suspensa, cœlestibus ea, quæ prius erant terrena, sociaret.» S. Cyprianus, vel quisquis est auctor, tract. *De Passione*, ait: « Considero opera tua, et admiror te cruci inter damnatos affixum, jam nec tristem, nec pavidum, sed suppliciorum victorem, elevatis manibus triumphantem de Amalec, et quasi sanctificantem de excelso plebem, et elevatum in sublimi, et quasi cœlo proximum, superioribus inferentem consummati agonis vexillum, et inferioribus erexisse scalam in Patris occursum.»

Hinc S. Hieronymus hic docet, Christum in cruce per quatuor ejus cornua quasi amplecti totum mundum ejusque quatuor plagas: «Ipsa species crucis, inquit, quid est nisi forma quadrata mundi? Oriens de vertice fulgens, Arcton

(1) Apud Romanos crux plerumque loco jam fixa et erecta erat, et damnati, antequam affigerentur, *inscendebant* suppedaneum quoddam e ligno media cruce positum, quo asserculo sustentati longa morte enecabantur. Apud Judæos vero cruces nec erant loco fixæ, nec suppedaneum accipiebant, ut citius damnati morerentur, nam eos lex ante noctem e patibulo demitti jubebat. Igitur Christus prius fuit affixus in cruce humi strata, deinde erectus cum cruce.

dextra tenet, Auster in læva consistit, Occidens sub plantis firmatur. Unde Apostolus dicit : *Ut sciamus quæ sit altitudo, et latitudo, et longitudo, et profundum.* Aves quando volant ad æthera, formam crucis assumunt : homo natans per aquas, vel orans, forma crucis visitur : navis per maria, antenna cruci similata sufflatur.» Et S. Gregorius Nazianzenus, in Carm. *De Virgin.* :

Quin etiam expandens sacrati corporis artus
In fines orbis, mortale ex finibus orbis
Collegit genus, atque hominem contraxit in unum,
Et mediis magnæ posuit deitatis in ulnis.

Hoc est quod ait Christus : «Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum,» *Joan.* XII, 32.

Tertia. *Tertiam* dat S. Athanasius, *De Incarn. Verbi* : «Nam si ideo venerat, ut nostra piacula execrationesque portaret, quomodo alia ratione execratio aut piaculum fuisset, nisi execrabilem mortem in se recepisset? Est autem hoc ipsum crux, quemadmodum scriptum est : *Execrabilis quicumque in ligno pendet,* » *Deuter.* XXI, 23; *Galat.* III, 13

Martyrum omnium tormenta in cruce sensit Christus. Accedit, quod in cruce omnia pœnarum genera concurrunt : quare illa Christus in sua cruce complexus est, ut Martyribus daret exemplum quælibet supplicia perferendi. Crux enim manus pedesque secat ut gladius, corpus distendit ut equuleus, lacerat ut ungula, laniat ut bestiæ, urit cruciatque ut focus, adeoque lento quasi igne hominem assat et necat, etc. Quare Christus omnium Martyrum tormenta sensit, illaque sibi repræsentavit et pro iis afflictus fuit, ut omnibus virtutem illa superandi impetraret; nimirum, ut ait B. Laurentius Justinianus, lib. *De Triumphali Christi agone,* cap. XIX : «In Stephano lapidabatur, in Laurentio assabatur, sicque in singulis singula Martyrum cæterorumque justorum sustinebat tormenta.»

Quarta. *Quartam* dat S. Augustinus, Append. *De diversis,* serm. 59 : «Noluit, ait, lapidari, aut etiam gladio percuti, quia videlicet nos semper nobiscum lapides aut ferrum ferre non possumus, quibus defendamur. Elegit vero crucem, quæ levi motu manus exprimitur, qua et contra inimici versutias munimur.» Hoc est quod ait Paulus, *Galat.* III : «Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Scriptum est enim : Maledictus omnis qui pendet in ligno, ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu.»

Quinta. *Quintam* assignat S. Anselmus in epist. *ad Phil.,* cap. II : «Tam pessimam, inquit, mortem Salvator elegit, ut omnem mortem occideret.» Et, ut ait S. Augustinus, *Psal.* CXL : «Ut discipuli ejus mortem non modo non timerent, sed nec genus mortis horrescerent.» Idem S. Augustinus, lib. *De Agone Christiano,* cap. XI : «Nolite, ait, timere contumelias, et cruces, et mortem, quia si nocerent homini, non ea pateretur homo, quem suscepit Filius Dei.» Sic et S. Thomas, III *part., Quæst.* XLVIII, art. 4.

Sexta. *Sextam* dat S. Athanasius, *De Incarn. Verbi* : «Dominus venit, inquit, ut diabolum præcipitaret, aeremque purificaret, et viam ad cœlum nobis inveniret.» Ergo debuit in aere crucifigi. Eamdem rationem dat S. Chrysostomus, hom. *De Cruce et latrone.* Plures alias causas congerit S. Thomas, III *part., Quæst.* XL, art. 4; Jacobus Bosius, lib. I *De Cruce triumphante,* cap. X, et Gretserus, lib. I *De Cruce,* cap. XLI et XLII. Denique D. Basilius, homil. *De Humilit.* : «Diabolus, inquit, in eo crucifixus est, quem se crucifixurum; et in eo mortuus, quem morte se exstincturum speraverat.» Accedit D. Leo, serm. 10 *De Passione* : «Clavi, inquit, Christi perpetuis diabolum fixere vulneribus, et sanctorum pœna membrorum, inimicarum fuit interfectio potestatum.»

Porro, in cruce verum fuit illud *Psal.* XCV, juxta Septuaginta olim lectum : «Regnavit a ligno Deus,» quia, ut ait S. Ambrosius in cap. XXIII *Lucæ* : «Licet in cruce erat Dominus Jesus, supra crucem tamen regis majestate radiabat.» Et, ut ait S. Augustinus : «Christus domuit orbem non ferro, sed ligno.» Crux ergo fuit currus triumphalis Christi, in quo ipse de diabolo, peccato, morte et inferno triumphavit. Hinc S. Ambrosius, lib. X, in cap. XXIII *Lucæ,* crucem vocat «currum triumphatoris, et triumphale patibulum.»

Hinc et crux dicitur compacta fuisse ex cupresso, cedro, palma, olea. Unde carmen : Crux Christi ex quo ligno?

Ligna crucis palma, cedrus, cupressus, oliva :

quod citat Glossa in Clement., lib. I *De summa Trinitate.* Et :

Corpus tenet alta cupressus.

Et :

Pars est oliva suprema.

Vide nostrum Gretserum, lib. I *De Cruce,* cap. V, ex S. Chrysostomo. In cruce enim Christus quasi cedrus exaltatus fuit, quasi cupressus comata pulchruit, quasi oliva gratiæ oleum fudit, quasi palma victrix de morte triumphavit. Quocirca S. Cyprianus, vel quisquis est auctor, tract. *De Passion.,* ait : «Ascendisti, Domine, palmam : quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum de diabolo, vel de principatibus et potestatibus et nequitiis spiritualibus victoriam, erantque in manibus tuis duo cornua, in quibus erat fortitudo tua abscondita, et imperium tuum super humerum tuum : tu ipse patibuli tui bajulus, hærebas ligno quod tuleras, evectionis et passionis anxietates sustinens et labores. Consideravi opera tua, et expavi.»

Denique Deus voluit crucem Christi esse *primo,* pretium redemptionis nostræ; *secundo,* librum sapientiæ divinæ; *tertio,* speculum omnis virtutis et perfectionis. Librum sapientiæ Dei dico, quia

Crux est liber sapientiæ. in crucis atrocitate Christus : *primo*, ostendit summum in homines amorem, utpote pro quibus tam atrociter et ignominiose crucifixus sit; *secundo*, gravitatem peccati mortalis, utpote quod non nisi morte crucis ex justo Dei decreto expiari potuerit; *tertio*, acerbitatem pœnarum gehennæ. Si enim Deus castigavit adeo peccatum alienum in Christo Filio suo, quomodo castigabit peccata propria in ipsis vilissimis peccatoribus in igne gehennæ? « Nam si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? » *Quarto*, quanti facienda sit anima hominis cujuslibet, utpote cujus pretium fuit vita Christi, quo ipse eam appretiavit et redemit; quantoque studio animarum salus procuranda sit, ne sanguis Christi pro illis inaniter sit effusus et quasi perditus. *Quinto*, quanta sit futura felicitas Beatorum in cœlo, utpote quæ empta sit tormentis a Christo in cruce. Jure ergo S. Augustinus, tract. 119 *in Joannem* : « Lignum, inquit, in quo fixa erant membra patientis, etiam cathedra fuit magistri docentis. »

Primo. Secundo. Tertio. Quarto. Quinto.

Et speculum virtutum omnium. Crux quoque est speculum omnis virtutis et perfectionis, quia Christus in cruce ostendit apicem et culmen summæ humilitatis, paupertatis, patientiæ, fortitudinis, constantiæ, mortificationis, obedientiæ, charitatis cæterarumque virtutum omnium. « Inspice ergo, o Christiane, et fac secundum exemplar, quod tibi in monte *Calvariæ* monstratum est, » *Exod.* xxv, 40. Hoc est quod ait Apostolus, *Ephes.* ɪɪ : « In charitate radicati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum, scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi. » Vide ibi dicta.

Exempla S. Feliculæ. Quocirca Martyres meditatione crucis Christi animabant se ad cruces quaslibet. Ita S. Felicula virgo et martyr, S. Petronillæ collactanea, cum in equuleo torqueretur, exultans dicebat : « En Christum sponsum video, qui pro me tanta sustinuit. » S. Ignatii Martyris, SS. Marci et Marcelliani. S. Ignatius, epist. *ad Romanos* : « Amor meus crucifixus est. » SS. Marcus et Marcellianus fratres et martyres crucifixi : « Nunquam, inquiebant, tam jucunde epulati sumus, quam libenter hæc Christi causa perferimus, in cujus amore nunc fixi esse cœpimus. Utinam nos tamdiu pati sinat, quamdiu corruptibili hoc corpore vestiti erimus! » Ita crux Christi quasi mel dulcorat cruces Sanctorum. SS. Savini et Cypriani. SS. Savinus et, Cyprianus martyres Brixiani, super rotas extensi et dilacerati, gratias agentes Deo canebant : « Quam dulcis est dilectio tua, Domine! » S. Hesteriæ. S. Hesteria, Bergomas virgo et martyr : « En, inquit, cervix mea præsto est, in hanc sævite : hanc pro Christi Domini mei fide libenti animo trado. » SS. Eusebii, Pontiani, Vincentii et Peregrini. SS. Eusebius, Pontianus, Vincentius et Peregrinus, martyres sub Commodo imperatore, cum in equuleo quasi in cruce distenti nervis et fustibus cæderentur, insultabant tortoribus : « Nolite remittere; ante enim vobis tempus, quam nobis animus pro Christo patiendi deficiet. » Cumque Vitellius præses tantam in tormentis lætitiam magiæ tribueret, S. Vincentius respondit : « Non gaudemus nisi in Domino Jesu Christo. » Hæc omnia recenset Philippus Ferrarius in *Catalogo Sanctorum Italiæ*. Sic hoc sæculo Christiani pro fide Christi in Japone crucifixi exultabant, quod similes essent Christo crucifixo, et crucem cruci rependerent. S. Franciscus beatum se æstimabat, quod per impressa cœlitus sibi quinque vulnerum Christi stigmata, conformis esset Christo crucifixo. Gaudeant et Religiosi, quod per tria vota quasi per tres clavos Christi amore susceptos, cum eo crucifigantur. Qua de re vide elegantem et piam orationem abbatis Pinufii apud Cassianum, lib. IV *De Instit. renunt.*, cap. xxxɪv et seq., ac Hieronymum Platum, lib. II *De Bono status religiosi*, cap. xɪ. Denique pie, vere et pathetice Franciscus Salesius, nuper episcopus Genevensis :

Martyrum Japonensium. S. Francisci.

> Aut amor, aut furor est, qui te, bone Christe, peremit :
> Est amor, et furor est; hic meus, ille tuus.

Christus crucifixus die 25 martii. Quæres *secundo*, quo tempore Christus sit crucifixus? Respondeo *primo* : Christus die 25 martii in utero Virginis conceptus est, et post 33 annos eodem die crucifixus est in æquinoctio verno, natus vero est die 25 decembris in solstitio hyberno. Unde et Ecclesia, in *Martyrologio*, die 25 martii recolit memoriam S. Dismæ latronis, qui cum Christo crucifixus ab eoque conversus, audivit : « Hodie mecum eris in paradiso. » Idem docet S. Augustinus, lib. XVIII *Civit.*, cap. ultim.; Chrysostomus, Tertullianus, D. Thomas, S. Antonius, Platina et Usuardus, quos citat et sequitur Suarez, III *part.*, disput. 40, sect. 5, in fine. Hi omnes docent Christum passum die 25 martii, ita ut illo die præcise expleverit 34 annos a conceptione et incarnatione sua. Hinc L. Dexter, in *Chronico*, ad annum Christi 34 : « Christus Dominus, inquit, in crucem actus VIII Calend. aprilis (hoc est die 25 martii), invidia Judæorum crucifixus, pro salute totius generis humani libenter mortem oppetit. » Hinc rursum in Appendice ad Adonis *Martyrologium*, quam edidit noster Heribertus Rosweydus, ad diem 25 martii sic legimus : « Hierosolymæ Dominus noster Jesus Christus crucifixus est, et in eadem civitate passio S. Jacobi Apostoli, sicut in Actibus Apostolorum legitur. Eodem die immolatio Isaac, et transitus filiorum Israel per mare Rubrum : » quorum utrumque fuit typus Christi in cruce pro nobis immolati : « Et victoria Michaelis Archangeli contra draconem. » Unde inferas eodem die creatum esse a Deo mundum; nam simul cum eo creati sunt angeli, qui mox a creatione cœperunt duellare.

In meridie. Respondeo *secundo*, Christus die 25 martii crucifixus est in meridie. S. Joannes enim ait, cap. xɪx, 14 : « Erat hora quasi sexta, » scilicet ab ortu solis, quæ est in meridie. Dices : Marcus, cap. xv, 25, ait : « Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum. » Respondeo : Erat hora tertia non inci-

piens, sed finiens : finis autem horæ tertiæ erat initium sextæ; hæ enim horæ olim apud Judæos et Romanos ternas modernas continebant. Non aliud velle Marcum patet cap. xv, 33, dum ait : « Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt super totam terram. » Hæ enim tenebræ cœperunt cum

Cur?

crucifixione Christi, uti patebit vers. 45. Causam sive congruentiam dat Theophylactus : « Sexta die, inquit, homo est conditus, qui et sexta hora de ligno comedit : qua igitur hora Dominus hominem condidit, eadem et lapsum curavit. Sexta die et sexta hora cruci affixus est. » Similiter inter Latinos Beda Marcum enarrans : « Rationis, ait, imo divinæ pietatis ordo poscebat, ut qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo invexerat, eadem hora secundus Adam mortem moriendo destrueret. » Meridie enim Adam cibum vetitum gustarat, *Genes.* III, 8.

Eadem die qua creatus est Adam.

Porro, eadem die creatum esse Adam, scilicet in æquinoctio verno, et eadem hora comedisse pomum vetitum, qua Christus in cruce moriens culpam expiavit, et eum quasi recreavit, multi censent, inter quos Tertullianus, lib. I *Carmin. contra Marcion.*, ita canit :

> Qua die, quove loco cecidit clarissimus Adam,
> Hac eadem redeunte die volventibus annis,
> In stadio ligni fortis congressus athleta,
> Extenditque manus pœnam pro laude secutus,
> Devicit mortem, etc.

Quod vero attinet ad horam, ita docuit Procopius in cap. III *Genes.* : « Christus, inquit, amaram passionem passus est ipsis horis, quibus Adam edit; scilicet ab hora sexta ad horam nonam. Adamus enim hora sexta comedit : est enim ea hora quasi certa regula hominibus constituta, ut cibum capiant. »

Facie versa ad Occidentem: cur?

Nota, Christum ita fuisse crucifixum, ut facie ab Hierosolymis aversa (quasi qui ejus hostis, indignus esset eam intueri, sed revera quasi impios Judæos reprobaturus, et Gentes electurus) Occidentem, puta Italiam et Romam spectaret. Inde

Hinc Christiani orant ad Orientem.

Christiani ex Apostolorum institutione orant ad Orientem, quasi Christi crucifixi faciem intuentes : hinc et templa eorum respiciunt Orientem, in quibus imago Christi crucifixi Occidentem prospicit, quam qui adspiciunt et adorant, necessario Orientem spectant. Ita Damascenus, lib. IV *De Fide*, cap. XIII; S. Hieronymus, Beda, Germanus, Sedulius, Adrichomius et alii, quos citat et sequitur Alphonsus Paleottus, *De Christi Stigmatibus*, cap. XX, num. 27. Hoc est quod Judæis prædixit Jeremias, XVIII, 17 : « Dorsum, et non faciem ostendam eis, in die perditionis eorum. » Et David, *Psal.* LXV, 7 : « Oculi ejus super gentes respiciunt. »

Modus crucifixionis Christi S. Brigittæ revelatus.

Porro, modum crucifixionis sibi in monte Calvariæ oranti a Christo revelatum, scribit S. Brigitta, lib. VII *Revel.*, cap. XV, ubi sic ait : « Non coactus, sed statim voluntarie extendit brachium suum, et aperta sua dextera manu, posuit eam in cruce, quam illi sævi tortores immaniter crucifixerunt, perforabant eam clavo per illam partem qua os solidius erat; tunc etiam trahentes cum fune vehementer manum ejus sinistram, cruci affixerunt eam simili modo. Deinde extenso corpore ultra modum, junctos pedes affixerunt in cruce duobus clavis, et in tantum extenderunt illa gloriosa membra in cruce vehementer, quod quasi omnes venæ et nervi ejus rumpebantur. » Eadem, lib. I *Revel.*, cap. X, Christi in cruce figuram et livores ex revelatione B. Virginis ita describit : « Tunc oculi ejus apparuerunt semimortui, maxillæ ejus submersæ et vultus lugubris, os ejus apertum, et lingua sanguinolenta, venter dorso inhærens consumpto humore, quasi non haberet viscera. Omne corpus pallidum et languidum, ex fluxu et egressione sanguinis. Manus et pedes ejus rigidissime extenti erant, et juxta formam crucis cruci attracti et conformati. Barba et crines ex toto respersi sanguine. Itaque cum filius meus sic laceratus et lividus staret, solum cor recens erat, quia optimæ et fortissimæ naturæ erat. » Et lib. IV, cap. LXX : « Tunc color mortis in partibus, quibus, præ sanguine aspici potuit, accessit, dentibus maxillæ inhæserunt. Costæ vero attenuatæ dinumerari poterant. Venter autem, consumptis humoribus, dorso applicatur, et jam naribus attenuatis, cum cor prope scissionem esset, totum corpus ejus contremuit, et tunc barba ejus super pectus ejus cecidit. »

Denique Lactantius, lib. IV, cap XXVI : « Quoniam, inquit, qui in patibulo suspenditur, et conspicuus est omnibus, et cæteris altior, crux potius electa est, quæ significaret illum tam conspicuum tamque sublimem futurum, ut ad eum cognoscendum pariter et colendum, cunctæ nationes ex omni orbe concurrerent, etc. Extendit ergo in passione manus suas, orbemque dimensus est, ut jam tunc ostenderet ab ortu solis usque ad occasum, magnum populum ex omnibus linguis et tribubus congregatum, sub alas suas esse venturum, signumque illud maximum atque sublime frontibus suis suscepturum. » Jam cætera quæ ad crucem spectant, scilicet crucis figuras, oracula, usum, gloriam, adorationem, virtutem, miracula et imitationem vide apud Gretserum, lib. I *De Cruce*, cap. XXXIX et seq., ac S. Thomam, III *part.*, *Quæst.* XLVI, et ibi Suarez. De cruce morali, id est de tribulationum omnium tolerantia, cuique Christiano in omni afflictione patienter, hilariter et fortiter exhibenda, vide Gretserum, lib. IV *De Cruce*, qui totus est de hac re.

Tropologice : fructus et elogia crucis ita recenset S. Chrysostomus, homil. *De Cruce*, sub finem t. III : « Crux, spes Christianorum; crux, resurrectio mortuorum; crux, cæcorum dux; crux, desperatorum via; crux, claudorum baculus; crux, consolatio pauperum; crux, refrænatio divitum ; crux, destructio superborum; crux, male viventium pœna; crux, adversus dæmones triumphus; crux, Crucis elogia.

devictio diaboli; crux, adolescentum pædagogus; crux, sustentatio inopum; crux, spes desperatorum; crux, navigantium gubernator; crux, periclitantium portus; crux, obsessorum murus; crux, pater orphanorum; crux, defensor viduarum; crux, justorum consiliarius; crux, tribulatorum requies; crux, parvulorum custos; crux, vivorum caput; crux, senum finis. » Plura deinde conglomerans, sic prosequitur : « Crux, lumen in tenebris sedentium; crux, regum magnificentia; crux, scutum perpetuum; crux, insensatorum sapientia; crux, libertas servorum; crux, Imperatorum philosophia; crux, lex impiorum; crux, Prophetarum præconium; crux, annuntiatio Apostolorum; crux, Martyrum gloriatio; crux, monachorum abstinentia; crux, virginum castitas; crux, gaudium sacerdotum; crux, Ecclesiæ fundamentum; crux, orbis terræ cautela; crux, templorum destructio; crux, idolorum repulsio; crux, scandalum Judæorum; crux, perditio impiorum; crux, invalidorum virtus; crux, ægrotantium medicus; crux, emundatio leprosorum; crux, paralyticorum requies; crux, esurientium panis; crux, sitientium fons; crux, nudorum protectio. » Similia habet S. Ephrem, serm *De S. Cruce*; et Damascenus, lib. IV *De Fide*, cap. XII.

Affectus septem e Christo crucifixo.

Ex dictis collige varios pios affectus, sed maxime septem, fideli in lectione, inspectione et meditatione Christi crucifixi, excitandos esse. *Primus* est compassio; *secundus*, compunctio; *tertius*, gratiarum actio; *quartus*, imitatio; *quintus*, spes; *sextus*, admiratio; *septimus*, amor et charitas.

Intexendum hic ex Luca, cap. XXIII, 34, Jesum illico ut fuit crucifixus, orasse Patrem pro Judæis et militibus eum crucifigentibus, dicendo : « Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt; » hoc enim ante divisionem vestium ejus contigisse patet ex Luca. Hoc primum est verbum inter septem memorabilia quæ Christus in cruce edidit, quo post tot tantosque dolores, injurias, illusiones, quasi eorum oblitus et de salute torquentium se sollicitus, ex pectore, ceu ex fornace ardore charitatis æstuante, vocem hanc igneam in cœlum ejaculatur, postulans iis ignosci. Atque exauditus est pro sua reverentia. Nam multi ex iis in Pentecoste ad prædicationem Petri pœnitentes, ad Christum conversi sunt, ut patet *Actor.* II. Docuit nos Christus pro persecutoribus orare, malefacientibus benefacere, itaque vincere in bono malum. Christum imitatus S. Stephanus, cum lapidaretur, flexis genibus orabat : « Domine, ne statuas illis hoc peccatum, et cum hoc dixisset, » quasi cygnus cygnea voce emissa, « obdormivit in Domino. »

Primum Christi verbum in cruce.

« Non enim sciunt quid faciunt, » qui nesciunt me esse Christum Filium Dei : quod si scirent utique non me crucifigerent, nec auderent committere hoc immane sacrilegium et deicidium. Nesciunt me esse salvatorem mundi et suum, nesciunt me mori pro ipsorum salute. Ita « de impietate et malitia Judæorum suavitas pietasque Christi triumphat, » ait S. Cyprianus, tract. *De Passione Christi*.

Emblema dilectionis inimicorum.

Hieroglyphicum dilectionis inimicorum est silex, hoc lemmate : « Silex ex quo ignis excutitur, non sine ictu. » Silex enim lapis durus est, ex quo ignis excuti solet; et sic nuncupatur, vel quod ignis ex eo saliat, vel quod silentem intra se ignem habeat, qui attritu excitatur; quare a vulgo lapis vivus, ad illorum lapidum differentiam, qui mortui dicuntur, nuncupari solet. Silex hic est Christus, qui est lapis angularis. Christus enim latentem in se divinitatis ignem et charitatem immensam effudit in cruce, at non sine ictu, dum ictus a crucifixoribus pro iis ardenter oravit. Ipse enim olim dixerat : « Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur? » *Lucæ* XII. Christum imitetur Christianus, ac se faciat silicem ignitum, et alios ignientem, et dum injuriæ alicujus, ceu ferri et chalybis ictu feritur, scintillas amoris divini in ferientes ejaculetur, uti fecit Christus.

Divisio vestimentorum Christi.

DIVISERUNT VESTIMENTA EJUS, SORTEM MITTENTES. — Fusius hoc enarrat Joannes, cap. XIX, vers. 23, dicens : « Milites ergo, cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus (et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem) et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem : Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit. » Ubi S. Cyrillus : « Vestes damnatorum, ait, quasi hæreditatis lege ad se pertinentes sibi vindicant, » quasi mercedem suæ operæ in crucifigendo. Porro, S. Chrysostomus: « Vestes, ait, inter se partiuntur, quod in condemnatis vilibus et abjectis fieri solet, ac omnino destitutis. » Et mox : « Partiuntur ea vestimenta per quæ miracula facta sunt; sed tunc nihil efficiebant, Christo ineffabilem eorum virtutem cohibente. » Fuit hæc insignis Christo ignominia et afflictio, quod coram se videret insolenter vestes suas a militibus lacerari, et alea jacta sorte dividi. Sed nimirum voluit in extrema paupertate, nuditate et opprobrio mori patique pro nobis, ac non tantum vestes, sed et corpus vitamque exuere, ut ignominiam nuditatis Adæ et nostræ tegeret, vestiretque sua ignominia, eaque restitueret nobis vestes immortalitatis, « ut nos indueret vitam et immortalitatem, » ait S. Athanasius, serm. *De Cruce*.

Tropologice : voluit nos docere, ut nudemur rebus supervacuis hujus mundi.

Tunica inconsutilis qualis?

Nota *primo* : Christus habuit tunicam inconsutilem, quæ, ut ait Joannes, « desuper, » Græce, ἐκ τῶν ἄνωθεν, id est ex summo, contexta erat per totum; hoc est tota textilis erat, sine sutura; quam idcirco, ait Euthymius, verisimile est fuisse quasi subuculam loco camisiæ proxime corpori adhærentem. Additque veterum opinionem (quam ipse approbat) esse, eamdem a matre

B. Virgine Christo puero factam textamque fuisse. Unde consequens videtur tunicam hanc cum Christo crescente crevisse, uti crevere vestes Hebræorum per 40 annos peregrinantium in deserto. Tunica hæc inconsutilis hodie Treviris religiose asservatur et visitur.

Treviris servatur.

Symbolice : S. Athanasius, serm. *De Cruce* : Fuit hæc tunica inconsutilis; « quo vel hinc, ait, credere possent Judæi, quis esset et unde esset, qui hæc induit; quod Verbum erat, non a terra, sed e cœlis veniens, quodque non divisibile, sed indivisibile Verbum est Patris, quodque factus homo non habuit corpus ex viro feminaque contextum, sed ex virgine sola contextum spiritus gratia. » Et mox : « Neque enim hoc illorum, sed Servatoris in cruce pendentis factum erat. Suspensus enim ut homo, principatus persequebatur, ipsum diabolum comprehendit, ac milites terruit, ne scinderent tunicam, ut hac manente, maneret et quæ paulo post facta est adversus Judæos redargutio : quoniam velum quidem scissum est, tunica vero Servatoris ne a militibus quidem scissa est, sed mansit integra. Manet enim Evangelium semper integrum, cum interim dissipentur umbræ. »

Nota *secundo* : Milites sciderunt alias Christi vestes, easque diviserunt in quatuor partes pro quatuor militibus Christum crucifigentibus, rursumque sortiti sunt « quis quid tolleret, » ut ait Marcus. Quæ et quod fuerint hæ Christi vestes, incertum est. Probabile est quod ait Euthymius, tres fuisse; scilicet primam tunicam inconsutilem, quæ intima fuit instar indusii, secundam tunicam illi injectam similem illi Ecclesiasticorum, quam Itali aliique *sottanam* vocant; tertiam tunicam extimam, quæ exterius corpus tegebat et ornabat instar pallii. Nam thoracis, femoralium, tibialium, non erat usus apud Judæos, uti nec modo est apud multos Orientales.

Tres Christi vestes quales ?

Symbolice : S. Athanasius, serm. *De Cruce* : « Milites, inquit, vestes Christi dividunt in quatuor partes, eo quod pro peccatis mundi quadrifariam divisi, ad Exortum, Occasum, Septentrionem ac Meridiem, gestabat illa : quibus indutum cum videret eum Joannes, ait : Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. »

Vers. 36.

36. Et sedentes servabant eum. — Græca addunt ἐκεῖ, id est *illic*, scilicet in cruce pendentem in monte Calvariæ, *q. d.* Milites cum Judæis servabant Jesum, ne quis e discipulis vel fautoribus eum e cruce deponeret, vel ne ipse per miraculum e cruce descenderet. Verum Dei consilio id alio fine fiebat, quem ipsi ignorabant. Nam, ut ait S. Hieronymus, « diligentia militum et sacerdotum nobis profuit, ut major et apertior resurgentis virtus appareat. » Milites enim et Judæi viderunt eum in cruce morientem : quare cum postea redivivus multis apparuerit, necesse est ut fateantur eum vi divina a morte resurrexisse.

Vers. 37. *Luc.* XXIII, 38; *Mar.* XV, 26; *Joan.* XIX, 19.

37. Et imposuerunt super caput ejus causam (Syrus, *occasionem mortis ipsius*) ipsius scriptam : Hic est rex Judæorum. — Imposuerunt *tabellam*, ut vertit Arabicus, in qua inscripta erat causa et culpa crucifixionis ipsius, scilicet quod esset rex Judæorum, id est quod affectasset regnum Judææ, ideoque rebellasset Tiberio Cæsari. Unde pontifices suggesserunt Pilato, ut ait Joannes, cap. X : « Noli scribere, Rex Judæorum, sed quia ipse dixit : Rex sum Judæorum. Respondit Pilatus : Quod scripsi, scripsi, » id est quod scripsi, recte et conformiter scripsi, nolo id mutare vel revocare. Intendebat Pilatus idem significare quod suggerebant pontifices, sed Deo manum ejus dirigente, aliter alioque sensu, eoque vero scripsit : « Hic est rex Judæorum, » id est, hic est Messias sive Christus. Unde Syrus vertit : *Hic est rex ille Judæorum ; ille*, scilicet per antonomasiam, puta rex Messias; Arabicus : *Hic est Jesus rex Judæorum, q. d.* Hic Jesus crucifigitur, quia ipse est Messias, mundi Salvator, qui ex Dei decreto crucifigi et mori debet, ut humani generis peccata luat et expiet, hominesque Deo reconciliet et salvet. Quare hic titulus fuit Christo summi honoris elogium : ostendit enim ejus non tantum innocentiam, sed et dignitatem, quod scilicet ipse esset Christus mundi redemptor, quare Judæos quasi christicidas confundit et confundet ac condemnabit in æternum, quod ipsi Pilatum coegerint ut crucifigeret Christum, qui erat ipsorum Messias ad hoc a Deo missus, ut ipsos salvaret. Hoc ergo eis Pilatus titulo ipso exprobrat : itaque de eorum pervicacia et importunitate se vindicat, traducens et infamans illos quasi christicidas per totum orbem : sat enim sciebat Pilatus Jesum esse Messiam, hic enim vocabatur ab omnibus illo ævo, « rex Judæorum, » ab omnibus desideratus et expectatus. Unde Origenes : Hic titulus « caput Jesu, inquit, instar coronæ exornat. » Et Beda urgens τὸ « super caput ejus : » « Apte, inquit, quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, super crucem tamen regis majestate fulgebat. » Hoc enim titulo significabatur Jesum esse Messiam, et jam incipere regnare a ligno super Judæos, id est confitentes, puta Christum per fidem. Unde Pilatus eum ad petitionem Judæorum mutare noluit. Quo mystice significabatur, quod Judæis incredulis in sua contra Christum perfidia obstinate permanentibus, Gentiles (qualis erat Pilatus) Christum quasi regem et salvatorem suum agnoscerent et colerent.

Titulus crucis Christi.

Titulus fuit elogium Christi.

Nota *primo*, solebat titulus damnatis ad mortem more Romano præfigi, qui crimen et causam mortis indicaret. Sic S. Attalo martyri hunc titulum præfixerunt : « Hic est Attalus Christianus, » teste Eusebio, lib. V, sub initium. Sic hic Christo præfixerunt : « Hic est rex Judæorum, » hoc est, hic est Messias, sive Christus. Unde rursus colligitur crucem Christi non fuisse commissam, quæ habet formam litteræ Græcæ T, qualis est crux S. An-

Damnatis ad mortem solebat præfigi titulus.

tonii, sed immissam sive quadrangulam, ita ut sursum una quartaque crucis pars emineret, in qua titulus affigi posset.

Nota *secundo*, nemo Evangelistarum titulum crucis Christi integre pleneque exprimit, sed ex omnibus inter se collatis colligitur fuisse hunc : « Jesus Nazarenus Rex Judæorum. » Franciscus Lucas ait, Syra lingua, sed charactere Hebræo ita scriptum fuisse : ישוע נצריא מלכא דיהודיא *Jescua Nazeraia malca dihoudaie*, uti habet Syrus, *Joan.* XIX, 19. Maldonatus vero et alii censent hunc fuisse : « Hic est Jesus Nazarenus (ut habet Matthæus et Marcus) rex Judæorum. » Communiter tamen Gretserus, Bosius, Pagninus et alii omittunt τὸ « hic est, » quia satis significatur inscriptione crucifixo affixa.

Titulus crucis Romæ in Basilica S. Crucis in Jerusalem.

Extat titulus hic Romæ in basilica S. Crucis in Jerusalem, ubi sæpius eum vidi et veneratus sum, sed imperfectus et dimidiatus. In eo enim nil extat nisi τὸ « Nazarenus » scriptum litteris Græcis et Latinis, scriptum, inquam, retrogrado ordine, incipiendo a latere dextro et pergendo ad sinistrum, uti scribunt Hebræi. Titulus enim hic, ut ait Joannes, scriptus fuit Hebraice, Græce et Latine, sed ita ut Hebræa scriptura, utpote in Judæa apud Hebræos scripta, primum et summum in titulo locum obtineret; secundum, Græca; tertium, Latina : qua de causa, cum in titulo hoc Hebræa scripta fuerit more illius linguæ retrograde, hinc pariter simili modo scriptæ fuerunt Græca et Latina. Porro, Hebrææ litteræ in titulo, ita vetustate exesæ sunt, ut apices duntaxat nonnulli appareant, nulla vero littera integra plenaque cernatur, quæ dignosci possit, uti patet in effigie, qua titulum hunc exacte expingit Jacobus Bosius, lib. I *De Cruce triumphante*, cap. XI.

Vers. 38. *Luc.* XXIII, 33; *Mar.* XV, 27; *Joan.* XIX, 18. Crucifixi cum Christo duo latrones.

38. TUNC CRUCIFIXI SUNT (« aculeis et clavis similibus, » ait Nonnus *in Joan.* XIX, 19) CUM EO DUO LATRONES; UNUS A DEXTRIS, ET UNUS A SINISTRIS. — Latronum enim supplicium erat crux, ut Christus inter eos medius videretur esse latronum choragus et princeps. Hoc significare volebant Judæi, itaque Christum infamare; sed Deus eorum technas evertit et invertit. Nam, ut ait S. Chrysostomus : « Voluit dæmon rem ipsam tegere, non tamen valuit. Crucifixi sunt tres, claruit unus Jesus, ut intelligas ejus virtute omnia provenisse; atque tribus crucifixis miracula patuerunt, nemo tamen ullum alteri latronum attribuit, sed soli Jesu. Ita diaboli insidiæ irritæ factæ sunt, et in ejus caput omni modo irruerunt; nam ex duobus unus salvus factus est. Non solum igitur crucifixi gloriam non offendit, sed non parum auxit : neque enim minus fuit in cruce latronem converti et paradisum intrare, quam petras collidi. »

Symbolice : Christus in medio latronum, quorum unus pœnitens salvatus est a Christo, alter damnatus, repræsentat formam extremi judicii, in quo Christus judex electos qui a dextris erunt, glorificabit, improbos vero qui a sinistris erunt, damnabit ad tartara. Ita S. Ambrosius in cap. XXIII *Lucæ*, et S. Augustinus, tract. 31 *in Joan.*, quem audi : « Ipsa crux, si attendas, tribunal fuit : in medio enim judice constituto, unus qui credidit, liberatus; alius qui insultavit, damnatus est : jam significabat quod facturus est de vivis et mortuis, alios positurus ad dextram, alios vero ad sinistram. »

Vers. 39. *Mar.* XV, 29. Prætereuntes blasphemant Christum in cruce.

39. PRÆTEREUNTES AUTEM BLASPHEMABANT EUM, MOVENTES CAPITA SUA. — Hoc est maledicebant, conviciabantur et exprobrabant Christi crucis culpam et pœnam, ac movendo caput insultabant et subsannabant. Hæc autem maledicta, convicia et probra hoc loco proprie dictæ erant blasphemiæ, quia jaciebantur in Filium Dei, et Sanctum sanctorum, juxta illud Isaiæ, I, 4 : « Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis : dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt Sanctum Israel. » Et illud Davidis, *Psal.* XXI, 8 : « Omnes videntes me deriserunt me : locuti sunt labiis; et moverunt caput. » Ingens fuit tormentum Christo crucifigi, sed majus tormentum fuit crucifixo illudi et subsannari. Unde Ecclesiasticus, VII, 12, monet : « Ne irrideas hominem in amaritudine animæ. » Unde et queritur Christus, *Psal.* LXVIII, 27 : « Quem tu percussisti, persecuti sunt; et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. » Et *Psal.* XXI : « Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens. » Magna ergo fuit hæc Judæorum in Christum sævitia et barbaries.

Vers. 40. *Mar.* XV, 29, 30.

40. ET DICENTES : VAH! QUI DESTRUIS TEMPLUM DEI (Syrus, *destructor templi*; Arabicus, *o destruens templum, et ædificans illud*) ET IN TRIDUO ILLUD REÆDIFICAS; SALVA TEMETIPSUM : SI FILIUS DEI ES, DESCENDE DE CRUCE. — « Vah! » jam non est in Græco, quod alias Græce dicitur, οὐά; Hebr. האח *heach* (ut habet Evangelium Hebr. S. Matthæi, quod jam circumfertur), sed subintelligitur. « Vah » est interjectio irridentis, objurgantis, insultantis, exprobrantis et detestantis; qualis apud Flandros est *phi*, *q. d.* Phi, phi, pudeat te, Jesu crucifixe, quod arroganter et irreligiose jactaveris te templum Dei destructurum, et tertio die illud reædificaturum; ostende nunc te id facere posse, liberando te a cruce. Si enim hoc tam modicum facere non potes, quomodo illud in templo, quod tam magnum est et vastum, efficere poteris?

Vers. 41. *Luc.* XXIII, 35; *Mar.* XV, 31, 32.

41. SIMILITER ET PRINCIPES SACERDOTUM ILLUDENTES CUM SCRIBIS ET SENIORIBUS DICEBANT :

Vers. 42.

42. ALIOS SALVOS FECIT, SEIPSUM NON POTEST SALVUM FACERE : SI REX ISRAEL (Messias) EST, DESCENDAT NUNC DE CRUCE, ET CREDIMUS EI. — Virulentiores in Christum sunt pontifices et Scribæ, quam populus : nam subsannant ejus miracula, quibus alios sanos fecit, *q. d.* Miracula ista non fuere facta ope Dei, sed Beelzebub, sive diaboli; aut certe non realia, sed phantastica fuere, ait Euthymius et

Theophylactus, quia si Dei ope facta essent, Deus utique illum ipsum jam in summa afflictione constitutum salvaret et a cruce liberaret; quod cum non faciat, signum est eum non esse ex Deo, sed esse impostorem et pseudoprophetam. « Volebant enim, ut tanquam seductor, arrogans et jactabundus, et in conspectu omnium vituperatus decederet, » ait Chrysostomus, ut ita plane ejus nomen et sectam obtererent, ne quis discipulorum ejus doctrinam deinceps sequeretur eumque ut Messiam coleret ac prædicaret, hoc est, volebant Christianorum gentem, religionem et Ecclesiam cum Christo abolere.

REX ISRAEL. — Jacobus patriarcha cum angelo, Dei vicario, luctans et prævalens, dictus est « Israel, » id est « dominans Deo, » *Genes.* XXXII, 28; hinc ejus filii et posteri, puta Judæi, dicti sunt Israel, id est filii Israel. Quare « rex Israel, » idem est quod rex Judæorum, hoc est Messias: Israeli enim, sive Judæis, promissus erat Messias, quasi cœlestis eorum rex futurus.

Audi S. Bernardum, serm. 1 *in die Paschæ*: « Quid, inquit, consequentiæ videtur habere, ut descendat de cruce si rex Israel est, et non magis ascendat? Sic tibi, Judæe, excidit quod audisti, quia Dominus regnavit a ligno, ut regem abneges, quia manet in ligno? Imo quia rex Israel est, titulum regni non deserat; virgam imperii non deponat, cujus imperium super humerum ejus. Si Pilatus quod scripsit, scripsit; Christus non perficiet quod incepit? » Subdit S. Bernardus: « Hæc plane, inquit, serpentis astutia; hæc adinventio nequitiæ spiritualis. Noverat impius quantum pro salute illius populi zelum gerere videretur : propterea malitiose nimis, linguas erudiens blasphemorum, suggerebat ut dicerent: Descendat, et credimus; quasi jam nihil posset obstare quin descenderet, qui eorum credulitatem tantopere desideraret. Sed non movetur vana pollicitatione, qui novit omnium corda. Eo quippe tendebat malitiosa suasio, ut non ipsi crederent, sed nostra quoque fides in eum omnimodis deperiret. Legentes enim : Dei perfecta sunt opera, *Deuter.* XXXII, 4, quando fateremur Deum, qui salutis opus reliquisset imperfectum? » *Tertiam* causam adjicit S. Bernardus, dicens : « Ne daret occasionem surripiendæ nobis perseverantiæ, quæ sola coronatur. Et ne faceret obmutescere prædicatorum linguas consolantium pusillanimes, et dicentium singulis : Tu locum tuum ne deseras. Quod sine dubio sequeretur, si respondere possent: Quia Christus suum deseruit. »

Cur Christus de cruce non descendit.

DESCENDAT DE CRUCE. — Noluit Christus descendere (licet id facere potuisset) irritatus tot pontificum sannis, quia ex Patris præcepto in cruce mori debebat, ut nos a morte redimeret. Contempsit ergo impiorum improperia, ut nos idem facere doceret. Ita Theophylactus in *Marci* XV: « Si voluisset, inquit, descendere, neque principio ascendisset: sciens enim per hoc salvandos homines, sustinuit ut crucifigeretur. » « Non curabat, ait Origenes, indignum aliquid agere propter derisionis injuriam, et facere quod dicebatur ab eis, extra rationem et ordinem. » Et Augustinus, tract. 37 *in Joannem*: « Quia patientiam docebat, ideo potentiam differebat; si enim commotus ad eorum verba descenderet, victus conviciorum dolore putaretur. » Et rursum : « Distulit potentiam, quia de cruce noluit descendere, qui potuit de sepulcro resurgere; sed publicavit misericordiam, quia pendens in cruce dixit: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* »

Denique S. Gregorius, hom. 21 *in Evang.*: « Si, inquit, tunc de cruce descenderet, nimirum insultantibus cedens, virtutem nobis patientiæ non demonstraret; sed expectavit paululum, toleravit opprobria, irrisiones sustinuit, servavit patientiam, distulit admirationem; et qui de cruce descendere noluit, de sepulcro surrexit. Plus igitur fuit de sepulcro surgere, quam de cruce descendere; plus fuit mortem resurgendo destruere, quam vitam descendendo servare. »

ET CREDIMUS EI. — Id est, credemus eum esse regem Israel, id est Messiam nostrum. Mentiuntur: nam qui non crediderunt Christo, Lazarum aliosque mortuos suscitanti, utique nec credidissent Christo seipsum a morte liberanti; sed dixissent eum oculos populi suis præstigiis perstrinxisse, ac phantastice, non revera de cruce descendisse, ideoque esse præstigiatorem et magum, uti alias dixerunt, *Matth.* XII. Unde S. Hieronymus: « Fraudulenta promissio, ait: quid est plus, de cruce adhuc descendere viventem, an de sepulcro mortuum resurgere? Resurrexit, et non credidistis: ergo si etiam de cruce descenderet, similiter non crederetis. » Sic hodie hæretici dicunt : Crederemus Sanctis, si facerent miracula; at cum eorum miracula afferuntur, illa calumniantur ut ficta, vel magica et phantastica.

43. CONFIDIT IN DEO, LIBERET NUNC, SI VULT EUM (Arabicus, *si diligebat eum*); DIXIT ENIM : QUIA FILIUS DEI SUM. — Utuntur hic pontifices et Scribæ iisdem plane verbis, quibus hostes Christi usuros illique illusuros prædixit David, et per Davidem Christus, *Psal.* XXI, 8: « Omnes, inquit, videntes me deriserunt me; locuti sunt labiis, et moverunt caput. Speravit in Domino, eripiat eum : salvum faciat eum, quoniam vult eum. » Quare ipso facto testantur se esse hos Christi illusores a Davide præsignatos, ac Jesum esse verum Messiam, sive Christum. De Christo enim ejusque passione et illusione totus hic psalmus a Spiritu Sancto Davidi dictatus est. Porro, homini in cruce et agone mortis constituto, nulla superest humana spes, sed tantum confidentia in Deum : hanc quasi ultimam salutis anchoram Christo pontifices hic eripere conantur, *q. d.* Vane sperasti, et speras in Deum; jam enim actum est de te: jam in Vers. 43.

cruce moriendum tibi est : non est ergo, quod speres in Deum. Vane et false dixisti te esse Filium Dei dilectum : « Si enim Deus vult, » id est amat et diligit te, « te liberet nunc » e tantis crucis doloribus. Hoc autem non faciet, ergo signum est te non esse Filium Dei, sed impostorem Deo exosum. Ita ipsi Christum conviciantur et blasphemant, sed ad desperationem adigere conantur, uti facit diabolus dum tentat homines in agone mortis. Sed errant et paralogizant : Deus enim summe diligebat Christum; ideoque volebat eum mori in cruce, ut eum deinde summe glorificaret in resurrectione, ac per eum plurimos salvaret. Quare hoc sciens Christus, nil eorum probris commotus est, sed omnem spem suam in Deum defigere perrexit, ideoque reipsa utrumque a Deo consecutus est. Unde post illusiones has, novos validosque confidentiæ in Deum elicuit actus, ut nos idem facere doceret, quos statim subjicit, *Psal.* XXI, 10, dicens : « Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre : spes mea ab uberibus matris meæ : Deus meus es tu, ne discesseris a me. » Idem dixere Martyres præsidibus, dum ab eis ad cruces, leones, ignes, bestias damnarentur; Deum scilicet nolle eos liberare, ut meliorem per martyrium eis daret vitam et coronam.

Hæc omnia de pontificibus et Scribis Christum illusuris, prædixit Sapiens, *Sapient.* II, 16, dum ex persona eorum ait : « Filium Dei se nominat, et gloriatur patrem se habere Deum. Videamus ergo si sermones illius veri sint, et tentemus quæ ventura sunt illi, et sciemus quæ erunt novissima illius. Si enim est verus Filius Dei, suscipiet illum, et liberabit illum de manu contrariorum. Contumelia et tormento interrogemus eum, morte turpissima condemnemus eum : erit enim ei respectus ex sermonibus illius ; » hoc est, respiciet et eruet eum Deus, sicut ipse sermone suo professus est, sed subdit Sapiens : « Hæc cogitaverunt et erraverunt; excæcavit enim illos malitia eorum. Et nesciverunt sacramenta Dei, neque speraverunt mercedem justitiæ (justæ sanctæque passionis et crucis), nec judicaverunt honorem animarum sanctarum. » Vide ibi dicta.

Tropologice : Christo exprobrant peccatores, qui suis peccatis eum dehonestant et blasphemant, ad quos pathetice Christum loquentem ita inducit S. Bernardus, Rhythmo *De Passione Christi* :

Ad te clamo, qui pro te morior :
Te exhortor, qui in cruce patior :
Vide latus quo aperior.
Et cum tantus sit dolor intus et exterior,
Plus tamen crucior, quod te ingratum experior.

Quin et Zacharias, cap. XIII, 6, rogans Christum : « Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum ? » audit : « His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. » Vide ibi dicta.

44. IDIPSUM AUTEM ET LATRONES, QUI CRUCIFIXI ERANT CUM EO, IMPROPERABANT EI. — Græci, ut Origenes, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, ac ex Latinis S. Hilarius probabiliter putant utrumque latronem initio Christum blasphemasse ; sed alterum postea visa Christi patientia, tenebris aliisque signis et miraculis, resipuisse, ac in Christum credidisse. Melius cæteri Latini, scilicet S. Hieronymus hic ; S. Ambrosius, lib. X *in Lucam* ; S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evang.*, cap. XVI ; S. Leo, serm. *De Passione*; S. Cyprianus, serm. *De Pass. Domini*; S. Gregorius, lib. XXVII *Moral.*, cap. XVI, Madonatus, Franciscus Lucas et alii censent, per synecdochen numerum pluralem poni pro singulari : « Latrones, » id est unus latronum. Sic *Lucæ* XXIII, 36, dicuntur « milites obtulisse Jesu acetum : » « milites, » id est unum militum. Voluit enim Matthæus per « latrones, » non tam personas latronum, quam conditionem significare, ut ostenderet Christum in cruce ab omni hominum genere et conditione, etiam latronum, convicia atrocia pertulisse, *q. d.* Adeo sæve et insolenter certatim omnes Christo conviciati sunt, ut etiam collateralis ejus latro jam cum eo crucifixus, et animam agens, impudenter in illum probra conjecerit. Addit Lucas, alterum latronem ipsum reprehendisse, ac Christo dixisse : « Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum, » ideoque ab eo audivisse : « Hodie mecum eris in paradiso, » de quo plura dicenda sunt *Lucæ* XXIII, 40.

Vers. 44. *Luc.* XXIII, 39. Latronum in Christum convicium.

Hic ordine historico intexenda sunt dicta Christi ad matrem et ad Joannem, quæ fuere tertium Christi in cruce verbum, quæ sic enarrat Joannes, XIX, 25 : « Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus, Maria Cleophæ, et Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Jesus matrem et discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ : Mulier, ecce filius tuus ; deinde dicit discipulo : Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. » De quibus suo loco in Joanne dicendum.

45. A SEXTA AUTEM HORA TENEBRÆ FACTÆ SUNT SUPER UNIVERSAM TERRAM USQUE AD HORAM NONAM. — Tenebræ ergo hæ cœperunt in meridie, quando crucifixus est Christus, et durarunt per tres horas, scilicet usque ad horam nonam, id est usque ad tertiam pomeridianam, qua expiravit Christus, quo tempore solet esse clarissima et summa Dei lux : ut manifeste appareret has tenebras esse insolitas, prodigiosas et supernaturales, nimirum sol, cœlum omniaque astra atrata luxerunt tam indignam necem Christi Dei et creatoris ac Domini sui, ideoque lucem et radios suos a terra et terrigenis Deum suum occidentibus subtraxere. Ita S. Dionysius mox citandus, ac S. Hieronymus hic, qui ait : « Videtur mihi, inquit, clarissimum mundi lumen, hoc est luminare majus, retraxisse radios suos. » Et Cyprianus, serm. *De Bono patientiæ* : « Cum sol ne

Vers. 45. *Luc.* XXIII, 44; *Mar.* XV, 34. Tenebræ per universam terram in morte Christi.

Judæorum facinus aspicere cogatur, et radios et oculos suos subtrahat. » Item Chrysostomus, in *Catena* ex serm. *De Passione Domini* : « Non poterat ferre creatura injuriam creatoris : unde sol retraxit radios suos, ne videret impiorum facinora. »

Quæres, unde ortæ sunt hæ tenebræ? Respondent aliqui ortas esse ex interpositione densarum nubium inter solem et terram. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius. Verum S. Dionysius Areopagita, harum tenebrarum testis oculatus, epist. 7 *ad Polycarpum*, docet illas ortas ex eclipsi solis; scilicet ex interpositione miraculosa lunæ inter terram et solem. Sic enim ait agens de se et Apollophane : «Eramus una ambo, et stabamus ad Heliopolin, ac cernebamus, nec opinato, cum luna se soli objiciebat (neque enim conjunctionis tempus erat), rursumque cum eadem ab hora nona ad vesperum se mediæ solis lineæ præter naturæ ordinem opponebat. Redige autem etiam aliquid aliud ei (Apollophani) in memoriam : scit enim etiam objectum ipsum a nobis visum esse oriri ab ortu solis, et ad solis extremum pervenire, deinde repedare. Rursumque non ab eadem parte solis et objectum et recessum evenire, sed ab ea quæ, ut ita dicam, ex diametro erat contraria. »

Miracula in eclipsi Christi. Primum.

Ex quibus S. Dionysii verbis liquet, in hac eclipsi solari multa concurrisse miracula et prodigia. *Primum* est, quod ipsa contigerit in Paschate, hoc est in plenilunio primi mensis Nisan : in plenilunio autem non potest fieri eclipsis solis, quia tunc luna a sole longissime distat, imo est in opposito solis : quare eclipsis solis non fit nisi in conjunctione solis cum luna, quæ fit in novilunio; tunc enim luna soli vicina facile se illi supponit ipsumque eclipsat.

Secundum.

Secundum, quod durarit ad tres horas, cum alias eclipsis solis parum duret, eo quod luna solem tegens celerrime moveatur et solem pertranseat. Hic ergo luna sub sole constitit per tres horas : quod ingens fuit miraculum.

Tertium.

Tertium, luna solet moveri ab Occidente in Orientem, ideoque in eclipsi solari ab Occidente solem subingreditur; hic autem subingressa est solem ab Oriente, teste S. Dionysio.

Quartum.

Quartum, luna ultra solem non perrexit versus Occidentem, sed resiliit, statimque rediit ad locum suum, puta ad Orientem unde venerat, ita ut vespere soli occidenti ex diametro opposita, in Oriente eo loco consisteret, ad quem pervenisset, si motu naturali progressa fuisset, nec ad solem eclipsandum accessisset.

Quintum.

Quintum, quod luna cum sit minor sole, non possit totum solem tegere et obscurare, unde in eclipsis solis sol multum apparet, ac multum lucis diffundit in terram : hic autem sol plane fuit obscuratus, ita ut densæ tenebræ essent in terra, quales fuere tenebræ Ægyptiæ inductæ a Mose, *Exod.* x, 23, et *Sapient.* xvii, 3 et seq.; ideoque Matthæus hic eas vocat « tenebras, » non eclipsin. Id autem factum est hac ratione, quod sol ea parte qua luna non tegebatur, Deo agente subtraxerit radios suos a terra christicida, uti paulo ante audivimus ex Hieronymo, Cypriano et Chrysostomo. Sic et luna non luxit terræ, eo quod supposita soli superius tantum ab eo illuminaretur, inferius vero versus terram remaneret obscura : quare cum nec sol nec luna terræ lumen præberent, necesse fuit in terra summas esse tenebras.

Sextum.

Sextum, quod stellæ in cœlo visæ sint, et terræ motus acciderint, de quibus ita scribit Phlegon Gentilis, Olympiadum scriptor, libertus Adriani Imperatoris. Sic enim de eo narrat Eusebius in *Chron.*, ad annum Christi 33 : « Scripsit vero super his et Phlegon, qui Olympiadum egregius supputator est, in XIV libro ita dicens : Quarto autem anno 202 Olympiadis, magna et excellens inter omnes quæ ante eam acciderat, defectio solis est facta. Dies hora sexta in tenebrosam noctem versus, ut stellæ cœlo visæ sint, terræque motus in Bithynia Nicænæ urbis multas ædes subverterit. »

Septimum.

Septimum, quod hæc eclipsis et hæ tenebræ occuparint universam terram. Unde sequitur :

SUPER UNIVERSAM TERRAM — Judææ, inquit Origenes et Maldonatus, qui hanc eclipsin arctant ad solam Judæam. Melius alii censent hanc eclipsin fuisse universalem, ac tenebras induxisse toti orbi. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et alii. Hoc enim plane significat τὸ « super universam terram. » Unde et S. Dionysius ait se eclipsin hanc vidisse Heliopoli in Ægypto, ideoque fertur exclamasse : « Aut Deus naturæ auctor mundi patitur, aut mundi machina dissolvitur; » licet Michael Syngelus, in *Encomio S. Dionysii*, asserat eum dixisse : « Deus ignotus in carne patitur, ideoque universum hisce tenebris obscuratur et concutitur. » Idem asserit Suidas. Unde postea prædicante Paulo Athenis, ac asserente Deum ignotum esse Christum, in cujus morte obscuratus sit sol, S. Dionysius ad Christum fuit conversus, *Actor.* cap. xvii. Vide ibi dicta.

S. Dionys. Areop. eclipsin Passionis Christi vidit

Hinc et Phlegon jam citatus asserit nunquam antea talem tantamque visam esse eclipsin. Hæc ergo eclipsis fuit index divinitatis Christi : sol enim, qui est oculus mundi, obscuratus et quasi emoriens significabat Christum Deum ac Dominum suum, qui sol est justitiæ, in cruce emori, ideoque eum morientem, tam sol et luna, quam cœlum et terra omniaque elementa atrata luxerunt : quare toto tempore quo Christus in cruce patiebatur et agonizabat, obscurata et concussa sunt; quocirca subito nox atra terris obducta est,

Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem,

ait Paulus Orosius, lib. VII *Histor.*, cap. iv.

Symbolice : hæ tenebræ significabant excæcationem Judæorum. Ita S. Chrysostomus, hom. *De Cruce et Latrone* : « Hodie, inquit, apud Judæos tenebræ sunt, apud nos autem nox in diem conversa est. Etenim pietati hoc proprium est, ut in tenebris fulgeat; impietas autem, etsi in lumine fuerit, tenebrescit. Fidelibus nox in diem mutatur, infidelibus autem etiam ipsa lux tenebrescit. Et de fidelibus quidem Scriptura dicit : *Quia tenebræ non obscurabuntur, et nox sicut dies illuminabitur*. Infideli autem et dies in noctem mutatur, dicente Scriptura : *Palpabunt sicut cæci parietem, et ambulabunt in meridie sicut in medio noctis*, » *Job*, v.

Vers. 46. *Mar.* xv, 34. 46. ET CIRCA HORAM NONAM CLAMAVIT JESUS VOCE MAGNA, DICENS : ELI, ELI, LAMMA SABACTHANI (male quidam legunt, « Sabatani »)? HOC EST : DEUS MEUS, DEUS MEUS, UT QUID DERELIQUISTI ME? — Citat Christus *Psal.* XXI, 1, in quo Hebr. habetur עזבתני *azabtani*; sed quia Judæi Babylone redeuntes, corruperunt suam linguam Hebræam, et induxerunt Syriacam, hinc Christus pro Hebræo *azabtani*, Syriace more gentis suæ dixit : *Sabacthani*. Syra moderna habent, *elmonosbactoni*. Unde liquet, temporum successu, nonnihil variatam esse linguam Syriacam, uti variata est lingua Latina, Italica, Gallica, Germanica et cæteræ.

Christus in cruce recitavit psal. XXI, Cur? Porro, Christus in cruce continue orans, seseque totum Deo in victimam offerens pro salute hominum, sub finem vitæ jam moriturus recitavit psalmum XXI jam citatum, qui totus est de Passione Christi, ut ostenderet se esse illum ipsum de quo psalmus ille agit, scilicet Messiam, ut Scribæ et Judæi scrutentur et cognoscant causam, cur e cruce nolit descendere, vel liberari, esse hanc, quod ex Patris decreto moriendum illi erat in cruce pro salute hominum. Hoc enim David psalmo illo fore prædixit.

Calvinus ait Christum desperasse. Impie ergo Calvinus (ex quo similia hic in *Comment*. Joannis Peri transcripta sunt) ait hæc esse Christi desperantis verba; debuisse enim Christum omnem Dei iram peccatis nostris debitam experiri, ac per consequens damnatorum pœnas sentire, inter quas una est desperatio. Verum hæc blasphemia seipsam elidit. Si enim Christus in cruce desperavit, ergo peccavit peccato grandi, ergo iræ Dei non satisfecit, sed magis eam accendit. Et quomodo dici potest desperasse Christus, qui paulo post moriens clamavit : « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, » ut habet Lucas, cap. XXIII, 46.

Christus quomodo a Patre derelictus. Igitur clamat Christus se desertum, non a divinitate et unione hypostatica Verbi, non etiam a gratia et amicitia Dei; sed eo quod Pater eum a morte jam instante non eripiebat, nec consolatione ulla tam diram passionem in carne et parte animæ inferiore mulcebat et mitigabat, sed eum doloribus et tormentis meris cruciari permittebat; ut ostendat quam amara et acerba sit illi in cruce mors, et animæ a corpore per tantos dolores extorsio, ac tam violenta partium adeo amicarum separatio, sicut in horto agonizans sudansque sanguinem oravit : « Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste. » Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et passim cæteri, nec aliud volunt S. Hilarius et S. Ambrosius, dum ait : « Clamavit homo divinitatis separatione moriturus. » Separationem enim intelligunt non essentiæ et unionis hypostaticæ, sed opis, auxilii et consolationis : fides enim docet in morte Christi animam quidem separatam fuisse a corpore; deitatem tamen tam animæ quam corpori hypostatice mansisse unitam, uti erat prius. Adde, Christum queri hic se desertum a deitate, quia deitas ad aliud ei non succurrebat, quam ut eum sustentaret in tormentis, eique ad plura et diriora patienda vitam prorogaret, imo dolores Christi augeret, quod se deitati unitum videret tam indigna et atrocia pati. Ita Laurentius Justinianus, tract. *De Triumph. agone Christi*, cap. VIII.

Symbolice : *Primo*, rogat hic Christus causam, cur a Patre in cruce sit derelictus, *q. d.* Quæ est causa, Pater mi, ut mori debeam in hac cruce, quid culpæ, quid mali commisi? sum enim innocentissimus, imo Sanctus Sanctorum. Unde responsio subditur, *Psal.* XXI, 1. Sibi enim respondet Christus : « Longe a salute mea verba delictorum meorum, » *q. d.* Delicta hominum, quæ mihi Pater meus luenda et expianda imposuit, hæc mihi salutem et vitam adimunt, ac ad crucem mortemque adigunt.

Secundo, nonnulli apud Theophylactum censent Christum hic loqui non de sua, sed de populi sui Judaici derelictione et reprobatione, *q. d.* Cur, o Pater, me, id est meam gentem, meum populum, id est Judæos, qui secundum carnem mihi cognati sunt, deseris et a te abdicas?

Tertio, Origenes censet Christum queri de paucitate salvandorum et multitudine damnandorum, in quibus perit fructus passionis et mortis Christi, *q. d.* Ut quid, o Domine, me, id est homines mihi secundum carnem cognatos, pro quibus morior, deseris, ut paucos ex eis salves, plurimos reprobes? Sic enim meipsum quasi deseris : facis enim ut fructus meæ passionis exiguus, derelictus et quasi perditus sit.

Tropologice : S. Cyprianus, tract. *De Passione*, censet Christum hoc dixisse ut nos inquiramus causas, ob quas Pater eum dereliquerit : « Tu, inquit, Domine, de morte non agis, de opprobriis non contendis; sed hoc vis intelligi, quæ sit causa mortis, quis quæstus, ut utraque re cognita peccatum appareat et gratia; et quanti ponderis sit utrumque, rerum probet effectus, cum originali morti nullum nisi in Christi morte potuerit esse remedium, nec reconciliare Deo potuit exules et damnatos quælibet oblatio, nisi sanguinis hujus singulare sacrificium. » Et nonnullis

interjectis : « Derelictus est Dominus, ne nos derelinqueremur; derelictus est, ut a peccatis æternaque morte liberaremur; derelictus est, ut amorem suum erga nos ostenderet, ut justitiam misericordiamque suam nobis patefaceret, ut amorem nostrum ad se raperet, denique ut exemplum nobis patiendi exhiberet : patet in cœlum via, sed ardua et difficilis, præire voluit exemplo admirabili, ne via terreret, sed stupendum Dei patientis exemplum nos concitaret, » ut scilicet nos cum Paulo, *Rom.* VIII, in quavis tribulatione fidenter et exultanter diceremus : « Quis nos separabit a charitate Christi? » Et mox : « In his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. »

S. Petrus martyr Christo crucifixo queritur.

Hoc ergo fuit quartum Christi in cruce verbum et dictum, qui solatur omnes desolatos, afflictos et mœstos, sicut eodem solatus est S. Petrum martyrem ex ordine S. Dominici. Cum enim ipse visitatus a S. Cæcilia, S. Agnete et S. Catharina, cum eisque in cubiculo colloquens, a transeuntibus auditus et accusatus foret, quod feminas in cubiculum admisisset, ideoque infamatus et ad duram longamque pœnitentiam damnatus, quereretur coram Christo crucifixo, diceretque : « Domine, tu scis innocentiam meam, cur ergo, me silente, tu taces? cur me non defendis, sed in hac infamia tamdiu derelinquis? » Respondit ei Christus : « Et ego, o Petre, quid commerui, ut pro te in hac cruce confixus sim? disce ex me patientiam exercere in quibuslibet afflictionibus tuis, quia omnes tuæ meis æquiparari nequeunt. » Qua voce Petrus ita roboratus et exhilaratus est, ut plura pati optaret, imo nollet suas ignominias cum regum sceptris et coronis commutare. Quare Christus ejus innocentiam tandem patefecit, ac infamiam omnem in gloriam convertit. Ita habet ejus Vita apud Surium, ad diem 29 aprilis.

Vers. 47. *Mar.* XV, 35.

47. QUIDAM AUTEM ILLIC STANTES, ET AUDIENTES, DICEBANT : ELIAM VOCAT ISTE. — S. Hieronymus et alii censent hos fuisse milites Romanos : nam illi acetum porrexerunt Christo, ut docet Lucas, cap. XXIII, vers. 36. Hi ergo cum Hebræam linguam non callerent audirentque Christum clamantem : « Eli, Eli, » putabant Eliam vocari et invocari a Christo; Eliam enim rediturum in adventu Messiæ, a Judæis inaudierant.

Vers. 48. *Luc.* XXIII, 36; *Mar.* XV, 36; *Joan.* XIX, 29.

48. ET CONTINUO CURRENS UNUS EX EIS, ACCEPTAM SPONGIAM IMPLEVIT ACETO, ET IMPOSUIT ARUNDINI, ET DABAT EI BIBERE. — Spongiam enim, acetum et arundinem de more jam paraverant; solebant enim iis potare crucifixos.

ET CONTINUO. — Scilicet, postquam Jesus clamasset : « Sitio, » ut explicat et supplet Joannes, cap. XIX, vers. 28. Hoc enim fuit quintum Christi in cruce verbum, quod mox post quartum, scilicet : « Eli, Eli, lamma sabacthani, » subjunxit. Audi Joannem : « Postea sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit : Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes obtulerunt ori ejus. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit : Consummatum est. » Quod fuit sextum et penultimum Christi in cruce verbum.

SPONGIAM, — ut scilicet Christus e spongia exsugeret acetum. Spongia enim cum sit porosa, copiosum humorem cui immergitur imbibit; quem pressa refundit : nam poculum Christo ita in cruce elevato porrigere non poterant. Spongia hæc religiose servatur Romæ, et populo ostenditur in basilica Lateranensi.

Damnatis ad mortem dari solebat vinum.

ACETO. — Nota : Crucifixis cæterisque reis in supplicio dari solebat vinum, tum ad levandam sitim, qua in tanto dolore et angore cruciari solent; tum ad confortationem, ut animosius ferant tormenta et mortem. Sed Judæi et milites, ut gratificarentur Judæis Christo infensis, pro vino dederunt ei acetum. Unde queritur Christus, *Psalm.* LXVIII, 22 : « Et in siti mea potaverunt me aceto. » Addit Lyranus, quia Salomon dixerat, *Proverb.* XXXI : « Date siceram mœrentibus, » etc. « Ideo, ex occasione hujus verbi, seniores Judæorum statuerunt, ut condemnatis ad mortem daretur vinum aromaticum ad bibendum, ut facilius tolerarent passionem. In Jerusalem autem erant matronæ devotæ, quæ hoc vinum ex devotione procurabant; sed Judæi tale vinum datum pro Christo et aliis duobus acceperunt sibi, et loco ejus posuerunt acetum cum felle mixtum. »

Acetum datum Christo quatuor de causis.

Igitur *primo*, acetum ei dederunt ad illusionem, quia ei « illudebant, » ut ait Lucas, cap. XXIII, 36; *secundo*, ad tormentum, ut in siti non dulci et suavi, sed acri et acetoso potu eum cruciarent; *tertio*, ut sitim ejus non tam exstinguerent, quam augerent : nam acetum, licet initio sitim levare videatur, mox tamen eam auget, et quia siccum est, desiccat valde : *quarto*, Baronius censet acetum Christo datum ut sanguinem stringendo et sistendo, ac stomachum cæteraque membra cum hyssopo roborando, Christum diutius in vita conservaret ad hoc, ut cruciatus ejus esset productior et vehementior. E contrario Theophylactus, Cajetanus, Jansenius, Toletus, Franciscus Lucas, Barradius, Emmanuel Sa et alii censent acetum Christo datum, ut mortem ei acceleraret, idque a custodibus, qui famentes cupiebant domum ad prandium redire : erat enim jam hora tertia pomeridiana; scilicet, ut citius eum conficeret aceti amaritudo, ait Theophylactus; acetum enim vim habet penetrandi suamque amaritiem et malignitatem omnibus membris, vulneribus et plagis instillandi. Ita S. Hilarius, Chrysostomus et Nonus, in cap. XIX *Joannis*, qui acetum hoc vocat « acerrimum potum, et siticulosam muriam; » item « acetum exitii permixtum hyssopo. »

Symbol.

Symbolice : acetum significat malignitatem quam peccatores exhibent Christo, uti fecere Judæi. Unde S. Augustinus, in cap. XIX *Joan.*, 29 : « Date, ait, quod estis, Judæi : quippe erant ace-

tum degenerantes a vino Patriarcharum et Prophetarum, et tanquam vas plenum aceto habentes, scilicet cor plenum iniquitate et velut spongiam cavernosis et tortuosis latibulis fraudulentum. »

Rursum Christus, bibendo acetum, illud nobis in vinum convertit, dum per hoc meruit vitia nostra vertere in virtutes, infirmitates in gloriam. Unde S. Hilarius : « Vinum, ait, quod in Adam coacuit, immortalitatis est honor, aut virtus : potavit ergo, ad se in communionem immortalitatis ea quæ in nobis erant vitiata, transfundens. » Et Remigius : « Acetum, Judæi a patribus degenerantes; spongia, fraudulenta corda; arundo, Scriptura sacra, quæ hoc facto implebatur. »

Calamus quid?

ET IMPOSUIT ARUNDINI. — Græce καλάμῳ, id est calamo : calamus autem non tantum arundinem, sed et culmum sive surculum cujusvis seminis et herbæ significat. Unde vocatur calamus sive culmus tritici, avenæ, hordei, hyssopi. Hinc S. Joannes, cap. XIX, 29, hunc calamum fuisse hyssopi asserit, dicens : « Illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes; » ubi idem est verbum Græcum περιθέντες, quod hic Interpres vertit, « imposuit. » Unde Syrus, *Joannis* cap. XIX, vertit : *Impleverunt aceto, et posuerunt super hyssopum*; et Arabicus : *Et impleverunt spongiam aceto, et imposuerunt super arundinem*. Ergo arundo sive calamus, quo porrexerunt Christo spongiam aceti, fuit ipsa hyssopus. Crux enim non erat alta, hinc calamo exiguo poterat ab homine, brachiis extensis, spongia admoveri ori Christi. Et in Palæstina hyssopus hortensis altius quam in Europa excrescit. Hortensis dico, nam in parietibus, utpote siccis, humilis est, ut patet III *Reg.* IV, 33. Quin et de vulgari ac nostrati hyssopo sic scribit Dodonæus, lib. IV *De Stirpibus*, cap. XIX,

Hyssopus.

in Pemptade I : « Hyssopus caules erigit dodrantales, aut altiores, duros ac lignosos, in virgulas aliquot divisos, ab imo ad fastigium usque foliis circumvestitos oblongis, veluti polygoni aut lavendulæ. » Addit Clusius hyssopos reperiri sesquipedales; harum summitas in brachiis hominis extensis, attingere potest os crucifixi. Unde calamum cui imposita fuit spongia aceti, ut ori Christi admoveretur, uti aiunt Matthæus et Marcus, non fuisse alium quam hyssopum, uti explicat Joannes, censent Euthymius, Chrysostomus, Theophylactus, Lyranus, S. Thomas, Titelmannus, Dionysius Carthusianus, Barradius et alii.

Nonnulli suspicantur in Joanne pro ὑσσώπῳ legendum ὑσσῷ, id est pilo vel hasta instar calami, quo utpote longo, facile erat contingere os Christi crucifixi; sed omnia exemplaria habent ὑσσώπῳ, non ὑσσῷ. Alii cum S. Augustino putant spongiam aceti impositam hyssopo, deinde utrumque impositum fuisse arundini. Alii censent succum ex hyssopo expressum, mixtum cum aceto, et spongia exceptum, impositum fuisse arundini. Ut ut est, certum est spongiam fuisse impositam hyssopo, sive hyssopus fuerit ipse calamus, sive ab eo diversa et calamo imposita.

Hyssopus ad quid?

Hyssopum adhibuere *primo*, quia hyssopus solet ad vinum et acetum adhiberi : unde Columella, lib. XII, cap. XXXV, et Plinius, lib. XIV, cap. XVI, asserunt fieri vinum ex hyssopo tusa et in vinum injecta, quod hyssopites dicitur; *secundo*, quia hyssopus naribus adhibita roborat, et animam fugientem revocat; *tertio*, quia hyssopus sanguinem sistit; *quarto*, quia hyssopus purgat pectus et fauces, aliisque morbis et plagis medetur. Nam Galenus docet hyssopum aceto mixtam, exanimatis animum et vires reddere. Milites ergo hic spongiæ circumligarunt hyssopum, ne acetum ex spongia dilaberetur, sed ex ea diffluens vel distillans hyssopi fasciculo exciperetur, ut Christus tam hyssopi quam aceti succum ex spongia sugeret, itaque animum viresque reciperet. Passim enim medici hyssopo tribuunt vim internam purgandi, præsertim pulmones, et animi deliquium passos ad se revocandi, ac pectoris dolores mitigandi. Vide Dioscoridem, lib. III, cap. XXVI; Joannem Ruellium, lib. III *De Stirpibus*, cap. XXIV; Dodonæum, Pemptade I, lib. IV, cap. XIX.

Hac de causa olim in lege veteri, per hyssopum fiebat expiatio in mundatione leprosi, *Levit.* XIV, 49. Item in sacrificio pro peccato, et aspersione lustralis aquæ per cinerem vitulæ rufæ percolatæ, *Numer.* XIX, 6.

Hyssopus ergo fuit typus sanguinis Christi, qui omnes fideles mire purgat, reficit et recreat. Unde S. Augustinus, in cap. XIX *Joan.*, 29 : « Hyssopus, ait, herba humilis pectus purgans, Christi humilitatem significat; Christi enim humilitate mundamur : hanc Judæi circumdederunt et se circumvenisse putaverunt. »

49. CÆTERI VERO DICEBANT : SINE, VIDEAMUS AN VENIAT ELIAS, LIBERANS EUM. — « Sine, » id est « Sinite, » ut habet Marcus, cap. XV, ac Syrus, Arabicus et nonnulli codices Latini hic, *q. d.* « Sinite, » hoc est tacete, quiescite, exspectate : sinite res alias, ut toti attendatis ad Jesum, ac videatis an veniat Elias ab eo invocatus, ut liberet eum. Hærent et dubitant an Elias venturus sit, quia ex tenebris aliisque miraculis quæ videbant in passione Christi, dubitabant an Christus esset Messias, cujus præcursor erit Elias, uti non solum Christiani, sed et Judæi credunt, a quibus idipsum intellexerant hi milites Romani.

Vers. 49. *Mar.* XV, 36.

Dices : Marcus, cap. XV, vers. 36, ait non milites, sed eum qui Christo offerebat acetum, dixisse : « Sinite. » Sic enim habet : « Potum dabat ei dicens : Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum. » Respondeo : Nonnulli codices Latini et Græci, æque ac Syrus in Marco, pro λέγων, id est *dicens*, habent ἔλεγον, id est *dixerunt* : « Sine, » ut habet Matthæus, quem Marcus imitari solet. Idem ergo dixit Marcus quod Matthæus,

scilicet milites dixisse offerenti acetum; « Sine, » juxta sensum mox dandum.

Verum quia passim codices Latini et Græci in Marco habent « dicens : Sinite, » verius cum Euthymio, S. Augustino, lib. III *De Consensu*, cap. XVII, et aliis dicemus utrumque contigisse, scilicet tam milites quam offerentem acetum Christo dixisse : « Sine, » vel « Sinite ; » cum enim milites acclamarent offerenti acetum Christo : « Sine, » ille respondit : « Sinite » et vos, quod *primo*, explicari potest generatim et plane, juxta sensum initio datum, *q. d.* Sinite alia, et relinquite, omnia ut attendatis et videatis an veniat Elias liberans Jesum.

Secundo, magis particulatim milites dixere offerenti acetum Christo : « Sine, » id est cessa, noli dare acetum Jesu, ne ex eo citius moriatur, quia acetum mortem reis accelerat; sed : sine eum vivere, ut videamus an veniat Elias ad eum deponendum, itaque satisfaciamus nostræ curiositati ; offerens vicissim respondet militibus : « Sinite » et vos, me Jesu sitienti porrigere acetum, ne ex siti moriatur; sed illud bibens vivere pergat, ut sic videamus an veniat Elias ad eum liberandum. Ita Jansenius.

Tertio, milites dicunt ei qui offerebat acetum Christo : « Sine, » id est quiesce, noli accedere ad Jesum illumque vexare, ut videamus si veniat Elias liberans eum. Putabant enim Eliam venturum ad Jesum, si is solus esset; nolle enim Eliam se cæteris hominibus miscere et patefacere. Vicissim respondet offerens acetum Christo : « Sinite » et vos, id est desinite clamare, ne vestro clamore arceatis Eliam ne veniat ad Jesum ; vel : *Sinite eum*, ut vertit Arabicus, id est sinite Christum, nolite eum turbare et vexare ne moriatur, ut videamus an Elias venturus sit ad eum liberandum. Ita Barradius. Aut, *q. d.* Sinite adhuc me hoc modo illudere Jesu, acetum sitienti propinando : ita facilius videbimus an veniat Elias, quo enim magis Jesus vexatur, eo citius accurret Elias, si quidem velit ei auxiliari, *q. d.* Nihil obstat id quod facio, quin veniat Elias; imo potius hoc accelerabit ejus adventum. Ita Franciscus Lucas.

Quarto, alii sic exponunt : Cum cæteri dicerent offerenti acetum : « Sine, » id est cessa, noli ei propinare acetum, itaque mortem accelerare, ut videamus an veniat Elias liberans eum ; offerens respondit : « Sinite, » id est permittite me Jesu præbere acetum, ego hac ratione mortem illi accelerabo, et videbimus num Elias liberaturus sit eum, *q. d.* Efficiam ne Elias liberet eum, quia eum aceto conficiam. Illusorie enim hæc egisse et dixisse milites, ut Christo illuderent, significat Lucas, cap. XXIII, 36.

Vers. 50. *Luc.* XXIII, 46; *Mar.* XV, 37; *Joan.* XIX, 30.

50. JESUS AUTEM ITERUM CLAMANS VOCE MAGNA, EMISIT SPIRITUM. — « Iterum, » quia Jesus septies clamavit in cruce, septemque verba cygnæa edidit, scilicet *primo* : « Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt; » *secundo*, ad latronem : « Hodie mecum eris in paradiso; » *tertio*, ad matrem : « Mulier, ecce filius tuus ; » et ad Joannem : « Ecce mater tua ; » *quarto* : « Eli, Eli, lamma sabacthani ; » *quinto* : « Sitio ; » *sexto* : « Consummatum est, » *q. d.* Omnia sacrificia vetera, omnes prophetiæ, omnes typi de me et mea passione jam reipsa in me expleti sunt, superest ergo ut moriar; *septimo* : « In manus tuas commendo spiritum meum. » Septem in cruce Christi verba.

CLAMANS. — Græce κράξας, id est *cum clamasset* : nec enim simul clamavit et expiravit, sed prius clamavit, deinde expiravit. Clamavit autem dicens, ut habet Lucas : « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, » id est animam meam cum halitu meo, o Pater, depono, vel, ut Græca habent, παραθήσομαι, id est jam jam deponam, et velut depositum consignabo in manus tuas, ut illam, velut depositum, a te tertia die resuscitandus recipiam. Hinc fideles morientes hunc versum usurpant, quem primitus David in sua tribulatione, *Psal.* XXX, ac deinde Christus hic in morte sua usurpavit.

Nota Christum voce magna clamasse per miraculum : moribundos enim deficit vox, ut vix loqui queant. Licet enim D. Thomas, III *part.*, *Quæst.* XLVII, art. 1, ad 2, dicat quod Christus conservarit naturæ suæ corporeæ vigorem et robur usque ad extremum ; tamen verius alii censent vires in Christo per tot labores et dolores defecisse, ut naturaliter clamare non posset, sed tantum per miraculum : alioqui enim mortuus fuisset non vi dolorum et tormentorum, sed ex mera voluntate sua separando animam a corpore, ac consequenter non fuisset occisus, nec morte hac violenta satisfecisset Patri pro nostris peccatis et morte. Clamor Christi in cruce fuit miraculum

Clamavit ergo per vires supernaturales, quas deitas ei suggerebat, idque *primo*, ut significaret se, utpote Deum, non coactum ex infirmitate et necessitate, sed libere ex voluntate mori. Et hoc est quod ait Christus, *Joan.* X : « Nemo tollit eam (animam) a me, sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam, » idque ad hoc, ut plane libera et voluntaria esset hæc Christi oblatio et sacrificium pro salute totius mundi oblatum. Unde Victor Antiochenus, in cap. XV *Marci* : « Per hoc factum, ait, Dominus Jesus demonstrabat se totam vitam mortemque suam in libera sua potestate positam habuisse. » Sic et S. Chrysostomus, Hieronymus, Euthymius, Theophylactus. Cur? Causa. Prima.

Secundo, clamavit ut se supra hominem Deumque esse ostenderet. Unde centurio videns quia « sic clamans expirasset, » ut ait Marcus, dixit : « Vere Filius Dei erat iste ; » quia scilicet clamando ostendebat se esse vitæ mortisque suæ Dominum, ideoque Deum. Secunda.

Tertio, ut clamore hoc vehementem suum in Deum amorem, religionem, obedientiam, ac desiderium salutis humanæ declararet. Unde Paulus, *Hebr.* V, 7 : « Qui in diebus carnis suæ, inquit Tertia.

preces supplicationesque ad eum qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis (unde patet Christum cum clamore tunc lacrymas quoque fudisse) offerens, exauditus est pro sua reverentia. » Vide ibi dicta.

Quarta.

Quarto, ut significaret se confidenter et secure mori, cum certa spe resurrectionis et gloriæ tertia die a Patre sibi dandæ, ac suis fidelibus in eum credituris. Ita Origenes.

EMISIT (Arabicus, *tradidit*) SPIRITUM. — Voluntarie « quod enim emittitur, voluntarium est; quod amittitur necessarium, ait S. Ambrosius in cap. XXIII *Lucæ*. Et S. Augustinus, lib. IV *De Trinit.*, cap. XIII : « Spiritus mediatoris carnem non deseruit invitus, sed quia voluit, quando voluit, quo modo voluit; quippe Dei Verbo ad unitatem commixtus est homo. Hinc ait : *Potestatem habeo iterum sumendi eam, nemo tollet eam a me, sed ego pono eam a me, et iterum sumo eam.* »

Sic et S. Hieronymus, Beda et alii. Unde etiam « inclinato capite emisit spiritum, » ait Joannes, cap. XIX, ergo inclinavit caput, quasi Dominus mortis, ait Theophylactus. Nam cæteri homines, dum moriuntur, prius exspirant, ac deinde caput inclinant. Caput enim, præsertim ejus qui ex alto pendet, vita et vigore suo destitutum, pondere suo deorsum inclinat. Ita S. Cyrillus, lib. XII *in Joan.*, cap. LXXVI.

Audi S. Chrysostomum, *hom.* 84 : « Inclinato capite tradidit spiritum, ut non necessitate, sed voluntarie se mori ostenderet. Quod voluit, vixit; quando voluit, tradidit spiritum. » « Inclinato capite, inquit S. Athanasius, Quæst. VI *ad Antiochum*, quia mors Christum metuens, ad ipsum non audebat accedere : Christus autem inclinato capite eam vocavit; antequam enim inclinasset caput, propius accedere verebatur. » Licet enim Christi humanitas vi dolorum deficeret deberetque mori, tamen ejus deitas poterat humanitati robur addere et prorogare vitam, adeoque nisi permittente deitate Christi, non potuit mori humanitas ejus. Libere ergo mortuus est Christus qua Deus, et etiam qua homo, quia poterat humanitas hoc robur petere a deitate sua, et petens impetrasset.

Moritur Christus feria sexta circa horam nonam.

Nota : Christus exspiravit feria sexta, circa horam nonam, qua Adam peccavit, ut ejus peccatum expiaret. Item qua occidi solebat agnus paschalis et qua juge sacrificium quotidie Judæi in templo immolabant, ut ostenderet se has figuras sua morte eodem tempore adimplere. Inde Christiani hora nona orare solent. Unde dicta est hora orationis nona, *Actor.* III.

Christus inclinato capite exspirat. Causa Prima.

Symbolice et moraliter : Christus « inclinato capite emisit spiritum : » *Primo*, quia omnium peccata cum portaret, eorum onere gravabatur, ideoque caput hoc onus sustinens sese inclinabat, uti solent bajuli onerum sub iis caput incurvare. Hoc enim onus peccati est gravissimum.

Secunda.

Secundo, ut significaret se mori ex obedientia : docuit ergo Religiosos et subditos suis Prælatis inclinare caput et obedire, juxta illud : « Humiliavit se, etc., factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, » *Philip.* II, 8.

Tertia.

Tertio, ut Patri se humiliaret, illique reverentiam exhiberet, ac in ejus voluntate caput, id est mentem et voluntatem suam in omnibus usque ad mortem, et mortem crucis resignaret.

Quarta.

Quarto, ut ultimum vale diceret mundo, ac præsertim Occidenti, id est Europæ et Italiæ, *q. d.* En, popule meus, en pro te morior, ad quem caput inclino et spiritum emitto. Christus enim, ut superius dixi, crucifixus est facie aversa a Jerusalem, et conversa ad Occidentem et Italiam, quam sua fide, pontificatu ac martyrio SS. Petri et Pauli illustrare volebat. Relictis enim Judæis, convertit se ad Gentes.

Quinta.

Quinto, ut annueret et valediceret matri ad crucem adstanti.

Sexta.

Sexto, ut locum lanceæ, qua transfigendum erat latus dextrum et cor, inclinatione capitis designaret.

Septima.

Septimo, ut ostenderet se et Patrem suum hac passione sua hominibus esse reconciliatum, eosque quasi amicos amplecteretur et oscularetur. Ita S. Augustinus, tract. *De Virgin.* : « Inspice, ait, vulnera pendentis, sanguinem morientis, pretium redimentis, cicatrices resurgentis. Caput habet inclinatum ad osculandum, cor apertum ad diligendum, brachia extensa ad amplexandum, totum corpus expositum ad redimendum. Hæc quanta sint cogitate, hoc in statera vestri cordis appendite, ut totus vobis figatur in corde, qui pro vobis totus fixus est in cruce. »

Octava.

Octavo, ut ostenderet spiritum suum post mortem descensurum sub terram ad limbum Patrum, ut eos inde liberaret.

Nona.

Nono, ut viscera misericordiæ suæ nobis ostenderet. Ita S. Laurentius Justinianus, lib. *De Triumphali Christi agone*, cap. XX : « Caput hoc, inquit, dum passionum ludibria et mortis supplicia pro hominibus pertulit mediator, liquefecit ad misericordiam, flexit ad gratiam, inclinavit ad indulgentiam.

Decima.

Decimo, ut S. Joannem, Magdalenam et similes cruci suæ astantes complecteretur, ac faciem averteret ab iis qui fugiunt crucem.

Undecima.

Undecimo, ut caput a titulo crucis in quo scriptum erat : « Jesus Nazarenus Rex Judæorum, » deorsum inclinans, ostenderet se declinare regnum omnesque mundi honores et pompas, nobisque idem faciendum esse innueret.

Duodecima.

Duodecimo, ut ostenderet suam mortem potius esse somnum quam mortem, ob futuram tertia die resurrectionem. Sic enim dormientes caput lecto inclinant et reclinant, juxta illud : « In pace in idipsum dormiam et requiescam, » *Ps.* IV.

Denique Christus, peracto legationis suæ officio, inclinando caput Patri, quasi petit ab eo benedictionem, et missionem ac facultatem discedendi

e terra et redeundi ad Patrem, *q. d.* Ecce, o Pater, officium legationis tuæ in terram mihi commissum cum fide peregi, opus quod mihi imposuisti perfeci, cursum meum consummavi, feci et passus sum pro salute hominum quæcumque jussisti; supplex ergo postulo, ut mihi des licentiam moriendi, ac per mortem abeundi e terra et redeundi in cœlum, simulque peto promissum mihi a te præmium conversionis et salutis omnium gentium, ut illæ per meam passionem et mortem salventur, tuaque gratia et gloria donentur, juxta illud : « Postula a me, et dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ, » *Psal.* II; feci quod jussisti, da quod promisisti. Hoc imitantur Religiosi et Sacerdotes, qui, peracto missionis officio, ad Prælatos suos redeunt, flexaque cervice ab eis benedictionem et gradum statumque pristinum postulant. Moraliter, sed nervose S. Bernardus, epist. *ad Guarinum* : « Quid prodest, ait, Christum sequi, si non contingat consequi? ideo Paulus aiebat : Sic currite ut comprehendatis. Ibi, Christiane, fige tui cursus profectusque metam, ubi Christus posuit suam; factus est, inquit, obediens usque ad mortem. Quantumlibet ergo cucurreris, si usque ad mortem non perveneris, bravium non apprehendes.

Vers. 51. *Luc.* XXIII, 45; *Mar.* XV, 38.

51. ET ECCE VELUM TEMPLI SCISSUM EST IN DUAS PARTES A SUMMO USQUE DEORSUM, ET TERRA MOTA EST, ET PETRÆ SCISSÆ SUNT. — Moriente Christo creatore turbantur, indignantur et concutiuntur omnes creaturæ. « Et ecce : » hinc notat S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evangel.*, cap. XIX, velum templi scissum esse mox ut Christus expiravit, ut indicaretur velum scindi propter necem Christi. Lucas ergo, qui hoc factum tenebris, Christo adhuc vivente inductis, jungit, anticipatione utitur. Duplex erat templi velum, unum ante Sanctum Sanctorum, alterum ante Sanctum, uti diserte docet Josephus, lib. VI *Belli*, cap. VI. Sanctum erat quasi navis templi, in quod sacerdotes quotidie ingrediebantur; Sanctum Sanctorum erat quasi chorus et sanctissima pars templi; ideoque semper erat clausum, nec ullus illud ingredi poterat nisi pontifex; idque semel duntaxat in anno, puta in festo expiationis, *Levit.* XVI. Putant nonnulli, Christo moriente, velum ante Sanctum fuisse scissum, quia illud erat extimum, et populo forte conspicuum. Ita S. Hieronymus, epist. 150 *ad Hedibiam*, Quæst. VIII. Verum dico velum ante Sanctum Sanctorum fuisse scissum : hoc enim sanctissimum erat, ideoque absolute dicebatur velum, quia semper velabat Sanctum Sanctorum : hoc enim semper erat clausum, excepto die expiationis, quo pontifex illud expiaturus intrabat. Ita S. Leo, serm. 10 *De Passione*; Cyrillus, in cap. XIX *Joannis*; Euthymius, Cajetanus, Barradius et alii hic.

Duplex velum templi.

Velum templi scissum cur?

Quæres, cur scissum fuit hoc velum? Respondeo : Varias causas dant veteres. Litteralem causam dat S. Cyrillus, Theophylactus et Euthymius, scilicet id factum esse quasi templum lugens mortem Christi, qui erat Dominus et Deus ejus, vestem suam more Judæorum sciderit ob rei indignitatem, quod scilicet sacerdotes et pontifices, qui quotidie Deum colebant in templo, ideoque primi debebant Christum ab eo missum agnoscere et aliis indicare, eumdem negassent et occidissent, ideoque eos privandos sacerdotio, vita et salute portenderit, et quasi comminatum sit. Ita S. Leo, serm. 10 *De Pass.*

Causa litteralis.

Mystica.

Mysticam dat Theophylactus; scilicet, ut significaretur templum hoc deinceps fore profanandum, ac cum suis sacrificiis, cæremoniis, ritibus legalibus dissolvendum et abrogandum, imo et desolandum, ait Chrysostomus. « Scissum est velum, ait Theophylactus in cap. XV *Marci*, per hoc manifestante Deo, quod gratia spiritus e templo evolet, et quod Sancta Sanctorum (antea omnibus inaccessa et nunquam visa) omnibus conspicua et manifesta fiant. » « Tunc enim, ait Cyrillus, lib. XII *in Joan.*, cap. XXXVII, a gratia Dei penitus Israel decidit resiliitque longe ab ea, cum tanto furore salvatorem suum impie occidit. » Et S. Hilarius : « Veli honor, inquit, cum custodia angeli protegentis aufertur. » Hinc S. Ephrem, serm. *De Pass. Domini*, tradit, tunc cum velum scissum est, columbam e templo evolasse. Columba enim index est Spiritus Sancti.

Allegor.

Allegorica causa fuit, ut significaretur velamentum cæremoniarum legalium veteris legis et templi per Christum patefactum esse, et impletum, ut jam deinceps non soli Judæi, sed et Gentiles infideles clare cognoscerent Deum et Christum ejusque mysteria, quæ Judæi per tot figuras adumbrabant; imo quod Dei cultus et Ecclesia e Jerusalem et templo ad Gentes Romamque transiret. Ita Origenes, Hieronymus, Ambrosius et alii passim. Audi S. Leonem, serm. 17 *De Pass.* : « Adeo, inquit, tunc a lege ad Evangelium, a Synagoga ad Ecclesiam, a multis sacrificiis ad unam hostiam, quæ Deus est, evidens est facta translatio, ut emittente Domino spiritum, velum vi subita scinderetur. » Audi et S. Hieronymum : « Velum templi scissum est, et omnia legis Sacramenta quæ prius tegebantur, prodita sunt, atque ad Gentium populum transierunt. Josephus quoque refert virtutes angelicas, præsides quondam templi, tunc pariter conclamasse : Transeamus ex his sedibus. » Respicit locum Josephi, lib. VII *De Bello*, cap. XII. Verum Josephus dicit id contigisse non in morte Christi, sed post 38 annos in excidio Jerusalem et templi per Titum.

Anagog.

Anagogicam causam dat Apostolus, *Hebr.* IX, 8, scilicet jam per Christi mortem apertam esse viam in cœlum, quod prius erat clausum; quia Sanctum Sanctorum erat typus cœli, velum vero significabat illud esse velatum et clausum, donec Christus morte sua velum hoc rupit, et viam patefecit.

Notat S. Hieronymus, epist. 150 *ad Hedibiam*

Quæst. VIII, in Evangelio Nazaræorum addi, quod tunc superliminare templi infinitæ magnitudinis fractum sit atque divisum, citatque Josephum. Verum Josephus hoc factum dicit in excidio urbis et templi per Titum, quod tamen excidium post paucos annos factum est in ultionem sanguinis Christi. Et hoc tantum videtur velle S. Hieronymus.

Tota terra tremuit in morte Christi. Et terra mota est. — « Terra, » scilicet tota : fuit ergo hic terræ motus universalis, maximus et vehementissimus, ita ut totus terræ globus e centro suo convulsus contremuerit et concussus sit, sicut eclipsis solis fuit pariter universalis per totum orbem, ut dixi vers. 45, uti inter alios docet Paulus Orosius, lib. VII, cap. IV; et Didymus in *Catena Græca*, in cap. IX *Job*, ait hoc terræ motu terram e centro suo fuisse conquassatam, idque prophetatum fuisse a Job, cum ait, cap. IX, 6 : « Qui commovet terram de loco suo, et columnæ ejus concutiuntur. » Unde et Phlegon, libertus Adriani Imperatoris, quem citat Origenes hic, et Eusebius in *Chron.*, ad annum Christi 33, scribit hoc terræ motu extra Judæam multas domos Nicææ in Bithynia fuisse eversas. Quin et Plinius, lib. II, cap. LXXXIV, testatur sub Tiberio (sub quo passus est Christus) ingenti terræ motu dirutas esse duodecim civitates in Asia. Idem asserit Suetonius, in *Tiberio*, cap. XLVIII. Causa hujus terræ motus litteralis fuit, ut per eum significaretur divinitas Christi, qui est Dominus cœli et terræ; hic enim terram concutiebat. Unde passim concussio terræ tribuitur Deo, et index est divinitatis, juxta illud Dei ad Eliam : « Et ecce Dominus transit, et spiritus grandis et fortis, subvertens montes, et conterens petras ante Dominum. » Sic olim mons Sina, cum in eo Deus daret legem Moysi et Hebræis, totus contremuit, *Exod.* XIX. Similia sunt *Psal.* XVII, 8, et *Nahum* III, 6, et alibi. In passione ergo Christi impletum est illud Aggæi, II, 7 : « Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cœlum et terram. »

Causa litteralis.

Secunda. Rursum significabatur naturalis quasi terræ sensus, ad tantum scelus in Dominum suum commissum quasi indignantis, et in Judæos deicidas insilire volentis, ut eos absorberet in tartara.

Mystica. Mystice : significabatur nova terra et novus mundus fidelium per Christum instituendus, juxta illud Isaiæ, LXV, 17 : « Ecce ego creo cœlos novos, et terram novam. » Vetus enim terra hoc motu videbatur abiturire.

Tropol. Tropologice : significabatur per mortem Christi commovenda fore terrea et saxea hominum corda ad pœnitentiam. Porro, si totus terræ globus e centro suo convulsus, concussus fuit, ergo et mare ac flumina : mare enim cum terra unum globum efficit. Quare, moriente Christo, mare fluctibus horrendis insonuit, æstuavit, exundavit, ut suo fremitu indignitatem necis sui creatoris loqueretur, sicut eamdem loquebatur sol et cœlum, subducendo radios, aer suis tenebris, terra suo terræ motu, petræ sua scissione.

Vide hic ut Christus in summa sui abjectione, summam suam majestatem et omnipotentiam more suo ostenderit, ne videretur coactus mori, ac ut homines discerent quis et quantus esset, qui pro illis tam vilia et indigna tanta dignatione patiebatur, idque obstupescerent et venerarentur. Nam, ut ait S. Ambrosius, lib. V *De Fide*, cap. II : « Fatigatur ex itinere Jesus, ut reficiat fatigatos; petit bibere, sitientibus potum spiritalem daturus; esurit, cibum salutis esurientibus traditurus; moritur, vivificaturus; sepelitur, resurrecturus; tremulo pendet in ligno, confirmaturus trementes; cœlum caligine obducit, ut illuminet; terras tremefacit, ut solidet; maria conturbat, ut mitiget; reserat tumulos mortuorum, ut ostendat domicilia esse vivorum; creatur ex virgine, ut ex Deo natus esse credatur; nescire se simulat, ut scire faciat nescientes; adorare quasi Judæus dicitur, ut quasi verus Dei Filius adoretur. »

Petræ scissæ in Golgotha. Et petræ scissæ sunt. — Primo in Golgotha, ubi crucifixus est Christus. Unde Cyrillus Hierosolymitanus, *Catechesi* 13 : « Hactenus, ait, Golgotha monstrat, ubi propter Christum petræ scissæ sunt. » Et S. Lucianus presbyter et martyr, fidei suæ rationem præsidi reddens : « Adstipulatur, ait, his ipse in Hierosolymis locus, et Golgothana rupes sub patibulo onere disrupta. » Rem plenius narrat Adrichomius in *Descriptione Jerusalem*, num. 252, dicens : « Cujus rei etiam hoc præclarum in petroso Calvariæ monte adhuc extat argumentum : ibi enim conspici etiamnum potest illa, quæ sub manu Christi læva, et a sinistris pendentis latronis in cruce, in morte Domini facta est scissura, in qua Dominici sanguinis colorem adhuc deprehendere licet. » Et post pauca : « Cujus quidem scissuræ ea est latitudo, quod humani corporis crassitiem facile capere possit. Profunditas vero tanta, quod ab hujus rei curiosis demissa bolide, nequaquam potuerit investigari, ut verisimile sit infernum usque patere : et quemadmodum latroni dextero via per Christi mortem in cœlum reserata est, ita per petræ hujus scissuram latroni sinistro (ut olim rebelli Core) viam in infernum apertam esse. Ex quo patet quam verum sit quod de ipsis ait Hieronymus, Christus, inquiens, unum relinquit sinistrum, alterum assumit dexterum, sicut in die judicii faciet : ex simili crimine, dissimiles sortiuntur fines; alter antecedit Petrum in paradisum, alter Judam in infernum. Confessio brevis, vitam acquisivit longam; et blasphemia finita, pœna plectitur æterna. » Huc usque Hieronymus, in cap. XV *Marci*, vel quisquis est auctor; non enim videtur esse S. Hieronymus Stridonensis. Porro non tantum Hierosolymis, ait Baronius, anno Christi 34, num. 107, sed et in plerisque aliis orbis partibus scissos montes eodem terræ motu, incolæ firma traditione testantur, nempe in Hetruria montem Alverniæ dictum, et

Et in monte Alverniæ.

prope littus Campanum Cajetæ promontorium; inde horrenda illa utriusque montis petrarum præcipitia. Nam scissas tunc esse petras montis Alverniæ, revelavit angelus S. Francisco ibidem oranti. Unde mira fuit S. Francisci erga hunc montem devotio, adeoque in eodem quinque sacra Christi crucifixi stigmata accepit. Sensit ergo Christi mortem lapidum scissura, ut eam, quæ inter Christi animam et corpus adeo crudeliter et inhumane facta est scissio, repræsentaret. Neque aliquando ad has montis scissiones respiciebat S. Franciscus, quin statim veniret in mentem Christi passio, seque scindi, vulnerari et cruciari optaret, ut particeps fieret dolorum crucifixi, quos sibi objici videbat in lapide inanimato. Ita Waddingus in *Annalibus Minorum*, anno Christi 1215, num. 15.

In quo S. Franciscus stigmata Christi recepit.

Quare merito exclamat S. Ambrosius, lib. X *in Lucam*: « O duriora saxis pectora Judæorum! finduntur petræ, sed horum corda durantur, horum immobilis duritia manet orbe concusso. »

Allegorice: S. Hieronymus *ad Hedibiam*, Quæst. VIII: « Petræ scissæ sunt, id est dura Gentilium corda sive petræ, universa vaticinia Prophetarum, qui et ipsi a petra Christo cum Apostolis petræ vocabulum acceperunt, ut quidquid in eis duro legis velamine claudebatur, scissum pateret Gentibus. Monumenta quoque, de quibus scriptum est: Vos estis sepulcra extrinsecus dealbata, quæ intus plena sunt ossibus mortuorum, ideo sunt aperta, ut egrederentur de iis qui prius in infidelitate mortui erant, et cum resurgente Christo atque vivente viverent, et ingrederentur cœlestem Jerusalem, et haberent municipatum nequaquam in terra, sed in cœlo, morientesque cum terreno Adam, resurgerent cum Adam supercœlesti. » Addit Eusebius, lib. V *Præparat. Evang.*, cap. IX, ex Plutarcho, sub Tiberio, apud Paxas insulam auditam vocem: « Magnus Pan mortuus est, » ideoque magnum multorum fuisse ululatum; quod Eusebius interpretatur de Lucifero, quasi ille sit Pan, qui, moriente Christo, quasi mortuus sit, eo quod Christus ei vires et quasi vitam ademerit. Alii tamen, ut Barradius: Pan, inquiunt, est Christus; Pan (πᾶν) enim Græce, idem est quod *omne*; Christus autem quia Deus, est omne bonum et omnia, juxta illud: « Deus meus, et omnia; » hujus mortem deplorarunt dæmones, eo quod per illam dominio suo in terram spoliati sint.

Pan mortuus, est Christus.

Vers. 52. 52. ET MONUMENTA APERTA SUNT, ET MULTA CORPORA SANCTORUM, QUI DORMIERANT, SURREXERUNT,

Vers. 53. 53. ET EXEUNTES DE MONUMENTIS POST RESURRECTIONEM EJUS, VENERUNT IN SANCTAM CIVITATEM, ET APPARUERUNT MULTIS.

ET MONUMENTA APERTA SUNT, — statim a morte Christi; hoc enim insinuat hic Matthæus, idque decebat, ut significaretur id fieri vi passionis Christi, ac consequenter eadem vi mortem esse superatam, et vitam humano generi restitutam. Ita Beda, Theophylactus et S. Hieronymus qui ait: « Monumenta aperta sunt in signum futuræ resurrectionis. » Et S. Ambrosius, lib. X *in Lucam*: « Monumentorum, inquit, reseratio quid aliud, nisi, claustris mortis effractis, resurrectionem significat mortuorum? » Sic et Hilarius: « Illuminans, ait, mortis tenebras, et infernorum obscura collustrans, in Sanctorum ad præsens consopitorum resurrectionem, mortis ipsius spolia detrahebat. » Sed tamen ex monumentis non prodierunt Sancti hi; nec resurrexerunt nisi post resurrectionem Christi, ut innuit Matthæus vers. 53, et Paulus, *Coloss.* I, 18, ubi Christum vocat primogenitum mortuorum et primitias resurgentium; Christus enim sua morte tam sibi quam nobis meruit resurrectionem. Par erat ergo ut ipse, devicta morte, primus quasi mortis victor et triumphator resurgeret, ac post eum et per eum cæteri. Ita Origenes, S. Hieronymus, Beda.

Sancti post Christum resurrexerunt.

SURREXERUNT, — a morte et sepulcro ad vitam. Causa prima fuit, ut Christus fidem resurrectionis suæ per hos socios suos quasi et præcones firmaret. Testabantur enim hi Sancti dicebantque: Christus a morte resurrexit, ac nos ab eadem resurgere fecit; credite ergo eum resurrexisse, sicut nos videtis per eum a morte surrexisse esseque redivivos. Secunda, ut in eis et per eos Christus virtutem passionis suæ ostenderet; scilicet, quod per eam animæ patrum ex inferno et limbo essent liberatæ, ac quod simili modo mystice animæ hominum, quæ per peccata erant mortuæ, jam per Christi gratiam essent vivificandæ, et aliquando per gloriam tam in corpore quam in anima resurrecturæ ad vitam beatam et æternam, itaque beandæ et glorificandæ in æternum.

Causa Prima.

Secunda.

Quæres, an hi Sancti post resurrectionem rursum sint mortui et ad sua monumenta redierint, an vero manserint vivi et gloriosi perpetim? Nonnulli censent eos rursum esse mortuos, ac resurrecturos cum aliis ad vitam beatam in die judicii; id enim videtur innuere Paulus, *Hebr.* XI, vers. ult., dicens: « Ut non sine nobis consummarentur. » Ita Theophylactus, Euthymius, Barradius, Franciscus Lucas hic, et S. Augustinus, epist. 99 *ad Evodium*, et S. Thomas, III *part.*, *Quæst.* LIII, art. 3, ac S. Brigitta, lib. VI *Revelationum*, cap. XCIV, et lib. VII, cap. XXVI: « Scias, inquit B. Virgo, quod nullum corpus humanum in cœlo est nisi corpus gloriosum Filii mei, et corpus meum. » Verius alii censent Sanctos hos non amplius esse mortuos, sed resurrexisse ad vitam immortalem: tum quia hoc decebat Christum, ut fructum mortis et resurrectionis suæ statim ostenderet in beata hac Sanctorum resurrectione; tum quia animæ horum jam erant beatæ, ac proinde par erat eas non uniri corporibus nisi gloriosis et immortalibus, tum quia exigua fuisset eorum felicitas, ac longe major fuisset eorum miseria, quod mox rursum deberent mori; ma-

An rursum sint mortui?

Resp. negative.

luissent enim non resurgere, quam tam cito rursum mori; tum quia congruebat, ut hi Sancti Christum resurgentem et scandentem in cœlum, ejusque triumphum sua resurrectione decorarent, quasi captivi a Christo redempti et a morte liberati, ac quasi spolia, quæ Christus morti et inferno eripuerat; tum denique quia convenit ut Christus in cœlo habeat Beatos, quorum aspectu et collocutione externa se pascat ejus humanitas, ne alioqui solitaria sit expersque humanæ consolationis. Ita Origenes, S. Hieronymus, S. Thomas, Beda, Anselmus hic, Clemens Alexandrinus, lib. VI *Strom.*; Eusebius, lib. IV *Demonstrat. Evang.*, cap. XII; Epiphanius, *hæresi* 75, et passim recentiores. Nec obstat locus *Hebr.* XI, vers. ult., quia τὸ *sine nobis*, non significat ante diem judicii, sed ante Christum et Christianos, sive ante filios novi Testamenti, priscos patres non resurrexisse, ut ibi fusius ostendi.

Quinam resurrexerunt?

Porro, quinam fuerint hi Sancti, qui cum Christo resurrexerunt, non plane liquet. Verisimile est imprimis eos fuisse, qui peculiarem ad Christum relationem, vel parentelæ, vel promissionis sibi factæ, vel typi et figuræ, vel fidei et spei, vel castitatis et sanctitatis habuere, uti fuere Adam, Abraham, Isaac, Jacob, Melchisedech, David, qui non nisi in terra promissionis sepeliri voluerunt, ut resurrectionis Christi forent participes. Item Job et Jonas, qui resurrectionem Christi in se adumbrarunt. Adhæc Moses, Josue, Samuel, Isaias, Jeremias, Ezechiel aliique Prophetæ. Unde Pineda, in *Job* XIX, 25, censet tunc pariter resurrexisse Danielem, et tres ejus socios Ananiam, Azariam et Misaelem : sed id obstat, quod horum corpora et reliquiæ ostendantur Romæ in templo sancti Adriani, uti observavit noster Lorinus in *Act.* II, 29, qui et addit nec Evam, nec aliam feminam tunc resurrexisse, quia decebat, inquit ipse, Deiparam esse primogenitam resurgentium inter feminas, sicut Christum inter viros. Verum Evam cum Adamo, quasi matrem omnium, resurrexisse opinatur cum aliis Franciscus Lucas hic, qui et adjicit cum S. Epiphanio, in *Ancorato*, videri potius tunc resurrexisse eos qui nuper obierant, erantque testes magis noti Apostolis cæterisque Judæis; unde iis magis persuadere poterant Christum resurrexisse, et suæ resurrectionis esse auctorem, uti fuere Zacharias, Simeon, Joannes Baptista. Verum Baptistæ obstat, quod ejus caput Romæ et Ambiani, digitus Florentiæ, reliqui corporis cineres Genuæ ostendantur. Noster Theophilus Raynaudus opinatur tunc resurrexisse bonum latronem, lib. de eo, cap. XIII. Unde et nullæ ejus reliquiæ reperiuntur. Augustinus tamen, lib. *Contra Felicianum*, cap. XV, ait de eo : « Cujus corpus ad futuram resurrectionem mors communis conclusit; » sed obiter et aliud agens id dicit S. Augustinus. Præter jam dictos plures alii, præsertim ii quos celebrat Apostolus, *Hebr.* cap. XI, etiam extra Judæam mortui et sepulti, resurrexerunt; nam Matthæus ait : « multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. » Hoc enim decebat liberalitatem et magnificentiam Christi, ut suam resurrectionem et ascensionem in cœlum, magna Sanctorum simul resurgentium copia et pompa adornaret.

Tropologice S. Hieronymus : « Hæc, ait, videntur typum ferre credentium, quod pristinis errorum vitiis derelictis, et cordis emollita duritia, qui prius erant similes tumulis mortuorum, post ea agnoverint creatorem, et ad vitam gratiæ per pœnitentiam surrexerint. »

VENERUNT IN SANCTAM CIVITATEM. — Id est in Jerusalem, quæ « sancta » dicitur, quod in eadem Deus sanctus sancte coleretur in templo sancto, quodque in ea multi fuissent Sancti, præsertim Prophetæ, ac tandem Sanctus Sanctorum, scilicet Christus in eadem sanctam suam Ecclesiam instituisset, ac morte sua sanxisset.

ET APPARUERUNT MULTIS. — Puta Apostolis et discipulis Christi, aliisque Judæis necdum ad Christum conversis, ut eis fidem et resurrectionem Christi persuaderent, quasi ejus testes et præcones : « Ut ex eorum resurrectione, ait Euthymius, alii certiores redderentur, et de resurrectione illius (Christi) cogitantes, quod qui hos resuscitavit, multo magis seipsum resuscitavit. »

54. CENTURIO AUTEM, ET QUI CUM EO ERANT CUSTODIENTES JESUM, VISO TERRÆ MOTU ET HIS QUÆ FIEBANT, TIMUERUNT VALDE, DICENTES : VERE FILIUS DEI ERAT ISTE. — Multi cum Baronio censent centurionem hunc fuisse Longinum, cui Christi custodia a Pilato sit commissa, quique ex miraculis quæ in morte Christi contigerunt, agnoverit Christum esse Filium Dei, ejusque resurrectionis testis et præco extiterit, ideoque, relicta militia, secedens in Cappadociam, ibique Deo vacans, a Judæis occisus martyr occubuerit, cujus vitam scripsit Metaphrastes, et ex eo Surius ad diem 15 martii. Unde Chrysostomus : « Quidam, ait, dicunt centurionem hunc postea in fide roboratum adeo fuisse, ut etiam martyrio sit coronatus. » Lucius Dexter vero, in *Chronico*, ad annum Christi 34, censet hunc centurionem fuisse C. Oppium Hispanum, de quo ita scribit : «Floret per id tempus in Hispania C. Oppius centurio, filius Cornelii pariter centurionis, qui morientem Christum prædicat Hierosolymis esse Filium Dei, inter fragores saxorum mutuo sese collidentium obducto tenebris die; ex Gentilibusque a Christi morte primus hic Christianus, centurio credidit : qui fuit civis Romanus, baptizatusque a B. Barnaba factus est tertius Mediolanensis episcopus : vir quidem Apostolicus, qui Christi mortem et eclipsim admirabilem, primus omnium Hispanis, genti suæ, cum audientium stupore refert. » Penes Dextrum sit horum fides, quæ, qualis et quanta sit, dixi proœmio in *Acta Apostolorum*.

Vers. 54. *Luc.* XXIV, 47; *Mar.* XV, 39.

Centurio quis? An Longinus.

An C. Oppius Hispanus?

VISO TERRÆ MOTU ET HIS QUÆ FIEBANT, — scilicet

solem obscurari, petras findi, monumenta aperiri, ac præsertim quod Jesus « clamans expirasset, » ut ait Marcus : inde enim Deo mentem illuminante, agnovit Jesum esse plusquam hominem, esseque Deum, qui quasi vitæ et mortis Dominus clamans exspirasset, ac exspirando omnia elementa totumque orbem concussisset. Jam audierat centurio Christum a Judæis et Pilato damnatum, quod se regem Judæorum, id est Messiam Filium Dei, esse dixisset : nunc videns Deum tot miraculis Jesu attestari, agnovit eum vera dixisse vereque esse Filium Dei. Voluit hoc Deus, ut centurio hic Judæos confunderet ac irrefragabile Christo testimonium perhiberet. « Ut ergo infidelitatis facinus Israeli accumularetur, ait Hilarius, centurio et custodes hanc totius naturæ perturbationem contuentes, Dei Filium confitentur. » Censet S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evang.*, centurionem hunc confiteri Jesum esse Filium Dei, non naturalem, sed spiritualem, quod videlicet esset valde justus, ut ait Lucas, sanctus Deoque gratus. Melius alii censent eum confiteri Jesum esse Filium Dei naturalem, uti jam dixi. Ita S. Hieronymus : « Ex hoc considerandum, ait, quod centurio in ipso scandalo passionis vere Dei Filium confiteatur, et Arius in Ecclesia prædicat creaturam.» Additque : «Novissimi autem nunc primi efficiuntur : Gentilis confitetur populus ; Judæa excæcata negat, ut fiat ultimus error pejor priore. » Et Theophylactus : « Sic ordo convertitur, dum Judæi occidunt, discipuli fugiunt, et Gentilis confitetur. » Et rursus : « Nunc videtur effectum sortiri quod Dominus dixerat : *Cum exaltatus fuero a terra omnia traham ad meipsum.* Exaltatus namque in cruce, attraxit latronem et centurionem.» Beda autem : « Gentiles Deum timentes apertæ confessionis voce glorificant, Judæi percutientes solum pectora, silentes domum redeunt. Unde merito per centurionem fides Ecclesiæ designatur, quæ Dei Filium, tacente Synagoga, confirmat.» Denique S. Bernardus, serm. 2 *De Epiphan.* : « Videte, inquit, quam oculata sit fides! cognoscit Dei Filium lactentem, cognoscit in ligno pendentem, cognoscit morientem. Siquidem latro in patibulo, Magi in stabulo cognoscunt, centurio vero agnovit vitam in morte. Latro regem, centurio Dei Filium simul et hominem pronuntiat. »

Non solus centurio et milites, sed, ut addit Lucas : «Omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum illud, et videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua (in signum doloris et pœnitentiæ) revertebantur. » Jam incipiunt producere flores pœnitentiæ, ut prædicantibus Petro et Apostolis fructum pariant, *Act.* II.

Hic ordine suo intexe quæ habet Joannes, cap. XIX, vers. 31, de crurifragio latronum, et lancea latus Christi perforante, ac sanguine et aqua ex eo manantibus, sic enim ait : « Judæi ergo (quoniam parasceve erat), ut non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati), rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura et tollerentur. Venerunt ergo milites, et primi quidem fregerunt crura, et alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cum venissent ; ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ei crura, sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua, » de quibus suo loco in Joanne dicendum.

55. ERANT AUTEM IBI MULIERES MULTÆ A LONGE, QUÆ SECUTÆ ERANT JESUM A GALILÆA, MINISTRANTES EI : Vers. 55. *Luc.* XXIII, 49; *Mar.* XV, 40, 41.

56. INTER QUAS ERAT MARIA MAGDALENE, ET MARIA JACOBI, ET JOSEPH MATER, ET MATER FILIORUM ZEBEDÆI. — Dicit hoc Matthæus, tum ut mulierum harum præ viris fidem, constantiam et pietatem in Jesu celebret, quod spectantibus Judæis Christi hostibus ausæ fuerint cruci ejus astare, et compassionem suam in eum testari. Unde Euthymius : « Vide, ait, conversum ordinem : discipuli siquidem fugerant, discipulæ vero assistentes permanebant. » Solent enim feminæ viris esse pientiores : unde Ecclesia orat pro devoto femineo sexu, tum ut significet illas, utpote matronas graves et pias, testes fuisse fide dignas eorum quæ Christus in cruce egit et dixit; tum ut indicet illas officia sepulturæ, ac præsertim unguenta ad Christum ungendum, sedulo curasse ; tum denique, ut Jesu Christi in cruce patientiam et sanctitatem indicet, quæ tanta fuit, ut feminæ hæ ab eo intuendo, meditando et admirando, Judæorum metu et minis avelli non potuerint. Vers. 56.

MULIERES MULTÆ, — inter quas præcipua erat B. Maria, mater Jesu : hujus enim comites et asseclæ erant cæteræ, ait Euthymius ; de qua ait Joannes, cap. XIX, 25 . « Stabat autem juxta crucem Jesu mater ejus. » « Stabat, » sustinens omnes dolores compatiendo, quos Jesus sustinebat patiendo, idque simili constantia et fortitudine. Unde S. Antoninus, part. IV *Theolog.*, tit. XV, cap. XLI, § 1 : « Stabat, ait, Virgo ita divinæ voluntati conformis, quod (ut Anselmus ait) si oportuisset ad implendam secundum rationem voluntatem Dei, ipsa filium in cruce posuisset ac obtulisset ; neque enim minoris fuit obedientiæ, quam Abraham, etc. Denique gladius illius animam pertransivit : illa tamen modestiæ metas non transivit. »

Porro, quam ingens fuerit ejus dolor, indicat Damascenus, lib. IV *De fide*, cap. XV, dicens : « Virgo partus dolores quos effugit pariens, illos tempore passionis sustinuit. » Et S. Anselmus, *De Excellent. Virginis*, cap. V : « Quidquid crudelitatis, ait, inflictum est corporibus Martyrum, leve fuit comparatione tuæ passionis, o Virgo. » Et S. Laurentius Justinianus, *De Agone Christi*, cap. II : « Clarissimum, ait, passionis Christi speculum effectum erat cor Virginis. » Et cap. XVII : « In corpore filius, in mente erat genitrix crucifixa. » Et S. Bernardus, serm. in illud *Apoc.* cap. XII, « Signum magnum : » « Tuam, Dolor B. Virginis quantus?

ait, o Virgo, animam pertransivit vis doloris, ut plusquam martyrem non immerito prædicemus, in qua nimirum corporeæ sensum passionis excesserit compassionis affectus. »

De constantia vero B. Virginis ita ex antiquis monumentis scribit Metaphrastes ad diem 15 augusti, et ex eo Baronius, anno Christi 34, cap. XI : « Dicunt hi qui de his rebus tractarunt, eam ab initio usque ad finem se fortiter atque constanter gessisse, honeste quidem et non indecore utentem motu animi, factis etiam ostendens se esse matrem; sed matrem omnino illius, qui motum animi certis finibus continuit : mortuumque videns filium, eo motu animi usa est ut oportuit; quin etiam in eo de cruce deponendo maternis manibus inservivit, et clavos qui extrahebantur in sinu suo accepit, et membra illius amplexa est, partim quidem ulnis astringens, partim quidem suis lacrymis plagas emundans; deinde tota toti corpori circumfusa : Ecce tibi ab omni sæculo præfinitum mysterium ad finem usque venit, o Domine, placida voce dicit. Et Josepho in manus tradens sudarium, ait : Tibi autem deinceps curæ erit, ut sepulturæ tradens, hoc eum honeste componas, myrrha condias et ei justa facias. »

A LONGE. — Dices : Joannes ait « juxta crucem » eas stetisse. Respondeo : « Juxta, » id est ex adverso crucis, sed ita ut non omnino prope, sed paulo remotius starent. Militum enim Christum custodientium excubiæ, item populi affluentis densitas, non permittebant eas proxime ad crucem accedere : accedebant ergo tam prope quam poterant, ita ut Jesum commode videre et audire possent. Vide Adrichomium in *Descript. Jerusalem*, num. 252, ubi locum stationis earum assignat a cruce Christi distantem 15 ulnis, quas nunc octodecim gradibus metiuntur. Alii respondent eas aliquando prope accessisse, aliquando longius recessisse, prout ferebat necessitas vel occasio. Addunt Græca θεωροῦσαι, id est spectantes et speculantes, tum miram Jesu patientiam, tum prodigia quæ circa eum contingebant, hæcque omnia pia mente et meditatione revolventes.

MINISTRANTES EI, — suis facultatibus eum cum discipulis suis sustentantes. Ita Euthymius : « Chorus, ait, discipularum apud Dei matrem conjunctarum, et expensas de suis facultatibus suppeditantium. » Nam, ut ait S. Hieronymus : « Consuetudinis Judaicæ fuit (nec ducebatur in culpam, more gentis antiquo) ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent. »

INTER QUAS (primaria, præcipua et quasi choraga cæterarum) ERAT MARIA MAGDALENE, — quæ liberata per Christum a septem dæmonibus, ac tam corporis quam animi sanitati restituta, tanti beneficii memor et grata, indivulse ei adhærebat.

ET MARIA JACOBI, ET JOSEPH MATER. — Puta Maria Cleophæ, sive Alphæi, nimirum uxor. Unde Salmeron : « Maria hæc, inquit, dicta est Cleophæ a patre; a filiis dicta est Maria Jacobi et Joseph; a cognatione dicta est Maria, soror matris Jesu, a viro dici poterat Maria Alphæi, licet ita eam nusquam vocet Evangelium. » Alii censent Cleopham non fuisse patrem, sed maritum hujus Mariæ, qui alio nomine dictus sit Alphæus, de quo dixi cap. XIII, vers. 55.

ET MATER FILIORUM ZEBEDÆI, — scilicet Jacobi et Joannis Apostolorum, nomine « Salome, » ut habet Marcus, XV, 40. Ita Origenes, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et passim cæteri.

57. CUM AUTEM SERO FACTUM ESSET, VENIT QUIDAM HOMO DIVES AB ARIMATHÆA, NOMINE JOSEPH, QUI ET DISCIPULUS ERAT JESU. — Narrat sepulturam Christi gloriosam a fidelibus, Dei providentia procuratam. *Vers. 57. Luc. XXIII, 50, 51; Mar. XV, 42, 43; Joan. XIX. 38.*

SERO. — Durante adhuc die, sed inclinante in vesperam : nam ante vesperam, in qua incipiebat sabbatum, quo quiescendum erat, sepeliri debuit Christus.

DIVES. — Quia pauper non fuisset ausus ad Pilatum, præsidem Romanum, accedere et crucifixi corpus impetrare, ait S. Hieronymus.

AB ARIMATHÆA. — Hæc urbs est, ait S. Hieronymus in *Locis Hebr.*, quæ, I *Reg.* I, vocatur « Ramathaim Sophim, » ubi habitarunt Elcana et Anna, ibique genuerunt Samuelem. Sita est in regione Tamnitica juxta Diospolin : postea dicta est Rama, Aarima, et Memphys. Sita erat in loco alto, unde dicta est Rama, id est excelsa. Oriundus ergo erat Joseph e Rama, sed civis et senator erat Hierosolymæ. Hinc S. Hieronymus, in *Nomin. Hebr.* : Arimathæa, inquit, idem est quod altitudo ejus, vel exaltatus est ipse, ut fuit hic Joseph. *Arimathæa quænam urbs? Ubi sita?*

NOMINE JOSEPH. — Notandum est Christum introisse in mundum per Joseph, sponsum Virginis : nam non nisi ex Virgine desponsata Joseph nasci voluit; ac rursum exisse e mundo ac sepultum esse per Joseph ab Arimathæa; Joseph enim idem est quod auctus, scilicet gratia Dei : sicut enim Joseph patriarcha auctus fuit castitate et pietate in patrem, sic Joseph, sponsus Deiparæ, excelluit castitate; hic vero Joseph eminuit pietate in Christum, quasi patrem suum spiritualem jam vita functum.

Hunc Josephum Marcus vocat nobilem decurionem, ubi Græce est βουλευτὴς, id est consiliarius, senator; qui enim Romæ dicebatur senator, in municipiis dicebatur decurio. Hunc autem Josephum fuisse senatorem Hierosolymitanum conjicitur ex eo quod ibi habitabat; ibi enim exciderat sibi sepulcrum. Rursum colligit Maldonatus eum interfuisse concilio Judæorum de capiendo et crucifigendo Christo, *Matth.* XXVI, 4, sed non voluisse aliis subscribere et assentiri. Unde « quidam, ait S. Hieronymus, putant de

ipso primum psalmum esse compositum : *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum,* » etc.

QUI ET DISCIPULUS ERAT JESU. — Hæc ergo ratio movit Josephum ad sepeliendum Christum, ut quasi discipulus magistro suo ex pietate funeris justa persolveret et parentaret.

Vers. 58. *Luc.* XXIII, 52; *Mar.* XV, 42, 43; *Joan.* XIX, 38.

Joseph ab Arimathia petit a Pilato corpus Jesu.

58. HIC ACCESSIT AD PILATUM, ET PETIIT CORPUS JESU. TUNC PILATUS JUSSIT REDDI CORPUS. — « Accessit audacter, » ait Marcus : licet enim ipse occultus esset discipulus Jesu ob metum Judæorum, tamen animante eum Christo, ac hortante B. Virgine, uti dixi vers. 55, opus tam arduum sine formidine audacter aggressus est. « Ex hoc facto, ait Victor Antiochenus in cap. XV *Marci*, summam Josephi constantiam et fortitudinem spectare licet; parum enim aberat quin vitam ipsam Christi causa impenderet : quippe qui Judæorum omnium inimicitiam propter illum in se susciperet. » Et S. Chrysostomus : « Fortitudo, inquit, Joseph maxime admiranda est, cum propter amorem Christi periculum mortis susceperit, et universorum se odio tradiderit, » etc. Causam constantiæ dat Lucas et Marcus, dicendo : « Qui et ipse erat expectans regnum Dei, *q. d.* Credebat in Christum, et per ejus gratiam sperabat salutem et gloriam cœlestem, ideoque hac spe exposuit se periculo pro Christo ejusque corpus petiit.

PETIIT CORPUS JESU. — S. Anselmus, dial. *De Pass.*, ait sibi a Deipara revelatum, quod cum Joseph ab Arimathæa peteret a Pilato corpus Jesu, hanc in cæteris rationem assignasset, quia mater ejus præ dolore moriebatur. Quasi dixisset : Mater ejus sancta est et innocens, casus gravis et repentinus, crucifixus autem erat unicus ei filius, rationi autem non est consentaneum ut simul cum filio mater innocens moriatur; erit autem ei aliqua consolatio eum sepelire. Concede ergo matri afflictissimæ, ut eum sepeliat. Insuper verisimile est Joseph Pilato allegasse innocentiam et sanctitatem Jesu, sat Pilato cognitam; ideoque non videri cum cæteris sontibus ejus corpus in vallem cadaverum, quæ erat juxta Golgotha, abjiciendum, sed honesta sepultura dignum. Daret ergo illud sibi, se funus ejus digne curaturum.

Mira de Josepho historia.

Porro, audi quid de hoc Josepho Christum sepeliente scribat Gregorius Turonensis, lib. I *Histor.*, cap. XXI, idque ex actis Pilati, ut ipse ait, ad Tiberium Romam transmissis : « Apprehensus, inquit, et Joseph, qui eum aromatibus conditum in suo monumento recondidit, in cellam includitur, et ab ipsis sacerdotum principibus custoditur, majorem in eum habentibus sævitiam (ut gesta Pilati ad Tiberium missa referunt) quam in ipsum Dominum, cum ille a militibus, hic a sacerdotibus custodiretur. Sed, resurgente Domino, custodibus visione angelica territis, cum non inveniretur in tumulo, nocte parietes de cellula, in qua Joseph tenebatur, suspenduntur in sublimi, ipse vero de custodia absolvente angelo liberatur, parietibus restitutis in locum suum : cumque pontifices militibus exprobrarent, et sanctum corpus ab iisdem instanter requirerent, dicunt eis milites : Reddite vos Joseph, et nos reddimus Christum; sed ut verum cognovimus, nec vos benefactorem Dei, nec nos Filium Dei reddere nunc valemus. Tum illis confutatis, milites ab hac accusatione liberantur. » Verum hæc ex Evangelio Nicodemi accepta sunt, quod apocryphum est, quare incertæ et dubiæ sunt fidei.

Denique hic Joseph fertur a Judæis navi sine velis et remis cum Magdalena, Martha, Lazaro et Maximino impositus, Deo remige Massiliam appulisse, indeque in Angliam navigasse, ibique Christum prædicasse ac defunctum esse; unde ab Anglis quasi Angliæ Apostolus colitur. Ita Baronius, anno Christi 35, cap. IV; et Lucius Dexter in *Chronico*, anno Christi 48; itemque vetera Hispaniæ Breviaria, præsertim Asturicense et Palentinum, quæ ibidem citat Franciscus Bivarius.

TUNC (auditis et probatis rationibus Josephi jam recensitis) PILATUS JUSSIT REDDI CORPUS, — ut hac ratione aliquo modo satisfaceret Christo, quem injuste ob instantiam principum ad mortem damnarat, ac suum factum honestando Christi sepulturam tegeret, vel excusaret, quod scilicet coactus eum damnasset, utpote quem honorifica sepultura dignum judicabat.

Pilatus jubet reddi corpus Jesu.

REDDI. — Dato a Josepho pretio et auro, ait Theophylactus, sed hoc parum est verisimile, ob rationes jam datas, et quia Marcus ait : « Donavit corpus Joseph : » ergo Joseph illud gratis dono accepit, non pretio comparavit : nimis enim sordidæ avaritiæ Pilato præsidi fuisset, illud vendere. « Reddi » ergo, id est *dari*, ut vertit Syrus; sed dicit « reddi, » quia corpus Jesu a Pilato jam traditum erat militibus ad crucifigendum : jubet ergo ut ipsi illud reddant Josepho. Addit Marcus, cap. XV : « Pilatus autem mirabatur si jam obiisset, » tum quia considerabat solos dolores flagellationis et crucis Christi, qui latrones Christi socios necdum occiderant; tum quia, ut ait Euthymius, sperabat Pilatus Jesum tarde moriturum, tanquam hominem divinum, qui cæteros excederet. Pergit Marcus : « Et accersito centurione interrogavit eum, si jam mortuus esset. Et cum cognovisset a centurione (eum mortuum), donavit corpus Joseph. »

59. ET ACCEPTO CORPORE, JOSEPH INVOLVIT ILLUD IN SINDONE MUNDA. — Syrus, *in linteo lini mundi.* Mundissimum enim corpus decebat munda sindon. « Sindon » est pannus ex lino subtiliore et delicatiore textus : hoc ergo quasi subtilissimo velo et linteo Joseph corpus Christi involvit. Dicta *sindon* a Sidone, urbe Phœniciæ, in qua primo texi cœpit. Unde Martialis :

Vers. 59. *Luc* XXIII, 53; *Mar.* XV, 46; *Joan.* XIX, 38.

Nec sic in Tyria sindone tutus eris.

Erat enim Tyrus vicina Sidoni. Solebant Judæi

Mos sepeliendi Hebræorum. Primo. defunctos sepeliendos sindone involvere, manus et pedes ligare institis, id est fasciis, faciem velare sudario, uti fecere Lazaro, *Joan.* XI, 44. Idem Joseph fecit Christo, ut patet *Joan.* XIX, 40 : « Acceperunt, inquit, corpus Jesu, et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire. » Audi S. Hieronymum : « Ex simplici sepultura Domini ambitio divitum condemnatur, qui nec in tumulis quidem possunt carere divitiis. Possumus autem juxta intelligentiam spiritualem et hoc sentire, quod corpus Domini non auro, gemmis et serico, sed linteamine puro obvolvendum sit, quanquam et hoc significet, quod ille in sindone munda involvit Jesum, qui pura mente eum susceperit. »

Corporale in Missa sindonem mundissimam repræsentat. Hac de causa et corpus Christi in Missa non nisi in sindone collocatur mundissima, quod vulgo « corporale » vocant a corpore Christi, quod ad instar sepulcri in se continet, ait Paschasius Ratbertus scribens in hunc Matthæi locum.

Addit Joannes, cap. XIX, 39, Nicodemum unguenta attulisse : « Venit, ait, et Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ et aloes quasi libras centum, » ut eo totum corpus Jesu perfunderet, et quasi balsamaret. Myrrha enim et aloe sua amaritie corpora a putrefactione conservant. Mystice : his nos unguentis fragrare vult Euthymius, cum pectore nostro veluti sepulcro novo Christi corpus excipimus. « Et nos (inquit ille) Domini corpus in altari accipientes, odoramentis illud ungamus suavibus, videlicet virtutum operibus, ac opere et contemplatione, » etc.

Secundo. Modum pollincturæ corporum describit Baronius ex R. Jacob et R. Mose. « Solebant, ait, viri virorum, feminæ feminarum corpora curare, hoc modo : Oculos imprimis et ora claudebant defunctorum, stringebant fascia, tondebant capillos, lavabant corpus, unguentis ungebant, linteis involvebant, sicque curatum in sepulcro locabant. »

Vers. 60. *Luc.* XXIII, 53; *Marc.* XV, 46; *Joan.* XIX, 41, 42. 60. ET POSUIT ILLUD IN MONUMENTO SUO NOVO, QUOD EXCIDERAT IN PETRA : ET ADVOLVIT SAXUM MAGNUM AD OSTIUM MONUMENTI, ET ABIIT. — Joannes, XIX, 41, addit : « Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, et in horto monumentum novum, in quo nondum quispiam positus erat. Ibi ergo propter Parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum. »

Cur in monumento novo positus Christus? NOVO. — Ne, Christo resurgente, quis alius prius in eo sepultus, resurrexisse, ait S. Chrysostomus, putaretur; vel fingeretur, ait S. Hieronymus. Mystice S. Augustinus : « Sicut, ait, in Mariæ virginis utero, nemo ante illum, nemo post illum conceptus est; ita in hoc monumento novo, nemo ante illum, nemo post illum sepultus est. »

IN PETRA. — « Ne, si ex multis lapidibus ædificatum esset, suffossis tumuli fundamentis, ablatus furto diceretur, » ait S. Hieronymus. Formam sepulcri Christi fuse describit Beda in cap. XV *Marci*, dicens : « De monumento Domini ferunt, qui nostra ætate de Hierosolymis Britanniam venere, quod domus fuerit rotunda, de subjacente rupe excisa, tantæ altitudinis, ut intro consistens homo vix manu extenta culmen possit attingere. Quæ habet introitum ab oriente, cui lapis ille magnus advolutus est. In cujus monumenti parte aquilonari, sepulcrum ipsum, hoc est Dominici corporis locus, de eadem petra factus est, septem habens pedes longitudinis, trium vero palmorum mensura cætero pavimento altius eminens. Qui videlicet locus non desuper, sed a latere meridiano per totum patulus est : unde corpus inferebatur. » Forma sepulcri Christi.

Breviter Adrichomius in *Descriptione Jerusalem*, num. 239 : « Sepulcrum Domini gloriosum, ait, monumentum erat novum octo pedes longum, quod a monte Calvariæ centum et octo pedibus, a monte autem Sion passibus mille distabat in horto monti Calvariæ propinquo, quod in petra sibi Joseph exciderat. Joseph ergo suum sepulcrum cessit Christo, et Christus in alieno, scilicet Josephi, sepulcro conditus est. » Causam dat Theophylactus, dicens : « Qui non habuit domum in vita, neque sepulcrum habet, sed in alieno deponitur, et cum sit nudus, a Joseph vestitur. » S. Augustinus, serm. 133 *De Temp.* : « Ideo, inquit, in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute. Ut quid illi propria sepultura, qui in se propriam mortem non habebat? » Addit : « Ut quid et tumulus in terris, cujus sedes manebat in cœlis? Ut quid illi sepultura, qui tridui tantum temporis spatio non tam in sepulcro mortuus jacuit, quam velut in lecto quievit ? »

Anagogice : significavit Christus se et Christianos esse peregrinos in terra, ac tendere in cœlum, quasi patriam, velut cives Sanctorum et domesticos Dei. Hac de causa S. Antonius, S. Ephrem, S. Franciscus et alii, proprium noluere habere sepulcrum, sed in alieno sepeliri voluerunt, exemplo Christi.

Hic ergo impletum est illud Isaiæ, cap. XI, 10, de Christo oraculum : « Et erit sepulcrum ejus gloriosum. » Vide ibi dicta. Hinc per tot sæcula huc usque frequens et religiosa est fidelium ex toto orbe peregrinatio in Jerusalem, ad visendum et venerandum S. Sepulcrum Domini. Quam ergo ignominiosa fuit passio et mors Christi, tam gloriosa fuit ejus sepultura ; hanc enim illa meruit. Unde a S. Helena, matre Constantini Magni, hoc in loco condita est basilica, quæ reliquas totius orbis amplitudine atque pulchritudine longe excellit : nam auratis corusca laquearibus, et aureis dives altaribus, marmoreis septuaginta tribus columnis fulcitur ; et tam resurrectionis quam crucifixionis locum, sub uno eodemque tecto comprehendit ; quod in sui medio rotundo Sepulcri Christi forma.

patet foramine apertum, sub quo in inferiori Ecclesiæ parte Dominicum consistit sub dio sepulcrum : cui passionis Christi theatrum, mons Calvariæ, tunc viginti octo pedes altus, chori loco adhæret; qui octodecim gradibus, quorum singuli pedem et semissem in altitudine continent, sui accessum præbet. Quocirca in hac basilica sepeliri voluit Godefridus Dux Bullonii, e Christianis primus Hierosolymæ rex, cæterique reges omnes post eum. Hic quoque viri insignes nobilitantur, et equites aurati creantur : ita Adrichomius in *Descript. Jerusalem*, num. 252.

Gloria.

Denique sepulcrum Christi fuit in horto, quia in horto paradisi peccarat Adam, ac mortis sententiam incurrerat. Hinc in horto passionem orsus est Christus, in horto consummavit et sepultus est, ut sententiam hanc lueret et expiaret; utque hortum amœnissimum floribus et fructibus virtutum omnium vernantem, puta Ecclesiam, institueret et plantaret. Porro, Christi corpus in sepulcro, sicut et in cruce, ita collocatum fuit, teste Beda et Adrichomio, ut capite et facie ab Oriente et Judæa aversa, Occidentem, id est Italiam et Romam, respiceret.

In horto sepultus Christus: cur?

Nota : Christus mox ut exspiravit, quoad animam descendit in limbum patrum, illisque se suamque deitatem ostendit; itaque eos beavit. Animas quoque in Purgatorio detentas liberavit, eisque primum et universale jubilæum dedit. Unde eis pariter suam deitatem ostendit, easque beatas effecit, uti dixi I *Petr.* III, 19; dæmones vero et homines impios in inferno, rursum ad gehennam perpetuam damnavit, tanquam eorum dominus, judex, victor et triumphator. Mansit anima Christi in limbo usque ad tertiam diem, quo e limbo cum patribus aliisque Sanctis egrediens, corpus suum, quod triduo jacuerat in sepulcro, resumens, gloriose resurrexit, ac patres deinde corpora sua resumere secumque resurgere effecit. Quo ordine, modo et tempore hæc omnia sint peracta, dicam initio cap. XXVIII. Porro Christi divinitas, puta divina Verbi persona, in Christi morte mansit semper tam corpori in sepulcro, quam animæ in limbo hypostatice unita : quod enim ipsa semel assumpsit, hoc nunquam dimisit, nec dimittet in æternum, uti docent Theologi.

Anima Christi descendit in limbum.

ET ADVOLVIT (adjutus a Nicodemo et famulis. Unde Syrus vertit in plurali, *advolverunt*) SAXUM MAGNUM AD OSTIUM (ingressum) MONUMENTI, — ne quis corpus Christi auferret vel surriperet. Magis autem consilio Dei id factum est, ne Christo resurgente et vi divina saxum penetrante ac exeunte, Judæi dicerent Christum non resurrexisse, sed Apostolos corpus ejus e sepulcro clam furatos palam fingere eum resurrexisse. Hac enim de causa voluit Deus Christi corpus a viris fide dignis, scilicet Josepho et Nicodemo, sepeliri ac triduo in sepulcro manere, ibique lapide magno claudi, ac a Judæis obsignari et custodiri, ut manifesta esset omnibus ejus mors, et consequenter e morte resurrectio tertia die facta. Atque hujus resurrectionis et gloriæ specimen et præludium dedit Christi corpus in ipso sepulcro, dum in eo per triduum non computruit, sed integrum illæsumque permansit, utpote virgineum et sanctum, ac formatum a Spiritu Sancto, taleque in æternum perdurat.

61. ERAT AUTEM IBI MARIA MAGDALENE, ET ALTERA MARIA, SEDENTES CONTRA SEPULCRUM. — « Altera Maria, » scilicet Jacobi et Joseph mater; has enim duas duntaxat nominavit vers. 58. Videtur ergo quod mater filiorum Zebedæi, scilicet Salome, quam pariter ibidem nominavit, videns Jesum a viris sepeliri, quasi non habens quod ultra Jesu impenderet, mœsta domum redierit, aut B. Virginem domum reduxerit, licet Metaphrastes, ad diem 15 augusti, asserat B. Virginem perpetim mansisse apud Christi sepulcrum, usque ad ipsius resurrectionem, quam ipsa die tertia futuram, uti Christus prædixerat, certo credebat et sperabat.

Vers. 61. — *Luc.* XXIII, 55; *Mar.* XV, 47.

Mariæ sedent contra sepulcrum.

SEDENTES CONTRA SEPULCRUM. — Quia, ut dixi, decebat Jesum, utpote virum, non a feminis, sed a viris lavari, et linteis involvi et sepeliri. Quare ipsæ; dum viri eum in sepulcro condunt, ex honestate et verecundia non ausæ sunt sepulcrum ingredi, sed exspectant dum viri abeant, itaque ipsæ sepulcrum intrent ac videant modum quo conditus sit Christus; ut instante jam sabbato, quo Judæis quiescendum erat, transacto, summo mane diei Dominicæ redeant Christumque ungant, uti eas fecisse patebit, cap. seq., vers. 1.

62. ALTERA AUTEM DIE, QUÆ EST POST PARASCEVEN, CONVENERUNT PRINCIPES SACERDOTUM ET PHARISÆI AD PILATUM. — « Parasceve » vocabatur feria sexta, sive dies Veneris, qui proxime sabbatum præcedit, eo quod illo die Judæi pararent cibos et reliqua necessaria pro sabbato, quo ab opere quiescendum erat. « Parasceve » enim, Græce παρασκευή, idem est quod præparatio.

Vers. 62.

Parasceve quid? Ejus etymon.

ALTERA ERGO DIE POST PARASCEVEN. — Id est postridie feriæ sextæ, puta in sabbato, simul venerunt principes hi ad Pilatum. « Non nominat sabbatum, ait Theophylactus, eo quod non erat sabbatum quoad Judæorum insaniam. » Furebant enim instar rabidorum contra Jesum, ut ejus nomen et memoriam plane abolerent. Et rabiem acuebat, quod vidissent Jesum a Joseph et Nicodemo tam honorifice sepeliri, quasi id ipsum præludium esset futuræ resurrectionis, vel revera futuræ, vel a Jesu discipulis fingendæ.

Petunt a Pilato Judæi ut Christi sepulcrum jubeat custodiri.

63. DICENTES : DOMINE, RECORDATI SUMUS, QUIA SEDUCTOR ILLE DIXIT ADHUC VIVENS : POST TRES DIES RESURGAM. — « Seductor, » Græce ὁ πλάνος, id est, ut legit S. Augustinus, *homil.* 36, interr. 50, « ille planus, » id est ille impostor. « Hoc nomine, ait idem Augustinus *in Psal.* LXIII, 7, vocabitur Dominus Jesus Christus, ad solatium servorum suorum quando vocantur seductores. »

Vers. 63.

POST TRES DIES — non finitos, sed inchoatos, id est intra tres dies, vel tertia post die. Ita ipsimet se explicant dum subdunt : « Jube ergo custodiri sepulcrum usque in tertium diem. »

Vers. 64. 64. JUBE ERGO CUSTODIRI SEPULCRUM USQUE IN DIEM TERTIUM, NE FORTE VENIANT DISCIPULI EJUS, ET FURENTUR EUM, ET DICANT PLEBI : SURREXIT A MORTUIS; ET ERIT NOVISSIMUS ERROR PEJOR PRIORE. — « Cupientes, ait S. Chrysostomus, ostendere, etiam antea impostorem fuisse, ad sepulcrum usque malitiam extendunt et producunt. » Videntur hi principes vehementer timuisse ne Jesus resurgeret, ideoque custodes milites poscunt, qui resurrectionem impediant, aut resurgentem comprehendant iterumque occidant. Nam quod de discipulis eum furaturis subjiciunt, prætextus erat timoris; sciebant enim discipulos plane pavidos et consternatos fugisse, nec tale quid cogitaturos vel ausuros.

ET ERIT NOVISSIMUS ERROR PEJOR PRIORE. — « Errorem » vocant doctrinam Evangelicam, quæ docet Jesum esse Christum Dei Filium et Salvatorem mundi, quod prius vivens docuerat Jesus. Hic ergo erat error prior. Posterior sive novissimus, quod ipse a mortuis resurrexisset, hunc dicunt fore pejorem priore, tum quia confirmabit priorem; si enim Jesus resurrexit, ergo fuit Filius Dei, ut ipse prædicavit : si enim falsum prædicasset, Deus eum non resuscitasset ; tum quia multos habebit sequaces et asseclas, si credatur eum resurrexisse ; ac semel infixa hæc opinio mentibus hominum, deinceps evelli non poterit; tum denique quia creabit odium et invidiam pontificibus et Romanis, quod eum injuste occiderint; quare causa erit, ut multi eos aversentur, ac forte ut bello vel rebellione necem Jesu ulciscantur. Quocirca satius fuisset eum non occidere, quam permittere ut occisus resurrexisse putetur. Diabolus enim prævidens futuram Ecclesiam Christi, puta multitudinem, fidem et sanctitatem fidelium Christi sequacium, eam jam nascentem per Judæos hic quasi in semine elidere et suffocare conabatur. Verum « non est consilium contra Dominum, » *Proverb.* XXI, 30.

Vers. 65. 65. AIT ILLIS PILATUS : HABETIS CUSTODIAM, ITE, CUSTODITE SICUT SCITIS. — « Custodiam, » scilicet militum, id est custodes milites, *q. d.* Habetis milites a me heri deputatos, vobisque datos ad Jesum crucifigendum eumque in cruce usque ad mortem custodiendum ; nunc concedo ut iisdem utamini ad custodiendum eum jam sepultum. « Custodite » ergo « eum sicut scitis, » id est optima ratione et modo, quem nostis, *q. d.* Modum custodiendi vestræ scientiæ et prudentiæ permitto, ego amplius huic causæ immiscere me nolo : « Tanquam rebus ipsis edoctus, ait S. Chrysostomus, amplius ipsis cooperari non vult. »

Pro « habetis, » Græce est ἔχετε, quod alii vertunt quasi imperativum, « habete, » id est accersite custodes. Nervosius Noster vertit in præsenti « habetis : » jam enim habuerant milites custodes Christi in cruce, quos Pilatus eis dederat. Unde Arabicus vertit : *Apud vos sunt custodes, ite et claudite sepulcrum sicut scitis.*

66. ILLI AUTEM ABEUNTES, MUNIERUNT (Arabicus, *clauserunt*) SEPULCRUM, SIGNANTES LAPIDEM, CUM CUSTODIBUS. — Munierunt ergo Christi sepulcrum duplici munimento, scilicet custodia militum, quos assidue vigilare et sepulcrum circumdare jusserunt, et obsignatione lapidis. Vers. 66. Sepulcrum Christi munitur.

SIGNANTES — Græce σφραγίσαντες, id est obsignantes, sigillantes, scilicet annulo, non Pilati, ut innuit S. Chrysostomus, sed suo ; scilicet annulo urbis Hierosolymæ, vel annulo summi Concilii ipsorum, quod « Sanedrim » vocabatur, ne a quo lapis a sepulcro amoveri et corpus Christi extrahi posset, quin idipsum ex sigilli violatione deprehenderetur. Simile fecit Darius rex Danieli in lacu leonum, scilicet « obsignaverat os lacus annulo suo et annulo optimatum suorum, » *Daniel.* VI, 17. Addit Nicephorus, lib. I, cap. XXXII, et Beda, *De Locis sanctis*, Judæos utrumque sepulcri lapidem perforasse, et vinculo ferreo constrinxisse. Ita ipsi dum Christo resurrecturo omni modo conantur exitum occludere, auxerunt miraculum et fidem resurrectionis ejus, testimonium Deo ab hominibus ipsis extorquente. Ita S. Chrysostomus : « Certa, ait, resurrectionis demonstratio per ea quæ vos ipsi procurastis, reddita est. Si enim obsignatum fuit sepulcrum, fraudi et dolo nullus locus relinquebatur : quod si nulla fraus admissa fuerit, sepulcrum vero repertum est vacuum, perspicuum est, quod procul dubio et citra controversiam resurrexit. Vides quomodo vel inviti veritatis adjuvent demonstrationem. » Et S. Hieronymus : « Non suffecerat, inquit, principibus Sacerdotum et Scribis ac Pharisæis crucifixisse Dominum Salvatorem, nisi sepulcrum custodirent, cohortem acciperent, signarent lapidem, et quantum in illis est, manum opponerent resurgenti, ut diligentia eorum nostræ fidei proficeret. Quanto enim magis reservatur, tanto magis resurrectionis virtus ostenditur.»

Tropologice noster Barradius : « Ex hoc facto impiorum, inquit, discamus pietatem : postquam Christi corpus ex altari in pectus velut novum sepulcrum excipimus, diligentem adhibeamus custodiam, ut in eo semper per gratiam permaneat, neque unquam nos deserat. Vigilantes apponamus milites, hoc est vigilantes virtutes, quæ somnum, id est ignaviam, a nobis repellant; plusquam ferreo instrumento nos astringamus, hoc est, adamantino non peccandi decreto pectus muniamus. » Tropol.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Magdalena cum sociabus visit Christi sepulcrum. Angelus ab eo lapidem amovet, ac custodes percellit, mulieribus vero Christum resurrexisse asserit. Redeunt illæ idipsum nuntiaturæ Apostolis. In itinere occurrit illis Christus jubetque ut illud iisdem annuntient. Judæi, data pecunia, persuadent custodibus, ut dicant, ipsis dormientibus, Apostolos furatos esse corpus Christi. Denique, vers. 16, Christus apparet discipulis in monte Galilææ, eosque mittit ad baptizandum et docendum omnes gentes.

1. Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, et altera Maria, videre sepulcrum. 2. Et ecce terræ motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cœlo; et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum : 3. erat autem aspectus ejus sicut fulgur, et vestimentum ejus sicut nix. 4. Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui. 5. Respondens autem angelus dixit mulieribus : Nolite timere vos; scio enim quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis : 6. non est hic; surrexit enim, sicut dixit; venite, et videte locum ubi positus erat Dominus. 7. Et cito euntes, dicite discipulis ejus quia surrexit, et ecce præcedet vos in Galilæam; ibi eum videbitis. Ecce prædixi vobis. 8. Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis ejus. 9. Et ecce Jesus occurrit illis, dicens : Avete. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. 10. Tunc ait illis Jesus : Nolite timere; ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam; ibi me videbunt. 11. Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus Sacerdotum omnia quæ facta fuerant. 12. Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, 13. dicentes : Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus. 14. Et si hoc auditum fuerit a præside, nos suadebimus ei, et securos vos faciemus. 15. At illi, accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum istud apud Judæos, usque in hodiernum diem. 16. Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi constituerat illis Jesus. 17. Et videntes eum, adoraverunt; quidam autem dubitaverunt. 18. Et accedens Jesus, locutus est eis, dicens : Data est mihi omnis potestas in cœlo, et in terra. 19. Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti : 20. docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.

Vers. 1. *Luc.* XXIV, 1; *Mar.* XVI, 2; *Joan.* XV, 1.

1. VESPERE AUTEM SABBATI, QUÆ LUCESCIT IN PRIMA SABBATI, VENIT MARIA MAGDALENE, ET ALTERA MARIA (Jacobi, de qua cap. XXVII, vers. 56 et 61), VIDERE SEPULCRUM. — Syrus : *Vespere in sabbato, cum exoritura esset prima hebdomadis;* Arabicus : *In vespere una sabbatorum, lucescente prima sabbatorum, venit Maria Magdalene,* etc.

Antilogia hic difficilis solvitur. Primo.

Difficilis est hic antilogia : quomodo enim erat vesper vel vespera, si lucescebat, imo, ut Marcus ait : « orto jam sole? » Respondet *primo* S. Hieronymus has mulieres sæpius exisse ad sepulcrum, scilicet vespere et mane : quare Evangelistas

Secundo. narrare alias et alias earum exeundi vices. *Secundo,* S. Ambrosius putat alias fuisse mulieres quæ vespere, alias quæ mane exierint, ac consequenter alios earum egressus aliasque historias ab Evangelistis narrari. Sic Nyssenus, orat. 2 *De Resurrectione,* censet mulieres quater adiisse sepulcrum : « Matthæus, inquit, de iis feminis loquitur, quæ vespere sabbatorum venerunt; Joannes Magdalenam venisse ait in tenebris; Lucas alias circa diluculum; Marcus aliam, oriente sole, adjunctis nonnullis, quæ jam antea ad monumentum fuissent. » Verum Evangelistas inter se conferenti liquet, illos loqui de eodem earumdem egressu ad visendum Christi sepulcrum.

Tertio, Baronius per « vesperam » intelligit stellam Veneris, quæ dicitur Lucifer, Græce ἕσπερος, Tertio.

Vespera quid? Latine *Vesperus*, et a Varrone *Vesperugo*, *q. d.* Cum Lucifer mane ante solem oriretur, venit Maria Magdalena ad Christi sepulcrum. Hæc enim stella, æmula solis et lunæ, vespere sequitur solem occidentem, ac præ aliis stellis prima lucet, unde vocatur Hesperus; mane vero præcedit solem orientem, unde vocatur Lucifer, quia auroram et lucem diei affert. Verum hanc stellam non significat Græcum ὀψὲ, nec Latinum *Vespere*.

Quarto genuine. Dico ergo, *vespere*, sive vesperam sabbati, esse noctem quæ sequebatur sabbatum, quæ nox lucescit, id est terminatur et desinit in lucem, in prima sabbati, id est mane diei Dominicæ, quæ prima dies est post sabbatum. Ita Nyssenus, orat. 2 *De Resur.*; S. Augustinus, lib. III *De Cons. Evang.*, cap. XXIV; Theophylactus, Euthymius, S. Thomas et alii. Id ita esse patet : *Primo*, ex Marco, qui clare ita explicat, dicens : « Et cum transisset sabbatum. » *Secundo*, quia solet Matthæus multa breviter et paucis perstringere. Sic hic perstringit tempus quo convenerunt mulieres hæ amore Christi ferventes, seseque compararunt emendo aromata ad visendum et ungendum Christum jam sepultum, quod erat vespera, sive statim transacto sabbato, quo ab hoc opere aliisque juxta legem debuerant quiescere. Voluit quoque indicare tempus quo ad sepulcrum venerunt, quod fuit illucescente die Dominica. Unde Rabanus : « Vespere, ait, venire cœperunt, paraverunt enim aromata, sed lucescente mane pervenerunt. » Nam et ante sabbatum in fine Parasceves, sive feriæ sextæ, statim post mortem et sepulturam Christi, sed ad eum ungendum comparare incipiebant. Hoc enim est quod ait Lucas, cap. XXIII, vers. 56 : « Et revertentes (a Christo jam sepulto) paraverunt aromata et unguenta; et sabbato quidem quieverunt secundum mandatum, una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverant aromata. » Et Marcus, cap. XVI, 1 : « Cum transisset sabbatum, ait, Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum, et valde mane una subbatorum veniunt ad monumentum orto jam sole. » Marcus enim solet esse interpres Matthæi. *Tertio*, idipsum patet ex Græco ὀψὲ σαββάτων, quod dupliciter vertas : *Primo*, « sero sabbatorum, » seu transacto jam sabbato, cum jam profunda esset nox, ita ut inciperet desinere et lucescere in mane diei Dominicæ: ὀψὲ enim significat sero, tarde, ad extremum, longe post, diu post transactum sabbatum. Hebræi enim sabbatum aliaque festa inchoabant a vespera præcedente, et terminabant in vespera sequente, *Levit.* XXIII, 32; quare hæc nox sequens non erat nox finiens sabbatum, sed inchoans diem Dominicam. Rursum ὀψὲ idem est quod vespere, vel vespera, ut vertit Noster et alii passim. Sic ὀψὲ ἡμέρας, idem est quod vespere diei, teste Budæo et aliis. Jam *vespere*, id est nocte. « Vesper enim est nox quam lux terminat, » ait S. Augustinus. Unde S. Prosper in *Sentent.*, sentent. 203, ex S. Augustino : « Vespere, ait, Dominus in cruce, mane in resurrectione, meridie in ascensione. » Hebræi enim vesperam vocant noctem, quia noctis initium est vespera. Unde, *Habacuc* cap. I, lupi vespertini vocantur nocturni, qui noctu grassantur. Hinc Hebr. ערב *ereb*, id est vespera dicitur ab ערב *arab*, id est obtenebrescere, obscurare, quod facit nox.

Juxta prius ergo ὀψὲ significatum sensus est, *q. d.* Sero, sive diu post transactum sabbatum, sive profunda jam nocte, cum illucesceret dies Dominica, venit Maria videre sepulcrum. Juxta posterius vero idem fere sensus est, *q. d.* Vespere sabbati, id est nocte quæ sequitur sabbatum, jam valde procedente ad auroram, cum scilicet illucesceret dies Dominica, venit Maria, etc.; « appetente scilicet jam die, prospectante et oriente, » ait Euthymius, hoc est in aurora et diluculo Dominicæ. Audi S. Augustinum loco jam citato : « Sic itaque dictum est : Vespere sabbati, ac si diceretur : Nocte sabbati, id est nocte quæ sequitur diem sabbati, quod ipsa verba ejus satis indicant. Sic enim ait: Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, quod fieri non potest si tantummodo primam noctis particulam, id est solum initium noctis, intellexerimus dicto vespere significatam. Neque enim ipsum initium lucescit in prima sabbati, sed ipsa nox quæ luce incipit terminari. Nam terminus primæ partis noctis, secundæ partis initium est : lux autem terminus totius noctis est. Unde potest dici vesper lucescens in prima sabbati, nisi nomine vesperi nox ipsa intelligatur, quam lux terminat ? »

Indicat ergo Matthæus, quod mulieres hæ nocte paraverint unguenta, sed oriente diluculo venerint ad sepulcrum, ut habet Lucas, Joannes et Marcus. Dices : Joannes addit eas venisse « mane cum adhuc tenebræ essent. » Respondeo : Id quoque verum est, quia erat aurora sive diluculum quando necdum sole, sed radiis ejus ad montes vel nubes reflexis apparentibus, adhuc aliquæ in aere restant tenebræ. Aurora enim est confinium lucis et tenebrarum ; aut certe tenebræ erant dum domo egressæ sunt, lux autem et sol ortus, ut habet Marcus, cum venerunt ad monumentum. Ita Dionysius Alexandrinus, epist. *ad Basilidem.*

Aliam causam, sed symbolicam dat B. Petrus Chrysologus, serm. *De Resurrect.* : « Erant, ait, juxta naturam tenebræ, et tamen dicitur orto sole, quia eo die (quo Christus resurrexit) sol quasi Christo resurgenti congratulans, antelucanus fuit, et prius solito exortus est. » Ita ipse, penes quem hujus rei fides sit. Favet Chrysologo Remigius dicens : « Prædicatur noctis illius dignitas : alioqui enim vespera non lucescit in diem, sed obtenebrescit in noctem ; sed Dominus noctem illam totam luce suæ resurrectionis festivam et coruscam reddidit. » Sol citius oriens Christo resurgente.

SABBATI. — Græce est σαββάτων, id est sabbatorum, hoc est sabbati, ut vertit Noster, Syrus, Vatablus et alii; imo sic habet Evangelium Hebræum Matthæi, quod circumfertur, scilicet שבת sabbat, id est sabbati. Nam sabbatum in Scriptura sæpe vocantur *sabbata* in plurali, tum quia sabbatum crebro et pluries per singulos annos et menses recurrebat, erantque plura sabbata, scilicet quolibet mense quatuor, quolibet anno 52: quæque enim hebdomada suum habebat sabbatum; tum quia in sabbato multa erant sabbata, id est quietes multæ; quiescendum enim erat ab omni omnino opere: sanctissimum enim erat festum sabbati. Sic Lucas, *Act.* XIII, 14, ait: « Ingressi synagogam die sabbatorum, » id est die sabbati. Et cap. XVI, 13: « Die autem sabbatorum (id est die sabbati) egressi sumus. » Hinc et omnes quatuor Evangelistæ hoc loco in Græco, vers. 1 vel 2, sabbatum vocant *sabbata* in plurali, quod alias vocatur σάββατον in singulari, per ο, non per ω, uti nonnulli putarunt. Adde tertiam rationem huic loco propriam, nimirum sabbatum hoc vocari *sabbata* in plurali, quia magnus erat hic dies sabbati, ut ait Joannes, cap. XVII, vers. 31; tum quia erat hoc sabbatum paschale, sive incidens in hebdomadam Paschæ, quæ tota erat festa; tum quia hoc sabbato Christus Dominus requievit in sepulcro, ac eo exacto resurrexit.

Sabbata id est sabbatum.

QUÆ LUCESCIT. — Dices, cur dicit: « quæ, » Dicendum enim erat *qui* scilicet vesper, ut præcessit. Respondeo: Dicit « quæ? » quia respicit non ad nomen significans, sed ad rem nomine significatam. Græcum enim ὀψὲ, id est vespere, sero, tarde, significat vesperam sive noctem, quæ terminatur et lucescit in aurora sequentis diei Dominicæ: alioqui præcise loquendo τὸ ὀψὲ, sicut et τὸ *vespere*, non est nomen, sed adverbium, quod tamen in se includit et significat nomen, scilicet vesperam et noctem, ad quam refertur pronomen *quæ*. Rursum τὸ *vespere* potest accipi ut nomen, quod non tantum masculini est generis, sed et feminini, ut patet ex illo Virgilii, I *Georg.*:

Illic sera rubens accendit lumina vesper.

Ita Ambrosius Calepinus, licet alii τὸ « sera » referant ad « lumina. » Ergo τὸ « quæ » refert ad vesperam, id est vesperam sive noctem, quæ lucescit, id est desinit in lucem sequentis diei.

Hinc liquet has mulieres venisse ad sepulcrum in aurora et diluculo: ad hoc enim urgebat eas tum amor Christi, ut ad eum festinarent et diem prævenirent; tum timor Judæorum, ne, si clara luce venissent, a Judæis Christo infensis visæ, male ab eis fuissent acceptæ. Porro, directe Matthæus hic narrat tantum tempus adventus mulierum ad sepulcrum; indirecte tamen innuit quoque tempus quo Christus resurrexit, scilicet in aurora paulo ante adventum mulierum, uti habet communis Doctorum et Ecclesiæ sensus, quem S. Hieronymus et S. Augustinus probant ex illo *Psal.* LVI, 9: « Exurgam diluculo; » et Eusebius, lib. X *De Demonstr. Evang.*, cap. ult., titulum *Psal.* XXI: « pro susceptione matutina, » interpretatur de resurrectione Christi, quæ mane est peracta.

Communis ergo sententia est, Christum post mediam noctem ante solis ortum die Dominica resurrexisse: alioqui enim a mulieribus inventus fuisset mortuus; idque ad hoc, ut, sicut ante 33 annos eodem tempore erat natus ex B. Virgine, ita et jam renatus per resurrectionem, novus justitiæ Sol orbi illucesceret. Unde et olim Christiani post mediam noctem in die Paschæ, solvebant jejunium et vigiliarum cœtum, ac magna lætitiæ signa edebant. Ita Euthymius.

Christus resurrexit in aurora.

Porro, non videtur Christus statim a media nocte resurrexisse. Nam Marcus, XVI, 9, pressius ait Christum mane resurrexisse, idque plerique Patres docent, quos citat Suarez, III *part.*, disp. 46, sect. 2, imo Ecclesia in hymno Paschali dum ita orditur: « Aurora lucis rutilat, etc. Cum rex ille fortissimus, pede conculcans tartara, etc. Victor surgit de funere. »

IN PRIMA SABBATI. — Id est die prima post sabbatum, id est die Dominica. Hebræi enim a sabbato, utpote sanctissimo, denominabant omnes hebdomadæ dies. Sic secunda sabbati, id est post sabbatum, erat feria secunda; tertia sabbati, erat feria tertia, sive dies martis, et ita de cæteris. Hinc tota hebdomada vocabatur quoque sabbatum, ut « jejuno bis in sabbato, » id est in hebdomade, *Lucæ* XVIII. Sic hic « prima sabbati » accipi potest prima dies hebdomadæ, puta Dominica, de cujus veneratione et cultu ita scribit S. Augustinus, serm. 251 *De Temp.*: « Dominicum diem Apostoli et Apostolici viri, ideo religiosa solemnitate habendum sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster a mortuis resurrexit. Qui ideo Dominicus appellatur, ut in eo a terrenis operibus vel mundi illecebris abstinentes, tantum divinis cultibus serviamus, dantes scilicet huic diei honorem et reverentiam, propter spem resurrectionis nostræ, quam habemus in illa. Nam sicut Dominus resurrexit a mortuis, ita et nos resurrecturos speramus, » etc. Idem: « Dominicus, ait, dies est primus dies sæculi, in ipso formata sunt elementa mundi, in ipso creati sunt angeli. » Plura vide apud eumdem, *serm.* 254.

MARIA MAGDALENE, ET ALTERA MARIA, — scilicet uxor Cleophæ, et mater Jacobi. Hæ fuere duces et antesignanæ cæterarum quæ Christum comitari solebant: plures enim alias fuisse patet ex *Luc.* XXIII, 55 et seq., ubi inter alias nominat Joannem, uxorem Chusæ, procuratoris Herodis, et Marcus addit Salomen. Porro, hisce non aderat B. Virgo Deipara, quia certo sciebat et exspectabat Christum eodem die resurrecturum: unde sciebat unctionem hanc fore frustraneam.

Moraliter : disce hic Christum se suamque gratiam et gloriam revelare animabus illis, quæ ipsum bonis operibus orationis, pœnitentiæ, charitatis ungere satagunt, ut in iis illas animet et roboret. Unde S. Gregorius, *hom.* 21 : « Illæ mulieres, ait, angelos vident, quæ cum aromatibus venerunt, quia videlicet illæ mentes supernos cives aspiciunt, quæ cum virtutum odoribus ad Dominum per sancta desideria proficiscuntur. »

VIDERE (Græce θεωρῆσαι, id est spectare, contemplari) SEPULCRUM, — ut scilicet Christum ungerent, uti ait Marcus, XVI, 2. Ad hoc enim cum Christus a Josepho sepeliretur, spectarant et consideraverant formam et modum quo Christus collocatus erat in sepulcro, scilicet ut, post sabbatum redeuntes, possent commode et decore eum ungere. Quare verisimile est eas nescivisse de custodia militum a Judæis adhibita sepulcro, deque ejus obsignatione, sed antequam hæc duo fierent, illas a sepulcro domum rediisse. Nam si hæc duo scivissent, non ausæ fuissent venire ad sepulcrum, ne in custodes inciderent, multo minus sigillum effringere. Sed Deus ipsis insciis, ante earum adventum, utrumque hoc impedimentum amovit, ut patebit ex sequent. Hinc disce heroica opera ambire ad Dei gloriam, ac certo confidere quod Deus obices omnes obstantes vel tollet vel superare nos faciet.

Mystice Beda, in cap. XXIV *Lucæ* : « Per hoc, inquit, quod mulieres valde diluculo veniunt ad monumentum, datur nobis exemplum, discussis vitiorum tenebris, ad Domini corpus accedere. Nam et sepulcrum hoc figuram Dominici habebat altaris, in quo corporis Christi mysteria non in serico, non in panno tincto, sed instar sindonis, quo eum Joseph involvit, in linteo puro debent consecrari : ut, sicut ipse veram terrenæ naturæ substantiam pro nobis morti obtulit, ita et nos in commemoratione ipsius, purum de terræ germine, candidumque, et multimodo quasi mortificationis genere castigatum, altari linum imponamus. Aromata autem quæ mulieres deferunt, significant odorem virtutum et orationum suavitatem, quibus altari appropinquare debemus. »

Series passionis et resurrectionis Christi. Nota : Hæc fuit series resurrectionis Christi. *Primo*, Christus in Passione fuit per 18 circiter horas. Nam feria quinta ad vesperam comedit agnum, lavit pedes, instituit Eucharistiam, et prolixum habuit sermonem de charitate, *Joan.* XIII et seq., ac tandem ivit in Gethsemani : quæ omnia facile exigunt tres horas. Quare sub horam noctis tertiam in Gethsemani cœpit contristari et orare, ut calix transiret a se. Inde, si computes horas omnes usque ad horam tertiam pomeridianam feriæ sextæ, qua mortuus est Christus, invenies horas 18; ubi moraliter disce quam tempus passionis Christi et Christianorum sit breve, tempus vero resurrectionis et gloriæ longum, quia æternum. Tam liberalis est Deus, tam modica est passio, tam longa merces et gloria : « Momentum est quod cruciat, æternum quod delectat. » Christus per 18 horas passus est, sed in æternum erit gloriosus.

Secundo, Christus moriens hora tertia pomeridiana, illico quoad animam descendit in infernum, corpus vero e cruce depositum fuit lotum et sindone involutum, ita ut ante noctem (erat enim nox sabbati, in qua quiescendum erat Judæis ab omni opere) sepultus sit. Quare fuit in inferno per 36 circiter horas (in sepulcro vero 33): tot enim sunt si numeres tres horas residuas a tertia pomeridiana, usque ad noctem feriæ sextæ, et horas 24 sabbati, ac novem noctis Dominicæ. Videtur enim Christus resurrexisse post mediam noctem ante auroram, puta sub horam nonam noctis : nox enim erat tunc æqualis diei, puta 12 horarum, quia erat circa æquinoctium. Quare mirum est S. Augustinum, lib. III *De Trinit.*, cap. VI, a morte Christi usque ad ejus resurrectionem numerare 40 horas, a sepultura vero usque ad resurrectionem 36.

Tertio, Christus illico ut comparuit in inferno, puta in limbo, Adæ, Abrahæ cæterisque patribus et Prophetis ostendit non tantum animam suam, sed et deitatem ei conjunctam : quare eos visione divinitatis suæ beavit; tunc ergo infernus erat quasi cœlum. Unde Christus ait latroni ituro ad Christum in limbo : « Hodie mecum eris in paradiso. »

Quarto, sub horam nonam noctis Dominicæ Christus cum patribus egressus ex inferno, venit ad sepulcrum, ibique eis ostendit corpus suum totum defiguratum, lividum, cruentum, discissum, etc., pro ipsis, ac mox purgans hoc corpus ab omni livore, sanguine, unguento, etc., rursumque mittens angelos (licet nonnulli opinentur hæc omnia facta esse, non per angelos, sed per ipsam animam Christi, quæ hanc vim habuit ex unione hypostatica cum Verbo : ita Suarez, III *part.*, t. I, disp. 45, sect. 2) qui sanguinem suum in flagellatione, et per iter sparsum, item pilos vulsos, etc., colligerent; eum collectum rursum indidit venis corporis, ac illud anima Christi gloriosa introiens sibique uniens animavit, vivificavit et glorificavit. Gloriam enim suam quasi sol per radios in illud transfudit, præsertim in quinque plagas, quæ clarius cæteris membris resplenduerunt.

Quinto, multis e Patribus, ut Abrahæ, Isaac, Jacob, Mosi, Davidi, etc., suum corpus restituit, ut eos participes faceret suæ resurrectionis et gloriæ, ejusque testes apud Judæos, ut patet *Matth.* XXVII, 53.

Sexto, Christus resurrexit penetrans lapidem tegentem sepulcrum. Mox descendit angelus terræ motum excitans lapidemque a sepulcro removens, ut custodes excitaret et mulieribus aditum ad sepulcrum patefaceret.

Septimo, mox apparuit gloriosus B. Virgini

matri suæ, eique ostendit Patriarchas, qui jam resurrexerant, qui omnes eam honorifice salutantes miro repleverunt gaudio. Deinde apparuit S. Magdalenæ perseveranti apud sepulcrum, etc.

Tropologice : disce hic, quam religiose sepulcra et reliquias Christi, Martyrum aliorumque Sanctorum venerari, ornare et colere debeamus. Causas quatuor punctim assignat S. Ambrosius, serm. *De SS. Nazario et Celso* : « Honoro, inquit, in carne martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices. Honoro viventis memoriam perennitate virtutis. Honoro per confessionem Domini sacratos cineres. Honoro in cineribus semina æternitatis. » « Non sunt contemnenda, ait S. Augustinus, corpora justorum, quibus tanquam organis et vasis ad omnia opera bona Sanctus usus est Spiritus. » Vide S. Chrysostomum, hom. ult. *in epist. ad Romanos*, in Morali.

Vers. 2. — Terræ motus. Causa Prima.

2. ET ECCE TERRÆ MOTUS FACTUS EST MAGNUS. ANGELUS ENIM DOMINI DESCENDIT DE COELO; ET ACCEDENS, REVOLVIT LAPIDEM, ET SEDEBAT SUPER EUM. — « Terræ motus. » Cur? Respondeo : *Primo*, ut eo significaretur potentia, gloria et magnificentia Christi resurgentis, quasi Dei, qui nutu concutit orbem, dominantis inferis, cœlo et terræ. Terræ motu enim Deus in Sina et alibi suam præsentiam et potentiam ostendit; juxta illud : « A facie Domini mota est terra, » *Psal.* CXIII, 7. Et : « Deus cum egredereris in conspectu populi, cum pertransires in deserto, terra mota est, » *Psal.* LXVII, 8.

Secunda. *Secundo*, ut mulieres angelum non tantum ex sua augusta luce et specie, sed ex hoc terræ motu agnoscerent, faciliusque resurrectionem Christi ab angelo nuntiatam crederent; præsertim quia hoc terræ motu angelus revolvit lapidem ab ostio sepulcri, ut mulieres illud ingrederentur, ac vacuum sepulcrum cernentes Christum resurrexisse scirent. Ita S. Chrysostomus, Augustinus, Theophylactus et alii.

Tertia. *Tertio*, ut milites sepulcri custodes nocturno frigore torpentes, vel dormientes excitarentur, ac testes essent Christum divina virtute resurrexisse; « ut timore terræ motus erecti, ait Euthymius, et horrore ejus qui lapidem revolverat consternati fugerent, et hæc Judæis nuntiarent, ac testes ipsi fierent veritatis. »

Symbol. Symbolice : terra, quæ in Christi morte præ horrore contremuit, in ejus resurrectione præ gaudio quasi subsiliit, ac resurgenti congratulata applausit. Sic in S. Paulini Nolani Episcopi et aliorum Sanctorum felici morte et transitu in cœlum, legimus terram concussam exiliisse. « Magnus adeo, ut cuncta concuteret, et eversionem terræ funditus minaretur, » ait S. Hieronymus. Sic in morte Christi tota terra contremuit, ut dixi cap. XXVII, 51.

ANGELUS ENIM DOMINI. — Τὸ « enim » significat terræ motum qui præcessit, factum per angelum, ac cum eo revolutum fuisse lapidem. Franciscus Lucas et alii censent hunc angelum fuisse Gabrielem, qui juxta nomen suum administer est fortitudinis Dei, ac ejus opera exequitur. « Gabriel » enim idem est quod fortitudo Dei. Non dubium est plures illi angelos adfuisse, et per triduum custodiisse sepulcrum, ac in eo adorasse sacrum Christi corpus, utpote deitati hypostatice unitum. Sic nascente Christo, cum angelo nuntiante pastoribus Christi ortum, « facta est multitudo militiæ cœlestis laudantium Deum, et dicentium : Gloria in excelsis Deo, » *Lucæ* II, 13. Sicut enim ibi Christus ex Virgine natus, ita hic e sepulcro resurgens vi Spiritus Sancti renatus est, et quasi regeneratus.

Porro, angelus hic apparuit specie juvenis, ut ait Marcus : *Primo*, quia juventus significat angelorum vigorem, decorem et robur juge et perennans : quo fit ut nunquam lassescant, vel deficiant aut senescant; sed semper vegeti, vivaces, celeres et agiles perdurent. Hinc pinguntur quasi juvenes alati. Ita S. Dionysius, *De Cœlest. hierarch.* *Secundo*, quia angelus hic repræsentabat Christum, qui erat juvenis : mortuus enim est et resurrexit anno ætatis 34. *Tertio*, juventus significat eum esse validum et bellicosum, ut contra custodes dimicet. Juvenes enim sunt optimi, audacissimi, expeditissimi et robustissimi milites. Unde Poeta : (Angelus ut juvenis apparuit : Cur? Causa Prima. — Secunda. — Tertia.)

Ἔργα ἀνδρῶν, πολεμοῖτε νεῶν, βουλαῖτε γεροντων.

id est : *Opera sunt virorum, bella juvenum, consilia vero senum.*

Denique juventus repræsentat pulchritudinem, vivacitatem, immortalitatem, agilitatem, gloriam corporis gloriosi, quod Christus in resurrectione assumpsit.

ET ACCEDENS, REVOLVIT LAPIDEM — sepulcri Christi, non ut Christus ex eo resurgeret : Christus enim jam ante clauso sepulcro illud vi divina per dotem subtilitatis penetrando, resurrexerat; sed ut Christum Deum ac Dominum suum jam resurrexisse mulieribus ostenderet, dum eis pandens aditum ad sepulcrum, illud corpore Christi vacuum monstravit : Christus enim sicut ex clauso Virginis utero natus est, sic et e clauso sepulcro resurrexit.

Audi S. Augustinum, serm. 138 *De Temp.* : « Judæi perfidi, ait, monumenti lapidem signaverant, ut non haberet Christus egressum : sed quomodo de sepulcro exire non posset, qui ex incorruptis matris visceribus salva virginitate processit? Fefellit custodes, exilivit de sepulcro, apparuit discipulis januis non apertis : inde clausus exiit, huc exclusus intravit. » Sic et Euthymius, Chrysostomus, Theophylactus hic, ac S. Hieronymus *ad Hedibiam*, Quæst. VI; Nyssenus, orat. 2 *De Resurr.*; Justinus, Quæst. CXVII *ad Orthodoxos*; S. Epiphanius, orat. *De Sepultura Christi*; Chrysologus, *serm.* 75; Nazianzenus, tragœdia *De Christo*

patiente, et alii passim. Quare quod S. Leo, epist. 83 *ad Monachos Palæstinos*, ait, Christum, « revoluto lapide, » die tertia surrexisse, τὸ « revoluto lapide » non causam, sed signum, effectum et argumentum non phantasticæ sed veræ resurrectionis Christi significat. Agit enim contra eos, qui Christum phantasma, ac omnia opera ejus phantastica fuisse dicebant, uti ipse se in sequenti explicat.

Hinc contra Calvinum Christum sub parva hostia contineri evincitur.

Hinc collige contra Calvinum nostrosque Novantes, simili Dei omnipotentia posse totum Christum in Eucharistia contineri sub parva hostia. Si enim Christus penetrando lapidem sepulcri potuit esse in eodem loco cum lapide; ergo et in eadem hostia possunt simul esse magna et plura membra Christi. Calvinistæ, ut hoc telum effugiant, respondent lapidem sepulcri instar ceræ mollefactum defluxisse, itaque Christo resurgenti locum aperuisse et cessisse. Verum ridiculum hoc est eorum figmentum, ac communi Patrum, Doctorum et Ecclesiæ sensui, quod Christus e clauso sepulcro resurrexerit, ex diametro repugnans. Adde, si Deus potest lapidem durum in mollem ceram vertere, cur non potest et corpori spiritualem existendi, et lapidem penetrandi modum tribuere?

Unus sepulcri lapis, non duo.

LAPIDEM. — Putant aliqui duplicem fuisse sepulcri lapidem, primum exteriorem, qui exterius sepulcri ostium clauderet; alterum interiorem, qui proprie ipsum sepulcrum obturaret. Sepulcrum enim Christi erat in crypta quasi in camera sive cubiculo, ita ut camera suum haberet ostium, et sepulcrum quoque suum. Ita S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evang.*, cap. XXIV; Beda, Borchardus et Maldonatus. Verum Evangelistæ non nisi unius lapidis meminerunt, scilicet ejus qui exterius cryptæ ostium claudebat: interius enim sepulcrum a parte australi patens erat, ideoque ostio et lapide carebat, uti liquet ex ejus idea, licet Borchardus, in *Descript. Terræ Sanctæ*, contrarium censeat, scilicet lapidem hunc clausisse ipsum sepulcrum interius, non cameram exteriorem. Vere Chrysologus, *serm.* 74: « Lapis, inquit, advolutus probavit mortem, revolutus extitit resurrectionis assertor. » Et Severianus in *Catena*: «Non dicit: Volvit, sed: Revolvit lapidem, quia lapis advolutus probavit mortem, et revolutus extitit resurrectionis assertor. Mutatur hic ordo rerum. Sepulcrum mortem, non mortuum devorat; domus mortis mansio fit vitalis; uteri nova forma mortuum recipit, reddit vivum. »

Hujus rei typus fuit Samson, qui ingressus Gazam, obsessus a Philistæis custodientibus portam, media nocte surrexit portasque abstulit in montis verticem, quia, ut explicat S. Gregorius, *hom.* 21: « Redemptor noster ante lucem resurgens, non solum liber de inferno exiit, sed et ipsa inferni claustra destruxit; portas tulit et montis verticem subiit, quia resurgendo claustra inferni abstulit, et ascendendo cœlorum regna penetravit. »

Sedit angelus quatuor de causis.

ET SEDEBAT SUPER EUM, — non quasi fessus ex labore amovendi lapidem a sepulcro, sed ut ostenderet, *primo*, se esse qui lapidem revolvisset; *secundo*, ut mulieres adventantes placide exciperet, et contra custodes tueretur; *tertio*, « ut esset custos sepulcri Dominici, » ait S. Hieronymus, ne quis videns illud vacuum, aliud cadaver in illud inferret; itaque diceret Christum non resurrexisse; *quarto*, ut milites custodes terreret, *q. d.* Vos armati ad sepulcrum vigilatis, ut illud, et Christum in eo quasi clausum, ne resurgere queat, custodiatis: en ego cœlitus missus illud reseravi, ac Christum ex eo clauso vobis invitis resurrexisse ostendi. Accedite ad me, si audetis, et in me insurgite, ego sedens et securus vos exspecto, vosque omnes, si accedatis, levi attactu prosternam et quasi pulices conficiam.

Symbolicas sessionis angeli causas dat hic S. Thomas: « Sedebat, ait, cui nulla inerat lassitudo, ut fidei doctor, ut resurrectionis magister; sedebat supra petram, ut soliditas sedentis daret credentibus firmitatem; ponebat angelus super petram fundamenta fidei, super quam Christus erat Ecclesiam fundaturus. Vel per lapidem monumenti potest designari mors, qua omnes premebantur: per hoc ergo quod angelus super lapidem sedit, significatur quod Christus mortem sua virtute subjecit. » Audi et Bedam: « Sedebat, ut sedendo significaret eum superato mortis auctore sedem regni jam conscendisse perpetui: sedebat autem super lapidem revolutum, quo ostium monumenti claudebatur, ut claustra inferorum ipsum sua virtute dejecisse doceret. »

Antilog. Prima.

Dices *primo*, quomodo Matthæus et Marcus aiunt angelum sedisse, cum Lucas dicat eum stetisse? Respondeo: Stare, per hebraismum competit cuilibet situi; tantum enim significat rem esse præsentem, sive recta consistat, sive sedeat, sive jaceat. Sic de Magdalena jacente ad pedes Christi eosque lavante et ungente, ait Lucas, cap. XII, 37: « Stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat; » « stans, » id est jacens. Adde, aliam esse narrationem Matthæi et Marci a narratione Lucæ, uti mox dicam.

Secunda.

Dices *secundo*, quomodo Matthæus ait angelum sedisse super lapidem revolutum, id est extra sepulcrum, ibique visum a custodibus, cum Marcus dicat mulieres non extra, sed introeuntes in monumentum, id est intra sepulcrum vidisse angelum. Respondeo angelum primo removisse lapidem, qui ostium cryptæ, in qua erat sepulcrum, claudebat exterius, et tum intuitum custodes, qui erant exterius, eos exterruisse, et in fugam compulisse, ne ipsi arcerent feminas ab aditu sepulcri; deinde ingressum esse ipsum sepulcrum, ibique visum a mulieribus, ut eis ostenderet sepulcrum vacuum, ideoque Christum

resurrexisse. Unde ait : « Surrexit, sicut dixit : Venite et videte locum ubi positus erat Dominus.» Ita Theophylactus. Aut potius alius fuit angelus de quo Matthæus, ab angelo de quo Marcus. Angelus enim Matthæi sedebat super lapidem extra sepulcrum, ac mulieres jussit ingredi sepulcrum. Ingressæ ergo illæ sepulcrum, viderunt ibidem alium angelum, de quo Marcus, qui idem prorsus dixit et confirmavit, quod prior angelus Matthæi dixerat extra sepulcrum. Ita Barradius.

Verum dico, idem prorsus dici a Marco cum eo quod dicit Matthæus. Solet enim Marcus Matthæi esse assecla et interpres. Quare quod Marcus ait : « Introeuntes in monumentum, » sic accipe, *q. d.* Cum pararent vel inciperent ingredi monumentum : necdum enim illud ingressæ erant, sed adhuc extra illud erant, ibique viderunt et audierunt angelum, ut habet Matthæus. « Introire » enim hic, ut et alibi, significat actum inchoatum, non perfectum. Si velis significare actum perfectum, dicito cum S. Augustino, lib. III *De Consensu Evangel.*, cap. XXIV, et Francisco Luca, mulieres introiisse in monumentum, id est in vestibulum vel septum quod erat ante monumentum, quodque illud dividebat et separabat a reliquo horto : ab eo enim decebat sepulcrum sepe vel septo quopiam sejungi. Porro, quod Lucas, cap. XXIII, ait, mulieres in monumento vidisse et audisse duos angelos, alia et diversa est narratio ab hac narratione Matthæi et Marci, de qua inferius suo loco et ordine dicam.

Vers. 3. 3. ERAT AUTEM ASPECTUS EJUS SICUT FULGUR, ET VESTIMENTUM EJUS SICUT NIX. — « Sicut fulgur. » Cur? Respondeo : *Primo*, quia fulgur affine est, et optime repræsentat naturam et dotes angelorum. Fulgur enim est splendidissimum, celerrimum, efficacissimum, et plusquam igneum omnia pervadit et sternit. Hac de causa de Cherubinis Dei currum triumphalem stipantibus dicitur, *Ezech.* I, 14 : « Ibant et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.» Et *Psalm.* CII, quem citat Paulus, *Hebr.* I : « Qui facit angelos suos spiritus, et ministros flammam ignis. »

Angelus ut fulgur. Cur? Causa Prima.

Secunda. *Secundo*, fulgur significat gloriam angelorum, quæ divinæ cognitionis fulgure coruscat : fulguri enim natura quasi est spiritualis et cœlestis origo, æque ac angelis, tam quoad naturam, quam quoad gratiam et gloriam. Rursum fulgur significat gloriam Christi resurgentis; corpus enim Christi gloriosum radiabat ut fulgur. Angeli enim cum apparent, ea specie apparent, quæ convenit rei propter quam apparent. Cum ergo hic angelus appareat ut repræsentet resurrectionem gloriosam Christi, hinc facies ejus fulgurabat : fulgur enim est fulgidissimum, fortissimum, subtilissimum et agillimum. Unde optime repræsentat quatuor dotes corporis gloriosi, tam Christi quam Beatorum; scilicet claritatem, impassibilitatem, subtilitatem et agilitatem. Per resurrectionem enim Christi « infirmitas, ait S. Leo, serm. *De Ascens.*, in virtutem, mortalitas in immortalitatem, contumelia transivit in gloriam. »

Fulgur repræsentat quatuor dotes corporis gloriosi.

Tertio, et magis apposite, fulgur repræsentat zelum, terrorem et iram angeli, contra impios Judæos et milites custodes sepulcri, volentes impedire Christi resurrectionem : fulgur enim est symbolum belli acris et celeris, ac bellatorum acrium et ardentium. Fulgur enim jungitur cum tonitru, ex eoque quasi flamma erumpit. Unde fulgur dicitur filius tonitrui. Gabriel ergo hic inducitur ut Mars quidam fulgurans et fulminans, ac suo robore quasi fulmine omnia penetrans, dejiciens, afflans, incinerans, ut custodes percellat. Unde iis solis apparuit ita effulgurans, ut in eos videretur velle insilire ; mulieribus vero fulgur hoc attemperavit, ac vultum gloriosum quidem, sed blandum et jucundum ostendit. Beati enim apparent singulis ea specie et forma, qua ipsi volunt : quare mulieribus apparuit duntaxat candidatus, scilicet indutus stola candida, ut habet Marcus, cap. XVI, 3. Sic idem Gabriel Danieli, cap. X, 5, repræsentans robur et victorias Machabæorum contra Antiochum Epiphanem, apparuit fulgurans : « Facies ejus, inquit, velut species fulguris, et oculi ejus ut lampas ardens.» Audi S. Gregorium, hom. 21 *in Evang.* : « In fulgure etenim terror timoris est, in nive autem blandimentum candoris : quia vero omnipotens Deus et terribilis peccatoribus, et blandus est justis, recte testis resurrectionis ejus angelus, et in fulgure vultus, et in candore habitus demonstratur, ut de ipsa sua specie terreret reprobos et mulceret pios. Unde recte quoque populum per deserta gradientem, columna ignis in nocte et columna nubis præibat in die. In igne enim terror est, in nube autem visionis lene blandimentum : dies vero vita justi, et nox accipitur vita peccatoris. »

Tertia. Item zelum, terrorem et iram angeli.

Tropologice : Sancti et angelici prædicatores sint sicut tonitrua et fulgura, quæ peccatorum vitia tonando et fulminando conterant, afflent et perdant. Sic de S. Basilio ait S. Gregorius Nazianzenus in ejus funere : « Tonitru tuus, o Basili, erat sermo, at vita fulgur.» Sic Joannes et Jacobus a Christo vocantur Boanerges, *Marc.* III, 17, id est filii tonitrui, hoc est tonantes et fulminantes contra impietatem et impios. Plura hac de re dixi, *Apoc.* IV, 5.

Prædicatores sint sicut fulgura et tonitrua.

Anagogice : fulgur repræsentat ignem gehennæ, paratum impiis Judæis et custodibus Christi hostibus, quia fulgura sunt sulphurea olentque ignem et sulphur; gehenna autem ardet igne et sulphure, *Apocal.* XX, 9 ; *Isaiæ* XXX, 33. Hinc et Sibylla prædixit Antichristum ab angelo occidendum et afflandum fulmine, uti dixi *Apocal.* XIX, 11.

ET VESTIMENTUM EJUS SICUT NIX, — purum et candidum. Unde Marcus illud vocat «stolam candidam, » Lucas « vestem fulgentem. » Candor hic et fulgor significat *primo*, puritatem, innocentiam et castitatem Angelorum; *secundo*, gau-

Candoris symbola.

dium et gloriam resurrectionis Christi, ac præsertim dotem claritatis. Audi S. Gregorium, hom. 21 *in Evang.* : « Quia stola candida coopertus apparuit, quia festivitatis nostræ gaudia annuntiavit. Candor etenim vestis splendorem nostræ denuntiat solemnitatis. Nostræ dicamus, an suæ? Sed ut fateamur, verius et suæ dicamus et nostræ. Illa quippe Redemptoris nostri resurrectio et nostra festivitas fuit, quia nos ad immortalitatem reduxit; et Angelorum festivitas extitit, quia nos revocando ad cœlestia eorum numerum implevit. In sua ergo ac nostra festivitate angelus in albis vestibus apparuit, quia dum nos per resurrectionem Dominicam ad superna reducimur, cœlestis patriæ damna reparantur. » Vide dicta *Eccles.* cap. IX, 8, ad illa : « Omni tempore sint vestimenta tua candida. »

Vers. 4. Custodes sepulcri ab angelis exterriti.

4. PRÆ TIMORE AUTEM EJUS EXTERRITI SUNT CUSTODES, ET FACTI SUNT VELUT MORTUI, — id est attoniti « et stupefacti instar mortuorum, » ait S. Hieronymus, quia fulminantem angelum sibi necis fulmen minitantem et quasi evibrantem cernebant. Timebant enim ne ab eo quasi a fulmine afflarentur, necarentur et in cineres redigerentur. Si angelus, solo vultu fulgureo intuendo custodes, adeo eos perculit et stupefecit, quid fecisset si manus in eos injecisset suumque robur exeruisset? Nam unus angelus hac ratione occidit una nocte 185 millia militum in castris Sennacherib, *Isaiæ* XXXVII, 36.

Vers. 5. *Mar.* XVI, 6.

5. RESPONDENS AUTEM ANGELUS DIXIT MULIERIBUS : NOLITE TIMERE VOS. — Dices, quomodo Matthæus et Marcus unum duntaxat angelum a feminis visum dicunt, cum Lucas duos visos asserat, qui mulieres consternatas aliis verbis quam iis quæ habet Matthæus et Marcus, consolati sint? Respondeo : Aliam esse historiam et narrationem Lucæ ab hac Matthæi, ac posterius contigisse, uti inferius ostendam.

MULIERIBUS, — scilicet Magdalenæ, Mariæ Jacobi, Joannæ et cæteris, ut habet Lucas cap. XXIV, 10. Falluntur igitur qui putant Magdalenam, viso sepulcro vacuo, illico recurrisse ad Apostolos, ut eis hoc nuntiaret, nec vidisse angelos, sed eos duntaxat visos fuisse a Maria Jacobi et cæteris. Joannes ergo, cap. XX, 1, dum solam Magdalenam nominat, eamque ad Apostolos recurrisse narrat, sub ea cæteras omnes socias intelligit. Magdalena enim erat dux et choraga omnium. Eva cum diabolo colloquens incurrit mortem, hæ vero cum angelo colloquentes invenerunt vitam. Audi Severianum in *Catena* : « Surgente Domino terrenis redditur cœleste consortium, et mulieri cui fuerat cum diabolo lethale consilium, fit cum angelo vitale colloquium. » Evam imitantur magæ et sagæ, quæ cum diabolo colloquentes hauriunt mortem : Magdalenam vero imitantur pœnitentes, quæ angelos invocantes vitam nanciscuntur.

NOLITE TIMERE VOS. — Τὸ « vos » habet emphasin : « Cum ait : Vos, inquit S. Chrysostomus, multum id præ se fert honoris, et simul declarat eos, qui summa audacia facinus illud ausi fuerant patrare, nisi resipuerint, extrema passuros esse. Non enim vestrum est, inquit, metuere, sed illorum qui crucifixerunt. » Et S. Gregorius, homil. 21 *in Evang.* : « Paveant illi, inquit, qui non amant adventum supernorum civium; pertimescant qui carnalibus desideriis pressi, ad eorum se societatem pertingere posse desperant. Vos autem cur pertimescitis, quæ vestros concives videtis? »

SCIO ENIM QUOD JESUM, QUI CRUCIFIXUS EST, QUÆRITIS. — Τὸ « enim » dat causam, cur, angelo viso, non debeant timere, sed exhilarari et gaudere, quia scilicet utrique amant et colunt Jesum crucifixum, eique famulantur et serviunt, *q. d.* Angelus : « Ad illius obsequium veni, ad cujus vos venitis, et unum Dominum habemus, et unam voluntatem, » ait Christianus Druthmarus, qui ante septingentos annos scripsit in Matthæum, sub annum Domini 850, ac Rabano, Angelomo, Simeoni Metaphrasti et Haymoni fuit coævus.

Nominat *crucifixum*, tum ut ostendat se non erubescere, sed palam profiteri crucem et crucifixum, seque ejus esse servum, eo quod crux Christo ejusque asseclis summo sit honori et gloriæ; tum ut significet fructum crucis Christi, scilicet quod ipsa « caput et summa » sit « bonorum, » ait S. Chrysostomus, quodque per crucem Christus non solas feminas, cæterosque homines redemerit, sed et angelos exhilararit, imo eis gratiam et gloriam contulerit, uti censent graviores Theologi cum Francisco Suarez, sicut ostendi cap. XVIII, vers. 12 et 13. Denique quod per crucem angelos hominibus, et cœlum terræ reconciliarit, « pacificans per sanguinem crucis, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt, » ait Paulus, *Coloss.* I, 20.

6. NON EST HIC; SURREXIT ENIM, SICUT DIXIT : VENITE, ET VIDETE LOCUM UBI POSITUS ERAT DOMINUS. — Syrus, *Dominus noster*. « Non est hic per præsentiam carnis, ait S. Gregorius, qui tamen nusquam deerat per præsentiam majestatis. » Vers. 6. *Mar.* XVI, 6.

SURREXIT ENIM. — Græce ἠγέρθη, id est evigilavit, excitatus, expergefactus est a morte, quasi e brevi levique somno, ad vigiliam lucis et vitæ : ἐγείρω enim est excito, expergefacio, suscito, erigo. Christo enim mors fuit instar somni; in sepulcro enim per 36 horas quasi dormivit, mox mane diei Dominicæ quasi expergefactus surrexit. Sic fiet et nobis. Quare sicut somnus est brevis quædam mors, sic et mors est longior quidam somnus. Unde Poeta :

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Hinc Paulus, I *Cor.* XV, vita functos non vocat mortuos, sed « dormientes, » quia scilicet ex somno mortis omnes suscitabimur, et resurgemus ad vitam in die judicii.

Rursum ἠγέρθη, id est evigilavit, sicut arbores

in hieme quasi nudatæ et dormientes, evigilant in vere, cum frondere, florere et fructus producere incipiunt. Ita S. Hieronymus, vel quisquis est auctor, in cap. XVI *Marci* : « Radix, ait, amara crucis evanuit : flos enim vitæ cum fructibus erupit, id est, qui jacuit in morte, surrexit in gloria; » ac in eadem fideles suos resurgere faciet. Quare, ut ait S. Leo, serm. I *De Ascens.* : « Quo præcessit gloria capitis, eo spes vocatur et corporis. » Ipse enim « reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, » *Philipp.* III, 21. « Seminatur enim corpus in corruptione, surget in incorruptione; seminatur in ignobilitate, surget in gloria; seminatur in infirmitate, surget in virtute; seminatur corpus animale, surget corpus spiritale, » I *Corinth.* XV, 42. Hoc sibi jugiter proposuerunt omnes Martyres et Sancti, ideoque hac spe roborati quoslibet labores, ærumnas, cruces generose superarunt, quorum primitiæ fuere Machabæi : lege eorum gesta et dicta II *Machab.* VII; nimirum « spes Christianorum est resurrectio mortuorum, » ait Tertullianus, lib. *De Resurrect.* Et S. Augustinus, serm. 3 *De Ascens.* : « Nos, ait, mors Christi vivificavit, nos resurrectio erexit, nos ascensio consecravit. »

SICUT DIXIT. — Urget angelus oraculum et promissum Christi, *q. d.* Christus quem omnes habuistis ut sanctum et divinum Prophetam, prædixit et promisit se a morte die tertia surrecturum. Ergo credite eum surrexisse : nec enim tantus Propheta mentiri potuit aut voluit, præsertim cum jam videatis corpus e sepulcro abiisse et surrexisse, uti ego, qui sum angelus Dei vivi et veri, annuntio et certissime assevero. Idem prædixit ipse per Davidem, *Psal.* XV, dicens : « Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem; » quia, ut ait S. Petrus, *Act.* II, 24 : « Impossibile erat teneri illum ab eo (inferno). »

Porro, Christus prius resurrexit quam ungeretur a mulieribus, ut ostenderet se ea unctione non egere, utpote qui propria virtute resurgeret. Aliam causam moralem dat S. Bernardus, serm. 12 *in Cant.*, quod mallet hujus unctionis pretium pauperibus quam sibi attribui : « Proinde, inquit, Dominus Jesus paratam sibi confectionem expendi noluit in suo corpore mortuo, ut servaret vivo, id est Ecclesiæ : ipsa est charius corpus Christi : quod ne mortem gustaret, morti illud alterum traditum fuisse, nullus Christianus ignorat; ipsum ungi, ipsum foveri desiderat, ipsius infirma membra cupit fomentis ac curationibus relevari : ipsi ergo pretiosa unguenta retinuit, cum anticipans horam et accelerans gloriam, mulierum devotionem non elusit, sed instruxit.» Exemplum simile recenset S. Hieronymus, epist. *ad Rustic.* : « Exuperius, inquit, Tolosæ episcopus, viduæ Sareptensis imitator, esuriens pascit alios, et ore pallente jejuniis, fame torquetur aliena, omnemque substantiam Christi visceribus erogavit. Nihil illo ditius, qui corpus Domini canistro vimineo, sanguinem portat in vitro. »

VENITE (ingredimini mecum in sepulcrum : nam propter vos ingressuras ego lapidem grandem ab eo removi), ET VIDETE LOCUM UBI POSITUS ERAT DOMINUS. — Ut per ocularem inspectionem, ait Chrysostomus, videatis corpus ejus hic non esse, sed ex eo resurrexisse, « ut si meis verbis non creditis, vacuo credatis sepulcro, » ait S. Hieronymus. Angelus ergo præivit viam, et quasi dux introduxit mulieres in sepulcrum eisque illud vacuum ostendit, ut ex eo Christum surrexisse non dubitent.

Vers. 7. *Mar.* XVI, 7.

7. ET CITO EUNTES, DICITE DISCIPULIS EJUS QUIA SURREXIT; ET ECCE PRÆCEDET VOS IN GALILÆAM; IBI EUM VIDEBITIS : ECCE PRÆDIXI VOBIS. — « Cito, » ut cito levetis et abstergatis discipulorum mœrorem, conceptum ex morte Christi magistri sui, ac animos eorum mœstos erigatis et gaudio repleatis per nuntium resurrectionis Christi lætissimum. Hoc enim accipere præ aliis meruere hæ mulieres, quia præ aliis Christi studiosæ ejus sepulcrum adierunt. Causam symbolicam dat S. Gregorius, *homil.* 25, dicens : « Quia enim in paradiso mulier viro propinavit mortem, a sepulcro mulier viris annuntiat vitam; et dicta sui vivificatoris narrat, quæ mortiferi serpentis verba narraverat. Ac si humano generi non verbis Dominus, sed rebus dicat : De qua manu vobis illatus est potus mortis, de ipsa suscipite poculum vitæ. »

DICITE DISCIPULIS. — Addit Marcus : « et Petro, » *q. d.* Et maxime Petro, et imprimis Petro; tum quia Petrus, absente Christo, erat primus et princeps Apostolorum; tum quia Petrus uti præ cæteris Christum diligebat, ita et præ cæteris in morte ejus mœrebat. Addit tertiam causam S. Gregorius, homil. 21 *in Evang.* : « Quia, inquit, si hunc nominatim non exprimeret qui magistrum negaverat, venire inter discipulos non auderet : vocatur ergo ex nomine, ne desperaret ex negatione. Qua in re considerandum nobis est, cur omnipotens Deus eum quem cunctæ Ecclesiæ præferre disposuerat, ancillæ vocem pertimescere et seipsum negare permisit. Quod nimirum magnæ actum esse pietatis dispensatione cognoscimus, ut is qui futurus erat pastor Ecclesiæ, in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri debuisset. Prius itaque eum ostendit sibi, et tunc præposuit cæteris, ut ex sua infirmitate cognosceret, quam misericorditer aliena infirma toleraret.»

PRÆCEDET. — Id est præcedere decrevit, destinatque et de facto præcedet per dotem agilitatis, qua omnes antevertet. Unde Euthymius : « Præcedet, » ait, id est « præveniet vos, » prius ibi erit quam vos.

Præcedet vos in Galilæam : cur?

IN GALILÆAM. — Cur? Respondeo : *Primo*, quia Galilæa erat Apostolorum patria, in quam ipsi post mortem Jesu redire cogitabant, ut apud suos commodius et tutius agerent. *Secundo*, quia

in Galilæa volebat se Christus omnibus discipulis convocatis et congregatis palam ostendere : hos enim Judæi in Judæa congregari non permisissent : nam ipsi perpetuo Christum ejusque Apostolos fuerant persecuti, ut patet *Joann.* XI, 8 et seq. Unde Apostoli aversabantur Judæos et Judæam, cupiebantque redire in Galilæam, ne in Judæa Judæorum metus perturbaret, ait S. Chrysostomus. *Tertio*, quia in Galilæa plerumque prædicaverat et miracula plurima patrarat Christus. Jubet ergo Apostolos eo redire, ut ex locis ipsis, in quibus prædicaverat, suorum dogmatum et miraculorum recordentur.

Symbolice : audi S. Gregorium, *hom.* 21 : « Galilæa namque notat transmigrationem a morte ad vitam. Jam quippe Redemptor noster a passione ad resurrectionem, a morte ad vitam, a pœna ad gloriam, a corruptione ad incorruptionem transmigraverat. Et prius post resurrectionem in Galilæa a discipulis videtur, quia resurrectionis ejus gloriam post læti videbimus, si modo a vitiis ad virtutum celsitudinem transmigramus. Qui ergo in sepulcro nuntiatur, in transmigratione ostenditur; quia is qui in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur. » Sed de Galilæa rursum dicendum vers. 17.

Apparuit tamen Christus Apostolis quoque in Judæa, sed clam et obiter, uti mox videbimus : in Galilæa vero publice et diu. Audi S. Hieronymum, epist. 150 *ad Hedibiam*, Quæst. VII : « In altero (in Jerusalem) pro consolatione timentium videbatur, et videbatur breviter rursumque ex oculis tollebatur; in altero (in Galilæa) autem tanta familiaritas erat et perseverantia, ut cum ipsis pariter vesceretur. Unde et Paulus Apostolus refert eum quingentis simul apparuisse discipulis, I *Cor.* XV, 6.

Hic jam ordine historico intexenda sunt quæ habet Lucas, XXIV, 3, nimirum Magdalenam cum sociabus, dum invitante angelo ingressæ Christi sepulcrum, viderent illud vacuum, corpusque Christi abesse, partim ex ejus absentia, partim ex aspectu duorum angelorum ibi apparentium, vultum dejecisse et consternatas fuisse : quare angelos earum timorem et consternationem erexisse, et simul earum diffidentiam, quod angelo priori dicenti Christum resurrexisse non plane credidissent, duriuscula increpatione castigasse. Illam enim Lucæ narrationem non eamdem esse cum hac Matthæi et Marci, uti nonnulli putant, sed diversam, liquet ex ipsis verbis quæ plane diversa sunt; item ex eo quod in Luca duo angeli apparuisse dicuntur, hic vero in Matthæo et Marco unus duntaxat. Audi Lucam : « Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu. Et factum est, dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Cum timerent autem, et declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas : Quid quæritis viventem cum mortuis? non est hic, sed resurrexit : recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens : Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere. » Græce est, ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις, id est in vestibus fulgurantibus et instar fulguris coruscantibus, ut ex iis agnoscerentur non esse homines, sed cœlites, ac simul Christi resurgentis et de morte triumphantis gloriam repræsentarent. Vide dicta vers. 3.

8. ET EXIERUNT CITO DE MONUMENTO CUM TIMORE ET GAUDIO MAGNO, CURRENTES NUNTIARE DISCIPULIS EJUS. — « Cum timore, » id est cum sacro horrore quem spirabat tum Christi sepulcrum, tum angeli fulgurantes, tum resurrectio Christi eis ab angelis nuntiata, quæ eis utpote de Christi morte mœstis, deque eo ungendo cogitantibus, uti inopinata, ita pene incredibilis accidit : quare novus accessit timor, ne forte hæc angelorum visio phantasticum esset spectrum, quod illas deluderet, ac Jesu corpus furto sublatum foret. Vers. 8. *Luc.* XXIV, 9; *Mar.* XVI, 8; *Joan.* XX, 2.

ET GAUDIO MAGNO, — quod angelos vidissent, et tam lætum ab eis resurrectionis nuntium accepissent. Habebant ergo alternantes animi motus timoris et gaudii, inter se confligentes et dimicantes, ut patebit ex seq. Ita S. Hieronymus : « Duplex, ait, mentes mulierum tenebat affectus, timoris et gaudii : alter de miraculi magnitudine, alter ex desiderio resurgentis. » Et Euthymius : « Cum timore, ait, ob admiranda quæ viderant; cum gaudio vero, ob lætum nuntium quod audierant. »

CURRENTES NUNTIARE DISCIPULIS EJUS. — Quomodo et quid nuntiarint, tacet Matthæus, sed explicant Joannes et Lucas; verum diversimode. Joannes enim ait, Magdalenam redeuntem tantum dixisse Petro : « Tulerunt Dominum meum de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum.» Lucas vero ait, illas omnia visa et audita, ac per consequens etiam visionem angelorum, narrasse Apostolis.

Dices : Unde hæc diversitas? Respondeo : Ex eo quod hæ mulieres erant pavidæ et dubiæ, ut jam dixi, ideoque nemini in via quidquam dixerunt, ut habet Marcus. Itaque quia ipsæ non certo et firmiter credebant Christum resurrexisse, quod tamen ab angelis audierant; hinc alternantes earum cogitationes, similes et alternantes emittunt voces; modo enim visionem angelorum referunt, modo suam sententiam eloquuntur, qua putabant corpus Domini e sepulcro a quopiam esse sublatum. Hoc posterius, quia ab aliis Evangelistis prætermissum erat, idcirco solus idipsum narrat Joannes.

Hic ergo ordine historico inserendum est quod recenset Joannes, XX, a vers. 2 usque ad 19. Verba ejus in pauca contraham, ut ordinem rei gestæ assignem, per quem inter se conciliantur Evangelistæ, qui alioqui videntur implexi et inter se diversi, imo contrarii. Ordo hic fuit : Magdalena Ordo rei gestæ.

cum sociabus visis auditisque angelis, e sepulcro cucurrit et rediit in Jerusalem, ut visa et audita nuntiaret Apostolis. Iis auditis, mox Petrus et Joannes cucurrerunt ad sepulcrum; secuta est currentes Magdalena cum sociabus; Petrus et Joannes ingressi sepulcrum Christi, visis duntaxat ejus linteis, mirantes domum redierunt. Redeuntes secutæ sunt sociæ Magdalenæ; sed Magdalena ipsa mansit apud sepulcrum plorans ex metu et desiderio inveniendi corporis Christi. Quare subinde respectans in monumentum, vidit duos angelos reverentiam exhibentes Christo, qui erat a tergo Magdalenæ. Magdalena ergo vertens se ut videret quis esset a tergo, cui reverentiam exhibebant angeli, vidit Jesum specie hortulani, ac audita ejus solita compellatione, « Maria, » eum agnovit pedesque ejus tenuit, etc., quæ in Joanne explicanda sunt.

Prima ergo sola Magdalena, ut est in Marco, vidit Christum resurgentem, utpote quæ amore Christi præ cæteris ardebat, ideoque ejus sepulcro indivulsa adhærebat. Mox, Christo jubente, Magdalena cæteras mulieres abeuntes festino gradu subsecuta et assecuta, ibi cum eis rursum Christum vidit et audivit salutantem. Ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Theophylactus, Euthymius et alii. Unde sequitur :

Vers. 9. 9. ET ECCE JESUS OCCURRIT ILLIS, DICENS : AVETE. ILLÆ AUTEM ACCESSERUNT ET TENUERUNT PEDES EJUS, ET ADORAVERUNT EUM. — Sicut post aulicos sequitur rex, post sacerdotes Pontifex; sic hic post angelos sequitur Christus, ac resurrectionem suam, quam angeli verbis asseruerant, ipso facto ostendens se redivivum piis feminis confirmat. Volebat enim angelos ad hoc sternere sibi viam, tum ut facilius illæ crederent ipsum resurrexisse, tum ne, si sine præmonitione, ex inopinato se gloriosum eis spectandum exhiberet, eas percelleret et exanimaret.

OCCURRIT. — Quia ipsæ præ viris ipsum quærebant magno pietatis affectu et desiderio. Qui enim Jesum ardenter quærit, Jesum sibi amanter occurrentem invenit, juxta illud : « Petite, et dabitur vobis; quærite, et invenietis, » *Matth.* VII, 7. Ita S. Hieronymus : « Quæ sic, inquit, quærebant, quæ ita currebant, merebantur obvium habere resurgentem Dominum, et primum audire Avete, ut maledictum Evæ mulieris in mulieribus subverteretur. » In quam sententiam et Hilarius : « Quod primum mulierculæ Dominum vident, salutantur, genibus advolvuntur, nuntiare Apostolis jubentur, ordo in contrarium causæ principalis est redditus, ut quia a sexu isto cœpta mors esset, ipsi primum resurrectionis gloriæ et visus, et fructus, et nuntius redderetur. »

Tropologice Rabanus : « Iter virtutum inchoantibus, ait, Christus adjuvando occurrit. » Porro, Eva nobis perditionis et ploratus est mater. Unde notant quidam infantes masculos qui ex Adam nascuntur, plorando ingeminare *A*, quæ est prima littera Adæ : femellas vero vagiendo ingeminare *E*, quæ est prima littera Evæ, quasi suorum parentum lapsum, indeque suam ruinam deplorent. Hæ mulieres pro *Eva* audiunt *Ave*, quia resurrectionis, salutis et gaudii sunt administræ. Hinc B. Virgini Christiparæ, harum reginæ et principi accinimus : « Ave, maris stella, Dei mater alma, » etc.

(Margin: *A*. prima vox nati masculi, *E* vero, femellæ.)

AVETE. — Græce χαίρετε, id est gaudete, salvete; Syrus, *pax vobis*. Hæc enim est Hebræorum propria salutatio, qua nomine pacis omne bonum omnemque felicitatem apprecantur; Arabicus, *lætamini*, quia me magistrum vestrum quem morientem vidistis, jam redivivum videtis, ut eamdem, quam prius, vestri curam geram, ac ad similem resurrectionem gloriamque vos perducam. Ita exemplo Christi animæ beatæ et angeli, dum apparent hominibus, ingerunt eis lætitiam, fiduciam et gaudium, dæmones vero et animæ damnatæ ingerunt mœstitiam, pavorem et desperationem, faciuntque mœstos, anxios, perplexos et desperabundos.

ILLÆ AUTEM ACCESSERUNT (tam amica salutatione Jesu allectæ), ET TENUERUNT (Vatablus, *prehenderunt*) PEDES EJUS. — Id est, ex reverentia et amore tantæ majestatis, ac ex gaudio tam novæ et gloriosæ resurrectionis Christi Domini dilectique sui, complexæ sunt, constrinxerunt et osculatæ sunt pedes illius. Docuit hoc illas facere suo exemplo Magdalena, quæ primo pœnitens pedes Jesu lavit et tersit, deinde post resurrectionem prima eosdem voluit tenere et osculari, *Joan.* XX, 17. Sic Sunamitis apprehendit pedes Elisæi, orans ut filium mortuum resuscitaret, IV *Reg.* IV, 27. Sic fideles amplectuntur et osculantur pedes Pontificis, æque ac virorum sanctitate illustrium. Christus hic se a feminis tangi permisit, ut eis se vere resurrexisse demonstraret, easque resurrectionis suæ testes et præcones efficeret. Unde Chrysostomus : « Postquam, ait, immensa cum lætitia ad eum accurrissent, per tactum resurrectionis documentum et certitudinem acceperunt. » Et Euthymius : « Illæ quidem ex desiderio et reverentia pedes tenuerunt : ipse vero non prohibuit, præstans ut per tactum certiores efficerentur, quod phantasma non esset. »

ET ADORAVERUNT EUM — latria, quasi verum Messiam, sive Christum Dei Filium, qui vi deitatis suæ humanitatem suam e morte suscitasset, uti ipse vivens eis prædixerat. Visio ergo resurrectionis Christi illustravit, confirmavit auxitque fidem divinitatis ejusdem ac cæterorum mysteriorum, quæ a Christo dum viveret docente audierant, sed non plene intellexerant. Quare cum Thoma, si non ore, certe corde dixerunt : « Dominus meus, et Deus meus. »

10. TUNC AIT ILLIS JESUS : NOLITE TIMERE, ITE, NUNTIATE FRATRIBUS MEIS UT EANT IN GALILÆAM; IBI ME VIDEBUNT. — « Nolite timere; » visio enim rerum supernaturalium et cœlestium, uti erat re- Vers. 10.

surrectio Christi, naturam ipsam intuentium eorumque oculos et animos concutit eisque timorem et horrorem sacrum injicit. Vide S. Hieronymum : « Et in veteri, ait, et in novo Testamento hoc semper observandum est, quod, quando augustior aliqua apparet visio, primum timor pellitur, ut sic mente pacata possint, quæ dicuntur, audiri. »

ITE, NUNTIATE FRATRIBUS MEIS. — Christus jam gloriosus mira benignitate, ad dandum nobis humilitatis exemplum, dignatur discipulos suos vocare « fratres » ad eorum consolationem, ut eos mœstos et dejectos in spem animumque erigat, *q. d.* Dicite Apostolis, qui filii sunt unius ejusdem mecum Dei Patris, sed adoptivi per gratiam, cum ego sim filius naturalis per deitatem, quam ab eo accepi qua Deus, et per unionem hypostaticam cum deitate quam ab eo accepi qua homo. Causam dat S. Chrysostomus, et ex eo Euthymius: « Mulieribus autem, inquit, pro Apostolis usus est ad Apostolos, honorans genus quod ex serpentis seductione infame factum fuerat. Et quia mulier viro facta est causa mœroris, nunc mulieres fiunt viris ministræ gaudii. » Perperam ex hoc dicto Christi collegit Lutherus, feminis quoque licere concionari : aliud enim est nuntiare, aliud concionari. Quod si Christus Magdalenæ dixisset: Concionare, ipsa concionari potuisset et debuisset.

IBI ME VIDEBUNT. — *q. d.* In Galilæa familiariter, crebro, diu, palam et libere mea visione fruentur, mecum ore ad os colloquentur et agent: in Judæa non ita, etsi ibidem etiam quandoque eis apparitures sim. Nam in Judæa Christus ipso die resurrectionis, sive Paschatis, sexies hoc ordine apparuit. *Primo*, apparuit matri suæ Virgini Deiparæ, ut docet S. Ambrosius, lib. *De Virgin.*, post principium ; S. Anselmus, lib. VI *De Excellentia Virginis* ; Rupertus, lib. VII *Divin. Offic.*, cap. XXV ; S. Bonaventura in *Vita Christi*, cap. LXXXVII. Estque hic communis Doctorum et fidelium sensus, quem evincit tum Virginis præcedens dolor de passione et morte sui unigenti, item merita et dignitas tantæ matris; tum amor et pietas tanti filii erga talem matrem. *Secundo*, apparuit Magdalenæ apud sepulcrum, *Marc.* XVI, 9, et *Joan.* XX, 16; *tertio*, apparuit eidem cum cæteris mulieribus redeuntibus Jerusalem, in via, *Matth.* XXVIII, 9; *quarto*, apparuit Petro, *Luc.* XXIV, 34; *quinto*, duobus discipulis euntibus in Emmaus, ibidem; *sexto*, omnibus, puta decem Apostolis : Thomas enim aberat, Judas vero se suspenderat, ergo ex duodecim soli restabant decem, *Luc.* XXIV, 36.

Christus sexies die Paschatis apparuit.

Post diem Paschatis vero, *primo*, apparuit undecim Apostolis præsente jam Thoma ipsa octava Paschatis, quæ jam vocatur Dominica in Albis, *Joan.* XX, 26; *secundo*, apparuit septem discipulis, inter quos erant Petrus et Joannes, piscantibus in mari Galilææ, *Joan.* XXI, 1 ; *tertio*, apparuit in monte Galilææ multis, imo plusquam quingentis fratribus, id est fidelibus, *Matth.* XXVIII, 10, et I *Cor.* XV, 6; *quarto*, apparuit Jacobo fratri Domini, ibidem; *quinto*, apparuit omnibus Apostolis aliisque fidelibus in monte Oliveti, ascensurus in cœlum, *Actor.* I, 9; *sexto*, apparuit Saulo cum eum fecit Paulum, *Act.* IX. Alias sæpius apparuit Christus, sed illas ejus apparitiones subticuerunt Evangelistæ.

11. QUÆ CUM ABIISSENT, ECCE QUIDAM DE CUSTODIBUS VENERUNT IN CIVITATEM, ET NUNTIAVERUNT PRINCIPIBUS SACERDOTUM OMNIA QUÆ FACTA FUERANT. — Hinc collige milites sepulcri custodes, viso angelo fulgureo amovente lapidem, perculsos diffugisse seque post sepes abdidisse, ibique stupefactos et pene exanimatos quasi immobiles hæsisse, ut se loco movere non possent, nec auderent, idque Dei consilio, ut ipsi ex latebris hisce viderent et audirent omnia quæ de Jesu resurrectione angeli dicebant mulieribus, ut ipsi eadem pontificibus referrent, itaque fierent nuntii resurrectionis Christi. Quocirca custodes hosce, utpote in sepibus absconditos, nec viderunt mulieres, nec Petrus et Joannes a mulieribus adducti ad sepulcrum. Sed postquam omnis illa angelorum visio disparuit, cum jam mulieres e sepulcro in Jerusalem abiissent, ut ait hic Matthæus, milites hi huc usque timore et stupore quasi colligati, sibi redditi sunt, ac ad se redeuntes adierunt sepulcrum, illudque vacuum videntes, consilio inter se inito, aliquos e suis miserunt ad pontifices, qui hæc omnia a se visa et audita iis narrarent, tum ut custodiæ suæ rationem ipsis redderent, ostenderentque sua incuria et culpa non accidisse, quod Christi corpus e sepulcro abierit, eo quod ipsi contra homines pugnare soleant, at contra cœlites dimicare nequiverint; tum ut dispicerent pontifices, quid in futuro hac in re facto sit opus.

Vers. 11.

12. ET CONGREGATI CUM SENIORIBUS, CONSILIO ACCEPTO, PECUNIAM COPIOSAM DEDERUNT MILITIBUS. —Vide hic perversitatem pontificum et seniorum, qui non contenti Christum vivum occidisse, eum post mortem persequuntur, ac resurrectionem ejus abolere conantur; ut scilicet tegant suum scelus et christicidium, neve aliquis in eos quasi christicidas insurgat, Christique necem ulciscatur. Fuit hoc diaboli consilium, qui conabatur Christi scholam et Ecclesiam, quam fore prævidebat, id est Christianos omnes in Christo suffocare. Quare « qui viventis sanguinem emerant, ait Chrysostomus, eum qui de resurrectione erat crucifixi et redivivi, rursus per pecunias sermonem suffocant. » Corrumpunt enim pecunia custodes, qui erant testes veritatis, ait Euthymius, ut fiant testes mendacii. Addit S. Hieronymus eos hanc pecuniam ex templi ærario accepisse, ideoque illos sacrilege ipsa sacra abusos ad pretium mendacii et perfidiæ. « Pecuniam, inquit, quæ ad usus templi data fuerat, vertunt in redemptionem mendacii, sicuti antea triginta argenteos dederant

Vers. 12.

Judæ proditori. » Vide hic gradus peccatorum, quibus peccatores profundius descendunt assidue, donec in infernum ruant : unum enim peccatum, nisi pœnitentia deleatur, traitq ad aliud et aliud donec hominem trahat ad tartara, juxta illud, *Isaiæ* v, 18 : « Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum. » Vide ibi dicta de funibus quibus peccata peccatis colligata sunt.

Vers. 13. 13. DICENTES : DICITE QUIA DISCIPULI EJUS NOCTE VENERUNT ET FURATI SUNT EUM NOBIS DORMIENTIBUS. — Intuere hic quam cæca sit pontificum perversitas : nam per eam auxerunt resurrectionis Christi famam et fidem, quam conabantur extinguere, ait S. Chrysostomus. Dicunt enim ἀδύνατα, et incredibilia. Nam *primo*, ait Remigius, « Si custodes dormierunt, quomodo furtum viderunt? » Et S. Augustinus, in *Psal.* LXIII : « Dormientes, ait, testes adhibes. Vere tu ipse obdormisti, qui scrutando talia defecisti. »

Secundo, discipuli Christi pavidi fugerant, et de sua salute solliciti in latebras se abdiderant : quomodo ergo ausi fuissent Christi corpus rapere, quod sciebant a tot militibus custodiri? Magna ergo cæcaque fuit malignitas seniorum, qui, ut ait Severianus in *Catena*, « non contenti interfecisse magistrum, discipulos etiam perdere moliuntur, » ut scilicet in eos quasi Jesu, rei a se damnati, fures Pilatus pœna capitis animadvertat.

Tertio, incredibile est milites Romanos adeo fideles et vigiles, ad unum omnes apud Christi sepulcrum obdormisse, præsertim, cum scirent de capite suo agi. Et esto omnes obdormissent, sane excitati fuissent strepitu lapidis grandis, qui e sepulcro ab Apostolis raptoribus corporis Christi amovendus erat, ac corporis Christi adeo magni compositione, involutione et exportatione. Ita S. Chrysostomus : « Quomodo, inquit, furarentur, qui nec apparere audebant? et si vivum adhuc videntes fugerunt, quomodo eo mortuo milites non timuissent? et quare non prima potius nocte furati essent, quando nemo aderat? et si essent furati, an sudarium reliquissent? an in exeundo morarentur? Certe confirmant isti resurrectionem : confitentur enim corpus non esse in sepulcro : non esse autem sublatum, ostendit custodia militum et pavor discipulorum. Ergo mentita est hic iniquitas sibi. » Quocirca vere et acute Severianus : « Discipulorum crimen esse faciunt, ait, virtutem magistri. Plane amiserunt milites, perdiderunt Judæi : sed discipuli magistrum suum non furto, sed fide ; virtute, non fraude ; sanctitate, non crimine ; vivum, non mortuum sustulerunt. » Porro Severianus hic fuit Episcopus Gabalensis, vir eloquentissimus, de quo Gennadius, lib. *De Viris illustr*. Fuit coævus et familiaris S. Chrysostomi cujus invitatu subinde Constantinopoli concionatus est. Extat ejus concio tom. V Operum S. Chrysostomi.

Dices : Quomodo custodes non timuerunt Christi resurgentis et angeli fulgurei quem viderant, vindictam tanti sui mendacii, imo manifestant ejus confusionem, quod scilicet Christus se redivivum publice ostenderet? Respondet Jansenius : Pontifices eis persuasisse Christum non resurrexisse ad vitam communem et corpoream, ut hominibus visibilis appareret, sed ad spiritualem, ut cum angelis ageret ; aut certe non in Judæa, sed in Galilæa suis Galilæis duntaxat appariturum. Verum planius dicas milites excæcatos fuisse auctoritate pontificum, et sua avaritia sitique pecuniæ, æque ac Judas, qui erat Apostolus Christi. Quare in auro præsenti habentes defixos oculos et mentem, non cogitabant, nec metuebant vindictam, præsertim cum nullam talem vim angeli ad sepulcrum excubantis experti fuissent.

14. ET SI HOC AUDITUM FUERIT A PRÆSIDE, NOS SUADEBIMUS EI, ET SECUROS VOS FACIEMUS. — « Suadebimus, » id est persuadebimus Pilato somnum et negligentiam vestram in corpore Christi custodiendo esse levem et venia dignam, nec ex ea quippiam mali accidere posse : scit enim ipse nostram, non ipsius causam hic agi, adeoque ipse in nostri gratiam, contra suam conscientiam Jesum damnavit ad crucem ; si tam mollis fuit in Jesu ad nostram instantiam injuste damnando, multo molliorem se exhibebit in vobis ad nostram instantiam absolvendis. Verum milites hosce Pilato secreto hunc fucum et rem totám detexisse, ac Christi resurrectionem confirmasse, idque Pilatum ad Tiberium Cæsarem scripsisse, qui proinde Christum inter deos referre voluerit, ita ex ipsius Pilati actis narrat Hegesippus in *Anacephalæosi* : « Judæorum principes, inquit, mihi mentientes asserebant Jesum magum esse, et contra legem eorum agere. Ego autem credidi ita esse, et flagellatum tradidi arbitrio eorum. Illi autem crucifixerunt eum, et sepulcro custodes adhibuerunt. Ille autem, militibus meis custodientibus, die tertia resurrexit. In tantum enim exarsit nequitia Judæorum, ut darent pecuniam custodibus, et dicerent : Dicite, quia discipuli ejus corpus ipsius rapuerunt ; sed cum accepissent pecuniam, quod factum fuerat tacere non potuerunt ; nam et illum surrexisse testati sunt se vidisse, et se a Judæis pecuniam accepisse. Hæc ideo ingessi, ne quis aliter mentiatur et existimet credendum esse mendaciis Judæorum. » Vers. 14.

Pilatum autem hæc retulisse ad Tiberium Cæsarem, docent quoque Tertullianus in *Apolog.*, cap. v ; et Eusebius in *Histor.*, lib. II, cap. II, et in *Chronico*, anno Christi 38, quem audi : « Pilato de Christianorum dogmate ad Tiberium referente, Tiberius retulit ad senatum, ut inter cætera sacra reciperetur. Verum cum ex consulto patrum Christianos eliminari urbe placuisset, Tiberius per edictum accusatoribus Christianorum comminatus est mortem. » Et Orosius, lib. VII, cap. IV : « Pilatus, ait, ad Tiberium Imperatorem

retulit de passione et resurrectione Christi, consequentibusque virtutibus, quæ vel per ipsum palam factæ fuerant, vel per discipulos ipsius in nomine ejus fiebant, et de eo quod certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur. »

Vers. 15. 15. AT ILLI, ACCEPTA PECUNIA, FECERUNT SICUT ERANT EDOCTI. ET DIVULGATUM EST VERBUM ISTUD APUD JUDÆOS, USQUE IN HODIERNUM DIEM, — scilicet apud plebeios et eos qui parvi erant cerebri: nam prudentiores facile fucum hunc deprehenderunt, et a militibus rem totam secreto indagarunt; quin Longinus centurio palam militibus restitit, et Christum resurrexisse asseruit, ideoque pro eo martyr occubuit, uti habet ejus Vita die 15 martii. Maxime vero fucus hic confutatus est ab Apostolis, affirmantibus Christum redivivum iis apparuisse, idque per miracula multa confirmantibus, adeo ut fides resurrectionis Christi a toto quasi mundo recepta et credita sit. « Quod enim in Judæa Judæus obscurabat auro, inquit Severianus, fide, toto claruit in mundo. » Idem diserte confutatus est a Josepho, licet gente et secta Judæo. Audiant eum Judæi, suoque Hebræo credant, qui nolunt credere Christo. Sic enim scribit, lib. XVIII *Antiq.*, cap. IV: « Eodem tempore fuit Jesus, vir sapiens, si tamen virum eum fas est dicere. Erat enim mirabilium operum patrator, et doctor eorum qui libenter vera suscipiunt, plurimosque tam de Judæis quam de Græcis sectatores habuit. Christus hic erat: quem accusatum a nostræ gentis principibus, Pilatus cum addixisset cruci, nihilominus non destiterunt eum diligere qui ab initio cœperant. Apparuit enim eis tertia die vivus, ita ut divinitus de eo vates hoc et alia multa miranda prædixerant; et usque in hodiernum diem Christianorum genus ab hoc denominatum non deficit. »

Vers. 16. 16. UNDECIM AUTEM DISCIPULI (Judas enim duodecimus jam se suspenderat) ABIERUNT IN GALILÆAM, IN MONTEM UBI CONSTITUERAT ILLIS JESUS. — Matthæus, omissis cæteris Christi apparitionibus, illam duntaxat recenset, quæ facta est in Galilæa, tum quia illam promiserat angelus vers. 7, ac Christus vers. 10; tum quia illa celebris et publica fuit coram 500 fratribus, ut ait Paulus, I *Corinth.* XV, 6. Nam ad eam ex Christi præcepto convocati sunt omnes discipuli, quos plurimos habebat in Galilæa, quia ibi tutiores erant ab odiis et persecutione Judæorum, quam in Judæa, ait Chrysostomus et Euthymius.

IN MONTEM. — Certum est hunc montem non fuisse Oliveti, ex quo Christus in cœlum coram discipulis ascendit, ac proinde de illa apparitione hic non agi. Nam mons Oliveti in Judæa est, non in Galilæa. Lyranus, Dionysius Carthusianus, S. Bonaventura, Jansenius et alii verisimiliter suspicantur montem hunc fuisse Tabor, ubi primitus Christus transfiguratus gloriam suam ostenderat Petro, Jacobo et Joanni, *Matth.* XVII.

Mystice S. Hieronymus: Galilæa, inquit, erat omnium vitiorum volutabrum, ubi ante error et lubricum; ideoque oportuit eam Christi præsentia et gloria illustrari, juxta oraculum Isaiæ, IX, 1 et 2. Rursum Beda, in *hom.*: « Jam, ait, Dominus de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem transierat: Galilæa enim idem est quod transmigratio. » Unde Glossa: « Nos, ait, si a vitiis ad virtutes migremus, resurrectionis gloriam videbimus. »

Allegorice S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evang.*, sub finem: Galilæa, inquit, idem est quod transmigratio, a radice גלה *gala*, id est migravit, quia Christi gratia de populo Israel transmigratura erat ad Gentes. Unde de ea ait: « Præcedam vos in Galilæam; » quia Apostolis prædicantibus Evangelium non crederetur, nisi eis ipse Dominus viam in cordibus hominum præpararet. « Ibi eum videbitis, » id est ibi ejus membra invenietis, ibi vivum corpus ejus in iis qui vos susceperint, agnoscetis. Hæc ad verbum S. Augustinus, sed nonnullis brevitatis studio omissis.

Anagogice S. Augustinus ibidem: Galilæa, ait, Hebraice quoque significat revelationem, a radice גלה *gilla*, id est *revelavit*: unde repræsentat cœlum et visionem beatificam: « Illa erit revelatio, ait Augustinus, tanquam vera Galilæa. Consimiles ei erimus, ibi eum videbimus sicuti est. Ipsa erit etiam beatior transmigratio ex isto sæculo in illam æternitatem, si ejus præcepta sic amplectamur, ut ad ejus dexteram segregari mereamur: tunc enim ibunt sinistri in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam. Hinc illud: Transmigrabunt, et ibi eum videbunt. »

17. ET VIDENTES EUM, ADORAVERUNT; QUIDAM AUTEM DUBITAVERUNT, — non ex undecim Apostolis, sed ex aliis discipulis. Apostoli enim omnes jam tot visionibus et argumentis Christi erant confirmati, ut non dubitarent eum resurrexisse. Aut certe si τὸ « dubitaverunt » malis referre ad Apostolos, de quibus in præced. et seq. omnis est sermo, intellige « dubitaverunt, » id est jam ante dubitaverant, nunc autem non dubitabant; ponitur enim præteritum perfectum pro plusquam perfecto: hoc enim significat aoristus, qui est in Græco ἐδίςασαν. Voluit enim Matthæus summatim perstringere dubitationem Thomæ et aliorum Apostolorum de resurrectione Christi, antequam sufficienter a Christo apparente essent de ea instructi, quam fusius narrant Lucas, Marcus et Joannes. Ita Theophylactus: « Debes, inquit, sic intelligere, quod, cum venissent in Galilæam, adoraverunt eum. Illi autem qui adorarunt in Galilæa, primum dubitaverunt in Jerusalem. » Sic et Barradius, Franciscus Lucas et alii. Verum « dubitatio illorum nostram auxit fidem, » ait S. Hieronymus. Vers. 17.

Porro, Christus apparens, eadem forma et figura apparuit, quam habuit dum viveret, ut ex eis ab Apostolis agnosceretur esse idem, non alius. Ita S. Cyrillus, lib. XII *in Joan.*, cap. XXXV.

Quocirca dotem claritatis suæ abscondit ; hanc enim ferre non potuissent debiles mortalium oculi. Audi S. Augustinum, lib XXII *De Civitate Dei*, cap. XIX : « Claritas in Christi corpore cum resurrexit, ab oculis discipulorum potius abscondita fuisse credenda est. Non enim eam ferret humanus atque infirmus adspectus, quando ille a suis ita deberet attendi, ut posset agnosci. »

Vers. 18. 18. ET ACCEDENS (vicinius et familiarius ostendens se discipulis majestatem Christi reverentibus) JESUS LOCUTUS EST EIS, DICENS : DATA EST MIHI OMNIS POTESTAS IN COELO ET IN TERRA. — Arabicus : *Donatus sum omni potestate in cœlo et super terram.* Maldonatus et alii probabiliter opinantur hæc non esse facta et dicta a Christo nunc, hoc est cum appareret suis in Galilæa; sed in ultima apparitione, quæ facta est in monte Oliveti, cum ex eo gloriosus in cœlum ascendit. Videtur enim hic Christus Apostolis ultimum vale dicere ultimaque monita et jussa dare, ac eos quasi legatos suos mittere ad evangelizandum per totum orbem, quod fecit in die Ascensionis.

DATA EST MIHI, — scilicet soli, idque tum qua Filius Dei et Deus sum : sic enim ab æterno data est mihi a Patre cum essentia divina « omnis » ejus « potestas » et majestas; tum proprie qua homo sum, ait S. Cyrillus, Nyssenus, Athanasius et alii. Data est, inquam, mihi inchoative in incarnatione mea, ob dignitatem unionis hypostaticæ cum Verbo; complete vero omnis potestas mihi nunc data est a Deo post resurrectionem, ob merita passionis meæ, quando devicta morte, peccato, inferno et diabolo, quasi triumphator et redemptor hominum, plenum et proximum mei sanguinis pretio in eos jus et dominium acquisivi, ut eos propediem et proxime mihi per fidem et gratiam subditos in Ecclesiam, quæ meum est spirituale regnum, per me et Apostolos congregem regamque in terra, et coronem beemque in cœlo. Hoc Christi universale dominium et regnum fuse describit Daniel, VII, 14, et Apostolus, *Ephes.* I, 20; *Philip.* II, 10 et seq., et S. Petrus, *Actor.* X, 36, et S. Joannes, *Apocal.* XVII, 14. Vide dicta cap. XXVII, vers. 11.

Meminit Christus suæ potestatis, ut significet se ex hac potestate mittere Apostolos ad omnes gentes fidei suæ subjugandas. Unde subdit : « Euntes ergo, » etc. Porro Suarez, III *part.*, agens de Christi dominio, hunc locum explicat de potestate excellentiæ, Christo qua homo erat, ratione unionis hypostaticæ, in primo conceptionis instanti a Verbo communicata, quam ipse pro temporum commoditate demonstravit, et post resurrectionem perfecte pleneque exercuit.

Vers. 19. 19. EUNTES ERGO, DOCETE OMNES GENTES (meam
Mar. fidem et doctrinam Evangelicam. Hic ergo Apos-
XVI, 15. toli a Christo acceperunt tubam Evangelii, ait S. Leo, *epist.* 81, et prædicandi officium), BAPTIZANTES EOS IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI. — Hinc ex Ecclesiæ traditione constat hanc esse formam Baptismi; « Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti; » in qua fidem S. Trinitatis et unius deitatis, dicendo : in *nomine*, non : in *nominibus*, clare profitemur. « In nomine » enim idem est quod appellato et invocato nomine, et per consequens persona, divinitate et virtute trium personarum, quæ sunt in una eademque deitate; scilicet Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Hoc significat Græcum εἰς ὄνομα, id est *in nomen*, hoc est, invocando nomen Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, ut per baptismum corporis, animam a peccatis abluat et sanctificet per gratiam. Ita S. Hieronymus : « Nomen Trinitatis, ait, unus Deus est, ut, quorum una est divinitas, una sit largitio. » Et Euthymius : « Unum nomen trium, inquit, denotat unam S. Trinitatis naturam. » Hinc S. Isidorus, lib. VII *Etymol.*, cap. IV : « Trinitas appellatur, inquit, quod fiat totum unum ex quibusdam tribus quasi triunitas, ut memoria, intelligentia et voluntas, in quibus mens habet in se quamdam imaginem divinæ Trinitatis : nam cum tria sint, unum sunt. » Et S. Bonaventura in I, *dist.* 24 : « Trinitas dicitur, inquit, quasi ter unitas, vel trium unitas. » Unde contra Arianos, Macedonianos, Nestorianos aliosque hæreticos liquet, Filium esse verum Deum et ὁμοούσιον Patri, æque ac Spiritum Sanctum, uti passim docent S. Athanasius, Hilarius, Augustinus, Ambrosius et cæteri. Hic ergo clarissime exprimit Christus mysterium S. Trinitatis, quod Moyses in veteri Testamento obscure adumbravit, ne Judæi rudes, tres personas crederent tres esse deos, itaque plures deos more suo colerent.

Moraliter : disce hic discipuli et Apostoli Christi, imo ipsius Christi, opus divinum esse, docere et convertere omnes gentes, etiam rudes, rusticas et barbaras. Unde S. Gregorius, hom. 12 *in Ezech.* : « Nullum, ait, omnipotenti Deo tale est sacrificium, quale est zelus animarum. » Et Richardus de S. Victore : « Nescio, ait, an majus beneficium possit a Deo conferri, quam ut per ejus obsequium alii salutem consequantur. » Celebre est illud magni Dionysii Areopagitæ : « Omnium divinorum divinissimum est, cooperari Deo in conversione errantium et reductione peccatorum ad ipsum; et qui visceribus charitatis affluentes, ac communicationem bonitatis Dei imitantes, puro amore pro universorum salute laborant, recte deiformes et divini, imo divinissimi nuncupantur. »

20. DOCENTES EOS SERVARE OMNIA QUÆCUMQUE Vers. 20.
MANDAVI VOBIS. — Puta omnia præcepta, quæ in Evangelio mandavi; non enim sola fides sufficit ad salutem, sed requiritur observatio mandatorum et assidua virtutum operatio : « Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur, » *Rom.* II et III.

ET ECCE EGO VOBISCUM SUM OMNIBUS DIEBUS, US-

QUÆ AD CONSUMMATIONEM SÆCULI. — *q. d.* Etsi ascendam in cœlum, vos tamen quos mitto ut peragretis totum mundum, non deseram. Esto ergo ubique ex meo hoc præcepto evangelizetis cum magnis laboribus, penuriis, adversitatibus, periculis, persecutionibus, nolite cadere animo, nolite cogitare vos desolatos et a me desertos; ecce enim ego spondeo me vobiscum semper fore.

VOBISCUM SUM, — tum qua Deus, tum qua homo per præsentem opem, gratiam, robur, consolationem, directionem, liberationem, quam vobis et vestris successoribus semper afferam, per quam vobis omnia difficilia reddam facilia, ait S. Chrysostomus, ut ex omnibus gentibus Ecclesiam, id est fideles et sanctos mihi congregetis. Idque « usque ad consummationem sæculi. » Prius mundus hic desinet, quam mea in Ecclesia desinat præsentia. Magno ergo animo opus hoc munusque Apostolicum quod vobis injungo, capessite, quia vos visibiliter Ecclesiam regetis, ego vero invisibiliter eamdem regam et protegam. « Qui usque ad consummationem sæculi se cum discipulis futurum esse promittit, ait S. Hieronymus, et illos ostendit semper esse victuros (in suis posteris et successoribus) et se nunquam a credentibus recessurum. »

« Nolite, ait Prosper, lib. II *De Vocat. Gent.*, cap. I, de vestra infirmitate trepidare, sed de mea potestate confidite, qui vos in hoc opere non derelinquam, non ad hoc ut nihil patiamini, sed, quod multo majus est, præstiturus ut nulla sævientium crudelitate superemini. »

Hoc est quod Christus iturus ad mortem Apostolis promisit, *Joan.* XIV, 16 : « Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis. » Eadem enim sunt dona Spiritus Sancti et Christi, cum utriusque eadem sit deitas, et consequenter eadem operatio. Opera enim S. Trinitatis ad extra sunt indivisa; et quod una persona operatur, hoc et cæteræ duæ operantur. Spiritui Sancto tamen qui procedit ut amor, per attributionem congruam appropriantur opera gratiæ et sanctitatis. Græce et Syriace additur *amen, q. d.* Ita certo fiet ut dixi et promisi. Sic Christus etiam visibiliter adfuit Paulo, *Actor.* XXII, 17, et S. Stephano in martyrio, *Act.* VII. Sic adfuit S. Petro cæterisque Apostolis, Martyribus et Doctoribus. Hac de causa Christus vocatur « Emmanuel, » id est nobiscum Deus, *Isaiæ* VII. Et Ecclesia vocatur civitas Dei. Unde Ezechiel, cap. XLVIII, vers. ult. : « Nomen civitatis ex illa die, inquit, Dominus ibidem. » Unde Deus per Zachariam, cap. II, Ecclesiæ promittit dicens : « Ego ero murus igneus in circuitu, et in gloria ero in medio ejus. » Vide ibi dicta.

Hac pariter de causa Christus voluit in venerabili Eucharistiæ sacramento jugiter manere in Ecclesia, imo in ecclesiis omnibus et singulis usque ad finem mundi. Sicut enim Christi humanitas et deitas gloriosa est in cœlo, adoraturque visibiliter ab Angelis et Sanctis, sic eadem est in Eucharistia, sed occultata sub speciebus panis et vini, ideoque invisibilis, ibique adoratur, imo manducatur a fidelibus, ut earum animabus omne id præstet, quod panis et vinum præstat corporibus, puta omne nutrimentum, omnem vigorem, omne robur, omnem suavitatem, omnes delicias, omne gaudium. Quocirca Christus est, qui per singulos sacerdotes dum celebrant, facit quotidie miraculum miraculorum, nimirum admirabilem illam conversionem panis et vini in corpus et sanguinem suum, quam Theologi vocant *transsubstantiationem* : hanc enim nec homo, nec angelus, nec vis creata efficere posset. Ipse ergo etiamnum actu est sacerdos, dum per sacerdotes singulares Eucharistiam conficit, seque in ea Deo Patri quasi incruentam victimam in holocaustum offert, uti dixi cap. XXVI, 26, ex Concilio Tridentino.

Tropologice : Christus est in anima et cum anima fideli et sancta, usque ad finem vitæ, donans ei magnum illud perseverantiæ donum, quod electos in cœlum perducit; ipse enim justum non deserit, nisi prius a justo deseratur, ut ait ex S. Augustino Concilium Tridentinum, sess. 6. Itaque Christus in anima sancta, *primo*, politice est quasi rex in regno suo, quod secundum leges justitiæ recte dirigit et moderatur, et quasi dux in exercitu eum roborans, ut hostes omnes, puta mundum, carnem et dæmonem superet et debellet. *Christus est in anima quasi rex.*

Secundo, œconomice ipse est in anima, quasi pater in domo et familia, quam sapienter ille regit, protegit et ditat. Rursum, ipse in ea quasi navarchus in navi, eam per undas et fluctus hujus maris procellosi, id est per tentationes hujus vitæ periculosæ, secure dirigit ad portum salutis æternæ. Ipse est in ea id quod auriga est in curru, ut nos quasi dormientes vehat in urbem et patriam cœlestem. Unde ei jugiter acclamare debemus, quod Eliseus succlamabat Eliæ, dum curru igneo raperetur in cœlum : « Pater mi, currus Israel, et auriga ejus, » IV *Reg.* II. *Quasi paterfamilias.* *Quasi auriga.*

Tertio, ethice Christus in anima est quasi ratio et prudentia quæ omnes actiones prudenter dirigit juxta normam rationis divinæ et legis æternæ, quæ est in mente Dei, ut anima non errores suæ concupiscentiæ, sed dictamina veritatis divinæ ac rationes æternas quæ sunt in mente Dei, ejusque sanctam voluntatem in omnibus et ubique sequatur. *Quasi ratio.*

Quarto, physice ipse est in anima id quod anima est in corpore : ipse enim est quasi animæ anima, ipsam vita gratiæ vivificans, ut anima vivat vitam, non animalem et carnalem, sed spiritalem et divinam, utque omnes ejus actus ipsius in operatione sint non naturales, sed supernaturales et divini, ideoque meritorii vitæ et gloriæ æternæ. *Quasi anima.*

Denique ipse est quasi ignis divinus, animam

Quasi ignis et sol. flamma charitatis igniens et inflammans. Ipse est in anima id quod sol est in mundo; scilicet ipse est sol cœlestis, totum animæ nostræ orbem luce gratiæ suæ illustrans, vivificans, calefaciens, et bonis virtutum omnium operibus fœcundans, juxta illud : « Operatur in nobis velle et perficere, » *Philipp.* cap. II; et, « qui operatur omnia in omnibus secundum propositum voluntatis suæ, » *Ephes.* I. Ipse est qui verbis nostris vim, vigorem et efficaciam inspirat, ut auditores et proximos nostros a peccatis ad pœnitentiam et sanctitatem convertamus, juxta illud Pauli : « Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit, » I *Corinth.* III, 6. Ergo, o anima sapiens et sancta, vicario amore et desiderio occurre Deo tuo : Jesus tuus cupit esse tecum; tu vicissim non nisi cum Jesu esse cupias. Deliciæ ejus sunt esse tecum, deliciæ tuæ sint esse cum illo. Ab illo ergo sine te regi, flecti et dirigi, uti regnum sinit se regi a rege, exercitus a duce, domus ab hero, navis a nauclero, currus ab auriga, voluntas a ratione, corpus ab anima, mundus a sole. « Sufficis tu Deo, sufficiat tibi Deus tuus, » ait S. Augustinus.

CORNELIUS A LAPIDE.

COMMENTARII

IN

SANCTI MARCI

EVANGELIUM.

COMMENTARIUS

IN

EVANGELIUM S. MARCI.

ARGUMENTUM.

Marcus, inquit S. Hieronymus in *Catal. Scrip. Eccl.*, « discipulus et interpres S. Petri, juxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ a fratribus, breve scripsit Evangelium. Quod cum Petrus audisset, probavit, et Ecclesiæ legendum sua auctoritate dedit. » Et mox : « Assumpto itaque Evangelio quod ipse confecerat, perrexit in Ægyptum, et primus Alexandriæ Christum annuntians, constituit Ecclesiam tanta doctrina et vitæ continentia, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo, disertissimus Judæorum, videns Alexandriæ primam Ecclesiam adhuc judaizantem, quasi in laudem gentis suæ librum super eorum conversatione scripsit. Et quo modo Lucas narrat Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia; sic et ille quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus est autem octavo Neronis anno, et sepultus Alexandriæ, succedente sibi Aniano. »

Idem testantur Clemens Alexandrinus, lib. VI *Stromat.*, et Papias, episcopus Hierapoleos, et ex iis Eusebius, lib. II *Histor.*, cap. xv, qui et addit « S. Petrum Evangelium Marci confirmasse, et in perpetuum Ecclesiis legendum tradidisse. » Idem docent S. Athanasius in *Synopsi*, sub finem; S. Epiphanius, *hæresi* 51, et Euthymius hic. Quocirca Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion.*, Evangelium S. Marci S. Petro attribuit, quia, ut ait S. Hieronymus, epist. 150 *ad Hedibiam*, Quæst. XI : « Petro narrante et Marco scribente compositum est. » Idem S. Hieronymus, vel quisquis est auctor, præfat. *Comment. in S. Marc.* : « Marcus, ait, seminat post Matthæum, qui fremit ut leo, qui volat ut aquila, qui discit ut homo, qui immolat ut sacerdos, qui irrigat ut flumen, qui florescit ut ager, qui fervet ut vinum. Christus etenim, de quo loquitur, homo nascendo, vitulus moriendo, leo surgendo, aquila est ascendendo. »

Hac de causa, *Ezech.* I et *Apoc.*, Cherubini quatuor faciebus instructi significant quatuor Evangelistas, ita scilicet ut facies hominis significet Matthæum, qui humanitatis Christi opera describit; facies aquilæ Joannem, qui canit divinitatem Christi, dicens : « In principio erat Verbum, » etc.; facies bovis notet Lucam, qui incipit a sacerdotio et victimis Zachariæ; facies vero leonis designet Marcum, quia ipse a terribili et forti rugitu Joannis Baptistæ, quasi leonis, inchoat suum Evangelium, ut in cap. I *Ezech.* docet S. Hieronymus, S. Gregorius et alii passim. Hi enim quatuor currum gloriæ Dei, puta quadrigam Evangelii per totum orbem circumegerunt, omnesque gentes illi quasi triumphanti subegerunt.

Marcus Hebr. est politus.

Huic symbolo apposite congruit nomen Marci juxta etymon tam Hebræum quam Latinum. Marcus enim Hebr., inquit Pagninus in *Interpret. nom. Hebr.*, idem est quod *limatus*, *fricatus*, *expolitus*, id est a rubigine abstersus, a radice מרק *marac*, id est tergere, fricare, polire. Unde Jeremias, cap. XLVI, 4 : « State, ait, in galeis, polite lanceas, induite vos loricis, » ut vos, o Ægyptii, præparetis ad instans prælium contra Nabuchodonosor; ubi pro « polite » Hebr. est מרקו *mircu*. Sic S. Marcus polivit lanceam sui Evangelii et prædicationis, ut ea instar leonis Ægyptios aliasque gentes Christo subigeret. S. Isidorus vero, lib. VII; Origenes, cap. IX : « Marcus, ait, idem est quod excelsus mandato (nescio a qua radice), utique propter Evangelium Altissimi quod prædicavit. » Rursum Marcus Hebr. dicitur quasi מר כוס *mar cos*, id est Dominus calicis, puta passionis et martyrii; ipse enim dira passus, nobili martyrio triumphavit de morte, æque ac de infidelitate.

Latine Marcus est malleus.

Latine vero Carolus Sigonius, *De Nomin. Roman.*, ex Valerio : « Marcus, inquit, dictus, qui mense martio natus est. » Isidorus autem, lib. XIX; Origenes, cap. VII : « Marcus, ait, vocatur malleus, et dictus marcus, quod major sit ad tundendum et fortior; marcellus, mediocris; marculus, malleus pusillus. » Sic S. Marcus malleus fuit magnus et fortis conterens petras, id est saxea Gentilium corda compungens et ad pœnitentiam vitamque Christianam commovens. Marcus ergo et Marcellus idem est quod martellus, id est malleus. Unde Carolus, avus Caroli Magni, ob fortitudinem bellicam qua quasi malleus trecenta millia Saraceno-

Marcus quasi Martius.

rum contudit, cognominatus est Martellus. Aut Marcus quasi Martius, et Mars quidam cœlestis. Unde Marcia familia Romana prisca patricia, dicta est ab Anco Marcio, quarto Romanorum rege fortissimo. « Ab Anco Marcio sunt Martii Reges, » ait Cæsar, *Orat. in funere Juliæ amitæ*, apud Suetonium. Et Ovid., lib. VI *Fastor.* :

Marcia sacrifico deductum nomen ab Anco.

Ancus rex vocatur *sacrificus*, quia, ut ait Livius, lib. II, religiones neglectas aut prave cultas restituit. Religio enim est parens fortitudinis. Hinc Marciæ gentis stemma erat Victoria columnæ imposita. Ita Antonius, Augustinus in familiis Romanis. Porro, Marcii dicti sunt a Marco, vel Mamerco, ait Plutarchus in Numa. Osci enim Martem appellabant Mamercum, ait Festus. Primus autem Pythagoras filium suum vocavit Mamercum, quem secutus Numa, secundus rex Romanorum, filium suum nominavit Mamercum, teste Plutarcho, et ex eo Sigonius. Marcus ergo per crasin idem est quod Mamercus sive Mamers, id est Mars, ait Sigonius : « Quid enim fortius, ait Scholiastes Marci apud S. Hieronymum, quam animas salvare, quæ errorum vitiis poterant interire, » juxta illud, *Psal.* LXVII, 12 : « Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa ? »

Quam religiosus fortisque fuerit S. Marcus, liquet ex institutione Essæorum, qui primi fuere religiosi et religiosorum omnium prototypi, de quorum mira sanctitate paulo post plura. Joannes Major et nonnulli alii censent Marcum hunc esse mancum illum, qui ex religiosa humilitate pollicem sibi amputavit, ne fieret sacerdos. Sed hic fuit Marcus Eremita, non Marcus Evangelista, ut patet ex Vitis Patrum.

Denique Romani prænomen *Marcus* dabant iis qui erant primogeniti. Unde Marcus Tullius Cicero vocatur, quia ipse erat primogenitus, ut notat Aldus Manutius initio *Commentariorum in lib. Cicer. ad Herennium.* Sic S. Marcus fuit primogenitus unice que dilectus a S. Petro; unde ipse de eo solo dixit : « Salutat vos Ecclesia, etc., et Marcus filius meus, » *epist.* I, cap. V, in fine. Quare ipse ut filius a S. Petro hausit tantum spiritum, ardorem et zelum, ac expressa sapientiæ et sanctitatis S. Petri fuit imago; hanc enim ei S. Petrus ceu pater impressit.

Cujas, quis et qualis fuerit S. Marcus?

Quæres *primo*, cujas, quis et qualis fuerit S. Marcus? Respondeo *primo*, eum natione fuisse Hebræum ex tribu Levi. Addit Beda et auctor *Comment. in Marcum* apud S. Hieronymum eum fuisse sacerdotem Aaronicum.

Secundo, Theophylactus, Victor Antiochensis et Euthymius hic, atque ex eis Sixtus Senensis, in *Biblioth. Sacra in Marco*, putant Marcum hunc eumdem esse cum Joanne Marco, qui fuit consobrinus Barnabæ, cum eoque et Paulo profectus est ad prædicandum Gentibus, *Actor.* XII et XIII; quem proinde Marcum intelligit Paulus, epist. *ad Philem.*, et *Coloss.* IV, et II *Timoth.* IV; verum dico Marcum hunc alium esse a Joanne Marco : nam eodem tempore quo Joannes Marcus adhæsit Paulo et Barnabæ in Græcia, noster hic Marcus adhæsit S. Petro Romæ, et ab eo missus est prædicatum, primo Aquileiam, deinde Alexandriam, uti recte ex Eusebio et aliis ostendit Baronius.

Tertio, Origenes, lib. *De Recta in Deum fide*; S. Epiphanius, *hæresi* 51, et Dorotheus, in *Synopsi*, censent Marcum fuisse unum ex 72 Christi discipulis. Sed verius est contrarium, scilicet eum post mortem Christi a S. Petro conversum et baptizatum esse; nam ipse eum vocat filium suum (spiritualem), *epist.* I, cap. V, 13, dicens : « Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone (Romæ) coelecta, et Marcus, filius meus. » Ita S. Hieronymus, Eusebius, lib. VII *Hist.*, cap. XIV; S. Epiphanius, *hæresi* 51 ; Theodoretus, Præf. *in Hist. S. Patrum*; Irenæus, lib. III, cap. I ; Baronius et alii passim, qui tradunt S. Marcum discipulum et comitem fuisse S. Petri.

Quarto, S. Augustinus, lib. I *De Consensu Evang.*, cap. II, Marcum vocat breviatorem Matthæi, non quod eum in compendium redegerit, ut volunt nonnulli, sed quod brevius, secundum quæ acceperat a S. Petro, narret ea quæ Matthæus sæpius fusius prosequitur. Dixi : sæpius; nam subinde Marcus uberius quam Matthæus historiam rei a Christo gestæ enarrat, uti liquet in narratione negationis qua Petrus ter Christum negavit; quædam etiam clarius quam Matthæus explicat. Quare in historiis Christi enarrandis Marcus fusior est quam Matthæus, sed in doctrinis parcior. Fuit ergo Marcus verus Evangelista, æque ac Patriarcha et Apostolus. Unde Arabicus Evangelio Marci hunc titulum præfigit : « In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, Dei unius, Evangelium Patris, Patriarchæ, Apostoli S. Mar (id est Domini) Marci Evangelistæ. »

Quo anno scripserit Evangelium suum.

Quinto, Marcus Romæ rogatus a Christianis conversis a S. Petro, ut summam eorum conscriberet quæ a Petro prædicante audierant, scripsit hoc Evangelium anno Christi 45, Claudii Imperatoris tertio, ait Eusebius in *Chron.*, paulo antequam pergeret Alexandriam, ubi Ecclesiam Christianam fundavit et sanctissime per novemdecim annos gubernavit, ac in ea discipulos adeo eximios habuit, ut Essæi, id est sancti et pii, cognominati sint (1). Hi enim quasi primi religiosi in tanta

(1) Ex adverso, asserere videtur S. Irenæus Marcum scripsisse post SS. Petri et Pauli martyrium, anno scilicet Christi 66 : « Μετὰ τὴν τούτων (Petri et Pauli) ἔξοδον Μάρκος ὁ μαθητὴς.... τὰ ὑπὸ Πέτρου κηρυσσόμενα εγγράφως ἡμῖν παραδέδωκε. » lib. III *Advers. Hæres.*, cap. I. Hanc tamen assertionem cum Eusebii dictis conciliare haud impossibile est, dicendo, vel Marcum Evangelium scripsisse quidem anno Christi 45, ut vult Eusebius, in lucem vero edidisse vel tradidisse fidelibus anno 66 : τὸ enim παραδέδωκε melius *in lucem edidit* quam *scripsit* vertitur; vel locum citatum S. Irenæi corruptum fuisse et legi debere : « Μετὰ τὴν τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιου ἔκδοσιν Μάρκος ὁ μαθητὴς, κ. τ. λ., quod suspicatur Christopher-

puritate, pietate et sanctitate vixerunt, ut toti orbi essent admirationi cæterisque Ecclesiis essent perfectionis exemplar et speculum, adeo ut eos mirifice laudet Josephus et Philo, lib. *De Therapeutis*. Unde S. Hieronymus et Cassianus Marcum vocant principem et institutorem Cœnobitarum. Vide quæ de Essæis dixi, *Act*. v, 2. Atque hac de causa Essæi se ex Alexandria per totam Ægyptum et Thebaidem propagarunt. Unde factum ut ibi essent plurima Monachorum et Anachoretarum examina, qui angelicam in terris vitam agebant, idque duravit per plura sæcula, ut patet ex S. Hieronymo, Vitis Patrum, Evagrio, Palladio, Cassiano et aliis.

Porro, S. Marcus Alexandriæ primam Christianorum scholam erexit, ex qua tot sancti doctores, episcopi et martyres prodiere. Nam schola Alexandrina mire floruit sub Commodo imperatore, anno Domini 180, cum ei præsedit Pantænus, cui successit Clemens Alexandrinus, Clementi Origenes, cujus discipuli fuere S. Gregorius Thaumaturgus, Athenagoras, et postea S. Athanasius, S. Basilius, Nazianzenus, etc. Hi omnes ergo S. Marci fuere sequaces et discipuli.

Denique S. Marcus apostolatus, doctoratus et Evangelistæ lauream martyrii corona decoravit. Unde de eo, in *Martyrologio Romano*, die 25 aprilis, sic legimus : « Alexandriæ natalis B. Marci Evangelistæ, etc., qui pro fide Christi tentus et funibus vinctus, et per saxa raptatus graviter afflictus est. Deinde reclusus in carcere primo angelica visione confortatus, et demum ipso Domino sibi apparente, ad cœlestia regna vocatus est octavo Neronis anno. » Et Gelasius Pontifex, in Concilio Romano *De lib. authent. et apocr.* : « Marcus Evang., inquit, a B. Petro in Ægyptum directus, fidem veritatis prædicavit, et gloriose consummavit martyrium. » Sic et Nicephorus, Metaphrastes, Procopius et alii. Corpus S. Marci Alexandria a mercatoribus translatum est Venetias anno Domini 827, ubi summa religione colitur, adeoque senatus insignia S. Marci, puta leonem, pro stemmate usurpat, atque cum quippiam imperat vel mandat, asserit S. Marcum id mandare.

Quæres *secundo*, qua lingua Evangelium conscripsit Marcus, Latina an Græca? Multi censent eum Latina scripsisse. Et ratio videtur clara; Marcus enim scripsit Romæ Romanis, ex S. Petri ibidem prædicantis ore; ergo pariter scripsit lingua Romana, puta Latina. Græcam enim Romani non intellexissent, uti multis probat Baronius anno Christi 45. Licet enim S. Chrysostomus, *in Marcum*, asserat Marcum Evangelistam scripsisse in Ægypto, tamen Romæ eum scripsisse asserunt S. Hieronymus, Eusebius, Clemens, S. Epiphanius et alii passim; atque

An latine scripsit Marcus?

son et habent plures codices. — Vid. in h. loc. Massuetium, et Haneberg, opere cui titulus : *Versuch einer Geschichte der biblischen Offenbarung*, Regensburg, 1852.

auctor *Comment. in Marcum* non fuit S. Chrysostomus, ut inferius ostendam. Ita Syrus, qui in fine Evangelii S. Marci hæc diserte addit : « Finit Evangelium sanctum, Evangelium Marci, quod locutus est et evangelizavit Romæ romane. » Idem docet S. Damasus Pontifex (vel quisquis est auctor) initio lib. *De Romanis Pontif.*, in Vita S. Petri, quæ ponitur ad initium tomi primi Conciliorum. Idem satis insinuat S. Gregorius Nazianzenus in Carmine quo recenset catalogum S. Scripturæ, dum Evangelistas per linguas et nationes ita partitur :

> Matthæus Christi Hebræis miracula scripsit,
> Ausonibus Marcus, Lucas at doctus Achivis,
> Cunctis Joannes, penetrans cœlestia mente.

Ex adverso, Marcum græce scripsisse diserte asserit S. Hieronymus, Præfat. *in Evangel.* : « De novo, ait, loquor Testamento, quod Græcum esse non dubium est, excepto Apostolo Matthæo, qui primus in Judæa Evangelium Christi Hebraicis litteris edidit. » Additque se hac de causa jussu Damasi veterem Vulgatam versionem Latinam novi Testamenti, ac consequenter et Evangelii S. Marci, correxisse secundum Græcum autographum. Idem expresse docet S. Augustinus, lib. I *De Consensu Evangelist.*, cap. II : « Matthæus, ait, Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri Græco. » Idem fuit communis veterum et recentiorum sensus, ut christiani Druthmari, qui floruit anno Christi 800; Jacobi Chrysopolitani, Maldonati, Præfat. *in Matthæum*; Francisci Lucæ hic; Genebrardi, in *Chronolog.* ad annum Christi 44, quem audi : « Marcus Evangelista Aquileiæ (quæ secunda Roma quondam dicebatur) rogantibus Romanis suum Evangelium conscripsit græce, sive etiam latine, ut volunt Rodulphus et Armacanus. »

Videtur græce.

Idem suadet ratio : nam S. Marcus scripsit Evangelium iturus Alexandriam, ut illud ibi prædicaret; Alexandrini autem tunc loquebantur græce. Alexandria enim condita et dicta est ab Alexandro Magno, qui fuit Macedo et Græcus. Quocirca S. Athanasius, S. Cyrillus, Theophilus, Clemens Alexandrinus cæterique Alexandrini sua græce scripserunt : ergo Marcus Græca lingua scripsit. Rursum, Marcus peritior erat linguæ Græcæ quam Latinæ. Unde et Græcus textus in ejus Evangelio politior et elegantior est quam Latinus : nam Judæi, vicini Græciæ ac subjecti Alexandro Magno et Græcis, Græcam linguam perdiscebant, non ita Latinam, utpote a Roma et Latinis semoti. Adde : Græca lingua tunc latissime patebat, ut ait Cicero; adeo ut Romani, præsertim patricii et honestiores, Græcam callerent, imo filios suos Athenas mitterent, ut Græcam sapientiam et eloquentiam perdiscerent. Marcus autem Evangelium hoc scripsit Romanis, non plebeiis, sed patriciis et nobilibus, uti erant S. Clemens, S. Pudens, S. Torpes. Audi Clementem Alexan-

drinum in epist. I S. *Petri* (extat tom. VI *Biblioth. S. Patrum*, in edit. Parisiensi) : « Marcus, inquit, Petri sectator, prædicante Petro Evangelium palam Romæ, coram quibusdam Cæsarianis equitibus, et multa Christi testimonia proferente, petitus ab eis, ut possent quæ dicebantur memoriæ commendare, scripsit, ex iis quæ a Petro dicta sunt, Evangelium quod secundum Marcum vocatur, » etc. Simili modo S. Paulus epistolam *ad Romanos* scripsit græce, uti ostendi procemio in illam epistolam.

Denique S. Marcus cum S. Petro versatus fuit Antiochiæ, ubi primum discipuli Christi dicti sunt Christiani; Antiochiæ autem loquebantur græce. Unde S. Chrysostomus, qui fuit Antiochenus, prædicavit et scripsit græce. Quare Græca lingua S. Marco usitatior fuit quam Latina, ac forte Græca ei fuit vernacula. Licet enim Apostoli et primi fideles acceperint donum linguarum infusum a Spiritu Sancto, tamen illud acceperunt ad sufficientiam, non ad elegantiam; quare lingua sibi propria vel vernacula melius et elegantius loquebantur, v. g. Hebraica vel Græca, quam extera, vel aliena, v. g. Latina, Illyrica, Germanica.

Et græce, et latine. Utramque sententiam conciliabis, si dicas S. Marcum utraque lingua, scilicet Græca et Latina, scripsisse Evangelium, uti censet Genebrardus anno Domini 44, et noster Barradius, tom. I, lib. I, cap. XIX, ac Possevinus in *Biblioth. in Marco*. Audi Petrum de Natalibus, Aquilinum episcopum, in *Catalogo Sanctorum*, lib. IV, cap. LXXXVI : « Petrus, ait, Marcum Aquileiam protoepiscopum destinavit; ibi Evangelium suum quod alias Romæ Latinis litteris conscripserat, iterum Græco eloquio exaravit, quod usque hodie in Aquileiensi ecclesia, cum sede eburnea in qua sedens illud scripserat, demonstratur. » Idem censet Hadrianus Finus, lib. VI *Flagelli Jud.*, cap. LXXX; et Bellarminus, lib. *De Verb. Dei*, cap. VII.

Porro, censent nonnulli autographum Marci Latinum, injuria temporum periisse, sicut periit Evangelium Hebræum S. Matthæi. Verum hoc difficile est creditu. Quomodo enim Ecclesia Romana, tam fida fidei et sacrorum codicum custos, ac primis illis Marci temporibus usque ad Constantinum, zelo religionis ardentissima et constantissima, permisisset tantum thesaurum sibi dicatum intercidere? Utique quæ aliena tam accurate servavit, sua non perdidit, nec prodidit. Itane tot codices Evangelii S. Marci, quos nobiles Romani cæterique Itali a Petro et Paulo ad Christum conversi certatim sibi describi curabant, ad unum omnes interiere, ut ne unus quidem supersit? Quare verisimilius dicemus Marcum primitus græce scripsisse, ob causas jam dictas, sed illico vel per se, vel per aliquem suum interpretem, Græcum in Latinum convertisse, et utrumque Romanis tradidisse, uti S. Paulus scripsit epistolam *ad Romanos* græce, sed eamdem a tertio scriba et interprete suo conversam in Latinum, misit ad Romanos, uti dixi procemio in illam epistolam. Ratio est : Prima, quia S. Hieronymus et S. Augustinus affirmant Marcum græce scripsisse, non latine. Unde Latinam versionem juxta Græcum, jussu Damasi, correxit S. Hieronymus. Secunda, quia, ut recte advertit Bellarminus, lib. *De Script. Eccles.*, in Marco, ex collatione textus Græci et Latini constat Latinam veterem et Vulgatam editionem tam Matthæi quam Marci ex Græca editione translatam. Idem pluribus exemplis probat Franciscus Lucas hic; quibus adde, Latinum Marci interpretem græcizare, ut cum cap. II, 2, ait : « Et convenerunt multi, ita ut non caperet neque ad januam; » quod obscure Latine ex Græco translatum est, qui clare et ornate sic habet : ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν, id est, *ut non caperent* (turbam affluentem) *neque illa quæ ad januam erant loca*. Et cap. IV, 10 : « Et cum esset singularis, » Græce καταμόνας, id est solus. Et cap. VII, 17, 18, 20 : « Quæ de homine exeunt, illa communicant hominem, » græce clare κοινοῖ, id est communem faciunt, hoc est immundum reddunt hominem; Hebræi enim immunda vocant *communia*, quibus scilicet communiter et promiscue omnes etiam immundi utuntur. Sic cap. I, 45, διαφημίζειν ad verbum vertit, *diffamare*, pro divulgare. Sic cap. XV, 42, προσάββατον ad verbum vertit, *ante sabbatum*, id est profestum sabbati, vel vigilia, puta Parasceve, aut pridie sabbati.

Primo græce.

Venetiis religiose servatur Evangelii S. Marci autographum, sed ob vetustatem in eo litteræ ita corrosæ et exesæ sunt, ut legi nequeant. Id mihi Romæ inquirenti, Venetiis perscripsere nonnulli viri graves, qui idipsum studiose investigarunt, hancque apud Venetos esse traditionem asseruerunt. Ferunt Evangelium hoc Aquileiæ a S. Marco conscriptum et relictum, indeque Venetias translatum; cum enim Attila, rex Hunnorum, Aquileiam per triennium obsessam cepit vastavitque, tunc multi Aquileienses Attilam fugientes, concesserunt ad vicinas Adriatici maris paludes, ibique Venetias admirabili opere condiderunt, sub annum Domini 452, ait Baronius. Porro vir gravis, canonicus S. Marci Venetiis, qui ejus reliquias in manu habet, ideoque oculatus testis, meo rogatu, hac de re studiose inquirens, hisce diebus rescripsit, autographum hoc S. Marci Græca lingua esse conscriptum, ac Aquileia Venetias delatum fuisse anno Christi 1472. Quare græce videtur primitus a S. Marco editum. Evangelii S. Marci autographum Venetiis servatur.

Scripsit hac de re dissertationem ad Magnum Hetruriæ Ducem Paganinus Gaudentius, professor Pisanus, in quo contendit S. Marcum primitus latine Evangelium scripsisse Romæ, deinde græce Aquileiæ, sed Latinum evanuisse : quod enim modo extat Latinum S. Marci Evangelium, ex Græco esse translatum. Addit Romæ olim magnum

Multus olim Romæ Græcæ linguæ usus.

fuisse usum linguæ Græcæ, tum quod multi senatores aliique eam discerent, tum quod multi Græci Romam confluerent. Id liquet ex gravissima querela *Satyræ* III Juvenalis, qui propterea ait se odisse Romam, quod Græca esset urbs :

> Non possum, *inquit*, ferre, Quirites,
> Græcam urbem, quamvis quota portio fæcis Achææ ?
> Jam pridem Syrus in Tiberim confluxit Orontes.

q. d. Multi Syri confluebant Romam. Citat Damasum, lib. *De Vitis Pontificum*, in Vita S. Petri; ubi Evangelistas ait scripsisse latine (notans Marcum), græce et hebraice. Verum notum est hunc librum non esse Damasi, sed Anastasii bibliothecarii, ait Bellarminus, lib. *De Script. Eccles.*, in Damaso. Quod vero addit Paganinus, S. Petrum Romanis prædicasse græce, S. Marcum vero, ejus interpretem, ea vertisse latine, paradoxum videtur ac fidem excedere, uti annotavit Baronius. Porro, alia erant interpretis officia, uti dixi I *Corinth.* XII, 10.

Porro Syri, ut testatur Guido Fabricius in præfatione novi Testamenti Syriaci, asserunt Marcum scripsisse latine (1), Latinumque Evangelium Venetiis asservari aiunt; præterea eumdem ipsum Marcum lingua patria, id est Galilæa, sive Syra, transtulisse, non modo Evangelium suum, sed etiam cæteros omnes novi Testamenti libros.

Verum hoc difficile est creditu; nam hujus editionis nulla extat mentio apud Clementem Alexandrinum, Origenem, Eusebium, Athanasium, Epiphanium, Cyrillum, Theodoretum, S. Hieronymum aliosque Patres, qui vel Syri fuerunt, vel in Syria et Ægypto vixerunt, ac de variis S. Scripturæ editionibus exacte disseruerunt, aut eas accurate pertractarunt. Quæ editio Syriaca novi Testamenti S. Marco videtur posterior. Ita Bellarminus, lib. II *De Verbo Dei*, cap. IV.

Denique S. Marci Evangelium semper habitum

(1) Hic error fortasse oritur ex brevi annotatione ad calcem versionis Syriacæ, *Peschito* dictæ, Evangelii secundum Marcum, asserenti scilicet Marcum *latine* Romæ scripsisse (alii vertunt ad litteram *prædicasse*). Qua de re merito animadvertit Haneberg, opere citato, pag. 656, posito quod notula hæc auctoris sit medio ævo existentis, vocem Syriacam *roumi*, non solum *latine*, sed etiam *græce* reddi posse; nam tum temporis Græcia Syriace dicebatur *Roum*.—Vide Dobrowsky, *Fragm. Ev.S. Marci.*

fuit Canonica Scriptura, excepto ultimo capite, de quo nonnulli olim dubitarunt, teste S. Hieronymo, epist. 150 *ad Hedibiam*, Quæst. III, eo quod in eo inserta forent quædam manichæismum redolentia, quæ recitat S. Hieronymus, lib. II *Contra Pelag.*, ante medium. Erantque hæc : « Et illi satisfaciebant dicentes : Sæculum istud iniquitatis et incredulitatis substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem; idcirco jam nunc revoca justitiam tuam. » Verum hæc jam sublata sunt. Unde de ejus fide, ex Conc. Trident., sess. 4, dubitare non licet. Vide Bellarminum, lib. I *De Verbo Dei*, cap. XVI.

Nota : Marcus totus rei narrandæ intendit; unde non curat rei gestæ ordinem, sed prius facta posterius enarrat, et vice versa. Audi S. Hieronymum, Præfat. *in Matth.* : « Secundus, ait, Marcus, interpres Apostoli Petri et Alexandrinæ Ecclesiæ primus episcopus, qui Dominum quidem Salvatorem ipse non vidit, sed quæ magistrum audierat prædicantem, juxta fidem magis gestorum narravit quam ordinem. » S.Marcus rei gestæ ordinem non curat.

Extat tom. II S. Chrysostomi, *Commentarius in S. Marcum*, qui, licet ingenio, eruditione ac pietate non careat, genio tamen, stylo, subtilitate et judicio S. Chrysostomi carere videtur. Unde Bellarminus, *De Script. Eccles.*, in Chrysost. : *Commentaria*, ait, *in Marcum* sine dubio Chrysostomi non sunt, sed alicujus simplicis monachi, qui fratribus suis Evangelium explicabat, ut constat ex *hom.* 34, 89 et aliis.

Scripsit peculiariter in S. Marcum ex veterum Commentariis Victor Antiochenus, priscus auctor, quem ex Græco in Latinum convertit noster Theodorus Peltanus.

Auctor *Comment.*, sive Scholiastes *in S. Marcum*, apud S. Hieronymum, multa eleganter et pie concinnat, sed non est S. Hieronymus; nec enim ejus stylum, doctrinam, gravitatem assequitur et adæquat; ostendit enim se neque Græcæ linguæ, neque Hebraicæ fuisse peritum, et in explicatione cap. XIV et XV, multa scribit inepta et falsa, uti observavit Bellarminus.

Pauca hic notanda occurrunt, quia pleraque jam dicta sunt in Matthæo; ibi inveniet ea lector locis ubique ad marginem annotatis. Hic ergo brevis ero.

SANCTUM

JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM MARCUM.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, describitur Joannis Baptistæ prædicatio et vitæ austeritas. Secundo, vers. 9, Christi baptismus, jejunium et tentationes. Tertio, vers. 14, Christi prædicatio ac vocatio Petri, Andreæ, Jacobi et Joannis. Quarto, vers. 23, dæmoniaci curatio; ac, vers. 30, socrus Petri febricitantis, ac aliorum plurium sanatio. Quinto, vers. 40, leprosi mundatio.

1. Initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei, 2. sicut scriptum est in Isaia propheta : Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. 3. Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. 4. Fuit Joannes in deserto baptizans, et prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. 5. Et egrediebatur ad eum omnis Judææ regio, et Jerosolymitæ universi, et baptizabantur ab illo in Jordanis flumine, confitentes peccata sua. 6. Et erat Joannes vestitus pilis cameli, et zona pellicea circa lumbos ejus, et locustas et mel silvestre edebat. Et prædicabat, dicens : 7. Venit fortior me post me, cujus non sum dignus, procumbens, solvere corrigiam calceamentorum ejus. 8. Ego baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu Sancto. 9. Et factum est, in diebus illis, venit Jesus a Nazareth Galilææ; et baptizatus est a Joanne in Jordane. 10. Et statim ascendens de aqua, vidit cœlos apertos, et Spiritum tanquam columbam descendentem et manentem in ipso. 11. Et vox facta est de cœlis : Tu es Filius meus dilectus, in te complacui. 12. Et statim Spiritus expulit eum in desertum. 13. Et erat in deserto quadraginta diebus et quadraginta noctibus, et tentabatur a Satana, eratque cum bestiis, et angeli ministrabant illi. 14. Postquam autem traditus est Joannes, venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium regni Dei, 15. et dicens : Quoniam impletum est tempus, et appropinquavit regnum Dei : pœnitemini, et credite Evangelio. 16. Et præteriens secus mare Galilææ, vidit Simonem et Andream, fratrem ejus, mittentes retia in mare (erant enim piscatores), 17. et dixit eis Jesus : Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. 18. Et protinus, relictis retibus, secuti sunt eum. 19. Et progressus inde pusillum, vidit Jacobum Zebedæi et Joannem, fratrem ejus, et ipsos componentes retia in navi; et statim vocavit illos. 20. Et relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum. 21. Et ingrediuntur Capharnaum; et statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat eos. 22. Et stupebant super doctrina ejus : erat enim docens eos, quasi potestatem habens, et non sicut Scribæ. 23. Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo; et exclamavit, 24. dicens : Quid nobis et tibi, Jesu Nazarene, venisti perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei. 25. Et comminatus est ei Jesus, dicens : Obmutesce, et exi de homine. 26. Et discerpens eum spiritus immundus, et exclamans

voce magna, exiit ab eo. 27. Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes : Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc nova? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, et obediunt ei. 28. Et processit rumor ejus statim in omnem regionem Galilææ. 29. Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis et Andreæ, cum Jacobo et Joanne. 30. Decumbebat autem socrus Simonis, febricitans; et statim dicunt ei de illa. 31. Et accedens elevavit eam, apprehensa manu ejus; et continuo dimisit eam febris, et ministrabat eis. 32. Vespere autem facto, cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, et dæmonia habentes; 33. et erat omnis civitas congregata ad januam. 34. Et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus, et dæmonia multa ejiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. 35. Et diluculo valde surgens, egressus, abiit in desertum locum, ibique orabat. 36. Et prosecutus est eum Simon, et qui cum illo erant. 37. Et cum invenissent eum, dixerunt ei : Quia omnes quærunt te. 38. Et ait illis : Eamus in proximos vicos, et civitates, ut et ibi prædicem; ad hoc enim veni. 39. Et erat prædicans in synagogis eorum, et in omni Galilæa, et dæmonia ejiciens. 40. Et venit ad eum leprosus deprecans eum; et genu flexo, dixit ei : Si vis, potes me mundare. 41. Jesus autem misertus ejus, extendit manum suam; et tangens eum, ait illi : Volo, mundare. 42. Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, et mundatus est. 43. Et comminatus est ei, statimque ejecit illum ; 44. et dicit ei : Vide nemini dixeris; sed vade, ostende te principi sacerdotum, et offer pro emundatione tua quæ præcepit Moyses in testimonium illis. 45. At ille egressus, cœpit prædicare et diffamare sermonem, ita ut jam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset, et conveniebant ad eum undique.

Vers. 1. 1. INITIUM EVANGELII JESU CHRISTI, FILII DEI, SICUT SCRIPTUM EST IN ISAIA, etc. — Multi ante « sicut » ponunt punctum, censentes τὸ « initium Evangelii, » etc., esse titulum libri. Verum hæc verba non esse titulum, sed initium et proœmium libri, patet ex nomine « initium, » et quia hæc verba pendent a τῷ « sicut scriptum est, » etc.; quare ante « sicut » ponendum est comma, non punctum. Vox ergo « Evangelii, » hic non significat scripturam Evangelii, quam scripsit Marcus, ut significat cum dicimus « Evangelium Marci; » sed significat prædicationem Evangelicam « Jesu Christi, » ut sequitur. Sensus igitur est, *q. d.* Evangelica Christi prædicatio initium habuit tale, quale prædixit Isaias et Malachias, scilicet prædicationem Joannis Baptistæ ejusque testimonium de Christo ; Joannes enim cœpit prædicare regnum cœlorum, Christi prædicatione et morte reserandum. Unde ipse suos ad pœnitentiam induxit, ut per eam capaces fierent gratiæ Christi et regni cœlorum, dicens : « Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum. » Hæc ergo ejus prædicatio fuit «initium Evangelii,» id est prædicationis Evangelicæ inchoatæ a Joanne et perficiendæ per Christum. Moses enim et lex vetus prædicabant et promittebant terram promissam, lacte et melle manantem, si Judæi Dei mandatis parerent : Christus vero et lex Evangelica prædicat promittitque regnum cœlorum, si homines de peccatis pœniteant et Christi mandata observent. Prædicatio ergo pœnitentiæ quam fecit Joannes, fuit præparatio et initium prædicationis Evangelicæ quam fecit Christus evangelizans regnum cœlorum.

Nota : Matthæus et Joannes Evangelium ordiuntur a Christo ipso; sed Joannes a divina, Matthæus ab humana Christi generatione. Marcus vero et Lucas illud auspicantur a Joanne Baptista, sed Lucas a Joannis nativitate, Marcus autem a Joannis prædicatione.

2. SICUT SCRIPTUM EST IN ISAIA PROPHETA : ECCE EGO MITTO ANGELUM MEUM ANTE FACIEM TUAM, QUI PRÆPARABIT VIAM TUAM ANTE TE. Vers. 2. *Matth.* XI, 10.

3. VOX CLAMANTIS IN DESERTO : PARATE VIAM DOMINI RECTAS FACITE SEMITAS EJUS. Vers. 3. *Matth.* III, 3; *Luc.* III, 4; *Joan.* I, 23.

Prior sententia, vers. 2, est Malachiæ, cap. III, 1; posterior est Isaiæ, cap. XL, 3. Unde Græca habent, vers. 2 : *Sicut scriptum est in Prophetis,* scilicet Malachia et Isaia; sed Latina Vulgata, ac Græca nonnulla, item Syrus et Arabicus habent : *Sicut scriptum est in Isaia propheta,* et ita Græcos olim legisse docet S. Hieronymus, lib. *De optimo genere interpret. Script.*

Dices, cur Marcus solum Isaiam citat, non Malachiam? Respondeo : Quia potior hic est Isaias; nam vox Joannis in deserto clamantis : « Pœnitentiam agite, » erat « initium Evangelii, » id est Evangelicæ prædicationis Christi; sed quia Malachias indicat hanc Joannis vocem, non ab homine, sed a Deo missam, propterea Marcus præmisit verba Malachiæ, ut per illa excitet attentionem lectoris ad venerandam et capessendam

vocem Joannis ab Isaia prænuntiatam. Adde, idem in re dicere Malachiam cum eo quod dicit Isaias; nam angelus missus a Deo ad præparandam viam Christo non alius fuit quam Joannes voce sua clamans prædicansque pœnitentiam, quæ corda hominum præpararet ad Christi prædicationem et gratiam. Est ergo hoc unum quasi duorum Prophetarum idemque oraculum, uno eodemque sensu de uno eodemque Joanne prolatum, licet aliis et aliis verbis, quæ se mutuo confirmant et explicant. In Isaiæ ergo oraculo reipsa continetur oraculum Malachiæ; quod enim prædixit Malachias, idem clarius et pressius aliis verbis prædixit Isaias. Hæc ergo est causa cur Marcus hic cæterique Evangelistæ et Apostoli, cum duos Prophetas, vel duas pluresque sententias ejusdem libri vel diversi e veteri Testamento citant, quasi unum idemque testimonium citent, ut patet I *Petri* II, 7, collato cum *Psal.* CXVII, 22, et *Isaiæ* VIII, 14. Item I *Corinth.* XV, 54, collato cum *Isaiæ* XXV, 8, et *Osee* XIII, 14. Causa, inquam, est quod una sententia alteram confirmet et explicet, adeoque reipsa idem dicat quod altera; quare utraque non tam duæ, quam una eademque in re sententia esse videtur.

Reliqua quæ hic de Joanne dicuntur explicui *Matth.* III, 3, et XI, 10, ac *Malach.* III, 1, et *Isaiæ* XL, 3; quare illa hic non repetam, nec audiam illud vulgo jactatum : « Crambe recocta. »

Vers. 4. 4. FUIT JOANNES IN DESERTO BAPTIZANS, ET PRÆDICANS BAPTISMUM POENITENTIÆ (id est excitando homines ad pœnitentiam, ut per eam disponerentur) IN (ad) REMISSIONEM PECCATORUM — accipiendam a Christo ejusque baptismo, qui erat perfectio et consummatio baptismi Joannis. Christus enim quasi rex cœlorum, prædicabat regnum sua gratia accipiendum, cujus prima pars est remissio peccatorum, quam præstat Christi baptismus, utpote Christi spiritu et gratia instructus et quasi animatus, juxta illud Joannis : « Ego baptizo vos aqua in pœnitentiam; qui autem post me venturus est, etc., ipse vos baptizabit Spiritu Sancto et igne, » *Matth.* III. Quod repetit hic Marcus, vers. 8.

Vers. 12. 12. ET STATIM SPIRITUS EXPULIT (Græce, ἐκβάλλει, id est emittit, educit, expellit) EUM IN DESERTUM. —« Spiritus, » scilicet Sanctus, qui paulo ante in baptismo specie columbæ in eum erat delapsus. « Expulit, » id est magna vi spiritus et ardoris impulit Christum, ut ultro et sponte iret « in desertum, » ut ibi quasi in palæstra solus cum diabolo congrederetur : ibi ergo duellum iniere Christus et Antichristus, puta diabolus, sive Lucifer.

Vers. 13. *Matth.* IV, 1, 2, 11; *Luc.* IV, 2. 13. ET ERAT IN DESERTO QUADRAGINTA DIEBUS, ET QUADRAGINTA NOCTIBUS, ET TENTABATUR (Græce, πειραζόμενος, id est tentationem patiens) A SATANA. — Unde multi putant Christum per quadraginta dies crebro tentatum fuisse a Satana, per varia spectra et horribilia monstra, qualia dæmon objecit S. Antonio, ut cum terreret ac ab oratione et solitudine avocaret. Ita Franciscus Lucas. Verum videtur Marcus unico verbo πειραζόμενος, id est *tentationem patiens*, tres solemnes Christi tentationes quas recenset Matthæus, cap. IV, 2 et seq., per compendium perstringere et complecti voluisse. Unde Lucas, cap. IV, 2, post τὸ πειραζόμενος, statim tres hasce tentationes enarrat. Vide dicta *Matth.* IV, 2. Verum enim hic est illud : « Dum brevis esse laboro, obscurus fio. »

ERATQUE CUM BESTIIS. — Θηρίων, id est *feris*. Innuitur summa loci solitudo, æque ac Christi innocentia, quod scilicet in loco desertissimo agens cum leonibus, lupis, pardis, serpentibus, eos non timeret, nec ab eis læderetur; sicut Adam, quamdiu fuit innocens, cum iisdem in paradiso innoxie egit; omnia enim ipsum, ut dominum suum intuebantur et reverebantur.

ET ANGELI MINISTRABANT EI. — Non ante tentationem et victoriam, ut vult Beda : sic enim Jesus a diabolo fuisset agnitus esse Filius Dei, ex angelorum famulatu, reverentia et adoratione, neque eum diabolus aggredi et tentare fuisset ausus; sed post tentationem parta jam victoria, ut patet *Matth.* IV, 11 : idque ad hoc, ut Jesus solus cum solo duellans diabolo, eumque vincens et superans, in se ostenderet tentamenta vincentibus a Deo paratam esse consolationem et consortium obsequiumque angelorum.

14. POSTQUAM AUTEM TRADITUS EST (carceri ab Herode) JOANNES, VENIT JESUS IN GALILÆAM, PRÆDICANS EVANGELIUM REGNI DEI. — Secundus hic fuit Christi adventus e Judæa in Galilæam, ut fugeret Herodem, ne se quoque incarceraret. Jam enim Christus prædicarat et baptizarat in Judæa; quare ibi inclarescens incurrit invidiam Scribarum et Pharisæorum, qui eum quasi novatorem ad Herodem detulerunt et accusarunt. Quare idem hic est Christi adventus cum eo quem recenset Matthæus, cap. IV, 12; Lucas, cap. IV, 14; et Joannes, cap. IV, 3 et 43. Licet nonnulli illum Joannis ab hoc diversum, et tertium Christi in Galilæam adventum esse autument, eo quod in eo Christus fugerit Pharisæos, ut ait Joannes; in secundo vero fugerit Herodem, ut ait Matthæus et Marcus; sed, ut dixi, Pharisæos fugit, quia Herodem fugit : apud hunc enim eum accusarunt Pharisæi; quare eadem hæc fuit Christi fuga, idemque in Galilæam adventus. Vers. 14 *Matth.* IV, 12, 17 *Luc.* IV 14; *Joan* IV, 3.

Nota : Christus in Judæa baptizatus a Joanne, ibique familiaritatem contrahens cum Joannis discipulis, Andrea et Petro, inde abiit in Galilæam, ac vocavit Philippum, et in nuptiis Cana Galilææ aquas convertit in vinum. Hic fuit primus Christi e Judæa adventus in Galilæam, quem enarrat Joannes, cap. I, 43 et seq. Verum instante Paschate, Christus e Galilæa rediit in Judæam, ut juxta legem sisteret se templo, *Joan.* II, 13; tumque ejecit ementes e templo, et cum Nicodemo collocutus palam cœpit baptizare et prædicare,

Joan. III, 26; quare inclarescens incurrit invidiam Scribarum. Unde metuens an ipsi se accusarent apud Herodem, uti accusarant Joannem Baptistam, audiens eum occisum, secessit iterum e Judæa in Galilæam, *Joan.* IV, 3 et 43, atque hic est secessus de quo agit hic Marci et Matthæi cap. IV, 12, ut ibidem dixi. Unde in Galilæa tunc Christus ad se vocavit quatuor piscatores, scilicet Petrum et Andræam, Jacobum et Joannem, uti narrat Marcus, vers. 16 et seq., ac Matthæus, cap. IV.

Vers. 15. 15. ET DICENS : QUONIAM (Græce ὅτι, id est *quod*) IMPLETUM EST TEMPUS — adventus Messiæ et regni cœlorum; ut scilicet illud tot millibus annorum clausum, Christus sua prædicatione, et morte et gratia reseret et aperiat.

POENITEMINI. — Pœnitentiam agite, ut peccata commissa detestemini, et proponatis vitam in melius commutare. Pulchre Scholiastes apud S. Hieronymum : « Amaritudinem radicis, ait, dulcedo pomi compensat, periculum maris spes lucri delectat, dolorem medicinæ spes salutis mitigat; qui desiderat nucleum, frangit nucem : sic qui cupit gaudium conscientiæ sanctæ, amaritiem pœnitentiæ, ceu pilulam sorbeat. »

Vers. 19. *Matth.* IV, 21; *Luc.* V, 9. 19. JACOBUM ZEBEDÆI ET JOANNEM. — Pulchre Scholiastes apud S. Hieronymum : « Hac, ait, piscatorum quadriga vehimur ad æthera, sicut Elias; his quatuor angulis construitur prima Ecclesia. Quatuor virtutibus in imaginem Dei convertimur, obedientes prudentia, viriliter agentes justitia, serpentem calcantes temperantia, et Dei gratiam merentes fortitudine. » Theophylactus : « Prius, ait, vocatur Petrus, id est actio; deinde Joannes, id est contemplatio. »

Vers. 23. 23. ET ERAT IN SYNAGOGA EORUM HOMO IN SPIRITU IMMUNDO, — id est homo spiritus immundi, hoc est habens spiritum immundum, puta possessus a dæmone. Talis enim a dæmone ita agitur et raptatur, ut in dæmone esse et habitare videatur. Est hebraismus; Hebræi enim ב *beth*, id est *in*, usurpant loco regiminis, quo unum nomen substantivum regit aliud in genitivo.

ET EXCLAMAVIT — spiritus, puta dæmon, per os hominis a se possessi, « quasi tormenta sustinens, ait Scholiastes apud Chrysostomum, quasi in dolore positus, quasi flagella ferre non valens. » Nam, ut ait Beda : « Præsentia Salvatoris tormenta sunt dæmonum. » Voluit id Christus, ut per hoc publicum dæmonis de se testimonium, perque ejus expulsionem Judæi in synagoga Capharnaensi (ibi enim hæc contigerunt, ut patet vers. 21) congregati, agnoscerent ipsum esse Messiam. De hoc dæmoniaco nil habet Matthæus, sed Lucas, cap. IV, 33.

Vers. 24. *Luc.* IV, 34. 24. DICENS. — Græca subdunt ἔα, quod Interpres Lucæ, IV, 34, vertit *sine*, ut sit imperativus verbi ἐάω, id est sino, permitto; *q. d.* ait Euthymius : « Dimitte nos, » noli nos vexare et ejicere. Alii ἔα accipiunt quasi adverbium dolentis, stupentis et obsecrantis; *q. d.* Ah! hem! eia! Domine, quid tibi nocui? ne me a possessione mea expellas.

QUID NOBIS ET TIBI, JESU NAZARENE, VENISTI PERDERE NOS? SCIO QUI SIS, SANCTUS DEI. — *q. d.* Quid tibi, o Jesu, nobiscum est negotii, quando te ego aliique dæmones læsimus, ut nos pellere et lædere velis? *q. d.* Nos non te, o Christe, qui sanctus es, sed peccatores velut nostri juris invadimus. Nil ergo nobis tecum est litis; tu igitur vicissim noli nobiscum litigare et nos perdere.

VENISTI PERDERE NOS? — Quidam codices addunt : « ante tempus; » sed id delent Græca, Romana, Syrus et Arabicus; videtur enim id ex *Matthæi* cap. IX, 29, huc translatum. Jam quoad sensum : *Primo*, Beda : « Dominum, ait, in terra cernentes dæmones, se continuo judicandos credebant; » *q. d.* Noli tuo adventu, o Jesu, tam cito inducere diem judicii, ut nos in tartara ableges sine ulla spe exeundi. *Secundo*, Scholiastes apud Chrysostomum exponit, *q. d.* Nobis non das locum in hominibus, dum divina doces; sed hoc mysticum est. *Tertio*, et genuine, « Venisti nos perdere, » id est « torquere, » ut habet Matthæus, cap. VIII, 29, ex hominibus ejicere et in infernum mittere. Unde Theophylactus : « Exire ab homine, inquit, suam perditionem dicit. » Summa enim dæmonum voluptas est, homines possidere, vexare, tentare. Hoc est quod ait Lucas, VIII, 31 : « Et rogabant illum nè imperaret illis, ut in abyssum (infernum) irent. »

SCIO QUI (quis) SIS (nimirum), SANCTUS DEI. — Arabicus : *Scio quis sis, Sancte Dei*; Græce ὁ ἅγιος, id est *ille sanctus*, scilicet singularis et per eminentiam, qui adeo es sanctus, ut tuam sanctitatem aliis communices, sisque quasi fons et sol sanctitatis, qui omnes sanctos sanctificas, puta Messias et Dei Filius, quem a tot millenis annis omnes avidissime exspectant, uti exponunt alii dæmones, cap. III, 12. Ita Theophylactus, Euthymius et alii. Alludit ad illud Danielis, IX, 24 : « Ungatur Sanctus Sanctorum, » id est Messias. Vide ibi dicta. Porro, adulatur hic dæmon Christo, ne eum affligat et ejiciat, atque ut in vanam gloriam eum inducat. Porro Glossa : « Non est, inquit, hæc voluntatis confessio, sed necessitatis extorsio. »

SCIO, — hoc est suspicor, conjecto, opinor; nam, ut ait Scholiastes apud Chrysostomum, dæmon non habebat firmam et certam adventus Dei notitiam, quia, ut inquit S. Augustinus, lib. IX *De Civitate*, cap. XXI, « tantum eis innotuit, quantum voluit : tantum voluit, quantum oportuit; innotuit vero per quædam suæ virtutis effecta; » de quo plura, cap. III, 12.

25. ET COMMINATUS EST EI. — Græce, ἐπετίμησεν Vers. 25.
αὐτῷ, id est increpavit eum, objurgavit cum *Luc.* IV,
minis, scilicet minando quod eum affligeret ni 35.
taceret.

Christus dæmonem silere jubet. Cur? Causa Prima.

DICENS : OBMUTESCE.—Arabicus : *Claude os tuum.* Cur? Respondeo : *Primo,* quia non decebat Christum, id est Deum, a dæmone laudari ; sicut non decet virginem a meretrice commendari. Ita Tertullianus, lib. IV *Contra Marcionem.*

Secunda.

Secundo, ne videretur esse amicus dæmonis et cum eo commercium habere ; nam postea Christo id objecerunt, scilicet quod ope Beelzebub ejiceret dæmonia, *Matth.* XII. Quo facto Christus nos docuit vitare omne cum dæmone commercium, eo quod ipse juratus sit Dei hostis et totus ad nos lædendum et perdendum, etiam cum aliquam corpori opem promittit vel affert, intentus. Unde Scholiastes apud Chrysostomum : « Obmutesce, ait, laus mea sit silentium tuum, non me laudet vox tua, sed tormenta tua : pœna tua laus mea est. Non quia laudas gratulor, sed quia exis gratulor. »

Tertia.

Tertio, ut doceret adulationi esse resistendum, ne illa aliquod vanæ gloriæ desiderium in pectore nostro excitet. Ita Bostrensis in cap. VIII *Lucæ.*

Quarta.

Quarto, Euthymius : « Docuit nos, ait, ne dæmonibus unquam credamus, etiam vera dicentibus : cum enim ament mendacium, sintque nobis inimicissimi, nunquam vera loquuntur, nisi ut ad fallendum veritate quasi esca quadam utantur. » Mendaces enim, ut sua mendacia colore veritatis celent et persuadeant, hac arte uti solent, ut initio vera quædam narrent, ac iis deinde falsa attexant, ut qui prima crediderint, credant et postrema. Hac de causa Paulus, *Actor.* XVI, 18, pythoni se laudanti os occlusit, imo eum expulit.

Quinta.

Quinto, quia dæmon hic intempestive et nimis cito prodebat eum esse Messiam, quare hoc nocuisset Christo et populum ab eo avertisset; tam grande enim arcanum sensim aperiendum et per miracula multa populo erat persuadendum, qui alioqui illud initio capere et credere non poterat, quia necdum ad hoc erat dispositus et præparatus : qua de causa, cap. VIII, 30, Christus vetat Apostolis quoque ne ipsum dicant esse Christum. Ita Maldonatus, Franciscus Lucas et alii.

Symbolice Beda : « Dæmon, inquit, quia Evam lingua sua fefellerat, lingua punitus est, ne loqueretur. »

Vers. 26. *Luc.* IV, 35.

26. ET DISCERPENS EUM SPIRITUS IMMUNDUS, ET EXCLAMANS VOCE MAGNA, EXIIT AB EO. — « Discerpens, » non hominem a se possessum lacerando, discindendo, mutilando; nam Lucas, cap. IV, 35, nihil illi nocuisse ait; sed ejus membra contorquendo, collidendo, huc illucque jactando, convellendo, perinde ac si eum dilaniare et vellicare voluisset. Græcum enim σπαράττω significat laniare, dilaniare et discerpere, unde σπαραγμὸς est convulsio. Hinc S. Augustinus, lib. IV *De Consensu Evang.*, cap. II, et Beda pro « discerpens » legunt « convexans, » id est contorquens ; et Marci interpres, cap. IX, 19, vertit « conturbans. » « Spiritus, inquit, conturbavit illum, et elisus in terram volutabatur spumans. » Fecit id dæmon ex ira et rabie, ut coactus a Christo egredi homini noceret quantum posset : nimirum quo vicinior et potentior est gratia Christi, eo impotentius furit dæmon, ut declaret quam invite a se possessos dimittat et concedat Christo. Sed nota dæmonem tumultuari tantum ac tumultus horrendos ciere, sed vanos et cassos; nec enim lædere potest prohibente Christo. Permisit id Christus tribus de causis : *primo,* ut pateret hunc hominem vere fuisse possessum a dæmone ; *secundo,* ut dæmonis malitia et indignatio cerneretur; *tertio,* ut liqueret dæmonem non sponte, sed coactum victumque a Christo egredi. Ita Theophylactus, Euthymius et alii. Hinc.

Tropologice : S. Gregorius, hom. 12 *in Ezech.*, docet dæmonem peccatores, dum convertuntur, mire vexare, tentare et cruciare : « Mox, inquit, ut animus amare cœlestia cœperit, mox ut ad visionem pacis intimæ tota se intentione collegerit, antiquus ille adversarius, qui de cœlo lapsus est, invidet, insidiari amplius incipit et acriores quam consueverat tentationes admovet, ita ut plerumque sic resistentem animam tentet, sicut ante nunquam tentaverat quando possidebat. Unde scriptum est : Fili, accedens ad servitium Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem. » Et paulo post : « Quid est enim quod obsessum hominem antiquus hostis, quem possessum non discerpserat, deserens discerpsit, nisi quod plerumque, dum de corde expellitur, acriores in eo tentationes generat, quam prius excitaverat, quando hoc quietus possidebat? »

ET EXCLAMANS, — cum horrendo ejulatu, incondito stridore et fremitu, ut ostenderet quam invite exiret quantaque sibi vis fieret a Christo; nihil enim articulatum dixit, aut prolocutus est. Nam Christus ei loqui vetuerat, dicens : « Obmutesce. » Ita Euthymius : « Clamavit, ait, voce magna flagellatus imperio Dominico; non dixit tamen quid clamaverit, eo quod voces nihil significantes ediderit. » Addit Titus in *Lucæ* IV, 35 : « Etenim animo restitutus homo, mentisque compos effectus, sobrii modestique viri oratione utebatur. »

27. QUÆNAM DOCTRINA HÆC NOVA? QUIA (quod) IN POTESTATE ETIAM SPIRITIBUS IMMUNDIS IMPERAT, (*q. d.* Quænam est hæc doctrina cœlestis et divina, utpote quam Deus e cœlo tot tamque potentibus miraculis confirmat; Christus enim ejus doctor non per preces, sed mera potestate, soloque jussu dæmonibus imperat ut exeant), ET OBEDIUNT EI. — Quare necessum est ut ipse sit Messias, Dei Filius verusque Deus; hic enim solus pro potestate sua imperat dæmonibus. Vers. 27. *Luc.* IV, 36.

32. CUM OCCIDISSET SOL. — Græce, ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος, id est cum sol quasi mari absorptus et mersus esset; δύομαι enim est absorberi, mergi, submergi, diciturque de insulis quæ a mari sorbentur et Vers. 32. *Matth.* VIII, 15; *Luc.* IV, 40.

Sol occumbens mari mergi videtur. merguntur. Hæc phrasis ergo petita est a sensu vulgi, qui putat solem, dum occumbit, mergi oceano. Unde Virgilius, VII *Æneid.*, sic canit :

.... Sol utrumque recurrens
Respicit oceanum.

Et Tibullus, lib. II :

Solis anhelantes abluit amnis equos.

Et Boetius, lib. II *De Consol.* :

Quos videt condens radios sub undas,
Phœbus extremo veniens ab ortu.

Et lib. III :

Cadit Hesperias Phœbus in undas.

Vers. 33. 33. ET ERAT OMNIS CIVITAS (Capharnaum, ut patet ex vers. 21) CONGREGATA AD JANUAM — domus Petri et Andreæ, ubi hospitabatur Jesus, ut patet vers. 29.

Vers. 34. *Matth.* VIII, 16; *Luc.* IV, 40, 41. 34. ET CURAVIT MULTOS. — Scilicet omnes qui ipsi offerebantur, ut habet Matthæus, cap. VIII, 16; hi enim erant multi. Ita Theophylactus et Euthymius.

ET NON SINEBAT EA LOQUI, QUONIAM (quod) SCIEBANT EUM. — *q. d.* Non sinebat dæmones loqui, quod ipsi nossent Jesum esse Messiam, ob causas quas recensui vers. 25. Qualis et quanta fuerit hæc dæmonum notitia, dicam cap. III, 12. Arabicus : *Et non sinebat dæmonia loqui, quoniam sciebant quod ipse esset ipse*, id est quod ipse erat is qui reipsa erat, scilicet Messias et Salvator mundi.

Vers. 35. *Luc.* IV, 42. 35. ET DILUCULO VALDE. — Græce, καὶ πρωῒ ἔννυχον, id est *et mane cum multa adhuc esset nox*. Erat enim diluculum profundum, primum et summum, cum adhuc sunt tenebræ. Unde nox vocari potuit a Marco, licet a Luca, cap. IV, 42, vocetur «dies,» quia scilicet erat « aurora diei, » sive diluculum quo oriri incipit dies.

ABIIT IN DESERTUM, — tum ut ibi quietius et attentius oraret : unde sequitur, «ibique orabat; » tum ut post tot miracula fugeret hominum laudem et plausum, ut nos idem facere doceret. Simile fecit *Matth.* cap. XIV, vers. 21. Ita Theophylactus et Euthymius. Disce hic a Christo auroram dare orationi, ac diluculo surgere ut meditationi vaces et primitias diei Deo tribuas, aurora enim musis amica, sed amicior Deo et angelis. Vide dicta *Deuteronomii* cap. VI, 7.

43. ET COMMINATUS EST EI, STATIMQUE EJECIT ILLUM. — Græce, *et comminatus ei, statim ejecit illum*; *q. d.* Graviter et minans jussit ei miraculum sanitatis a se patratum celare, ideoque «statim ejecit illum,» id est illum a se ablegavit, emisit, abire jussit; ne sciretur quod ipse illum a lepra curasset, idque ut daret nobis exemplum fugiendæ vanæ gloriæ et plausus hominum. Unde explicans subdit : « Vide nemini dixeris. » Vers. 43.

44. OSTENDE TE PRINCIPI SACERDOTUM. — Græce, ἱερεῖ, id est sacerdoti. Non enim solus summus pontifex, sed et quivis sacerdos judicare poterat de lepra, num illa esset curata, nec ne, ut patet *Levit.* XIII, 2. Verisimile tamen est quod, quia causa lepræ erat gravis et difficilis, judicium illius ex pontificum interpretatione et decreto reservatum fuerit «principi Sacerdotum,» ut hic dicitur, hoc est uni e viginti quatuor primoribus sacerdotum, qui vicissim per hebdomadas singulas præerant cæteris sacerdotibus ac sacrificiis, cæterisque templi officiis et ritibus ex ordinatione Davidis, ut patet I *Paral.* XXIV, 3 et seq. Vers. 44. *Matth.* VIII, 4; *Luc.* V, 14.

45. AT ILLE EGRESSUS, COEPIT PRÆDICARE ET DIFFAMARE (divulgare; Arabicus, *promulgare*) SERMONEM, — id est rem et factum, puta miraculum sanatæ lepræ in se a Christo patratum, quia sentiebat hoc esse ad Dei et Christi gloriam, etsi Christus humilitatis et modestiæ studio imperasset ei silentium; sed ipse hoc imperium censebat non esse præceptum. Vers. 45. *Luc.* V, 15, 16.

ITA UT JAM NON POSSET MANIFESTE INTROIRE IN CIVITATEM, — sine verecundia ob honorem et plausum populi, Christo ob tantum miraculum applaudentis; vel «non posset,» id est non vellet. Sic enim accipi subinde «posse» pro «velle,» multis exemplis docet Nazianzenus, orat. 4 *De Theolog.*

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, paralytico sanitatem tam animæ quam corporis restituit. Secundo, vers. 14, e telonio vocat Matthæum ad sui sequelam; Scribis obmurmurantibus respondet : Non veni vocare justos, sed peccatores. *Tertio, Pharisæis dat causam cur discipuli sui non jejunent, eosdemque spicas in sabbato ad famem levandam vellentes, excusat.*

1. Et iterum intravit Capharnaum post dies; 2. et auditum est quod in domo esset, et convenerunt multi, ita ut non caperet neque ad januam, et loquebatur eis verbum. 3. Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur. 4. Et cum non possent

offerre eum illi præ turba, nudaverunt tectum ubi erat; et patefacientes, submiserunt grabatum in quo paralyticus jacebat. 5. Cum autem vidisset Jesus fidem illorum, ait paralytico : Fili, dimittuntur tibi peccata tua. 6. Erant autem illic quidam de Scribis sedentes, et cogitantes in cordibus suis : 7. Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? 8. Quo statim cognito Jesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis : Quid ista cogitatis in cordibus vestris? 9. Quid est facilius dicere paralytico : Dimittuntur tibi peccata; an dicere : Surge, tolle grabatum tuum, et ambula? 10. Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico) : 11. Tibi dico : Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. 12. Et statim surrexit ille; et, sublato grabato, abiit coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, et honorificarent Deum, dicentes : Quia nunquam sic vidimus. 13. Et egressus est rursus ad mare; omnisque turba veniebat ad eum, et docebat eos. 14. Et cum præteriret, vidit Levi Alphæi sedentem ad telonium, et ait illi : Sequere me. Et surgens, secutus est eum. 15. Et factum est, cum accumberet in domo illius, multi publicani et peccatores simul discumbebant cum Jesu, et discipulis ejus : erant enim multi, qui et sequebantur eum. 16. Et Scribæ et Pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis et peccatoribus, dicebant discipulis ejus : Quare cum publicanis et peccatoribus manducat et bibit Magister vester? 17. Hoc audito, Jesus ait illis : Non necesse habent sani medico, sed qui male habent : non enim veni vocare justos, sed peccatores. 18. Et erant discipuli Joannis et Pharisæi jejunantes; et veniunt, et dicunt illi : Quare discipuli Joannis et Pharisæorum jejunant, tui autem discipuli non jejunant? 19. Et ait illis Jesus : Numquid possunt filii nuptiarum, quamdiu sponsus cum illis est, jejunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare. 20. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt in illis diebus. 21. Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri; alioquin aufert supplementum novum a veteri, et major scissura fit. 22. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres; alioquin dirumpet vinum utres, et vinum effundetur, et utres peribunt; sed vinum novum in utres novos mitti debet. 23. Et factum est iterum cum Dominus sabbatis ambularet per sata, et discipuli ejus cœperunt progredi, et vellere spicas. 24. Pharisæi autem dicebant ei : Ecce, quid faciunt sabbatis, quod non licet? 25. Et ait illis : Nunquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit, et esuriit ipse, et qui cum eo erant? 26. quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar, principe Sacerdotum, et panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare, nisi sacerdotibus, et dedit eis qui cum eo erant? 27. Et dicebat eis : Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter sabbatum. 28. Itaque Dominus est Filius hominis, etiam sabbati.

Vers. 1. *Matth.* IX, 1. 1. ET ITERUM INTRAVIT CAPHARNAUM POST DIES. — Aliqui codices addunt : « octo; » sed τὸ « octo » delent Græca, Romana, Arabicus et alii. « Post dies » ergo, id est post aliquot dies; non enim definit numerum, ut nesciamus an pauci fuerint, an multi.

Vers. 2. 2. ET CONVENERUNT MULTI; ITA UT NON CAPERET NEQUE AD JANUAM. — Græce clarius, ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν, id est ut non caperent eos loca etiam quæ ad januam erant, scilicet vestibulum domus, aut cubicula, forte etiam platea ostio vicina. Arabicus : *Et confestim convenerunt multi, ita ut non caperet eos locus ad januam.*

5. FILI, DIMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA. — Audi Bedam : Curaturus prius dimittit peccata, ut ostenderet eum ob culpam pati. Affliguntur vero homines corporis molestiis, aut ad augmentum meriti, ut Job et Martyres; aut ad humilitatis conservationem, ut Paulus; aut ad correctionem peccati, ut soror Moysi, et hic paralyticus; aut ad Dei gloriam, ut cæcus natus; aut ad initium damnationis, ut Herodes. Vers. 5. *Matth.* IX, 2; *Luc.* V, 20.

Addit Beda portari hunc paralyticum a quatuor portitoribus, ut significetur quod quatuor virtutibus ad promerendam sospitatem homo fiducia mentis erigitur, scilicet prudentia, fortitudine, justitia et temperantia.

Vers. 11. Matth. IX, 6; Luc. V, 24. 11. SURGE, TOLLE GRABATUM TUUM. — Genus est lecti, de quo uti et de cæteris dixi *Matth.* IX, 6.

Vers. 14. Matth. IX, 9; Luc. V, 27, 28. 14. VIDIT LEVI ALPHÆI. — Id est vidit Matthæum, qui alio nomine dictus est Levi, antequam a Christo vocaretur, nam post vocationem nominatur semper Matthæus « Alphæi, » scilicet filius, ut habet Syrus. Aliud est hic Alphæus ab Alphæo, qui fuit maritus Mariæ Cleophæ, ex eaque genuit Jacobum minorem et Judam; Matthæus, X, 3, Lucas et Marcus vocant eum « Levi, » ut ejus honori consulant, quia hoc nomen paucis erat notum. Matthæus vero se *Matthæum* nominat, ut sese humiliet, ac peccatorem et publicanum fuisse palam profiteatur.

ET SURGENS, SECUTUS EST EUM, — illico relictis omnibus. Unde Beda : « Reliquit propria, ait, qui rapere solebat aliena. Reliquit etiam imperfectas et incompositas rationes vectigalium, quia Dominus eum ita accenderat, ut vocantem statim sequeretur. »

Vers. 26. Matth. XII; Luc. VI, 4. 26. SUB ABIATHAR. — Dices : I *Reg.* XXI, 6, dicitur id factum sub Achimelech, qui erat pater Abiathar. Respondeo : *Primo*, Abiathar jam tum erat pontifex cum patre Achimelech, quia patre absente, ægrotante vel occupato, ipse pontificis munia obibat, eratque patri seni brevi morituro propediem in pontificatu successurus. Hinc sub Abiathar dicitur contigisse, quod proprie sub patre ejus Achimelech contigit. Audi Bedam : Quod Dominus Abiathar principem Sacerdotum pro Achimelech appellat, nihil habet dissonantiæ : ambo enim fuerunt illic, cum veniens David panes petiit et accepit. Occiso autem Achimelech a Saule, fugit Abiathar ad David, et comes factus est totius exilii ejus. Postea, eo regnante, summi sacerdotii gradum accepit, ac toto tempore regni illius in pontificatu perseverans, multo majoris excellentiæ quam pater effectus est ideoque dignus fuit, cujus memoriam Dominus etiam vivente patre quasi summi faceret sacerdotis.

Secundo, et certius, liquet ex Scriptura tam patrem quam filium fuisse binomium et utrumque nunc vocari Abiathar, nunc Achimelech, ut patet II *Reg.* VIII, 17; I *Paral.* XVIII, 16, et cap. XXIV, 6. Ita Jansenius, Toletus, Salmeron, Franciscus Lucas et alii.

Vers. 27. 27. SABBATUM PROPTER HOMINEM FACTUM (Syrus, *creatum*) EST, ET NON HOMO PROPTER SABBATUM. — *q. d.* Sabbatum ad hominis bonum et commodum institutum est, ut scilicet homo corpus suum labore continuo sex hebdomadæ dierum fatigatum, quiete sabbati reficeret et restauraret; mentem vero applicaret ad ea quæ salutis sunt æternæ, scilicet ad audiendam, considerandam et meditandam Dei legem, voluntatem, beneficia, majestatem, quibus se excitaret ad pœnitentiam, gratiarum actionem et amorem Dei, itaque se justificaret et sanctificaret. Vis argumenti est hæc : Sabbatum propter homines institutum est, non homo propter sabbatum. Ergo si quies sabbati valde homini sit noxia, relinquenda est, et labor capessendus, ut homini consulatur ; ideoque recte ego hic permitto meis discipulis modicum laborem vellendi spicas in sabbato, ut fami suæ consulant ; præstat enim sabbati quietem perire, quam hominem perire.

28. ITAQUE DOMINUS EST FILIUS HOMINIS ETIAM SABBATI. — Nonnulli τὸ « itaque » proprie accipiunt, ut illativum ex dictis vers. præced., *q. d.* Quia sabbatum factum est propter hominem : Filius autem hominis, id est Christus, est Dominus omnium hominum, et rerum omnium quæ ad hominum salutem pertinent (illius enim causa in mundum et carnem venit) ; ergo ipse quoque Dominus est sabbati, ut in eo dispensare possit. Verum planius et simplicius τὸ « itaque » accipias non ut illativum, sed ut completivum pro « denique. » Unde Arabicus vertit *et*, *q. d.* Denique Filius hominis, id est ego Christus, quia Messias et Deus, sum Dominus sabbati, qui sicut illud primitus institui, sic pro hominum salute illud ad libitum temperare, laxare et abolere possum. Est nova et ultima ratio, qua Christus Scribis probat discipulis suis licere vellere spicas in sabbato, ut fami suæ succurrant. Vers. 28. Matth. XII, 5; Luc. VI, 5.

Cætera hujus capitis explicui *Matth.* cap. IX et cap. XII.

Mystice : Christus sabbato sanans, significat eos qui in passionibus habent requiem, ait Theophylactus, posse peccatores passionibus agitatos curare et ad virtutem ducere. Plenius Beda : Discipuli, ait, sunt doctores; sata, instituti in fide, quos dum illi visitant, eorum salutem esurientes, a terrenis eruunt, et manibus, id est exemplis, a carnis concupiscentia quasi a folliculis exuunt ; manducant autem, id est Ecclesiæ membris incorporant; in sabbato vero, quia pro spe futuræ quietis hoc fit.

CAPUT TERTIUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, manco manum aridam Christus restituit sabbato, inde cum turbis secedit ad mare, ubi multos ægros et dæmoniacos sanat. Secundo, vers. 13, in monte e discipulis seligit duodecim Apostolos, eosque evangelizatum mittit, cum potestate infirmos curandi et dæmones ejiciendi. Tertio, vers. 22, Scribas calumniantes quod in Beelzebub dæmones expelleret, confutat, aitque hanc esse blasphemiam in Spiritum Sanctum, quæ nunquam remittitur. Denique, vers. 31, docet matrem et fratres suos esse eos qui faciunt voluntatem Dei Patris sui.

**1. Et introivit iterum in synagogam; et erat ibi homo habens manum aridam. 2. Et
observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum. 3. Et ait homini habenti ma-
num aridam : Surge in medium. 4. Et dicit eis : Licet sabbatis bene facere, an male? ani-
mam salvam facere, an perdere? At illi tacebant. 5. Et circumspiciens eos cum ira, con-
tristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini : Extende manum tuam. Et extendit,
et restituta est manus illi. 6. Exeuntes autem Pharisæi, statim cum Herodianis consilium
faciebant adversus eum, quomodo eum perderent. 7. Jesus autem cum discipulis suis se-
cessit ad mare; et multa turba a Galilæa et Judæa secuta est eum, 8. et ab Hierosolymis,
et ab Idumæa, et trans Jordanem; et qui circa Tyrum et Sidonem, multitudo magna,
audientes quæ faciebat, venerunt ad eum. 9. Et dixit discipulis suis ut navicula sibi de-
serviret propter turbam, ne comprimerent eum. 10. Multos enim sanabat, ita ut irruerent
in eum ut illum tangerent, quotquot habebant plagas. 11. Et spiritus immundi, cum illum
videbant, procidebant ei, et clamabant dicentes : 12. Tu es Filius Dei. Et vehementer
comminabatur eis ne manifestarent illum. 13. Et ascendens in montem vocavit ad se quos
voluit ipse, et venerunt ad eum. 14. Et fecit ut essent duodecim cum illo, et ut mitteret
eos prædicare. 15. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates et ejiciendi dæmonia.
16. Et imposuit Simoni nomen Petrus; 17. et Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem
Jacobi, et imposuit eis nomina Boanerges, quod est, filii tonitrui; 18. et Andræam, et
Philippum, et Bartholomæum, et Matthæum, et Thomam, et Jacobum Alphæi, et Thad-
dæum, et Simonem Cananæum, 19. et Judam Iscariotem, qui et tradidit illum. 20. Et
veniunt ad domum; et convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem mandu-
care. 21. Et cum audissent sui, exierunt tenere eum; dicebant enim : Quoniam in furo-
rem versus est. 22. Et Scribæ, qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant : Quoniam
Beelzebub habet, et quia in principe dæmoniorum ejicit dæmonia. 23. Et convocatis eis,
in parabolis dicebat illis : Quomodo potest Satanas Satanam ejicere? 24. Et si regnum in
se dividatur, non potest regnum illud stare. 25. Et si domus super semetipsam dispertia-
tur, non potest domus illa stare. 26. Et si Satanas consurrexerit in semetipsum, disper-
titus est, et non poterit stare, sed finem habet. 27. Nemo potest vasa fortis ingressus in
domum diripere, nisi prius fortem alliget, et tunc domum ejus diripiet. 28. Amen dico
vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, et blasphemiæ quibus blasphe-
maverint; 29. qui autem blasphemaverit in Spiritum Sanctum, non habebit remissionem
in æternum, sed reus erit æterni delicti. 30. Quoniam dicebant : Spiritum immundum
habet. 31. Et veniunt mater ejus et fratres; et foris stantes miserunt ad eum vocantes
eum, 32. et sedebat circa eum turba, et dicunt ei : Ecce mater tua et fratres tui foris
quærunt te. 33. Et respondens eis, ait : Quæ est mater mea, et fratres mei? 34. Et circum-**

spiciens eos, qui in circuitu ejus sedebant, ait : Ecce mater mea, et fratres mei. 35. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, et soror mea, et mater est.

Vers. 4. *Matth.* XII, 12; *Luc.* VI, 4. ET DICIT EIS : LICET SABBATIS BENE FACERE; AN MALE? ANIMAM SALVAM FACERE, AN PERDERE? — Legit interpres ἀπολέσαι, id est perdere; jam legunt ἀποκτεῖναι, id est occidere : sed *perdere* hoc loco est aptius. Agitur enim de manco, qui manum habebat aridam, non de mortuo vel occiso aut occidendo. De manco hoc curando Scribæ moverant Christo scrupulum et dubium : « Si licet sabbatis curare? » Christus hoc dubium alia interrogatione non dubia, sed clara resolvit, dicens : « Licet sabbatis bene facere, an male? animam salvam facere, an perdere? » « Animam, » id est hominem, ait S. Augustinus, est synecdoche; a parte enim significatur totum. Sensus est, *q. d.* Si quis ægro vel graviter afflicto, qualis est hic mancus, habens manum aridam, die sabbati non succurrat et benefaciat, si id facere possit (uti ego Christus possum), hic ei malefacit; negat enim ei opem lege charitatis debitam. Similiter si quis hominem in gravi necessitate constitutum, die sabbati non salvet, cum salvare possit, hic censetur eum perdere; ergo licet mihi sabbato mancum hunc curare : nisi enim hoc beneficium ei præstitero, censebor ei nocuisse et malefecisse, ac nisi eum salvum fecero, censebor eum perdidisse, utpote qui beneficentiam et opem illi afflicto quasi debitam ademerim, ac durus et immisericors in eum extiterim, relinquens eum in sua afflictione, quam facile tollere poteram. Simili sensu ait S. Augustinus : « Si famentem non pavisti, occidisti, » quia permisisti eum fame emori. Sic si a latrone perimendum non liberasti, cum posses, eum occidisti : ejus enim mors et cædes tibi ad culpam et pœnam a Deo imputabitur, perinde ac si eum occidisses. Significat ergo Christus, sabbato non benefacere ægro cum possis, esse eidem malefacere; atqui nunquam licet malefacere : ergo semper licet tali benefacere, adeoque in sabbato; hoc enim Deo et operibus bonis dicatum est. Unde gravius peccatum est, in sabbato malefacere quam illis diebus : sic enim violatur sanctitas sabbati, sicut benefaciendo illa magis celebratur et sanctificatur.

Vers. 5. *Matth.* XII, 13; *Luc.* VI, 10. 5. ET CIRCUMSPICIENS EOS CUM IRA. — Incredulitati eorum irascens, ait Interlinearis, nimirum vultu torvo et irato ostendens se indignari Scribarum menti cæcæ, perversæ et obstinatæ, qua Christi miracula et beneficia in sabbato patrata, quasi male et contra legem sabbati colendi facta accusabant. Hinc patet, quod in Christo fuerit vera ira, tristitia cæteræque passiones et affectus, qui sunt in aliis hominibus, sed domitæ et rationi subjectæ : quare ira erat ei cos virtutis. « Ira, ait Franciscus Lucas, nobis est passio, Christo tanquam actio erat; nobis sponte oritur, a Christo in se excitatur; orta in nobis reliquas corporis animique vires turbat, nec pro arbitrio potest reprimi : a Christo excitata, movet quod ipse moveri velit, turbat nihil, denique quiescit pro voluntate ipsius. » Hoc est quod ait S. Leo, *epist.* 11 : « Sensus corporei vigebant (in Christo) sine lege peccati, et veritas affectionum sub moderamine deitatis et mentis. »

Porro « ira, ait Aristoteles, lib. I *De Anima*, cap. I, text. 16, est appetitio doloris vicissim adversario inferendi. » Unde Nyssenus (vel potius Nemesius Christianus philosophus; hujus enim nomine extat hic liber, tom. IX *Biblioth. SS. Patrum*), lib. IV *Philos.*, cap. XIII : « Ira, ait, est recruciationis appetitus. » Et Lactantius, lib. *De Ira Dei*, ex Possidonio : « Ira, ait, est cupiditas puniendi ejus a quo te inique læsum putas. » Unde ira in aliis hominibus nascitur ex amore sui; in Christo vero nascebatur ex amore Dei : quia enim ipse summe amabat Deum, hinc de ejus offensa, per peccata et peccatores facta, summe tristabatur et irascebatur, volens illam offensam compensare vel puniendo, vel corrigendo peccatores et infideles. Quare ira Christi erat zelus, vel zelo condita, uti in Angelis et Beatis non est ira, sed zelus. Vide D. Thomam et Scholasticos, III *part.*, *Quæst.* XV, art. 9. An in Deo sit proprius iræ affectus, variant Doctorum sententiæ. Alii enim cum Suarez, opuscul. *De Divina Justitia*, sect. 5, n. 2, affirmant; alii cum Vasquez, tom. I in I *part.*, disp. 84, cap. IV, negant.

CONTRISTATUS SUPER CÆCITATE (Syrus, *duritie*, vel *callo*) CORDIS EORUM. — Græce, συλλυπούμενος, id est condolens et commiserans, quod odio et invidia excæcati et obdurati nollent agnoscere ipsum esse Messiam, sed ipsius beneficia sabbato in ægros collata perverterent, et ut maleficia calumniarentur. Significat ergo Jesu iram non processisse ex appetitu vindictæ, sed mixtam fuisse commiseratione, Jesumque peccatis iratum fuisse, sed peccatoribus condoluisse, utpote quos amabat et salvare satagebat. Denique omnis ira mixta est tristitia : iratus enim dolet et tristatur ob malum cui irascitur, adeoque tristitia de malo causat acuitque iram, ut ipsa animose malum hoc contristans amoveat. Ita D. Thomas et Scholastici loco citato.

9. UT NAVICULA SIBI DESERVIRET. — Græce, προσκαρτερῇ, id est ut esset præsto ad manum, et, ut Vers. 9.
Budæus vertit, ut assidua esset comes, ut, irruente turba, illico in navim se reciperet, ne ab illa comprimeretur.

10. PLAGAS. — Græce, μάστιγας, id est flagella, Vers. 10 *Matth* XII. 15.
puta plagæ et morbi, quibus Deus homines ob peccata castigat et flagellat. Significat ergo sæpe morbos esse flagella, ac a Deo ob peccata immtiti, ut illa castiget.

Vers. 11. 11. ET SPIRITUS IMMUNDI, CUM ILLUM VIDEBANT, PROCIDEBANT EI. — Id est, accidebant ei ad pedes genuflexi, non ex religione et amore, sed ex metu et timore supplicium suum deprecaturi, ne scilicet eos ex hominibus ejiceret et in tartara relegaret.

ET CLAMABANT, — ut ab eis honoratus et laudatus, parceret eis.

Vers. 12. An dæmon agnoverit Christum. 12. DICENTES : TU ES FILIUS DEI. — Quæres, an dæmones vere cognoverint Jesum esse Messiam, sive Christum Dei Filium? Respondeo : Ex hoc loco et ex *Matth.* VIII, 29, et ex *Luc.* cap. IV, 41, ac ex Patribus et Interpretibus communiter in ea loca commentantibus, liquet dæmones, licet in baptismo Christi et ante baptismum non plane eum cognoverint, nam post baptismum tentarunt eum, ut quis esset ipse agnoscerent; ipsos tamen postea id agnovisse ex tot tantisque miraculis, quæ evidenter videbant esse vera miracula, ac suam et angelorum omnemque naturalem vim transcendere, et a solo Deo supernaturali vi patrari, quæque Christus faciebat hoc fine et scopo, ut probaret *primo*, se esse Messiam Patribus promissum; *secundo*, se esse Deum Deique Filium; hinc, inquam, dæmones cognovisse Jesum et esse Messiam, et esse Dei Filium, maxime dum cum miraculis Christi conferebant Scripturas et prophetias veteres de Christo, quæ ipsum talem fore, qualis erat Jesus, taliaque miracula patraturum prædixerant.

Ubi tamen adverte dæmones non ita clare et firmiter idipsum cognovisse, quin alia ex parte cogitantes magnitudinem mysterii, tantæ dignationis et humiliationis Christi incarnati, quod videtur naturaliter incredibile, præsertim superbissimo diabolo, subinde hæsitarent et dubitarent an Jesus vere esset Messias et Dei Filius. Magis hæsitarunt, imo ignorarunt finem et fructum hujus mysterii, quod scilicet per Christi incarnationem, crucem et mortem redimendi essent homines, itaque suum in eis regnum esset evertendum, et regnum Dei erigendum; maxime quia excæcabat eos odium Jesu, quem quia videbant virum esse sanctissimum, et plurimas sibi animas eripere, hinc eum omnino sibi oppugnandum evertendumque et necandum sumpserunt. Unde factum est, ut ipsi odio Jesu excæcati, et Sanctas Scripturas alioqui claras de Christi cruce et morte, ac nostra per eam redemptione, vel non considerarent, vel non intelligerent : quocirca ipsi Jesum velut hostem juratum, per Judæos crucifixerunt et occiderunt, itaque nescienter suum regnum everterunt. Ita S. Leo, serm. 9 *De Passione* : « Nec ipse, inquit, diabolus intellexit, quod sæviendo in Christum, suum destrueret principatum; qui antiquæ fraudis jura non perderet, si se a Domini Jesu sanguine contineret. Sed malitia nocendi avidus, dum irruit, ruit; dum capit, captus est; dum persequitur mortalem, incidit in Salvatorem. »

14. ET FECIT UT ESSENT DUODECIM CUM ILLO. — Quasi ejus Apostoli, contubernales et legati ex latere. Unde subdit : « Et ut mitteret eos prædicare. » Vers. 14. *Luc.* VI, 13.

15. ET DEDIT ILLIS POTESTATEM CURANDI INFIRMITATES. — « Dedit, » non jam cum eos designavit duntaxat, et Apostolos creavit, sed postea cum misit eos prædicatum, cap. VI, 7; tunc enim prædicationem confirmare debebant miraculis. Est ergo hic prolepsis, sive anticipatio. Vers. 15. *Matth.* X, 1; *Luc.* IX, 1; *Infr.* VI, 7.

16. ET IMPOSUIT SIMONI NOMEN PETRUS. — Ante hæc verba Græci codices nonnulli habent, πρῶτον Σίμωνα, id est *primum Simonem*, scilicet constituit inter Apostolos; sed hæc verba omittunt cæteri : idipsum tamen satis intelligitur ex eo quod Petrus hic primus a Christo nominetur nomenque ei mutetur, ut qui prius vocabatur Simon, deinde vocetur syriace *Cephas*, græce et latine *Petrus*, id est petra : quia ipse a Christo constituendus erat petra et basis Ecclesiæ. Quare hoc nomen Cephæ, sive Petri, Simoni a Christo promissum fuit *Joan.* I, 42, sed reipsa inditum *Matth.* XVI, 18. Vers. 16.

17. ET JACOBUM ZEBEDÆI, ET JOANNEM FRATREM JACOBI (Jacobus prius nominatur, quia erat senior Joanne, qui omnium Apostolorum fuit junior, et ætate minimus), ET IMPOSUIT EIS NOMINA BOANERGES, QUOD EST (significat) FILII TONITRUI. — « Nomina, » non dicit, *nomen*, sed « nomina, » quia plures erant, scilicet duo, unde plura requirebant nomina, scilicet Boanerges, quod est plurale, et significat non filium, sed « filios tonitrui, » in plurali, id est tonantes, scilicet Christi Evangelium et dogmata. Vers. 17. *Matth.* X, 2; *Luc.* VI, 14.

BOANERGES. — Sic et Arabicus, Ægyptius, Persicus; Æthiopicus vero, *Baanerges*. Hoc nomen est corruptum; nam hebraice vel potius syriace dicendum esset *Banerges*, aut *Bonerges*, quomodo habent quædam exemplaria, teste Francisco Luca in *Notation.* hic, notat. 460. Syri enim, uti et Bavari ac Westphali, vocalem *a* pronuntiant ut *o*, ac *e* pronuntiant ut *a* : unde pro *Semuel* dicunt *Samuel*; pro *Selomon*, *Salomon*; pro *bene* dicunt *bane*, id est filii. Forte *Banerges* corruptum versumque est in *Boanerges* ab imperitis, putantibus *boa* significare boatum tonitrui. Ita Franciscus Lucas. *Boanerges quid?*

Porro *Banerges*, ut recte notat Jansenius et Angelus Caninius in *Nomin. Hebr.*, cap. XI, compositum et conflatum est ex בני *bane*, id est filii, et רגש *regesc*, id est fremitus, hoc est tonitrui. Sic enim Jupiter a Græcis vocatur ὑψιβρεμέτης, id est altifremens, id est altitonans. Unde et Syrus hic vertit, *bane reges*, id est filii tonitrui, pro quo Hebræi dicunt בני רעם *bene raam*; sed Christus syriace more illius ævi locutus est. Est ergo hic metathesis : transponitur enim littera *r*, et præponitur littera *e*; nam pro *bane reges* dicitur *banerges*. Similes metatheses in eadem littera *r*, sunt apud alias nationes, uti multis exemplis ostendit Angelus Caninius in *Hellenismo*, pag. 64.

Sic Græci poetæ pro καρδία, id est cor, dicunt κραδίη; pro κρατερὸς, καρτερὸς; pro τέταρτος, τέτρατος; Latini pro νεῦρον dicunt *nervus*; pro ἅρπαξ, *rapax*; pro ἁρπάζω, *rapio*; pro μορφὴ, *forma*; pro καρκῖνος, *cancer*; pro κρέας, *caro*; pro κρίνω, *cerno*; nam qui judicat, cernere debet. Punice *gerac*, ἄκρα, arx; Etruce *rocca*; *bigr*, virgo; *darag*, gradus; *mecar*, marcor; *elmara*, mulier; *carmes*, cramesy. Hebr. *arets* (Belgice *aerde*), terra; *sippor*, passer; *kebara*, cribrum; *cabbirim*, Cherubim; *keraim*, crura; *kerem*, cornu.

Sensus ergo est, *q. d.* Christus Jacobum et Joannem nomine novo vocavit « banerges, » id est filios tonitrui, quia eos præ cæteris Apostolis deputavit ad illustrem prædicationem et propagationem sui Evangelii, ut vitæ sanctitate et miraculis essent quasi fulmina, et vocis efficacia essent quasi tonitrua, quæ homines etiam infideles et barbaros concuterent, et ad pœnitentiam vitamque sanctam traducerent. Id patet in Jacobo, quia ipse ob hanc libertatem et zelum prædicandi, primus inter Apostolos Judæorum et Herodis iram incurrit, ab eisque capite plexus martyr occubuit, *Actor.* XII. Idem Hispanos et per eos Indos tam Orientales quam Occidentales convertit, aliasque gentes in fide Christi vel erudit vel conservat. Joannes vero diutissime et efficacissime prædicavit, ultimusque Apostolorum vita functus est, cum Asiam aliasque provincias prædicando Christo subegisset. Hinc et Evangelium a tonitru divino orditur, quasi Dei tonantis aquila clangens et fulminans, dum ita intonat : « In principio erat Verbum; et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. » Ita S. Epiphanius, *hæresi* 73. Quocirca dum ipse Evangelium scriberet, e cœlo emicuere fulgura et tonitrua, perinde ac emicuere e monte Sina, cum Deus in eo daret legem Mosi et Hebræis, uti ex Prochoro, Joannis discipulo, et ex Metaphraste docet Baronius, anno Christi 99; in fine.

Vide dicta *Ezech.* I, 14, ad illa : « Ibant in similitudinem fulguris coruscantis, » ubi τὸ « filii tonitrui » tripliciter explicui. Sic Pericles orator non tam loqui et perorare, quam fulgurare et tonare videbatur, ait Quintilianus, lib. II, cap. VI. Unde Olympius, id est cœlestis, a Poetis cognominatus est.

21. ET CUM AUDISSENT SUI (aliqui e cognatis Christi; Syrus, *fratrueles ipsius*. Ita Euthymius, Theophylactus, Beda), EXIERUNT TENERE (ligare) EUM; DICEBANT ENIM : QUONIAM (quod) IN FUROREM VERSUS EST. — Græce, ἐξέστη, id est extra se est, mente alienatus est, ex nimia pietate et zelo factus mentis impos, delirus et insanus. Vide dicta *Matth.* XII, 46. Arabicus, *dicentes quoniam ipse vecors esset*; Syrus ad verbum, *dicebant eum extra mentem suam exiisse*; aliter alii : *dicentes quod in deliquium incidit*, ex inedia, eo quod præ turba non haberet otium manducandi. Vide vers. 20. Vers. 21.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus proponit parabolas : primo, seminantis; secundo, vers. 21, lucernæ expositæ in candelabro; tertio, vers. 26, seminis; quarto, vers. 31, sinapis. Secundo, vers. 37, dormiente ipso oritur tempestas in mari, quam a discipulis excitatus, imperans ventis et mari, sedat.

1. Et iterum cœpit docere ad mare : et congregata est ad eum turba multa, ita ut navim ascendens sederet in mari, et omnis turba circa mare super terram erat; 2. et docebat eos in parabolis multa, et dicebat illis in doctrina sua : 3. Audite : ecce exiit seminans ad seminandum. 4. Et dum seminat, aliud cecidit circa viam, et venerunt volucres cœli, et comederunt illud. 5. Aliud vero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam, et statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terræ; 6. et quando exortus est sol, exæstuavit; et eo quod non habebat radicem, exaruit. 7. Et aliud cecidit in spinas; et ascenderunt spinæ, et suffocaverunt illud, et fructum non dedit. 8. Et aliud cecidit in terram bonam, et dabat fructum ascendentem et crescentem; et afferebat unum triginta, unum sexaginta, et unum centum. 9. Et dicebat : Qui habet aures audiendi, audiat. 10. Et cum esset singularis, interrogaverunt eum hi qui cum eo erant duodecim, parabolam. 11. Et dicebat eis : Vobis datum est nosse mysterium regni Dei; illis autem qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt : 12. ut videntes videant, et non videant; et audientes audiant, et non intelligant : nequando convertantur, et dimittantur eis peccata. 13. Et ait illis : Nes-

citis parabolam hanc? et quomodo omnes parabolas cognoscetis? 14. Qui seminat, verbum seminat. 15. Hi autem sunt, qui circa viam, ubi seminatur verbum, et cum audierint, confestim venit Satanas, et aufert verbum, quod seminatum est in cordibus eorum. 16. Et hi sunt similiter, qui super petrosa seminantur : qui cum audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud; 17. et non habent radicem in se, sed temporales sunt; deinde orta tribulatione et persecutione propter verbum, confestim scandalizantur. 18. Et alii sunt qui in spinis seminantur : hi sunt qui verbum audiunt, 19. et ærumnæ sæculi, et deceptio divitiarum, et circa reliqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum, et sine fructu efficitur. 20. Et hi sunt, qui super terram bonam seminati sunt, qui audiunt verbum, et suscipiunt, et fructificant, unum triginta, unum sexaginta, et unum centum. 21. Et dicebat illis : Numquid venit lucerna ut sub modio ponatur, aut sub lecto? nonne ut super candelabrum ponatur? 22. Non est enim aliquid absconditum, quod non manifestetur; nec factum est occultum, sed ut in palam veniat. 23. Si quis habet aures audiendi, audiat. 24. Et dicebat illis : Videte quid audiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, et adjicietur vobis. 25. Qui enim habet, dabitur illi; et qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. 26. Et dicebat : Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, 27. et dormiat, et exurgat nocte et die, et semen germinet, et increscat dum nescit ille. 28. Ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. 29. Et cum produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. 30. Et dicebat : Cui assimilabimus regnum Dei? aut cui parabolæ comparabimus illud? 31. Sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quæ sunt in terra; 32. et cum seminatum fuerit, ascendit, et fit majus omnibus oleribus, et facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra ejus aves cœli habitare. 33. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire; 34. sine parabola autem non loquebatur eis, seorsum autem discipulis suis disserebat omnia. 35. Et ait illis in illa die, cum sero esset factum : Transeamus contra. 36. Et dimittentes turbam, assumunt eum ita ut erat in navi; et aliæ naves erant cum illo. 37. Et facta est procella magna venti, et fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis. 38. Et erat ipse in puppi super cervical dormiens; et excitant eum, et dicunt illi : Magister, non ad te pertinet, quia perimus? 39. Et exurgens comminatus est vento, et dixit mari : Tace, obmutesce. Et cessavit ventus, et facta est tranquillitas magna. 40. Et ait illis : Quid timidi estis? necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno, et dicebant ad alterutrum : Quis, putas, est iste, quia et ventus et mare obediunt ei?

Vers. 10. *Luc.* VIII, 7. Singularis, id est solus : cur?

10. ET CUM ESSET SINGULARIS. — Græce, κατὰ μόνας, id est *solitarie*, hoc est *solus*, ut vertit Arabicus, semotus a turba populi; Syrus, *cum esset solus*. Sic solus et separatus ab aliis latine dicitur singulus, quasi sine angulo, eo quod illa quæ unica et sola sunt, nequeant constituere angulum : a singulo dicitur singularis, id est unicus et solus. Unde Cicero, *Academ. Quæst.* lib. IV : « Omitto, ait, Aristotelem in philosophia prope singularem. » Et Cæsar, lib. IV *De Bello Gallico* : « Ubi aliquos singulares (solos) ex navi egredi conspexerunt, incitati equis impeditos adoriebantur. » Hinc et illud : « Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me, » *Psal.* IV, 10.

INTERROGAVERUNT EUM (Jesum) HI QUI CUM EO ERANT DUODECIM. — Græcus, Syrus et Arabicus habent, *cum duodecim*, *q. d.* Septuaginta discipuli, qui cum duodecim Apostolis erant asseclæ Jesu, interrogabant eum, quis esset sensus parabolæ seminis et seminantis. Ita Euthymius.

Vers. 21. *Luc.* VIII, 16.

21. NUMQUID VENIT (id est adducitur, vel infertur in domum vel cubiculum) LUCERNA UT SUB MODIO PONATUR? — ut abscondatur sub vase; *q. d.* Non; sed ut publice exponatur, omnibusque luceat. Hac parabola significat Christus nolle se mysteria hujus parabolæ cæteraque Evangelii dogmata celari et abscondi, sed velle ut discipuli eadem suo tempore explicent et communicent aliis, qui hoc tempore necdum illa capere poterant : quare illa non servent occulta, sed vulgent et palam prædicent. Ita S. Hieronymus, Beda et alii, et patet ex vers. sequenti, cum subdit :

22. NON EST ENIM ALIQUID ABSCONDITUM, QUOD

NON MANIFESTETUR (quod non sit manifestandum), NEC FACTUM EST OCCULTUM, SED UT IN PALAM VENIAT. — Ita lege cum Græcis et Romanis; *q. d.* Licet doctrina Evangelica, et gesta dictaque mea adhuc arcana sint et occulta, non volo tamen ea semper manere occulta; sed opportuno tempore manifeste a vobis, o discipuli, omnibus proponi et prædicari. Ita S. Hieronymus et Beda. Hoc est quod ait Christus, *Matth.* x, 27: «Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, prædicate super tecta.»

Vers. 24. 24. ET DICEBAT ILLIS : VIDETE QUID AUDIATIS. — *q. d.* ait Euthymius : Attendite ad ea quæ a me auditis, ut illa intelligatis et memoriæ mandetis, ac suo tempore opere exequamini, nimirum ut ea aliis communicetis. Causam subdit : «Nullum ex dictis meis vos effugiat,» ait Theophylactus. Audi Bedam : «Instanter nos docet verba auscultare, quatenus et nostro illud pectore continue ruminare, et alieno ructare sufficiamus auditui.»

IN QUA MENSURA MENSI FUERITIS, REMETIETUR VOBIS, ET ADJICIETUR VOBIS. — *q. d.* Si large et copiose doctrinam meam aliis communicaveritis et prædicaveritis, ego quoque large et copiose longe majorem ejus intelligentiam, sapientiam, gratiam et gloriam quasi antidoton et præmium vobis impertiar. Sic fontes quo plus aquæ deorsum effundunt, eo plus sursum recipiunt. Discant ergo doctores, catechistæ, prædicatores, etc., ex hac Christi sententia et promisso, quo plura in alios docendo contulerint, eo plus sapientiæ et gratiæ a Christo sese recepturos, juxta illud : « Qui parce seminat, parce et metet : et qui seminat in benedictionibus (beneficiis, hoc est benefice, large, copiose), de benedictionibus et metet,» II *Corinth.* IX, 6. Vide ibi dicta.

Vers. 25. *Luc.* VIII, 18. 25. QUI ENIM HABET, DABITUR ILLI; ET QUI NON HABET, ETIAM QUOD HABET AUFERETUR AB EO. — «Habet,» id est utitur et utendo ostendit se habere : hic enim habet in actu, cum ille qui non utitur gratia et dono, illam habeat in habitu, et otio duntaxat : hoc est quod Theologi dicunt, utentem gratia sua, habere illam in actu secundo; non utentem vero habere eam duntaxat in actu primo, hoc est in potentia et habitu. Vide dicta *Matth.* XIII, 12, et *Matth.* XXV, 29. Sensus ergo est, *q. d.* Qui doctrina sibi a Deo, sive per studium, sive per infusionem impertita utitur, huic dabitur augmentum doctrinæ : ab illo autem qui doctrina sua non utitur, Deus illam auferet ab eo, utpote otiosam et inutilem : Christus enim hic stimulat Apostolos ad diligentem et ferventem prædicationem Evangelii, pollicendo eis, si id fecerint, majorem sapientiæ suæ et gratiæ affluxum.

Vers. 26. 26. ET DICEBAT : SIC EST REGNUM DEI, QUEMADMODUM SI HOMO JACIAT SEMENTEM IN TERRAM. — Hæc parabola alia et diversa est ab illa seminantis, quæ præcessit vers. 3, licet utraque ab eodem semine sit petita, sed diversimode applicata et explicata. Porro per semen, ut recte docet S. Chrysostomus, Beda, et Scholiastes apud Hieronymum hic, æque ac apud S. Matthæum, XIII, significatur doctrina Evangelica; per agrum, auditores; per messem, consummatio mundi, aut etiam mors cujusque hominis.

27. ET DORMIAT (scilicet homo qui seminavit) ET EXURGAT NOCTE ET DIE, ET SEMEN GERMINET ET INCRESCAT, DUM NESCIT ILLE. — Nonnulli τὸ « exurgat nocte et die,» referunt ad semen, ut explicans Christus subdat : « et (τὸ *et* accipiunt ut διηγητικὸν, et explicativum ejus quod præcessit, ac sumi putant pro id est,) semen germinet et increscat, dum nescit ille,» scilicet homo dormiens, *q. d.* Semen jactum in terram ab agricola, germinat et crescit continue nocte et die, ac etiam dum agricola de eo non cogitat, sed quiescit et dormit. Ita Beda, Scholiastes apud S. Hieronymum et Glossa. Vers. 27.

Planius S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Maldonatus, Franciscus Lucas et alii τὸ «exurgat die et nocte,» referunt ad hominem seminantem, non ad semen, ita ut τὸ «nocte» pertineat ad τὸ «dormiat;» τὸ vero « die,» ad « exurgat,» *q. d.* Sicut agricola, qui seminavit, otiose per noctem dormiente, et per diem surgente aliisque negotiis vacante, nec de semine et agro cogitante, ipsum tamen semen vi sua germinat et crescit agricola nesciente, ita ut primo germinet herbam sive germen, deinde spicam ac deinde frumentum in spica : sic pariter se habet Evangelii prædicatio et doctrina : hæc enim a Christo et Apostolis seminata, id est prædicata a parvis initiis continuo, sed sensim, sine sensu crescit in magnas et maturas fidelium fruges, ipso Christo quasi dormiente in cœlis, et velut nesciente, eo quod permittat Judæos et Gentes infideles ac tyrannos contra Apostolos et Evangelium insurgere, eosque persequi et occidere; crescit, inquam, donec sensim se propagans totum orbem occupet, quando matura jam messe frumentum, id est electi colligentur in horreum cœli, quod fiet in fine mundi et die judicii.

Hac ergo parabola significatur vis Evangelii, quod sensim totum orbem pervasit, eumque ad se et Christum convertit. Tacite quoque per illam significatur non esse gloriandum Apostolis præconibus Evangelii in sua prædicatione, quasi ipsi per eam orbem converterint; quia, ut ait Apostolus, «neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus,» I *Corinth.* III, 7. Ex alia parte innuit nec eos debere cadere animo, si videant parvum et lentum esse prædicationis suæ fructum, quia Deus per paucos ab eis conversos multos alios sensim convertet, uti S. Jacobus per septem, vel, ut alii, novem a se conversos in Hispania, totam Hispaniam convertit.

28. ULTRO ENIM TERRA FRUCTIFICAT, PRIMUM HERBAM, DEINDE SPICAM, DEINDE PLENUM FRUMENTUM Vers. 28.

IN SPICA. — Arabicus: *Quia terra sola profert fructum, primo herbam, et post illam spicam; deinde impletur spica, ut quando perfectus sit fructus, tunc ponatur falx, quoniam adest messis.* Sic pariter sensim per prædicationem Evangelii crevit Christi fides, et Ecclesia per varios incrementorum gradus; crevit, inquam, tum in virtutibus, tum in propagatione per omnes provincias.

Moraliter, herba, spica, frumentum, quid significent? Moraliter hæc tria: herbam, spicam, frumentum triplici virtutum et meritorum cujusque incremento adaptant Interpretes. Terra enim cordis nostri germinat, *primo*, herbam, cum bona desideria et opera in se concipit et inchoat; *secundo*, spicam, cum ea operando strenue prosequitur; *tertio*, frumentum, cum opera, virtutes et merita ad plenam maturitatem et perfectionem perducit. Ita Theophylactus: «Herba, ait, est in principio boni, spica cum resistimus tentationibus, fructus perfecta operatio.»

Audi S. Gregorium, homil. 15 *in Ezech.*, et lib. XII *Moral.*, cap. XIV: «Herbam producere, est inchoationis bonæ adhuc teneritudinem tenere. Ad spicam herba pervenit, cum virtus animo concepta ad profectum boni operis perducit. Plenum vero frumentum in spica fructificat, quando jam in tantum virtus proficit, ut esse robusti et perfecti operis possit.» Quare «non satis est ad salutem, inquit Victor Antiochenus, ut instar viridis fœni per obedientiam floreamus; sed quadam præterea mascula animi fortitudine, qua ventorum flatibus, hoc est tentationibus circumacti, erecti culmi instar consistamus opus est. Tum etiam ut veluti uberes aristæ fructuum, hoc est virtutum granis turgeamus mentisque manum impleamus.»

Innuit ergo hic Christus Apostolos et eos qui animas convertunt, debere longanimiter exspectare laboris sui fructum et messem, uti exspectant agricolæ; ac teneros fideles sensim docendo, monendo, exercendo fovere et promovere ad apicem virtutis. «Nullus itaque, inquit Beda, qui ad bonum propositum adhuc in mentis teneritudine esse conspicitur, despiciatur, quia frumentum ab herba incipit ut granum fiat.»

Symbolice: Scholiastes apud S. Chrysostomum: «Herba, ait, fuit in lege naturæ, spica in lege Moysis, frumentum in Evangelio.»

Vers. 29. 29. ET CUM PRODUXERIT FRUCTUS, STATIM MITTIT FALCEM. — Græce, ὅταν δὲ παραδῷ ὁ καρπὸς, id est cum vero prodiderit se, vel cum productus fuerit fructus: fructus ergo hic est nominativi casus: unde alii vertunt, «cum provenerit fructus;» Euthymius, «cum maturuerit;» Syrus, *cum pinguis evaserit;* Arabicus, *cum perfectus fuerit.* Est hebraismus. Apud Hebræos enim verba in conjugatione *hitpael* sunt passivæ significationis, aut actionis reflexæ, qua agens actionem in se suscipit, ut idem sit patiens qui est agens. Unde quidam codices legunt: «Cum se produxerit fructus.» Aliter Maldonatus, «Cum produxerit fructus:» «Cum fructus, inquit, id est ipsum semen, quod erat fructus prioris seminis, produxerit, scilicet alium ex se fructum.»

33. ET TALIBUS MULTIS PARABOLIS LOQUEBATUR EIS VERBUM, PROUT POTERANT AUDIRE. — Id est prout digni erant audire, ait Maldonatus ex Beda, Euthymio et Clemente Alexandrino, lib. I *Strom.* *q. d.* Christus volentibus Apostolis intelligere et credere, sine parabolis perspicue loquebatur, ut magis et magis intelligerent; Scribis autem et Judæis nolentibus credere et intelligere, adeo obscure et parabolice loquebatur, ut, etiamsi vellent, intelligere tamen non possent. Simplicius et planius Theophylactus et Franciscus Lucas hic, ac S. Chrysostomus, hom. 45 *in Matth.*, *q. d.* Christus «talibus,» puta vulgaribus et facilibus, «parabolis,» quas vulgo omnes nossent, non vero abstrusis et turbæ incognitis loquebatur, ut earum corticem intelligeret, ac sub eis aliquid cœleste et divinum latere cognosceret: quod licet in particulari ipsa non comprehenderet, tamen per parabolam notam ad rem ignotam sub ea latentem vestigandam et perquirendam, a Christo incitabatur et stimulabatur. Vers. 33. Matth. XIII, 34.

36. ITA UT ERAT IN NAVI. — *q. d.* Discipuli assumpserunt Christum in altum mare, ut illud cum eo trajicerent; Christum, inquam, ita ut erat in navi, sedens scilicet, et docens populum in littore stantem, ut patet vers. 1; nam postea, vers. 38, situm hunc mutavit dormiens in navi. Notat celerem discipulorum obedientiam, ac vicissim Christi facilitatem eorum promptitudini se accommodantem, ut turbæ affluentis tumultum vitaret. Paulo aliter Franciscus Lucas: «Ita ut erat in navi,» hoc est, inquit, citra ullum e navi, in qua erat, egressum. Unde Syrus vertit, *cum esset in navi;* Arabicus, *assumpserunt eum in navi.* Vers. 36.

ET ALIÆ NAVES ERANT CUM ILLO. — Consilio Dei factum est, ut plurimi, qui navibus istis vehebantur, spectatores et testes forent miraculi proxime a Christo patrandi, scilicet sedandæ tempestatis.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus ab energumeno ejicit legionem dæmonum, quæ, Christo permittente, ingressa in porcos, eos in mare præcipitat. Secundo, vers. 25, hæmorrhoissam a profluvio sanguinis sanat. Tertio, vers. 35, Jairi filiam a morte revocat ad vitam.

1. Et venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum. 2. Et exeunti ei de navi, statim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo, 3. qui domicilium habebat in monumentis, et neque catenis jam quisquam poterat eum ligare : 4. quoniam sæpe compedibus et catenis vinctus, dirupisset catenas, et compedes comminuisset, et nemo poterat eum domare; 5. et semper die ac nocte in monumentis et in montibus erat, clamans, et concidens se lapidibus. 6. Videns autem Jesum a longe, cucurrit, et adoravit eum; 7. et clamans voce magna, dixit: Quid mihi et tibi, Jesu Fili Dei altissimi? adjuro te per Deum, ne me torqueas. 8. Dicebat enim illi : Exi, spiritus immunde, ab homine. 9. Et interrogabat eum : Quod tibi nomen est? Et dicit ei : Legio mihi nomen est, quia multi sumus. 10. Et deprecabatur eum multum, ne se expelleret extra regionem. 11. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus, pascens. 12. Et deprecabantur eum spiritus, dicentes : Mitte nos in porcos ut in eos introeamus. 13. Et concessit eis statim Jesus. Et exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos; et magno impetu grex præcipitatus est in mare ad duo millia, et suffocati sunt in mari. 14. Qui autem pascebant eos, fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem et in agros. Et egressi sunt videre quid esset factum; 15. et veniunt ad Jesum, et vident illum, qui a dæmonio vexabatur, sedentem, vestitum, et sanæ mentis, et timuerunt. 16. Et narraverunt illis, qui viderant, qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat, et de porcis. 17. Et rogare cœperunt eum ut discederet de finibus eorum. 18. Cumque ascenderet navim, cœpit illum deprecari, qui a dæmonio vexatus fuerat, ut esset cum illo; 19. et non admisit eum, sed ait illi : Vade in domum tuam ad tuos, et annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, et misertus sit tui. 20. Et abiit, et cœpit prædicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Jesus; et omnes mirabantur. 21. Et cum transcendisset Jesus in navi rursum trans fretum, convenit turba multa ad eum, et erat circa mare. 22. Et venit quidam de archisynagogis nomine Jairus : et videns eum, procidit ad pedes ejus, 23. et deprecabatur eum multum, dicens : Quoniam filia mea in extremis est, veni, impone manum super eam, ut salva sit, et vivat. 24. Et abiit cum illo, et sequebatur eum turba multa, et comprimebant eum. 25. Et mulier, quæ erat in profluvio sanguinis annis duodecim, 26. et fuerat multa perpessa a compluribus medicis, et erogaverat omnia sua, nec quidquam profecerat, sed magis deterius habebat : 27. cum audisset de Jesu, venit in turba retro, et tetigit vestimentum ejus; 28. dicebat enim : Quia si vel vestimentum ejus tetigero, salva ero. 29. Et confestim siccatus est fons sanguinis ejus; et sensit corpore quia sanata esset a plaga. 30. Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierat de illo, conversus ad turbam, aiebat : Quis tetigit vestimenta mea? 31. Et dicebant ei discipuli sui : Vides turbam comprimentem te, et dicis : Quis me tetigit? 32. Et circumspiciebat videre eam, quæ hoc fecerat. 33. Mulier vero timens et tremens, sciens quod factum esset in se, venit et procidit ante eum, et dixit ei omnem veritatem. 34. Ille autem dixit ei : Filia, fides tua te salvam fecit : vade in pace, et esto sana a plaga tua. 35. Adhuc eo loquente, veniunt ab archisynagogo, dicentes : Quia filia tua mortua

est : quid ultra vexas Magistrum? 36. Jesus autem, audito verbo quod dicebatur, ait archisynagogo : Noli timere; tantummodo crede. 37. Et non admisit quemquam se sequi, nisi Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem Jacobi. 38. Et veniunt in domum archisynagogi, et videt tumultum, et flentes, et ejulantes multum. 39. Et ingressus, ait illis : Quid turbamini, et ploratis? puella non est mortua, sed dormit. 40. Et irridebant eum. Ipse vero, ejectis omnibus, assumit patrem et matrem puellæ, et qui secum erant, et ingreditur ubi puella erat jacens. 41. Et tenens manum puellæ, ait illi : Talitha cumi, quod est interpretatum : Puella (tibi dico), surge. 42. Et confestim surrexit puella, et ambulabat : erat autem annorum duodecim; et obstupuerunt stupore magno. 43. Et præcepit illis vehementer ut nemo id sciret; et dixit dari illi manducare.

Vers. 2. *Matth.* VIII, 28; *Luc.* VIII, 27.

2. HOMO IN SPIRITU IMMUNDO. — Id est homo spiritus immundi, sive habens spiritum immundum, puta possessus a dæmone. Vide dicta cap. I, vers. 23.

Vers. 7. *Matth.* VIII, 29; *Luc.* VIII, 28.

7. ADJURO TE PER DEUM, NE ME TORQUEAS.—Quia sciebat dæmon sibi suisque meritis et precibus nihil tribuendum a Christo; hinc interponit nomen Dei, quod sciebat Christum summe revereri, *q. d.* Interposita et invocata nominis divini (quod tibi sacrum sanctumque esse scio) auctoritate te rogo, obtestor, et quoad possum constringo, ne me ex hoc corpore ejicias et in infernum ableges; hoc enim summum dæmoni est tormentum.

Vers. 9. *Luc.* VIII, 30.

9. LEGIO MIHI NOMEN EST (Syrus, *Legio nomen nostrum, q. d.* Sumus legio dæmonum, unde explicans subdit), QUIA MULTI SUMUS. — Legio proprie continebat milites 6666. Vide dicta *Matth.* cap. XXVI, 53; sed hic ponitur numerus certus pro incerto. Nota : Dæmon est simia Dei, hinc imitatur Deum, qui est Dominus exercituum, scilicet angelicorum. Simili enim modo dæmon se vocat legionem, quia plurimos e grege suo socios in aciem educit, ut Deum Deique fideles oppugnet : quocirca merito eam formidare debent homines, scientes sibi certamen esse, non cum hominibus, iisque plurimis, in perniciem suam conjurantibus, ideoque Dei et sanctorum Angelorum opem implorare et obtinere debere, uti obtinuit Eliseus, IV *Regum* VI, 17. Cætera dixi *Matth.* VIII, 28 (1).

Dæmon simia Dei.

Vers. 21. *Matth.* IX, 1; *Luc.* VIII, 37, 40.

21. ET CUM TRANSCENDISSET JESUS IN NAVI. — Græce, διαπεράσαντος, id est cum trajecisset navi in ulteriorem et adversam maris Galilææ ripam.

Vers. 25. *Matth.* IX, 20; *Luc.* VIII, 43.

25. ET MULIER QUÆ ERAT IN PROFLUVIO SANGUINIS ANNIS DUODECIM. — « Mulier » ex Cæsarea Philippi, quæ prius Dan, deinde Paneas, denique Cæsarea est dicta. Hæc est hæmorrhoissa illa celebris, quæ a fluxu sanguinis curata a Christo, in memoriam tanti beneficii, statuam illius indicem Cæsareæ Christo erexit, e cujus basi nascens herba cum Christi fimbriam tetigisset, morbis quibuslibet medebatur, teste Eusebio, lib. VII *Histor.*, cap. XIV; Sozomeno, lib. V, cap. XXI, et Theophylacto hic. Julianus Apostata, hostis Christi, statuam hanc dejecit, et sui effigiem ejus loco collocavit; sed hæc fulmine icta dissiliit, teste Sozomeno et *Histor. tripart.*, lib. VI, cap. XIX. Julianum imitantur nostri Novantes, qui Sanctorum reliquias abjiciunt, mergunt et comburunt, cum suorum reliquias servent et venerentur. Nam cor Zuinglii combusti inter cineres repertum, magno cultu servant ejus asseclæ Zuingliani, ait Capito in *Vita Zuinglii*.

Imaginis vis.

Quare non est verisimile hæmorrhoissam hanc fuisse Martham, sororem Magdalenæ, ut opinatur S. Ambrosius, lib. *De Salomone*, cap. V; Martha enim Bethaniæ habitabat juxta Jerusalem, non Cæsareæ in Phœnicia. Evangelium Nicodemi hæmorrhoissam hanc vocat Veronicam, quæ Christo eunti ad crucem velum ad sudorem tergendum præbuit, in quo Christus vultus sui effigiem expressit. Sed hoc Evangelium est apocryphum et incertæ fidei.

Vers. 26 *Luc.* VIII, 43.

26. DETERIUS HABEBAT. — Arabicus, *addiderat dolorem.*

Vers. 27. *Matth.* IX, 20; *Luc* VIII, 44.

27. VENIT IN TURBA RETRO, — quia non audebat coram eo in manifesto accedere, tum ex reverentia Christi, tum quia erat immunda ex fluxu sanguinis, ait Scholiastes apud S. Chrysostomum. Immunda, inquam, tum legaliter : lex Mosi enim immundos a templo arcendos decernebat eos qui sanguinis fluxu laborarant; tum physice : est enim fœdus hic profluvii morbus, et tangentes polluit.

ET TETIGIT VESTIMENTUM EJUS.

Vers. 28. *Matth.* IX, 21; *Luc.* VIII, 44.

28. DICEBAT ENIM : QUIA SI VEL VESTIMENTUM EJUS TETIGERO, SALVA ERO. — Matthæus, cap. IX, 20, pro « vestimentum, » habet « fimbriam vestimenti ejus. » *Fimbria* vocantur fila extimæ vesti attexta vel assuta, hyacinthini sive violacei coloris, quæ jussit Deus Judæos gestare, ut per ea jugiter refricaretur eis memoria præceptorum Dei, et cœli ipsius; quæ Christus ex lege gestavit, quasi insigne gentis et religionis Judaicæ. Vide dicta *Numer.* XV, 38.

Fimbria quid.

Est hic exemplum et argumentum ad probandum vim et usum sanctarum reliquiarum :

(1) Quomodo tot pravi spiritus eumdem possidere poterant, haud mirabere dummodo animum rebus humanis paulisper attendas; nonne enim quotidie videre est unum eumdemque animum mille cupiditatibus, affectibus et voluptatibus simul agitari ac vexari?

talis enim fuit fimbria Christi, quæ hæmorrhoissam sanavit. Respondet Calvinus mulierem hanc fuisse superstitiosam, et superstitionem aliquam suo facto miscuisse. Verum hoc refellit hic Christus et Marcus, qui non superstitioni, sed fidei ipsius sanitatem hanc tribuunt, eamque commendant et confirmant. Nam, vers. 30, dicitur : « Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierat de illo, » id est de fimbria illius. Et vers. 34 : « Filia, fides tua te salvam fecit : vade in pace. » Recte S. Hilarius : « Sicut, ait, Auctor naturæ dat magneti vim attrahendi ferrum, ita Christus dabat vesti suæ vim sanandi ex fide tangentem. » Si vesti, ergo multo magis Eucharistiæ. Unde S. Gorgonia tactu Eucharistiæ a morbo gravi sanata est, teste Nazianzeno, *orat.* 11; æque ac S. Catharina Senensis aliique permulti. Vide nostrum Salmeronem, tom. VI, tract. 15, in fine.

Vers. 29. *Luc.* VIII, 44. 29. ET CONFESTIM SICCATUS EST FONS SANGUINIS EJUS. — Id est, stetit profluvium sanguinis, quod e corpore ejus quasi e fonte perenni jugiter scaturiebat. Unde Arabicus vertit, *et confestim cessavit cursus sanguinis ejus.*

Tropologice : fluxus sanguinis sunt carnis et sanguinis delectationes, ait Beda, uti gulæ, luxuriæ, etc. : has sanat caro Christi purissima in pia Eucharistiæ sumptione.

Vers. 30. *Luc.* VIII, 45, 46. 30. ET STATIM JESUS IN SEMETIPSO COGNOSCENS VIRTUTEM QUÆ EXIERAT AB ILLO, — et sanaverat hæmorrhoissam, non quasi qualitas aliqua a Christi fimbria exierit, aut virtus hæc de loco in locum, puta de fimbria Christi in hæmorrhoissam migrarit, sed ratione effectus, quem in muliere causabat. Virtus enim manens in Christo, operabatur effectum sanitatis in muliere : « Sicut, ait Theophylactus, doctrina doctorum dicitur communicari discipulis, et in eos transfundi, » cum tamen doctrina ipsa in doctoribus maneat, et sui effectum duntaxat, puta cognitionem similem in discipulos traducat.

Nota : hæc virtus sanandi et faciendi miracula quælibet indita a Verbo humanitati Christi, non erat qualitas physica, hæc enim debuisset esse infinita, utpote divinæ et infinitæ efficaciæ, cujus humanitas Christi creata non erat capax; sed erat qualitas moralis, puta virtus instrumentaria : agebat enim hæc humanitas Christi, quasi instrumentum divinitatis. Ita Abulensis, *Quæst.* CII in cap. IX *Matth.*, et Salmeron loco citato.

QUIS TETIGIT VESTIMENTA MEA? — « Christus id interrogat, ait Beda, ut salus quam mulieri dederat, declarata et agnita, fidei virtute multis proficiat eosque alliciat ad credendum in Christum. » Addit Scholiastes apud Chrysostomum, ut mulieris fidem prædicet et celebret; Theophylactus vero tertiam causam adjicit, ut mulierem a timore solveret.

Vers. 33. *Luc.* VIII, 47. 33. MULIER VERO TIMENS ET TREMENS, SCIENS QUOD FACTUM ESSET IN SE, VENIT ET PROCIDIT ANTE EUM, ET DIXIT EI OMNEM VERITATEM. — « Timens et tremens, » non quod superstitionem commisisset, ut vult Calvinus, sed quod clanculum accessisset, et immunda Christum mundum tetigisset, ac beneficium sanitatis Christo inscio quasi suffurata fuisset : ideo timebat ne a Christo increparetur, aut ne Christus beneficium suum repeteret et revocaret, vel graviori malo eam plecteret. Hinc patet eam necdum perfectam in Christum fidem et spem habuisse; non enim putasset Christum latere se posse, nec adeo eum timuisset. Quare Christus eam animans, dixit : « Confide, filia, » ut habet Matthæus, cap. IX. Ita Chrysostomus ibidem.

34. ILLE AUTEM DIXIT EI : FILIA, FIDES TUA TE SALVAM FECIT. — Christus hic mulieri timenti, ne Christus ipsam ut furtim sanatam, morbi recidiva, aliove malo puniret, sanitatem acceptam confirmat stabilemque esse jubet, *q. d.* Non nuda fimbria mea, quam magna fide et certa spe sanitatis obtinendæ tetigisti, o mulier, te sanavit; sed principaliter omnipotentia mea, secundario vero fides tua : hæc enim vel ut dispositio, vel ut meritum, sive causa meritoria, te a fluxu sanguinis liberavit; quam liberationem ego ratam habeo, imo confirmo et roboro. Vers. 34. *Matth.* IX, 22; *Luc.* VIII, 48.

VADE IN PACE. — « Mittit eam in finem bonorum, inquit Scholiastes Chrysostomi; in pace enim Deus habitat, ut cognoscat se etiam a peccatis mundatam. » Nam quos corpore Christus sanavit, hos etiam in anima sanctificavit.

39. PUELLA NON EST MORTUA, SED DORMIT. — Licet enim vere sit mortua, tamen illico per me a morte quasi a somno excitabitur : quare non tam mortua, quæ semper manet mortua, quam dormiens esse videtur. Vel, ut Scholiastes apud S. Hieronymum, *q. d.* « Vobis mortua est, mihi dormit. » Vers. 39. *Matth.* IX, 24; *Luc.* VIII, 52.

41. TALITHA CUMI. — Hebræi ילד *ieled* vocant puerum, pro quo Syri et Chaldæi dicunt *tali*, unde feminine *talitha*, id est puella; *cumi*, id est surge, ut e lecto ubi jaces mortua, surgas et stes viva. Porro, « ut ἐμφατικώτερον (id est majorem emphasim) faceret Marcus, et sensum vocantis atque imperantis exprimeret, addidit : Tibi dico, » ait S. Hieronymus, lib. *De Optimo genere interpretandi.* Vers. 41. *Matth.* IX, 25; *Luc.* VIII, 54.

42. ET CONFESTIM SURREXIT PUELLA, ET AMBULABAT, — ut motu se vivam ostenderet. Mystice : « Quia, ut ait Beda, anima a peccatis resuscitata, non solum a sordibus scelerum exsurgere, sed et bonis proficere debet operibus. » Vers. 42.

43. ET DIXIT DARI ILLI MANDUCARE. — Arabicus, *et dixit : Cibate eam,* ut ostenderet eam non tantum vere resurrexisse, sed et valere et famere. Solent enim pueri et puellæ, cum a somno evigilant, famere et cibum petere : somno enim omnem cibum hesternum digesserunt, si sani sunt et valentes; tunc enim pollent magno stomachi calore. Mors enim illi fuit loco somni, ut ait Christus, vers. 39. Vers. 43. *Luc.* VIII, 55, 56.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Nazareni Jesum prædicantem spernunt, quasi civem suum et fabri filium. Secundo, vers. 7, Jesus Apostolos mittit binos prædicatum, addita eis potestate curandi morbos et dæmones ejiciendi. Tertio, vers. 14, Herodes, auditis miraculis Jesu, suspicatur Joannem Baptistam a se occisum in Jesu resurrexisse : qua de causa cædes Joannis recensetur. Quarto, vers. 30, redeunt ad Christum Apostoli, narrantes quæ egerint. Christus mox quinque panibus satiat quinque hominum millia. Quinto, vers. 47, venit ad discipulos ambulans super mare, ac tempestatem sedat multosque contactu fimbriæ sanat.

1. Et egressus inde, abiit in patriam suam, et sequebantur eum discipuli sui; 2. et
facto sabbato, cœpit in synagoga docere; et multi audientes admirabantur in doctrina ejus,
dicentes : Unde huic hæc omnia? et quæ est sapientia, quæ data est illi? et virtutes tales,
quæ per manus ejus efficiuntur? 3. Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Jacobi, et
Joseph, et Judæ, et Simonis? nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt? Et scandalizaban-
tur in illo. 4. Et dicebat illis Jesus : Quia non est propheta sine honore nisi in patria sua,
et in domo sua, et in cognatione sua. 5. Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi
paucos infirmos impositis manibus curavit; 6. et mirabatur propter incredulitatem eorum,
et circuibat castella in circuitu docens. 7. Et vocavit duodecim, et cœpit eos mittere binos,
et dabat illis potestatem spirituum immundorum. 8. Et præcepit eis ne quid tollerent in
via, nisi virgam tantum; non peram, non panem, neque in zona æs, 9. sed calceatos san-
daliis, et ne induerentur duabus tunicis. 10. Et dicebat eis : Quocumque introieritis in
domum, illic manete donec exeatis inde; 11. et quicumque non receperint vos, nec audie-
rint vos, exeuntes inde, excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium illis. 12. Et
exeuntes prædicabant ut pœnitentiam agerent; 13. et dæmonia multa ejiciebant, et unge-
bant oleo multos ægros, et sanabant. 14. Et audivit rex Herodes (manifestum enim factum
est nomen ejus) et dicebat : Quia Joannes Baptista resurrexit a mortuis, et propterea vir-
tutes operantur in illo. 15. Alii autem dicebant : Quia Elias est. Alii vero dicebant : Quia
propheta est, quasi unus ex prophetis. 16. Quo audito, Herodes ait : Quem ego decollavi
Joannem, hic a mortuis resurrexit. 17. Ipse enim Herodes misit, ac tenuit Joannem, et
vinxit eum in carcere, propter Herodiadem, uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam.
18. Dicebat enim Joannes Herodi : Non licet tibi habere uxorem fratris tui. 19. Herodias
autem insidiabatur illi, et volebat occidere eum, nec poterat. 20. Herodes enim metuebat
Joannem, sciens eum virum justum et sanctum; et custodiebat eum, et audito eo multa
faciebat, et libenter eum audiebat. 21. Et cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis
sui cœnam fecit principibus, et tribunis, et primis Galilææ. 22. Cumque introisset filia
ipsius Herodiadis, et saltasset, et placuisset Herodi, simulque recumbentibus, rex ait
puellæ : Pete a me quod vis, et dabo tibi; 23. et juravit illi : Quia quidquid petieris dabo
tibi, licet dimidium regni mei. 24. Quæ cum exisset, dixit matri suæ : Quid petam? At
illa dixit : Caput Joannis-Baptistæ. 25. Cumque introisset statim cum festinatione ad
regem, petivit dicens : Volo ut protinus des mihi in disco caput Joannis-Baptistæ. 26. Et
contristatus est rex : propter jusjurandum, et propter simul discumbentes, noluit eam
contristare; 27. sed misso spiculatore præcepit afferri caput ejus in disco. Et decollavit
eum in carcere, 28. et attulit caput ejus in disco, et dedit illud puellæ, et puella dedit
matri suæ. 29. Quo audito, discipuli ejus venerunt, et tulerunt corpus ejus, et posuerunt

illud in monumento. 30. Et convenientes Apostoli ad Jesum, renuntiaverunt ei omnia quæ egerant, et docuerant. 31. Et ait illis : Venite seorsum in desertum locum, et requiescite pusillum. Erant enim qui veniebant et redibant multi; et nec spatium manducandi habebant. 32. Et ascendentes in navim, abierunt in desertum locum seorsum. 33. Et viderunt eos abeuntes, et cognoverunt multi; et pedestres de omnibus civitatibus concurrerunt illuc, et prævenerunt eos. 34. Et exiens vidit turbam multam Jesus, et misertus est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem, et cœpit illos docere multa. 35. Et cum jam hora multa fieret, accesserunt discipuli ejus, dicentes : Desertus est locus hic, et jam hora præteriit : 36. dimitte illos, ut euntes in proximas villas et vicos, emant sibi cibos, quos manducent. 37. Et respondens ait illis : Date illis vos manducare. Et dixerunt ei : Euntes emamus ducentis denariis panes, et dabimus illis manducare. 38. Et dicit eis : Quot panes habetis? ite, et videte. Et cum cognovissent, dicunt : Quinque, et duos pisces. 39. Et præcepit illis ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fœnum. 40. Et discubuerunt in partes per centenos et quinquagenos. 41. Et acceptis quinque panibus et duobus piscibus, intuens in cœlum, benedixit, et fregit panes, et dedit discipulis suis, ut ponerent ante eos; et duos pisces divisit omnibus. 42. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. 43. Et sustulerunt reliquias, fragmentorum duodecim cophinos plenos, et de piscibus. 44. Erant autem qui manducaverunt quinque millia virorum. 45. Et statim coegit discipulos suos ascendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum. 46. Et cum dimisisset eos, abiit in montem orare. 47. Et cum sero esset, erat navis in medio mari, et ipse solus in terra. 48. Et videns eos laborantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis), et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare, et volebat præterire eos. 49. At illi ut viderunt eum ambulantem supra mare, putaverunt phantasma esse, et exclamaverunt. 50. Omnes enim viderunt eum, et conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis et dixit eis : Confidite, ego sum, nolite timere. 51. Et ascendit ad illos in navim, et cessavit ventus. Et plus magis intra se stupebant : 52. non enim intellexerunt de panibus : erat enim cor eorum obcæcatum. 53. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesareth, et applicuerunt. 54. Cumque egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum; 55. et percurrentes universam regionem illam, cœperunt in grabatis eos qui se male habebant, circumferre, ubi audiebant eum esse. 56. Et quocumque introibat, in vicos, vel in villas, aut civitates, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent : et quotquot tangebant eum, salvi fiebant.

Vers. 1. *Matth.* XIII, 53, 64; *Luc.* IX, 16. 1. ET EGRESSUS INDE (ex urbe Capharnao, ubi filiam Jairi suscitarat), ABIIT IN PATRIAM SUAM. — In Nazareth, ubi Christus non natus quidem, sed educatus fuerat, et ubi ejus fratres et sorores, id est cognati et cognatæ habitabant, ut patet vers. 3. Ita Beda.

Vers. 2. *Matth.* XIII, 54; *Luc.* V, 16, 22. 2. ADMIRABANTUR IN DOCTRINA EJUS. — Id est admirabantur doctrinam ejus tam sanctam, sublimem et divinam, tamque efficacem : utpote quam Christus per tot virtutes, id est miracula confirmabat. Est Hebraismus. Hebræi enim usurpant ב *beth* contactus, sive corporalis, sive mentalis, loco accusativi, ut dicant : Tango in manu, id est tango manum; credo in Deo, id est credo Deum; admiror in sapientia, id est admiror sapientiam.

Vers. 5. 5. ET NON POTERAT IBI VIRTUTEM (miraculum) ULLAM FACERE. — « Non poterat, » id est non volebat, quia censebat non decere ut sanctum daretur canibus, ac incredulis et ingratis civibus suis obtruderet miracula sua. *Matth.* XIII, 58. Sic « non posse, » pro « non velle » sumitur *Gen.* XXXVII 4, et *Joan.* VII 7. Sic vulgo dicimus : Non possum mihi imperare, ut illi indigno hanc gratiam præstem; non possum, id est difficulter possum, quia nolo, et voluntas reluctatur. « Quia enim, ait hic Victor Antiochenus, ad impetrandam sanitatem utrumque coire debet, nimirum eorum qui cura egent, fides, et illius rursum qui curaturus est, virtus : si alterum horum defuerit, non temere sanitatis beneficium obveniet. » Ut ergo miraculum convenienter fiat duo requiruntur, scilicet potentia in patrante, et fides in patiente : cum alterutrum deest, dicitur illud fieri non posse. Ita Theophylactus et Euthymius.

Vers. 6. *Matth.* XIII, 58. 6. ET MIRABATUR PROPTER INCREDULITATEM EORUM. — Videtur huic dicto repugnare Lucas, IV, 22, dicens : « Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus. » Respondeo Nazarenos quidem miratos fuisse, quod Jesus, cum esset filius fabri sibi noti et vicini, foret tamen tam sapiens, disertus et efficax in prædicando ; sed eosdem tamen incredulos fuisse ejus doctrinæ et personæ, quod scilicet ipse esset Messias sive Christus. Id ita esse patet ex iis quæ subjicit Lucas.

Vers. 13. Apostoli ungebant ægros. 13. ET UNGEBANT OLEO MULTOS ÆGROS, ET SANABANT. — Opinantur nonnulli hanc unctionem esse eamdem cum illa, de qua S. Jacobus in *epist.* sua, cap. V, 14, scilicet sacramentum Extremæ-Unctionis. Ita Beda, Theophylactus, Lyranus, Dionysius Carthusianus, Franciscus Lucas et alii, An sacramentaliter? qui censent jam a Christo institutum fuisse sacramentum Extremæ-Unctionis, illudque hic infirmis contulisse Apostolos jussu Christi, esto necdum ab eo ordinati essent sacerdotes.

Verum contrarium videtur verius : *Primo*, quia solus sacerdos est minister sacramenti Extremæ-Unctionis : Apostoli autem necdum erant sacerdotes, nam in ultima cœna eos Christus creavit sacerdotes, dicens : « Hoc facite in meam commemorationem. »

Secundo, quia Apostoli hic quoslibet infirmos unxerunt ; ergo etiam non baptizatos, non moribundos : atqui Extrema-Unctio confertur tantum baptizatis et moribundis.

Tertio, omnes uncti hic ab Apostolis sanabantur ; hoc autem non fit in Extrema-Unctione, quæ primario ad sanitatem et robur mentis dirigitur.

Quarto, quia Concilium Tridentinum, sess. 14, ait sacramentum Extremæ-Unctionis apud Marcum quidem insinuatum, per Jacobum autem Apostolum ac Domini fratrem fidelibus commendatum, ac promulgatum fuisse. Fuit ergo hæc unctio typus et quasi præludium instituendi sacramentum Extremæ-Unctionis, non ipsum Sacramentum. Erat igitur hæc unctio miraculosa, seu donum miraculorum datum Apostolis ad tempus, ut eo suam de Christo prædicationem confirmarent ; non sacramentum semper duraturum : sicut S. Genovefa, et multi sancti Anachoretæ oleo a se benedicto, et ad infirmos misso, eos sanabant, ut patet ex Vitis Patrum. Causam, cur oleo potius quam vino uterentur, dat Victor Antiochenus, dicens : « Oleum inter alia et laborum molestiam mitigat, et lumen fovet, et hilaritatem conciliat. » Oleum ergo quod in sacra unctione adhibetur, et Dei misericordiam, et morbi sanationem, et cordis illuminationem denotat. Idem asserunt Theophylactus et Euthymius. Simili modo baptismus Joannis, non fuit Sacramentum, sed typus et præludium sacramenti Baptismi a Christo mox instituendi. Ita passim Interpretes.

16. QUO AUDITO, HERODES AIT : QUEM EGO DECOLLAVI JOANNEM, HIC A MORTUIS RESURREXIT — in Jesu patrante tot miracula, *q. d.* Anima Joannis transiit in Jesum, ideoque ibi quasi resurgendo divinior facta, tanta et tot stupenda in eo operatur. Lucas, cap. IX, 7, ait Herodem initio hæsitasse ; postea tamen ob communem celebremque tot miraculorum Jesu famam, credidit Joannem in Jesu resurrexisse, ut ait Marcus hic, et Matthæus, cap. XIV. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, S. Augustinus et alii; vigebat enim tunc Pythagoræ sententia de μετεμψυχώσει, id est transanimatione, sive de animarum ex uno corpore in aliud transmigratione. Unde ipse Pythagoras de seipso aiebat : Vers. 16. *Matth.* IX, 2. Metempsychosis Pythagoræ.

Ipse ego me memini, Trojani tempore belli
Pantoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Hæsit in adverso gravis hasta minoris Atridæ,

puta Menelai, qui fuit frater Agamemnonis regis et filius Atrei. Portentosum plane et inauditum est, quod tradit S. Athanasius, primus Cæsaraugustanus episcopus, creatus a S. Jacobo Apostolo, de S. Petro, primo Bracarensi episcopo, condiscipulo suo; scilicet Petrum hunc esse eumdem cum Samuele, filio Uriæ. Urias enim Propheta occisus a Joakim, rege Juda, sub tempus captivitatis Babylonicæ, teste Jeremia, cap. XXVI, vers. 20, reliquit filium Samuelem, qui cum aliis Judæis veniens in Hispaniam, ibi mortuus et sepultus est, quem post sexcentos sepulturæ annos S. Jacobus, veniens in Hispaniam, e sepulcro suscitavit nominavitque Petrum, ac primum Bracaræ episcopum creavit, qui deinde pro Christi fide martyrii lauream obtinuit. Ita refert B. Caledonius, Bracaræ episcopus, qui obiit anno Christi 260. Vide Franciscum Bivarium commentantem in *Chronicon* L. Dextri, ad annum Christi 37, num. 2, comment. 1. Quid mirum ergo si Herodes putavit Joannem recens a se occisum resurrexisse in Christo ? Vide hic quam sanctus fuerit Joannes-Baptista, et quanta de sanctitate ejus fuerit opinio, utpote quem Herodes ex communi fama censuerit resurrexisse in Christo, adeoque Joannem esse Messiam sive Christum, ideoque eum jam a se occisum timuit, ne resurgens necem suam vindicaret. Unde S. Chrysostomus, cap. XIV in *Matth.* : « Magnum quid, ait, est virtus : nam et defunctum Herodes timet. » Nam, ut ait ibidem Rabanus : « Omnium sententia est, majorem fore potentiam Sanctorum ubi resurrexerint. » Sic et Beda.

17. IPSE ENIM HERODES MISIT (satellites), AC TENUIT JOANNEM, ET VINXIT EUM IN CARCERE, PROPTER HERODIADEM, UXOREM PHILIPPI FRATRIS SUI, QUIA DUXERAT EAM. — Hic Herodes non fuit primus, sive magnus, patria et cognomento Ascalonita, sub quo natus est Christus, qui infantes in Bethleem occidit; sed fuit ejus filius, cognomento Antipas, qui Christum veste alba indutum illu- Vers. 17. *Matth.* XIV, 3; *Luc.* III, 19, 20.

sumque ad Pilatum remisit. Hic enim incarceravit et occidit Joannem Baptistam.

Dices : Herodes Antipas fuit tetrarcha duntaxat : sic enim vocat eum Matthæus, cap. XIV, 1. Quomodo ergo Marcus hic, vers. 14, vocat eum regem? Respondeo : Vocat eum regem, quia ipse in sua tetrarchia summus erat princeps, qualis est rex in regno : unde regis nomen assumpsit, illudque ei ab aliis tributum fuit, etiam ab ipso S. Matthæo, cap. XIV, vers. 9.

Historia S. Joannis-Baptistæ ab Herode decollati.

IN CARCERE. — Addit Josephus Joannem fuisse incarceratum in arce Macheruntina, sita in finibus Galilææ et Arabiæ, ibique fuisse decollatum. Carcerem ergo hunc nobilitavit S. Joannes. Jam locus, inquit Philo, lib. *De Joseph*, non tam carcer erat, quam disciplinæ meditatorium. Seneca, in *Consolatione ad Albinam* : « Carcerem, ait, intravit Socrates, ignominiam ipsi loco detracturus : neque enim poterat carcer videri, in quo Socrates erat. » Unde D. Cyprianus, lib. IV, epist. 1 *ad Martyres*, ex veteri editione : « O beatum, ait, carcerem, quem illustravit vestra præsentia ! O tenebras sole ipso lucidiores, ubi constituta sunt Dei templa ! » Idem, lib. III, epist. 25 *De Martyrum vinculis* : « Ornamenta sunt ista, non vincula : nec Christianorum pedes ad infamiam copulant, sed clarificant ad coronam. » Quocirca S. Ambrosius, lib. *De Joseph*, cap. V : « Non turbentur, ait, innocentes, cum falsis criminibus appetuntur : visitat Deus et in carcere suos, et ideo ibi est plus auxilii, ubi plus est periculi. Sed quid mirum si visitat Deus in carcere positos, qui seipsum in suis in carcere inclusum memoravit ? In carcere, inquit, eram, et non venistis ad me, » *Matth.* cap. XXV, vers. 44.

PROPTER HERODIADEM. — Herodias hæc fuit filia Aristobuli, fratris Herodis Antipæ : ipse igitur eam duxit, quæ erat sibi ex fratre neptis. Ita Josephus. Fuit ergo Herodias, soror Herodis Agrippæ, qui Jacobum occidit, et ab angelo vicissim cæsus occubuit, *Actor.* cap. XII. Quare errant Ruffinus, et ex eo S. Hieronymus, Eusebius et Beda, dicentes illam fuisse filiam Aretæ, regis Arabum : confundunt enim primam uxorem Herodis, quæ fuit filia Aretæ, cum secunda, quæ fuit Herodias. Nam Herodes filiam Aretæ repudiavit, ut duceret Herodiadem, ideoque Aretas ei bellum intulit ejusque exercitum ad internecionem delevit, teste Josepho, lib. XVIII *Antiq.*, cap. VII, qui et addit : « Apud Judæos fuit opinio, justa ultione Numinis deletum fuisse Herodis exercitum, propter Joannem-Baptistam virum sanctum ab eo occisum. »

UXOREM FRATRIS SUI.— Dices : Josephus, lib. XVIII *Antiq.*, cap. VI, VII et IX, ait eam fuisse uxorem alterius Herodis, qui fuit frater Philippi et Herodis Antipæ. Respondeo : Errat Josephus in hoc, uti et in multis aliis, nisi dicas Herodiadem primo nupsisse Herodi Antipæ. Sic pariter errat ibidem Josephus, quod dicat Joannem occisum non ob Herodiadem, sed quia Herodes timebat ne per populi ad eum concursum seditio quæpiam oriretur.

An vivo marito Philippo Herodias nupserit Herodi, an vero eo mortuo, dissentiunt Interpretes. Certum est enim utrumque fuisse illicitum et peccatum incestus, insuper et adulterii, si Philippus adhuc vivebat. Nam, *Levit.* XVIII, 16, vetatur, ne frater ducat uxorem fratris, si is ex ea reliquerit prolem, uti Philippus reliquerat filiam hanc saltatricem, quam Josephus vocat Salomen. Verum dico Herodem, vivo Philippo et invito, duxisse Herodiadem, ideoque peccasse tripliciter ; *primo*, adulterio ; *secundo*, incestu ; *tertio*, raptu. Probatur *primo*, quia id diserte asserit Josephus, lib. XVIII *Antiq.*, cap. VII. *Secundo*, quia eam duxit sub annum 15 Tiberii Cæsaris : tunc enim prædicare cœpit Joannes, ut patet *Luc.* III, 1. Philippus autem mortuus est anno 20 Tiberii, uti affirmat Josephus, lib. XVIII, cap. VI, ubi eumdem a modestia et justitia commendat. *Tertio*, quia passim Patres Herodem accusant adulterii, quod fratri vivo, sed mansueto, uxorem abstulerit : nimirum ejus lenitate abusus est Herodes.

Herodes tripliciter peccavit.

Vers. 20.

20. HERODES ENIM METUEBAT JOANNEM, SCIENS EUM VIRUM JUSTUM ET SANCTUM. — Initio ergo sola Herodias voluit occidere Joannem, utpote sui adulterii et incestus reprehensorem, dissentiente Herode, ut significat hic Marcus et Lucas, IX. Postea tamen Herodias idem persuasit Herodi marito, idque facile, quia Herodes, teste Josepho, lib. XIX *Antiq.*, cap. VII, malignæ erat indolis, malitiosus et proclivis ad sævitiam, ac infensus Joanni ob crebras ejus reprehensiones. Ipse enim erat « vox clamantis in deserto, » *Isaiæ* XL, 3 ; *Matth.* III, 3. « Timebat enim Herodias, ait Beda, ne Herodes ad increpationem Joannis aliquando resipisceret, et nuptias solveret, ac Herodiadem fratri Philippo ablatam restitueret. »

Vers. 22. *Matth.* XIV, 6, 7.

22. CUMQUE INTROISSET FILIA IPSIUS HERODIADIS (ex Philippo priore marito), ET SALTASSET, ET PLACUISSET HERODI. — Saltatrices olim conviviis adhibitas apud Judæos ad luxum, patet ex Josepho, lib. XII *Antiq.*, cap. IV. Idem de Græcis liquet ex Xenophonte in *Symposio*, et Luciano, Dialogo *De saltatricibus*, ubi multis exemplis æque ac philosophorum sententiis docet, quod animum etiam virilem et durum emolliat, et ad libitum inflectat scita ad modos musicos saltatio. Vere Ecclesiasticus, cap. IX : « Cum saltatrice, ait, ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius. » Vere Remigius, in cap. XIV *Matth.* : « Impudica mulier, ait, impudicam filiam nutrivit, non pudorem docens, sed saltationem. Nec minus reprehendendus Herodes, qui passus sit regiam aulam fieri a muliere theatrum. »

Saltatricum vis molliendi animos.

Vers. 25. *Matth.* XIV, 8.

25. VOLO UT PROTINUS DES MIHI IN DISCO CAPUT JOANNIS-BAPTISTÆ. — Dices : ergo Joannes Baptista non est martyr, quia Herodes occidit eum non ob fidem, nec ob reprehensionem sui adulterii, sed

ut placeret puellæ saltatrici, et promisso suo illi facto satisfaceret. Respondeo : Nego consequentiam : nam *primo*, puella hæc petiit caput Joannis ex instinctu matris Herodiadis, quæ Joannem sui adulterii castigatorem sic e medio tollere volebat. Herodias ergo quasi causa moralis per se occidit Joannem, impellendo Herodem ut eum decollaret, itaque eum martyrem fecit. *Secundo*, Herodes illi assensit : sciens enim malignum suæ uxoris animum, illi obsecutus est et Joannem peremit. *Tertio*, Herodes quoque volebat Joannem occidere, ut diserte ait Matthæus, XIV, 5; sed propter metum populi, Joanni quasi viro sancto applaudentis, id facere non audebat. Denique, multi probabiliter putant hæc omnia ex collusione et ex composito esse facta, scilicet Herodem suggessisse Herodiadi, ut filiam saltatricem in cœnam immitteret; illaque peteret caput Joannis : sic enim sese honestam ex promisso suo occasionem vel excusationem occidendi Joannem habiturum, atque hac de causa Herodes a Christo vocatur « vulpes, » *Luc.* XIII, 32. Fuit ergo S. Joannes victima castitatis, quia pro ea martyr occubuit, æque ac S. Paulus, S. Matthæus, S. Clemens, S. Lambertus aliique plures.

Joannes Baptista vere Martyr. Prob. Primo. Secundo. Tertio. Quarto.

Porro, causam sublimiorem præproperæ mortis S. Joannis ex parte Dei et arcano ejus consilio assignat S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 20 : « Quis, inquit, præcursor Jesu? Joannes, ut vox sermonis, et ut lucerna luminis, ante quem et in virtute exiliit, et ad inferos per Herodis furorem transmissus est, ut illic quoque mox venturum prædiceret. » Idem Nazianzenus, *orat.* 39, docet S. Joannem spiritu prophetico præcognovisse suum hoc martyrium. Ait enim : « Ego a te (o Christe) baptizari debeo. Adde : et pro te; exploratum enim habebat fore, ut martyrio baptizaretur. Futurum enim norat, ut, sicut post Herodem Pilatus fureret, ita eum quoque prius vita functum Christus sequeretur. »

Præscivit suam necem.

Vers. 26. 26. ET CONTRISTATUS EST REX. — Id est contristari se finxit, inquit S. Hilarius et S. Hieronymus in cap. XIV *Matth.*, quia revera volebat Joannem occidere, ut ait Matthæus. Unde Glossa, in cap. XIV *Matth.* : « Talis, ait, Herodis tristitia fuit, qualis pœnitentia Pharaonis. » Et Interlinearis : « Simulator tristitiam præferebat in facie, cum lætaretur in mente. »

Simplicius S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus censent Herodem vere contristatum fuisse, ut habent Matthæus et Marcus; licet enim vellet Joannem occidere, tamen de tam crudeli et sibi probrosa ejus nece doluit, quod scilicet Prophetam tantum occideret in gratiam puellæ saltantis.

PROPTER JUSJURANDUM. — Neci Joannis Herodes prætendit suum juramentum filiæ datum, quia licet sciret illud hoc casu, scilicet in petitione filiæ tam indigna, iniqua et sacrilega, non obligare; tamen regale esse censebat id coram primoribus non retractare, juxta illud : « Verbum regis est rex. » Ita iste mundanus. Unde S. Augustinus, *serm.* 116, in novis : « Puella saltat, ait, et mater sævit, et inter delicias et lascivias convivantium temere juratur, et impie quod juratur impletur. » Nam, ut ait S. Isidorus : « In malis promissis rescindenda fides : impia promissio est, quæ scelere adimpletur. » Et S. Hieronymus : « Sub occasione pietatis impius fuit, dum juramento scelus excusat. »

27. SED MISSO SPICULATORE. — Id est carnifice, quia carnifices erant milites, et stipatores prætorum gestantes spicula. Unde dicti sunt « spiculatores, » ait Calepinus. Verum noster Jacobus Gretserus, lib. I *De Cruce*, cap. XXV, ex Suida et Julio Firmico, carnifices vult dici « speculatores » (Græce enim est σπεκουλάτωρα, quod nomen utique est Latinum, idemque quod *speculator*), Græce ὀπτῆρας, eo quod eorum munus esset hostium consilia et facta speculari, custodiæ causa principes stipare instar satellitum, ac damnatos ab eis plectere. Sic et Franciscus Lucas hic, ac Lipsius in *Tacitum*, Brissonius et aliqui alii, qui asserunt Suetonium et Tacitum *speculatorem* vocare carnificem, sed nullum ex eis locum citant, nec ego ullum invenire potui, in quo vox *speculator* a Latinis vel Græcis usurpetur pro carnifice, nisi hunc Marci in Græco. Hic ergo idem est *spiculator* latine, qui σπεκουλάτωρ græce : Græci enim mutantes vocalem *i* in *e* (uti faciunt sæpe Itali), pro *spiculator* dixerunt *speculator*, uti censet Lexicographus. Vers. 27.

PRÆCEPIT AFFERRI CAPUT EJUS IN DISCO, — ut epulas crudelitate et horrendo hoc spectaculo barbarus condiret. Addit Beda : Vult omnes convivas sceleris sui esse consortes, ut in luxurioso convivio cruentæ epulæ deferrentur. Porro S. Gregorius, lib. III *Moral.*, cap. IV : « Premit, inquit, Deus suos in infimis, quia videt quomodo remuneret in summis : quid illi passuri sunt quos Deus reprobat, si hic cruciat quos amat. »

ET DECOLLAVIT EUM IN CARCERE, — scilicet spiculator ad hoc missus ab Herode. Unde Græca et Syrus habent, *qui cum abiisset, decapitavit eum.*

Habet ergo S. Joannes laureas multas : *primo*, doctoris; *secundo*, virginis; *tertio*, martyris; *quarto*, prophetæ; *quinto*, eremitæ; *sexto*, apostoli; *septimo*, præcursoris, indicis et baptistæ Christi. Vere S. Augustinus, serm. 36 *De Sanctis* : « Joannes, ait, propter justitiam perdit vitam, sed lucratus est gloriam, quia plena et perfecta libertate maluit injusta sustinere, quam justa non dicere. » Septem laureæ Baptistæ.

Quæres, quo tempore occisus sit S. Joannes? *Primo*, Abulensis ait id definiri non posse. Ita ipse in cap. XIV *Matth.*, vers. 4. Quando occisus Joannes? Resp. Primo.

Secundo, Beda, et ex eo Baronius anno Christi 33, n. 8; Maldonatus, Barradius (ac favere videtur S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evang.*, cap. XLV) censent Joannem occisum circa Pascha Secundo.

currente anno 33 ætatis Christi. Probant ex eo quod Matthæus, cap. XIV, 13, ait Christum, audita morte Joannis, secessisse in desertum, ubi pavit quinque millia hominum : id autem contigit circa Pascha, *Joan.* VI, 4.

Tertio. *Tertio*, valde probabiliter noster Salianus, in *Annal.* tom. VI, in fine, ad annum Christi 32, n. 20, censet Joannem occisum in fine anni 32 ætatis Christi, puta in decembri. Probat *primo*, quia Nicephorus, lib. I, cap. XIX, in fine, ait Joannem occisum cum ageret annum ætatis 32 cum dimidio, id est cum Christus expleret annum ætatis 32. Natus est enim Joannes 24 junii, et dimidio anno sive sex mensibus senior fuit Christo : hic enim natus est 25 decembris ejusdem anni. *Secundo*, quia, licet secessio Christi in desertum, de qua Matthæus, cap. XIV, contigerit circa Pascha, tamen mors Joannis diutius præcessit hunc secessum : secessit enim Christus, non tam ob mortem Joannis, quam quod jam increbresceret fama miraculorum suorum, ut multi putarent Joannem in eo resurrexisse, ut diserte dicit Theophylactus et Jansenius; hoc autem factum est longiuscule post mortem Joannis, ita ut decembri videatur occisus Joannes, secessio vero Christi facta sit in martio sub Pascha sequens : tempus enim intermedium deposcunt sibi miracula, quæ Christus post mortem Joannis patravit, item fama eorumdem ubique sparsa, ita ut ex ea Herodes suspicatus sit Joannem in Jesu revixisse; quod ubi audivit Jesus, metuens ne Herodes se quoque interficeret, secessit in desertum.

Denique nonnulli congrue opinantur Joannem occisum 29 augusti : hoc enim die Ecclesia celebrat festum decollationis Baptistæ, quamquam illo die celebrari potius ab Ecclesia memoriam inventionis capitis S. Joannis-Baptistæ, ex Beda censeat Baronius, in *Martyrologio*.

Vers. 28. *Matth.* XIV, 10, 11. 28. ET ATTULIT CAPUT EJUS IN DISCO, ET DEDIT ILLUD PUELLÆ, ET PUELLA DEDIT MATRI SUÆ. — Indignitatem hujus homicidii, imo sacrilegii, multis ostendunt S. Chrysostomus, homil. 49 *in Matth.*; S. Augustinus, serm. 36 *De Sanctis*, et *serm.* 116, in novis; S. Ambrosius, lib. III *Virgin.*, sub initium, ubi inter alia ait : « Præmium saltatricis mors est Prophetæ, etc. Hoc crudelitati ferculum debebatur, quo insatiata epulis feritas vesceretur. » Et mox : « Cerne oculos in ipsa morte sceleris tui testes, aversantes conspectum deliciarum. Clauduntur lumina non tam mortis necessitate, quam horrore luxuriæ. Os aureum illud exsangue, cujus sententiam ferre non poteras, conticescit, et adhuc timetur. »

Insultasse Herodiadem præciso capiti, atque acu discriminali sanctissimam illam linguam perforasse, Hieronymus in Ruffinum agens tradit, sic dicens : « Ne magnopere glorieris, si feceris quod faciunt scorpiones, atque cantharides fecerunt : hæc et Fulvia in Ciceronem, et Herodias in Joannem, quia veritatem non poterant audire, linguam veriloquam discriminali acu confoderunt. » Hæc S. Hieronymus in fine *Apologiæ contra Ruffin.* Herodias linguam Joannis perforavit.

Quocirca justa Dei ultio in omnes desæviit. Nam Herodes victus fuit ab Areta, deinde in exilium cum Herodiade pulsus Lugdunum, tetrarchia et bonis omnibus spoliatus est a Caio Caligula Imperatore, idque agente et accusante eum Agrippa, fratre Herodiadis, uti narrat Josephus, lib. XVIII, cap. x. Porro, filiæ saltatricis caput per glaciem amputatum, in ipsa glacie saltitavit. Audi Nicephorum, lib. I, cap. XX : « Eundum ei quodam brumali tempore erat, et fluvius trajiciendus, qui cum glacie constrictus coagmentatusque esset, pedes eum transibat : glacie autem rupta, idque non sine Dei numine, demergitur illa statim capite tenus, et inferioribus corporis partibus lasciviens, molliusque semovens saltat, non in terra, sed in undis; caput vero scelestum frigore et glacie concretum, deinde etiam convulneratum, et a reliquo corpore, non ferro, sed glaciei crustis resectum, in glacie ipsa saltationem lethalem exhibet, spectaculoque ejus omnibus præbito, in memoriam ea quæ fecerat spectantibus revocat. » Audi et Lucium Dextrum in *Chron.*, anno Christi 34 : « Herodes Antipas cum Herodiade pellice incesta, tota Judæa pulsus primum ad Gallias, deinde Ilerdæ in Hispania exulat, ibique infeliciter moritur. Herodias vero saltans super Sicorim flumen Ilerdæ concretum, submersa miserabiliter periit. » Ultio Dei in Baptisticidas.

29. POSUERUNT ILLUD IN MONUMENTO. — S. Hieronymus, loco jam citato, tradit corpus S. Joannis sepultum in Sebaste, quæ prius Samaria fuit dicta, ubi pariter Eliseus et Abdias Prophetæ sepulti sunt. Porro, tanta miracula faciebat S. Joannes in Sebaste, ut Julianus Apostata jusserit ejus corpus comburi; sed reliquias ejus clam suffurati sunt Christiani. De revelatione capitis S. Joannis vide *Historiam Ecclesiasticam*, lib. XI, cap. XXVIII, Baronium et alios. Est et inter opera S. Cypriani tractatus *De Revelatione capitis S. Joannis*. Denique Sozomenus, lib. VII, cap. XXIV, narrat Theodosium Imperatorem proficiscentem in bellum contra Eugenium tyrannum, adiisse templum S. Joannis, eique pro victoria supplicasse; quare dæmonem e templo exiisse vociferantem : « Tu me vinces, tu meum exercitum prosternes, » itaque factum est. Vers. 29. *Matth* XIX, 12.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus Pharisæorum criminationes, quod Apostoli illotis manibus manducarent, in ipsos eorumque scelera retorquet. Secundo, vers. 25, Syrophœnissæ filiam a dæmone liberat. Tertio, vers. 32, surdo et muto auditum et loquelam restituit.

1. Et conveniunt ad eum Pharisæi, et quidam de Scribis, venientes ab Jerosolymis. 2. Et cum vidissent quosdam ex discipulis ejus, communibus manibus, id est non lotis, manducare panes, vituperaverunt. 3. Pharisæi enim et omnes Judæi, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum; 4. et a foro nisi baptizentur, non comedunt; et alia multa sunt, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum, et urceorum, et æramentorum, et lectorum; 5. et interrogabant eum Pharisæi, et Scribæ: Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? 6. At ille respondens, dixit eis : Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est : Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. 7. In vanum autem me colunt, docentes doctrinas et præcepta hominum. 8. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem hominum, baptismata urceorum et calicum; et alia similia his facitis multa. 9. Et dicebat illis : Bene irritum facitis præceptum Dei, ut traditionem vestram servetis. 10. Moyses enim dixit : Honora patrem tuum, et matrem tuam; et : Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. 11. Vos autem dicitis : Si dixerit homo patri, aut matri, Corban (quod est donum) quodcumque ex me, tibi profuerit; 12. et ultra non dimittitis eum quidquam facere patri suo, aut matri, 13. rescindentes verbum Dei per traditionem vestram, quam tradidistis; et similia hujusmodi multa facitis. 14. Et advocans iterum turbam, dicebat illis : Audite me omnes, et intelligite. 15. Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coinquinare, sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ communicant hominem. 16. Si quis habet aures audiendi, audiat. 17. Et cum introisset in domum a turba, interrogabant eum discipuli ejus parabolam. 18. Et ait illis : Sic et vos imprudentes estis? Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare, 19. quia non intrat in cor ejus, sed in ventrem vadit, et in secessum exit, purgans omnes escas? 20. Dicebat autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa communicant hominem. 21. Ab intus enim de corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, 22. furta, avaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia. 23. Omnia hæc mala ab intus procedunt, et communicant hominem. 24. Et inde surgens abiit in fines Tyri et Sidonis; et ingressus domum neminem voluit scire, et non potuit latere. 25. Mulier enim statim ut audivit de eo, cujus filia habebat spiritum immundum, intravit, et procidit ad pedes ejus. 26. Erat enim mulier Gentilis, Syrophœnissa genere. Et rogabat eum ut dæmonium ejiceret de filia ejus. 27. Qui dixit illis : Sine prius saturari filios; non est enim bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. 28. At illa respondit, et dixit illi : Utique, Domine, nam et catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. 29. Et ait illi : Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium a filia tua. 30. Et cum abiisset domum suam, invenit puellam jacentem supra lectum, et dæmonium exiisse. 31. Et iterum exiens de finibus Tyri venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos. 32. Et adducunt ei surdum et mutum, et deprecabantur eum, ut

imponat illi manum. 33. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus; et expuens, tetigit linguam ejus; 34. et suspiciens in cœlum, ingemuit, et ait illi : Ephphetha, quod est adaperire. 35. Et statim apertæ sunt aures ejus, et solutum est vinculum linguæ ejus, et loquebatur recte. 36. Et præcepit illis ne cui dicerent. Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant, 37. et eo amplius admirabantur, dicentes : Bene omnia fecit : et surdos fecit audire, et mutos loqui.

Vers. 2. 2. COMMUNIBUS MANIBUS, ID EST NON LOTIS, MANDUCARE. — « Manus communes» vocantur non lotæ, id est immundæ, quia scilicet res immundæ, profanæ et pollutæ erant communes Judæis et Gentibus, mundis et immundis.

Nota Apostolos non fuisse tam rusticos, ut pransuri vel cœnaturi manus non lavarent, cum et agricolæ et opifices ante cibum eas lavent, sed abstinuisse a lotione religiosa, vel potius superstitiosa Pharisæorum, quam ipsi ex majorum suorum ritu et traditione acceptam scrupulose servabant. Ritus autem eorum, inquit Theophylactus, erat hic, ut ad cubitum usque lavarentur.

Vers. 3. 3. CREBRO. — Syrus, *betilaith*, id est diligenter vel curiose; Græce, πυγμῇ, id est *certatim*. Hebr. כף אל כף *caph el caph*, id est manum ad manum, scilicet sæpe confricando, uti faciunt qui manus fœdatas depurare volunt. Pharisæi enim cum vel minimum quid impuri attigissent, aut se attigisse scrupulose metuerent, illico lavabant manus, idque toties quoties hic eis metus vel scrupulus occurrebat.

Vers. 4. 4. ET A FORO, — scilicet venientes et domum redeuntes lavant manus, quia scilicet in foro est omne genus, uti rerum, sic et hominum mundorum et immundorum, quorum attactu se pollutos verebantur, ideoque immunditiem hac lotione non manuum, sed totius corporis abstergere sese debere putabant; unde sequitur :

NISI BAPTIZENTUR. — Hoc est, nisi totum corpus aquis immergant et abluant, uti etiamnum sæpe faciunt Judæi. Plus enim est « baptizari, » quam manus abluere : quia ergo in foro Gentiles attingere et alloqui, quædam etiam immunda attrectare cogebantur, hinc redeuntes domum totos se abluebant, ait Vatablus.

CALICUM. — Græce, ποτηρίων, id est *poculorum*.

URCEORUM. — Græce, ξεςῶν, id est sextariorum : ξέςης enim est sextarius, vel cyathus; Syrus, *œnophorum*, id est vasorum, quibus vina afferuntur vel effunduntur. Vatablus intelligit vasa lignea, quæ ξεςὰ dicuntur, eo quod torno poliantur, aut sculpturis ornata sint : ξέω enim est frico, polio, rado, sculpo : unde ξεςος, id est politus, rasilis, excultus. Urceus proprie est vas, quo aqua in urnam vel ahenum infunditur, ait Paulus Jureconsultus; inde ad vasa quælibet similia transfertur.

ÆRAMENTORUM, — vasorum æreorum, quibus cibi vel coquebantur, vel in mensam inferebantur.

ET LECTORUM, — quibus ad mensam accumbebant. Vatablus vertit, *spondarum*. Cætera exposui *Matth.* XV et seq.

15. COMMUNICANT. — Id est « coinquinant, » ut legunt alii codices. Idem est vers. 18 et 20. Vers. 15. *Matth.* XX, 11.

19. QUIA NON INTRAT IN COR EJUS (id est in animam ejus, ac proinde eam coinquinare nequit), SED IN VENTREM (scilicet stomachum) VADIT, (ubi facta secretione purioris cibi, ad jecur et cor pergit; reliquum vero, quod impurum et fœculentum est), IN SECESSUM EXIT, PURGANS (exitu suo, id est puras relinquens) OMNES ESCAS. — Quia scilicet ipsum est cibi fæx et purgamentum : quare eo ipso quo exit, alimentum reliquum depurat et expurgat. Vers. 19. *Matth.* XX, 17.

26. GENTILIS. — Græce, ἑλληνὶς, id est *Græca*, ut vertit Arabicus : Græcis enim dominantibus, omnes Gentiles vocabantur Græci; hinc illud *Rom.* cap. I : « Judæo primum et Græco, » id est Gentili. Vers. 26. *Matth.* XX, 22.

SYROPHOENISSA. — Græce, *Syra Phœnicissa*; Syrus, *ex Punicia Syria*, id est ex illa Phœniciæ parte, quæ ad Syriam spectat. Matthæus Chananæam vocat.

32. ET MUTUM. — Græce, μογιλάλον, id est ægre loquentem, impeditæ linguæ, balbutientem : nam sanatus a Christo « loquebatur recte, » id est expedite, ut dicitur vers. 35. Non ergo erat omnino mutus, uti sunt ii qui a nativitate sunt surdi, qui Græce ἄλαλοι dicuntur. Sic enim duo fuissent hic Christi miracula, scilicet solutionis linguæ, et inditæ scientiæ vocum. Contrarium tamen quoque est probabile. Vers. 32.

33. ET EXPUENS, TETIGIT LINGUAM EJUS. — Congrue fecit id Christus, quasi saliva sua salvifica os siccitate mutum et ligatum humectaturus et soluturus; saliva enim est in lingua, et illi se assimilat, ait Galenus, *Aphor.* 39. Vers. 33.

Expuit autem non in os muti, sed in suum ipsius digitum, ac digito salivam ori muti admovit, ut colligitur ex Græco : hoc enim honestas et decor exigebant. Porro Christus, aperiendo aures et linguam corporis, aperuit pariter aures et linguam mentis, ut inspirationes ipsius audiret, ac crederet ipsum esse Messiam, ab eoque peccatorum suorum veniam posceret et impetraret. Quos enim Christus corpore, hos et mente sanavit.

Tropologice : idem cuique poscendum ac dicendum cum Psalte : « Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam, »

Ps. L, 17. Idem de auribus, ut possimus cum Isaia, cap. L, 4, jubilare : «Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lassus est verbo : erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum. Dominus Deus aperuit mihi aurem;» hoc autem fit cum ipse digito suo, id est Spiritu Sancto (hic enim est Digitus Dei, *Exod.* VIII, 19), et saliva cœlestis sapientiæ, quæ est ipsemet ex ore Altissimi prodiens, linguam mentis tangit.

Vers. 34. 34. ET SUSPICIENS IN COELUM (quia inde verba mutis, auditus surdis, medela cunctis infirmis, ait Beda) INGEMUIT, — tum condolens miseriæ muti et surdi, tum cum gemitu orans et impetrans illi sanitatem a Deo. «Expendebat enim, ait Victor, in quantam calamitatem et miseriam, omnis bonæ honestæque actionis hostis diabolus, primorumque parentum incuria et lapsus ipsum dejecisset.»

EPHPHETHA, QUOD EST (quod significat) ADAPERIRE. — Id est aperiantur tibi aures et os : ubi «utraque, ait Beda, unius ejusdemque mediatoris Dei et hominum natura manifeste destinata est. Suspiciens enim in cœlum quasi homo, Deum precaturus ingemuit; sed mox uno sermone, quasi divina potens majestate, curavit.» Omnes enim habemus oculos, sed cæci clausos et obstructos, qui Syriaca phrasi eleganter dicuntur aperiri, cum tegmina illa recluduntur, ait Angelus Caninius in *Nomin. Hebr.*, cap. X. Porro Hebr. פתח *patach*, est aperire : unde in imperativo passivo *niphal* הפתח *hippateach*, et crasi *hippatach*, pro quo Syri dicunt *Ephphetha*, idem est quod aperire, hoc est aperitor, vel esto apertus.

36. ET PRÆCEPIT ILLIS NE CUI DICERENT. — Præceptum hoc fuit non proprie dictum, quod ad culpam obligaret, sed urbanitas duntaxat, et modestiæ indicium, ut scilicet significaret se nolle sua miracula ostentare, et ex iis aucupari vanam hominum gloriam. Quare non peccabant, qui eo non obstante illa divulgabant. Unde sequitur : «Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant.» «Docemur hoc loco, ait Theophylactus, quod quando benefacturi sumus, ne plausus vel celebritates ex beneficiis quæramus : cum autem beneficia acceperimus, ut benefactores, licet ipsi recusent, laudemus et prædicemus.» Ut enim illud est hominis benefici, ita hoc grati, ait Franciscus Lucas. Et S. Augustinus, *De Consensu Evang.* : «Voluit Dominus, ait, prohibendo docere, quanto ferventius eum prædicare debeant, quibus jubet ut prædicent, quando illi qui prohibebantur tacere, non poterant.» Vers. 36.

37. BENE OMNIA FECIT. — Græce, καλῶς, id est belle, decore, concinne, congrue, irreprehensibiliter, *q. d.* Nil fecit Christus, quod Pharisæi, vel similes momi jure culpare queant. Rursum *bene* Hebraice הטיב *heteb*, id est benefice, quia surdo auditum, muto loquelam reddidit. Tota enim vita Christi fuit assidua beneficentia, *Act.* cap. X, vers. 38. Vers. 37.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus septem panibus pascit quatuor hominum millia. Secundo, vers. 15, docet cavendum a fermento Pharisæorum. Tertio, vers. 22, curat cæcum, qui homines vidit sicut arbores ambulantes. Quarto, vers. 31, prædicit suam passionem et mortem, Petrumque illi renitentem quasi satanam rejicit. Denique, vers. 33, jubet cuique tollere suam crucem, et animam suam salvare.

1. In diebus illis iterum cum turba multa esset, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis, ait illis : 2. Misereor super turbam, quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducent, 3. et si dimisero eos jejunos in domum suam, deficient in via : quidam enim ex eis de longe venerunt. 4. Et responderunt ei discipuli sui : Unde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? 5. Et interrogavit eos : Quot panes habetis? Qui dixerunt : Septem. 6. Et præcepit turbæ discumbere super terram. Et accipiens septem panes, gratias agens fregit, et dabat discipulis suis ut apponerent, et apposuerunt turbæ. 7. Et habebant pisciculos paucos : et ipsos benedixit, et jussit apponi. 8. Et manducaverunt, et saturati sunt, et sustulerunt quod superaverat de fragmentis, septem sportas. 9. Erant autem qui manducaverant, quasi quatuor millia : et dimisit eos. 10. Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha. 11. Et exierunt Pharisæi, et cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cœlo, tentantes

eum. 12. Et ingemiscens spiritu, ait : Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum. 13. Et dimittens eos, ascendit iterum navim, et abiit trans fretum. 14. Et obliti sunt panes sumere, et nisi unum panem non habebant secum in navi. 15. Et præcipiebat eis, dicens : Videte, et cavete a fermento Pharisæorum, et fermento Herodis. 16. Et cogitabant ad alterutrum, dicentes : Quia panes non habemus. 17. Quo cognito, ait illis Jesus : Quid cogitatis, quia panes non habetis? nondum cognoscitis nec intelligitis? adhuc cæcatum habetis cor vestrum? 18. oculos habentes non videtis? et aures habentes non auditis? nec recordamini, 19. quando quinque panes fregi in quinque millia : quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei : Duodecim. 20. Quando et septem panes in quatuor millia : quot sportas fragmentorum tulistis? et dicunt ei : Septem. 21. Et dicebat eis : Quomodo nondum intelligitis? 22. Et veniunt Bethsaidam, et adducunt ei cæcum, et rogabant eum ut illum tangeret. 23. Et apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum; et expuens in oculos ejus, impositis manibus suis, interrogavit eum si quid videret. 24. Et aspiciens, ait : Video homines velut arbores ambulantes. 25. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus; et cœpit videre, et restitutus est ita ut clare videret omnia. 26. Et misit illum in domum suam, dicens : Vade in domum tuam; et si in vicum introieris, nemini dixeris. 27. Et egressus est Jesus, et discipuli ejus, in castella Cæsareæ Philippi; et in via interrogabat discipulos suos, dicens eis : Quem me dicunt esse homines? 28. Qui responderunt illi, dicentes : Joannem-Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de prophetis. 29. Tunc dicit illis : Vos vero quem me esse dicitis? Respondens Petrus, ait ei : Tu es Christus. 30. Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. 31. Et cœpit docere eos, quoniam oportet Filium hominis pati multa, et reprobari a senioribus, et a summis sacerdotibus et Scribis, et occidi : et post tres dies resurgere. 32. Et palam verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum. 33. Qui conversus, et videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens : Vade retro me, satana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. 34. Et convocata turba cum discipulis suis, dixit eis : Si quis vult me sequi, deneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. 35. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; qui autem perdiderit animam suam propter me et Evangelium, salvam faciet eam. 36. Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, et detrimentum animæ suæ faciat? 37. Aut quid dabit homo commutationis pro anima sua? 38. Qui enim me confusus fuerit, et verba mea, in generatione ista adultera et peccatrice : et Filius hominis confundetur eum, cum venerit in gloria Patris sui cum angelis sanctis. 39. Et dicebat illis : Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute.

Vers. 10. *Matth.* XX, 39. 10. DALMANUTHA. — Matthæus, cap. XV, 39, habet « Magedan, » quia scilicet hæc duo loca sibi erant vicina, ut ibi dixi (1).

Vers. 15. *Matth.* XXI, 5. 15. CAVETE A FERMENTO PHARISÆORUM, ET FERMENTO HERODIS. — « Fermentum » est doctrina, qua Pharisæi docebant filios dicere parentibus « corban » aliaque legi Dei contraria. « Fermentum Herodis, » est doctrina Sadducæorum; cum his enim proxime fuerat Christo lis et disputatio, ut patet ex Matthæo, cap. XVI, vers. 1 et 12. Herodes enim uti et multi primores tunc erant Sadducæi, teste Josepho, lib. XVIII *Antiq.*, cap. II, qui negabant animæ immortalitatem vivebantque quasi athei, uti Herodes vivebat in adulterio, Joannem occidit aliaque scelera commisit, vivens sine numinis metu. Licet enim ipse, cap. VI, 16, opinatus sit Joannem resurrexisse in Christo; tamen ista opinio non tam ipsius fuit quam vulgi, nec tam a fide quam a pavore ejus expressa fuit et extorta. Denique Joanni, utpote viro sanctissimo, resurrectionem concessit, sibi vero et sibi similibus eamdem negavit, ut libere carnis voluptatibus indulgeret. Alii ex Origene et S. Hieronymo, per « fermentum » accipiunt sec-

(1) Rectius, ut videtur, alii existimant Magedan et Gesara fuisse urbes invicem proximas, utramque vero in regione Dalmanutha sitam; ita ut Dalmanutha non *urbis*, sed *regionis*, nomen sit.

tam Herodianorum, qui adulantes Herodi, aiebant eum esse Messiam. Verum hæc secta fuit Herodis Ascalonitæ, non Antipæ, de quo hic, uti dixi *Matth.* XXII, 16.

Vers. 22. 22. ADDUCUNT EI CÆCUM, ET ROGABANT EUM UT ILLUM TANGERET. — « Scientes, ait Beda, quia tactus Domini sicut leprosum mundare, ita etiam cæcos illuminare valeret. »

Vers. 23. 23. ET APPREHENSA MANU CÆCI, EDUXIT EUM EXTRA VICUM. — Extra Bethsaidam, ut patet vers. 22, extra quam eum eduxit eadem de causa qua, cap. VII, 33, mutum surdumque curaturus, eum a turba semovit; scilicet *primo*, orationis causa, ut scilicet solus animum colligens, totum se Deo uniret, et intentius attentiusque oraret; *secundo*, ut fugeret vanam gloriam et plausum hominum, eumque nos vitare doceret; *tertio*, quia cives Bethsaidæ indigni erant hoc Christi miraculo : visis enim tot ejus signis, in eum credere noluerant. Ita Theophylactus et Euthymius. Vide *Matth.* XI, 21.

Mystice : Scholiastes apud S. Hieronymum : « Educit Christus peccatorem extra vicum, id est, inquit, extra societatem malorum. Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava. »

ET EXPUENS IN OCULOS EJUS. — Saliva matutina oculos lippientes purgat, at cæcos non illuminat. Christi ergo saliva medicina fuit cæco non naturalis, sed supernaturalis, quia erat instrumentum deitatis Christi.

S. Hilarion cæcæ visum restituit. Hoc Christi cæcum illuminandi miraculum imitatus est S. Hilarion, teste S. Hieronymo in ejus Vita, quem audi : « Cæca mulier adducta est ad B. Hilarionem, quæ omnem se substantiam expendisse ait in medicos. Cui respondit : Si quæ in medicis perdidisti, dedisses pauperibus, curasset te verus medicus Jesus. Clamante autem illa, et misericordiam deprecante, expuit in oculos ejus; statimque Salvatoris exemplum virtus eadem prosecuta est. »

Tropologice : « Saliva est gratia Spiritus Sancti, » ait Beda : « hæc homines illuminat, ut videant voluntatem Domini per flatum Spiritus Sancti, » ait Scholiastes apud S. Hieronymum.

IMPOSITIS MANIBUS SUIS. — Id est, cum imposuisset manus suas super oculos cæci, ac deinde illas ab oculis removisset. Nam improbabile est quod ait Scholiastes apud S. Chrysostomum, hunc cæcum per manus Christi oculis suis superpositas, vidisse homines, vers. 24, hoc enim novum et impertinens fuisset miraculum.

Tropologice : Scholiastes apud Chrysostomum : « Christus, ait, expuit et manus imponit, volens ostendere divinum verbum operationi adjunctum mirabiliter perficere. »

Vers. 24. 24. ET ASPICIENS, AIT : VIDEO HOMINES VELUT ARBORES AMBULANTES. — *q. d.* Video aliquid obscure et confuse, non clare et distincte : video enim homines ambulantes, ita ut non possim distinguere an homines sint, an arbores : uti nobis solet fieri eminus homines cernentibus, dum non facile distinguere possumus, an homines sint an arbores (ait Beda), nisi ex motu, eo quod homines ambulent, arbores non : τὸ « ambulantes » enim ad homines referendum est, non ad arbores, ut patet ex Græco. Posset tamen in latino textu ad arbores quoque referri, hoc sensu, *q. d.* Video homines quasi arbores bifidas, et quasi bipedes, ideoque ambulantes. Videbat ergo hic cæcus adhuc cæcutiens homines quasi per caliginem et nebulam, in qua species densatæ repræsentabant homines majores, quam in se erant, scilicet crassos et altos instar arborum, uti per conspicilia litteræ majores apparent, quam revera sint.

Analogiæ hominis et arboris novem. Porro, homo similis est arbori, *primo*, proceritate et altitudine; *secundo*, rectitudine; *tertio*, rotunditate; *quarto*, cortice et coma : quod enim in arbore est cortex et folia, hoc in homine est pellis et pili crinesque; *quinto*, ramis : homo enim expansis brachiis est quasi arbor expansis ramis; *sexto*, vita et venis : sicut enim homo vivit aliturque cibo, chylo et sanguine per venas in totum corpus distributis, sic arbor vivit aliturque succo per fibras in omnes partes dispartito; *septimo*, arbor e parva frutice sensim crescit in altum, sic et homo « crescit occulto velut arbor ævo ; » adeoque sicut homini sua est pueritia, adolescentia, virilis ætas, senium et mors, sic est et arbori; *octavo*, arbor bona producit bonos fructus, mala malos : sic homo bonus bona opera profert, malus mala; quare sicut ex fructibus cognoscitur arbor, sic ex operibus homo, uti docet Christus, *Matth.* VII, 17. Denique arboribus, sicut animalibus, sua est cutis, sanguis, caro, nervi, venæ, ossa, medullæ, ait Plinius, lib. XVI, cap. XXXVIII. Unde et ex arboribus nasci animalia, ac præsertim anates, in insulis Scotiæ vicinis, experientia constat.

Porro, arbores videntur ambulare in insulis et silvis, quæ in flumine vel mari moventur et fluitant, quales videre est Audomaropoli in Belgio. Idem fit cum ventis agitantur. Jam Aquilone gaudent arbores, illoque firmantur et optime germinant; Austro vero blandiente fatiscunt, ait Plinius, lib. XVII, cap. II. Sic homines per adversa in virtute roborantur et proficiunt, per prospera solvuntur et deficiunt.

In arboribus quibusdam mares et feminæ. Addit Plinius, lib. XIII, cap. IV, arboribus, præsertim palmis, sexum inesse sicut hominibus, ut aliæ sint mares, aliæ feminæ : « Mas, ait, in palmite floret, femina citra florem germinat tantum spinæ modo. » Idem, lib. XVII, cap. XXIV, asserit arbores sicut homines laborare fame, cruditate, peste cæterisque morbis ægrotare. Idem, lib. XVII, XXV, docet arbores subinde instar hominum esse locutas; sed hoc vel fictitium est, vel per angelos aut dæmones factum. Idem, lib. XXIII, cap. I, docet primum hominis cibum, eumque paratum et illaboratum fuisse ex arboribus, et

sic inductos homines cœlum spectare; quare arborem sic inducit loquentem : « Plurimum homini voluptatis ex me est : ego succum vini, liquorem olei gigno, ego palmas et poma totque varietates, neque ut tellus per labores aranda tauris, etc., at ex me parata omnia, et sese porrigentia ultro, et si pigeat attingere, etiam cadentia. » Merito ergo cæcus hic videre incipiens, dixit : « Video homines sicut arbores ambulantes. »

S. Gregorius visus ut arbor. Simili modo S. Gregorius Thaumaturgus fugiens persecutionem Decii, secessit cum Diacono in collem, cumque proditor quidam id persecutoribus renuntiasset, illique totum collem perscrutarentur, ut Gregorium comprehenderent; ipse magna in Deum fide, immotis oculis et passis manibus in oratione constitit : quare Deus persecutores aorasia sive cæcitate percussit. Redeuntes enim dixerunt, se in colle nil nisi duas arbores paululum inter se distantes vidisse : quibus digressis proditor in collem conscendens, non duas arbores, sed duos homines, puta Gregorium cum Diacono conspexit. Unde vi divina id factum agnoscens, ut illi persequentibus arbores esse viderentur, procumbit ei ad pedes, et ex proditore fit fidei confessor. Ita S. Gregorius Nyssenus in ejus Vita.

Homo est arbor inversa. Denique tritum est illud Philosophi : « Quid est homo? est arbor inversa, » quia pedes quasi ramos deorsum, caput vero et cerebrum quasi radicem sursum mittit, eo quod homo ex cœlo cœlestem vitam ducere ac cœlestes virtutum fructus proferre debeat.

Mystice : Scholiastes apud S. Hieronymum : Cæcus, ait, id est peccator pœnitens, videt homines sicut arbores ambulantes, quia omnes existimat superiores sibi, indignum se judicans ut David, vocari hominem, æstimans se canem mortuum et pulicem unum, II *Reg.* XVI. Hinc talis per humilitatem suam meretur illuminari et exaltari.

Vers. 25. 25. DEINDE ITERUM IMPOSUIT MANUS SUPER OCULOS EJUS; ET COEPIT VIDERE, ET RESTITUTUS EST ITA UT CLARE VIDERET OMNIA.—Voluit Christus non subito, sed sensim hunc cæcum perfecte illuminare : *primo*, ut omnis generis miracula ederet; *secundo*, ut pluris miraculum hoc fieret; *tertio*, et maxime, ut imperfectæ cæci eumque offerentium fidei, sensim cum miraculo crescenti sese attemperaret, ejusque perficiendi fidem, spem et desiderium in eis magis accenderet. « Primo, cæcum hunc imperfecte curavit, inquit Euthymius, utpote imperfecte credentem, ut qui parum adhuc respiciebat, per modicum aspectum crederet perfectius, ac sanaretur perfectius : sapiens enim erat medicus. » Et mox : « Augmentum fidei augmentum promeruit sanitatis. » Et Victor : « Ipsum visionis incrementum, inquit, et accessio, fidei incrementum et accessionem confirmat. »

Tropologice : voluit Christus nos docere sensim infidelem et peccatorem a Deo illuminari, ac proinde eum sensim in Dei cognitione et cultu proficere debere. « Ut magnitudinem, ait Beda, humanæ cæcitatis ostenderet, quæ quasi pedetentim, et per quosdam profectuum gradus ad lucem divinæ visionis (cognitionis) solet pervenire. » Nam, ut ait Scholiastes apud S. Chrysostomum : « Scientiæ profectus sunt, nec potest aliquis una hora perfectam sapere sapientiam; non nisi multo tempore ad perfectam scientiam potest quis pervenire. » Experimur hoc in pueris et scholasticis, qui pedetentim erudiendi ac edocendi sunt; alioqui si magister moræ et laboris impatiens omnia eis simul tradere velit, mentem et memoriam eorum obruet, ut nihil capiant; sicut vinum cum in vas angusti oris infunditur, si totum simul effundatur, nil fere infunditur, sed totum quasi effunditur. Notum est illud Italorum : *Piano piano si va lontano.* Et illud Philosophi : « Successive fit motus. »

Symbolice : Scholiastes apud S. Hieronymum : « Manus, ait, Christus imposuit super oculos ejus, ut videret clare omnia, id est per opera visibilia invisibilia intelligeret, et quæ oculus non vidit; et clare animæ suæ statum post rubiginem peccati, mundi cordis oculo contueretur : Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. »

26. ET SI IN VICUM,— id est in Bethsaidam civitatem, quæ parva erat instar vici vel pagi, ex qua, vers. 23, eum eduxerat; nisi malis per « vicum » accipere suburbium, vel vicum Bethsaidæ annexum, vel adjacentem. Vers. 26.

34. DENEGET, — id est « Abneget semetipsum, » ut vertit Interpres *Matth.* XVI, 24. Vers. 34. *Matth.* XVI, 24; *Luc.* IX, 23.

38. QUI ENIM ME CONFUSUS FUERIT. — Græce, ἐπαισχυνθῇ, id est *erubuerit*, scilicet me meamque doctrinam, vitam et professionem paupertatis, humilitatis et crucis. Vers. 38. *Matth.* XVI, 27; *Luc.* IX, 26.

IN GENERATIONE ISTA ADULTERA — Judæorum pravorum, qui sunt fideles et filii Dei, at non genuini, sed spurii et adulterini, quia a fide patrum et Patriacharum suorum degenerant, dum me Messiam eis promissum recipere nolunt : ideoque non tam Dei quam diaboli sunt filii. Hebr. vocantur בני נכר *bene nechar*, id est filii alieni, scilicet patris, hoc est ab alieno et adultero geniti, ideoque a vero Patre, scilicet a Deo, degeneres, illique moribus dissimiles. Vide dicta *Matth.* X, 33.

39. REGNUM DEI, — id est gloriam regni Dei, in mea transfiguratione mox futura. Vers. 39.

VENIENS, (id est apparens seseque ostendens Petro, Jacobo et Joanni) IN VIRTUTE. — id est cum magna potentia, efficacia, claritate, splendore et majestate.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus transfiguratur coram Elia et Mose, unde Eliam rediturum prædicit, ut adventum suum ad judicium præcurrat. Secundo, vers. 16, energumenum surdum et mutum sanat. Tertio, vers. 32, contentionem discipulorum de primatu, studio humilitatis, ut fiamus sicut pueri, curat. Quarto, vers. 37, vetat prohiberi eum, qui in nomine suo ejiciebat dæmonia, licet ejus non foret assecla. Quinto, vers. 41, docet quod grande malum sit scandalum, quod, vers. 48, igne mortificationis et sale discretionis tollendum docet.

1. Et post dies sex assumit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem; et ducit illos in montem excelsum seorsum solos, et transfiguratus est coram ipsis. 2. Et vestimenta ejus facta sunt splendentia, et candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. 3. Et apparuit illis Elias cum Moyse, et erant loquentes cum Jesu. 4. Et respondens Petrus, ait Jesu : Rabbi, bonum est nos hic esse; et faciamus tria tabernacula, tibi unum, et Moysi unum, et Eliæ unum. 5. Non enim sciebat quid diceret : erant enim timore exterriti. 6. Et facta est nubes obumbrans eos, et venit vox de nube, dicens : Hic est Filius meus charissimus : audite illum. 7. Et statim circumspicientes, neminem amplius viderunt, nisi Jesum tantum secum. 8. Et descendentibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quæ vidissent narrarent, nisi cum Filius hominis a mortuis resurrexit. 9. Et verbum continuerunt apud se, conquirentes quid esset : Cum a mortuis resurrexerit. 10. Et interrogabant eum, dicentes : Quid ergo dicunt Pharisæi et Scribæ, quia Eliam oportet venire primum? 11. Qui respondens, ait illis : Elias cum venerit primo, restituet omnia : et quo modo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur et contemnatur. 12. Sed dico vobis quia et Elias venit (et fecerunt illi quæcumque voluerunt) sicut scriptum est de eo. 13. Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, et Scribas conquirentes cum illis. 14. Et confestim omnis populus videns Jesum stupefactus est, et expaverunt, et accurrentes salutabant eum. 15. Et interrogavit eos : Quid inter vos conquiritis? 16. Et respondens unus de turba, dixit : Magister, attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum; 17. qui ubicumque eum apprehenderit, allidit illum, et spumat, et stridet dentibus, et arescit; et dixi discipulis tuis ut ejicerent illum, et non potuerunt. 18. Qui respondens eis, dixit : O generatio incredula! quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar? Afferte illum ad me. 19. Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus conturbavit illum; et elisus in terram, volutabatur spumans. 20. Et interrogavit patrem ejus : Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait : Ab infantia; 21. et frequenter eum in ignem et in aquas misit, ut eum perderet; sed si quid potes, adjuva nos, misertus nostri. 22. Jesus autem ait illi : Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. 23. Et continuo exclamans pater pueri, cum lacrymis aiebat : Credo, Domine; adjuva incredulitatem meam. 24. Et cum videret Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi : Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, et amplius ne introeas in eum. 25. Et exclamans et multum discerpens eum, exiit ab eo, et factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent : Quia mortuus est. 26. Jesus autem, tenens manum ejus, elevavit eum, et surrexit. 27. Et cum introisset in domum, discipuli ejus secreto interrogabant eum : Quare nos non potuimus ejicere eum? 28. Et dixit illis : Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et jejunio. 29. Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam;

nec volebat quemquam scire. 30. Docebat autem discipulos suos, et dicebat illis : Quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum, et occident eum, et occisus tertia die resurget. 31. At illi ignorabant verbum, et timebant interrogare eum. 32. Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos : Quid in via tractabatis? 33. At illi tacebant : siquidem in via inter se disputaverant, quis eorum major esset. 34. Et residens vocavit duodecim, et ait illis : Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, et omnium minister. 35. Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum; quem cum complexus esset, ait illis : 36. Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit; et quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me. 37. Respondit illi Joannes, dicens : Magister, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, qui non sequitur nos, et prohibuimus eum. 38. Jesus autem ait : Nolite prohibere eum; nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me. 39. Qui enim non est adversum vos, pro vobis ést. 40. Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia Christi estis : amen dico vobis, non perdet mercedem suam. 41. Et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me : bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo ejus, et in mare mitteretur. 42. Et si scandalizaverit te manus tua, abscide illam : bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habenten ire in gehennam, in ignem inexstinguibilem, 43. ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. 44. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum : bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inexstinguibilis, 45. ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. 46. Quod si oculus tuus scandalizat te, ejice eum : bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, 47. ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. 48. Omnis enim igne saliētur, et omnis victima sale salietur. 49. Bonum est sal : quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal; et pacem habete inter vos.

Vers. 11. *Matth.* xxii, 11. 11. ET CONTEMNATUR. — Græce, ἐξουδενωθῇ, id est exinaniatur, nihili fiat; subaudi, simili modo continget Eliæ, ut cum magnis laboribus fidem collapsam restaurarit, pro tantis meritis et beneficiis ab ingratis et impiis maledicta et maleficia recipiat, ac tandem ab eis occidatur, *Apocal.* xi, 7 et 8.

Vers. 13. 13. SCRIBAS CONQUIRENTES (Græce, συζητοῦντας, id est disputantes, altercantes) CUM ILLIS, — scilicet discipulis Jesu, an videlicet ipse esset Propheta et Messias, veraque ejus dogmata.

Vers. 14. ET CONFESTIM OMNIS POPULUS VIDENS JESUM, STUPEFACTUS EST, ET EXPAVERUNT, — quod scilicet videret Jesum absentem tam inopinato et opportune adesse, ut discipulos suos contra Scribas tueretur et defenderet. Rursum quod viderent in vultu Jesu paulo ante transfigurato, reliquos adhuc aliquos splendoris radios, sicut Moysi post Dei colloquium in vultu adhæserunt radii, et quasi cornua lucis, *Exod.* xxxiv, 29; unde sequitur : « Et accurrentes salutabant eum. » Ita Franciscus Lucas.

Vers. 15. 15. QUID INTER VOS CONQUIRITIS. — Græce, συζητεῖτε, id est disputatis, altercamini.

Vers. 19. *Luc.* ix, 42. 19. CONTURBAVIT (Græce, ἐσπάραξεν, id est collisit, laceravit, discerpsit) ILLUM (id est totum ejus corpus convulsit et distorsit : unde explicans subdit) : ET ELISUS IN TERRAM, VOLUTABATUR SPUMANS. — Quia scilicet dæmon hic sentiebat vim Christi, ac mox ab eo se ejiciendum præsentiebat, hinc indignans et frendens energumenum gravissime affligebat et contorquebat.

29. PRÆTERGREDIEBANTUR GALILÆAM, NEC VOLE- Vers. 29.
BAT QUEMQUAM SCIRE. — Ne scilicet a Galilæis eum ejusque beneficia amantibus detineretur, quia festinabat Hierosolymam ad crucem et mortem, de qua etiam secreto loquebatur cum discipulis, ut Patris voluntati satisfaceret, ac genus humanum sua morte redimeret. Ita Maldonatus, Franciscus Lucas et alii.

31. AT ILLI IGNORABANT VERBUM. — Quomodo Vers. 31. *Luc.* ix, 45.
scilicet, et qua de causa Christus esset moriturus, ac quomodo hæc ejus de morte sibi instante verba consentirent cum iis quibus sæpe eis dixerat regnum suum appropinquare : nam alioqui Apostolos intellexisse et credidisse Christum moriturum, patet *Matth.* xvii, 23, ubi dicuntur ex hoc Christi de morte sua verbo et oraculo fuisse contristati. Nisi malis eos dici mortem Christi ignorasse, quia de ea hæsitabant et fluctuabant, ob diversa Christi dicta in speciem contraria, ac proinde eos inclinasse potius in partem mitiorem sibique gratiorem, scilicet, Christum non mori-

turum : hoc enim ipsi optabant et verum esse cupiebant, quia « amantes sibi somnia fingunt; » persuadere ergo sibi conabantur verba Christi de morte sua alium habere sensum occultum, esseque mystice accipienda, non ad litteram, uti sonabant.

Vers. 37. *Luc.* IX, 49. 37. RESPONDIT ILLI JOANNES, DICENS : MAGISTER, VIDIMUS QUEMDAM IN NOMINE TUO EJICIENTEM DÆMONIA, QUI NON SEQUITUR NOS, ET PROHIBUIMUS EUM. — *q. d.* Fecimusne bene an male? Quærit hoc Joannes, non ex invidia, ut vult Calvinus, sed ex amore et studio honoris Christi; idque occasione ejus quod vers. 36 dixerat Christus : « Quisquis unum, etc., receperit in nomine meo; » *q. d.* Si te et patrem suscipit, qui parvulum in nomine tuo suscipit, quid ergo sentiendum de eo qui in nomine tuo virtutes, id est miracula, facit, et tamen non sequitur nos, hoc est, non est tui assecla et discipulus, uti nos sumus? « Quia tradiderat, inquit Cyrillus in *Catena, Luc.* IX, vers. 49, Salvator potestatem Apostolis, ut spiritus immundos ejicerent, putaverunt nulli alteri quam sibi solis licere concessam gerere dignitatem. » Sic et Theophylactus, Victor et Titus in cap. IX *Lucæ*.

Quinam erant ii qui dæmonia ejiciebant in nomine Christi. Ubi nota *primo*, hosce qui dæmonia hic ejiciebant in nomine Christi, nec tamen eum sequebantur, fuisse fideles, sed imperfectos, utpote abhorrentes ab aspera paupertate et rerum suarum abdicatione (quam fecerant Apostoli), ac sequela Christi ad Evangelicos labores, persecutiones et cruces; habuisse tamen aliquam fidem in Christum, cujus virtute pellebant dæmones. Ita S. Ambrosius, in cap. IX *Lucæ*, vers. 49; idque agente et cooperante eis Christo, ut eo major ostenderetur virtus et gloria Christi, quæ per tam imperfectos et quasi alienos tanta operabatur. Ita Theophylactus.

Nota *secundo*, Apostoli prohibuerunt ipsos non ex odio, sed ex zelo Christi, quasi qui gloriæ Christi ejusque institutioni, cap. III, 15 (ubi Christus solis Apostolis dat potestatem pellendi dæmones), officerent, sed zelus hic fuit indiscretus, præsertim quia temere inconsulto Christo ipsos prohibuerant; idque eis ostendit Christus duplici ratione. Prior est, quam affert vers. seq. Simili modo Josue videns Eldad et Medad prophetantes, voluit eos prohibere, quasi gloriæ Mosis officerent, eo quod a Mose spiritum prophetiæ non accepissent; sed restitit ei Moses dicens : « Quid æmularis pro me? quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus spiritum suum? » *Numer.* XI, 29. Hic est Spiritus Christi, spiritus charitatis et Spiritus Sancti, qui cor dilatat et nulli invidet, sed bonis omnibus, per quoscumque et quomodocumque fiant, congaudet, I *Cor.* XIII.

Vers. 38. *Luc.* IX, 50. 38. JESUS AUTEM AIT : NOLITE PROHIBERE EUM; NEMO EST ENIM QUI FACIAT VIRTUTEM IN NOMINE MEO, ET POSSIT CITO (Græce ταχὺ, id est ῥᾳδίως, id est facile) MALE LOQUI DE ME. — *q. d.* Nolite eum ab opere bono mihique honorifico impedire, quia etiamsi ipse me non sequatur, tamen idem agit quod vos, scilicet celebrare nomen meum; illudque per ejectionem dæmonum hominibus apprædicare : quare ipsi nomini meo non officit, sed potius illud propagat et illustrat.

39. QUI ENIM NON EST ADVERSUM VOS, PRO VOBIS EST. — *q. d.* Hic adeo vobis non adversatur, ut idem agat quod vos : pro vobis ergo stat vosque adjuvat; non oppugnat. Vide dicta *Matth.* XII, 30. Vers. 39. *Luc.* IX, 50.

40. QUISQUIS ENIM POTUM DEDERIT VOBIS CALICEM AQUÆ IN NOMINE MEO, QUIA CHRISTI ESTIS (discipuli, asseclæ et Apostoli) : AMEN DICO VOBIS, NON PERDET MERCEDEM SUAM. — Est hæc posterior Christi ratio, probans eum non esse prohibendum ab expulsione dæmonum, *q. d.* Si is qui vobis dat potum aquæ meo nomine et respectu, bene facit, et mercedem a Deo recipiet : ergo etiam is qui in nomine meo dæmones pellit. Tam enim hic quam ille mei intuitu et respectu bonum opus operatur, et in proximos beneficus est; sed hic tanto magis, quanto nocentior est dæmon quem pellit, quam sitis, quæ potu aquæ levatur ab illo. Ita Theophylactus, Jansenius et alii. Vers. 40. *Matth.* X, 42.

41. ET QUISQUIS SCANDALIZAVERIT UNUM EX HIS PUSILLIS CREDENTIBUS IN ME : BONUM EST EI MAGIS SI CIRCUMDARETUR MOLA ASINARIA COLLO EJUS, ET IN MARE MITTERETUR. — Est antithesis opposita versui 36; eo enim redit Christus post quæstionem a Joanne interpositam de eo qui in nomine Christi dæmones ejiciebat, qua ipse sermonem Christi abruperat, ubi ait Christus : « Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit, » etc., *q. d.* Sicut qui parvulos in me credentes recipit, fovet et promovet, me recipit, ideoque a me gloria æterna in cœlo præmiabitur; sic ex adverso quisquis unum scandalizaverit ex hisce parvulis, me offendit, ideoque a me ad gehennam damnabitur : quare præstaret eum in mare mergi quam parvulum scandalizari, quia præstat mari quam gehenna sorberi. Vers. 41. *Matth.* XVIII, 6; *Luc.* XVII, 2.

42. ET SI SCADALIZAVERIT TE MANUS TUA, ABSCIDE ILLAM. — *q. d.* Scandalum adeo est perniciosum, ut non tantum agenti noceat, sed et patienti; quare si a manu tua scandalum pateris, abscide eam, *q. d.* Si aliquis tibi cognatus vel amicus, qui tibi utilis vel charus est, sicut manus, pes, vel oculus tuus, te scandalizat et ad peccatum pertrahit, abscinde eum a te tuoque consortio, ne te secum pertrahat in gehennam. Vide dicta *Matth.* XVIII, 6 et seq. Vers. 42. *Matth.* V, 3; XVIII, 8.

43. UBI VERMIS EORUM NON MORITUR, ET IGNIS NON EXSTINGUITUR. — Citat Isaiæ cap. LXVI, vers. 24, ubi hæc verba explicui. Damnati enim in gehenna cruciantur horrendis vermibus et ignibus perpetuis. Quocirca tertio Christus hanc sententiam repetit, ut terribiles hosce vermes et ignes nobis inculcet, ut eorum horrore scandalum et peccatum omne fugiamus. Vers. 43.

Vers. 48. Igne saliri quid? Resp. Primo.

48. OMNIS ENIM IGNE SALIETUR, ET OMNIS VICTIMA SALE SALIETUR. — *Primo*, Maldonatus et Franciscus Lucas ignem gehennæ accipiunt, ut Christus det causam ejus quod proxime dixit : « Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. » Causa est, « omnis enim, » scilicet talis qui gehennæ adjudicandus est, « igne » ejusdem « salietur, » id est igne uretur et cruciabitur; sed ita ut eodem igne quasi sale, servetur incorruptus ad perpetua tormenta : ignis enim erit ei tanquam sal, velut si sale perfrictus sit, ut incorruptus perpetim in ignis cruciatibus perduret; sal enim et urendi et conservandi vim habet : urit et cruciat adustione, acredine sua servat a corruptione. Idem facit ignis gehennæ, quare apposite comparatur sali.

ET OMNIS VICTIMA SALE SALIETUR. — «Et,» id est sicut, *q. d.* Sicut omnis victima Dei solet sale saliri, ex lege, *Levit.* II, 13, sic quilibet gehennæ adjudicandus, erit quasi victima justitiæ et vindictæ Dei in perpetuum, ideoque igne inexstinguibili velut sale salietur, id est uretur et cruciabitur ac simul incorruptus in igne perdurabit. Sic impios in tormentis esse victimas vindictæ Dei, docet Isaias, cap. XXXIV, 6; Ezechiel, cap. XXXIX, vers. 17 et 19; Jeremias, cap. XLVI, 10; impii enim mactantur quasi hostiæ ad Dei justitiam honorandam et celebrandam. Hic sensus valde planus, connexus et appositus est.

Secundo. *Secundo*, alii hæc referunt remotius ad ea quæ Christus, vers. 42 et seq., dixit de cavendo scandalo, ac propter illud abscindenda manu, pede et oculo, *q. d.* Ideo abscinde abs te hominem tibi charum et necessarium instar manus, pedis et oculi, si te scandalizet, quia omnis qui cupit placere Deo, illique se offerre, ac fieri victima spiritualis, necesse est ut igne mortificationis, qua a se hominem charum, sed scandalosum abscindat, et tribulationis idcirco subeundæ «saliatur,» id est crucietur et purgetur, atque ut quasi Dei victima mystico sale prudentiæ, discretionis et sapientiæ Evangelicæ (quæ docet satius esse abscindere a se manum quam ire in gehennam) « saliatur, » id est condiatur. Alludit, imo citat in sensu mystico *Levit.* II, 13 : «Quidquid obtuleris sacrificii, sale condies. » Vide ibi dicta. Ita Theophylactus hic, ac Theodoretus, Procopius, Beda, Radulphus; Rupertus, in cap. II *Levit.*, ac Cyrillus, lib. XV *De Adoratione*. Unde sequitur : « Bonum est sal. » Audi Glossam : Igne saliri est ob Christi amorem proximos nobis et dilectos instar manus vel oculi, abnegare. Audi et Bedam: Altare est electorum cor; hostiæ, bona opera; sal, sapientia. Opponit Christus ignem mortificationis igni gehennæ, sal vero vermi non morienti, *q. d.* Ut evadatis ignem et vermem gehennæ quem generat concupiscentia, studete igni mortificationis et salis sapientiæ : hic enim tollet omnem putredinem concupiscentiæ, ex qua vermes nascuntur perennes, igne gehennæ urendi.

Tertio. *Tertio*, Beda per « ignem » accipit charitatem, vel Spiritum Sanctum, ejusque gratiam et donum discretionis, qua nos ad omne bonum dirigit. «Sal, inquit, vermis putredinem arcet; quod vero igne salitur, id est ignibus sale aspersis reconditur, non solum vermes abjicit, sed et carnem consumit. Condiendum ergo corpus continentia, et mens sapientia; sal enim est sapientia, ignis Spiritus Sancti gratia. »

Quarto. *Quarto*, denique Scholiastes apud S. Hieronymum per salem accipit quoque ignem purgatorium. Audi eum : « Victima Domini est genus humanum, quod hic ratione sapientiæ salitur, dum corruptio sanguinis custodia putredinis, id est mater vermium consumitur, et illic purgatorio igne examinatur. »

BONUM EST SAL. — *q. d.* Utile est sal, id est utiles orbi estis vos, o Apostoli a me electi, ut sitis sal terræ, *Matth.* V, 13, ut vestra sapientia et doctrina Evangelica quasi sale condiatis omnes gentes. Audi Scholiasten apud S. Hieronymum : « Bonum est verbum Dei audire, sale sapientiæ cor condire, imo cum Apostolis sal esse, id est aliis sapientiam ministrare. » Et Theophylactus : « Conservat sal carnes, sic sermo doctoris non sinit in hominibus carnalibus inexstinguibilem ignem generari. »

QUOD SI SAL INSULSUM (Græce est elegans paronomasia ἅλς, ἄναλον, id est insalsum, vel sal sine sale) FUERIT, IN QUO (quo alio sale) ILLUD CONDIETIS? — *q. d.* Si vos, o Apostoli, qui estis sal terræ, vim hanc salis perdatis, ac fiatis insulsi et insipientes, ut ob amorem vel timorem hominum, ob cupiditatem vel ambitionem, a doctrina mea vitaque Evangelica desciscatis, quis vos pristinæ sapientiæ, vigori et sanctitati restituet? Ludit Christus in voce sal : nam sal, *Levit.* II, 13, proprie accipitur, hic vero mystice pro sapientia, et metonymice pro Apostolis, qui in se habebant mysticum hoc sal. Audi Scholiasten apud S. Hieronymum : « Sal insulsum est, qui amat principatum et qui increpare non audet nec confiteri, diligens gloriam hominis magis quam Dei. » Et Theophylactus : « Sal insulsum est, si virtutem desiccativam et conservativam non habet. » Notat Christus Judam, qui philargyria corruptus, factusque insulsus, et apostolatum perdidit, et Dominum tradere non dubitavit, ait Glossa.

HABETE ERGO IN VOBIS SAL (sapientiæ scilicet et vitæ Christianæ, v. g. humilitatem, charitatem, mundi contemptum, ac præsertim pacem, ut subdit Christus, dicens), ET PACEM HABETE INTER VOS. — Ne ambitiose de primatu inter vos contendatis, uti contendistis vers. 33, eo enim respicit Christus : hæc enim contentio futura est scandalosa toti mundo, eaque de causa de scandalo vitando sermonem subjunxit Christus, vers. 36 et 41. Si vero pacem et mutuam concordiam servetis, ædificationi eritis toti mundo, ac juncti invicem charitatis vinculo eritis insu-

perabiles, omnesque ad vos et ad Christum trahetis. Unde Interlinearis per «pacem» accipit dilectionem. Magnes enim amoris est amor. Hinc Scholiastes apud S. Hieronymum sic exponit : « Habete in vobis sal,» *q. d.* Sal correctionis amor proximi temperet, et dilectionem sal justitiæ conservet.

Et pacem habete inter vos. — *q. d.* Qui sapienter loquitur, magnopere metuat, ne eloquio ejus unitas rumpatur : nam, ut ait Beda, « habere sal sine pace, non virtutis est donum, sed damnationis argumentum : quo enim melius quisque sapit, eo deterius delinquit; » sunt enim multi, ait Glossa, « quos dum major scientia erigit, ab aliorum societate disjungit; et quo plus sapiunt, eo plus a concordiæ virtute desipiunt.» Et S. Gregorius, lib. I, *epist.* 24 : « Per sal, inquit, sapientia designatur. Qui igitur loqui sapienter nititur, magnopere metuat, ne ejus eloquio audientium unitas confundatur. »

Denique Glossa sic exponit : « Habete in vobis sal, » id est discretionem; « et pacem habete inter vos, » *q. d.* Per sapientiam et discretionem pax inter homines acquiritur, et pariter conservatur : prudens enim et discretus nil facit quod alios offendat, et pacem turbet. Idem aliorum infirmitates dissimulat et tolerat, ob quas alii impatientes irascuntur, rixantur et pugnant, quia nihil in mundo amat nisi Deum, unde ad cætera videtur ἀπαθὴς et quasi insensibilis.

Audi Climacum, *Gradu* 30 : « Firmamentum quidem pro ornatu habet stellas; animi vero tranquillitas, virtutes. Ego enim ἀπάθειαν, sive tranquillitatem animi, nihil aliud esse existimo, quam mentis in corde cœlum, quod omnes improbas dæmonum artes deinceps pro ludo et ludibrio habet. » Addit deinde eamdem esse « palatium supremi regis, ac corporis quasi mortalem quamdam immortalitatem. »

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus tollit libellum repudii, sancitque primævam matrimonii insolubilis firmitatem. Secundo, vers. 13, parvulos ad se advocat et benedicit. Tertio, vers. 17, adolescenti diviti salutis avido suadet divitiis abdicatis se pauperem sequi; abnuit ille tristis : unde Christus docet divites difficile salvari. Petrus autem asserens se cum sociis opes abdicasse ut Christum sequeretur, ac præmium poscens, accipit a Christo promissionem centupli, et vitæ æternæ. Quarto, vers. 32, ait se ascendere Hierosolymam ad crucem et mortem, ac Jacobo et Joanni primas in regno ejus petentibus calicem passionis propinat, ipsosque et cæteros fugere ambitionem, et sectari humilitatem docet. Denique, vers. 46, Bartimæo cæco visum restituit.

1. Et inde exurgens venit in fines Judææ ultra Jordanem; et conveniunt iterum turbæ ad eum, et sicut consueverat, iterum docebat illos. 2. Et accedentes Pharisæi interrogabant eum : Si licet viro uxorem dimittere, tentantes eum. 3. At ille respondens, dixit eis : Quid vobis præcepit Moyses? 4. Qui dixerunt : Moyses permisit libellum repudii scribere, et dimittere. 5. Quibus respondens Jesus, ait : Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. 6. Ab initio autem creaturæ, masculum et feminam fecit eos Deus. 7. Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit ad uxorem suam : 8. et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. 9. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. 10. Et in domo iterum discipuli ejus de eodem interrogaverunt eum. 11. Et ait illis : Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam. 12. Et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, mœchatur. 13. Et offerebant illi parvulos ut tangeret illos. Discipuli autem comminabantur offerentibus. 14. Quos cum videret Jesus, indigne tulit, et ait illis : Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos : talium enim est regnum Dei. 15. Amen dico vobis : Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud. 16. Et complexans eos, et imponens manus super illos, benedicebat eos. 17. Et cum egressus esset in viam, procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum : Magister bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam? 18. Jesus autem dixit ei : Quid me dicis bonum? Nemo bonus,

nisi unus Deus. 19. Præcepta nosti : Ne adulteres, Ne occidas, Ne fureris, Ne falsum testimonium dixeris, Ne fraudem feceris, Honora patrem tuum et matrem. 20. At ille respondens, ait illi : Magister, hæc omnia observavi a juventute mea. 21. Jesus autem intuitus eum, dilexit eum, et dixit ei : Unum tibi deest : vade, quæcumque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo ; et veni, sequere me. 22. Qui contristatus in verbo, abiit mœrens : erat enim habens possessiones. 23. Et circumspiciens Jesus, ait discipulis suis : Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt ! 24. Discipuli autem obstupescebant in verbis ejus. At Jesus rursus respondens ait illis : Filioli, quam difficile est, confidentes in pecuniis, in regnum Dei introire ! 25. Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. 26. Qui magis admirabantur, dicentes ad semetipsos : Et quis potest salvus fieri ? 27. Et intuens illos Jesus, ait : Apud homines impossibile est, sed non apud Deum : omnia enim possibilia sunt apud Deum. 28. Et cœpit ei Petrus dicere : Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. 29. Respondens Jesus, ait : Amen dico vobis : nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros, propter me, et propter Evangelium, 30. qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc, domos, et fratres, et sorores, et matres, et filios, et agros, cum persecutionibus, et in sæculo futuro vitam æternam. 31. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. 32. Erant autem in via ascendentes Hierosolymam ; et præcedebat illos Jesus, et stupebant, et sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei eventura. 33. Quia ecce ascendimus Hierosolymam, et Filius hominis tradetur principibus Sacerdotum, et Scribis, et senioribus, et damnabunt eum morte, et tradent eum gentibus : 34. et illudent ei, et conspuent eum, et flagellabunt eum, et interficient eum ; et tertia die resurget. 35. Et accedunt ad eum Jacobus et Joannes, filii Zebedæi, dicentes : Magister, volumus, ut quodcumque petierimus, facias nobis. 36. At ille dicit eis : Quid vultis ut faciam vobis ? 37. Et dixerunt : Da nobis, ut unus ad dexteram tuam, et alius ad sinistram tuam, sedeamus in gloria tua. 38. Jesus autem ait eis : Nescitis quid petatis : potestis bibere calicem, quem ego bibo, aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari ? 39. At illi dixerunt ei : Possumus. Jesus autem ait eis : Calicem quidem, quem ego bibo, bibetis, et baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini : 40. sedere autem ad dexteram meam, vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est. 41. Et audientes decem cœperunt indignari de Jacobo et Joanne. 42. Jesus autem vocans eos, ait illis : Scitis quia hi, qui videntur principari gentibus, dominantur eis ; et principes eorum potestatem habent ipsorum. 43. Non ita est autem in vobis, sed quicumque voluerit fieri major, erit vester minister ; 44. et quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus. 45. Nam et Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret et daret animam suam redemptionem pro multis. 46. Et veniunt Jericho, et proficiscente eo de Jericho, et discipulis ejus, et plurima multitudine, filius Timæi, Bartimæus cæcus sedebat juxta viam mendicans. 47. Qui cum audisset quia Jesus Nazarenus est, cœpit clamare et dicere : Jesu, fili David, miserere mei. 48. Et comminabantur ei multi ut taceret. At ille multo magis clamabat : Fili David, miserere mei. 49. Et stans Jesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum, dicentes ei : Animæquior esto : surge, vocat te. 50. Qui projecto vestimento suo exiliens, venit ad eum. 51. Et respondens Jesus dixit illi : Quid tibi vis faciam ? Cæcus autem dixit ei : Rabboni, ut videam. 52. Jesus autem ait illi : Vade, fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, et sequebatur eum in via.

Vers. 21. *Mat.* xix. 21. JESUS AUTEM INTUITUS EUM (vultu suavi, benigno et blando), DILEXIT EUM.—Puta signa dilectionis illi ostendit, v. g. manum ejus apprehendens, illi innuens et arridens, illum amplexans et exosculans 21. *Luc.* xvxi, 22.

ET DIXIT EI : UNUM TIBI DEEST. — Arabicus interserit : *Et dixit ei : Visne fieri perfectus ? unum deest tibi*, etc., scilicet ad perfectionem vitæ sanctæ et Evangelicæ.

SEQUERE ME. — Græca addunt : *Tollens crucem tuam.* Unde Syrus : *Et accipe crucem tuam, et veni post me;* Arabicus : *Veni, sequere me, et porta crucem.*

Vers. 24. 24. FILIOLI. — Syrus, *filii mei.* Blanda compellatione mollit rei difficultatem, velut qui eos ut filios charissimos amet, ac ut talibus veritatem sincere dicat, et divitias velut salutis obices abdicare suadeat.

CONFIDENTES IN PECUNIIS. — Divites enim confidunt in suis divitiis potius quam in Deo, juxta illud : « Substantia divitis urbs fortitudinis ejus, » *Proverb.* X, 15; ideoque difficile salvantur, quia salus non nisi a Deo obvenit : quare salvari volentes in Deum sperent, ab eoque salutem postulent et expectent oportet, uti faciunt pauperes, qui cum non habeant divitias in quibus confidant, omnem spem suam in Deo collocare coguntur, juxta illud *Ps.* XIII, 6 : « Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est. » Divites ergo si salvari volunt, spem, cor et amorem suum avocent a divitiis illumque in Deum transferant.

Vers. 30. *Matth.* XIX, 20; *Luc.* XVIII, 30. 30. QUI NON ACCIPIAT CENTIES TANTUM, NUNC IN TEMPORE HOC, DOMOS, ET FRATRES, etc., CUM PERSECUTIONIBUS. — Centuplum hoc exposui *Matthæi* cap. XIX, vers. 29. Addit Marcus illud reddendum «cum persecutionibus ;» Arabicus, *in tribulationibus*; *q. d.* Esto fidelis qui amore Christi sua et suos reliquit, in mediis versetur persecutionibus, et undequaque eis valletur ; tamen non deerunt ei centum, id est plurimi, qui ei succurrant, eumque foveant ut fratres, patres et matres. Ita S. Hieronymus, Beda, Franciscus Lucas, Emmanuel Sa, Vatablus.

Addit hoc, tum quia in persecutionibus maxime fidelis eget ope et auxilio aliorum, tum quia hoc mirum est et rarum, ut in persecutione, quando homo solet destitui auxiliis et amicis, cumque omnes metuentes periculum ab eo se subducunt, sequaces tamen Christi contrarium plane experiantur, et centum, id est plurimos, inveniant qui illis opitulentur.

Rursum potest τὸ « cum persecutionibus, » sic accipi, quasi persecutiones et tribulationes obitæ vel obeundæ pro Christo, sint pars mercedis dandæ sequentibus Christum una cum centuplo. Magnum enim Dei donum est pati pro Christo, ut docet Apostolus, *Philip.* II, 19. Ita Jansenius, Sa et alii.

Vers. 32. *Matth.* XX, 17; *Luc.* XVIII, 31. 32. ERANT AUTEM IN VIA (ex Jericho) ASCENDENTES HIEROSOLYMAM (ad instantem Christo crucem et mortem, uti prædixerat Christus), ET PRÆCEDEBAT ILLOS, — alacer præbens se viæ ducem Apostolis timidis, qui abhorrebant ab Hierosolyma, eo quod scirent Jesum ibidem a primoribus quæri ad necem, imo illam ipsi decretam esse a magno concilio Sanhedrim, cap. XI, 52. Unde sequitur :

ET STUPEBANT, ET SEQUENTES TIMEBANT, — id est timide sequebantur Jesum. Arabicus, *et ipsi attoniti sequebantur eum timentes*; Græce, ἐθαμβοῦντο, id est ex ingenti metu et pavore stupebant. Causa pavoris indeque stuporis erat, ait Beda, instans mortis periculum : stupebant enim quod Christus, animo tam alacri et resoluto, se suosque in apertum necis discrimen conjiceret; timebant enim ne ipsi cum Christo paterentur et occiderentur.

38. AUT BAPTISMO, QUO EGO BAPTIZOR, BAPTIZARI. — « Baptismum » Christus vocat passionem suam, quia in illam plane erat immergendus et demergendus, juxta illud Davidis de se, et multo magis de Christo, *Psal.* LXVIII, 1 : « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ (tribulationum) usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia (locus in quo subsistam). Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. » Vide dicta *Matth.* XX, 22. Vers. 38. *Matth.* XX, 22, 23.

42. SCITIS QUIA HI QUI VIDENTUR PRINCIPARI GENTIBUS, DOMINANTUR EIS. — Græce, κατακυριεύουσιν αὐτῶν, id est dominantur in eas, vel contra eas. Pro *qui videntur*, Græce est, οἱ δοκοῦντες, id est qui sibi placent gaudentque imperare et dominari. Nulli enim imperiosius et durius regunt, quam illi qui regimine et imperio delectantur. Unde Arabicus vertit, *qui putant se esse principes populorum, sunt domini eorum*, id est dominationem quasi tyrannicam in eos exercent. Vers. 42. *Matth.* XX, 25.

46. FILIUS TIMÆI, BARTIMÆUS. — Syrus, *Timæus, filius Timæi*; Arabicus, *Bartimæus, filius Timæi.* Cæcus ergo hic vocatur quasi nomine proprio « Bartimæus, » id est filius Timæi, sicut Bartholomæus idem est quod filius Tholomæi, *Matth.* X, 3. Idem a patre dictus est « Timæus. » Sic « Timæus » dictus est philosophus ille Pythagoricus, qui vitam Pythagoræ scripsit, cujus nomine Plato scripsit dialogum, quem Timæum indigitavit, quia in eo tractat de natura et rerum universitate, ejusque partibus, præsertim de homine, in qua materia Timæus ille Pythagoricus erat versatissimus. Unde eum in dialogo hoc interloquentem inducit Plato. Vers. 46. *Matth.* XX, 29, 30; *Luc.* XVIII, 35.

Porro, *Bartimæus* Pagninus, in *Nomin. Hebraicis*, tripliciter interpretatur. *Primo*, ex S. Hieronymo, ut Bartimæus sit idem quod filius cæcus, aut cæcitatis, ut sit nomen Syrum, sed corruptum, quod proprie dici deberet *Barsemia*, aut *Barsamæus* : *bar* enim est filius, *semaia* cæcitas. Bartimæi triplex etymon.

Secundo, ut idem sit quod filius honoris, ut sit compositum conflatumque ex Syro *bar*, id est filius, et Græco τιμή, id est honor ; inde philosophus ille Pythagoricus dictus est Timæus, id est honorandus, ob scientiam. Sic cæcus hic, sequens Christum, ipsi fuit honori et laudi.

Tertio, ut sit idem quod filius admirantis, aut frumentum admirabile, vel puritas admirabilis : hanc enim hic cæcus adeptus est a Christo, quia illuminatus in corpore, magis illuminatus est in mente : *bar* enim est filius, vel far et frumentum, vel puritas; *tamah* est admirari.

Vers. 52. *Matth.* 52. Et sequebatur eum in via. — Moraliter Glossa : Consideremus, ait, qua via graditur, et sequamur per humilitatem et labores. « Via, » xx, 34; *Luc.* xviii, 42, 43.
quæ dicit : « Ego sum via, veritas et vita. » Hæc est via angusta, quæ ducit ad ardua Hierosolymæ et Bethaniæ, ad montem Olivarum, qui est mons luminis et consolationis, imo ad Sion et Jerusalem cœlestem. Cæcus ergo videt et sequitur, quia qui Christi vitam probe intelligit, eam opere sequi et imitari debet.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus asina vectus, cum palmis Jerusalem quasi Messias, rex et triumphator ingreditur. Secundo, vers. 13, ficui ficubus carenti maledicit : unde ipsa exaruit. Tertio, vers. 15, ementes et vendentes e templo exturbat. Quarto, vers. 22, hortatur ad magnam in Deum fidem, quod illa ab eo omnia impetret. Quinto, vers. 27, Scribis rogantibus in qua potestate hæc faciat, os claudit, vicissim interrogando eos, in qua potestate Joannes-Baptista baptizarit et prædicarit.

1. Et cum appropinquarent Hierosolymæ et Bethaniæ ad montem Olivarum, mittit duos ex discipulis suis, 2. et ait illis : Ite in castellum, quod contra vos est, et statim introeuntes illuc, invenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit : solvite illum, et adducite. 3. Et si quis vobis dixerit : Quid facitis? dicite, quia Domino necessarius est; et continuo illum dimittet huc. 4. Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in bivio, et solvunt eum. 5. Et quidam de illic stantibus dicebant illis : Quid facitis solventes pullum ? 6. Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Jesus, et dimiserunt eis. 7. Et duxerunt pullum ad Jesum; et imponunt illi vestimenta sua, et sedit super eum. 8. Multi autem vestimenta sua straverunt in via; alii autem frondes cædebant de arboribus, et sternebant in via. 9. Et qui præibant, et qui sequebantur, clamabant, dicentes : Hosanna : 10. Benedictus qui venit in nomine Domini : Benedictum quod venit regnum patris nostri David : Hosanna in excelsis. 11. Et introivit Hierosolymam in templum; et circumspectis omnibus, cum jam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. 12. Et alia die cum exirent a Bethania, esuriit. 13. Cumque vidisset a longe ficum habentem folia, venit si quid forte inveniret in ea; et cum venisset ad eam, nihil invenit præter folia : non enim erat tempus ficorum. 14. Et respondens dixit ei : Jam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet. Et audiebant discipuli ejus. 15. Et veniunt Hierosolymam. Et cum introisset in templum, cœpit ejicere vendentes et ementes in templo, et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit. 16. Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum; 17. Et docebat, dicens eis : Nonne scriptum est : Quia domus mea, domus orationis vocabitur in omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum. 18. Quo audito, principes Sacerdotum et Scribæ quærebant quomodo eum perderent : timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina ejus. 19. Et cum vespera facta esset, egrediebatur de civitate. 20. Et cum mane transirent, viderunt ficum aridam factam a radicibus. 21. Et recordatus Petrus, dixit ei : Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit. 22. Et respondens Jesus ait illis : Habete fidem Dei. 23. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti : Tollere, et mittere in mare; et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei. 24. Propterea dico vobis omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis.

25. Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester, qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. 26. Quod si vos non dimiseritis, nec Pater vester, qui in cœlis est, dimittet vobis peccata vestra. 27. Et veniunt rursus Hierosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes et Scribæ, et seniores, 28. et dicunt ei : In qua potestate hæc facis? et quis dedit tibi hanc potestatem, ut ista facias? 29. Jesus autem respondens, ait illis : Interrogabo vos et ego unum verbum, et respondete mihi, et dicam vobis in qua potestate hæc faciam. 30. Baptismus Joannis de cœlo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. 31. At illi cogitabant secum, dicentes : Si dixerimus : De cœlo, dicet : Quare ergo non credidistis ei? 32. Si dixerimus : Ex hominibus, timemus populum; omnes enim habebant Joannem quia vere propheta esset. 33. Et respondentes dicunt Jesu : Nescimus. Et respondens Jesus, ait illis : Neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.

Vers. 10. *Matth.* XXIX, 9. 10. BENEDICTUM QUOD VENIT REGNUM PATRIS NOSTRI DAVID. — *q. d.* Ex Dei benedictione et beneficentia « benedictum, » id est felix, faustum, florens, firmum, auctum bonisque omnibus cumulatum sit « regnum patris nostri David, » id est regnum Israel, quod sub Davide et Salomone ejus filio fuit amplissimum, florentissimum et felicissimum, « quod » in captivitate Babylonica et deinceps collapsum, jam « venit, » id est redit, et restauratur a nostro hoc Messia, Davidis filio; qui illud pristino flori, decori et robori restituet, imo longe florentius, pulchrius et robustius efficiet.

Vers. 16. 16. ET NON SINEBAT UT QUISQUAM TRANSFERRET VAS PER TEMPLUM. — « Vas, » scilicet utensile instrumentum, vel supellectilem ad usus profanos, v. g. sportam, cacabum, lagenam, sarcinam, etc. « Transferret per templum, » id est per extimum templi atrium, quod erat Gentium, in quod scilicet Gentiles degere et orare poterant, et solebant. Nam illis quibus ex foro pecuario dicto « Bethesda, » corrupte « Bethsaida, » transeundum erat in superiorem urbem, vel in regiam Salomonis, compendiosissima erat via per hoc atrium et porticum Salomonis : alioqui enim totum hoc atrium exterius circuire debebant. Quare mirum non est si ancillæ, servi, pueri re aliqua onusti, compendiariam hanc viam per atrium ingressi, longiorem extra atrium fugerent. Christus vero eos inhibuit, et voce jubendo, ac manu eos sistendo et redire cogendo. Quid ergo de Sancto ipso, quid de templo nostro fecisset? Vide Vilalpandum, tom. II in *Ezech*, lib. III, cap. IX.

22. HABETE FIDEM DEI. — Id est fidem in Deum plenam, perfectam, ardentem et efficacem, simi- Vers. 22. *Matth.* XXI, 21.
lem grano sinapis. Vide dicta *Matthæi* cap. XXI, vers. 21.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus objicit Scribis parabolam vinitorum, filium sui heri, qui erat dominus vineæ, occidentium, vineamque sibi arrogantium. Secundo, vers. 13, Herodianis quærentibus, an liceat Judæis tributum dare Cæsari? respondet : Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. *Tertio, vers. 18, Sadducæis probat resurrectionem. Quarto, vers. 28, docet maximum mandatum esse de diligendo Deo ex toto corde. Quinto, vers. 35, rogat quomodo David Christum filium suum vocet Dominum? Sexto, vers. 38, monet ut vitent factum et avaritiam Scribarum. Denique, vers. 41, docet viduam dantem templo duo minuta, plus cæteris dedisse.*

1. Et cœpit illis in parabolis loqui : Vineam pastinavit homo, et circumdedit sepem, et fodit lacum, et ædificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. 2. Et misit ad agricolas in tempore servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ. 3. Qui apprehensum eum ceciderunt, et dimiserunt vacuum. 4. Et iterum misit ad illos alium servum; et illum in capite vulneraverunt, et contumeliis affecerunt. 5. Et rursum alium misit, et illum occiderunt; et plures alios : quosdam cædentes, alios vero occidentes.

6. Adhuc ergo unum habens filium charissimum, et illum misit ad eos novissimum, dicens : Quia reverebuntur filium meum. 7. Coloni autem dixerunt ad invicem : Hic est hæres : venite, occidamus eum, et nostra erit hæreditas. 8. Et apprehendentes eum, occiderunt, et ejecerunt extra vineam. 9. Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, et perdet colonos, et dabit vineam aliis. 10. Nec scripturam hanc legistis : Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli : 11. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris? 12. Et quærebant eum tenere, et timuerunt turbam, cognoverunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto eo abierunt. 13. Et mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis et Herodianis, ut eum caperent in verbo. 14. Qui venientes dicunt ei : Magister, scimus quia verax es, et non curas quemquam : nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces : licet dari tributum Cæsari, an non dabimus? 15. Qui sciens versutiam illorum, ait illis : Quid me tentatis? afferte mihi denarium, ut videam. 16. At illi attulerunt ei. Et ait illis : Cujus est imago hæc, et inscriptio? Dicunt ei : Cæsaris. 17. Respondens autem Jesus dixit illis : Reddite igitur quæ sunt Cæsaris, Cæsari ; et quæ sunt Dei, Deo. Et mirabantur super eo. 18. Et venerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse ; et interrogabant eum dicentes : 19. Magister, Moyses nobis scripsit, ut, si cujus frater mortuus fuerit, et dimiserit uxorem, et filios non reliquerit, accipiat frater ejus uxorem ipsius, et resuscitet semen fratri suo. 20. Septem ergo fratres erant; et primus accepit uxorem, et mortuus est non relicto semine. 21. Et secundus accepit eam, et mortuus est, et nec iste reliquit semen. Et tertius similiter ; 22. et acceperunt eam similiter septem, et non reliquerunt semen. Novissima omnium defuncta est et mulier. 23. In resurrectione ergo cum resurrexerint, cujus de his erit uxor? septem enim habuerunt eam uxorem. 24. Et respondens Jesus, ait illis : Nonne ideo erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei? 25. Cum enim a mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli in cœlis. 26. De mortuis autem quod resurgant, non legistis in libro Moysi, super rubum quomodo dixerit illi Deus, inquiens : Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? 27. Non est Deus mortuorum, sed vivorum. Vos ergo multum erratis. 28. Et accessit unus de Scribis, qui audierat illos conquirentes, et videns quoniam bene illis responderit, interrogavit eum quod esset primum omnium mandatum. 29. Jesus autem respondit ei : Quia primum omnium mandatum est : Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est : 30. et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. 31. Secundum autem simile est illi : Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Majus horum aliud mandatum non est. 32. Et ait illi Scriba : Bene, Magister, in veritate dixisti, quia unus est Deus, et non est alius præter eum. 33. Et ut diligatur ex toto corde, et ex toto intellectu, et ex tota anima, et ex tota fortitudine ; et diligere proximum tanquam seipsum, majus est omnibus holocautomatibus et sacrificiis. 34. Jesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi : Non es longe a regno Dei. Et nemo jam audebat eum interrogare. 35. Et respondens Jesus dicebat, docens in templo : Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse David? 36. Ipse enim David dicit in Spiritu Sancto : Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. 37. Ipse ergo David dicit eum Dominum, et unde est filius ejus? Et multa turba eum libenter audivit. 38. Et dicebat eis in doctrina sua : Cavete a Scribis, qui volunt in stolis ambulare et salutari in foro, 39. et in primis cathedris sedere in synagogis, et primos discubitus in cœnis; 40. qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis : hi accipient prolixius judicium. 41. Et sedens Jesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba jactaret æs in gazophylacium, et multi divites jactabant multa.

42. Cum venisset autem vidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrans, **43.** et convocans discipulos suos, ait illis : Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium. **44.** Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miserunt : hæc vero de penuria sua omnia quæ habuit, misit totum victum suum.

Vers. 1. *Matth.* xxi, 33; *Luc.* xx, 9. 1. VINEAM PASTINAVIT. — Græce, ἐφύτευσεν, id est *plantavit*, ut vertit Interpres *Matth.* xxi, 33. « Pastinare » proprie tribuitur vitibus, idemque est quod agrum vineæ fodere, ut vites inserantur. Unde « repastinare » vites, idem est quod illas cum sterilescunt, refodere. Modum pastinandi tradit Columella, lib. III, cap. xiii.

ET FODIT LACUM, — lacunam, in quam mustum ex uvis in torculari expressum defluit. Unde Græce est ὑπολήνιον, id est *subtorculare*; ληνὸς enim est *torcular*. Hinc Arabicus vertit, *et fodit in ea torcular*; et sic habet Matthæus, xxi, 33, ubi per « torcular » non solum prælum, quo uvæ premuntur ut liquor exprimatur, sed etiam ipsum vas, sive lacuna prælo subjecta, qua liquor pressus excipitur, significatur : hæc enim proprie fodi, vel, ut habet Isaias, v, 1, exscindi dicitur.

Vers. 14. *Matth.* xxii, 16, 17; *Luc.* xx, 21, 22. 14. LICET DARI TRIBUTUM CÆSARI, AN NON DABIMUS? — Hoc est, an suades nobis ut non demus? Rogant hoc modo, ut eum gravius accusent, quod non tantum negati Cæsari vectigalis fuerat concessor sive permissor, sed et suasor. Græca et Syrus habent, *licet censum Cæsari dare, an non? demus, an non demus?* id est dare debemus an non dare? Arabicus : *doce nos an liceat nobis tributum dare Cæsari, an non dabimus?*

Vers. 33. 33. ET DILIGERE PROXIMUM TANQUAM SEIPSUM, MAJUS EST OMNIBUS HOLOCAUTOMATIBUS, — id est holocaustis, in quibus tota victima Deo cremabatur, et per ignem sacrificabatur. Hoc est quod ait Deus : « Misericordiam volo, et non sacrificium ; et scientiam Dei, plusquam holocausta, » *Osee* vi, 6. Vide ibi dicta. Tacite hic adolescens assentiens sententiæ Christi taxat Scribas, qui sacrificia in suum lucrum cedentia præferebant misericordiæ et dilectioni proximorum, ideoque filiis jubebant ut parentibus egentibus dicerent « corban, » id est oblatio, *q. d.* Rem tibi dandam, o pater, vovi et obtuli Deo, quare illi danda est, non tibi, *Matth.* xv, 6.

Vers. 34. *Matth.* xxii, 46; *Luc.* xx, 40. 34. NON ES LONGE A REGNO DEI. — Non longe abes a via salutis : per dilectionem enim Dei et proximi itur in cœlum. Rursum non longe es ab Ecclesia mea, per quam hic militantem itur ad triumphantem in cœlis. Sed adhuc tibi deest fides, ut credas in me quasi Messiam mundi salvatorem, meisque præceptis obedias, ut scilicet fias Christianus ; ac si vis esse perfectus, relictis omnibus sequaris me, uti fecerunt Apostoli. Dicens ergo : « Non es longe, distantem adhuc ostendit, » ut ad anteriora contenderet, « et quæ adhuc ipsi deerant studiose inquireret, » inquit Victor Antiochenus.

Vers. 38. 38. IN STOLIS AMBULARE. — Stola erat vestis elegans, polita et ad talos demissa : unde Scribæ illa ad pompam utebantur. « Nolite, ait Victor Antiochenus, eos æmulari, neque oculis in externam illorum speciem conjectis, felices fortunatosque illos prædicetis. Sunt hæc omnia idonea superbæ cujusdam ostentationis instrumenta, humanæque laudis aucupia, quo inutilis honoris præmium apud homines ferant. » *Matth.* xxiii, 7; *Luc.* xi, 43, et xx, 46.

40. QUI DEVORANT (Græce, οἱ κατεσθίοντες, id est qui plane et omnino absumunt et abliguriunt) DOMOS VIDUARUM, — tum per lauta convivia quæ ab illis postulant, tum potius per dona et opes quas ab eis per avaritiam extorquent, prætextu orationis pro ipsis faciendæ. « Cum itaque, ait Beda, porrecta manus pauperi, preces juvare soleat : hi ut nummum tollant pauperi, in prece pernoctant. » Vers. 40. *Luc.* xx, 47.

HI ACCIPIENT PROLIXIUS JUDICIUM. — *q. d.* Scribis hisce incumbet severior Dei in die judicii sententia, et gravior condemnatio, tum quia simulatione probitatis ad improbitatem tendunt, ac Dei vestibus amicti diabolo militant : « Simulata enim sanctitas duplex est iniquitas, » ait S. Chrysostomus, homil. 74 *in Matthæum*; tum quia Scribæ avaritiam suam pro pietate venditabant, eamque religionis colore depinxerant, ait Auctor *Imperfecti* in cap. xxiii *Matth.*, vers. 6.

41. QUOMODO TURBA JACTARET ÆS, — id est pecuniam quamlibet sive æream, sive auream, sive argenteam ; quia enim prima pecunia fuit ærea, hinc omnis illa deinceps vocata est æs, etiamsi sit ex auro vel argento. Vers. 41. *Luc.* xxi, 1.

IN GAZOPHYLACIUM. — Erat arca in quam donaria a populo conjiciebantur, et custodiebantur ad usus templi, et ad alendos sacerdotes et pauperes : *gaza* enim persice significat divitias ; φυλάττειν significat custodire. Hinc etiam porticus, in qua illa servabantur, eodem nomine vocatur. Unde *Joan.* viii, 20 : « Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo. » Ita Beda. Gazophylacium quid?

42. VIDUA UNA PAUPER MISIT DUO MINUTA, QUOD EST QUADRANS. — Non quasi unum minutum sit quadrans, ut vult Euthymius, nixus *Matth.* v, 26; sed quod duo minuta essent unus quadrans, ut clare hic dicitur. Quadrans erat quarta pars parvi assis, id est baioci ; decem enim asses parvi, puta decem baioci, faciebant denarium, id est regalem Hispanicum, sive julium Italicum : quadrans ergo erat unus quatrinus cum 1/4, nam 5 quatrini faciunt baiocum, ac consequenter minutum erat dimidius quatrinus cum 1/8 quatrini. Belgice quadrans erat quod vulgus ibidem vocat *een negemanneken*, cujus proinde dimidium erat unum minutum, vulgo *een myte* cum 1/2, quod Vers. 42. *Luc.* xxi, 2. Minuta duo quid? Quadrans quid?

minimum et vilissimum est oboli pretium. Vide dicta *Matth.* v, 26.

Minus recte Beda per quadrantem accipit quartam partem sicli, id est unum julium vel regalem; siclus enim appendebat quatuor julios.

Vers. 43. *Luc.* XXI, 3. 43. VIDUA HÆC PAUPER PLUS OMNIBUS MISIT. — Licet enim per se et cæteris paribus, eleemosyna vel oblatio major et melior sit illa, quæ plus dat et offert; tamen per accidens, si cætera non sint paria, major eleemosyna et oblatio est, quæ majori affectu charitatis et religionis, sive pietatis, datur vel offertur; Deus enim non tam pensat donum, quam donantis affectum. Rursum major est ea, non quæ in se majoris est valoris et pretii, sed quæ major et difficilior est respectu dantis: vidua ergo hæc dans quadrantem, plus omnibus dedit, quia totum quod habebat dedit, licet sibi ad vitam necessarium; plus datura si plus habuisset, confisa in Domino, quod ipse vicissim in se liberalem esset liberalior, ac necessitati suæ deinceps provideret juxta illud: « Da Deo ovum, ut recipias ovem; » cæteri vero dabant superflua, quibus abundabant, ut ait hic Christus; nam, ut ait Titus Bostrensis in *Lucæ* XXI, vers. 3: « Ea magnanimitate et devotione duos obolos, hoc est, omnia quæ habebat, obtulit, ac si vitam propriam pro nihilo duceret. » Causam a priori dat Paulus, II *Cor.* VIII, 12, dicens: « Si voluntas prompta est, secundum id quod habet, acceptà est, non secundum id quod non habet. » Et Victor Antiochenus hic: « Neque enim Deus, ait, tam munerum magnitudinem considerat, quam animi alacritatem et magnitudinem ponderat. » Et Beda: « Non substantiam offerentium, sed conscientiam pensat; nec perpendit quantum in ejus sacrificio, sed ex quanto proferatur. »

Nam, ut inquit D. Thomas, II II *part.*, *Quæst.* XXXII, art. 4, ad 3, quia vidua plus dedit secundum suam proportionem, inde pensatur in ipsa major charitatis affectus. Idemque sensit Ambrosius, lib. II *Offic.*, cap. XXX, dicens: « Duo æra viduæ illius divitum muneribus prætulit, quia totum illa quod habebat, contulit; illi autem ex abundanti partem exiguam contulerunt. » Unde infert: « Affectus igitur divitem collationem, aut pauperem facit, et pretium rebus imponit. » Idem sensit, lib. *De Viduis*, ante medium, dicens: « Uberior est nummus e parvo, quam thesaurus e maximo, quia non quantum datur, sed quantum resideat expenditur. » Unde inferius colligit: « Non ergo quod fastidio expuas, sed quantum devotione conferas, æstimandum est. »

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus dat signa prævia excidio urbis (Hierosolymæ) et orbis : urbis, *abominationem desolationis, vers.* 14; orbis, *prædicationem Evangelii per totum orbem, vers.* 10; *ac solis et lunæ obscurationem, ac casum stellarum de cœlo, vers.* 24. *Denique, vers.* 32, *docet diem hunc esse omnibus incognitum, ideoque singulos vigilare, et ad illum assidue se comparare debere.*

1. Et cum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis: Magister, aspice quales lapides, et quales structuræ. 2. Et respondens Jesus, ait illi: Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. 3. Et cum sederet in monte Olivarum contra templum, interrogabant eum separatim Petrus, et Jacobus, et Joannes, et Andreas. 4. Dic nobis quando ista fient? et quod signum erit quando hæc omnia incipient consummari? 5. Et respondens Jesus, cœpit dicere illis: Videte ne quis vos seducat: 6. multi enim venient in nomine meo, dicentes, quia ego sum, et multos seducent. 7. Cum audieritis autem bella, et opiniones bellorum, ne timueritis: oportet enim hæc fieri, sed nondum finis. 8. Exurget enim gens contra gentem, et regnum super regnum; et erunt terræ motus per loca, et fames. Initium dolorum hæc. 9. Videte autem vosmetipsos. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis vapulabitis, et ante præsides et reges stabitis propter me in testimonium illis. 10. Et in omnes gentes primum oportet prædicari Evangelium. 11. Et cum duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini; sed quod datum vobis fuerit in illa hora, id loquimini: non enim vos estis loquentes, sed Spiritus Sanctus. 12. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium; et consurgent filii in parentes, et morte afficient eos. 13. Et eritis odio omnibus propter

nomen meum. Qui autem sustinuerit in finem, hic salvus erit. 14. Cum autem videritis abominationem desolationis, stantem ubi non debet : qui legit, intelligat : tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes; 15. et qui super tectum, ne descendat in domum, nec introeat ut tollat quid de domo sua; 16. et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum. 17. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. 18. Orate vero ut hieme non fiant. 19. Erunt enim dies illi tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus, usque nunc, neque fient. 20. Et nisi breviasset Dominus dies, non fuisset salva omnis caro; sed propter electos, quos elegit, breviavit dies. 21. Et tunc si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis. 22. Exurgent enim pseudochristi, et pseudoprophetæ, et dabunt signa et portenta ad seducendos, si fieri potest, etiam electos. 23. Vos ergo videte : ecce prædixi vobis omnia. 24. Sed in illis diebus, post tribulationem illam, sol contenebrabitur, et luna non dabit splendorem suum; 25. et stellæ cœli erunt decidentes, et virtutes, quæ in cœlis sunt, movebuntur. 26. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa, et gloria. 27. Et tunc mittet angelos suos, et congregabit electos suos a quatuor ventis, a summo terræ, usque ad summum cœli. 28. A ficu autem discite parabolam. Cum jam ramus ejus tener fuerit, et nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit æstas : 29. sic et vos cum videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis. 30. Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio hæc, donec omnia ista fiant. 31. Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt. 32. De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater. 33. Videte, vigilate, et orate : nescitis enim quando tempus sit. 34. Sicut homo, qui peregre profectus reliquit domum suam, et dedit servis suis potestatem cujusque operis, et janitori præcepit ut vigilet. 35. Vigilate ergo (nescitis enim quando Dominus domus veniat : sero, an media nocte, an galli cantu, an mane). 36. Ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes. 37. Quod autem vobis dico, omnibus dico : Vigilate.

Vers. 1. *Luc.* XXI, 5. 1. QUALES STRUCTURÆ. — Quam magnifica fuerit templi et columnarum ejus structura, vide apud Josephum, lib. XV *Antiq.*, cap. XIV, et Bedam, Riberam ac Vilalpandum, *De Templo*.

Vers. 6, *Matth.* XXIV, 5; *Luc.* XXI, 8. 6. DICENTES, QUIA (quod) EGO SUM, — scilicet Messias sive Christus, ut habet Matthæus, XXIV, 5.

Vers. 11. *Matth.* X, 19, 20; *Luc.* XII, 11, 12. 11. NOLITE PRÆCOGITARE QUID LOQUAMINI. — Græce, μὴ προμεριμνᾶτε, id est ne præanxiemini, ne ante solliciti et anxii sitis, ne anxie præcogitetis. Græca et Syrus addunt : *Neque meditemini*, qua arte, modo, concinnitate, ratione loquamini et respondeatis præsidibus et tyrannis; « sed quod datum (suggestum a Spiritu Sancto) vobis fuerit in illa hora, id loquimini; » Arabicus : *quoniam vos donabimini in illa hora eo quod loquemini*; Spiritus Sanctus enim vobis suggeret et animos, et libertatem, et rationes, et modos dicendi, quibus nemo resistere aut contradicere valeat.

Vers. 32. *Matth.* XXIX, 36. 32. DE DIE AUTEM ILLO VEL HORA NEMO SCIT, NEQUE ANGELI IN COELO, NEQUE FILIUS, NISI PATER. — Quomodo hoc intelligendum sit, explicui *Matth.* XXIV, 36.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Magdalena unguentum pretiosum effundit in caput Christi, unde murmurans Judas, de Christo vendendo cum Judæis et Pontificibus paciscitur. Secundo, vers. 12, Christus celebrat convivium agni paschalis, in eoque Eucharistiam instituit, ac Apostolos eadem nocte scandalizandos et fugituros, Petrum vero ter se negaturum prædicit. Tertio, vers. 32, in horto ter orat, capitur, fugientibus Apostolis solus ligatur, et ducitur ad Caipham, ibique falso accusatur, reus mortis judicatur, conspuitur, colaphizatur, et a Petro ter negatur.

1. Erat autem Pascha et Azyma post biduum; et quærebant summi sacerdotes et Scribæ, quomodo eum dolo tenerent, et occiderent. 2. Dicebant autem : Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. 3. Et cum esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, et recumberet, venit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi, et fracto alabastro, effudit super caput ejus. 4. Erant autem quidam indigne ferentes intra semetipsos, et dicentes : Ut quid perditio ista unguenti facta est? 5. Poterat enim unguentum istud venumdari plus quam trecentis denariis, et dari pauperibus. Et fremebant in eam. 6. Jesus autem dixit : Sinite eam, quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me. 7. Semper enim pauperes habetis vobiscum; et cum volueritis, potestis illis benefacere : me autem non semper habetis. 8. Quod habuit hæc, fecit; prævenit ungere corpus meum in sepulturam. 9. Amen dico vobis : Ubicumque prædicatum fuerit Evangelium istud in universo mundo, et quod fecit hæc, narrabitur in memoriam ejus. 10. Et Judas Iscariotes, unus de duodecim, abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis. 11. Qui audientes gavisi sunt, et promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quærebat quomodo illum opportune traderet. 12. Et primo die Azymorum, quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli : Quo vis eamus, et paremus tibi ut manduces pascha? 13. et mittit duos ex discipulis suis, et dicit eis : Ite in civitatem; et occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans, sequimini eum; 14. et quocumque introierit, dicite domino domus, quia Magister dicit : Ubi est refectio mea, ubi pascha cum discipulis meis manducem? 15. Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande, stratum; et illic parate nobis. 16. Et abierunt discipuli ejus, et venerunt in civitatem; et invenerunt sicut dixerat illis, et paraverunt pascha. 17. Vespere autem facto, venit cum duodecim. 18. Et discumbentibus eis, et manducantibus, ait Jesus: Amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. 19. At illi cœperunt contristari, et dicere ei singulatim : Numquid ego? 20. Qui ait illis : Unus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino. 21. Et Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo; væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur : bonum erat ei, si non esset natus homo ille. 22. Et manducantibus illis, accepit Jesus panem; et benedicens fregit, et dedit eis, et ait : Sumite, hoc est corpus meum. 23. Et accepto calice, gratias agens dedit eis, et biberunt ex illo omnes. 24. Et ait illis : Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur : 25. Amen dico vobis, quia jam non bibam de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei. 26. Et hymno dicto exierunt in montem Olivarum. 27. Et ait eis Jesus : Omnes scandalizabimini in me in nocte ista, quia scriptum est : Percutiam pastorem, et dispergentur oves. 28. Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. 29. Petrus autem ait illi : Et si omnes scandalizati fuerint in te, sed non ego. 30. Et ait illi Jesus : Amen dico tibi, quia tu hodie

in nocte hac, priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus. 31. At ille amplius loquebatur : Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Similiter autem et omnes dicebant. 32. Et veniunt in prædium, cui nomen Gethsemani. Et ait discipulis suis: Sedete hic donec orem. 33. Et assumit Petrum, et Jacobum, et Joannem secum; et cœpit pavere et tædere. 34. Et ait illis : Tristis est anima mea usque ad mortem : sustinete hic, et vigilate. 35. Et cum processisset paululum, procidit super terram; et orabat, ut, si fieri posset, transiret ab eo hora; 36. et dixit : Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc a me, sed non quod ego volo, sed quod tu. 37. Et venit, et invenit eos dormientes. Et ait Petro : Simon, dormis? non potuisti una hora vigilare? 38. Vigilate, et orate ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma. 39. Et iterum abiens oravit, eumdem sermonem dicens. 40. Et reversus, denuo invenit eos dormientes (erant enim oculi eorum gravati), et ignorabant quid responderent ei. 41. Et venit tertio, et ait illis : Dormite jam, et requiescite. Sufficit, venit hora : ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum. 42. Surgite, eamus; ecce qui me tradet prope est. 43. Et adhuc eo loquente, venit Judas Iscariotes, unus de duodecim, et cum eo turba multa, cum gladiis et lignis, a summis sacerdotibus, et Scribis, et senioribus. 44. Dederat autem traditor ejus signum eis, dicens : Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, et ducite caute. 45. Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait : Ave, Rabbi; et osculatus est eum. 46. At illi manus injecerunt in eum, et tenuerunt eum. 47. Unus autem quidam de circumstantibus educens gladium, percussit servum summi sacerdotis, et amputavit illi auriculam. 48. Et respondens Jesus, ait illis : Tanquam ad latronem existis cum gladiis et lignis comprehendere me? 49. Quotidie eram apud vos in templo docens, et non me tenuistis. Sed ut impleantur Scripturæ. 50. Tunc discipuli ejus relinquentes eum, omnes fugerunt. 51. Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo, et tenuerunt eum. 52. At ille rejecta sindone, nudus profugit ab eis. 53. Et adduxerunt Jesum ad summum sacerdotem; et convenerunt omnes sacerdotes, et Scribæ, et seniores. 54. Petrus autem a longe secutus est eum, usque intro in atrium summi sacerdotis; et sedebat cum ministris ad ignem, et calefaciebat se. 55. Summi vero sacerdotes, et omne concilium, quærebant adversus Jesum testimonium, ut eum morti traderent, nec inveniebant. 56. Multi enim testimonium falsum dicebant adversus eum, et convenientia testimonia non erant. 57. Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant adversus eum, dicentes : 58. Quoniam nos audivimus eum dicentem : Ego dissolvam templum hoc manu factum, et per triduum aliud non manu factum ædificabo. 59. Et non erat conveniens testimonium illorum. 60. Et exurgens summus sacerdos in medium, interrogavit Jesum, dicens : Non respondes quidquam ad ea quæ tibi objiciuntur ab his? 61. Ille autem tacebat, et nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, et dixit ei : Tu es Christus Filius Dei benedicti? 62. Jesus autem dixit illi : Ego sum; et videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem cum nubibus cœli. 63. Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait : Quid adhuc desideramus testes? 64. Audistis blasphemiam : quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis. 65. Et cœperunt quidam conspuere eum, et velare faciem ejus, et colaphis eum cædere, et dicere ei : Prophetiza; et ministri alapis eum cædebant. 66. Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis; 67. et cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait : Et tu cum Jesu Nazareno eras. 68. At ille negavit, dicens : Neque scio, neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium, et gallus cantavit. 69. Rursum autem cum vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus : Quia hic ex illis est. 70. At ille iterum negavit. Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro :

Vere ex illis es : nam et Galilæus es. 71. Ille autem cœpit anathematizare, et jurare : Quia nescio hominem istum, quem dicitis. 72. Et statim gallus iterum cantavit. Et recordatus est Petrus verbi quod dixerat ei Jesus : Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit flere.

Vers. 3. *Matth.* XXVI, 6, 7; *Joan.* XII, 1, 2, 3.

3. MULIER HABENS ALABASTRUM UNGUENTI NARDI SPICATI. — « Nardus, » ait Plinius, lib. XII, cap. XII, frutex est gravi et crassa radice, sed brevi et nigra fragilique, quamvis pingui, situm redolente ut cyperi, aspero sapore, folio parvo densoque : cacumina in aristas se spargunt, ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Unde ex nardi foliis fit unguentum, quod foliatum dicitur, et ex spicis quod spicatum nuncupatur; sed spicatum foliato est præstantius, quia plus habet substantiæ et medullæ, quod Galenus et ex eo pharmacopœi nardi spicam nuncupant. Hinc Beda : « Nardus, ait, et frutex aromaticus, redolet ut cupressus, » etc.

Pro *spicati* Syrus habet, *capitalis*, id est primarii, præstantis, principalis : spicatum enim præstat foliato, ut dixi. Græce est πιστικῆς, quod Interpres *Joann.* cap. XII, vers. 3, vertit, *pistici*; *pistici* ergo idem est quod *spicati*, ut ibi ostendam. Unde Arabicus ibidem vertit, *optimi*.

Vers. 5. *Matth.* XX, 8; *Joan.* XII, 4.

5. TRECENTIS DENARIIS. — Denarius est julius Romanus, vel regalis Hispanicus. Trecenti ergo denarii faciunt 30 aureos Romanos, qui 75 florenis Belgicis æquivalent. Unde miser et impius Judas Christum vendidit 30 argenteis, ut pro 30 aureis, quos in hoc unguento effuso in Christum perdiderat, 30 argenteos, id est septem cum dimidio florenos Brabanticos sive Belgicos, Christum vendendo reciperet. Liberalior ergo fuit Magdalena in Christo ungendo, quam Judas in prodendo. Vide hic quam vilis et sordida sit avaritia. Quocirca Victor Antiochenus : « Cum discipuli, inquit, unguentum illud plus trecentis denariis divendi potuisse asserunt, quantum mulier illa in unguentum illud insumpserat, quantamque ex consequenti animi alacritatem et pietatem erga Christum declararit, nobis divinandum relinquunt. »

Vers. 8. *Matth.* XXVI, 12; *Joan.* XII, 7.

8. IN SEPULTURAM. — Syrus, *tanquam in sepulturam*; Arabicus, *ad sepeliendum me*.

Vers. 11. *Matth.* XXVI, 15, 16; *Luc.* XXII, 6.

11. GAVISI SUNT. — « Non solum quia ipsum sine tumultu comprehensuri erant opportune a Juda traditum, sed etiam quia a suis discipulis odio haberi inciperet, » ait Euthymius.

Vers. 13. *Matth.* XXVI, 18; *Luc.* XXII, 8, 10.

13. OCCURRET VOBIS. — « Majestatem divinitatis adverte, ait S. Ambrosius in cap. XXII *Lucæ*, vers. 8, cum discipulis loquitur, et jam novit, quid alibi sit futurum. »

Vers. 14. *Matth.* XXVI, 18; *Luc.* XXII, 10, 11.

14. UBI EST REFECTIO MEA? — Id est locus refectionis meæ, sive refectorium meum in quo cum discipulis reficiar, et agno pascar. Græce κατάλυμα, id est *diversorium*; Syrus, *domus habitationis*; Arabicus, *locus in quo manducem pascha*.

Vers. 15. *Luc.* XXII, 12.

15. STRATUM, — instructum mensis, lectulis, sive toris et tapetibus, frondibus insuper et floribus decoratum, omnique supellectili et ornatu ad celebrandum pascha paratum, ut nil desit nisi agni assatio, illatio et comestio. Græca, Syrus et Arabicus addunt ἕτοιμον, id est *paratum*. Deus enim hanc mentem sternendi cœnaculum hero domus indiderat in gratiam Christi, ut ipse locum ad pascha celebrandum plane adornatum inveniret, ne moras pateretur instante vespera, qua assandus et comedendus erat agnus cæteraque a Christo peragenda.

Vers. 18. *Matth.* XXVI, 21; *Luc.* XXII, 21; *Joan.* XIII, 21.

18. UNUS EX VOBIS TRADET ME. — Syrus, *unus ex vobis comedens mecum, ipse prodet me.*

GRATIAS AGENS. — Syrus, *gratias egit et benedixit.*

Vers. 23. *Matth.* XXVI, 27; *Luc.* XXII, 20.

23. ET BIBERUNT EX ILLO OMNES, — scilicet, postquam Christus calicem consecravit, dicens : « Hic est sanguis meus, » ut sequitur. Est ergo hic prolepsis sive anticipatio qua utitur Marcus, ut ostendat discipulos implesse præceptum Christi, quo jusserat, dicens : « Bibite ex eo omnes, » ut habet Matthæus, cap. XXVI, 28.

Vers. 33. *Matth.* XXVI, 37.

33. COEPIT PAVERE ET TÆDERE. — Græce ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν, id est *expavescere et angi*; Arabicus, *contristari et pavere*.

Vers. 36. *Matth.* XXVI, 39; *Luc.* XXII, 42.

36. ABBA PATER. — Græce ἀββᾶ ὁ πατὴρ, ubi πατὴρ est nominativus, ut Marcus interpretur nomen *Abba* Syriacum per Græcum πατὴρ, *q. d.* Abba, quod Græce dicitur πατὴρ; aut potius nominativus ὁ πατὴρ accipitur pro vocativo ὦ πάτερ. Blandientis enim affectu, ex intimo cordis sensu Christus geminavit vocem « Abba, » id est pater. Unde Syrus habet *abba*, *abbi*, id est *pater*, *pater mi*; Arabicus, *o pater*. Imo S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evang.*, cap. IV, censet Christum hic Syriace simul et Græce locutum, ac præcise dixisse ἀββᾶ ὁ πατὴρ, ut habet Marcus. Sic enim Apostolus ait : « In quo clamamus, Abba Pater, » *Rom.* VIII, 15; *Galat.* IV, 6. « Credendum est, ait S. Augustinus, Dominum dixisse Abba Pater, ad intimandum sacramentum Ecclesiæ suæ, ex Judæis et Gentibus congregandæ. » Et Scholiastes apud S. Hieronymum : « Hebraice, inquit, et Græce loquitur, quia non est distinctio Judæi et Græci. »

Vers. 38. *Matth.* XXVI, 41.

38. SPIRITUS QUIDEM PROMPTUS EST. — Syrus, *voluntarius et promptus.*

Vers. 41. *Matth.* XXVI, 45.

41. VENIT HORA. — Syrus, *advenit finis* (vitæ meæ) *venitque hora*; Arabicus, *præsens est finis, et venit hora.*

Vers. 44. *Matth.* XXVI, 48.

44. CAUTE. — Græce, ἀσφαλῶς, id est secure, tute, certo; Arabicus, *timete de illo*, ne scilicet e manibus vestris elabatur, uti alias elapsus est.

Vers. 47. *Matth.*

47. UNUS AUTEM, — scilicet Petrus. « Tacet nomen Petri Marcus, ait Theophylactus, ne vi-

xxxi, 51; *Luc.* xxii, 50; *Joan.* xviii, 10. deatur laudare præceptorem suum, Petrum, majoris pro Christo zeli. »

Vers. 51. 51. ADOLESCENS AUTEM QUIDAM SEQUEBATUR EUM, AMICTUS SINDONE SUPER NUDO, ET TENUERUNT EUM.— Id est amictus linea vel lintea veste super nudo corpore : fuisse enim sindonem genus vestis lineæ corpori aptatæ; sed ita ut facile dorso injici et eximi posset instar tunicæ, patet ex voce « amictus, » et ex Polluce, qui sindonem vocat περιϐόλαιον, id est operimentum, amiculum, stragulum, velamen, pallium, operculum.

Adolescens sindonites quis? Resp. Primo. Quæres, quis fuit hic adolescens? S. Epiphanius *primo, hæresi* 78, et S. Hieronymus (vel quisquis est auctor) in *Psalm.* xxxvii, putant fuisse Jacobum, fratrem Domini.

Secundo. *Secundo*, Beda et Glossa hic, et S. Chrysostomus, in *Psalm.* xiii, et S. Ambrosius in *Psalm.* xxxvi, et S. Gregorius, lib. XIV *Moral.*, cap. xxiii, ac Baronius opinantur fuisse S. Joannem : hic enim inter Apostolos erat adolescens et natu minimus. Verum non fuisse Joannem, nec Jacobum, nec aliquem ex Apostolis liquet ex eo quod immediate præmisit Marcus, vers. 50, dicens : « Tunc discipuli (Apostoli) ejus relinquentes eum, omnes fugerunt. »

Tertio. *Tertio*, Theophylactus, Euthymius et Victor censent adolescentem hunc fuisse aliquem e domo Joannis Marci, in qua Christus comederat pascha.

Quarto. optime. *Quarto*, verisimilius Cajetanus, in *Jentaculis*, et alii conjectant adolescentem hunc fuisse filium vel servum villæ, horto, in quo orans captus est Christus, adjacentis, qui rumore et strepitu transeuntium satellitum Christum capientium excitatus, e lecto surgens accurrit, ut videret quid ageretur. Fuisse Christi fautorem vel discipulum, liquet ex eo quod ait Marcus : « Sequebatur eum : » unde et satellites « tenuerunt eum, » id est apprehensa veste tenere voluerunt. Verba enim Hebræorum activa sæpe inchoationem et conatum significant, non actum perfectum. Nam sequitur :

52. AT ILLE, RELICTA SINDONE, NUDUS PROFUGIT AB EIS. — Sicut Joseph, ait Scholiastes apud S. Hieronymum, « relicto pallio, nudus de manibus impudicæ dominæ effugit, » *Genes.* xxxix, 12. Vers. 52.

Addit hoc Marcus, ut ex præpropera et violenta fuga hujus adolescentis liqueat, quanta fuerit circa Christum trepidatio, et quam nemo ausus fuerit apud Christum consistere, quamque grave fuerit Judæorum odium in Christum et furor, qui etiam tentarint adolescentem hunc alienum, Christum sequentem, invadere. Unde liquet eos multo magis comprehensuros fuisse Apostolos, nisi ipsi illico aufugissent.

68. ET GALLUS CANTAVIT. — Audi S. Chrysostomum in *Matth.* xxvi, 70 : « Significat Marcus, quia nec voce quidem galli in memoriam adductus, nec se a negatione retinuit. » Addit Chrysostomus : « Hoc solus Marcus scripsit, ita exquisite explicans et piam magistri ad discipulum curam et imbecillitatem Petri. Unde maxime ipsum admirari debemus, quia non solum magistri delictum non occultavit, sed exquisitius etiam quam cæteri, hoc ipso quia discipulus erat, conscripsit. » Vers. 68. *Matth.* xxxi, 70, 71; *Luc.* xxii, 57; *Joan.* xviii, 17.

70. NAM ET GALILÆUS ES. — Id est, Galilæorum idiotismo loquens ostendis te esse Galilæum. Unde Græca et Syrus addunt : *et locutio tua congruit* Galilæorum locutioni; Arabicus : *et loquela tua similis est loquelæ eorum.* Vers. 70. *Matth.* xxxi, 72, 73; *Luc.* xxii, 59; *Joan.* xviii, 25, 26.

72. ET COEPIT FLERE. — Græce, ἐπιϐαλὼν ἔκλαιε, hoc est ad verbum, *adjiciens flebat*; quod *primo*, vertas, « cœpit flere; » *secundo*, « adjecit flere, » id est magna vehementia cœpit flere, ait Theophylactus; Arabicus, *et convertit se ad lacrymas*, non in atrio coram Judæis, ne iis se proderet, sed ex eo egressus dum solus esset, ut patet *Matth.* cap. xxvi, vers. 75. Vers. 72. *Matth.* xxxi, 74, 75; *Luc.* xxii, 60, 61; *Joan.* xviii, 27.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

***Primo**, Christus a Pontificibus traditur Pilato, accusatur, Barabbæ posthabetur, flagellatur, spinis coronatur, illuditur. Secundo, vers. 21, in Golgotha crucifigitur inter duos latrones; vestes ejus sorte dividuntur; a prætereuntibus blasphematur, quin et a latronibus. Tertio, vers. 33, tenebræ totam terram operiunt, Jesus a Patre se derelictum queritur, ac clamans expirat; unde Centurio ait :* Vere hic homo Filius Dei erat. *Quarto, vers, 42, a Josepho sepelitur.*

1. Et confestim mane consilium facientes summi sacerdotes, cum senioribus, et Scribis, et universo concilio, vincientes Jesum, duxerunt et tradiderunt Pilato. 2. Et interrogavit eum Pilatus : Tu es Rex Judæorum? At ille respondens, ait illi : Tu dicis. 3. Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. 4. Pilatus autem rursum interrogavit eum, dicens : Nonrespondes quidquam? vide in quantis te accusant. 5. Jesus autem amplius nihil res-

pondit, ut ita miraretur Pilatus. 6. Per diem autem festum solebat dimittere illis unum ex vinctis, quemcumque petiissent. 7. Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium. 8. Et cum ascendisset turba, cœpit rogare, sicut semper faciebāt illis. 9. Pilatus autem respondit eis, et dixit : Vultis dimittam vobis regem Judæorum? 10. Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum summi sacerdotes. 11. Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis. 12. Pilatus autem iterum respondens, ait illis : Quid ergo vultis faciam regi Judæorum? 13. At illi iterum clamaverunt : Crucifige eum. 14. Pilatus vero dicebat illis : Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant : Crucifige eum. 15. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barabbam, et tradidit Jesum flagellis cæsum, ut crucifigeretur. 16. Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii, et convocant totam cohortem, 17. et induunt eum purpura, et imponunt ei plectentes spineam coronam. 18. Et cœperunt salutare eum : Ave rex Judæorum. 19. Et percutiebant caput ejus arundine, et conspuebant eum, et ponentes genua, adorabant eum. 20. Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, et induerunt eum vestimentis suis ; et educunt illum ut crucifigerent eum. 21. Et angariaverunt prætereuntem quempiam, Simonem Cyrenæum, venientem de villa, patrem Alexandri et Rufi, ut tolleret crucem ejus. 22. Et perducunt illum in Golgotha locum, quod est interpretatum Calvariæ locus. 23. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum, et non accepit. 24. Et crucifigentes eum, diviserunt vestimenta ejus, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret. 25. Erat autem hora tertia; et crucifixerunt eum. 26. Et erat titulus causæ ejus inscriptus : REX JUDÆORUM. 27. Et cum eo crucifigunt duos latrones, unum a dextris, et alium a sinistris ejus. 28. Et impleta est Scriptura, quæ dicit : Et cum iniquis reputatus est. 29. Et prætereuntes blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes : Vah! qui destruis templum Dei, et in tribus diebus reædificas, 30. salvum fac temetipsum descendens de cruce. 31. Similiter et summi sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum Scribis dicebant : Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. 32. Christus rex Israel descendat nunc de cruce, ut videamus, et credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei. 33. Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt per totam terram usque in horam nonam. 34. Et hora nona exclamavit Jesus voce magna, dicens : Eloi, eloi, lamma sabacthani? quod est interpretatum : Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? 35. Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant : Ecce Eliam vocat. 36. Currens autem unus, et implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei, dicens : Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum. 37. Jesus autem emissa voce magna exspiravit. 38. Et velum templi scissum est in duo, a summo usque deorsum. 39. Videns autem centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans exspirasset, ait : Vere hic homo Filius Dei erat. 40. Erant autem mulieres de longe aspicientes : inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi Minoris et Joseph mater, et Salome : 41. et cum esset in Galilæa, sequebantur eum, et ministrabant ei; et aliæ multæ, quæ simul cum eo ascenderant Hierosolymam. 42. Et cum jam sero esset factum (quia erat Parasceve, quod est ante sabbatum), 43. venit Joseph ab Arimathæa, nobilis decurio, qui et ipse erat exspectans regnum Dei, et audacter introivit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. 44. Pilatus autem mirabatur si jam obiisset. Et accersito centurione, interrogavit eum si jam mortuus esset. 45. Et cum cognovisset a centurione, donavit corpus Joseph. 46. Joseph autem mercatus sindonem, et deponens eum involvit sindone, et posuit eum in monumento, quod erat excisum de petra, et advolvit lapidem ad ostium monumenti. 47. Maria autem Magdalene, et Maria Joseph, aspiciebant ubi poneretur.

Vers. 25. 25. ERAT AUTEM HORA TERTIA; ET CRUCIFIXERUNT EUM. — « Tertia, » non inchoans, sed finiens, ac desinens in sextam. Sexta enim hora crucifixum esse Christum, puta in meridie, patet ex vers. 33. Aliqui suspicantur esse mendum, et pro *tertia* ponendum esse *sexta*. Hebræi enim diem æque ac noctem in quatuor partes, sive horas, diviserant; scilicet primam, tertiam, sextam et nonam, quarum quælibet ternas nostrates horas complectebatur. Prima enim incipiebat ab ortu solis, durabatque tres horas, quibus finitis incipiebat tertia, ac totidem horis durabat, scilicet usque ad meridiem, quando inchoabat sexta et finiebatur tribus post meridiem horis, cum incipiebat nona, durabatque usque ad vesperam : incipiente ergo hora sexta crucifixus est Christus, inchoante vero nona mortuus. Hac de re plura dicam *Joan.* cap. XIX, vers. 14.

Vers. 28. *Luc.* XXII, 37. 28. ET CUM INIQUIS REPUTATUS EST. — Hebraice, נמנה *nimna*, id est numeratus, recensitus est. Vide dicta *Isaiæ* LIII, 12. Causa fuit, quia Christus nostrum locum, numerum et censum in se recepit; nos autem eramus iniqui : ipse ergo cum iniquis accensitus est, ut nos ex iniquis faceret æquos, justos et sanctos.

QUIA ERAT PARASCEVE, QUOD EST ANTE SABBATUM. — Græce, *quod est prosabbatum.* « Parasceve » idem est quod præparatio : unde sic vocatur feria sexta, quia in ea præparabantur cibi et necessaria pro sabbato, quo operari non licebat; hinc vocatur ipsa « prosabbatum, » sive pridie sabbati, aut vigilia sabbati. *Antesabbatum* ergo unica est dictio respondens Græco προσάββατον.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo apparet Magdalenæ cæterisque piis feminis. Secundo, vers. 12, duobus discipulis euntibus in Emmaus. Tertio, vers. 14, undecim Apostolis, quos mittit per totum orbem evangelizatum, additque signa et miracula credentibus concedenda. Denique, vers. 19, in cœlum ascendens sedet ad dexteram Dei.

1. Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Jacobi et Salome emerunt aromata ut venientes ungerent Jesum. 2. Et valde mane una sabbatorum, veniunt ad monumentum, orto jam sole. 3. Et dicebant ad invicem : Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti ? 4. Et respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. 5. Et introeuntes in monumentum viderunt juvenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, et obstupuerunt. 6. Qui dicit illis : Nolite expavescere : Jesum quæritis Nazarenum, crucifixum : surrexit, non est hic, ecce locus ubi posuerunt eum. 7. Sed ite, dicite discipulis ejus, et Petro, quia præcedet vos in Galilæam; ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. 8. At illæ exeuntes, fugerunt de monumento : invaserat enim eas tremor et pavor ; et nemini quidquam dixerunt, timebant enim. 9. Surgens autem mane, prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalene, de qua ejecerat septem dæmonia. 10. Illa vadens nuntiavit his qui cum eo fuerant, lugentibus et flentibus. 11. Et illi audientes quia viveret, et visus esset ab ea, non crediderunt. 12. Post hæc autem duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie, euntibus in villam; 13. et illi euntes nuntiaverunt cæteris, nec illis crediderunt. 14. Novissime recumbentibus illis undecim apparuit, et exprobravit incredulitatem eorum et duritiam cordis; quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. 15. Et dixit eis : Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. 16. Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur. 17. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur : In nomine meo dæmonia ejicient; linguis loquentur novis; 18. serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit; super ægros manus imponent, et bene habebunt. 19. Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei. 20. Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.

Vers. 1. *Luc.* XXIII, 56. 1. ET CUM TRANSISSET SABBATUM. — Puta inchoante nocte diei Dominicæ. « Post tristia sabbata felix irradiat dies, » ait Scholiastes apud S. Hieronymum.

MARIA JACOBI, — scilicet Minoris et Judæ mater, ut habet Arabicus, uxorque Cleophæ.

ET SALOME, — uxor Zebedæi, mater Jacobi Majoris et Joannis Apostolorum.

UT VENIENTES UNGERENT JESUM, — secundum consuetudinem Judæorum, ait Theophylactus, ut odoriferum maneret corpus, et conservaretur : aromata enim desiccant; non sapiebant enim dignitatem divinitatis Christi, nec resurrectionis ejusdem, sed amabant tenerrime Jesum, ut hominem et prophetam, licet jam mortuum.

Tropologice : ungunt Jesum, qui ejus amore exercent opera pietatis, humilitatis, obedientiæ, patientiæ, ac præsertim misericordiæ et charitatis erga proximos, qui sunt membra Jesu mystica : quare hi merentur primi videre Jesum resurgentem, ut scilicet in ejus cognitione, gratia, meritis et gloria novo fervore quasi resurgendo roborentur, proficiant et perficiantur. Ita S. Gregorius et alii. Vide dicta *Matth.* XXVI, 7.

Vers. 2. *Matth.* XXXIII, 1; *Luc.* XXIX, 1; *Joan.* XX, 1. 2. UNA SABBATORUM, — id est prima sabbati, uti explicat vers. 9, puta die Dominica. Vide dicta *Matth.* XXVIII, 1.

Vers. 6. CRUCIFIXUM : SURREXIT, NON EST HIC. — « Non erubescit angelus crucem, ait Theophylactus, in hac enim salus hominum. » Addit Interlinearis : « Radix amara crucis evanuit, flos vitæ cum fructibus, qui jacuit in morte, surrexit in gloria. »

Vers. 7. *Matth.* XXXIII, 17. 7. ITE, DICITE DISCIPULIS. — « Mulieribus, ait Interlinearis, dicitur ut nuntient Apostolis, quia per mulierem (Evam) mors nuntiata est, per mulierem vita resurgens. »

ET PETRO. — « Ut quem femina fecerat negare, femina faceret confiteri, » ait Druthmarus. Addit Scholiastes apud S. Hieronymum, Petrum præ cæteris nominari, « qui se indignum judicavit discipulatu, quod ter Dominum negasset magistrum; sed peccata præterita non nocent, quando non placent. » Et S. Gregorius, hom. 21 *in Evang.* : « Si angelus Petrum non nominasset, venire inter discipulos non auderet; vocatur ergo ex nomine, ne desperet ex negatione. » Cætera exposui *Matth.* XXVIII, 1 et seq.

Vers. 8. 8. INVASERAT ENIM EAS TREMOR (corporis), ET PAVOR (animi). — Græce, ἔκστασις, id est *stupor*, ait Theophylactus, « in spectaculo angeli, et in horrore resurrectionis. » Vere hic stupor mixtus erat ingenti gaudio : stupebant enim et gaudebant se tam mira et jucunda audire, scilicet Jesum dilectum suum a morte resurrexisse. Id patet ex *Matth.* cap. XXVIII, vers. 8.

TIMEBANT ENIM, — non solum ob visionem angelorum, sed etiam « propter Judæos, ait Euthymius, ne conspectæ viderentur ipsæ furari Jesum; ne ipsas occiderent, audito quod Christi prædicarent resurrectionem, » ut paulo post Magdalenam, Martham et Lazarum cum sociis navi sine velo et remis imposuerunt, ad certum omnium exitium, nisi Deus eos salvos Massiliam perduxisset.

9. PRIMA SABBATI. — Id est prima die post sabbatum, puta Dominica. Vers. 9. *Joan.* XX, 14, 16.

MAGDALENE, DE QUA EJECERAT SEPTEM DÆMONIA. — *Luc.* VIII, 2. Addit hoc Marcus, ut ostendat vim pœnitentiæ et amoris, per quem Magdalena peccatrix ita exarsit, ut prima meruerit videre Christum resurgentem; ut ex ea discant peccatores non desperare, sed vehementer amare : sic enim Sanctos innocentes in gratia et gloria superabunt; ita Beda : « Quia ubi superabundavit peccatum, superabundavit et gratia, » *Rom.* V. Addit Beda : « Mulier (Eva) culpæ inductrix : quæ primo mortem gustavit, primo resurrectionem vidit (in Magdalena) ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret. » Porro, « septem dæmonia » sunt septem vitia capitalia septem virtutibus primariis contraria, quibus præsident dæmones. Ita S. Gregorius, Theophylactus et alii. Hanc Christi apparitionem Magdalenæ factam fuse enarrat Joannes, cap. XX, vers. 11. Vide dicta *Luc.* cap. VIII, vers. 2.

12. POSTHÆC AUTEM DUOBUS EX HIS (discipulis) AMBULANTIBUS OSTENSUS EST IN ALIA EFFIGIE (Arabicus, *veste*, scilicet peregrini), EUNTIBUS IN VILLAM. — Arabicus, *in castellum*; Græce, *in agrum*, id est in domum ruri sitam in Emmaus; nam, ut ait S. Augustinus, *De Consensu Evangel.* : « Agri nomine non castella tantum, verum etiam municipia et coloniæ solent vocari extra civitatem, quæ caput et quasi mater est cæterarum. » Hi ergo discipuli ex urbe Hierosolyma ibant rus, puta in pagum vicinum Emmaus, qui postea a Romanis in monumentum victoriæ de subacta Hierosolyma, factus est civitas insignis, dicta Nicopolis. Ita Adrichomius et alii. Hæc Christi apparitio est eadem cum illa quam narrat Lucas, XXIV, 13, ut patet ex circumstantiis, quæ utrobique sunt eædem. Ita communiter Interpretes. Solus fere Euthymius putat esse diversam ab illa Lucæ, eo quod Marcus subdat Apostolos eis nuntiantibus Christum resurrexisse, non credidisse, cum Lucas contrarium, scilicet credidisse insinuet. Verum facilis est responsio, aliquos credidisse, alios non credidisse; vel, ut Theophylactus, Apostolos credidisse, sed alios discipulos non credidisse. Vers. 12. *Luc.* XXIX, 13, 15, 16.

13. NEC ILLIS CREDIDERUNT. — Dei permissione et providentia id factum. Hæc enim eorum incredulitas, « non tam earum infirmitas, quam nostra futura firmitas fuit, ait Gregorius, homil. 29 *in Evang.* Ipsa namque resurrectio illis dubitantibus per multa argumenta monstrata est : quæ dum nos legentes agnoscimus, quid aliud quam de illorum dubitatione solidamur? » Vers. 13.

Vers. 14. *Luc.* XXIV, 36; *Joan.* XX, 19. 14. NOVISSIME RECUMBENTIBUS (ad mensam) ILLIS UNDECIM APPARUIT.—«Novissime,» Græce, ὕστερον, id est postea, deinde, postremo : fuit enim hæc ultima Christi apparitio facta ipso die Paschatis, sive resurrectionis, cum vespere apparuit undecim Apostolis; has enim solas illo die factas commemorat hic Marcus, reliquas vero posterius factas omittit. Dices : Tunc non apparuit undecim Apostolis, sed decem duntaxat; aberat enim Thomas. Quocirca Maldonatus hanc apparitionem censet esse illam quæ octavo post die facta est, præsente jam Thoma. Verum dico undecim hic vocari, licet absens esset Thomas, qui erat undecimus, quia collegium Apostolorum, post Judæ proditionem et suspendium, redactum erat ad undecim; quare «undecim» vocantur, licet unus Thomas desit. Sic decemviri dicuntur congregati, etiamsi unus vel alter absit. Simile est in Luca, cap. XXIV, 33. Ita Beda et S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evang.*, cap. XXV.

RECUMBENTIBUS. — Hinc colligit S. Bernardus, serm. *De Ascensione Domini*, observans : «Multam, inquit, fiduciam præstat quod libentius adsit orationi incumbentibus, quando ne recumbentibus quidem dedignatur adesse.»

NON CREDIDERUNT. — S. Hieronymus, lib. II *Contra Pelag.*, scribit post hæc verba, in quibusdam Græcis codicibus ista addi : «Et illi satisfaciebant dicentes : Sæculum istud iniquitatis substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem : idcirco jam nunc revela justitiam tuam.»

Verum Ecclesia hæc omnia resecuit : olent enim hæresim Manichæi aut Montani.

EXPROBRAVIT INCREDULITATEM. — Syrus, *exiguam fidem*; Arabicus, *exprobravit eos propter parvitatem fidei eorum.*

Vers. 15. *Matth.* XXXIII, 29. 15. ET DIXIT EIS : EUNTES IN MUNDUM UNIVERSUM, PRÆDICATE EVANGELIUM OMNI CREATURÆ. — «Et dixit,» non ipso die Paschatis, cum recumbentibus undecim apparuit, sed postea cum in monte Galilææ se iis aliisque videndum exhibuit, ut habet Matthæus, cap. XXVIII, vers. 16 et seq. Vel certe hoc maximum evangelizandi munus propriumque Apostolis, eis sæpius Christus injunxit, ut ipso die Paschatis illud eis primo insinuarit, ut innuit Lucas, XXIV, 47; deinde in monte Galilææ iteravit, ac ultimo die ascendens in cœlum confirmarit.

IN MUNDUM UNIVERSUM. — *q. d.* Non in sola Judæa, uti hactenus fecistis, et uti olim vobis jussi *Matth.* X, 5, sed passim per totum mundum evangelizate. Nam non videtur verisimile, quod pauci Apostoli per se totum orbem lustrarint et converterint, præsertim quia in America nuper inventa, nulla fidei Christianæ reperta sunt vestigia.

OMNI CREATURÆ, — id est omnibus gentibus, ut habet Matthæus, XXVIII, 19. Est synecdoche : nam genus appropriatur nobilissimæ speciei, puta creatura homini. Homo enim est nobilissima creatura, ad ipsius Dei creatoris imaginem creata.

16. QUI CREDIDERIT, ET BAPTIZATUS FUERIT, SALVUS ERIT; QUI VERO NON CREDIDERIT, CONDEMNABITUR. — Hac Christi sententia ad suam hæresim abutuntur, *primo*, Lutherani, ut probent fidem solam sufficere ad salutem, nec requiri bona opera. Verum respondeo : Sensus Christi est, ut recte annotarunt Euthymius, Theophylactus et alii : «Qui crediderit,» etc. *q. d.* Qui credendo in Christum ejusque baptismum suscipiendo, a peccatis ablutus et gratia Dei imbutus, sanctificatus fuerit, hic salvus erit; subaudi : si ita moriatur, si in isto statu gratiæ et sanctitatis decedat, si gratiam Dei usque ad mortem retineat, nec per peccatum aliquod deperdat. Retinere autem gratiam hanc baptizatus nequit, si bona opera non faciat quæ lex Christi præcipit. Adde, nomine credulitatis, sive fidei et baptismi, velut principiorum maxime necessariorum, et quæ initio Ecclesiæ maxime Gentilibus inculcari debebant, subintelligi reliqua omnia inde consequentia, ac in eis velut in radice latentia, uti sunt spes, charitas, bona opera, etc., uti fuse ostendi prooemio in S. Paulum. Vide S. Augustinum, lib. *De Fide et Operibus.* Vers. 16.

Secundo, Anabaptistæ ex hac Christi gnome inferunt non esse baptizandos parvulos, eo quod credere nequeant. Sed respondeo Christum loqui de adultis : hi enim soli credere possunt; et adultos solos omnia præcedentia Christi verba denotant. Parvulos enim esse baptizandos liquet ex perpetua traditione et praxi Ecclesiæ, ac ex illo *Joan.* III, 5 : «Amen, amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.»

Addit S. Augustinus, idque variis locis iterat, hæc verba Christi ad parvulos quoque suo modo pertinere, eo quod illi sicut aliena voluntate Adæ peccaverunt et peccatum originale contraxerunt, sic pariter aliena fide Ecclesiæ et parentum vel offerentium credant.

Tertio, Calvinistæ ex hisce Christi verbis colligunt baptismum non esse ad salutem necessarium, sed sufficere solam fidem, quia de ea sola, inquiunt, Christus subjicit : «Qui vero non crediderit, condemnabitur.» Respondeo, sub τῷ «crediderit,» id est sub fide, intelligi baptismum, qui est sacramentum fidei, et cætera omnia quæ ex fide nascuntur et sequuntur, uti paulo ante dixi. Marcus enim brevitati studens, ex iis quæ immediate ante dixerat, lectori relinquit subintelligendum τὸ «aut non fuerit baptizatus :» alioqui enim non constat antithesis, estque mutila et imperfecta; ut enim perfecta sit, sic dicendum : «Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, aut non fuerit baptizatus, condemnabitur.» Nam baptismum requiri ad salutem, patet ex verbis Christi, *Joan.* III, 5, jam citatis.

Vers. 18. 18. SERPENTES TOLLENT — ex locis quæ illi infestabant, et, ut ait Euthymius, « delebunt, occident, aut etiam in manibus absque periculo tenebunt,» uti Paulus tenuit viperam, *Actor.* XXVIII, 3 et seq. Unde Arabicus vertit, *tollent manibus suis serpentes.*

ET SI MORTIFERUM QUID BIBERINT, NON EIS NOCEBIT, — ut bibant venenum illæsi, uti Apostoli et Sancti plures fecerunt.

SUPER ÆGROS MANUS IMPONENT, ET BENE HABEBUNT. — Nota hæc signa fuisse necessaria in primitiva Ecclesia, ad probandam et firmandam Christi fidem; unde tunc omnes fere Christiani faciebant miracula, saltem aliqua, v. g. ut dæmones ab energumenis depellerent, ut patet ex Justino, *Dialog. contra Tryphon.*; Tertulliano, in *Apolog.*; Lactantio et aliis : plerique etiam in Baptismo tunc accipiebant donum linguarum, ut patet *Actor.* X, 46, et XIX, 6.

Mystice : S. Bernardus, serm. 1 *De Ascens.*: « Primum, inquit, opus fidei per dilectionem operantis, cordis compunctio est, in qua sine dubio ejiciuntur dæmonia, cum eradicantur e corde peccata. Exinde qui in Christum credunt, linguis loquuntur novis, cum jam recedunt vetera de ore eorum, nec de cætero vetusta protoparentum lingua loquuntur, declinantium in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis: ubi vero compunctione cordis et oris confessione priora sunt deleta peccata, ne recidivum patiantur, et jam sint posteriora pejora prioribus, serpentes tollant necesse est, id est ut venenatas suggestiones exstinguant, » etc. « Si mortiferum quid biberint, non eis nocebit,» id est cum senserint stimulos concupiscentiæ, nolent consentire. « Super ægros manus imponent, et bene habebunt, » id est ægras affectiones bonis operibus « operient, et hoc remedio curabuntur.»

Paulo aliter S. Gregorius, homil. 29 *in Evang.* : « Fideles quique, ait, qui jam vitæ veteris sæcularia verba derelinquunt, sancta autem mysteria insonant, conditoris sui laudes et potentiam quantum prævalent, narrant, quid aliud faciunt, nisi novis linguis loquuntur? qui dum bonis suis exhortationibus malitiam de alienis cordibus auferunt, serpentes tollunt, et dum pestiferas suasiones audiunt, sed tamen ad operationem pravam minime pertrahuntur, mortiferum quidem est quod bibunt, sed non eis nocebit. Qui quoties proximos suos in bono opere infirmari conspiciunt, dum eis tota virtute concurrunt, et exemplo suæ operationis illorum vitam roborant, qui in propria actione titubant; quid aliud faciunt, nisi super ægros manus imponunt, ut bene habeant? Quæ nimirum miracula tanto majora sunt, quanto spiritalia : tanto majora sunt, quanto per hæc non corpora, sed animæ suscitantur. »

19. ASSUMPTUS EST IN COELUM, — a sua divinitate mediante dote agilitatis, ab ea corpori indita, quadragesima die a resurrectione, puta in festo Ascensionis. De Ascensione Christi fuse egi, *Act.* cap. I, vers. 9. Vers. 19.

SEDET A DEXTRIS DEI. — Qua ratione sedeat, multis explicui, *Coloss.* cap. III, vers. 1.

O regnum beatitudinis sempiternæ, ubi juventus nunquam senescit, ubi decor nunquam pallescit, ubi amor nunquam tepescit, ubi sanitas nunquam marcessit, ubi gaudium nunquam decrescit, ubi vita terminum nescit! (S. Augustinus, in *Soliloq.*, cap. XXXV.)

INDEX
LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ
QUI IN HOC COMMENTARIORUM VOLUMINE EXPLICANTUR.

Prior numerus paginam, secundus columnam designat; si unicus tantùm occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio est.

EX GENESI.

Cap. IV, *vers.* 24. Septuplum ultio dabitur de Cain; de Lamech vero septuagies septies, 413, 1.
VI, 9. Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, 53, 2.
VIII, 7. Non revertebatur donec siccarentur aquæ, 69, 2.
XV, 5. Numera stellas, si potes; sic erit semen tuum, 73, 2.
— 16. Necdum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum, 495, 2.
XXVI, 12. Sevit Isaac in terra illa, et invenit in ipso anno centuplum, 277, 2.
XLVII, 9. Dies peregrinationis meæ centum triginta annorum sunt, parvi et mali, 203, 2.
XLIX, 10. Non auferetur sceptrum de Juda, nec dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, 57, 1.
— 11. Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum, 607, 2.

EX EXODO.

Cap. VII, *vers.* 12. Devoravit virga Aaron virgas eorum, 29, 2.
XX, 7. Non assumes nomen Domini tui in vanum, 168, 2.
XXI, 17. Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur, 158, 1.
XXXIII, 19. Ego ostendam omne bonum tibi, 109, 1.

EX LEVITICO.

Cap. II, *vers.* 13. Quidquid obtuleris sacrificii, sale condies, 701, 1.
XI, 44. Sancti estote, sicut ego sanctus sum, 352, 1.
XIX, 17. Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, 406, 1.
XX, 9. Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur, 350, 2.
XXI, 12. Nec egredietur de sanctis, quia oleum sanctæ unctionis Dei super eum est, 91, 1.

EX NUMERIS.

Cap. XXIV, *vers.* 17. Orietur stella ex Jacob, 75, 1; 77, 1.

EX DEUTERONOMIO.

Cap. VI, *vers.* 4. Audi, Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est. Diliges Dominum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua, 483, 2.
VIII, 3. Sed in omni verbo quod egreditur de ore Dei, 121, 2.
XXXIII, 29. Beatus es tu Israel; quis similis tui, popule, qui salvaris in Domino? 137, 2.
XXXIV, 10. Et non surrexit ultra Propheta in Israel sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, 284, 2.

EX LIBRO JUDICUM.

Cap. XIII, *vers.* 7. Erit puer Nazaræus Dei ab infantia sua, ex utero matris suæ, 59, 1.

EX LIBRO I REGUM.

Cap. XX, *vers.* 21. Vade, et affer mihi sagittas, 278, 1.

EX LIBRO II REGUM.

Cap. VI, *vers.* 23. Michol filiæ Saul non est natus filius usque in diem mortis suæ, 69, 2.

EX LIBRO III REGUM.

Cap. XIX, *vers.* 18. Septem millia virorum, quorum genua non sunt incurvata ante Baal, 183, 2.

EX LIBRO JOB.

Cap. XVI, *vers.* 15. Concidit me vulnere super vulnus, 607, 2.

EX LIBRO PSALMORUM.

Psalm. VIII, *vers.* 3. Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem, 466, 1.
XX, 9. Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis, 278, 2.
XXI. *Totus hic Psalmus a Spiritu Sancto de Christo dictatus est,* 625, 2.
— 1. Deus, Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum, 628, 2.
— 17. Foderunt manus meas et pedes meos; dinumeraverunt omnia ossa mea, 617, 2.
XXII, 1. Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit, 202, 2.
XXXIV, 12. Retribuebant mihi mala pro bonis, etc., et oratio mea in sinu meo convertetur, 264, 2.
LIV, 23. Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet, 202, 1.
LVII, 5. Sicut aspidis surdæ, obturantis aures suas, 267, 1.
LXVIII, 3. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. 704, 2.
— 22. Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto, 616, 1.
LXX, 15. Quoniam non cognovi litteraturam, introibo in potentias Domini, 53, 1.
LXXI, 7. Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec auferatur luna, 157, 1.
— 10. Reges Tharsis et insulæ munera offerent, reges Arabum et Saba dona adducent, 72, 2.
LXXII, 25. Quid enim mihi est in cœlo? et a te quid volui, super terram? Defecit caro mea, et cor meum: Deus cordis mei, etc., 141, 1.
LXXVII, 2. Aperiam in parabolis os meum; enuntiabo abscondita a constitutione mundi, 331, 2.

LXXIX, 9. Vineam de Ægypto transtulisti; ejecisti gentes, et plantasti eam, 470, 1.
LXXXVIII, 13. Tabor et Hermon in nomine tuo exultabunt, 381, 2.
— 38. Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, 157, 1.
XC, 11. Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis, 124, 1.
XCXV, 10. Quia Dominus regnavit a ligno, 619, 2.
CIII, 17. Herodii domus dux est eorum, 80, 1.
— 19. Sol cognovit occasum suum, 208, 2.
CVIII, 8. Et episcopatum ejus accipiat alter, 552, 1 seqq.
CIX, 1. Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, 485, 2.
— 2. Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum, 69, 2.
— 3. Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum, 485, 2.
CXI, 5. Jucundus homo qui miseretur et commodat, disponet sermones suos in judicio, 536, 1.
CXVII, 22. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris, 461, 2.
— 25. O Domine, salvum me fac, o Domine, bene prosperare: Benedictus qui venit in nomine Domini, 461, 2.
CXXVIII, 3. Super dorsum meum fabricaverunt peccatores, 607, 2.
CXXXII, 1. Ecce quam bonum, et quam jucundum, habitare fratres in unum, 204, 1.
CXXXVI, 1. Super flumina Babylonis, illic sedimus et flevimus, dum recordaremur tui, Sion, 283, 2.

EX CANTICO CANTICORUM.

Cap. v, *vers.* 14. Manus ejus tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis, 81, 2.

EX ISAIA.

Cap. v, *vers.* 1. Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ suæ. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei. 470, 1.
VI, 9. Incrassatum est cor populi hujus, 322, 2.
— 10. Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude, 564, 2.
IX, 8. Verbum misit Dominus in Jacob, et cecidit in Israel, 265, 1.
XI, 1. Et flos de radice ejus ascendet, 92, 1.
XIX, 1. Dominus ingredietur Ægyptum, et commovebuntur simulacra a facie ejus, 81, 1.
XXVIII, 1. Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraim, et flori decidenti, gloriæ exultationis ejus, 257, 2.
LIII, 4. Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit, 229, 2.
LXI, 1. Ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem, 282, 2.

EX JEREMIA.

Cap. II, *vers.* 18. Et nunc quid tibi vis in via Ægypti, 258, 2.
III, 17. Congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini, 463, 1.
IX, 17. Vocate lamentatrices, et veniant, etc., et assumant super nos lamentum, 248, 1.
XXVI, 16. Locutus est ad nos in nomine Domini, 463, 1.
XXII, 30. Scribe virum istum sterilem, etc.; nec enim erit de semine ejus vir qui sedeat super solium David, 55, 2.

EX MICHÆA.

Cap. v, *vers.* 2. Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda, 79, 1.
VII, 6. Quia filius contumeliam facit patri, et filia consurgit adversus matrem suam, etc., 276, 1.

EX ZACHARIA.

Cap. IX, *vers.* 9. Exulta satis, filia Sion, jubila, filia Jerusalem, 459, 1.
XI, 13. Decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, et projeci illos in domum Domini ad statuarium, 599, 1.

EX MALACHIA.

Cap. IV, *vers.* 5. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, 339, 1.

EX NOVO TESTAMENTO.

EX S. MATTHÆO.

Cap. I, *vers.* 20. Noli timere accipere Mariam conjugem tuam, 63, 1.
V, 3. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, 25, 1.
— 15. Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt, 23, 2.
— 26. Non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem, 69, 2.
— 33. Reddes Domino juramenta tua, 167, 2.
VI, 1. Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, 156, 1.
VIII, 22. Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos, 27, 2.
IX, 13. Misericordiam volo, et non sacrificium, 27, 2.
X, 24. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum, 24, 2.
XI, 16. Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus, dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis; lamentavimus, et non planxistis, 28, 2.
— 23. Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem, 25, 1.
XIII, 24. Simile est regnum cœlorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo, 28, 2.
XVIII, 8. Si manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscide eum, et projice abs te, etc. Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, etc., 26, 1.
XXV, 15. Unicuique secundum propriam virtutem, 29, 2.

EX S. MARCO.

Cap. IV, *vers.* 11. Illis foris sunt, in parabolis omnia fiunt, 321, 1.
— 12. Ut videntes videant, et non videant; et audientes audiant, et non intelligant, etc., 321, 1.
— 26. Sic est regnum Dei quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, et dormiat, et exurgat nocte et die, et semen germinet, 27, 1.
IX, 48. Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur, 27, 1.
XIII, 27. A summo terræ usque ad summum cœli, 516, 1.
XIV, 17. Vespere autem facto, venit cum duodecim, 551, 2.
XV, 25. Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum, 621, 1.
— 36. Potum dabat ei, dicens: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum, 630, 1.
— 42. Erat parasceve, quod est ante sabbatum, 550, 1.
XVI, 16. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit, 25, 1.

EX S. LUCA.

Cap. I, *vers.* 30. Invenisti gratiam apud Deum, 277, 2.
VII, 3. Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Ju-

dæorum, rogans eum ut veniret, et salvaret servum ejus, 30, 1.
VII, 38. Stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, 648, 2.
—50. Fides tua te salvam fecit : vade in pace, 25, 1.
IX, 34. Facta est nubes, et obumbravit eos, et timuerunt intrantibus illis in nubem, 388, 2.
X, 20. Nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur; gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis, 27, 2.
XVII, 22. Venient dies quando desideretis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis, 510, 1.
XIX, 9. Quia hodie salus huic domui facta est, 30, 2.
— 38. Pax in cœlo, et gloria in excelsis, 463, 2.
XXI, 24. Cadent in ore gladii, et captivi ducentur in omnes gentes, et Jerusalem calcabitur a Gentibus, donec impleantur tempora nationum,

EX S. JOANNE.

Cap. I, *vers.* 14. Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, 469, 1.
—15. Qui post me venturus est, ante me factus est, 285, 2.
— 20. Tu, quis es? Non sum ego Christus, 26, 2.
— 43. In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum, et dicit ei Jesus : Sequere me, 26, 2.
II, 11. Crediderunt in eum discipuli ejus, 25, 1.
—19. Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Ille autem dicebat de templo corporis sui, 584, 1.
— 23. Multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus, quæ faciebat. Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis, 27, 2.
III, 5. Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei, 26, 2 seqq.
IV, 24. Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare, 138, 2.
VI, 36. Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non creditis, 27, 1.
— 54. Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis, 158, 1.
XI, 28. Magister adest, et vocat te, 27, 1.
— 40. Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? 27, 1.
XII, 1. Ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, et fecerunt ei cœnam, 544, 2.
— 3. Unxit pedes Jesu, et extersit pedes ejus capillis suis, 543, 1.
— 7. Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud, 546, 2.
— 14. Etinvenit Jesus asellum, et sedit super eum, 26, 2.
— 39. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias : Excæcavit oculos eorum, 53, 2.
— 44. Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me, 27, 2.
XIII, 1. Ante diem festum Paschæ, 549, 2.
XVI, 32. Modo creditis : ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis, 563, 2.
XVII, 3. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum, 24, 2.
XVIII, 21. Quid me interrogas? interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis, 583, 1.
—22. Unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, 583, 1.
XIX, 14. Erat hora quasi sexta, 620, 2.
— 25. Stabat autem juxta crucem Jesu mater ejus, 637, 2.
XX, 17. Noli me tangere, 25, 1.

EX ACTIBUS APOSTOLORUM

Cap. II, *vers.* 21. Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit, 25, 2.
XII, 8. Calcea te caligas tuas, 262, 2.
XX, 35. Beatius est magis dare quam accipere, 147, 2.

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

Cap. I, *vers.* 9. Testis est mihi Deus, cui servio in spiritu meo, 138, 2.
IV, 1. Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum? 277, 2.
XV, 16. Ut sim minister Christi in Gentibus, sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta et sanctificata in Spiritu Sancto, 10, 1.

EX I AD CORINTHIOS.

Cap. IX, *vers.* 5. Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et cæteri Apostoli, 261, 1.
X, 16. Calix, benedictionis, cui benedicimus, etc., nonne communicatio sanguinis Christi est? 555, 2.

EX II AD CORINTHIOS.

Cap. V, *vers.* 21. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso, 27, 2.

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

Cap. IV, *vers.* 9. Deus pacis erit vobiscum, 149, 2.

EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

Cap. III, *vers.* 15. Pax Christi exultet in cordibus vestris, 173, 1.

EX I AD TIMOTHEUM.

Cap. III, *vers.* 11. Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, 290, 1.

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

Cap. XI, *vers. ult.* Ut non sine nobis consummarentur, 635, 2.

EX APOCALYPSI.

Cap. I, *vers.* 8. Ego sum α et ω, primus et novissimus, 10, 1.
III, 14. Hæc dicit Amen, testis fidelis, 156, 2.
IV, 7. Et animal primum simile leoni, et secundum animal simile vitulo, et tertium animal habens faciem quasi hominis, et quartum animal simile aquilæ volanti, 12, 2.
— 8. Et in circuitu, et intus plena sunt oculis, et requiem non habebant die ac nocte, dicentia : Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, et qui est, et qui venturus est, 12, 2.
XI, 4. Hi sunt duæ olivæ, et duo candelabra in conspectu Domini, etc., 156, 1.

INDEX
RERUM ET VERBORUM
QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

A

Aba Salama monachus Æthiops Abyssiam ad fidem Christianam convertit. 14, 1.
Abbacyrus diu a sociis vexatus omnia patienter tulit, 174, 1.
Abba Pater cur Christus dixerit, 713, 2.
Abdias, qui Prophetas sub Achab latitantes aluit, an idem cum Abdia Propheta quarto inter Minores, 278, 2.
Abel tuit typus Christianorum, Cain Judæorum, 496, 2.
Abiathar pontifice (sub) cur contigisse dicit Marcus, quod vere sub Achimelech patre contigit : fuit vir excellens, 675, 1. fuit tam ipse, quam pater, binomius, 675, 2.
Abnegare seipsum quid sit, 374, 2 et seqq.
Abnegationis definitio, 375, 2.
Abominatio desolationis stans in loco sancto quæ sit, 505, 1.
Abraham eremita perpetuo gestavit cilicium, 96, 1 seqq.
Abraham ex quo natus est Christus, 54, 1. fuit Synagogæ fundator, et pater fidelium, *ibid.* ejus filii ex Cetura fuere incolæ Arabiæ, 71, 2. ejus filiatione gloriabantur Judæi, 101, 2 et seqq. veri ejus filii sunt, qui ejus fidem et sanctitatem imitantur, 102, 2. cur Abraham, Isaac et Jacob præ cæteris Patriarchis nominentur et celebrentur, 224, 2. et seqq. cur his tribus Deus glorietur, 482, 2.
Abyssini unde hauserint cognitionem Dei, an a Salomone descenderint, 313, 2. crebro dimittunt uxores, 419, 1.
Accumbebant veteres mensæ strati in toris, 551, 2.
Acedia est spiritualis paralysis, et utriusque analogiæ, 241, 2 et seqq. ejus remedia, 242, 2.
Acedus in bono manum quodammodo habet aridam, 302, 1.
Acetum datum Christo in cruce sitienti loco vini a milite, 629, 2. idque quatuor de causis: acetum sitim adauget, *ibid.* vim habet penetrandi, *ibid.* quomodo id datum Christo, 630, 1.
Ἀγριάδες sunt pyra silvestria, 96, 2 et seqq.
Ἀκρίδες Græce sunt proprie locustæ, 97, 1.
Actionem omnem Christus ad spiritualem finem exercebat, 132, 1. actiones humanæ debent dirigi a recta ratione, 310, 1. ex merito actionum nostrarum habitus earum supernaturales statim Deus auget et intendit, 531, 1.
Actus, ne sit otiosus, debet referri ad finem honestum, 309, 2 et seq. actus charitatis ferventes excitati adaugent meritum et gloriam, 443, 2.
Adagia Evangelica omnia recensentur, 44, 1 et seqq.
Adam fuit typus Christi, 53, 1. triplici tentatione fuit a diabolo tentatus, 121, 1. ipse vitiatus totam suam progeniem vitiavit, 302, 1. dictus est homo absolute, et quia Christus ex eo natus per matrem est, hinc dicitur Filius hominis, 231, 1. non fuit hermaphroditus, 419, 1. innocens innoxie cum bestiis in paradiso egit, 670, 2. qua die creatus, et qua hora pomum vetitum comedit, eadem Christus moriens, et culpam expians, eum quasi recreavit, 621, 1; 632, 1. e carne ejus non trahunt omnes homines aliquam carnis particulam, 354, 1. an ejus cranium in monte Calvariæ sepultum, 615, 2. ejus peccatum extensione manuum Christi ad lignum crucis fuit expiatum, 618, 2.
Adamas symbolum adversa patienter ferentis, 589, 1.
S. Adericus columbæ advolatu designatus est successor S. Apollinaris in sede Ravennate, 112, 2.
Admirari nihil, est magni animi, 67, 2 et seqq.
Admiratio cur proprie et absolute in Christo non fuerit, 224, 1.
Adolescens in Naim a Christo resuscitatus quos peccatores denotet, 249, 2. et seqq. adolescens amictus sindone quis fuerit, 714, 1.
Adrianus Imp. Judæos omnes Judæa exire jussit, imo vetuit ne quis eam vel eminus aspiceret, 508, 1. ejus comitas et facilitas, 424, 2.
Adriani II Papæ pecunia in pauperes erogata fuit multiplicata, 343, 1.
Adventus Christi expectabatur deficiente sceptro de domo Juda, 61, 2. ejus adventum primum a secundo non distinguunt Judæi, 390, 2. quomodo uterque differat, 515, 2 et seqq. ejus adventus ad judicium fulgure repræsentatur, 510, 2. apertus erit et omnibus manifestus, unde ad eum justi properabunt, 511, 1.
Adversarius quis sit cui benevoli esse jubemur, 163, 2.
Adversis (in) non est cadendum animo, 272, 2.
Adulteræ per urbem mediam in Creta traducebantur, 66, 2 et seqq.
Adultero (ab) conjuge divertere licet innocenti, 167, 1.
Adulterium solvit matrimonium quoad torum, non quoad vinculum, 420, 2.
Ædificare Ecclesiam super Petrum, vel hanc petram, quid sit, 369, 1 et seqq.
B. Ægidii socii S. Francisci paradoxa quoad abnegationem sensuum et cupiditatum, 376, 1. vox ejus de pœnitentia Joannis, 96, 1.
Ægroti ultra septiduum sine cibo omni esse possunt, 119, 1.
Ægyptii multi, visa sanctitate B. Virginis et Josephi apud se habitantium, verum Deum cognovere, 84, 1. eorum portentosa numina, 272, 1.
Ægyptum (in) cur fugerit Christus, et non alio, 83, 1. ejus idola ad Christi ingressum corruerunt, *ibid.* balsamum ab eo tunc recepit, 83, 2. postea fuit feracissima virorum sanctorum, *ibid.* et monachis abundavit, *ibid.* est lepræ obnoxia, 219, 2.
Ænigmata Evangelica omnia enumerantur, 45, 1 et seqq.
Aere condensato (in) varia potest dæmon repræsentare, 126, 1. per aera raptatus est Christus a diabolo in pinnaculum templi, 125, 1. aeris rubor vespere indicat nubes esse raras, ideoque noctu dissipandas, ac consequenter mane fore serenum, 361, 1 et seqq.
Ærummas, quas anima in corpore habitura est, Deus abscondit ab ea, quia perhorresceret corpus ingredi, 203, 1.
Æthiopes unde hauserint notitiam Dei, 313, 2. VI januarii aquis se immergunt in memoriam baptismi Christi, 110, 1.

Æthiopia Scripturæ nota, fuit pars Arabiæ, 72, 1.
Æthiopica S. Scripturæ versio cum Arabica, velut matrice sua consentit, 14, 1.
Affabulatio in parabolis quid sit, 28, 1 et seqq.
Affectiones bonæ bona proferunt verba; malæ, mala, 308, 2.
Affectus pius est anima orationis, 184, 2. affectus maxime eleemosynam commendat, 709, 2 et seqq. affectus sincerus meretur a Deo ulterius illustrari, 321, 2. affectus septem e Christo crucifixo nobis eliciendi, 622, 1.
Afflictiones variis de causis homini immittuntur, 674, 2. simus in iis adamantes et insuperabiles, 589, 1.
Agape olim erat epulum omnibus fidelibus commune, in signum et fomentum charitatis, 554, 2.
S. Agapitus martyr prunas ardentes capiti impositas consideratione spineæ coronæ Christi pertulit, 611, 1.
Ager in sepulturam peregrinorum emptus pecunia a Juda relata, Christi testatur innocentiam, 598, 2. mira de hoc agro, 599, 1. ager etiam oppidum vocatur, 717, 2. quid denotet ager et villa, in quem abiere invitati, et ideo venire negligentes, 474, 2.
Ἄγιος derivatur ab ἀ et γῆ, q. d. sine terra, 92, 2.
Agnoetæ hæretici docebant Christum diem judicii ignorare, 518, 2.
Agnus paschalis decimo die mensis primi in urbem solemni pompa inducebatur, sic et Christus, 460, 1 et seqq. domi a quolibet patrefamilias immolabatur, 550, 2. quomodo ederetur, qua hora mactaretur, *ibid.* quomodo assaretur, *ibid.* edebatur a stantibus, 551, 2.
Agon Christianorum est conatus ad salutem vel gehennam, 209, 2.
Agonia Christi in horto qualis fuerit, 566, 2 et seqq.
Agrippinæ matris Neronis ambitio, 448, 2.
Alabastrum unguenti Mariæ Magdalenæ quod fuerit, 545, 1.
Alapa quomodo a colapho differat, 587, 2. quæ fuit Christo a ministro impacta, quam atrox fuerit, 583, 2.
Alauda symbolum est Religiosi, maxime Minoritæ, 200, 1.
S. Albertus Carmelita sua patientia dæmonem ex energumena pellit, 172, 2.
Alexander Alensis nihil unquam negabat quod B. Virginis nomine ab eo petebatur, 175, 1.
Alexander, fil. Simonis Cyrenæi, martyr occumbit, 613, 2.
Alexandri Severi Imp. moderatio, 424, 2.
Alexandrina Schola quam præclaros habuerit viros, 665, 1.
Alexandrini loquebantur græce, 665, 2.
S. Alexius fuit spiritu pauper, 141, 2.
Aliena non sunt danda in eleemosynam, sed propria, 174, 2.
Aloe præservat corpora a putrefactione, 640, 1.
Alphæus, pater S. Jacobi Minoris, fuit conjux Mariæ Cleophæ, 257, 1. genuit ex ea Jacobum et Judam Thaddæum, *ibid.*
Altilia sunt animalia quæ saginantur, 474, 1 et seqq. quid ea denotent symbolice, 474, 2.
Alverniæ mons scissus est moriente Christo, mire erga hanc S. Franciscus afficiebatur, 634, 2 et seqq.
S. Amandi gloriam adauxere omnes, quos conversos cœlo asseruit, 522, 1.
Ambitio ut evehatur, prius se dejicit, 127, 1. de cœlo excludit, 398, 2. quam audax et insatiabilis sit, 448, 1. est pernicies rerumpublic. 451, 2. parit invidiam, ac indignationem adversus competitores, *ibid.* ambitio clericorum et Religiosorum de honore contendentium scandalizat sæculares, 401, 1.
S Ambrosii lucta cum Arianis de basilica illis tradenda, jubente Valentiniano Imp. Juniore, 371, 1.
Ambrosii Catharini error circa prædestinationem, 445, 2 et seqq.
Amen est vox non jurantis, sed affirmantis rem a se dicendam, vel confirmantis jam dictam, 156, 2.
America (in) sensim propagatur Evangelium, 505, 1.
Amici Christi e principibus an interfuerint concilio quod Caiphas ad eum damnandum convocarat, 595, 2.
Aminadab, princeps tribus Juda, primus mare Rubrum ingressus dicitur, 54, 2 et seqq.
Amitæ tres S. Gregorii, Tharsilla, Æmiliana, Gordiana; duæ priores feliciter mortuæ, tertia religione excidit, 476, 2.
Amor terrenorum exuendus Christum sequi volentibus, 430, 1. amor proprius non intelligit ea quæ sunt Dei, 374, 1 et seqq. amor inordinatus erga terrena mortificandus, 374, 2 et seqq. amoris inimicorum novem sunt gradus, 176, 1. amor Christi erga suos et Ecclesiam ex Eucharistiæ institutione colligitur, et ipsis vicissim ad eum amandum per eam alliciuntur, 560, 1. amor B. Virginis in filium, et Christi in eam, major fuit, quam aliarum matrum et filiorum, 60, 1.
Ἄν est particula expletiva et confirmantis, non dubitantis, 24, 2 et seqq.
Anabaptistæ ne a judice quidem coacti, volunt jurare, 168, 1. bellum omne illicitum putant, 171, 1. et Christianos omnes esse debere ab omni tributo liberos, 396, 1. male pueros arcent a baptismo, 426, 1.
Anachoretæ veteres vestiebantur cilicio, 96, 1. ante vesperam cibum non sumebant, 225, 2. unde in Ægypto ita increverint, 664, 2. Anachoreta de adultera temere judicans, quomodo ab angelo correptus, 206, 1.
S. Anatolia virgo, audito angelo virginitatem extollente, pro eadem obiit agonem, 525, 1.
Ancilla ostiaria unde Petrum agnoverit esse discipulum Christi, 590, 1.
Ancus rex unde dicatur sacrificus, 664, 1.
S. Andreas quando et quomodo a Christo vocatus sit, 131, 2 et seqq. quid nomen ejus sonet, 132, 1 et seqq. 256, 2. ejus elogium, 256, 1.
Anethum quales habeat effectus, 493, 1.
Angariare est cogere: est vox Persica, 173, 2.
Angelus idem est quod angarus, per commutationem litteræ *r* in *l*. 173, 1. angelo custode caruit Christus, cur, 124, 1. angelus unde cognoverit Herodis intentionem de necando Christo recens nato, 83, 1. angelus terræmotum circa sepulcrum Domini excitavit, et cur, 647, 1 et seq. apparuit mulieribus ut juvenis, 647, 2. cur lapidem revolverit, *ibid.* et super eum sederit, 648, 2. cur Lucas eum stetisse dicat, *ibid.* an sederit extra sepulcrum super lapidem, an vero intra ipsum visus sit, *ibid.* cur aspectus ejus fuerit ut fulgur, 649, 1. cur vestis candida, 649, 2 et seqq. terruit custodes sepulcri, 650, 1. quid dixerit mulieribus, 650, 1. et seqq.
Angelos omnes Christus obsequentes habuit, 124, 1. ei in Evangelio subservierunt, 4, 1. et in deserto post victoriam de tentatione ministrarunt, 670, 2. intuentur justos in bono non temerarios, 124, 1. cur, cum careant manibus, eæ tamen iis attribuantur. *ibid.* lapides in panes convertere non possunt subito et immediate, 120, 2. Christum e monte in suum desertum, in quo jejunarat, transtulere, velut dominum suum, 128, 1. ita consolantur omnes qui fortiter vincunt diabolum, 128, 2. voluntati Dei plenissime obediunt, 189, 2. omnes sunt beati, ideoque impeccabiles, 403, 1. curant parvulos, 2. et humiles, *ibid.* eorum humilitas et charitas, *ibid.* dantur in custodes hominibus, tam infidelibus et improbis, quam fidelibus et justis, 402, 2. sunt hi ex infimo ordine, nonnullis tamen personis eximiis et eminentibus dantur ex ordine Archangelorum, 402, 2. eorum varia munia, 403, 1. sunt supremi in suo choro, *ibid.* tria iis debemus, 2. cum iis crebro agamus, 404, 1. semper Deum vident facie ad faciem *ibid.* etiam dum cœlo exeunt, *ibid.* an recte denotentur per nonaginta novem oves, 404, 1 et seqq. est eorum nobis perfectio imitanda, 403, 2 et seqq. per aquilam denotantur, 512, 2. adstant Eucharistiæ, *ibid.* sunt innumeri, superantque numerum hominum omnium, 579, 2. sunt in omni periculo et afflictione in auxilium invo-

candi, 579, 2. est iis data gratia et gloria secundum naturam, 530, 1. dum apparent, animum exhilarant et gaudio replent, 652, 2. in die judicii mortuos excitabunt tubæ sonitu, eosque corporatos judicio sistent, 516, 1. erunt tunc velut messores, 332, 2. et cum Christo cœlo exibunt, eumque in corporibus splendidis comitabuntur, 533, 2 et seqq. angeli cœlos moventes sunt virtutes cœlorum, 513, 2 et seqq.

Anima tentationibus pulsata est velut navis in mediis fluctibus, 234, 2 et seqq. templum est Dei, 465, 1. est velut vinea cuique excolenda, 442, 1 et seq. hujus cultores æstimantur diligentia, fervore et spiritu, *ibid.* anima peccatrix opem divinam quam primum imploret, 357, 2. dum convertitur, quodammodo transfiguratur, 384, 1. anima Christi primo conceptionis instanti fuit impleta gratia capitis, vidit Deum per visionem beatificam, usa quoque ratione est, etiam extra visionem beatificam, 67, 1 et seqq. non fuit separata ab ejus corpore postquam Eucharistiam instituit, 312, 1. animam servare volens, perdet eam, duplici sensu; qui eam perdet, inveniet eam, 377, 1 et seqq. animæ jactura nulla ratione recuperabilis est, 377, 2 et seqq. ejus pretium et dignitas, 377, 2 et seqq. ejus immortalitas, 482, 2. animas convertere, Deo gratissimum est, et opus divinissimum, 657, 2; 664, 1. animæ beatæ ducuntur ad cœlum per angelos, reproborum ad tartara per dæmones, 540, 1. animæ eorum qui ad vitam suscitantur, non sunt judicatæ, 248, 2.

Animalia quatuor Ezech. denotant quatuor Evangelistas, 12, 2 et seqq.

S. Anna nonnisi unicum habuit maritum Joachimum, et ex ea prolem solam B. Virginem, 315, 2.

Annam-ne (ad), an ad Caipham, primum ductus fuerit Christus, 582, 2 et seqq.

Anni quod fluxerint ab Abraham et Davide usque ad Christum, 54, 1. quo anno mundi hic sit incarnatus, 16, 1.

S. Anselmus vidit quæ post murum agebantur, 125, 1 et seq.

Ante sabbatum erat idem quod parasceve, 716, 2.

Antichristus an sit Babylone, an in Corozain nasciturus, 290, 2. etiam suum habebit angelum Custodem, 402, 2. summus erit impostor et seductor, 502, 2. a Judæis recipiendus denotatur in electione Barabbæ repudiato Christo, 604, 2.

Antigoni regis Macedonum de regno dictum, 452, 1.

Antiocheni loquebantur græce, 666, 1.

Antoninus Caracalla Imp. fratrem suum Getam a se occisum inter deos retulit, 494, 2.

S. Antonius aurum fugit velut pestem, 260, 1. quantopere ad martyrium anhelarit, 275, 1. cognovit dæmonis imbecillitatem, 305, 2. audit in spiritu ab humilibus mundi laqueos posse evitari, 399, 2. audita Christi voce in Evangelio de omnibus relinquendis, ea reliquit, et Christum secutus est nudus, 8, 1; 427, 2. paupertas ei fuit causa virtutum, 428, 2.

Ἄνθρωπος vox unde derivetur, 232, 1.

Aperire oculos cæci, est iis videndi facultatem dare, 694, 1. quo sensu aperiuntur muti et surdi, 250, 2.

Apes hieme non comedunt, 119, 1.

Apex unus a lege non præteribit, quid sit, 157, 1.

Ἀφανίζω quid proprie sit, 195, 2.

Apollonius Tyaneus ejecit dæmones arte magica, 304, 1.

Apoplexia et hemiplexia qui differant, 222, 2. item apoplexia et paralysis, *ibid.* et 242, 1 et seqq.

Apostasia a fide signum reprobationis, 509, 2.

Apostatæ sunt cæteris peccatoribus deteriores, 315, 2.

Apostolici hæretici omnibus Christianis necessariam esse dicebant paupertatem, 230, 2.

Apostolici viri excellant in inimicorum dilectione, 177, 2 et seqq. sint velut faces, 155, 1. omnibus sine discrimine opem ferant, 252, 1. caveant munera et aurum, 259, 2 et seqq. sint oves, 266, 1 et seqq. et vitæ prodigi, 266, 2. et prudentes sicut serpentes, 267, 1 et seqq. iis unum relinquentibus e rebus et amicis carnalibus, centum meliores redduntur, 435, 1 et seqq.

Apostoli a Christo fuere baptizati, 107, 2 seqq. quomodo primum ab eo sint vocati, 131, 2 et seqq. 132, 133. et quando, 131, 2 et seq. sunt velut piscatores hominum, 132, 2. relictis omnibus Christum secuti sunt, 133, 1. debebant habere paupertatem spiritus, 141, 1. eam Christo docente sectati sunt, *ibid.* fuere terræ utiles, 153, 1. a sua sapientia insulsos mundi mores sapidos effecerunt, *ibid.* terram fœcundarunt, *ibid.* errores hominum correxerunt; homines incorruptioni servarunt, 2. excitarunt sitim rerum cœlestium; vitia hominum momorderunt, pupugerunt et exusserunt, 154, 1. animas vitiis corruptas persanarunt, *ibid.* post Christi mortem sæpe jejunarunt, 245, 2. non prius, *ibid.* eorum electio et auctorizatio, 254, 1. eorum dignitas, et tria munia, 254, 2. in quo pares essent Petro et subessent, 255, 1. data iis potestas ejiciendi dæmones, et curandi omnem languorem, 255, 2. cur præcise sint duodecim electi, *ibid.* eorum ordo subinde ab Evangelistis variatur, 255, 1 et seqq. denotantur per duodecim gemmas *Apocal.* 256, 1 et seqq. sunt a Christo eorum singuli combinati, 258, 1. sunt in iis tria fratrum paria, *ibid.* cur multi inter eos Christi consanguinei fuerint, *ibid.* inter eos sunt tres primarii, 258, 2. quæ præcepta ipsis Dominus dederit, 258, 2; 259, 1; 260, 1; 264, 1, 2; 265, 2 et seq. gratis accepta dona, gratis jubentur præstare, 259, 1 et seqq. cur pecuniam gestare vetentur, et quidquam pretio æstimabile possidere, 260, 1 et seqq. an semper mendicato vixerint, 260, 2 et seq. qualem virgam gestare prohibeantur, 263, 2 et seq. apud quos hospitari debeant, 264, 1. pacem hospiti apprecentur, 264, 2 et seqq. cur pulverem de pedibus excutere jubeantur, 265, 1, 2. eos rejicere quam sit grave scelus, 265, 2. mittuntur ut oves inter lupos, 266, 1, 2. jubentur esse simplices et prudentes, 267, 1, 2 et seq. fuere flagellati, et apud reges et præsides accusati, 268, 1. sua morte et persecutione testificati sunt Judæis et Gentibus, et quid, 1, 2. vetantur esse solliciti quid apud judices responsuri sint, 268, 2 et seqq. quomodo exstimulentur ad constantiam in persecutione, 271, 1 et seq. 272, 1, 2. qui eos recipit, recipit Christum, 278, 1. mysteria regni cœlestis oculis et auribus mentis capiebant, 322, 2. sunt Ecclesiæ et totius mundi fermentum 330, 2. sciebant, postquam aliquousque, cum Domino vixerant, eum esse unigenitum Dei Filium, 347, 2. 365, 2. Petrus primum id clare et diserte confessus est; 365, 2. cur vetentur a Christo prædicare quod ipse esset Messias, at illo mortuo id luculente fecerunt, 372, 1, 2. eos Christus alloquio suo recreat, 382, 2 et seqq. de Domini resurrectione diu dubitarunt, 395, 1. sunt vocati in suspicionem sectæ Galilæorum, 395, 2 et seqq. 477, 1 et seq. an solverint tributum Capharnaï, et unde, 396, 2. cur quærant a Christo quis sit major in regno cœlorum, 398, 1. undenam petitionem duorum filiorum Zebedæi intellexerint, 451, 2. erunt judices cum Christo, sed non soli, 433, 1, 2. ad Judæos missi, ab eis occidendi prædicuntur a Domino antequam gens excidatur, 496, 1. putabant urbis et orbis excidium et diem judicii pariter imminere, 502, 1. contristati sunt audientes ab uno e suo cœtu Christum prodendum, 552, 2. cur non sint turbati ad institutionem Eucharistiæ, 555, 1. sunt consecrati sacerdotes in ultima cœna, 557, 1 et seq. 688, 1. quomodo in Christo nocte passionis sint passi scandalum, 563, 2. cur id Deus permiserit, 564, 1 et seq. fugiens pro se quisque, receperunt se in cœnaculum, ubi paulo ante pascha cum Christo ederant, et ibi eis Christus post resurrectionem apparuit, 564, 2. quomodo non crediderint Christo eorum lapsum prædicenti, 565, 2. eo capto illicite fugerunt, 581, 2. quid eos hic facere opor-

fuisset, 581, 2 et seq. etsi donum linguarum accepissent, lingua tamen sua propria melius loquebantur, 666, 1. iis in Galilæam profectis apparuit Dominus a resurrectione, 651, 2 et seq. ægros ungebant oleo, non tamen sacramentaliter, 688, 1. quomodo mortem Christi ignorarent, 699, 1 et seq. eorum zelus indiscretus in prohibendis illis qui dæmonia in Christi nomine ejiciebant, 700, 1. per totum mundum non evangelizarunt, 718, 1. Apostoli reliqui videntes Petrum pro Christo animose depugnare, idem tentare voluere, sed ab eo inhibiti sunt, 579, 1. nulli tamen eorum tunc a Judæis sunt comprehensi, id inhibente Christo, 577, 1. Apostoli tres qui transfigurationi interfuere, quid mystice denotent, 381, 1. cur timeant in Christi transfiguratione, 389, 2. et seq. cur hi silere jubeantur gesta in ea, 390. 2. cur Dominum hic de venturo Elia interrogent, 390, 2. cur hi ab eo assumpti in testes suæ tristitiæ, 566, 2. Apostoli quoque sunt Paulus et Barnabas, 256, 2. Evangelium facit Apostolos, 9, 1. cum scribentes, duos citant Prophetas simul, quasi unum eumdemque citant. 670, 1.

Apparitionis ab angelo mulieribus factæ narratio et ordo, 648, 2 et seqq. apparitiones Christi variæ post resurrectionem, 654, 1, 2.

S. Apronianus qua voce e cœlis audita ad Christum sit conversus, 535, 2.

Aquæ potus naturalis est et salubris, 343, 1, 2. aquas sub baptismo Christus sanctificavit, 107, 2; 114, 1, 2.

Aquila S. Joannem designat, 12, 2. est symbolum Christi, cur, 511, 1, 2. aquilarum variæ sunt species, 511, 1. per eam justi et sancti repræsentantur, per varias analogias, 511, 2 et seqq. denotat quoque agilitatem Beatorum; eorum item beatam æternitatem, 512, 1. est symbolum veritatis et angelorum, 512, 1.

Aquilienses ab Attila subacti, Venetias condiderunt, 666, 2.

S. Aquilinus maluit cæcus esse, quam videndo distractiones pati, 166, 2 et seqq.

Arabes fuere tres Magi Christum puerum adorantes, 72, 1. cur hi dicantur Æthiopes, *ibid.*

Arabia Felix auro, thure et myrrha abundat, 72, 2; 80, 2. Arabia Sabæa quantum distet a Jerusalem, est extrema regio terræ ad mare Indicum, 313, 2 et seqq.

Arabica Evangeliorum versio Romæ est impressa cum traductione Latina, 13, 2 et seqq.

Arbitrium (liberum) homo habet, 212, 2 et seqq.

Arbor e fructu cognoscitur, 308, 1. arboris et hominis analogiæ novem. 696, 2. arbores Aquilone firmantur, Austro fatiscunt; in iis, aliæ sunt mares, aliæ feminæ, *ibid.* laborant morbis ut homines, dant homini cibum illaboratum, 696, 2 et seqq.

Archelaus, filius Herodis, sævus erat, ideo pulsus ab Augusto in exilium, 90, 1, 2. cum fratre Antipa de regno contendit, *ibid.*

Archidami regis de parva uxore gnome, 422, 2.

Arefactionem licite Christus ficui imprecatur, 467, 1.

Arena dicitur ab arido, vel hærendo, 216, 2. est symbolum hominis inconstantis, *ibid.* item vanæ gloriæ, 217, 1.

Aretas, rex Arabum, socer fuit Herodis, Antipæ, quem et bello vicit, 689, 1.

Argentei triginta quibus venditus Christus, cujus sint pretii, 547, 2 et seqq. argenteus fuit dimidius siclus, id est decem stuferi, *ibid.* eos retulit Judas ad principes; sed illis admittere nolentibus, projecit eos in templo, 597, 1, 2.

Argentum ad certum pondus olim appendebatur, 545, 1.

Arimathæa quænam urbs, et ubi sita, 638, 2.

Aristoteles cur sua scripserit involute, 28, 1.

Arius docebat Christum Patre esse minorem, 220, 2.

Arma gestare Apostolis vetat Christus, 263, 2. arma priscorum erant fustes et tela, 574, 1.

Arrogans quidam quomodo humiliatus a Deo sit. 491, 1.

Ars est naturæ simia, 401, 2.

Artemia, soror Maximiani Imp., quia Christiana; ab eo occisa, 269, 2.

Arundo est inconstantiæ et inconstantis typus, 283, 1. item aliorum, *ibid.* et 2. arundo Christo in manus tradita qualis fuerit, 611, 2. quid ea symbolice designet, *ibid.* cur arundine caput Christi fuerit percussum, 612, 2.

As quid sit; triplex est. 164, 2. *vide* Denarius.

Ascensus Christi ultimus in Jerusalem fuit, ut in ea pateretur, 446, 1.

Asinus vocatur lapis molaris inferior, 401, 2. vel meta, *ibid.* asini judaici nostris sunt valentiores et meliores, 459, 1.

Aspectus mulieris quatenus peccatum sit, 165, 2.

Assarion idem quod quarta stuferi pars, 273, 2.

Asseverandum simpliciter sine juramento, 170, 1, 2.

Assurgitur, dum legitur Evangelium, 4, 1 et seqq.

Astrologorum præsagia fiunt ex experientia, 74, 2.

S. Athanasius fugiens Catholicis consuluit, 270, 1.

Atrium sacerdotum non intravit Christus, sed atrium Gentium, cum vendentes templo ejecit, 464, 2. quale hoc esset, *ibid.* 1, 2.

Attentio summa in oratione requiritur, 184, 1.

Attributa Dei in Christo attribuenda sunt homini, et hominis Deo, cur, 23, 1. attributa Dei omnia idem sunt reipsa cum simplicissima ejus natura, 26, 1. omnia in eo sunt paria, 220, 2. eadem sunt ejus sanctitas, 186, 2. attributa essentialia sunt tribus personis SS. Trinitatis communia, at non notionalia, 518, 1.

Avaritia mentem excæcat et obnubilat, 197, 1 et seqq. causa est inopiæ, 200, 1. Judam perdidit, 598, 1.

Avarus auri est servus, 198, 2. non habet aurum, sed ab eo habetur, 189, 2.

Auctoris scopus et methodus in hoc commentario, 14, 2 et seqq.

Auditor legis divinæ qualis esse debeat, 136, 2. auditor bonus verbi Dei totum se ei attemperat, 326, 2.

Auditus est sensus disciplinæ, 252, 1.

S. Audomarus maluit in cæcitate esse, quam oculos habere, 166, 2.

Avena unde dicatur, 327, 1.

Aves docent hominem ut cœlestibus intendat, 199, 2.

S. Augustini tria desideria, 322, 2 et seqq. hæreditates a nonnullis ecclesiæ suæ oblatas recusabat, ut inde eorum parentes alerentur, 351, 1.

Augustus Imp. videtur Herodi veniam dedisse infantes occidendi, 86, 2. ejus filium Archelaum misit in exilium, 90, 1. obtrectantium sibi linguas spernebat, 145, 1.

Aureliano Imp. scabelli loco usus est Sapor, rex Persarum, 486, 1.

Aures audiendi habens, audiat: quid per hoc denotare velit Christus, et quis is sit, 320, 2.

Aureus Francicus valet 12 regales Hispanicos, 413, 2. aureus Romanus quanti sit pretii, 529, 2.

Aurum cur Magi Christo obtulerint, 81, 1 et seqq. eo denotatur charitas et paupertas, *ibid.* auri cupiditas mentem degravat, 207, 2. aurum templi vocatur quod gazophylacio injiciebatur, 492, 1.

Austeritas vitæ nonnisi perfectis convenit, 26, 1.

Aut pro *an* ponitur, cum est nota efficacis interrogationis, 208, 1.

Autographum S. Marci Latinum an injuria temporum perierit, 666, 1. sed autographum Græcum Venetiis asservatur, *ibid.*

Azymorum usus incipiebat cum Paschate, 549, 1. dies Azymorum qui dicantur, 2.

B.

Babylas mimus per verba Evangelii est conversus, 130, 2. tres pueros a se in pietate educatos ante se capite plecti voluit, ne seducerentur. 425, 1, 2.

Baculus et virgæ arma sunt rusticorum, 263, 1, 2.
Bajazetes substernitur Tamberlano equum scandenti, 486, 1.
Baiocus Romanus quanti sit pretii, 273, 2. *Vide* Denarius.
Bajulatione (in) crucis facta a Simone Cyrenæo, quæ lateant mysteria, 614, 1.
Balaam de stella apparitura sub ortum Christi prædixit, 75, 1.
Balsamum secum in Ægyptum traxit eo fugiens Jesus, et quomodo id illic proveniat, 83, 2.
Baptismus triplex : fluminis, flaminis et sanguinis, 105, 1. baptismus adscribit in Ecclesiam, est tessera Ecclesiæ, 107, 1. quando sit a Christo institutus, *ibid.* eum instituit Christus jam a Joanne baptizatus, ejus suscipiendi necessitatem indixit post mortem in Pentecoste, 114, 1; 114, 2. cur dicatur regeneratio, 433, 1. ejus forma, 657, 2. est ad salutem necessarius, 718, 2. baptismus Joannis qualis esset, et in quo a Christi baptismo differret, 98, . iile huic præludebat, 104, 1. illius quæ fuerit forma, 108, 2. denotat doctrinam et omnem prædicationem ipsius, 468, 1.
Barabbas insignis fuit latro, huic tamen Christus postponitur, 602, 2 et seq. 605, 1. quid vox sonet, 602, 2; 604,1. per culicem a Pharisæis excolatum denotatur, 493, 2.
Barba Christi fuit a ministris in passione vellicata, 587, 1.
S. Barbara a proprio patre interfecta est, 269, 2.
Barchocabas, id est filius stellæ, fuit insignis sub Adriano Imp. impostor; ad rebellandum Romanis Judæos excitavit, 73, 2. finxit se esse Messiam, 509, 1.
S. Barlaam oblatam a Josaphat pecuniam rejecit, 260, 1.
S. Barnabas S. Matthæi Evangelium propria manu descriptum circumtulit, 9, 2; 49, 1.
S. Bartholomæus Apost. Evangelium S. Matthæi secum ad Indos detulit, 9, 2; 49, 1. nominis ejus etymon, 257, 1. non fuit sponsus in Cana, nec ortus e regibus Ægypti, *ibid.*
Bartimæus vocatus est cæcus ille juxta Jericho, 704, 2. triplex vocis hujus etymon. *ibid.*
Βάσανος quid sit, 134, 1.
Basilides docebat non Christum, sed Simonem pro eo esse crucifixum, 614, 2.
S. Basilio visus est Spiritus Sanctus insidere in specie columnæ igneæ, 112, 2 et seq. ejus efficacia in docendo, 218, 1.
Beatus dictus quasi bene auctus, 137, 2.
Beati in cœlo sunt reges totius orbis, 143, 1. non sunt in globum transformandi, 333, 1. eorum quanta futura sit caritas, 383, 2. eorum gloria et gaudium per escam et potum corporalem designatur, 562, 1 et seq. eorum ira proprie zelus est, 677, 2. apparent ea specie et forma qua volunt, 649, 2. post resurrectionem in cœlo erunt similes angelis, 481, 1. item Deo, *ibid.*, 2.
Beatitudo hujus vitæ Evangelio invenitur, 7, 1. beatitudo vitæ consistit in fide et amore Christi, 366, 1. vera in quo sita sit, 137, 1. est dos Dei, 137, 2. cur beatitudo cœlestis dicatur regnum, 143, 1. cur terra, 144, 1. convivii lucidissimi nomine indicatur, 226, 1. Beatos absorbet, 387, 2.
Beatitudines octo sunt quasi octo paradoxa mundi, 137, 2. in earum singulis intelligitur vox *spiritu*, 138, 2. cur duabus primæ et ultimæ, regnum cœlorum promittatur, 150, 2. ipsum tamen omnibus præmium est, sed alio et alio nomine et titulo, *ibid.* earum octo scalæ, 151, 2. sunt eæ omnes inter se connexæ, *ibid.* earum inter se ordo, *ibid.* omnibus justis conveniunt suo quodam modo et gradu, *ibid.*
Beda Ven. Evangelio S. Joannis immortuus est, 9, 2.
Beelzebub erat idolum Accaronitarum, unde ita dictum, 271, 2.
Belli Judaici historia, 505, 2.
S. Benedictus totum mundum vidit in globo, 125, 2.
Benedixit Christus in panum miraculo primo Deum, deinde panes, 342, 1. cur in institutione Eucharistiæ panem benedixerit, 555, 1. benedictio hæc non fuit consecratio, sed prævia oratio, 555, 1.
Benefacere injurianti difficilius est quam ab eo acceptam injuriam ferre, 174, 1 et seq. benefacere posse et nolle est malefacere, 272, 1. proximo benefacere negligens, ei nocet, 677, 2.
Beneficentia ostendebat Christum esse Messiam, 282, 2.
Beneficia Eccles. non cognatis, sed dignis danda, 448, 1.
Berenice, *vide* Veronica.
S. Bernardo familiare erat sedere, 137, 1. paralyticum cruce signatum sanitati restituit, 240, 2.
Beth-Abara quis locus in Jordane, 103, 2.
Bethleem dictæ duæ fuere civitates, 70, 1. Bethleem alio nomine dicta est Ephrata, 78, 2. cur ibi natus sit Christus, 79, 1. ejus celebritas, 79, 1. in ea fuit unum tantum diversorium, 80, 1.
Bethleemitæ ob inhumanitatem in Deiparam prægnantem ostensam puniti strage puerorum, 88, 1.
Bethphage quis locus et unde vox derivata, 457, 2.
Bethsabee postea Davidis fuit uxor, 55, 1. et claruit spiritu prophetico, *ibid.* ejus pro Adonia petitio a Salomone filio, quomodo adornata fuerit, 447, 2.
Bethsaidæ urbis descriptio, etymon, quid in ea Christus fecerit, 290, 2. modo summe deserta est, 291, 2. quid ei interminetur Christus, 291, 1.
Bisarion ex Evangelio didicit se denudare et pauperes vestire, 5, 2.
Blasphemia in Spiritum Sanctum quæ sit, 306, 1 et seqq. vix remittitur, 307, 2. blasphemiam Judæi mire exhorrebant, 585, 2.
Blasphemus lapidabatur apud Judæos, 386, 1.
Bombyces frixi olim cibus Germanorum erant, 97, 1.
Boanerges, id est filii tonitrui dicti duo filii Zebedæi : quid ea vox sit et unde formetur, 678, 1 et seqq.
S. Bonifacius, Germaniæ Apostolus, Evangeliorum codicem ubique secum circumferebat, et hoc ense dissecto, nulla tamen ejus littera læsa fuit, 9, 2.
Bonum idem est quod perfectum, 426, 2. bonum omne est in Deo, *ibid.* et seqq. quæ sint vera bona, 137, 2. bona Dei alia sunt externa, alia interna, 522, 1. bona naturæ et fortunæ, sunt indifferentia, 194, 1. non est necesse hæc a Deo petere, quia ultro nobis adjicientur, si primum regnum Dei quæramus, 194, 2; 203, 1.
Booz tantum fuit unus, non plures, 55, 1.
Brachiorum extensio est mensura staturæ cujusque hominis, 200, 2.
Breviarium unde dictum sit, 185, 1.

C.

S. Cæcilia Evangelium semper circumferens, quid ex ejus lectione sit assecuta, 8, 2. una cum sponso Valeriano castitatem servavit, 64, 2.
Cæcitas dolor est assiduus, 455, 2. cæcitas spiritualis est error in fide vel moribus, 251, 1; 454, 2; 455, 2. ea est pœna præcedentium peccatorum, 321, 2 et seqq.
Cæci oculis vident mente, 250, 1. cæcos duos an unum, Christus veniens e Jericho curarit, 454, 1. et an is idem cum eo quem Lucas ab eo Jericho ingrediente curatum ait, *ibid.* horum cæcorum allegoria et tropologia, *ibid.* eorum importunus clamor, 452, 2. sex cæcos curavit Christus, 455, 2.
Cæsaris etymon quod sit, 478, 2.
Cæsarea Philippi est eadem cum Dan et Paneas, 247, 2. Cæsarea Philippi, et Cæsarea Palestinæ diversæ sunt urbes, et sic unde dictæ, 247, 2.
Caiani hæretici laudarunt fratricidium Caini, 496, 1.
Cain fuit symbolicus Judæorum pater, suos fratres Christum et Prophetas occidentium, 496, 1. idem eorum fuit avus, *ibid.* item typus, *ibid.*
Caiphas vere non prophetavit, dicens expedire ut homo

unus moreretur, etsi Spiritus Sanctus id per os ejus innuarit, 214, 2. ad ejus domum primum ductus videtur Christus, quod in ea convenissent Scribæ, 582, 1. cur auditis falsis testibus, surgeret, 584, 1. adjurat Christum, ut dicat an ipse sit Dei Filius, 2. cur et quomodo vestes suas sciderit, alias id ei erat illicitum, 585, 2. blasphemiæ crimen Christo impingit, 586, 1. non judicem agit, sed accusatorem, *ibid.* mane convocat concilium ad Christum damnandum, 587, 1; 595, 1.

Calamus idem est quod arundo, et culmus herba, 630, 1. et hic fuisse videtur, quo Christo porrectum in cruce acetum, *ibid.*

Calceamenta cur prohibita Apostolis, 263, 1. eorum tropologia, *ibid.*

Calceus quem Joannes solvere se indignum reputat, denotat humanitatem Christi, 104, 2.

Calecutii rex an fuerit unus e tribus Magis, 71, 2.

Calix aquæ frigidæ remunerationem meretur, 279, 1. ut calix passionis transiret a Christo absolute erat possibile, sed impossibile, posito Dei decreto de redimendo homine per mortem Christi, 570, 1. quis sit iste calix, *ibid.* calicis consecratio facta est immediate a Christo post consecrationem panis, 558, 1. ex eo primo bibit Christus, dein vicino porrexit, *ibid.* circa consecrationis ejus formam quædam notanda, *ibid.* et seqq. calix significat cujusque hominis sortem, sive bonam, sive malam, ei a Domino decretam, 449, 2.

Calvaria est cranium hominis carne nudum, 615, 1. Calvariæ mons unde ita dictus sit, *ibid.* videtur quasi idem cum monte Moria, 2. is terræmotu fuit discissus moriente Christo, 634, 2.

Calvinistæ censent Eliam, quem in fine sæculi venturum prædixit Malachias, esse Joannem Baptistam, 391, 1. peccantes suos publice in Ecclesia infamantes, graviter contra charitatem peccant, 409, 2. mensæ benedicentes pileo os contegunt, quasi secreto orantes, 184, 2.

Calvinus miraculum facere volens, e vivo fecit mortuum 214, 2. ejus impia dogmata, 211, 2. et quæ ex iis secuta sint mala, *ibid.* ejus error de opibus retinendis, non abdicandis, 429, 1. dixit se esse lapidem reprobatum factum in caput anguli, in quo se Christo æquiparat, 471, 2. ejus argumenta negantis veritatem corporis Christi dissolvuntur, 554, 2. ejus effugium negantis Christum, clauso sepulcro, resurrexisse, 648, 2. ejus blasphemia de Christi responso, 427, 1. item in eum agonizantem, 569, 1; 570, 2. ait eum in cruce desperasse, 628, 2. est in D. Petrum injurius, 354, 2 et seq. ejus in eum pœnitentem scomma, 592, 2. est injurius in mulierem hæmorrhoissam, 628, 2; 685, 1. cum Juda Magdalenæ factum improbat, 546, 2.

Calumnias æquo animo ferre docet nos Christus, 586, 2.

Camelus per foramen acus quomodo transeat, 431, 2. quid hoc mystice denotet, *ibid.* quid allegorice, 432, 1. quid symbolice, *ibid.* camelum glutire, et culicem colare, quid sit, 493, 1.

Campus sanctus Romæ est terra advecta ex agro Jerusalem in sepulturam peregrinorum comparato: ejus mira potentia, 599, 1.

Cancrini marini non fuit cibus Joannis Baptistæ in deserto, 97, 1.

Candor sæpe splendet, et splendor candet, 384, 1. candor est color perfectissimus, *ibid.*

Canes sunt symbolum obstinatorum, 207, 1, 2.

Canere hymnos erat usitatum olim in Ecclesia, 562, 2.

Canones facem Evangelio intelligendo præferentes, 23, 1, 2 et seqq.

Capacitas intelligendi et capiendi verbum Dei est a Deo suppliciter petenda, 320, 2.

Capharnaum civitas erat Galilææ superioris, cur dicta Gentium, 129, 2 erat emporium totius Judææ celeberrimum: nominis ejus etymon, *ibid.* ibi incepit Christus prædicare, multaque patravit miracula, 130, 1. cur vocetur civitas Christi, 238, 1. quid ei interminetur Christus, 291, 2. quam ea modo deserta sit, 292, 1.

Capillus dicitur quasi capitis pilus, 274, 1. capillos Deus habet in numerato, eosque custodit, *ibid.* quid tropologice et allegorice denotent. *ibid.*

Captiosos (apud) sapienter loquendum est, 480, 1.

Captivitas Babylonica fuit triplex, 56, 1.

Capturæ Christi ordo et series, 580, 2 et seqq.

Caput (per) suum cur nefas est jurare, 170, 2. caput nudare apud Sinas inhonestum est, 184, 2. caput inclinando mortuus est Christus, 632, 1. quæ ejus inclinationis causæ morales, *ibid.* et 632, 2 et seq.

Caracalla Imp. fratrem Getam a se occisum inter divos retulit, 79, 1.

Carcer Joannis Baptistæ fuit in arce Macheruntina, 689, 1.

Cardinales cur purpura vestiantur, 611, 1.

Carnales tentationes sunt velut flamina ingruentia, 217, 1. carnales voluptates jejunio et oratione superantur, 395, 1. eæ sunt veluti fluxus sanguinis, 685, 1.

Carnibus ante diluvium homines non vescebantur, 343, 2. eas non prohibet Ecclesia die jejunii quia malæ sunt, sed ad refrænandum gulam et exercendam mortificationem, 352, 2. caro et carnalis affectus infirma sunt ad resistendum persecutioni, 572, 1. caro mortificanda austeritatibus, 610, 2. quomodo caro non revelarit S. Petro Christum esse Dei Filium, 366, 2. cur caro Christi in Eucharistia vocetur panis, 29, 1.

S. Carolus Borromæus in cinere et cilicio est mortuus, 96, 2. ejus labor assiduus in divino obsequio, 358, 1.

Carolus Magnus sub obitum dedit se studio sacrarum litterarum, 9, 2.

Carolus Martellus unde dictus sit, 663, 2. ejus arrogans responsum offerentibus ei regnum Franciæ, 448, 1.

Carolus V Imp. e triplici P de statu reip. vel urbis conjiciebat, 154, 1.

Carpocratiani Evangelium S. Matthæi depravarunt, 11, 1.

Castellum est minus oppido, et subinde etiam vicus et pagus, 252, 1.

Castitas myrrha denotatur, 82, 1. nos angelis assimilat, 481, 2. est homini possibilis, 422, 2. est magna virtus, 423, 2.

Catena aurea e cœlo demissa orationis est symbolum, 189, 2.

S. Catharina Senensis diu sine omni vixit cibo, 121, 2. pauperi quidquid habebat donans, amplam a Deo recepit mercedem, 183, 1. voluntati divinæ se in omnibus conformabat, 190, 2. spineam coronam elegit præ aurea, 611, 1.

Cathedra S. Jacobi a Christianis Hierosolymis Pellam est translata ante urbis excidium, 505, 1 et seqq. cathedra Moysis est auctoritas docendi et jubendi, 488, 1.

Catomari quid sit, 606, 1.

Cedendum omnibus, 109, 1.

Census Judæis indictus a Romanis, erat didrachma: quæ illius causa et origo, 395, 2.

Centuplum quod promittatur aliquid propter Christum relinquentibus, 435, 2.

Centurio, cujus puerum Christus sanavit, quis fuerit, an fuerit Hispanus cognomento C. Cornelius, 222, 1. primo per Judæos et amicos Christum compellavit, tandem ipse eum adiit, *ibid.* difficultas occurrens in ejus petitione et seniorum ab eo missorum, enodatur, 2 et seq. Christum credidit esse Deum, ideoque se coram eo humiliter gessit, 223, 1. ejus heroicæ virtutes, *ibid.*, 2. quomodo ejus fides major omnium fuisse a Christo dicatur, 224, 1 et seqq. ejus domum non videtur Christus ingressus, sed in loco ubi ei centurio occurrit, servum curasse, 227, 2. centurio qui Christum mortuum confessus est esse Filium Dei, quis fuerit, 636, 2. quid de eo confessus sit, et qua occasione, *ibid.*

Cephas est petra, vel petrus; sic dictus Simon, 132, 1; 256, 1.

Cerebro (in) maxime viget sensus tactûs, 610, 2.
Cerei accenduntur in templis ad recitationem Evangelii, 2, 1.
Cæremoniæ veteris legis finem in Christo acceperunt, hoc denotat veli templi scissio, 633, 2.
Certantibus datur bravium, non otiosis, 449, 2.
Cervical mysticum hominis in afflictione quid, 233, 2.
Chaldæa an (e) venerint Magi Christum adorantes, 71, 2.
Camæleon non vivit ex aere, sed ex rore et muscis in aere volantibus, 99, 2.
Chananæa mulier quomodo Christum ad filiæ suæ energumenæ miserendum excitavit, 355, 2. unde noverit eum esse Messiam, *ibid.* tam in via, quam in domo Christo supplicavit, 356, 1. ab eo semel repressa fortius institit, *ibid.* comparat se cani, 2. et Christum sua ipsius sententia stringit, *ibid.* docet illa nos orare, *ibid.* magna ejus a Christo celebratur, 357, 1.
Chananæi non fuere unquam penitus ab Hebræis excisi, 355, 2.
Charitas auro denotatur, 81, 2. optat pro Deo dura pati, 172, 1. est monile Christi et pretiosa margarita, 233, 2. est regina virtutum, 333, 2. est flamma animarum, ejus oleum sunt bona opera, 525, 2; 527, 1. ejus gradus quomodo adaugendi sint, 530, 2. ei respondet gloria, 278, 1. jubet diligi amicos et inimicos, 176, 2. ea in correptione peccantis requiritur, 407, 2.
Cherubini Ezechielis denotant quatuor Evangelistas, 12, 2.
Chet Hebraicum latine non semper vertitur per *ch.* 130, 1.
Chiliastæ mille annos voluptatis confingunt fore post resurrectionem, 431, 2.
China (in) prædicatum fuisse Evangelium probabile est, 505, 1.
Chlamys fuit olim vestis regia, 609, 2. quam chlamydem coccineam Christus fuerit indutus, fuit eadem quæ purpurea, *ibid.* quid symbolice et anagogice denotet, *ibid.* 609, 2; 610, 1 et seqq.
Christianismus non adversatur regimini politico, 396, 1.
Christianus Druthmarus quando floruerit, 650, 2.
Christianus æmulari debet divina attributa, 178, 2. ei fas est jurare, 168, 1 et seqq. agonizet pro cœlo, 209, 2. ei datum, sibi datum Christus reputat, 279, 1. Christianus mininus in Ecclesia dignior et sublimior est Joan. Baptista, 285, 2. Christianus philosophus adversis solidatur, 216, 1.
Christiani sunt velut pisces, 132, 2. eorum virtus languescit in pace, crescit in persecutionibus, 150, 2. tendere debent ad perfectionem sui status et officii, 177, 1 et seqq. sunt in hac terra velut peregrini, 640, 2. finito Christianismo beabuntur, 517, 1. orant genuflexi, 183, 2. et ad Orientem conversi, quia Christus crucifixus faciem conversam habuit ad Occidentem, 621, 1. Christiani omnium gentium in duodecim Israelis tribubus distributi sunt, 435, 1. Christiani in Tartaria precibus suis montem transtulerunt, 393, 1. Christiani Hierosolymitani instans urbis excidium metuentes, in Pellam urbem se contulere, 505, 1 et seqq. Christianorum priscorum jejunium, 128, 2; 245, 2. usque ad vesperam jejunabant, 225, 2. fuere pauperes, 141, 1. caruere calceis, sed utebantur pallio, 362, 2. post Eucharistiam sumptam hymnos canebant, 562, 2. osculo sancto se invicem salutabant, 575, 1. cur coronas ferre recusarent, 610, 2. post mediam noctem in die Paschæ solvebant jejunium, et lætitiæ signa dabant, 645, 2.
S. Christina martyr a proprio patre interfecta est, 269, 2.
S. Christina mirabilis in voluntate Dei mirabiliter conquievit, 189, 1.
Christus est nomen officii Jesu, 47, 2.

CHRISTI JESU *incarnatio, nativitas, infantia, fuga, nomen.*

Adventus Christi exspectabatur deficiente sceptro in domo Juda, 61, 1. cur ex Virgine desponsa natus sit, 63, 2. ex vi conceptionis fuit sanctus, 65, 1. quo anno Herodis Magni natus, 70, 2. est dupliciter natus rex Judæorum, 73, 1. nascens non fuit colligatus stellis, nec sub earum fato, 74, 2. nascens in Bethleem docuit nos humilitatem, 79, 1. an e stabulo post discessum turbæ, in domum aliquam honestam translatus sit, dum a Magis est inventus, 80, 1. non videtur id verisimile, *ibid.* eum natum Magi adorarunt ut Deum latria, 2. quando et quare fugerit in Ægyptum, 82, 2. quid illo eam ingrediente contigerit, 83, traxit secum balsamum in Ægyptum, dum eo fugeret, 83, 2. quando inde rediverit, 84, 1. necem evasit fugiendo in Ægyptum et ejus nomen et gloria sensim crevit, *ibid.* 88, 1. ejus in strage parvulorum dolor et gaudium, *ibid.* quando ex Ægypto redierit, 89, 2. cur dictus Nazaræus, id est sanctus, 90, 2; 91, 1. cur dictus Nazarenus, id est floridus, 92, 1.

Ejus baptismus, jejunium, tentatio.

Christus quo anno cœperit prædicare, 94, 1. cur tam diu obscurus delituerit, *ibid.* in quo fuerit Joanne Baptista fortior, 104, 2. venit ad Joannem ut ab eo baptizaretur, 106, 2. venit in Judæam, *ibid.* cur a Joanne baptizari voluerit, *ibid.* et seqq. non suscepit baptismum a se institutum, 107, 2. fuit a Joanne baptizatus, *ibid.* idque die VI januarii, 110, 1. quotidie magis et magis se humiliabat, 109, 2. toto corpore fuit nudatus et ablutus in baptismo, 110, 2. baptizatus, sæpius postea Joannem adiit, *ibid.* columba capiti ipsius insedit dum baptizatur, 111, 2. Deo Patri in ipso complacet, 113, 2. baptizatus baptismi Sacramentum instituit, 114, 1. cœpit jejunium die VI januarii, 116, 1. actus est a spiritu in desertum, *ibid.* et seqq. cur fuerit tentatus, 2. diabolum et omnes ejus potentias debellavit, *ibid.* plures quam tres tentationes diaboli passus est, 117, 1; 670, 1. egit inter feras ibi innoxius, *ibid.* quadraginta diebus et noctibus sine omni prorsus cibo et potu jejunavit, 117, 2. idque virtute supernaturali, 117, 2 et seqq. cur postea esurierit, 119, 2. quando ejus tentatio contigerit, 120, 2. ejus mansuetudo erga dæmonem tentantem, 122, 1. fuit secundo tentatus ad vanam gloriam, 1. quomodo a diabolo assumptus, *ibid.* illusit eum, *ibid.* fuit tentatus per omnia genera tentationum, 127, 2. satanam a se repulit, *ibid.* quomodo e monte, in quem hic eum transtulerat, in suum redierit locum, 128, 1.

Ejus prædicatio, gesta, miracula, vita, transfiguratio.

Christus, Joanne incarcerato, publice prædicare cœpit, 129, 1. e Judæa successit in Galilæam, fugiens Herodem, *ibid.* fuit hic secundus ejus in Galilæam transitus, *ibid.* cur in Nazareth non inceperit prædicationem, *ibid.* quæ et qualis fuerit ejus prædicatio, 130, 2. cur in Capharnao prædicationem suam orsus sit, 1. quæ ejus rei mysticæ significatio, 130, 2. quomodo Apostolos vocarit, 131, 2 et seqq. quo fine miracula patraret, 133, 2. ejus indefessum prædicandi studium, *ibid.* in suis miraculis initio fidem non requisivit, 134, 2. cur in monte docuerit turbas sequentes, 136, 1. cur montem frequentarit, *ibid.* 2. docuit facto suo paupertatem, 141, 1. corrigit legem repudii, 167, 2. cur jurare vetet, cum subinde id sit licitum, 168, 2. legem talionis restringit, 171, 1. ejus doctrina quam præstans, modus docendi ejus, *ibid.* et seqq. an in loco campestri longum illum sermonem habuerit, 219, 1. ubi leprosum et quando sanarit, 2. sanat eum tangendo, 220, 1. plus ei tribuit, quam peteret, 2. sanavit eum vi sua divina confestim, *ibid.* puerum centurionis sanat, 222, 1. plura offert ei quam fuerat rogatus, 223, 1. curat eum non in domo, sed in via, 227, 1. socrum Petri febrici-

tantem curat et quomodo, 229, 1. ægros omnes tactu sanat, *ibid.* et quare eam potestatem haberet, 2. cur transfretaret stagnum Genesareth, *ibid.* Scribam avarum perstringit, *ibid.* cur vetuit discipulum volentem sequi se, sepelire patrem suum, 233, 1. excitavit tempestatem, cum ipse navi veheretur, 234, 1. et ipse dormiebat, cur, 2. tempestatem sedat verbo, ut Deus, 236, 1. ejus civitas vocatur Capharnaum, 238, 1. quos corporaliter sanavit, etiam spiritualiter sanavit, 239, 1. potenter vocavit ad se Matthæum, 243, 1. cur cum peccatoribus se agere et conversari diceret, 244, 1. vocatum venit peccatores, attamen etiam aliquos justos, 2. filiam Archisynagogi suscitat a morte, 247, 2; 248, 2. cur eam resuscitationem evulgari vetuerit, 249, 2. tres mortuos ad vitam revocavit, 2. cur cæcis duobus in via visum non restituerit, sed domi suæ Capharnai, 250, 2. cur miracula sua taceri voluerit, 250, 2. curavit dæmoniacum mutum ad preces eum efferentium, ex mera benignitate, 2. etiam in pagis docuit et benefecit, 252, 1. post se misit Apostolos in messem, 2. habuit in suo comitatu mulieres a quibus alebatur, 261, 1. Apostolos missos ad prædicandum præmonuit de instante persecutione, 266, 1. idque secundo, 269, 2. e miraculis cognitus est esse Messias, 282, 1. cur laudarit Joannem post abitum discipulorum ejus, 282, 2. cur vitam egerit communem, non austeram, 289, 2. Apostolis duarum SS. Trinitatis personarum cognitionem revelavit, tertiæ fidem nonnisi cum jam iret ad mortem, 294, 1. libere veritatem prædicavit 301, 1. cur miracula sua taceri jusserit, 302, 2. ostendit se dæmones non pellere ope dæmonis, 304, 2 et seqq. argumentum ejus cornutum in Scribas, 308, 1. judicatus est a suis insanus, 316, 1. ejus facta fuere velut parabolæ, 321, 1. cur dicatur granum sinapis, 328, 1 et seqq. cur fermentum, 330 1. cur margarita, 334, 1. item gemma gemmarum, *ibid.* videtur cum patre suo Joseph artem fabrilem exercuisse usque ad annum quo cœpit docere, 335, 2. an vixerit usque ad annum trigesimum abstractus instar religiosi, *ibid.* ejus humilitas, 338, 1. cur in Nazareth non fecerit miracula, 2. cur post mortem Baptistæ in desertum concesserit, 340, 1. quomodo panes quinque in deserto multiplicarit, 342, 1 et seqq. cur ibi non dederit vinum, 343, 1; 359, 1. cur transfretarit post hoc miraculum, 343, 2. cur in solitudine orarit, *ibid.* quare discipulos permiserit tempestate jactari, 344, 2. quomodo super mare ambularit, et discipulos timore percelli permiserit, 345, 1. sua voce eos recreavit, 2. cur Petrum diffidentem ob vim ventorum mergi permiserit, 346, 1. quatuor in hac navigatione trans fretum contigerunt miracula, 347, 1. ejus tactus omnes morbidos sanabat, 348, 1. cur adierit subinde Gentiles, neglectis Judæis, 355, 1. cur in monte sederit, 357, 2. cur deinde in septem panibus miraculum fecerit, 359, 1. eos benedixit, orans Deum, *ibid.*, 2. habetur a Pharisæis pro mago, hinc petunt ab eo signum de cœlo, 361, 1. cur putatur fuisse Joannes Bapt. aut Elias, aut aliquis e priscis Prophetis, 364, 1. cur Apostolos vetuerit cuiquam revelare, quod ipse esset Messias, 372, 2. cur eos de morte sua præmonuerit, 373, 1. transfigurationem suam iis prædixit, 378, 2. cur eam ad sex dies distulerit, 380, 1. cur Apostolos eam silere jubeat, 390, 2. lunaticum quomodo curarit, 392, 2 et seqq. suam passionem prædicit, 395, 1. cur dæmonem in dæmoniaco clamantem tacere jusserit, 2. sensim aperiri voluit se Messiam esse, *ibid.* cur permiserit dæmonem, antequam exiret, energumenum contorquere et vexare, 672, 2. solo jussu dæmones pellit, *ibid.* cur petat ab hæmorrhoissa, quis vestimenta ejus tetigerit, 685, 1. cur cæcum curaturus, eum extra turba duxerit, 696, 1. cur sensim eum curarit, 697, 1. non sinebat, ut quis onustus vase vel sarcina extimum atrium templi transiret, 706, 1, 2.

Ejus triumphus, passio, tormenta, crucifixio, mors.

Christus in passione fuit rex et dominus tormentorum et dolorum, 172, 2. tria in ea notanda sunt, 573, 2. cur in ea leprosi formam assumpserit, 221, 2. voluit pati omne genus tormentorum, et ab omni hominum genere, 257, 2. ipse diversimode exagitatus a Pharisæis, exemplo est suis sectatoribus, ut in persecutione non deficiant, *ibid.* vocatus fuit a Judæis Beelzebub, 271, 1 et seqq. ipse est dux Martyrum, 275, 2. Patri potius suo voluit obsequi quam matri, 316, 2. in cruce velut triumphum egit, 446, 2. quibus traditus fuerit, *ibid.* cur Apostolis suam mortem prædixerit, *ibid.* 447, 1. cur passio ejus vocetur calix, 449, 1. cur baptismus, 2. est mortuus pro omnibus, 453, 2. cur ex Bethphage cum triumpho per portam auream in Jerusalem et templum deduci voluerit, 458, 1; 464, 1. cur transire vallem Josaphat, *ibid.* insedit tam pullo quam asinæ vicissim. 459, 2. cur cum pompa in urbem ingredi voluerit, *ibid.* 2 et seqq. faustis acclamationibus turbæ excipitur, 460, 2; 462, 1 et seqq. agnoscit hæc eum pro Messia, 461, 2 et seqq. regnum suum adiit in cruce, 399, 2. effecit ut nemo Judæorum et Romanorum hoc ejus triumpho irritatorum manus in eum miserit, 463, 2. cur urbem ingressus primo adierit templum, 464, 1. vendentes et ementes ex eo ejecit, 2. et quare, *ibid.* mensas et cathedras subvertit, 464, 2. stravit sibi viam paulatim ad passionem per Scribarum reprehensiones, 472, 2. ob eum crucifixum eversa fuit Jerusalem, 507, 1. passionem suam prædixit, 542, 1, 2. biduo ante eam egit in Bethania, 544, 2. cur in Paschate sit mortuus, 544, 1. excusat et defendit Magdalenam a qua inunctus erat, quod ad sepeliendum eum id fecerit. 546, 1. est volens et conscius mortuus, *ibid.* 552, 2; 565, 1; 573, 2; 575, 2; 631, 2. venditur triginta argenteis, 547, 2. vili pretio venditus meruit fieri pretium mundi, 548, 2. in agno paschali se velut in cruce intuebatur, 551, 2. cur Judæ peccatum nollet divulgare, 552, 1. proditionem sui Apostolis detexit, *ibid.* cur Judam non nominarit, 552, 2. ejus quinque actiones in institutione Eucharistiæ, 554. 2. quomodo eam dederit 555; 1; 557, 2. suis valedicit dicendo se non amplius in hac vita cum eis comesturum, 562, 1. cur in montem Oliveti exierit, 563, 1. cur secesserit in villam Gethsemani, 566, 1. ejus tristitia in horto, 567, 1. simul dolebat et gaudebat summe de sua passione, 2. tristatus est usque ad mortem, 569, 1. cur Apostolos sustinere jusserit, *ibid.* fuit in passione portentum virtutum, 2. quinque ob causas procidit in terram orans, *ibid.* cur ad discipulos dormientes venerit, 571, 2. eos acerbe non increpat, 572, 2. secunda ejus oratio in horto, et tertia, 2. cur tertio orarit, *ibid.* quo sensu dixerit discipulis: *Dormite jam*, 573, 1. obviam prodeundo hostibus tria notanda nobis dedit, 2. osculantem Judam non respuit, sed amice reosculatur, 575, 1. et blande compellat, *ibid.* et seqq. quæ miracula patrarit jam comprehendendus, 576, 1; 2. aurem Malcho restituit. 578, 2 et seqq. Petri gladium stringentis temeritatem castigat, 578, 2. cur se defendi vetet, *ibid.* angelorum ope ad sui defensionem non habebat opus. *ibid.* passionem suam ut melleum calicem amplectitur, 580, 1. ipsius capturæ ordo, *ibid.* et atrocitas, 581, 1. ad quem primum ductus fuerit, 582, 1. interrogatur a Caipha, 583, 1. animose et intrepide ei respondet, *ibid.* alapa illic percutitur, 2. quare a testibus accusatus tacuerit, 584, 2. adjuratur a Caipha per Deum vivum, *ibid.* eique tum respondet clare, 585, 1. ejus medios inter judices magnanimitas.

585, 2. blasphemare censetur a Caipha, 586, 1. hinc tanquam blasphemus a concilio reus mortis judicatur, *ibid.* ob nostra peccata reus erat, *ibid.* et seqq. bis examinatus et rogatus in concilio fuit, 586, 2. quomodo a ministris et senatoribus fuerit illusus, 587, 1. ejus facies fuit consputa, *ibid.* et barba vellicata, *ibid.* palmis facies ejus cæditur, *ibid.* et illuditur quasi scurra et ludio, 587, 2. velata fuit facies ejus, duabus de causis, 588,1. quid ea velatio mystice et tropologice denotaret, *ibid.* sua passione Deum honoravit, ejusque injuriæ satisfecit, 588, 2. apicem patientiæ et reliquarum virtutum expressit, *ibid.* Martyres ad opprobria, tormenta et mortem animavit, 589, 1 fuit adamas patientiæ, 589, 1. Petrum negantem respexit et ad pœnitentiam adduxit, 592, 1. vinctus ad Pilatum trahitur, ut ab eo damnaretur ad mortem, 596, 1. cur huic traditus sit, 2 et seq. tria crimina ei coram illo objecta, 600, 1. quid ei de suo regno responderit, 600, 2. cur tacuerit accusatus apud Pilatum, 601, 1. veste alba ab Herode illuditur, 602, 1. cum Barabba componitur et postponitur, 2; 604, 1. per Pilati uxorem innocens declaratur, 603, 1. ab eo jubetur flagellari, 605, 2. fuit flagellatus antequam ad mortem damnatus, 606, 1. idque semel tantum, sed atrociter ad columnam ligatus, 606, 1 et seqq. quibus instrumentis fuerit flagellatus, 607, 2. cur tam atrociter voluerit cædi, *ibid.* ipsius in ea flagellatione patientia et constantia, 608, 1. passus est per omnia, *ibid.* 612, 2. morti a Pilato adjudicatur, 608, 2. a militibus spinea corona coronatur, *ibid.*, 610, 1. cur, *ibid.*, chlamydem coccineam induitur per ludibrium, 609, 2. arundo ei in manus datur per contemptum, 611, 1. ejus regia insignia simul referuntur, 612, 1. cur caput ejus percussum arundine, 2. ad populum in hoc schemate producitur, *ibid.* cur cum educeretur ad crucifigendum, suis sit vestimentis indutus, 613, 1. quam longis itineribus fatigatus sit in die mortis suæ, *ibid.* quomodo crucem suam portarit, 614, 1. quid dixerit ad mulieres super se lamentantes, 2. cur in loco infami et supplicii voluerit crucifigi, 615, 2. cur extra Jerusalem, *ibid.* vinum felle mixtum ei propinatur ante mortem, 616, 1. bis ei potus oblatus in Calvariæ monte, *ibid.* cur gustatum bibere noluerit, *ibid.* clavis cruci suæ fuit affixus, sed et funibus simul alligari potuit, 2. quot clavis fuerit affixus, 617, 1. sunt ii per volam manus adacti, vel per carpum brachii, et cur, 617, 1. quem cruciatum senserit in ea fixione, *ibid.* maxime in pectore, *ibid.* crucifixionis hujus circumstantiæ, 2. an pependerit nudus, *ibid.* an fuerit humi cruci affixus, *ibid.* cur fuerit crucifixus, variæ dantur causæ, 618, 1 et seqq. in cruce pendens luit Adæ peccatum, *ibid.* et sic cœlum terræ reconciliavit, *ibid.* sensit in ea omnium martyrum tormenta, 2. XXV die martii est crucifixus, 620, 2. et in meridie facie versa ad Occidentem, 621, 1. 632, 1 et seq. pro crucifigentibus Patrem rogavit, 622, 1. vidit vestes suas sorte dividi, 2. fuit in cruce servatus a militibus, 623, 1. medius pependit inter latrones, 624, 1. blasphematur a prætereuntibus, *ibid.* 2. maxime a principibus, 2. si rex Israel, de cruce descendere eum nefas, potius in eam ascendere, 625, 1. cur de ea non descenderit, *ibid.* 628, 1. etiam a latrone crucifixo convitia atrocia pertulit, 626, 2. in cruce psalmum XXI recitavit, et cur, 628, 1. quomodo a Patre fuerit derelictus, *ibid.* et seqq. datum ei pro vino acetum, 629, 2. septem ejus in cruce verba, 631, 2. clamavit antequam exspiravit, idque magna voce, et qua de causa, 2 et seq. emisit spiritum capite inclinato, 632, 1. idque feria sexta, circa horam nonam, *ibid.* quid eo mortuo contigerit, 633, 1 et seqq.

Ejus sepultura, resurrectio, apparitiones.

Christus est primitiæ resurgentium, 635, 2. mortuus multorum corda movit, 637, 1. cur in monumento novo ex petra exciso sepultus sit, 640, 1. cur positus in alieno sepulcro, 2. cur in horto, 641, 1. ejus anima in limbum descendit, *ibid.* 646, 2. quomodo in sepulcro fuerit tribus diebus, et tribus noctibus, 312, 1 et seqq. cur triduo in sepulcro manserit, 313, 1. resurrexit in aurora, 645, 1 et seqq. passionis et resurrectionis ejus series, 646, 1 et seqq. resurrexit clauso sepulcro, *ibid.* 647. 2. resurrexit antequam ungeretur, cur, 651, 1. quare in Galilæa sæpius suis apparuerit, 652, 1. cur se mulieribus redivivum exhibuerit, 653, 1. quid iis dixerit, 653, 2. cur discipulos vocet fratres, 654, 1. sexies in Judæa ipso die Paschatis apparuit, *ibid.* deinde et aliis, *ibid.* ipsius apparitio in Galilæa, 656, 1. quomodo post resurrectionem cum suis comederit, 562, 2. apparuit eadem forma et figura quam habuit vivens, 656, 2. quomodo ascenderit in cœlos, 719, 2.

Ejus deitas, dignitas, vita, officia, judicandi potestas, virtutes, alia.

Christus etiam Propheta est : est auctor Evangelii, 4, 1. multa legis decreta reformavit et ad meliorem virtutis ac pietatis formam revocavit, 6, 2. quid in Evangeliis doceat ac præscribat, 7, 2. in terras venit ut nobis esset redemptor, doctor et vitæ exemplar, *ibid.* est velut angelus cœlo delapsus, 10, 2. quatuor habet stemmata, leonis, vituli, hominis, aquilæ, 13, 1 et seq. ejus gesta et vita per annos succincte digeruntur, 16, 1 et multis seq. sermonem suum magis ad mentem et sensa eorum qui secum agebant, quam ad interrogationem et verba externa accommodabat, 24, 1. est verus Deus, 25, 2. cur vocetur *filius David*, 53, 2. per Joseph successit in regnum Juda, 56, 2. habuit erga eum jus filiale, *ibid.* cur vere filius Joseph fuerit, 57, 1 et seq. solum natus est ex matre, non genitus fuit a patre, 59, 2. est finis totius legis, et populi et mundi captivi liberator, 61, 1. est cum Ecclesia ethice, 68, 2. est rex cœlorum, 73, 1. est stella splendida et matutina, 76, 1. ejus opera erant perfecta, 81, 2. vocatur *fortis*, 104, 2. eum audire Deus Pater jubet, 113, 2. caruit angelo custode, 124, 1. et quare, 402, 2. vocatur piscis, 132, 2. homines reconciliat Deo, estque princeps pacis, 149, 2. legem non dissolvit, sed implevit, 156, 2. vocatur *amen*, *ibid.* prius opere præstitit quæ alios edocuit, 158, 2. perfecit non tantum Scribas, sed et legem, 159, 1. præceptum charitatis sanxit, 163, 1; 171, 1 et seqq. fuit rex Martyrum et dux patientium, 2. pro inimicis rogavit, 177, 1. an in eo fuerit admiratio, 224, 1. habuit præter divinam scientiam, triplicem aliam qua homo, *ibid.* habuit bona in communi, 231, 1. unde dicatur filius hominis, 231, 2 et seq. cur ex Adam nasci voluerit, 2. ejus immensa humilitas et cum hominibus charitas, *ibid.* seqq. suis est pater, 232, 2. ejus benignitas in compellandis ægris, 238, 2. ejus divinitas probatur e peccatorum remissione, et humanarum cogitationum cognitione, 239, 1. in quo fuerit major Prophetis, 2. potestas excellentiæ ejus est quadruplex, 240, 2. peccata remisit non tantum qua Deus per omnipotentiam, sed etiam qua homo auctoritative et meritorie, *ibid.* fulgor faciei ejus omnes ad se rapiebat, 243, 1. est medicus peccatorum, 244, 1. est velut sponsus, 245, 1. est salutis et lætitiæ publicæ totius mundi auctor, 246, 1. ejus facilitas et promptitudo ad benefaciendum, 248, 1; 251, 1. cur sit major cæteris Prophetis, 2 et seq. est dominus Ecclesiæ tam qua Deus, quam qua homo, 252, 2. nulla sanxit nova præcepta positiva nisi fidei, et Sacramentorum, 259, 2. pecuniam non habuit, sed Judas pro eo, 261, 1. unicam tantum

externam tunicam habuit, 262, 1. magis diligendus est, quam filii aut parentes, 276, 2. etsi junior fuerit Joanne, eo tamen major est, 284, 2. quo sensu omnia ei sint tradita a Patre, 293, 2. omnes ad se invitat, 294, 1 et seq. quomodo laborantes reficiat, 2. ejus jugum clemens est et benignum, 295, 1. ejus mansuetudo in sufferendis Scribis, discipulis, turbis et injuriis, *ibid.* est auctor totius legis Mosaicæ, 300, 2. passim omnibus benefacere studebat, 302, 2. ejus lenitas et mansuetudo, 303, 1. assumpsit ad tempus dotes corporis gloriosi, 324, 1. non habuit peccatum originale, 354, 1. missus est ad solos Judæos, 356, 1. est doctor, pontifex, propheta, et ut talem eum confessus est S. Petrus, 365, 1 et seq. ejus divinitas probatur, *ibid.* eam carnis velo texit, 380, 2; 383, 2. ejus nomen in Scriptura est petra, 369, 1. est dilectus Dei Patris filius, 389, 2. cur solverit didrachmam, etsi a tributo immunis, 395, 2 et seqq. cur pro se solo et Petro, 396, 2. ejus paupertas, 397, 1. pueris delectabatur quod essent simplices et innocentes, 400, 2 et seqq. meruit angelis gratiam et gloriam, 405, 1. si vel unus homo periisset, pro eo redimendo mortem oppeteret, *ibid.* de pusillis errantibus singularum habet curam, 2. matrimonium ad primævam suam institutionem revocavit, 420, 2 et seq. vitam activam contemplativæ junxit, 430, 1. in cœlo est primus, quia in terra novissimus, 451, 1. quomodo suum esse neget dare sessionem ad dexteram vel sinistram suam filiis Zebedæi, 450, 2. cur Patri suo hoc assignet, 451, 1. ipsius in omnibus actibus humilitas, 453, 1. ejus liberalis oblatio et liberalitas, 455, 2. curavit sex cæcos, videt et novit absentia, 458, 2. est rex Israel, 463, 1. fuit maximus Prophetarum, *ibid.* non erat sacerdos Leviticus, *ibid.* zelus ejus pro honore Dei, 465, 1. esuriit ut malediceret ficui, 466, 2 et seq. cur Judæorum quæstioni de sua potestate non responderit, 469, 1. est prima Ecclesiæ petra, 471, 2. est fidelibus perenne pabulum et gaudium, 475, 1. quid responderit Pharisæis de tributo Romanis solvendo rogantibus, 479, 1, 2. est verus pater et magister, 490, 1. ejus pathos et compassionis affectus erga Jerusalem, 497, 2. in quo sit gallinæ similis, *ibid.* et seqq. ejus cum fulgure analogiæ, 510, 2. comparat se aquilæ, *ibid.* et seqq. item cadaveri et corpori redivivo, 511, 1. ejus exprobratio ad impios in die judicii, 515, 1. cur in nubibus cœli venturus sit, et in gloria et majestate magna, 2. quatenus diem et horam consummationis sæculi noverit, 518, 1. cur furi comparetur, 520, 2. est Ecclesiæ sponsus, 525, 1. quando venturus sit ad judicium, nocte an mane, 526, 2. terribilem vultum tunc ostendet reprobis, 528, 2. quando peregre profectus dici possit, 529, 2; 530, 2. quando inimicos suos interfecerit, *ibid.* ejus judicantis majestas in quo sita sit, 533, 2. quomodo reprobis sua tunc beneficia, quibus abusi sunt, exprobraturus sit, 537, 2; 538, 2. summus ejus erga suos amor in Eucharistia apparet, 560, 1. fuit simul viator et comprehensor, 567, 1. quomodo a nobis amandus sit, 571, 1. duas habuit voluntates, humanam et divinam, *ibid.* ejus clementia erga Judæos in se tam atroces, 573, 2. an vultus ejus habuerit aliquid sidereum, 576, 2. sedet ad dexteram Dei, etiam qua homo, 585, 2. quomodo eum in die judicii visuri sint Judæi et pontifices, qui eum damnarunt, *ibid.* cur vocetur ab ancilla ostiaria Galilæus, 590, 1. ejus charitas in animam peccantem, 592, 1. a primo conceptionis suæ instanti habuit proprie dominium totius mundi, quoad jus et potestatem, 601, 1. ejus amor erga genus humanum omnem superabat dolorem, 608, 1. quidquid egit et passus est, pro nobis fuit, 634, 2. quid de eo Pilatus ad Tiberium Imp. scripserit, 655, 2. data ei qua homini potestas in cœlo et in terra, et quando. 657, 1. suis semper se ad futurum spondet, 2. Ecclesiam suam semper proteget usque ad finem mundi, 658, 1. est in anima quasi rex, paterfamilias, auriga, ratio, anima, ignis et sol, 2. semper nobiscum corporaliter est in Ven. Eucharistia, 1. est Sanctus Sanctorum, 671, 2. est dominus sabbati, 675, 2. fuerunt in eo passiones, sed domitæ, 677, 1. quomodo ira in eo se exeruerit. 2.

S. Chrysanthus et Daria lectione Evangelii ad Christum conversi sunt, et alios converterunt, 9, 1.

Cibus omnis quem Deus præscriberet, alere posset, 121, 2. cibus per cor animam non inquinat, ut volebant Judæi, 353, 2. cibi triplex digestio et egestio, *ibid.* quæ ejus pars per poros evanescat, et in secessum abeat, *ibid.* cibus delicatissimus pessime post egestionem fœtet, 355, 1 et seqq. cibi immundi immunditiem non afflant animæ, 352, 1; 354, 2.

Cilicium erat vestis S. Joannis Baptistæ, 96, 1. ejus usus erat frequens apud anachoretas, *ibid.*

Cimices sunt typus hæreticorum, quia vivi mordent, mortui fœtent, 154, 2.

Cinctio vestium docet compositos mores, et contra, 96, 2.

Circuli lineis ad centri punctum deductis ostenditur Christi existentia in quolibet hostiæ puncto, 431, 2.

Circulari figura ostenditur veritas corporis Christi, 556, 2.

Cives semper invident civibus, 338, 1. cives Christi sunt Judæi, qui eum agnoscere noluerunt, et illo mortuo fidem ipsius prædicari vetuerunt, 530, 2.

Civitates Israel ab Apostolis non consummandas antequam veniat Filius hominis, quomodo intelligatur, 270, 2.

Clamor de nocte nuptiis sponsi denotat clamorem et tubam Archangeli fideles mortuos excitantis, 526, 2 et seqq. clamor Christi in cruce fuit miraculosus, 631, 2. cur in ea clamarit, *ibid.* et seqq.

S. Clara gestavit per 28 annos cilicium e setis porcinis, licet infirma, 96, 1.

Claritatis dotem Christus semper habuit, sed repressit, at in transfiguratione reprimere desiit, 383, 1. claritatis suæ dotem abscondit Christus post resurrectionem apud suos, 656, 2.

Claudia Procula Pilati uxor, *vide* Uxor.

Claves regni cœlorum Petro sunt datæ, non Ecclesiæ, 370, 1. et in eo Romanis Pontificibus Petri successoribus, 2. quid per has denotetur, *ibid.* per has denotatur summa eorum potestas, *ibid.* et quidem in spiritualia, 370, 2. quid claves tropologice denotent, 371, 1.

Clavis fuit Christus cruci affixus, et quot, 616, 2. clavus unus describitur, 617, 1. per quam partem manus ii sint adacti, *ibid.*

Clausula post *Amen* in oratione Dominica videtur addititia, 194, 1.

Cleophas fuit frater S. Joseph, 316, 1; 337, 1. alio nomine dictus est Alphæus, *ibid.* fuit martyr, 276, 2.

Clerici jure humano sunt immunes ab omni tributo. 396, 1.

Clinias maluit damnum grave subire, quam jurare, 168, 2.

Coccineus color et purpureus prope idem est, 609, 2.

Cœlestia sectanda et ambienda sunt, 468, 2. cœlestis gloria promissa misericordibus est, 147, 2. ejus intuitu omnia acerba generose subeunda sunt, 379, 1, 2.

Cœlibatus est homini possibilis, 422, 2. item facilis, *ibid.* consulitur, non præcipitur, 424, 1

Cœlicolæ dicti sunt Christiani ad Judæos deficientes, 468, 2.

Cœli etymon : ipsum ut Deum multæ gentes coluerunt, *ibid.* cœli empyrei altitudo, 287, 1. cœlum et terra quomodo transibunt, 517, 1. cœlum et terra mystice quid sint, 189, 2 et seqq. nomine *cœli et terræ* significantur omnes creaturæ, ideoque homines et angeli, 292, 2. cœlum hæreditant mites ob toleratas injurias, 144, 1. ipsum terra viventium est, *ibid.* ejus amœnitas, *ibid.* in eo non juratur, 169, 1. nec per id est juran-

dum, 169, 2. quare in cœlo Deum esse in oratione dicamus, 186, 1. quomodo vim patiatur, 286, 1 et seqq. cœlum centuplo meliora habet, quam terra, 437, 2. ibi erunt primi novissimi, et novissimi primi, 437, 2 et seqq. cœlum quot habeat bona, 535, 1. est id creatum propter Beatos, et ab æterno eis paratum, *ibid.* via in ipsum per Christi mortem nobis aperta fuit, 633, 2. ejus porta est arcta, et quæ sit illa, 209, 2.

Cœli in fine mundi e suis polis et cardinibus convellentur, 514, 1. visi sunt aperiri post baptismum Christi a Joanne, 111, 1. cur et quomodo, *ibid.*

Cœna triplex Christi, agni paschalis, ciborum communium et Eucharistiæ, 554, 1. cœnam vocant hæretici perperam Eucharistiam, 2.

Cœnabant prisci, non prandebant, 225, 2.

Cœnaculum, in quo Christus pascha edit, fuit plane accommodatum, 713, 2. id fuit typus Ecclesiæ, 551, 1.

Cogitationes hominum noverat Christus, 239, 2. ac per capillos denotantur, 274, 2.

Cognati etiam cognatos ob fidem persequuntur, 269, 1. cur cognati Christi eum abducere in Nazareth vellent, 316, 1.

Cognitio Dei mundis corde præ aliis addicitur, 148, 2.

Cognoscere significat copulam conjugalem, 69, 1.

Cogitur nemo a Christo ad sui sequelam, 374, 1.

Cohors quot esset militum, 581, 1. erat decima pars legionis : quæ cohors prætoria diceretur : hæc agebat in Jerusalem in arce Antonia, 609, 2.

Colaphus et alapa qui differant, 587, 2. colaphis fuit Christus a ministris percussus, *ibid.*

Collyba et collybistæ quid sint, 464, 2.

Coloni vineæ Ecclesiæ quos denotent, 470, 2.

Columba in Christi baptismo apparens an vera fuerit, 111, 2. fuit index et symbolum Spiritus Sancti, 112, 1 columbæ proprietates, *ibid.* et seqq. auctoravit Episcopos et Doctores, 112, 1. ejus simplicitas, 267, 2. earum venditores mystici qui sint, 465, 1.

Columna Hebræos per desertum ducens, fuit figura stellæ ducentis Magos, 76, 1 et seqq. cur columnæ fuerit Christus alligatus, ut flagellaretur, 606, 1. ea describitur, *ibid.*

Combinatio Apostolorum cur sit facta a Christo, 258, 1.

Cometæ dum in Libra apparent, denotent rebellionem populi, 74, 1.

Commentarius Chrysostomi in S Marcum non est ejus genuinus partus, 667, 1. uti nec alius S. Hieronymo adscriptus, hujus, *ibid.*

Commissura panni rudis, et vestis veteris quo modo intelligatur, 246, 1 et seqq.

Commune idem erat quod immundum, 352, 1 ; 693, 1.

Communicantes qua se cogitatione pascere debeant, 561, 1. omnem simultatem prius deponant, 151, 2.

Comparationem duorum exprimunt Hebræi per affirmationem majoris, et negationem minoris, 27, 2.

Comprehensionis Christi ordo et narratio, 575, 2 ; 580, 1, 2. ea atrox fuit, 581, 2.

Compunctio affert animi gaudium, 145, 2.

Computus dierum qualis esset apud Romanos, 312, 2.

Conari nemo potest facere id quod sibi putat impossibile, 566, 1.

Concilium Basileense Eugenium IV deponens peccavit, 410, 1. concilium Sanedrin convocat mane Caiphas, ad Christum damnandum : qui ei interfuerint, 595, 2 et seq. erravit hoc, in facto et fide, 596, 1.

Concilia OEcumenica codicem Evangelicum in sui medio statuebant, 2, 2. totam Ecclesiam repræsentantia, errare non possunt, 596, 1. ea, uti et provincialia, a Spiritu Sancto diriguntur, 412, 1.

Concio Christi in monte continet summam legis Evangelicæ, 137, 1. concionem audientes, non omnes inde capiunt fructum, 320, 2.

Concionatores Christiani quales esse debeant, 218, 1. ante concionem orent et studeant, 269, 1. sunt velut galli, 592, 2. docturi alios, prius in secreto vacent orationi, et in ea spiritum hauriant, quem dein in auditores effundant, 94, 1 ; 116, 2. *Vide* Prædicator.

Concordia Deo placet præ sacrificio, 162, 2. unit familias, et munit urbes, 304, 1. quantum sit bonum, Deoque quam gratum, 412, 2 et seqq. concordia Evangelica est opus e quatuor Evangeliis contextum, 15. 1.

Concubitus omnis illicitus causa est justa divortii, 167, 1.

Concupiscentia nobis innata domari quidem, sed exstirpari non potest, 179, 2. per febrim denotatur, 228, 2 et seqq. eam mortificare quam difficile sit. 166, 2. quatenus ab ea liberari petere liceat, 194, 1. concupiscentia carnalis deliberata est peccatum mortale, 165, 1.

Confessione (in) falsum dicens in re parva, peccat venialiter, 193, 2. confessio generosa Petri quod Christus sit Messias, et Filius Dei vivi, 365, 2. confessio Judæorum et Christianorum quomodo differat, 98, 1.

Confiteri sumitur subinde pro laudare et gratias agere, 292, 2. confitentes Christum ab illo honorabuntur, 274, 2.

Conformatione (in) voluntatis nostræ cum divina sanctitas et quies nostra consistit, 189, 2 et seqq.

Congregatio ad pacificandum discordes esset Ecclesiæ utilis, 149, 1.

Conjuges imitentur conjugium pacificum S. Josephi et Deiparæ, 64, 2. sunt duo in carne una, 419, 1, 2. se mutuo amare debent : habent alter in alterius corpus jus et potestatem, *ibid.* conjuges multi in conjugio caste vixerunt, 64, 1.

Conjugium solius hominis est a Deo institutum inter unum masculum et unam feminam, 419, 1.

Consanguinei Christi tam Apostoli, quam alii, fuere sanctitate insignes, 258. 1.

Conscientia cuique sua est velut gallus assidue cantans, 592, 2. ejus mundities magis curanda, quam discorum, 493, 2 et seqq. conscientia pura est magna cordis mundities, 148, 1. mala semper timet, 340, 1. conscientiæ omnium in die judicii patebunt, ut videantur tum sua, tum aliorum peccata, 535, 1.

Consilium dolosum de capiendo Christo, 544, 1. consilia Evangelica simul omnia recensentur, 31, 1. item alia quæ simul sunt præcepta, 32, 2. item consilia solis data Apostolis, *ibid.* ea servantes facilius vitam æternam consequuntur, quam servantes præcepta, 437, 2. ea non tenemur adimplere, neque ipse Deus ad ea nos obligat, 188, 1.

Constantia omnia adversa superat, 504, 2.

Constantinus Magnus Imp. misit codicem Evangeliorum ornatum auro S. Nicolao, 2, 1. Ecclesiæ negotiis se immiscere noluit, 480, 1.

Constitutiones monasticæ omnes ex Evangelio acceptæ sunt, 8, 2.

Consuetudo prava vix admittit verbum Dei, et non sinit fructum agere, 324, 2.

Consummari civitates ante adventum Christi, quomodo intelligendum. 270, 2.

Contemplantes attente, diu sine cibo vivere possunt, 119, 2.

Contemplatio consumit spriritus animales, hinc eget cibo, *ibid.*

Contemplativam vitam Christus junxit activæ, 430, 1.

Contentio omnis est Christiano cavenda, 173, 2.

Continentiæ donum quomodo sit in hominis potestate, 423, 1 et seqq. est ingens virtus, *ibid.*

Contubernia quid essent in panum miraculo, 342, 1.

Contumelia quando sit peccatum veniale, quando mortale, 162, 1.

Conversatio quotidiana deterit de fama, 338, 2.

Conversionis veræ signum est zelus animarum, 243, 2. conversio animæ quomodo peragatur, 249, 2. conversio

peccatoris adumbratur in duobus discipulis missis ad adducendam asinam, 458, 2.
Conversi magis jam gaudent de virtute, quam prius de vitio, 437, 1.
Cooperans virtuti, eodem quo operans præmio donabitur, et vice versa cooperans crimini, 278, 2.
Convitii gravitas metienda ex affectu convitiantis, et dignitate personæ cui convitiaris, 162, 1.
Convivarum numerus sunt decem, 525, 1.
Convivia olim unguento condiebantur, 543, 2. convivium opiparum spirituale in Ecclesia Christus nobis jugiter opponit, 475, 1.
Cophini olim familiares Judæis, quantæ sint capacitatis, 343, 2.
Cor ut est, ita loquitur lingua, 308, 2. est inscrutabile, 182, 1. quo pacto ejus puritas paretur, 148, 2. id diligentissime custodiendum est, 365, 1. cor Zwinglii combusti inter cineres repertum Zwingliani magno cultu asservant, 684, 2 et seq. cor usurarii mortui in suo thesauro repertum, 196, 2.
Corban, sive *corbona*, idem est quod oblatio, 598, 1. quale genus oblationis esset, 351, 1. *dicere corban*, Scribis quid esset, *ibid.*
Cornelius Jansenius interpretandi soliditate excellit, 14, 2.
Corona spinea Christus coronatur, an ea ex junco marino? an rhamno fuerit contexta, 610, 1. an ea bis ei imposita : fuit cum ea crucifixus, *ibid.* hæc ei acerbissimum inflixit dolorem et summam ignominiam, *ibid.* cur fuerit ea coronatus, 2. quid moraliter denotet, 611, 1 et seqq. cur coronis olim Christiani abstinerent, 610, 2.
Corozain urbis descriptio, situs, celebritas, 290, 2. post mortem Christi eversa et deserta fuit, *ibid.* quid ei exprobret Christus, *ibid.*, 291, 1.
Corporalibus rebus spirituales exponunt Christus, Apostoli et Prophetæ, 25, 2.
Corporale in Missa repræsentat sindonem mundam qua corpus Christi fuit involutum, 640, 1.
Corpus Christi primo conceptionis instanti fuit perfectum, animatum anima rationali, 67, 1. id totum in transfiguratione resplenduit, 382, 2. non semper habuit splendorem cœlestem, quem visus humani imbecillitas videre non potuerit, 383, 1. id vere est in Eucharistia, 555, 2. idque demonstratur theologice, physice et mathematice, *ibid.* et seqq. id ibi a nobis in se non dividitur, nec alteratur, nec concoquitur, 354, 2. corpora damnatorum in igne manebunt incorruptibilia, 539, 2.
Correptio fraterna a Christo præcipitur, 406, 1. lex de ea lata, *ibid.* quomodo ea in praxim redigenda, *ibid.* nec solum ea locum habet in injuriis privatis, sed etiam in aliis peccatis in Deum admissis, *ibid.*, 2. an ea sit præcepti an duntaxat consilii, 406, 2. quos obliget, an omnes fideles, an solos sacerdotes et superiores, 2 et seqq. ad eam fideles omnes tenentur, *ibid.* hæc de privata, non de publica correptione, intelligenda sunt, *ibid.* ad eam requiritur charitas et discretio, *ibid.* quanta ejus sit necessitas, 408, 2. eam docent elementa, *ibid.* obligat solum in peccato mortali, *ibid.* quis in ea servandus ordo, *ibid.* is tamen certis casibus non debet exacte servari, *ibid.* tres in ea notandi canones, qui si serventur, non peccabitur in ejus ordine, 409, 2.
Corripientium peccantes exempla, 408, 1.
Cranganoris rex an unus e tribus Magis fuerit, 72, 1.
Crasis nominum apud multos usitata est, 366, 1.
Crastino (de) solliciti esse vetamur, 191, 2, sed crastinum de seipso sit sollicitum, 203, 1.
Crates opes in mare abjecit, quasi philosophiæ impedimenta, 138, 2.
Creaturam (per) jurans tenetur juramento, 168, 1. non licet per eam jurare, 2 et seqq. creaturæ non satiant, 216, 2. turbantur moriente Christo, 633, 1.
Credere et non credere prædicationi Evangelii, est opus gratiæ et justitiæ Dei, 293, 1. credita olim sunt multa, quæ nunc deprehenduntur esse falsa, 99, 2.
Critici sibi sunt cæci, aliis oculatissimi, 206, 1. apologus de iisdem, *ibid.*, 2.
Crucifigendi olim crucem suam portabant, 614, 1.
Crucifixionis Christi modus S. Brigittæ fuit revelatus, 621, 1 et seqq.
Crudelitas Herodis in necandis iis quos ad regnum suum jus habere norat, illique inhiare, 78, 2.
Crux erat proprium supplicium seditionis et affectati regni, et ignominiosa, 600, 1; 604, 1. hinc ad eam pontifices damnari Christum urgent, *ibid.* crux est velut navicula, 235, 2. et velut pretiosa margarita, 334, 1. ejus varia elogia, 621, 2 et seqq. cruce signasse videtur Christus panem, ex quo Eucharistiam consecravit, 555, 2. crux Christianis propter Christum animose ferenda est, 277, 1. eam quotidie quisque tollere debet, et qua in re id situm sit, 376, 1. quisque suam habet, *ibid.* et seqq. in ea per totam vitam usque ad mortem perseverandum est, 377, 1. crucem Domini portare in angaria, symbolice quid sit, 614, 1. quomodo suam Dominus portarit, *ibid.* an ea habuerit suppedaneum cui pedes inniterentur? videtur inferne fuisse excavata, ut calces pedum in cavo hoc reciperentur, 616, 2 et seqq. erat quadrangula, 624, 1. acerbitas ejus, 617, 2. ex quo ligno fuerit compacta, 619, 2. est liber sapientiæ, 620, 2 est speculum omnis virtutis et perfectionis, *ibid.* cur de illa Christus non descenderit, 626, 1, 2. fuit ejus currus triumphalis, 619, 2. est signum Christi incarnati : cur illa die judicii apparitura sit, 514, 1, idque ad consolationem piorum, exprobrationem impiorum : an ipsissima crux in qua is pependit, 2. portabitur ea ab angelis, *ibid.* crux Christo futura scandalosa, sæpe ab eo suis erat inculcanda, 395, 1. quæ ab illa bona provenerint, 650, 2. provocat nos ad amandum, 447, 1.
Cubicularia hæresis, omnia templa rejiciens, in Hollandia orta, 184, 2.
Cubiculo (in) cur orare Salvator jubeat, 183, 2.
Cubitus est propria mensura staturæ humanæ, 200, 2.
Culicem colare, camelum glutire, proverbium est : quid innuat, 493, 1.
Culpa ob ingratitudinem peccatoris erga Deum plane non revocatur, 415, 2 et seqq.
Cupiditas radix est omnis peccati, 139, 1 et seqq. cupiditatibus suis vim faciens, coronam in cœlo promeretur, 286, 2. sunt eæ nobis abnegandæ, 375, 1 et seqq. *Vide* Concupiscentia.
Curæ temporalium spinæ sunt, 325, 1, 2.
Custodes sepulcri sunt ab angelis exterriti, 650, 1. et diffugerunt, 654, 2. quid pontificibus nuntiarint, *ibid.* eos fallere erat impossibile, 655, 1. corrumpuntur auro a pontificibus, *ibid.* omnem tamen fucum et rem totam Pilato aperiunt, *ibid.* sed plebi aliud persuaserunt, 655, 2 et seq.
S. Cyprianus carnifici suo jussit dari 20 aureos, 174, 1.
Cyrene variæ sunt urbes, 613, 1.
Cyrillus quidam S. Anastasiæ martyri aquam dans sitienti, martyrio affectus est, 279, 2

D.

Dæmon juratus hominis hostis est, 175, 2. gaudet immunditie., 315, 1. cur agat in desertis: nusquam habet quietem, *ibid.* ideo nocet homini, quia nequit Deo, *ibid.* eum vi sua spoliavit Christus, postquam in mundum venit, 305, 1. ejus fortitudo et potestas, *ibid.* hinc non potest nocere per suos quantum vellet, *ibid.* cur hominem quem occupat, mutum reddat et excæcet, 303, 1. hinc eo pulso, homo loqui-

tur et clare videt, 2. cur energumenos dire torqueat, 355, 2. omne cum eo commercium vitandum, 672, 1. nec ei ullatenus credendum, etiam vera dicenti, *ibid.* ægerrime deturbatur possessione quam semel occupavit, 672, 2. est Dei simia, 684, 1. cur eum de se testimonium ferre Christus permiserit, 671, 1, 2. dæmon lunaticum affligens, non erat ex minimis, ideo ab Apostolis ejici non potuerat, 393, 1. dæmon superior raro ejicit inferiorem, 304, 1, 2. Dæmones Evangelia perhorrescunt, 2, 2. statim post suum peccatum igne gehennæ sunt cruciati : eo cruciantur etiam absentes, 236, 2. tormentum eis est relegari in infernum, cur, *ibid.* sunt spiritus immundi, 255, 1. in terra inter se concordant, 304, 1. dum apparent, homines reddunt mœstos et anxios, 553, 2. eorum summa voluptas est homines torquere et vexare, 671, 2. hinc Christo adulantur, ne ab eo ejiciantur, *ibid.* 684, 1. inter eos alii sunt principes, alii inferiores, 251, 2. cognoverunt Christum esse Messiam Dei Filium, 678, 1. tamen non ita clare et firmiter id cognoverunt, quin alia ex parte subinde dubitarent, *ibid.* adhuc ignorarunt finem, et fructum mysterii incarnationis : excæcabat eos quoque odium Christi, *ibid.* ideo eum velut hostem juratum per Judæos occiderunt, *ibid.* qui dæmones difficilius expellantur, 394, 1. sunt aliqui minus validi, et minus maligni, *ibid.* hi jejunio et oratione pelluntur, 2. judicio extremo intererunt in tetris corporibus, 534, 1. dæmonia ejicientes in nomine Christi, nec tamen eum sequentes, quinam essent, et cur ab Apostolis prohiberentur, 700, 1. *Vide* Diabolus, Lucifer.

Damnandi sunt plures quam salvandi, 210, 2 et seqq.

Damnati nil nisi malum amare possunt, 226, 2. eorum pœna damni, *ibid.* summus eorum cruciatus, *ibid.* an lacrymentur et strideant dentibus, *ibid.* sunt ab Ecclesiæ regno exclusi, *ibid.* sunt velut victimæ iræ Dei, 524, 1. non possunt resistere Dei sententiæ, nec quidquam boni deinceps agere, 476, 1. Damnati ad mortem flagellabantur prius, 606, 1. iis solebat præfigi titulus, 624, 1. iis quoque dari vinum, 629, 2.

Dan urbs unde dicta, vocata dein Paneas et Cæsarea Philippi, 97, 2; 363, 2. cur in eam Christus secesserit, *ibid.*

Danda Dei Deo, Cæsaris Cæsari, 479, 2 et seqq. dare beatius est quam accipere, 147, 2.

Davidi facta promissio de Christo e posteris ejus nascituro, 53, 2; 250, 1. qua de causa ederit panes sanctos, 300, 1.

David Georgius insignis impostor, 509, 1.

Debiles in tentatione et persecutione fugiant oportet, 583, 1.

Debitores olim a creditoribus in carcerem trudebantur, ibique a tortoribus excruciabantur, 415, 1.

Decapolis est regio decem urbium, et quæ hæ essent, 134, 2.

Decimæ lege præscriptæ erant, sed eas etiam ex herbis Pharisæi exigebant, 493, 1.

Defodere talentum in terram quid sit, 531, 1.

Defuncti non excommunicantur, nec ab excommunicatione absolvuntur directe, sed indirecte, 372, 1.

Delectatio non est regula nostrarum actionum, 509, 2.

Demissio est via ad sublimia, 399, 1.

Demosthenis de actione oratoria judicium, 109, 2.

Denarius est numerus universitatis, 525, 1.

Denarius nummus valet regalem Hispanicum et julium Romanum, unde sit dictus : multas sub se continebat species nummorum, 164, 2; 341, 2; 440, 1; 414, 2; 676, 1; 547. 2; 713, 1. is erat pro censu solvendus, sed duplex, 478, 1.

Denudatus ter fuisse in passione Christus videtur, 607. 1; 609, 1.

Derelictus quomodo a Patre Christus fuerit, 628, 2.

Desertum orationi et paci spiritus accommodum est, 116, 1. in eo se disponit homo ad cum proximo agendum, 2. desertum habitatio dæmonis est, 315, 1. desertum in quo Christus jejunavit, describitur, 116, 1. ut et desertum Joannis, ejus celebritas, 94, 1. desertum Bethsaidæ fuit juxta Bethsaidam in eadem ripa, 340, 2.

Desiderium proficiendi in melius semper habet justus, 146, 2. desideria carnalia cogitationes nostras perturbant, 454, 2. sed ea obtundenda sunt, *ibid.*

Desperatio in cruce a Calvino Christo affingitur, 627, 1.

Detectio proditionis Judæ quomodo facta sit, 553, 1.

Detractorum virulentia vipera denotatur, 99, 2. eorum linguæ dentes dicuntur, 100, 1.

Deucalione et Pyrrha jacientibus post tergum lapides, homines reparatos esse dicunt poetæ, 102, 2.

Dei nomen semper in ore habens, non propterea cœlo donabitur, 213, 2. Deo nihil est fortuitum, sed omnia provisa et prævisa, 24, 2. eum per rerum corporearum imagines repræsentat Scriptura, 25, 2. ejus attributa idem sunt reipsa cum simplicissima ejus natura, 26, 1. nomina ejus erant varia apud Hebræos, et quid singula significent, 68, 2. ejus robur elucet in incarnatione Christi, *ibid.* est nobiscum in Christo quadrupliciter, *ibid.* ex lapidibus quomodo suscitare possit filios Abrahæ, 102, 2. ac saxa in homines mutare, *ibid.* ejus visio promittitur mundis corde, 148, 2. est pacis amans, 149, 2. in judicio omnia exactissime inquiret et rigidissime puniet, 164, 2. quatenus olim jurarit, et jurare possit, 169, 1. impiis etiam benefacit, 176, 1. ejus sanctitas et bonitas, *ibid.* 178, 1. ad ejus perfectionem attingere non possumus, *ibid.* ea tamen nobis imitanda est, 178, 2. detestatur hypocrisin et hypocritas, 182, 1. est pater noster quintupliciter, 185, 2 et seqq. ejus in nos dignatio, *ibid.* 403, 2. ipso dante habemus quidquid habemus, 190, 2. dicitur subinde facere quod tantum permittit fieri, 193, 2. filiis suis providere non cessabit, 202, 1. peccata punit citra condignum, 206, 1. audit orationes non ad voluntatem nostram, sed ad salutem, 208, 1. non faciet miracula ad confirmationem falsæ doctrinæ contrariæ suæ, 214, 1 et seqq. ejus jussio est efficax, 220, 2. non patitur se fiducia nostra vinci, 227, 1. est vita animæ, 232, 2. imperat ventis et mari, 235, 1, 2. ejus providentia erga homines, 274, 1. unde cognoscat futura conditionata, 291, 1. est pater, et simul dominus, 292, 2. jam nihil de novo creat ex nihilo, 342, 1. quæ facit, perfecta facit, *ibid.* succurrit ad necessitatem, non ad voluptatem, 2. potest menti cui illabitur, certa suæ præsentiæ signa dare, 345, 2 et seq. sæpe initio preces non exaudit, sed perseverantia vincitur, 356, 1. cur dicatur vivus, 365, 1. id quod Pontifex jussit aut vetuit, ratum habet, 372, 1. ejus amplissima in peccantes benignitas, 307, 2; 413, 1, 2 et seqq. peccata dimittit irrevocabiliter, 415, 2 et seqq. solus bonus est per essentiam, 426, 2 et seqq. est fons omnis boni, 427. 1. omnia ei sunt possibilia, 220, 1; 432, 1. suis est centuplum, et quomodo, 436, 1. eum sonat prima vox infantilis, 466, 2. cur vocetur cœlum, 468, 1. Ecclesiæ vineam plantavit, 470, 1 et seq. impios damnabit non ex odio, sed zelo justitiæ, 476, 1. ei reddenda quæ sunt ejus, 478, 2. est omnipotens, 481, 1. summe meretur diligi, 484, 1. est solus vere et plene pater omnium, 490, 1. est verus magister, 2. statuit hominibus et regnis certam mensuram peccatorum, qua impleta eos puniat, 495, 2. ejus erga quaslibet gentes affectus, 504, 2. maxime erga electos, 508, 2. reprobos in die judicii a se repellet exprobrans, 528, 1. rerum naturalium ordinem potest invertere et evertere, 555, 2. per stultitiam crucis voluit credentes salvos facere, 618, 1. ei tribuitur concussio terræ, 634, 1. an in eo sit prius iræ affectus, 677, 1.

Deus Pater quomodo subinde in Evangelio dicatur unus

et solus, 24, 2. in Christo filio sibi complacet, 113, 2. eum audiri jubet, *ibid.* communicat ei omnia sua, 293, 2 et seq. eum nemo novit nisi Filius, 294, 1. quomodo sit faber, 335, 1. ab æterno decrevit Christo filio suo, qua homo est, summam potestatem et regnum tam in cœlo, quam in terra, 485, 2. summe diligebat Christum, ideoque eum mori in cruce volebat, ut eum in resurrectione honorificaret, et plurimos per eum salvaret, 626, 1. an ipse solus sciat diem et horam consummationis sæculi, non Deus Filius, 518, 1.

Dextræ et sinistræ occupatio in regno Christi, quam filii Zebedæi petebant, præeminentiam aliquam significat, 451, 1. cujus rei ambæ sint symbolum, 534, 2. dexter oculus et manus scandalizantia, et erui jussa, quid sint, 166, 2.

Diabolus est accusator et calumniator, 115, 1; 538, 2. antonomastice significat Luciferum, 117, 2. impeditus est videre quid inter B. Virginem et Josephum ageretur, 63, 2. teneris insidiatur, 84, 2. eos solet tentare graviter, quos prævidet fore eximios in Ecclesia, 117, 2. tentavit Christum et Adamum assumpta corporis forma, 120, 1. omnis tentatio ab eo proprie non oritur, sed sæpe a mundo et concupiscentia, etsi ille subinde hanc et mundanos homines suscitet ut nos tentent, hinc quasi auceps cuique suam objicit escam, *ibid.* dubitabat an Christus esset Dei Filius, ideo eum tentatum venit, 120, 2. origo tentationis hujus, 121, 2. quomodo eum aggressus sit primo, *ibid.* voluit eum pellicere simul ad vanam gloriam, et gulam et avaritiam, *ibid.* quos gula superare non potuit, tentat ad vanam gloriam, 122, 1. assumpsit Christum raptatum per aera, *ibid.* non potuit illudere ejus phantasiæ, *ibid.* fuit ab ipso illusus, 2. suadet ei ut se e pinnaculo deorsum mittat, 123, 1. semper hominem trahit deorsum, 2. quomodo fallatur, *ibid.* ipse in nolentem nihil potest, 125, 1. Christum in montem excelsum rapiens, ostendit ei omnia regna mundi, quomodo, *ibid.* et seqq. quo pacto hæc ei repræsentarit, 2. taliter quoque ea depingere potest in hominis phantasia, 126, 1. quomodo potuerit dicere, se regna omnia mundi ei daturum, quasi propria, 2 et seqq. simulat se esse Filium Dei, atque ut talis cupit a Christo adorari, *ibid.* in hac tentatione eum sollicitat ad avaritiam, ambitionem et idololatriam; tacite vero explorat an ipse verus sit Dei Filius, 126, 2. ipsius fastus, *ibid.* quia ipse e cœlo cecidit, hinc omnes ad casum sollicitat, *ibid.* ejus pollicitatio Christo facta, fuit mendax, falsa, arrogans, dolosa, 127, 1. semel fortiter victus in aliqua tentatione, ad tempus discedit, sed data occasione, iterum ad similiter tentandum redit, 128, 2. quomodo homines decipiat, 127, 1. sæpe se immiscet morbo lunatico, 134, 1. est deus dissensionis, 149, 2. in judicio nos accusabit, 164, 1 et seq. non fert humilitatem, 172, 1 et seq. nihil potest in tentando, nisi Deo permittente, 193, 2. vocatur malus antonomastice, 194, 1. quomodo hominem exagitet, 217, 1. sectatur immunditiam, 272, 1. singulis multos spondet annos, 519, 2. quomodo in Judam dicatur intrasse, 546, 1. peccatorem, commisso peccato, in desperationem præcipitat, 597, 1. an per uxorem Pilati Christi necem impedire voluerit, 603, 1. cur diaboli in hoc aere vagari gaudeant, 236, 2. post diem judicii omnes in infernum compingentur, *ibid.* — *Vide* Dæmon, Lucifer.

Didrachma erat medius siclus: ipsum solverunt Judæi templo in populi censu, 395, 1; 478, 2 et seqq.

Didymus cæcus oculis mente acutum videbat, 250, 1. quomodo eum sit S. Antonius in cæcitate consolatus, 167, 1.

Diei primitiæ Deo et orationi dandæ, 673, 2. dies quisque suam homini adfert molestiam et curam, 203, 2. dies triplex apud Judæos erat, 543, 1. quomodo diem computarent Romani, 312, 2. quomodo aliæ nationes, *ibid.* eum Hebræi in quatuor partes dividebant, 716, 1. quo die Christus Eucharistiam instituerit, 549, 2 et seqq. dies decimus quartus est criticus in morbis, 61, 1. dies prima azymorum quando inciperet, 549, 1. dies cladis Hierosolymitanæ breviati sunt propter electos, 508, 1. dierum ultimorum vitæ Christi acta recensentur, 464, 2; 467, 1; 545, 2; 549, 1. diem consummationis sæculi quatenus sciat et non sciat Christus, 518, 1 et seqq. cur diem judicii nobis incertum esse voluerit Deus, 519, 1. inter illum, et signa prævia intercedet aliquod quieti temporis spatium. 520, 2. — *Vide* Judicium.

Diffidentia e nimia Dei providentiæ nascitur anxia hominum de cibo et veste sollicitudo, 200, 2 et seqq.

Dilectio proximi Dei dilectionem includit, 209, 2. hac continentur omnia decalogi præcepta, 484, 2.

Dilectio sui ipsius omnibus innata est, 484, 1. et talis proximo impendenda, *ibid.* 2. dilectio inimicorum signum est summæ perfectionis, 177, 2. mandata est ea in veteri lege, 175, 2. et a Christo, *ibid.* ejus novem sunt gradus, 176, 1 et seqq. — *Vide* Amor, Charitas.

Diligitur Deus ex toto corde tripliciter, 483, 2. diligentia procurandi vitæ necessaria a Christo non vetatur, 199, 1.

Diluvium (ante) nullus erat usus vini aut carnis, 342, 2.

Dimissam ab altero ducere nefas est, 167, 1.

Dimittere proximo nolentes an peccent recitando: *Sicut et nos dimittimus*, 193, 2.

Dimittendum peccantibus in nos, quoties nos offendent, 412, 2.

Diocletianus uxorem Serenam, nec non cognatos Caium Pontif. ejusque fratrem Gabinium, cum filia S. Susanna, quia Christianos, jussit necari, 269, 2.

Dionysia matrona filium expallescentem ad tormenta metu gehennæ, speque gloriæ martyrem fecit, 273, 2.

S. Dionysii Areopag. opera tria primaria, 3, 1 et seqq. ad martyrium anhelavit, 275, 1. eclipsin passionis Christi vidit in Ægypto, et quid ea visa dixerit, 627, 2.

Disciplina flagellabantur olim pœnitentes, 131, 1.

Discipulorum est stare vel assidere in scamno, 137, 1. superant in vitiis magistros suos, 492, 1. discipuli 72 subinde Apostoli vocantur, 254, 1. hi de panibus vel omissis, vel corporalibus, inter se agentes a Domino corripiuntur, 363, 2. quare non potuerint dæmonem ejicere e lunatico, 392, 1 et seqq. qui discipuli et Apostoli de Christi resurrectione dubitarint, et quando, 656, 2. discipuli duo missi ad asinam adducendam qui fuerint, 457, 1. discipuli Joannis ad Christum transiere, 340, 1. eorum jejunium, 243, 2; 245, 2. discipulus patrem sepelire volens quis fuerit, 232, 1. et an pater hic fuerit vivus, an mortuus, *ibid.* an discipulus cum Petro Jesum captum sequens, fuerit S. Joannes, 582, 2.

Discordiam seminantes sunt filii diaboli, 149, 1. perdidit Rom. rempubl., 304, 1.

Discretio in correptione fraterna imprimis necessaria est, 407, 2. pacem inter homines conservat, 702, 2.

Dissensionibus offenduntur angeli, 404, 2 et seqq.

Distractiones in oratione cavendæ, 184, 1; 249, 1.

Dives ægre Deo servire potest, 428, 2. et ægre salvari, cur, 430, 1; 704, 1. quia in pecuniis suis, non in Deo confidit, *ibid.* salvatur tamen per Dei gratiam, 432, 1. divites sunt triplices, censu, spiritu, censu et spiritu, 138, 2.

Divinitatem ambit diabolus, 126, 2. divinitas Christi ostenditur, 220, 2. ipse eam Apostolis in transfiguratione non ostendit, 382, 2. hæc eum in tormentis sustentabat, 628, 2. ea mansit unita corpori in sepulcro jacenti, animæ in limbo agenti, 641, 1.

Divitiæ dictæ quod mentem dividant, 199, 1. spinis comparantur, 325, 1 et seqq. sunt fallaces, 2. sunt causa multorum malorum, 138, 1, 2. eas reipsa relinquere, majus longe est quam affectum ab iis vellere, 4281. eas partim relinquere, partim retinere non oportet, *ibid.*

Divortium nisi causa fornicationis non licet, 167, 1, 2. quamquam etiam ob alias causas, tamen fornicatio est matrimonio propria, *ibid.* est contra naturam et contra Dei institutionem, 419, 2. id licet in adulterio alterutrius conjugis quoad torum, non autem quoad vinculum, 421, 2.

Doctoris est sedere, cur, 137, 1. doctor aliorum qualis esse debeat, 136, 1. docens non esse mandata servanda, etiamsi ipse ea observet, castigabitur, 158, 1. doctor prius faciat, quod alios docturus est, 217, 1 et seqq. cur vocetur propheta, 211, 2. cur apud suos soleat vilipendi, 338, 1. doctor bonus non potest nisi bona opera proferre, 212, 1. non vero prava. 2. doctor bonus vel malus designatur per arborem bonam vel malam, 212, 1. doctores sunt velut stellæ, 77, 2 et seqq.

Doctoratus gradum, velut testimonium scientiæ, non vetat Dominus, 489, 2.

Doctrina Christi et Scribarum quomodo inter se differat, 217, 2 et seqq. Christi qualis esset, 218, 1. cur doctrinæ Evangelicæ summam Matthæus initio prædicationis Christi proposuerit, 137, 1. ea non parem in omnibus profert fructum, 319, 1 et seq.

Dogmata sublimia Evangelii, 7, 2.

Dolorum prævisio, quos passuri erant fideles singuli, Christo fuit causa tristitiæ in horto, 567, 2.

Dominica dies cur dicatur *prima sabbati*, 645, 1. cur dicta Dominica, *ibid.* in ea oramus stantes, 183, 2.

S. Dominicus Evangelium S. Matthæi semper circumferebat, 9, 2. martyrii fuit cupidissimus, 275, 2. ipse et S. Franciscus de humilitate inter se contendebant, 108, 2.

S. Dominicus Loricatus loricâ ferrea carnem domuit, 96, 1.

Dominium est triplex, summum et divinum, infimum et humanum, et medium, quod est Christi qua homo est, 601, 1. hoc superat cætera regna et dominia, *ibid.* dominium cordium promittitur viris Apostolicis, 434, 1.

Dominis duobus servire nemo potest, 197, 2 et seqq.

Domum (qui) relinquere intelligantur, 435, 1, 2. domus, in qua Christus agnum paschalem edit, videtur fuisse Joannis Marci, 551, 1. domus B. Virginis est ab angelis Lauretum translata, 467, 2. domus S. Petri erat Bethsaidæ vel Capharnai, 228, 1. domus vocatur stabulum in quo natus Christus, 80, 1. domus spiritualis animæ e virtutibus construitur, et quæ ejus partes, 215, 2.

Donatarii (ob) ingratitudinem rescindi potest a donatore donatio vel promissio jam facta, 415, 2.

Donati in Religionibus vocantur conversi, 422, 2,

Donec apud Matth. significat conceptionem Christi sine patre, ex sola matre virgine, 69, 2. *donec* sæpe non significat finem, sed continuationem rei, 486, 1.

Donum, quia Deo oblatum, sanctificatur extrinsece, 489, 2. dona Magorum qualia fuerint, 80, 2 et seq. ea symbolice exponuntur, 81, 1. et allegorice et tropologice, 2; 82, 1. septem dona Spiritus Sancti in columba repræsentantur, 112, 1 et seqq. ea appropriantur septem beatitudinibus, 152, 1. dona sua inæqualiter dispertit Deus, 529, 2. sunt ea varia, gratiæ, naturæ, fortunæ, *ibid.* nemo tamen est qui nullum habeat, *ibid.* dat ea unicuique secundum propriam virtutem, robur et vires, 529, 1. cum alicui donum aliquod permanens dare decernit, prius ei dat capacitatem, aut meritum, *ibid.* dona gratiæ gratis datæ subinde distribuit ob arcana sua judicia, *ibid.* singulis non confert sua dona secundum meriti sui modum, *ibid.* iis abutentes gravi digni sunt castigatione, 531, 1. at iis recte utens, meretur alia accipere, 533, 1.

Dotes gloriosæ repressæ sunt a Christo dum in terra viveret, 383, 1. quæ repressio continuum fuit miraculum, *ibid.*

Drachma auri vel argenti quanti pretii esset, 529, 1, 2.

Duodenarii numeri perfectio et symbolum, 255, 1.

Durities mentis per petrosam terram denotatur, 320, 1. ea vix admittit bonas admonitiones, 324, 2. durities Judæorum, 635, 1.

E.

E prima vox femellæ in mundo natæ, 653, 1, 2.

Ebionitæ depravarunt Evangelium S. Matthæi, 11, 2.

Ecce in Script. notat semper rem novam et inauditam, 474, 1.

Ecclesiæ est definire quæ sint genuinæ Scripturæ, quæ falsæ, 48, 1, 2. similis est areæ, in qua plures sunt paleæ, quam tritici grana, 106, 1; 211, 1. navis est in mediis tentationum fluctibus, 234, 1. ejus regimini necessaria est subordinatio Episcoporum, sacerdotum et fidelium omnium sub uno Pontifice, 255, 2. in ea sunt tam boni quam mali, 334, 2 et seq. cur comparetur grano sinapis, et dicatur regnum cœlorum, 328, 1. adversis et persecutionibus promovetur, 347, 2. super Petrum fundata et ædificata est, 369, 1. est semper invicta, 2 et seq. est regnum Christi, 398, 2; 601, 1. ejus regnum adiit Christus in cruce, dum de morte et inferno, peccato et mundo triumphavit, 462, 2. producit bonos fructus, etiamsi malos habeat pastores et doctores, 471, 1. est velut vinea, 470, 1. item regnum Dei, 285, 2; 471, 2. ejus fabrica sæpe in Script. comparatur fabricæ domus, 471, 2. habet semper instructum convivium, 474, 2 et seqq. est corpus Christi, 512, 1. per omnes gentes fundanda aliquanto tempore apud eas stare debet, antequam veniat mundi finis; sed quamdiu, incertum est, 505, 1. duplicem habet potestatem, spiritualem et temporalem, 577, 2. cur dicatur civitas Dei, 658, 1. est velut Jerusalem, 459, 1. nomine Ecclesiæ, cui peccantes obstinati denuntiari jubentur, intelliguntur ejus pastores et Prælati, 409, 2; 410, 2 et seqq. Ecclesia Sion, omnium Ecclesiarum matrix est et sanctissima, 551, 1. in primitiva Ecclesia omnes fere Christiani faciebant miracula, 719, 2.

Ecclesiastici caveant avaritiam et simoniam, 259, 1.

Eclipsis solis facta, moriente Christo, visa est a S. Dionysio Areopag., 627, 1. quæ in ea sint miracula, 627, 1 et seqq. fuit ea per totam terram, 2. eclipsis nulla fit in plenilunio, 627, 1.

S. Eduardus, Angliæ rex, cum conjuge sua Editha vixit pudice, 64, 1.

Eleazarus, filius Simonis, dux Zelotarum, templum incendit in urbis obsidione, 509, 1 et seqq.

Electio Dei est plane contraria electioni mundi, 293, 1. electio certa facienda cuilibet per bona opera, 476, 2.

Electi sunt duplices : ad gratiam omnes, ad gloriam soli salvandi, 508, 1. electi possunt peccare, sed resurgunt, 509, 2. fieri non potest ut damnentur in sensu composito, non in diviso, *ibid.* et seqq. an in eorum frontibus apparitura sit crux in die judicii, 514, 2. tum illi gaudebunt plangentibus impiis, 515, 1. post patientiam adversitatum dabitur piis corona gloriæ, et beatitudo æterna, 514, 2. ovibus comparantur, 534, 2. vocantur benedicti Dei, 535, 1. excipient magna lætitia et dimissione sententiam Christi Judicis, 2. non flectentur tunc misericordia reproborum, sed iis exprobrabunt negligentiam, 527, 2.

Eleemosyna est ingens fœnus, 147, 2 et seq. ejus emblema, *ibid.* est subinde consilii, subinde præcepti, 174, 1. secreta sit, 182, 2. ea etiam reprobis et infidelibus fieri potest, 537, 1. illa magna est, quæ magno datur affectu pietatis, 709, 2. et quæ dat necessaria, 709, 1.

S. Elenchadius indicio columbæ Ravennatium ordinatus est Episcopus, 112, 1.

Elias adhuc vivit, et veniet contra Antichristum, 386, 1. secundum Christi adventum præcurret, 390, 2 et seq.

non est idem cum Joanne Baptista, *ibid.* sed Joannes est Elias mysticus, 391, 1 et seq. eum Judæi magni faciunt, et venturum exspectant, 288, 1. Christus creditus est esse Elias, 364, 2. eum vocari à Christo moriente et dicente *Eli*, putarunt milites Romani, 629, 1 et seqq. cur ipse et Moyses apparuerint in Christi transfiguratione, 385, 2 et seq. idque in propria persona, 386, 1. et gloriosa; 2. quid cum eo sint locuti, *ibid.*

S. Eligius, Episcopus Noviom., quando floruerit, 539, 1.

S. Elisabethæ Landgraviæ pietas erga pauperes, 401, 1. bonis omnibus spoliata, Deo gratias egit, 173, 2.

S. Elzearius, comes Ariani, omnes injurias illatas meditatione passionis Dominicæ superabat, 145, 1.

Emblemata omnia Evangelii recensentur, 43.

Eminentes in sæculo, erunt in cœlo ultimi, 437, 2 et seq. non tamen omnes, *ibid.*

Emmanuel est nobiscum Deus, 68, 1.

Emmaus postea a Romanis dicta Nicopolis est, et cur, 717, 2.

S. Ephrem in omnibus suis scriptis luget, 145, 1. vidit columbæ specie Spiritum Sanctum capiti S. Basilii insidentem, 112, 2.

Epilepsia communis dæmoni est ascribenda, 391, 1.

Epileptici sunt, qui nati sunt interlunio, 134, 1.

Ἐπιούσιος panis quis dicatur, 190, 2 et seq. et quis sit, 191, 2.

Epiphania (cur) tanta solemnitate celebretur, 78, 1. in ejus vigilia Christiani Græci aquas haurire solebant, eæque diu manebant incorruptæ, 110, 1. quin et fontes in vinum tunc conversi, *ibid.*

Episcopus vigil et prudens beatus a Domino dicitur, et ideo majore gloria donabitur, quam privati fideles, 521, 2 et seqq. Episcopi etiam surgere tenentur in Evangelii recitatione, 4, 2. sæpe a columba designati fuere, 112, 2. sunt dignitate inferiores Apostolis, 254, 2. in quo iis successerint, et non successerint, 255, 2. sint vigilantes, prudentes et fideles, 521, 1. tales rari sunt, *ibid.* malorum Episcoporum castigatio, 522, 2.

Ἐπιτιμάω diversimode ab Interprete Latino vertitur, 30, 1.

Erasmus Roterod. jecit semina Arianismi, 365, 1, 2.

Error in fide vel moribus, est spiritualis cæcitas, 251, 1.

Essæi Christianis favebant, imo Christiani effecti sunt, 99, 1. primi fuere Religiosi, 664, 1.

Est potius non esse, quam male esse, 553, 2.

Esurierit (an) Christus sæpius tempore jejunii sui, an non nisi post XL jejunii dies exactos, 118, 2. cur tunc esurierit, *ibid.*

Esuries justitiæ quæ sit, 146, 1 et seq. quatuor ejus gradus, *ibid.*

Et sæpe capitur pro *aut*, 158, 1.

Eucharistia cur dicatur communio, est Sacramentum unionis, 163, 1. est panis supersubstantialis et divinus, 192, 1. dignior est manna, *ibid.* æstum concupiscentiæ restinguit, 228, 2. est convivium pinguium, 474, 2 et seqq. quo die sit a Christo instituta, 549, 1. eam una cum cæteris sumpsit Judas, 551, 2. et seq. est instituta post cœnam agni et usualem, et cur, 554, 1. idque sub horam noctis secundam, 2. sumenda est a jejunis, *ibid.* puritatem requirit conscientiæ, *ibid.* in ea est vere corpus Christi, secus ac sentiant hæretici, *ibid.* diu data fidelibus est in manus, jam datur in os, 555, 1. cur dicta Eucharistia, *ibid.* vere in ea esse corpus Christi demonstratur ratione theologica, physica, mathematica, 2 et seq. dat nobis jus ad hæreditatem æternam in cœlis, 558, 2. non tantum est sacramentum, sed et sacrificium, 559, 1 et seq. est ipsa triplex sacrificium, 2. impetrat mediate culparum lethalium remissionem, *ibid.* per eam Deo summus exhibetur cultus, *ibid.* est idea vitæ et passionis Christi, 560, 1. animat Christianos ad mortem pro Christo oppetendam, hinc omnes olim quotidie communicabant, *ibid.* est ipsa virtutum multarum exercitium, *ibid.* debent eam sumentes vitam vivere cœlestem, 2. ei adstant angeli, *ibid.* datur in ea nobis pignus gloriæ cœlestis, 561, 1. effectus ejus varii, *ibid.* est alimentum immortalitatis, 2. quanta ad eam sumendam requiritur vitæ puritas, *ibid.* in ea Christus jugiter nobiscum est, 658, 1.

S. Eulogii, presbyteri et martyris Cordubensis, patientia in injuriis: columba ejus corpori insedit, 172, 2.

Eunuchi triplices a Christo assignantur, 423, 1, 2.

S. Eusebius, Vercellensis Episcopus, ab Arianis occisus est, 89, 2. alius Eusebius martyr tortoribus suis insultat, 618, 2.

Eva (an) resurrexerit resurgente Christo, 636, 1. mater fuit ploratus et perditionis, 653, 1.

Evangelistæ quatuor, quatuor repræsentantur Cherubinis, 12, 1 et seqq. quo ordine et tempore illorum quisque scripserit, 13, 1. omnes inter se consentiunt, quod eorum habet unus, habet et alius; quod hic subticet, ille supplet; quod hic obscure, ille clare enuntiat, *ibid.* cur subinde inter se dissonent, 2. narrant gesta et dicta Christi pauca e multis, sed non servant ordinem temporis in iis recensendis, 23, 1. verbis discordant, sensu concordant, 2. quæ sit singulorum in scribendo proprietas, 25, 2. sæpe ludunt in verbis elegantiæ causa, et idem nomen vel verbum statim aliter atque aliter accipiunt, 27, 2. citantes Scripturam veteris Testam. sæpe illam non verbo tenus, sed quoad sensum citant, 29 1. quia brevitatis studio rem gestam involvunt, hinc subinde repugnantia dicere videntur, *ibid.* sæpe novas formant voces, ubi res est nova, 191, 2. eorum differentia quoad initium Evangelii, 669, 2.

Evangelium proprie est lætum nuntium, item merces pro eo, 47, 2.

Evangelii præcellentia, et dignitas, et elogium, 2, 1 et seq. dum id recitatur, cerei accenduntur, ejus reverentia, *ibid.* per ipsum solemniter juratur, *ibid.* est in honore hæreticis et dæmonibus; per id plurima patrata miracula, *ibid.* ejus materia est Christus, tum qua Deus, tum qua homo, 2. est compendium totius Theologiæ, et doctrinæ vitæque Christianæ, 3, 1. ejus materia, auctor, methodus, *ibid.* continet doctrinam symbolicam, *ibid.* in eo rudiores inveniunt quo doceantur, sublimia ingenia quod speculentur, :, 2. ad ipsum omnes alii novi Testamenti libri referuntur, ut ad basin : est velut sol inter planetas, *ibid.* ejus et legis Mosaicæ antitheses, 2, 1; 4, 2; 5, 2; 7, 1 et seqq. dum in templo legitur, omnes assurgunt, 4, 1 et seqq. est eadem reverentia audiendum, qua Christus ipse, *ibid.* idem ei honor deferendus qui cruci Christi, 4, 2. ejus doctrina quam præstans sit, *ibid.* est ipsa veritas, cujus lex tantum fuit umbra, *ibid.* est nuntius amoris, lex libertatis et charitatis, 5, 1. promittit cœlestia, non terrena; est onus leve, 5, 2. est terminus legis, *ibid.* datum est omnibus gentibus, et durabit semper, 6, 1. cuique hominum ætati, sexui et gradui convenit, 2. est integrum et perfectum, *ibid.* tradit præcepta simul et consilia, et ex utrisque mixta, 7, 1. ejus sublimia dogmata, 2. est Dei ad nos epistola, *ibid.* una cum præcepto proponit voluntati gratiam ad id implendum, *ibid.* ejus vis et efficacia ad animos permovendos, 8, 1. facit Apostolos, 2. est velut speculum, ad quod suam quisque faciem et alienam intueatur, et poliat, 10, 1. cur dicatur sanctum, 47, 1. ejus perfectio, *ibid.* cur grano sinapis comparetur, 328, 2 et seq. cur fermento, 330, 1. cur thesauro abscondito, 333, 2. facit reges cœlestes, 130, 2. id per omnem terram diffundendum, ostenditur per lucernam super candelabro positam, 155, 2. cur sagenæ comparetur, 334, 2. ipsum prædicandum in deserta Gentium multitudine, repræsentat Joannes in deserto prædicans; ipsum prædicare et conscribere, et miraculis confirmare, munus est Apostolorum, 254, 2. ejus prædicatio semini com-

*

paratur, 319, 1. cur non parem ubique et in omnibus fructum proferat, 2 et seq. ejus prædicatio et doctrina sensim crevit, Christo in cœlis quasi dormiente et nesciente, 681, 2. ante excidium urbis, per omnes provincias non fuit prædicatum, 504, 2. sed id fiet ante finem orbis, *ibid.*
Evangelium regni quod dicatur, 134, 1. Evangelium secundum Hebræos cujus sit auctoritatis, 11, 1. non est Canonicum, *ibid.* idem quoque dicitur Nazaræorum, quia hi eo utebantur, *ibid.* Evangelium Nicodemi apocryphum est, 684, 2. Evangelium S. Matthæi scriptum primo hebraice, 48, 2. conversum mox est in linguam Græcam ab aliquo Apostolorum, 49, 1. ejus partitio, 2. in quo id aliis Evangeliis præcellat, 50, 2. id jam hebraice non invenitur, 49, 1, 2; 50, 2. id semper habitum fuit pro Scriptura Canonica, 667, 2. Evangelia olim varia scripta ab hæreticis, et adscripta Apostolis, 11, 1. quatuor tantum sunt legitima : sunt ea probata ab Apostolis et Ecclesiæ auctoritate, *ibid.* cur sint quatuor, 11, 2.
Evangelica doctrina de moribus, tradita a Christo est per breves gnomas, 23, 2.
Evangelizare per totum mundum Apostolis sæpius Christus injunxit, 718, 1.
Exactores tributi (cur) a Christo didrachma non petant, sed ab Apostolis, 395, 1.
Examen (duplex) Christus in nocte passionis subiit, 586, 1.
Excæcatio tribuitur tum Deo hominem excæcatum deserenti, tum homini seipsum proprie excæcanti, 322, 2. excæcatio Judæorum mystice fuit denotata in velatione faciei Domini, 588, 1.
Excessu (de quo) Christi loquerentur Moyses et Elias in monte Tabor, 386, 2.
Excidium orbis Prophetæ et Christus semper jungunt cum aliis excidiis, quæ ejus fuere tantum præludia, et ab his ad illud saliunt, 512, 2 et seqq. excidium Jerusalem per Titum quam fuerit atrox et horrendum, 507, 1. causa hujus atrocitatis fuit Christicidium, *ibid.* 311, 1. est id præludium et typus excidii orbis, 506, 1 et seqq.
Excommunicatio peccanti infligitur non ut pereat, sed ut emendetur, 410, 2. ejus et peccati analogiæ, 411, 1. in ea defunctus, non potest ab Ecclesia vel Pontifice absolvi, 372, 1. hæc gladio Petri denotatur, 557, 2.
Exemplum plus movet quam verba, 488, 2.
Exorcistæ Judæi arte a Salomone tradita pellebant dæmones, 304, 2.
Extrema cœli et terræ, quæ dicantur, 516, 1.
Extremæ Unctionis Sacramentum quando a Christo institutum, 688, 2. ejus proprietates et effecta, *ibid.*

F.

Faber lignarius videtur fuisse Christus, 335, 2. hinc sæpe a re lignaria petiit similitudines, 336, 1.
S. Fabianus indicio columbæ electus in Pontificem, 112, 1.
Facienti quod in se est, non deest Deus, 533, 1.
Faciei Christi fulgor omnes rapiebat, 243, 2. hæc in transfiguratione assumpsit ingentem splendorem quasi divinum, 382, 2. duplici de causa fuit a Judæis velata, 588, 1. et palmis cæsa, 587, 2.
Facta præclara sunt occultanda, 249, 1. facta Christi etiam parabolæ fuere, 321, 1.
Factiones tres Hierosolymis fuere tempore obsidionis, 509, 1.
Falsi fratres Christianos produnt, 504, 1.
Fames Christi quatriduo ante mortem erat sponte excitata, 467, 1. fames suadet violare sabbatum, 300, 1.
Familia S. Joseph refert imaginem SS. Trinitatis, 64, 1. ea erat cœlum terrenum, *ibid.*
Familiaritas parit contemptum, 338, 1.
Fasciculus myrrheus contexitur ex illusionibus Christi, 589, 2.
Fatum non noscitur ex astris, 74, 1. et præsertim Christi ex stella, quæ Magis apparuit, *ibid.*, 2 et seqq.
Fatuus dicitur, cibus insipidus, 154, 1. fatuum vocare proximum, quam sit grave peccatum, 162, 1.
Fax vocatur in Script. etiam lampas, 155, 2. faces in nuptiis præferebantur sponsis, 524, 2 et seqq.
Febris dicitur a fervendo, est typus ignis concupiscentiæ, 228, 1. ejus proprietates, 2. febres variæ, 229, 1
Felle potatus fuit Christus ante crucifixionem, 616, 2.
S. Felicula in tormentis se Christi passi consideratione animabat, 620, 1.
Feminæ (an) in sexu virili resurrecturæ sint, 482, 1. feminæ apud Judæos quando viro contribuli, quando alteri nubere potuerint, 56, 2. — *Vide* Mulieres.
Femoralibus non utebantur Judæi, 623, 1.
Feriæ quartæ jejunium unde cœperit, 543, 2.
Fermentum dicitur a fervendo, 330, 1. ejus et Evangelii analogiæ, *ibid.* fermentum Pharisæorum et Herodis, erat eorum doctrina legi divinæ contraria, 695, 1. ab hoc cavere suos jubet Christus, non quatenus legem docebant, sed quatenus eam suis vanis traditionibus vitiabant, 363, 1.
Festuca quid sit, et ad res minimas refertur, 206, 1, 2.
Festo die male faciens gravius peccat quam aliis diebus, 677, 1. festum decollationis S. Joannis quando celebrandum, 691, 1. festum Luminum quod sit apud Græcos, 114, 2.
Ficti pauperes, mites, lugentes et pacifici, qui sint, 150, 1.
Ficus nonnisi instante calore frondes emittit et grossos, ejus dulcor, 516, 2. aliæ ejus proprietates, *ibid.* et seq. fuit causa excidii Carthaginis, 516, 1. cur ficui Dominus maledixerit, 467, 2. quid ea arefacta denotet, *ibid.* 2. ex ficu se Judas suspendit, et an ex ea comederit Adam, 598, 1.
Fidelis in Christo, ejusque lege et amore stabilitus, non curat persecutiones nec ullas minas, 216, 1. sed in iis gaudet, 152, 2. Deo obediens est Christi frater adoptivus, 316, 2. sit velut granum piperis vel sinapis, 329, 2. fidelium plures videntur salvandi quam damnandi, 211, 1. sæpe ab infidelibus cognatis et consanguineis ratione fidei exagitantur, 276, 2. fideles omnes habent potentiam remotam ad continendum, 424, 1. hi dicuntur filii Israel, 434, 2. et sub virginibus sponso occurrentibus intelliguntur, 525, 1 et seqq. si careant operibus, sunt ficus foliatæ sine fructibus, 467, 2.
Fides comparatur grano sinapis, 328, 2. est donum Dei, 321, 1. eam oblatam respuere grave est scelus, 265, 2. meretur cognitionem mysteriorum regni Dei, 321, 1, 2. non denotatur veste nuptiali, 475, 1, 2. in Apostolis defecit in nocte passionis, 563, 2. cur id factum sit, *ibid.* ipsa sine bonis operibus non prodest, nec ad salutem sufficit, 215, 2; 427, 2; 522, 1 et seqq. 718, 1, 2; 657, 2. qualem fidem Christus, sanaturus ægros, prius ab eis soleret requirere, 238, 1. quomodo ei tribuatur salus animæ et corporis, 25, 1, 2. tunc sub ea omnes aliæ virtutes intelliguntur, *ibid.* est ea necessaria aliquid a Deo impetrare volentibus, 467, 2. fides Christi quia initio nova erat et paradoxa, hinc a Judæis et Gentibus exagitati fuere ejus præcones, 269, 2. fides miraculorum quæ sit, 238, 1, 2. est de Dei omnipotentia, 250, 2. hæc requiritur ad dæmonem ejiciendum, 392, 1 et seq. et hæc fides est fiducia opis divinæ impetrandæ, 393, 1. et unde hæc oriatur, *ibid.* et seqq. potest hæc esse sine charitate, *ibid.* debet esse humilis, sed acris ac vehemens : et talis transfert montes, 393, 2. fides centurionis magna fuit, sed habuere alii majorem, 224, 1, 2. fides hæreticorum, qua sibi remissa credunt peccata, est vana imaginatio, 250, 2.
Fiducia magna, magna impetrat, 227, 1. ea est excitanda

in malis ac tentationibus, 235, 1. quod fieri vis tibi honeste et recte ab hominibus, id ipsum iis præstandum, 209, 1.
Filia Jairi an defuncta sit patre adhuc domi agente, 247, 2 et seq. denotat peccatores lapsos ex ignorantia vel infirmitate, 249, 1. cur eam dormire dixerit Christus, 248, 2.
Filius Religionem ingredi non potest in gravi parentum necessitate, 351, 1. lege naturæ eos alere tenetur, *ibid.* verus Josephi filius fuit Christus, 57, 1 et seqq. Filio suo communicat Deus Pater omnia, 293, 2 et seq. Patrem nemo novit nisi Filius, et Filium nemo nisi Pater, quid sit, 29?, 1. est ei in dominio et potestate æqualis, *ibid.* Filius Dei vivi est Christus, ex confessione S. Petri, 365, 1. cur Filius hominis dicatur, 231, 1 et seqq. plus est Filius hominis, quam homo, *ibid.*, 2. filii ob Evangelii professionem contemnent parentes suos, imo vitam et omnia pro pietate exponent, 276, 1. filii sæpe luunt sua simul et parentum peccata, 495, 2. non tamen puniuntur gravius quam propria peccata mereantur, *ibid.* filii vocantur ab Hebræis omnes descendentes in recta linea, 53, 2. nos sumus filii Dei, maxime imitatione ejus, 177, 2. cur tres filios suos Herodes occiderit, 86, 2; 89, 2. aliorum filiorum superstitum dissensio, 90, 1. filii alieni dicuntur spurii, 311, 1, 2. filios Abrahæ de lapidibus suscitare potest Deus, 102, 1 et seq. qui filii Orientis dicantur, 71, 2. filii regni dicuntur Israelitæ, 225, 1. vox filii quid denotet Hebræis cum aliquo addito, *ibid.* qui filii sponsi vocentur, 245, 1.
Fimbrias quales in vestibus gestarent Judæi, 684, 2. fimbriæ Christi tactu ægri sanabantur, 348, 1, 2.
Finis mundi quando futurus sit, 517, 2 et seqq.
Flagella olim multiplicia erant, 607, 2.
Flagellatus est Christus antequam damnaretur ad mortem, 606, 1. idque tantum semel, sed ad columnam ligatus, *ibid.*, 2. idque atrociter, 607, 1 et seqq.
Flagellatio apud Romanos fuit vile servorum supplicium, 606, 1. flagellatio Christi quam fuerit atrox, 60?, 1 et seq. ejus modus fuit S. Brigittæ revelatus, 607. 2.
Flagitium aliquod consuli aut juberi dum videtur in Script. id non proprie, sed figurate et mystice, accipiendum est, 26, 1.
S Flavia Domitilla, quia Christo velata ut virgo a S. Clemente, suasu SS. Nerei et Achillei, idcirco fuit cum his martyrio affecta, 273, 1. alia S. Flavia virgo et martyr nuda suspensa fuit, 618, 1.
S. Flavianus martyr spe gloriæ tormenta contempsit, 273, 2.
Flavius Clemens patruelis Domitiani Imp., et Flavia Domitilla cognata, ob Christianam fidem, interfici ab eo jussi, 273, 1.
Fœnum a Deo venuste vestitur, quanto is magis vestiet homines, 201, 2.
Fontes nonnulli in festo Epiphaniæ in vinum conversi, 110, 1.
Forma consecrationis calicis expenditur, 558, 2 et seq.
Fornicatio est causa divortii, 167, 1. non tamen fornicatio spiritualis, id est peccatum, *ibid.* 2.
Forsitan quomodo addat Christus in rebus certo futuris, 24, 2. hoc utet *forte* sæpe accipitur pro *utique*, *ib.*, 291, 2.
Fortitudine animi omnes dæmonis tentationes vincuntur, 124, 2.
Franciscani sine censu, Deo providente, commode tamen ex eleemosynis fidelium vivunt, 143, 1.
S. Franciscus suos a feminis voluit cavere, 173, 1. ad mortem usque fuit pauper, et in paupertate mortuus est, 141, 1; 210, 1; 537, 1. ejus de paupertate elogium, 142, 2. miraculum continuum in ejus Ordine, 143, 1. ejus de persecutione sententia, 152, 2. a patre ob datam eleemosynam apud Episcopum accusatus, etiam vestes ei cessit, 173, 1, 2. hinc vovit se nunquam petenti eleemosynam negaturum, 175, 1. concinnavit paraphrasin orationis Dominicæ, 194, 2. delectabatur avibus, præsertim alaudis, unde ei mortuo hæ etiam parentarunt, 200, 1. ejus gnome de pecunia, 260, 1. suos sine viatico prædicatum mittebat, 202, 1; 261, 1. suum institutum hausit ex Evangelio, 262, 1. intrepide fidem Christi coram Sultano Babylonio prædicabat, 268, 1. mire ad martyrium anhelavit, hinc ter in Orientem ejus potiundi spe profectus est, 87, 2; 275, 9. instantem mortem militi, suo hospiti, prædicit, 279, 1. horrebat vestis mollitiem, asperitatem vero amabat, 284, 1. ejus visio de micis panum, 359, 2. orans elevabatur in cœlum, 384, 2. quomodo socium suum Bernardum ad omnia sua relinquenda induxerit, 427, 2. delectabatur pueris et agnis ob innocentiam, 400, 2. ejus suos ad paupertatem adhortantis oratio, 437, 1. ei humili gloriosa in cœlo sedes parata, 400, 1; 438, 2. cur Ordinis sui Superiores vocari voluerit Ministros, 452, 2. doctor fuit humilitatis, 490, 2. quemdam e suis mendico detrahentem severe corripuit, 539, 1. in morte nudum se in terra prostravit, 618, 1. per impressa sibi stigmata Christo crucifixo conformis effectus est, 620, 2. cur tantopere erga montem Alverniæ afficeretur, 635, 1. cur in alieno sepeliri voluerit, 640, 2.
B. Franciscus Borgia, Societ. Jesu Generalis, primo doctus est loqui *Jesus, Maria*, 466, 1. ejus humilitas, 553, 2.
Franciscus Lucas linguarum cognitione excelluit, 14, 2.
S. Franciscus Xaverius sine ullo viatico in Indias profectus est, 261, 1. vitæ suæ prodigus erat, 266, 2. ejus humilitas et modestia, 453, 1.
Frater quis quadrupliciter dicitur natura, gente, cognatione et affectu, 64, 2. fratri in nos peccanti semper dimittendum est, 412, 2. fratres invicem sumus, 185, 2. fratrum paria tria inter Apostolos fuerunt, 258, 1. qui fratres Christi dicantur, 315, 2 et seqq. hi sunt ejus patrueles, 335, 2.
Frigus an sit in inferno, propter quod dicatur futurus stridor, 226, 2 et seqq.
Fructus digni pœnitentiæ qui sint, 101, 1 et seqq. fructus seminis dispar unde proveniat, 319, 1 et seqq. fructus Spiritus Sancti ascribens spiritui immundo blasphemat in Spiritum Sanctum, 307, 1, 2. quid fructus verbi Dei centesimus, sexagesimus et trigesimus denotet, 3?6, 2. et seqq. quos denotet status, 326, 2.
Frumentum et spica quid moraliter denotent, 681, 1.
Fuga persecutionis sæpe est occasio fidei propagandæ, 270, 1. eam fugere quando sit præceptum, quando permissio, quando consilium, *ibid.* et seqq. an id præceptum fuerit perpetuum, *ibid.*, 2. quando fuga Christi in Ægyptum contigerit, 82, 2. non fuit ea formidinis, sed fortitudinis, 83, 2. fuga Apostolorum capto Christo, 581, 2. an ea licita, *ibid.*
Fugere quam citissime cur suos Christus jubeat excidium Jerusalem, 50?, 2 et seqq.
Fulgur (per) videtur cœlum aperiri, 111, 2. fulguris descriptio, 649, 1. optime angelorum naturam et dotes repræsentat, 2. item eorum gloriam; item quatuor dotes corporis gloriosi, *ibid.* item zelum, terrorem et iram ipsius angeli contra impios Judæos et milites sepulcri custodes, *ibid.* item ignem gehennæ, *ibid.* unde fiat, et tam cito videatur, 510, 2. ejus et Christi analogiæ, *ibid.*
Fundamentum Ecclesiæ est Petrus, 366, 2 et seqq. 367, 2 et seqq.
Fundatores Religionum voluere suos habere bona in communi, 231, 1.
Funibus adstrictum fuit corpus Christi in cruce, 616, 2.
Fur dicitur a furvo, id est atro, 520, 1, 2. veniet Christus sicut fur, dum minime exspectatur, *ibid.*
Futura conditionata novit Deus, 291, 1.

G.

Gabriel idem quod fortitudo Dei, 647, 1. an is per triduum custodierit cum aliis Dominicum sepulcrum, *ibid.*, 649, 2.

Galilæa vox idem sonat quod volubilis, vel transmigratio, 130, 2; 656, 2. et revelatio, *ibid.* erat duplex, superior et inferior, 129, 2. erat valde populosa, 130, 1. in ea Dominus transfiguratus est, 381, 1. cur in eam post resurrectionem ire Apostolos jusserit, 651, 2; 654, 1. quæ fuerit ejus rei causa symbolica, 652, 1.

Galilæorum secta omne vectigal et dominium Cæsaris abnuebat, 395, 2.

Gallinæ sollicitus amor in pullos, 498, 1. infirmatur pro iisdem, *ibid.* voce se iis accommodat, 2. ramum rutæ sub alis habens tuta est a fele : est fœcunda et vigilans, *ibid.* est typus Ecclesiæ et sacerdotum, *ibid.* ejus ova salubria sunt et medica, 498, 1. pro pullis toto corpore dimicat, 499. 1.

Gallus bis de nocte cantat, 565, 1.

S. Gallus incendium per Evangeliorum codicem exstinxit, 2, 2.

Gaspar Barzeus Societ. Jesu discordes ad unionem redigere in primis studebat, 149, 1, 2.

Gazophylacium erat arca pecuniaria templi : sic quoque dicta porticus, in qua illa servabatur, 708, 2.

Gehenna vox unde dicta sit, 162, 1. cur dicatur habere caminum, 332, 2. — *Vide* Infernus.

Gemmæ duodecim in cœlestis Jerusalem fundamento positæ quos quæque Apostolos designent, 256, 1.

Genealogiam (per) Josephi cur texatur Christi genealogia, 56, 1, 2 et seq. genealogiarum libros exactissime conscribebant Hebræi, idque die circumcisionis cujusque infantis, 86, 2.

Generatio Christi a S. Matthæo texitur usque ad Abraham, 54, 2. generatio Christi ex Virgine fuit supernaturalis simul et naturalis, 60, 1. generationes ad Abraham usque ad Christum sunt XLII. divisæ in tres tesseradecades, 60, 2. et cur, *ibid.* 61, 1. aliæ earum rationes, 61, 2. cur generatio una Jechoniæ sit omissa in genealogia Christi, 56, 1.

Genesareth est alius locus a Gerasa, 347, 2, est idem qui Ceneret, vel Ceneroth : ab ea dictus est lacus illi adjacens stagnum vel mare Genesareth, 348, 1.

Genimine (de hoc) vitis se non bibiturum amplius, dixit Dominus, non in cœna Eucharistica, sed in agni paschalis, 562, 1.

Gentiles orantes multa verba effutiunt, 184, 2. post epulas libabant diis, et in illorum honorem pæana cantabant 563, 1. etiam inimicos dilexerunt, 176, 2. injurias illatas condonarunt, 173, 2. sæpe melius vivunt quam Christiani, 189, 1. Gentium vocationem insinuat Christus, 224, 2. eas adiri ab Apostolis se vivente vetuit Dominus, cur : sed post passionem passim ipsis Evangelizatum est, 258, 2. ipsæ omnes prius sunt convertendæ, quam sit futura orbis consummatio, 270, 2. habebantur a Judæis ut canes, 356, 1. quomodo iis in regno cœlorum sint præponendæ, 438, 1 et seqq. 439, 2. Gentilibus Christianis laborantibus promissa merces spiritualis longe nobilior, quam fuit promissa Judæis, *ibid.* laboratum venerunt hora undecima, Judæi vocati hora prima, 443, 1 et seq. quomodo dicere queant se a Deo non fuisse vocatos, *ibid.* cum Judæis in una Ecclesia mixti fuere, id denotatum in asina et pullo ejus, 459, 1. sunt in Ecclesiam admissi, Judæis venire renuentibus, 28, 2; 103, 2; 357, 2; 475, 1 et seqq. cur vocarentur Græci, 693, 2.

Genu utrumque in oratione flectendum, 183, 1.

Genus humanum in Adamo peccans est velut ovis centesima errans, 404, 2 et seqq.

Gerasa alia est a Genesareth, 347, 2.

Germen subinde dictus est Christus, et cur, 92, 1.

S. Gertrudis voluntatem suam divinæ semper accommodabat, 190, 1.

Gesta Christi succincte per annos digesta, 16, 1 et seqq.

Gethsemani quis locus, quod ejus etymon, ejus distantia a cœnaculo, cur eo Christus secesserit, 566, 1.

Gladio usi sunt Judæi in suppliciis reorum, 615, 1. gladio aliquem mutilantes gladio peribunt, 578, 2. gladius Petri non fuit culter, sed ensis, 578, 1 et seqq. quem gladium venerit Christus in terram mittere, 276, 1.

Glires hieme non comedunt, 119, 1.

Globum (in) transformanda non sunt Beatorum corpora post resurrectionem, 333, 1.

Gloria filia laboris, 387, 2. ejus fuga est via ad gloriam, 79, 1, gloria mundi vana est et fugax, 460, 1. vana gloria non semper est peccatum lethale, 181, 2. vim virtutis erodit, 181, 1. secus, si post clam irrepat et se ingerat, 2. ejus damna, *ibid.* per eam tentat diabolus eos, quos gula superare non potuit, 122, 1. gloriæ octuplicis scala, 151, 2. cur gloria cœlestis convivio exprimatur, 224, 2. per denarium omnibus æqualiter datum intelligitur, 441, 1. sed non eadem datur omnibus, *ibid.* 442, 2.— *Vide* Cœlum.

Gnostici depravarunt suis additionibus Evangelium S. Matthæi, 48, 2. docebant Christum in tormentis posse ore negari, modo ejus fides corde retineatur, 275, 2 et seqq. quomodo parabolam decem virginum exponerent, 526, 1.

Godefridus Bullonius, rex Jerusalem, noluit ibi regia corona coronari, 611, 2.

Golgotha petra scissa est moriente Christo, 634, 2. Golgotha quænam vox, unde derivetur, 615, 1. unde locus ubi crucifixus est Christus, dictus sit Golgotha. *ibid.*

Gomor erat mensura diurni victus sufficiens cuique, 202, 1.

Gordiana, amita S. Gregorii, a Religione defecit, 476, 1.

Gorgonia, soror S. Gregorii Nazianz., tactu Eucharistiæ ab incurabili morbo fuit curata, 348, 2; 685, 2.

Grabatus erat exiguus lectus, 241, 2.

Græci plerumque cœnabant, non prandebant, 225, 2. cur Gentiles dicerentur Græci, 355, 2. sæpe mutant *i* in verbis Latinis, 690, 2. negant Græci Christiani primatum Petri, 255, 1. cur sacrificent in fermentato, 549, 2.

Græca lingua olim late se extendit, 355, 2; 665, 2 et seq. ejus erat olim magnus usus Romæ, *ibid.* ea S. Marcus Evangelium scripsit, 665, 2.

Granum sinapis quid parabolice significet, 328, 1 et seq. ejus et Evangelii analogiæ, 2.

Gratis accepta, gratis aliis exhibenda, 259, 2. gratis dare summi est momenti, cur, 259, 1.

Gratia crescit per actus remissiores, 279, 2 et seq. pro mensura gratiarum neglectarum quisque acrius in die judicii castigabitur, 314, 1, 2. idem gratiæ gradus in diversis diversos operatur effectus, 531, 1. gratia Dei et electio præservat electos a lapsu in gravissima tentatione, 510, 1. ei ex æquo et totis viribus cooperandum est, 530, 2. eam sæpe nonnulli in vacuum recipiunt, 531, 1. eam semper postulantes, sunt pauperes spiritu, 139, 2. talis paupertas quatenus ambienda et agnoscenda sit, *ibid.* gratia gratum faciens tollitur peccato mortali, 532, 2. gratia potens necessaria est ad quærendum Christum, 77, 1. gratiæ Dei donum est vita æterna, 445, 1; gratia prima non datur secundum naturales vires et merita, 530, 2.

S. Gregorio libros scribenti dictavit Spiritus Sanctus scribenda per speciem columbæ ad aures ejus sedentis, 112, 2. mortuum ab excommunicatione absolvit, 371, 2. sua tacita eleemosyna meruit summum Ecclesiæ Pontificatum, 183, 1. tres habuit amitas quarum dispar fuit exitus. 476, 2.

S. Gregorius Nazianzenus omnem terram pro patria habebat, 84, 1. similis fuit Joanni Bapt. 94, 2.

S. Gregorius Thaumaturgus fide sua montem templi fabricam impedientem transtulit alio, 393, 1. in monte orans, visus est velut arbor, 697, 2.

S. Guillelmus, Dux Aquitaniæ, conversus lorica ferrea carnem domabat, 96, 2. quid senserit de pœnitentia vitæque circumspectione, 210, 1.

H.

Habena dicitur ab *habere*, 327, 1.
Habere pro *uti* sumitur interdum, 321, 1. habenti dabitur; non habenti etiam quod habet, auferetur, quomodo intelligendum, 321, 1 et seqq. 533, 1.
Haceldama quid sonet et qualis vox, 598, 2.
Hæmorrhoides communis Hebræorum morbus, 605, 2.
Hæmorrhoissa fuit e Cæsarea Philippi: fuit ibi a Christo sanata, et in miraculi memoriam ei imaginem erexit quotidianis illustrem miraculis, 364, 1; 684, 1. non fuit Martha, nec Veronica, 684, 2. ejus fides et reverentia, *ibid.*, 685, 2. cur tremens ante Christum prociderit, 685, 1. non habebat adhuc perfectam fidem in eum, *ibid.*
Hæresiarchæ similes sunt cimicibus, quia vivi mordent, mortui fœtent, 154, 2. sunt pseudochristi et seductores, 509, 2.
Hæresis est lepra, 221, 2.
Hæretici codicem Evangeliorum depravarunt, 2, 2. hæretici judaizantes vinum et carnes dicebant a dæmone creata, 352, 2. hæretici sunt lupi sub veste ovilla, 211, 2. eorum fructus est duplex, primus pravæ doctrinæ, secundus pravorum morum et scelerum, *ibid.* si faciant bona opera, ea non faciunt ratione fidei suæ, sed ex naturali propensione, 212, 2. sæpe melius vivunt quam Catholici, 189, 1. ad confirmationem suæ doctrinæ nullum hactenus edidere miraculum, 224, 2. zizaniis denotantur, 327, 1. cur vocentur zizania, 332, 2. sunt exstirpandi et plectendi, 332, 1. sunt portæ inferi, 369, 2. censent impossibilem esse continentiam, 424, 1. argumenta nova producunt, dum argumentis objectis respondere nequeunt, 468, 1. sunt velut corvi atri, garrulæ picæ, et talpæ terrestres, 512, 1. Sanctorum miracula calumniantur, 625, 2.
Hebdomada ejusque dies omnes a sabbato denominabantur, 645, 2.
Hebræi celebrant convivia vespere, non de die, 225, 1. dies civiles ab uno ortu solis ad alterum, sacros a vespera in vesperam computabant, 312, 2; 549, 2; 644, 1. pueris benedicere solebant, 424, 2.

Hebræorum idiotismi.

Hebræorum verba actum nunc inchoatum, nunc continuatum, nunc consummatum significant, 25, 1; 362, 2. antecedentia et causas tacent, consequentia et effectus narrant, 26, 2. ex responsione colligendam relinquunt præviam interrogationem, *ibid.* silent nonnulla quæ tamen dicta esse, vel ipsi postea, vel alii dicunt aut insinuant, 27, 1. sæpe verbum ponunt sine supposito, quasi hoc ex circumstantiis et antecedentibus et consequentibus facile intelligi possit, *ibid.* exprimunt numerum, etsi aliquid ei desit aut supersit, item numerum ponunt definitum pro indefinito, 27, 2. comparationem duorum denotant per affirmationem majoris, et negationem minoris, *ibid.* per verbum simplex significant omnia composita, 100, 1; 288, 1. instrumentum denotant per præpositionem *in*, 104, 2. habent pronomen absolutum et reciprocum, 113, 1. per timorem significant omnem Dei cultum, 127, 2. usurpant imperativum pro futuro, 264, 2. verba contactus tum corporalis, tum mentalis construunt cum præpositione *in*, 274, 2. pronominis relativi vel demonstrativi antecedens non exprimunt diserte, sed illud ex circumstantiis intelligendum relinquunt, 281, 1. ponunt relativum cum suo antecedente in nominativo, 30?, 2. *in* usurpant loco regiminis, 671, 1. et loco accusativi, 687, 1, 2. — *Vide* Judæi.

Hebraicus S. Matthæi, qui extat textus, est suppositius, 48, 2.
S. Hedwigis, Ducissa Poloniæ, mire erga miseros et abjectos afficiebatur, 401, 1.
Helvidius hæreticus docebat Deiparam alios e Josepho filios suscepisse, 4, 2; 315, 2.
Hemerobaptistæ erat genus quoddam Pharisæorum quotidie sese lavantium, 350, 1.
S. Henricus Imp., cum conjuge sua Cunegunde, in matrimonio castitatem servavit, 64, 1.
Henrici II Imperatoris pœnitentia, 131, 1.
Henricus II, Angliæ rex, cædis S. Thomæ Cantuariensis reus, quam pœnitentiam subierit. *ibid.*
Herba, spica, frumentum adaptatur profectui virtutum, 682, 1.
Hæreditas vitæ æternæ quam sit ampla, 437, 1, 2.
Herminiani hæretici suos igne baptizabant, 105, 1.
Hero anachoreta misere a diabolo illusus se in puteum præcipitat, 123, 2.
Herodes Ascalonita voluit haberi pro Messia, 70, 1; 84, 2. et fuit habitus a nonnullis, 477, 1. in eo defecit sceptrum de Juda, 70, 1. cur turbetur nato Christo, 78, 1, 2. ejus ambitio et crudelitas, *ibid.* cur clam ad se vocarit Magos, 79, 2. cur stellæ apparitionis tempus ex iis didicerit, fingit se Christum velle adorare, sed necare destinat, *ibid.* erat suspicax et crudelis, 83, 1. videns se illusum a Magis, iram in infantes effudit, 84, 2. quas pœnas dederit ob eos necatos, *ibid.* cur occiderit eos a bimatu et infra, 85, 1. et quomodo id tempus intelligatur, 85, 1: 2 cur tamdiu cædem hanc distulerit, *ibid.* inter cæteros occidit et filium quintiduo ante suam mortem, 87, 2. ac paucis ante mortem diebus jussit occidi primates Judææ, alios in carcerem conjecit, occisurus si diutius vixisset, *ibid.* mox Dei sensit vindictam, 88, 1 et seq. cur eum fugerit Christus postquam Joannem incarcerasset, 670, 2.
Herodes Antipas fuit filius Ascalonitæ, 70, 1. ei ab Augusto concessa Galilæa, 90, 1. et postea datum nomen regis cum diademate, 90, 2 et seq. instigatione Pharisæorum Joannem incarceravit, 129, 1. ab Areta, rege Arabiæ, socero suo, victus est, 340, 1. Christum illusit veste alba velut fatuum, 602, 1. putabat Joannem in Christo resurrexisse, audiens ejus miracula et gesta, 688, 2. cur vocetur rex, cum esset tantum tetrarcha, *ibid.* habuit duas uxores, 689, 1. Herodiadem ducendo tripliciter peccavit, 689, 2. erat malignæ indolis, et Joanni infensus, *ibid.* jussit eum decollari, 690, 2; 91, 1. ob jusjurandum contristatus est, sed ficte, quia volebat eum perire, 690, 1, pulsus est in exilium a Caio Imp. Lugdunum, 691, 2. erat atheus, 695, 1, 2.
Herodes Agrippa fuit nepos Ascalonitæ, et hujus filius Agrippa junior, coram quo S. Paulus causam suam peroravit, 70, 1. ille illusus eo modo est quo alias Christus a Judæis, 612, 1.
Herodiani unde dicti: favebant hi Romanis tributum exigentibus, 477, 1.
Herodias, concubina Herodis Antipæ, qualis fuerit, et cujus uxor, 689, 2. commisit ei nubendo, incestum, *ibid.*, 689, 1. molita necem Joanni, etiam Herodem ad eam induxit, 689, 2. petiit ejus caput in disco, *ibid.* et ejus linguam acu perforavit, 691, 2. sed punitionem Dei sensit, *ibid.* cur Joannis caput reliquo corpori mortuo conjungere sit verita, 340, 1.
Heri servis magnam curam impendant, 227, 1.
Hesperus eadem stella, quæ Lucifer et Venus, 643, 2.
S. Hesteria virgo in tormentis læto animo fuit, 620, 1.
Hiems incommoda fugæ est, 506, 2.
S. Hieronymus novum Testamentum Latinum correxit ad Græcum autographum, et non vertit id, sed tantum vetus, 49, 2.
S. Hilarionis divitiæ erat codex Evangeliorum, 8, 2 al.

iis quos curabat, nulla admittebat dona, 260, 2. hinc aurum sibi ab Oriono oblatum ut in pauperes distribueret, admittere noluit, 429, 2. fide sua mare intumescens stitit, 393, 2. cæcæ visum sputo restituit, 696, 1.
Hippone post mortem S. Augustini a Wandalis fuit capta et incensa, 501, 2.
Hirundines hieme non comedunt, 119, 1.
Hispani moribundi olim monasticen profitebantur, et cur, 131, 1.
Hædi typus sunt reproborum, et quare, 534, 2.
Homeritæ sunt incolæ Arabiæ Felicis, 72, 2.
Homicidæ puniendi morte, nisi necessitate, vel fortuito mortem intulerint, 159, 1, 2. justo Dei judicio pereunt gladio, ictu serpentum, aut morsu ferarum, 579, 1.
Homicidium ejusque præludia etiam lege vetantur, 159, 1, 2 et seqq.
Homo S. Matthæi est symbolum, 12, 2. homo septem dies jejunans emoritur, 119, 1. est velut centurio, qui præest sensibus, viribus et potentiis suis, velut militibus, 227, 2. homo mutandus, ut ejus opera mutentur, 307, 1. ejus in operando continuo infirmitas, 402, 1. ejus et arboris novem analogiæ, 696, 2. est omnis creatura, cur, 718, 1. homo ex Deo natus potest peccare, 212, 2. homo immisericors est, respectu Dei summe misericordis, 415, 1 et seq. homo præfidens sibi, fragilis est ac labitur, 589, 2. homines aliqui non sunt ex natura boni, aliqui mali, 211, 2. omnes sunt Dei mendici, 190, 2. et invicem fratres, 175, 2. ac plantæ a Deo plantatæ, 353, 1. omnes habent angelum ad sui custodiam ab ortu usque ad mortem deputatum, 402, 2. et cum Dei notione in mundum veniunt, 466, 2. sunt servi Christi, duplici titulo, 532, 2. omnes coram Christo in die judicii comparebunt, 534, 2. homo omnis nobis est proximus et quasi frater. 484, 2.
Honor sequitur fugientes, 341, 1. ejus ambitus a Christo vetatur, 489, 2. honor parentibus debitus tria continet, 350, 2 et seqq. ad honorem Dei referenda sunt omnia verba nostra et opera, 310, 1, 2. in templum Honoris non patebat aditus nisi per templum Virtutis Romæ, 448, 1. — *Vide* Gloria.
Horæ diei quibus vinitores illi Evangelici laborarunt, quid mystice significent, 441, 1. hora quælibet Judæorum tres nostrates complectebatur, 716, 1. cur hora nona mortuus sit Christus, 236, 1.
Horoscopus Christi nascentis quis fuerit, 74, 2.
Hortus vicinus Gethsemani villæ describitur, 577, 1. cur in eo Christus suam passionem sit orsus, 566, 2; 641, 2.
Hosanna quid sit, 461, 1, 2 et seq. unde desumptum, *ibid. hosanna filio David*, quid sibi velit, et quo referatur, 462, 1. *hosanna* festi Tabernaculorum quid sit, 461, 2 et seqq.
Hosius Cordubensis Antistes quid Constantino Imp. Ariano responderit, 371, 1; 480, 1.
Hospes prophetæ, ejus et prophetiæ meritum accipiet, 278, 2. hospes martyris fit martyr, 277, 2.
Hospitentur viri Apostolici apud probos, 264, 1. hospitium ne facile mutent, *ibid.*
Hostes etiam diligi jussit lex vetus, 175, 2. etiam Christus, *ibid.*
Hostia sub parva totus contineri Christus potest, 648, 1.
S. Hubertus martyrii fuit avidissimus, 275, 2.
Humanitas Christi fuit exemplar sanctitatis, 65, 2. ex unione cum Verbo summæ et quasi immensæ erat dignitatis, 105, 1. est in cœlo et Ven. Eucharistia, 656, 2 et seqq.
Humilians se exaltabitur, 490, 2.
Humiles solent esse mites, 143, 2. humiles mente et voluntate sunt pauperes spiritu, 139, 1. cœlo apti censentur, 399, 1 et seqq. Deum summe honorant se demittendo, 400, 1. amantur ab angelis, 403, 2.
Humilitate (ex) agnoscitur aliquis sanctus seu perfectus, 109, 2. ejus signa, 110, 1. ea dicitur omnis justitia, 109, 2; 110, 1. est gratiæ et gloriæ, regnique cœlestis initium, 139, 1, 2. est honor Christiani, 109, 2. in superba mente habitare nequit, 231, 1. est omnium animi et corporis morborum medicina, 295, 1 et seqq. ejus dignitas et effectus, 295, 1. cur ipsa Christo chara sit, *ibid.* et seqq. est sedes pacis, 295, 2. tollit omnem laborem, *ibid.* est virtus Christi, *ibid.* facit jugum Christi suave, 294, 1. est soror mansuetudinis, *ibid.* est pretiosa margarita, 335, 2 et seqq. via est ad cœlum, 399, 2; 451, 1. tres ad eam stimulos dat Christus, 399, 2. ejus elogia, 400, 1. gnomæ de eadem, 2. dat homini cognitionem sui, 400, 1.
Hymnum quem Christus post cœnam dixerit, 562, 2 et seq. sic et prisci Christiani hymnos canebant, 563, 1.
Hypocrita est quasi histrio : est bicors et bilinguis; est Deo exosus, 182, 1. ejus descriptio, *ibid.* est falsus doctor, 212, 2. sæpe denotat impium, 522, 2.
Hyssopus herba describitur, huic circumpositum fuit acetum quod Christo propinatum, 630, 1. ejus vires et potentia, 2. ejus usus in mundatione leprosorum, *ibid.*

I.

Idololatria vocatur in Script. adulterium, 311, 2.
S. Ignatius Antioch. quantopere ad martyrium anhelarit, 275, 1. ejus constantia, 152, 2.
S. Ignatius de Loyola in continua vixit quasi persecutione, 152, 1. ejus sermo efficax erat, 218, 1, 2.
Ignem compescuit Evangeliorum codex, 2, 2. quos habeat effectus, 105, 2. quid mystice denotet, 701, 1. quo sensu suos igne Christus baptizet, 105, 2. igne vero suos baptizabant Hermiani et Seleuciani hæretici, 105, 1. ignis gehennæ est inexstinguibilis, 106, 1. idem numero durat in æternum, *ibid.* et seqq. 537, 2; 539, 2. in distantissima agere potest, 236, 2. qualis sit, 537, 2. primo et per se paratus fuit dæmonibus, postea consequenter etiam hominibus eos imitantibus, 538, 1. quomodo is dæmones cruciet, *ibid.* reprobos non absumet, 539, 2. erit velut sal, corpora a corruptione præservans, 701, 1 et seqq. ignis cœlo delapsus impedivit Judæos templum suum Hierosolymæ restaurare, 508, 1.
Illusiones quinque Christo a pontificum famulis per tres noctis horas illatæ, 539, 1.
Imaginis ab Hæmorrhoissa erectæ vis : ea eversa, suam ejus loco posuit Julianus Apostata, sed hæc fulmine icta dissiliit, 684, 1.
Immisericordes ob opera misericordiæ neglecta damnantur, 538, 2.
Immisericordia nolentis proximo offensam dimittere, est peccatum mortale, ideoque culpam remissam revocat, 416, 1 et seqq.
Immundorum contactus, quia inquinabat, hinc crebro se Judæi lavabant, 349, 1 et seqq.
Imperare qui vult, discat prius obedire imperanti, 223, 2.
Imperatores non se immisceant rebus sacris, 480, 1.
Imperio delectati dure regunt, 704, 2.
Impii vocantur paleæ, 106, 1. subinde prophetant, sed non ad hæresim stabiliendam, 214, 1. possunt abuti gratia miraculorum, *ibid.* cur dicantur filii diaboli, 332, 1. cur scandala, 332, 2. si in peccatis perdurent, resurgere nequeunt, 576, 2. sub finem sæculi, etiam post tot signa visa, non resipiscent, sed genio indulgebunt, 519, 1.
Implere omnem justitiam, quid sit, 108, 1.
Impossibile sæpe vocat Scriptura, quod admodum est difficile, 431, 2. Deo nihil est impossibile, *ibid.*
Impostores Judæorum varii enumerantur, 509, 2 et seqq.
Incarnatio Filii Dei, fuit omnium Dei operum summum et maxime stupendum, 60, 1, 2. quas in ea ostenderit virtutes, *ibid.* ejus mysterium optime per modum stu-

poris consideratur, 68, 1. per illam Deus nobiscum est, *ibid.* magis stupendum est opus quam mundi creatio, 72, 2 et seqq.
Incipientibus in via perfectionis, quæ sectanda, 428, 1.
Inconstantes sunt velut lunatici, 135, 1. et similes arenæ, 216, 2.
Inconstantiæ typus et adagia, 283, 1.
India (ex) an fuerint Magi Christum puerum adorantes, 71, 2.
Indulgentiæ dantur defunctis per modum suffragii, 371, 2 et seqq.
Infantes omnes recens nati dicunt *a* vel *e*, 653, 1, 2. infantes in peccato originali mortui mediam sententiam accipient, 534, 2. infantes loqui nescii Christo triumphanti etiam acclamarunt, 466, 2. prima infantium vox sit pia, *ibid.* omnes primo Deum sonant, *ibid.* infantes Bethlehemitici cur cæsi a bimatu, 85, 1. quantum hic tempus complectatur, 85, 2. eorum cædes contigit decimo quinto mense a nato Christo, *ibid.* quo pacto omnes necati, 86, 2 et seqq. idque circa Pascha, 87. occisi sunt XIV. millia, 87, 2. sunt Martyres, *ibid.* iis non est acceleratus usus rationis, 89, 1; 88, 2. fuere quasi agni paschales, quia circa Pascha cæsi, 88, 1. et flores Martyrum, 2.
Infernus unde sit tenebrosus, 226, 2. et quare vocetur tenebræ exteriores, 225. et seqq. ejus capacitas, 210, 2. ejus pœna duplex, 332, 2. ejus cogitatio stimulus est ad vitiorum fugam, et studium virtutum, 540, 1. ejus oblivio causa damnationis est multorum, *ibid.* cur in eum relegari timeant dæmones, 236, 2.
Infideles ab Ecclesia puniri vel excommunicari nequeunt, 407, 2. proprie non pertinent ad fideles: in die judicii non judicabuntur, 435, 1.
Infidelitas dicitur in Script. adulterium, 311, 1.
Ingratitudo post acceptam remissionem valde peccatum adauget: quomodo præterita peccata revocet, 416, 1. ea maxime æstimatur in quatuor peccatis: est causa peccatorum mortalium, 2. hæc fuit ex parte causa tristitiæ quam Christus in horto passus est, 568, 1; 570, 2.
Inimicos diligi jubet lex naturæ, 175, 2. etiam lex Evangelica, *ibid.* in eorum dilectione sita est perfectio, et quare, 177, 2. eam docet Christus patiens, 575, 1. ejus emblema, 622, 2. pro inimicis orare nos oportet exemplo Christi, *ibid.*
Injurias non dimittens non obtinebit peccatorum remissionem, 193, 1.
Innocentiæ silentium, vocalius est omni defensione, 601, 2.
Insidiatores cavendi sunt, 267, 2. et quare, *ibid.*
Insignia regalia quæ milites Christo exhibuerint, 612, 1.
Insolubilitatis matrimonii quæ sint causæ, 420, 1. id insolubile primitus est institutum, 420, 2.
Inspirationes sanctas respuere grave est scelus, 265, 2. inspiratio divina tropologice stella est, 76, 2.
Insuperabilia tria: Deus, angelus, vir Christianus, 216, 2.
Intellectus est animæ oculus, 197, 1.
Intentio mentis oculo repræsentatur, 197, 2. ejus effectus, tam puræ quam impuræ, *ibid.* intentio bona absolute non requiritur, ne verbum sit otiosum, 309, 2. intentio bona ex actionibus indifferentibus facit bonas, 310, 2. at mala totum opus bonum destruit, 181, 1 et seqq.
Interpres Evangeliorum non est S. Hieronymus, sed alius minus Latinus, 49, 2. ille idem verbum Græcum diversimode vertit, præsertim dum una vox Latina vim verbi Græci non adæquat, 29, 1. in Marco græcizat, 666, 1. qui sint interpretes Evangeliorum, 14, 1, 2 et seqq. qui interpretes in quo excellant, *ibid.* etiam hæretici, *ibid.*
Intrare in tentationem, quid sit, 572, 1.
Invenio sæpe idem est quod impetro, eruo, comparo, assequor, 277, 2. *invenire animam*, quid sit, *ibid.* *invenire* subinde idem quod quærere, 278, 1.
Invidiæ damna et remedia, 451, 1.
Invitantur omnes ad Christum, 294, 2.
Ira in corde supprimenda est, 145, 1. ira externa et interna vetatur præcepto homicidii, 150, 2 et seqq. quæ ira sit licita, quando sit peccatum, quando non, 159 aliquando est laudabilis, *ibid.* quomodo a Deo puniatur, 160, 1. iræ pravitas, 160, est aliquando levis, aliquando gravis, 161, 1. et juxta ejus gravitatem punitur minus vel gravius, 2. ea fuit in Christo, sed domita 677, 1. ejus definitio, 2. ea aliter in hominibus est, aliter in Christo fuit, *ibid.* omnis ira mixta est dolore, *ibid.* ira judicis Dei timenda, 100, 1. hæc cavenda per præsentem pœnitentiam, 101, 1; 103, 1.
Irritare alium non oportet, ut tuam ab eo læsus exerceas patientiam, 173, 1.
Irrisionibus excipiendis se paret, qui se dat pietati, 271, 2.
Isaac figura fuit Christi, 54, 2.
Israel dicebantur omnes Hebræi, 625, 1. Israelis regimen tertio fuit mutatum, 61, 1.
Israelitæ cur dicantur Filii regni, 225, 1.

J.

Jacobi etymon, 133, 1. an Jacob Patriarcha in utero matris fuerit sanctificatus, 58, 2.
S. Jacobus Major, filius Zebedæi, Hispaniæ Apostolus fuit 256, 2. interfuit transfigurationi Domini, 380, 2. in quo fuerit tonitru, 678, 2.
S. Jacobus Alphæi, vel Minor, an in utero fuerit sanctificatus, 58, 2. cur dicatur frater Domini, 257, 1. est alius a Majore, filio Zebedæi, 336, 1. fuit avunculus Majoris, *ibid.* unde dicatur Minor, *ibid.* 257, 1.
Jechonias tam dictus est pater Joakim, quam ejus filius Joachin, uterque rex Juda, 55, 2 et seqq.
Jejunabant olim in luctu, 245, 1. jejunans vultus mœstitiam discutiat, 195, 2.
Jejunis (a) sumenda Eucharistia est, 554, 1, 2.
Jejunium cur vocetur statio, 118, 1. potens est ad pellendos dæmones, 394, 1, 2. quomodo institui debeat, 195, 1. facit homines melancholicos et biliosos, *ibid.* est id dissimulandum coram hominibus, 195, 2 et seq. jejunium privatum solvere licet ob hospites, 245, 2. in die jejunii carnes comedens peccat, quia in obedientia et intemperantia inquinat animam, 352, 2. jejunium discipulorum Joannis quale esset, 244, 2. jejunium Eliæ per XL dies supernaturale fuit, 119, 2. jejunium priscorum Christianorum quam esset rigidum, 118, 1. quando jejunium suum Christus cœperit, 115, 1. quæ ejus fuerit causa, 117, 2 et seqq. id fuit supernaturale, 118, 2. ut et aliorum, qui ita jejunarunt, 119, 2.
Jeremias putatus est venturus cum Elia in fine mundi, 364, 2.
Jericho quantum distet a Jerusalem, 453, 2.
Jericho etymon, *ibid.* quid symbolice designet, *ibid.*
Jerusalem cur primo adierint Magi Christum stella duce quærentes, 71, 2. cur ea turbetur audiens natum regem novum Judæorum, 78, 2. cur vocetur filia Sion, 459, 1. et civitas sancta, 636, 2. fuit Prophetarum carnifex, 497, 2 et seqq. quia Christum interfecit, relicta, deserta, et a Romanis expilata et excisa est, 499, 1; 501, 2. quæ ejus excidium signa præcesserint, 533, 2. a Tito solo æquata fuit, et postea facta est urbs Gentium, dein Christianorum, ac postea Turcarum, 507, 2. futura est sedes regni Antichristi, *ibid.* dicta deinde ab Adriano Imp. Ælia, 508, 1. tempore obsidionis tres in ea fuere factiones, et singulæ suos habebant duces, 509, 1.
Jesse suo nomine præfiguravit Christum, 55, 1.
Jesus idem est quod Salvator, 47, 1. et quod Emmanuel, 68, 1, 2. — *Vide* Christus.
Joannis etymon, 133, 2. et quid sonet, 366, 1.

Joannes vocatus est pater S. Petri, et crasi Jonas, *ibid.* vel fuit binomius, 366, 1.

S. Joannes abbas triennio sola vixit Eucharistia, 121, 2.

S. Joannes Evangel. aquila denotatur, 12, 2. solus narrat gesta anni primi prædicationis Christi, 129, 1; 131, 2. dilectus Domini fuit, 256, 2. cur cum calice pingatur, 449, 2 et seqq. an vere fuerit martyr, *ibid.* non perdidit fidem in Christi passione, 564, 1 et seqq. non est cum Petro Christum captum secutus, 582, 2. in quo fuerit tonitruum, 678, 1 et seqq. eo Evangelium scribente, visa fulmina, et audita tonitrua, *ibid.*

Joannes Baptista fugiens Herodis persecutionem bimulus secessit in eremum, 86, 1. in ea vixit usque ad ætatis annum trigesimum, 94, 1. et qua de causa: fuit princeps monachorum et anachoretarum, *ibid.* habitus et vocatus fuit angelus, *ibid.*, 284, 2. in deserto egit in spelunca, et ibi prædicavit pœnitentiam, 95, 2. fuit vox Dei, 95, 2. ejus vestis fuit vilis, aspera et cilicina, *ibid.* cur tam austeram ageret vitam, 96, 1. cinxit lumbos zona pellicea, 2 comedit locustas, *ibid.* et seqq. et licet cibus hic noxius sit, ipsi tamen non nocuit: non bibit nisi aquam, 97, 1. edit quoque silvestre mel, *ibid.* magnus ad eum fiebat hominum ex urbibus confluxus, 2. baptismus ejus qualis esset, *ibid.* Pharisæos acriter increpabat, 99, 1 et seqq. negat se esse Messiam. etsi ut talem eum populus haberet, 104, 1 et seq. ejus humilitas, 105, 1. cur baptizaret, 106, 2. an fuerit a Christo baptizatus, 107, 2. ipse baptizavit Christum, ab eo jussus id facere, 108, 1 et seq. quare discipulos suos ad Christum miserit, 281, 1 et seq. non dubitavit num Jesus esset Messias, nec an sit iturus ad limbum, 281, 2. ipsius prudentia, 282, 1. laudatur a Christo a constantia in dictis, 283, 1. a victus asperitate, 284, 1. fuit plusquam Propheta, *ibid.* omnium veteris Testamenti fuit maximus, 284, 2. in quibus major fuerit Moyse, 285, 1. fuit quasi continuum miraculum, alia ejus elogia, *ibid.* viam aperuit ad regnum cœlorum, 286, 1. Israel fuit quasi Lucifer Evangelii, 287, 2. cur dicatur Elias, 288, 1. cur et ubi in carcerem sit conjectus, 689, 2. fuit vere martyr, 690, 1. præscivit suam necem, *ibid.* ejus caput in disco epulis illatum, 2. septem ejus lauress, *ibid.* quando sit occisus, et quo mense, *ibid.* sepultus est in Sebaste, ubi plurima patravit miracula, 691, 2.

S. Joannes Calybita librum Evangelii pro censu habuit, 85, 2.

S. Joannis Chrysostomi ordinandi in sacerdotem super caput advolavit columba, 112, 2. nunquam juravit, 169, 1. in exilium actus, sui oblitus, curam habuit suorum, 592, 1.

Joannes Eleemosynarius ad eleemosynas faciendas accensus fuit exemplo Spiridionis, 5, 1, 2. prius cum Clerico. a quo offensus erat, in gratiam rediit, quam sacrificium Missæ perageret, 163, 2. omnibus egentibus dabat, 175, 1. quid egerit ut principem iræ tenacem ad reconciliationem adduceret, 193, 1.

Joannes Fernandez illatam a Japone injuriam patienter excipiens, causa fuit, ut Japones ejus doctrinam sint amplexi, 171, 2.

Joannes Gerson studiose pueros docuit, 425, 1, 2.

Joannes Laydanus rex Anabaptistarum Monasterii, 509, 1.

Joannes Marcus alius est a Marco Evangel. 664, 2.

Iod (e littera) maximam hæresin confinxit Valentinus, 157, 1.

Joiaida sacerdos alio nomine dictus Barachias, 497, 1.

Jonas absorptus et ejectus a ceto, est signum Christi mortui et resurgentis, 311, 2 et seq. quo tempore Ninivitis prædicarit, 313, 1. ejus et Christi antitheses *ibid.*, 2.

Jordanis fluvius unde diceretur, 97, 2. ejus aqua a Christi baptismo non corrumpitur, 110, 2. ubinam ejus origo, 363, 2.

S. Josaphat eremita duro carnem strinxit cilicio, 96, 2.

Joseph (per) successit Christus in regnum Juda, 56, 2. ejus pater et avi fuere maximi natu, ut jus regni Davidici ad eos devolveretur, *ibid.* fuit jure et vere Christi pater, 57, 1. habuit in eum paternam auctoritatem, 2. ei debetur summa dulia, 57, 2. ejus dignitas et prærogativa: fuit maritus B. Virginis, pater Christi; et uterque eum summopere amavit et coluit, *ibid.* ejus officium et ministerium fuit nobilissimum, 58, 1. factus est secretorum divinorum particeps, et summarum Christi et B. Virginis virtutum quotidianus inspector: fuit eximiæ sanctitatis, et raris naturæ et gratiæ dotibus a Deo instructus, *ibid.* in gratia et gloria antecellit Apostolos et Joan. Baptistam: est vita functus ante mortem Christi: post mortem una cum ipso resurrexit, *ibid.* sua virginitate meruit ut fieret conjux B. Virginis, *ibid.* multum sanctitatis e quotidiana ejus conversatione accepit, 58, 2. crevit in amore reverentia Christi: fuit angelus potius, quam homo; a S. Theresia magno in honore habitus fuit, *ibid.* an fuerit in utero matris sanctificatus, *ibid.* fuit vir et conjux Deiparæ, 62, 1. fuit virgo, et B. Virginis famam et virginitatem tutatus est, 63, 2; 315, 2. ejus magna virginitas, 63, 2. ejus familia fuit symbolum SS. Trinitatis, et cœlum terrenum, 64, 1. nesciebat initio B. Virginem de Spiritu Sancto concepisse, 65, 1. cur eam voluerit dimittere, 66, 1. non comitatus est eam, dum Elisabeth visitavit, 66, 2. cur ejus nulla fiat mentio in adoratione Magorum, 80, 2. cur Archelaum declinarit, 89, 2 et seq. jussus ab angelo ex Ægypto in terram Israel redire, Judæam intellexit; sed audito ibi Archelaum regnare, secessit in Galilæam, cur, 90, 1 et seqq. non aliam habuit uxorem, quam B. Virginem, 315, 1. per eum Christus in mundum intravit, et per alium Joseph exivit, et sepultus est: Joseph quid significet, 638, 2.

Joseph ab Arimathæa erat senator Jerusalem, et ibi habitabat, noluit subscribere sententiæ collegarum damnantium Jesum, 638, 2. erat Christi discipulus, petiitque ejus corpus a Pilato audacter, 639, 1. quid Pilato allegarit ad ipsum impetrandum, *ibid.* mira de eo historia, *ibid.* et seqq. e Judæa ablegatus, in Anglia Christi fidem prædicavit, 639, 2. corpus Christi gratis a Pilato accepit, *ibid.* id sepulturus involvit in sindone munda, 640, 2.

Josephus historicus putabat concupiscentiam internam non esse peccatum, 165, 1. ejus de Christo testimonium, 656, 2. ejus errores aliquot, 689, 1.

Joseph vel Joses, frater Jacobi Minoris, fuit e LXXII discipulis Christi, 336, 2.

Josue, transito Jordane, in ejus medio alveo duodecim erexit lapides, 102, 1.

Juda vocabatur tribus Juda, quæ regnum fuit, 70, 1.

Judææ regnum, mortuo Herode, divisum in tetrarchiam: sed Judææ proprie dictæ præfuit Archelaus, 90, 1. eo in exilium acto suffecti præsides Romani, *ibid.*, 90, 2. in ea Christus a resurrectione non nisi obiter apparuit, 652, 1; 654, 1.

Judæi in cloacam delapsi, et sabbato extrahi nolentis, exemplum lepidum, 301, 2. Judæi longas suas vestes zona succingebant, 96, 2. gloriabantur quod essent filii Abrahæ, 102, 1. in cæteris casibus debebant peccata sua sacerdoti confiteri, 98, 1. frequenter Græca nomina assumebant, 132, 1, 2; 256, 2. orabant tum stantes, tum genuflexi, 183, 1. Gentiles æstimabant viles et impuros velut canes, 223, 1; 477, 2. vocabant se populum sanctum, 243, 2. cœlum et astra pro Deo coluere, 468, 2. legis divinæ observantiam et memoriam externis quibusdam signis indicabant, 489, 1. non habebant usum ceræ ad lumina, 524, 2. subacti a Romanis etiam usi gladio in reorum suppliciis, 615, 2. linguam Græcam perdiscebant, 665, 2. diem et noctem in quatuor horas dividebant, 716, 1. eorum sepeliendi ritus, 640, 1. eorum doctores manu ferebant virgam, 263, 1. promissa iis olim fuit merces temporalis, 440, 2. non

libenter solvebant vectigalia Romanis, nec tributa, 243, 2; 477, 2. an juste fuerint Romanis subjecti, 478, 2. sponte se Romanis dediderunt, 479, 1. jam a Romanis subacti, utebantur computu eorum in die et nocte disterminanda, 312, 2. didrachmam census ipsis pendebant, et qua occasione, 395, 2. eam solvebant inviti, sed a Vespasiano subacti ipsum quod templo alias pendebant, in Capitolium ferre jussi sunt, *ibid.* habebant jus aliquem crucifigendi, 596, 1.

Judæi dissoluti, qui Gentilibus familiares erant, et gentiliter vivebant, vocantur in Evangelio peccatores, 243, 2. nam tempore Christi scelestissimi erant, 573, 2. non tamen omnes erant mali, sed multi ex iis erant ejus discipuli, vel in fide patrum firmi, 596, 1. eorum incredulitas in Christi actis, 392, 1. eorum diversa de ipso opinio : alii credebant eum esse unum e priscis Prophetis, pauci esse Messiam, 364, 1, 2. qui nesciebant Christum esse Dei Filium, eum crucifixerunt, 622, 1. in quo Cainum sint imitati, et eum ut patrem habeant, 496, 2. adimplentes Scripturas de occidendo Christo, an peccarint, 579, 2. venientes ad Christum capiendum, uno verbo prosternuntur in terram, 576, 2. eorum cæcitas, 577, 1. eorum Christum ad necem præ Barabba petentium punitio durat usque hodie, 604, 2 et seqq. imprecantur sibi et posteris culpam et vindictam effusi a se sanguinis Christi, 605, 1. instanter eum in crucem agi petunt, 604, 2. voluerunt eum infami morte ex odio afficere, 618, 1. ei crucifixo probra ingerunt, 624, 1, 2. et quæ, *ibid.* eorum multi conversi ob Christi mortui resurrectionem, 311, 2.

Judæi et Galilæi, adventantibus Romanis, turmatim Jerusalem confugerunt, putantes ibi se fore tutos, 505, 2. eorum clades per Titum contingit ob Christum occisum, 507, 1. atque inde convinci possunt Messiam jam venisse, et esse illum quem ipsi occiderunt, *ibid.* quot eorum in urbis obsidione perierint, et ea capta divenditi et necati fuerint, 2. quot eorum millia excidio superfuerint, et salvata sint, 508, 2. eorum multi tempore obsidionis in templo flammis vel gladio Romanorum sunt absumpti, 510, 1. in talionis pœnam, quia Christum Romanis tradidere ut ab eis necaretur, Romanis et Tito traditi sunt, ut ab eo vastarentur et exscinderentur, 596, 2. jam perperam Scripturam legunt et intelligunt, 578, 1. eorum hodierna excæcatio, 628, 1. ea repræsentata fuit in facie Moysis de monte descendentis velata, 588, 1. ob opprobria Christo illata omnium facti sunt probrum, 589, 1. ob incredulitatem a fide sunt rejecti, et Gentiles ad eam adoptati, 103, 2. Evangelium repellentes ingratitudinis arguuntur, 265, 2. sunt vocati hora prima, Gentes undecima, 443, 1 et seqq. ægre tulerunt Gentes sibi æquari in Dei cultu, Ecclesia, christianismo, gratia et gloria Christi, 299, 2; 440, 2; 444, 1. arrogabant sibi solis Messiam quasi sibi solis a Deo per Prophetas promissum, 444, 1. Evangelio erunt increduli usque ad finem mundi, 270, 2 et seq. sed tunc Christum agnoscent, quem eorum patres agnoscere noluere, 499, 2. super Judæos novissimos venere supplicia priorum, 495, 2 et seqq. sunt a Deo impediti templum suum Hierosolymis sub Juliano Apostata restaurare, 508, 1.

Judas Galilæus negabat Judæos debere Romanis vectigal pendere, 395, 2 et seqq.

Judas Iscariotes unde dictus sit : cur sit a Christo electus cum sciret eum fore proditorem, 257, 2. quam occasionem captarit ad Christum Judæis prodendum, 446, 1; 544, 1, 2. et ipse murmuravit de profusione unguenti, et alios ad indignationem ex avaritia excitavit, 545, 2. destinavit Christum Judæis prodere, 547, 1. quomodo satanas in eum intrarit, *ibid.* pactus est de pretio venditionis cum principibus, 2. ejus pretii vilitas, *ibid.*, 713, 1. accepit quinque partes pretii unguenti Magdalenæ, 548, 2. triginta ejus maledictiones, *ibid.* quæsivit opportunitatem Christi tradendi, *ibid.* et seqq. interfuit cœnæ paschali, et cum cæteris Apostolis communicavit, et creatus est sacerdos, 551, 2 et seq. intinxit sæpius manum in patinam jusculi, 553, 2. detectum se palam videns, conscientia sceleris egreditur ad proditionem perficiendam, *ibid.*, 554, 2. rogat quoque an ipse esset proditor, 553, 1, 2. hæc proditio quam grave fuerit sacrilegium, et ideo summa ejus damnatio, 553, 2. factus est dux latronum, 574, 1. ejus vesania, *ibid.* cur osculum dederit in signum, ad Christum agnoscendum, 2. osculatur eum, et osculo ab eo excipitur, *ibid.* et seqq. post osculum Christum non agnovit percussus ἀορασίᾳ, 576, 1. repulsus ab eo, ivit ad cohortem, et prostratus fuit in terram, *ibid.* male pœnitens retulit argenteos, et contractum rescidit, 597, 1. desperans de Jesu vita, et de salute sua, laqueo se suspendit, projectis prius argenteis in templo ad pedes sacerdotum, 2 et seqq. est e suspendio mortuus, *ibid.* avaritia eum perdidit, 598, 1. suspendium fuit eo dignum supplicium, *ibid.*

S. Judas Thaddæus trinomius fuit, 257, 1, 2.—*Vide* Alphæus.

Judicum est sedere, 433, 1. judex Deus omnia quam exactissime inquirit, et judicat districte, 164, 2. judices Christi quomodo eum visuri sint in die judicii, 585, 2.

Judicantes temere, sæpe etiam ab aliis sinistre judicantur, sed non semper, 205, 1 et seqq.

Judicium pro condemnatione sæpe sumitur, 159, 2. judicium quod adversus Christum formarunt Scribæ, caruit forma veri judicii, 583, 2 et seqq. judicium temerarium hominum privatorum vetat Christus, 205, 1. et quare, *ibid.*

Judicium universale dependet a particulari, 519, 2. an id de nocte fiet, 526, 2. fiet supra vallem Josaphat, 511, 2 et seqq. non peragetur in momento, 535, 1. cur ejus dies imminere dicatur, 106, 1. hæc est velut dies messis, 332, 2. ea imminens securi ad radicem posita denotatur, 103, 1. item ventilabro, 106, 1, 2. in ea ne unus quidem impius abibit impune, 476, 1. non erit tunc excusationi locus, 2. in ea gravius punientur qui majorem Dei cognitionem et gratiam habuere, sed ea uti noluere, et qui majora beneficia et gratias acceperunt, 291, 2; 314, 1.

Jugum Christi est lex Evangelica, gratiæ et charitatis, 295, 1. est id suave, 296, 1, 2. ipse illud portantes juvat, *ibid.* est id molle, 297, 1 et seqq. sed hominibus carnalibus et superbis videtur grave, 2.

Julianus Apostata Christum per contemptum vocabat Galilæum et Nazarenum, 92, 2. statuam Christo ab hæmorrhoissa erectam evertens, suam substituit, sed hæc fulmine icta dissiliit, 684, 1.

S. Julianus et Basilissa in conjugio caste vixere, 64, 1.

Julius Romanus idem valet, quod regalis Hispanicus, 273, 2. — *Vide* Denarius.

Julius Cæsar juvenis discinctus caveri jubebatur a Sylla, cur, 96, 2.

B. Juniperi in conviciis patientia, 174, 1.

Juniperus arbor a S. Francisco maledicta hactenus non excrevit, quod fuisset causa inobedientiæ, 467, 1.

Jurandi consuetudo cur jam passim invaluerit, 170, 2. licet jurare Christiano, 168, 1, 2. non tamen debet jurare, nisi coactus, *ibid.* in cœlo non juratur, *ibid.* jurandi conditiones, *ibid.* 169, 2. per cœlum et terram nefas jurare, *ibid.*

Juramentum omne vetitum, non tantum perjurium, 168, 1. juramentum subinde licitum, quia est honor Dei, *ibid.* ejus debitæ conditiones, *ibid.*, 2. sed temerarium illicitum, *ibid.* juramentum extorquere ab eo quem scis pejeraturum grave scelus est, 169, 1. nullum exstat de eo præceptum affirmativum in Scriptura, 169, 1. per Sanctos juramentum est licitum, 2.

juramentum iniquum licet rescindere, 690, 1, 2. per creaturas factum etiam obligat, 492, 1. etiam per templum, *ibid.* et per cœlum, 2.
Jura civilia non repugnant divinis, nec hæc illis, 479, 2.
Justificare difficilius est quam creare, 240, 1.
Justitia duplex est : prima virtus, quæ cuique suum tribuit : qui eam sitiant; et secunda complexio omnium virtutum, 146, 2. justitia omnis, est humilitas, 108, 1. alia est justitia ima, alia media, alia summa, 109, 1. *justitiam esurire*, quid sit, 146, 1 et seqq. et qualis ea sit, 2 et seqq. propter justitiam pati quid sit, idque beatum est, ob tres causas, 150, 1, 2. justitiæ rigor post hanc vitam, 164, 2.
Justus semper desiderat fieri justior, 146, 2. ejus saturitas in cœlo, 147, 1. nihil timet adversi, 234, 2. aliquando peccet venialiter necesse est in genere, 402, 1. justum in nomine justi recipiens, mercedem justi recipit, 279, 1.
Justi aliquando adhuc animales sunt, 245, 1. cur dicantur filii regni, 231, 2. cur dicantur semen, *ibid.* justi veteris Testamenti eguerunt etiam fide et gratia Christi, 244, 1, 2.
Juventus quid in angelis repræsentet, 647, 2.

K.

Καταμειδιάω quid significet, 67, 1.
Kepha syriace petram sonat, et S. Petri nomen, 367, 1 et seqq. non derivatur a Græco κεφαλὴ, 368, 2.
Κωφὸς tam mutum quam surdum in Script. significat, 251, 1.

L.

L sæpe mutatur in *R* et in alias litteras, 173, 1.
Lacrymarum in pœnitente vis, 593, 1. sunt opus satisfactorium, *ibid.* lacrymas non fundent damnati, 226, 2. lacrymæ S. Petri, 593, 1.
Lacus est vas, quo vinum prælo expressum excipitur, 708, 1.
Lætitia maxima est pro Deo sustinere opprobria, 152, 2. lætitia spiritualis optimum contra tentationes est remedium, 128, 1. ea præferenda est in omni opere bono, 196, 1.
Laicis sufficit una species Eucharistiæ, cur, 558, 1.
Lampas pro face usurpatur, 155, 2. lampades in Italia sunt turritæ, *ibid.* lampades sunt virginum, tædæ virorum, 525, 2.
Λαὸς, id est populus, dicebatur a λᾶας, id est lapis, 103, 1.
Lapis magnus cur sepulcro Dominico advolutus sit, 641, 1. lapis reprobatus, in caput anguli factus, quis sit, 471, 2. lapides igniferi in Oriente docent cavendam vicinitatem feminæ, 166, 1. lapides in panes convertere, Christi est ; panes in lapides, diaboli, 121, 1, 2.
Latina lingua non scripsit Evangelium Marcus, 665, 1. quædam Latinæ voces in Græco Evangeliorum textu usurpantur, 164, 2. Latina versio vetus tam Matthæi quam Marci ex Græca editione translata est, 49, 2 ; 666, 2.
Latronis quod sit etymon, 465, 1. latrones duo cum Christo crucifixi sunt, 624, 1. horum unus damnatus, alter salvatus, quid symbolice denotent, *ibid.* eorum unus Christum in cruce blasphemavit, 626, 2.
S. Laurentius martyr fuit granum sinapis, 329, 2.
S. Laurentii Justiniani morituri votum, 357, 1. et ultima verba, 526, 2.
Lauretanæ domus translatio per angelos facta, 467, 2.
Lazarus ad vitam a Christo revocatus, denotat peccatores inveteratos ægre converti, 250, 1.
Lebbæus quid hebraice sonet, 257, 1, 2.
Legalia quando mortua, et mortifera esse cœperint, 506, 2.
Legio quot contineat capita, 579, 2 ; 684, 1.
Lemures sunt dæmones minus maligni et minus validi, 394, 1.
Leo S. Marci est symbolum, 12, 2.
Lepra quam gravis et contagiosus sit morbus, est incurabilis, 219, 2. quædam tamen ejus remedia, 219, 2 et seqq. de ea judicare poterat quivis sacerdos, 673, 2.
Leprosus a Christo curatus, ubi fuerit curatus, 219, 2. quomodo eum adorarit, 219, 2 et seq. credidit eum esse Deum, *ibid.* cur a Christo sit tactus, 220, 1.
Leprosi in civitatibus habitare non poterant, 219, 2. eorum tactus inficiebat, 220, 1.
Levi erat aliud nomen S. Matthæi, 675, 1.
Legis doctor rogat Christum de mandato magno legis, et quorsum, 483, 1.
Lex civilis non punit animum, sed tantum opus externum, 165, 1. lex positiva in necessitate cedit legi naturæ, 300, 1. Superiori legi divinæ contraria jubenti non est parendum, 488, 1. lex divina non transibit, 156, 2 et seqq. sæpe vocatur testimonium, 221, 1. ejus prævaricatores punientur, ergo ipsa observanda est, 157, 1, 2. ejus vel minimum mandatum violans, castigabitur, *ibid.* eam Christus non venit solvere, sed perficere et adimplere, 156, 1, 2 ; 159, 1. lex vetus et nova editæ sunt in monte, 136, 1. diversa bona sui observatoribus promittunt, illa fuit timoris, hæc amoris et libertatis, 5, 1 ; 247, 1. utriusque antitheses variæ, 3, 2 et seq. ; 5, 2 ; 7, 1 ; 9, 1 et seq. lex vetus per angelum data est Moysi, 3, 2 et seq. fuit velut umbra, 5, 1. promittit terrena et caduca, 5, 2. erat onus grave, *ibid.* erat via ad Christum, 6, 1. data fuit solis Judæis, et erat temporaria, *ibid.* fuit rudis et imperfecta, 159, 1. obligare desiit in Pentecoste, 287, 2. ejus abrogatio in transfiguratione Christi repræsentatur, 389, 2. ejus mysteria a Judæis ad Gentes migrarunt, 633, 2. cur lex nova suavis sit, 296, 1, 2.
Libamen vel libatio, in sacrificio quid esset, 557, 1 et seq.
Libano (in) transfiguratus non est Dominus, 381, 1.
Libellus repudii permissus tantum fuit a Moyse, non præceptus, 420, 1, 2. per eum licebat aliam uxorem ducere, *ibid.*
Liber Hebræis idem sonat quod catalogus, 53, 1. quid sit *liber generationis Jesu Christi*, *ibid.*, 2.
Liberandi captivum aliquem in Paschate unde mos ortum habuerit apud Judæos, 602, 1, 2.
Libertas hominis in rebus agendis non repugnat præscientiæ Dei, 24, 2.
Libra auri continet uncias auri XII, 529, 1. et quot libra argenti, 548, 1.
Lictores fasces et virgas alligatas securi gestabant, 263, 2; 606, 1.
Ligandi potestas in Rom. Pontifice quintuplex est, 371, 2. quousque se extendat, *ibid.* et seqq.
Ligno (in) crucis ligni peccatum expiatum est, 618, 2.
Liliorum commendatio, 201, 2. ea erant in veste Salomonis acu picta, uti et aliorum, *ibid.* sunt symbolum gloriæ cœli, *ibid.* cur sint pulchriora veste Salomonis, 201, 2.
Limbum (in) descendit anima Christi mox ut exspiravit, 641, 1. quamdiu ibi manserit, *ibid.*, 2.
Lingua et aures ut spiritualiter aperiantur orandus est Deus, 694, 1. donum linguarum olim plerique in baptismo accipiebant, 719, 1.
Litteræ sæpe in alias mutantur, 173, 2.
Locus in quo Christus baptizatus fuit, nobili monasterio et templo fuit decoratus, 110, 2. quis fuerit ille locus, *ibid.* locus horti, in quo Christus oravit Patrem dum paveret, describitur, 570, 1.
Locustis vescebantur multi Orientales, 97, 1. earum nonnullæ canunt ut cicadæ, *ibid.* quomodo coquerentur, *ibid.*
Lolium idem est quod zizania, 327, 1.
Longinus centurio, morte Christi visa, eum Dei Filium confessus est, 636, 2. et eum resurrexisse asseruit, 656, 1.
Lotiones crebræ Pharisæorum superstitiosæ, 349, 1 ; 693, 1. et ritus earum, *ibid.*

S. Lucas vitulo denotatur, 12, 2. sæpe negligit ordinem rei gestæ, 122, 1.
Lucernæ sunt etiam lampades, faces, tædæ, 155, 2. sunt symbolum virorum Apostolicorum, *ibid.* Lucernæ conspectæ omen dedere martyrii sociis S. Cypriani, 526, 2 et seqq.
S. Lucia Syracusana martyr quam intrepide Paschasio præfecto loqueretur, 269, 1.
Lucifer á Christo ad duellum in deserto provocatus est, 116, 2. tentavit Christum et Adamum, 117, 1, 2. in cœlo ambivit unionem hypostaticam cum Verbo, 120, 2. princeps est dæmonum, 251, 2. in cruce a Christo victus, detrusus est in tartara, ut ibi ligatus maneat usque ad diem judicii, 305, 1, 2. vocatur draco, serpens antiquus, satanas antonomastice, *ibid.* est criminator et accusator hominum, etiam sanctorum, 538, 2.
Lucrari talenta quid sit, 530, 2.
Luctus quis sit beatus, 145, 2. suos habet gradus, *ibid.*
S. Ludgardis omnem cibum humanum fastidivit, 121, 2.
S. Ludovici, regis Franciæ, pietas in egenos, 537, 1.
Ludovici Alcazar multa excidii orbis signa non litteraliter, sed symbolice interpretatur, non recte, 513, 1; 515, 2.
S. Ludovico Tolosano Episcopo apparuit Christus in forma leprosi, 222, 1.
Ludus puerorum lamentantium et canentium, 288, 2
Lugentes prout oportet consolabuntur, 145, 2. cur *lugere* pro jejunare sumatur, 245, 1. quia lugentes abstinent cibo, *ibid.*, 2.
Lumbos cur zona pellicea Joan. Baptista cingeret, 96, 2.
Luna necessario obscuratur sole obscurato, 513, 2, an in ea habitent homines quidam, 14', 2.
Lunatici sunt ægri qui lunæ et lunationibus subjacent, 134, 1; 391, 2. in lunatici curatione modicæ fidei Dominus arguit non Apostolos, sed lunatici patrem et Judæos, 392, 1.
Lutheri impia dogmata, 211, 2.
Luxuriæ motus sanat sacra Synaxis, 685, 1.
Lycurgus in injurium benevolus exstitit, 176, 2.
S. Lydwinæ bursa, e qua pauperibus succurrebat, nunquam evacuabatur, 343, 1.

M

M sæpe liquescit in L. 359, 2.
S. Macarius suos identidem ad luctum excitabat, 145, 2.
Μακάριος derivatur a χαίρειν, beatus a gaudere, 137, 2 et seq.
Macedonii monachi senis humilitas, 174, 1.
Maches abbas de quibus alios judicarat, in eos defectus incidit, 206, 1, 2.
Madianitæ cur dicantur Æthiopes, 72, 1.
Magedan erat oppidum ultra mare Galilææ, 359, 2. an idem cum Dalmanutha : non est Medan, nec Mageddo, 360, 1, 2.
Magia est astrologia naturalis, et licita scientia; sed jam abusive ad incantationem et veneficia vox traducta est, 71, 1.
Magi vox est Persica significans sapientes, 71, 1. idipsum et in aliis linguis Orientalibus sonat, *ibid.*
Magi Christum adorantes fuere sapientes, 71, 1. cur adierint Hierosolymam, *ibid.* venerunt ab Oriente, an e Perside, 2. quota die a nativitate Christi Bethlehem venerint, *ibid.* an fuerint Chaldæi, aut Mesopotamii, aut Indi, *ibid.* fuisse Arabes verius est, 72, 1. et regulos, et numero tres, 2. fuerunt a S. Thoma Apostolo conversi : eorum nomina et dona; fuere prædicatores et martyres; quomodo eorum corpora Coloniam translata sint, *ibid.* eorum fides et magnanimitas, 73. quomodo visa stella, ex ea cognoverint natum Christum, 74, 1. ex oraculo Balaam et Sibyllis in stella eum cognovere, 2. sed maxime instinctu et revelatione Dei, 75, 1, 2. vocantur per stellam quia astrologi, 78, 1. sunt primitiæ Gentium, *ibid.* adorarunt in stabulo, 80, 1. quid cum B. Virgine et qua lingua fuerint locuti : quid a Christo pro donis suis in spiritu receperint, 2. cum adorarunt, cultu latriæ ut Deum, *ibid.* singuli non singula, sed tria simul dona dederunt, 81, 1. eum adorarunt decima tertia a nativitate die, 2, quo pacto per aliam viam redierint ad propria, 82, 1. eorum fides et constantia, *ibid.* visa stella quam primum profectionem adornarunt, 86, 1.
Magistri sententiarum error circa peccatum originale, 354, 1.
Magistri reliqui quomodo a Christo magistro differant, 490, 1.
Magnanimitas in prosperis æque atque adversis nobis habenda, 179, 1, 2. non sumere vindictam, magnanimitas est, 171, 2 et seqq.
Magnanimus injurias obliviscitur et contemnit, 174, 1.
Magnus Pan mortuus est, vox audita sub Tiberio Imp. quid innuat, 635, 1.
Mahomet impostor columbæ id facere edoctæ advolatu populo persuasit, sibi Spiritum Sanctum familiarem esse, 113, 1. epilepticus erat, et inde Turcæ epilepticos venerantur, 391, 2.
Majestas Christi ad judicium venientis in quo apparebit, 516, 1; 533, 2.
S. Malachias uno verbo furibundam mulierem mansuefecit, 218, 1, 2.
Malcho aurem amputatam Christus restituit, 577, 1 et seq. cur in eum potius quam in alios Petrus insiliit, 2. an sit a Christo conversus, 578, 2.
Militia sumitur subinde pro afflictione, 203, 2.
Malum quatenus deprecari liceat, 194, 1. mala quæ Deus fieri permittit, quatenus fieri velle possumus, 188, 2 et seqq. quomodo dicantur homines mali, 208, 2. — *Vide* Impii.
Mamercus Oscis idem quod Mars, 664, 1.
Mammona difficilis est dominus, 197, 2. Mammonæ etymon, 198, 1 et seqq.
Mandatum maximum legis esse sacrificia docebant Pharisæi, dilectionem Christus, 483, 2.—*Vide* Pharisæi, Præceptum,
Mania ex melancholia maxime vexat in plenilunio, 391, 2. sed ex pituita in novilunio, 392, 1.
Manichæi docebant Christum veram carnem non habuisse, sed phantasticam, 220, 2. et carnem et vinum creata esse a diabolo, 352, 2.
Mansiones multæ et variæ sunt in cœlo, 441, 1, 2 et seq. mansiones XLII Hebræorum in deserto respondent totidem generationibus usque ad Christum, 61, 2.
Mansuetudo quæ beata sit, 143, 2. ejus effectus, et quinque gradus, *ibid.* ejus elogia, 144, 1. ejus acquirendæ media, 145, 1. mansuetudo Christi in sufferendis Scribis, discipulis, turbis, probris, injuriis, 295, 1. est humilitatis soror, 2 et seq. reddit hominem longævum, *ibid.* ejus natura et proprietas, *ibid.* et effectus, 296, 1.
Mantica utrimque gestata symbolum temerarii judicii, 206, 2.
Manus dicta a manando, 220, 2. a manus vocatur brachium a scapulis usque ad digitos protensum : eas homo habet exporrectas, 301, 1. iis carent angeli proprie, sed eas subinde cum corpore assumunt, 124, 1. manus illotæ hominem non coinquinant, 354, 2. cur tamen eas lavare expediat et decens sit : eas lavabant olim oraturi, *ibid.* eas lavari a sumpturis cibum usitatum, 693, 1. manuum impositio est signum potestatis et dominii, tum voluntatis propensæ ad sanandum, 248, 1 et seq. quid ea denotaret, 424, 2. hanc Ecclesia usurpat in Baptismo, Ordine, Pœnitentia, 425, 1. manus Christi erant vivificæ et salvificæ, 426, 1.
S. Marcellinus designatus est Episcopus Ravennæ indicio columbæ, 112, 2.
S. Marcellinus Pontif., metu tormentorum, non peccavit

contra fidem, sed contra ejus professionem, 563, 1, 2. cur eum judicare non præsumpsit Concilium Sinuessanum, 410, 1.

Marcia familia dicta ab Anco Marcio, rege Rom., 664, 2. unde dicti sint Marcii, *ibid.*

Marcion docebat Christum se cruci subduxisse, 614, 2.

Marci nomen imponebatur Romæ primogenitis, 664, 1. quid id hebraice sonet, 663, 1. quid latine, *ibid.*

S. Marcus et Marcellianus fratres in tormentis exultarunt, 620, 1.

Marcus eremita sibi pollicem amputavit ne fieret sacerdos, 664, 1.

S. Marcus Evangel. leone denotatur, 12, 2; 663, 1. ejus breve elogium et vita, *ibid.* scripsit Evangelium Petro narrante et confirmante, *ibid.* ei adaptantur nominis Marci etyma, 2. ejus religio et fortitudo, 664, 1. fuit S. Petro carus, ceu filius, *ibid.* fuit natione Hebræus ex tribu Levi, alius fuit a Joanne Marco, 2. fuit post mortem Christi a S. Petro conversus, *ibid.* ejus cum Matthæo æquatio, *ibid.* quo anno Evangelium scripserit, *ibid.* quam piam Alexandriæ Ecclesiam fundarit, et scholam erexit, 665, 1. postea martyrio coronatus est, *ibid.* Venetias ejus corpus translatum est, *ibid.* qua lingua Evangelium scripserit, *ibid.* putatur Græca scripsisse, 2. idque patriciis et nobilibus, *ibid.* forte et græce et latine scripsit; non curat ordinem rei gestæ, 667, 1, 2.

Mare, moriente Christo, fluctibus horrendis insonuit, 634, 1. mare Tiberiadis et Galilææ, et stagnum Genesareth, est idem, 132, 1. quam id latum et longum sit, 344, 2.

Margarita symbolum regni cœlorum vel Evangelii, 333, 2. margaritarum pretium, *ibid.*

S. Maria Ægyptia per annos XLVII in deserto sine cibo terrestri vixit, 121, 2. cur per XVII annos a conversione senserit acres luxuriæ stimulos, 241, 1.

Maria Alphæi et Cleophæ uxor, una et eadem est : modo dicta Maria Cleophæ, modo mater Jacobi et Joseph : quatuor habuit filios, 336, 2 et seqq.; 638, 1, 2. sancte est mortua in Judæa, inde translata Verulas in Italiam, 337, 1. sedebat contra sepulcrum, 641, 2. venit unctum Dominum sepultum, 645, 2.

S. Maria Magdalena pœnitens solo cantu pasta fuit angelico, 121, 2. bis unxit Jesum, 544, 2. et quomodo, *ibid.* ab eo excusatur, 546, 1 et seqq. cur mortuum Christum ungere non potuerit, 2. ejus factum semper in Ecclesia recolendum promittitur, 547, 1. indivulse adstabat cruci, 638, 1, 2. quin etiam dux fuit aliarum sepulcrum adeuntium, 650, 2; 652, 2 et seqq.

S. Maria Ogniacensis diu sine omni vixit cibo, 121, 2. audiens a Deo matrem suam esse damnatam, ejus voluntati acquievit, 189, 1.

B. Maria Virgo in conceptione fuit in utero sanctificata, 59, 1. concepit filium sine opera viri, *ibid.* peperit virgo, *ibid.* est vere Mater Dei, 2. habuit in Christum jus et auctoritatem maternam, *ibid.* quænam per eam consecuta sit privilegia, *ibid.* magis est mater Christi, quam sint aliæ matres suorum filiorum, 60, 1. concurrit ad generationem filii sui ut causa secunda, non tantum passive, sed et active, *ibid.* cur desponsata sit Josepho, 62, 1. fuit cum eo conjugata, *ibid.* et seqq. ejus cum eo matrimonium verum fuit, 63, nonnisi unicum filium, Christum scilicet, peperit, nec ullos post eum ex Josepho, 64, 2; 69, 1, 2. materiam filio concipiendo ipsa sola subministravit, 69, 2; 65, 2. effective etiam concurrit ad generationem ejus, *ibid.* cur Josepho non dixerit se de Spriritu Sancto concepisse, 66, 1. ejus resignatio et confidentia in Deum, *ibid.* est Deipara, 67, 2. semper etiam post partum mansit virgo, 69, 1, 2; 315, 2. est stella maris mundi hujus, 76, 2. quid cum Magis sit locuta, 80, 2. per Nazareth repræsentatur, 93, 1. fuit a Christo baptizata, 107, 2. cur venerit cum cognatis, ut Christum in Nazareth abducerent, 316, 1. ejus custos fuit S. Gabriel ex ordine Seraphinorum, 402, 2. ejus afflictio fuit una ex causis tristitiæ, quam Christus in horto passus est, 568, 1. an interfuerit flagellationi ejus, 607, 2. adstitit cruci ejus, 637, 2. quantus ejus hic fuerit dolor, *ibid.* quæ mentis constantia, 638. an apud Domini sepulcrum triduo manserit, 641, 2. ideo non venit ad ungendum eum, quia sciebat eum die illa resurrecturum, 645, 2. cur ei et primo ante alios apparuit, 65[illegible]

Maritimæ urbes majorem habent peccandi occasionem, 291, 2.

Maritis licitum erat uxores adulteras apud judices accusare, 66, 2.

Marius et Martha cum filiis martyrium adepti sunt, quod martyres captivos visitassent et aluissent, 278, 2 et seq.

Martha cur ministraret convivio Simonis Leprosi, 544, 2. non fuit hæmorrhoissa a Christo curata, 684, 2.

S. Martialis Episc. an fuerit puer ille quem Christus in medio statuit, aut puer habens quinque panes hordeaceos et duos pisces, 399, 1.

S. Martianus ignem a templo S. Anastasiæ arrepto codice Evangeliorum compescuit, 2, 2.

S. Martinus in cinere et cilicio mortuus est, 96, 2. ejus eleemosynam Deus evulgavit, 182, 2. calumniantem clericum Britium sustinuit et beneficiis affecit, 575, 2.

Martyr dum occiditur, in sanguine suo baptizatur, 105, 1. in quæstionibus et tormentis assidue Deum invocet, 268, 2. est velut granum sinapis, 329, 2. Martyr quilibet esse potest, 268, 1. Martyrum tres sunt classes, 87, 2. eorum est non resistere malo, nec se defendere, 171, 2. eorum hospites fiunt martyres, 279, 1. Eucharistiæ sumptione ad certamen se comparabant, 560, 1, 2. ad ignominiam flagellabantur, 606, 2. consideratione crucis Domini animabant se ad quælibet tormenta, 620, 1. tamen nihil tale passi sunt, quale Christus, 581, 1. eorum omnium tormenta Christus in cruce sensit, 619, 1. hinc eorum dux est, 275, 2. Martyres Africani plurimi fœtore stercorum enecti, 276, 1.

Martyrium ex opere operato dat gratiam : operatur idem quod baptismus, 87, 2. est baptisma, 152, 2. et recta via in cœlum, 210, 1. ejus excellentia, 275, 2. id ipsum summopere desiderarunt viri Apostolici, *ibid.* cur vocetur calix, 449, 2 et seqq.

Martyrius monachus Christum in leprosi specie humeris portavit, 222, 1.

Masculus septimus continua generatione prognatus qua vi strumas curet, 214, 2.

Matrem se habere non negavit Christus, nec illius eum puduit, dum ait : *Quænam est mater mea?* 316, 2. cur humilem eam elegerit, 336, 1. mater quædam ad filii, quem mortuum credebat, conspectum præ gaudio moritur, 405, 2. mater filiorum Zebedæi, dicta Salome, quando accesserit ad Christum primas cathedras filiis suis ab eo postulans, 447, 1. idque instinctu filiorum, 2. cur primo petiit aliquid in confuso, *ibid.* quæ fuerit occasio petitionis ejus, *ibid.* videtur excusanda, 448, 1. matrum ploratus in cæde parvulorum, 89, 1.

Maternitas Dei quantæ sit dignitatis, 59, 2. quæ ex ea consequantur privilegia, *ibid.* et seqq.

Matrimonio (in) jus vir et femina par habent, 167, 1. est insolubile, 419, 1 et seqq. et quare, 420, 1. Joseph et B. Virginem matrimonium verum, licitum et sanctum fuit, 63, 1 et seq. matrimonii virginalis tres effectus, 2.

Matthæi etymon, 50, 2; 257, 1. S. Matthæus Evangel. homine denotatur, 12, 2. primus scripsit Evangelium, 48, 2. non scripsit græce, sed hebraice, *ibid.* Hebræus tamen textus modo intercidit, 49, 1. scripsit jussu Apostolorum, et quando, *ibid.* videtur sententias veteris Testamenti juxta hebraicam veritatem citasse, sed

interpres Græcus in sua translatione substituit versionem Septuag., 2. in quo ejus Evangelium præcellat aliis, 50, 2. fuit Æthiopiæ Apostolus et virginitatis victima, *ibid.* voce Christi vocatus eum secutus est, *ibid.*, 243, 1. ejus abstinentia : quid S. Brigittæ revelarit de suo Evangelio, 51, 1. item modum vocationis suæ, 243, 1. in quo Moysen sit imitatus, 52, 1. Capharnai videtur vectigalia redemisse, et in telonio sedisse, 242, 2. ejus humilitas et gratitudo, 243. quomodo a Domino vocetur, *ibid.* invitavit alios publicanos ad convivium præsente Christo, 243, 2. ejus modestia, 256, 1 et seq. idem dictus est Levi, 257, 1. sæpe ordinem rei gestæ in suo Evangelio immutat, 227, 2; 252, 2. plerumque in eo servando accuratus, 269, 2. sæpe multa simul conglobat, 581, 2 et seqq. in quo a S. Luca differat, 137, 1; 146, 1.

Mauri numerant annos ab ortu mahometismi, 14, 1.

Maxillam alteram præbere percutienti, subinde consilii, subinde præcepti est, 172, 1, 2.

S. Mechtildis doloribus capitis pressa, in vulnere lateris Christi levamen sensit, 296, 1. moriens cœlesti voce in cœlum evocata est, 535, 1.

Medan non est idem locus cum Magedan, 360, 1.

Medici prius curent salutem animæ, quam corporis, 239, 1.

Mel, quod edebat S. Joannes in deserto, quale esset, 97, 1, 2. mel novum vino veteri miscendum, ut fiat mulsum, 247, 2. mel novum est optimum, 335, 1.

Membrum nullum nobis licet resecare, 166, 2. nisi corpus periclitetur, 167, 1.

Mendici docent nos orare et opem Dei postulare, 139, 2.

Mensuram peccatis et peccatoribus statuit Deus, 495, 2.

Mentha qualis sit herba, 49?, 2.

Merces supponit meritum, 152, 1. merces boni operis ad Deum relati est divina et æterna, 181, 2. at vana intentione facti perit, 182, 1, 2. merces respondet merito, hoc autem facit gratia, 443, 2. mercedem Prophetæ accipere, quid sit, 278, 1. mercedis in cœlo inæqualitas, 32?, 2.

Meridie (in) Adam peccavit, et Christus in cruce fixus, 621, 1; 632, 1.

Μεριμνᾶν quid sit, 199, 1; 268, 2.

Meritum majus facit non major labor, sed gratia major, 440, 1, 2. sine præviis meritis homo justificatur, 65, 1, 2. merita vel demerita parentum in filios redundant, 495, 2.

Mesopotamia (e) an venerint Magi Christum natum adorantes, 71, 2.

Messiam qualem Judæi expectarent, 364, 1. eum esse Christum confitetur S. Petrus, 365, 1. Messias non erat purus homo, sed etiam Deus, 485, 1, 2. ejus est misereri, 454, 2.

Messis vocatur multitudo populi parata ad recipiendam salutarem doctrinam, 252, 2. dominus messis est Christus, *ibid.*

Metathesis in littera R frequens est in variis linguis, 678, 1.

Metempsychosis Pythagorica qualis esset, 688, 2.

Micas quare colligi jusserit Christus post multiplicationem panum : eas etiam colligunt morati Religiosi; quæ miracula circa eas sint facta, 359, 2.

S. Michael custodit summum Pontificem, 403, 1. ejus etymon, 2.

Milites an olim russatis uterentur vestibus, 610, 2. milites qui ad Christum capiendum venerant, percussi sunt ἀορασίᾳ, 576, 1. uno ejus verbo in terram prosternuntur, *ibid.* 2. cur milites servarint Christum in cruce fixum, ea custodia confirmavit resurrectionem, 623, 1. milites inhibentes volentem dare acetum Christo, an dixerint *sine*, vel hic illis *sinite*, 630, 2 et seqq.

Mina, sive mna, unde dicatur, quod ejus pretium, 529, 1.

Minæ Evangelicæ junctim omnes recensentur, 36, 1.

Minimum mandatum decalogi, etiam est maximum, 157, 2. quis minimus in regno cœlorum vocari dicatur, 158, 1.

Minister colaphum Christo impingens, quis fuerit, 583, 2. ministrorum barbara sævities Christo illudentium, 587, 1; 589, 1. quot ministri eum flagellarint, 607, 1.

Minor in regno cœlorum, major est Joanne Baptista, 285, 1 et seqq.

Minuta duo cujus essent pretii, 708, 1.

Miraculum est certum signum veritatis et rectæ fidei, 214, 1. miracula malo fine facere aliquis posset : tunc Deus concurrit quidem ad miraculum, at non ad malum finem, *ibid.* 2. quæ sit dispositio ad impetrandum miraculum, 238, 2. ut convenienter fiat requiritur potentia in patrante, et fides in patiente, 687, 1. id patraturus jejunet et oret, 394, 2. miraculum quinque panum et duorum piscium, 342, 1. miracula Christi ordine temporis quo patrata sunt, sigillatim digesta, 37, 1. miracula non necessaria petens a Deo, eum tentat, 124, 1. quorsum Christus ea faceret, 133, 2. cur ea divulgari nollet, 694, 1. ea divulgantes tamen non peccabant, *ibid.* ea etiam per malos fiunt, 213, 2. eorum fides includit fiduciam sanitatis consequendæ, 238, 1, 2. cur eorum potestas Apostolis a Christo data sit, 259, 1. ea arguebant Christum esse Messiam, 282, 1. miracula Christi crucifixi subsannant pontifices, 625, 1. quæ sint mystica miracula fidelium, 719, 1, 2.

Misericordiæ sex sunt gradus, 147, 2. ipsa est summa, sed pia usura, *ibid.* præstat sacrificio, 244, 1; 300, 2. intuitu Dei facta amplius meretur, quam quæ intuitu affectus naturalis, 279, 2. tegit culpas misericordis, 536, 2.

Misericordes in alios misericordem experientur Deum, 147, 1, 2. cur præ aliis cœlo adjudicentur, 535, 1.

Missa (e) non recedendum nisi post actas gratias, 562, 2.

Mites plerumque sunt pauperes, 143, 1. sunt domini terræ et cœli, 2. et cordis sui, 144, 2. possident in cœlo corpus suum per gloriam, et Christi per configurationem : animos omnium sua mansuetudine sibi conciliant, 145, 1. sunt longævi, cur, 295, 2.

Mœchatur quisquis uxorem insontem dimiserit, 421, 2. item qui noxia dimissa aliam ducit, *ibid.*

Moyses est auctor legis, 4, 1. in quo fuerit minor Joanne Baptista, 285, 1. cur apparuerit cum Elia in Christi transfiguratione, 385, 2 et seqq. idque in propria persona, 386, 1. et in gloria, 2. quid sint cum eo locuti, *ibid.* unde sint a Petro agniti, 387, 1. non veniet in fine mundi contra Antichristum, 385, 2. non vidit Dei essentiam, *ibid.* non mandavit repudium, sed permisit tantum, 420, 1, 2. summæ apud Judæos erat auctoritatis, 482, 2. cur ejus testimonio potius sit usus Christus contra Sadducæos, quam aliorum Prophetarum, *ibid.*

Molæ trusatiles olim erant in usu, 519, 2. quæ dicatur mola asinaria, 401, 2.

Mollibus vestiri est deliciose vivere et epulari, 284, 1.

Momus optabat hominum pectus esse fenestratum, 182, 1.

Monachus percutienti alteram maxillam præbens ab energumena dæmonem pepulit, 172, 2 et seqq. item alii, *ibid.* monachus qui micas mensales non collegerat in morte terriculamentis vexatur, 359, 2. monachorum elogia, 138, 1.

Monothelitæ unam solum in Christo statuebant voluntatem, 571, 1.

Monte (in) cur Christus turbas docuerit, 136, 2. quis fuerit hic mons, 136, 2. quare montem ascenderit transfigurandus, 381, 1. et quis mons hic fuerit, *ibid.* 382, 1. mons in quem diabolus Christum assumpsit, describitur, 125, 1. quis sit mons Christi, ejus descriptio, 136, 2. mons Oliveti fuit initium certaminis Christi, 563, 1. hic Christi agonia, et ascensu in cœlos celebris, 566, 2. in quo monte Christus apparuerit a resurrectione discipulis, 656 1.

S. Montanus et socii unde acceperint omen martyrii, 526, 2.
Montani hæretici Quadragesima post Pascha, 246, 1.
Monumenta cur aperta mortuo Christo, 635, 2. cur Christus in monumento novo e petra exciso tumulatus sit, 640, 1, 2.
Moria mons pene idem cum Calvaria, 615, 1.
Morbi sæpe sunt animæ saluti utiles, 220, 1. variis de causis homini immittuntur, 674, 1 ; 678, 1. et sæpe ob peccata, 239, 1. morbos nullos habuit Christus, sed portavit eos per compassionem in aliis, 229, 1.
Mors pro Christo generose subeunda est, 277, 1. mors in vita sita est quo sensu, *ibid.* 2. cur vocetur somnus, 248, 2; 650, 2. homines opprimuntur ab ea inopinato, 520, 2. dilata, est velut mora sponsi Christi, 526, 1. claudit tempus merendi, 527, 1. ut eam non horreamus, sua tristitia nos docuit Christus, 568, 2. mors gehennalis atrocior est quam corporalis, 273, 1. mortis Dominicæ commemoratio fit in Missæ sacrificio, 557, 2. hæc fuit velut somnus, 632, 2; 650, 2.
Mortificatio myrrha denotatur, 82, 1. ejus elogium, 96, 1 est via arcta ad salutem ducens, 209, 2 et seq. animose excipienda est, 277, 1. ea sectanda, et mundus ac caro relinquenda ad Christum transeuntibus, 82, 2. mortificanda prava desideria, 375, 1, 2.
Mortui, sunt alii corporaliter, alii spiritualiter, 232, 2, 233, 1, 2. mortui etiam in fama et corpore plecti possunt, 372, 1. mortui tres ad vitam a Christo revocati cujus rei sint symbolum, 249, 2 et seqq.
Morus arbor unde dicta fatua, 517, 1.
Motus primi et involuntarii concupiscentiæ non sunt peccata, sed voluntarii, et deliberati, 165, 2
Mulierum etiam piarum contubernium sacerdoti declinandum, 154, 2. earum visio quatenus sit peccatum, 165, 2. sunt illecebrosæ, 166, 1. mulier infidelibus malum necessarium, fidelibus liberum, 422, 1, 2. mulieris tam nuptæ quam innuptæ concupiscentia vetatur, 165, 2. cur in genealogia Christi non nisi mulieres nominentur meretrices, 54, 2. hæ miro modo viris suis copulatæ sunt, 55, 1. mulieres piæ lamentabantur super Christum euntem ad supplicium, 614, 2. earum fides et constantia in astando cruci Jesu, 637, 2. cur earum meminerit Evangelista, *ibid.* stabant nec procul, nec omnino prope, sed paulo remotius, 638, 1. quid speculatæ sint, *ibid.* erant hæ, quæ eum de suis facultatibus aluerant, *ibid.* cur ab eo sepeliendo abstineant, 641, 2. uncturæ eum sepultum, in fine parasceves inceperunt comparare aromata, ut summo mane diei Dominicæ ad sepulcrum venirent, 644, 1, 2 et seqq. cur in aurora venerint, 645, 1. nescierunt de custodia militum et sepulcri obsignatione, 2. sed Deus utrumque impedimentum iis amovit, *ibid.* viso sepulcro vacuo ad Apostolos recurrerunt, 650, 1. cur ipsæ præ aliis de resurrectione inaudierint, 651, 2. a sepulcro redeuntes partim timuere, partim gavisæ sunt, 2; 717, 1. quid discipulis de resurrectione nuntiarint, 652, 2. cur iis Jesus se spectandum dederit, 653, 1. cur tenuerint pedes ejus apparentis, et cum adorarint, 2. fuerunt apostolæ Apostolorum, 654, 1. non attendebant ad Christi divinitatem, nec resurrectionem, 717, 2. — *Vide* Femina.
Multi sunt vocati, pauci electi, quomodo sit intelligendum, 445, 2 et seqq.; 476, 1, 2. *multi* sæpe capitur pro *omnes*, 453, 2.
Multiloquium in oratione reprehenditur, 184, 2.
Mundities cordis est triplex, 148, 1. quod ejus sit indicium, 2. quomodo ad eam perveniatur, *ibid.* ei visio Dei promittitur, *ibid.*
Mundus totus Dei est, non diaboli, 127, 1. post judicium universale innovabitur, 144, 1. tribus fulcitur 301, 1. est velut ager in quo verbum Dei seminatur, 331, 2. quamdiu durabit, 517, 2 et seqq. non statim finietur signis præviis jam cessantibus, 519, 1. mundus universus S. Petro regendus commissus est, 371, 1. ejus quatuor plagas Christus in cruce fixus est complexus, 619, 1,
Mundi tentatio pluvia denotatur, 217, 1. ejus judicia perversa sunt, 604, 1.
Murmur vocatorum primo contra vocatos ultimo in vineam unde natum sit, 440, 2; 441, 2; 444, 2.
Mustelas edunt Itali, 97, 1.
Mutuanda sunt propria, non aliena, 174, 1.
Mutus non semper est surdus, 251, 1. mutus in spiritu quando curetur, 251, 2.
Myrrham Magi Christo obtulere velut homini, morituro et sepeliendo, 81, 1 et seqq. cadavera a putrefactione præservat, 640, 1.
Myrrhatum vinum idem est quod felle mixtum, et tale Christo propinatum ante mortem, 616, 1.
Myodes erat Deus Arcadum, 27, 1.
Mysteria fidei apertissime docentur in Evangelio, 4, 2. ea absconduntur superbis et prudentibus, 292, 2. et revelantur parvulis, imperitis, simplicibus, 293, 1.
Μῦθος, προμύθιον ἐπιμύθιον, quid sit in parabolis, 28, 2.

N.

N Sæpe liquescit in L, 359, 2.
Nardus frutex describitur, ejus spicæ et folia unguentum dant, 713, 1. ex ea unguentum fiebat odoratissimum, 545, 1.
Narratio S. Lucæ de angelis Magdalenæ et mulieribus apparentibus, an alia sit a S. Matthæi, 649, 1; 652, 1.
Natura perfectior est arte, 201, 2.
Nautæ quid faciant in tempestate, 234, 1, 2.
Nazaræus, id est consecratus, separatus, cur et unde dictus Christus, 91, 1, 2. nazaræi tales fuere Samson et Joseph, 91, 1. non talis Christus, *ibid.* idem dictus est Nazaræus, id est floridus et germinans, 92, 1. utraque sententia conciliatur, *ibid.*, 2.
Nazarenus idem est quoque quod custos vel custoditus, 93, 1. Nazareni nomen Gentibus et Judæis videbatur vile et exile, ideo multi nolebant Christum ut Messiam agnoscere, 92, 2.
Nazareni olim ad Christi fidem conversi legem Mosis quoque servabant, ideoque ab Ecclesia ejecti, Evangelium S. Matthæi depravarunt, 11, 2. quomodo Christum mirarentur, et simul essent increduli, 687, 2.
Nazareth civitatis descriptio et elogium, 90, 1, 2. cur ibi suam prædicationem non inceperit Christus, 129, 2. etsi ibi natus non esset, putabatur tamen patria Christi, 463, 2.
Negationum Petri ordo, 590, 2; 591, 1.
Nequam vox unde formetur, 332, 1.
Nero primam in Christianos persecutionem movit, 504, 1.
Nervorum a cerebro ortorum contractio gravis dolor, 222, 2. nervi sunt instrumentum tactus, eorum fons in cerebro, 610, 1, 2.
Nescientia Dei qua nescit reprobos, summum malum est, 528, 1.
Nicodemus attulit unguenta sepeliendo corpori Christi, 640, 1.
S. Nicolaus Episcopus an in utero matris sanctificatus, 58, 2.
Nicolaus V Pontifex promisit 5000 ducatos adferenti ad se Evangelium Hebraicum S. Matthæi, 50, 21.
S. Nicolaus Tolentinas sub mortem miro perfusus fuit gaudio, 532, 1.
Ninivitæ ad prædicationem Jonæ egerunt pœnitentiam, sed mox relapsi excisi sunt a Medis, 313, 1.
Nix fulget et candet, 384, 2.
Nobilitatis vanitas : ea in sola sita est virtute. 54, 2.
Nomina Dei varia apud Hebræos, et quid singula notent, 68, 2. quod nomen Dei in oratione Dominica sanc-

tificari petamus, 186, 1. in nomine Christi quidquid fit, bene fit, 700, 1, 2.
Notitia Dei, qua quem novit, aut non novit, non est speculativa, sed practica et affectuosa, 215, 1.
Nova et exotica delectant, 338, 1.
Novissimi primi, et primi novissimi, qui sint, 437, 2 et seqq. 439, 1; 442, 1; 445, 2.
Novitas rei magnæ et difficilis, præsertim inopinatæ, ingens ciet in mente pathos, 405, 2.
Novitii in Religione et fide primo tentari solent gula et carnis stimulis, et his superatis, ad vanam gloriam, 122, 1. sunt leviter tractandi, 245, 2; 246, 1, 2.
Noctibus tribus quomodo Christum in sepulcro fuisse comprobetur, 312, 1, 2. noctem Hebræi in quatuor partes dividebant, 716, 1.
Nubes est velum Dei gloriæ, 388, 2. nubes lucida in monte Tabor quos et cur obumbraret, 388, 1. undenam et cur illa facta sit, 388, 2. cur fuerit lucida, 389, 1. cur in nubibus venturus sit Christus ad judicium, 515, 2.
Nubo proprie mulieris est, apud antiquos etiam viri, 481, 1. in cœlo non nubitur, *ibid.*
Numa Pompilius primus usus est chlamyde, 609, 2.
Numerus integer solet in Script. exprimi, etiamsi aliquid desit aut supersit, 27, 1. item ponitur in ea definitus pro indefinito, *ibid.*
Nummularii sunt campsores et usurarii, 532, 1, 2.
Nuptias olim a sacrificio inchoabant, 474, 1, 2. iis comparatur cœlestis electorum felicitas, 528, 1. nuptiæ secundæ olim licitæ repudianti et repudiatæ, sed non jam, 167, 1. nuptiæ Christi cum Ecclesia inchoatæ sunt in incarnatione, in cœlo consummabuntur, 474, 1. aliæ nuptiæ spirituales, *ibid.*

O.

Obduratos homines potest Deus emollire, 403, 1.
Obedientia per thus repræsentatur, 82, 1.
Obediendum malis Prælatis justa jubentibus, 448, 1.
Oblivio propositi sui sæpe lapsus est occasio, 593, 2.
Obstinati sunt porcis et canibus similes, nec corripiendi, 207, 1. nisi ad aliorum bonum, *ibid.*
Occasiones peccati, etiam carissimæ, rescindendæ, 166, 2.
Occidentales Christiani cur feria VI et sabbato carnibus abstineant, 245, 2.
Ochozias, Joas et Amasias cur in Christi genealogia sint prætermissi, 55, 1, 2.
Oculi maxime sunt coercendi castis, 165, 2. quis oculus simplex dicatur, quis oculus nequam, 197, 1. oculus mentem et sensum internum denotat, *ibid.*, 2.
Odio nemo habendus, etiam inimicus, 175, 1. odium Judæorum in Christum quantum fuerit, 714, 1.
Offendens simul et offensus, sive jure, sive injuria, reconcilientur invicem, antequam adeant communionem, 163, 1.
Offensa omnis proximo remittenda, 412, 2 et seqq. idque ex animo, 416, 2.
Oleo Judæi ad lumina utebantur, 524, 2. oleo a se benedicto multi Sancti infirmos sanabant, 688, 1.
Omnis sæpe significat multos, 269, 2.
Onus Christi leve est et simile plumis avium, 297, 1. onera legis importabilia Pharisæi populo imponebant, quæ ipsi non subibant, 488, 2.
Opes relinquere affectu et effectu debent Religiosi, estque id consilii, non præcepti, 140, 1. cur eæ relinquendæ, 196, 1. opes diviti non tam commodo sunt, quam oneri et impedimento ad virtutem, 432, 1. veræ opes quæ sint, 196, 1. opes cœlestes sunt veræ, stabiles, et æternæ, *ibid.* — *Vide* Divitiæ.
S. Opilius a puero, Deo dilectus fuit, 425, 1.
C. Oppius an fuerit centurio qui Christum morientem confessus est esse Deum, 636, 2.

S. Opportunæ abbatissæ felicissima mors, 528, 1.
Opus nullum licet minimum, prædicatori impensum, carebit sua mercede, 280, 2. opus secretum Deus publicat, 182, 2. operum in die judicii exacta ratio a Deo exigetur, 531, 2. ea etsi exigua tunc magni fient, 536, 2. opera bona quomodo occultanda simul, et ostentanda, 156, 1. eorum vim elidit vana gloria, 181, 1. sunt ad Dei gloriam facienda, 2. talia raro proferunt falsi doctores, 212, 1. omnia non sunt paria, 442, 2 et seqq. ad salutem requiruntur, 525, 2 et seq. 718, 2. iis jugiter est incumbendum ob incertitudinem mortis, 528, 2. his incumbentes merentur videre angelos, 646, 1. tria bonorum operum genera per tria dona Magorum designantur, 81, 2. opera Christi erant perfecta, *ibid.* opera misericordiæ corporalia et spiritualia sunt septem, 536, 2. ea omittentes damnantur, 538, 2. ea proximo exhibita sunt velut unguenta quibus ungitur Christus, 717, 1; 545, 2. propter opera electi cœlo adjudicantur, 536, 1. opera manifeste divina et miraculosa calumniari, est blasphemia in Spiritum Sanctum, 307, 2.
Orabant Judæi stantes simul et genuflexi, 183, 1. orandum fidenter, diligenter et perseveranter, 207, 2. orantes captent solitudinem, 344, 1. cur oraturi olim ante orationem lavarent manus, 354, 2 et seqq.
Oratio thure denotatur, 81, 2. cibus est animæ, 118, 2. ea uti et inspiratione Dei vivit homo, 122, 1. oratio latenter et in abdito fiat, 183, 1. per catenam auream denotatur, 189, 2. sensim crescere, suumque affectum debet augere, 207, 2. cur sæpe non exaudiatur a Deo, 208, 1. ejus mensura est spes, 238, 2. ei decem virtutes sunt necessariæ, 357, 1. omnia a Deo impetrat, 2. in ea luce cœlesti perfundimur, quæ sæpe in facie exterius elucet, 382, 1. est animæ transfiguratio, 384, 1. per eam pellitur dæmon, maxime accedente jejunio et carnis afflictione, 394, 2. ea remedium est in afflictione, 571, 2. in ea maxime requiritur perseverantia, 572, 2 et seq. oratio publica in templo commendatur, 184, 1, 2. oratio consentientium quæcumque impetrat, 411, 1; 412, 2. orationis Dominicæ commendatio, 185, 1. distinctio, *ibid.* ejus paraphrasis ex S. Francisco, 194, 2.
Ordo in Matthæo aliquando non servatur, 303, 2. ordo duodecim Apostolorum, 256, 1.
Ordo militaris stellifer in Gallia a Roberto rege institutus, mutatus est a Ludovico XI in Ordinem S. Michaelis, 73, 2.
Orientem respiciunt templa Christianorum, et ipsi Orientem versus orant, 621, 1.
Orientalis Ecclesia jejunabat feria IV et VI, 245, 2.
Origenes putavit pœnas infernales non fore perpetuas, 106, 1; 307, 2. censuit angelos custodes aliquando per negligentiam peccare, 402, 2. castravit se, non recte, 166, 2; 423, 2.
Os aperire idem est Hebræis quod incipere loqui, 137, 1.
Osculum olim in Missa dabatur a Christianis ante communionem, 163, 2. et cum sibi invicem occurrerent, 575, 1. osculi signum quare Judas dederit Judæis in Christi captura, 574, 2. osculum olim fuit mos salutandi apud Hebræos, 575, 1. cur Christus Judæ dederit osculum, *ibid.*
Ostentatio vana sui in opere bono, ipsum enecat, 181, 1. ostentatio Pharisæorum in bonis operibus, 489, 1.
Otioso verbo (de) reddenda Deo est ratio in die judicii, 308, 2; 310, 2. quod dicatur verbum otiosum, 309, 1 et seqq. non requiritur absolute bona intentio, ne sit otiosum, 309, 2. ejus remedia, 310, 2. ejus auctor est diabolus, *ibid.*
Otiositas verborum, cogitationum et operationum est quædam prodigalitas temporis, 310, 1.
Otto martyr Franciscanus in una maxilla percussus, præbuit alteram, 172, 2.

Ovis est animal simplex et incurium, 252, 1. oves sint viri Apostolici, et qua in re, 266, 1, 2.
Ova gallinæ salubria sunt et medica, 498, 2.

P.

S. Pachomius novitios suos triennio instruxit, 245, 2.
Pacifici sunt beati, eorum tres sunt gradus, 149, 1. vocantur Dei Filii, 2 et seqq.
Palæstini cur ungerentur, et faciem lavarent frequenter, 195, 2. utebantur frequenter parabolis et proverbiis, 28, 1.
Palamonis eremitæ austeritas in cibo, 616, 2.
Paleæ typus sunt damnandorum, 106, 1.
Pallium est vestis extima, 173, 1. erat vestis priscorum Christianorum, 262, 2.
Palmarum rami de arboribus cæsi, et Christo substrati, erant signum triumphi ejus, quem de morte, dæmone, peccato et inferno erat relaturus, 461, 1.
Pambo abbas pecuniam oblatam repudiavit, 260, 1.
Pan. — *Vide* Magnus.
Panem nostrum petere et edere debemus, non alienum, 190, 2. quis panis ἐπιούσιος, *ibid.* et seqq. panis nomine petimus a Deo quidquid nobis ad vitam necessarium est, 192, 1. panes propositionis quinam essent, et ad quid offerrentur, 300, 1. panem, Christus Eucharistiam instituens, unum accepit, et fregit in duodecim partes, quarum unam singulis dedit, 555, 1. cur eum benedixerit, *ibid.* panum quinque miraculum expenditur, 342, 1. an ad hanc eorum multiplicationem Christus aliquid crearit, *ibid.* hi fuere sapidissimi : fuit hæc multiplicatio præambula transsubstantiationis in Eucharistia, *ibid.* de his plus superfuit quam initio fuit allatum, 343, 2. quare semel quinque panes, semel septem multiplicati, 358, 2. panes septem sunt mystice septem Dei dona, *ibid.* item septem ejus misericordiæ, *ibid.*
Parabolis (in) sæpe non personæ personis, nec partes partibus rei significatæ, sed tota parabola toti rei comparatur, 28, 2. earum finis et scopus spectandus est, *ibid.* earum sensus ex prologo et conclusione venandus est, 29, 1. in iis Christus aliqua insinuare voluit mysteria, quasi sensu tropologico, vel allegorico, *ibid.* eæ frequentes sunt Syris et Palæstinis : cur iis obscuris et ambiguis utatur Christus coram Scribis, 28, 1. sæpe proponebat faciles et vulgares, 682, 2. quis parabolarum sensus litteralis sit, 28, 1. singulæ tres habent partes, profabulationem, fabulam, affabulationem, 28, 1, 2. Evangelicæ omnes ordine historico dispositæ, 43, 1. ipsæ non possunt per omnia adaptari, 29, 1; 213, 1; 213, 1. cur Dominus in parabolis ad turbas et Pharisæos loqueretur, 320, 2 et seqq. parabola seminis per omnes partes accommodatur, 319, 1, 2. parabola de zizaniis, 326, 2 et seqq. per hanc Scribas perstringit, 327, 2. de grano sinapis, 328, 1. de fermento, 330, 1. parabola zizaniorum exponitur, 331, 1 et seqq. de thesauro abscondito in agro, 333, 1, 2. de margarita inventa, *ibid.* de sagena missa in mare, 334, 2. ovis centesimæ errantis tripliciter applicari et explicari potest, 404, 2. de rege rationem volente ponere cum servis suis, 413, 2. patrisfamilias conducentis operarios in vineam suam, 439, 1. ejus scopus, *ibid.* partium ejus applicatio, 440, 1 et seqq. de filiis in vinea laborare volentibus et nolentibus, 469, 1, 2. de vinea plantata, et servis male habitis, et filio necato ab agricolis, 470, 1. item de lapide reprobato facto in caput anguli, 471, 2. de rege ad nuptias filii sui invitante, 473, 1, 2 et seqq. parabola decem virginum applicatur, 524, 1, 2 et seqq. talentorum servis datorum, et ejus scopus, ejus applicatio, 529, 1, 2 et seqq.
Paradoxa omnia Evangelica referuntur, 41, 2.
Paralysis quis sit morbus, 222, 1, 2. est ægre curabilis, *ibid.* 238, 1. ejus proprietates, 241, 1 et seqq. ejus remedia, 222, 2.
Paralyticus a Christo sanatus, magnam habuit fidem, ideoque curationem meruit, 238, 1. cur prius ei remissa sint peccata, 2. cur ejus sanatio videatur difficilior, quam peccatorum remissio, 240, 1 et seqq. paralyticos duos Christus sanavit, 241, 1.
Parasceve quid, et ejus etymon, 641, 2; 716, 2. in die parasceves nati qua vi curent strumas, 214, 2.
Parentes magis amant filios, quam ab iis amentur, 355, 2. affectus erga parentes nocet viris Religiosis, 233, 2.
Paropsides sunt disci quibus cibus in mensam infertur, 493, 2.
Particulæ exclusivæ additæ uni personæ divinæ in attributis essentialibus, non excludunt cæteras duas, 294, 1.
Parvulos (sicut) cur nos esse jubeat Christus, 399, 1. parvuli curantur ab angelis, 403, 2. non sunt scandalizandi, pro quibus Christus se adeo dejecit, 404, 2; 700, 2. cur iis manus imposuerit, 426, 2. eos amat. cur, 425, 1. parvuli quoque in judicio apparebunt, et quare, 534, 1. parvuli sunt baptizandi, non adulti, contra Anabaptistas, 718, 2. quomodo dici possint credere, *ibid.*
Pascha sive phase non derivatur a Græco πάσχειν, 543, 1. pascha tria significat, 549, 1. paschæ etymon, 543, 1. erat Judæis festum gaudii, 544, 1. celebrabatur in plenilunio mensis Nisan, 549, 1. cur in eo Christum noluerint principes capere et occidere, 544, 1. tamen in eo est occisus, 596, 2. cur in eo oramus stantes, 183, 2.
Paschalis agnus non poterat comedi nisi in Jerusalem, 550, 2.
Passeres Deo curæ sunt, 274, 1.
Passio Christi per articulos digeritur paucis, 21, 2 et seqq. 646, 1. eam ipse sæpius prædixit, 395, 1. ea instans causavit in Christo tristitiam et sudorem sanguineum, 567, 2. ejus tres fuere partes primariæ, 446, 2. fuit fornax amoris, 447, 1. an omnia ejus insignia in die judicii apparitura sint, 514, 2. ea in Eucharistia recolitur, 560, 1. vocatur calix, 449, 1. fuit Christo calix suavissimus, 580, 1. ipse eam baptismum vocat, 449, 2; 704, 2.
Passiones nobis mortificandæ sunt, 178, 2. eæ fuere in Christo, sed domitæ, 677, 1.
Passus minor et major quot contineant pedes, 613, 1.
Pastinare proprie vitibus competit, 708, 1.
Pastor qualis, talis populus, 154, 1, 2. pastor, præceptor et prætor sunt sal reip., 154, 1. pastores vigiles sint super gregem suum, 327, 1. cur pastores in Bethleem sint vocati per angelos, 78, 1.
Pater noster est Deus quintupliciter, 185, 1, 2. patres filiis insolenter imperare non debent, 490, 1.
Patres fuere pauperes spiritu, 141, 1. quomodo juramentum illicitum esse censeant, 169, 1, 2.
Pati dura et fortia, perfectius est quam agere, 150, 1. pati propter justitiam quid sit, *ibid.* idque beatum est, *ibid.* pati pro Christo summa beatitudo est, 152, 1. est hoc insignis consolatio, 268, 1.
Patiens vincit iram et hostem malum inferentem, 171, 2. neminem ad impatientiam provocat, 173, 1.
Patientia in injuriis melior est quam de adversario vindicta, 171, 1. omnium est victrix, 172, 1. invicta Christi patientia, 589, 1. maxime in flagellatione, 608, 1. et in aliis ludibriis, 612, 1.
Paucitas salvandorum per varios typos ostenditur, 210, 2 et seqq.
S. Paula e sacra Scriptura in omnibus adversis sententias proferebat, 8, 2. ejus pœnitentia, 131, 1, 2. ejus compunctio, 145, 2. ejus beatitudo, 147, 1. et in injuriis patientia, 172, 2.
S. Paulinus Nolanus vendidit se Wandalis in servum ut filium viduæ redimeret, 5, 1; 453, 2. pauper erat,

196, 2. quod omnibus abdicatis pauperem vitam cum conjuge viveret, maniacus habetur, 289, 1. eo moriente terra concussa est, 647, 1.
S. Paulus Apost. Gentibus tradidit Evangelium, 10, 1. cur tentatus sit tentationibus luxuriæ, 124, 2. in carcere Romano et alias subinde ex eleemosynis victitabat, 261, 2. alias ex opere manuum vivebat, *ibid.*
S. Paulus eremita a fratre et sororis marito prodi veritus, in eremum concessit, 269, 2.
Pavor vehemens cur inducat stuporem, 567, 1.
Pauper est mundi dominus, 142, 2. omnia reputat ut stercora, 142, 2. pauperes sunt triplices, censu, spiritu, censu et spiritu, 138, 2. et qui spiritu pauperes dicantur, *ibid.* et seqq. pauperes Evangelio audiendo aptiores sunt quam divites, 282, 1. iis quæ dantur, a Deo multiplicantur, 342, 2. Deus ipsis de rebus necessariis prospicit, 397, 1. sunt iis danda, quæ quis a se abdicat, et cur, 430, 1. sunt fratres Christi, 537, 1. pauperes sancti et Religiosi magni faciendi sunt, 539, 1. pauperes spiritu beati sunt, 137, 2. qui sint hi, 138, 1, 2. hi jam de facto possident regnum cœlorum, 143, 1. in eo erunt primi, 437, 2 et seqq. est iis promissus thesaurus in cœlo, 430, 1.
Paupertas via est ad perfectionem, 428, 1 et seqq. cur sit radix beatitudinis, 139, 1, 2. ejus bona, 140, 2 et seqq. paupertas Christi, 230, 1. maxime morientis, 622, 2. paupertas voluntaria auro denotatur, 82, 1. ejus sunt varii gradus, 140, 1 et seqq. cur ea prima sit beatitudo, 2. eam damnantes refelluntur, 230, 2. in quo consistat, *ibid.* ejus effectus et elogia, 230, 1; 428, 2. eam sectantes quæ merces in cœlo maneat, 433, 1; 435, 2. paupertas spiritus oritur ex animi humilitate, 139, 1. huic nihil deest, 437, 1.
Pax præcedit actum sacrificii, 163, 1. delectat angelos, 403, 2 et seq. pax Hebræis omne denotat bonum, 264, 1; 264. 2. eam Apostoli hospitibus suis apprecari jubentur, 264, 2. si eam hospites repellant, ad apprecantem reditura promittitur, *ibid.* qualem pacem Christus terris attulerit, et qualem non, 276, 1.
Peccator ante corruit quàm diabolum adoret, 126, 2. magno in debito versatur, 192, 2. vero sensu parvulus est, 405, 2. quatenus et quare corripiendus sit, 406, 2 et seqq. cur post privatam correptionem coram testibus sit corripiendus, 408, 2. peccator pervicax et Ecclesiam contemnens, sicut Ethnicus et publicanus, id est publicus peccator, est habendus, 410, 1. et excommunicandus, *ibid.* peccator magnus recte aliorum culpas minimas nequit corrigere vel judicare, 407, 1. peccator converti cupiens mire a diabolo tentatur, 672, 2. jam pœnitens sese humiliat, 697, 1. sensim a Deo illuminatur, *ibid.* jam conversus a se ipso sit alius, 375, 1. peccatores omnes sumus, 192, 2. e peccatoribus nasci voluit Christus, 54, 2. peccatores sunt in continua esurie, 246, 1. Christum quodammodo rursus in crucem agunt, 588, 2. eumque ludibrio habent, *ibid.* ei suis peccatis exprobrant, 588, 2. et ei præbent acetum, 629. peccatores etiam gravissimi, ad pœnitentiam sunt admittendi, 307, 2. peccatores habituati ægre salvantur, 211, 1. peccatores occulti non sunt prodendi, 552, 1. peccatores quidam nec in hoc, nec in futuro sæculo absolvuntur, 306, 2.
Peccatum aliud veniale, aliud mortale, 161, 2. peccatum ex diametro repugnat Deo, 240, 1. debet esse voluntarium, 352, 1. fugat angelos, 404, 1. ejus et excommunicationis analogiæ, 411, 1. peccatum unum mox trahit ad aliud, 591, 2. et secundum gravius priore est, *ibid.*, 654, 2. peccatum mortale infinitam quamdam in se continet malitiam, 101, 2; 539, 2. est velut lepra contagiosa, 221, 2. quanta sit Dei injuria, 414, 1. est id infinitum debitum, *ibid.* pro eo nulla pura creatura ex æquo potest satisfacere, *ibid.* recte comparatur talento, *ibid.* peccatum originale contra Pelagianos astruitur, 212, 2. id trahimus ex Adamo, non tamen ratione particulæ alicujus carnis ex eo decisæ, 354, 1. peccatis singulis pœnæ ex æquo admensæ et decretæ sunt in pœnitentialibus decretis, 101, 1. peccata nostra sunt debita, 192, 2. ea remittere solus potest Deus, 239, 2. semel dimissa a Deo, peccatori ob ingratitudinem denuo non imputantur, 415, 2. eorum spinas luit Christus spinis coronatus, 610, 2 et seqq. ei peccata omnium, quæ sibi proponebat, summam tristitiam intulere, 567, 2. peccata in Spiritum Sanctum sex sunt, 307, 1. peccata prius remisit paralytico Christus, quam eum sanaret, 239, 1.
Pecunia triplex, aurea, argentea, ærea, 260, 1. et quælibet dicta æs, 708, 2. eam ferre vetantur Apostoli, et cur, 260, 1, 2. priscis erat dea, 198, 1. ei simul et Deo servire nemo potest, 197, 2 et seqq. ejus possessio Apostolis erat vetita, 260, 2. pecunia qua pontifices custodes sepulcri corruperunt, fuit ex ærario sacro sumpta, 653. 2.
Pedes et caput Christi mystica quæ sint, 545, 2. pedes amplecti et osculari, signum est venerationis et reverentiæ, 654, 1.
S. Pelagia virgo insilit in flumen ne violetur, 124, 2.
Pelagiani docebant nullum juramentum Christianis esse licitum, 168, 1. et justos sine peccato esse, 192, 2. et nullum divitem posse salvari, 429, 1.
Pentecoste (in) facta est promulgatio legis novæ, 114, 2. tunc vetus obligare desiit, *ibid.*
Pera est sacculus viatorius, 261, 2 et seqq.
Peræa quæ regio Judææ sit, 418, 1.
Peregrinus impostor fingens se Christianum, Christianorum auro suffarcinatus in patriam rediit, 436, 1.
Peregrini et hospites omnes hic sumus, 84, 2 et seq. 640, 2.
Perfectio summa est in Deo, 426, 2. ea imitanda nobis est, 178, 2. perfectio Evangelii, 47, 1. modus cito ad eam perveniendi, 178, 2. consistit in charitate Dei et proximi, 428, 2. perfectio virtutum est domus spiritalis animæ, 215, 2. quam perfectionem a suis exigat Christus, 177, 1. quænam sit præcepti, quænam consilii, *ibid.*, 2.
Perfecti Deo sunt charissimi, 177, 1, 2. quid observare debeant ut in perfectione perseverent, 428, 2. omnia ead relinquere debent, 429, 2.
Pericles orator dictus fulminare et tonare, 678, 2. ejus in injuriis patientia, 173, 2.
Periculum minus licet adire, ut majus evitetur, 124, 2. an sit simonia rem sacram permutare cum alia re sacra, 259, 2.
S. Perpetua qua visione viderit sibi imminere martyrium, 210, 1. ejus visio de via cœli cultris obsita, *ibid.*
Persecutio proprie quid sit, 150, 1. ipsa acuit fideles et Religiosos, *ibid.*, 2. eam pati summa est beatitudo, 152, 1, 2. in ea est invocandus Deus, 235, 2. ad eam constanter ferendam stimuli, 271, 1. ejus asperitate multi deficiunt a fide, 504, 1. in ea sectatores Christi opem et amicos inveniunt, 704, 1.
Perseverantia in finem virtutis est consummatio, 270, 1.
Persicum Evangelium quam antiquum, et unde in Europam venerit, 14, 1.
Perside (e) an venerint Magi Christum adorantes, 71, 2.
Petenti omni tribuendum, 174, 1, 2.
Petitio filiorum Zebedæi male erat fundata, 448, 2.
Petra vocatur S. Petrus, quia basis et petra Ecclesiæ est, 366, 2 et seqq. petra notat soliditatem et constantiam in fide Christi, *ibid.*, 368, 1. πέτρα et πέτρος Græcis lapidem seu petram sonat, 367, 1 et seqq.; 368, 2. petræ scissæ sunt moriente Christo, 634, 2 et seqq.
S. Petronilla, filia S. Petri, virgo obiit, 228, 1.
Petrosa terra, in qua seminatum semen non potuit agere radices, quos denotet, 320, 1; 324, 2.

S. Petrus quando et quomodo a Christo vocatus sit, 131, 2; 132, 1. ejus domus erat Bethsaidæ vel Capharnai, 227, 2. vocatus e conjugio a Christo reliquit uxorem et filiam, quæ sanctæ fuere, *ibid.* semper primus in ordine Apostolorum ponitur, 255, 2. est primus excellentia et auctoritate, 2. ejus primatus in quo consistat, *ibid.* habuit solus potestatem ordinariam, *ibid.* prius dictus Simon, *ibid.*, 678, 1. ad Christum venire super aquas gestiit, 345, 2. quia certo norat esse Christum, eum qui apparebat, *ibid.* et seqq. ejus fides hic eluxit, *ibid.*, 346, 2. ambulat super aquas, 346, 1. modica ejus hic diffidentia in causa fuit, cur mergi cœperit, *ibid.* et seqq. fuit a Christo aliquantisper per mare deductus, ut ejus fides firmaretur, 347, 1. interrogatus, quid de Christo sentiret velut sapientior et ferventior, respondet pro se et pro omnibus, 364, 2 et seq. ejus confessio singillatim enucleatur, 365, 1 et seqq. primus clare inter Apostolos confessus est Christum esse Dei filium, *ibid.* et seqq. ob id beatus ab eo dictus est, 2. ejus pater dictus Johannes, et crasi Jonas, *ibid.* super eum Ecclesiam suam fundandam promittit Christus, 366, 2. hinc est petra et basis Ecclesiæ, *ibid.*, 369, 1. quod pluribus probatur, 367, 1 et seqq.; 368, 1. ei datæ sunt claves regni cœlorum, 370, 1 et seqq. quid sibi claves illæ velint, 2. ei totus mundus a Christo commissus, 371, 1. cœlesti pollet potestate, 372, 1. cur Christum a morte retrahere satagat, 373, 1, 2. quo sensu ab eo vocatus sit satanas, *ibid.* et seqq. volebat in monte Tabor hærere in gloria, 387, 1. unde agnoverit ibi Eliam et Moysen, *ibid.* nescit præ gaudio quid petat, 2. cur pro eo tributum solverit Christus Capharnai, 396, 2. ejus cathedra lignea servatur Romæ : metonymice cathedra Petri est potestas et auctoritas Pontificia docendi et regendi omnes fideles totius orbis, 488, 1. in nocte passionis fidem non perdidit, sed in fidei professionem peccavit, 563, 1; 590, 2. tripliciter peccat dicens se nunquam in Jesu sandalizandum, 565, 1. audiit, ter ab eo se negandum antequam bis cantet gallus, *ibid.* strinxit gladium non exspectato Christi responso, 577, 1. voluit Malcho caput findere 2. ejus zelus cum Moysis confertur : uterque regulam excessit emendabili animositate, 578, 1. non bene gladium hic stringebat, 2. Christum captum sequitur a longe, 582, 2. peccavit imprudentia, quod se ad ignem ministris miscuerit, *ibid.* an steterit, an sederit ad ignem, 589, 2. quomodo esset in atrio foris, *ibid.* cecidit ad vocem ancillæ, *ibid.* ejus prima negatio, 590, 1. negando mentitus est in re fidei, 2. ter tantum negavit, non septies, aut sexies, *ibid.* negationum ejus ordo, *ibid.* an excusari ejus responsio, et negatio in bonum sensum capi possit, 591, 1. negando peccavit mortaliter et Dei gratiam amisit : cur permissus tam graviter labi, *ibid.* primo galli cantu a lapsu non est excitatus, *ibid.* negavit secundo cum juramento, *ibid.* item tertio cum detestatione, 591, 2. respexit eum Dominus quo sensu et modo, 592, 1. galli cantu excitus vocis Domini est recordatus, 2. cur egressus sit foras ut amare fleret : Judæis negando non dedit scandalum, *ibid.* ejus fletus quo culpam deleret, 593, 1. austera ejus pœnitentia per totam vitam, et assidua ploratio ad galli cantum, *ibid.*, 245, 2. cur ei Christi resurrectionem nuntiari angelus jusserit, 651, 2.

Petrus, primus Bracarensis Episcopus, an fuerit Samuel, filius Uriæ Prophetæ occisi a Joakim, rege Juda, 688, 2.

Petrus Damianus quomodo Hildebrandum Cardinalem vocet suum sanctum satanam, 374, 1.

Petrus Gnapheus hæresiarcha injurius in SS. Trinitatem, 246, 2.

S. Petrus Martyr Dominicanus injuste accusatus et incarceratus Christo crucifixo conquerens, quid ex eo audierit, 629, 1.

Phantasia (in) hominis multa dæmon potest repræsentare, 126, 1.

Pharisæi sibi sanctitatem arrogabant, 349, 1. profitebantur certiorem legalium rituum notitiam, 98, 2; 349, 1. unde dicti sint, 98, 2. erant in pretio apud populum. eorum auctores : eos acriter taxant Joannes et Christus passim, *ibid.* cur viperis et serpentibus assimilentur, *ibid.*, 99, 2 et seqq. 308, 1, 2. eorum superbia, 102, 2; 489, 2 et seqq. Herodem, in Galilæa licet regnantem, instigarunt ut Joannem caperet, et quare, 129, 1. internam concupiscentiam docebant non esse peccatum, 157, 2 et seqq. a vera justitia multum deficiebant, 158, 2. eleemosynam facturi tubam inflabant, 182, 1. putabant Christum merum esse hominem, non Deum, 239, 1, 2. discipulos Joannis instigant ut petant a Christo quare cum suis non jejunaret, 244, 2. erant non pastores, sed laniones ovium et lupi, 252, 1. eorum obstinatio audientium Joannem et Christum ex curiositate, 288, 2 et seqq. illum dicebant habere dæmonium, quia austere vivebat; hunc, quia communem vitam sectabatur, vocabant gulosum, 289, 1. eorum superbia in spernenda Christi doctrina, 292, 1. exacte sabbatum observabant, 301, 2. faciunt Christum magum, qui ope dæmonis faciat miracula, 251, 2; 304, 1. erant ei adversarii quam maxime, 306, 1. miracula ejus tacite perstringunt, 311, 1. a Ninivitis coarguentur in die judicii, 313, 1. et a regina Austri, 314, 1. sua nequitia meruere occupari a dæmone, et a Deo puniri, *ibid.* et seqq.; 315, 2. cur a Christo vocentur cæci, 353, 1. eorum cæcitas proveniebat ex priore invidia eorum, 322, 2 et seqq. eorum zizania, 327, 2. quo prætextu docerent parentibus negandam alimoniam, 351, 1. erant hypocritæ, 2. eorum error docentium non licere comedere manibus illotis, 352, 1. 354, 2. erant Christo offensi, 352, 2. cur ab eo signum e cœlo petant, 311, 1; 361, 1 et seqq. quare ei proposuerint quæstionem de uxoris dimissione, 418, 2. eorum labores magni et sudores pro lege Dei, sed sæpe inutiles, 444, 2. eorum interitus et excidium prædicitur a Christo, 471, 1 et seqq. cornutam quæstionem ei proposuere, 301, 2; 476, 2. ei adulantur, 477, 2. illum intricare volentes, in laqueum suum inciderunt, 478, 1; 480, 2. ei ignorantiam Scripturarum volunt affingere, 483, 1. docentur ab eo de persona Messiæ, 485, 1. erant rectores populi, et magistratus, et multi eorum sacerdotes aut Levitæ, 351, 1; 488, 1. quatenus iis erat obediendum, *ibid.* docebant, et non faciebant, 488, 2. quæ populo onera imponerent, *ibid.* suam sanctimoniam vane ostentabant, *ibid.* cur dilatarent sua phylacteria, 489, 1. octies iis *væ* Christus intentat, et quid per id innuat, 491, 1. quomodo regnum Dei hominibus clauderent, et intrare volentes intrare non sinerent, 2. viduarum domos emungebant, *ibid.* cur gravius accepturi sint judicium, *ibid.* multos Gentiles ad judaismum pertrahere satagebant, 492, 1. eorum error circa juramentum, *ibid.* erant iniqui judices, 493, 1. minima curabant, maxima negligebant, *ibid.* eorum rapina et immunditia, 2. cur sint sepulcra dealbata, 494, 1. quæ peccata admitterent in extruendis sepulcris Prophetarum, *ibid.* erant, ut et patres, prophetícidæ, 2. peccatorum impleta mensura erant evertendi, 495, 1. in die judicii agnoscere cogentur Messiam, quem viventem despexerunt et in crucem egerunt, 499, 1. petunt a Pilato ut Christi sepulcrum jubeat custodiri, rabie et odio ejus flagrantes, 641, 2 et seq. timebant ne resurgeret, 642, 1. conati ei resurrecturo omnimodis occludere exitum, resurrectionis miraculum et fidem auxerunt, 2. crebro et religiose manus et vasa lavabant, 349, 1; 493, 2; 693, 1 et seqq. cur dicantur generatio adultera, 311, 1 et seqq. 697, 2. — *Vide* Judæi, Pontifices, Scribæ.

Philippi etymon Græcum et Hebræum, 256, 2 et seqq.
Philippus Apostolus candidus erat, sed non ita acutus, 341, 2. an petierit prius sepelire patrem quam Christum sequeretur, 232, 1 et seqq.
Philippus, maritus Herodiadis, quando mortuus : ejus modestia et justitia, 689, 1.
Philippus Melanchton Evangelii codicem semper penes se habebat, 9, 2.
S. Philippus Nerius omni petenti quod poterat dabat solatium, 175, 1.
Philosophi non facientes ipsi quæ alios docebant, parum fructus faciebant, 158, 2. Philosophorum quorumdam in injuriis patientia, 173, 2 et seqq.
Phocion injuriæ sibi illatæ oblivisci filium jussit, 176, 2.
Phœnicia erat confinis Judææ, 355, 1.
Phœnices varii erant etiam extra Syriam, *ibid.*
Phœnix non est una avis in mundo, 99, 2.
Photinus Christum negabat esse Deum, 220, 2.
Phylacteria quid sint, et quare gestarentur, 489, 1.
Pilato cur Christus sit traditus, 596, 1, 2 et seqq. ei præsentatus, de tribus criminibus a pontificibus accusatur, 599, 2 et seqq. sed ipse illa negligens solum eum interrogavit an ipse rex esset Judæorum, *ibid.* miratur Christi silentium, 601, 2. ejus instantia ad eum liberandum, *ibid.* et seqq. vere voluit eum liberare, 602, 1. ab uxore monetur, ne in eum quid acerbius statuat, *ibid.* an per eam ipse conversus et Christianus effectus sit, 2 et seq. in exilium Viennam missus se occidit, 604, 1. talione a Deo punitus est, *ibid.* lavit manus quasi a sanguine Christi innocens : erat exscors et leporinus, 593, 2 et seq. curavit Jesum flagellari, 605, 2 et seq. ejus in ipsum lata sententia, 608, 2. eum condemnando tripliciter peccavit, 612, 2. quomodo titulum crucis scripserit, 623, 1. Josepho corpus Christi concedens, factum suum aliquo modo texit, 639, 2. reddidit id gratis : cur miratus sit quod jam obiisset, *ibid.* dedit milites Judæis ad Domini sepulcrum custodiendum, 642, 1. quid de Christo ad Tiberium Imp. scripserit, 608, 2; 655, 2.
Pinnaculum (quod) templi fuerit, super quo diabolus statuit Christum, 123, 1. erat fastigium vestibuli, *ibid.* an fuerit pinnaculum acutum periboli et septi, *ibid.*
Piscatores, id est Apostoli, orbem subegere, 132, 2.
Pisces sunt typus hominum, 334, 2.
Plangent (cur) in extremo judicio omnes tribus terræ, 515, 1, 2.
Platonici Evangelia honorarunt, 2, 2.
Plebeii aliquando meliores sunt sacerdotibus, 469, 2.
Plutus deus divitiarum est, 198, 2.
Pœnæ damnatorum non sunt omnes æquales, 265, 2. eæ nunquam cessabunt, sed durabunt in æternum, 537, 2. pœna damni ibi erit gravissima, 226, 2.
Pœni erant e Phœnicia oriundi, 355, 1.
Pœnitens sentsit tentationes invitus, 241, 1.
Pœnitentia non est tantum emendatio morum in melius, sed et veteris vitæ per dolorem detestatio et destructio, 95, 1. pœnitentia dicta quasi pœnæ tenentia, 2. pœnitentia digna quæ sit, 101, 1 et seqq. ejus effigies et descriptio, 2. debet respondere peccatorum gravitati et multitudini, *ibid.* ejus vis, 717, 2. ejus commendatio fuit summa, finis et scopus prædicationis Christi, 130, 2 et seqq. pœnitentia olim dura et rigida fuit in pane et aqua per plures annos, 131, 1. post vitam frustranea est pœnitentia, 527, 1. pœnitentia alia bona, alia mala, 597, 1.
Pœnitentiarii Romæ cur virgas gestent quasi judices, 131, 1.
Politia non adversatur religioni, 479, 2.
Pollinctura corporum quæ Judæis usitata esset, 640, 1.
Pompa regis Christi Jerusalem invecti, 459, 1 et seqq. cur eam adhibuit, 459, 1 et seqq. 460, 2.
Pompeius qua occasione Judæos Romanis subjecerit, 478, 2 et seqq.
Pontifex cur dicatur *Beatissimus Pater*, 366, 1. ejus tituli, 368, 2. ei in Petro datæ sunt claves, 370, 1, 2. ejus potestas in ligando quintuplex est, 371, 2 quam etiam aliis inferioribus pastoribus communicat, restringit, adimit, *ibid.* extendit se etiam in defunctos, *ibid.* et seqq. qualis ejus sit in hos potestas, 372, 1. quis ab eo sub terra ligari vel absolvi mereatur, *ibid.* habet SS. Michaelem et Gabrielem pro custodibus, 403, 1. non est a Concilio corripiendus, 410, 1. et quia a Christo potestatem immediate accepit, nullo casu ab Ecclesia deponi potest, 410, 2. cur se vocet servum servorum Christi, 452, 2.
Pontifices Judæi quomodo in Christum jam damnatum sævierint, 587, 1; 589, 1. ei tria crimina coram Pilato objiciunt, 600, 1. ei jam crucifixo insultant, sugillantes ejus miracula, 624, 2 et seq. ei de cruce descendenti non credidissent esto id jactent, 625, 2. audita Christi resurrectione, eam abolere conantur, 654, 2. hinc corrumpunt custodes pecunia : sed dum eam opprimere moliuntur, magis augent, *ibid.*, 655, 1. eorum perversitas, 2. quid custodibus sepulcri persuaserint, *ibid.* quomodo eos apud Pilatum excusarint, *ibid.* — *Vide* Pharisæi, Judæi, Scribæ.
Populi mutabilitas et ingratitudo, 466, 2.
Porta angusta cœli quæ sit, quæ lata ad perditionem ducens, 209, 2; porta aurea erat tam templi quam urbis, 464, 1. portæ inferi est totus infernus, vel hæretici, qui contra Ecclesiam et fidem Petri non prævalent, 369, 2.
Portitores paralytici magnam ostenderunt fidem, in eum Christo sistendo, 238, 1.
Posse pro *velle* sæpe in Script. capitur, 450, 1; 673, 2; 687, 1, 2.
Possessio pecuniæ, et omnis rei temporariæ pretio æstimabilis, vetatur Apostolis, 260, 2.
Potestas civilis vel ecclesiastica est necessaria ad politicum regimen, 452, 1. potestas Pontificum est spiritualis, 370, 2 et seq. ipsorum potestas ligandi et solvendi amplissima est, et varie ab iis exercetur, 371, 2. derivant eam etiam in ministros Ecclesiæ sibi subditos, *ibid.* 410, 2. ea est triplex, 411, 1. potestas Ecclesiæ duplex, spiritalis, et temporalis, 410, 1. potestas in cœlo et in terra data Christo qua homini est in incarnatione, et post resurrectionem, 657, 9. potestas tenebrarum quæ dicatur, 580, 2 et seqq.
Præceptum Apostolis datum de non possidenda pecunia, calceis, virga, etc., non fuit perpetuum, sed temporale duntaxat, 260, 2 et seqq. at perpetuum quoad substantiam, 261, 2. præceptum correptionis peccantium non obligat nisi in magna necessitate, 406, 2. præcepta Evangelio propria recensentur, 31, 2. item ea, quæ partim sunt consilia, 32, 1. item præcepta seorsim data Apostolis, 2. præcepta Dei gravia non sunt, 296, 1 et seqq.
Prædestinationis fidelium causa originalis est Dei beneplacitum, 293, 1, 2.
Prædestinatorum duplex est ordo, 445, 2. prædestinati a Deo damnari nequeunt, 169, 2.
Prædicationis Apostolorum summa fuit invitatio ad regnum cœlorum, 258, 2 et seqq. prædicatio Evangelii per totum mundum, signum est finis instantis mundi, 504, 2 et seqq. prædicationis a Joanne factæ quod fuerit initium, 669, 1, 2.
Prædicator dignus est sustentatione, 263, 2. est mystice Christi mater, 316, 2. quæ in oratione a Deo privatim hausit, magno spiritu in populum effundat, 319, 2. quæque tempore congruo debet depromere pro captu auditorum, 335, 2. quare eum subinde orare oporteat, 344, 1. sint sicut fulgura et tonitrua, 649, 2. quo plus in alios docendo effundent, eo plus sapientiæ et doctrinæ cœlitus recipient, 321, 2; 681, 1. gloriari non de-

bent in fructu concionis suæ, nec animo cadere si illius nullus fructus sequatur, 681, 2. sed patienter eum exspectent, 682, 1. — *Vide* Concio, Concionator.
Præficæ quæ essent mulieres, 248, 2.
Prægnantes cur facile fugere nequeant : iis non pepercere Romani in excidio Jerusalem, 506, 2.
Prælatus quatuor constat virtutibus cardinalibus : qui si eas amittat, peribit, 154, 2. lux est mundi et urbs in monte posita, 155, 1. auctoritatem cum modestia copulet, 452, 2. ejus duo vitia capitalia, audacia imperiosa et studium voluptatum, 522, 2. eis concessa est potestas ligandi ac solvendi, 410, 2. eorum negligentia nocet Ecclesiæ, 327, 1. ipsis denuntiandi sunt prius moniti peccatores et scandalosi, 409. 2, qui deinde in eos etiam animadvertere possunt, 409, 2. Prælati peccantes sunt ad Pontificem deferendi, 410, 1 Prælatis malis quatenus obediendum, 488, 1, 2. — *Vide* Episcopus, Pontifex.
Præscientia Dei infallibilis est, 509, 2 et seqq.
Præsides Romani Judæam administrarunt, tetrarcha Archelao in exilium pulso, 90, 1, 2.
Prandebant raro veteres, aut saltem modice, 225, 1. idque circa vesperam, 473, 1, 2. ideo prandii vix ulla in veteri Testamento fit mentio, 225, 1.
Primatus Petri in quo consistat, 255, 2.
Primogenitus in sacra Script. dicitur omnis ante quem nemo est natus, 69, 2.
Principe (in) summa virtus est benevolentia et mansuetudo, 294, 1, 2. principes non se ingerant negotiis Ecclesiæ aut Dei, 480, 1. principes sacerdotum congregati mane diei Mercurii, ad tractandum de Christo occidendo, 543, 1. cur id faciant cum dolo, 544 cur nolint in paschate, *ibid.* argenteos quos retulit Judas, recipere noluerunt, 597, 1, 2. eorum simulata sanctitas, 598, 2. — *Vide* Scribæ, Pharisæi.
Priscillianistæ dicebant stellam, quam videre Magi, fuisse fatum Christi, 74, 1.
Procula dicta est Pilati uxor, an salvata sit, 603, 2.
Procurator vineæ mercedem reddens operariis, quos designet, 443, 2.
Prodigia quæ urbis Jerusalem excidium præcesserint, 503, 2.
Proditio Judæ fuit immane sacrilegium, 553, 2. eam detegit Christus Apostolis, 552, 2 et seqq. ordo detectionis hujus, *ibid.*
Profabulatio in parabolis quid sit, 28, 2.
Proficientibus in spiritu quæ sint observanda, 428, 1.
Promissa Evangelica simul omnia recensentur, 34, 1, 2 et seqq.
Propheta in Script. varia significat, 211, 1 ; 496, 2. Propheta in patria sine honore est, 338, 1. Prophetæ alicujus animam in Christum migrasse Pharisæi censebant, vel eum resurrexisse, et hunc esse Jesum, 364, 1. Prophetæ omnes in Christum collimant, 6, 1. imperativum usurpant pro futuro, 564, 2. cilicio vel sacco cilicino utebantur, 96, 1. gestarunt sandalia, 2??, 1. pene omnes a Judæis fuere interempti, 152, 1. eorum munus erat non solum futura prædicere, sed et populum docere, et legem Dei prædicare, 278, 1. eorum sepulcra ædificare quatenus esset vitiosum, 494, 1, 2. cur eos occiderent Scribæ, *ibid.* Prophetarum omnium maximus fuit Joannes Baptista, 284, 2.
Prophetiæ Christi eo ordine, quo ab ipso per se vel suos editæ sunt, dispositæ, 38, 1, 2.
Propositiones affirmantes sæpe intelligendæ sunt non universaliter, sed commode, et cum exceptione, 25, 2. at negantes absolute, et sine ulla conditione, *ibid.*
Proselytus erat qui a gentilismo ad judaismum accedebat, 492, 1.
Prosperitas cuique velut tempestas est, 344, 1.
Prostratio Judæorum in horto significat casum eorum irreparabilem, item reproborum, 576, 2.
Proverbia quædam, nova novis convenire indicantia, 247, 2. alia rem impossibilem significantia, 431, 1. alia curam minimorum, et oscitantiam in maximis denotantia, 493, 2.
Providentia Dei non est in astris signata, 74, 1. in ea est confidendum, 201, 2. ipsa mirabilis est, 202, 1. ipse maximam gerit erga homines, 274, 1.
Provisionem vini, frumenti, olei, etiam annuam, non vetat Dominus, dum sollicitudinem anxiam inhibet, 203, 2.
Proximo læso prius satisfaciendum, quam sacrificium offerendum, 162, 2. ei præstandum aut non præstandum, quod ipsi nobis fieri volumus aut nolumus, 209, 1. ut proximus peccans corripiatur, exigit fraterna charitas, 407, 2. idque primo privatim, dein coram testibus, 408, 2. ei remittenda offensa ex intimo corde, 416, 2. est diligendus proxime post Deum, 484, 1. et sicut nos ipsos diligimus, *ibid.* et seqq.
Prudentes esse jubemur sicut serpentes, 267, 1 et seqq. prudens facile pacem mutuam conservat, 702, 1, 2.
Psalmus CIX de Messia, non de alio quopiam, est intelligendus, 485, 2 et seqq.
Pseudochristi fuere varii apud Judæos, 509, 1, 2.
Pseudopropheta est, qui avocat a via salutis, aut ad latam et perversam, 211, 2.
Πτῶμα proprie est cadaver, a casu, 511, 1, 2.
Publicani dicti quod publica vectigalia redimant et exigant, 176, 1. an eorum officium sine peccato possit exerceri, 243, 2. publicani et meretrices quomodo præcedant Pharisæos in regnum Dei, 469, 2.
Pudor a pietate deterrens superandus est, 455, 1.
Puella duodennis a Christo ad vitam revocata quos peccatores denotet, 249, 2.
Pueri Christi vultus divinus Magorum oculos, et magis mentem feriebat, 75, 2. pueri quanto studio educandi, docendi et catechizandi sint, 425, 1, 2. male eos arcent Anabaptistæ a baptismo, 426. sunt communiter simplices, innocentes, candidi, 399, 1. et tales esse jubemur, *ibid.*, 2. pueri quibus Christus manus imposuit, evasere in viros sanctos et sapientes, 426, 1. pueri ei in Dominica Palmarum acclamant, 466, 1. eorum laudibus delectatur Deus, *ibid.* tripliciter eum laudant, *ibid.*, 2 et seqq. pueros a senioribus et sacerdotibus benedictionem petere laudabile est, 424, 2. simplicitas puerilis apta est regno Dei, 425, 2. — *Vide* Parvuli.
S. Pulcheria quo joco fratris Theodosii Imp. oscitantiam castigarit, 447, 2.
Pulverem de sandalis quomodo excutere jubeantur Apostoli, et quare id fieret, 265, 1.
Purgatorium esse evincitur, 307, 2. ejus pœna semel finietur, 164, 1. in eo etiam valent indulgentiæ, 371, 2 et seq. ei Christus plenum et primum jubilæum dedit eo post mortem descendens, 641, 1.
Purpura cur data sit a Papa Cardinalibus, 611, 1.
Pusillanimes confugiant ad Christum agonizantem pro remedio, 568, 2.
Pusilli cur non sint scandalizandi, 402, 2. *Vide* Pueri.
Pythagoræ symbolum de via salutis et perditionis, 210, 2. docebat abstinendum a carnibus et fabis, 352, 1. credebat animas ex uno corpore in aliud migrare, 688, 2.

Q.

Quadragenarii numeri mysterium, 61, 2.
Quadragesima Montani hæretici post Pascha, 246, 1.
Quadragesimalis jejunii variæ sunt causæ, 118, 1. sanitati corporis confert, *ibid.* aliæ ejus causæ symbolicæ et mysticæ, *ibid.*, 2.
Quadragesimus numerus sanus et sanctus est, 118, 1.
Quadraginta per annos multi sine cibo vixere, 119, 1.
Quadraginta Martyres alacriter in gelidum stagnum insilierunt, 607, 1.

Quadrans est quarta pars assis, alias triuncius, vel teruncius, 164, 2. ejus dimidium erat minutum, 708, 2.
Quantitas alia est continua, alia discreta, 358, 2.
Quarantana desertum describitur, 116, 1.
Quaternarii numeri perfectio, 11, 2 et seqq.
Quotidianum panem petere jubemur, 191, 1. quis is sit in particulari, 2.

R.

Rabbi vox quid denotet, 489, 2. non solum legis doctorem, sed etiam virum principem significat, 477, 1, 2.
Ῥάβδος, id est virga, tria notat, 263, 1, 2.
Raca quid sit, et quid fratri suo dicere *raca*, 160, 2. est id peccatum mortale, vel veniale, *ibid.*, 161, 2.
Rahab, etsi meretrix, nominatur tamen in genealogia Christi, 54, 2. ob exploratores protectos nupsit Salmoni, *ibid.*
Ramos de arboribus cæsos turba Christo triumphanti in via sternebat, 460, 1, 2.
Rarefactio aquæ in olla ostendit veritatem corporis Christi in Eucharistia, 557, 1.
Ratio recta est regula actionum humanarum, 310, 1. rationem donorum suorum exactam in die judicii exiget Deus, 528, 2.
Rea Hebræis significat socium, proximum, amicum, 175, 2.
Recidiva peccatoris non est speciale peccatum, sed tantum circumstantia generalis a peccatore volita, 415, 2 et seq. — *Vide* Relapsus.
Recipiens Apostolos, Christum et Patrem ejus recipit, 278, 1.
Reconciliatio fratri offenso ante sacrificium est præcepta, 162, 2.
Reginæ Æthiopibus imperarunt, et dictæ sunt Candaces, 313, 2. Regina Austri quæ ad Salomonem venit, quomodo dicta, et unde venerit, *ibid.* an ex Salomone filium conceperit, *ibid.* ejus et Judæorum antitheses. 314, 1.
Regiones quæ essent ultra Jordanem, 134, 2. quæ regiones lepram adferant, 219, 2; 221, 2.
Regna omnia mundi quomodo diabolus Christo ostenderit, 125, 1, 2 et seqq.; regnum Judææ Christo debebatur, 601, 1. quando id cessarit, *ibid.* regnum cœlorum Prophetæ veteres quidem promiserunt, at Joannes id prædicavit mox a Christo prædicante resereendum, 287, 2; 491, 1. regnum cœlorum simile grano sinapis quod sit, 328, 1. an id Christo adaptari possit, 2. quo sensu regnum David a Christo sit restitutum, 706, 1. regnum Christi situm in paupertate et mundi contemptu, 80, 1. erat id spirituale et cœleste, ideoque mite, 459, 1; 612, 1. non erat de hoc mundo, 600, 2. qua homo, duplex habuit regnum, etiam in terris vivens, spiritale et mundanum, 601, 1. ejus regnum superat cætera, 601, 2. quodnam regnum ejus viderint nonnulli Apostolorum ante mortem, 378, 2. id purpurea chlamyde, qua indutus in passione fuit, symbolice denotatur, 609, 2 et seqq. regnum Dei spirituale est hic in anima per gratiam, in futuro per gloriam, 95, 2. est id quadruplex, 186, 2 et seqq. et quale ei in oratione Dominica apprecemur, 187, 1, 2. regnum Dei primum quærendum, nec non ea quæ ad illud ducunt, 202, 2.
Relapsus in peccatum pejor est lapsu, 315, 1.
Religiosi cujusdam in injuriis gaudium, 174, 1. cur Religiosi prisci dicerentur Ascetæ, 428, 2. eorum summa lætitia est in persecutionum et injuriarum tolerantia sita, 152, 2. sunt tropologice Nazaræi, 91, 1; 93, 1. quomodo cum sæcularibus agere debeant, 155, 1. terrena omnia parvi faciant, 179, 1. alaudis comparantur, 200, 1. sint pauperes sensu et censu, 230, 2. etiam rusticis concionentur et opem ferant, 252, 1. apud quos hospitari debeant, 264, 1. non mutent facile hospitium, *ibid.* abnegare debent omnia negotia sæcularia, 375, 2. una cum Christo erunt judices, 433, 1, 2. idque ob quatuor causas, *ibid.* per tria vota quasi per tres clavos Christo concrucifiguntur, 620, 2. sunt velut peregrini, 599, 1. dum peccant debent ad Superiorem deferri, et cur, 409, 1 et seqq. omnes, præter Franciscanos, possunt bona habere in communi, etiam immobilia, 230, 2 et seqq.
Relinquere omnia propter Christum est actus heroicus paupertatis, 432, 2. relinquens unum propter eum centum digniora et meliora recipiet, 436, 1.
Reliquias Sanctorum quomodo honorare debeamus, 647, 1. eas Calvinistæ mergunt et comburunt, 684, 1. earum usus et vis, 2.
Remissio injuriæ nobis illatæ est conditio peccatorum nobis a Deo dimittendorum, 193, 1.
Reprobationis infidelium et impiorum causa originalis est solum Dei beneplacitum, 29?, 1.
Reprobi sero dolent ob neglectas in vita virtutes, 527, 1. et frustra opem implorant, 528, 1. a dæmonibus aut angelis ad judicium raptabuntur, 516, 1. et lata a Christo sententia statim per dæmones in tartara, 538, 1. ubi ipsum accusabunt falsitatis et iniquitatis, *ibid.* et seq. nunquam inferno liberabuntur, 537, 2. in Deum, Christum et Sanctos blasphemant ex desperatione, odio et rabie, 532, 1. *Vide* Damnati.
Repudii legem corrigit Christus, 167, 1. id tantum licitum est fornicationis causa, *ibid.*
Resignatio sui in voluntatem divinam est optimum remedium in afflictione, 571, 2.
Respectus Christi ad Petrum negantem quomodo contigerit, 592, 1.
Respondere Hebræis idem est quod incipere loqui, 27, 1.
Resurrectio mortuorum est spes Christianorum, 651, 1. cur ea vocetur regeneratio, 433, 1. hæc sæpe in Scriptura asseritur, 481, 1. est ea facilior quam creatio, *ibid.* resurrectio Christi mortui eum, quis esset, evidenter evincebat, 311, 2. quid in nobis operetur, 446, 2. vocatur a Pharisæis error, at hæc ejus divinitatem confirmabat, 642, 1. ejus series paucis perstricta, 22, 2; 646, 2. ipsa velut excitatio a somno fuit, et ceu refloratio arborum, 650, 1. quo magis oppressa est a pontificibus, eo magis innotuit, 655, 1, 2
Resurrexit Christus die Dominica, 312, 1. cur ipso resurgente resurrexerint Sancti, 635, 1, 2
Resuscitatio filiæ archisynagogi allegorice exponitur, 248, 1. item tropologice, 249, 2.
Rex Judæorum vere fuit Christus, 623, 1. reges omnes e servis orti, et servi e regibus, 54, 2. reges Franciæ et Angliæ tactu suo strumas curant, 214, 2. reges Orientales nefas erat adire sine munere, 81, 1.
Robertus, rex Franciæ, qua occasione Ordinem stellæ instituerit, et quare, 73, 2.
Robur Christi judicis in quo apparebit, 516, 1.
Romani in prandio parci erant, in cœna hilarius esitabant, 225, 2. noctu singulis ternis horis mutabant excubias, 344, 1. diem in XII horas per quatuor partes, sic et noctem dividebant, 312, 2; 442, 2. honestiores Græcam linguam et sapientiam perdiscebant, 665, 2 et seqq. qua Judæos occasione subjecerint, 395, 2. variis præsidiis eos in imperio continebant, 222, 1. an eorum in ipsos dominium justum fuerit, 479, 1. iis devictis potestatem occidendi reos ademerant, 596, 1. valde, tempore Titi, in Judæos exacerbati erant ob rebellionem, 508, 1, 2.
Rubor cœli vespere signum est serenitatis crastinæ, 361, 1. at mane tempestatum, 2 et seqq.
Rudibus sæpe majora Deus dat dona gratiæ quam litteratis et ingeniosis, 530, 1
Rufus, filius Simonis Cyrenæi, fuit Dertosanus Episcopus, 613, 2.
Rutilus color idem est qui rubeus, 361, 1, 2.

S.

Saba duplex est, una in Arabia Felice, altera in Æthiopia, 72, 2; 313, 2.

S. Sabas tempore jejunii sola vixit Eucharistia, 121, 2.

Sabbati summa erat Judæis observantia et religio, 299, 2 et seqq.; 506, 2; 645, 1 et seqq. idque usque ad superstitionem, 301, 2. in eo homo debet a labore quiescere et Deo vacare, 675, 2. sabbato licet curare et benefacere, 301, 1, 2; 677, 1. cur non sit commodum fugæ, 506, 2. id servarunt primi Christiani adhuc judaizantes, *ibid.* in sabbato capta Jerusalem est, *ibid.* id in Scriptura sæpe vocatur sabbata, 645, 1. si cum Paschate concurreret, an pascha transferretur, 549, 2.

Sacerdotes sunt sal terræ, 153, 1 et seqq. sint sicut sol, 155, 1. in oculis omnium versantur, *ibid.*, 2. curant et discernunt lepram animæ, 221, 2. quomodo sensim evanescant et pereant, 154, 2. sacerdotes scandalosi et indocti causa fuere hæreseos, 154, 1. mali bene baptizant, 212, 2. et consecrant, 214, 1, 2. sacerdotes in China celebrant tecto capite, 184, 2. sacerdotes constituti Apostoli in ultima cœna, potestatem acceperunt alios post se consecrandi, 557, 2. sacerdotes prisci mactando victimas non violabant sabbatum, 300, 1 et seqq. sacerdotum Judaicorum sordida avaritia, 464, 2.

Sacramenta quo ordine, et quibus verbis a Christo instituta, 41, 2.

Sacrificio non expiabatur homicidium, 162, 2. sacrificium refert speciem convivii, unde in eo requiritur victima et libamen, 557, 2. sacrificium Eucharisticum quam præclarum sit, 559, 1.

Sadducæi erant athei, 98, 2. unde dicti, *ibid.* contra eos scriptus liber Sapientiæ et II Machab., *ibid.* negantes resurrectionem, Christo quæstionem inextricabilem (ut putabant) de illa proposuerunt, 480, 2. Dei quoque negabant potentiam ac providentiam, 481, 1. solum Pentateuchum recipiebant, rejiciebant Prophetas, 482, 2.

Sagena quid proprie significet, 334, 2. quid sagenæ missæ in mare similitudine innuere Dominus velit, *ibid.*

Sal est balsamum naturæ: est sapientiæ symbolum; est ex igne et aqua, quomodo generetur, 153, 1. ejus etymon: cibum insipidum gratum reddit, 2. carnem a corruptione præservat, *ibid.* sitim excitat, sua acredine mordicat et pungit, siccat et urit, *ibid.* quatuor constat elementis, 154, 2. mystice quid denotet, 701, 1 et seqq.

Salamandra igne consumitur, etsi non tam cito, 99, 2.

Salaria via Romæ unde dicta sit, 153, 1, 2.

Saliri igne, quid sit, 701, 1 et seqq.

Saliva Christi salvifica erat, 693, 2; 696, 1.

Salome, et mater filiorum Zebedæi, est eadem, 337, 1. fuit soror Jacobi Minoris, 2. et consobrina Christi, *ibid.* adstabat cruci Domini, 638, 1, 2. inde domum rediit, 641, 2.

Salome saltatrix, Herodiadis filia, mire a Deo punita, 691, 2.

Saltatio mystica quænam sit, 288, 2.

Saltatrices olim conviviis adhibitæ, animos emolliunt, 689, 2.

Salvandi sunt pauci, 210, 2 et seqq.

Salvatores, quam gratiam sanandi habeant a Deo, 214, 2.

Salutem (ad) via arcta est, 209, 2. qualem salutem apprecetur turba Christo Jerusalem ingredienti, 461, 2 et seqq.

Salutare oportet inimicos, 176, 2. salutantes Hebræi pacem apprecabantur, 264, 1, 2. — *Vide* Pax.

Salutatio repulsa quomodo ad salutantem redeat, 264, 2. in salutationibus varia potest esse ambitio, 489, 2.

Samson an in utero matris fuerit sanctificatus, 59, 1. typus fuit Christi e sepulcro clauso prodeuntis, 648, 2.

Sanati a Christo corporaliter, etiam spiritualiter ab eo sunt sanati, 2 9, 1.

Sanctificandi Deum infinite duplex modus, 186, 2.

Sanctificationem nominis Dei quamnam in oratione Dominica petamus, 186, 1 et seqq.

Sanctitas Evangelii quanta sit, 47, 1. sanctitas Dei vocatur ejus attributa, 186, 1, 2. sanctitas nostra consistit in conformatione voluntatis nostræ cum divina, 189, 2. — *Vide* Perfectio.

Sanctum ingredi non licebat laicis, 300, 2. unde id non intravit Christus, quia non erat sacerdos Leviticus, 464, 1.

Sanctulus presbyter multiplicavit panem operariis, 342, 2 et seqq.

Sanctus fit alius a seipso qui fuit, 375, 1

Sancti omnes ex Evangelico petiere vitæ suæ formam, 8, 2 Sanctos multos aluit Deus sine cibo, 121, 2. Sancti pulsantur horrendis tentationibus ad majorem humilitatem, virtutem et meritum, 124, 2. eorum honor honor est Dei, 170, 1. ipsi etiam se peccatores agnoscunt, 192, 2. etsi divites, divitiis animum non affixere, 198, 2. eos vivos non ferunt multi, functos vita venerantur, 495, 1. sunt velut aquilæ, 511, 1, 2 et seqq semper ad moriendum fuere dispositi, 520, 2. grati bene utentes digni sunt majorem accipere, 532, 2 gaudebunt in cœlo de suis donis, et de reproborum quomodo, *ibid.* ibi erunt filii et hæredes Dei, 149, 2 per eos quatenus jurare liceat, 170, 1. pro hominibus peccantibus orant, nec apud Deum eos accusant, 415, 1 cum Christo judicabunt, et eamdem sententiam ferent quam Christus, 434, 2. certis locis, quibus in vita laborarunt, a Deo in cœlo præficiuntur, 531, 2. Sancti non surrexerunt e monumentis nisi resurgente Christo et quare, 635, 1, 2. non sunt exinde rursus mortui, *ibid.* quinam potissimum resurrexerint, 636, 1. quibus apparuerint, 2. Sancti plurimi miram in sumptione Eucharistiæ animi dulcedinem senserunt, 561, 1. Sancti qui austere vixerunt, claruere miraculis, 394, 1, 2. Sancti omnes veteris Testamenti cupierunt videre et andire Messiam, 32?, 1.

Sandalia quid sint: ea fuere permissa Apostolis, 262, 1, 2. sandalium S. Andreæ Treviris asservatur, *ibid.*

Sanedrim quod esset concilium, 161, 1.

Sanguis victimarum effusus Deo libabatur, 559, 1. unde sanguinis fluxus in Judæis habeat ortum, et an vere eum patiantur, 605, 2. cur sanguis Christi in Eucharistia a sacerdotibus bibatur, 558, 2. vinum in eum transsubstantiatur, *ibid.* is ibi effunditur et offertur sub specie vini, 559, 1 et seqq. cur ei potius quam corpori tribuatur peccatorum remissio, 2. quomodo is vocari possit vinum, 561, 2.

Sanitatis signum est debita cibi egestio, 353, 2.

Sapiens nihil miratur, 224, 1, 2.

Sapientia condit animos ad instar salis, 153, 1. sapientia Dei quo sensu justa declarata a filiis suis, 289, 2 et seqq.

Sapor, rex Persarum, Aurelianum Imp. fecit scabellum pedum suorum, 486, 2.

Sapricius injurias remittere Nicephoro renuens, martyrii coronam amisit, 193, 1.

Satanas quomodo in Judam intrarit, 547, 1, 2.

Satum Hebræis quæ esset mensura, 330, 2. tria sata farinæ quid significent mystice, symbolice, allegorice et anagogice, 331, 1. et seqq.

S. Satyri heroica fortitudo in contumelia ferenda, 276, 2.

SS. Savinus et Cyprianus martyres super rotas extensi canebant, 620, 1, 2.

Scala Jacob symbolum est generationum Christi, 53, 2.

Scandalizantis parvulum castigatio, 401, 1. ei æternæ damnationis væ intentatur, 402. scandalizabat multos Christi humilis conversatio et abjectio, 282, 1. scandalizandi modi sunt varii, 401, 1.

Scandalum tibi dantes amici, familiares, cognati, abscindendi et deserendi sunt, 166, 2; 701, 1. scandalum tam activum quam passivum multos deperdit, 401, 2; 700, 2. quomodo necesse sit fieri scandala, 402, 2. scandalum passi sunt Apostoli in Christo, in nocte passionis, 563, 1, 2. cur id Deus permiserit, *ibid.* et seq. cur

scandalum Pharisæorum parum curandum sit, 353, 1.
Scientiæ sensim et paulatim instillandæ sunt, 697, 2.
Scissio vestium quare Judæis usitata : cum suas scidit Caiphas, quid innuere vellet, 585, 2. hæc symbolice innuebat morte Christi veterem legem scindi cum suo sacerdotio, 586, 1.
Scissura petræ Golgotha quam sit profunda, 634, 1.
Scorpiones quibus flagellatio fit, quid sint, 607, 2.
Scribam se sequi volentem quomodo Christus perstringat, 230, 1. Scribæ quinam dicerentur : iidem etiam dicti legis periti, 78, 2; 488, 2. in propatulo orabant, 183, 1. et quidem stantes, 2. eorum in jejunio hypocrisis, 195, 2 et seq. quomodo differunt in docendo a Christo, 217, 2 et seqq. eorum tres errores, 158, 1. eos Christus correxit, eorumque traditiones sustulit, 159. eorum error circa homicidium, 160, 1, 2; 162, 2. et circa concupiscentiam carnalem in corde adhuc latentem, 165, 1. et circa præludia fornicationis, 2. et circa juramentum, 168, 1. odium inimicorum inferebant ex amore proximi, 175, 1, 2. arrogabant sibi censuram novæ doctrinæ et novorum doctorum, 349, 1. devorabant domos viduarum : sanctitatem simulantes, avaritiam pro pietate vendebant, 708, 2. in domo Caiphæ convenerant, antequam Christus ad eum duceretur, 582, 1. falsos testes contra Christum vinctum conquirebant, 583, 2 et seqq. eorum odii in Christum tota causa erat, quod ipse plebeius et vilis, ut videbatur, se faceret Dei Filium, 585, 1. Christo iisdem verbis in cruce illuserunt, quibus ei illusuros hostes ejus prædixit David, 625, 2. ei ita eos illusuros prædixit et Sapiens, 626, 1. — *Vide* Pharisæi.
Scripturam Canonicam definire debet Ecclesia, 48, 1.
S. Scripturæ dignitas, utilitas, majestas, 1, 1. est omnium scientiarum encyclopædia, *ibid.* est scientia scientiarum, et apotheca rebus omnibus adversus mala omnia, et ad bona omnia procuranda, instructissima, *ibid.* est velut speculum nostrum, 8, 2. quæ figurate in ea accipienda sint, quæ vero proprie, 25, 1. in ea multa dicuntur non ex rei veritate, sed ex opinione hominum illius temporis, 29, 1, 2. rebus licet mutatis, eadem tamen nomina quæ prius habuere, iis assignat, *ibid.* in ea multa habentur quæ magis conveniunt rei per allegoriam significatæ, quam ipsi allegoriæ et sensui ejus litterali, 331, 2. sæpe loquitur de rebus prout hominibus apparent, 513, 2. exprimit gaudia Beatorum spiritualia per corporalia, 562, 1, 2. Scripturæ de passione Domini prophetantes sunt eo patiente adimpletæ, 579, 2 et seqq.
Scythæ herbam hippicen ore gestantes duodecim dies jejuni manent, 119, 2.
Σκυθρωπὸς proprie quid sit, 195, 1, 2.
S. Sebastianus martyrio affectus, quod SS. Marcum et Marcellianum confortasset, 279, 1.
Sebastianus Munsterus obstrusit Evangelium Hebræum S. Matthæi; sed suspectum est de falsitate, 49, 1 et seq.
Secreta mentis non sunt evulganda, ne a diabolo impediantur, 123, 2.
Sectæ tres Judæorum erant, cœptæ tempore Jonathæ Machabæi, 98, 1.
Sectatores suos Christus ad paupertatem invitat, 230, 1.
Secundum quid significet, dum dicitur *Evangelium secundum Matthæum*, 47, 2.
Securis ad radicem posita metaphorice est judicium Dei imminens, 103, 1, 2.
Seditiones graves in Judæa fuere ante urbis excidium, 503, 2.
Seductores cavendi sunt, 502, 1.
Seleuciani hæretici suos igne baptizabant, 105, 1.
Semen optimum quod sit, 324, 1. seminis analogia cum Evangelio, 319, 1 et seqq.; 323, 1. unde dispar seminis fructus proveniat, 319, 1 et seqq. semen austeritate servatur, 323, 1. cur semen in via dispereat, 324, 2.
Semipelagianorum error circa prædestinationem, 291, 1.
Sensus litteralis parabolarum, quis sit, 28, 1, 2. sensus communis an in corde sit, an in cerebro, 354, 2.
Sententia eadem pluries et ad diversa proposita a Christo accommodatur, 23, 2. sententia Christi pro electis, quam sit futura jucunda, 534, 2. sententia damnationis reproborum expenditur, 537, 1; 538, 2. sententiæ in Christum velut reum mortis latæ indignitas, 586, 1. hæc in eum a Pilato lata, 608, 2.
Separatio justorum a reprobis in die judicii, 534, 2.
Sepelirent mortuos (quomodo) Judæi, 640, 1. cur sepelire patrem vetuerit Christus eum qui se volebat sequi, 233, 1.
Sepes vineæ quid denotet mystice, 470, 1.
Septenarius est symbolum universitatis, 413, 1 et seqq. ejus duplicati mysteria, 61, 2.
Septuagesimi septimi numeri mysterium, 413, 1.
Sepulcris (in) extruendis tria peccata admittebant Pharisæi, 494, 2. sepulcri Domini forma, 640. 2 et seqq. ejus celebritas et gloria, *ibid.* cur saxo magno obseratum esset et a Judæis obsignatum, 641, 1 et seqq. unum tantum lapidem habuit, quo clauderetur, non duos, 648, 1.
Sequela Christi præcipitur : sequendus is in modo vivendi, 430, 1.
Serapion dedit se et sua omnia in subsidium pauperum, idque quo Evangelio morem gereret, 5, 1, 2.
Serendi leges variæ, 324, 1.
Serenitatis signum est rubor aeris vespertinus, 361, 1.
Sermo Christi an habitus in monte, an in loco campestri, et quando habitus, 137, 1.
Serpentes cur quadraginta diebus jejunent, 118, 1. hieme non comedunt, 119, 1. eorum prudentia est nobis imitanda, 267, 2 et seqq.
Servi fideles benigne habendi, 227, 1. servi a Deo in vineam Synagogæ missi, et a colonis male habiti aut necati, sunt Prophetæ, 470, 2. servorum Christi gloria consistit in passione et cruce, 460, 1.
Sessio proprie judicium est, 433, 1. sessio judiciaria promittitur omnibus, qui relictis omnibus Christum pauperem pauperes sequuntur, 2. quid hæc sessio denotet, 434, 1. cur sessio angeli super lapidem sepulcri Domini facta sit. 648, 1, 2.
Sethiani hæretici multa de Magis, et stella eis apparente, finxerunt, 76, 2.
Severianus Gabalensis Episcopus quando floruerit, 655, 1.
Sexus femineus non est vitium, sed naturalis conditio, 482, 2.
Sibyllæ de Christi passione vaticinatæ sunt, 588, 1.
Siclus idem quod stater, vel tetradrachmus, vel florenus Brabanticus, 396, 2; 548, 1.
Sidon urbs Phœniciæ unde dicta, 291, 1.
Signum cur militibus dederit Judas in Christo capiendo, 574, 2. signa temporum, quæ Pharisæos scire non posse Redemptor ait, quæ sint, 362, 1. signa excidii urbis et orbis, 503, 2. et maxime urbis, 503, 2; 505, 1. et ea semper increscebant, 503, 2.
Silentium mirum Christi coram Pilato, 601, 1, 2.
Silere Apostolos gesta in transfiguratione cur jubeat Dominus, 390, 2.
Simeon, Episcopus II Hierosol., fuit frater Jacobi Minoris, 336, 2. alius est a Simone Chananæo, *ibid.*
Simeon Stylites quadraginta dies sæpius jejunavit virtute et gratia supernaturali, 118, 2; 119, 2. qua occasione conversus sit : ejus vitæ breve elogium, 138, 1. quid ad populum quotidie concionaretur, *ibid.* curat paralyticum, 241, 1.
Simonis etymon, 132, 1, 2.
Simon, apud quem Christus convivatus, cur dictus sit Leprosus, 544, 2.
Simon Apost. unde dictus sit Chananæus, 257, 1, 2. an fuerit sponsus in nuptiis Cana, *ibid.* cur dictus sit Zelotes, *ibid.*

Simon Cyrenæus origine, an Judæus, an Gentilis fuerit, 613, 1, 2. fuit ad Christum cum filiis conversus, 613, 2. compulsus est portare crucem Jesu, *ibid.* quomodo eam tulerit, 614, 1.

Simon Gerasenus milites in deserto collegit qui Judæos a Romanis defenderent, sed in urbem admissus in cives cædibus grassatus est, 505, 2; 510, 1 et seqq.

Simonis Magi arrogantia et impostura. 502, 1. ei Romæ a Nerone fuit statua erecta velut Deo: ejus discipuli fuere varii hæretici, *ibid.* 509, 2.

Simonia vetatur Ecclesiasticis, 259, 1.

Simplices sunt apti regno Dei, 425, 2.

Simplicitas columbæ nobis imitanda, 267, 2.

Sinapis granum non est minimum seminum, 328, 2. ejus proprietates, 329, 1.

Sindon est pannus lineus subtilis, dictus a Sidone, urbe Phœniciæ, 480, 1; 639, 2. in sindone munda Christus sepelitur: ea Taurini asservatur, 639, 2.

Singulus et singularis, est solus et separatus, 680, 1.

Sitis facilius expletur quam fames, 146, 1, 2. tres libelli sub nomine S. Sixti Pontificis editi, sunt Pelagiani alicujus, 429, 1.

Societas bona parum prodest reprobis, 519, 1, 2. societas impiorum noxia est, 582, 2; 591, 2.

Societatem Jesu tria conservant, 150, 2. jubetur omnia sua munia exercere gratis, 259, 2. in ea peccans potest licite ad superiorem deferri, et ad hoc quilibet juri famæ suæ cedit, 409, 1. et quæ hujus rei sit ratio, *ibid.*

Socratis in injuriis patientia, 173, 1. omnis terra ei patria erat, 84, 1.

Socrus S. Petri febricitans a Christo curata illico surrexit, 229, 1.

Sodomia non tam grave scelus est quam infidelitas, hæresis, blasphemia, sacrilegium, etc., 265, 2.

Sol dictus, quod solus sit in mundo, 117, 2. est typus sacerdotum, 155, 1. quomodo ante orbis excidium sit obscurandus, 513, 1. est moriente Domino toto orbe obscuratus, 626, 2 et seq. citius ortus videtur, Christo resurgente, 644, 2. sol occumbens videtur mergi mari, 672, 1.

Solers vox unde derivetur, 203, 2.

Sollicitudo hominum duplex est: una sedula et moderata, et hæc licita, 203, 2. at altera nimia, immoderata et anticipata, et hæc vetita, *ibid.* uti et a Christo sollicitudo anxia opes corrogandi, 199, 1 et seqq.; 200, 1, 2 et seqq. sollicitudo sæculi et salutis quid in homine operetur, 325, 1, 2.

Sollicitus Deus est pro nobis alendis et vestiendis, 202, 1 et seqq.

Somnium uxori Pilati immissum an a diabolo, an a Deo fuerit, 603, 2.

Somnus Prælatorum quam sit noxius, 327, 2. somnus cibum hesternum digerit, 685, 2. somnus Christi in tempestate, 234, 2.

Sorores Christi quænam dicantur, 337, 2.

Species visibiles possunt a Deo confirmari et multiplicari, ut se spargant per loca longe dissita, 125, 2. cur sub una specie laicis sufficiat communicare, 558, 1.

Speculator non est idem qui spiculator, 690, 2.

Spelunca S. Joannis Baptistæ in deserto describitur, 94, 2. versa est in ecclesiam, *ibid.*

Sperare pro timere accipitur subinde, 522, 2.

Spes in Deum facit omnia adversa et tormenta vincere, 128, 1. est mensura orationis, 238, 1.

Spicas vellere olim erat licitum, 299, 1.

Spicatum nardinum præstantius foliato, 713, 1.

Spiculator idem est quod carnifex, 690, 2.

Spinæ coronæ Christi quales fuerint, 610, 1.

Spiridion, Trimithuntis Episcopus, in una maxilla percussus præbuit alteram, 172, 1. furibus ea quæ sibi ablata erant, ultro condonabat, 174, 2.

Spiritualia per corporalia explicant Christus, Apostoli et Prophetæ, 3, 1.

Spiritus tria in Scriptura significat, 138, 2 et seqq. spiritu pauperes qui sint, *ibid.* et seqq. quod indicium, an spiritus bonus sit an malus, 345, 1. spiritus Dei non est invidus, sed omni bono congaudet, 700, 1. *spiritus* vox cum absolute ponitur, significat Spiritum Sanctum, 116, 2.

Spiritus Sanctus direxit Evangelistas in Evangelio scribendo, 47, 2 et seqq. potissima fuit causa et activitas nativitatis Christi, 60, 2. supplevit in Deipara concursum patris, 65, 1. cur ei attribuatur opus incarnationis Flii Dei, non Patri, 2. quod de eo Christus conceptus dicatur, tria per hoc denotantur, *ibid.* humanitatem ejus efformans, omnem suam sanctitatem in eam transfudit, *ibid.* ejus gratia datur in baptismo, 105, 1. descendit hic in Apostolos in Pentecoste, *ibid.* idque specie ignis: etiam in alios, 105, 2. cur in columbæ specie super Christum baptizatum descenderit, 112, 1. septem ejus dona in columba figurantur, 2 et seqq. expulit Christum in desertum, 116, 1. non intendit tentationem ejus, 2. locutus est in Martyribus, dum ante præsides starent, 26°, 1. quæ dicatur blasphemia in Spiritum Sanctum, 306, 2 et seqq. vix ea remittitur, 307, 2. ei attribuuntur opera bonitatis et sanctitatis Dei, 307, 1. ipse S. Petro confessionem de Christi divinitate revelavit, 366, 1, 2. in ejus transfiguratione apparuit in specie nubis, 389, 2. ejus et Christi eadem sunt opera et dona, 658, 1.

Splendor vultus Christi in transfiguratione fuit plusquam cœlestis, sed divinus, 383, 1. erat aureus, at transfusus in vestes erat albus, 385, 1. splendor est omnium qualitatum sensibilium nobilissima, 2.

Spongia aceto plena, quia porosa, est admota Christo dicenti: *Sitio*: ea Romæ servatur, 629, 2.

Sponso honoris causa addebantur olim comites juvenes, et sponsæ virgines, 524, 4. Ecclesiæ sponsus Christus est, 525, 1.

Sporta aliud mensuræ genus a cophinis, 359, 2; 363, 2.

Sputa in faciem Christi congesta a sceleratis ministris: quæ atrox fuit injuria et contumelia, 587, 1.

Stabulo (in) adoratur Christus a Magis, 80, 1.

Stadia octo faciunt unum milliare, 344, 1; 453, 2.

Stare et sedere æque proprium animæ beatæ, 433, 1. stare, apud Hebræos sæpe significat tantum adesse, 589, 2; 648, 2. cur Jesus stet cæcum illuminaturus, 455, 1.

Stater idem est quod siclus, 396, 2.

Staturam suam nemo adaugere potest, sed solus Deus, 200, 2.

Status Deus juxta vires naturæ contemperat, 530, 1.

Stella est symbolum regis et regni, 73, 2. an stellæ cuique sua fata distribuant, 74, 1. ex earum concursu judicant astrologi de moribus nascituri, 2. quomodo eæ sint de cœlo casuræ sub finem mundi, 513, 2. stella Magos ducens, radios clariores versus Judæam extendit, 73, 2 et seq. ea non fuit fatum Christi, 74, 1. hec ejus ortum, facta et miracula singula ostendere potuit, *ibid.* et seqq. non fuit insignita imagine pueri gestantis crucem, 75, 1. an fuerit Spiritus Sanctus, 2. an angelus, an cometa, *ibid.* fuit nova stella cæteras superans productione, materia, loco, motu, tempore, duratione, magnitudine, varietate, fulgore, *ibid.* et seqq. quædam de ea figmenta, 74, 2; 76, 2. an supra Judæam primo Magis apparuerit, 77, 1. an in Oriente hæserit, *ibid.* comitata est Magos, *ibid.* et seqq. etiam alii præter Magos eam viderunt, 2. aliæ ejus proprietates, *ibid.* antecessit Magos euntes in Bethlehem, 79, 2.

S. Stephanus I Pontifex et Martyr, quod Christianos ad bonorum jacturam faciendam animaret, gladio cæsus est, 273, 1.

Stercoratio agri quomodo peragenda, 324, 2.
Stimulus ad virtutis studium capessendum, 378, 1.
Stola erat vestis polita et talaris : ea Scribæ ad pompam utebantur, 708, 1.
Strabus, Rabani discipulus, auctor est Glossæ, 234, 2.
Stridor dentium an sit in inferno, 226, 2.
Substantiam omnem creatam potest Deus in aliam totaliter transmutare, 102, 2.
Subtilitas nimia in sacra Scriptura cavenda, 27, 2.
Sudarium Veronicæ cum impressa Christi effigie Romæ asservatur, 614, 2.
Super ample accipi potest, 372, 1.
Superbia est omnis injustitia, 108, 2 et seqq. est mater dissidii et belli, *ibid.* est onus grave, 297, 2.
Superior gerat se modeste, non præfracte, 452, 1, 2. ei contraria legi divinæ jubenti non est parendum, 488, 1. Superior sit pius, benignus, et velut minister, 490, 2.
Superliminare templi fractum atque divisum est in excidio urbis et templi per Titum, 634, 1.
Supersubstantialem (per) panem quid intelligatur, 191, 1. quis sit is, 2 et seqq.
Supplicia quæ essent apud Judæos in usu, 615, 2.
Surdus semper est mutus, 251, 1.
Suscipiens parvulos in nomine Christi, Christum recipit, 400, 2.
Suspendium Judæ fuit clarum testimonium innocentiæ Jesu, 598, 1.
Suspicandum non est sinistre de viris probis, 66, 1, 2. quia suspicio mala de proximo noxia est, 206, 1.
Sustentatio debetur prædicatoribus : unde vocetur merces et stipendium, 263, 1.
Sustinere idem est quod favere, fovere, tueri, 198, 1.
Synagoga vocatur cœtus populi collectus, 335, 2.
Syrophœnissa mulier unde dicta sit, 355, 1.
Syri utuntur frequenter parabolis et proverbiis, 28, 1; 153, 1. Hebræum *schin* sæpe in *tau* commutant, 13 ; 1.
Syrus Matthæi, ut et totius reliqui Testamenti, textus est ex Græco traductus, 13, 2; 49, 2. ejus interpres non est S. Marcus : favet Catholicis contra hæreticos, 50, 1. hic sæpe græcizat, 327, 1. Syriaca S. Marci versio non est authentica, 667, 2. nec S. Matthæi est autographa, 50, 1. Syriaca lingua successu temporum nonnihil variata est, 628, 1.

T.

Tabernacula tria cur in monte Tabor peteret S. Petrus fieri, 387, 1, 2.
Tabor (in) monte transfiguratus est Dominus, 381, 1. fuit fidelium peregrinatione celebris, *ibid.* 2. cur hunc montem potissimum Christus elegerit, *ibid.* ejus altitudo, amœnitas, etymon, *ibid.* et seqq.
Tactus Christi quam salutifer, 220, 1. omnes morbidos sanabat, 348, 1, 2. tactus multarum rerum Judæis olim prohibitus erat, 349, 1. tactus in capite maxime viget, 610, 2.
Talentum Atticum et Hebræum cujus sint pretii, 413, 2; 529, 1, 2.
Talionis lex justa est, 171, 1. ei Christus opponit injuriæ tolerantiam, *ibid.*, 2.
Tamberlanus Bajazete Imp. Turcarum usus est loco scabelli, equum ascensurus, 486, 1.
Tauri symboli qui sint, 474, 1, 2.
Tecta Judæorum erant plana, 272, 2; 505, 2.
Telonium est locus in quo vectigal solvitur, 242, 2.
Tempestatem excitavit Christus cum transfretaret, et cur, 234, 1.
Templum cur dicatur domus Dei, 465, 2. est locus orationis, quanta ei debeatur reverentia, *ibid.* per templum et altare jurans quatenus obligetur, 492, 1. templi exterior facies oculos omnium in admirationem rapiebat, 501, 1. cur in templum argenteos Judas retulerit, 597, 2. templum luxit mortem Christi, dum velum ejus scissum est, 633, 1. posthac ipsum profanandum fore, hæc veli scissio denotabat, 2. templum duodecim thronorum in Tiberiade a S. Helena constructum, 340, 2. cur templa nostra Orientem respiciant, 621, 1.
Temporis magna habenda est ratio, 310, 1. tempus omne licet nobis longissimum, cum Dei tamen æternitate comparatum, modicum est, 512, 1. cur tempus Christi et legis Evangelicæ vocetur hora novissima, *ibid.* tempus merendi morte clauditur, 527, 2. tempus fructuum vineæ Ecclesiæ quodnam esset, 470, 1. et quis is fructus, 471, 1.
Tenebris (in) cur veteres ad lumen comederent, 225, 2. tenebræ per universam terram in morte Christi factæ sunt : unde illæ ortæ et quamdiu durarint, 626, 2 et seqq. quid denotent symbolice, 629, 1. quæ tenebræ exteriores dicantur, et unde, 225, 2 et seqq.
Tentatio omnis a diabolo non oritur, 120, 1. facile superatur, si Deus et cœlestia præ oculis habeantur, 127, 2. tentationes ut nobis obveniant, quatenus rogare liceat, 193, 2. non possunt a nobis vinci nisi ope Dei, *ibid.* earum utilitas, *ibid.*, 234, 1. oriuntur ex Dei diffidentia, 346, 2. vincuntur spe et fide, 235, 1 ; 393, 2 et seqq. in iis per orationem est Dei gratia imploranda, 235, 2; 571, 2; 564, 2; 572, 1. et propria agnoscenda infirmitas, 565, 1. tentatio mundi est velut pluvia vehemens, 217, 1. unde tentationes diaboli quibus Christum aggressus est, habuerint originem, 120, 1. earum ordo, 127, 1. tentatio carnis et gulæ superanda est spe in Deum, superbiæ, timore Dei, avaritiæ et ambitionis, contemptu mundi et magnanimitate, *ibid.*, 2. tentationes horrendas Sanctis sæpe dæmon ingerit, 124, 2. quod in iis remedium, 125, 1 tales occurrunt ad Deum conversis, 116, 2. earum nulla tam gravis, quin superari possit, *ibid.* sunt eæ declinandæ, et iis resistendum cum veniunt, 117, 1.
Tentatus a diabolo cur fuerit Christus, 116, 2. tentatus faciat quod nautæ in tempestate, 234, 1, 2.
S. M. Theresia censebat omnia mundi damna inde manare, quod homines veritates S. Scripturæ non penetrarent, 1, 2. voto se obstrinxit facturam se in re qualibet, quod erat sanctius, 109, 1; 177, 1, 2. erga S. Josephum mire affecta, ejus cultum omnibus commendabat, 58, 2.
Terram (per) non est jurandum, 169, 2. quam terram possessuri sint mites, 144, 1 et seqq. terra bona fructum dans seminis dispar est, et denotat fidelem conscientiam 320, 2. qui sint mystice terra bona semen recipiens, 325, 2 et seqq.
Terræ motus accidit moriente Domino in cruce, 627, 2; 634, 1. quæ loca per eum diruta sint, *ibid.* quæ hujus motus sit causa litteralis, mystica et tropologica, *ibid.* 2. cur terræ motus factus sit Christo resurgente, 647, 1. is ab angelo fuit excitatus, *ibid.*, 2.
Tertullianus docuit illicitum esse fugere in persecutione, sed errat, 270, 1.
Tesseradecades tres in generatione Christi triplicem Israelis statum denotant, 61, 1.
Testamentum Christi et fœdus cum Ecclesia, sancitum est in institutione Eucharistiæ, 558, 2.
Testamentum vetus fuit figura novi; et utriusque consonantia, 29, 2. vetus docuit Judæos Deum non tam amare quam timere, at novum docet amare, 287, 2. ex illo novum illustrandum est et confirmandum, 29. 2.
Testes falsi quid contra Christum depromant, 584, 1. ejus quod deponunt, sensum depravarunt, 584, 1, 2.
Testimonia falsa contra Jesum quærebant Judæi, 583, 2 et seqq. et quæ, 584, 1.
Testudines edunt Hispani, 97, 1. at sunt Syris nauseæ, 160, 2.

Tetrarchia qua occasione post Herodis mortem in Judæam inducta, 90, 1.
Thamar quo astu prolem e Juda susceperit, 54, 2.
Thebæa legio Christiana ad mortem damnata sese defendere noluit, 171, 2.
Theobaldus Comes laudatur a sinceritate, 170, 2.
Theodosius Imp. propria manu descriptum legebat quotidie Evangelium, 2, 2. petiit absolutionem et pœnitentiam a S. Ambrosio, 411, 1. intercessione S. Joannis Bapt. Eugenium tyrannum profligavit, 691, 1.
Theotimus copula carnali oculos amisit, 228, 2.
Theriaca fit ex viperis, præsentissimum contra venena remedium, 99, 2 et seqq.
Thesaurus vocatur, quidquid amatur et magni fit, 196, 2. thesaurus defossus spectat ad dominum agri, 333, 1. thesaurus absconditus quem in parabola attulit Christus, quos repræsentet, *ibid.*, 2.
Thomas idem est quod geminus, 257, 1. S. Thomas Apostolus post Christi resurrectionem tres Magos convertit, 72, 2.
S. Thomas Aquinas studiose cavebat feminas, 165, 2.
Thomæ Mori lepidum de sua parva uxore responsum, 422, 1, 2. a patre sene benedictionem petiit, 425, 1.
Tori mensales quales essent, 551, 2.
Thus Christo quasi Deo obtulere Magi, 81, 1. thuris quod etymon, *ibid.* denotat orationem, 2.
Tibicines cur in funere adhiberentur, 248, 1, 2.
Timæus Pythagoricus in rebus naturæ erat versatissimus, 704, 2.
Timon Atheniensis mania et melancholia laborabat, 289, 1.
Timor quorum sit, et non sit, 650, 2. timor gehennæ vincit equuleos, 273, 1, 2.
Titulos singulis Evangeliis præfixit Ecclesia, 48, 1. titulus crucis Christi habet nomem *notzeri* scriptum per *tsade*, 92, 1. scriptus a Romanis ministris parum curantibus et peritis, an Christus diceretur Nazarenus per *tsade*, an per *zain*, 2. qualis esset, 623, 1, 2. fuit elogium ejus, Deo sic Pilati manum dirigente, *ibid.* eum nemo Evangelistarum perfecte et plene exprimit, 2. exstat Romæ in basilica Crucis in Jerusalem, *ibid.* scriptus est triplici lingua, 624, 1.
Titi Imp. facilitas et comitas, 424, 2. agnovit se Dei ope Jerusalem expugnasse, quod is Judæis iratus esset, 507, 1, 2.
Tolerantia injuriæ melior quam vindicta: hæc subinde præcepti, subinde consilii, 171, 1.
Tonitru semper miscetur cum fulgure, et ejus est causa, etsi post fulgur audiatur, 111, 2. est id visum audiri Christo baptizato a Joanne, *ibid.*
Tonsura sacerdotum refert coronam Christi, 611, 1, 2.
Tophet quis locus juxta Jerusalem, 162, 1, 2.
Torcular vineæ quid denotet, 470, 1.
Tormentorum metu multi a fide defecere, 504, 1.
Torpor et paralysis qui differant, 242, 1.
Traditionum auctoritas necessaria est, 48, 1. traditionum tria sunt genera, divinæ, ecclesiasticæ, civiles: ultimæ sunt vel bonæ, vel malæ et pharisaicæ, 351; 2. et hæ a Domino sugillantur, 350, 2. Ecclesiasticæ non sunt abdicandæ, 350, 1. nec divinæ, 2.
Traducere quid sit, 67, 1.
Trajani Imp. comitas et facilitas, 424, 2.
Transanimatio Pythagorica, 364, 1, 2. ea non credebatur Pharisæis, *ibid.*
Transfiguratio Christi, ejus velut regnum fuit, 378, 2. in ea fuit repræsentata SS. Trinitas, 389, 1. cur eam ad sex dies Dominus distulerit, 380, 1. et tres ad hoc assumpserit Apostolos, 380, 2. primum in monte oravit, 382, 1. cur facta sit in monte, et quo monte, 381, 1 et seqq. quomodo sit peracta, 382, 2 et seqq. non fuit phantastica, *ibid.* an mane, an nocte contigerit, 388, 2. Christus in ea non ostendit Apostolis suam divinitatem, nec mutavit vultus formam, essentiam, figuram; sed assumpsit ingentem splendorem quasi divinum, qui in vultu et toto corpore resplenduit, 382, 2. quo die et anno, et cur sit transfiguratus, 383, 1 et seqq. idque stans, 384, 2. fulgor vestimentorum ejus, *ibid.* et seqq. cur ei tunc apparuerint Moyses et Elias, 385, 1, 2. cur Apostoli tres timuerint, 389, 2. totius transfigurationis ordo et succincta narratio, 390, 1, cur de ea Christus suos loqui vetet, 390, 2.
Transfiguratus est Christus quater, et quomodo, 384, 1 et seqq.
Transire calicem passionis a se, quomodo petat Christus in horto, 570, 2.
Triangulari figura ostenditur veritas corporis Christi in Eucharistia, 556, 1.
Tribulatio pro Christo libenter toleranda, 277, 1. est generoso animo excipienda, 574, 1.
Tribulus est genus spinæ, 212, 1.
Tribunal triplex Hebræorum erat, 161, 1.
Tribus in Israel an essent duodecim an tredecim, 434, 2.
Tributum quod Romani Judæis indixerint, 395, 2. justumne id an injustum fuerit, 477, 1. cur id Christus solvit pro se solo et Petro, 396, 1 et seqq.
Triduum Christi in sepulcro quomodo sit computandum, 312, 1 et seqq.
Trigesimum ante ætatis annum Judæo non licebat munia doctoris aut sacerdotis obire, 94, 1.
SS. Trinitas in lege veteri tenuiter fuit adumbrata, in Evangelio aperte designata, 4, 2; 24, 1. in ea sunt tres personæ, una deitas, 24, 2. ejus symbolum fuit familia S. Josephi cum B. Virgine, 64. 1. revelata fuit in Christi baptismo, 113, 1. ejus mysterium rudibus Apostolis sensim patefaciendum erat, 294, 1. ea fuit repræsentata in baptismo et transfiguratione Christi, 389, 1. ejus mysterium Christus clare expressit in baptismi forma, 657, 2. ejus opera ad extra sunt indivisa, 658, 1.
Trisagion revelatum fuit a puero rapto in aera, 466, 1.
Tristitia animorum tormentum crudele, 242, 1, 2. tristitia Christi in horto vera fuit, 567, 1. fuit non solum in appetitu sensitivo, sed etiam in voluntate, et quæ ejus causæ, 2 et seqq. quæ causæ finales et morales, 568, 1. fuit voluntaria, non naturalis aut involuntaria, *ibid.* 570, 1, 2. tristatus est usque ad mortem, 569, 1.
Triumviri Apostolorum sunt tres, 258, 1.
Tsade littera Hebræa semper transfertur per S, 91, 2.
Tuba præibat ducendos ad supplicium, 613, 1.
Tunica est vestis interior, 173, 1. tunica Christi inconsutilis qualis esset; ea Treviris servatur, 622, 2. tunicas duas gestare Apostolos vetat Christus: quomodo hoc intelligendum, 262, 1.
Turbam cur ejecerit Christus puellam vitæ restituturus, 249, 1. qua intentione Christum turbæ sequerentur, 134, 2. quomodo eæ pedestres potuerint sequi Christum navigantem, 341, 1. cur eas in vesperum usque detinuit, 2. earum ardor Christum per triduum sequentium, 358, 1.
Turcis quatenus resistere debeamus contra Lutherum, 189, 1. Turcæ bibituri vinum superstitiosa religio, 352, 1, 2.
Turris vineæ quid et quos denotet mystice, 470, 2.
Tutilimenus ob exactum perjurium vapulat graviter, 169, 1.
Tyranni et veri domini differentia, 452, 1.
Tyrus est urbs munitissima Phœniciæ, 291, 1.

U.

Unctio cur Palæstinis usitata; est symbolum lætitiæ et hilaritatis, 195, 2; 545, 1. unctio mystica quæ sit, *ibid.* unctio qua Apostoli ægros ungebant, non erat sacramentalis, 688, 1. sed ejus præludium et typus, *ibid.*
Undecim dicuntur Apostoli, etsi unus abesset, 718, 1.

Unguentum in usu erat apud Judæos et Orientales, 545, 1. unguenti Magdalenæ præstantia, 545, 2.

Urbs in monte posita symbolum est Ecclesiæ et sacerdotum, 155, 1, 2. urbium magnificentia caduca est, et brevi peritura, 501, 2.

Urceus quod genus vasis sit, 693, 1.

Ursæ quadragenarium jejunium, 118, 1. ursi hieme non comedunt, 119, 1.

Usuras Judæi permissas sibi putabant, 532, 1, 2.

Uxorem adulteram resipiscentem non tenetur admittere in gratiam maritus, sed in aliis criminibus tenetur, 167, 1. uxorem aliam, dimissa priore ob adulterium ducens, mœchatur, secus ac sentiunt Græci ac moderni hæretici, 420, 2. uxorem non licet dimittere, nisi ob fornicationem, quid significet, *ibid.* at insontem dimittere nefas, 421, 1, 2. ipsa, adulterante marito, alteri nubere non potest, eo vivo, 422, 1. quis uxorem propter nomen Christi relinquere dicatur, 435, 1. uxor mystica justi est sapientia; peccatoris, stultitia, 414, 1, 2. uxor Ducis cujusdam Veneti in summis nutrita deliciis, vivens computruit, 354, 2. uxor S. Petri quomodo dicta sit: facta est martyr, 228, 1. uxor Pilati mittit ad maritum pro liberando Jesu, 603, 1. somnium ejus a quo ei immissum, *ibid.* an salvata sit, 2. dicta est Claudia Procula, *ibid.* an virum converterit, 604, 1.

V.

Væ quibus Christus intentat, sunt rei culpæ mortalis, et gehennæ addicendi, 491, 1.

Vah est interjectio irridentis, insultantis, exprobrantis, 624, 2.

Valentinianus senior negotiis ecclesiasticis se ingerere noluit, 480, 1. at junior Arianis favens, eo in genere ab Ambrosio sugillatus est, *ibid.*

Valentinus hæreticus censuit Christum per B. Virginem quasi per canalem transiisse, 67, 2.

Vallis Ennom describitur, 162, 1, 2. vallis Josaphat immediate adjacet urbi Jerusalem, 457, 1.

Vanitas regnorum et honorum mundi, 612, 1.

Vas per templi atrium extimum ferri vetuit Christus, 706, 1.

Velle idem quod Deus vult, summa perfectio est, 179, 1.

Velum templi erat duplex, 633, 1. quod sit scissum, moriente Christo, *ibid.* et quæ scissionis hujus sit causa litteralis, mystica et allegorica, *ibid.* et seqq.

Vendebantur olim a creditore, debitoris uxor et filii, 414, 1, 2. vendere sua et dare pauperibus non est præceptum, sed consilium, 427, 2. vendentes templo Christus ejecit postridie diei Palmarum, 464, 1. idque duas ob causas, 2. et quidem secundo eos ejecit, *ibid.* cur nemo ei restiterit, 465, 1.

Venditionis Christi pretium, 547, 2 et seqq. quæ sit mystica Christi venditio, 548, 1. venditio Josephi fuit typus venditionis Christi, *ibid.*

Venetiæ quomodo coaluerint, 666, 2.

Veneti summa religione S. Marcum colunt, 665, 1.

Ventilabrum tritici est vannus; eo denotatur judicium Christi, 105, 2.

Venti symbolum sunt tentationum diabolicarum, 217, 1.

Verbera quot Christo in flagellatione fuerint inflicta, 607, 1.

Verbum Dei cum fructu audiens, legens, meditans, tesseram habet suæ prædestinationis, 8, 1. ejus et seminis analogiæ, 323, 1 et seqq. est id austeritate servandum, *ibid.* verbo quo, et quomodo vivant fideles, 121, 1. verba sunt prout est effectus, 308, 2. de omni verbo otioso reddenda ratio in die judicii, *ibid.* verba nostra ad Dei honorem tendere debent, 310, 1, 2. otiosa verba qualiter cavere possimus, *ibid.* verba prout erunt, ita justificabimur, aut condemnabimur, *ibid.* verba omnia, quæ in calicis consecratione proferuntur, legitimam habent auctoritatem, 558, 2. septem verba Christi in cruce, 631, 1. Verbum incarnatum stuporis est materia, 68, 1. id in carne humana latens, est ceu margarita in concha, 334, 1.

Verba apud Hebræos actum nunc inchoatum, nunc continuatum, nunc perfectum significant, 25, 1. verba in *Hitpael* iis sunt passivæ significationis, aut actionis reflexæ, ut idem sit patiens qui agens, 682, 1. verba eorum activa sæpe inchoationem et conatum tantum significant, non actum perfectum, 714, 1.

Veritas in aquila denotatur, 512, 1

Vermes infernales terribiles sunt, 700, 2.

Veronica sudarium Christo exhibet ut faciem sudore et sanguine madentem abstergeret, quod ab eo recepit cum impressa ejusdem effigie, 614, 2. mortua est in Gallia, *ibid.* non fuit mulier hæmorrhoissa, 684, 3.

Versiones originales Orientalis linguæ clare Petrum et petram idem esse innuunt, 367, 2.

Vespasianus quomodo ad imperium venerit, 505, 2. habitus fuit a nonnullis pro Messia, 509, 1.

Vespera sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, quomodo intelligatur, 643, 1 et seqq. vesperam Hebræi vocant noctem, 644, 1.

Vestem unam auferenti quomodo danda sit altera, 173, 1. vestium vanitas et inanitas, 201, 2. vestium asperitas commendatur, 284, 1. vestes Judæorum quales essent; eas scindebant in luctu vel audita blasphemia, 585, 2. tres tantum vestes habuit Christus, scilicet subuculam, tunicam et pallium extimum, 262, 1; 623, 1. ejus vestes in transfiguratione fuere albæ et fulgidæ, 384, 2 et seq. cur veste alba Herodes Christum induerit, 602, 1. quid vestis alba symbolice designet, *ibid.* quid vestis candida angeli in sepulcro Domini apparentis innuat, 649, 2 et seq. vestis nuptialis denotat charitatem et vitæ sanctitatem, 475, 2. quæ sint vestes ovinæ quas induunt lupi Ecclesiam vastantes, 211, 1.

Vestigia genuum Christi sunt impressa petræ, in qua oravit in horto, 570, 1. item juxta torrentem Cedron in imo vallis Josaphat, *ibid.*

Via ad perditionem et salutem est in hac vita, 210, 1. via, in quam cadit projectum semen, quid sit, et quorum corda repræsentet, 319, 2; 324, 1. via Salaria Romæ unde sit dicta, 153, 1, 2. viæ in quas Apostoli egressi sunt, quid designent. 475, 2.

Victimæ prius olim elevabantur, deinde cremabantur: id aptatur Christo in crucem elevato, 618, 1, 2.

Victor Antiochenus peculiariter in Marcum scripsit, 667, 2.

Victoriæ matronæ Africanæ magnanimitas in tormentis, 276, 2.

S. Victoria carnalem fratrem, quia gentilem, agnoscere renuens, solos Christianos fratres suos esse dixit, 317, 1, 2.

Victorianus, proconsul Carthag., quibus verbis se in tormentis animarit, 273, 2.

Videre homini desiderabile est, 455, 2.

Viduæ cur sint ad dandum proniores, 491, 2.

Vigilandum est semper cuique, 522, 2. quia dies mortis est incerta, 528, 2.

Vigilantius docebat melius esse divitias retinere ad faciendas eleemosynas, quam eas simul relinquere, 429, 2.

Vigilias in quatuor Romani et Judæi noctem et diem dividebant, 344, 1; 442, 2.

S. Vincentius Ferrerius vetabat suos pecuniam oblatam in via accipere, 260, 1. suos tamen habebat procuratores, 261, 2.

S. Vincentius et Pontianus Martyres in tormentis miram lætitiam præ se tulerunt, 620, 2.

Vindicta Dei in reprobos per procellas et fulmina apte exprimitur, 216, 1.

Vinea cuique excolenda quæ sit, 470, 2.

Vinum vetus optimum, 335, 2. vini non erat usus ante diluvium, 343, 2. id dabatur reis ad mortem damnatis, cur, 616, 1; 629, 2.

Viperæ morsus quam noxius, 99, 1. an sit matricida, *ibid.* viperæ etymon, *ibid.* fœtus ejus rumpit secundinas. 2. viperæ amant vinum, et sunt effusæ in libidinem, *ibid.* vorant scorpios, *ibid.* multis medentur morbis dempto veneno, 100, 1.
Vir cur adeo appetat mulierem, 419, 1. vir lagenam aquæ bajulans est alius ab eo in cujus domo comestus est agnus paschalis, 551, 1. viri insignes a puero electi, 425, 1.
Virga tria denotat, 263, 1, 2. et qualem suis vetet Christus, *ibid.* permittit virgam viatoriam, *ibid.* virga amicitiæ tessera est, *ibid.* notat potestatem Apostolorum, 2. virgis olim cædebantur pœnitentes, 131, 1.
Virgilius de Christo a Sibylla dicta, Asinii Pollionis filio adaptat, 53, 1.
Virginitas Deiparæ fuit angelica, 63, 2.
Virgo quædam oculos sibi eruit, quo amasii importunitatem retunderet, 167, 1. virgines sunt angelis similes, 481, 2 et seqq. virgines quinque fatuæ et quinque prudentes quos denotent, 525, 2.
Virtutis via initio est arcta, sed sensim dilatatur, 210, 1. virtus invicta vincit omnia, 216, 1. oppressa tandem triumphat, 272, 1, 2. nisi sit voluntaria, non est virtus, 352, 1. difficultatem quæ in ea consistit, superare nos docet Christus agonizans in horto, 569, 1. virtus quæque tres habet gradus, 490, 2. virtus publicata cito exterminatur, 196, 1. atque ideo maxime celanda est, 221, 1. virtus faciendi miracula indita a Verbo humanitati Christi, erat qualitas moralis, puta virtus instrumentaria, 685, 1. virtutes decem orationi sunt necessariæ, 357, 1. quæ virtutes in Eucharistiæ sumptione exerceantur, 560, 2. quæ virtutes cœlorum movendæ sint, 513, 2 et seqq.
Vim vi repellere licet, 171, 1. vim facimus regno Dei, quo sensu, 286, 1, 2.
Visio Dei summa est beatitudo, 148, 2. ejus privatio ingens damnatis est cruciatus, 537, 2. visio rerum supernaturalium animum et oculos intuentium concutit, 653, 2.
Visus hominis potest a Deo confortari, ut videat etiam remotissima objecta, 125, 1, 2. visus feminæ quam sit illecebrosus, 165, 2.
Vita nostra permiscetur lætis et tristibus, 84, 1. vita corporis exponenda discrimini et perdenda, ut vita animæ habeatur, 277, 1. qui ita perdet eam, illam inveniet in cœlo, *ibid.* 2 et seqq. vita præsens tempus est merendi, 527, 2. vita Christi succincte per annos digesta, 16, 1. tota ejus vita fuit beneficentia, 694, 2. vita sancta inchoanda a lacrymis et pœnitentia, 107, 2. vita Christiani est continua persecutio et crux, 89, 1, 2. vita æterna variis rebus corporeis in Evangelio repræsentatur, 26, 1. ejus nomine omne bonum designatur, 540, 2.
S. Vitalis martyrio coronatus, quod Ursicinum in morte nutantem confortasset, 279, 1 et seqq.
Vitalium alapa quidam percutiens, et sinistre judicans, a dæmone correptus est, nec liberari ab eo potuit, nisi in cella Vitalii, 205, 2.
Vites pastinantur et repastinantur, 708, 1.
Vitium radicale et principale assidue nobis impugnandum est, 178, 2.
Vitulus S. Lucæ symbolum est 12, 2.
Vivere nos oportet quasi hodie morituros, 520, 1.
Vocabula in Evangelio Latino græca, 164, 1, 2.
Vocari Hebræis idem est quod esse, 68, 2. vocanti Deo statim obediendum, 232, 2 et seqq.
Vocati a Christo omnia illico relinquant, 133, 1. vocati ad Religionem ne se implicent suorum testamentis, 233, 1. cur vocati ultimo, in gloria futuri æquales; etiam majores, primo vocatis, 441, 1; 444, 1, 2 et seq.
Vocatio Dei ad bonum, est velut stella apparens, 76, 2. eam respuere grave est scelus, 265, 2. vocatio Gentium ad fidem cœpit in tribus Magis, 78, 1. vocationis Apostolorum ordo, 131, 2 et seqq. vocationis Christi efficacia, 248, 1.
Voluntas bona vel mala, operum aliquorum, ad quæ magis inclinat, bonitate vel malitia se prodit, 212, 2 et seqq. voluntas malum appetens, est mala et vitupe-rabilis, 165, 1. ab ea fit actus malus peccatum, *ibid.* voluntas nostra debet esse conformis voluntati divinæ effective, et in objecto formali, non materiali, 188, 1. et quæ ejus rei ratio, 2. nec item in permissione malorum, *ibid.* sanctitas nostra consistit in conformatione voluntatis cum divina, 189, 2. ex tota voluntate tripliciter Deus diligitur, 483, 2. voluntas Dei duplex est, beneplaciti et signi, 187, 2. hanc signi in oratione Dominica fieri postulamus, *ibid.* voluntas signi duplex est, præcipiens et consulens, 188, 1. qui Dei voluntati obedit, ei quoque ab aliis obeditur, 189, 2. huic angeli promptissime obediunt, *ibid.* cum eam fieri petimus, perfectissime oramus, *ibid.* eam facere signum est boni Christiani, 213, 2. in voluntate sua Christus passionem suam exhorruit, 567, 1. et in qua voluntate, 571, 1, 2. voluntates duas is habuit, non unam divinam, 571, 1. voluntas humana virtute in eo fuit duplex, *ibid.*, 2.
Voluptatis via initio lata, paulatim magis magisque arctatur, 210, 1. voluptas carnis est spiritualis paralysis, 241, 1. ejus curatio adaptatur curationi paralytici Evangelici, *ibid.*
Vota tria Religiosorum per tria dona Magorum repræsentantur, 82, 1.
Vox de cœlo delapsa simul dum super Christum columba descendit, 113, 1 et seqq. vox Christi judicis erit velut tonitru, 528, 1, 2. vox Dei Patris in transfiguratione Christi insonuit post discessum Eliæ et Mosis, 389, 1.

W.

Waldenses hæretici docebant Sacerdotes et Episcopos debere esse pauperes, 230, 2.
Wamba, rex Hispaniæ, in morte monasticen professus est, 131, 1.
S. Wenceslaus a matre et fratre proditorie peremptus est, 269, 2.
Wiclefistæ docebant nefas esse jurare, 168, 1. et debere Episcopos esse pauperes, 230, 2.

X.

Ξέστης quod genus vasis, an sextarius, 993, 1.

Y.

Y littera Pythagorica symbolum est salutis et interitus, 210, 2.

Z

Zain littera semper transfertur per Z., 91, 2.
Zabulus dicatur diabolus unde, 272, 1.
Zacharias ille, filius Barachiæ occisus inter templum et altare, quis, 497, 1.
Zacharias, pater Joan. Bapt. ultimus fuit veterum Proph., qua de causa ab Herode infanticida occisus sit, 497, 1, 2.
Zebedæi etymon, 133, 1. filii Zebedæi quare nescierint quid peterent, 448, 2 et seqq. an recte dicant posse se calicem bibere, 450, 1. — *Vide* Jacobus.
Zelotæ urbem et templum cædibus et sanguine civium opplevere, 505, 1.
Zelus adversus scelestos non est peccatum, 159, 2.
Zeuxis morose pingebat, quia æternitati pingebat, 81, 2. ejus de sua pictura uvarum judicium, 471, 1.
Zizania quæ vox, et quid sonet, 327, 1. ejus etymon, *ibid.* mystice denotant hæreticos et peccatores, 2; 332, 1.
Zonis (in) olim pecunia gestabatur, 260, 1. zonam pelliceam S. Joannes Bapt. ad lumbos gestabat, 96, 2.

INDEX
MATERIARUM MORALIUM

QUÆ HOC COMMENTARII VOLUMINE UBERIUS DEDUCUNTUR

VERBIS EVANGELII PER DOMINICAS, FESTOS DIES ET FERIAS NONNULLAS OCCURRENTIS ACCOMMODATARUM, IN GRATIAM ET USUM CONCIONANTIUM.

Meminerint porro hi, suis Evangelia singula capitibus quærere et consulere, ubi uberiorem et peculiarem eorum explicationem, tam quoad sensum litteralem, quam moralem et allegoricum, reperient; quasdam tamen materias, quæ extra ordinem esse videntur, hoc in indiculo visum fuit coacervare.

DOMINICA I ADVENTUS.

ERUNT SIGNA IN SOLE. Rubens vesper signum est serenitatis; mane, tempestatis, 361, 1, 2.

IN SOLE. Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen ante sæculi consummationem, 513, 1 et seqq. Eclipsis solis, quæ moriente Christo facta est, multa in se continet miracula, 627, 1.

ET OMNES ARBORES. Arboris et hominis analogiæ, 696, 2. Homo est arbor inversa, 697, 1.

COELUM ET TERRA TRANSIBUNT. Quamdiu mundus hic duraturus, et quando consummandus sit, 517, 2 et seqq. Quatenus Christus et angeli norint et ignorent horam et diem consummationis sæculi, 518, 1 et seqq. — *Vide notata Dominica XXIV post Pentecosten.*

DOMINICA II ADVENTUS.

JOANNES IN VINCULIS. Quare Joannes hos discipulos suos ad Christum miserit, 281, 1, 2.

PAUPERES EVANGELIZ. — *Vide notata in festo omnium Sanctorum, et Indicem Rerum, voce* Paupertas.

ARUNDINEM VENTO AGITATAM. Arundo, quin et arena, symbolum est hominis inconstantis, 216, 2; 283, 1. quis sit arundo, *ibid.*

MOLLIBUS VESTITUM. Molles vestes denotant luxum, et peccati sunt illicium, 284, 1. Vestes asperæ commendantur, mollities earum sugillatur, 96, 1.

PLUSQUAM PROPHETAM. Ut hoc Christus de Joanne dixit, ita et ipse plusquam Propheta fuit, 239, 2. In quo Joannes plusquam Propheta fuerit, 284, 1, 2. — *Vide indicem Rerum, v.* Joannes.

DOMINICA III ADVENTUS.

DIRIGITE VIAM DOMINI. Idque per fructus dignos pœnitentiæ : porro pœnitentia non tantum est vitæ in melius emendatio, sed et prioris per dolorem detestatio, 95, 1.

FRUCTUS DIGNOS POENITENTIÆ. Quæ dicatur digna pœnitentia, 101, 1 et seq. — *Vide Indicem Rerum, v.* Pœnitentia.

FERIA IV QUATUOR TEMPORUM.

Vide notata in festo Annuntiationis, est enim idem Evangelium, et Indicem Rerum, v. Incarnatio. Cur Christi adventus in orbem tali tempore contigerit, quo contigit, 61, 1 et seqq. Incarnationis Dominicæ mysterium diversimode potest considerari, 68, 1.

DOMINICA IV ADVENTUS.

VOX CLAMANTIS IN DESERTO. *Elogia plura S. Joannis Baptistæ, vide in Indice Rerum, v.* Joannes Baptista.

OMNIS VALLIS IMPLEBITUR. Gloriæ fuga est via ad gloriam, 79, 1. Qui se humiliat, exaltabitur, 109, 1. — *Vide notata in Indice Rerum, v.* Humilis, Humilitas, *et Dominica X post Pentecosten.*

IN FESTO NATIVITATIS DOMINI.

UT PROFITERENTUR. Qua occasione Judæi in descriptione censum solverint Romanis, 395, 2.

BETHLEHEM. Cur in Bethlehem nasci voluerit Christus, causa litteralis et moralis, 78, 2 et seqq.

PEPERIT FILIUM SUUM PRIMOGENITUM. B. Virgo nonnisi unicum filium, Christum videlicet, peperit, 64, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Christus, B. Maria Virgo.

Cur Christus dicatur filius hominis, 231, 1, 2. ipse item margarita est conceptus e cœlesti rore in purissimo Virginis utero, velut in conchyli, 334, 1.

IN FESTO S. STEPHANI PROTOMARTYRIS

A SANGUINE ABEL. Abel a fratre interfectus, fuit typus Christi a Judæis inique necati, 496, 1.

QUEM OCCID. INTER TEMPLUM ET ALTARE. Quis hic Zacharias sit, 497, 1 et seq. — *Vide Indicem Rerum, v.* Zacharias, Martyr.

SICUT GALLINA CONGR. Gallinæ proprietates Christo adaptantur, 498, 1 et seqq.

RELINQUETUR DOMUS VESTRA DESERTA. Jerusalem excidium quæ signa præcesserint, 503, 1, 2. — *Vide notata Dominica IX post Pentecosten.*

IN FESTO S. JOANNIS EVANGELISTÆ.

NON MORITUR. An Joannes vere fuerit martyr, 450, 1. — *Vide notata in festo S. Lucæ, et Indicem Rerum, v.* Joannes.

IN FESTO SS. INNOCENTIUM.

FUGE IN ÆGYPTUM. Quam ob causam Christum recens natum in Ægyptum fugere oportuerit, 83, 1 et seqq. quid hæc per illum consecuta sit bona. — *Vide Indicem Rerum, v.* Ægyptus, Balsamum.

OCCIDIT OMNES PUEROS. Cur hos Herodes necari jusserit, 85, 2. quot cæsi fuerint pueri, 87, 2. fuerunt hi velut agni paschales et flores Martyrum, 88, 1. Sic pueros mente Christus martyrio donat, 89 Pueri Deum confiteri possunt ore, morte, et ore et morte simul, 466, 2.

A BIMATU ET INFRA. Quare hoc tempus præcise sit designatum, 85, 1 et seqq. Quorsum Herodes hoc infanticidium ad biennium distulerit, 86, 1.

De Herodis gestis, immanitate, morte. — *Vide Indicem Rerum, v.* Herodes Ascalonita, Innocentes, Pueri.

Archelaus regnabet. Illius ad regnum accessio, regimen, gesta, relegatio, 90, 1.

DOMINICA INFRA OCT. NATIVIT.

Voluit occulte dimittere. Cur S. Joseph voluerit B. Virginem prægnantem dimittere, 66, 1. cur Deipara ei non indicarit, quod de Spiritu Sancto concepisset, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Joseph.

IN FESTO CIRCUMCISIONIS.

Vocatum est nomen ejus Jesus. Jesus idem sonat quod Emmanuel, id est nobiscum Deus, 68, 1, 2. Varia Hebræi nomina dabant Deo, at nullum tam dignum atque est Jesus, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum, v.* Jesus.

IN FESTO EPIPHANIÆ.

Ecce magi. Magi vox quid sonet : quales hi fuerint, 71, 1, 2 et seq. eorum nomina, conversio, mors, translatio, 72, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Dona, Magi, Stella.

Vidimus stellam ejus. Quomodo e stella ortum Messiæ regis didicerint, 74, 2 et seqq. Vocatio Dei velut stella est, 76, 2.

In Bethlehem Judæ. Cur natus sit Christus in Bethlehem, causa litteralis et moralis, 79, 1.

Stella antecedebat. Stella habet speciem regiæ coronæ, 73, 2. Hujus stellæ descriptio, *ibid.* non erat hæc fatum Christi nati, 74, 1 et seqq. qualis et quanta fuerit, 75, 2 et seqq. præ reliquis stellis multa habebat privilegia, comitata est hæc Magos per totam viam, 77, 1 et seqq. Doctores velut stellæ sunt, *ibid.*

Cum Maria matre ejus. Quid cum ipsa matre Magi fuerint locuti, 80, 2.

Apertis thesauris suis obtulerunt ei. Dona horum Magorum symbolice et litteraliter exponuntur : cur hæc et non alia dona obtulerint, 81, 1 et seqq. Exponuntur ea allegorice et tropologice, *ibid.*, 2 et seqq.

Myrrham. Per eam denotatur passionum pravarum et concupiscentiarum mortificatio, quæ assumenda est ab iis qui ad Christum pervenire volunt, 82, 1 et seqq.

Quia hodie recolitur quoque memoria baptismi Christi, hinc de eo nonnulla visum annotare. Cur super Christum baptizatum descenderit Spiritus Sanctus in specie columbæ, 112, 1. cur a Joanne baptizari voluerit, 106, 2 et seq. dum baptizatur, vox de cœlo delapsa est, 113, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Baptismus, Joannes Baptista.

DOMINICA INFRA OCT. EPIPHANIÆ.

Ego et pater tuus. Joseph fuit vere pater Christi, et paternum in eum habuit jus, 57, 1 et seqq. Josephi dignitas multiplici ratione probatur, 57, 1 et seqq. cur ei B. Virgo fuerit desponsata et conjugata, 62, 1 et seqq.— *Vide Indicem Rerum, v.* Joseph.

Ætate et gratia. Post hunc annum duodecimum Christi nihil in Evangelio de eo legitur usque dum prædicare cœpit, quare interea videtur una cum Josepho fabrilem exercuisse : qualis autem faber fuerit, docetur, 335, 2.

DOMINICA II POST EPIPHANIAM.

Nuptiæ factæ sunt. Conjuges imitentur conjugium B. Virginis et Josephi, inter quos summus viguit amor et concordia : erat quippe eorum familia imago SS. Trinitatis, et cœlum terrenum, 64, 1 et seqq.

Matrimonium est indissolubile, 420, 1. solvitur tamen per adulterium alterutrius conjugis quoad torum non quoad vinculum, 2.— *Vide Indicem Rerum, v.* Matrimonium, Nuptiæ.

Secundum purificationem Judæor. Crebro se Judæi lavabant et purificabant, 349, 1; 352, 1. — *Vide Indicem Rerum, v.* Pharsiæi.

Bonum vinum ponit. At Christo fuit oblatum vinum felle mixtum, 615, 2 et seqq. deinde et acetum in hyssopo, 629, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Vinum.

DOMINICA III POST EPIPHANIAM.

Leprosus veniens. Lepra quam gravis sit morbus et contagiosus, 219, 2.

Domine, si vis, potes me mundare. Voluntatem suam divinæ conformare, summa est perfectio, 189, 2.

Volo. Voluntas Dei duplex est, beneplaciti et signi, 187, 2. Voluntas item Christi fuit duplex, naturalis et rationalis, 571, 1, 2.

Ostende te sacerdoti. Leprosi ad sacerdotem venientes ostendunt vim et efficaciam Sacramenti confessionis, 221, 2.

Centurio rogans eum. Quis fuerit hic centurio, 222, 1. ejus legatio et postulatio ad Christum, 2. ejusdem humilitas et heroicæ virtutes, 223, 2 et seqq.

Puer meus jacet. Servos benigne habendos, ostendit hujus centurionis pro suo deprecantis instantia, 227, 1.

Paralyticus. Paralysis spiritualis, 241, 1. acediæ et paralysis variæ analogiæ, *ibid.*, 2 et seqq.

Miratus est. An in Christo proprie fuerit admiratio, 224, 3 et seqq.

In tenebras exteriores. Unde dicantur exteriores, 225, 2 et seqq.

Fletus et stridor dentium. An damnati lacrymentur, et dentibus strideant, 226, 2. an torqueantur frigore, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum, v.* Infernus.

DOMINICA IV POST EPIPHANIAM

Motus magnus factus est in mari. Hunc motum et tempestatem excitavit Christus, et quare, 234, 1 et seqq. cur discipulos ab eo jactari permiserit, 344, 2.

Navicula operiretur fluctibus. Ecclesia in mediis afflictionibus et pressuris est velut navis in mediis fluctibus, 234, 1. ea adversis crescit et propagatur, 347, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Ecclesia.

DOMINICA V POST EPIPHANIAM

Unde habet zizania? Zizania quid sit, et qui per ea denotentur, 327, 1 et seqq.

DOMINICA VI POST EPIPHANIAM

Grano sinapis. Sinapi quos mystice denotet, 328, 1 et seqq. Grani sinapis et Evangelii analogiæ, 2 et seqq. Martyr est velut granum sinapis, 329, 2.

Fermento. Ejus et Evangelii analogiæ, 330, 1 et seqq.

DOMINICA IN SEPTUAGESIMA.

In vineam suam. Anima est vinea unicuique excolenda, 442, 1.

Quod justum fuerit, dabo vobis. Non eadem merces datur Beatis in cœlo, 368, 2; 441, 2.

Redde illis mercedem. Merces supponit meritum, 152, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Merces.

Volo et huic. Voluntas Dei duplex est, beneplaciti et signi, 187, 2. quomodo eam fieri petere possimus, etiam in permissione malorum, 188, 1 et seqq.

An oculus tuus nequam est? Invidiæ damna et remedia, 451, 1. — *Vide Indicem Rerum, v.* Oculus.

Quia bonus ego sum. Solus Deus est bonus per essentiam. 426, 2 et seqq.

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

Exiit qui seminat semin. semen suum. Evangelica prædicatio semini comparatur, 319, 1; 323, 1 et seqq.

Secus viam. Qui per viam denotentur, 319, 2 et seqq.

Super petram. Quos petra repræsentet, 324, 2 et seqq.

Super spinas. Opes spinis comparantur, 325, 1. illæ sunt fallaces, 2.

Et a voluptatibus vitæ. Concupiscentiæ æstus est velut febris quædam ardens, 228, 1 et seqq. — *Vide Indicem Rerum, v.* Concupiscentia.

Voluptas carnalis est velut spiritualis paralysis, 241, 1.

Fructum afferunt. Virtutum incrementum, ac perfectio per herbam, spicam et frumentum denotatur, 682, 1.

In patientia. Malorum tolerantia et patientia vincit malum et adversarium, 171, 2. ea subinde est præcepti, et subinde consilii, 171, 1.

DOMINICA IN QUINQUAGESIMA.

Et illudetur. Illudi se passus est Christus, ut sua tolerantia et passione Deum honoraret, ut patientiæ et virtutum omnium daret exemplum, ut Martyres ad opprobria et mortem tolerandam animaret, 588, 1, 2.

Et flagellabitur. Domini Jesu flagellatio expenditur per omnes circumstantias, 606, 1, 2. — *Vide notata in Feria VI in Parasceve.*

Domine, ut videam. Cæcitas spiritalis grave damnum est, 454, 2.

FERIA IV CINERUM.

Hodie incipit tempus Quadragesimale, pœnitentiæ subeundæ destinatum, illa autem non tantum est vitæ in melius mutatio, sed et prioris per dolorem detestatio, 95, 2. quæ dicatur digna pœnitentia, 101, 1 et seqq. quam rigida et longa olim peccantibus præscripta esset pœnitentia, 131, 1.

Cum jejunatis. Quadragesimalis jejunii nostri causæ et antiquitas, 118, 1 et seq. cur Ecclesia carnes in eo prohibeat, 352, 2.

Primorum Christianorum stricta jejunia, 118, 2. Apostoli stricte quoque jejunarunt post mortem Christi, 245, 2 et seqq.; 247, 1. — *Vide Indicem Rerum, v.* Jejunium.

Qui videt in abscondito. Cur in secreto et absque arbitris orandum sit. 184, 1.

Pater tuus reddet tibi. Merces supponit meritum prævium, 152, 1, 2. Etiam calix aquæ frigidæ in nomine Christi datus, suam meretur mercedem, 279, 1.

Thesaurus in coelo. Cur thesauro regnum cœlorum simile esse dicatur, 333, 1, 2.

FERIA V POST CINERES.

Vide notata Dominica III post Epiphan., est enim idem Evangelium.

FERIA VI POST CINERES.

Ego autem dico vobis. Multa legis præcepta Christus reformavit et correxit, 6, 2.

Diligite inimicos vestros. Inimicorum dilectio a Christo jubetur, ejus novem sunt gradus, 175, 2 et seqq.

Fratres vestros. Invicem enim fratres sumus, 185, 1.

Estote autem vos perfecti. Quam perfectionem a suis requirat Christus, 176, 2. Qui perfectioni student, parent se ad irrisiones et opprobria, 271, 2. Abnegare seipsum quid sit, 374, 2 et seqq. *Vide Indicem Rerum, v.* Perfecti.

Sicut et Pater vester. Deus, noster est Pater, 185, 1, 2.

Eleemosyna tua in abscondito. Opera bona quomodo sint abscondenda, et simul alii ea videre debeant, 156, 1. Non est eleemosyna danda ob vanam hominum laudem, 181, 1. sic omne opus bonum mala intentione factum perdit fructum et mercedem suam, *ibid.*; 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Eleemosyna.

SABBATO POST CINERES.

Vidit discipulos laborantes in remig. Cur discipulos in mari tempestate jactari Dominus permiserit, 344, 2.

Venit ad eos ambulans supra mare. Quomodo hoc factum sit, 344, 2

DOMINICA I IN QUADRAGES.

Ductus est Jesus a spiritu in deserto. A quo spiritu illuc actus sit, 116, 1. cur fuerit ibi tentatus, 2 et seqq.

Postquam jejunasset. Jejunium Domini fuit supernaturale, 118, 2 et seqq. —*Vide notata feria IV Cinerum, et Indicem Rerum, v.* Jejunium, Diabolus, Tentatio.

Accedens tentator. Non omnis tentatio ortum habet a diabolo, 120, 1. hic in invitum et nolentem nihil potest, 125, 1. ipse semel victus, identidem ad tentandum redit, 128, 2. an dæmon Christum agnoverit, 678, 1. Tentatio sæpe oritur a parva in Deum fiducia: quare tentatus spe concepta ad Deum per orationem recurrat. 346, 2 et seqq.

Tentationum superandarum modus, 127, 2. quomodo petere possimus ut ab iis liberemur, 193, 2. Anima tentationibus pulsata est velut navis in mediis fluctibus constituta, 234, 1, 2.

Tunc assumpsit eum. Quomodo hæc assumptio facta sit, 122, 1 et seqq. et in quod templi pinnaculum, 2.

Angelis suis mandavit de te. Angelo custode Christus opus non habuit, 124, 1.

Ostendit ei omnia regna. Quomodo Deus et diabolus id facere queant, 125, 1 et seq. —*Vide Indicem Rerum, v.* Mundus, Regnum.

Si cadens adoraveris me. Divinitatem namque ambit diabolus, et ab olim ambivit, 126, 1 et seqq.

Vade, satana. Cur Dominus S. Petrum satanam vocarit, 373, 2 et seqq. sic etiam alias Dominus dæmonem in laudes ejus erumpentem silere jussit, 672, 1.

FERIA II.

In majestate sua. In quo majestas hæc sita sit, 533, 2.

Et angelis ejus cum eo. Hi in corporibus splendidis judicio interfuturi sunt, *ibid.* et seqq. an parvuli ei intererunt, 534, 1.

Venite; benedicti. Hæc sententia pro electis expenditur; item damnationis, quæ in reprobos feretur, 537, 1.

Esurivi enim. Cur misericordes præ aliis cœlo digni judicentur, 535, 1.— *Vide Indicem Rerum, v.* Judicium.

FERIA IV.

Vide notata Dominica IX post Pentecosten.

Fratres tui. Qui dicantur fratres Christi, 315, 2; 336, 1. quæ ejusdem sorores, 337, 1, 2.

DOMINICA II INQUADRAGESIMA.

Assumpsit Jesus Petrum, etc. Cur tres hos Apostolos Dominus in montem hunc secum assumpserit, 380, 2.

In montem. Quis fuerit ille mons? Videtur fuisse Tabor, et quare, 381, 1 et seqq.

Transfiguratus est. Quomodo hæc transfiguratio peracta sit, 382, 2. cur eam ad sex dies Dominus post eam promissam distulerit, 380, 1. Totum Domini corpus hic resplenduit, 382, 2 et seqq. quam fuerit hic splendor admirabilis, 383, 1. cur et quando Dominus sit transfiguratus, 2 et seq.—*Vide indicem Rerum, v.* Transfiguratio.

Apparuerunt illis Moyses et Elias. Quare hi duo cum Christo ibi apparuerint, 385, 1 et seqq. et quidem in propria persona, 386, 1. unde eos S. Petrus agnoverit, 387, 1.

Nesciens quid diceret. Idque præ summo animi gaudio, 387, 2.

Nubes lucida obumbrav. Quos nubes hæc et quare obumbraret, 388, 1.

FERIA II.

In peccatis vestris moriemini. Mensura peccatorum cuilibet statuta est, qua impleta castigatur, 495, 1, 2.

FERIA III.

Omnia quæcumque dixerint vobis, servate. Quatenus malis Prælatis parendum sit, 488, 1.

UT VIDEANTUR AB HOMINIBUS. Erat hæc Pharisæorum superbia gloriam hominum ambientium, 489, 1.

PRIMAS CATHEDRAS. Ambitus doctrinæ et honoris a Christo vetatur, 489, 2.

FERIA IV.

MATER FILIORUM ZEBEDÆI. Ejus petitio expenditur, 447, 1.

DOMINANTUR EORUM. Quanta sit dominantium et nobilitatis vanitas, 54, 2.

FERIA VI.

PLANTAVIT VINEAM. Vinea est Ecclesia, 470, 1. omnia quoque parabolæ membra ei applicantur, *ibid.* et seqq.

DOMINICA III IN QUADRAGESIMA.

SI AUTEM ET SATANAS DIVISUS EST? Quasi id fieri nequeat: quia dæmones inter se conveniunt; est quippe inter eos ordo, ut alii sint majores, alii minores: alii principes, alii inferiores, 251, 2.

IN BEELZEBUB EJICERE DÆMONIA. Ostendit Dominus se dæmonia non ejicere ope dæmonis, 303, 2 et seqq.

FIUNT NOVISSIMA PEJORA PRIORIBUS. Quia relapsus in peccata pejor est ipso lapsu, 315, 1.

FERIA II.

QUIA NEMO PROPHETA ACCEPTUS EST IN PATR. Quæ hujus sit rei ratio, 338, 1.

FERIA III.

CORRIPE EUM. Fraterna correptio quare præcepta sit, et an omnia omnino peccata corripienda sint, 406, 1. hæc an sit consilii, an præcepti, 2. ad quos illa spectet, 2 et seqq. quis in ea servandus sit ordo, 408, 2. certis tamen in casibus ille non servatur, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum, v.* Correptio.

TRADITIONES SENIORUM. Traditiones Apostolicæ bonæ sunt, 350, 1; 351, 2.—*Vide Indicem Rerum, v.* Traditiones.

SABBATHO.

DEPREHENSAM IN ADULTERIO. Adulterium solvit conjugium quoad torum, non quoad vinculum, 420, 2 et seq.

DOMINICA IV IN QUADRAGESIMA.

UNDE EMEMUS PANES? Hoc panum multiplicatorum miraculum per omnes partes expenditur, 342, 1 et seqq.

PANES HORDEACEOS. Qualem panem quotidianum et supersubstantialem petere in oratione Dominica debeamus, 190, 2 et seqq. Hæc panum multiplicatio fuit præambulum Ven. Eucharistiæ, 342, 1. — *Vide Indicem Rerum, v.* Eucharistia, Panis.

FUGIT. Gloriam fugiens eam acquiret, 79, 1. — *Vide notata Dominica X post Pentecosten, et Indicem Rerum, v.* Humilis, Humilitas.

FERIA III.

SANUM FECI IN SABBATO. Judæi sabbatum superstitiose observabant, 301, 1, 2. —*Vide Indicem Rerum, v.* Sabbatum.

NOLITE JUDICARE. Temerarium de proximo judicium vetatur, 205, 1. Peccata aliena præ oculis habemus, propria minime videmus, at post tergum rejicimus, 206, 1 et seqq.

FERIA IV.

BLASPHEMIÆ. Quomodo blasphemia in Spiritum Sanctum non remittatur, 306, 2 et seqq.

DOMINICA IN PALMIS.

ECCE REX TUUS VENIT TIBI. Triumphus Christi cum pompa urbem Jerusalem ingredientis, 458, 1. cur tunc cum triumpho eam ingredi voluerit, 460, 1 et seqq. ramis de arbore palma præcisis suam de morte et peccato triumphum ac victoriam voluit præsignari, 461, 1.

HOSANNA FILIO DAVID. Hæc verba pluribus exponuntur; quid sit Hosanna, et cur a turba id Christo acclamatum, 461, 1 et seqq.; 462, 1 et seqq.

FILIO DAVID. Cur Christus dicatur filius David, 53, 2. Infantes quoque lætis vocibus victori Christo acclamarunt, 466, 1. — *Vide Indicem Rerum, v.* Pueri.

FERIA V IN COENA DOMINI.

Quo die Eucharistia sit instituta, an hoc, an præcedenti, 549, 2 et seqq. an Judas etiam cum aliis eam sumpserit, 551, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Eucharistia.

FERIA VI IN PARASCEVE.

Passio Christi considerata nostrum provocare nata est amorem, 447, 2 et seqq. Quod scandalum passi sint Apostoli in nocte passionis, 563, 1, 2.

S. Petrus in nocte passionis non peccavit in fidem, sed fidei professionem, *ibid.* et seqq.

COEPIT TÆDERE. Tristitia Christi in horto vera fuit, 567, 1. quæ fuerint ejus causæ, 2 et seqq. quæ causæ finales et morales, 568, 1.

TRANSEAT. Quomodo calicem passionis a se transire Christus petat, 570, 2 et seqq. quis sit ille calix, *ibid.*

NON MEA VOLUNTAS, SED TUA FIAT. Voluntas Christi duplex fuit, divina et humana; et humana virtute fuit duplex, naturalis et rationalis, et quænam mortem horruerit, et ambierit, 571, 1, 2.

GLADIO. S. Petri gladius non fuit culter, sed ensis, 577, 1 et seqq.

DUODECIM LEGIONES ANGELORUM. Quanta sit angelorum multitudo, 579, 2. sunt in auxilium invocandi, *ibid.*

COMPREHENDERUNT. Hæc Christi comprehensio fuit atrox, 581, 1.

EXSPUERUNT. Illudi sibi passus est Christus, ut sua tolerantia et passione Deum honoraret, ut patientiæ et virtutum omnium daret exemplum, ut Martyres ad opprobria et mortem tolerandam animaret, 588, 1, 2.

ANATHEMATIZARE. S. Petri negationes excutiuntur, et per omnes partes expenduntur, 589, 2 et seqq.

PILATO. An Christus a Judæis Pilato sit traditus, 596, 1 et seqq.

REGNUM MEUM NON EST DE HOC MUNDO. Christus qua homo regnum habuit spiritale, id est Ecclesiam, et physicum sive mundanum, 600, 2 et seqq. ejus regnum omnia mundi regna superat, 601, 1. ei regnum Judæ debetur, *ibid.*

DIMITTERE TE. Pilatus vere voluit Christum dimittere, 602, 2.

FLAGELLATUM. Flagellatio Christi expenditur per omnes circumstantias, 606, 1, 2.

DE SPINIS. Corona Christi spinea describitur, ejusque coronatio, 610, 1 et seqq. cur fuerit spinis coronatus, 2.

CHLAMYDEM COCCINEAM. Hæc describitur, 609, 1 et seqq.

ANGARIAVERUNT. Crucem post Christum bajulavit Simon Cyrenæus, 613, 9 et seqq. quæ ejus rei mystica causa fuerit, 614, 1.

Calvariæ mons unde dictus sit, 615, 1 et seqq.

Vinum felle mixtum fuit Christo ante mortem oblatum, 616, 1 et seqq. item acetum, 629, 2. Clavis et funibus simul cruci fuit affixus, et quot clavis, quomodo ii per manus ejus adacti, 616, 2; 617, 1 et seqq.

Acerbitas crucis Christi, 617, 1, 2. variæ crucifixionis circumstantiæ, 2. cur Dominus cruci fuerit affixus, 618, 1, 2 et seqq.

Eclipsis solis eo moriente facta, multa continet miracula, 627, 1.

Quomodo Christus a Patre fuerit derelictus, 628, 1. cur voce magna clamarit jam jam moriturus, 631, 2 et seqq. cur moriatur capite inclinato, 632, 1. Dolor Deiparæ in morte filii ipsius, 637, 2.

DOMINICA RESURRECTIONIS DOMINI.

Quomodo Christus tribus diebus, et tribus noctibus fuerit in sepulcro, 312, 1 et seqq.

Christo resurgente multa etiam Sanctorum corpora una cum ipso resurrexerunt, 635, 1, 2. an hi iterum sint mortui *ibid.* quinam Sancti tunc potissimum resurrexerint, 636, 1. Resurrectio mortuorum in multis Scripturæ locis asseritur, 481, 1. — *Vide indicem, Rerum, v.* Resurrectio, Sepulcrum.

Christus resurrexit e sepulcro clauso et obserato, 647, 2. resurgens matrem, quæ ipso moriente summopere indoluerat, primum adiit, 637, 2. Tota passionis et resurrectionis illius series, 646, 1 et seqq. Cur terra tremuerit angelo lapidem a monumento removente, 647, 1. quare hic super lapidem sepulcralem sederit, 648, 1, 2. et habuerit faciem instar fulguris radiantem, 649, 1 et seqq.

Sepulcrum Christi quam sit gloriosum, 640, 2. quorsum id Judæi obsignarint, et a militibus custodiri jusserint, 642, 1 et seqq.

Quam variis et quam diversimode Christus ipso resurrectionis die se spectandum dederit, 654, 1.

FERIA II POST PASCHA.

IN OMNIBUS SCRIPTURIS. Sacræ Scripturæ elogium, 1, 1 et seqq.—*Vide Indicem Rerum, v.* Scriptura, Evangelium.

DOMINICA IV POST PASCHA.

ARGUET MUNDUM DE PECCATO. Quia peccatum mortale summa Dei est injuria, ac debitum hominis peccantis infinitum, 414, 1.—*Vide Indicem Rerum, v.* Peccator, Peccatum.

DOMINICA V POST PASCHA.

PETITE ET ACCIPIETIS. Cur orantes et petentes non semper exaudiamur, 208, 1 et seqq. Orationi decem sunt virtutes necessariæ, 357, 1 et seqq. oratio est velut animæ transfiguratio, 384, 1, 2. — *Vide de Oratione Indicem Rerum, v.* Oratio.

PROVERBIUM NULLUM DICIS. — *Vide Indicem Rerum, v.* Parabola.

DOMINICA INFRA OCT. ASCENSIONIS.

UT NON SCANDALIZEMINI. *Vide notata in Festo S. Michaëlis, et Indicem Rerum, v.* Scandalum.

IN FESTO PENTÉCOSTES.

LINGUÆ IGNEÆ. Dictus est Christus suos baptizaturus igne et Spiritu Sancto. 105, 2.

MANSIONEM APUD EUM FACIEMUS. Diversimode Deus et Christus in anima manet, 658, 2 et seqq.

Cur Spiritus Sanctus descendit super Christum in specie columbæ, 112, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Spiritus Sanctus, Gratia.

Quomodo blasphemia in Spiritum Sanctum non remittatur, 306, 2 et seqq.

FERIA II POST PENTECOST.

SIC DEUS DILEXIT MUNDUM. Christus est portentum amoris, 232, 1.

NON PEREAT. Animæ jactura est irreparabilis, 377, 2.

DOMINICA I POST PENTECOST.

PERFECTUS AUTEM ERIT. Perfectio Dei opt. max. nobis imitanda est, 178, 1, 2. Perfectus esse qui cupit, omnia sua relinquit ut Deum sequatur, 429, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Perfecti.

DOMINICA SS. TRINITATIS.

DOCETE OMNES GENTES. Evangelium per omnes gentes et provincias non fuit disseminatum ante urbis excidium, 504, 2.

BAPTIZANTES EOS. Baptismus est necessarius ad salutem, 718, 1, 2. quando eum Christus instituerit, 114, 1 et seq. SS. Trinitatis cognitio Apostolis sensim patefacta est, et quare, 294, 1 et seqq. ejus symbolum fuit familia S. Josephi, 64, 1.—*Vide Indicem Rerum, v.* Baptismus, Trinitas.

DOCENTES EOS SERVARE OMNIA. Omnia fidei mysteria in Evangelio traduntur, 4, 2.

ECCE EGO VOBISCUM SUM. Christus quomodo in anima maneat semper, 658, 2.

IN FESTO VEN. SACRAMENTI.

PANIS QUEM EGO DABO. In Ecclesia juge convivium nobis a Christo apponitur, 474, 2. Jubemur in oratione Dominica petere panem quotidianum et supersubstantialem, et quis ille sit, 191, 2 et seqq.

Eucharistia quo die præcise sit instituta, 549, 2 et seqq. Cur eam Christus instituerit, 559, 2 et seqq. ejus veritas probatur diversis demonstrationibus, 555, 2 et seqq. est in se sacrificium, 559, 1 et seqq. alia quoque diversa huc spectantia, 557, 2 et seqq. ejus effectus, 561, 1. in illa semper Christus est et manet nobiscum, 658, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Eucharistia.

DOMINICA II POST PENTECOST.

UXOREM DUXI.—*Vide notata Dominica II post Epiphan. et Indicem Rerum, v.* Mulier.

NON POSSUM VENIRE. Divites difficillime cœlum intrant, 430, 1. sed per Dei gratiam intrare possunt, 432, 2.

DOMINICA III POST PENTECOST.

SUPER UNO PECCATORE POENIT. AGENTE. Quia justificare talem difficilius est quam creare, et peccata remittere majus est quam miraculum facere, 240, 1.

Quomodo animæ conversio et vivificatio a Deo peragatur, 249, 2.—*Vide Indicem Rerum, v.* Peccator, Pœnitentia.

DOMINICA V POST PENTECOST.

QUI IRASCITUR FRATRI SUO. Ira quando sit peccatum, et quando non, 159, 2; 161, 1, 2.

RACA. Raca dicere fratri suo quid sit, et unde vox derivetur, 160, 2 et seqq.

FATUE. Convitium gravis est injuria, eaque pensanda ex affectu convitiantis, et dignitate personæ cui dicitur, 162, 1.

VADE PRIUS RECONCILIARI FRATRI. Reconciliatio ante sacrificium est præcepta, 162, 1.

DOMINICA VII POST PENTECOST.

ATTENDITE A FALSIS PROPHETIS. Tales sunt hæretici, et pravi doctores, 211, 1.

IN VESTIMENTIS OVIUM. Quæ sint hæ vestes ovinæ, *ibid.*, 2.

A FRUCTIBUS EORUM COGNOSCETIS EOS. Voluntas bona vel mala ex operum aliquorum bonitate aut malitia se prodit, 213, 2.

DOMINICA VIII POST PENTECOST.

QUASI DISSIPASSET. Avarus e contra servit divitiis sua tenaci parcimonia, 198, 2.

DE MAMMONA INIQUITATIS. Opes veræ sunt cœlestes, eæque inamissibiles et stabiles, 196, 1, 2. at terrenæ sunt fallaces, 325, 2.—*Vide Indicem Rerum, v.* Opes, Divitiæ.

DOMINICA IX POST PENTECOST.

NON MANEBIT IN TE LAPIS SUPER LAPIDEM. Quæ signa præcesserint excidium urbis Hierosolymitanæ, 503, 1. unde id ortum habuerit, 505, 2.

EJECIT VENDENTES ET EMENTES. Quare hoc a Domino factum sit, 464, 1, 2 et seqq.

DOMUS MEA DOMUS ORATIONIS EST. Templa Christianorum domus sunt Dei, et locus orationis, 465, 2 et seq. — *Vide Indicem Rerum, v.* Templum.

DOMINICA X POST PENTECOST.

IN TEMPLUM, UT ORARENT. Templum enim est locus orationis, 465, 2 et seqq. Orandum genuflexo, 183, 2. Judæi autem orabant stantes, vel in genua provoluti, 1.
IN TEMPLUM. Oratio publica in templo quanti sit momenti, 184, 1, 2.--*Vide Indicem Rerum*, v. Oratio, Templum.
NON SUM SICUT CÆTERI. Multiloquium, quale hujus Pharisæi, in oratione cavendum, 184, 2.
QUI SE HUMILIAT, EXALTABITUR. Gloriam fugiens ad eam perveniet, 79, 1. et qui se ad ima dejicit, exaltabitur, 109, 1; 452, 2.
Humilitas Christo gratissima est, 295, 2. ipsa est via ad cœlum, 399, 2. ejus elogia, 295, 1. et gnomæ de eadem, 400, 2. —*Vide Indicem Rerum*, v. Humiles, Humilitas.

DOMINICA XI POST PENTECOST.

LOQUEBATUR RECTE. Verbum otiosum quod sit, 309, 1. de eo reddenda est Deo ratio, *ibid*. Quare verba nostra ad Dei honorem sint referenda, 310, 1 et seqq.
TANTO MAGIS PLUS PRÆDICABANT. Sanctificari et glorificari Dei nomen quod et quomodo petere debeamus, 186, 1 et seqq.

DOMINICA XII POST PENTECOST.

DILIGES DOMINUM DEUM EX TOTO CORDE TUO. Tripliciter Deus ex toto corde diligitur, 483, 2.—*Vide Indicem Rerum*, v. Amor, Charitas, Dilectio.
PROXIMUM SICUT TEIPSUM. Perinde ac nos ipsos diligimus, diligendi nobis sunt alii, 484, 1 et seqq.

DOMINICA XIII POST PENTECOST.

Vide notata Dominica III post Epiphaniam.

OSTENDITE VOS SACERDOTIBUS. Confessio Christianorum quæ sacerdoti fit, quomodo differrat a confessione Judæorum, 98, 2.—*Vide Indicem Rerum*, v. Confessio, Sacerdos.
FIDES TUA TE SALVUM FECIT. Quæ sint dispositiones ad miraculum aliquod impetrandum, 238, 2.

DOMINICA XIV POST PENTECOST.

NE SOLLICITI SITIS ANIMÆ VESTRÆ. Nimia opum corrogandarum sollicitudo a Christo vetatur, 199, 1, 2; 203, 2.
RESPICITE VOLATILIA. Si aves cœli Deus pascit, multo magis pascet homines, 199, 2.
CONSIDERATE LILIA AGRI. Liliorum commendatio et venustas, 201, 1. sunt ea pulchriora quam Salomon et universi reges in omni gloria sua, 2 et seqq.
SCIT ENIM PATER VESTER QUIA HIS, etc. Divinæ providentiæ certo confidendum, 202, 1.—*Vide Indicem Rerum*, v. Providentia, Sollicitudo.

DOMINICA XV POST PENTECOST.

DEFUNCTUS EFFEREBATUR. Mortis memoriam semper in nobis diabolus satagit elidere, persuadens nos adhuc diu fore superstites, 519, 2 et seq.—*Vide Indicem Rerum*, v. Mors, Mortui.

DOMINICA XVII POST PENTECOST.

DICUNT EI DAVID.--*Vide notata in festo Nativitatis Domini.*

DOMINICA XVIII POST PENTECOST.

CONFIDE, FILI. Sicut blando filii nomine Christus paralyticum hunc compellat, sic et novitii in fide et Religione leniter tractandi sunt, 245, 2 et seqq.

DOMINICA XIX POST PENTECOST.

HOMINI REGI. Christus, qua homo, regnum habuit spiritale, id est Ecclesiam, et physicum sive mundanum, 600, 2. ejus regnum superat reliqua omnia, 601, 1. regnum Judææ ei debitum est, *ibid*. sed regium ejus diadema fuit corona spinea, 610, 1 et seqq.
QUI FECIT NUPTIAS. Convivium juge nobis Christus in Ecclesia instruxit, 474, 2.—*Vide notata Dominica II post Epiphaniam.*

DOMINICA XXI POST PENTECOST.

MISERTUS AUTEM DOMINUS. Comitas et facilitas regum est virtus, 424, 1, 2.
OMNE DEBITUM DIMISI TIBI. Peccata semel dimissa quomodo non amplius revocentur, 415, 2.
MISERERI CONSERVI TUI. Immisericordia nolentis proximo in se peccanti remittere facit, ut is propterea damnetur, 416, 1.
Ingratitudo quatenus peccatum augeat: eaque in quatuor peccatis maxime cernitur, *ibid.*, 2.

DOMINICA XXII POST PENTECOST.

PHARISÆI. Quales essent Pharisæi et Sadducæi, et unde orti, 98, 1. eorum hypocrisis et adulatio, 477, 2 et seqq. — *Vide Indicem Rerum*, v. Pharisæi, Sadducæi.
CUM HERODIANIS. Quinam essent Herodiani, 477, 1.
LICETNE CENSUM DARE CÆSARI. An Cæsari tributum sit solvendum, 2. an Judæi juste ei fuerint subjecti, 478, 2.
QUID ME TENTATIS, HYPOCRITÆ? Hypocrita est Deo exosus, est bicors et bilinguis, 182, 1.
OSTENDITE MIHI NUMISMA CENSUS. Qua occasione censum Romanis Judæi solvere cœperint, 395, 2. solvebant autem denarium, 478, 1. cujus pretii fuerit denarius.—*Vide Indicem Rerum*, v. Denarius, As, Pecunia, Judæi, Romani.

DOMINICA XXIII POST PENTECOST.

NON EST MORTUA PUELLA, SED DORMIT. Mors cur somnus vocetur, 248, 2.—*Vide Indicem Rerum*, v. Mors, Mortui.
TIBICINES. Cur tibiæ in funere adhiberentur, 248, 1.
EJECIT TURBAM TUMULTUANT. Tumultus mentis et distractiones ex animo ejiciendæ, 249, 1.

DOMINICA XXIV POST PENTECOST.

Judicium Dei imminens securi ad radicem posita denotatur, 103, 1. item ventilabro, 106, 2. an diem ejus Christus norit, et quatenus ignorare se dicat, 518, 1 et seq. cur eum Deus nobis voluerit esse incertum, 519, 2. an judicium de nocte peragendum sit, 526, 2. ei angeli in corporibus splendidis intererunt, 533, 2. Majestas Christi judicis in quo consistet, *ibid.*
STANTEM IN LOCO SANCTO. Unde Judææ excidium primum ortum habuerit, 505, 2.
FUGIANT AD MONTES. Cur quam citissime fugere Dominus jubeat, *ibid.*; 506, 2 et seqq.
TRIBULATIO MAGNA. Quam Judææ et urbis excidium fuerit atrox et horribile, 507, 1. ejus causa unica fuit Christi nex et interfectio, *ibid.*
NISI BREVIATI FUISSENT. Afflictionis dies solet Deus ob electos et sanctos abbreviare, 508, 1, 2.
PSEUDOCHRISTI. Tales seductores varii se Judæis exhibuere, 509, 2.
DABUNT SIGNA ET PRODIGIA. Miracula subinde faciunt etiam seductores, sed non ad stabiliendam suam hæresim, 214, 1.
ET AQUILÆ. Sancti per aquilas repræsentantur, 511, 2 et seqq.
SOL OBSCURABITUR. — *Vide notata Dominica I Adventus, et Indicem Rerum*, v. Judicium.
PAREBIT SIGNUM. In judicio ipsissima crux Domini apparitura est, 514, 1.
FILII HOMINIS. Cur Christus dicatur Filius hominis, 232, 1.

IN FESTO DEDICATIONIS ECCLES.

Templum est domus Dei, et orationis locus, 465, 2 et seqq. — *Vide notata Dominica XI post Pentecosten.*

IN FESTO S. ANDREÆ APOSTOLI.

Et vocavit eos. Vocatio Dei ad certum aliquem statum est velut stella clara oculis mentis apparens, 76, 2.

IN FESTO S. NICOLAI EPISCOPI.

Distribuit illis bona sua. Quomodo dona sua Deus elargiatur, et qualia, 529, 2. et an unicuique juxta potestatem et vires, 530, 1.
Euge, serve bone et fidelis. Episcopi sint vigilantes, prudentes, fideles, 521, 1.— *Consule Indicem Rerum, v.* Episcopi, Pontifex, Prælati, *et notata in Communi Pontificum.*

IN FESTO CONCEPTIONIS B. VIRGINIS.

Liber generationis. Ejus genealogia texitur eo ipso quo texitur Josephi, 56, 2.
Uti ipsa fuit in utero sanctificata, sic et alii non pauci, 58, 2.

IN FESTO CONVERSIONIS S. PAULI.

S. Paulus fuit minister Evangelii, 10, 1.—*Vide Indicem Rerum, v.* Paulus.

IN FESTO CATHEDRÆ S. PETRI.

Tu es Christus. Honorifica fuit hæc S. Petri de Christo confessio, 364, 2 et seqq. unde eum propterea Christus Ecclesiæ caput et petram constituit, 366, 2 et seqq.
Tu es Petrus. S. Petri primatus in quo consistat, 255, 2. ipse est fundamentum totius Ecclesiæ, 369, 1.
Et portæ inferi non prævalebunt. Ecclesia Christi semper est invicta, 369, 2.
Tibi dabo claves. Sunt ergo eæ ipsi Petro datæ, non Ecclesiæ, 370, 1.
S. Petrus magna fide fuit, cum viso Christo in aquas insiliit, 345, 2. sed parum in valida tempestate diffidens, mergi cœpit, 346, 1 et seqq. cur satanas a Domino dictus sit, 373, 1 et seqq. in nocte passionis non peccavit in fidem, sed fidei professionem, 563, 2 et seq. ejus trinæ negationes expenduntur, 589, 2 et seq.— *Consule Indicem Rerum, v.* Petrus.

IN FESTO ANNUNTIATIONIS B. VIRGINIS.

Nazareth. Inde vocatus est Dominus Nazarenus, id est floridus, 92, 1. dictus quoque Nazaræus, id est separatus, sanctus, consecratus, 91, 1.
Desponsatam viro. Cur B. Virgo Josepho fuerit desponsata, 62, 1. item conjugata, 2 et seqq. Fuit id verum, licitum et sanctum matrimonium, 63, 2.
Paries filium. B. Virgo vere fuit mater Dei 59, 2. quantæ hæc maternitas sit dignitatis, *ibid.* et seq.— *Vide Indicem Rerum, v.* Maria Virgo.
Sedem David. Cur Christus dicatur filius David, 53, 2. habuit jus ad regnum Juda per Josephum, qui legitimus ejus pater fuit, 56, 2.
Spiritus Sanctus superveniet in te. De Spiritu Sancto enim Christus fuit conceptus, 65, 1 et seqq.

IN FESTO S. MARCI EVANGELISTÆ.

Vitæ hujus breve elogium, 663, 1 et seqq. Qualis et cujas fuerit, 664, 1. quando scripserit, et qua lingua, 2; 665, 1 et seq.—*Vide notata in festo S. Lucæ Evangelistæ, et in Communi Apostolorum, et Indicem Rerum, v.* Marcus.

IN FESTO S. PHILIPPI APOSTOLI.

An S. Philippus prius patrem sepelire voluerit, quam vocantem Christum sequeretur, 232, 1.

IN FESTO INVENTIONIS S. CRUCIS.

Vide Indicem Rerum, v. Crux, *et notata in feria VI in Parasceve.*

IN FESTO NATIVITAT. S. JOANNIS.

Quis putas puer iste erit? Joannes puer secessit in desertum, 94, 1. ejus vestis, 96, 1 et seqq. ejus cibus erat mel silvestre et locustæ, 2; 97, 1, 2. — *Consule Indicem Rerum, v.* Joannes Baptista, *et notata in festo Decollationis ejus.*

IN FESTO S. MARIÆ MAGDALENÆ.

Non unxisti. Unguenta Judæi passim in conviviis adhibebant, 545, 2. Quæ sit mystica unctio pedum, et capitis Christi, 545, 2.
Remittuntur ei peccata multa. Peccata remittere cuiquam majus est, quam miraculum aliquod patrare, 240, 1. — *Consule Indicem Rerum, v.* Maria Magdalena, Mulier.

IN FESTO S. JACOBI APOSTOLI.

Mater filiorum Zebedæi. — *Vide Indicem Rerum, v.* Salome.
Dic ut sedeant. Hæc matris pro filiis petitio per omnia sua membra expenditur, 448, 1 et seqq.
Cur S. Jacobus una cum fratre dictus sit Boanerges, id est filii tonitrui, et quid sibi velit vox Boanerges, 678, 1 et seqq.

IN FESTO S. LAURENTII MARTYRIS.

S. Laurentius vere granum sinapis fuit, 329, 2.
Qui perdiderit animam suam. Qui animam perdiderit, inveniet eam, et vice versa eam inveniens, eam perdet, 277, 1 et seq.; 377, 1, 2. Vita pro Christo libenter exponenda ut vitam habeamus, 277, 1. Animæ jactura est irreparabilis, 377, 2.

IN FESTO S. BARTHOLOMÆI APOSTOLI.

Elegit duodecim. Apostolorum electio, dignitas, tria munia, 254, 1, 2. cur sint duodecim, 255, 1. quis eorum ordo, 256, 1.—*Vide notata in festo S. Lucæ et in Communi Apostolorum.*

IN FESTO DECOLLATIONIS S. JOANNIS.

Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodes hanc ducens triplex peccatum admisit, 689, 2.
Misso spiculatore. Historia decollationis S. Joannis Baptistæ ab Herode peractæ texitur, 689, 1 et seqq.; 690, 1 et seqq.
Joannes Baptista vere martyr est, 690, 1. septem ejus laureæ, 2. quando sit occisus, *ibid.* Herodias linguam ejus acu discriminali perforavit; sed mox in eam et omnes baptisticidas secuta est Dei ultio, 691, 1 et seqq. —*Consule notata in festo Nativitatis S. Joannis Baptistæ.*

IN FESTO S. MATTHÆI APOST. ET EVANG.

Vide notata in festo S. Lucæ.
Sedentem in telonio. Telonium quid sit, 242, 2.
Surgens secutus est eum. S. Matthæi prompta in Christum sequendo obedientia, 243, 1.
Publicani et peccatores. An officium publicanorum sine peccato exerceri possit, 243, 2.
Misericordiam volo, et non sacrificium. Fratri nostro ante sacrificium nos reconciliari oportet, 162, 2.

IN FESTO DEDICAT. S. MICHAELIS ARCHANGELI.

Advocans Jesus parvulum. Pueros amat Christus ob quinque eorum dotes, 425, 1. quanta cura a parentibus sint edocendi et educandi, 2. Pueri infantes primo Deum sonare doceantur, 466, 1. tripliciter Deum laudare possunt, morte, ore, ore et morte simul, 2.
Nisi efficiamini sicut parvuli. Parvos et humiles ad martyrium Christus evehit, 89, 1. cur parvulos imitari nos velit, 399, 1.

Qui scandalizaverit unum de pusillis istis. Scandalum dantes graviter offendunt, 401, 1, 2.

Si oculus tuus te scandalizat. Quomodo oculus et manus eruenda et præcidenda ; et quo pacto id intelligendum, 166, 1 et seqq.

Angeli eorum. Dantur angeli ad custodiam omnibus hominibus tam justis quam injustis, a primo die ortus usque ad obitum, 402, 2. eorum munia, 403, 1. Castitas reddit nos angelis similes, 481, 2. Quanta sit angelorum multitudo, 579, 2. sunt in auxilium advocandi, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum, v.* Angeli, Gabriel, Michael.

Faciem Patris mei. Deum semper vident angeli, etiam dum cœlo absunt, 404, 1.

IN FESTO S. FRANCISCI.

Vide notata in Indice Rerum, v. Franciscus.

IN FESTO S. LUCÆ EVANGELISTÆ.

Ite, ecce ego mitto vos. Quæ præcepta discipulis suis dederit Dominus, 258, 2; 260, 1 et seqq.; 264, 1, 2; 265, 2 et seqq.

Sicut oves. Viri Apostolici sint simplices, et prudentes, 267, 1.

Nolite portare sacculum. An semper mendicato Apostoli vixerint, 260, 2 et seqq. qualem virgam gestare vetentur et permittantur, 263, 1 et seqq.

Dicite : Pax huic domui. Pacem cuilibet apprecari jubentur, 264, 1. et pulverem de pedibus excutere, 265, 1.

Dignus est operarius mercede sua. Merces supponit meritum, 152, 1, 2.

Curate infirmos. Omnes credentes in primitiva Ecclesia patrabant miracula virtute Spiritus Sancti, 719, 1. Apostoli ungebant ægros, sed non sacramentaliter, 688, 2.

Appropinquavit in vos regnum Dei. Regnum Dei quadruplex est, quod augeri in oratione petimus, 186, 2 et seqq.

Evangelistæ sunt quatuor, 11, 2 et seqq. quomodo in quatuor Cherubinis Ezechielis repræsententur, 12, 1.

Evangelii præcellentia, 2, 1. ejus auctor ac materia, 3, 1. in eo traduntur omnia fidei mysteria, 4, 2. ipsum est vitæ beatitudo, 7, 1. cur vocetur margarita, 333, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Evangelistæ, Evangelium.

IN FESTO SS. SIMONIS ET JUDÆ APOST.

Et vos persequentur. Animat suos Dominus ad mala sustinenda. 152, 1.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM.

In montem. Cur hic in montem Christus ascenderit, 136, 2 et seqq.

Octo beatitudines sunt octo mundi paradoxa, 137, 2. earum præmium, ordo, connexio, 151, 1 et seqq.

Beati pauperes spiritu. Quinam sint pauperes spiritu, 138, 2. Spiritus hic tria significat, *ibid.*. 139, 1. Pauperes fuere plurimi SS. Patres, 141, 2. pauper est mundi Dominus, 142, 1. Cur hæc paupertas sit prima inter beatitudines, 140, 2. hujus commendatio et elogium, 230, 2, est propria via et instrumentum perfectionis Evangelicæ, 428, 2. Perfectus omnia relinquit, 429, 2.

Beati mites. Quæ mansuetudo beata dicatur, ejus effectus et gradus, 143, 2 et seqq. ejus acquirendæ media, 145, 1. Quam terram mites possessuri dicantur, 144, 1 et seqq.

Beati qui lugent. Quis sit beatus luctus et quæ lugentium consolatio, 145, 2 et seqq.

Beati mundo corde. Quænam sit hæc mundities cordis, et quomodo comparetur, 148, 1, 2 et seqq.

Beati pacifici. Qui sint tales pacifici, et quomodo filii vocentur Dei, 149, 1 et seqq.

Qui persecutionem patiuntur. Vita Christiani est continua crux et exagitatio, 89, 2. Quid sit pati propter justitiam, et quare id beatum censeatur, 150, 1, 2. Malorum tolerantia vincit malum et adversarium : ea subinde præcepti, subinde consilii est, 171, 2. Paret se ad irrisiones, tribulationes et pressuram, qui esse vult Christi discipulus, 271, 2. Crucem quisque habet et mortificationis materiam, 376, 2.

Sancti aquilis assimilantur, 511, 2 et seqq. cum Christo judice sententiam ferent, 434, 2. et quidem in omnes homines, qui duodecim tribuum Israel nomine significantur, *ibid.* erunt in cœlo post resurrectionem sicut angeli, 481, 1, 2.

Cœlestis gloriæ descriptio, 144, 1, 2. Regnum cœlorum quomodo vim patiatur, 286, 1 et seqq. cur thesauro comparetur, 333, 1, 2. non omnes parem in eo habebunt gloriam, 441, 1; 442, 2.

Vide Indicem Rerum, v. Paupertas, Mansuetudo, Luctus, Mundities, Crux, Persecutio, Tribulatio, Cœlum, Sancti, Beati.

IN COMMEMORAT. FIDEL. ANIMAR.

Vide Indicem Rerum, v. Mortui, Pontifex, Purgatorium.

IN FESTO S. MARTINI.

Vide notata in festo S. Nicolai et in Communi Confessorum, Communi Pontificum, et Indicem Rerum, v. S. Martinus.

IN FESTO S. CATHARINÆ VIRGINIS ET MARTYRIS.

Quia nescitis diem, neque horam. Christus in morte veniet inopinato et derepente ad instar furis, 520, 2. hinc Sancti mortis horam semper præ oculis habuerunt, *ibid.*

Vide notata in Communi Virginum et Indicem Rerum, v. Virginitas, Virgo.

IN COMMUNI APOSTOLORUM.

Apostoli quo ordine sint vocati, 131, 2. sunt piscatores hominum, 132, 2. eorum electio, dignitas, tria munia, 254, 1, 2. cur sint numero duodecim, 255, 1. eorum ordo, 256, 1. cur sint a Christo combinati, et cur plerique ejus fuerint consanguinei, 258, 1. quæ iis præcepta dederit Dominus, 258, 2 et seq.; 260, 1 et seq.; 264, 1 et seqq. 267, 2; 268, 2; 270, 1. an semper mendicato vixerint, 260, 2 et seqq.

Vos estis sal terræ. Sal terræ quomodo Apostoli sint, 153, 1 et seqq. item lux mundi, 155, 1. nec non lucernæ, 2. Igne saliri quid sit, 701, 1. — *Vide Indicem Rerum, v.* Apostoli.

Evangelium facit Apostolos, 9, 1. Jejunarunt Apostoli post mortem Christi, etsi illo vivente non tam frequenter, 245, 2 et seqq.; 247, 1. ungebant etiam ægros tempore vitæ Christi, sed non sacramentaliter, quasi oleo Extremæ Unctionis, 688, 2 et seqq.

IN COMMUNI PONTIFICUM.

Vide notata in Indice Rerum, v. Episcopus, Pastor, Pontifex, Prælatus.

Episcopi sint fideles, vigilantes, prudentes, 521, 1. eorum multi designati sunt indicio et advolatu columbæ, 112, 2.

IN COMMUNI MARTYRUM.

In patientia possidebitis animas vestras. Malorum tolerantia et patientia vincit malum et adversarium, 171, 2. ea subinde præcepti, subinde consilii est, 171, 1.

Martyres non sint solliciti quid apud præsides sint responsuri, 268, 1. animam perdentes, eam invenerunt, 277, 1 et seqq.; 377, 1. sunt velut granum sinapis, 329, 2. Christum crucifixum præ oculis habentes læti tormenta subierunt, 620, 1.

Quilibet potest esse martyr seipsum vincendo, 268, 1. Qui Christum coram tyrannis libere confitebitur, hunc Christus coram Deo et angelis profitebitur suum fuisse discipulum, 274, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Martyr, Martyrium.

IN COMMUNI DOCTORUM.

QUI DOCUERIT SIC HOMINES. Doctores velut stellæ sunt, et lucentes, et ad Christum ducentes, 76, 2 et seq. prius ipsi opere præstent, quæ alios edocere volunt, 158, 2. sint velut fulgur vitæ sanctioris exemplo, et velut tonitru spiritus efficacia, 649, 2.

UT VIDEANT OPERA VESTRA BONA. Quomodo ea abscondenda sint, et tamen ab aliis videri debeant, 156, 1.

Vide Indicem Rerum, v. Concionator, Prædicator, Doctor.

IN COMMUNI CONFESSORUM.

ABNEGET SEMETIPSUM. Abnegare seipsum quid sit, 374, 2. Abnegationis definitio, 375, 2. Quis sit ignis mortificationis, 701, 1.

TOLLAT CRUCEM SUAM. Sua cuique crux toleranda, et in humeros libenter sustollenda, 277, 1 et seqq. Sic crucem post Christum bajulavit Simon Cyrenæus, 614, 1 et seqq. Quisque suam crucem habet et mortificationis materiam, 376, 2.

JUGUM MEUM SUAVE EST. In quo illa suavitas sita sit, 296, 1 et seqq.

Religiosi omnia propter Christum relinquunt, 429, 2. propterea erunt etiam judices una cum Christo, 433, 1. idque quatuor ob causas, 2. et sedebunt : quid hæc sessio denotet, 3, 1 et seqq. Quod centuplum promittatur aliquid propter Christum relinquentibus, 435, 2 ; 436, 1, 2.

Constitutiones Religiosorum omnes ex Evangelio depromptæ sunt, 8, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Mortificatio, Religiosi, Sacerdotes.

IN COMMUNI VIRGINUM.

INVENTA UNA PRETIOSA MARGARITA. Evangelium est margarita, item Christus, 333, 2.

Virginitatis et continentiæ donum est in hominis potestate, 422, 2 et seqq. reddit illa nos angelis similes, 481, 2. — *Vide Indicem Rerum, v.* Virginitas, Virgo, *et notata in festo S. Catharinæ*

FINIS.

CLICHY. — Impr. Maurice LOIGNON, et Cie, rue du Bac-d'Asnières, 12.